This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 3433 06823962 7

IOANNIS GERHARDI

THEOLOGI QVONDAM JENENSIS
CELEBERRIMI

LOCORVM THEOLOGICORVM

TOMVS DECIMVS TERTIVS

DENVO EDIDIT
VARIISQVE OBSERVATIONIBVS
ADAVXIT

IO. FRIDERICVS COTTA

THEOLOGVS TVBINGENSIS.

TVBINGAE
SVMTIBVS JO. GEORGII COTTAE.
MDCCLXXV.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
72668
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1897.

PRÆFATIO
EDITORIS.

Locum *de miniſterio, eccleſiaſtico* quem ſuperiori tomo ad finem perducere non licuit, abſolutum, & dimidiam fere partem illius, qui eſt *de magiſtratu politico*, volumine proximo finiendi, exhibet *tomus* hic *decimus tertius* operis *Gerhardiani.*

Longo præfamine neque eget, neque illud deſideraturos eſſe arbitramur LECTORES BENEVOLOS, inſtituti noſtri gnaros.

Quod ſemper curavimus, ut operis Gerhardiani editionem a plurimis, præſertim gravioribus, mendis liberam, quantum quidem fieri poteſt, daremus, id in hoc etiam volumine diligenter actum eſſe, qui velint, facile intelligent, & docebit ipſa libri lectio minus impedita.

Adnotationum vel frequentia, vel longitudine protrahere opus ipſum ſatis amplum nolumus. Earum, quas tomo huic inſerere viſum eſt, pleræque ſunt breves; quas vero ampliores e. g. de *Schwenkfeldio & familiae anabaptiſticae primipilis*, de *regno Chriſti non ex hoc mundo*, de *donatione Conſtantini M.* de *haereſeos vera notione*, de *immediata majeſtatis origine a Deo*, de *anabaptiſtis in magiſtratus auctoritatem injuriis*, aliasque, quas *conſpectus* tomo ſubjunctus prodit, adſperſimus, eas lectoribus non ingratas fore ſperamus.

Tardius omnino, ac propoſitum nobis erat, in lucem prodit hoc volumen. Nemini certe moleſtior, quam nobis ipſis, eſt illa mora, injecta ab impedimentis variorum laborum, ipſius quoque interdum valetudinis. Citius hunc tomum excipient, qui ſequuntur, *decimus quartus* & *decimus quintus*, cum hic quidem dudum ſub prelo ſudet.

His, quod addamus, nihil habemus, præter id, quod nos noſtrasque curas BENEVOLO LECTORI denuo commendemus.

Scripſimus in academia Eberhardino - Carolina,
quæ eſt Tubingæ,
feriis adnunciationis Mariæ A. O. R.
MDCCLXXV.

Loci XXIV.

DE

MINISTERIO ECCLESIASTICO,

CAPVT IV.

DE CAVSA MATERIALI MINISTERII.

§. CLXXVIII.

Duplex miniſterii eccleſiaſtici materia, in qua & *circa quam.*

Egimus hactenus de cauſa miniſterii efficiente, conſequens eſt, ut ad *materiam* ejusdem explicandam deſcendamus. Eſt autem duplex miniſterii materia, videlicet *materia in qua*, ſive *ſubjectum*, & *materia circa quam*, ſive *objectum*. Materia *in qua*, ſunt *perſonae eccleſiaſticae*, quæ ad officium eccleſiaſticum ex cœtu chriſtiani populi legitime vocantur, & partes ſacri illius officii juxta præſcriptum verbi divini fideliter adminiſtrant, ubi notandum, quod perſonæ eccleſiaſticæ diverſo reſpectu dici poſſint materia ex qua, & materia in qua: illud, quia ex perſonis eccleſiaſticis tanquam partibus materialibus hic ordo ſive ſtatus eccleſiæ conſtituitur; hoc, quia dignitas eccleſiaſtici miniſterii illis tanquam ſubjectis inhæret. Materia *circa quam*, ſunt *auditores*, hoc eſt, grex dominicus, paſtorum curæ & fidei commiſſus, quibus verbum prædicandum, ſacramenta adminiſtranda, diſciplina eccleſiaſtica adhibenda, atque ea ratione converſio & ſalus ipſorum promovenda; verbum enim tum ἀκουστὸν tum ὁρατὸν eſt myſtici illius corporis, eccleſiæ puta, anima; diſciplina eccleſiaſtica eſt ejusdem nervus, utriusque cura, conſervatio & propagatio miniſtro eccleſiæ commiſſa; utriusque legitima adminiſtratio ad converſionem & ſalutem hominum ſpectat.

SECTIO I.

DE MATERIA, IN QVA MINISTERII.

Quare Deus non angelis, ſed hominibus miniſterium commendaverit?

§. CLXXIX. Circa *materiam in qua*, ſive *ſubjectum* miniſterii primo omnium expendendæ ſunt cauſæ, propter quas Deus ordinariam eccleſiaſtici miniſterii adminiſtrationem *non angelis, ſed hominibus*

minibus commendare voluerit. Dicuntur quidem angeli *potentes virtute, facientes verbum Domini ad audiendam vocem ſermonum ejus*, Pſ. CIII. 20. *miniſtri, qui faciunt voluntatem ejus*, v. 21. *miniſtrantes atque adſiſtentes ei*, Dan. VII. 10. dicuntur λειτουργικὰ πνεύματα, *ſpiritus adminiſtratorii*, Hebr. I. 14. nimirum quia Deus ipſorum opera in adnuncianda hominibus voluntate ſua extraordinarie quandoque uſus eſt; (*) interim tamen quod ordinariam eccleſiaſtici muneris adminiſtrationem & conſilii divini de ſalute noſtra revelationem adtinet, ad eam non angelorum ſed hominum opera *ordinarie* Deus utitur, cujus voluntatis ſuæ cauſas habet dubio procul ſapientiſſimas, quarum quædam concernunt Deum ipſum, quædam vero nos homines. Ad *priorem* claſſem pertinent hæ cauſæ: 1) *Divinae* φιλανθρωπίας *oſtenſio*. Voluit Deus eo ipſo ſuam oſtendere φιλανθρωπίαν, tanto dignatus homines honore, ut per ora ac linguas eorum vocem ſuam audiri cuperet. Deut. XXXIII. 3. Pſal. CXLIV. 3. Prov. VIII. 31. &c. Si quis in legatum regis eligitur, magni honoris & favoris ſignum illud merito æſtimatur; ita quoque manifeſtum divinæ benevolentiæ & φιλανθρωπίας eſt indicium, quod Deus ex hominibus elegit eos, quos in miniſterio eccleſiaſtico pro Chriſto *legatione fungi* voluit. 2 Cor. V. 20. Cum Deus per prophetam ſacerdoti Eli denunciaret remotionem ab officio, inter cetera ſic locutus eſt: 1. Sam. II. 30. *Loquens locutus ſum, ut domus tua & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo usque in ſempiternum; nunc autem dicit Dominus: abſit hoc a me, ſed quicunque honorificaverit me, glorificabo eum;* ex quibus verbis manifeſte colligitur, eſſe honorem ac dignitatem maximi æſtimandam, quod Deus ex genere humano quosdam evehit ad eccleſiaſtici muneris faſtigium. 2) *Potentiae divinae manifeſtatio.* Voluit etiam Deus hac ratione oſtendere ſuam potentiam, dum diabolo & portis inferorum non opponit angelos virtute potentes, ſed miſellos homines, per quos regnum ſatanæ adgreditur, & in multorum cordibus illud deſtruit. Hanc cauſam reddit apoſtolus 2. Cor. IV. 7. ubi poſtquam de ſuo & reliquorum apoſtolorum miniſterio dixiſſet, ſubjungit: *Habemus autem theſaurum illum* ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, *in vaſculis teſtaceis*, (ubi juxta interpretationem Iſidori Peluſiotæ lib. II. epiſt. 4. per vaſa teſtacea reſpectus habetur *ad mortale & ex terra factum corpus concionatorum, in quo ceu vaſe fictili verbi divini theſauri hominibus exhibentur*, juxta Ambroſii in comm. expoſitionem *ad infirmitatem naturae humanae, quae nihil poteſt, niſi a Deo acceperit virtutem;*) *ut ſublimitas virtutis ſit Dei & non ex nobis, hoc eſt, ad laudem ſuam Deus per haec ſe praedicat, quae infirma ſunt, ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto factus eſt*, quæ ſunt verba Ambroſii in illum locum. Sic cum de miniſterio tractans apoſtolus dicturus eſſet, *ad haec quis idoneus?* 2. Cor. II. 16. præmittit v. 14. *Deo autem ſit gratia, qui nos ſemper triumphare facit in Chriſto, & odorem notitiae ſuae manifeſtat per nos in omni loco.* 3) *Diabolicae ſuperbiae confuſio.* Voluit Deus hoc pacto confundere diaboli ſuperbiam, qui ægerrime fert per abjecta & contemta organa, videlicet per homines, regnum ſuum oppugnari, & eccleſiam Deo colligi, quemadmodum Goliathus Davidem ſibi opponi dolebat, eumque faſtuoſe deſpiciebat, 1. Sam. XVII. 43. quo referri poteſt illud Davidis: Pſal. VIII. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti tibi robur propter inimicos tuos, ut deſtruas inimicum & ultorem.*

Cauſæ reſpectu Dei.

§. CLXXX. Ad *poſteriorem* claſſem referendæ ſunt ſequentes cauſæ: 1) *Infirmitatis humanae ratio.* Voluit Deus hac ratione condeſcendere & conſulere noſtræ infirmitati, dum per homines interpretes & internuncios ſuos humana voce nos

Cauſæ reſpectu noſtri.

(*) Muſculus in locis com. c. de min. verbi f. 193. *Tria principalia miniſtrorum verbi ſunt genera; 1) ante legem Deus uſus eſt miniſterio angelorum, quorum apparitionibus patriarchas de gratia & voluntate ſua certos reddidit; 2) tempore legis miniſtros verbi miſit ad populum Moſen & prophetas; 3) tempore nov. teſt. miſit unigenitum Filium ſuum Chriſtum & poſt hunc apoſtolos & doctores.* GERHARD.

nos adloqui & ad ſe adlicere maluit, quam majeſtatem ſuam exſerendo, vel angelicam claritatem oculis noſtris ingerendo nos a ſe repellere. Cum Deus in monte Sinai legem ſuam promulgaret, & majeſtatem ſuam conſpiciendam præberet; Exod. XIX. 16. Deut. V. 23. populus graviter extimeſcit: *Ecce* (inquiunt) *oſtendit nobis Dominus Deus noſter majeſtatem & magnitudinem ſuam, & vocem ejus audivimus de medio ignis, & probavimus hodie, quod loquente Deo cum homine vixerit homo. Cur ergo moriemur, quia devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei noſtri, moriemur. Quid eſt omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis, qui de medio ignis loquitur, ſicut nos audivimus, & poſſit vivere?* Idem nobis contingeret, ſi Deus immediate vel per angelos in ſua majeſtate & claritate nobiſcum loqueretur. Quantos enim terrores hominibus incutiat angelicæ claritatis intuitus, patet ex omnibus angelorum adparitionibus, cumprimis vero ex Dan. X. 17. ubi poſt angeli conſpectum in Daniele *nihil manet virium, nec relictus eſt ſpiritus in eo.* Quomodo igitur angelorum nobiſcum loquentium claritatem oculi noſtri nondum glorificati perferre poſſent? 2) *Novarum revelationum excluſio.* Voluit Deus oſtendere, quod omnibus pateat acceſſus ad doctrinam cœleſtem, quodque non ſint quærendæ peculiares revelationes extra & præter verbum, nec exſpectanda angelorum e cœlis ad nos deſcendentium prædicatio; ſed quod contenti eſſe debeamus verbo per prophetas & apoſtolos revelato, ac per ſucceſſores ipſorum nobis prædicato, quod tam certum & immotum eſt, ut nec angelo e cœlo aliud prædicanti credi debeat. Deut. XXX. 11. Rom. X. 6. *Mandatum quod ego praecipio tibi, non eſt mirabile a te, neque procul poſitum, nec in cœlo ſitum, ut poſſis dicere: Quis nobis valet ad cœlum adſcendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus & opere compleamus? Neque trans mare poſitum eſt, ut dicas: Quis nobis transfretabit mare, & illud ad nos usque deferet, ut poſſimus audire & facere quod praeceptum eſt?* Gal. I. 8. *Licet nos aut angelus de cœlo evangelizet vobis praeterquam, quod evangelizavimus vobis, anathema ſit.* v. 9. *Sicut ante diximus, & nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepiſtis, anathema ſit.* 3) *Obedientiae probatio.* Voluit Deus noſtram probare obedientiam, dum homines infirmitate carnis adhuc circumdatos tanquam legatos ſuos audiendos & honorandos nobis ſiſtit, non angelos natura ſubliniores & eminentiores nobis. Luc. X. 16. inquit Chriſtus: *Qui vos audit,* (non angelos, ſed) *me audit, & qui vos ſpernit,* (non angelos, ſed) *me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum, qui miſit me.* Gal. IV. 14. *Tentationem in carne mea non ſpreviſtis nec reſpuiſtis, ſed ſicut angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Jeſum.* v. 15. *Teſtimonium perhibeo vobis, quia ſi fieri potuiſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & mihi dediſſetis.* 1. Theſſ. IV. 8. *Qui* (hæc) *ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui etiam dedit Spiritum ſuum ſanctum in nos.* 4) *Συμπαθείας excitatio.* Denique voluit Deus in eccleſia alere mutuam *συμπάθειαν*, dum præficit illi paſtores non angelos, ſpiritus illos puriſſimos ab omni peccati labe immunes, ſed homines infirmitatibus carnis adhuc nobiſcum obnoxios, imo quorum quidam graviſſimis peccatis ſeſe prius contaminarunt, ut ex Pauli perſecutoris & Petri abnegatoris exemplo conſpicuum. Illi igitur humanæ fragilitatis memores eos, *qui lapſu aliquo praeoccupantur, inſtruunt, καταρτίζουσι,* tanquam membra luxata molliter reponunt *in ſpiritu lenitatis* Gal. VI. 1. *ac ſcientes timorem Domini hominibus ſuadent.* 2. Cor. V. 11. in Græco eſt: *ἀνθρώπους πείθομεν*, quod Lutherus reddidit: *Wir fahren ſchön mit den Leuten,* & in gloſſis marginalibus ſic expoſuit: *Wir tyranniſiren noch treiben die Leute nicht mit bannen, ſondern lehren ſie ſeuberlich, daſs wir niemand aufſtützig machen.* Cum enim proprio exemplo humanæ fragilitatis & infirmitatis admoneantur, ideo majori lenitate & manſuetudine erga infirmos in fide & lapſu aliquo præoccupatos utuntur. Hanc rationem reddit Chryſoſtomus in orat. de Elia, ubi quæ-

 rit:

rit: cur nec angelus, nec archangelus ἐπιςεύθη ἱερατεύειν, *ad ſacerdotium ſit electus? & reſpondet, quia Natura ſua cum ſint a peccato immunes, peccata populi repentinis fulminibus fuiſſent ulturi, habitam igitur eſſe rationem infirmitatis humanae, & ſacerdotium hominibus fuiſſe commiſſum.*

Quales perſonæ ex hominibus ad miniſterium eligendæ?

§. CLXXXI. Poſtquam expoſitum fuit hactenus, quare Deus non angelorum, ſed hominum opera in miniſterio eccleſiaſtico ordinarie uti velit; explicandum porro reſtat, *quales perſonae ex hominibus ad miniſterium eligendae?* Diximus hac de re ſuperius in cap. de examine ordinandorum, quod in illis requiratur *confeſſionis ſinceritas, docendi dexteritas, & vitae ac morum integritas*, ubi etiam expoſuimus cauſas, quare hæc ſingula in eccleſiæ miniſtro requirantur. Breviter dicendo, quod perſonæ ad miniſterium eligendæ debeant eſſe *fidei rectae, vitae probatae & docendi donis inſtructae.* Apoſtolus Paulus præſcribens Timotheo ac Tito formam ac normam, juxta quam examinandi & eligendi ſint eccleſiæ miniſtri, 1. Tim. III. Tit. I. revocat omnia ad duo generalia capita. Requirit enim in epiſcopo virtutes duplices: quædam ſunt ipſi communes cum aliis vere piis; quædam vero ſunt ipſi propriæ ac peculiares. Virtutes communes exprimuntur primo generalibus vocabulis, quod debeat eſſe ἀνεπίληπτος καὶ ἀνέγκλητος, ſecundo ſpeciali quarumdam enumeratione, tum per θέσιν, quod debeat eſſe μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, νηφάλιος, σώφρων, κόσμιος, φιλόξενος, ἐπιεικὴς, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊςάμενος, τέκνα ἔχων ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος, ut eſt in epiſtola ad Timotheum; item φιλάγαθος, δίκαιος, ὅσιος, ἐγκρατὴς, quod additur in epiſtola ad Titum: tum per ἄρσιν, quod debeat eſſe μὴ πάροινος, μὴ πλήκτης, μὴ αἰσχροκερδὴς, ἄμαχος, ἀφιλάργυρος, ut eſt in epiſtola ad Timotheum; item μὴ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος, quod additur in epiſtola ad Titum. Propriæ & peculiares virtutes ſunt, quod debeat eſſe διδακτικὸς, 1. Tim. III. 2. δυνατὸς καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, ut exponitur Tit. I. 9. ac μὴ νεόφυτος 1. Tim. III. 6. In diaconis ibidem requiritur, ut ſint σεμνοὶ, μὴ δίλογοι, μὴ οἴνῳ προσέχοντες, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντες τὸ μυςήριον τῆς πίςεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊςάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων, ubi notandum, quod in epiſtola ad Titum hæc norma ſubjiciatur verbis illis παραγγελτικοῖς, *hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut conſtituas per civitates presbyteros, ſicut ego diſpoſui tibi, ſi quis eſt ſine crimine &c.* nimirum ut oſtendatur, juxta illam normam examinandos & eligendos eſſe presbyteros, eos ſcilicet, qui virtutibus ibidem enumeratis ſunt inſtructi. In epiſtola ad Timotheum normæ illius deſcriptio ſimpliciter proponitur, δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι &c. ut oſtendatur non ſufficere, ſi quis talem ſe gerat, quando ad miniſterium eligitur, & in principio ſui miniſterii, ſed requiri inſuper, ut quamdiu epiſcopi ſive presbyteri nomen & officium gerit, tamdiu ad hanc normam ſeſe conformare modis omnibus ſtudeat.

Virtutes communes in eccleſiae miniſtro.

§. CLXXXII. Facit autem apoſtolus communium illarum virtutum mentionem ob hanc cauſam, quia vitæ integritas ac morum honeſtas cumprimis & præcipue ab epiſcopo requiritur, videlicet non propter iſtas duntaxat cauſas generales, quæ eam a reliquis chriſtianis exigunt, ſed etiam peculiariter hoc nomine, ut ſint *exemplaria gregis*, 1. Pet. V. 3. ut in omnibus ac per omnia præbeant *ſe typum bonorum operum*, 2. Theſſ. III. 9. 1. Tim. IV. 12. Tit. II. 7. neve ob vitæ improbitatem miniſterium ſuum calumniis hoſtium exponant, fructificationi verbi impedimentum ac remoram objiciant, ſicque faciant, ut doctrina & nomen Domini blaſphemetur. Quando vero in enumeratione communium illarum virtutum requiritur ab epiſcopo, ut ſit ἀνεπίληπτος καὶ ἀνέγκλητος,

nequa-

nequaquam id accipiendum eo ſenſu, quaſi omnibus omnino nævis & infirmitatibus humanis carere poſſit epiſcopus, ſed quod gravioribus criminibus non debeat eſſe obnoxius. Auguſtinus tract. XLI. in Johan. *Non dicit apoſtolus: ſi quis ſine peccato eſt; hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobaretur & nullus ordinaretur, ſed ait, ſine crimine eſt, ſicuti eſt homicidium, adulterium, aut aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, ſacrilegium & cetera hujusmodi. Crimen enim eſt grave peccatum adcuſatione & damnatione digniſſimum.* Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. πᾶσαν εἶπεν ἀρετὴν ἀνεπίληπτον ὑπών. *Apoſtolus hoc unico verbo irreprehenſibilem omne genus virtutis expreſſit. Itaque qui ſibi vel levis culpae conſcius eſt, male profecto facit eam rem adpetens, qua indignum ſe per opera fecit, non enim decet hujusmodi regere, ſed potius regi. Eum quippe, qui regendos alios ſuſcipit, tanta decet gloria virtutis excellere, ut inſtar ſolis ceteros veluti ſtellarum igniculos in ſuo fulgore obſcuret, debet hujusmodi vitam habere immaculatam atque unpoſitam, ut omnes in illum & in ejus vitam velut in exemplar aliquod excellens intueantur.* Gregorius lib. XXIII. expoſitionis in Jobum cap. 12. *Hi, qui adhuc vitiorum bello ſubjacent, nequaquam per praedicationis uſum praeeſſe magiſterio ceterorum debent.* Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα εἶναι in ipſo requiritur, non quaſi abſolute omnibus eccleſiæ miniſtris conjugium neceſſarium ſit, nec quaſi a miniſterio arceantur, qui defuncta priore conjuge, aliam ſibi legitime ſociarunt; ſed caſtitatem & ἐγκράτειαν in epiſcopo his verbis apoſtolus requirit, ne ſcilicet ſit πολύγαμος, plurium uxorum κατὰ ταυτὸ, uno eodemque tempore ſimul, maritus, prohibet ergo ad miniſterium eligi eos, qui contra ſextum præceptum peccando non ſunt unius uxoris mariti, quod variis modis contingere poteſt, utpote ſi vivant in ſcortatione, in adulterio, ſi plures ſimul habeant uxores, ſi dimiſſa vel repudiata uxore legitima extra adulterii cauſam ducant aliam, ſi ab alio repudiatam ſibi eligant &c. *ac obturet ſimul ora hæreticis, qui nuptias criminantur, oſtendens, quod hoc negotium non ſit impurum, ſed adeo honorabile, ut cum eo poſſit quis etiam ſacrum epiſcopatus thronum adſcendere*, ut commentatur Chryſoſtomus Tit. I. qua de re, ut & de reliquis virtutibus ſpecialibus infra ſuo loco pluribus dicetur.

§. CLXXXIII. Illud vero hoc loco explicandum, *quare eum, qui in epiſcopum eligendus eſt, apoſtolus nolit eſſe νεόφυτον*, 1. Tim. III. 6. hoc eſt, talem, qui ſit nuper implantatus, qui a falſa religione non ita pridem ad veram, ab ethniciſmo vel judaiſmo ad chriſtianiſmum tranſiit. *Cur νεόφυτος non ſit eligendus?* Rationem adſignat ipſe, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου, *ne per ſuperbiam elatus* ac typho ſuperbiæ inflatus *in judicium diaboli incidat*, hoc eſt, ne propter ſuperbiam eodem modo puniatur a Deo, quo diabolus punitus eſt, æterno ſcilicet exitio; vel, ſi nomen διαβόλου *adpellative* accipitur, ne in judicium temerarium calumniatoris incurrat. Neophyti enim ſolent eſſe audaculi ac faſtuoſi, unde per imprudentiam & intempeſtivum zelum quandoque ea dicunt ac faciunt, quæ adverſariorum calumniis ſunt obnoxia. c. Prohibentur. diſt. 48. *Prohibentur neophyti in epiſcopos ordinari, ut qui heri erat catechumenus, hodie non fiat epiſcopus, qui heri erat in theatro, hodie non ſedeat in eccleſia, qui veſpere erat in circo, hodie non miniſtret altario &c. Cauſa autem hujus prohibitionis eſt, ne elatus in ſuperbiam, tanquam religio chriſtiana plurimum eo egeret, incidat in ruinam diaboli. Momentaneus namque ſacerdos neſcit humilitatem & modos perſonarum, vel ſeſe contemnere, non jejunavit, non flevit, non ſe correxit, non pauperibus erogavit. In arrogantiam, quæ eſt ruina diaboli, incidunt, qui in puncto horae necdum diſcipuli fiunt magiſtri.* Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. p. 1511. οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον, *eum, qui noviter eſſet inſtructus, veluti novella quaedam plantatio. Ego enim, inquit, plantavi, Apollo rigavit &c.* ἐπειδὴ ἐξ ἑλλήνων προσήεσαν τότε καὶ ἐβαπτίζοντο, μὴ εὐθέως, φησὶ, νεώ-

τερον εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον ἄγετε, τυτέσι νεοκατήχητον, εἰ γὰρ π ὶν ἢ γενέσθαι μαθητὴς, διδάσκαλος γένοιτο ταχέως, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἔρχεται, εἰ πρὶν ἢ μαθεῖν ἄρχεσθαι τῶν ἀρχόντων γένατο, φυσσᾶται. Ambroſius in comment. h. l. *Rudis in fide ſolet extolli ſuperbia, maxime ſi accipiat ordinem. Novitate enim & poteſtate inflatur arbitrans ſe prae caeteris digniorem. Videns enim primo anno nativitatis in ſe collatum honorem, putat non magis ad ſuum, ſed ad aliorum profectum ſe eſſe vocatum, quaſi beneficium religioni det magis, quam accipiat ab ea, per quam rem elatus incurrit laqueum diaboli. Inventa enim occaſione ſuperbiae illius ſatanas praecipitat eum.* Concilium Nicæn. can. II. *Quoniam multa ſunt ſive per neceſſitatem, ſive ex quacunque cauſa contra regulam geſta, ita ut homines ex vita gentilium nuper adhuc catechizati vel inſtructi ſtatim ad ſpirituale baptiſma veniſſent, & continuo cum baptizati ſunt, etiam ad epiſcopatum vel presbyterium provecti ſunt, recte igitur viſum eſt de cetero nihil tale fieri, nam & tempore opus eſt, ut ſit catechumenus, & poſt baptiſma multa probatione indiget.* Gregorius lib. VII. epiſt. III. id declarat pulchra ſimilitudine: *Scimus,* (inquit) *quod aedificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, niſi a novitatis ſuae humore ſiccentur, ne ſi ante pondera, quam ſolidentur, accipiant, cunctam ſimul ad terram fabricam deponant.*

Quaeritur 1.) An miniſterium ad certam familiam ſit adligatum?

§. CLXXXIV. Quæ de miniſterii eccleſiaſtici *ſubjecto* dicenda reſtant, quinque quæſtionibus expediemus. Quæritur I.) *An miniſterium eccleſiaſticum ad certam aliquam familiam ſit adligatum?* Reſp. in vet. teſt. peculiari mandato & conſtitutione divina ſacerdotium ad tribum Levi fuit adligatum ac pontificatus fuit hæreditarius in familia Aaronis, Num. III. 10. *Aaron & filios ejus conſtitues ſuper cultum ſacerdotii, externus, qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur.* Quia enim ſacerdotes levitici, docente epiſtola ad Hebræos, principaliter adumbrarunt Chriſtum, ideo hoc ipſo ſignificatum fuit, officium Chriſti mediatoris ac ſacerdotis cum nullo homine communicari. Sed in nov. teſt. miniſterium non amplius eſt adligatum ad certam aliquam tribum vel familiam, ſed eccleſia habet liberam facultatem vocandi ad miniſterium, quoscunque velit, modo in doctrina & vita tales ſint, ut congruant formæ 1. Tim. III. & Tit. I. præſcriptæ. 1.) Cum enim eccleſia non amplius anguſtis Judææ limitibus ſit incluſa, ſed in totum orbem propagata; ideo etiam miniſterium non amplius debuit eſſe adligatum certæ alicui familiæ. 2.) Præterea in nov. teſt. ſublati ſunt typi ac figuræ, jam vero hæreditaria illa dignitas ſacerdotalis in familia Levi in vet. teſt. fuit typica. 3.) Quid quod etiam in vet. teſt. quando Levitæ non faciebant ſuum officium, Deus ex aliis tribubus excitabat prophetas, qui ipſos in doctrina vel vita aberrantes corrigerent, & in ordinem redigerent. Hieronymus in Eſaiæ LXVI. monet, *Deum ideo per prophetam ibidem dixiſſe, adſumam ex eis ſacerdotes & Levitas, quia in nov. teſt. de quo ibi agitur, non erant ſacerdotes naſcituri ex una aliqua familia, ſed adſumendi ex omnibus gentibus.* Bellarminus lib. de clericis c. 6. itidem aliquot rationibus probat, *non decuiſſe chriſtianos ſacerdotes carnali ſucceſſione propagari*, ſed quid in illis jure deſiderari poſſit, expoſitum fuit ſuperius in cap. de vocatione ſect. IV. §. XCIX.

2) An requiratur certus annorum numerus in vocandis?

§. CLXXXV. Quæritur II.) *An certus ac determinatus annorum vitae numerus requiratur in iis, qui ad miniſterium eligendi ſunt?* Ex Num. IV. 3. conſtat, *anno aetatis trigeſimo* levitici generis ſacerdotes ad publica miniſteria demum fuiſſe admiſſos, poſtquam per quinquennium de illis rite obeundis fuiſſent prius informati, ut colligitur ex Num. VIII. 24. qui adminiſtrabant usque *ad annum quinquageſimum.* Chriſtus etiam in nov. teſt. cum baptiſmum in Jordane ſuſcipiens per vocem Patris cœleſtis & Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ deſcendentem miniſterio inaugu-

rare-

raretur, *incipiebat eſſe fere annorum triginta.* Luc. III. 23. Eadem fuit ætas Johannis baptiſtæ, ut colligitur ex hiſtoria evangelica, ſiquidem ſemeſtre natus erat ante Chriſtum, qui mox poſtea cum tertio menſe miniſterii Johannis baptizatus eſſet, fere abſolvit annum trigeſimum. Ex quo fundamento profluxit conſtitutio c. Cum in cunctis. X de elect. & elect. poteſt. ex concil. Lateranenſi: *Cum in cunctis ſacris ordinibus & eccleſiaſticis miniſteriis ſint aetatis maturitas, gravitas morum & literarum ſcientia inquirenda, multo fortius in epiſcopo haec oportet inquiri, qui ad curam aliorum poſitus in ſe ipſo debet oſtendere, qualiter in domo Dei oporteat converſari. Ea propter, ne quod de quibusdam pro neceſſitate temporis eſt factum, trahatur a poſteris in exemplum, praeſenti decreto ſtatuimus, ut nullus in epiſcopum eligatur, niſi qui jam triceſimum aetatis annum exegerit &c.* c. Si quis. diſt. 78. ex Bonifacio: *Si quis trigeſimum aetatis ſuae annum non impleverit, nullo modo presbyter ordinetur, etiamſi valde ſit dignus.* c. Presbyter. ex concilio Neocæſarienſi diſt. eadem: *Presbyter ante triginta annorum aetatem non ordinetur, quamvis ſit probabilis vitae, ſed obſervetur usque ad praefinitum tempus. Dominus enim trigeſimo anno baptizatus eſt, & tunc praedicavit. Hoc regulare eſt, unde & Chriſtus & Johannes baptiſta & Ezechiel & nonnulli prophetarum non leguntur ante hoc tempus prophetaſſe vel praedicaſſe.* In auth. presbyterum. C. de epiſcop. & cleric. talis exſtat imperatoris conſtitutio: *Presbyterum minorem 35. annis fieri non permittimus, ſed neque diaconum vel ſubdiaconum minorem 25. annis, nec lectorem minorem annis 18. item epiſcopum minorem annis 35. ordinari prohibemus.* Poſtulari tamen poterit epiſcopus, qui 27. ætatis annum adtigit, ex conſtitutione Joh. XXII. c. unic. de poſtulatione in extravag. commun. Noſtra hæc eſt ſententia, quod de ætate eligendorum ad miniſterium non poſſit generalis quædam regula tradi, ſed quod ἱκανότης hic ſit reſpicienda, quæ in quibusdam citius, in quibusdam tardius animadvertitur. 1.) Statutum de anno trigeſimo prius exſpectando, antequam ſacris miniſteriis quis adhibeatur, fuit leviticum, ideoque nos in novo teſtamento haudquaquam obligat. 2.) Chriſtus etiam ſuo exemplo noluit certam regulam præſcribere, & certum annorum numerum in eligendis ad miniſterium determinare. 3.) Nec apoſtolus in forma, juxta quam eligendi ſunt miniſtri, ullam certæ ætatis mentionem facit, cum tamen de vidua ad certas quasdam operas eccleſiæ præſtandas eligenda & ſumtibus eccleſiæ alenda dicat: 1. Tim. V. 9. *Vidua eligatur non minor ſexaginta annis.* 4.) Sed de Timotheo epiſcopo dicit: 1. Tim. IV. 12. *nemo adoleſcentiam tuam contemnat*, quæ verba expendens Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. ſic ſcribit: *Neophytum excludens non ſignificare voluit aetatem adoleſcentiae, &c. nam profecto ſi adoleſcentiam ſignare voluiſſet, nihil dicere prohibebat, non adoleſcentem. Ne ipſe quidem, cum ad Timotheum ſcriberet, aetatem in epiſcopo ſummopere inquirendam monuit, cum dicit: Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.* Ambroſius in comm. 1. Tim. IV. *Timotheus, quantum ad aetatem pertinet, juvenis erat, quantum ad mores & converſationem, ſenior & gravis, quem ideo ſic monet, ut profectus ejus per omnia exemplum eſſet bonorum operum, ut in adoleſcente mirabilis videretur, & gravis diſciplina, ut actus ejus excuſarent aetatem, & non quaſi juvenis, ſed quaſi ſenior haberetur, & erubeſcerent majores natu, niſi ſe exhibuiſſent juxta formam hujus converſatione & moribus graves, juvenes autem coaevum ſuum haberent magiſtrum.* Huc referendum etiam divinum oraculum Jeremiæ prophetæ datum: Jerem. I. 7. *Ne dicas, puer ſum, ad omnia, ad quae mittam te, ibis, & univerſa, quae praecipiam tibi, loqueris.* Quod enim ætati juvenili deeſt, ſenili morum gravitate compenſatur in illis, qui mente prius caneſcunt quam mento. Bernhardus in epiſt. ad Theobaldum: *Multos videmus juniorum ſuper ſenes intendere moribus dies, antiquorum tempora praevenire meritis, & quod deeſt aetati, virtutibus compenſare.* c. Presbyter diſt. 78. *Regulare eſt,*

quod

quod presbyter ante 30. annorum aetatem non ordinetur; verum quia Jeremias & Daniel ante juvenilem aetatem ſpiritum prophetiae accepiſſe leguntur, David quoque & Salomon in adoleſcentia uncti inveniuntur, & Johannes evangeliſta cum adhuc eſſet adoleſcens a Domino in apoſtolum electus, & cum aliis ad praedicandum miſſus invenitur, Paulus quoque apoſtolus in adoleſcentia a Domino electus, & ad praedicandum miſſus adſeritur, eccleſia ſimiliter neceſſitate exigente nonnullos ante 30. annos ordinare conſuevit. (*) Neque tamen probari nobis poteſt, quod, referente Eraſmo, in papatu ſæpius eligantur ad beneficia eccleſiaſtica etiam *curata* (ut loquuntur) hoc eſt, quæ curam animarum conjunctam habent, qui ætate adhuc ſunt immatura.

3) An etiam fœminae ad miniſterium eccleſiaſticum adhibendae?

§. CLXXXVI. Quæritur III.) *An etiam fœminae ad eccleſiaſtica officia adhibendae?* De *Pepuzianis* refert Auguſtinus in lib. de hæreſib. ad Quodvultdeum c. 27. quod *tantum dederint mulieribus principatum, ut ſacerdotio quoque apud eos honorentur.* Dicebant enim, *Quintillae & Priſcillae in civitate deſerta Pepuza Chriſtum ſpecie fœminae revelatum.* Idem de Pepuzianis & Collyridianis Epiphanius hæreſ. 19. & 79. refert. Sed apoſtolus Paulus ſexum fœmineum a publico in eccleſia docendi munere diſertis verbis removet: 1 Cor. XIV. 34. *Mulieres in eccleſiis taceant, non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit.* v. 35. *Si q[uid] autem volunt diſcere, domi viros ſuos inte[rro]gent, turpe eſt enim mulieri loqui in eccle[ſia].* 1. Tim. II. 12. *Docere mulieri non permitt[o,] que dominari in virum, ſed eſſe in ſile[ntio].* v. 13. *Adam enim primus formatus eſt, dei[nde] Eva.* v. 14. *Et Adam non eſt ſeductus, mu[lier] autem ſeducta fuit in praevaricatione.* Extraordinarie quidem aliquæ fœminæ in [vet.] & nov. teſt. dono prophetiæ fuere inſtruc[tæ] ac nuncium reſurrectionis mandato Chriſti [fœ]minæ ad apoſtolos retulerunt, Matth. XXV[III.] 10. Joh. XX. 17. quin & Priſcillam apoſt[olus] vocat *ſuam in Domino adjutricem*; Rom. X[VI.] 3. ſed ex eo inferri nequit, quod *ordinar[ie]* in eccleſia publice docendi munus extra ne[ceſ]ſitatis caſum ipſis ſit committendum. R[om.] XVI. 1. Phœbe vocatur *eccleſiae Cenchreë[nſis] διάκονος* ſive *miniſtra*, per quam Paulus [epi]ſtolam ſuam ad Romanos e Corintho mi[ſit]; id vero nequaquam accipiendum de pub[lico] docendi in eccleſia munere, ſed de cura æ[gro]torum, pauperum & peregrinorum &c. (***) Privatim tamen familiam ſive domeſticam [ec]cleſiam inſtituere & poſſunt & debent piæ [fœ]minæ. Diſtinguendum igitur 1.) inter mu[ne]ra eccleſiaſtica in *genere*, & officium doce[ndi] in *ſpecie*: 2.) inter inſtitutionem *publicam* eccleſiaſticam, & *privatam* ſive domeſtic[am] 3.) inter *ordinariam* regulam & caſum nec[eſſi]tatis *extraordinarium*.

4) An corporis [vitio adfecti ad miniſte]rium

§. CLXXXVII. Quæritur IV.) *An vitio corporis adfectis miniſterium*

(*) Ambroſius de Acbolio: *Vere ſenectus illa venerabilis eſt, quae non canis ſed meritis albeſcit. Ea eſt enim reverenda canities, quae eſt canities animae in canis cogitationibus & operibus adfulgens. Quae eſt enim vere aetas ſenectutis, niſi vita immaculata, quae non diebus aut menſibus, ſed ſeculis propagatur, cujus ſine fine eſt diuturnitas, ſine debilitate longaevitas?* GERHARDVS.

(**) Rationes ſunt: 1.) quia contra ordinem naturæ eſt & legis Gen III. 16. ut in conſpectu virorum fœminæ eis ſubditæ loquantur, quod obſervavit Ambroſius. 2.) Quia eſt præter earum verecundiam & humilitatem. 3.) Quia vir melioris eſt judicii diſcretionis & diſcurſus, quam fœmina. *Muliebre genus lubricum, erroneum atque intellectu humili praeditum*, ait Epiphanius hæreſ. 79. 4.) *Tacere jubetur foemina*; ait Anshelmus, *quae loqueretur, viro ſuo ſuaſit peccatum.* 5.) Quia [fræ]num injiciendum eſt loquacitati, *quae in hoc* [ſexu] *fere nimia eſt.* Chryſoſtomus hom. IX. 1. [ad Tim.] GERHARDVS.

(***) 1 Tim. III. 11. mentio fit *diaconiſſarum.* [Hoc] textu abutebantur olim Cataphryges ſeu Pepuz[iani] ac mulieribus ſacerdotium concedebant, quas *d[iaco]niſſas* adpellabant, referente Auguſtino de h[æreſ.] c. 27. Epiphanio hæreſ. 79. ut enim viri or[dina]bant diaconos, ita fœminæ diaconiſſas. Sed P[aulus] ibi non agit de diaconiſſis ratione miniſterii e[ccle]ſiaſtici ſic dictis, ſed de Diaconorum uxoribus. [GER]HARDVS.

commit- nſu mi- ium.

rium ſit committendum? Reſp. Levit. XXI. 17. exſtat diſerta prohibitio: *Locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens: Loquere ad Aa-* *homo de ſemine tuo per familias ſuas qui erit maculam, non offeret panes Deo ſuo,* . *nec accedet quiſquam talis ad miniſterius, ſi cœcus fuerit, ſi claudus, ſi vel par-* *l grandi naſo*, v. 19. *Si fracto pede, ſi* ı, v. 20. *Si gibboſus, ſi tenuis, ſi pelli-* *habens in oculo, ſi vel ſicca vel humida* *plerumqne infeſtetur, vel hernioſus.* Sed eptum hoç fuit ceremoniale ſive leviti- ſummam unici ſacerdotis in nov. teſt. ſti Jeſu perfectionem, & ab omni pecca- e immunitatem denotans, Hebr. VII. 1. in nov. teſt. iſte rigor ceſſavit. Theodo- q. 30. in Levit. *Per adfectiones illas non* *'e ſuſceptas prohiberi agit voluntarias pas-* *s.* Gregorius etiam lib. I. paſtor. c. 11. c omnia allegorice ad animam transfert. *s eſt*, (inquit) *qui ſupernae lucem con- lationis ignorat, qui praeſentis vitae tene- orreſſus, dum lucem venturam nequaquam ndo conſpicit, quo greſſus operis porri- neſcit. Claudus eſt, qui quidem quod per- debeat, adſpicit, ſed per infirmitatem is vitae viam perfectae non valet tenere, videt, quia videlicet dum quis ad virtu- tum fluxa conſuetudine non erigitur, quo erium ejus nititur, illuc greſſus operis effi- r non ſequuntur. Parvo autem naſo eſt, d tenendam menſuram diſcretionis idoneus eſt, naſo quippe odores fœtoresque diſcer- s, recte ergo per naſum diſcretio exprimi- per quam virtutes eligimus, delicta repro- s. Naſus grandis & tortus eſt diſcretio- ubtilitas immoderata, quae dum plusquam , excreverit, actionis ſuae rectitudinem confundit. Fracto pede vel manu eſt, qui Domini pergere omnino non valet, atque nis actibus funditus exſors vacat, quatenus non ut claudus ſaltem cum infirmitate te- , ſed ab his omnibus alienus exſiſtat. Gib- eſt, quem terrenae ſolicitudinis pondus imit, ne unquam ad ſuperna reſpiciat, ſed ſolis his, quae in infimis calcantur, intendit &c. Lippus eſt, cujus ſenſum natura exacuit; ſed converſationis pravitas confundit. Albuginem habet in oculo, qui veritatis lucem videre non ſinitur, qui arrogantia ſapientiae ſeu juſtitiae excæcatur. Jugem ſcabiem habet, cui carnis petulantia ſine ceſſatione dominatur. Impetiginem habet in corpore, quisquis avaritia vaſtatur in mente, quae ſi in parvis non compeſcitur, nimium ſine menſura dilatatur. Ponderoſus eſt, qui totis cogitationibus ad laſciviam defluens pondus turpitudinis geſtat in corde, & quamvis prava non exerceat opere, ab his tamen non avellitur mente.* Hæc omnia Gregorius, qui ſingulorum membrorum explicationem ex ſcripturis ibidem probare conatur. Quamvis vero eccleſia nov. teſt. non ſit præciſe ad legem illam leviticam adligata, tamen εὐσχημοσύνης ergo, quantum fieri poteſt, tales miniſtri ſunt eligendi, qui ob defectum aliquem corporis non ſint aliis contemtui, quin etiam propter defectus quosdam inſigniores quidam omnino a miniſterio excluduntur. In jure canonico de hac quæſtione exſtant ſequentes canones. c. Communiter; diſt. 33. *Communiter definimus, ut nullus de iis, qui aut in terra arrepti a daemonibus eliduntur, aut quolibet modo vexationis incurſibus efferuntur, vel ſacris audeant miniſtrare altaribus, vel indiscuſſe ſe ingerant ſacramentis divinis, exceptis illis, qui corporum incommoditati dediti ſine hujusmodi paſſionibus in terra probantur eliſi &c.* c. Clerici; diſt. eadem ex Gelaſio: *Clerici, qui in adoleſcentia a daemonibus cognoſcuntur obſeſſi, ad ſuperiorem ſacri regiminis gradum adſcendere non poſſunt.* c. Pœnitentes; diſt. 55. ex ſyn. Rom. *Aliqua membrorum damna perpeſſi ad ſacros ordines adſpirare non audeant. Corpore autem vitiati intelliguntur non caſu ſed propria voluntate abſciſſi.* c. Si quis abſciderit; diſt. eadem ex can. ap. *Si quis ſemetipſum abſciderit, hoc eſt, ſi quis ſibi amputaverit virilia, non fiat clericus, quia ſui eſt homicida & Dei conditioni inimicus.* c. Priſcis; diſt. eadem ex Gelaſ. *Ad clericale munus non accedat, qui eſt vel ab adoleſcentia ſordidatus*

datus vel corpore vitiatus. c. Qui partem; diſt. eadem ex Innocentio: *Qui partem cujuslibet digiti ſibi ipſi volens abſcidit, hunc ad clerum canones non admittunt. Cui vero caſu aliquo contigerit, dum operi ruſtico curam impendit, aut aliquid faciens ſe non ſponte percutit, hos canones praecipiunt & clericos fieri, & ſi in clero reperti fuerint, non abjici. In illis enim voluntas eſt vindicanda, quae ſibi cauſa fuit ferrum injicere, in iſtis autem caſus veniam meruit. Similiter vero intelligendum eſt de his, qui per languorem a medicis ſecantur, aut a barbaris abſcinduntur, aut a dominis caſtrantur.* Idem habetur c. Si quis a medicis. c. Eunuchus. c. Si quis pro ægritudine. c. Si quis in infirmitate. c. Lator. diſt. eadem. Sed de ſuperveniente corporis vitio poſt ſuſceptam ſcilicet ordinationem aliter ſtatuunt. c. Præcepta; diſt. eadem: *Praecepta canonica, quibus eccleſiaſtica regitur diſciplina, ſicut non patiuntur venire ad ſacerdotium debiles corpore, ita ſi quis in eo fuerit conſtitutus, ac ſi tunc fuerit ſauciatus, amittere non poteſt, quod tempore ſuae ſinceritatis accepit. Hoc autem* (ſubjungit Gratianus) *non de omnibus membris intelligendum eſt, qui enim oculum caſu amiſerit, licet deſit voluntas, tamen ſacerdotium adipiſci non*

poteſt, quod probat ex conſtitutione (
Sed ad ſeveritatem horum canonum n
mus ſimpliciter adligati, præſtat enim
ſtrum carere oculo alterutro, quam ecc
idoneo miniſtro.

§) *An defe ſit m rium*

§. CLXXXVIII. Quæritur V) (*)
An invitis deferendum ſit miniſterium eccleſiaſticum? Sozomenus
lib. VI. hiſtor. eccleſiaſt. cap. 30.
ac Socrates lib. IV. hiſtor. eccle-
ſiaſt. cap. 18. de *Ammonio monacho* ref
quod cum ad epiſcopatum gerendum im
retur, clam aufugerit, *dextramque ſibi*
culam praeciderit, ut corporis deformita
pedimento eſſet, quo minus ad id mun
ligeretur. Poſtea cum Evagrius ad epiſ
tum a Theophilo, epiſcopo Alexandrinc
lectus *ex occulto itidem aufugeret*, nullo
poris membro amputato, Ammonioque
fortuna occurreret, & facete illum prop
perſtringeret, quod auriculam præcidend
cinus feciſſet, ſeque coram Deo reum ipſ
egiſſet: Ammonius illi reſpondens: *A*
inquit, non putas te pœnas daturum,
lingua propter nimium tui ipſius amorem
ſa, gratia quae donata eſt tibi, minime
es. (**) Similia recuſationis exempla in

(*) *An ſpurii ad miniſterium promovendi?* Deut. XXIII. 2. *Non ingredietur in eccleſiam Mamzer.* Sap. III. 16. *Filii adulterae non proficient.* cap. XVII. cauſ. 1. q. 7. Tali conjugio (vi raptarum) generati eccleſiaſticis ordinibus non adplicentur, niſi forte eos aut maxima eccleſiae utilitas vel neceſſitas poſtulet, vel evidens meritorum praerogativa commendet. Decret. lib. I. tit. 17. c. 1 & 2. *Vt filii presbyterorum & cæteri ex fornicatione nati ad ſacros ordines non promoveantur.* Paulus neque ad Timotheum, neque ad Titum ſpurios excludit ab epiſcopatu vel diaconatu, niſi huc referre velimus illud, quod in genere dicit: *Oportet illum habere bonum teſtimonium ab extraneis.* In off. decuriones fieri poſſunt ſpurii, ſi neceſſitas id poſtularit. Si tamen alius competitor aeque dignus ac legitime natus adfuerit, is ſpurio praeferendus. Chryſoſtomus hom. IV. op. imp. in Matth. non vult, ut hujusmodi natales liberis fraudi ſint. Et utitur hoc argumento: *Si fur, homicida, vel adulter egerit poenitentiam, prior vita illi fraudi non erit, multo minus patris peccatum filio fraudi eſſe debet, qui ſi recte ſe gerat, tanto erit illuſtrior & majori*
laude dignus, quod patrem non fuerit ſ
Hieronymus ad Pamm. dicit, *ſpurios non eſſ*
temnendos, quod habuerint manum Dei o
nec Deus dedignatus ſit illos fingere, eisqu
mam adolere. Item: *Si Chriſtus dignatus e*
rios in ſua genealogia recenſeri, cur nos c
admittimus ad miniſterium? Canones hic ſu
verſi, quidam admittunt ſpurios, quidam ver
diores eos excludunt. Vide in ſeq. artic. quæſt.
ſpurii ad magiſtratum admittendi? GERHAR

(**) Auguſtinus epiſt. CCIV. Donato neganti, *quen*
ad bonum cogendum eſſe, ſic reſpondet: *Ad*
quid apoſtolus dixerit: Qui epiſcopatum
rat, bonum opus deſiderat; *& tamen tam*
ut epiſcopatum ſuſcipiant, tenentur inviti,
cuntur, includuntur, cuſtodiuntur, patiuntu
ta, quae nolunt, donec ipſis adſit voluntas ſ
endi operis boni. Ambroſius epiſt. LXXXII.
teſtatur, quod coactus fuerit, ut epiſcopatui
vitus humeros ſubjiceret. Auguſtinus epiſt. CC
ſeu 5. tertiæ ſerici, Tagaſtæ in propria patri
invitus a plebe raptus eſt ad presbyterium. I

:leſiaſtica occurrunt complura. Quam-'o ad miniſterium *ipſis angelicis humeris* *dum*, ut Bernhardus loquitur, non ſit e proſiliendum; quamvis etiam ex ſince-rdis humilitate cum apoſtolo dicendum ρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; 2.Cor. II. 16. unde Chriſtus Matth. IX. 38. utitur voce ἐκβάλ- ut oſtendat, hoc munus tam arduum eſ- t nemo illius difficultates expendens, fa- l ſibi imponi patiatur: tamen ſi quis per nam vocationem ad officium docendi ab ia poſtulatur, ac ſibi conſcius eſt neceſſa-n requiſitorum, nequaquam ex diffiden-:bet vocationem recuſare, multo minus gam ſe cum Jona conjicere, minime o-m corpori vitium aliquod inferre, ſed Dei promiſſione & auxilio, præmiſſis ſe-d ipſum precibus, oblatam functionem ec-llicam ſuſcipiat. Cum Moſes a Deo vo-ır ad eductionem Iſraëlitarum ex Ægypto, ıe tergiverſaretur dicens: Exod. IV. 10. *'ro Domine, non ſum eloquens ab heri & ıs tertius, & ex quo locutus es ad ſervum , impeditioris & tardioris linguae ſum;* Deus ipſum erigit, & confirmat promiſ-ſuæ gratioſæ præſentiæ & auxilii: v. 12. *ro in ore tuo, doceboque, quid loquaris.* um tergiverſando pergeret dicens: v. 13. *:ro Domine, mitte, quem miſſurus es;* ira-Dominus in Moſen fuiſſe dicitur. Ergo placet Deo præpoſtera legitimæ vocatio-:x diffidentia profecta reluctatio. Jonas ue detrectans officium Ninivitis prædican-:orta propter ipſum in mari tempeſtate eps in illud projicitur. Jon. I. 15. Labo-igitur & operas noſtras deſideranti eccle-on debemus miniſterium denegare. In nentis apoſtolorum a Stephano Prætorio editis Petrus ad Clementem dixiſſe fertur: *Ne refuge ſuſcipere eccleſiae gubernacula peccati periculo deterritus, quin potius ſtatue, te plus peccare, ſi populum Dei in mediis fluctibus periclitantem, cum poſſis juvare, tua opera deſtituas. Si autem pro omnium ſalute invigilabis, pro omnium ſalute praemia accipies.* Quo etiam pertinet illud Auguſtini lib. XIX. de civ. Dei cap. 19. *Locus ſuperior, ſine quo populus regi nequit, non decenter adpetitur, quamobrem otium ſanctum quaerit caritas veritatis, negotium juſtum ſuſcipit neceſſitas caritatis, quam ſarcinam ſi nullus imponit, percipiendae atque intuendae vacandum eſt veritati. Si autem imponitur, ſuſcipienda eſt propter caritatis neceſſitatem, ſed nec ſic omni modo veritatis delectatio deſerenda eſt, ne ſubtrahatur illa ſuavitas, & opprimatur juſta neceſſitas.* Itemque ejusdem contra Manichæos, quod adlegatur in c. Olim, cauſ. 8. q. 1. *Olim juſſus eſt frater praemortui fratris uxorem ducere, ut non ſibi, ſed illi ſuſcitaret ſobolem, ejusque nomine vocaret, quod inde naſceretur, quodſi recuſaret, diſcalceatus uno pede conſpui ſolebat in faciem. Nunc evangelii quisque praedicator ita debet in eccleſia laborare, ut defuncto fratri, hoc eſt, Chriſto ſuſcitet ſemen, qui pro nobis mortuus eſt, & quod ſuſcitatum fuerit, ejus nomen accipiat. At vero qui electus ab eccleſia miniſterium evangelizandi & baptizandi renuerit, ab eccleſia ipſa digne meritoque contemnitur. Qui enim & ſibi prodeſt & eccleſiae, bene intelligitur utroque pede calceatus, unde illud:* quam ſpecioſi pedes evangelizantium *&c. qui vero lucrandorum curam refugit aliorum, diſcalceati illius non figuratum ſignificavit, ſed in ſe impletum portavit opprobrium &c.* (*) Proinde ſi quis modeſte & honeſte ſuam adducens

infir-

ıiano, viro clariſſimo, Melaniæ marito ibidem memorat, quod Melania ipſa renitente & reclamante per vim presbyter fuerit ordinatus. Hieronymus epiſt. 60. 61. 62. de Pauliniano fratre ſuo memorat, quod ſumma vi adhibita & diaconus & poſtea presbyter ab Epiphanio factus ſit. De Fr. Thoma miraculis claro in lib. conform. refertur, quod pollicem ſibi amputaverit, propter humilitatem, ne ſacerdos fieret. GERHARDVS.

(*) Leo & Anthemius l. Si quemquam 31. C. de episc, & cler. *Tantum ab ambitu debet eſſe ſepoſitus epiſcopus, ut quaeratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat, ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi, profecto enim indignus eſt ſacerdotio, niſi fuerit ordinatus invitus.* Bernhardus ſerm. XII. in cant. *Fratres revereamur epiſcopos, ſed vereamur labores eorum, ſi labores penſamus, non adfectemus honores, agnoſcamus impares vires noſtras, nec delectet molles & foemineos humeros virorum ſupponere ſarcinis.* GERHARDVS.

infirmitatem initio recuſat miniſterii partes ſuſcipere, perſuadendus eſt bonis rationibus, ut Deo vocanti pareat; ſin vero in recuſatione ſua conſtanter pergat, invitus nequaquam eligendus vel ordinandus. 1. Cor. XVI. 12. Neque enim *placent* Deo *coacta ſervitia*, ſed ſpontaneum ſibi deferri expetit obſequium, Pſalm. CX. 3. ac Petrus 1. epiſt. V. 2. ad officium hoc rite peragendum *μὴ ἀναγκάστως, ἀλλὰ ἑκουσίως ἐπισκοποῦντας* requirit. Gregorius lib. VI. epiſt. 169. ad Cyriacum: *In ſcripturis veſtris vos magnopere requiem quaeſiiſſe narratis, ſed per hoc ad paſtoralem ſolicitudinem vos congrue veniſſe oſtenditis, quia ſicut locus regiminis deſiderantibus negandus eſt, ita fugientibus offerendus &c. Paſtori ſanctae eccleſiae dicitur:* paſce oves meas, *ex quibus verbis colligitur, quod ſi is, qui valet, omnipotentis Dei oves renuit paſcere, oſtendit ſe paſtorem ſummum minime amare. Si enim unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium de ſecreto Patris ad publicum noſtrum egreſſus eſt, nos quid dicturi ſumus, qui ſecretum noſtrum praeponimus utilitati proximorum? Quies itaque nobis ex corde adpetenda eſt, & tamen pro multorum lucro aliquando poſtponenda. Nam ſicut toto deſiderio debemus occupationem fugere, ita ſi deſit, qui praedicet, occupationis onus libenti neceſſe eſt humero ſubire, quod ex duorum prophetarum opere docemur, quorum unus praedicationis officium vitare conatus eſt, & alter adpetiit, nam mittenti ſe* Domino *Jeremias reſpondit, dicens:* Ah Domine Deus, ecce neſcio loqui, quia puer ego ſum. *Et cum omnipotens Deus ad praedicandum ſibi perſonam quaereret, dicens:* Quem mittam & quis ibit ex vobis? *ultro ſe obtulit Eſaias dicens:* Ecce ego, mitte me. *En ab utriſque exterius diverſa vox prodiit, ſed non a diverſo fonte dilectionis emanavit. Duo quippe ſunt praecepta caritatis, amor Dei & proximi. Per activam igitur vitam prodeſſe proximis cupiens Eſaias officium praedicationis adpetiit. Per contemplativam vero Jeremias amori conditoris ſedulo inhaerere deſiderans, ne mitti ad praedicandum debeat, contradicit. Quod ergo laudabiliter unus adpetiit, hoc laudabiliter alter expavit. Iſte ne tacitae contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne damna ſtudioſi operis tacendo ſentiret. Sed hoc in utriſque eſt ſubtiliter intuendum, quia & is, qui recuſavit, plene non reſtitit, & is, qui mitti voluit, ante ſe per altaris calculum purgatum vidit, ne aut non purgatus adire quiſquam myſteria ſacra audeat, aut quem ſuperna gratia elegit, ſub humilitatis ſpecie ſuperbe contradicat.*

SECTIO II.

DE MATERIA CIRCA QVAM MINISTERII.

Materia circa quam, ſive objectum miniſterii.

§. CLXXXIX. Materiam *circa quam* ſive *objectum* miniſterii diximus eſſe gregem dominicum paſtorum curæ & fidei commiſſum. 1. Petr. V. 2. *Paſcite eum, qui in vobis eſt, gregem.* Quemadmodum œconomus occupatur in familia ſibi commiſſa recte gubernanda, ita miniſtri eccleſiæ ſunt *oeconomi* ac diſpenſatores myſteriorum Dei; 1. Cor. IV. 1. occupantur igitur in domo Dei, quæ eſt eccleſia, recte regenda. Act. XX. 28. *Adtendite vobis & univerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos ποιμαίνειν, paſcere eccleſiam Dei, quam adquiſivit ſuo ſanguine.* 1. Tim. III. 14. *Haec ſcribo tibi*, v. 15. *ut ſcias, quomodo oporteat te in domo Dei verſari, quae eſt eccleſia Dei vivi.* Huc pertinet parabola Chriſti: Luc. XII. 42. *Quis putas eſt fidelis diſpenſator & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici menſuram?* v. 43. *Beatus ille ſervus, quem, cum venerit Dominus, invenerit ita facientem.* Itemque altera illa Matth. XIII. 52. *Omnis ſcriba doctus ad regnum cœlorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo nova & vetera.* Quemadmo-

modum enim paterfamilias non unum eundemque cibum omnibus proponit, ſed alium ſervis, alium filiis, alium hoſpitibus honoratioribus: ita quoque miniſter eccleſiæ pro diverſitate auditorum alia atque alia doctrinæ cœleſtis capita tractat; pervicacibus, præfractis & impœnitentibus proponit comminationes legis, contritis ac territis conſcientiis evangelium. Item unam eandemque doctrinam aliter tractat coram rudioribus & ſimplicioribus, aliter coram eruditis & provectioribus: 1. Cor. III. 2. *lac vobis dedi, non eſcam, nondum enim poteratis*, atque hoc eſt ὀρθοτομεῖν, *recte ſecare verbum veritatis*. 2. Tim. II. 15. Quemadmodum paſtor alio modo tractat oves ſanas, quam ægrotas, adultas, quam tenellas; ita quoque paſtor dominici gregis ovium ſibi concreditarum diverſitatem reſpiciens ita eas paſcat, ut quod *infirmum, conſolidet; quod aegrotum, ſanet; quod confractum, adliget; quod errans, reducat; quod periit, quaerat.* Ezech. XXXIV. 4. Quemadmodum medicus ac chirurgus pro diverſitate morborum ac vulnerum pharmaca & emplaſtra mutat, atque re ita exigente cauteria & ſectiones adhibet: ita quoque verbi miniſter pro diverſitate auditorum modo leniores modo acerbiores reprehenſiones adhibeat, quin & neceſſitate ita exigente mortuum membrum excommunicationis gladio abſcindat: ac cum quatuor potiſſimum inſtrumenta muneris ſui recte & ſalutariter obeundi divinitus ſibi data acceperit, quæ ſunt *verbi & ſacramentorum myſteria, diſciplina, & bona eccleſiaſtica*; ideo in horum diſpenſatione & adminiſtratione pro diverſitate perſonarum, cum quibus ipſi res eſt, eo modo ſe gerat, ut olim audiat lætiſſimum illud Chriſti προσφώνημα Matth. XXV. 21. *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.* De quo piorum eccleſiæ miniſtrorum officio inferius plura.

CAPVT V.

DE FORMA MINISTERII.

Forma miniſterii.

§. CXC. *Formam* miniſterii docendi cauſa poſſumus ſtatuere duplicem *internam* & *externam*. Interna eſt *poteſtas eccleſiaſtica* divinitus huic muneri conceſſa ad hominum ædificationem. 2. Cor. X. 8. Illam poteſtatem vocamus miniſterii formam internam, quia eſt quaſi anima illius; ſi enim abſque poteſtate eccleſiaſtica eſſet, non poſſet miniſterium conſiſtere, nec partibus ſui muneris rite fungi. Externam miniſterii formam conſtituimus in *diverſis gradibus & ordinibus* miniſtrorum, quibus externa miniſterii facies decorata in oculos hominum incurrit.

SECTIO I.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

An miniſterio eccleſiaſtico competat poteſtas?

§ CXCI. Quidam exiſtimant eccleſiaſtico *miniſterio* non poſſe nec debere *poteſtatem* aliquam tribui; 1.) cum ipſa miniſterii adpellatio poteſtatem ἀρχικὴν excludat: 2.) cum Chriſtus reſpectu poteſtatis magiſtratum politicum & miniſterium eccleſiaſticum ſibi invicem opponat: Matth. XX. 25. Marc. X. 42. Luc. XXII. 25. *Reges gentium dominantur, & qui poteſtatem habent, benefici vocantur, vos autem non ſic.* 3.) cum Paulus neget, ſe ac reliquos apoſtolos *dominari fidei piorum*: 2. Cor. I. 24. 4.) cum Petrus prohibeat, ne *presbyteri dominentur populo chriſtiano*. 1. Petr. V. 3. Sed hæc & ſimilia nequaquam omnem, ſed a) αὐτοκρατορικὴν ac b)

πολιτικὴν poteſtatem miniſterio eccleſiaſtico derogant; illa enim ſoli Deo competit, hæc vero magiſtratui civili divinitus conceſſa eſt, ideoque neutram earum miniſterium eccleſiaſticum ſibi arrogare debet. Quod autem præter illam αὐτοκρατορικὴν & πολιτικὴν poteſtatem detur adhuc alia miniſterio eccleſiaſtico competens, demonſtratur I.) *Scripturae dictis*: Matth. XVIII. 17. *Si frater in te peccans, arbitros non audierit, dic eccleſiae. Si eccleſiam non audierit, ſit tibi velut ethnicus & publicanus.* v. 18. *Amen dico vobis, quaecunque adligaveritis ſuper terram, erunt ligata in cælo, & quaecunque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta in cælo.* Joh. XX. 23. poteſtas clavium datur apoſtolis: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt.* 2. Cor. X. 8. *Nam & ſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem & non in deſtructionem veſtram, non erubeſcam.* 2. Cor. XIII. 10. *Vt non praeſens durius agam ſecundum poteſtatem, quam dedit mihi Dominus.* II.) *Honorificis miniſtrorum encomiis*: Vocantur enim *paſtores, patres, doctores*, προεςῶτες, ἡγούμενοι, ut oſtendimus ſuperius, quæ encomia non poſſent habere locum, niſi poteſtas quædam ipſis eſſet data. III.) *Exemplis*: Chriſtus & apoſtoli in miniſterio uſi ſunt poteſtate clavium. Paulus 1. Cor. V. 4. inceſtuoſum Corinthium excommunicat &c. IV.) *Rationibus*: Abſque poteſtate aliqua eccleſiaſtica non poteſt miniſterium partes ſui officii peragere, nec σύςημα corporis Chriſti myſtici conſiſtere. Ergo Deus talem poteſtatem miniſterio dedit. *Antecedens* eſt manifeſtum, quia officium miniſtrorum conſiſtit in prædicatione verbi, adminiſtratione ſacramentorum, exercitio clavis ligantis & ſolventis, vigore diſciplinæ eccleſiaſticæ. Jam vero hæc omnia non poſſunt locum habere abſque poteſtate aliqua eccleſiaſtica. Pertinet etiam ad conſervandam corporis myſtici unitatem & integritatem, ut præfracte facinoroſi ex eccleſiæ conſortio expellantur, & pœnitentes iterum recipiantur, 1. Cor. V. 7. 2. Theſſ. III. 14. id vero fieri nequit abſque aliqua eccleſiaſtica teſtate. Deinde ut reliquis eccleſiæ ordin politico ſcilicet & œconomico poteſtas a divinitus eſt conceſſa, ita quoque ordini e ſiaſtico aliquam poteſtatem eſſe datam, in patulo eſt. Quemadmodum enim nec p cus, nec œconomicus ordo poteſt obtine nem ſuum, propter quem inſtitutus eſt, per poteſtatem cuilibet illorum ordinum ceſſam; ita nec eccleſiaſticus ordo poteſt nere finem, propter quem divinitus inſti eſt, niſi per aliquam poteſtatem itidem nitus ei conceſſam.

Qualis ſtas mi rio dat

§. CXCII. *Quae vero & qualis ſit illa poteſtas* miniſterio data, plurimum variant ſententiæ. Epiſcopi enim pontificii, cumprimis vero epiſcoporum epiſcopus, pontifex R nus, poteſtatem tum eccleſiaſticam abſol tum politicam ſibi arrogat, contra Dei ver quod poteſtatem eccleſiaſticam certis lim determinavit, & politicam ab ea diſti eſſe voluit. Antequam vero de abuſu e ſiaſticæ poteſtatis, qui in regno pontifici tinuit, differamus, explicabimus prius, i *poteſtas eccleſiaſtica* miniſterio data juxta ſcriptum verbi divini ſit ſtatuenda. Aug confeſſio in artic. VII. abuſuum cap. de p eccleſ. ſic loquitur: *Sentiunt*. (noſtri) *ſtatem clavium ſeu epiſcoporum juxta ev lium eſſe poteſtatem ſeu mandatum Dei p candi evangelii, remittendi & retinendi ta, & adminiſtrandi ſacramenta. Nam hoc mandato mittit Chriſtus apoſtolos*: miſit me Pater, ita & ego mitto vos. pite Spiritum ſanctum, quorum remi peccata, remittuntur eis, & quorum re ritis peccata, retenta ſunt. Ite, præ evangelium omni creaturæ &c. Ex q colligitur, quod poteſtas eccleſiaſtica ſ plex, videlicet 1) poteſtas *praedicandi ve & adminiſtrandi ſacramenta*, 2) *poteſta. vium*, per quam peccata remittuntur vel tur. Illam vocant poteſtatem *ordinis*, vero *juriſdictionis*, in qua nomenclatura vis aliquid deſiderari poſſit, tamen cu

eccleſiæ ſit recepta, ideo ſano ſenſu eam retinemus. Sunt qui triplicem poteſtatem eccleſiaſticam ſtatuunt, *miniſterii*, *ordinis* & *jurisdictionis*. Illam vocant autoritatem & poteſtatem publice prædicandi verbum & adminiſtrandi ſacramenta per legitimam vocationem datam: iſtam ſtatuunt in certis gradibus partim jure divino, partim poſitivo ſeu adprobatione eccleſiæ introductis: hanc in diſciplina eccleſiaſtica ſeu poteſtate clavium. Hæc diverſitas in enumeratione partium poteſtatis eccleſiaſticæ, diſtinctione quadam conciliari poteſt. Si reſpectus habeatur *ad poteſtatem miniſterio divinitus conceſſam*, illa abſolvitur duabus iſtis partibus, videlicet poteſtate tum prædicandi verbum & adminiſtrandi ſacramenta, tum poteſtate clavium; illa etiam poteſtas omnibus miniſtris ex æquo communis eſt, cum in infimo miniſterii eccleſiaſtici gradu conſtitutus æque eam obtineat, atque is, qui reliquis miniſtris præfectus eſt. Si vero reſpectus habeatur *ad poteſtatem certo miniſtrorum gradui ab eccleſia conceſſam*; tunc poteſtas ordinis a poteſtate miniſterii dicto modo diſtingui poteſt, nimirum ut poteſtas miniſterii dicatur ea, quæ in prædicatione verbi & adminiſtratione ſacramentorum conſiſtens omnibus miniſtris ex æquo competit, poteſtas vero ordinis, quæ propter gradus in miniſterio eminentiam certis perſonis eccleſiaſticis propria eſt, non tamen jure quodam divino, ſed eccleſiæ inſtitutione. Sic epiſcopi majorem habent poteſtatem, quam presbyteri, nimirum non miniſterii, ſed ordinis reſpectu, ex quo facile adparet, quod poteſtas ordinis diverſimode accipiatur. Qui enim διχοτομίᾳ utuntur, poteſtatem eccleſiaſticam in *ordinis & jurisdictionis* poteſtatem diſtribuentes, illi per poteſtatem ordinis intelligunt eam, quæ in prædicatione verbi & adminiſtratione ſacramentorum conſiſtit, quam alii vocant poteſtatem *miniſterii*. Qui τριχοτομίᾳ utuntur, poteſtatem eccleſiaſticam in miniſterii, ordinis & jurisdictionis poteſtatem diſtinguentes, per poteſtatem ordinis intelligunt eam, quæ propter gradus eminentiam ab eccleſia inſtitutam certis quibusdam perſonis eccleſiaſticis eſt propria. Miniſterium eſt ordo divinitus inſtitutus, & in miniſterio ſunt diverſi ordines ab eccleſia introducti, ad illum reſpiciunt διχοτομοῦντες, ad hos vero τριχοτομοῦντες. (*)

Poteſtas ordinis.

§. CXCIII. *Poteſtatem ordinis* quidam vocant αὐθεντικὴν; ſed adpellatio αὐθεντικῆς poteſtatis glorioſior videtur, quam ut miniſterio conveniat, quia ſolus Deus αὐθεντικῶς in miniſterio agit, ideo illi ſoli abſoluta poteſtas competit; ſed miniſtri non niſi ὀργανικῶς agunt, ideo actiones ſuas ad divinum arbitrium & præſcriptum adcommodare debent. Ad hanc ordinis poteſtatem cum pertineat, uti dictum fuit, prædicatio verbi, ideo ad eam referri quoque debet *publica ſcripturae interpretatio*, qua coram tota eccleſia verus ſcripturæ ſenſus eruitur, & ad auditorum informationem adcommodatur; ea vero non debet eſſe ἰδίας ἐπιλύσεως, 2. Petr. I. 20. ſed *fidei analoga*, Rom. XII. 7. hoc eſt, conveniens cum præcipuis & apertis ſcripturæ pronunciatis veræ religionis fundamenta continentibus. Quidam ad eam referunt *poteſtatem νομοθετικὴν*, quæ ſancit utiles & ſalutares conſtitutiones cum verbo Dei congruentes, *decorum & ordinem* ſpectantes, 1. Cor. XIV. 40. quarum quædam reſpiciunt ritus & cærimonias, quædam vero diſciplinam rectamque vivendi normam &c. ſed quia illarum conſtitutionum ſanctio non ad ſolum miniſterium, ſed etiam ad chriſtianum magiſtratum,

(*) Becanus in reſp. ad aphoriſmos Calviniſtarum p. 68. *Eccleſiaſtica poteſtas eſt triplex: una ordinis, altera jurisdictionis interioris, tertia jurisdictionis exterioris: 1.) refertur ad ſacramenta conficienda & miniſtranda, 2.) ad regendum populum chriſtianum in foro conſcientiæ; 3.) ad eumdem populum regendum in foro exteriori. Ad poteſtatem ordinis ſpectat, conſecrare eucharistiam, confirmare, ordines conferre, chriſma conficere, oleum infirmorum benedicere. Ad poteſtatem jurisdictionis interioris, jus dicere in foro conſcientiæ, id eſt, abſolvere vel ligare. Ad poteſtatem jurisdictionis exterioris, ſynodum convocare, conſtitutiones condere, cauſas audire & cognoſcere, beneficia conferre, excommunicare vel aliis modis delinquentes punire.* Gerhardus.

tum, utriusque tabulæ decalogi cuſtodem pertinet, ac cum conſenſu eccleſiæ fieri debet, ideo ad poteſtatem ordinis miniſterio propriam non ſatis commode referri poteſt. (*) Quidam poteſtatem ordinis ſubdiſtinguunt in duas ſpecies, videlicet δογματικὴν, quæ eſt facultas eccleſiæ circa doctrinam, & fidei dogmata, videlicet poteſtas cuſtodiendi ſcripturas inſtar tabellionis, eas diligenter legendi, ſecundum ſcripturas de dogmatibus judicandi, genuinas & germanas ſcripturas a falſis & adulterinis inſtar vindicis diſcernendi, doctrinam ex ſcripturis adprobandi, ac falſam doctrinam improbandi, & διαταχτικὴν ſeu *conſtitutivam*, quæ eſt poteſtas eccleſiæ in rebus externis & indifferentibus, canones ac regulas ad ordinem & decorum, item certos ritus conſtituendi, ac ad fovendum eccleſiæ membrorum in externo cultu conſenſum ſtabiliendi, vel etiam abrogandi, prout eccleſiæ neceſſitas vel utilitas poſtulat. Sed hæ poteſtates ad totam eccleſiam pertinent, non autem eccleſiaſtici ordinis ſunt propriæ, quamvis primas ac præcipuas illius partes miniſterio eccleſiaſtico competere facile concedamus.

Poteſtas jurisdictionis. § CXCIV. *Poteſtas jurisdictionis* quam vocant κριτικὴν, in uſu clavium conſiſtit. Eſt autem duplex clavium poteſtas, *ſolvens & ligans.* Matth. XVI. 19. Joh. XX. 23. Quamvis enim unum ſit verbi miniſterium, quo peccata ſolvuntur & ligantur, proinde etiam generica conſideratione una clavis ad aperiendum & claudendum regnum cœlorum efficax; tamen pro diverſitate objectorum, mediorum & effectorum una clavis dicitur *ſolvens*, qua pœnitentes a peccatis abſolvuntur, & cœlum illis aperitur: altera *ligans*, qua impœnitentibus peccata retinentur, & cœlum illis clauditur. Illa vocatur *abſolutio*, hæc *excommunicatio.* Vtraque vel *publice* vel *privatim* exercetur. Abſolutio *publica* eſt, quando omnibus vere pœnitentibus ex evangelio adnunciatur remiſſio peccatorum propter Chriſtum; *privata*, quando in ſpecie alicui pœnitenti peccata remittuntur. Excommunicatio *publica* eſt, quando omnibus impœnitentibus & incredulis ex lege adnunciatur ira Dei & æterna damnatio; *privata* quando in ſpecie alicui præfracte facinoroſo peccatorum retentio denunciatur. Ratione graduum duplex ſtatuitur excommunicatio, *minor* ſcilicet & *major.* Illa eſt excluſio ſive ſuſpenſio ab uſu cœnæ dominicæ, hæc e communicatione eccleſiæ ejectio, illa vocatur καθαίρεσις, hæc vero ἀφορισμός. Ad hunc extremum eccleſiaſticæ cenſuræ gradum non eſt temere ſine gravi conſilio & ſine eccleſiæ & præcipue chriſtiani magiſtratus conſenſu progrediendum, ſed ordo a Chriſto præſcriptus, Matth. XVIII. 15. diligenter obſervandus. Denique ratione objectorum poteſtatem jurisdictionis ſtatuunt duplicem; *communem*, ad totum eccleſiaſticum cœtum auditorum ſpectantem, quæ propterea vocatur popularis; & *propriam*, ad perſonas in eccleſiaſticis officiis conſtitutas pertinentem, quæ ob id vocatur clericalis. Ad hanc poteſtatem jurisdictionis etiam pertinet *ordinatio miniſtrorum*, per quam miniſterium commendatur fidelibus hominibus, & *cenſura morum*, per quam in officio continentur auditores.

Poteſtas eccleſiaſtica non eſt dominatus quidam politicus. §. CXCV. Quomodo *legitimus eccleſiaſticae hujus poteſtatis uſus* comparatus eſſe debeat, ex deſcriptione officii eccleſiaſticis perſonis incumbentis inferius tradenda erit conſpicuum, hoc loco contra pontificios demonſtrandum, poteſtatem eccleſiaſticam 1) *non eſſe dominatum quemdam politicum*, 2) *nec abſolutam dictatoriam & αὐτοκρατορικὴν quamdam poteſtatem.* Prius demonſtramus hoc fundamento: Quascunque poteſtates Deus ipſe diſtinctas eſſe voluit, eæ non ſunt

(*) Habet eccleſia poteſtatem faciendi conſtitutiones, ſed non niſi de actibus adiaphoris & mediis, *quas propterea veteres decreta potius & κανόνας adpellare maluerunt, quam νόμους*, ut ſcribit Socrates lib. III. c. 6. & lib. VI. c. 36. de actibus autem neceſſariis & ad eſſentiam fidei pertinentibus normam & leges veluti fundamentales regni Chriſti nullam condemnandi, ſed tantum judicandi poteſtatem habet, eamque ipſam non niſi delegatam, miniſterialem & ἑρμηνευτικήν. GERHARDVS.

nvicem commiſcendæ vel confundendæ. :cleſiaſticam & politicam poteſtatem De- e diſtinctam eſſe voluit. Ergo &c. *Ad- m* variis modis demonſtrari poteſt, ſed oco contenti erimus, diſtinctionem utri- poteſtatis, in quadripartito genere cau- ı oſtendere. Diſtinguuntur illæ 1) *cauſa* ıxῆ *ſive*, *inſtrumentali*. Poteſtas eccleſia- utitur gladio ſpiritus, videlicet verbo, VI. 17. ac clave ligante & ſolvente; ı. XVI. 19. &c. nequaquam vero gladio ırali, quo poteſtas politica divinitus eſt a. Gen. IX. 6. Rom. XIII. 4. 1. Petr. II. tc. 2) *Materia circa quam*, ſeu *objecto*. las eccleſiaſtica occupatur in rebus ſpiri- ıus & æternis ad ſalutem conſequendam :diate ſpectantibus: politica vero occupa- rebus corporalibus & externis, in con- ıda pace & tranquillitate, in defenden- bditorum facultatibus, fama & corpo- , in adminiſtratione civilis juſtitiæ, in :nanda diſciplina externa &c. ad ſalutem quendam indirecte ac mediate ſpectanti- 1. Tim. II. 2. 3) *Forma*. Eccleſiaſtica las eſt miniſtratoria ad præſcriptum legum arum ſimpliciter reſtricta: politica eſt oria, quæ habet poteſtatem ferendarum n politicarum. Illa coercet delinquentes o, hæc pœna corporali & gladio. 4) *Fine*. eſiaſticæ poteſtatis finis eſt juſtitia ſpiri- s, pax conſcientiarum & ſalus animarum; icæ vero juſtitia civilis, pax hujus vitæ ılus reipublicæ. *Cum lex evangelica* (ſcri- uctor libelli de eccleſiaſtica & politica po- te Francof. anno 1612. edit. p. 23.) *vitam* *nam pro fine atque animam humanam materia & ſubjecto nativo habeat, tota vari debet in internis conſcientiae motibus ɪendis, minime vero in manu aut vi exter- ohibenda; ac proinde judicat de mediis ne- riis ad beatitudinem conformiter ad cauſas tiales ſpirituales religionis chriſtianae, id ſuaſive tantum & directive per verbi di- praedicationem, ſacramentorum diſpenſa- em, & ſi res poſtulet, per excluſionem ab ſiaſtica communione ope cenſurarum, id* Rom. XIII. *eſt, armorum ſpiritualium eccleſiae*; quod ibidem probatur ex Joh. XVIII. 36. *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Luc. XII. 14. *Quis me conſtituit judicem*, 2 Cor. X. 4. *Arma militiae noſtrae non ſunt carnalia*. Phil. III. 20. *Politeuma noſtrum in cœlo &c.* Quamvis vero utræque poteſtates ſint diſtinctæ, tamen mutuas ſibi tradere debent operas, nec altera alteram impediat, ſed potius promoveat, ut hominum ſaluti & gloriæ divinæ inſerviatur, qua de re in loco de magiſtratu politico dicetur uberius.

§. CXCVI. *Poſterius* adſertionis membrum ſic probamus: 1.) A *contradictione*. Contradictoria ſunt, eſſe miniſtrum eccleſiæ, & eſſe dominum ſeu habere abſolutam & *αὐτοκρατορικὴν* poteſtatem. Ergo non poſſunt ſimul tribui perſonis eccleſiaſticis. Non eſt, quod regerant, *diverſo reſpectu perſonas eccleſiaſticas eſſe miniſtros & dominos; miniſtros reſpectu Dei, dominos reſpectu eccleſiae*, quale quid etiam in magiſtratu politico animadvertatur Rom. XIII. 4. quia non Dei tantum & Chriſti, ſed etiam eccleſiæ miniſtri dicuntur. 1. Cor III. 21. 2. Cor. IV. 5. Col. I. 25. 2.) Ab *adpropriatione*. Quodcunque ſoli Chriſto proprium eſt, non debet ad miniſtros eccleſiæ transferri. Sed poteſtas *αὐτοκρατορικὴ*, dominatus, magiſterium abſolutum & principatus in eccleſia ſoli Chriſto proprius eſt. Ergo. Adſumtum conſtat, quia Chriſtus non ſolum ſe vocat *Dominum*, Joh. XIII. 13. ſed etiam ab apoſtolo vocatur *unicus Dominus*, 1. Cor. VIII. 6. *ipſe unus eſt noſter καθηγητής*, quod bis repetitur Matth. XXIII. 8. & 10. *ipſe ſolus eſt ſponſus*, Joh. III. 29. ſolus eſt eccleſiæ ſuæ *caput in omnibus principatum tenens*, Col. I. 18. ipſi ſoli competit dominium in animas & conſcientias hominum &c. 3.) Ab *oppoſitione*, in quo Chriſtus apoſtolos ſibi opponit, illud, utpote ſoli Chriſto debitum, veri apoſtolorum ſucceſſores nunquam ſibi arrogabunt. Sed Chriſtus apoſtolos ſibi opponit in principatu ac dominatu. Joh. XIII. 13. *Vos vocatis me magiſtrum & dominum, ac bene*

Nec eſt poteſtas αὐτοκρατορικὴ.

 dicitis,

dicitis, *ſum etenim*; Joh. XIII. 14. *Si ergo ego lavi pedes veſtros, dominus & magiſter, debetis & vos alter alterius pedes lavare.* v. 16. *Non eſt ſervus major domino, nec apoſtolus major eo, qui miſit illum.* Ergo principatum ac dominatum, utpote ſoli Chriſto proprium, veri apoſtolorum ſucceſſores nunquam ſibi arrogent. 4.) A *prohibitione.* Quo Chriſtus apoſtolis & ipſorum in miniſterio ſucceſſoribus interdixit, illud miniſtri eccleſiæ ſibi non debent arrogare. Sed dominatu & principatu Chriſtus apoſtolis & ipſorum in miniſterio ſucceſſoribus interdixit, Matth. XX. 25. Luc. XXII. 25. ubi apoſtolatus & dominatus ἀντιθετικῶς opponuntur, ac τὸ κυριεύειν regibus hujus mundi relinquitur, apoſtolis autem & veris eorum in miniſterio ſucceſſoribus adimitur. Bernhardus lib. II. de conſid. ad Eug. col. 1021. *Apoſtolis interdicitur dominatus, ergo tu uſurpare aude aut dominus apoſtolatum aut apoſtolicus dominatum, plane ab utroque prohiberis, ſi utrumque ſimul habere voles.* Origenes hom. XII. in Matth. *Inter vos autem, qui eſtis mei, non erunt haec, ne forte, qui videntur habere aliquem in eccleſia principatum, dominentur fratribus propriis, vel poteſtatem in eos exerceant. Quoniam ſicut omnia carnalia in neceſſitate ſunt poſita, non in voluntate, ſpiritualia autem in voluntate, non in neceſſitate, ſic & qui principes ſpirituales, principatus eorum in dilectione debet eſſe poſitus, non in timore corporali.* 5.) A *negata uſurpatione*, quod apoſtoli poſt acceptum Spiritum ſanctum nunquam ſibi arrogarunt, ſed potius veris ſuis in miniſterio ſucceſſoribus eo interdixerunt, illud eccleſiæ miniſtri non debent ſibi arrogare. Sed apoſtoli poſt acceptum Spiritum ſanctum poteſtatem quamdam αὐτοκρατορικὴν & dominatum nunquam ſibi arrogarunt, quia nullus apoſtolorum ſeſe principem vel dominum adpellavit, ſed Petrus ſe vocat συμπρεσβύτερον, 1. Petr. V. 1. Paulus inquit 2. Cor. I. 24. *non dominamur fidei veſtrae*, & taxat Corinthios, qui ab apoſtolis in eccleſia miniſtris ſe denominare voluerint, 1. Cor. I. 12. cui præpoſtero honori opponit hæc fundamenta: *Num Chriſtus diviſus eſt? num Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* v. 13. *Quid eſt Apollo, quid Paulus? miniſtri, per quos credentes facti eſtis.* 1. Cor. III. 5. *Omnia veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas &c. omnia veſtra ſunt*; v. 22. *vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei*: v. 23. quæ omnia principatui ac dominatui fortiſſime adverſantur, inde etiam Petrus Act. X. 25. noluit ea admittere, quæ alioquin principes ac domini tanquam ſubjectionis ſigna ſibi deferri patiuntur. Hieronymus in Mich. II. *Si in apoſtolorum loco ſumus, non ſolum ſermonem eorum imitemur, ſed & converſationem & abſtinentiam amplectamur.* Nec ſolum nunquam arrogarunt ſibi apoſtoli dominatum, ſed etiam eo miniſtris eccleſiæ interdixerunt: 1. Petr. V. 3. *Paſcite gregem non dominantes clero.* Bernhardus lib. II. de conſid. col. 1022. *Domabis lupos, ſed ovibus non dominaberis, paſcendas, non premendas ſuſcepiſti.* Ergo poteſtatem αὐτοκρατορικὴν & dominatum miniſtri eccleſiæ nunquam ſibi arrogent. 6.) A *comparatione.* Oeconomus non eſt ipſe dominus vel princeps, nec habet abſolutam & αὐτοκρατορικὴν poteſtatem, quia οἰκόνομος & οἰκοδεσπότης differunt, ut miniſter ac dominus. Sed miniſtri eccleſiæ ſunt *æconomi.* Luc. XII. 42. 1. Cor. IV. 1. Ergo non ſunt ipſi domini vel principes, nec habent abſolutam & αὐτοκρατορικὴν poteſtatem, ſed hæc dignitas ſoli Chriſto relinquitur, qui eſt ſolus οἰκοδεσπότης in eccleſiæ domo. Matth. X. 25. Hebr. III. 3. &c. ac ſolus abſolutam in eam habet poteſtatem. Sic & 7.) legatus non eſt ipſe dominus, nec habet abſolutam poteſtatem, ſed reſtrictam & legantis voluntate ac mandatis definitam. Miniſtri eccleſiæ ſunt *legati.* 2. Cor. V. 20. Ergo non ſunt ipſi domini, nec habent abſolutam poteſtatem, ſed reſtrictam & legantis voluntate ac mandatis determinatam.

Antitheſis pontificiorum.

§. CXCVII. Sed hæc non ſunt ad palatum Romani pontificis & epiſcoporum pontificiorum, illi enim *primo* poteſtatem eccleſiaſticam commutarunt in dominatum politicum;

ſecun-

do abſolutam quamdam & αὐτοκρατορι-oteſtatem & dominatum in eccleſia ſibi ant. *Prius* confirmatione non eget, cum publica praxeos luce poſitum. Auguſta-nfeſſio in artic. VII. abuſ. de poteſt. ec-ıac de re coram imperatore & ſtatibus ſic tur: *Magnae diſputationes fuerunt de po- epiſcoporum, in quibus nonnulli incom- commiſcuerunt poteſtatem eccleſiaſticam teſtatem gladii. Et ex hac confuſione ma- bella, maximi motus exſtiterunt, dum ſices freti poteſtate clavium, regna mundi ferre & imperatoribus adimere imperium i ſunt, haec vitia multo ante reprehende- in eccleſia homines pii & eruditi.* Et ı: *Si quam habent epiſcopi poteſtatem gla- ianc non habent ut epiſcopi ex mandato gelii, ſed jure humano donatam a regibus iperatoribus ad adminiſtrationem civilem m bonorum, haec interim alia functio eſt, miniſterium evangelii. Cum igitur de- diſtione epiſcoporum quaeritur, diſcerni imperium ab eccleſiaſtica jurisdictione; ſe- m evangelium ſeu, ut loquuntur, de jure , nulla jurisdictio competit epiſcopis ut pis, id eſt, his, quibus eſt commiſſum mi- ium verbi & ſacramentorum, niſi remit- eccata &c.* Bellarminus lib. V. de Rom. c. 6. poteſtatem illam eccleſiaſtico-poli- ſic temperat, ut ſtatuat, non niſi *indire-* nvenire pontifici temporalem poteſtatem. *ſex ut pontifex* (inquit) *etſi non habet ul- ıere temporalem poteſtatem, tamen habet line ad bonum ſpirituale ſummam poteſta- iſponendi de temporalibus rebus omnium ianorum.* Sed hæc moderatio Sixto V. mpeſtatis pontifici parum placuit, unde ıjus in libro de poteſt. papæ cap. 13. p. ſcribit, *parum abfuiſſe, quin omnia il-* Bellarmini) *opera cenſura pontificia ma- rum eccleſiae detrimento abolerentur*, id ex ordinis jeſuitici patribus ſe audiviſſe . Ceterum quod Aug. confeſſio adſerit, ante commixtionem illam eccleſiaſticæ liticæ poteſtatis in pontifice & epiſcopis taxatam fuiſſe, multorum ſcriptorum teſtimoniis comprobari poteſt. Bernhardus in libris de conſideratione ad Eugenium papam multa in hanc ſententiam adfert. Marſilius Patavinus hac de re integrum librum ſcripſit anno 1324. pro defenſione Ludovici Bavari imperatoris contra papam, cujus titulus: *Defenſor pacis.* Autor oneris eccleſiæ compilati anno 1519. & poſtea editi Landsh. anno 1524. c. 20. §. 6. qui a quibusdam vocatur Vbertinus, epiſcopus Chimenſis: *Jeſus palam negavit regnum ſuum eſſe hujus mundi, quinimo ipſe ſolus fugit in montem, cum cognoviſſet, quia populi venturi eſſent, ut facerent eum regem. Quomodo ergo convenit, ut Chriſti locum tenens, mundanam ditionem non ſolum admittat, verum etiam ambiat, ut libidine, luxu, violentia, ſuperbia, faſtu, divitiis, rapacitate regnet, quem Chriſtus docuit eſſe humilem & mitem.* Güntherus lib. VI. Ligurin. Fridericum Barbaroſſam de papæ imperio ſic conquerentem introducit:

Ecce paterna fides & magni præſulis alma
Integritas, humilisque Petri veſtigia ſectans,
Jam non ferre crucem Domini, ſed tradere regna
Gaudet, & Auguſtus mavult quam Petrus haberi &c.
Ergo quid ad ſummum de regni jure, quid, oro
Pontificem ſpectat? nullum caput iſta ſuper ſe
Adſpicit, excepto cœlorum rege, poteſtas.
Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet, imperium nobis faſcesque relinquat &c.
Cogitet antiquos primævi temporis annos
Præteritosque dies, & ſecula priſca revolvat.
Num Petrus, aut Clemens, aut cætera turba piorum
Sceptra Latina dabat &c.

In hosce Guntheri verſus ſic commentatur Jacob Spigelius etiam ante Lutherum: *An neſcis, Friderice, princeps chriſtianiſſime, dictum Chriſti*: inter vos non dominabimini, ſicut ſubditis dominantur reges gentium, *hoc valere ſcilicet: Tu Petre cum tuis ſucceſſoribus Romani imperii haeres eſto perpetuus. Item*: ego veni miniſtrare & non miniſtrari, *eſſe; imperatores & reges terrarum tua ac ſucceſſorum tuorum in ſolio plusquam venerabundi gemmata oſculentur veſtigia? tum illud*: qui

primus

primus voluerit eſſe inter vos, erit veſter ſervus, *aliud ſignificare nihil, quam apud vos eſt praecipiendi poteſtas, reliquam eccleſiam manet parendi neceſſitas.* Et poſtea. *Hoc* (ſcilicet ad pontificem non pertinere imperii Romani diſpoſitionem) *ſi quis hodie conſtanter adſeveraret, haeretici nomen apud pontificios adulatores non effugeret. Contrariam tamen partem, ut veritati adſinem, magni nominis viri tutati ſunt, licet hactenus eorum vicerit doctrina, qui univerſam prope ſcripturam divinam adulterinis interpretationibus ſubverterunt.* Petrus de Vineis, cancellarius Friderici II. imperatoris aliquot epiſtolis demonſtravit, *pontifici ſecularem jurisdictionem non competere.* Idem præſtitit Wilhelmus Occam, qui in fuga ob excommunicationem pontificis adprehenſa de jure cæſaris expreſſis teſtatus verbis dixit: *Tu me, imperator, gladio adverſus papae injurias tutum ſiſtas & ego te calamo & ſcriptis defendam.* Petrus Ferrarienſis in forma libell. act. confeſs. gloſs. VII. adverb. plenam num. 2. *Papa, qui deberet tanquam verus vicarius Jeſu Chriſti veſtigia ſequi, poſſidere & manu armata nititur tenere jurisdictionem in terris, civitatibus & villis & locis, quae ſunt naturaliter & a mundi creatione & Chriſti ordinatione imperii Romani, juxta aliud*: quod eſt Dei, reddatur Deo, & quod eſt cæſaris, cæſari; *imo ipſe papa in ipſo imperatore nititur ſuperioritatem habere, quod ridiculum eſt dicere, & abominabile audire.* Albericus Roſates in lexico in verbo electio: *Paſtores eccleſiae mittentes falcem in alienam meſſem, fecerunt ſuper hoc tres decretales, unam de electione imperatoris &c. quae an ſint juſtae, Deus novit. nullam enim earum (ſalvo ſaniori judicio, & ſi erroneum foret, revoco) credo juri conſonam, imo eas credo proditas contra jura & libertatem imperii, & puto poteſtates eſſe diſtinctas, & a Deo proceſſiſſe.* Antonius Roſellus circa annum Chriſti 1511. ſcripſit librum titulo monarchiæ, in quo probat, *papam non eſſe mundi dominum, nec poſſe aut debere caeſari imperare, nec omnino habere gladium temporalem.* Sed de his plura inferius, in quæſtione ſcilicet, an idem poſſit miniſterio eccleſiæ & magiſtratu politico fungi?

§. CXCVIII. *Poſterius*, quod pontifex Romanus & ipſius epiſcopi poteſtatem abſolutam & αὐτοκρατορικὴν, adeoque dominatum in eccleſia ſibi vindicent, itidem in propatulo eſt, ac tum in genere tum in ſpecie probari poteſt. In *genere* notandum, quod perpetuo crepent *hierarchiam* eccleſiaſticam. Concilium Trident. ſeſſ. XXIII. can. 6. *Si quis dixerit, in eccleſia catholica non eſſe hierarchiam, divina ordinatione inſtitutam, quae conſtet ex epiſcopis, presbyteris & miniſtris, anathema ſit.* Sane ſi per *hierarchias* vocem nihil aliud intelligatur, quam quod Deus ipſe miniſterium eccleſiaſticum, non minus atque ordinem politicum & œconomicum inſtituerit, quodque poteſtatem, autoritatem & dignitatem in ſcripturis ſacris definitam ac determinatam miniſterio conceſſerit; non repugnamus, hoc ſenſu & reſpectu miniſterium eccleſiaſticum dici ἱεραρχίαν, quin imo communi etiam in noſtris eccleſiis recepta loquendi conſuetudine ita adpellatur. Sed ſi propriam & adcuratam verbi ſignificationem, itemque ſi eum ſenſum, quo pontificii eccleſiaſticum miniſterium hiererchiam vocant, reſpicere voluerimus, non poterit *hierarchias* vocabulum miniſterio tribui, cum non ſit quædam ἀρχὴ δεσποτικὴ, quidam dominatus ac principatus, ſed διακονία. In *ſpecie* notandum, qualem & quantam poteſtatem pontifex Romanus ſibi arroget; qualem item & quantam ipſius epiſcopi. De poteſtate pontificis ex canoniſtis multa adferuntur in libro, qui continet cauſas recuſati concilii Tridentini, p. 134. quod *ejus poteſtas ſit ſuprema, in qua non habeat parem, quod idem habeat conſiſtorium cum Deo & tribunal cum Chriſto, quod obtineat plenitudinem poteſtatis, & plenitudinem clavium, quod contra jus, ſupra jus, & extra jus poſſit omnia, quod ejus poteſtas ſit ſumma & libera, abſolutaque ab omnibus vinculis & omni lege coërcente, quod formam ſacramentorum ab apoſto-*

Abſoluta pontificis poteſtas.

poſtolis traditam poſſit immutare, quod poſſit ſtatuere contra epiſtolas Pauli, quod poteſtas ejus ſit major apoſtolo, & quod poſſit dictis apoſtoli derogare, quod poſſit diſpenſare contra quatuor prima concilia, item contra verba evangelii, licet non contra mentem, &c. Sed prætermiſſis vetuſtiorum temporum ſuperſtitionibus, videamus, quam poteſtatem jeſuitæ hodie illi tribuant, & manifeſte adparebit, abſolutam & αὐτοκρατορικὴν poteſtatem in eccleſia ipſi tribui. Bellarminus in præfat. lib. de ſummo pontif. ad illum adcommodat vaticinium Eſaiæ XXVIII. 16. *Ecce pono in Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum in fundamento fundatum.* Lib. II. de Rom. pontif. c. 2. diſputat, *epiſcopum Romanum in monarchia eccleſiaſtica Petro ſuccedere*; cap. 18. *habere poteſtatem conſtituendi & confirmandi epiſcopos per totum orbem.* Item, *deponendi omnes epiſcopos, & injuſte depoſitos reſtituendi per totum orbem.* Cap. 19. *habere poteſtatem ferendi leges per univerſam eccleſiam, diſpenſandi per univerſam eccleſiam, cenſuram exercendi in tota eccleſia.* Cap. 20. *competere illi jus mittendi legatos ad alias eccleſias, qui in illis nomine ipſius omnia adminiſtrent, & graviores cauſas ad ipſius judicium reſervent.* Cap. 21. *ex quavis chriſtiani orbis parte legitime ad ipſum provocari poſſe; ab ejus vero ſententia nullam concedi adpellationem.* Cap. 26. *a nemine ipſum poſſe judicari.* Cap. 31. *eſſe ipſum caput, fundamentum & ſponſum eccleſiae.* Lib. IV. de Rom. pont. cap. 1. eſſe *ipſum ſummum & ἀνυπεύθυνον in controverſiis fidei ac morum judicem.* Cap. 2. *non poſſe ullo modo definire aliquid haereticum a tota eccleſia credendum.* Cap. 16. *habere poteſtatem ferendi leges, quae conſcientias obligent, & ad earum obedientiam cogere univerſam eccleſiam.* Cap. 24. *omnem ordinariam epiſcoporum jurisdictionem a papa deſcendere.*

Epiſcoporum pontificiorum poteſtas.

§. CXCIX. Epiſcopi pontificii præter politicam ditionum ſuarum adminiſtrationem etiam αὐτοκρατορικὴν quamdam poteſtatem in eccleſia ſibi arrogant: 1) In δογματικῇ, quia in conciliis congregati ab omni errandi periculo immunes ſe eſſe fingunt, modo pontificis inſtructionem & ſententiam ſequantur. Bozzius lib. V. de not. eccleſ. c. 7. Melch. Canus lib. V. loc. comm. cap. 4. Bellarminus lib. II. de concil. cap. 2. & ſeqq. 2) In ἑρμηνευτικῇ abſolutam ſcripturæ pro lubitu interpretandæ & dogmatum condendorum licentiam ſibi tribuunt, ita ut ſine ullo ex ſcripturis examine ipſorum interpretationes & deciſiones ſint acceptandæ. 3) In νομοθετικῇ ordinationem rituum & cerimoniarum ſibi ſolis, excluſo chriſtiano magiſtratu, vindicant, præſcribunt magna ex parte inutiles & otioſas cerimonias, easque cum opinione neceſſitatis, cultus & meriti obſervandas, eccleſiæ obtrudunt, multitudine earum conſcientias gravant, leges, quas proponunt, non ordinis ſolum cauſa ſervandas proponunt, ſed divinis conſtitutionibus eas exæquant, & coactivam jurisdictionem in earum transgreſſores ſibi arrogant. 4) In κριτικῇ excommunicationis fulmen absque eccleſiæ conſenſu ejaculantur, & quidem in eos, qui ambitioni & avaritiæ ſuæ obſiſtunt, abſolvunt ſubditos ab obedientia magiſtratus excommunicati, ſicque pœnam eccleſiaſticam cum civilibus confundunt, indulgentias pretio vendunt, adeoque abſolutam ligandi & ſolvendi poteſtatem ſibi tribuunt.

Argumenta pontificiorum pro adſerenda poteſtate αὐτοκρατορικῇ.
1) Matth. 16 19. Quodcunque ligaveris.

§. CC. Argumenta, quæ pro pontificis poteſtate & conciliorum infallibilitate ſtabilienda adducunt, ſuum alibi habent locum; hic ea duntaxat examinabimus, quæ in genere pro adſerenda αὐτοκρατορικῇ poteſtate miniſtris eccleſiæ adſerenda adferri ſolent.

1) *Matth. XVI. 19. Quodcunque ligaveris ſuper terram, erit ligatum in cælo, & quodcunque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum in cælo. cap. XVIII. 18. Quaecunque adligaveritis ſuper terram, erunt ligata etiam in cælo, & quaecunque ſolveritis ſuper terram, erunt etiam ſoluta in cælo.* Joh. XX. 23. *Quorumcunque remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum-*

rumcunque retinueritis, retenta erunt. In quibus dictis urgent particulas *quodcunque, quorumcunque &c.* quas exiſtimant eſſe *univerſales* & *abſolutam poteſtatem* miniſtris eccleſiæ per eas tribui. *Reſp.* datur eo in loco apoſtolis & ipſorum miniſterio ſucceſſoribus poteſtas clavium in ligando & ſolvendo conſiſtens. Quemadmodum igitur œconomus per clavium traditionem nequaquam accipit abſolutam & αὐτοκρατορικὴν quamdam poteſtatem, ſed miniſterialem & ad mandata domini reſtrictam: ita quoque per clavium ſpiritualium traditionem miniſtri eccleſiæ nequaquam acceperunt abſolutam poteſtatem clavibus illis pro arbitrio utendi, ſed miniſterialem ad mandata Domini reſtrictam, qua ſcilicet pœnitentibus peccata remittere, impœnitentibus vero eadem retinere debent, ſicut in tractat. de pœnitentia §. CXI. & CXII. & in harm. evang. de reſurrect. c. VIII. p. 287. fuit latius comprobatum. Gregorius hom. 26. in evangel. *Tunc vera eſt abſolutio praeſidentis, cum aeterni arbitrium ſequitur judicis, quod bene quatriduani mortui reſuſcitatio illa ſignificat, quae videlicet demonſtrat, quia prius mortuum Dominus vocavit, & vivificavit dicens:* Lazare veni foras, *poſtmodum is, qui vivens egreſſus fuerat, a diſcipulis eſt ſolutus, ſicut ſcriptum eſt:* cumque egreſſus eſſet, qui fuerat ligatus inſtitis, tunc dixit diſcipulis: Solvite eum & ſinite abire. *Ecce illum diſcipuli jam viventem ſolvunt, quem magiſter reſuſcitaverat mortuum. Si enim diſcipuli Lazarum mortuum ſolverent, fœtorem magis oſtenderent quam virtutem, ex qua conſideratione intuendum eſt, quod illos debemus per autoritatem paſtoralem ſolvere, quos autorem noſtrum cognoſcamus per ſuſcitantem gratiam vivificare.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 18. ſect. 4. *Tunc ſententia ſacerdotis adprobatur Dei judicio, cum ita procedit, ut eorum, quos abſolvit vel excommunicat, merita non contradicunt.* Petrus Aſilus in lib. de tyrann. pontificum c. 5. p. 107. citat dictum Weſſeli: *Clavis poteſtatis nihil operatur ſine clave pietatis.* Recte etiam phraſis explicanda eſt, quid in verbis Chriſti ſit ligare? Bellarminus lib. IV. de pœnit. c. 5. exiſtimat, quod ſignificet *opera ſatisfactoria pœnitentibus imponere*; ſed hæc eſt turpiſſima confuſio clavis ligantis & ſolventis, ut enim clavis ſolvens, id eſt, peccatorum remiſſio, tantum reſpicit pœnitentes: ita clavis ligans, id eſt, peccatorum retentio, tantum ad impœnitentes ſpectat. Vide tract. de pœnit. §. CXXVIII. Idem Bellarminus lib. IV. de pont. Rom. c. 16. per clavem ligantem intelligit *poteſtatem ferendi leges per univerſam eccleſiam*, cum Matth. XXIII. 4. ſignificet legem ferre. Sed hoc eſt argumentum a particulari, neque enim ſequitur, Matth. XXIII. *ligare* ſignificat leges ferre. Ergo etiam hoc loco, propter evidentem rationis diſparitatem, quid enim per τὸ *ligare* apud Matth. XVI. 19. & XVIII. 18. intelligatur, clariſſime expoſitum exſtat apud Joh. XX. 23. & Luc. XXIV. 47. Nec ſimpliciter dicitur de phariſæis Matth. XXIII. 4. quod ligent, ſed quod *adligent onera gravia & δυσβάστακτα, eademque imponant in humeros hominum*, quæ verba manifeſte oſtendunt, de qua adligatione hoc loco ſit ſermo. Sed illa ſignificatio ex verbis Chriſti Matth. XVI. 19. & XVIII. 18. non poteſt elici; verum *ligare* ibi eſt impœnitentibus denunciata æternæ maledictionis ſententia peccata retinere, ut ex circumſtantiis textus & parallelis ſcripturæ locis intelligitur.

§. CCI. II.) Paulus 1. Cor. XI. 34. ſcribit: *Caetera, cum venero, diſponam*, nimirum *ex poteſtate* divinitus data. 2. Cor. X. 8. &c. Ergo apoſtolus vindicavit ſibi *poteſtatem abſolutam* diſponendi in eccleſia pro arbitrio. *Reſp.* 1) Sermo ibi eſt non de dogmatibus fidei, in quibus poteſtatem aliquam ſibi nuſpiam arrogat apoſtolus; Act. XXVI. 22. Rom. XV. 18. 1. Cor. XI. 23. &c. ſed de ceremoniis ac ritibus ſua natura liberis ad εὐταξίαν & εὐσχημοσύνην eccleſiaſticam facientibus. Præcedit enim: *Cum convenitis ad manducandum, invicem exſpectate. Si quis vero eſurit, domi manducet, ne in judicium conveniatis.* Ambroſius in comment. addit: *Caetera, quae*

2) *1. Cor. 11. 34. Cætera, cum venero, diſponam.*

ad

ad aedificationem eccleſiae pertinent. Chryſoſtomus hom. XXVIII. in 1. Cor. XI. *aut ad quaedam alia, aut ad hoc ipſum. Nam quoniam veriſimile erat, eos & dicere cauſas aliquas, & non licebat omnia corrigere per literas, quae admonui,* (inquit) *interim ſerventur. Si quid autem habetis aliud, quod dicatis, illud reſervetur ad meum adventum, aut de hac re dicens, ut dixi, aut de aliquibus aliis non valde urgentibus, περὶ ἑτέρων τινῶν οὐ σφόδρα κατεπειγόντων.* Jam vero in ordinationibus illis eccleſiaſticis aliquam miniſtris poteſtatem eſſe datam non diffitemur. 2) Illud ipſum non poteſtate quadam *αὐτοκρατορικῇ*, ſed conſenſu eccleſiæ accedente apoſtolus diſponebat. 2. Cor. VIII. 8. *οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, non quaſi imperans hoc dico.* 3) Inde etiam poteſtatem excommunicandi inceſtuoſum nequaquam absque eccleſiæ Corinthiacæ conſenſu exercebat. 1. Cor. V. 4. *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti congregatis vobis & meo ſpiritu cum virtute Domini noſtri Jeſu*, v. 5. *ſtatui tradere hujusmodi hominem ſatanae.* 4) Poteſtas igitur illa, quam divinitus ſibi datam adſerit, non ad deſtructionem ſed ad *aedificationem*, 2. Cor. X. 8. XIII. 10. non eſt *αὐτοκρατορικὴ* & abſoluta, ſed *miniſterialis* poteſtas a principatu & dominatu plane ſejuncta.

3) Paſtores dicuntur præpoſiti.

§. CCII. III.) Paſtores eccleſiæ dicuntur *προεστῶτες*, quibus *exhibendus honor*, 1. Tim. V. 17. & *ἡγούμενοι*, quibus *obedientia praeſtanda.* Hebr. XIII. 17. Ergo competit illis dominatus & poteſtas *αὐτοκρατορικὴ*. Reſp. 1) Προεστῶτες dicuntur ratione dignitatis, ſed ipſi per humilitatem judicare debent ſibi magis convenire, ut proſint, quam præſint. 2) *Ἡγούμενοι* itidem dicuntur ratione poteſtatis cujusdam, ea vero non eſt politica ſed ſpiritualis; non *αὐτοκρατορικὴ*, ſed miniſterialis; non conſcientiis vel fidei dominans, ſed ſaluti hominum inſerviens. 3) Hinc Chriſtus ipſe *ἡγεμονίαν* eccleſiaſticam dominatui opponit, & per *διακονίαν* illam definit: Luc. XXII. 25. *Reges gentium dominantur, & qui poteſtatem habent in illis, benefici vocantur.* v. 26. *Vos autem non ſic; ſed qui major eſt inter vos, fiat ſicut junior, καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς διακονῶν, & qui anteceſſor eſt, ſicut miniſtrans.* 4) Ἡγούμενοι vero dicuntur, quia non verbo ſolum, ſed etiam vitæ exemplo auditoribus ſeſe exhibere debent viæ duces, 1 Timoth. IV. 12. exemplo Chriſti, Joh. X. 4. quam rationem exponit epiſtola ad Hebr. XIII. 7. quia Deus *πιστοὺς ἡγήσατο αὐτοὺς*, quibus *miniſterium commendaret*, 1 Tim. I. 12. & quia *πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγεῖσθαι αὐτοὺς* convenit, 1 Tim. V. 17. ut ſuperius §. 33. late expoſitum fuit.

4) 1 Tim. 5, 19. Adverſus presbyterum noli recipere adcuſationem.

§. CCIII. IV.) 1 Tim. V. 19. *Adverſus presbyterum noli adcuſationem admittere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.* Ergo penes Timotheum fuit *poteſtas judicialis* cognoſcendi adcuſationes presbyteris intentatas, & judicium de illis ferendi. *Reſp.* 1) Diſtinguendum inter eccleſiæ primitivæ & noſtræ tempora. In primitiva eccleſia magiſtratus nondum erat chriſtianus, ideo ad epiſcopum deferebantur querelæ de presbyteris; ſed cum hodie per Dei gratiam magiſtratus ad fidem ſit converſus, merito illi cauſarum civilium dijudicatio relinquitur. 2) Magiſtratus chriſtianus conſtituit conſiſtoria eccleſiaſtica: in quibus & eccleſiaſticæ & politicæ perſonæ præſident, coram illis cauſæ eccleſiaſticarum perſonarum tractantur, criminalibus ad forum politicum rejectis. 3) Aliud eſt *epiſcopalis audientia*, quæ per imperatores chriſtianos epiſcopis fuit poſtmodum conceſſa, tot. tit. C. de epiſc. audient. Novell. de epiſc. judic. & Novell. 86. & 97. aliud poteſtas politica & *αὐτοκρατορικὴ*. Epiſcopalis enim illa notio ſive audientia mitiori verbo ſic dicta certis limitibus fuit reſtricta ac determinata, ſiquidem cauſas civiles duntaxat concernebat, dummodo ſine ſumtu & ſcriptura mature litem definirent. Si vero litigantes ſolemni proceſſu cuperent experiri, aut epiſcopus de cauſis cognoſcere recuſaret, coram judice civili litem intendere liberum erat. In criminalibus vero

a ma-

a magiſtratu civili duorum menſium ſpatio cauſa erat expedienda, non poterat tamen clericus damnatus pœna civili adfici antequam ab epiſcopo exauctoratus eſſet. Sin vero de eccleſiaſtico crimine, puta hæreſi, ſimonia, uſuris, perjurio clericus argueretur, cognitio pertinebat ad epiſcopos, in quibus exſequendi duntaxat partes judici civili datæ erant, poſtulante judice eccleſiaſtico, qua de re in tractatu de magiſtratu pluribus dicetur.

SECTIO II.

DE GRADIBVS MINISTRORVM ECCLESIÆ.

An ſint gradus inter eccleſiae miniſtros?

§. CCIV. Diſquiſitio de gradibus & ordinibus miniſtrorum abſolvitur hiſce membris: 1) *An ſint & eſſe debeant gradus inter eccleſiae miniſtros? 2) Qui & quot ſint illi gradus?* Circa *prius* membrum notandum, quod & *adpellationum*, & *functionum* & *donorum* diverſitas probet eſſe gradus inter eccleſiæ miniſtros. *Adpellationum* diverſitas tum in veteri tum in novo teſtamento occurrit. In vet. teſtamento erat ſummus ſacerdos, erant ſacerdotes inferiores, erant levitæ illorum miniſteriis deputati. Num. III. 1. In novo teſtamento Paulus haſce miniſtrorum diſtinctas adpellationes recenſet: Eph. IV. 11. *Chriſtus dedit alios quidem apoſtolos, alios vero prophetas, alios autem evangeliſtas, alios autem paſtores ac doctores.* 1 Cor. XII. 28. *Alios quidem poſuit Deus in eccleſia, primum apoſtolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde poteſtates, deinde dona ſanationum, ſubſidia, gubernationes, genera linguarum.* v. 20. *Num omnes apoſtoli? num omnes prophetae? num omnes doctores? num omnes poteſtates?* v. 30. *Num omnes donum habent ſanationum? num omnes linguis loquuntur? num omnes interpretantur?* 1 Tim. III. 2. & 8. Tit. I. 7. *epiſcoporum & diaconorum* diſtincta fit mentio. Functionum diverſitas ex definitione ſingulorum iſtorum ordinum poſtea erit tradenda. Donorum diverſitas & ſcripturæ ſacræ & experientiæ teſtimonio comprobatur Rom. XII. 6. 1 Cor. XII. 4. & ſeqq. 1 Petr. IV. 10. &c.

§. CCV. Dubium igitur eſſe nequit, tum in vet. teſt. tum in primitiva eccleſia apoſtolica fuiſſe gradus & ordines inter eccleſiæ miniſtros; ſed, *an adhuc hodie inter evangelii miniſtros gradus eſſe debeant*? quæſtionis eſt. Diſſerit hac de re latiſſime Hadrianus Saravia in tract. de diverſis miniſtrorum gradibus, ejusque adverſus Bezam defenſione edit. Londini ann. 611. (*) Nos ἀναρχίαν & ἀναςασίαν tollentium ordinem ex miniſterio eccleſiaſtico vehementer improbamus, cum ſit fons diſcordiæ & omnis mali; retinemus autem in noſtris eccleſiis & retinendum eſſe cenſemus ordinem inter miniſtros, ut alii ſint *epiſcopi*, alii *presbyteri*, alii *diaconi &c.* 1) Deus ipſe donorum varietate & differentia ordinem facit inter miniſtros; quæ donorum diverſitas cum non ſolum in primitivæ, ſed etiam hodiernæ eccleſiæ miniſtris animadvertatur, ideo in noſtra quoque eccleſia debent eſſe miniſtrorum gradus. 2) exemplum apoſtolicæ & primitivæ eccleſiæ eſt ἀξιομίμητον. Sed in ea fuere diſtincti miniſtrorum ordines & quidem divinitus conſtituti. 1 Cor.

(*) Hugo Grotius piet. ord. Holland. p. 118. *Infirmitatem hanc Puritani putant eſſe magnam, quod eccleſiae regantur per epiſcopos. Quid boni multi in noſtrae eccleſiae regimine deſiderent, quibus modis putent vitia ad ἀναρχίαν accedentia commodiſſime poſſe ſanari, diſſerere hic non inſtitui. Neque tamen me contineo, quin fomem & originem tum hujus tum aliorum πλημμελειῶν indicem. Exiſtimamus, tanto nos puriores fore, quanto longius ab omnibus eccleſiae Romanae inſtitutis receſſerimus, nullo diſcrimine, neque volumus animadvertere, inter multos illius corporis morbos aliquas tamen manſiſſe ſanioris aevi reliquias. Exceſſit medicina modum.* p. 120. *In ſynodo Emdana multa miniſtri de regendis eccleſiis decrevere. Primum caput eſt, ne eccleſia una in alteram dominatum exerceat, imo ut omnes a ſuſpicione quavis & occaſione dominatus ſibi caveant. Quamquam autem epiſcopalis eminentia dominatus non eſt, his tamen vocibus eam indicari ſatis manifeſtum eſt.*

1 Cor. XII. 28. Eph. IV. 11. 3) Omnia in eccleſia fieri debent εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν, 1 Cor. XIV. 40. ſed εὐταξία illa requirit ordinem inter eccleſiæ miniſtros, ne confuſiones oriantur. In omni cœtu recte gubernando requiritur ordo eorum, qui præſunt, idem igitur in cœtu eccleſiaſtico requiritur. 4) Conſtitutio ordinis inter eccleſiæ miniſtros alit concordiam & unitatem, prohibet turbas ex φιλαυτίᾳ & ambitione inferiorum miniſtrorum metuendas, ac vinculum injicit temeritati eorum, qui eccleſiæ pacem turbare conantur. 5) Ex ordine & gradibus miniſtrorum hoc inſuper naſcitur commodi, quod probari in miniſteriis inferioribus prius poſſint, qui ad ſuperiora evehendi ſunt. 1 Tim. III. 13. οἱ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, in quæ verba ſic commentatur Chryſoſtomus homil. XI. in 1 Tim. III. *Qui in his, quae inferiora ſunt, diligentiam ſuam vigilantiamque monſtraverint, facile & ad ea, quae ſuperiora ſunt atque excellentiora, pervenient.* Atque hoc in primitiva eccleſia diligenter fuit obſervatum, ut per gradus ad ſuperiora miniſteria fieret acceſſus. Gregorius Nazianzenus in vita Baſilii de ipſo teſtatur, quod *primum voluminum ſacrorum lector in eccleſia exſtiterit, deinde vero interpres & enarrator, demum in presbyterorum, & denique in epiſcoporum numerum cooptatus fuerit.* Idem etiam *legem nauticam* in miniſtrorum electione obſervandam eſſe dicit, *quae gubernatori futuro primum remos committit, deinde ad proram collocat*, ſicut etiam in re militari ex milite primum fit centurio, & tum demum imperator. Cyprianus Aurelium quemdam illuſtri loco natum adoleſcentem Chriſti nominis confeſſorem egregium cum collegis ſuis *in lectorem primum ordinavit, etſi enim ſubliniore gradu dignus eſſet, placuit tamen, ut ab officio lectoris inciperet;* lib. II. epiſt. V. 6) Quemadmodum *inter angelos* in eccleſia triumphante Deo ſervientes ſunt certi gradus & ordines; Eph. I. 21. Col. I. 16. 1 Pet. III. 22. ita quoque inter miniſtros verbi in eccleſia militante Deo ſervientes gradus atque ordines eſſe convenit. c. ad hoc diſt. 89. ex Bonifacio ad Eulalium: *Ad hoc diſpenſationis proviſio gradus diverſos & ordines conſtituit eſſe diſtinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, vera concordia fieret, & ex diverſitate contextio & recte officiorum gereretur adminiſtratio ſingulorum, neque enim univerſitas alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi hujusmodi magnus eam differentiae ordo ſervaret; quia vero quaeque creatura in una eademque qualitate gubernari vel vivere non poteſt, cæleſtium militiarum exemplar nos inſtruit, quia dum ſunt angeli & archangeli, liquet, quia non ſunt aequales, ſed in poteſtate & ordine differunt alter ab altero.* (*)

§. CCVI. Monendum vero circa hoſce miniſtrorum gradus: 1) poteſtatem miniſterii & jurisdictionis diſtinguendam eſſe ab ordine, ſive, ut quidam loquuntur, ab *ordinis poteſtate.* Quamvis enim diverſi ſint in miniſterio eccleſiaſtico ordines; tamen *poteſtas miniſterii* in prædicatione verbi & ſacramentorum adminiſtratione, ac *poteſtas jurisdictionis*, in uſu clavium conſiſtens, omnibus miniſtris ex æquo competit, proinde verbum prædicatum, ſacramenta diſpenſata, & abſolutio adnunciata ab eo, qui legitime ad miniſterium eccleſiaſticum vocatus eſt, etiamſi is infimo miniſterii gradu conſtitutus ſit, tam valida ſunt & efficacia, quam ſi a ſummo epiſcopo, propheta vel apoſtolo fuerint prædicata, diſpenſata & adnunciata. Vt enim donorum, ita quoque graduum diverſitas non mutat doctrinæ & ſacramentorum vim ſive efficaciam. 1 Cor. III. 5. *Quid Apollo? quid Paulus? miniſtri ſunt, per quos ad fidem adducti eſtis, & unicuique ſicut dedit Dominus*, v. 7. *Neque qui plantat, neque qui rigat, eſt aliquid; ſed Deus,*

Quae de gradibus miniſtrorum ſint notanda.

(*) Baſilius in pſalm. 33. *Quidam in eccleſia ſunt velut oculi, ut ſeniores; quidam velut lingua, ut paſtores; alii velut manus, ut diaconi; alii velut pedes, ut qui vilioribus eccleſiae miniſteriis ſerviunt.*

Deus, qui incrementum dedit. 2 Cor. XII. 9. *Virtus* Dei *perficitur in infirmitate.* Gal. II. 8. *Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum circumciſionis, operatus eſt etiam mihi inter gentes.* 2) Diverſitas illa graduum dependet quidem a jure divino, tum *ratione generis*, quatenus neceſſarium eſt ad ἐυταξίαν & tranquillitatem in eccleſia, eſſe aliquos diſtinctos gradus; tum *ratione donorum*, quatenus Deus ipſa donorum varietate & diverſitate declarat, velle ſe, ut diſtincti inter miniſtros gradus conſtituantur; tum *ratione quorumdam graduum* in ſpecie, quatenus prophetarum & apoſtolorum munus a reliquis gradibus ipſemet diſtinxit, iisque prætulit; interim tamen *abſolute & generaliter* de omnibus eccleſiaſtici miniſterii gradibus dici nequit, quod eorum inſtitutio & diſtinctio ab inſtitutione divina dependeat, ſiquidem gradus illi non ſunt certo & neceſſario numero vel a Deo præſcripti, vel ab apoſtolis uſurpati, ſicut ſacramenta divina inſtitutione & apoſtolorum praxi ad numerum binarium reſtricta ſunt, ſed eccleſiæ libertas relicta eſt, pro ratione circumſtantiarum, temporis ſcilicet & amplitudinis, in quovis cœtu plures vel pauciores gradus inter miniſtros inſtituendi. 3) Nemo debet ſe ipſum ad ſuperiora eccleſiæ miniſteria offerre, vel proprio arbitrio ſeſe illis ingerere, ſed exſpectet, donec conſentiente eccleſia, cumprimis vero presbyterii ſuffragio ad faſtigium illud honoris evehatur. *Qui primatum in terra adpetit, confuſionem in cælo invenit.* 4) Sedulo cavendum, ne *primatus ordinis* degeneret *in principatum poteſtatis.* Contigit illud in Romana eccleſia, cujus epiſcopis tum ob urbis, quæ imperii ſedes erat, celebritatem, tum ob prædeceſſorum in veritate conſtantiam & ſanctitatem, tum ob martyrum frequentiam, tum ob communem illam veterum opinionem, quod a Paulo & Petro eccleſia illa ſit plantata, primatus ordinis fuit olim delatus; ſed is progreſſu temporis fuit mutatus in principatum poteſtatis, tandem plane degeneravit in tyrannidem, quidvis pro libitu ſtatuentem & agentem. c. Primæ ſedis diſt. 99. ex concilio Carthag. III. can. 26. *Primae ſedis epiſc… adpelletur princeps ſacerdotum vel ſum… cerdos, aut aliquid hujusmodi; ſed primae ſedis epiſcopus. Vniverſalis a… etiam Romanus pontifex adpelletur.*

§. CCVII. Ad *alterum* diſquiſitionis inſtitutæ membrum: *Qui & quot ſint miniſtrorum gradus?* non poteſt commodius reſponderi, quam ſi diſtincta eccleſiæ tempora … mus. Quemadmodum enim eccleſi… guitur in *eccleſiam veteris & novi teſ…* ita quoque miniſtros eccleſiæ diſtribu… ſumus ratione ea, ut alii dicantur *min… teris, alii novi teſtamenti.* 2 Cor. III. … teris teſtamenti miniſtri ſubdividi po… eos, qui *ante Moſen* & ſolennem leg… titionem eccleſiæ præfuerunt, & … *poſt Moſen*, id eſt, poſt legis repet… & inſtitutum cultum leviticum ſacris mi… fuere initiati. Illi in duas iterum diſp… ſunt claſſes, quidam *ante*, quidam … *diluvium* docuerunt. Vtrique tam ve… nov. teſtam. miniſtri, ulterius diſtingui … in *ordinarios* ſive perpetuos, & *extra…rios* ſive temporarios.

Gi… cei… ve…

§. CCVIII. *Ante legem* per Moſen promulgatam & cultus levitici inſtitutionem docendi munus ordinarie *a primogenitis familiar…* adminiſtratum, inde Rubenum primog… ſuum Jacobus vocat *primum in donis*, … in ſacrificiis offerendis, Gen. XLIX. 3. … licet primogenituræ ratione oblatio ſa… rum & ſacerdotium debebatur, niſi in… pollutione ſe eo indignum reddidiſſet. … colligitur ex Gen. XXVII. 15. ubi Eſa… mogenito tribuuntur *veſtes ſacerdotale…* rum fragrantiam Iſaacus ſenſit, v. 27. … primis vero huc pertinet, quod Exod. … *primogeniti* dicuntur כֹּהֲנִים *ſacerdo…* mirum quia ſacerdotii dignitas ordinarie … ſpectabat. Nec dubium, quin conſtit… de ſacerdotio primogenitis in qualibet … committendo vel immediate ab ipſo D…

Ant… M…

rit facta, vel ab Adamo Spiritus ſancti inſtinctu probata, quamvis Moſes in tanta brevitate nullam illius rei faciat mentionem. Reſpexit dubio procul illud διάταγμα ad Chriſtum unicum novi teſtam. ἀρχιερέα, qui eſt *primogenitus Patris ſecundum divinam, & primogenitus matris ſecundum humanam naturam,* Pſ. LXXXIX. 28. Col. I. 15. Hebr. I. 6. Matth. I. 25. Luc. II. 7 *primogenitus inter multos fratres*, Rom. VIII. 29. *primogenitus ex mortuis.* Col. I. 18. Apoc. I. 5. Cum enim Levitas, quibus poſtea ordinarium miniſterium fuit commiſſum, loco primogenitorum ex populo Iſrael Deus elegiſſe dicatur, Num. III. 12. & vero ſacerdotium leviticum, epiſtola ad Hebræos teſte, ſit typus Chriſti, ideo congruum veritati, quod primogeniti ante & poſt diluvium ſacerdotio in qualibet familia fungentes typum geſſerint Chriſti, unici illius in novo teſtamento ſacerdotis. Primogeniti illi eccleſiæ per ſingulas familias tum temporis diſtinctæ ſacrificiorum oblatione & doctrinæ prædicatione ſervientes dicebantur *patriarchae*, Act. VII. 8. Hebr. VII. 4. quaſi dicas ἄρχοντες πατριῶν, ita enim exponunt patriarcharum nomen LXX. interpretes 1 Paral. IX. 9. ac cum Moſes iſraeliticum populum convocaret, jamdum in certas πατριάς ſive familias erat diſtinctus, quibus præerant primogeniti ἄρχοντες πατριῶν propterea dicti Exod. VI. 25. Præter illos eccleſiæ per ſingulas familias diſtributæ doctores ordinarios Deus quosdam extraordinarie excitavit, quibus per adparitiones, viſiones, ſomnia, angelicas ὀπτασίας &c. ſeſe clarius patefecit, Spiritu prophetico illos implevit, donis peculiaribus exornavit, corruptelas doctrinæ illorum miniſterio repurgavit, & præ reliquis ad faſtigium auctoritatis in eccleſia extulit. Tales eccleſiæ ante Moſen collectæ doctores extraordinarii fuere, *Adam, Seth, Enos, Enoch, Noah, Sem, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph;* quibus per adparitiones divinas clarior lux cœleſtis doctrinæ contigit, unde etiam κατ' ἐξοχὴν *patriarchae & prophetae* dicuntur. Vide plura de his ſuperius §. 39.

Poſt legis promulgationem.

§. CCIX. *Poſt ſolennem legis promulgationem* Iſraelitis ex ægyptiaca ſervitute eductis in monte Sinai per Moſen divinitus factam, inſtitutum fuit *leviticum ſacerdotium*, in quo dignitas ſacerdotii ad oriundos ex tribu Levi fuit translata, ut penes illos ordinaria & hæreditaria ea eſſet. Exod. XXVIII. 1. Num. I. 50. III. 6. &c. Hierarchia illa levitica diſtincta erat in tres ordines: unus enim inter Levitas erat *ſummus ſacerdos*, Aaronis ſucceſſor, caput & vertex totius hierarchiæ, illi ſuberant ſacerdotes reliqui ex Aaronis poſteris oriundi, *ſecundi ordinis* propterea dicti, quibus *Levitae* in ſacrificiis & aliis divini cultus partibus expediendis miniſtrabant. Quamvis vero ex Dei inſtituto unus duntaxat eſſet ſummus inter omnes ſacerdos, tamen adparet ex 2 Reg. XXV. 18. ipſi adjunctum fuiſſe collegam, qui ipſo vel abſente vel impedito partes muneris ſuſtineret, qui ob id *ſacerdos ſecundus* dicebatur, ſic enim ibi loquitur Spiritus ſanctus: *Tulit princeps militiae Serajam ſacerdotem primum & Sophoniam ſacerdotem ſecundum*; niſi velimus dicere, ſacerdotis ſecundi nomen accipiendum pro eo, qui eſt *ſecundi ordinis*, additur enim, & janitores tres, ſcilicet ex tertio ſacris operantium ordine, qui fuit Levitarum. Sed prior explicatio confirmatur ex eo, quod in prima ſtatim levitici ſacerdotii conſtitutione Aaroni, ſummo ſacerdoti, conjungitur Eleazar, qui vocatur נְשִׂיא נְשִׂיאֵי *praelatus praelatorum, princeps principum Levi*, qui Aarone quidem erat inferior, interim reliquis Levitis omnibus ſuperior. Num. III. 32. Summus ſacerdos quædam officia habebat cum reliquis ſacerdotibus communia, quædam vero propria & peculiaria. *Communia* erant, victimarum in altari holocauſti oblatio, Lev. I. 9. pro peccatis populi in ſacrificiorum oblatione deprecatio, Lev. IX. 7. ſolennis populi benedictio, Num. VI. 23. ignis perpetui in eodem altari per ligna ſubjecta conſervatio, Lev. VI. 12. tymiamatis in altari ad id deſtinato incenſio, quam bis quotidie, mane ſcilicet & veſperi, peragebat, Exod. XXX. 7. lucernarum in can-

candelabro aureo per olei adfuſionem præparatio, Lev. XXIV. 2. panum propoſitionis ſingulis ſabbatis facienda permutatio, Lev. XXIV. 8. vaccæ rufæ extra caſtra immolatio, Num. XIX. 3. ex cujus cineribus parabatur aqua luſtrationis; mulieris de adulterio ſuſpectæ in caſu zelotypiæ adjuratio, Num. V. 11. lepræ a reliquis ſcabiei ſpeciebus diſcretio, Lev. XIII. 2. leproſorum, puerperarum, menſtruatarum ac ſeminifluorum mundatio, Lev. XII. 7. XIV. 2. XV. 14. &c. legis divinæ interpretatio & populi ex ea informatio, Mal. II. 7. tubarum in progreſſu ad bellum, in feſtis & neomeniis inflatio. Num. X. 8. XXXI. 6. *Propria* ſummi ſacerdotis officia erant 1) publica totius populi ab omnibus immunditiis expiatio ſemel in anno peragenda, decimo ſcilicet die menſis ſeptimi, in qua ἀρχιερεὺς ſanctum ſanctorum ſolennibus ritibus ingreſſus, & ſe & ſacerdotes & totum populum expiabat. Levit. XVI. 2) Reliquorum ſacerdotum conſecratio: Num. VIII. 11. *Elevare faciet Aaron Levitas elevationem coram Domino, & erunt ad faciendum opus Domini*; ubi tamen monendum, quod in illa Levitarum conſecratione non ſolius Aaronis, ſed etiam Moſis opera interceſſerit. Dicit enim Deus ad Moſen v. 13. *ſtatues Levitas in conſpectu Aaron & filiorum ejus, & elevare facies eos elevationem*; itemque quod filii Iſrael *poſuerint manus ſuas ſuper Levitas*, v. 10. ut intelligeretur, publico totius eccleſiæ nomine conſecrationem illam fuiſſe factam. 3) Vltimæ ſententiæ in controverſiis forenſibus pronunciatio; Deut. XVII. 12. ubi tamen notandum, quod ſacerdoti conjungatur *judex*, & quod regula judicii ſtatuatur lex divina, ne abſolutam quamdam & αὐτοκρατορικὴν poteſtatem ſibi datam exiſtimaret. 4) Oraculi divini in cauſis dubiis interrogatio: Num. XXVII. 21. *Eleazar ſacerdos conſulet Dominum in judicio Vrim.* 1 Sam. XXIII. 9. David per pontificem Abiathar quærit a Deo, an in urbe Ceila commorari debeat? quo vero modo divina oracula pontifici fuerint reddita, de eo latiſſime ex Hebræis & recentioribus doctoribus diſſerit P. Fagius in notis ad paraphr. chaldaic. Exod. XXVIII. Ceterum ut ab [...]rone pontificum & ſacerdotum, ſic per [...] quos Levi filios genus Levitarum eſt pr[...]gatum, qui in numerum ſacris operant[...] cooptati, quod anno ætatis vigeſimo qu[...] fieri conſueverat, victimarum præparati[...] vaſorum cuſtodia, purgatione & aliis o[...] ſacerdotibus miniſtrabant, & hora ſacr[...] pſalmos canebant: Numer. VIII. 24. [...] *eſt lex Levitarum, a viginti quinque anni[...] ſupra ingredientur, ut miniſtrent in tabe[...]culo conventus.* v. 25. *Cumque quinqua[...]num annum aetatis impleverint, ſervire [...]bunt,* v. 27. *eruntque miniſtri fratrum ſu[...] in tabernaculo conventus, ut cuſtodiant, [...] ſibi fuerint commendata, opera autem ipſa facient.* Erant igitur Levitæ cuſtodes & [...]nitores, qui portabant arcam, velum, [...]ſam, cortinas, tectum tabernaculi, ten[...]um, funiculos, vaſa, tabulas, veſtes, col[...]nas, baſes, & totam ſuppellectilem; diſtr[...]erant in tres familias, *Gerſonitarum, Ca[...]tarum ac Meraritarum*, ac ſingulis divino [...]dato adſignatum, quas ſacræ ſupellectilis [...]tes debeant portare; Num. III. & IV. ſe[...] ſacrificandi non habebant. Num. XVIII.

§. CCX. Aucto & Iſraelitarum & Levitarum numero propheta regius David ſacerdotes ex Eleazar & Ithamar Aaronis filiis prognatos in 24. *familias* ſive claſſes diſtri[...] & ordinem earum ſorte diſtinxit, ut ſin[...] ſeptimanis novi ſacerdotes ex aliis famili[...] cederent, 1. Paral. XXIV. 4. 2. Paral. XXI[...] 2. Reg. XI. 7. cumque ſingulis ſabbatis [...] ſacerdotum familia ſacrorum miniſterio a[...]beretur, ſingulorum miniſterio certi dies [...]ſcribebantur, unde Lucas I. 5. dicit, *Za[...]riam, baptiſtae patrem, fuiſſe* ἐξ ἐφημερίας [...] *bia.* Singulis claſſibus præerant ſacerd[...] qui שָׂרֵי הַכֹּהֲנִים, ἀρχιερεῖς, *principe[...] cerdotum*, שָׂרֵי הַקֹּדֶשׁ, *principes ſanct[...] vocabantur*, 1. Par. XXIV. 5. qualis ſace[...]tum princeps fuit Eſdra. Eſdr. VII. 6. C[...]que Davidis tempore miniſterium ferenda[...]

Ordines [...]cerdotu[...] Davide [...]tuti.

ceſſaret, Levitæ eo ordine ab ipſo fuerunt diſtributi, ut alios ſtatueret *ſacerdotum & templi miniſtros*, alios *cantores*, alios *janitores*, alios *ſcribas*, alios *judices*. Sacerdotum & templi miniſtri aquam & ligna portabant ad tabernaculum, & decimas recipiebant, templum & vaſa ejus purgabant, ſi quando contaminata forent, ſacrificia ſacerdotibus adducebant, & in horum pellibus detrahendis, inque aliis, quæ opus eſſent quotidie, aut ſabbato, aut diebus feſtis eos adjuvabant, præcavebant inſuper, ne quis impurus tabernaculum ingrederetur &c. Cantores pſallebant hymnos ſacros tempore ſacrificii & voce & organis, videlicet tubis, cymbalis, pſalteriis, citharis. Janitores ad januas templi excubabant, & ſacras arculas obſervabant, quorum munus videtur fuiſſe reliquis omnibus inferius: Pſalm. LXXXIV. 11. *Elegi ad limen ſedere in domo Dei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum*. Scribæ deſcribebant, legebant & interpretabantur ſacras literas: Jer. VIII. 8. Judices dirimebant controverſias. Levitis hiſce miniſtrabant Nathanæi ex Gibeonitis propagati, qui ligna cædebant, & aquas hauriebant.

§. CCXI. Scribarum tria in ſacris literis occurrunt genera. *Vnum* eorum, qui regibus miniſtrabant, quodcunque tandem illorum munus fuerit, 2. Sam. IX. 3. XX. 25. 2. Reg. XII. 10. XXII. 3. hodie vocantur cameræ ſecretarii. *Alterum* eorum, qui privatorum contractus & inſtrumenta videntur deſcripſiſſe, quos notarios hodie vocamus, 1. Paral. II. 55. Pſal. XLV. 2. Jer. XXXII. 11. cui rei operam ſolitos fuiſſe navare Cinæos, nullam alioquin hæreditatem cum tribubus ſortitos, liquet ex 1. Paral. II. 55. De his duobus ſcribarum generibus hoc loco non agimus, ſed de *tertio*, quod fuit eorum, qui divini juris inter ceteros periti tum in ſynagogis, tum in templo legem docebant, unde etiam νομικοὶ & νομοδιδάσκαλοι fuere dicti: Matth. VII. 29. VIII. 19. XXIII. 2. Marc. XII. 28. Luc. V. 30. XI. 44. &c. γραμματεῖς dicebantur, quia legi deſcribendæ & interpretandæ vacabant, ſacrarum tabularum cuſtodes & interpretes. Jer. VIII. 8. Matth. XIII. 52. Vide Bezam in adnot. Matth. II.

§. CCXII. Ordinarie igitur miniſterium eccleſiaſticum a Moſe usque ad Chriſtum leviticis *ſacerdotibus* fuit demandatum, ſed quia illi in conſervanda ac propaganda doctrinæ cœleſtis ſinceritate erant quandoque negligentes, quin & baaliticis, aliisve idololatricis cultibus eam contaminabant; ideo extraordinarie Deus vocavit *prophetas*, quorum miniſterio corruptelæ abſtergerentur, promiſſio de Meſſia repeteretur & illuſtraretur, atque ad pœnitentiam agendam pœnarum ſpecialium comminatione homines invitarentur. Quamvis enim utrique tum ſacerdotes tum prophetæ in docendi munere occupati eſſent, tamen alia erant differentiæ capita, quibus invicem diſtinguebantur, utpote 1) *Vocationis modo*: Sacerdotes per ordinariam ſucceſſionem miniſterium eccleſiaſticum obtinebant; prophetæ per extraordinariam miſſionem, peculiari Spiritus ſancti adflatu illi admovebantur. 2) *Origine*: Sacerdotes ſemper erant ex tribu levitica & quidem ex Aaronis poſteritate; ſed prophetæ etiam ex aliis tribubus divinitus excitabantur, ut conſtat exemplis Eſaiæ, Danielis, Amos. &c. 3) *Officio*: Sacerdotum officium erat non tantum docere, ſed etiam ſacrificare; prophetæ vero docendi munere contenti partes ſacrificandi nunquam attingebant. Quod enim de Elia legitur, 1. Reg. XVIII. 38. ipſum aliquando *ſacrificaſſe*, id fuit plane ſingulare & extraordinarium exemplum peculiari Dei inſtinctu ad convincendos baaliticos ſacerdotes factum, unde etiam extra locum a Deo definitum ſacrificium illud oblatum fuit, quod alias ſevere prohibitum erat. 4) *Donorum menſura*: Sacerdotes non fuere inſtructi dono miraculorum nec ſcientia futurorum; ſed prophetæ vel dono miraculorum, vel ſcientia futurorum, vel aliis peculiaribus & extraordinariis donis inſtructi fuere, unde vocantur *videntes*: 1. Sam. IX. 9. Deus enim ipſis loquebatur vel per viſiones tum internas menti, tum externas oculis objectas, Jer. I. 11. Ezech. I. 1. &c.

Sacerdotum & prophetarum in V. T. diſcrimen.

5. &c. vel per ſomnia θεόπεμπτα, vel per internum adflatum, vel per angelorum adparitionem, vel per familiarem adlocutionem: Num. XII. 6. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione adparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum.* v. 7. *At non talis eſt ſervus meus Moſes.* v. 8. *Ore enim ad os loquor ei, adſpectu, & non per aenigmata & figuras Deum videt.* 5) *Doctrinae certitudine*: Sacerdotes errandi periculo fuere obnoxii, ut oſtendunt exempla Vriae, Paſſur &c. ſed prophetae, utpote immediate a Deo adflati, in doctrina non errarunt, nec errare potuerunt. 6) *Duratione*: Sacerdotes fuerunt in populo iſraelitico usque ad Chriſtum; ſed prophetae a temporibus Samuelis usque ad Malachiam ultimum vet. teſt. prophetam floruerunt, Act. III. 24. poſt cujus tempora nullus amplius ad Iſraelitas miſſus fuit propheta. Monendum tamen hoc loco *prophetae* nomen quandoque ordinariis doctoribus ex tribu Levi oriundis tribui, ut adparet ex Jer. XXVI. 11. XXIX. 1. ubi ſacerdotes & prophetae conjunguntur, ac nomine prophetarum videntur intelligi illi, quos paulo ſuperius vocavimus ſcribas; ſed ea ratione prophetarum nomen hic non accipimus, verum pro doctoribus extraordinarie & immediate a Deo vocatis, nec humanitus inſtitutis, ſed divina inſpiratione illuſtratis, quorum ſeriem propoſuimus §. XL.

Miniſtri eccleſiae in novo teſt.

§. CCXIII. Doctorum eccleſiae nov. teſt. ἔξαρχος & caput eſt Chriſtus, qui propterea dicitur ἀρχιποιμὴν, *princeps paſtorum*, 1. Petr. V. 4. ἀρχιερεὺς, Hebr. II. 17. &c. ἐπίσκοπος τῶν ψυχῶν, 1. Petr. II. 25. in quo typus ſacerdotii levitici complementum ſuum obtinuit. Poſtquam enim in vet. teſt. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, *Deus olim locutus patribus per prophetas, noviſſime locutus eſt nobis per Filium*, Hebr. I. 1. *qui eſt in ſinu Patris, ipſe* ἐξηγήσατο, *enarravit, & expoſuit nobis conſilium Dei* de ſalute noſtra. Joh. I. 18. Is praecurſorem ſibi elegit Johannem baptiſtam, qui poenitentiae concione viam ſibi pararet, de quo ipſe teſtatur; Matth. XI. 11. *Non ſurrexit inter natos mulierum major Johanne baptiſta, qui autem minor in regno caelorum, major eſt illo.* Idem non ſolum duodecim apoſtolos, ſed & ſeptuaginta diſcipulos, in ſchola ſua prius informatos, in civitates Judaeae miſit, quos dono miraculorum inſtruxit, ut praedicationi evangelii fidem & autoritatem conciliarent, Luc. X. 1. ac poſt ſuam reſurrectionem novis Spiritus ſancti donis per adflatum collatis apoſtolos inſtruens mandatum illis dedit de praedicanda in toto terrarum orbe evangelii doctrina, Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. quin & denuo promiſſionem de miraculis ipſorum miniſterio edendis repetivit, Marc. XVI. 16. atque hac ratione per immediatam vocationem, per poteſtatem & mandatum ubivis docendi, per privilegium infallibilitatis in doctrina, per miraculorum operationem reliquis nov. teſt. miniſtris ipſos antetulit, & in gradu miniſterii ſummo, a ſe ſcilicet proximo, eos collocavit, unde Paulus dicit, 1. Cor. XII. 28. quod Deus conſtituerit in eccleſia πρῶτον ἀποςόλους, *primum* ſive *primos apoſtolos.*

Ante Chriſti in caelos adſcenſionem.

§. CCXIV. Hic ergo ante Chriſti adſcenſionem inter eccleſiae nov. teſt. miniſtros fuit ordo: 1) *Chriſtus*, ἔξαρχος, 2) *Johannes baptiſta*, 3) *duodecim apoſtoli*, 4) *ſeptuaginta diſcipuli.* Poſt adſcenſionem Chriſti plures fuere inter eccleſiae miniſtros gradus atque ordines conſtituti, quod ipſum ut fiat evidentius, atque ut de ordinum iſtorum diſcrimine & officio plenius conſtet, conjungemus omnia ſcripturae dicta, quae de gradibus illis agunt. Eph. IV. 11. ſic loquitur *apoſtolus*: *Chriſtus* (ad dextram Patris caeleſtis per ſuam in caelos adſcenſionem evectus) *dedit quosdam quidem apoſtolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangeliſtas, alios autem paſtores & doctores*; hoc eſt, Chriſtus non ſolum in diebus carnis ſuae, ſed etiam poſt glorioſam ſuam in caelos adſcenſionem diſtinctos inter eccleſiae miniſtros voluit eſſe ordines ac gradus; *ad conſummationem ſcilicet ſanctorum,*

in opus miniſterii , *in aedificationem corporis ſui myſtici*, quæ cauſa v. 12. ſubjungi-
1. Cor. XII. 28. *Quosdam quidem poſuit in eccleſia primum apoſtolos*, *ſecundo prophetas*, *tertio doctores*, *deinde virtutes*, *charisſmata ſanationum*, *opitulationes*, *gubernationes*, *genera linguarum*. v. 29. *Numquid omnes apoſtoli? numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores? numquid omnes virtutes?* v. 30. *Numquid omnes charisſmata habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur?* Rom. XII. 7. *Si quis habet prophetiam, ſecundum analogiam fidei*, *ſive miniſterium, in miniſtrando*, *ſive qui docet*, *in doctrina*, v. 8. *ſive qui exhortatur*, *in exhortatione*, ſcilicet diligens ſit, fidelis & induſtrius. Phil. I. 1. *Omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu*, *qui ſunt Philippis cum epiſcopis & diaconis*. 1. Tim. III. 2. *Oportet epiſcopum eſſe irreprehenſibilem unius uxoris maritum &c.* v. 8. *Diaconos ſimiliter pudicos*, *non bilingues*. Tit. I. 5. *Ideo reliqui te Cretae*, *ut ea*, *quae deſunt*, *corrigas*, *& conſtituas oppidatim presbyteros*. v. 7. *Oportet enim epiſcopum eſſe irreprehenſibilem*. 1. Petr. IV. 11. *Si quis loquitur*, *loquatur ut eloquia Dei*, *ſi quis miniſtrat*, *miniſtret tanquam ex viribus*, *quas ſuppeditat Deus*. Act. VI. 3. conſtituuntur *diaconi*, *qui miniſtrent menſis*. Gal. VI. 6. *Qui catechizatur*, *communicet τῷ κατηχοῦντι in omnibus bonis*.

Chriſti ... io- § CCXV. Ex his ſcripturæ dictis colliguntur ſequentes ordinum & graduum inter eccleſiæ apoſtolicæ miniſtros diviſiones: 1) Quorumdam vocatio fuit *immediata*, & nulli certo loco adligata, utpote apoſtolorum, prophetarum & evangeliſtarum: quorumdam vocatio fuit *mediata*, & miniſterium certo locorum, utpote epiſcoporum, presbyterorum, paſtorum, doctorum &c. 2) Quidam ordinis fuere *certi temporis*, qui eccleſiæ fundationi peculiariter fuerunt deſtinati, ideo etiam eccleſia conſtituta exſpirarunt, utpote munus apoſtolorum, prophetarum, evangeliſtarum, ſanationum, virtutes, genera linguarum: quidam vero *perpetui* ſunt in eccleſia, qui eccleſiæ pleniori ædificationi & conſummationi inſerviunt, quorum officium uſque ad Chriſti adventum extenditur, ut epiſcopi, presbyteri, paſtores, doctores, diaconi. 3) Eorum, qui functiones eccleſiaſticas gerunt, quidam ſtatuuntur *docentes*, quidam *miniſtrantes*. Illis tribuitur προφητεία, his διακονία Rom. XII. 7. Illorum nomine intelliguntur, qui in docendo & exhortando, vel, ut apoſtolus 1. Tim V. 17. loquitur, *in verbo laborant*, tales ſunt epiſcopi, presbyteri, paſtores, doctores: horum vero nomine intelliguntur, qui aliis in rebus, utpote in eleemoſynarum diſtributione, morum cenſura, pauperum & ægrotorum cura eccleſiæ ſerviunt, *diaconi* peculiariter adpellati. Act. VI. 3. Rom. XVI. 1. &c. 4) Miniſterium eccleſiaſticum reſpectu eorum, circa quæ occupatur, eſt vel *internum* vel *externum*. *Internum* in prædicatione verbi & adminiſtratione ſacramentorum occupatur, eo funguntur paſtores, qui laborant in verbo. *Externum* duplex eſt, aut enim *externam eccleſiae œconomiam*, aut ejuſdem *externam politiam ſpectat*. Illo funguntur, qui ærario eccleſiaſtico & bonorum eccleſiaſticorum adminiſtrationi præſunt, tales olim erant diaconi, Act. VI. 3. Hoc vero adminiſtrant, qui morum cenſuræ & regendæ diſciplinæ vacant, tales olim erant presbyteri ſive ſeniores. Huc pertinet illud Baſilii in Pſalm XXXIII. ubi quatuor gradus miniſtrorum conſtituit, quod ſcilicet alii ſint in eccleſia *inſtar oculorum*, ut ſeniores, alii *inſtar linguae*, ut paſtores, alii *tanquam manus*, ut diaconi, alii *tanquam pedes*, vilioribus eccleſiæ miniſteriis addicti. Videamus de ſingulis ordinibus in ſpecie.

Apoſtoli. §. CCXVI. I.) Apoſtoli fuerunt *primarii* eccleſiæ nov. teſt. doctores immediate a Chriſto vocati, & in ſchola ejus peculiariter inſtituti, qui primo quidem ante Chriſti paſſionem & reſurrectionem ad Iſraelitas tantum ablegati fuerunt, ut præconio evangelii ipſi viam pararent; Matth. X. 6. ſed poſt reſurrectionem Chriſti acceperunt

runt mandatum de prædicando evangelio per totum terrarum orbem, Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. ac promiſſionem de collatione peculiarium Spiritus ſancti chariſmatum, Act. I. 4. per quam ſint *induendi virtute ex alto*, Luc. XXIV. 49. itemque de poteſtate edendi miracula ad doctrinæ evangelicæ confirmationem. Marc. XVI. 17. Hæc promiſſio impleta fuit in ipſis die pentecoſtes, in quo viſibili Spiritus ſancti effuſione ad ſummum apoſtolatus officium ſolenniter fuere inaugurati, Act. II. 1. redintegrata prius ſancta ipſorum dodecade per Matthiam in locum Judæ proditoris ſortis judicio electum, Act. I. 26. & poſtmodum extraordinarie adjuncto ipſis Paulo, electo illo Chriſti organo, Act. IX. 15. qui ſe paſſim vocat *apoſtolum*, Rom. I. 1. 1. Cor. I. 1. &c. *ac minimum apoſtolorum*, 1. Cor. XV. 9. 2 Cor. XII. 11. notanter dicit, οὐδὲν ὑςέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποςόλων. Sed & Barnabas apoſtolorum ordini accenſendus quibusdam videtur. 1) Quia Act. XIII. 2. immediata Spiritus ſancti vocatione ad partem quamdam muneris apoſtolici una cum Paulo ſegregatur. 2) Quia Act. XIV. 14. æque ut Paulus vocatur *apoſtolus*. 3) Quia conventione inter apoſtolos facta functionis apoſtolicæ partes ea ratione ſunt diſtributæ, ut Jacobus, Petrus & Johannes inter Judæos, Paulus autem & Barnabas apoſtolatu fungerentur inter gentes. 4) Quia Spiritus S. nomen Barnabæ apoſtoli Pauli nomini præmittit; Act. XIII. 7. XIV. 14. XV. 12. ſed in numerum evangeliſtarum rectius refertur iſte Barnabas, quam apoſtolorum, cum ſegregatio illa per Spiritum S. facta Act. XIII. 2. non fuerit prima & immediata Barnabæ vocatio, ſed duntaxat ad certum locum deſtinatio: generaliori igitur ſignificatione nomen *apoſtoli* accipitur, quando Barnabæ tribuitur, quod Paulo apoſtolo præponitur, inde eſt, quia prior fuit ad Chriſtum converſus. Act. IX. 27. Hi apoſtoli per immediatam vocationem, mandatum ubique docendi & poteſtatem miraculorum conſtituti fuere ſpirituales architecti, qui ædificium eccleſiæ nov. teſt. miniſterio ſuo inter omnes gentes fundarent. 1. Cor. III. 10. *Secundum gratiam, quae data eſt mihi, ſa piens architectus fundamentum poſui, alius tem ſuperaedificat.* Rom. XV. 20. *Sic praed vi evangelium hoc, non ubi nominatus eſt C ſtus, ne ſuper alienum fundamentum aedi rem.* v. 21. *Sed ſicut ſcriptum eſt: quibus eſt adnunciatum de eo, videbunt, & qui audient, intelligent.* Inde eſt, quod Juſt in dial. cum Tryph. p. 202. Tertullianus IV. adverſ. Marcion. pag. 293. conferunt a ſtolos cum duodecim filiis patriarchæ Jac Quemadmodum enim ex Jacobi filiis Iſrae in vet. teſt. propagati fuere, ita apoſtolo miniſterio ſpirituales Iſraelitæ in nov. teſt omnibus gentibus in Chriſti regnum fuere lecti. Weidnerus in locis fid. chriſt. pr puis tract. I. p. 115. ex veteribus plures c git typos, quibus duodenarius apoſtolo numerus exiſtimatur præfiguratus: *Duod illi apoſtoli* (inquit) *praefigurati fuere per d decim fontes in Elim*; Exod. XVI. *per du cim gemmas in veſte ſacerdotis, ac per du cim tintinnabula e veſte talari pontificis ſuſ ſa*; Exod. XXVIII. *per duodecim panes p poſitionum*; Lev. XXIV. *per duodecim expl tores in terram Canaan ablegatos*; Num. X *per duodecim viros de duodecim tribubus Iſ a Joſua electos*; Joſ. III. *per duodecim lap de medio Jordanis ſublatos*; Joſ. IV. *per d decim lapides altaris*; Joſ. XVIII. *per duo cim praefectos Salomonis*; 1. Reg. IV. *per d decim boves mare aeneum ſuſtentantes*; 1. R VII. *per duodecim portas civitatis prophetic* Ezech. XLVIII. *per duodecim gemmas in co na mulieris*; Apoc. XII. *per duodecim fun menta cœleſtis Hieroſolymae*; Apoc. XXI. q rum typorum adplicationem oſtendimus poſtill. eccleſ. in feſto Andreæ. Irenæus libr. cap. 16. p. 201. vocat eos *veritatis praedica res & apoſtolos libertatis*; & in præfat. lib. p. 232. *ſpeculatores & miniſtros veritatis.* tionem adpellationum exponit lib. III. cap. p. 169. *Non per alios* (inquit) *diſpoſitio ſalutis noſtrae cognovimus, quam per eos, quos evangelium pervenit ad nos, quod quid tunc praeconiaverunt, poſtea vero per Dei*

li

tatem in ſcripturis nobis tradiderunt, *fun-ntum & columnam fidei noſtrae futurum.* ſpicit Irenæus dubio procul ad Eph. II. 20. *exſtructi* dicimur *ſuper fundamentum pro-tarum & apoſtolorum*; itemque ad Apoc. I. 14. ubi *murus civitatis ſanctae dicitur ere fundamenta duodecim*, *& in ipſis duo-im nomina apoſtolorum agni*, quia apoſto-tpote immediato Spiritus ſancti adflatu du-habuerunt privilegium non errandi, ideo-doctrina ipſorum eſt θεόπνευςος & ἀνυπεύ-νος, juxta quam veluti canonem ac regulam nes reliquæ doctrinæ exigendæ & exami-dæ. Dicuntur apoſtoli, id eſt, miſſi ſive *ati* κατ᾽ ἐξοχὴν quia peculiari mandato & miſſione inſtructi ad fundandas ac plan-das in toto orbe eccleſias fuere a Chriſto legati: Joh. XX. 21. *ſicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* Ut ergo Chriſtus prop-ſuam a Patre in mundum miſſionem voca-ἀπόςολος, Hebr. III. 1. ita quoque pri-arii illi eccleſiæ in nov. teſtam. miniſtri opter immediatam ſuam a Chriſto miſſio-m apoſtoli dicuntur. Quandoque tamen *apo-li* nomen generalius accipitur pro quibusvis cleſiæ doctoribus a Chriſto miſſis, licet non immediate, nec ad ſummum illud apoſtolatus officium: Rom. XVI. 7. Andronicus & Iunias dicuntur ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποςόλοις, *inſignes inter apoſtolos*, quamvis etiam reddi poſſet, apud apoſtolos (*), ut retineatur propria ſignificatio Phil. II. 25. *Neceſſarium exiſtimavi mittere ad vos Epaphroditum, cooperarium & commilitonem meum, veſtrum autem Apoſtolum*; ubi notandum, Epaphroditum non vocari abſolute & ſimpliciter apoſtolum, ſed cum adjectione *Philippenſium* apoſtolum, nimirum quia una cum Paulo doctrinam chriſtianam illis tradiderat (**). Eodem ſenſu a quibusdam accipitur illud Pauli 2. Cor. VIII. 23. *ſive pro Tito, ſive fratres noſtri apoſtoli eccleſiarum.* (***)

1) An Petrus fuerit apoſtolorum princeps?

§. CCXVII. Quæritur hoc loco I) *An Petrus fuerit caput ac princeps apoſtolorum*, cui ſpecialis primatus ac principatus in reliquos apoſtolos a Chriſto ſit datus? Adfirmant pontificii, (*) non tam de Petro quam de papa, quem Petri in monarchico illo primatu ſucceſſorem fingunt, hac in parte ſoliciti. Bellarminus libr. I. de pontifice Rom. cap. 10. *Adfirmant* (inquit) *catholici, Petrum apoſtolum fuiſſe*

(*) Haec poſterior interpretatio priori praeferenda videtur, ſcilicet verba apoſtoli nihil aliud innuunt quam hoc, quod *Andronicus* & *Junias* fuerint *noti inter apoſtolos*, i. e. quod inſignia illorum in eccleſiam merita apoſtolis proprie dictis cognita ſatis fuerint atque perſpecta.

(**) Alii tamen haec verba gentium apoſtoli, quae *Phil. II.* 25. exſtant, non de *doctore* Philippenſium, ſed de *legato*, qui a Philippenſibus ad Paulum miſſus ſit, praeeunte THEODORETO, exponere malunt.

(***) In hocce effato Paulino vocem iſtam *apoſtoli* in *laxiori* ſenſu accipi, nemini facile poteſt eſſe dubium.

(*) Copioſius de hocce argumento contra pontificios diſputat GERHARDVS noſter in *confeſſione cathol. libr. II. art. III. cap.* 2. *p.* 531. *ſeqq.* Jungi tamen merentur ex noſtris theologis DANNHAVERVS in *hodomoria ſpiritus papaei*, *phantaſm. II. p.* 570. *ſeqq.* itemque *in anti-Chriſtoſoph. ſect. II. art. VIII. p.* 811. 814. 857. 866. SCHERZERVS in *anti-Bellarmino diſp. IV. theſ. II. p.* 221. & *theſ. III. p.* 236. CALOVIVS in *mataeol. pap. ſect. I. quaeſt.* 12. & 13. *p.* 26. *ſeqq.* & QVENSTEDIVS in *ſyſt. theol. part. IV. cap. XV. quaeſt. V. p.* 1661. *ſeqq.* nec non ex coetus reformati doctoribus CHAMIERVS in *panſtrat. cathol. libr. XI. XII. p.* 192-242. *libr. XIII. cap. IV. p.* 248. RIVETVS *tom. III. oper. f.* 117. FRANC. TVRRETINVS in *theolog. elenct. part. III. loc. XIII. quaeſt. XVIII. p.* 173. & vel maxime ABRAH. RAMBVRTIVS in tribus diſput. *de monarchia totius eccleſiae, quae ſtatuitur in Petro conſtituta.* Exſtant iſtae diſputationes in *theſauro diſput. Sedanenſ. vol. II. p.* 645. Fuerunt quoque ex ipſis eccleſiae Romanae ſectatoribus, qui Paulum non minus, quam Petrum, eccleſiae chriſtianae caput fuiſſe contenderunt. Fecit id cumprimis ANTONIVS ARNALDVS, theologus Gallus, Janſenii partibus addictiſſimus, qui in praefatione libri *de la frequente communion* §. 6. Petrum & Paulum diſertis verbis *duo eccleſiae capita* adpellavit, eandemque ſententiam in tractatu ſuo poſteriori Pariſiis MDCXLV. 8. edito, qui inſcribitur: *la grandeur de l'égliſe Romaine établie ſur l'autorité de S. Pierre & Paul*, denuo propugnavit. Inſurrexerunt vero mox contra eundem PETR. a S. JOSEPHO, congregationis b. Mariae Fulienſis theologus, ISAACVS HABERTVS, eccleſiae Pariſienſis presbyter

fuiſſe totius eccleſiae caput, & principem loco Chriſti ab ipſo Chriſto inſtitutum, eſt enim revera non ſimplex error, ſed haereſis, negare b. Petri primatum a Chriſto inſtitutum. Hanc ſententiam confirmare nititur *primo* ex duobus evangelii locis Matth. XVI. *Tu es Petrus & ſuper hanc petram &c.* Joh. XXI. *Petre, paſce oves meas, deinde* ex *plurimis Petri privilegiis & praerogativis, tertio* ex *veterum teſtimoniis.* Sed Petrus non eſt alio modo eccleſiæ fundamentum, quam quo modo etiam reliqui apoſtoli dicuntur eccleſiæ fundamenta, Apoc. XXI. 14. Eph. II. 20. nimirum ratione doctrinæ de Chriſto, qui eſt unicum eccleſiæ fundamentum, teſte Paulo, 1. Cor. III. 11. & ipſomet Petro 1. epiſt. II. 4. & ſeqq. Nec alias claves accepit Petrus, quam quas reliqui etiam apoſtoli acceperunt. Matth. XVIII. 18. Joh. XX. 23. Nec aliud mandatum paſcendi oves Chriſti accepit Petrus, quam quod reliquis etiam apoſtolis datum de prædicando evangelio in toto terrarum orbe. Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. Prærogativæ & privilegia, ut & veterum teſtimonia nihil aliud probant, quam primatum ordinis, qui a primatu monarchicæ poteſtatis tantum differt, quantum ſummum cœlum ab infima terra. Opponimus autem pontificio ſomnio de monarchica Petri in reliquos apoſtolos poteſtate: 1) *Chriſti* διάταγμα. Cum Luc. XXII. 25. contentio inter apoſtolos orta eſſet, quiſnam eorum videretur major? ibi Chriſtus nequaquam ad Petrum illos remittit, ſed ab arrogando dominatu omnes arcet: *Reges gentium dominantur, vos autem non ſic.* Quodcunque Chriſtus diſerte prohibet, id Petro nequaquam tribuendum. Sed Chriſtus diſerte prohibet monarchicum inter apoſtolos dominatum. Ergo &c. 2) *Chriſti honorem proprium*: Quod uni & ſoli Chriſto convenit, id Petro adſignari haudquaquam debet. Sed monarchicus in apoſtolos & eccleſiam dominatus ſoli Chriſto convenit; ipſe conſtitutus eſt a Patre cœleſti *rex* ſuper Siona eccleſiæ: Pſalm. II. 6. ipſe eſt ſolus nov. teſt. ἀρχιερεὺς: Hebr. VII. 21. ἀρχιποιμὴν ſui gregis: Joh. X. 14. 1. Petr. V. 4. ipſe eſt *unicus magiſter noſter:* Matth. XXIII. 8. ipſe ſolus eccleſiæ *ſponſus*: Joh. III. 29. *fundamentum*: 1. Cor. III. 11. *caput*: Col. I. 18. hæc igitur dignitas & poteſtas monarchica Petro

ter, doctor Sorbonicus, ac complures alii coetus Romani doctores, quorum indicem dedit THOMAS ITTIGIVS in peculiari diſſertatione *de origine controverſiae circa aequalem Petri & Pauli primatum &c.* quae in *heptade diſſertationum* ejus, *adpendici diſſertationis de haereſiarchis ſeculi apoſtolici* &c. ſubjuncta exſtat *p. 401. ſeqq.* Ex recentiſſimis ſcriptoribus, qui de hocce argumento contra ARNALDVM diſputarunt, eminet VINCENTIVS LVDOV. GOTTI, ordinis praedicatorum, eccleſiae Romanae cardinalis, in libro, cui titulus: *veritas religionis chriſtianae ex devictis haereſibus demonſtrata &c. tom. III. cap. CXVIII § IV. p* 472. edit. Venetae, quae MDCCL. Venetiis typis fuit exſcripta. Ipſe quoque INNOCENTIVS X. eccleſiae Rom. praeſul, ſententiam hanc de aequali Petri & Pauli dignitate peculiari decreto d. XXIV. Jan. MDCXLVII. edito ut haereticam damnavit; prout patet ex *indice librorum prohibitorum*, qui juſſu ALEXANDRI VII. editus eſt, *p.* 252.

Nec praetermittendum heic eſt, quod in imaginibus antiquis, itemque in bullis plumbeis pontificum Romanorum, Paulus poſitus conſpiciatur ad dexteram, Petrus autem ad ſiniſtram. Atque hunc ipſum ritum collocandi imagines duorum apoſtolorum, antiquiſſimum eſſe, teſtatur FRANCISCVS MVCANTIVS, qui olim apud GREGORIVM XIII. P. R. *caerimoniarii*, ut vocant, munere functus eſt. Vid. JANNINGVM in *actis ſanctor. tom. VII. Junii, auctario I. ad apſidem antiquam Vaticanam p.* 162. Ex quo omnino colligi poſſe videtur, Paulum Petro non tantum aequalem, ſed & ſuperiorem dicendum eſſe. Aſt varia ratione ex hac difficultate, quae magnam habere videtur ſpeciem, ſe extricare conantur, qui ſolius Petri primatum tuentur. Diverſa eorum hanc in rem cogitata expoſuit LEO ALLATIVS *cap. VI. libr. I. de concord. eccleſiae orient. & occident.* Conferenda, tamen quae de hocce argumento ſcripſerunt cardinalis GOTTI *loc. cit. p.* 472. & ante eum THEOPH. RAYNAVDVS, *tom. X. oper. p* 224. & PETR. DE MARCA, archiepiſcopus quondam Pariſienſis, in *exercitat. de ſingulari primatu Petri*, quae ejus *opuſculis* a BALVZIO, Pariſiis MDCLXXXI. junctim editis, *p. 53. ſeqq.* inſerta eſt, §. XXI. XXII. *p. 70. ſeqq.* quibus ex proteſtantibus ITTIGIVS *loc. cit. p. 498. ſeqq.* atque ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS, theologus olim Gothanus, in *der Belehrung vom Urſprung und Wachstum des Pabſtums cap. IV. §. V. p. 119. ſeqq.* addi merentur.

ibui non debet. 3) *Ipſius Petri verba* & : 1. epiſt. V. 1. vocat ſeſe συμπρεσβύτε- *conſeniorem & teſtem paſſionum Chriſti* *us, quae in futuro revelanda eſt, gloriae* *ipem*; v. 3. prohibet, ne presbyteri *do- itur clero*; abſit vero, ut id dicamus a Pe- iiſſe factum, quod, ne ab aliis eccleſiæ yteris fieret, tam diligenter prohibuit. VIII. 14. patitur ſe *ablegari in Samari-* na cum Johanne tanquam coæquali in olatu. Act. XI. 3. patitur *ſe accuſari*, ad gentes fuerit ingreſſus, & ut coæqua- ſe purgat. Gal. II. 14. patitur ſe a Paulo *hendi*; v. 9. dat eidem *dextram ſocieta-* ξιὰν κοινωνίας. 4) *Reliquorum apoſto-* *teſtimonia*: 1. Cor. I. 12. reprehendit s Corinthios, quod quidam dicerent, *ſe* *Ipollo*, alii *ſe eſſe Cephae*, ac III. 5. ad- *quid Apollo? quid Paulus? miniſtri ejus,* *edidiſtis*. Gal. II. 9. *primarios* apoſtolos, λίαν ἀποςόλους, enumerans, non ſolum m nominat, ſed Jacobum & Johannem ljungit, nec ſolum Petrum, ſed etiam um & Johannem *pro columnis* habitos ſu- dſerit, quin & Jacobum primo loco po- imo diſerte addit. 2. Cor. XI. 5. *ſe nul-* *omnibus apoſtolis inferiorem eſſe*, quod monarchico Petri primatu nunquam con- i poterit. Gal. II. 7. dicit, *concreditum* *ſe evangelium in praeputium, ſicut Petro* *cumciſionem*; ubi in miniſterio evangelii oſtolatus munere ſeſe Petro confert: v. 14. hendit Petrum, quod *non ambulet recto* *ad veritatem*, ſed tale quid non fuiſſet facere, ſi monarchicus dominatus a to illi fuiſſet adtributus. Ambroſius in nent. Gal. II. *Quis auderet Petro primo* *olo, cui claves regni cœlorum Dominus de-* *reſiſtere, niſi alius talis fiducia electionis* *ſciens ſe non imparem*. 1. Cor. XII. 28. IV. 11. hierarchiam eccleſiæ ex profeſſo ſet; nullum autem verbum facit de quo- monarcha reliquis apoſtolis ac toti eccle- æfecto. Atqui ſi præter munus apoſto- aliquod ſublimius Petro concreditum t, Paulus ibidem id haudquaquam reti

cuiſſet. Euſebius libr. II. hiſt. eccleſ. cap. 1. ex libr. VI. hypotyp. Clementis adlegat locum: *Petrus & Jacobus & Johannes poſt adſum- tionem ſalvatoris quamvis ab ipſo fuerint omni- bus pene praelati, tamen non ſibi vindicabant primatus gloriam, ſed Jacobum, qui dicebatur Juſtus, Hieroſolymitanorum* (quædam exem- plaria legunt, apoſtolorum) *epiſcopum conſti- tuunt.* Origenes homil. I. in Matth. *Num putas ſoli Petro claves regni cœlorum datas eſ- ſe? minime vero, quia* Joh. XX. *ad omnes di- cit*: Accipite Spiritum ſanctum, quorumcun- que remiſeritis peccata, remiſſa erunt; *quaſi omnibus talibus conſtitutis, qualis erat & Pe- trus.* Cyprianus tract. III. de ſimpl. prælat. p. 113. *Hoc erant utique & ceteri apoſtoli, quod fuit Petrus, pari conſortio praediti & honoris & poteſtatis.* Ambroſius de incarn. Domin. ſacram. cap. 4. circa finem, prima- tum *confeſſionis, non honoris; fidei, non or- dinis Petro* adſignat; ubi per primatum ordi- nis & honoris intelligit eum, qui includit pri- matum poteſtatis. Hieronymus libro I. contra Jovin. *Eccleſia ſuper omnes apoſtolos fundatur, & cuncti claves regni cœlorum acceperunt, & ex aequo ſuper omnes eccleſiae fortitudo ſoli- datur.* Leo ſerm. I. de natal. apoſtol. *hos* (Pe- trum & Paulum) *gratia Dei in tantum apicem inter omnia eccleſiae membra provexit, ut eos in corpore, cui caput eſt Chriſtus, quaſi ge- minum conſtitueret lumen oculorum, de quo- rum meritis ac virtutibus nihil diverſum, ni- hil ſentire debemus diſcretum, quia illos & ele- ctio pares & labor ſimiles & finis fecit aequa- les.* Theophylactus in Gal. III. de Paulo dicit: *hic in propatulo collocat, ſe ejuſdem eſſe cum Petro pretii & honoris.* c. Paulus 2. q. 7. *Pau- lus Petrum reprehendit, quod non auderet, niſi ſe non imparem ſciret.* c. Beati; eadem: *Beati Petrus & Paulus eminent inter univerſos apo- ſtolos & ſpeciali quadam praerogativa praecel- lunt, verum inter ipſos quis cui praeponatur, incertum eſt, puto enim illos aequales etiam meritis, qui aequales ſunt paſſione &c.* Polyd. Virgilius lib. IV. de rer. invent. cap. 6. *Ex- ſiſtunt, qui contendunt Petrum in omnes*

 apo-

apoſtolos jus habuiſſe, de qua re noſtrum non eſt quidquam decernere, qui ſacerdotii originem tantum quaerimus, tametſi contra nonnulli aliter cenſent, quia id videtur apoſtolus 2 Cor. X. *negare ſcribens*: Nam etſi amplius quidquam gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quam dedit nobis Dominus, non erubeſcam; *non enim dicit, quam dedit Petrus, ſed quam dedit Dominus.*

2) An apoſtoli privilegio non errandi fuerint inſtructi?

§. CCXVIII. Quaeritur II) Quomodo cum privilegio non errandi apoſtolis dato conſiſtat, quod apoſtoli poſt primam ſuam ad Iſraelitas legationem *errore de mundano Chriſti regno* adhuc fuere implicti? Matth. XX. 24. Luc. XVIII. v. 33. Act. I. 6. quod Petrus in ſpecie Chriſtum *a paſſione adeunda dehortatur*? Matth. XVI. 22. quinimo etiam poſt acceptum Spiritus ſancti donum *dubitat de diſcrimine ciborum* in novo teſtamento ſublato, Act. X. 14. ac ſubtrahens ſe a converſis ex gentibus *non recto pede ambulat ad veritatem*, cogit gentes judaizare, ideoque ut reprehenſibilis à Paulo corrigitur? Gal. II. 11. *Reſp.* diſtinguendum 1) inter ſtatum & ordinationem apoſtolorum, qualis fuit *ante collatum Spiritum ſanctum, & poſt acceptum illius donum.* Ante collatum illis Spiritum ſanctum fuerunt adhuc erroribus obnoxii, & laborarunt quarundam doctrinae coeleſtis partium inſcitia; ſed poſt acceptum Spiritus ſancti donum in omnem veritatem fuere perducti, luce cognitionis e ſupernis colluſtrati, ac privilegio non errandi divinitus donati: Joh. XVI. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare*, v. 13. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* An vero in prima ſua ad Iſraelitas legatione fermentum praeconceptae illius erroneae opinionis de regno Chriſti terreno praeconio evangelii commiſcuerint; an contra ſpeciali quadam Spiritus ſancti directione doctrinam evangelii ab illo fermento puram auditoribus propoſuerint? ex ſcripturis certo colligi nequit. Si vel maxime aliquid fermenti & ſtipularum admixtum fuiſſe ſtatuatur, id tamen ſaluti credentium per praedicationem ipſorum promovendae haudquaquam obfuit, gratiae divinae beneficio caliginem illam ſenſim per uberiorem Spiritus ſancti illuſtrationem diſpellente, fermentum expurgante, & ſtipulas errorum admixtas igne tentationis expurgante. 2) Diſtinguendum etiam inter apoſtolorum *converſationem* atque *earumdem praedicationem & ſcriptionem*, inter *infirmitates vitae & errores doctrinae*; infirmitatibus & lapſibus vitae adhuc obnoxii fuere apoſtoli poſt acceptum Spiritum ſanctum, nequaquam vero erroribus doctrinae. Sane quidam veterum comminiſcuntur, Cephan illum, cujus mentio fit Gal. II. 11. non fuiſſe Petrum apoſtolum, ſed alium quemdam eccleſiae doctorem ex 70. diſcipulorum numero. Verum circumſtantiae textus, cumprimis vero hiſtoria actorum apoſtolicorum oſtendunt contrarium. Hieronymus in comment. κατὰ πρόσωπον accipit pro eo, quod eſt *non ex animo*, ſed ut iis, qui aderant, ſpeciem reprehenſionis exhiberet, ut *Petri ſimulatio, quam videbat noxiam fore gentibus, ſimulata reprehenſione corrigeretur.* Verum Auguſtinus libr. de agone chriſtiano cap. 30. rectius cenſet, ſeriam fuiſſe illam reprehenſionem, & factum illud Petri *ſuperſtitioſam ſimulationem* adpellat, reliquis illius peccatis diffidentiae, pugnae, abnegationis eam accenſens: ideoque illud: *ſecundum faciem*, interprete Luthero in comment. fol. 37. ſignificat *coram*, *in os*, quia Paulus in conſpectu totius eccleſiae Petro reſtitit, quo modo ipſe apoſtolus hanc phraſin exponit, quando per aequipollentem locutionem addit, quod Petrum reprehenderit ἔμπροσθεν πάντων, *coram omnibus.* 3) Diſtinguendum inter *ſimulationem* ſive errorem Petri *directe & in ſe conſideratum*, & inter eumdem *indirecte ratione eorum, quae per conſequentiam ex eo deduci poterant*, ſpectatum. Error Petri directe ac per ſe conſideratus non eſt in capite quodam doctrinae, ſed in converſatione vitae; non in ipſo dogmate libertatis chriſtianae, ſed in ejusdem legitimo uſu. Noverat Petrus divina viſione

ſione edoctus, legem leviticam, & conſequenter etiam diſcrimen ciborum in nov. teſtam. ſublatum eſſe; noverat licere cibum capere cum chriſtianis ex gentiliſmo citra ſuſceptam circumciſionem converſis absque levitici illius ciborum diſcriminis obſervatione, quod ipſe fecerat in ædibus Cornelii, Act. X. & hoc factum ſuum contra alios defenderat, Act. XI. quin imo paulo ante, quam venirent a Jacobo miſſi, cum gentibus converſis cibum ſumſerat, Gal. II. 5. noverat inſuper, obſervatione circumciſionis & rituum Moſaicorum neminem juſtificari, Act. XV. 10. ergo in doctrina de libertate chriſtiana & de juſtificatione directe & per ſe nequaquam erravit. Quod vero Paulus adſerit, ipſum *non recto pede inceſſiſſe ad evangelicam veritatem*, id ſpectat doctrinæ adplicationem atque praxin, quod in uſu libertatis chriſtianæ offendebat, & tale quid agebat, ex quo indirecte articulus de libertate chriſtiana & juſtificatione gratuita convelli videbatur. Quia enim præſentibus Judæis a Jacobo miſſis ſubducebat ſe a converſatione cum converſis gentibus, ex eo in animis illarum naſcebatur ſuſpicio, quaſi Petrus pſeudoapoſtolorum dogmati in utroque articulo adplauderet. Hunnius in comment. Gal. II.

s) An apoſtolatus adhuc vigeat in eccleſia?

§. CCXIX. Quæritur III) *An apoſtolatus adhuc vigeat in eccleſia?* Pontificii ſtatuunt, papam in apoſtolatu ſuccedere Petro, apoſtolorum capiti. Sic enim ſcribit Bellarminus lib. I. de Rom. pontif. cap. 11. *apoſtolos fuiſſe fundamenta eccleſiae, tribus modis intelligi poteſt; primo, quia primi eccleſias ubique fundarunt*; ſecundo *ratione doctrinae a Deo revelatae*; tertio *ratione gubernationis, quatenus fuerunt capita, rectores & paſtores eccleſiae univerſae. Prioribus modis omnes apoſtolos ex aequo fuiſſe fundamenta*, adſerit; *ſed modo ultimo ſolum Petrum fuiſſe fundamentum, ſcilicet ut paſtorem ordinarium ac caput apoſtolorum, atque ea ratione pontificem Romanum Petro ſucceſſiſſe.* Libr. II. de pontif. cap. 12. diſputat, in *apoſtolatu tria conſiderari*: primo *immediatam vocationem*; ſecundo *facultatem novarum eccleſiarum condendarum*; tertio *ſummam poteſtatem in omnes eccleſias*; ex his tribus pontificem Romanum ſolum *ſecundum & tertium* accepiſſe, & in eo Petro ſucceſſiſſe. Atqui ſi omnes apoſtoli acceperunt ſummam poteſtatem in omnes eccleſias, quomodo ſolus Petrus fuit eccleſiæ monarcha accepta in omnes eccleſias ſumma poteſtate? Regerit quidem Bellarminus, *in Petro fuiſſe hanc poteſtatem ordinariam, in aliis apoſtolis delegatam*; ſed manifeſte petit principium, cum omnes apoſtoli ex æquo a Chriſto mandatum & poteſtatem acceperint, cumque ſumma poteſtas non poſſit eſſe delegata. Si tria ſunt in apoſtolatu invicem connexa, quomodo papa Petro ut apoſtolo ſucceſſiſſe dicendus, cum ſecundum & tertium duntaxat acceperit? Si pontifex accepit ea, quæ ſunt propria apoſtoli, utique etiam erit Apoſtolus, non autem Romanus epiſcopus. Si pontifex in apoſtolica poteſtate ſucceſſit Petro, erit univerſalis totius eccleſiæ, non autem particularis Romanæ urbis epiſcopus. Si pontifex Petro ut apoſtolo ſucceſſit; conſequens fuerit, quod apoſtoli conſtituerint in eccleſia poſt ſe alios apoſtolos, non paſtores & epiſcopos. Si Romanus pontifex Petri ſucceſſor foret, tunc ratione doctrinæ, vitæ & officii in Petro & papa eſſet convenientia. Sed pontificis doctrina, vita & officium a Petro plurimum diſcrepat, ut collatio oſtendit; relinquitur igitur, quod potius ſit ἀντίθρονος, quam σύνθρονος, quodque papa ſucceſſerit Petro in eccleſia Romana eo modo, ut morbus ſanitati & lux tenebris ſuccedere conſuevit. Si in toto novi teſtamenti codice ne verbo quidem fit mentio hujus ſucceſſionis, qua Romanus epiſcopus Petro in apoſtolicæ poteſtatis monarchia ſucceſſerit; qua fronte pro *ſumma rei chriſtianae*, ut Bellarminus in præfatione adpellat, & pro eo, quod *ex jure divino* deſcendit, ut hoc loco pugnat, ſucceſſio illa Romani epiſcopi eccleſiæ obtrudi poteſt? Recte igitur Nilus, Theſſalonicenſis epiſcopus, in libro adverſus papæ primatum ſtatuit; *Romanum pontificem non ſuccedere Petro in praefectura*

ſectura totius eccleſiae catholicae, ſed ſolum in Romano epiſcopatu poſtea vero eundem ex decretis conciliorum *primatum aliquem ordinis* accepiſſe, ut videlicet eſſet primus epiſcoporum, primus ſederet, primus ſententiam diceret, non autem primatum poteſtatis, ut reliquis epiſcopis imperaret, cum quo conſentit illud Cuſani libr. II. de concord. cap. 13. *Omnes epiſcopi ſunt aequales quoad jurisdictionem, papatus vero eſt de gradu poſitivo, ut omnes gradus majoritatis & minoritatis, quia poteſtas ligandi & ſolvendi, in qua fundatur omnis eccleſiaſtica jurisdictio, eſt immediate a Chriſto, & propterea omnes ſacerdotes ſunt aequales.*

§. CCXX. Quidam Calvinianus, Hadrianus Saravia in libr. de diverſis miniſtrorum gradibus cap. 16. & ſeqq. itidem ſtatuit, apoſtolatum adhuc in eccleſia vigere; ſed negat ſolum Romanum epiſcopum in apoſtolatu ſuccedere, quin potius omnes epiſcopos apoſtolica autoritate adhuc præditos eſſe adſerit. Nos diſtincte reſpondemus: In apoſtolatu conſideratur 1) miniſterium docendi evangelium, & adminiſtrandi ſacramenta cum poteſtate clavium. 2) ἐπισκοπὴ, inſpectio non ſolum gregis dominici, ſed etiam aliorum presbyterorum. 3) Poteſtas prædicandi in toto terrarum orbe cum immediata vocatione, dono miraculorum, ὑπεροχῇ αὐτοπίςῳ ac privilegio infallibilitatis conjuncta. Reſpectu primi omnes veri & ſinceri eccleſiæ miniſtri, reſpectu ſecundi omnes epiſcopi apoſtolorum ſucceſſores dicuntur eccleſiaſtica loquendi conſuetudine. Irenæus libr. III. adverſ. hæreſ. cap. III. in principio: *Habemus adnumerare eos, qui ab apoſtolis inſtituti ſunt epiſcopi in eccleſiis, & ſucceſſores eorum usque ad nos.* Cyprianus libr. IV. epiſt. 9. ante medium: *Omnes praepoſiti apoſtolis vicaria ordinatione ſuccedunt.* Hieronymus in epiſt. ad Evagr. & habetur c. Legimus diſt. 93. *Vbicunque fuerit epiſcopus ſive Romae, ſive Eugubii, ſive Conſtantinopoli, ſive Rhegii, ſive Alexandriae, ſive Thanais, ejusdem meriti, ejusdem eſt & ſacerdotii. Potentia divitiarum & paupertatis humilitas vel ſublimiorem vel inferiorem epiſcopum non facit, ceterum omnes apoſtolorum ſucceſſores ſunt.* Reſpectu tertii, in quo etiam apoſtolatus proprie conſiſtit, nullus fuit apoſtolorum ſucceſſor; ſed apoſtolatus fuit ordo temporarius & extraordinarius, qui una cum ipſis in eccleſia deſiit, ac proinde ad miniſtros eccleſiæ ſequentium temporum non eſt propagatus, quod probamus a defectu 1) *poteſtatis apoſtolis propriae:* mandatum prædicandi evangelium in toto terrarum orbe ac ubique fundandi eccleſias ad apoſtolos proprie ſpectavit, cui etiam illi fideliter obſecuti ſunt. Marc. XVI. 20. *Egreſſi praedicaverunt ubique Domino cooperante.* Rom. X 18. *Numquid non audiverunt? imo vero in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum.* Col. I. 6. *Verbum evangelii eſt in univerſo mundo, & fructificat & creſcit.* v. 23. *Praedicatum eſt evangelium in univerſa creatura, quae ſub cœlo eſt.* Ergo cum apoſtolis mandatum & poteſtas illa deſiit. Quamvis enim immediate in propria perſona forte non pervenerint ad omnes ubique gentes, tamen *quo non pervenit pes apoſtolorum, eo ſonus praedicationis apoſtolicae pervenit*, atque ipſimet apoſtoli in certas provincias diſcipulos ſuos miſerunt, qui vel incoatum ab ipſis opus perficerent, vel eccleſias in illis etiam locis fundarent, quos in evangeliſtarum potius quam apoſtolorum ordinem propterea referendos eſſe judicamus. Euſebius lib. III. hiſt. eccleſ. cap. 4. *Quot & quinam veri & ingenui apoſtolorum imitatores facti ſatis habiles & idonei ad eccleſias, quas iſti fundaverant, paſcendas regendasque aeſtimati fuerint, dictu certe non eſt proclive, ſolis illis exceptis, quos aliquis fortaſſe ex Pauli ſcriptis obiter poſſit colligere. Eodem accedit Lucas, qui diſcipulus Pauli, dum in actis eos enumerare contendit, nominatim percenſet &c.* cap. 31. *Et praeter iſtos alii complures erant eadem aetate percelebres, qui quidem & apoſtolis proxime ſucceſſerant, & tanquam diſcipuli tantorum & tam inſignium virorum eximia & divina virtute decorati eccleſia-*

cleſiarum fundamentis ab apoſtolis ubique locorum praeclare jactis ſtructuram illam concinnam adjunxerunt, qui & plenius cumulatiusque amplificarunt, praedicationem verbi divini & ſalutaria regni cœlorum ſemina fuſe lateque per univerſum orbem diſſeminarunt. Etenim plerique omnes diſcipuli, qui eo tempore vixerunt, ardentiore ſapientiae cœleſtis ſtudio amoreque incenſi & prae quodam divini verbi deſiderio animis perculſi praeceptum ſervatoris antea traditum exquiſite exſecuti ſunt, & his, qui ope indigebant, facultates ſuas libenter impertierunt. Deinde a domiciliis ſuis peregre profecti munus obierunt evangeliſtarum, atque iis, qui ne adhuc quidem omnino verbum fidei audiviſſent, Chriſtum praedicare, & ſcripturas ſanctorum evangeliorum tradere omni cura & cogitatione ſtuduerunt, qui cum in locis quibusdam peregrinis fidei duntaxat jeciſſent fundamenta, paſtoreſque alios conſtituiſſent, illiſque curam eorum, qui ad fidem nuper erant adducti, doctrina Chriſti ſedulo excolendorum commiſiſſent, ipſi ad alias regiones genteſque cum gratia & virtute divina ſe contulerunt, quippe virtutes multae admirabiles & miracula ſacroſancti Spiritus ope per eos ad id uſque temporis gerebantur, ita ut frequens hominum multitudo ipſa prima praedicationis auditione perſuaſa propenſo ſtudio pietatem & cultum, qui Deo omnium rerum opifici ſoli debetur, animis exciperet, amplecteretur que.

2) A defectu *vocationis immediatae:* In apoſtolo requiritur immediata & extraordinaria vocatio. Conſtat enim, omnes apoſtolos ab ipſo Chriſto in diebus carnis immediate vocatos eſſe, quorum ordini cum Matthias in locum Judæ additus eſſet, per ſortem divino arbitrio vocatio ipſius fuit commiſſa, Act. I. 26. eidem cum Paulus adjungendus eſſet, voce cœlitus delata a Chriſto vocatus, Act. IX. 6. & *in tertium cœlum* raptus, 2. Cor. XII. 2. *a Domino accepit*, quod eccleſiis poſtmodum tradidit. 1. Cor. XI. 23. Jam vero immediata & extraordinaria illa vocatio cum apoſtolis in eccleſia novi teſtamenti deſiit, neque enim apoſtoli exſpectarunt, donec alii in ipſorum locum immediate a Chriſto vocarentur, ſed ipſi κατ' ἐκκλησίαν conſtituerunt preſbyteros, Act. XIV. 23. atque epiſcopis a ſe conſtitutis in mandatis dederunt, ut κατὰ πόλιν preſbyteros conſtituerent. Tit. I 5. Ergo etiam apoſtolici muneris autoritas & ſublimitas una cum ipſis deſiit. 3) *Infallibilitatis abſolutae*: Doctrina apoſtolorum eſt θεόπνευστος καὶ αὐτόπιστος, ac parem omnino cum doctrina prophetarum in veteri teſtamento obtinet autoritatem, unde *exſtructi dicimur ſuper fundamentum prophetarum & apoſtolorum*, Eph. II. 20. ipſi quoque apoſtoli ratione ſuæ doctrinæ dicuntur *eccleſiae fundamenta*; Apoc. XXI. 14. quamvis ibi non ipſa cœleſtis Hieroſolyma, ſed murus ejus duodecim fundamenta habere dicatur, ac doctrina ipſorum in ſublime illud divinæ autoritatis faſtigium evecta eſt, ut nemini liceat aliquid ipſi addere vel alium fidei canonem tradere. Gal. I. 8. & 9. Apoc. XXII. 18. Chriſtus etiam Joh. IV. 38. confert illos cum prophetis, quos dicit fuiſſe *ſeminatores*, apoſtolos vero *meſſores*, qui in labores eorum introiverint. Atqui talis autoritas non competit ullis aliis novi teſtamenti miniſtris, ſed doctrina eorum juxta canonem & normam prædicationis apoſtolicæ examinanda eſt. 1. Theſſ. V. 21. 1. Joh. IV. 1. &c. 4) Θαυματουργίας *miraculoſae*: Apoſtoli inſtructi fuere poteſtate edendi miracula, Matth. X. 1. Marc. XVI. 16. unde τέρατα καὶ δυνάμεις vocantur σημεῖα ἀποστόλου, 2. Cor. XII. 12. quo pertinet etiam illud, quod donum linguarum apoſtolis per viſibilem Spiritus ſancti effuſionem fuit datum, Act. II. 3. quodque per manuum impoſitionem peculiaria Spiritus ſancti chariſmata conferre potuerint. Act. VII. 17. Jam vero donum miraculorum, donum linguarum, & peculiaria illa Spiritus ſancti chariſmata hodie non amplius vigent in eccleſia. 5) *Praedicationis ad nullum certum locum reſtrictae*: Apoſtolorum miniſterium non fuit certo loco adligatum, ſed ipſi mandatum ac poteſtatem acceperant, ubique prædicandi. Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. Atqui miniſterium eorum, qui in docendi officio apoſto-

poſtolis olim ſucceſſerunt, & adhuc hodie ſuccedunt, ad certum locum eſt adſtrictum. Act. XIV. 23. *conſtituerunt presbyteros κατ' ἐκκλησίαν.* Act. XX. 28. Epheſinæ eccleſiæ miniſtri dicuntur certi gregis *epiſcopi a ſpiritu ſancto conſtituti.* Tit. I. 5. *Ideo reliqui te Cretae, ut conſtituas κατὰ πόλιν presbyteros.* 1 Petr. V. 2. *Paſcite eum, qui in vobis eſt gregem, τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον*, eum, qui veſtræ curæ ac fidei commiſſus. Ergo miniſterium eorum non eſt functio apoſtolica proprie dicta. 6) *Viſionis Chriſti in carne*: Ad apoſtolicum munus requiritur, ut quis Chriſtum in carne viderit, aut coram docentem audiverit, qui eo fungi velit, inde cum Matthias in locum proditoris Judæ eligendus eſſet, Petrus ponit hoc requiſitum: Act. I. 21. *Oportet ex his viris, qui nobiſcum ſunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jeſus,* v. 22. *incipiens a baptiſmate Johannis usque in diem, qua adſumtus eſt a nobis, teſtem reſurrectionis ejus nobiſcum fieri unum ex iſtis.* Act. X. 41. officium apoſtolorum ſic deſcribitur, quod ſint teſtes προκεχειροτονημένοι *praeordinati a Deo*, quibus proinde Chriſtus ipſe poſt reſurrectionem adparuerit, ut de ea teſtimonium ferre poſſent. Ideo cum Paulus apoſtolorum ordini adjungendus eſſet, Chriſtus e cœlo ipſi adparuit. 1 Cor. XV. 8. Atqui nemo eorum, qui hodie docendi officio funguntur, Chriſtum in carne vidit, aut coram docentem audivit. Ergo ipſorum miniſterium non eſt functio apoſtolica proprie & ſpecifice ſic dicta.

Argumenta Saraviæ, quod apoſtolatus adhuc vigeat. 1) Ex manifeſta ad abſurdum deductione.

§. CCXXI. Argumenta Saraviæ, quibus contrarium demonſtrare conatur, potiora ſunt iſta: 1) *Nihil valet*, (inquit) *quod apoſtoli dicuntur extraordinariam habuiſſe poteſtatem, nam pari ratione negari poſſet quemquam hodie habere baptizandi & praedicandi evangelii poteſtatem. Si quae erant extraordinaria in apoſtolis, ea relinquere apoſtoli non potuerunt, eadem ratio efficiet, nec praedicandi evangelii nec baptizandi poſt apoſtolos relictam eſſe autoritatem.* c. 16. Reſp. eſt ratio maxime diſpar inter extraordinariam apoſtolorum autoritatem, & ordinarium prædicandi evangelium & ſacramenta adminiſtrandi munus. Illa cum apoſtolis deſiit, ut ex argumentis adlatis eſt clariſſimum, hoc vero in eccleſia perpetuo manſit. Munus apoſtolorum, quatenus talium, in primordio duntaxat eccleſiæ fuit neceſſarium; ſed munus apoſtolorum, quatenus doctorum & paſtorum, perpetuo in eccleſia eſt neceſſarium; cum enim ſalutaris Dei notitia hominibus non innaſcatur, ideo requiritur opera eorum, qui ex verbo Dei de ſalutis via homines inſtruant, quo pertinent argumenta omnia, quibus evicimus ſuperius miniſterii eccleſiaſtici neceſſitatem, & a reliquis ordinibus diſtinctionem. Quæ apoſtolis a Chriſto dicta & conceſſa, ea ſunt in triplici differentia; quædam *ſunt perſonalia*, quæ ad ſolos apoſtolos pertinent; quædam ſub perſona apoſtolorum *omnibus eccleſiae miniſtris*, ipſorum in docendi officio ſucceſſoribus, dicta ſunt; quædam ſub perſona apoſtolorum *omnibus fidelibus* dicta. Quando igitur Chriſtus apoſtolis dat poteſtatem & mandatum prædicandi evangelium in toto orbe; inſtruit eos dono miraculorum, effundit ſuper illos Spiritum ſanctum, per quem novis linguis loquuntur, ornat eos privilegio non errandi, illa ſunt perſonalia, & ad ſolos apoſtolos pertinent; ipſum interim docendi officium omnibus eccleſiæ miniſtris cum ipſis eſt commune. Ac proinde quando Chriſtus ad apoſtolos inquit: *Sicut miſit me Pater, ita & ego mitto vos;* Joh. XX. 21. *Euntes, docete omnes gentes, & baptizate eos;* Matth. XXVIII. 19. *Praedicate evangelium omni creaturae;* Marc. XVI. 15. *Oportuit in nomine meo praedicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum inter omnes gentes;* Luc. XXIV. 47. ibi adcurate diſtinguendum ipſum officium docendi ac baptizandi ab illa ſpeciali determinatione addita, quod docere debeant inter omnes gentes: ſicut etiam vocatio divina a modo vocationis immediato & extraordinario, promiſſio generalis de gratia, auxilio & efficacia per miniſterium a ſpe-

ciali-

ciali promiſſione de dono miraculorum, linguarum & privilegio non errandi omnino diſtingui debent. Officium docendi ac baptizandi, divina vocatio & generalis promiſſio ad omnes eccleſiæ miniſtros non minus quam ad apoſtolos pertinent; ſed ſpecialis determinatio de prædicatione evangelii inter omnes gentes, modus vocationis immediatus & extraordinarius, ac ſpecialis promiſſio de dono miraculorum & infallibilitate doctrinæ ad ſolos apoſtolos pertinent.

2) *ex levitica vet. teſt. ſucceſſione.*

§. CCXXII. II) *Quemadmodum Moſes & Aaron poſt ſuam ipſorum mortem eandem gubernandi rationem, qua ipſi uſi fuerant, reliquere poſteris; ita apoſtoli & evangeliſtae fuerunt exemplum & lex nobis poſteris perfecti regiminis eccleſiaſtici, & quod ſervator noſter dixit de ſacerdotibus Judaeorum, eos ſedere ſuper cathedram Moſis & Aaronis, idem dici poteſt de epiſcopis, quod in cathedra Petri & Pauli ſedeant, id eſt, quod ſucceſſerint in eodem regiminis munere*, cap. 16. Reſp. ex diſtinctione ſuperius tradita res eſt manifeſta. Succeſſerunt apoſtolis in docendi munere omnes eccleſiæ miniſtri, ſucceſſerunt eis in ἐπισκοπῇ & inſpectione reliquorum paſtorum epiſcopi, ſed reſpectu illorum, in quibus proprie & principaliter munus apoſtolorum conſiſtit, quæ paulo ante ſunt enumerata, nullus in eccleſia apoſtolis ſucceſſit. Invertimus igitur comparationem: Quemadmodum in ordinariis duntaxat officii ſacerdotalis & regiminis politici partibus Moſi & Aaroni quidam ſucceſſerunt, nequaquam vero in extraordinariis & temporariis, ſiquidem in eductione Iſraelitarum ex Ægypto, in promulgatione legis, in conſtitutione & fundatione levitici ſacerdotii &c. nemo illis ſucceſſit: Deut. XXXIV. 10. *Non ultra ſurrexit propheta in Iſrael ſicut Moſes, quem noſſet Dominus a facie ad faciem in omnibus ſignis atque portentis, quae miſit per eum &c.* ita in ordinario docendi, baptizandi, abſolvendi munere apoſtolis ſucceſſerunt presbyteri, in presbyterorum inſpectione epiſcopi; ſed extraordinaria poteſtas ubique docendi, cum dono miraculorum & privilegio infallibilitatis conjuncta manſit apoſtolorum propria.

3) *ex addita generali promiſſione.*

§. CCXXIII. III.) *Incredulis gentibus praedicandi evangelii mandatum non ſolum reſpexit apoſtolorum ſeculum, ſed omnia, quae futura ſunt usque ad mundi finem, quia promiſſio huic mandato addita*: Matth. XXVIII. Ecce ego vobiſcum ſum usque ad conſummationem ſeculi, *non ad ſolos apoſtolos pertinet.* Ibidem cap. 17. Reſp. imo vero promiſſio latius patet, quam mandatum, ſiquidem mandatum pertinet ad ſolos apoſtolos, alias omnibus miniſtris eccleſiæ ad exteras & incredulas gentes vi illius mandati abeundum foret, cum tamen apoſtoli κατ' ἐκκλησίαν, Act. XIV. 23. Titus κατὰ πόλιν Tit. I. 5. presbyteros conſtituerint; promiſſio vero non ſolum ad omnes eccleſiæ miniſtros, ſed etiam omnia eccleſiæ membra, fideles ſcilicet omnes pertinet, ut Hieronymus & Chryſoſtomus in comment. recte monent & evidenter colligitur ex Matth. XVIII. 20. *Vbi duo vel tres congregati ſunt in nomine meo, ibi ego ſum in medio eorum.* Deducimus igitur argumentum ad abſurdum: Quam late patet Chriſti promiſſio: *Ego ſum vobiſcum &c.* tam late etiam extenditur mandatum de prædicando evangelio in toto orbe. Sed promiſſio Chriſti pertinet ad omnes fideles. Ergo etiam mandatum de prædicando evangelio in toto orbe ad omnes fideles pertinet. Concluſio eſt abſurda, ergo aliqua ex præmiſſis. Non *minor*, quæ eſt Chriſti Matth. XVIII. 23. Ergo *major*, quæ eſt Saraviæ.

4) *ex poteſtatis apoſtolicae communicatione.*

§. CCXXIV. IV.) *Si auctoritas apoſtolica temporaria fuiſſet, ea perſonale donum fuiſſet ac particulare, nec ſibi ſocios & cooperatores in apoſtolico munere ad Domini opus, ad quod deſtinati fuerant, adſumſiſſent. Sed illi alios fecerunt conſortes apoſtolicae ſuae poteſtatis, quos ſciebant futuros etiam ſucceſſores*; cap. eod. Reſp. non omnis, qui ab aliquo ut συνεργὸς adſciſcitur, in eodem cum illo exſiſtit gradu & ordine, quod ſic demonſtramus

ſtramus ἀπαγωγῇ πρὸς τὸ ἄτοπον. Quicunque in apoſtolico munere ad Domini opus, ut ſocii & cooperatores ab apoſtolis ſunt adſumti, illi in gradum auctoritatis & poteſtatis apoſtolicæ fuere evecti. Priſcilla a Paulo apoſtolo ut συνεργὸς in Chriſto fuit adſumta Rom. XVI. 3. Ergo in gradum auctoritatis & poteſtatis apoſtolicæ fuit collocata. Concluſio eſt abſurda, Ergo aliqua ex præmiſſis. |Non *minor*, quæ eſt Pauli. Ergo *major*, quæ eſt Saraviæ. Quid quod apoſtolus omnes eccleſiæ miniſtros vocat Θεοῦ συνεργοὺς 1 Cor. III. 9. num vero propterea in gradum divinæ majeſtatis erunt collocati? Diſtinguendum igitur inter συνεργίαν cum apoſtolis in evangelii prædicatione, & inter participationem auctoritatis & poteſtatis apoſtolicæ, cum ex priore poſterius inferri nequeat. Evangeliſtæ illi, qui in fundatione eccleſiarum ab apoſtolis ut συνεργοὶ adſumebantur, nequaquam in ordinem apoſtolatus ab ipſis collocabantur, ſed gradu & dignitate erant inferiores, ut evidenter adparet ex Eph. IV. 11. ubi *evangeliſtae ab apoſtolis* diſtinguuntur, ac 1 Cor. XII. 28. ubi apoſtoli primo loco in miniſterio eccleſiaſtico novi teſtamenti collocantur, unde a majore ad minus contra Saraviam argumentamur: Si evangeliſtæ illi, ad fundandas eccleſias ab apoſtolis ὡς συνεργοὺς olim adſumti, nondum tamen propterea in ordinem apoſtolorum fuere cooptati; quanto minus hodierni eccleſiæ epiſcopi propter inſpectionem presbyterorum, quam cum apoſtolis communem obtinent, in gradum apoſtolicæ auctoritatis ac poteſtatis evecti ſunt cenſendi? Sed verum prius. Ergo & poſterius, ac per conſequens apoſtolatus hodie non amplius viget in eccleſia.

5) ex operis apoſtolici per ſucceſſores facta conſummatione.

§. CCXXV. V.) *Apoſtoli cum opus praedicandi evangelii inter omnes gentes & plantandi ubique eccleſias ipſi perficere non potuerint, inchoatum reliquere poſteris abſolvendum. Si ſimul cum apoſtolis ad cælos commigraſſet apoſtolica legatio, & praeter particularium eccleſiarum curam propagationem ulteriorem evangelii ad ſe nihil pertinere judicaſſent epiſcopi, quos ſucceſſores reliquerunt apoſtoli, nunquam ad tantam magnitudinem regnum Chriſti perveniſſet.* cap. eod. Reſp. apoſtolorum temporibus evangelium ubique inter omnes gentes fuit prædicatum, Rom. X. 18. Col. I. 6. nequaquam igitur opus a Chriſto ſibi demandatum reliquere inchoatum. Quod ſi in eo ſibi quoſdam adſcivere ſocios, & in certas aliquot provincias evangelii præcones ablegaverunt, illi potius ad evangeliſtarum quam epiſcoporum vel apoſtolorum ordinem referendi fuerint. Epiſcopi enim proprie fuere illi, quos certæ provinciæ vel civitati præfecerunt, ut eccleſiarum & presbyterorum curam in illis gererent, quales epiſcopi fuere Timotheus in civitate Epheſo, Titus in inſula Creta, Creſcens in Galatia, Linus in urbe Roma, Dionyſius Athenis &c. Ad apoſtolatus quoque ordinem, auctoritatem & poteſtatem non ſufficit unam vel alteram provinciam adire, ſed inter omnes gentes peculiari auctoritate, dono miraculorum & linguarum, itemque privilegio infallibilitatis inſtructa evangelium prædicare, cujus auctoritatis, poteſtatis & dignitatis nec primævi illi apoſtolorum συνεργοὶ, nec hodierni eccleſiæ epiſcopi facti ſunt participes. Aliud eſt fundamentorum in domus exſtructione poſitio, aliud ejuſdem ad culmen usque perductio; prius ad ſolos apoſtolos pertinet, poſterius ad reliquos eccleſiæ miniſtros.

2) Prophetae.

§. CCXXVI. II.) Atque hæc dicta ſint de *primo* eccleſiæ miniſtrorum in nov. teſtam. poſt Chriſti adſcenſionem ordine, videlicet de apoſtolis, (*) quibus 1 Cor. XII. 28. & Eph. IV. 11. *ſecundo* loco ſubjunguntur *prophetae*. (**) Accipitur autem nomen *prophetae* in nov. teſt. dupliciter: 1) generaliter, 2) ſpecialiter. 1) Γενικῶς ſumitur pro quibusvis eccleſiæ doctoribus voluntatis divinæ interpretibus & verbi cœleſtis præconibus. Matth. VII. 15. *Attendite a falſis prophetis,*

(*) *De apoſtolis duodecim & apoſtolatu ſtricte ſic dicto* peculiarem diſſertationem edidit FRID SPANHEMIVS, quæ *tom. II. oper.* ejus inſerta eſt, *p. 290. ſeqq.*

(**) Exſtat pec. diſſ. ſub auſpiciis b. MOSHEMII Helmſtadii *MDCCXXXII.* habita *de illis, qui prophetae vocantur in nov. teſtam.*

tis, cap. X, 41. *Qui recipit prophetam in nomine meo, mercedem prophetae accipiet.* 2) Εἰδικῶς tribuitur a) Chriſto, magno illi prophetæ divinitus promiſſo: Deut. XVIII. 15. Sic Matth. XXI. 11. *Hic eſt Jeſus propheta a Nazareth.* Luc. VII. 16. *Propheta magnus ſurrexit in nobis.* b) Johanni baptiſtæ, Chriſti præcurſori: Luc. I. 76. *Tu puer propheta altiſſimi vocaberis.* c) Prophetis vet. teſtam. qui de Chriſti adventu fuere vaticinati: Matth. I. 22. *Dictum eſt per prophetam.* cap. XI. 13. *Omnes prophetae usque ad Johannem prophetarunt.* d) Peculiari cuidam ordini doctorum in apoſtolica & primitiva eccleſia, in qua ſignificatione hoc loco a nobis accipitur. Quia enim prophetæ a paſtoribus & doctoribus diſtinguuntur Eph. IV. 11. ex eo colligitur, quod nomen illud ibi non poſſit accipi generaliter pro quovis eccleſiæ miniſtro ac divinorum vaticiniorum interprete, ſed ſpecialiter pro certo quodam miniſtrorum gradu atque ordine. Talium prophetarum duæ videntur fuiſſe claſſes: 1) quidam prophetiæ dono inſtructi futuros eccleſiæ in genere vel quorumdam fidelium in ſpecie caſus & eventus prædicere poterant, quo prophetiæ dono licet ipſi quoque apoſtoli inſtructi eſſent; tamen placuit Deo ſub initium prædicati evangelii etiam alios præter apoſtolos eo inſtruere, & hoc divino chariſmate naſcentem ex Judæis & gentibus eccleſiam exornare ac prædicationem evangelii confirmare. Act. XI. 27. *In his diebus ſupervenerunt ab Hieroſolymis prophetae Antiochiam*, v. 28. *& ſurgens ex eis unus Agabus ſignificabat per ſpiritum, magnam famem futuram &c.* Idem cap. XXI. 11. prædicit Paulo *captivitatem & vincula &c.* Hoc dono benigniſſimus Deus vi promiſſionis ſuæ Joel. II. 28. etiam fœmineum genus in illo nov. teſt. exordio inſtruxit. Sic de Hanna dicitur Luc. II. 36. quod fuerit *propheteſſa*, ac de filiabus quatuor Philippi Act. XXI. 9. quod fuerint προφητεύουσαι. 2) Quidam ſingulari ſpiritus dono & illuſtratione ſcripturas ſacras interpretabantur, reconditos & abſtruſos earum ſenſus proferendo, qui vaticinandi poteſtate interim non erant inſtructi. Act. XIII. 1. *Erant in eccleſia, quae erat Antiochiae, prophetae & doctores, in quibus Barnabas & Simon &c.* ubi prophetæ a doctoribus ordinariis diſtinguuntur, ac proinde peculiarem ab illis ordinem conſtituiſſe intelliguntur. Huc referri poteſt 1 Cor. XIV. 24. ubi *prophetare* ſignificat ſpeciali quadam Spiritus ſancti revelatione ſcripturas interpretari ac *prophetarum ſpiritus* dicuntur *prophetis ſubjecti*, v. 32. quia doctrina, quam adferunt prophetæ ſpiritu Dei adflati, ita debet inſtitui ac proferri, ut ſerviat ædificationi fidelium. Plura de nomine prophetarum vide ſuperius §. 17.

3) Evangeliſtae.

§. CCXXVII. III.) Prophetis Eph. IV. 11. *tertio* loco adduntur *evangeliſtae.* Accipitur illud nomen dupliciter: 1) *generaliter* pro quovis eccleſiæ doctore, quia ad omnes pertinet εὐαγγελίζεσθαι, Eſa. XLI. 27. *dabo Ieruſalem evangeliſtam*; quidam tamen Chriſtum, principem paſtorum ſpeciatim denotari, haud inconcinne ſtatuunt. 2 Tim. IV. 5. *Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac evangeliſtae*, διακονίαν σου πληροφόρησον; quidam ſtatuunt, evangeliſtæ nomen ſpecialiter accipi ſenſu eo, qui mox explicabitur; ſed cum Timotheus jam tum conſtitutus fuerit eccleſiæ Epheſinæ epiſcopus, nec ulterius Paulum fuerit comitatus, cumque διακονίας nomen generale addatur, ideo convenientius etiam evangeliſtæ nomen accipitur hoc loco generaliter, ſicut etiam Lutherus reddidit: *thue das Werk eines evangeliſchen Predigers.* 2) *Specialiter* pro certo quodam doctorum in primitiva eccleſia gradu atque ordine, quo modo accipitur Eph. IV. 11. Fuerunt autem tales evangeliſtæ apoſtolorum comites συνεργοὶ καὶ συλλειτουργοί, a quibus in partem quamdam muneris apoſtolici adſciti ad diverſa loca ab illis mittebantur, ut vel prima evangelicæ prædicationis fundamenta ibi ponerent, vel in rigando, ſuperſtruendo, & opere illo, quod ab apoſtolis cœptum erat, perficiendo vices eorum ibidem gererent, paſtores oppidatim conſtituendo, εὐταξίαν in eccleſiis ordinando, & ea, quæ deerant, corrigendo. In illorum evangeliſtarum

rum numero cenſendi ſunt *Timotheus*, quem Lyſtris adſumſit apoſtolus Paulus, Act. XVI. 3. ac comitem itineris ſibi elegit, poſtea eum una cum Eraſto miſit in Macedoniam, Act. XIX. 22. ad Corinthios, 1. Cor. IV. 17. ad Philippenſes, Phil. II. 19. ad Theſſalonicenſes, 1. Theſſ. III. 2. tandem vero eccleſiæ Epheſinæ præfecit epiſcopum. 1. Tim. I. 3. III. 15. *Titus*, quem Paulus vocat ſuum συνεργὸν, 2. Cor. VIII. 23. eum miſit ad Corinthios, 2. Cor. VIII. 6. XII. 18. adſumſit ſecum Hieroſolymam, Gal. II. 1. miſit in Dalmatiam, 2. Tim. IV. 10. tandem Cretenſium eccleſiarum conſtituit epiſcopum. Tit. I. 5. *Philippus*, unus ex ſeptem diaconis, Act. XXI. 8. qui prædicavit in Samaria. Act. VIII. 5. *Barnabas*, quem apoſtoli miſerunt Antiochiam, Act. XI. 22. ubi peculiariter a Spiritu ſancto, una cum Paulo, ad opus miniſterii ſegregatus individuum itineris comitem Paulo ſeſe præſtitit, profectus cum eo in Seleuciam, Cyprum, Salaminam, Paphum, Act. XIII. 2. & ſeqq. Pergen, Antiochiam Piſidiæ, v. 14. Iconium, v. 51. Lyſtram, Derben, Act. XIV. 6. Pamphyliam, 24. ac tandem cum ipſo reverſus Antiochiam Syriæ v. 25. poſtmodum una cum Paulo miſſus eſt ad concilium Hieroſolymitanum, Act. XV. 2. & ex eo ad eccleſias Antiochiæ, Syriæ ac Ciliciæ, v. 23. cum vero Antiochiæ eſſent, facta diſſenſione inter ipſum & Paulum ſepararunt ſe invicem, & Barnabas quidem adſumto Marco navigavit Cyprum, Paulus vero electo Sila in Syriam ac Ciliciam. v. 39. *Tychicus* Act. XX. 4. quem Paulus miſit ad Epheſios, Eph. VI. 21. 2. Tim. IV. 12. ad Coloſſenſes. Col. IV. 7. *Silvanus*. 2. Cor. I. 19. 1. Theſſ. I. 1. *Judas*, *Barſabas & Silas*. Act. XV. 22. XVI. 19. & alii, inter quos dubio procul fuere complures ex LXX. diſcipulis, quos Chriſtus ante ſuam paſſionem in Judæam ablegaverat; Luc. X. 1. & adparet ex Euſebio lib. V. cap. 10. quod circa alterum a Chriſto nato ſeculum *Alexandriae* adhuc fuerint evangeliſtæ. 3.) *Specialiſſime* pro amanuenſibus illis Spiritus ſancti, qui evangelicam de Chriſto hiſtoriam literis complexi eccleſiæ non illorum duntaxat temporum, ſed etiam ad finem usque mundi colligendæ operam & utilem & neceſſariam divino impulſu præſtiterunt. Inter illos duo fuere apoſtoli proprie ſic dicti, Matthæus & Johannes, duo evangeliſtæ ſpecialiter ſic adpellati, Marcus Petri, & Lucas Pauli individuus comes. Irenæus lib. III. c. 11. p. 183. cap. 14. p. 198. Euſebius lib. VI. hiſt. cap. 13. Hieronymus in catal. illuſtr. Nicephorus lib. II. hiſt. cap. 15. &c.

§. CCXXVIII. IV.) Evangeliſtis Eph. IV. 11. *quarto* loco adduntur *paſtores*, qui non erant extraordinarii & temporarii eccleſiæ doctores, ſicut apoſtoli, prophetæ & evangeliſtæ; ſed ordinarii & perpetui miniſtri, mediate vocati ad docendum evangelium & adminiſtranda ſacramenta in certo loco, unde etiam certo cuidam gregi velut paſtores erant præfecti. Rom. XII. 8. dicuntur παρακαλοῦντες, & diſtinguuntur a διδασκάλοις, perinde uti etiam Eph. IV. 11. ποιμένων adpellatione peculiariter honorantur, & a doctoribus ſpecialiter ſic dictis diſtinguuntur, quia non ſolum ſcripturas interpretabantur & fidei capita docebant, ſed etiam admonendo, arguendo, corrigendo, objurgando, inſtituendo, hortando, conſolando inſtabant, & ad uſum eccleſiæ verbum prædicatum adplicabant. 2. Tim. III. 16. *Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, arguendum, corrigendum, erudiendum in juſtitia*, v. 17. *ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.* IV. 2. *Praedica verbum, inſta opportune, importune, argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Adminiſtrabant etiam ſacramenta, precibus ſolemnibus & publicis inſtituendis operam dabant, eccleſiaſticam diſciplinam una cum ſenioribus conſervabant &c. Paſtores illi cum non eſſent immediate vocati, nec dono miraculorum inſtructi, nec ad munus apoſtolicum eccleſias fundandi & evangelium in toto orbe prædicandi electi; ideo etiam privilegio infallibilitatis deſtituebantur, ac errare poterant, ſi a doctrina apoſtolorum diſcedere, & propriis ſpeculatio-

4.) *Paſtores.*

ibus indulgere vellent. Videntur autem um tres conſtitui poſſe ordines, ita ut n fuerint epiſcopi, quidam presbyteri, hodie vocamus parochos, quidam diaco- e quibus paulo poſt plenius dicetur.

tores. §. CCXXIX. V.) Paſtoribus tandem conjunguntur *doctores* IV. 11. Quamvis enim Hieronymus exi- ;, eosdem miniſtrorum ordines paſtorum ctorum adpellationibus denotari, cum er disjunctivam δὲ, ut præcedentes ordi- vicem diſcriminentur, ſed per copulativam njunguntur, cumque nulli ſint paſtores, n ſint ſimul etiam doctores; tamen pro- or eſt eorum ſententia, qui exiſtimant, ctos miniſtrorum gradus paſtorum & do- m nomenclatura proponi. 1) Cum di- a nomina arguere videantur diſtincta offi- neque enim in tanta brevitate apoſtolus idemque miniſtrorum ordini diverſum n tribueret. 2) Cum Rom. XII. 7. δι- ντες ἐν παρακαλοῦσι, ac διδασκαλίᾳ ἐν κλήσει diſtinguatur, ſicut etiam λόγος ἐν ἐν 1. Cor. I. 5. diſtinguitur. 3) Cum res doceat, præter ordinarios eccleſiarum res eſſe in ſcholis doctores, quibus non ecialis cujusdam eccleſiæ cura commiſſa, ui ſcripturæ interpretationi, corruptela- efutationi, & methodicæ cœleſtis doctri- ractationi incumbunt, ut formentur ad terium eccleſiaſticum, quibus olim illud ndandum, ac reddantur δυνατοὶ καὶ πα- λεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ καὶ ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. Tit. I. 9. Ad claſ- llorum doctorum referendi videntur *cate- s*, Gal. VI. 6. *Zenas*, *νομικὸς*, *ſive legiſ- us*, Tit. III. 13. quales etiam hodie ſunt, i ſcholis publicis docent, & olim in ſchola ndrina floruerunt Pantænus, Origenes, ens &c. Valde enim veriſimile eſt, cum yteris & paſtoribus in eccleſia docentibus atos ſimul fuiſſe ab apoſtolis docentes in is; cum neceſſarium ſit in ſcholis eos prius mari, qui miniſterio eccleſiaſtico admo- , niſi extraordinaria immediata & peculiari Spiritus ſancti illuſtratione informentur, quod in mediata vocatione vix habet locum. Quare quod paſtores & doctores in verbis apoſtoli conjunguntur, ideo fieri exiſtimandum, non quod unum eumdemque conſtituant ordinem, ſed quia reſpectu mediatæ vocationis & perpetuæ in eccleſia durationis conjunguntur, qua ratione apoſtolis, prophetis & evangeliſtis opponuntur, quorum vocatio fuit immediata, & munus eorum temporarium atque extraordinarium. Quidam doctorum nomine intelligunt eos, qui concionatores duntaxat agunt, ſed ſacramentorum adminiſtrationem & eccleſiaſticæ diſciplinæ curam non adtingunt, quod adhuc hodie in quibusdam eccleſiis obtinere videmus. Confer Stapletonum releƈt. princ. cont. II. q. 3. art. 3.

§. CCXXX. VI.) Apoſtolis, prophetis & doctoribus 1. Cor. XII. 28. ſubjunguntur δυνάμεις, χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν, quibus adpellationibus, ſi excipias ἀντιλήψεις καὶ κυβερνήσεις, quas v. 29. & 30. in repetitione apoſtolus omittit, non tam diſtincti gradus & ordines eccleſiaſtici miniſterii, quam peculiaria & extraordinaria Spiritus ſancti chariſmata certis perſonis in eccleſia apoſtolica & primitiva conferri ſolita deſcribuntur. Cum enim v. 5. & 6. χαρίσματα illa in duas ſpecies, διακονίας ſcilicet καὶ ἐνεργήματα, apoſtolus diſtribuiſſet, v. 28. enumerat quædam χαρίσματα in ſpecie, quorum aliqua pertinent ad διακονίας, utpote munus apoſtolicum, propheticum, doctorum, opitulationes & gubernationes; aliqua vero ad ἐνεργήματα, utpote δυνάμεις, χαρίσματα ἰαμάτων, γένη γλωσσῶν. Vbi ne quis miretur apoſtolorum, prophetarum, doctorum, opitulatorum & gubernatorum munus referri ad διακονίας, conſideret dictum apoſtolicum 1. Cor. III. 5. *Quis igitur Paulus? quis Apollo? διάκονοι, miniſtri ſunt, per quos ad fidem perducti eſtis?* neve alicui mirum videatur, eorumdem officium referri ad χαρίσματα, conſideret dictum apoſtolicum Eph. III. 2. *Si tamen audiviſtis* τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος, *diſpen-*

6) Inſtructi variis donis Spiritus.

diſpenſationem gratiae Dei, quae data eſt mihi in vos; ubi apoſtolicum munus diſerte vocatur χάρις. Ceterum per δυνάμεις *metonymice* intelliguntur θαυματεργοὶ, qui potentia miraculorum edendorum inſtructi erant ad apoſtolicæ doctrinæ confirmationem. Matth. VII. 22. *Nonne in nomine tuo* δυνάμεις πολλὰς, *virtutes multas, fecimus*? cap. XI. 21. *Si factae eſſent in Tyro & Sidone αἱ δυνάμεις, id eſt, talia miracula &c.* quia miracula eduntur δυνάμει, virtute & poteſtate divinitus conceſſa. Luc. IX. 1. Dedit illis δύναμιν καὶ ἐξεσίαν *ſuper omnia daemonia*, Matth. XIV. 2. αἱ δυνάμεις ἐνεργεσιν ἐν αὐτῷ. *Per* χαρίσματα ἰαμάτων exprimitur certa ſpecies δυνάμεων, intelliguntur enim illi, qui miraculoſæ ſanationis dono inſtructi morbos etiam lethales vel verbo depellere poterant. Marc. XVI. 17. *Signa eos, qui crediderint, haec ſequentur*: v. 18. *Super aegrotos imponent manus & melius habebunt.* Per τὰ γένη γλωσσῶν intelliguntur illi, qui dono variis linguis loquendi, easdemque interpretandi pollebant: Marc. XVI. 17. *linguis novis loquentur.* Talia χαρίσματα non ſolum in apoſtolica, ſed etiam primitiva apoſtolicæ proxima eccleſia aliquamdiu viguiſſe ex Juſtino, Irenæo & aliis ſcriptoribus apoſtolorum ſeculo proximis conſtat. Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 246. *Eſt apud nos videre & fœminas & maſculos,* χαρίσματα, *dona a Spiritu Dei habentes.* Irenæus lib. II. adv. hæreſ. c. 57. p. 160. *In Chriſti nomine, qui vere illius ſunt diſcipuli, ab ipſo accipientes gratiam perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum unusquisque accepit donum ab eo. Alii enim daemones excludunt firmiſſime & vere, ut etiam ſaepe credant ipſi, qui emundati ſunt a nequiſſimis ſpiritibus, & ſint in eccleſia. Alii autem ſcientiam habent futurorum & viſiones & dictiones propheticas. Alii autem laborantes aliqua infirmitate per manuum impoſitionem curant, & ſanos reſtituunt. Jam etiam & mortui reſurrexerunt, & perſeverarunt nobiſcum multis annis. Et quid autem? non eſt numerum dicere gratiarum, quas per univerſum mundum eccleſia a Deo accipiens in nomine Chriſti Jeſu crucifixi per ſingulos dies in opitulationem gentium perficit.* Per τὰς ἀντιλήψεις intelliguntur diaconi, qui pauperum & ægrotorum curam habuerunt: per τὰς κυβερνήσεις gubernatores ſive ſeniores, qui morum cenſuræ & eccleſiaſticæ diſciplinæ præfecti erant, de quibus paulo poſt plenius dicetur.

Epiſcopi.

§. CCXXXI. Enumeratis hactenus miniſterii eccleſiaſtici gradibus 1. Tim. III. 2. & 8. V. 17. Tit. I. 5. & 7. conjunguntur *epiſcopi, presbyteri & diaconi. Epiſcoporum* nomen ἀπὸ τε ἐπισκοπεῖν, quod interprete Auguſtino lib. XIX. de civ. Dei c. 19. eſt *ſuperintendere*, deducitur. Epiſcopus igitur Latinis idem eſt, qui *inſpector*, ſive ut hodie in eccleſia loquimur, *ſuperintendens*. Ambroſius vertit *ſuperinſpectorem;* Hieronymus *ſuperintendentem.* Tribuitur autem in ſacris novi teſtamenti literis nomen *epiſcopi* in genere omnibus, qui docendi munere in eccleſia funguntur. Illi enim cum *a Spiritu ſancto poſiti ſint epiſcopi ad paſcendum eccleſiam Dei*, Act. XX. 28. ac jubeantur *paſcere gregem* commiſſum ἐπισκοπεντες, 1. Petr. V. 2. ideo propter hanc commiſſi gregis inſpectionem jure & merito omnes epiſcopi vocantur. Sed cum ob εὐταξίαν eccleſiaſticam & concordiam alendam inter ipſos paſtores jam olim tale conſtitutum fuerit diſcrimen, ut quibusdam ipſorum non commiſſi ſolum gregis, ſed etiam aliorum paſtorum ac presbyterorum inſpectio demandaretur; inde factum, ut *epiſcopi* nomen ſignificatione ſpeciali adtributum fuerit illis paſtoribus, qui in alios docentes habebant inſpectionem, cujus ſignificationis veſtigia exſtant in verſione græca Num. VI. 14. 2. Reg. XI. 18. Neh. XI. 22. ut oſtendimus ſuperius §. 27. An vero ab ipſis apoſtolis talis ordo inter paſtores fuerit conſtitutus, & an veſtigia hujus ſignificationis in ipſorum ſcriptis inveniantur, diſpiciemus poſtea.

Presbyteri.

§. CCXXXII. *Presbyterorum,* quos latine dixeris *ſeniores*, duo fuere genera in apoſtolica & primitiva eccleſia, ut colligitur ex 1. Tim. V. 17. Quidam enim docen-

docendi munere fungebantur, ſive ut apoſtolus ibidem loquitur, *laborabant in verbo & doctrina*, qui dicebantur epiſcopi, paſtores &c. quidam vero morum cenſuræ & eccleſiaſticæ diſciplinæ conſervandæ duntaxat præerant, cum magiſtratus adhuc ethnicus docentes in eccleſia hac in parte deſtitueret, hi dicebantur κυβερνῆται, *gubernatores*, ut colligitur ex 1. Cor. XII. 28. ac προϊςάμενοι Rom. XII. 8. Ambroſius in 1. Tim. V. in principio: *Et ſynagoga & poſtea eccleſia ſeniores habuit, quorum ſine conſilio nihil agebatur in eccleſia, quod qua negligentia obſoleverit neſcio, niſi forte doctorum deſidia, aut magis ſuperbia, dum ſoli volunt aliquid videri.* Vtrique communiter vocabantur προεςῶτες, 1. Tim. V. 17. ac ἡγέμενοι. Act. XV. 22. Hebr. XIII. 7. 17. & 24. Ex utrisque ſimul conjunctis collectum fuit illud collegium ſacrum, quod Paulus vocat *presbyterium*. 1. Tim. IV. 14. *Noli negligere gratiam, quae in te eſt, quae data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterii*; ex quo loco colligitur, in ordinatione miniſtrorum non ſolos paſtores, ſed etiam ſeniores ex populo electos totius eccleſiæ nomine manus ordinando impoſuiſſe, perinde ut Num. VIII. 10. non ſolus Aaron, ſed etiam ſeniores ex Iſraelitis in Levitarum ordinatione manus illis imponunt. Quidam tamen exiſtimant, *presbyterii* nomine ſpecialiter accepto hic intelligi cœtum illorum presbyterorum, qui fuerunt paſtores & epiſcopi. Presbyterio hodie reſpondet conſiſtorium ſive ſenatus eccleſiaſticus, in quo eccleſiaſticæ & politicæ perſonæ præſident, potiſſimam eccleſiaſticæ diſciplinæ curam habentes.

Diaconi. §. CCXXXIII. *Diaconorum* a miniſtrando dictorum itidem duo fuere genera. Quidam curæ pauperum & diſpenſationi bonorum eccleſiaſticorum præfecti erant, quorum origo deſcribitur, Act. VI. 2. illi dicuntur ἀντιλήψεις, 1. Cor. XII. 28. opitulationes, id eſt, *opitulatores*, quia ex eleemoſynis & collectis ſubveniebant pauperibus, orphanis, viduis ac peregrinis. Fuerunt igitur quaſi œconomi eccleſiæ, quibus hodie reſpondent præfecti ærarii eccleſiaſtici. Quidam vero epiſcopis ſive presbyteris in docendi & ſacramenta adminiſtrandi munere erant conjuncti, ut vices eorum ſupplerent, & labores adlevarent, unde Phil. I. 1. 1. Tim. III. 8. epiſcopis conjunguntur. Sunt, qui exiſtimant, diaconorum officium a docendi munere plane ſejunctum fuiſſe, cum negent apoſtoli *menſis ſimul & miniſterio verbi* ſe vacare poſſe, Act. VI. 2. cumque Paulus in epiſcopo quidem requirat, ut ſit διδακτικός, in diacono autem duntaxat illud, *ut myſterium fidei teneat in pura conſcientia*. 1. Tim. III. 2. & 9. Sed diſtinguendum inter tempora & functionis partes. Primo quidem in eccleſia Hieroſolymitana conſtituti ſunt diaconi eo potiſſimum fine, ut curam menſarum haberent, hoc eſt, ut in communione illa bonorum æquali diſtributioni τῶν βιωτικῶν inſervirent; ſed poſtea temporis progreſſu in aliis eccleſiis etiam habendis ad populum concionibus præfecti fuerunt, teſte Hieronymo in epiſt. ad Ruſticum diaconum. Inde apoſtolus easdem fere virtutes in diacono requirit, quas in epiſcopo, ac diſerte de illis dicit, quod *bene miniſtrantes gradum ſibi bonum adquirant*, 1. Tim. III. 13. hoc eſt, quod ad altiora officia eccleſiaſtica provehi poſſint. Occaſio, ex qua factum, ut a cura pauperum & ærarii eccleſiaſtici adminiſtratione ad ſacramentorum adminiſtrationem & verbi prædicationem adſumerentur, videtur fuiſſe ea. In eccleſia apoſtolica & primitiva inſtituebant ἀγάπας, convivia communia, ex illis, quæ a fidelibus conferebantur, quia igitur diaconi ex illis collectis diſtribuebant pauperibus, inde factum, ut etiam euchariſtiæ adminiſtrationi, quæ ex iisdem collectis celebrabatur, admoverentur, ac tandem etiam prædicationi verbi, ut conſtat ex Juſtino apol. II. pro chriſt. Quid quod ne quidem primi illi eccleſiæ Hieroſolymitanæ diaconi a docendi munere ſimpliciter & abſolute fuerint excluſi, ut ſuperius § LXVIII. exemplo Stephani & Philippi fuit oſtenſum.

§. CCXXXIV.

An epiſcopi presbyteris jure divino ſuperiores?

§. CCXXXIV. Antequam hinc abeamus ad reliquos miniſtrorum ordines, qui poſt apoſtolorum tempora in eccleſia inſtituti ſunt, excutienda eſt quæſtio de diſcrimine inter *epiſcopos* ac *presbyteros*. Pontificii exiſtimant, *epiſcopos presbyteris jure divino quoad poteſtatem tum ordinis tum jurisdictionis ſuperiores eſſe*, illud interpretantur hoc modo, quod non ſolum εὐταξίας & alendæ concordiæ cauſa introductus ſit ordo inter epiſcopos & presbyteros, ſed quod etiam *jure divino* epiſcopus majorem habeat poteſtatem, quam presbyter, videlicet ordinandi, confirmationis ſacramentum conferendi &c. Vnde porro inferunt, *Lutherum non habuiſſe poteſtatem alios miniſtros ordinandi, cum non fuerit epiſcopus, ſed duntaxat presbyter, & per conſequens nullos hodie in eccleſiis noſtris eſſe veros miniſtros*. Concilium Trident. ſeſſ. XXIII. cap. IV. *ſacroſancta ſynodus declarat praeter ceteros eccleſiaſticos gradus, epiſcopos, qui in apoſtolorum locum ſucceſſerunt, ad hunc hierarchicum ordinem praecipue pertinere & poſitos, ſicut apoſtolus ait, a Spiritu ſancto regere eccleſiam Dei, eosque presbyteris ſuperiores eſſe.* Can. 7. *Si quis dixerit, epiſcopos non eſſe presbyteris ſuperiores, anathema ſit.* Bellarminus libr. de clericis cap. XIV. ſecutus illud concilii decretum tria demonſtrare conatur: primo *jure divino majorem eſſe epiſcopum presbytero, quod adtinet ad ordinis poteſtatem;* ſecundo *majorem eſſe etiam, quantum ad jurisdictionem;* tertio *epiſcopos in veteri eccleſia non fuiſſe in cœtu presbyterorum quaſi conſules in ſenatu, ſed quaſi reges ac principes in cœtu conſiliariorum.*

Noſtra ſententia probatur 1.) ex ſcripturæ dictis.

§. CCXXXV. Nos ordinem inter eccleſiæ miniſtros haudquaquam tollimus, ſed libenter concedimus, quoad *poteſtatem ordinis* eſſe diſcrimen inter epiſcopos & presbyteros, ac reſpectu illius epiſcopos eſſe presbyteris ſuperiores; ſed quoad *poteſtatem jurisdictionis* jure divino quamdam inter epiſcopos & presbyteros inæqualitatem eſſe non agnoſcimus, cum ex ſcripturis contrarium colligi poſſit.

I) ex Act. 20, 17. ubi iidem dicuntur epiſcopi & presbyteri.

I.) Act. XX. 17. Paulus apoſtolus vocat ad ſe presbyteros eccleſiæ Epheſinæ, eos ſcilicet, qui in ſermone ac doctrina laborabant, ut colligitur ex v. 28. ubi tribuitur illis τὸ ποιμαίνειν eccleſiam Dei, & v. 30. ubi ex illis ipſis dicuntur ſurrecturi viri loquentes διεστραμμένα. Jam vero illi ipſi presbyteri v. 28. vocantur epiſcopi. *Attendite vobis & univerſo gregi, in quo Spiritus ſanctus vos poſuit epiſcopos.* Ergo in eccleſia apoſtolica iidem fuere & epiſcopi & presbyteri. Excipit Bellarminus de cleric. c. 15. *nomina eo tempore fuiſſe communia, licet res ipſae & poteſtates fuerint diſtinctae.* Sed hac de re ex ſequentibus fieri poterit judicium.

II) ex Phil. 1, 1.

II.) Paulus in ἐπιγραφῇ epiſtolæ ad Philippenſes *epiſcoporum & diaconorum* adpellationibus omnes eccleſiæ illius miniſtros complectitur Phil. I. 1. *Paulus & Timotheus ſervi Chriſti omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu, qui ſunt Philippis cum epiſcopis & diaconis.* Atqui ſi epiſcopi a presbyteris fuiſſent diſtincti, apoſtolus eos haudquaquam præteriiſſet, ſed ἐπιγραφὴν hoc modo formaſſet, cum epiſcopo, presbyteris & diaconis. Præterea colligitur ex illo loco, plures tunc temporis in una civitate fuiſſe epiſcopos, quod ipſum etiam patet ex Act. XX. 28. Jam vero de epiſcopis, prout hodie definiuntur, illud verum eſſe nequit, *cum in una civitate unus duntaxat ſit & eſſe debeat epiſcopus.* Bellarminus, repudiatis aliorum interpretationibus, utpote Ambroſii, qui in comment. illud: *cum epiſcopis & diaconis*, refert ad eos, qui ſcribunt, ut Paulus & Timotheus dicantur epiſcopi; Epiphanii, qui hæreſ. 57. ſcribit, *illo tempore ob miniſtrorum penuriam multis in locis non fuiſſe ullos presbyteros, ſed epiſcopos ſolos cum diaconis;* Theodoreti, qui in comment. 1. Tim. III. ſcribit, *veros epiſcopos tunc temporis non epiſcopos ſed presbyteros dici ſolitos, presbyteris vero epiſcoporum nomen adtributum;* repetit Chryſoſtomi & aliorum

rum explicationem, *quod tempore apoſtolorum nomina illa: epiſcopus & presbyter, communia fuerint omnibus ſacerdotibus tam majoribus, quos nunc epiſcopos dicimus, quam minoribus, quos presbyteros adpellamus, licet res ipſae & poteſtates diſtinctae eſſent.* Reſp. Τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων εἰσὶ σύμβολα. Si diſtinctæ fuiſſent jurisdictionis poteſtates inter epiſcopos ac presbyteros, & quidem jure divino, ipſa quoque nomina fuiſſent diſtincta. Probandum igitur prius erit certis & immotis ſcripturæ fundamentis, poteſtatem jurisdictionis peculiarem jure divino epiſcopis tunc fuiſſe adtributam, qua presbyteri caruere, antequam illa reſponſio locum invenire poſſit.

III) *ex 1. Cor. 12, 28. Eph. 4, 11.* III.) Paulus ordines eccleſiaſticos ex profeſſo recenſens 1. Cor. XII. 28. Eph. IV. 11. diſtinctam epiſcoporum non facit mentionem, ſed ipſorum nomen & officium *paſtorum ac doctorum* nomine exprimit. Ergo epiſcoporum officium & ordo tunc temporis a presbyterorum officio & ordine non fuere diſtincta.

IV) *ex 1. Tim. 3, 1.* IV.) Paulus 1. Tim. III. 1. vocabulo ἐπισκοπῆς officium docendi in eccleſia, ac proinde etiam presbyterorum officium in genere complectitur, v. 2. ſubjungit virtutes in epiſcopo, hoc eſt, quovis eccleſiæ presbytero, ſive doctore requiſitas, v. 8. *diaconos* epiſcopis adjungit. At ſi epiſcopi tunc temporis a presbyteris fuere diſtincti, cur peculiarem & diſtinctam presbyterorum non facit mentionem? Si epiſcopi tunc fuere diſtincti a presbyteris; conſequens fuerit, in ſolis epiſcopis & diaconis requiri, ut ſint unius uxoris mariti, ſobrii, prudentes &c. non autem in presbyteris. Repetit Bellarminus ſuam exceptionem, *ſub nomine epiſcoporum comprehendi ſacerdotes majores & presbyteros, ſub nomine diaconorum omnes inferiores miniſtros, quos* paulo ante hac ſerie recenſuerat, *diaconos, ſubdiaconos, acoluthos, lectores, exorciſtas & oſtiarios.* Reſp. an vero Bellarminus exiſtimat, perſuaderi nobis poſſe, talem majorum & minorum ordinum diſtinctionem in eccleſia apoſtolica fuiſſe? cum ipſum jus canonicum teſtetur, pleroſque illorum ordinum apoſtolicæ eccleſiæ incognitos fuiſſe, ut adparebit ſuo loco. Si ſolum nomen epiſcopi presbyteris fuiſſet commune, poteſtate jurisdictionis & officio inter epiſcopos & presbyteros manentibus diſtinctis; certe proprium illud epiſcopi officium & virtutes proprias eo in loco apoſtolus haudquaquam præteriiſſet.

V) *ex 1. Tim. 4, 14.* V.) 1. Tim. IV. 14. *Noli negligere gratiam*, χάρισμα, *donum, quod in te eſt, quod datum eſt tibi per impoſitionem manuum presbyterii.* Ex hoc loco adparet, in ordinatione miniſtrorum, de qua hunc textum omnes interpretes accipiunt, teſte Bellarmino de ſacr. ordin. cap. 2. presbyteros etiam manus impoſuiſſe, ac proinde ab ordinandi poteſtate eos non fuiſſe jure quodam divino ſimpliciter excluſos. Atqui ſuperiorem illam jurisdictionis poteſtatem jure divino epiſcopis competentem pontificii in eo vel maxime ponunt, quod epiſcopus poſſit ordinare miniſtros; presbyteri vero minime; cum ex toto codice biblico ne apex quidem proferri poſſit, quo demonſtretur, immutabili quadam neceſſitate ac ipſius Dei inſtitutione poteſtatem ordinandi eo modo competere epiſcopis, ut ſi miniſter ab epiſcopo ordinetur, ejus vocatio & ordinatio cenſeatur rata, ſin a presbytero, quod tunc irrita coram Deo & fruſtranea ſit habenda. Excipit Bellarminus, *presbyterii nomine intelligi ipſum officium Timotheo demandatum, ut ſit ſenſus, per impoſitionem manuum presbyterii, id eſt, qua presbyteratum accepiſti.* Sed hæc expoſitio eſt dura & coacta, conferimus enim locum parallelum: 2. Tim. I. 6. *Reſuſcites donum Dei, quod in te eſt per impoſitionem manuum mearum.* Quemadmodum apoſtolus ibi docet, ſeſe ſuas manus in ordinatione Timotheo impoſuiſſe, ita quoque eadem phraſi 1. Tim. IV. 14. docet, presbyteros una ſecum Timotheo manus impoſuiſſe. Præterea ſi Timotheus accepto presbyteratu ipſo jure etiam fuit epiſcopus, utique inter epiſcopos & presbyteros quoad jurisdictionis poteſtatem jure divino nullum erit diſcrimen.

ſcrimen. Prius adſerit hoc loco Bellarminus, poſterius igitur negare haudquaquam debet. Verum prætermiſſa illa expoſitione Bellarminus aliam profert, quam dicit ſibi videri veriorem, quod *ſcilicet nomine presbyterii intelligatur cœtus epiſcoporum, qui novo epiſcopo manus imponunt*, juxta Chryſoſtomum, Theodoretum, Theophylactum & Oecumenium in h. l. *Reſp.* bene eſt, ille cœtus epiſcoporum, qui manus ordinando impoſuit, fuit in eccleſia apoſtolica cœtus presbyterorum, & ille epiſcopus, cui manus a presbyterio fuere impoſitæ, in eccleſia apoſtolica fuit presbyter, quod ipſum confirmant græci illi interpretes, quos Bellarminus adducit. Ergo non ſolum nomen epiſcoporum, ſed etiam ordinandi poteſtas fuit presbyteris in eccleſia apoſtolica conceſſa. Vnde enim demonſtrabit Bellarminus, in ordinatione Timothei epiſcopi *omnes totius provinciae epiſcopos vel certe tres epiſcopos ſpecifice & phraſi pontificia ſic dictos conveniſſe, & una cum Paulo manus ei impoſuiſſe?* quod tamen præciſa & abſoluta neceſſitate in epiſcopi ordinatione requiri docet lib. IV. de eccleſ. cap. 8. §. Quantum. VI.) Tit. I. 5. *Ideo te reliqui Cretae, ut conſtituas oppidatim presbyteros.* v. 6. *Si quis eſt ſine crimine, unius uxoris maritus &c.* v. 7. *Oportet enim epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, ſicut Dei œconomum.* Ex hoc loco manifeſtum, eosdem dici & fuiſſe epiſcopos, qui dicebantur & erant presbyteri, alias nulla foret in textu apoſtolico connexio, quam tamen particula αἰτιολογικὴ γὰρ diſerte pouit. Quæ enim συνάφεια hæc foret: Illi conſtituendi ſunt presbyteri, qui ſunt ſine crimine, unjus uxoris viri, quia epiſcopum, cujus officium, poteſtas, jurisdictio & gradus differt a presbytero, oportet eſſe ſine crimine unius uxoris virum? Bellarminus repetit ſuam exceptionem, *nomina fuiſſe tunc temporis communia, non ipſas poteſtates*, ſed hoc eſt τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν. VII.) Petrus omnium conſenſu fuit epiſcopus, & quidem juxta pontificios ſummus epiſcopus. At is vocat ſeſe presbyterum 1. Petr. V. 1. *Presbyteros inter vos adhortor ὁ συμπρεσβύτερος* ac v. 2. presbyteros illos vocat *epiſcopos, paſcite gregem Dei*, ἐπισκοποῦντες. Johannes etiam epiſt. II. v. 1. & III. v. 1. vocat ſe *presbyterum*, idem tamen fuit epiſcopus. Ergo iidem tunc fuere epiſcopi, qui & presbyteri. Repetit Bellarminus ſuam crambem, *ſola nomina tunc fuiſſe communia.* Atqui ſi jure divino diſtinctæ fuiſſent epiſcoporum & presbyterorum poteſtates, vel unus aliquis proferri poſſet ex ſcripturis locus, in quo nomen epiſcopi ſenſu illo proprio & peculiari acciperetur; jam vero ſcriptura ubique epiſcoporum & presbyterorum nomina pro ἰσοδυναμοῦσι habet, eaque invicem permutat. Si jure divino diſtinctæ fuiſſent epiſcoporum & presbyterorum poteſtates; apoſtoli, qui toties de officiis eccleſiaſticis & virtutibus miniſtrorum eccleſiæ agunt, vel uno quodam in loco diſtincte de epiſcopi & presbyteri poteſtate, officio, virtutibus tractaſſent; jam vero ſcriptura ubique ſub nomine epiſcoporum poteſtatem, officium & virtutes etiam presbyterorum deſcribit. Si nominis duntaxat communio inter epiſcopos & presbyteros fuiſſet, quæ foret cohærentia textus Act. XX. 28. ubi presbyteri Epheſini monentur de diligentia in officio adhibenda, propterea quod *Spiritus ſanctus ipſos poſuerit epiſcopos.* At ſi fuiſſent ſola nominis communicatione epiſcopi, non potuiſſet ex nuda adpellatione argumentum adhortationis deſumi.

VI) ex Tit. 1, 5.

VII) ex 1. Pet. 5, 1.

§. CCXXXVI. Hanc ſententiam late confirmat Hieronymus in epiſt. 85. ad Evagrium, ubi omnia fere argumenta hactenus producta complectitur: *Apoſtolus* (inquit) *perſpicue docet, eosdem eſſe presbyteros, quos epiſcopos. Quaeris autoritatem? audi teſtimonium*: Paulus & Timotheus, ſervi Jeſu Chriſti, omnibus ſanctis, qui ſunt Philippis cum epiſcopis & diaconis. *Vis & aliud exemplum? in actis apoſtolorum ad unius eccleſiae ſacerdotes apoſtolus ita loquitur*: Attendite vobis & cuncto gregi, in quo vos, fratres, Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos, ut regatis eccleſiam Dei,

2.) ex patrum teſtimoniis.

Dei, quam adquiſivit ſuo ſanguine. *Ac ne quis contentioſe in una eccleſia plures epiſcopos fuiſſe contendat, audiat & aliud teſtimonium, in quo manifeſtiſſime comprobatur, eumdem eſſe epiſcopum atque presbyterum:* Propter hoc reliqui te Cretæ, ut quæ deerant corrigeres, & conſtitueres presbyteros per civitates, ſicut ego tibi mandavi, ſi quis eſt ſine crimine &c. oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe. *Et ad Timotheum:* Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam & per impoſitionem manuum presbyterii. *Sed & Petrus in prima epiſtola:* Presbyteros, *inquit,* qui in vobis ſunt, precor ego compresbyter &c. regite eccleſiam Dei & inſpicite &c. *quod quidem Graece ſignificantius dicitur,* ἐπισκοποῦντες, *id eſt, ſuperintendentes, unde nomen epiſcopi tractum eſt. Parva ſibi videntur tantorum virorum teſtimonia? Clangat tuba evangelica, filius tonitru, quem Jeſus plurimum amavit, qui de pectore ſalvatoris fluentem doctrinam potavit:* Presbyter electæ Dominæ & filiis ejus. *Et in alia epiſtola:* Presbyter Cajo cariſſimo &c. *Quod autem poſtea unus electus eſt, qui caeteris praeponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt, ne unusquisque ad ſe trahens Chriſti eccleſiam rumperet. Nam & Alexandriae a Marco evangeliſta usque ad Heraclam & Dionyſium epiſcopos, presbyteri ſemper unum ex ſe electum in excelſiori gradu collocatum epiſcopum nominabant, quomodo ſi exercitus ſibi imperatorem faciat, aut diaconi eligant de ſe, quem induſtrium noverint, & archidiaconum nuncupent. Quid enim facit excepta ordinatione epiſcopus, quod presbyter non faciat? nec altera Romanae urbis eccleſia, altera totiús orbis exiſtimanda eſt &c. Presbyter & epiſcopus aliud aetatis, aliud dignitatis eſt nomen, unde & ad Titum & ad Timotheum de ordinatione epiſcopi & diaconi dicitur, de presbyteris omnino reticetur, quia in epiſcopo & presbyter continetur.* Idem in comm. Tit. I. *Olim idem erat presbyter, qui & epiſcopus, & antequam diaboli inſtinctu ſtudia vel ſchiſmata in religione fierent, & diceretur in populis:* Ego ſum Pauli, ego ſum Apollo, ego autem Cephæ, *communi presbyterorum conſilio eccleſiae gubernabantur. Poſtquam autem unusquisque eos, quos baptizaverat, ſuos eſſe putabat, non Chriſti, in toto orbe decretum eſt, ut unus de presbyteris ſuperponeretur omnibus, & ſchiſmatum ſemina tollerentur.* Et poſtea: *Sicut ergo presbyteri ſciunt, ſe ex eccleſiae conſuetudine ei, qui ſibi praepoſitus fuerit, eſſe ſubjectos: ita epiſcopi noverint, ſe magis conſuetudine, quam diſpenſationis dominicae veritate presbyteris eſſe majores, & in communi debere regere eccleſiam.* Ad hunc Hieronymi locum varias proferunt exceptiones. Thomas II. q. 1. art. 6. reſpondet, *Hieronymum loqui ſolum de nominibus epiſcopi & presbyteri.* Joh. Anton. Delphinus lib. II. de eccleſia docet, *ex Hieronymi ſententia initio naſcentis eccleſiae omnes presbyteros fuiſſe epiſcopos, non quod idem ſit epiſcopatus & presbyteratus, ſed quod utraque dignitas omnibus ſacerdotibus daretur, deinde autem ad ſchiſmata evitanda cœpiſſe aliquos ſolum presbyteros ordinari, & hoc modo ex eccleſiae conſuetudine factum eſſe, ut epiſcopi eſſent majores presbyteris.* Michael Medina lib. I. de ſacrorum hominum origine & continentia cap. 5. adfirmat, *Hieronymum hac in parte idem ſenſiſſe cum Aerianis,* nec ſolum Hieronymum in ea fuiſſe, ſed etiam multos ex græcis & latinis patribus, Ambroſium, Auguſtinum, Sedulium, Primaſium, Chryſoſtomum, Theodoretum, Oecumenium & Theophylactum. *Atque ita* (inquit) *ſenſerunt iſti viri alioquin ſanctiſſimi & ſacrarum ſcripturarum conſultiſſimi, quorum tamen ſententiam prius in Aerio, deinde in Waldenſibus, poſtremo in Johanne Wiclefo damnavit eccleſia.* Et poſtea: *Ergo in Hieronymo & graecis illis patribus olim propter eorum honorem & reverentiam haec ſententia aut diſſimulabatur, aut tolerabatur in illis: contra in haereticis, quod in aliis quoque multis ab eccleſia declinarent, tanquam haeretica ſemper eſt damnata.* Horum omnium exceptiones Bellarminus refellit, iisque ſuam præfert, videlicet quod Hieronymus agnoſcat *diſcrimen inter epiſcopos & presbyteros, tan-*

 quam

quam legitime, imo & neceſſario ad ſchiſmata vitanda ab ipſis apoſtolis introductum, non enim dicit ante paucos annos ex temporum corruptela natum epiſcopatum, ſed ab eo tempore, quo cæpit dici in eccleſia: Ego ſum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae. Reſp. 1) In verbis proxime præcedentibus Bellarminus dicit, *Hieronymum agnoſcere, quod epiſcopus ſit major presbytero quantum ad ordinis poteſtatem & quidem jure divino*, cum in epiſt. ad Evagr. ſcribat: *Quid facit epiſcopus excepta ordinatione, quod non facit presbyter?* Atqui ſi Hieronymus agnoſceret, epiſcopum quoad poteſtatem ordinis, id eſt, quoad poteſtatem miniſtros eccleſiæ ordinandi, ita enim Bellarminus eam explicat, jure divino eſſe majorem presbytero; utique etiam agnoſceret poteſtate jurisdictionis ipſum eſſe majorem, quia poteſtas illa ordinandi ſolis epiſcopis jure divino conceſſa eſſet pars quædam jurisdictionis ipſis ſolis itidem jure divino debitæ. Jam vero Hieronymus ſuperiorem epiſcoporum eminentiam verbis expreſſis eccleſiæ conſuetudini, non autem *dominicae inſtitutioni* ſive juri divino tribuit, ergo etiam tam ordinis conferendi quam jurisdictionis poteſtatem agnoſcit non ex jure divino, ſed ex eccleſiæ conſuetudine deſcendere. Quæ enim hæc in verbis Bellarmini conſequentia: Hieronymus agnoſcit epiſcopum eſſe majorem quoad poteſtatem ordinis; ergo jure divino eum ſuperiorem agnoſcit? Imo vero Hieronymus diſerte ſe ipſum exponit, quod *non ex dominica inſtitutione*, ſed *eccleſiae conſuetudine* illud deſcendat, quod epiſcopi ſint presbyteris præpoſiti; proinde quod epiſcopis partes ordinandi relictæ ſunt, itidem ex eccleſiæ conſuetudine deſcendere judicavit, unde etiam Alphonſus a Caſtro adv. hær. tit. *epiſcopus;* fatetur, *Hieronymum in ea opinione fuiſſe, ut crederet, epiſcopum & presbyterum ejusdem eſſe ordinis & poteſtatis;* ac Bellarminus ipſe lib. I. de Rom. pont. c. 8. circa finem: *Videtur Hieronymus in ea ſententia fuiſſe, ut exiſtimaret epiſcopos, ſi de jurisdictione agatur, eſſe quidem presbyteris majores, ſed jure eccleſiaſtico, quae ſententia falſa eſt & ſuo loco refellenda.* Hæc Bellarminus ſatis pro imperio. 2) Si vel maxime Hieronymus ſtatueret, ab ipſis apoſtolis introductum eſſe illum ordinem inter epiſcopos & presbyteros, qui adhuc in noſtris eccleſiis obſervatur; nondum tamen evictum foret, ipſum ſtatuere, quod *jure divino* epiſcopi ſint presbyteris majores, ſiquidem apoſtolica illa conſtitutio fuiſſet pars εὐταξίας eccleſiaſticæ, nequaquam vero collatio poteſtatis jure divino majoris. Vbi probe notandum, quod ipſe Bellarminus agnoſcat, a conſtitutione apoſtolorum ad jus divinum non eſſe firmam & legitimam conſequentiam, ſic enim ſcribit hoc loco: *Hieronymus etſi jure divino non agnoſcere videtur diſcrimen inter jurisdictionem epiſcopi & presbyteri; tamen agnoſcit hoc ipſum diſcrimen tanquam legitime, imo & neceſſario ad ſchiſmata vitanda ab apoſtolis introductum, vult enim in ipſis eccleſiae primordiis, cum adhuc viverent apoſtoli, in toto orbe ab ipſis apoſtolis eccleſias tunc regentibus jurisdictionem eccleſiaſticam ad epiſcopos eſſe delatam.* 3) Nequaquam dicit Hieronymus, tunc eſſe introductum diſcrimen epiſcoporum & presbyterorum, *cum tempore apoſtolorum in eccleſia* Corinthiaca diceretur? *Ego ſum Pauli, ego Apollo &c.* ſed antequam diaboli inſtinctu ſtudia in religione fierent, & *in populis* diceretur: *Ego ſum Pauli*; id eſt, antequam in eccleſiis per omnes gentes & populos propagatis talia partium ſtudia & diſſidia naſcerentur, qualia in Corinthiaca eccleſia olim erant nata. Diſerte enim ad eccleſiæ conſuetudinem, non autem apoſtolorum diſpoſitionem revocat illam epiſcoporum προςασίαν. 4) Ac probe notandum, quod Hieronymus ex epiſt. ad Tit. & Philippenſes & ex epiſtolis Petri & Johannis argumenta depromat, quibus probat, *epiſcopos jure divino non eſſe presbyteris majores.* Jam vero illæ epiſtolæ ſcriptæ ſunt poſt priorem epiſtolam ad Corinthios, in qua verba illa: *Ego ſum Pauli, ego Apollo &c.* habentur. Ergo non poteſt de ipſo cogitari, quod apoſtolorum tempore diſcrimen illud epiſcoporum & presbyterorum introductum ſtatuat.

ſtatuat. Bellarminus id unum regerit, *Hieronymum non fuiſſe in illa ſententia certum & conſtantem*, cum *Jacobum a Chriſti adſcenſione ordinatum epiſcopum Hieroſolymorum* in libr. de eccl. ſcript. ſtatuat; cum in epiſt. ad Evagr. *epiſcopum Aaroni, presbyteros filiis Aaronis* comparet; cum in epiſt. ad Marcell. *epiſcopos apoſtolis ſuccedere* dicat, denique cum lib. I. adv. Jovin. *unum ex duodecim ob ſchiſmata tollenda ipſis ut caput etiam praeſtitutum* ſcribat. Sed hæc omnia diſtinctione inter liberam eccleſiæ conſuetudinem, & dominicam diſpenſationem ita conciliari poſſunt, ut Hieronymi ſententiæ non adverſentur. Hæc de ſententia Hieronymi, quam Anshelmus & Sedulius in Tit. I. iisdem fere verbis repetunt. Chryſoſtomus in 1. Tim. III. *Inter epiſcopum atque presbyterum intereſt ferme nihil, quippe & presbyteris eccleſiae cura permiſſa eſt, & quae de epiſcopis dixit, ea etiam presbyteris congruunt, ſola quippe ordinatione ſuperiores illi ſunt, atque hoc tantum plus quam presbyteri habere videntur.* Idem ex Chryſoſtomo repetunt Primaſius, Theophylactus & Oecumenius in illum locum. Bellarminus regerit, *ex eo ipſo colligi, quod majores ſint epiſcopi presbyteris, cum illi, non hi ordinare poſſunt.* Reſp. id ex libera eccleſiæ diſpoſitione & conſuetudine, non autem ex jure divino, ſive dominica inſtitutione deſcendit, ac proinde nondum probat, jure divino epiſcopos presbyteris eſſe majores. Ac ſi vel maxime poteſtate ordinis eſſent ſuperiores, hoc eſt, poteſtate ordinandi ab eccleſia ipſis commiſſa, nondum tamen evictum foret, *poteſtate jurisdictionis* ipſos eſſe ſuperiores, & quidem *jure divino.* Bellarminus regerit, *auctores illos cum nihil tribuunt epiſcopo, quod non ſit cum presbyteris illi commune, excepta ordinatione, loqui de iis rebus, quae nullo modo presbyteris conveniunt; tale autem nihil eſt, niſi ordinatio, praecipue ſacerdotum, nam poteſtas jurisdictionis ex commiſſione epiſcopi presbyteris etiam convenire poteſt.* Reſp. hoc vero eſt quidvis pro arbitrio fingere. Verba illorum auctorum ſunt ſatis perſpicua: *Sola ordinatione ſunt ſuperiores, atque hoc tantum plus quam presbyteri habere videntur.* Ambroſius in Eph. IV. *Non per omnia conveniunt ſcripta apoſtoli ordinationi, quae nunc in eccleſia eſt, quia haec inter ipſa primordia ſunt ſcripta. Nam & Timotheum presbyterum a ſe creatum epiſcopum vocat, quia primum epiſcopi presbyteri adpellabantur, ut recedente uno ſequens ei ſuccederet.* Bellarminus regerit, *agi ibi duntaxat de ratione ſucceſſionis in epiſcopis mutata;* ſed contextus oſtendit, de ipſo gradu & ordine inter epiſcopum & presbyteros loqui Ambroſium, ſic enim habent præcedentia: *In epiſcopo omnes ordines ſunt, quia primus ſacerdos eſt, hoc eſt, princeps ſacerdotum & propheta & evangeliſta &c. tamen poſtquam omnibus locis eccleſiae conſtitutae ſunt & officia ordinata, aliter compoſita res eſt, quam coeperat. Primum enim omnes docebant, & omnes baptizabant &c. At ubi omnia loca circumplexa eſt eccleſia, conventicula conſtituta ſunt, & rectores & caetera officia in eccleſiis ſunt ordinata &c.* Auguſtinus epiſt. XIX. ad Hieron. *Quamvis enim ſecundum honorum vocabula, quae jam eccleſiae uſus obtinuit, epiſcopatus presbyterio major ſit, in multis tamen rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt;* ubi epiſcopatus dicitur nomen honoris, non poteſtatis, & eccleſiæ uſui ejus origo tribuitur. Bellarminus regerit, *illud:* jam obtinuit; *non opponi tempori antiquo ipſius eccleſiae chriſtianae, ſed tempori, quod fuit ante exortum eccleſiae chriſtianae.* Atqui hoc dicitur gratis, ſi divino jure epiſcopatum presbyterio quoad jurisdictionis poteſtatem eſſe majorem Auguſtinus judicaſſet, nunquam dixiſſet, ex uſu eccleſiæ illud jam obtinere. Noverat Auguſtinus Hieronymi ſententiam, quam illis ipſis verbis expreſſit. Beda in Luc. X. *Primis eccleſiae temporibus, ut apoſtolica ſcriptura teſtis eſt, utrique presbyteri, utrique vocabantur epiſcopi, quorum unum ſapientiae maturitatem, alterum induſtriam curae paſtoralis ſignificat.*

§. CCXXXVII. Addimus his teſtimonia ipſorum adverſariorum

3) *ex ipſis adverſariis.*

rum c. Legimus diſt. 93. & c. Olim. diſt. 95. Hieronymi ſententia recitatur. c. Cleros diſt. 21. *apud veteres iidem epiſcopi & presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis & non aetatis eſt.* c. Nullus diſt. 60. *Sacros ordines dicimus diaconatum & presbyteratum, hos enim ſolos primitiva legitur habuiſſe eccleſia.* c. Ecce. diſt. 95. *Ipſi presbyteri, ut legimus, epiſcopi nominantur.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 24. lit. I. repetit ex Iſidoro: *Apud veteres iidem epiſcopi & presbyteri fuerunt.* Cardinalis Arelatenſis referente Æneа Sylvio lib. I. de geſt. concilii Baſil. idem docuit. Johannes Pariſienſis in libro de poteſtate papæ a Sorbona adprobato ſtatuit, *presbyteros non eſſe inferiores pontificibus, quod ad eſſentialem miniſterii dignitatem adtinet.* Eraſmus in adnot. 1. Tim. IV. p. 472. *Antiquitus inter epiſcopum & presbyterum nihil intererat, ſed poſt propter ſchiſmata a multis delectus eſt epiſcopus &c.* in 1. Petr. V. p. 533. *Presbyteros vocat epiſcopos, nondum enim increverat turba ſacerdotum, ſed quot erant presbyteri, totidem erant epiſcopi.* Michael Medina lib. I. de ſacr. hominum orig. & continent. c. 5. non Hieronymi ſolum, ſed etiam Ambroſii, Auguſtini, Sedulii, Primaſii, Chryſoſtomi, Theodoreti, Oecumenii & Theophylacti ſuffragium in hac quæſtione nobis largitur. Caſſander in conſult. art. XIV. *An epiſcopatus inter ordines eccleſiaſticos ponendus ſit, inter theologos & canoniſtas non convenit; convenit autem inter omnes, in apoſtolorum aetate inter epiſcopos & presbyteros nullum diſcrimen fuiſſe, ſed poſtmodum ſchiſmatis evitandi cauſa epiſcopum presbyteris fuiſſe praepoſitum, cui χειροτονία, id eſt, ordinandi poteſtas conceſſa eſt, ſine qua ordinandi diſtinctione pax vel politica vel eccleſiaſtica retineri vix poſſit.*

Antitheſis pontificiorum: epiſcopos jure divino presbyteris majores eſſe.

§. CCXXXVIII. Bellarminus demonſtraturus, *epiſcopos, quoad poteſtatem ordinis presbyteris jure divino majores eſſe*, ſic progreditur: *Solus epiſcopus poteſt ordinare, & eo modo generare patres eccleſiae, presbyteri autem ordinare non poſſunt, ſed ſolum baptizare, & eo modo*
ſiae filios generare. Id probat ex Damaſo
3. concilio Antiochen. cap. 10. Ancyranc
12. Epiphanio hæreſ. 75. Chryſoſtomo, T
doreto, Theophylacto & Oecumenio in
3. & 4. prioris ad Tim. Hieronymo epiſ
Leone epiſt. 88. Addit perpetuam eccl
praxin, cum *nunquam auditum ſit, quod*
byteri presbyteros aut diaconos, nedum ep
pos ordinaverint. Quod autem ſit ex jur
vino, ut epiſcopi ordinent, inde colligit,
habeatur irritum, ſi quid in ea re feciſ
qui presbyteri erant, ubi adducit
Gregorii tertii ad Bonifacium & epiſt. 3.
maſi. Subjungit deinde argumentum ex
potheſi pontificia deductum: *Ordinatio e*
cramentum, jam vero ſacramenta omnia a
ſunt inſtituta. Ergo qui major eſt ordini
teſtate, quae per ſacramentum ordination
cipitur, is quoque major ſit ex divina in
tione, neceſſe eſt. Denique *ex confirma*
baptizatorum, & templorum atque alta
conſecratione, quae ad ſolos epiſcopos
neat, hanc theſin ſuam probare ſatagit.
1.) Probatio Bellarmini non eſt adcomm
ad id, quod eſt in quæſtione. Quæſtio e
poteſtas ordinandi *jure divino* ad ſolos ep
pos pertineat? Bellarminus id probat ex e
ſiæ conſuetudine. Atqui probandum er
dominica inſtitutione illud deſcendere.
vel maxime demonſtratum eſſet a Bellarm
quod ipſi apoſtoli tale diſcrimen inſtitu
inter epiſcopos & presbyteros, quod illis
autem his, poteſtas ordinandi una cum i
ctione reliquorum presbyterorum debeat
commiſſa, quod veriſimiliter quidam c
poſſe exiſtimant ex Tit. I. 5. ubi Tito,
tenſium epiſcopo, demandatur hæc provi
ut conſtituat oppidatim presbyteros: non
tamen evictum foret, *jure divino* majores
epiſcopos presbyteris. Conſtitutio enim
apoſtolica eſſet duntaxat pars εὐταξίας ec
ſiaſticæ, non autem præceptum aliquod d
juris, eſſet diſpoſitio de ordinaria hujus ec
ſiaſtici actus collatione, nequaquam vero
judicaret extraordinario neceſſitatis caſui,

ſci

t ne quidem urgente neceſſitatis caſu, o epiſcopi hoc officium ſuum negligunt, teri nomine eccleſiæ poſſent miniſtros ire. Recolat Bellarminus ſua verba in c. *Etſi Hieronymus non videtur agnoſcere, ivino eſſe diſcrimen inter jurisdictionem i & presbyteri; agnoſcit tamen hoc ipſum tem ab apoſtolis introductum, vult enim nymus in ipſis eccleſiae primordiis, cum viverent apoſtoli, jurisdictionem eccleſia- ad epiſcopos eſſe delatam.* Quod ſi nymus agnoſcere potuit, ab apoſtolis tum eſſe diſcrimen epiſcoporum ac pres- rum, ut tamen non agnoſceret a jure illud eſſe; utique inter hæc duo non eſt ria & immediata connexio: eſſe ab apo- introductum, & eſſe ex jure divino. endimus vero ſuperius ex 1. Tim. IV, eccleſia apoſtolica presbyteros non fuiſſe oſitione manuum in ordinatione ſimpli- xcluſos, licet ordinis cauſa ὁ προεστὼς, imarius presbyter, peculiari ratione epi- dictus nomine eccleſiæ & totius presby- tum ordinationis forte adminiſtraverit. m a vocatione miniſtrorum illorum, itus debuit conſtituere κατὰ πόλιν, ne- m excludendum eſt eccleſiæ ſuffragium; que ab ordinatione eorumdem non eſt enda presbyterii χειροθεσία. 4.) Cum as & Paulus a Spiritu ſancto ad peculia- iquam miniſterii eccleſiaſtici functionem arentur, reliqui eccleſiæ Antiochenæ es ipſis, priusquam dimitterentur, *jeju- & orantes* impoſuere manus. Act. XIII. vero Paulus *apoſtolus*, & Barnabas *ev- la* jure divino erant majores illis prophe- doctoribus. Ergo non eſt abſurdum, eros imponere manus epiſcopis, qui ivino jure, ſed eccleſiæ conſuetudine s ſunt. 5.) Ordinandi poteſtatem ita piſcopis propriam, ut ne quidem ur- eceſſitatis caſu presbyteris fuerit relicta, t plane haberetur irritum, quod ab ipſis neceſſitatis extraordinarie factum, gra- ur; præſto enim ſunt exempla in con- , quæ adduximus in tract. de eccleſ. §. CCI. & hoc ipſo tract. §. CLIV. Ambroſius in Eph. IV. *Apud Ægyptum presbyteri conſi- gnant, ſi praeſens non ſit epiſcopus.* Augu- ſtinus in quæſt. ex utroque teſt. quæſt. CI. *In Alexandria & per totam Ægyptum, ſi deſit epiſcopus, conſecrat presbyter.* 6.) Ordinatio- nem eſſe ſacramentum proprie ſic dictum, falſa eſt hypotheſis. Ac ſi vel maxime ſacramen- tum eſſet, nondum tamen conſequens foret, ab ejus adminiſtratione presbyteros, etiam in caſu neceſſitatis, excluſos eſſe, cum baptiſmi adminiſtratio ordinarie ad miniſterium eccle- ſiaſticum pertineat, ad quam tamen ab ipſis pontificiis extraordinarie in caſu neceſſitatis ad- mittuntur laici. 7.) De confirmationis ſacra- mento quid ſtatuendum ſit, alibi explicabitur. Altarium & templorum conſecratio ignota fuit apoſtolicæ ac primitivæ eccleſiæ, pacatis de- mum temporibus & ceſſantibus perſecutionibus introducta. Fruſtra igitur ex conſecratione il- la epiſcopis tributa quæritur argumentum, quod jure divino major ſit epiſcopi quam presbyteri poteſtas.

§. CCXXXIX. Quod *poteſtate juriſdictionis jure divino conceſſa epiſcopi majores ſint presbyteris*, quatuor argumentis Bellarminus confirmare nititur. I.) *Primum* deſumit *ex figura vet. teſt. in quo erat unus ſummus ſacerdos, & qui ei ſuccedebant, erant praeterea minores ſacerdotes, omnes videlicet filii Aaronis, & qui ab illis deſcendebant; ac denique erant Levitae caeteri, qui a Levi ori- ginem ducebant, ſed non per Aaronem. At epiſcopi idem ſunt in eccleſia, quod erant pon- tifices in teſt. vet. id presbyteri apud nos, quod illic minores ſacerdotes, ut etiam id diaconi no- ſtri, quod illorum Levitae, ut docent*, Dama- ſus epiſt. 2. Hieronymus epiſt. 85. Leo epiſt. 88. &c. *Reſp.* 1.) Inter hierarchiam eccleſia- ſticam vet. ac nov. teſt. eſt evidens diſparitas. Illa enim expreſſam habet divinam inſtitutio- nem, ſed hæc ab eccleſiæ conſuetudine origi- nem trahit. 2.) Ex figuris & typis non poſ- ſunt duci firma argumenta, niſi ipſa ſcriptura monſtret adplicationem. 3.) Comparatio ty- pi

Quoad poteſtatem juriſdictionis. 1.) ex figura V. T.

pi & antitypi non debet extendi ultra tertium, in quo inſtituitur; cum multa ſint in typo, quæ non neceſſario ſunt in antitypo. Veteres conferunt epiſcopos cum pontificibus, presbyteros cum ſacerdotibus minoribus, diaconos cum Levitis ratione ordinis; ſed ex eo deduci nequaquam debet, quod, ut ordo inter pontificem, ſacerdotes & Levitas in vet. teſt. fuit ex jure divino, ita quoque ordo inter epiſcopos, presbyteros & diaconos in nov. teſt. itidem ſit ex jure divino; contrarium enim teſtatur ipſe Hieronymus, qui comparatione illa utitur. 4.) Epiſtola ad Hebræos teſtatur, ſummum ſacerdotium vet. teſt. fuiſſe typum & figuram, non epiſcoporum, ſed unius ἀρχιερέως, Chriſti Jeſu. 5.) Bellarminus lib. IV. de Rom. pont. c. 1. & alibi paſſim ſoli Romano pontifici tribuit ſupremam illam jurisdictionem, quæ in vet. teſt. fuit penes ſummum ſacerdotem; quomodo igitur hoc loco adſerit, omnes epiſcopos ſuccedere ſummo ſacerdoti vet. teſt. Si conſtare ſibi velit, adſerendum ipſi foret, ſolum Romanum pontificem ſuccedere vet. teſt. pontifici, epiſcopos autem ac presbyteros ſuccedere minoribus ſacerdotibus, diaconos Levitis. 6.) Si ex ordine leviticorum miniſtrorum judicium faciendum de ordine miniſtrorum in nov. teſt. conſequens fuerit, ut in vet. teſt. duntaxat tres fuere leviticorum miniſtrorum ordines ac gradus, ita quoque in nov. teſt. tres duntaxat conſtituendos eſſe miniſtrorum ordines, videlicet *epiſcopos*, *presbyteros & diaconos*. Quid ergo fiet ordinibus reliquis? 7.) Jurisdictio eccleſiaſtica in vet. teſt. non fuit penes ſolum pontificem, ſed penes ſynedrium, in quo erant etiam inferiores ſacerdotes; pari igitur ratione inferri deberet, jurisdictionem eccleſiaſticam in nov. teſt. non eſſe penes ſolos epiſcopos, pontificis ſucceſſores, ſed etiam penes presbyteros, qui inferioribus ſacerdotibus ſucceſſerint.

2.) ex diſtinctione apoſtolorum & LXX. diſcipulorum.

§. CCXL. II.) *Ex diſtinctione apoſtolorum & ſeptuaginta diſcipulorum. Omnes patres conſtanter docent, epiſcopos ſuccedere apoſtolis, presbyteros autem ſeptuaginta diſcipulis.* Concilium Neocæſar. can. XIII. Damaſus epiſt. 3. Anacletus epiſt. 2. Hieronymus in epiſt. ad Marcellam, Auguſtinus in Pſalm. XLIV. &c. *Sed apoſtolos jure divino majores fuiſſe LXX. diſcipulis, colligitur tum ex diſtincta & diverſa inſtitutione, tum ex Matthiae in apoſtolatum electione.* Reſp. 1.) Repetat Bellarminus ſua verba ex capite proxime ſequente: *Epiſcopi & presbyteri variis modis a patribus comparantur. Aliquando dicunt epiſcopum tenere locum Dei, presbyteros locum Chriſti, diaconos locum apoſtolorum.* Clemens lib. II. conſtit. cap. 30. & Ignatius in epiſt. ad Trallianos. *Aliquando epiſcopo dant locum Chriſti, presbyteris locum apoſtolorum, diaconis locum LXX. diſcipulorum.* Ita Clemens loco citato, & Ignatius ad Smyrnenſes. *Aliquando epiſcopo dant locum apoſtolorum, presbyteris locum LXX. diſcipulorum &c.* quomodo igitur *omnes patres conſtanter docent*, epiſcopos ſuccedere apoſtolis, presbyteros LXX. diſcipulis? quomodo ex arbitraria & incerta comparatione deduci poteſt, jure divino epiſcopos presbyteris majores eſſe? *Ex ſcripturis* illud jus divinum erat demonſtrandum. 2.) Et apoſtolorum & LXX. diſcipulorum vocatio fuit extraordinaria, officium peculiare, gradus temporarius, ergo ſucceſſio in eo non habet locum; unde etiam Eph. IV. 11. & 1. Cor. XII. 28. *apoſtolorum & evangeliſtarum* officium a *paſtorum & doctorum* officio diſtinguitur. 3.) Quamvis ſuperior fuerit ordinis apoſtolici gradus; tamen in prima apoſtolorum & ſeptuaginta diſcipulorum ad Iſraelitas ablegatione utrisque dantur *paria jura*, ut loquitur Saravia de div. grad. cap. 4. utrique enim docendi & miracula edendi poteſtate inſtruuntur. Neque etiam poſt Chriſti adſcenſionem apoſtoli quamdam jurisdictionem & prætoriam poteſtatem in illos ſibi arrogarunt; ſed illos fratres, conſervos, cooperarios & coadjutores ſuos vocarunt, ut teſtantur exempla Barnabæ, Apollo, Marci, Sylvani, Epaphroditi, Tychici, Andronici, Aquilæ &c. Rom. XVI. 3. Phil. II. 25. Col. I. 7. IV. 7. &c. 4.) Apoſtolorum temporibus iidem

dem

fuere presbyteri & epiſcopi, ut ſuperius ſum; ergo ignotum illis fuit tale diſcri-, quod ſoli epiſcopi jure divino quoad latem jurisdictionis ſuccederent apoſtolis, byteri ſeptuaginta diſcipulis. 5.) Petrus iſt. V. 1. vocat ſe *compresbyterum;* ergo byteros certa ratione & reſpectu apoſtolo- ſucceſſores conſtituit, quatenus ſcilicet ium docendi verbum, adminiſtrandi ſacra- a, poteſtatem clavium exercendi &c. o- acceperunt, qua in parte non ſunt infe- presbyteris. Quod inſpectio reliquo- presbyterorum uni ex ipſis poſtmodum commiſſa, & peculiari illa ratione epiſco- cuntur apoſtolis ſuccedere, id non deſcen- x *jure divino*, ſed ex eccleſiæ conſuetu- : quod adtinet vocationem immediatam, latum ubique prædicandi, donum miracu- n, privilegium infallibilitatis &c. ratione m & ſimilium nec epiſcopi nec presbyteri olis ſuccedunt.

§. CCXLI. III.) *Ex verbis Chriſti & apoſtoli. Matth. XXIV. inquit Chriſtus*: Quis putas fidelis & prudens eſt ſervus, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam. *Haec verba Hilarius & cae- patres in hunc locum de epiſcopis dicta eſſe nt, ex quo intelligimus, ipſo Domino in- ente epiſcoporum propriam eſſe curam & rnationem eccleſiae, quo etiam pertinet lo- Act. XX.* Adtendite vobis & univerſo gre- in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſco- regere eccleſiam Dei. *Reſp.* 1.) Act. XX. iidem dicuntur ab apoſtolo epiſcopi, quos v. 17. vocaverat presbyteros, ac in una ate Epheſo plures tunc fuere epiſcopi, non competit illis epiſcopis, de quibus rminus h. l. dicit, quod *presbyteris ſint fecti.* Invertimus igitur Bellarmini argu- tum: Illis cura & gubernatio eccleſiæ tunc poris competebat, quos apoſtolus jubet ere eccleſiam Dei. Atqui apoſtolus pres- ros ibi adloquitur, & eos jubet paſcere eſiam Dei. Ergo &c. *Major* eſt Bellar- i; *minor* patet ex v. 17. immota igitur per-

e verbis i & li b. 24. & o.

ſiſtit concluſio, quod tunc temporis cura & gubernatio eccleſiæ presbyteris competierit. Atque hoc illud eſt, quod Hieronymus ſcribit in comm. Tit. I. quod *communi presbyterorum conſilio eccleſiae olim fuerint gubernatae.* 2.) Dictum Chriſti Matth. XXIV. 45. Theophylactus generaliter exponit de omnibus, qui a Deo aliquid acceperunt: *Qui tunc inventus fuerit fidelis & prudens,* (inquit) *ille & multo plura conſequitur, regnum dico cælorum. Nam omnium quae ſunt Dei, haeredes erunt ſancti. Fidelis autem ſervus & prudens omnis etiam eſt, qui in tempore dedit cibum diſcipulis, ſicut Paulus nunc quidem lacte potans, nunc autem ſapienter loquens, ſed & omnis, qui a Deo acceperit vel opes, vel potentiam, vel principatum, debet fideliter & prudenter miniſtrare ea, tanquam rationem redditurus.* Eodem modo Euthymius in h. l. *Convenit* (inquit) *hic ſermo non iis tantum, qui divites ſunt in ſermone, ſed & his, qui pecuniis ac poſſeſſionibus divites ſunt. Omnes enim conſtituit Deus diſpenſatores eorum, quae poſſident, volens, ut omnes fideliter ac prudenter cuncta dividant.* Hæc interpretatio congruit cum proxime antecedente admonitione & ſequente comminatione, quæ generalis eſt ad omnes omnino ſpectans, ſiquidem omnes Chriſtus vult vigilare & adventum ſuum in timore Domini exſpectare. 3.) Gregorius p. III. curæ paſtoralis c. 5. de omnibus miniſtris, non de ſolis epiſcopis locum exponit. Idem facit Fulgentius ſerm. I. *Haec familia* (inquit) *eſt ſancta eccleſia, quae per orbem terrae copioſa fertilitate diffunditur &c. Grex boni paſtoris eſt ipſa familia redemtoris. Diſpenſator vero quis ſit, quem oportet eſſe fidelem pariter & prudentem, Paulus nobis oſtendit apoſtolus, qui de ſe ſuisque ſociis loquens ait, 1. Cor. IV. 1.* Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei. Hic jam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur. *Ne quis autem veſtrum ſolos apoſtolos diſpenſatores factos exiſtimet, neglectoque militiae ſpiritualis officio ſervus piger infideliter imprudenterque dormitet, ipſe apoſtolus epiſco-*

pos quoque diſpenſatores eſſe oſtendens ait: Tit. I. 7. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe ſicut Dei diſpenſatorem. Hæc Fulgentius, ex ſcripturis ſuam interpretationem probans. 4.) Sed demus de epiſcopis, qui inſpectioni aliorum presbyterorum præfecti ſunt, locum peculiariter intelligi poſſe; nondum tamen evictum erit, *jure divino quoad poteſtatem jurisdictionis* majores eſſe epiſcopos presbyteris, ſed hoc duntaxat ſequeretur, Deo omnis boni auctori tribuendum eſſe, quod propter εὐταξίαν talis ordo inter miniſtros ab eccleſia inſtitutus ſit, ut alii aliis præpoſiti ſeſe mutuo urgeant ad opus miniſterii rite perficiendum.

4. Ex ignorata diſtinctionis origine.

§. CCXLII. IV.) Ex antiquitate. *Si jure humano epiſcopi presbyteris praeeſſent, inveniretur certe principium aliquod hujus inſtitutionis poſt apoſtolica tempora. At ipſo tempore apoſtolorum is erat eccleſiae uſus, ut presbyteri epiſcopis ſubeſſent, nam 1. Tim. V. apoſtolus ita ſcribit:* Adverſus presbyterum noli accuſationem recipere niſi ſub duobus aut tribus teſtibus; *ubi videmus epiſcopum apoſtolorum tempore judicem presbyterorum, ac proinde verum principem & ſuperiorem*, quod probat etiam dictis veterum. *Reſp.* 1.) Ex uſu eccleſiæ ab ipſis etiam apoſtolis introducto nondum inferri poteſt, *jure divino* quoad poteſtatem jurisdictionis epiſcopos presbyteris majores eſſe, ut ex Hieronymo oſtendimus ſuperius. 2.) Timotheus fuit unus ex evangeliſtis, quorum gradus jure divino fuit ſuperior presbyteris. 3.) Concedimus, Timotheum fuiſſe in eccleſia Epheſina conſtitutum, ut reliquorum presbyterorum eſſet inſpector, προεστὼς & ἐργοδιώκτης, ideoque etiam eccleſiaſtici judicii director; interim tamen poteſtatem illam judicandi non vindicavit ſibi ſoli, quia tunc temporis, Hieronymo teſte, *communi presbyterorum conſilio eccleſiae gubernabantur*, unde ipſi quoque presbyteri vocantur προεστῶτες 1. Tim. V. 17. 4.) Patrum teſtimonia, quæ adducuntur, de temporum ſuorum conſuetudine eccleſiaſtica, non autem de divina inſtitutione loquuntur. 5.) S[...] byteri in illis patrum dictis accipiantu[r] illis, qui non *laborant in verbo*, ſed [...] cenſuræ præfecti ſunt; facile concedimu[s] ſcopos illis majores eſſe. 6.) Quos Bel[...] nus defendit epiſcopos, illi principum [...] imperant, ac ſunt *veri principes*, (ut loq[...] ſoli habent ſolium ſive thronum in ec[...] ſoli excommunicant, in conciliis præ[...] ac leges in eis figunt. Sed tales epiſcopo[...] rant Chriſtus & apoſtoli, iisdemque c[...] tiens primitiva eccleſia. In concilio Hi[...] lymitano non ſoli apoſtoli, ſed etiam p[...] teri ſententiam ferunt Act. XV. 6. 22. & [...] tantum abeſt, ut in eccleſia apoſtolica & [...] ſtolicæ vicina epiſcopi excluſis presbyte[...] teſtatem vibrandi excommunicationis f[...] ſibi ſolis arrogaverint, ut Paulus apoſtol[...] niſi eccleſiæ Corinthiacæ conſenſu inc[...] ſum ſatanæ tradere judicaverit. 1. Cor. V. [...] que hæc dicta ſint ad priora duo membr[...] cap. in quo demonſtrare conatur Bellarm[...] epiſcopos jure divino eſſe majores presb[...] quoad poteſtatem ordinis & jurisdicti[...] quod adtinet membrum tertium, in qu[...] bare nititur, epiſcopos in veteri eccleſi[...] fuiſſe in cœtu presbyterorum quaſi conſ[...] ſenatu, ſed quaſi reges ac principes in [...] conſiliariorum, de eo quid ſtatuendu[...] ex dictis facile adparet.

5.) E[...] anae l[...] damn[...]

§. CCXLIII. Non eſt hoc loco prætermittendum, quod V.) in principio capitis Bellarminus ſcribit, *haereſin illam jam olim in Aerio damnatam eſſe, quod inter epiſ[...] & presbyterum nihil interſit*; teſte Epip[...] hær. LXXV. & Auguſtino de hær. c. 53. 1.) Aerius ille, ut teſtatur Epiphanius *totus Arianus.* 2.) Nemo noſtrum dici[...] *hil intereſſe inter epiſcopum & presbyte[...]* ſed agnoſcimus, propter εὐταξίαν eccle[...] cam & concordiam alendam utile eſſe, [...] ſcrimen epiſcoporum & presbyterorum i[...] cleſia conſervetur. Tale diſcrimen a [...] ſtatui, agnoſcit Gregorius de Valent. to[...] diſp. 9. q. 1. punct. 2. *Omnes proteſtantes*

quit) *admittunt tres ſaltem miniſtrorum gradus, nempe epiſcoporum, quos vocant ſuperintendentes, ut habeant curam eccleſiaſticae diſciplinae; presbyterorum, quos vocant miniſtros verbi & ſacramentorum; ac diaconorum, qui ſuperintendentibus & paſtoribus navent operam in adminiſtratione ſacramentorum & officiis aliis.* Bellarminus ipſe lib. de clericis cap. 11. in principio: *Chemnitius docet, tres tantum eſſe veros ordines, epiſcoporum, quos ipſi paſtores lubentius vocant; presbyterorum, quos ſeniores vel doctores vel miniſtros verbi adpellant; & diaconorum.* Atqui ſi epiſcoporum ordinem a presbyteris diſtinguimus, utique inter epiſcopum & presbyterum aliquid intereſſe dicimus. 3.) Ergo quod Aerius odio Euſtathii, qui in epiſcopatu ipſi antelatus erat, æqualitatem illam, quæ fuit tempore apoſtolorum, ita cœpit urgere, ut eccleſiæ conſuetudinem, quæ in remedium ſchiſmatum, ordinis & concordiæ cauſa epiſcopum presbyteris & inſpectioni totius eccleſiæ præponebat, ſimpliciter repudiaret, id eum ad confuſiones ac diſſenſiones ſpectare videretur, merito in illo reprobatum fuit. 4.) Michael Medina pontificius lib. de ſacror. hom. orig. & continentia c. 5. non ſolum Hieronymum, ſed etiam Ambroſium, Auguſtinum, Sedulium, Primaſium, Chryſoſtomum, Theodoretum, Oecumenium & Theophylactum idem cum Aerianis ſenſiſſe ſcribit, cum illo Bellarminus tranſigat. 5.) Si patres illi judicaſſent, ſententiam illam in Aerio tanquam hæreſin eſſe damnatam, tantum abeſt, ut verbis illi viderentur ſuffragari, ut potius in contrariam partem declinaſſent, quod in oppugnatione ſententiæ adverſæ ipſis accidere conſuevit.

Ordines pontificii.

§. CCXLIV. Atque hæc dicta ſint de miniſterii eccleſiaſtici gradibus, quorum ſcriptura mentionem facit; reſtat, ut pontificiorum ordines, quorum plerique ſunt ἄτακτοι & inordinati, conſideremus. Bellarminus lib. de clericis cap. 11. diſputat, *proprie loquendo ſeptem a catholicis ordines numerari, qui ſunt ſacerdos, diaconus, ſubdiaconus, acolutus, lector, exorciſta, oſtiarius;* ex cap. Cleros. diſt. 21. Illos dividunt *in ordines minores & majores.* Minores dicunt eſſe quatuor: *oſtiariatum, lectoratum, exorciſtatum & acolutatum.* Majores tres: *ſubdiaconatum, diaconatum & presbyteratum.* Catechiſmus Romanus cap. de ſacr. ordinibus. Fabius Incarnatus in ſcrutinio p. 109. cap. 12. Bellarminus *de antiquitate illorum ordinum* diſſerit, quam non audet quidem diſerte ad apoſtolos revocare, interim tamen cum in Clemente & Ignatio, apoſtolorum diſcipulis, ordinum eorum mentionem fieri ſtatuat, videtur ad apoſtolorum tempora originem eorumdem referre. Cap. 13. *de officiis ſingulorum* miniſtrorum diſſerit. *Exordium* (inquit) *ſumitur in eccleſia a prima tonſura, quae quidem non eſt ordo, cum nullum habeat certum officium adnexum, ſed eſt quaedam diſpoſitio ac praeparatio ad ordines, ut catechiſmus ad chriſtianiſmum. Oſtiariorum* officium eſt *aperire & claudere fores eccleſiae, & curam templi habere,* unde in ordinatione epiſcopus porrigit ipſis *claves* dicens: *Accipe poteſtatem aperiendi eccleſiam & ſacrarium, & claudendi infidelibus.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 24. lit. C. de oſtiariis ſcribit, quod *tenentes clavem omnia intus & extra cuſtodiant, atque inter bonos & malos habentes judicium dignos recipiant, indignos reſpuant;* unde in ordinatione ipſis dicatur: *Sic agite, tanquam Deo rationem reddituri pro rebus, quae clavibus iſtis concluduntur. Lectorum* officium eſt *legere ex pulpito in eccleſia,* quidquid legendum ex utroque (vel ſecundum alios ex vet. duntaxat) teſtamento, nimirum extra tempus ſacrificii. In illorum ordinatione epiſcopus porrigit librum, quem vocant *lectionarium,* dicens: *Accipe poteſtatem, & eſto verbi Dei relator.* Lombardus dicto loco lit. D. monet, eosdem vocari etiam *pſalmiſtas & pronunciatores,* ac in ordinatione ab epiſcopo illis dici: *Accipe, & eſto verbi Dei relator, habiturus, ſi fideliter impleveris officium, partem cum his, qui bene verbum Dei miniſtraverint. Exorciſtarum* officium eſt *exorciſmos eccleſiae legere ſuper energumenos,* & eo modo

præ-

præparare illos, ut ſacrificii divini participes fieri poſſint. In illorum ordinatione epiſcopus tradit eis *librum exorciſmorum* dicens: *Accipe, & commenda memoriae, & habe poteſtatem imponendi manus ſuper energumenos ſive baptizatos ſive catechumenos.* Acoluthorum officium eſt, *cum cereo accenſo ſequi diaconum ad locum evangelii, & urceolos atque ampullas ad ſacrificium praeparare, ac ſubdiacono porrigere*, item *praeparare luminaria.* Dicuntur ἀκόλυθοι ab ἀκολυθέω, *ſequor*, alias *ceroferarii*, a geſtando cereo. Gloſſa in c. *Cleros* diſt. 21. legit ἀκώλυτος, non prohibitus, hoc eſt, admiſſus, addita ratione, *quod ita vocatus fuerit, qui ipſe quidem non peragebat myſteria, ſed non excludebatur cum caeteris,* quod ignem aut ſimile quiddam ad ſacra neceſſarium adferebat. In illorum ordinatione epiſcopus illis porrigit *candelabrum cum cereo & urceolis* dicens: *Accipe ceroferarium cum cereo, & ſcias, te ad accendendum luminaria mancipatum in nomine Domini. Et accipe urceolum ad ſuggerendum vinum & aquam in euchariſtiae & ſanguinis Chriſti ſacramentum.* Subdiaconorum *vel hypodiaconorum* officium eſt, *miniſtrare diacono in ſacrificio.* In illorum ordinatione epiſcopus tradit eis *calicem vacuum cum patina*, item *librum epiſtolarum*, dicens: *Accipe librum epiſtolarem, & habe poteſtatem legendi eas in eccleſia ſancta Dei tam pro vivis, quam pro defunctis.* Lombardus dicto loco lit. G. addit, ad ſubdiaconos pertinere, *ut calicem & patinam ad altare Chriſti deferant, & Levitis tradant*, item *ut urceolum & aquam, mantile & manutergium teneant, epiſcopo & presbyteris & Levitis pro lavandis ante altare manibus aquam praebeant*; denique *ut corporales & pallas & ſubſtratoria lavent.* Diaconorum eſt *ſacerdoti ſacrificanti adſiſtere ac miniſtrare, & populo diſtribuere euchariſtiam, tempore ſacrificii evangelium legere, baptizare, praedicare, reconciliare publicos pœnitentes, euchariſtiam deferre ac praebere laicis, ac breviter omnia facere, quae epiſcopi & presbyteri faciunt, excepta conſecratione corporis Domini & ordinatione clericorum & aliis officiis, quae requirunt poteſtatem ordinis.* In illorum ordinatione epiſcopus tradens eis *librum evangeliorum* dicit: *Accipe poteſtatem legendi evangelium in eccleſia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis.* Item, *accipe Spiritum ſanctum ad reſiſtendum diabolo & tentationibus ejus.* Lombardus d. l. lit. H. addit, quod ad diaconum pertineat *oblationes inferre & diſponere in altari, componere menſam Domini & veſtire, crucem ferre, praedicare evangelium & epiſtolam ad populum*, ut enim lectoribus vetus teſt. ita diaconis novum eſſe prædicandum. *Presbyterorum eſt conſecrare corpus & ſanguinem Chriſti, offerre ſacrificium pro vivis & mortuis, orationes dicere, & dona Dei benedicere &c.* In illorum ordinatione epiſcopus reflectit *ſtolam* ab humero ſiniſtro in dextrum in modum crucis dicens: *Accipe jugum Domini, jugum enim ejus ſuave, & onus ejus leve.* Deinde dat *veſtem ſacerdotalem*, & conſecrat manus dicens: *Conſecrare & ſanctificare digneris, Domine, manus iſtas per iſtam unctionem & noſtram benedictionem.* Poſtea porrigit *calicem cum vino & aqua & patinam cum hoſtia ſuperimpoſita* dicens: *Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium Deo, miſſasque celebrandi.* Denique imponit ambas manus ſuper caput cujuslibet ordinandi ad ſacerdotium dicens: *Accipe Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittantur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt.* Vide etiam c. *Perlectis.* diſt. 25. ubi ordines & miniſteria illa clericorum in archidiaconi cura, primicerii & theſaurarii ſolicitudine dividuntur. Conjunge titulos decretalium de officio archidiaconi, de officio archipresbyteri, de officio primicerii, de officio ſacriſtæ &c.

Quid in illis ordinibus reprehendamus: 1) de numero diſſenſionem.

§. CCXLV. Multa autem ſunt, quæ in hac ordinum enumeratione pontificia deſideramus. I.) Quod ipſimet *de numero* illorum nondum conſentiunt. Fabius Incarnatus in ſcrutinio ſacerdotali part. I. tract. 2. cap. de ſacr. ordin. *Secundum magiſtrum lib. IV. ſent. diſt. 24. ſunt ſeptem ordines, ſcilicet oſtiariatus, lectoratus, exorciſta-*

ſiſtatus, acolutatus, ſubdiaconatus, diaconatus & presbyteratus. Et dicuntur ſeptem propter ſeptiformem gratiam Spiritus S. Canoniſtae tamen tenent, quod ſint novem ſecundum novem hierarchas, ſcilicet prima tonſura & ordo epiſcopalis, cap. cum contingat de aetat. & qualit. ordin. & in c. 1. de ord. ab epiſc. qui renunc. Secundum Thomam in lib. IV. ſent. diſt. 24. Si proprie accipiamus ordines, in quantum ſunt ſacramenta, ſunt ſeptem, quatuor ſcilicet minores, & tres ſacri. Si vero largo modo ſumamus, addetur minoribus prima tonſura, ſive pſalmiſtatus, ut quidam dicunt, ſacris vero addetur epiſcopatus. c. *Cleros*; diſt. 21. c. *Pſalmiſta*; diſt. 23. *Tamen communior opinio eſt, quod prima tonſura & epiſcopatus non ſint ordines, quia corona ſeu tonſura eſt quoddam ſignum diſtinctivum miniſtrorum eccleſiae a plebe communi &c. Item dignitas epiſcopalis non eſt ordo, ut tenetur communiter a doctoribus, ſuper quo notandum, quod ſecundum Thomam duplex dicitur ordo. Vno modo ſecundum quod eſt officium reſpectu ad corpus Chriſti verum, ſcilicet ad conſecrationem hoſtiae, & illo modo epiſcopatus non eſt ordo, quia epiſcopus non habet poteſtatem ſuperiorem ſacerdote, quantum ad conſecrationem corporis Chriſti: alio modo dicitur ſecundum quod eſt officium reſpectu quarumdam actionum ſacrarum, ſuper quas habet diſponere prae caeteris ſacerdotibus & ſic dicitur improprie ordo ratione jurisdictionis, ſed tamen non eſt ſacramentum, ſed quoddam ſacramentale.* Hæc omnia Incarnatus. II.)

2.) *de Chriſti exemplo ſpiriatienem.*

Quod nugantur, *Chriſtum ſuo exemplo omnium illorum ordinum officia in ſemetipſo exhibuiſſe*, & corpori ſuo, quod eſt eccleſia, eosdem obſervandos reliquiſſe. Sic enim habent Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 24. ſect. A. & ſeqq. compend. theolog. veritatis lib. IV. cap. 36. Fabius Incarnatus in ſcrutin. Sacerd. part. 1. tract. 2. c. de ordine p. 111. *Oſtiariorum officium Dominus in ſua perſona ſuſcepit, quando flagello de funiculis facto vendentes & ementes ejecit de templo. Ipſe enim ſe oſtiarium ſignificans dicit:* Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſalvabitur *&c. Oſtiariatus ergo inſtitutus eſt*, (inquit Fabius) *quando Chriſtus dixit*: Adtollite portas Principes veſtras, & elevamini portæ æternales, *& quando ementes ac vendentes ejecit e templo. Lectorum officium implevit Chriſtus, cum in medio ſeniorum librum Eſajae aperiens diſtincte ad intelligendum legit*: Spiritus Domini ſuper me. *Inſtitutus ergo* (inquit Fabius) *eſt ordo lectoratus, quando Chriſtus librum prophetae aperuit, & completa lectione miniſtro dedit* Luc. IV. *Exorciſtarum officio uſus eſt Dominus, quando ſaliva ſua tetigit aures & linguam ſurdi & muti dicens*: Ephata, quod eſt adaperire, *hoc etiam officio uſus eſt Chriſtus, cum daemoniacos multos ſanavit. Inſtitutus ergo* (inquit Fabius) *eſt exorciſtatus, quando Chriſtus tetigit aures muti & ſurdi* Marc. VII. *& quando de Maria Magdalena ſeptem Daemonia ejecit. Acoluthorum officium Dominus ſe habere teſtatur dicens*: Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. *Inſtitutus ergo* (inquit Fabius) *eſt acoluthatus, quando Chriſtus dixit*: Ego ſum lux mundi. Joh. VIII. *Subdiaconorum officio Chriſtus uſus eſt*, & ſecundum Fabium *ordinem eorum inſtituit, quando linteo ſe praecinxit & mittens aquam in pelvim pedes diſcipulorum lavit, & linteo terſit. Diaconorum officio Chriſtus uſus eſt, & ordinem eorum inſtituit, quando poſt cœnam ſacramentum carnis & ſanguinis diſcipulis diſpenſavit, & quando apoſtolos dormientes ad orationem excitavit, dicens*: Vigilate & orate. *Presbyterorum officio Chriſtus uſus eſt, & ordinem eorum inſtituit, cum ſe ipſum in ara crucis obtulit idem ſacerdos & hoſtia, & quando poſt cœnam panem & vinum in corpus & ſanguinem ſuum commutavit.* Sed nugis hiſce merito opponimus, quod Lombardus ibidem lit. I. ſubjungit: *Cum omnes illi ordines ſpirituales ſint & ſacri, excellenter tamen canones duos tantum ſacros ordines adpellari cenſent, diaconatus ſcilicet & presbyteratus, quia hos ſolos primitiva eccleſia legitur habuiſſe, & de his ſolis praeceptum apoſtoli*

 habe-

habemus; apoſtoli enim in ſingulis civitatibus epiſcopos & presbyteros habuerunt. Levitas etiam ab apoſtolis ordinatos legimus, quorum maximus fuit Stephanus. Subdiaconos vero & acoluthos procedente tempore eccleſia ſibi conſtituit. Idem habet Gratianus in procem. diſt. 21. Caranza in ſumma concil. f. 15. ſic ſcribit: *Quae in ſumma tractat Anacletus in tertia epiſtola, ſunt iſta: primum a Domino conſtitutos eſſe hos duos ordines epiſcoporum & ſacerdotum. Et amplius quam iſti duo nec nobis a Deo collati ſunt, nec apoſtoli docuerunt, ex quo colligitur, ordines aut gradus notos in eccleſia non a Domino ordinatos nec apoſtolis.* Becanus in diſp. de vocat. miniſtr. th. XXXIV. fatetur, *trium duntaxat ordinum, epiſcoporum ſcilicet, presbyterorum & diaconorum apertam in ſcriptis apoſtolicis fieri mentionem.* Nec Bellarminus fuit auſus inſtitutionem & originem illorum ſeptem ordinum ad Chriſtum revocare, ſed adſerit, *originem illorum rem longe antiquiorem eſſe quam Calvinus exiſtimet.* III.) Quod ex κακοζηλίᾳ *Judaiſmi* ordines illi in eccleſiam chriſtianam ſint introducti.

3.) *Judaiſmi imitationem.*

Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 24. lit. C. *Oſtiarii iidem & janitores ſunt, qui in vet. teſt. electi ſunt ad cuſtodiam templi, ut non ingrederetur in illud immundus.* lit. D. *Ordo lectorum formam & initium a prophetis accepiſſe videtur, quibus dicitur:* Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. lit. E. *Exorciſtarum ordo a Salomone videtur deſcendiſſe, qui quemdam modum exorcizandi invenit, quo daemones adjurati ex obſeſſis corporibus expellebantur.* lit. F. *Hujus* (acoluthorum) *officii formam illi gerebant in vet. teſt. qui lucernas candelabri componebant, & accendebant igne cœleſti ad illuminandas tenebras aquilonares.* lit. G. *Subdiaconi apud Hebraeos Nathinaei vocabantur, hoc eſt, in humilitate Domino ſervientes.* lit. H. *Diaconorum ordo in vet. teſt. a tribu Levi nomen accepit; dicuntur enim & Levitae.* Et poſtea: *Quod huic ordini a Moſe ſtatutum eſt, hoc etiam in nov. teſt. repraeſentatur, cum diacono ſuper laevum humerum ſtola ponitur & caſula in diebus jejunii complicatur.* lit. I. *Ordo presbyterorum a filiis Aaron ſumſit exordium. Summos enim pontifices & minores ſacerdotes inſtituit Deus per Moſen, qui ex praecepto Dei Aaron in ſummum pontificem, filios vero ejus unxit in minores ſacerdotes.* Gratianus in procem. diſt. 21. paulo aliter haec adcommodat: *Inſtitutio ordinum* (inquit) *eſt in vet. teſt. inchoata, & in novo plenius conſummata. Summi etenim pontifices & minores ſacerdotes a Deo ſunt inſtituti per Moſen, qui ex praecepto Domini Aaronem in ſummum pontificem, filios vero ejus unxit in minores ſacerdotes. Poſtea vero David cum miniſteria domus ampliaret, janitores & cantores inſtituit. Salomon quemdam modum exorcizandi invenit. Haec omnia in nov. teſt. eccleſia imitata habet janitores ſuos, quos oſtiarios adpellamus, pro cantoribus lectores & cantores inſtituit. Exorciſtas autem nomine antiquo & officio permanente recepit, pro filiis vero Aaronis omnes infra ſummum pontificem ſacerdotium adminiſtrantes ſunt conſecrati.* IV.) Quod diſtinctionem inter presbyteros, qua alii appellantur ſimpliciter *ſacerdotes*, alii *archipresbyteri*, alii *chorepiſcopi*, alii *epiſcopi*, alii *archiepiſcopi* ſeu *metropolitae*, alii *patriarchae*, alii *ſummi pontifices*, *ex gentiliſmi* κακοζηλίᾳ in eccleſiam introduxerunt.

4) *Gentiliſmi adſimulationem.*

Sic enim diſertis verbis in procem. diſt. 21. loquitur Gratianus; *Diſcretio illa ſacerdotum a gentilibus maxime introducta eſt, qui ſuos flamines, alios ſimpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines adpellabant.* Quo etiam pertinent ſequentia juris canonici capitula: c. *Vrbes*; diſt. 80. ex Lucino papa: *Vrbes & loca, in quibus primates praeſidere debent, non a modernis, ſed multis ante adventum Chriſti ſtatutae ſunt temporibus, quorum primates gentiles etiam pro majoribus negotiis adpellant. In ipſis vero urbibus poſt adventum Chriſti apoſtoli & eorum ſucceſſores patriarchas & primates poſuerunt &c.* c. *in illis*; diſt. eadem, ex Clemente: *In illis vero civitatibus, in quibus olim apud ethnicos primi flami-*

ines eorum atque primi legis doctores erant, oporum primates vel patriarchas Petrus praecepit, qui reliquorum cauſas epiſco-m & majora negotia in fide agitarent: is autem, in quibus dudum apud praedictos icos erant eorum archiflamines, quos tamen ores eſſe tenebant, quam memoratos prima-archiepiſcopos inſtitui praecepit. Idem repetitur. c. *Provinciae*: diſt. 99. ex Anacleto V.) Quod *antiquitatis temporibus apoſtolorum proximae ſuffragio* ordines illos omnes probare conantur. Bellarminus de c. cap. 12. Clementem lib. VIII. conſtitut. natium in epiſt. ad Antiochenſes ordinum m omnium mentionem facere ſcribit, qui apoſtolorum diſcipuli fuerint, ex eo gendum reliquit, quam antiqua ſit orm origo. Sed Ignatii epiſtolis admixta multa peregrina. Euſebius lib. III. hiſt. 31. epiſtolas tres Ignatio tribuit, ad Ephe- ſcilicet, ad Magneſianos, ad Trallenſes, ipſas non carere corruptione, patet ex eo, Theodoretus dial. I. & Gelaſius in lib. de natur. ex epiſt. ad Eph. citant teſtimo- , quod in exemplaribus editis non habe- De libris conſtitutionum Clementi Ro- adtributis nibil habent Euſebius, nihil onymus, nihil Gennadius. Sed de his oco plura. Opponimus igitur Bellarmi- *Nullus*; diſt. 60. ex Vrbano: *Nullus in opum eligatur, niſi in ſacris ordinibus re- e vivens fuerit inventus, ſacros ántem es dicimus diaconatum & presbyteratum, quidem ſolos* (nota excluſivam) *primitiva r habuiſſe eccleſia.* (*) VI.) Quod *ad ſeptenarium numerum* ordines eccleſiaſticos præciſe reſtringunt, cum tamen eccleſiaſtici ſcriptores modo plures, modo pauciores numerent ordines. Dionyſius Areop. de hierarch. eccleſ. cap. 5. enumerat *pontificum, ſacerdotum & miniſtrorum ordinem.* In canonibus apoſtolorum numerantur quinque ordines, *epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, lectorum & cantorum.* Ambroſius in Eph. IV. numerat etiam quinque, ſed loco *cantorum* ponit *exorciſtas.* Ignatius in epiſt. ad Antioch. & Epiphanius in fine panarii addunt κοπιῶντας, *laborantes in ſepultura.* Ignatius etiam addit *confeſſores.* Canoniſtæ addunt *pſalmiſtam.* Bellarminus regerit, *Dionyſium voluiſſe ſaltem hierarchias, non autem ordines enumerare.* At, ubi reliquorum ordinum, qui ab hierarchia eccleſiaſtica ſeſe excludi ægre ferent, mentionem facit? Clementem in canonibus plures ordines agnoviſſe, probat ex can. 15. *Si quis presbyter aut diaconus, aut quilibet de numero clericorum &c.* At non eſt quæſtio de ordinum pluralitate, ſed de eorum determinato numero. Ambroſium, dicit, *numerare quinque ordines ex occaſione dicti Eph. IV.* at ſi ad numerum ſeptenarium ordines eccleſiaſticos judicaſſet adſtrictos, talem apoſtolici dicti explicationem haudquaquam protuliſſet. Ignatium & Epiphanium, dicit, *numerare non ſolum ordines proprie dictos, ſed & alios quomodocunque divinis obſequiis dedicatos,* inter quos laborantes in ſepultura mortuorum recenſeantur. Atqui idem nos dicere poſſumus de illis quoque veteribus, qui janitores, lectores, acoluthos, ſubdiaconos inter ordines numerant, quod videlicet *non ordines proprie ſic dictos, ſed miniſteria eorum, qui quomodocunque divinis obſequiis dedicati & adhibiti fuere,* recenſeant. Diſſenſionem de ordinum numero inter canoniſtas & ſcholaſticos ſic conciliat, quod illi conſiderent *ordines, ut hierarchiam conſtituant,* quo modo epiſcopus a presbytero & cantor a lectore diſcernatur, ac proinde novem ordines conſtituantur; hi vero eoſdem conſiderent, *ut ſe*

antiqui- vagatio-

nume- ſeptena- reſtri- m.

(*) *Vetus ordo in officiis perſonarum, quae praeſunt, duplex: temporarius & perpetuus. In illo apoſtoli, prophetae, evangeliſtae. In hoc doctores, paſtores, epiſcopi, ſeniores & diaconi. Novos rectores ſequentia tempora deſignarunt: papas, cardinales, archiepiſcopos, metropolitanos; primates, decanos, archidiaconos, praepoſitos, archipresbyteros, ſubdiaconos, oſtiarios, exorciſtas, pſalmiſtas, acolutos, abbates, monachos, jeſuitas & infinitos monachorum ordines.* Piſcecius in adp. reſp. ad 10. rat. Camp. p. 133. GERHARDVS.

ſe habeat ad ſacrificium, quo modo nec epiſcopus a presbytero, nec cantor a lectore diſtinguatur, ac proinde ſeptem duntaxat ordines conſtituantur. At Bellarminus ipſi aperte contradicit. Si enim *ordines inferiores ſive minores non ſunt hierarchiae*, ut in hoc ipſo capite in reſp. ad locum Dionyſii diſertis verbis adſeruit; quomodo dici poteſt, *quod canoniſtae in numero ordinum novenario conſiderent eos, qui hierarchiam conſtituunt?* Poſſuntne inferiores ordines una cum tribus ſuperioribus conſtituere hierarchiam, ſi in illis conſtituti non ſunt hierarchæ? Jeſuitica ſubtilitate ad hæc concilianda erit opus, quæ enim noſtra eſt ſimplicitas, conciliare ea non poſſumus. Exponant etiam nobis modum, quo ſe habeat ad ſacrificium oſtiarius, lector, & exorciſta? num quia oſtiarius fores aperit, ut ſacrificulus intrare & miſſam celebrare poſſit, & quia lector hoc officium eidem præſtat, ut tempore ſacrificii a canendo & legendo ſileat, & exorciſta, ut energumenos ante miſſæ celebrationem ex templo ejiciat? Acoluthus ampullas atque urceolos ad ſacrificium præparat, ac ſubdiacono porrigit, ſubdiaconus calicem & patinam ad altare defert. Diaconus oblationes infert & diſponit in altari, componit & veſtit menſam Domini &c. ergo reſpectum quemdam habent ad ſacrificium, ſed in oſtiario, lectore & exorciſta nihil tale occurrit. Exponant denique cauſam, quare ex reſpectu ad ſacrificium ſeptem ordines numerandi ſint; cum enim diſtincta ſint ordinum ſingulorum officia, utique etiam ſine ullo ad ſacrificium reſpectu ratione diſtinctorum officiorum enumerandi erunt, ac proinde cum officium epiſcopi ab officio presbyteri ſit diſtinctum, ſtabit theſis canoniſtarum, quod dignitas epiſcopalis ſit ordo a presbyteratu diſtinctus. VII.) Quod *quaevis in eccleſia miniſteria in peculiares ordines transforment.* Fores enim claudere ac aperire, cereos accendere ac circumferre, vaſa ſacra cuſtodire, mundare, ad uſus divinos præparare, menſam Domini veſtire, paſtori ad miniſtrandum adſtare, aquam ad baptiſmum, panem & vinum ad euchariſtiæ celebrationem adferre &c. non conſtituunt peculiares & diſtinctos ordines eccleſiaſticos, ſed ſunt miniſteria eo modo comparata, ut ab uno eodemque homine facile præſtari poſſint, uti praxis noſtrarum eccleſiarum teſtatur. VIII.) Quod *perpetuam illorum ordinum in eccleſia neceſſitatem urgent;* cum tamen ex libero eccleſiæ inſtituto pro ratione circumſtantiarum quandoque pluribus, quandoque paucioribus miniſteria, quæ ordinibus illis hodie diſtincte adſignantur, conjuncte fuerint olim demandata. Noluit certe purior & antiquior eccleſia legem aliquam neceſſitatis hac in re ponere, ſed propter multitudinem fidelium & eccleſiaſticæ politiæ εὐσχημοσύνην illos clericorum ordines libera diſpoſitione diſtinxit, ut omnia fierent *ordine ac decenter*, & in inferioribus miniſteriis eorum fidelitas & induſtria prius probaretur, qui ad ſuperiora admovendi erant. IX.) *Quod titulos ſine re uſurpant.* Exorciſtæ enim ordinantur, qui dono expellendi dæmonas non ſunt inſtructi. Lectores & cantores dicuntur, qui in eccleſia non legunt. Sacerdotes & epiſcopi dicuntur, qui a docendi ac prædicandi munere, quod inter eccleſiaſtica miniſteria primarium eſt, toto vitæ tempore abſtinent contra proprios ipſorum canones, quos inferius adducemus. X.) Quod *nomen & dignitatem ſacramenti ordinibus illis tribuunt*, cum requiſita ſacramenti propria in illis monſtrare nequeant; magna tamen hic occurrunt inter ipſos ſententiarum divortia, de quibus ſuperius. XI.) Quod *praecipuum ac principale ſacerdotum munus, ad quod reliquorum ordinum officia reſpectum habeant*, ſtatuunt *ferre ſacrificium miſſaticum pro vivis ac mortuis*, cum tamen Chriſtus in nov. teſt. eccleſiæ miniſtros non conſtituerit miſſifices, ſed evangelii præcones & myſterio-

rum

7) Quorumvis miniſteriorum in ordines transformationem.

8) ad neceſſitatem adſtrictionem.

9) titulorum ſine re uſurpationem.

10) Sacramenti adpellationem.

11.) Omnium ordinum ad miſſaticum ſacrificium revocationem.

livinorum diſpenſatores 1. Cor. IV. 1.

ſo
rum.

§. CCXLVI. Sacerdotum ſive presbyterorum ordinem eo modo ſubdividunt, ut quosdam it *majores*, dictos epiſcopos, quosdam *ninores*, ſive ſimplices ſacerdotes. Bellar- lib. de ſacram. ordin. cap. 5. Ordo epi- :um ipſis viciſſim eſt quadripartitus *in pa- bis, archiepiſcopis, metropolitanis & ois.* c. *Cleros;* diſt. 21. ex Iſidoro, ubi orum tales dantur definitiones: *Patriar- mmus patrum interpretatur, quia pri- oſt apoſtolicum tenet locum, & ideo, mmo honore fungitur, tali nomine cen- ſicut Romanus, Antiochenus, Alexan- . Archiepiſcopus graeco interpretatur lo, quod ſit ſummus epiſcoporum, i. e. , tenet enim vicem apoſtolicam, & prae- m metropolitanis, quam caeteris epiſcopis. politani autem a menſura civitatum vo- , ſingulis enim provinciis praeeminent, n auctoritati & doctrinae caeteri ſacerdo- jecti ſunt, ſine quibus nihil reliquis age- epiſcopis, ſolicitudo enim totius pro- archiepiſcopis commiſſa eſt. Omnes au- perius deſignati ordines uno eodemque lo epiſcopi nominantur, ſed ideo priva- ine quidam utuntur, propter diſtinctio- teſtatum, quam ſingulariter acceperunt.* idorus. Rom. pontificis electores & con- perpetui dicuntur cardinales, quod pontifici proxime adhæreant, qui eſt *rdo totius eccleſiae*, quam rationem no- proponit Leo IX. in ep. ad Michael. cum quo adfinitatem quamdam habet, Hoſtienſis contendit, cardinales figuratos verbis 1. Sam. II. 8. *Domini ſunt es terrae, & poſuit ſuper eos orbem.* Ba- figuram cardinalium quærit in viſione etica Eſaj. VI. 4. *Commota ſunt ſuper- ria cardinum;* quem Veneti in reſp. ad paræneſ. hoc nomine ſalſe irrident. *Satis*, inquiunt p. 44. *at non minus periculo- inales tuos a ſuperliminaribus cardinum, n propheta meminit, arceſſis. Nam ut demus tibi, vaticinium Eſajae in hoc pontificis judicio* (contra Venetos) *impletum eſſe; tu vi- ciſſim nobis largieris, jamjam implendum eſſe illud, quod Amos ſcriptum reliquit c. IX.* 1. Per- cute cardinem, & commoveantur ſuperlimi- naria. Avaritia enim in capite omnium, & noviſſimum eorum gladio interficiam. Et poſtea p. 45. *Cautius feciſſes Baroni, ſi car- dinales tuos vel a ſtapis cardinalibus. Vitruvii, vel a veterum Romanorum dea Cardea derivare, quam inſtar bubonis tam diram omen collegis tuis occentare maluiſſes, cumque in priſca eccle- ſiaſticae hierarchiae delineatione ne mentio qui- dem fiat cardinalium, nedum locus aut ſtatio aliqua in militantis eccleſiae caſtris ipſis adſi- gnetur, non immerito inter impedimenta reji- ciendi erunt &c.* Officium cardinalium revo- cat Bellarminus lib. de cleric. cap. 16. ad tria capita: primum eſt *commune cum epiſcopis, presbyteris & diaconis caeteris, omnes enim cardinales aut presbyterale, aut diaconale offi- cium habent;* alterum officium eſt *ſummum pontificem eligere*; poſtremum *eidem pontifici perpetuo adſiſtere, eumque in regenda univer- ſa eccleſia conſilio & induſtria adjuvare.* Ope- roſe autem ibidem diſputat, *an cardinalitia, an epiſcopalis dignitas major ſit?* ut ſuſpicari ali- quis poſſit, ipſum interfuiſſe diſceptationi apo- ſtolorum Luc. XXII. 24. *ecquis eorum videre- tur major?* Cap. XVII. *agit de chorepiſcopis*, quorum nomen & officium olim in uſu fuiſſe, nunc autem pene interiiſſe videatur. *Chore- piſcopi* (inquit) *olim dicebantur presbyteri qui- dam, qui in pagis aut oppidulis curam anima- rum gerebant loco epiſcoporum, vel, juxta Da- maſum, quaſi villarum epiſcopi, nam* χώρα *grae- ce oppidum ac regionem ſignificat, vel, juxta concilium Neocaeſarienſe, quaſi vicarii epiſco- porum, ſeu loco epiſcoporum conſtituti,* χώρα *enim locum etiam ſignificare poteſt.* Poſtea duo ſtatuit chorepiſcoporum genera, *quidam vere epiſcopalem conſecrationem acceperant*, ſed dicebantur chorepiſcopi, quod non haberent propriam eccleſiam, ſed in aliena diœceſi mi- niſtrarent, *quales* (inquit) *hoc tempore ſunt epiſcopi quidam titulares, qui & ſuffraganei*

n. XIII.

dici

dici ſolent. Alii vero chorepiſcopi fuere duntaxat *presbyteri*, qui in pagis ac villis, ſeu etiam oppidulis epiſcopum aliquo modo repræſentabant. Sed de his titularibus epiſcopis multis agere operæ foret plane infrugiferæ.

Hierarchiae papalis. §. CCXLVII. Ceterum tota illa hierarchia epiſcoporum, metropolitanorum, archiepiſcoporum, patriarcharum ad ſtabiliendum Romani pontificis dominatum ac primatum fuit directa, quod ut evidentius fiat, recenſebimus ex Caſparo Bruſchio geometricam illam eccleſiarum germanicarum dimenſionem ac diſtributionem a pontificibus Romanis factam. Is ergo in præfat. operum ſuorum manuſcript. & ex eo Wolfius tom. II. lect. memorab. p. 564. ſic ſcribit: Conſtitutæ ſunt in Germania ſeptem archiepiſcopales ſeu metropolitanæ ſedes, *Moguntia*, *Colonia*, *Treviris*, *Magdeburgum*, *Saliſburgum*, *Brema & Riga*. Earum unaquæque ſuos ſub ſe habet epiſcopatus: *Moguntia* comprovinciales epiſcopatus ſub ſe habet 12. Curienſem, Conſtantienſem, Argentinenſem, Spirenſem, Wormatienſem, Herbipolenſem, Auguſtanum, Aychſtetenſem, Hildesheimenſem, Paderbornenſem, Halberſtatenſem & Verdenſem. Subjiciebatur olim Moguntino etiam Bambergenſis epiſcopatus, ſed a Clemente II. qui antea Bambergenſis eccleſiæ ſecundus fuerat epiſcopus, eſt exemtus, ut immediate Romano pontifici ſubſit, is habet ſub ſe epiſcopatum Pomerano - Caminenſem. *Colonia* comprovinciales epiſcopatus habet quinque; Leodienſem, Trajectenſem, Mindenſem, Monaſterienſem & Oſnabrugenſem. *Treviris* habet tres epiſcopatus, Metenſem, Tullenſem & Virdunenſem. *Magdenburgum* ſub ſe tenuit epiſcopatum Mersburgenſem, Naumburgenſem, Brandenburgenſem, Havelburgenſem & Miſnenſem. *Saliſburgum* octo comprovinciales epiſcopatus ſortitum eſt; Friſingenſem, Patavienſem, Ratisbonenſem, Brixinenſem, Sabionenſem, Chyemenſem, Gurcenſem, Seccovienſem & Laventinenſem. *Bremenſis* ſedis comprovinciales epiſcopatus ſunt Lubecenſis, Suerinenſis, Lebuſſinenſis, Schlesvicenſis, Razenburgenſis & Hamburgenſis. *Rigae* ſubjecti ſunt epiſcopatus Revalienſis, Curonenſis, Oeſelicenſis & Tarbatenſis ſeu Derptenſis. Præter hoſce epiſcopatus ſeptem archiepiſcopis ſubjectos, ſunt adhuc alii in Germania aliis archiepiſcopatibus vel etiam immediate pontifici Romano ſubjecti, ut Warmienſis, Sambienſis, Pomeſanienſis & Culmienſis in Boruſſia, Vratislavienſis in Sileſia, Olomuntinus in Moravia, Viennenſis & Neoſtadianus in Auſtria, Labacenſis in Carniola, Tridentinus in provincia Atheſina, Baſilienſis, Sedunenſis & Lauſannenſis in Helvetia &c. Hi omnes ante exortam evangelii lucem juramenti vinculis ſedi Romanæ fuere adſtricti, ut populum in obedientia Romani pontificis tanquam *œcumenici & univerſalis* perpetuo continerent & conſervarent, unde factum, ut quoties aliquis adverſus pontificem juſtiſſimis etiam cauſis motus inſurrexerit, reliquos ſtatim armatos adeſſe & caput illud ſuum adverſus omnem violentiam tueri ac defendere oportuerit, neque id immerito, *cum Dei & apoſtolicae ſive Romanae ſedis gratia* ſe epiſcopos vel archiepiſcopos eſſe fuerint profeſſi, & quibusdam exceptis, adhuc profiteantur.

CAPVT VI.

DE FINE ET EFFECTV MINISTERII AC MINISTRORVM.

Finis miniſterii. §. CCXLVIII. Expoſitis tribus cauſarum generibus, *efficiente* ſcilicet *materia* & *forma* miniſterii; reſtat, ut de *fine* ejusdem, & qui adfinis illi eſt, *effectu* diſſeramus. Quemadmodum vero ſuperius in ὀνοματολογίᾳ primum de adpellationibus *miniſterii* in abſtracto, poſtmodum de adpellationibus *miniſtrorum* in concreto egimus; ita quoque hoc loco docendi cauſa, primo *de fine & effectu miniſterii in abſtracto*, poſtea

poſtea *de fine & effectis miniſtrorum in concreto* tractabimus. Intelligimus autem per effecta miniſtrorum eorumdem officia, quæ licet certo reſpectu ad claſſem *adjunctorum* referri poſſint; tamen cum actionum nomine eadem rectiſſime exprimantur, cum propter eorum exſecutionem miniſterium divinitus ſit inſtitutum, & adhuc conſervetur, cumque illi, qui partes haſce officii ſui negligunt, ſint ὁμωνύμως & æquivoce eccleſiæ miniſtri, ἐργάται κακοὶ, ut apoſtolus eos vocat Phil. III. 2. ideo ad finis & effectorum potius, quam adjunctorum claſſem officia miniſtrorum referre voluimus.

SECTIO I.

DE FINE ET EFFECTV MINISTERII ECCLESIASTICI IN ABSTRACTO.

Principalis & intermedius.

§. CCXLIX. *Finis miniſterii eccleſiaſtici* duplex eſt; *principalis*, qui eſt Dei gloria; & *intermedius*, qui eſt hominum converſio, reconciliatio cum Deo & ſalus æterna. De hoc fine multa ſcripturæ dicta agunt. Marc. XVI. 15. cum Chriſtus apoſtolis ſuis dediſſet mandatum de prædicando evangelio & adminiſtrando baptiſmo inter omnes gentes, ſubjungit v. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit*, oſtendens, finem miniſterii eſſe, ut homines ad fidem perducantur ac per fidem ſalutis æternæ reddantur participes. De ſuo quoque in his terris miniſterio ſic loquitur Joh. V. 34. *Haec dico, ut vos ſalvi fiatis.* cap. VIII. 49. *Ego honorifico patrem.* v. 51. *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in aeternum.* cap. X. 9. *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſalvabitur, & ingredietur & egredietur, & paſcua inveniet.* v. 11. *Ego veni, ut oves vitam habeant.* cap. XVII. 4. *Ego te clarificavi ſuper terram, opus conſummavi, quod dediſti mihi, ut faciam.* v. 6. *Manifeſtavi nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo*; quæ omnia teſtantur, Chriſto in ſuo miniſterio unice propoſitam fuiſſe Patris cœleſtis gloriam & hominum ſalutem. De miniſterio apoſtoli Pauli ſic loquitur Chriſtus: Act. IX. 15. *Hic eſt vas electionis mihi, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus & filiis Iſrael.* Act. XXVI. 16. *Conſtituam te miniſtrum & teſtem eorum, quae vidiſti*, v. 17. *mittens te ad gentes*, v. 18. *ad aperiendum oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, ac de poteſtate ſatanae ad Deum, ut accipiant remiſſionem peccatorum, & partem inter ſanctos per fidem, quae in me eſt.* Apoſtolus ipſe de eo ſic loquitur: 1. Cor. III. 5. *Quid eſt Apollo? quid Paulus? miniſtri, per quos credidiſtis, ſive ad fidem adducti eſtis.* 2. Cor. II. 14. *Deus odorem notitiae ſuae manifeſtat per nos in omni loco.* Eph. III. 8. *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia haec, illuminare omnes, quae ſit communio myſterii abſconditi a ſeculis.* De miniſterio Petri dicitur ad Cornelium Act. XI. 14. *Petrus loquetur tibi verba, per quae ſalveris tu & univerſa domus tua.* De miniſterio Timothei 1. Tim. IV. 16. ſic ſcribit: *Adtende tibi ipſi & doctrinae, inſta in illis, hoc enim faciens te ipſum ſalvabis, & eos, qui te audiunt.* In genere vero de fine eccleſiaſtici miniſterii pulcherrime diſſerit apoſtolus. Eph. IV. 11. *Chriſtus dedit quosdam quidem apoſtolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangeliſtas, alios autem paſtores & doctores.* v. 12. πρὸς τὸν καταρτισμὸν *ſanctorum in opus miniſterii, ad aedificationem corporis Chriſti*, (myſtici) v. 13. *donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis filii Dei in virum perfectum in menſuram plenae aetatis Chriſti.* 1. Cor. I. 21. *Placuit Deo per ſtultam praedicationem evangelii ſalvos facere credentes.* cap. XV. 1. *Notum vobis facio evangelium, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſalvamini.* 2. Cor.

V. 20. ***Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos, obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo***; unde etiam vocatur ***miniſterium reconciliationis***, v. 18. ***miniſterium Spiritus***, 2. Cor. III. 8. ***miniſterium juſtitiae in gloria***, v. 9.

Schwenkfeldii error de miniſterii fine & effectu.

§. CCL. Inde Auguſtana confeſſio art. V. recte ſtatuit: ***Vt fidem*** (in Chriſtum) ***conſequamur, inſtitutum eſſe miniſterium docendi evangelii & porrigendi ſacramenta. Nam per verbum & ſacramenta tanquam per inſtrumenta donatur Spiritus ſanctus, qui fidem efficit***, (*) ***ubi & quando viſum eſt Deo, in iis, qui audiunt evangelium &c. Damnant anabaptiſtas*** (**) ***& alios, qui ſentiunt, Spiritum ſanctum contingere ſine verbo externo hominibus per ipſorum praeparationes & opera.*** Oppoſita eſt hæc antitheſis non ſolum veteribus hæreticis, puta *Manichaeis*, qui fingebant hominem purgari per certa ciborum genera, quibus admixta ſit divina ſubſtantia, & per certa quædam exercitia, ac *enthuſiaſtis*, ſive *Meſſalianis*, de quibus tripart. hiſt. lib. VII. cap. 11. Nicephorus lib. XI. cap. 14. memorant, quod cujusdam dæmonis operationem exſpectantes, hanc Spiritus ſancti præſentiam arbitrati fuerint, hoc eſt, quod raptus divinos exſpectaverint, & ſomniorum ſuorum phantaſias adpellaverint prophetias; ſed etiam ***novis enthuſiaſtis, anabaptiſtis & Schwenkfeldianis***, (***) qui

(*) Exiſtimant equidem nonnulli, hunc ipſum locum ex *Auguſt. confeſſ. art. V.* ſupra adductum, nimirum quod *per verbum & ſacramenta, tanquam per inſtrumenta donetur Spiritus S. qui fidem efficiat*, repugnare non ſolum effatis ſcripturæ ſacræ, ſed etiam aliis confeſſionis atque apologiæ locis, ubi diſertis verbis adſeratur, Spiritum S. per *fidem* accipi. Vid. *art. XX* Auguſt. confeſſ. itemque *art. II. & III. apolog.* Vrſit hancce difficultatem præter alios GEORG. CASSANDER in *conſultatione de articulis religionis inter catholicos & proteſtantes controverſis p.* 28. Atque hoc ipſum adprobat quoque HVGO GROTIVS, in *adnotat. in conſultationem Caſſandri p.* 43. Sed recte monuerunt alii viri docti, utrumque verum eſſe recteque adfirmari poſſe, ſi quidem binæ iſtæ propoſitiones diverſo modo conſiderentur. Nimirum per verbum donari Spiritum ſanctum iis, qui *irregeniti* ſunt, quatenus exercet gratiam ſuam *praevenientem*, etiam, ubi obicem haud ponunt, *operantem*, ut *fides* in eorum animis accendatur. Hiſce non adverſari, quod ſcriptura ſacra Spiritum S. ponat poſt fidem, atque in confeſſ. Aug. ejusque apologia dicatur, fidem adſerre Spiritum S. Hoc enim de Spiritu S. quatenus in *regenitorum* cordibus habitat, eosdemque renovat atque ſanctificat, intelligendum eſſe. Legenda, quæ hanc in rem obſervarunt ANDR. RIVETVS in *animadverſionibus in Grotii adnotat. p.* 44. JO. BENED. CARPZOVIVS in *introduct.* in *libros eccles. Lutheranae ſymbolicos*, & JO. GEORG. WALCHIVS pariter in *introduct.* ſua *in libr. ſymbol. p.* 275.

(**) Ex hiſce *Anabaptiſtis* eminebant NICOL. STORCHIVS ac THOMAS MÜNZERVS, qui cum ſociis atque adſeclis ſuis graviſſimas paſſim excitarunt turbas, prout ex hiſtoriarum monumentis abunde conſtat. Vnus ex præcipuis eorum erroribus ſpectabat ad verbum divinum, quod ſine eo Spiritus S. hominibus contingere queat. Hac perſuaſione occupati ſcripturam ſacram, & quod in illa nobis exhibetur, verbum divinum *externum* penitus rejecerunt. Plura de iis dabunt auctores a b. cancell. PFAFFIO in *introd. ad hiſt. theol. litterar. P. II. p.* 352. *ſeqq.* adlegati. Jungi tamen merentur JO. GEORG. WALCHIVS, *in der Einleitung in die Religions-Streitigkeiten auſſer der evangel. lutheriſchen Kirche, part. IV. p.* 675. *ſeqq.* & CHRISTIAN. AVGVST. SALIGIVS, in *der vollſtaendigen Hiſtorie der Augſpurg. Confeſſion, part. I. p.* 88.

(***) Conſtat, auctorem hujus ſectae fuiſſe CASPAREM SCHWENKFELDIVM ab OSSIGK, equitem Sileſium, ducis Lignicenſis a conſiliis, qui non tantum pietatem commendabat, ſed & ipſe vitam ducebat caſtam & probam, unde & viri quidam docti & prudentes eundem fovebant & contra adverſarios ſuos tuendum eſſe ducebant. Anno MDXXVIII. a duce Lignicenſi tam aula, quam patria pulſus eſt, nullamque deinceps certam habuit manſionem, ubique inviſus & ad alium locum migrare juſſus, donec anno MDLXI. diem obiret ſupremum. Vid. JO. WIGANDI SCHWENKFELDIANISMVM Lipſiae MDLXXXVI. in 4. editum, & CONRAD. SCHLÜSSELBVRGIVM in *catalogo haereticor. toto libro X.* Varia hujus viri fata, colloquia, certamina, ſcripta &c. ediſſeruit GODOFREDVS ARNOLDVS in *der Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie libr. XVI. cap. XX. p.* 720. *ſeqq.* Jungi vero omnino meretur SALIGIVS *loc. cit. tom. III. libr. XI. p.* 951. *ſeqq.* Diſcedebat a LVTHERO tum in aliis, tum & in eo potiſſimum, quod negavit in verbo *externo*, divinis libris comprehenſo, vim quandam ineſſe, homines illuminandi atque regenerandi, ſed virtutem hanc verbo *interiori*, quod & Chriſtum ipſum dicebat, adſcripſit.

qui *externum* verbi & ſacramentorum miniſterium negant fidei & ſalutis conferendæ eſſe medium, contra vero ad verbum *internum* & adflatus Spiritus ſancti interiores homines remittunt; quam opinionem novi fanatici *Ezechielis Methi* adſeclæ, itidem complectebantur. (*) Verba ipſius in tom. cent. epiſt. ep. p. XC. ſive tom. I. p. 765. ſunt: *Verbum externum eſt vox humana, ſonus, litera vel concio, in qua nulla virtus divina eſt incluſa, nec ad eam adligata, non tantum, quando Petrus & Paulus conciones habebant, multo minus nunc, ſed etiam in Chriſto ipſo verbi externi praedicatio inſtituta eſt a Deo propter externum hominem, ut illi quoque Dei actiones innoteſcant.* Ibidem diſtinguit *inter verbum externum & internum.* De interno dicit, quod ſit *Spiritus e cælo veniens, adferens ſecum virtutem & replens corda fidelia*; de externo dicit, *quod ſit ſonus, vox, litera e terra veniens, deducens ad primum, quodque nihil amplius poſſit, quam ut externi hominis memoriam & aures repleat, & aeternum vivumque verbum Dei, Jeſum Chriſtum, notum faciat. Oportet* (inquit) *ut Deus abſque externis mediis per Chriſtum animam tangat*; ex quo concludit, *externum verbum non dare ſalutem, nec ullam divinam virtutem etiam apud miniſtros ſpiritus adſignari vel tribui poſſe, quin imo idolum ex ſuis concionibus facere eos, qui dicunt, eas homines ſalvos facere, eſſe virtutem Dei ad ſalutem omni credenti; initium converſionis & ſalutis noſtrae non fieri per externum verbum, & ſacramenta tanquam inſtrumenta & media; denique tres craſſos errores eſſe eorum, qui dicunt, verbum praedicatum a ſe eſſe vivificum Dei verbum, eſſe potentiam Dei ad ſalutem, & Deum interne in anima per media externa operari, ac ſine verbo illo externo ſalutem nos conſequi non poſſe.* Hæc ibi Schwenkfeldius; ſubjungens, *verbum externum duntaxat de verbo interno, quod eſt Chriſtus, teſtari, monere, excitare, non autem per illud, tanquam per medium, dari remiſſionem peccatorum, cum id*

(*) Thom. Münzerus *anno 1523. ſcripturam externumque verbum negavit eſſe verum Dei verbum, ſed eſſe ſolum teſtimonium veri verbi, hoc autem internum & cæleſte eſſe, & immediate ex ipſo Deo prodire, & hoc interius docere oportere, non autem ſcripturis & concionibus.* Bullingerus adv. anabapt. lib. I. cap. 1. Schwenkfeldius de verbo Dei p. 24. ſcribit, *Deum non agere nobiscum per ſcripturam.* p. 12. de ſacra ſcriptura: *Scriptura eſt humana vox, ſonitus, ſtrepitus & mortua litera.* Argumenta Schwenkfeldii epiſt. 90. tom I. p. 765. haec ſunt: 1.) alias oporteret, ut omnes, qui verbum illud audiunt, converterentur, quod tamen nec per verbum, quod Chriſtus praedicavit, factum fuit. 2.) Gloriam ſuam Deus nulli dare vult. Ergo nec verbo. 3.) Solus Deus eſt, qui dat incrementum. 1. Cor. III. 4.) Litera occidit, Spiritus vivificat. 2. Cor. III. 5.) Non verbum externum, ſed internum, quod definit eſſe Chriſtum in Spiritu ſancto, eſt mediator inter Deum & homines. 6.) Spiritus majeſtas non fert, ut verbo ſubjaceat. 7.) Sicut puer mortuus non evigilabat, cum Gechazus Eliſei ſcipionem faciei ejus imponeret, ſed ipſum prophetam puero oportebat incumbere, ſic ſolus Chriſtus nos vivificat. 8.) Omnia agit unus & idem Spiritus diſtribuens ſingulis, ſicut vult. 1. Cor. XII. 9.) Ipſe Paulus verbum ſuum a verbo Dei diſcernit. 1. Theſſ. II. 10.) Paulus non miniſterio ſuo, ſed gratiæ Dei omnia accepta fert 1. Cor. XV. 10. 11.) Chriſtus ait Joh. VI. 45. *Quisquis audit a Patre meo, & didicit, venit ad me.* Ergo verbo prædicato non adhærendum. 12.) 1. Cor. II. dicitur: *ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.* Ergo non ad hominum miniſterium, ſed ad ſolius Dei potentiam reſpiciendum. 13.) Scriptura proprie loquendo non eſt Dei naturale verbum, nec omne, quod docetur & prædicatur, eſt Dei verbum, etiamſi ex ſcriptura deſumatur, ſed hoc eſt ſolum Dei verbum, quod Deus in homine loquitur, quodque ſe ipſum docet, prædicat, ad ſalutem ſe manifeſtat, potenter ſe exſerit, in cor fidele ſe inſinuat, inque eo operatur, habitat & vivit. 14.) Erunt omnes docti a Deo. Eſaj. LIV. Joh VI. 15.) Unctio docet vos omnia 1 Joh. II. Confer Schwenkfeldii ep. 65. ad Barch. Schilligium & Weigelium in dial. de chriſtianiſmo p. 56. & 57. GERHARDUS. (*)

(*) Præcipua SCHWENKFELDIANORUM aliorumque fanaticorum argumenta, a GERHARDO breviter heic recenſita, confutarunt complures ſcriptores, partim Lutherani, partim reformati, partim denique eccleſiæ Romanæ addicti, adlegati a ven. J. G. WALCHIO in *biblioth. theolog. ſelecta tom. II. p. 70. ſeqq.* itemque a b. BAUMGARTENIO in *der Geſchichte der Religions-parteien, p. 1001. ſeqq.* Comprimis legi heic meretur GUSTAV. GEORG. ZELTNERI *breviarium controverſiarum cum enthuſiaſtis & fanaticis adhuc agitatarum, controv. IV. p. 551. ſeqq.*

ſoli verbo interno, quod eſt Chriſtus, competat. Idem: *Scriptura prophetica & apoſtolica eſt ext rnum & corporale Dei verbum, non autem verbum Dei vivificum, quo animae paſcuntur, & de quo Chriſtus inquit:* Beati, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud, *&c. Salus & remiſſio peccatorum non eſt quaerenda in ſcriptura & ſigno, ſed ſurſum corda apud Dominum Deum. Sic diſcerno inter ſervum & dominum, inter interiorem Dei operationem & externum miniſterium, inter id, quod cor intrat, & quod ad externos ſenſus hominis pertinet &c. Salutaris Dei cognitio & fides ipſius Jeſu Chriſti non eſt ex ſcriptura, ſed ex ipſo Deo, Chriſtus in vet. & nov. teſt. eſt manifeſtatus non per ſcripturam, ſed per Spiritum Dei.* Similia occurrunt apud Weigelium, novum Schwenkfeldii adſeclam in lib. I. γνῶθι σεαυτὸν c. 11. *Man muſs zugeben, daſs die gœttliche Erkaenntniſs im heil. Glauben nit herkomme vom Buchſtaben, das iſt, vom Gegenwurff, als von der Biblia, ſondern vom Auge ſelbſt, das iſt, aus dem geiſtlichen erleuchteten Auge des Menſchen. Pag. 54. Viel meynen, die euſſerliche Predigt trage von auſſen zu hinein den heil. Geiſt, ſolches iſt ein Irrſall, wie will das auswendige würcken das inwendige? in dial. de chriſtian. p. 13. Fürwar das auſſere Mittel machet noch würcket nit das innere, der Schatten machet nit das Weſen, der Buchſtaben wircket nit den Geiſt, &c.* Schwenkfeldio adfines ſunt libertini, de quibus Calvinus in inſtruct. adv. libert. c. 9. *Jam diximus* (inquit) *iſtos initio aperte ridere ſolitos fuiſſe, ſi quis ſcripturas adlegaret. Nec diſſimulaſſe, quin eas pro fabulis haberent: interim tamen non deſinebant iis uti, ſi quis eſſet locus, quem in ſenſum ſuum torquere poſſent, non quod eis adhiberent fidem, ſed tantum ut perturbarent idiotas, atque ita concuterent, ut tandem eos ad ſe poſſent facilius adducere. Si quis locus ipſis objiceretur, reſpondebant, nos literae minime obnoxios eſſe, ſed Spiritum, qui vivificat, ſequi oportere. Quin etiam porcus ille Quintinus* (qui una cum Coppino fuit primus hujus ſectæ auctor) *unumquemque apoſtolorum aliquo ſcommate notaverat, veluti Picardico ſuo ſermone Paulum vocans vas fractum; Johannem juvenem ſtolidulum, Petrum abnegatorem Dei, Matthaeum fœneratorem.*

Calviniani eidem adfines.

§. CCLI. Ad hanc Schwenkfeldii opinionem ex parte accedunt quidam *calviniani & pontificii.* Quamvis enim Calvinus, & ipſius adſeclæ quandoque de miniſterio verbi & ſacramentorum ſatis honorifice loqui videantur, tamen plurima apud illos occurrunt, præſertim in diſputatione de abſoluto reprobationis decreto, quæ Schwenkfeldianiſmo admodum ſunt adfinia. Andreas Carolſtadius ſacramentarii certaminis ſeculo proximo primus auctor ſcripſit libellos hiſce titulis inſignitos: *Von der Offenbarung Gottes, wie die geſchehe in unſer Inwendigkeit, von dem geheimen Willen Gottes, von der Gelaſſenheit, daſs man nichts wiſſen dürffe umb den Buchſtaben, ſondern eingehen in die Macht des HErrn.* Ejusdem generis erat doctrina de gradibus, quibus ad Dei cognitionem perveniri poſſit, ab adſeclis Carolſtadii tradita & a Carolſtadio non obſcure comprobata; docebant enim nos in cognitionem Dei intromitti, primo *durch die Entgröbung,* ſecundo *durch die Studirung,* tertio *durch die Verwunderung,* qua ſcilicet *homo dubitet, ſintne vera, quae ex verbo Dei proponuntur, ideoque a Deo hujusce rei ſenſibilem patefactionem petere debeat;* ubi impoſtores illi hominibus ſuum proponebant exemplum, quo conſueverunt in cœlum exſpuere & hoc modo orare: *Pater immitte in cor meum exporrectum deſiderium tuae juſtitiae, ſin minus, ego te tuosque apoſtolos abnegabo.* Quartum gradum vocarunt *die lange Weil.* Quintum vocarunt *adſperſionem, quando homo viva Dei voce edoctus corde ſuo certum concipiat de rebus ad ſalutem pertinentibus judicium, atque ita poſſeſſor in interiora hominis veniat.* Docebat etiam Carolſtadius ſtudium linguarum nihil conferre ad hauriendam ex ſcripturis agnitionem Dei, *ſed oportere eos, qui miniſterio fun-*

ıtur, *eſſe a Deo doctos per vivam ipſius*
ac revelationem; unde etiam gloſſam
erbis cœnæ illatam: *Hoc eſt corpus me-*
ɔc eſt, *hic ad menſam ſedet corpus me-*
: didiciſſe profeſſus *a viro quodam, qui*
ne ſibi adparuerit, quem fuiſſe Patrem
m exiſtimavit. Et quid multis? fate-
e Caroliſtadius in epiſtola quadam ad
aldium & Schwenkfeldium exarata
rgæ d. 17. Maji anno 1528. quod *Schwenk-*
uerit ſocius. Exſtat autem hæc epiſtola
/. oper. Lutheri Jen. germ. f. 375. Zwin-
ı confeſs. ad Carolum: *Spiritus non in-*
ıuriga vel vehiculo. Idem in exegeſi:
. oper. p. 347. *Nos putamus fidem ex*
hauriri non poſſe, ſed fide magiſtra,
roponuntur, intelligi. In reſp. ad ſerm.
i: *Fides nequaquam ex verbis deſumi*
ſeu addiſci, ſed doctor hujus Deus eſt.
idio dicit ſe veram verborum cœnæ in-
ationem didiciſſe *a monitore nocturno,*
, ater an albus fuerit, neſciat. Lib. contr.
ım: *Res externae internum hominem*
in re juvare, vel fidem augere non poſ-
Oecolampadius in lib. de verb. Dom.
corpus meum: anno 1525. edit. lit. H. vi.
ſcribit, *Chriſtum non eſſe in verbo prae-*
, nec in bibliis lectis adeſſe. Idem anno
præfatiuncula quadam ornavit libellum
nkfeldii *de curſu verbi Dei*, in qua
eruditum juxta ac pium vocat, atque
ut ejus manſuetudinem doctores ſibi ma-
ſcii magis imitentur, quam doctrinam
enkfeldii) *vere ſolidam arrodant.* (*)
us lib. IV. inſtit. c. 14. §. 17. *Quam-*
Deum ipſum praeſentiſſima Spiritus ſui
ſuae inſtitutioni adeſſe non inficiemur,
ructuoſa ſit & inanis, quam ordinavit,
entorum adminiſtratio; interiorem ta-
piritus gratiam, ut ab externo miniſterio
ta eſt, ſeorſum reputandam & cogitan-
dſerimus. Et poſtea: *Hic quoque no-*
n eſt, quod externa actione figurat, ac
r miniſter, Deum intus peragere, ne ad
hominem mortalem trahatur, quod Deus ſibi
uni vindicat. At quomodo hoc convenit cum
dicto apoſtolico 1. Tim. IV. 16. *hoc faciens te*
ipſum ſalvabis, & eos, qui te audiunt. Si Spi-
ritus ſancti gratia ab externo miniſterio ita di-
ſtinguenda eſt, ut ſeorſim reputetur ac cogite-
tur, verbum & ſacramenta non amplius erunt
organa & media, per quæ Spiritus ſanctus ope-
ratur converſionem ac ſalutem. Idem lib. IV.
inſtit. c. 16. §. 19. *In multorum vocatione*
Deus uſus eſt interiore modo, quos Spiritus
ſancti illuminatione nulla intercedente praedi-
catione vera ſui cognitione donavit. De ex-
traordinariis caſibus in infantibus chriſtiano-
rum ante ſuſceptum baptiſmum demortuis hoc
concedimus, interim ordinarie & regulariter
converſio & illuminatio non fit, niſi per ver-
bum ac ſacramenta. Beza part. I. reſp. ad col-
loq. Momp. p. 31. diſputat, *Deum non remit-*
tere peccata vere & efficaciter per homines, ſed
ex ſe & per ſe, id eſt, immediate. Part. II.
reſp. p. 115. *Quod ſermo audientes adficit,*
non arguit vim ullam aliam ipſis, quae audiun-
tur, vocibus ineſſe, quam res illas ſignificandi,
de quibus dicuntur. Ibidem vocat *dogma ex*
fœtidis ſcholaſticorum lacunis hauſtum, quan-
do cauſativa vis gratiae conferendae principa-
lis quidem Deo, inſtrumentalis autem ſacra-
mentis tribuitur Pag. 116. *Adminiſtri verbi*
ſuas habent actiones diſtinctas proprias, nec
ullo modo cum Spiritus ſancti actione commi-
ſcendas, externas videlicet. Et poſtea: *In*
regeneratione hominis, propter quam dicit apo-
ſtolus nos eſſe Dei opus, valde fallitur, & in
Deum ipſum injurius eſt, quisquis aut homini-
bus, per quorum os loquitur, vel ipſi externo
Dei verbo, vel ſacramentalibus ſignis, Deum exi-
ſtimat vel tantillum divinae illius ſuae virtutis
hominibus renovandis & aeterna vita in Chri-
ſto ſervandis adtribuere. Pag. 117. *Non ali-*
ter intelligenda ſunt patrum dicta miniſterium
evangelii commendantium a benedictione, quae
Dei unius in ſolidum propria eſt; non autem
aliquid divini ſuae plantationi & rigationi, vel
aedifi-

inglius & Oecolampadius in diſp. Bernenſi docent,
erno Dei verbo nihil tribuendum eſſe, ſed in-
tellectum ejus in hominis corde latere, & ibi po-
tius internum occultari verbum, Gerhardus.

aedificationi, *vel verbis ſuis*, *vel ſacramentis ipſis ultra ſignificationis uſum adtribuentium.* (*) Bucerus in præfat. epiſt. ad Epheſ. *eximiam revelationem tribuit* Schwenkfeldio. Grynæus in præfat. theorem. theolog. ad Joach. a Berga: *Adſeveranter* (inquit) *adfirmo*, *eſſe inſcitiam indignam Chriſti ſervis*, *neſcire quod per evangelium & ſacramenta nos ita erudiat Dominus*, *ut non per evangelium & ſacramenta nos ſalvari credamus*, *ſed per unum Jeſum Chriſtum;* quæ eſt turpiſſima oppoſitio cauſæ efficientis meritoriæ & inſtrumentalis. Ac paulo poſt: *Evangelio*, *baptiſmo*, *euchariſtiae*, *fidei tribuitur remiſſio peccatorum*, *prout fert vocabulum πρὸς ἓν*, *ratio quae ita comparata eſt*, *ut inſtrumentis honeſtandi eadem gratia tribuantur effecta*, *quae alioquin propria ſunt cauſae efficientis.* In diſp. Heidelb. anno 1584. th. VI. aphor. 4. *Miniſterio externo ejus cohoneſtandi ergo phraſi ſacramentali effectum miniſterii interni tribuitur.* Paræus in exeg. germ. p. 81. *internam vim & efficaciam*, *qua ſanctificamur*, *negat eſſe miniſtrorum*, *nec ipſorum externo verbo & actionibus* (ſacramentorum ſcilicet adminiſtratione) *incluſam*, *ſed eſſe Spiritus ſancti*: p. 82. *negat miniſtros cum externis interna dona exhibere.* Goclenius lib. I. problem. logic. probl. 24. *Verbum Dei non eſt efficax converſionis cauſa*, *qua dicitur*, *& eſt ſonus evaneſcens*, *ſed qua accipitur & conſideratur.* Vide Schwenkfeldio-Calvinianiſmum a b. Heilbrunnero Lavingæ anno 1597. editum. Vtamur etiam hoc argumento: Quicunque ſtatuunt, fidelium parentum liberos naſci ſanctos, eſſe baptiſmum duplicem, externum & internum, ex abſoluto decreto reprobationis vocationem apud

maximam hominum partem eſſe inefficac
ac gentilibus ſanioribus ſalutem adſcribı
illi coguntur negare miniſterium verbi &
cramentorum eſſe ordinarium converſ
& ſalutis organum. Sed Calviniani hæc oı
ſtatuunt, ut alibi oſtenſum fuit. Ergo. (
nexio *majoris* eſt manifeſta. 1.) Si enim
lium liberi ab utero matris ſunt ſancti, uı
abſque miniſterio verbi ſacramentorum Spi
ſanctus in illis immediate accendit fidem
diſerte ſcribit Sohnius in exeg. p. 792. 2
duplex ſtatuitur baptiſmus, externus & iı
nus, atque ita quidem, ut externus baptiſ
contingat illis, quibus in adulta ætate der
internus datur, utique adminiſtratio bapt
non erit efficax organum, ſed duntaxat ſig
ſignificans, quid Spiritus ſanctus interius
illo tempore operetur, vel poſtmodum ſit
raturus. 3.) Si ex abſoluto decreto reprob
nis fit, ut vocatio per verbum apud multo
inefficax, utique verbum non erit ef
ſalutis organum, ſed duntaxat ſignum, (
Deus operari velit in illis, qui abſoluto
creto ſunt electi, & ſic per verbum
ri converſionem, hunc habebit ſenſ
Spiritum ſanctum una cum externa verbi p
dicatione quandoque operari. 4.) Si gen
bus ſanioribus adſcribitur ſalus, qui tamen
niſterio verbi & ſacramentorum fuere deſti
utique eo ipſo negatur, quod verbum &
cramenta ſint ordinarium converſionis ac ſ
tis organum.

§. CCLII. Sed nec pontificii *Vt & qu*
a *Schwenkfeldianiſmo* penitus im- *pontificii.*
munes ſunt. Bellarminus quidem
lib. I. de verbo Dei cap. 1. *impudentiſſin*
vocat *mendacium*, *quod Schwenkfeldii &*
b.

(*) Bucerus in Joh. p. 138. *Libenter fatemur*, *Deum communi lege verbum externum adbibere ad docendum ſuos*; *ſed quod propterea medium & inſtrumentum ſit*, *quo detur Spiritus S. & alia Dei dona*, *ex nullis ſanctae ſcripturae locis probari poteſt.* Pag. 139. *Nemo unquam orthodoxorum hunc Spiritum ſanctum vel communi*, *vel privata lege*, *ſic verbo addixit*, *ut medium illud & inſtrumentum faceret*, *quo illa ſanctis daretur.* *Sophiſtarum eſt*, *iſta de inſtrumentis & mediis. Spiritus & gratiae Dei philoſophia*, *non chriſti*
rum. Pag. 140. *Nos Thomiſtas adpellat*, (
doceamus verbum & ſacramenta eſſe inſtrum
gratiae & Spiritus Dei, *ſine quibus interna*
dona nemini contingant. Pag. 190. *ſcribit*, *err*
manifeſtum eſſe & auribus chriſtianorum into
bilem, *dicere*, *Spiritum ſanctum & fidem da*
Deo per miniſterium verbi & ſacramentoı
GERHARDVS.

torum error pontifici Romano competat, n expendi jubemus ſequentia fundamen- 1.) Andr. Fabricius in harmonia Augu- confeſſionis diſerte ſcribit, *Spiritum um etiam dari ſine externo verbo, nempe rbum internum, quod illo non eſt infir-* Idem repetit Joh. Hoffmeiſterus p. 55. x ſcholaſticis dicit, *gratiam non eſſe ad- m ſacramentis.* At diſtinguendus eſt ca- ceſſitatis extraordinarius ab ordinario in io ſalutis agendi modo, neque enim ille opponendus. Toſtatus quæſt. XXV. in cap. Matth. negat *virtutem aliquam realiter in verbis Chriſti ad diſcipulos: Dominus us habet*; de phyſica virtute id concedi- manet interim, quod divina virtus per rba ſe exſeruerit. 2.) Qui Spiritus ſan- nſum a ſcripturæ verbis ſeparant, illi ha- s & hoc reſpectu Schwenkfeldianiſmum gnant. Sed Pontificii Spiritus ſancti m a verbis ſcripturæ ſeparant. Ergo. *Ad- m* in tract. de interp. ſcript. demonſtra- fuit. Vt enim Schwenkfeldius ad ſpiritum tum homines remittit, per quem ſcriptu- at intelligendæ, ita pontificii in eccleſia & eccleſiam, hoc eſt, ut ultima analyſis docet, ntifice & apud pontificem, illum ſcriptu- ὑπεύθυνον interpretem, Spiritum ſanctum endum eſſe ſtatuunt; contra vero negant, *turam dicere poſſe, quis ſit verus ſuus ſen-* hoc eſt, negant ex ipſa ſcriptura verum turæ ſenſum & genuinam Spiritus ſancti ntiam addiſci poſſe. Becanus in lib. de jud. rov. p. 78. §. 51. *Aliud eſt verba ſcriptu- eſſe clara, aliud ſenſum ſcripturae eſſe cla-. Nam claritas verborum pendet ex cognitio- ne grammatices, claritas autem ſenſus ex inten- tione & conſilio Spiritus ſancti*; ubi re ipſa negat, ex verbis ſcripturæ ſenſum Spiritus ſan- cti colligi poſſe vel debere. 3.) Qui ſcripturam vocant *literam mortuam*, illi hactenus & hoc re- ſpectu ſunt Schwenkfeldiani. Sed pontificii ſcri- pturam vocant literam mortuam per Spiritum eccleſiæ animandam & recte explicandam. Ergo. *Adſumtum* probant illa emblemata, quibus ſcripturam paſſim ornant. Cuſanus epiſt. II. *Eccleſia non poteſt ad literam ſcripturae ob- ligari, licet ſemper ad Spiritum. Intellectus, qui cum eccleſiae praxi concurrit, eſt Spiritus vivificans.* Piggius lib. I. eccleſ. hierarch. c. 2. *Scripturae ſunt velut plumbea Lesbiae aedifica- tionis regula, quae ad ſenſum, quem quis an- te ſecum praeſumſerit, adcommodari ſe facile patiantur.* Andradius in def. Trid. fid. ne- gat, *quidquam ineſſe divinitatis in illis libris, quibus ſacra myſteria conſignata ſunt.* Coſterus in enchir. p. 43. *Chriſtus eccleſiam ſuam nec a chartaceis ſcriptis pendere, nec membranis myſteria ſua committere voluit, ſed cum ſpiri- tualem conſtitueret eccleſiam, ſuo Spiritu ſan- cto informatam, uſus eſt ſublimiore charactere, ſcribens digito Dei in corde eccleſiae.* p. 45. *Scripturae ſunt litera mortua, ſcripta atramento in membrana vel charta.* (*) 4.) Qui ſcriptu- ræ lectionem laicis interdicunt, illi in ſcriptu- ras ſacras, ſi non magis, tamen æque iniurii ſunt ac Schwenkfeldiani, qui lectionem ſcriptu- ræ concedunt, ſed negant, ex illius lectione vel meditatione fidem accendi. Atqui ponti- ficii a lectione ſcripturarum laicos arcent. Er- go. Quod vero Bellarminus *oblique* lib. III. de verbo Dei c. 3. §. at hæret, Gretſerus lib. I. de-

Eadem erat vox Schwenkfeldii p. 12. de ſcript. *ſcri- ptura eſt vox humana, ſonitus, ſtrepitus & mor- tua litera.* Excipit Gordonus in epit. controv. I. c. 3 *haec omnia, a pontificiis adſeri de ſola nuda & mortua litera, quae vero ſenſu caret, non vero de ipſa literae vita & anima, ſeu vero ſenſu.* Reſp. quærimus quid per *literam*, quid per *literae ani- mam* intelligant? Per illam ſcriptum Dei verbum, prout eſt in codice biblico atramento exaratum, per hanc ſenſum ab eccleſia ſuopte Spiritu & proprio auſu illatum intelligunt. Quid inde conſequitur aliud, quam ipſum adhuc Dei verbum ſcriptum ſine pon- tificis interpretatione conſideratum eſſe literam mor- tuam, quæ demum animam & quaſi vitam accipiat a pontifice. Ex Fauſti Socini tract. de eccleſia in ex- plic. loci Matth. XVI. 19. p. 72. & ſeqq. adparet, neque ipſos Photinianos ſincere credere, quod mi- niſtri eccleſiæ revera & efficaciter (tametſi organice) pœnitentibus hominibus peccata remittant, ſed eos ſentire, quod tantum ſignificative & declarative id faciant. GERHARDVS.

I. defenſ. de ſcript. c.2. *directe* Schwenkfeldianiſmum nobis tribuit, ac *ſpiritum Schwenkfeldianum & Lutheranum eumdem eſſe* ſcribit, ejus adcuſationis falſitas in tract. de interpr. ſcripturæ fuit detecta.

Hypotheſes contra Schwenkfeldii errorem. §. CCLIII. Ceterum, ut ſtatus quæſtionis inter nos ac Schwenkfeldianos eorumque adſeclas ſit illuſtrior, notandæ ſunt ſequentes hypotheſes. 1.) Verbum Dei ſcriptum ſive ſcriptura ſacra hic a nobis accipitur non tam *formaliter*, prout literarum apicibus deſcribitur, vel voce articulata miniſtri profertur, quam *materialiter*, prout conſilium & voluntatem Dei nobis proponit, hoc eſt, non tam ratione *ſignorum*, quæ ſunt voces ſcriptæ vel prolatæ, quam ratione *ſignati*, quod eſt ſententia illis vocibus ſcriptis vel prolatis ſignificata. 2.) Per verbum a nobis hoc loco intelligitur non λόγος ὑποςατικὸς, qui eſt Chriſtus, Joh. I. 1. Apoc. XIX. 13. ſed λόγος προφορικὸς, verbum Dei, vel ab ipſo Deo immediate, vel per Chriſtum, prophetas & apoſtolos prolatum, & in ſcripturas ab illis redactum. 3.) Diſtinguendum eſt inter *cauſam principalem*, & *inſtrumentalem*. Miniſterium verbi & ſacramentorum nequaquam ſtatuimus cauſam converſionis ac ſalutis principalem; hic enim honor ſoli Deo competit, ſed inſtrumentalem, ut ipſum miniſterii nomen arguit. Nec tamen opponenda eſt cauſa *principalis* cauſæ *inſtrumentali*, cum effectus de utraque *aeque*, licet non *aequaliter* prædicetur. 4.) Diſtinguendum inter inſtrumenta *ex neceſſitate*, & *ex libera voluntate* adhibita. Architectus domum exſtructurus adhibet artis ſuæ inſtrumenta ex neceſſitate, quia ſine illis non poteſt producere opus. Sed tale inſtrumentum converſionis & ſalutis non eſt verbum, Deus enim etiam abſque verbo poſſet hominem convertere; ſed ex libera voluntate hunc ordinem inſtituit, quod ordinarie non niſi per verbum & ſacramenta converſionem & ſalutem in hominibns operari velit. 1 Cor. I. 21. *Placuit Deo per ſtultitiam praedicationis ſalvos facere credentes.* 5.) Verbum Dei nequaquam ſtatuimus eo mod[o] cauſam inſtrumentalem converſionis ac ſ[alutis] quaſi vis aliqua *naturalis* ad hunc effectu[m pro]ducendum *ſubjective* inhærens illi inſi[t,] quia *Deo placuit* ad divinum illum eff[ectum] converſionis ac ſalutis hominum verbu[m ex]ternum tanquam cauſam inſtrumentaliter [agen]tem evehere, nec immediate, ſed medi[ate] negotio ſalutis cum hominibus agere. [Ali]quid igitur verbo externo hac in parte t[ribui]tur, illud omne ac totum a divina ordi[natio]ne dependet. 6.) Quemadmodum alias [effe]ctus prædicatur de inſtrumento non qu[oquo]que modo ſe habente, ſed quatenus ill[i in] *uſu* conſiſtit; ita quoque converſio & ſalu[s ho]minum prædicatur de verbo Dei, non q[uate]nus in charta continetur, vel voce rec[itatur] extra ſuum proprium & legitimum uſum [divi]nitus inſtitutum, ſed quatenus adnunci[atur,] prædicatur, legitur, meditatione expen[ditur,] hoc eſt, quatenus eſt in proprio, legitim[o ac] ordinario ſuo officio ac uſu, in quem d[ivini]tus eſt inſtitutum, quo pertinet comp[aratio] Brentii adlegata in tract. de evang. § 7.) Vſus ille tam in lectione, quam in a[uditu] verbi conſiſtit, idem enim eſt ac manet ve[rbum] Dei, ſive legatur, ſive prædicetur & audi[atur,] proinde ſalutares illi effectus, quos præ[dica]tioni verbi ſcriptura tribuit, etiam lectio[ni &] meditationi ejusdem tribuendi ſunt, que[m ad]modum amicum audit, & verbis ejus a[fficitur,] non ſolum qui præſentem eum a[udit,] ſed etiam qui literas ejus legit. 8.) Aliu[d eſt] *diſtinguere*; aliud *ſeparare* ac divellere. [Scri]ptura & nos cum ea media ſalutis exter[na ab] interna Dei virtute & operatione diſtingui[mus,] ita ut aliud ſit prædicatio & auditus verbi, [aliud] interior converſio; in baptiſmo aliud aqu[æ af]fuſio, aliud interna regeneratio &c. ſed [ex il]la diſtinctione non eſt inferenda nefaria [ſepa]ratio ac divulſio, cum ex ipſa Dei ordin[atio]ne media ſalutis externa & interna illa virtus & operatio ſint conjuncta. Placuit [enim] Deo ſpiritualia & cœleſtia ſua beneficia [per] media externa nobis conferre. 9.) Quod [ver]bi & ſacramentorum miniſterio in ſcrip[tu-]

tribuitur, illud etiam miniſtris, verbi præconibus & ſacramentorum adminiſtris tribuitur, non ratione *perſonae*, ſed ratione ſui *miniſterii*, quatenus ſcilicet verbum prædicant, & ſacramenta adminiſtrant. *Sic evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem*; Rom. I. 16. & Timotheus prædicans Evangelium *ſalvat ſe ipſum & eos, qui ipſum audiunt* 1. Tim. IV. 16. 10.) Diſtinctæ quæſtiones ſunt de *efficacia verbi divini in genere*, & de *efficacia evangelii in ſpecie*. Quando in genere quæritur de verbo Dei & ejus efficacia; recte reſpondetur, quod non ſit litera mortua, ſed efficax inſtrumentum, per quod Deus efficaciter in hominibus operari velit & operetur. Quamvis enim lex non ſit medium atque organum illud, per quod Deus vult accendere fidem in Chriſtum; tamen & ipſa non eſt litera mortua, ſed *occidens*, ut loquitur apoſtolus 2. Cor. III. 6. *iram operans*, Rom. IV. 15. ſicque in ſuo genere non minus efficax, quam evangelium. Quando vero in ſpecie quæritur de *evangelio* & ejus *efficacia*; recte reſpondetur, quod evangelium ſit organum illud, per quod detur Spiritus ſanctus, fidem in cordibus accendens, regenerans ac renovans hominem ad vitam æternam. 11.) Diſtinguendi ſunt effectus *verbi proprii* ab *accidentariis*. Sic *proprius* evangelii effectus eſt, quod adferat fidem, pacem conſcientiæ, reconciliationem cum Deo, donationem Spiritus ſancti & vitam æternam &c. *Accidentarius* effectus eſt, quod adferat crucem ſuis confeſſoribus, quod mundum offendat, quod ſit occaſio excœcationis incredulis & impiis &c. Vid. tract. de evang. §. 45. & 46. Hoc loco potiſſimum de propriis verbi effectis agitur, ad quos ſalutari Dei conſilio eſt ordinatum.

§. CCLIV. Hiſce præmiſſis producimus argumentorum noſtrorum aciem, quæ in duas claſſes generales diſtingui poſſunt. Prior complectitur ea, quæ de *efficacia verbi*; poſterior ea, quæ tum de *efficacia ſacramentorum* in genere, tum in ſpecie *de baptiſmi & euchariſtiae efficacia* agunt. Poſterioris claſſis argumenta produximus ſuperius in tract. de ſacramentis, de baptiſmo & de euchariſtia, reſtat igitur, ut priorem duntaxat claſſem hoc loco ordinemus. Ac poſſent quidem illius claſſis argumenta eo modo ordinari, ut primo loco producerentur dicta ſcripturæ ea, quæ *de efficacia verbi in genere*; ſecundo loco ea, quæ *de efficacia legis & evangelii in ſpecie* agunt; verum quia hic proprie non quæritur, quæ dicta de lege, quæ de evangelio ſint accipienda, ſed ſufficit contra Schwenkfeldium demonſtrare, verbum eſſe efficax organum, per quod Deus in negotio converſionis & ſalutis operetur, ideo alia ratione claſſem noſtrorum argumentorum ordinabimus.

Argumenta contra Schwenkfeldium. 1.) Ex pſalmis Davidicis.

§. CCLV. *Primam* claſſem adſignamus teſtimoniis Spiritus S. *ex pſalmis deſumtis. Pſ. XIX. 8. Lex Domini immaculata, convertens animas; teſtimonium Domini fidele, ſapientiam praeſtans parvulis.* v. 9. *Praecepta Domini recta; laetificantia corda; praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Pſ. CXIX. 92. *Niſi lex tua fuiſſet conſolatio mea, periiſſem in adflictione mea.* v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Ex hiſce dictis ſic concludimus: Quidquid convertit animas noſtras, ſapientiam præſtat parvulis, lætificat cor, illuminat oculos, conſolatur animas, ac lumen præſtat ſemitis noſtris, illud effectuum iſtorum eſt vel principalis, vel inſtrumentalis cauſa. Sed verbum Dei convertit animas noſtras, ſapientiam præſtat parvulis, lætificat cor, illuminat oculos, conſolatur animas, ac lumen præſtat ſemitis noſtris. Ergo effectuum illorum eſt vel principalis, vel inſtrumentalis cauſa. Non principalis, quia hic honor ſoli Deo competit. Ergo inſtrumentalis. *Majoris* connexio eſt manifeſta, quandocunque enim effectus de ſua efficiente prædicatur, id fit vel principaliter, vel inſtrumentaliter. Excipit Schwenkfeldius I.) *In aliis ſcripturae dictis Deo tribui hunc effectum, quod nos doceat & convertat*: Pſal. LXXXV. 9. *Audiam, quid loquatur Dominus.* Pſ. XCIV. 12. *Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.* Pſ. CLXIX. 33. *Doce me Domine*

mine viam juſtificationum tuarum. Matth. XI. 27. *Nemo novit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* cap. XVI. 17. *Caro & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus, qui eſt in cœlis.* Joh. I. 18. *Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit.* Reſp. vitioſa eſt oppoſitio cauſæ *principalis* & *inſtrumentalis.* Deo hi effectus tribuuntur, ut cauſæ *principali*, verbo, ut cauſæ *inſtrumentali*; omnes enim illos effectus operatur Deus ut cauſa princeps, verum non immediate, ſed per verbum ſuum prædicatum, auditum, lectum &c. Quando igitur Schwenkfeldius ſic argumentatur: Quidquid Deo tribuitur, id ſcripturæ tanquam creaturæ tribui non debet. Sed Deo tribuitur docere & erudire homines, loqui in cor eorum &c. Ergo id ſcripturæ tanquam creaturæ tribui non debet: tunc in *majore* confundit rem & rei modum, ſic enim limitanda *major*: Quidquid Deo tribuitur, id ſcripturæ non debet tribui, ſcilicet eo modo, quo Deo tribuitur; niſi enim hæc limitatio admittatur, neganda erunt expreſſa ſcripturæ teſtimonia, quæ eosdem effectus, alio ſcilicet prædicandi modo, tribuunt verbo. *At*, inquis, *in dictis illis ſcripturae eſt manifeſta oppoſitio inter Deum & homines. Beatus homo, quem tu Domine erudieris, non qui ab homine docetur. Nemo hominum novit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare. Caro & ſanguis, hoc eſt, homo, non revelavit tibi, ſed Pater meus.* Reſp. homines conſiderantur dupliciter, primo *ut per peccatum excæcati*, quatenus cœcitatem ac tenebras ſecum in hunc mundum adferunt, natura ignari ſalutaris cognitionis Dei; ſecundo *ut a Spiritu ſancto illuminati*, quatenus per gratiam Spiritus S. luce verbi illuminati ad miniſterium verbi adhibentur, ac Dei συνεργοὶ in converſione & ſalute aliorum conſtituuntur. Oppoſitio illa Dei & hominum in revelatione & doctrina accipienda eſt reſpectu priori, non autem reſpectu poſteriori. II.) *Verbum non eſſe cauſam inſtrumentalem horum effectuum, ſed duntaxat ſignum, quia ſcilicet exterius ſignificet, quid Deus interius agere velit.* Reſp. Spiritus ſanctus nuſpiam dicit, quod verbum duntaxat hoc exterius ſignificet, quid Deus interius agat, ſed quod vere & efficaciter per verbum tanquam ſalutare organum Deus agat & operetur, ut ex ſequentibus adparebit. Aliud eſt Deum *per verbi praedicationem* operari converſionem, *aliud ſimul & una cum verbi praedicatione* converſionem operari; illud notat cauſam inſtrumentalem, hoc vero duntaxat ſignum: poteſt enim aliquid ſimul & una cum re quidpiam fieri, cujus tamen res illa nequaquam eſt organum vel inſtrumentum. Jam vero ſcriptura expreſſe teſtatur, Deum non ſolum una cum verbi prædicatione converſionem operari, ſed etiam per verbi prædicationem, ſicut de baptiſmo dicit, quod *per illum*, utpote *lavacrum regenerationis ac renovationis* Deus nos ſalvos faciat. Tit. III. 5. Ergo prædicatum verbum eſt non ſolum externum ſignum, ſed etiam efficax organum & inſtrumentum. Signum pertinet ad locum adjunctorum, inſtrumentum ad locum cauſarum. Plura contra hanc exceptionem adduximus in tract. de ſacram. §. 55.

§. CCLVI. *Secundam* claſſem adſignamus *dictis propheticis*. Eſ. LV. 10. *Quomodo deſcendit imber & nix de cœlo, & illuc ultra non revertitur, niſi inebriaverit terram, & fœcundat eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti & panem comedenti*: v. 11. *ſic erit verbum meum, quod egreditur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, ſed faciet, quaecunque volui, & proſperabitur in his, ad quae miſi illud.* Jer. XXIII. 29. *Numquid non verba mea ſunt quaſi ignis & quaſi malleus conterens petram?* Ex quibus locis ſic concludimus: Cuicunque tribuuntur efficaces actiones, illud non eſt litera mortua nec nudum ſignum. Verbo Dei prædicato tribuuntur efficaces actiones, videlicet *non reverti vacuum, ſed efficere, quae Deus voluit, inſtar ignis corda hominum frigida calefacere, & inſtar mallei corda hominum dura conterere.* Ergo verbum Dei prædicatum non eſt litera mortua nec nudum ſignum

2.) Ex dictis propheticis.

gnum, ſed efficax organum. Aut enim verbum Domini *ex ſe & ut cauſa principalis* efficax eſt ad tales effectus, ad convertendos ſcilicet & renovandos homines, aut *ex virtute Dei & ut cauſa inſtrumentalis.* Ex ſe, quantum ad literas & ſonum, non habet tantam efficaciam, neque etiam ut cauſa princeps eam exſerit; ergo habet eam ex virtute Dei, qui per verbum ex ore ſuo egreſſum, tanquam per ſalutare organum, in cordibus audientium ac meditantium efficax eſt, ac fidem & novos motus legi congruentes in illis accendit. Excipiunt I.) *de verbo prophetiae, non autem de verbo doctrinae apud Eſaiam eſſe ſermonem, hoc ſenſu, quod prophetiam ſequatur complementum.* Reſp. verbum doctrinæ æque eſt Dei verbum, ut verbum prophetiæ, neutrum igitur ſua efficacia deſtituitur. In modo efficaciæ fatemur eſſe differentiam; nam verbum ſimplicis prophetiæ effectum & complementum ſuum ſortitur fruſtra renitentibus ac repugnantibus hominibus, ſed verbum doctrinæ non adfert ſimplicem & abſolutam ſive irreſiſtibilem (ut vocant) converſionis neceſſitatem, verum ſi audiatur, nec proterve Spiritus ſancti per verbum operationi reſiſtatur. Nunquam tamen *verbum doctrinae* plane omni effectu deſtituitur. Quibus enim non eſt *odor vitae in vitam*, illis eſt *odor mortis in mortem.* 2. Cor. II. 15. Ergo ſi vel maxime in ſpecie de verbo prophetiæ apud Eſaiam eſſet ſermo, nihilo tamen minus efficaciam verbi illius, quod eſt converſionis medium, probaret. Sed circumſtantiæ textus oſtendunt, in genere de verbi ſui efficacia Deum loqui; in antecedentibus enim agitur de vocatione gentium ad regnum Chriſti per verbum evangelii; protaſis etiam comparationis oſtendit, de illo verbo proprie eſſe ſermonem, quod inſtar fœcundæ pluviæ terram germinare & fructificare facientis animas hominum irrigat, & ad bonum fertiles reddit. II.) *Apud Jeremiam intelligi verbum eſſentiale.* Reſp. imo vero in verſu proxime antecedente diſerte loquitur Dominus de verbo prædicato, quod a pſeudoprophetarum ſomniis diſtinguit, v. 28. *Propheta qui habet ſomnium, narret ſomnium, & qui habet ſermonem meum, loquatur ſermonem meum vere. Quid paleis ad triticum, dicit Dominus?* id eſt, hominum doctrinæ ſunt leves & inanes, nullum præbentes fructum, nullum ſpiritualem ſuccum, ſed verbum meum eſt inſtar tritici, imo inſtar ignis & mallei; poſtea additur v. 30. *Ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui furantur verba mea,* hoc eſt, qui auditores ſuos celant verba mea, & ſua duntaxat figmenta proponunt, quæ omnia de verbo prædicato ibi ſermonem eſſe, evidenter oſtendunt.

§. CCLVII. *Tertiam* claſſem argumentorum petimus *ex dictis Chriſti*, Matth. XIII. 23. Marc. IV. 20. Luc. VIII. 15. *Semen eſt verbum Dei: quod in bonam terram cadit, hi ſunt, qui in corde honeſto ac bono audientes verbum retinent, & adferunt fructum in patientia.* Joh. V. 39. *Scrutamini ſcripturas, quia vos videmini in illis vitam aeternam habere, & illae ſunt, quae de me teſtificantur.* cap. VI. 63. *Verba, quae locutus ſum vobis, ſunt Spiritus & vita.* v. 68. *Verba vitae aeternae habes.* cap. VIII. 31. *Si manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis.* v. 51. *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in aeternum.* cap. XVII. 20. *Non pro illis tantum rogo, ſed etiam pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum* (apoſtolorum) *in me.* Ex quibus ſic concludimus: Quod eſt ſemen fructificans, ac verbum vitæ, per quod reddimur credentes ac diſcipuli Chriſti, quod conſervat nos a morte æterna, & in quo eſt vita æterna, illud non eſt litera mortua, ſed efficax organum converſionis ac ſalutis. Sed verbum Dei eſt ſemen fructificans, verbum vitæ, per quod reddimur credentes ac diſcipuli Chriſti, quodque conſervat nos a morte æterna, & in quo eſt vita æterna. Ergo non eſt litera mortua, ſed efficax organum converſionis ac ſalutis. Repetit Schwenkfeldius ſuam exceptionem *de verbo Dei eſſentiali haec eſſe accipienda.* Reſp. circumſtantiæ textus oſtendunt contrarium. Chriſtus enim,

3.) *Ex dictis ſalvatoris.*

enim, qui eſt eſſentiale Dei verbum, confert ſe ipſum ſeminatori, Matth. XIII. 37. jam vero ſemen eſt diſtinctum a ſeminatore. Ergo etiam verbum Dei, quod per ſemen intelligitur, eſt diſtinctum a Chriſto. Talia quoque tribuuntur ſemini, quæ non competunt verbo Dei eſſentiali, dicitur enim *cadere ſecus viam, & ab avibus cœli devorari; cadere inter ſpinas, & ab illis ſuffocari.* In Johanne itidem Chriſtus ſe ipſum ut verbum Dei eſſentiale a verbo prædicato diſtinguit, ac notanter addit, ſibi ſermonem eſſe de illo verbo, quod locutus eſt, & quod apoſtoli ſint in mundo prædicaturi.

4.) *Ex dictis apoſtolicis.*

§. CCLVIII. *Quartam* claſſem argumentorum petimus *ex dictis apoſtolicis.* Rom. I. 16. *Non me pudet evangelii, eſt enim potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* cap. X. 17. *Fides eſt ex auditu, auditus autem per* Dei *verbum.* cap. XV. 4. *Quaecunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem haberemus.* 1. Cor. I. 21. *Poſtquam mundus per ſuam ſapientiam Deum non cognovit, placuit* Deo *per ſtultitiam praedicationis ſalvos facere credentes.* Eph. I. 13. *Cum audiſſetis verbum veritatis, evangelium ſalutis.* Col. I. 6. *Verbum veritatis, evangelii in univerſo mundo eſt, & fructificat, & creſcit.* 2. Tim. III. 15. *Sacrae literae poſſunt te σοφίσαι, ſapientem reddere ad ſalutem.* v. 16. *Omnis enim ſcriptura divinitus inſpirata & utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in juſtitia.* Heb. IV. 12. *Vivus ſermo* Dei, *& efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad diviſionem animae ſimul ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, ac dijudicans cogitationes & conceptus cordis.* Jac. I. 18. *Genuit nos voluntarie verbo veritatis, ut ſimus primitiae creaturarum ejus.* v. 21. *Suſcipite verbum ἔμφυτον, quod poteſt ſalvare animas veſtras.* 1. Petr. I. 23. *renati ſumus non ex ſemine corruptibili, ſed ex incorruptibili per verbum Dei viventis.* Ex illis ſic concludimus: Per quod Deus in hominibus accendit fidem, illos regenerat, conſolatur & ſalvat, quod eſt utile ad docendum, arguendum, corrigendum, & erudiendum, quod eſt vivum & efficax, gladio ancipiti penetrantius &c. illud non eſt litera mortua, ſed efficax organum converſionis & ſalutis. Sed per verbum ſuum Deus in hominibus accendit fidem, eos regenerat, conſolatur & ſalvat, ac verbum illud Dei eſt utile ad docendum, arguendum, corrigendum & erudiendum, eſtque vivum & efficax, gladio ancipiti penetrantius. Ergo verbum Dei non eſt litera mortua, ſed efficax organum converſionis ac ſalutis. Hiſce addimus dicta, quæ proprie & ſpecifice de efficacia legis loquuntur: Rom. IV. 15. *Lex iram operatur.* 2. Cor. III. 6. *Lex eſt litera occidens.* Quodcunque operatur iram Dei & occidit, non eſt litera mortua, quomodo enim id, quod ἀέργον & mortuum eſt, operaretur & occideret? Sed lex operatur iram & occidit. Ergo lex non eſt litera mortua. Excipit Schwenkfeldius 1) Rom. I. 16. *nomine evangelii intelligi ipſum Chriſtum, eſſentiale Dei verbum, cum de tali evangelio apoſtolus ibi loquatur, cui eſſentialis Dei proprietas, videlicet potentia, competit. Jam vero ſoli verbo eſſentiali, videlicet Chriſto, non autem verbo praedicato eſſentialis Dei proprietas, videlicet potentia competit.* Reſp. evangelium definiente ſcriptura eſt prædicatio de Chriſto. Ergo non eſt ipſe Chriſtus, nec uſpiam in tota ſcriptura invenietur locus, in quo evangelii nomen de ipſo Chriſto ratione eſſentiæ accipiatur. Adde, quod in hoc ipſo loco circumſtantiæ textus oſtendunt, non Chriſtum ratione eſſentiæ, ſed prædicationem de Chriſto, evangelii nomine ab apoſtolo intelligi, ſiquidem v. 15. dicit, *ſe eſſe promtum Romanis evangelizare, ſive evangelium praedicare,* poſtea v. 16. de illo ipſo evangelio prædicato dicit, *quod ſit potentia Dei ad ſalutem.* Notanter etiam in textu græco vocatur *evangelium Chriſti*, ergo eſt diſtinctum ab ipſo Chriſto; ac v. 9. dicit apoſtolus, quod *ſerviat Deo in evangelio Filii ejus*: v. 1 & 3. quod

Exceptiones 1.) ad Rom. I. 16.

quod *ſit ſegregatus ad evangelium de Filio Dei*; utique ergo evangelium illud, de quo poſtea prædicat, quod ſit potentia Dei ad ſalutem omni credenti, diſtinctum eſt ab ipſo Chriſto, de quo evangelium concionatur. Dicitur autem illud verbum evangelii *potentia Dei*, quia ſcilicet in uſu divinitus inſtituto eſt efficax organum & medium, per quod Deus in cordibus hominum ſalutarem ſuam efficaciam exſerit ad eorum ſalutem. Cum hæmorrhouſa Chriſti veſtem tangens a profluvio ſanaretur, dicit Marcus cap. V. 30. *virtutem a Chriſto exiiſſe*, id quod Lucas cap. VI. 19. in reliquorum etiam ægrotorum ſanatione contigiſſe adſerit, nequaquam hoc ſenſu, quaſi eſſentialis Chriſti virtus ab ipſo exierit, ſed quia potentia ſanandi per attactum veſtis, per impoſitionem manuum, per verbum mandati &c. efficaciter ſe exſeruit: ita quoque evangelium Chriſti eſt potentia Dei ad ſalutem, quia potentia ſalvandi per evangelium prædicatum, auditum ac fide receptum efficaciter ſeſe exſerit. Ambroſius in comm. h. l. *Praedicatio apoſtolica virtus Dei eſt, quae invitat ad fidem, & dat ſalutem omni credenti, dum peccata donat & juſtificat, ut a ſecunda morte detineri non poſſit ſignatus myſterio crucis, praedicatio enim crucis Chriſti indicium eſt mortis victae.* Neve ulla reſtet de hac interpretatione dubitatio, conjungimus locum 1. Cor. I. 17. & 18. ubi diſertis verbis evangelium a Paulo prædicatum dicitur Dei virtus: *Non miſit me Chriſtus* (inquit) *ad baptizandum. ſed ad evangelizandum, non in ſapientia verbi, ut evacuetur crux Chriſti.* v. 18. Verbum enim crucis (de cruce, hoc eſt, de Chriſto crucifixo) pereuntibus quidem ſtultitia eſt, nobis autem, qui ſalvi fiunt, Dei virtus eſt.

2.) ad Rom. X. 17. §. CCLIX. II.) Rom. X. 17. *intelligi verbum internum, cum in textu non dicatur, quod ex praedicatione verbi externi ſit fides, ſed quod ex auditu, ſcilicet interno, qui immediate eſt a Spiritu ſancto, fides oriatur. Si enim fides eſſet ex praedicatione & auditu verbi externi, conſequens foret, omnes, qui verbum audiunt, ad fidem pervenire, quod tamen minime fieri videmus; unde etiam accuſat Lutherum, quod vitioſe textum verterit: Der Glaube kömpt aus der Predigt, das predigen aber durchs Wort Gottes.* Reſp. ad fidem requiri etiam auditum internum, & internum illum auditum eſſe a Spiritu ſancto, facile concedimus; ſed hoc in quæſtione eſt, an Spiritus ſanctus *immediate* operari velit fidem & internum illum auditum ſive adſenſum? Schwenkfeldius id adfirmat, nos vero negamus, & rationem petimus ex hoc textu apoſtolico. Conſtat enim ex antecedentibus & conſequentibus, apoſtolum loqui de verbo prædicato & audito, ac de eo diſerte adfirmare, quod per illud Deus velit eſſe efficax ad fidem v. 14. inquit: *Quomodo invocabunt, in quem non credunt? quomodo credent, de quo non audiverunt? quomodo vero audient, ſine praedicante?* v. 15. *Quomodo vero praedicabunt, niſi mittantur?* v. 16. *Sed non omnes obedierunt evangelio; Eſajas enim dicit: Domine, quis credit auditui noſtro?* v. 16. *Ergo fides ex auditu, auditus per verbum Dei.* Oſtendit apoſtolus pulcerrima quadam gradatione ordinem, quem Deus in hominibus convertendis & ſalvandis obſervet, quod ſcilicet nolit immediate agere, ſed inſtituerit miniſterium docendi, per quod cum hominibus velit agere, ſicut etiam Eph. IV. 11. ac 12. dicit, *Chriſtum dediſſe apoſtolos, prophetas, evangeliſtas, paſtores ac doctores ad inſtaurationem ſanctorum in opus miniſterii ad aedificationem corporis Chriſti.* Nequaquam igitur a mediis ſalutis excluditur auditus verbi externus, ſed potius includitur, ut oſtendit relatio inter prædicationem & auditum. Vt enim prædicatio eſt externa, ita quoque auditus eſt externus, per quem Deus ad excitandum auditum internum & fidem vult eſſe efficax, ſicut de Lydia dicitur: Act. XVI. 14. *quod Dominus aperuerit ei cor*, προσέχειν, *ut intenderet his, quae a Paulo dicebantur.* Neque quidquam vitii eſt in verſione Lutheri, quæ petita eſt ex idiotiſmo hebraico dicti prophetici verſu proximo ab apoſtolo citati: *Domine quis credit auditui noſtro*, לִשְׁמֻעָתֵנוּ,

hoc

hoc eſt, *praedicationi noſtrae*, quia שְׁמוּעָה Hebræis ſignificat non ſolum audiendi actionem, ſed etiam μετωνυμικῶς *ſermonem, qui auditur ex alio, rumorem ad aures delatum.* Gen. XXIX. 13. *Poſtquam audivit Laban*, שֵׁמַע, *auditum Jacobi*, id eſt, ſermonem ſive rumorem de Jacobo. Hanc loquendi formam etiam evangeliſtæ in nov. teſt. ſecuti ſunt: Matth. XIV. 1. *Audivit Herodes ἀκοὴν ἰησῦ, rumorem ſive famam de Jeſu.* Ita quoque hoc loco: *Quis credidit τῇ ἀκοῇ auditui noſtro*, hoc eſt, ſermoni de Chriſto, quem audivimus de Chriſto & ſparſimus, rumori, quem audivimus ex ore prophetarum. Quod enim prophetæ prædicarunt, illud prius a Deo interius eos docente audierunt, unde ipſorum prædicatio vocatur auditus. Eodem ſenſu neceſſario accipitur in verbis ſequentibus, quæ immediate cum illis cohærent, imo ex illis συμπεράσματος loco deducuntur: *Fides eſt ex auditu*, hoc eſt, ex prædicatione, auditus autem per verbum prædicatum. Gal. III. 2. *An ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* hoc eſt, ex prædicatione evangelii, per quam auditam & meditatione expenſam Spiritus ſanctus vult operari fidem. Neque quidquam roboris ineſt ἐνςάσει Schwenkfeldianæ: *Si fides eſſet ex prædicatione & auditu verbi externi, omnes ad fidem pervenirent;* quia prædicatio & auditus verbi externi conſideratur dupliciter; *primo* quatenus ex Dei ordinatione eſt medium efficax converſionis & fidei; *ſecundo* quatenus ex parte hominum ſalutaris illa Spiritus ſancti efficacia impeditur, quando ſcilicet verbum prædicatum quidem auditur, ſed interim Spiritui ſancto pertinaciter reſiſtitur ac repugnatur, qua ratione ex accidenti verbum prædicatum & auditum non eſt in illis ad fidem & ſalutem efficax, interim tamen non deſinit eſſe fidei & ſalutis organum reſpectu divinæ ordinationis conſideratum, ſicut baptiſmus non deſinit eſſe lavacrum regenerationis & renovationis, licet actu in quibusdam adultis, hypocritis ſcilicet & impiis, regenerationem ac renovationem non operetur.

§. CCLX. III.) 1. Cor. I. 21. *per ſtultitiam praedicationis non intelligi externam verbi praedicationem, ſed myſterium redemtionis, hoc eſt, ipſum Chriſtum crucifixum, ſiquidem talis explicatio addatur:* 1. Cor. II. 2. *Non judicavi, me quidquam ſcire inter vos, niſi Jeſum crucifixum.* Reſp. quid per *ſtultitiam praedicationis* in textu apoſtolico intelligendum ſit, non opus ex incertis conjecturis divinare, cum ex ſerie contextus ſit clariſſimum. v. 17. *Non miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare, non in ſapientia ſermonis, ne evacuetur crux Chriſti.* v. 18. *Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt, nobis autem, qui ſalvi fiunt, eſt Dei virtus:* v. 21. *quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam praedicationis ſalvos facere credentes.* Quod intelligitur per *verbum crucis*, ſive de Chriſto crucifixo, v. 18. illud etiam intelligitur *per ſtultitiam praedicationis*, v. 21. ut oſtendit manifeſta illorum verſiculorum connexio. Atqui per verbum crucis v. 18. intelligitur evangelium de Chriſto, ut adparet ex connexione v. 17. & 18. Ergo etiam per ſtultitiam prædicationis intelligitur evangelium de Chriſto. Regerit Schwenkfeldius, 1.) *apoſtolum non dicere, per ſtultam praedicationem ſalvos fieri credentes, quod de externa verbi praedicatione potuiſſet accipi: ſed per ſtultitiam praedicationis, hoc eſt, per ipſum Chriſtum, qui eſt Judaeis ſcandalum, gentilibus ſtultitia*, ut exponitur v. 23. Reſp. hebraiſmus ille in ſcriptis apoſtolorum uſitatiſſimus eſt: *juſtitia & ſanctitas veritatis*, hoc eſt vera, Eph. IV. 24. *Miſit illis Deus efficaciam erroris*, hoc eſt, efficaces errores, 2. Theſſ. II. 11. *O profunditatem divitiarum*, id eſt, o profundas divitias; Rom. XI. 33. ita quoque hoc loco per ſtultitiam prædicationis intelligitur prædicatio evangelii, quæ coram mundo adparet ſtulta. Nec repugnat huic interpretationi v. 23. ubi Chriſtus dicitur eſſe *gentilibus ſtultitia*: id enim de Chriſto non prædicatur abſolute, ſed certo reſpectu, quatenus ſcilicet prædicatur in evangelio; jam vero

3.) *Ad 1. Cor. I. 21.*

ro idem eſt, ſive dicas, prædicatio evangelii de Chriſto eſt gentilibus ſtultitia, ſive Chriſtus in evangelio prædicatus eſt gentilibus ſtultitia, quemadmodum idem eſt, ſive dicas, fides Chriſtum adprehendens imputatur nobis ad juſtitiam, ſive Chriſtus fide adprehenſus eſt noſtra coram Deo juſtitia. 2.) *Mentionem fieri credentium, qui ſalvi fiant. Jam vero non niſi reſpectu Chriſti dici credentes, proinde etiam per ſtultitiam praedicationis intelligi ipſum Chriſtum.* Reſp. ſubordinata non ſunt ſibi invicem opponenda; credentes non niſi reſpectu Chriſti dicuntur credentes, ſed Chriſtum fide adprehendere non poſſunt, niſi quatenus in evangelio ipſius beneficia ipſis offeruntur. Ergo inter Chriſtum in evangelio oblatum & inter evangelium de Chriſto prædicatum non eſt oppoſitio, ſed potius ſubordinatio ac mutua relatio. Quamvis vero effectus ſalutis aliter de Chriſto, aliter de evangelio prædicetur, Chriſtus enim eſt cauſa principalis, evangelium inſtrumentalis; tamen ex eo, quod per Chriſtum dicimur ſalvari, non poteſt, nec debet inferri, nos non ſalvari per evangelium, cum cauſa principalis & inſtrumentalis ſibi non opponantur. Ex quibus de reliquis Schwenkfeldii exceptionibus, in quibus vitioſa oppoſitio cauſæ principalis & inſtrumentalis perpetuo recurrit, facile poteſt fieri judicium.

5.) Ex illis dictis, in quibus miniſtris verbi ſpirituales & divini effectus tribuuntur.

§. CCLXI. *Quintam* claſſem argumentorum petimus *ex illis ſcripturae locis*; in quibus miniſtris verbi ſpirituales & *divini effectus* tribuuntur, quatenus ſcilicet in prædicatione verbi & adminiſtratione ſacramentorum agunt ὀργανικῶς ad hominum converſionem & ſalutem. Dan. XII. 3. *Qui ad juſtitiam erudiunt multos, fulgebunt quaſi ſtellae.* Luc. I. 77. de Johanne baptiſta prædicitur, *quod daturus ſit ſcientiam ſalutis plebi iſraeliticae in remiſſionem peccatorum.* Joh. I. 7. *Hic venit in teſtimonium, ut teſtificaretur de lumine, ut omnes crederent per illum.* Act. XXVI. 18. de Paulo dicit Chriſtus: *Mittam te, ut aperias oculos gentilium, ut convertantur a tenebris ad lucem, a poteſtate ſatanae ad Deum, ut accipiant remiſſionem peccatorum, & partem ſanctorum in lumine.* Rom. XI. 14. *Glorificabo meum miniſterium, ut aliquos ex illis ſalvos faciam.* 1 Cor. III. 5. *Quid Apollo? quid Paulus? miniſtri ſunt, per quos credidiſtis.* v. 9. *Dei ſumus συνεργοὶ, Dei agricultura.* c. IV. 1. *Sic nos aeſtimet homo, ut miniſtros Dei & diſpenſatores myſteriorum Chriſti.* c. IV. 15. *Si decem millia paedagogorum habetis in Chriſto, tamen non multos patres, nam in Chriſto Jeſu genui vos per evangelium.* Gal. IV. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Chriſtus in vobis formetur.* Eph. III. 8. *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt haec gratia evangelizandi in gentibus imperveſtigabiles divitias Chriſti*, v. 9. *& illuminare omnes, quae ſit diſpenſatio ſacramenti.* Phil. v. 10. *Obſecro te pro filio, quem genui in vinculis.* 1. Tim. IV. 16. *Haec faciens te ipſum ſalvabis, & eos, qui te audiunt.* Ex illis dictis ſic concludimus: Cuicunque tribuuntur actus & effectus divini, illi ſunt eorum cauſæ vel principales, vel inſtrumentales, tertium non datur. Atqui miniſtris verbi tribuuntur effectus divini, erudire ad juſtitiam, dare ſcientiam ſalutis, aperire oculos gentium, illuminare, gignere Deo filios & ſalvare. Ergo ſunt eorum cauſæ vel principales vel inſtrumentales. Non principales, quia hic honor ſoli Deo debetur. Ergo inſtrumentales, quod ipſum ex ſequenti argumento erit evidentius. Regerit Schwenkfeldius, I) *Paulum nunquam ſe vocare medium ſalutis.* Reſp. qui ſe vocat miniſtrum, per quem homines credunt, ſive ad fidem adducuntur, is etiam ſe vocat miniſtrum ac medium ſalutis. Ratio eſt, quia fide reddimur participes ſalutis. Sed Paulus ſe vocat miniſtrum, per quem homines credunt, ſive ad fidem adducuntur. 1. Cor. III. 5. Ergo etiam ſe vocat miniſtrum ac medium ſalutis. Qui ſe vocat patrem ſpiritualem, & regenerationis opus ſibi tribuit ὀργανικῶς & inſtrumentaliter, is etiam medium ſalutis ſeſe conſtituit, quia regeneratio & ſalus ſunt immediate connexa. Sed Paulus ſe vocat patrem ſpiri-

ſpiritualem, & regenerationis opus ſibi tribuit ὀργανικῶς 1. Cor. IV. 15. Gal. IV. 19. Phil. v. 10. principaliter enim illud Deo competit. Ergo etiam medium ſalutis ſe conſtituit. Qui ſalvationem auditorum expreſſis verbis ſibi tribuit, ille aut cauſam principem, aut medium ſalutis conſtituit. Sed Paulus ſalvationem auditorum ſibi tribuit Rom. XI. 14. Ergo aut cauſam principem, aut medium ſalutis ſeſe conſtituit; non illud: ergo hoc. Qui ſe vocat diſpenſatorem myſteriorum divinorum, ille etiam eſt diſpenſator, ac proinde etiam medium ſalutis, quia in illis myſteriis, ac per illa myſteria ſalus hominibus diſpenſatur. Jam vero Paulus ſe vocat diſpenſatorem myſteriorum divinorum 1. Cor. IV. 1. Eph. III. 9. Ergo etiam eſt diſpenſator, ac proinde medium ſalutis. II.) *Johannem baptiſtam non praedicaſſe evangelium, ac proinde non fuiſſe medium fidei & ſalutis hominibus conferendae, cum tribuatur illi, quod duntaxat viam Chriſto paraverit.* Luc. I. 76. Reſp. contrarium oſtendimus in quæſtione de baptiſmo Johannis tract. de bapt. §. 45. & 59. Johannes non ſolum legis, ſed etiam evangelii prædicatione Chriſto viam paravit, quem digito demonſtrans vocavit *agnum Dei tollentem peccata mundi*, Joh. I. 29. 36. ac Zacharias diſerte ibidem exponit, qua ratione baptiſta Chriſto viam paraverit, videlicet *dando ſcientiam ſalutis, quae eſt in remiſſione peccatorum.*

6.) Ex illis locis, in quibus Chriſtus ac Spir. S. dicitur loqui per miniſtros.

§. CCLXII. *Sextam* argumentorum claſſem petimus ex illis locis, in quibus Chriſtus ac Spiritus ſanctus dicuntur *loqui in apoſtolis* & aliis miniſtris apoſtolorum doctrinam proponentibus, & in quibus inſtrumentales divinorum effectuum cauſæ miniſtri eccleſiæ ſtatuuntur. Matth. X. 20. *Non vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui in vobis loquitur.* Rom. XV. 18. *Non auſim loqui quidquam eorum, quae non effecit Chriſtus per me in obedientiam gentium verbo & facto.* 2. Cor. XIII. 3. *Siquidem experimentum quaeritis in me loquentis Chriſti.* Act. XI. 14. dicit angelus de Petro apoſtolo ad Cornelium: *Is dicet tibi verba, per quae ſalvaberis, & tu, & domus tua.* De Paulo dicit Chriſtus Act. IX, 15. *Hic erit mihi σκεῦος ἐκλογῆς, electum organum, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſrael.* Ex illis ſic colligimus: In quibuscunque Chriſtus ac Spiritus ſanctus loquitur, & per illos ad converſionem & ſalutem efficax eſt, illi ſunt organa Chriſti & Spiritus ſancti ſalutaria & efficacia. In apoſtolis & aliis eccleſiæ miniſtris apoſtolorum doctrinam tradentibus Chriſtus ac Spiritus ſanctus loquitur, & per illos ad converſionem & ſalutem efficax eſt. Ergo. Denique ultimo loco conjungimus exempla eorum, qui per prædicationem apoſtolorum ad Deum converſi, Spiritu ſancto donati, & ſalutis æternæ participes facti. Marc. XVI. 20. *Apoſtoli egreſſi praedicaverunt, ubique Domino cooperante*, videlicet ut juxta promiſſionem v. 16. ad fidem & ſalutem multos adducerent. Act. II. 40. *Petrus exhortabatur Iſraelitas verbis plurimis.* v. 41. *Et adpoſita ſunt illa die animarum circiter tria millia.* c. X. 44. *Adhuc loquente Petro cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum.* c. XI. 23. *Barnabas hortabatur omnes, ut propoſito cordis permanerent Domino*, v. 24. *quia erat vir bonus & plenus Spiritu ſancto & fide, & adpoſita eſt multa turba Domino &c.*

Argumenta Schwenkfeldii.

§. CCLXIII. Argumenta Schwenkfeldii ex hypotheſibus ſuperius adſignatis facili negotio ſolvuntur, in plerisque enim omnibus *oppoſitio cauſae principalis & inſtrumentalis* occurrit. Videbimus potiora fundamenta. Ex *ſcripturis* hæc adferuntur.

1.) Ex ſcripturis ſacris.

I.) Eſaj. LIV. 13. Jer. XXXI. 34. *Non docebit ultra vir proximum ſuum, ſed omnes erunt docti a Deo. Ergo Deus immediate per ſe ipſum, non autem per externum verbi miniſterium homines docet.* Reſp. expoſuimus horum dictorum verum & genuinum ſenſum ſuperius §. 46. hoc loco breviter dicimus: cauſa efficiens principalis non tollit inſtrumentalem, & beneficium in vita æterna exſpectandum non

miniſterii eccleſiaſtici in hac vita neceſ- n & fructum. II.) Pſ. LXXXV. 9. *Au- quid loquatur in me Dominus. Ergo non per verbum externum, ſed per ad- internos nobiſcum agit.* Reſp. verba in eo ſic habent: *Vtinam audiam Dominum item & conſolantem populum ſuum per etas;* illud autem (*in me loquatur*) non textu hebræo, & ſi maxime adeſſet, a propheta immediato Spiritus S. im- adflato ad quosvis alios non licet argu- im ducere. Denique verbum externum ritus ſancti impulſus interior non ſunt ita, ſed ſubordinata. III.) Act. I. 5. *Jo- r baptizavit quidem aqua, vos autem ba- imini Spiritu ſancto poſt dies hoſce non . Johannes igitur ſola aqua adſperſit es ſine Spiritu ſancto. Jam vero qualis iptiſmus Johannis, talis etiam reliquo- iniſtrorum.* Reſp. explicationem illius propoſuimus tract. de bapt. §. 54. IV.) . III. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit, autem dedit incrementum.* v. 7. *Itaque qui plantat, neque qui rigat, eſt ali- ſed Deus, qui dat incrementum; ubi in- tum fidei & bonorum ſpiritualium eo videtur Deo adtribui, ut miniſterio verbi ur.* Reſp. apoſtolus eo ipſo in loco v. 5. dicit: *Quid Apollo? quid Paulus? i ſunt, per quos credidiſtis*, ſive ad fi- erducti eſtis; neqnaquam igitur ſuo mi- o derogat omnem efficaciam, ſed oppo- e verba perverſæ opinioni ac diſſidiis hiorum, qui ex qualitate perſonarum ant de miniſterii efficacia, ac propterea iones diviſi dicebant: *Ego ſum Pauli, m Cephae, ego Apollo.* 1. Cor. I. 12. it igitur apoſtolus efficaciam miniſterii peculiaribus donis miniſtrorum, ab elo- , auctoritate vel acumine, ſed ab ipſo pendere. Nulla vero conſequentiæ le- forma ex eo evinci poteſt, quod ex- verbi miniſterium deſtituatur omni ef- Quamvis enim Pauli plantatio & A- igatio, adeoque omnium eccleſiæ mi- im opera ſit *nihil*, hoc eſt, irrita & fruſtranea, ſi remota divina efficacia conſide- retur, ac niſi Deus det incrementum; tamen placuit Deo incrementum illud ordinarie non niſi per ipſorum miniſterium dare, ſicut ver- bis proxime præcedentibus dicitur: *Miniſtri ſunt, per quos credidiſtis, & unicuique ſicut diviſit Dominus*; ac v. 9. *Dei ſumus συνεργοὶ, Dei agricultura.* V.) 1. Cor. IV. 20. *Regnum Dei non eſt in ſermone, ſed in virtute. Ergo fides & ſalus non poteſt ſperari ex ſer- mone externo.* Reſp. loquitur apoſtolus de ſermone πεφυσιωμένων, ut patet ex verſu pro- xime præcedente, ac de *perſuaſibilibus huma- nae ſapientiae verbis*, ut colligitur ex 1. Cor. II. 4. quibus opponit *oſtenſionem Spiritus & virtutis*; ſed illa ipſa Spiritus & virtutis divi- næ ἀπόδειξις exhibet ſe per prædicationem ver- bi. VI.) 1. Cor. XII. 6. *Deus ipſe operatur omnia in omnibus. Ergo non agit per medium externum.* Reſp. αὐτὸς ibi non ſignificat imme- diatam Dei operationem prædicationi externæ oppoſitam, ſed unitatem illius, a quo χαρίσματα, διακονίαι καὶ ἐνεργήματα varia in eccleſiam deſcendunt, ut conſtat ex verbis præcedentibus. *Diviſiones vero gratiarum ſunt*, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, *idem vero Spiritus, diviſiones miniſtrationum ſunt*, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος, *idem autem Dominus: & diviſiones operationum ſunt*, ὁ δὲ αὐτός ἐστι θεός, *idem autem Deus eſt, qui operatur omnia in omnibus.* VII.) 1. Cor. XV. 10. *Gratia Dei in me non fuit vacua, ſed abundantius omni- bus laboravi, non autem ego, ſed gratia Dei mecum; ubi miniſterio ſuo omnem efficaciam converſionis & ſalutis derogare, eandemque ſolius Dei gratiae adſcribere videtur.* Reſp. negat ſuum miniſterium eſſe cauſam principa- lem illius efficaciæ, interim non negat illud fuiſſe ſalutare organum, per quod divina gra- tia fuit efficax, ut colligitur ex fundamentis ſuperius adductis. Græcus textus eſt empha- ticus, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί, *gratia Dei, quae mecum eſt*, vel quæ mihi data eſt, hoc eſt, Deus ſuppeditavit ex gratia vires, & co- operatus eſt meo miniſterio. Ergo ab agendi efficacia non excludit ſuum miniſterium. VIII.) 2. Cor. III. 6. *Litera occidit, Spiritus autem*

vivificat. Ergo verbum externum eſt litera mortua. Reſp. variæ ſunt dicti hujus apoſtolici detorſiones. Monachi, fratres ignorantiæ, per literam intelligi exiſtimabant eruditionem ac ſcientiam, ſicut literas ſcire de erudito dicitur. Sed ſalſe eos irridet poëta iſthoc diſticho:

Caviſti bene, ne fors te ulla occidere poſſit
Litera, nam nulla eſt litera nota tibi.

Origenes per literam intelligebat ſenſum ſcripturæ literalem, per ſpiritum vero ſenſum allegoricum. Schwenkfeldius per literam prædicationem verbi externam, per Spiritum adjunctam Spiritus efficaciam internam. Sed contextus apoſtolicus oſtendit, per literam ab apoſtolo intelligi *legem in literis haerentem*, quia non confert vires ad præſtandum, per Spiritum vero *evangelium*, quod habet adjunctam vim Spiritus, & vivificat, quia Spiritus ſanctus fidem per illud confert, ſicut Gal. III. 2. dicit apoſtolus: *Hoc ſolum a vobis diſcere volo, ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* Invertimus autem Schwenkfeldii argumentum: Quidquid occidit, non eſt litera mortua: prædicatio legis occidit; ergo non eſt litera mortua. IX.) 1. Tim. II. 5. *Vnus Deus & unus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus. Ergo per ſolum Chriſtum absque medio externo in negotio ſalutis Deus nobiſcum agit.* Reſp. ſubordinata non ſunt invicem opponenda; ut ergo in negotio converſionis & ſalutis cauſa principalis non excludit cauſam meritoriam, quæ eſt Chriſtus in officio redemtionis ac mediationis: ita quoque cauſa meritoria non excludit inſtrumentalem cauſam, ſive media converſionis & ſalutis, quæ ſunt ex parte Dei verbum & ſacramenta, ex parte noſtra fides. Eſt ergo vere unus duntaxat mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus; ſed illius mediatoris beneficia in verbo & ſacramentis nobis offeruntur fide amplectenda & recipienda.

2.) *Ex rationibus.* §. CCLXIV. *Rationes* potiores hæ ſunt: I.) *Chriſtus eſt eccleſiae caput, in quo totum corpus coagmentatum & conjunctum per omnem commiſſuram ſubminiſtrationis ſecundum efficaciam in menſuram uniuscujusque partis incrementum corporis facit in aedificationem ſui ipſius per caritatem.* Rom. XII. 5. Eph. IV. 15. 16. *Eſt etiam vitis, nos palmites.* Joh. XV. 5. *Jam vero caput & corpus immediate cohaerent, & illud huic ſenſum ac motum ſuppeditat ſine medio, palmites etiam ex vite ſuccum & vigorem immediate adtrahunt. Ergo etiam corpus Chriſti myſticum a capite immediate ſubminiſtrationem vitae ac motuum ſpiritualium accipit, ac ſpirituales palmites ex Chriſto vite ſuccum & vigorem ſpiritualem immediate adtrahunt.* Reſp. ſimilitudo non eſt extendenda ultra comparationis tertium: Chriſtus ſeſe confert *capiti & viti*, credentes *membris & palmitibus*, quia ſcilicet hi ab ipſo ſpiritualem vitam, ſenſum, motum, vigorem & operandi efficaciam accipiunt. Sed ex eo non poteſt inferri, quod eodem omnino modo, ac proinde immediate, hæc bona Chriſtus corpori ſuo myſtico & ſpiritualibus palmitibus ſuppeditet, quo modo caput naturale ſuo corpori, & vitis naturalis palmitibus ea ſuppeditat; alias etiam inferri poſſet, communicationem illam eſſe naturalem, phyſicam & terrenam. Adde, quod in poſteriore ſimilitudine diſerta fiat mentio illius medii, per quod in negotio ſalutis Chriſtus nobiſcum agere velit: *Si manſeritis in me*, (inquit) *& verba mea in vobis manſerint, quidquid volueritis, petetis, & fiet vobis.* v. 7. *Et mundi eſtis propter ſermonem meum, quem locutus ſum vobis.* v. 3. II.) *Si verbum & ſacramenta eſſent cauſae inſtrumentales converſionis & ſalutis, omnes audientes verbum ac ſacramentis utentes converterentur ac ſalvarentur. Sed poſterius falſum eſſe teſtatur ſcriptura & experientia. Ergo.* Reſp. negatur connexio *majoris*; oſtendimus enim ſuo loco in tract. de elect. §. 139. vitio hominum multiplici contingere, quo minus verbum prædicatum & auditum in cordibus eorum ad converſionem & ſalutem ſit efficax. Objecti, circa quod verſatur agens tum principale, tum inſtrumentale, vitioſa

vitioſa diſpoſitio ſæpius etiam in naturalibus impedit, quo minus effectus, ſive opus ſequatur. III.) *Si verbum Dei & ſacramenta eſſent media ſalutis; conſequens foret, omnes infantes ante baptiſmum morientes, & omnes ſurdos damnari, quod eſt abſurdum.* Reſp. diſtinguendus eſt modus agendi ordinarius ab extraordinario; Deus nos ad uſum illorum mediorum adſtrinxit, interim tamen gratiam ſuam illis non eo modo adligavit, ut in caſu neceſſitatis citra illorum uſum non poſſit eſſe efficax. IV.) *Detrahitur divinae perfectioni, ſi Deus per media externa in negotio ſalutis nobiſcum agere ſtatuitur.* Reſp. ſi ex quadam indigentia & neceſſitate Deus uteretur mediis, perfectioni ejusdem aliquid detraheretur, jam vero liberrima voluntate & beneplacito mediis utitur: 1. Cor I. 21. *Placuit Deo per ſtultitiam praedicationis ſalvos facere credentes.* Quemadmodum non detrahitur ejus perfectioni, quando per media naturalia nos in vita conſervat, cibat, ſanat &c. ita quoque non detrahitur quidquam ejus perfectioni, quando per media nobiſcum in negotio ſalutis agit. V.) *Spiritualia & cœleſtia dona non poſſunt comprehendi ac diſtribui mediis externis. Ergo etiam non dantur per media externa.* Reſp. eſt ambiguitas in voce *comprehendi;* ſi enim accipiatur pro incluſione, concedimus, ſpiritualia & cœleſtia bona non comprehendi mediis externis: ſi vero notetur divina illa ordinatio ac diſpoſitio, qua ipſi placuit per media communicare cœleſtia bona, negamus, eo ſenſu bona cœleſtia mediis externis non comprehendi ac diſtribui. VI.) *Patriarchas, prophetas, Johannem baptiſtam & apoſtolos Deus immediate abſque externo verbo illuminavit. Ergo eodem modo adhuc illuminat credentes.* Reſp. *num omnes prophetae? num omnes apoſtoli?* inquit Paulus 1. Cor. XII. 29. oſtendens Deum non velle eodem modo, per immediatam ſcilicet illuminationem, cum omnibus credentibus agere; ſed ordinarie per verbum & ſacramenta vult in illis fidem accendere, augere & confirmare. Adde, quod ipſimet prophetæ & apoſtoli non ſolum alios ad verbum revocarunt, ſed ipſi quoque verbo externo uſi fuerunt. VII.) *Proprium creaturae eſt agere per media. Ergo creatori illud non competit.* Reſp. creaturæ in actionibus ſuis utuntur mediis ex neceſſitate & indigentia, Deus ex libera voluntate & ordinatione. VIII.) *Sine quo non poſſumus verbo praedicato fidem habere, illud non datur per praedicationem verbi. Sed ſine Spiritu ſancto non poſſumus verbo praedicato fidem habere, unde etiam eccleſia ante concionem verbi petit, Spiritus ſancti gratiam ſibi dari. Ergo Spiritus ſanctus non datur per verbum praedicatum.* Reſp. negatur propoſitio *major.* Quemadmodum enim baptiſmus non prodeſt abſque fide, & nihilominus per ipſum baptiſmum infantibus confertur regenerationis donum, ac proinde etiam fides: *ita ſermo auditus non prodeſt, ſi non ſit admixtus fidei eorum, qui audiunt;* Hebr. IV. 2. ac nihilominus per ipſum evangelii verbum Deus vult operari fidem. Rom. X. 17. Deinde diſtinguendum inter dona Spiritus ſancti, & illorum donorum augmentum. Quando petimus Spiritus ſancti gratiam & efficaciam ante auditum verbi, tunc illæ preces, ſi ſint feriæ & Deo gratæ, ſunt effectum Spiritus ſancti in nobis habitantis; ſed nihilominus illorum donorum augmentum & incrementum, adeoque etiam uberiorem illuminationem per verbum nobis conferri petimus: *Sic nemo poteſt dicere Jeſum Dominum, niſi in Spiritu ſancto,* 1. Cor. XII. 3. & tamen Deus dicitur *dare Spiritum ſanctum petentibus.* Luc. XI. 13. Atque hæc dicta ſint de errore Schwenkfeldii, miniſterii eccleſiaſtici in verbo & ſacramentis occupati efficaciam negantis: conſequens foret, ut ageretur de quæſtione, *an efficacia miniſterii pendeat a dignitate miniſtri?* ab ejus ſcilicet legitima vocatione, qualitatibus donorum, fidei ſinceritate & vitæ ſanctitate, ſed quia de ea late dictum fuit in tract. de ſacram. §. 30. & in tract. de baptiſmo §. 22. & ſeqq. ideo hac vice uberiori ejus explicatione ſuperſedemus. Videatur etiam Chemnitius part. III. locor. cap. de eccleſia pag. 359.

SECTIO II.

DE OFFICIIS MINISTRORVM ECCLESIAE.

Officia miniſtrorum eccleſiae.

§. CCLXV. Sacerdotium *non eſt otium, ſed negotiorum negotium*, ſcribit alicubi Bernhardus; *& epiſcopatus nomen eſt operis, non honoris*, juxta Auguſtinum lib. XIX. de civit. Dei cap. 19. ideo expoſitis miniſterii eccleſiaſtici cauſis ejusdemque neceſſitate, dignitate atque utilitate ab illis dependente, reſtat, ut de officiis eccleſiae miniſtrorum differamus. Officia illa varie a variis enumerantur: Hugo de S. Vict. libr. II. de ſacr. part. II. cap. 5. *Omnis eccleſiaſtica adminiſtratio in tribus conſiſtit, in ſacramentis, in ordinibus, & in praeceptis.* Hieronymus in Levit. VIII. *Officia ſacerdotis ſunt aut aliquid a Deo diſcere, aut populum docere, aut pro populo orare &c.* Sed ut plenior ſit enumeratio, dicimus officia miniſterii rectiſſime aeſtimari *ex fine*, propter quem divinitus inſtitutum eſt, & adhuc conſervatur miniſterium eccleſiaſticum, quem in ſuperioribus diximus eſſe duplicem, *principalem* ſcilicet, qui eſt Dei gloria, & *intermedium*, qui eſt hominum converſio & ſalus. Intermedius finis obtinet rationem alicujus medii, per quod ad finem principalem & ultimum pervenitur; ex quo etiam nomen eſt ſortitus. Ad intermedium autem finem obtinendum ſpectant miniſtrorum officia & actiones, per quas Deus ad hominum converſionem & ſalutem vult eſſe efficax. I.) Homines convertendi & ſalvandi naſcuntur *in tenebris ignorantiae*, Eſaj. IX. 2. Luc. I. 79. Joh. I. 5. Act. XXVI. 18. Eph. V. 8. ἐσκοτισμένοι ſunt διανοίᾳ, *alienati a vita Dei per ignorantiam Dei;* IV. 18. nativas illas tenebras diſpellere vult Spiritus ſanctus per lucem verbi coeleſtis: Pſalm. XIX. 9. CXIX. 105. 2. Petr. I. 19. *primum* igitur ac praecipuum eccleſiae miniſtrorum officium eſt *verbi praedicatio*, per quam Spiritus ſanctus ad interiorem cordis illuminationem eſt efficax. Act. XXVI. 17. 18. *Conſtituam te miniſtrum mittens te ad gentes, ad aperiendum oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem.* II.) Verbo addita ſunt [...]menta, gratiae divinae & promiſſionum [...]gelicarum ſigilla, unde a veteribus di[...] verbum ὁρατόν, ſive viſibile; proinde a[...] miniſtrorum officium eſt *ſacramentor[...] ſpenſatio*: 1. Cor. IV. 1. *Sic nos aeſtim[...]mo, ut miniſtros Chriſti & diſpenſator[...]ſteriorum Dei* Matth. XXVIII. 19. *Eun[...]cete omnes, gentes baptizantes eas*, ubi praedicatio & ſacramenti baptiſmici diſ[...]tio connectuntur. III.) Cum vero abſq[...]nedictione coeleſti omnis miniſtrorum la[...] fruſtraneus: 1. Cor. III. 6. *Ego planta[...]pollo rigavit, ſed Deus, dedit increm[...]* v. 7. *Itaque nec qui plantat, eſt aliqui[...] que qui rigat, ſed Deus, qui dat increm[...]* Auguſtinus ſerm. IV. de verb. apoſt. *N[...]quimur, ſed erudit Deus; nos loquimu[...] Deus docet. Cathedram in caelo habet intus docet;* ideo *tertium* miniſtrorum of[...] eſt *diligens pro commiſſo ſibi grege pr[...]* 1. Sam. XII. 23. *Abſit a me, ut peccem [...] ne ceſſando orare pro vobis, ac doce[...] viam bonam & rectam;* ubi inſtitutio a[...]rum & oratio pro fructificatione verbi junguntur. IV.) Vlterius cum illi, qui docent, & turpiter vivunt, altera ma[...]piant, quod una porrexerant, ac quan[...] plus noceant exemplo, quam proſint v[...] ideo miniſtris convenit probatae vitae exe[...] auditoribus praeire, ac proinde *quartum* [...]rum officium eſt *vitae & morum honeſt[...]bernatio.* Tit. II. 7. *Per omnia te ipſum [...]be exemplar bonorum operum.* V.) Cum [...]ter nativas ignorantiae tenebras voluntati[...]ruptio, & ad omne malum proclivitas i[...]minibus haereat, ideo eccleſiaſticae diſci[...] vinculis divinitus miniſterio comme[...] ea coërcenda eſt, ne vel converſione[...] verbum impediat, vel converſos in tra[...]ſum iterum abripiat; *quintum* proinde [...]ſtrorum officium eſt *eccleſiaſticae diſcip[...] adminiſtratio.* Matth. XVIII. 17. *Si no[...]*

dient illos, die eccleſiae. VI.) Cum in exercitio divini cultus ſolenni atque publico certi quidam ritus ad ἐυταξίαν καὶ ἐυσχημοσύνην ſpectantes, totius eccleſiæ conſenſu introducti, pie conſervandi ſint; ideo ad miniſterium eccleſiaſticum etiam pertinet ritus eccleſiaſticos gravi conſilio adprobatos, & de multis utiliter admonentes in congreſſibus publicis tueri, nec privata quadam animi libidine cum ſcandalo eccleſiæ eos mutare: proinde *ſextum* miniſtrorum officium eſt *rituum eccleſiaſticorum conſervatio.* VII.) Denique cum inter auditores ſint orphani, viduæ, pauperes, exſules, ægroti, quibus officia caritatis ad inopiam & adflictionem eorum ſublevandam cumprimis debentur, ideo ad miniſtrum eccleſiæ ſpectat *pauperum cura & aegrotorum viſitatio*, ut pecuniam in uſus pauperum deſtinatam fideliter colligat ac diſpenſet, vel ſi ærarii eccleſiaſtici præfectis hæc functio demandata eſt, auditores ad beneficentiam erga pauperes demonſtrandam diligenter exhortetur, & bonorum eccleſiaſticorum diſpenſationem rite ac legitime fieri curet: 1. Cor. XVI. 2. 2. Cor. IX. 1. &c. *Septem* igitur in univerſum ſunt eccleſiæ miniſtrorum officia, ad quæ reliqua commode referri poſſunt: 1.) *verbi cæleſtis praedicatio*: 2.) *ſacramentorum diſpenſatio*: 3.) *pro commiſſo ſibi grege precatio*: 4.) *vitae & morum honeſta gubernatio*: 5.) *diſciplinae eccleſiaſticae adminiſtratio*: 6.) *rituum eccleſiaſticorum conſervatio*: 7.) *pauperum cura & aegrotorum viſitatio.* De ſingulis uberius diſſerendum.

§. CCLXVI. *Primum* miniſtrorum officium dicimus eſſe *verbi praedicationem*, quod probant 1.) *expreſſa mandata* apoſtolis & ipſorum in miniſterio ſucceſſoribus data. Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes.* Marc. XVI. 15. *Ite in orbem univerſum, & praedicate evangelium.* 2.) Adpellationes & *encomia* a Spiritu ſancto ipſis adtributa: dicuntur *doctores*, διδάσκαλοι, 1. Cor. XII. 28. Eph. IV. 11. ergo debent docere populum Dei; Act. XX. 28. dicuntur *paſtores*, Eſaj. LXIII. 11. Eph. IV. 11. ergo debent gregem ſibi commiſſum pabulo cœleſtis doctrinæ paſcere; dicuntur *angeli Domini*, Mal. II. 7. Apoc. I. 20. *legati Dei*, 2. Cor. V. 20. ergo exponant voluntatem Dei per prædicationem cœleſtis verbi; dicuntur ἐργάται, *operarii*, Matth. IX. 38. 2. Tim. II. 15. ergo laborent in verbo. 1. Tim. V. 18. 3.) *Regula apoſtolica*, juxta quam epiſcopi ſunt examinandi, 1. Tim. III. 2. Tit. I. 9. in qua expreſſe requiritur, ut epiſcopus ſit διδακτικός. 4.) *Finis inſtituti miniſterii*, ſiquidem eo cumprimis fine Deus inſtituit, & adhuc conſervat miniſterium, ut verbum prædicetur, ac per prædicationem verbi eccleſia ex genere humano colligatur. Eph. IV. 11. 5.) *Diſtinctio miniſterii eccleſiaſtici a regimine politico & reliquis ordinibus.* Miniſtrorum enim eſt, gladio Spiritus, verbo ſcilicet Dei, non autem gladio corporali uti, is enim magiſtratui traditus eſt: Eph. VI. 17. Rom. XIII. 4. 2. Cor. X. 4. &c. 6.) *Praxis Chriſti, apoſtolorum & epiſcoporum* in primitiva eccleſia; illi enim non adminiſtrarunt nec adfectarunt regimen aliquod politicum, ſed in prædicatione verbi occupati fuere. Matth. IV. 17. Act. VI. 2. &c. De Ambroſio refert Auguſtinus lib. VI. confeſs. cap. 3. quod ſingulis diebus dominicis conciones ad populum habuerit. 7.) *Teſtimonia patrum*: Hieronymus lib. I. adv. Jovian. cap. 20. in verba apoſtoli: *Epiſcopum oportet eſſe doctorem*, ſic commentatur: *Nihil enim prodeſt conſcientia virtutum frui, niſi & creditum ſibi populum poſſit inſtruere, ut valeat exhortari in doctrina, & eos, qui contradicunt, redarguere.* Proſper lib. I. de vita contempl. cap. 2. *Praepoſiti eccleſiae ſancte vivere debent propter exemplum, & docere propter adminiſtrationis officium.* (*) 8.) *Juris canonici*

1.) *Verbi praedicatio.*

(*) Plura hanc in rem teſtimonia ex patrum ſcriptis collegit JOSEPH. BINGHAMUS in *originib. ſive antiquitat. eccleſiaſt. tom. I. p. 80 ſeqq.* & *tom. VI. p. 108. ſeqq.* CYPRIANI temporibus concionari adeo moris erat atque officii epiſcoporum, ut ipſis praeſentibus presbytero concionari haud liceret. Duravit haec conſuetudo usque ad aetatem AUGUSTINI, qui dum adhuc erat presbyter, a VALERIO epiſcopo ſuo, & ipſo quidem praeſente, verbi divini praedicandi accepit poteſtatem.

nici ſuffragium. c. Qui eccleſiaſt. diſt. 36. ex epiſtola I. Sozimi ad Heſych. *Sacrarum literarum oportet epiſcopum habere peritiam, unde in vet. teſt. inter cetera ornamenta pontifex rationale ferebat in pectore, in quo ſcribebatur manifeſtatio & veritas, quia in pectore pontificis manifeſta debet eſſe cognitio veritatis, hinc etiam vectes, quibus arca portabatur, jugiter annulis erant inſerti, ut cum arca eſſet portanda, nulla eſſet vel fieret mora de intromittendis vectibus, quia praedicatores, per quos eccleſia circumfertur, ſacris literis ſemper debent inſiſtere, ne tunc quaerant diſcere, cum ex officio alios debeant docere.* c. Si quis. diſt. eadem ex Hieronymo, ex Origene homil. VI. ad cap. VIII. Levit. *Si quis vult pontifex eſſe non tam vocabulo, quam merito, imitetur Moſen, imitetur Aaron. Quid enim dicitur de eis? quod non diſcedunt de tabernaculo Domini; erat ergo Moſes indeſinenter in tabernaculo Domini. Quid autem ei opus erat? ut aut a Deo aliquid diſceret, aut ipſe populum doceret. Haec duo ſunt pontificis opera, ut aut a Deo diſcat legendo ſcripturas divinas, & ſaepius meditando, aut populum doceat, ſed illa doceat, quae a Deo ipſe didicerit, non ex proprio corde, vel humano ſenſu, ſed quae Spiritus ſanctus docet.* c. Ignorantia ex concilio Tolet. IV. c. 24. *Omne opus ſacerdotum in praedicatione & doctrina conſiſtat, atque aedificent cunctos tam fidei ſcientia, quam operum diſciplina.* In principio diſt. 86. *Doctorem epiſcopum eſſe oportet, ne inferiorum culpae in eum refundantur, qui docendi officium accepit, quod exſequi neſcit vel negligit.* c. Sicut vir. cauſ. 7. q. 1. ex epiſt. II. Evariſti: *Epiſcopum oportet opportune & importune atque ſine intermiſſione eccleſiam docere, eamque prudenter regere & amare, ut a vitiis ſe abſtineat, & ſalutem conſequi poſſit aeternam.* In epiſtola Clementis Petrus ad eum dixiſſe refertur: *Tu ad hoc ſolum vacato, ut opportune & ſine intermiſſione doceas verbum Dei, per quod ſalutem conſequi poſſint.* Conjungimus etiam jus civile l. Addictos. C. de epiſc. aud. impp. ſtatuunt, *ad epiſcopos pertinere populos chriſtianae religionis doctrinae inſinuatione moderari.* 9.) *Typi vet. teſt.* Inter ornamenta ſummi ſacerdotis erat *rationale*, quod in pectore gerebat, cui inſculptum erat, *Vrim & Thummim, doctrina & veritas*, Exod. XXVIII. 30. quo ſignificatum fuit, miniſtros debere doctrinam & veritatem populo proponere. Pectuſculum & armus dexter ex hoſtiis pacificis debebatur ſacerdoti, quo ſignificatum fuit, *neceſſariam eſſe miniſtris ſapientiam ad docendum & fortitudinem ad ferendos auditorum defectus.* Thomas p. I. 2. q. 102. art. 3. *Eunuchus non intret in eccleſiam Dei;* Deut. XXIII. 1. hoc eſt, qui non habet ſemen verbi, per quod generet ſpirituales eccleſiæ filios, non toleretur in miniſterio. Huc referendum ex nov. teſt. quod apoſtoli ex manibus Chriſti panem accipiunt, quem turbæ diſtribuunt; Matth. XIV. 19. ſic miniſtrorum officium eſt, panem vitæ ex Chriſti manibus acceptum, hoc eſt, verbum evangelii auditoribus proponere: item, quod epiſcopi dicuntur *ſtellae in manibus Chriſti*, Apoc. I. 20. quia ipſorum eſt luce doctrinæ alios illuminare. Matth. V. 14.

Pontifex & ipſius prælati non ſunt veri epiſcopi.

§. CCLXVII. Ex quo recte colligitur, pontificem Romanum, qui a docendi munere penitus abſtinet, (*) ejusdemque prælatos, qui politicis, quandoque etiam bellicis negotiis impliciti nullam fere eccleſiaſtici

(*) Fuerunt tamen nonnulli eccleſiae Romanae praeſules, qui ſermones ſacros ad populum olim habuerunt. Ex his cumprimis laudari meretur Leo, cognomine *magnus*, qui non tantum conſtanter ad populum concionatus eſt, ſed & id agere ſui eſſe officii declaravit. Vid. ejusdem *ſerm. III. de epiphania, tom. VII. biblioth. patrum maximae, p 1005.* edit. Lugdun. MDCLXXVII. Verum vetuſta hæc concionandi ratio, in eccleſiam Romanam a Leone denuo introducta, poſtea per quingentos annos rurſus exolevit, usque dum a Pio IV haec praxis rurſus fuit ſuſcitata. Condocet hoc Svrivs, eccleſiae Romanae ſcriptor, in *hiſtor.* apud Blondellvm in *apolog. pro ſententia Hieronymi p. 58.* Hodie haec functionis epiſcopalis pars inde a longo tempore, in eccleſia Romana, non ſine magna offenſione, penitus negligitur.

ſtici miniſterii partem adtingunt, non eſſe veros epiſcopos, nec eſt, quod excipiant Jeſuitæ, *pontificem, ſi vel maxime non doceat ipſe, tamen docere per alios, quibus hoc officium committat.* Reſp. enim: 1.) argumenta & teſtimonia adlata probant, pontificem debere ipſummet docere, quod ſi facere negligat, titulo ac vocabulo duntaxat eſſe epiſcopum. 2.) Prædicare verbum ac docere ingreditur definitionem epiſcopalis muneris, ergo ab epiſcopo proprie ſic dicto ſejungi nec poteſt, nec debet. 3.) Chriſtus, cujus vicarium ſeſe jactitat pontifex, Petrus, cujus ſucceſſor audire cupit, ac reliqui apoſtoli nequaquam docendi munus a ſe repudiarunt, ſed ipſi ad eccleſias abierunt, easque pabulo cœleſtis verbi paverunt. 4.) Vtrumque requiritur ad officium epiſcopi, docere & alios doctores ordinare, unius igitur incluſio non debet eſſe alterius excluſio. 5.) In regnis terrenis legati regum habent ſuos ſubdelegatos, ſed in regno ſpirituali miniſtri eccleſiæ munus legationis divinitus ſibi commiſſum ipſimet ſubire debent: 2. Cor. V. 20. *Pro Chriſto legatione fungimur Deo exhortante per nos.* 6.) Nec convenit, pontificem & ipſius epiſcopos indignum ſua ſublimitate judicare munus docendi, cum eo tota ſacroſancta Trinitas fuerit perfuncta; Pater, Matth. III. 17. XVII. 5. Filius, Matth. IV. 17. Act. I. 3. &c. Spiritus ſanctus: 2. Sam. XXIII. 2. 2. Petr. I. 21. inde apoſtolus dicit Rom. I. 16. ὐκ ἐπαιχύνομαι τὸ ἐυαγγέλιον τῦ χριςῦ. 7.) Illi, quos pontifex ad docendum mittit, quandoque ad illud ſunt inepti, ac plerique omnes loco verbi cœleſtis doctrinas humanas, ſuperſtitiones & corruptelas auditoribus proponunt.

Conciones. §. CCLXVIII. Docendi munus in habendis ad populum concionibus verſatur vel maxime; quæ quomodo inſtituendæ ſint, latiſſime expoſuimus in methodo ſtudii Theologici part. III. ſect. 4. c. 2. ubi oſtendimus, eccleſiaſtici oratoris duo eſſe officia primaria, *ſcripturae ſcilicet interpretationem, ejusdemque ad ſalutarem auditorum uſum adcommodationem.* Interpretatio ſcripturæ complectitur tum *veri & genuini ſenſus inveſtigationem*, tum ejusdem *perſpicuam enarrationem.* Adcommodatio ad quinque generalia capita juxta præſcriptum apoſtoli Rom. XV. 4. 2. Tim. III. 16. commode referri poteſt, videlicet ad διδασκαλίαν, ad ἔλεγχον, ad ἐπανόρθωσιν, ad παιδέιαν, & ad παράκλησιν. Nimirum ſcripturæ legitime & ſano ſenſu expoſitæ adcommodatio eſt vel *theoretica*, vel *practica*. Theoretica verſatur circa *veri cognitionem*, unde διδασκαλία; & *falſi refutationem*, unde ἔλεγχος. Practica verſatur *circa bonum agendum*, unde παιδέια; circa *malum culpae fugiendum*, unde ἐπανόρθωσις; ac *malum pœnae tolerandum*, unde παράκλησις. In hiſce omnibus quæ probe obſervanda ſint, certis canonibus dicto tractatu fuit expoſitum. Pari ratione, quod ad munus docendi pertineat non ſolum per διδασκαλίαν oves colligere, ſed etiam per ἔλεγχον lupos ab ovili dominico arcere, oſtendimus in præfat. aphoriſmorum theologicorum theoreticorum ex dicto apoſtoli Tit. I. 9. *Epiſcopum oportet eſſe* δυνατὸν παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὑγιαινούσῃ, καὶ τὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν; ex typo reparatorum urbis ac templi Hieroſolymitani, qui una manu laborem perficiebant, altera vero clypeum ferebant; Nehem. IV. 17. ex comparatione doctorum eccleſiæ cum *paſtoribus*, qui oves non ſolum ad ſalubria paſcua ducunt, ſed etiam a luporum inſidiis atque incurſibus eas defendunt; cum *medicis*, quibus duplex propoſitus eſt finis, ſanitatem præſentem conſervare, & deperditam reſtituere, &c. ut actum hac in parte agere non videatur operæ pretium. Hiſce addi poteſt ſimilitudo ab *agricola* petita: ut enim illius eſt non ſolum optimam ſementem facere, ſed una infelix lolium ſterileſque avenas avellere; ſic theologi eſt, non ſolum ſanæ doctrinæ ſemen ſpargere, ſed etiam errorum zizania ex agro dominico evellere. Pulcre Origenes hom. II. in Geneſ. part. I. oper. p. 14. *Ligna quadrata in arca Noae depotant doctores eccleſiae. Quadratum eſt, quod nulla vacillat ex parte, ſed quocunque verteris, ſida & ſolida*

lida ſtabilitate conſiſtit. Iſta ſunt ligna, quae omne pondus vel animalium intrinſecus, vel fluctuum extrinſecus ferunt, quos ego arbitror doctores eſſe in eccleſia, & magiſtros atque aemulatores fidei, qui & populos intrinſecus poſitos verbo commonitionis & doctrinae gratia conſolantur, & impugnantibus extrinſecus, vel gentilibus, vel haereticis, & quaeſtionum fluctus ac procellas certaminum commoventibus, virtute verbi ac ſapientia rationis obſiſtunt. (*)

§. CCLXIX. Quæritur hoc loco circa ἔλεγχον. I.) *An magiſtratus chriſtianus prohibere poſſit, ne miniſtri eccleſiae haereticos pertinaces & convictos nominatim perſtringant; ac ſi talis prohibitio autoritate magiſtratus promulgetur, an miniſtri eccleſiae ſalva & illaeſa conſcientia illi obedire poſſint?* Reſp. nequaquam, id enim pugnat 1.) cum *vocatione miniſtrorum eccleſiae*, quippe quorum munus inter cetera non poſtremum eſt corruptelis doctrinæ cœleſtis obſiſtere. Jer. XV. 19. *Si ſeparaveris pretioſum a vili, quaſi os meum eris.* 2. Tim. III. 16. *Scriptura utilis eſt ad ἔλεγχον, ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.* Tit. I. 9. *Epiſcopus ſit* δυνατὸς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. 2.) Cum *mandatis divinis* tum *generalibus*, quibus jubentur omnes vere pii cavere *pſeudoprophetas, fugere idololatriam, probare ſpiritus &c.* Matth. VII. 15. XVI. 11. Rom. XVI. 17. Eph. IV. 14. Phil. III. 2. &c. jam vero niſi ab eccleſiæ miniſtris oviculæ de lupis admoneantur, non poſſunt eos noſcere ac fugere: tum *ſpecialibus*, quibus eccleſiæ doctoribus præcipitur, ut reſiſtant lupis ovile dominicum vaſtare cupientibus. Cant. II. 15. *Capite nobis vulpeculas, quae demoliuntur vineas*, in quæ verba ſic commentatur Auguſtinus ſer. CVII. de temp. *Comprehendite, conſtringite, convincite, confutate, ne exterminentur eccleſiaſticae vineae. Quid eſt aliud vulpes capere, quam haereticos divinae legis auctoritate revincere, & ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis quaſi quibusdam vinculis adligare atque conſtringere?* Act. XX. 31. cum prædixiſſet apoſtolus, reſurrecturos *lupos gregi non parcentes, ac viros loquentes* διεστραμμένα, ſubjungit, *quapropter vigilate*, oſtendens, divino mandato eccleſiæ miniſtros teneri obſtrictos, ut vigilanti oculo luporum inſidias obſervent, iisdemque ſummo conatu reſiſtant. 2. Tim. II. 25. *Servum Domini cum modeſtia corripere oportet* τὰς ἀντιδιατιθεμένας, *ut det illis Deus pœnitentiam ad agnitionem veritatis.* Tit. I. 10. 11. *Sunt multi ſeductores, qui univerſas domos ſubvertunt, docentes, quae non oportet, illos* δεῖ ἐπιστομίζειν. 3.) Cum *peculiari Spiritus ſancti in eccleſia officio*, quod eſt ἐλέγχειν. Joh. XVI. 8. *Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato*, videlicet per miniſterium verbi, quod officium non ad primitivam duntaxat, ſed in genere ad omnium temporum eccleſiam pertinet, nec ſolum peccata & peccatores, ſed etiam corruptelas & falſos doctores redarguit, ut ex ſubjuncta explicatione v. 9. adparet, ubi Chriſtus peccatum illud dicit eſſe incredulitatem, quæ non ſolum fons eſt peccatorum actualium, ſed etiam complectitur κακοπιστίαν, ἀπιστίας χείρονα, ut monet Epiphanius. Quotquot igitur ἐλεγκτικὸν illud officium ex eccleſia ſemotum cupiunt, nihil aliud agunt, quam quod Spiritui ſancto capiſtrum injiciant. 4.) Cum *encomiis*, quæ eccleſiæ miniſtris tribuuntur. Vocantur enim *ſpeculatores ac videntes*, Ezech. III. 17. XXXIII. 7. ergo proſpicere debent, ne quid detrimenti a pſeudoprophetis capiat

1.) An haereticorum refutationem magiſtratus prohibere poſſit?

(*) Hieronymus epiſt. LXXXIII. ad Ocean. *Latratu canum baculoque paſtoris luporum rabies deterrenda eſt.* Auguſtinus ſerm. LXXXIX. de temp. *Hoc per hanc figuram* (Num XVI. 39.) *videtur oſtendi, quod thuribula iſta, quae ſcriptura nominat aerea, imaginem teneant ſcripturae divinae. Cui ſcripturae haeretici alienum ignem imponentes, ſenſum videlicet, vel errorem & intelligentiam alienam a Deo & veritati contrariam introducentes, incenſum Domino non ſuave, ſed exſecrabile offerunt. Iſta ergo thuribula aerea, id eſt, haereticorum voces ſi adhibeamus ad altare Dei, ubi divinus ignis eſt, ubi vera praedicatio fidei, melius ipſa veritas ex falſorum comparatione fulgebit.* GERHARDUS.

capiat eccleſia. Dicuntur *voces clamantes*, Eſaj. XL. 3. ergo exaltent vocem ſuam inſtar tubæ; Eſaj. LVIII. 1. vocantur *paſtores*, Eſaj. LXIII. 11. Ezech. XXXIV. 2. ergo videntes lupum venientem non fugiant ut mercenarii, Joh. X. 12. ſed inclament eum, abigant &c. Auguſtinus tract. XLVI. in Joh. *Lupus ovi guttur adprehendit, diabolus fideli haereſin perſuaſit; tu taces, non increpas, ne forte offendas. O mercenarie, lupum vidiſti & fugiſti. Reſpondes forte: ecce hic ſum, non fugi: fugiſti, quia tacuiſti.* 5.) Cum *comminationibus divinis* adverſus eos, qui vel ex negligentia, vel metu periculorum, vel præpoſtero favoris mundani aucupio falſis doctoribus non reſiſtunt. Jer. XLVIII. 10. *Maledictus, qui fecerit opus Domini negligenter.* Eſaj. LVI. 10 *Cæci ſunt omnes, canes muti non valentes latrare.* Ezech. III. 18. *Si non locutus fueris impio, ſanguinem ejus requiram a manu tua.* Apoc. III. 15. *Vtinam frigidus eſſes aut calidus;* v. 16. *ſed quia tepidus es, evomam te ex ore meo.* 6.) Cum *utilitatibus*, quæ ex falſorum doctorum refutatione oriuntur, eæ vero non poſſunt melius perſpici, quam ſi conſiderentur incommoda, quæ provenire conſueverunt, ſi hæreſes libere graſſari ac ſtragem dare permittantur, *zizania* ſunt, quæ tritici incrementum impediunt Matth. XIII. 38. *fermentum* ſunt, cujus modicum corrumpit totam maſſam, Matth. XVI. 11. 1. Cor. V. 6. *gangraena* ſunt, quæ vicina membra protinus corripit, niſi reſiſtatur. 2. Tim. II. 17 Pulcre Hieronymus in Gal. V. *Scintilla ſtatim ut adparet, exſtinguenda eſt, & fermentum a maſſae vicinia removendum, ſecandae putridae carnes, & ſcabioſum animal a caulis ovium repellendum, ne tota domus, maſſa, corpus & pecora ardeat, corrumpatur, putreſcat, intereant &c.* 7.) Cum *praxi eccleſiae vet. teſt.* De Abele ſcribit Philo in lib. quod deterius meliori inſidiari ſoleat, ipſum de ſacrificio & religione cum Caino diſputaſſe. De Moſe ſcribit Auguſtinus epiſt. CXIX. ad Jan. *quod inquietae animoſitati haereticorum, quales fuerunt Jannes & Jambres, Core, Datan & Abiran, reſtiterit.* De Eſia, Jeremia, Micha, Amos ac reliquis prophetis conſtat, quod Baalitis & aliis pſeudodoctoribus maſcule ſe oppoſuerint. 8.) Cum *praxi Chriſti, baptiſtae & apoſtolorum* in nov. teſt. qui nominatim verbis graviſſimis veritatis cœleſtis adverſarios redarguerunt. Matth. III. 7. Johannes Phariſæos & Sadducæos vocat *progeniem viperarum*, audiente tota multitudine. cap. XVI. 11. dicit Chriſtus ad diſcipulos: *Cavete a fermento Phariſaeorum ac Sadducaeorum.* cap. XXIII. 13. & ſeqq. aliquoties repetit; *Vae vobis, ſcribae & Phariſaei.* 1. Tim. I. 20. Cum apoſtolus in genere dixiſſet, *quoſdam fidei naufragium feciſſe;* ſubjungit κατ᾽ ὄνομα, *ex quibus eſt Hymenaeus & Alexander, quos tradidi Satanae.* 9) Cum *primitivae eccleſiae* & eorum, qui apoſtolis in docendi officio ſucceſſere, *perpetua praxi.* Polycarpus pugnavit contra Marcionem, Valentinum & alios hæreticos, ac Marcionem obviam ſibi factum *primogenitum ſatanae* adpellavit, referente Irenæo lib. III. cap. 3. Irenæus contra Valentinianos, Gnoſticos, Baſilidis adſeclas, & alios diaboli emiſſarios diſputavit; Tertullianus adverſus Praxeam & Marcionem, Auguſtinus adverſus Manichæos, Pelagianos, Donatiſtas, Arianos &c. Antonius, referente Athanaſio in ipſius vita, morti vicinus ſic adlocutus eſt ſuos: *Haereticorum & ſchiſmaticorum venena vitate, meumque circa eos odium ſectamini. Scitis ipſi, quod nullus mihi, nec pacificus quidem cum ipſis ſermo fuerit.* Concilium Conſtantinopol. V. anathem. 11. tom. II. concil. p. 565. *Si quis non anathematizat Arium, Eunomium, Macedonium, Apollinarium, Neſtorium, Eutychen cum impiis eorum conſcriptis & alios omnes haereticos, qui condemnati ſunt ab eccleſia, & eos, qui ſimilia praedictis haereticis ſapiunt, & in ſua impietate permanſerunt & permanent, talis anathema ſit.* Lutherus Smalcaldia diſcedens precatus eſt ſuis in miniſterio collegis, *ut implerentur Spiritu Dei & odio papae.* Caveat igitur pius & chriſtianus magiſtratus, ne violentis edictis hæreticorum pertinacium & *αὐτοκατακρίτων* condemnationem prohibeat, nec docendi & ar-

guendi

guendi libertatem miniſterio divinitus conceſſam eidem eripere conetur, quin potius audiat illud Ambroſii lib. V. epiſt. XXIX. ad Theodoſium in principio: *Neque imperiale eſt, libertatem docendi denegare, neque ſacerdotale, quod ſentiat, non dicere. Nihil in regibus tam populare & tam amabile eſt, quam libertatem etiam in illis diligere, qui obſequio ipſis ſubditi ſunt: ſiquidem hoc intereſt inter bonos & malos principes, quod boni libertatem amant, ſervitutem improbi; nihil etiam in ſacerdote tam periculoſum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod ſentiat, non libere pronunciare, ſiquidem ſcriptum eſt: Loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar.* Caveant etiam eccleſiarum miniſtri, ne præpoſtera quadam ἀνθρωπαρεσκείᾳ edictis illis magiſtratuum conſentiant ſecuti exemplum Baſilii Camateri, qui ut patriarchatum Conſtantinopolitanum facilius conſequeretur, turpi & epiſcopo indigna ſyngrapha imperatori Andronico ſe obſtrinxit, *omnia, quae imperatori placerent, ſe exſecuturum, & quae diſplicerent, ſtudioſe averſaturum.* Camerarius part. III. oper. ſucciſ. c. 6. Vide plura de hac quæſtione in Calviniſta aulico-politico Hutteri, oppoſito Johanni a Münſter, in quo conſultationes Wigandi, Chytræi & Selneccerí de hac quæſtione proponuntur. Item in diſputatione Krakevitzii de neceſſitate ἐλέγχου doctrinæ Calvin. Gryphisw. anno 1614. inſtituta.

2.) An formulæ damnatoriæ cum caritate chriſtiana pugnent?

§. CCLXX. Quæritur II.) *An formula illa damnatoria articulis fidei ἀντιθετικῶς in libris ſymbolicis ſubjecta*: damnamus contra ſentientes, *pugnet cum caritate & modeſtia chriſtiana?* Ita quidem ſtatuunt politici quidam, Calvinianæ hæreſi occulte faventes, moderationis laudem adfectantes, & pacis ſtudium opinioni ſuæ prætexentes, quibus adplaudunt & Calviniani & Photiniani, qui negant, *haereſeos dicam illis ſcribendam, qui falſas opiniones fovent, ſi Chriſtum nobiſcum confiteantur.* Oſtorodus præfat. inſtit. p. 8. Smalcius contr. Frantz. diſp. I. p. 9. ſed urgemus 1.) *mandata divina* de cavendis pſeudoprophetis & arcendis ab ovili dominico lupis ſuperius expoſita. 2.) *Exempla Chriſti & apoſtolorum*, qui anathematiſmos in pſeudodoctores ejaculari non fuere veriti. Chriſtus, quo nemo habet *majorem caritatem*, Joh. XV. 13. quique *ſe mitem & ex corde humilem eſſe profitetur*, Matth. XI. 29. phariſæis ac ſcribis *vae* denunciat, Matth. XXIII. 13. & ſeqq. idem etiam graviſſimis verbis contra Judæos intonat: Joh. VIII. 44. *Vos ex patre diabolo eſtis*, ac v. 47. *Vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.* Apoſtolus generali anathematis fulmine percellit omnes doctrinæ cœleſtis adverſarios 1. Cor. XVI. 22. *Si quis non amat Dominum Jeſum Chriſtum, ſit anathema, hoc eſt, maledictus.* Gal. I. 8. *Si licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit.* 2. Joh. v. 9. 10. 11. *Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet.* 3.) *Perpetuam eccleſiae praxin*, quæ confeſſioni ac repetitioni veræ doctrinæ anathematiſmos ſemper conjunxit. 4.) *Veram verae caritatis naturam*; ea enim cum ex fide profluat, Gal. V. 6. ideo non adprobat errores doctrinæ fidei repugnantes; cum ſit *fructus Spiritus*, Gal. V. 22. ideo non tollit officium ἐλεγκτικὸν Spiritus ſancti; Joh. XVI. 8. cum feratur non ſolum erga proximum, ſed etiam, imo cumprimis erga Deum, ideo gloriam Dei per corruptelas doctrinæ labefactatam adſerit atque vindicat. Monendum tamen eſt, anathematiſmis illis a.) nequaquam damnari eos, qui ex quadam ſimplicitate errant ſine pertinacia & blaſphemia in veritatem; diſtinguendum enim inter ſeductores veritati toties ipſis monſtratæ pertinaciter contradicentes, quos Lutherus vocat *duxios*, & inter ſeductos, qui profunditates ſatanæ in corruptelis doctrinæ latitantes non intelligunt, ſed ex imbecillitate in errorum ſocietatem abrepti parati ſunt veritatem monſtratam amplecti. b.) Multo minus damnari totas atque integras eccleſias, quarum paſtores pontificiæ, vel Calvinianæ hæreſeos veneno ſunt infecti, ſiquidem Deus etiam

etiam per corruptum miniſterium ſibi adhuc poteſt colligere eccleſiam, & in mediis baaliticorum ſacerdotum cœtibus ſibi ſervare aliquos, qui non curvant genua ſua coram Baal. Teſtatur experientia, *puriores quandoque eſſe auditorum aures, quam labia docentium*, ac ſi nulli alii, tamen infantes baptizati pertinent ad veræ eccleſiæ conſortium, ſi vel maxime ab hæretico baptizentur, modo ſubſtantialia hujus ſacramenti conſerventur. c.) Nequaquam eos, qui ob corruptelas doctrinæ anathemate feriuntur, carnifici excruciandos atque enecandos tradi vel politicæ pacis commodum illis denegari; diſtinguendum enim inter *cenſuras eccleſiaſticas* & *judicia forenſia*: inter gladium ſpiritualem, qui errores amputat, homines vero in vita conſervat, & gladium corporalem: inter pacem civilem, & conſenſum in doctrina ſpiritualem. Chryſoſtomus ſerm. de anathem. *Dogmata impia, & quae ab haereticis profecta, arguere & anathematizare oportet, hominibus autem parcendum & pro ſalute eorum orandum.* Eo reſpicit Chytræus, quando in præfatione libelli de vita & morte æterna ſic ſcribit: *Quamquam dogmata, quae in communi eccleſiarum noſtrarum confeſſione publice repetita rejiciuntur, improbo & repudio; abſit tamen, ut ipſas eccleſias, principes aut populos alicubi diſſentientes propterea condemnem, aut condemnandos ſeu flammis & ſuppliciis objiciendos eſſe cenſeam. Video enim Paulum ipſum, etſi Galatarum & Corinthiorum errores quoſdam graviter refellit & damnat; tamen eccleſias Corinthiorum & Galatiae propterea non condemnare, vel ethnicis perſecutoribus trucidandas objicere, ſed nihilominus amantiſſime complecti & fovere.* d.) Omnium minime diabolo illos tradi, & omnem ſpem ſalutis ipſis præſcindi, quibus errorum, quos damnamus, labem ac ſcabiem falſi doctores adfricuerunt; ſed monſtrari, repudiari ac damnari doctrinas erroneas, ac pertinaces earum propagatores ac defenſores, niſi ad veritatem monſtratam convertantur: contra vero præmoneri ſimpliciores, ut ab ejusmodi erroribus diligenter ſibi caveant, ne divinam maledictionem ſibi ipſis adtrahant. e.) Denique & hoc monendum, quod ſi quando cum illis, qui falſæ religioni addicti ſunt, voce vel ſcriptis agendum, nequaquam ab anathematiſmis faciendum ſit initium; ſed inter ſanabiles & inſanabiles diſtinctione adhibita cum illis ex verbo Dei placide & modeſte agendum, ſcurrilitatem, levitatem, ſcommata & convicia cavenda, in ἐλέγχῳ adhibenda verba ſcripturæ, ac modis omnibus laborandum, ut animæ ſalutem unice a nobis in diſputatione contra errantes quæri, omnibus manifeſtum fiat.

3.) An damnandi ſint nondum in conciliis auditi?

§. CCLXXI. Quæritur III.) *An hæretici nondum in conciliis auditi ac convicti, ſint damnandi?* Calvinianorum perpetua eſt querela, inique ſecum agi, quod anathematum fulmina in ipſos vibrentur, cum in concilio nondum ſint auditi, multo minus convicti. In præfat. orthodoxi conſenſus inter cetera ſic ſcribunt: *Nos nullius erroris hactenus convicti ſumus, in nulla ſynodo legitima damnati ſumus, imo nunquam huc usque obtinere potuimus, ut controverſia haec in publico conventu cognoſcatur.* Sturmius in antipapp. 4. p. 45. & alibi paſſim pugnat, *Calviniani dogmatis damnationem differendam eſſe, donec in juſta ſynodo ex delectis viris conſtituta de ea diſceptetur.* Jetzlerus de diuturnitate belli euchariſt. cauſ. 13. fol. 107. *omiſſionem ſynodorum non minimam continuationis belli ſacramentarii cauſam eſſe, & contra juſtitiam atque aequitatem ſacramentarios a nobis extra ſynodum damnari* ſcribit. Hoſpinianus in concord. diſcord. tragicam texit querelam *de temerario illo, & ne ethnicis quidem, nedum chriſtianis, probato autorum concordiae auſu, quo homines innocentes nondum auditos, vel haereſeos aut erroris legitime convictos, partim anathematis fulmine percutere, partim aliis nationibus igni ferroque perſequendos tradere, non fuerint veriti.* Paræus in irenico id ipſum multis urget. Ejusdem argumenti eſt ſcriptum Holſaticum anno 1611. evulgatum. Pelargus in antitheſibus apologeticis contra Balduinum th. XXXI. *Vbi, qu*...

ille pungit, fratres aut in ſynodis generalibus, aut ab univerſa eccleſia damnatos & legitime proſcriptos docuerit Balduinus, aliis ut adnumerentur ſive ſchiſmaticis, ſive haereticis, facile adſentimur. Nos conciliorum ſaluberrimam in eccleſia Dei auctoritatem libenter agnoſcimus cum Auguſtino epiſt. CXVIII. quippe quæ nihil aliud ſunt, modo ſint legitima & chriſtiana, quam ſacri & liberi piorum doctorumque hominum conventus, in quibus judicio ſcripturæ adhibito, collatisque inter ſe & examinatis rationum momentis, aut de articulis fidei controverſis, aut de ceremoniis ac ritibus, ſive diſciplina etiam eccleſiaſtica unanimi multorum conſenſu certi quid concluditur ac decernitur, veritatis ac tranquillitatis eccleſiaſticæ cauſa, ac omnis ἑτεροδιδασκαλία eliminatur & damnatur. Jam vero quod a pluribus piis & eruditis quæritur, facilius invenitur, & fortius errores debellantur, qui a multis unanimi ſuffragio juxta ſcripturæ normam damnantur, ac quæ deliberato plurimorum conſenſu ſtatuuntur, ea deliberantur exactius & ſtatuuntur firmius. Interim negamus, abſolutam quamdam, adeoque talem eſſe conciliorum neceſſitatem, ut ſine prævia eorum deciſione falſa dogmata refutare ac damnare nullatenus liceat. 1.) Nullum ex ſcripturis proferri poteſt mandatum, quod exſpectanda prius concilii definitio, antequam hæreſes refutentur. 2.) Scripturæ ſacræ, vel quod idem eſt, Spiritus ſancti in ſcripturis & per ſcripturas loquentis judicium eſt publicum, perpetuum & infallibile, quo hæreſes damnantur, ſi vel nunquam in conciliis damnentur. In multis conciliis hæreſes ſunt ſtabilitæ; ſed ſcriptura ſibi perpetuo conſtat, ac nulli obnoxia eſt errandi periculo. 3.) Eccleſia & fides chriſtiana incolumis manſit, ac multæ hæreſes damnatæ ſunt per trecentos primos nov. teſt. annos, antequam imperatores chriſtiani celebrarent concilia. Sine ulla ſynodo Hymenæus, Philetus, Alexander & alii hæretici ab apoſtolo Paulo; Simon magus a Petro; Nicolaitæ, Ebion, Cerinthus a Johanne; Marcionitæ, Valentiniani, Gnoſtici &c. a primitivæ eccleſiæ doctoribus fuere damnati. 4.) Concilia hæreſium damnationem non ex ſe & proprio arbitrio proferunt, ſed ex ſcripturis duntaxat repetunt, ſiquidem omnes hæreſes in ſcripturis prius ſunt damnatæ, antequam a ſynodis reprobatæ, imo antequam fuerint natæ. 5.) Huc referenda piorum veterum dicta, hæreticis ſynodum flagitantibus oppoſita. Cum Ariani ſynodum flagitarent, reſpondebat illis Athanaſius in epiſt. de ſynod. Arimin. & Seleuc. p. 673. *Fruſtra circumcurſitantes praetexunt, ſe ob fidem ſynodos poſtulare, cum divina ſcriptura ſit omnibus potentior.* Cum Pelagiani idem urgerent, reſpondebat ipſis Auguſtinus lib. IV. contra duas epiſtolas Pelag. ad Bonifac. cap. 11. p. 182. *Quid eſt, quod dicunt, de ſimplicibus epiſcopis ſine congregatione ſynodi in locis ſuis ſedentibus extorta ſubſcriptio eſt? Numquid beatiſſimis & in fide catholica excellentiſſimis viris Cypriano & Ambroſio ante iſtos adverſus iſtos extorta ſubſcriptio eſt, qua eorum impia dogmata tanta manifeſtatione ſubvertunt, ut quae contra eos manifeſtiora dicamus, vix invenire poſſimus? Aut vero congregatione ſynodi opus erat, ut aperta pernicies damnaretur? quaſi nulla haereſis aliquando niſi ſynodi congregatione damnata ſit? cum potius rariſſimae inveniantur, propter quas damnandas neceſſitas talis exſtiterit, multoque ſint atque incomparabiliter plures, quae ubi exſtiterunt, illic improbari, damnarique meruerunt, atque inde per ceteras terras devitandae innoteſcere potuerunt. Verum iſtorum ſuperbia, quae tantum ſe extollit adverſum Deum, ut non in illo velit, ſed potius in libero arbitrio gloriari, hanc etiam gloriam captare intelligitur, ut propter illos orientis & occidentis ſynodus congregetur. Orbem quippe catholicum, quoniam Domino eis reſiſtente pervertere nequeunt, ſaltem commovere conantur, cum potius vigilantia & diligentia paſtorali poſt factum illis competens ſufficiens judicium, ubicunque iſti lupi adparuerint, conterendi ſint, ſive ut ſanentur atque mutentur, ſive ut ab aliorum ſalute atque integritate vitentur.* 6.) Cum Philippus, Haſſiæ Landgravius,

anno

anno 1530. in comitiis Auguſtanis concilium propter Zwinglianos cogendum eſſe judicaret, Philippus Melanchthon & Johannes Brentius in hanc ſententiam ipſi reſponderunt: *Si iis rationibus concilium ab imperatore cogeretur, ſicut ſcriptum eſt, poſſet pro concilio agnoſci. At ſive concilium inſtituatur, ſive non inſtituatur, certe nemo cogendus eſt, ut verae & piae doctrinae, quam profitemur, renunciet. Praeterea diligenter cavendum eſt, ne nimia ſubtilitate, quae tamen nihil habet certi, curſus doctrinae verae & certiſſimae impediatur, quod ſane jam etiam aliqua ex parte fieri experimur.* Cumque Landgravius denuo urgeret, *Zwinglianos nondum eſſe in concilio alicujus erroris convictos*, Philippus & Brentius altera vice inter cetera ad ipſum ſic ſcripſerunt: *De concilio petendo & urgendo nihil certi conſtituere poſſumus, non quod fidei noſtrae certitudinem ex concilii placitis & decretis haurire & petere neceſſe habeamus, ſed ut calumnias & mendacia, quibus multipliciter deformamur & oneramur, amoliri & abſtergere poſſimus. Quod ſi Deo agente factum fuerit, nec conſcientiae noſtrae praegravabuntur, aut doctrinae purioris curſus, ut hactenus, a caeſarea majeſtate impedietur, Zwinglianae doctrinae defenſione & propugnatione concilium minime impediendum eſſe arbitramur, cum probari ea & tolerari non poſſit.* Cum theologi Jenenſes in certamine interimiſtico ſynodum peterent, idem Philippus Melanchthon in epiſtolis ad amicos aliquoties repetiit illud Nazianzeni ad Procopium p. 329. *ἔχω μὲν οὕτως εἰ δεῖ ταληθὲς γράφειν, ὥςε πάντα σύλλογον φεύγειν ἐπισκόπων, ὅτι μηδὲ μιᾶς συνόδȣ τέλος εἶδον χρηςὸν* &c. 7.) Si non licet damnare falſa dogmata cum ſcripturis pugnantia ante ſynodi deciſionem, quo jure ipſimet damnant pontificios, anabaptiſtas, Schwenkfeldianos? &c. 8.) Imo quo jure noſtram de perſona Chriſti confeſſionem adcuſant Eutychianiſmi, Marcionitiſmi &c. in pſeudo ςερεώματι Witebergenſi anno 1571. edito apolog. admonit. Neoſtad. p. 14. cum in nulla ſynodo ſimus legitime convicti? 9) Auditi omnino ſunt Calviniani in colloquiis Marpurgenſi anno 1529. Maulbrunnenſi anno 1564. Mumpelgartenſi anno 1586. in publicis imperii comitiis & principum conventibus, in libris ſexcentis in publicum utrinque editis, unde in libello εἰρηνικῷ Neoſtadii edito ſub titulo: *trewherzige Vermahnung*, ipſimet fatentur, *controverſias utrinque hactenus agitatas ſufficienter diſceptatas ac definitas.* 10.) Quam adhuc expetunt & exſpectant ſynodum, ea nunquam, vel certe vix ſperanda eſt, quod ex verbis Sibrandi Luberti in præfat. comment. ad XCIX. errores Vorſtii pag. 43. manifeſtum, ubi ſic ſcribit: *Cum Vorſtius dicit, velle ſeſe omnium reformatarum eccleſiarum judicio ſubmittere, id perinde eſt, ac ſi dicat, ſe non velle ſe eccleſiarum reformatarum judicio ſubmittere. Scit enim homo prudens, omnium reformatarum eccleſiarum, ſive late, ſive ſtricte vocem reformatarum accipias, concilium nunquam convocatum iri, tam variis enim ſtudiis tenentur principes illi, in quorum ditionibus agunt eccleſiae reformatae, ut nunquam conſenſuri ſint in unum aliquod generale concilium.* Hæc Sibrandus uno ictu Paræi & adſeclarum poſtulata evertens. Antequam fiat poſtulata a Calvinianis σύνοδος, fiet mundi ἔξοδος.

§. CCLXXII. Quæritur IV.) *An in ἐλέγχῳ adprobanda ſint ſcripta ἀνώνυμα vel ψευδώνυμα?* Ita quidam ex Jeſuitis & Calvinianis ſentiunt, ut ipſa praxis teſtatur. Sed opponimus illis 1.) *dictum Chriſti* Joh. III. 20. *Omnis, qui mala agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ne arguantur opera ejus.* v. 21. *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifeſtentur opera ejus, quia ſunt in Deo facta.* Lucifugæ igitur illi ipſo facto oſtendunt, ſe non eſſe filios lucis, ſed organa diaboli, qui eſt ſpiritus tenebrarum. Aut enim agnoſcunt & adprobant veritatem, aut eamdem ore quidem confitentur, corde autem negant. Si illud, non vereri debent publica nominis expreſſione eamdem confirmare:

4) An adprobanda ſcripta ἀνώνυμα ac ψευδώνυμα?

Carum

Carum atramentum eſt, quod non ſubſcribat aperte,
Cui ſubſcripſerant ſanguine mille alii.

Si hoc, agunt hypocritas peſſimos. 2.) *Incommoda*, quæ ex ſuppreſſione, vel variatione nominis oriri ſolent. Infirmis præbetur ſcandalum, quando veritatem timide propagari animadvertunt: hoſtes in erroribus confirmantur, cum enim *veritas nihil timeat, niſi abſcondi*, inde eſt, quod confeſſionem illam fidei veram & ſanam eſſe negant, cujus confeſſores publice eam proponere pudet: ſcriptores ἀνώνυμοι armantur licentia convitiandi, calumniandi ac mentiendi. Quemadmodum enim peregrina veſte induti quidvis agendi licentiam ſibi arrogant: ita quoque illi, qui alieni nominis ſchema ſibi adſumunt, quidvis pro libitu fingere & audacter convitiari ſibi licitum eſſe exiſtimant, cum demonſtrandi labore ſint ſublevati. 3.) *Exempla prophetarum, evangeliſtarum & apoſtolorum*, qui ſcriptis ſuis nomina præfixerunt. Idem obſervarunt primitivæ eccleſiæ patres & cordati noſtræ ætatis theologi. Vide Lutherum tom. I. Jen. germ. f. 477. in lib. cui titulus: *Vnterricht der Beichtkinder.* tom. IV. Jen. germ. f. 508. in lib. cui titulus: *Chriſtliche Ermahnung an den Churfürſt zu Brandenburgk.* (*) 4) *Leges civiles*, quæ mutationem nominis, ſi dolo malo & in alterius damnum fiat, pœnis ſubjiciunt. l. unic. C. de mutat. nominis: *Mutare nomen vel praenomen ſive cognomen, ſine aliqua fraude licito jure, ſi liber es, minime prohiberis.* Ergo a contrario ſenſu, ſi cum fraude & pernicie proximi mutatio illa nominis ſuſcipiatur, prohibita eſt cenſenda. l. Falſi 13. ff. de lege Cornelia de falſis: *Falſi nominis, vel cognominis adſeveratio pœna falſi coërcetur.* In decretis comitiorum Auguſtanorum anno 1545. expreſſe prohibitum, *ne quis vel ſine nomine, vel mutato nomine ſcripta in publicum edat.* (**) 5.) *Propriorum adſeclarum teſtimonia.* Boquinus in adſert. veri & veteris chriſtianiſmi cap. 1. ſcribit, *non leviter peccare eos, qui nomina ſibi minime convenientia in rebus religionis adſumunt.* Bullingerus contra lib. Polon. anno 1566. Tigur. edit. *diſſimulationem ac mutationem nominum in hujusmodi ſcriptis eo dicit fieri conſilio, ut licentius ceu ex plauſtro convitiorum & calumniarum nimbos profundant iſti lucifugae in innoxios, & ita cum omnibus impuris convitiatoribus communia convitia cacodoxas potius, quam orthodoxas proferre poſſint doctrinas.* Quæ in contrariam partem adferuntur, facilem habent explicationem, ſi diſtinguatur inter ſcripta didactica & elenctica, inter factum & jus, inter calliditatem politicam, & candorem ac ſimplicitatem theologicam.

2.) Sacramentorum diſpenſatio.

§. CCLXXIII. Secundo *ſacramentorum diſpenſationem* ad eccleſiæ miniſtros ordinarie ſpectare, oſtendimus in tract. de ſacram. §. XXVIII. de baptiſmo §. XIX. ubi tamen monendum, in ſacramento initiationis, quale in vet. teſt. fuit circumciſio, in nov. teſt. eſt baptiſmus, urgente extrema neceſſitate etiam aliis eccleſiæ membris adminiſtrationem ejus eſſe permittendam, ut late oſtendimus in tract. de bapt. §. XXIII. Circa ſacramentorum diſpenſationem miniſter obſervet: 1.) ne indignos ad eorum participationem admittat Matth. VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus, neque margaritas projicere porcis.* Ambroſius lib. II. de pœnit. cap. 9. *Praeceptum eſt, nolite ſanctum*

ctum

(*) Tom. V Jen. germ. f. 551 *Der H. Geiſt ſchleicht nit, ſondern flieget offentlich vom Himmel, die Schlangen ſchleichen, aber die Tauben fliegen; darumb iſt ſolch ſchleichen der rechte Gang deſs Teuffels, das fehlt nimmermehr.* Tom I. f. 425. *Wann ich ſolchen Zog und Flug deſs Liechtes ſpüre, wie kan ich mich fürchten für den blinden Maulwürffen, die das Liecht ſchewen* Et poſtea: *Das iſt gewiſslich der Teuffel, der Heimlich und Meuchlinges ſo herein ſchleichet.* Lutherus de ſeipſo tom. IV. p. 508. *Er habe wider Kayſer, Könige, Bäpſt und andere hohe Perſonen ſcharffe Schrifften müſſen verfertigen, aber ſeinen Nahmen jederzeit fürgeſetzet, und auffs Blat geheffte t.* GERHARDVS.

(**) De famoſis paſquillis l. unic. C. de famoſ. libell. *Peinlich Halſs-Gerichts-Ordnung*, art. CX. In decretis imperii non ſolum famoſi libelli, ſed etiam ſcripta ἀνώνυμα καὶ ψευδώνυμα prohibentur. *Abſchied zu Augſpurg* anno 1548. p. 403. *zu Speier* anno 1570. fol. 666. GERHARDVS.

ſum dare canibus &c. hoc eſt, immundis impuritatibus ſacrae communionis non impertienda conſortia: in quam ſententiam plura adduximus in tract. de euchariſt. §. 222. & ſeqq. 2.) ut in diſpenſatione ſacramentorum inſtitutionem Chriſti & praxin apoſtolorum diligenter obſervet, ac rejectis inutilibus & ſuperfluis cærimoniis, quam poteſt fieri ſimpliciſſime, juxta regulam modo traditam ea adminiſtret.

3.) Pro commiſſo grege precatio.

§. CCLXXIV. Tertio: *pro commiſſo ſibi grege precationem* miniſtro eccleſiæ commendatam eſſe debere oſtendunt 1.) *dicta generalia*, quæ ab omnibus vere piis requirunt, ut pro ſe invicem orent, & precibus ſuis aliorum etiam ſalutem complectantur. Jac. V. 16. *εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων*. Forma precum a Chriſto nobis præſcripta totum eccleſiæ corpus myſticum complectitur. 2.) *Exemplum Chriſti*, qui in feriis ad Deum precibus orat pro apoſtolis & omnibus, qui per verbum illorum erant in ipſum credituri. Joh. XVII. 20. 3.) *Exempla Moſis, Samuelis, prophetarum & apoſtolorum*, qui pro auditoribus ſuis vota ad Deum fecerunt: Exod. XXXII. 11. *Moſes orabat Dominum, dicens: Cur, Domine, iraſcitur furor tuus contra populum tuum.* Deut. IX. 18. *Procidi ante Dominum ſicut prius, quadraginta diebus ac noctibus panem non comedens & aquam non bibens propter omnia peccata veſtra, quae geſſiſtis contra Dominum.* Lev. V. 6. *Orabit pro eo Sacerdos, qui inconſiderate juravit.* cap. XVI. 34. *Statutum hoc ſempiternum, ut oretis pro filiis Iſrael.* 1. Sam. XII. 23. *Abſit a me*, inquit Samuel ad Iſraëlitas, *ut peccem, Jehovam ceſſando orare pro vobis*, ergo miniſtri eccleſiæ graviter peccant negligentes preces pro commiſſo ſibi grege. Eſaj. LXIII. 16. *Tu Domine Pater noſter, redemtor noſter, a ſeculo hoc nomen tuum.* v. 17. *Quare errare nos feciſti de viis tuis? &c.* Jer. XXIII. 3. *Jubetur propheta orare ad Dominum pro populo.* cap. XXXVII. 3. Sedecias ad prophetam dicit: *Ora pro nobis Dominum Deum noſtrum.* Dan. IX. 17. *Exaudi Deus noſter orationem ſervi tui & preces ejus, illumina faciem tuam ſuper ſanctuarium tuum &c.* 2. Cor. XIII. 7. *Oramus Deum, ut nihil mali faciatis.* v. 9. *Oramus veſtram conſummationem*, Eph. I. 15. *Audiens fidem veſtram in Chriſto & dilectionem in omnes ſanctos*; v. 16. *non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationibus meis*, v. 17. *ut Deus Domini noſtri Jeſu Chriſti, Pater gloriae, det vobis ſpiritum ſapientiae & revelationis.* cap. III. 14. *Flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut det vobis corroborari per Spiritum ejus.* Phil. I. 4. *Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens*: v. 9. *hoc oro, ut caritas veſtra magis abundet.* Col. I. 3. *Gratias agimus Deo ſemper pro vobis orantes.* 2. Theſſ. I. 11. *Oramus ſemper pro vobis, ut dignetur vos vocatione ſua Deus noſter, & impleat omnem voluntatem bonam & opus fidei in virtute.* De Polycarpo, Johannis evangeliſtæ diſcipulo, commemorat apud Euſebium lib. IV. hiſt. cap. 15. epiſtola eccleſiæ Smyrnenſis, quod imminente martyrii tempore dies noctesque nihil fecerit aliud, quam quod precibus immoratus ſit, quibus pro pace omnibus per orbem eccleſiis impetranda ſuppliciter oraverit. 4.) *Preces eccleſiae* pro paſtoribus requirunt, ut paſtores viciſſim pro eccleſia ſibi commiſſa orent. Act. XII. 5. *Oratio ſine intermiſſione ab eccleſia fiebat pro Petro ad Deum.* Col. IV. 3. *Orantes ſimul pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti.* 1. Theſſ. V. 25. *Fratres orate pro nobis*, quod repetitur 2. Theſſ. III. 1. Hebr. XIII. 18. &c. 5.) *Summa neceſſitas* requirit, ut prædicationi verbi conjungantur preces, ſiquidem abſque cœleſtis benedictionis gratia ſemen verbi non eſt efficax ad proferendos fructus in auditorum cordibus 1. Cor. III. 6. jam vero fluenta divinæ benedictionis non deſcendunt ad homines, niſi per canales piæ ac devotæ orationis. Diabolus rapit ſemen verbi ex cordibus eorum, qui audiunt & non intelligunt; Matth. XIII. 19. ſed clamore orationis infernales iſtæ aves abigendæ. *Circuit diabolus tanquam leo rugiens*,

rugiens, quem devoret quaerens, huic fide & precibus reſiſtendum 1. Petr. V. 8. & 9. πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός? inquit apoſtolus de miniſterii eccleſiaſtici officiis tractans 2. Cor. II. 16. ſed illa ἱκανότης ἐκ τοῦ θεοῦ, 2. Cor. III. 5. a quo unice piis precibus eſt impetranda. Ad preces illas pertinet etiam *benedictio eccleſiaſtica generalis*, miniſtrorum ordini peculiariter demandata Num. VI. 23. ut cum ea concio dimittatur; Itemque ſpecialis novorum *conjugum benedictio*, quæ tamen certo reſpectu etiam ad ritus eccleſiaſticos, de quibus inferius dicetur, referri poterit. Obſervatur ea tamen propter conjugii honeſtatem & dignitatem, ut ſit publicum teſtimonium divinæ inſtitutionis, *tum* propter diſtinctionem divinæ & illicitæ conjunctionis, ſoli enim illi a Deo conjuncti æſtimandi, quos non inſana libido, ſed parentum conſenſus & eccleſiæ miniſter Dei nomine conjunxit, *tum* propter ſanctionis hujus eccleſiaſticæ antiquitatem. Teſte enim Platina in vit. pont. fol. 23. Soter primus, qui imperante Antonino Commodo epiſcopatum Romanum adminiſtravit, inſtituit, ne legitima haberetur uxor, niſi cui ſacerdos ex inſtituto benedixiſſet, ac mentio fit hujus antiquiſſimæ conſuetudinis in concilio Carthaginenſi IV. anno 436. celebrato, & in novel. Leon. 89.

4) Vitae & morum honeſta gubernatio.

§. CCLXXV. Quarto: *vitae & morum honeſtam gubernationem* a miniſtro eccleſiæ vel maxime requiri oſtendunt 1.) *canones apoſtolici* epiſcopis ac diaconis præſcripti: 1. Tim. I. 18. *Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, ut milites bonam militiam,* v. 19. *retinens fidem & bonam conſcientiam.* cap. III. 2. *Oportet epiſcopum eſſe irreprehenſibilem, unius uxoris virum, ſobrium, prudentem, ornatum, hoſpitalem, διδακτικόν,* v. 4. *qui domui ſuae bene praeſit, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate,* v. 6. *non neophytum &c.* v. 8. *diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpis lucri cupidos.* v. 9. *habentes myſterium fidei in conſcientia pura.* Ac diſerte addit apoſtolus v. 15. *haec tibi ſcribo, ut ſcias, quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quae eſt eccleſia.* cap. IV. 7. *Exerce te ipſum ad pietatem.* v. 12. τύπος, *exemplum eſto fidelium in verbo, in converſatione, in dilectione, in ſpiritu, in fide, in caſtitate.* cap. VI. 11. *Tu o homo Dei haec fuge,* (avaritiam ſcilicet & ambitionem) *ſectare vero juſtitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, manſuetudinem.* 2. Tim. II. 15. Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ. v. 22. *Juvenilia deſideria fuge, ſectare vero juſtitiam, fidem, caritatem, & pacem cum iis, qui invocant Dominum ex puro corde.* Tit. I. 7. *Oportet epiſcopum eſſe ſine crimine, ſicut Dei diſpenſatorem, non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum,* v. 8. *ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem.* cap. II. 7. *In omnibus te ipſum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina integritatem, gravitatem &c.* 2.) *Incommoda* & ſcandala, quæ oriri conſuevere ex miniſtrorum vitiis. Rom. II. 21. *Qui alium doces, te ipſum non doces, qui praedicas, non furandum, furaris &c.* v. 24. *Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes.* Quamvis enim verbi & ſacramentorum efficacia nequaquam dependeat a miniſtri dignitate vel indignitate, ut oſtendimus in tract. de ſacram. §. 30. res ipſa tamen manifeſtum facit, curſui doctrinæ cœleſtis & fructificationi verbi non mediocrem remoram atque impedimentum objici per miniſtrorum improbitatem. Docendi auctoritas perditur, quando vox opere non adjuvatur. Qui recte docent & impie vivunt, illi quod ſincera doctrina ædificant, malis moribus iterum deſtruunt; cœlum ædificant voce, vita vero infernum, linguam Deo, animam conſecrant diabolo; ſimiles ſunt ſtatuis mercurialibus, quæ aliis viam oſtendunt, quam ipſæ non ingrediuntur, ſimiles ſunt fabris lignariis, qui in exſtructione arcæ Noacho auxiliares operas præſtiterunt, parantes enim aliis arcam, in qua a diluvio fuere liberati, ipſi in diluvio perierunt. Auguſtinus lib. IV. de doctr. chriſt. c. 27. *Habet, ut obedienter audiatur, quantacunque granditate dictionis majus*

pondus

pondus vita docentis. Idem epiſt. CXII. *Plus valet vivendi, quam loquendi modus.* Hilarius can. V. in Matth. *Optimum eſt exemplo potius docere, quam dictis.* Cyprianus de dupl. mart. p. 362. *Efficacius eſt vitae, quam linguae teſtimonium.* Lactantius lib. III. inſtit. cap. 16. pag. 159. *Bonum eſt recta & honeſta praecipere, ſed niſi & facias, mendacium eſt, & incongruens atque ineptum non in pectore, ſed in labiis habere bonitatem.* Idem lib. IV. inſtit. c. 23. *Homines malunt exempla, quam verba, quia loqui facile eſt, praeſtare autem difficile, utinamque tam multi bene facerent, quam multi loquuntur bene.* E contrario autem *honoratur miniſterium morum gravitate, conſiliorum maturitate & actuum honeſtate,* ut loquitur Bernhardus epiſt. XXVIII. 3.) *Divinae comminationes* adverſus miniſtros impios prolatæ. Pſalm. L. 16. *Impio dixit Deus: Cur recitas ſtatuta mea, & adſumis teſtamentum meum per os tuum?* v. 21. *Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam.* Matth. V. 19. *Qui ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus* (id eſt nullus) *vocabitur in regno cœlorum, qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum,* in quæ verba ſic commentatur Ignatius epiſt. XI. ad Epheſios p. 63. edit. Antverp. *Ἄμεινόν ἐστι σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι, οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ποιῇ, ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ.* Chryſoſtomus homil. XLIII. in cap. XXIII. Matth. ac citatur c. Multi. diſt. 40. *Qui bene ſederit ſuper cathedram, honorem accipit cathedrae, qui male ſederit, injuriam facit cathedrae: ideoque malus ſacerdos de ſacerdotio ſuo crimen adquirit, non dignitatem, in judicio enim tuo ſedes, ſiquidem bene vixeris & bene docueris, populum inſtruis; ſi bene docueris, & male vixeris, tui ſolius condemnator eris. Nam bene vivendo & bene docendo populum inſtruis, quomodo vivere debeat, bene autem docendo & male vivendo, Deum inſtruis, quomodo te debeat condemnare.* Proſper in ſent. Auguſt. *Bene loqui & prave vivere nihil aliud eſt, quam ſua ſe voce damnare.* 4.) *Abſurda vitae & orationis* atque ſtatus *diſcrepantia. Inſolens eſt,* inquit Nazianzenus in carmin. *videre aberrantem viae ducem & medicum aliorum ipſum ulceribus ſcatentem.* Ambroſius lib. LXXXII. *Quis ferat, ſi ipſe ſe gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit? ſi curam ſuſcipiat animae alienae, qui ſuam nequit cuſtodire? Monſtroſa res eſt,* inquit Bernhardus, *gradus ſummus & animus infimus, ſedes prima & vita ima, lingua magniloqua & manus otioſa, ſermo multus & fructus nullus, vultus gravis & actus levis, ingens autoritas & nutans ſtabilitas. An non confuſio & ignominia eſt,* ſcribit Hieronymus in Mich. II. *Jeſum crucifixum pauperem & eſurientem fartis praedicare corporibus, & jejuniorum doctrinam rubentes buccas tumentiaque ora proferre?* 5.) *Exemplum Chriſti, apoſtolorum* & piorum eccleſiæ doctorum, qui non verbis ſolum, ſed & vitæ exemplo auditores ſuos inſtruxerunt. De Chriſto dicunt diſcipuli, euntes in Emaus: Luc. XXIV. 19. quod fuerit propheta *potens in opere & ſermone;* ad Lucas Act. I. 1. *quod cœperit facere ac docere,* id quod Ignatius d. l. adcommodat ad exemplar vitæ ſanctæ omnibus veris eccleſiæ miniſtris ad imitandum propoſitum. Paulus de ſe ipſo dicit 1. Cor. IX. 27. *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne aliis praedicans ipſe reprobus efficiar. Si ergo in apoſtolorum loco ſumus, non ſolum ſermonem eorum imitemur, ſed etiam converſationem & abſtinentiam,* ut recte colligit Hieronymus d. l. 6.) *Typi vet. teſt.* Gregorius part. I. paſtoral. c. 4. & citatur c. Sit rector. diſt. 43. *Moſi praecipitur in Exodo cap. XXVIII. ut tabernaculum ſacerdos ingrediens tintinnabulis ambiatur &c. aperte autem tintinnabula veſtimentis illius deſcribuntur inſerta, veſtimenta enim ſacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere? propheta teſtante, qui ait in pſalmis: Sacerdotes tui induantur juſtitia. Veſtimentis itaque illius tintinnabula inhaerent, ſi vitae viam cum linguae ſonitu ipſa quoque opera ſacerdotis clament.* Gratianus diſt. 40. in principio ex vete-

72668

veteribus: *Oportet epiſcopum eſſe ornatum: per ornamenta epiſcopalia virtutes debent intelligi, quae a Domino eis repromittuntur, dum dicitur*: Sacerdotes ejus induentur ſalutari; *unde in vet. teſt. variis veſtibus ex praecepto Domini ſacerdotes ornati leguntur, quia multimodis virtutibus debet ſplendere vita pontificis, ut gradui conferat decorem, quem ab eo non accepit.* Berthorius in allegor. Summus pontifex habebat ſuperhumerale & rationale, hoc eſt, miniſtri eccleſiæ debent habere bonam converſationem & doctrinam. Rationale debet coujungi cum ſuperhumerali Exod. XXVIII. 22. hoc eſt, vita a doctrina non diſcordet. Camerarius part. I. meditat. ſuccifiv. cap. 22. ex veteribus: *In fabrica templi Salomonis caelati non tantum leones, ſed & boves & cherubim, ut is, qui regit populos, ſit vigilans & in tuendis juſtitiae legibus fortis ut leo, modeſtiae legibus commode ligatus ut bos, & ita demum ſcientiae luce dotatus ut cherubim.* Iſidorus Peluſiota lib. I. epiſt. CLI. pag. 39. *Dei ſacerdos, quoniam ad Deum adpropinquat, animalium illorum multis oculis praeditorum in morem* (κατὰ τὰ πολυόμματα ζῶα) Ez. I. & X. *omni ex parte oculus eſſe debet, eorum inſtar nihil neſciens &c.* Facies leonis denotat infractum animum adverſus quævis pericula: facies bovis notat laborum tolerantiam, unde Paulus ad miniſtros eccleſiæ adcommodat legem moſaicam: *Bovi trituranti non adligabis os*; 1. Tim. V. 18. Facies hominis denotat humanitatem, qua infirmos tractent. Facies aquilæ notat animum ad cœleſtia a terrenis evehendum.

Virtutes miniſtri duplices.

§. CCLXXVI. Cæterum *virtutes*, quas in eccleſiæ miniſtro apoſtolus 1. Tim. III. Tit. I. requirit, ſuperius in duas claſſes diſtinximus. Quædam enim ſunt *communes* ipſi cum aliis vere piis, quædam vero ipſi *propriae* ac peculiares; *illae* perſonam, *hae* vero officium, *illae* vitam ac mores, *hae* vero doctrinam miniſtri potiſſimum concernunt. Virtutes *communes* eo modo ſubdiſtingui poſſunt, ut quædam referantur ad *primam*, quædam ad *ſecundam* decalogi tabulam. Ad *primam* decalogi tabulam pertinet, quod epiſcopus debeat eſſe ὅσιος, *pius ac ſanctus*: Tit. I. 8. Cum enim ad pietatem & ſanctitatem alios vel maxime cohortari debeat, omnino requiritur, ut ipſe quoque ſanctæ erga Deum pietati ſtudeat. Prælucet hac in parte miniſtris eccleſiæ Chriſtus ἀρχιποιμὴν, qui & ipſe dicitur ὅσιος; Act. II. 27. XIII. 35. Hebr. VII. 26. itemque apoſtoli, de quibus Paulus dicit, quod ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως converſati fuerint. 1. Theſſ. II. 10. Virtutes ad *ſecundam* decalogi tabulam pertinentes, *tum per θέσιν, tum per ἄρσιν* exprimi, diximus ſuperius: hoc loco alia utemur diviſione; quædam enim *generalibus* adpellationibus obedientiam erga ſecundam decalogi tabulam *in genere* complectentibus exprimuntur; idque *tum* per ἄρσιν, quod epiſcopus debeat eſſe ἀνεπίληπτος, 1. Tim. III. 2. καὶ ἀνέγκλητος, Tit. I. 6. *tum* per θέσιν, quod debeat eſſe δίκαιος Tit. I. 8. κόσμιος, 1. Tim. III. 2. καὶ σεμνὸς v. 8. quædam vero in ſpecie certi alicujus præcepti obedientiam requirunt. I.) Epiſcopus debet eſſe ἀνεπίληπτος. Ἐπίληπτοι dicuntur *tum* morbo comitiali laborantes, quo ita corripiuntur, ut nullum membrum movere poſſint: *tum* crimini & adcuſationi juſtæ obnoxii; ἐπιλαμβάνεσθαι enim eſt, tum adprehendere & ſiſtere, tum reprehendere & corripere. Ἀνεπίληπτος igitur eſt, qui reprehendi juſte non poteſt, qui reprehenſioni non eſt obnoxius. Apud Thucydidem lib. V. p. 170. κἂν αὐτὸς τοῖς ἐχθροῖς ἀνεπίληπτος εἶναι, id ſcholaſticus exponit, μὴ παρέξων κατηγορίας ἀφορμὴν, *criminationis materiam non praebiturus.*

Debet eſſe ἀνεπίληπτος.

ἀνέγκλητος.

§. CCLXXVII. II.) Idem notat verbum ἀνέγκλητος, *inculpatus, irreprehenſus*, cui nullum crimen juſte objici poteſt; ἐγκαλεῖσθαι enim eſt adcuſari, reprehendi, τὰ ἐγκεκλημένα ſunt objecta in judiciis loco probri ſive criminis. Vſurpatur in genere de omnibus vere piis 1. Cor. I. 8. Col. I. 22. apud LXX. interpretes in vet. teſt. neutrum vocabulum occurrit. Requiritur proinde

ab epiſcopo, ut inculpatam & irreprehenſibilem vitam tranſigat, nec gravioribus …ibus ſeſe obnoxium reddat. Gregorius I. paſtoralis c. 11. ac citatur c. Ecce. 49. *Solicite formidandum eſt, ne, qui …e poſſe iram Dei creditur, hanc ipſe ex …io reatu mereatur. Cuncti enim liquido …us, quia cum is, qui diſplicet, ad in…endum mittitur, irati animus ad deterio…vocatur. Solerter ergo ſe quisque me…, nec locum regiminis adſumere audeat, …e in ſe vitium damnabiliter regnat, ne …em crimen depravat proprium, interceſ…ri adpetat pro culpis aliorum.* An autem …ui in gravius aliquod crimen prolabun… poſtquam pœnitentiam egerunt, eccleſia… officiis præfici, vel ad ea revocari poſſint, … plurima, eademque contraria exſtant … canonico-decreta. diſt. 50. Gregorius I. epiſt. LIII. merito urget exemplum … *Quid gravius eſt,* (nquit) *aut carna…lum committere, ſine quo pauci inveniun…ut Dei filium jurejurando negare, in …ſum Petrum lapſum eſſe cognovimus; …ſt negationem pœnitentia ſecuta eſt, & …nitentiam miſericordia data eſt, quia …ſtolatu eum non expulit, qui ante qui…ſum ſe negare praedixit.* Hieronymus …h. III. profert exemplum *Davidis*, qui …dulterium & homicidium perpetratum …ſalm. LI. *Docebo iniquos vias tuas.* Au…s epiſt. CL. ad Bonifac. diſtinguit inter …n juris & ἐπιείκειαν. *Vt conſtitueretur …) in eccleſia, ne quisquam poſt alicujus …s pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad …tum redeat, vel in clericatu permaneat, …ſperatione indulgentiae ſed rigore fa…t diſciplinae, alioquin contra claves ec… diſputabitur, de quibus dictum eſt:* Quæ… ſolveritis ſuper terram, ſoluta erunt …œlo. *Sed ne forte etiam de ceteris cri…s ſpe honoris eccleſiaſtici animus intume… ſuperbe ageret pœnitentiam, ſeveriſſime …, ut poſt actam pœnitentiam de damna…mine nemo ſit clericus, ut deſperatione …lis altitudinis medicina major & verior eſſet humilitatis &c.* Iſidorus ad Maſſanum diſtinguit inter pœnitentes & impœnitentes: *Illos* (inquit) *ad priſtinos gradus redire, canones praecipiunt, quos pœnitentiae praeceſſit ſatisfactio, vel condigna peccatorum confeſſio. At contra hi, qui neque a vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipſum carnale delictum, quod admittunt, vindicare quadam ſuperſtitioſa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam recipiunt communionis. Ita ergo determinanda eſt ſententia, ut neceſſe ſit illos reſtaurari in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem merentur divinae pietatis: hi enim non immerito conſequuntur ademtae dignitatis ſtatum, qui per emendationem pœnitentiae recepiſſe noſcuntur remedium vitae.* Rabanus ad Heribaldum diſtinguit inter crimina publica & occulta: *Qui deprehenſi* (inquit) *fuerint publice in perjurio, furto ac fornicatione & ceteris hujusmodi criminibus, ſecundum canonum ſacrorum inſtituta a proprio gradu decidant, quia ſcandalum eſt populo Dei, tales perſonas ſupra ſe poſitas habere, quas ultra modum vitioſas eſſe conſtat. Qui autem de praedictis peccatis abſconſe a ſe ad miſſis peccata per occultam confeſſionem coram angelis Dei, praeſente etiam ſacerdote, qui eis inducturus eſt pœnitentiam, confitentur, & ſemet ipſos graviter deliquiſſe queruntur, his etiam gradu ſervato ſpes veniae de miſericordia Dei promittenda eſt.* Circumſtantiarum diligens & adcurata conſideratio manifeſtum faciet, quid in ejusmodi caſibus faciendum ſit. Cumprimis diſtinguendus eſt neceſſitatis caſus ab ordinaria regula. Si alii idonei eccleſiæ miniſtri haberi poſſunt, nequaquam vel eligendi vel revocandi ſunt, qui in gravius aliquod delictum fuere prolapſi, etiam poſt peractam pœnitentiam: ſi minus, præſtat tales admittere, quam eccleſiam neceſſariis miniſtris deſtitui.

§. CCLXXVIII. Virtutes ad *ſecundam decalogi tabulam* pertinentes, ac *generalibus* adpellationibus obedientiam erga eam γενικῶς requirentibus κατὰ Θεὸν expreſſæ hæ ſunt, quod epiſcopus debeat eſſe δίκαιος, Δίκαιοι.

κόσμιος καὶ σεμνός. I.) Per *δικαιότητα* Tit. I. 8. poſſit quidem in ſpecie intelligi *juſtitia particularis*, quæ eſt virtus ſeptimi præcepti, ut opponatur *τῇ αἰχροκερδίᾳ*, cujus præced. verſu fit mentio: ſed quia conjungitur vocabulum *ὅσιος*, quod eſt generale, obedientiam erga primam decalogi tabulam exprimens; ideo rectius videtur generaliter accipi pro *juſtitia univerſali*, ſicut eo ſenſu etiam alibi *ὅσιος καὶ δίκαιος* conjunguntur: Luc. I. 75. Eph. IV. 24. 1. Theſſ. II. 10. Requiritur igitur ab epiſcopo, ut erga proximum ſeſe gerat *δικαίως*, ſicut erga Deum ſeſe gerere debet *εὐσεβῶς καὶ ὁσίως*.

κόσμιος. II.) Κόσμιος ſignificat eum, *qui moribus eſt compoſitis*, qui recte atque ordine omnia agit, a *κοσμέω*, quod eſt *ordino, compono*. Lutherus vertit *ſittig*. Item *orno*, unde vulgata verſio reddidit *ornatum*, non adeo abſurde, quia compoſiti mores ſunt maximum hominis ornamentum, inde in jure canonico exigitur, ut epiſcopi & eccleſiaſtici ſint ornati exterius & interius. c. Nos qui. diſt. 40. ex Gregorio: *Nos, qui praeſumus, non ex locorum vel generis dignitate, ſed morum nobilitate innoteſcere debemus.* Diſt. 41. in principio: *Oportet epiſcopum eſſe ornatum etiam in exterioribus, habitu videlicet & inceſſu. Habitu, ut nec fulgidis, nec ſordidis ſe veſtibus ornet.* Vt enim ait Hieronymus: *Nec adfectatae ſordes, nec exquiſitae deliciae laudes pariant*, quod tam de veſtibus, quam de cibis intelligendum eſt. c. Epiſcopus &c. diſt. eadem ex concilio Carthag. IV. can. 17. *Epiſcopus vilem ſupellectilem, & menſam ad victum pauperem habeat, & dignitatis ſuae auctoritatem fidei & vitae meritis quaerat*, ſed ibi gloſſa adſcripſit: *Hoc hodie non tenetur.*

σεμνός. III.) Σεμνὸς quandoque in malam partem accipitur, ut ſit *ὁ ὑπερήφανος καὶ μὴ ὁμιλητικὸς, tumidus*, odioſe & immodice gravis; ſed hoc loco in laude ponitur pro eo, qui eſt *cum auctoritate & modeſtia* gravis, qui in verbis, factis, vita ac moribus ita ſe gerit, ut reverentiam quamdam erga ſe in animis auditorum ac ſpectatorum ſibi conciliet. Lutherus vertit: *Erbar*. LXX. utuntur pro נָעַם *gratus*, | *acceptus fuit*, Prov. XV. 27. quia gravitas cum modeſtia & comitate ſuaviſſima quadam *συζυγίᾳ* copulata gratum & acceptum reddit hominem. Vulgata: *pudicus*.

§. CCLXXIX. Virtutes ad *ſecundam decalogi tabulam* pertinentes, *& in ſpecie* certi alicujus præcepti obedientiam requirentes ſic diſtingui poſſunt, ut quædam referantur *ad quartum*, quædam *ad quintum*, quædam *ad ſextum*, quædam *ad ſeptimum*, quædam *ad octavum* præceptum.

ἰδίȣ ὄικȣ καλῶς προϊςάμενος. Ad *quartum* decalogi præceptum pertinet, quod epiſcopus debeat eſſe *τȣ̃ ἰδίȣ ὄικȣ καλῶς προϊςάμενος, τέκνα ἔχων ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος*, 1. Tim. III. 4. *τέκνα ἔχων πιςὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπόταχτα*, Tit. I. 6. quod ipſum etiam a diaconis requiritur, ut ſint *τέκνων καλῶς προϊςάμενοι, καὶ τῶν ἰδίων ὄικων.* 1. Tim. III. 12. Is verò domui ac liberis recte præeſſe cenſendus, non qui in id unice incumbit, ut divitias corradat, ac de liberali ſuſtentatione ſuis proſpiciat; ſed qui liberos & domeſticos ſuos enutrit *in inſtitutione & commonefactione Domini*, ut exponit apoſtolus Eph. VI. 4. ac liberos habet non luxurioſos & immorigeros, ſed cum omni honeſtate ſubjectos ac fideles, ut his ipſis in locis explicat. Quare vero ab epiſcopo requiratur, ut domui ſuæ hac ratione bene præſit, ejus rei cauſam *παρενθετικῶς* apoſtolus ſubjungit: *Si quis domui ſuae praeeſſe neſcit, quomodo eccleſiam Dei curabit*, in quo eſt argumentum a minori ad majus. Qui domui propriæ neſcit præeſſe, quomodo eccleſiæ, quæ eſt *Dei domus*, 1. Tim. III. 15. recte præeſſe poterit cap. V. 17? Qui liberos ac domeſticos ſuos in officio continere neſcit, quomodo totum cœtum eccleſiaſticum in officio continebit? Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. *δεῖ ὄικοθεν παρέχεσθαι τὰ παραδείγματα. τίς γὰρ πιςεύσειαν, ὅτι τὸν ἀλλότριον ὑποτάξει, τὸν ὑὸν μὴ ὑποτάξας; τȣ̃το καὶ ἔξωθεν φασὶν, ὅτι ὁ οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως, γὰρ ταυτό ἐςι ἐκκλησία ὥσπερ μικρὰ οἰκία. Oportet, ut ex*

vicino

vicino atque ex re domeſtica virtutis ſuae epiſcopus praebeat indicia. Quis enim crederet, illum alienos quosque ſubjectos habiturum, qui filios non habuerit ſubditos? Hoc & externae ſapientiae auctores ajunt, ut qui rem familiarem ſuam rite adminiſtraverit, rei quoque publicae convenienter poſſit contrectare negotia. Eſt enim eccleſia velut domus quaedam &c. Liberorum ac domeſticorum vitia arguunt negligentiam parentum ac patrumfamilias in œconomia recte gubernanda, at qui in privatæ œconomiæ gubernatione negligens eſt, quomodo de eccleſiæ recta gubernatione admodum ſolicitus erit? Conſideretur exemplum ſacerdotis Eli, de quo 1. Sam. III. 13. dicit Dominus: *Praedixi Eli, quod judicaturus eſſem domum ejus in aeternum propter iniquitatem, eo quod noverat filios ſuos contemtores eſſe, & non contraxerit frontem contra eos.*

§. CCLXXX. Ad quintum decalogi præceptum pertinet, quod epiſcopus debeat eſſe μὴ πλήκτης, 1. Tim. III. 3. μὴ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος, Tit. I. 7. ſed φιλόξενος, 1. Tim. III. 2. ἐπιεικής, ἄμαχος, v. 3. φιλάγαθος. Tit. I. 8.

μὴ πλήκτης.

I.) Πλήκτης dicitur, qui promtus eſt ad verbera incutienda. Plutarchus in Fab. κατὰ χεῖρα πλήκτης, manu promtus, a πλήττειν *ferire, percutere.* Chryſoſtomus in comm. 1. Tim. III. ad linguæ verbera, ſive ad convitia refert, ſic enim ſcribit homil. X. ὐ τὸν μὴ πλήττοντα φησὶν ταῖς χερσὶ ἐνταῦθα φησίν. τί ὖν ἐςι, μὴ πλήκτην; ἐπειδὴ εἰσὶν ἀκαίρως τινὲς πλήττοντες τῶν ἀδελφῶν τὴν συνείδησιν, τύτυς νῦν αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ, & in comm. Tit. I. homil. II. μὴ πλήκτην, τὸν ὑβριςὴν ἐνταῦθα φησίν. νυθετῦντα γὰρ, ἢ ἐπιπλήττοντα πάντα χρὴ ποιεῖν μὴ ὑβρίζοντα. Eadem eſt Hieronymi ſententia, qui ad linguæ acerbitatem illud refert; ne ſcilicet *epiſcopus ſit ſaevus & improbus objurgator*, ſicut cap. V. 1. dicitur, πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς. Sed rectius accipitur de *percuſſione corporis;* πληκτίζεσθαι enim, quod verbum ex illo deſcendit, ſignificat contendere ad plagas usque, in altercatione usque ad plagas venire. Euſtathius Iliad. φ. annotat πληκτίζεσθαι poni pro τὸ μάχεσθαι, vel ἐρίζειν ἕως πληγῆς, unde Chryſoſtomus ipſe ſic accipit, quando ibidem egregiam illam ſententiam αἰτιολογικῶς ſubjungit. Ἰατρός ἐςιν ὁ διδάσκαλος τῶν ψυχῶν, ὁ δὲ ἰατρὸς ὐ πλήττει, ἀλλὰ τὰ πεπληγότα διορθοῦται καὶ θεραπεύει. *Medicus eſt animarum doctor. Porro medicus minime percutit, verum, etſi forte ſe aeger percuſſerit, corrigit, emendat & curat.* Lutherus vertit: *Ein Biſchoff ſoll nicht pochen.*

μὴ αὐθάδης.

II.) Αὐθάδης eſt ſibi ipſi placens, arrogans, ſuperbus, qui ita ſibi placet, ut alios præ ſe contemnat ab αὐτὸς & ἁδεῖν, quod eſt, *placere*, ut docet Ariſtoteles libr. I. magn. ethicorum. Vulgo exponunt: *contumax & praefractus*, quia ex arrogantia pertinacia ſolet oriri, ac Cicero αὐθάδειαν reddit *pervicaciam*, quo reſpiciens Lutherus hoc loco vertit: *eigenſinnig*, & in margine adnotat: *der ſeinen eigen Kopff hat, niemand weichet, man muſs ihm weichen, wie man ſpricht: Mit dem Kopff hindurch.* 2. Petr. II. 10. conjunguntur τολμηταὶ καὶ αὐθάδεις, ubi vulgata reddidit *ſibi placentes*, & hoc loco *ſuperbos*. LXX. interpretes Gen. XLIX. 7. utuntur pro עַז obfirmatus, contumax. Senſus igitur eſt, quod epiſcopus non debeat ſibi eo modo placere, ut pertinaciter ſuæ opinioni inhæreat, contra vero neminem audiat, ſed omnes ſuis cogat obſequi cogitatis.

μὴ ὀργίλος.

III.) Ὀργίλος eſt *iracundus*, qui facile ad iram concitari ſe patitur. Ariſtoteles lib. IV. ethic. cap. 5. οἱ μὲν ὖν ὀργίλοι ταχέως μὲν ὀργίζονται καὶ οἷς ὐ δεῖ καὶ ἐφ᾽ οἷς ὖ δεῖ καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ. παύονται δὲ ταχέως. Dicuntur alias ὀξύχολοι ac πικρόχολοι, *denen die Lauſs bald uber die Leber leufft;* Lutherus vertit *zornig*. LXX. interpretes utuntur pro אִישׁ אַף Prov. XXIX. 20. *vir narium*, hoc eſt, pronus ad iram, qua nares ſufflantur. Item אִישׁ חמרו Prov. XXIX. 24. *vir ardoris* & excandeſcentiæ. Senſus igitur eſt, quod epiſcopus non debeat eſſe ad iram pronus, levi de cauſa iras ſuſcipiens &c. rationem egregiam addit Chryſoſtomus in comm. Tit.

Tit. I. *Qua ratione docebit alios hoc vitio irae temperare, qui ſe ipſum ante non docuit?* quippe *plurima indies hujusmodi principatus parit crimina, moleſtumque & ingratum facit, etiamſi quis modeſtiſſimus fuerit, innumerasque quotidie neceſſitates iracundia ſuggerit. Niſi igitur quisque ad hoc longe praemeditatus acceſſerit, moleſtiſſimus erit, plurimaque corrumpet ac perimet ex his, quae ſui muneris ſunt.* IV.) Φιλόξενος eſt *hoſpitalis*, qui alios lubens hoſpitio recipit: Lutherus: *gaſtfrey*. Petrus 1. epiſt. IV. 9. ab omnibus chriſtianis in genere requirit, ut ſint φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους ἄνευ γογγυσμῶν, (*) ſed hic in ſpecie cumprimis illud requiritur ab epiſcopis. (**) Erant tunc temporis propter perſecutiones exilia crebriora, necdum conſtituta erant diverſoria publica, (***) φιλοξενίαν igitur in epiſcopo requirit apoſtolus, ut ipſius domus ſit exſulum refugium ac receptaculum. In principio diſt. 42. *Hoſpitalem ſacerdotem eſſe oportet, ne ſit de numero eorum, quibus in judicio dicetur:* Hoſpes fui, & non ſuſcepiſtis me. *Qui enim apoſtolum ſecutus fuerit, alios ad hoſpitalitatem debet invitare. Quomodo hoſpitalitatis exhortator poterit eſſe, qui domum propriam hoſpitibus claudit? Si enim ſacerdos primum a ſe ipſo & a domeſtica ſua eccleſia debet exigere, quod poſtea populis imperet, ſi primum imitando Chriſtum ipſe debet facere, quae poſtea populum doceat; neceſſe eſt ut pau* ... *hoſpitio recipiat, quo ad hoſpitalitatem* ... *lius ſuo exemplo ſubditos adtrahat. Ordi*... *dus itaque ſacerdos ad memoriam revocet,* ... *modo Abraham & Loth per hoſpitalitatis* ... *ra Deo placere & angelos meruerunt ho*... *recipere, & quomodo angeli Sodomis h*... *talem domum ingreſſi Loth cum familia ſ*... *beraverunt, quomodo clauſas domos cum* ... *ſpitibus ignis ingreſſus perdiderit, quo*... *etiam ſecundum Hieronymum in regul. mo*... *aliena rapere convincitur, qui ultra nece*... *ſibi retinere probatur &c.* Si vidua ec... recipi prohibetur, quæ pauperes non re... hoſpitio, quæ pedes ſanctorum non lavit, omne opus bonum non eſt exſecuta; ... magis ſunt prohibendi a ſacerdotio, qui ... pere pietatis probantur alieni. Cavendu... ro miniſtris eccleſiæ, ne ſint φιλόξενοι pa... gaudentes aliena vivere quadra, neve ho... litas degeneret in crebras commeſſatione... de re in conſtit. eccleſ. electorali Saxonic... gener. XVI. pag. 337. ſic præcipitur: *Die* ... *rer ſollen ſich der Tabernen und Schenkh*... *enthalten, auch ſelbſt in der Pfarrbeha*... *nicht viel Quas, noch oftmals Gaſterey* ... *ten, &c.* Hieronymus in epiſt. ad De... *Laudent te eſurientium viſcera, non ru*... *tium opulenta convivia.* V.) Ἐπιεικής dicitur, qui *aequitatem* ſtricto juri præfert, qui de jure

φιλόξενος. ἐπιεικ...

(*) Oraculo huic Petrino jungi meretur effatum Paulinum *Ebr. XIII.* 2. Cæterum de hoſpitalitate veteris eccleſiæ conſuli poſſunt Lvdov. Thomassinvs *de teſſeris hoſpitalitatis cap. XXVI.* atque Godofr. Arnoldvs, *in der Abbildung der erſten Chriſten libr. II. cap. XII.* itemque in *hiſtoria cognat. ſpiritualis, cap. XX. §. IX. p. 344. ſeqq.* ubi & canones, præcepta & monita veterum huc ſpectantia exhibentur. Scripſit quoque b. cancell. Pfaffivs, *diſſertat. exegetico-moral. de hoſpitalitate, ad Ebr. XIII.* 2. quæ Tubingæ *MDCCLII.* prodiit.

(**) Vid. Gratianvm ad *diſt.* 42. & Binghamvm in *orig. eccleſiaſt. vol. II. p.* 324.

(***) Non defuerunt tamen viri quidam docti, qui contrarium oſtendere adlaborarunt, veluti Jo. Gvil. Stvckivs, theologus quondam Tigurinus, in *antiquitat. conviv. libr. I. cap. XXVIII.* atque Thomassinvs, modo nobis laudatus, *loc. cit.* Add. *ff. L. IV. tit.* 5. Et ſane ipſæ ſanctiores litteræ ſubinde diverſoriorum meminerunt. Ebræis diverſoriu... catur מלה & גרות *Geneſ. XL. 27. XLI*... *Exod. IV. 24. Jos. IV. 3. 8. Jud. X*... 2. *Reg. XIX. 23. Jer. XLI.* 17. add. *Tob*... Celebratur quoque *Joſ. II.* 1. Rahab caup... Hæc quippe deſignatur voce זונה a radic... *aluit, pavit.* Græci tamen verterunt *mere*... a radice זנה *ſcortatus eſt.* In libris nov. te... prehendimus κατάλυμα *Marc. XIV.* 4. *Luc*... πανδοχεῖον *Luc. X.* 34. ξενίαν *Act. XXVI*... *Philem. v.* 22. Licet vero jam apud veter... quentata fuerint diverſoria, eaque tum gratuit... mercenaria, hoſpitalitas tamen a chriſtianis, ... tim clericis, ſecundum præſcriptum apoſtoli ... ceri debuit. Chriſtianis enim exulibus inter ... olim non ita patuere diverſoria, vel hoſpitia, ... opus habuerunt gratuita, ut proinde neceſſ... buerint, ea in domibus privatis eorum, qui τῆς πίστεως erant, quærere,

ſuo pacis cauſa cedit, ſive concedit. Ariſtoteles lib. V. ethic. cap. 10. Ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς καίπερ ἔχων νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστιν. Idem: Τὸν ἐπιεικῆ μάλιστα φάμεν εἶναι συγγνωμονικὸν καὶ ἐπιεικὲς τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην, ubi ἐπιεικῆ Budæus dicit vocari *clementem veniae conceſſorem*. In lexicis ἐπιεικὴς dicitur *lenis*, *mitis*, *modeſtus*, quo modo etiam vulgata hoc loco reddidit. Lutherus *gelinde*. 1. Petr. II. 18. vocantur δεσπόται ἐπιεικεῖς, qui ſunt mites ac moderati, quibus opponuntur σκολιοὶ. 2. Cor. X. 1. πρᾳότης καὶ ἐπιείκεια conjunguntur: LXX. interpretes ponunt pro סַלָּח propitius, condonator; Pſ. LXXXV. 4. ſenſus igitur eſt, quod epiſcopus exemplo Chriſti ἀρχιποιμένος debeat eſſe *mitis*, Matth. XI. 29. nec in omnibus ſtrictum jus exigere, ſed æquitatem & moderationem ſectari, unde ſubjungitur, quod debeat eſſe VI.) Ἄμαχος, *alienus a pugnis*; qui enim rigide jus ſuum perſequuntur, in rixas & pugnas ſæpius prolabuntur, ſed qui ἐπιείκειαν ſectantur, illi poſſunt eſſe ἄμαχοι, unde εἰρηνικὸς & ἐπιεικὴς conjunguntur Jac. III. 17. Apud Suidam ἄμαχοι ſunt, qui pugna abſtinent ab α & μάχομαι, *pugno*. Tit. III. 2. ἄμαχοι καὶ ἐπιεικεῖς dicuntur οἱ πᾶσαν ἐνδεικνύμενοι πρᾳότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. Lutherus ad verborum contentiones reſpiciens h. l. vertit *nicht hadderhaftig*.

ἄμαχος.

VII.) Φιλάγαθος, *amans bonos*, ac *amans bonum*: poſſet hoc generaliter accipi de ſtudio virtutis; ſed quia ſubjungitur verbo φιλόξενος, ideo rectius videtur accipi ſpecialiter pro eo, qui aliis lubens benefacit. Lutherus vertit: *gütig*. Sic Græcis ἀγαθὰ ποιεῖν eſt beneficia in aliquem conferre, & ἀγαθοποιοὶ ipſis ſunt munifici ac liberales. LXX. interpretes ſemel duntaxat uſurpant Sap. VII. 22. eſt in ſapientia πνεῦμα φιλάγαθον, *ſpiritus amans bonum*. Senſus igitur eſt, quod epiſcopus debeat eſſe beneficus, gaudens aliis bene facere.

φιλάγαθος.

§. CCLXXXI. Ad ſextum decalogi præceptum pertinet, quod epiſcopus debeat eſſe I.) μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, 1. Tim. III. 2. Tit. I. 6. de cujus phraſeos ſenſu aliqua protulimus ſuperius, (*) & ſuo loco in quæſtione de conjugio miniſtrorum plura dicemus. II.) Ἐγκρατὴς, *continens*; Tit. I. 8. ἀκρατὴς dicitur, qui ſe continere non poteſt, ſic ἀκρατὴς ἀφροδισίων incontinens voluptatis venereæ ſive libidinoſus; ἀκρατὴς τιμῆς, qui cupiditatem gloriæ continere & refrenare non poteſt. Ariſtoteles lib. VII. ethic. cap. 1. pro iisdem poni ſcribit ἀκρατῆ & ἀκόλαστον. Illi opponitur ἐγκρατὴς, qui novit cupiditates præſertim circa cibum, potum & conjugii uſum refrenare, hæc enim tria ἐγκρατὴς τῆς γαστρὸς καὶ οἴνου καὶ συνουσίας, Budæus vertit uno vocabulo: *continens*. Lutherus reddidit *keuſch*, reſpiciens ad potiſſimam ἐγκρατείας ſpeciem; ſed nomen eſt generale, quod epiſcopus debeat ſe continentem gerere in cibo, potu, adfectibus, conjugio &c. Eraſmus in adnot. Tit. I. ἐγκρατῆ, *ut indicat Hieronymus, quidam haud recte ad ſolam referunt libidinem, cum ad omnes pertineat adfectus, iram, avaritiam, ambitionem, invidiam, timorem*. Chryſoſtomus homil. II. in cap. I. Tit. ἐγκρατῆ. οὐ τὸν νηστευτὴν εἶπεν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν πάθους κρατοῦντα καὶ γλώττης, καὶ χειρὸς καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων, τοῦτο γάρ ἐστιν ἐγκράτεια τὸ μηδενὶ ὑποσύρεσθαι πάθει. Athanaſius & Oecumenius per ἐγκρατῆ intelligunt eum, *qui imperat linguae, oculis, manibus &c.* ut autem eſt caſtitas virginalis & caſtitas conjugalis, ita quoque ἐγκράτεια quandoque ſumitur ſpecialiter, ut virginibus extra conjugium caſte viventibus tantum tribuatur, 1. Cor. VII. 9. εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν, quandoque vero generaliter accipitur, ut piis conjugibus etiam com-

μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ.

ἐγκρατής.

(*) Cumprimis vero legi heic merentur, quæ ven. Jo. Georg. Walchius in peculiari exercitatione *de epiſcopo unius uxoris viro*, quam *miſcellaneis ſuis ſacris p. 409*, inſeruit, hanc in rem ſcripſit.

competat, Gal. V. 23. & 2. Pet. I. 6. inter fructus Spiritus & virtutes ab omnibus piis requiſitas numeratur ἐγκράτεια. Eccl. XXVI. 20. conjugatis expreſſe tribuitur ἐγκράτεια: *Non eſt pondus omne dignum ἐγκρατοῦς ψυχῆς αὐτῆς*, ubi ſermonem eſſe de muliere conjugata adparet ex v. 16. *Gratia mulieris delectat virum ejus.* Sed hac de re in quæſtione de conjugio miniſtrorum itidem dicentur plura. III.) Μὴ πάροινος, *non vinolentus*:

μὴ πάροινος. 1. Tim. III. 3. Tit. I. 7. apoſtolus ipſe exponit, quid per τὸν πάροινον intelligat, videlicet τὸν τῷ οἴνῳ προσέχοντα, eum, qui vino deditus eſt, 1. Tim. III. 8. Apud Athenæum lib. X. ἄνθρωπος πάροινος dicitur, quem Latini vocant vinoſum, q. d. vino adſidentem ad perpotandum ac pergræcandum, παροινία eſt petulantia, injuria, contumelia &c. quæ ebrietatem comitatur, ex quo dubio procul Chryſoſtomi ſententia originem duxit, qui πάροινον intelligit τὸν ὑβριστήν, homil. X. in 1. Tim. III. οὐ τὸν μέθυσον (inquit) ἐνταῦθα φησίν, ἀλλὰ τὸν ὑβριστήν, τὸν αὐθάδη. In jure canonico præclari exſtant hac de re canones: diſt. 35. in principio: *Quod epiſcopus non debeat eſſe vinolentus ex auctoritate vet. teſt. introductum eſt. Miniſtri enim templi prohibentur vinum & ſiceram bibere, ne ebrietate graventur corda eorum, ut ſenſus eorum ſemper vigeat, vel quia venter mero aeſtuans, facile deſpumat in libidinem.* c. Epiſcopus &c. diſt. eadem ex can. apoſt. *Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus aleae atque ebrietati deſerviens aut deſinat, aut certe damnetur.* c. Ante omnia. diſt. eadem ex conc. Agath. *Ante omnia clericis vetatur ebrietas, quae vitiorum omnium nutrix ac fomes eſt. Itaque ille, quem ebrium fuiſſe conſtiterit, aut 30. dierum ſpatio a communione ſubmoveatur, aut corporali ſubdatur ſupplicio.* Diſt. 44. in principio: *Cum vinolentus eſſe prohibetur epiſcopus, gulae intemperantiam nequaquam habere permittitur; neque enim ebrietas prohibetur, & voracitas permittitur, utrumque enim inter opera tenebrarum apoſtolus commemorat* Rom. XIII. 13. *Ventris namque ingluvies ad luxuriam provocat facile, & omne opus bonum diſſolvit, unde Hieronymus ad Amandum: Venter & genitalia ſibimetipſis vicina ſunt, ut ex vicinitate membrorum confœderatio intelligatur vitiorum. Hinc Nabuzardam princeps coquorum muros Hieruſalem deſtruxiſſe legitur, quia venter, cui multitudo coquorum deſervit, aedificia virtutum ad ſolum redigit. Sacerdos itaque de altari vivere, non luxuriari quaerat.* c. Non oportet. diſt. eadem ex concil. Laodic. cap. 24. *Non oportet clericos ſervientes a presbyteris usque ad diaconos, & deinceps ordinis eccleſiaſtici omnes &c. tabernas niſi cauſa neceſſitatis ingredi.* Eadem conſtitutio repetita eſt in conſt. eccleſ. elect. Saxon. artic. generali XVI. p. 337. c. Clerici. diſt. eadem ex concil. Carthag. III. cap. 27. *Clerici edendi vel bibendi cauſa tabernas non ingrediantur, niſi peregrinationis neceſſitate compulſi.* c. Pro reverentia diſt. eadem ex concil. Tolet. IV. cap. 7. *Pro reverentia Dei & ſacerdotum id univerſa conſtituit ſynodus, ut (quia ſolent crebro menſis otioſae fabulae interponi) in omni ſacerdotali convivio lectio divinarum ſcripturarum immiſceatur, per hoc enim & animae aedificantur ad bonum, & fabulae non neceſſariae prohibentur.* IV.) Ἀλλὰ

νηφάλιος, *ſobrius*; 1. Tim. III. νηφάλιος.

2. ut autem apud Latinos ſobrius non ſolum de ſobrietate corporis, ſed etiam de ſobrietate mentis, vigilantia ſcilicet, prudentia & adtentione uſurpatur, ita quoque apud Græcos νηφάλιος in utraque ſignificatione ponitur. Sicut & νήφειν tum opponitur τῷ μεθύειν, tum de eo dicitur, qui eſt vigilans, prudens & circumſpectus. Epicharmus apud Lucianum & Ciceronem, νῆφε καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν, *anima enim ſobria ac prudens in ſicco habitat*, unde cum γρηγορεῖν conjungitur 1. Theſſ. V. 6. 1. Petr. V. 8. Eo reſpiciens Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. & in lib. de ſacerd. νηφάλιον intelligit prudentem ac circumſpectum, νηφάλιον, (inquit) τουτέστιν διορατικόν, μυρίους ἔχοντα ὀφθαλμούς, ὀξὺ βλέποντα καὶ μὴ ἀμβλύοντα τὸ τῆς διανοίας ὄμμα &c. *clariſſima mentis acie praeditum, innumerosque* haben-

habentem omni ex parte oculos, quibus acutiſſime cuncta proſpiciat. Et poſtea: ἄγρυπνον τοίνυν αὐτὸν εἶναι χρὴ, τὸν ȣ̓ τὰ ἑαυτȣ̃ μεριμνῶντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν λοιπῶν, διεγήγερθαι χρὴ καὶ ζῆν τῷ πνεύματι, καὶ πῦρ πνέειν (ὡς εἰπεῖν) καὶ μᾶλλον ϛρατηγȣ̃, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ τὸ ϛράτευμα περιϊόντος, κάμνειν καὶ διακονεῖσθαι καὶ τὴν ὑπὲρ ἁπάντων ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν. *Vigilantem neceſſe eſt eſſe illum, qui non tantum ſui curam habet, verum etiam reliquorum. Decet eſſe pervigilem eum, qui ejusmodi eſt, ac ſpiritu vivere & adfectus ſui flammam operibus ipſis oſtendere, ducesque omnes ſolicitudine atque induſtria ſuperare, ut die noctuque exercitum & caſtra perluſtret, laboret, & ſui officii munus diligentiſſime impleat, atque omnium curam & ſolicitudinem gerat.* Juxta hanc expoſitionem νηφάλιος pertineret ad officium miniſtri; ſed quia additur σώφρων, commodius intelligitur de corporis ſobrietate, ut Lutherus etiam reddidit, *nüchtern*, qua ratione eſt virtus ſexti præcepti oppoſita παροινίας vitio. V.) Σώφρων,

σώφρων. qui eſt mente prudenti, *prudens, ſobrius*, ut verſio vulgata reddidit. Vſurpatur etiam pro moderato ac temperante, ſicut Demoſthenes & Æſchines σώφρονα καὶ μέτριον εἶναι conjunxerunt, unde Lutherus hoc loco vertit *mäſsig*; σωφροσύνη non ſolum eſt prudentia, ſed etiam temperantia, moderatio, dicta Ariſtoteli lib. VI. ethic. cap. 5. quaſi σώζȣσα τὴν φρόνησιν; quæ tamen etymologia non probatur Stephano. Ariſtoteles lib. I. rhet. ſcribit, σωφροσύνην εἶναι ἀρετὴν, δἰ ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τȣ̃ σώματος ȣ̔́τως ἔχȣσιν, ὡς ὁ νόμος κελέυει, eique opponi ἀκολασίαν. Hieronymus reddidit *caſtum*, in qua ſignificatione apud Euripidem uſurpatur. Eraſmus in adnot. σώφρων Græcis non tam prudentem ſonat, quam ſobrium & ſanæ mentis, ut intelligamus animum ſibi præſentem & nullis temulentum cupiditatibus.

§. CCLXXXII. Ceterum ex eo, quod episſcopus hic prohibetur eſſe πάροινος, recte colligit conſtitutio eccleſiaſtica elect. Saxon. art. generali XVI. p. 338. *Es ſollen ſich die Pfarrer des Weins und Bierſchenkens enthalten &c. daſs ſie nicht ſchenken, Zeichen ausſtecken, oder Gäſte zur Zeche im Hauſe ſetzen, daraus groſſes Aergerniſs der Kirchen, und ihnen den Pfarrern mehrmahls groſſer Schimpf, Spott, Gefahr, Nachtheil und Schaden erfolget, derwegen es keinem Kirchendiener geſtattet, ſondern bey allen mit Ernſt abgeſchaffet werden ſoll.* Congruit hæc conſtitutio cum decreto ſextæ ſynodi citato c. Nulli diſt. 44. *Nulli clerico licet tabernam aut ergaſterium habere. Si enim hujusmodi tabernam ingredi prohibetur, quanto magis aliis miniſtrare in ea. Si quis vero tale quid fecerit, aut ceſſet aut deponatur.* (*) Ac nititur juſtiſſimis rationibus: 1.) enim ζυθέψησις illa, hoc eſt, coctura & negotiatio cereviſiaria *auctoritatem miniſterii* dedecet, verbi namque præconem & eccleſiæ doctorem non convenit eſſe οἰνοπώλην, ac cereviſiæ coctorem: 2. Tim. II. 4. nemo, qui militat, ἐμπλέκεται ταῖς πραγματέιαις τȣ̃ βίȣ. 2.) *Libertatem arguendi* ἀσωτίαν auditorum labefactat, ſiquidem privati commodi cauſa ad potandum eos potius invitabunt. 3.) *Occaſionem luxuriae* liberis & domeſticis miniſtrorum exhibet, cum tamen diſerte præcipiat apoſtolus Tit. I. 6. quod *epiſcopus debeat habere* τέκνα μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, teſtis enim eſt experientia talium cereviſiarum coctorum liberos utplurimum degenerare in decoctores & κυπελλομάχȣς. 4.) *In multa a miniſterio aliena* animum paſtoris diſtrahit, & efficacem dat cauſam, ut multa reprehenſione digniſſima audire, videre ac

(*) Vid. *can. apoſtol. LIII.* al. *LIV.* Add. concil. *Laodicen. c. XXIV.* & *Carthaginenſe* tertium, *c. XXVII.* ubi cum pœnæ eccleſiaſticæ denunciatione vetatur clericis, ne in publico diverſorio adpareant, niſi eſſent in itinere, vel alia ejusmodi neceſſitate id facere cogerentur. Vid. BINGHAMVM in *orig. eccleſiaſt. vol. VIII. p. 95. ſeqq.*

ac perferre cogatur. 5.) *Repugnat aedium parochialium honeſtati*, & ἑπομένως etiam templi ſanctitati, quippe cui ædes parochiales conſuêverunt eſſe vicinæ. Ecquid enim turpius eſſe poteſt, quam tabernam cereviſiariam erigere loco templo vicino? Chriſtus certe ementes ex atrio templi binis vicibus expuliſſe legitur Joh. II. 15. Luc. XIX. 45. 6.) *Adverſatur apoſtolorum* in docendi munere *fidelitati*, quorum tamen imitatores decebat eſſe ſinceros paſtores: Act. VI. 2. οὐκ ἀρεστὸν, inquiunt, *non eſt aequum ac decens nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis.* Quia vero jure municipali reſpectu ædium propriarum talis cereviſiæ coctura quibusdam paſtoribus videtur concedenda, ideo conſtit. eccles. dicto loco hanc adhibet moderationem atque ἐπιείκειαν. *Das vom Wein und Bierſchenken iſt vermeldet, ſoll alſo verſtanden werden; da den Kirchendienern eigener Wein wüchſe, oder zu Decem gefiele, oder ſie auf der Pfarr, oder ſonſten Gerechtigkeit hätten, Bier zu bräwen, mehr dann ſie zur Hauſshaltung bedürfften, oder eigene Häuſer hätten, darauf ſie zu bräwen befugt, daſs ihnen ſolches bey Faſſen, Eymern und Tonnen andern Leuten zu verkauffen unverwehret ſeyn ſoll.*

μὴ αἰσχροκερδής. §. CCLXXXIII. Ad ſeptimum decalogi præceptum pertinet, quod epiſcopus debeat eſſe 1.) μὴ αἰσχροκερδὴς, *non turpis lucri cupidus*, non ſectans lucra turpia: 1. Tim. III. 3. Tit. 7. αἰσχροκερδὴς ab αἰσχρὸς καὶ κέρδος, quibusdam eſt turpi lucro deditus, ſordidum faciens quæſtum: quibusdam vero non deditus turpiter lucro; ſed prior expoſitio præferenda, nam poſſit generaliter dici turpiter lucro eſſe deditus, qui ſupra modum ei ſtudeat, ejusque ſit avidus, alioquin tamen minime ſordidi, αἰσχροκερδείας vox exſtat apud Demoſthenem adverſ. Æſchinem, τῆς ἰδίας ἕνεκ' αἰσχροκερδείας τὰ κοινῇ συμφέροντα πρoῖεντο, *commodis publicis lucrum privatum, idque turpe praetulerunt.* Budæus monet, αἰσχροκέρδειαν notare vitium πλεονεξίᾳ cognatum, avari enim ſolent eſſe αἰσχροκερδεῖς, quippe quibus *lucri bonus eſt odor ex re qualibet.* Petrus quoque admonet presbyteros, ut officii ſui partes exſequantur μὴ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως. Chryſoſtomus homil. II. in cap. 1. Tit. μὴ αἰσχροκερδῆ, τουτέστι πολλὴν ὑπεροψίαν χρημάτων ἐπιδεικνύμενον. (*) Lutherus vertit: *der nicht unehrliche Handthierung treibt.* Ex hoc canone apoſtolico deſumtum eſt illud in conſtit. eccleſ. elect. Saxon. dicto loco: *Es ſollen ſich die Pfarrer aller unehrlichen Handthierung, wie auch des Weins und Bierſchenkens, Kauffmannſchafft, Vorkaufs auf Wucher und dergleichen Händel gänzlich enthalten.* Αἰσχροκερδείας exempla in papatu paſſim erunt obvia, ſi reſpicere velimus nundinationes miſſarum, indulgentiarum, jubilæos, taxam pœnitentiariam curiæ Romanæ, in qua pro quovis peccato certum exigitur pretium, ut merito de clericis papalibus intelligatur illud Petrinum 2. Epiſt. II. 3. ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. Vtinam vero αἰσχροκερδείας exempla a noſtrarum eccleſiarum paſtoribus penitus exſularent! de quibusdam certe uſurpare cogimur illud poëtæ:

Iliacos intra muros peccatur & extra!

II.) Ἀλλὰ ἀφιλάργυρος, *alienus ab avaritia*, 1. Tim. III. 3. φιλαργυρία eſt argenti amor, pecuniæ cupiditas, φιλοχρηματία, ὑπόληψις τοῦ τὸ ἀργύριον καλὸν εἶναι, ut Heſychius exponit, quam apoſtolus dicit eſſe ῥίζαν πάντων τῶν κακῶν. 1. Tim. VI. 10. ἀφιλάργυρος igitur erit, qui non eſt huic vitio obnoxius, non amans pecuniæ. Lutherus: *nicht geitzig.* Hebr. XIII 5. ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν, ubi φιλαργυρίᾳ opponitur αὐτάρκεια, qua quis στέργει τὰ πάροντα ſua ſorte ac præſentibus contentus vivens.

§. CCLXXXIV. Ad octavum decalogi præceptum pertinet, quod miniſtri eccleſiæ non debeant eſſe δίλογοι, *bilingues*, 1. Tim. III. 8. ubi in ſpecie de diaconis illud requiritur, ſed in genere ad omnes eccleſiæ μὴ δίλογοι.

(*) Plura loca huc ſpectantia adduxit BINGHAMVS *loc. cit. vol. II. p. 401. & vol. VIII. p. 69.*

cleſiæ miniſtros recte refertur. *δίλογοι* dicuntur, qui

Ore aliud promunt, aliud ſub pectore condunt,

quos ſcriptura alibi dicit *loqui corde & corde*, Lutherus: *zweyzüngig*; Chryſoſtomus homil. XI. in 1. Tim. *μὴ διλόγȣς, τȣτέςι μὴ ὑπȣ́λȣς μηδὲ δολερȣ̀ς*, quod vitium hypocriſeos politicæ prudentiæ ſchemate velatum multis hodie commune eſt, ſed a miniſtris eccleſiæ abeſſe debet quam longiſſime, rationem addit Chryſoſtomus loco dicto. *ȣ̓δὲν γὰρ ȣ̈τως ποιεῖν εἴωθεν ἀγενὲς, ὡς τὸ δολερὸν, ȣ̓δὲν ȣ̈τως ἄχρηςον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς τὸ ὕπȣλον.* Miniſter, qui in ſocietate civili eſt *δίλογος καὶ δίγλωσσος*, fidem ſibi derogat in ipſa verbi prædicatione. Atque hæ ſunt virtutes, epiſcopi perſonam, vitam & mores concernentes, quas cum aliis vere piis habet communes, in quibus ut reliquos tanto antecedat intervallo, quanto ab ipſis diſtat officii & dignitatis faſtigio, ſummopere conari debet. Virtutes epiſcopi *propriae* ipſius officium & doctrinam concernentes hæ ſunt, quod debeat eſſe *διδακτικὸς, δυνατὸς παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινȣ́σῃ, καὶ τȣ̀ς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν*, de quibus ſuo loco egimus uberius.

5.) Diſciplinæ eccleſiaſticæ adminiſtratio.

§. CCLXXXV. Diximus hactenus de *quarto* miniſtrorum officio, quod eſt vitæ & morum honeſta gubernatio, ſuccedit *quintum*, quod eſt *diſciplinae eccleſiaſticae adminiſtratio*. Quemadmodum in ordine politico & œconomico, ita quoque in eccleſiaſtico requiritur certa diſciplina, abſque qua ut illic ſubditi ac domeſtici, ita hic auditores in officio contineri nequeunt. *Objectum* diſciplinæ eccleſiaſticæ ſunt homines in domum Dei ac familiam Chriſti recepti *ἁμαρτάνοντες*: Matth. XVIII. 15. *Si peccaverit in te frater tuus;* præoccupati aliquo *παραπτώματι*, Gal. V. 1. qui redarguendi, objurgandi & corrigendi, ut in viam redeant, & juxta verbi præſcriptum officium ſuum faciant. Tales *lapſus* ſunt duplices; circa *doctrinam* & circa *mores*. Lapſus circa *doctrinam* eſt error in dogmatibus, qui vel ex ſimplici ignorantia oritur, neque conjunctam habet pertinaciam, vel ex malitia & improbitate originem habet, & contemto eccleſiæ judicio ex ſcripturis prolato pertinaciter defenditur, qua ratione in hæreſin degenerat. Lapſus circa *mores* eſt delictum aliquod vitæ verbis, aut factis commiſſum. Eſtque vel *publicum*, vel *privatum*. Publicum, quod vel palam geſtum, vel publice notum & cum manifeſto ſcandalo conjunctum. Privatum, quod occulte perpetratum, cujus unus vel pauci duntaxat conſcii ſunt, nec cum publico & notorio ſcandalo conjunctum eſt. Vtrumque vel ex ignorantia, vel infirmitate, vel malitia eſt commiſſum. Correctio inſtituitur vel publice coram omnibus, vel privatim, ac ſpectat vel unum aliquem delinquentem in ſpecie, vel promiſcuum auditorum cœtum, ſive *παιδείαν* in genere. *Gradus* correctionis tres ſunt: 1) *νȣθεσία*, *commonefactio*, ac *ἐπιτιμία* ſeu *ἐπιτίμησις*, objurgatio ac increpatio. 2.) *Excommunicatio minor*, quæ eſt ſuſpenſio ab uſu cœnæ ad tempus. 3) *Excommunicatio major*, qua quis ex eccleſiæ communione ejicitur. Quemadmodum enim in vet. teſt. leproſi & immundi ex caſtris Iſraelitarum ejici jubebantur; Num. V. 2. ſic notoriis & publicis delictis velut lepra quadam infecti, inque illis ſine pœnitentia perſeverantes per excommunicationem ex eccleſiæ conſortio debent ejici. Quidam addunt 4.) *anathema*, Heb. חֵרֶם, quo inemendabilis æterno exitio devovetur, Gal. I. 8. 1. Cor. XVI. 22. ſed hæc non tam eccleſiaſticæ diſciplinæ pars, quam tremenda ex ſpiritu prophetico facta exſecratio. Eccleſiaſticæ huic diſciplinæ in eccleſia primitiva cumprimis præfecti erant presbyteri, ſive ſeniores, in quorum locum conſiſtoria eccleſiaſtica hodie ſucceſſerunt.

Canones de eccleſiaſticæ diſciplina.

§. CCLXXXVI. Canones de eccleſiaſticæ diſciplinæ adminiſtratione: 1.) *In delictis privatis privata νȣθεσίᾳ faciendum eſt exordium*

dium, antequam ad publicam ἐπιτιμίαν progreſſus fiat. Matth. XVIII. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum*: v. 16. *ſi te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos*; v. 17. *ſi non audierit eos, dic eccleſiae;* ubi ne quis exiſtimet, Chriſtum loqui in ſpecie duntaxat de privatis illis offenſis, quibus alter alteri in vita communi eſt moleſtus; notandum, phraſin græcam εἰς σὲ etiam reddi poſſe *apud te, coram te*, ſive te conſcio, ut in genere Chriſtus loqui intelligatur de quibusvis delictis proximo conſcio admiſſis. 2) *In hac ipſa privata νυθεσία debita adhibenda eſt prudentia.* Qui enim ex ignorantia, vel infirmitate peccavit, illi ſufficit blanda admonitio cum exhortatione ad cavendos futuros lapſus; ſed qui ex malitia peccavit, is ſeveriori caſtigatione excipiendus eſt. Ambroſius lib. VIII. in Luc. *Plus proficit amica correptio, quam turbulenta accuſatio, illa pudorem incutit, haec indignationem movet.* Neque in hac diſciplinæ eccleſiaſticæ adminiſtratione privatis indulgendum eſt adfectibus, 1. Tim. V. 21. ſed ad lapſi converſionem & ſalutem, velut ad unicum ſcopum, omnia dirigantur. 3.) *Publice pecca[nt] & lapſu ſuo publicum ſcandalum exhibe[nt] publice etiam corrigendi ſunt*: 1. Tim. V. *Peccantes* (cum publico ſcilicet ſcandalo) *[co]ram omnibus argue, ut & caeteri timo[rem] habeant.* Gal. II. 14. cum Paulus videret [Pe]trum publice peccare, *coram omnibus* ill[um] reprehendit. (*) 4.) In publica νυθεσία [ea]dem prudentia adhibenda eſt, *ne excedat m[edi]cina modum.* Auguſtinus epiſt. LXIV. ad [Au]relium *ſeveritate erga peccata paucorum u[ten]dum eſſe* ſuadet, *ſed in delictis, quae totam m[ul]tudinem invaſerunt, ac velut in mores abier[unt]* ſic ſcribit: *Non aſpere quantum exiſtimo,* [non] *duriter, non modo imperioſo iſta tollantur, magis docendo quam jubendo, magis mone[ndo] quam minando. Miſericorditer corripiat ho[mo] quod poteſt, quod autem non poteſt, patiente[r fe]rat, & cum dilectione gemat ac lugeat.* 5.) Se[ve]ritatem diſciplinæ & correctionis ſemper t[em]peret *manſuetudo lenitatis.* Concilium Braca[ren]ſe III. can. 6. *Leviter caſtigatus reverentiam exhibet caſtiganti, aſperitatis autem nimiae in[pa]tio nec increpationem recipit, nec ſalutem.* Ambroſius libr. XX. moralium cap. 6. *Sc[...]*

(*) Circa peccata igitur reprehendenda non unus idemque teneri debet modus. Alia aperte & vivis coloribus depingenda, alia tecte perſtringenda, quorum adcuratior deſcriptio non neminem ad imitationem inſtrueret; alia lenius, alia acrius; quæ omnia certis regulis comprehendi vix poſſunt, ſed prudentiæ & fidei paſtoris, tanquam animarum medici, relinquenda, qui, quibus hæc vel illa conveniant, noſſe exacte debet, & ut prudens architectus ac fidus diſpenſator, 1. Cor. III. 10. IV. 1. opportune & importune inſtando 2. Tim. IV. 2. adhibere.

Quæritur autem hoc loco: *an actio contra miniſtrum verbi, qui in taxandis auditorum delictis vehementior ſit, danda & concedenda?* Actionis illius duæ poſſunt conſtitui partes, quarum una eſt præparatoria, nempe querelæ delatio, & ex hac citatio; altera cognitio cauſæ & cognitæ dijudicatio. De priori quoad citationem hic eſt quæſtio, non de poſteriori: an permittendum ſit, ut in jus ſine diſcrimine vocentur quilibet miniſtri, id eſt, tam ii, quorum notus & exploratus eſt zelus ſecundum ſcientiam, Phil. II 22. quam qui eo deſtituuntur. Rom. X. 22. Negativa quoad priores probatur 1.) ex dicto apoſtoli: 1. Tim. V. 19. *Adverſus presbyterum accuſationem ne admittito, niſi ſub duobus aut [tri]bus teſtibus.* 2.) Ex cauſa legis. Qui quod [bene] mereri de aliorum æterna ſalute totaque eccleſia[e fa]ce ſtudent, multorum inſidiis & calumniis obn[oxii] contra eos non eſt niſi ſub dicta conditione a[dmit]tenda adcuſatio. De presbyteris bonis & eoru[m ſi]milibus verum eſt antecedens. Ergo &c. 3.) A [con]ſequentibus incommodis. Vera eccleſia hoc pr[ae]ſu offenditur, quæ titulo tenus hoc nomine ga[udet] in ſua perverſitate confirmatur, & ad majores [im]progreſſus faciendos incitatur. Tarnovius de m[...] q. 6. GERHARDVS.

(**) Gregorius lib. I. epiſt. XXV. *Arca, id eſt, e[cclе]ſia & reſpublica ejusque praeſes habeat tabul[as le]gis, virgam diſciplinae & correctionis, manna [dul]cedinis in gubernatione. Hinc Samaritanus [vul]nerato infundit oleum & vinum, ut per vi[num] mordeantur vulnera, per oleum foveantur. [Sit] ergo amor, ſed non emolliens, ſit vigor, ſed [non] exaſperans.* Vide eumdem part. II. paſtoral. c[...] & lib. XX. moral. cap. 6. Quidam rex pruden[tiſſi]mus inſigne ſibi voluit eſſe gubernationis pun[icum] malum, quod dulcedinem habet acrori permi[xtam]. GERHARDVS.

vel miſericordia multum deſtituitur,
ïne altera teneatur, ſed circa ſubditos
ıbet rectoribus & juſte conſulens miſe-
ı, & pie ſerviens diſciplina. Hinc eſt,
mivivi illius vulneribus, qui a Sama-
in ſtabulum ductus eſt, & vinum ad-
& oleum, ut per vinum mordeantur
, per oleum foveantur, quatenus unus-
, qui ſanandis vulneribus praeeſt, in vi-
'um diſtrictionis adhibeat, in oleo mol-
'ietatis. Per vinum mundantur putri-
' oleum ſananda foventur, Miſcenda
lenitas cum ſeveritate, faciendumque
n ex utraque temperamentum, ut ne-
ta aſperitate exulcerentur ſubditi, ne-
ia benignitate ſolvantur. Hoc nimi-
ı tabernaculi arca ſignificat, in qua
'ulis virga ſimul & manna eſt, quia
ipturae ſacrae ſcientia eſt in boni re-
ctore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit &
ıulcedinis. Hinc etiam David ait:
ua & baculus tuus ipſa me conſolata
Virga etenim percutimur, & baculo
mur. Sit ergo diſtrictio juſtitiae, quae
ſit & conſolatio baculi, quae ſuſten-
t itaque amor, ſed non emolliens; ſit
ſed non exaſperans; ſit zelus, ſed non
'ate ſaeviens; ſit pietas, ſed non plus,
xpediat, parcens. 6.) *Ad excommu-*
.em præſertim majorem non deſcenda-
iſi omnibus prius fruſtra tentatis in
re, eſt enim ut ſummum & ultimum,
ime formidabile eccleſiæ judicium. 7.)
ıjor nec minor excommunicatio ab ec-
ıiniſtro absque eccleſiaſtici ſenatus, ſive
rii, judicio ſuſcipiatur, quia poteſtas
ıunicandi non eſt penes unum aliquem
ım, ſed penes presbyterium, quod
ntat totam eccleſiam; Matth. XVIII. 17.
'leſiae; ſi eccleſiam, hoc eſt, presbyte-
& conventum ſeniorum *non audierit,*
ıelut ethnicus & publicanus, ex com-
e eccleſiæ ſeparatus. Quinimo major
ıunicatio non niſi conſcia & adprobau-
:ccleſia fieri debet. 1. Cor. V. 4. *Vobis*
itu meo congregatis in nomine Domini

noſtri Jeſu Chriſti conſtitui ſatanae tradere ejusmodi hominem. 2. Cor. II. 6. *Sufficit iſtius modi homini iſta increpatio* ὑπὸ τῶν πλειόνων *a pluribus facta.* Graviſſima in eccleſia negotia ſuſcipi non debent ſine totius corporis eccleſiaſtici conſenſu, & ut Leo papa ſcribit, *quae ad omnes pertinent, cum conſenſu omnium fieri debent.* Quid vero poteſt eſſe gravius, & quid majus ad eccleſiæ corpus pertinet, quam membrum aliquod a corpore abſcindere? Ac ſi a familiari & ordinaria converſatione cum excommunicato tota eccleſia abſtinere debet, utique neceſſarium eſt, ut in congregatione totius cœtus & cum tacita ejusdem adprobatione excommunicatio ſuſcipiatur. 8.) Denique *in uſu clavium* miniſtro diligenter cavendum, ne ligandos ſolvat, vel ſolvendos liget, cum apud Deum *non ſententia ſacerdotum, ſed vita reorum quaeratur,* ut ait Hieronymus in XVI. Matth. *cumque clavis poteſtatis nihil operetur ſine clave ſcientiae & diſcretionis.*

§. CCLXXXVII. Quæritur hoc loco: *An liceat miniſtris eccleſiae magiſtratum peccantem publice arguere?* Quidam politici putant, tales reprehenſiones honori magiſtratui debito repugnare, ejusque exiſtimationi detrahere, quin & ſeditioni anſam præbere. Quidam etiam aulici concionatores, animadvertentes, tales reprehenſiones magnatibus parum gratas, ſibi vero periculoſas eſſe (ſæpius enim coguntur audire illud, quod rex Amaſias prophetæ idololatriam adcuſanti dixit 2. Paral. XXV. 16. *Num conſiliarius regis es? quieſce, ne interficiam te.* Et Amos VII. 12. *Heus tu videns abi; fuge in terram Juda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi*: v. 13. *& in Bethel non adjicies ultra, ut prophetes, quia ſanctuarium regium eſt & domus regni eſt*) redduntur in officio ſuo negligentes. Sed opponimus illis 1.) *mandatum generale*, quo miniſtri eccleſiæ absque ullo perſonarum diſcrimine jubentur peccata redarguere; Eſaj. LVIII. 1. 1. Tim. V. 20. nuſpiam vero additur illa limitatio, quod privatorum quidem delicta

delicta arguenda ſint, non autem magiſtratus. 2.) *Mandatum ſpeciale*, quo magiſtratum etiam arguere jubentur eccleſiæ miniſtri. Exod. VI. 11. dicit Deus ad Moſen: *Ingredere & loquere ad Pharaonem, regem Aegypti, ut dimittat filios Iſrael.* Jer. XIII. 18. *Dic regi & dominatrici: Humiliamini, ſedete in terra.* Ezech. XXXI. 1. *Factum eſt verbum Domini ad me, dicens:* v. 2. *Fili hominis, dic regi Aegypti & populo ejus.* 3.) *Exempla prophetarum, apoſtolorum & ipſius Chriſti*, qui non ſolum privatis & plebejis, ſed etiam publicis & in magiſtratu conſtitutis perſonis delicta ipſorum ob oculos poſuerunt. Moſes & Aaron divino mandato obſecuti Pharaonem, Ægypti regem, graviter reprehendunt, quod populum Iſraeliticum dimittere nolit; Exod. VII. VIII. & IX. Samuel objurgat regem Saulem; 1. Sam. XV. 19. Nathan Davidem; 2. Sam. XII. 9. Elias Achabum; 1. Reg. XVIII. 17. Eſaias Ezechiam; Eſaj. XXXIX. 6. Jeremias c. XXXII. 4. Sedeciæ regi denunciat abductionem in captivitatem; Michas propheta c. III. 1. inquit: *Audite principes Jacob & duces domus Iſrael: Numquid non veſtrum eſt ſcire judicium?* c. VI. 2. *Audite montes judicium Domini, & fortia fundamenta terrae.* Johannes Baptiſta ad regem Herodem dixit: *Non licet tibi habere fratris tui conjugem in uxorem*, idque *audientibus omnibus*, ut Chryſoſtomus adnotat. Matth. XIV. 4. Ambroſius redarguit Theodoſium ob nimiam crudelitatem in cives Theſſalonicenſes. (*) 4.) *Eccleſiaſtici officii dignitatem.* Quamvis enim perſonæ & res miniſtrorum certo modo ſubſint magiſtratui, illorum tamen officium non agnoſcit ullum alium Dominum, quam ſolum Chriſtum, pro quo legatione funguntur: 2. Cor. V. 20. Ergo quod doctrinam & miniſterium arguendi adtinet, illius reſpectu non magiſtratui, ſed ſoli Deo eſſe noverint. Lutherus tom. VI. Jen. fol. 384. *Das Predigampt iſt nit ein H- ner, oder Bawrenknecht, ſondern es iſt G Diener vnd Knecht, vnd ſein Befehl über Herr vnd Knecht.* Arguere pecc Spiritus ſancti opus, Joh. XVI. 8. ille qui loquitur per miniſtros, Matth. X. 20. do ergo miniſtri arguunt magiſtratum pe tem, *Deus inter deos dijudicat*: Pſ. LXXX 5.) *Redargutionis hujus utilitatem.* enim ea magiſtratui in bonum, ut a pec rum curſu ad pœnitentiam revocetur, vitæ æternæ hæreditatem perducatur. autem fit juxta Dei mandatum & ad mag tus bonum, illud non judicandum exiſ tioni ejus detrahere, aut ſeditioni anſam bere. 6.) *Redargutionis illius neceſſit.* Neceſſaria enim eſt tum reſpectu Dei ma tis, cui obedire tenentur eccleſiæ min Jer. I. 7. *Ad omnia, ad quae mittam te, & univerſa, quaecunque mandavero tibi queris;* tum reſpectu ipſorummet min rum, qui non tantum pro animabus ſul rum, ſed etiam ipſius magiſtratus ratione judicio extremo reddere cogentur, Ezecl 17. XXXIII. 7. Hebr. XIII. 17. quibus per officii ratione neceſſitas incumbit tentiam & remiſſionem peccatorum præd di omnibus hominibus: Lucæ XXIV. 47 que ergo etiam magiſtratui; tum deniqu ſpectu ipſius magiſtratus, qui ex verbo arguendus & informandus, ſi ad agnitic peccatorum, converſionem & ſalutem pe ci debet. Quinimo cum magiſtratuum cata exemplo plurimum reipublicæ noce (quod enim ipſi faciunt, ſibi quoque li ſubditi arbitrantur, &

Regis ad exemplum totus componitur or

(*) Gregorius, monachus Dominicanus, eccleſiaſtes aulicus ducis Saxoniæ Friderici, qui admodum a Luthero & cæteris probabatur, cum aliquando pro concione vitia in principibus taxare vellet, nec palam id facere auderet, arte in populum derivavit hac uſus ſimilitudine: *Concionator non abſimilis eſt ei, qui detrahit lepori pellem. Etſi enim a toto corpore facile detrahatur corium, tamen cum ad caput ventum eſt, aliquid eſt difficultatis: ita cionator dum populi vitia taxat, non eſt, metuat difficultatem, ſed cum ventum eſt ad* (digitis inter hæc monſtrans principem adſtan *So ſtreif dich einander.* *Princeps monacho novam cappam.* Wolfius cent. XVI. pag.

GERHARDVS,

ideo magiſtratuum delicta arguere vel maxime neceſſarium eſt, quemadmodum cura corporis initium accipit a medicina capitis. Interim addimus, *a*) ut in aliorum hominum, ita vel maxime in magiſtratus reprehenſione prudentiam eſſe adhibendam, cujus exemplum proponitur in Nathane, 2. Sam. XII. 1. & ſeqq. & in propheta anonymo, 1. Regum XX. 39. qui ex Davidis & Achabi ore ſententiam condemnatoriam contra ipſos prolatam ſingulari arte elicuerunt. *b*) Diſtinguendos eſſe leviores nævos a delictis notoriis & enormibus, item delicta occulta a flagitiis manifeſtis, ne propter leviora, vel occulta peccata magiſtratus ſtatim publice redarguatur. *c*) Sedulo cavendum, ne redargutorium Spiritus ſancti officium in tribunitios clamores ad ſeditionem contra magiſtratum excitandam comparatos degeneret. Pii miniſtri ſunt præcones converſionis, non autem tubæ ſeditionis. *d*) Officium magiſtratus a vitiis perſonarum officium illud adminiſtrantibus recte diſtinguendum. Vitia magiſtratus non minus quam ſubditorum ab eccleſiæ miniſtro argui poſſunt & debent, interim officii dignitas & miniſtro, & ſubditis, debet eſſe ſacroſancta. (*)

6) Rituum eccleſiaſticorum conſervatio.

§. CCLXXXVIII. *Sextum* eccleſiæ miniſtrorum officium verſatur in *rituum eccleſiaſticorum conſervatione.* Inſtitutio quidem illorum rituum non pertinet ad ſolos eccleſiæ miniſtros, ſed ſimul ad magiſtratum chriſtianum, ac totius eccleſiæ conſenſu fieri debet; interim tamen miniſtris recte tribuitur eorundem conſervatio, ne ſcilicet privato arbitrio ritus publica eccleſiæ auctoritate receptos mutent, vel abrogent, ſed tuendæ concordiæ & promovendæ εὐταξίας cauſa eos conſervent. Quamvis enim eccleſiaſtici ritus ſua natura ſint ἀδιάφοροι, cum in verbo Dei neque præcepti, neque prohibiti ſint, nec partem aliquam cultus divini per ſe conſtituant; tamen eorum abrogatio non debet fieri ab una duntaxat eccleſiæ parte, ne arbitraria ac temeraria illa abrogatione 1.) peccent contra chriſtianam libertatem, cujus uſum moderatur caritas, quæ diligenter cavet, ne præpoſtero adiaphorum uſu proximus ſcandalizetur: Rom. XIV. 15. 1. Cor. VIII. 9. 2.) Neve violetur εὐταξία & auctoritas eccleſiæ. 3.) Denique ne contemtui habeatur præceptum apoſtolicum, quod in rituum eccleſiaſticorum vel inſtitutione, vel abrogatione, omnia fieri debeant πρὸς οἰκοδομήν. 1. Cor. XIV. 12. Conſequens hujus canonis eſt, quod hoſtibus veritatis introductionem & abrogationem alicujus ritus eccleſiaſtici urgentibus miniſtri eccleſiæ, ne quidem ad horam cedere debeant, *a*) ne libertas chriſtiana adverſariorum libidini ſubjiciatur, & ſub jugum hominum captivetur: Gal. V. 1. *In libertate, qua Chriſtus vos donavit,*

(*) Quæritur: *An quis poſſit alteri, quam ordinario ſuo paſtori, confiteri, & abſolutionem ab ipſo petere?* Negatur: 1.) A ſcriptura: 1. Petr. IV. 15. nemo patiatur ut ἀλλοτριοεπίσκοπος. Confer Act. XX. 28. 1 Petr. V. 2. Hebr. X. 25. c. XIII. 17. 2.) A canonibus ſacris c. ut dominicis &c. in decretalibus Gregorii tit. de parœciis, ubi ſtatuitur, quod dominicis, vel feſtis diebus presbyteri, antequam miſſam celebrent, plebem interrogare debeant, num alterius parœcianus ſit in eccleſia, qui proprio contemto presbyterio ibi velit miſſam audire, quem ſi invenerint, ſtatim ab eccleſia abjiciant. 3.) decreto concilii Carthaginenſis, cui placuit, ut a nullo epiſcopo plebes alienæ, nec aliquis epiſcopus ſupergrediatur in diœceſi ſuum collegam. 4.) Ab auctoritate Cypriani libr. I. epiſt. III. quæ eſt LV. in codice Goulartii: Singulis paſtoribus portio gregis eſt adſcripta, quam regat unusquisque & gubernet, rationem ſui actus Domino redditurus. Lutheri tom. V. Jenenſis Germ. fol. 76. in expl. Pſal. LXXXII. Bidembachii decad. II. conſil. IV. quod eſt Hieronymi Mencelii p. 99. decad. III. conſ. VI. quod eſt Tilem. Heſshuſii p. 128. 5.) A pari: Concionari enim in aliena parochia invito paſtore nemini licet, nec baptizare, nec copulare quemquam. Ergo nec abſolvere ex aliena, eique porrigere cœnam, etſi ibidem habeat villam, aut prædium, ſed tamen alterius parœciæ ſit membrum. 6.) Ab effectis incommodis: Turbaretur ordo divinitus inſtitutus, miniſterium orthodoxi paſtoris contemneretur, ſi quis ad alienum paſtorem abire vellet. GERHARDVS.

navit, ſtate, & nolite jugo ſervitutis implicari, 1. Cor. VII. 23. *Pretio emti eſtis, nolite fieri ſervi hominum.* Sic apoſtolus falſis fratribus, qui circumciſionem, quæ tunc temporis erat ἀδιάφορος, tanquam neceſſariam urgebant, *ne quidem ad horam voluit cedere*, ut in Tito eam admitteret, *ſubintroierant enim illi ad explorandam libertatem in Chriſto, ut in ſervitutem pios reducerent:* Gal. II. 4. *b*) Ne ceſſione aliqua adverſariis facta in ſua pſychotyrannide reddantur audaciores, ac calumniandi occaſio ipſis præbeatur. *c*) Ne videatur cum adverſariis in confeſſione, cujus ſymbola ritus eccleſiaſtici habentur, colludere, ſed verbo & factis in hoc caſu confeſſionis veritati potius dent teſtimonium: Gal. II. 5. *Non ceſſimus illis ſubjectione, ut veritas evangelii permaneat apud vos.* 2. Cor. VI. 14. *Nolite jugum ducere cum infidelibus*, 1. Theſſ. V. 22. *Ab omni ſpecie mala abſtinete.* *d*.) Ne infirmis occaſionem ſcandali præbeant: illi enim ſi in gratiam adverſariorum tales mutationes ſuſcipi vident, in dubitationem de veritate & ſinceritate confeſſionis facile conjiciuntur. Neque eſt, quod obtendatur vel *ipſa rituum* ἀδιαφορία, ea enim in caſu confeſſionis ceſſat, vel *eccleſiae concordia*, ea enim nec cum detrimento veritatis, nec cum ſcandalo infirmorum, nec cum libertatis violatione quærenda, vel *exemplum apoſtoli*, qui *ſe omnibus omnia factum eſſe*, teſtatur 1. Cor. IX. 22. diſtinguendum enim inter fratres infirmos, & pertinaces evangelicæ veritatis adverſarios.

7.) Pauperum cura & ægrotorum viſitatio.

§. CCLXXXIX. *Septimum* denique miniſtrorum officium eſt *pauperum cura & aegrotorum viſitatio.* Quod ad *curam pauperum* attinet, eam miniſtri eccleſiæ non debent a ſe alienam exiſtimare, 1.) cum Chriſtus in ſuo miniſterio diligentem pauperum curam habuerit: Joh. XIII. 29. 2.) Cum Paulus de collectis in uſum ſanctorum in eccleſiis Galatiæ & Corinthiorum ordinationes fecerit: 1. Cor. XVI. 1. Gal. II. 9. *Jacobus, Cephas & Johannes dederunt mihi & Barnabae dexteras ſocietatis &c.* v. 10. *tantum ut pauperum memores eſſemus, quod etiam ſolicitus fui, ut facerem.* 3.) Cum in primitiva eccleſia ἀγάπαι, ſive publica convivia in uſum pauperum a miniſtris eccleſiæ ex collectis fuerint inſtituta. In concilio Gangr. cap. 11. *Si quis deſpicit eos, qui fideliter agapas, hoc eſt, convivia pauperum exhibent, & propter honorem Domini convocant fratres, & noluerit communicare hujuscemodi convocationibus, parvi pendens, quod geritur, anathema ſit.* Quamvis vero in ipſa apoſtolica eccleſiaſtica διακονία τραπεζῶν, a miniſterio verbi fuerit diſtincta, ac certis quibusdam perſonis commiſſa, quæ ex eo dicebantur diaconi, Act. VI. 5. ad quorum exemplum præfecti ærarii eccleſiaſtici adhuc hodie conſtituuntur, quibus eccleſiaſticorum bonorum collectio & diſpenſatio committitur; tamen non debent propterea eccleſiæ miniſtri judicare pauperum curam ad ſe nihil adtinere, ſed tum crebra ad beneficentiam erga pauperes exercendam auditorum ſuorum exhortatione, tum hoſpitalitatis & beneficentiæ exemplo, tum ærarii eccleſiaſtici inſpectione pauperum uſibus ſubveniant. *Aegrotorum viſitatio* eo nomine eccleſiæ miniſtro debet eſſe commendata, quod illi vel maxime evangelica conſolatione erigendi, & contra mortis terrorem inſtruendi ſint. Hac de re ita præcipit conſt. eccl. elect. Saxon. articulo generali XIV. fol. 332. *Es ſollen die Pfarrer und Kirchendiener die kranken, betrübten, bekümmerten Chriſten oftmals, ſonderlich aber zu Sterbenszeiten* (nota) *beſuchen und tröſten, und denſelben auf ihr Begehren das Hochwürdige Sacrament des Leibes und Bluts Chriſti reichen, hierinnen willig und unverdroſſen ſeyn, und ſolchen Dienſt keinen aus Nachläſſigkeit, oder Rachgier und Widerwillen gegen irgend einer Perſon unterlaſſen, auch eben gleich bereit ſeyn den Armen in ſolchen Fällen zu dienen, als den Reichen, und da ſie bey den Kranken in Häuſern groſſe Armuth, Hunger, oder andere Gebrechen an nöthigen Dingen ſpühren würden, ſollen ſie*

dia-

be den Vorſtehern des Kirchen - Kaſtens gen, daſs ſolchen heimlichen armen Leu- die ihre Nothdurft aus Scham niemand n klagen, gerathen und geholffen werde. ſollen ſie wohlhabende Bürger und Bür- ne inſonderheit anſprechen, und chriſt- ermahnen, daſs ſie ſolchen armen Hülf- Warloſen mit Gelde, Speiſe, Labung, Geräth, und dergleichen behülflich und chſeyn. Es ſollen aber die Pfarrer und eudiener den Unterſcheid und Gelegenheit Perſon wohl in acht nehmen, und die Kran- it langen verdrieslichen Worten nicht be- hren, ſondern ſie kurz und rund mit et- wenigen tröſtlichen Sprüchen heil. Schriſt rn, lehren und tröſten, beſonders wenn ſie ſchwach ſeyn. Der Urſach, wenn ein Ein- rrtes unter ſeinen Zuhærern in beſchwer- Krankheit gefallen, mit dem der Pfarrer ranken Seelen Seeligkeit zu gut etwas zu , ſoll der Pfarrer ſolches nicht bis auf zte ſparen, ſondern auch unberuffen) ſich færderlich zu den Kranken finden, ller chriſtlichen Sanftmuth und Beſchei- t gebührende Erinnerung, Troſt und ahnung zu thun, weil der Kranke ſol- och faſſen, und ſich chriſtlich zu ſeinem ben ſchicken kann. Quæ vero illius ad- ionis & conſolationis præcipua debeant pita, late expoſuimus in conſtit. eccleſ. ſtr. & celſiſſ. principe ac domino, do- Johanne Caſimiro, duce Saxoniæ ſenio- publicanda.

CCLXC. Atque hæc ſunt ſeptem po- miniſtrorum eccleſiæ officia, ad quæ commode referri poſſunt. Apoſtolus nia uno verbo complectitur 1. Cor. IV. 1. *r aeſtimet homo, ut miniſtros Chriſti & ſatores myſteriorum Dei.* v. 2. *Jam vero m quæritur in diſpenſatoribus, ut fide- inveniatur.* Quinimo fidelitas illa non ea officii munia, quæ in præcedenti- poſita ſunt, ſed inſuper etiam duo alia ctitur: videlicet primo in *vocatione le- conſtantiam*, ne ſcilicet deſultoria qua- dam levitate miniſter eccleſiæ officia eccleſia- ſtica permutet, ſed in vocatione ſua, ad quam divinitus adſcitum ſe eſſe cogitet, permaneat; deinde *aliorum miniſtrorum ſurrogationem*, cum enim miniſtris eccleſiæ cum reliquis ho- minibus mortalitas communis ſit, ac ſubinde per beatum fidelium miniſtrorum obitum mu- nia eccleſiaſtica vacare incipiant, ideo alios in eorum locum ordinare non ex re ſolum, ſed etiam neceſſitate eccleſiæ exiſtimandum. Sed de hoc poſteriore videlicet ordinatione ſolis epiſcopis per eccleſiaſticas conſtitutiones adtri- buta ſuperius diximus, quantum ſufficit; circa prius igitur quæramus: I.) *An miniſtro eccle- ſiae liceat fugere tempore peſtis?*

1.) An mini- ſtro liceat fugere tem- pore peſtis?

Negamus 1.) Quia auditores eo tempore vel maxime ipſius ope- ra & miniſterio indigent, ut de agenda vera ac ſincera pœni- tentia admoneantur, & de beata εὐθανασίᾳ recte inſtituantur. 2.) Cum clades divinitus immiſſa, ſive peſtis, repente ſæviret, ac celeri progreſſa curſu quatuordecim mille & ſeptin- gentos homines abſumeret, *Aaron ſtetit inter vivos & mortuos* incenſo ſuo Deum placans: Num. XVI. 48. ſic miniſtris convenit, tempo- re peſtis θυμίαμα precum accendere, nec ul- lum ab ægrorum vel mortuorum vicinia peri- culum extimeſcere. Eſaias juſſu Domini ad regem Ezechiam peſte correptum intrat, & cataplaſma ex ficubus ulceri ipſius imponi ju- bet, cap. XXXVIII. 21. nec ullum ex eo ſen- tit nocumentum. 3.) Præpoſtera timiditas mi- niſtrorum fugientium infirmis ſcandalum præ- bet, & arguit diffidentiam erga promiſſiones divinas: Pſ. CXCI. 7. *Cadent a latere tuo mil- le & decem millia a dextris tuis, ad te autem non adpropinquabit.* Matth. X. 30. *Veſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt.* Heb. XIII. 5. *Ipſe dixit, non derelinquam te, nec deſeram te.* Harum promiſſionum veritatem exempla periculoſiſſimæ peſtilentiæ tempore edita comprobarunt, vide Exod. VIII. & VI. Euſebium lib. VII. hiſtor. eccl. cap. 21. Evagrium lib. IV. hiſtor. c. 28. Quidam addunt limitationem, quod liceat miniſtris eccleſiæ tempo-

tempore peſtis ſeceſſus quærere, ſi alios in ſuum ſubſtituant locum, qui non minore dexteritate, diligentia ac fide, quam ipſimet, eccleſiaſtici muneris partes obeant. Sed cavendum ſedulo, ne ſcandalum præbeatur infirmis, quod vix præcaveri poteſt, ſi tempore peſtis illi fugiant, quos reliquis exemplo ſuo prælucere, & ad fidem, caritatem, patientiam, beneficentiam alios exhortari æquum erat, etiamſi alios in ſuum locum ſubſtituant; interim non omnino improbandum videtur, ſi qua eccleſia miniſtris verbi compluribus inſtructa ſit, & conveniat inter eos, uni, vel pluribus, officium ægrotos viſitandi committere, vel etiam unum, vel plures, quorum opera eccleſiæ inſigniter utilis eſſe poſſit, a ſe in loca tuta dimittere. (*)

§. CCXCI. Quæritur: II.) *An tempore obſidionis, vel perſecutionis, miniſtro fugere liceat?* Non agimus hoc loco de *fuga animi*, qua miniſter eccleſiæ er-
rores doctrinæ, & vitia morum ac vit
auditores invaleſcere videns potentioru
vel alia pericula ſubveritus connivet,
ſe inſtar muri caſtigando & reprehe
opponit. De qua fuga præclare dicit
ſtinus tract. XLVI. in Joh. *Quia tacui
giſti, tacuiſti, quia timuiſti*, quamq
hibitam & damnatam eſſe nemo ambig
quæritur de *fuga corporis* tempore ob
vel perſecutionis inſtituta. (**) Sane
aliquando conceſſam eſſe, oſtendit co
Chriſti: Matth. X. 23. *Cum vos p*

a.) *
pore
nis a
cutio*

(*) Alii ſic procedunt: *Quod non liceat paſtori vel omnes, vel aliquas muneris ſui partes tempore peſtis intermittere, & earum curam alteri, quem peſtilentialem vocant, commendando permittere*, probatur: 1.) Ex *ſcripturae dictis*: Ezech. III. 17. Act. XX 28. Hebr. XIII. 17. Qui citra ullam conditionem temporis periculoſi conſtituti ſunt gregis dominici paſtores, eos oportet citra ullam conditionem, aut exceptionem quamcunque, ita vigilare pro animabus omnium ſuorum auditorum, ut poſſint Deo rationem ſui officii eo modo adminiſtrati reddere, quemadmodum illud acceperunt. Omnes paſtores ſunt citra ullam conditionem temporis periculoſi eccleſiæ conſtituti &c. Ergo. 2.) *Ab auctoritatibus*. Lutherus tom III. german. Jenenſis fol. 426. in tractat. *Ob man für Sterben fliehen möge.* Wigandus libr. de perſecut. & exſilio p. 270. Binder. in αἰτιολογ. theolog. de cauſis peſtis pag. 96. Winckelmannus tom. V. diſput. Gieſſenſis diſput. XIV. theſ. 23. Accedunt teſtimonia Calvini ep. CCCLXII. Bezæ in tractat. de peſte. pag. 30. Vrſini part. II. exerc. pag. 514. Sohnii tom. I. in theſib. de hoc argumento p. 195. 3.) Ex *rationibus*. a) Fugæ hujus cauſa non eſt legitima, neque enim nititur certa lege, vel petentis, vel indulgentis reſpectu. Petens eſt miniſter; at ille non habet cauſam fugiendi juſtam, ſed impellitur partim diffidentia erga Deum, partim confidentia propriæ ſapientiæ in quærendis mediis extra Dei verbum, qui debebat fide reſpicere promiſſiones divinas Pſ. XCI. &c. Indulgens eſt eccleſia; at illa itidem deſtituitur cauſa legitima, nec ultra vocem ſponſi ſui præſertim ad ſuum incommodum quidquam diſponere poteſt. b.) Si eccleſia periculoſiſſimo ſuo tempore poteſt paſtoris ſui
opera carere, & paſtori in eodem ſtatu li
alteri committendas permittere, poteſt
& quidem multo magis fieri tempore non t
culoſo, atque ita omnimoda ceſſatio ab o
dulgeri. At non hoc, quod partim oſten
quæ demonſtrat, functionem unamquamqu
agendis functionis cujusque partibus ſive
conſiſtere, partim judicium & ſententia
de otioſis pontificiorum epiſcopis. Ergo
c.) Animam ſinguli de gregariis militibus
Chriſti *debent ponere pro fratribus ſuis*.
16. Ergo multo magis anteſignani & du
nentur facere, Tarnovius de miniſterio quæſt
HARDVS.

(**) Lactantius lib. IV. cap. 18. *Chriſtus ſeceſ
vitaret, quod neceſſe erat perpeti ac ſuſtine
oſtenderet, quod ita fieri oporteret in omn
tione, ne ſua quis culpa incidiſſe videatur*. A
in Pſ. CXLII. *Corpore fugere licet, conce
permiſſum eſt, Domino dicente; Si vos
fuerint in una civitate, fugite in aliam.*
ctis & exemplis confirmat Athanaſius in ap
fuga ſua. Idem Auguſtinus tract. XV. in Jo
*quisque ſervus Dei non peccat, ſi ſeceſſ
lium locum, videns furorem perſequenti
quaerentium in malum animam ſuam.
autem ſervus Dei peccare, ſi faceret, niſ
do Dominus praeceſſiſſet. Fecit hoc ill
bonus, ut doceret, non quod timeret.*
XXVIII. in Johan. *Futurum erat, ut al
lis abſconderet ſe, ne a perſecutoribus in
& ne illi pro crimine objiceretur latibul
ceſſit in capite, quod in membro conſ*

fuerint, ex una civitate fugite in aliam; exemplum Chriſti, Matth. II. 13. c. XII. 15. Joh. VIII. 59. Luc. IV. 30. &c. apoſtoli Pauli, Act. IX. 25. 2. Cor. XI. 33. Polycarpi apud Euſebium libr. IV. eccleſ. hiſtor. cap. 15. Athanaſii apud Socratem libr. II. hiſtor. cap. 11. Theodoretum lib. II. cap. 4. Ruffinum lib. I. cap. 18. &c. (*) Diſtinguendum vero inter perſecutiones *ſingulares*, in quibus unius miniſtri perſona quæritur, & *communes* totius eccleſiæ perſecutiones: in illis fugam conceſſam eſſe dicimus, in his non niſi certo reſpectu. Diſtinguendum ulterius inter *ſtatus eccleſiarum.* Quandoque enim miniſter eccleſiæ conſenſu, imo ſuaſu auditorum ſuorum ita fugit, ut interim eccleſia, cui præfectus erat, aliis idoneis doctoribus non deſtituatur, quod licitum eſſe judicamus; (**) quandoque vero ita fugit, ut auditoribus ſuis, fugam nec ſuadentibus, nec in eam conſentientibus, ſcandalum, hoſtibus vero anſam calumniandi & inſidias oviculis ſtruendi occaſionem præbeat, quod illicitum eſſe arbitramur. c. Adverſitas. cauſ. 7. quæſt. 1. Gregor. *Adverſitas, quae bonis viris objicitur, probatio virtutis eſt, non indicium reprobationis. Quis enim neſciat, quam proſperum fuit, quod Paulus apoſtolus praedicaturus ad Italiam veniebat, & tamen veniens naufragium pertulit, ſed tamen navis cordis in maris fluctibus integra ſtetit? Hoc etiam tunc obſervandum intelligitur, quando inter ſubditos aliqui inveniuntur, quibus praelatorum vita proficiat, quando nec ſpecialiter praelatus quaeritur, nec per alios tuta poteſt eſſe eccleſiae ſalus, ne ſi deſerere incipiat, quibus prodeſſe poteſt, dicatur de eo:* Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cujus oves non ſunt propriæ, videt lupum venientem, & deſerit oves & fugit. *Cum vero ſpecialiter quaeritur, fugiat exemplo Chriſti, qui a facie Herodis fugit in Aegyptum, fugiat exemplo Pauli, qui a fratribus per murum ſubmiſſus eſt in ſporta. Vnde Auguſtinus ait:* (epiſtola CLXXX. ad Honoratum) fugiat miniſter Chriſti, ſicut Chriſtus in Ægyptum fugit. *Fugiat, qui ſpecialiter quaeritur, dum per alios eſt firma ſalus eccleſiae &c. Cum vero non praelatorum tantum, ſed totius eccleſiae ſalus quaeritur, fides impugnatur, neceſſe eſt, ut ex adverſo accedant, & in die belli ſeipſos ut murum opponant pro domo Domini, & animas ſuas ponant pro ovibus ſuis, ut exemplo ſuae paſſionis accendant, quos ſermone doctrinae diutius confirmare non valent.* Vide Lutherum tom. III. Jenenſ. germ. fol. 392. Auguſtinus d. l. cenſet ingruente gravi perſecutione *miniſtros eccleſiae nec omnes fugere debere, nec omnes mortis periculo ſe obji-*

Athanaſius quoque adfirmativam defendit in apologia pro fuga. Tertulliano negativa ſimpliciter tribuitur a Perkinſo libr. II. de caſibus conſc. cap. 12. pag. 342. & aliis, qui librum ejus de fuga adlegant, ſed Martyr claſſ. III. loc. comm. loco 12. §. 27. Aretius parte I. problem. loco II. p. 26. eum excuſant. Auguſtinus epiſt. CLXXX. ad Honoratum utitur diſtinctione. GERHARDVS.

(*) Adde Socratem libr. III. hiſtor. cap. 6. Nicephorum libr. X. cap. 16. hiſtor. tripartitam libr. IV. cap. 22. Matth. X. 16. *Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes.* At illi latebras quærunt, cum vitæ ſuæ inſidias ſtrui ſentiunt. *Fugit Elias* 1. Reg. XIX. 3. Fugam probat Baſilius M. in homil. de Gordio martyre: Auguſtinus tract. XV. in Johann. Rationes: 1.) Cujuscunque operis principium, objectum, modus circa illud verſandi & finis eſt legitimus, illud eſt licitum. Fugæ miniſtrorum verbi certis conditionibus circumſcriptæ omnia illa competunt Ergo 2.) Manere in eccleſia, quæ te gloriæ Dei propagandæ, conſcientiæ tuæ liberandæ & hoſtium judicii non adgravandi cauſa libere dimittit, eſt illicitum. Ergo ſecedere ex eadem ſub enumeratis conditionibus eſt licitum. Eodem modo argumentatur Athanaſius apud Socratem lib. III. cap. 6. Perſequi & occidere immerentem eſt peccatum. Ergo ſecedere & fuga ſibi ſalutem quærere non eſt peccatum. GERHARDVS.

(**) Præter conſenſum eccleſiæ, de quo fugienti conſtare debet, probe excutiendus & examinandus eſt fugienti ſuus animus & fugæ ſcopus. Ille ita comparatus eſſe debet, ut ſi remedium hoc non ſucceſſerit, ſed Deus ad mortem & martyrium ſeceſſione ſibi conſulere volentem revocet, paratus ſit etiam eum ſequi.. Hic vero diuturniori vitæ hujus fruitione quærenda inprimis & potiſſimum Dei gloriam & eccleſiæ ſive proximi commodum, non ſuum, quod ſubrepit ex nimio amore vitæ longioris & cura ſuorum præpoſtera, ſpectare debet. Tarnovius de miniſt. quæſt. IV.) GERHARDVS.

tere, ſed aliquos jubet manere, qui in praeſenti calamitate eccleſiae magis uſui videntur eſſe poſſe, caeteros vero dimittendos cenſet. Quodſi in delectu habendo inter eos non conveniat, quod omnes videantur aequales, ſorte decernendum eſſe exiſtimat.

3.) *An miniſter poſſit ſponte abire propter auditorum pertinaciam?*

§. CCXCII. Quæritur III.) *An propter auditorum pertinacem improbitatem miniſter eccleſiae ſalva & illaeſa conſcientia officio ſuo abire poſſit?* De translatione miniſtrorum, quæ fit per legitimam & ordinariam eccleſiæ vocationem, itemque de remotione eorum, dictum fuit ſuperius; hic vero quæritur de voluntario miniſtrorum abitu, an & quibus ex cauſis etiam nondum accepta ad alium locum vocatione miniſter officio ſuo ſe abdicare poſſit? Non eſſe ſimpliciter prohibitum voluntarium miniſtrorum abitum, patere poteſt ex quæſtione proxima. Si enim in certis caſibus propter perſecutiones hoſtium licet fugere, utique etiam in certis caſibus propter pertinacem auditorum improbitatem perſecutioni æquiparandam officio abire licebit. Quando igitur fidelis eccleſiæ miniſter videt auditorum animos ita a ſe abalienatos eſſe, ut ex perſonæ odio ipſam quoque doctrinam contemnant, præſtat cauſis abitus publice & ſolemniter expoſitis officio ſuo ſe abdicare, quam propter faſtidium auditorum ægritudine & moleſtiis quotidianis confici. Sic Deus ipſe Lothum ex Sodoma educebat, *cum ipſius auditores quotidie juſtam ejus animam iniquis operibus cruciarent*, 2. Petr. II. 8. Cavenda tamen in voluntario illo abitu omnis temeritas & præcipitantia, tentanda prius media reconciliationis omnia & cauſæ cognitio ad ſenatum eccleſiaſticum ſuperiorem, vel ad vicinæ eccleſiæ epiſcopos deferenda. Adcurate etiam circumſtantiæ omnes ſunt expendendæ. Quandoque enim pauci duntaxat miniſtro adverſantur, quandoque auditores omnes, quod in priori caſu non licet, in poſteriori non improbandum. c. Adverſitas. cauſ. 7. quæſt. 1. *Eſt & aliud genus perſecutionis* (præter violentam illam, quæ ab hoſtibus ſuſtinetur); *nam abundans iniquitas chriſtianorum miniſtro eccleſiae paſſio eſt, ut Loth corporalem perſecutionem a nullo in Sodomis ſuſtinuit, ſed a malis eorum, cum quibus habitabat. Eſt ergo perſecutio juſti vel a leone in impetu, vel a dracone in inſidiis. Cum autem a vitiis ſubditorum praelatus adfligitur, aliquando omnium eſt una & inſatiabilis obſtinatio, aliquando mali inveniuntur bonis admixti. Quando boni ſimul cum malis habitant, non ſunt deſerendi boni propter malos, ne perverſe malos evitando vinciamus, quos fugimus, ad gehennam, ſed potius mali tolerentur propter bonos.* Et poſtea: *Majus malum in ſeparatione bonorum committimus, quam in conjunctione malorum fugiamus &c. quando vero omnium ſubditorum eſt obſtinata malitia, nec prodeſt eis praelatorum praeſentia, tunc etiam corpore licet ab eis recedere, ne illorum nequitia ſemper in deterius proficiat, & iſti quidem fructum amittant, quem de aliorum profectu poſſent invenire*, c. Ibi adunati. cauſ. & quæſt. iisdem ex Gregor. libr. 2. Dialog. cap. 3. *Ibi adunati aequanimiter portandi ſunt mali, ubi inveniuntur aliqui, quibus adjuventur boni. Nam ubi omnino fructus de bonis deeſt, fit aliquando de malis labor ſupervacaneus, maxime ſi e vicino cauſae ſuppetant, quae fructum Deo valeant ferre meliorem. Saepe agitur in animo perfectorum, quod ſilentio praetereundum non eſt, quia cum laborem ſuum ſine fructu eſſe conſiderant, in loco alio ad laborem cum fructu migrant.* (*)

§. CCXCIII.

(*) Quæritur IV.) *An miniſtro verbi ordinario officio in eccleſia Dei fungenti liceat medicam artem ſimul exercere?* Mehlfürerus decad. VI. vind. diſput. II. theſ. 93. reſpondet *negate*. 1.) *Si enim ſervus in vocatione, qua vocavit ipſum Dominus, manere debet, & ſic quilibet alius*; 1. Cor. VII. 17. 20. 21. *multo magis paſtor eccleſiæ in ſua vocatione, ubi ſatis laborum eſt, ſi cui fidelitas muneris cordi eſt, manere debet.* 2.) *Idem colligitur ex aliis praeceptis*: Sirac. XXXVIII. 25. *Non poteſt aliis rebus vacare, qui ſcripturam debet tractare.* 1. Theſſ. IV. 11. ἡσυχάζειν καὶ τὰ ἴδια πράττειν. Luc. IX. 62. *Qui*

[illegible]

Officia ſacerdotum juxta pontificios 1.) Offerre.

§. CCXCIII. In pontificiali Romano quinque recenſentur ſacerdotum officia: 1.) *Offerre*: 2.) *Praeeſſe*: 3.) *Benedicere*: 4.) *Baptizare*: 5.) *Praedicare*; de ſingulis quædam monebimus. I.) *Offerre*, ſive *ſacrificare*, eſſe partem officii eccleſiaſtici in novo teſtamento negamus ſequentibus moti fundamentis 1.) Nuſpiam in libris novi teſtamenti Chriſtus legitur inſtituiſſe *miſſifices ſacriſi-*

manum aratro admovit. 1. Petri V. 2. *Nihil faciat turpis lucri gratia.* 2. Tim. II. 4. *Secularia negotia &c.* Contra urgetur a) *exemplum Chriſti.* Reſp. non ſanavit ut medicus, ſed ex officio Meſſiæ, qui hujusmodi miraculis ſuam potentiam demonſtrare debuit, Eſa. XXXV. 5. Matth. XI. 5. b) *Exemplum Lucae, quem Paulus vocat medicum*, Col. IV. 14. *cujus tamen laus in evangelio*; 2 Cor. VIII. 18. Reſp. nullibi legitur, quod durante ſuo miniſterio artem medicam exercuerit. Si exercuit, eandem rationem habuit cum Paulo, qui fuit in opere manuario, 2. Theſſ. III. 8. quia ærarium & ſtipendia nondum erant pro miniſtris conſtituta. c.) *Commodum. Satius eſt, ſi miniſter verbi bonas aliquot horas in hiſce operis honeſtiſſimis & toti viciniae utilibus collocet, quam ſi ruri colendo incumbat, aut ſe in tabernas vinarias inſinuet.* Reſp. qui ex pluribus malis eligit minus, nondum eligit bonum, πολυπραγμοσύνη id vitiat, quod in aliis vocationis ſuæ terminos obſervantibus bonum. Limitatio. Neceſſitati & caritatis officio lex non poteſt ſtatui. Si quis arte medica præſtare aliquid ſolide poteſt, ſuccurrat ægrotanti proximo non ſpe lucelli, ſed adfectu caritatis, quando alius, cui corporis cura legitime demandata eſt, haberi nequit. Quæritur V.) *An, qui ſemel miniſterio ſe addixit, abdicare ſe ab eodem unquam in vita libere & licite poſſit?* Per miniſtrum eccleſiæ in *ſubjecto* quæſtionis intelligitur perſona legitime ad miniſterium vocata, fideliter in officio verſans, facultate præſtandi muneris adhuc ſatis inſtructa, ab eccleſia etiam diutius deſiderata; ſed ſola voluntate ulterius inſerviendi auditoribus deſtituta, vel quia tædet eum laboris & moleſtiarum, vel quia abunde ipſi ſuppetit, unde ſe ſuosque ſuſtentet, vel etiam, quia aliis carnalibus cauſis ad mutationem & ſpontaneam abdicationem permoveatur. In *praedicato* licitum, quemadmodum etiam liberum intelligitur reſpectu juris divini, quo uno bona conſcientia nititur, non humani ullius, aut etiam poenæ, quam in ejuſmodi inconſtantes conſtitutam eſſe non novimus. Negativa probatur: 1.) a teſtimoniis ſcripturæ: 2.) ab exemplis ex eadem: 3.) ex ratione. 1.) Teſtimonia ſunt partim generales & communes ſententiæ apoſtoli: 1. Cor. VII. 17. & 20. *Vnusquisque in qua vocatus eſt vocatione, in ea maneat*; partim ſpecialia & ſingularia Chriſti monita de perſeverantia in officio: Matth. X. 22. *Qui perſeveraverit uſque ad finem, ſalvabitur.* Luc. IX. 62. *Qui manu ad aratrum admota retro reſpexerit, non eſt aptus ad regnum cœlorum.* Apoc. II. 10. *Eſto fidelis uſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae.* 2.) Exempla prolata ſunt prophetarum & apoſtolorum aliorumque, qui munus ſuum non ante reliquerunt, quam curſum ſuum conſummaverunt, ut de ſe prædicat Apoſtolus 2. Tim. IV. 7. 3.) Ratio ab oppoſitis duci poteſt: Vocare & ingerere ſe ipſum in miniſterium non eſt liberum & licitum. Ergo nec abdicare & relinquere ſemel ſuſceptum miniſterium eſt liberum & licitum. Valet conſequentia ex eo, quod quorum eſt vocare, eorumdem etiam eſt dimittere. Tarnovius. Quæritur VI.) *An propter veritatis confeſſionem capiendus & deducendus in carcerem, captusve quiſpiam, ſive paſtor, ſive auditor, poſſit ſe ſalva conſcientia pretio redimere?* Tertullianus lib. de fug. & perſecut. cap. 12. ſimpliciter negat. Perkinſus lib. II. de caſ. conſc. cap. 12. ſect. 3. p. 351. pontificiis adfirmativam tribuit, quos ſcribit *ſibi licitum ſtatuere, carcerem effringere, ſi ſuae in carcerem concluſionis cauſa injuſta exiſtat, idque medium evadendi frequentiſſime apud ipſos uſurpari.* Diſtinguendum inter perſonas, quibus datur pretium. Illæ ſunt triplices. Vna index & actor, altera judex, tertia cuſtos carceris. De incarcerando concedunt nonnulli, ut paciſcatur & ſolvat pretium indici & actori, ſive delatori, atque ita ſe redimat ab imminente periculo. De incarcerato negant, ſive judicem, ſive ejus miniſtrum largiendo corrumpere velit & poſſit. Vide Danæi iſagogen part. IV. lib. II. cap. 45. Tertullianus de incarcerando quidem tantummodo negat, quia de illo ſolum erat ipſi quæſtio, multo magis vero de incarcerato idem negaſſet, ſi conſultus fuiſſet. Adfirmativa probatur: 1.) Omne illicitum jure divino eſt prohibitum in lege Dei. At redimere vitæ hujus temporalis uſuram, ſi in homines lucri & quæſtus cupidos incidamus, adeo prohibitum non eſt, ut illud dictet ratio. Ergo 2.) Omnia media non palam cum pietate & honeſtate pugnantia in diſcrimine vitæ prudenter tentare licitum eſt. Dare inſidiatori vitæ, quod unice captat, præmium, eſt medium non palam pugnans cum pietate & honeſtate, quia in decalogo nuſpiam prohibetur. 3.) Si perſecutionem fugere & declinare omni pia & honeſta ratione licet, etiam perſequentes fugere & declinare licebit eodem modo. At prius, ergo & poſterius. *Connexio* patet, quia quomodo finis, eodem modo media ad finem perducentia ſunt licita. Quæ-

ritur

criſiculos. In veteri teſtamento variæ traduntur ordinationes de munere ſacrificandi ſacerdotibus ac levitis commiſſo, ſed de miniſtris novi teſtamenti nuſpiam tale quid legitur. Quod enim adtinet exemplum Chriſti, qui in prima cœnæ inſtitutione & adminiſtratione ſe ipſum modo incruento Patri cœleſti obtuliſſe dicitur, additis verbis iſtis προςακτικοῖς, *hoc facite*, hoc eſt, meum ſecuti exemplum ſacrificate, in eo duplex petitio principii committitur: tum quod Chriſtus ſe ipſum tunc temporis Patri cœleſti obtulerit; tum quod *faciendi* verbum abſolute poſitum pro ſacrificandi actione ibidem uſurpetur, cum neutrum horum ex verbis inſtitutionis, vel aliis ſcripturæ locis firmiter demonſtrari poſſit. Quod adtinet vaticinium Mal. I. 11. illud apoſtolus Rom. XV. 16. diſerte exponit de prædicatione evangelii in omnes gentes. Reliqua ψευδοθεμέλια pro ſacrificio & ſacrificandi actione adducta alibi explicantur. 2.) Cum in prima apoſtolorum in Judæam, & ſecunda eorundem ad omnes gentes legatione Chriſtus, miniſterii auctor, omnes eccleſiaſtici officii partes diligenter recenſeret, de ſacrificii oblatione nullam facit mentionem, ſed jubet eos *praedicare ac baptizare*: Matth. X. 7. XXVIII. 19. Marc. VI. 12. XVI. 15. Luc. IX. 2. Paulus etiam diligenter enumerans miniſtrorum ordines, Eph. IV. 11. 1. Cor. XII. 28. *apoſtolorum*, *prophetarum*, *evangeliſtarum*, *paſtorum & doctorum* mentionem facit, ſed de ſacrificulis nullum addit verbum. 3.) In novo teſtamento unius duntaxat ſacerdotis proprie ſic dicti, & unius duntaxat propitiatorii ſacrificii in ara crucis oblati fit mentio, ut ex epiſtola ad Hebræos VII. IX. & X. manifeſtum. Quare cum Chriſtus *unica oblatione conſummaverit in aeternum ſanctificandos*, nec alio ſacrificio, nec ejusdem ſacrificii crebra repetitione opus fuerit, ut nihil dicatur de eo, quod quotidiana eorundem ſacrificiorum repetitio veteris teſtamenti ſtatutur propria, Hebr. VII. 27. IX. 25. &c. X. 1-5. 10-14. 4.) Sacerdotis nomen nuſpiam in novo teſtamento peculiariter tribuitur eccleſiæ miniſtris, ſed generali, eademque metaphorica ſignificatione omnibus chriſtianis in genere tribuitur, quod ipſorum officium ſit, ſpirituales hoſtias invocationis, gratiarum actionis, beneficentiæ &c. quotidie offerre.

§. CCXCIV. II.) *Praeeſſe* non accipitur ab illis ſenſu apoſtolico, quod miniſtri eccleſiæ debeant eſſe προεςῶτες, 1. Tim. V. 17. καὶ ἡγούμενοι, Act. XV. 22. Hebr. XIII. 17. & 24. doctrina & vitæ exemplo ſeſe auditoribus tanquam vitæ duces exhibendo; ſed ſenſu papali, de poteſtate politica & αὐτοκρατορικῇ, dictatoria atque abſoluta *poteſtate eccleſiaſtica* eidem conjuncta, cum utramque pontifex & ipſius epiſcopi ſibi vindicent, ut ſuperius oſtendimus, quo jure, quave injuria, paulo poſt diſcutietur, ubi reliquas ſacerdotalis officii partes prius examinaverimus. 2.) *Praeeſſe.*

III.) *Benedicere* itidem non accipitur ab illis phraſi Spiritus ſancti pro illa εὐλογίᾳ, quæ fit *verbo Dei & precibus*; 1. Tim. IV. 5. ſed pro conſecratione per exorciſmos, formationes crucis, characteres ſine omni verbo mandati ac promiſſionis: item, pro adminiſtratione ſacramenti confirmationis, extremæ unctionis &c. quem eſſe horribilem nominis divini abuſum, ſecundo decalogi præcepto repugnantem, oſtendit Brentius in apolog. confeſſ. Wirtenberg. 3.) *Benedicere.*

IV.) *Baptizare* itidem non accipiunt ſenſu Spiritus ſancti pro eo, quod eſt 4.) *Baptizare.*

ritur VII.) *An qui omnibus & ſingulis auditoribus eſt exoſus, deſerere ſuam conditionem licite poſſit, etiamſi alibi novae alterius conſequendae ſpes non adpareat?* Adfirmativa ex Matth. X. 14. Confer Calvini epiſt. CCXXVII. CCXXIX. CCCLXXXI. Quæritur VIII.) *An liceat reſignare ſuum munus, ſi altera ejus pars, nempe adminiſtratio ſacramentorum denegetur?* Calvinus epiſt. XCIX. negat, quod probandum ſecundum quid. Confer Martyrem tom. III. epiſt. col. 206. Quæritur IX. *An judicium paſtoris Curienſis, de quo Zanchius in commeut. epiſt. Philipp. fol. 223. in agone dolentis, ſe conſilium Zanchii de conſulendo ſibi per fugam & receſſionem non eſſe ſecutum, fuerit ex carne, an ex ſpiritu?* Zanchius probat poſterius, ſed rectius adfirmatur prius. GERHARDVS.

eſt aqua in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti baptizandum tingere; ſed addunt, requiri inſuper, ut aqua ad baptiſmum adhibenda certis ritibus & exorciſmis conſecretur, & addunt etiam exſufflationem, guſtum ſalis, ſalivam auribus & naribus illitam, unctionem in pectore & ſcapulis, ac tribus illis peculiarem aliquam efficaciam præter & contra verbum tribuunt, adminiſtrant baptiſmum in lingua ignota &c. Deinde officium baptizandi ita tribuunt ſacerdotibus, ut ab epiſcopis illud dependere adſerant, ſic enim Bellarminus lib. I. de ſacramento baptiſmi cap. 7. *Catholici doctores communi conſenſu adfirmant; jus baptizandi ex officio ordinario convenire ſolis ſacerdotibus, id eſt, epiſcopis & presbyteris, ſic tamen, ut presbyteris conveniat cum ſubordinatione & dependentia ab epiſcopis.* Item: *Diaconis ex officio convenire baptizare, ſed in abſentia ſacerdotum, aut eorum juſſu, ut ordinarie ad ſolos ſacerdotes, extraordinarie etiam ad diaconos pertineat.* Sed talem dependentiam ſacerdotum ab epiſcopis in adminiſtratione baptiſmi ſcriptura penitus ignorat; quamvis non improbemus, ordinis cauſa certis perſonis eccleſiaſticis haſce partes committi.

5.) Praedicare.

V.) *Praedicare* ad officium ſacerdotum referunt, ſed plerique ſacerdotes, præſertim majores, (ut vocant) hoc eſt, epiſcopi, a prædicatione abſtinent, quin imo noſtræ eccleſiæ miniſtros in prædicatione verbi occupatos per contemtum vocant *praedicantes.* Quod ſi quando ad prædicandi officium accedunt, non prædicant *eloquia Dei* pura & incorrupta, 1. Petr. IV. 11. ſed fermento humanarum traditionum commixta, legenda ſanctorum, decreta papalia &c.

An perſonae eccleſiaſticae officio civilis magiſtratus fungi poſſint? Negatur.

§. CCXCV. Cæterum, quia per τὸ *praeeſſe* epiſcopis adtributum politicum dominatum ab ipſis intelligi, praxis teſtetur, quæritur hoc loco: *An perſonae eccleſiaſticae officio magiſtratus civilis ſimul fungi poſſint*; & per conſequens. *An pontifex Romanus, hierarchiae eccleſiaſticae caput, temporalem poteſtatem, ac in omnes principes, reges ac imperatores ſuperioritatem jure obtineat?* Pontificii adſirmant, ſed negantem ſententiam eccleſiæ noſtræ ſequuntur, quam hiſce demonſtramus fundamentis: I.) *Ab expreſſo Chriſti interdicto*: Matth. XX. 25. Marc. X. 42. cum apoſtoli reliqui indignarentur collegis ſuis Jacobo & Johanni, quod primatum ac dominatum in Chriſti regno petiiſſent, ac partes eas ſibi præreptas cupiviſſent, Chriſtus de conditione regni ſui rectius ipſos informans ſic loquitur: *Scitis, quod* ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, ut eſt apud Matthæum, vel, ut eſt apud Marcum: *οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, principes populorum dominatum in eos exercent; καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν, κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, magnates eorum poteſtatem in eos exercent: ſed non ita erit inter vos apoſtolos*, & veſtros in miniſterio ſucceſſores, ſed *quicunque voluerit inter vos fieri magnus, ſit veſter miniſter: & quicunque voluerit inter vos eſſe primus, ſit omnium ſervus.* Luc. XXII. 25. cum contentio oreretur inter apoſtolos, *ecquis eorum videretur major?* Chriſtus pari modo illis reſpondet: *Reges gentium dominantur in illas κυριεύουσιν, & qui poteſtatem habent in eis, vocantur εὐεργέται, benefici; vos autem non ſic, ſed qui major inter vos, fiat ſicut junior, & qui praecedit, tanquam miniſter.* Ex hiſce ſic concludimus: Quocunque apoſtolis & ipſorum in miniſterio ſucceſſoribus Chriſtus interdixit, illud eis uſurpare non licet. Sed dominatu politico & principatuum terrenorum adminiſtratione apoſtolis & ipſorum in miniſterio ſucceſſoribus Chriſtus interdixit. Ergo. (*) Excipit Bellarminus lib. V. de pontif. cap. 10. dupliciter: Pri-

1.) Ob Chriſti mandatum, Matth. XX. 25.

(*) Brentius in paſſ. Chriſti homil. XLVIII. p. 484. *Non licet epiſcopo, ſive eccleſiae miniſtro, habere externum principatum, eumque uſurpare praetextu evangelii & eccleſiaſtici miniſterii. Petrus non idcirco debet Antiochiae, aut Romae dominari, quia apoſtolus eſt &c. Quod ſi vero externus principatus, aut externorum bonorum poſſeſſio contigerit miniſtro eccleſiae, vel legitima haereditate, vel ordinaria*

Primo: *Dominum hic ſolum inſtituere meros principes eccleſiaſticos, ac docere, debere eos, ut tales ſunt, praeeſſe ſubditis non more regum & dominorum, ſed more patrum & paſtorum; hinc autem nondum ſequi, quod non poſſit eſſe unus & idem epiſcopus ac princeps.* Secundo: *Dominum illis verbis non prohibere epiſcopis dominatum, qualis eſſe poteſt regum & principum piorum, ſed qualis eſt regum ignorantium Deum, qui tyranni potius ſunt, quam reges, cum in Graeco ſit, κατακυριεύειν, quod eſt violenter dominari.* Reſp. 1.) Perſonæ eccleſiaſticæ a Spiritu ſancto vocantur *miniſtri eccleſiae*, non autem principes ac domini eccleſiæ. Dicuntur quidem abſolute *reges*, Pſ. LXXXVI. 13. ac *principes;* Pſ. XLV. 17. ſed non propter dominatum quemdam politicum ac monarchicum in eccleſiam, verum ſignificatione ea, qua propter ſpirituale regnum etiam reliqui pii dicuntur *reges*, 1. Petr. II. 9. Apoc. I. 6. 2.) Si Chriſtus hoc loco meros eccleſiaſticos principes inſtituit, ergo non inſtituit epiſcopos politica poteſtate armatos, illi proinde vel *meros eccleſiaſticos* principes ſe eſſe fateantur, vel apoſtolorum ſucceſſores ſeſe eſſe negent. 3) Τὰ ἔθνη generaliter dicuntur populi ac gentes, non ii ſolum, qui religione ſunt gentiles; Matth. XXIV. 7. Luc. VII. 5. XXIII. 2. Joh. XI. 48. Act. II. 5. &c. fruſtra igitur ſomniat Bellarminus, de regibus gentilium duntaxat Chriſtum loqui, cum in genere de politicis regibus agat. 4.) Tyrannicum illum dominatum, qualis eſt quorumdam regum gentilium, in ipſis chriſtianis regibus Chriſtus deteſtatur, atqui dominatum illum, de quo textus agit, politicis regibus concedit, ab apoſtolis vero & eorum in miniſterio ſucceſſoribus removet. Ergo non loquitur de dominatu tyrannico. 5.) Ejusmodi imperium Chriſtus apoſtolis derogat, quale illi adfectabant, alias reſponſum non fuiſſet adcommodatum ad quæſtionem. Sed Jac & Johannes, item reliqui apoſtoli non a ctabant tyrannicum imperium; ſed princ tum ac dominatum politicum, fovebant e adhuc carnale ſomnium de regno Chriſti reno. 6.) Quod Matthæus vocat κατακ ύειν & κατεξουσιάζειν, id Lucas ſimpli adpellat κυριεύειν & ἐξουσιάζειν, Marcus h verbum ἄρχειν, Syrus utrobique ponit no מָרֵי *domini eorum ſunt.* Fruſtra igitur phaſis in compoſitis verbis quæritur, c violentam & tyrannicam dominationem ſi ficent. LXX. interpretes eo utuntur pro quod eſt *dominari*, poteſtatem exercere ipſi Deo tribuunt, Jer. III. 14. item Chri Pſ. LXXII. 8. CX 2. a quo dominatus ty nicus eſt alieniſſimus, pro מָשַׁל Pſ. X 14. quod eſt dominationem & poteſtatem bere, in eminentia conſtitutum eſſe. Ge 28. jubet Deus hominem κατακυριεῦσαι γῆς, nec tamen Adamus tyrannus, ſed do nus terræ conſtitutus eſt. 7.) Κατακυριε τας illos Chriſtus dicit vocari εὐεργέται, qui tyrannicum dominatum exercent, merentur vocari εὐεργέται. 8.) Si ullum quod imperium politicum apoſtolos te Chriſtus voluiſſet, non propoſuiſſet illis ſ exemplum, cum tantum abſit, ut ipſe reg politicum adfectarit, ut etiam oblatum r diarit. Jam vero Chriſtus utrobique ſ ipſis proponit exemplum. 9.) Vt præter tamus interim, multa gentilium imperia f moderata & paterna, ad quæ ſi conferatur teſtas illa, quam pontifices exercuerunt in dericos, Ludovicos, Henricos & alios i ratores, eam propius ad tyrannicam acce conſpicietur.

§. CCXCVI. II.) *A Chriſti exemplo.* Chriſtus diſerte teſtatur, *regnum ſuum non eſſe de hoc mundo*, Joh. XVIII. 36. (*) *ſe* 2) *Pro Chriſti plum.*

non

naria electione, aliove civili & legitimo contractu, ibi tamen, etſi difficillimum ſit, una externas opes adminiſtrare, & praedicando evangelio ſervire, tamen licet haec externa bona habere, non ut apoſtolo, aut miniſtro eccleſiae, praetextu miniſterii, ſed ut externo haeredi, ut civi, aut collegae o rie electo, ut negotiatori legitimis contra utenti. GERHARDVS.

(*) Ex hocce oraculo optimi ſervatoris, ad quod provocat GERHARDVS, ſolidiſſime probari p

re

on veniſſe, ut ſibi miniſtraretur, ſed ut miniſtraret; Matth. XX. 28. unde cum ipſi regnum offerre cuperent, *fugit in montem*, Joh. VI. 15. cum quidam ab ipſo peteret, ut *fratrem ad haereditatis diviſionem* cogeret, recuſavit, Luc. XII. 14. *ſolvit magiſtratui tributum*, Matth. XVII. 27. *ac caeſari dandum eſſe* docuit, *quae ſunt caeſaris*. Matth. XXII. 21. Inde

Q 2

regnum Chriſti non *civile*, politicum atque mundanum, ſed coeleſte ac *ſpirituale* eſſe. Vnde & non theologi tantum proteſtantes, ſed & nonnulli ex eccleſiæ Romanæ doctoribus eo maxime tempore, quo curia Romana in imperatores & reges gladium ſtrinxit, hocce effatum Chriſti ſtrenue urſerunt. Fecerunt id, cum PAVLVS V. rempublicam Venetam A. MDCVI. excommunicaret, ſeptem theologi Veneti, PETRVS ANTONIVS, F. PAVLVS, BERNHARDVS GIORDANVS, MICHAEL AYNOLVS, MARC. ANT. CAPELLVS, F CAMILLVS & FVLGENTIVS *nel trattato dell' interdetto compoſto dalli ſotto ſcritti theologi* &c. *in Venetia* MDCVI. 4. tractatum quem GOLDASTVS *monarch. S. R. I. tom. III. f. 325. ſeqq.* inſeruit.

Vid. LVDEWIGIVM in *opuſculis miſcellis tom. I. col. 143. ſeqq.* ubi ſcripta amoebæa in cauſſa excommunicationis Venetæ edita, recenſentur.

Idem fecerunt & alii, iique quamplurimi ante hos, maxime LVDOVICVS BAVARVS, imperator, in edicto anno MCCCXXVIII. contra pontificem edito. Scripſit quoque MARCVS ANT. DE DOMINIS, Spalatenſis quondam in Dalmatia archiepiſcopus, notiſſimum opus *de republica eccleſiaſtica*, in cujus *libr. I. cap. I. §.* 35. ſeqq. omnem præſuli Rom. in temporalia poteſtatem prorſus abjudicavit. Cumprimis vero notari heic meretur clerus Gallicanus, qui anno MDCLXXXII. *declarationem* ſuam *de eccleſiaſtica poteſtate* edidit, cujus prima propoſitio his concepta eſt verbis: „Petro ejusque ſucceſſoribus, Chri„ſti vicariis, ipſique eccleſiæ, rerum *ſpiritualium* „& ad æternam ſalutem pertinentium, non autem *ci„vilium* ac temporalium a Deo traditam poteſta„tem, dicente domino: *regnum meum non eſt „de hoc mundo.*„ Quam propoſitionem contra diſſentientes uberius propugnandam & vindicandam in ſe ſuſcepit JAC. BENIGNVS BOSSVETVS, epiſcopus Meldenſis, in *defenſione declarationis, quam de poteſtate eccleſiaſtica ſanxit clerus Gallicanus* &c. *tom. I. cap. XVIII. p. 146. ſeqq.* Vt LVDOV. MAIMBVRGIVM, DV PINIVM, NATALEM ALEXANDRVM, GERBERONIVM, Jo. MABILLONIVM, PASCHASIVM QVESNELLVM, aliosque ſcriptores, maxime anonymos, excitatos a ven. Jo. GEORG. WALCHIO in *bibliotb. theolog. ſelecta. tom. I. p. 272. ſeqq.* jam taceamus.

In contrariam tamen ſententiam heic abeunt alii auctores Romanis ſacris addicti, tum antiquiores, tum recentiores. Statuunt enim, Chriſtum revera eſſe regem mundanum, cui ſpeciatim regnum Judææ jure quoque humano competierit, quin & regnum in totum orbem jure divino competat non tantum ut vero Deo, ſed & ut homini, ex donatione patris coeleſtis, qui omnia in coelis & in terris filio ſubjecerit in regno potentiæ, gratiæ & gloriæ, *pſalm. II. 8. 9. VIII. 7. 8.* coll. *Ebr. I. 2. II 7. 8. Matth. XI. 27. XXVIII. 18. Joan. XIII. 3. XVII. 2. 1. Cor. XV. 24. 27. Eph. I. 21. 22. 1. Petr. III. 22.* ita ut omnes reges terreni eidem imperia ſua accepta ferant, *Apoc. IV. 10.* qui jurisdictionem duntaxat delegatam, quam vocant, poſſideant. Ita ſentiunt THOMAS DE AQVINO, celeberrimus ſeculi XIII. ſcholaſticus, Jo. DE TVRRECREMATA, eccleſiæ Romanæ cardinalis ſeculo XV. clarus, ANTONIVS, ordinis Dominicani monachus, RICHARDVS, cognomine Armachanus, FRANC. SVAREZ & GABR. VASQVEZ, ambo ſocietatis Jeſu theologi, itemque PETR. HVRTADVS, ALPHONSVS DE MENDOZA, ADAM. TANNERVS, NICOL. SANDERVS, ÆGYD. REGIVS, ſive CONINCK, multique alii, excitati ab OSIANDRO in *theolog. acroamat part. II. p 381 382.* quorum veſtigia recentiores magno agmine ſunt ſecuti.

Atque ex hoc ipſo errore profluxit alius, ille nimirum, ubi ſtatuunt Romanenſes, competere Romano pontifici, tanquam Chriſti in his terris vicario, poteſtatem in hunc mundum omniaque illius regna ac provincias. Diſtinguere vero heic ſolent Romanenſes, praeeunte cardinale BELLARMINO, inter poteſtatem *directam* atque *indirectam*. *Priorem* illam ſtatuerunt veteres, canoniſtæ præſertim, *poſteriorem* vero recentiores, qui cum BELLARMINO, itemque MART. BECANO, ſtatuunt, *pontificem, ut pontificem, etſi non habeat ullam mere temporalem poteſtatem, tamen habere in ordine ad bonum ſpirituale, ſummam poteſtatem diſponendi de temporalibus rebus omnium chriſtianorum, ac proinde habere ſummam temporalem poteſtatem* INDIRECTE; quæ ſunt verba ipſius BELLARMINI, *libr. V. de rom. pontif. cap. VI.* qui & *loc. cit. cap. I.* fautores utriusque ſententiæ recenſet. Ex recentiſſimis coetus Romani doctoribus heic evolvi cumprimis meretur cardinalis VINCENT. LVDOV. GOTTI, ordinis prædicatorum, qui in *theologia ſcholaſt. tom. II. oper. tract. XIII. de jure & juſtitia, quaeſt. VII. dub. III. p. 593. ſeqq.* edit. Venetæ, copioſe adſtruere conatus eſt, ſummum pontificem habere dominium ſuper temporalia totius orbis, non quidem *directe*, ſed tamen *indirecte*, ita quidem, ut, ſi expediens judicaverit, ad finem ſupernaturalem conſervationis fidei & eccleſiæ univerſalis bonum, poſſit reges ac principes chriſtianos regnis ac temporali dominio privatos declarare, eorumque ſubditos a jura-

Inde ſic colligimus : Si regnum Chriſti non eſt de hoc mundo , etiam papæ & epiſcoporum regnum non debet eſſe de hoc mundo, vel ſi papæ regnum eſt de hoc mundo,

non erit Chriſti in illo regno vicari
prianus libr. II. epiſt. 3. *Si ſacerdotes*
Chriſti ſumus, non invenio, quem magi
quam Deum & Chriſtum debeamus.

juramento fidelitatis ipſis præſtito abſolutos pronunciare. Conf. ex noſtris GERHARDVM in *confeſſ. cathol. libr. II. art. III. cap. IX. p. 633. ſeqq.* BALTHAS. MEISNERVM, theologum quondam Vitembergenſem, in diſſertat. *de ficta pontificis Romani poteſtate in rebus temporalibus,* CHRISTIAN. DREIERVM, theologum olim Regiomontanum, in volumine *diſpp. de praecipuis controverſiis cum pontificiis* &c. *diſſert. XV.* & *XVI.* b. cancell. PFAFFIVM in *diſſert. in verba Chriſti : regnum meum non eſt ex hoc mundo;* quæ novæ editioni *orig. eccleſiaſt.* inſerta eſt, §. *VII. p. 455. ſeqq.* atque ex JCtis noſtris CHRISTIAN. THOMASIVM in *hiſtoria contentionis inter imperium & ſacerdotium*, atque BOEHMERVM in *jure eccleſiaſt. proteſtantium, tom. IV p. 000. ſeqq.* Jungi merentur ex theologis reformatis DAN CHAMIERVS in *panſtrat. cathol. tom. II. libr. XV. cap. IV. V. fol. 312. ſeqq.* atque GISBERTVS VOETIVS, *in ſelect. diſput. theolog. p. 791. ſeqq.* ubi exſtat *inventarium controverſiarum de temporali poteſtate papae.* Vt alios taceamus.

Supereſt, ut paucis oſtendamus, quid a poteſtatis papalis defenſoribus reſponſum hactenus fuerit iis, qui effatum ſervatoris ſupra adlegatum : *regnum meum non eſt ex hoc mundo*, contra eos ſtrenue hactenus urſerunt.

Præcipuam eorum objectionem exhibet nobis PAVLVS COMITOLVS, Jeſuita Peruſinus, in libro ſeptem theologis Venetis, ſupra commemoratis, oppoſito. Monet ibidem , Chriſtum non dixiſſe, regnum ſuum non eſſe *in* hoc mundo, vel *de* hoc mundo, ſed tantum non eſſe *ex* hoc mundo, h. e. non iis laborare imperfectionibus , quæ in regnis mundanis alias deprehenduntur. Neque enim 1.) ſe illud poſſidere titulo , vel jure *humano* , ſucceſſionis, electionis, occupationis, ſive juſtæ, ſive injuſtæ, ſed jure *divino;* neque 2.) regnum ſuum eſſe dependens, caducum, revolutionibus obnoxium, prout regna mundana, ſed eſſe independens, abſolutum, firmum atque æternum; nec 3.) regnum ſuum certis quibusdam limitibus eſſe circumſcriptum, uti regna mundana, ſed eſſe univerſale in totum hocce univerſum; nec illud 4.) tantum *mundanum* eſſe, ſed & *cæleſte* , nec *corpora* tantum pro objecto habere, ſed & *animas* , quod de nullo regno terreſtri dici queat, nec 5.) regnum ſuum divitiarum copia , armorum præſidio, arcium munimentis, aliisque mediis opus habere, uti regna mundana, ſed iis longe eſſe potentius atque præſtantius; nec denique 6.) illud tyrannide, ut nonnunquam re-

gna mundana, ſed æquitate atque juſtitia re
itaque negaſſe Chriſtum *in totum* regnu
eſſe mundanum, ſed duntaxat *in tantum* ,
tum ſcilicet omnes iſtæ imperfectiones, mc
memoratæ, a regno Chriſti quam longiſſim
Addit COMITOLVS , ſi vel maxime ſimplicit
ſet Chriſtus, *regnum ſuum eſſe de hoc mu*
tantum intelligendum eſſe de ſtatu ipſius *ex*
nis, dicere enim illum: NVNC *vero regnu*
non eſt HINC; nec hæc verba reſpicere ipſ
ſed potius *exercitium* hujus juris, idque *pt*
quod Chriſtus demum in ſtatu *exaltationis*
Matth. XXVIII. 18. Phil. II. 10. 11. Conf.]
LOMBARDI , ſub quo nomine COELESTINVS,
DE SFONDRATI latet, *regale ſacerdotium*,
pontifici adſertum, atque ann. MDCLXXX
tum , *libr. I. & XVIII. n. 5. p. 213.* ſeq

Verum , ſi oraculum ſervatoris, *regnun*
non eſt ex hoc mundo, curatius expendar
que cum aliis ſacræ ſcripturæ locis conferai
cile deprehendimus, Chriſtum confeſſione ſu
coram Pilato edidit , eaque prorſus egregia,
VI. 13. clare ſatis docuiſſe, regnum ſuui
prorſus ratione eſſe *mundanum*, quale eſt
torum, regum, principum ac magiſtratuum
rum, per juriſdictionem coactivam exercen
per arma carnalia ſtabiliendum; ſed potius
gnum divinum ac *ſpirituale*, in *animas*
quam *corpora*, erigendum in his terris, pe
cationem evangelii, & Spiritum S. ejusque
mata in fideles effundenda. Equidem Juda
ſaverant Chriſtum coram Pilato, quod ſe *reg*
daeorum diceret , quin populum ad rebe
concitaret contra cæſarem, cui tributa ſolvi
Luc. XXXIII. 3. Vnde & Pilatus ex Chriſ
ſivit: *Eſne igitur rex Judaeorum?* Aſt re
eidem ſervator, ſe quidem eſſe *regem Juda*
ſed non talem, quales ſunt reges in praeſe
ce mundo poteſtatem ſuam regiam exercen
quidem regnum ſuum alius plane, cœleſtis n
ac divini ſit ordinis. Quo quidem reſponſo ad
Pilatus, Chriſtumque, a Judæis adcuſatu
omni crimine prorſus abſolvit, *Joh. XVI*

Et ſane Chriſtus in toto vitæ ſuæ, quar
mortales tranſegit, curriculo, ipſo facto luc
demonſtravit, ſe cæſaream, ſe regiam , q
his terris exerceri ſolet , auctoritatem nul
adſectare. Quum enim *Joan. VI. 15.* intell
venturos eſſe Judæos, ut raperent ipſum, re
facerent, ſeceſſit in montem ipſe ſolus;

ellarminus, *reſponderi quidem poſſe*, *Domi-* *num in hoc mundo ſuſcepiſſe perſonam pontifi-* *is, non principis temporalis*, *& illis verbis*: Quis me conſtituit judicem, aut diviſorem, in- er vos? *monuiſſe ſimplices pontifices, ne ſe* *iſceant alienis negotiis*; ſed ipſemet agno- it, hanc reſponſionem non eſſe ad palatum ontificis, ſi enim Chriſtus non ſuſcepit per- onam principis temporalis, ergo nec papa, ui audire cupit Chriſti vicarius, perſonam rincipis temporalis ſuſcipere debet, aliter igi- ir excipit, *admoneri pontifices & principes,* *minutis & vilibus officiis ita occupentur, ut* *nittere cogantur majora.* Reſp. 1.) Oſten- intur vero ex evangeliſtarum tabulis majora la, quæ Chriſtus in politicis ſuſcepit. 2.) Cer- non ſolum minuta & vilia in politico im- erio, videlicet controverſiam de herciſcun- a hæreditate, ſed integrum etiam regnum bi oblatum repudiavit. 3.) Nec ſolum con- overſiam de hæreditatis diviſione a ſe reje- it, ſed ipſum quoque judicis politici nomen epudiavit, unde etiam Joh. VIII. 11. in con- emnanda adultera partes magiſtratus politici iſcipere noluit. 4.) Quæ ex Bernhardo Bel- irminus addit, quod *verbis Domini in me-* *ium adductis hortatus fuerit pontificem Eu-* *enium*, *ut judicia rerum temporalium aliis* *imitteret, cum tamen ſciret ipſum tunc prin-* *ipem temporalem fuiſſe;* ad ea ex ipſo Bern- ardo reſpondemus, lib. II. de conſid. ad Eu- gen. col. 1021. *Non dominantes in clero, ſed* *forma facti gregis. Et ne dictum ſola humi-* *litate putes, non etiam veritate, vox Domi-* *ni eſt in evangelio*: Reges gentium dominan- tur, vos autem non ſic. *Planum eſt, apoſto-* *lis interdicitur dominatus, i ergo tu & tibi* *uſurpare aude aut dominans apoſtolatum, aut* *apoſtolicus dominatum. Plane ab alterutro* *prohiberis, ſi utrumque ſimiliter habere voles,* *perdes utrumque. Forma apoſtolica haec eſt,* *dominatio interdicitur, indicitur miniſtra-* *tio &c.* Sic ergo non ſolum vilia & minuta ad dominationem politicam pertinentia, ſed ipſam dominationem politicam eccleſiaſticis perſonis prohiberi ſtatuit, nec ſolum in do- minatione humilitatem requiri, ſed ipſam do- minationem prohiberi ſentit.

3.) Propter apoſtoli interdictum.

§. CCXCVII. III.) *Ab apo-* *ſtoli interdicto.* 1. Petr. V. 1. *Presbyteros inter vos, obſecro* *ego* συμπρεσβύτερος v. 2. *paſcite gregem Dei,* v. 3. οὐ κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, *non do-* *minantes in cleris*, ex quo ſic inferimus: Qui- cunque eo modo debent ἐπισκοπεῖν & paſce- re gregem Domini, ne in eum dominatum exerceant, illi non poſſunt ſimul eſſe epiſco- pi & domini politici. Sed presbyteri eo mo- do debent ἐπισκοπεῖν & paſcere gregem Do- mini, ne in eum exerceant dominatum. Ergo. Bellarminus repetit ſuam exceptionem, per τὸ κατακυριεύειν *violentam & tyrannicam dunta-* *xat dominationem prohiberi;* ſed præter ea,

Luc. XII. 13. 14. quidam e turba ei diceret: *Ju-* *be meo fratri, ut mecum haereditatem partiatur*, reſpondit eidem: *Quis me vobis judicem, aut di-* *viſorem conſtituit?* Conſtat quoque ex hiſtoria ev- angelica, Chriſtum, cum tentaretur a phariſæis: *liceatne pendere tributum caeſari necne?* iisdem, oſtenſo nummo tributario, diſertis verbis reſpondiſ- ſe: *ſolvite, quae ſunt caeſaris, caeſari, Matth.* *XVII.* 21. quin & ipſum, cum Capernaum veniſſet, iis, qui tributum ibidem exigebant, pro ſe ac Pe- tro didrachma ſolviſſe, *Matth. VII.* 27. hacque ra- tione adcuſationem Judæorum, quam contra ipſum co- ram Pilato quam maxime urſerant, *Luc. XXIII.* 2. ipſo facto confutaſſe, luculenterque demonſtraſſe, ſe ab omni poteſtatis regiæ, qualis in mortali hac vita obtinet, adſectatione eſſe quam alieniſſimum, vid. *Matth. XX.* 28. *Luc. XXII.* 25. 26. licet re- gimen *cœleſte*, in judicio extremo cumprimis manifeſtandum, ſibi reſervaverit.

De DOMITIANO, qui exeunte ſeculo ſecundo ſta- tum religionis chriſtianæ plurimum adflixit, ex EGESIPPO refert EVSEBIVS *libr. III. hiſt. eccleſ. cap.* *XX.* huncce imperatorem eam præcipue ob ratio- nem tam infeſtum fuiſſe chriſtianis, quod, neſcio quibus auctoribus, acceperit, ex familia Chriſti ali- quando proditurum eſſe hominem rerum novarum ac reipublicae turbandae cupidum. Vnde a cogna- tis Chriſti quæſiverit, quænam regni Chriſti ſit ra- tio? cumque reſponſum ab iis tuliſſet, regnum iſtud eſſe cœleſte atque angelicum, in fine mundi de- mum manifeſtandum, cum venturus eſſet Chriſtus ad judicium, hoc audito imperatorem perſecutionem chriſtianorum jam cœptam mox ſuppreſſiſſe.

quæ paulo ſuperius adducta ſunt, monemus, cavendum eſſe Bellarmino, ne incurrat fulmen concilii Tridentini, quo a vulgata verſione quovis prætextu recedere prohibetur. Vulgata enim ſimpliciter reddidit, *non dominantes &c.* Syrus habet nomen מָרְיָא *non tanquam Domini gregis*. Conjungimus etiam locum apoſtolicum: 2. Cor. I. 24. *ὐ κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίςεως*, ubi ponitur verbum ſimplex *κυριέυειν*. Vrgemus inſuper oppoſitionem in dicto Petri, *ού καταχυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τῦ ποιμνίυ*, ergo exemplo potius, quam imperio, præeſſe debent presbyteri. Denique Petrus ſuum illis proponit exemplum, dum ſe vocat *συμπρεσβύτερον*, at quam partem politici dominatus Petrus in ſuo apoſtolatu unquam adtigit?

4.) *Propter apoſtolorum exemplum.*

§. CCXCVIII. IV.) *Ab apoſtolorum exemplo. Si in apoſtolorum loco ſumus*, inquit Hieronymus in cap. II. Mich. *non ſolum ſermonem eorum imitemur, ſed & converſationem amplectamur.* Apoſtoli nuſpiam leguntur politicum imperium adminiſtraſſe. *Non monſtrabunt, puto*, ſcribit Bernhardus lib. I. de conſid. ad Eugen. col. 1015. *qui hoc dicent, ubi aliquando quiſpiam apoſtolorum judex ſederit hominum, aut diviſor terminorum, aut diſtributor terrarum. Stetiſſe lego apoſtolos judicandos, non ſediſſe judicantes.* Act. VI. 2. cum per curam menſarum impedimentum aliquod prædicationi verbi injici animadverterent, eam a ſe rejecerunt: *Non eſt aequum*, inquiunt, *miniſtrare menſis, & relinquere verbum Domini*, oſtendentes, quod non poſſit utrumque fieri *μετὰ σπυδῆς*, *adcurate*, ut Chryſoſtomus hom. XV. in Act. loquitur. Quod ſi apoſtoli judicarunt, ſe non poſſe ſimul verbum prædicare & menſis miniſtrare; quomodo epiſcopus eccleſiaſtico officio rite fungi, & integram provinciam imperio politico gubernare ſimul poterit? Excipit Bellarminus, *apoſtolos ita omiſiſſe in Hieruſalem curam miniſtrandi menſis, ut tamen praeſiderent etiam in temporalibus toti illi eccleſiae, unde Gal. II. Petrus, & Jacobus, & Johannes ſolliciti pro fratribus, qui erant in Hieruſalem, rogant Paulum & Barnabam, ut memores ſint colligere aliquam eleemoſynam & mittere in Ieruſalem. Illi vero id fecerunt, & collectam pecuniam ipſimet detulerunt, non ad diaconos praefectos menſis, ſed ad ſeniores*, Actor. *XI.* Reſp. 1.) Proſpicere pauperibus de eleemoſyna non pertinet ad jurisdictionem politicam, ſed ad curam eccleſiaſticam, ut oſtendimus ſuperius, inde etiam vocatur *διακονία*, Rom. XV. 31. 2. Cor. VIII. 4. IX. 1. &c. 2.) Cura illa eleemoſynæ pro egenis fratribus colligendæ fuit temporaria, cum enim caritas annonæ in Judæa ceſſaret, ſimul etiam *διακονία* illa ceſſavit; ſed epiſcoporum in regno pontificio dominatus politicus eſt perpetuus. 3.) Haud inviti permittimus Romano pontifici & ipſius epiſcopis, ut pauperum curam ſuſcipiant, ac tempore famis collectas pro pauperibus fieri jubeant, an vero id fiat, nec ne, res ipſa loquatur?

Pontifices nunc bella juvant, ſunt cetera nugae,

canit Marc. Palingenius, at in bellis potius exactiones & expilationes pauperum regnant, quam eorum ſuſtentatio. Eraſmus cent. IX. adag. chil. I. adag. 12. fol. 295. teſtis *αὐτόπτης* refert, *ſe cum in rure Bononienſi ageret, Julio ejus orbis ditione potito, vidiſſe extremae paupertatis agricolas, quibus univerſae facultates in duobus bobus fuerint, quippe quorum labore totam familiam ſuſtentarint, pro ſingulis ſingulos ducatos tributi loco dependere.* Nimirum hoc eſt, pauperum curam habere?

5.) *Ex dicto 2. Tim. II. 4.*

§. CCXCIX. V.) *Ex dicto apoſtolico.* 2. Tim. II. 4. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus.* Novimus quidem in Græco non exſtare *τῷ Θεῷ*, nec de ſolis miniſtris eccleſiæ in ſpirituali militia occupatis apoſtolo ſermonem eſſe, ſed de militibus in bello corporali laborantibus, quorum exemplum Timotheo, ſpirituali Chriſti militi, apoſtolus proponit; interim quia verſio vulgata apud pontifi-

cios

cios eſt authentica, & quia iidem ex hoc dicto legem cœlibatus miniſtris eccleſiæ impoſitam probare conantur, ideo ex illorum hypotheſi ſic concludimus: Quæ ſunt negotia ſecularia, illis epiſcopus utpote Deo militans non debet implicari. Sed magiſtratum politicum gerere pertinet ad negotia ſecularia. Ergo. Sicut miles prohibetur ſe ingerere in cauſas civiles. l. limirares C. de re milit. l. repetita. C. de epiſc. & cler. ita multo probabiliori ratione miles ſpiritualis ab iis debet abſtinere arg. c. reprehenſibile 23. q. 8. Obſerva etiam additam ab apoſtolo rationem, quare militans Deo ſeſe non implicet negotiis ſecularibus, *ut ei placeat, cui ſe probavit*, id eſt, ut ſatisfaciat muneri ſuo ad beneplacitum imperatoris, non poſſet autem illud facere, ſi operam ſuam rebus diverſis addiceret. Arniſæus de exemt. cleric. cap. I. num. 1. Excipit Bellarminus, *negotia ſecularia hoc loco non vocari regimen politicum, ſed curam victus parandi, ac proinde negotiationes, mercimonia & ſimilia, cum in Graeco ſit τῦ βίυ πραγματέιαις, prohiberi igitur epiſcopo non regimen politicum, ſed nimiam ſolicitudinem circa vitam corporalem.* Deinde monet ex Chryſoſtomo, *haec dici a Paulo non tam epiſcopo, quam aliis hominibus, cum omnes etiam laici, etiam reges, milites Chriſti eſſe debeant.* Denique addit, *non haberi in Graeco, nec in omnibus Latinis codicibus illud*: Deo, *ſed generaliter,* ὀυδὲις ςρατευόμενος ἐμπλέκεται. Reſp. 1.) Revocamus Bellarminum ad decretum concilii Tridentini de non-repudianda quovis prætextu vulgata verſione. 2.) Oppoſitio evidenter oſtendit, per τὰς πραγματέιας βίυ, non ſolum curam parandi victus, ſed in genere quævis negotia intelligi, quæ militi in vocatione ſua impedimentum aliquod objiciunt. Quare cum adminiſtratio dominatus politici non mediocrem remoram injiciat miniſtro eccleſiæ in officii ſui partibus recte expediendis, utique ut bonus Chriſti miles ab ea abſtinere debet. 3.) Si enim cura parandi victus epiſcopo interdici intelligitur eo, quod ſit negotium mundanum politicum; quanto magis tota regiminis politici adminiſtratio ipſi prohibita intelligenda eſt? 4.) Interpretes generaliter exponunt de negotiis ſecularibus. Interpres Chryſoſtomi: *Nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus.* Primaſius: *Comparatione militum utitur, ut oſtendat multo magis nos a negotiis ſecularibus liberos eſſe debere, ut Chriſto placeamus, ſi etiam ſeculi milites a reliquis ejus actibus vacant, ut poſſint regi ſuo perfecte placere.* Ambroſius: *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus. Eccleſiaſticus autem idcirco ſe probat Deo, ut huic devotus officium impleat, quod ſpopendit, in Dei rebus ſolicitus, a ſeculari negotio alienus. Non enim convenit unum duplicem habere profeſſionem.* Hæc Ambroſii verba citans epiſcopus Eſpenſæus comment. in 2. Timoth. II. ſubjungit: *At nunc, quod poſt Auguſtinum queritur Anshelmus, nunc inquam videmus ſecularium cauſarum diſcuſſionibus intendere, ac de temporalibus judicare epiſcopos. Quid dicturi boni patres, qui hujus & ſimilium locorum occaſione ſacris hominibus adeo profanis negotiis interdixerunt, ut & inde titulum fecerint, ne clerici vel monachi ſecularibus negotiis ſeſe implicent?* Lyranus: *Nemo militans Deo ſolicite in praedicationis opere implicat ſe negotiis ſecularibus.* 5.) Si de nimia cura victus ἡ πραγματέια βίυ explicetur, facile concedimus, ad quemvis pium, tanquam ſpiritualem Chriſti militem hanc prohibitionem pertinere; ſed quia apoſtolus ſpeciali quadam ſignificatione Timotheum epiſcopum vocat Chriſti militem, v. 3. ideo in ſpecie ad miniſtros eccleſiæ hæc prohibitio proprie & primo ſpectat, ne involvant ſe negotiis ſecularibus, ſed in miniſterio verbi ſeſe contineant, unde Theophylactus in comm. ad epiſcopos locum adcommodat.

§. CCC. VI.) *A diſcrimine eccleſiaſticae & politicae poteſtatis.* Quaſcunque poteſtates Deus ipſe diſtinctas eſſe voluit, eæ non invicem commiſcendæ ſunt, ut ab una eademque perſona adminiſtrentur.

6.) Ex diſcrimine eccleſiaſticae & politicae poteſtatis.

tur. Sed eccleſiaſticam & politicam poteſtates Deus ipſe diſtinctas voluit, (*) quod *ex cauſa inſtrumentali, materia circa quam, ſive objecto, forma ac fine* utriusque poteſtatis manifeſtum fecimus ſuperius §. 195. Ergo hæ poteſtates non ſunt invicem eo modo commiſcendæ, ut ab una eademque perſona adminiſtrentur. Quamvis vero ſufficiens cauſa illius diſtinctionis merito nobis eſſe debeat Dei voluntas; tamen poſſunt etiam aliæ addi cauſæ: 1.) quia pari cura utraque adminiſtrari nequit. Ambroſius in lib. de fuga ſeculi c. 2. *Quod ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, divinoque ab officio decerpitur.* 2.) Forma, objectum & finis adminiſtrationis utrobique ſunt diverſiſſima. 3.) Si doctrina armata eſſet gladio, facile irrumperet idololatria. 4.) Vno eodemque tempore utraque poteſtas ab uno nequit exerceri. Quo pertinet, quod Ezech. XXXIV. 4. & Jer. V. 30. & 31. in catalogo rerum horribilium recenſent *dominationem ſacerdotum in poteſtate ſua.*

7.) *Ex ſcriptoribus eccleſiaſticis.*

§. CCCI. VII.) *A teſtimoniis veterum canonum & ſcriptorum eccleſiaſticorum.* In fragmentis apoſtolorum a Prætorio editis refertur, quod Petrus ad Clementem ſucceſſorem ſuum dixerit: *Impietatis crimen eſt, neglectis verbi Dei ſtudiis ſolicitudines ſuſcipere ſeculares.* Item: *Tu ad hoc ſolum vacato, ut doceas verbum Dei.* Marianus Scotus hac de re ſic ſcribit in Chron. *Petrus, ut in geſtis pontificum habetur, Clementem epiſcopum conſecravit, atque cathedram & omnem eccleſiam diſponendam commiſit, dicens: Sicut mihi gubernanda tradita eſt a Chriſto Jeſu poteſtas ligandi ac ſolvendi, ita & ego tibi committo, ut ordinans diſpenſatores diverſarum cauſarum, tu minime in curis ſeculi, ſed ſolummodo orationi ac praedicationi deditus reperiaris.* Canon. VII. apoſtolis adtributus ſic habet: *Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus nequaquam ſeculares curas adſumat: ſin aliter, dejiciatur.* Cyprianus ſerm. de lapſis conqueritur, quod *epiſcopi, quos & hortamento caeteris oporteat eſſe & exemplo, viſi ſint divina procuratione contemta procuratores rerum ſecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta per alienas provincias oberrantes, negotiationis quaeſtuoſae nundinas aucupari, eſurientibus in eccleſia fratribus non ſubvenire, habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, uſuris multiplicantibus fœnus augere.* Id ipſum in regno pontificio hodie adhuc fieri teſtatur experientia. Tertullianus de idol. cap. 8. *Chriſtus gloriam ſeculi & ſibi & ſuis aliena eſſe judicavit.* Origenes homil. XII. in Matth. *Inter vos autem, qui eſtis mei, non erunt haec, ne forte, qui videntur habere aliquem in eccleſia principatum, dominentur fratribus propriis, vel poteſtatem in eos exerceant. Quoniam ſicut omnia carnalia in neceſſitate ſunt poſita, non in voluntate, ſpiritualia autem in voluntate, non in neceſſitate; ſic & qui principes ſpirituales, principatus eorum in dilectione ſubjectorum poſitus eſſe debet, non in timore corporali.* Hieronymus ad Nepot. *Qui Dominum poſſidet, & cum propheta dicit:* Pars mea Dominus; *nihil extra Dominum habere poteſt. Quod ſi quidpiam aliud habuerit, praeter Dominum; pars ejus non erit Dominus. Si aurum, ſi argentum, ſi poſſeſſiones, ſi variam ſupellectilem, cum iſtis partibus pars ejus fieri Dominus non dignabitur. Si autem ego pars Domini ſum & funiculus haereditatis ejus, nec accipio partem inter ceteras tribus, ſed quaſi Levita & ſacerdos vivo de decimis, & altari ſerviens altaris oblatione ſuſtentor, habens victum & veſtitum, his contentus ero & nudam crucem nudus ſequar.* Ambroſii in 2. Tim. II. dictum vidimus paulo ſuperius. Idem orat. in Auxent. *Adverſus arma, milites, Gothos quoque la-*

crimas

(*) Patet hoc ex *divina in eccleſia Iſraelitica ordinatione.* Regnum fuit tribui *Judae* proprium, ſacerdotium autem tribui *Levi* fuit adſignatum. 2. Parall. XIX. 11. inquit Joſaphatus: *Amarias, ſacerdos & pontifex videlicet in his, quae ad Deum pertinent, praeſidebit: porro Zabadias, filius Iſmahel, qui eſt dux in domo Juda, ſuper ea opera erit, quae ad regis officium pertinent.* GERHARDVS.

crimae meae arma ſunt, alia enim munimenta non ſunt ſacerdotis, aliter nec debeo, nec poſſum reſiſtere. Bernhardi teſtimonia ex lib. I. & II. de conſiderat. ad Eugen. itidem ſuperius adduximus, ad quem Bellarminus excipit, *Bernhardum loqui de pontifice, ut eſt pontifex totius eccleſiae, & ſecundum id, quod habet ex Chriſti inſtitutione, cum addat*; Eſto, ut alia quacunque ratione hæc tibi vindices, ſed non apoſtolico jure. Item: *Bernhardum hoc velle, quod pontifex, ut paſtor ovium, non debeat eis dominari, ſed eas paſcere; interim ſicut nihilominus iisdem ovibus, ut ſunt cives reipublicae, dominatur princeps politicus, ita eadem ratione poſſe iisdem dominari pontificem, ſi ſit eorum princeps politicus.* Reſp. id vero eſt in quæſito, an pontifex ſimul eſſe poſſit eccleſiæ paſtor & princeps politicus? Ac ſi pontifex, ut paſtor, non debet ovibus dominari, cur ipſe Bellarminus cap. 7. præcedente ex dicto Chriſti Joh. XXI. 16, 17. *Paſce oves meas*, demonſtrare conatur, papam habere ſummam temporalem poteſtatem indirecte? Si pontifex, ut pontifex, & ſecundum id, quod habet ex Chriſti inſtitutione, non obtinet dominatum politicum, ut hoc loco diſerte Bellarminus concedit, cur præced. cap. 1. ſcribit, *non tam ſententiam, quam haereſin eſſe, quod pontifex, ut pontifex & ex jure divino, nullam habeat temporalem poteſtatem*? Si jure apoſtolico pontifex non habet politicum dominatum, cur igitur propter ſucceſſionem in ſede apoſtolica eam ſibi vindicat? Qui aliquid ſibi arrogat, quod nec ex Chriſti inſtitutione, nec ab apoſtolo Petro accepit, is nec verus Chriſti vicarius, nec Petri ſucceſſor eſt. Bernhardus quid de temporali illa pontificum poteſtate ſenſerit, ex verbis illius manifeſte conſpicitur: lib. II. de conſid. ad Eugen. col. 1021. *Interdicitur* (inquit) *apoſtolis dominatus, ergo tu uſurpare aude aut dominus apoſtolatum, aut apoſtolicus dominatum. Plane ab utroque prohiberis, ſi utrumque ſimul habere voles, utrumque perdes &c. Sarculo prophetae opus eſt tibi, non ſceptro, ut opus facias prophetae, & ille quidem non regnaturus adſcendit, ſed exſtirpaturus &c. Cum dicat Dominus ac magiſter, ſe non eſſe conſtitutum inter duos judicem; non debet ſervo ac diſcipulo indignum videri, ſi non judicet univerſos. Ergo in criminibus, non in poſſeſſionibus poteſtas veſtra, quoniam propter illa, non propter has accepiſti claves regni caelorum. Quaenam tibi videtur major dignitas dimittendi peccata, an praedia dividendi? nulla comparatio. Habent haec infima & terrena judices ſuos reges & principes, quid fines alienos invaditis? Quid falcem veſtram in alienam meſſem extenditis?* Lib. IV. de conſid. col. 1036. *Quid denuo uſurpare gladium tentas, quem ſemel juſſus es ponere in vaginam? &c. Uterque ergo, eccleſiae & ſpiritualis ſcilicet gladius & materialis, ſed is quidem pro eccleſia, ille vero & ab eccleſia exercendus eſt. Ille ſacerdotis, is militis manu, ſed ſane ad nutum ſacerdotis & juſſum imperatoris.* Idem in epiſt. ad archiepiſcopum Senonenſem: *Conditor caeſaris caeſari non cunctatus eſt reddere cenſum, exemplum enim dedit vobis, ut & vos ita faciatis.* Gregorius libr. IV. epiſt. XLIV. *Si quis eccleſiaſticorum unquam titulos ponere ſive in ruſtico, ſive in urbano praedio, ſua ſponte praeſumſerit, anathema ſit.* Excipit Bellarminus, *eccleſiam tunc temporis nondum habuiſſe politicum principatum, ſed poſſediſſe bona temporalia ad eum modum, quo privati cives poſſident.* Reſp. adparet igitur, melioribus eccleſiæ temporibus epiſcopos a politico principatu abſtinuiſſe, ad quæ noſtri epiſcopi iterum revocandi ſunt; præſertim cum generaliter loquatur Gregorius, ita ut futurum quoque tempus includat. Nicolaus I. circa annum Chriſti 860. in epiſtola ad Michaelem imperatorem ſcripſit, fuiſſe quidem ante Chriſti adventum eosdem reges & pontifices, at Chriſtum verum regem & pontificem iſta diſtinxiſſe. *Cum ad verum ventum eſt,* (inquit) *ultra ſibi nec imperator jura pontificatus arripuit, nec pontifex nomen imperatorium uſurpavit, quoniam idem mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus, actibus propriis & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis utriusque diſcrevit, propria volens medicinali humilita-*

militate ſurſum efferri, non humana ſuperbia rurſus in infernum demergi, & ut chriſtiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigerent, & pontifices pro curſu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritualis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſe negotiis ſecularibus implicaret, ac viciſſim non ille rebus divinis praeſidere videretur, qui eſſet ſecularibus negotiis implicatus. Hæc epiſtola Nicolai relata eſt inter decreta c. Cum ad verum diſt. 96. Excipit Bellarminus, *Nicolaum hoc ſolum voluiſſe dicere, non convenire, ut idem ſit pontifex totius orbis, & ſimul imperator totius orbis, non quod hoc repugnet evangelio, & nullo modo poſſit fieri, ſed quia Chriſtus ad conſervandam humilitatem voluerit pontificem indigere imperatoris defenſione in temporalibus, & ſimul imperatorem indigere pontificis directione in ſpiritualibus, quod autem Chriſtus voluerit, patere ex eo, quod reliquit imperium Tiberio, & Petro ſolum contulit pontificatum.* Reſp. Chriſtus nec totius orbis imperium, nec partem aliquam politici dominatus Petro reliquit, ſed apoſtolatum & doceadiministerium; ſi ergo pontifex Chriſti vicarius & Petri ſucceſſor audire cupit, nec totius orbis imperium, nec principatuum quorumdam adminiſtrationem politicam ſibi arrogare debet, ac ratio, quam adfert Nicolaus pontifex, quod ſcilicet *Deo militans negotiis ſecularibus ſe ipſum implicare neutiquam* debeat, generalis eſt, tam in provinciarum, quam orbis imperio locum obtinens, diſt. 88. titulus hic eſt: *Epiſcopi & eccleſiaſtici ſecularia negotia non curent.* (*) Marſilii Patavini, Auctoris ἀνωνύμου de onere eccleſiæ, Güntheri, Jacobi Spigelii, Petri de Vineis, Wilhelmi Occami, Petri Ferrarienſis, Alberici a Roſate, & Antonii Roſelli teſtimonia adduximus ſuperius §. CXCVII.

§. CCCII. IIX.) *Ex reſcriptis imperatorum & regum.* (**) Hadrianus IV. pontifex ad Fridericum imperatorem ſcripſit hiſce verbis: *Adrianus epiſcopus ſervus ſervorum Dei Friderico imperatori ſalutem & apoſtolicam benedictionem: Lex divina ſicut parentes honorantibus longaevitatem promittit, ita maledicentibus patri & matri ſententiam mortis intendit. Veritatis voce docemur, quia omnis, qui ſe exaltat, humiliabitur. Quapropter, dilecte in Domino fili, ſuper prudentiam tuam non mediocrit.r admiramur, quod b. Petro & ſacrae Ro.ınae eccleſiae, non quantum deberes, reverentiam exhibere videris, in literis enim ad nos miſſis nomen tuum noſtro praeponis, in quo inſolentiae, ne dicam arrogantiae, notam incurris.* Reſcripſit vero imperator in hanc ſententiam: *Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator ſemper Auguſtus, Adriano Romanae eccleſiae pontifici omnibusque adhaerere volentibus iis, quae coepit Jeſus facere & docere S. D. Lex juſtitiae unicuique, quod ſuum eſt, reſtituit, non enim parentibus noſtris derogamus, quibus in hoc regno noſtro debitum exhibemus honorem, a quibus & regni dignitatem ſuſcepimus & coronam. Numquid tempore Conſtantini Sylveſter regalis aliquid habuiſſe dignoſcitur, ſed ejus pietatis conceſſione libertas data eſt eccleſiae, pax reſtituta, & quidquid regalis papatus veſter habere di-*

8.) Ex reſcriptis imperatorum.

gno-

(*) Apud Nicephorum exſtat ſententia Syneſii, veteris theologi: *τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς ἱεροσύνῃ συνάπτειν, συγκλώθειν ἐστι τὰ ἀσύγκλωστα.* GERHARDVS.

(**) Papa ſumma imperii jura non ſolum ſibi tribuit, ſed etiam præterea perpetuum imperii vicariatum ambit, ut ambitioſe prætendit in c. Si fratrum ne ſed. vac. in extrav. Clem. 1. de jurejur. Clem. paſtoralis de ſent. & re judic. cujus ambitionis primum auctorem Clementem V. ſtatuunt Onuphrius Panvin. de comit. imper. & ad eumdem in not. Frid. Hordlederus; ſed Ludovicus Bavarus recte dixit: *Nulla ſcriptura, nulla ratio, ſed ſola uſurpatio introduxit, ut pontifex vacantis imperii adminiſtrationem haberet.* Paraleip. ad Abb. Urſperg. in Ludov. Bavaro p. 377. Vide Buxtorffium ad aur. bull. Sigism. Sold. in conſil. ad Ferdinand. imperat. Ludolph. de Babenberg. de imp. Rom. imo omnia, quæ in gratiam pontificis contra libertatem imperii introducta putantur, nec divino jure, nec ulla patrum ordinatione, ſed blanda quorumdam adſentatione, & Romanorum ſpontanea ingeſtione ad pontifices talia, qualia ſunt, perveniſſe poſt Ludov. Bavarum plurimi chriſtiani imperatores ſanciverunt. GERHARDVS.

gnoſcitur, *largitione principum donatur*, *unde cum Romano pontifici ſcribimus*, *jure ex antiquo nomen noſtrum praeponimus*, *& ad juſtitiae normam idem nobis ſcribenti concedimus*, *revolvite annales*, *& ſi lectum neglexiſtis*, *quod adſtrinus*, *illic invenitur*. Cum Bonifacius VIII, in Philippum pulchrum, Galliæ regem, poteſtatem ac ſuperioritatem ſibi arrogaret, haſce ab eo accepit literas: *Philippus*, *Dei gratia Francorum rex*, *Bonifacio ſe gerenti pro ſummo pontifice ſalutem ſive modicam*, *ſive nullam*. *Sciat tua maxima fatuitas in temporalibus nos alicui non ſubeſſe*, *eccleſiarum & praebendarum collationem ad nos jure regio pertinere*. Referunt verba reſcripti M. Jean. de Serres en ſeconde partie generale de l'hiſtoire de France, in vita Phil. IV. Steph. Aufrer in repetit. Clem. 1. de offic. ordin. n. 57. Bodinus lib. I. de Republ. cap. 9. num. 139. Henricus imperator de Hildebrando pontifice Romano ad epiſcopos in hæc verba ſcripſit: *Unus cum utrumque regimen* (politicum & eccleſiaſticum) *ſibi vindicavit*, *utrumque diſſipavit*, *nec in uno profuit*, *qui in neutro prodeſſe voluit*, *nec potuit*. Abb. Urſperg. in chron. Flac. in catal. teſt. verit. Ludovicus imp. in edicto publico contra Johannem XX. *Maxime diverſa ſunt crucifixus & ſumma poteſtas*: *miles & ſacerdos*: *imperator & paſtor*: *regnum & patibulum*: *corporalia & ſpiritualia*: *arma & ſacra*: *bellum & pax*: *caeſar & nuncius*: *princeps & miniſter*: *dominus & ſervus*, referente Aventino lib. II. annal. Bojor. In eandem fere ſententiam ſcribit Carolus calvus in epiſt. apologetica, quam contra Adrianum II. §. Quod & nos &c. apud Heimensfeld. tom. I. conſtit. imper. Philippus Valeſius, Galliæ rex, ſuo tempore conſtituit, ut a parlamento, tanquam a politica adminiſtratione, prælati & epiſcopi omnino arcerentur, negavit enim, *ſe bona conſcientia paſtores animarum curam gerentes a tam ardua cogitatione revocare poſſe*, referente Obrechto jurisconſulto in diſp. de bello th. C. Richardus, rex Angliæ, cum Philippum Bellovacenſem, qui contra exercitum ejus militem duxerat, acie captum detineret, eumque tanquam filium ſuum pontifex dimitti juberet, Romam miſit arma, quæ epiſcopus in acie geſtarat, petiitque conſiderari, *an haec eſſet tunica filii*, *& an filii papae talem amictum geſtarent*, unde papa ita erubuit, ut ejus gratuitam liberationem ulterius non poſtularet. Helinsh. in chron. Rich. I. Alexius imperator Conſtantinum Meſopotamitam, pontificem Theſſalonicenſem, ab officio removit, quod *ex templo pedem in curiam proferret*. Nicet. II. annal. Alex. Sigismundus, rex Poloniæ, prohibuit *eccleſiaſticos prorſus miſceri judiciis ſecularibus*, *niſi peculiariter a rege requiſitos*. lib. I. ſtat. Polon. cap. 2. art. 11.

§. CCCIII. IX.) *Ex teſtimoniis jurisconſultorum*, *& politicorum & hiſtoricorum*. Ariſtoteles lib. IV. politic. cap. 15. negat ſacerdotes civilem magiſtratum gerere poſſe. Fabius Maximus cum in eligendo conſule occupatus eſſet, Æmilium Regillum, ſacerdotem Quirinalem, a conſulatu removit, *neque enim*, inquit, *eum a ſacrificiis & deorum cultu avocare licet*. Ferrarienſis in practic. in forma libell. reſponſ. rei conven. gl. XVIII. num. 1. ſcribit, *clericis prohibitum eſſe implicare ſe negotiis ſecularibus*, *cum male ſonet pſalterium cum cythara*. Gloſſa in c. Quemadmodum 24. q. 1. in verbo *invidia* dicit, *papam eſſe ſucceſſorem Petri piſcatoris*, *non Auguſti imperatoris*. in c. Quoniam diſt. 12. ad verbum *diſcrevit*, ſtatuit, *pontifices Romanos non minus*, *quam alios cujusvis eccleſiae antiſtites*, *jurisdictione ſeculari carere*, quod prolixe etiam probant Antonius de Roſellis tract. de poteſt. pap. & imper. & Almain. tract. de poteſt. eccleſ. & laic. relati a Covarruvia in c. peccatum p. 2. §. 9. n. 7. ubi *contrarium quidem a plerisque in favorem pontificis traditum*, *hoc tamen absque ulla haereſeos ſuſpicione defendi poſſe* ſcribit, cui adſtipulatur Bodinus lib. III. de republ. cap. 3. num. 227. & ſeqq. Cum enim *eccleſiaſticis opprobrium eſſe dicatur*, *ſe peritos oſtendere rerum ſecularium*,

9.) *Ex teſtimoniis politicorum.*

rium, ideo ex officii ſui natura jurisdictione ſeculari carere convincuntur. Prius patet arg. l. placet 17. l. repetita 41. verſ. abſurdum C. de epiſc. & clericis l. conſulta, divalia C. de teſtam. c. Cum ad verum diſt. 96. c. Sacerdotibus in fin. c. ſed nec procurationes & t. t. Extr. ne cler. vel mon. ſecular. negot. ſe immiſceant. c. 1. 2. & ſeqq. 21. q. 3. c. Sanctor. & venerabil. epiſc. 80. & 82. Nov. Leonis 86. &c. Michael Alcurunnus, Pampilonenſis, in tract. de regim. mundi imperatori Carolo V. inſcripto p. 2. q. princ. num. 47. concludit, ***quod papa temporalem poteſtatem nec actu, nec habitu, in imperatorem obtineat.*** Johannes de Pariſ. lib. de regali & papali poteſt. c. 16. oſtendit, *imperatorem a ſolo Deo, non a pontifice Romano habere poteſtatem, & Chriſtum, cujus vicarius cupit eſſe Romanus pontifex non adminiſtraſſe imperium mundanum.* Idem demonſtrat Ludol. de Babenberg. in lib. de jure regni & imp. Rom. cap. 9. &c. Cum Philippus, Hiſpaniarum rex, Portugalliæ regnum defuncto rege Henrico ad ſe jure hæreditario pertinere contenderet, ac papa ultro & non rogatus judicem ſe offerret, rex expetivit ſuper ea re ab univerſitate Alcaldana conſilium. Doctores re penſiculatius deliberata reſponderunt, *papam & apoſtolicam ſedem nequaquam in hac cauſa vel poſſe, vel debere judicialiter cognoſcere, quia ſecularis & mundana omnino eſſet, ſpiritualibus illum potius, omiſſis his, ut incumbat, decere.* Refert Wolffius cent. XVI. p. 937. Ex Fulgoſo lib. VI. memorat Duarenus lib. I. de ſacri eccleſ. miniſt. cap. 4. cum archiepiſcopus Colonienſis per pagum quemdam iter faceret, & ingens armatorum numerus eum ſequeretur, forte fortuna bubulcum aliquem eo viſo vehementius ridere cœpiſſe, ac interrogatum, quænam riſus cauſa, reſpondiſſe, *ſibi ridiculum videri, quod Petrus apoſtolus, ſacerdotalis ordinis princeps, in tanta inopia vitam egiſſet, ut ejus ſucceſſores adeo locupletarentur, & regibus ſatrapisque pares fierent.* Objiciente vero epiſcopo, *ſe duplicem perſonam ſuſtinere, ducis ſcilicet & epiſcopi*, majorem cachinnum ſuſtulit bubulcus, dicens: ***Velim hoc unum abs te doceri, cum hunc ducem, cujus perſonam geris, jam fato functum daemones ad inferos rapient, quonam iturum eſſe epiſcopum exiſtimes?*** Convenit cum hoc bubulci reſponſo Roberti a Licio dicterium in concione coram papa & cardinalibus prolatum, quod recenſuimus in loc. præced. de eccleſia. Sigebertus in chron. ad annum Chriſti 1088. cum Hildebrandus pontifex primum illam poteſtatem adverſus Henricum imperatorem ſibi injuſte adſumeret, de ſolio imperiali ipſum deturbandi, hoc in pontifice *tanquam novitatem*, & quamquam id ſubveritus dicere, *haereſin* condemnat. *Haec ſola novitas, non dicam haereſis &c.* Crantzius lib. VIII. hiſt. Saxon. cap. 36. referens de Bonifacio VIII. quomodo ſecunda ſolennitatis jubilææ die habitu cæſareo præferente quodam aulico gladium nudum præſentibus cæſaris Alberti legatis templum ingreſſus ſit, & ubi conſedit, alta voce exclamarit: *Ecce duo gladii hic: Ego ſum papa & caeſar, cæleſtis & terreſtris imperii poteſtatem habeo &c.* ſubjungit: ***Vide, o Petre, ſucceſſorem tuum, & tu, ſalutifer Chriſte, tuum cerne vicarium, vide quo adſcenderit ſuperbia ſervi ſervorum tuorum?***

§. CCCIV. X.) *Ex teſtimoniis quorumdam ſcriptorum pontificiorum.* (*) Barthol. Caſſan. lib. IV. catal. gloriæ mundi, conſid.

10.) *Ex teſtimoniis pontificiorum.*

(*) *Sublimati in papam* (primis trecentis poſt Chriſtum annis) *non ad temporale dominium trahebantur, ſed ad martyrium.* Greg. Heimburgerus in admonit. de injuſtis uſurpationibus Romanorum paparum fol. 118. in 4. Et poſtea: *Hujus eccleſiae gloria fuit non purpura, non divitiae, non equus albus, non faſtus, non dominatus, ſed: ecce reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te Domine. Speramus ex hoc non adquirere ſedem temporalis eminentiae, ſed ſedem judicantium duodecim tribus Iſrael juxta Chriſti promiſſum. Sed a tempore Sylveſtri, qui fuit viceſimus quartus papa a Petro, incepit eccleſia mixta, ſanctus enim Sylveſter Conſtantini donationem pro uſu notariorum, qui geſta martyrum deſcriberent, & pauperum, non in dominium, ſed uſum fructum acceptavit.* GERHARDVS.

cor ſid. 7. ſcribit, *ſummum pontificem & ſacerdotes ſancti ordinis regi & principi ſubditos eſſe, argumento eo, quod 4. Reg. XXIII. ponatur verbum principis ad ſacerdotes imperative: Nolite &c.* Eraſmus in comp. theol. p. 26. *Non dictum eſt, rege, aut ſubige oves, ſed paſce, neque dictum eſt, oves tuas, ſed meas, alieni gregis paſtor es, non dominus, vide, ut oves bona fide adnumeres tibi creditas.* In adnot. 1. Tim. III. p. 469. *Olim qui epiſcopatum adpetebat, praeclarum opus adpetebat; his temporibus, qui epiſcopatum expetit, bonum cenſum expetit, praeclarum imperium expetit.* In adnot. 1. Petri V. p. 533. *paſcite gregem: Praeceptum hoc apoſtolorum aulis vel aureis literis oportebat inſcribi. Paſcite, inquit, gregem, non opprimite, non expilate, idque non coacte velut ex officio, ſed ex ſincero adfectu tanquam patres, neque turpis lucri gratia, quaſi praeſentiens eccleſiae peſtem hinc orituram. Denique non dominantes more regum, ſed exemplo paſcite, benefactis vincite. Nunc epiſcoporum vulgus nihil audit ab adſentatoribus niſi dominia, ditiones, gladios, claves, poteſtates, atque hinc faſtus quorundam plusquam regius, ſaevitia plusquam tyrannica &c.* Auctor orat. ad regem chriſtianum, qui ſe catholicum nominat, pag. 19. edit. Lugd. *Claves, quas Deus dedit Petro & ſanctis patribus ſucceſſoribus ejus, ad regnum coelorum duntaxat pertinent, ad regnum terrae nullo modo, ille ipſe omnipotens, cum hic in terris ageret, non inſtituit caſtigare reges, non coronas effringere, ſed contra tota vita ipſius fuit quidam apertus humilitatis liber.* p. 25. *Propoſitionem illam, quod penes pontifices ſit, ut reges excommunicent, & a jurejurando ac fide data ſubditos abſolvant, quotquot in regno Gallico, ex quo chriſtianum eſt, vixerunt, exploſerunt velut omnium periculoſiſſimum & ſumme adverſantem verbo Dei, qui dixit:* Regnum meum non eſt de hoc mundo; *ſuper quem locum Auguſtinus tract. CXV. in Joh. Audite omnia terrena regna, non impedio dominationem veſtram.* Auctor libr. de eccleſ. & pol. poteſt. in Gallia ſcripti ed. Franc. anno 1612. pag. 24. & ſeqq. multis ſcripturæ dictis demonſtrat, *eccleſiam nec territorium, nec jus gladii, carceris, aut alterius pœnae corporalis habere, de terrenis haereditatibus ac poſſeſſionibus minime judicare; cum anima hominum non terrena imperia habeat pro ſubjecto, eccleſiaſticos non debere ſe negotiis ſecularibus immiſcere;* & addit, *a quo tempore contrarium fieri cœptum, magnam eccleſiaſticae diſciplinae conturbationem eſſe ſubſecutam.* Petrus a Well, juriſconſultus, in tract. de uſuris edit. Colon. anno 1564. in octern. c. *Miſcentur officia politica & eccleſiaſtica, quod cum ſit, differentia inter politicum & eccleſiaſticum magiſtratum non recte evaneſcit, Deum precor, ut hoc tandem corrigere dignetur ad nominis ſui gloriam ſempiternam.* Hieron. Vendramenus in adſert. contra reipubl. Venet. detractores theſ. I. *Summus pontifex, qua Chriſti vicarius eſt, nullum habet temporale dominium in principum ſecularium regnis atque imperio.* Gallofrancus in epiſt. ad Philetum pro libertate ſtatus Veneti Pariſ. anno 1606. *Videant, qui temporalem gladium in poteſtate Petri atque ideo in eccleſia eſſe contendunt, cum tamen Paulus in 2. Cor. X. contra dixerit:* Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum. Barclajus contra Bellarminum de temporali poteſtate pontificis aliquot ſcripta in publicum edidit. Stapletonus in promt. catholic. dominic. XXII. poſt pentecoſt. tom. 2. ſic ſcribit: *Catholicam doctrinam de diſtincta poteſtate eccleſiaſtica & politica Chriſtus hoc loco* (Matth. XXII. Date cæſari &c.) *diſerte docet.* Et poſtea: *Chriſtus ita reſpondet, ut ſpiritualem poteſtatem tam ſuam, quam eorum, quos miſſurus eſſet, a politica & regia diſtinctam ſtabiliret.*

§. CCCV. Videamus, quæ ſit pontificiorum de temporali poteſtate pontificis & epiſcoporum ipſius ſententia. Bellarminus lib. V. de pontif. cap. 1. *tres* exſtare de ea ſententias: 1.) *ſummum*, ait, *pontificem jure divino habere pleniſſimam poteſtatem in univerſum orbem terra-* *Antitheſis pontificiorum.*

terrarum, tum in rebus eccleſiaſticis, tum in politicis. Hanc tribuit Auguſtino, Triumpho, Alvaro, Pelagio, Hoſtienſi, Panormitano & aliis canoniſtis. 2.) *Pontificem, ut pontificem & ex jure divino, nullam habere temporalem poteſtatem, nec poſſe ullo modo imperare principibus ſecularibus, nedum eos regnis privare; nec licuiſſe pontifici aliisque epiſcopis accipere temporale dominium, quod nunc habent in quasdam urbes & provincias &c.* Hanc tribuit nobis, quos vocat hæreticos. 3.) *Pontificem, ut pontificem, non habere directe & immediate ullam temporalem poteſtatem, ſed ſolum ſpiritualem; tamen ratione ſpiritualis habere ſolum indirecte poteſtatem quamdam, eamque ſummam in temporalibus.* Hanc dicit eſſe communem catholicorum ſententiam, quam ipſe quoque defendere conatur: pollicetur igitur ſe tria demonſtraturum: 1.) *Pontificem jure divino non habere directe temporalem poteſtatem*, illud probat per tria capita oſtendens, *papam non eſſe dominum totius orbis*, cap. 2. *nec eſſe dominum totius orbis christiani*, cap. 3. *nec eſſe dominum ullius provinciae aut oppidi, nullamque habere jure divino jurisdictionem mere temporalem*, cap. 4. argumenta contraria ſolvit. cap. 5. 2.) *Pontificem habere aliquo modo, id eſt, ratione ſuae ſpiritualis monarchiae ſummam poteſtatem etiam temporalem, indirecte ſcilicet*, quod explicat cap. 6. probare conatur, cap. 7. & 8. 3.) *Non eſſe contra jus divinum, quod epiſcopi habeant etiam actu & directe jurisdictionem temporalem in urbes & provincias ſibi donatas a regibus, vel alio titulo juſto adquiſitas*, quod cap. 9. demonſtrare nititur, ſolutis argumentis contrariis cap. 10.

§. CCCVI. In *primo* habet nos ſibi Bellarminus ὁμοψήφους, ipſe vero viderit, quomodo hac in parte ei conveniat cum aliis pontificiis, imo cum ipſis pontificibus. Nam in decretalibus non *indirectam* tantum, ſed *directam* & plenariam poteſtatem in temporalibus pontifices ſibi vindicant c. Omnes diſt. 22. ubi *terreni & cæleſtis imperii jura Petro dicuntur commiſſa*: c. Cuncta cauſ 9. quæſt. 3. ubi *Romana eccleſia dicitur fas habere de omnibus judicandi, ut nulli liceat de ejus judicare judicio.* c. Omnes extra de major. & obed. ubi *omnes principes terrae ac caeteros homines epiſcopis obedire a Petro juſſos eſſe* adſeritur c. Unam ſanctam. extra de majorit. & obed. ubi Bonifacius dicit, *in poteſtate pontificis Romani eſſe duos gladios, ſpiritualem videlicet ac temporalem, ac ſubeſſe Romano pontifici, omni humanae creaturae omnino eſſe de neceſſitate ſalutis.* c. Licet extra de foro competent. Innocentius III. ſtatuit *vacante imperio ſummum pontificem in adminiſtratione ſuccedere & imperiali poteſtate uti, donec alius electus fuerit.* Idem habet Clemens V. in Clem. paſtoralis de re judic. unde etiam Sixto V. parum placuit temperamentum illud Bellarminianum de poteſtate indirecta, ſiquidem in bulla contra Henricum III. Franciæ regem adfirmat, *ſe ſupremam in omnes reges & principes univerſae terrae, cunctosque populos & gentes & nationes non humana, ſed divina inſtitutione ſibi traditam poteſtatem obtinere*, ac parum abfuit, ut ex Barclajo monuimus ſuperius, quin omnia Bellarmini opera propter hanc adſertionem cenſura ſua pontificia aboleret. Hoſtienſis, in c. *Quod ſuper his de voto & voti redemtione &c.* eo progreditur, ut ſtatuat, *per Chriſti adventum, omne dominium principum infidelium translatum eſſe ad eccleſiam, & reſidere in ſummo pontifice, ut vicario ſummi regis Chriſti, ideoque poſſe pontificem regna infidelium jure ſuo donare, quibus voluerit fidelibus.* Panormitanus ſtatuit, quod *papa jus utriusque gladii a Chriſto acceperit, ac proinde ipſum imperium ab eccleſia, id eſt, a pontifice dependere, atque ita de neceſſitate ſalutis credi oportere.* Johannes de Lignano ſcribit, *Conſtantinum non donationem, ſed reſtitutionem papae feciſſe, cum papa gerat Chriſti vices, cujus eſt terra & plenitudo ejus, & cui data eſt omnis poteſtas in caelo & in terra*, Barbatia ſcribit, *Deum omnia ſubjeciſſe pedibus papae, juxta illud propheticum: Subjeciſti omnia ſub pedibus ejus.* Jodocus

Terano Urbani VI. cubicularius in le monarch. verba Chriſti: *cum exaltaro a terra, omnia traham ad me ipſum*; onit, quod *Chriſtus omnia imperia & mundi recuperaturus, & a caeſare, re- aliisque principibus per milites ſuos os ablaturus ſit, ac papae ea daturus.* in Bozio, Mariana & aliis recentio- ccurrunt.

pon- tire- §. CCCVII. *Secundum* adſertionis membrum de ſumma poteſtate temporali indirecte papæ competente declarat Bellarminus dine aliqua: *Vt in homine* (inquit) *ut caro & ſpiritus, ita ſe habent in duae illae poteſtates, politica & eccle- Caro ſubeſt, ſpiritus praeeſt, & li- tus non ſe miſceat actionibus carnis, ſed exercere ſuas operationes, tamen eae officiunt fini ipſius ſpiritus, tunc carni imperat, eamque caſtigat. Sic lis poteſtas non ſe miſcet temporalibus, dummodo non obſint fini ſpirituali, ſint neceſſaria ad eum conſequendum. Si le quid accidat, ſpiritualis poteſtas po- ebet coercere temporalem omni ratione ac ae ad id videtur neceſſaria.* Reſp. 1.) abeſt, quin Bellarminus repetat illud itii c. Unam ſanctam, extra de majorit. . *Fecit Deus duo luminaria magna in nto cæli, luminare majus, ut praeeſſet luminare minus, ut praeeſſet nocti, te magnum, ſed alterum majus. Ad ntum igitur cæli, id eſt, univerſalis fecit Deus duo magna luminaria, id s magnas inſtituit dignitates, quae tificalis auctoritas & regalis poteſtas. , quae praeeſt diebus, id eſt, ſpiritua- major eſt: quae vero carnalibus, minor: ta eſt inter ſolem & lunam, tanta in- ifices & reges differentia cognoſcatur.* colligit gloſſa, quod *dignitas papalis ies ſepties major ſit imperiali dignitate.* oteſtas eccleſiaſtica ſpiritui, politica ſolute & ſimpliciter comparatur, quid mirum, quod eccleſiaſtici nomen *ſpiritualium* in papatu ſibi ſolis arrogarunt, cum tamen omnibus vere piis per Spiritum ſanctum renatis ex præſcripto ſacrarum literarum competat. 1. Cor. II, 15. III. 1. Gal. VI. 1. 1. Petri II. 5. 3.) Similitudo ex parte concedi poteſt, ſi recte explicetur. Ut ſpiritus dirigit carnem in actionibus animalibus, ſic poteſtas eccleſiaſtica dirigit politicam in ſpiritualibus; ſed ex eo non eſt inferenda abſoluta ſubordinatio poteſtatis politicæ ad eccleſiaſticam, quia in temporalibus poteſtas eccleſiaſtica viciſſim ſubeſt politicæ. 4.) Bellarminus ſimilitudinem de arte frenifactoria & equeſtri ab aliis huc adplicatam propterea repudiat, quod *in illis artibus inferior ſit ſolum propter ſuperiorem, adeo ut ſublata ſuperiore tollatur continuo inferior*, quale quid in politica & eccleſiaſtica poteſtate non deprehendatur, ſiquidem etiamſi eccleſiaſtica non eſſet, adhuc eſſet politica. Verum idem deſiderari poſſet in ſimilitudine Bellarmin. Subducto enim ſpiritu in homine, caro nec vivit, nec operationes ſuas exſerit, ſed ſublata eccleſiaſtica poteſtate nihilominus politica ſuas actiones exercere poteſt. 5.) Spiritus non miſcet ſe actionibus carnis, niſi quando eæ officiunt fini ipſius ſpiritus; tunc enim carni imperat, eamque caſtigat, vel quando ad finem ſpiritus obtinendum neceſſaria eſt aliqua carnis operatio, ut Bellarminus hoc loco diſſerit: ſic eccleſiaſtica poteſtas non debet ſe miſcere politicæ, niſi quando repugnat fini eccleſiaſticæ poteſtatis, & tunc debet eam coercere non armis carnalibus, ſed ſpiritualibus. At pontifex Romanus ex privato odio, ambitione, dominandi cupiditate &c. imperatoribus ſe opponit, ut exempla Paſchalis II. Innocentii III. Clementis V. Sixti IV. & aliorum pontificum teſtantur, nec ſpiritualibus, ſed corporalibus armis eos caſtigat, regno & imperio eos exuit, ſubditos juramentis exſolvit, & hac ratione diſciplinam eccleſiaſticam in tyrannidem politicam commutat. Plura de hac comparatione dicentur in tractat. ſequente in quæſtione de exemtione clericorum a poteſtate civili.

§. CCCVIII.

Probatur I.) ex rationibus. 1.) a poteſtatis temporalis ſubjectione.

§. CCCVIII. Sed videamus quomodo *indirectam* illam pontificis *poteſtatem* Bellarminus probet. cap. 7. Adducit *rationes & exempla*. Prima ratio ſic habet: *Poteſtas civilis ſubjecta eſt ſpirituali, quando utraque pars eſt ejusdem reipublicae chriſtianae. Ergo poteſt princeps ſpiritualis imperare principibus temporalibus, & diſponere temporalibus rebus in ordine ad bonum ſpirituale, omnis enim ſuperior imperare poteſt inferiori ſuo.* Reſp. 1.) Argumentum nititur falſa hypotheſi de monarchica pontificis poteſtate in univerſam Chriſti eccleſiam. 2.) Politica poteſtas non ſimpliciter, nec in omnibus, eccleſiaſticæ eſt ſubjecta, ſed in ſpiritualibus; nec ſubordinatio finium, quam Bellarminus urget, abſolutam imperatorum erga pontifices etiam in temporalibus ſubjejectionem probat, finis frenifactoriæ artis ſubordinatus eſt fini equeſtris, & tamen qui frenum facit, non eſt neceſſario equiti ſubjectus. 3.) Quæ abſolute & ſimpliciter ſubordinata ſunt, eo modo conjunguntur, ut ſublato ſuperiore ſtatim tollatur inferius, atque tale quid in eccleſiaſtica & politica poteſtate non animadvertitur. Nam *ſublata eccleſiaſtica poteſtate politica adhuc manet, ac inveniuntur hae poteſtates quandoque ſeparatae, ut tempore apoſtolorum*, quæ ſunt verba Bellarmini cap. præced. 4.) *At*, inquit Bellarminus, *reges & pontifices, clerici & laici faciunt unam rempublicam, id eſt, unam eccleſiam, jam vero in omni corpore membra ſunt connexa; & unum ab alio dependet.* Reſp. etiam ariſtocratica reſpublica unum conſtituit corpus, nec tamen in eo unum membrum dependet ab altero tanquam inferius a ſuperiore. Nobiliſſimum illud in myſtico eccleſiæ corpore membrum, a quo reliqua omnia dependent, non eſt papa, ſed Chriſtus: Eph. I. 22. IV. 15. Col. I. 18. II. 10. &c. Poſſunt omnino reges & eccleſiaſtici unum conſtituere corpus, etiamſi reges non ſint in temporalibus ſubjecti eccleſiaſticis: in quibusdam eccleſiaſtici ſubjecti ſunt magiſtratui politico, ſcilicet quoad leges civiles ac dominatum politicum; in quibusdam politici pendent a præſidibus eccleſiaſticis, ſcilicet quoad ſpiritualia & cœleſtia bona, quæ per verbum & ſacramenta diſtribuuntur, item quoad cenſuras eccleſiaſticas. 5.) *At*, inquit Bellarminus, *magiſtratus tenetur in ſuo imperio mutare, quidquid ſpirituale bonum impedit, ergo ſubjecta eſt temporalis poteſtas ſpirituali.* Reſp. magiſtratus pius hoc facit propter Dei gloriam, cujus vices in terris ſuſtinet, & propter æternam ſubditorum ſalutem, ad quam civilis poteſtatis adminiſtratio dirigenda; nequaquam vero ob jurisdictionem quamdam coactivam externam eccleſiaſticæ poteſtati competentem. Quod ſi namque magiſtratus politicus illud mutare recuſet, eccleſiæ προεςῶς per vim externam eum cogere nec poteſt, nec debet.

2.) Ex reip. chriſtianae perfectione.

§. CCCIX. II.) *Reſpublica eccleſiaſtica debet eſſe perfecta, & ſibi ſufficiens in ordine ad ſuum finem, tales enim ſunt omnes respublicae bene inſtitutae. Ergo debet habere omnem poteſtatem neceſſariam ad ſuum finem conſequendum; ſed neceſſaria eſt ad finem ſpiritualem poteſtas utendi & diſponendi de temporalibus rebus, alioquin poſſent mali principes impune fovere haereticos, & regionem evertere, igitur & hanc poteſtatem habet.* Reſp. 1.) Perfecta olim fuit tempore Chriſti, apoſtolorum & primitivæ eccleſiæ reſpublica eccleſiaſtica, neque tamen epiſcopi tunc temporis habebant talem poteſtatem diſponendi de temporalibus. *Separatae erant illae poteſtates tempore apoſtolorum*, ſcribit Bellarminus capite proximo præcedente; *tempore Gregorii eccleſia nondum habebat politicum principatum*, ſcribit idem cap. ult. hujus libri. Ergone tempore Gregorii nondum erat perfecta & ſibi ſufficiens in ordine ad ſuum finem reſpublica eccleſiaſtica? 2.) Non poteſt major aliqua poteſtas tribui ſucceſſori, quam in anteceſſore invenitur. Jam vero papa ex hypotheſi Bellarmini eſt ſucceſſor Petri. Ergo non debet majorem poteſtatem ſibi arrogare, quam in

in Petro invenitur. Vbi vero Petrus exercuit vel arrogavit ſibi poteſtatem diſponendi de temporalibus? 3.) Imperatores olim fovebant hæreticos Arianos, neque tamen everſa fuit religio, neque epiſcopi temporalem poteſtatem ſibi arrogabant. 4.) Quid ſi ipſe papa, cui ſummam de temporalibus diſponendi poteſtatem Bellarminus adſignat, in hæreſin incidat, ecquod tunc remedium ſupereſt? num protinus omnis everſa erit religio? Non eſt, quod regerant, hypotheſin eam eſſe ἐκ τῶν ἀδυνάτων, oſtendunt enim exempla Liberii, Felicis, Anaſtaſii, Vigilii, Honorii &c. ad papalem illam ſedem hæreſibus patefactum quandoque eſſe aditum. 5.) Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. II. de concil. cap. 19. *Non eſt mirum*, (inquit) *ſi eccleſia, quando habet malum pontificem, manet ſine remedio humano efficaci, quandoquidem non nititur ejus ſalus praecipue humana induſtria, ſed divina protectione, cum ejus rex Deus ſit. Itaque etiamſi eccleſia non poſſit deponere pontificem, tamen poteſt ac debet Domino ſupplicare, ut ipſe remedium adhibeat, & certum eſt Deo fore curae ejus ſalutem, qui talem pontificem vel convertet, vel de medio tollet, antequam eccleſiam deſtruat.* Idem nos verbis paululum immutatis ad Bellarmini argumentum hoc loco adlatum reſpondemus. Non eſt mirum, ſi eccleſia, quando habet magiſtratus impios vel hæreticos, manet ſine remedio humano efficaci, quandoquidem non nititur ejus ſalus præcipue humana induſtria, ſed divina protectione, cum ejus rex Deus ſit. Itaque etiamſi epiſcopi non poſſint deponere tales magiſtratus, tamen debent ac poſſunt Domino ſupplicare, ut ipſe remedium adhibeat.

3.) Ex neceſſaria regum infidelium ac haereticorum depoſitione.

§. CCCX. III.) *Non licet chriſtianis tolerare regem infidelem, aut haereticum, ſi ille conetur ſubditos pertrahere ad ſuam haereſin, vel infidelitatem. At judicare, an rex pertrahat ad haereſin, nec ne? pertinet ad pontificem, cui eſt commiſſa religionis cura. Ergo pontificis eſt judicare, regem eſſe deponendum, vel non deponendum.* Reſp. hoc caput theologiæ jeſuiticæ Chriſto, apoſtolis & primitivæ eccleſiæ chriſtianis penitus ignotum fuit. Chriſtus infideli & ethnico imperatori tributum ſolvit, Matth. XVII. 27. atque idem facere ſuis præcepit: Matth. XXII. 21. Paulus & Petrus jubent, ut ethnicis & impiis magiſtratibus obtemperemus, alii enim tunc temporis non erant, cum ſuas epiſtolas exararent: Rom. XIII. 1. Tit. III. 1. 1. Petr. II. 13. quod agnoſcit ipſe Stapletonus dom. XXII. poſt pentec. ſic ſcribens: *Cum jure gentium & naturae dubium nemini hoc eſſet, docent apoſtoli, etiam Dei voluntatem eſſe, ut regibus etiam ethnicis & infidelibus, neque enim alii tunc erant, ipſi pii & fideles obtemperarent.* Chriſtiani olim non depoſuerunt Neronem, Diocletianum, Julianum apoſtatam, Valentem, Arianum, ac ſimiles. Tertullianus in apol. cap. 30. *Nos pro ſalute imperatoris Deum invocamus aeternum, ut concedat ei vitam prolixam, regnum ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, orbem quietum &c.* Nullus prophetarum auctor fuit populo Iſraelitico, ut propter apoſtaſiam reges deponeret, quin potius Jeremias pro Nabuchodonoſore Iſraelitas vota facere jubet. Argumenta, quibus Bellarminus hæreticam ac ſeditioſam ſuam theſin probare nititur, in ſeq. tractatu part. II. in quæſtione: *An etiam infideli & haeretico magiſtratui ſubditi chriſtiani & orthodoxi teneantur obſtricti?* ſoluta dabuntur; hoc loco acceptamus illud, quod Bellarminus in diexodo hujus capitis concedit, *apoſtolis & chriſtianis in primitiva eccleſia defuiſſe vires temporales ad deturbandos e ſolio imperatores ethnicos;* ex eo enim colligimus, poteſtatem illam non eſſe neceſſariam ad reipublicæ chriſtianæ perfectionem, ſi enim neceſſaria fuiſſet, certe Chriſtus apoſtolis ac chriſtianis eam dediſſet.

4.) Ex ſceptrorum in manus pontificis reſignatione.

§. CCCXI. IV.) *Quando reges & principes ad eccleſiam veniunt, ut chriſtiani fiant, recipiuntur cum pacto expreſſo, vel tacito,*

cito, ut ſceptra ſua Chriſto ſubjiciant, & polliceantur, ſe Chriſti fidem ſervaturos & defenſuros etiam ſub pœna regni perdendi. Ergo quando fiunt haeretici, aut religioni obſunt, poſſunt ab eccleſia judicari, & principatu deponi. Reſp. 1.) Aliud eſt ſceptra Chriſto, aliud papæ ſubjicere. 2.) Principes ad imperii gubernacula evecti non paciſcuntur cum Romanis pontificibus, ſed quandoque cum regni proceribus. 3.) Julianus cum in imperatorem eligeretur, chriſtianam religionem profitebatur, poſtea ad gentiliſmum ſe convertebat, nemo tamen chriſtianorum imperio eum propterea ſpoliavit. Multi imperatores facti ſunt Ariani, nec tamen propterea ex ſolio imperiali dejecti. 4.) *Vt arma* eccleſiæ non *ſunt carnalia, ſed ſpiritualia:* 2. Cor. X. 4. ita quoque eccleſiaſtica correctio non eſt e ſede regali deturbatio, ſed excommunicatio. Ambroſius Theodoſium delinquentem non expulit regno, ſed per excommunicationem prohibuit a templi ingreſſu. 5.) Et quis unquam ante tyrannicum antichriſti in eccleſia dominatum fando audivit, regnorum collationem & ademtionem inter officia eccleſiaſtica referri?

5.) Ex paſtoralis officii conditione.

§. CCCXII. V) *Cum Petro dictum eſt*: Paſce oves meas, Joh. XXI. 17. *data eſt illi facultas omnis, quae ad tuendum gregem paſtori eſt neceſſaria. Ea vero triplex: circa lupos, ut eos arceat omni ratione, qua poterit: circa arietes, ut eos recludat, ſi cornibus gregem laedunt; ac circa oves reliquas, ut eis tribuat convenientia pabula. Si ergo princeps fiat lupus, id eſt, haereticus, paſtor eccleſiae poteſt eum arcere per excommunicationem, & ſimul jubere populo, ne eum ſequantur, ac proinde privare eum dominio in ſubditos. Si fiat aries furioſus ovile deſtruens, poteſt eum recludere, vel redigere in ordinem ovium. Denique poteſt ac debet eccleſiae paſtor regibus jubere, ut Deo ſerviant defendendo eccleſiam ac puniendo haereticos, ac niſi fecerint, eos cogere per excommunicationem aliaſque commodas rationes.* Reſp. 1.) Mirum eſt Bellarminum hanc indirectam pontificis poteſtatem elicere velle ex dicto Chriſti: *Paſce oves meas*; cum in cap. ultimo fateatur, *pontificem ut pontificem, & ſecundum id, quod habet ex inſtitutione Chriſti, conſideratum non habere dominatum politicum.* Atqui ſi non habet eam ut pontifex, utique etiam non habet ut paſtor, ſi non habet ex inſtitutione Chriſti, utique nec ex verbis; *Paſce oves meas* 2.) Omnibus apoſtolis & veris eorum in miniſterio ſucceſſoribus dictum; *paſcite gregem*: 1 Petr. V. 2 ergone omnes eccleſiæ miniſtri habent poteſtatem imperatores de ſolio deturbandi? 3.) Si paſcere oves eſt reges infideles ex ſolio deturbare, Petrus officio paſcendi ſibi commiſſo non eſt rite ac legitime functus, nunquam enim tale quid auſus fuit facere. 4.) Petrus jubet *obedire* regibus etiam infidelibus, 1. epiſt. II. 13. ergo verba Chriſti non accepit eo ſenſu, quem Bellarminus illis adfingit. 5.) Bellarminus de impletione legis diſputans lib. IV. de juſtificat. cap. 13, arctiſſime & individuo nexu conjungit *mandatum & vires implendi*; quod ſi ergo verba Chriſti: *Paſce oves meas*, continerent mandatum de infidelibus regibus ex ſolio deturbandis, utique etiam vires illud implendi Petrus & chriſtiani in primitiva eccleſia habuiſſent, jam vero Bellarminus in præcedentibus negavit, tales vires Petro & chriſtianis tunc temporis adfuiſſe. 6.) Corrigantur magiſtratus, ſi in lupos vel arietes degenerare velint exhortando, ligando, excommunicando, nequaquam vero a ſolio imperii deturbentur. Excommunicatio enim ab eccleſiaſtica duntaxat communione arcet, nequaquam vero jura gentium evertit, proinde nec ſubditos a juramento fidelitatis magiſtratui præſtito abſolvit. 7.) Fimbria illa in Bellarmini verbis per excommunicationem, *aliaſque commodas rationes*, latiſſime patet, ac multas jeſuiticas practicas complectitur, de quibus libri Marianæ, & aliorum videantur.

II.) Exemplis.

§. CCCXIII. Cap. VIII producit exempla, ad quæ in genere reſpondemus, 1.) Non exemplis,

ſed

ſed legibus eſſe judicandum. 2.) Exſtare multa exempla pontificum a conciliis depoſitorum, neque tamen Bellarminus concedit, concilium habere eam poteſtatem. Sed videamus ſingula in ſpecie. I.) *Rex Ozias cum ſacerdotum officium uſurparet, fuit de templo a pontifice ejectus, & propter lepram regni adminiſtratione privatus* 2. Par. XXVI. *Si ergo propter lepram corporalem poterat olim ſacerdos regem judicare & regno privare, utique idem hodie poterit propter haereſin, quae eſt lepra ſpiritualis.* Reſp. 1.) A ſummo ſacerdote vet. teſtam. ad Papam in nov. teſt. propter cauſas alibi monſtratas non licet argumentum ducere. 2.) Non ſolus Azarias pontifex, ſed una cum eo ſacerdotes octoginta robuſti viri ſteterunt contra regem, & dixerunt. *Non eſt tuum ſuffire.* 2. Paral. XXVI. 18. 3.) Exſtat mandatum expreſſum, quod regibus non debet permitti, adolere incenſum, cum ſolis ſacerdotibus hoc injungatur, verum quod non liceat tolerare regem infidelem, vel hæreticum, nuſpiam in ſcripturis docetur. 4.) Propter incenſum thymiama Ozias non eſt ſtatim e ſolio regni deturbatus, ſed cum ob inobedientiam lepra divinitus percuteretur, compulſus eſt e templo egredi, & in domo ſeparata juxta legis divinæ præſcriptum habitare. 5.) Sacerdotes e templo Oziam ejecerunt, ſed quod regno eum privarint, nuſpiam legitur. 6.) Joatham filius ipſius *pro eo regnaſſe* dicitur, v. 23. ergo non deſiit plane rex eſſe, ſed quia ob lepram in domo ſeparata ipſi vivendum erat, Joatham filius vices ejus tenuit, qui ipſo mortuo demum rex declaratus eſt. 2. Paral. XXVII. 1. 7.) Si propter hæreſin, utpote ſpiritualem lepram, poteſtate aliquis privandus, quoties pontifices erunt de ſede ſua deponendi?

Oziae.

§. CCCXIV. II.) *Jojada pontifex vocavit centuriones ac milites, & juſſit eis, ut Athaliam, quae tyrannice regnum occupaverat, & idololatriam baaliticam fovebat, interficerent.* 2. Paral. XXIII. Reſp. 1.) Regnum jure hæreditario pertinebat ad Joram, illi igitur merito fuit reſtitutum. 2.) Athalia multis regiorum filiorum cædibus erat contaminata, ac tyrannice regnum occupaverat, merito igitur regni proceres eam e ſolio dejecerunt. 3.) Non a ſolo pontifice, ſed ab omnibus regni proceribus Athaliæ e ſolio regali dejectio, & Jorami in illud evectio fuit ſuſcepta, ſic enim habet: v. 1. *Confortatus Jojada adſumſit centuriones, Azariam videlicet, filium Jeroham & Iſmael, filium Johanan, Azariam quoque, filium Obed, & Mahaſiam, filium Adaiae, & Eliſaphat, filium Zechri, & iniit cum iis fœdus.* v. 2. *Qui circumeuntes Judam congregaverunt Levitas de cunctis urbibus Juda & principes familiarum Iſrael, veneruntque Jeruſalem.* 4.) Sacerdotes vet. teſt. ex Dei mandato gerebant partem muneris politici, atque cum judice ſedebant in judiciis, Deut. XVI. 9. ac Jojada peculiari ratione ad heroicum illud factum fuit permotus, tum enim politiæ gubernatio maxima ex parte illi incumbebat, & ipſe erat tutor regis. 5.) Liceat ſane papæ regem injuſte depoſitum juvare, modo id legitimis mediis interim fiat, non ſequitur, poſſe papam etiam jus regni alteri dare.

Jojadae.

§. CCCXV. III.) *Ambroſius excommunicavit imperatorem Theodoſium, & coegit eum, ut ferret legem, ne ſententiae latae de caede, vel bonorum publicatione eſſent, niſi poſt triginta dies a ſententiae pronunciatione. Ergo etiam in foro externo legitimus judex Theodoſii fuit.* Reſp. 1.) Ambroſius non fuit papa Romanus, nec in epiſcopatu Mediolanenſi papa illi ſucceſſit. 2.) Excommunicavit imperatorem (*) non autem imperio eum privavit, nec ſubditos a juramenti religione abſolvit. 3.) Nec coegit impera-

Ambroſii.

(*) De hac diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeveritate, quam AMBROSIUS, Mediolanenſium epiſcopus, in THEODOSIUM M. imperatorem exercuit, poſtquam hic ſeptem hominum millia, nullo inſontium & noxiorum diſcrimine habito, THESSALONICÆ crudeliſſime occidi juſſiſſet, evolvi merentur RECHENBER-

peratorem, ut legem illam ferret, quæ in codice adhuc habetur, ſed ſuaſit & auctor exſtitit. (*) Quæ ergo conſequentiæ ratio a cenſura eccleſiaſtica ad dominium politicum, a conſilio & ſuaſu ad coactionem?

Epiſcoporum Romanorum. §. CCCXVI. IV.) *Gregorius I. in quodam decreto illos reges & judices, qui decreta ſedis Romanae violaverint, honore ſuo privandos dicit. Gregorius II. Leoni imperatori a ſe excommunicato vectigalia ab Italis ſolvi prohibuit, & proinde parte imperii eum mulctavit. Zacharias depoſuit Childericum, & Pipinum, Caroli magni patrem, regem Francorum creari juſſit. Leo III. imperium tranſtulit a Graecis ad Romanos. Gregorius V. ſanctionem edidit de imperatore eligendo per ſeptem Germaniae principes. Gregorius VII. Henricum IV. imperatorem depoſuit, & alium eligi juſſit. Innocentius III. Othonem IV. ſimiliter depoſuit. Innocentius IV. depoſuit Fridericum II. Clemens VI. depoſuit Ludovicum IV.* Reſp. 1.) Exempla probant factum, non jus. 2.) Quod ex veteribus hiſtoricis multi ea facta laudant, tribuendum eſt papalis potentiæ magnitudini. 3.) Multi pro imperatoribus contra pontifices ſcripſerunt, proinde ex ſcriptura, non ex hominum teſtimoniis de illis factis judicandum. 4.) Pontifices fuere judices in propria cauſa, quod legibus prohibitum l. unica. C. ne quis in ſua cauſa. l. 10. de jurisdict. &c. 5.) Ob cenſuram eccleſiaſticam imperatores, reges, principes non ſunt imperiis, regnis ac ditionibus ſuis privandi. Excommunicatus enim juxta Chriſti ſententiam habendus, *ut ethnicus & publicanus*; Matth. XVIII. 17. proinde cum eo tanquam cum ethnico & publicano verſandum; jam vero Iſraelitæ in rebus politicis non abſtinebant a converſatione cum ethnicis & publicanis, nam ethnicorum, ſub quorum imperio vivebant, legibus parebant; publicanis vectigalia pendebant, atque alia negotia politica cum illis tractabant. Chriſtus ipſe infidelibus principibus vectigalia ſolvi præcepit, atque idem exemplo ſuo confirmavit. Matth. XVII. 27. XXII. 21. 6.) Quoties hæc jura Romanus pontifex anathematum ſuorum fulminibus evertere conatus eſt, Deus horrenda judicia in perfidos exercuit, ut adparet ex miſerando exitu Rudolphi, Sueviæ ducis, quem Gregorius VII. in Henrici IV. cæſaris locum ſuffecerat. Is enim, referente Vrſpergenſi & aliis hiſtoricis, mandato papæ a Moguntino coronatus, miſer poſt vanam coronam, quæ diu non floruit, malam reportans crucem, in prælio ab Henrico victus, moriensque abſciſſam dextram perjurii indicem epiſcopis demonſtravit, dicens: *En vobis dextra, qua interpoſita ſancte juravi nihil injuriarum domino meo Henrico me facturum, nihil inſidiarum comparaturum. Sed ad hanc juramenti transgreſſionem apoſtolica juſſio veſtraque perſuaſio me commoverunt; videte igitur, quam recta via vos veſtra monita ſequentem duxeritis.*

§. CCCXVII. Atque hæc in genere ad exempla a Bellarmino lata reſpondemus, de ſingulis in ſpecie late tractant Haiminsfeldius in conſt. imperial. Arniſæus de exemtione clericorum & alii. 1.) Leonis excommunicatio fuit illegitima, facta ſcilicet propter ſtabiliendum idololatricum cultum imaginum. Faſcic. tempor. adnotat, quod *circa illa tempora papae plus ſolito ſe opponere cœperint imperatoribus in temporalibus.* 2.) De Childerici depoſitione ſic ſcribit Arthuſius com. de rebus in regno antichriſti geſtis tom. I. lib. 1. c. 11. Cum Luitprandus, Longobardorum rex, Romam obſideret, Gregorius III. pontifex miſit legatos ad Carolum Martellum, Pipini patrem in Galliam rogans, ut laboranti eccleſiæ Romanæ opem

aivs in peculiari diſſertatione de *Theodoſio M. imperatore excommunicato*, quæ in ejusdem *diſſertationum hiſtorico-politicarum part II. p. 241.* exſtat, & Theodorvs Crvgervs, in *ſchediaſmate hiſtor. exhibente obſervationes quae faciunt ad illuſtrandam hiſtoriam cenſurae eccleſiaſticae p. 53. ſeqq.* Add. Binghamvm, in *origin. eccleſiaſt. vol. VIII. libr. XVI. cap. III. p. 140. ſeqq.*

(*) Vid. Ambrosivm *epiſt. LIX.* Pavlinvm in *vita Ambroſii*, itemque Theodoretvm, Rvfinvm, Sozomenvm aliosque.

ferret. Carolus miſericordia motus lnium pontificis ſuſcipit, & Romam ob- ſolvit, Luitprando rege & compatre ſuo epto iſto amica exhortatione retracto. eneficio adeo ſibi obnoxios Romanos ces princeps Francus fecit, ut poſtmo- ipino, Caroli filio, in re inhoneſtiſſima ium ſuum non denegarint. Mortuo loro, rege Galliæ vigeſimo, regnum ad ricum, ejus fratrem, circa annum 750. it. Ejus gubernator, vel ut vocant, domus erat Pipinus, Caroli Martelli fi- Is ambiebat quidem regnum Galliæ, ue Childericum regno exuere, & ſe re- ademate inſignire admodum geſtiebat, , qua ratione id commode faceret, cum um eum ſuum, cui juramento obſtri- ſſet, agnoſceret, invenire non potuit. ebatur autem ei, pontificem Romanum teſtate Chriſti & Petri, quorum ille icarius ac ſucceſſor, facile poſſe, cum n regno inidoneum ſciret, qualis eſſet ricus, ſubmovere, & ejus alteri dignio- isque idoneo habenas tradere, tum ve- ſum, & ſubditos omnes, a præſtito fide- & obſervantiæ juramento abſolvere. ſi igitur primo Pipinus illaudabile & n eſſe fateretur, datum regi juramen- iolare; tamen cum de poteſtate ponti- a informatus eſſet, legatos hoc nomine n mittendos cenſuit. Burckhardus igi- nifacii, epiſcopi Moguntini, in repurgan- entiliſmo Germania adjutor, cum Volra- dam, Pipini ſacellano, hujus negotii cau- mam profectus eſt, & pontifici, qui rat Zacharias, conſilium illud aperuit. ex inauditum id eſſe adfirmans, ut re- m negotiis ſe epiſcopus involvat, diu nque ſuper iſta petitione deliberat, tan- men beneficiorum Caroli, patris Pipini r, conſentit legatis, Pipinumque cum s a juramento Childerico dato abſolvit, monaſterium detrudit, & Pipinum in re- igit. 3.) De translatione dignitatis impe- Græcis ad Germanos per Leonem III, facta dicimus: *Quod Leo nunquam in ſua poteſtate habuit, illud dare non potuit.* Nec in Italiam, nec in urbem ipſam Leo imperium habuit, maximam enim Italiæ partem tene- bat Deſiderius, ac Leoni in urbe vix fuiſſe locum, docet ejus querela ad Carolum, item- que legatio, quam Adrianus, Leonis anteceſ- ſor ad Carolum miſit ſupplex orans, ut ſe & urbem contra Deſiderium defenderet. Nec a pontifice, ſed a ſenatu, clero, populoque Romano Carolus imperator eſt deſignatus. Sic enim ſcribit Aventinus: *Cum mulier Con- ſtantinopoli imperaret, quod inauditum eſſe videbatur, putabant Romani ſe poteſtatem ha- bere & jus eligendi caeſarem, quod imperium ex ipſis eſſet, & nominaretur. Tenebat au- tem Carolus omnes provincias, quae ad urbem Romanam pertinebant. Itaque anno Chriſti 801. Leo papa, ſenatus & populus Romanus illum deſignabant imperatorem.* Marianus Sco- tus: *Carolus hoc tempore a Romanis Augu- ſtus adpellatus.* Sigebertus: *Romani uno omni- um conſenſu Carolo regi imperatorias laudes adclamant, eumque per manum Leonis coro- nant.* Onuphrius: *Cum primum imperator & Auguſtus renunciatus fuiſſet, a Romano pontifice ungebatur, aureoque diademate co- ronabatur, tanquam Romani imperii uno totius orbis primario ſacerdote, more accepto ab im- peratoribus orientalibus, qui a patriarchis Conſtantinopolitanis, primariis Graecanici im- perji pontificibus, conſecrati aurea corona re- dimiebantur.* Videatur tractatus Arniſæi, ami- ci noſtri ſingularis, de translat. imperii oppoſi- tus Bellarmino edit. Franc. 1612. Item ora- tio Joh. Garſenii de pontificia imp. corona- tione, & ἀνάμνησις Simonis Schardii in po- lit. imper. Goldaſti part. 4. p. 296. & 309. 4.) De electorum origine plurimum variant hiſtoricorum ſententiæ, quidam ad Carolum magnum, quidam ad Ottonem III. eam revo- cant; ſi quid a pontifice acceſſit, illud ſuaſus & conſilii fuit, non poteſtatis. Sed hæc re- linquimus politicis, qui jura ſacri imperii contra pontificem tutari noverint.

§. CCCXVIII.

Argumenta Bellarmini, quibus probat, quod unus idemque poſſit ſimul eſſe princeps eccleſiaſticus & politicus 1.) ab exemplis.

§. CCCXVIII. Cap. IX. conatur Bellarminus *demonſtrare*, *non pugnare cum verbo Dei, ut unus idemque ſit princeps eccleſiaſticus & politicus ſimul*, ubi I.) adducit *exempla*: *Melchiſedeci*, qui fuit rex & pontifex; Gen. XIV. *primogenitorum*, quibus regnum & ſacerdotium debebatur; Gen. XLIX. *patriarcharum*, qui præfuerunt ſuis tam in iis, quæ ad religionem, quam quæ ad politicam vitam pertinebant; *Moſis*, qui fuit ſummus princeps temporalis & ſummus pontifex; Exod. XVIII. 32. 40. *Heli*, qui fuit ſummus pontifex & judex politicus annis 40. 1. Reg. I. & *Maccabaeorum*, qui ſimul pontifices & duces politici fuerunt. Reſp. 1.) Nicolaus I. pontifex in epiſtola ad Michaelem imperatorem reſpondet, *ante Chriſti adventum eosdem reges & pontifices fuiſſe, ſed Chriſtum, verum regem & pontificem, iſta diſtinxiſſe. Cum ad verum ventum eſt*, (inquit) *ultra ſibi nec imperator jura pontificatus arripuit, nec pontifex nomen imperatorium uſurpavit, quoniam idem mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus, propriis actibus & dignitatibus diſtinctis officia utriusque poteſtatis diſcrevit &c.* c. Cum ad verum &c. diſt. 96. 2.) Hinc Petrus Auguſt. Morla, part. I. emp. juris tit. 2. ff. u. 4. num. 13. ſcribit, *in lege naturae fuiſſe primogeniturae annexum ſacerdotium, teſte Hieronymo in qq. Hebr. ſed ex hoc non debere ſumi argumentum ad legem gratiae, in qua ſacerdotium eſt a regno ſeparatum.* Interdictum igitur novo teſtamento miniſtris, quod in veteri teſtamento ſacerdotibus fuit conceſſum. 3.) In Melchiſedeco fuit hoc ſingulare, geſſit enim typum Chriſti, regis & pontificis noſtri, qui ad apoſtolos & ipſorum in miniſterio ſucceſſores dixit: *Vos autem non ſic.* 4.) Tempore patriarcharum nondum conſtituta erat ordinaria miniſterii ac regiminis politici forma, ſed quilibet in ſua familia patrium exercebat imperium. 5.) Lege divina regnum Hebræorum adſignatum fuit tribui Judæ, ſacerdotium vero tribui Leviticæ. Joſephus & Nicephorus recenſent catalogum pontificum Judæorum ab Aarone usque ad Hieroſolymitanum, inter quos nulli fuere ſimul reges. 6.) Quamvis fateamur, Leviticum ſacerdotium in vet. teſt. aliquid politici mixtum habuiſſe, id tamen in nov. teſt. propter expreſſum Chriſti interdictum non debet trahi in exemplum. Olim enim ſola tribus Levitica ſacerdotio fuit deſtinata, quod ipſe Bellarminus agnoſcit in nov. teſt. non amplius obtinere. lib. de clericis c. 6. 7.) Moſes peculiari & expreſſo Dei mandato aliquam ſacerdotalis muneris partem ad tempus ſuſtinuit; poſtquam vero ordinaria ſacerdotii Levitici forma fuit conſtituta, civilem gubernationem ſibi retinuit, ſacerdotium fratri detulit. 8.) Heli & Maccabæorum exempla ſunt extraordinaria, quia perturbatus erat reipublicæ ſtatus. 9.) Quare non producuntur homogenea exempla Chriſti, apoſtolorum & primitivæ eccleſiæ epiſcoporum?

2.) Rationibus.

§. CCCXIX. II.) Profert *rationes*: *prima* ratio: *Poteſtas eccleſiaſtica & politica non ſunt contrariae, ſed utraque bona, utraque a Deo, utraque laudabilis, & una alteri ſervit, ergo non pugnant inter ſe, ergo ſimul in eo uno eſſe poſſunt.* Reſp. 1.) Quamvis poteſtates hæ in ſe ac per ſe non ſint invicem contrariæ, tamen propter Chriſti interdictum in nov. teſt. non debent ab uno eodemque homine adminiſtrari. 2.) Cumque differant cauſa inſtrumentali, materia circa quam, ſive objecto, forma & fine proximo, non poſſunt ab uno eodemque homine rite adminiſtrari. 3.) Quid reſpondebit Bellarminus, ſi eodem modo quis argumentetur: *Conjugium & ſacerdotium non ſunt ſtatus contrarii, ſed uterque eſt bonus, uterque a Deo, uterque laudabilis, & unus alteri ſervit, ergo non pugnant inter ſe.* Ergo ſimul in uno eſſe poſſunt. *Secunda* ratio: *Magis diverſa ſunt pax & bellum, quam bona temporalia & ſpiritualia, at unus & idem rex ſimul poteſt praeeſſe ſenatui & exercitui, togatis & armatis. Ergo multo magis unus prae-*

praeeſſe poteſt in temporalibus & ſpiritualibus rebus. Reſp. principis politici officium eſt & pacis & belli tempore ſubditos tueri, gladium contra turbatores humanæ ſocietatis ſtringere &c. ſed hoc miniſtro eccleſiæ non competit, ut ſimul regimen politicum adminiſtret. *Tertia* ratio: *Poteſt unus rex gubernare diverſiſſima regna, quae diverſos mores, leges, ritus & conſuetudines habent, & poteſt unus epiſcopus regere plurimas eccleſias. Ergo etiam poterit unus homo regere unum epiſcopatum & unum principatum.* Reſp. quæ invicem comparantur, debent habere unum ſubjectum δεκτικόν. Sic duo principatus ab uno gubernari poſſunt, quia unus capax eſt duorum principatuum, ſed miniſterium eccleſiaſticum & principatus politicus ſimul non poteſt ab uno adminiſtrari, quia unus non eſt utriusque capax, ac ratio adminiſtrationis in utroque plurimum variat, nec eſt unius, ſed diverſi generis. Regna adminiſtrantur vi externa & gladio corporali, ideo rex per ſuos duces, principes, præfectos poteſt varia regna adminiſtrare, ſed eccleſia regitur verbo, gladio ſcilicet Spiritus, ac proinde verbi prædicatio incumbit illi, qui miniſterium eccleſiaſticum adminiſtrare cupit. *Quarta* ratio: *Qui donaverunt epiſcopo Romano, aliisque epiſcopis principatus temporales, fuerunt pii homines, & propter illas donationes laudantur: qui eos receperunt, itidem plerique fuerunt boni* Reſp. 1.) Etiam pii homines quandoque ex infirmitate peccant. Intentio eorum fuit fortaſſis bona, ſed eventus docuit, Deo non probari, ut ea confundantur, quæ ipſe voluit eſſe diſtincta. 2.) Qui principatus illos receperunt, non fuere omnes optimi, unde Bellarminus ipſe dicit, *pleroſque* ipſorum optimos fuiſſe. 3.) Papa poſſidet plurima, quæ non habet ex donatione. 4.) Miſſæ, indulgentiæ, purgatorium ſunt tres primarii fontes, ex quibus ampliſſimi illi reditus prælatorum in regno papali profluunt.

§. CCCXX. III.) Vltimo adducit Bellarminus *experientiam.* 3.) *Experientia.* *Etſi* (inquit) *abſolute forte praeſtaret, pontifices tractare ſolum ſpiritualia, & reges temporalia, tamen propter malitiam temporum experientia clamat, non ſolum utiliter, ſed etiam neceſſario & ex ſingulari Dei providentia donatos fuiſſe pontifici, aliique epiſcopis temporales aliquos principatus. Si enim in Germania epiſcopi principes non fuiſſent, nulli ad hanc diem in ſuis ſedibus permanſiſſent &c.* Quod autem ſummus pontifex jure habeat eum principatum, probat ex eo, *quia dono principum habet,* quarum donationum *authentica inſtrumenta* dicit Romæ exſtare. Tandem concludit: *Etiamſi nihil horum exſtaret, tamen abunde ſufficeret praeſcriptio octingentorum annorum. Nam etiam regna & imperia, per latrocinium adquiſita, tandem longo tempore fiunt legitima?* Reſp. 1.) Pontifici & epiſcopis multos principatus ab imperatoribus, regibus & principibus donatos eſſe agnoſcimus, ſed illi donationes eas non debuiſſent recipere, ſed veſtigiis Chriſti inſiſtere, qui regnum ſibi oblatum acceptare noluit. 2.) Quibus artibus ac fraudibus pontifex Romanus imperatores, reges & principes multis principatibus privaverit, ex hiſtoriis notum eſt, ac legi ea de re poteſt Simonis Schardii hypomnema de fide, obſervantia & benevolentia Romanorum pontificum erga imperatores Romanos. 3.) Res ipſa docet, quantæ tenebræ in eccleſiam hac occaſione introductæ ſint, quod epiſcopi neglecto ſuo officio principatus temporales adminiſtrare cœperunt. 4.) Particulares illæ donationes Ludovici I. Pipini, Mathildæ comitiſſæ &c. nondum probant ſummam illam in omnes imperatores, reges ac principes poteſtatem, quam papa ſibi vindicat. 5.) *Conſtantini donatio*, quam pontifices Romani alias prætendunt (*), ac Bellarminus generaliter duntaxat tangit, jam olim a multis oppugnata & expugnata eſt. Videantur Nicolaus Cuſanus, car-

(*) Fabula de donatione CONSTANTINI *magni* SILVESTRO P. R. ejusque ſucceſſoribus facta, prætendit, huncce imperatorem præſuli Romano tribuiſſe imperium majus eo, quod ipſemet Conſtantinus tum tem-

cardin. lib. III. de conc. cath. cap. 2. Laur. Valla (*) in peculiari declamatione, Antoninus, archiepiſcopus Florentinus part. I. hiſt. tit. 8. cap. 1. Hieronymus Cathalanus, Alexandri IV. cubicularius, in practica, Renus, epiſcopus Paduanus, de vitis pontificum, Marſilius Patavinus in defenſ. pacis, Raphael Volaterranus, Alciatus, lib. VII. parerg. juris cap. 19. Baptiſta Mantuanus, Baptiſta Egnatius, Franciſcus Petrarcha, Vlricus Huttenus, Aventinus, Vaſquius, Balduinus de legibus Conſtantini lib. I. Molinæus in comm. ad edictum Henrici regis n. 133. Anton. Contius lib. II. ſubſec. lection. cap. XX. num. 1. Cujacius lib. I. reſp. Papin. ad l. Legatus 20. ff. de offic. præſ. Schneidewin. in procem. inſtit. ad rubr. num. 8. ibid. Weſenbecius in apoſtill. ad lit. C. Codinus I. de republ. cap. 9. num. 141. Joh. Dauth. de teſtamentis num. 255. Georgius Merula de vicecomitibus, brutum fulmen Hotomanni, Gilbert. Regius lib. I. ἐναντιοφ. cap. 24. Jacob. de Bellevifo in procem. digeſt. Everhardus a Middelburg in topicis in loco a veriſimil. Longovalla in repetit. l. Imperium ff. de jurisd. pag. 4. Sichardus conſ. feud. 6. num. 28. Schonbornerus lib. II. polit. cap. 17. Phil. Camerarius in hor. ſucciſiv. Pruckmannus, Flacius cent. p. mend. Papiſt. p. 45. Wolfſius cent. XVI. memorab. p. 769. &c. Æneas Sylvius, qui poſtea pontifex & Pius II. dictus, in dialogo, quem adhuc cardinalis ſcripſit, *ſtolidos legiſtas* adpellat, quod tantopere ſudent, an donatio Conſtantini valeat? *cum nunquam ſit facta.* Bartolus in procem. ff. num. 13. & ſeqq. argumentis, quæ pro ea adferuntur, adcurate reſpondet; ſed poſtea addit, *ſumus in terris eccleſiae, dico eam conſtitutionem valere.* Jacobus Spigelius in comment. ad-

temporis tenebat, ſpeciatim poteſtatem in inſigniores orbis chriſtiani ſedes; præſertim Conſtantinopolitanam, Alexandrinam, Antiochenam ac Hieroſolymitanam, nec non alias chriſtianorum eccleſias: eundem imperatorem donaſſe pontifici palatium, diadema, ſuperhumerale, chlamydem purpuream, tunicam coccineam, ſceptra & reliqua imperii ornamenta, immo ipſam urbem Romam & omnia occidentis loca & urbes.

Fabulam hujus donationis, quæ ſæpe tam græco, quam latino ſermone in lucem prodiit, tanquam genuinum documentum defendunt Avgvstinvs Stevchvs libro *de donatione Conſtantini*, Jac. Gretservs, celebris Jeſuita, *de munificentia principum in ſedem apoſtolicam*, Nicolavs Schatenivs, in *Carolo magno romano-catholico libr. II. cap. VI.* ac complures alii. Sed diſſentiunt ab his alii iique doctiſſimi in eccleſia Romana viri, qui donationem iſtam Silvestro a Conſtantino factam, tanquam fabulam jure meritoque explodunt.

Nata eſt hæc fabula ex alia, ea nimirum, ſecundum quam imperator lepra adflictus, atque ab apoſtolis Petro & Paulo admonitus, ut ſe ad Silvestrvm, pontificem Romanum conferret, ſi priſtinam recuperare vellet valetudinem, hoc obſervato a Silveſtro non tantum baptiſmum Chriſtique ſacra recepiſſe, ſed & a lepra repurgatus eſſe dicitur. Verum reclamant huic narrationi omnes ſcriptores veteres, qui de baptiſmo Conſtantini a Silveſtro peracto altum ſilent, & conſentientibus verbis tradunt, Conſtantinum magnum uſque ad extremum vitæ ſuæ catechumenum manſiſſe, & paulo ante mortem Nicomediæ ſacro fonte tinctum fuiſſe. Fidem hujus rei faciunt Evsebivs, Socrates, Sozomenvs, Theodoretvs atque Hieronymvs. Vberius hoc commonſtrarunt, atque in confutanda iſta fabula ſtudium ſuum operamque poſuerunt Abraham. Scvltetvs, I. G. Dorschevs, I. A Schmidivs, Sam. Basnagivs, &, qui inſtar omnium eſt, Wilh. Ernest. Tenzelivs *part. I. exercit. p. 299. ſeqq.* ubi & Emanvel. A Schelstrate, bibliothecæ Vaticanæ præfectum, qui commentum iſtud de lepra Conſtantini defendendum in ſe ſuſceperat, refellit. Equidem cauſſam ſuam ab iſto defendere adniſus eſt Schelstrate, edita *diſſertatione apologet. de diſciplina arcani, cap. VII. art. 4. p. 125.* Sed denuo eundem confutavit laudatiſſ. Tenzelivs *part. II. exercit. ſelect. p. 314. ſeqq.* Nec defuerunt inter ipſos præſulis Romani cultores viri cordatiores, qui fabulam iſtam exploſerunt, ex quibus Ant. Pagi *tom. I. crit. in annales Baronii p. 398.* Natalem Alexandrvm in *hiſt. eccleſiaſt. ſec. IV. diſſert. XXIII. p. 298.* & Lvdov. Ell. dv Pin in *bibliotheque des autheurs eccleſiaſt. tom. II. p. 24.* nec non Danielem Papebrochivm laudaſſe ſufficiat.

(*) Lavrent. Valla primus fuit, qui donationis hujus falſitatem in peculiari eaque diſerta oratione luculenter comprobavit. Plus ſimplici vice hæc oratio ſeorſim typis exſcripta eſt, & cum Vlrici Hvtteni præfat in Orthvini Gratii *faſciculo rerum expetendarum & fugiendarum*, Londini recuſa, nec non Simonis Schardii *ſyntagmati tractatuum de imperiali jurisdictione* inſerta fuit.

ad verſus Güntheri circa annum 1507. ſcribit: *de Conſtantini donatione apud nullos exſtat auctores, praeterquam in libro decretorum.* Poſtea addit: *O beatas nugas, quae tantum conſtituerunt imperium!* (*) Veneti a pontifice rogati, quo jure vectigalia in mari Adriatico ſibi vindicarent, falſe reſponderunt, *authentica privilegia exſtare in cancellaria Romana, in altera ſcilicet folii parte, in cujus priore donatio Conſtantini exſtet.*

§. CCCXXI. Nec leves ſunt rationes, quibus illi & complures alii auctores donationem iſtam oppugnant. Gentilletus in apol. pro chriſt. Gallis cap. 12. fol. 197. undecim argumentis probat, donationem illam nunquam fuiſſe factam: 1.) refertur hæc donatio ad tempus quarti conſulatus Conſtantini & poſt baptiſmum ab eo ſuſceptum, quaſi eodem tempore quartum conſulatum geſſerit, & ſacro baptiſmi lavacro ablutus fuerit, cum tamen longe diverſa ſint tempora. Quartum conſulatum anno Chriſti 318. geſſit, baptiſmum autem viginti & amplius annis poſtea ſuſcepit. 2.) Tempore ſuſcepti baptiſmatis Silveſter vita functus erat, quia Conſtantinus mortuus ſtatim poſt baptiſmum ſuſceptum anno 340. cum Silveſter ſeptimo anno antea, videlicet 334. e vita migraſſet. 3.) Tempore quarti conſulatus habebat adhuc collegam Licinium, qui erat chriſtianorum hoſtis, quem armis tandem debellavit, ſed id plus decennio poſt quartum conſulatum factum. 4.) Quomodo potuit ſibi Conſtantinus orientalis imperii adipiſcendi ſpem polliceri? 5.) Tempore quarti conſulatus nondum re ipſa pacem chriſtianis indulſerat. 6.) Eodem tempore bellum civile Romæ gerebatur. 6.) Senatus Romanus ex proceribus ethnicis & paganis magna ex parte adhuc conſtabat. 8.) Diviſit filiis imperium, ergo non dedit Silveſtro. 9.) Ἄϛοϱγος fuiſſet, ſi quod liberis jure naturali debetur, epiſcopo dediſſet. 10.) Titulus *univerſalis epiſcopi* non niſi poſt Gregorium demum Romano epiſcopo adtributus trecentis fere annis poſt Silveſtrum. 11.) Multæ clauſulæ inſulſæ donationis inſtrumento ſunt infarctæ. Nos ſequentia fundamenta urgemus. 1.) Donationis illius non meminere Euſebius, qui libros quinque de vita Conſtantini ſcripſit, Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, Baſilius, Chryſoſtomus, nec Damaſcenus in chronicis, nec Beda, nec Oroſius; unde cum Sigonius in hiſt. de imp. occidentali ad inſtantiam Sirleti cardinalis edictum Conſtantinianæ donationis in librum tertium retuliſſet, tamen fundamentum ejus l. IV. ſubruit, excuſatione utens, *ſe officii ſui eſſe putaſſe, ut quid Euſebius & multi alii ſcripſiſſent, minime reticeret, licet ab eccleſiae Romanae auctoritate diſſentirent.* 2.) Capitulum illud in antiquis decretis non haberi, jam olim teſtatus eſt Antoninus archiepiſcopus d. l Flacius de ſe ipſo ſcribit d. l. *Ego ipſe, quod coram Deo adfirmo, quatuor melioris fidei exemplaria vidi, ex quibus adhuc duo penes me habeo, ſunt autem manuſcripta, ac ob vetuſtatem adhuc gloſſa carent.* Zangerus in orat. de jure can. refert, *hodierna die adhuc inveniri exemplaria, quae iſtam donationem non habent.* 3.) Ipſum capitulum refertur inter paleas, nec ſcholiis a gloſſatore dignum fuit habitum. 4.) Repugnantia falſitatis teſtis eſt. c. Conſtantinus diſt. 96. Romana urbs & tota Italia una cum imperio occidentis donata dicitur Silveſtro: ſed c. Fundamentum in decretalibus Sixti lib. I. tit. 6. de elect. urbis tantum fit mentio. c. futuram 12. q. 1. Melchiades quaſi ſuo tempore donatio facta eſſet, eam commemorat, ſed c. Conſtantinus diſt. 96. ſub Silveſtro eam demum factam eſſe refert,

(*) Præter auctores, quos magno agmine ſupra adduxit GERHARDVS, fuerunt & alii, qui ſententiæ LAVRENTII VALLÆ ſunt ſuffragati, quos laudarunt FLACIVS in *catalogo teſtium veritatis*, ROBERTVS COCVS, in *cenſura veterum ſcriptor.* atque Jo. ALBERTVS FABRICIVS *libr. V. biblioth. graec. cap. III. vol. VI. p. 4.* ubi ipſa illa donatio fictitia exhibetur. Add Jo. VOGTIVM in *hiſtoria litterar. Conſtantini magni, p. 44. ſeqq.*

refert, cum tamen Melchiades ante Silveſtrum ſub Maximino vixiſſe in hiſt. pontificum probetur. Sic Platina, Volaterranus, Sabellicus ennead. VIII. lib. VIII. exarchatum papalem circa annum Chriſti 800. ex donatione Pipini & Caroli magni initium habuiſſe dicunt, quomodo igitur a Conſtantini temporibus illud deduci poteſt? 5.) Regna, quæ Conſtantinus in illa donatione Romano pontifici adſignaſſe dicitur, paulo ante mortem filiis ſuis diſtribuit, ſic enim habet Sext. Aurelius Victorinus: *Ad tres orbis Romani dominatio redacta eſt, Conſtantinum, Conſtantem & Conſtantium, filios Conſtantini.* Socrates lib. I. hiſtor. eccleſ. cap. ult. Nauclerus. lib. II. generat. 11. Zonaras in vita Conſtantis in princ. *Conſtantius orientem & Thraciam ſortitus eſt, Conſtantinus II. regnavit in Gallia, Germania, Britannia & Hiſpania, Conſtans in Italia,* Zoſimus hiſtor. diſerte indicat, natu maximum inter Conſtantini filios patri *ὁμώνυμον* cum natu minimo Conſtante omnia trans alpes ſita etiam ipſam Italiam & Illyricum ſorte partitum fuiſſe. 6.) Hiſtoriæ teſtantur, Romam tamdiu ſub imperio Romano permanſiſſe, donec circa annum Chriſti 752. in Francorum poteſtatem, & inde in pontificum Romanorum manus pervenerit, nec poteſt negari, imperatores Romanos per plures quam trecentos annos poſt Conſtantinum tenuiſſe gubernacula urbis Romæ & Italiæ per præſides & exarchos. Multi imperatores poſt Conſtantinum tulere leges, ad quarum obſervantiam tum populus, tum ipſi pontifices fuere obſtricti. 7.) Ipſum donationis inſtrumentum, quod exſtat in catal. teſt. verit. p. 244. deſcriptum, multa continet fabuloſa, ac hiſtoriæ illorum temporum contraria, ut oſtendit doctor Hoë lib. III. comment. in Apoc. c. IX. p. 203.

§. CCCXXII. Si vel maxime ea donatio facta eſſet, tamen non valeret; *primo* quia ad præſcriptionem requiritur omni tempore *bo[na] fides*, etiam in præſcriptione immemoriali, ju[x]ta jus canonicum. Jam vero pontifex ſcieb[at] (vel ſcire debebat, quæ in legibus cenſent[ur] paria l. 5. ubi Dd. ſi cert. pet. l. qui fundum §. 2. pro emt.) quod imperatori in detrime[n]tum & incommodum imperii non liceat al[ie]nare. Hotomannus q. illuſtr. I. p. 23. *Dein[de]* deficit *poſſeſſionis continuatio*, quia pontificu[m] poſſeſſio toties interrupta eſt, quoties impe[ra]tor mortuus, qui ſucceſſori & eligendo pr[æ]judicare non potuit. Everg. in top. loc. a p[...] poteſt. num 9. unde papa imperatorem de n[o]vo electum jurejurando ad ratificandam Co[n]ſtantini donationem ſibi obſtringere ſemp[er] ſtuduit c. Tibi Domino diſt. 63. Clem. un. ipſaque omnia dej urejur. & cum pontificis t[y]rannidi ſæpius contradictum ſit, eo quoq[ue] vitio Romanenſium præſcriptionem labora[re] conſtat. *Denique* quæ donatio acceptanti i[n]utilis, ea cenſetur invalida argum. l. mort[e] 49. §. Labeo 2. ff. de legat. 2. l. Multum i[n]tereſt 34. de verb. oblig. §. non ſolum ib. S[i] ſi talis inſtit. de legatis. Jam vero donatio i[ſta] ſi fuiſſet facta, eccleſiæ eſſet inutilis. Ref[ert] enim Malleolus de nobilit. *quod illa ipſa d[ie] qua Conſtantinus Silveſtro dederit palati[um] Lateranum, urbem Romanam ac Italiae pr[o]vincias, viſa fuerit in Laterano manus auct[o]ris inviſi, qua ad parietem cunctis videntib[us] ſimul ac legentibus ſcriptum fuerit: Hodie [ve]nenum eccleſiae infuſum eſt.* Vaſquius lib. controverſ. uſu frequent. cap. 6. num. 2. Salycero in rubr. C. de verb. ſignit. refert, *ipſo tempore de cælo vocem illam auditam: H[o]die venenum eſt infuſum eccleſiae, & add[it] Intereſt eccleſiae plus aequo non ditari, q[uo] enim magis diteſcit, eo magis periclitatur. R[e]ligio peperit divitias, ſed filia devoravit m[a]trem.* Ac diverſa eſſe debet ab epiſcopal[i] munere dominandi poteſtas.

CAPVT VII.

DE ADIVNCTIS MINISTERII.

junƐta mi- niſterii.

§. CCCXXIII. Diximus haƐtenus de *fine & effeƐtu miniſterii*, reſtat ut de *adjunƐtis* ejusm poſtmodum diſſeramus. Ad claſſem ilh adjunƐtorum referimus: 1.) *miniſtrorum arium*; 2.) *eorumdem conjugium*. Cum im tam varia eademque graviſſima ſint mirorum eccleſiæ officia, quæ eis non perttunt viƐtum labore manuum, vel aliis negotionibus, ſibi quisque comparare, ideo, ut comodius officio ſuo fungi poſſint, dantur illis pendia, quibus ſe ſuosque honeſte alere & reliƐta menſarum cura verbo unice vacare poſſint: AƐt. VI. 3. Eadem tamen cum non ſint de eſſentia miniſterii, ut conſtat exemplo Chriſti & apoſtolorum, ideo in claſſem adjunƐtorum referuntur. Viciſſim cum apoſtolus requirat in epiſcopo, ut ſit unius uxoris maritus; 1. Tim. III. 1. ideo etiam conjugii ineundi libertas miniſtris eccleſiæ relinquenda, quod ipſum cum non ſit de miniſterii eſſentia, ideo pari ratione adjunƐtis ejusdem adnumeratur.

SECT. I.

DE STIPENDIIS MINISTRORVM ECCLESIAE.

(*)

An miniſtris eccleſiae licitum ſit accipere ſtipendia?

§. CCCXXIV. Primo omnium hoc loco quæritur: *An miniſtris eccleſiae licitum ſit accipere ſtipendia?* Adfirmatam quæſtionis partem ex profeſſo confirmat apoſtolus 1. Cor. IX. variis argumentis. 1.) Ex *loco parium*: *Num ego ſolus ac Barnabas non habemus poteſtatem non operandi?* v. 6. q. d. Quod reliquis apoſtolis eſt licitum, idem etiam mihi ac Barnabæ licere non eſt negandum, propter paritatem rationis. Sed reliquis apoſtolis licitum eſt non operari, id eſt, manuum laboribus viƐtum quærere, ſed ab auditoribus eum accipere. Ergo etiam mihi ac Barnabæ illud licet. Quod vero apoſtolus ſibi licitum eſſe adſtruit, reliquis etiam eccleſiæ miniſtris licitum erit. 2.) *Ex jure gentium*, quod declaratur induƐtione trium exemplorum v. 7. *Quis unquam ſtipendiis ſuis militat? Quis plantat vineam, & de fruƐtu ejus non edit?*

(*) Præmium, quod miniſtris eccleſiæ fidelibus promiſſum, ratione *conferentium* duplex eſt: *divinum* & *humanum*. *Humanum* ſubdiſtinguitur in *honeſtam ſuſtentationem* & *honorem*, Phil. II. 29. 1. Theſſ. V. 12. 1. Tim. V. 17. qua adpellatione omne pium officium cum reverentia & ſubjeƐtione quadam conjunƐtum denotatur. *Divinum* diſtingui poteſt partim ratione eccleſiæ militantis & triumphantis, partim ratione collationis in hac vita. In *militante eccleſia* merces & benediƐtio omnis generis fideli miniſtro promiſſa eſt, 1. Cor IX. 17. Eph. VI. 8. non tamen ſine conditione crucis, Matth. X. 24. Hebr. XIII. 5. Hæc autem benediƐtio ratione collationis compleƐtitur gratias ſive *beneficia Dei*, tum *poſitiva*, tum *privativa*. *Poſitiva* ſunt, quæ bonum aliquod per ſe & immediate adferunt. Talia ſunt argumenta donorum habitualium animi, quæ creſcunt in habentibus & exercentibus, Matth. XIII. 12. XXV. 29. corporis, Pſalm. CXI. 16. quibus accedit propriæ conſcientiæ gaudium, 1. Cor. IV. 4. & aliorum reƐte ſentientium teſtimonium, Gal. IV. 15. *Privativa* ſunt, quæ, quia malum avertunt, non niſi conſequenter & mediate bonum important. Talis eſt defenſio contra omnis generis hoſtes promiſſa Moſi, Exod III. 12. Jer. I. 8. apoſtolis omnibus communiter. Matth X. 31. VIII. 20. & ſigillatim Paulo. AƐt. XVIII 10. In *triumphante eccleſia* quale præmium fidelium miniſtrorum ſit futurum, definito & in ſpecie ſcire non poſſumus; Eſaj. LXIV. 4 1. Cor. IV. 9. ſed in genere & quantum revelavit Dominus in ſcriptura, quæ id adpellat *coronam juſtitiae*, 2. Tim. IV. 8. *gloriae*, 1. Petr V. 4. *vitae*, Apoc. II. 10. vulgo donum accidentale, quod in peculiari & eminenti quadam claritate & ſplendore ponitur. GERHARDVS.

edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? q. d. Quod jure gentium communi licet militibus, vinitoribus ac paſtoribus illud miniſtris eccleſiæ non eſt denegandum. Sed ſalaria & laboris fructum accipere jure gentium communi illis licet. Ergo &c. 3.) Ex lege Moſaica: v. 9. *Scriptum eſt in lege Moſis*, videlicet Deut. XXV. 4. *Non adligabis os bovi trituranti. Num de bobus cura eſt Deo?* v. 10. *An propter nos utique hoc dicit?* Quemadmodum jumenta Deus prohibet a pabulo arceri, ita quoque miniſtros eccleſiæ fructu laboris carere noluit. 4.) *Ex ſimilibus*, proceſſu a minore ad majus amplificatis v. 10. *Qui arat, debet in ſpe arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.* v. 11. *Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, num magnum eſt, ſi carnalia veſtra metamus?* q. d. Si ex ſemente licet ſperare meſſem, & ex triturandi labore ſperare fructus; multo magis ex ſpiritualium bonorum ſemente licet eccleſiæ miniſtris ſperare meſſem bonorum corporalium. 5.) *Ex ordinatione divina*, ſacerdotes vet. teſt. concernente. v. 13. *Neſcitis, quoniam qui ſa-*
cris operantur, quae de ſacrificiis ſape
edunt? & qui altari deſerviunt, cum
participant? v. 14. *Ita & Dominus o*
vit his, qui evangelium adnunciant, de
gelio vivere. Gal. VI. 6. æquum eſſe di
is, qui catechizatur ſermone, communi
qui ſe catechizat in omnibus bonis. Hiſc
ſtolicis argumentis addendum eſt exp
Chriſti effatum: Matth. X. 10. *Dign*
operarius alimento ſuo, ubi voce di
admonet juſtum & æquum eſſe, ut illi
in verbo laborant, 1. Tim. V. 17. perſ
tur ſtipendia, ſed voce alimenti admo
αὐταρκεία, ne invigilent opibus conge
ſed habentes *victum & amictum*, *δια*
καὶ σκεπάσματα, illis ſint contenti. 1
VI. 8. (*) Cæterum quod Matth. X. 1
citur, *operarium dignum eſſe aliment*
id Luc. X. 7. ſic effertur, *operarium*
eſſe mercede ſua, ne dimenſum aliquo
rium absque ulla laboris remuneratio
miniſtris eccleſiæ convenire quiſpiam
tur. (**)

§. CC(

(*) Rationes alias ſcriptura ſuppeditat quatuor: 1.) a genere: *Omnis operarius dignus cibo & mercede.* Miniſtri verbi ſunt operarii. Matth. IX. 38. Ergo. 2.) A pari: *Nemo militum militat citra ſtipendium, nemo vinitorum excolit vineam citra fructus ex ea participationem, nemo paſcit gregem, niſi comedat de lacte illius.* Ergo pari jure fruuntur miniſtri in ſua militia, cultura & paſtura ſpirituali. 3.) A minori: *Bovi trituranti non eſt obturandum os.* Ergo multo minus deneganda eſt merces laboranti miniſtro. 4.) Ex æquo & juſto: *Qui ſpiritualia ſeminant, eosdem carnalia metere fas & jus eſt.* Rom. XV. 27. 1. Cor. IX. 11. Ergo. Finis, propter quem ſtipendia miniſtris eccleſiæ numeranda, pulcerrime exprimitur 2. Par. XXXI. 4. *Hiskias dixit populo, habitatoribus Jeruſalem ad dandum partem ſacerdotum & Levitarum, ut confortarentur in lege Domini*, id eſt, ut eo majori diligentia cultui divino vacare poſſent, a quo, per curam victus abſtraherentur. GERHARDVS.

(**) Alii ad affirmativæ ſententiæ probationem adducunt: I.) *Teſtimonia*: 1.) vet. teſt. Num. XVIII. 31. Deut. XVIII. 1. quod repetit apoſtolus 1. Cor. IX. 13. 2.) nov. teſt. Matth. X. 10. *Dignus eſt operarius mercede ſua.* Luc. X. 7. *Manete in domo &c.*
1. Cor. IX. 7. usque ad 14. ubi ex ſcri
natura hoc jus deducit, Gal. VI. 6. *Qui in*
1. Tim. V. 17 & 18. *Qui bene praeſunt &c.* II
pla: 1.) vet. teſt. Levitæ & ſacerdotes viv
proventibus & reditibus lege cerimoniali in
quorum alii fuerunt ſtati & certi, alii ambu
quodammodo dubii. *Prioris* generis erant
cimæ agrorum, vinearum, olivetorum, h
Num. XVIII. 21. b.) primitiæ: Num. V.
8. c.) portio certa ex primogenitis gre
mentorum offerendorum Domino: Deut.
& pecunia pro redemtione primogenitorum
minibus: Exod. XXII. 29. d) pectuſculu
mus dexter ex hoſtiis pacificis; Lev. VII.
14. e) panes propoſitionis 12. ſingulis ſab
ponendi: Lev. XXIV. 8. f.) carnes reſidua
crificiis & panes azymi in caniſtro conſecr
Exod. XXIX. 32. Lev. VIII. 31. *Poſteriori*
erant a.) voluntariæ oblationes, Deut. XII.
votiva eorumque redemturæ Lev. XXVII. b.
cia cum pro delicto, tum pro peccato. Lev.
Deut. XVIII. 3. XXIII. 12 reſtitutio rei de
cum quinta parte pretii Num. V. 8. 2.) nov
pete a.) apoſtolorum. 1. Cor. IX. 4. b.) Paul
XI. 8, Phil. IV. 10. GERHARDVS.

§. CCCXXV. Apud fratres Waldenſes (*) miniſtri operis manuariis victum ſibi quærunt, ac anabaptiſtæ (**) negantem quæſtionis partem defendunt (***) hiſce potiſſimum uſi fundamentis: I.) Mich. III. 11. reprehenduntur ſacerdotes, *qui in mercede docebant*, *&* *prophetae*, *qui in pecunia divinabant*. Reſp. aliud eſt μισθοφορία, aliud φιλαργυρία. Reprehenduntur, qui ob pecuniam a ditioribus emungendam falſa docebant, qui loquebantur placentia, ac felicem reipublicæ ſtatum pollicebantur, ut ſtipendia liberaliora acciperent, cum potius auditorum ſuorum peccata acriter taxare, & comminatione pœnarum ad pœnitentiam eos hortari debuiſſent; ſed ex eo inferri nequit, illicitum eſſe accipere ſtipendia, quia illis ipſis ſacerdotibus, qui ob avaritiam adcuſantur, Deus liberalem ſuſtentationem in lege ſua conſtituerat. II.) Chriſtus ad apoſtolos dicit Matth. X. 8. *Gratis accepiſtis*, *gratis date*. v. 9. *Non poſſideatis aurum*, *neque argentum*, *neque aes in crumenis veſtris*, *neque peram ad iter*, *neque duas tunicas*, *neque calceamenta*, *neque virgam*. Reſp. Chriſtus ipſe ibidem addit, *dignum eſſe operarium ſuo alimento & ſua mercede*; ergo non poſſunt hæc verba eo torqueri, quaſi nefas ſit eccleſiarum miniſtris, accipere ſalaria. Ipſe etiam a mulieribus τὰ ὑπάρχοντα accepit, Luc. VIII. 3. ac γλωσσόκομον habuit, cujus cura Judæ Iſchariotæ fuit demandata. Joh. XII. 6. Priora igitur verba, ut ex συνάφεια textus adparet, ſecundum ſubjectam materiam de *miraculoſis ſanationibus* ſunt intelligenda, ne ſcilicet apoſtoli donum miraculorum, vel beneficia, quæ per illud conferuntur, venalia proſtituant, ac ſimoniam exerceant; ſed ex eo inferri nequit, pro laboribus, quos in miniſterio paſtores ſuſtinent, ipſis non eſſe perſolvenda ſtipendia. In poſterioribus verbis mandatum temporale ad primam illam in Judæam ablegationem duntaxat ſpectans proponitur, ut colligitur ex verbis Chriſti: Luc. XXII. 36. *Antea miſi vos ſine pera*, *nunc qui habet ſacculum*, *tollat*, *ſimiliter & peram*. Item ex hiſtoria Petri Act. XII. 8. ubi angelus illum ſoleas & ſandalia ſubligare jubet. Cum

T 3 enim

(*) Qui *Waldenſium* ſectæ, Lugduni ſeculo XII. natæ olim erant addicti, in id cumprimis elaborabant, ut doctorum mores & chriſtianorum vitam ad primam illam atque apoſtolicam ſimplicitatem revocarent. Hinc eccleſiæ antiſtites apoſtolorum paupertatem imitari, victumque ſibi tenuem manuum labore adquirere debere ſtatuebant. Evolvat, qui hæc adcuratius noſſe voluerit, Jo. LEGERVM, JAC. VSSERIVM, JAC. BASNAGIVM, aliosque ſcriptores, qui hiſtoriam Waldenſium data opera expoſuerunt.

(**) Anabaptiſtis heic ſuffragantur quoque alii ex fanaticorum turba, quos heic recenſere nolumus. Cæterum de ſalariorum, quæ eccleſiæ miniſtris dari debent, neceſſitate egregie ſolideque diſſeruit, objectionesque Anabaptiſtarum conſutavit vir illuſtris, CHRISTIANVS *Thomaſius*, jureconſultus quondam Halenſis celeberrimus, in diſſertatione elegantiſſima *de officio principis evangelici circa augenda ſalaria & honores miniſtrorum eccleſiae*, quæ Halæ ann. MDCCVII. prodiit. Breve ejusdem compendium notis exhibet b. canc. PFAFFIVS in *juris eccleſiaſtici libris quinque*, *p.* 203. *ſeqq.* Add. ZELTNERI *breviarium controverſiarum cum enthuſiaſtis & fanaticis*, *controv. XXV.* inprimis *p.* 415. *ſeqq.* De hodiernis *Mennonitis*, qui a MENNONE SIMONIS nomen ſuum acceperunt, hoc ſingulare notari meretur, quod in coetibus eorum inſignioribus miniſtri eccleſiæ haud raro ſiut *medicinae doctores* & *practici*, prout variis exemplis comprobari poteſt. Conf. b. WEISMANNVM in *introduct. ad memorabilia hiſt. ſacr. nov. teſt. tom. II. p.* 614. edit. ſecundæ.

(***) De anabaptiſtis, quod negent licitum eſſe ſtipendia accipere, teſtis eſt WIGANDVS de anabapt. p. 8. ex Col. Emdenſi & DANÆVS in com. 1. Tim. V. pag. 307. Quidam diſtinctione utendum cenſent, & quod alias *per ſe ſemper* licitum eſſe concedunt nobiſcum, id aliquando *per accidens* & in certis caſibus illicitum volunt; nempe ſi eccleſia *vel* primum plantetur, & auditores nondum intelligant dignitatem & neceſſitatem miniſterii, & proinde ad conferendum ſtipendium alendosque miniſtros ſint difficiles, aut etiam putent, mercedem eſſe compenſationem chariſmatum ſpiritualium, *vel* plantata non ſufficiat ad ſuſtentandum ſuum paſtorem, ad quod ſe teneri agnoſcit & promta foret, niſi egeſtate impediretur: hic petere & requirere ſtipendium, eoque denegato operam eccleſiæ ſuam denegare ſi quis volet, is ſe Dei gloriæ in propagando evangelio & hominum ſalutis minorem, quam ſui rationem habere declarabit, PETRVS MARTYR in loc. com. tom. I. claſſ. IV. loc. 2. §. 3. GERHARDVS.

enim apoſtoli primam illam legationem feſtinanter obire & abſolvere deberent, ideo Chriſtus omnibus illis, quæ iter remorari poſſent, eis interdixit, atque in his, quæ ad victum pertinent, a ſolo Deo cordis fiducia ipſos pendere voluit. III.) Paulus dicit Act. XX. 33. *Argentum & aurum aut veſtem nullius concupivi*, ſeque *evangelium ἀδαπάνως apud Corinthios praedicaſſe* teſtatur. 1. Cor. IX. 18. Reſp. ἐπιθυμία argenti, auri ac veſtium illicita & inordinata reprehenditur, ſed μισθοφορία neceſſaria adprobatur. Ipſe quoque apoſtolus ſe jure ſuo uti noluiſſe ibidem evidenter adſerit, ergo ſtipendia accipere juris eſſe præſupponit, quibus vero de cauſis eo jure uti noluerit, expoſitum fuit in tract. de evang. §. 100.

2.) An ditioribus id licitum ſit?

§. CCCXXVI. Quæritur II.) *An miniſtris eccleſiae, qui vel ex patrimonio, vel ex haereditate habent, unde vivant, nihilominus liceat accipere ſtipendia, an vero de ſuo vivere teneantur?* Proſper lib. II. de vita contemplativa c. 9. & ſeqq. diſputat, *non poſſe clericum ſine graviſſimo peccato vivere ex bonis eccleſiaſticis, ſi habeat bona propria, unde ſufficienter alatur*, ac probat hac ratione: Bona eccleſiaſtica non dantur clericis in præmium laboris, ſed ſolum ut ſuſtententur, & neceſſaria ad vitam habeant. Ergo ſi neceſſaria ſuppetunt, non debent temporalia in præmium laboris accipere. (*) Alii idem probant ex can. XLI. apoſt. ubi ſtatuitur, *ut epiſcopus accipiat ex bonis eccleſiae pro ſua ſuſtentatione, ſi tamen indigeat.* Ergo a contrario ſenſ[u] non indiget, accipere non debet. Idem ip[ſum] repetitur in concilio Antioch. c. 25. Sed [ob]ſtatur ipſe Proſper, ſuam illam opinionem [ip]ſam fuiſſe multis duram, eo quod eſſet n[...] Proinde cum operarius, ſive dives, ſive pau[per] dignus ſit mercede ſua, Luc. X. 7. cumque [ju]re divino ac naturali miniſtris eccleſiæ ſti[pen]dia debeantur; 1. Cor. IX. 11. & ſeqq. i[...] indiſcriminatim ac promiſcue ſingulis mini[ſtris] eccleſia ſubminiſtret ſtipendia, ſi vel max[...] unus itemque alter habeat, unde vivat. ([...]) Notari inſuper hic poteſt: 1.) in noſtris [ec]cleſiis nobilium ac opulentiorum filii rar[...] conferunt ad theologiæ ſtudium & eccl[...] miniſterium, ut pauciſſimi ſint, qui ſuffic[ien]tem ex propriis bonis ſuſtentationem hab[...] Ergo propter exempla paucorum non d[...] dendum a regula generali: 2.) Chriſtus f[...] potuiſſet immediate ſibi ſuiſque apoſtolis d[...] ctu & neceſſariis ad vitæ ſuſtentationem miraculum proſpicere ex iis, quæ ipſi a[...] ſubminiſtrabantur, Luc. VIII. 3. ſuo ut d[...] ret exemplo, etiam illis eccleſiæ docto[ribus] eſſe dandum, qui de ſuo habent, unde vi[...] 3.) Si miniſtri, quibus de ſuo, unde ſe [...] que alant, ſuppetit, ordinaria ſtipendia [ne]gligant, reliqui in invidiam adducu[n]t qui ſalaria accipiant, ſed & ſucceſſoribu[s] jicitur difficultas impetrandi ſuſtentatione[m] auditoribus, conſuetudini non ſolvendi ſt[ipen]dia adſuetis. 4.) Melchiſedecus, ſacerdos altiſſimi, regias habebat facultates, quales [...]dem regum ejus temporis fuerunt, nihil

(*) *Clericos illos convenit eccleſiae ſtipendiis ſuſtentari, quibus parentum & propinquorum nulla ſuffragantur bona, qui autem bonis parentum & opibus ſuſtentari poſſunt, ſi, quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto committunt, & per abuſionem talium judicium ſibi manducant & bibunt.* Hieronymus. & habetur cap. 6. cauſ. 1. q. 2. Ib. c. 7. *Paſtor eccleſiae iis, quibus ſua ſufficiunt, non debet aliquid erogare, quando nihil aliud ſit habentibus dare, quam perdere, nec illi, qui ſua poſſidentes dari ſibi aliquid volunt, ſine grandi peccato ſuo, unde pauper victurus erat, accipiunt.* GERHARDVS.

(**) Modus conferendi miniſtris ſalaria triplex obſervatur. Vel enim *de novo* conferri neceſſe eſt [au]ditoribus ad ſalaria miniſtrorum, vel *ex collat[...]* ad hunc & ad alios uſus numeranda ſunt ſtip[endia]. Vel denique *utroque modo* providetur neceſſa[riæ] honeſtæ miniſtrorum ſuſtentationi. Omnes hos [ſin]gulos modos licitos ſtatuimus, an vero ubi[que] ſemper ſint pariter utiles, merito dubitat[...] Tarnovius diſp. de Min. Eccl. Modus recte ac[...]di colligitur ex Joh. XXI. 15 & ſeq. 1. Petr. [...] Auguſtinus tr. 123. in Joh. Chryſoſtomus de [...] videlicet ut miniſterium ſuſcipiatur ex amo[re] gloriæ & ſalutis hominum promovendæ, non [ſtu]dio quærendi, quæ ſua ſunt. Conf. Lutherus t[...]germ Jen. f. 39. GERHARDVS.

nus tamen ab Abrahamo decimas accipit, Gen. XIV. 20. ergo non agunt injuſte illi eccleſiæ miniſtri, qui ſtipendia accipiunt, etiamſi e ſuis patrimoniis vivere poſſint. 5.) Qui præmia ſtipendiorum accipere recuſant, facile in ſuſpicionem adduci poſſunt, quod peculiaris cujusdam ſanctimoniæ gloriolam aucupentur, & ſingularem præ reliquis ὑπεροχὴν ſibi vindicent. Si quis tamen majori cum fructu gratis docere poſſit, ac ſufficientem omnino ſuſtentationem habeat, illi conſulendum eſt, ut jure ſtipendia exigendi non utatur. Ac qui ſtipendia accipit, licet bonis abundet propriis, ille in conferendis eo liberalius in pauperes eleemoſynis pietatem ſuam probet, caveat etiam, ne rigidius ab indulgentibus ſtipendia exigat, neve congerendis opibus ſcandalum cuiquam præbeat. (*)

3.) *An miniſtris licitum armenta alere?*

§. CCCXXVII. Quæritur III.) *An armenta alere & agriculturam exercere miniſtris eccleſiae plane ſit prohibitum?* Non quidem probamus eorum eccleſiæ miniſtrorum φιλοχρηματίαν & præpoſteram victus comparandi rationem, qui majorem alendi pecoris colendorum agrorum, quam ſtudiorum, negotiorum eccleſiaſticorum, ac promovendæ auditorum ſalutis curam ſuſcipiunt, quos rectius paſtores armentorum, πολυάρνας, φιλομήλας καὶ πολυβότας, quam paſtores eccleſiæ & miniſtros Chriſti dixeris, contra quos merito uſurpatur illud Eccleſ. XXXVIII. 26. *Quomodo ſapiens evadat, qui tenet aratrum, qui gloriatur in fuſte ſtimuli, boves agitans & nutritus in operibus eorum, cujus in ore atque ſermone taurorum progenies ſolum verſatur?* v. 27. *Is ad ſulcos ducendos animum ſuum adplicat, & ad pabula vaccis paranda vigilantiam praeſtat*; interim non poteſt abſolute & ſimpliciter improbari in eccleſiæ miniſtro, ſi abſque officio & ſtudiorum jactura aliquam rei familiaris curam habeat, quæ cum in alendis armentis & colendis agris apud quasdam parochias ſit occupata, ideo non poteſt præciſe repudiari. Sancti patriarchæ & aras Deo extruxerunt prædicantes in nomine Dei, & aliquam ſimul rei pecuariæ colendisve agris impenderunt curam. De Spiridone, Cypri epiſcopo, refert Socrates lib. I. hiſt. cap. 8. quod *cum epiſcopatus munere fungeretur, oves etiam paverit, & cum fures quodam tempore nocte concubia clam in ovilia ejus irruiſſent, ovesque inde ſurripere molirentur, vi & efficacia precum ſancti viri religatis a tergo manibus per noctem ibi adſtricti & exorto ſole deprehenſi fuerint, quos tamen ille non modo precibus ſuis viciſſim ſolverit, ſed ariete inſuper donatos dimiſerit dicens: Vobis iſtum dono, ne fruſtra vigilaſſe videamini.*

4.) *An exaequanda omnium miniſtrorum ſtipendia?*

§. CCCXXVIII. Quæritur IV. *An exaequanda omnium eccleſiae paſtorum, eorum praeſertim, qui in pagis vivunt, ſtipendia?* Videri alicui poſſet commodum & cum eccleſiæ fructu conjunctum, ſi agri, vineæ, prata &c. ex quorum annuis fructibus miniſtri eccleſiæ in pluribus locis ſuſtentantur, pretio divendantur, vel eorum cultura ruricolis pro certis reditibus annuis commendetur, atque interim miniſtris certa pecuniæ ſumma, & quidem omnibus æqualis numeretur, hac enim ratione eccleſiæ paſtoribus nullum ex terræ cultura in ſtudiis & eccleſiaſticis officiis obſici poſſet impedimentum, neque quærerent ſubinde novas ſedes, quas exiſtimant eſſe opimiores, & proventibus gaudere melioribus. Verum

(*) Illos tandem, qui bona patrimonialia habent, poſſe ſimul bona eccleſiaſtica habere, ſive ſtipendium ex ærario eccleſiaſtico accipere, adfirmat gloſſa & Joh. de Turre cremata in c. Clericos 1. q. 2. Conſentit eidem Petrus Martyr in loc comm claſſ. IV. loc. II. §. 2. & ſeq. & Junius in animadverſ. ad Bellarm. L. de cleric. cap. 27. (*) GERHARDUS.

(*) Addi meretur ex recentioribus SALOMO DEYLINGIUS in *inſtit. prudentiae paſtoralis part. II. cap. III. §. I. p. 222. ſeqq.* ubi & recitantur verba Electoris Saxoniæ *art. general. XXIV. p. 73. Und ſoll keiner Gemeinde Entſchuldigung angenommen werden, da ſie fürgeben, als ſey der Pfarrer ſonſt reich genug. Dergeſtalt ſie allezeit ſich ausreden, und dem Pfarrer ſeinen gebührenden Sold vorbehalten möchten.*

rum diſtinguendum eſt vitioſum accidens a re ipſa; alere armenta & agros colere per ſe nullum objicit miniſterio impedimentum, ſi modo debito tractetur; paſtores eccleſiæ ob ditiores proventus ſubinde mutare parochias vitioſum eſt, ſed poteſt huic vitio aliter occurri, quam per defalcationem & exæquationem ſalariorum eccleſiaſticorum. In conſt. eccleſ. elect. Sax. f. 87. prohibetur miniſterii candidatis & eccleſiæ miniſtris, ne ſuo ſibi arbitrio certum eligant ac denominent locum, ſed operam ſuam eccleſiæ offerant, & conſiſtoriis ſua gravamina exponant; interim non prohibentur miniſtri, agros, quos majorum pietas ſuſtentationi miniſterii voluit addictos atque addicatos colere, quin potius dotalium ſervitia, operæ ſcilicet manuariæ ac ſerviles a colonis præſtandæ ipſis confirmantur. In artic. generalibus c. XXVII. f. 349. *Dieweil an etlichen Orten von den löblichen Vorfahren, alten Herrſchaften oder Collatorn zu den Pfarren dotales, das iſt, Dienſt oder Frohnleute verordnet, auf daſs die Pfarrer Leute zu Dienſte haben, und ihre Güter deſto geruhiger und beſſer beſtellen können, ſollen durch jedes Ortes Obrigkeit und Viſitatores die Leute vermahnet werden, ſolche Dienſte willig und gerne ihren getreuen Seelſorgern zu leiſten.* c. XXX. fol. 315. expreſſe prohibetur, ne ſalaria miniſtrorum diminuantur, vel bona eccleſiaſtica in ærarium collatorum inferantur. *Nachdem auch etliche Collatores zum Theil die Pfarrgüter an ſich ziehen, zum Theil mit den Pfarrern, ſo bey ihnen um Dienſt anhalten, paciſciren, und ſich mit ihnen vergleichen, was ſie in der Pfarrnützung ſchwinden laſſen, und wie lange ſie dieſelbige beſitzen ſollen, darbey kein Gedeyhen noch Segen, darzu die Kirchen mehrmals der Urſachen mit untüchtigen Dienern verſehen, auch ſolcher Abzug wider GOtt und die Kayſerlichen beſchriebene Rechte, ſollen die Viſitatores beſonders darob und daran ſeyn, damit was einmal zur Pfarr und Gottesdienſt ergeben und verordnet, auch darbey bleibe, und ſolcher Geſtalt die Kirchendiener ihren gebührenden Unterhalt haben mögen, und ſo von jemand, wer der auch ſeyn möchte, heimlich oder öffentlich hierwider gehandelt, ſollen beyde Pfarrer und Collatores ernſtlich geſtraft werden.* Denique cum nec Dei dona, nec labores miniſterii nec familiæ numerus inter eccleſiæ miniſtros ſint æqualia, ideo non videtur commodum ſalaria exæquare, & quæ a piis majoribus determinate ad hanc parochiam legata ſunt, ad aliam parochiam, vel etiam alios uſus convertere.

§. CCCXXIX. Quæritur V.) *An nefas ſit eccleſiarum miniſtris in privata ἐξομολογήσει a confitentibus muneris loco aliquid accipere?* *5.) An in privata confeſſione aliquid accipiendum?* Valde hoc improbat Jodocus Naum, & alii ex Calvinianis, qui etiam ipſam privatam confeſſionem & abſolutionem hoc argumento ex eccleſia eliminandam cenſent. Sed abuſus ſeparandus eſt a vero & legitimo uſu. Non probanda eſt ſimonia pontificia, qua ſpiritualia beneficia corruptibili auro & argento venduntur, quam jampridem damnavit Petrus Act. VIII. 20. Nec probanda eſſet illorum φιλαργυρία, qui abſolutionem alicui impertire recuſarent, niſi numerata prius pecunia; removenda quoque ex animis ſimpliciorum eſſet perverſa illa opinio, ſi qua tamen inhæreret, quaſi peccatorum remiſſio interventu illius pecuniæ a paſtoribus ematur; interim ſimpliciter & abſolute improbari nequit, accipere in audienda privata confeſſione ab auditoribus, præſertim ditioribus aliquod honorarium. Cum enim quovis tempore licitum ſit illi, *qui catechizatur ſermone, communicare ei in omnibus bonis, qui ſe catechizat;* Gal. VI. 6. eccur eo tempore id prohibitum eſſe cenſendum? In vet. teſt. ex ſacrificiis quædam ad ſacerdotes redibant; nemo tamen illis ſimoniæ dicam propterea ſcripſit, vel ſcribere potuit. Abſit tamen omnis mali ſpecies, & ſi metuitur ſcandalum, moneantur auditores, ut alio potius tempore ſuam erga miniſterium beneficentiam & εὐεργεσίαν declarent. (*)

SECT.

(*) Quæritur VI.) *An decimae ex juſtitia debeantur miniſtris eccleſiae; an vero ſint dona gratuita, ſeu*

puræ

SECTIO II.

DE CONIVGIO MINISTRORVM ECCLESIAE.

Status controverſiae de cœlibatu ſacerdotum.

§. CCCXXX. Gravis adverſaria de hac quæſtione cum pontificiis nobis conſtituta eſt, illi quippe ad cœlibatus perpetui legem eos, qui in majoribus, quos ita vocant, ordinibus conſtituti ſunt, vel conſtitui volunt, adſtringunt; nos contra miniſtris eccleſiæ conjugii libertatem permittimus, ac jure divino illis permiſſam eſſe ſtatuimus. Antequam vero noſtræ ſententiæ argumenta proferantur, recte formandus erit quæſtionis ſtatus. Non hoc quæritur, an omnes, qui in miniſterio conſtituti ſunt, vel conſtitui expetunt, uxorati eſſe debeant? id enim nequaquam dicimus, ſed illis, qui peculiari continentiæ dono inſtructi ſunt, extra conjugium vivere facile concedimus: neve quis objiciat conſt. eccl. elect. Sax. in noſtris eccleſiis receptam, in qua art. gener. XVI. f. 337. requiritur, *ut eccleſiae miniſtri, ſi adhuc cœlibes ſint, conjugium ineant;* illud namque proponit regulam, a qua peculiariter illi, qui ſingulari continentiæ dono inſtructi caſte vivere & poſſunt & volunt, intelliguntur excepti. Hoc ergo in quæſtione eſt: an jure divino cœlibatus ſacris ordinibus eccleſiaſticis ſit adnexus, vel eccleſia cœlibatus jugum, tanquam neceſſarium miniſtris, imponere poſſit ac debeat? Vtrumque negamus, pontificii contra legem cœlibatus ſacrificulis imponunt, cujus originem quidam ad jus divinum, quidam ad eccleſiæ, hoc eſt, pontificis Romani conſtitutionem referunt. Argumenta ſententiæ noſtræ potiora hæc ſunt.

Pro conjugio miniſtrorum I.) ex ſcripturae dictis. 1.) ex 1. Tim. III. 1. Epiſcopum oportet eſſe unius uxoris maritum.

§. CCCXXXI. Primo Spiritus ſanctus per apoſtolum Paulum adcurate deſcribit virtutes, quas Deus in epiſcopo requirit, nuſpiam vero cœlibatus legem illis imponit, quin potius requirens, ut I.) *Epiſcopus ſit unius uxoris maritus*, 1. Tim. III. 2. Tit. I. 6. oſtendit, non eſſe repudiandum ab officio epiſcopali eum, qui in conjugio vivit,

purae eleemoſynae? Prius adſerit Bellarminus de cleric. c. 25. Zepperus lib. IV. explan. II. Moſaic. c. 10. Poſterius olim adſeruit Wicletus, hodie tuentur anabaptiſtæ & antitrinitarii. Nos mediæ inſiſtimus viæ, ſuſtentationem miniſtrorum ſtatuimus eſſe juris divini ac neceſſitatis; ſed modum & quantitatem ex pietate, caritate & commoditate metiendam dicimus. Notat Bellarminus d. l. *decimarum nomen hic ſumi ἐν πλάτει pro iis, quae debentur, vel juxta quantitatem lege divina determinatam, qua ſolvuntur integrae decimae, vel juxta quantitatem conſuetudine loci determinatam, qua ſolvitur minus quam decima, & tamen vocatur decima.* Argumenta Bellarmini hæc ſunt 1.) ex *jure naturae. Qui pro populo laborant, illis populus alimenta debet. Miniſtri verbi non minus populo laborant, quam reges & principes.* Reſp. non eſt quæſtio de *genere*, an verbi miniſtris debeantur ſtipendia, ſed de *ſpecie & quantitate.* 2.) Ex *jure divino*, tum ex *vet. teſt.* Lev. XXVIII. 30. Num. XVIII. 21. Mal. III. 10. *ubi Deus jubet Levitis dari decimas. Ergo easdem dari voluit miniſtris nov. teſt. quia fundamentum legis eſt morale, & quia juſtitia chriſtianorum plus debet abundare quam phariſaeorum & ſcribarum: tum ex nov. teſt.* Matth. XXII. 21. *reddite, quae ſunt Dei, Deo.* Matth. X. 10. *Dignus operarius.* 1. Cor. IX. 7. *Dominus ordinavit &c.* Reſp. 1.) Jus decimarum in vet. teſt. dandarum non fuit naturæ, ſeu morale, ſed cerimoniale, fundatum in diſtributione terræ Canaan inter duodecim tribus filiorum Iſrael, quæ omnes habebant ſuam peculiarem portionem, ſola levitica excepta, cujus portio erat Dominus: Num. XVIII. 20. Deut. XVIII. 2. id quod ipſe Bellarminus d. l. agnoſcit. Huic populo, quia ad cultum divinum ſerviebant Levitæ, jus naturæ quidem dictitat ipſis aliquid dandum, modum vero & quantitatem, de qua ſola hic quæſtio, definivit illa proportio diſtributionis terræ Canaan, cui par in nov. teſt. oſtendi nequit. 2.) Probatio addita genus duntaxat non *ſpeciem*, de qua unice quæritur, confirmat 3.) Matth. V. 20. non agit Chriſtus principaliter de juſtitia operum. 4.) Inverti poteſt hæc probatio: Si chriſtianorum liberalitas erga miniſtros abundare debet ſupra Judæorum erga Levitas, utique non tenentur præciſe decimas dare. 3.) Ex *jure eccleſiae, ſive deciſionibus conciliorum & decretis pontificum.* Reſp. decreta illa aut fuerunt particularia certarum regionum & nationum, aut hominum, quorum intereſt, nempe pontificum, eisque adhærentium. GERHARDVS.

vit, modo ſit *unius* tantum, & non plurium ſimul uxorum maritus. Argumentum poteſt eſſe tale: Si maritus unius uxoris in epiſcopum eligi poteſt; conſequens erit, conjugium non ita pugnare cum miniſterio eccleſiaſtico, ut in una eademque perſona conjungi nequeant. Sed verum prius, ut adparet ex textu apoſtolico. Cum enim dixiſſet v. 1. *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat,* mox ſubjungit v. 2. *Oportet autem epiſcopum eſſe irreprehenſibilem, unius uxoris maritum.* Ergo & poſterius. Item ſi virtutes, quas apoſtolus in epiſcopo requirit, etiam in illo locum habere poſſunt, qui eſt unius uxoris maritus; conſequens eſt, maritum & epiſcopum eſſe nequaquam invicem pugnare. Sed illud. Ergo & hoc. Excipit Bellarminus. 1.) *Falſiſſimum eſſe, quod inter dotes ac virtutes abſoluti epiſcopi ponatur conjugium, cum quotquot ſanctiſſimi epiſcopi fuerunt, omnes continentes fuerint, cumque idem apoſtolus* 1. Cor. VII. *hortetur ad continentiam, dicens bonum eſſe innuptis ac viduis, ut ſic permaneant.* Reſp. concluſio argumenti noſtri ſic habet, conjugium non ita pugnare cum miniſterio eccleſiaſtico, ut in una eademque perſona conjungi nequeant: item, eſſe maritum & epiſcopum nequaquam invicem pugnare, id quod ex hoc loco apoſtolico evidenter probatum dedimus. Clemens Alexand. lib. III. ſtrom. *Vnius uxoris virum utique admittit, ſive ſit presbyter, ſive diaconus, ſive laicus, utentem matrimonio citra reprehenſionem.* Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. *Non hoc veluti ſanciens dicit apoſtolus, quaſi non liceat absque uxore epiſcopum fieri, ſed ejus rei modum conſtituens. Judaeis quippe licitum erat etiam ſecundo matrimonio jungi, & duas ſimul κατὰ ταυτὸν habere uxores.* in Tit. I. homil. II. *Cujus rei gratia hujusmodi homines in medium adducit? Obſtruere prorſus intendit haereticorum ora, qui nuptias damnant, oſtendens eam rem culpa carere, imo ita eſſe pretioſam, ut cum ipſa etiam poſſit quiſpiam ad ſanctum epiſcopatus ſolium evehi.* Quod Bellarminus ſatis confidenter pronunciat, *quotquot ſanctiſſimi epiſcopi fuerint, eos omnes fuiſſe contine*[ntes,] id eſt, extra conjugium vixiſſe, de eo e[x] quentibus fieri poterit judicium. Nos i[n ſa]cerdotibus atque aliis dono continentiæ in[ſtru]ctis nequaquam improbamus cœlibatum, [ſed] pugnamus contra cœlibatus jugum omnib[us ſa]cerdotibus indiſcrete impoſitum. 2.) *Chr[yſo]ſtomum & alios patres docere, quod Paulus* [non] *tulerit legem, ut epiſcopi habeant uxores,* [ſed] *ſolum ut non habeant, vel non habuerint pl[us] quam unam.* Reſp. quorumdam recentio[rum] ſententia eſt, Paulum hoc loco tradere ge[nera]lem regulam, quod epiſcopi debeant in [ho]neſto conjugio vivere, a qua tamen regul[a ex]cipiantur, qui peculiari continentiæ don[o in]ſtructi extra conjugium vivere & volu[nt &] poſſunt, ſicut generalis regula eſt: *N[on] bonum hominem eſſe ſolum*, Gen. II. 18. [&] exceptio proponitur 1. Cor. VII. 8. *b[onum] eſt innuptis ac viduis, ſi ſic permanſe[rint],* nimirum, qui donum hoc proprium a De[o ha]bent, illis extra conjugium vivere bonu[m] propter *praeſentem neceſſitatem* v. 6. Hæ[c in]terpretatio nec abſurda eſt, nec analogi[æ] dei repugnans, unde ex parte probatur a C[he]nitio part. II. loc. cap. de caſtitate pag. *Apoſtolus* (inquit) *deſcribens idoneum & [ex]peditum epiſcopum, dicit*: ſit unius u[xoris] vir, *non quod illos excludat, qui ſe caſtra[rint] propter regnum cælorum, ſed quia donun[m cœ]libatus paucis datum eſt, & ſingulae ecc[leſiae] opus habent miniſtris, talem deſcripſit ſ[ancti]moniam epiſcopi, non quae conſiſtat in ſ[ingu]laribus donis, quae paucorum ſunt, ut mira[culo]rum, linguarum, vaticiniorum, cælibatus ſed quam Deus piis doctoribus omnibus lar[gitu]rum ſe promiſit.* Præferimus tamen alteram [quae] eſt Chryſoſtomi & aliorum ex veteribus, [quam] adprobat Lutherus in propoſitionibus de [...]nia, qua verba apoſtoli accipiuntur *negative* [non] *poſitive*, ita ut non teneatur epiſcopus h[abere] unam, ſed teneatur non habere plures fœ[minas] una cum uxore legitima, qua ratione τὸ o[...] non pertinet ad verbum *uxoris*, ſed ad [ver]bum *unius*, nec infert ſimplicem & abſol[utam] conjugii neceſſitatem, quaſi non poſſit eſſ[e]

ſc

ſcopus, qui non ſit maritus, ſed conjugii libertatem ad ejusdem tamen leges reſtrictam, ne ſcilicet epiſcopus, ſi in conjugio vivere velit, ſit πολύγαμος. Veritatem hujus interpretationis videtur agnoſcere ipſe Bellarminus, quando ſcribit, *requiri ab apoſtolo, ut epiſcopi non habeant, vel habuerint plures uxores, quam unam;* ſed latet in verbis ὕπηλόν τι duplici ratione, *primo* quod τὸ *non habere plures uxores*, eo modo intelligit, quaſi etiam ſucceſſive non liceat epiſcopo plures uxores ducere, cum apoſtolus excludat ſolum eos, qui κατὰ ταυτὸν uno eodemque tempore ſimul plures uxores habent: *deinde*, quod verbis quidem concedit, apoſtolum tuliſſe legem, ut epiſcopus non habeat plures uxores, quam unam, ſed revera hoc intelligit non de tempore eo, quo eſt epiſcopus, ita enim promte inferri poſſet, prohibet habere plures uxores, quam unam, ergo concedit habere unam; ſed de tempore ante ordinationem, unde etiam addit, *vel habuerint*, quæ verba juxta ſonum externum ſunt disjunctiva, ſed ex mente Bellarmini ſunt exegetica, hoc enim vult Bellarminus, quod apoſtolus legem tulerit, ne quis in epiſcopum eligatur, qui habuerit plures ſucceſſive uxores, quam unam, in quam claſſem etiam refert eum, qui duxit viduam, vel ab alio repudiatam, ut poſtea adparebit. Vrgemus autem contra Bellarminum verba textus apoſtolici: Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. non dicit, δεῖ ἐπίσκοπον γεγονέναι, ſicut quidam jam olim expuncto vocabulo εἶναι ſubſtituerunt præteritum illud γεγονέναι, ut probarent, ad epiſcopatum admitti eum, qui aliquando habuerit uxorem, non autem qui nunc habeat, teſte Euſebio lib. I. demonſtr. evangel. cap. 9. quorum ſententiam cupide amplectitur Bellarminus, ſed notanter dicit, δεῖ ἐπίσκοπον εἶναι γυναικὸς ἄνδρα. Ac quilibet cogitet, quam abſurdum foret, ſi de reliquis illis epiſcopi requiſitis, ad quæ verbum εἶναι æqualiter extenditur, dicatur, *oportet epiſcopum fuiſſe irreprehenſibilem, ſobrium, prudentem &c.* Quid? quod apoſtolus eodem loco, cum epiſcopi virtutes ac requiſita deſcripſiſſet, deſcribit etiam *quales debeant eſſe eorum uxores*? Ergo loquitur de illis, qui non habuerunt olim uxores, ſed qui jam habent. Viderunt hanc difficultatem pontificii, ideo triplici ratione illi occurrere voluerunt. *Primo* papa Calixtus tom. I. concil epiſt. II. *per uxorem* intelligit, *eccleſiam, ut epiſcopo prohibitum intelligatur, ne plures, quam unam, regat eccleſias,* ſed apoſtolus notanter loquitur de tali uxore, ex qua liberos ſuſceperit epiſcopus, quos ipſos quales eſſe oporteat, ibidem addit, unde Salmeron in comment. hoc loco ſcribit, *ſenſum hunc eſſe quidem myſticum, ſed minime ſolidum, nec ad mentem apoſtoli. Secundo* quidam reſpondent, hoc διάταγμα *apoſtoli eſſe temporarium, ac valuiſſe in primitiva duntaxat eccleſia, cum propter paucitatem eorum, qui ad epiſcopatum idonei, etiam conjugati erant eligendi, noſtrorum vero temporum rationem eſſe diverſam.* Atqui ſi in primis eccleſiæ temporibus, quæ ab Egeſippo apud Euſebium lib. IV. hiſtor. eccl. cap. 21. *virginitati* ejusdem conferuntur, honeſtum conjugium non pugnavit cum miniſterio, quo minus in una eademque perſona ſociari potuerint, utique etiamnum non pugnabunt inter ſe invicem. *Denique* Bellarminus reſpondet, *Paulum, quando dicit, mulieres ſimiliter pudicas, vel loqui de mulieribus generatim, vel de diaconiſſis, quae viduae erant, vel ſi loquatur de uxoribus epiſcoporum & diaconorum, loqui de uxoribus, quas acceperant ante ordinationem, non quas poſtea accepturi eſſent.* Atqui priores duæ explicationes cum ſerie textus non congruunt, ac ſecum quodammodo pugnant. Si enim de mulieribus in genere apoſtolus agit; non poteſt dici, quod de diaconiſſis viduis tantum agat. In poſteriore acceptamus, quod conceditur, loqui apoſtolum de uxoribus epiſcoporum & diaconorum, quas ante ordinationem acceperant, & ex eo inferimus: Si licuit in primitiva eccleſia, in epiſcopos & diaconos eligere eos, qui uxores ceperant, utique adhuc hodie licebit conjugatos in miniſterium adſciſcere. Oppoſitio illa Bellarminiana, inter uxores, quas ante ordinationem acceperunt epiſcopi, & quas poſtea accipiunt, eſt illegitima. Si enim epiſcopo

ſalvo epiſcopali officio licet eſſe maritum, perinde eſt, quo tempore maritus eſſe incipiat, quemadmodum, ſi licet chriſtiano gerere magiſtratum, perinde eſt, ſive ante ſuſceptum magiſtratum fuerit chriſtianus, ſive chriſtianus eſſe incipiat in ipſo magiſtratu, ac ſi licet epiſcopo ſimul adminiſtrare regimen politicum, perinde eſt, ſive ante epiſcopatum ſuſceptum illud geſſerit, ſive poſt epiſcopatum ſuſceptum gerere incipiat.

2.) *Ex. Hebr. XIII. 4. Honorabile matrimonium in omnibus.*

§. CCCXXXII. II.) Hebr. XIII. 4. *Honorabile* dicitur *matrimonium in omnibus & torus immaculatus, ſcortatores autem & adulteros judicabit Dominus*, ex quo loco tale ducimus argumentum: Quidquid in omnibus honorabile, illud non eſt certo hominum generi ad id idoneo, idemque legitime expetenti prohibendum. Conjugium in omnibus eſt honorabile. Ergo non eſt certo hominum generi ad id idoneo, idemque legitime expetenti prohibendum. Vlterius: Quod coram Deo eſt immaculatum, ab eo non poſſunt nec debent ſacerdotes tanquam ab immundo prohiberi. Sed torus conjugalis coram Deo eſt immaculatus. Ergo ſacerdotes nec debent nec poſſunt ab eo tanquam immundo prohiberi, quod pontifices Siricium & Innocentium feciſſe, adparebit inferius. Denique qui periculo ſcortationis ſunt ſubjecti, ac deprehendunt, ſe non inſtructos eſſe dono continentiæ, nec caſte extra conjugium vivere poſſe, illis matrimonium, utpote remedium divinitus inſtitutum, concedendum eſt, ut colligitur ex oppoſitione textus, & ex 1. Cor VII. 2. Sed plurimi ſacerdotes periculo ſcortationis ſunt ſubjecti, ac deprehendunt, ſe non inſtructos eſſe dono continentiæ, nec caſte extra conjugium vivere poſſe. Ergo illis matrimonium, utpote remedium divinitus conſtitutum, concedendum eſt. Excipit Bellarminus. 1.) *Si conjugia omnium ſunt honorabilia, etiam conjugia conſanguineorum in primo & ſecundo gradu erunt honorabilia, & conjugia adoleſcentium injuſſu parentum contracta.* Reſp. ibi vero eſt diſpar ratio, propter intercedentem divinam prohibitionem, quæ ex Lev. XVIII. & ex quarto decalogi præcepto eſt manifeſta, ac proinde talium conjugia oſtendit eſſe illegitima; ſed in propoſita quæſtione illud ἀθέμιϛον oſtendi nequit, proinde argumentum noſtrum plenum & integrum ſic habet: Quod certo hominum generi ad illud idoneo & legitime illud expetenti conjugium non ſit prohibendum. Oſtendat vero Bellarminus in conjugio ſacerdotum divinam prohibitionem, quod facere nunquam poterit. 2.) *Tribus modis illud ἐν πᾶσι exponi poſſe*, primo *ut in omnibus idem ſit, quod omni ex parte, id eſt, conjugium honorabile eſt in omnibus, quae conjugii ſunt, ſive ſacramentum, ſive fidem, ſive prolem conſideres, ita Oecumenius in hunc locum:* ſecundo *ut in omnibus ſignificet apud omnes, id eſt, nemo debet conjugium reprehendere, etiamſi virginitatem profiteatur, ita videtur accepiſſe Fulgentius libr. de fide ad Petrum cap. 3.* denique *in omnibus, id eſt, in omnibus legitime conjunctis, quicunque illi ſint, ſive ſenes, ſive juvenes, ſive nobiles, ſive obſcuri, ita Theophylactus hoc loco.* Reſp. priores duæ interpretationes veræ quidem ſunt, ſed tamen non plenæ, nec ſatisfaciunt textui apoſtolico, ex quo manifeſte adparet, τὸ ἐν πᾶσι referri non ſolum ad rem, ſed etiam ad perſonas. Opponit enim apoſtolus eos, qui caſtas nuptias ſectantur, & ſcortatores, in quos eo gravius Deum animadverſurum teſtatur, quia adverſus carnis concupiſcentiam remedium illis inſtituit, ſanctum ſcilicet conjugium, quod in omnibus honorabile, cujuscunque ſint conditionis. Proferimus interpretationis hujus teſtem Paphnutium martyrem, qui in ſynodo Nicæna hoc dictum protulit adverſus eos, qui clericis conjugatis neceſſitatem ab uxorum conſuetudine abſtinendi imponere voluerunt, teſte Socrate libr. I. hiſtor. eccleſ. cap. 8. & Sozomeno libr. I. hiſtor. cap. 22. Nicephoro libr. VIII. cap. 19. Gelaſio Cyciseno in actis ſyn. Nicephorus cap. 33. *nolite, dicebat, grave jugum cervicibus illorum imponere, qui ſacris ſunt initiati. Honorabile enim conjugium in omnibus ac torus*

rus immaculatus. Hanc Paphnutii ſententiam tota ſynodus adprobavit, & continentiam ab uxore in arbitrio cujusque reliquit. Sic & patres ſextæ ſynodi univerſalis in Trullo illud ipſum dictum ad perſonas eccleſiaſticas adplicarunt, hiſce verbis can. XIII. prolatis: *Si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus, vel diaconus, vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum adſumi nequaquam prohibeatur, ſi cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo poſtuletur, ut profiteatur, ſe a legitima cum uxore conſuetudine abſtenturum, ne ex eo a Deo conſtitutas & ſua praeſentia benedictas nuptias injuria adficere cogamur, evangelica voce exclamante:* Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet, *& apoſtolo docente*: Honorabile matrimonium in omnibus. Hieronymus ad Oceanum epiſt. LIII. in cauſa Carterii epiſcopi conjugati: *Ille in uxore optavit liberos, tu in meretrice ſobolem perdidiſti, illi ſcribitur*: Honorabiles nuptiæ & cubile immaculatum: *tibi legitur:* Scortatores & adulteros judicabit Deus. Chryſoſtomus hom. XXXIII. in epiſt. Hebr. *ἴδωμεν ὡς τίμιος ὁ γάμος πᾶσι*, ubi *ἐν πᾶσι* explicat per *πᾶσι*. Haymo in hunc locum: *Immaculatus lectus, immaculati & illi inde ſurgentes, id eſt, maculam peccati non inde trahentes.* Cajetanus hoc loco: *In omnibus & non in aliquibus ſic, in aliquibus non.* Acceptamus ergo ultimam expoſitionem: Honorabile conjugium in omnibus legitime conjunctis, quicunque illi ſint, ac concludimus; ergo etiam in ſacerdotibus, illos enim lege aliqua divina a conjugio prohiberi nondum eſt evictum. Neque obtendi poteſt prohibitio pontificia, cum non ea, quam pontifex, ſed quam Deus adprobat, conjunctio ſit legitima. Cogitet autem Bellarminus, quomodo cum veriſſimis illis pronunciatis, quod conjugium in omnibus ſuis partibus ſit honorabile, ac quod nemo debeat conjugium reprehendere, conciliare velit non ſolum Innocentii & Siricii conſtitutiones, in quibus ad conjugium ſacerdotum adcommodantur illa verba apoſtoli: *Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt;* ſed etiam ſua ipſius verba cap. præced. temere prolata: *In actu conjugii negari non poteſt, quin admixta ſit quædam impuritas & pollutio, non quae peccatum ſit, quae ex peccato tamen nata. Sanctorum etiam matrimonium ſine pollutione quadam & turpitudine non exerceri docet rebellio membrorum. Actus conjugii hebetat aciem mentis, & deprimit ad inferiora, & animam ipſam quodammodo carnalem facit, unde etiam conjugium orationem impedit.*

3.) *Ex 1. Cor. IX. 5. Numquid non habemus poteſtatem circumducendi mulierem?*

§. CCCXXXIII. III.) 1. Cor. IX. 5. *Numquid non ego & Barnabas habemus poteſtatem ſororem mulierem circumducendi, ſicut & reliqui apoſtoli, & fratres Domini & Cephas?* (*) ex quo loco ſic concludimus: Quod Paulo apoſtolo licitum fuit, illud miniſtris eccleſiæ non eſt lege quadam interdictum, vel interdicendum. Sed Paulo licitum fuit ſororem mulierem circumducere, id eſt, matrimonium contrahere. Ergo. Item: In quocunque vitæ ſtatu vixerunt apoſtoli, in eo bona conſcientia vivere poſſunt eccleſiæ miniſtri. Sed apoſtoli vixerunt in conjugio. Ergo. Excipit Bellarminus 1.) *non eſſe certum, quinam ex apoſtolis uxores habuerint, & qui non habuerint, cum varient hac de re veterum ſententiae; illud vero certum eſſe, eos ex apoſtolis, qui uxorem habuerunt, poſtquam vocati a Chriſto fuerunt, officio conjugali renunciaſſe, ut colligitur ex eo, quod Matth. XIX. dicunt:* Ecce omnia reliquimus; *ubi Chriſtus ſubjungit:* Omnis, qui reliquerit patrem, aut matrem, aut uxorem. *Reſp.* ſufficit nobis aliquos apoſtolos fuiſſe conjugatos, (**) quod ex hoc loco apoſtolico & Matth. VIII, 14. Marc. I. 30. Luc.

(*) Huncce locum peculiari diſſertatione dilucidavit b. cancell. PFAFFIVS, quæ Tubingæ MDCCLI. prodiit, ſub titulo: de *circumductione ſororum mulierum apoſtolica.*

(**) De apoſtolis, quinam cælibes, quinam mariti fuerint, copioſe egit ESPENCAEVS *de continentia libr. I. cap. VIII. oper. fol.* 681. Add. Jo. ANDR. SCHMIDIVS *de apoſtolis uxoratis.*

IV. 38, manifeſtum. Act. XXI. 9. Ignatius in epiſt. ad Philadelph. (*) *Excepto Johanne omnes apoſtolos, ut & Paulum conjugatos fuiſſe* adſerit. Clemens Alexandr. libr. III. ſtrom. pag. 201. *aliquos apoſtolos in conjugio vixiſſe* teſtatur. *An reprobant etiam apoſtolos* (inquit)? *Petrus enim & Philippus filios procrearunt, Philippus etiam filias viris nuptum tradidit, Paulus uxorem ſuam vocat σύζυγον, de qua inquit: Habemus poteſtatem circumducendi.* Euſebius libr. hiſtor. eccleſ. cap. 27. *Clemens propter eos, qui nuptias reprobabant, eos ex apoſtolis, qui in conjugiis fuiſſe probabantur, recenſet, dicens: An & apoſtolos reprobant &c.* Ambroſius in 2. Cor. XI. *Omnes apoſtoli, exceptis Johanne & Paulo, uxores habuerunt.* Quamvis igitur exacte ſciri nequeat, quinam præter Petrum ex apoſtolis fuerint conjugati, tamen argumento noſtro, quod præſupponit, aliquos apoſtolos fuiſſe conjugatos, nihil decedit. Deſertio illa conjugum, quam Bellarminus apoſtolis tribuit, pugnaret cum primæva lege conjugii: *Relinquet homo patrem ac matrem, & adhaerebit uxori ſuae, quos ergo Deus conjunxit, homo non ſepa*[…] pugnaret cum regula apoſtolica: 1. Cor. […] 10. *Vxor a viro non diſcedat.* v. 11. *uxorem non dimittat.* Nec uſpiam τὸ r[…] *quere uxorem* pro reſignatione officii conj[…] lis uſurpatum eſſe, monſtrari poteſt. Quo[…] do apoſtoli reliquerint omnia, colligitu[…] eo, quod Matthæus relictis omnibus Chri[…] ſecutus, tamen poſtea eum ad convivium ſuas ædes vocat, Matth. IX. 10. & quod [...]trus ac reliqui apoſtoli poſt Chriſti reſurre[…] nem utuntur ſuis retibus, & piſcationi ope[…] dant. Joh. XXI. 3. Sic ergo omnia reli[…] runt, ut tamen bona ſua non penitus abj[…] rint, nec eorum proprietate & poſſeſſion[…] omnino abdicarint, ſed ut animam ave[…] rent ab omnibus negotiis, facultatibus & [...]ſeſſionibus, quæ in vocatione ipſis impedin[…] to eſſe poterant; tandem vero cum pecu[…] mandato poſt Chriſti adſcenſionem in omn[…] terram illis exeundum erat, omnia in c[…] mune contulerunt. Quod uxores apoſtolo[…] adtinet, illæ non fuerunt in numero eor[…] quæ relinquuntur cauſa nominis Chriſti, […]

ſ[…]

(*) Hoc IGNATII teſtimonium ex ejusdem *epiſtola ad Philadelphenos* §. IV. deſumtum, quod heic adducit GERHARDVS, varia ratione ſollicitant critici. Sunt qui contendunt, omnes, quæ ſub viri hujus apoſtolici nomine circumferuntur, epiſtolas ſpurias eſſe atque IGNATIO Antiocheno ſuppoſitas. Ita poſt SALMASIVM, ALBERTINVM, BLONDELLVM aliosque Jo. DALLAEVS ſtatuit, in rec. libr. *de ſcriptis Ignatii*, cui ex recentioribus b. HEVMANNVS, ex Romanenſium vero coetu celeb. abbas DE LONGVERVE ſunt ſuffragati. Non deſunt tamen ex altera parte viri graviſſimi, qui illas ſaltim IGNATII epiſtolas, quas ISAACVS VOSSIVS e codice Mediçæo edidit, genuinas eſſe arbitrantur, veluti ex Anglis VSSERIVS, PEARSONIVS, BVLLVS, GROTIVS alii, & ex eccleſiæ Romanæ adſeclis maxime PETAVIVS, TILLEMONTIVS, NATALIS ALEXANDER, NICOL. LE NOVRRY aliique quam plurimi. Duplex proinde hodie habetur epiſtolarum IGNATII editio, una brevior ab Is. VOSSIO edita, quam, ut modo vidimus, plerique eruditorum pro genuina agnoſcunt; altera vero luculentior, quæ interpolata ac vitiata creditur. Jam vero locus iſte IGNATII, ad quem provocat GERHARDVS, exſtat quidem in epiſtola *ad Philadelphenos*, ſed non vera ac genuina, quam exhibet VOSSIVS, verum interpolata illa ac prolixiore, ubi vero variant codices hodie adhuc exſtantes, maxime latini. Sunt enim ex [...]ſis, qui PAVLI nomen exhibent; ſunt vero & [...] in quibus illud vel plane non exſtat, vel abr[…] eſt. Vid. VSSERIVM *de epiſtolis Ignatii* [...] *XVII.* & Io. ANDR SCHMIDIVM in diſſertatione [...] adlegata *de apoſtolis uxoratis*, in *Paulo*, §[…] *p. 93. ſeqq.* qui & *loc. cit. p. 81. ſeqq.* in eorum [...]ſcendit ſententiam, qui Paulum apoſtolum non [...]ratum, ſed coelibem potius per totam vitam f[…] multis argumentis comprobare adnititur. Pro[…] inprimis ad locum *1. Cor. VII. 7.* ubi ipſemet [...]tium apoſtolus de dono continentiæ, quod ſe[…] ſervaverit, ſequentem in modum ſcribit Θέλω [...] *τας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτὸν: vellem o*[…] *homines eſſe ſicut & ego*: & in commate ſtati[…] quente: *λέγω τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, κ*[…] *αὐτοῖς ἐστιν ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ: dico innupti*[…] *viduis, bonum ipſis eſt, ſi permanſerint ſicu*[…] *ego.* Nec tamen defuerunt alii, qui Paulum [...]ratum ſtatuerunt, veluti cardinalis CAIETA[…] AMBROSIVS CATHARINVS, ERASMVS Roteroda[…] ſis, FABER Stapulenſis, aliique eccleſiæ Roman[…] ctores, quibus ex noſtris theologis, b. LVTHE[…] BRENTIVS, FLACIVS, OEDERVS, alii, ex refor[…] ZWINGLIVS, BVLLINGERVS, MVSCVLVS, H[…] NIANVS, alii, ex Anglis VSSERIVS, JAMES[…] GRABIVS addi merentur.

ab eo avocant, proinde etiam non fue- ipſis ſeparatæ, ſed itineris comites, oc ipſo loco apoſtolico colligitur, ac o referunt hiſtoriæ, quod uxori ad ſup- raptæ præſto fuerit, ipſique adclama- *memento Domini*! Clemens libr. VII. . p. 340. Euſebius libr. III. hiſtor. cap. ephorus libr. II. hiſtor. cap. 44. & ex ronius in annal. tom. I. adnotat. 69. o. Sicut piæ matriarchæ dominos ſuos ium ſunt ſecutæ: Gen. XI. 31. XII. 5. XXVI. 7. XXXI. 17. ita idem ab apo- m uxoribus factum fuiſſe veriſimile eſt. erbis Petri: *Ecce nos relinquimus omnia*, apud Matthæum XIX. 29. ſubjungit, *qui reliquerit uxorem;* ex eo non po- ligi, apoſtolos ab uxoribus ſe plane ſe- , ſed tranſit Chriſtus ab hypotheſi ad & conſolationem illis proponit, qui lentam tyrannorum perſecutionem non ſolum, ſed etiam ab uxore & liberis itur, a quibus voluntario auſu ſe alias berent ſeparare. Janſenius in comment. vangel. cap. 100. *Quamvis Petrus lo- uerit de dimiſſione omnium propter de- perfectioris vitae; Dominus tamen doctrinam extendit non tantum ad eos, inſtar apoſtolorum ſua, vel ſuos relin- ropter perfectionem adſequendam, ſed ad eos, qui relinquunt propter conſer- n vitam ſpiritualem & gratiam Chriſti, conſervare non poſſent, niſi ſuorum de- ne &c. Quemadmodum enim dixit Do-* : qui perdiderit animam ſuam, inve- m; *non hoc dixit, ut nos ipſos interi- , ſed ut ipſi etiam animae noſtrae fidem, n illum eſt, & amorem praeponamus: nunc dicens*: qui reliquerit uxorem, *e dixit, ut nuptias penitus dividat, ſed quoque conjugi praeponamus & ipſum, ngelium, & regnum Dei.* Hæc Janſe- Sed quidquid ſit de apoſtolorum uxo- urgemus hoc, quod Paulus expreſſe t, *ſe habere poteſtatem circumducendi n*; ergo cœlibatus non eſt neceſſario m vinculo miniſterio eccleſiaſtico con- junctus. 2.) Igitur excipit Bellarminus, *apo- ſtolum non loqui de uxoribus, ſed de piis fæ- minis, quae ſequebantur apoſtolos, & eis mi- niſtrabant, ſicut etiam Dominum ſequeban- tur*, Luc. VIII. quod confirmat ex teſtimonio quorundam veterum, & ex proprietate lin- guæ græcæ, dici enim ſine articulo ἀδελφὴν γυναῖκα, non τὴν ἀδελφὴν, ut certa quædam mulier intelligatur. *Reſp.* Clemens Alexandr. & ex eo Euſebius libr. III. hiſtor. eccleſ. cap. 27. de uxoribus hunc locum accipiunt, quos ſequitur Leo IX. contra epiſtolam Nicetæ c. Omnino diſt. 31. Bellarminus regerit, *Clemen- tem ſtatuere, quod conjugale officium inter apo- ſtolos & ipſorum uxores ceſſaverit*; ſed Cle- mens diſerte illud non adſerit, verba ſic ha- bent: p. 192. edit. comment. ὀυχ ὡς γαμετὰς, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῆγον τὰς γυναῖκας συν- διακόνους ἐσομένας πρὸς τὰς οἰκουροὺς γυναῖκας, δι' ὧν καὶ τὴν γυναικωνῖτιν ἀδιαβλήτως παρεισε- δύετο ἡ τοῦ κυρίου διδασκαλία, dicit eas magis in propagando evangelio ſororum, quam in privato uſu uxorum officium impleviſſe, utpo- te per quas etiam in gynæcea citra calumniam doctrina Domini inſinuabatur. Sed demus ex hypotheſi, apoſtolos poſtea ab uſu conjugali abſtinuiſſe, id quod nos in medio relinqui- mus; tamen ex peculiari illo continentiæ conjugalis in apoſtolis exemplo, (ſi vel maxime evictum eſſet) tam non poſſet generalis regu- la inferri, quod omnibus eccleſiæ miniſtris a conjugii uſu penitus abſtinendum ſit, quam ex Joſephi & Mariæ exemplo. Apoſtolus eas non ſolum *ſorores*, ſed etiam *uxores* vocat, revera igitur uxores erant, ac maritalem poteſtatem in eas habebant. Probatur autem hæc interpre- tatio noſtra *primum* ex *phraſi*; in ſingulari vocat γυναῖκα, non plures mulieres, quarum ſumtibus potuiſſet ſuſtentari; adpellat ἀδελφὴν, (ſicut etiam Tob. VIII. 9. Tobias ſuam con- jugem vocat,) quia loquitur de *conjuge fideli*; ac quamvis non addat articulum τὴν, ſufficit tamen, quod in ſingulari loquatur, nec opus fuiſſet ἐξηγήσεως cauſa addere γυναῖκα, ſi de quavis in Chriſto ſorore loqueretur, ac in ge- nere quamvis *fæminam chriſtianam* voluiſſet in- telle-

tellectam, niſi quis abſurde ſtatuere velit, etiam viros poſſe eſſe ſorores. Vrgemus etiam verbum περιάγειν, quod indicat jus mariti, quem uxor tenetur ſequi, itemque individuam illam vitæ viæque ſocietatem ex conjugii jure dependentem. *Secundo* ex *ſcopo* Apoſtoli. Demonſtrare conatur apoſtolus, ſe habuiſſe poteſtatem gravandi eccleſiam Corinthiacam ſumtibus pro ſui ac familiæ ſuſtentatione neceſſariis ab ea recipiendis, qua tamen poteſtate apud Corinthios ſe non fuiſſe uſum adſerit. Atqui non gravata, ſed potius ſublevata fuiſſet eccleſia Corinthiaca, ſi hujusmodi mulieres apoſtolus ſecum circumduxiſſet: proinde etiam exemplum mulierum, quæ Chriſtum ſequebantur, & ſuppeditabant ipſi τὰ βιωτικὰ, eſt ab hoc loco alienum, illis enim eccleſia minime onerabatur, ſed potius ſublevabatur. *Tertio* ex *re ipſa*. Quam enim quæſo habuiſſet ſpeciem, ſi Petrus propriam ſuam conjugem relinquere, & interim opulentiores aliquas mulieres per varios populos in longinquis peregrinationibus ſecum circumducere voluiſſet? Regerit Bellarminus 1.) *ſic vocari ſorores mulieres*, ſicut Act. I. 16. dicuntur *viri fratres*; ſed hanc explicationem non permittunt ſcopus textus, & circumſtantiæ reliquæ, nec mutatus verborum ordo, non enim dixit apoſtolus *mulierem ſororem*, ſed *ſororem mulierem*. Idiotiſmus linguæ permittit, ut dicatur, *viri fratres*, nequaquam vero, ut inverſo ordine de fœminis dicatur, *ſorores mulieres*. 2) *Poteſtatem, de qua apoſtolus loquitur, non fuiſſe in mulieres, ſed in actionem eas circumducendi, ſi ſequi vellent, vel ſi in mulieres erat poteſtas, dicam, apoſtolos habuiſſe auctoritatem in eas mulieres, non virorum in uxores, ſed doctorum in diſcipulas.* Reſp. ſi in actionem circumducendi illam ſororem mulierem poteſtatem habuit apoſtolus, utique etiam in ipſam perſonam reſpectu illius actionis, quia ſine jure in perſonam non poteſt habere locum jus in perſonæ actionem. Præterea ſi in actionem circumducendi eam poteſtatem habuerunt apoſtoli, utique etiam erant apoſtolorum uxores, quia extra conjugii vinculum nullus vir in fœminam habet illam circumducendi poteſtatem? Quod de auctoritate apoſtolorum in ſorores mulieres tanquam doctorum in diſcipulas additur, a textu eſt alienum; agitur enim de poteſtate cum reliquis apoſtolis uxoratis communi, ac diſerta fit mentio Petri, quem conſtat & uxorem habuiſſe, & eandem in prædicatione evangelii ſecum circumduxiſſe. Repetimus igitur noſtram ἔνςασιν, parum honorifice fuiſſet apoſtolis conjugatis, ac propagationi evangelii aliquid labis adſperſiſſet, ſi proprias uxores deſeruiſſent, & fœminas alias tanquam diſcipulas ſecum circumduxiſſent. 3.) *Illas mulieres vel fuiſſe pauperes, & non miniſtraſſe pecuniam, ſed obſequium tantum, accipientes pecunias a populis, quibus apoſtoli praedicabant, vel fuiſſe divites, & aluiſſe apoſtolos; ſed non ſemper fuiſſe cum apoſtolis, ideoque apoſtolos aliquando fuiſſe nutritos a mulieribus, aliquando a populis.* Reſp. fingere hoc eſt, & pingere, non diſputare. Quam habuiſſet facti ſpeciem, ſi apoſtoli deſertis uxoribus propriis alias & quidem pauperes ad obſequia ſibi præſtanda adſciviſſent? De divitibus autem cogitare, ſcopus & circumſtantiæ textus non permittunt, circumductio enim divitum mulierum eccleſias non oneraſſet, ſed potius ſublevaſſet. Cæterum cum de hoc loco apoſtolico pulcre diſſerat Dudithius in demonſtr. pro conjugio clericorum p. 56. verba ejus huc referemus: *Quid aliud* (inquit) *per ſororem mulierem intelligi poteſt? An alia quaevis fœmina? cur ergo addidit vocem mulierem? Nugatio enim eſſet, & ad excludendum virum ſatis erat ſororem nominaſſe. Graecus contextus habet ἀδελφὴν γυναῖκα. Primum illud idem valere ſatis adparet, quod ſi πιςὴν dixiſſet, id eſt, fidelem ſeu chriſtianam, ita enim fratres & ſorores apoſtoli & tota illa antiquitas vocare ſolebat eos, qui eundem Deum Patrem colerent, inque ejus filium Jeſum Chriſtum crederent, quare novum videri non debet neque inuſitatum, quod uxorem ſororis quoque vocabulo cohoneſtarit. Jam illud alterum omnino uxorem ſignificare, certum eſt, γυνὴ enim eam vim habet, ut & mulierem ſimpliciter &*

uxorem

uxorem plerumque denotet, quod ne apud Latinos quidem auctores infrequens eſt, ut mulieris nomine uxor ſignificetur &c. Supra cap. 7. cum de uxoribus apoſtolus loquitur, non alio, quam hoc quoque loco, nimirum γυναικὸς *vocabulo utitur & 1. Tim. III. epiſcopum vult eſſe* μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, *& proxime ſuperiore capite, cum inquit:* & Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in prævaricatione fuit. ἡ δὲ γυνὴ *inquit, eam autem mulierem quis neget Adami uxorem fuiſſe? Ita ad Tit. I. cum presbyteros ordinari praecepit,* ſi quis ſine crimine eſt, unius uxoris vir, *inquit,* μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ. *Interpres eo loco, ut ſupra quoque 1. Cor VII. & alibi acutius vidit; nam quemadmodum & hic facto opus fuerat, ibi* γυναικὸς *uxoris vertit. Adde, quod niſi illae uxores fuiſſent, ſuſpicio oriri potuit, ſcorta ab apoſtolis circumduci, quod ſummo ſtudio illos caviſſe veriſimile eſt, ne per ipſorum latus evangelii, quod docebant, auctoritas conviciis & criminationibus vulneraretur. Decebat autem apoſtolorum domum & familiam atque univerſam ſocietatem non crimine ſolum, verum etiam omni criminis ſuſpicione vacare &c.* Quæ de loco Phil. IV. 3. *Rogo te, germane compar,* Bellarminus diſputat, facilem habet explicationem, concedimus enim non poſſe ex illo loco firmiter concludi, apoſtolum Paulum in conjugio vixiſſe.

II.) Ex rationum momentis.
1.) Ex conjugii libertate.

§. CCCXXXIV. Scripturæ dictis perſpicuis addimus haſce rationes: I.) Quod Deus omni hominum generi reliquit liberum, illud non eſt eccleſiæ miniſtris prohibendum. Sed conjugium Deus omni hominum generi reliquit liberum: 1. Cor. VII. 25. *De virginibus praeceptum Domini non habeo.* v. 28. *Si acceperis uxorem, non peccaſti, & ſi nupſerit virgo, non peccat.* v. 36. *Si quis indecorum exiſtimat ſuper virgine ſua, ſi ſit* ὑπέρακμος, *& ita oportet fieri, quod vult, faciat, non peccat;* nubant ſcilicet tales virgines. Ergo conjugium non eſt eccleſiæ miniſtris prohibendum; huc pertinet, quod 1. Tim. IV. 3. *prohibitio matrimonii inter doctrinas daemoniorum* refertur. Excipit Bellarminus: 1.) *eccleſiam* (Romanam) *non prohibere matrimonium, aut cogere ullum ad cælibatum abſolute ſuſcipiendum, ſed ſolum requirere eam conditionem in iis, qui initiari volunt ſacris myſteriis, quam conditionem, ſi quis nolit accipere, poteſt non accipere, ſed non initiabitur, quemadmodum non cenſetur eccleſia prohibere judicia forenſia, nec officium tortoris, etiamſi nolit talia ab eccleſiaſticis fieri.* Reſp. eccleſia Romana non habet poteſtatem prohibendi conjugium illis, quibus ex Dei ordinatione illud eſt liberum, quia eccleſiæ poteſtas non debet eſſe major, quam apoſtolica. Sed apoſtolus non arrogavit ſibi poteſtatem iniiciendi *laqueum* conſcientiis per legem cœlibatus 1. Cor. VII. 35. Nec per illam prohibitionem donum continentiæ datur illis, quibus conjugio interdicitur, ſed illud totum ex Dei arbitrio dependet; jam vero qui continentiæ dono inſtructi non ſunt, illis conjugium non ſolum eſt liberum, ſed etiam neceſſarium, ex quo colligitur, legem cœlibatus vere θεομαχεῖν, dum illud, quod Deus ut liberum omnibus, ut neceſſarium illis, qui uruntur, propoſuit, certo hominum generi ab uſtionibus haudquaquam libero penitus interdicit. Magna igitur diverſitas eſt in adlatis exemplis. Judicia forenſia tractare, officium tortoris adminiſtrare pendet ex voluntate humana, ſed extra conjugium caſte vivere non ex arbitrio humano, verum ex peculiari ſolius Dei dono dependet. Refero huc locum ex libro Juſti Jonæ, quem Lutherus magnopere commendat, in quo defendit conjugium ſacerdotum adverſus Fabrum: *Ex Gen. I.* (inquit) *conſtat, hominem non ſolum maſculum creatum, ſed & fæminam. Praeterea cum creaſſet Deus maſculum & fæminam, benedixit eis inquiens:* Creſcite & multiplicamini. *Ex illo igitur clarum eſt, maſculum & fæminam ſic creatos, ut conjungantur, creſcant & multiplicentur. Atque haec verba Dei tam potentia & efficacia ſunt, ut nulla creatura neque in terra, neque in cælo, aliam hanc naturam facere poſſit, proinde cum hae duae naturae ſic a Deo creatae ſint ac factae, ut conjungantur, ſi ſis maſculus, nihilo magis in tua poteſtate ſitum eſt, ut careas muliere, quam illud eſt, ut non ſis, quod creatus*

tus es, nempe maſculus. E diverſo, ſi ſis mulier, nihilo magis in tua poteſtate ſitum eſt, ut careas viro, quam hoc eſt, ut non ſis mulier. Illum ergo genialem impetum & naturae inſculptum adfectum, quo mulier concupiſcit maſculum, & maſculus fœminam, non eſt noſtrarum virium ſumere, aut ponere, ſed ſic a Deo creati, ſic ficti, ſic conditi ſumus. Haud aliter ergo atque ignis non poteſt non clarere, aqua non poteſt non madere, quod utrumque ſic ſit creatum: ſic mulier non poteſt non concupiſcere maſculum, contra maſculus non poteſt non adſpici erga fœminam. Nam hoc verbum: Creſcite & multiplicamini; *non eſt lex, nec praeceptum, ſed vivum & efficax Dei verbum, imo opus Dei, quod non deſinit in natura agere & operari. Hoc opus Dei impedire, aut remorari, nihilo magis in nobis ſitum eſt, quam hoc eſt, ut nosmet ipſos alios homines, aut angelos faciamus. Perinde igitur, atque ex meis viribus non eſt, ſed mera creatio & natura, quod ſum maſculus, & hujus vel illius ſexus membra habeam: ſic non ex me eſt, ſed plane innatum & inſculptum quiddam eſt haec propagatio, ſeu propenſio & ardor ad propagandum. Et haud aliter, atque ſic creata natura eſt, ut non poſſit carere cibo, aut potu, aut aliis neceſſariis rebus, ita & creata eſt, ut non poſſit non aeſtuare & deſiderio & ardore ſe propagandi.* (*) *Non praecepit unquam Deus ulli, ut eſſet maſculus, aut fœmina, ſed ſic creavit, ſic finxit & condidit, ut eſſent ex natura maſculus & fœmina: ſic & non praecepit, ut creſcerent & multiplicarentur, ſed hoc naturae & gemino huic ſexui inſevit & indidit, ut inter ſe mutuo exardeſcat, & nativa vi atque impetu feratur ad creſcendum & propagandum; hunc impetum igitur, has flammas ſic ipſi naturae inſitas ac ſexui connatas non eſt, ut humanis aut ullius creaturae viribus coercere, aut reprimere coneris, niſi Deus aliquem peculiari vocatione ac dono ſublimiore eximat.* Hæc ille. Res igitur eo redit, quia pontifex per ſuam prohibitionem perſonas eccleſiaſticas non eximit, nec eximere poteſt ex numero hominum, in quibus verbum Dei: *Creſcite & multiplicamini*, eſt efficax, nec peculiari illo continentiæ dono eos inſtruit, ideo prohibitio conjugii divinæ ordinationi repugnat. Nec refert, quod cum conditione prohibitio feratur, dum enim pontifex neminem ſacris initiari in majoribus ordinibus permittit, niſi voto cœlibatus ſeſe prius obſtringat, eo ipſo matrimonium certo alicui hominum generi penitus interdicit. 2.) *Apoſtolus loquitur de iis, qui abſolute nuptias damnarunt, quales fuere olim Tatianus, Marcion & Manichaeus, pontificii id non faciunt.* Reſp. fatemur hæc apoſtoli verba recte a veteribus oppoſita fuiſſe Tatiano, Encratitis & Manichæis, ſed ex eo colligi nequit, non poſſe eadem opponi pontificiis conjugium in perſonis eccleſiaſticis damnantibus, loquitur enim apoſtolus generaliter de omnibus prohibentibus matrimonium ſive abſolute, ſive cum conditione, ac ſi textus apoſtolici ſeriem & verborum emphaſin intueamur, adparet omnino, etiam notari pontificiam conjugii prohibitionem. Primo enim apoſtolus in capite praecedente de *uxoribus & liberis epiſcoporum* diſſeruerat; quare cum hoc loco prædicit, fore qui nuptias prohibeant, utique etiam epiſcoporum nuptias includit. Deinde ſeductores illos dicit venturos *temporibus poſterioribus*, at Tatianus, Marcion & Manes ſecundo ac tertio poſt Chriſtum natum ſeculo vixere. Praeterea apoſtolus non dicit, illos ſeductores damnaturos nuptias, ſed *prohibituros*, quæ vox notat auctoritatem νομοθετικὴν, qualem ſibi in eccleſia ſolus pontifex arrogat, ac prohibitionis

(*) Gregorius de Valentia tom. IV. oper. theol. in Thom. p. 2236. negat *conſenſum parentum in nuptiis filiorum eſſe de neceſſitate, propterea quia pertineat ad facultatem generandi naturalem, quae ſolius filii ſit, non patris, eaque propter filium poſſe ſine conſenſu patris valide de ea diſponere, idque probat ex Tom. II. 2 q. 104. art. 5. & tandem addit, quod pater non ita poſſit filium privare vita, aut prohibere, quo minus utatur aliqua facultate naturali, ut exempli gratia, ne unquam videat, aut ne comedat.* Pererius lib. VIII. de comm. rerum nat. princ. cap 56. p. 480. *Adpetitus generandi cuilibet homini eſt naturaliter inſitus & penitus infixus, acerrimus & uehementiſſimus eſt, quique poſt labefactationem primi hominis ſcelere integritatem naturae multo vehementior & efficacior exſtitit.* GERHARDVS.

cauſam fore dicit *hypocriſin*, hoc eſt, majoris ſanctitatis, hoc certe animad- in lege illa cœlibatus, ad quam Siri- tifex adcommodat illud Dei præce- *ſancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum.* oſtolus, conſcientiam talium ſeducto- e velut *cauterio notatam*, id eſt, in tia eos fore convictos de incommodis prohibitione ortis; nec tamen ab eo- mulgando & urgendo deſtituros, id pontificios maxime quadrat, cum Æ- lvius, poſtea pontifex Pius II. dixerit: *ibus olim magna ratione ademtum eſſe nium, ſed majori ipſis eſſe reſtituen-* Adhæc ibidem dicitur, quos iidem fe- s *prohibituri ſint cibos*, quos *Deus crea- cipiendum cum gratiarum actione*; il- m non ſimpliciter, ſed κατά τὶ, reſpe- orum temporum ac certorum ciborum oteſt: eadem eſt ratio prohibitionis , ut nihil dicamus de eo, quod ex ipſa itione apoſtoli tam ſolicita & adcura- eſte adpareat, magnam per ſpiritus il- ctores eccleſiæ cladem inferendam, ſed æ cum Manichæis paucos habuerunt fe- , ſi conferantur cum iis, qui vinculis prohibitionis obſtricti tenentur. Deni- ipſi Manichæi, quos pontificii hoc rſtringi agnoſcunt, abſolute omnibus, m *electis* ſuis prohibuerunt nuptias, guſtino libr. II. de moribus Manich. & in epiſt. LXXIV. ad Deuterium. Ac liret eum, qui abſolute omnibus chri- eccleſia conjugium prohiberet? 3.) Bellarminus: *Manichaeos ſimpliciter iſſe nuptias, licet enim auditoribus ſuis mitterent, tamen id feciſſe, quia non alium obtinere. Pontificios vero non conditione prohibere matrimonium, ac m tolerare chriſtianos conjugatos, ſed udare; deinde Manichaeos auditoribus miſiſſe nuptias tantum ad explendam li- , non autem ad procreationem libero- od eſt nuptias deteſtari, pontificios ve- ter hunc finem eas potiſſimum laudare, a Deo ſunt inſtitutae.* Reſp. manet interim tertium illud comparationis, quod utri- que in certo quodam hominum genere ad per- fectiorem ſanctitatem adſpirante nuptias prohi- beant. Ac ſi vere & ex animo pontificii lau- darent nuptias, tunc in eccleſiaſticis perſonis eas ſaltem tolerarent, ſi vel maxime in illis lau- dare nollent. Pertinet omnino ad laudem conjugii, quod ſanctitati perſonæ nihil dero- get, hanc laudem pontificii illi derogant, dum ob majoris ſanctitatis ſtudium certo hominum generi nuptiis interdicunt. 4.) *Apoſtolum di- cere non in diebus ultimis,* ἐσχάτοις, *ſed poſte- rioribus,* ὑςέροις, *qua temporis notatione totam hanc ultimam aetatem intelligat a Chriſti mini- ſterio usque ad extremum judicium, non autem certam ejus particulam poſtremam.* Reſp. bene eſt; ergo apoſtolus etiam intelligit omnes, qui conjugium prohibent, ſive primis, ſive ul- timis poſt Chriſtum natum ſeculis vixerint, ſi- ve uni tantum eccleſiæ ordini, ſive pluribus ordinibus conjugium prohibeant, ac per con- ſequens etiam pontifices prohibitionem illam in eccleſiam introducentes perſtringit. Perpe- tuæ enim veritatis ſunt illa pronunciata vete- rum, Heſychii in Gen. *Maledictione digni ſunt, qui nubere prohibent.* Ambroſii lib. I. de virg. *Nuptias ſuadeo, & eos damno, qui nuptias diſſuaſerunt.* Hieronymi in 1. Tim. IV. *Omnis, qui nuptias damnat, non amator, ſed inimicus eſt caſtitatis, quia incontinentes ſubla- to nuptiarum remedio fornicationis facit inire diſcrimen.* Theodoreti in 1. Tim. IV. *Apoſto- lus non vituperat cœlibatum, aut continentiam ſed eos, qui lege lata ea ſequi compellunt.*

§. CCCXXXV. II.) Jus di- vinum & naturale non poteſt tol- li lege humana. Conjugium eſt de jure divino Gen. I. 28. ac *jure naturae*, ut patet ex adpetitu propagationis omnibus inſito. Ergo non poteſt tolli lege humana. Vt nemo poteſt obligari, vel a ſe, vel ab alio, ad non comedendum, quia hoc eſſet contra naturalem inclinationem con- ſervandi individuum: ſic nemo poteſt ob- ligari vel a ſe, vel ab alio, ad non ducendam uxo-

2.) Ex juris divini & na- turalis aequi- tate.

uxorem, quia id eſſet contra naturalem inclinationem conſervandi ſpeciem. Excipit Bellarminus: 1.) *Verbum Domini* : Creſcite & multiplicamini; *non ſonare praeceptum, ſed naturae inſtitutionem exprimere, cum etiam brutis hoc ſit dictum.* Reſp. Bellarminus ipſe paulo poſt agnoſcit, *praeceptum naturale* de conjugio ineundo in illis verbis proponi, cur igitur præceptum & naturæ inſtitutionem hic opponit? Si natura Dei voluntate ita inſtituta eſt, ut per conjugium propagandum ſit genus humanum, utique quos Deus & natura ad conjugium vocant, illi ab eo non ſunt arcendi. Deus ante lapſum in paradiſo conjugium inſtituit, idem per legitimam maris ac fœminæ conjunctionem genus humanum, & in eo eccleſiam Chriſti conſervari ac propagari voluit, poſt lapſum idem confirmavit & mandavit, Gen. VIII. 17 IX. 1. hæc inſtitutio & ordinatio Dei omnes obligat, qui non ſunt peculiari dono excepti. Brutorum & hominum hac in parte eſt diſpar ratio, illorum enim reſpectu internum duntaxat naturæ inſtinctum verba illa exprimunt, ſed horum ratione ſanctam Dei ordinationem & præceptum naturale continent. 2.) *Praeceptum illud de conjugio eſſe adfirmativum, ideo non obligare, niſi in caſu neceſſitatis, id eſt, quando periculum immineret, ne genus humanum periret.* Reſp. Pererius tom. I. in Gen. lib. IV. p. 657. negat datum *eſſe praeceptum de conjugio* contra expreſſum textum apoſtolicum 1. Cor. VII. 2. propter *fornicationem habeat unusquisque uxorem ſuam*, & Becanus in lib. de judic. controv. p. 75. Gen. I. 28. negat proponi *praeceptum de matrimonio contrahendo*, ſed duntaxat *benedictionem pro matrimonio contracto.* Sed Bellarminus hac in parte a Pererio & Becano diſcedit, ac ſecutus Lombardum lib. IV. diſt. 26. & Thomam II. 2. q 152. art. 2. concedit *eſſe praeceptum*, ſed addit *non obligare omni tempore, cum ſit adfirmativum.* Verum ne ſic quidem vim argumenti noſtri effugere poteſt. Tempus enim, quo præceptum de conjugio ineundo obligat, non ſolum illud eſt, quando periculum imminet, ne genus humanum intereat, ſed etiam quando uſtiones ſentiuntur, & ſic periculum imminet, ne in ſcortationem homo prolabatur. 1. Cor. VII. 2. *Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem ſuam, & quaelibet virum ſuum.* v. 9. *Dico innuptis ac viduis, ſi non ſe continent, nubant, melius enim eſt nubere, quam uri*; in quæ verba Chryſoſtomus ſic commentatur, homil. XIX. *Magna eſt tyrannis* ἐπιθυμίας, *ſi igitur ſuſtineas* βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάνητι πόνων καὶ ἱδρώτων, μή ποτε καὶ περιτραπῇς. Qui ergo ſentiunt, ſe non eſſe peculiari continentiæ dono inſtructos, ſtatuant ſe vocari ad matrimonium, remedium ſcilicet divinitus monſtratum & comprobatum, quo pertinet illud Epiphanii. libr. I. adverſ. hæreſ. tom. II. hæreſi LXI. contra apoſtolicos in Græco fol. 222. in Lat. col. 426. *Melius eſt judicium, quam condemnatio. Qui enim, ut ne apud homines infamiam ſibi conflent, occulte ſcortantes vel ſolitudinis, vel continentiae pactum ineunt, non hominibus, ſed Deo pollicentur, qui novit occulta, & redarguit omnem carnem in adventu ſuo, prout quisque peccavit. Melius eſt itaque unum peccatum habere & non plura. Melius eſt lapſum a curſu palam ſibi uxorem ſumere ſecundum legem, & a virginitate multo tempore poenitentiam agere, & ſic rurſus ad eccleſiam induci, velut qui mala operatus eſt, velut lapſum & fractum, & obligatione opus habentem & non quotidie occultis jaculis ſauciari ab improbitate, quae a diabolo ipſi infertur. Sic novit eccleſia praedicare.* 3.) *Sicut non tenemur comedere, niſi quando periculum eſt, ne pereat individuum; ita non tenemur ducere uxorem, niſi quando periculum eſſet, ne ſpecies humana interiret.* Reſp. finis conjugii non eſt unus ille, generis humani propagatio, ſed etiam alter, videlicet ſcortationis evitatio; ergo ſi vel maxime reſpectu prioris finis nulla adeſt conjugii ineundi neceſſitas, tamen reſpectu poſterioris adeſſe poteſt. Quemadmodum igitur edendum eſt, non ſolum quando periculum eſt, ne individuum intereat, ſed etiam quando opera vocationis non poteſt absque ſuſtentatione cibi commode obire: ita quoque con-

conjugium ineundum, non ſolum quando periculum eſt, ne ſpecies intereat, ſed etiam quando ob flammas uſtrices impediuntur preces, quando periculum eſt ruinæ, ac tranquillitas conſcientiæ turbatur, tunc enim manifeſtum eſt, donum illud continentiæ non haberi. Neque enim ad puritatem cœlibatus ſufficit ſolum corpus habere impollutum, quandò enim cor æſtuat & ardet libidine, ut voluntas ſuccumbat, & delectetur impuris cogitationibus, tunc non amplius locum habet definitio virginitatis, quæ eſt, quod ſit *ſanctitas corporis & ſpiritus* 1. Cor. VII. 34. 4.) *Tunc fuit praeceptum ſingulis hominibus, ut conjugium inirent, quando terra erat vacua, ut in exordio mundi & mox a diluvio, nunc autem cum terra plena ſit, cœlum potius replendum eſt, quod ſit melius continendo quam nubendo.* Reſp. petitum hoc ex Tertulliano & Hieronymo, qui cum contumelia conjugii quandoque laudant cœlibatum, ut ſuo loco demonſtrabitur. *Bonum propagationis* etiam multiplicato genere humano non definit eſſe finis conjugii, ad quem accedit *evitatio ſcortationis*, quem finem expreſſe addit apoſtolus 1. Cor. VII. 2. durante igitur finis alterutrius neceſſitate, durat etiam conjugii neceſſitas, durante ratione legis durat lex ipſa. Chriſtus doctrinam de conjugio revocans ad divinam inſtitutionem Matth. XIX. 4. docet de jure divino & conjugii bono nihil eſſe in nov. teſt. detractum. Ipſe ſua præſentia & divino miraculo nuptias cohoneſtavit, Joh. II. 2. conjugatos in collegium apoſtolicum adſcivit, Matth. VIII. 14. 1. Cor. IX. 5. ſextum decalogi præceptum, quod fundamentum eſt vitæ conjugalis, a variis corruptelis vindicatum diligenter expoſuit, Matth. V. 27. liberos, matrimonii fructus, blande amplexatus eſt, Matth. XIX. 13. ſeque ſponſum noſtrum vocando, Matth. IX. 15. Luc. V. 34. in conjugio ſpeculum divini erga eccleſiam amoris propoſitum eſſe docuit. Oſ. II. 19. Eph. V. 25. Abſit igitur, ut nov. teſt. tempore dignitati, utilitati ac neceſſitati conjugii quidquam detractum eſſe ſuſpicemur. Et quid? an non in pio conjugio cœleſtis paradiſi plantulæ educantur ac formantur? an virginitas abſolute meretur vitam æternam, ut continendo melius quam nubendo cœlum repleatur? 5.) *Si jure divino homines tenentur ad matrimonium, peccarunt Chriſtus, Johannes, Maria, qui extra conjugium vixerunt.* Reſp. nos non imponimus legem conjugii ſine diſcrimine omnibus, ſed illis, qui ſentiunt uſtiones, ac pugnamus, *legem cœlibatus* non eſſe imponendam continentibus, multo minus illis, qui agnoſcunt ſe extra conjugium non poſſe caſte vivere. Cuilibet dicimus eſſe donum ſuum a Deo datum; 1. Cor. VII. 7. ideo quemlibet expendere debere ſuas vires, & reſpicere ſuam vocationem. Pulcre Dudithius in demonſtr. pro conjugio clericorum. p. 54. *Jure naturae in humana vita matrimonium receptum, cum autem jure naturae communiter omnes homines uti poſſint, quid eſt, cur ejus uſura certo hominum generi interdicatur?* Poſtea addit: *Neque tamen ii ſumus, qui neceſſario omnibus utendum hoc jure naturali cenſeamus, ſed qui contendamus, neminem ab eo arcendum. Eſt enim naturae jus duplex; unum; quo utendum ſit omnibus: alterum, a quo nemo prohibendus, cujus generis eſt matrimonium.*

§. CCCXXXVI. III.) Quicunque non ſunt continentiæ dono præditi, illis apoſtolus præcipit, ut conjugium ineant 1. Cor. VII. 2. & 9. Jam vero multi ex ordine ſacerdotum non ſunt præditi dono continentiæ. Ergo illis præceptum eſt, ut conjugium ineant, & per conſequens conjugium non eſt ordini ſacerdotali penitus auferendum. Excipit Bellarminus: 1.) *Apoſtolum loqui de conjugatis, qui, cum in paganiſmo uxores duxiſſent, poſt converſionem ad fidem dubitabant, an deberent uxoribus uti, illis reſpondet, ut unusquisque uxorem ſuam retineat, & conjugale debitum invicem reddant. Tertullianus lib. de monag. Hieronymus lib. I. adv. Jovin.* Reſp. ſi vel maxime concederemus v. 2. de conjugatis apoſtolum loqui, tamen v. 9. expreſſe loquitur de *non nuptis ac viduis*, de quibus diſertis verbis adſerit, quod *bonum quidem ſit,*

3.) Ex continentiae raritate.

 eas

eas *ſic permanere*, interim *ſi non contineant*, debere nubere, cum *melius ſit nubere*, *quam uri*. Sed nulla neceſſitate cogimur, limitationem illam v. 2. admittere; apoſtolus enim in toto illo capite generaliter diſputat de conjugio ac cœlibatu, v. 1. indefinite pronunciat: *Bonum eſt homini mulierem non tangere*, id eſt, non ducere uxorem, ſed poſtea v. 3. addit correctionem: *Propter fornicationem autem unusquisque ſuam uxorem habeat, & unaquaeque ſuum virum habeat*, ubi τὸ ἐχέτω de ipſo conjugii contractu loquitur. Non erat a Corinthiis propoſita quæſtio, an mariti deberent uxoribus cohabitare? ſed an cœlibes perſonas eo rerum ſtatu matrimonii vinculis illigari conveniens ſit? ubi apoſtolus reſpondet, eſſe quidem καλὸν, commodum & utile, propter *praeſentem neceſſitatem*, mulierem non *tangere*, id eſt, non habere, ut exponitur v. 2. ſed non omnes ad cœlibatum eſſe aptos, ideo propter ἀταξίαν καὶ ἀκρασίαν, quæ ex lapſu primorum parentum in natura hominum invaluit, & propter periculum fornicationis conjugium eſſe ineundum omnibus illis, qui ſentiunt ſe dono illo continentiæ non eſſe inſtructos, quippe cum in hac naturæ fragilitate conjugium non ſolum ſit medium propagandi genus humanum, ſed etiam remedium adverſus vagas libidines, *ante lapſum fuit officium*, *ſed poſt lapſum fuit remedium*. Lyranus in comm. *Apoſtolus inſtruit his verbis Corinthios de matrimonio contrahendo. Aliqui zelum habentes, ſed non ſecundum ſcientiam, in deteſtationem fornicationis, etiam matrimonium contemnebant, & aliqui faciebant hoc ex hypocriſi, ut magis eis tanquam ſanctioribus crederetur, hoc autem videbatur durum Corinthiis fidelibus, ideo ſuper hoc ſcripſerunt apoſtolo, ad quod hic reſpondens oſtendit primo, quid ſit perfectionis? ſecundo, quid neceſſitatis? Bonum eſt homini, hoc eſt, perfectum, mulierem non tangere, ſed ſimpliciter continere. Licet autem majoris perfectionis ſit concupiſcentiam ſuperare totaliter per continentiam, tamen haec perfectio non poteſt in omnibus eſſe, ſed in paucioribus propter pronitatem ad ſequendam concupiſcentiam*,

unde dicit ſalvator: Non omnes capiunt
bum hoc. 2.) *Non eſſe praeceptum apo*
ſed conſilium, *vel promiſſionem potius*,
ſenſus juxta Hieronymi, *Chryſoſtomi*,
broſii & aliorum in hunc locum expoſitio
Bonum eſt mulierem non tangere, *& vel*
rem non ducere, *vel poſt eam ductam ex*
ſenſu ab officio conjugali abſtinere; *tamen*
metis fornicationem, *bene facitis uxori a*
rendo, *quia melius eſt carere perfectione*
ginitatis, *quam incidere in flagitia forni*
num. Reſp. recte facit Bellarminus,
priorem reſponſionem deſerit concedens
matrimonio contrahendo verba apoſtoli
poſſe, cum periculo fornicationum non ſol
jugati ab uſu conjugii abſtinentes, ſed etiam
ti, ac cœlibes dono continentiæ deſtituti, ſi
noxii. Negamus vero in verbis apoſtoli eſſe
taxat *permiſſionem*; illis enim, qui continer
poſſunt, præcipitur, ut remedio divinitus
tuto utantur, præcipitur enim illis, ne forn
tur; proinde illis, qui continere non poſſunt
conſulendus, nec præcipiendus eſt cœlibatus.
de probamus illud Bellarmini, quod *melius*
rere perfectione virginitatis, *quam incide*
flagitia fornicationum, ergo illis, qui ſe c
nere non poſſunt, ſed periculo fornicat
obnoxii ſunt, non eſt imponenda lex de
ginitate, ſed permittendum conjugium.
Haec omnia dici iis, *qui votum contin*
non habent. Qui enim voverunt continen
illis non dicitur: Vnusquisque uxorem
habeat, & virgo, ſi nupſerit, non pe
ſed dicitur; redde altiſſimo vota tua,
exceptionem ponunt veteres. Reſp. votu
lud perpetuæ continentiæ, præſertim a
nibus perſonis indiſcrete emiſſum dicimu
temerarium, cum nemo certus eſſe p
quod perpetuo illud donum ſit habiturus,
pterea non debet conjugium abjurare, ac l
tate divinitus conceſſa ſeſe privare. Sunt
quædam dona omnibus piis communia & n
ſaria, ut fides, ſpes, caritas &c. de illis e
promiſſiones, *dona Dei* ſunt ἀμεταμέλ
Rom. XI. 29. *Qui incepit opus bonum*,
etiam perficiet. Phil. I. 6. Sed ſunt don

ordinaria, quæ non ſunt omnibus piis aria, de illis non eſt talis certitudo, æ ad claſſem poſteriorem pertineat do- continentiæ, ideo ex hoc fundamento at apoſtolus: *nemini injiciendum eſſe la- s, praeceptum Domini ſeſe non habere, ibus viduis eſſe nubendum*, ac 1. Tim. V. oſtendit exemplo juniorum viduarum, s eſſe occaſionem triſtiſſimæ ruinæ, quod iligentiore examine, cum donum con- iæ non haberent, genus vitæ cœlibis ar- unt, ideoque in collegium viduarum, s in hoc ſtatu manendum, non vult ad- niſi ſexagenarias, in ea enim provectio- te uſtio exſtinguitur, ut continere poſ- De hoc cœlibatus voto uberius in tract. njugio agetur.

CCCXXXVII. Continentiæ donum eſt are & non omnibus commune. Matth. 11. *Non omnes capiunt verbum hoc, s datum eſt.* 1. Cor. VII. 7. *Vnusquis- roprium donum habet ex Deo, alius qui- ſic, alius vero ſic.* Ergo non debuit in- enter omnibus clericis cœlibatus imponi. it Bellarminus: 1.) *Sicut non omnium eſt n continentiae, ita nec omnes debent eſſe lotes, ſed ſolum ii, qui videntur hoc do- abere.* Reſp. falſum eſt, quod illi ſo- ligendi ſint in ſacerdotes, qui dono con- iæ præditi ſunt, docet enim apoſtolus, etiam poſſe eum, qui eſt *unius uxoris us.* Præterea multi videntur & ſibi, & ſe hoc donum habere, ſed poſtea, quando es ſuſceperunt, contrarium experiuntur; non debent ſe ad perpetuum cœlibatum quodam obſtringere, & remedium divi- monſtratum temere repudiare. 2.) *Illi t donum continentiae, qui volunt & cu- continere, quibus autem Deus dedit velle, etiam perficere, ſi ipſi velint.* Reſp. fi- : preces oportet niti certo verbo promiſ- ; jam vero Deus nuſpiam in genere us donum continentiæ promiſit. Ergo non poteſt eſſe fiducia in precibus pro ando illo dono ad Deum fuſis. Negari certe nequit, multos uri etiam invitos & con- tra ſuam voluntatem; ergo illorum reſpectu non ſunt perpetuo connexa τὸ *velle & perfi- cere.* Quemadmodum Deus illas preces exau- dit, quæ ſecundum voluntatem ipſius conci- piuntur: 1. Joh. V. 14. ita illud velle a Deo proficiſci judicandum, quod eſt conforme divinæ voluntati, jam vero divina volun- tas hæc eſt, ut illi, qui uruntur, remedio con- jugii divinitus monſtrato utantur. 1. Cor. VII. 9. Chriſtus diſerte inquit, *Non omnes capiunt verbum hoc*; Matth. XIX. 11. ergo in homi- nis voto ac voluntate non eſt, ut perpetuo ſit continens extra conjugium. Si propria volun- tate, labore ac precum adſiduitate obtineri poſſet continentia, & ſic omnibus eſſet poſſi- bilis, qui ad eam adſpirant, quare Chriſtus dicit, *non omnes eſſe hujus dicti capaces*? Aut igitur monſtrent precum ſuarum pro conti- nentiæ perpetuæ dono effuſarum mandatum ac promiſſionem in verbo, aut ſi his deſtituun- tur, agnoſcant eſſe temeritatem & tentatio- nem Dei, quod ſpreto medio ordinario audeant petere extraordinarium, ac Deo præſcribere modum, quibus ornari velint do- nis extraordinariis. Huc pertinet illud Dio- nyſii, Corinthiorum epiſcopi, qui in epiſtola ad Gnoſios circa annum Chriſti 170. referen- te Euſebio lib. IV. hiſt. eccleſ. cap. 23. Piny- tum, eccleſiæ illius epiſcopum, admonuit, *ne grave onus caſtitatis fratribus* (comminiſtris) *ex neceſſitate imponeret, ſed multorum imbecil- litatem adcurate conſideraret.* Itemque illud Ignatii Dionyſio antiquioris in gnomologio græco lib. I. cap. 14. *Cœlibatus jugum nemini impoſueris, eſt enim res periculoſa, & cuſto- ditu, cum obtinetur, difficilis, quando ex ne- ceſſitate ſervatur.* 3.) *Etiam conjugati ſaepe coguntur vel propter abſentiam, vel propter ae- gritudinem longiſſimam conjugis abſtinere ſe ab uxore, & tamen non licet eis aliam uxorem ducere, quantumvis urantur aeſtu libidinis.* Reſp. eſt ratio diſpar, ibi enim alter conjugum certo ſtatuere poteſt, ſe divinitus vocari ad continentiam, cum juxta ipſius Dei ordinatio- nem conjugium ſit individua vitæ ſocietas, ergo preces

preces in tali caſu nituntur divina voluntate. Alia vero eſt ratio eorum, qui non ex neceſſitate a Deo immiſſa, nec ex conditione ſuæ vocationis divinitus impoſita, ſed ex libera voluntate, vel ex pontificis præſcripto, a conjugio abſtinent. Quod ſi vel maxime uſtiones quasdam tales conjuges adhuc ſentiant, tamen fide earum condonationem petere poſſunt, cum ſciant nullum aliud ſibi propoſitum eſſe medium, quam preces, temperantiam & periculorum evitationem; ſed hac fide cœlibes, qui uruntur, non poſſunt Deum invocare, cum negligant medium conjugii divinitus ordinatum. 4.) *Nemo eſt, qui continere non poſſit, ſi velit, ut docent patres, ſed oportet media neceſſaria non negligere, quae tria ſunt, oratio, jejunium & periculorum evitatio.* Reſp. manifeſta ſunt verba Chriſti: *Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt;* & Pauli: *Alius donum ſuum habet ſic, alius vero ſic*, quibus conformes ſunt quorumdam patrum ſententiæ, ut ſuo loco videbimus. Orationem, jejunium, & periculorum evitationem non in virginali, ſed etiam conjugali caſtitate requiri dicimus; abſit igitur, ut hæc media plane improbemus, ſed negamus, media illa ad continentiam virginalem perpetuo & in omnibus ſufficere, ſed requiri inſuper peculiare continentiæ donum divinitus & extraordinarie datum, id quod teſtantur exempla *Benedicti* in ſpinis, *Franciſci* in frigidiſſimis nivibus ſe volutantium, *Hieronymi* inedia fere conſumti, & tamen chorearum Romanarum fixe recordantis. Quando ergo aliquis amator & admirator cœlibatus ſentit calorem concupiſcentiæ, quando titillationibus venereis tentatur, oratione, temperantia, jejunio, laboribus & omni diligentia debet repugnare, turpes motus reprimere, impuras cogitationes præcidere, occaſiones vitare &c. quando vero incendia libidinis illa diligentia non poſſunt exſtingui, vel reprimi, ſed accidit illud poetæ:

— — Eſt mollis flamma medullas,
Vulnus alit venis & cæco carpitur igni.

Item:

Quoque magis premitur, tanto magis aeſtuat ignis;

breviter; quando eſt periculum ruinæ, vel tranquillitas conſcientiæ, & invocatio turbatur, tunc ſcire poteſt, ſe donum illud peculiare non habere, ideo utatur remedio contra uſtiones divinitus monſtrato. Apoſtolus enim illis, qui uruntur, non præſcribit exercitia precum, jejuniorum, laborum, ſed vult eos nubere, ac 1. Tim. V. 11. adnotat, experientiam ſui temporis illam perſuaſionem refutaſſe, quod quilibet, modo velit, precetur & adnitatur, continere poſſit, ideo non dicit, *volo juniores viduas* adniti, conari, precari, ſed volo eas *nubere*, addita ratione, *ne occaſio detur adverſario.* Nec rectius intelligi poteſt hoc argumentum, quam ex ipſa praxi, quæ de fructu temerariorum illorum votorum & coacti cœlibatus luce clarius teſtatur.

§ CCCXXXVIII. IV.) Quod parit prodigioſas libidines, mundum concubinis & eccleſiam ſcandalis replet, merito deteſtandum. Coactus ille clericorum cœlibatus tales fructus profert. Ergo. *Adſumtum* multis confirmari poteſt. c. Quidam. diſt. 81. *Quidam clerici legitimum non habentes conjugium extranearum mulierum, vel ancillarum ſuarum, quae interdicta ſunt, conſortia adpetunt.* Polydorus Virgilius lib. V. de rerum inventoribus cap. 4. *Illud tamen dixerim, tantum abfuiſſe, ut iſta coacta caſtitas illam conjugalem vicerit, ut etiam nullius delicti crimen majus ordini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus bonis impreſſerit, adtulerit, quam ſacerdotum libidinis labes, proinde forſitan tam e reipublicae chriſtianae, quam ex ordinis uſu eſſet, ut tandem aliquando jus publicum matrimonii ſacerdotibus reſtitueretur, quod illi ſine infamia ſancte potius colerent, quam ſe ſpurciſſime ejusmodi naturae vitio turpificarent.* Anno 1523. proceres imperii in comitiis Norimberg.

4.) Ex legis de cœlibatu incommoditate.

rimbergenſibus coram legato pontificio de clericorum libidinibus graviter fuere conqueſti. Sleidanus lib. IV. hiſtor. refert, Campegium cardinalem ad legatos Argentinenſes dixiſſe, ſcire ſe, epiſcoporum hunc eſſe morem, ut accepta pecunia ſcortationem ſuis permittant. Legatus Bavaricus in oratione ad patres Tridentinos anno 1561. habita ſic loquitur: *Clerus noſter gulae libidinibusque indulget, ac quaſi velit in contemtum Dei hominumque omni genere vitiorum ſe coopertum potius palam cognoſci, quam minima aliqua in re emendatum animadverti, ut caetera cleri vitia, quae cum populo habet communia, taceantur, at certe libido illa nimis libera atque notoria, propter quam is nunc potiſſimum infamis habetur, a plebe irritatoque populo alieniſſima eſſe judicatur.* Idem teſtatur Claudius, epiſcopus Eſpenſæus, domeſticus teſtis in comment. tit. I. *Turpiſſimum eſt,* (inquit) *quod officiales permittunt clericos cum concubinis meretricibus & pellicibus cohabitare, liberos procreare ſinunt; accepto ab iis certo quotannis cenſu, atque adeo alibi a continentibus; nam habeant, ajunt, ſi velint.* Comprobat hoc ipſum ſua fide Cornelius Agrippa lib. de vanit. ſcient. cap. 64. *Sic ergo illos ſupputantes aliquando audivi; Habet ille duo beneficia, & tres meretrices ſolvat, & centum a ſacerdotibus pro concubinatu quotannis extorquent, ut apud plebem ipſam in proverbium abierit illa eorum concubinaria actio, ſive lenocinium, cum dicunt, habet aut non habet aureum, ſolvat & habeat, ſi velit.* Teſtatur experientia ob oculos omnium poſita, id quod Arnobius lib. VIII. de puritate cœlibatus ſacerdotum gentilium ſcripſit, in pleroſque pontificios ſacrificulos quadrare: *Impunitatem* (inquit) *fecit non caſtitas tutior, ſed impudicitia felicior. Vbi autem magis a ſacerdotibus, quam inter aras & delubra conducuntur ſtupra, tractantur lenocinia, adultera meditantur? frequentius denique in aedituorum cellulis, quam in ipſis lupanaribus flagrans libido defungitur.* Barlette, olim in Galliis prædicator, in ſermone fol. 262. col. 2. *O quot luxuriae! O quot ſodomiae! O quot fornicationes! clamant latrinae, latibula, ubi ſunt pueri ſuffocati? Vtinam haberemus aures apertas, & audiremus voces puerorum in latrinis ſuffocatorum & in fluminibus! Ad omnes diabolos talis modus faciendi. Taceo de adulteriis, ſtupris & inceſtibus, peccatis etiam contra naturam: O naturae deſtructores, o beſtiis deteriores!* (*)Quod ergo Bernhard. ſerm. LXVI. ſup. Cant. in genere dicit: *Tolle de eccleſia honorabile connubium & torum immaculatum, nonne reples eam con-*

(*) Johannes, cardinalis, cum pontificia auctoritate a. 1135. in ſynodo Londinenſi conjugium ſacerdotum Angliæ prorſus damnaret, mirabili judicio Dei ſequenti nocte cum ſcorto in lecto deprehenſus captus fuit, referente Balæo. Anshelmus, archiepiſcopus Cantuarienſis, primus fere, cum id fruſtra aliquoties tentatum fuiſſet a Britwaldo, Odone, Dunſtano, conjugiis interdixit Anglorum ſacerdotibus, *quod,* ait Henricus Huntingd. *quibusdam mundiſſimum viſum, quibusdam periculoſiſſimum, nedum munditias viribus majores adpeterent, in immunditiet horribiles ad chriſtiani nominis ſummum dedecus inciderent.* Horum præſagium proximus ſtatim annus confirmavit, qui nova decreta Anshelmo expreſſit ad compeſcendas ſodomiticas libidines, quæ in locum legitimi conjugii ſucceſſerant, ut refert Balæus cent. III. qui idem cent. VIII. & IX. multa monſtra libidinum ab Henrico VIII. in perfoſſis monaſteriis inventa & detecta enarrat. Experientia ducti quidam ruſtici nolebant parochum admittere, niſi concubinam haberet, ut refert Barbatus in c. at ſi clerici de judic. quod a cœlibe timerent uxoribus ſuis; *nullum enim unquam clericum de frigiditate conquerentem ſe audiviſſe,* narrat Joh. Andr. ad ſpecul. t. de ſponſalibus §. 1. Cum quædam concilia, referente Aventino, clericis conceſſiſſent matrum & ſororum cohabitationes, ut de quibus nulla eſſe poſſet ſuſpicio, poſtea compertum fuit, cœlibatum ſacerdotum tam caſtum eſſe, ut nec matres nec ſorores inire dubitaverint, ut teſtatur ſpecul. in tit. de teſt. §. proponitur. De interdicto Hildebrandi ſic memorat Aventinus: *Grata illa lex erat quibusdam clericis, quibus pro una uxore jam ſexcentas licebat inire mulierculas.* De multitudine concubinarum teſtatur Næviz. lib. I. ſilv. nupt. num. 128. Joh. Faber inſtit. de jure perſon. §. penult. inquiens: *Si verum eſt, quod filii epiſcoporum usque ad ſubdiaconum ſunt ſervi eccleſiae, Deus bone, quot eſſent hodie ſervi?* GERHARDVS.

concubinariis, inceſtuoſis, ſeminifluis, mollibus, maſculorum concubitoribus, & omni denique genere immundorum; idem in ſpecie de ordine eccleſiaſtico dicimus: Tolle ex eo conjugii ineundi libertatem, & replebis illum concubinariis, &c. Excipit Bellarminus: 1.) *Non cœlibatum, ſed abuſum cœlibatus talia parere, fructus enim cœlibatus ſunt cogitare, quae Dei ſunt, ſanctum eſſe corpore & ſpiritu, ſine intermiſſione Domino adſiſtere. Jam vero propter abuſum non ſunt res bonae tollendae, alias etiam cœlum & terra abolenda eſſent.* Reſp. diſtinguendum inter cœlibatum liberum eorum, qui dono continentiæ ſunt inſtructi, & cœlibatum coactum eorum, qui uruntur; illum probamus, hunc deteſtamur propter fructus, quos producit. Tertullianus lib. de vel. virg. non procul a fine p. 499. *Non confitebuntur, niſi ipſorum infantium ſuorum vagitibus proditae. Quantum autem plures non etiam de pluribus ſceleribus ſuſpectas habebis? dicam, licet nolim. Difficile mulier ſemel fit, quae timet fieri, quaeque jam facta poteſt virginem mentiri ſub Deo; quanta item circa uterum ſuum audebit, ne etiam mater detegatur? Scit Deus, quot jam infantes & perfici & perduci ad partum integros duxerit debellatos aliquandiu matribus. Facilime ſemper concipiunt hujusmodi virgines & feliciſſime pariunt & quidem ſimillimos patribus. Haec admittit flagitia coacta & invita virginitas &c.* Nequaquam igitur cœlibatum in perſonis idoneis improbamus, ſed legem cœlibatus impoſitam indifferenter omnibus clericis, etiam illis, qui uſtiones ſentiunt. 2.) *Non ſunt tot concubinarii & impuri inter clericos, plurimi enim ſunt, qui quotidie celebrant, & de quibus nulla mala ſuſpicio auditur.* Reſp. dies extremus coacti illius cœlibatus fructus manifeſtabit. Teſtantur de illis querelæ publicæ ipſorum pontificiorum, quarum quasdam expoſuimus ſuperius, quibus plures paulo poſt addemus.

Epiſtola Vdalrici.

§. CCCXXXIX. Ac quid multis? Exſtat in orthodoxographis p. 481, epiſtola Vdalrici, epiſcopi Auguſtani, ad Nicolaum papam, in qua narrat: *Gregorium magnum ſuo quodam decreto ſacerdotibus aliquando uxores ademiſſe, cum vero paulo poſt juſſiſſet ex piſcina ſua piſces aliquot capi, piſcatores pro piſcibus ſex millia capitum infantium ſuffocatorum reperiſſe, quam caedem infantium cum intelligeret Gregorius ex occultis fornicationibus, vel adulteriis ſacerdotum natam eſſe, continuo revocavit decretum, & peccatum ſuum dignis pœnitentiae fructibus purgavit, laudans apoſtolicum illud:* Melius eſt nubere, quam uri; *& de ſuo addens: Melius eſt nubere, quam mortis occaſionem praebere.* Excipit Bellarminus: 1.) *Auctoritate illius epiſtolae nos magis premi, cum Romanus pontifex in ea dicatur caput omnium, quique debeat cogere presbyteros & monachos, ne uxorem ducant, & ſi duxerint, debere ſeparari.* Reſp. non ſtatim adprobare cogimur errores perſonæ, ſi acceptemus veritatem facti, quam narrat. Vdalricus ille reprehendit pontificem ob decreta de clericorum continentia a diſcretione aliena, ergo non exiſtimavit pontificem eſſe ἀνυπεύθυνον, aberrandi periculo immunem, nec judicavit, abſolute & ſimpliciter ſine examine decretis ejus obtemperandum. *Non parum* (inquit) *a ſancta diſcretione deviaſti, cum clericos, quos ad continentiam conjugii monere debebas, ad hanc imperioſa quadam violentia cogi volebas. Numquid enim merito communi omnium ſapientium judicio haec eſt violentia, cum contra evangelicam inſtitutionem ac Spiritus ſancti dictationem ad privata aliquis decreta cogitur exſequenda?* Et poſtea: *Non quanta poſſumus gravitate, iſtam licet graviſſimam negligentiam tuam corripimus & judicamus.* Ergo ignotum fuit Vdalrico illud ἀξίωμα pontificis, quod nullus mortalium ipſum judicare debeat. 2.) *Epiſtolam illam videri confictam, cum Vdalricus creatus ſit epiſcopus anno 924. ut Hermannus Contractus & abbas Vrſpergenſis docent, vel anno 803. ut in chronico Auguſtanae eccleſiae ſcriptum. Nicolaus autem Papa I. obierit anno 967. ut Onuphrius adnotavit, ergo epiſcopus Vdalricus non potuit ſcribere ad papam*

papam Nicolaum I. Nec duos poſſe ſtatui Vdalricos, epiſcopos Auguſtanos, cum hujus adſertionis nullum exſtet in hiſtoriis veſtigium. Falſum eſſe, quod auctor epiſtolae illius adſerit, Gregorium ademiſſe ſacerdotibus uxores, magis falſum, quod decretum hujusmodi reſciderit, falſiſſimum, quod in piſcina Gregorii ſex millia capitum ſint inventa, cum in operibus Gregorii & aliorum hiſtoriis nulla ſiat iſtius rei mentio &c. Reſp. Hedio parte III. hiſt. eccleſ. lib. VIII. cap. 12. duos Vdalricos in catalogo epiſcoporum Auguſtanorum ponit. Compilatio etiam chronologica anno 978. expreſſe teſtatur, quod duo fuerint Vdalrici ejusdem nominis & paris ſanctitatis epiſcopi Auguſtani, fieri igitur poteſt, ut de epiſcopo Vdalrico loquantur Hermannus Contractus & abbas Vrſpergenſis. Vixiſſe autem temporibus Nicolai papae quemdam Vlricum, Auguſtanum epiſcopum, conſtat ex Jacobo de Voragine in hiſtoria Lombardica c. 202. *Vdalricus* (inquit) *ex nobili Alemanorum genere ortus in monaſterio S. Galli enutritur, ubi dum habitum vellet accipere, ab incluſa prohibetur dicente ſibi, quod futurus eſſet epiſcopus in Auguſta.* Item: *Poſt multa miracula anno Domini nongenteſimo, aetatis ſuae octogeſimo tertio, ordinationis quinquageſimo, migravit ad Dominum.* Quare cum Vdalricus iſte anno 850. jam tum fuerit epiſcopus, Nicolai pontificis tum creationem, tum ſupremum diem videre potuit, ac porro 33. annis ſuperſtes fuit. Onuphrius itidem in Faſtis pontificum anno 858. immediate ſub Nicolai pontificatu, Vdalrici Auguſtani epiſcopi mentionem facit. (*) Nec poteſt falſitatis argui adſertio de Gregorii decreto, niſi Bellarminus ſe ipſum mendacii arguere velit, ſuperius enim cap. 19. inter pontifices, qui ſacerdotum conjugia prohibuerunt, numerat Gregorium lib. I. epiſt. 42. & lib. III. epiſt. 34. idem ſtatuentem. Nec decretum illud Gregorii ad ſolam Siciliam pertinuit, ſed peculiariter ad Siculos directum fuit, quia ibi minus obſervabatur: interim Romae & alibi non fuiſſe legem coelibatus ſacerdotibus impoſitam, ex eo colligi minime poteſt. Neve ulterius Bellarminus cavilletur, epiſtolam hanc eſſe confictam, notandum, quod Bertholdus, Conſtantienſis presbyter, in adpendice Hermanni Contracti de ſynodo Romana Gregorio VII. pontifice habita anno Chriſti 1070. ſic ſcribat: *In hac ſynodo papa presbyteros deinceps in fornicationem lapſos absque ſpe recuperationis depoſuit. Et ſcriptum, quod dicitur S. Vdalrici ad papam Nicolaum de nuptiis presbyterorum & capitulum Paphnutii de eadem re, imo omnia ſacris canonibus adverſa damnavit.* Conſequens igitur fuerit jam tum Bertholdi aetate, qui ſub Henrico IV. Gregorii contemporaneo, floruit, epiſtolam illam fuiſſe confictam. Sed quidquid ſit de auctore, vel tempore hujus epiſtolae, reſpondeat Bellarminus fundamentis in ea adductis: *Dominus* (inquit) *in veteri lege ſacerdoti conjugium conſtituit, quod illi poſtmodum interdixiſſe non legitur, ſed in evangelio loquitur;* ſunt eunuchi, qui ſe caſtraverunt propter regnum coelorum, ſed non omnes hoc verbum capiunt, qui poteſt capere, capiat. *Quapropter apoſtolus ait;* de virginibus praeceptum Domini non habeo, conſilium autem do; *quod etiam juxta praedictum Domini non omnes hoc conſilium capere poſſe conſideras, ſed multos ejusdem conſilii adſentatores, hominibus non Deo pro falſa ſpecie continentiae placere volentes graviora vides committere; patrum ſcilicet uxores ſubagitare, maſculorum ac pecudum amplexus non abhorrere, ne morbi hujus adſperſione ad peſtilentiam usque convaleſcente, nimium ſtatus labefactetur eccleſiae totius,* propter fornicationem, *dixit,* unusquisque ſuam uxorem habeat, *quod ſpecialiter ad laicos pertinere iidem mentiuntur hypocritae, qui licet in quovis ſanctiſſimo ordine conſtituti, alienis revera uxoribus non dubitant abuti, & quod flendo cernimus, omnes in ſupradictis ſaeviunt ſceleribus. Hi nimirum*

(*) Epiſtola illa Hulderici ante mota de hac re certamina publici juris facta eſt ex bibliotheca Holandiae, Hedio lib. VIII. hiſt. eccl. cap. 12. & ipſe Aeneas Sylvius in ſua Germania ejus mentionem facit. GERHARDVS.

non recte ſcripturam intellexerunt, cujus mammillam quia durius preſſere, ſanguinem pro lacte biberunt; poſtea excipit Vdalricus eos, qui continentiam profeſſi ſunt, quos poſt votum matrimonio junctos jubet ab ordine deponi, quod ex ſeculi illius moribus ei adhæſit, dein de addit: *Verum ut hujus voti neſcios omnino ſcias non eſſe cogendos, audi apoſtolum dicentem ad Timotheum*: Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe unius uxoris virum, *quam ne quis ſententiam ad ſolam eccleſiam verteret, ſubjunxit*: Qui autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Similiter, *inquit*, diaconi ſint unius uxoris viri, qui filiis ſuis bene præſint, & ſuis domibus. Paulo poſt prohibitionem conjugii vocat *periculoſum haereſis decretum*. Sub finem concludit: *Quid veritati magis contrarium poteſt inveniri, quam hoc, cum ipſa veritas de continentia loquens, non unius hominis, ſed omnium plane excepto numero profeſſorum continentiae dicat*: Qui poteſt capere, capiat, *quod iſti unde neſcitur, inſtigati dicant: Qui non poteſt capere, feriatur anathemate. Quid vero per homines fieri poteſt ſtolidius? quid divinae maledictioni obligatius, quam cum aliqui, vel epiſcopi videlicet, vel archidiaconi ita praecipites ſint in libidinem, ut neque adulteria, neque inceſtus, neque maſculorum, proh pudor, turpiſſimos amplexus ſciant abhorrere, quod caſta clericorum conjugia ſibi dicant fatere, ab eis non verae juſtitiae compaſſione clericos ut conſervos cogant, vel moneant continere; ſed ut ſervos jubeant ac cogant abſtinere. Ad cujus imperii, ne dicam conſilii, tam fatuam, tamque turpem addunt ſuggeſtionem, ut dicant: Honeſtius eſt pluribus occulte implicari, quam aperte in hominum vultu & conſcientia cum una ligari, quod profecto non dicerent, ſi ex illo & in illo eſſent, qui dicit*: Væ vobis phariſæis, qui omnia facitis propter homines. *Et per pſalmiſtam*: Quoniam hominibus placent, confuſi ſunt, quoniam Dominus ſprevit eos. *Hi ſunt homines, qui prius deberent nobis perſuadere, ut in conſpectu ejus, cui omnia nuda & aperta ſunt, erubeſcamus peccatores eſſe, quam in conſpectu hominum mundi eſſe &c. Hic eſt autem, ſi diligenter inſpiciatur, totius eorum manipulus zizaniae, totius conventus inſaniae, ut dum clerici licita unius mulieris conſortia, phariſaico devicti, quod abſit, furore relinquere coguntur, fornicatores & adulteri & aliarum pravitatum turpiſſimi miniſtri cum ipſis efficiantur.* Hæc omnia Vdalricus, ad quæ fundamenta ſolide reſpondeat Bellarminus, cui ne videatur ἄτοπον, in uno Gregorii vivario tot crania infantum eſſe inventa, addimus, patrum memoria ſimile quid accidiſſe, quando in comitatu Mansfeldenſi in oppido *Gerbſtedt* in piſcina prope monaſterium inventa fuere trecentorum ſubmerſorum infantum crania. (*)

§. CCCXL. VI.) In quocunque ſtatu vixerunt ac Deo placuerunt *patriarchae, prophetae ac ſacerdotes vet. teſt.* ille nihil derogat ſanctitati miniſterii eccleſiaſtici. Sed in ſtatu conjugali vixerunt ac Deo placuerunt patriarchæ, prophetæ ac ſacerdotes vet. teſt. Ergo ſtatus conjugalis nihil derogat ſanctitati miniſterii eccleſiaſtici. *Adſumtum* conſtat, quia Adam, Seth, Enos, Enoch, qui cum Deo ambulavit, Noa vir juſtus & perfectus, Sem, Abraham, pater credentium, Iſaac, Jacob, Joſeph, Aaron & cuncti ſacerdotes vet. teſt. multi etiam ex prophetis, Moſes, Samuel, Ezechiel, &c. in conjugio vixerunt. Chryſoſtomus hom. XXI. in Gen. de Enocho ſic ſcribit:

6.) Ab exemplorum paritate.

(*) Lutherus in comment. Gen. IV. p. 54. *Epiſtolae Vdalrici ac inventorum ſex mille capitum infantilium in vivario Romano meminit*, & addit: *Simile exemplum noſtra aetate accidit. Cum moniales in Auſtriae vico* Cloſter Neumburg *propter turpem vitam cogerentur mutare locum, & monaſterium Franciſcanis habitandum conceſſum eſſet, atque illi pro ſua commoditate quaedam aedificia mutarent, inventae ſunt in fundamentis novis duodecim ollae, quarum ſingulae cadaver infantis habebant. Hujusmodi infinita alias paſſim acciderunt. Romae quoque propter copiam puerorum expoſitorum erecta ſunt monaſteria, quorum pontifex pater dicitur, & antecedunt eum proximi in proceſſionibus publicis. Taceo infinita alia, quae animus dicere reformidat.* GERHARDVS.

bit: *Audiant mariti & uxores, & diſcant juſti virtutem, nec putent nuptias iu cauſa eſſe, quo minus quis Deo placeat. Nam idcirco divina ſcriptura ſemel atque iterum id ſignificavit, dicens, genuit Mathuſala & tunc placuit. Et idem ingeminat ac repetit dicens: Et placuit, poſtquam genuit, ut ne quis arbitretur obſtaculum virtutis eſſe conjugium.* De Noacho in eadem homil. ſubjungitur: *Vide iterum alium juſtum cum uxore & filiis, qui bona operando placuit Deo & diſplicentem omnibus virtutis viam elegit, & neque nuptiis neque filiorum educatione prohibitus eſt.* Index expurgat. Belgicus p. 27. intonat: *Prophetas omnes uxores habuiſſe, ex indice Chryſoſtomi deleatur.* Idem habet index expurgat. Hiſpan. p. 169. ſed cur in indice expungunt, cum textus exſtet diſertus apud Chryſoſtomum homil. LVI. in Matth. *Prophetae omnes & domos & uxores habeant, ſicut Eſaias & Ezechiel & eximius ille Moſes, & nihil hinc virtuti eorum fuit impedimento.* Idem in ſerm. de evang. *Nuptiae factae ſunt* tom. V. oper. *Vis cognoſcere quod nihil nocet habere uxorem ac liberos? Moſes nonne uxorem habuit & liberos? Helias nonne virgo erat? nonne Moſes manna e cælo adduxit? nonne Helias ignem de cælo deduxit? nonne Moſes coturnices advolare fecit? nonne Helias verbo cælum clauſit? nonne Moſi Deus locutus eſt? nonne & cum Elia converſatus eſt? an nocuit huic virginitas? an impedimento illi fuerunt uxor & liberi?* Excipiunt, *prophetas non juſſos ſacrificare, ideo matrimonium illis relictum fuiſſe liberum.* Reſp. non ſoli prophetæ, ſed etiam ſacerdotes in conjugio vixerunt, quinimo Deus expreſſam ordinationem propoſuit, quod ſacerdos virginem debeat ducere, Levit. XXI. 14. cujus rei Philo lib. de monarchia varias adfert rationes, ſed peregrinas, procul dubio reſpectus fuit habitus ad Chriſtum unicum nov. teſt. ſacerdotem, cujus ſponſa eccleſia fidei virginitate debet eſſe conſpicua. 2. Cor. XI. 2. Præterea nec nov. teſt. miniſtri habent peculiare aliquod externum ſacrificium, ob cujus adminiſtrationem a conjugio abſtinere debeant. Denique officium prophetarum fuit vere divinum & ſanctum, illud ergo ſi non fuit vel contaminatum vel impeditum per matrimonium, utique nec nov. teſt. miniſtris fraudi eſſe debet, ſi conjugium inire velint. Neve excipiant, *aliam eſſe rationem miniſtrorum in vet. aliam in nov. teſt.* jubemus, ut producant expreſſam prohibitionem, qua nov. teſt. miniſtris conjugium ſit ademtum, addimus etiam argumentum.

§. CCCXLI. VII.) Quemcunque vitæ ſtatum Chriſtus in nov. teſt. ſua præſentia & munere ampliſſimo honoravit, ab eo nemo ſub ſpecie majoris ſanctitatis eſt arcendus. Sed Chriſtus ſtatum conjugalem in nov. teſt. ſua præſentia & munere ampliſſimo, adeoque primo ſuo miraculo honoravit Joh. II. 1. & ſeq. Ergo nemo ab eo ſub ſpecie majoris ſanctitatis eſt arcendus. Excipiunt, *Chriſtum ad nuptias illas veniſſe, ut Johannem evangeliſtam ſponſum a ſponſa abduceret,* quod probant ex Abdia Babylonio lib. V. fol. 69. ubi Dominus ad Johannem dixiſſe commemoratur: *Niſi meus eſſes, permitterem tibi uxorem ducere.* Reſp. figmentum illud Abdiæ pugnat cum Dei verbo, quaſi non poſſit eſſe Chriſti, qui uxorem ducit, ac quaſi liceat ſponſum a ſponſa abſtrahere, cum tamen Deus præceperit virum ab uxore non ſeparari 1. Cor. VII. 10. Idem etiam figmentum evangeliſtæ injuriam facit, ac fidem ejus in dubium vocat, non enim hac ratione nuptiis auctoritatem conciliaſſet, ſi Chriſtus eas in ipſo damnaſſet. Nec vetuſtiores patres hujus ſeparationis mentionem faciunt, ſed potius dignitatem conjugii ex hiſtoria colligunt. Auguſtinus tract. VIII. in Joh. *Vtique ad cujus nuptias, ut eas honoraret, venerat, is ideo ducebat uxorem, ut filios procrearet.* Serm. XLI. de temp. *Interfuit nuptiis, ut concordiae jura firmaret. Interfuit nuptiis, & comeſſationes non renuit nuptiarum, ut pſalmos & tympana ad Dei Patris gloriam provocandam concitaret.* Cyrillus lib. II. in Joh. XXII. *Honeſte celebratis*

7.) a conjugii dignitate.

nuptiis tam mater, quam ipſe invitatus adeſt, ut quantum ad carnem nativitatis noſtrae principium ſanctificaret. Quia enim in doloribus parere filios ad mulierem propter peccatum dictum fuit, quomodo aliter haec depellenda maledictio erat, ne condemnata nuptiarum ſanctimonia videretur, quam ſalvatoris praeſentia? Chryſoſtomus in ſerm. de evang. *Nuptiae factae ſunt. Vocatus eſt Jeſus ad nuptias. Venit, vel non venit? certum quod venit. Quod ſi venit, quomodo ergo nuptiae malae? non potes excuſare. Ego autem non dico, quod tantum venerit, ſed etiam quod dona ſecum adtulerit. Aquam in vinum mutavit. Ne excuſes te propter nuptias. Dominus tuus nuptiis interfuit, & tu nuptias arguis, & dicis, nuptias eſſe obſtaculum ad pietatem, nullum enim ad pietatem eſt obſtaculum.* Ex quibus conſtat, quantum fidei Abdiæ illi fictitio ſit tribuendum. Editus eſt ille liber ante annos non ita multos a Wolffg. Lazio, & proponit fabulas de interſecto a leone eo, qui Thomam percuſſerat, de cane, qui ejusdem viri manum ad menſam adtulit, de Maximilla Egetis conjuge &c. quas Auguſtinus de fide contra Manich. c. 38. a Manichæis confictas adſerit, ac lib. contra Adimant. cap. 17. lib. I. contra adv. legis & prophet. cap. 20. nunquam ab eccleſia receptas eſſe dicit, unde Molanus lib. I. de fide hæret. ſerv. cap. 6. ſcriptorem illum vocat *ſpurium & mendacem.* Vide Ivell. in duplic. adv. Harding. art. 1. ſect. 5.

8.) Ex hypotheſi pontificia de ſacramenti utilitate.

§. CCCXLII. VIII.) Matrimonium ex hypotheſi pontificiorum eſt ſacramentum. Jam vero qui ad ſacramentum aliquod recipiendum idoneus eſt, atque id ſuſcipere deſiderat, non eſt ab eo arcendus. Ergo nec ſacerdotes a matrimonio ſunt arcendi. Item: Sacramenta ſibi invicem non repugnant. Matrimonium & ordo ex hypotheſi pontificiorum ſunt ſacramenta. Ergo ſibi invicem non repugnant, ſed in uno eodemque ſubjecto convenire poſſunt: *In omni ſacramento proprie ſic dicto confertur gratia,* ſcribit Bellarminus lib. I. de ſacr. in genere c. 9. cur ergo gratia hujus ſacramenti ſeipſos privant? Si datur in conjugio ſanctificatio, cur actum conjugalem dicunt tam immundum, ut ſacerdotum miniſteria contaminet?

9.) Ex legis de cœlibatu origine.

§. CCCXLIII. IX.) Quodcunque a gentilium ſuperſtitione originem trahit, & ex ethniciſmo in eccleſiam introductum eſt, merito debet repudiari. Lex cœlibatus ſacerdotum a gentilium ſuperſtitione originem trahit, & ex ethniciſmo in eccleſiam introducta eſt. Ergo. *Adſumtum* probatur. Hieronymus lib. I. contra Jovin. circá fin. refert, *Hierophantas Athenienſium cicutae ſorbitione caſtrari, & poſtquam in pontificatum fuerint electi, viros eſſe deſinere.* Lib. II. contra Jovin. ex Chæremone ſtoico de ſacerdotibus Ægypti commemorat, *quod nunquam mulieribus ſe miſcuerint.* Alexander ab Alex. lib. IV. gen. dier. c. 17. de ſacerdotibus Cybeles literis prodidit, *quod terrae Samiae teſta caſtrare ſe fuerint ſoliti.* A gentibus ad Eſſæos in judaiſmi declinatione eadem lex promanavit, conſtat enim ex Joſepho lib. XV. antiq. cap. 13. & Euſebio de præpar. evang. lib. VIII. c. 4. *ὑπεροψίαν γάμων, nuptiarum contemtum* apud illos viguiſſe. Ab Eſſæis ad Montaniſtas, Encratitas, Marcionitas & Manichæos deſcendit, ac tandem in ipſa eccleſia erroris hujus ſemina relicta ſunt, cœlibatus jugo eccleſiæ impoſito, unde Siricius epiſt. IV. in prohibitione conjugii provocat ad gentilium adſenſum: *Tollatur* (inquit) *hoc opprobrium, quod poteſt jure etiam gentilitas adcuſare.* Atque hactenus ſecundam argumentorum claſſem contra prohibitionem conjugii ſacerdotum produximus, quam Menzerum ſecuti huic ſyllogiſmo includimus. Quicunque vitæ ſtatus 1.) a Deo ipſo univerſo hominum generi inſtitutus & commendatus eſt, 2.) & exornatus multis modis & benedictus, 3.) & certis legibus divinis & humanis munitus, 4.) ad quem ipſa natura homines format, 5.) in quo pie & ſancte vixerunt multi viri Dei, patriarchæ, prophetæ, evangeliſtæ & apoſtoli, 6). quem

6.) quem etiam in nov. teſt. ſingulariter adprobavit & confirmavit multis rationibus ipſe Chriſtus ſalvator noſter, 7.) itemque ſancti apoſtoli, 8.) in quo nihil eſt, quod per ſe repugnet fidei chriſtianæ, ſanctæ orationi, divinis in eccleſia officiis vel pietati, ſed potius eſt pulcerrima ſchola quarumvis vere chriſtianarum virtutum, 9.) & ſine quo genus humanum, ex quo eccleſia Chriſti in his terris colligitur, honeſte & legitime propagari & conſervari non poteſt, 10.) qui præſtat ingentia bona tum reipublicæ, tum ſingulis hominibus, 11.) adeoque etiam plenus eſt variorum argumentorum divini erga eccleſiam amoris & conjunctionis, 12.) Deoque ſumme diſplicet, quidquid huic ordini adverſatur; ab eo vitæ ſtatu nemo hominum, quem idoneum ad illum Deus fecit, arceri ſive repelli debet. Conjugium eſt talis vitæ ſtatus. Ergo a conjugio chriſtiano nemo hominum, quem idoneum ad illud Deus fecit, arceri ſive repelli debet.

III.) Ex canonibus conciliorum.

§. CCCXLIV. *Tertiam* argumentorum claſſem ducimus ex canonibus conciliorum: I) Canon ſextus apoſtolorum a Clemente Romano editus ſic habet: *Epiſcopus, aut presbyter uxorem propriam nequaquam religionis obtentu abiiciat, ſi vero reiecerit, excommunicetur, ſed ſi perſeveraverit, deiiciatur.* Can. XL. apoſtolorum epiſcopis de privatis ſuis rebus per teſtamentum diſponendi poteſtatem facit, *propterea quod aliquando evenit, ut uxorem habeant, aut filios, aut propinquos, aut ſervos.* Huc pertinet etiam illud ejuſdem Clementis Romani, quem Petri diſcipulum ac ſucceſſorem eſſe volunt, lib. II. conſt. apoſt. c. 2. *Epiſcopus eligatur, ſi uxorem honeſtam habeat, vel habuerit, ſi filios religioſe educatos, & in diſciplina Domini inſtitutos produxerit.* Lib. VI. cap. 17. *Epiſcopum & presbyterum ac diaconum dicimus unius uxoris virum debere conſtitui, ſive vivant eorum uxores, ſive deceſſerint.* Excipit Bellarminus lib. I. de cler. cap. 21. *intelligendum hoc de cura quoad victum & veſtitum, non autem quoad torum.* Atqui apoſtolus oſtendit legitimam conjugem etiam contemni, ſi ὀφειλομένη εὔνοια denegetur. 1. Cor. VII. 3. *Uxori vir debitam benevolentiam reddat, ſimiliter & uxor viro.* v. 4. *Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir, ſimiliter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier.* v. 5. *Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi ac jejunio.* Inde in concilio Gangr. c. 14. ſtatuitur: *Si qua mulier derelicto viro diſcedere voluerit, ſoluto vinculo conjugali, nuptias contemnendo, anathema ſit;* ac ſexta ſynodus canonem apoſtolicum diſerte de cohabitatione cum uxore accipit, ut infra adparebit. II.) Nicæna ſynodus voluit introducere hanc legem, ut epiſcopi, presbyteri, diaconi, ſubdiaconi cum conjugibus, quas ante conſecrationem duxerant, non commiſcerentur, ſurgens autem Paphnutius contradixit, *honorabiles confeſſus nuptias & caſtitatem dicens eſſe cum propria conjuge concubitum.* Suaſit itaque concilio, ne talem poneret legem, gravem eſſe adſerens cauſam, quæ aut ipſis aut eorum conjugibus occaſio fornicationis exiſteret, & hoc quidem Paphnutius, licet nuptiarum inexpertus eſſet, expoſuit, ſynodusque laudavit ejus ſententiam, & nihil hac in parte ſancivit, ſed hoc in uniuſcujusque voluntate, non neceſſitate permiſit. Socrates lib. I. hiſt eccl. c. 8. Sozomenus lib. I. c. 22. Excipit Bellarminus, *hoc teſtimonium aliquid habere momenti pro ſententia Graecorum, ſed nullum penitus pro errore Lutheranorum, cum uterque auctor in eodem loco teſtetur, Paphnutium adjeciſſe, bonum ſibi videri, ut ſecundum antiquos canones prohibeatur clericis, ne poſt ordinationem ullo modo uxores ducant, ſed ſolum permittantur illis uti, quas ante ordinationem acceperunt, quod totum eſt contra Lutheranos, qui poſt ſacerdotium uxores ducunt.* Reſp. imo vero ſi uxoribus ante ordinationem ductis cohabitare non prohibendum eſſe Paphnutius ſuaſit, propterea quod matrimonium ſit honorabile in omnibus & torus impollutus; ex eo colligitur, ſacerdotibus non eſſe conjugium interdicendum, ita colligit ipſe Bellarminus cap. præced. 18. §. 4. *Si licuit jure divino ſacer-*

ſacerdotibus habere uxores, quas ante ordinationem duxerant, & eis uti more maritorum; cur quaeſo non liceat etiam poſt ordinationem ducere? Aliter igitur excipit Bellarminus, *ac totum illud Socratis & Sozomeni teſtimonium vel falſum, vel male ab illis narratum eſſe evincere conatur:* primo *quia Sozomeni hiſtoria reprobatur a Gregorio* lib. VI. epiſt. 31. *& Socrates alibi mentitur*; deinde *relatio illa de Paphnutio pugnat cum Epiphanio* hæreſ. LIX. *& Hieronymo* lib. contra Vigilantium, *qui per canones eccleſiaſticos ſacerdotibus & diaconis interdictum eſſe referunt uti uxoribus*; tertio *non cohaeret illa narratio cum can. III. conc. Niceni, ubi prohibetur epiſcopis, presbyteris & diaconis, ne ullam domi mulierem habeant, praeter matrem, ſororem & amitam, denique nec Ruffinus, nec alius ex veteribus hujus rei meminere.* Reſp. ſi vel maxime in aliis Socrates & Sozomenus quædam falſa proferunt, tamen hæc de Paphnutio relatio non poteſt eſſe fidei ſuſpectæ, cum non ſolum Caſſiodorus in tripart. lib. II. cap. 14. Gelaſius Cycizenus in recenſione canonum Nicæn. concil. cap. 33. p. 170. ex bibliotheca Vaticana in lucem productus, Nicephorus lib. VIII. hiſt. eccleſ. cap. 19. Suidas in vita Paphnutii illius mentionem faciant, ſed etiam in ipſum jus canonicum ſit relata, c. Nicæna ſynodus diſt. 31. & apud Vvonem Carnutenſem lib. III. cap 88. Bellarminus ipſe Sozomenum teſtem non repudiat lib. III. de pœnit. cap. 9. §. *Sexto habemus* &c. cur igitur hoc loco fidem illius elevat? Ac ſi Socrates ac Sozomenus *Novati partibus addicti fuere*, quod Bellarminus de ipſis adſerit, iniquiores fuiſſent ſacerdotum matrimonio, ac proinde teſtimonium ex ipſorum ore profectum majus habet pondus. Canones illos eccleſiaſticos quod adtinet, quorum Epiphanius & Hieronymus meminerunt, illos non fuiſſe apud omnes eccleſias, præſertim orientales uſu receptos, & temporum illorum hiſtoria & ipſi illi auctores, Epiphanius ſcilicet hæreſ. 59. & Hieronymus lib. I. contr. Jovin. teſtantur. Nec pugnat cum hiſtoria Paphnutii canon Nicænus, in quo prohibetur clericis, *ne domi ullam habeant mulierem, praeter matrem, ſo*[...]
amitam; hic enim intelligendus de iis
extra conjugium viventes συνεισάκτοι,
quitur Gelaſius p. 159. ſive focariam extr[...]
habere voluerunt. Quando enim canon
te addit, *perſonas, quae ſuſpicionem eff*[...]
ſatis perſpicue oſtendit, patres concubin[...]
non matrimonium illis verbis prohiber[...]
luiſſe. Teſtatur id Balſamon in illum
nem ſic commentatus, ἐπείσακτος ἢ συ[...]
κτος *omnis mulier eſt cum aliquo externo*
bitans, etiamſi ab omni ſuſpicione alien[...]
Chryſoſtomus ſermonem ſcripſit, πρὸ[...]
ἔχοντας συνεισάκτυς, quas vocat κόρας
ρογάμυς. III.) Concilium Gangrenſe ca[...]
ſic decernit: *Si quis diſcernit presbyteru*[...]
jugatum tanquam occaſionem nuptiarum,
offerre non debeat, & ab ejus oblation[...]
abſtinet, anathema ſit. Excipit Bellarm[...]
anathema dici illis, qui putant matrimoni[...]
ſe eſſe malum, & propterea exiſtimant
licere ſacra facere ei, qui uxorem habuit, lice[...]
ſe contineat. Reſp. canon diſertis verbis lo[...]
de presbytero, non qui olim uxorem habu[...]
qui adhuc conjugatus eſt, ita enim recita[...]
canonem Gratianus c. *Si quis* &c. diſt. [...]
Græca habent πρεσβυτέρυ γεγαμηκότος,
participium quam habeat ſignificationem[...]
riſſime patet ex 1. Cor. VII. 10. τοῖς δὲ
μηκόσι παραγγέλλω, ὐκ ἐγὼ, ἀλλὰ ὁ [...]
ubi latina verſio: *iis, qui matrimonio junct*[...]
praecipio. In conciliorum voluminibus [...]
exſtat hujus ſynodi editio. In prima can[...]
ſcribitur: *De oblatione presbyteri conj*[...]
canon ipſe habet: *qui uxorem habuit.* In ſe[...]
canon inſcribitur: *De presbyteris, qui* [...]
re conjugia; canon vero habet: *Si qu*[...]
ſcernat presbyterum conjugatum, ex qu[...]
paret, eos, qui canonum titulos digeſſ[...]
τὸν γεγαμηκότα, indiſcriminatim red[...]
conjugatum, & *qui uxorem habuit.* Ac p[...]
cha Antiochenus Balſamon in comme[...]
omnem ambiguitatem tollit, ſic enim
tur, interprete Herveto: *Praeſens can*[...]
anathematizat, qui non indiſtincte commu[...]
ſacris ſacerdotum, qui habent uxores.

etiam Gratianus non utitur illa Bellarmini exceptione, ſed reſpondet, *illud, quod in canone apoſtolorum, & in concilio Gangrenſi legitur, ex cauſa & ex tempore conſiderandum eſſe. Cauſam dicit fuiſſe haereſin Manichaeorum, qui conjugium deteſtabantur: tempus, quia nondum erat inſtitutum, ut ſacerdotes continentiam ſervarent.* Agnoſcit igitur non de presbytero, qui olim uxorem habuit, ſed eam dimiſit, verum de eo, qui adhuc uxorem habet, Gangrenſe concilium loqui; teſtantur etiam reliqui canones illius concilii, non conferri cœlibes & eos, qui olim in conjugio vixerunt, ſed cœlibes & eos, qui in conjugio adhuc vivunt: Can. X. *Si quis propter Deum virginitatem profeſſus in conjugio poſitos per arrogantiam vituperaverit, anathema ſit.* Adde quod Euſtathius, contra quem Gangrenſe illud concilium inſtitutum, docuerit, *ſi laicus quisquam in matrimonio legitimo conjugem habens presbyter lectus eſſet, ejus benedictionem & communionem perinde atque piaculum eſſe devitandum*, referente Nicephoro lib. IX. hiſtor. cap. 45. Ergo etiam canon illi oppoſitus non de eo, qui uxorem habuit, ſed qui adhuc uxorem habet, intelligendus eſt. IV.) c. *Quoniam* &c. diſt. 31. recitatur canon XIII. ſextæ ſynodi œcumenicæ in Trullo imperatoris palatio Conſtantinopoli habitæ, in quo ſic ſtatuitur: *Quoniam in Romani ordine canonis cognovimus eſſe traditum, eos qui ordinati ſunt, diaconi vel presbyteri, confiteri, quod non ſuis jam copulentur uxoribus, antiquum ſequentes canonem apoſtolicae diligentiae & conſtitutiones ſacrorum virorum legales nuptias amodo valere volumus, nullo modo cum uxoribus ſuis eorum connubia diſſolventes aut privantes eos familiaritate ad invicem tempore opportuno. Quicunque ergo diligens inventus fuerit in ſubdiaconali ordinatione aut diaconali aut ſacerdotali, hi nullo modo prohibeantur ad talem adſcendere gradum pro uxoris ſuae cohabitatione, nec etiam tempore ordinationis ſuae profiteri caſtitatem cogantur, quod abſtinere debeant a legalis uxoris familiaritate. Si quis igitur praeſumſerit contra apoſtolicos canones, aliquos presbyterorum & diaconorum privare a contactu & a communione legalis uxoris ſuae, deponatur. Similiter & presbyter aut diaconus, qui religionis cauſa uxorem ſuam expellit, excommunicetur, ſi vero in hoc permanſerit, deponatur.* Balſamon illum canonem plenius & ſincerius recenſet: *Quoniam Romanae eccleſiae pro canone traditum eſſe cognovimus*, ἐν τάξει κάνονος, *ut diaconi vel presbyteri, qui digni, qui ordinentur, exiſtimandi ſunt, profiteantur*, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς, *quod non amplius contingent uxores ſuas. Nos antiquum canonem* τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας, *apoſtolicae perfectionis ordinisque ſervantes, hominum, qui ſunt in ſacris, conjugia, deinceps ex hoc temporis momento firma & ſtabilia eſſe volumus, nequaquam eorum cum uxoribus* συνάφειαν, *conjunctionem diſſolventes, vel eos* τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας *mutua tempore convenienti conſuetudine privantes. Quamobrem ſi quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus, vel diaconus, vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum adſumi nequaquam prohibeatur*, γαμετῇ συνοικῶν νομίμῳ, *ſi cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo poſtuletur, ut profiteatur, ſe a legitima cum uxore conſuetudine abſtenturum*, τῆς νομίμου ὁμιλίας, *ne ex eo a Deo conſtitutas & ſua praeſentia benedictas nuptias injuria adficere cogamur evangelica voce exclamante*: Quæ Deus conjunxit, homo ne ſeparet *Et apoſtolo docente:* Honorabiles nuptias & torum immaculatum. Et, alligatus es uxori, ne quære ſolutionem. *Scimus autem, ſicut & qui Carthagine convenerunt, & miniſtrorum gravitatis honeſtatisque curam gerentes dixerunt, ut ſubdiaconi, qui ſacra myſteria contrectant, & diaconi & presbyteri* κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, *propriis terminis, (id eſt, in miniſterii ſui vice) a conſortibus abſtineant, ut & quod per apoſtolos traditum eſt, & ab ipſa usque antiquitate ſervatum, nos quoque ſimiliter ſervemus, tempus in omni reſcientes, & maxime in jejunio & oratione. Oportet enim eos, qui divino altari adſident, in ſanctorum tractandorum tempore eſſe omni-*

no continentes, ut poſſint id, quod a Deo ſimpliciter petunt, obtinere. Si quis ergo praeter apoſtolicos canones incitatus ſit, aliquem eorum, qui ſunt in ſacris, presbyterorum inquimus vel diaconorum vel hypodiaconorum τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας καὶ κοινωνίας, *conjunctione cum legitima uxore & conſuetudine privare, deponatur. Similiter & ſi quis presbyter vel diaconus ſuam uxorem pietatis praetextu ejecerit, ſegregetur. Et ſi perſeveraverit, deponatur.* In hoc canone obſervandum 1.) eſſe eum in ſynodo œcumenica anno circiter 681. editum præſentibus pontificis Romani legatis: *Vt papa* (inquit Balſamon græcus) *ex noſtris etiam regionibus legatos haberet, excogitatum eſt propter viae longitudinem.* 2.) Antiquum canonem τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας opponi recentioribus Romanæ eccleſiæ canonibus. 3.) Permitti ſacerdotibus conjugatis mutuam tempore convenienti ὁμιλίαν. 4.) Rationem peti ex ſcriptura ſacra, ne ex eo a Deo conſtitutas & ſua præſentia benedictas nuptias injuria adficere cogantur. Item, *quia evangelica vox clamat*: Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet. *Et*: Honorabiles nuptiæ & torus immaculatus. 5.) Occurri adverſariorum objectioni, ſacerdotibus adſidue orandum; ergo perpetuo a conjugali conſuetudine abſtinendum. 6.) Canonem apoſtolicum opponi illis, qui presbyteros a conjugio arcent, qui proinde non poteſt tantum de cura victus uxoribus denegata intelligi. Excipit Bellarminus, *canones illos non a ſexta ſynodo, ſed ab epiſcopis, qui Conſtantinopoli in palatio Imperatoris Juſtiniani II. quod Trullum dicebatur, convenerant, eſſe editos, & a Sergio pontifice improbatos*, unde vocat *eam profanam ſynodum* cap. 19. proximo. *Reſp.* Gratianus ſextæ ſynodo illos tribuit, nec auctoritatem illorum elevat, ſed addit, *hoc eſſe intelligendum ex loco. Orientalis enim eccleſia*, inquit, *cui ſexta ſynodus regulam vivendi praeſcripſit, votum caſtitatis in miniſtris altaris non ſuſcepit.* Gloſſator opponit alium canonem ſextæ ſynodi qui exſtat c. *Si quis eorum* &c. diſt. 32. ſed hic non eſt Conſtantinopolitanæ, verum Romanæ cujusdam ſynodi canon, vel certe non de orientalis ſed occidentalis eccleſiæ conſuetudine loquitur, ut colligitur ex c. *Cum de quorumdam* &c. diſt. 84. & ejusdem gloſſa. Neve Bellarminus auctoritatem illorum canonum elevare pergat, opponimus illi act. IV. ſynodi Nicænæ ſecundæ, ubi Tharaſius, patriarcha Conſtantinopolitanus, illos canones adprobat, & c. *Sextam* &c. diſt. 16. ubi Hadrianus papa ad Tharaſium patriarcham ſcribit: *Sextam ſynodum ſanctam cum omnibus canonibus ſuis recipio. Sed dubitatur de ea*, (addit Gratianus) *an canones conſcripſerit? quod ex quarta actione ſextae ſynodi facile ſolvitur. Ait enim epiſcopus Petrus epiſcopo Nicomediae: Habeo librum continentem canones ſanctae ſynodi ſextae. Patriarcha dixit: Quidam ſcandalizantur per ignorantiam pro canonibus iſtis, dicentes: Numquid ſexta ſynodus canones fecit? Sciant ergo, quoniam ſynodus ſancta ſexta ſub Conſtantino congregata eſt contra eos, qui dicebant unam operationem & unam voluntatem eſſe in Chriſto, in qua ſancti patres illos utpote haereticos anathematizarunt, & orthodoxam fidem explanaverunt. Soluta eſt haec ſynodus Conſtantini decimo tertio anno; poſt quatuor vero aut quinque annos iidem patres* (nota contra Bellarminum, qui lib. II. de pontif. Rom. c. 18. aliquot græcos epiſcopos duntaxat conveniſſe dicit) *congregati ſunt ſub Juſtiniano, filio Conſtantini, & praedictos canones promulgaverunt, de quibus nullus dubitet, qui enim ſub Conſtantino imperatore in ſynodo fuerunt, iidem ipſi epiſcopi ſub Juſtiniano iſtis canonibus ſubſcripſerunt. Oportebat enim, ut ſynodus univerſalis canones eccleſiaſticos promulgaret.* Ac teſtatur ibidem Gratianus, *canones ducentos ac duos ab illis epiſcopis fuiſſe editos*, ſed illi, quia Romano pontifici non placuerunt, aboliti ac rejecti ſunt, aliquos tamen Gratianus decreto ſuo inſeruit. Nec reliqui tantum epiſcopi, ſed etiam Legati Romani (videlicet Baſilius Gortynæ & quidam alius Ravennæ epiſcopus *Romanae eccleſiae vicem gerentes*, ut Balſamon loquitur) canonibus illis ſubſcripſerant, ideo

ideo imperator illos Romam miſit, & a Sergio confirmationem poſtulavit. Sed ille eos adprobare prorſus recuſavit, quod Romanæ eccleſiæ adverſarentur, ea re imperator offenſus Johannem, Portuenſem epiſcopum, Roma Conſtantinopolin abduci curavit, ac miſit Zachariam protoſpatharium, hoc eſt, militiæ principem, ut Sergium etiam captum deportaret, verum pontifex Ravennatis exarchi præſidio defenſus eſt, Zacharia interim de vita periclitante. Pontificale in vita Sergii, Blondus decadis primæ lib. X. Sabellicus enneadis VIII. lib. VI. Paulus diaconus lib. VI. cap. 4. de geſtis Longobardorum &c. V.) Canon III. concilii V. Carthaginenſis ſtatuit, *ut epiſcopi, presbyteri ac diaconi abſtineant ab uxoribus in propriis terminis, hoc eſt, in ordine vicis ſuae,* ut exponunt Trullani patres canone jam citato. Ergo conjugium non fuit ipſis ſimpliciter prohibitum. Excipit Bellarminus, *verba latina eſſe non in propriis terminis, ſed ſecundum priorum ſtatuta, hoc eſt, ſecundum legem conditam in conciliis prioribus Carthaginenſibus, in quibus omnis uſus uxoris ſacris hominibus prohibetur.* Reſp. Balſamon illud græcum: κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους can. 28. interpretatur κατὰ τὰς ἐφημερίας, *tempore vicis ſuae,* atque ita accipiendum eſſe, eccleſiæ græcæ conſuetudo oſtendit. Ac græca illa editio Balſamonis minime recens, ſed diu in eccleſia recepta, quin & magis authentica quam latina, quippe a ſexta ſynodo univerſali auctoritatem habens, in cujus can. XIII. dicitur, *quod juxta praeſcripta tempora presbyteri a conjugibus continentes eſſe debeant.* can. LXXIV. ipſius Carthag. concilii, canoni III. lucem addit, qui ſic habet: *Placuit, ut presbyteri, epiſcopi & diaconi propriis terminis etiam a ſuis abſtineant uxoribus,* ἀπὸ τῶν οἰκείων γαμετῶν, *quod niſi fecerint, eccleſiaſtico ordine moveantur;* ubi Balſamon adnotat: *Nota, quod tempore praeſentis ſynodi habebant epiſcopi ſuas uxores ſine praejudicio.* VI.) c. *Aliter* &c. diſt. 31. ſic ſtatuit Stephanus papa: *Aliter ſe orientalium traditio habet eccleſiarum, aliter hujus ſanctae Romanae eccleſiae. Nam earum ſacerdotes, diaconi aut ſubdiaconi matrimonio copulantur. Iſtius autem eccleſiae vel occidentalium nullus ſacerdotum a ſubdiacono usque ad epiſcopum licentiam habet conjugium ſortiendi.* Gloſſator verbum: *copulantur* exponit *copulato utuntur,* ſed oppoſitio illam interpretationem repudiat: *Orientalis eccleſiae ſacerdotes copulantur, ſed occidentales non habent licentiam conjugium ſortiendi,* nimirum propter prohibitionem Siricii, nam ut idem gloſſator c. *cum in praeterito* &c. diſt. 84. teſtatur, *quidam dicunt ante Siricium etiam in Romana eccleſia ſacerdotes olim contrahere potuiſſe.* Bellarminus eandem expoſitionem repetit addens, *nunquam fuiſſe licitum, nec nunc haberi licitum in Graecia, ut in ſacris exiſtentes ducant uxores;* ſed opponimus illi c. *Diaconi* &c. diſt. 28. ex concilio Ancyritano can. X. *Diaconi quicunque cum ordinantur, ſi in ipſa ordinatione proteſtati ſunt dicentes, ſe velle habere uxores, nec poſſe ſe continere, hi ſi poſtea ad nuptias pervenerint, maneant in miniſterio, propterea quod his epiſcopus licentiam dederit;* ac teſtatur Eraſmus in apolog. contra Pariſ. *ſe vidiſſe Venetiis apud Graecos ſacerdotem poſt ſuſceptum ordinem uxorem ducere.* Quod vero Bellarminus hunc canonem plane repudiat, cum de auctore non conſtet, frivolum eſt, receptus enim eſt & comprobatus a pontifice, ac refertur ab Ivone Carnutenſi lib. III. de contin. ordinand. Quod ſi omnes illi canones rejiciendi eſſent, quorum auctores ignorantur, de multis non ſolum canonibus eccleſiaſticis, ſed etiam libris biblicis eccleſia Romana periclitabitur. VII.) c. *Cum igitur* &c. diſt. 35. q. 1. *Eccleſiae poſt apoſtolica inſtituta quaedam conſilia perfectionis addidit, utpote de continentia miniſtrorum.* Excipit Bellarminus, *ſenſum hunc eſſe, quod eccleſia impoſuerit clericis continentiam praecepto ſervandam, quae alioquin ſolum fuerit conſilium perfectionis.* Reſp. illud capitulum Gratiani recte opponitur illis pontificiis, qui jure divino cœlibatum ſacris ordinibus adnexum eſſe cenſent, an vero eccleſia, id eſt, pontifex Romanus poteſtatem habuerit non ſolum conſulendi, ſed etiam præcipiendi cœli-

batum ſacerdotibus, alterius eſt quæſtionis; Paulus, tantus apoſtolus, etiam illis, qui dono continentiæ inſtructi ſunt, noluit legem cœlibatus imponere, quanto minus indiſtincte omnibus ſacerdotibus, quorum plurimi dono illo deſtituuntur, jugum illud imponi debuit? VIII.) Huc referimus etiam ſequentia capitula: c. *His igitur* &c. diſt. 23. ex Iſidoro lib. II. de eccleſ. offic. cap. 2. *Clerici caſtimoniam non violati corporis perpetuo obſervare ſtudeant, aut certe unius matrimonii vinculo faederentur.* Innocentius in epiſt. ad epiſc. Maced. c. *Deinde* &c. diſt. 26. *Vxorem ducere crimen eſt, aut non eſt crimen. Si crimen eſt, ergo praefata venia dixerim, erit auctor in culpa, qui ut crimina committerentur, in paradiſo praecepit, cum ipſe eas benedixit. Si vero non eſt crimen, quia quod Deus inſtituit, nefas ſit crimen adpellare, & Salomon addidit*: Etenim a Deo præparatur viro uxor, *quomodo creditur inter crimina eſſe dimiſſum, quod auctore Deo legitur conſummatum?* Vrbanus ad archiep. Turonenſ. c. Cenomanenſem &c. diſt. 56. *Legitima conjugia ſacerdotibus ante prohibitionem ubique licita erant, & in orientali eccleſia usque hodie eis licere probantur*; in quæ verba Gregorius XIII. ſic adnotat: *His oſtendit aperte Gratianus, ſe in ea fuiſſe opinione, aliquando in Latina eccleſia olim presbyteris etiam licuiſſe uti conjugio, quod in eccleſia Graecorum & olim & nunc permiſſum eſt.* c. *Sors* &c. diſt. 26. q. 2. *Antequam evangelium clareſceret, multa permittebantur, quae tempore perfectioris diſciplinae penitus ſunt eliminata. Copula namque ſacerdotalis nec legali, nec evangelica vel apoſtolica auctoritate prohibetur, eccleſiaſtica tamen lege penitus interdicitur.* c. *Cum olim* &c. in decretal. Gregorii. tit. de cleric. conjug. *Orientalis eccleſia votum continentiae non admiſit, quoniam orientales in minoribus ordinibus contrahunt, & in ſuperioribus utuntur matrimonio jam contracto.*

4.) *Ex probatis exemplis.*

§. CCCXLV. IV.) argumentorum claſſem petimus ex probatis miniſtrorum conjugatorum in primitiva eccleſia exemplis. De patriarchis, prophetis, ſacerdotibus vet. teſt. & apoſtolis dictum eſt ſuperius. De Luca evangeliſta ſic ſcribit Platina in clero: *Vixit annos 83. uxorem habuit.* (Onuphrius in poſtremis editionibus addidit negativam. *uxorem non habuit* contra fidem veterum librorum). Clemens Romanus, Petri diſcipulus, in epiſtola ad Corinthios referente Clemente Alexand. lib. IV. ſtromat. p. 580. de ſe ſic ſcribit: *Vxores noſtras ad id, quod bonum eſt, corrigamus, amabiles mores caſtitatis oſtendant.* Hermes, quem ſalutat Paulus Rom. XVI. 14. ac qui judicatur auctor libri, cujus titulus *paſtor* (qui liber ab Athanaſio de incarn. verbi p. 37. Hieronymo in catal. cap. 20. vocatur *valde utilis*, ab Euſebio lib. III. hiſt. cap. 3. & Nicephoro lib. II. cap. 46. *valde neceſſarius*) uxorem & liberos habuit, ut adparet ex viſion. 1. & 2. Polycrates, Epheſinæ eccleſiæ epiſcopus, in epiſtola ad Victorem, Romanum pontificem, apud Euſebium lib. V. hiſt. eccleſ. cap. 22. & Nicephorum lib. IV. hiſt. cap. 37. refert ſeptem ſuorum συγγενῶν cognatorum ſeu majorum (Ruffinus Hieronymo contemporaneus vertit *parentum*) epiſcopos fuiſſe, ſeque jam eſſe octavum. Nicolaum diaconum uxorem habuiſſe, ex Euſebio intelligi poteſt. Tertullianus, Carthaginenſis presbyter, librum ad uxorem ſcripſit. Irenæus lib. I. adv. hæreſ. cap. 9. p. 46. mentionem facit uxoris cujusdam diaconi in Aſia, quæ a Marco Valentiniano *tum mente, tum corpore fuerit corrupta*? Agapetus I. qui Romanæ eccleſiæ præfuit ſub imperatore Juſtiniano, patrem habuit Gordianum, ſacerdotem Romanum, teſte Platina & Volaterrano. Quinimo c. *Oſius* &c. diſt. 56. ex epiſtola Damaſi ad Hieronymum aliquot pontifices Romani ex epiſcopis, presbyteris, diaconis &c. nati enumerantur: *Oſius papa fuit filius Stephani ſubdiaconi. Bonifacius papa fuit filius Jucundi presbyteri. Felix papa filius Felicis presbyteri, Agapetus papa filius Gordiani presbyteri. Theodorus papa filius Theodori epiſcopi. Sylverius papa filius Sylverii, epiſcopi Romae. Deus dedit papa filius Jucundi presbyteri, Felix tertius natione Romanus ex*

Patre

patre Felice presbytero fuit. Gelaſius natione Afer ex patre epiſcopo Valerio natus eſt, complures etiam alii inveniuntur, qui de ſacerdotibus nati, apoſtolicae ſedi praefuerunt. Poſtea additur c. *Cenomanenſem* &c. diſt. ead. *Cum ex ſacerdotibus nati in ſummos pontifices legantur eſſe promoti, non ſunt intelligendi de fornicatione, ſed de legitimis conjugiis nati, quae ſacerdotibus ante prohibitionem ubique licita erant.* Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. VI. hiſt. cap. 36. edit. græc. de ſe ipſo: *Vix tandem poſt dies quatuor Deo mihi, ut inde demigrarem praecipiente, & ſe mirandum in modum quaſi ducem itineris praebente, ipſe, liberi & alii multi fratres, ſimul egreſſi ſumus.* De Hilario Pictav. epiſcopo ſic canit Baptiſta Mantuanus lib. I. faſtor.

Integritas vitae, legum prudentia, cultus
Cœlitum, tutela inopum diadema, pedumque
Pictavienſe tibi, dum nil mortalia curas,
Dum vivis tibi, ſorte tua contentus, ab omni
Ambitione procul populo adplaudente tulerunt.
Non nocuit tibi progenies, non obſtitit uxor
Legitimo conjuncta thoro, non horruit illa
Tempeſtate Deus thalamos, cunabula, taedas.
Sola erat in pretio, quae nunc incognita virtus,
Sordet & adtrito vivit cum plebe cucullo.
Propterea leges, quae ſunt connubia contra,
Eſſe malas quidam perhibent, prudentia patrum
Non ſatis advertit, dicunt, quid ferre recuſet.
Quid valeat natura pati cervibus ajunt,
Hoc inſuave jugum noſtris imponere Chriſtus
Noluit, iſtud onus, quod adhuc quam plurima monſtra
Fecit, ab audaci dicunt pietate repertum.
Tutius eſſe volunt, qua lex divina ſinebat
Iſſe via, veterumque ſequi veſtigia patrum,
Quorum vita fuit melior cum conjuge, quam nunc
Noſtra ſit excluſis thalamis & conjugis uſu.

Hæc Mantuanus de Hilario, quem fuiſſe maritum, etiam ex ejus epiſtola ad Apram filiam conſtare poteſt. Chæremonem, Nili Ægyptiacæ epiſcopum ſanctiſſimum, quo tempore chriſtianos impii graviſſime perſequebantur, ætate prope exacta ad montem Arabiæ una cum uxore ſua fugiſſe narrat Euſebius lib. VI. hiſt. cap. 40. edit. græc. ex epiſt. Dionyſ. Alex. ad Fabium epiſcop. Antioch. Gregorius Nazianz. orat. XIX. p. 290. de matre ſua Nonna, patri paſtori Nazianzeno conjugata ſcribit, quod *marito non ſolum adjutrix, ſed etiam ἀρχηγὸς, dux & anteſignana fuerit, vita & ſermone ad optima quaeque per ſe ipſam ducens, & caeteris quidem in rebus, ut matrimonii leges ferebant, viro ſuo parere optimum eſſe judicans, fidei autem & pietatis magiſtram quoque ſe praebere haudquaquam erubeſcens*, inde Bapt. Mantuanus de Nazianzeno ſic canit:

Praeſule patre ſatus, nam tunc id jura ſinebant.
Paſtorale pedum geſſit poſt funera patris.

De Gregorio Nyſſeno, Baſilii magni fratre, ſic ſcribit Nicephorus lib. XI. cap. 19. in princ. *Habuit Baſilius fratres, quorum unus Gregorius fuit eccleſiae Nyſſenae lux & ornamentum, vir ſecundum fratrem doctrina, moribus & vitae ſanctitate ſpectatus. Et quamvis is conjugem habuerit, rebus tamen aliis fratri minime ceſſit.* Parens Baſilii magni itidem fuit epiſcopus, teſte Nazianzeno in ipſius vita. De Syneſio, Cyrenenſi epiſcopo, refert Nicephorus libr. XIV. cap. 55. quod cum Theophilus Alexandrinus illi ſuaderet, ut ad miniſterium ordinaretur, atque interim vereretur, ne exemplo quorumdam uxorem relinquere cogeretur, hiſce proteſtatus fuerit verbis: *Mihi & Deus ipſe & leges, ipſaque ſacra Theophili manus uxorem dederunt. Quapropter omnibus praedico teſtatumque volo, me illam prorſus diſſerturum non eſſe, neque cum illa veluti machum clandeſtinam conſuetudinem habiturum, alterum enim minime pium, alterum minime legitimum eſt, quin potius volo & opto plures & probos mihi naſci liberos &c.* inde conceſſum Syneſio, ut in ſacerdotali dignitate uxorem retineret l. Omnis. C. de epiſc. & clericis §. 4. privilegia clericis tributa etiam ad *conjuges & liberos eorum* a Conſtantino imperatore extenduntur, ex quo conſtat, tempore Conſtantini conjugia ſacerdotum in uſu fuiſſe. Athanaſius ad Diacontium (qui quod

 mona-

monachus eſt, epiſcopatum Alexandrinum deprecabatur) ſic ſcribit p. 518. *Ne talia objiciant tui conſiliarii. Novimus enim & epiſcopos jejunantes & monachos comedentes &c. Multi quoque ex epiſcopis matrimonia non inierunt, monachi contra parentes liberorum facti ſunt, quemadmodum viciſſim epiſcopos filiorum patres & monachos generis poteſtatem non quaeſiviſſe animadvertas.* Ergo Athanaſii tempore epiſcopis matrimonium adhuc fuit liberum (*) Apollinarii Laodiceni parens epiſcopi munus geſſit teſte Hieronymo in catal. ſcript. c. 114. tom. I. fol. 135. Idem epiſt. VIII. tom. I. f. 29. meminit cujusdam ſacerdotis Romani uxorati epiſt. 83. ad Occam. *Carterius, Hiſpaniae epiſcopus, homo & aetate vetus & ſacerdotio, unam, antequam baptizaretur, alteram poſt lavacrum priore mortua duxit uxorem, & arbitraris eum contra apoſtoli feciſſe ſententiam, qui in catalogo virtutum unius uxoris virum praecepit ordinandum? Miror autem, te unum protraxiſſe in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus ſit, non dico de presbyteris, non de inferiori gradu, ad epiſcopos venio, quos ſi ſigillatim voluero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur.* Lib. I. adv. Jovin. *Quaſi non hodie quoque plurimi ſacerdotes habeant matrimonia, & apoſtolus epiſcopum deſcribat unius uxoris maritum habentem filios cum omni caſtitate.* Pelagius pontifex Rom. c. *De Syracuſanae* &c. diſt. 28. *Conjugatum in epiſcopum ordinari* ratione circumſtantiarum habita permiſit. Sidonius Apollinaris, Arvernus epiſcopus, qui poſt Siricium cœlibatus legiſlatorem vixit, maritus fuit, ut conſtat ex lib. V. epiſt. XVI. ac Gregorius Turon. lib. II. cap. 21. Idem Sidonius lib. VII. epiſt. 9. narrat ſe orationem habuiſſe, qua perſuaſit, *ut Biturigum archiepiſcopus & metropolitanus crearetur honeſtus quidam maritus Benedictus Simplicius, qui & ſanguine ſacerdotali prognatus erat, & uxorem cum liberis & pudica familia recte regebat, quod & univerſo populo placuerit.* De Spiridione, Cypri epiſcopo, ſic ſcribunt Socrates lib. I. hiſt. cap. 8. Tripartita lib. I. cap. 10. Sozomenus lib. I. hiſt. cap. 11. Nicephorus lib. VIII. hiſt. cap. 42. *Ruſticus cum eſſet, conjugemque in matrimonio & liberos ex ea ſuſceptos haberet, non propterea in rebus divinis deterior aliquo fuit.* De Francilione, Turonenſi epiſcopo, ſic ſcribit Gregorius Turon. lib. X. cap. 31. *Erat civis Pictavus ex ſenatoribus ordinatus epiſcopus habens conjugem Claram nomine, ſed filios non habens.* Nicephorus lib. XII. cap. 34. circa medium: *In Theſſalia licebat clerico cuivis, priusquam in ordinem eum cooptaretur, legitime uxorem ducere, at ſi poſtea, ut conſuetudine receptum eſt,* (nota ergo non lege aliqua apoſtolica, nec canone eccleſiaſtico conſtitutum) *uxorem cognoviſſet, ordine eo movebatur, cum in oriente omnes, atque etiam epiſcopi, ſi vellent, pro arbitrio ſuo non aliqua legis neceſſitate coacti uxorum congreſſum declinarent, multi etiam ipſo epiſcopali munere fungentes, in epiſcopalibus aedibus liberos multos ex conjugibus, quas ſibi legitimo matrimonio antea conjunxiſſent, ſuſciperent, nunc autem ne inſomnis quidem epiſcopus cum uxore ſua concumbens impudicus habetur.* Eadem habet tripartita libr. IX. hiſt. cap. 38. Socrates lib. V. hiſt. eccleſ. cap. 21. Hiſpani ſacerdotes tempore Siricii non tantum habuerunt uxores, ex iisque liberos procrearunt, ſed etiam conjugium ſuum in vet. & nov. teſt. a Deo permiſſum eſſe defenderunt, quos propterea Siricius vocat *praeceptores libidinum & ſectatores vitiorum.* Nicetas, cognomento pectoratus, abbas natione Græcus, ſed fide Latinus circa annum 1050. legi cœlibatus ſeſe graviter oppoſuit. Quis eſt ille (inquit) qui tradidit prohibere & abſcindere nuptias ſacerdotum? quis ex doctoribus eccleſiæ hanc vobis tradidit pravitatem? &c. Huic Nicetæ oppoſuit ſe

(*) Gaudentius Brixianus in ſerm. de dedicatione templi ſcribit, *ſe peregrinatum in Jeruſalem & in itinere, cum tranſiret per Caeſaream Cappadociae accepiſſe dono a duobus ſanctis mulieribus, neptibus magni Baſilii, reliquias 40. martyrum.* At unde Baſilio fuere neptes, ſi extra conjugium vixit. GERHARDVS.

ſe Leo IX. c. *omnino* &c. diſt. 31. & Humbertus cardinalis Sylvæ candidæ epiſcopus, Aventinus in hiſtoria Bojorum circa annum 1070. ſcribit: *Sacerdotes illo tempore uxores publice ſicut caeteri chriſtiani habebant, filios procreabant, ſicut in inſtrumentis donationum, quae illi templis, myſtis, monachis fecere, ubi hae nominatim cum conjugibus teſtes citantur, & honeſto vocabulo presbyteriſſae nuncupantur, invenio.* Balæus & Polydorus Virgilius teſtantur, conjugia ſacerdotum in Britannia usque ad annum 1100. retenta fuiſſe. Circa annum enim 975. in ſynodo Wintonienſi ſacerdotes Anglicani ex verbo Dei & exemplis primitivæ eccleſiæ demonſtrarunt, licitum eſſe ſacerdotibus conjugium. De Celſo, Armachano archiepiſcopo & totius Hyberniæ primate, circa annum 1120. refert Balæus, quod more in Hybernia recepto in ipſo archiepiſcopatu uxorem & liberos habuerit. In concilio Londinenſi anno 1129. Henricus, Angliæ rex, permiſit ſacerdotibus conjuges ſuas retinere, fruſtra contradicentibus archiepiſcopis, epiſcopis & abbatibus in concilio congregatis, qui potius fornicationes quam conjugalem cohabitationem tolerabant. Matth. Pariſius lib. III. chron. In Germania itidem legi cœlibatus diu reſtiterunt ſacerdotes, cum enim circa annum 1074. Gregorius VII. Hildebrandus prius dictus, legem promulgaret, ut presbyteri uxores ſuas legitimas, quas habebant, aut dimitterent, aut ſacerdotio ſe abdicarent, clerici magno conatu ſeſe illi oppoſuerunt, quá de re Lamb. Schaffnaburgenſis in anno 1074. ſic ſcribit: *Adverſus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota factio clericorum, hominem plane haereticum & veſani dogmatis eſſe clamitans, qui oblitus ſermonis Domini, quo ait:* non omnes capiunt verbum hoc, qui poteſt capere, capiat; *& apoſtoli:* qui ſe non continet, nubat, melius enim eſt nubere quam uri, *violenta exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, & dum conſuetum naturae curſum negaret, fornicationi & immunditiae frena laxaret, quod ſi pergeret ſententiam confirmare, malle ſe ſacerdotium quam conjugium deſerere, & tum viſurum eum, cui homines ſorderent, unde gubernandis per eccleſiam Dei plebibus angelos comparaturus eſſet.* Cumque præſul Moguntinus in ſynodo Moguntina poſtulatum Romani pontificis de deſerendo, vel conjugio vel ſacerdotio repeteret, ſacerdotes unanimi voce ex verbo Dei protulerunt illuſtria dicta confirmantia ſacerdotum conjugia, deinde exempla eccleſiæ Chriſti, tertio rationes plurimas & conſuetudinem veterem ac diuturnam. Cum anno ſequente 1075. alia ſynodus Moguntiæ cogeretur, in qua denuo præſul pontifici Romano morem gerens conjugio ſacerdotibus interdicere vellet, clerici manibus totiusque corporis commotione adeo in eum debacchati ſunt, ut ægre ſynodo excederet vivus. Sigebertus etiam cum in hiſt. anni 1074. de illo Gregorii interdicto mentionem facit, hæc addit: *Vxoratos ſacerdotes a divino officio removit, & laicis miſſam eorum audire interdixit, novo exemplo, & ut multis viſum eſt, inconſiderato praejudicio contra ſanctorum patrum ſententiam,* ibidemque multa incommoda recenſet ex decreto illo orta. Aventinus lib. V. p. 465. de concilio contra Hildebrandum illum Brixiæ habito ſcribit: *Adſunt legati aliorum pontificum Galliae, Italiae, Germaniae communi omnium conſenſu Hildebrandi ſecta pietati chriſtianae repugnans exploſa, exſibilata eſt.* In Poloniæ regno ſacerdotes usque ad annum Chriſti 1219. uxores habuiſſe, ex annalibus, in quibus archiepiſcoporum & epiſcoporum Polonorum vitæ deſcriptæ ſunt, demonſtrari poſſe adſerit Dudithius, imperatoris Maximiliani in Poloniam legatus in demonſtr. pro cœlib. clericorum p. 60. Juſtus Jonas in def. adv. Joh. Fab. pro conjug. ſacerd. Tiguri anno 1523. *Ante paucos annos adhuc ſacerdotibus in Germania conjugium liberum fuit, id quod literae quaedam & vetuſta tum Colonienſis, tum etiam Conſtantienſis eccleſiae monumenta teſtantur.* Vide Marc. Anton. de Dominis lib. II. de rep. eccleſ. cap. 10. Bellarminus his exemplis obvertit lib. I. de cleric. c. 19. *quod vel debeant intelligi de uxoribus, quas antea duxerant, vel de clericis mi-*

norum ordinum, vel eſſe exempla eorum, qui reprehenduntur, vel eſſe expreſſa & manifeſta mendacia. Sed vanitas harum exceptionum ex illis, quæ modo dicta ſunt, ſponte elucet. (*)

5.) *Ex adverſariorum teſtimoniis.*

§. CCCXLVI. V.) argumentorum claſſem complent ipſorum adverſariorum teſtimonia. Gratianus in c. *de Syracuſanae &c.* diſt. 28. *Ecce hac auctoritate* (Pelagii) *electus in epiſcopatum non prohibetur habere uxorem & liberos. Eligi autem ad epiſcopatum non debet niſi aut ſacerdos aut diaconus, ſubdiaconus vero non niſi neceſſitate cogente. Sive ergo presbyter, ſive diaconus, ſive ſubdiaconus fuerit, adparet, quod in praefatis ordinibus conſtituti licite matrimonio uti poſſint.* Thomas in ſumma, quæ incipit: *commiſerationes* c. 165. *Si Acoluthus in ſecreta confeſſione ad diſcretum ſacerdotem veniat, & ſe nullo modo poſſe continere dicat, non multum peccat ſacerdos dando ei conſilium, ut cum aliqua occulte matrimonium contrahat, & occulte epiſcopi ſui oculos fallat. Si vero poſtea ſacros ordines a praelatis cogatur accedere, credimus minus eſſe periculum uxore uti, quam cum alia fornicari, ſi ex toto noluerit continere.* Durandus, epiſcopus Mimatenſis, auctor ſpeculi juris, vulgo ſpeculator dictus, in libro de modo celebrandi concilii, quem juſſu Clementis V. Viennæ concilium habituri conſcripſit tit. 46. *Videtur utile, ut in concilio matrimonium ſacerdotibus concedatur, cum plane fruſtra & incaſſum hactenus ſint ad caſtitatem coacti, cumque Graeci ſacerdotes jus matrimonii habeant, idque etiam apoſtolorum tempore in uſu fuerit.* (**) Innocentius IV. tit. de converſatione conjugum c. *placet* &c. *Matrimonium de jure divino non prohibet ſuſceptionem ſacrorum ordinum, ſed tantum ex conſtitutione eccleſiae, & ſic naturaliter matrimonium non reſiſtit promotioni ad ſacros ordines; imo etiam poſt conſecrationem ſacerdos poſſet contrahere matrimonium, niſi eccleſiae ſtatuto prohibitum eſſet.* Panormitanus, cujus magna in Baſileenſi concilio, fuit auctoritas, in c. *Licet de elect.* &c. fatetur, *ex ſcripturis probari non poſſe, quod cælibatus ſacerdotibus ſit neceſſarius.* Idem in c. *cum olim de cleric. conjug. &c. Numquid hodie ab eccleſia poſſit ſtatui, ut clericus matrimonium contrahat, quaeritur? Credo: quod ſic,* (inquit) *& hoc indubitatum eſt apud me reſpectu eorum, qui non ſunt obligati ex voto vel tacito vel expreſſo, & probo hac ratione: Continentia enim non eſt in clericis ſecularibus de ſubſtantia ordinis, ſicut dixit Innocentius, nec eſt de jure divino, quia alias Graeci peccarent, nec excuſaret eos conſuetudo, quia illa non valet contra legem divinam. Et non ſolum credo poteſtatem ineſſe eccleſiae hoc condendi, ſed credo pro bono ac ſalute animarum, quod eſſet ſalubre ſtatutum, ut valentes continere, & magis mereri, relinqueretur voluntati eorum, non valentes autem continere poſſent contrahere, quia experientia docente contrarius prorſus effectus ſequitur ex illa lege continentiae, cum hodie non vivant ſpiritualiter, nec ſint mundi, ſed maculentur illicito coitu, cum eorum graviſſimo peccato, ubi cum propria uxore eſſet caſtitas &c. Vnde deberet eccleſia facere ſicut bonus medicus, ut ſi medicina experientia docente potius officit, quam proſit, eam tollat.* Sub tempus illud concilii Baſileenſis anno circiter 1430. quosdam reformationis articulos imperator Sigismundus inſtituit, (qui poſtea Argentinæ excuſi ſunt anno 1520.) in quibus inter cætera etiam hoc habetur: *Plus mali quam boni ex Calixti decreto in eccleſia ſecutum eſt, melius & animae tutius eſt, ut juxta ritum eccleſiae orientalis Clericis licentia concedatur*

(*) Moſcovitæ denique nulli nec ſacro nec profano conjugio interdicunt, ut conſtat ex opere de variis rerum Moſcovit. auctoribus p. 152. GERHARDVS.

(**) Præpoſitus in c. Rurſus, qui clerici vel voventes &c. aperte fatetur, *cælibatum in ſacro ordine non eſſe voti nec taciti nec expreſſi, nec ex jure divino, ſed tantum ex confirmatione eccleſiae, ideoque etiam ab eccleſia permutari poſſe.* Franc. Zabarella eodem in loco dicit, *praeceptum de cælibatu materiam dare plures animas illaqueandi, & ideo eccleſiam, ſicut induxit votum continentiae, ſic etiam viciſſim revocare poſſe.* GERHARDVS.

datur honeſta matrimonia contrahendi. Æneas Sylvius lib. II. de concil. Baſil. refert, quod cum in concilio Baſileenſi deliberaretur de eligendo Amadæo, Sabaudiæ duce, in pontificem Romanum, & obſtare illi videretur, quod uxorem habuiſſet, quidam patrum in hæc verba prorupit: *Id autem quod de uxore dicitur, nihilipendo, cum non ſolum qui uxorem habuit, ſed uxorem adhuc habens queat adſumi. Cur enim diſputant doctores, an uxoratus electus in papam uxori ſolvere debitum teneatur, niſi quoniam etiam conjugatus recipi poſſit, fuerantque ut ſcitis, etiam in matrimonio pontifices, nec Petrus apoſtolorum princeps uxore caruit. Quid iſta modo objicimus? fortaſſe non eſt pejus ſacerdotes quam plures uxorari, quoniam multi ſalvarentur in ſacerdotio conjugato, qui in ſterili presbyteratu damnantur.* Idem Sylvius cum jam pontifex eſſet, & Pius II. nominaretur, reliquit hoc dictum: *Sacerdotibus magna ratione ademtum conjugium, majori autem reſtituendum*, ut Platina in Pio II. p. 295. & Sabellicus lib. VI. enneade X. p. 502. referunt. Paulus II. pontifex Romanus, ut ex Stanislao Orichovio Balæus refert, cum quædam poëmata Romæ legiſſet in ſe ac filiam ſcripta, illacrimaſſe dicitur, & ob acerbitatem legis cœlibatus cum amicis expoſtulaſſe, quod is, qui non ſolum eccleſiæ, verum etiam continentiæ antiſtes eſſe deberet, filiam in ore atque oculis civitatis cum ſummo probro verſari videret, quæ etſi erat eximia pulcritudine, ſcortationem tamen ab ſe ortam dolebat exiſtimari, cum legem Dei ſciret eſſe, qua huic in matrimonio naſci licebat, niſi idem cœlibatus obſtitiſſet, itaque conſilium ipſum cœpiſſe de reſtituendo ſacerdotum matrimonio ferunt, quod ille tamen morte præventus exſequi non potuit. Cuſanus epiſt. II. ad Bohemos de commun. *Conſequenter in nov. teſt. viſum eſt poſt aliquot tempora*, (nota: ergo non ſtatim ab apoſtolorum temporibus, ſed poſt aliquot demum ſecula) *irrationale fore, quod in ſacris ordinibus exiſtentes contraherent, quod ſi facerent, ſeparandos eſſe, qui tamen ante tanquam a Deo conjuncti ſeparari non potuiſſent.* Polydorus Virgilius lib. V. de rer. invent. cap. 4. *Forſitan tam e reipublicae chriſtianae quam ex ordinis uſu eſſet, ut tandem aliquando jus publici matrimonii ſacerdotibus reſtitueretur.* (Sed illud ex Polydoro Virgilio eradi jubet index expurgat. Belgic. p. 203.) Stephanus Aufrerius canoniſta in tit. de presbyteris conjugatis: *Tempore* (inquit) *primitivae eccleſiae licebat presbyteris & ſic conſtitutis uxorem ducere.* c. *Quoniam &c.* & c. *Aliter &c.* diſt. 31. *Dummodo die celebrationis abſtinerent a conjugibus, poſtea in occidentali eccleſia venit prohibitio, ut conſtituti in ſacris ordinibus deberent abſtinere.* c. *aliter &c.* diſt. eadem: Concludit itaque, *quod praeceptum illud det materiam illaqueandi plures animas propter fragilitatem noſtram, ideo credit, quod ſicut eccleſia induxit hoc praeceptum continentiae, quod quoque revocabit.* Thomas de Vio Cajetanus, cardinalis, ordinis Dominicanorum prior & inquiſitor generalis tom. I. opuſcul. tract. 27. „Nec „ratione, nec auctoritate probatur, quod ab„ſolute loquendo ſacerdos peccet contrahendo „matrimonium: nec ordo in quantum ordo, „nec ordo in quantum ſacer eſt, eſt impediti„vus matrimonii. Et poſtea concludit: Sa„cerdotium non dirimere contractum matri„monii, ſive ante poſt ſecluſis omnibus legi„bus ſtando tantum in his, quæ a Chriſto & „apoſtolis habemus. (*) Eraſmus in Matth. XIX. „Scortari licet, uxorem ducere non licet, ſi „profitentur concubinam, ſunt catholici ſacer„dotes; ſin uxorem dici malint, in ignem „conjiciuntur. In 1. Cor. VII. p. 321. Ætate „Pauli cum inter innumeros ethnicos perpauci „eſſent chriſtiani fortaſſe commodius erat ab„ſtinere a matrimonio, nunc mutatis rebus „haud ſcio an magis expediat, ſanctum con„nubium & immaculatum thorum ſancte pu„reque colere, etiam ſacerdotes, ſi qui non „continent, quando horum tam ingens ubi„que copia.„ Ibidem ut & in adnot. Philip. IV. p. 439. ſtatuit, „Paulum apoſtolum ha„buiſſe conjugem, σύζυγε γνήσιε. Quidam hoc „referunt ad uxorem Pauli, nam Græca poſ„ſunt & fœminino genere accipi, ſunt autem „magni

*) Citat ex Cajetano Gregorius de Valentia tom. IV. diſp. IX. q. 5. punct. 5. GERHARDVS.

„magni auctores apud Græcos, qui putant, „Paulum habuiſſe uxorem, & conſentaneum „eſt, mulieres commendari mulieribus. in „1 Tim. III. p. 469. Si quis perpendat horum „temporum ſtatum, quotam portionem homi-„num monachorum greges occupent, quotam „ſacerdotum & clericorum collegia: deinde „perpendat, quam pauci e tanto numero vere „ſervent vitæ caſtimoniam, in quæ libidinum „genera quam innumeri devergant, quanto „cum probro complures palam inceſti ſint & „impudici, fortaſſis judicabit magis expedire, „ut iis, qui prorſus non continent, jus fiat pu-„blici matrimonii, quod absque mala fama pu-„re ſancteque colant potius, quam infeliciter „ac turpiter libidinentur, ſed etiam atque etiam „vereor, ne cenſus eccleſiaſtici caſtrent ho-„die clericos verius quam pietas, dum metui-„mus, ne, quod tenemus, intercipiatur aut „certe nihil accedat.„ In declamat. de lau-dibus matrimonii, *utile eſſe* ſtatuit, *ſi ſacerdo-tibus jus matrimonii concedatur.* Similia ex-ſtant in lib. de conſcribendis epiſtolis edito Pa-riſiis anno 1527. Claudius Eſpencæus lib. I. de continent. cap. 13. „Romanos pontifices, „Siricium inprimis & Innocentium, quibuscum „Jovinianum exſecror. Et poſtea: Proinde „non intelligo, idque dictum ſumma cum re-„verentia ut cetera volo, quo ſenſu conjugii „præſertim ante ordines ſacros contracti uſum „cleri ſui ſanctimonia indignum & carnis eſſe „immunditiem, in qua Deo placeri non poſ-„ſit, vocare non dubitarint. Nam Paulina quæ „adlegant, vel immundis nihil eſſe mundum, „vel qui in carne ſunt, Deo placere non poſ-„ſunt, non minus ad laicos quam ad clericos „pertinent, & prior locus ſe de fidelibus ex-„plicat, & poſterior contra connubium alibi ho-„norabile & impollutum vocatum, facere non „poteſt.„ Duarenus de ſacris eccleſ. miniſt. p. 171. „fatetur, veterem eccleſiam & anti-„quos canones non ſummoviſſe conjugatos a „ſacerdotio. Item legem novam de cœlibatu „ſacerdotum videri θεομαχεῖν, nec receptam „ab orientali eccleſia fuiſſe.„ Andreas Fricius lib. IV. de republ. emend. c. 20. „matrimonii „contrahendi libertatem ſacerdotibus reſtituen-„dam omnibus modis ſuadet, atque id (inquit) „multo honeſtius atque eccleſiis ſalubrius fu-„erit, quam ſcortationes presbyterorum ferre, „docereque, ſacerdotem minus peccare for-„nicando aut adulterando, quam matrimonium „contrahendo.„ Lib. II. de eccleſ. fol. 546. „De matrimonio presbyterorum quod ego „ſcripſi, idem ante me ſcripſerunt papæ, car-„dinales, epiſcopi, abbates, monachi, theologi, „jurisperiti, quorum verba citavimus, nec ſcio „quis a nobis diſcrepet præter Piggianos & „quosdam ſimiles.„ Idem in apologia Inno-centii IV. Johannis Antonii cardinalis, abbatis Panormitani, Alfonſi Virveſii, Thomæ Aqui-natis, Baptiſtæ Mantuani, Salviani epiſcopi Maſ-ſilienſis ac Polydori Virgilii formalia verba re-cenſet, quibus liberam ducendarum conju-gum poteſtatem ſacerdotibus concedendam judicant. Lindanus in panoplia: „Certe „& hodie licet caſtos atque vitæ integros „maritos ad ſacerdotium adſumere, quod „meo quidem judicio rectius ſanctiusque forte „fuerit per aliquot Germaniarum provincias, „quam impuriſſimis aliquot præficere, aut „etiam diutius tolerare nebulones, apoſtatas & „ſacrilegos paſtores, quod factum ab aureo „illo Paphnutii reſponſo minime foret alie-„num, neque a vero remedio abhorriturum „videri poſſet.„ Caſſander in conſult. art. XXIII. p. 196. edit. Colon. „Fatendum eſt graviter „a poſteris eſſe peccatum, qui hanc utilem pro „tempore (de cœlibatu ſacerdotum) conſtitu-„tionem multis in laqueum verterunt, dum ju-„venes nondum ſibi cognitos & exploratos te-„mere ad miniſterium eccleſiaſticum admiſe-„runt, & cum illis caſtitatis onus ſibi impar „eſſe ſentirent, illi potius impuros quosvis con-„cubitus diſſimularunt, & quodammodo pro-„barunt, quam ut permittendo conſtitutionis „illius humanæ gratiam illis facerent, qui „eam ſine offenſione divinæ legis obſervare „non poterant. Adde etiam, quod ætas ad-„huc rerum imperita & temporum ac condi-„tionum vitæ mutatio hanc obſervationem „pene impoſſibilem fecerit. Quare nimis rigi-

„da

„da & intempeſtiva hujus conſtitutionis exa-„ctione graviſſima & abominanda in eccleſia „ſcandala exſtitiſſe videmus. Nam cauſæ illæ, „quibus majores ad conſtitutionem hanc fa-„ciendam inductos eſſe diximus, non ſolum „hodie ceſſarunt, ſed etiam in contrarium ſunt „converſæ. Nam primum videmus hoc de-„creto usque adeo caſtitatem & continentiam in „clero non confirmari, ut per illud ad omne „libidinis & flagitii genus feneſtra aperta eſſe „videatur. Item usque adeo non refrenatam „in clero avaritiam, ut etiam frena magis la-„xata eſſe videantur, tum res in plerisque ſa-„cerdotibus ita comparatæ ſunt, ut conjugum „piorum conſortio non modo ad functiones „eccleſiaſticas obeundas non impediantur, ſed „etiam ad earum procurationem adjuventur ab „eis. Quemadmodum de patre ſuo Gregorio „& matre Nomia Gregorius Nazianzenus te-„ſtatur. Sunt & contra plerique cœlibes, qui „usque adeo cœlibatu ſuo ad ea, quæ Dei ſunt, „expeditius curanda non incitentur, ſed etiam „contra curis hujus ſeculi ſupra reliquos homi-„nes immergantur & obruantur. Ad ea igi-„tur incommoda & ſcandala tollenda optimum „quidem & præſtantiſſimum remedium eſſet, „ſi priſca cleri diſciplina, quæ, quo tempore „hæc conſtitutio primum inducta eſt, viguit, „reſtituatur, hoc eſt, ut nemo in ſacerdotem „ordinetur, niſi qui a pueritia in eccleſia in-„ſtitutus, & cleri numero adſcriptus eſt per „gradus miniſteriorum, ætatem ut minimum „triginta annorum adtigiſſet, ac totum illud „tempus caſte continenterque traduxiſſet, aut „ſi maritum aliquem in ſacerdotem cooptari „contigiſſet, is ea eſſet ætate atque morum gra-„vitate, ut mutuo uxoris conſenſu ab ejus com-„mercio abſtinere poſſet: deinde ut in ſacer-„dotio conſtitutus ab omni prorſus cohabita-„tione & familiaritate mulierum abſtineret, „ſine quibus conditionibus impoſſibilem eſſe „caſtitatis obſervationem judicabant. Notum „enim eſt illud Bernhardi, cum fœmina ha-„bitare & fœminam non tangere majus eſſe, „quam mortuos ſuſcitare. Sed vere dictum „eſt a *Gerſone*, in primo rigore eccleſiaſticæ „diſciplinæ multa ſevero rigore ſtatuta ſunt, „quæ modo defluentibus in pejora majoribus „non modo inutilem, ſed impoſſibilem habe-„rent executionem. Quod ſi itaque de hac „diſciplina reſtituenda deſperetur, præſertim „in paſtoribus eccleſiarum, quot in media ho-„minum turba vivere, & ut nunc quoque res „ſe habent, rem quoque familiarem curare „neceſſe eſt, reſtat primum, ut in poſterum „ordinandis hoc ſtatutum relaxetur, & more „veteris eccleſiæ & orientalium eccleſiarum „honeſti quoque mariti ad eccleſiæ miniſterium „admittantur, & extra tempus miniſterii fa-„miliaritate quoque ſuarum conjugum uti per-„mittantur juxta canonem ſextæ ſynodi gene-„ralis, qua decernitur, nullo modo legitimas „diaconorum & presbyterorum nuptias eſſe „diſſolvendas, nec ante ordinationem ad pro-„fitendam caſtitatem eſſe compellendos. Sunt „igitur hujus conſtitutionis relaxandæ graves „cauſæ. Primum quia ea manifeſte multo-„rum malorum & incommodorum præſertim, „qui vagam & effrenatam libidinem ſequun-„tur, occaſionem præbeat, malorum enim „non propriæ modo cauſæ, ſed occaſiones „quoque nonnunquam tollendæ ſunt, qua ra-„tione Paulus conjuges non diu a mutuo con-„greſſu ſeparari voluit, ne a ſatana tententur, „& juniores viduas nubere præcepit, & liberis „dare operam, ne criminandi occaſionem ad-„verſario præbeant;„ ubi Caſſander inſerit locum, ex Panormitano ſuperius adductum, poſtea addit: „Altera ratio ſumitur ex tem-„porum commutatione. Nam quo tempore „hæc continentia ſacerdotum indicebatur, lon-„ge alia ratio erat diſciplinæ cleri. Tertiam „cauſam & quidem præcipuam adfert præſens „eccleſiæ ſtatus & idoneorum miniſtrorum in-„opia. Plerique enim homines docti & pii ad „continentiæ obſervationem adſtringere ſeſe „nolunt, cum & infirmitatis ſuæ rationem ha-„beant, & exemplis turpitudinum & ſcelerum, „quæ prætextu cœlibatus paſſim in oculos & au-„res incurrunt, moveantur, quo fit, ut pau-„ciſſimi adoleſcentes pietatis indole præditi ad „theologiæ ſtudium ſeſe adjungant, aut a piis

„paren-

„parentibus ad hoc ſtudium adplicentur, ſed
„ii fere tantum, qui opima beneficia, vitæ
„luxum & ſplendorem ac carnis licentiam &
„vagam effrenemque libidinem animo præſu-
„munt, præter nonnullos, qui imprudentia &
„nondum ſatis ſibi noti in laqueum inducuntur.
„Sed de maritis ad eccleſiæ miniſterium eli-
„gendis non tantopere quidem reluctantur,
„cum ea res exemplum habeat priſcæ eccleſiæ
„& ab orientalibus omnibus eccleſiæ hucusque
„ſervetur. Gravior autem quæſtio eſt de iis,
„qui poſt ſacerdotium uxores duxerunt, an eis
„in miniſterio permanendi & uxoris oppor-
„tuno tempore familiaritate utendi facultas per-
„mitti poſſit, quæ res omni prorſus vetuſtatis
„exemplo careat. Sed hæc ratio non ſatis
„concludit. Non eſt factum, ergo fieri non
„licuit. Cogunt enim novas aliquando inveni-
„re medicinas novorum experimenta morbo-
„rum. Sunt autem cauſæ non leves, cur ho-
„die iis quoque, qui jam ordinati, non libi-
„dine ſed conſcientia ducti uxores duxerunt,
„& utiles eccleſiæ eſſe poſſunt, gratia hujus
„legis fieri deberet, & impoſterum quoque ſi
„magna eccleſiæ utilitas invitet, aliquibus idem
„concedi poſſit: primum quod conjugium ini-
„re poſt ordinationem nullo divino jure, ſed ſolo
„eccleſiæ ſtatuto prohibeatur, & in veteribus
„canonibus tale conjugium non dirimitur, ſed
„leviore cenſura punitur, nam in concilio Neo-
„cæſarienſi cap. 1. ſacerdos uxorem ducens de-
„ponitur ab ordine, hoc eſt, ut exponit gloſ-
„ſa, ab officio & non beneficio, ubi & illud
„additur, magis puniri ſacerdotem, qui for-
„nicetur, quam qui publice contrahit. Idem
„ſtatuitur canon. VI. concilii generalis. In
„conſtitutionibus vero Leonis irrita fit conſti-
„tutio, quæ diaconos & ſacerdotes poſt ordi-
„nationem contrahentes a clericali habitu ad
„profanam vitam redigi vult, ſtatuit vero, ut
„ab eo tantum ordine, quem ante nuptias te-
„nuerunt, recedant, nec habitu cleri, nec le-
„gitimo eccleſiæ miniſterio priventur. Cum
„igitur hæc matrimonii contractio poſt ordi-
„nationem ſolo ſtatuto prohibeatur, & exem-
„pla priſca exſtent, quæ teſtentur hujusmodi
„ſtatuta non tam anxie obſervata fuiſſe, quin
„ob eccleſiæ neceſſitatem aliquando relaxata
„fuerint, quis non concedat in extrema hac
„eccleſiæ neceſſitate hoc idem hodie fieri poſ-
„ſe? Exempla non obſervatorum eccleſiæ ſta-
„tutorum etiam apud veteres hujusmodi ſunt,
„nam primum Epiphanius ait, in quibusdam
„locis ſua ætate presbyteros & diaconos libe-
„ros gignere, quamvis id fiat contra eccleſia-
„ſticos canones, idque fieri propter inopiam
„miniſteriorum. Item jamdudum eccleſia coha-
„bitationem ſacerdotum cum fœminis tolerat,
„quod haud ſecus atque ipſum conjugium ec-
„cleſiæ ſtatutis prohibetur, quin non ſolum
„contra eccleſiæ ſtatuta, ſed etiam contra ſtatu-
„ta apoſtolica in eccleſia aliquando aliquid exi-
„gente id inſigni utilitate admiſſum legimus, ut
„neophytos ordinatos, quod conſtat de Fabiano,
„Cypriano, Nicolao, Nectario, Ambroſio, Seve-
„ro, Taraſio. Item Tertullianus teſtatur apud
„pſychicos, quo nomine catholicos adpellat,
„etiam digamos adverſus praeceptum apoſtoli
„eccleſiis præſidere. Nil igitur abſurdi fiet, ſi in
„tanta eccleſiæ neceſſitate hujus eccleſiaſtici ſta-
„tuti, etiamſi apoſtolicum eſſet, moderatio &
„relaxatio fiat. Nec audiendus eſt novus quidam
„in Italia dogmatiſtes, (Franciſcus Turrianus ſi-
„ve Torrenſis lib. II. de dogm. characteribus)
„qui unus contra omnium veterum & recen-
„tium eccleſiaſticorum ſcriptorum ſententiam
„cœlibatum ordini ſacro οὐσιωδῶς, hoc eſt,
„ſubſtantialiter & lege divina adjunctum eſſe
„contendit, nec eſſe in poteſtate pontificis nec
„eccleſiæ, ut conjugii uſum ſacerdotibus per-
„mittant non magis, quam furandi aut latro-
„cinandi, atque eo modo univerſam eccleſiam
„tam orientalem, quam occidentalem violati
„divini juris adcuſat; illam quod conjugium
„in ſacerdotibus hactenus obſervarit, hanc
„quod eam recte facere judicavit. Cur autem
„etiam in ordinatis conjugium hodie admitti
„poſſit, hæc ratio eſt, quod ex hujusmodi
„conjugio non modo nulla offenſio populi,
„ſed magna etiam utilitas ſit exſpectanda, nam
„eo res rediit, ut vix centeſimum invenias,
„qui ab omni commercio fœminarum abſti-

„neat,

„neat, populus vero ita adfectus eſt, ut ſacerdotis fornicatoris ſeu concubinarii miniſterium vel prorſus condemnet, vel levius æſtimet, maritum vero ſacerdotem æquius ferat, ut cum populo quoque jam notum ſit, honorabile eſſe in omnibus conjugium, adulteros autem & fornicatores a Deo judicandos, accedit & hoc, quod niſi hujusmodi conjugium toleretur, vix idonei eccleſiæ miniſtri inpoſterum quoque inveniri poterunt. Quare ſi unquam tempus fuit antiquæ alicujus conſuetudinis immutandæ, certe hæc tempora hujus quamvis priſci moris immutationem aliquam efflagitare videntur, cum optimi quique & religioſiſſimi ſacerdotes infirmitatem ſuam agnoſcentes & perpetuæ ſcortationis fœditatem exhorreſcentes, ſi publice non audent, certe privatim conjugium ineunt, & populus hodie, ut diximus, eo animo comparatus eſt, ut maritum quam ſcortatorem facilius patiatur. Cum igitur hoc tempore eo neceſſitatis res propemodum redacta ſit, ut aut conjugatus aut concubinarius ſacerdos ſit admittendus, quis non videt, etiamſi quid in hoc conjugio ſit incommodi, minoris mali ratione eſſe potius eligendum &c.„ Hæc omnia Caſſander. Andreas Dudithius, Quinque Eccleſienſis epiſcopus in excuſ. ad Maximilianum II. imperatorem, in qua rationes adfert, cur epiſcopatu & aliis honoribus abdicatis uxorem duxerit, circa finem ſic loquitur: „Nullo unquam tempore in vita tranquilliorem & pacatiorem animum habui, poſtquam ex illo impuri cœlibatus cœno Dei beneficio emergere me ſenſi, abjectis impiis illis cogitationibus purgata jam conſcientia mea, magna lætitia efferor, quod translatum me video in ſanctorum hominum numerum ex infelicium cœtu, qui libidinibus & vitæ ſordibus contaminati in ſumma impietate conſeneſcunt, quorum animos cum perpetuo voluptates & impuræ cogitationes nunc in hanc, nunc in illam partem quaſi fluctus quidam impellant, eo tandem deferuntur, ut malint aliorum uxoribus inſidiari, virgines, viduas, omnis generis mulieres, ne quid deterius dicam, ad ſtuprum ſollicitare, ſcorta alere, eaque frequenter novis ſuccedentibus permutare, quam ſuam uxorem, ut Paulus præcipit, ad vitandam fornicationem habere.„ Huic apologiæ adjunxit Dudithius libellum, in quo demonſtrat, *matrimonium omni hominum ordini ſine exceptione divina lege permiſſum eſſe;* in publicum is editus eſt opera Quirini Reuteri Offenbachii anno 1610. Alberti, ducis Bavariæ, legatus in concilio Tridentino libere pronunciavit, *ſacerdotum matrimonium, nec legi divinae, nec veterum monumentis repugnare.* Ferdinandus, imperator, Henricus II. & Carolus IX. Galliarum reges in concilio Tridentino per ſuos legatos ſtrenue laborarunt, *ut matrimonii ineundi libertatem* ſacerdotibus impetrarent. (*)

(*) Tandem oppugnare poſſumus Bellarminum ex Bellarmino. Quæcunque enim argumenta profert lib. V. de Rom. pont. cap. 9. ut probet non repugnare, pontificem eſſe ſimul principem ſpiritualem & temporalem alicujus provinciæ, ea omnia pro ſacerdotum conjugio urgeri poſſunt: 1) *Producit exempla Melchiſedeci, Noae, Abrahami, Iſaaci, Jacobi, Moſis, Heli & Maccabaeorum principum, ſimul & ſummorum pontificum.* At illi ipſi, atque adeo omnes ſummi pontifices Deo ſimul miniſtrarunt, & liberos ex conjugio ſuſceperunt, id quod tanto certius, quanto incertius, quod Bellarminus de illis adfert, cum Noë, Abraham, Iſaac, Jacob, non rexerint niſi aut pias ſuas familias, nec ſummi ſacerdotes ſed prophetae fuerint. 2.) Adfert quatuor rationes, quas totidem verbis in Bellarminum retorquere poſſumus: a.) *Sacerdotium & conjugium non ſunt contraria, ſed utrumque bonum, utrumque a Deo, utrumque laudabile, & unum alteri ſervit.* Ergo non pugnant inter ſe, & ſimul in eodem eſſe poſſunt. b) *Magis diverſa ſunt pax & bellum, quam conjugium & ſacerdotium. At unus & idem rex praeeſt ſenatui & exercitui, togatis & armatis.* Ergo multo magis unus poterit ſimul eſſe maritus & ſacerdos. c.) *Poteſt pontifex univerſam eccleſiam regere, & longe lateque patentes regiones politico imperio premere, & chriſtianis principibus leges dare.* Ergo multo facilius poterit ſacerdos parvam eccleſiæ manum paſcere, & ſimul familiæ ſuæ præeſſe. d.) *Qui duxerunt uxores ex epiſcopis, & quae nupſerunt iis, uxores piae fuerunt, ut de patriarchis & apoſtolis nihil dicatur.* Ergo licitum eſt.

Adverſariorum in hac quaeſtione 1.) Calumniae.

§. CCCXLVII. Atque hæc ſunt ſententiæ noſtræ fundamenta, a quibus antequam ad argumenta adverſariorum diſſolvenda progreſſum faciamus, notabimus I.) *calumnias*, quibus in hac quæſtione noſtram de conjugio ſacerdotum ſententiam prægravare conentur. Stapletonus in releѐt. princ. fidei doctrinalium controv. I. de eccleſ. q. 5. art. 2. ſecutus Cochlæi fidem refert, *Carolſtadium primum ex ſacerdotibus poſt reformationem a Luthero inchoatam duxiſſe uxorem*, & quidem anno Chriſti 1525. Cochlæus addit, *Lutheranos pro illo conjugio novam confinxiſſe miſſam, quam & in lucem edere non fuerint veriti, cujus collecta fuerit iſthaec: Deus, qui b. Andream Carolſtadium ea gratia donare dignatus es, ut primus nulla habita papiſtici juris ratione uxorem auſus fuerit ducere, da, quaeſumus, ut omnes ſacerdotes recepta ſana mente ejus veſtigia ſequentes ejectis concubinis, aut eisdem ductis ad legitimum conſortium thori convertantur &c.* Addit ſequentia miſſæ ſic habuiſſe: *Deus in virtute tua Andreas Carolſtadius gaudet, & laetatur thalamo copulatus.* Subjungit ejusdem ſententiæ ſecreta & complenda, ac tandem ex infelice ſucceſſu Carolſtadii colligit, *ſacerdotum conjugia divinitus improbari.* Verum peccat Cochlæus & eum ſecutus Stapletonus contra hiſtoriæ fidem, non enim Carolſtadius, ſed Bartholomæus, Bernhardi Kembergenſis præpoſitus, vir pius & eruditus, eo tempore, quo Lutherus in pathmo verſabatur, primus ex ſacerdotibus uxorem duxit, ac facti ſui rationem in ſcripto apologetico publice reddidit, quod exſtat tom. II. oper. lat. Jenenſ. Lutheri, ac citatur a Nevizano in ſylva nuptiali impreſſa Venetiis anno 1570. f. 81. cujus Bernhardi familia in illo oppido & ampla & felix evaſit.

2.) Ignominioſa dicta.

II.) *Ignominioſa dicta*, quibus conjugium, ſanctiſſimam illam Dei ordinationem impetunt, ſeque antichriſti ſatellites eo ipſo demonſtrant, de quo Dan. XI. 37. prædictum, quod *ad deſiderium ac amorem mulierum*, hoc eſt, ad honeſtum & licitum amorem conjugalem non ſit animum adhibiturus, ſed potius ſpecie ſanctitatis eundem prohibiturus: 1. Tim. IV. 3. Siricius epiſtola IV. & Innocentius epiſt. III. ideo ſe a conjugio ſacerdotes arcere dicunt, *ut munditiae & pudicitiae puritate ſecuri poſſint orare, baptizare & ſacrificium offerre. Si enim, inquiunt, contaminatus quis eſt carnali concupiſcentia, hoc eſt, conjugali conſortio, quo pudore, qua mente ſacrificare audebit, qua conſcientia, quo merito exaudiri ſe credit? cum ſcriptum ſit, omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum.* Adcommodant etiam ad conjugium ſacerdotum dictum apoſtolicum: *Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt*, atque illos, qui conjugia ſacerdotum defendunt, vocant *libidinum ſectatores, vitiorumque praeceptores*. Vide tom. I. conc. f. 422. c. *decernimus &c.* diſt. 28. c. *tenere &c.* diſt. 31. c. *Propoſuiſti &c.* diſt. 82. Exſtant etiam in jure canonico ſequentes canones in conjugium injurii ac concubinatum introducentes in eccleſiam eo ipſo tempore, quo conjugium ejus miniſtris fuit interdictum. c. *Is qui &c* diſt. 34. ex concilio Toletano I. *Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tamen ut unius mulieris aut uxoris aut concubinae ſit conjunctione contentus*; ubi gloſſa addit: *Luxuria quandoque plus juris habet, quam caſtitas, quia caſtus repelleretur, ſed fornicator non, ac ſumma illius canonis ſic habet: Qui non habet uxorem, loco uxoris concubinam debet habere.* c. *Chriſtiano &c.* diſt. eadem *Chriſtiano non dicam plurimas, ſed nec duas ſimul habere licitum eſt, niſi unam tantum uxorem, aut certe loco uxoris, ſi conjunx deeſt, concubinam.* c. *Quidquid &c.* cauſa 32. q. 2. *Non datur praeſentia ſancti Spiritus tempore, quo conjugales actus geruntur.* c. *Connubia &c.* cauſ.

eſt, quod illi fecerunt. 3.) Denique probatur experientia. Nam niſi facultas ducendi uxores reddatur ſacerdotibus, nullus erit finis ſcortationum, adulteriorum & venehciorum, quibus referendis nec Dantes, nec Bocatius, nec Petrarcha ſufficiet. Bellarminus lib. de monach. cap. 38. §. dices: *Monaſticae profeſſioni per ſe & ex natura rei repugnat conjugium, non autem repugnat per ſe & ex natura rei ordini ſacro, ſed ex ſolo decreto eccleſiae.* Gerh.

cauſ. & quæſt. iisdem: *Connubia legitima carent quidem peccato, non tamen tempore illo, quo conjugales actus geruntur, praeſentia ſancti Spiritus dabitur, etiamſi propheta videatur eſſe, qui officio generationis obſequitur.* c. *Sciatis &c.* cauſa 33. q. 4. *Quicunque uxori debitum reddit, vacare non poſſunt orationi, nec de carnibus agni comedere debet &c.* c. *Vir cum propria &c.* cauſa & quæſt. iisdem: *Vir cum propria uxore dormiens niſi lotus aqua eccleſiam intrare non debet. Quamvis diverſae hominum nationes de hac re diverſa ſentiant, atque alias cuſtodire videantur, Romanorum tamen ſemper ab antiquioribus uſus fuit, poſt admixtionem propriae uxoris & lavacri purificationem quaerere, & ab eccleſiae ingreſſu paululum temperare.* Monachi Burdegalenſes in abjurat. art. LIII. redeuntibus ad eccleſiam Romanam hanc præſcribunt confeſſionem: *Specialiter abhorreo commentitium matrimonium presbyterorum, qui una ſibi tribuunt nomen miniſtrorum divini evangelii, & una ſerviunt mundo per mulierem.* Volunt igitur, miniſtros uxoratos non poſſe ſervire Deo, cum duobus dominis tam contrariis nemo ſervire poſſit, quia vero idem matrimonium in conjugatis presbyteris & aliis chriſtianis, ſequetur etiam reliquos conjuges per mulierem ſervire mundo. Et quid multis? Campegius, Piggius, Eccius & Hoſius dixerunt, *gravius peccare ſacerdotem, ſi uxorem ducat, quam ſi ſcortetur,* cujus pronunciati rationes aliquot profert Coſterus in enchir. cap. XV. de cœlib. ſacerdotibus. *Vide* (inquit) *gravitatem delicti commiſſi, ſi ſacerdotes uxorem ducant. Primo voto ſolenni caſtitatis injuriam faciunt. Secundo eccleſiam gravius vulnerant, cum qua tanquam ſponſi copulati ſunt. Tertio inverecundius ſcortantur cum ea, quam pro ſua haberi volunt. Quarto obſtinata praefractaque voluntate in peccato perſeverant. Quinto, haereſi vitiatum intellectum habent, quod arbitrentur eſſe nuptias, quae non ſunt nuptiae, ſed pejora omnibus adulteriis ſacrilegia.* Bellarminus lib. I. de clericis cap. 19. circa finem: *Non ſolum conjugium ſacerdotum, quod ſacrilegium eſt, non conjugium, ſed etiam ſanctorum matrimonium ſine pollutione quadam & turpitudine non exerceri, ſatis teſtatur rebellio membrorum & verecundia humana in illo actu, quae ſecretum ſemper quaerit.* Et poſtea: *Actus conjugii hebetat aciem mentis, & deprimit ad inferiora & perturbat, & animam ipſam carnalem quodam modo facit.* cap. 18. præced. in principio. *Actus conjugalis hominem reddit totum carnalem & ineptum ad divina.*

3.) Diſſenſiones.

III.) Diſſenſiones, quibus in quæſtione de cœlibatu ſacerdotum adverſarii a ſe invicem ſeparantur: Johannes Major lib. IV. ſent. diſt. 24. q. 2. docet, *jure divino cœlibatum ordinibus eccleſiaſticis adnexum eſſe, ac proinde nullam diſpenſationem hic habere locum.* Idem docent Torrenſis libr. II. de dogm. charact. Pererius libr. IV. in Gen. Mich. Medina libr. IV. de continent. controv. 2. &c. ſed Thomas II. 2. quæſt. 88. art. 11. docet, *non ex jure divino, ſed ex ſolo eccleſiae decreto votum continentiae eſſe ordinibus ſacris adnexum.* Idem ſtatuunt Cajetanus in opuſculis tom. I. tract. 27. ubi ſcribit, *nulla ratione probari poſſe, ordinem ſalutis omnibus legibus & ſtando tantum his, quae a Chriſto & apoſtolis habemus, etiam impeditivum matrimonii.* Dominicus Sotus lib. VII. de juſtitia q. 6. art. 2. ut & q. 5. art. 3. (*) Petrus a Soto in confutat. Wirtenb. conf. & in inſtit. ſacerd. lect. V. de matrim. Joh. Caſpar Rulandus in locis tit. XVI. Gregorius de Valent. tom. IV. diſp. 9. quæſt. 5. puncto 5. Coſterus in enchir. cap. 15. ac Bellarminus lib. I. de clericis cap. 18. lib. I. de matrimon. ſacram. cap. 21. &c. Illi ipſi vero, *qui jure poſitivo* cœlibatum ſacris ordinibus adnexum eſſe ſtatuunt, invicem diſſentiunt; quidam enim revocant hujus conſtitutionis originem *ad apoſtolorum*

(*) Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 34. & 37. Durandus lib. IV. ſent. diſt. 37. q. 1. & alii ex ſcholaſticis, Alb. Piggius controv. V. Claudius Eſpencæus lib. I. de continent. ſacerd. c. 3. quod congruit etiam juri canonico c. *Sors &c.* 26. q. 2. *Copula ſacerdotalis nec legali, nec evangelica vel apoſtolica auctoritate prohibetur, eccleſiaſtica tamen lege penitus interdicitur.* Gerhardus.

borum usque tempora, ut Dominicus Sotus, quem ſequitur Bellarminus d. l. ſic ſcribens: *Veriſſimum puto, quod Sotus docet, decretum hoc, quo votum continentiae eſt adnexum ordinibus, non quidem proprie divinum eſſe, ſed tamen eſſe apoſtolicum, & in tota eccleſia a temporibus apoſtolorum longo tempore eſſe ſervatum.* Quidam vero apoſtolorum & primitivæ eccleſiæ apoſtolis proximæ temporibus conjugium Sacerdotibus adhuc liberum fuiſſe agnoſcunt, & ab eccleſia ſequente demum ipſis prohibitum. Cuſanus epiſt. II. ad Bohemos: *Conſequenter in nov. teſt. viſum eſt poſt aliquot tempora irrationale fore, quod in ſacris ordinibus exiſtentes contraherent.* Clichtovæus putat legem continentiæ impoſitam clericis *primum a Siricio* circa annum 390. (cui propterea ſuccenſet Bellarminus lib. I. de clericis cap. 19. §. Ex hac.) Clichtovæo conſentit gloſſa juris canonici c. *Cum in praeterito &c.* diſt. 84. in verbo *antiquitas: a tempore Siricii vocat antiquitatem.* Polydorus Virgilius lib. V. de rer. inv. cap. 4. *jus matrimonii ſacerdotibus reſtitui ſuadet;* agnoſcit igitur primis eccleſiæ temporibus illud jus ipſis adhuc integrum fuiſſe. Coſterus in enchir. in cap. de cœlib. *Antiquiſſimis eccleſiae temporibus, viventibus adhuc apoſtolis, & poſt apoſtolos aliquot adhuc annos admiſſi fuerunt ad ſacros ordines viri conjugati non quidem promiſcue, ſed electi, qui unicam tantum duxiſſent uxorem, eamque virginem.* Claudius Eſpenſæus epiſcopus in comm. Tit. I. *Multis annorum centenariis poſt apoſtolos eccleſia primitiva defectu cœlibum ſacerdotes habuit maritos.*

Bellarmini ſententia.

§. CCCXLVIII. Sed miſſis cæteris cum Bellarmino agamus. Is ſtatuit decretum illud, quo cœlibatus ordinibus ſacris adnexus eſt, *non proprie divinum eſſe, ſed tamen eſſe apoſtolicum, & in tota eccleſia a temporibus apoſtolorum longo tempore ſervatum.* Atqui 1.) quomodo hanc adſertionem ſuam conciliare poterit Bellarminus cum capitulis quibusdam juris canonici? cap. *Sors &c.* cauſa 26. q. 2. *Copula ſacerdotalis nec legali nec evangelica vel apoſtolica auctoritate* (nota) *prohibetur, eccleſiaſtica tamen lege penitus interdicitur.* cap. *Quoniam &c.* diſt. 31. *Quoniam in Romani ordine canonis eſſe cognovimus traditum, eos, qui ordinati ſunt diaconi vel presbyteri, confiteri, quod non ſuis jam copulentur uxoribus, antiquum ſequentes canonem apoſtolicae diligentiae & conſtitutiones ſacrorum virorum legales nuptias amodo valere volumus nullo modo cum uxoribus ſuis eorum connubia diſſolventes &c.* cap. *Cum igitur &c.* 35. q. 1. *Eccleſia poſt apoſtolica inſtituta quaedam conſilia perfectionis addidit, utpote de continentia miniſtrorum.* cap. *Cenomanenſem &c.* diſt. 56. *Legitima conjugia ſacerdotibus ante prohibitionem ubique licita erant &c.* Si cœlibatus ſacerdotum jure apoſtolico fuiſſet definitus, utique etiam copula ſacerdotalis apoſtolica auctoritate prohiberetur, nec unquam in nov. teſt. conjugia ſacerdotibus fuiſſent licita. Atqui contrarium conſtat non ſolum ex capitulis citatis, ſed etiam ex hiſtoria ſynodi Nicænæ, in qua Paphnutius martyr obtinuit, *ut illi, qui uxores duxerant ante ſuſceptum ſacerdotium, a conjugali cum eis conſuetudine minime arcerentur, qui vero in clerum adſcripti erant, antequam uxores duxiſſent, hi deinceps a nuptiis abſtinere juſſi ſecundum veterem eccleſiae traditionem;* ubi notandum, quod traditio duntaxat eccleſiæ, non autem apoſtolica quædam conſtitutio pro cœlibatu ſacerdotum adferatur. 2.) Quomodo conciliare eam poterit cum illis, quæ ipſemet poſtea ſubjungit cap. 21. reſp. ad ultimum, ubi ad capitulum: *cum igitur* 35. q. 1. reſpondet, *ſenſum ejus eſſe bonum & quidem eum, quod eccleſia impoſuerit clericis continentiam praecepto ſervandum, quae alioquin ſolum erat conſilium perfectionis.* Quæro enim ex Bellarmino, quid hoc loco per eccleſiam intelligat? certe apoſtolos intelligere nequit, quia Gratianus diſerte dicit, *eccleſiam poſt apoſtolica inſtituta quaedam conſilia perfectionis addidiſſe;* fateri igitur cogitur, apoſtolorum tempore cœlibatum fuiſſe in libertate adhuc poſitum, ſed a ſequentis temporis eccleſia præcepto fuiſſe clericis impoſitum.

3.) Quod-

3.) Quodnam diſcrimen ſtatuet Bellarminus inter *jus divinum & praeceptum apoſtolicum*? Quæ apoſtoli ex mandato Dei præceperunt, ea etiam ſunt juris divini, mediate ſcilicet promulgati: quando apoſtolus dicit 1. Cor. VII. 25. *de virginibus praeceptum Domini non habeo, conſilium autem do*; non diſtinguit inter jus divinum & præceptum apoſtolicum, ſed inter jus divinum & conſilium apoſtolicum, ad circumſtantias illorum temporum adcommodatum. Manet interim certiſſimum, quod omne illud, quod apoſtoli loco Dei præceperunt, ſit jus ac præceptum divinum, quippe ab immediata Spiritus ſancti inſpiratione profectum. Matth. XXVIII. 20. Rom. XV. 18. 2. Cor. V. 20. Sibi ipſi igitur Bellarminus contradicit, quando negat, *jure divino cœlibatum ſacris ordinibus adnexum*, & tamen *ex divinis literis*, hoc eſt, juris divini tabulis demonſtrare conatur, ſacerdotes oportere eſſe cœlibes. Certe ſi hic eſſet ſenſus canonis illius apoſtolici: ἐπίσκοπον δεῖ εἶναι ἐγκρατῆ, quod epiſcopus a conjugio penitus abſtinere debeat, utique cœlibatus non ſolum apoſtolico præcepto, ſed etiam jure divino epiſcopatui foret adnexus, quemadmodum divini juris ſunt reliqua omnia, quæ in epiſcopo ibidem requiruntur. Sed prius adſerit Bellarminus. Ergo non debet negare poſterius. 4.) In eo quoque Bellarminus ſibi contradicit, quod in libro IV. de notis eccleſ. c. 9. cum Vigilantii hæreſi noſtram in hac quæſtione ſententiam conjungit, *Vigilantius* (inquiens) *docuit, eccleſiaſticos debere eſſe uxoratos, idem docent nunc ſectarii &c.* ſed lib. I. de clericis cap. 19. inter Vigilantii hæreſin & noſtram ſententiam aperte diſtinguit: *Duo*, inquit, *refutandi ſunt errores, unus Graecorum, alter Lutheranorum. Prior eſt, oportere clericos, antequam ordines ſacros ſuſcipiant, uxores ducere, quem errorem conſtat expreſſe Vigilantium docuiſſe. Poſterior error longe gravior eſt, non ſolum licere ante ordinationem, ſed etiam poſt ordinationem uxorem ducere, quod docuit Wicleſus, quem ſecuti ſunt Lutherani.* At ſi diverſus eſt in hac quæſtione error Vigilantii & Lutheri, quomodo idem omnino cum Vigilantio docent Lutherani? Si Vigilantius docuit, oportere clericos uxores ducere, quomodo illius error tribui poteſt Lutheranis docentibus, licere clericis uxores ducere, aliud eſt conjugii *neceſſitas*, aliud *libertas*. Pontificii in clericis propugnant cœlibatus neceſſitatem, Vigilantius conjugii neceſſitatem, nos medium tenentes cœlibatus libertatem propugnamus.

Argumenta I.) ex ſcriptura ſacra 1.) Tit. 1. epiſcopum oportet eſſe continentem.

§. CCCXLIX. Ex ſcripturis Bellarminus producit hæc fundamenta. 1.) *Paulus* Tit. I. *Oportet, inquit, epiſcopum eſſe hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem, ubi notandum pro eo, quod nos habemus ſobrium, graece eſſe* σώφρονα, *quod, ut Hieronymus in hunc locum dicit, ambiguum eſt & prudentem, ſobrium, caſtum ſignificare poteſt, hoc autem loco ſignificat caſtum. Quia vero caſtitas etiam conjugatis communis eſt, ideo apoſtolus addit etiam continentem, quod ibidem Hieronymus exponit ab uxoris amplexibus.* Reſp. 1.) Si ex præcepto apoſtolico epiſcopi ab uxoribus abſtinere tenentur, utique cœlibatus jure divino erit miniſterio adnexus, quæ enim apoſtolus hoc in loco præſcribit epiſcopis, ea ſunt juris divini. 2.) Apoſtolus in hoc ipſo loco *unius uxoris maritum & filios habentem* ad epiſcopatum admittit; quomodo igitur cœlibatum in epiſcopo præciſe & abſolute requirere dicendus? 3.) Bellarminus incurrit anathema concilii Tridentini diſcedendo a vulgata verſione, quæ σώφρονα reddidit *ſobrium.* 4.) Ambroſius σώφρονα vertit *prudentem.* Eraſmus monet, notari *ſobrium & ſanae mentis, ut intelligamus animum ſibi praeſentem, & nullis temulentum cupiditatibus.* 5.) Ἐγκρατὴς, ut late oſtenſum fuit ſuperius, ſignificat eum, *qui ſe continentem gerit in cibo, potu, uſu conjugii &c.* qui refrenat adfectus, qualem ἐγκράτειαν in conjugio locum habere, ibidem docuimus ex Eccleſ. XXVI. 20. Gal. V. 22. 2. Petr. I. 6. 6.) Si in conjugio eſt caſtitas, quod Bellarminus con-

concedit, utique etiam ἐγκράτεια. Viciſſim ſi piis conjugibus abſolute & ſimpliciter denegatur ἐγκράτεια, quomodo erit τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος? 7.) Quemadmodum igitur Tit. II. 5. adoleſcentulæ maritatæ jubentur eſſe σώφρονες καὶ ἁγναὶ, *prudentes & caſtae*; ſic hoc loco apoſtolus epiſcopum vult eſſe σώφρονα καὶ ἐγκρατῆ, *ſobrium, ſive prudentem & continentem*; quorum utrumque in conjugatis locum habere poteſt.

2.) 2. *Tim. II. Nemo militans Deo implicet ſe negotiis ſecularibus.*

§. CCCL. II.) Idem apoſtolus 2. Tim. II. *Labora*, inquit, *ſicut bonus miles Chriſti, nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus. Hic apoſtolus praecipit epiſcopo, ut ſtrenue militet Deo, deinde dicit, non poſſe eum bene militare Deo, ſi ſe implicaverit negotiis ſecularibus, qualia certe eſſe nuptias nemo negare poteſt, nam ut docet Baſilius in proœm. conſtit monaſt. nuptiae pedicae ſunt.* Reſp. 1.) In textu græco non additur τῷ Θεῷ, ſed generaliter dicitur, οὐδεὶς στρατευόμενος. *Nemo militans.* 2.) Loquitur igitur apoſtolus *de milite proprie ſic dicto*, non de clerico *ſpirituali milite.* 3.) Per πραγματείαν βίου intelligit non moderatum uſum eorum, quæ ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria ſunt, ſed negotiationes, mercimonia, & alia, quæ cum militia non poſſunt ſimul conſiſtere, ut ſit ſenſus, unumquemque debere τὰ ἴδια πράττειν, & quæ vocationi ſunt impedimento, ab iis ſtudioſe abſtinere; ſicut miles ſimul ac imperatori nomen dedit, relictis vitæ negotiis ac mercimoniis militiam ſectari, & imperatoris nutui ſe accommodare cogitur, nec ita intentus eſt rei familiari, ut præcipuam militiæ ſuæ vocationem negligat. 4.) Si per negotia ſecularia intelligeretur *conjugium*, conſequens foret omnes milites debere eſſe cœlibes, ac neminem poſſe eſſe militem, niſi ſit cœlebs. 5.) Si de ſpirituali milite dictum apoſtoli acciperetur; conſequens foret, neminem ſpiritualem militem eſſe poſſe, ac ſub vexillo Chriſti pugnare, niſi idem ſit cœlebs, ſicque conjugati non poſſent eſſe ſpirituales milites Chriſti. At cur apoſtolus panopliam ſpiritualem etiam conjugatis accommodat, Epheſ. VI. cur jubet conjugatos *reverti ad conjugalem conſuetudinem, ne tentet eos ſatanas*, 1. Cor. VII. 5. ſi ſpiritualis militia in conjugio non habet locum? Recognoſcat Bellarminus ſua verba ex lib. V. de pontifice cap. ult. §. quinto objicitur: *Dicuntur haec* (inquit) *a Paulo tam epiſcopo, quam aliis hominibus, omnes enim laici, etiam reges milites Chriſti eſſe debent.* En hominis vertiginem, ut conjugii jure epiſcopos ſpoliet, hoc loco textum apoſtolicum ad ſolos epiſcopos reſtringit: ſed quando locum illum urgemus contra epiſcopos ſecularia judicia exercentes, ad omnes chriſtianos eum refert. (*) 6.) Jubet apoſtolus, epiſcopum *domui ſuae bene praeeſſe*; quomodo ergo vult eum ſimpliciter ab omnibus hujus vitæ negotiis abſtinere? Virtutes ad miniſterium neceſſarias in eo locum habere concedit, *qui eſt unius uxoris vir, & liberos habet honeſte educatos*; quomodo igitur ad negotia ſecularia militi ſpirituali prohibita conjugium referri poteſt? 7.) Si conjugium pertinet ad negotia ſecularia, ergo patriarchæ, prophetæ & apoſtoli, qui plerique omnes in conjugio vixerunt, fuerunt ſeculares. (**) 8.) An vero epiſcopi pontificii non implicant ſe negotiis ſecularibus, quando politicam jurisdictionem exercent, ſplendorem plusquam Perſicum oſtentant, canes ad venatum alunt &c. Audiatur hac de re Aonius Palearius teſt. VI. in action. adv.

(*) Ibidem dicit, per *πραγματείας τȣ͂ βίȣ nihil aliud intelligi, quam curam victus, & proinde negotiationes & mercimonia.* At conjugium non eſt ex ordine ſolicitudinum victus, nec cogitur ſacerdos propter familiam negotiari, contentus ſtipendio, ut militibus Johannes præcipit, quod benevolentia auditorum eo liberalius ſuppeditabit, quo minus curis domeſticis vacare poteſt. GERHARDVS.

(**) Temporalis jurisdictio eſt res ſecularis, nihilo tamen minus Bellarminus lib. V. de Rom. pont. cap. 9. & 10. diſputat, *non repugnare, pontificem ſimul eſſe principem ſpiritualem, & temporalem jurisdictionem habere.* GERHARDVS.

adv. pontifices p. 93. *Quaſi vero* (inquit) *regnis inhiare, tyrannidem exercere, bellum conflare, hos atque illos detrudere de regnis avitis, in his ſpurios ſuos collocare atque cognatos, excitare reges, advocare caeſares, conducere externas nationes, permiſcere omnia, perturbare bello provincias chriſtianas ob regnum obtinendum, agere internunciis legationibus ultro citroque negotia ſecularia non ſint? Sed quia haec ſunt ſanctiſſimorum pontificum Romanorum propria, ad ea venio, quae ſunt eorum adſeclarum. Quaſi vero ambitione titillari, ſubviridis pilei & roſei deſiderio ardere, & primam cathedram in eccleſia adpetere, in faſtu illo per urbem incedere, palatia exaedificare ad memoriam, piſcinas & ſepta ad gulam, equos alere & canes ad voluptatem, & ſexcenta parare, ut in omni luxu vivant, negotia ſecularia non ſint?* 9.) Dicterio illi, quod nuptiæ ſint *pedicae*, opponimus inſtitutionem conjugii, in qua uxor ipſius Dei ore adpellatur *viri adjutorium*. Gen. II. 18. Prov. XIV. 1. Quod non intelligendum eſt, eam *in re familiari* quidem eſſe levamentum, ſed *in vita ſpirituali* obſtaculum & impedimentum, quia nec Rebecca Iſaaco, nec Eliſabetha Zachariæ pietatis impedimentum fuit, & Nazianzenus matrem ſuam hoc nomine commendat, quod patri epiſcopo fuerit *non ſolum adjutrix, ſed etiam dux ad pietatem*. Itemque quod Chryſoſtomus ſerm. in evang. *Nuptiae factae ſunt*, negat nuptias eſſe aliquod pietatis & ſanctitatis obſtaculum: *Dominus* (inquit) *nuptiis interfuit, & tu nuptias arguis, & dicis, nuptias ad pietatem obſtaculum eſſe? nullum enim ad pietatem eſt obſtaculum.* Homil. LVI. in Matth. *Prophetae quidem omnes & uxores & domos habebant, ſicut Eſaias & Ezechiel, & eximius ille Moſes, & nihil hinc virtuti eorum fuit impedimento.* Homil. VII. in epiſt. ad Hebr. *Quomodo honorabiles ſunt nuptiae, & torus immaculatus, ſi nos tantopere impediunt? quid ergo? poſſibile eſt & valde poſſibile, etiam habentes uxores virtutem adgredi, ſi voluerimus, quomodo? ſi habentes tanquam non habentes ſimus. Si non gaudeamus in his, quae poſſidemus, ſi mundo utamur tanquam non utentes. Si autem aliqui impediti ſunt ex nuptiis, ſciant, quoniam non nuptiae illis impedimentum fuerunt, ſed voluntas, quae male utitur nuptiis. Nam nec vinum facit ebrietatem, ſed mala voluntas & exceſſus moderationis. Utere cum moderatione nuptiis, & primus eris in regno, & omnibus frueris bonis.* 10.) Cum Paulus uxoribus tribuat τὸ οἰκοδεσποτεῖν 1. Tim. V. 14. ac Salomon adſerat, prudentem mulierem *aedificare domum*; Prov. XIV. 1. utique pia uxor epiſcopo poterit eſſe adjutorium, per quam multis curis domeſticis & negotiis ſecularibus exoneretur. (*)

§. CCCLI. III.) *Idem Apoſtolus* 1. Cor. VII. *jubet conjugatos vacare ex conſenſu ad tempus ab opere nuptiarum, ut orationi inſtare poſſint, ex quo per bonam conſcientiam deducit Hieronymus in Tit. I. & lib. I. in Jovin. eum praecipere epiſcopis & aliis hominibus ſacratis, ut perpetuo a nuptiarum opere vacent, cum quotidie orationi inſiſtere debeant. Eodem argumento utuntur Origenes homil. 23. in Num. & Epiphanius in haereſ. Catharorum.* Reſp. 1.) Nequaquam apoſtolus præcipit conjugatis abſtinentiam ab opere nuptiarum hoc ſenſu ac fine, quaſi preces uſu conjugii impediantur, vel coinquinentur, „quomodo enim orationem impediet ac inquinabit, quod eſt *ſanctum, mundum, ac honorabile*? 1. Cor. VII. 14. 1. Tim. II. 15. Tit. II. 4. Hebr. XIII. 4. quod cum timore Dei, dilectione & fide conſiſtit? 1. Tim. II. 15. quod eſt ſancta Dei ordinatio? &c. Quinimo Petrus jubet viros

3.) 1. Cor. VII. ut orationi inſtare poſſitis.

 συνοι-

(*) Bellarminus de ſacram. matrim. cap. 2. & 32. *Conjugii eſſentiam* collocat *in ratione ſacramenti, & propterea judici laico ejus cognitionem* ſubtrahit, *quia res ſit ſpiritualis: ipſos etiam actus conjugales, ſeu commiſtionem corporum ad magnum myſterium & ſignificationem unionis Chriſti & eccleſiae* refert Innocentius III. in cap. debitum de bigam. quomodo igitur conjugium erit res ſecularis? GERHARDUS.

συνοικεῖν cohabitare ſecundum ſcientiam mulieribus, ne impediantur orationes ipſorum; 1. epiſt. III. 7. ergo eo modo cohabitari poteſt uxori, ut oratio non impediatur. Abraham propheta cum pro rege Abimelech intercederet, Gen. XX. non abjecit Saram conjugem ſuam. (*) 2.) Nec loquitur apoſtolus *de communibus & quotidianis chriſtianorum precibus*. Si enim ſenſus eſſet, eos, qui conjugali conſuetudine utuntur, non poſſe, vel debere orare, quomodo locum haberent illæ regulæ: Luc. XVIII. 1. *Oportet ſemper orare & non deficere;* Epheſ. VI. 18. *Orantes omni tempore in ſpiritu*; 1. Theſſ. V. 17. *Ἀδιαλείπτως, ſine intermiſſione orate?* Certe ſi de communibus & quotidianis precibus apoſtolus loqueretur; omnibus a matrimonio foret abſtinendum, ac nemo in conjugio ſalvari poſſet, quia cui invocatio, eidem etiam fides & Spiritus ſancti inhabitatio adimitur Rom. X. 13. 3.) Loquitur igitur de *ſolennibus orationibus*, quæ vel ob inſignem aliquam publicam, vel domeſticam calamitatem, vel ob miniſtros eccleſiæ deligendos, vel ex alia quadam cauſa ſuſcipiebantur, in quibus cum propheta Joele II. 16. monendum ac ſuadendum, *ut ſponſus de thalamo ſuo & ſponſa de cubili ſuo egrediatur*, & ex Zach. XII. 12. *ut familiae plangant ſeorſim, ac mulieres earum plangant ſeorſim.* Tales publicæ & ſolennes orationes in aliquot dies producebantur: in illis, ut conjuges a congreſſu conjugali ſibi temperent, apoſtolus ſuadet, non quod conſuetudo conjugalis in ſe ac per ſe ſit illicita, & preces impediat, vel inquinet, ſed ut ceteris negotiis omnibus poſthabitis ſe totos dedere poſſint ſtudio pietatis, ardori precum & interiorum adfectuum culturæ. Veteres enim talibus temporibus non tantum licitas delicias a ſe abdicabant, ſed etiam a neceſſariis, cibo, potu, ſomno, negotiis &c. abſtinebant. 4.) Hanc interpretationem noſtram probat ipſe contextus, neque enim dicit apoſtolus: ***Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus***, ut orare poſſitis, ſed ***ἵνα σχολάζητε, ut vacetis orationi***; intelligitur ergo peculiaris & ſolennis oratio, quæ fit majori intentione, animo ab omnibus externis interius revocato. Idem manifeſtius evadit ex eo, quod additur, ***ut***

(*) Notentur igitur ſequentia; 1.) Paulus Spiritu Dei illuminatus, hanc conſequentiam ex ſuis ipſius verbis nectendam noverat, & tamen non obſtante qualicunque ratiocinatione, unius uxoris viro tribuit dona omnia, quæ in fideli & perfecto epiſcopo requiruntur. 2.) Contradicit ſibi Bellarminus dum conjugium prædicandum cenſet *tanquam rem bonam*, & tamen precibus & rei ſacræ contrarium ſtatuit. Quod hominem a precibus & per conſequens a vita æterna avertit, non poteſt in theologia dici *bonum*. 3.) Abraham, pater credentium, Moſes, qui cum Deo a facie ad faciem locutus eſt, Aaron & omnes ſummi ſacerdotes, qui quotidie ſerviebant coram Domino, David, qui mane ſurgebat ad laudes Domini, & veſperi illis indormiebat, nec media nocte beneficiorum divinorum obliviſcebatur, Pſal. XCII. & prophetæ innumeri conjuges habuerunt, & tamen debitum precum Deo perſolverunt, ac tam grata laudum holocauſta ipſi obtulerunt, ut cum illis omnia monachorum murmura ne minima quidem ex parte comparanda ſint; 4.) Confundit Bellarminus actus conjugii cum conjugio ipſo. *Matrimonium*, inquit, *impedit munus ſacrificandi, ſtudium orationum &c.* mox ubi ad probationem deveniendum, *operi nuptiarum & actui conjugii* pollutionem & depreſſionem ſpiritus adſcribit. Ab actu vero conjugali ad conjugium non valere conſequentiam ipſe contra Clichtovæum dixit lib. I. de clericis cap. 18. & Paulus hoc loco aperte innuit. Non enim propter preces & jejunia diſſolvit contractum conjugii, ſed actum tantum ſuſtulit ad tempus, quo exacto jubet eos iterum convenire &c. 5.) *Quod eſt cibus ad ſalutem hominis, hoc eſt concubitus ad ſalutem generis*, inquit Auguſtinus de bon. conjug. cap. 16. Sicut ergo precibus nequit intentum habere animum, qui curis conjugii ſeſe dedidit, aut cupidini nimis indulget; ita nec qui victui conquirendo totus incumbit, aut ultra ſatietatem adpetitui indulget, nec tamen cibus & potus propterea condemnantur in ſacerdotibus, niſi ſi vacandum ſit jejunio. Alias ſi conjugium propterea repudiandum, quia dum ejus opera quis exercet, preces fundere nequit, nec edendum erit, nec bibendum, imo nec jus dicendum, nec pharmaca ægrotis miſcenda, quia dum hæc agimus, ſacris vacare non poſſumus. Alex. Carerius, juriſconſultus pontificius, lib. III. de ſponſ. & matr. cap. 3 fol. 142. *Non ea ratione, quia ſemper orandum eſt, ut putat Hieronymus contra Jovinianum lib. I. cap. 19. ſacris ordinibus continentiae votum adnexum eſt, ſiquidem b...u, non actu ſemper orandum eſt, quod conjugati quoque efficere valent.* GERHARDVS.

ut vacetis orationi & jejunio, intelliguntur ergo preces illæ ſolenniores, quæ cum jejunio erant conjunctæ. Chryſoſtomus homil. XIX. in 1. Cor. τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέγει, *eam quae ſit majori ſtudio orationem intelligit.* (apoſtolus) *Si enim orare prohibet eos, qui inter ſe conveniunt, ſine intermiſſione orare quomodo tempus habuerit? Licet ergo & cum uxore habere conſuetudinem, & adtendere orationi, ſed per continentiam ea ſit exactior*, ἀκριβεστέρα γίνεται. *Non enim dixit abſolute, ut oretis, ſed* vacetis, *utpote quod res procreet privationem otii, ſed non immunditiam*, ὡς ἀσχολίαν ἐμποιοῦντος τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐκ ἀκαθαρσίαν. Idem repetit Theophylactus in comm. h. l. Ambroſius ibidem: *Quamquam ſine intermiſſione orandum ſit, meditatio enim haec omni die facienda eſt, tamen ut orationi inſiſtatur, huic rei vacandum praecipit interpoſitis temporibus ad Dominum promerendum. Vt enim miſereatur, mundius exorandus eſt. Quamvis munda ſint conjugia; tamen a licitis etiam abſtinendum eſt, ut facilius ad adfectum deducatur oratio.* Refero huc locum pulcerrimum ex Brentio in apol. confeſſionis Wirtemb. p. 688. *Loquitur apoſtolus non de privata, ſed de publica precatione. Nam & Paulus protrahebat Troade ſermonem usque ad mediam noctem. Et poſtea chriſtiani in exſpectatione periculorum ſolebant noctu convenire, ac ſalutem ſuam Domino publicis precibus commendare; unde & vigiliarum nomen deductum eſt, & meminerunt Tertullianus ac Plinius antelucanorum cœtuum, quibus chriſtiani ſoliti ſint ante lucem convenire, carmenque Chriſto dicere. Cum igitur Paulus hortatur, conjuges ad tempus abſtinere, ut vacent precationi, loquitur de hac publica precatione, quae noctu in conventu eccleſiae ſiebat. Nam ut liceret hunc conventum viſitare ſuis temporibus, & preces ſuas cum eccleſia publice conjungere, neceſſarium erat, ut conjuges interea temporis a concubitu abſtinerent. Quod autem ad domeſticam & privatam precationem adtinet, conjugium multo plures & majores adfert occaſiones invocandi Deum & gratias Deo agendi, quam cælibatus. Chriſtus & Paulus docent, ſemper ac ſine intermiſſione orandum eſſe: ad hoc praeſtandum juxta veram ejus ſententiam pii conjuges nunquam non ſuam habent opportunitatem, nunc enim periclitantur de fama, nunc de facultatibus, nunc de liberis, nunc de perſecutione, nunc de aliis incommodis. Semper igitur habent, quo adtollant corda & capita ſua ad invocandam cæleſtem opem. Interea autem ſi quid beneficiorum a Deo acceperint, ſi ex ipſorum conjugio & mutuo tam erga ſe invicem, quam erga liberos adfectu admoneantur de adfectu Dei Patris erga ipſos ut ſponſum ſeu ut membra eccleſiae ſuae, quanta haec eſt occaſio laudandi nominis divini & gratias agendi ipſius clementiae?*

5.) Eſt igitur in argumento adverſariorum fallacia cauſæ; apoſtolus enim ab uſu conjugali abſtinere vel permittit, vel ad ſummum ſuadet tempore precum ſolennium, non quaſi preces uſu conjugii impediantur, vel polluantur, ſed σχολῆς ἕνεκα, ut conjuges rebus aliis minime impediti hoc rerum agere poſſint; ſed pontificii putant, preces miniſtrorum eccleſiæ impediri penitus, ſi in conjugio ipſi vivant, ubi obſerva apoſtolum, ne eo quidem in caſu uti generali aliquo præcepto, ſed ſuaſu duntaxat & conſilio: *Nolite* (inquit) *fraudare vos invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi*; ſed pontificii tantam ſibi arrogant poteſtatem, ut toti miniſtrorum ordini perpetuam a conjugio abſtinentiam imponant.

§. CCCLII. IV.) Ex vet. teſtam. Bellarminus ea adducit loca, *in quibus continentia ab uxoribus requiſita fuit ab iis, qui Deo propinquaturi, vel rem aliquam ſanctam tractaturi erant.* Exod. XII. *praecipitur, ut comeſturi agnum paſchalem renes ſuos accingerent, quo ſignificabatur juxta Gregorium hom. XXII. in evang. debere eos carnis voluptatem edomare, qui agnum paſchalem comedunt.* Exod. XIX. *cum populus legem a Deo accepturus eſſet, ait illis Moſes:* Eſtote parati in diem tertium, & ne adpropinquetis uxoribus veſtris, *quo teſtimonio utitur* 4.) *Ex vet. teſt.*

tur Ambroſius lib. I. de officiis cap. ult. ad probandam continentiam clericorum. Exod. XXVIII. *præcipit Deus, ut Aaron & filii ejus, cum ingrederentur tabernaculum, feminalibus lineis a renibus usque ad femora tecti eſſent, quo juxta Bedam lib. III. de tabernac. cap. 9. ſignificatum eſt, debere ſacerdotes nov. teſt. aut virgines eſſe, aut contracta cum uxoribus fœdera diſſolviſſe.* 1. Sam. XXI. 4. *noluit Achimelech ſacerdos dare Davidi panes propoſitionis comedendos, niſi prius intellexiſſet, eum ab uxore aliquamdiu abſtinuiſſe, ex quo Hieronymus in Tit. I. deducit, perpetuam requiri in ſacerdotibus continentiam etiam ab uxoribus, qui corpus Chriſti, quod illo pane propoſitionis ſignificabatur, conficiunt, edunt, aliisque tradunt. Denique ex* 1. Paralip. XXIV. & Lucæ I. *colligitur, ſacerdotes vet. teſtam. per vices ſuas miniſtrare ſolitos, & toto eo tempore, quo miniſtrabant in tabernaculo, a domo & uxore abfuiſſe, ex quo deducunt Siricius, Innocentius & Beda, quod ſi illi tempore, quo miniſtrabant, ab uxoribus abſtinebant, omnino decere, ut ſacerdotes noſtri, qui non per vices, ſed ſemper miniſtrant, ſemper ab uxoribus ſe contineant.* Reſp. primum in genere, deinde in ſpecie. In *genere* 1.) hæc omnia ſunt levitica, quæ non obligant nov. teſt. miniſtros, mutato enim *ac denique translato ſacerdotio neceſſe eſt* mutationem ac *translationem legis fieri.* Hebr. VII. 12. Quod ſi ergo vel maxime conjugalis conſuetudo leviticam aliquam immunditiem adtuliſſet, quod tamen ex moſaicis legibus non poteſt demonſtrari; tamen nihil quidquam id præjudicaret libertati eccleſiæ in nov. teſt. Contactus mortui hominis contaminabat juxta legem leviticam vet. teſt. nihilo tamen minus Ignatius in epiſtola ad Antiochenos, & Epiphanius in doctrina compendiaria *κοπιῶντας*, id eſt, *laborantes* in ſepeliendis mortuis referunt inter ordines ſacros. 2.) Hæc omnia ſunt allegorica. Jam vero *theologia ſymbolica & allegorica non eſt argumentativa*, ut loquuntur ſcholaſtici, id eſt, non præbet firmas apodixes. Ex manifeſto igitur ſcripturæ dicto adplicatio illarum allegoriarum ad ſacerdotum cœlibatum prius demonſtranda eſſet. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. III. de verbo Dei cap. 3. §. Sed quanquam &c. *Convenit inter nos & adverſarios, ex ſolo literali ſenſu peti debere argumenta efficaria.* 3.) Si quid efficerent hæc argumenta, obtinerent toto nov. teſt. & ſic ipſius *Chriſti & apoſtolorum tempore* cœlibatus fuiſſet ordinibus ſacris adnexus, & *quidem jure divino*, quod tamen Bellarminus non audet adſerere, ſed ad jus poſitivum hanc conjugii prohibitionem revocat. In *ſpecie* reſp. 1.) Non ſoli ſacerdotes, ſed omnes chriſtiani adulti fiunt participes corporis & ſanguinis Chriſti per agni paſchalis carnem & ſanguinem præfigurati, omnes igitur debent habere *renes accinctos*, id eſt, domare carnis concupiſcentias, ſed quid hoc ad conjugii prohibitionem? num in eo non poteſt locum habere concupiſcentiarum carnalium mortificatio? excluſi igitur erunt conjugati ex pronunciato illo apoſtolico; Gal. V. 24. *Qui Chriſti ſunt, crucifixerunt carnem cum ſuis adfectibus & concupiſcentiis*, ſicque ab ipſo Chriſto excluſi erunt. (*) 2.) Non ſolis Levitis a Moſe præceptum, ut ante promulgationem legis ab uxorum conſuetudine abſtinerent, ſed toti populo. 3.) Per femoralia ſacerdotum leviticorum denotetur ſane caſtitas, ſed cum caſtitas etiam conjugatis ſit communis, ut in hoc ipſo cap. Bellarminus concedit, ideo pro adſtruendo perpetuo ſacerdotum cœlibatu in femoralibus illis leviticis Bellarminus etiam curioſe quærens nihil invenire poterit. (**) Cauſa hujus

(*) Agnum paſchalem comedebant non tantum cœlibes, ſed & conjugati. Poterant igitur etiam conjugati renes accingere, & quod hoc typo ſignificabatur, carnis voluptatem edomare. Quid enim? num pii conjuges carnis voluptatem non edomant, ſed libidinis exercendæ cauſa cohabitant? an non ipſis quoque dictum, ut poſſideant vas ſuum in ſanctificatione? &c. Si ex hoc ritu infertur cœlibatus, erit omnibus imperatus, quia omnes juſſi erant renes accingere. GERHARDUS.

(**) 1.) Si acceſſuros ante faciem Domini oportet liberos eſſe a commixtione uxorum, nemo unquam uxorem

hujus conſtitutionis de feminalibus lineis ſacerdotum non eſt typica conjugii prohibitio, ſed honeſtatis ac munditiei obſervatio. Exod. XX. 26. 1. Cor. XII. 23. (*) 4.) Si ex eo, quod panes propoſitionis non fuerunt dati niſi iis, qui ab uxorum complexibus abſtinuiſſent, recte inferri poſſet, perpetuam in ſacerdotibus requiri continentiam; utique etiam inferri ex eo poſſet, in omnibus omnino chriſtianis eamdem requiri, cum omnes corpus Chriſti per panes propoſitionis præfiguratum perci piant. In primitiva eccleſia chriſtiani quotidie communicabant, ut ex eccleſ. hiſtor. conſtat, & tamen miniſtri erant conjugati. 5.) Nuſpiam adſerit vet. teſt. hiſtoria, vices ſacerdotales ideo fuiſſe inſtitutas, ne conſuetudo conjugalis ſacerdotes ad miniſteria indignos redderet. Quinimo conſtat ex 1. Par. XXIII. quod vices illæ quadringentis plus minus poſt Moſen annis a Davide fuerint inſtitutæ, interea temporis ſacerdotes ſemper fuere conjugati. Ipſe ſummus pontifex ſingulis diebus mane ac veſperi jubebatur Domino offerre ſacrificium, Exod. XXIX. 38. & tamen generabat liberos; Num. XXVIII. 3. qua de re tractat Auguſtinus quæſt. LXXXII. in Levit. Nec ulla exſtat lex, quæ ſacerdotibus prohibeat conſuetudinem conjugalem, ac jubeat eos abeſſe domo propria tempore vicis ſuæ, neque exſtat lex, quod ſacerdotes ex domibus ſuis venientes per aliquod tempus purificandi ſint, priusquam templum ingrederentur. (**) Invertimus igitur Bellarmini argumentum. In vet. teſt. matrimonium ejusque uſus conceſſus fuit ſacerdotibus, ac moderatio duntaxat certis temporibus mandata. Ergo idem concedendum miniſtris nov. teſt. ne graviore quodam premantur jugo, quam vet. teſt. ſacerdotes. (***)

§. CCCLIII. *Alteram* argumentorum claſſem deducit Bellarminus ex conciliis, pontificum decretis, imperatorum reſcriptis, ac patrum teſtimoniis & exemplis. *Reſp.* de illis in ſpecie & ſigillatim tractat Chemnitius part. III. examin. in cap. de cœlibatu ſacerdotum, quem tractatum a ſe nondum viſum Bellarminus adſerit, ut etiam Mornæus lib. II. de ſacrif. miſſæ cap. 10. p. 649. In genere monemus, 1.) de his omnibus ex ſcriptura faciendum eſſe judicium, ut ſuo loco evidenter fuit demonſtratum. 2.) Si vel maxime ſacerdotum cœlibatus conciliorum decretis, & patrum teſtimoniis ſtabilitus eſſet, tamen *eccleſiaſtica quadam lege* duntaxat niteretur, nequaquam vero *jure divino*, vel *apoſtolorum inſtituto*; proinde cum conſtitutionis hujus incommo-

II.) Ex hiſtoria eccleſiaſtica.

rem tangere debet, quia omnes ad Deum quotidie oportet accedere. 2.) Moſes non tollit contractum conjugalem, ſed ſuſpendit tantum actum, quod in ſuis quoque presbyteris obſervare potuiſſent pontificii. 3.) Signa & typi externi vet. teſt. non ſunt trahendi ad libertatem novi, alias purificationes quoque leproſorum & puerperarum reducendæ eſſent, & ſicut Moſes jubebatur calceos exuere in loco ſancto, ſic pontificiis ſacerdotibus ſanctuarium non eſſet calcandum niſi diſcalceatis. 4.) Fallacia eſt cauſæ ſecundum non cauſam. Præſupponitur abſtinentiam ab uxoribus propterea præcipi, quod conſuetudo conjugalis inquinet, cum fuerit admonitio de agnoſcenda cordis impuritate. GERHARDVS.

(*) Mirum vero, cur typus iſte de lineis feminalibus comprehenderit tantum nov. teſt. ſacerdotes & non vet. a quibus gerebatur. Nihil immundum volebat in ſanctuarium Moſes inferri. Atqui conjugati in eo quotidie verſabantur, ergo conjugium non inquinabat, nec immundos homines reddebat. GERHARDVS.

(**) Zacharias in exedris templi manebat, non quod lege juberetur, ſed quod in civitate Juda habitaret, & peregre adveniſſet. Si leviticis ſacerdotibus, in quibus tantam puritatem lex exigebat, probroſum non erat, in conſuetudine conjugali vivere, quanto minus ea contaminabit miniſtros eccleſiæ in nov. teſt. de quibus expreſſe apoſtolus dicit: *Conſtitui presbyteros, ſi quis eſt unius uxoris vir* GERHARDVS.

(***) 1.) Nullibi in tota lege moſaica conſuetudo conjugalis refertur inter res immundas, propter quam a ſacris abſtinere conveniat. 2.) Variæ rationes contaminationis a mulieribus traduntur in lege Moſis, utpote in puerperio, in fluxu menſtrui ſanguinis &c. 3.) Fluxus purulentus, effuſio ſeminis inopinata immundos reddebant viros usque ad veſperam, nec tamen pontificii a ſacerdotio, vel eccleſia arcent. 4.) Contactus cadaveris contaminabat, & tamen officium curandi funera ab Epiphanio & Hieronymo refertur inter ſacros ordines. GERHARDVS.

commoda ſint manifeſta, cum Ænea Sylvio, Georgio Caſſandro, & oratore Bavarico concludendum, quod legem illam hiſce hominum moribus ac temporibus abolere conveniat. Quo pertinet illa regula Gratiani: *Quando ſtatutum aliquod non amplius aedificat, ſed deſtruit, non eſt rigide & inclementer defendendum, ſed pro ratione aedificationis eccleſiae mutandum.* 3.) Pro adſtruendo ſacerdotum conjugio conciliorum & patrum dicta, eccleſiae primitivae exempla, quin & propriam adverſariorum confeſſionem produximus paulo ſuperius. 4.) Quamvis pontificum decretis & particularium conciliorum ſtatutis coelibatus ſatis mature ordini miniſtrorum obtruſus fuerit, tamen diu illis fuit reclamatum, praeſertim in Germania, ut ſupra fuit demonſtratum. 5.) Provincialium ſynodorum, Neocaeſarienſis ſcilicet, Romanae, Elibertinae, Arelatenſis ſecundae, & Ancyranae canones, qui miniſtrorum eccleſiae conjugiis adverſi, per Nicenam oecumenicam ſynodum fuere repreſſi, in ea ſiquidem Paphnutius martyr oſtendit, *presbyteris conjugatis uſum conjugii non eſſe lege prohibendum, cum ſcriptum ſit: Honorabile matrimonium in omnibus.* 6.) Si in ſpecie conciliorum & patrum teſtimonia a Bellarmino adducta excuterentur, manifeſtum fieret, quaedam eſſe depravata, quaedam ſuppoſititia, quaedam ad temporum illorum conditionem aptata, quaedam ex humanis praeſumtionibus & ſeculorum iſtorum erroribus orta ac Dei verbo repugnantia.

III.) *Ex ratione.* §. CCCLIV. *Vltimam* argumentorum claſſem deducit Bellarminus ex ratione: „Conjugium vehementer impedit eccleſiaſtica munera. Ergo aequum fuit, ut ſacerdotibus conjugia prohiberentur. Antecedens probatur. Eccleſiaſticorum munera ſunt ſacrificare, orare, docere, exhortari, ſacramenta miniſtrare, & curam pauperum gerere. At matrimonium impedit 1.) munus ſacrificandi, quia ſumma quaedam puritas & ſanctitas in eo requiritur, in actu vero conjugii negari non poteſt, quin admixta ſit quaedam impuritas & pollutio, non quae peccatum ſit, ſed quae ex peccato tamen nata. 2.) Studium orationis & lectionis, in quo ſacerdos adſidue verſari debet; oratio enim requirit mentem elevatam, purgatam & tranquillam, ſed actus conjugii maxime hebetat aciem mentis, & deprimit ad inferiora, & animam ipſam quodammodo carnalem facit. 3.) Efficaciam praedicationis; quomodo enim efficaciter exhortabitur virgines & viduas, qui liberis perpetuo operam dat? 4) Curam paſtoralem; nam qui uxorem & liberos habet, de illis ſemper cogitat, & adfectus, quo oves ſuas proſequi deberet, in uxore & filiis totus conſumitur. 5.) Curam pauperum & hoſpitalitatem ac benignitatem; nam qui uxorem & liberos habet, debet eis theſaurizare, & raro inveniuntur conjugati, qui ſuperfluum habeant. Adde quod cum clericus non poſſit ſuis relinquere beneficia, & tamen omnis pater cupiat bene proſpectum filiis ſuis, cogerentur eſſe avariſſimi & vendere ſacramenta. 6.) Sacramentorum adminiſtrationem; tunc enim vix diſtinguerentur clerici a laicis, & eſſet ſicut populus, ſic ſacerdos. Inde cum tempore Gregorii VII. ſacerdotes in Germania coepiſſent uxores ducere, tantus contemtus ſacramentorum ſecutus eſt, ut paſſim laici ſacramenta adminiſtrarent, referente Nauclero.„ *Reſp.* primum in *genere*: 1.) Argumenta haec aut efficiunt, ſacerdotes conjugatos plane non poſſe ſacrificare, ſtudio orationis ac lectionis incumbere, efficaciter praedicare, curam paſtoralem erga auditores, & erga pauperes liberalitatem exercere, ac ſacramenta praedicare; aut hoc duntaxat probant, ſacerdotes conjugatos in illis ſacerdotalis officii operibus impedimentum aliquod ex conjugis & liberorum cura ſentire, nec tam ἀπεριςπάςως καὶ ἀνεμποδίςως in eis verſari, atque coelibes. Si prius; injurius eſt Bellarminus in patriarchas, prophetas & apoſtolos, quorum plurimi in conjugio vixerunt, ac nihilo tamen minus eccleſiae miniſterio functi ſunt. Si poſterius; hoc duntaxat obtinet, quod ſatius ſit, in coelibatu vivere ſacerdotes, quam

quam in conjugio; nequaquam vero, quod ſacerdotes nec poſſint, nec debeant in conjugio vivere. Monendum tamen, quod adſertio illa; ſatius eſſe in cœlibatu vivere ſacerdotes, quam in conjugio, cum temperamento diſtinctionis 1.Cor. VII. monſtratæ ſit intelligenda, de illis ſcilicet, qui continentiæ dono divinitus ſunt inſtructi, de reliquis vero locum habet regula apoſtolica: *Melius eſt nubere, quam uri.* Qui enim uſtiones ſentiunt, tantum abeſt, ut in operibus miniſterii expeditiores ſint, ut potius in illis rite ac decenter peragendis impediantur plurimum, & ſcandalo ſint ſuis auditoribus. Videatur locus ex Caſſandro ſuperius adductus. 2.) Deus omnium optime novit, quid conveniat ordini eccleſiaſtico. Is vero per Paulum apoſtolum docet, *virum unius uxoris poſſe eſſe irreprehenſibilem*, & omnibus ad miniſterium neceſſariis inſtructum. Is conjugatos ad miniſterium non ſemel vocavit, is conjugium apud omnes honorabile & omnibus liberum eſſe voluit; nota enim ipſi naturæ peccato corruptæ infirmitas, notum ipſi eſt incommodum illud, quod ex coacto cœlibatu oriri poſſet facilime, videlicet impuritas, ſcortatio &c. cujus remedium eſſe voluit conjugium, & teſtatur experientia, malum ex coacto cœlibatu longe gravius eſſe, quam quod ex matrimonio metuendum. 3.) Si conjugium *vehementer* impedit officia eccleſiaſtica, quare in vet. teſt. prophetis ac ſacerdotibus Deus illud adprobavit? mirum eſt, Deum in illis, quos peculiari quadam ratione officiis eccleſiaſticis voluit eſſe deſtinatos, non ſolum toleraſſe, ſed etiam adprobaſſe id, quod vehementer impedit officia eccleſiaſtica. Si conjugium eſt ſacramentum, ut pontificii ſtatuunt, quomodo impedit officia eccleſiaſtica? num ſacramentum aliquod poteſt eccleſiaſticis officiis eſſe impedimento? Deinde *in ſpecie* reſpondemus: 1.) Sacerdotes vet. teſt. ſingulis diebus ſacrificarunt, iidem tamen in conjugio vixerunt. Miniſtrorum eccleſiæ nov. teſt. ſacrificia non ſunt alia, quam interna & ſpiritualia, quæ ipſis cum omnibus chriſtianis (ſi publicam evangelii prædicationem excipias) ſunt communia; omnibus ergo chriſtianis a conjugio foret abſtinendum. 1. Pet. II. 9. *Vos eſtis ſacerdotium ſanctum ad offerendas ſpirituales hoſtias.* Apoc. I. 6. *Fecit nos reges & ſacerdotes coram Deo &c.* Quæ de impuritate, pollutione & turpitudine actui conjugali adhærente Bellarminus hic addit, illis opponimus dictum apoſtolicum, ἡ κοίτη ἀμίαντος, & decretum concilii Niceni, *quod συνουσία cum propria uxore ſit caſtitas.* Si ea, quæ ſeceſſum & ſecretum quærunt, impuritatem, pollutionem & turpitudinem coram Deo conjunctam habere cenſenda eſſent, de multis naturæ operibus idem dicendum foret. Diſtinguendum inter actum conjugalem, & vitium ex peccato illi adhærens. 2.) Studium orationis & lectionis in illis, qui uruntur, & a conjugii remedio arcentur, potius impeditur. Quod pios conjuges adtinet, illi *cum tribulationes carnis ſentiant*, & plures, & graviores, quam cœlibes; 1. Cor. VII. 28. ideo etiam uberiorem & frequentiorem orationis habent materiam. 3.) Si nemo poteſt exhortari ad virginitatem, qui non ipſe ſit cœlebs, utique nec divites epiſcopi pontificii exhortari poterunt ad paupertatem, cum tamen utrumque ex hypotheſi Bellarmini in epiſcopo requiratur. Quanto rectius Chryſoſtomus, qui homil. X. in 1. Tim. III. expendens, quare apoſtolus unius uxoris maritum & filios habentem in epiſcopum eligat, inter cætera ſic commentatur: „Oportebat, ut ex vicino atque re do„meſtica virtutis ſuæ præberet indicia. Quis „enim crederet, illum alienos quosque ſubje„ctos habiturum, qui filios non habuerit ſub„ditos? Suæ (inquit) domui bene præpoſi„tum. Hoc & externæ ſapientiæ auctores ajunt, „ut, qui rem familiarem ſuam rite adminiſtra„verit, rei quoque publicæ convenienter poſ„ſit tractare negotia. Eſt enim eccleſia velut „domus quædam, ac ſicuti in domo uxor eſt, „& filii ac ſervi, omniumque cura ac regimen „incumbit viro, ita ferme & in eccleſia vi„deas; nihil ibi eſt aliud, quam filii, & uxores „& ſervi. Quod ſi adminiſtrationis habet ſo„cios eccleſiæ rector, habet & domi vir uxo-

„rem conſortem curarum ſuarum. At vero in „eccleſia viduarum & virginum alendarum „ſolicitudo eſt, habet & domi vir & ſervos, & „filios. Eſt autem longe facilius domum, quam „eccleſiam regere. Qui igitur rem familia„rem congrue diſpenſare neſcit, is quo pacto „eccleſiæ præeſſe convenienter poſſe putan„dus eſt?„ Hæc Chryſoſtomus. Quare cum epiſcopi officium ſit, conjuges, patresfamilias, uxores, liberos, ſervos ſui admonere officii, certe id rectiſſime facere poterit, qui in œconomia horum ordinum & virtutes didicit, & vitia obſervavit, nec verbis tantum, ſed exemplo etiam ſuo, ordinibus illis prælucere poteſt, qui in conjugio pie vivit. Adde & hoc, quod conjugium ſit ſpeculum ardentiſſimi illius amoris, quo Chriſtus, cœleſtis ſponſus, eccleſiam ſuam complectitur, Eph. V. 27. hujus in ſe vivum exemplar & internum teſtimonium habet is, qui in conjugio pie ac moderate vivit. Sed nec requiritur ab epiſcopo, ut omnes indiſtincte hortetur ad virginitatem etiam eos, qui uruntur; ſed ſufficit unumquemque hortari, ut dono ſuo recte utatur, & vocationem ſuam intueatur, ad hoc vero non requiritur, ut in ſpeciali illo ſtatu conſtitutus ſit, in quo vivant illi, cum quibus res eſt epiſcopo, alias nec militem, nec conſulem ſui admonere poſſet officii, ſed ut pietatis, honeſtatis ac virtutis exemplo generali omnibus auditoribus præluceat. 4.) Si amor uxoris & liberorum non poſſet cum cura paſtorali conſiſtere, utique etiam is a paſtorali officio arcendus foret, qui liberos habet ex conjuge demortua ſuſceptos. Atqui talem ad officium epiſcopi admiſſum olim fuiſſe, non poteſt negatum ire Bellarminus, cum locum apoſtolicum 1. Tim. III. ipſemet exponat *de uxoribus, quas ante ordinationem epiſcopi & diaconi accipiunt.* 5.) Cura paſtoralis & pauperum cura probe conſiſtere poſſunt cum conjugio pio, honeſto, ac decenter tractato. ἔνεςι αὐτὸ μετὰ χειρίσαϑαι καλῶς εἴ τις βύλοιτο, inquit Chryſoſtomus homil. X. in 1. Tim. III. diſtinguendum igitur inter amorem conjugalem honeſtum ac moderatum, & inter ejus exceſſum vitioſum. Cœlibatui ἀυτάρκειαν & liberalitatem erga pauperes non eſſe perpetuo conjunctam, multis demonſtrari poteſt exemplis, præſertim monachorum. 6.) Diſcrimen inter clericos & laicos nequaquam tollitur, ſi libertas conjugii utriſque communis relinquitur, cum vocatio & functio ſacra in publica verbi prædicatione, ſacramentorum adminiſtratione & aliis eccleſiaſtici miniſterii partibus occupata, evidens inter utroſque diſcrimen conſtituat.

An ſecundae nuptiae in miniſtro eccleſiae probandae?

§. CCCLV. Atque hæc dicta ſint de conjugio miniſtrorum eccleſiæ, quod nititur expreſſis verbis apoſtoli: 1. Tim. III. 2. *Epiſcopus ſit unius uxoris maritus.* Pontificii vim ac robur argumenti noſtri ex loco illo apoſtolico deducti videntes eo abeunt, ut ſtatuant, *verbis illis non probari in epiſcopis conjugium, ſed tantum excludi a miniſterio eos, qui priore conjuge demortua nuptias iterarunt,* quos vocant *digamos.* Sed notandum, quod vere & proprie is demum ſit *digamus,* qui κατὰ ταυτὸν, *ſimul ac ſemel* duas habet uxores, qualis digamia apud populum judaicum in vet. teſt. & apud gentiles fuit uſitata, ac qualem apoſtolus hoc loco in epiſcopo improbat. Nequaquam vero digamus eſt, qui *ſucceſſive* duas habet uxores, hoc eſt, qui demortua priore conjuge ad ſecunda vota tranſit: 1.), cum nuptiæ iteratæ nuſpiam in nov. teſt. prohibitæ leguntur; 2.) cumque aliud ſit δευτερογαμεῖν, quod in pandectis uſurpatur pro eo, quod eſt ſecundo uxorem ducere, aliud ἐπιγαμεῖν καὶ διγαμεῖν, quod eſt priori conjugi adhuc viventi aliam ſuperinducere; 3.) cum is, qui ſecundam uxorem ducit, non poſſit maritus uxoris mortuæ dici, quippe a cujus lege per mortem eſt liberatus; 1. Cor. VII. 39. 4.) denique cum vera & proprie dicta digamia ſit conjugio oppoſita; at ſucceſſiva illa digamia non eſt conjugio oppoſita, cum definitio conjugii eidem competit. Contra pontificii ſtatuunt, *duas eſſe digamiae ſpecies*: Prima, quando quis ſimul habet duas uxores; ſecunda, quando quis ſucceſſive duas uxores ducit, & priore conjuge demortua nuptias iterat. Illam omnibus

chri-

chriſtianis ſtatuunt prohibitam, hanc ſpecialiter clericis interdictam exiſtimant, ita ut prohibitum ſit ſacris ordinibus initiare eos, qui quovis modo bigami fuerunt. Porro fictam illam digamiam ſucceſſivam iterum in tres ſpecies ſubdividunt. Sic enim Bellarminus libr. I. de clericis cap. 24. reſp. ad 7. object. ſcribit: „Tres ſunt ſpecies bigamiæ, ut interpretes „juris canonici docent in titulum de digamis. „Prima eſt digamia vera & propria, quæ ex „duobus veris matrimoniis oritur. Contingit „autem tribus modis: primo ex parte viri tantum, cum vir habuit duas veras uxores. „Secundo ex parte uxoris tantum, cum uxor „habuit duos veros maritos. Tertio ex parte „utriusque, cum viduus viduam ducit. Secunda eſt digamia interpretativa, id eſt, quæ „vere ex natura rei non eſt digamia, ſed juris „interpretatione habetur ac reputatur digamia. „Contingit autem hæc digamia, quotiescunque aliquis ducit ſecundam uxorem, aut uxor „ſecundum virum de facto, non de jure, ſive „primum conjugium de jure, ſive tantum de „facto fuerit. Tertia ſpecies eſt digamia metaphorica, quæ conſurgit ex duplici conjugio, „quorum alterum non verum, ſed metaphoricum fuit. Sic enim concilium Ancyranum can. XIX. inter digamos haberi jubet „eos, qui poſt votum continentiæ ad matrimonium tranſierunt, ſiquidem votum continentiæ genus eſt matrimonii, animæ cum „Deo, licet metaphoricum.„ Hæc Bellarminus, addens, *licet illi, qui unam uxorem legitime duxerunt, & alteram non legitime, itemque illi, qui poſt votum ſolenne unam uxorem ducunt, vere non ſint bigami, tamen eccleſiam* (id eſt, pontificem in jure canonico) *pœnam bigamorum etiam ad illos extendere voluiſſe.* Ad ſucceſſivam & interpretativam illam digamiam referunt etiam illud, quando quis ducit fornicariam, vel alio modo corruptam, *quando autem fornicarius ducit virginem, id negant eſſe bigamiam*, in quo conciliando plurimum laborat Bellarminus.

Argumenta noſtrae ſententiae. §. CCCLVI. Hiſce ita expoſitis ſententiam noſtram complectimur hac propoſitione: Vera & proprie ſic dicta digamia, qua quis ſimul habet duas uxores, & clericis & laicis, adeoque omnibus chriſtianis in nov. teſt. eſt prohibita: ſed interpretativa & ſucceſſiva digamia, qua quis vel viduam ducit, vel demortua priore conjuge nuptias iterat, nec clericis, nec laicis eſt prohibita, proinde non ſunt a miniſterio arcendi, qui vel viduam ducunt, vel qui defuncta priore conjuge aliam legitime ſibi adſociant. De priore propoſitionis parte in loco de conjugio agetur, poſteriorem demonſtramus ſequentibus fundamentis: I.) Iteratæ nuptiæ poſt obitum conjugis aut ſunt per ſe piæ & legitimæ, aut per ſe turpes & inhoneſtæ. Si prius, perperam prohibentur eccleſiæ miniſtris. *1.) Ex iteratarum nuptiarum permiſſione.* Si poſterius, nulli chriſtianorum concedendæ. Jam vero nuptiæ poſt conjugis prioris obitum *in Domino* iteratæ ſunt per ſe piæ & legitimæ. Rom. VII. 2. *Quae ſub viro eſt mulier, vivente viro adligata eſt legi, ſi autem mortuus fuerit vir, liberata eſt a lege viri.* v. 3. *Igitur vivente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro; ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt a lege viri, ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro.* Idem judicium eſt de viro, ex natura relatorum. 1. Cor. VII. 39. *Mulier adligata eſt legi, quanto tempore vir ejus vivit, quod ſi dormierit vir ejus, libera eſt, cui vult, nubat, tantum in Domino.* 1. Tim. V. 14. *Volo juniores viduas nubere.* Ergo iteratæ nuptiæ poſt obitum prioris conjugis nemini ſunt prohibendæ. Excipiunt pontificii, 1. Tim. III. 2. *ſpecialiter ab epiſcopis requiri, ne ſucceſſive fuerint digami.* Sed de hoc loco paulo poſt agetur. Hic unicum illud pro ſecundarum nuptiarum, ſive ſucceſſivæ digamiæ defenſione adducimus: Cui competit legitimi conjugii definitio, illud non poteſt conjugio opponi. Digamiæ ſucceſſivæ competit definitio legitimi conjugii, ut conſtat. Ergo non poteſt conjugio opponi. *Major* eſt manifeſta, quia definitio unius oppoſiti nunquam tribuitur alteri.

2.) Ex earumdem in certis perſonis neceſſaria conceſſione.

§. CCCLVII. II.) Idem apoſtolus in genere præſcribit & ἀγάμοις & viduis, *bonum ipſis eſſe, ſi ſic permanſerint*; ſed ſi *ſe non continent, matrimonium ipſis ineundum eſſe, cum melius ſit nubere, quam uri*; 1. Cor. VII. 8. & 9. ex quo ſic colligimus: Quicunque poſt primas nuptias continere non poſſunt, hoc eſt, qui donum continentiæ non habent ex Deo, ut v. 7. apoſtolus loquitur, illis non ſolum permiſſum, ſed etiam præceptum eſt, ut matrimonio iterum utantur. Sed eadem repetendi matrimonii cauſa in perſonis eccleſiaſticis locum habet. Ergo matrimonii repetitione illis non eſt interdicendum. Nec eſt, quod obvertant, *iteratas nuptias eſſe intemperantiae notam, ac proinde epiſcopum ab illis arcendum.* Ea enim in vera duntaxat digamia, qua quis *ſimul* duas habet uxores, locum habet, nequaquam vero in ea, qua quis *ſucceſſive* duas accipit. Secundarum nuptiarum poſt obitum prioris conjugis iteratarum conciliatrix eſt non effrenis & intemperans libido, quæ in vera digamia dominatur, cum una uxor, ſi libidinis intemperantiam tollas, ſatisfacere poſſit legi & uſui conjugii; ſed cauſa honeſta, licita & neceſſaria, eadem ſcilicet, quæ primarum nuptiarum fuit conciliatrix, quæque non fuit cum defuncta conjuge ſimul mortua. Qui cum uxore prima ad mortem usque vivit, illi non inuritur intemperantiæ nota propterea, quod unius fœminæ uſu contentus fuerit. Qui eadem mente præditus uxorem primam, primo, ſecundo, tertio, quarto, &c. poſt nuptias anno morte præmatura abreptam amittit, is, ſi aliam cauſis honeſtis, licitis & neceſſariis impulſus ducat, num poterit hoc nomine intemperantiæ adcuſari? Prior non habuit niſi unam, ſed habuit usque ad mortem. Poſterior jacturam in morte primæ conjugis factam iteratis nuptiis reſarciens nunquam habuit ſimul duas, ſed unius uſu itidem ſemper contentus fuit. Succeſſiva uxorum dualitas non tranſiit in unum conjugium & conjugii uſum, proinde etiam non reddidit eum digamum.

3.) Ex apoſtolica epiſcopi deſcriptione.

§. CCCLVIII. III.) Apoſtolus jubet eligere epiſcopum eum, *qui ſit ſine crimine.* 1. Tim. III. 2. Tit. I. 6. Jam vero iteratæ nuptiæ non ſunt crimen aliquod, ſed digamia, ſive polygamia ſimultanea. Ergo non illas, ſed hanc ab epiſcopo apoſtolus excludit. Confirmatur argumentum ex ſerie textus. Primo enim in genere requirit apoſtolus ab eo, qui eligendus eſt in epiſcopum, ut ſit ἀνέγκλητος καὶ ἀνεπίληπτος, id eſt, ne ſit alicui crimini, ſive graviori culpæ obnoxius; poſtea in ſpecie exponit, quænam ſint illa crimina, quibus carere debeat epiſcopus, videlicet *ne ſit digamus*, digamia ſcilicet ſimultanea proprie ſic dicta, ne ſit πάροινος, ne ſit πλήκτης, ne ſit αἰσχροκερδής. Bellarminus excipit, 1.) *vocabulum criminis late & generaliter accipi poſſe non ſolum pro peccato, ſed etiam pro iis, quae ſignum praebent incontinentiae, vel alterius vitii, ac proinde ab hominibus reprehendi ſolent. Talem vero eſſe quamlibet bigamiam, certiſſimum eſt. Nam idcirco in concilio Neocaeſarienſi can. VII. prohibentur ſacerdotes intereſſe nuptiis bigamorum, & etiam apud gentiles pontifices non poterant eſſe bigami, teſte Tertulliano lib. I. ad uxorem, & Servio in cap. 4. Æneidos. Apoſtolum igitur hoc velle, quod epiſcopus nullius rei, quae malam ſpeciem prae ſe f.. at, apud homines poſſit notari, & ideo monogamus eſſe debeat*, quam expoſitionem tribuit Chryſoſtomo. *Reſp.* concedimus epiſcopum non ſolum a malo, ſed etiam *ab omni ſpecie mali* abſtinere debere, 1. Theſſ. V. 22. atque oportere *teſtimonium bonum habere ab iis, qui foris ſunt, ne incidat in opprobrium*; 1. Tim. III. 7. ſed negamus digamiam ſucceſſivam in numero eorum, quæ ſpeciem mali habent, requiſitam fuiſſe ab iis, qui juxta normam verbi divini & dictamen rectæ rationis judicare voluerunt: in verbo ſiquidem divino viduis ad ſecunda vota tranſire non ſolum permittitur, ſed etiam illis, qui continentiæ dono inſtructi non ſunt, injungitur. 1. Cor. VII. 9. Ipſa quoque ratio oſtendit, eaſdem cauſas eſſe poſſe matrimonii repetiti, quæ fuere pri-

primum initi: eæ vero cum antea fuerint honeſtæ ac licitæ, quomodo ſuas qualitates in matrimonii repetitione mutarent? Judicium Tertulliani ſecundas nuptias ſpiritu Montanico damnantis, & ſuperſtitio cœcorum gentilium merito parvi æſtimatur. Neocœſarienſis concilii can. VII. de vera digamia, ſimultanea ſcilicet, accipiendus eſt, quod oſtendit ratio addita: *Ideo enim presbyter prohibetur intereſſe nuptiis digamorum, ne videatur eas adprobaſſe nuptias, quarum auctoribus imponenda eſt per ipſum publica pœnitentia*, atque ita *ſemet una pudore ſuffundat*. Quod ſi Neocæſarienſe concilium viduorum nuptias legitimas improbaret, iisque publicam pœnitentiam imponeret, repugnaret diſertis verbis apoſtoli, Rom. VII. 2. 1. Cor. VII. 39. ac erroneum aliquod dogma confirmaret. Agnoſcit hoc Bellarminus ſibi hac in parte, ut ſolet, contrarius. Sic enim ſcribit libr. II. de concil. cap. 8. reſp. ad 4. *Concilium Neocaeſarienſe loquitur de eo, qui duas ſimul uxores habet*, ut recte exponit gloſſa 31. quæſt. 1. can. *de his, qui frequenter &c.* Quod ibidem Bellarminus addit, *celebritatem iteratarum nuptiarum prohiberi*, facilem habet explicationem, ſi enim viduæ *in Domino* iterum poſſunt nubere, quod expreſſis verbis teſtatur apoſtolus, 1. Cor. VII. 39. cur eccleſia, vel presbyterium decentem ſolennitatem repetitis nuptiis vellet denegare, aut illis, qui nuptias repetunt, pœnitentiam publicam injungere? 2.) Aliter igitur Bellarminus excipit, videlicet concedendo, *nomen criminis hic uſurpari pro gravi & lethali peccato, juxta interpretationem Auguſtini tract. XLI. in Joh. & lib. I. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 14.* negando autem, *verbis ſequentibus apud Paulum explicari, quid ſit eſſe irreprehenſibilem & ſine crimine, ſed duntaxat declarari, epiſcopum debere non ſolum eſſe ſine crimine, ſed etiam multis dotibus ornatum, ut monogamia, ſobrietate, doctrina, &c.* Reſp. proprietas vocum ἀνέγκλητος καὶ ἀνεπίληπτος eſt ſatis manifeſta, quod ſcilicet illis denotetur talis, qui gravioribus & notoriis criminibus non eſt obnoxius; cohærentia etiam textus ſatis eſt perſpicua, quod generi ſubjiciantur ſpecies. Probet vero Bellarminus, monogamiam eſſe peculiarem aliquam virtutem in epiſcopo requiſitam, contra vero iteratas nuptias eſſe crimen.

4.) Ex monogamiae conditione.

§. CCCLIX. IV.) Si epiſcopus deberet eſſe monogamus, aut ratio hujus rei eſſet moralis, videlicet ob majorem continentiam, vel certe ſpiritualis, ſive myſtica, videlicet ob ſignificationem conjugii unius Chriſti cum una eccleſia. At neutrum dici poteſt. Nam ſi ratio eſſet moralis; multo magis requireretur in epiſcopo, ne eſſet adulter, aut concubinarius, quam ne eſſet digamus, & tamen videmus adulteros & concubinarios non repelli a ſacerdotio, digamos autem repelli. Si vero ratio ſit myſtica, multa ſequuntur abſurda. Nam 1.) cæteræ dotes epiſcoporum, quæ a Paulo enumerantur, omnes ſunt morales, ut ſobrietas, hoſpitalitas, doctrina & cæteræ. Cur non etiam iſta erit moralis, *unius uxoris vir?* 2.) Si ideo epiſcopus debet eſſe monogamus, quia ejus conjugium ſignificat matrimonium Chriſti cum eccleſia; igitur etiam laici debebunt eſſe monogami, quia eorum quoque conjugium ſignificat Chriſti conjugium. 3) Si illa eſt ratio; igitur epiſcopus debebit ducere virginem, & eam ſemper virginem conſervare, ita enim Chriſtus fecit. 4.) Debebit epiſcopus priorem uxorem repudiare, & poſteriori adhærere, Chriſtus enim ſynagoga repudiata adhæſit eccleſiæ. 5.) Debebit idem epiſcopus neceſſario uxorem ducere, eaque ne ad punctum quidem temporis carere, Chriſtus enim eccleſia, ſponſa ſua, nunquam caret. Bellarminus regerit, *rationem, cur epiſcopi, presbyteri & diaconi debeant eſſe monogami, partim eſſe moralem, partim myſticam;* excipit igitur pro adferenda morali ratione, *prohiberi quidem in epiſcopo etiam concubinatum & adulteria, ſed tamen magis prohiberi bigamiam, quam iſta in deligendo epiſcopo. Iſta enim prohibentur una ſolum ratione, eaque non primaria; digamiam vero duabus rationibus prohiberi, morali ſcilicet ac myſtica: praeterea etiamſi*

longe turpior ſit concubinatus, quam digamia, tamen digamia ex natura ſua eſt ſignum incontinentiae magis diuturnae firmiusque adhaerentis. Reſp. hic vero adparet effrons impudentia meretricis Babylonicæ. An non enim prodigioſe abſurdum eſt, concubinarios & adulteros in promotione ad miniſterium eccleſiaſticum præferri illis, qui ſecundum apoſtolicum ac divinum præceptum nuptias iterarunt? an non concubinatus perpetuo durans majoris intemperantiæ & incontinentiæ ſignum, quam interruptæ nuptiæ? an non concubinatus & adulterium directe pugnant cum lege divina, quod de iteratis nuptiis dici nequit? Oſtendant enim digamiam ſucceſſivam alicubi eſſe prohibitam, probent iteratas nuptias eſſe ſignum majoris intemperantiæ, quam concubinatum, vel adulteria. Deuterogami aliquando non tam uſtionis reſtinguendæ gratia, quam ob rei familiaris curam nuptias iterant, ſed concubinarii & adulteri ſolius libidinis cauſa cum mulieribus conſueſcunt. Deuterogami honeſtum ac licitum uſtionis remedium quærunt, concubinarii & adulteri ad nefaria & divinis legibus contraria ſcelera abeunt. Vocabulum *incontinentiae* eſt ambiguum: vel enim ſignificat carentiam peculiaris illius doni caſte extra conjugium vivendi, quo modo accipitur 1. Cor. VII. 5. & 9. vel ſignificat vitium intemperantiæ divinis legibus repugnans. Si priore ſenſu vox ἀκρασίας, vel potius ἀνεγκρατείας uſurpetur; negamus eam eſſe in vitio ponendam, vel a conjugio arcendos eſſe eos, qui ſe non continent, quin potius conjugium tanquam ordinarium & divinitus inſtitutum remedium illis eſt concedendum, ne inveniamur θεομαχεῖν, ut Duarenus recte loquitur. Pro adſerenda myſtica digamiæ prohibitæ ratione ſic excipit Bellarminus, 1.) *etiam monogamiam eſſe dotem moralem, nec quidquam impedire, quo minus numeretur dos myſtica cum moralibus, ſiquidem omnes epiſcopo ſint neceſſariae.* Reſp. at hoc eſt principium petere, de eo enim quæritur, an monogamia ſit dos moralis & myſtica? Quod pium & honeſtum matrimonium ſit moralis quædam dos, conſtat ex divina ejus inſtitutione; ſed de monogamia, ſenſu Bellarmini accepta, indiſtincte omnibus eccleſiaſticis perſonis impoſita, id non liquet. 2.) *Non requiri in laicorum conjugio tantam ſignificationis perfectionem, ſed ſufficere, quod ſignificet conjunctionem Chriſti cum eccleſia: clericorum vero conjugium debere inſuper ſignificare unius Chriſti cum una eccleſia conjunctionem.* Reſp. denuo petitur principium; unde enim probat Bellarminus, in conjugio clericorum majorem ſignificationis perfectionem requiri, quam in conjugio laicorum? Et clericorum & laicorum conjugium unam eamdemque habet inſtitutionem divinam, eosdem fines ſibi habet propoſitos, eodem modo myſticam Chriſti cum eccleſia deſponſationem ſignificat. Epheſ. V. 32. ubi Paulus dicit, ſacramenti rationem in ea conſiſtere, *quod duo ſint in carnem unam*, quod etiam in viduarum matrimonio locum habet, ac major habenda ratio conſcientiarum, ne illis per jugum cœlibatus injiciantur laquei, quam qualiscunque hypocriticæ continentiæ, cui neſcio quid myſticæ ſignificationis tribuitur. 3.) *In ſolo ſpirituali conjugio Chriſti cum eccleſia virginitatem & fœcunditatem conjunctim inveniri, nec poſſe ſimul utrumque in conjugio humano repraeſentari, excepto ſolo Joſephi & Mariae conjugio.* Reſp. quorſum igitur quæritur talis ſignificatio & repræſentatio in conjugio clericorum, qualis in nullo humano conjugio habet locum? Præterea ſi in nullo conjugio, præterquam in ſolo virginali Mariæ & Joſephi conjugio ſimul conjuncta reperiri poſſunt fœcunditas & virginitas; quorſum a clericis majorum ordinum requiritur, ut poſt initos ſacros ordines a conjugii uſu in poſterum abſtineant, cum utrumque in idem conjugium non cadat, fœcunditas ſcilicet, quam ante ſuſceptos ordines in uſu conjugii habuerunt, & abſtinentia a conjugii uſu poſt ſuſceptos ordines, quæ virginitatis vicem obtineat? 4.) *Chriſtum non repudiaſſe ſuam ſponſam, veteris ſcilicet teſtamenti eccleſiam, ſed renovaſſe, & pulchram reddidiſſe, & ex ancilla liberam feciſſe.* Reſp. Oſeæ I. 9. expreſſe dicitur: *Voca nomen ejus* Lo-ammi *quia vos* non populus

lus meus, *& ego non Deus veſter*, *& erit in locum, ubi dictum fuerat eis, non populus meus vos, illic vocabuntur filii Dei viventis.* Rom. XI. 20. *Per infidelitatem defracti ſunt, tu autem fide ſtas.* Maximam igitur eccleſiæ Iſraeliticæ partem, & ſic eam, quæ olim erat ſponſa ſua, Chriſtus repudiavit, quod ad argumentum noſtrum ſufficit; interim reliquiæ ſervatæ ſunt, quo reſpicit apoſtolus Rom. XI. 1. *Numquid repulit Deus populum ſuum? abſit, nam & ego Iſraelita ſum.* Præterea ſi Chriſtus ſponſam ſuam eo modo renovavit, ut ex ancilla faceret liberam, ergo etiam epiſcopus, ut repræſentet conjugium Chriſti cum eccleſia, debet ducere ancillam, & eam poſtea reddere liberam. 5.) *Non requiritur, ut epiſcopus ſemper ac neceſſario uxorem habeat, ſed cum Chriſtus & virgo & maritus ſit, ſi epiſcopus uxorem non habeat, repraeſentabit Chriſtum virginem; ſi uxorem habeat, Chriſti conjugium ſignificabit; monogamia igitur in epiſcopo requiritur non abſolute, ſed ſi fuerit conjugatus.* Reſp. ſpirituale & myſticum Chriſti conjugium ſignificari etiam poteſt per nuptias repetitas, quia epiſcopus maritus uno eodemque tempore non niſi unam uxorem habet, quod ſufficit ad unius Chriſti cum una eccleſia conjunctionem repræſentandam, nec requiritur, ut aliam prius non habuerit. Denique ſi epiſcopatus neceſſario debet repræſentare aut Chriſtum virginem, aut ſpirituale Chriſti cum eccleſia conjugium: conſequens fuerit, epiſcopum viduum debere ad ſecunda vota tranſire, ut per conjugium ſuum repræſentet ſpirituale Chriſti conjugium, cum virginem Chriſtum non amplius repræſentare poſſit.

5.) Ex loci 1. Cor. VII. 2. collatione.

§. CCCLX. V.) Eadem eſt ſententia verborum apoſtolicorum: *Epiſcopus ſit unius uxoris maritus*, 1. Tim. III. 2. quæ eſt dicti 1. Cor. VII. 2. *Vnusquisque habeat uxorem ſuam, & unaquaeque habeat maritum ſuum.* At in dicto illo 1. Cor. VII. non prohibentur nuptiæ iteratæ, ſed adulteria & digamia ſimultanea. Ergo etiam in verbis 1. Tim. III. non prohibentur nuptiæ iteratæ, ſed adulteria & digamia ſimultanea. Vbi nota, apoſtolum ibidem requirere, ut *epiſcopus domui ſuae bene praeſit, & liberos habeat obſequentes*; atqui ſi epiſcopus uxore demortua non poſſet aliam ducere, & œconomiæ adminiſtrationi & liberorum educationi digne ac ſalutariter præeſſe vix poſſet, nam œconomia & res familiaris carens matrefamilias ſimilis eſt horto, vel *vineae, quae caret ſepto*. Eccleſ. XXXVI. 27. Excipit Bellarminus, *non eſſe parem rationem, cum 1. Tim. III. numerus conjugii inſuper determinetur.* Reſp. utrobique unitas conjugis præcipitur, cui digamiam ſucceſſivam repugnare nondum eſt evictum. Nam & is unius uxoris vir eſt, qui uno eodemque tempore non niſi unam habet uxorem, licet eam priore demortua duxerit.

6.) Ex 1. Cor. IX. 5. ratione.

§. CCCLXI. VI.) Paulus 1. Cor. VII. 8. ſe ipſum inter viduos ponit; interim tamen 1. Cor. IX. 5. adſerit, *ſe habere poteſtatem circumducendi uxorem, ſicut Cephas & reliqui apoſtoli.* Ergo nequaquam judicavit epiſcopo prohibitas eſſe iteratas nuptias. Excipit Bellarminus, *apoſtolum non ſe numerare inter viduos, ſed eos, qui uxore carent, nec poteſtatem circumducendi ſororem uxorem, ſed ſororem mulierem ſibi tribuere.* Reſp. de poſteriore exceptionis membro egimus ſuperius; quod ad prius adtinet, fatemur ex textu non poſſe evidenter colligi, an inter viduos ſe referat: interim tamen aliqui veterum cenſent, etiam Paulum in conjugio vixiſſe, Ignatius epiſt. ad Philadelph. Clemens lib. III. ſtromat. qua hypotheſi ſtante robur argumento accedit. Præterea apoſtolus indefinite pronunciat, ſe poteſtatem habere circumducendi uxorem, neque addit primam tantummodo.

7.) Ex textus circumlocutione.

§. CCCLXII. VII.) Potuiſſet apoſtolus aperte dicere, epiſcopum debere eſſe *monogamum*, ſi per verba *unius uxoris vir* monogamiam deſignare voluiſſet. Cum vero non dixerit, epiſcopum debere eſſe monogamum,

ſed

ſed unius uxoris virum, cogere voluit lectores, ut intelligerent ea verba, non de *ſingularitate nuptiarum*, quod ſonat nomen monogamiæ, ſed de *ſingularitate mulieris*, quod ſignificat illud, unius uxoris vir. Non igitur interdicit epiſcopo b. apoſtolus ſecundas nuptias, ſed aliarum mulierum commercium præter legitimæ uxoris commercium. Bellarminus excipit, *ſi ita cavillari liceat, nunquam finiendas eſſe quaeſtiones, vocem* monogamus *apud Graecos non eſſe in uſu, ſed a Latinis primum uſurpari cæptam; proinde non eſſe mirum, ſi Paulus graece ſcribens, ea non fuerit uſus; denique hanc ipſam vocem, licet proprie ab unis nuptiis deductam, tamen uſitate accipi pro eo, qui habet unam uxorem, ſive ea prima fuerit, ſive ſecunda, ex quo ſequi adſerit, ut idem omnino ſit monogamus, quod unius uxoris vir.* Reſp. Bellarminus ſibi ipſi contradicit. Si enim idem omnino eſt monogamus, quod unius uxoris vir, & vero monogamus etiam is eſt, qui habet unam uxorem, ſive ea prima ſit, ſive ſecunda, utique non poterit ex verbis apoſtoli: 1. Tim. III. 2. *Epiſcopus ſit unius uxoris vir*; probari, quod epiſcopus uxore priore defuncta non poſſit iterare nuptias, ſiquidem eſt & manet unius uxoris vir, ſi ſemel & eodem tempore unam habeat, ſive ea prima ſit, ſive ſecunda. Neque cavillum eſt, urgere propriam verborum ſignificationem, & negative ex ſcriptura argumentari, cum ſit perfecta agendorum, omittendorumve regula.

8.) Ex prohibitionis hujus origine.

§. CCCLXIII. VIII.) Quodcunque ex gentilium ſuperſtitione originem ducit, merito in eccleſia chriſtiana judicatur ſuſpectum. At deuterogamiæ in ſacerdotibus prohibitio ex gentilium ſuperſtitione originem duxit. Ergo. *Adſumtum* probatur ex ipſo Bellarmino, qui adlegat Tertullianum libr. I. ad uxorem docentem, *quod apud gentiles bigami non potuerint eſſe pontifices*, adlegat etiam Servium, qui in comment. libr. IV. Æneid. teſtatur, *antiquum fuiſſe apud ethnicos ritum, quo repellebantur a ſacerdotio bis nuptae.* Quo pertinet etiam illud Hieronymi lib. II. contra Jovinian. *Vnicubas ſemper inter matronas habuiſſe decuit, per quas fortunae muliebri ſacra fierent, nullum ſacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum leges.*

Argumentum pontificiorum ex 1. Tim. III. 2.

§. CCCLXIV. Pontificii pro ſtabilienda ſua ſententia unicum duntaxat proferunt ſcripturæ locum ex 1. Tim. III. 2. *Oportet epiſcopum eſſe unius uxoris maritum*, quæ verba ſic accipiunt, quod illis ſit prohibitum ſacris initiare eos, qui quovis modo bigami fuerint. (*) Hanc vero eſſe genuinam loci apoſto-

(*) Non tantum pontificii, ac ſpeciatim cardinalis BELLARMINVS, ſupra a GERHARDO excitatus, ſed & complures alii chriſtianorum hancce ſequuntur interpretationem. Speciatim de Græcis conſtat, eos antiquiorum eccleſiæ ſuæ doctorum tenere ſententiam, qui exiſtimarunt, apoſtolum 1. *Tim. III.* 2. ad *ſucceſſivam* reſpicere polygamiam, atque hanc ipſam ob rationem ſacri ordinis viris repetitas nuptias haud permittere. Teſtantur hoc METROPHANES CRITOPVLVS in *obſervat. nov. teſtam.* ad 1. *Tim. III.* 2. *p. 833.* itemque CHRISTOPHORVS ANGELVS, prout patet ex *actis & ſcriptis theolog. Wirtemberg. & patriarchae Conſtantinop. D. Hieremiae*, quæ ann. MDLXXXIV prodiere, *p. 106. ſeqq.* Addi merentur GEORGIVS FEHLAVIVS in *adnotat.* in CHR. ANGELI *enchiridion p. 802.* WOLFFGANG. GVNDLINGIVS in *not.* ad EVSTATHII JOANNIDIS ZIALOWSKI, Rutheni, *brevem delineationem eccleſiae orientalis Graecae p. 161.* & JO. MICH. HEINECCIVS in *der Abbildung der alten und neuen Griechiſchen Kirche, part. II. cap. VIII. §. 21. p. 388.* Adoptarunt quoque hanc oraculi Paulini expoſitionem JO. CRELLIVS, Socinianorum partibus alias addictus, in *epiſtolis part. I. num. 297. p. 107* itemque in *epiſt. 323. p. 115.* HVGO GROTIVS, tum in *animadverſionibus* ad 1. *Tim. III.* 2. tum in *litteris* ad CRELLIVM exaratis, CAMPEGIVS VITRINGA *libr. III. de ſynagoga vetere, part. I. cap. IV. p. 655.* refutatus eapropter a JO. MARCKIO in *exercitat. ſcripturar. ad nov. teſtam. num. XXIII. p. 643.* ſeqq. CLAVDIVS SALMASIVS *de fœnore trapezitico p. 51.* atque ex noſtræ eccleſiæ theologis b. HEDINGERVS in *obſerv. nov. teſt.* germanico ſermone editis, *ad 1. Tim. III. 2.* Taceamus hæreticos veteres, ſpeciatim Montaniſtas, qui longius progreſſi, ſecundas nuptias plane damnarunt. Vid de eorum errore EPIPHANIVM *haereſ. XLVIII.*

apoſtolici ſententiam, Bellarminus lib. I. de clericis cap. 23. quatuor probare conatur argumentis. I.) Ex 1. Tim. V. 9. „*Vidua eligatur* „*non minus ſexaginta annorum*, *quae fuerit* „*unius viri uxor*. Eadem phraſi dicitur unius „viri uxor, & unius uxoris vir. Jam vero „certum eſt, illud unius viri uxor non poſſe „ſignificare, ut vidua non fuerit adultera, vel „ſcortatrix, nam ſcortum non dicitur uxor, „ſi ad adulterum, aut ſcortatorem referatur, ſed „adultera & meretrix. Deinde continentia ab „adulterio & ſcortatione non ſolum requiritur „in muliere, quo tempore vivit vir ejus, ſed „etiam poſtea, dum in viduitate degit, & tamen Paulus non loquitur hoc loco niſi de tem„pore, quo vir ejus viduæ vivebat. Nec pot„eſt eſſe ſenſus, eligendam eſſe eam, quæ „non fuerit multorum virorum uxor ſimul, id „enim fruſtra apoſtolus juſſiſſet, cum nun„quam & nusquam fuerit ejusmodi caſus, ut „una mulier eſſet plurium virorum uxor.„ *Reſp.* imo vero variis modis fieri poteſt, ut fœmina non ſit unius mariti uxor, vel ſi diſceſſerit a viro, vel ſi repudiata ab eo alteri nupſerit, priore adhuc vivente, vel ſi conſtante matrimonio adulterium perpetret, quia mulier etiam in illegitima conjunctione dicitur habere virum. Joh. IV. 18. dicit Chriſtus ad Samaritanam: *Quinque viros habuiſti*, *& nunc quem habes*, *non eſt vir tuus*, nihilo tamen minus antea ad ipſam dixerat v. 16. *Vade*, *voca virum tuum.* Sic Auguſtus imperator Liviam a Druſo marito petens impetravit gravidam, ea fuit ſimul duorum virorum uxor. Fabiola apud Hieronymum alteri nupſit vivente adhuc priore marito, &c. Quamvis enim talis adultera, vel repudiata alteri nubens non ſit illius, cum quo conſueſcit, uxor legitima, tamen uxoris adpellationem adhuc retinet. Pari ratione apoſtolus prohibet, in epiſcopos, vel diaconos eligi eos, qui non ſunt unius uxoris viri, id eſt, qui vel in fornicatione vivunt, vel plures ſimul habent uxores, vel dimiſſa ac repudiata una more judaico extra caſum adulterii ducunt aliam, vel qui ab alio repudiatam ſibi eligunt. Quod Bellarminus addit, *apoſtolum duntaxat de eo loqui tempore*, *quo vir illius fœminae vixerit*, facilem habet explicationem. Requirit omnino apoſtolus in fœmina, ad miniſterium eccleſiæ eligenda, caſtitatem conjugalem; interim non excludit caſtitatem vidualem, cum utriusque violatio pugnet cum ſexto præcepto atque efficiat, ne fœmina illa fuerit unius viri uxor. Res igitur eo redit, quod apoſtolus tales viduas in eccleſiæ miniſterium eligi jubeat, quæ in virginitate, conjugio & viduitate caſtitatis leges inviolatas ſervaverint, qualis fuit Hanna prophetiſſa, de qua Luc. II. 36. Spiritus ſanctus teſtatur, quod *vixerit cum viro ſuo annis ſeptem a virginitate ſua.* Sed per iteratas nuptias nec caſtitas violatur, nec macula quædam viduabus adſpergitur, alias non poſſent *in Domino nubere.* 1. Cor. VII. 39. Et quilibet cogitet, quam abſurda ex pontificiorum interpretatione ſequatur ſententia, quod videlicet eccleſia non debeat eligere illam viduam, ac de neceſſariis illi proſpicere, quæ matrimonium bis, vel etiam ter repetierit, cum ipſemet apoſtolus jubeat, ut viduæ juniores iterum nubant.

§. CCCLXV. II.) *Ex tempore*, quo Paulus hæc ſcripſit: „Nam eo tempore non erat con„ſuetudo neque apud Judæos, neque apud gen„tiles, multo minus apud chriſtianos, ut unus „vir duas ſimul haberet uxores, proinde quod „non fiebat, non erat, cur ſerio prohibere„tur. Quod apud gentiles hoc non fuerit uſi„tatum,

XLVIII. tom. I. oper. p. 410. Cæterum occaſione oraculi Paulini *1. Tim. III. 2.* de cujus expoſitione diſſentiunt interpretes, adjicimus, ea, quæ de epiſcopo unius uxoris viro heic dicuntur, de quovis verbi divini atque eccleſiæ miniſtro itidem intelligenda eſſe. Conſtat enim inter epiſcopos ac presbyteros nullum tempore apoſtolorum fuiſſe diſcrimen, unde & Paulus, cum *Tit. I. 6.* de presbyteris loquitur, pariter præcipit, ut ſint *unius uxoris viri.* Quin & idem a diaconis requirit vir divinus *1. Tim. III. 12*, atque in eadem epiſtola, ejusque *cap. V. vers. 9.* de diaconiſſa pronunciat, *viduam cooptandam eſſe*, *non minorem annis ſexaginta*, *quae unius viri fuerit uxor.*

„tatum, ſatis patet ex eo, quod in imperio
„Romano, quo tunc orbis terrarum regebatur,
„ſemper infamis & prohibita fuit polygamia
„plurium uxorum ſimul. l. 1. ff. *de his, qui no-*
„*tantur infamia*. l. *neminem* C. de inceſtis nu-
„ptiis. l. *eum qui* ad l. Juliam. de adulteriis.
„Quod adtinet chriſtianos & Judæos, ex nov.
„teſt. facile colligi poteſt, non fuiſſe apud eos
„conſuetudinem, ut quis duas uxores haberet,
„ſemper enim de conjuge in numero ſingulari
„loquitur ſcriptura nov. teſt. Matth. V. 32.
„XIX. 3. & 29. Luc. XIV. 26. 1. Cor. VII. 2. &
„27. Epheſ. V. 33. Legimus etiam Luc. I.
„7. Zachariam uxore ſterili ad ſenectutem
„usque permanente non tamen ſuperduxiſſe
„alteram, quod haud dubie feciſſet, ſi id tem-
„pore eo licuiſſet. Scribit quidem Joſephus
„lib. XVII. antiquit. cap. 2. Herodi regi no-
„vem uxores fuiſſe, at privati homines etiam
„apud Judæos jamdudum deſierant plures
„uxores accipere.„ *Reſp.* imo vero & apud
„gentiles, & apud Judæos tunc temporis li-
„cita erat polygamia ſimultanea. (*) Alexander ab Alexandro libro I. genial. cap. 24. & Cœlius libr. XVIII. antiq. lect. cap. 26. de Perſis ac Medis; Plutarchus in Laconicis de Spartanis, teſtatur, polygamiam apud ipſos in uſu fuiſſe. Strabo libr. XI. geogr. paulo ultra medium ſic ſcribit: *Memoriae proditum eſt, Tapyris* (urbe Parthiæ) *morem eſſe, ut proprias uxores aliis viris nuptui concedant, cum duos tresve filios ex eis ſuſceperint, quemadmodum apud nos Cato indigenti Hortenſio Martiam conceſſit ſecundum antiquam Romanorum conſuetudinem.* Qualis vero fuerit hæc *conſuetudo*, exponit Plutarchus in vita Catonis Vticenſis, & in vita Lycurgi, itemque Julius Cæſar libr. V. de bello Gallico non longe a principio, ubi de Britannis ſcribit: *Vxores habent deni duodenique inter ſe communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis.* Julius Cæſar Auguſti in imperio ſucceſſor, referente Suetonio in ipſius vita cap. 52. legem ferre Ælio Cinnæ, tribuno plebis, juſſerat, qua uxores, quas & quot quisque vellet ducere, liberorum procreandorum cauſa liceret. Valentinianus imperator referente Socrate libro IV. cap. 32. legem publicavit, *licere cuivis duas ſimul habere uxores.* Quin imo ex illis ipſis legibus civilibus, quas Bellarminus adducit, colligitur polygamiam tunc temporis fuiſſe uſitatam, quorſum enim alias prohiberetur, ſi non amplius fuiſſet in uſu? De Judæis conſtat ex Matth. V. 32. & XIX. 3. quod divortia extra caſum adulterii apud ipſos uſitata fuerint, quodque dimiſſa illegitime priore conjuge, aliam duxerint, priore adhuc vivente. At hæc revera eſt polygamia. Joſephus libr. XVII. antiquit. judaic. cap. 1. (juxta græci exempli, & novæ verſionis latinæ diſtinctionem, in antiqua enim eſt cap.

(*) Scaliger in notis ad nov. teſt. „Judæi eo tempore,
„ut ex Joſepho diſcimus, aut plures uxores duce-
„bant, aut uni concubinas ſuperinducebant, ut ho-
„die Judæi ſub Turcico imperio viventes. Paganos
„vero concubinas uxori ſuperinduxiſſe, ſi coner pro-
„bare, abutar otio meo. Eas etiam, poſtquam Chri-
„ſto nomen dederant, non dimittebant, adeo ut ve-
„tuſtiſſimi canones græci a Tilio editi non admittant
„chriſtianum hominem ad diaconatum, qui concubi-
„nam domi aleret. Paulus ergo rejicit hominem a
„munere eccleſiaſtico, qui aut duas uxores haberet,
„ut Judæi neophyti, aut qui uxorem & concubinam
„ex paganiſmo Chriſtum profitentes. At ii, qui
„proxime abfuerunt ab ætate Pauli, quomodo inter-
„pretati ſunt illa verba μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, id eſt,
„ἅπαξ γεγαμηκότα. Quis grammaticus, aut juriſconſul-
„tus, aut philoſophus hanc interpretationem ſine riſu
„audiverit? Grammaticus nunquam concedet dici
„μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, niſi quamdiu habet unam ta-
„ntum, tametſi mille alias habuerit. Juriſconſultus
„negat mortuorum liberorum memoriam prodeſſe pa-
„tri ad jus trium liberorum adipiſcendum, cen-
„ſens patrem trium liberorum eſſe eum, qui tres ſu-
„perſtites habuerit, quamvis viginti antea habuerit.
„Philoſophus ait, τῶν πρός τι ſublato altero, alte-
„rum tolli. Patri unicus filius e vivis exceſſit.
„Non eſt amplius pater. Helena a Lycophrone di-
„citur τριάνωρ, quod Theſeo, Menelao & Paridi nu-
„pſiſſet. Quid τριῶν ἀνδρῶν γυνὴ diceretur? mini-
„me. Theſeus enim jam mortem obierat, ſed Me-
„nelao & Paride ſuperſtitibus, recte dicitur δύω ἀν-
„δρῶν γυνή, ſublato Paride in patriam reverſa ἑνὸς
„γυνὴ ἀνδρός. Quare epiſcopum, aut presbyterum
„nego μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα dici, niſi quamdiu ei una
„nupta eſt. Ea de medio ſublata non modo non
„μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, ſed ne γυναικὸς quidem ἀνὴρ
„dicetur, ſublatum enim eſt alterum τῶν πρός τι. Qua
„pace conſcientiæ ſuæ Tertullianus & alii veteres hunc
„locum interpretati ſunt, non dicam contra apoſtoli,
„ſed contra animi ſui ſententiam? GERHARDVS.

cap. 2.) *Mos nobis eſt patrius plures ſimul uxores habere.* Quin imo licitum fuit apud illos plures ſimul domi ſuæ habere conjuges. Juſtinus martyr in dialog. cum Tryphone p. 285. *Magiſtri veſtri* μέχρι νῦν, *ad hoc usque tempus, & quatuor & quinque uxores unumquemque veſtrum habere permittunt, & ſi quis venuſtam inſpiciens eam expetiverit, cum Jacobi Iſraelis & aliorum patriarcharum facta commemorant, tum nihil iniqui agere ſimilia facientes adſeverant.* Vixit autem Juſtinus ſecundo poſt Chriſtum natum ſeculo. Idem ſub finem iſtius dialogi p. 291. *Si permiſſum eſſet, quam quis vellet, atque ut vellet, & quot vellet, habere conjuges, quemadmodum faciunt populares veſtri,* οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἄνθρωποι, (Judæi) *per terram omnem, ubicunque peregre ſunt, aut quocunque proficiſcuntur, ſub matrimonii nomine mulieres ſibi copulantes, longe magis id in Davide permiſſum fuiſſet.* Hieronymus in epiſtola ad Oceanum tom. II. p. 321. *Hoc quod dicit*, unius uxoris virum *poteſt aliter diſſeri. Ex Judaeis erat apoſtolus, prima Chriſti eccleſia de reliquiis Iſrael congregabatur. ſciebat lege conceſſum, exemplo patriarcharum populo familiare noverat in multis uxoribus liberos ſpargere. Ipſis quoque ſacerdotibus hujus licentiae patebat arbitrium, praecipit ergo, ut eandem licentiam eccleſiae ſibi vindicent ſacerdotes, ne bina pariter & trina conjugia ſortiantur, ſed ut ſingulas uno tempore habeant uxores.* Chryſoſtomus hom. X. in 1. Tim. III. in principio p. 1569. *dicens apoſtolus* unius uxoris virum ἀμετρίαν *prohibet, quoniam apud Judaeos licitum erat* καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας. Idem repetit Theophylactus in illum locum. Theodoretus in 1. Tim. III. *Olim & Graeci & Judaei cum duabus, tribus & pluribus uxoribus jungebantur.* Leo primus cap. 46. decretorum jubet deponi *ſacerdotem, qui ſimul duas uxores acceperit.* Concilii Toletani canon exſtat cap. *is qui* &c. diſtinct. 34. *Is, qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinae ſit conjunctione contentus.* Concilium Neocæſarienſe & Laodicenum prohibent *presbyteros ſecundis intereſſe* nuptiis, quos canones gloſſa interpretatur de talibus nuptiis, quæ contrahuntur vivente adhuc priore conjuge, ut agnoſcit ipſe Bellarminus lib. II. de concil. cap. 8. fuit igitur eo tempore polygamia adhuc uſitata. Conjecturis, quas Bellarminus adfert, parum ineſt roboris. Quod enim ſcriptura de conjuge in numero ſingulari loquitur, nequaquam probat, polygamiam tunc temporis non fuiſſe uſitatam, quia Spiritus ſanctus loquitur de jure, non de facto. Chriſtus & apoſtoli ad primævas conjugii leges nos revocare voluerunt. Quod Zacharias conjugi ſterili non ſuperinduxerit alteram, itidem non probat, polygamiam tunc non fuiſſe uſitatam, ab illis, quæ facto & moribus licita ſunt, ſæpius abſtinent moderati, nec exiſtimandum, apud Judæos fuiſſe nullos, qui una uxore fuerint contenti licet ſterili. Iſaacus totos viginti annos ſterile habens conjugium, non tamen Rebeccæ aliam ſuperadduxit conjugem, cum ut id faceret, multæ eſſent ſpecioſæ rationes, inter quas familiam ducit promiſſio de benedicto ſemine & multiplicatione poſteritatis. Gen. XXV. 20.

§. CCCLXVI. III.) *Ex auctoritate patrum*, ubi adducit Tertullianum lib. I. ad uxorem cap. VII. Epiphanium hæreſ. 59. Catharorum, Ambroſium lib. X. ep. 82. Hieronymum in comm. cap. 1. ad Tit. Auguſtinum lib. de bono conjug. cap. 18. Chryſoſtomum hom. III. ad Tit. quorum ſententiis reliquos (*) adſentiri dicit, itemque pontifices Romanos.

 Reſp.

(*) Fuerunt certe præter illos, qui ſupra excitantur, alii quoque ex patribus, qui gentium apoſtolum 1. Tim. III. 2. ad polygamiam, uti dicitur, ſucceſſivam reſpexiſſe ſtatuerunt, licet non defuerint, qui eundem de ſimultanea duntaxat polygamia expoſuerunt Conferenda, quæ ex eccleſiaſtica antiquitate hac de re obſervarunt DIONYS. PETAVIVS *animadverſ. in Epiphan.* JO. CASP. SVICERVS in *theſau-*

Reſp. 1.) Genus hoc probandi eſt ſecundarium. Patres loquuntur pro ſeculi ſui conſuetudine, nequaquam vero legem aliquam divinam hic ſtatuunt. 2) Quidam ex patribus noſtram ſequuntur interpretationem. De Theodoreto id concedit Bellarminus, is 1. Tim. III. recenſens eorum ſententiam, qui per *unius uxoris virum* intelligant eum, qui duas, aut plures ſimul uxores non habet, ſubjungit: *Videntur recte dicere.* Item: *His conſideratis admitto eorum interpretationem.* Tertullianus fuit Montaniſta, ejus igitur ſententiæ hac in parte non eſt multum tribuendum. Ambroſius in comm. 1. Tim. III. expreſſe indicat, *non fuiſſe ſimpliciter damnatam* in ſacerdotibus digamiam ſucceſſivam, ſed ob honorem ſacerdotii etiam a licitis veteres ſacerdotes abſtinuiſſe. *Quamvis* (inquit) *ſecundam numero uxorem habere non ſit prohibitum, ut tamen quis dignus ad epiſcopatum ſit, etiam licitum debet ſpernere propter ſublimitatem iſtius ordinis.* Ac quamvis in literali expoſitione dicti apoſtolici ſequatur mores ſui ſeculi, tamen in lib. de dign. ſacerd. cap. 4. illud exponit *de ſpirituali conjugio epiſcopi cum eccleſia*, quod ſcilicet unus epiſcopus unam eccleſiam, non plures regere debeat. Hieronymus in epiſt. ad Oceanum noſtram ſequitur interpretationem, ut paulo ante vidimus: *Praecipit* (inquit) *apoſtolus 1. Tim. III. ne eamdem licentiam* (plures ſimul habendi uxores) *eccleſias ſibi vindicent ſacerdotes, ne bina pariter & trina conjugia ſortiantur.* In eadem epiſt. diſputat, *eum, qui unam uxorem habuit ante baptiſmum, eaque mortua poſt baptiſmum duxit alteram, non eſſe bigamum*; & adducit exempla plurima talium epiſcoporum. *Carterius* (inquit) *Hiſpaniae epiſcopus, homo & aetate vetus & ſacerdotio, unam, antequam baptizaretur, alteram poſt lavacrum priore mortua duxit uxorem, & arbitraris, eum contra apoſtoli feciſſe ſententiam, qui in catalogo virtutum epiſcopi unius uxoris virum praecipit ordinandum? Miror autem, te unum protraxiſſe in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus ſit, non dico de presbyteris, non de inferiori gradu, ad epiſcopos venio, quos ſi ſigillatim voluero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur.* Poſtmodum oblique pungit Auguſtinum, qui in concubinatu ante baptiſmum vixerat, & judicabat omnino eſſe bigamum, qui duas uxores habuit, ſive ante baptiſmum, ſive poſt baptiſmum. *Imputatur* (inquit) *infelicitas conjugis mortuae, & libido meretricia coronatur? Ille, ſi prior uxor viveret, aliam non haberet, tu ut paſſim caninas nuptias jungeres, quid potes excuſare? forſitan timuiſſe te dicas, ne ſi matrimonium copulaſſes, non poſſes aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optavit liberos, tu in meretrice ſobolem perdidiſti.* Idem in comm. Tit. I. *Multi ſuperſtitioſius magis, quam verius etiam eos, qui cum gentiles fuerint, & unam uxorem habuerint, qua amiſſa poſt baptiſmum Chriſti alteram duxerint, putant in ſacerdotio non legendos, cum utique ſi hoc obſervandum ſit, multo magis ab epiſcopatu arceri debeant, qui vagam per meretrices ante exercentes libidinem, unam regenerati uxorem acceperint, & multo deteſtabilius ſit fornicatum eſſe cum pluribus, quam digamum reperiri.* Fatemur quidem, Hieronymum libr. I. contra Jovinian. contentionis æſtu abreptum per *unius uxoris maritum* intelligere eum, qui poſt obitum prioris uxoris alteram non duxit, ſed quando ſedatior eſt, noſtram ſequitur interpretationem, quæ etiam ex ipſo textu fluit; neque enim dicit apoſtolus δεῖ τὸν ἐπίσκοπον γεγονέναι, ſed εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, ergo non loquitur de tempore *praeterito*, quod non debuerit ſucceſſive plures habuiſſe uxores, ſed de tempore *praeſenti*, quod non debeat ſimul habere plures, quam unam uxorem legitimam. Ac de presbyteris dicit,

ii

theſauro eccleſiaſt. tom. I. p. 893. Jo. Baptista Cotelerius in *obſervat. ad Hermae paſtor. libr. II. tom. I. patrum apoſtolicorum* ab ipſo editorum, nec non Thomas Milles in *notis ad Cyrill. Hieroſolymitani catecheſin IV. p. 60.* Jungi meretur ex noſtris Jo. Georgius Walchius, theologus Jenenſis isque celeberr. in *miſcell. ſacris p. 416. ſeqq.*

εἴ τις ἐςι, *ſi quis eſt unius uxoris vir.* Quod ſi τὸ εἶναι de præterito tempore exponendum eſſet; eadem ratione inferri poſſet, eligendum eſſe eum in epiſcopum, non qui ſit, ſed qui fuerit vigilans, modeſtus, hoſpitalis, &c. Chryſoſtomus hom. II. in Tit. I. col. 1701. *Apoſtolus hiſce verbis:* unius uxoris virum; *primo obſtruere cupit ora haereticis, qui nuptias damnant, oſtendens eam rem culpa carere, imo ita pretioſam eſſe,* τίμιον, *ut cum ipſa etiam poſſit quiſpiam ad ſanctum epiſcopatus ſolium ſubvehi: deinde caſtigat* hoc ipſo τὰς ἀσελγεῖς, *dum non permittit eos* μετὰ δευτέρου γάμου *ad eccleſiae regimen adſumi. Nam qui* πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν *non conſervavit benevolentiam, quomodo is fiat bonus praeſes, imo quibus criminibus non ſubjicietur indies* τίνα οὐκ ἂν ὑποςαίη κατηγορίαν. Loquitur Chryſoſtomus notante Chemnitio in locis part. II. p. 543. de illis, qui illegitime repudiata priori alteram ducunt, nequaquam vero de illis, qui demortua priore alteram ducunt, ut Bellarminus & latinus Chryſoſtomus interpres accipiunt. Nam 1.) in repetitis nuptiis poſt prioris conjugis mortem non eſt ἀσέλγεια, quæ ubique refertur inter opera carnis & peccata, Rom. XIII. 13. 2. Cor. XII. 21. Gal. V. 19. &c. 2.) Per δεύτερον γάμον intelligit nuptias vivente adhuc priore illegitime repudiata conjuge contractas, ut conſtat ex hom. X. in 1. Tim. III. ubi Judæis peculiariter licitum fuiſſe contendit δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας, jam vero non ſolis Judæis, ſed etiam chriſtianis, licitum iterare nuptias demortua conjuge. Ibidem etiam Chryſoſtomus huic ſuæ ſententiæ opponit aliorum interpretationem de epiſcopo, qui ἐκ μιᾶς γυναικὸς ſit, ergo Chryſoſtomi ſententia ab illa altera eſt diſtincta. 3.) Loquitur de illis nuptiis, quæ habent πολλὴν κατηγορίαν, id quod de ſecundis nuptiis in Domino contractis dici nequit. Quantum vero huic interpretationi de bigamia ſucceſſiva tribuendum ſit, ex eo patet. Thomas de Aquino (quem Bellarminus una cum cæteris adlegat) diſputans de quæſtione: *An doctus, pius & idoneus, ſed bigamus, & quidem non proprie, ſed canonice, hoc eſt, per fictionem juris unica vidua olim ducta in ſacerdotem, aut epiſcopum electus promoveri poſſit*, poſtquam ſuper lib. IV. ſent. diſt. 27. q. 3. art. 1. pro adfirmativa validis rationibus dictisque ſcripturæ diſſeruerat, tandem contrarium concludit hac ſola ratione, quia *papa in decretalibus contrarium dixerit ac praeceperit*, cujus decreti aliquas rationes ſubjicit, ſed futiliſſimas a canoniſtis adſignatas.

§. CCCLXVII. IV.) *Ex conſuetudine eccleſiae*, quæ ubique & ſemper hoc obſervavit, ut bigamos excluderet ab ordinatione. *Reſp.* 1.) Tertullianus in libr. de monogamia cap. 12. teſtatur, hoc non fuiſſe ſemper obſervatum, objicit enim catholicis ſucceſſivam ſacerdotum digamiam. *Cur* (inquit) *non erubeſcunt, quotquot ex digamia praeſident apud vos, quando haec ipſis leguntur*, oportet epiſcopum eſſe unius uxoris virum? Bellarminus excipit, *id vel ex diſpenſatione eſſe factum, vel de iis accipiendum, qui alteram uxorem habuerant ante baptiſmum, vel vitio & abuſu id eſſe factum*, ſed quidquid ſit, manet interim illud, nec ubique, nec ſemper in catholica eccleſia id fuiſſe obſervatum. 2.) Hieronymus in epiſt. ad Oceanum teſtatur, illorum epiſcoporum, qui ſucceſſive duas uxores duxerunt, unam quidem ante baptiſmum, alteram vero poſt baptiſmum, tantum fuiſſe olim numerum, ut ſi recenſere eos quis velit, Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur, ad quam imperatoris juſſu ex oriente & occidente epiſcopi quamplurimi convenerunt. Jam vero ex mente Tertulliani, Ambroſii, Innocentii & Auguſtini, Bellarminus illos *vere digamos* eſſe cenſet, ſic enim ſcribit lib. I. de cleric. cap. 23. §. Tertia &c. *Illi, qui alteram uxorem habuerant ante baptiſmum, a Tertulliano digami cenſebantur* & cap. 24. §. Contra &c. *Ambroſius, Innocentius & Auguſtinus contendunt, omnino habendum bigamum, qui duas uxores habuit, ſive ante baptiſmum, ſive poſt baptiſmum. Nam baptiſma diluit peccata, non ſolvit conjugia & renovat hominem, quantum*

ad vetuſtatem vitiorum, non quantum ad ea, quae recte ſe habent. Atque haec ſententia tandem praevaluit, & ab univerſa eccleſia recepta eſt. 3.) Bellarminus ipſe concedit §. proximo citato, *propter hominum paucitatem fortaſſe diſpenſaſſe apoſtolos cum illis, qui ante baptiſmum uxorem unam, vel plures habuerant, modo non habuiſſent plures poſt baptiſmum.* Atqui tales ex ipſius Bellarmini ſententia fuerunt vere digami. Ergo non fuit perpetua eccleſiæ conſuetudo ſucceſſive digamos arcere ab ordinatione. 4.) Conſuetudo eccleſiæ non eſt norma judicandi de interpretatione ſcripturæ, ſed contra potius ſcriptura eſt norma judicandi de eccleſiæ conſuetudine, abſit enim, ut cum Bellarmino ſtatuamus libr. I. de ſacramentis cap. 26. §. Ex quo &c. *clariorem eſſe eccleſiae conſuetudinem, quam verbum Dei, & proinde ex conſuetudine verbum Dei eſſe interpretandum*, cui adſertioni opponimus canones, qui habentur in jure can. diſt. 8.

CAPUT VIII.

DE PUGNANTIBUS CUM MINISTERIO.

Pugnantia cum miniſterio.

§. CCCLXVIII. De duobus miniſterii eccleſiaſtici adjunctis, ſalario ſcilicet & conjugio diximus hactenus, ad quod caput adjunctorum & alia προσκείμενα referri poſſent, utpote varia illa chariſmata, quæ Deus in miniſtros ad eccleſiæ ſalutem confert, mundi odia ac pericula, quibus in officio ſuo præ reliquis ſunt expoſiti, requiſitæ virtutes in illis, qui ad miniſterium eligendi ſunt &c. ſed quia de his ſuperius, quantum quidem ſufficit, actum fuit, ideo accedimus ad caput VIII. de *pugnantibus cum miniſterio.* In pugnantium cenſum non ſolum referendi ſunt *errores* contra ſinceram ac ſanam doctrinam de miniſterii cauſa efficiente, materiali, formali ac finali, effectis item ac adjunctis pugnantes, utpote quod anabaptiſtæ & neophotiniani negant vocationem aliquam peculiarem ad hoc munus requiri; quod Svenckfeldiani negant externum verbi miniſterium eſſe efficax converſionis & ſalutis organum; quod Donatiſtæ negant, per malorum miniſterium verbum prædicatum & ſacramenta diſpenſata eſſe efficacia; quod pontificii negant, eccleſiaſticas perſonas in conjugio vivere poſſe, &c. de quibus & ſimilibus erroribus in antitheſi cujusque capitis dictum fuit ſuo loco: ſed etiam *vitia illa*, quæ tum in perſonis eccleſiaſticis miniſterio fungentibus, tum in auditoribus hærent, ac miniſterii dignitatem non mediocriter labefactant. In perſonis *eccleſiaſticis* ipſis *tria* potiſſimum deprehenduntur vitiorum genera, quorum quædam concernunt *officium*, quædam *doctrinam*, quædam vero *mores ac vitam.*

Vitia. 1.) Paſtorum.

1.) Ad primum pertinet *abuſus officii & poteſtatis clavium*, qui potiſſimum in regno papali dominatur. Pontifex enim miniſterium docendi convertit in imperium politicum, ac clavibus abutitur ad ſtabiliendam ſuam tyrannidem & carniſicinam conſcientiarum, itemque ad faciendum quæſtum. Tales Petrus vocat *κατακυριεύοντας τῶν κλήρων*, 1. epiſt. V. 3. Paulus *κυριεύοντας τῆς πίστεως* auditorum: 2. Cor. I. 24. &c. Huc referenda eſt *παποκαισαρία* & *ἀλλοτριοεπισκοπὴ* eorum, qui pedem unum in ſuggeſtu, alterum in curia habent, atque ea, quæ mere politica ſunt, tractare & decidere ſatagunt, quales Petrus vocat *ἀλλοτριοεπισκόπους*, 1. epiſt. IV. 15. 2.) Ad ſecundum pertinent *corruptelae doctrinae*, ad quas ſi accedat pertinacia, degenerant in hæreſes. Qui corruptelas illas & hæreſes ſpargunt, ab illis graviter nos præmonent Chriſtus & apoſtoli, vocantes illos *pſeudoprophetas*, Matth. VII. 15. *pſeudochriſtos*, Marc. XIII. 22. *lupos rapaces*, Matth. VII. 15. *fures & latrones*, Joh. X. 8. qui per *χρηστολογίας* & *εὐλογίας* *ſeducunt corda innocentium*, Rom. XVI. 18. *καπηλεύοντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ*, 2. Cor. II. 17. *δολοῦντας τὸν*

λόγον

λόγον τοῦ Θεοῦ, 2. Cor. IV. 2. *ſatanae diaconos*, 2. Cor. XI. 14. ἑτεροδιδασκαλοῦντας, 1. Tim. VI. 3. *quorum ſermo velut gangraena ſerpit*, 2. Tim. II. 17. &c. 3.) Ad tertium pertinent *vitia morum ac vitae*, utpote quod aliqui quæſtus gratia ad hoc munus adſpirant, ſuum in eo commodum quærunt, & tempore perſecutionis eccleſiam deſerunt, quos Chriſtus vocat μισθωτοὺς, *mercenarios*; Joh. X. 12. Paulus ἐργάτας δολίους, 2. Cor. XI. 13. qui non auditores & ipſorum ſalutem, ſed quæ ſunt eorum, quærunt, 2 Cor. XII. 14. item quod vitæ turpitudine ac gravioribus peccatis quidam ſint cooperti, quos apoſtolus vocat κύνας & ἐργάτας κακοὺς, Phil. III. 2. propter quos *nomen Dei blasphematur*, & doctrina evangelii male audit. Rom. II. 24. Diſtinguendum tamen hoc loco inter miniſtros *moroſos*, qui infirmitatibus humanis ac levioribus nævis ſunt obnoxii, & inter *oneroſos*, quorum crimina ſunt publica, notoria & enormia, quomodo cum utrisque agendum, in cap. de remotione miniſtrorum expoſitum fuit.

§. CCCLXIX. *Auditorum vitia* miniſterii eccleſiaſtici dignitati repugnantia ſunt *duorum* potiſſimum generum: 1.) *Contemtus miniſterii*, derogatio honoris debiti, ſalariorum, vel nulla, vel parca erogatio, bonorum eccleſiaſticorum in uſus peregrinos converſio, &c. Contra tales contemtores graviter pronunciat Chriſtus Luc. X. 16. *Qui vos ſpernit, me ſpernit: qui autem me ſpernit, ſpernit eum, qui miſit me:* Itemque Paulus 1. Theſſ. IV. 8. *Qui ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui etiam dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis.* Ac Chriſtus, Matth. X. 10. Luc. X. 7. ac Paulus 1. Cor. IX. multis oſtendunt, miniſtris eccleſiæ neceſſariam ſuſtentationem & ſtipendia ab auditoribus deberi. 2.) Καισαροπαπία, (*) qua

2.) *Auditorum.*

(*) *Caeſareopapiae* vitium iis vulgo imputari ſolet, qui omne jus ſacrorum magiſtratui politico in ſolidum vindicant, eccleſiæ nihil relinquentes. In hancce claſſem referri ſolent *Eraſtiani*, ab auctore ſuo THOMA ERASTO, gente Helvetio, medico Heidelbergenſi ac ſenatore eccleſiaſtico, ita dicti. Evolvi de iis poſſunt CHRISTIANVS THOMASIVS & JO. GEORG PERTSCHIVS, *ille* quidem tum in *notis ad Huberum de jure civitatis libr. V. p. 166. ſeqq.* tam in *hiſt. contens. inter imperium & ſacerdotium, adpend. cap. I. §. XIX. p. 344. hic* vero *im Recht des Kirchenbannes, cap. XI. §. 3. p. 337.* Add. BAVMGARTENIVM in *der Geſchichte der Religions-Partheien p. 905.* In eandem cum *Eraſtianis* ſententiam conceſſerunt non tantum multi ex Reformatis, veluti LVDOV. MOLINÆVS, LAMBERTVS VELTHVYSIVS, NICOL. VEDELIVS; ADRIAN HOVTVYNVS aliique; ſed & ex ARMINII diſcipulis, qui Remonſtrantium nomine veniunt, JO. WYTENBOGARDVS, HVGO GROTIVS, & GERH. JO. VOSSIVS; ex Anglis JO. LIGHTFOOTVS, LVDOV. DV MOVLIN, cumprimis THOMAS HOBBESIVS, qui in libris *de Leviathane*, itemque *de cive*, quidquid religionis, aut juris eccleſiaſtici in hoc mundo eſſe queat, id omne ad imperium civitatis pertinere contendit. Eandem tibiam inflarunt LVCIVS ANTISTIVS CONSTANTIVS, ſub quo nomine nonnulli SPINOZAM, alii autem VAN DEN HOOFT latere arbitrantur, in *libro de jure eccleſiaſticorum*, itemque MATTH. TYNDALLVS in libro Anglice ſcripto, cui titulus: *the rights of the chriſtian curch aſſerted.* Tertia hujus Libri editio prodiit Londini MDCCVII. in 8. quam ann. MDCCIX. inſecuta eſt *a defence of the rights of the chriſtian church*, WOTTONO, qui TYNDALLVM refutare adgreſſus eſt, oppoſita. Quemadmodum vero haud pauci tum antiquiori, tum recentiori hocce ævo, jura magiſtratus in rebus ſacris nimis dilatarunt; ita contra alii in oppoſitum delapſi ſunt extremum, omnemque in ſacris poteſtatem præſuli Romano, epiſcopis & clero vindicare adlaborarunt, unde illud vitii emerſit, quod *Papocaeſaria* vulgo adpellari ſolet. Notandi hoc nomine veniunt non tantum ſcriptores eccleſiæ Romanæ addicti, ſed & ii ex theologis Anglicanis, qui dignitatem auctoritatemque epiſcopalem in ſacris nimis evehunt, quin eandem a magiſtratu politico independentem ſtatuunt. Nec plane prætermittendi heic ſunt ii ex eccleſiæ Reformatæ doctoribus, qui clero & claſſibus ſuis ſynodisque nimium ſubinde tribuere ſolent, veluti theologi Batavi LVBBERTVS; VOETIVS, REVIVS, TRIGLANDIVS, alii. Mediam eamque regiam viam heic ineunt eccleſiæ noſtræ theologi; qui jus ſacrorum *toti eccleſiae* tribuunt; prout conſtat ex duobus libellis *de poteſtate & primatu papae*, itemque *de poteſtate & jurisdictione epiſcoporum*, qui *articulis Smalcaldicis* in libris eccleſiæ noſtræ ſymbolicis adjecti conſpiciuntur. In priori illo *p. 345.* adſeritur, *eccleſiam principaliter habere jus vocationis*; in poſteriori vero *p. 353.* diſertis verbis dicitur: *Neceſſe eſt, eccleſiam retinere jus vocandi, eligendi & ordinandi miniſtros, Et hoc jus eſt donum proprie datum eccleſiae*, quod NVLLA HV-

NANA

Caeſaropapia.

qua quidam politico magiſtratui abſolutum imperium in eccleſiæ miniſtros vindicant, conſtitutionem miniſterii ad regalia pertinere cenſent, pro libitu absque eccleſiæ conſenſu miniſtros conſtituendi & iterum repudiandi, arbitratu proprio leges præſcribendi poteſtatem ipſi tribuunt, diſciplinæ eccleſiaſtici ſeſe ſubjicere detrectant, Spiritui ſancto errores & flagitia taxanti capiſtrum injicere laborant. Tales erant homines antediluviani, de quibus Deus conqueritur, quod *noluerint Spiritus ſancti* miniſterium in redargutione peccatorum occupatum ulterius perferre. Gen. VI. 3. Tales etiam erant Sodomitæ, qui conciones Lothi legales pro adfectatione cujusdam imperii habebant. Gen. XIX. 9. Itemque auditores Jeremiæ, qui prophetæ in faciem contradicere non erubeſcebant hiſce omnino verbis: *Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te.* Jer. XLIV. 16. Sed les contemtores graviſſima tandem manet na, ut præter exempla hominum antedilu norum & Sodomitarum docet notabilis te 2. Paral. XXXVI. 15. *Mittebat Dominus l patrum ipſorum ad Iſraelitas per manum ciorum ſuorum mane ſurgendo & mittendo quod parceret populo ſuo.* v. 16. *At illi ſannabant nuncios Dei, & irridebant ſer nes ejus, illudebantque prophetis, donec ſcenderet furor Domini in populum ejus, eſſet nulla curatio, &c.*

Haeretici quid ſi

§. CCCLXX. De reliquis perſonarum eccleſiaſticarum & auditorum vitiis miniſterio adverſantibus, ut in cie plura adferamus, non videtur operæ tium, illud ſolum quod de *haereſibus* ac *reticis* diximus, uberiore explicatione vid indigere. (*) Αἵρεσις & αἱρετικὸς dicuntu a

MANA AVCTORITAS *eccleſiae eripere poteſt.* Eadem in ſubſequentibus paſſim repetuntur, ubi & ad praxin veteris eccleſiæ chriſtianæ provocatur, quando dicitur. *Nam olim populus eligebat paſtores & epiſcopos.* His prorſus conſentanea ſunt, quæ antiquiores eccleſiæ noſtræ theologi hanc in rem ſcripſerunt, veluti JAC. ANDREÆ in *diſput. XXIX. de jure vocandi miniſtros eccleſiæ theſ.* 51. MART. CHEMNITIVS in *loc. theolog. part. III. fol.* 325. JO. GERHARDVS noſter *tom. XII. locor. theolog.* in cap. *de miniſterio eccleſiaſt.* §. LXXXVI. *p.* 83. *ſqq.* edit. noſtræ, JO. HÜLSEMANNVS in *breviario theolog. cap. XIX theſ.* 5. & SPENERVS in *den theolog. Bedenken tom. I. cap. I. ſect.* 56. *p.* 262. alibique. Quibus ex jureconſultorum ordine CARPZOVIVS, BRVNNEMANNVS & cumprimis SCHILTERVS addi merentur, qui in *inſtitut. juris canonici libr. I. tit.* 3. *p.* 15. ſequentem in modum ſcribit: *Neque principis, neque cleri, neque populi, ſed omnium ſimul, ſive* TOTI ECCLESIÆ *propria eſt poteſtas ſacra.* Præcipue vero laudandi heic nobis veniunt ii, qui, præeunte SAM. PVFENDORFIO *de habitu relig. chriſt. ad vitam civilem* §. 30, 39. ſeqq. in tradenda jurisprudentia eccleſiaſtica ad indolem eccleſiæ reſpexerunt, hancque theſin fundamenti loco poſuerunt, eccleſiam eſſe collegium, ſive ſocietatem quandam in civitate erectam, quæ ſuis juribus & libertatibus divinitus conceſſis fruatur, quas, ut ſupra ex libris noſtris ſymbolicis obſervavimus, nulla humana auctoritas eidem eripere queat. Atque hinc fluunt jura ſacrorum *collegialia*, in *tota eccleſia* radicalit ſidentia, quæ a juribus *abſolutis*, ut vocantur giſtratui politico competentibus, atque in jure *toriali* fundatis probe ſunt diſcernenda. Leg quæ hanc in rem ſcripſerunt illuſtris BOEHMER diſſertat. *de confœderata chriſtianorum diſcip* quæ exſtat in ejusdem *jure eccleſiaſtico an num* 3. atque ex noſtris theologis C. M. PFAF Tubingenſis primum, poſtea Gieſſenſis aca cancellarius, in peculiari diſſertat. *de jure rum collegiali*, quæ ejusdem *originib. juris ſiaſt. p.* 328. ſeqq. edit. de ann. MDCCLVI. i eſt. Jungi tamen merentur CRAMERVS in d *de jure collegiali*, CANZIVS in *diſcipl moral.* 46. MOSHEMIVS in *dem allgemeinen Kirche der Proteſtanten*, quem librum lectu digniſſimu obitum b. auctoris edidit notisque adauxit CH ERNEST. A WINDHEIM. Vt complures alio ptores a laudatiſſ. PFAFFIO in *den academ. Reden über das Kirchenrecht p.* 24. excitatos taceamus. Quod reſtat, hoc unicum adhuc notamus, eos, qui nulla admittunt jura *colleg* ſed omnia jura ſacrorum ex *ſuperioritate terri* derivant, ac magiſtratui politico vindicare ad tur, pronam ſic viam ad *caeſaropapiam* ſterne vel maxime jus in conſcientias magiſtratui gent atque tolerantiam ſectarum diſſentientium inculcent.

(*) Non defuerunt tamen tum antiquiori, tum tiori hocce ævo, qui doctrinam de *haereſi* *haer*

αἱρεῖσθαι eligere (*) *praeferre*, eſt enim hæreſis privata aliqua opinio, quam quis præ dogmate chriſtiano & fide catholica ſibi amplectendam eligit, eamque pertinaciter defendit, unde Juſtinianus nov. 118. hæreticos opponit iis, qui ſunt τῆς καθολικῆς πίστεως & l. *Manichaei* C. de hæreticis dicitur, quod *haereticus ſit omnis non orthodoxus.* cap. *haereſis* &c. cauſ. 24. quæſt. 3 ex Hieronymo: *Haereſis graece ab electione dicitur, quod ſcilicet eam ſibi*

haereticis, variis involutam difficultatibus, ſcriptis ſuis illuſtrare ſuarum duxerunt eſſe partium, licet diverſa id fecerint ratione. Indicem illorum eundemque ſatis amplum nobis dedit Jo. Georg. Walchivs, theologus Jenenſis, isque celeberrimus, in *bibliotheca theolog. ſelecta tom. I. p. 508. ſeqq.* Sufficiat ex iis heic laudaſſe Jo. Marckivm, theologum reformatum Lugduno-Batavum, qui in *exerc. miſcell. p. 1. ſeqq.* de nomine & conſtitutione hæreſeos, itemque de hæreſium cauſſis & ortu copioſe diſſeruit, Frid. Vlr. Calixtvm, theologum quondam Helmſtadienſem, qui peculiarem tractatum *de haereſi, ſchiſmatae & haereticorum poenis* Helmſt. MDCXC. in 4. edidit, Joach. Ivst. Breithavptvm, theologum quondam Halenſem, in *obſervationibus theologicis de haereſi juxta ſcripturae ſenſum* MDCXCVII. C M Pfaffivm in diſſert. *de articulis fidei fundamentalibus obſ. X. nota (b) p. 31. 32.* atque in *inſtitut. theol. dogmat. & mor. part. III. ſect. II. p. 694.* & ex Remonſtrantibus Jo. Clericvm in *hiſt. eccleſiaſt. ſec. I. & II. p. 495. ſeqq.* itemque in *biblioth. ancienne & moderne tom. XVII. part. I. p. 283. ſeqq.* Denique ex JCtorum ordine illuſtrem Boehmervm in *jure eccleſiaſt. proteſtantium tom IV. lib. V. tit VII. p. 813. ſeqq.*

Nec prætermittendus heic eſt b. Christianvs Thomasivs, celeberrimus quondam academiæ Halenſis jureconſultus, qui anno MDCXCVII. diſſertationem edidit de quæſtione: *an haereſis ſit crimen?* Quum vero in ea adfirmaſſet auctor, hæreſin eſſe voluntatis perverſitatem, ac fundamentum fidei, cui iſta repugnet, in amore erga Deum & alios, odioque erga ſe ipſum poni debere, exſtiterunt nonnulli, qui contra eundem calamum ſtringerent. Contenta diſputationis hujus Thomaſianæ recenſuit laudatiſſ. Walchivs in der *Einleitung in die Religions-Streitigkeiten der evangeliſch-Lutheriſchen Kirche, part. III. cap. V. §. IX. p. 31. ſeqq.* qui & *loc. cit.* diſſertationis *de jure principis circa haereticos*, ab eodem Thomasio concinnatæ, facit mentionem, atque in *bibl. theol. ſelect.* ſupra *excitata tom. I. p. 508. 569.* eos commemorat auctores, qui cum Thomaſio hac de re congreſſi ſunt.

Adjungimus huic controverſiæ aliam, quam Jo. Henr. Maivs, theologus quondam Gieſſenſis, excitavit edita anno MDCCX. diſſertatione *de haereſi practica.* Quum enim eandem definiviſſet per ejusmodi vivendi rationem, quæ cum fide in Deum conſiſtere nequit, ſed eandem prorſus ſubruit, dum perverſa hominum voluntas ea ſectatur, quæ voluntati divinae e diametro repugnant, definitionem hancce eapropter nonnulli repudiarunt, quoniam eadem nimis ſit generalis, & ſtante ea termini hæreſeos ſint juſto latiores. Neque enim in moribus, ſed in doctrina proprie loquendo hæreſin conſiſtere. Atque hæc quoque eſt ſententia Gerhardi noſtri ſupra §. 370. *num. 3.* expoſita. Conf. e recentioribus b. Wernsdorffivm in *cautelis circa id, quod in religione ac theologia practicum dicitur, p. 44. ſeqq.* J. G. Janvm in præfat. commentat. *de Nicolaitis ex haereticorum catalogo expungendis*, & J. D. Dietericvm in *differentia errorum & vitiorum haereſeos practicae fautoribus oppoſita.* Verum recte monuerunt alii, licet non in moribus, ſed in doctrina proprie conſiſtat hæreſis, certum tamen eſſe, dari errores non tantum circa *credenda*, ſed & *agenda*, eosdemque maxime eſſentiales, qui in claſſem hæreſium jure meritoque referantur. Et ſane vix quisquam dubitaverit, errorem eorum, qui ſtatuunt creduntque, ſe officiis a Deo præſcriptis prorſus ſatisfeciſſe, ſi cultum duntaxat externum in conventibus ſacris uſitatum obſervaverint, atque a peccatis atrocibus inque ſenſus incurrentibus abſtinuerint, longe graviſſimum eſſe, rectiſſimeque hæreſibus accenſeri. Conſtat ex hiſtoria ſacra ejusmodi haereticos olim in gente Judaica fuiſſe cumprimis phariſæos, quos hanc ipſam ob hæreſin, quæ ſane practica erat, ſervator noſter ſæpius graviſſime reprehendit. Et quis quæſo ignoret, ejusmodi hæreticos, eosdemque haud paucos hodienum in ipſis chriſtianorum coetibus deprehendi?

(*) Notat itaque *αἵρεσις electionem* vel *optionem*, quo ſenſu apud Chrysostomvm *de virginitate cap. XLI.* Theodoretvm, aliosque ſcriptores Græcos occurrit. Denotat vero etiam *profeſſionem ſententiae*, ſive vera illa ſit, ſive falſa, quam *ſectam* Latini adpellarunt. Hocce ſenſu nomen hocce olim uſurpavit Basilivs M. *epiſt. XXXIII. p. 90.* Vid. Ravanellvm in hac voce. Tandem vero haec vox nonniſi in vitio poni coepit, & ſignificat *errorem*, ſive falſæ alicujus ſententiæ pertinacem electionem ac defenſionem cum animarum pernicie conjunctam. Copioſius hoc ediſſeruit teſtimoniisque veterum ſcriptorum illuſtravit Jo. Caspar Svicervs in *theſauro eccleſiaſtico e patribus Graecis concinnato tom. I. voce αἵρεσις p. 119. ſeqq.* Idem vir doctiſſimus *loc. cit. p. 124. ſeqq.* de voce *αἱρετικὸς* multa adnotavit lectu digniſſima.

ſibi quisque eligat diſciplinam, quam putat eſſe meliorem. Hebræi hæreticum vocant שקר, *mendacem*, ſcurram, ſicut 2. Petr. III. 3. dicuntur ἐμπαῖκται, & Pſal. I. 1. לצים, *irriſores.* Adpellatio germanica *Kezer*, deducta eſt vel a *Catharis* (*), quorum hypocriſin ſtudioſe imi-
tantur; vel a קוץ ſpina, quia Matth. VII. Chriſtus de illis dicit: *num quid colligunt ſpinis uvas?* doctrina ipſorum pungit &
git hominum animas; vel a קצר *lacera*
diſcerpſit, quia ſcripturas diſcerpunt ac de
vant, 2. Petr. III. 16. Quinam vero *pro*

(*) *Catharorum*, h. e. *purorum* nomen *Novatianti*, ſeculi tertii hæretici, ſeu, ut rectius vocantur, ſchiſmatici, ob munditiem, quam jactabant, ſuperbiſſime ſibi arrogarunt. Vid. AVGVSTINVM *de haereſibus cap. XVIII.* Sequiori vero ævo, & quidem ſeculo XI. vel XII. hoc ipſum *Catharorum* nomen iis inditum fuit hæreticis, qui veterum *Gnoſticorum* ac *Marcionitarum*, quin & ſubinde *Arianorum* erroribus erant addicti, atque ex Bulgaria egreſſi omues Europæ provincias turbabant, aſt ubique etiam ubi deprehendebantur, miſere trucidabantur. Vid. quæ de iis breviter quidem, ſed adcurate diſſerit b. cancell. MOSHEMIVS in *inſtitut. hiſt. eccleſiaſt. antiquae & recentioris ſec. XII. part. II. cap. V. §. IV.* & *V. p. 482. ſeqq.* Vbi & fontes, ex quibus plenior rerum notitia poteſt hauriri, adlegantur. Cæterum hi ipſi hæretici, quos modo nominavimus, in decretalibus GREGORII & alias ſæpe corrupte vocantur *Cazari*, vel *Gazari*, unde nomen germanicum *Kezars*, vel *Ketters* nonnulli originem traxiſſe arbitrantur. Alii tamen aliter heic ſentiunt. Conferenda, quæ de hac voce b. BAVMGARTENIVS in *der Geſchichte der Religions-Partheyen p. 6.* itemque *p. 505.* adnotavit. Add. IO. GEORG. WACHTERVM in *gloſſario germanico*, voce *Kezer p. 832. ſeqq.*

Jam quod ad ipſum *ſenſum* vocis *haereſis* attinet, paucis notamus, eundem vel *biblicum* eſſe, vel *eccleſiaſticum*, vel *politicum.* Senſu *biblico* uſus hujus vocis *vel* eſt indifferens, ac quamvis denotat ſectam, veluti in acti apoſtolorum, cumprimis *cap. XXIV. 5, 14. XXVI. 5. XXVIII. 22.* *vel* in malam partem accipitur, ſchiſmataque contentionisque ſtudium *1. Cor. I. 10, 11, 12. XI. 19. Gal. V. 20.* quandoque & ſchiſmata cum doctrinis pernicioſis conjuncta *2. Petr. II. 1. Tit. III. 10.* deſignat. Senſu vero *eccleſiaſtico* hæreſis eſt *vel* error deciſioni quatuor conciliorum oecumenicorum contrarius, *vel* error fundamentum fidei deſtruens cum pertinacia voluntatis defenſus, qui ſignificatus cumprimis heic in cenſum venit, *vel* doctrina a communi eccleſiæ, cui nomen dedimus, fide diverſa. Neque enim una eademque ratione a ſcriptoribus eccleſiaſticis tum antiquioribus, tum recentioribus accipi ſolet. Denique quod ad uſum hujus vocabuli *politicum* attinet, in imperio Romano-Germanico ii hæreticorum nomine veniunt, qui nec eccleſiæ *Romanae*, nec *Reformatae*, nec *noſtrae* ſunt addicti, neque adeo beneficiis inſtrumento pacis *Weſtphalicae* ſancitis gaudere queunt.

Nec porro prætermittendum heic eſt, hæreſin
eccleſiaſtico eoque famoſiori ſumtam, quo fundam
lem denotat errorem, vel *materialem* eſſe, vel *fo*
lem. Materialis illa eſt, qua quis errorem veritat
damentali e diametro contrarium *bona fide*, v
præjudicio auctoritatis, vel ex quadam judicii
cipitantia, vel ex plenioris informationis defect
geniique imbecillitate amplectitur atque defendi
vera exiſtimans, veritatem eſſe id, quod
Formalis vero illa dicitur, quando quis, ubi p
rem notitiam nactus eſt, nihilominus, vel ex
ambitione, vel ex emolumento quodam, quod
capit, in opinione erronea pertinaciter perſi

Addimus & hoc, quod ſupra jam innuere
mus, hæreſin duplicis eſſe generis, vel *the*
cam, vel *practicam*, quarum *illa* circa dogmata
retica, *haec* circa dogmata practica verſatur.
haec poſterior eo pernicioſior eſt, quod in praxi
ac pietatis immediate influit; cum contra alte
ſubinde duntaxat in intellectu hæreat, nec ſ
immediatum in praxin chriſtianam influxum ha

Denique & hoc notamus, inter vitia cum
ſterio eccleſiaſtico pugnantia, de quibus in
capite erudite ſolideque diſſerit GERHARDVS i
non tantum referendam eſſe *haereſin*, ſed
retificinam, ſeu, ut alii loqui amant,
tificationem, aut quod aliis magis arridet, *h*
ficium Ut vero quid hoc nomine denotetur
rius pateat, dabimus ejusdem definitionem e
que ſatis claram, quam b. cancell. PFAFFIVS
verbis expreſſit: *Haeretificina eſt crimen*,
lumniam pernicioſi cujusdam erroris innocen
in re, quae fundamentum religionis haud
erranti adſpergimus atque ſuſpectam illius pe
apud alios reddimus, bonaque, quae per ipſum
tur, ſufflaminamus. Jam itaque, ita pergit
vir, *rem invertimus, & cum alias haere*
crimen, principium Romanenſe ferat, haere
nos inter crimina referimus. Vid. ejusdem
nes juris eccleſiaſtici p. 205. not. (f) Vber
ro & data opera hocce argumentum excuſſi
PFAFFIVS in peculiari diſſertat. *de crimine h*
cii, mala, quae eccleſiam vaſtat, peſte, qu
dem *juri eccleſiaſtico* Tubing. MDCCXXX
edito, *ſubjuncta eſt, p. 465. ſeqq.* Fuer
& alii ante PFAFFIVM, qui de hæretificio
runt, veluti GODOFR. ARNOLDVS, qui in *d*

ſpecifice loquendo dicendi ſint hæretici, curata inveſtigatione opus eſt, unde Augunus in præfat. lib. de hæreſ. ad Quodvultd. *ficile eſſe ſcribit definire*, *quis ſit haereticus.*) Pontifex & canoniſtæ hæreticum ſtatuunt ſe eum, qui *non in omnibus ac ſingulis pae decretis obtemperat.* Gloſſ. in cap. *Nulli* &c. ſtinct. 19. in verbo proſtratus: *Hic videtur*, *od omnis*, *qui non obedit ſtatutis Romanae dis*, *ſit haereticus*; illud poſtea ſic limitat: *ui dicit*, *Romanam eccleſiam non eſſe caput*, *e poſſe condere canones*, *ille eſt haereticus.* icius papa in cap. *ad abolendam extra de haeticis* &c. ſic loquitur: *Vniverſos*, *qui de ſaamento corporis & ſanguinis Domini noſtri Eſu Chriſti*, *vel de baptiſmate*, *ſeu peccato- remiſſione*, *matrimonio*, *vel reliquis eccleſticis ſacramentis aliter ſentire*, *aut docere aeſumunt*, *quam ſacroſancta Romana eccle- praedicat & obſervat*, *& generaliter quosnque eadem Romana eccleſia*, *vel ſinguli epiſcoper diœceſes ſuas cum conſilio clericorum*, *lerici ipſi ſede vacante cum conſilio*, *ſi oporrit*, *vicinorum epiſcoporum haereticos judirunt*, *vinculo perpetui anathematis innodas.* Sic in regno papali pro hæreticis habenr, qui biblia legunt in ſermone vernaculo, i feria ſexta carnibus veſcuntur, &c. Sed c regula valde eſt irregularis; papæ enim creta non ſunt fidei principia, cum ex alio incipio, ſcriptura ſcilicet ſacra, confirmanda ſint. Adde, quod papa ſæpe decernat credenda commenta futilia & mendacia. Johan. Aventinus lib. III. annal. Bojorum refert, epiſcopum quemdam Germanum, nomine Virgilium, mathematicis artibus inſtitutum, a Zacharia papa Romam adcerſitum, & hæreſeos damnatum eſſe, propterea quod *antipodas eſſe* ſtatuerit. Auctor libri conformit. Franciſc. fol. 234. col. 3. juſſu pontificis Romani editi, hæreſin eſſe dicit, non credere nugaciſſimis illis de Franciſco fabulis. 2.) Gloſſa in cap. *illi*, *qui peregrinos &c.* cauſ. 24. quæſt. 3. variis modis hæreticum dici admonet. Vno modo, *quicunque eſt dubius*, *in fide infidelis eſt*, ut juxta de hæret. *Dubius.* Secundo dicitur hæreticus *omnis ſimoniacus.* cap. *Quisquis &c.* cauſa 1. quæſt. 1. Tertio, *omnis praeciſus ab eccleſia ſecundum quod excommunicatus dicitur haereticus*, cap. 2. cauſ. 4. quæſt. 1. Quarto, *omnis*, *qui male interpretatur ſacram ſcripturam*, *eſt haereticus.* cap. *haereſis &c.* cauſa 24. quæſt. 3. Quinto, *qui novam opinionem invenit eſt haereticus.* cap. *Haereticus* &c. cauſ. & quæſt. iisdem. Sexto *qui vult auferre privilegium Romanae eccleſiae*; cap. *Omnes &c.* diſtinct. 22. Septimo, *qui transgreditur praecepta ſedis apoſtolicae* cap. *Nulli &c.* diſt. 19. Sed hi modi omnes nondum ſufficiunt ad hæreſin *proprie & ſtricte ſic dictam*, ut ex ſequentibus adparebit. 3.) Quidam hæreticorum nomine complectuntur

chen- und Kezerhiſtorie hiſtoriam hæretificum per omnia ſecula expoſuit, refutatus tamen a Jo Fechtio, theologo quondam Roſtochienſi celeberrimo, in *ſcrutinio profligatae ex eccleſia haeretificationis*, Roſtochii MDCCXIV. typis exſcripto. Nec minus conferri heic poteſt Christian. Thomasivs, JCtus Halenſis, isque famigeratiſſimus, in diſſertat. cui tit. *an haereſis ſit crimen? §. VIII.* itemque in *cautelis circa hiſtor. eccleſiaſt.* nec non in *hiſtoria contentionis inter imperium & ſacerdotium p. 472. ſeqq.* porro; in *notis* ad Lancelottvm *p. 1070. ſeqq.* & in *den juridiſchen Hændeln, part. IV. num. VI. p. 269. ſeqq.* Egit quidem Ioach. quoque Langivs, theologus quondam Halenſis, in *der richtigen Mittelſtraſſe, part. II. ſect. I. p. 105. ſeqq. von dem Abwege der Kezermacherey.* Verum deprehendimus, eundem de Spenero duntaxat, ejusdemque doctrina perperam in hæreſium claſſem relata, ibidem verba facere. Cæterum, quemadmodum ipſa *haereſis* vel *theoretica* eſt, vel *practica*, ut ſupra jam obſervavimus; ita & *haeretificatio* eodem modo haud incommode dividi poteſt. Vel enim *practica* illa eſt, vel *theoretica.* Prior illa committitur, quando alicui innocenti hæreſis practica impingitur, quod ſane ii faciunt, qui hominum carnalium, irregenitorum, impiorum titulum nimis liberaliter, nec debita cum circumſpectione quibusvis impertiuntur. Quod vero ad *theoreticam* attinet hæretificationem, ſupra jam obſervavimus, eandem in eo conſiſtere, quando hæreſis theoretica homini orthodoxo, vel *bona fide* in eccleſia orthodoxa erranti, imputatur. Vid. b. Pfaffivm in diſſ. ſupra adlegata *de crimine haeretificii p. 472.* Cui jungi meretur Jo. Clericvs in diſſertat. *de argumento theologico ab invidia ducto.*

omnes religionis chriſtianæ & veritatis cœleſtis adverſarios, ſive ſint intra eccleſiam, ſive extra eccleſiam. Gloſſa d. l. *Quandoque large dicitur haereticus omnis, qui non tenet articulos fidei, & ſecundum hoc Judaei & gentiles ſunt haeretici.* Atqui hæretici non ſunt extra eccleſiam quærendi, ſed in viſibili eccleſia, in quam per initiationis ſacramentum ſunt recepti. Sic de Corinthiis dicit apoſtolus 1. Cor. XI. 19. *Oportet eſſe haereſes inter vos*, oſtendens in ipſo viſibilis eccleſiæ gremio hæreſes enaſci, quo etiam pertinet parabola Chriſti Matth. XIII. 24. *Simile eſt regnum cœlorum homini, qui ſeminavit bonum ſemen in agro ſuo.* v. 25. *Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & ſuperſeminavit zizania in medio tritici, & abiit*; ex quo adparet, in eodem viſibilis eccleſiæ agro triticum & zizania inveniri. De antichriſto, quem diabolicam apoſtaſiam (& omne genus hæreſium) *in ſe recapitulare*, Irenæus ſcribit libr. V. adverſ. hæreſ. p. 328. diſertis verbis prædicit apoſtolus, quod ſeſſurus ſit *in templo Dei*, hoc eſt, in media eccleſia; & ad Epheſinos epiſcopos ſermone converſo pronunciat: Act. XX. 30. *Ex vobis ipſis ſurgent viri loquentes perverſa.* Contra vero inter eos, qui *foris ſunt*, & eos, qui *intus ſunt*, diſerte diſtinguit, 1. Cor. V. 12. ex quo loco petita eſt diſtinctio Auguſtini lib. I. contra Creſconium cap. 10. qua alienos a fide chriſtiana ſecernit *in extraneos ſive paganos, qui foris*, & *reticos, qui intus eccleſiam oppugnant*; ac chirid. ad Laurent. cap. 4. itidem eos, qu ſtianæ fidei contradicunt, in duas claſ ſtinguit, *aut enim omnino*, inquit, *a nomine alieni ſunt, aut haeretici.* Illi dicuntur *infideles*, pagani, ethnici, &c phraſin Chriſti & apoſtolorum Matth. XVIII. 17. 1. Cor. VI. 6. VII. 12. &c. 4 dam generali quadam adpellatione hære dicunt eum, qui aliquoties de emend admonitus nihilominus obtemperare At hæc ſignificatio eſt nimis generalis, hac ratione omnes pertinaciter immo eſſent hæretici, ac omnes civitates & eſſent hæreticorum plenæ. In *moribus* prie loquendo non eſt hæreſis, ſed in *do* & confeſſione, unde hæretici ſic deſcribu quod *διχοςασίαι & ſcandala contra rem doctrinam pariant*, Rom. XVI. 17. a tullianus de præſcript. cap. 37. inquit: *Va tranei & inimici apoſtolis haeretici, niſi ex ſtate doctrinae, quam unusquisque de ſuo trio adverſus apoſtolos aut protulit, aut r* Interim non negamus, vitia morum, utpote tionem, invidiam, faſtum, avaritiam &c. reticis cum errore plerumque eſſe conjunct Quibusdam omnes *ſchismatici* videntur hæ ſed ſi adcurate & *proprie* loqui velimus, *hae ſchiſmaticis* ſunt diſtincti. (*) Quale vero ſi diſcrimen inter hæreticum & ſchiſmat

(*) Vox *σχίσμα ἀπὸ τοῦ σχίζειν*, a *dividendo*, *ſecando*, *ſcindendo*, juxta veteres gloſſas, eſt *ſciſſura*, ſeu *ſeparatio* eorum, quæ antea erant conjuncta, & *unum* quiddam conſtituebant. Proinde, ubi de eccleſia uſurpatur, denotat *ſeparationem* a cœtu chriſtianorum, quæ *unitati* eccleſiæ repugnat. Interdum quidem ſumitur in ſignificatu *laxiori*, ut quamvis ab eccleſia ſeceſſionem, cum contumacia conjunctam, denotet, adeoque ipſam quoque *haereſin* ambitu ſuo complectatur. Plerumque vero diſcernitur ab *haereſi*, atque ejusmodi deſignat ſeparationem, quæ ob cauſſas tantum leviores liteque minus neceſſarias, vel circa dogmata minus fundamentalia, vel circa diſciplinam, aut cærimonias eccleſiaſticas in cœtu chriſtianorum ſubortas, ſuſcipitur. In vitio ponendam eſſe ejusmodi ſeparationem, eandemque ex arrogantia falſoque zelo, qui omnem tolerantiam prorſus ſubruit, ſuam ducere originem, ſapien que facile intelligit. Nec tamen, quod pro notandum, omnis plane ſeceſſio pro mala ſta benda, & quæ ſchiſma inducat, ſed ea de quæ fit temere atque ob rationes minus ſuffi Secus ſe res habet, ſi ſeceſſio fiat ob cauſſas ſimas maximeque neceſſarias, verbi gratia o ſin, idololatriam ac tyrannidem in conſcienti enim ſeparatio ab ejusmodi eccleſia corrupta ac culis conſpurcata, non jam crimen pœna dign actio heroica laudeque digna jure meritoque ce

Equidem ex eccleſiae Romanae doctoribus haud pauci, qui proteſtantibus ab eccleſia ſecedentibus ſchiſmatis crimen impingere ha bitarunt. Fecit id ſeculo reformationis Io. Ec colloquio Wormatienſi anno MDXXI. habito, poſtea inſecuti ſunt veteremque calumniam

exponit Auguſtinus lib. de fid. & ſymb. cap. 10. *Haeretici* (inquit) *de Deo falſa ſentiendo ipſam fidem violant: ſchiſmatici autem diſſenſionibus iniquis a fraterna caritate diſſiliunt, quamvis ea credant, quae credimus.* Interim negari nequit, magnam eſſe inter *ſchiſma*, præſertim inveteratum, & *haereſin* adfinitatem; quamvis enim ſchiſma quandoque oriatur ſolum, vix tamen invaleſcit, ac vires ſumit absque hæreſi, neque quisquam fere diſcedit a fidei ſinceritate, quin ſi adſeclas inveniat, etiam ab eccleſia *veritatis columna* ſeceſſionem faciat. Inde Hieronymus in comment. epiſt. ad Gal. ſcribit, ac refertur cap. *Inter &c.* c. 24. q. 3. *Inter haereſin & ſchiſma hoc intereſſe arbitror, quod haereſis perverſum dogma habeat, ſchiſmatici poſt epiſcopalem deceſſionem ab eccleſia pariter ſeparantur; quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi poteſt diverſum, caeterum nullum ſchiſma eſt, niſi ſibi aliquam haereſin confingat, ut recte ab eccleſia receſſiſſe videatur?* Et Auguſtinus libr. II. contra Creſcon. cap. 7. hæreſin vocat *inveteratum ſchiſma.* 6.) Quidam hæreticos ſimpliciter definiunt eos, qui circa fidem chriſtianam ac ſcripturæ interpretationem errant. Imperatores Gratianus, Valentinus, & Honorius ſtatuerunt, ut hæreticorum numero habeantur, qui *vel levi argumento a judicio catholicae religionis ac tramite detecti fuerint deviare* l. 2. C. de hæret. (quam definitionem nimis latam eſſe oſtendunt auctor bruti fulminis f. 131. & Dantſc. de teſtamentis f. 300.) cap. *Haereſis &c.* c. 24. q. 3. ex Hieronymo: *Quicunque aliter ſcripturam intelligit, quam ſenſus Spiritus ſancti flagitat, a quo ſcripta eſt, licet ab eccleſia non receſſerit, tamen haereticus adpellari poteſt.* & cap. *Haereticus &c.* cauſa & quæſt. iisdem ex Auguſtino lib. de util. cred. c. 1. *Haereticus eſt, qui alicujus temporalis commodi & maxime vanae gloriae principatusque ſui gratia falſas ac novas opiniones vel gignit, vel ſequitur*; quam definitionem hæretici, ut hoc obiter moneam, in papiſtas quadrare, late oſtendit Vergerius in ſcholiis ſuper literas papæ ad ſenatores laicos regni Poloniæ. Biel lib. IV. ſent. diſt. 13. q. 2. *Haereſis ſecundum Occamum* lib. II. dial. part. 1. c. 6. *eſt dogma falſum fidei orthodoxae contrarium: fides, hoc eſt, catholica veritas eſt veritas revelata a Deo vel in ſe, vel in ſuo antecedente pertinens ad religionem. Pertinet ad religionem, quidquid ad pietatem, hoc eſt, cultum Dei, aut ad finem beatitudinis conſequendae ordinatur.* At non omnes, qui errant circa fidem, vel ſcripturæ interpretationem, ſtatim ſunt hæretici. Omnes quidem hæretici errant circa fidem, ſed non omnes, qui errant, ſtatim ſunt hæretici, quod Auguſtinus in præfat. libri de hæreſib. ad Quodvultd. ſic effert: *Non omnis error haereſis eſt, quamvis omnis haereſis, quae in vitio ponitur, ſine errore aliquo haereſis eſſe non poſſit*, ac alibi ſcribit: *Errare potero, haereticus*

xerunt fratres WALENBVRCHII, VITVS ERBERMANNVS, AVGVSTINVS GIBBON DE BVRGO, PETRVS NICOLIVS, FERRANDVS, BRVRYSIVS aliique. Sed ſolide eosdem confutarunt ex noſtris MVSAEVS, VEIELIVS, BAIERVS, SPENERVS, JO. FRICKIVS, CHRISTOPHORVS MATTH. PFAFFIVS, ex Reformatis JO. CROCIVS, PAIONIVS, CLAVDIVS, JVRIAEVS, ex Anglis HENR. HAMMONDVS, aliique, quos recenſuit celeb. JO. GE. WALCHIVS, theologus Jenenſis, in der *Einleitung in die Religions-Streitigkeiten, welche auſſer der evang. Lutheriſchen Kirche entſtanden*, *part. II. cap. III. §. V. p. 1046. ſeqq.* Comprimis argumentum hoc ex Reformatis egregie pertractavit FRANCISCVS TVRRETINVS, theologus quondam Genevenſis, tum in *inſtitut. theologiae elencticae, part. III. loc. XVIII. quaeſt. XV. §. VIII. p. 158.* tum vero vel maxime in peculiari *diſputatione de neceſſaria ſeceſſione noſtra ab eccleſia Romana*, cujus altera editio, eaque aucta & recognita Genevae MDCXCI. in 4. prodiit; ubi inter multa alia & hoc monet vir laudatiſſ. „longum latumque diſcrimen intercedere inter haec duo, quae tamen turpiſſimo errore confundant pontificii, *diſcedere ab eccleſia*, & *diſcedere ab eccleſia Romana*. „Cum enim *eccleſia* proprie ſic dicta ſit ſocietas „omnium fidelium per verbum & ſpiritum ad com„munionem eccleſiae vocatorum, procul dubio ne„minem poſſe ſine graviſſimo, immo certiſſimo ſa„lutis periculo ab ea diſcedere, quandoquidem extra „eam nulla dari poſſit ſalus. Aſt longe aliter pro„nunciandum eſſe de *eccleſia Romana*, quae ſit coe„tus particularis viſibilis, nec tantum deſeri poſſit, „ſed & debeat, ſi ita ſit corrupta, ut fundamenta „ſalutis in ea illibata non maneant amplius, nec ul„lus ſalva conſcientia illius ſacris intereſſe poſſit.

reticus non ero. Sic quidam eccleſiæ doctores in interpretandis quibusdam ſcripturæ dictis a proprio & genuino eorum ſenſu aberrant, quos tamen non poſſumus protinus in cenſum hæreticorum referre, cum in hac vita *ex parte cognoſcamus*, & *ex parte prophetemus*. 1. Cor. XIII. 9. Videatur Auguſtinus lib. I. de Geneſi ad literam cap. 21. & lib. X. de civit. Dei cap. 19. ubi oſtendit, aliud eſſe a genuino alicujus dicti ſenſu aberrare, aliud a fidei regula diſcedere. Præterea quidam errore ſuo non impingunt directe in ipſum fidei fundamentum, ſed retento eccleſiæ fundamento, quod eſt Chriſtus in ſua perſona & officio, *ſuperaedificant fœnum ac ſtipulas*, 1. Cor. III. 11. & ſeqq. qualis erat error Cypriani de rebaptizandis iis, qui ab hæreticis baptizati: error Auguſtini de infantibus euchariſtia cibandis, &c. Tales vero protinus hæreticos deputare haudquaquam convenit, cum hæretici extra Chriſtum aliud fundamentum quærunt, hi autem fundamento vero ſtipulas erronearum opinionum ſuperædificent. 7.) Quidam etiam eos hæreticis adnumerant, qui privatos in fide errores fovent, licet eos non diſſeminent, nec alios in ſuas partes pertrahere laborent. Sed quamvis tales magno cum animarum ſuarum periculo errent, *proprie* tamen & adcurate loquendo hæretici non ſunt; illi enim in ſacris literis ſic deſcribuntur, quod *veniant* ad alios ſeducendos, Matth. VII. 15. quod *veniant* ad ovile dominicum, ut furentur, mactent ac perdant, Joh. X. 10. quod διχοστασίας & *ſcandala excitent*, Rom. XVI. 17. quod non ipſi ſolum a veritate excidant, ſed etiam *aliorum fidem ſubvertant*, 2. Tim. II. 18. quod *errent*, & *in errorum conſortium alios perducant*, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι, 2. Tim. III. 13. quod *inducant ſectas perditionis*, 2. Petri II. 1. quod ſint *ſeductores in mundum exeuntes*, & *peregrinam doctrinam adferentes*, 2. Joh. v. 7. & 10. 8.) Denique niſi ad errorem pugnantem contra fundamentum accedat pertinacia, nondum hæreſis proprie ſic dicta judicari ac dici poteſt. Neque enim in ſolo intellectu, neque in ſola voluntate vitium illud quærendum eſt. Sed ſicut vera ac ſalvifica fides notitiam in mente, adſenſum ac fiduciam in voluntate; ita hæreſis in intellectu errorem, & in voluntate pertinaciam ſimul complectitur. Inde Tit. III. 10. ſic deſcribuntur hæretici: *haereticum hominem, poſt unam atque alteram admonitionem devita*. v. 11. *ſciens, quia ſubverſus eſt ejusmodi, & delinquit, cum ſit* αὐτοκατάκριτος, *proprio judicio condemnatus*. Tales 1. Tim. I. 19. *repulſa bona conſcientia fidei naufragium feciſſe*, ac cap. IV. 2. *cauteriatam*, ſive cauterio notatam, *conſcientiam habere* dicuntur. Auguſtinus lib. XVIII. de civit. Dei c. 51. *Qui in eccleſia Chriſti morbidum aliquid pravumque ſapiunt*, (al. ſentiunt) *ſi correpti, ut ſanum rectumque ſapiant, reſiſtunt contumaciter, ſuaque peſtifera & mortifera dogmata emendare nolunt, ſed defenſare perſiſtunt, haeretici ſunt*. Contra vero, ut idem ſcribit epiſt. CLXII. *Qui ſententiam ſuam, quamvis falſam atque perverſam, nulla pertinaci animoſitate defendunt, praeſertim quam non audacia praeſumtionis ſuae pepererunt, ſed a ſeductis atque in errorem lapſis parentibus acceperunt; quaerunt autem cauta ſolicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam ſunt inter haereticos deputandi;* unde libr. III. de baptiſm. contra Donat. cap. 19. tales *errantes*, non autem hæreticos nominare voluit, quæ dicta Auguſtini citantur in cap. *dixit &c.* & cap. *Qui in eccleſia &c.* cauſ. 24. q. 3.

§. CCCLXXI. Ex his omnibus conſtare poteſt, ad id, ut quis ſit proprie dictus hæreticus, requiri: 1.) ut ſit perſona *in eccleſiam viſibilem* per baptiſmi ſacramentum recepta. 2.) Vt erret *in fide*, ſive errorem illum noviter introducat, ſive ab alio acceptum amplectatur; quamvis illud *haereſiarchae*, hoc vero *haeretici* proprium videri poſſit cap. *Qui aliorum &c.* cauſ. 24. q. 3. ex Vrbano. 3.) Vt error directe in *ipſum fidei fundamentum* impingat. 4.) Vt errori conjuncta ſit *malitia ac pertinacia*, per quam etiam aliquoties admonitus nihilominus obſtinate errorem ſuum defendat. 5.) Vt *diſſenſiones* & ſcandala *in eccleſia*

Quomodo cum haereticis agendum?

ſia excitet, ejusque unitatem ſcindat. Quomodo vero cum talibus hæreticis agendum ſit, diſtincte explicandum pro diverſa ratione perſonarum, quibus res eſt cum hæreticis, quarum quædam ſunt *privatae*, quædam vero *publicae*. Privatas quod adtinet, illis a Chriſto & apoſtolis præcipitur, ut ab hæreticis diligenter ſibi *caveant*, Matth. VII. 15. ubi in græco eſt προσέχειν, quod ſingularem in illis vitandis adtentionem requirit, ut ab illis *fugiant*, Joh. X. 5. ut eos *obſervent*, *& ab eis declinent*, Rom. XVI. 17. ut orent, eccleſiam liberari ab illis, utpote *importunis & malis hominibus*, 2. Theſſ. III. 2. ut *poſt unam atque alteram admonitionem eos devitent*, Tit. III. 10. ubi in græco eſt παραιτεῖσθαι, quod ſignificat aliquem *averſari*, *repudiare* ac *prorſus rejicere*, ut ne quidem *in domum eos recipiant*, *nec ave illis dicant.* 2. Joh. v. 10. &c. Quo pertinent illæ obteſtationes veterum: Ignatius epiſt. II. ad Trallenſ. φεύγετε τὰς ἀθέους αἱρέσεις, τοῦ διαβόλου γάρ εἰσιν τοῦ ἀρχικάκου ὄφεως τοῦ διὰ τῆς γυναικὸς ἀπατήσαντος Ἀδὰμ τὸν πατέρα τοῦ γένους ἡμῶν. Idem epiſt. VI. ad Philadelph. Τοὺς μισοῦντας τὸν Θεὸν μισεῖν χρὴ καὶ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ ἐκτήκεσθαι, οὐ μὲν καὶ τύπτειν αὐτοὺς ἢ διώκειν, καθὼς τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν κύριον καὶ Θεὸν, ἀλλ' ἐχθροὺς μὲν ἡγεῖσθαι καὶ χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Irenæus libr. III. contra hæreſes cap. III. p. 171. de Johanne apoſtolo refert, quod *in Epheſo iens lavari, cum vidiſſet intus Cerinthum, exſilierit de balneo non lotus, dicens quod timeat ne balneum concidat, cum intus eſſet Cerinthus inimicus veritatis.* Ibidem de Polycarpo addit, quod *Marcioni ſibi aliquando occurrenti & dicenti: Cognoſce nos, reſponderit: Cognoſco te primogenitum ſatanae.* Poſtea concludit Irenæus: *Tantum apoſtoli & horum diſcipuli habuerunt timorem, ut neque verbotenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem.* Cap. 4. p. 172. ſubjungit de barbaris, (Germanis, majoribus noſtris) quod *ſi quis adnunciaſſet ea, quae ab haereticis adinventa ſunt, proprio ſermone eorum collocutus, ſtatim concludentes aures longo longius fugerint, ne audire quidem ſuſtinentes blaſphemum colloquium.*

§. CCCLXXII. *Publicae* perſonæ vel ſunt *eccleſiaſticae*, vel *politicae*. Eccleſiaſticis perſonis convenit exemplo Chriſti hæreticos φιμοῦν, quod eſt capiſtro quaſi injecto os ipſis occludere, Matth. XXII. 34. eosque juxta præſcriptum apoſtoli ἐπιστομίζειν, os illis obturare, hoc eſt, tales refutationes proferre, ut adverſarius, quod ſpecie aliqua veritatis objiciat, non inveniat. Tit. I. 11. Id vero ut obtineant, oportet eccleſiæ miniſtros eſſe δυνατοὺς τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, Tit. I. 9. quique poſſint *gladium Spiritus* contra eos vibrare, Eph. VI. 17. atque *lupos* hoſce ovili dominico inſidiantes in lucem protrahere. Quemadmodum enim, ut habet pulcerrima ſimilitudo Irenæi libr. I. adverſ. hæreſ. cap. 35. p. 91. *beſtiae alicujus in ſylva abſconditae & inde impetum facientis & multos vaſtantis, qui ſegregat & denudat ſylvam, & ad viſionem adduxit ipſam feram, jam non elaboravit ad capiendam, videntes, quoniam ea fera eſt: ipſis enim adeſt videre & cavere impetus ejus, & jaculari undique, & vulnerare & interficere vaſtatricem illam beſtiam: ſic & nobis, cum haereticorum* (qui comparantur *ferae arundinis*, ſive in arundine latenti Pſ. LXVIII. 31.) *abſcondita & apud ſe tacita myſteria in manifeſtum redegerimus, jam non erit neceſſarium multis deſtruere eorum ſententiam.* Quæ refutatio hæreticorum muneris eccleſiaſtici pars eſt maxime neceſſaria ac difficillima, in hac præſertim effœta mundi ſenectute, variarum hæreſium feraciſſima, quas edomare, & ut pulcerrime loquitur Juſtinus in ἐκθ. πις. p. 302. καταβολεῖν τὴν ἀπιστίαν καὶ περικλεῖσαι τὰς θεομάχους γλώσσας *ſternere infidelitatem, ac circumcludere Deo bellum inferentes linguas*, labor eſt longe gravior, quam is, quem in hydræ capitibus perpetua quadam ſucceſſione repullulantibus Hercules ſuſtinuiſſe fingitur. Quomodo vero magiſtratus politicus hæreticos coercere & poſſit & debeat, in ſequenti expoſitum dabitur tractatu.

CAPVT

CAPVT IX.

DE VSV HVIVS LOCI.

Vſus hujus loci.

§. CCCLXXIII. Vſus hujus loci eſt *generalis* ac *ſpecialis*. *Generalis*, 1.) *διδακτικός*, ut miniſterii eccleſiaſtici neceſſitatem, dignitatem atque utilitatem agnoſcamus, ac Deo pro illius inſtitutione ac conſervatione debitas agamus gratias. Quid enim prodeſſet nobis naſci, niſi per verbi & ſacramentorum miniſterium ad vitam æternam contingeret renaſci? Quid prodeſſet nobis opus redemtionis, & alia beneficia per Chriſtum præſtita, niſi per verbum & ſacramenta, quorum œconomi ſunt eccleſiæ miniſtri, eadem nobis diſtribuerentur? Quid commodi ad nos rediret ex cœnæ magnæ & nuptialis convivii præparatione, Luc. XIV. 16. Matth. XXII. 2. niſi per ſervos cœleſtis patrisfamilias ad eam invitaremur? 2.) *ἐλεγκτικός*, ut ſinceritatem hujus articuli contra errores Swencfeldianorum, anabaptiſtarum, Photinianorum, & quorumvis adverſariorum tueamur. *Specialis*, 1.) reſpectu *miniſtrorum*, ut conſiderata muneris ſui amplitudine ac difficultate ſeriis precibus divinum auxilium, præſidium & benedictionem implorent, ac verbum Dei pure prædicando, ſacramenta juxta Chriſti inſtitutionem adminiſtrando, clavibus recte utendo, diſciplinam ac bonum ordinem conſervando, pauperum curam ſuſcipiendo, ægrotos viſitando, ac mores honeſte regendo opus faciant evangeliſtæ, & miniſterium ſuum impleant, 2. Tim. IV. 5. ſeque ipſos ſtudeant probabiles exhibere Deo, operarios *ἀνεπαισχύντους*, 2. Tim. II. 15. inque omnibus laboribus, periculis & adverſis ſeſe erigant promiſſionibus de divina gratia, præſidio & auxilio, &c. 2.) Reſpectu *auditorum*, ut debitam miniſterio exhibeant reverentiam, obedientiam, & ſuſtentationem neceſſariam, ac pro illius conſervatione ſerias ad Deum quotidie preces fundant. 1. Tim. V. 17. *Qui bene praeſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt, maxime, qui laborant in verbo & doctrina.* Hebr. XIII. 17. *Obedite praepoſitis veſtris, & ſubditi eſtote illis, ipſi enim vigilant pro animabus veſtris, tanquam rationem reddituri pro eis,* v. 18. *orate pro nobis, &c.*

CAPVT X.

DE DEFINITIONE MINISTERII ECCLESIASTICI.

Definitio miniſterii eccleſiaſtici.

§. CCCLXXIV. Ex his omnibus colligitur, quod miniſterium eccleſiaſticum ſit *officium ſacrum & publicum divinitus inſtitutum, ac certis hominibus per legitimam vocationem commendatum, ut peculiari poteſtate inſtructi verbum Dei doceant, ſacramenta adminiſtrent, ac diſciplinam eccleſiaſticam conſervent ad hominum converſionem & ſalutem promovendam, Dei vero gloriam propagandam.* Deus, qui ſacrum illud & auguſtum munus inſtituit, id ipſum apud nos inviolatum conſervet, ac per illud inter nos ſibi perpetuo eccleſiam colligat, a qua in hac & futura vita recte agnoſcatur, celebretur & glorificetur in omnes nunquam finiendorum ſeculorum æternitates! Amen!

LOCVS XXV.

DE

MAGISTRATV POLITICO.

PROOEMIVM.

§. I.

Ratio ordinis. Doctrinam *de eccleſia* & *miniſterio eccleſiaſtico* convenienti ordine ſequitur articulus de *magiſtratu politico*: 1.) Quia, ut miniſterium eccleſiaſticum primam, ſic magiſtratus chriſtianus alteram hierarchiam, ſive ſtatum in eccleſia divinitus ordinatum conſtituit. 2.) Quia magiſtratus non minus, quam miniſterium ob eccleſiæ collectionem, conſervationem & propagationem a Deo eſt inſtitutus, ſiquidem illius opera conſervatur tum diſciplina externa, tum pax & tranquillitas publica, absque qua miniſterium eccleſiaſticum convenienter munere ſuo perfungi, & eccleſiæ collectio ac propagatio locum habere vix poſſet. 1. Tim. II. 2. 3.) Quia magiſtratus eſt veluti θρίγκος ac ſeptum eccleſiæ, Pſ. XLVII. 10. nec enim tantum corpora & facultates noſtræ hoc validiſſimo muro cinguntur, ſed etiam eccleſiæ munimentum præſtatur, dum coercetur rabies eorum, qui omnia ſacra everſa cupiunt, ut ſuis cupiditatibus libere indulgere poſſint. 4.) Quia magiſtratus pius & chriſtianus eſt eccleſiæ nutritius Eſ. XLIX. 23. *Erunt reges nutritii tui, & reginae nutrices tuae.* Vt Bethlehema præſepium Chriſto naſcenti præbuit, ſic politiæ exhibent hoſpitium eccleſiæ. 5.) Quia Dei bonitas non minus elucet in beneficiis, quæ per magiſtratum humano generi præſtat, quam in bonis, quæ per miniſterium eccleſiaſticum eidem confert. Propter peccatum protoplaſtorum non ſolum ſpiritualibus & æternis futuræ vitæ bonis, ſed etiam corporalibus & externis hujus vitæ commodis genus humanum excidit; ſed Deus ex miranda & nunquam ſatis prædicanda benignitate propter Filii interceſſionem non illa ſolum, ſed etiam hæc reſtituit ac reparavit, ac media illis conſervandis ordinavit, inter quæ eminet politicus magiſtratus.

Magiſtratus & miniſterii convenientia. §. II. Quid quod in multis magiſtratui politico cum miniſterio eccleſiaſtico *convenit*? Conveniunt enim 1.) *Genere proximo*; miniſterium eccleſiaſticum eſt poteſtas, magiſtratus politicus itidem eſt poteſtas. 2.) *Cauſa efficiente principali*; quæ eſt Deus utriusque ordinis auctor & conſervator. 3.) *Subjecto remoto*; utraque poteſtas ab hominibus adminiſtratur. 4.) *Cauſa finali generica*; utraque enim poteſtas ad eccleſiæ collectionem, conſervationem ac propagationem, itemque ad Dei gloriam ordinata eſt. Mutuas etiam ſibi tradunt operas: miniſterium eccleſiaſticum in temporalibus indiget cura ac defenſione magiſtratus politici, ac viciſſim magiſtratus in ſpiritualibus æternam ſalutem concernentibus indiget opera miniſterii. Sine eccleſiaſtico miniſterio commode quidem, at non pie; ſine politica poteſtate pie quidem, ſed non commode vivi poteſt. Interim tamen *differunt* *& differentia.* 1.) *Cauſa efficiente inſtrumentali & mediata*, quia per alios vocat Deus ad miniſterium, per alios ad magiſtratum. 2.) *Forma*; poteſtas politica eſt ἀρχικὴ καὶ δεσποτικὴ, prætoria, poteſtas eccleſiaſtica eſt διακονικὴ miniſtratoria. Illa habet auctoritatem condendi novas leges cum jure naturæ nequaquam pugnantes, hæc vero

vero ad præſcriptum legum divinarum eſt adſtricta. Illa armata eſt gladio corporali, hæc vero ſpirituali, verbo ſcilicet & clave ligante ac ſolvente. 3.) *Subjecto proximo*; aliæ enim perſonæ funguntur miniſterio eccleſiaſtico, aliæ vero magiſtratu politico, neque enim *convenit unum habere duplicem profeſſionem*, ſcribit Ambroſius in comment. 2. Timoth. 4.) *Objecto*; poteſtas eccleſiaſtica occupatur in rebus ſpiritualibus ad ſalutem conſequendam immediate ſpectantibus: politica vero in rebus corporalibus & externis, ad ſalutem conſequendam indirecte ac mediate duntaxat ſpectantibus. 5.) *Effectis*; per miniſterium eccleſiaſticum diſpenſat Deus beneficia ſpiritualia, remiſſionem peccatorum, tranquillitatem conſcientiæ internam, donationem Spiritus ſancti, & vitam æternam. Per magiſtratum politicum conſervat pacem & tranquillitatem externam, adminiſtrat juſtitiam civilem, defendit facultates, famam & corpora noſtra, atque externum eccleſiæ munimentum præſtat. 6.) *Modo exſecutionis & adminiſtrationis;* miniſter eccleſiæ non per quæſtiones violentas & tormenta, ſed per prædicationem legis in delicta inquirit, ſecus agit magiſtratus politicus. Miniſter eccleſiæ verbo, excommunicatione & clavis ligantis uſu coercet delinquentes, atque arguit etiam interiora delicta, & abſconditam cordis immunditiem: magiſtratus gladio punit peccantes, & externa duntaxat delicta in pœnis infligendis ſpectat. Deut. XVII. 4. & ſeqq.

Utilitas & neceſſitas hujus doctrinae.

§. III. Cæterum non ſolum *utile*, ſed etiam *neceſſarium* eſt, doctrinam de magiſtratu politico inter capita fidei chriſtianæ tractari & explicari, tum propter eos, qui magiſtratum gerunt & imperant, tum propter eos, qui magiſtratui parent. Illorum conſcientiæ erudiendæ & informandæ ſunt, ut ſciant, ſe verſari in ſtatu divinitus ordinato, ac proinde etiam Deo placente, nec turbentur fanaticorum diſputationibus, huic divinæ ordinationi quovis modo detrahentibus, atque ut diſcant, quomodo in hoc ſtatu ſeſe gerere, & muneris ſui partes recte adminiſtrare debeant. Exſtat in tomo ſecundo operum germanicorum ſcriptum Lutheri de magiſtratu politico, deque obedientia illi præſtanda, quod cum Fridericus, Saxoniæ dux, ſapiens dictus, legiſſet, præ lætitia exſultavit, ac ſublatis in cœlum manibus Deo gratias egit, quod *ex ſacris literis jam cognitum atque exploratum teneret, ſe in ejusmodi ordine conſtitutum eſſe, qui Deum auctorem habeat, & in quo bona conſcientia verſari, Deoque placere poſſit.* Hi ad debitam magiſtratui obedientiam præſtandam incitandi, & quibus obedientia illa terminetur limitibus, erudiendi.

Titulus hujus doctrinae.

§. IV. Notandum vero hoc loco, quod titulus de *magiſtratu* ſit quodammodo anguſtior, cum non ſolum de magiſtratu, ſed etiam de ſubditis in hoc articulo ſit tractandum. Duplices enim perſonæ ad conſtitutionem reipublicæ concurrunt tanquam eſſentialia & integrantia ejusdem membra, videlicet *magiſtratus* & *ſubditi*; illi præſunt, hi ſubſunt, illi imperant, hi parent: cum reſpublica nihil aliud ſit, quam *ordo imperantium ac parentium certis invicem legibus devinctorum.* Ariſtoteles lib. I. polit. cap. 3. Rectius igitur de politiis, vel de ordine politico hic articulus inſcriberetur, ſed nolumus a recepta in eccleſia loquendi conſuetudine recedere; interim tamen evidentioris ordinis cauſa duas principales hujus articuli conſtituemus partes, quarum prior aget de *magiſtratu*, poſterior de *ſubditis*.

PARS I.
TRACTATIONIS DE MAGISTRATV.
CAPVT I.
QVOD ONOMATOΛOΓIAN HVIVS ARTICVLI EXPLICAT.

Ὀνοματολογία. *1.) Ἐτυμολογία.*

§. V. Vt in reliquis fidei chriſtianæ articulis explicandis, ita quoque in hoc ipſo primum locum obtinet ὀνοματολογία, ſecundum πραγματολογία, quia per notitiam nominum deducimur ad cognitionem rerum. Ad ὀνοματολογίαν pertinet 1.) ἐτυμολογία, 2.) ὁμωνυμία, 3.) συνωνυμία. Circa *etymologiam* notandum, quod nomen *magiſtratus* plerique derivent a *magiſtro*, quia apud Romanos is, qui dictator erat, ac ſupremam poteſtatem gerebat, magiſter adpellari ſolebat, ut ex Cicerone, Livio, & aliis hiſtoriæ Romanæ ſcriptoribus conſtat, atque adhuc hodie in civitatibus, præſertim liberis & imperialibus, qui ad clavum reipublicæ ſedent, vocantur magiſtri civium, magiſtri tribuum, *Bürgermeiſter*, *Stadtmeiſter*, *Ammeiſter*. Cælius Rhodiginus libr. VII. antiquar. lection. cap. 17. multis oſtendit, magiſtrum pro dictatore in epiſt. Ciceronis ad Gallum eſſe poſitum: „Quod „magiſtrum (*inquit*) pro dictatore accipiamus, „forte ridiculum ſciolis haud ita multa verſan„tibus videatur. Cæterum ſcribit Seneca, „eum, quem modo dictatorem dicimus, & „in hiſtoriis ita nominari lectitamus, apud „antiquos magiſtrum populi vocatum, & id „in libris adnotatum auguralibus, præterea „eſſe argumento, quod qui ab illo nominaba„tur, magiſter equitum erat & dicebatur. Por„ro Titus quoque Livius dictatorem refert mo„deratorem atque magiſtrum conſulibus adpo„ſitum, ſed de finibus. *Item III. libro de* „*ſapiente:* rectius, *inquit*, adpellabitur ma„giſter populi, is enim eſt dictator, quam „Sylla, qui trium peſtiferorum vitiorum lu„xuriæ, avaritiæ, crudelitatis magiſter fuit.„ Hactenus Rhodiginus. Ipſum vero nomen *magiſtri* Sextus Pompeius deducit ab adverbio *magis*, unde *magiſteria* (inquit idem) *dicuntur in omnibus rebus*, *quae magis caeteris praeſunt*, *ut magiſterium equitum*, *vicorum*, &c. Cicero in libr. de ſeneƈt. *Me magiſteria delectant a majoribus inſtituta.* Suetonius in Auguſto: *Magiſteria municipiorum* ἀρχὰς municipales vocat. Magiſterare apud Feſtum eſt regere & moderari ſumtum. Alii vero deducunt ab adpellatione illa, qua ſapientes Perſarum honorabantur. Dicebantur enim apud Perſas magi, qui Græcis erant philoſophi, Latinis ſapientes, Gallis druydes, Ægyptiis ſacerdotes, ut magiſter ſit quaſi Μαγίας ἵςωρ. Magia enim olim honeſta vox erat, & magorum adpellatio erat ampliſſima & honeſtiſſima. Cicero lib. de div. *Sapientum & doctorum genus magorum habebatur in Perſis.* Herodotus lib. I. hiſt. p. 26. *Magi fuerunt ſapientes Perſarum.* Plato in Alcibiade dicit: *Magos Perſicos fuiſſe divini & humani juris interpretes & univerſae philoſophiae profeſſores.* Suidas ſcribit, illos fuiſſe *philoſophos & philotheos*, dicti ſunt ab הגה quod eſt *inquirere*, *ſcrutari*, *meditari*. Et quia in illorum ſcholis informabantur, qui ad rerum gubernacula evehendi, quin & ipſi quandoque regnorum habenas obtinebant, teſte Cicerone libr. I. de divin. inde factum, ut *magiſtri* nomen ab illis deductum ad perſonas imperium gerentes adcommodaretur. Muſculus in locis p. 620. deducit a Græco μέγιςος, quæ ſonat maximum & ampliſſimum, ſed hæc etymologia eſt nimis dura ac remota.

Μεγιςᾶνες.

§. VI. Magiſtratus nomini apud Græcos reſpondent μεγιςᾶνες, proceres, Marc. VI. 21. *Herodes convivium inſtruxit* τοῖς μεγιςᾶσιν ἀυτῦ, Apoc. VI.

VI. 16. *Reges terrae* καὶ οἱ μεγιστᾶνες *abſconderunt ſe.* cap. XVIII. 23. *Mercatores tui erant* μεγιστᾶνες τῆς γῆς, ex quibus locis colligitur, μεγιστᾶνας eſſe inferiores magiſtratus, cum a regibus tanquam ſuperioribus diſtinguantur, dicuntur a μέγιστος *maximus*, ſicut a *magnus* dicuntur *magnates*, eo quod auctoritate, dignitate & poteſtate alios antecellant. LXX. interpretes utuntur pro אדירים *illuſtres, magni, robuſti*; Jerem. XIV. 3. Dan. III. 25. Nahum. II. 6. Zach. XI. 2. pro גדלים *magni, magnates*; Jon. III. 7. ex decreto *regis & magnatum* jejunium indicitur. Nahum. III. 10. *Omnes magnates ſive optimates ejus ſunt adligati compedibus*; pro chaldaico רברבים *principes*, Dan. IV. 33. V. 1. quos partem imperii obtinuiſſe, patet ex Dan. VI. 7. & pro שׂרים principes 2. Paral. XXXVI. 18. Prov. VIII. 16. Eſ. XXXIV. 12. &c. Alexander Aphrod. in topic. ὁ τιμῆς ὀρεγόμενος παρὰ βασιλέως ἢ παρὰ μεγιστάνων. Suetonius in vita Caligulæ & Cornelius Tacitus dixerunt Latine itidem *megiſtanes*. οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ ἀρχαὶ dicuntur παρὰ τὸ ἄρχειν, quod eſt *imperare, mandare, edicere*.

Politiæ. §. VII. Magiſtratus politicus dicitur a *politiis*. Politia ἀπὸ τῆς πόλεως dicta plerumque notat regimen, ſive adminiſtrationem reipublicæ, ab Ariſtotele libr. III. politic. cap. 4. dicitur πόλεως τάξις. Iſocrates πᾶσα πολιτεία ψυχὴ πόλεως ἐστὶ, τοσαύτην ἔχουσα δύναμιν, ὅσην περ ἐν σώματι φρόνησις. Politica eſt *civilis ſcientia*, ut ſubintelligatur δύναμις, vel τέχνη, *peritia reipublicae adminiſtrandae, & ars juſtam politiam inſtituere & adminiſtrare docens.* Plato: ἡ πολιτικὴ ἐστιν ἐπιστήμη, καθ' ἣν αἱ πόλεις εὖ οἰκοῦνται. Πόλις civitas (dicta tanquam civium unitas) tum pro urbe muris cincta vicisque & ædificiorum ſerie diſtincta, tum pro ipſis civibus uſurpatur, quæ poſterior ſignificatio eſt ipſi maxime propria; *non enim in parietibus, aut in muris, ſed in ipſa hominum multitudine poſita eſt civitas*, ut loquitur Pompejus apud Dionem, cum quo congruit illud Thucydidis libr. VII. hiſt. p. 260. ἄνδρες γὰρ πόλις καὶ οὐ τείχη οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κενά. Reſpectu hujus poſterioris ſignificationis definitur ab Auguſtino libr. XIX. de civit. Dei cap. 23. quod ſit *cœtus multitudinis juris conſenſu & utilitatis communione ſociatus.* Ex pluribus hominibus ſimul habitantibus familiæ, ex pluribus familiis pagi, ex uno, vel pluribus pagis urbes originem duxerunt. Cum enim homines per conjugium multiplicati vicinis inter ſe locis propter commoditatem ac ſociabilitatem natura inſitam habitarent, ex pluribus familiis ſimul collectis orti ſunt vici, a via ſic dicti, ſive pagi a græco πηγὴ dorice παγὴ, qui fons eſt Latinis, unde pagani dicti eodem & communi fonte utentes, ſed in agris absque muro cingente habitantes. Poſt multiplicatis familiis propter metum tum hominum, tum ferarum, urbes exſtrui & muris circumcingi cœperunt, dictæ ex eo, quod *olim in orbem circumducerent aratrum, dum mœnia urbis primum deſignarent*, teſte Varrone, & ex eo Cælio Rhodigino libr. XIV. antiquit. cap. 1.

§. VIII. Circa ὁμωνυμίαν obſervandum, quod nomen *magiſtratus* dupliciter ſumatur: 1.) *Abſtracte* pro ipſa poteſtate & auctoritate, qua divinitus inſtructi ſunt, quibus regimen eſt commiſſum, unde vulgatæ illæ apud Ciceronem formulæ, *gerere magiſtratum, inire magiſtratum, fungi magiſtratu, abire magiſtratu.* Livius ex Demoſthene dicit: *Magiſtratus oſtendit virum*, ἡ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δεικνύει. In hac ſignificatione ſemel duntaxat in codice biblico uſurpatur: 1. Maccab. VIII. 16. *Romani committunt uni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari univerſae terrae, & omnes obediunt uni*; ubi intelligitur dictatura, ſuprema illa poteſtas in ſenatu populoque Romano. 2.) *Concrete* pro perſonis, quæ gerunt magiſtratum, & poteſtate imperandi ſunt inſtructæ. Cicero lib. I. offic. *Eſt proprium munus magiſtratus, hoc eſt eorum, qui cum imperio ſunt, intelligere*

1.) Ὁμωνυμία. *Magiſtratus.*

telligere ſe perſonam gerere civitatis, debemus ejus dignitatem & decus ſuſtinere, ſervare leges, jura deſcribere, & fidei ſuae commiſſa meminiſſe. Hæc ſignificatio in ſacris literis eſt frequentiſſima: Esdr. IX. 2. Nehem. II. 16. Jerem. LI. 29. Luc. XXII. 11. &c. Pari ratione vox ἐξουσίας accipitur 1.) *Abſtracte*: Luc. IV. 6. *Dabo tibi* τὴν ἐξουσίαν ταύτην, hoc eſt, τὰς βασιλείας, ut ex v. 5. colligitur; Luc. XIX. 17. *habens* ἐξουσίαν *ſuper decem civitates*; Luc. XXIII. 7. ἐκ τῆς ἐξουσίας *Herodis*. 2.) *Concrete*: Matth. VIII. 9. Εἰμὶ ὑπὸ ἐξουσίαν. Luc. VII. 8. Ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος, Rom. XIII. 1. *Omnis animas ſubdita ſit* ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις; ubi non ſine gravi conſilio apoſtolus *abſtractiva* locutione uti voluit, ut oſtenderet ſubditos non debere ad perſonas imperantium reſpicere, ſed ad ipſorum officium & ad poteſtatem, qua divinitus ſunt inſtructi. Quos enim apoſtolus hoc loco vocat ἐξουσίας, eos Chriſtus adpellat ἐξουσιάζοντας Luc. XXII. 25.

Ἐξουσίας.

Πολιτεία in abſtracto ſignificat 1.) *Statum reipublicae*, ut quando Philoſophus dicit libr. VIII. polit. cap. X. πολιτείας ἐστὶν εἴδη τρία, & poſtea: εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτείαι, βασιλεία δὲ, καὶ ἀριστοκρατία καὶ ἡ δημοκρατία. 2.) *Regimen & adminiſtrationem reipublicae*, ut quando idem adſerit, πολιτείαν εἶναι βίον τῆς πόλεως. 3.) *Jus civitatis in republica*, quod alias vocatur πολίτευμα, Act. XXII. 28. πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. Huc referri etiam poteſt illud apoſtolicum: Eph. II. 12. *abalienati a politia Iſraelis*. 4) *Inſtitutum ac rationem vitae quamcunque*. Sic apud Baſilium ἡ κατὰ Θεὸν καὶ ἡ κατ᾽ εὐαγγέλιον πολιτεία dicitur piorum converſatio, referente Budæo p. 766. Et ἀποστολικὴ πολιτεία apud Suidam. *In concreto* ſignificat *cœtum hominum*, certo jure & ordine conſociatorum.

Πολιτείας.

§. IX. Ad *Synonymiam* pertinent adpellationes *hebraeae*, *graecae*, & *latinae*, quarum quædam ſunt *propriae*, quædam vero *metaphoricae*, quædam ipſis tribuuntur ratione *cauſae efficientis*, quædam reſpectu *formae*, quædam reſpectu *finis & officii*, quædam ratione *adjunctorum*, *&c.* Hebræis dicuntur 1.) אֲדֹנִים *domini*, Gen. XLV. 8. Eſa. XXII. 18. ab אֶדֶן *baſis*, quod inſtar baſis aut columnæ ſuſtentent politiam. 2.) אַדִּירִים *illuſtres, magnifici, ſublimes*: Jud. V. 25. 2. Paral. XXIII. 20. Jer. XIV. 3. 3.) אֲחַשְׁדַּרְפְּנִים *magnates*: Eſth. III. 12. VIII. 9. Dan. III. 27. &c. Eſt vox ſeptem literarum in ſingulari, compoſita ex אֲחַשׁ *magnus*, דַר *manens* & פְּנִים *facies*, principes magni, qui ſemper manent apud regem, ejusque faciem vident. 4.) אֵילִים *fortes*, penes quos eſt facultas aliquid faciendi: Exod. XV. 15. Job. XLI. 16. Ezech. XXXI. 11. 5.) אַלּוּפִים *ductores, principes, duces*, qui non ſunt coronati ut reges Geneſ. XXXVI. 15. ab אֶלֶף *millenarius, mille viri*, quia populus judaicus oppidatim diſtributus erat in chiliades ſeu millenarios, hinc, quod Mich. V. 1. dicitur בְּאַלְפֵי *in millibus Juda*, ἐν χιλιάσιν id Matth. II. 6. redditur, ἐν τοῖς ἡγεμόσιν *inter duces*. 6.) גְּדֹלִים *magni, magnates*: 2. Sam. III. 38. וְגָדוֹל, *& magnus cecidit*. Targum וְשַׁלִּיט *& princeps*. 2. Regum X. 6. apud גְּדֹלֵי הָעִיר magnates urbis, quorum magna eſt auctoritas & potentia. Jerem. LII. 13. *& omnem domum* הַגָּדוֹל *magnatis, combuſſit igni*. Targum בָּתֵּי רַבְרְבַיָּא domus magnatum, ad radice גדל *magnus fuit*, quod refertur tum ad quantitatem, tum ad qualitatem. 7.) מֹשְׁלִים *dominatores, domini*, a radice מָשַׁל *dominatus eſt*, auctoritatem, poteſtatem, & jus habuit in rem, vel perſonam aliquam. 1. Reg. IV. 21. 2. Paral. VII. 18. 8.) מְלָכִים *reges*, quod nomen uſurpatur vel γενικῶς pro quovis dominatore, qui vel ditioni, vel urbi alicui cum imperio præeſt; vel εἰδικῶς, pro eo, qui ſummam habet poteſtatem non ſolum in ſubditos, qui mere & abſolute tales ſunt: ſed etiam in proceres regni, qui limitate ſunt ſubditi, & partem aliquam imperii obtinent: Gen. XIV. 2. &

3.) Συνωνυμία.

Adpellationum
1.) Hebraicarum.
2.) Propriarum.

& 18. ex quo loco intelligitur, reges eo tempore dictos fuiſſe, qui vel uni duntaxat urbi imperarunt, cum illis, qui noſtro tempore dicuntur reges, nulla ex parte reſpectu potentiæ comparandi. 9) נְגִדִים *duces*, *capitanei*, *antiſtites*, 1. Sam. IX. 16. 2. Paral. XXXII. 22. נָגִיד dicitur is, qui populo in rebus tam politicis, quam eccleſiaſticis præſtat, a radice נָגַד *nunciavit*, eo quod populus ad illum omnia referat, eumque in omnibus reſpiciat. 10.) נְדִבִים Job. XII. 21. Pſ. XLVII. 10. CVI. 41. a radice נָדַב *ſponte & libere largitus eſt*, fuit beneficus, eo quod principes ſeſe *beneficos & liberales* exhibere debeant, unde & Chriſtus eos vocat *evergetas*; Luc. XXII. 11. 11.) נְסִיכִים principes *conſtituti* & *ordinati*, a radice נָסַךְ *perfudit aliquo liquore*, conſtituit, inauctoravit, eo quod reges unctione inaugurabantur: Joſ. XIII. 21. Pſ. LXXXIII. 12. Ezech. XXXII. 29. 12.) נְשִׂיאִים *primates*, *praelati*, a radice נָשָׂא *elevavit, ſuſtulit*, eo quod ſint ſuper alios elevati & evecti: Geneſ. XXV. 16. c. XXXIV. 2.) 13.) סְגָנִים *magnates*, *praepoſiti*, *praefecti*: Nehem. IV. 19. Jer. LI. 57. Dan. III. 27. cognationem habet cum radice שָׂגָה *multiplicatus*, *auctus fuit*. 14.) סְרָנִים Judic. XVI. 5. 1. Sam. VI. 4. ita adpellarunt Phænices ſuos principes, ſicut Hebræi eos שָׂרִים & Perſæ ſatrapas vocabant. Joſ. XIII. 3. *Quinque erant principes Philiſtaeorum*, videlicet juxta quinque urbes celebriores, quas rexerunt, utpote Asdod, Gaza, Gad, Aſcalon, Ekron. 15.) פַּחוֹת *duces*, *principes*, 1. Reg. X. 15. 2. Paral. IX. 14. פֶּחָה vox eſt peregrina Aſſyriis, Syris, Chaldæis & Perſis communis, ſignificans ducem, præfectum, terminatione fœminina, ſed ſignificatione maſculina. Ex Hagg. I. 14. colligitur, eos, qui poſt Babylonicam captivitatem fuere dominati, non fuiſſe dictos מְלָכִים reges, ſed פַּחוֹת duces, quia erant ſub poteſtate gentium. 16.) פְּקִידִם *praefecti*, *praepoſiti*, uſurpatur de inferioribus magiſtratibus, ſive officialibus, quibus quædam præfectura eſt commiſſa; Gen. XLI. 34. Num. XXXI. 14. Eſa. LX. 17. 17.) קְצִינִים *capitanei*, *gubernatores*: Eſaj. I. 10. c. XXII. 3. a nomine קָצָה *extremitas*, quia in principio & fine negotii gerendi tales præſto eſſe oportet. 18.) רַבְרְבִים *optimates*, *magnates*, Dan. IV. 33. c. V. 1. a radice רבב *multiplicatus*, *auctus*, *magnus fuit*. 19.) רוֹזְנִים *principes*, qui proximum habent gradum poſt regem, conſiliarii: Jud. V. 3. Pſ. II. 2. Prov. X. 16. Quidam Hebræi deducunt a רָזָה *emaciavit*, quod rex aut princeps ſine ſubditis macie adteratur, vel quod conſiliarii habeant gracilem intellectum & ſubtilem in judicandis cauſis. Quidam a רָז in plurali רָזִים *ſecretum*, *arcanum*, deducunt, quod illis ſecreta imperii concedantur; ſed quia רָז eſt chaldaicum, ideo vix poteſt commode ab eo deduci. 20.) שֹׁטְרִים *praefecti* Deut. XVI. 17. c. XX. 9. LXX. interpretes reddiderunt γραμματοεισαγωγεῖς, de quorum officio dicemus inferius. 21.) שָׁלִישִׁים *domini*, *praefecti*, *principes*, *dynaſtae*: Gen. XLII. 6. Dan. II. 10. a radice שָׁלַט *dominatus eſt*, *poteſtatem habuit*, *auctoritate polluit*. Chaldaice שִׁלְטֹנִים ex quo Saraceni reges ſuos vocant *ſultanos*, ſicut Ægyptii, *Pharaones* & *Ptolomaeos*. Pharaonis nomen in Ægypto omnibus Regibus commune fuiſſe, teſtantur Auguſtinus libr. XVI. de civit. Dei cap. 45. *Nomen Pharaonis* (inquit) *in Ægypto omnium regum fuit*; & Hieronymus, libr. IX. in Ezech. *Pharao apud Aegyptios nomen eſt regiae dignitatis*, ſicut apud Amalekitas *Agagi*, ut monet Moſes Gerundenſis. Num. XXIV. 8. poſt Alexandrum *Ptolemaei*, apud Romanos *Caeſares* & *Auguſti*, apud Philiſtæos *Abimelech*, &c. Originem adpellationis exponit Ludov. Vives in comment. Auguſt. d. l. *Pharaones dicti ſunt quaſi Pharaones a Pharo inſula regione Alexandriae, olim Carpachos dicta, ubi regnavit Proteus.* 22.) שֹׁפְטִים *iudices*: Exod. II. 14. Mich. V. 1. Jud. II. 16. a radice שפט *judicavit*, *imperavit*, jus dixit & exſecutus eſt bonos defendendo, malos puniendo. 23.) סָרִים & שָׂרִים *principes*, *domini*, 2. Sam. XIX. 6. Eſ. III. 4. c. XLIX.

c. XLIX. 23. (*) Fuerunt autem in populo Iſraelitico varii principes, de quibus dicemus inferius, quando ſpecies magiſtratuum enumerabimus.

b) *Metaphoricarum.* α.) *Dii.* §. X. *Metaphoricae* ac periphraſticæ adpellationes ſunt, quod vocantur I.) אֱלֹהִים Exod. XXII. 28. אֱלֹהִים *non maledices* quod ἐξηγητικῶς, ſic exponitur וְנָשִׂיא *& elevato in populo tuo non maledices.* Ibidem v. 8. *Accedet Dominus domus* עַל־הָאֱלֹהִים *ad Deos*, ſive judices. Pſ. LXXXII. 1. *Deus ſtans in congregatione deorum.* v. 6. *Ego dixi: Vos dii eſtis.* Vox אֱלֹהִים uſurpatur tum pro *vero Deo*, propter perſonarum pluralitatem: Gen. I. 1. c. XX. 13. Deut. V. 26. &c. tum pro *idolis*, quæ vana ſuperſtitio in locum Dei evehit: Joſ. XXIII. 16. Eſ. XXXVI. 18. tum pro *angelis*, quorum opera Deus utitur in operibus ſuis perficiendis: Pſ. LXXXVI. 8. *Non eſt ſimilis tui* בָּאֱלֹהִים Targum בְּאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא, *inter angelos excelſos*; tum denique pro *hominibus magnis & divinis*, dignitate præſtantibus, notitiam Dei habentibus, ejusque in terris vicariis, ut ſunt principes, prophetæ & judices: Exod. XXI. 6. XXII. 28. Pſ. LXXXII. 1. Quidam huc referunt Pſalm. CXXXVIII. 1. *Pſallam tibi coram* אֱלֹהִים ubi etiam de angelis accipi poteſt. Ambroſius lib. V. de fide cap. 5. *Deus ſecundum ſcripturas aut verus eſt Deus, ut Pater, Filius & Spiritus ſanctus, aut nuncupativus, ut angeli, judices: aut falſus, ut daemones & ſimulachra.* Dicuntur autem אֱלֹהִים 1.) Quia *ſermo Dei ad eos factus eſt*, ut exponit Chriſtus Joh. X. 35. hoc eſt, quia divinitus ſunt vocati ad officium illud divinum, ut in imperio adminiſtrando ſint Dei in terris vicarli. 2.) Quia *non hominis, ſed Dei judicium adminiſtrant*; Deut. I. 17. 2. Paral. XIX. 6. 3.) Quia *Deus ipſis adeſt* in negotiis imperii & judicii gerendis: Pſ. LXXXII. 1. 2. Paral. XIX. 6. Juſtinus in qq. & reſp. ad orthod. q. 142. p. 78. *Et angelis & hominibus propter commiſſum ſibi munus datum eſt obtinere Dei & dignationem & adpellationem*, τὴν τάξιν καὶ τὴν προσηγορίαν, *quo munere obito deſinunt vocari dii, principes dixit deos pro eo, quod eſt, dedi vobis honorem, dignitatem & adpellationem meam*, τιμὴν καὶ τάξιν καὶ κλῆσιν, *itaque perinde judicate populum, ac ſi ego ipſe judicarem.* Divinitas ergo principum ac judicum non quærenda eſt in ipſorum perſonis, quæ ſunt uua cum reliquis hominibus humanæ fragilitati obnoxiæ, ſed 1.) in eo, cujus ſunt miniſtri, & a quo ad illam ſublimitatem ſunt evecti: 2.) in ipſo imperandi ac judicandi munere, quod ob ſapientiam, juſtitiam & æquitatem vere divinum: 3.) in fructu & effectu hujus muneris, cui tranquillitatem publicam, quæ eſt beneficium vere divinum, maxime debemus. Obſervandum vero, quando magiſtratui nomen *dei* tribuitur, id non fieri abſolute, ſed certa cum *limitatione* & reſpectu, nec proprie, ſed *figurate* & nuncupative. Sic de Moſe dicitur Exod. IV. 16. *Tu eris ipſi* (Aharoni) לֵאלֹהִים *in Deum.* Tragum לְרַב *in principem.* cap. VII. 1. *Ecce conſtitui te deum Pharaonis*, ubi Moſes non ſimpliciter & abſolute, ſed κατά τι reſpectu Aaronis & Pharaonis dicitur deus, & quidem *conſtitutus*, ſive factus deus propter divinam auctoritatem ac poteſtatem, qua erat munitus. Irenæus libr. III. cap. 6. p. 17. *Cum eos, qui non ſunt dei, ſcriptura nominat, non in totum oſtendit illos deos, ſed cum aliquo additamento & ſignificatione, per quam oſtenduntur non eſſe dei.* Ibidem p. 176. *Moſes homo Dei exiſtens, deus* (inquit) *datus eſt ante Pharaonem, non autem vere dominus adpellatur, nec deus vocatur a prophetis, ſed fidelis Moſes famulus & ſervus Dei dicitur a Spiritu, quod & erat.* Gregorius homil. VIII. in Ezech. *Deus in ſcriptura ſacra aliquando eſſentialiter, aliquando nuncupa-*

(*) 24) שָׁלִישִׁים *duces* LXX. τριστάται Exod. XIV. 7. Radice שָׁלַשׁ in Piel *tertiavit, tertio fecit*, hinc שָׁלִישׁ & שָׁלֹשׁ magnus *dux, princeps, trium vir*, ſic dictus, ut quidam volunt, quod tertius a rege, ut primo ſit מֶלֶךְ *rex*; poſt hunc מִשְׁנֶה *ſecundus* & poſt hunc שָׁלִישׁ a rege *tertius.* Alii alias adferunt derivationes. vid. Hieronymum in Ezech. XXIII. GERHARDVS.

cupative dicitur, licet enim cum Deo communicemus multis nominibus & operationibus, in eſſentia tamen nunquam communicamus, hinc Moſes ait: Deus tuus Deus unus eſt. Inde eſt, quod apoſtolus diſtinguit inter verum Deum, qui eſt unus, & inter λεγομένυς θεὺς, qui ſunt multi, 1. Cor. VIII. 5. & 6. inter eum, qui eſt φύσει θεὸς, & eos, qui θέσει Gal. IV. 8. conſtitutione & nominis participatione ſic vocantur.

β.) Filii excelſi. §. XI. II.) בְּנֵי עֶלְיוֹן *filii excelſi, ſive* Dei, quia Deus eſt *excelſus ſuper omnem terram, & valde exaltatus ſuper omnes deos*, Pſ. LXXXII. 6. *Ego dixi: dii vos & filii excelſi vos omnes.* Pſ. LXXXIX. 7. *Quis in cælo aequabitur Domino, adſimilabitur Domino* בִּבְנֵי אֵלִים *in filiis deorum?* Targum, Symmachus & Aquila huc etiam referunt locum Gen. VI. 2. *Filii Dei viderunt filias hominum,* quia Targum reddidit בְּנֵי רַבְרְבַיָּא, Symmachus & Aquila: υἱοὶ δυναςευόντων; ſed circumſtantiæ textus, præſertim quod conjugium inter filios Dei & filias hominum inter ſcelera, propter quæ diluvium fuit immiſſum, connumeratur, manifeſte oſtendunt, per *filios Dei* hic intelligi poſteros ſanctorum patriarcharum, qui cum *filiis hominum*, id eſt, Cainiarum progenie a vera eccleſia aliena conjugium inierunt. Auguſtinus lib. XV. de civit. Dei cap. 23. *Dicuntur filii Dei, vel quia olim tales fuerant, vel quia majores ipſorum, ex quibus oriundi erant hanc adpellationem obtinuerunt*: conſtat enim ex Suida, Setham inter homines deum adpellatum fuiſſe. Cainitarum filiæ dicuntur filiæ אָדָם, ut ſignificetur, ipſas geſſiſſe imaginem illam, ſecundum quam Adamus, primus generis humani parens, liberos genuit, non autem fuiſſe Spiritu Dei regeneratas. Poſſet tamen chaldaica paraphraſis hoc ſenſu accipi, non quod abſolute & per ſe peccatum fuerit, quod filii dynaſtarum ignobiles in conjugium adſciverint, ut rabbini nugantur, ſed quod magnatum ac principum liberi ſua potentia freti quasvis oppreſſerint, & vagam libidinem exercuerint. Dicuntur autem magiſtratus filii Dei, non quod natura ſint, tales quo ſenſu ſolus Chriſtus filius Dei unigenitus, proprius ac naturalis dicitur, Joh. I. 14. V. 18. Rom. VIII. 32. nec quod ſint filii Dei adoptivi, quo ſenſu vere pii & credentes tales dicuntur: Joh. I. 12. Rom. VIII. 16. 1. Joh. III. 2. &c. Sed propter eminentiam, auctoritatem ac poteſtatem, quam præ promiſcua hominum multitudine obtinent. Quidam addunt, magiſtratum id nominis ſortiri ex eo, quod ſit Deo carus & acceptus, ut eum filiorum loco habeat; ſed quia in illo pſalmo propter abuſum poteſtatis reprehenduntur, ideo non poteſt abſolute & ſimpliciter dici, quod Deus omnes magiſtratus etiam impios paterno amore, ut filios ſuos, amplectatur; ſed in generali duntaxat amoris paterni ſignificatione, juxta quam omnes homines ob beneficia ad articulum creationis pertinentia dicuntur Dei filii, & Deus dicitur ipſorum pater: Mal. I. 6. ſic ergo magiſtratus dicerentur Dei filii, quia Deus præ reliquis plura beneficia corporalia in illos contulit. Huc pertinet, quod magiſtratui tribuitur nomen *angelorum*, qui & ipſi dicuntur filii Dei. Job. I. 6. XXXVIII. 7. Quemadmodum enim beati illi ſpiritus ideo dicuntur angeli, quod Deus ipſorum legatione & officio in perficiendis operibus ſuis utitur: ſic magiſtratus etiam dicuntur angeli, quia Deus eorum opera in adminiſtrandis mundi imperiis, in defendendis bonis & puniendis malis utitur. Adde quod ſplendore, auctoritate ac majeſtate cœleſtes illos angelos repræſentent, ac ſapientia, bonitate, juſtitiæ amore illos imitari debeant, 2. Sam. XIV. 17. *Sit nunc verbum Domini mei regis ad requiem, quia ſicut angelus Dei es, ſic dominus meus rex, ut audiat bonum & malum.* v. 20. *Dominus meus ſapiens ſecundum ſapientiam angeli Dei.* 2. Sam. XIX. 27. *Dominus meus rex, ſicut angelus Dei.*

γ.) Patres. §. XII. III.) אֲבוֹת *patres.* Gen. XLI. 43. cum Joſeph nunciaretur gubernator Ægypti, qui regis locum obtinere debeat, præco ante ipſum clamavit: *Abrech.* LXX. interpretes in verſione illud prorſus omiſerunt.

ferunt. Rabbini quidam exponunt verbaliter, & præconi tribuunt, ac ſi eſſet *imperativus* in hiphil: *Flecte genua* per ἀντίςοιχον א pro ה qualis permutatio occurrit Num. I. 50. Eſa. LXIII. 3. Jer. XXV. 3. Alii exiſtimant eſſe *futurum* in kal, quaſi quilibet obvius clamaſſet: *Flectam genua*, cum videret, Joſephum in tantum honoris faſtigium evectum. Vtraque expoſitio deducit hoc verbum a radice בָּרַךְ quod inter alia ſignificat *genu flectere*. Onkelos, Jonathan BenUziel & Targum Hieroſolymitanum dividunt in אָב, quod patrem & רַךְ quod מַלְכָּא regem, ſive regnum ſignificare volunt, quod ex parte etiam ſecutus videtur Lutherus in verſione germanica. Hieronymus in tradit. hebraicis ſuper Geneſin tom. III. p. 390. componit ex אָב *pater*, & רַךְ *mollis*, ut Abrech ſit tener ac mitis pater. Gen. XLV. 8. dicit ipſe Joſephus: *Dominus me conſtituit patrem Pharaonis*, inde in voce *Abimelech*, (quæ fuit communis omnibus regibus Philiſtinis, teſte Hieronymo lib. IX. in Ezech. quod etiam conſtare poteſt ex cap. XXI. & XXVI. Gen.) nomen *patris* & *regis* pulcerrime conjunguntur. Jud. V. 7. Debora, quæ judicabat populum Iſraeliticum, vocatur אֵם, *mater in Iſrael*, 1. Sam. XXIV. 12. David ita adloquitur Saulem: *Pater, mi rex* 1. Sam. XII. 15. *erat manus Domini in vobis & in patribus*, id eſt, principibus, vel magnatibus veſtris. LXX. interpretes: καὶ ἐπὶ τὸν βασιλέα ἡμῶν R. D. *in rege & magnatibus veſtris*. Job. XXIX. 16. dicit Jobus, quem regio munere fuiſſe functum, plurimi non ſine probabili conjectura cenſent: *Pater eram pauperum*. Ideo autem magiſtratui *patris* adpellatio tribuitur, quia, ut Xenophonteum illud docet, *bonus princeps non differt a bono patre*; ὐδὲν διαφέρει ἄρχων ἀγαθὸς ἀγαθȣ̃ πατρὸς. lib. VIII. παιδ. admonet igitur hæc adpellatio magiſtratus, ut paternam dilectionem ſubditis præſtent. Vt pater amat, fovet, defendit, nutrit ac curat liberos, ſic bonus princeps ſuos ſubditos. Oſtendit etiam hæc adpellatio, magiſtratus honorem in quarto decalogi præcepto a ſubditis requiri, &c.

§. XIII. IV.) רָאשִׁים, *capita*: *b.*) *Capita*. Num. I. 16. XVII. 2. *Capita tribuum*. XIV. 4. *Dabimus* רֹאשׁ, *caput*: LXX. interpretes ἀρχηγὸν, *conſtituamus principem, & revertemur in Aegyptum*. Jud. XI. 8. *Eris nobis* לְרֹאשׁ, *in caput*: LXX. εἰς ἄρχοντα, *in principem*, pro quo v. 6. & *eris nobis* לְקָצִין Targum לְרַבָּא *in principem*. Deut. I. 15. *Tuli de tribubus veſtris* רָאשִׁים *capita*, & *conſtitui eos principes, tribunos*, &c. Targum רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן, *principes ſuper vos*. LXX. interpretes ἐφ' ὑμῶν ἡγȣμένȣς ὑμῶν, *ſuper vos duces veſtros*. Dicuntur autem magiſtratus *capita* 1.) Propter *ſublimitatem*; ut enim caput in corpore humano eſt ſummum & honoratiſſimum membrum, ſic magiſtratus dignitate & ſublimitate reliquis antecellit. Deut. XXVIII. 44. *Dabit te Dominus* לְרֹאשׁ, *in caput & non in caudam*; quod paulo poſt ſic exponitur: *eris tantum ſuperius, & non eris inferius*. 2.) Propter *poteſtatem*; ut caput imperat reliquis membris, & eorum actiones dirigit, ſic magiſtratus præeſt ſubditis. 3.) Propter *utilitatem*; ut ex capite motus & ſenſus per organa convenientia in membra corporis influit: ſic a magiſtratu varia omnino beneficia ad ſubditos promanant. Cumque magiſtratus dixerimus eſſe capita rerumpublicarum, non poſſumus, quin huc referamus locum pulcherrimum ex Plutarcho, in quo rempublicam comparat corpori, in libr. de doctr. princ. ad Trajan. „Caput omnium (*inquit*) eſt princeps, penes quem imperii ſumma eſt. Oculi „quibus videmus, ſunt viri boni in republica, quorum ductum ſequimur: aures, quæ „audiunt, quæ dicimus, ſunt ſubditi, qui imperata faciunt. Lingua, qua loquimur, ſunt „eruditione præſtantes viri, ex quibus leges & „diſciplinas audimus. Capilli de capite penduli ſunt injuria adfecti, qui opem regis implorant. Manus & brachia ſunt equites & „nobiles, qui hoſtem reprimunt. Pedes, qui „omnia ſuſtinent, ſunt agricolæ, qui victum „omnibus ordinibus ſubminiſtrant. Oſſa dura, „quæ

„quæ fragilem carnem fulciunt, ſunt viri ſa„pientes, qui onus reipublicæ ſuſtinent. Cor„da, quæ palam non videmus, ſunt familia„res intimi, qui in arcano conſilium dant ſe„natu. Denique collum, quo corpus capiti „cohæret, eſt amor regis & regni, ex quibus „conſtat civitas.

ε.) Vertices. §. XIV. V.) Huic cognata adpellatio eſt, qua magiſtratus vocatur קָדְקֹד, *vertex* capitis. Deut. XXXIII. 20. *rapiet brachium etiam verticem.* LXX. interpretes metaphoram explicantes verterunt ἄρχοντα, *principem.* Eſaj. III. 17. *& decalcavit Dominus verticem filiarum Sion.* LXX. interpretes reddiderunt ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών. Comparatur namque magiſtratus vertici itidem propter ſublimitatem. Vt enim caput reliquis membris ſublimius, ſic vertex ipſius capitis ſublimior pars eſt.

ζ) Clypei. §. XV. VI.) מָגִנֵּי אֶרֶץ, *clypei*, ſive *ſcuta terrae*: Pſ. XLVII. 10. *Optimates populorum adgregati ſunt populo Dei Abraham, quoniam Deus vehementer elevatus eſt apud ſcuta terrae.* LXX. interpretes reddiderunt οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς. Hoſ. IV. 18. *Dixerunt: adferte ignominiam,* מָגִנֶּיהָ *clypei ejus, principes, ſive duces ejus.* Hieronymus, *protectores ejus.* LXX. interpretes: ἐκ φρυάγματος αὐτῆς, legerunt מִגְּאוֹנָהּ ſubſtitutis aliis punctis. Clypei & ſcuta dicuntur alias שְׁלָטִים Jeſ. LI. 11. & in regimine שִׁלְטֵי Cant. IV. 4. quæ vox deſcendit ab eadem radice, a qua שַׁלִּטִים, quod ſignificat principes ac dominos, ut hac ratione ipſa adpellatione officii ſui moneantur. VII.) Huic *η.) Fundamenta terrae.* adpellationi cognata ſunt ſcripturæ dicta: Pſ. LXXXII. 5. Eſa. XL. 21. Mich. VI. 2. in quibus principes vocantur מוֹסְדֵי אָרֶץ *fundamenta terrae.* Vocantur autem magiſtratus ſcuta & fundamenta terræ propter *defenſionem* ac protectionem, quam & pacis & belli tempore ſubditis præſtant.

θ.) Portae. VIII.) שְׁעָרִים *portae*: Ruth. III. 11. *Novit tota porta populi mei,* hoc eſt, ſenatus & judices in porta ad judicium conſidentes, quamvis non incommode accipiatur συνεκδοχικῶς pro tota civitate. Pſ. XXIV. 7. & 9. *Elevate portae capita*, ſive ſuperiora limina *veſtra, & elevate vos portae ſeculi, & introibit rex gloriae.* LXX. interpretes ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. Pſ. CXLVIII. 14. beneficia, quæ Deus per magiſtratum politicum nobis confert, ſic deſcribuntur: *Qui confortat ſeras portarum tuarum.* Comparantur autem magiſtratus portis: 1.) Quia olim in portis exercebantur judicia: Deut. XXV. 7. Ruth. IV. 1. &c. 2.) Propter robur & fortitudinem, quia portæ & muri ſunt munimentum civitatis, ſic magiſtratus eſt munimentum ſubditorum. 3.) Quia per portas in urbem itur: ſic principes debent aditum Chriſto patefacere, doctrinam ejus recipiendo & propagando, ac diſciplinam externam conſervando. Quod portæ jubentur *levare capita*, Flacius in clav. col. 918. exiſtimat eſſe colluſionem ad cataractas, quæ propendent ex turribus ſupra portas, quæ levari & demitti ſolent.

ι.) Paxilli. §. XVI. Hi comparantur יָתֵד, *paxillo*, ſive clavo: Eſaj. XXII. 23. de Eliacim dicit Dominus: *Figam illum* (quaſi) *clavum in loco ſtabili, & erit in ſolium gloriae domus patris ſui.* Targum: *Conſtituam eum gubernatorem fidelem miniſtrantem in loco firmo.* LXX. interpretes: Καὶ στήσω αὐτὸν ἄρχοντα. יָתֵד eſt clavus, qui infigitur vel terræ, ut ad eum adligentur funes tentorii, vel parieti, ut ex eo aliquid ſuſpendatur. Comparatur autem magiſtratus clavo parieti infixo 1.) Propter *ſtabilitatem*; ut enim clavus parieti infixus fortiter hæret; ſic Deus magiſtratus auctoritatem ac regna ſtabilit, ideo additur, quod ſic clavus fixus ſit *in loco ſtabili.* 2.) Propter *utilitatem*; quemadmodum enim clavus parieti infixus multiplicem uſum præſtat, ſic magiſtratus ſalutaris eſt ſubditis. 3.) Propter *laborum gravitatem*; quemadmodum enim clavus cuivis cogitur eſſe obvius ac promtus, a quo ſuſpendantur quævis ponderoſiora, ſic magiſtratus plurima negotia ſuſtinet, quilibet ſubditus ad eum properat,

ut ſuarum difficultatum pondera apud ipſum deponat, inde apud Eſajam additur v. 24. *Et ſuſpendetur ſuper illum omnis gloria domus patris ſui.* Zach. X. 4. *Ex ipſo angulus* פִּנָּה, *ex ipſo paxillus* יָתֵד, *ex ipſo arcus belli.* Quidam referunt ad magiſtratus hoc ſenſu: *Ex ipſo erit angulus*, hoc eſt, fortiſſimi duces, qui impetum hoſtium ſuſtinere poſſint, quemadmodum anguli ædium omnem externum impetum primum omnium ſuſtinent, & ab ædibus arcent. *Ex illo paxillus*, hoc eſt, fortis ac fidelis magiſtratus, qui reipublicæ onera portare poſſit, quemadmodum paxillus ferendis oneribus parieti eſt infixus. *Ex ipſo arcus praelii*, hoc eſt, fortes bellatores, qui poteſtati hoſtium poſſint occurrere. Targum retulit ad Chriſtum, unde hoc modo reddidit: *Ex illo rex ejus, ex illo Meſſias ejus*, quia in Chriſto habemus omnia ad ſpiritualem victoriam neceſſaria, & ab ipſo eccleſia omne fulcimentum ſuum accipit, ab illo etiam reges & principes ſuam obtinent dignitatem.

κ.) Anguli. §. XVII. X.) Non ſolum in dicto illo prophetico Zach. X. 4. ſed etiam Jud. XX. 2. 1. Sam. XIV. 39. Eſa. XIX. 13. primates in populo dicuntur פִּנּוֹת, *anguli*, ubi Targum vertit רֵישֵׁי *duces, magnates.* Vt enim anguli ædium ex majoribus conſtant lapidibus, ſic magiſtratus reliquis hominibus ſunt eminentiores. Vt angulares lapides ſuſtentant ædificium, ſic gubernatores conſervant & fulciunt politiam. Vt angulares lapides duplicem quaſi faciem continent, ſic gubernatores ſuis conſiliis ad quævis latera reſpiciunt, in eorum conſpectu ſunt omnia, & viciſſim omnium oculi in eos ſunt defixi. (*)

λ.) Annuli ſigillares. §. XVIII. XI.) Comparantur etiam חוֹתָם, *annulo ſigillari.* Hag. II. 24. ad Zerubabel, ducem Juda inquit Dominus: *Ponam te* כַּחוֹתָם *ſicut ſignaculum*, vel annulum, quo literæ obſignantur. Targum: *ſicut ſculpturam annuli ſuper manu.* Jer. XXII. 24. *Si fuerit Conias, filius Jojakim regis ſigillum in manu dextra tua, quod inde non removetur, tamen removebo eum.* Ezech. XXVIII. 12. de principe Tyri dicit Dominus: *Tu ſignaculum exquiſitiſſime ſculptum plenus ſapientia & perfectus decore.* Conſiſtit autem collatio magiſtratus cum annulo ſigillari: 1.) In *decore*, ſplendore & pretioſitate, quibus ſigillaris annulus reliquos præcedit. *Sigillum*, ſcribit Flacius in clavi col. 1137. *pro re valde grata pretioſave ponitur, ſive quia ſigillo in rebus maximi momenti confirmandis utimur, ſive quia ſigillum plerumque in annulo habemus, quem ſemper in digito circumferimus.* 2.) In peculiari *cura* ac providentia divina. Annulum ſigillarem quam diligentiſſime adſervare ſolemus, ſic magiſtratus pios Deus ſibi peculiariter habet commendatos, in periculis variis eos protegit, &c. 3.) In ſubditorum ad magiſtratum *conformatione.* Quemadmodum annuli ſigillaris character ceræ imprimitur, ſic ſubditi plerumque ſequuntur mores magiſtratus, Eccl. X. 2. Sedulo igitur curent magiſtratus, ut characterem pietatis ſubditis ſuis imprimant.

(*) Thren. IV. 1. duces ac primates dicuntur אַבְנֵי קֹדֶשׁ, *lapides ſanctitatis*, ſive ſancti. Ezech. XXVIII. 14. magiſtratus vocantur *cherubim.* 1.) Quemadmodum hi ponebantur in ſanctum ſanctorum: ſic magiſtratus curet, ut ſit veræ eccleſiæ membrum, nec infima in ea occupet ſubſellia, ſed primas non ratione imperii, ſed cultus & pietatis in ea obtineat. 2.) Cherubim pulchras habuerunt facies, ſicut angeli: ſic magiſtratus mitem ac humanum ſe præbeat erga ſubditos. 3.) Cherubim convertebant facies ſuas ad arcam, in qua erant tabulæ legis: ſic magiſtratus ſemper reſpiciat legem Dei. Deut. XVII. 18. Joſ. I. 7. 4.) Cherubim reſpiciebant propitiatorium, quod erat typus Chriſti Rom. III. ſic magiſtratus vera fide Chriſtum reſpiciat. 5.) Cherubim arcam tegebant ſuis alis: ſic magiſtratus eccleſiam defendat. Eſaj. XLIX. 23. hic poteſt addi comparatio eccleſiæ cum arca. 6.) *Dominus erat ſuper cherubim*: 1. Sam. IV. 4. ſic magiſtratus ſupra ſe habet coeli ac terræ dominum, qui delinquentes graviter ulciſcitur. Rungius in Exodi XXV. Rex *Tyri vocatur cherub extentus & protegens, quod in morem cherub alas ſuas longe extendat, & ditionem proferat.* Imperia in ſacris dicuntur *cornua*, ut ſciant magiſtratus, robore ſuo utendum pro ſalute ſubditorum, non autem ſæviendum rapinis, exactionibus, expilationibus. GERHARDVS.

μ.) Montes.

§. XIX. XII.) Dicuntur הָרִים *montes*: Jer. LI. 25. de rege Babylonis dicit Dominus: *Ecce ego ad te*, הַר הַמַּשְׁחִית, *mons perditionis*. Mich. VI. 2. *Audite montes*, הָרִים, *judicium Domini*, hoc eſt, vos reges & magnates; quo pertinent illa ſcripturæ dicta, in quibus montes pro regnis & imperiis ponuntur. Pſ. LXXVI. 5. *Mons Sion illuſtrior eſt & glorioſior, quam montes rapinae ſive praedae*, hoc eſt, in potentiſſimis regnis Aſſyrio, Babylonio, Ægyptiaco, &c. quæ alias nationes ſub jugum miſerunt, & opes earum diripuerunt. Pſ. XXX. 8. *Domine juxta beneplacitum tuum conſtituiſti montem meum robore*, hoc eſt, confirmaſti me in regno. Comparantur autem reges & regna montibus: 1.) Propter *ſublimitatem*; ut enim montes ſunt editiores collibus, ſic reges & principes ſunt reliquis hominibus ſublimiores. 2.) Propter *robur* & fortitudinem; arces, caſtella & munitiones regionum in montibus ſolent collocari, ſic magiſtratus eſt munimentum ſubditorum. 3.) Propter multiplicem *utilitatem*, quam & montes vitæ ſuſtentationi & magiſtratus humanæ ſocietati præſtant; modo caveant, ne fiant הָרִים הַמַּשְׁחִית, *montes peſtiferi corrumpentes & perdentes omnia*, Jer. LI. 25. הָרִים טָרֶף, *montes prædæ* ac rapinæ, Pſ. LXXVI. 5. qui omnia deprædantur ac depopulantur, ſicut quandoque latrones occupant arces & caſtella in montibus ſita, & ex illis homines opprimunt. *Quid ſunt aliud imperia remota juſtitia, quam magna latrocinia*? inquit Auguſtinus lib. IV. de civ. Dei c. 4. Caveant, inquam, ne fiant הָרֵי גַבְנֻנִּים, *montes gibboſi*, faſtus & inſolentiæ gibbo tumentes, & rectum juſtitiæ tramitem in gibbos iniquitatis & injuſtitiæ commutantes.

ν.) Salvatores.

§. XX. XIII.) מוֹשִׁיעִים, *ſalvatores* & opitulatores. Jud. III. 9. *Filii Iſrael* (ab hoſtibus oppreſſi) *clamarunt ad Dominum, ac ſuſcitavit illis* מוֹשִׁיעַ *ſervatorem*, qui ſcilicet ex manu hoſtium illos liberaret, qui poſtea magiſtratus officium in populo exerceret. 2. Reg. XIII. 5. *Dedit illis ſalvatorem*. Neh. IX. 27. *Secundum miſerationes tuas multas dediſti eis ſervatores, & ſervaverunt eos de manu hoſtium ſuorum*. In vulgata verſione Gen. XLI. 45. Joſeph a Pharaone dicitur adpellatus *ſalvator mundi*, ſed in Hebræo eſt צָפְנַת פַּעְנֵחַ *revelator mundi*, vel conſiliarius ſecretior. Dicuntur autem ſalvatores propter corporalem ſalutem & incolumitatem, quam per magiſtratum Deus generi humano confert. XIV.)

ξ.) Medici.

רְפָאִים *medici, robuſti*: Gen. XIV. 5. *Et percuſſerunt* רְפָאִים *in Aſtaroth*, quaſi dicas רוֹפְאִים a radice רָפָא medicatus eſt, ſanavit, quia tales volunt haberi σωτῆρες & medici reipublicæ. Targum: גִּבָּרַיָּא *fortes & robuſtos*, quidam tamen exponunt pro gigantibus, prout accipitur Deut. II. 11. quidam pro Rephæis, populis ex poſteris Canaan oriundis Gen. XV. 20. Huc referri poteſt locus Eſaj. III. 6. *Adprehendet vir fratrem domus ſuae dicens: Sis nobis* קָצִין *gubernator*, v. 7. *ſed ille reſpondebit: Ego non ſum medicus*, חֹבֵשׁ *adligans*, non poſſum eſſe curator adflictæ reipublicæ. Targum: כְּשַׁר לְמֶהֱוֵי רֵישׁ *non ſum idoneus, ut ſim caput*. LXX. interpretes ἰατρός, quo modo etiam vertit Lutherus. XV.) מְשִׁיחַ יְהוָה, *uncti Domini* 1. Sam. XXIV. 7. dicit David de Saule rege: *abſit a me, ut ponam manum meam contra unctum Domini*. 2. Sam. XIX. 21. *Simei maledixit uncto Domini*. Cyrus Eſ. XLV. 1. vocatur *Chriſtus*, ſeu *unctus Dei*, quia reges unctione inaugurabantur ad regnum ex ipſius Dei mandato: 1. Sam. IX. 16. XV. 1. Vbi probe notandum, quod licet Cyrus non acceperit externam unctionem oleo ſacro peractam, quo modo reges Iſraelitici ſolebant inaugurari; nihilominus tamen dicatur *unctus Domini*, nimirum quia imperium divinitus ipſi erat datum, cujus vocationis major habenda eſt ratio, quam exterioris unctionis.

ο.) Uncti Domini.

XVI.) רֹעִים, *Paſtores*: Num. XXVII. 17. cum Moſes in officio regiminis idoneum ſucceſſorem ſibi deſignari petit, ſic orat: *Provideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis virum ſuper congregationem, qui egrediatur ante eos, & ingrediatur ante eos, qui educat eos, & introducat eos*, (hoc eſt, qui pacis ac belli

π.) Paſtores.

belli tempore illos regat, in terra patria & extra eam illos deducat) *& non ſit cœtus Domini ſicut pecudes, quibus non eſt paſtor.* (*) Eſaj. LXIV. 28. Deus ad regem Cyrum dicit: *Tu paſtor meus es, & voluntatem meam perficies.* Jerem. XLIX. 19. *Quis paſtor ſtabit contra me*, id eſt, quis rex ſuos ſubditos coram me tueri poterit? Zach. X. 3. *Contra* הָרֹעִים, *paſtores exarſit ira mea.* Targum: מַלְכַּיָּא *contra reges;* unde paſcere uſurpatur pro regere & gubernare, 2. Sam. V. 2. 1. Paral. XI. 2. Pſalm. LXXVIII. 71. &c.. *Similia enim ſunt opera paſtoris ac regis*, *παραπλησία ἔργα ἐςι νομέως ἀγαθȣ̃ καὶ βασιλέως ἀγαθȣ̃*, ut ait Xenophon. Paſtor procurat gregi ſalubria paſcua, defendit eum a feris: ſic bonus princeps ſubditis de ſuſtentatione ac defenſione proſpicit. Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere, ut habet dictum Tiberii imperatoris: ſic bonus princeps exactiones moderatur. Sicut paſtor ovibus præſtat, ſic illi, qui magiſtratu funguntur, debent ſubditis meliores & præſtantiores eſſe. (**) XVII)

δ.) *Nutritii.*

אֹמְנִים, *nutritii, curatores:* Eſaj. XLIX. 23. *Erunt reges* אֹמְנַיִךְ *nutritii tui, & reginae eorum*, מֵינִיקֹתַיִךְ, *nutrices, ſive lactatrices tuae.* Eſt ſuaviſſima deſcriptio magiſtratus ab officio deſumta, debet proſpicere ſubditis de rerum neceſſariarum copia, debet docentibus in eccleſiis & ſcholis conſtituere ſtipendia, &c. Huc etiam pertinet viſio Nebucadnezari oblata Dan. IV. 8. & ſeqq. ubi beneficia, quæ per magiſtratum ſubditis præſtantur, depinguntur ſub ſpecie arboris excelſæ, ſuppeditantis eſcam univerſis, umbram beſtiis, nidos & habitationem volucribus, quia magiſtratus ſuſtentationem, defenſionem & quietam habitationem ſubditis procurat.

ε.) *Venatores.*

§. XXI. Qui exercent tyrannidem, vel violenta & illegitima regnorum occupatione, vel crudeli & injuſta eorum adminiſtratione, dicuntur in ſacris literis צַיָּדִים *Venatores.* Gen. X. 9. *Nimrod* fuit גִּבּוֹר־צַיִד *potens venatione, fortis venator coram Domino.* Aben Ezra accipit in bonam partem, quod feras venatus fuerit, quas Domino immolaret, ſicut & LXX. interpretes exponunt *κυνηγὸν*, ſed contextus oſtendit, non de venatione ferarum, ſed hominum ibi eſſe ſermonem, præcedit enim v. 8. *Ipſe cœpit eſſe potens in terra*, ac ſequitur v. 10. *principium regni ejus Babel*; ſic 1. Paral. I. 10. *Nimrod cœpit eſſe* גִּבּוֹר, *potens in terra.* Senſus igitur eſt, quod violente homines oppreſſerit, ac ſub jugum ſuum redegerit, ſicut venatores ſolent feras capere & conſtringere, atque hoc modo adpellatio venatorum etiam uſurpatur ab oppreſſoribus Jer. XVI. 16. Thren. III. 5. Ezech. XXXII. 20. Poteſt etiam adpellationis ratio inde peti, quod Nimrodus venationibus liberius indulſerit, & tandem e ſylvis ac luſtris ferarum ad pugnas cum hominibus progreſſus, de ſumma rerum cum illis concer-

taverit

(*) Amos I. 2. *Lugebunt habitacula paſtorum*, id eſt, palatia primatum evertentur Mich. V. 4. *Statuemus eum ſuper ſeptem paſtores & octo principes hominum.* GERHARDVS.

(**) Reges dicuntur *habere claves regnorum*, quia ad illos pertinet per legum æquitatem conſtituere, aperiendo nimirum & claudendo, id eſt, præcipiendo quaedam, quaedam vetando, privilegia bene de republica meritis concedendo, nefarios pœnis ac ſupplicils a ſceleribus cohibendo, probos autem præmiis ac honoribus indies amplificando. Denique habent claves regni, quia ex regis cujusque vel æqua, vel iniqua adminiſtratione pendet omnino regni ſalus, vel everno Eſaj. XXII. 22. *Dabo clavem domus David ſuper humerum ejus.* Apoc. III. 7. *qui habet clavem David, qui aperit & nemo claudit.* Reges etiam ſunt veluti *aurigae regnorum*, unde Zach. VI. quatuor mundi imperia quatuor quadrigis exprimuntur, quia reges ſunt veluti aurigæ, qui ſuorum regnorum habenas vel ad ſalutem, vel ad perniciem moderantur. Hieronymus in comm. ſuper Habacuc in verba c. 3. *Fluvios ſcindes terrae*; exiſtimat, eo loco reges ad literam fluvios terræ nominari, ut ſit ſenſus: *Reges terrae adverſus populum tuum dimicantes divides ac diſperges. Ratio vero ea eſt, quia fluvii terras, quas abluunt, aut opportunis irrigationibus fœcundant, aut intempeſtivis inundationibus evertunt, unde in ſacris literis regionum felicitas, aut infelicitas ad regum bonitatem, aut malitiam referuntur.* Eccl. X. 16. *Vae tibi terra, cujus Rex puer eſt, & cujus Principes mane comedunt.* Sap. VI. 26. *Rex ſapiens ſtabilimentum populi.* GERHARDVS.

taverit, ſicut experientia teſtatur, eos, qui venationibus perpetuo occupantur, ſanguinarios ac crudeles ut plurimum effici, ut Domitianus ſtylo interficiens muſcas, crudelitatem ex illo quotidiano exercitio didicit. Quod *coram Domino* venator dicitur, id ad deteſtationem tyrannidis ſpectat, quod palam excuſſo omni Dei timore violentia & fraudibus alios oppreſſerit, ſicut Gen. VI. 11. terra dicitur *corrupta coram Domino*, vel quod in eccleſiam exercuerit ſuam crudelitatem, ſicut Cain dicitur abiiſſe *a facie Domini*, id eſt, ab eccleſia. Gen. IV. 16. Idem probant targumicæ paraphraſes. Sic enim Jonathan: *Hic fuit heros rebellis coram Jehova, propterea dictum eſt: a diebus creati mundi non exſtitit velut Nimrod, potens in venatione & rebellis coram Domino.* Hieroſolymitanum: *Hic fuit potens in venatione in peccato coram Jehova, quia fuit venatus filios hominum linguis ſuis & dixit eis: Diſcedite ab inſtitutis ritibus Dei, & adhaerete inſtitutis Nimrodi, propter ea dictum fuit, ſicut Nimrod, heros potens in venatione & peccato coram Jehova,*

2.) Graecarum. §. XXII. II.) In *Graeca* vet. teſt. verſione illi, qui cum imperio ſunt, vocantur βασιλεῖς, *reges*, quaſi βάσεις τοῦ λαοῦ, *fulcra*, ſeu fundamenta populi, ἄρχοντες καὶ ἀρχηγοὶ, *principes*, μεγιστᾶνες, *magnates*, δυνάσται, δυναστεύοντες, *potentes*, ἡγούμενοι καὶ ἡγεμόνες, *duces*, ἔντιμοι, *honorati*, ἔνδοξοι, *glorioſi*, εὐεργέται, *benefici* (ſicut apud Euripidem etiam rex placidus & bonus dicitur εὐεργέτης βροτοῖσι καὶ μέγας φίλος) εὐγενεῖς, quod e præſtantibus orti majoribus, ἐπιστάται, *praefecti*, σατράπαι, quæ vox origine eſt Perſica, Perſæ enim principes ſuos adpellarunt ſatrapas, τοπάρχαι, *praefecti* provinciales &c. (*) Paulus Rom. XIII. 1. & ſeqq. pulcerrimam deſcriptionem magiſtratus proponit: reſpectu cauſæ efficientis vocat διαταγὴν θεοῦ, *Dei ordinationem*, v. 2. θεοῦ διάκονον καὶ λειτουργὸν, *Dei miniſtrum*; v. 4. & 6. reſpectu cauſæ formalis adpellat ἐξουσίας ὑπερεχούσας, *poteſtates ſublimiores*, v. 1. ἄρχοντας, *principes*; v. 3. reſpectu cauſæ finalis vocat ἔκδικον εἰς ὀργὴν, *vindicem ad iram* illi, qui malum agit. 1. Cor. XV. 24. adpellat ἀρχὴν, ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. 1. Tim. II. 2. ὄντας ἐν ὑπεροχῇ. Tit. III. 1. vocat ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας. Petrus 2. ep. II. 10. κυριότητα καὶ δόξας. Apud ſcriptores ethnicos vocantur ποιμένες λαῶν, *paſtores*. Homerus Iliad. β. ἤπιοι πατέρες, *blandi patres*, νόμος ἔμψυχος, *lex animata*, φύλακες, *cuſtodes*, σωτῆρες, *ſervatores*, ἐπίκουροι *auxiliatores*, κοσμήτορες, *ordinatores*, ſeu ornatores, quia multitudini ordinem præſtant, quo nihil pulcrius: κυβερνῆται, *gubernatores*, vocabulo a navibus translato, ut enim navis in mari ſine induſtria gubernatoris periclitatur, ſic reſpublica abſque fido nauclero evertitur; ἔφοροι, *obſervatores*, quia diligenter inſpicere debent mores & actiones ſubditorum &c. *Tyrannus* vox græca eſt, & olim ſignificabat regem, ut conſtat ex illo Maronis:

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.

Hodie vero tantum in malam partem accipitur pro crudelibus & ſanguinariis. Nomine tyrannorum utuntur etiam LXX. interpretes diverſimode, nam in bonam partem pro *ducibus*, magnatibus, ſatrapis perſicis, Dan. III. 2. Eſth. IX. 3. atque in genere pro quovis magiſtratu accipitur Prov. VIII. 16. τύραννοι δι᾽ ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς, ſed pro crudelibus poteſtate ſua abutentibus & eccleſiam perſequentibus uſurpari videtur Hab. I. 10. Τύραννοι παίγνια αὐτοῦ. Act. XIX. 9. eſt nomen proprium: *Docebat Paulus Corinthi in ſchola cujusdam tyranni.* Schindlerus nomen tyranni deducit ex Chaldæo טורן *dux*, *princeps*. Vide omnino Sanfordum lib. I. de deſc. Chriſti ad inferos p. 50. Ariſtoteles lib. V. ethic. c. 6. ἔστιν ὁ ἄρχων φύλαξ τοῦ δικαίου, εἰ δὲ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἴσου. Plutarchus: *Bonus princeps eſt vivum*

(*) Præſidem, ſeu rectorem provinciæ Græci modo ἡγούμενον, vel ἡγεμόνα vocant, modo ἐπιστάτην, vel ἐπιστατοῦντα, aliquando & δικαιοδότην. In evangeliis & actis ἡγεμὼν eſt modo Romanus imperator, modo procurator cæſaris in Judæa. GERHARDUS.

vivum Dei ſimulachrum. Plato: *Principes id ſunt reipublicae, quod canes gregi.*

3) *Latinorum.* §. XXIII. Apud Romanos, *patres conſcripti, ſenatores*, quod ſenili prudentia reliquis antecellere debeant, ſicut poëta canit:

A ſenibus nomen mite ſenatus habet.

Imperator Romanus ῥωμαίων ἀυτοκράτωρ vocatur *caeſar* & Auguſtus Matth. XXII. 17. *Caeſar* dictus fuit Julius, primus imperator, quod ex utero eſſet cæſus, vel a cæſarie, ut quidam volunt. Secundus fuit *Auguſtus*, quibus nominibus hodie imperatores Romani utuntur. Quidam tamen exiſtimant, dictos eſſe auguſtos ab officio, quod imperii pomæria extendere, & fines ejus augere debeant, ſicut etiam in vernacula lingua dicuntur *allzeit Mehrer des Reichs.* Auguſti nomini apud Græcos reſpondet vox Σεβαςὸς, Act. XXV. 21. a σέβομαι, ἢ σεβάζομαι, *veneror*, quod ſit veneratione dignus. Poſſunt autem hæ adpellationes de multis neceſſariis & utilibus rebus admonere tum magiſtratum, tum ſubditos. Illum quidem: 1.) Vt intelligat, quæ ſui ſint officii, nec nudis titulis ſuperbiat, rebus omnibus, quæ hiſce adpellationibus notantur, deſtitutus. 2.) Vt caveat ſibi ab injuria ſubditis inferenda, cogitans, magiſtratus propter ſubditos conſtitutos eſſe, ut illorum ſaluti ſerviant, non autem ſubditos propter magiſtratum, ut illius libidini ſint expoſiti. 3.) Vt conſoletur ſe honorificis illis adpellationibus in mole periculorum, negotiorum & adverſitatum, ac animo æquiore gubernationis moleſtias toleret. Hos vero, ut ad obedientiam magiſtratui præſtandam ſint eo promtiores, quo ſublimiorem in locum illum a Deo evectum eſſe audirent. (*)

CAPVT II.

TO OTI PERTRACTAT, AN SCILICET DETVR MAGISTRATVS POLITICVS?

An detur magiſtratus? §. XXIV. Dari regimen politicum confirmant 1.) Variæ illæ *adpellationes*, periphraſes, & encomia magiſtratus hactenus adnumerata. Quorſum enim in ſacris & profanis literis tot non ſolum nomina, ſed & encomia magiſtratui adſignarentur, ſi non exſtaret talis quædam poteſtas ac vitæ ſtatus? 2.) Divina hujus ordinis *inſtitutio*, quam in ſequenti capite comprobatam dabimus. 3.) *Conſervatio* ejusdem inter tam efferatos diaboli furores, motus bellorum, molitiones hominum ſeditioſorum, jugum illud excutere unice contendentium, quæ eſt opus divinæ providentiæ & mirandæ potentiæ. Niſi enim Deus ex immenſa bonitate mirabiliter hunc ordinem conſervaret, & contra diaboli rabiem, qui eſt ſpiritus ἀταξίας καὶ ἀκαταςασίας, potenter cuſtodiret, impoſſibile eſſet adhuc aliquam conſtare honeſtam politiam. Δίχα Θεῦ συςῆναι τοιαύτην ἡγεμονίαν ἀδύνατον, inquit Joſephus. 4.) *Series* quatuor præcipuarum ac potentiſſimarum monarchiarum, quæ hoſpitium præbuerunt eccleſiæ, ex quibus quarta, quæ eſt Romana, usque ad ultimum Chriſti adventum conſervabitur Dan. II. & VII. 5.) Omnia illa ſcripturæ dicta, in quibus & magiſtratus & ſubditi *officii* ſui admonentur, ac vitia eorum corriguntur. 6.) Denique ipſa *experientia* confirmat, varias exſtare politici regiminis ſpecies & formas in diverſis regnis, provinciis, regionibus ac civitatibus.

(*) Lutherus germ. f. 154. *Ein frommer Regent ſoll mit Ehren die drey gœttliche Amt und Nahmen haben, daſs er hilffet, nehret und rettet, und darum ein Heyland, Vater, Retter heiſſen. Dann durch die erſte Tugend, ſo er das Wort GOttes fœrdert, hilfft er vielen zur Seligkeit, daſs ſie von Sünden und Todt erlœſet, das Heil erlangen. Durch die andere Tugend, ſo er das Recht handhabet, ernehret er alle ſeine Unterthanen, wie ein Vater ſeine Kinder, wo das Recht nicht ſtünde, da behielt man nichts für andern. Durch die dritte Tugend, ſo er dem Frevel ſteuret, die Armen ſchützet und erhælt den Friede, iſt er ein rechter redlicher Retter, oder Ritter, und führet billig gelbe Spohren, &c.* Gerhardus.

> *An regimen politicum etiam in ſtatu innocentiae locum habuerit?*

§. XXV. Pertinent ad hunc locum duæ quæſtiones; prior: *an regimen politicum etiam in ſtatu innocentiae locum habuerit?* Poſterior: *an in ſtatu corruptionis poſt lapſum illud ſit neceſſarium?* Ad priorem quæſtionem Auguſtinus negative reſpondere videtur lib. XIX. de civit. Dei cap. 15. *Deus* (inquit) *rationalem factum ad imaginem ſuam, noluit niſi irrationabilibus dominari, non hominem homini, ſed hominem pecori, inde primi juſti paſtores pecorum magis, quam reges hominum conſtituti ſunt, ut etiam ſic inſinuaret Deus, quid poſtularet ordo creaturarum, & quid exigat meritum peccatorum. Conditio quippe ſervitutis jure intelligitur impoſita peccatori, proinde nusquam legimus ſervum, antequam hoc vocabulo Noe juſtus peccatum filii vindicaret. Nomen itaque iſtud culpa meruit, non natura.* Confirmari poteſt hæc Auguſtini ſententia ex eo: 1.) Quod homo erat conditus ad imaginem Dei, cum qua non poteſt conſiſtere ſubjectio, ſiquidem pars divinæ imaginis erat dominium. 2.) Quod Deus bruta homini ſubjicit, non autem homines hominibus ſubeſſe jubet. 3.) Quod poſt lapſum demum, adeoque poſt diluvium inſtituitur magiſtratus Gen. IX. 6. 4.) Quod in ſtatu innocentiæ nulla fuerit neceſſitas legum civilium, cum lex naturalis & innata cuilibet ad recte agendum ſufficiens fuiſſet; nulla neceſſitas judiciorum, cum nullæ injuriæ, aut diſcordiæ locum habuiſſent; nulla neceſſitas ſuppliciorum, cum malefacta omnia ibi penitus exſulaſſent. Jam vero ſublatis legibus civilibus, judiciis & ſuppliciis, tollitur magiſtratus officium. 5.) Quod magiſtratus imperium cum onere ſubditorum eſt conjunctum; jam vero a ſtatu innocentiæ exſulaſſet, quidquid eſt grave, acerbum & adverſum. 6.) Quod in vita æterna, in qua fiet ἀποκατάστασις πάντων, Act. III. 20. non erit amplius locus magiſtratui: 1. Cor. XV. 24. *Cum tradiderit Chriſtus regnum Patri, evacuabit omnem principatum, poteſtatem & virtutem.*

§. XXVI. Atque hæc argumenta firmiter probant, talem quamdam deſpoticam dominationem & ſervilem ſubjectionem, cum repugnantia voluntatis & moleſtia conjunctam, qualis poſt lapſum in imperiis politicis adparet, in ſtatu innocentiæ locum haudquaquam habuiſſe; ex eo tamen inferri nequit, omnem omnino ordinem, omnem gubernationem & ſubjectionem, ἁπλῶς & late acceptam, ab innocentiæ ſtatu ſemotam fuiſſe. Nam 1.) multiplicato genere humano diverſæ ac plures ortæ fuiſſent familiæ, quæ non potuerunt carere capite, alias defuiſſet ordo, ad pulcritudinem & conſtitutionem univerſi omnino requiſitus. Vt enim ſingulas familias oportuiſſet habere quoddam caput, ita quoque plures familiæ non potuiſſent eſſe ἀκέφαλοι καὶ ἄτακτοι. Τὸ ἄναρχον inquit Nazianzenus lib. III. de theol. ἐστι ἄτακτον. *Sine ordine*, inquit Scaliger exerc. II. de ſubtil. *natura conſtare non poteſt, nihil enim absque ordine meditata eſt, vel effecit. Quae multa ſunt, per ordinem unum fiunt quoddammodo.* 2.) Inter ipſos angelos eſt quidam ordo divinitus conſtitutus. Sunt ibi *ſedes*, ſunt *dominationes*, ſunt *principatus*, ſunt *poteſtates* &c. Damaſcenus lib. II. orthod. fid. cap. 3. Διαφέροντές εἰσιν ἄγγελοι ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες, ἢ πρὸς τὴν στάσιν τοῦ φωτισμοῦ ἔχοντες, ubi poſtea ex Dionyſio de div. nom. diſtinctos angelorum ordines recenſet. 3.) Quemadmodum ſubjectio maritalis, qua in ſtatu etiam innocentiæ uxor voluntati & dominio mariti fuiſſet ſubjecta, non pugnat cum imagine Dei, ad quam fœminæ non minus, quam viri conditæ, ita quoque civilis ſubjectio, certo ac determinato modo ſeſe habens, non pugnaſſet cum ſtatu primævæ libertatis. 4.) Homo ita conditus eſt a Deo, ut φύσει, natura, ſit animal ſociabile, unde interno naturæ inſtinctu atque impetu fertur ad ſocietatem; jam vero, ubi ſocietas eſt, ibi regimen aliquod eſſe oportet, unde in ipſo quoque innocentiæ ſtatu aliquod regimen & ordinem

poli-

politicum fuiſſe, veriſimile eſt. Diſtinguendum igitur inter ſubjectionem ſervilem & filialem, inter regimen δεσποτικὸν & πατρικὸν, inter imperium coactum & ſpontaneam ſubmiſſionem, inter regimen conjunctum cum libidine dominandi, & conjunctum cum animo conſulendi, illud, non autem hoc a ſtatu innocentiæ abfuiſſet. Thomas lib. I. q. 9. art. 3. Gabr. Biel. L. IV. ſent. diſt. 15. q. 5. *Fuiſſet in ſtatu innocentiae praelatio in officio conſulendi & diligendi, non dominium ſervituti oppoſitum.* Arminius diſput. theol. 25. theſ. 8. p. 246. *Quamquam politicae poteſtatis uſus ante peccatum non fuit, eo quod duo tantum eſſent homines, qui unica familia continebantur, tamen arbitramur, & in primaeva hominum integritate locum habituram fuiſſe, id quod ex natura hominis, qui animal ſociale eſt, ex finibus ipſius poteſtatis, ex cauſis, quae Deum ad illam inſtituendam moverunt, ex ipſa lege naturali & morali, denique ex poteſtatis ipſius in cordibus hominum impreſſione evinci poſſe putamus, ſiquidem aliqua hominum multitudo ante peccatum propagata fuiſſet.*

An poſt lapſum magiſtratus officium ſit neceſſarium?

§. XXVII. Ad *poſteriorem* quæſtionem reſpondemus, in ſtatu corruptionis poſt lapſum non ipſam modo hominum ſocietatem & naturalem rerum ordinem, ſed ſummam quoque neceſſitatem poſtulare magiſtratus politici officium, adeo ut illius inter homines non minus, quam aquæ, panis, ſolis & aëris uſus ſit neceſſarius, quod hiſce confirmatum damus argumentis. 1.) Deus ipſe conſtitutione magiſtratus manifeſtum fecit, ſummam illius eſſe in genere humano neceſſitatem. Niſi enim conſervatio humanæ ſocietatis officium magiſtratus poſtulaſſet, Deus, qua eſt φιλανθρωπία, illum ordinem multis cum moleſtiis conjunctum non inſtituiſſet, nec jugum ejus ſubditis impoſuiſſet. 2.) Experientia teſtatur, quantæ confuſiones oriantur, quanta ſcelerum inundet copia, ſi in republica magiſtratus contemnitur, leges & honeſta decreta neglectui habentur, judicia vel non exercentur, vel injuſtitia contaminantur. Prov. XI. 14. juxta verſionem vulgatam: *Vbi non eſt gubernator, populus corruet.* Teſtatur hiſtoria ſacra, miſerrimum fuiſſe Iſraelitici populi ſtatum eo tempore, quo magiſtratu & judice caruit, hinc illa querela Spiritus ſancti Judic. XVII. 6. *In diebus illis non erat rex in Iſrael, & faciebat quilibet, quod rectum in oculis ſuis*, quæ repetitur Jud. XXI. 25. Contra vero pio magiſtratu faſces imperii obtinente, & publicam pacem adſerente quilibet *ſub vite & ficu* ſua tranquillus habitat 1. Reg. IV. 25. Socrates in proœm. lib. V. hiſtor. *Cum reſpublica turbulentis motibus jactatur, eccleſiae etiam ſtatus ejusdem quaſi morbi contagione infectus vehementer conturbatur. Nam ſi quis diligenter obſervare voluerit,* (inquit) *eiſdem temporum articulis & rempublicam fluctibus calamitatum, & eccleſiam rerum adverſarum procellis agitatam pro certo comperiet.* Stobæus ſerm. XLII. memorat, legem perſicam fuiſſe, *defuncto rege* εἶναι ἀνομίαν πένθ' ἡμερῶν, *ut cuilibet quinque diebus a morte regis proximis facere liceret, quod vellet*, ut, quia viderent pacem publicam turbari, ſubditi regno denuo conſtituto leges & magiſtratum revereri, ac maximi beneficii loco habere diſcerent. Magiſtratus eſt illud *vinculum, per quod reſpublica cohaeret; eſt ſpiritus ille vitalis, quem haec tot millia trahunt; nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & praeda, ſi mens illa imperii ſubtrahatur.* Seneca libr. I. de clement. cap. 4. 3.) Abſque magiſtratus præſidio non poſſet coërceri rabies delinquentium, qui ſuis cupiditatibus illecti, & diaboli furore impulſi res alienas diripere, caſtitatem matronarum expugnare, vitæ proximi inſidias ſtruere pro ludo ac joco habent. Illis igitur oppoſuit Deus freni & repaguli loco magiſtratum. Theodoretus orat. VII. de provid. οἷόν τι φάρμακον ἀλεξίκακον τοῖς τῆς ἀνομίας ἕλκεσιν τὴν τῶν ἀρχόντων οἰκονομίαν ἐπιτέθεικεν ὁ Θεός. *Deus velut pharmacum quoddam mali expulſivum iniquitatis ulceribus impoſuit magiſtratus adminiſtrationem.* Lutherus in Geneſ. II. p. 30. *Politia eſt neceſſarium remedium corruptae naturae.* 4.) Abs-

Abſque magiſtratu ſi eſſet, diſtinctio dominiorum, tranquillitas publica & externa diſciplina ſarta tecta conſervari ac ſubſiſtere non poſſet, ac proinde nec eccleſia poſſet ex genere humano per verbum colligi, ſi in eo eſſent omnia inordinata, confuſa & cataclyſmo flagitiorum obruta atque immerſa. Ambroſius in Rom. XIII. in principio : *Quoniam cæleſtis juſtitiae legem ſequendam mandavit apoſtolus, ne ab hac praeſenti diſſimulare videretur, hanc commendat, quippe cum niſi haec fuerit obſervata, illa cuſtodiri non poſſit, haec enim quaſi paedagogus eſt, quae parvulos imbuit, ut poſſint potioris juſtitiae viam ſequi, nemini enim poteſt imputari miſericordia, niſi habuerit juſtitiam.* 5.) Vt eccleſiaſticum miniſterium ſublato magiſtratu deſtitueretur nutritio ac defenſore, ſic patria poteſtas & œconomiæ adminiſtratio abſque magiſtratu non poſſet ſubſiſtere, quia filii & ſervi ἀπειθεῖς a parentibus coërceri non poſſent, ſed ſuo indulgerent genio & ingenio, atque omnia in familia aliorum prædæ ac direptioni eſſent expoſita. Cicero lib. III. de legibus : *Sine imperio nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum univerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus durare poteſt.* 6.) Nondum verſamur in cœleſti patria, ſed peregrinamur adhuc in via, atque in hac peregrinatione magiſtratus ſubſidiis indigemus vel maxime.

Antitheſis anabaptiſtarum.

§. XXVIII. *Anabaptiſtae* rei evidentia convicti agnoſcunt magiſtratus neceſſitatem *extra eccleſiam*, ſed apud chriſtianos & *in eccleſia* officium illius eſſe neceſſarium negant. (*) Anabaptiſtæ Tranſylvani in antitheſibus Chriſti veri & falſi editis anno 1568. albæ Juliæ, antitheſi VII. dicunt, *Chriſtum falſum habere in ſua eccleſia reges, principes, magiſtratus gladios : Chriſtum verum nihil tale in eccleſia pati poſſe.* I.) *Magiſtratus conſtitutus eſt*, (inquiunt) *ut ſit miniſter juſtitiae, vindex ad*

1.) *A piorum juſtitia.*

(*) Paucis heic notamus, *Anabaptiſtas* tum veteres, tum recentiores, non tantum neceſſitatem magiſtratus politici in eccleſia chriſtiana negare, ut ſupra obſervavit GERHARDVS; ſed & ſtatuere, officium magiſtratus a veri nominis chriſtiano, qui ſecundum præcepta ſanctiſſimi ſervatoris vitam ſuam inſtituit, nec geri poſſe, nec debere. Palam hoc ipſum profeſſi ſunt in colloquio *Franckenthalenſi*, anno MDLXXI. habito *actione XXIV.* Quibus conſona ſunt, quæ in eorum confeſſionibus, ſpeciatim ea, quæ a Jo. RISIO & LVBBERTO GERARDI, verbi divini miniſtris, fuit concinnata, atque e Belgico latinitate donata, a HERMANNO SCHYN vero *hiſtoriae Mennonitarum, part. I.* inſerta eſt, *artic. XXXVII. p. 214.* Idem SCHYN, quem modo nominavimus, edidit quoque *pleniorem deductionem hiſtoriae Mennonitarum*, in cujus *cap. III.* de dogmatibus, quæ *Mennonitis*, ſpeciatim in loco de officio magiſtratus politici ſunt propria, copioſe agitur. Vid. præcipue *p. 49. ſeqq.* Notantur ac rejiciuntur iſta dogmata a majoribus noſtris in *formula concordiae, artic. XII.* eoque ultimo, ubi inter alios errores, ſpeciatim quoque ii, qui ad *ſtatum civilem* ſpectant, recenſentur. Lectu digna ſunt, quæ ad hunc locum adnotavit Jo. GEORG. WALCHIVS, celeberrimus Jenenſium theologus, in *introduct. in libros eccleſ. Luther. ſymbol p. 897. ſeqq.* Conferenda, quæ poſt b. LVTHERVM *tom. III. oper. Altenburg. f. 128. a.* hanc in rem ſcripſerunt non tantum GERHARDVS, partim ſupra §. XXVIII. ſeqq. partim autem infra §. XLVIII. *ſeqq.* ſed & alii theologi, veluti Jo. MÜLLERVS, in brevi, ſed egregio libro, germanico ſermone edito, qui inſcribitur : *anabaptiſmus, das iſt, Wiedertæuffer Irrthum &c. cap. XIX. p. 328.* Jo. BOTSACCVS in *anabaptiſmo reprobato, cap. XLVI.* Jo. CROCIVS, reformatæ eccleſiæ theologus, in copioſo opere, quod titulum fert : ANTI-WEIGELIVS *&c. part. II. cap. IX. qu. I. p. 157.* DAN. COLBERGIVS in *dem platoniſch-hermetiſchen Chriſtenthum, part. II. cap. XVI. §. 2. p. 742. ſeqq.* & ex recentioribus GEORG. GVSTAV. ZELTNERVS in *breviario controverſ. cum fanaticis p. 423. ſeqq.*

Vt complures alios, qui de hocce argumento contra *Mennonitas* ſcripſerunt, taceamus. Nec ſane quiſquam dubitaverit, hominem vere chriſtianum officium magiſtratus politici illibata conſcientia adminiſtrare poſſe, qui conſideraverit, illud in ſe ſpectatum nil quidquam in ſe continere, quod Deo diſpliceat, aut vitium aliquod involvat, quin potius ita comparatum eſſe, ut iis, qui vere chriſtiani ſunt, & munere ſuo recte funguntur, ampliſſimam ſuppeditet occaſionem, actiones ſuas ad præſcriptum optimi ſervatoris conformandi, præceptisque de amore erga Deum & proximum, quin & erga inimicos, ſatisfaciendi. Copioſius oſtendi hoc poſſet, niſi inſtituti noſtri id prohiberet brevitas. Conferenda tamen, quæ GERHARDVS infra §. *XXXVII.* hanc in rem ſcripſit.

ad iram, illis, qui male agunt; Rom. XIII. 4. *at chriſtiani ultro juſtitiae ſtudent*: Pſ. CX. 3. *reguntur enim Spiritu Dei, a quo aguntur, ut bene agant*: Rom. VIII. 14. *Quemadmodum igitur juſtis non eſt lex poſita*; 1. Tim. I. 9. *ita quoque non eſt illis opus magiſtratu, legis cuſtode & transgreſſionis vindice.* Reſp. 1.) Πρῶτον ψεῦδος hujus erroris eſt, quod anabaptiſtæ ſibi fingunt eccleſiam ſolis bonis conſtantem, & ab omni malorum conſortio plane liberam; jam vero Chriſtus contrarium docet Matth. XIII. ubi variis parabolis oſtendit, in agro dominico conjuncta eſſe triticum & zizania, in ſagena prædicationis verbi concludi piſces bonos ac putres &c. Falſum igitur eſt, quod omnes, qui ſe adgregant viſibilis eccleſiæ cœtui, ſint præditi Spiritu Chriſti, a quo ita regantur, ut ultro juſtitiam ſectentur. 2.) Præterea, qui renati ſunt & Spiritu Chriſti præditi, illi adhuc aliquid de vetuſtate carnis circumferunt, nec tanta perfectione in hac vita ſunt donati, ut ab omni peccandi periculo ſint liberi; ergo illorum etiam reſpectu magiſtratus officium ſuum habet uſum, ut concupiſcentias carnis recalcitrantis, & adverſus Spiritum concupiſcentis, memoria & intuitu pœnarum delictis conſtitutarum mortificent. 3.) Certe Romani, ad quos apoſtolus ſcribit, profeſſione erant chriſtiani, ac multi ex illis Spiritu Chriſti præditi; nihilo tamen minus etiam illorum reſpectu magiſtratum vocat *Dei miniſtrum*, Rom. XIII. 4. ac notanter addit: *Vis non timere poteſtatem, bonum fac, & habebis laudem ex illa, Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem male egeris, time.* Ergo etiam chriſtianis magiſtratus eſt miniſter Dei in bonum, & fieri poteſt, ut chriſtianus etiam male agat, alias fruſtra apoſtolus diceret: *Si male egeris, time.* 4.) Denique ſi vel maxime boni non indigerent magiſtratus gubernatione & ad bonum directione, propterea quod ſponte ad illud ferantur; tamen propter malos, quibus in hac vita immixti vivunt, magiſtratus defenſione indigerent, ut ſub illius tutela ac patrocinio *quietam & tranquillam vitam agerent in omni pietate & honeſtate*: 1. Tim. II. 2.

§. XXIX. Sed regerunt Anabaptiſtæ: II.) *Chriſtiani vivunt ſub cura & defenſione Dei, ſcientes ne pilum quidem e capite, nec paſſerculum e tecto abſque illius voluntate decidere*: Matth. X. 29. 30. Luc. XII. 7. *Ergo non indigent defenſione magiſtratus.* Reſp. 1.) Defenſio Dei & defenſio magiſtratus non ſunt oppoſita, ſed ſubordinata, quia magiſtratus eſt *miniſter Dei bonis in bonum*, hoc eſt, ut bonos defendat ab improbis, & illis præmia, his vero pœnas decernat; quando igitur hoc officium divinitus ſibi demandatum magiſtratus exſequitur, eo ipſo curæ ac protectioni divinæ bonis promiſſæ inſervit: proinde poteſt chriſtianus magiſtratus defenſionem implorare, eaque uti, ac nihilominus fiduciam cordis in Dei patrocinium ac defenſionem unice collocare. 2.) Sicut defenſio Dei & angelorum non pugnant invicem; ita quoque defenſio Dei & magiſtratus non ſunt pugnantia. Deus promiſit nobis defenſionem, ſed eam non vult *immediate* nobis præſtare, verum *mediate*, videlicet per אֱלֹהִים cœleſtes, ſive angelos, & אֱלֹהִים terreſtres, ſive magiſtratus. 3.) Tempore eo, quo apoſtolus Romanis ſcribebat, magiſtratus erat a fide chriſtiana alienus; nihilo tamen minus apoſtolus eum vocat *Dei miniſtrum bonis in bonum*: Rom. XIII. 4. ipſe quoque provocavit ad cæſarem Romanum, qui tum temporis erat ethnicus. Act. XXV. 10. Quod ſi ethnicus magiſtratus uſui eſſe potuit chriſtianis, ut ad defenſionem ejus confugerent; quomodo chriſtiani ac pii magiſtratus auxilio & patrocinio non liceret uti? 4.) Quod ſi contingat, ut proh dolor ſæpius accidit, magiſtratum contra normam divinitus præſcriptam agere, & eos, quibus defenſionem debet, opprimere; tunc pii promiſſionibus illis de divino patrocinio etiam immediate in caſu neceſſitatis præſtando ſeſe ſolari poſſunt ac debent: ut enim divina potentia in agendo non eſt adligata ad cauſas medias, ſic & defenſio Dei non eſt adſtricta ad defenſionem magiſtratus, quo minus, requirente ita nominis ſui

2.) *A Dei clementia.*

gloria, etiam abſque magiſtratus opera nobis ſubvenire & patrocinari poſſit.

3.) *A piorum tribulatione.* §. XXX. III.) *Magiſtratus hoc fine conſtitutus eſt, ut ſub eo quietam & tranquillam vitam agamus*; 1. Tim. II. 2. *ſed piorum ſors & conditio in hoc mundo eſt, ut non vivant quiete & tranquille, ſed variis tribulationibus exerceantur, per quas regnum Dei ingrediuntur.* Act. XIV. 22. *Ergo non magnopere indigent magiſtratus opera & praeſidio.* Reſp. 1.) Adverſitates & tribulationes piorum non ſunt unius generis: quædam immediate a Deo immittuntur, quæ non poſſunt magiſtratus opera præcaveri, neque enim ad illas tollendas inſtitutus eſt magiſtratus; quædam vero a malis hominibus inferuntur, ab illis Deus pios immunes præſtare, vel liberare vult per magiſtratum, qui conſtitutus eſt *vindex ad iram illi, qui male agit.* Rom. XIII. 4. Poteſt igitur chriſtianus operam & auxilium magiſtratus in poſteriore tribulationum genere implorare, & cum gratiarum actione hoc beneficium uſurpare, perinde ut in morbis utitur medicina. 2) Quod ſi vero magiſtratus in officio ſit negligens, nec coerceat malos, qui in nos ſunt injurii; non debemus ex privata vindicta quidquam agere, ſed *in patientia animas noſtras poſſidere*, Luc. XXI. 19. memores prædictionis, *quod per multas tribulationes oporteat nos ingredi regnum cœlorum.* 3.) Quo magis vere pii malorum injuriis ſunt expoſiti, eo magis indigent patrocinio & præſidio magiſtratus, perinde ut oves in medio luporum conſtitutæ paſtoris præſidium requirunt. 4.) Apoſtolus diſertis verbis pios hortatur, *ut orent pro regibus & omnibus in ſublimitate conſtitutis*, & finie quidem eo, *ut quietam ac tranquillam vitam agant in omni pietate & honeſtate*, 1. Tim. II. 2. ac notanter addit, *hoc eſſe bonum & acceptum coram Deo ſervatore noſtro.* v. 3. Ergo non pugnat cum Dei voluntate, magiſtratus operam expetere ad vitam quietam & tranquillam in pietate exigendam.

§. XXXI. IV.) *Verus Dei cultus eſt interior ac ſpiritualis, quia veri Dei cultores & adoratores invocant eum in Spiritu & veritate.* Joh. IV. 23. *Ergo non indiget conſtitutionibus magiſtratus.* Reſp. 1.) Concedimus, non eſſe abſolute & ſimpliciter ad verum Dei cultum in eccleſia conſervandum neceſſarium, ut magiſtratus ſit chriſtianus, & ſalutaribus ſuis conſtitutionibus eumdem promoveat, quia Deus per verbum & Spiritum eccleſiam ſuam regere & potenti brachio ſuo contra hoſtes eam defendere poteſt, ſi vel maxime magiſtratus ſuo deſit officio. 2.) Interim manet veriſſimum ac certiſſimum, quod inſtituerit Deus magiſtratum hoc fine, ut conſervetur externa diſciplina & pax publica, abſque qua eccleſia non ita commode propagatur & conſervatur, ut magiſtratus ſit cuſtos utriusque tabulæ, ut ſit nutritius eccleſiæ, ut lupos arceat a dominico ovili, ut una cum miniſterio eccleſiaſtico ritus ad εὐταξίαν καὶ εὐσχημοσύνην ſpectantes ordinet, & externa interioris divini cultus adminicula introducat. 3.) Quod ſi igitur eccleſia pii & chriſtiani magiſtratus officium & præſidium obtinere poteſt, nequaquam illud repudiet, ſed grata mente utatur; ſin minus, firmiter ſtatuat, Deum etiam in graviſſimis perſecutionibus & perturbatiſſimis temporibus poſſe aliquos veros ſui cultores conſervare, qui magiſtratus & omnium hominum præſidio deſtituti extraordinaria Dei benignitate incolumes ſerventur. *4.) A divini cultus conditione.*

CAPVT III.

DE CAVSA EFFICIENTE MAGISTRATVS POLITICI.

Cauſa efficiens magiſtratus. §. XXXII. Demonſtratum fuit hactenus, eſſe in terris magiſtratum, cujus officium generi humano in peccati ἀταξίαν prolapſo ſumme fuerit neceſſarium; reſtat

reſtat explicandum, a quo illud magiſtratus officium, ſtatus ac poteſtas originem habeat: an ſolo rationis humanæ dictamine, vel ſapientum conſilio ac deliberatione conſtitutus ſit magiſtratus, ut vagam ac tumultuantem hominum multitudinem utcunque intra limites obedientiæ & officii continerent? an vero divina auctoritate & mandato introductus ſit? Quod eſt principale ac primarium hujus doctrinæ caput, cujus diligens explicatio requiritur, tum propter *magiſtratus*, ut conſcientiæ eorum certum habeant conſolationis fundamentum in omnibus periculis, difficultatibus & adverſitatibus; tum propter *ſubditos*, ut agnoſcant parendum eſſe magiſtratui non ſolum propter *iram*, ſed etiam propter *conſcientiam*; Rom. XIII. 5. tum propter *fanaticos*, qui huic divinæ ordinationi variis modis detrahunt. Vt autem in miniſterii eccleſiaſtici conſtitutione ad cauſam efficientem *principalem* & *inſtrumentalem* reſpiciendum eſſe diximus, cum Deus non omnes *immediate*, ſed quosdam *mediate* ad miniſterium vocet; ita quoque ad utrumque genus cauſæ in magiſtratus politici conſtitutione reſpiciendum, cum Deus itidem quosdam *immediate*, quosdam vero *mediate* ad magiſtratus officium vocet, (*) ex quo duæ hujus capitis ſectiones naſcuntur, quarum prior *de cauſa principali*, poſterior de *cauſa miniſteriali & inſtrumentali* tractabit.

 SECTIO

(*) In veteri quidem teſtamento Deus homines aliquando *immediate* ad officium magiſtratus vocavit, prout conſtat exemplo Moſis, *Exod. III. IV.* itemque Joſuæ, *Num. XXVII. 18. Deut. III. 28.* immo Saulis quoque atque Davidis, *1. Sam. IX. 15. ſeqq. XVI. 12.* Licet vero hoc ipſum recentiori ævo non amplius fiat, nec vocatio quædam immediata ad munus magiſtratus politici ſit exſpectanda, dubitare tamen haud licet, quin Deus, qui provida ſua cura res omnes mortalium ſapientiſſime dirigit atque diſponit, ad collationem quoque imperii providentia ſua ſpecialiori quadam ratione ita concurrat, ut jure meritoque adfirmare liceat, eundem ſummum imperium *mediate*, intercedente nimirum hominum conſenſu, conferre. Suffragantur heic nobis luculenta ſacræ ſcripturæ loca, veluti *Prov. VIII. 15. ſeqq. Dan. IV. 32. Sap. VI. 4.*

Atque ex his, quæ modo diximus, facile judicari poteſt, quid ſentiendum ſit de controverſia, ſeculo ſuperiori ad finem vergente inter viros quosdam eruditos exorta, & ſubſequenti ævo continuata: *an majeſtas ſummorum imperantium ſit immediate a Deo?* Occaſionem eidem dedit HECTOR GODOFR. MASIVS, theologus quondam Hafnienſis, edito libro hac inſcriptione inſignito: *intereſſe principum circa religionem proteſtantium*; qui Hafniæ MDCLXXXVII. in 4. prodiit. Quum enim auctor *cap. IV.* hujus libri comprobandum ſibi ſumſiſſet, nullam religionem tam honorifice de ſummis imperantibus ac magiſtratu politico ſentire, quam Lutheranam, ſiquidem illa majeſtatem imperantium a Deo *immediate* dependere, nec populo, nec pontifici maximo obnoxiam eſſe ſtatuat, mox contra eundem inſurrexit CHRISTIAN. THOMASIVS, Jureconſultus Halenſis, inque *cogitationibus menſtruis*, germanico ſermone conſcriptis, & quidem menſe decembr. ann. MDLXXXVIII. *p. 934. ſeqq.* ſententiam Maſii de *immediata* majeſtatis origine a Deo, acerbiori dictione perſtrinxit, poſtea vero eandem uberius confutavit in *inſtitut. juriſprudentiae divinae, libr. III. cap. VI. §. 72. ſeqq.* ubi & ad ea ſacræ ſcripturæ loca, quæ ipſi erant objecta, reſpondit, ac ſpeciatim oſtendere adniſus eſt, loca illa divinam quidem majeſtatis *originem* probare, neutiquam vero ejusdem immedietatem adſtruere. Bina tamen ſcripta germanico idiomate concinnata prodierunt, in quibus cauſſa theologi Hafnienſis fuit defenſa. Alterum nomen PETRI SCHIPPINGII fronti inſcriptum gerit, hacque gaudet inſcriptione: *abgenöthigtes Geſpraech von dem Bande der Religion und Societæt, worinnen D. Maſii* intereſſe principum circa religionem evangelicam *gegen eines neulichen Scribenten ernſthafte Gedanken vertheidiget wird.* MDLXXXIX. 8. Brevis hicce libellus THOMASII *colloquiis menſtruis* modo excitatis poſtea inſertus, variisque adnotationibus fuit adauctus. Sequebatur vero mox alterum ſcriptum, quod titulum fert: *Bedenken über die ſcherz- und ernſthafte alberne und unvernünftige Gedanken einer ſeltſamen neuen Geſellſchaft der Müßigen, gedrukt zu Abo in Finnland.* Cumprimis vero huc pertinet ipſius MASII *orthodoxia Lutherana de origine imperii divina & immediata Rom. XIII. 1, 2.* quæ *tom. II. diſſert. acad. p. 113.* exſtat. Ex reliquis ſcriptoribus, qui argumentum de divina magiſtratus origine diſcuſſerunt, cumprimis laudari heic merentur HERTIVS in libro *de modo conſtit. civit. ſect. II. §. 2.* KVLPISIVS in *collegio Grotiano, exercit. II. §. V. p. 14.* VITRIARIVS in *inſtitut. juris publici, libr. III. tit. 13. §. 2.* HVBERVS *de jure civitatis, libr. I. ſect. II. cap. I. §. 27. ſeqq.* itemque *ſect. VII. cap. IV. §. II. ſeqq.* BOEHMERVS in *jure publ. univerſ. libr. I. cap. II. §. 24. ſeqq. p. 181. ſeqq.* NOODT in *orat.* de

SECTIO I.

DE CAVSA EFFICIENTE PRINCIPALI MAGISTRATVS.

Principalis cauſa eſt ipſe Deus, quod probatur.

§. XXXIII. Quamvis ſanioribus ethnicis ex naturæ lumine quodammodo notum fuerit, magiſtratum eſſe inſtitutum divinum, unde illud poëtæ Aſcræi: ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες; tamen plena ac certa hujus rei cognitio eſt beneficium ſolius eccleſiæ proprium; in ea enim ſonat Dei verbum, quod longe certius, firmius ac ſolidius docet, magiſtratum eſſe a Deo inſtitutum, & eſſe ſanctam Dei ordinationem. Atque hæc verbi divini teſtimonia diligenter ſunt expendenda: Quando enim ratio noſtra lumine gratiæ deſtituta conſiderat tum ambitionem eorum, qui ad dominatum & imperia adſpirant, tum faſtum, injurias, tyrannidem & vim injuſtam multorum, qui imperio funguntur, tum judiciorum civilium perverſitatem & corruptelas, ſimulque cogitat, omnes homines æquales naſci; tunc valde labefactatur illa perſuaſio ex recta rationis lumine & dictamine orta, quod magiſtratus ſit divinum inſtitutum; cogitamus enim, magiſtratum ex cupiditate dominandi omnibus innata & ex injuſta aliorum oppreſſione ortum eſſe, nec Dei ordinatione, nec lege naturæ conſtare. Contra has cogitationes muniendus eſt animus auctoritate verbi divini, quod teſtatur, vitia *perſonarum* ab ipſo *officio* eſſe prudenter diſcernenda, ac poteſtatem magiſtratus eſſe a Deo, quamvis abuſus poteſtatis ab ipſo non ſit, nec ipſi placeat. Conſtituemus autem certas argumentorum claſſes, primam dabimus *expreſſis ſcripturae dictis*: ſecundam *rationibus legitima & immota conſequentia ex ſcriptura deductis*: tertiam *probatis exemplis*, quibus παρεισάγματος loco *piorum veterum dicta* ſubjicientur.

I.) Scripturae dictis. 1.) Rom. XIII. 1. ſqq. Omnis anima &c.

§. XXXIV. I.) igitur claſſis continet *expreſſa ſcripturae dicta*, in quibus verbis claris & perſpicuis adſeritur, magiſtratum eſſe divinam ordinationem, & poteſtatem magiſtratus a Deo eſſe ipſi datam, ubi merito I.) collocamus dictum apoſtolicum Rom. XIII. 1. & ſeqq. πᾶσα ψυχὴ (inquit) ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. Irenæus libr. V. cap. 20. p. 346. de quibusdam commemorat, quod hunc locum apoſtolicum *de angelis* expoſuerint, qui itidem dicuntur ἐξουσίαι, Eph I. 21. III. 10. Col. I. 16.

de jure ſummi imperii & lege regia. Buddeus in diſſertat. *de concordia religionis chriſtianae, ſtatusque civilis cap. IV. §. V. & ſeqq.* itemque in *diſquiſit. theolog. de moderamine inculpatae tutelae in controverſiis theologicis p. 12. ſeqq.* & in *inſtitut. theolog. moralis, part. II. cap. III. ſect. VII.* §. XV. *p. m. 676.* Hochstetterus, theologus quondam Tubingenſis, in *collegio Puſendorfiano exerc. XI.* §. IV. *p. 456.* & Walchius, theologus Jenenſis, in *dem philoſophiſchen Lexico*, voce *Majeſtaet p. 1731.* Prætermittimus alios auctores, in *bibliotheca juris imperantium quadripartita p. 145. ſeqq.* adlegatos.

Jam quod ad rem ipſam, de qua heic quæritur: num ſcilicet magiſtratus, ſeu ſumma in republica poteſtas, *immediate*, an vero *mediate*, ſit a Deo? adtinet, exiſtimamus, eandem facile ſolvi poſſe, ſi inter magiſtratum in *abſtracto* & in *concreto* heic, prout par eſt, diſtinguamus. Si magiſtratus ſpectetur in *abſtracto*, h. e. ratione *officii*, ſive ratione poteſtatis legislatoriæ, judiciariæ & vindicativæ, procul dubio *immediate* eſt a Deo. Docet hoc gentium apoſtolus *Rom. XIII.* 1. ubi ait: *nulla eſt poteſtas, niſi a Deo; & quae ſunt poteſtates, eae a Deo ſunt inſtitutae.* Quod ſi vero magiſtratus conſideretur in *concreto*, quatenus denotat perſonas hocce munere fulgentes, illæ non *immediate*, ſed *mediate*, intervenientibus nempe hominum conſiliis eorumque opera voluntaria, conſtituuntur a Deo; verb. grat. quando homines magiſtratum eligunt, adeoque ſpontanea ſubmiſſio accedit, vel ubi per haereditariam ſucceſſionem in aliquem poteſtas ſumma devolvitur. Quod ipſum tamen non impedit, quo minus ejusmodi magiſtratus a Deo quoque ſit. Aliud quippe eſt *poteſtas ipſa*, aliud *poteſtatis adquiſitio* atque *uſurpatio*, illa ſemper eſt a Deo *Rom. XIII* 1. hæc non item. His conſona ſunt, quæ ipſemet Gerhardus *p. 247.* tradit.

16. 1. Pet. III. 22. Sed illis recte opponit Irenæus, quod apoſtolus de talibus ἐξουσίαις loquatur, quibus *tributum & vectigalia debeamus. Haec* (inquit) *non de angelicis poteſtatibus, nec de inviſibilibus principibus dixit, quomodo quidam audent exponere, ſed de his, quae ſunt ſecundum homines poteſtates, ait, propter haec enim & tributa praeſtatis &c.* Ethnici inter cæteras calumnias, quibus evangelii doctrinam prægravabant, chriſtianos adcuſabant, quod ſeditiones adverſus magiſtratum excitarent, quærebant adcuſationi ſuæ colorem ex eo, quod chriſtiani docerent, quamdam *libertatem* a Chriſto ſibi partam, quod recuſarent *decretis* magiſtratus ad ethnicam idololatriam cogentibus obedire &c. Apoſtolus igitur, huic adcuſationi obviare, ſubditos officii ſui monere, & anabaptiſtarum furores antevertere cupiens, ex profeſſo de obedientia magiſtratui jure divino a ſubditis debita hoc loco diſſerit, & argumento fortiſſimo ex divina magiſtratus ordinatione petito ad obedientiam illi præſtandam ſingulos ſubditos, etiam illos, qui Chriſto nomen dederant, hortatur. Conſideranda autem verborum emphaſis: *Non eſt poteſtas, niſi a Deo.* Adcurate diſtinguit inter *abuſum poteſtatis* & *ipſam poteſtatem.* Imperatores Romani, qui tunc rerum potiebantur, & eorum præſides in provinciis abutebantur poteſtate ad ὕβριν, cogere volebant chriſtianos ad idolomaniam ethnicam &c. hunc abuſum poteſtatis nequaquam a Deo eſſe apoſtolus dicit, ſed poteſtatem ipſam. Diſtinguit etiam inter *perſonam*, quæ officio & poteſtate magiſtratus fungitur, & inter ipſum *officium* ac poteſtatem magiſtratus. *Perſona* ſæpius vi, fraude, malis artibus, vel etiam crudelitate ac tyrannide magiſtratum occupat & adminiſtrat, ac proinde a Deo ad magiſtratum ordinata dici nequit; ſed pertinet ad eam dictum propheticum: Oſeæ VIII. 4. *Ipſi regnaverunt, & non ex me, principes exſtiterunt, & non cognovi eos;* interim ipſum officium ac poteſtas magiſtratus Dei ordinatio eſſe non deſinit. Tyranni ipſi, qui pravis cupiditatibus & ambitionis œſtro impulſi atque perciti regna invadunt, eaque non ex præſcripta juſtitiæ regula, ſed propria libidine adminiſtrant, hactenus & hoc reſpectu non ſunt a Deo miſſi, nec ordinati, tum propter *violentam occupationem*, tum propter *tyrannicam adminiſtrationem*, nec actiones ipſorum Deo probantur; interim ipſa magiſtratus poteſtas & officium Dei eſt, ab injuſtis illis poſſeſſoribus vi & fraude occupatum. Sic miniſtri eccleſiæ, qui legitima vocatione deſtituti proprio auſu ſeſe miniſterio ingerunt, non ſunt a Deo miſſi, nec ordinati: Jer. XXIII. 21. *Currebant, & non mittebam eos;* interim miniſterium ipſum non deſinit eſſe ordinatio divina. Huc referri etiam poteſt, quod abſtracta voce *poteſtatis* Romani, ad quos apoſtolus ſcribit, utebantur pro concreto, ut ex Plinio lib. XXIX. cap. 4. Suetonio in Claud. cap. 23. monet Barel. lib. III. de monarch. cap. 10. *Deinde* apoſtolus non dicit indefinite, *poteſtas* ὑπερέχουσα *eſt a Deo*, ſed univerſaliter & excluſive: *Non eſt poteſtas, niſi a Deo.* Fuerunt procul dubio, qui ſtatuerent, ethnicorum imperium non eſſe legitimum & ex Deo, ſicut fuerat imperium regum Iſraël, ideoque non convenire, ut chriſtiani ethnicis magiſtratibus obediant; talia enim ſemina fermenti phariſaici Matth. XXII. 17. procul dubio adhæſerunt quibusdam ex judaiſmo ad Chriſtum converſis, ſed apoſtolus ad eorum repreſſionem notanter dicit: *Non eſt poteſtas, niſi a Deo*, hoc eſt, non ſolum regum Iſraëliticorum poteſtas fuit a Deo, ſed omnis omnino poteſtas a Deo eſt. *Tertio* apoſtolus non utitur tantum univerſali: *Omnis poteſtas eſt a Deo;* ſed excluſiva: *Non eſt poteſtas, niſi a Deo*; q. d. nulla poteſtas magiſtratus inter homines nominari, vel cogitari poteſt, quæ non ſit a Deo, quæ *excluſiva* omnem omnino limitationem ac determinationem excludit, quaſi ſcilicet ſuperior tantum poteſtas ſit a Deo, non inferior, quaſi bonorum tantum poteſtas ſit a Deo, non malorum &c. *Quarto* non ſimpliciter a Deo dicit eſſe poteſtatem, *ſed a Deo ordinatam*, ſic enim ſubjungit: *Quae vero ſunt poteſtates, a Deo ordinatae ſunt.* Diſtinguit

ſtinguit igitur inter permiſſionem & ordinationem Dei. Cogitari potuiſſet, poteſtatem magiſtratus eſſe duntaxat a Dei permiſſione, quaſi permittat tantum, ſuperiores imperium exercere in ſubditos; ſed apoſtolus huic cogitationi occurrit dicens, poteſtatem magiſtratus eſſe a Dei ordinatione. Peccata Deus permittit, eadem vero proprie loquendo non ordinat, quia non ſunt ab ipſo, ut oſtendimus in tract. de provid. §. CV. ſed magiſtratus poteſtas dicitur a Deo ordinata. Quæ & ordinantur, & a Deo ſunt, ea ex ipſa ordinatione divina habent, ut ſint juſta, ſalutaria & utilia, ſecus eſt de illis, quæ permittuntur; ergo etiam magiſtratus poteſtas propter fines utiles ac ſalutares eſt divinitus inſtituta. Elucent autem in hac divina ordinatione quatuor potiſſimum Dei adtributa: *bonitas in magiſtratus conſtitutione*; mirandæ ſiquidem bonitatis eſt, quod Deus in uſum generis humani politiarum & imperiorum conſtitutionem introduxit. *Potentia in ejusdem conſervatione*; ecquis enim non intelligit & auctoritatem & firmitatem magiſtratus non eſſe ex hominibus, ſed ex Deo? certe tot populorum millia in ſancta erga unum quandoque monarcham obedientia etiam cum vitæ diſpendio conjuncta retineri non poſſent, niſi Deus ipſorum corda potenter flecteret, & magiſtratum auctoritatis ac firmitatis robore circumdaret. *Sapientia in legum promulgatione & magiſtratus adminiſtratione*; abſque ſingulari quadam prudentia imperia adminiſtrari, & tot negotia impedita & intricata in illis expediri neutiquam poſſent, jam vero quidquid eſt in homine ſapientiæ, ſive ſpiritualis, ſive civilis, id omne a Spiritu ſapientiæ ad ipſum deſcendit. *Juſtitia in judiciorum conſtitutione ac pœnarum exſecutione*; quidquid enim in legibus eſt juſtum ac ſalutare, id ex fonte juſtitiæ æternæ & immotæ, quæ in Deo eſt, promanat, & quando juxta rigorem juſtitiæ facinoroſis irrogantur ſupplicia, in eo relucet juſtitia divina, quæ bonis conſtituit præmia, improbis vero ſupplicia. Eo collimant, qui inſtitutione & conſervatione hujus ordinis tria adtributa divina conſideranda monent, *poteſtatem Dei αὐτεξούσιον, voluntatem optimam & potentiam maximam.* *Poteſtas* nititur creatione & ex ea orto dominii jure, quod Deus, ut in omnia creata, ita & in hominem obtinet. *Voluntas* inſtituendi eſt ex quadruplici ejus amore, nimirum ordinis inter omnia creata, inde ipſorum hominum, tum eorum, qui præficiuntur aliis, tum præſertim ſubditorum, tertio obedientiæ erga legem ſuam, denique illius ſubmiſſionis, quam natura pares præſtant iis, qui puro Dei arbitratu ſunt ſuperiores. *Potentia* vero, eaque maxima, etiam neceſſaria fuit, tam propter adfectum excellentiæ, qui in hominibus eſt, quam propter infinitæ multitudinis potentiam, & uſurpata eſt a Deo per internam neceſſitatis illius ordinis in cordibus hominum impreſſionem, & per externam ejusdem defenſionem. Jac. Arminius diſput. XXV. theol. th. 4. p. 244. *Denique συμπεράσματος* loco apoſtolus infert, *qui reſiſtit poteſtati, ordinationi divinae reſiſtit*, & poſtea: *neceſſitate ſubditi eſtote non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Quod ſi enim poteſtas magiſtratus a Deo eſt, utique qui huic divinæ ordinationi reſiſtit, conſcientiam ſuam vulnerat, & pœnas ſibi adcerſit, velut Cœcias nubes.

a.) Prov. VIII. 15. Per me reges regnant etc.

§. XXXV. Huic claſſico apoſtoli loco adjungimus alia ſcripturæ dicta, in quibus magiſtratus a Deo conſtitutus adſeritur. II.) Prov. VIII. 15. inquit ſapientia: בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ וְרֹזְנִים יְחֹקְקוּ צֶדֶק: *Per me reges regnant, & principes decernunt juſtitiam.* v. 16. בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ וּנְדִיבִים כָּל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: *Per me principes habent principatum, & evergetae ſunt omnes judices terrae.* Loquitur hic æterna, increata & hypoſtatica Dei ſapientia, quæ eſt ipſe λόγος, ſeu Filius Dei, ut colligitur ex v. 22. cui verſiculo conjungenda ſunt nov. teſt. dicta: Matth. XI. 19. Joh. I. 1. 1. Cor. I. 24. &c. Ergo ipſe Dei Filius μεσίτης καὶ ἱκέτης imperiorum conſtitutionem & conſervationem ſibi tribuit, quia propter

Chri-

Chriſtum mediatorem non ſolum æterna & ſpiritualia, ſed etiam corporalia & temporalia beneficia generi humano ſunt reddita, inter quæ eminet conſtitutio magiſtratus. Neve quis cogitet, ſuperiores quidem magiſtratus, non autem inferiores a Deo eſſe, ideo & *regum & principum* fit mentio, ac utrorumque regimen divina ſapientia ſibi tribuit, tum ratione conſtitutionis, tum ratione conſervationis, quia utroque modo accipi poteſt illud: *Per me reges regnant, & principes obtinent principatum*; quin imo non conſtitutionem tantum & conſervationem magiſtratus, ſed etiam ſalutarem ac prudentem gubernationem eſſe divinum beneficium, notanter adſerit ſapientia, quando addit: *per me principes*, ſive conſiliarii, *juſtitiam decernunt, & benefici ſunt omnes judices terrae.* III.) Dan. II. 20. propheta coram rege Nebucadnezar conſiſtens inquit: *Sit nomen Dei in ſecula benedictum, quia ſapientia & fortitudo eſt ipſius.* v. 21. *Ipſe mutat tempora & aetates, ipſe removet reges, & ſtare facit reges, dans ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam intelligenti diſciplinam.* Docet propheta, utrumque eſſe opus divinum, quod reges removet, & ſtare facit ſive ſtabilit, ac quod regibus addit prudentes conſiliarios, in priore Dei potentiam ſive fortitudinem, in poſteriore ſapientiam elucere. Quia vero multi reges verbis quidem profitentur, *ſe Dei gratia* imperium obtinere; interim occulto cordis faſtu & re ipſa illud negant, ideo Deus Nebucadnezarem ſuperbe ſe efferentem horribiliter punit, ut agnoſcat, *quod dominetur altiſſimus in regno hominum, & tradat illud, cui voluerit:* Dan. IV. 29.

3.) Dan. II. 20. Ipſe removet & ſtare facit reges.

§. XXXVI. IV.) Ex apocryphis vet. teſt. libris huc referri poſſunt ſequentia dicta: Sap. VI. 2. *Audite reges & intelligite, diſtite judices finium terrae.* v. 4. *quoniam a Domino data eſt vobis ἡ κράτησις, poteſtas, & ab altiſſimo ἡ δυναςεία, dominatus, qui exquiret veſtra opera, & cogitationes ſcrutabitur.* Cui aliquando rationem ſuæ adminiſtrationis reges & judices cogentur reddere, ab illo poteſtas & dominatus ipſis eſt datus. Sed Deo omnipotenti & altiſſimo rationem ſuæ adminiſtrationis reges & judices cogentur reddere. Ergo. Eccleſ. X. 4. *In manu Domini poteſtas terrae, ἡ ἐξȣσία τῆς γῆς, & utilem ſuſcitabit ad tempus ſuper eam.* v. 17. *Sedes imperantium deſtruxit Dominus, & ſedere fecit mites pro eis intus.* c. XVII. 13. *Omnis homo a juventute ad mala, & non valuerunt corda ſua pro lapideis facere carnea.* v. 14. *In omni' diviſione gentium terrae totius unicuique genti conſtituit ducem, ἡγȣ́μενον, praepoſuit ei rectorem.* Lutherus: *in allen Landen hat er Herrſchaften geordnet.* Exponit ſapiens finem, propter quem ſingulis gentibus præfecerit Deus magiſtratum, nimirum inter cætera etiam fine eo, ut malitiæ hominum obviam iri & diſciplina externa conſervari poſſet.

4.) Sap. VI. 4. A Domino data eſt vobis poteſtas.

Eccl. X. 4. In manu Domini poteſtas terrae cap. XVII. 14. conſtituit ducem.

§. XXXVII. V.) Ex nov. teſt. huc referri poſſe videtur dictum Chriſti ad Pilatum: Joh. XIX. 11. *Non haberes poteſtatem adverſus me ullam, niſi tibi datum eſſet e ſupernis*; hoc eſt, nec adverſus me, nec ullum omnino hominem aliquam haberes poteſtatem, niſi ea divinitus tibi eſſet conceſſa. Quæ explicatio fidei quidem analogiæ conformis eſt, & utilem præbet doctrinam; ſed oſtendimus in harmonia paſſ. cap. XI. p. 531. textui eſſe conformius, ſi verba Chriſti non in genere de magiſtratus poteſtate, ſed in ſpecie de poteſtate Pilati contra Chriſtum aliquid ſtatuendi accipiamus; unde etiam Chryſoſtomus hom. LXXXIV. in Joh. τὸ δεδόμενον συγχωρηςικῶς ac permiſſive exponit. Commodius huc refertur dictum Chriſti Joh. X. 35. *Si illos* (lex divina Pſ. LXXXII. 6.) *dixit deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi ſcriptura &c.* Ad eos, qui vocantur dii in Pſ. LXXXII. hoc eſt,

5.) Joh. XIX. 11. Non haberes poteſtatem &c.

Joh. X. 35. Ad quos ſermo Dei factus.

eſt, ad magiſtratus dicit eſſe factum ſermonem Dei, hoc eſt, habere eos divinam vocationem, eſſe divinitus in hoc officio conſtitutos, verſari in ſtatu Deo placente. His enim verbis vocatio divina ad munus propheticum deſcribi ſolet: *Factum eſt verbum Domini ad Eſaiam, ad Jeremiam &c.* Rom. XII. 8. apoſtolus præfecturas (tum in ſpecie illas, quibus eccleſiæ ædificationi miniſtri Chriſti inſerviunt, tum in genere omnes) inter dona Dei refert. Quidam etiam addunt locum propheticum: Zach. XIV. 20. *Id quod eſt ſuper frenum equi, ſanctum erit Domino.* Sed rectius generaliter accipitur, quod abſque ullo perſonarum & vaſorum levitico diſcrimine incolæ civitatis in nov. teſt. futuri ſint ſancti. Poſſet etiam haud incommode huc referri, quod reges *ſacro oleo* Dei juſſu fuerunt uncti, quod fuit evidens ſignum divinæ vocationis & confirmationis. 1. Sam. X. 1. XVI. 13. 1. Reg. XIX. 15.

II.) Rationum momentis. 1.) A judicii divini adminiſtratione.

§. XXXVIII. Tranſitum proinde facimus ad *alteram* argumentorum claſſem, quam tribuimus *rationibus* legitima conſequentia ex ſcriptura deductis, quarum complures adferri poſſunt. I.) Qui Dei judicium exercent, illis etiam poteſtas judicandi a Deo eſt data. Sed magiſtratus Dei judicium exercere dicitur. Ergo magiſtratui poteſtas judicandi & per conſequens etiam imperandi a Deo eſt data. *Majoris* connexio eſt manifeſta. Quomodo enim Dei loco ac vice judicium exercere poſſent, niſi poteſtatem judicandi a Deo accepiſſent? Quemadmodum eccleſiæ miniſtri, *quia miniſterium Spiritus* tractant, a Deo poteſtatem miniſterii accepiſſe recte dicuntur: ita quoque magiſtratus, quia Dei judicium exercent, a Deo judicandi & conſequenter etiam imperandi poteſtatem accepiſſe recte creduntur. *Minor* probatur: Deut. I. 17. Moſes ad judices dicit: *Non reſpicietis perſonas in judicio*, quia הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא *judicium eſt Dei & Deo*; utroque enim modo reddi poteſt, commendatum vobis eſt a Deo, & Dei nomine illud adminiſtratis. 2. Paral. XIX. 6. dicit Joſaphatus ad judices a ſe oppidatim conſtitutos: *Videte quid faciatis, quia non homini judicatis, ſed Deo, & ipſe vobiſcum in judicio.* Quæ autem ſit vis hujus phraſeos, colligi poteſt ex cap. XX. 15. *Non vobis bellum, ſed Domino*; hoc eſt, Deus ipſe pro vobis pugnabit, ita quoque hoc loco, Deus ipſe per vos judicat, & ab ipſo judicium vobis eſt commiſſum.

2.) Ab officii divini exſecutione.

§. XXXIX. II.) Qui in ipſa officii ſui exſecutione Dei miniſter dicitur, illius officium eſt a Deo. Magiſtratus in ipſa officii ſui exſecutione Dei miniſter dicitur. Ergo officium, & per conſequens etiam poteſtas magiſtratus eſt a Deo. *Major* patet ex mutuo reſpectu cauſæ inſtrumentalis & principalis; qui enim alterius nomine aliquid agit, poteſtatem & mandatum agendi ab ipſo habere, recte creditur. Doctores eccleſiæ quia dicuntur Dei miniſtri & legati, ideo ipſorum officium merito judicatur divinum. Idem ſtatuendum de magiſtratu. *Minor* probatur Rom. XIII. 4. *Dei miniſter eſt* (magiſtratus) *tibi in bonum, ſi autem malum egeris, time, non enim ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui male egit* v. 5. *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* v. 6. *Ideo enim etiam tributa praeſtatis, miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſervientes & incumbentes* προσκαρτεροῦντες. Tribus diſtinctis vicibus apoſtolus repetit, quod magiſtratus ſit Dei miniſter; in græco eſt non ſolum nomen διακόνου, ſed etiam λειτουργοῦ, quod ſignificat eum, qui publicum aliquod officium adminiſtrat, ac notanter dicit, in eo ipſo magiſtratum Deo ſervire, quando partes officii ſui exſequitur, & vindex eſt in iram ei, qui male agit. Sap. VI. 5. ὑπηρέται ὄντες τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Deo tribuit βασιλείαν, ipſe eſt enim *rex regum & dominus dominantium*; 1. Tim. VI. 15. ipſe eſt Dominus proprietarius & hæreditarius, Pſ. LXXXII. 8. magiſtratibus duntaxat ὑπηρεσίαν adſignat,

adſignat, quia Deo in adminiſtratione regni ſerviunt, & ad nutum ipſius regno abire coguntur. Lutherus: *Ihr ſeyd ſeines Reichs Amtleute.* Huc pertinent etiam illa dicta, in quibus magiſtratus dicuntur *dii*, quæ ſuperius §. X. recenſuimus; ideo enim ſic dicuntur, quia divinum adminiſtrant officium, & Dei vicem in terris gerunt, ſunt dii quidam terreſtres. Nec incommode huc refertur, quod reges & principes dicuntur οἱ δοκοῦντες ἄρχειν, Marc. X. 42. quod non tam imperent, quam videantur imperare, cum ſolus Deus imperium perfecte obtineat, cujus vicarii duntaxat & miniſtri ſunt reges mundani. Huic argumento adfine eſt illud: Qui propter officii eminentiam, dignitatem, utilitatem & neceſſitatem dicuntur *dii*, illorum officium eſt divinum, & a Deo inſtitutum; quomodo enim Deus ſui nominis communicatione illos dignaretur, quorum ſtatus & officium non eſſet ab ipſo inſtitutum? At magiſtratus propter officii ſui eminentiam, dignitatem &c. dicuntur *dii*: Exod. XXII. 8. & 28. Pſ. LXXXII. 6. Ergo &c.

3.) A donorum ad officium neceſſariorum collatione.

§. XL. III.) Quicunque omnia ad officii exſecutionem neceſſaria a Deo accipiunt, illorum officium & poteſtas eſt a Deo. Sed magiſtratus omnia ad exſecutionem officii ſui neceſſaria a Deo accipit. Ergo magiſtratus officium & poteſtas eſt a Deo. *Major* eſt manifeſtæ veritatis; niſi enim officium ipſum eſſet a Deo, Deus non daret ea, quæ ad officii exſecutionem ſunt neceſſaria. *Minor* per inductionem probari poteſt. 1.) Ad magiſtratum obeundum requiritur *ſapientia*, ea vero a Deo datur magiſtratui: Num. XI. 16. cum Moſes de difficultate regiminis conquereretur, Deus mandat, ut eligat *ſeptuaginta viros* ex ſenioribus Iſraël, eosque conſtituat principes & præfectos, quibus promittit donationem Spiritus, qui erat *Spiritus conſilii, ſapientiae & intellectus*, per quem idonei ad capeſſendum magiſtratus officium fiere redditi. Jud. III. 10. *Spiritus Domini erat in Athniele, & judicabat Iſrael.* 1. Sam. X. 6. cum Saul in regem Iſraëlis electus eſſet, *Spiritus Domini requieſcit ſuper eum, & convertitur in virum alterum.* 1. Sam. XVI. 13. cum David a Samuele in regem eſſet unctus, *directus eſt Spiritus Domini a die illa in David ac deinceps*, hoc eſt, conſecutus eſt excellentia Spiritus ſancti dona. Prov. XX. 12. *Aurem audientem & oculum videntem Dominus fecit utrumque*, hoc eſt, ut ſubditi obediant magiſtratui, & ut magiſtratus ſalutaria decernat, utrumque eſt Dei beneficium. 2.) Ad magiſtratum rite gerendum requiritur *auctoritas*, illa vero itidem eſt donum Dei: 1. Sam. X. 26. *Ibant cum Saule exercitus, quorum cor Deus tetigerat*, hoc eſt, quorum corda ad reverentiam & obedientiam Sauli præſtandam inclinaverat, iisque præclaram de Saule exiſtimationem inſtillaverat, Job. XII. 18. *Vinculum regum ſolvit, & ligavit cingulum in renibus eorum.* Illud cingulum regum eſt auctoritas, qua divinitus ſunt circumdati, per quam etiam ſubditi ad obedientiam illis devinciuntur; ſed propter peccata magiſtratus Deus illud cingulum & vinculum quandoque diſſolvit, hoc eſt, ut Jobus ipſe exponit v. 21. *Effundit deſpectionem ſuper principes, & fortitudinem fortium debilitat.* 3.) Ad magiſtratum etiam requiritur νομοθεσία, ſalutarium legum conſtitutio, ea vero itidem abſque divino numine locum habere nequit. *Per me*, inquit divina ſapientia, Prov. VIII. 15. *conſiliarii decernunt juſtum.* 4.) Ad magiſtratus officium requiritur, ut facinoroſi puniantur & pro ratione delicti etiam capitali ſupplicio adficiantur. Jam vero Deus gladium tradidit magiſtratui, Gen. IX. 5. *De manu hominis, de manu viri fratris ejus*, dicit Dominus, *requiram animam hominis.* Neve quis exiſtimet, Deum ſemper immediate id facturum, ideo v. 6. inſtituitur magiſtratus officium, per quem ordinarie fieri debeat ſupplicii exſecutio: *Qui effuderit ſanguinem humanum, per hominem ſanguis ejus effundetur, quia ad imaginem ſuam Deus fecit hominem.* Latina verſio vulgata illud: *per hominem*, in quo eſt magna emphaſis, plane

omittit, ac fruſtra Bellarminus nobis perſuadere conatur, lib. II. de verbo Dei cap. 12. particulam illam: *per hominem*, nullius eſſe momenti, cum emphatice magiſtratus officium hic conſtituatur. Græca obſcurius reddit: ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται. Pagninus, Arias Montanus & alii illud בָּאָדָם referunt ad ſubjectum, ſive prius membrum ſententiæ: *quicunque effuderit ſanguinem hominis in homine*, ſive per *hominem*; ſed rectius refertur ad prædicatum, ſupra ponitur enim proxime præcedenti verbo הָאָדָם accentus *Zakephkathon*, qui inciſum majus conſtituit, & in verſu proxime præcedente impoſitus verbo אֶדְרֹשׁ diſtinctionem facit, ב igitur eſt nota inſtrumentalis cauſæ, per quam homicidæ ſanguis iterum ſit effundendus, videlicet per hominem, ſive magiſtratum. Vnde Onkelos paraphraſeos loco adjecit: *Qui effuderit ſanguinem hominis cum teſtibus, ſive per teſtes, juxta ſententiam judicum ſanguis ejus fundetur.* Jonathan ſic reddit: *Qui effuderit ſanguinem hominis per teſtes, condemnabunt eum judices ad necem. Et qui effuderit absque teſtibus, Dominus mundi olim vindictam ab eo ſumet in die judicii magni.* Chriſtus hanc ſententiam in nov. teſt. adlegans eam ſic reddit: *Omnes, qui gladium acceperint, gladio peribunt.*, Matth. XXVI. 52. ubi gladii nomen generaliter accipitur pro quibusvis ſuppliciis a magiſtratu, cui gladius a Deo datus eſt, irrogatis, quo ſenſu etiam apoſtolus inquit Rom. XIII. 6. *Non ſine cauſa* (magiſtratus) *gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.* 5.) Ad magiſtratus officium etiam requiritur, ut ſubditi cenſus & tributa dent, atqui Chriſtus quæſitus, an liceat cenſum dare cæſari, reſpondet verbis προςακτικοῖς, *reddite, quae caeſaris ſunt, caeſari*: Matth. XXII. 21. Deus ipſe per apoſtolum tributa magiſtratui dare mandat Rom. XIII. 7. 6.) Magiſtratus inſuper eſt bello ſubditos defendere, & hoſtium injurias propulſare, jam vero peritiam belligerandi & victorioſe pugnandi ſolus Deus largitur: Pſ. XVIII. 35. *Dominus docet manus meas ad bellum, & conteretur arcus aeneus brachiis meis.* v. 48. *Deus dat mihi vindictas.* Pſ. XLIV. 4. de victoriis Iſraëlitarum dicitur: *Non in gladio poſſederunt terram, & brachium eorum non ſervavit eos, ſed tua dextra & tuum brachium &c.* Pſ. CXLIV. 1. *Dominus rupes mea, docens manus meas ad praelium, & digitos meos ad bellum.* v. 10. *Dans ſalutem regibus.* Et quid multis? Salomon in genere dicit Prov. XXI. 1. *Sicut rivi aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud.*

§. XLI. IV.) Qui expreſſum dat mandatum magiſtratum conſtituendi, ejus ordinatio eſt magiſtratus. At Deus expreſſum dat mandatum conſtituendi magiſtratus. Ergo. Deut. XVI. 18. Moſes Dei nomine & auctoritate præcipit Iſraëlitis: *Judices & praefectos dabis tibi in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dat tibi in tribubus tuis, & judicabunt populum judicio juſtitiae.* Exod. XVIII. 21. Jetro conſilium dat genero ſuo Moſi, ut ex omni populo eligat *viros fortes, timentes Deum, veridicos, odio habentes avaritiam, eosque ponat tribunos, centuriones, quinquagenarios, decanos.* At hoc conſilium non fuiſſe humanum, ſed divinum, ex eo adparet, quod Deus ipſe illud ratum ac gratum habet, & ſeptuaginta ex ſenioribus in magiſtratum electos Spiritu ſuo implet. Samuel & alii prophetæ expreſſum a Deo mandatum acceperunt, certas perſonas ungendi in reges ſuper Iſraël, ut exempla, quæ poſtea adducentur, manifeſtum facient.

4.) A magiſtratus inſtitutione.

§. XLII. V.) Quo contemto ac ſpreto Deus ipſe contemnitur & injuria adficitur, ille eſt a Deo conſtitutus & divinum gerit officium. Sed contemto ac ſpreto magiſtratu Deus ipſe contemnitur & injuria adficitur. Ergo. 1. Sam. VIII. 7. cum Iſraëlitæ Samuelem divinitus ſibi præpoſitum rejicerent, & formam regiminis a Deo ipſo conſtitutam repudiarent, dicit Dominus: *Non te, ſed me rejecerunt;* oſten-

5.) Ab injuriae magiſtratui illatae vindicatione.

oſtenditur igitur, politiarum adminiſtrationem non tam, magiſtratui, quam ipſi Deo tribuendam eſſe, & injurias magiſtratui illatas in ipſum Deum ordinis hujus auctorem redundare. Apoſtolus Rom. XIII. 2. generalem proponit regulam, *quisquis reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Quemadmodum 1. Theſſ. IV. 8. de ſuo ac doctorum eccleſiæ miniſterio dicit: *qui ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis*; nimirum quia eccleſiæ doctores ſunt Dei miniſtri ac legati: ita quoque de magiſtratu recte dicitur: Qui magiſtratui reſiſtit, Deo ipſi reſiſtit, nimirum quia magiſtratus eſt *Dei miniſter*, ut apoſtolus αἰτιολογικῶς addit v. 4.

6.) A partium officii determinatione.

§. XLIII. VI.) In quocunque ſtatu viventibus Deus certa præſcribit ac determinat munia, ille utique eſt a Deo. Niſi enim talis ſtatus a Deo ordinatus eſſet; nec præſcriberentur viventibus in illo certa munia & officia, nec perſonæ in eo viventes Deo placere poſſent. Atqui Deus in politica ſocietate viventibus certa præſcribit ac determinat munia. Ergo politica ſocietas eſt a Deo inſtituta, ac conſequenter etiam magiſtratus, absque quo politica ſocietas conſiſtere nequit. *Adſumtum* probatur: 1.) Ex omnibus dictis, quæ magiſtratum ſui officii admonent: *Intelligite reges, & erudimini judices terrae*; inquit propheta regius Pſ. II. 10. Non dicit, deponite imperandi ac judicandi majeſtatem, ſed intelligite & ſervite Domino. Si magiſtratui non eſſet locus in Chriſti regno, Spiritus ſanctus reges a regnandi & judicandi functione avocaſſet. 2.) Ex inductione partium; ad politicam ſocietatem conſtituendam duo hominum genera neceſſario concurrunt, eorum ſcilicet, qui parent, & qui imperant. Juſtinus in qq. &c. reſp. ad orthodox. q. 138. p. 376. *Sicut homo ex anima & corpore conſtituitur, ita regnum ex rege & eis, qui reguntur, coagmentatur.* Auguſtinus libr. XVIII. de civit. Dei cap. 2. *Factum eſt, ut non ſine providentia Dei quidam eſſent regnis praediti, quidam regnantibus ſubditi.* Jam vero utrisque Deus ſua præſcribit munia & officia. Magiſtratui quidem, ut ſit *nutritius eccleſiae, cuſtos utriusque tabulae, pater patriae, & ſalutaris praeſes & gubernator reipublicae in ordinando, judicando & vindicando*, leges ſcilicet ſalutares ferendo, judicia juſta exercendo, præmia bonis & pœnas improbis diſtribuendo; ſubditis vero, ut magiſtratui exhibeant amorem & reverentiam, ſubjectionem & obedientiam, cenſus & tributa, preces ac vota, de quibus magiſtratus ac ſubditorum officiis inferius ſuo loco plura dicentur.

7.) A divina magiſtratus conſervatione.

§. XLIV. VII.) Quemcunque vitæ ſtatum Deus ſua benignitate ac potentia conſervat, ille quoque eſt a Deo ordinatus, *conſervatio* enim nihil aliud eſt, quam *eſſendi quaedam continuatio.* Eſſe & conſervari eidem acceptum fertur auctori eidemque principio. Scaliger exerc. XXXI. & CCI. Atqui magiſtratum politicum Deus ſua benignitate ac potentia conſervat, ut monuimus ſuperius, & adparet ex his ſcripturæ dictis: Pſ. XXI. 1. *Domine, in fortitudine tua rex laetabitur*, hoc eſt, quia fortificaſti ac ſtabiliviſti meum regnum, ideo ex læto corde tibi gratias ago. Pſ. XXX. 8. *Domine in voluntate tua*, בִּרְצוֹנְךָ, in beneplacito tuo, *ſtare feciſti in monte meo fortitudinem*, hoc eſt, ſtabiliviſti ac roboraſti meum regnum, ut monti firmiter ſtabilito ac fundato comparari poſſit. Dan. II. 20. *Domini eſt ſapientia & fortitudo.* v. 21. *Ipſe removet reges, ipſe ſtare facit ac ſtabilit reges*, מְהָקִים, מַלְכִין ubi removere & ſtabilire ſive conſervare ſibi invicem opponuntur, & utrumque reſpectu diverſorum objectorum Deo tribuitur. Hagg. II. 23. dicit Dominus: *Ego ſubvertam ſolium regnorum, & diſperdam fortitudinem regnorum gentium*; ſed ad Zerubabel dicit v. 24. *ponam te ſicut ſignaculum*, hoc eſt, ſtabiliam tuum principatum. Diabolus, Dei & humani generis hoſtis ἄσπονδος, odio divinæ ordinationis & ſalutis, quæ per eam generi humano confertur, quotidie excitat confuſiones & tur-

bas, natura humana propter corruptionem originalem eſt infirma ad ἀταξίαν & ἀκαταστασίαν propendens, legum contra ac diſciplinæ vincula averſans; divinæ ergo bonitati & potentiæ acceptum ferendum, quod in tanta naturæ humanæ infirmitate inque tantis diaboli furoribus honeſtæ politiæ conſervantur. Huc pertinet, quod Deus judicium ſuum exercet adverſus turbatores ac ſeditioſos, qui everſum cupiunt hunc ordinem divinitus inſtitutum. Prov. XXIV. 21. *Time Dominum & regem, & cum ſeditioſis ne miſceas te.* v. 22. *Quoniam repente conſurget exitium eorum.* Matth. XXVI. 52. *Qui gladium acceperit, &c.*

8.) *A naturæ coordinatione.*

§. XLV. VIII.) Quicunque ſtatus juri naturæ congruit, ille etiam eſt juris divini, & per conſequens a Deo ordinatus. Magiſtratus officium ac ſtatus congruit juri naturæ. Ergo. *Adſumtum* probatur: Cum tota rerum univerſitate, ſive natura univerſali ita comparatum eſt, ut habeat rectorem & gubernatorem Deum optimum maximum, abſque cujus directione ſi eſſet, ne quidem ad momentum perſiſtere poſſet. Particularis etiam natura oſtendit, in omni cœtu ac ſocietate neceſſarium eſſe, ut aliquis ſit rector ac ductor, qui reliquis præſit, eosque regat. Sic inter apes & grues unus tanquam rex & ductor reliquis eminet, qui ducatum illis præſtat. In omnibus mundi partibus imperandi & parendi diverſitatem deprehendere licet, ut oſtendit Caſus lib. I. politic. c. 5. ac Cicero inquit lib. II. de nat. deorum: *Omnem naturam, quae non eſt ſimplex, ſed cum alio connexa, neceſſe eſt habere aliquem in ſe principatum.* Juri ergo naturæ congruum eſt, ut inter homines etiam ſit talis ordo. Præterea ſaniores ethnici ex naturæ lumine agnoverunt, hominem eſſe ζῶν πολιτικὸν τῇ φύσει, Ariſtoteles lib. I. politic. cap. 2. jam vero ubi ſocietas eſt, ibi quoque oportet eſſe aliquem ordinem ac regimen, proinde ſi homo per naturam ad ſocietatem conditus eſt, utique etiam regimen naturæ juri congruit. Inſuper natura humana inſtructa eſt notitiis practicis & diſcrimine honeſtorum ac turpium, quæ ſunt divinæ imaginis, ad quam homo conditus eſt, ἐρείπια, rudera ac veſtigia, ut quemadmodum in anima ſuperiores vires imperant inferioribus, ita qui in genere humano aliis ſapientia & auctoritate præſtant, aliis præſint eosque regant, quo ſenſu ac reſpectu philoſophus dixit, ſervitutem eſſe a natura.

III.) *Probatio exemplis.*

§. XLVI. *Tertiam* argumentorum noſtrorum claſſem conſtituimus ex probatis exemplis, quæ itidem teſtantur, magiſtratus divinitus conſtitui. Sic videmus Siraciden c. XLIV. 3. inter viros ſanctos & glorioſos referre eos, *qui dominati ſunt in poteſtatibus ſuis & imperarunt in populo.* Age vero rem paulo altius arceſſamus. Specimen ac præludium aliquod politici magiſtratus propoſitum fuit tum in dominio, quod Deus primo homini conceſſit in cuncta terræ animantia, tum in poteſtate patria, quam ante diluvium pii patriarchæ in ſuis familiis exercuerunt. Molinæus lib. contra abuſus papar. p. 128. demonſtrare conatur, *patriarchas* & *judices* ante regum electionem poteſtate regia uſos fuiſſe, alias enim nec bella gerere, nec in facinoroſos gladio animadvertere potuiſſent, quorum tamen prius ab Abrahamo, poſterius a Moſe factum fuiſſe conſtat. Statim namque poſt diluvium uſus *gladii* contra homicidas & facinoroſos homini traditur; Gen. IX. 6. unde procul dubio ex illo tempore patres familiarum cum poteſtate patria etiam politicam gubernationem exercuerunt. Gen. XIV. 14. & ſeqq. Abraham expeditionem ſuſcipit contra reges, a quibus Lothus, ipſius ex fratre nepos, injuria adfectus erat, geſſit ergo divina auctoritate & mandato non œconomicum ſolum, ſed etiam politicum officium, cujus ratione arripit arma non πολιορκητικὰ ad vim inferendam, ſed ἀμυντήρια, ad injuriam propulſandam & quia dicitur armaſſe חֲנִיכָיו *initiatos domus ſuæ*, ex eo intelligitur, quod vernas ſuos in re militari informaverit, teſtatur etiam eventus & bene-

bene-

benedictio Melchiſedeci, bellum illud divinis auſpiciis fuiſſe geſtum. Joſephum divina providentia conſtitutum fuiſſe totius Ægypti dominum ac præfectum Gen. XLI. 43. XLII. 6. teſtatur ipſemet, quando c. XLV. 8. ad fratres ſuos dicit: *Non vos me miſiſtis huc, ſed Deus, & poſuit me in patrem Pharao & in dominum domui ejus, & dominatorem in omni terra Aegypti*; v. 9. referre jubet ad patrem, quod Deus ipſum poſuerit *in dominum omni Aegypto*. Moſes divina voluntate conſtituitur gubernator populi Iſraelitici, quem ex Ægypto auſpiciis feliciſſimis educit, ac leges & ſtatuta illi præſcribit. Poſt mortem Moſis Joſua conſtituitur dux populi, *quemadmodum fui cum Moſe*, dicit ad eum Dominus Joſ. I. 5. *ita ero tecum*; idem etiam mandato Dei prælia gerit contra hoſtes Iſraëlitici populi, quocunque abit victoriam habens comitem. Mortuo Joſua Iſraëlitæ quærunt Dominum: *Quis adſcendit nobis ad Cananaeum in principio ad pugnandum cum eo?* Jud. I. 1. quibus Dominus reſpondet v. 2. *Juda adſcendet*; hic ergo Joſuæ ſucceſſor & princeps Iſraëlitici populi divinitus conſtituitur. Poſtea excitavit Dominus *judices*, qui eos ſalvarunt ex manibus inimicorum, Jud. II. 16. III. 9. IV. 4. & judicarunt eos temporibus ſuis. Progreſſu temporis mutata eſt reipublicæ forma, ac Iſraëlitis ita volentibus Deus dat regem Saulem, de quo Samuel dicit: 1. Sam. X. 24. *Num vidiſtis, quem elegerit Dominus?* & Deus ipſe apud Oſeam c. XIII. 11. *Dedi tibi regem in furore meo*. Sauli ſucceſſit David, quem expreſſo Dei mandato Samuel ungit in regem, 1. Sam. XVI. 12. quam benignitatem ipſe in pſalmis prædicat: Pſ. XXI. 4. *Praevenies eum* (regem) *benedictionibus bonitatis, adpones capiti ejus coronam auream*. 2. Sam. VI. 21. *Dominus praecepit mihi, ut eſſem dux ſuper populum Domini in Iſraël*. 1. Paral. XXVIII. 4. *Elegit me Dominus Deus Iſraël de univerſa domo patris mei, ut eſſem rex ſuper Iſraël*. Huc referenda exempla Salomonis, Joſiæ, Joſaphati & aliorum, de quibus expreſſe commemorat ſcriptura, quod Dei voluntate, conſilio & arbitrio in ſolium regale ſint collocati. De Salomone dicitur 1. Paral. XXIX. 23. *quod Deus ipſum elegerit, ut ſedeat in throno regio*; & generaliter dicitur Pſ. CXIII. 7. *Deus de ſtercore erigit pauperem*, v. 8. *ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui*. Cyrus rex Perſarum in publico edicto ſcribit 2. Paral. XXXVI. *Omnia regna terrae dedit mihi Dominus, Deus cæli*. Conjunge Dan. V. 18. &c. Ex quibus omnibus ſic concludimus: In quemcunque ſtatum Deus ipſe homines evehit, ille utique eſt a Deo conſtitutus; ſed in ſtatum magiſtratus Deus ipſe homines quoſdam evehit. Ergo magiſtratus officium ac ſtatus eſt a Deo ipſo conſtitutus.

§. XLVII. Ex piis veteribus multa huc adduci poſſent. Irenæus lib. V. adv. hær. cap. 20. p. 346. *Quoniam abſiſtens a Deo homo in tantum efferavit, ut etiam conſanguineum ſibi hoſtem putaret, & in omni inquietudine & homicidio & avaritia ſine timore verſaretur, impoſuit illi Deus humanum timorem; non enim cognoſcebant timorem Domini, ut poteſtati hominum ſubjecti & legi earum adſtricti aliquid adſequantur juſtitiae & moderentur ad invicem manifeſto poſitum gladium timentes*. Et poſtea p. 347. *Ad utilitatem ergo gentium terrenum poſitum eſt regnum a Deo, ſed non a diabolo, qui nunquam omnino quietus eſt, imo qui nec ipſas quidem leges vult in tranquillo agere, ut timentes regnum humanum non ſe alterutrum homines vice piſcium conſumant, ſed per legum poſitiones repercutiant multiplicem gentilium injuſtitiam &c. Cujus enim juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur, apti iis, qui in illo tempore ab ipſis regnantur*. Tertullianus in apol. cap. 30. p. 59. *Inde eſt imperator, unde eſt & homo, antequam imperator, inde poteſtas illi; unde & Spiritus*. Et paulo ante: *Sciunt*, (imperatores) *quis illis dederit imperium, ſciunt qua homines, quis & animam: Sentiunt Deum eſſe ſolum, cujus ſolius in poteſtate ſunt*. Cap. 33. p. 61. *Maxime neceſſe eſt, ut ſuſpiciamus imperatorem, ut eum, quem Dominus noſter elegit, ut merito dixerim: noſter eſt magis*

gis caeſar, ut a noſtro Deo conſtitutus. Euſebius lib. IX. præparat. evang. cap. 1. fol. 238. adlegat dictum Eſſæorum, οὐ δίχα θεοῦ περιγίγνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν. Chryſoſtomus homil. XXIII. in epiſt. Rom. XIII. f. 258. ſic adnotat: τὸ ἀρχὰς εἶναι καὶ τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, καὶ μηδὲ ἁπλῶς μηδὲ ἀνέδην ἅπαντα φέρεσθαι, ὥσπερ κυμάτων, τῇ δὲ κἀκεῖσε τῶν δήμων περιαγομένων τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναι φημί. *Quod magiſtratus ſunt, quod hi quidem imperant, iſti vero parent, quod non ſimpliciter ac temere cuncta feruntur, nec populi fluctuum inſtar huc atque illuc circumaguntur, divinae ſapientiae opus eſſe dico.* Ambroſius in comm. Rom. XIII. tom. V. p. 232. *Vt jus & timorem legis naturalis* (Apoſtolus) *confirmet, Deum auctorem ejus teſtatur, & miniſtrantes eam Dei ordinationem habere.* Et poſtea: *Principes hos reges dicit, qui propter corrigendam vitam & prohibenda adverſa creantur, Dei habentes imaginem, ut ſub uno ſint caeteri.* Epiphanius lib. I. tom. III. hæreſ. 40. contra Archont. p. 131. ἐξουσία κοσμικὴ ἐκ θεοῦ τέτακται καὶ μαχαίρας ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν, οὐκ ἀλλαχόθεν δὲ πόθεν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ εἰς ἐκδίκησιν, ἵνα εἰς εὔτακτον σύνταξιν τῆς τοῦ παντὸς κόσμου διοικήσεως τὰ πάντα ἐκ θεοῦ καλῶς καταταχθῇ καὶ οἰκονομηθῇ. *Poteſtas mundana eſt ex Deo ordinata, quae gladii poteſtatem accepit non aliunde, ſed ex Deo ad ultionem, ut ad bonum ordinem gubernationis univerſi mundi omnia ex Deo bene diſponantur ac adminiſtrentur.* Hieronymus in enarr. Rom. XIII. tom. VIII. p. 185. *Conſtituitur poteſtas a Deo, ut juſte judicet, & ut peccatores habeant, quod timeant.* Auguſtinus lib. XVIII. de civit. Dei cap. 2. *Factum eſt, ut non ſine providentia Dei, in cujus poteſtate eſt, ut quisque bello aut ſubjugetur, aut ſubjuget, quidam eſſent regnis praediti, quidam regnantibus ſubditi.* Theodoretus orat. VII. de provid. *Deus velut pharmacum quoddam mali expulſivum iniquitatis ulceribus impoſuit magiſtratus adminiſtrationem.*

Antitheſis & argumenta 1.) Anabaptiſtarum.

§. XLVIII. Diſcedunt ab hac ὀρθοδοξίᾳ I.) Anabaptiſtæ, qui negant magiſtratus officium eſſe Dei ordinationem. (*) Quod ſi expreſſis

(*) Quæ de *Anabaptiſtis* heic pronunciat Gerhardus, de antiquioribus, maxime *Müyzerianis*, nimirum ac *Monaſterienſibus*, qui ſeculo XV. caput extulerunt, ſunt intelligenda. Hi quippe, ſublata prorſus magiſtratus politici auctoritate, novam rempublicam ineptis opinionibus & commentis ſuis conſentaneam creare adgreſſi ſunt, magnaſque ſeculo XV. in republica chriſtiana turbas excitarunt, prout ex hiſtoriarum monumentis abunde conſtat. Atque horum erroribus, iisque longe graviſſimis, cumprimis oppoſita ſunt ea, quæ in *formula concordiae art. XII.* hanc in rem leguntur. Aliter tamen pronunciandum de iis *Anabaptiſtis*, qui auctore Mennone Simonis ſaniorem induerunt animum, atque *Mennonitarum* nomine alias inſigniri ſolent. Hi enim, maxime ii, qui recentiori ævo floruerunt, facta veterum Anabaptiſtarum, ſpeciatim *Monaſterienſium*, ſerio improbarunt, ſeque de magiſtratus auctoritate haud quidquam docere, quod ſaluti publicæ noxium ſcripturisque divinioribus adverſum ſit, tum confeſſionibus & ſcriptis, tum factis ſuis moribusque, luculenter comprobarunt. Certe inde ab eo tempore, quo partim in Belgio, partim vero aliis in locis fortunarum ſuarum ſedes fixerunt, tranquillitatem nunquam non ſectati ſunt, vitamque ſuam ad leges a magiſtratu politico præſcriptas componere ſuarum duxerunt eſſe partium. Quod vero ad eorum ſcripta attinet, in confeſſionibus ſuis, ſpeciatim ea, quam nobis exhibet Hermannus Schyn in *hiſtoria Mennonitarum cap. VII.* ſuam de divina magiſtratus origine ſententiam hisce declararunt verbis: *poteſtas, ſive magiſtratus politicus, neceſſaria Dei ordinatio eſt, inſtituta ad gubernationem communis ſocietatis humanae, & conſervationem vitae naturalis & civiliter bonae, ad defenſionem bonorum, & caſtigationem malorum. Agnoſcimus, verbo Dei nos obligante, officii noſtri eſſe, poteſtatem revereri, eique honorem & obedientiam exhibere omnibus in rebus, quae verbo domini non ſunt contraria.* Nec poſſumus, quin hac ipſa occaſione mentionem quoque faciamus recentioris cujusdam Anabaptiſtæ, cui nomen eſt: Angelus Arnoldus a Doorregeest, qui *epiſtolam* ad Frid. Spanhemium ſcripſit, typis impreſſam, quæ ex ſermone belgico in germanicum translata, inſcribitur: *Sendſchreiben an den Herrn Friderich Spanhemium, worinnen die Lehre der ſogenannten Tauffgeſinnten was naeher an Tage gegeben und vertheidiget, auch von vielen*

preſſis ſcripturæ teſtimoniis convicti id ipſum coguntur concedere, reſpondent, *magiſtratum ea ratione eſſe ordinationem & miniſtrum Dei, ſicut Nabuchodonoſor fuit miniſter Dei in puniendis Iſraëlitis, in evertenda Tyro,* Jerem. XXV. 9. XXVII. 6. *& ſicut Attila flagellum Dei ſeſe nominabat, vel ſicut carnifex dicitur miniſter judicis,* Matth. V. 25. XVIII. 34. *ac diabolus eſt miniſter Dei, quando exſequitur ejus iram.* 1. Reg. XXII. 22. &c. *Quemadmodum enim angeli alii ſunt mali, alii vero boni, ita quoque alios Dei miniſtros dicunt eſſe bonos, alios vero malos.* Argumenta, quibus demonſtrare conantur, magiſtratum non eſſe bonam ac ſanctam Dei ordinationem, potiora hæc ſunt. *Prima* claſſis petita eſt ex ſcripturæ dictis: 1.) *Primus in terris monarcha fuit Nimrodus, de quo expreſſe dicitur, quod cœperit eſſe potens in terra, & quod principium regni ejus fuerit Babel.* Gen. X. 10. 1. Paral. I. 10. *atqui is fuit rebellis & ſeditioſus, Deo minime placens, quod arguit ipſum nomen deductum a* מָרַד *rebellare, deficere, unde dicitur* fortis venator coram Domino, *quia ut venatores ſolent feras capere, ſic ipſe homines oppreſſit,* ex quo tale formant argumentum: Quidquid a violenta & injuſta hominum oppreſſione originem trahit, ac malo nititur principio, illud non poteſt eſſe a Deo conſtitutum. Sed imperium monarchicum a violenta & injuſta hominum oppreſſione originem trahit, ac malo nititur principio, ut ex Nimrodi hiſtoria conſtat. Ergo &c. *Reſp.* 1.) Quidam de ferarum duntaxat venatione Moſen loqui exiſtimant, ſed contrarium oſtendimus ſuperius §. XXI. 2.) Quidam Nimrodi impe-

I.) *Ex ſcripturis.* 1.) *Gen.* X. 10.

Nimrod cœpit eſſe potens.

vielen ſchweren Beſchuldigungen geſæubert wird, anno MDCXCIV. 8. In hac enim epiſtola, iterum iterumque litteris deſcripta, prout ex titulo jam patet, id egit auctor, ut monſtraret, Spanhemium in *elencho controverſiarum* dogmata Mennonitarum minus recte recenſuiſſe, interque alia perperam objeciſſe Mennonitis, quod nullos magiſtratus ferre atque ipſi populo præeſſe vellent. Reſpondit eidem inter alia: *ein jeglicher kan von ſich ſelbs aus unſerm Bekænntniß genugſam wiſſen, daß es nach unſerer Lehre GOtt iſt, der Kœnige und Regenten ab- und einſezet; Daß weil GOtt ihnen das Obergericht anvertrauet, uns nichts anders als die Ehre des Gehorſams kan übrig bleiben. Daß man GOtt umb Obrigkeiten bitten, und wenn man ſie erlanget hat, dafür danken, und wie dieſelbe auch ſeyn mag, vertragen muß, weil die frommen Prinzen zu einem Seegen, aber die bœſen zu einer Straffe über die Sünden ſeyn, und daß man denſelbigen auch ohne Widerſtand darum muß unterthan ſeyn.* Nemo non videt, hanc confeſſionem divinam magiſtratus originem diſertis verbis declarare, prorſusque egregiam eſſe. Plura ejusmodi loca in libello modo excitato paſſim occurrunt, quæ recenſuit b. Buddeus in *commentatione de concordia religionis chriſtianae ſtatusque civilis cap. VI. §. III. p. 218. ſeqq.* His prorſus ſunt conſentanea, quæ in Anabaptiſtarum confeſſione ab Hermann. Schyn in *hiſtoria Mennonitarum cap. VII. art. XXXVII. p. 214.* exhibita hanc in rem leguntur, atque ita habent: *poteſtas, ſive magiſtratus politicus, neceſſaria Dei ordinatio eſt, inſtituta ad gubernationem communis ſocietatis humanae, & conſervationem vitae naturalis & civiliter bonae, ad defenſionem bonorum & caſtigationem malorum. Agnoſcimus, verbo Dei nos obligante, officii noſtri eſſe, poteſtatem revereri, eique honorem & obedientiam exhibere omnibus in rebus, quae verbo Dei non ſunt contraria.* Dubitant tamen nonnulli, an genuina hæc ſit Anabaptiſtarum ſententia, quod magiſtratus ſit inſtitutum divinum, an vero hancce doctrinam duntaxat ſimulent? Quum enim non tantum vetuſtiores, ſed & recentiores Anabaptiſtæ communi conſenſu doceant, *hominem chriſtianum officio magiſtratus, ſalva & illaeſa conſcientia fungi non poſſe*, exinde recte colligi poſſe videtur Anabaptiſtas vere & ex animi ſententia haud credere, magiſtratum eſſe ordinem bonum ac ſalutarem ab ipſo Deo inſtitutum. Quidquid enim Deus conſtituit, id in ſe ſpectatum præceptis chriſtianiſmi adverſari neutiquam poteſt. Alii tamen ſententiam Anabaptiſtarum ita exponunt, ut ajant, eos non tam de eo loqui, quod eſt illicitum, quam potius de eo, quod bonum eſt ac ſalutare, prorſusque exiſtimare, conſultius eſſe, ut chriſtiani ab hocce munere abſtineant, quoniam tot pericula idem comitentur, omnesque magiſtratuum functiones ſectatoribus ſuis interdixerit Chriſtus, *Matth.* XX. 25, 26, 27. *Luc.* XXII. 25, 26. Vid. quæ hanc in rem diſſeruit Zeltnerus in *breviario controv. cum enthuſ. & fanat.* p. 424. *ſeqq.*

imperium laudari exiſtimant, cum addatur, quod fuerit fortis venator *coram Domino*, ſive in conſpectu Domini, hoc eſt, quod Dei juſſu ac mandato inſtituerit certam politiæ formam, præſcripſerit honeſtas leges, & in officio continuerit homines ad tuendam rempublicam & eccleſiam, adeoque ad Dei gloriam; ſed contrarium ſuadent ipſum Nimrodi nomen, ejusdemque periphraſis, quod fuerit *fortis* venator, quæ adpellatio ſolet tribui oppreſſoribus & perſecutoribus; Jerem. XVI. 16. Thren. III. 5. Ezech XXXII. 20. expoſitiones targumiea ſuperius adductæ: item, quod turres ac munitiones ædificat, ac cum *principium regni ejus* dicatur fuiſſe Babel, procul dubio turris Babylonicæ exſtruendæ fuit auctor, accedit, quod fuerit ex impia & maledicta Chami familia, unde omnes Hebræi, uno Aben-Ezra excepto, Nimrodum habent pro tyranno. Phraſin, *coram Domino*, expoſuimus ſuperius. 3.) Quidam negant, Nimrodum fuiſſe primum monarcham. Toloſanus lib. XIX. de republ. cap. 1. ſect. 2, *Adamum* putat primum fuiſſe a Deo conſtitutum magiſtratum, tum quia ad imaginem Dei conditus fuit, cujus pars, vel certe conſequens eſt dominium, tum quia jubetur *praeeſſe* piſcibus maris, volatilibus cœli, adeoque univerſis animantibus, quæ moventur ſuper terram, Gen. I. 28. Sed diſtinguendum inter dominium in *creaturas irrationales* & imperium in *hominem*; illud hujus præludium & ſpecimen fuiſſe concedimus, alterum tamen ab altero eſt & manet diſtinctum: diſtinguendum etiam inter poteſtatem *patriam*, ſive *œconomicam*, quam Adamus in ſua familia exercuit, & *politicam*, quæ in republica locum habet. 4.) Quidam Cainum dicunt fuiſſe primum monarcham, cum *civitatem exſtruxiſſe* dicatur Gen. IV. 17. ſed diſtinguendum inter dominatum politicum *in genere*, ac regnum aliquod monarchicum *in ſpecie*. Ab exſtructione enim civitatis alicujus monarchicum regnum inferri nequit, cum ad illud plures omnino civitates requirantur, quæ tunc temporis nondum exſtitere. Quod ſi omnino concedendum fuerit, Cainum regia & monarchica poteſtate in civitate a ſe exſtructa fuiſſe armatum, prout cenſet Auguſtinus libr. XV. de civit. Dei cap. 20. „Eadem civitas, (inquiens) quam Cain in nomine Enoch filii ſui condidit, longe lateque „regnare potuit, & reges habere non ſimul „plures, ſed ſuis ætatibus ſingulos, quos ge„nuiſſent ſibi ſucceſſuros, quicunque regnaſ„ſent, horum regum primus eſſe potuit ipſe „Cain, ſecundus filius ejus Enoch &c.„ Diſtinguendum tamen fuerit inter *latiorem* & *ſtrictiorem* monarchiæ ſignificationem. *Priore* modo accipitur pro qualibet reipublicæ adminiſtratione, cui unus aliquis cum imperio præeſt: *poſteriore* modo pro uno ex quatuor illis ſummis in ſcriptura numeratis imperiis; Nimrodus fuit primus monarcha ſenſu poſteriore, quia Babylonica monarchia in ipſo originem habuit. 5.) Neque tamen ex eo inferri poteſt, *omnia imperia primum vi coaluiſſe*, quod vult Bodinus lib. I. de republ. cap. 6. multo minus, ea a Deo non eſſe conſtituta, ac proinde tollenda & abolenda, quod volunt anabaptiſtæ. Nam *primo* ante Nimrodum poteſtas politica *gladii* nomine ſignificata, a Deo fuit inſtituta Gen. IX. 6. diſtinguendum igitur inter poteſtatem, & abuſum poteſtatis. Tyrannis non eſt ipſa poteſtas politica, ſed abuſus poteſtatis; in Nimrodo tyrannis initium habuit, non autem ipſa poteſtas, ea enim ex divina inſtitutione orta. *Deinde* a particulari non poteſt colligi univerſale. Etſi enim Babylonicum imperium a violenta oppreſſione cœperit; ex eo tamen nequit inferri, quod omnia imperia vi cœperint, ſiquidem & ante & poſt Nimrodum poteſtas politica ab aliis etiam fuit adminiſtrata, qui vel immediata divina vocatione, vel populi electione eam primitus obtinuerunt. Herodotus lib. I. hiſt. „Reges primum a populis ele„cti ſunt, & quidem ii, qui opinione & lau„de tum prudentiæ, tum juſtitiæ præſtarent „cæteris. Cicero lib. II. offic. Mihi quidem „non apud Medos ſolum, ut ait Herodotus, „ſed & majores noſtros juſtitiæ fruendæ cau„ſa videntur olim bene morati reges conſtituti. „Cum premeretur initio multitudo ab iis, qui

„majo-

„majores opes habebant, ad unum aliquem „confugiebant, virtute præſtantem, qui cum „prohiberet ab injuria tenniores, æquitate „conſtituenda ſummos cum infimis pari jure „retinebat. Juſtinus lib. I. hiſt. Principio re„rum, gentium, nationumque imperium pe„nes reges erat, quos ad hujus majeſtatis fa„ſtigium non ambitio popularis, ſed ſpectata in„ter bonos moderatio provehebat. Polybius „libr. VI. hiſt. Illi in reges primum electi „conſenſu populi, qui in alios fuerant bene„fici, velut qui eos ab incurſu ferarum, vel ab „injuria aliorum hominum defendere vi cor„poris, aut prudentia animi ſolebant ac pote„rant.„ 6.) Præterea ſi vel maxime demus, Nimrodum fuiſſe omnium primum, qui dominatum politicum exercuerit; non tamen ſequitur, magiſtratum non eſſe a Deo, propterea quod Nimrodus violenta hominum oppreſſione eum primitus occupaverit; diſtinguendum enim inter rem ipſam & modum, quo quis rem conſequitur. Res ipſa ſæpius eſt a Deo, licet modus, quo quis eam conſequitur, non ſit a Deo, nec Deo probetur. Sic divitiæ ſunt & manent donum Dei, licet modus, quo avari eas ſibi comparant, non ſit a Deo; diſtinctiones dominiorum ſunt a Deo, licet modus, quo multi ſua dominia extendunt, Deo non probetur. Miniſterium eccleſiaſticum eſt ſancta Dei ordinatio, licet modus ſæpe ſit vitioſus, quo aliqui ſeſe illi ingerunt. 7.) Denique multo minus ſequitur, imperia omnia eſſe abolenda & tollenda. Non enim omnia, quæ ex malo principio orta, ſunt tollenda, ſi ipſa ſint per ſe bona ac utilia. Ex malis moribus bonæ leges ſunt ortæ, nec tamen bonæ leges propterea ſunt abolendæ. Regii ſtatus in populo Iſraëlitico principium fuit malum, populi ſcilicet faſtidium & κακοζηλία, nec tamen vel reges, vel ſtatum regium poſtea abolere licuit. Multa matrimonia ex principio peſſimo oriuntur, nec tamen eadem conſummata licet reſcindere.

2.) 1. Sam. VIII. 7. Non te rejecerunt, ſed me.

§. XLIX. II.) 1. Sam. VIII. 7. *cum populus Iſraëliticus regem ſibi dari peteret, iram Domini in ſe provocaſſe, atque ipſius Dei imperium ſprevisſe dicitur*: Non te rejecerunt, ſed me, *dicit Dominus ad Samuelem*, ne regnem ſuper eos; *quo pertinet etiam dictum propheticum* Oſeæ c. XIII. 11. Dedi illis regem in furore meo. *Ergo magiſtratus politicus non eſt a Deo, nec Deo placet.* Reſp. 1.) Eſt elenchus a dicto *ſecundum quid* ad dictum *ſimpliciter*. Non improbavit Dominus abſolute & ſimpliciter, quod populus Iſraëliticus magiſtratum haberet, vel peteret, cum aliquot jam ſeculis magiſtratus officio judices a Deo excitati & conſtituti in illo populo fuerint functi: ſed quod formam regiminis a Deo inſtitutam proprio arbitrio mutaret, & ad imitationem gentilium regem aliquem monarcham ſibi conſtitui, importune poſtularet. Seu, ut loquitur Sulpitius in hiſt. ſacr. lib. I. *quod non ſine exemplo amentiae praeoptaret, libertatem ſervitio regio mutare.* 2.) Subeſt etiam elenchus *cauſae* & *accidentis*. Non improbatur Deo *per ſe* poſtulatio regis, multo minus ſtatus & officium regum: cum Gen. XVII. 6. benedictionis loco Abrahæ promittat, fore, *ut reges ex ipſo naſcerentur*, cumque multi pii reges in populo Iſraëlitico Deo placuerint; ſed *ex accidenti*, quia procedebat ex principio peſſimo, & conjuncta erat cum peſſimis accidentibus, qualia ſunt *κακοζηλία* gentilium: *Conſtitue nobis regem*, (inquiunt) v. 5. *ut judicet nos, ſicut & univerſae habent nationes.* & poſtea v. 20. *Erimus nos ſicut omnes gentes, & judicabit nos rex noſter*; faſtidium & contemtus divinæ ordinationis: mutant enim privato arbitrio & libidine formam regiminis a Deo inſtitutam, qua jam inde a Moſe usque ad Samuelem uſi fuerant, dum judices ex alia atque alia tribu extraordinaria plerumque Dei vocatione gubernationi præficiebantur; temeraria audacia in nova regiminis forma præſcribenda; abjectio fidei & ſpei, qua ex Deo pendere & a ſola ipſius voluntate judices expetere debebant. *Judicabit nos rex noſter*, (inquiunt) *& egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra*; ex quibus verbis adparet, quod noluerint in ſperanda vi-

ctoria per judices fide a Deo pendere, ſed regia potentia freti inpoſterum bella gerere; hæc ſcilicet erant, quæ Deo minime probabantur, nequaquam vero ipſa per ſe magiſtratus petitio. 3.) Invertimus argumentum: Quia Iſraëlitæ repudiando Samuelis & filiorum ejus imperium non Samuelem, ſed ipſum Deum rejeciſſe dicuntur, utique ergo magiſtratus politicus eſt ſancta Dei ordinatio, *cui qui reſiſtit, Deo ipſi reſiſtit*, & politiarum gubernatio non tam magiſtratui, quam ipſi Deo, cujus vicarias partes magiſtratus obit, eſt adſcribenda. 4.) Deus ipſe non ſolum permittit, ſed etiam diſerte mandat Samueli, ut Saulem ungat in regem Iſraëlitici populi, 1. Sam. VIII. 22. IX. 17. X. 1. & 24. atque illi dicuntur cum Saule abiiſſe, quorum *corda Deus tetigerat*, qui vero deſpexerunt eum, dicuntur *filii belial;* 1. Sam. X. 26. & 27. utique ergo Saulis imperium Deum auctorem habuit. 5.) Quid quod Deus diſerte dicit 1. Sam. IX. 16. ſe ideo Saulem eligere in regem, *quia reſpexerit populum ſuum*, ex quo intelligitur, quod impiis quidem in iſto populo, qui pravis adfectibus ducti regem poſtulabant, in furore ſuo regem dederit; interim piis, qui parati erant ad obedientiam, & negotium illud Deo unice commendabant, ex gratia dedit regem, qui eos contra Philiſtæos defenderet, & bella Domini gereret, ut Wellerus in comm. monet.

3.) Oſeæ VIII. 4. Ipſi regnaverunt, & non ex me.

§. L. III.) Oſeæ VIII. 4. *Ipſi regnaverunt, & non ex me; principes exſtiterunt, & non cognovi eos. Ergo magiſtratus non eſt a Deo.* Reſp. 1.) Repetenda eſt diſtinctio ſuperius tradita inter rem ipſam, & modum rem conſequendi. Res ipſa ſæpius eſt a Deo, ac Deo probatur, licet modus eam adipiſcendi non ſit ex Deo, nec ipſi probetur. Sic hypocritæ accipiunt verum baptiſmum, licet hypocriſis, per quam illum obtinent, Deo non placeat; indigni veram accipiunt euchariſtiam, quamvis indigna manducatio & bibitio Deo non ſolum non placeat, ſed & maxime improbetur. 2.) Quemadmodum non licet inferre: quidam miniſtri eccleſiæ modis illicitis miniſterium invadunt & occupant, non vocati nec miſſi a Deo; Jer. XXIII. 21. ergo ipſum miniſterium eccleſiaſticum non eſt a Deo; ita quoque non licet colligere: multi ex ambitione per vim, vel fraudes occupant principatuum adminiſtrationem non miſſi, vel ordinati a Deo; ergo ipſe principatus ac magiſtratus non eſt Deo ordinatio. 3.) Verba in textu hebræo ſic habent, הֵם הִמְלִיכוּ *ipſi regnare fecerunt, & non ex me:* הֵשִׂירוּ, *principem conſtituerunt, & non cognovi, vel adprobavi*, ita enim verba notitiæ apud Hebræos accipiuntur. Taxat propheta populi diffidentiam, quod ex præpoſtero periculorum metu reges gentilium in tutores & patronos eligat, Deo non conſulto, an ipſi hoc placeat? modo enim Aſſyriorum, modo Ægyptiorum opem & auxilium implorabant, prætermiſſa vera & ſeria pœnitentia, per quam Dei gratiam & præſidium obtinere potuiſſent; qua vero ſpecie ex eo inferri poteſt, quod magiſtratus non ſit Dei ordinatio?

4.) Joh. XII. 31. Diabolus eſt princeps hujus mundi.

§. LI. IV.) *Diabolus vocatur princeps hujus mundi*, Joh. XII. 31. XVI. 11. *ac teſtatur, regna mundi ſuae poteſtati ſubjecta, ſeque ea dare, quibus voluerit*; Matth. IV. 8. Luc. IV. 6. *ergo magiſtratus & poteſtates non ſunt a Deo.* Reſp. 1.) Diabolus dicitur mundi princeps, non quod principatus hujus mundi ſuo diſpenſet arbitrio, contrarium enim ſuperius oſtendimus; ſed quod impiorum, qui *mundi* voce denotantur, voluntates potenter regat & impellat ad malum. Eph. II. 2. Ἐνεργεῖ, *efficaciter operatur, in filiis incredulitatis*, quo ſenſu etiam ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου vocatur 2. Cor. IV. 4. ubi non abſolute, ſed *mundi*, hoc eſt, impiorum & infidelium *Deus* dicitur, nimirum quia infideles ipſi obtemperant, ferviunt & obſequuntur, interprete Auguſtino lib. XXI. contra Fauſtum cap. 9. & Cyrillo apud Oecumenium in comm. illius loci. Gloſſa in Apoc. XI. ſic diſtinguit: *Eſt*

man-

mundus, cujus Deus eſt creator, eſt mundus, cujus Deus eſt redemtor, eſt mundus, cujus ſatan eſt ſeductor. 2.) Quando diabolus impudenter gloriatur ſibi regnorum terrenorum diſtributionem competere, tunc ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, & ſplendide mentitur; Joh. VIII. 44. unde etiam Chriſtus ipſum increpat & abire jubet Matth. IV. 10. Irenæus lib. V. cap. 20. p. 347. *Manifeſtum eſt, quoniam mentitur diabolus dicens*: mihi tradita ſunt, & cui volo, do ea. *Cujus enim juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur.* 3.) Sic ergo procedimus: Solus Deus eſt hujus mundi & omnium in mundo regnorum dominus ὄντως ac vere, ratione *creationis, conſervationis, gubernationis, diſtributionis & haereditariae poſſeſſionis*; diabolus autem vocatur *princeps mundi & Deus ſeculi*, tum reſpectu ſui, tum reſpectu hominum. Reſpectu ſui dupliciter: primo ratione *falſae gloriationis*, ſecundo ratione *injuſtae uſurpationis.* Gloriatur enim, ſe eſſe regnorum omnium dominum, & ſubjicit ſibi maximam hominum partem, qui cupiditatibus ipſius promte inſerviunt, hoc vero non eſt regnum *naturae*, ſed *malitiae*, inquit Cyprianus in ſerm. de jejun. & tentat. Neque enim ſic vocatur diabolus, quod ipſe ſit hujus mundi dominus, *ſed princeps cupiditatum earum, quibus concupiſcitur omne, quod tranſit, ut ei ſubjaceant, qui negligunt aeternum Deum, & diligunt inſtabilia & mutabilia.* Auguſtinus lib. de agone Chriſt. *Non tribuitur illi hoc nomen*, inquit Gregorius Nazianzenus orat. III. de rect. doct. ſent. *quod totum in mundum & univerſos homines imperium obtineat, ſed quod peccati ſit auctor & princeps eorum, qui ſub peccato quaſi rege ſponte degunt.* Reſpectu hominum tum ratione *perverſae opinionis*, tum ratione *vitioſae & inordinatae ſubjectionis.* Quem enim mundus pro Deo colit, eique ſervit, is reſpectu illo relativo eſt mundi dominus & princeps, quo ſenſu etiam *venter* pſeudodoctorum Phil. III. 19. & *aurum* avarorum Deus dicitur Jobi XXXI. 24.

5.) 1. Pet. II. 13. *Magiſtratus eſt humana κτίσις.*

§. LII. V.) *Petrus magiſtratum vocat ἀνθρωπίνην κτίσιν, humanam creaturam, ſive ordinationem*; 1. epiſt. II. 13. *ergo magiſtratus non eſt a Deo conſtitutus.* Reſp. vocatur humana ordinatio non reſpectu primæ originis & principalis cauſæ efficientis: ſed 1.) reſpectu *cauſae inſtrumentalis*, quia per homines ſæpius conſtituitur magiſtratus. Oecumenius in comm. humanam *κτίσιν* exponit per θέσιν, quod *conſtitutus & poſitus ſit magiſtratus ab hominibus*, Deo tamen ſic jubente & ſanciente. Verba ſic habent: Κτίσιν ἀνθρωπίνην τὰς ἀρχὰς λέγει τὰς χειροτονητὰς ὑπὸ τῶν βασιλέων, ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς, καθότι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐτάχθησαν, ἤτοι ἐτέθησαν, οἶδε γὰρ ἡ γραφὴ καὶ τὴν θέσιν κτίσιν καλεῖν. Repetit ſcilicet Petrus præceptum apoſtolicum, quod obediendum ſit magiſtratui, utpote *divinae ordinationi*, Rom. XIII. 2. ac monet, non ad *cauſam inſtrumentalem*, ad homines ſcilicet, per quos magiſtratus conſtituitur, ſed ad *cauſam principalem*, Deum ſcilicet, a quo eſt omnis magiſtratus, in hac obedientia unice eſſe reſpiciendum, unde notanter addit διὰ τὸν κύριον, *propter Dominum*, q. d. non ad homines, per quos magiſtratus conſtituitur, ſed ad Deum, a quo eſt magiſtratus, oculos convertite, ac propter Dominum, auctorem principalem, ipſis obedientiam eſſe præſtandam cogitate. Subjicit etiam diſtinctas magiſtratus ſpecies: *ſive regi, tanquam praecellenti, ſive ducibus, tanquam ab eo miſſis*, hoc eſt, ſi vel maxime duces & quivis inferiores magiſtratus a rege & ſuperiore magiſtratu conſtituantur, tamen propterea non debetis illis obedientiam denegare, ſed in illis regem, tanquam ſuperiorem, in rege autem Deum ipſum intueri ac revereri. Quidam illud δι᾽ αὐτοῦ referunt non ad propinquius, quod *a rege* mittantur duces, ſed ad remotius, quod *a Deo* mittantur, qui ſenſus concinnus quidem eſt & fidei analogiæ maxime congruus, ſed contra pertinacem adverſarium vix obtineri potuerit. Similis ergo loquendi ratio eſt in dicto Petrino, quæ eſt in

dicto Paulino: 1. Tim. II. 15. *Saluabitur mulier διὰ τῆς τεκνογονίας*, hoc eſt, *non obſtante liberorum procreatione, modo manſerit in fide;* ſic *ſubjecti eſtote omni humanae ordinationi*, hoc eſt, magiſtratui, non obſtante, quod ſit humana ordinatio. 2.) Reſpectu *ſubjecti recipientis*, ſive *materiae in qua*, quia hominum opera in magiſtratus adminiſtratione Deo uti placuit. Quemadmodum enim miniſterium eccleſiaſticum non angelis, ſed hominibus commendatum eſt, ita quoque regimen politicum non per angelos, ſed per homines Deus adminiſtrari voluit, inde paraphraſis ſyriaca reddidit: *Eſtote ſubjecti* לְכָלְהוֹן בְּנֵי־אֱנָשָׁא, *omnibus filiis hominum.* Denuo igitur tacitae objectioni occurrit Apoſtolus. Quamvis homines ſint & humanis naevis atque infirmitatibus obnoxii, qui magiſtratus locum obtinent, illis tamen ſubditi eſtote *propter Dominum*, hoc eſt, quia non humanum, ſed divinum officium ſuſtinent, ac Dei vicem in terris obtinent. 3.) Reſpectu *finis cui*, quia magiſtratus in hominum ſalutem & commodum eſt ordinatus. *Subjecti eſtote magiſtratui*, quia eſt κτίσις ἀνθρωπίνη, hoc eſt, in veſtram ipſorummet ſalutem & commodum a Deo eſt ordinatus. (*) Sic ergo magiſtratus dicitur *humana ordinatio* ſive *creatura*, (ita namque κτίσεως vox hic accipitur, ſicut etiam apud Latinos magiſtratus creari dicitur) non reſpectu *fundamenti*, nec reſpectu *termini a quo*, ſed reſpectu termini *ad quem*. Quidam vertendum cenſent, *omni humano ſtatuto*; ſed ſpecies ſubjectae oſtendunt, ipſum magiſtratum hoc verbo denotari, ac ratio adpellationis eſt pulcerrima, κτίζειν uſurpatur non ſolum de primaeva creatione, in qua Deus omnia pulcerrimo ordine diſpoſuit, ſed etiam de aedificii exſtructione, in qua omnia apte & ad uſus inhabitantium commode ordinantur. Senſus igitur eſt, quod Deus noluerit genus humanum beſtiarum more eſſe confuſum, ſed velut in mundi fabrica & in aedificio apte diſpoſito ſingulos ſtatus in genere humano ſuo loco ordinatos ac diſpoſitos eſſe voluerit.

II.) *Ex rationibus.* 1.) *A primaeva hominis dignitate.*

§. LIII. *Alteram* argumentorum claſſem petunt ex rationibus. 1.) *Quod pugnat cum primaeva hominis conditione ac ſtatu, in quo eſt creatus & divinitus conſtitutus, illud non eſt a Deo. Magiſtratus pugnat cum primaeva hominis conditione, quia Deus creavit hominem liberum, ſubjectionis omnis expertem.* Reſp. 1.) Oſtendimus ſuperius, cum libertate illa, in qua primus homo fuit conditus, non pugnare omnem omnino ſubjectionem, quia uxor marito, liberi parentibus fuiſſent ſubditi, ſed ea, quae cum moleſtia & voluntatis repugnantia eſt conjuncta. 2.) Quia homo per lapſum excuſſit Dei imperium, ideo in poenam lapſus hominis in hominem conſtitutum eſt dominium, quod tamen ad hominis utilitatem ac commodum cedet, ſi reverenter ſeſe illi ſubjiciat, honeſtis legibus obtemperet, & ad finem rectum magiſtratus officio & praeſidio utatur, ne ſit ei *terrori*, ſed *honori*, quod fiet, ſi in id incumbat, ut ſub magiſtratu *quietam & pacatam vitam ducat in omni pietate & honeſtate.* 1. Tim. II. 2. 3.) Diſtinguendum igitur inter naturam *inſtitutam* ac *deſtitutam*. Si vel maxime magiſtratus officium, quale eſt hodie, pugnaret cum natura inſtituta; non tamen pugnat cum natura deſtituta, quin potius ἀταξίας naturae deſtitutae voluit Deus per magiſtratus inſtitutionem corrigere & in ordinem redigere. Vnde ſic concludimus: Quodcunque ad generis humani ſalutem & εὐταξίαν eſt non ſolum utile, ſed etiam neceſſarium, illud nec cum natura hominis, qualis eſt poſt lapſum, pugnare adſerendum, nec Deum auctorem habere, eſt negandum. Sed officium magiſtratus ad generis humani ſalutem & εὐταξίαν eſt non ſolum utile, ſed & neceſſarium. Ergo. *Imperare & parere ſunt ex genere neceſſariorum*

(*) Lutherus tom. II. f. 181. *Obrigkeit wird weltliche Ordnung genennet, weil ſolcher Stand zu menſchlicher, weltlicher, politiſcher Ordinanz von GOtt geordnet, nit aber in geiſtlichen himmliſchen Sachen, wie der Lehrer Stand.* Non ratione originis, vel termini a quo, ſed ratione ſubjecti & termini ad quem. GERHARDVS.

rum & utilium, ait philoſophus lib. I. politic. cap. 5. Alii aliis inter homines prudentia & dotibus animi ad imperandum neceſſariis præcellunt, quos natura, vel potius Deus ipſe ad imperium formavit. *Sunt, quibus, quod rectum & juſtum eſt, ipſis in mentem venit, ſunt, qui ipſi quidem per ſe id non intelligunt, tamen recta monentibus obtemperant*, ut ex Heſiodo Cicero pro Cluent. adſerit, illi igitur hiſce veluti duces ac præſides a natura ſunt dati.

2.) A noſtra per Chriſtum parta libertate.

§. LIV. II.) *Quod pugnat cum libertate, quam Chriſtus in nov. teſt. nobis promeruit, illud in nov. teſt. non habet Deum auctorem. Sed officium magiſtratus pugnat cum libertate, quam Chriſtus nov. teſt. nobis promeruit.* Ergo. *Non convenit* (inquiunt) *inter homines ſpirituales, quos veritas, videlicet ipſe Chriſtus in libertatem vindicavit*, Joh. VIII. 32. *magiſtratus uſus*. Reſp. 1.) Huic argumento jamdudum reſpondit apoſtolus Petrus 1. epiſt. II. 13. *Subditi eſtote omni humanae ordinationi propter Deum*, v. 15. *quia haec eſt voluntas Dei*. v. 16. *tanquam liberi, ſed non ut velamen habentes malitiae libertatem, ſed ſicut ſervi Dei*; docet igitur, eos, qui prætextu libertatis per Chriſtum partæ magiſtratui debitam obedientiam derogant, libertatem habere pro velamine malitiæ, ac proinde eadem turpiſſime abuti. 2.) Libertas, quam Chriſtus nobis peperit, non eſt carnalis licentia, ſed ſpiritualis libertas & a peccati damnatione liberatio, ſive manumiſſio. 3.) Quemadmodum igitur libertas illa non tollit obedientiam mandatis divinis debitam, quia ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας *ſervi facti ſumus juſtitiae*, Rom. VI. 18. *ut Deo ſerviamus*; v. 22. ita quoque non tollit obedientiam magiſtratui, utpote divinæ ordinationi, debitam. Lex divina non pugnat cum libertate, quia Adam liber creatus, & tamen lex illi fuit impoſita. Ergo nec lex humana magiſtratus. 4.) Hinc apoſtolus Paulus, qui de libertate a Chriſto parta tam præclare diſſerit, nihilominus *poteſtatibus ſublimioribus omnem animam ſubjectam eſſe* jubet, Rom. XIII. 1. ſervos officii ſui monet, Col. III. 23. ac ſpiritualem libertatem cum ſervitio ipſorum hominibus præſtando conſiſtere poſſe docet. 1. Cor. VII. 22. Pulcre Auguſtinus libr. XIX. de civit. Dei cap. 17. *Civitas cæleſtis dum apud terrenam civitatem velut captivam vitam ſuae peregrinationis agit, jam promiſſione redemtionis & dono ſpirituali tanquam pignore accepto legibus terrenae civitatis, quibus haec adminiſtrantur, quae ſuſtentandae mortali vitae adcommodata ſunt, obtemperare non dubitat &c.* 5.) Tantum abeſt, ut leges honeſtæ magiſtratus opponantur libertati chriſtianæ, ut potius eandem promoveant. Cum enim vera libertas in eo conſiſtat, ut poſſimus eligere bonum, & rejicere malum, manifeſtum eſt, legem non pugnare cum libertate; non enim impedit, quo minus poſſimus eligere bonum, & rejicere malum, ſed contra potius juvat, nam præbet materiam exercendæ libertatis. (*)

3.) A regiae tyrannidis gravitate.

§. LV. III.) *Reges & principes plerumque ſuperbiam & tyrannidem in ſubditos exercent, & in magna rerum omnium licentia vivunt. Ergo ipſorum ſtatus non eſt a Deo inſtitutus.* Reſp. 1.) Accidentia perſonarum prudenter ab officio ſunt diſtinguenda; neque enim officium ipſum deſinit eſſe divinum, licet illi,

(*) Bellarminus lib. de laicis cap. 3. reſpondet: 1.) *Ideo in nov. teſt. de magiſtratu politico non multum tractari, quia Chriſto & apoſtolis propoſitum fuerit tractare de regno ſpirituali, non de politico.* 2.) *Poſſe ex dictis nov. teſt. per indirectum & bonam conſequentiam haberi, de quo directe agit quaeſtio. Si enim chriſtiano licet ſubeſſe regi ethnico, multo magis regi chriſtiano; & ſi licet chriſtiano ſubeſſe, multo magis praeeſſe, quia illud magis videtur eſſe contra libertatem chriſtianam quam hoc.* 3.) *Si chriſtianae libertati repugnaret ſubjectio, vel praefectura civilis, magis repugnaret eccleſiaſtica, quia chriſtiana libertas magis pertinet ad chriſtianum, ut eſt civis eccleſiae, quam ut eſt civis mundi. At non repugnat chriſtianae libertati praefectura, vel ſubjectio eccleſiaſtica*, Matth. XXIV. 45. Rom. XII. 8. Hebr. XIII. 17. *Ergo nec repugnat ſubjectio, vel praefectura politica.* GERHARDVS.

illi, qui officium adminiſtrant, non humanis ſolum infirmitatibus, ſed gravioribus etiam delictis obnoxii deprehendantur. Vitia ſunt perſonarum, interim officium ipſum eſt bona Dei ordinatio. Sic illi, qui eccleſiaſtico miniſterio funguntur, non communibus ſolum nævis, ſed gravioribus etiam delictis quandoque ſunt obnoxii, ſed ipſum propterea miniſterium non deſinit eſſe divinum officium. 2.) Quando anabaptiſtis Monaſterienſium ſuorum complicum ſeditioſi furores objiciuntur; ſtatim confugiunt ad diſtinctionem inter religionem & perſonas ipſam amplectentes, eademque recte, vel male utentes. Quod ſi igitur vitia perſonarum a religione, quam profitentur, poſſunt diſtingui, cur non etiam vitia magiſtratus ab officio, quod adminiſtrant? 3.) Nec omnes reges & principes ſuperbiam & tyrannidem in ſubditos exercent, ſed præter Nimrodos & Nerones ſunt etiam pii Davides & Conſtantini. Vitia igitur paucorum non ſunt imputanda omnibus, nec ad unius, vel alterius mali principis, ſed ad bonorum etiam ac laudatorum exempla reſpiciendum. 4.) Nec tantum quid mali & moleſti ſit in imperiis, ſed etiam, quid boni illis inſit, ſpectandum fuerit. Bona, quæ in eis ſunt longe plurima, utpote pacis conſervatio, juſtitiæ adminiſtratio, bonorum defenſio &c. dignis laudum præconiis ornanda, mala vero bonorum amplificatione obruenda & ſapienter ferenda.

2.) Paludani.

§. LVI. II.) Indirecte & oblique divinam magiſtratus inſtitutionem labefactat quidam Paludanus, qui ea duntaxat ratione magiſtratus ordinem a Deo eſſe cenſuit, quod homini ratio ſit indita & notitia legum naturæ, quæ judicat hunc ſtatum inter homines neceſſarium eſſe. Vere quidem hæc dicuntur, unde etiam ipſimet ſuperius ex inſitis notitiis naturalibus pro divina magiſtratus auctoritate & inſtitutione adſerenda argumentum duximus; interim nondum ſufficienter civilis ſocietatis & imperiorum cauſa eo modo explicatur, cum ſolis humanis conſiliis & viribus talis ordo nec inſtitui, nec conſervari poſſit. Si humana duntaxat prudentia ac providentia hic ſtatus fuiſſet inſtitutus, non potuiſſet contra rabiem diaboli & impiorum tamdiu conſervari ac ſubſiſtere. Diſtinguendum igitur *eſt* inter *regimen ipſum politicum*, & *ejus determinationem ad certam reipublicae formam*, monarchicam ſcilicet, vel ariſtocraticam, vel democraticam. Regimen ipſum eſt juris divini ac naturalis; ſed determinatio ejus ad certam formam immediate pertinet ad jus gentium, quod eſt juris naturæ quaſi quoddam conſectarium, diſcurſu hominum ſapientum introductum. Cunerus in lib. de offic. princ. cap. 5. ex Rom. XIII. pulcerrimum format argumentum, quo probat regimen politicum non pendere a ſola humana conſenſione: *Si* (inquit) *ex ſola in principem conſenſione populus ei ſubeſſe teneretur, jam non obediendo fœderi quidem & pacto, ſed non proxime ac directe Dei ordinationi reſiſtere diceretur, quam Paulus in reſiſtendo proxime & immediate violari ſignificat, quoniam poteſtas, cui reſiſtitur, a Deo ordinata eſt, ſic ut rebellio jam non contra hominem, ſed contra Deum cenſeri debeat.*

Poriſmata 1.) Chriſtianum illaeſa conſcientia poſſe magiſtratus officio fungi.

§. LVII. Cæterum ex eo, quod officium magiſtratus eſt divina inſtitutio & ordinatio, duo colligimus poriſmata. *Prius* tale eſt: *Chriſtianus illaeſa omnino conſcientia magiſtratus officium gerere poteſt.* Quod ſi enim magiſtratus officium eſt divina ordinatio, utique eſt res bona, ſancta, juſta ac Deo placens, Pſ. CXI. 3. *Gloria & decor opus*, ac per conſequens poteſt chriſtianus illæſa conſcientia magiſtratus officio fungi, & in hoc vitæ ſtatu Deo placere, quomodo enim juſta, ſancta ac Deo placens functio chriſtiano eſſet prohibita? Quemadmodum igitur ex eo, quod conjugium eſt divina ordinatio, recte infertur, quod poſſit quis bona & illæſa conſcientia in conjugio vivere, & in eo ſtatu Deo placere; ita quoque pari ratione ex eo, quod magiſtratus eſt divina ordinatio, recte colligitur,

-gitur, quod chriſtianus poſſit vitam Deo gratam ac placentem in magiſtratus officio gerere. Id ipſum probant omnia argumenta ſuperius producta. 1.) Si magiſtratus Dei judicium exercet, utique etiam Deo ſervit in officii ſui adminiſtratione. 2.) Si magiſtratus in ipſa officii ſui exſecutione eſt ac dicitur *Dei miniſter*, utique hic vitæ ſtatus Deo gratus eſt, ipſique placet. 3.) Si Deus magiſtratui ex gratia donat omnia ad exſecutionem officii neceſſaria, utique officium magiſtratus Deo placet; alias ſequeretur, Deum conferre quædam ad exſecutionem operis ſibi minime grati ac probati. 4.) Si Deus expreſſe mandat conſtitui magiſtratus, utique officium magiſtratus eſt res per ſe bona & ſancta; quæcunque enim Deus præcipit & mandat, illa ſunt bona, juſta ac ſancta. 5.) Si contemto magiſtratu Deus ipſe contemni dicitur, utique etiam magiſtratus officium Deo probatur; alias conſequens foret, Deum contemni in eo ac per id, quod ipſe improbat ac contemnit. 6.) Si Deus viventibus in hoc ſtatu certa præſcribit munia, utique etiam hic ſtatus Deo placet. 7.) Si Deus hunc ſtatum miranda ſua bonitate ac potentia conſervat, utique illi non eſt adverſus, vel ipſius voluntati contrarius. 8.) Si magiſtratus officium naturali juri congruum, utique etiam non pugnat cum divino jure, vel divinis legibus. Sed antecedentia horum argumentorum probata ſunt ſuperius. Ergo conſequens negari nequit. 9.) Si in quarto præcepto ſub nomine *patris* etiam magiſtratus comprehenditur, utique officium magiſtratus eſt Deo placens, & juxta Dei voluntatem ac mandatum honore debito adficiendum. Sed prius conſtat ex Gen. XLI. 48. 1. Sam. XXIV. 12. &c.

§. LVIII. Cumprimis huc pertinent: 1.) *Dicta ſcripturae* omnia, in quibus ſubditi honorem & reverentiam, ſubjectionem & obedientiam, cenſus ac tributa, preces ac vota magiſtratui debere dicuntur, quæ ſuo loco inferius enumerabuntur. Quod ſi enim hæc eſt Dei voluntas, ut ſubditi magiſtratui obediant, utique etiam Dei voluntas erit, ut magiſtratus ſubditis imperet, ita namque exigit mutuus relatorum reſpectus. Apoſtolus cum Rom. XIII. 1. & ſeqq. de officio magiſtratus diſſeruiſſet, tandem ſubjungit v. 7. *Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.* Oſtendit igitur præter reliquas officii partes magiſtratui a ſubditis etiam deberi honorem. Atqui pugnat, & quidem extreme pugnat cum honore magiſtratus, ſtatuere quod officium ac ſtatus ille Deo minime placeat. Idem apoſtolus 1. Tim. VI. 2. hanc proponit regulam: *Qui fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſerviant, quia fideles ſunt*; ubi fides & dominium copulantur, ac proinde in uno eodemque homine ea conſiſtere poſſe conſequitur, ac prohibentur ſervi prætextu chriſtianæ fidei, ad quam converſi ſunt ipſorum domini, honorem illis denegare. 2.) *Exempla* piorum magiſtratuum in vet. ac novo teſt. Quod ſi enim quidam in officio magiſtratus conſtituti Deo gratam ac placentem vitam egerunt, utique officium magiſtratus in ſe ac per ſe Deo non improbatur; alias enim nemo in officio illo conſtitutus potuiſſet Deo placere. Jam vero tam in nov. quam vet. teſt. commemorantur exempla piorum magiſtratuum. In vet. quidem teſt. laudantur Melchiſedecus, *rex Salem*, Moſes, populi Iſraelitici *dux*, Joſua, Moſis in regimine ſucceſſor, *judices* divinitus excitati, David, Joſaphat, Hiskias, Joſias &c. *reges*; Joſephus ac Daniel, *ſatrapiis praefecti*, qui omnes fuerunt viri ſancti & Dei amici, nec tamen magiſtratus officium quidquam derogavit ipſorum pietati ac ſanctitati, nec ut in Dei gratia permanere poſſent, magiſtratus officio ſeſe abdicarunt. In nov. teſt. tales recenſentur perſonæ, quæ munere politico fuere functæ, nec minus chriſtianam religionem amplexæ ac profeſſæ. *Joſephus ab Arimathia* fuit *ſenator*, quem tamen una cum Nicodemo funeris curatorem Chriſtus elegit; Luc. XXIII. 50. *centurio Capernaiticus* habuit ſub ſe milites, idem tamen refertur inter eos, qui cum Abrahamo, Iſaaco & Jacobo in regno

cœlorum recumbent; Matth. VIII. 11. *regulus Capernaiticus* ad fidem Chriſti perducitur, nec tamen politicum officium, quo fungebatur, repudiare jubetur; Joh. IV. 53. *eunuchus reginae Candaces* theſaurarius a Philippo ſacris chriſtianis initiatus, nec tamen ab officio ſuo politico propterea ab eodem remotus legitur; Act. VIII. 38. *Cornelius centurio* magiſtratum geſſit, nec tamen converſus a Petro eum depoſuit; Act. X. 2. *Sergius proconſul* ad fidem Chriſti a Paulo convertitur, nec tamen magiſtratu propterea abit; Act. XIII. 12. *cuſtos carceris* Philippicus ab apoſtolis baptizatus, non tamen officio ſe abdicare juſſus eſt; Act. XVI. 33. *Publius*, Melitenſis inſulæ princeps, Paulum benigne ſuſcipit, non tamen dignitate politica ſeſe exuit; Act. XXVIII. 7. *Eraſtus* œconomus civitatis Corinthi fuit, quod officium ob chriſtianam profeſſionem non depoſuit, Rom. XVI. 23. Ex quo ſic concludimus: Quos Chriſtus & apoſtoli ad fidem converſos in officio politico manere permiſerunt, illi non vixerunt in tali aliquo vitæ ſtatu, qui Deo minime probetur. Sed Chriſtus & apoſtoli ad fidem converſos in officio politico manere permiſerunt. Ergo non vixerunt in tali aliquo vitæ ſtatu, qui Deo minime probetur. *Major* eſt manifeſtæ veritatis. Quos enim Chriſtus & apoſtoli ad fidem converterunt, illis expoſuerunt *omne Dei conſilium* ac beneplacitum: Joh. I. 18. Act. XX. 27. juſſerunt illos *facere fructus pœnitentia dignos*, Matth. III. 8. *ac probare, quae ſit voluntas Dei bona & beneplacens & perfecta*; Rom. XII. 2. at ſi permiſiſſent eos manere in tali vitæ ſtatu, qui per ſe eſſet impius ac Deo minime placens, utique non expoſuiſſent illis omne Dei conſilium ac beneplacitum &c. Quidam huc referunt exemplum Jairi, ἄρχοντος dicti Matth. IX. 18. Nicodemi Joh. III. 1. 3.) *Generalis illa regula* ex certis & immotis ſcripturæ fundamentis exſtructa, quod evangelium non abroget politias & ordinem civilem. Vt enim vita æterna non tollit vitam præſentem; ita quoque promiſſio vitæ æternæ, juſtitia fidei & ſpiritualis libertas vitam æternam reſpiciens, inque evangelio propoſita, non abolet ſtatum vitæ præſentis, juſtitiam civilem & obedientiam magiſtratui debitam, quæ omnia ad hujus vitæ ἐυταξίαν καὶ ἐυημερίαν pertinent. Quemadmodum evangelii doctrina non tollit medicinam, architectonicam & alias artes ad hujus vitæ commoda ſpectantes; ſic nec tollit officium magiſtratus, quod eſt quaſi remedium aliquod contra turbatores quietis & pacis publicæ in hac vita & ſocietate humana. 4.) *Divina mandata*, in quibus tale quid a magiſtratu requiritur, quod nemo præſtare poteſt melius, quam homo pius & chriſtianus vera Dei cognitione, fide ac ſancto Dei timore imbutus. Sic jubentur reges & principes *Filium oſculari*, Pſ. II. 12. hoc eſt, vera fide Meſſiam, ut regem & ſponſum amplecti; *aperire portas, ut rex gloriae introeat*, Pſ. XXIV. 7. hoc eſt, promovere modis omnibus chriſtianæ religionis propagationem; *nutritios* ſeſe exhibere eccleſiæ, Eſa. XLIX. 23. hoc eſt, proſpicere eccleſiæ miniſtris de neceſſaria ſuſtentatione, fovere pios cœtus, tutelam & defenſionem illis præſtare &c. ex quibus ſic concludimus: Si a magiſtratu talia requirit Deus officia, quæ non niſi a pio & chriſtiano præſtari poſſunt; utique etiam homo pius & chriſtianus magiſtratus officio fungi poteſt: niſi enim duo illa in uno convenire poſſent ſubjecto, fruſtra a magiſtratu ejusmodi officia requirerentur. Sed prius conſtat ex locis allegatis. Ergo nec poſterius negari debet. (*)

§. LIX.

(*) Excipiunt Anabaptiſtæ, *Judaeis permiſſos fuiſſe magiſtratus propter imperfectionem, nobis conceſſos propter perfectionem.* Reſp. 1.) Contrarium patet tum ex vaticiniis prophetarum, qui prædixerunt, *omnes reges terrae ſervituros Chriſto & eccleſiae*; Pſ. II. 10. 11. 12. LXXII. 11. Eſa. XLIX. 23. c. LX. 3. tum ex eventu & complemento in chriſtianis imperatoribus. 2.) Quod de perfectione nov. teſt. majore, quam fuerit veteris, additur, *ſecundum quid*, non *ſimpliciter* concedimus. Nam & ratione Chriſti, qui exſpectabatur in vet. teſt. & in nov. teſt. venit, diſcrimen concedimus, quale eſt inter corpus & umbram Col. II. 17. Heb. X. 1. & ratione populi atque legum cerimonialium, quibus onerabatur, quale

Antitheſis I.) Anabaptiſtarum.

§. LIX. Ab hac ὀρθοδοξίᾳ iterum in diverſum abeunt, 1.) *Anabaptiſtae*, qui negant magiſtratum eſſe ſtatum vitæ Deo placentem, in quo chriſtianus, tempore ſcilicet novi teſtamenti, illæſa conſcientia vivere poſſit. Verbis quidem nonnunquam fatentur, magiſtratum eſſe *divinam ordinationem* (*) humano generi ad malos compeſcendos ac bonos defendendos utilem ac neceſſariam; interim tamen addunt, eſſe ſtatum Deo diſplicentem, ac chriſtianum illæſa conſcientia non poſſe fungi officio magiſtratus, nec aliis imperare, nec bella gerere, nec gladium adverſus facinoroſos ſtringere, quod vere eſt ponere definitum, & negare interim ipſam definitionem. Vide hiſtoriam anabaptiſtarum Monaſterienſium tom. II. Witeberg. germ. Lutheri f. 412. epiſtolam Thomæ Müntzeri ad fratrem Erneſtum Heldrungenſem &c.

Argumenta ex ſcripturis a) V. Teſtamenti. 1.) Gen. VI. 3. Non judicabit Spiritus meus &c.

§. LX. Hanc ſeditioſam opinionem confirmant: 1.) *quibusdam ſcripturae dictis* male detortis: 2.) *rationibus* & conſequentiis male conſutis. a.) Ex vet. teſt. hæc proferunt: I.) Gen. VI. 3. dixit Dominus: *Non judicabit Spiritus meus in homine in aeternum, quia caro eſt.* Ex quo loco colligunt, *quia homines noluerunt ductum Spiritus ſancti ſequi ante diluvium, ideo Deum poſt diluvium dediſſe magiſtratus, qui vi eos cogerent, & ſanguinem eorum funderent, qui ſanguinem effudiſſent. Eſſe igitur magiſtratum non ſignum gratiae, ſed irae divinae, datum in vindictam malorum*; quod ulterius confirmant ex Oſeæ XIII. 11. *Dedi illis regem in furore meo*; & poſtea inferunt; *quod in vet. teſt. dedit Deus populo in ira ſua, id in nov. teſt. quod eſt tempus gratiae, finem habere debuit. Sed reges & magiſtratus in vet. teſt. dedit in ira ſua. Ergo.* Reſp. 1.) De dicto Oſeæ XIII. ſuperius diximus. 2.) In loco Gen. VI. 3. proponitur triſtiſſima Dei querela de effrenata hominum malitia & ſupino verbi atque omnium redargutionum contemtu, nequaquam vero docetur, magiſtratum eſſe iræ divinæ ſignum. Hebræa proprie ſic redduntur: *Non contendet Spiritus meus cum homine*, hoc eſt, per miniſterium Noachi & aliorum præconum ad pœnitentiam eos invitavi plus ſatis, delicta ipſorum redargui, ſed fruſtra, ideo ſequetur diluvii pœna. 3.) Non magiſtratus inſtitutio, ſed diluvii immiſſio improbis illis hominibus pœnæ loco denunciatur. 4.) Falſum eſt, magiſtratum eſſe duntaxat datum in vindictam, cum detur etiam bonis *in bonum*. Rom. XIII. 4. 5.) Vnde probare poſſunt, ante diluvium nullas fuiſſe magiſtratus politici partes?

2.) Gen. XLIX. 10. Non auferetur ſceptrum &c.

§. LXI. II.) Gen. XLIX. 10. *Non auferetur ſceptrum de Juda, donec veniat Siloh, & ipſi erit adgregatio populorum*; ex quo loco colligunt, poſt *adventum Meſſiae ſceptrum externum, hoc eſt, regimen politicum & uſum gladii debere ceſſare.* Reſp. 1.) Eſt elenchus a dicto *ſecundum quid* ad dictum *ſimpliciter*. Patriarcha enim Jacobus nequaquam docet,

le eſt inter majorennem & minorennem, Gal. IV. 3. 3.) Perfectionem, quam in conſiliis evangelicis Pontificii & Photiniani ſtatuunt, negamus. Poſſunt etiam addi rationes: *a*) a *fine*, ſi natura humana civilem ſocietatem requirit, utique etiam requirit regimen & rectorem, ac proinde illud licitum eſt chriſtiano. At prius &c. Ergo & poſterius. Propoſitionis *connexio* dupliciter probari poteſt. *Primo*, quia impoſſibile eſt, multitudinem diu conſiſtere, niſi ſit, qui eam contineat, & cui ſit curæ bonum commune, ut conſtat exemplo animæ omnia continentis in corpore humano, ac probatur ex Prov. XI. 14. *Vbi non eſt gubernator, populus corruet. Secundo*, quia in omni multitudine ordinata opus eſt rectoribus. Societas civilis eſt multitudo ordinata. Ergo in ea rectoribus eſt opus. *b*) ab *origine*, omnia, quæ in ſtatu innocentiæ futura fuiſſent, licita ſunt chriſtianis. At politicus principatus in ſtatu innocentiæ futurus fuiſſet. Ergo etiam licitus chriſtianis. *Adſumtionis* probationem vide apud Bellarminum lib. de laicis cap. 2. Pererium tom. I. in Geneſin p. 125. Zanchium de operib. ſex dierum p. 648. Danæum lib. I. polit. chriſt. cap. 4. GERHARDVS.

(*) Conferenda, quæ ſupra in *not.* ad §. XLVIII. p. 257. hanc in rem diximus.

docet, omnem omnino poteſtatem politicam poſt adventum Meſſiæ auferendam, ſed de tribu Juda ſceptrum auferendum eſſe prædixit. 2.) Notatur certum ac definitum tempus, quo adventus Meſſiæ ſit exſpectandus, videlicet quando poteſtas regia a tribu Juda in alienigenam fuerit translata, id quod eventu fuit comprobatum, cum enim Chriſtus naſceretur, Judæa a Romanis in provinciæ formam fuit redacta & ipſorum dominio ſubjecta, nequaquam vero univerſalis quædam magiſtratus abolitio prædicitur. 3.) Cum Chriſtus naſceretur, imperio Auguſtus rerum potiebatur, cui parentes Chriſti cenſum exhibuerunt, & ſic in ipſis & per ipſos politico magiſtratui obedientiam Chriſtus præſtitit, adeoque præſtandam eſſe docuit. 4.) Chriſto exhibito non fuiſſe magiſtratus politici officium ſublatum, res ipſa evidenter oſtendit. Conſtantinus, Theodoſius & alii imperatores ſceptra ſua Chriſto & ipſius regno ſubmiſerunt, nequaquam vero eadem penitus abjecerunt.

3.) Jud. IX. 9. Nec, oliva, nec ficus regnum ſuſcipit.

§. LXII. III.) Jud. IX. 9. & ſeqq. Joatham in ſua parabola docet, *nec ab oliva*, *nec ficu*, *nec vite*, *hoc eſt*, *ab hominibus frugi & pacificis*; *ſed a rhamno*, *hoc eſt*, *impiis & noxiis regnum ſuſcipi. Ergo officium magiſtratus non decet hominem pium & chriſtianum.* Reſp. Joatham non improbat ſua iſthac parabola officium magiſtratus in genere, alias etiam patrem ſuum Gideonem inter rhamnos numeraſſet, de quo tamen ipſe dicit, quod magna in Sichemitas contulerit beneficia, pugnando pro ipſis & animam ſive vitam ſuam periculis objiciendo v. 17. ſed exprobrat Sichemitis temerarium & inconſideratum propoſitum, quod Abimelechum, filium ancillæ, qui ſeptuaginta filios Gedeonis fratres ſuos interfecerat, regem elegiſſent, a cujus imperio tam infauſtis & ſanguinolentis auſpiciis cruentato non poſſint ſibi quidquam boni polliceri, ut ipſa parabolæ adplicatio manifeſte oſtendit. In partibus tamen adplicationis eſt inter interpretes quædam diverſitas. Hebræi per *olivam*, *ficum & vitem* intelligunt tres perſonas notabiles in beneficiis populo Iſraelitico exhibitis, videlicet Gedeonem, Deboram & Othonielem, qui oblatum ſibi dominium ſuper filios Iſrael recuſaverunt, eo quod Dominus illud dominium ſibi retinuerat; Chriſtiani vero interpretes per *olivam*, *ficum & vitem* generaliter intelligunt filios Gedeonis ab Abimelecho interfectos, qui erant *pingues in divitiis*, *dulces in manſuetudine*, *multiplicati in prole*, unde conferuntur *olivae*, ex qua colligitur oleum, *ficui*, quæ habet dulcem fructum, & *viti*, quæ copioſum præbet fructum. Lyra in comm.

b.) Novi teſtamenti 1.) Matth. V. 2. Beati mites, pacifici.

§. LXIII. Ex *nov. teſt.* plura proferunt; exiſtimant enim, ſi vel maxime probari poſſet, Deum adprobaſſe officium magiſtratus & uſum gladii in vet. teſt. tamen diverſam eſſe nov. teſt. rationem ſive in Chriſti regno. I.) Matth. V. 2. & ſeqq. *beati pronunciantur mites*, *pacifici*, *miſericordes*, & *qui patiuntur propter juſtitiam. At haec non poſſunt competere in magiſtratum politicum.* Reſp. 1.) Imo vero exempla teſtantur contrarium, quod ſcilicet multi reges & principes clementiæ laude ac pacis ſtudio commendentur, quidam etiam patiantur propter confeſſionem veritatis. 2.) Si hæ beatitudines nulla ratione convenire poſſunt illis, qui in imperio conſtituti ſunt, conſequens eſt, omnes magiſtratus eſſe immites, immiſericordes & pacis turbatores. 3.) Si vel maxime quædam ſpecialia præcepta privatis perſonis data magiſtratui in publico officio conſtituto non convenirent; nondum tamen ſequeretur, chriſtianum non poſſe gerere magiſtratum. Diſtinguendi enim ſunt ſtatus & vitæ ordines a Deo ipſo inſtituti, quos Chriſti doctrina non abolet, nec confundit, ſed diſtinctis ſtatibus & vitæ ordinibus diſtincta munia præſcribit. 4.) Vt in republica civili poteſt quis ſimul eſſe vir bonus & civis bonus, quia virtutes boni viri ac civis boni non ſunt ſibi mutuo oppoſitæ; ſic in republica chriſtiana poteſt quis ſimul eſſe & bonus chriſtianus & bonus magi-

magiſtratus, quia virtutes boni chriſtiani ac boni magiſtratus non pugnant ſecum invicem, ſed ſunt ſubordinatæ.

2.) Matth. VII. 1. Nolite judicare.

§. LXIV. II.) Matth. VII. 1. Luc. VI. 37. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Ergo chriſtianus non poteſt gerere magiſtratum, quippe qui absque judicando & condemnando geri nequit.* Reſp. 1.) Chriſtus nequaquam abolet *publicum* magiſtratus judicium, quippe quod eſt *judicium Dei*, Deut. I. 17. 2. Paral. XIX. 6. & cui ſevere mandatum eſt, *ut recte judicet*, Pſ. LVIII. 2. *ut bonos tueatur, & impios condemnet*, Deut. I. 16. ſed prohibet *privatum*, temerarium & intempeſtivum de aliorum dictis & factis judicium. 2.) Neque enim magiſtratui, ſed promiſcuæ plebi Chriſtus tum concionatus eſt, ad illam igitur hæc prohibitio ſpectat. 3.) Quod ſi omne judicium Chriſtus his verbis ſimpliciter voluiſſet ſublatum, tum non poſſent fideles judicare de doctrina, 2 Cor. X. 15. c. XI. 13. 1. Joh. IV. 1. nec proximum propter ipſius vitia arguere, Matth. XVIII. 15. miniſtri eccleſiæ non poſſent arguere, increpare, Tit. I. 9. patresfamilias non poſſent liberos ſuos corripere, Prov. XXII. 15. Syr. XXXIII. 20. quæ omnia ſunt abſurda & ἀσύςατα. 4.) Apud Lucam hæc pericope adnectitur concioni de dilectione proximi & de miſericordia, cum non poſtrema pars ſit dilectionis & miſericordiæ absque moroſitate, ſine ſuſpicionibus ac citra obtrectandi libidinem, de proximo candide & benigne judicare, ex quo intelligitur, quod hæc prohibitio reſpiciat vitam privatam. Chryſoſtomus monet, hujus ſententiæ de non judicando & condemnando veram interpretationem petendam & colligendam eſſe ex ſequentibus: *Quid vides feſtucam in oculo fratris? hypocrita ejice primum trabem ex tuo oculo.* Auguſtinus ſerm. CCII. de temp. *Audivimus evangeliſtam dicentem;* Nolite judicare, ut non judicemini. *Quid eſt hoc? cum ipſe Dominus in alio evangelii loco dixerit*: Nolite ſecundum faciem judicare, ſed juſtum judicium judicate; *& alibi dicatur*: judicium verum judicate? *Non enim ſibi divina lectio contraria eſſe poteſt, ſed intellectum ſobrium quaerit. In converſatione humana ſunt aliqua, quae rationabiliter reprehenduntur, ſunt vero quaedam, quae non ſine peccato judicantur. Aperta enim mala & judicari & argui debent, illa vero, quae ignoramus, & utrum bono, an malo animo ſcire non poſſumus, judicare penitus non debemus.* In harm. Chemnitiana cap. 51. p. 486. octo ſpecies hujus temerarii judicii enumerantur, quas ibi vide.

3.) Matth. X. 16. Mitto vos ſicut oves in medio luporum.

§. LXV. III.) Matth. X. 16. *Ecce ego mitto vos ſicut oves in medio luporum. v. 18. Ad praeſides & ad reges ducemini propter me in teſtimonium illis & gentibus. Ergo Chriſtus noluit ſuos magiſtratum gerere, ſed a magiſtratu vim illatam ſuſtinere.* Reſp. 1.) Diſtinguendum inter magiſtratus fideles & infideles, chriſtianos & ethnicos, bonos & malos. Chriſtus hic non loquitur de magiſtratibus fidelibus, chriſtianis & piis, qui ſunt eccleſiæ non perſecutores, ſed defenſores, non in eam graſſantes lupi, ſed benefici nutritii. 2.) Si propter hoc dictum Chriſti omnis omnino magiſtratus ex eccleſia eliminari debet, præſupponitur, omnes eſſe lupos & eccleſiæ perſecutores. Fucata igitur & fallacia ſunt omnia, quæ ab anabaptiſtis honorifice de magiſtratu proferri videntur. 3.) Chriſtus ibidem prædicit apoſtolis, quod ſint *flagellandi in ſynagogis*, v. 17. illorum ſcilicet inſtinctu & impulſu, qui eccleſiaſticum officium adminiſtrant, nec tamen propterea ipſum eccleſiaſticum miniſterium reprobandum. Idem ſtatuendum de magiſtratu.

4.) Matth. XVI. 24. Si quis vult poſt me venire &c.

§. LXVI. IV.) Matth. XVI. 24. *Si quis vult poſt me venire, abneget ſe ipſum, tollat crucem ſuam & ſequatur me, ubi non gladium, ſed crucem Chriſtus ſuis tradit.* Reſp. 1.) Vſus gladii & pondus crucis non ſunt ſibi invicem oppoſita; David gla-

dio pugnabat, idem tamen crucis pondus portabat. 2.) Magiſtratus chriſtianus duplicem ſuſtinet perſonam: primo *privatam*, quo reſpectu æqualem cum reliquis piis ſortem & privatas calamitates experiri cogitur; ſecundo *publicam* ratione officii publici, quod Dei nomine gerit & adminiſtrat, qui reſpectus ſunt diſtincti, non tamen contrarii. 3.) Quin imo magiſtratus chriſtianus & pius non ſolum domeſticis, privatis & communibus adverſitatibus eſt obnoxius, ſed in ipſa imperii gubernatione peculiaria & privatis graviora mala ſuſtinet. Vt enim habet b. Lutheri dicterium: *Sudor œconomicus eſt magnus, ſudor politicus eſt major, ſudor eccleſiaſticus eſt maximus.* Idem tom. III. Jen. lat. p. 365. *Omnis qui regit, eſt tanquam ſignum, in quod omnia jacula ſatan & mundus dirigunt.*

5.) Matth. XX. 23. Sedere ad dextram non eſt meum dare.

§. LXVII. V.) Matth. XX. 23. *filiis Zebedaei politicas dignitates in Chriſti regno petentibus ſimpliciter illud denegatur. Ergo in Chriſti regno non relinquitur locus magiſtratui.* Reſp. 1.) Filii Zebedæi vocati erant ad miniſterium eccleſiaſticum, proinde non debebant adpetere regimen politicum, inde eſt, quod Chriſtus revocat eos ad propriam vocationem, & prohibet alieni muneris invaſionem. 2.) Ex eo vero inferri nequit, Chriſtum abſolute & ſimpliciter improbare politicum regimen, perinde ut ex eo, quod ab eccleſiaſtici muneris adminiſtratione arceantur, qui ad illud non ſunt a Deo vocati, non licet inferre, quod miniſterium eccleſiaſticum ſimpliciter improbetur. 3.) Quin imo Chriſtus diſerte addit, *ſedere ad dextram & ſiniſtram competere illis, quibus eſt a Patre cæleſti datum & paratum.* Jam vero, quod Pater cœleſtis ordinat ac donat, id Chriſtus nequaquam abrogat: Joh. V. 19. VI. 38. 4.) Diſtinguit Chriſtus officium ſuum mediatorium, propter quod in mundum venit, ab illis operibus, quæ ipſi ut vero Deo cum Patre & Spiritu ſancto ſunt communia: Joh. V. 19. Conferre dignitates politicas, regna ſtabilire & transferre eſt opus *ad extra*, quod proinde toti Trinitati eſt commune; interim tamen non pertinet hoc ad officium mediatoris, propter quod Chriſtus a Patre in mundum miſſus eſt, quo ſenſu & reſpectu Chriſtus hoc loco negat, illud ad ſe pertinere.

6.) Matth. XX. 25. Reges gentium dominantur, vos non ſic.

§. LXVIII. VI.) Matth. XX. 25. Luc. XXII. 25. *Principes gentium dominantur, & magnates poteſtatem exercent, non ita erit inter vos. Ergo Chriſtus non vult fideles eſſe principes, reges ac magiſtratus politicos.* Reſp. diximus in tractat. de euchar. §. XXXII. ea quæ apoſtolis a Chriſto leguntur dicta, eſſe in triplici differentia: *quaedam* ſunt mandata perſonalia, quæ ad ſolos apoſtolos pertinent; Matth. X. 5. *quaedam* ſub perſona apoſtolorum omnibus eccleſiæ miniſtris, ipſorum in docendi officio ſucceſſoribus, ſunt dicta; Luc. XXIV. 47. *quaedam* ſub perſona apoſtolorum omnibus fidelibus ſunt dicta. Matth. V. 16. Marc. XIII. 37. Anabaptiſtæ referunt hoc Chriſti dictum ad claſſem tertiam; ſed contextus & fidei analogia probant, ad ſecundam claſſem pertinere. Diſtinguit enim Chriſtus miniſterium eccleſiaſticum a politico regimine: illud, non autem hoc apoſtolis commiſſum eſſe docens; ex eo vero inferri nequit, quod nullus omnino chriſtianus regimen politicum capeſſere & adminiſtrare poſſit, *quia non chriſtianae profeſſionis, ſed apoſtolici muneris* reſpectu apoſtolis regimen politicum denegatur. Neque eſt, quod urgeatur vocula ἐθνῶν, quaſi per eam ad gentiles, extra eccleſiam, Chriſtus relegatum voluerit politicum magiſtratum, quia in genere ſignificat, quamvis gentem ac populum, ſive chriſtianus ille ſit, ſive ethnicus. Quidam tamen exiſtimant, Chriſtum maxime ſpectare reges gentium, qui limitum imperii amplificationem & ſplendidos titulos unice quærunt, cum tales Baruch III. 16. peculiari adpellatione dicantur οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, cumque hoc loco dicantur κατακυριεύειν & κατεξουσιάζειν, quod Caſaubonus in notis exiſtimat, non ſignificare

ficare ſimpliciter habere poteſtatem, *ſed poteſtate tyrannice adverſus ſubditos uti*, unde Theophylactus exponit ἐξουσιαστικῶς καὶ τυραννικῶς προσφέρεσθαι, qua de re ſuo loco adcuratius agitur, cum ad argumenti anabaptiſtici ſolutionem perinde ſit, ſive de magiſtratu politico in genere, ſive de gentilium tyrannide Chriſtus loquatur.

7.) Matth. XXVI. 52. Reconde gladium in locum.

§. LXIX. VII.) Matth. XXVI. 52. Chriſtus ad Petrum dicit: *Reconde gladium in locum ſuum. Omnes enim, qui gladium acceperint, gladio peribunt. Ergo chriſtianis uſu gladii eſt interdictum.* Reſp. 1.) Petro apoſtolo, utpote ad miniſterium eccleſiaſticum vocato uſus gladii adimitur; ſed ex eo inferri nequit, quod omni chriſtiano uſus gladii ſit prohibitus, traditus enim ipſi fuerat *gladius verbi*, quem unice tractare debebat. Eph. VI. 17. 2.) Diſtinguendum eſt inter τὸ accipere gladium, & τὸ geſtare gladium a Deo datum. Accipere gladium eſt privata auctoritate ſibi eum vindicare, quod magiſtratus neutiquam facit, ſed a Deo ſibi datum gladium non fruſtra gerit. Rom. XIII. 4. 3.) Tantum abeſt, ut Chriſtus magiſtratui his verbis ereptum voluerit gladium, ut eidem potius jus gladii confirmaverit. Revocat enim Petrum & apoſtolos ad ſtatutum divinum: Gen. IX. 6. *Qui effuderit ſanguinem humanum, illius ſanguis effundetur per hominem.* Quod ſi ergo gladio perire debent homicidæ, ſi per hominem debet effundi ſanguis illius, qui ſanguinem humanum prius effudit; utique magiſtratui tanquam Dei in terris vicario traditur gladius, ut injuſtas cædes ejus uſu vindicet. Vide harmon. de paſſione capit. IV. p. 168.

8.) Luc. IX. 55. Neſcitis, cujus Spiritus filii ſitis?

§. LXX. VIII.) Luc. IX. 55. *cum apoſtoli Samaritanos igne cælitus delapſo conſumi optarent, Chriſtus illos increpat dicens*: Neſcitis, cujusmodi Spiritus filii ſitis? v. 56. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſalvare. *Ergo improbat vindictam & pœnas de facinoroſis ſumtas.* Reſp. diſtinguendum inter vindictam *privatam & publicam.* Prohibet Chriſtus privatæ vindictæ cupiditatem; nequaquam vero publicam ἐκδίκησιν, quam magiſtratus irrogat, is enim eſt *miniſter Dei* ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ πράσσοντι κακόν. Rom. XIII. 4. Reprimit in apoſtolis carnalem adfectum, non eripit magiſtratui gladium. Idem reſpondendum ad dicta omnia, in quibus vindicta prohibetur.

9.) Luc. XII. 14. Quis me conſtituit judicem?

§. LXXI. IX.) Luc. XII. 14. recuſat *Chriſtus partes judicis in controverſia de haereditatis diviſione inter fratres orta*: Joh. VI. 15. *quaeſitus ad regnum fugit in montem*: Joh. XVIII. 36. negat *regnum ſuum eſſe de hoc mundo. Ergo non vult hominem chriſtianum dominatum & officia politica ſuſcipere.* Reſp. 1.) Chriſtus nequaquam ſimpliciter & abſolute damnat judicis ac regis officium; ſed quia non erat hoc fine in mundum miſſus, ut partes judicis ac regis terreni ſuſciperet, ſed ut docendi munere fungeretur, & cumprimis ut redemtionis opus perficeret, ideo noluit quidquam contra hanc ſuam vocationem ſuſcipere. 2.) Regnum Chriſti non eſt *de hoc mundo*, interim tamen *in mundo* eſt, perinde ut vere pii non ſunt de mundo, ſed tamen in mundo. Joh. XV. 19. Quare imperium mundanum eſt quidem a ſpirituali Chriſti regno diſtinctum; interim tamen ſeſe mutuo haudquaquam evertunt. 3.) Quædam Chriſti facta omnibus in genere chriſtianis imitanda proponuntur, utpote ipſius manſuetudo, humilitas, patientia &c. Matth. XI. 29. 1. Petr. II. 21. quædam vero ad eccleſiæ miniſtros peculiariter pertinent, utpote ea, quæ ad officium docendi ſpectant. Recuſare politicum dominatum non ad prioris, ſed poſterioris generis facta pertinet. 4.) Diſtinguendum inter *regnum gratiae & regnum potentiae.* Quando Chriſtus negat regnum ſuum eſſe de hoc mundo, loquitur de regno gratiæ, quo quomodo a regnis terrenis differat, expoſitum fuit in harm. de paſſ. cap. IX. p. 405. interim quod regnum potentiæ adtinet, ad ipſum quoque perti-

pertinet, quod ſtabiliat & transferat regna hujus mundi Dan. II. 21. 5.) Denique anabaptiſtæ fruſtra provocant ad Chriſti exemplum, cum ipſi non detrectaverint regnum in urbe Monaſterienſi anno 1535. quam tragœdiam vide apud Sleidanum lib. X.

10.) 1. Pet. II. 13. *Subditi eſtote &c.*

§. LXXII. X.) Petrus 1. epiſt. II. 13. *Subditi eſtote omni humanae creaturae. Ergo chriſtianos vult ſubeſſe, non praeeſſe.* 1. epiſt. V. 3. *ſeniores* monet, *ut paſcant commiſſum ſibi gregem, non dominantes. Ergo a chriſtianis dominium exſulare jubet.* Reſp. 1.) In priore loco deſcribit apoſtolus officium ſubditorum, ex quo non poteſt colligi, quod magiſtratus non poſſit ab homine chriſtiano, adminiſtrari, ſed contrarium potius ex eo colligitur propter mutuam relatorum rationem. Si enim non pugnant cum profeſſione chriſtiana officia ſubditorum; utique etiam non pugnant cum ea officia magiſtratuum. Si Deo placet obedientia ſubditorum, utique etiam poteſtas magiſtratus Deo placet. 2.) In poſteriore loco tractat apoſtolus de officio miniſtrorum eccleſiæ, quis imperium aliquod deſpoticum in eccleſiam ſive commiſſum ſibi gregem arrogare prohibet; quid vero hoc ad magiſtratum politicum, cui poteſtas dominandi divinitus eſt conceſſa?

11.) Apoc. IV. 10. *Seniores mittunt coronas ante thronum.*

§. LXXIII. XI.) Apoc. IV. 10. *Viginti quatuor ſeniores mittunt coronas ſuas ante thronum dicentes:* v. 11. *Dignus es, Domine Deus noſter, accipere honorem &c. Ergo magiſtratus ad Chriſtum converſi coronis ſeſe abdicare debent.* Reſp. 1.) Ex viſionibus perinde ut ex parabolis non poſſunt duci argumenta apodictica, niſi ſcriptura ipſa tradat explicationem. 2.) Eſa. XLIX. 7. prædicitur, quod reges & principes ad eccleſiam ſint adgregandi; nequaquam vero additur, quod coronas, ſceptra & imperia ſint abjecturi, ſed quod *nutritii eccleſiae* in officio ſuo regio ſint futuri v. 23. 3.) Per viginti quatuor ſeniores intelligitur tota triumphans eccleſia, quia in vet. teſt. duodecim filii Jacobi patriarchæ fuerunt quaſi ſtirps & radix totius eccleſiæ Iſraeliticæ, in novo teſt. duodecim apoſtoli per evangelii prædicationem eccleſiæ chriſtianæ primitias congregarunt. Quando igitur ſeniores illi, hoc eſt, tota triumphans eccleſia coronas ſuas ante thronum abjicit, ſignificatur electos ex vera humilitate agnoſcere, ſe coronam gloriæ æternæ non ex operum meritis, ſed ex divina gratia obtinere. 4.) Chriſtianus magiſtratus coronas ſuas ante thronum abjicit, quando agnoſcit, ſe Dei munere dignitatem obtinere, illique tanquam omnium bonorum auctori unice acceptam eam eſſe referendam, & quando ad eccleſiæ defenſionem & cultus divini promotionem omnia confert, adeoque pro Chriſti gloria paratus eſt omnia deſerere. Confer Blaſium de Viegas in Apocal. IV. p. 227.

Ex rationibus.

§. LXXIV. *Rationes* anabaptiſtarum hæ ſunt præcipuæ: I.) *In nov. teſt. ſolus Chriſtus eſt rex eccleſiae ſuae. Ergo non amplius, ut in vet. teſt. regibus terrenis in ea locus datur.* Reſp. 1.) Chriſtus etiam in vet. teſt. fuit rex eccleſiæ, ut ergo propterea in vet. teſt poteſtas civilis magiſtratus non fuit ſublata, ita nec in novo. 2.) Chriſtus eccleſiam ſuam non regit immediate, ſed mediante verbi miniſterio & magiſtratus officio, quippe qui conſtitutus eſt, ut in externo eccleſiæ regimine mutuas miniſterio eccleſiaſtico tradat operas. 3.) Magiſtratus eſt membrum aliquod eccleſiæ ſive regni Chriſti, Chriſtus enim pios magiſtratus verbo & Spiritu ſuo regit, illi viciſſim in ſuo officio Chriſti honorem & eccleſiæ ſalutem promovent. Regnum Chriſti ſpirituale & regnum magiſtratus politicum non pugnant invicem hoſtiliter, nec ſe mutuo tollunt, quin potius magiſtratus coercet improbos, ut ab illorum violentia tuti ſint boni, & *quietam degant vitam in omni pietate & honeſtate.* 1. Tim. II. 2. II.) *Chriſtus eccleſiae ſuae non gladium, ſed uſum clavium tradidit.* Matth. XVI. 19. Joh. XX. 23. Reſp. 1.) Clavium poteſtas miniſterio eccleſiaſtico data eſt,

eſt, quod Chriſti & eccleſiæ nomine eam adminiſtrat; uſus gladii politico magiſtratui propterea non eſt ademtus. 2.) Vt Chriſtus apoſtolis poteſtatem clavium dedit, ſic magiſtratui ſuam poteſtatem & jus inviolatum reliquit, *quando caeſari, quae ſunt caeſaris, dare* jubet. Matth. XXII. 21. 3.) Diſtinguitur Chriſti regnum, ad quod poteſtas clavium pertinet, ab imperiis mundanis, quæ gladio corporali in adminiſtratione utuntur; interim tamen eadem haudquaquam abolet. Reliquæ argumentatiunculæ ex his, quæ dicta ſunt, facilem habent explicationem.

§. LXXV. II.) *Anabaptiſtis* admodum adfines ſunt recentiores *Photiniani*, (*) (ſi non eamdem cum II.) *Photinianorum*.

(*) *Photinianos* veteres nomen ſuum accepiſſe a PHOTIO, Sirmienſi antiſtite, qui A. CCCXLIII. errores ſuos inter chriſtianos ſpargere coepit, ac peculiarem ſectam condidit, nemo eſt, qui ignoret. Statuerunt iſti hæretici, Chriſtum ex Spiritu S. & virgine Maria natum eſſe, adeoque fuiſſe hominem, eundemque plane extraordinarium, ſiquidem emiſſio quædam divina, ſeu radius divinitatis, quem *verbum* vocabant, ſe eidem adjunxerit; atque ob hanc ipſam *verbi* cum homine Jeſu conjunctionem eum *filium* Dei adpellari; Spiritum vero ſanctum divinam quandam virtutem eſſe, non perſonam contenderunt. Horum errores ſeculo XVI. recoxerunt *Sociniani*, ab illuſtri *Sozzinorum* gente, quæ *Senis*, celebri Hetruriæ urbe, longo tempore floruit, ſpeciatim a LÆLIO & FAVSTO SOCINO ita nuncupati. Hi quippe chriſtianorum de tribus in Deo perſonis doctrinam divinamque ſervatoris noſtri naturam aut negarunt prorſus, aut eandem plurimum infirmare atque labefactare adlaborarunt. Licet vero in eo, quod ad dogma primarium de uno Deo patre attinet, *Sociniani* cum antiquiſſima *Photinianorum* ſecta unam eandemque adoptaverint ſententiam, hocque reſpectu *Photinianorum* nomine recte inſigniantur, adjunxerunt tamen ſucceſſu temporis ſuo ſyſtemati alia quoque dogmata, de quibus in hiſtoria veterum Photinianorum nullum deprehendimus veſtigium. Huc referimus, præter alia, magnam partem diſciplinæ moralis, quam tradunt, in qua hoc ſingulare habent, quod jurare & injurias aliorum depellere vetant, atque in doctrina de magiſtratu politico ejusdemque poteſtate a recto veritatis tramite plurimum aberrant. Admittunt quidem, chriſtiano licitum eſſe, magiſtratus munere fungi, hacque in re ab *Anabaptiſtis* diſſentiunt; ſed negant tamen, eundem poſſe ullos flagitioſos, ſpeciatim fures, capitali ſupplicio adficere, aut bella gerere, quemadmodum nec chriſtiano ad injurias vindicandas magiſtratus opem implorare liceat. Hanc genuinam Socinianorum eſſe ſententiam, tum ex *catecheſi Racovienſi*, tum ex ſcriptis SOCINI ac SMALCII ſupra §. LXXVII. luculenter comprobavit GERHARDVS. Adjungimus auctoribus ab eo excitatis OSTORODVM, in *inſtitut. germ. cap. XXVI. f. 168. cap. XXVII. f. 178. cap. XXVIII. fol. 185.* VOLKELIVM *libr. IV. de verit. relig. cap. XVI. fol. 255.* SCHLICHTINGIVM *contra Meiſnerum in duabus quaeſt. f. 358. ſeqq. 374. ſeqq. &* WOLZOGENIVM *tom. I. oper. fol. 241. ſeqq. tom. II. oper. f. 288. tom. III. fol. 93. 112. 117.*

Quum, ut modo diximus, de *Photinianis*, qui ſeculo IV. puriorem chriſtianorum coetum turbarunt, nihil ejusmodi legatur in monumentis veterum, recte exinde colligi poteſt, ſyſtema eorum ab hodierno, quod efformarunt Sociniani, prorſus fuiſſe diverſum, adeoque ingens inter Photinianos antiquiores ac recentiores diſcrimen intercedere. Egregie hoc obſervavit C. W. F. WALCHIVS, celeberrimus Goettingenſium theologus, qui ſequentem in modum ſcribit: *Es haben einige neuere Gelehrte ſich durch Uebertreibung der ſonſt wohlgegründeten Uebereinſtimmung des* Socinianiſchen *Lehrbegrifs mit* Photini *Irrtümern verleiten laſſen, den leztern auch andere der erſten Partei eigentümliche Lehrſæze anzudichten, welches zwar freilich ein ſehr leichter Fehltritt iſt, aber allemal ein Fehltritt bleibt, da die gemeldete Gleichheit billig auf die Lehre von der Dreieinigkeit und der Perſon Chriſti eingeſchrænket werden muß, wenn dabei, wie billig iſt, nichts angenommen werden ſoll, als was einen erweislichen hiſtoriſchen Grund hat.* Vid. ejusdem *Entwurf einer vollſtændigen Hiſtorie der Kezereien, part. III. p. 38. ſeqq.*

Cæterum errores, quos Sociniani in hocce argumento adoptarunt, confutarunt ex noſtris, præter GERHARDVM, in *loco de conjugio*, quem adnotationibus noſtris heic illuſtramus, itemque in *ſynopſ. neophotin.* §. XXV. *fol. 1039.* JOSVA STEGMANNVS in *antiphotinianiſmi diſput. LIV qu. 1. ad 5. fol. 621. 633.* BALTHAS. MEISNERVS, in *conſid. brevi theol. Photin cap. III. f 176—241.* JAC. MARTINI, in *ſynopſ. Photin. cap. XIII.* §. XII — XXV *fol. 354. ſeqq.* JVSTVS FEVRBORNIVS in *anti-Oſtorodo* repetitis vicibus edito, *diſp. XXIV. f. 369. diſp. XXVI. & XXVII. fol 405. 421.* ABRAH. CALOVIVS in *Socin. profl ig. S. IX. art. V. f. 979 — 1004.* ut & in *der Entdekung der Socinianiſchen Secte libr. IX. cap. V. qu. 1. 4. f. 504 — 507. cap. VI. qu. 2. f. 510.* &

cum illis hæreſin amplectantur) qui verbis quidem profitentur, ſe honorifice de magiſtratu ſentire; (*) re ipſa interim poteſtatem & auctoritatem ejus labefactant. Catechiſmus Racovienſis Latinus p. 136. fatetur, *magiſtratum eſſe a Deo*, & concedit, *poſſe hominem chriſtianum gerere magiſtratum*; ſed addit hanc cautionem & limitationem, *modo in illo capeſſendo & adminiſtrando ita ſe gerat, ne quid contra leges & mandata Chriſti delinquat*, cujus limitationis quis ſit ſenſus & effectus, patebit ex ſequentibus: p. 165. commendat *officium ſubditorum erga magiſtratum & magiſtratus erga ſubditos*. p. 170. & 171. *licere*, inquit, *per magiſtratus jure agere, & injurias perſequi, ita tamen, ut abſit ultio*. Id vero quomodo accipiendum ſit, patet ex Socino in lib. quod evangelici Photinianis ſe adjungere debeant cap. 3. p. 23. ubi inter ea, *quae cum Chriſti praeceptis pugnantia in religione evangelicorum concedi conqueritur*, etiam hoc refert, *quod apud ipſos permittitur, ut quis injurias ſuas per magiſtratum ulciſcatur, id eſt, eum puniri curet, qui injuriam ſibi intulit, licet ex ea punitione nihil prorſus commodi ad ſe privatim rediturum eſſe probe intelligat; niſi quatenus ſuam injuriam hac ratione vindicatam ſit viſurus, ſeque non inultum eſſe ſenſurus*, quod *pugnare* dicit *cum verbis Chriſti* Matth. V. *in quibus per magiſtratum injurias nobis illatas ulciſci prohibeamur, quod tamen Moſes conceſſerat, vel potius juſſerat*. Oſtorodus in inſtit. cap. 28. p. 182. docet, *magiſtratum eſſe a Deo, eique in omnibus parendum, quae non pugnant cum expreſſo Dei verbo, ita quidem, ut ſi maxime aliquid praeceperit Deo contrarium, tamen nefas ſit excitare ſeditionem*. p. 183. concedit, *chriſtianum poſſe gerere magiſtratum & eſſe regem*; ſed addit, *modo nihil faciat contra mandata Chriſti*. Quid vero cum mandatis Chriſti pugnare ſtatuat, patet ex ſubſequentibus: p. 185. monet, *praecepta Chriſti non permittere ulli hominum adimere vitam, ideo nec magiſtratum effuſione ſanguinis in maleficos & facinoroſos animadvertere debere*: (quod ipſum etiam anabaptiſtæ docent, ut ex colloq. Franckenthalenſi adparet) p. 178. *bellum* ſimpliciter improbat, *& bona conſcientia a magiſtratu geri poſſe* negat. p. 168. negat chriſtianos in judicio experiri poſſe: *quod de imploratione magiſtratus diximus*, inquit, *non intelligimus, niſi de illis, qui foris ſunt, hoc eſt, qui non ſunt fratres noſtri, ſive conſortes fidei; nefas enim eſt chriſtianum agere contra fratrem coram fratre*, quod p. 169. ex 1. Cor. VI. probare nititur. Smalcius contra D. Franz. diſp. poſter. VI. in Aug. confeſſ. p. 387. concedit, *licere magiſtratum gerere*; licere etiam homini chriſtiano *judicia exercere*, hoc eſt, apud judicem adcuſare, ſeſe excuſare, dicere & exſequi ſententias in omnibus cauſis; addit vero eandem cautionem; *ne quid committatur adverſus leges Chriſti, & maxime adverſus regalem legem caritatis, ne quidquam fiat, quod vindictam ſapiat, ne denique ſint graviores pœnae ſub novo fœdere, quod eſt tempus gratiae, quam olim erant ſub veteri: quod erat tempus timoris*. Id quod p. 389. ſic declarat, *non licere chriſtiano magiſtratui ſanguinem humanum fundere, cum hac ratione ſimul etiam vita aeterna tales privari plus ſit quam veriſimile, quo nihil magis caritati, quam proximo debemus, ſub nov. teſt. contrarium eſſe queat*. p. 393. negat, licere *bella gerere*, idque indignum chriſtiana pietate etiam contendit. In refut. diſput. VII. D. Franz. de bonis operibus, p. 237. diſputat, *in nov. teſt. omnem omnino vindictam, non ſolum privatam*,

& SCHERZERVS in *colleg. Anti-Socin. diſp.* CXXX. *ad CXXXVIII f.* 2057 1123. Vt alios, maxime ſcriptores ſyſtematicos, haud memoremus. Hiſce adjungimus ex eccleſiæ Reformatæ doctoribus Io. HOORNBEEKIVM in *Socinianiſmo confutato tom. III. libr. IV. de magiſtr. chriſtian. f.* 444 — 474. & SAM. MARESIVM in *hydra Socinianiſmi expugnata, tom. II. libr. IV. cap. XVI. f.* 597. *ſeqq.*

(*) Piſcerius in reſp. ad X. rat. Camp. p. 126. *Divinitus quaedam eſt regum dignitas, primo ſecundum Deum honore adficienda, non ad tam viliſſima famulantium officia* (ad frena, ſtapedes, ſellas, pelves, paropſydes pontifici exhibendas), *adliganda*. GERHARDVS.

vatam, *ſed etiam publicam*, *quae per magiſtratum exercetur*, *eſſe prohibitam.* Ex quibus omnibus ſic concludimus: Qui negant proprium magiſtratus officium, illi poteſtatem & auctoritatem magiſtratus labefactant: ſed Photiniani negant proprium magiſtratus officium. Ergo. *Adſumtam* probatur; negant enim magiſtratui licere: 1.) ſontes & maleficos gladio punire juxta leges, 2.) bello vindictam exercere adverſus publicos hoſtes, qui legibus & judiciis ſeſe coerceri non patiuntur, 3.) officium judicandi exercere in fratres, ſive fidei conſortes, 4.) injuriam alteri ab altero illatam in ſubditis vindicare. Si magiſtratui auferantur gladius & arma, erit inane quoddam terriculamentum. Quibus vero argumentis hanc ſuam opinionem probent, dicetur inferius in cap. de officio magiſtratus.

III.) *Weigelii.* §. LXXVI. III.) Photinianorum veſtigiis inſiſtit *Weigelius*, (*) enthuſiaſta & Schwenckfeldiſta, qui itidem in magiſtratus poteſtatem & officium eſt injurius, dum improbat *capitalia ſupplicia* ſontibus irrogata, uti & *bella* pro religione, vel regione geſta. Sic enim ſcribit in poſtill. explic. evang. dominicæ XXII. poſt Trin. p. 329. *Wiltu meynen*, *daſs die Gliedmaſſen der heil. Kirchen Chriſti umb den Glauben und zeitliche Güter fechten? O das ſey ferne*, *nur die* membra falſæ eccleſiæ *die ræchen ſich ſelber*, *die tœdten*, *kriegen*, *morden*, *umb Land und Leute*, *&c. Das ſind nicht die Gliedmaſſen der Kirchen*, *die den Glauben mit Krieg*, *Mord*, *Schwerd vertheidigen*, *wære es recht*, *Chriſtus und ſeine Apoſteln wæren nicht wie ein gedultig Lamb in den Tod ans Creutz geſchlagen*, *ſie hetten auch* Gewalt *gebraucht*, *und die Herrſchafften um Hülffe angeſchryen.* p. 330. *Die Gliedmaſſen der falſchen Kirchen halten den* Proceſſum juris, *nicht den Chriſtus gibt*, *fragen* Juſtinianum *darumb*, *ob man den Dieb hencken ſoll*, *den Sünder tœdten? Er als ein Heyde ſpricht das Urtheil*, *ja man ſoll das thun*, *und GOtt nicht folgen*, *der da nicht des Sünders Tod wolle*, *ſondern man muſs das bœſe ſtraffen*, *meynen die Sünde wære durch Leibesſtraffe hinweg genommen*, *es iſt aber weit gefehlet.* p. 332. *ſtraffen magſt du das Bœſe*, *du ſeyeſt geiſtlich oder weltlich*, *nach dem* Proceſs juris Matth. XVIII. *aber dem Sünder ſolt du das Leben nicht nehmen*, *iſt GOtt der allmæchtige HErr und Kœnig barmherzig: was wollen ſich dann ſeine Befelchhaber die* Obrigkeit *zeihen anders zu ſeyn denn ihr HErr.* In explic. evang. die viridium p. 48. *Mit der Rede vom Fuſswaſchen führet uns Chriſtus zur wahren rechten* Jurisprudentia, *daſs wir Juriſten ſeyn nach dem newen Teſtament*, *und legen nieder das gantze Recht* Juſtiniani, *als heydniſch &c. den Sünder tœdten*, *iſt heidniſch*, *nicht chriſtlich gehandelt*, *und iſt wider das Licht der Natur*, *der Heyde* Juſtinianus *will das Bœſe ſtrafen mit dem Strange*, *Schwerdt und Fewer*, *Chriſtus will den Sünder bekehret haben*, *&c.* ubi repetimus argumentum: Negato magiſtratus officio poteſtas & auctoritas magiſtratus labefactatur. Sed negato eo, quod poſſit magiſtratus ſubditos ſuos bello adverſus hoſtes defendere & ſuppliciorum capitalium exſecutione pacem externam tueri, ac civilem juſtitiam adſerere, negatur proprium magiſtratus officium.

(*) VALENTINVS WEIGELIVS, de quo heic differit GERHARDVS, erat paſtor *Tzſchopavienſis* in Miſnia, ubi & errores ſuos fanaticos diſſeminare cœpit. Eum multa ex THEOPHRASTO PARACELSO hauſiſſe, inter omnes conſtat, & res ipſa dubitare ſinit neminem. Nec tamen negari poteſt, eundem ex ſcriptis quoque THOMÆ MÜNZERI, CASPARIS SCHWENKFELDII, nec non aliorum fanaticorum ſubinde profeciſſe. Conferre de eo juvabit EHREGOTT DANIELEM COLBERGIVM in *dem hermetiſch-platoniſchen Chriſtenthum*, *libr. I. cap. IV. p. 205. ſeqq.* atque GODOFR. ARNOLDVM in *der Kirchen- und Kezer-Hiſtorie*, *part. II. libr. XVII.* Mortuus eſt WEIGELIVS in vico Tzſchopau, ubi, ut modo obſervavimus, paſtoris munere functus eſt, anno MDLXXXVIII. Scripta illius demum poſt ejus obitum, cura, ut traditur, *Weickarti*, cantoris in iſto vico, lucem adſpexerunt publicam. An ea omnia debita fide fuerint edita, immo germana, non ſine ratione dubitant nonnulli, licet WEIGELII nomen in titulo ferant. Vid. Jo. DIECMANNI *deutſche Schriften p. 201. ſeqq.* Add. *die unſchuldige Nachrichten 1715. p. 22. ſeqq. 1075. 1076.*

IV.) Methiſtarum.

cium. Ergo. IV.) Novi chiliaſtæ (*) ac *Methiſtae* (**) exſpectant ſeculum aliquod noviſſimum, quod vocant Spiritus ſancti, in quo magiſtratum omnem ſperant abolitum iri, & ſublatis impiis Chriſtum in his terris viſibiliter inter pios regnaturum per mille annorum decurſum.

Poriſma 2.) Magiſtratus poteſtas & officium omnibus debent eſſe ſancta & auguſta.

§. LXXVII. *Poſterius* poriſma eſt: *Magiſtratus poteſtas & officium, utpote divina, ab omnibus debent haberi ſancta & auguſta.* I.) *Pſeudoapoſtoli* pugnant cum hac adſertione orthodoxa, quos Petrus & Judas ſic deſcribunt, quod fuerint κυριότητος καταφρονοῦντες, quod βλασφημοῦντες δόξας οὐ τρέμουσι 2. Petr. II. 10. κυριότητα ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν Judæ v. 8. quibus Judas hoc opponit, *quod ne angelus quidem Michael voluerit ſibi hoc ſumere, ut malediceret diabolo*, ergo multo minus magiſtratui eſſe maledicendum. Ex 1. Petr. II. 16. colligitur, tempore apoſtolorum quosdam ſub prætextu libertatis chriſtianæ obedientiam magiſtratui denegaſſe, quibus Petrus hoc opponit, quod libertas non debeat eſſe ἐπικάλυμμα τῆς κακίας, *velamen malitiae.* II.) *Manichaei*, qui civiles magiſtratus & politias damnabant, ut quæ a deo malo conditæ & conſtitutæ ſint, unde etiam bellum gerere illicitum eſſe dicebant, & Moſen reprehendebant, quod bella geſſiſſet. Auguſtinus lib. XXII. cont. Fauſtum cap. 74.

Cent.

(*) Per *novos chiliaſtas* ii procul dubio heic denotantur, qui recentiori ævo poſt THOMAM MÜNZERUM ſociosque Monaſterienſes, eandem cum iis adoptarunt ſententiam, ſeque fanaticiſmi vitio corruptos prodiderunt. Ex horum hominum ordine noti ſunt VALENT. WEIGELIVS, de quo in præcedenti nota nonnulla diximus, JAC. BOEHMIVS, PAVLLVS FELGENHAVERVS, QVIRINVS KVHLMANNVS, ÆGIDIVS GVTHMANNVS, aliique plures, regnum quoddam mille annorum fingentes, a quo feliciſſimum vitæ hujus ſtatum, cumprimis vero liberationem a magiſtratus civilis poteſtate ſperare liceat. Hos poſt GERHARDI tempora ingenti caterva ſequuti ſunt ii ex fanaticis, qui Anglorum ſermone *Quakeri*, latine *Trementes*, ſeu *Tremuli* vocantur. Hi quippe eandem cum Chiliaſtis tibiam inflant, licet, invidiæ fortaſſis evitandæ cauſſa, parum hac de re in ſcriptis ſuis loquantur, prout ipſius ROBERTI BARCLAII, principis inter Quakeros atque omnium eruditiſſimi exemplum nos condocet: Notatu tamen dignus nobis videtur iſte BARCLAII locus, ubi Quakerorum de magiſtratu civili ſententiam ſequentem in modum ediſſerit: „Eos, etſi chriſtianorum titulum „propter publicam Chriſti nominis profeſſionem iis „non negent, confidenter tamen adfirmare poſſe, a „perfectione religionis chriſtianæ longe eos abeſſe, „nondum ad purum, patientem & tolerantem ſpiri„tum perveniſſe, immo nondum in illis reſurrexiſ„ſe illum ſpiritum, quo a rudimentis antiquis judai„cis liberarentur.„ Vid. ejus *apologiam theologiae vere chriſtianae*, primum anglice ſcriptam, poſtea latine redditam, atque Amſtelodami MDCLXXVI. 4. primum editam, ſæpiusque recuſam, quin & in varias Europæ linguas converſam, *theſ. XV. §. XV.* Prætermittimus alios, eosque recentiores chiliaſtas, veluti HENR. MORVM, JOSEPH. MEDVM, aliosque ex ſcriptoribus maxime Anglis, itemque ex noſtris Jo. GVIL. PETERSENIVM, qui inter recentiſſimos chiliaſmi defenſores principem ſibi vindicat locum. Neque enim inſtituti noſtri patitur ratio, ut in campum hunc ampliſſimum jam excurramus. Evolvat, cui volupe eſt, auctores, qui de chiliaſtis data opera egerunt. Brevem eorum hiſtoriam exhibent Jo. GVIL. BAIERVS in *diſſert.* de *regno eccleſiae glorioſo per Chriſtum in his terris erigendo*, quæ exſtat in *decad. prima diſſertat. theolog.* FRIDR. VLR. CALIXTVS in *tractat. theolog. de chiliaſmo cum antiquo, tum pridem renato*, Jo. FRANC. BVDDEVS in *inſtitut. theol. dogmat. libr. II. cap. III. §. 30. p. 684.* itemque GVSTAV. GEORG. ZELTNERVS, in *breviario controverſ. cum Enthuſiaſtis & Fanaticis p. 238. ſeqq.* Eos vero, qui de chiliaſmo ſcripſerunt, recenſent CASP. SAGITTARIVS in *introduct. in hiſtor. eccleſiaſt. p. 910.* Jo. ANDR. SCHMIDIVS in *Sagittarianae introd. in hiſt. eccleſiaſt. tom. II. p. 676. ſeqq.* CHRIST. MATTH. PFAFFIVS in *introduct. in hiſt. theolog. litterar. part. I. p. 110.* nec non Jo. GEORG. WALCHIVS in *biblioth. theolog. ſelectae tom. II. p. 803. 819. ſeqq.* Cæterum recentiſſimis chiliaſtis accenſendus quoque eſt PETR. POIRETVS, qui eundem errorem *libr. IV. œcon. div. cap. XII. ſeqq.* ex inſtituto defendit, eundemque, cum BOVRIGNONIA ſua, novis commentis incruſtare adniſus eſt.

(**) *Methiſtae* dicti fuerunt iſti fanatici ab EZECHIELE METH, quem alii *Meden*, alii autem *Metem* vocabant. Ipſe nomen ELIÆ SIONIS aliquamdiu adſumſit, atque inter diſcipulos PARACELSI & WEIGELII referri ſolet.

Centuriæ Magdeb. eccleſ. III. cap. de hæreſ. col. 115. III.) *Donatiſtae*, qui magiſtratuum auctoritatem tollebant, & odio illius ordinis varias perſecutiones a magiſtratibus contra Dei eccleſiam factas recenſebant. Vide Auguſtinum epiſt. L. ad Bonifac. IV.) Quamvis vero hæ opiniones in ſuis auctoribus ab eccleſia catholica fuerint damnatæ, tamen aliquid ex illis adhæſit etiam quibusdam in eccleſia epiſcopis, quo minus honorifice de magiſtratus officio & auctoritate ſentirent. Nam in concilio Eliberitano in Eliberide, Hiſpaniæ urbe, anno Chriſti 305. ſub Marcello I. celebrato can. LVI. tale decretum factum fuit: *Magiſtratum eo anno, quo agit duumviratum, prohibere placet, ut ab eccleſia ſeſe cohibeat.* In concilio Rom. anno 324. ſub Sylveſtro I. celebrato can. XVI. ſic decernitur: *Nemo clericus, vel diaconus, aut presbyter propter cauſam ſuam quamlibet intret in curiam, quoniam omnis curia a cruore dicitur, & immolatio ſimulacrorum eſt. Quoniam ſi quis clericus in curiam introierit, anathema ſuſcipiat, nunquam rediens ad matrem eccleſiam.* In qua ſynodo patres 284. conveniſſe notat Severinus Binius tom. I. concil. p. 304. In concilio Conſtantinopolitano VIII. ſub Adriano act. VIII. can. 14. prohibentur epiſcopi *accedere menſas principum ſecularium*; id ſi eo ſpectet, ne epiſcopi frequentando menſas principum adſueſcant luxui, qui plerumque illis ſolet eſſe familiaris, neve quotidianis conviviis ab operibus ſui officii ſeſe abſtrahi patiantur, utique illud probamus: ſed ſi abſolute & ſimpliciter prohibetur epiſcopus menſas principum accedere, illud utpote in ſtatum principum injurium adprobari non debet. V.) *Anabaptiſtae*, cum negent chriſtianum poſſe officio magiſtratus bona conſcientia fungi, in divinam hanc ordinationem maxime ſunt injurii.

Quomodo pontificii honorem magiſtratus labefactent?

§. LXXVIII. VI.) Sed & *pontificii*, licet civili magiſtratui, utpote Dei ordinationi, honorem atque obedientiam jure divino deberi verbis fateantur, re ipſa tamen ipſi quoque ejus auctoritatem & poteſtatem oblique labefactant, dum 1.) Pontifici tribuunt ſupremam in imperatorem, reges & principes poteſtatem, & quidem talem, qua ex ſolio ipſos dejicere poſſit, ſi placitis ejus obſequi nolint, qua de re paulo poſt plenius dicetur. 2.) Epiſcopos & omnes clericos poteſtati magiſtratus politici eximunt, unde jeſuitæ ne illis quidem principibus *juramentum fidelitatis* præſtare volunt, in quorum ditione vivunt, quorumve defenſione fruuntur, qua de re inferius in cap. de ſubditis plura dicentur. 3.) Docent, magiſtratum eſſe ejusmodi ſtatum, in quo difficulter aliquis ſalvari poſſit, unde perſuadent magiſtratui, ut officio ſuo, ad quod divinitus vocatus eſt, abdicato monaſterium religionis ergo ingrediatur, id quod multis exemplis demonſtrari poteſt, inde Lutherus in apologia cont. Georgium, ducem Saxoniæ, quæ exſtat tom. VI. oper. german. ſtatim in principio vere gloriatur, auctoritatem & dignitatem magiſtratus, in papatu a pontifice & ipſius epiſcopis conculcatam, a ſe iterum eſſe adſertam: *Wann ich* D. Martinus *ſonſt nichts guts gelehrt, noch gethan hætte, dann daſs ich das weltliche Regiment, oder die Obrigkeit ſo erleuchtet und gezieret habe, ſo ſollten ſie doch dieſes einigen Stücks halben mir dancken und günſtig ſeyn, weil ſie alleſamt, auch meine ærgſte Feinde wohl wiſſen, daſs ſolcher Verſtand von weltlicher Obrigkeit unter dem Bapſtthumb nicht allein unter der Bank gelegen, ſondern auch unter allen ſtinkenden lauſigen Pfaffen und Münch- und Bettlerfüſſen hat müſſen ſich drücken und tretten laſſen, dann ſolchen Ruhm und Ehre habe ich von GOttes Gnaden davon, es ſey dem Teuffel und allen ſeinen Schuppen lieb, oder leyd, daſs ſeint der Apoſtel Zeiten kein Doctor, noch Scribent, kein Theologus, noch Juriſt ſo herrlich und klerlich die Gewiſſen der weltlichen Stænde beſtætiget und unterrichtet und getræſtet hat, als ich gethan habe durch ſonderbare Gnade GOttes, das weiſs ich fürwahr, denn auch Sanct Auguſtinus, noch Ambroſius, die doch die beſten ſind in dieſem Stück, mir nicht gleich hierinnen*

ſind, deſs rühme ich mich GOtt Lob und Dank, dem Teuffel und allen meinen Tyrannen und Feinden zu Leyd und Verdrieſs, und weiſs, daſs ſolcher Ruhm warhafftig und beyde für GOtt und der Welt muſs bekannt ſeyn und bleiben, ſollten ſie auch toll und thœricht darüber werden. Quo pertinet, quod ſuperius §. III. de Friderico ſapiente, electore Saxoniæ, commemoravimus, qui cum legiſſet ſcriptum Lutheri de magiſtratu, quod exſtat in ſecundo tomo operum, præ lætitia exſultans ſublatis in cœlum manibus Deo gratias egit, quod ex ſacris literis jam cognitum & exploratum teneat, ſe eſſe conſtitutum in ejusmodi ſtatu ac ordine, qui Deum auctorem habeat, & in quo bona conſcientia verſari, Deoque placere poſſit. Nec probari poteſt, quod in papatu eccleſiaſticæ perſonæ, ſacerdotes, monachi, moniales &c. ſibi ſolis nomen *ſpiritualium, der Geiſtlichen*, arrogent, reliquos vero chriſtianos omnes & ipſos magiſtratus adpellent *mundanos, die Weltlichen*; cum tamen omnes illi, qui Spiritu Chriſti reguntur & aguntur, ſint ſpirituales, ſi & rem ipſam & phraſin ſcripturæ ſpectare velimus Rom. VIII. 14. 1. Cor. II. 15. Gal. VI. 1. &c. quando illi, qui magiſtratum geſſerunt, relicto ſuo officio, intrant monaſterium, tum dicunt eos mundum deſerere, & divino cultui ſeſe mancipare, quaſi vero illi, qui magiſtratu funguntur, non Deo, ſed mundo ſerviant. 4.) Magiſtratum a cura conſtituendæ religionis in univerſum rejiciunt, ut inferius videbimus. 5.) In judiciis canones præferunt imperatoriis legibus, ſupplicia in clericos facinoroſos a magiſtratu exerceri poſſe negant &c. qua de re ſuo loco plura.

Quaeſtiones de cauſa efficiente principali magiſtratus.
1.) An etiam ethnicus magiſtratus ſit a Deo?

§. LXXIX. Antequam vero a cauſa *efficiente* principali deſcendamus ad cauſam *inſtrumentalem*, explicandæ prius ſunt aliquot quæſtiones: Quæritur I.) *An etiam ethnicus & haereticis opinionibus imbutus magiſtratus ſit a Deo?*

Negant anabaptiſtæ, ſed contrarium demonſtrant: 1.) *Dicta ſcripturae generalia*, quæ teſtantur omnem omnino magiſtratum, ſive ethnicus ſit, ſive chriſtianus & veræ religioni addictus, eſſe a Deo. Rom. XIII. 1. *Non eſt poteſtas, niſi a Deo, quae vero cunque ſunt poteſtates, a Deo ordinatae ſunt.* 1. Petr. II. 13. *Subditi eſtote omni humanae creaturae propter Dominum.* Huc pertinent dicta omnia ſuperius enumerata, quæ absque ulla limitatione docent, *Deum removere & ſtabilire reges, a Domino datam eſſe regibus & principibus poteſtatem.* 2.) *Dicta ſpecialia*, quæ oſtendunt, etiam ethnicos magiſtratus eſſe a Deo ad imperium evectos. Jud. II. 14. *Tradidit Deus Iſraelitas in manus gentium, quae diripuerunt eos, & vendidit eos in manibus hoſtium ſuorum, qui habitabant per gyrum.* Tempore eo, quo Chriſtus & apoſtoli in novo teſt. docebant, nulli erant imperatores & reges, niſi infideles, nihilo tamen minus ipſis, utpote divinitus ad imperium evectis obedientiam & honorem præſtare jubent: Matth. XXII. 21. Rom. XIII. 4. 1. Pet. II. 13. &c. 3.) *Exempla ſpecialia*, quæ id ipſum comprobant: Jud. III. 8. *Iratus Dominus contra Iſrael vendidit eos in manus Chuſan-raſathaim, regis Meſopotamiae, ſervieruntque ei octo annis.* v. 12. *Deus confortavit adverſus Iſraelitas regem Eglon, regem Moab.* c. IV. 2. *Tradidit illos Dominus in manus Jabin, regis Canaan.* cap. VI. 1. *Tradidit illos Dominus in manus Midianitarum.* c. X. 7. *Iratus Dominus contra Iſraelitas tradidit eos in manus Philiſtiim & filiorum Ammon &c.* at illi omnes fuere ethnici & idololatræ. Eſa. XLV. 1. de Cyro, Perſarum rege, dicit Dominus: *Ego adprehendi dextram ejus, ut ſubjiciam ante faciem ejus gentes.* Jer. L. 44. de eodem dicitur: *Quis erit juvenis, quem praeponam ei?* Nabuchodonoſor erat rex gentilis & idololatra peſſimus; interim tamen de eo dicit Dominus: Jer. XXVII. 6. *Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor, regis Babylonis, ſervi mei*; & Dan. II. 37. inquit Daniel ad eum: *Tu rex regum es, & Deus cœli regnum, & facultates, & potentiam, & gloriam dedit tibi*; ac Deus eum vocat *ſuum ſervum.* Jer. XXV. 9.

Haſael

Haſael, homo ethnicus, mandato ipſius Dei a propheta Elia ungi jubetur in regem Syriæ. 1. Reg. XIX. 15. 2. Reg. VIII. 13. A quibusdam huc refertur exemplum Pilati, præſidis Romani gentilium ſuperſtitionibus addicti, de quo Chriſtus dicit: *Non haberes poteſtatem in me, niſi tibi datum eſſet deſuper*; Joh. XIX. 11. ſed de genuino hujus dicti ſenſu egimus in harmonia. 4.) Quemadmodum alia *bona corporalia* ſunt ethnicis & fidelibus communia, nec deſinunt eſſe Dei dona & munera, ſi quando ethnicis conceduntur; ita quoque de poteſtate magiſtratus judicandum, quod non deſinat eſſe Dei donum & munus, ſi obtingat ethnicis & infidelibus: inde in ſcripturis ſacris conjunguntur ea, quæ ad articulum creationis & providentiæ pertinent, jam vero diſtributio imperiorum pertinet ad divinæ providentiæ opera, quæ ſunt eccleſiæ & gentilibus extra eccleſiam communia. Jer. XXVII. 5. inquit Dominus: *Ego feci terram & homines & jumenta, quae ſunt ſuper faciem terrae in fortitudine mea magna & in brachio meo extenſo, & dedi eam ei, qui placuit in oculis meis.* v. 6. *Et nunc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor.* Act. XVII. 24. *Deus, qui fecit mundum & omnia, quae in eo ſunt*, v. 26. *fecit ex uno ſanguine omne genus hominum inhabitare ſuper univerſam faciem terrae, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum* (ad illos habitationis terminos pertinet diſtinctio dominiorum & conceſſio regnorum.) 5.) Huc pertinent *dicta veterum*: Tertullianus in apol. cap. 33. p. 61. *Noſter eſt magis caeſar, ut a Deo noſtro conſtitutus.* Auguſtinus libr. V. de civ. Dei cap. 21. *Qui dedit imperium Conſtantino chriſtiano, ipſe etiam apoſtatae Juliano.* Conſtantius arianiſmo infectus erat, eidem tamen Hoſius in epiſt. Athanaſ. ad ſolit. vit. agent. ſcribit: *Tibi Deus imperium commiſit, nobis, quae ſunt eccleſiaſtica, concredidit. Qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae.* Hilarius in libr. contra Auxent. vocat eum *ſanctum imperatorem*, non ratione religionis, ſeu fidei, ſed divinæ ad imperium evectionis. Vſus hujus quæſtionis monſtrabitur inferius in part. II. de officio ſubditorum.

§. LXXX. Quæritur II.) *An etiam impius magiſtratus ſit a Deo?* Adfirmamus contra anabaptiſtas, 1.) Ex dictis *generalibus*, quæ omnem omnino poteſtatem a Deo eſſe adfirmant; 2.) Ex dictis *ſpecialibus*: Job. XXXIV. 30. *Regnare facit Deus hominem hypocritam, propter offendicula populi*, (*) Eſa. III. 4. *Dabo pueros principes eorum, & effaminati dominabuntur eis.* Ezech. VII. 11. *Facit, ut violentus conſurgat, & ſit virga impietatis.* 3.) Ex ſpecialibus *exemplis*. *Saul*, primus Iſraelitarum rex, degenerabat ab integritate, & Spiritus Domini ab eo recedebat; nihilo tamen minus a Davide vocatur *unctus Domini*. 1. Sam. XXIV. 7. *Jeroboamus* ſua idololatria peccare faciebat Iſrael, Deus tamen per prophetam Ahiam ipſi nunciari curat: 1. Reg. XI. 37. *Eris rex ſuper Iſrael;* & c. XIV. 7. *Exaltavi te de medio populi, & dedi te ducem ſuper populum meum Iſrael*, v. 8. *& ſcidi regnum domus David, & dedi illud tibi.* 4.) Ex *rationis paritate*. (**) Quemadmodum ſervi jubentur eſſe *ſubditi in omni timore* ſuis heris, τοῖς δεσπόταις, non ſolum bonis & manſuetis, ſed etiam σκολιοῖς, difficilibus: 1. Petr. II. 18. ita quoque ſubditi non ſolum piis & clementibus magiſtratibus, ſed etiam impiis obediant, in rebus ſcilicet externis & corporalibus, quæ abſque violatione legis & gloriæ divinæ præſtari

2.) An etiam impius magiſtratus ſit a Deo?

(*) Hebræus textus habet מִמְּלֹךְ אָדָם חָנֵף מִמֹּקְשֵׁי עָם Pagninus: *Eo quod regnat homo impius, eo quod ſunt laquei populi.* Arias Montanus: *a regnando hominem hypocritam ab offendiculis populi.* Gerhardus.

(**) De Cyro Eſa. XLV. 1. dicit Dominus: *Adprehendi dextram ejus, ut ſubjiciam illi gentes, & dorſa regum diſcingam, & aperiam coram eo januas.* Jer. XXVII 6. de Nabuchodonoſore: *Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor, regis Babylonis, ſervi mei.* Gerhardus.

ſtari poſſunt *propter Dominum*. Quemadmodum eccleſiaſticum miniſterium non deſinit eſſe Dei ordinatio, ſi miniſtri fiant impii: ſic magiſtratus non deſinit eſſe ſancta Dei ordinatio, ſi magiſtratus fiat impius. Quemadmodum parentes non deſinunt eſſe parentes, ſi vel maxime ſint duri & auſteri; *quamvis legum contemtor, quamvis impius, tamen pater eſt*, inquit Juſtinianus §. *Si vero*. Novell. 12. ſic magiſtratus non deſinunt eſſe magiſtratus, ſi vel maxime ſint impii & mali. 5.) Huc pertinent *dicta veterum*: Irenæus lib. V. adverſ. hæreſ. cap. 20. p. 347. „Quidam regum ad „correctionem & utilitatem ſubditorum dan„tur a Deo & conſervationem juſtitiæ, quidam „ad timorem & pœnam & increpationem, qui„dam autem ad illuſionem & contumeliam & „ſuperbiam, quemadmodum & digni ſunt Dei „juſto judicio in omnibus ſuperveniente.„ Origenes homil. IV. in libr. judic. circa medium: „Non ſemper princeps populi per Dei arbitri„um datur, ſed pront merita noſtra depo„ſcunt. Si mali ſunt actus noſtri, & opera„mur malignum in conſpectu Domini, dantur „nobis principes ſecundum cor noſtrum. Et „hoc tibi de ſcripturis probabo. Audi nam„que quod Dominus dixit: „ Oſeæ VIII. Fecerunt ſibi reges, & non per me; & principem; & non per conſilium meum. „Et hoc „dictum videtur de Saul illo, quem utique „ipſe Dominus elegerat, & regem fieri juſſe„rat, ſed quoniam non ſecundum voluntatem „Dei, ſed ſecundum peccatoris populi meri„tum electus erat, negat eum cum ſua volun„tate, vel conſilio conſtitutum.„ (*) Haymo epiſcopus Halberſt. in Rom. XIII. „Sive bona, „ſit illa poteſtas, ſive mala, quicunque ei re„ſiſtit, ſubtrahendo ſervitium ab ea, denegan„do tributum & honorem non præbe[i] „quem ei debet præbere, Dei ordination[i] „ſiſtit & diſpoſitioni, cujus ordinatione „principiantur.„ Quod ergo Euariſtus II. ad epiſc. Ægypti de epiſcopis dicit: *meritis ſubditorum diſponitur a Deo vit[a] ctorum*, idem etiam de principibus dici p[o]

§. LXXXI. Quæritur III.) *An etiam tyrannus ſit a Deo?* Duo ſunt tyrannorum genera, quidam *occupatione*, quidam *adminiſtratione*. Bart[o] in tract. de tyrann. illos vocat tyrannos *i[n] tulo*, hos vero *in exercitio*. Illi ſunt, tyrannica & injuſta aliorum oppreſſione i[m]rium ſibi adquirunt; hi, qui imperium time adquiſitum tyrannice adminiſtrant. ranni in titulo duplex eſt origo, vel *extrinſecus* advenit, vel in ipſa republi civibus naſcitur & imperium ſibi contra [j]æquum vindicat. Quod adtinet tyrann[o] *exercitio*, ſive adminiſtratione tantum tale illis poteſtas a poteſtatis abuſu, ſive tyran eſt diſtinguenda; poteſtas ipſa eſt a Deo quam etiam legitimis modis ac mediis ſunt cti; ſed abuſus poteſtatis, ſive tyrannis ipſa eſt a Deo, nec Deo probatur. Quod ad tyrannos *occupatione*, illorum poteſtas no legitima, nec Deus eam conſtituit, nec bat; interim tamen etiam hi tyranni ſu Deo, ſcilicet permittente & juſto judicio cata ſubditorum puniente, ſicut etiam im tit Deus morbos, peſtem & omnis generi verſa, quibus peccata hominum punit. Q[u]admodum igitur morbi a Deo immittun nec tamen Deo adverſum eſt, medica[n]tis uti contra morbos; ſic tyranni a in pœnam ſubditorum mittuntur, nec

3.) *An [tyran]nus ſit a [Deo]*

(*) Armacanus libr. X. quæſtionum Armenicarum cap. 4. docet *titulum praecipuum dominiorum eſſe gratiam Dei, ſive juſtitiam & caritatem, alios autem titulos omnes in hoc fundari, & qui juſtitia & gratia Dei carent, nullum habere verum dominium*. Auguſtinus lib. V. de civ. Dei cap. 21. *Qui Mario imperium dedit, ipſe etiam Cajo caeſari, qui Auguſto, ipſe & Neroni; Qui Veſpaſiano, vel patri, vel filio, ſuaviſſimis imperatoribus, ipſe etiam Domitiano crudeliſſimo*. Cedrenus me[morat] *quemdam ex religioſis imperante Phoca* [...] *ad diſceptationem provocare auſum conqueſtu[m] cur tam impium chriſtianis impoſuiſſet imp[erato]rem? audiviſſe vero eum vocem, cum qui[dem] minem videret, ſibi dicentem: deteriorem inveniri potuiſſe nullum, at hoc meruiſſe Co[nſta]ntinopolitanorum vitia*. GERHARDVS.

men Deus damnat illos, qui legitimo modo talibus tyrannis reſiſtunt, ut infra latius demonſtrabitur. Hoc loco probandum, etiam tales tyrannos non ſine Dei providentia imperium occupare, id quod conſtat ex ſcripturæ tum dictis tum exemplis. Oſe. XIII. 11. *Dedi illis regem in furore meo.* Ergo etiam illi reges a Deo dautur, quos ex juſta ira violentis mediis regna occupare permittit. Reges Moabitarum, Cananæorum, Ammonitarum &c. modis injuſtis & illegitimis ſubjiciebant ſibi Iſraelitas; interim tamen Deus *in ipſorum manus* Iſraelitas tradidiſſe dicitur: Jud. III. 8. IV. 2. X. 7. Baaſa, rex Iſrael, illicito conjurationis medio regnum ſibi adquiſiverat; 1. Reg. XV. 27. nihilo tamen minus per Jehu, prophetam, Dominus ad eum dicit: cap. XVI. 2. *Exaltavi te de pulvere, & poſui te ducem ſuper populum meum Iſrael.* De utroque tyrannorum genere habetur cap. *Neque enim &c.* 14. quæſt. 5. ex Auguſt. „Nec tyrannicæ factionis perverſitas laudabilis erit, ſi regia clementia tyrannus ſubditos tractet. Nec vituperetur ordo regiæ poteſtatis, ſi rex crudelitate tyrannica ſæviat, aliud eſt namque injuſta poteſtate juſte velle uti, & aliud eſt juſta poteſtate injuſte velle uti.„

4.) *An poteſtas magiſtratus dependeat a pontifice Romano?*

§. LXXXII. Quæritur IV.) *An magiſtratus ea ratione ſint a Deo conſtituti, ut poteſtas ipſorum a pontifice Romano, tanquam Dei in terris vicario, ipſis ſit conceſſa, & proinde ab ejus nutu & arbitrio dependeant?* Ita quidem volunt Romanenſes, quorum hæc ſunt emblemata: Auguſt. de Ancona in ſumma de eccleſiaſt. poteſt. quæſt. 1. *Papa habet omnem regalem & imperialem poteſtatem in toto mundo.* Quæſt 46. *Papa regibus tanquam ſuis vaſallis ſuaeque poteſtati ſubjectis imperat, ut etiam poſſit eos inſtituere & deſtituere.* Franc. Bozius de temporali eccleſ. monarch. lib. I. cap. 1. *Temporalis poteſtas omni ex parte ſpirituali poteſtati eſt ſubjecta.* Ex quo concludit, *ut beneficia eccleſiaſtica, ita omnia regna eſſe papae manualia.* Item: *beneficio pontificis & imperatorem, & ſeptem electores imperii eſſe conſtitutos.* Panormitanus, Franciſcus Aretinus & alii canoniſtæ docent, quod *papa jus utriusque gladii a Chriſto acceperit, atque adeo ipſum quoque imperium ab eccleſia dependere.* Reſtaurus Caſtaldus in tract. de imperat. quæſt. 36. diſputat, quod *imperator teneatur papae praeſtare juramentum fidelitatis & obedientiae*, & exſtat formula juramenti, quod Otto I. Johanni papæ præſtitit. cap. *Tibi Domino &c.* diſtinct. 63. *Sedis apoſtolicae eſt transferre imperium*, inquit pontifex cap. *Venerabilem* de elect. & elect. poteſt. *imperium ab eccleſia, hoc eſt, pontifice dependere*, diſputant Lancell. in templ. omn. judic. lib. I. cap 1. §. 2. quæſt. 2. Hieronym. Gigas de crim. læſ. majeſt. lib. I. rubr. qual. & a quibus crim. læſæ majeſt. committit. Nec longe ab hoc tramite abſiſtit Bellarminus, quando lib. V. de Rom. pontifice cap. 7. ſic diſputat: „Poteſtas civilis ſubjecta eſt poteſtati ſpirituali, quando utraque pars eſt ejusdem reipublicæ chriſtianæ. Ergo poteſt princeps ſpiritualis imperare principibus temporalibus, & diſponere de rebus temporalibus in ordine ad bonum ſpirituale, omnis enim ſuperior imperare poteſt ſuo inferiori.„ Et poſtea: „Poteſt ſpiritualis reſpublica imperare temporali reipublicæ ſibi ſubjectæ, & cogere ad mutandam adminiſtrationem, & deponere principes atque alios inſtituere, quando aliter non poteſt bonum ſuum ſpirituale tueri.„ Vi & vigore hujus poteſtatis, quam pontifex Romanus in imperatorem, reges & principes ſibi arrogat, ac canoniſtæ & jeſuitæ illi tribuunt, ſæpius eos e ſolio depoſuit, ſubditos a juramento abſolvit, & in ipſorum locum alios pro lubitu ſubſtituit. *Alexander III.* Fridericum barbaroſſam pede collo ipſius impoſito calcavit, addens hunc ſarcaſmum: *Super aſpidem & vaſiliſcum ambulabis.* (*) *Alexander V.* Vladislaum, regem Vngariæ, regno exuit. Platina

(*) Tam enorme eſt hocce facinus atque inauditum, ut ex ipſis præſulis Romani ſectatoribus haud paucos ejus pudeat. Vnde ex ſilentio ſcriptorum coævorum hiſtoriæ hujus fidem dubiam incertamque reddere

lexand. nec id mirum, cum re-
fendis eccleſiæ accenſendum ſit,
uguſtin. Steucho libr. de donat.
Gregorius VII. Henricum IV. Ca-
lia ante arcem inter duas portas me-
e cum conjuge & filiolo a prima lu-
mmam veſperam, laceris veſtibus, nu-
libus, jejuno ſtomacho exſpectantem,
dectentem, ſupplices manus tendentem,
dibrio & deridiculamento habuit, ipſe
m in meretriciis complexibus hærens.
nvis vero Bellarminus cap. præced. illud
molliat, ut ſummam illam poteſtatem non
indirecte pontifici competere adſerat; non-
n tamen probare potuit, talem vel *directam*,
l *indirectam poteſtatem* in imperatorem, re-
es ac principes pontifici competere, ac diſce-
dit hac in parte a canoniſtis & aliis pontificiis,
qui *directe* eam poteſtatem pontifici compete-
re ſtatuunt, unde Sixtus V. Romanus pontifex
ægerrime tulit hanc Bellarmini limitationem,
& in bulla contra Henricum III. Franciæ regem
expreſſe adſeruit, *ſe ſupremam in omnes re-
ges & principes univerſae terrae cunctosque
populos, gentes & nationes non humana, ſed
divina inſtitutione ſibi traditam poteſtatem* ob-
tinere; ac ſi Barclaio credimus lib. de pote-
ſtate papæ cap. 13. p. 101. *parum abfuit, quin
omnia Bellarmini opera cenſura pontificia pro-
pter hanc ipſius adſertionem fuerint abolita.*
Alexand. Carrerius juriſconſultus Patavinus
anno 1599. duos de poteſtate pontificis libros
edidit, in quibus Bellarminum acriter inſe-
ctatur, ac *papam non ſecus ac Chriſtum ipſum,
cujus ſit vicarius, jure divino & directe totius
orbis dominum eſſe, omnemque poteſtatem ec-
cleſiaſticam & politicam habere contendit.* Nos
vanæ illi perſuaſioni opponimus dicta ſcriptu-
ræ ſuperius enumerata, quæ teſtantur impe-
ratorem, reges & principes a Deo poteſta-
tem accepiſſe, quod autem ex pontificis ma-
nibus eam acceperint, vel in temporalibus
ipſum ſuperiorem recognoſcere teneantur, id
vero nuſpiam adſerunt. Tertullianus in apo-
log. contr. gent. cap. 30. p. 59. *Sentiunt* (im-
peratores) *Deum eſſe ſolum, in cujus ſolius
poteſtate ſunt, a quo ſunt ſecundi, poſt quem
primi, ante omnes & ſuper omnes deos &c.*
Idem ad Scapulam cap. 2. p. 88. *Colimus im-
peratorem ut hominem a Deo ſecundum, &
quidquid eſt, a Deo conſecutum & ſolo Deo
minorem.* Bellarminus contra Barcl. cap. 8.
non potuit aliam gloſſam adferre, quam quod
*Tertullianus loquatur de imperatoribus ethni-
cis, qui quia Chriſto nondum ſceptra ſubjece-
rant, ſecundi merito a Deo in adminiſtratione
rerum temporalium habebantur de facto*; quaſi
vero de facto & non de jure imperium obti-
neant cæſares ethnici, quaſi vero chriſtianiſmi
profeſſio deteriorem reddat regum conditio-
nem, & evangelium tollat politias. Ludovi-
cus Bavarus imperator in conſtit. de poteſt.
electi imperat. ſcribit: *Juris utriusque teſti-
monia manifeſte declarant, imperialem dignita-
tem & poteſtatem immediate a Filio Dei ab an-
tiquo proceſſiſſe*; ubi in alia reſpicit ad Novell.
6. Juſtin. in princ. *Maxima ſunt in homini-
bus dona Dei a ſuperna collata clementia, ſa-
cerdotium & imperium, quae ex uno eodemque
principio utraque procedentia humanam exo[r-]
nant vitam.* Atqui ſi hæ poteſtates ab uno d[e-]
pendent principio, altera non dependebit [ab]
altera. Et paulo poſt: *Declaramus itaq[ue]
quod imperialis dignitas & poteſtas eſt i[m-]
diate a ſolo Deo.* Anno Chriſti 1157. a[b]
peratore Friderico *mendacii*, imo *laeſae*

dere conantur. Nec deſunt ex proteſtantibus, qui
in eandem cum pontificiis deſcendunt ſententiam
...ncque hiſtoriam ceu fabuloſam explodunt. Quin
...allis viſa eſt iſta hiſtoria, ut in eandem
...editis inquirerent. Exſtat Jo.
... *qua imper. Frid.*
...*ifice pede non*

Frid. Barbarossa *papae pedibus non ſub*[...]
cemus reliqua ſcripta, quæ recenſuerunt ...
rius atque Schmidius, modo a nobis l[...]
quidem in *introduct. cap.* XXIV. §. 39. ...
vero in *ſupplem.* p. 600. *ſeqq.* C. W. F. V[...]
der Reichs-Hiſtorie. Jungi tamen iis mer[...]
torius in *antiquit. Ital. medii aevi* to[...]
& Scheidius in *origin. Guelf. tom.* ...

Coloniæ p...
vel ei ſupp...
verba recita...
Zenone 3. ...
Guntherus i...
introducit:
exceptio ca...
1138. co...
tempore...

ſtatis rei declarati ſunt generali conſtitutione Coloniæ promulgata, qui imperium a papa, vel ei ſuppoſitum eſſe adſeverant, cujus legis verba recitat Albertus de Roſate in l. bene a Zenone 3. nu. 16. de quadr. præſcript. Inde Güntherus in Ligur. Fridericum ſic loquentem introducit: *Nullum caput iſta ſuper ſe adſpicit excepto cælorum rege poteſtas.* Anno Chriſti 1338. communi ſeptemvirûm imperii decreto tempore Benedicti XII. pontificis publicato pronunciatum eſt: *S. Rom. imperatorem per ſe immediate Deum & enſem auctorem agnoſcere,* cujus decreti tenorem retulit Aventinus lib. VIII. annal. quo ſpectat, quod *a cæleſti majeſtate imperium caeſari traditum* dicitur l. 1. C. de veteri jure enucl. & quod in nov. 28. Imp. dicit, *Deum imperii coronam ſibi impoſuiſſe.* Cardinalis Cuſanus in lib. III. concord. cathol. cap. 5. adfirmat, *quod imperatoris celſitudo ſit independens quoad ſui naturam, primo & ſupremo diſtincta a ſpirituali, habens dependentiam immediatam a Deo,* ac Carolus Molinæus contra abuſus paparum p. 198. late probat, *imperium non pendere a papa.* (*) Argumenta, quæ Bellarminus pro adſtruenda illa indirecta pontificis in magiſtratus chriſtianos poteſtate adfert, ſunt valde indirecta & tortuoſa, quorum ſolutionem in tractatu proxime præcedente propoſuimus, in quibus miramur prætermiſſum illud, quod Innocentius III. cap. *Solitae extra de majorit. & obed.* &c. probare conatur, *imperium ad obedientiam pontifici praeſtandam obſtrictum eſſe, ex eo, quod Dominus dixerit ſacerdoti Jeremiae: Ecce conſtitui te ſuper gentes & regna, ut evellas ac diſſipes, aedifices & plantes.* Item: *quia Deus fecerit luminaria magna in firmamento cæli, hoc eſt, duas in eccleſia inſtituerit dignitates, quae ſunt pontificalis auctoritas & regalis poteſtas, ſed quanta eſt inter ſolem & lunam, tantam eſſe inter pontifices & reges differentiam,* ac quod canoniſtæ illud Chriſti Matth. XXVIII. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra,* ad pontificem adplicant, in cujus poteſtatis ſibi collatæ ſignum ſingulis annis in nocte nativitatis benedicat enſem, eumdemque alicui ex regni proceribus mittat. Sed valeant hæ nugæ, quæ tamen pontifici valde fuere fructuoſæ.

SECTIO II.

DE CAVSA INSTRVMENTALI MAGISTRATVS.

Cauſa inſtrumentalis magiſtratus.

§. LXXXIII. Quemadmodum in loco de miniſterio eccleſiaſtico diximus, duplicem eſſe *vocationem* ad miniſterium, *immediatam* ſcilicet & *mediatam*, cum Deus quoſdam per ſe & immediate, quoſdam vero per eccleſiam & mediate ad ſacroſanctum illud officium vocet; ita quoque divina ad magiſtratum vocatio itidem duplex eſt, *immediata* ac *mediata*, *extraordinaria* & *ordinaria*. Deus enim quandoque *immediate* & *extraordinarie* magiſtratum conſtituit, quando ſcilicet ipſe quoſdam heroes excitat & denominat, peculiaribus donis eos inſtruit, & auguſtam quamdam auctoritatem ipſis apud ſubditos conciliat; quandoque vero *mediate* & *ordinarie*, per eos ſcilicet, quibus jus eligendi & conſtituendi magiſtratum competit, ad auguſtum illud officium quoſdam vocat. *Prioris* vocationis exemplum proponitur in *Moſe*: Exod. III. 10. *mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum filios Iſrael ex Ægypto.* Act. VII. 35. ὁ Θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν τὸν Μωϋσῆν. In *Joſua*: Num. XXVII. 18. Deut. III.

Vocatio ad magiſtratum I.) Immediata:

(*) Tholoſanus lib. XXV. de republ. cap. 5. *Principes aliqui ſunt ſui juris, rex Galliae & rex Hiſpaniae, qui in temporalibus nullum ſuperiorem agnoſcunt, nec poſſunt privari ſuo imperio.* Quidam Hiſpanus in lib. de morte Philippi: *Rex Hiſpaniae Philippus jamjam moriturus coronam manibus adprebendens, oculis in cælum defixis, Tibi, inquit, Domine Deus, coronam meam reddo, a quo eam accepi.* Ludovicus Vives ad Henricum VIII. Angliæ regem in epiſt. dedicat. libris Aug. de civ. Dei præfixa: *Te rex permagni omnes exiſtimarunt, cujus poteſtas majeſtasque eſt in terris ſecundum Deum maxima.* GERHARDVS.

28. *Tolle Joſuam, filium Nun, virum, in quo eſt Spiritus, & pone manum tuam ſuper eum*, &c. quam vocationem Deus ipſe ad Joſuam immediate locutus, poſtea confirmat Joſ. I. 2. In *Juda*: Jud. I. 2. In *judicibus*, quos Dominus *ſuſcitavit, ut liberarent Iſraelitas ex manibus inimicorum*, qui poſtmodum gubernabant populum; Jud. II. 16. In *Othoniele*, Calebi fratre: Jud. III. 9. *Suſcitavit Dominus Iſraelitis ſalvatorem, qui liberaret eos*, Othonielem ſcilicet, & *factus eſt ſuper eum Spiritus Domini & judicavit Iſrael*: *In Gideone*: Jud. VI. 14. in *Samſone*: Jud. XIII. 25. in *Saule*: 1. Sam. IX. 17. in *Davide*, 1. Sam. XVI. 12. & aliis, ubi notandum: 1.) cum immediata vocatione nequaquam pugnare ejusdem per interpretes divinæ voluntatis, prophetas ſcilicet, declarationem ac manifeſtationem, quos enim Deus ἀμέσως & immediate ſine hominum opera & miniſterio ad magiſtratum vocat, illis vel ipſe adparet, & immediate cum illis loquitur, quo modo vocavit Moſen, Salomonem, &c. quosdam vero per internuncios, quibus adparuit & locutus eſt, vocat, quo modo Joſuam per Moſen, Saulem per Samuelem, &c. vocavit. 2.) Illorum, qui immediate a Deo vocantur, κλῆσιν divinitus confirmari miraculis, vel miraculoſis donis, virtutibus heroicis, felici rerum ſucceſſu, inſigni aliqua victoria, &c. ſicut exempla Moſis, Joſuæ, Saulis, Davidis, &c. teſtatum faciunt. Memorabile eſt, quod de Davide dicitur 2. Sam. V. 12. *Cognovit David*, (ex unanimi ſcilicet populi eligentis ſuffragio, & ex proſpero rerum ſucceſſu) quod *confirmaſſet eum Dominus regem ſuper Iſrael*.

II.) *Mediata, cujus modi*

1.) *Legitimi.* a.) *Per electionem, quae diſtinguitur.* α.) *Ratione cauſae efficientis.*

§. LXXXIV. *Poſterioris* vocationis exempla in hiſtoria ſacra & profana, inque ipſa experientia ſunt ubivis obvia. Varii autem ſunt modi, quibus homines ad magiſtratum evehuntur, de quibus in genere notandum, quod quidam ſint *liciti ac legitimi*, quidam vero *illiciti ac legitimi*. Modi *liciti* ac *legitimi* revocari poſſunt ad *tria* principalia capita; obtinetur enim magiſtratus vel per *electionem*, vel per *ſucceſſionem*, vel per juſtam *occupationem*. Electio eſt, quando illi, quibus poteſtas illa lege, vel conſuetudine competit, vel etiam ad hunc actum commiſſa eſt, magiſtratum eligunt. Ratione *cauſae efficientis* ſive perſonarum eligentium diſtinguitur electio in eam, quæ fit *a ſuperioribus*, ut quando ab imperatore conſtituuntur præſides provinciarum, duces belli, præfecti, &c. & eam, quæ fit ab *inferioribus*. Exempla prioris electionis hæc ſunt: Gen. XLI. 41. *Pharao*, Ægypti rex, Joſephum conſtituit præfectum totius provinciæ. Exod. XVIII. 25. *Moſes* ſecutus conſilium Jethronis electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael eos conſtituit principes populi, tribunos & centuriones & quinquagenarios & decuriones. 2. Par. XIX. 5. *Joſaphat* conſtituit judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per ſingula loca. Poſterior electio iterum duplex eſt, vel enim fit ab *omni populo*, ſicut olim exercitus eligebat imperatorem, vel fit a *proceribus & optimatibus*, ſicut hodie ſeptemviri imperatorem eligunt totius imperii Romani nomine, electores ex eo dicti. Prioris electionis exemplum eſt 2. Sam. V. 1. 1. Paral. XI. 1. *Congregatus eſt omnis Iſrael ad David in Hebron dicens: Os tuum ſumus & caro tua.* v. 2. *Heri quoque & nudius tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras, qui educebas & introducebas Iſrael, tibi enim dixit Dominus: Tu paſces populum meum, & tu eris princeps ſuper eum*, v. 3. *& unxerunt eum ibi in regem.* Tribus enim diſtinctis vicibus David in regem eſt unctus, primo a Samuele propheta, ſecundo ab optimatibus tribus Juda, tertio ab univerſis tribubus Iſraeliticis. 1. Reg. XII. 20. *Cum audiſſet omnis Iſrael, quod reverſus eſſet Jeroboam, miſerunt & vocaverunt eum congregato cætu, & conſtituerunt eum regem ſuper omnem Iſrael.* 1. Reg. XVI. 16. *Omnis Iſrael fecit ſibi regem Amri, qui erat princeps militiae ſuper Iſrael.* Poſterioris electionis exempla ſunt Jud. XI. 5. *Cum pugnarent filii Ammon contra Iſrael, perrexerunt optimates*

זִקְנֵי

ſeniores *Gilead*, *ut tollerent in auxilium* *ephtam*, *dixeruntque ad eum*: v. 6. *Veni* *lo princeps noſter*, *& pugna contra fi-* *Ammon*. 1. Macc. IX. 38. *Congregati ſunt* *r amici Judae & dixerunt Jonathae*: . *Ex quo frater tuus Judas defunctus* *ir ſimilis ei non eſt*, *qui exeat contra ini-* , v. 30. *nunc itaque te hodie eligimus eſſe* *obis in principem & ducem ad bellandum* *i noſtrum*.

ione *li.* §. LXXXV. Ratione *modi*, electio diſtinguitur in eam, quæ fit *ffragia ac vota*, & eam, quæ fit per *ſor-* /ota vel ſunt *plane libera* in quamcunque iam, vel ſunt ad certum quemdam ordinem tas perſonas legibus *reſtricta*. Sic Deut. 15. Deus ipſe electionem regis certa n lege ſancita ad populum Iſraeliticum inat: *Non poteris alterius gentis homi-* *egem facere*, *qui non ſit frater tuus*. aurea bulla Carolus IV. imperator ſanne ad imperii Romani faſtigium alius ur, quam is, qui ſe ex Germano ſanſatum docere poſſit, quam conſtitutio- rget elector Moguntinus apud Sleidab. I. in hiſtoria anni 1519. In aliis et- ovinciis & regnis legibus fundamentaliutum reperitur, ne quis ex peregrina ſceptri fiat particeps, quia fere ſemper i videmus, ut provincia omnis regem licum, quam advenam impenſius colat. Polonos contraria plane conſuetudo ob- ne ſcilicet indigena, ſed peregrinus ad n evehatur, ut tollatur inter indigenas io, & quæ ex ea oritur, animorum di-). Sorti an committenda ſit electio? tur poſtea. Hoc loco monemus, elem magiſtratus fieri debere 1.) *Religioſe* *te*, invocato ſcilicet Dei auxilio, cujus donum eſt utilis magiſtratus, dicamus Moſe Num. XXVII. 16. *Praeficiat* *us Deus ſpirituum omnis carnis virum* *tui*, *qui coram eo ingrediatur & egre-* , *ne hic populus ſit velut oves abſque pa-* 2.) *Libere & incorrupte*, ne prenſationibus atque ambitu, multo minus largitionibus libertas votorum impediatur. 3.) *Prudenter & circumſpecte*, ut eligatur is, qui imperio maxime idoneus & utilis deprehenditur, ſicut in aurea bulla electores jurant, ſe talem imperatorem electuros.

§. LXXXVI. *Succeſſio* fit vel 1.) ratione *generationis & nativitatis*, quo modo liberi in imperio ſuccedunt parentibus, 2.) vel ratione *agnationis*, quo modo deficientibus liberis legitimis proximi agnati ſuccedunt, 3.) vel ratione *deſponſationis* in connubiis, quo modo ex jure conjugii quibusdam imperium obvenit, 4.) vel ratione *emtionis*, per quam pecuniæ interventu aliquis ditionem ſibi adquirit, (ad quam pertinet *oppignoratio*, quæ eſt ſpecies alienationis lib. 72. de R. I. 5.) vel ratione *permutationis*, qua quis contractu aliquo permutationis mediante imperium conſequitur, 6.) vel ratione *donationis*, quæ eſt inter vivos, vel denique ratione *teſtamentariae diſpoſitionis*, per quam jure teſtamentario alicui imperium obtingit. Exempla primæ ſpeciei in ſacris occurrunt longe plurima, reliquarum vero non item. Salomoni ſuccedit filius Roboam, 1. Reg. XI. 43. Roboamo ſuccedit filius Abiam in regno Juda, 1. Reg. XIV. 31. Abiæ ſuccedit Aſa, 1. Reg. XV. 8. Aſæ ſuccedit Joſaphat v. 24. &c. Congruit vero juri naturali liberorum in regnis ſucceſſio, cum enim ratio naturalis quaſi tacita quædam lex liberis hæreditatem parentum addicat l. *cum ratio* 7. *ff. de bon. damn.* utique etiam imperia jure naturali ad ipſos deſcendunt, niſi ſcilicet obſtent leges imperii fundamentales & certa quædam pacta, quibus liberorum in imperio ſucceſſio prohibetur. Exempla ſecundæ ſpeciei ex hiſtoriis ſunt obvia. Sic in aurea bulla Caroli IV. ſtatuitur, ut *electori defuncto non exſtantibus liberis maſculis legitimis ſuccedat frater natu major*. Ad hanc ſucceſſionis ſpeciem pertinent *pacta gentilitia* in illuſtribus familiis, per quæ conſtituitur, ut alterius ſtirpe extincta ad alterum principatus certa ſucceſſionis lege perveniat, de quorum æquitate & utilitate differunt juriscon-

b.) Per ſucceſſionem.

riſconſulti. Knicheu de jure Sax. verb. electorum cap. 2. num. 78. Reuſnerus vol. I. conſil. 7. num. 54. tale pactum inter duces Saxoniæ & Landgravios Haſſiæ initum fuit anno 1268. confirmatum ab imperatore Rudolpho I. quibus poſtea acceſſit domus Brandenburgica. Pertinent etiam ad hanc ſucceſſionis ſpeciem tutores, qui illuſtrium perſonarum liberis vel teſtamento, vel legis diſpoſitione dari conſueverunt, qui tutorio nomine terras ipſorum, donec ad juſtam ætatem ipſi pervenerint, adminiſtrant. Sic in aurea bulla ſtatuitur, quod proximus agnatus debeat eſſe futuri electoris tutor, donec ad annum ætatis 18. perveniat. *Jojada ſacerdos Joas regem conſtituit cum eſſet ſeptem annorum*; 2. Reg. XI. 21. procul dubio igitur tutoris partes ſuſtinuit, donec rex adultior factus imperii habenas capeſſeret. Exempla tertiæ ſpeciei in ſacris haud occurrunt, niſi quis eo referre velit, quod Adonias petit Abiſag Sunamitidem Davidis viduam ſibi uxorem dari, ut hac ratione occulte aditum ſibi ad regnum paret, quod probe intelligens rex Salomon ad Bethſabeam pro ipſo intercedentem, dicit: 1. Reg. II. 22. *Quare poſtulas Abiſag Sunamitidem Adoniae, poſtula ei & regnum?* Nititur hic ſuccedendi modus ex jure connubii lege matrimonii divinitus ſancita, quod conjuges non ſint duo, ſed *una caro*. Gen. II. 24. Matth. XIX. 5. Juſtinus lib. I. de Dario ſcribit: *Principio regni Cyri regis filiam, regalibus nuptiis regnum firmaturus in matrimonium recepit, ut non tam in extraneum tranſlatum, quam in familiam Cyri reverſum videretur.* De domo Auſtriaca conſtat, quod per connubia multas ſibi adquiſiverit provincias. Maximilianus I. ducta in uxorem Maria, Caroli Burgundiæ ducis bellicoſi filia, Belgium ſortitus eſt. Philippus, Maximiliani I. filius, ducta Johanna regis Ferdinandi filia univerſam adquiſivit Hiſpaniam. Albertus archidux Iſabellæ connubio multas Belgii provincias ſibi pignoravit. Exempla quartæ ſpeciei in profanis hiſtoriis obvia ſunt, ſed in ſacris vix aliquod occurret. Exemplum quintæ ſpeciei eſſe poteſt, quod *Salomon regi Hiram dederit viginti oppida in terra Galilaeae*, 1. Reg. IX. 11. ut ſcilicet rex Hiramus ex illis oppidis proventus annuos acciperet, donec ſumtus compenſarentur, quia rex *dederat ipſi ligna cedrina & abiegna & aurum juxta omne quod voluerat, ita ut ſumma auri ad centum viginti talenta exſurgeret* v. 14. Exemplum ſextæ ſpeciei commemorat Theodoricus a Niem lib. II. hiſtor. cap. 25. quod princeps Vmbertus anno 1349. regi Galliæ donaverit *Delphinatum* ea lege, ut regis filius natu maximus Delphinus diceretur. Eodem jure donationis pontifex Romanus Italiam ſibi vindicat. Exemplum ſeptimæ ſpeciei eſſe poteſt, quod David rex præteritis filiis reliquis natu majoribus filium ſuum *Salomonem* teſtamentaria quadam diſpoſitione regem inſtituit. 1. Reg. I. 33. Juſtinus lib. XXXVI. refert, *Attalum, regem Pergami ditiſſimum, teſtamento heredem ſcripſiſſe populum Romanum.* Eutropius lib. VI. hiſtor. *Nicomedes Bithyniae rex moriens populum Romanum fecit heredem.* Quidam ſucceſſionem ſic diſtinguit, quod ſit vel *haereditatis*, vel *ordinis*: illa manet penes certam familiam, quo modo filius ſuccedit patri, frater fratri; hæc penes certos collegas, quo modo in Academiis rector ſuccedit rectori.

§. LXXXVII. *Occupatio juſta* fit per *bellum juſtum* ac legitimum. Eſt enim juris naturalis, ut *quodcunque ex hoſtibus captum, dominio victoris ſubjiciatur* l. *naturalem* 5. §. fin. l. *adeo quidem* 8. in *princ.* & l. *transfugam* 51. ff. *de acquir. rer. dom.* Hoc jure *Iſraelitae* occupabant terram Canaan divinitus ſibi promiſſam, ut conſtat ex libro Joſuæ, ac Deus ipſe præſcribit populo ſuo, quo jure cum hoſtibus belligerari debeat. Deut. XX. 10. Hoc jure Romani ampliſſima regna & potentiſſimas provincias obtinuerunt. *c.) Per occupationem.*

§. LXXXVIII. *Modi illiciti ac illegitimi*, quibus imperium adquiritur, itidem revocari poſſunt ad *tria* principalia capita: *2.) Illegitimi.*

occu-

ipationem ſcilicet *violentam*; *invaſionem* *idulentam*, & *adquiſitionem per largitio-* . Prior ſpecies utitur pelle leonina, poſte- 'es duæ vulpina. Occupatio violenta fit per nnicam aliorum oppreſſionem ac bellum gitimum. Ea ratione occupavit imperium irodus, *fortis venator*, ex eo dictus Gen. 8. Abimelech cæde ſeptuaginta fratrum :um imperium ſuum eſt auſpicatus, Jud. 5. cujus exemplum hodie ſequuntur im- itores Turcici. Invaſio fraudulenta fit per ıltas technas & ſolicitationes animorum. ımplum illuſtre proponitur in Abſolone Sam. XV. 2. *Mane conſurgens Abſolon ſta- juxta introitum portae in via, & omnem m, qui habebat litem, ut veniret ad regis cium, vocabat Abſalon ad ſe, & dicebat:* . *Ecce res tuae bonae ſunt & planae, non eſt, qui te audiat, qua ratione fura- eſt corda virorum in Iſrael.* v. 6. *Mittens s exploratores in univerſas tribus Iſrael rnavit quosdam, qui audito buccinae clan- t exclamarent: Regnavit Abſalon in He-* ı. Per largitiones multa occupantur im- a, Juſtinus libr. I. de Semiramide com- norat, quod *regnum fraude adquiſitum itionibus confirmaverit.* Poſt mortem Perti- is, Romani imperatoris, emebant imperium iitius & Julianus factis contra ſe mutuis lici- nibus, atque auctione paulatim ab iis facta perventum, ut ſingulis militibus vicena rtia ſeſe daturos promitterent. Dionyſius LXXIII. p. 843. ſed de talibus imperio- licitatoribus ac emtoribus recte dicit Ale- ler Severus apud Ælium Lampridium in s vita: *Neceſſe eſt, ut, qui honorem ju- & gladii emit, vendat, & ego non pa- mercatores poteſtatum, quos ſi patior, nare non poſſum.*

ſtiones dis ad- ndi ma- ıtum. enes fit jus di?

§. LXXXIX. De modis ad- quirendi magiſtratum quæritur: 1.) *Penes quem ſit jus eligendi magiſtratum?* Reſp. Diſtinguen- dum inter imperium conſtituen- dum & conſtitutum. In imperio conſtituendo jus ac poteſtas conſtituendi ſibi magiſtratum jure naturali & gentium eſt penes populum, ut colligitur ex l. 5. hoc jure, ibi, *diſcretae gentes, regna condita,* &c. Inſtit. de juſtit. & jure. Cum enim populus imperii commoda ſentiat, ejusque onera perferre cogatur, ideo æquum eſt, ut penes ipſum ſit poteſtas eligendi, cui parere velit. Nec hoc a jure divino diſcrepat, ſed ab eo potius confirmatur, ſic namque populum Iſraeliticum adloquitur Dominus Deut. XVII. 15. *eum conſtitues regem, quem Dominus tuus elegerit.* 1. Sam. VIII. 19. ad Samuelem dicit populus: *Rex erit ſuper nos.* Herodotus lib. I. *Reges primum a populis electi ſunt.* Ex quo principio recte deducitur hoc theorema: Quamvis principes & ſubditi ſint ex numero τῶν πρός τι, quæ ſe mutuo ponunt ac tollunt in formali conſideratione; tamen materialiter naturæ & temporis ratione priores ſunt ſubditi quam principes, neque enim principes conſtituerunt ſibi ſubditos; (loquimur autem de principibus populi ſuffragio electis, non de tyrannis, violentis regnorum occupatoribus,) ſed ſubditi conſtituerunt ſibi principes, ergo principes ſunt propter ſubditos, & commodis ſubditorum ſervire debent, non autem ſubditi propter principes, quaſi libidini ipſorum ſint expoſiti. Steph. Brutus q. 3. de vindic. *Princeps ſummus eſt jurejurando velut officiarius reipublicae obſtrictus, ac tota republica ſeu regno minor,* inquit Plinius in paneg. ad Trajan. Notandum tamen circa hujus quæſtionis deciſionem, quod conſenſus populi in electione magiſtratus ſit duplex, *tacitus* & *expreſſus*. Quandoque enim proceres, optimates & ſeniores nomine totius populi eligunt, quibus vel lege imperii fundamentali, vel conſuetudine, vel quadam delegatione haſce partes eligendi populus committit, proinde quidquid illi agunt, id totus populus egiſſe recte dicitur. Sic 1. Sam. VIII. 4. *ſeniores* ex tribubus Iſraeliticis venientes ad Samuelem expoſcunt regem, quæ poſtulatio regis v. 7. *toti populo* tribuitur. In imperio jam conſtituto jus ac poteſtas conſtituendi inferiores magiſtratus eſt penes ſummum magiſtratum, & quidem vel

vel ipſum *ſolum*, vel etiam *populi conſenſum*, prout leges & mores cujusque provinciæ requirunt.

2.) An electio, an ſucceſſio praeferenda?

§. XC. Quæritur II.) *An electio, an ſucceſſio ſit præferenda?* Pro electione hæc fere adferri ſolent argumenta : 1.) Jus naturæ requirit, ut dignior ac præſtantior imperet, eum vero non ſucceſſio, ſed electio monſtrat. *Naſci & generari a principibus fortuitum, nec ultra aeſtimatur*, inquit Tacitus lib. I. hiſtor. in ſucceſſione contra quemcunque, & cujuscunque ingenii contigerit, admittere cogimur. Quid Cambyſen boni patris degenerem filium imperio præfecit? ſucceſſio. Quid Commodo, imperatori minime omnium commodo, optimi illius Marci Antonini philoſophi filio faſces detulit? ſucceſſio. 2.) *Virtus ſemper certior ductrix eſt, quam natura*, quæ nulla ſtirpis vel generis habita ratione dona ad imperium requiſita diſtribuit, *electio autem fit ſecundum virtutem.* Caſus libr. III. ſphær. civ. c. 11. q. 2. 3.) Electio ex præſtantiſſimorum ſive optimatum numero multos ad virtutis ſtudium accendit & impellit, ut tacita quadam ſpe certatim peragendo illa, quæ futuro principe digna ſunt, ad principatum contendant. Melander in idea polit. p. 69. 4.) Antiquior adquirendi imperii modus eſt electio, quam ſucceſſio, neque enim potuit eſſe ſucceſſio, niſi in locum ejus, qui electus. Jam vero antiquiora magis ad primæ originis ſinceritatem accedunt, τιμιώτατον τὸ πρεσβύτατον, inquit philoſophus I. metaph. 3. 5.) In electione minus periclitatur reipublicæ libertas, plus benevolentiæ in ſubditos electus obtinet, facilius moneri ac moveri poteſt; *imperaturus ergo omnibus eligi debet ex omnibus.* Plinius in panegyr. ad Trajan. 6.) *Qui bene imperare cupit, paruerit aliquando neceſſe eſt* : Cicero lib. III. de legibus; at qui in purpura natus, in delitiis educatus ætatem fuit, nec alterius imperium expertus, unde is ſciet, quomodo erga principes adfecti ſint ſubditi, & quid ſibi ab iis fieri velint? 7.) In aulis principum parentes in varias imperii curas diſtracti ad rectam liberorum educationem ſeſe convertere nequeunt, ex quo fit, ut liberi ſæpius negligantur, & ad rempublicam capeſſendam minus idonei fiant. Pro ſucceſſione hæc adferunt, quibus ejus prærogativam ſtabiliunt: 1.) *Minore diſcrimine princeps ſumitur, quam quaeritur.* Tacitus lib. II. hiſtor. majores enim in electione turbæ, conſpirationes crebriores, cum *natura mortalium ſit imperii avida*, Salluſtius in Jugurtha. 2.) Solent homines libentius regi nato, quam facto parere; ejus enim virilis ætas vix eſt in admiratione, cujus pueritia & juventus fuit familiariter plebeiis nota, contra ſuccedentium, utpote ad imperium natorum major eſt auctoritas, jam vero in obedientia totum dominationis bonum conſiſtit. 3.) Ex interreguis magni ſolent oboriri metus, vel certe pericula, quæ ſucceſſor certus facile diſcutiet. Pravæ aliorum ſpes cohibentur, ſi ſucceſſor non in incerto. 4.) Ex humili & obſcuro loco ad imperium per electionem provecti adepto principatu animos adtollunt, ac inſolentiores redduntur, unde negligentius imperium adminiſtrant. Middendorp. in comm. ad q. 71. Ptolem. Philad. f. 128. vel etiam omnem operam navant, ut liberis principatum relinquant, & civium libertatem opprimant. 5.) Si rex aut princeps noverit filium ſibi in imperio hæredem futurum, tunc ipſa natura impellente omnem movet lapidem, ut filium a primis incunabulis omni cura ac diligentia ad imperium formet, & omnia in regno tanquam propria curet. 6.) Succeſſionis uſus apud multos populos obtinet, ut natura ipſa tacito quodam inſtinctu ad ſucceſſionem præferendam invitare videatur. Plura utrinque argumenta proferunt Bodinus lib. VI. de republ. cap. 5. Greg. Tholozanus libr. VII. de repub. cap. 4. Lipſ. lib. II. polit. cap. 4. Warem. ab Ehrenberg in orat. de hac quæſtione habita. Pro conciliatione ſententiarum quidam diſtinguunt hoc modo, quod *electio ſit tutior, ſucceſſio* propter ingenitum ſubditorum erga regiam prolem amorem, ſtabilior. Alii diſtinguunt inter *imperium conſti-*

tuendum

tuendum & conſtitutum. Nobis ſic placet progredi: ſi in *hypotheſi* quæratur, an in hoc, vel illo regno præferenda ſit electio, an ſucceſſio? ſimpliciſſime reſpondetur, quod leges fundamentales cujusque regni ſint unice reſpiciendæ, & earum norma imperii conſtitutione obſervanda, nec prætextu ſpecioſarum quarumdam rationum modus conſtituendi magiſtratum legibus definitus temere mutandus. Si in *theſi* & in ideali atque abſtractiva conſideratione quæratur, uter modus præferendus ſit? primo omnium præſupponendum, quod uterque ſit licitus ac legitimus, uterque exemplis ſacræ hiſtoriæ in populo Iſraelitico comprobatus, uter vero præferri debeat, in genere haud facile definiri poteſt. 1.) Electio *libertati* reipublicæ convenientior, ſucceſſio ejusdem *ſecuritati.* 2.) Diſtinguendum eſt inter magiſtratum *ſummum* & *inferiores*, in illo præferenda videtur ſucceſſio, in his vero electio. 3.) Diſtinguendum inter electionem plane *liberam* & *reſtrictam*, itemque inter ſucceſſionem *nudam & cum electione quadam complicatam*, quæ poſterior priori videtur præferenda; quemadmodum monarchiam ariſtocratia temperatam ſimplici monarchiæ plerique præferunt. Sic de Azaria dicitur, quod *univerſus populus Judae ipſum elegerit, & regem eum in locum parentis Amaſiae conſtituerit*; 2. Reg. XIV. 21. ubi ſucceſſio & electio quaſi complicantur. Idem animadvertitur in Rehoboamo, Salomonis filio & ſucceſſore, 1. Reg. XII. 1. 2. Paral. X. 1. quem itidem univerſus populus regem ſibi conſtituit, quamvis jure hæreditatis ipſi regnum deberetur. 2. Paral. XXVI. 1. *Omnis populus Juda Oziam annorum ſedecim conſtituit regem pro Amaſia, patre ipſius.* Sic ergo etiam in regno hæreditario poteſt eſſe ſucceſſio, quando ſubditis, vel proceribus optio datur, ex pluribus ejusdem regis filiis eligere eum, qui reliquis prudentia & virtute antecellit, quique imperio vel maxime dignus eſt; quandoque rex ipſe conſenſu procerum ac totius populi aliquem ex filiis ſuis regno præficit, quale quid in Salomonis ſucceſſione animadvertitur: 1. Reg. I. 33. 1. Paral. XXVIII. 1. talis regis prædeceſſoris & populi conſenſus in eligendo ſucceſſore ac quædam quaſi ſucceſſionis & electionis complicatio mirifice confirmat ac ſtabilit novi regis imperium.

§. XCI. Quæritur III.) *An electio, quae ſit per ſortem, probanda ſit?* Qui negant, hisce fere utuntur argumentis: 1.) Electio magiſtratus eſt res omnium maxima in republica, in qua error minimus mala adfert longe plurima, ſortis igitur arbitrio tantum negotium nequaquam committendum. Ariſtoteles lib. I. ethic. cap. 9. Euripides referente Plutarcho κλῆρον vocabat τῆς τύχης παῖδα. Tentare fortunam, ubi conſilio locus, temerarium. 2.) Quod non poteſt dignum imperio ab indigno diſcernere, illud nec debet decernere. At ſors inter Neronem & Tiberium diſcernere nequit. 3.) Experientia comprobatum, ſorte quandoque electum eſſe eum, qui minime omnium ad reipublicæ gubernacula capeſſenda idoneus. 4.) Electio magiſtratus per ſortem multis fraudibus & impoſturis eſt obnoxia. Exemplum refert Athenæus lib. IX. de ſacerdotibus Iſidis. Qui ſortis arbitrium urgent, proferunt hæc fundamenta. 1.) Sortes peculiari Dei providentia gubernantur: Prov. XVI. 33. Auguſtinus in Pſalm. XXX. *Sors eſt in dubitatione humana divinae indicium voluntatis;* qui ergo per ſortem eligitur, divino judicio cenſetur electus. 2.) Per ſortem tolluntur ſemina diſcordiarum inter cives metuenda in magiſtratus electione. 3.) *Saul*, primus Iſraelitarum rex, ſorte electus fuit 1. Sam. X. 21. 4.) Juſtinus lib. XIII. hiſt. de ſucceſſoribus Alexandri magni refert, quod ſorte diviſerint regna & provincias. Suetonius in Veſpaſ. c. 2. memorat, quod Veſpaſianus quæſtor Cretam & Cyrenas provinciam ſorte tulerit. Diſtinguendum eſt 1.) inter collationem magiſtratus *ordinariam* & *extraordinariam.* Ordinarie non committenda eſt magiſtratus electio ſorti, quod probant argumenta priore loco adducta, nec poteſt contrarium elici ex argumentis poſteriore loco adlatis, quia exemplum Saulis eſt ſpeciale, in quo divinus inſtinctus & prophetica

3.) An electio per ſortem probanda?

auctoritas concurrit: dictum Salomonis in articulo proxime præced. de miniſt. eccleſ. fuit expoſitum. Extraordinarie vero per ſortem magiſtratus conſtitui poteſt, quando ſcilicet duo, aut plures de ſumma rerum decertant, nec ſine reipublicæ damno graviſſimo unus per libera ſuffragia eligi poteſt, vel quando duo, aut plures virtute, genere, potentia, & aliis ad imperium requiſitis pares magiſtratum ambiunt, ut electio digniſſimum vix queat invenire, hac enim ratione contemtus ſuſpicio præcluditur. 2.) Inter *formas rerumpublicarum*. In democratia, quæ civium æqualitatem ſpectat, ſortibus locus dari poteſt, in ariſtocratia vero ac monarchia, quæ optimi cujusque electionem ſpectant, non item. 3.) Inter *ſortes ab omni fraude remotas*, & *eas, quae cum fraudibus & impoſturis ſunt conjunctae*, qualis fuit hinnitus equi, quo Darius electus eſt, apud Herodotum in Thalia. Priores in certis caſibus probandæ, poſteriores deteſtandæ.

4.) *An primogenitus in ſucceſſione praeferendus?*

§. XCII. Quæritur: IV.) *An probanda ſit lex, vel conſuetudo, qua in ſucceſſione paterni & aviti imperii primogenitus excludit reliquos fratres*? Injuſtum hoc videri poterat, cum natura fratres omnes fecerit æquales, cumque diſcordiæ inter fratres hac ratione occaſio præbeatur. Sed contra 1.) Deus ipſe prærogativas primogenitorum data lege confirmavit. Deut. XXI. 17. primogenito jubentur ex hæreditate *cuncta duplicia* dari, cum ſit principium fortitudinis. 2.) Ante promulgationem legis Moſaicæ primogenitis & regnum & ſacerdotium deferebatur. Gen. XLIX. 3. de Rubeno primogenito dicit Jacobus patriarcha, quod ſit *prior in donis*, *major in imperio*; unde etiam jus primogenituræ maximi æſtimabatur: Gen. XXV. 32. XXVII. 29. *Eſto dominus fratrum tuorum, & filii matris tuae incurventur ante te.* 3.) Poſt conſtitutam Iſraeliticam politiam & legem promulgatam primogenitus ordinarie ſuccedebat in imperio. Joſaphat regnum tradit filio ſuo Joramo, *eo quod eſſet primogenitus*; 2. Paral. XXI. 3. inde de Semri tanquam novum & inſolitum commemoratur, quod, *cum non eſſet primogenitus*, tamen pater ejus ipſum conſtituerit principem. 1. Paral. XXVI. 10. 4.) Eumdem morem etiam apud alios populos obtinuiſſe colligitur, ex Exod. XI. 5. *Occidam omne primogenitum a primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio ejus*, & ex 2. Reg. III. 27. ubi rex Moab filium ſuum *primogenitum, qui regnaturus erat pro eo*, obtuliſſe memoratur. Idem olim obſervatum fuit apud Spartanos, Cretenſes, Macedones atque adhuc hodie obſervatur apud Hiſpanos, Gallos, Anglos, &c. Inter leges fundamentales regni Gallici hæc habetur: *Vt rege mortuo regni haereditas filio ipſius natu maximo deferatur, neque regi vel natu minorem majori anteferre, vel alium ſucceſſorem ſibi inſtituere liceat.* 5.) Intereſt reipublicæ, conſervari honorem familiarum, nec per diviſiones frangi & adtenuari vires imperii. At ſi ſucceſſio manet penes unum, & familiæ dignitas & imperii robur conſervatur. 6.) Primogenitus ut ætate, ita quoque auctoritate & prudentia reliquis antecellere judicatur, jam vero æquum eſt, imperii adminiſtrationem commendari digniori. *Jus naturae exigit*, ſcribit Patritius lib. IX. de regn. & reg. inſtit. tit. 22. *ut maximus natu ex filiis mortuo regi ſuccedat.* De reliquis quæſtionibus ad ſucceſſionem pertinentibus conſulantur politici & juriſconſulti. Sic quærunt, *uter ex duobus regis filiis, quorum alter ante, alter poſt adeptum a patre regnum natus eſt, primogenitus & imperii haeres ſit cenſendus?* ubi pro eo, quem naturæ felicitas & privilegium ætatis primum fecit, pugnant Hotomannus ill. qq. 2. Förſterus tract. de ſucceſſ. libr. IV. cap. ult. n. 36. Cujac. lib. I. de feud. cap. 11. pro ſecundo genito vero pugnant Schradius part. VII. cap. 5. num. 37. de feudis, Alciatus ad l. bonæ fidei n. 8. ff. depoſiti.(*) Alii

(*) Inter Xerxem & Artemenem, filios Darii, lis ejusmodi orta fuit, ac pro Xerxe ab Artapherne judicatum, qui in regno natus erat. Juſtinus lib. II. n. 10. quo etiam inclinat Bartolus in l. cum ſatis 23. C. de agric. cenſit. & colon. n. 11. ubi ponit, non eſſe filium regis, qui natus eſt ante dignitatem regalem. GERH.

iſtinguunt, ut ſi dignitas regia competat ex avito genere, tunc is, qui ante re- adquiſitum natus eſt, jure primogenitu- udeat, ſin vero ex cauſa adventitia digni- regiam ipſumque regnum pater adeptus :, tunc filius non ante, ſed poſt natus ut)genitus admittatur. Alii diſtinguunt in- atutum, quod ſimpliciter nominat pri- nitum, & quod diſerte primogenitum nominat, eique regni ſucceſſionem de- Vide Hotomannum illuſtr. quæſt. quæ- 2. & Hunnium jurisconſultum in re- juris civilis libro tertio tractat. 1. q. 25. unt, *an filius primogeniti praeferen- it patruo ſuo in ſucceſſione ex jure pri- niturae*? ubi cauſam patrui propugnat :. lib. II. de feud. cap. 11. nepotis vero]. de jure primog. q. 40. Förſterus de ſuc. l. 2. c. 18. n. 15. Hunnius d. l. q. 26. &c.(*) unt, *an, cum primogenitus propter ſe- , vel ex cauſa alia quacunque minus ido- ſit regno, contra ipſius voluntatem ſecun- nito deferendum ſit imperium*? ubi itidem m primogeniti, quidam vero ſecundo- i partes tuentur. Gregor. Tholozanus lib. I. de republ. cap. 6. monet, nec Saulem *rorem*, 1. Sam. XVI. nec Oziam *propter antiaſin*, 2. Paral. XXVI. nec Salomonem *zeritiam* ab imperio dejectum eſſe, pro- nec primogenito minus forte idoneo im- m auferendum, ſed tutores illi ex pro- agnatis conſtituendos. Quærunt, *an le- atus gaudeat jure primogeniturae*? ubi guunt inter primogenitum natura & pri- enitum juris diſpoſitione. Item inter le- atum ex reſcripto principis & legitima- per ſubſequens matrimonium. Sed de his int jurisconſulti.

n magi- s poſſit rum ire? §. XCIII. Quæritur: V.) *An magiſtratus per donationem, ven- ditionem, oppignorationem, permu- tationem, ac teſtamenti factionem imperium transferre poſſit*? Reſp. quando nullæ ſunt leges fundamentales, quæ id prohibeant, & quando abſolutam & illimitatam prorſus poteſtatem magiſtratus obtinet, tunc ſuo, ut cum re ſua, hic agere & transigere poteſt arbitrio; ſed ſi adſunt *certa pacta*, ac ſi *reſtricta* eſt magiſtratus *poteſtas*, tunc non niſi cum procerum ac ſubditorum conſenſu tale quid ſuſcipere poteſt. Princeps enim non diminuere debet imperium, ſed augere §. 2. proœm. inſtitut. jur. nec poteſt regalia in præjudicium ſucceſſorum alienare. Hotomannus in quæſt. illuſtr. q. 1. p. 23. Jura regni ratione *proprietatis & dominii* pertinent ad rempublicam, ſeu membra regni, at ratione *uſus & adminiſtrationis* ſpectant ad magiſtratum, Althuſius in polit. cap. 15. Princeps eſt veluti tutor & adminiſtrator reipublicæ, cujus dicitur dominus non quoad proprietatem, ſed quoad gubernationem & protectionem. Zoanet. tr. de imp. Rom. n. 179. Inter leges & conditiones, in quas Carolus V. electus imperator juravit, etiam iſthæc habetur: *Facultates imperii nec diſtrahat, nec oppignoret, nec alio quovis modo deteriores faciat.* Item: *Imperii bona, quae forte vacabunt, nemini conferat, ſed ad publicum-patrimonium referat*; Sleidanus libr. I. comm. anno 1519. Inter leges fundamentales regni Gallici, quas recenſet Hotomannus lib. I. de antiquo jure regn. Gall. cap. 23. etiam hæ ſunt: „Vt regi non ſit jus „nec filiam adoptare, nec de ſuo regno vel „inter vivos, vel per teſtamentum diſponere, „ſed in regni ſucceſſione majorum inſtituta & „antiqua conſuetudo ſervetur. Ne regi jus ſit „ullam dominii ſui partem ſine publici conſi- „lii auctoritate alienare, quippe quod ei ad „tuendam tantum regiam dignitatem utendum „fruendum datum eſt, ut parem in eo pote- „ſtatem habeat, atque marito in uxoris dote „conceditur.„ Cranzius lib. II. Daniæ cap. 3. poſtquam commemoraſſet, quod Vnguinum, Gothorum regem, Haldanus poſt ſe regni mo- dera-

(*) Tractat de hac quæſtione Baldus in l. cum in antiquiorib. 19. C. de jur. delib. n. 11. ac ſumma ejusdem difficultate oſtenſa n. 12. concludit: *Apollinis ſolutione eam indigere.* Eamdem quæſtionem explicant Hotomannus qq. illuſt. quæſt. 3. Nicolaus de Vbald. de ſucceſſ. deſcend. n. 69. GERHARDVS.

deratorem in Dania deſignarit, Norvegiæ Hasmundum filium impuberem relinquens, ſubjicit: „ Novum & antehac incompertum munus teſtamento datum. Equidem ædes, agros, „prædia, vineas, & his ſimilia teſtamento dari „audivimus, regnum autem præſtare chartæ „beneficio prodigii loco habitum eſt.„

Conſequentia vocationis ad magiſtratum.

§. XCIV. Atque hæc dicta ſint de modis adquirendi principatus & regna. Poſtquam vero vel per *electionem*, vel per *ſucceſſionem* legitime alicui delatum eſt imperium, tria *conſequi* ſolent. 1.) Magiſtratus juramento ſe obſtringit ad leges imperii fundamentales, (quod ipſum in electione quandoque ſolet præcedere.) 2.) Solemnibus ritibus inauguratur & 3.) ſubditi homagium ipſi præſtant. Quod ad *primum* adtinet, novum non eſt, magiſtratum ac ſubditos certis legibus & conditionibus invicem paciſci, eademque pacta juramento confirmari, quæ cum ſint honeſta, legibus divinis ac naturali juri conſentanea, & reipublicæ ſalutem ac libertatem ſpectantia, nihil quidquam dignitati & auctoritati magiſtratus detrahunt. 2. Sam. V. 3. 1. Paral. XI. 3. *Venerunt omnes ſeniores Iſrael ad regem Davidem in Hebron, & percuſſit cum eis rex fœdus in Hebron coram Domino.* 2. Reg. XI. 17. *Pepigit Jojada ſacerdos fœdus inter Deum & regem & inter populum, ut eſſet populus Domini, & inter regem & populum.* 2. Paral. XXIII. 3. *Iniit omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege.* c. XXXIV. 31. *Rex Joſias percutit fœdus coram Domino, ut ambularet poſt eum, & cuſtodiret praecepta.* Idem conſtat ex aliorum populorum & regnorum hiſtoriis. Xenophon lib. VIII. Cyropæd. deſcribit pactum inter regem Cyrum ac Perſas. Imperator hodie promittit, & jurat, ſe leges imperii fundamentales cuſtoditurum, novas, inconſultis electoribus, non laturum, publicas res publico conſilio curaturum, nihil alienaturum, vel oppignoraturum ex iis, quæ ad imperium pertinent, eccleſiam ſe defenſurum & juſtitiam adminiſtraturum, &c. Spec. Saxon. l. 3. art. 54. Sleidanus lib. I. comment. Plures aliarum rerumpublicarum leges fundamentales, in quas Reges electi jurant, commemorant Bodinus lib. I. de republ. c. 8. Stephan. Jun. Brutus de vindiciis contra tyrann. q. 3.

1.) Ad leges imperii ſervandas obligatio.

2.) Solemnis inauguratio.

§. XCV. II.) *Inauguratio* juramentum a magiſtratu præſtitum conſequitur, in qua fit ſolemnis confirmatio & quaſi renovatio electionis præcedentis. 1. Sam. XI. 14. *Dixit Samuel ad populum: Venite, & eamus in Gilgal, & innovemus ibi regnum.* v. 15. *Et perrexit omnis populus in Gilgal, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino.* In hac inauguratione variæ apud Iſraelitas adhiberi conſueverant cerimoniæ. 1.) *Unctio* facta per ſacerdotem, vel prophetam. 1. Sam. X. 1. *Tulit Samuel vaſculum olei, & effudit ſuper caput Saulis, dicens: Ecce unxit te Dominus ſuper haereditatem ſuam in principem.* Idem commemoratur de Davide 1. Sam. XVI. 13. de *Salomone*, quem ungunt Sadoc ſacerdos, & Nathan propheta, 1. Reg. I. 34. de *Jehu*, quem ungit unus ex filiis prophetarum. 2. Reg. IX. 6. Procul dubio autem ad unctionem adhibitum fuit oleum unctionis ſanctum, quod deſcribitur Exod. XXX. 23. Proinde, quod *totus populus* quosdam reges dicitur unxiſſe, id accipiendum συνεκδοχικῶς, quod videlicet per ſacerdotes, quibus id competebat, eos unxerit. 2. Sam. II. 4. *Venerunt viri Juda, & unxerunt David, ut regnaret ſuper tribum Juda.* c. V. 3. *Venerunt omnes ſeniores Iſraelis ad regem David, & unxerunt eum in regem ſuper Iſrael.* 2. Reg. XI. 12. *Produxit Jojada filium regis, & fecerunt eum regem, & unxerunt eum.* id quod 2. Par. XXIII. 11. ſic exponitur: *Unxit illum Jojada pontifex & filii ejus.* Denotavit autem hæc unctio, quod Spiritus ſancti, qui eſt Spiritus prudentiæ & ſapientiæ, dona magiſtratui ſint neceſſaria, & quod Deus piis precibus invocatus eadem velit regibus legitime electis conferre, ſicut de Saule ac Davide dicitur, quod poſt factam unctionem *immutati ſint in viros alios, & Spiritus Domini in illis*

Ritus inaugurationis: 1.) In populo Iſraelitico.

ſit

ctus. 1. Sam. X. 6. XVI. 13. In nov. teſt. hodie illa unctio in imperatoris & re-nauguratione tanquam libera quædam ce-nia retinetur. 2.) *Libri legis traditio.* g. XI. 12. *Jojadas ſacerdos producit Joas, fuit ſuper eum diadema & teſtimonium,* הָעֵדוּת, Pagninus accipit de *ornamen-* ed rectius accipitur de *libro legis* divinæ, vulgatiſſima phraſi dicitur teſtimonium, I. XXIV. 32. liber legis vocatur *teſtamen-tiſſimi*, ſicut etiam Lutherus in verſione it, ideo vulgata verſio 2. Paral. XXIII. αραφραςικῶς reddidit hoc modo: *De-t in manu ejus tenendam legem.* Volue-nim regem commonefacere ſtatuti divi-it. XVII. 18. *Poſtquam ſederit rex in ſo-ni ſui, deſcribet ſibi deuteronomium le-jus in volumine accipiens exemplar a ſa-bus leviticae tribus, & habebit ſecum, te illud omnibus diebus vitae ſuae, &c.* tutus enim eſt magiſtratus, ut ſit legis cuſtos ac vindex. 3.) *Manuum impo-* Num. XXVII. 22. *Moſes ſtatuit Joſuam Eleazaro, ſacerdote, & omni frequentia*, v. 23. *& impoſitis capiti ejus manibus replicavit, quae praecipit ei Dominus.* ivit autem hic ritus, quod perſona ad n illud auguſtum divinitus ſit electa & a. 4.) *Coronae ac diadematis collatio*: . XII. 30. 1. Paral. XX. 2. *Tulit dia-egis Ammonitici de capite ejus pondo auri m habens, gemmas pretioſiſſimas, & im-eſt ſuper caput David.* In Hebræo eſt corona dicta ex eo, quod undique det caput: 2. Reg. XI. 12. 2 Chron. 11. *Jojadas pontifex poſuit ſuper Joas liadema.* In Hebræo eſt הַנֵּזֶר *cidaris*, a radice נזר *ſeparavit*, eſt enim inſigne vel ſummi ſacerdotis, quo ipſius digni-r quam ab aliis ſeparatur, fuit ſignifi-Targum vertit כְלִילָא *veſtes regias.* ia illud capiti impoſitum ſignificabat, ios magiſtratus eſſe ſub divina protectio-. XXI. 4. *Imponis capiti regis coronam* 5.) *In thronum regalem collocatio*: I. 35. *Praecipit David, ut Salomo-nem ducant in Jeruſalem & collocent eum in ſo-lium regale*; in ſignum regni ipſi traditi. 2. Reg. XI. 19. Et *ſedit Joas ſuper thronum regum*, quod 2. Paral. XXIII. 20. ſic exponitur: *& collocaverunt eum in ſolio regali.* 6.) *Veſtium ſuppoſitio*: 2. Reg. IX. 13. cum principes ex-ercitus intelligerent, Jehu divinitus eſſe decla-ratum regem, *feſtinaverunt, & unusquisque tollens pallium ſuum, poſuerunt ſub pedibus ejus in ſimilitudinem tribunalis.* Erat hæc mi-litaris & extemporanea pompa, effecerunt, quale in illa feſtinatione fieri poterat, tribu-nal, & in ſignum ſubjectionis inſtraverunt il-lud veſtibus ſuis loco ornamentorum. 7.) *In equum & currum regium impoſitio*: 1. Reg. I. 33. præcipit David ſervis ſuis, ut in ſolemni re-gis Salomonis inauguratione ipſum *imponant ſuper mulam ſuam.* Huc referri poteſt, quod Joſephus, Ægypti præfectus a Pharaone conſtitutus, *adſcendere jubetur ſuper cur-rum a regio ſecundum*, non numeri, ſed ordi-nis & dignitatis reſpectu ſic dictum. Gen. XLI. 43. 8.) *Ornamentorum regiorum traditio*: de Salomone dicit Chriſtus Matth. VI. 29. quod *Salomon in omni ſua gloria non fuerit ſic coo-pertus, ſicut unum ex liliis agri*, ex quo intel-ligitur, ſplendido ac regali veſtitu ipſum eſſe uſum. Gen. XLI. 42. *Tulit rex Pharao annulum de manu ſua, & dedit eum in manu Joſephi, veſtivitque eum ſtola byſſina, & collo torquem aureum circumpoſuit*; ubi tria orna-menta regia Joſepho offeruntur, annulus, ſto-la byſſina & torques aureus. 9.) *Solemnis pro-clamatio*: Gen. XLI. 43. clamarunt coram Joſepho: *pater patriae.* Huc pertinet, quod tuba cecinerint in coronatione regis, ut omni-bus ea innoteſcere poſſet: 1. Reg. I. 39. 10.) *Publica laetitia & adclamatio*: 1. Sam. X. 24. *Et dixit Samuel ad omnem populum: Videtis, quem Dominus elegit, & clamavit omnis popu-lus & ait: Vivat rex!* c. XI. 15. cum in Gil-gal Saul in regem coronaretur, *laetatus eſt ibi Saul, & cuncti viri Iſrael valde.* 1. Reg. I. 39. *Dixit omnis populus: Vivat rex Salomon!* v. 40. *Et adſcendit univerſa multitudo poſt eum, & populus canentium tibiis & laetantium*

 gaudio

gaudio magno, & ſindebatur terra a clamore eorum. 1. Paral. XXX. 22. cum Salomon ſecundo ungeretur, Iſraelitæ *comederunt & biberunt coram Domino in die illo cum grandi laetitia.* 2. Reg. XI. 12. *Fecerunt Joas regem, & plaudentes manu dixerunt: Vivat rex!*

b.) *Apud alias gentes.*

§. XCVI. Hi fuere præcipui ritus in regum Iſraeliticorum inauguratione adhiberi ſoliti, quibus ſimiles etiam apud alios populos occurrunt, quos recenſet Alexander ab Alexandr. lib. I. genial. dier. cap. 28. Petrus Gregorius lib. VI. de republ. cap. 20. & lib. VIII. cap. 2. Bodinus lib. I. de republ. cap. 8. p. 130. 1.) *Diadematis* regibus collati apud antiquiſſimos ſcriptores fit mentio, erat autem faſcia candida, quæ capiti regis circumligabatur, a διαδέω, quod eſt *circumligo.* Juſtinus lib. XV. hiſt. p. 122. Eſth. II. 17. Ahaſverus Eſtheri reginæ imponit *diadema*, & *facit eam regnare loco Vaſhi.* 1. Macc. I. 9. *Poſt mortem Alexandri obtinuerunt ſervi ejus regnum unusquisque in loco ſuo*, v. 10. *& omnes impoſuerunt ſibi diademata.* c. VI. 15. Antiochus proregem & filii tutorem conſtituens Philippum, *dedit ei diadema & ſtolam ſuam & annulum.* c. XI. 13. Ptolomæus *impoſuit duo diademata capiti ſuo*, nimirum propter duo regna Ægypti & Aſiæ. Egeſippus lib. II. de bell. judaic. cap. 1. *Quid enim ſella aurea, albatumque diadema, niſi regni forent inſignia?* Silius libro XIX. de Juba Numidiæ rege:

— — — Regnique inſigne vetuſti
Geſtat Juba decus, cinguntur tempora vitta
Albenti. — — — — —

Inter Romanos principes primus *Aurelianus* diadema uſurpavit, referente Aurelio Victorino in ipſius vita. Valerius Maximus lib. VII. memorabil. capite 11. refert, quemdam ſubtilis judicii regem traditum ſibi diadema priusquam capiti imponeret, conſideraſſe ac dixiſſe: *O nobilem magis, quam felicem pannum*, cum quo convenit illud poetæ:

Si ſcires, quanti plenum diadema pericli,
Malles Siſyphii ponderis eſſe reus.

Apud Perſas diadema regale vocabatur *cidaris.* Curtius libr. III. hiſtor. *Cidarim Perſae regium capitis vocabant inſigne, hoc caerulea faſcia albo diſtincta circuibat*: Item tiara: Briſſon. libr. I. de regn. Perſico pag. 30. *Tiara regum Perſicorum fuit propria.* Marcellinus libro XXIX. refert, Saporem regem Perſarum aureum capitis arietini figmentum interſtructum lapillis pro diademate geſtaſſe. 2.) *Purpurea veſtis* regum olim erat inſigne, quæ apud quosdam vocatur *trabea.* l. *unic. C. de veſtib. holoſ. & aur.* Valentinianus conſtituit, *ne quis veſtes auratas gerat praeter principem, ne quis purpuram geſtet.* Lactantius libr. IV. inſtitut. cap. 7. Colore hujus veſtis rubicundo ſanguinis imperium & *necis inferendae poteſtatem* notari monet. Ad purpureas veſtes etiam refertur *paludamentum* cocco, purpuraque & auro diſtinctum, quo conſules ac prætores in provinciam exituri induebantur. Florus libr. I. hiſtor. cap. 5. *Tarquinius Priſcus oriundus Corintho Thuſciae populos frequentibus armis ſubegit, inde faſces, trabeae, curules annuli, phalerae, paludamenta, praetexta, inde quod aurato curru quatuor equis triumphatur.* 3.) *Sceptra* a regibus jam olim geſtari, vel illis præferri ſolita. Cicero pro Seſt. *Sedens cum purpura & ſceptro & inſignibus illis regiis*, Ægyptiorum & Æthiopum reges ſceptrum geſtabant, in cujus ſummo figura ciconiæ ſculpta erat, in imo vero hippopotamus, quo ſymbolo admonebantur, ut eſſent pietati dediti, & ab omni violentia alieni. Sceptrorum loco antiquiſſimis regibus fuerunt *haſtae.* Juſtinus lib. XLIII hiſt. p. 247. *Per ea adhuc tempora reges haſtas pro diademate habebant, quas Graeci ſceptra dixere.* Conſulibus Romanis præferebantur *faſces*, qui erant faſciculus virgarum, vel ut alii volunt, duæ perticæ cum ſecuri, per *virgas* ſignificare voluerunt corrigendum eſſe a magiſtratu, quod mutari poſſit, per *ſecurim* vero, abſcindendum eſſe, quod mutari nequeat, ut exponit Plutarchus in problemat. alii exiſtimant,

mant, ſignificatum eſſe, quod ira magiſtratus non debeat eſſe in præcipiti, ſolutio enim faſcium, quæ paulatim fit, requirit aliquam moram & cunctationem. Veteres magiſtratui recens electo *faces ardentes* prætulerunt. Paradinus in ſymb. heroic. ***Lux publica principis ignes*** p. 201. ut cæteris ſplendore virtutis & æquitatis ſe prælucere debere noverit. 4.) Solitæ quoque fuere in coronatione regum tales adhiberi cerimoniæ, quæ de rerum humanarum fragilitate & vitæ humanæ brevitate ipſos admonerent, eorumque animos ad moderationem flecterent. Refert Iſidorus, Conſtantinopoli fuiſſe morem, ut quo die imperator coronam cæſaream ſuſciperet, eum ſedentem in ſublimi throno accederet cæmentarius, proponens illi aliquot lapidum genera, ***ut ex his unum eligeret, ex quo ſibi tumulum fabricari vellet.*** In Romanorum pontificum inauguratione, interea dum de more ſacellum D. Gregorii declaratus prætergreditur, præit ipſum cerimoniarum magiſter, geſtans arundines ſeu cannas duas, quarum alteri ſurſum adpoſita eſt ***candela ardens***, quam alteri cannæ, cui ſuperpoſitæ ſunt ***ſtuppae***, adhibet, incenditque dicens: *Pater ſancte, ſic tranſit gloria mundi*, quod ipſum etiam tertio iterat. Camerarius libr. I. operar. ſucciſiv. cap. 12. quo pertinet, quod Platina commemorat, pontifices ipſo coronationis die *ſellae ſtercorariae* imponi, ut de humanarum rerum conditione admoneantur. Zonaras libr. II. annal. refert, quod ſi quando alicui ex ducibus, vel imperatoribus Romanis ob res feliciter geſtas & hoſtes devictos triumphus a ſenatu decretus eſſet, isque in curru triumphali maxima pompa urbem ingrederetur, eodem curru carnifex, miniſter publicus vectus fuerit, qui pone coronam auream gemmis diſtinctam ſuſtinens eum admonebat, ut reſpiceret, hoc eſt, ut reliquum vitæ tempus provideret, nec eo honore elatus ſuperbiret, adpenſam quoque fuiſſe currui nolam & flagellum, quibus notabatur, ipſum in eam calamitatem incidere poſſe, ut flagris cæderetur & capite damnaretur. Baptiſta Campofulgoſus libr. VII. cap. 2. memorat, Saladinum, Ægypti ſultanum in ſolemni proceſſione obſoletam tunicam ſibi præferri & per præconem clamari juſſiſſe: ***tantum Saladinus, Aſiae domitor, ex hoc mundo ſecum reportat.***

§. XCVII. III.) Promiſſio obedientiæ & fidelitatis, quam ſubditi mediante jurejurando magiſtratui præſtant, adpellatur homagium, cujus uſus etiam in Iſraelitica politia occurrit. Joſ. I. 16. principes totius populi nomine reſpondent Joſuæ: *Omnia, quae praecepiſti nobis, faciemus, & quocunque miſeris nos, ibimus.* v. 17. ***Sicut obedivimus in cunctis Moſe, ita & obediemus tibi.*** v. 18. ***Qui rebellarit ori tuo, & non obedierit cunctis ſermonibus, quos praeceperis ei, moriatur.*** 1. Paral. XXIX. 24. ***Vniverſi principes & heroes, & cuncti filii regis David dederunt manum, & ſubjecti fuerunt regi Salomoni***; inde eſt, quod ſubditi vocantur regis ***ſervi***, 1. Sam. VIII. 17. 1. Reg. XII. 4. 2. Reg. X. 5. &c. ac magiſtratus vocatur ipſorum ***dominus***. 2. Sam. II. 7. Neh. IX. 37. In hiſce ſubditorum juramentis, ſi non ſemper expreſſe, tamen tacite excepta intelligitur obedientia Deo debita; *oportet enim Deo magis obedire, quam hominibus.* Act. V. 29. atque ita danda ſunt *caeſari, quae ſunt caeſaris*, ut *dentur etiam Deo, quae ſunt Dei*, Matth. XXII. 21. qua de re infra pluribus dicetur.

3.) Homagii praeſtatio.

CAPVT IV.
DE CAVSA MATERIALI MAGISTRATVS.

Cauſa materialis, ſive ſubjectum recipiens magiſtratus ſunt

§. XCVIII. *Cauſae materialis*, ſive *ſubjecti recipientis* vicem obtinent *perſonae*, quæ magiſtratu funguntur, ubi *primo* omnium notandum, quod Deus ut eccleſiaſtico miniſterio, ita quoque regimini politico non angelos, ſed *homines* præfectos eſſe voluit; ſic enim habet effatum divinum, in quo prima

magi-

magiſtratus inſtitutio proponitur: Gen. IX. 6. *Qui ſanguinem humanum effuderit, ejus ſanguis effundetur per hominem*, & Petrus huc reſpiciens 1. epiſt. II. 13. magiſtratum vocat *humanam ordinationem*. Cauſæ, propter quas Deus ab hominibus hoc officium adminiſtrari voluerit, κατ' ἀναλογίαν colligi poſſunt ex illis, quæ in præcedente tract. de miniſterio diximus cap. IV. ſect. 1. Voluit enim Deus etiam hac in parte ſuam oſtendere, 1.) tum φιλανθρωπίαν, dum ex hominibus quosdam eligit, quibus nomen ſuum communicat, ut vocentur dii; 2.) tum potentiam, dum adverſus diaboli & ſeditioſorum hominum furores hanc ἀνθρωπίνην κτίσιν tuetur; 3.) voluit inſuper magiſtratuum animos ad moderationem flectere, ut ſe ac ſubditos ex eodem luto factos eſſe cogitarent; ac 4.) συμπάθειαν in ſubditorum animis per hanc naturæ cognationem excitare atque alere, cum enim magiſtratus homines eſſe ſciamus, humanas infirmitates illis condonemus, ſicut Fridericus II. imperator dicere ſolitus fuit, quod *gratiorem praelaturam faciat identitas ſpeciei*; 5) denique noſtram probare & exercere voluit obedientiam, deorum terreſtrium loco habere jubens eos, qui naturæ ſocietate nobis ſunt conjuncti.

Certi homines, ubi quaeritur: 1.) Cur Deus ab hominibus officium magiſtratus geri voluerit?

2.) Quales ſint ad magiſtratum eligendi?
a.) Deum timentes.

§. XCIX. II.) *Exemplar & norma*, ad quam in electione magiſtratuum reſpiciendum, ut ſciamus, quales eligi debeant, proponitur a Jethrone, Moſis ſocero, Exod. XVIII. 21. *Provide de omni plebe viros ſtrenuos & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis millenarios, centuriones, quinquagenarios & decuriones, qui judicent populum omni tempore*; & a Moſe Deut. I. 13. *Date ex vobis viros ſapientes & intelligentes, & quorum converſatio ſit nota & probata in tribubus veſtris, ut ponam eos vobis principes*, ex quibus locis rabbini colligunt מדות *proprietates judicum*. 1.) Requiritur, ut perſonæ ad magiſtratum gerendum eligendæ ſint יראי אלהים, *timentes Deum*, idem requiritur Deut. XVII. 19. Pſal. II. 11. 2. Paral. XIX. 7. idque merito primo omnium in magiſtratu ſpectandum; *a*) quia *timor Domini initium ſapientiae*; Pſalm. CXI. 10. Prov. I. 7. Eccl. I. 16. jam vero absque ſapientia moderatrice ac directrice imperia gubernari nequeunt. *b*) Quia reges, principes & omnes magiſtratus ſunt *Dei* in terris *vicarii* ac miniſtri. Sap. VI. 5. Quemadmodum igitur a miniſtro requiritur, ut ad voluntatem ac nutum domini ſui unice reſpiciat; Pſal. CXXIII. 2. ita quoque magiſtratus ex ſincero Dei timore omnia gerat, ſibique rationem officii aliquando dandam ſemper cogitet. *c*) Sublato Dei timore abuſus poteſtatis conſequi ſolet turpiſſimus, ac ſine Dei timore poteſtas eſt velut gladius in manu furioſi, ex quo tandem evenit illud Sap. VI. 9. *Potentes potenter tormenta patientur.* *d*) Timor Domini eſt cauſa omnis felicitatis ac benedictionis, Eccl. I. 13. ſtabilis potentiæ, Pſal. CXII. 2. & ſingularis eminentiæ; Eccl. XXV. 14. ut ergo in imperio vigeat tranquillitas & felicitas, requiritur in magiſtratu timor Domini. Eſt autem timere Deum agnoſcere ex verbo ipſius potentiam & juſtitiam, quod ſit παντεπόπτης & judex omnium, reverenter ſe illi ſubjicere, & mandatis ejus ſeſe obſequentem præbere, ut infra plenius dicetur.

§. C. 2.) Vt ſint viri אנשי חיל, *viri virtutis, ſive fortes* ac ſtrenui. *b.) Fortes.* LXX. interpretes reddiderunt δυνατοὶ, qui ſint animo præſente & imperterrito, οὐ μικρόψυχοι, ἀλλὰ μεγαλόψυχοι, ſicut de Severo imperatore commemoratur, quod *res peragendas ſedulo curarit, ea vero, quae de ipſo vulgo dicebantur, contemſerit.* Hoc animi robur in magiſtratu requiritur; *a*) quia adminiſtratio imperii multis obnoxia eſt calumniis, quas alto animo oportet deſpicere, ſicut Alexander magnus dicebat: *Regium eſt benefacere & male audire.* Generoſus leo non curat latratus canum minorum. 1. Sam. X. 27. *Cum filii Belial dicerent de Saule: Quid ſalvabit*

nos iſte? eumque deſpicerent, *ipſe erat veluti ſurdus & excelſo animo* contumelias illas contemnebat. *b*) Quia magiſtratus obnoxii ſunt variis odiis, cum juſtitia veluti lux quædam oculos tenebrionum offendat. *c*) Quia obnoxii ſunt variis inſidiis ac machinationibus; requiritur igitur, ut animum ad eas obfirment, ac Deo, qui circa ipſos eſt *murus igneus*, Zach. II. 5. rem omnem commendent. *d*) Præpoſtero metu facile in avia abripi poſſunt magiſtratus, ut a juſtitiæ ac veritatis tramite deflectant. *Peſſimus conſiliarius eſt metus.*

a) Veraces. §. CI. III.) Vt ſint אַנְשֵׁי אֱמֶת, *viri veritatis*, *ſive veridici*, qui & loquantur & ament veritatem, qui juxta veritatis normam judicent, nec ab ea vel ad dextram, vel ad ſiniſtram declinent. Hoc veritatis ſtudium propterea in magiſtratu requiritur; *a*) Quia in judiciis convenit veritatem ſectari ac tueri, ubi potiſſimum illa occultatur & impugnatur. *b*) *Judicium*, quod magiſtratus exercet, *eſt Dei*; 2. Paral. XIX. 6. jam vero Deus eſt אֵל אֱמֶת, *Deus veritatis*, Pſal. XXXI. 6. mendacium eſt ex diabolo. Joh. VIII. 44. *c*) Vbi non eſt veritatis ſtudium, ibi aures aperiuntur delatoribus ac calumniatoribus, qui cives bonos cupiunt oppreſſos.

d.) Avaritiam odio habentes. §. CII. IV.) Vt ſint שֹׂנְאֵי בֶצַע, *odio habentes avaritiam*, non ſolum alieni ab avaritiæ ſordibus, ſed etiam ἀποςυγῦντες, capitali, imo infernali odio proſequentes; Rom. XII. 9. *a*) Quia magiſtratus debet eſſe animi ſtrenui ac fortis, *jam vero nihil eſt tam anguſti animi*, *tamque parvi*, *quam amare divitias*, Cicero lib. I. offic. *b*) Quia φιλάργυροι facile fiunt δωροφάγοι, patiuntur muneribus ſe corrumpi, ut a norma juſtitiæ in judicando deflectant. Exod. XXIII. 8. Deut. XVI. 19. *Munera excæcant videntes*, *& pervertunt verba juſtorum.* *c*) Qui privatis commodis nimium ſunt intenti, ad curandum ac promovendum bonum publicum ſunt remiſſi.

e) Sapientes. §. CIII. V.) Vt ſint אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים, *viri ſapientes & intelligentes*, inſtructi prudentia; *a*) Quia magiſtratus eſt veluti *oculus reipublicae*; jam vero prudentia eſt oculus mentis. ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μονὴ ἡ φρόνησις, inquit philoſophus. *b*) Qui ſibi ſuisque rebus non poſſunt recte conſulere, quomodo alienis recte poterunt proſpicere? *c*) Reſpublica deſtituta prudente gubernatore eamdem experitur ſortem, quam navis deſtituta perito nauclero, quæ vel ſcopulis adliditur, vel vorticum gurgitibus abſorbetur. *d*) Boves non reguntur a bobus, nec capræ a capris; ſic illos, qui hominibus præeſſe debent, prudentia communem hominum naturam oportet transſcendere, quo ſimili utitur Plato lib. IV. de legibus.

f) Noti ac probati. §. CIV. VI.) Vt ſint יְדֻעִים a radice ידע *ſcivit*, *cognovit.* Poteſt exponi active, *viri ſcientes*, *periti*, & rerum experientia inſtructi, qui multa viderunt & cognoverunt, quo modo expoſuerunt LXX. interpretes, δότε ἄνδρας συνετὺς, v. 13. καὶ ἐπιςήμονας, v. 15; quo ſenſu etiam Prov. XXIV. 5. אִישׁ־דַּעַת, *vir intelligentiae* dicitur ὁ ἀνὴρ φρόνησιν ἔχων, quia prudentia ex rerum uſu naſcitur & eſt experientiæ filia. Sed quia jam ante ſapientiam & intelligentiam Moſes requiſivit; ideo commodius exponitur paſſive *viri noti & probati*, ſicut vulgata verſio latina reddidit, ac periphraſtice addidit, *quorum converſatio eſt probata.* Neque enim convenit, imperii faſces illis committere, quorum virtus & ἱκανότης nondum eſt ſatis explorata, perinde ut apoſtolus νεόφυτον eccleſiaſtico miniſterio præfici prohibet, 1. Tim. III. 6. id quod cum præſentiſſimo reipublicæ periculo foret conjunctum.

Diviſiones eorum, quae in magiſtratu requiruntur. §. CV. Atque hæc ſunt, quæ in magiſtratu eligendo ſpectari voluit Jethro & gener ipſius Moſes. Vt autem diſtinctius progrediamur, dicimus in genere ſpectandam eſſe in perſonis magiſtratui præficiendis ἱκανότητα, quæ multa omnino complectitur; interim tamen

men pro diverſitate magiſtratuum gradus ac varietatem recipit: neque enim talia ac tanta requiruntur in magiſtratibus inferioribus, qualia ac quanta in ſummo magiſtratu requiruntur. In ſpecie quædam *primario ac principaliter*, quædam vero *ſecundario ac minus principaliter* ſunt ſpectanda. Principaliter ſpectanda ſunt *bona animi interna*, ſive virtutes magiſtratu dignæ. Eæ vero ſunt vel *primae*, vel *ſecundae* decalogi tabulæ: ad primam decalogi tabulam pertinet *timor Domini*, *pietas*, *amor verae religionis*, *&c.* Ad ſecundam *juſtitia*, *clementia*, *adfabilitas*, *amor veritatis*, *odium avaritiae*, *magnanimitas*, *prudentia*, *&c.* de quibus inferius in officio magiſtratus explicando dicetur pluribus. Minus principaliter ſpectanda ſunt *bona corporis ac fortunae externa*, utpote *genus*, *patria*, *ſexus*, *aetas*, *forma*, *robur*, *potentia ac divitiae*.

Quaeſtiones de requiſitis magiſtratus: 1.) An verae religionis profeſſio requiratur?

§. CVI. Quæritur hoc loco I.) circa *religionem*: *An is, qui a vera religione alienus, in magiſtratum eligi debeat*? Vbi 1.) dicimus, ſi jure ſucceſſionis juxta leges fundamentales & pacta conventa ad eum pertinent imperii faſces, qui a vera religione alienus eſt; tum propter religionis diverſitatem non eſt privandus ſuo jure, quia religio & eccleſia non abolet politias ac jura politica. Thomas II. 2. q. 10. art. 10. „ 2.) Si quaeratur de praelatione in„fidelium inſtituenda, nullo modo id permit„ti debet, cederet enim in periculum fidei. „Si vero de dominio jam præexiſtente quæ„ritur, notandum, quod dominium introdu„ctum ex jure humano, jus autem divinum „non tollit humanum.„ Si vel procerum, vel majoris partis ſuffragiis electus eſt, qui a vera religione abhorret, non eſt illi prætextu religionis obedientia debita in rebus juſtis & honeſtis deneganda, ita tamen, ut imperium ſuperioris, ipſius ſcilicet Dei, ſemper intelligatur exceptum. 3.) Si vero de libera electione per ſuffragia quæritur, dicimus omnino præferendum eum, qui veræ religioni addictus eſt, modo reliquis donis ad imperium neceſſariis ſit inſtructus. *a*) Nullum enim eſt arctius vinculum magiſtratus ac ſubditorum, quam animorum in vera religione conſenſio. 2. Reg. XI. 17. de Jojada Pontifice memoratur, quod *pepigerit fœdus inter Deum & regem & inter populum, ut eſſet populus Domini, & inter regem & populum*, hoc eſt, & regem & populum reciproca obligatione ad veræ religionis & divini cultus conſervationem adſtrinxit, ut hac ratione novi regis imperium ſtabiliret. *b*) Deus ipſe in politia Iſraelitica prohibuit peregrinum diverſæ religioni addictum eligere. Deut. XVII. 15. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus*; ubi & cognatione & religionis profeſſione frater intelligitur. *c*) Si eligatur in magiſtratum, qui veræ religioni eſt adverſus, magnum imminet ſinceritati religionis & cultus divini periculum; qui enim obtinent imperium in corpora & facultates ſubditorum, etiam conſcientiis ipſorum dominari ſæpiuſcule ſatagunt, nec cogitant ſoli Deo illud eſſe unice relictum. *d*) Idololatria eſt una ex cauſis everſionis rerumpublicarum, ut ex Salomonis & Jeroboami exemplo conſtat.

2.) An generis honeſtas?

§. CVII. Quæritur II.) circa *genus*: *An illi, quorum generi adhaeret macula ac infamia, ad magiſtratum eligendi?* Quibus adfirmativa placet, his utuntur argumentis: 1.) *Jephtah* fuit filius mulieris meretricis, idem tamen a proceribus Gilead eligitur in principem, ac fortiter & feliciter rem gerit. Jud. XI. 1. & ſeqq. 2.) Addunt exempla ex hiſtoriis profanis, Herculis, Theſei, Teucri, Menelai, Themiſtoclis, &c. Marcus Brutus omnibus virtutum numeris abſolutiſſimus ex adulterio natus fuit. Arnulphus, qui primus ante Ottonem ex Gallia in Germaniam imperii titulum tranſtulit ex Caroli magni pronepotibus ſpurius fuit. Alciat. tract. de duello cap. 17. p. 27. Heliogabalus cæſar, Lampridio teſte, Varius dictus, propterea quod ex meretrice natus eſſet. 3.) *Crimen paternum non poteſt filio maculam infligere*, crimen, de pœnis. Na

turæ

turæ potius caidam inclementiæ id adſcribendum, quæ tales eos produxit. Palæotus de ſpur. cap. 55. *homines undecunque prodierint, Dei aeque filii ſunt.* cap. *Vndecunque* &c. diſt. 56. *Nec natales quemquam, vel minima ulla in re valent polluere.* cap. *Nunquam* &c. diſt. eadem ex Chryſoſtomo: *Chriſtus voluit non ſolum de alienigenis commixtionibus, ſed etiam adulterinis naſci, quo nobis magnam fiduciam praeſtaret, ut qualicunque modo naſcamur, dum tamen veſtigia ejus imitemur, ab ipſius corpore non ſeparemur, cujus per fidem membra effecti ſumus.* cap. *Dominus* &c. diſt. 56. *Naſci de adulterio*, inquit Hieronymus, *non eſt ejus culpa, qui naſcitur, ſed qui generat.* 4.) Magna quandoque virtutis documenta in ſpuriis deprehenduntur. Euripides in Andromach. *Saepenumero certe arida profundam terram vincit ſatio. Spurius multis legitimis melior.* Talia exempla commemorat Tiraq. in tractat. de nobilitate. c. 15. n. 10. Palæotus de ſpuriis cap. ult. Cardanus de utilitat. ex adv. capiend. tit. de adult. uxor. 5.) Vnde olim ad maximas dignitates etiam ad decurionum ordinem evehi potuerunt. l. *generaliter* §. 1. l. *infamia* l. *Spurii* ff. *de decurion.* ubi ratio deciſionis additur: *Non impedienda eſt dignitas ejus, qui nihil admiſit.* Qui in negantem abeunt, proferunt: 1.) *conſtitutionem divinam*: Deut. XXIII. 2. *Non ingredietur de ſcorto natus in eccleſiam Domini usque ad decimam generationem.* מַמְזֵר eſt idem, quod זָר *extraneus, ſpurius, foris genitus ex ſcorto natus*: is prohibetur ingredi in eccleſiam, quod quidam interpretantur, non debet habere *jus ducendi Iſraelitidem.* Salomon notante Fagio in h. l. & Duareno lib. IV. de ſacris eccleſ. miniſt. c. 5. ſed rectius accipitur de *officiis publicis*, ad quæ ſpuriis in eccleſia & republica non debeat patere aditus, etiam decima generatione. Voluit Deus hac conſtitutione admonere, quam graviter deteſtetur vagas libidines & illicitos congreſſus. Rabbini in explicatione hujus legis triplices enumerant ſpurios, *primi* ſunt, de quibus non ambigitur, *ſecundi*, qui ſunt incerti, *tertii*, quos ſcribæ tales habebant. Primi illegitime nati feruntur ex inceſtu, alteri nati putantur ab uxore, quæ alteri nupſerit marito primo adhuc ſuperſtite: tertii a ſcribis ob cauſas ſæpenumero leves tales habebantur. Innocentius III. diſtinguit inter nothum, ſpurium & mamzerem, lib. I. decretal. tit. 9. cap. 10. quam diſtinctionem copioſe explicat Palæotus l. *de nothis & ſpuriis* cap. 18. Sed Græci promiſcue omnes illegitime natos dixerunt νόθους, quos ſcholiaſtes in II. Iliad. Homeri ſic deſcribit, quod ſint οἱ μὴ ἐκ νομίμης γυναικὸς γεννηθέντες, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος. Cœl. Rhodiginus lib. XV. lect. antiq. cap. 24. refert eosdem vocare *ſcotios*, id eſt, clandeſtino concubitu natos apud Homerum: *parthenios*, qui ea producti, quæ cum nuberet, credita ſit virgo. Quidam octo enumerant ſpecies, quæ ſint *ſpurii* incerto patre, aut matre orti, nihil niſi ſemen ab iis habentes ἀπὸ τοῦ σπείρειν, vel quaſi σποράδην concepti, vel quaſi ſine patre. *Vulgo concepti*, qui patrem quidem norunt, ſed eum, quem habere non licet, aut quorum mater publice quæſtum non facit, ſed clam domi, ac proinde raro verum, ſed tantum putativum habent patrem. *Varii*, quaſi e vario ſemine nati. *Mamzeres*, qui ex ſcorto & fœmina publica nati. *Inceſtuoſi*, qui e conſanguineis, aut adfinibus contra leges ſuſcepti, *Adulterini*, qui vel e ſtupro, vel adulterio proveniunt. Νόθοι, qui in concubinatu gignuntur. *Hybridae*, qui ex imparibus orti parentibus. *Baſtardi* omnes illegitime nati, quaſi dicas, *baſe Art*, degeneris ingenii. De his omnibus divina conſtitutio dicit, quod non debeant publicis officiis fungi etiam decima generatione, hoc eſt, in ſempiternum, cujus conſtitutionis cauſas longe graviſſimas enumeravimus tract. de bapt. §. CCVI. 2.) *Exempla bene conſtitutarum rerumpublicarum*, in quibus ſpurii nunquam ad honores & officia fuere admiſſi. Aurea bulla Caroli IV. ad electoratus ſucceſſionem illum duntaxat admittit, *der ein rechtes Ehekind.* In legibus fundamentalibus regni Galliæ etiam hæc habetur: *Ne quis nothus, ne legitimatus quidem, ad regni ſucceſſionem admittatur.* Hotomannus in tract. de ſucceſſ. in regn. Franc.

lib. III. p. 34. Solonis lex erat, *ut ſpurius publicum eſſet civitatis mancipium.* Auctor horol. princ. 218. Vnde apud Athenienſes ſpurii nec ad publica officia admiſſi, imo nec genti adſcripti fuere. Plutarchus in Pericle. Apud Suecos, Gothos & Norvegos olim vix licuit ſpuriis in honeſtorum virorum verſari conſortio. Joh. Magnus lib. XVIII. cap. 6. Apud Helvetios non admittitur ad gubernationem ſpurius. Siml. de republ. Helvet. p. 148. Ariſtoteles libr. IV. politic. cap. 6. *Omnibus licet ad rempublicam accedere, quos modo generis conditio non repellit*, ubi per generis exceptionem interpretes intelligunt ſpurios. 3.) *Jura canonica* a ſacrorum adminiſtratione eos arcent, quamvis ad ipſum pontificatum ſpurios quosdam evectos fuiſſe, exempla Dionyſii I. Leonis V. Johannis X. Clementis VII. Innocentii VIII. & aliorum teſtentur. cap. *Si gens Anglorum &c.* diſt. 56. *Divulgatum eſt, inceſtuoſos & adulterinos nec bello ſeculari eſſe fortes, nec in fide ſtabiles, nec hominibus honorabiles*, cap. Venerabilem. extra qui filii ſint legitimi. *Mamſeres & ſpurios canon vetat ad ſacros ordines promoveri, ſecularibus quoque legibus non ſolum repellentibus eos a ſucceſſione paterna, ſed negantibus etiam ipſis alimenta.* Calixtus c. conjunctiones 35. q. 2. *Nos ſequentes patres noſtros infamia eos notamus & infames eſſe cenſemus, quia infamiae maculis ſunt conſperſi, & quoniam eos vel deſignare funeſtum eſt.* 4.)

Qui viret in ramis, venit a radicibus humor;
Et patrum in natos abeunt cum ſemine mores;

ait *Baptiſta Mantuanus.* Ex ortu turpi depravati naſcuntur animi. In liberis & poſteris exempla paterni criminis metuuntur. Sap. III. 16. Τέκνα μοιχῶν ἀτέλεςα ἔςαι, καὶ ἐκ παρανόμȣ κοίτης σπέρμα ἀφανισθήσεται v. 17. ἐάν τε γὰρ μακρόβιοι γένωνται, εἰς ȣ̓δὲν λογισθήσονται, καὶ ἄτιμον ἐπ᾽ ἐχάτων τὸ γῆρας αὐτῶν. cap. IV. 3. ἐκ νόθων μοχευμάτων ȣ̓ δώσει ῥίζαν εἰς βάθος, ȣ̓δὲ ἀσφαλῆ βάσιν ἑδράσει. quod tamen cum quadam limitatione intelligendum, ut oſtendimus in tract. de bapt. §. CCVIII. Euripides in Phœniſſis graviter pronunciat: μὴ νȣμιμοι παῖδες μητρὸς λοχευμα, πατρος μίασμα. ac Plutarchus in lib. περὶ παιδ ἀγωγ. τοῖς μητρόθεν ἢ πατρόθεν ȣ̓κ εὖ γεγονȣ́σιν ἀνεξάλειπτα παρακολȣθεῖ τὰ τῆς δυσγενείας ὀνείδη παρὰ παντα τὸν βίον καὶ πρόχειρα τοῖς ἐλέγχειν καὶ λοιδορεῖσθαι βȣλομένοις, ubi etiam adducit dictum poetæ: ὅταν δὲ κρηπὶς μὴ καταβληθῇ γένȣς ὀρθῶς, ἀνάγκη δυςυχεῖν τȣ̀ς ἐκγόνȣς. 5.) Magiſtratus debet auctoritatem apud ſubditos obtinere, ea enim nervus eſt obedientiæ. At qui non ſunt legitime nati, in extremo verſantur contemtu, unde *abominabiles & exoſi* omni jure dicuntur. Caſſander p. XI. conſil. 15. 6.) Illegitimo toro & incerto patre nati plerumque turbulenti ſunt aliisque deteriores propter mala principia & inſtitutionem minus diligentem. Chryſoſtomus homil. 29. in cap. 12. Hebr. docet, Deum ſe verum & genuinum patrem exhibere, quando nos caſtigat, nam *patres ſpurios & nothos negligunt.* 7.) Exemplo plurimum id reipublicæ nocet, ac latam aperit libidinibus feneſtram, ſi portæ honorum ac dignitatum ſpuriis pateant. *Quid aliud eſt ſpurios ad ſenatum civitatis admittere, quam libidinis quaſi faces accendere?* Caſus lib. IV. ſph. civit. cap. 6. q. 2. 8.) Spurii cum *patrem non habere intelligantur.* l. 23. *de ſtatu hom.* ar. l. 5. *de in jus voc.* §. 12. *inſt. de nupt.* nullam etiam in bonis patris ſucceſſionem habere poſſunt; quod ſi in bonis privatorum hoc ſancte cuſtoditur, multo magis in publicis obſervari debet, unde ſpurius non fuit admiſſus ad decurionatum, ſi habuit competitorem legitime quæſitum l. 3. §. *ſpurios* 2. *ff. de decurion.* Diſtinguendum tamen inter *regulam generalem*, & *extraordinarium neceſſitatis caſum.* Regulariter ſpurii non ſunt admittendi ad magiſtratus officium; interim extraordinarie propter heroicam virtutem & certas quasdam reipublicæ circumſtantias admitti poſſunt. Diſtinguendum etiam inter illum *ſpurium, qui paternis veſtigiis inſiſtens* re & vita inhoneſtus eſt, & inter eum, qui *maculam generis vitae honeſtate & rebus praeclare geſtis eluit.* De priore recte dicitur,

quod

omnes dignitatum portæ ipſæ præcluſæ
ebeant, c. *Nunquam* c. *Domini* diſt. 56.

gene-
ndor?

§. CVIII. Quæritur III.) *An qui obſcuro loco nati in magiſtratum eligendi*? Negativam his ſta-
t argumentis: 1.)

tes creantur fortibus & bonis.
in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam.

apud Horatium.

n etenim e ſquilla roſa naſcitur, aut hyacinthus,

βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων, ait phi-
us lib. VIII. polit. cap. 7. 2.) Humi-
orti ſi ad imperium evehantur, cri-
rigunt, ac impotenter ſe gerunt pri-
conditionis immemores. 3.) Diſtinctio
arum magnum reipublicæ ornamentum
nimentum, ea vero labaſcit, ſi plebeiis
giſtratus officium aditus conceditur. Sed
quamvis facile concedamus, generis di-
em non eſſe in electione poſthabendam,
inde quando duo, vel plures adſunt ſuf-
ibus requiſitis inſtructi, præferendum
um, cujus virtuti generis dignitas eſt
cta; tamen virtus primum ac præcipuum
magiſtratu requiſitum; quod cumprimis
ctione reſpiciendum, proinde generis
io neminem debet a magiſtratu exclude-
donis ac virtutibus ſufficientibus ſit in-
s. *a*) *Saul* primus Iſraelitarum rex di-
r conſtitutus de ſe ipſo inquit 1. Sam. IX.
Numquid non filius Jemini ego ſum, de a tribu Iſrael, & cognatio mea parva inter familias de tribu Benjamin? Davidi
ra gregis divino mandato in regium col-
s eſt ſolium, 1. Sam. XVI. 11. Si Pha-
t ipſius optimates generis nobilitatem
ſſent, nunquam *Joſephum* Ægypti pro-
conſtituiſſent. Gen. XLI. 40. *b*) Nec de-
xempla eorum, qui infimo loco nati ad
patum ſunt evecti, & res magnas in eo
unt. *Agathocles*, Siciliæ rex, patre figu-
us fuit. Juſtinus lib. XXII. hiſt. in cu-
tus ſui memoriam fictilibus ſemper cœ-
navit. *Auguſtus* imperator avum habuit argentarium. *Helvius Pertinax* patre natus eſt libertino. *Valerius Aurelianus*, *Anaſtaſius Maximus*, &c. imperatores humili fuere loco nati. Et ante illos *reges Romanorum* a vomere & ſtiva plerumque lecti. *Tulli Hoſtilii* incunabula agreſte tugurium cœpit, ejusque adoleſcentia in pecore paſcendo fuit occupata. Tzezes hiſt. chil. VI. cap. 27. *Servius Tullius* matre ſerva natus fuit. Florus lib. I. cap. 6. *c*) Virtutes parentum non ſunt in liberis hæreditariæ, ideo optimus quisque merito cenſendus nobiliſſimus. Vellejus lib. II. *Poteſt ex caſa vir magnus exire*, inquit Seneca libr. IX. epiſt. 79.

4.) An patriae conſortium?

§. CIX. Quæritur IV.) circa *patriam*: *An peregrini ad reipublicae clavum collocandi?* Qui adfirmant, hæc proferunt: 1.) Si exteri admittantur, tollitur inter cives æmulationis ſtudium, ex qua inteſtinæ diſcordiæ, & conſequenter reipublicæ clades oboriri ſolent. 2.) Augetur potentia reipublicæ, ſi vires externi principis illi conjungantur. 3.) Vt generi non eſt adligata virtus, ita nec patriæ; unde Claudius imperator in ſenatu diſſeruit, *etiam extraneos, modo ſint fidi, prudentes & reipublicae utiles, poſſe, imo debere ad reipublicae gubernacula admitti*. 4.) Exempla teſtantur, etiam peregrinis faſces fuiſſe delatos: *Tarquinius Priſcus* apud Livium in oratione in comitiis habita, *ſe non petere rem novam*, inquit, *cum non primus, quod quisquam indignari mirarive poſſet, ſed tertius Romae peregrinus regnum adfectet*. Ante ipſum *Numa* e Sabinis ad regnum evocatus: Livius lib. I. p. 21. *Trajanus*, a Nerva ſucceſſor conſtitutus, & Auguſtus dictus, fuit natione Hiſpanus. Cenſuit enim Nerva virtutem cujusque, non patriam æſtimari & ponderari oportere. Dionyſius l. LXVIII. p. 778. *Severus*, *Maximinus*, *Philippus Arabs* imperatores fuere exteri. Tacitus lib. XI. ann. Romæ multos advenas *ſenatores* factos memorat. *Poloni* ex regionibus exteris ſuos advocare ſolent reges. 5.) Alciatus de præſumt. reg. I. præſ. 73. originarios exteris præferendos dicit *in rebus ipſius civitatis*

tis adminiſtrandæ, & quæ ad ejus curam ſpectant; ſed *in jurisdictione* exteros præferendos eſſe ſtatuit, ne ſcilicet originarii quidpiam ex gratia & favore amicorum & utilitate rerum, quas ibi poſſident, agant. Emericus a Rosbach. in proc. jud. tit. 7. num. 16. aliam rationem addit, quod *is, qui jurisdictionem & magiſtratum gerit, ab hominibus ſuſpici, aeſtimari ac magni prae aliis haberi debeat*; ſed in patria, ubi concivibus familiares, adfines & amici ſumus, raro hoc fieri ſolet. Sed enim quamvis extraordinarie incidere poſſit tempus ejusmodi, ut ſit e ſalute reipublicæ peregrinum eligi, quando ſcilicet inter indigenas non inveniuntur ſatis digni & habiles, quando metuenda civium ſeditio, quando reipublicæ ſtatus externi alicujus præſidium requirit, &c. tamen ordinarie ac regulariter indigenæ præferendi ſunt in electione magiſtratus peregrinis. 1.) Deus ipſe in politia Iſraelitica hanc tulit legem: Deut. XVII. 15. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus.* 3.) Indigenæ morum animorumque provinciæ gnari melius curant res patriæ notas, provocant ſubditos amore & benevolentia ad culturam virtutis ac morum. *Caput reipublicae eſt perſpectos habere civium mores*, inquit Tullius lib. II. offic. Etſi princeps aliquis externus bene rem gerat & commode gubernet, tamen quia *moribus & ingenio differt, nec eam erga populum repraeſentare poteſt benevolentiam, ac ſi eſſet indigena, inde faciles oriuntur diſſenſionum occaſiones*, inquit Cominæus in comment. libr. VIII. p. 271. 3) Princeps alienigena juxta id, quod honeſtum videtur & erat apud ſuos, civium novorum mores conformare volet, ſicque rempublicam non emendabit, ſed perdet. Petr. Gregorius lib. VII. de republica cap. 4. n. 13. 4.) Ingratus eſt populus, qui ſpretis legitimis principum de ſe meritorum familiis regnum ad alienigenas & ignotos transfert. Polybius lib. IV. unde Cominæus dicit, *miſerrimam eſſe populi illius conditionem, qui peregrinum principem eligere compellitur, propterea quod indigenis ad regnandum aptis carere convincatur.* 5.) *Externis moribus adſuetus inſtitutusque princeps potius, quam patriis, non tantum populo ſuſpectus eſt, verum etiam ingratus.* Tacitus lib. II. annal. *Vt fortior ſis*, inquiunt Scythæ ad Alexandrum magnum apud Curtium libr. VII. *quam quisquam alius, tamen alienigenam dominum nemo pati vult.* 6.) Extranei plerumque ſunt πλεονεκτικοὶ, nec curant rempublicam, utpote alienam, ſed ſuum tantum ex ea quæſtum faciunt. 7.) Peregrinus princeps non poteſt eſſe tutus a periculis, niſi validiſſimo præſidio ſe ipſum inprimis, deinde arces muniat, illa vero præſidia multum ſecum trahunt incommodi. Bodinus lib. VI. de repub. cap. 5. n. 744. 8.) Præſto ſunt exempla plurimarum rerumpublicarum, quæ peregrinos ab imperio excludunt. Legibus *imperii Romani* fundamentalibus cautum eſt, ne dignitas imperii transferatur ad eum, qui non eſt natione Germanus. Sleidanus libr. I. comm. an. 1519. ac inter leges & conditiones, in quas Carolus V. juravit, etiam hæc eſt: *Negotiis publicis praeficiat non exteros, verum Germanos ex nobilitate delectos.* Lycurgus apud *Lacedaemonas* prohibuit, ne peregrini in urbem admitterentur, tantum abeſt, ut imperium ipſis tribui vellet. Plutarchus in Lycurg. In republica *Venetorum* peregrinis non patet ad imperium aditus. Patritius lib. III. de inſtit. reipubl. tit. 2. Apud *Helvetios* nullum munus illi ſolet committi, qui extra provinciam natus eſt. Inter leges, in quas principes *Belgae* Belgico populo jurare ſolent, hæc habetur: *Nullum peregrinum, aut exterum publicis muneribus praeficiunto.* Althuſius cap. 15. polit. p. 180.

§. CX. Quæritur V.) circa ſexum: *An fœminae ad imperii majeſtatem admittendae?* Qui adfirmant, hiſce nituntur fundamentis: 1.) In populo Iſraelitico *Debora* prophetiſſa imperio præfuit, & populum judicavit, Jud. IV. 4. cujus imperium victoria a Cananæis reportata fuit nobilitatum. 2.) Fœminas cum populorum commodo imperium geſſiſſe, bella confeciſſe, & conſilia apte terminaſſe, multis exemplis confirmant Tiraq. in leg. connub. 11. n. 11.

5.) An virilis ſexus?

Caſ-

Caſſander part. II. catal. glor. mund. cap. 8. Rich. Dinothus lib. VII. de reb. memorab. Petrus Gregorius lib. VII. de republ. c. 11. n. 29. Junius part. qq. polit. q. 13. Schönbornius libr. II. polit. cap. 12. de *Scythis* Juſtinus lib. II. hiſt. ſcribit, quod *non magis virorum imperio, quam fœminarum virtutibus claruerint.* Arianus lib. I. de reb. geſt. Alex. *Receptum ſolitumque in Aſia jam inde a Semiramide, & fœminas imperium inire.* Nec noſtra ætas exemplis fuit deſtituta. 3.) Sexus virtutem non excludit. *Virtutum omnium capax eſt fœmina, quarum capax eſt mas ipſe.* Plato lib. V. de republ. Inveniuntur fœminæ, quæ virili prudentia ſexum ſuum transſcendunt. Tacitus lib. VI. annal. Prudentia, robur animi, & virtutes reliquæ non exſulant ab hoc ſexu. *Generationi inſervit ſexus, hic autem non agitur de ea facultate, ſed de alia, quae aliunde, quam ex ea parte pendet*, inquit Tholozanus d. l. num. 25. Qui fœminæ imperium committendum eſſe negant, hæc proferunt: 1.) *Deus ipſe* viro in re œconomica imperium dedit, mulierem vero ſubeſſe voluit; Gen. III. 16. 1. Cor. XIV. 34. 1. Tim. II. 12. præpoſterum autem foret, in republica illi tribuere imperium, cui in œconomia illud denegatum. Quidam huc adferunt dictum Eſa. III. 12. ubi inter mala Iſraelitici populi refertur, quod *mulieres illi ſint dominatae*; ſed ibi non tam de fœminis, quam de effœminatis gubernatoribus agitur, de illis ſcilicet, qui gerunt animum muliebrem ac timidum. 2.) *Quidquid maſculum, natura magis factum ad imperandum, quam quod fœmineum eſt*, ait philoſophus lib. I. polit. cap. 8. *Mulier debet habere poteſtatem ſuper caput ſuum*, inquit apoſtolus 1. Cor. XI. 10. hoc eſt, velamen in ſignum poteſtatis maritalis, cui eſt ſubdita, idque *naturam ipſam* nos docere ſubjungit v. 4. ergo non divino ſolum, ſed & naturali jure fœminis ſubjectio competit, γυναικὶ δ' ἀρχὴν ȣ̓ δίδωσιν φύσις, inquit Menander. Hunc naturæ ductum & inſtinctum oſtendunt ipſa bruta, quæ ita vivunt, *ut mares fœminis imperent.* Plinius lib. IV. nat. hiſt. cap. 3. 3.) *Honeſtas* ab imperio fœminas excludit. Eſt enim contra pudorem ſexui huic congruentem virilibus conventibus intereſſe, virilia officia tractare, arma virilia gerere. *Nec docere poteſt fœmina, nec teſtis eſſe, nec judicare*, quanto ergo minus imperare. Auguſtinus in qq. vet. teſt. q. 45. Pheretima ad Evelthonem, Salaminis regem, profecta precabatur, ut ſe filiumque Cyrenen cum exercitu reduceret. Ille omnia potius, quam exercitum huic dabat. Cumque ad omnia, quæ dabantur, diceret, *bonum id quidem eſſe, ſed melius facturum eum, ſi quod obſecraretur, daret exercitum*; miſit tandem illi dono fuſum aureum ac colum penſo circumdatam, dicens: *talibus rebus donari fœminas, non exercitu.* Herodotus lib. IV. ſ. 132. 4.) Fœminæ deſtituuntur *requiſitis* ad imperandum neceſſariis. Deeſt illis *prudentia.* Chryſoſtomus hom. XXIII. in Matth. *Mollis & incautus eſt hic ſexus*: mollis, quia facile deflectit a malo ad bonum, vel de bono ad malum; incautus, quia non omnia, quæ videt, aut audit, cum ſapientia & ratione conſiderat. Cicero pro Cluent. *Abundat mulier audacia, conſilio & ratione deſtituitur*; unde ex omnibus fœminis una Pallas Jovis cerebro nata matre caruit, ut intelligeretur, ſapientiam a fœminis manare non poſſe. Deeſt illis *conſtantia.*

— — — *Varium & mutabile ſemper*
Famina; — — — —

inquit Maro. In ſola inconſtantia & levitate conſtantiſſima eſt, nec

— — *Vlla diu fœmina pondus habet*;

canit Propertius. Deeſt *animi & corporis robur.* Ille conditor noſtri Deus *pectus nobis inſtruxit dolis, ſed vim negavit*, inquit illa apud Senecam in Octav. Quod ſi quæ fœminæ fortiores, eo vehementiores habent impetus, a quibus quæ metuenda ſint pericula, late explicat Petrus Gregorius lib. 47. ſynt. c. 11. n. 11. Deeſt *taciturnitas.* אין סור בנשים, *nihil arcanum in mulieribus*, dicunt Rabbini. *Loquaculae omnes ſumus, nec mutam repertam eſſe dicunt ullam ullo in ſeculo*, dicit illa apud Plautum, in aulul. act. 2. Deeſt in conficiendis negotiis *celeritas. Quaevis alia, quae*

mora

mora eſt, aeque mora. Minor ea videtur, quam quae per mulierem eſt. Plautus in milit. Deeſt. *animi moderatio*: ἰσὴ λεαίνης καὶ γυναικὸς ὠμότης, *aequalis leaenae & mulieris crudelitas*, ait Menander.

— — *Quoties facit ira nocentem*
Hunc ſexum, & rabie jecur incendente feruntur
Praecipites, ut ſaxa jugis abrepta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit?

5.) Aut *connubio* jungetur fœmina, aut per ſe imperabit. Si nupſerit, gynæcocratia tamen erit, quoniam ea lege nubit, ut penes illam ſint jura majeſtatis. Sin nuptias recuſarit, majus eſt periculum, quia magno & forti animo ſubditi muliebre imperium & contumelioſum nec diu ſibi tolerandum putabunt. Bodinus lib. VI. de republica cap. 5. num. 739. 6.) *Legibus* plurimorum regnorum ab imperio excluduntur. Inter leges fundamentales regni Gallici, quas recenſet Hotomannus lib. I. de antiquit. jure regn. c. 23. eſt ea: *Ne virgo, neve mulier ad regni haereditatem admittatur, ſed agnatus defuncto regi proximus, quamvis gradu fœmina poſterior, ei tamen praeferatur.* Quam legem vocant *Salicam*. Comin. de reb. geſtis Ludov. & Carol. libr. VIII. p. 271. unde anno 1594. in conſultationibus de eligendo rege novo Novarræ regem præferebant infanti Hiſpaniarum, Philippi regis Hiſpaniæ filiæ. Mercurius Gallobelgicus lib. VIII. p. 159. 7.) Præſto ſunt multa reipublicæ peſſime a fœminis adminiſtratæ *exempla*, quales fuere *Athalia*, quæ omne ſemen regium interfecit. 2. Reg. XI. 1. 2. Paral. XXII. 10. *Tomyris*, *Cleopatra*, &c. *Ea familia, quae a muliere gubernatur, non fuit unquam, quae non interierit*, ait Antiphanes apud Stobæum ſerm. LXXII. Quod ſi hoc in domeſtica ſocietate obtinet, multo magis in civili obtinebit. Pro deciſione quæſtionis notandum: *a*) Si fœmina legitimis mediis ad imperii faſtigium eſt evecta, non debet illi propter has, vel alias rationes imperium divinitus datum eripi. *b*) Diſtinguendum eſt inter *electionem & ſucceſſionem*. Si leges regni fundamentales, vel conſuetudo publice recepta & continuata faſces imperii fœminæ per ſucceſſionem deferant; omnino debet gubernationi rerum præfici, cum jure etiam civili fœmina pari jure ad ſucceſſionem vocetur, ſublato veteri inter maſculos & fœminas quoad ſucceſſionem diſcrimine. §. 15. inſtit. *de haered. quae inteſt.* *c*) Diſtinguendum inter electionem liberam, & ad certam familiam reſtrictam. Si electio ſit reſtricta, legibus vel conſuetudine, non poteſt præteriri fœmina. *d*) Diſtinguendum eſt inter exempla quædam heroicarum fœminarum extraordinaria, & inter ordinariam electionis regulam. Reſpectu poſteriore excluduntur, ſed reſpectu priore admittuntur.

§. CXI. Quæritur VI.) circa *aetatem*: *An juveni committenda reipublicae gubernacula?* Qui adfirmant, hiſce nituntur fundamentis: 1.) *Joas ſeptem annorum* erat, cum regnare cœpiſſet, 2. Reg. XI. 21. qui laudabiliter imperium adminiſtravit. *Joſias* octo annorum erat, cum regnare cœpiſſet, qui *fecit, quod placitum erat coram Domino* 2. Reg. XXII. 1. 2. Paral. XXXIV. 1. *Salomon* ad imperium evectus orat: 1. Reg. III. 7. *Tu Domine Deus meus regnare feciſti ſervum tuum pro David patre meo, ego autem ſum puer parvulus ignorans egreſſum & introitum meum.* *Manaſſes* duodecim annorum erat, cum regnare cœpiſſet. 2. Reg. XXI. 1. *Jehojachin* decem & octo annorum. cap. XXIV. 8. &c. 2.) Similia *exempla* occurrunt apud profanos ſcriptores. Herodianus lib. VI. in fine de *Alexandro Severo* ſcribit: *Milites Alexandrum imperatorem conſalutatum in aulam Palatinam deduxerunt, adoleſcentulum admodum & adhuc aviae praeceptis obtemperantem.* *Theodoſium* adhuc in cunis vagientem pater adpellavit Auguſtum. *Henricus IV.* imperator electus fuit cum eſſet octo annorum. *Carolus V.* anno ætatis 18. magno procerum conſenſu imperator eſt electus. Sleidanus libro I. Imperium conſulare apud Romanos quamvis nemini niſi exacto tertio & quadrageſimo ætatis anno capere liceret, pluribus tamen infra eam ætatem, ſi quid dignum operæ pretium reipublicæ præſtitiſ-

6.) *An aetas juvenilis?*

ſtitiſſent, conſulatum gerere permiſſum. Tullius Philipp. V. ubi bene multos recenſet, qui admodum adoleſcentes conſules fuerunt. Quis neſcit *Scipionem* imberbem, quis *Octavium* adoleſcentem, quis *Pompejum* illum ante annos magnum, quis *Corvinum* aliosque, qui ob celerem prudentiæ maturitatem non exſpectato ætatis juſto legibusque præſcripto termino conſulatus faſtigium cum laude ingreſſi ſunt? Ciriac. lib. XVII. obſerv. 34. Alexander ab Alexandr. lib. III. genial. dier. cap. 3. Nec præturæ ac quæſturæ ætas præſcripta ſemper tam exacte obſervata eſt. 3.) Neque id injuria. *Ab excellenti enim eximiaque virtute progreſſus aetatis non oportet exſpectari.* Tullius l. d. & *ab optima indole non exigitur annorum numerus.* Plinius in epiſt. *In eo non exſpectanda aetas, qui & virtutibus fulgeat, & moribus polleat*, ait Valerianus apud Vopiſcum in Probo. Vt ſenes quidam ſemper pueri, ita ſunt quidam juvenes, *in quibus aliquid ſenile.* Cicero in Cat. maj. Multi antiquorum tempora præveniunt meritis, & quod ætati deeſt, virtutibus compenſant.

Parcite natales timidi numerare deorum,
Principibus virtus contigit ante diem.
Ingenium cæleſte ſuis velocius annis
Surgit, & ignavae fert male damna morae;

quod de Tiberio canit Naſo. 4.) *Principem juvenem plures ſpectant, colunt & admirantur, quam ſenem jam caducum.* Comin. cap. 137. quo pertinet illud Pompeji: *Plures adorant ſolem orientem, quam occidentem.* 5.) Si ſenes ſolum eligantur, crebra accidit rerumpublicarum mutatio, quæ eisdem perniciosa. Qui negant, hæc fere urgent: 1.) Deſunt juvenibus *requiſita* ad imperium recte gerendum neceſſaria. Deeſt *prudentia*, quam ætas demum adfert:

- - - - *Seris venit uſus ab annis.*

Ovidius lib. VI. metam. Deeſt *animi moderatio.* Ariſtoteles ethic. Nicom. cap. 3. *Juvenes ſunt imperiti actionum vitae, & perturbationes ſequuntur.* Seneca in Troade: *Juvenile vitium eſt regere non poſſe impetus.* Deeſt *conſtantia*: Seneca in Octav. *Juvenilis ardor impetu primo furit, langueſcit idem facile, nec durat diu.* Deeſt *auctoritas*:

- - - *Tenero tractari pectore neſcit*
Publica majeſtas;

canit poëta. Contra vero *in ſenum vultu obſervanda maturitas adparet.* Plutarchus in libr. an ſeni gerenda reſpublica? *Plus valet umbra ſenis, quam gladius juvenis*, dicebat Baldus. 2.) Juvenibus ante annum ætatis 25. honores publicos non conferri, optima ratione nititur l. *ad remp.* 8. ff. *de num. & hon.* l. 2. *fin.* ff. *de jure immunit.* 3.) Pejora juvenes facile conſilia audiunt, ex quibus præſentiſſimum reipublicæ imminet periculum. *Roboam*, Salomonis filius derelinquens conſilium ſenum, & *audiens juniores, qui nutriti fuerant cum eo, occaſionem dat defectioni decem tribuum.* 1. Reg. XII. 8. & 19. In deciſione quæſtionis *a*) diſtinguendum inter *electionem* & *ſucceſſionem.* Si juveni ratione ſucceſſionis debetur imperium, non debet illi prætextu ætatis auferri, ſed ſi adhuc minorennis ſit, tutores illi conſtituendi. *b*) Diſtinguendum inter *aetatem puerilem* ac *juvenilem;* neque enim ut pueri, ita quoque juvenes a regno electivo ſimpliciter arcendi, modo prudentia & auctoritate ſenili polleant. *c*) Diſtinguendum inter *ordinariam electionis regulam*, & *extraordinaria heroicarum virtutum in quibusdam juvenibus exempla.* *d*) In *ariſtocratico reipublicae ſtatu* convenit juniores adjungere ſenioribus, ut ex utriusque ætatis temperatura optima gubernatio effloreſcat.

§. CXII. Quæritur VII.) *An ſeni committenda reſpublica?* Qui negant, vitia ſenum urgent, quod ſint 1.) *ad rem* plus quam par eſt, *adtenti*, jam vero avaritia a magiſtratu exſulare debet. 2.) Quod ſint *moroſi* ac difficiles; nec quidquam rectum putent, niſi ipſi quod fecerint. 3.) Quod *prudentia* ipſorum, qua rempublicam regere poſſunt, evanuerit. 4.) Quod *viribus corporis*, quibus in pace & bello opus eſt ad negotia conficienda, deſtituantur. Sed hæc in

7.) An aetas ſenilis?

in quibusdam duntaxat ſenibus, præſertim capularibus obtinent, ac propterea nequaquam evincunt, in magiſtratum non poſſe, nec debere eligi ſenes, qui adhuc ſunt vegetiores; non enim tam corporis, quam animi viribus, prudentia, auctoritate & experientia imperium geritur.

8.) *An forma & robur corporis?*

§. CXIII. Quæritur VIII.) circa *formam & robur corporis: An etiam formae ac roboris quaedam ratio in magiſtratu conſtituendo ſit habenda?* Qui adfirmant, hæc proferunt: 1.) *Deus ipſe* talem conſtituit Iſraelitis regem, *qui altior fuit univerſo populo ab humero & ſurſum*, ſic enim deſcribitur *Saul* 1. Sam. X. 23. de *Davide* dicitur, quod fuerit *rubicundus, pulcer adſpectu & decora facie*: 1. Sam. XVI. 12. Rabbini commemorant, ad ſynedrium magnum eos duntaxat fuiſſe admiſſos, qui *mundi erant ab omnibus corporis vitiis*. Fagius in Deut. XVI. 2.) Apes *naturae* inſtinctu regem ſibi deligunt inſignis formæ diſſimilemque cæteris tum magnitudine, tum nitore: Columella lib. IX. cap. 10. 3.) *Gentibus* quamplurimis illud uſitatum. De *Indis*, qui Catheam incolunt, id refert Strabo libr. XVI. de *Macrobiis in Meroe* Alexander ab Alexandr. lib. IV. genial. dier. c. 23. *Aethiopes*, quem ex popularibus validiſſimum judicant, hunc regem deligendum cenſent, Herodotus lib. III. ſ. 81. *Plurimisque barbaris hominibus in corporum majeſtate veneratio eſt, qui magnorum facinorum non alios capaces putant, quam quos natura eximia donavit ſpecie*: Curtius lib. VI. hiſt. Archidamum regem pecunia mulctabant *Lacedaemonii*, quod puſillam uxorem duxiſſet, ac proinde non βασιλέας, ſed βασιλίδια ipſis relinquere cogitaſſet. Plutarchus περὶ παιδ. ἀγωγ. 4.) Auguſtam regis perſonam auguſta decet facies. Jud. VIII. 18. *Vnus ex illis quaſi filius regis*, id eſt, forma & facie auguſta conſpicuus. *Etiam corporis proceritas & oris dignitas commendant principem*, inquit Plinius in paneg. Trajani. *Reverendum quid & admiratione dignum continere videtur pulcritudo.* Dius Pythagoricus apud Stobæum ſer. LXIII. Egregia principis forma eſt ἀδορυφόρητος βασιλεία, *regnum abſque ſatellitio*, inquit Carneades philoſophus. Oris contra ac corporis deformitas virtutis laudisque gloriam aliqua ex parte minuere videtur, & hominem obnoxium reddere detractoribus. Patritius lib. II. de regno tit. 3. 5.) Corporis pulcritudini animi qualitates utplurimum reſpondent. Platonicis viſum *pulcritudinem eſſe inſtar circuli, cujus centrum bonitas, & ut circulus nequit eſſe ſine centro, ſic pulcritudinem non poſſe eſſe ſine bonitate.* Item *pulcritudinem eſſe illud trophaeum, quod victrix anima ſtatuit, quando virtute divina dominatur materiei ſuoque lumine tenebras vincit.* Caſtilion. lib. IV. de aulic. p. 383. & 385. Contra vero *incompoſitio corporis inaequalitatem indicat mentis, ac cujus facies deformis, vix poteſt habere bonos mores.* Rhaſes lib. II. ad Almanſ. c. 33. In Wenceslao Caroli IV. filio nihil fuit homini ſimile præter ſpeciem, quamquam & ea fuerit diſtorta & deformis, Therſiti, quam principi ſimilior, ingenio fuit hebeti ac ſordido. Philipp. lib. V. chron. p. 614. *Is ergo ad regendam rempublicam deligendus*, inquit Pacatus in panegyr. orat. ad Theodoſium, *cui felix patria, cui domus clara, cui forma divina, cui aetas integra, cui denique militarium ac civilium rerum uſus contingit.* Sed hæc tunc demum locum habent, *a*) quando quæſtio eſt de *libera electione*. In ſucceſſore enim non quærenda eſt corporis forma, ſed qualiscunque ea ſit, acceptanda. Præſtat regem, quam regnum oculo carere, & regem, quam regnum claudicare. 2.) Quando pulcritudini & robori *virtus* eſt conjuncta, ea enim primario ac principaliter eſt reſpicienda, quæ ſi adſit, facilis formæ eſt jactura. Non uti inter pecudes, ſic inter homines poteſtas & imperium valentioribus debentur, *virtute, non corporis viribus commendantur reges*, ait Plinius in paneg. Trajan. 3.) ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Quandoque enim in eburneo corpore plumbeus eſt animus, *nec corporis deformitate animus foedatur, ſed pulcritudine animi corpus ornatur.*

Seneca

Seneca epiſt. LXVII. *Depravati animi labes illuſtris formae ſpecie aliquandiu contegi poteſt.* Ex Jovio Rich. Dinothus in ſent. hiſtor. *Non, ut quibusdam placet, qualia ſunt corpora, talis conſuevit eſſe animus, ſed ex animi inſtitutis mores corporis effingi ſolent*, ait Sozomenus lib. V. hiſtor. eccleſ. cap. 6.

9.) *An potentiae & divitiae recipiendae?* §. CXIV. Quæritur IX.) circa *potentiam & divitias: An potentiae & divitiarum in magiſtratu eligendo ratio ſit habenda?* Qui adfirmant, urgent: 1.) Quod potentia in eo, qui eligitur, potentius ac ſtabilius reddat novum illud regnum, cui præficitur. 2.) Quod quo minus potentiæ in magiſtratu, eo etiam minus auctoritatis. 3.) Quod paupertas multis occaſionem dederit delinquendi Ecol. XXVII. 1. cum quo conſentit illud Lactantii de ira Dei cap. 20. *Multa ſunt, quae ad peccandum invitant, aetas, violentia, egeſtas, occaſio.* 4.) Inde etiam l. 6. §. *debitores*, ff. *de muner. & honor.* illi, qui ære alieno nimio gravati, ab omni muneris adminiſtratione arcentur; illi enim ſi reipublicæ gubernacula capeſſunt, expilationibus ſtudent & impoſturis, ut nexu illo ſeſe liberent. Sed hæc omnia ita accipienda ſunt, ut virtutis prima ſemper habenda ſit ratio, *omnia enim ei adſunt bona, penes quem eſt virtus*, ait Comicus.

10.) *An liceat petere magiſtratum?* §. CXV. Quæritur X.) *An liceat petere magiſtratum? & an petenti ſit commendandus? Tarquinius* V. rex Romanorum & petiiſſe ambitioſe regnum & orationem dicitur habuiſſe ad conciliandos plebis animos compoſitam, quem ingenti conſenſu populus regnare juſſit. Livius lib. I. decad. 1. Sed tales prenſationes vel nullæ, vel modeſtæ eſſe debent. *Saul* cum in regem Iſraelitarum ſe conſtituendum ſciret, *abſcondit ſe apud vaſa*; 1. Sam. X. 22. tantum abeſt, ut regno ſe ipſum obtulerit. Qui enim difficultatem hujus provinciæ recte æſtimat, non ingerit ſe ipſum ex levitate, vel inani gloriæ cupiditate; qui non conſiderat, prudentia ad imperandum neceſſaria deſtituitur. Ælianus lib. IX. variar. hiſtor. refert *Themiſtoclem* dicere ſolitum: *ἐι μοί τις ὁδοὺς δύο προφάινοι, τὴν μὲν ἐις ἅδου φέρουσαν, τὴν δὲ ἐπὶ τὸ βῆμα, ἥδιον ἂν τὴν ἑτέραν ἐλθεῖν τὴν εὐθὺ τοῦ ἅδους.* Qui rem levem exiſtimant reipublicæ adminiſtrationem, difficultatibus negotiorum poſtea fracti animo deficiunt, & pedem cum pudore referunt, quem temere reipublicæ inferre voluerunt.

11.) *An recuſanti deferendus magiſtratus?* §. CXVI. Quæritur XI.) *An magiſtratum liceat recuſare, & an invito deferendus ſit magiſtratus? Epaminondae*, laudatiſſimo Thebanorum duci, recuſanti omnia imperia ingeſta ſunt, quæ tamen ita geſſit, ut ornamentum non accipere, ſed dare ipſi dignitati videretur. Juſtinus libr. VI. p. 52. *Titus Quinctius* ruri procul ab ambitione ac foro agens, invitus coactusque dux electus eſt, qui tamen optime præfuit. Livius lib. VII. decad. 1. p. 311. *Helvius Pertinax* imperator coactus imperavit, repugnansque imperium ſuſcipiens cognomentum illud ſortitus eſt. Aurelius Victor in ipſius vita. *Galba imperator* equeſtria & ſenatoria officia non niſi recuſantibus dedit. Suetonius in Galba. Nemo tamen legitime ad imperium vocatus, ſi requiſitorum neceſſariorum ſibi conſcius ſit, nec juſtas recuſationis cauſas habeat, puta ætatem ingraveſcentem, vel corporis imbecillitatem, vel vitæ ſtatum ac profeſſionem, &c. pertinaciter reluctetur, quia ut natura rerum particularis univerſalis naturæ obſequio cedit; ſic bonum publicum carius eſſe cuique debet, quam privatum, nec quisquam noſtrum ſibi ſoli natus eſt, ſed ortus *noſtri partem ſibi patria vindicat, partem parentes, partem amici.* Plato epiſt. IX. ad Archit. Cicero lib. I. off. quin imo omnium ſocietatum nulla eſt gratior, nulla carior, quam ea, quæ cum republica eſt cuique noſtrum, ac facile fieri poteſt, ut dignis & idoneis ad rempublicam pertinaciter recuſantibus aditus pateat indignis, unde *Athenienſes* capite, *Romani* libertate, *Lacedaemonii* exſilio eos mulctarunt, qui oblatum imperium recuſarunt. Junius I. quæſt. polit. 8. *Joſephus* oblatum a Pharaone & proceribus

ceribus principatum minime recuſavit, Gen. LXI. 40. Dei *conſilium* & *manum* unice reſpiciens. ' Sed enim comprobatum eſt multorum exemplo, quosdam vel maxime imperium deſiderare & expetere, cum illud exterius videatur recuſare, unde Seneca in Oedip.

Certiſſima eſt regnare cupienti via,
Laudare modica: otium ac ſomnum loqui:
Ab inquieto ſaepe laudatur quies.

CAPVT V.

DE CAVSA FORMALI MAGISTRATVS.

Cauſa formalis magiſtratus.

§. CXVII. Ad *cauſam formalem magiſtratus* referri poteſt: 1.) *Ipſa poteſtas politica*, qua divinitus inſtructus eſt magiſtratus; per hanc enim magiſtratus eſt id, quod eſt, & ab aliis non ſolum privatis perſonis, ſed etiam reliquis eccleſiæ ordinibus, eccleſiaſtico ſcilicet & œconomico, diſtinguitur. Si eſſet absque illa poteſtate & auctoritate, qua Deus magiſtratum armavit, magiſtratus eſſet inane nomen ac nudum aliquod ſceleton. 2.) *Variae ſpecies magiſtratus*, per quas illi ipſi, qui officio magiſtratus funguntur, invicem diſtinguuntur. Cum enim pleræque diviſiones magiſtratus petantur a poteſtatis, qua inſtructi ſunt, & in qua eſſentialis forma hujus ordinis conſiſtit, diverſitate, & ab adjunctis variis, quæ accidentalem formam conſtituunt, ideo haud incommode ad claſſem cauſæ formalis variæ magiſtratus ſpecies referri poſſunt. 3.) *Variae rerumpublicarum formae.* Cum enim in politiis rebusque publicis, vel *ad unum*, vel ad *plures*, eosque vel *optimates*, vel *ſingulos ex plebe* poteſtas pertineat, inde naſcuntur tres celebratiſſimæ politiarum formæ: *monarchia, ariſtocratia & democratia*; quæ cum ex diverſimoda poteſtatis politicæ communicatione originem trahant, ideo ipſæ quoque ad hunc locum ὀυκ ἀμεθόδως referuntur.

SECTIO I.

DE POTESTATE POLITICA, QVA DIVINITVS INSTRVCTVS EST MAGISTRATVS.

Dari politicam poteſtatem.

§. CXVIII. Magiſtratum *poteſtate aliqua* inſtructum eſſe patet 1.) Ex *ſcripturae* dictis, quæ magiſtratui poteſtatem diſertis verbis tribuunt. Claſſicus ac primarius locus habetur Rom. XIII. 1. *Omnis anima ſubdita ſit* ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις, *poteſtatibus ſublimioribus, ac eminentioribus, non enim eſt poteſtas niſi a Deo.* Ἐξουσία ab ἔξεστι, *licet*, ſignificat proprie *licentiam, poteſtatem & auctoritatem*, unde apud Plutarchum & Herodianum ἐξουσία & δύναμις conjunguntur; ὑπερέχειν eſt *eminere, ſupereminere, praeſtare, antecellere*: dicuntur igitur magiſtratus ἐξουσίαι ὑπερεχούσαι, propterea quod ἔχουσι ἐξουσίαν ὑπὲρ ἄλλων, quod in alios obtineant poteſtatem, quod honore, auctoritate, & poteſtate divinitus conceſſa alios antecellant. Dan. II. 37. dicit propheta ad Nabuchodonoſorem: *Deus cœli regnum & facultates & potentiam & gloriam tibi dedit.* cap. VII. 12. *Poteſtas beſtiarum* & monarchiarum per beſtias præfiguratarum. Sap. VI. 4. *Audite reges, & intelligite, quia data eſt vobis poteſtas a Domino & virtus ab altiſſimo.* 2.) Ex *honorificis encomiis*, quæ magiſtratui tribuuntur. Vocantur ἐξουσιάζοντες, Luc. XXII. 25. ἄρχοντες, Matth. XX. 25. Rom. XIII. 3. &c. & *abſtracti* nomine pro *concreto* poſito ἐξουσίαι, Matth. VIII. 9. Luc. VII. 8. Rom. XIII. 1. ἀρχαὶ, Luc. XII. 11. XX. 20. Tit. III. 1. δυνάμεις,

νόμως, 1. Cor. XV. 24. Vocantur אֱלֹהִים, *patres*, *paſtores*, *reges*, *principes*, &c. ut ſuperius oſtendimus, quæ encomia non tribuerentur ipſis a Spiritu ſancto, ſi non obtinerent aliquam poteſtatem divinitus ipſis datam & conceſſam. 3.) *Exemplis* judicum, regum & ducum in populo Iſraelitico, qui poteſtate divinitus ſibi conceſſa in officio magiſtratus uſi ſunt, nec minus propterea Deo placuerunt. 4.) *Rationibus*: abſque poteſtate politica non poteſt magiſtratus partes officii ſui peragere. Ergo Deus talem poteſtatem magiſtratui conceſſit. *Conſequentia* eſt in propatulo, qui enim vult finem, etiam media ad finem neceſſario & eſſentialiter requiſita. *Antecedens* patet ex enumeratione eorum, quæ pertinent ad officium magiſtratus, quæ ſunt, ſubditos in officio continere, leges honeſtas ad reipublicæ ſalutem ſpectantes promulgare, delinquentes coercere, bonos tueri, &c. at hæc omnia requirunt aliquam poteſtatem. Si in ordine œconomico datur poteſtas patria, utique etiam in ordine politico dabitur poteſtas politica. Si in ordine eccleſiaſtico datur poteſtas eccleſiaſtica, utique etiam in ordine politico dabitur poteſtas politica.

Qualis ſit politica poteſtas?

§. CXIX. Poteſtas illa magiſtratus non eſt *abſoluta*, *illimitata & indeterminata*, ſed ad *leges & normam ſuperioris alicujus poteſtatis reſtricta*. 1.) Cum enim poteſtatem ſuam a Deo magiſtratus acceperit, ideo Deum ſuperiorem recognoſcere & illius voluntati ac legibus in uſu poteſtatis hujus ſeſe conformare tenetur.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Dei.

Quemadmodum vaſallus domino feudi certis legibus eſt obſtrictus, ſic reges & principes, cum ſint Dei vaſalli, ipſi quoque eidem certis legibus obſtricti tenentur. Sap. VI. 2. *Audite reges & intelligite, diſcite judices finium terrae*, v. 4. *quoniam a Domino vobis data eſt poteſtas*; id eſt, cogitate, a ſuperiore vobis conceſſam eſſe imperii poteſtatem, cujus miniſtri eſtis, ac perinde ad nutum & imperium illius officium gerere vos convenit. 2.) Præterea quicunque ad rationem reddendam alteri obſtrictus eſt, illius poteſtas non eſt abſoluta & indeterminata. Sed magiſtratus ad rationem reddendam Deo ſunt obſtricti. Pſ. LXXXII. 1. *Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos dijudicat.* v. 2. *Vsque quo judicatis iniquitatem, & facies impiorum ſumitis.* Sap. VI. 4. *Data eſt vobis poteſtas a Domino, qui interrogabit opera veſtra & cogitationes ſcrutabitur.* v. 5. *Quoniam, cum eſſetis miniſtri regni illius, non recte judicaſtis, nec cuſtodiſtis legem juſtitiae, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis.* v. 6. *Horrende & cito adparebit vobis, quoniam judicium duriſſimum in his, qui praeſunt, fiet.* Luc. XII. 48. *Cui multum eſt datum, ab eo multum quaeretur, & cui multum commendaverunt, ab eo plus petent.* 3.) Denique quibus certæ leges ac mandata præſcribuntur, juxta quæ in officio ſuo agere tenentur, illorum poteſtas non eſt abſoluta & illimitata. Sed magiſtratui certæ leges ac mandata divinitus ſunt præſcripta, juxta quæ in ſuo ſe gerere debet officio, ut in ſequenti capite dicetur. Ergo magiſtratus poteſtas non eſt abſoluta & illimitata. Nequaquam igitur probari poteſt illud Antonii reſponſum Cleopatræ datum, a qua cum inſtigaretur, ut Herodem Aſcalonitam multa crudeliter & imperioſe agentem ad rationes conſiliorum reddendas adigeret, reſpondit, *regi factorum rationem exhibendam non eſſe, quippe cui una cum regia dignitate quidvis agendi poteſtas conceſſa ſit*; apud Joſephum lib. XV. antiq. Jud. cap. 4. uti nec illud, conſiliariorum Perſicorum, qui Cambyſi regi percunctanti, *num quae lex eſſet, quae cum ſorore matrimonium contrahere permitteret, reſponderunt, ſe quidem nullam legem, qua fratri ſororem in tori ſociam adſumere liceret, ſcire, ſed eſſe aliam quamdam legem, qua liceret regi Perſarum, quod liberet.* Ex hoc principio, quod poteſtas magiſtratus non ſit abſoluta, pendet deciſio illius quæſtionis: *an ſimpliciter & in omnibus imperio magiſtratus ſubditi teneantur parere?* de qua inferius ſuo loco pluribus agemus, hic repetimus dictum Chriſti Matth.

 XXII.

XXII. 21. *Reddite quae ſunt caeſaris, caeſari, & quae ſunt Dei, Deo*, in quæ verba ſic commentatur Tertullianus lib. de idololatr. cap. 15. *Reddenda ſunt caeſari, quae ſunt caeſaris. Bene, quod adpoſuit: & quae ſunt Dei, Deo*, hoc eſt, *imaginem caeſaris caeſari, quae in numo eſt, & imaginem Dei Deo, quae in homine eſt, ut caeſari quidem pecuniam reddas, Deo temetipſum.* Itemque dictum apoſtolorum Act. V. 29. *Oportet Deo plus obedire, quam hominibus.*

§. CXX. Quando ergo politici *abſolutam* poteſtatem *ſummo magiſtratui* tribuunt, id non eſt accipiendum *ſimpliciter*, nec *reſpectu ſuperioris*, ipſius ſcilicet Dei, a quo omnis omnino magiſtratus, etiam ſummi, poteſtas pendet, ſed duntaxat reſpectu inferiorum magiſtratuum. Sic Bodinus lib. I. de rep. cap. 8. triplicem ſtatuit poteſtatem politicam: *abſolutam, determinatam & ſubordinatam.* Abſolutam, quam vocat majeſtatem, tribuit ſoli imperatori, determinatam principibus, ſubordinatam omnibus magiſtratibus. *Solus imperator*, inquit, *majeſtatis & regiae dignitatis adpellatione, principes imperii titulo celſitudinis & ſerenitatis utuntur, ac ſe imperii & imperatoris vicarios adpellant.* Alii poteſtatem politicam faciunt duplicem: *abſolutam & determinatam*, illam vocant majeſtatem, quæ eſt ſumma & legibus ſoluta in cives ac ſubditos poteſtas, hanc adſignant magiſtratui, qui ſummæ poteſtatis eſt vicarius, per quem illa ſuum imperium exſequitur. Pari ratione, quod *principem legibus ſolutum eſſe*, diſputant, id accipiendum non de legibus divinis, quæ omnes homines, etiam ſummos magiſtratus obligant, ſed de legibus politicis, quæ a principe feruntur in uſum reipublicæ. Item, quod princeps ad obedientiam legibus præſtandam cogi nequeat; interim tamen, ſi bonus ſit, ſponte ſeſe illis ſubjiciat, qua de re infra plenius. Niſi hæ limitationes & explicationes addantur, locum habebit querela Warem. ab Ehrenb. de ſubſid. regn. & oner. ſubdit. 15. num. 16. *Adulatores de plenitudine poteſtatis talia tradiderunt, quae adeo ſunt deformia & impia, ut abhorreant ab omni ratione, humanitate & pietate, ut quandoque dubitare cogar, an ab homine ſint prolata, an a diabolo?*

Quae pertineant ad politicam poteſtatem?

§. CXXI. Quid ad politicam poteſtatem proprie ſpectet, & in quibus quaſi *partibus* illa conſiſtat, ex officio magiſtratus rectiſſime colligitur. Quod enim ad officium magiſtratus divinitus ipſi commendatum pertinet, ad illud exſequendum poteſtatem divinitus accepiſſe recte dicitur. Quia igitur generaliter loquendo magiſtratus officium eſt, ſubditos bene regere, ideo poteſtas magiſtratus generali adpellatione dici poteſt *ἀρχικὴ, imperatoria.* Viciſſim, quia in ſpecie officium magiſtratus potiſſimum in tribus occupatur: 1.) in *ordinando*, ut ferat leges honeſtas ac ſalutares ad ſubditorum & reipublicæ commodum pertinentes; 2.) in *judicando*, ut juxta legum normam in judiciis ſententiam ferat, ac juſtitiam ſubditis adminiſtret; 3.) in *vindicando*, ut obedientes honeſtis legibus præmiis ornet, inobedientes vero ac delinquentes pœnis coerceat, inde triplex ſtatui poteſt magiſtratus poteſtas, *νομοθετικὴ, δικαςικὴ* & *κολαςικὴ*, *legiſlatoria, judicatoria & punitoria.* Ac quia punitoria poteſtas eſt ſummus gradus poteſtatis magiſtratui conceſſæ, ſiquidem legiſlatoria promulgat honeſtas leges, judicatoria ſecundum earum normam decernit, punitoria earum transgreſſores coercet, ideo apoſtolus *gladii* nomine poteſtatem magiſtratus breviter complectitur Rom. XIII. 4. *non gerit gladium fruſtra;* ex quo loco apoſtolico magiſtratus poteſtas ſic deſcribi poteſt, quod ſit *poteſtas a Deo ordinata, gladio armata in laudem bonorum & terrorem malorum, vindex in iram illis, qui malum agunt*, hoc eſt, qui leges perrumpunt, & civilem ſocietatem delictis ſuis turbant. Quomodo hæc politica poteſtas ab eccleſiaſtica differat, expoſitum eſt in tractatu de miniſterio cap. V. & in principio hujus tractatus §. II.

Conſequens poteſtatis majeſtas.

§. CXXII. Ex poteſtate magiſtratui divinitus conceſſa oritur *majeſtas*, quæ a magnitudine quaſi *major ſtatus* dicta exiſtimatur. Tholoſanus lib. VIII. de rep. cap. 3. §. 2. quid *ſit proprie imperii majeſtas*, *non facile deſcribi*, *aut exprimi poſſe* ſcribit, ipſe arbitratur *eſſe latens quiddam*, *quod praeter naturam propriam quidpiam admirabile reddat*. Lipſius lib. II. polit. cap. 16. eodem fere modo deſcribit majeſtatem, quod *reverendam quamdam amplitudinem ponat ob meritum virtutis rerum adſiniam*. Alii ſic definiunt majeſtatem, quod *ſit vis quaedam*, *per quam princeps ſibi conciliat in hominum animis ſingularem quamdam admirationem ac venerationem*, *& cum utraque conjunctum metum*. Eam vero oriri dicimus vel ex *cauſa occulta*, vel *manifeſta*. Quoad cauſam occultam Deus ſecretam quamdam majeſtatem addit perſonis regum ac principum, ut agnoſci poſſit, has perſonas ex genere humano ſelectas eſſe, & ad majorem gradum ac ſtatum evectas, ita quidem ut effrenati homines in conſpectum principum ducti occulto quodam ſenſu cohorreſcant. Quoad cauſas apertas, eæ ſunt potiſſimum triplices, mores egregii & virtutes principis heroicæ, forma regiminis prudens & temperata, denique ſucceſſus felix & admirandus. Atque hæc quidem ſenſu eo dicuntur, ut majeſtas pro conſequente, vel adjuncto poteſtatis politicæ, videlicet auctoritate & reverentia in animis ſubditorum per eam excitata, accipiatur; ſed quando politici & juriſconſulti *jura majeſtatis* explicant, tunc majeſtatis nomen pro ipſa poteſtatis eſſentia potius accipiunt, quam pro ejus conſequente, quo ſenſu nihil aliud eſt, quam ipſum jus & poteſtas libere exſequendi & procurandi ea, quæ ad ſalutem reipublicæ pertinent.

Requiſita majeſtatis.

§. CXXIII. Ad majeſtatem *quatuor* requiri cenſet Bodinus lib. I. de rep. c. 8. 1.) Vt is, penes quem eſt majeſtas, poſt Deum immortalem ſuperiorem non cognoſcat, habeatque ſummum imperium & jurisdictionem ſine provocatione, quia provocatio ſemper cum ordine magiſtratuum adſcendit, donec ad ſummam terminetur poteſtatem, in qua ipſam quoque figi & definere neceſſe eſt. 2.) Vt poteſtas illa non ſit ad tempus conceſſa, ſed perpetuo & ad finem usque vitæ perduret. 3.) Vt poteſtas illa ſit propria, vel hæreditatis jure, vel electionis ſuffragio conceſſa, non aliena ſeu precario adtributa. 4.) Vt poteſtas illa ſit legibus ſoluta. Sed notandum, nomen majeſtatis dupliciter accipi: *generaliter* & *late* pro jure ac poteſtate diſponendi, ordinandi ac procurandi media ad ſalutem reipublicæ pertinentia, quo reſpectu cuivis perfectæ reipublicæ ac cuicunque ſuperiorem non cognoſcenti majeſtas competit; deinde *ſpecialiter* & *ſtricte* pro ſummi magiſtratus poteſtate, quo reſpectu Bodinus eam d. l. deſcribit. Quidam majeſtatem faciunt duplicem *reipublicae* & *perſonae*. Reipublicæ & imperii majeſtatem ſtatuunt eam, quæ cum republica naſcitur, & cum eadem interit, quam reipublicæ fundamentum vocant. Dicitur etiam *realis*, quia rei ipſi perpetuo inhæret, & eſt imperio coæva, nec per deceſſum principis aut regis exſpirat, ſed quamdiu corpus regni durat, permanet, ac ſub ipſis interregnis & alterationibus gubernationum perſiſtit. *Perſonae*, ſive *perſonalis* majeſtas eſt, quæ in perſonam collata transferri ex una perſona in aliam poteſt, ac tota ex reipublicæ poteſtate dependet, & cum perſona concidit. Sed cavendum, ne hac diſtinctione abutantur ſeditioſi regicidæ, qui exiſtimant reges & principes impune violari poſſe absque majeſtatis, quæ regno proprio inhæret, violatione, qua de re inferius ſuo loco.

Jura majeſtatis.

§. CXXIV. *Jura majeſtatis* (*) alii plura, alii pauciora recenſent. Ariſtoteles lib. IV. polit. c. 14. tres facit partes gubernationis: quarum prima eſt βυλευόμενον

(*) Diverſa ſcilicet ſunt ſummæ poteſtatis objecta circa quæ verſatur; unde diverſas ſortitur denominationes. Hinc & a nonnullis ut totum aliquod poteſtativum conſideratur, cujus partes *jura majeſtatis*

μενον περὶ τῶν κοινῶν, ſub quo comprehendit poteſtatem belli & pacis ineundæ, vel diſſolvendæ ſocietatis, legum ferendarum, vel abrogandarum, mortis vel exſilii publicationis, bonorum & repoſcendarum rationum. Altera pars eſt *βυλευόμενον περὶ τὰς ἀρχὰς*, id eſt, quos oporteat creare magiſtratus, & quomodo & quarum rerum poteſtatem iis tribuere. Tertia eſt *τὸ δικάζον*, quod in jurisdictione verſatur. Alii duo enumerant majeſtatis jura, quorum prius eſt magiſtratum creare, illiusque munus definire; poſterius jus dicere, hoc eſt, leges ferre. In codice Juſtinianeo tria conſtituuntur majeſtatis capita, *jus ſacrorum*, *jus boni publici* & *jus belli indicendi*. Bodinus lib. I. de rep. c. 10. revocat ea ad hæc capita: 1.) Legem univerſis ac ſingulis dare poſſe; ſummæ enim poteſtatis eſt imperare, imperatur autem magna ex parte legibus, eas igitur in manu ſummi principis conſiſtere oportet, alioquin nullam vim obtinebunt, niſi illius auctoritate muniantur, qui plenitudinem imperii poſſidet, atque huc pertinet poteſtas ſolvendi a legibus, legitimatio, naturalium reſtitutio. 2.) Habere ſummum imperium & jurisdictionem ſine provocatione. 3.) Inſtituere magiſtratus. Quia enim magiſtratus imperio & jurisdictione precaria utuntur, ideo non poſſunt eam aliunde accepiſſe, quam a majeſtate, cujus ſunt propria. 4.) Exigere tributum & vectigalia. 5.) Habere jus tractandorum armorum, quod conſiſtit non tantum in cura armamentarii publici, ſed in poteſtate diſponendi & ſtatuendi de indicendo gerendoque bello. Hiſce accenſent alii: 1.) Vias publicas, flumina navigabilia, portus, ripatica, theſauros in publicis locis inventos, res pro derelictis habitas. Quæ enim nullius propria ſunt, aut dominum perdiderunt, ad univerſalem dominum pertinent. 2.) Venationem præſcriptione in principes derivatam. 3.) Confiſcationem bonorum damnatorum. 4.) Jus ſignandæ monetæ. Arniſius in polit. cap. 12. Quidam jura majeſtatis faciunt duplicia: *majora* & *minora*. *Majora* ipſis ſunt: 1.) Legem univerſis ac ſingulis dare, 2.) Magiſtratus & dignitates conſtituere, 3.) Bellum indicere & pace finire, 4.) Omnium judiciorum ordinationes & provocationes habere, 5.) Vitæ & famæ reſtituere. *Minora* vocant pœnarum & mulctarum compendia, vectigalia, tributa & ſimilia. Vide Arniſium libr. II. de jur. majeſt. cap. 1. num. 8.

An 1. Sam. VIII. jura majeſtatis deſcribantur?

§. CXXV. Sed de his latius tractant jurisconſulti & politici, tranſeamus igitur ad ea, quæ propius ad noſtrum forum ſpectant. Quæſtio eſt, an 1. Sam. VIII. 11. & ſeqq. deſcribantur *jura majeſtatis*, an vero *mores* tyrannorum? hoc eſt, an *de jure*, an vero *conſuetudine* regum ibi tractetur? Multis videtur, non de jure, ſed de vulgata regum conſuetudine Samuelem loqui, quid ſcilicet reges agant, non autem quid agere debeant? Bartolinus de regim. civ. n. 4. Bodinus lib. I. de rep. cap. 10. Philippus in epit. Phil. moral. p. 197. Brentius hom. XXVII. in 1. lib. Sam. Oſiander in notis ad h. l. Pezelius part. ult. object. p. 999. Zepperus in explic. legum Moſaic. lib. IV. cap. 8. Toſſanus in notis biblicis h. l. Roſſius de reip. chriſt. poteſt. ſupra reges cap. 2. p. 103. Hunnius jurisconſultus in reſol. diſp. Treutlerus diſs. I. vol. 1. p. 73. (*) 1.) Quia

ca, itemque *regalia* adpellari ſolent. Plures ſunt ſcriptores, qui de iisdem data opera ſunt commentati. Ex iis, qui hoc fecerunt, præ reliquis commendari meretur CASPAR ZIEGLERVS in præclaro opere *de juribus majeſtaticis*, quod an. MDCLXXXI. primum prodiit atque A. MDCXCVIII. & MDCCX. fuit recuſum. Reliqua ſcripta huc ſpectantia recenſentur in *bibliotheca juris imperantium quadripartita*, *p. 88. 107. & 152.*

(*) Scriptoribus hiſce a GERHARDO excitatis, qui per משפט המלך *jus regis*, cujus *1. Sam. VIII.* 11. fit mentio, meram conſuetudinem, etſi iniquam intelligunt, accenſendi quoque ſunt WOLFG. FRANZIVS *de interpret. ſcript. orac.* CXXVI. MELCHIOR LEYDEKKERVS *de republ. ebraeor. tom. I. libr. VII. cap. IV. p. 431.* JO. CLERICVS in *commentar. ad 1 Sam. VIII. 11.* JO. FRANC. BVDDEVS in *hiſtor. eccleſiaſt. vet. teſt. tom. II. p. m. 266.* SIDNEY, ſcriptor Anglus, in libro, cui titulus: *de*

.) Quia in Hebræo eſt מִשְׁפָּט, quod non ſo-
ım ſignificat *jus & legem*, ſed etiam *morem*
conſuetudinem: Jud. XVIII. 7. *habitans ſe-*
ure בְּמִשְׁפַּט, *juxta judicium*, Targum כְּהִלְכַת
ıxta conſuetudinem Zidoniorum, quo modo
iam vertit Lutherus: *nach der Weiſe der Zi-*
onier Gen. XL. 13. *Porriges calicem* כַּמִּשְׁפָּט
ıxta priſtinum morem, Lutherus: *nach der*
origen Weiſe. Exod. XXI. 1. 1. Sam. XXVII.
1. 2. Reg. XI. 14. XVII. 26. Pſal. CXIX. 132.
zech. XVI. 38. *jus adulterarum*. 2.) Quia
eut. XVII. 16. alia lex regia a Deo ipſo pro-
onitur huic מִשְׁפָּט plane contraria: *Cum*
uerit rex conſtitutus, non multiplicabit ſibi
quos, nec reducet populum in Ægyptum equi-
itus numero ſublevatus. Sed hoc loco v. 11.
lios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis,
cietque ſibi equites & praecurſores quadri-
arum ſuarum. Deut. XVII. 17. *Non habe-*
it argenti & auri immenſa pondera; ſed hoc
oco v. 14. *agros veſtros & vineas & oliveta*
ptima tollet, v. 15. *ſegetes veſtras & vinea-*
um reditus addecimabit, v. 16. *ſervos etiam*
eſtros & ancillas & juvenes optimos & aſi-
os auferet, v. 17. *greges veſtros addecimabit*.
eut. XVII. 20. *Non elevetur cor ejus in ſu-*
erbiam ſuper fratres ſuos; ſed hoc loco v. 17.
os eritis ei ſervi. Ezech. XLV. 9. & XLVI.
8. *Non accipiet princeps de haereditate po-*
uli. At regi id hoc loco conceditur. 3.) De-
imæ jure divino Levitis erant debitæ, ſed hic
eædem vindicantur regi. 4.) Achabus hoc no-
mine punitur, quod Nabotho vineam ſuam
eripere voluerit. 1. Reg. XXI. atqui hoc refer-
tur inter מִשְׁפַּט regis v. 14. *vineas veſtras tollet*.
5.) Futuri regis, quem Iſraelitæ inconſulto &
repudiato Deo ſibi depoſcebant, potentia, ut
pœna temeritatis, populo denunciatur. *Eritis*
ipſius ſervi, (inquit Samuel) *& clamabitis in*
die illa a facie regis veſtri, & non audiet vos
Dominus in die illa. At legitima potentia &
juſti reditus magiſtratuum non ſunt pœnæ ſub-
ditorum. 6.) Scopus Samuelis erat, popu-
lum ab incepto dehortari v. 19. Atqui per
id, quod bonum & juſtum eſt, aliquem de-
hortari velle eſt abſurdum. Alii contra ſta-
tuunt, jus regiæ majeſtatis hic deſcribi, ſicut
etiam Lutherus vertit: *das iſt das Recht eines*
Kœniges; & in poſtill. domeſt. ſup. evang.
dom. XXIII. poſt Trinit. conc. I. dicit, *ea, quae*
caeſaris eſſe dicuntur, Matth. XXII. 21. *eſſe*
jus illud regis, quod deſcribitur 1. Sam. VIII.
jam vero ea, quæ Chriſtus cæſaris eſſe dicit,
jure illi competere in confeſſo eſt. Strige-
lius in hunc locum p. 27. *Hic dicunt aliqui,*
deſcribi tyrannum, non regem, nec dici haec
ita tanquam adprobante Domino ſervitutem;
ſed textus nominat jus regis, & loquitur de
oneribus ſtipendiorum cauſa impoſitis. Wa-
rem. ab Ehrenberg in veriſim. theol. jurid. &
polit. per totum librum & alii complures. (*)
1.) Quia מִשְׁפָּט proprie ſignificat jus, *legem*,
ſtatu-

du gouvernement, tom. I. ſect. IX. p. 280, Jac. Savrinvs in *diſcours hiſtoriques & theologiques ſur les evenemens les plus memorables du vieux & du nouv. teſtament, diſcours* XCV. §. 34. & 35. *p.* 452. *ſeqq.* Gvstav. Georg. Zeltnervs in brevioribus *adnotationibus*, quas *bibliis* ſuis germanico ſermone editis adjunxit ad h. l. aliique, laudati Gisberto Voetio, *diſput. ſelect. part. IV p.* 214.

(*) In hancce claſſem pertinent Gvil. Schickardvs, de *jure regio p.* 64. Jo. Ad. Osiander ad Hvg. Grotivm *de jure belli & pacis, libr. I. cap. IV. p.* 534. *ſeqq.* Abrah. Calovivs ad 1. *Sam. VIII.* 10. Avg. Pfeiffervs in *dubiis vexatis cent. II. loc. LXIX. p.* 368. alii, quos nominare ſuperſedemus.

Vt vero, quæ noſtra hac de re ſit ſententia, paucis exponamus, *primo* quidem tanquam conceſſum ab omnibus ſupponimus, vocem משפט non tantum ſignificare *legem*, ſeu *judicium*, ſed & *morem, conſuetudinem, vitae rationem*. Exempla hujus ſignificatus ſupra, ſub initium §. CXXV. ipſemet adduxit Gerhardvs; quibus & alia adjungi poſſunt, veluti *Jud. XIII.* 12. 1. *Sam. II.* 3. *X.* 25. *XXVII.* 11. Proinde, quod *ſecundo* notamus משפט מלך hoc loco denotat *morem*, ſeu *conſuetudinem regum*, qui in Iſraëlitas regnaturi eſſent, quam eo ſcopo eaque intentione populo ſuo propoſuit Deus, ut illis oſtenderet incommoda, quæ ſtatus regius ſecum vehere ſoleat. Nec ſane, quod *tertio* loco adjungimus, vocibus משפט מלך *jus regium* idque *proprie* ſic dictum intelligi heic poteſt, cum plura injuſta in ſubſequentibus verbis commemorentur a ſcriptore divino, ex conſuetudinibus vicinorum regum deſumta, quæ ebræorum reges po-
ſtea,

ſtatutum, a radice שפט, *judicavit*. 2.) Quia reſcripta ſunt interpretanda ſecundum petita. Jam vero Iſraelitæ non *tyrannum*, ſed *regem* ſibi dari petierant. 3.) Cur peculiariter hunc morem regis eſſe Samuel diceret, cum is quoque conſueverit eſſe mos aliorum magiſtratuum, ut poteſtate ſua abutantur? An non Abimelechum rhamno arborum peſſimæ comparat Jotham. Jud. IX. 14? an non de filiis Eli & Samuelis, judicum, commemoratur, quod *avaritiae deditі acceperint munera*, & *perverterint judicium* 1. Sam. II. 16. VIII. 3? At ſi regibus non competit major poteſtas, quam judicibus, fruſtra dicitur jus regum, quod fuerat etiam judicum. 4.) Quæcunque hoc loco enumerantur, ita comparata ſunt, ut rex ea, utpote ad jus majeſtatis pertinentia, a ſubditis exigente reipublicæ ſalute ac neceſſitate poſtulare poſſit. *Filios veſtros* (inquit Samuel) *tollet*, & *ponet in curribus ſuis*, & *faciet equites* & *praecurſores quadrigarum ſuarum*, & *conſtituet ſibi tribunos* & *centuriones*, & *aratores agrorum ſuorum* & *meſſores ſegetum* & *fabros armorum* & *curruum ſuorum*. In hiſce verbis proponitur conſtitutio præſidiorum & ſatellitiorum, quæ omnino ad majeſtatem & incolumitatem regis requiruntur, quippe absque præſidio militari majeſtas & incolumitas regi, vel regno, conſtare nequit. *Filias veſtras* (inquit Samuel) *faciet ſibi unguentarias*, *focarias* & *panificas*. At ſi ex ſubditis rex tales elegerit, nec in Deum, nec honeſtatem peccat, ſed regiæ ſuæ menſæ & magnificentiæ conſulit. *Agros veſtros* (inquit Samuel) & *vineas* & *oliveta optima tollet*, & *dabit ſervis ſuis*. At ſi juſta & neceſſaria cauſa, reipublicæ ſcilicet utilitas, vel neceſſitas illud exegerit, poteſt omnino rex agros & vineas auferre ac militibus dare. *Segetes veſtras* (inquit Samuel) & *vinearum reditus addecimabit*, *ut det ſervis ſuis*, *greges quoque veſtros addecimabit*. Atqui exigere decimas, proventus ex agris & vineis ſumere, in ſe ac per ſe non eſt regi illicitum, cum præceptum de decimis non ſit ſimpliciter *cerimoniale*, ſed *morale*, inditum judicio rationalis naturæ, quæ dictitat, his qui communi utilitati invigilant, deberi ſtipendia: ac jure divino magiſtratui deberi vectigalia, tributa, conſtat ex Matth. XVII. 25. XXII. 19. Rom. XIII. 7. *Servos veſtros* (inquit Samuel) & *ancillas* & *juvenes optimos* & *aſinos auferet*; & *ponet in opere ſuo*. At hoc eſt jus operarum, *die Frondienſte*, quo etiam inferiores perſonæ ſæpius utuntur; & *eritis ipſi ſervi*, inquit Samuel, atqui etiam optimorum regum ſervi dicuntur ſubditi. 5.) David, Salomon, & alii reges Iſraelitici tyrannidis nunquam adcuſati ea ſibi vindicarunt, quæ hoc loco enumerantur; adjunxerunt enim ſibi ſatellites, conſtituerunt tribunos, centuriones, regia menſa uſi ſunt tempore pacis, arma, currus militares, equos & equites diſpoſuerunt ac tractarunt. 2. Sam. VIII. 1. Reg. IV. & X. 1. Paral. I. 6.) Samuel non regem, ſed populum adloquitur, quin & hanc *legem regni ſcripſit in libro*, & *repoſuit coram Domino*, puta in latus arcæ fœderalis, ut æternæ memoriæ traderetur, & eſſet apud poſteros teſtimonium eorum, quæ prædixerat. Joſephus lib. VI. antiq. Judaic. cap. 5. Gregorius lib. IV. expoſ. in lib. 1. Reg. cap. ult. At quare injuſta ſervitia a populo exigeret, & de iniquis oneribus legem ſcriberet in tabulas publicas referendam? Diſtinguendum igitur inter *temerariam regis cupiditatem*, & *reipublicae utilitatem ac neceſſitatem*. Si rex privata libidine & habendi cupiditate impulſus talia ſibi vindicet, injuſte ac tyrannice agit, ſed ſi reipublicæ ſalute & utilitate id exigente talia poſtulet, regia ſua poteſtate merito utitur. Diſtinguendum etiam inter *rem* & *rei modum*. Si rex in hiſce exigendis modum juſtum ac legiti-

ſtea imitati ſunt. Vnde, quod *quarto* nonnulli obſervant, duplex ſtatui poteſt *jus regium*, unum antiquum a Deo propitio dictatum atque a Moſe indicatum *Deut. XVII. 14*; alterum vero jus *ſumtum* magis, quam *datum*, a Deo irato atque irritato permiſſum, quod Samuel hoc loco non tam dictitat, quam potius præſagit, ut DANNHAVERI verbis in *politica Baſilica* tantiſper utamur. Conferenda, quæ hanc in rem ſcripſit ANDR. AD. HOCHSTETTERVS, eximius quondam univerſitatis noſtræ theologus, in *collegio Pufendorfiano*, *exercitat. XI. §. IX. p. 464. ſeqq.*

gitimum ſervet, & abſque violentia operas, decimas & tributa pro regni ſui ſtatu ac neceſſitate exigat, non poteſt dici tyrannus: ſi vero modum neceſſarium & legitimum fuerit egreſſus, & ex ſubditorum incommodo ſuum duntaxat quærat commodum, poteſtate ſua abutitur. Quo pertinet illud Lyræ in comm. h. l. „Sciendum, quod aliqua ſunt de jure regis in neceſſitate poſiti propter bonum commune regni, & ſic omnia, quæ hic exprimuntur, ſunt de jure regis, quia in tali caſu omnia ſunt regis, vel principis, & exponenda, vel expendenda pro bono communi, „ſicut & in corpore naturali videmus, quod „manus, vel etiam alia pars corporis naturali inſtinctu exponitur pro conſervatione vitæ ipſius „corporis. Si autem alio modo accipiatur jus „regis extra neceſſitatem, ſic plura exprimuntur, quæ non pertinent ad jus ipſius regis, „utpote omnia illa, quæ reddunt populum ſubditum ſervilem, & quæ non reſpiciunt bonum commune, ſed magis hominis in regno poſiti voluntatem, & talia prædixit eis „ad retrahendum, ne peterent regem, quia eis „non expediebat, & quia regimen propter „magnitudinem poteſtatis facile degenerat in „tyrannidem.„ Gregorius lib. IV. in expoſ. 1. Reg. II. poteſtatem illam regibus conceſſam vocat *jus regium tyrannorum. Electus rex David* (inquit) *cum ad aedificandum altare Domino Ornam Jebuſaei aram peteret, regio illo tyrannorum jure uti noluit. Regium* vocat, quia regibus omnibus convenit, *tyrannorum* adpellat; quia in illud facile degenerat, niſi eo debito loco & tempore ac debita moderatione reges utantur. Arniſæus lib. II. de juribus majeſtat. cap. 1. num. 4.

SECTIO II.
DE VARIIS SPECIEBUS MAGISTRATUS.

Species magiſtratus.

§. CXXVI. Eſſe plures magiſtratus *ſpecies* colligitur ex loco apoſtolico Rom. XIII. 1. ubi in plurali vocat ἐξουσίας ὑπερεχούσας, ut oſtendat non unam, ſed plures eſſe magiſtratus ſpecies, quibus omnibus & ſingulis obedientia a ſubditis debeatur. Cæterum diviſiones ſpecierum magiſtratus deſumuntur vel ab *eſſentiali*, videlicet ab ipſa poteſtatis diverſitate, vel a quibusdam *accidentalibus*. Ratione poteſtatis eſt quidam magiſtratus *ſummus*, quidam *inferior*. *Summus* eſt, qui merum, ſeu plenum habet imperium, nec in terris aliquem recognoſcit ſuperiorem, ſed a ſolo Deo dependet. *Inferior* eſt, qui habet poteſtatem & jurisdictionem a ſuperiore ſibi delegatam, ideoque ab eo dependentem. Fundamentum hujus diviſionis conſiſtit in jurisdictionis & poteſtatis gradibus ac diverſitate, ad quam reſpicit etiam Petrus 1. epiſt. II. 13. *Subditi eſtote omni humanae creaturae, ſive regi, tanquam praecellenti*, v. 14. *ſive ducibus, tanquam ab eo miſſis*, &c. Centurio Capernaiticus Matth. VIII. 9. ad claſſem inferiorum magiſtratuum ſemet ipſum referens, inquit: *Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic; Vade, & vadit; & alteri: Veni, & venit: & ſervo meo: Fac hoc, & facit.* Eamdem diviſionem probat hiſtoria ſacra & profana utriusque ſpeciei exempla ſubminiſtrans longe plurima.

1.) Ab eſſentiali.

a.) In vet. teſt.

I.) Geneſ. XII. 15. fit mentio *Pharaonis regis & principum ejus*, qui videntur fuiſſe principes regni, inferiore quadam poteſtate & dignitate, quam fuit regia, inſtructi. Gen. XXI. 22. *Abimelech, rex Gerarae*, & *Phichol, princeps exercitus ejus* cum Abrahamo fœdus ineunt, ubi nomen Abimelechi eſt nomen commune regum Palæſtinæ, ut Pharao & poſtea Ptolemæus commune fuit nomen regum Ægypti, & cæſar Romanorum imperatorum, Hieronymus lib. IX. in Ezech. Abimelech enim ſignificat *patrem regem*, q. d. pater patriæ. Gen. XXVI. 26. fit mentio alterius cujusdam Abimelechi, qui centum annis fuit poſterior eo, qui cum Abrahamo fœdus contraxit. Gregorius Tholoſanus lib. VI. de rep. cap. 14. exi-

ſtimat omnes alienigenarum gentium reges in ſcripturis vocari Abimelech. Idem dicendum de *Phichol*, quod itidem videtur fuiſſe nomen ducum militiæ publicæ, qui hodie vocantur generales exercitus; eſt enim Phichol *omnis facies, vel omne os*, quaſi omnium militum facies, animi, ora & oculi in hunc militiæ ducem eſſent converſi, quodque ſicut facies totum corpus, ita ipſe totum exercitum præire ac ducere deberet. Abimelecho Gen. XXVI. 26. adjungitur Ochozat, qui *ipſius amicus* dicitur. LXX. interpretes vocant *paranymphum*; illi enim intimi alicujus ſunt amici, qui in nuptiis ejus ſunt pronubi: Joh. III. 29. hic paranymphus regisque amicus intimus apud Perſas erat *ſecundus a rege*, vocabaturque *Surenas*, cujus erat coronare regem. Is præerat cohorti regiæ, quæ ex ſelectiſſimis, fideliſſimis regique amiciſſimis, nobilibus ſcilicet & dynaſtis, qui cum rege nutriti & educati fuerant, conſtabat, unde erat *quaſi dux & primus inter aulae nobiles & regis amicos.* Cornelius a Lapid. in comm. cap. 26. Gen. Gen. XLI. 40. Pſal. CV. 21. Joſephus conſtituitur a Pharaone, Ægypti rege, præfectus domus & totius regni: *Tu eris* (inquit) *ſuper domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, uno tantum regni ſolio te praecedam.* v. 41. *Ecce conſtitui te ſuper univerſam terram Aegypti*; v. 45. unde vocavit eum *ſecretiſſimum conſiliarium.* Exod. XVIII. 21. Jetro Moſi, genero ſuo, ſuadet, ut *conſtituat millenarios, centuriones, quinquagenarios & decuriones, qui populum judicent*, v. 22. quidquid majus fuerit, ad Moſen referant, & ipſi tantummodo minora judicent. In Hebræo eſt שָׂרִים, *principes.* Fuerunt autem in populo Iſraelitico tria potiſſimum genera principum, videlicet, *principes tribuum, principes familiarum & principes urbium. Principes tribuum* שָׂרֵי הַשְּׁבָטִים ſingulas tribus duxerunt. Vt ergo duodecim tribus, ita duodecim earum fuere principes, qui ſingulis tribubus jus reddiderunt. *Principes familiarum* שָׂרֵי מִשְׁפָּחוֹת præerant familiis; ſingulæ enim tribus diviſæ erant in certas familias, harum principes familias convocabant & in bello earum duces erant. *Principes urbium* שָׂרֵי עָרִים urbibus præerant. Familiæ enim erant diſtributæ in urbes, quarum principes erant complures, videlicet שָׂרֵי אֲלָפִים, *chiliarchae*, principes millenariorum שָׂרֵי מֵאוֹת, *hecatontarchae*, principes centenariorum, שָׂרֵי חֲמִשִּׁים, *principes quinorum*, vel quinquagenarii, שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת, *principes denorum*, vel decuriones. Conjunge 2. Paral. I. 2. Num. XI. 16. eligit Moſes, Dei mandato *ſeptuaginta ſeniores*, qui una cum ipſo onus gubernationis ſuſtineant. Ad imitationem horum LXX. ſeniorum inſtitutum fuit *Sanhedrim*, ſeu ſynedrion, quod erat ſummum conſiſtorium in populo judaico, conſtans viris ſeptuaginta, ſapientia, virtute, doctrina, auctoritate & Spiritus ſancti donis præſtantibus, qui ex ſacerdotibus, Levitis & reliquis tribubus eligebantur, penes quos erat ſumma poteſtas dijudicandi controverſias, exercendi judicia publica, quin & reges eligendi ac deponendi, unde a thalmudiſtis vocatur *domus judicii magna, collegium ſceptri & publicae poteſtatis.* Præerat illis unus Hannaſi dictus, ſive Naſi, id eſt, prælatus, & Muphla, id eſt, excellens, qui vocatur *judex* Deut. XVII. 12. cui ſummus ſacerdos fuit adjunctus, ut ſic collegium illud in univerſum 72. ſenioribus conſiſterit. Paulus Fagius in Deut. XVI. commemorat, tria fuiſſe apud Iſraelitas judicia: *minimum, parvum* & *magnum. Minimum* conſtabat tribus judicibus, & vocabatur *judicium trium*, ſeu *domus judicii triumviralis*: in illo pronunciabatur de cauſis, quæ erant manifeſti juris, tale judicium erat in qualibet civitate, quæ 120. incolas non habebat. *Parvum* habebat judices 23. quæ dicebatur *domus judicii parva & ſynedrion minus*; in illo judicabatur de cauſis, quæ aliquid habebant controverſiæ, ac tale ſynedrion parvum erat in qualibet civitate Iſrael, quæ habebat 120. incolas. *Magnum* conſtabat ſeptuaginta judicibus, qui judicabant de ſummis cauſis, ac tale judicium erat unum duntaxat, & quidem Hieroſolymis. Deut. XVI. 18. jubentur conſtitui שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים, *judices & praefecti* in omnibus portis, vel civitatibus, de quorum diſtinctio-

ne hæc tradunt rabbini: *Schopthim* (in-
nt) *ſunt judices, qui determinant cauſam,*
judicium. Schotrim ſunt, qui dominantur
ulo, & exſequuntur mandata eorum cum
a & flagello. Videntur igitur Schotrim
us fuiſſe officiales & adparitores, quam ma-
atus, quin magiſtratibus proprie compe-
m jurisdictio & cauſæ cognitio, tum po-
s mandandi exſecutioni ſententiam; ſed
iales ſunt miniſtri magiſtratuum, quibus ſola
n judicatarum exſecutio demandatur, qua-
omæ erant olim viatores. Refert enim
dlerus in lexico in voce שטר quod tales
ש ſive *adparitores* ſententias judicum exſe-
ni dederint habentes baculum & lorum,
cumeuntes in urbe ac plateis ejus, ad cor-
dum pravum, ad faciendum juſtas menſu-
pondera, idque omne juxta mandata judi-
ſicut apud Turcas *cuſtodes civitatis*, aut
ales geſtant baculos, quibus litigantes, aut
injuriam facientes, puniunt. Joſ. XXIII.
cavit Joſua omnem Iſraelem, majores na-
principes, & judices, & praefectos; ex quo
colligitur, fuiſſe quatuor gradus officio-
civilium in qualibet civitate: 1.) זְקֵנִים,
, *vel ſenatus*: 2.) רָאשֵׁי אָבוֹת, *capita*
m, ſingularum tribuum primates, primi
inentiores in urbe: 3.) שׁוֹפְטִים, *judi-*
ui jus noverant ac dicebant: 4.) שֹׁטְרִים,
itores, qui res judicatas exſequebantur,
ulo & loro cogebant populum ad obſer-
m præceptorum. Jud. II. 16. mentio fit
un, qui *extraordinarie* a Deo excitaban-
nt populum, quando premebatur ab ho-
, liberarent, & in priſtinam libertatem
arent, tales judices tempore belli au-
ate valebant, ſed poſt dimiſſos milites
oque privatim vivebant, quandoque vero
tratum gerebant; ſed non fuit hic prin-
s hæreditarius, unde nec ſemper in ea-
amilia, nec tribu manſit. 2. Reg. IV. 13.
o fit שַׂר הַצָּבָא, principis militaris: *An*
uendum de te ad regem, vel ad principem
ie? Talis princeps militiæ poſt regem
am in caſtris habuit poteſtatem atque erat
lis dux, ſeu imperator belli, cui pare-
chiliarchæ, hecatontarchæ, &c.

§. CXXVII. II.) In nov. teſt. mentio fit *caeſaris* Matth. XXII. 21. Luc. II. 1. *regis*, 1. Petr. II. 13. Matth. II. 1. *ducum*, *reguli*, Joh. IV. 47. quem Chryſoſtomus putat dictum *βασιλικὸν* ex eo, quod fuerit generis regii, hom. XXXIV. in Joh. ſed rectius ab officio ſic adpellatus cenſetur, quod fuerit regio quodam munere perfunctus. Syrus adpellat eum עֲבֵד מַרְכָּא, *miniſtrum regium*. Hieronymus in LXV. Eſa. vocat *palatinum*. Luc. VIII. 3. Chuza vocatur *ἐπίτροπος*, *procurator Herodis*. Eſt enim ἐπίτροπος, cui cura alicujus rei committitur, vel commiſſa eſt, *curator*, *procurator*, *vicarius*. Ὁ *κατὰ τὴν λιβύην ἐπίτροπος* apud Herodianum lib. VII. eſt Libyæ adminiſtrandæ præfectus, ſeu Africæ procurator, ut Polit. vertit. Luc. II. 2. III. 1. Cyrenius & Pilatus, *Romani praeſides* in Judæam ab imperatoribus miſſi vocantur *ἡγεμονεύοντες*. Poſt relegatum enim Archelaum ipſius ditio, Idumæa ſcilicet, Judæa proprie ſic dicta & Samaria in formam provinciæ redactæ non per proprium, aut ordinarium principem, ſed per præſidem, qui a Romanis eo mittebatur, & pro occaſione mutabatur, illo tempore gubernabatur. Ibidem etiam mentio fit *tetrarcharum*. Strabo lib. XIII. ſcribit, regionem Galatarum in quatuor præfecturas fuiſſe diviſam, quæ fuerint dictæ *tetrarchiae*, & earum præfecti *tetrarchae*, inde factum, ut generali quadam adpellatione præfecti provinciarum dicerentur tetrarchæ, ratione adpellationis ex quadripartita illa diviſione deducta; quamvis etiam proprie tetrarchæ nomen hic accipi poſſet, quia Herodes magnus in teſtamento totum ſuum regnum ita diviſit, ut dimidia ejus pars, Idumæa ſcilicet, Judæa & Samaria Archelao, reliquæ medietatis una pars, ut Galilæa & Peræa, Herodi Antipæ, altera vero pars, Trachonitis ſcilicet & Ituræa, Philippo cederet, quia igitur Archelai ditio duabus reliquis portionibus Herodi & Philippo adſignatis æquipollebat, inde evangeliſta tetrarcharum adpellatione innuere voluit, ex quatuor portionibus ſeu tetrarchiis ſingulas ceſſiſſe Herodi & Philippo

b.) In nov. teſt.

lippo, Archelao vero duas, qui ideo ἐθνάρχης dictus fuit. Chemnitius in harm. c. 16. p. 293. ubi erudite hos gradus poteſtatis & imperii in Judæa recenſet: 1.) *imperator Romanus*, 2.) *rex*, 3.) ἐθνάρχης, quo nomine Auguſtus & Archelaum, quem nolebat regem vocare, & tamen tetrarcha majorem eſſe volebat, adpellavit, 4.) ἡγεμὼν, præſes, qui vicario imperatoris nomine provinciam adminiſtrabat, 5.) *tetrarcha*, 6.) *toparcha*, quia tota Judæa diviſa fuit in 11. toparchias. Joſephus lib. III. de bell. Jud. c. II. lib. 6.

6.) In aliis ſcriptoribus. §. CXXVIII. Adfinis eſt huic diviſioni magiſtratus ex gradibus & diverſitate poteſtatis petitæ ea, qua quidam dicuntur *νομοθέται*, *legumlatores*, quidam vero *νομοφύλακες*, *legum cuſtodes*, & exſecutores; item, quod quidam ſtatuuntur *ſenatores*, qui de publicis regni negotiis deliberant, quidam *judices*, qui privatorum lites dijudicant ac dirimunt, iique vel *civilium negotiorum*, vel *capitalium criminum* judices ſunt conſtituti. In regno Perſico ſeptem *ſatrapae* ſive principes, apud Spartanos *ephori*, apud Athenienſes *demarchi*, apud Romanos *tribuni plebis* erant conſtituti, qui ſummo magiſtratui erant additi, ut exuberantem ejus potentiam intra limites continerent, ad quorum imitationem ſeptemviri in imperio Romano cæſari ſunt additi, abſque quorum conſilio & ſuffragio in gravioribus negotiis totius imperii ſalutem concernentibus imperator nihil agit.

2.) Ab accidentalibus. §. CXXIX. Ex illis, quæ magiſtratui ſunt *accidentalia*, variæ ejusdem diviſiones petuntur. 1.) Ratione *qualitatis* quidam ſunt *fideles*, chriſtianæ religioni addicti, quidam vero *infideles*, quales erant imperatores Romani primis duobus poſt Chriſtum natum ſeculis; quidam ſunt *orthodoxi*, & veræ religioni addicti, quidam vero *haereticis* opinionibus imbuti ac faſcinati; & inter hos quidam ſunt *verae religionis perſecutores*, quidam vero eidem in ſuis regnis & ditionibus *ſedem* aliquam concedunt, qui & ipſi maximis laudum præconiis digni ſunt cenſendi; quidam ſunt *boni*, qui poteſtate ſua ad ſubditorum utilitatem utuntur, quidam *mali*, qui eadem ad perniciem & oppreſſionem ſubditorum abutuntur, per *crudelitatem* ſcilicet, vel per *avaritiam*, &c. 2.) Ratione *adjuncti temporis* quidam ſunt *togati*, qui præſunt tempore pacis, quidam *militares*, qui tempore belli præſunt: quorumdam magiſtratus eſt *perpetuus*; quorumdam vero *ambulatorius*.

An magiſtratus debeat eſſe perpetuus, vel ambulatorius? §. CXXX. Quæritur hoc loco: *Praeſtetne ambulatoriam, vel perpetuam eſſe magiſtratus dignitatem?* Qui prius ſuadent, hiſce utuntur argumentis: 1.) *Natura* omnes fecit pares, per vices igitur parendum, per vices imperandum. Inſolens enim & infrequens foret inter eos, qui ſunt æquales, nonnullos reliquis tantum antecellere, quantum deos & heroas hominibus præſtare credimus. Ariſtoteles lib. II. polit. 2. lib. VII. polit. 14. 2.) Viciſſitudo magiſtratus gerendi ac deponendi reprimit ingenia *faſtuoſa*, nec inebriari nimia licentia ſinit, quam vehementer auget fixa & perpetua apud unum magiſtratus dignitas. 3.) Eadem viciſſitudo alit civium *concordiam*. Si quando uni honor & dignitas nimis diu continuantur, is proceribus redditur inviſus, ac inſidiis, vel criminationibus impetitur, ſicut Camillus a Capitolino apud Livium lib. VI. decad. 1. Seditionis in republica cauſa eſt præmiorum inæqualitas; jam vero eſt e ſalute reipublicæ, omnes ſeditionum ac diſcordiarum civilium fibras evellere. Bodinus lib. IV. de rep. cap. 4. n. 431. 4.) Id ipſum requirit *juſtitia*. Quis enim ſupplicia perpetuis magiſtratibus delinquentibus irrogabit? at in annuis & ambulatoriis rationem reddet privatus, qui conſul noluit. 5.) *Res familiaris* deterius adminiſtratur ab illis, qui perpetuum gerunt magiſtratum, ut Epaminondæ, Lyſandri, Ariſtidis & Fabricii exemplis probat Junius part. I. q. polit. q. ult. Qui poſterius ſuadent, hæc proferunt: 1.) Viciſſitudo illa magiſtra-

tus *ſplendorem* non mediocriter obfuſcat. ;adem civibus plurimum *moleſta* eſt, cum s culices & hirundines ſubinde ipſis im- t. Tiberius dicebat, *non facile, nec ce- r praefecturas eſſe mutandas, eſſe enim ectos pecuniae lucrique ut plurimum cupi- & muſcarum ſimiles, quae quo diutius cor- us inſideant minus graves & moleſtae ſi- quippe quae jam ſunt repletae.* Nicepho- b. I. c. 17. 3.) In ambulatoriis & annuis ſtratibus prius aliquis officio abire cogitur, ejus, quod didicit, *ſpecimen* exhibere t. 4.) Vt crebra *victus mutatio* in cor- us hominum a medicis; ſic magiſtratuum io in rebuspublicis improbatur. 5.) Nul- magiſtratus novus, quin aliquid *novi* ad- t, & cui non diſpliceat aliquid ex moribus anteceſſoris. 6.) Apud *Perſas* delecti judices perpetuo id munus obtinent, niſi delicti alicujus convicti fuerint. Herodotus lib. III. p. 83. Diſtinguendum *a*) inter *magiſtratum ſummum* & *inferiores*: *b*) inter ſtatum reipublicæ *monarchicum* & *polyarchicum*: *c*) inter *cives inaequales*, quorum quidam ad regimen minus idonei, & *aequales*, pari prudentia & regnandi ſcientia inſtructos. Reſpectu magiſtratus ſummi, in monarchico reipublicæ ſtatu, & inter cives inæquales præſtat magiſtratum eſſe perpetuum. Reſpectu inferiorum magiſtratuum, & in ſtatu reipublicæ ariſtocratico ac democratico, ac quando cives ſunt æquales, ambulatorium præſtat eſſe magiſtratum.

SECTIO III.

DE VARIIS RERVMPVBLICARVM FORMIS AC GENERIBVS.

re- bli-

§. CXXXI. Ariſtoteles lib. III. pol. c. 7. ſecutus Herodotum in Thal. Iſocratem orat. III. ad Nicocl. Platonem VIII. de rep. & eteres, tres enumerat rerumpublicarum narum ſpecies. „Cum gubernatio civi- (inquit) & regimen idem ſignificent, nen autem ſit poteſtas civitatis; neceſſe poteſtatem hujusmodi aut penes unum , aut penes paucos, aut penes multos. ndo igitur unus, vel pauci, vel multi com- em utilitatem in gubernatione ſequuntur, eſſe rectas rerumpublicarum *ſpecies*, τὰς πολιτείας εἶναι, neceſſe eſt: quando au- ad propriam utilitatem vel unius, vel pau- m, vel multitudinis gubernatur, transgreſ- es ſunt & labes, παρεκβάσεις. Vocare n conſuevimus, cum unus ad utilitatem munem reſpiciens gubernat, regiam po- tem βασιλείαν; cum vero pauci guber- , plures tamen uno, optimatum guber- nem, ἀριστοκρατίαν, vel ex eo, quia ni præſunt, vel ex eo, quia ad optimum „publicum adminiſtrant. Cum autem multi- „tudo gubernat ad communem utilitatem, voca- „tur communi nomine rerumpublicarum omni- „um reſpublica, πολιτεία. Prolabuntur vero ac „transgrediuntur hujusmodi ſpecies ex regia „gubernatione in tyrannidem, ex optimatibus „in paucorum potentiam, ex republica autem „in popularem ſtatum, ἡ τυραννὶς παρέκβασίς „ἐστι βασιλείας, ὀλιγαρχία δὲ ἀριστοκρατίας, δη- „μοκρατία δὲ πολιτείας. Tyrannidem enim eſſe „dicimus dominatum unius ad proprium com- „modum intendentis, paucorum autem poten- „tiam, cum ad opulentiorum commodum gu- „bernatur, popularem autem ſtatum, cum ad „commodum egenorum.„ Hæc philoſophus, quibus plerique omnes politici ſuffragantur. Corn. Tacitus lib. IV. annal. *Cunctas nationes & urbes aut populus, aut primores, aut ſinguli regunt.* Auguſtinus lib. II. de civ. Dei c. 21. ex Cicerone lib. III. de rep. *Reſpublica res eſt populi, cum bene ac juſte geritur ab uno rege, ſive a paucis optimatibus, ſive ab univerſo populo. Monarchicus* Iſraeliticæ reipublicæ ſtatus

ſtatus fuiſſe videtur ſub regibus; *ariſtocraticus* ſub ſenioribus & tribuum principibus, cum nondum rex eſſet conſtitutus; *democraticus*, quando ex ſuffragio totius populi de ſumma rerum ſtatuebatur. Jud. XX. & XXI. Qui dichotomiis delectantur, politias dividere poſſunt in *rectas & vitioſas*. *Rectae* ſunt, quæ publicum; *vitioſae*, quæ privatum bonum reſpiciunt. In rectis regimen & jurisdictio eſt aut *penes unum*, aut *penes plures*, eosque vel *optimates*, vel *omnes*, unde ſtatus reipublicæ vel eſt *monarchicus*, vel *polyarchicus*, isque vel *ariſtocraticus*, vel *democraticus*. Quibus opponuntur totidem ſpecies vitioſarum rerumpublicarum ſive *παρεκβάσεων*. Quemadmodum enim ferro rubigo, ligno vermiculi ac teredones adnaſcentes perniciem adferunt, & quamquam externa cuncta nocumenta effugiant, ab iſtis tamen, quæ adnata ſunt, abſumuntur; hoc pacto & reipublicæ cuilibet pro natura ipſius quædam adnaſcitur & adhæret peculiaris malitia, in quam facile degenerat, utpote regno tyrannis, ariſtocratiæ oligarchia, democratiæ ochlocratia. Polybius lib. VI. ubi notandum, *democratiae* vocem eſſe *ἐκ τῶν ἐν μέσῳ κειμένων*. Ab Ariſtotele enim ſumitur in malam partem pro *παρεκβάσει πολιτείας*, ab aliis vero ſcriptoribus politicis in bonam pro tertia reipublicæ rectæ ſpecie, quod ipſum etiam de *tyrannidis* adpellatione dicendum.

1.) An detur reipublicae forma mixta?

§. CXXXIII. I.) An præter haſce tres rerumpublicarum formas, quas vocant *ſimplices*, detur adhuc quædam *mixta*, acriter controvertitur inter politicos, quibusdam adfirmantibus, ut Moro, Contareno, Machiavello, Fricio, qui ex Herodoto, Ariſtotele, Polybio & Cicerone ſuæ ſententiæ robur quærere nituntur. Petr. Gregorius in ſynt. art. mirab. libr. II. c. 4. mixtæ reipubl. exemplum proponit in Venetorum republica, quam ex democratia & ariſtocratia mixtam cenſet: quibusdam vero negantibus, quorum partes propugnat Bodinus lib. II. de republ. c. 1. n. 176. Quamvis vero hæ ſpecies inter ſe miſceantur intendendo ac remittendo, ſemper tamen *praeeminet ac praeponderat una*, a qua illius denominatio petitur. Petrus Gregorius lib. V. de republ. cap. 1. num. 3. Lipſius lib. II. polit. cap. 2. Arniſæus in polit. cap. 8. p. 162. talem mixtionis modum dari poſſe diſputat, quo *jura majeſtatis* ſeparantur, & diverſa diverſis ſtatibus adtribuuntur, utpote, ſi *populus* habeat curam ærarii publici, *ſenatus* iis rebus præficiatur, quæ maxime indigent prudentia, ut ſunt judicia publica, *princeps* vero habeat ſummam & perfectiſſimam poteſtatem.

2.) Quae reipublicae forma ſit reliquis praeferenda?

§. CXXXIII. II.) Nec minore conatu quæritur inter politicos, *quaenam forma reipublicae reliquis ſit praeferenda?* Monarchiæ primas tribuunt plerique omnes. *Ex omnibus reipublicae formis, etiam bonis, optima eſt monarchia*, inquit Darius apud Herodotum lib. III. *Vt monarchia bonis legibus inſtituta eſt omnium reipublicae formarum praeſtantiſſima, ſic bonus rex eſt velut Deus quidam inter mortales*, inquit Plato in dial. polit. *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω εἷς βασιλεὺς* canit Homerus Iliad. *β.* quem verſiculum ſæpe commendat Ariſtoteles. Eſt enim monarchia 1.) *naturae ipſi convenientiſſima*, quippe quæ non ſolum univerſa unum habet conditorem & gubernatorem Deum & ſolem unum, a quo ſublunaria omnia illuminantur: *Divinitas aeterna ſua ineffabili providentia regnat ſola in univerſo mundo unus conditor mundi, qui regit omnia ſalubriter*, ait Philo in decal. p. 487. *Omnium in terra bonorum auctor eſt ſol, ſi vero gemini forent ſoles, periculum eſſet, ne omnia conflagrarent*, ut quidam Lydorum ad Crœſum dixit, qui fratrem ad imperii conſortium adſumſerat, apud Stobæum ſerm. XLV. *nec mundus duobus ſolibus regi poteſt, nec duo ſumma regna habere*, inquit Alexander magnus apud Curtium lib. V. & Juſtinum lib. XI. ſed particularis etiam natura unius directione gaudet. Vt in homine eſt *anima una*, quæ omnia dirigit, ſic unum reipublicæ corpus unius animo regendum:

Aſinius

as apud Tacitum lib. I. annal. quod repe-
ontanus lib. IV. de obed. cap. 2. Vt in do-
ca ſocietate eſt *unus paterfamilias*, ſic in
ſit unus monarcha. Inter *apes ac grues*
eſt, qui cæteros omnes regit, eisque præ-
riſtoteles lib. I. de hiſt. anim. c. 1. Plinius
I. nat. hiſt. c. 17. breviter, *in omni re-*
conditarum genere unum quiddam eminere
nus, quod caeteris ejusdem generis digni-
Savanarola epitom. ethic. concl. 19. 2.)
quiſſima; Auguſtinus lib. IV. de civ. Dei
Monarchicus ſtatus eſt omnium antiquiſ-
. *Primum in terris fuit imperii nomen*,
t Saluſtius in Catilin. Adamus velut unus
is monarcha omnibus non ſolum irratio-
as animantibus, ſed etiam hominibus
præpoſitus. 3.) Eadem *conſtantiſſima ac*
ma.

ulla fides regni ſociis, omnisque poteſtas
patiens conſortis erit; - - -
nus lib. I. Rarius unus, ſæpius ſecum
diſſident. Exemplis hoc demonſtrat
s part. I. quæſt. polit. q. 4. *Vnius prin-*
s bellis diſſidiisque ſolet eſſe liber, inquit
ius in exhort. ad gentes. *Virtus unita*
r eſt fortior. Vnum & bonum conver-
r, inquit philoſophus, illud ergo opti-
, quod maxime unum. 4.) Eadem *ſub-*
adcommodatiſſima. Facilius enim unius,
multorum imperio obtemperari poteſt.
ito facilius eſt, inquit Iſocrates in Nicocle,
um unius viri inſtituto adcommodare,
multis variisque opinionibus placere co-
5.) Eadem *aequiſſima. Monarchiae plu-*
s tribuunt optimo, deinde ſecundo quod
primum eſt, deinde tertio & quarto ac
ris eadem ratione pro meritis cujusque.
ates in Nicocle: *Facilius unus quispiam*
onus reperitur, & ſi illum inventu diffi-
quis putet, neceſſe eſt fateatur, & plu-
viri difficilius. Dionyſius lib. XLIV. hiſt.
Eadem *feliciſſima*. εὐδαίμον πτολίεθρον
κήρυκος ἄκουον, qui verſiculus Soloni ab
illo redditus apud Plutarchum in conv. ſap.
is gubernatores navis licet artem nove-
om. XIII.

rint, tamen ſibi invicem ſunt impedimento.
7.) Eadem *communi fere omnium gentium*
conſenſu reliquis rerumpublicarum formis
antepoſita, ut late oſtendit Petr. Greg. Tho-
lozanus lib. IV. de repub. c. 8. ad eam in omni
periculoſo reipublicæ ſtatu ſapientes quique
tanquam ad ſacram anchoram confugerunt.
In difficilimis quibusque temporibus dictator
Romæ creabatur, qui ſummum imperii jus ha-
bebat & poteſtatem plane regiam. Plura ar-
gumenta pro monarchiæ dignitate cumulate
exſtant apud Plutarchum l. de unius & mult.
domin. Stobæum ſerm. Quod opt. ſit monarch.
Xenophontem in Cyropæd. Beroaldum de
opt. reip. ſtatu. Petr. Gregorium lib. V. de re-
pub. c. 3. Bodinum lib. VI. de repub. c. 4.
Lipſium lib. II. polit. 2. Thom. Morum lib. I.
de repub. c. 2. Simanc. l. 3. de rep. c. 2. Patri-
tium lib. I. de regno tit. 3. Junium lib. I. po-
lit. quæſt. q. 4. Hippolytum a Collibus in princ.
c. 1. p. 13. 14. Althuſium c. 32. polit.

§. CXXXIV. Pontificii ex hoc principio politico de monarchiæ præſtantia colligunt, *etiam in eccleſia debere eſſe unum aliquem monarcham & viſibile aliquod caput*, pontificem ſcilicet Romanum, qui ſummam in reliquos epiſcopos & totam eccleſiam obtineat poteſtatem, ut adparet ex Bellarm. lib. I. de pontif. Rom. c. 1. & ſeqq. Coſtero in enchir. controv. c. 3. p. 119. Gretſero in defenſ. Bellarmini tom. II. Sandero in lib. de monarch. eccl. &c. Atqui 1.) non ex principiis politicis, ſed ex ſcripturis ſacris de optimo *eccleſiae* regimine diſſerendum. Ex ſcripturis igitur primo omnium demonſtrandum fuerit, Chriſtum ordinaſſe, ut eccleſia nov. teſt. a quodam viſibili capite & monarcha gubernaretur, nec *de hac ſumma rei chriſtianae* (ut Bellarminus in præfat. lib. de pontif. primatum pontificis vocat) ex conjecturis politicis ſtatuendum, alias committitur μετάβασις εἰς ἄλλο γένος. 2.) Si vel maxime concedamus, regimen eccleſiæ debere eſſe monarchicum, nondum tamen evictum erit, pontifici Romano illud competere, ſed *Chriſtus*, uti ſolus

 eſt

eſt eccleſiæ ſuæ ſponſus, ἀρχιποιμὴν, caput & fundamentum, ita quoque ſolus eſt eccleſiæ monarcha. 3.) Nondum apud omnes politicos eſt in confeſſo, monarchiam ſimpliciter præſtare reliquis formis. Quidam exiſtimant de formis rerumpublicarum earumque præſtantia non eſſe in *comparativo*, ſed *poſitivo* loquendum, cum uterque regiminis modus tam ariſtocraticus, quam monarchicus ſit bonus & eligibilis, uterque Dei ordinatio, & paria adferat commoda. Banoſius de polit. civ. Dei c. 14. ſat. 2. Quidam ariſtocratiam præferunt, quam ita dictam putant, quod non ſolum ſit ἀρίςων, ſed etiam ἀρίςη ἀρχὴ, quidam monarchiam ariſtocratia temperatam præferunt, quin imo, qui in liberis rebuspublicis hodie vivunt, tantum abeſt, ut monarchicum unius dominatum præferant, ut vitam potius, quam libertatem amittere malint. Et qui monarchiam præferunt, certas addunt limitationes. Thomas p. II. q. 105. art. 1. *Regnum* (monarchia) *eſt optimum regimen populi, ſi non corrumpatur; ſed propter magnam poteſtatem, quae regi conceditur, de facili regimen degenerat in tyrannidem, niſi ſit perfecta virtus ejus, cui talis poteſtas conceditur, perfecta autem virtus in paucis invenitur, & praecipue Judaei crudeles erant, & ad avaritiam proni, per quae vitia maxime in tyrannidem decidunt, ideo Dominus a principio eis regem non inſtituit cum plena poteſtate.* Bellarminus ipſe lib. I. de pont. Rom. c. 3. *ſimplici monarchiae* præfert *mixtam & ex ariſtocratia temperatam, ſi circumſtantiae & ratio hujus vitae conſideretur;* unde etiam quidam diſtinguunt inter præſtantiam regiminum conſideratam *in theſi* citra circumſtantiarum reſpectum, & *in hypotheſi*, hujus vel illius reipublicæ reſpectu, quo adcommodari poteſt diſtinctio philoſophi inter ἁπλῶς ἀγαθὸν, & τινὶ ἀγαθὸν. Quamvis abſolute & ſimpliciter loquendo monarchia ſit præſtantior, tamen reſpectu hujus, vel illius politiæ, alia regiminis forma poteſt eſſe adcommodatior, ac proinde magis eligenda. Item inter monarchiam *in abſtracto* ratione eſſentiæ, & *in concreto* ratione exiſtentiæ. Si monarchia in ſe & ratione quidditatis ſuæ æſtimetur, & omnia boni monarchæ requiſita præſupponantur, negari forte nequit, eam eſſe omnium formarum præſtantiſſimam; ſed ſi conſideretur ratione exiſtentiæ, quali eſſe ſolet in tanta humanæ naturæ imbecillitate, non injuria dubitatur, an ea ſemper ſit eligibilior ac præſtantior? Vide Meiſnerum in diſp. de regim. eccleſ. q. 2. th. 71.

§. CXXXV. III.) Theologi quando ex c. II. & VII. Daniel. quatuor monarchias ſtatuunt, *Babylonicam* ſcil. *Perſicam*, *Graecam* & *Romanam*; (*) in ſenſu quodam ſpecialiore monarchiæ nomen accipiunt pro regnis totius mundi *3.) Quo ſenſu ac reſpectu quatuor tantum monarchiae a theologis ſtatuantur?*

(*) Iis, quæ hac paragrapho & ſeqq. de *quatuor monarchiis* Danielis, ac ſigillatim *quarta*, *Romana*, Gerhardus diſſeruit, pauca quædam adjungere non alienum videtur.

Ac ſane vicit, qua ipſe ſtat, ſententia, ſi ex antiquitatis conſenſu, opinantiumque numero, & auctoritate judicari res debeat. Præivit eandem Joſephus *ant. Jud.* l. X. c. X. ſect. 4. haud nominatis quidem regnis, quæ a Daniele indicari putaret, in quo ſtudioſe ille ſibi cavit ab offenſione Romanorum, quos fata imperio quarto v. 44. prædicta ægre laturos eſſe poterat præſentire, ſed ipſa illa diligentia, additaque ſignificatione, non *futura*, ſed præterita memoriæ a ſe prodi, haud obſcure docuit, regnum Danielis *quartum* quærendum in *Romano* ſibi videri. Credo equidem Joſephum referre communem gentis ſuæ opinionem, quod probat, quæ Joſephi ſæculo univerſa gens flagrabat, exſpectatio regni domeſtici, (ita quippe intelligebant v. 44.) quod Meſſias proxime eſſet inſtauraturus translata adeo a Romanis ad Judæos rerum ſumma, & confirmat etiam teſtimonium Jonathanis Uzzielidæ, adlatum in libro ſatis obvio Thomæ Nevtoni *von den Weiſſagungen, die merkwürdig erfüllt ſind,* P. I. p. 326.

Tranſiit ea ſententia a Judæis ad chriſtianos, & miro quidem conſenſu in eandem iverunt antiquiores eccleſiæ doctores, Irenaeus, Tertullianus, Hippolytus, Origenes, Cyrillus *Hieroſolymitanus*, Hieronymus, Sulpitius Severus, Theo-

undi ampliſſimis, potentiſſimis ac florentiſ-
nis, ſibi invicem ſuccedentibus, & ſerie
on interrupta ad Chriſti uſque adventum du-
ntibus. De Aſſyriorum monarcha Nabucho-
donoſore dicitur Dan. IV. 19. *Poteſtatem ipſius perveniſſe in terminos univerſae terrae.* De Medorum & Perſarum monarchia Dan. VIII. 4. dicitur, *omnes beſtias non potuiſſe ei reſi-*
Ss 2
ſtere,

THEODORETVS, ISIDORVS PELVSIOTA, quorum loca huc pertinentia collecta exhibet JOH. GVIL. JANVS, raræ quondam eruditionis theologus Wittebergenſis, in libello *de quatuor monarchiis* capite primo integro. Exſtitit quidem ſæculo III. qui ſecus, ac ferebat vulgaris ſententia, opinari cœpit, imperium non Romanum, ſed ſucceſſorum Alexandri M. *Seleucidarum* ac *Lagidarum*, cui fata populi Judaici inſigniter innexa eſſent, quarto loco ab auctore libri Danielis poſitum ratus: at cum ille eſſet a chriſtianorum ſacris alieniſſimus, erat enim PORPHYRIVS, & vero ea in re peſſimo conſilio egiſſet, fautorem ſententiæ inter chriſtianos neminem nactus, ſed mox impugnatus etiam eſt a METHODIO, APOLLINARI & EVSEBIO *Caeſarienſi*, teſte HIERONYMO in *praef. comment.* in *Danielem*.

Fecit illa antiquitatis conſtans in hanc ſententiam conſenſio, ut tenaces ejusdem eſſent ſequentium ſæculorum doctores; cumque poſt repurgata ſacra non modo LVTHERVS, ZWINGLIVS & CALVINVS eam ſervarent, ſed quam maxime MELANCHTHON in *chronico* univerſam fere hiſtoriam ſecundum ordinem iſtarum quatuor monarchiarum deſcriberet, idque repeteret JOH SLEIDANVS in libro variorum poſtea curis aucto de *quatuor ſummis imperiis*, quorum vel ad ductum apud nos hiſtoria tradi, vel ad exemplum compendia hiſtorica pleraque formari ſolebant, factum eſt, ut, cui a teneris adſueti eſſent, ſententiæ longe plurimi fideliter inhærerent, & quæ ſola antiquis ſacra erat, non deſineret certe eſſe hodienum maxime omnium communis opinio. Sanciri autem potuit eo facilius, quo planior & adcommodatior eſſe videtur illius adplicatio ad deſcriptionem regni quarti apud Danielem, cui quam apte reſpondeat vel ea docent, quæ adtulit GERHARDVS §. CXXXVI. & ſq.

Primus fere bellum receptæ ſententiæ poſt *Porphyrium* indixit BODINVS, Gerhardo nominatus, a qua diſceſſionem poſtea plures fecerunt. Et cum Bodino alii quidem veteri impugnata, novam Danielis explicationem ſtabilire noluerunt, e quibus nominaſſe ſufficiat HERM. CONRINGIVM in *exercitationibus academicis de rep. imp. Germ. exerc. II.* §. 54. & VLR. HVBERVM *diſſert. de genuina aetate Aſſyriorum p. 141. ſeqq.*

Alii autem præter JVNIVM, POLANVM, PISCATOREM, citatos Gerhardo, imperium ſucceſſorum Alexandri M. *Seleucidarum* ac *Lagidarum*, quarto loco a Daniele *cap. II. & VII.* poni contenderunt. Sunt in eorum numero GROTIVS in *adnotationibus* in *Danielem* ANT. HVLSIVS *theol. Jud. P. I. p. 556. &c.* CONST. L'EMPEREVR in *notis ad Jacchiadae paraphraſin in Danielem.* JOH. CHRISTOPH. BECMANNVS in *meditationibus politicis cap. XXVI.* toto. CALMETVS, WALLIVS aliique interpretes *Angli*; conf. *biblia* ipſorum curis *illuſtrata tom. X.* Eo pluribus probavit ſe hæc ſententia, quo magis placere cœpit illa ratio interpretationis prophetarum, quæ, ubi vaticiniorum implementum in temporibus prophetæ propioribus oſtendi poteſt, aliud remotius quæri non vult. Poſſe autem oſtendi hujus, & quæ *cap. VII.* eſt, prophetiæ implementum in temporibus, quæ ipſi ſtatuant, id patere exiſtimant inprimis ex eo, quod *characteres* regni quarti *cap. II. 40 — 43.* & *VII. 19 — 26.* non minus quadrent in regnum Seleucidarum ac Lagidarum, quam in Romanorum imperium; ſint etiam in iis, quæ multo melius illi conveniant, quam huic; ut cum dicatur v. 43. fore, ut paci rebusque proſperis diviſi regni præſidia ex connubiis quærantur, cujus rei illuſtria exempla, (quorum unum ab ipſo vate ſacro adlatum *c. XI. 6.*) habeantur in hiſtoria Lagidarum ac Seleucidarum, longe autem nimis petita ſint, quæ pro communi ſententia heic adferri ſoleant. Porro, decem illos reges e regno quarto prodituros *cap. VII. 24.* perinde multo certius, quam poſſint in imperio Romano, inveniri in ſerie illorum, quibuscum Judæis res fuit, Ægypti ac Syriæ regum, ad quos a vate ſacro reſpici aperte doceat ipſe textus, cum iisdem ſubjungat regem eum v. 24. & 25. qui exacte referat ANTIOCHVM EPIPHANEM, Danieli indubie memoratum *c. VIII. 9 — 13. 23 — 25.* & explanatius adhuc *c. XI.* quod fateri cogantur ipſi communis ſententiæ patroni. Eſſe autem maxime omnium probabile, a vate *c. II.* primas lineas duci eorum, quæ deinceps *c. VII. VIII.* & *XI.* diſtinctius exponat: neque vero tanti eſſe rationes, quæ in contrarium proferantur, ut difficile ſit bene ad illas reſpondere: ex *collatione* autem *apocalypſeos*, cui procul dubio plurimum ſuæ auctoritatis acceptum referat communis opinio, effici nihil poſſe amplius, præter id, quod rem ſimilem ſimili, qua poterat, ratione expreſſerit ejusdem auctor, quod eos certe offendere non debeat, qui poſt *Hieronymum* Antiochum Epiphanem, *cap. VIII.* & *XI.* clare notatum, typum Antichriſti facere ament.

At vero cauſſam hanc agere inſtituti noſtri non eſt; adeat, cui lubet peroratam legere, ſcriptores ſupra laudatos, quibus unum adhuc inſtar omnium adjungimus HENR. BENZELIVM, Scaniæ Blekingiæque epiſcopum, *diſſertationum*, quæ collectæ prodierunt anno MDCCXLV. in 4. *tom. I. diſſert. I. de quatuor orbis monarchiis.* Aliam

ſtere, aut liberari de manu ejus. De Græcorum monarchia dicitur Dan. II. 39. quod *univerſae terrae ſit imperatura*. De quarta, Romana ſcilicet monarchia, Dan. II 40. quod *omnia ſit contritura*, *ac comminutura*. Ideo enim Daniel in ſpecie horum quatuor regnorum ſub typo ſtatuæ & beſtiarum diſtinctam mentionem facere voluit, tum quia inter reliqua mundi regna ſingulis temporibus præcipua eorum fuit auctoritas, tum quia eccleſiæ ſtatus illis magis, quam aliis fuit obnoxius. Bodinus in method. hiſtor. c. 7. per illas quatuor beſtias propheticas intelligit *Medos*, *Perſas*, *Graecos*, *& Parthos*, quatenus Babylonem ſubegerunt. Fr. Junius, Polanus, Piſcator & quidam alii per *quartam Danielis beſtiam* non Romanam monarchiam, ſed Alexandri magni ſucceſſores, *Seleucidarum* ſcilicet ac *Lagidarum* regnum, ac per corniculum parvum inter decem reliqua exortum Antiochum Epiphanem intelligendos eſſe ſtatuunt, qua ratione Danielis prophetiam intra arctiſſimos paucorum annorum carceres, videlicet intra tempus, quod a captivitate Babylonica usque ad ſynagogæ excidium interceſſit, includunt, ſicque hodiernam eccleſiam a fructu hujus prophetiæ excludunt, quibus ſequentia merito opponuntur argumenta.

An per quartam Danielis beſtiam intelligatur monarchia Romana?

§. CXXXVI. I.) *Ex prophetica tum quartae beſtiae, tum etiam corniculi inter decem cornua enati* deſcriptione. 1.) Quarta beſtia apud Danielem ſic deſcribitur: *a.*) quod ſit *prorſus alia ac diverſa* a præcedentibus; quod adparet tum ex *generali beſtiarum diſcretione*: Dan. VII. 3. *quatuor beſtiae grandes adſcendebant de mari diverſae inter ſe*; tum ex *ſpeciali quartae beſtiae explicatione* v. 7. 12. 19. 23. ubi notanter dicitur, *diſſimilis reliquis beſtiis*. At ſucceſſores Alexandri non ſunt diverſi a præcedente tertia beſtia, quia v. 6. *per quatuor alas & quatuor capita* tertiæ beſtiæ denotantur, ut colligitur ex Dan. VIII. 22. Ergo ſucceſſores Alexandri & ipſorum regnum non ſunt quarta beſtia. *b.*) Quod ſit *duratura* usque ad judicium extremum, ut colligitur *ex deſcriptione judicii*, immediate hujus beſtiæ deſcriptioni ſubjuncta: Dan. VII. 9. 10. 13. cumprimis ex v. 21. & 22. ubi dicitur, quod *cornu illud praevaluerit adverſus ſanctos*, *donec venit antiquus dierum & judicium ſedit*. Atqui regnum ſucceſſorum Alexandri jampridem ſublatum eſt, nec duravit integros trecentos annos. Qui de particulari Dei judicio adverſus Seleucidas exercendo & regno Maccabæis poſt illud vaticinium propheticum conceſſo ...

Aliam, eamque ſingularem opinionem propugnavit HERMANNVS van der HARDT in libello *de IV. monarchiis Babyloniae ad illuſtrandum Coloſſum in ſomnio Nebucadnezaris*, *Dan.* II anno MDCCVIII. latine atque gallice edito. Diſcedit autem a duabus prioribus non modo in deſcriptione formæ, ſed etiam in expoſitione omnis Coloſſi illius Nabuchodonoſoro per ſomnium oblati, arbitratus nimirum per ejusdem partes non integra regna, ſed *ſingulos reges* Nabuchodonoſoro proxime ſucceſſuros ſignificari Expoſitam examinatamque *van der Hardtii* ſententiam habes in libello ante laudato IOH. GVIL. JANI, c. VII. Eidem vero nuperrime acceſſit S. R. HARENBERGIVS in *der Aufklaerung des Buchs Daniels* &c quæ lucem vidit MDCCLXXII. & MDCCLXXIII. ex quidem ex parte, ut omen Coloſſi iſtius ad reges Nabuchodonoſoro proximos ipſiusque familiæ adſcriptos reſtringeret, illum autem *ſaxum* v. 35. & 45. de Cyro interpretaretur; negaret vero parallelam huic eſſe viſionem *cap VII.* prophetæ exhibitam, in qua explicanda conſentit iis, qui quartum locum tribuunt ſucceſſoribus Alexandri M. & v. 27. intelligit de regimine Maccabæorum, patriæ vindicum; regnum autem *cap. II. v.* 44. poſt quatuor illa regna memoratum exponit de ipſo Dei in omnia imperio, quod ſolum immutabile & firmum eſſe ipſa illa potentiſſimi regni Babylonici deſtructione, velut luculento exemplo declaraturus ſit ſummus ille rerum humanarum arbiter. Imperium Romanum perpetuo manſurum ſedemque eccleſiæ præbiturum illud eſſe dixerat GROTIVS, cujus inventum in ſuos uſus rapuit ANT. COLLINVS, deiſta Anglus. conf. LILIENTHAL in *der guten Sache der goettlichen Offenbarung tom. II. p.* 101. *ſq.* Qui *quartam* monarchiam in regno Seleucidarum ac Lagidarum inveniunt, etſi ſunt inter eos, qui Grotium ſequantur etiam ex hac parte, plurimi tamen regnum v. 44. prædictum interpretantur de regno Chriſti per univerſum orbem ſine gentium diſcrimine erigendo ac ſublata tandem rerum humanarum fragilitate omni in gloriam deſituro; illud autem ביומיהון vertunt, *poſt haec autem*,

conferendo exponunt, refelluntur deſcriptione tum *judicii a filio hominis* exercendi; id enim ita comparatum eſt, ut non niſi extremo judicio competat; tum *regni* poſt illud judicium *ſanctis dandi*, quod usque *in ſeculum & ſeculum ſeculorum* iidem dicuntur poſſeſſuri v. 18. *At ſi hoc de Maccabaeis intelligitur, doceat, qui iſta contendit, quomodo regnum eorum ſit perpetuum*? inquit Hieronymus in comm. Dan.

§. CXXXVII. 2.) Vt autem quartæ beſtiæ deſcriptio non convenit Alexandri ſucceſſoribus, ita nec cornu parvi deſcriptio Antiocho Epiphani competit, ſed regno Turcico, id quod manifeſtum fiet, ſi deſcriptionis partes ſingulas examinemus. *a) Adpellatio.* Cornu quartæ beſtiæ adpellatur זְעִירָה *parvum* Dan. VII. 8. at Antiochus vocatur מִצְּעִירָה *ex minore* inter quatuor, cap. VIII. 9. ut hæc adpellatio ad ſtirpem, non ad perſonam pertineat. *b) Origo.* De ortu hujus parvi cornu uſurpatur verbum סִלְּקַת v. 8. & 20. quod de ortu beſtiarum e mari etiam uſurpatur v. 3. ex quo colligitur, cornu illud *non eſſe quartam beſtiam*, ſed immediate *ex mari* oriturum, hoc eſt, eum, qui per cornu parvum denotatur, non per ſucceſſionem, ſed per novam adſcenſionem ad imperium perventurum. Atqui Antiochus per ſucceſſionem imperium obtinuit. *c) Tempus originis.* Ortus corniculi refertur *ad tempus quartae beſtiae.* v. 8. At Antiochus Epiphanes non prodiit ex quarta beſtia, ſed ex tertia Dan. VIII. 9. & 23. *d) Incrementum.* De corniculo dicitur, quod *in principio* fuerit parvum, ſed poſtea præ reliquis *evaſerit magnum*: Dan. VII. 19. *Adſpectus ejus magnus prae ſociis ſuis.* At Antiochus Epiphanes erat magnus naſcens, quia Antiochi magni filius fuit, nec major reliquis evaſit, imo ne par quidem parenti, qualis, antequam a Romanis regni magna parte exueretur, exſtitit. *e) Res geſtae.* De corniculo illo dicitur, quod *tria cornua ex decem cornibus beſtiae ſit evulſurum* v. 8. hoc eſt, *tres reges humiliaturum.* v. 24. At nec decem cornua in Alexandri ſucceſſoribus, nec tria cornua, ſive regna ex illis ab Epiphane decuſſa monſtrari poſſunt. Junius nominat 1.) Ptolemæum Philopatora, 2) Seleucum Philopatora, 3) Demetrium filium. Atqui Demetrius poſt Epiphanem regnavit, ergo cornu hoc non fuit ab Epiphane dejectum. Præterea cornua dejecta oportuit ante regnare, & in numero decem cornuum beſtiæ locum prius habere. Jam vero Demetrius ante Antiochum Epiphanem non regnavit, teſte Joſepho libr. XII. antiquit. cap. 15. nec ipſe Junius Demetrium inter decem cornua ponit. Polanus loco Demetrii ponit Antiochum magnum, at is non a filio, ſed a ſeditioſa plebe fuit interemtus, teſte Juſtino libr. XXXII. Brugtonus nominat 1.) Seleucum Philopatora, 2.) filium ejus Demetrium, 3.) Philometorem, Ægypti regem. At nec Demetrius, nec Philometor ab Epiphane evulſus, cum uterque poſt ipſum regnarit, Philometor etiam cum eo & ante eum, ut ex chronologico calculo Helvicus in ſynopſi de quatuor ſumm. imper. p. 4. probat. De corniculo illo prædicitur, v. 25. quod *ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret, & cogitabit mutare tempora & legem.* At hæc non tam Antiocho, quam Turcæ competunt, qui tempora in algieras & legem in alcoranum mutavit. *f.) Adjuncta.* Tribuuntur corniculo *oculi, quaſi oculi hominis*, qui vigilantiam in imperii finibus augendis & adfectationem ſingularis humanitatis notant, & *os loquens grandia*, quo notantur blaſphemiæ pſeudoprophetieæ, qualia non tam in Epiphane, propter crudelitatem Epimane dicto, quam in Turca, regnum primitus adfectante, & in alcorano blaſphema eructante deprehenduntur. *g) Interitus.* Corniculum illud interit circa extremum judicium v. 11. ac deletur immediate ab ipſo judicio, ita ut cum eo totaliter deleatur *corpus beſtiae* atque omne imperium terrenum v. 12. poſt interitum illius *nullum eſt tempus*, ſed ſuccedit illi *regnum ſanctorum aeternum*: v. 27. At iſta non poſſunt ad Antiochi ac regni ipſius interitum adplicari, quod jampridem interiit, & Romanorum monarchia eidem ſucceſſit.

§. CXXXVIII. II.) *Ex prophetica temporis notatione.* Præſupponimus numerum monarchiarum quaternarium, tum per *quatuor partes ſtatuae*, 1.) caput ſcilicet aureum, 2.) pectus & brachia argentea, 3.) ventrem & femora ærea, 4.) tibias ferreas & pedes ex parte ferreos, ex parte fictiles: Dan. II. tum per *quatuor diverſas beſtias* Dan. VII. diverſo licet reſpectu denotari. Atqui Dan. II. 28. dicit propheta ad regem: *Deus notificavit regi, quod futurum eſt in noviſſimo dierum.* Ergo regna illa ſibi invicem eo modo ſuccedunt, ut duret quartum usque ad noviſſimum diem, quo usque etiam ſe extendit utraque viſio tum prophetæ, tum regi oblata, id quod evidenter etiam colligitur ex connexione v. 34. & 44. cum præced. verſ. Dan. II. & v. 9. & 22. cum præced. Dan. VII. III.) *Ex prophetae Danielis cum apocalypſi Johannis collatione.* Ea enim evidenter oſtendit, non regnum ſucceſſorum Alexandri, ſed Romanam monarchiam per quartam beſtiam notari. Apud Danielem quarta beſtia ſic deſcribitur, quod *adſcenderit e mari*, Dan. VII. 3. quod *fuerit terribilis, formidabilis ac fortis, comedens, comminuens & conculcans* v. 7. *habens cornua decem*, v. eodem *dentes ferreos & ungues aeneos:* v. 19. 23. ſimili modo deſcribitur beſtia *decicornis* Apoc. XIII. 2. quod *fuerit ſimilis pardo, quod fuerint pedes ejus ſicut pedes urſi, & os ejus ſicut os leonis*, hoc eſt, quod inſtar leonis comminuerit, inſtar urſi devoraverit, inſtar pardi conculcarit, ſicut etiam apud Danielem v. 12. *reliquum beſtiarum*, leonis ſcilicet violentia, urſi truculentia & pardi ſævitia, huic quartæ beſtiæ adtribuitur. Quod autem decicornis illa beſtia apud Johannem denotet Romanam monarchiam, colligitur ex eo, quod Apoc. XVII. 9. *ſeptem capita*, quæ illi tribuuntur, explicantur per *ſeptem montes.* Atqui de Roma conſtat, quod ſeptem montes ambitu ſuo includat, unde Maro de ea canit:

Septem quae una ſibi muro circumdedit arces.

Et Propertius:

Septem urbs alta jugis, toti quae praeſidet orbi.

Præterea *mulier inſidens beſtiae* ſic explicatur Apoc. XVII. 18. quod *ſit civitas magna habens regnum ſuper reges terrae.* At tempore Johannis nulla urbs alia, quam Roma monarchiæ quartæ metropolis imperium in reges terræ habuit. Denique *color coccineus* v. 3. huic beſtiæ adtributus, quid aliud notat, quam ſanguinolentas perſecutiones, quas tum ab imperatoribus Romanis adhuc ethnicis, tum a Romanis pontificibus eccleſia Dei ſuſtinuit? IV.) *Ex communi ſaniorum interpretum teſtificatione.* Primus, qui a recepta diſceſſit ſententia, fuit *Porphyrius*, chriſtiani nominis hoſtis, quem Hieronymus & Theodoretus refellunt, reliqui interpretes & quidem plerique omnes tum *veteres* tum *recentiores* viſionem Danielis de quatuor monarchiis, & quartam ejus partem de Romana monarchia exponunt, unde Calvinus ipſe in Dan. p. 21. ſic ſcribit: *Hoc ὅραμα ſtatuae extra controverſiam, quicunque praediti ſunt ſano judicio, & candide etiam cupiunt mentem prophetae exponere, intelligunt de quatuor monarchiis* p. 22. *Interpretes, qui & mediocri judicio pollent; & candore, ad unum omnes hunc locum exponunt de monarchia Babylonica, Perſica, Graeca & Romana, Et Daniel ipſe ſuis verbis ſatis oſtendet.* Graſerus in hiſtor. antichr. magni exerc. prima p. 45. & ſeqq. ex profeſſo Fr. Junii ſententiam refellit.

§. CXXXIX. Porro ex Danielis de quatuor monarchiis vaticinio recte colligitur, *Romanam monarchiam, ſub qua vivimus, usque ad finem mundi duraturam,* cum finis hujus monarchiæ & Chriſti ad judicium adventus immediate conjungantur. c. II. 44. VII. 9. Contrarium ſtatuit I.) *Lactantius*, qui lib. VII. inſtit. c. XV. futurum ſcribit, *ut Romano nomine funditus deleto, reverſoque in Aſiam imperio, occidens ſerviat, oriens autem dominetur*, ubi adducit etiam teſtimonium Sibyllarum, & Hydaſpis, Medorum regis antiquiſſimi, qui ſub interpretatione vaticinantis pueri ad memoriam poſteris tradiderit, *ſublatum*

An Romana monarchia ſit duratura usque ad mundi finem?

ex orbe imperium, nomenque Romanum.
1.) Certiſſimis Spiritus ſancti oraculis
t præferenda incerta Sibyllarum vatici-
.) Idem Lactantius lib. VII. cap. 25.
xtremi judicii intra ducentos a ſuo tem-
nos exſpectandum definit: *omnis*, in-
ſpectatio non amplius, quam ducentorum
annorum. Cum ergo claruerit Lactan-
rca annum Chriſti 330. tempus judicii
iſſet incidere in annum a nato Chriſto
d eventus docuit contrarium. Proinde
no falli potuit Lactantius, ita quoque in
& ut ob unum non completum Lactan-
cinium reliquis fides decedit, ſic e con-
multa Danielis oracula ipſo eventu com-
a, eorum, quæ adhuc implenda reſtant,
confirmant. 3.) Quid de talibus vati-
iatuendum ſit, ſimilia exempla oſten-
Phil. lib. V. chron. ſub tit. Max. imper.
cum Maximilianus I. anno 1480. die
r. imperator eligeretur, Judæum quem-
rancofurti fuiſſe, qui diceret, *ultimum*
nperatorem Germanicum eligi, adcerſi-
s ad electores coram his eadem dixiſſe.
it, qui Rudolphum II. ultimum ex Au-
familia imperatorem fore prædixerunt,
ntus illorum prædictiones redarguit. II.)
i hodierni, qui magnas ſpes fovent, ſe
mper exſules fore, ſed quando impe-
Romanum fuerit ſublatum, ad Judæam
dituros, idque colligunt ex Thren. IV.
Gaude & laetare filia Edom, quae ha-
bitas in terra Hus: ad te quoque perveniet calix, *inebriaberis atque nudaberis*, ubi per Edom exiſtimant intelligi monarchiam Romanam, cum primus ejusdem fundator Julius Cæſar de Edom fuerit. Reſp. 1.) Hac ratione ipſorum Judæorum regnum intelligi poſſet per Edom, cum Herodes fuerit Idumæus. 2.) Unde probant, Julium Cæſarem fuiſſe Edomitam? Edom, ſive Eſavus fuit ex poſteritate Semi, ſed orbis Europæus, in quo Roma ſita eſt, a poſteris Japheti fuit habitatus. 3.) Si vel maxime primus Romanus imperator fuiſſet Edomita, non tamen propterea totum Romanum imperium poſſet dici Idumæum, vel filia Edom. 4.) In prophetico vaticinio retinendus eſt ſenſus literalis. Filia Edom ſignificat *regnum Idumeae* ab Edom, qui fuit Eſavus, ſic denominatum, Hus eſt nomen civitatis in hoc regno celebrioris. Conſolatur enim propheta populum Iſraeliticum, argumento a pœnis hoſtium & præcipue Idumæorum, qui erant perpetui & implacabiles Judæorum hoſtes deſumto, & ironice jubet eos gaudere & lætari ſuper miſeriis Judæorum, brevi enim hujus lætitiæ finem fore dicit, cum ad ipſos quoque calix iræ divinæ perventurus ſit. Similes prædictiones exſtant Jer. XLIX. 10. Ezech. XXV. 12. XXXV. 5. ac quinto poſt Hieroſolymæ expugnationem anno Idumæis & aliis vicinis gentibus ea, quæ hic prædicuntur, contigiſſe commemorat Joſephus lib. X. antiq. Judaic. c. XI.

CAPUT VI.

DE FINE ET EFFECTU MAGISTRATUS.

agi-
us.

§. CXL. *Finis magiſtratus* eſt vel *principalis* & ſummus, vel *minus principalis* & intermedius.
rincipalis, ut aliarum divinarum ordina-
n, ita quoque magiſtratus, eſt *Dei gloria*.
XVI. 4. *Universa propter ſe ipſum ope-*
eſt Dominus. Intermedius & *minus prin-*
finis in genere ab apoſtolo exprimitur
XIII. 4. quod ſit *bonum publicum*, cui in-
am bonum ſingulorum ſubditorum pri-
. *Dei miniſter eſt*, inquit, *tibi in bonum*.
In ſpecie illud bonum ſtatuitur tripartitum 1. Tim. II. 2. *ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.* Primum igitur bonum eſt 1.) ἡσυχία, *publica quies & tranquillitas.* Si abſque magiſtratus cura ac defenſione eſſet, omnia cyclopicis confuſionibus eſſent turbata; quod vita & fortunæ noſtræ ab aliorum oppreſſionibus & rapinis ſint ſecuræ, id poſt Deum magiſtratui unice debemus. *Omnium ſomnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium deli-*

cia

cias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. De regno Salomonis ſcribitur 1. Reg. IV. 25. *Habitabat Juda & Iſrael absque timore ullo, unusquisque ſub vite ſua & ſub ficu ſua cunctis diebus Salomonis.* Jer. XXIX. 7. dicit propheta ad Iſraëlitas: *Quaerite pacem civitatis,* (Babylonis) *& orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis.* Bar. I. 11. *Orate pro vita Nabuchodonoſor & Balthaſar, ut vivamus ſub umbra eorum.* Huc referenda eſt viſio Danielis prophetæ, in qua beneficia magiſtratus deſcribuntur ſub typo *arboris procerae & magnae*, ſub qua *umbram inveniunt animalia campi, in ramis ejus nidulantur volucres, & ex ea veſcitur omnis caro.* Dan. IV. 8. 9. Cæterum hanc quietem & tranquillitatem publicam procurat magiſtratus *legum promulgatione, juſtitiae adminiſtratione, bonorum defenſione, malorum correctione, judicum inſtitutione, &c.* 2.) Εὐσέβεια, *cultus divini exercitium publicum ac liberum.* Si absque magiſtratus cura ac defenſione eſſet, non poſſent inſtitui conventus eccleſiaſtici, in quibus doctrina cœleſtis proponitur. Quod scholæ & templa in pace florent, id magiſtratui debemus, qui propterea vocatur *nutritius eccleſiae* Eſaj. XLIX. 23. 3.) Σεμνότης, *publica honeſtas*, qua ſubditi in officio continentur, ne perfractis legum & honeſtatis repagulis tradant ſe libidinibus, morum turpitudini & omnis generis improbitati. Magiſtratus tuetur externam diſciplinam, ac poſitis honeſtis legibus prohibet ea, quæ belluinam feritatem ac turpitudinem introducunt.

Officium magiſtratus. §. CXLI. Ad hunc *finem* tanquam aliquem ſcopum magiſtratus officium tanquam *medium* perducit & ſpectat. Officii illius partes diverſimode a diverſis recenſentur. Quidam revocant illud ad cuſtodiam *utriusque decalogi tabulae.* Quidam ad *res divinas & humanas.* Quidam occupari illud ſtatuunt vel *circa res,* vel *circa perſonas.* Quidam ad *judicium & juſtitiam* partes officii illius revocant. Quidam illud verſari dicunt in *ordinando, judicando & vindicando.* Quidam vel *pacis,* vel *belli* tempore illud ſpectandum eſſe cenſent. Dicimus requiri ad pium, chriſtianum & laudabilem magiſtratum, 1.) *legitimam officii occupationem*, ne ſcilicet violenta aliorum oppreſſione, vel malis artibus, vel aliis mediis illegitimis & illicitis ſolium occupet; ſed aliquo modorum ac mediorum legitimorum ſuperius recenſitorum ad illud evehatur: 2.) *legitimam ejusdem adminiſtrationem*, quæ in eo conſiſtit, ut magiſtratus recte ſe gerat erga *Deum*, & erga *homines.* Hominum nomine complectimur tum ipſum *magiſtratum*, tum *alios homines.* Requiritur igitur, ut magiſtratus recte ſe gerat erga *ſe ipſum*, & erga *alios*, eosque vel *amicos*, vel *inimicos* & hoſtes. Amici ſunt vel *domeſtici* & familiares, vel *extranei.* Domeſticorum & familiarium nomine intelligimus *parentes, uxorem, liberos, conſiliarios,* &c. Extranei ſunt vel *aequales*, quo nomine ὡς ἐν πλάτει intelligimus *vicinos* & *magiſtratus* alios, vel *inferiores*, quo nomine accipimus *ſubditos*, poteſtati ac juriſdictioni magiſtratus ſubjectos. Quemadmodum enim apoſtolus regulam vitæ chriſtianæ omnibus ac ſingulis præſcripturus, Tit. II. 12. requirit, ut quilibet σωφρόνως, δικαίως καὶ εὐσεβῶς vivat, εὐσεβῶς ſcilicet reſpectu *Dei*, σωφρόνως reſpectu *ſui ipſius*, δικαίως reſpectu *proximi*; ita quoque officium magiſtratus non incommode ad hæc capita revocari poteſt, ut recte ſe gerat erga *Deum* erga *ſe ipſum* & erga *homines alios. Multiplex & multiformis debet eſſe princeps*, inquit Philo in l. de Joſepho, *alius in bello, alius in pace, alius erga hoſtes, alius erga ſubditos.*

CON-

CONSPECTVS
LOCORVM,
CAPITVM, SECTIONVM ET RELIQVORVM CONTENTORVM
IN TOMO HOC XIII. OCCVRRENTIVM.

Locvs XXIV.

DE MINISTERIO ECCLESIASTICO.

Capvt IV.

DE CAVSA MATERIALI MINISTERII ECCLESIASTICI.

Sectio I.

de materia in qua, ſive ſubjecto miniſterii.

I) *Subjectum* miniſterii ſunt *homines*; quorum opera Deus *ordinarie* utitur ob rationes ſapientiſſimas tum *reſpectu Dei*, §. CLXXIX. tum *reſpectu hominum* §. CLXXX.

II) *Quales* eſſe debeant perſonæ ad miniſterium eligendæ? ex 1. *Tim.* III. & *Tit.* I. docetur §. CLXXXI - CLXXXIII.

III) Reliqua de *ſubjecto* miniſterii dicenda complectuntur *quæſtiones* quinque

1) an miniſterium in N. T. perinde ut in V. T. ſit ad *certam familiam* adligatum? §. CLXXXIV.

2) an *certus annorum numerus* in vocandis requiratur? §. CLXXXV.

3) an & *feminae* ad officia eccleſiaſtica admittendæ? §. CLXXXVI.

4) an *corporis vitio adfectis* ea ſint committenda? §. CLXXXVII.

5) an eadem *invitis* deferenda? §. CLXXXVIII.

SECTIO II.

de materia circa quam, ſive objecto miniſterii.

Objectum miniſterii eſt *grex dominicus* paſtorum curæ & fidei commiſſus. §. CLXXXIX.

CAPVT V.

de forma miniſterii eccleſiaſtici.

Ea ſtatuitur duplex: *interna*, quæ eſt *poteſtas eccleſiaſtica*, divinitus huic muneri conceſſa: *externa*, quam conſtituunt *diverſi gradus* & *ordines* miniſtrorum §. CXC.

SECTIO I.

de poteſtate eccleſiaſtica.

I) Miniſterio eccleſiaſtico *competit* poteſtas. §. CXCI.
II) Quae *qualis* ſit ex Aug. Conf. art. VII, abuſ. declaratur. §. CXCII.
1) eſt ea tum *ordinis* §. CXCIII. tum *jurisdictionis.* §. CXCIV.
2) non eſt *dominatus* quidam *politicus* §. CXCV. nec poteſtas αὐτοκρατορικὴ. §. CXCVI.
III) *Antitheſis* pontificiorum exponitur §. CXCVII — CXCIX. & reſpondetur ad eorum *argumenta* pro adſerenda poteſtate αὐτοκρατορικὴ cleri petita ex
1) Matth. XVI. 19. XVIII. 18. §. CC.
2) 1. Cor. XI. 34. §. CCI.
3) 1. Tim V. 17. coll. Hebr. XIII. 17. §. CCII.
4) 1. Tim. V. 19. §. CCIII.

SECTIO II.

de gradibus miniſtrorum eccleſiae.

Diſpicitur
I) An *ſint* & *eſſe debeant* gradus inter miniſtros eccleſiæ? §. CCIV. quibus de cauſis? §. CCV. Adduntur *monita* quædam ad *naturam* & *uſum* horum graduum pertinentia. §. CCVI.
II) *Quinam* & *quot* ſint gradus illi? §. CCVII. ubi recenſentur
Gradus & *ordines* miniſtrorum
A) in *vet. Teſt.*
a) *ante* legem Moſaicam. §. CCVIII.
b) *poſt* legem promulgatam. §. CCIX. ſpeciatim *ordines* Levitarum a *Davide* inſtituti, ſingulorumque *officio* §. CCX. in primis *ſcribarum* §. CCXI. *ſacerdotumque* & *prophetarum* diſcrimen notatur. §. CCXII.
B) *in nov. Teſt.* ubi ἀρχιποιμὴν Chriſtus. §. CCXIII.
a) *ante* adſcenſionem Chriſti in cælos. § CCXIV.
b) *poſt* eandem. §. CCXV. qui enumerantur
1) ex 1. *Cor.* XII. 28 *Eph.* IV. 11. hinc
α) *apoſtoli.* §. CCXVI. ubi excutiuntur *quaeſtiones* tres.
א) an Petrus fuerit apoſtolorum princeps? §. CCXVII.
* nota *Editoris* præcipuos auctores, qui cauſam hanc adverſus pontificios perorarunt, memorat, & controverſiam inter pontificios *de aequali* Petri & Pauli *dignitate* ortam indicat.
ב) an apoſtoli privilegio non errandi fuerint inſtructi? §. CCXVIII.
ג) an apoſtolatus adhuc vigeat in eccleſia? §. CCXIX. quod negatur contra *Bellarminum* ſtatuentem Papam in apoſtolatu ſuccedere Petro, apoſtolorum capiti §. ead. contra *Saraviam* §. CCXX. cujus *argumenta* expenduntur. §. CCXXI — CCXXV.
β) *prophetae.* §. CCXXVI.
γ) *evangeliſtae.* §. CCXXVII.
δ) *paſtores.* § CCXXVIII.
ε) *doctores.* §. CCXXIX.
ζ) *inſtructi variis donis Spiritus Sancti.* §. CCXXX.
2) ex 1. *Tim.* III. 2. 8. V. 17. *Tit.* I. 5. &c. unde
α) *epiſcopi.* § CCXXXI.
β) *presbyteri.* §. CCXXXII.
γ) *diaconi.* §. CCXXXIII.
Subjungitur quæſtio:
an epiſcopi presbyteris jure divino ſint ſuperiores? §. CCXXXIV.
א) *Noſtra theſis* declaratur & adſeritur
a) ex *ſcripturae dictis.* §. CCXXXV.
b) ex teſtimoniis *patrum.* §. CCXXXVI.
c) ex teſtimoniis *adverſariorum.* §. CCXXXVII.
ב) *Antitheſis* pontificiorum exponitur, & ſublatis *argumentis*, quibus *Bellarminus* probare contendit epiſcopos presbyteris ſuperiores eſſe jure divino
a) quoad poteſtatem *ordinis.* §. CCXXXVIII.
b) quoad poteſtatem *jurisdictionis.* §. CCXXXIX- CCXLIII.
ג) *Ordines* pontificiorum enumerantur. § CCXLIV. eidemque enumerationi undecim deſideria opponuntur. §. CCXLV. ſubdiviſio ſacerdotum Romana in ordines *majores* & *minores* expenditur §. CCXLVI. ſubjuncta brevi recenſione geographica hierarchiæ epiſcoporum papalis in Germania ex Caſp. Bruſchio §. CCXLVII.

CAPUT VI.

de fine & effectu miniſterii eccleſiaſtici.

SECTIO I.

de fine & effectu miniſterii in abſtracto.

Exponitur
I) *Quisnam* ſit miniſterii finis ſecundum ſcripturam? §. CCXLIX. adlata ſimul *theſi Aug. Conf. art.* V. §. CCL. cujus loci explicationem addit nota *Editoris*

II)

II) *Antitheſis* Schwenkfeldii & ομοφηφων. §. CCL.
* nota *Editoris* refert præcipua memorabilia hiſtorica de *Schwenkfeldio* & familiæ anabaptiſticæ primipilis:
1) notantur *Schwenkfeldianiſmum* ſapientes *Calviniani.* §. CCLI. *pontificii* quidam §. CCLII.
2) error Schwenkfeldii impugnatur
a) ex *hypotheſibus* quibusdam *generalibus*. §. CCLIII.
b) ex *argumentis* e *ſcriptura* petitis. §. CCLIV.
α) ex Pſalmis Davidis. §. CCLV.
β) ex dictis propheticis. §. CCLVI.
γ) ex dictis ſervatoris. §. CCLVII.
δ) ex dictis apoſtolicis. §. CCLVIII - CCLX.
ε) ex dictis, in quibus miniſtris verbi ſpirituales & divini effectus tribuuntur. §. CCLXI.
ζ) ex dictis, in quibus Chriſtus ac Spiritus S. dicitur loqui per miniſtros. §. CCLXII. quæ ſingula ab exceptionibus ſimul vindicantur.
c) refutatione *argumentorum* pro cauſſa ſua ab eodem adlatorum
α) ex ſcriptura. §. CCLXIII.
β) ex rationibus. §. CCLXIV.

SECTIO II.

de fine & effectu miniſterii in concreto, ſive officiis miniſtrorum eccleſiae.

Traditur
I) *Generalis* delineatio officiorum miniſtrorum eccleſiæ, cum eorundem fundamentis. §. CCLXV.
II) *Specialis* illorum recenſio: incumbit nimirum miniſtris eccleſiæ
1) *verbi praedicatio.* §. CCLXVI. unde
a) colligitur Pontificem Rom. (quos in hac cauſſa ab antiqua praxi receſſiſſe *Editoris* nota docet) ejusdemque prælatos non eſſe veros epiſcopos. §. CCLXVII.
b) quæritur, quomodo inſtituendæ ſint *conciones*? §. CCLXVIII. ſpeciatim quoad *elenchum*:
α) an magiſtratus prohibere poſſit hæreticorum refutationem? §. CCLXIX.
β) an formulæ damnatoriæ pugnent cum caritate chriſtiana? §. CCLXX.
γ) an damnandi nondum in conciliis auditi? §. CCLXXI.
δ) an adprobanda in elencho ſcripta ανωνυμα & ψευδωνυμα? §. CCLXXII.
2) *ſacramentorum diſpenſatio.* §. CCLXXIII.
3) *precatio* pro commiſſo grege. §. CCLXXIV.
4) *morum* ac *vitae* honeſta gubernatio. §. CCLXXV. ubi virtutes in miniſtris requiſitæ & ex 1. *Tim.* II. *Tit.* I. adlegatæ *ſecundum* filum utriusque decalogi tabulæ pertractantur: Requiruntur ſc. ibidem in iis virtutes
a) reſp. *primae* tabulæ §. CCLXXVI.
b) reſp. *ſecundae* tabulæ
α) *generales.* §. CCLXXVI - CCCLXXVIII.
β) *ſpeciales.*
א) ſecundum præceptum IV. §. CCLXXIX.
ב) ſecundum præceptum. V. §. CCLXXX.
* ad vocem φιλοξενος *Editor* de hoſpitalitate veteris eccleſiæ ejusque primaria cauſa quædam addit.
ג) ſecundum præceptum VI. §. CCLXXXI. CCLXXXII.
ד) ſecundum præceptum VII. §. CCLXXXIII.
ה) ſecundum præceptum VIII. §. CCLXXXIV.
5) *diſciplinae eccleſiaſticae adminiſtratio.* §. CCLXXXV. ubi
a) *canones* de eadem & *cautelae quaedam* inſigniores generales adferuntur. §. CCLXXXVI.
b) adjunguntur *quaeſtiones tres*:
α) an actio contra miniſtrum in taxandis auditorum delictis vehementiorem ſit concedenda? §. ead. (in nota)
β) an & quos intra limites liceat miniſtris magiſtratum peccantem publice arguere? §. CCLXXXVII.
γ) an quis poſſit alteri, quam ordinario ſuo paſtori confiteri? §. ead. (in nota)
6) *rituum eccleſiaſticorum conſervatio.* § CCLXXXVIII.
7) *cura pauperum aegrotorumque viſitatio.* §. CCLXXXIX.
Specialiori huic expoſitioni officiorum miniſtrorum eccleſiæ ſubjunguntur *quaeſtiones*-aliquæ ad judicium *fidelitatis* eorundem in officio ſuo pertinentes.
a) an liceat miniſtro *fugere* tempore *peſtis*? §. CCXC.
b) an tempore *perſecutionis*? § CCXCI.
c) an ſponte abire officio ob auditorum pertinaciam? §. CCXCII.
d) an medicam artem exercere? §. ead. in nota.
e) an, qui ſemel ſe miniſterio addixit, abdicare ſe ab eodem unquam libere & licite poſſit? ib.
f) an propter veritatis confeſſionem captus, vel capiendus, ſalva conſcientia pretio redimere ſe poſſit? ib.
g) an exoſus omnibus auditoribus ſuis deſerere ſuam conditionem poſſit, etſi alibi novæ alterius conſequendæ ſpes non adpareat? ib.
h) an liceat reſignare munus, ſi altera ejus pars, ſcilicet ſacramentorum adminiſtratio denegetur? ib.
III) *Officia* ſacerdotum *juxta pontificios*
1) recenſentur: §. CCXCIII. quae ſunt:
a) *offerre.* §. CCXCIII.
b) *praeeſſe.* §. CCXCIV.
c) *benedicere.* ib.
d) *praedicare.* ib.
2) negatur *το praeeſſe* ſenſu pontificio ſumtum, probaturque perſonas eccleſiaſticas officio civilis magiſtratus fungi non debere. §. CCXCV.
a) ex Chriſti *interdicto.* Matth. XX. 25. §. CCXCV.
b) ex Chriſti *exemplo* Joh. XVIII. 36. §. CCXCVI.
* qui locus in ampla *Editoris* nota illuſtratur & ab exceptionibus vindicatur.

c) ex Petri *interdicto*, 1. Petr. V. 2. §. CCXCVII.
d) ex apoſtolorum *exemplo*. §. CCXCVIII.
e) ex *regula generali*. 1. Tim. II. 4. §. CCXCIX.
f) ex *diſcrimine* poteſtatis *politicae* & *eccleſiaſticae*. §. CCC.
g) ex teſtimoniis *veterum canonum* & *ſcriptorum eccleſiaſticorum*. §. CCCI.
h) ex *reſcriptis imperatorum* & *regum*. §. CCC II.
i) ex teſtimoniis *politicorum*, *jureconſultorum*, *hiſtoricorum*. §. CCCIII.
k) ex teſtimoniis quorundam *doctorum pontificiorum*. §. CCCIV.

IV) *Antitheſis* pontificiorum de temporali poteſtate Papae & epiſcoporum
1) e *Bellarmino* declaratur. §. CCCV—CCCVII.
2) ejusdem *argumenta* expenduntur, producta
a) ad tuendam Pontificis Rom. poteſtatem *indirectam*, eaque petita
א) a *rationibus*.
α) ex poteſtatis civilis ſub ſpiritualem ſubjectione. §. CCCVIII.
β) ex reip. chriſtianae perfectione. §. CCCIX.
γ) ex neceſſaria regum infidelium & haereticorum depoſitione. §. CCCX.
δ) ex ſceptrorum in manus pontificis reſignatione. §. CCCXI.
ε) ex paſtoralis officii conditione. §. CCCXII.
ב) ab *exemplis*.
α) Oziae regis. §. CCCXIII.
β) Jojadae ſacerdotis. §. CCCXIV.
γ) Ambroſii. §. CCCXV.
δ) variorum epiſcoporum Romanorum. §. CCCXVI. ad quorum *facta quaedam* maxime illegitima reſpondetur paucis. §. CCCXVII.
b) ad probandum, quod *unus idemque* poſſit ſimul eſſe *princeps eccleſiaſticus* & *politicus* petita
α) ab *exemplis*. §. CCCXVIII.
β) a *rationibus*. §. CCCXIX.
γ) ab *experientia*. §. CCCXX. ubi veritas & valor adſertae a Romanis *donationis Conſtantini* ſub examen vocatur. §. CCCXXI—CCCXXIII.
* cujus fabulae natales pandit nota *Editoris*.

CAPVT VII.

de adjunctis miniſterii eccleſiaſtici.

SECTIO I.

de ſtipendiis miniſtrorum eccleſiae.

Quaeritur:

I) an *licitum* ſit iisdem accipere ſtipendia? ubi
1) theſis noſtra probatur. §. CCCXXIV.
2) declaratur praxis contraria *Waldenſium* & *anabaptiſtarum*, ejusque fundamenta ex *Mich*. III. 11. *Matth*. X. 8. *Act*. XX. 33. diruuntur §. CCCXXV.
* *Editor* adlatis in nota, quae faciunt ad adcuratiorem praxeos *Waldenſium* cognitionem, laudat *Thomaſii* diſſertationem *de officio principis evangelici circa augenda miniſtrorum eccleſiae ſalaria*.

II) an idem licitum ſit quoque *ditioribus* miniſtris? §. CCCXXVI.

III) an licitum miniſtris ſit armenta alere, agriculturam exercere? §. CCCXXVII.

IV) an aequanda ſint omnium miniſtrorum ſtipendia? §. CCCXXVIII.

V) an in privata confeſſione aliquid accipere liceat? §. CCCXXIX.

VI) an decimae ex juſtitia debeantur miniſtris eccleſiae: an non ſint dona gratuita? §. ead. (in nota)

SECTIO II.

de conjugio miniſtrorum eccleſiae.

Statu quaeſtionis rite formato §. CCCXXX.

A) *argumenta pro* conjugio miniſtrorum eccleſiae adferuntur hauſta.
I) ex *dictis* ſcripturae:
a) 1. Tim. III. 2 §. CCCXXXI.
b) Ebr XIV 4 §. CCCXXXII.
c) 1. Cor. IX. 5. § CCCXXXIII.
ad quem locum teſtimonio *Ignatii* in epiſtola ad Philadelphenſes de Paulo conjugato notam hiſtorico-criticam addidit *Editor*.
II) ex *rationum* momentis petitarum
a) a conjugii libertate. §. CCCXXXIV.
b) a juris divini & naturalis aequitate. §. CCCXXXV.
c) a continentiae raritate. §. CCCXXXVI. CCCXXXVII.
d) a legis de caelibatu incommoditate. §. CCCXXXVIII. agnita ab ipſis adverſariis. §. CCCXXXIX.
e) ab exemplorum paritate. §. CCCXL.
f) a conjugii dignitate. § CCCXLI.
g) ab hypotheſi pontificia de ſacramenti utilitate. §. CCCXLII.
h) a legis de caelibatu clericorum origine gentili. §. CCCXLIII.
III) ex *canonibus* conciliorum. §. CCCXLIV.

V) ex

IV) ex probatis *exemplis* conjugatorum miniſtrorum in eccleſia primitiva. §. CCCXLV.
V) ex *adverſariorum teſtimoniis*. §. CCCXLVI.
B) ad *argumenta* adverſariorum fit tranſitus, ubi
I) notantur eorum in hac cauſa calumniæ, ignominioſe dicta & diſſenſiones. §. CCCXLVII.
II) *Bellarmini*
1) ſententia exponitur. §. CCCXLVIII.
2) argumenta expenduntur, petita
a) ex dictis ſcripturæ:
α) nov. teſt. *Tit.* I. 9. §. CCCXLIX. 2. *Tim.* II. 4. §. CCCL. 1. *Cor.* VII. 5. §. CCCLI.
β) vet. teſt. §. CCCLII.
b) ex hiſtoria eccleſiaſtica. §. CCCLIII.
c) ex ratione. §. CCCLIV.
C) *Secundae* nuptiæ miniſtrorum num probandæ? §. CCCLV. ubi excuſſo loco 1. *Tim.* III. 2. adducuntur
1) argumenta *adfirmantium*.
a) ex iterata nuptiarum permiſſione. §. CCCLVI.
b) ex earum in certis perſonis neceſſaria conceſſione. §. CCCLVII.
c) ex apoſtolica epiſcopi deſcriptione. §. CCCLVIII.
d) ex monogamiæ conditione §. CCCLIX.
e) ex collatione locorum 1. *Cor.* VII. 2. §. CCCLX. & 1. *Cor.* IX. 5. §. CCCLXI.
f) ex circumlocutione textus. 1. *Tim.* III. §. CCCLXII.
g) ex prohibitionis origine gentili. §. CCCLXIII.
2) argumentum *pontificiorum*, (quos non ſolos *negativam* tenere docet *Editor*) ex 1. *Tim.* III. 2. quo loco bigamiam quamlibet improbari contendit *Bellarminus*
a) ex collatione 1. *Tim.* V. 9. §. CCCLXIV.
b) ex tempore, quo Paulus id ſcripſit. §. CCCLXV.
c) ex auctoritate patrum. §. CCCLXVI.
d) ex conſuetudine eccleſiæ §. CCCLXVII.

CAPVT VIII.

de pugnantibus cum miniſterio eccleſiaſtico.

Vitiis quippe
1) paſtorum. §. CCCLXVIII.
2) auditorum. §. CCCLXIX.
* nota *Editoris* perſequitur vitium *Caeſaropapiae* & *Papocaeſariae*, laudatis, qui jus ſacrorum *toti eccleſiae* tribuunt; memoratisque inter recentiores inprimis *Pufendorfio*, *Boehmero* & *Pfaffio*.

Inter vitia illa præcipue notanda *haereſis*, cujus notio & differentia a *ſchismate* explicatur §. CCCLXX. inde quis ſit hæreticus? docetur, §. CCCLXXI. & quomodo cum talibus agendum pro diverſa ipſorum conditione? §. CCCLXXI. & CCCLXXII.

* argumentum de *haereſi Editor* larga nota tractat ad §. CCCLXX. in qua
α) adlegantur memorabilia quædam ſcripta recentiora, quibus impeditum hoc argumentum enodatur.
β) memorantur lites tum per *Thomaſii* diſputationem: *an haereſis ſit crimen*? tum per *Henr. Maji* diſſ. *de haereſi practica* excitatæ.
γ) varius & verus vocis hæreſeos ſenſus exponitur, ejusdemque *genus duplex* indicatur:
δ) nec hæreſin modo, ſed ad vitia cum miniſterio pugnantia referendam quam maxime etiam eſſe *haereticinam*, monetur.

CAPVT IX.

uſum hujus loci

tum *generalem*, tum *ſpecialem* indicat. §. CCCLXXIII.

CAPVT X.

definitionem miniſterii eccleſiaſtici

exhibet. §. CCCLXXIV.

* * *

LOCVS XXV.

DE MAGISTRATV POLITICO.

PROOEMIVM.

Declarat
Rationem ordinis. §. I.
Magiſtratus & miniſterii eccleſiaſtici convenientiam & differentiam. §. II.
Vtilitatem & neceſſitatem hujus doctrinæ. §. III.
Titulum loci. §. IV.

TRACTATIONIS DE MAGISTRATV PARS I.

CAPVT I.

de *Onomatologia magiſtratus.*

Notatur
I) *Etymologia.* §. V - VII.
II) *Homonymia.* §. VIII.
III) *Synonymia*, adpellationum
 1) *Hebraicarum*
  a) *propriarum*, quarum XXIV. adſeruntur §. IX.
  b) *metaphoricarum*; vocantur ſc. magiſtratus
   α) dii. §. X.
   β) filii excelſi §. XI.
   γ) patres. §. XII.
   δ) capita. §. XIII.
   ε) vertices §. XIV.
   ζ) clypei.
   η) fundamenta terræ. §. XV.
   ϑ) paxilli. §. XVI.
   κ) anguli. §. XVII.
   λ) annuli ſigillares. §. XVIII.
   μ) montes. §. XIX.
   ν) ſalvatores.
   ο) uncti Domini.
   π) paſtores.
   ρ) nutritii. §. XX.
   σ) venatores. §. XXI.
 2) *Graecarum.* §. XXII.
 3) *Latinarum.* §. XXIII.

CAPVT II.

an detur magiſtratus politicus?

I) Probato, *quod detur* §. XXIV. quæritur:
II) an & in *ſtatu innocentiae* locum habuerit? §. XXV. XXVI.
III) an neceſſarius ſit in *ſtatu corruptionis* poſt lapſum? §. XXVII.
IV *Antitheſis* anabaptiſtarum declaratur. §. XXVIII. a ditis eorundem *argumentis*, ductis
 1) a piorum juſtitia. §. XXVIII.
 2) a Dei clementia. §. XXIX.
 3) a piorum tribulatione. §. XXX.
 4) a divini cultus conditione. §. XXXI.

CAP. III.

de cauſa efficiente magiſtratus.

Quæ eſt Deus, vel *immediate*, vel *mediate* ad magiſtratus officium vocans. §. XXXII.

* in nota ſubjuncta *Editor* litem *Maſio - Thomaſian* de *immediata majeſtatis origine a Deo* exponit dijudicat.

SECTIO I.

de cauſa efficiente principali magiſtratus.

Cauſſa *principalis* Deus §. XXXIII. Quod
A) Adſtruitur
 I) ex *ſcripturae* dictis:
  1) Rom. XIII. 1. &c. §. XXXIV.
  2) Prov. VIII. 15. §. XXXV.
  3) Dan. II. 20. §. ead.
  4) Sap. VI. 4.
  5) Eccl. X. 4. XVII. 14. §. XXXVI.
  6) Joh. XIX. 11. X. 35. §. XXXVII.
 II) ex *rationibus*, ductis
  1) a judicii divini adminiſtratione. §. XXXVIII.
  2) ab officii divini exſecutione. §. XXXIX.
  3) a donorum ad officium neceſſariorum collatione. §. XL.
  4) a divina magiſtratus inſtitutione. §. XLI.
  5) ab injuriæ magiſtratui illatæ vindicatione. §. XI
  6) a partium officii determinatione. §. XLIII.
  7) a magiſtratus conſervatione. §. XLIV.
  8) a naturæ coordinatione. §. XLV.
 III) ex probatis *exemplis*, adlatis ex hiſtoria sa §. XLVI. quibus adjunguntur quædam *patrum te monia.* §. XLVII.
B) Proponuntur *antitheſis* & *argumenta*
 I) *Anabaptiſtarum*:
  * nota *Editoris*, quam ad §. XXVIII. jam coeper uberius proſequitur expoſitionem genuinæ ſent tiæ anabaptiſtarum tam antiquiorum, quam rec tiorum, admixtis momentis quibusdam hiſtori
  1) ex *ſcriptura*:
   a) Gen. X. 10. §. XLVIII.

b) 1 S

b) 1. Sam. VIII. 7. §. XLIX.
c) Hoſ. VIII. 4. §. L.
d) Joh. XII. 31. §. LI.
e) 1. Petr. II. 13. §. LII.
2) e *rationibus* : petitis
a) a primæva hominis dignitate. §. LIII.
b) a noſtra per Chriſtum parta libertate. §. LIV.
c) a regiæ tyrannidis gravitate. §. LV.
II) *Paludanorum.* §. LVI.
C) Adjunguntur *poriſmata* duo:
I) Chriſtianus illæſa conſcientia fungi poteſt magiſtratus officio. §. LVII. & LVIII. ubi iterum adferuntur & examinantur
1) *Anabaptiſtarum* antitheſis §. LIX. & argumenta petita
a) e *ſcripturis*:
α) vet. teſt. *Gen.* VI. 3. §. LX. *Gen.* XLIX. 10. §. LXI. *Jud.* IX. 9. §. LXII.
β) nov. teſt *Matth.* V. 2. §. LXIII. *c.* VII. 10. §. LXIV. *c.* X. 16. §. LXV *c.* XVI. 24. §. LXVI. c. XX. 23. §. LXVII. v. 25 §. LXVIII. *c.* XXVI. 52. §. LXIX. *Luc.* IX. 55. §. LXX. *c.* XII. 14. §. LXXI. 1. *Petr.* II. 13. §. LXXII. *Apoc.* IV. 10. §. LXXIII.
b) e *rationibus*:
α) quia Chriſtus *ſolus* rex eccleſiæ in nov. teſt.
β) clavium, non gladii uſum eccleſiæ tradidit. §. LXXIV.
2) *Photinianorum* recentiorum §. LXXV.
* quo jure Sociniani dicantur Photiniani, & quo modo hac in cauſſa ab anabaptiſtis diſſentiant *Editoris* nota exponit.
3) *Weigelii.* §. LXXVI.
4) *Meſbiſtarum* & novorum *Chiliaſtarum.* §. ead.
* de his omnibus hiſtorica varia addit *Editor.**
II) Magiſtratus poteſtas & officium omnibus debent eſſe ſancta & auguſta, §. LXXVII. in quod injurii ſunt *pſeudoapoſtoli* 2. Petr. II. 10. *Manichæi, Donatiſtæ, patres Eliberitani,* §. LXXVII. *pontificii* §. LXXVIII.
D) Subnectuntur *quaeſtiones* quatuor huc pertinentes.
1) an & ethnicus magiſtratus ſit a Deo? §. LXXIX.
2) an impius magiſtratus? §. LXXX.
3) an tyrannus? §. LXXXI.
4) an poteſtas magiſtratus dependeat a Rom. pontifice? §. LXXXII.

SECTIO II.

de cauſa inſtrumentali magiſtratus.

Vocatio ad magiſtratum eſt
I) *Immediata.* §. LXXXIII.
II) *Mediata.* §. LXXXIV. cujus *modi* ſunt
1) *legitimi*:
a) per *electionem*, quæ diſtinguitur
α) ratione cauſſæ efficientis. §. ead.
β) ratione modi. §. LXXXV.
b) per *ſucceſſionem.* §. LXXXVI.
c) per juſtam *occupationem.* §. LXXXVII.
2) *illegitimi.* §. LXXXVIII.
De modis adquirendi magiſtratum quæritur:
a) penes quem ſit jus eligendi? §. LXXXIX.
b) an electio, an ſucceſſio præferenda? §. XC.
c) an electio per ſortem probanda? XCI.
d) an primogenitus in ſucceſſione præferendus? §. XCII.
e) an magiſtratus poſſit imperium alienare? §. XCIII.
Conſequentia vocationis ad magiſtratum:
1) obligatio ad leges imperii ſervandas. §. XCIV.
2) ſolemnis inauguratio, cujus recenſentur *ritus*
a) in populo Iſraelitico. §. XCV.
b) apud alias gentes. §. XCVI.
3) homagii præſtatio. §. XCVII.

CAPUT IV.

de cauſa materiali magiſtratus.

1) Officium magiſtratus a *certis hominibus* adminiſtrari Deus voluit ſapientiſſimis de cauſſis. §. XCVIII.
2) *Characteres* eligendorum ad magiſtratum ex *Ex.* XVIII. 21. & *Deut.* I. 13 Sunto ſe.
a) Deum timentes. §. XCIX.
b) fortes. §. C.
c) veraces. §. CI.
d) avaritiam exoſi. §. CII.
e) ſapientes. §. CIII.
f) probati. §. CIV.
alia requiſita magis, vel minus principalia. §. CV.
3) Subjunguntur quæſtiones de requiſitis magiſtratus.
a) an requiratur veræ religionis profeſſio? §. CVI.
b) an generis honeſtas? §. CVII.
c) an generis ſplendor? §. CVIII.
d) an patriæ conſortium? §. CIX.
e) an ſexus virilis? §. CX.
f) an ætas maturior? §. CXI.
g) an ætas ſenilis? §. CXII.
h) an forma & robur corporis? §. CXIII.
i) an potentia & divitiæ? §. CXIV.
k) an liceat petere magiſtratum? §. CXV.
l) an recuſanti ſit deferendus magiſtratus? §. CXVI.

CAPVT V.

de cauſa formali magiſtratus.

Vbi ſpectanda: 1) *ipſa poteſtas politica.* 2) *variae magiſtratus ſpecies.* 3) *variae rerumpublicarum formae.* §. CXVII.

SECTIO I.

de poteſtate politica, qua divinitus inſtructus eſt magiſtratus.

1) *Datur* poteſtas politica. §. CXVIII.
2) ea non eſt *illimitata.* §. CXIX. & certo tantum reſpectu *abſoluta* dici ſolet, §. CXX.
3) eſt vel *legislatoria*, vel *judicatoria*, vel *punitoria.* §. CXXI.
4) conſequens illius eſt *majeſtas.* §. CXXII. ubi quæritur:
a) quænam ſint *requiſita* majeſtatis? §. CXXIII.
b) quænam ſint *jura* ejusdem? §. CXXIV. an 1. *Sam.* VIII. hæc jura deſcribantur? § CXXV. quam quæſtionem ulterius excutit nota *Editoris.*

SECTIO II.

de variis ſpeciebus magiſtratus.

Varias magiſtratus *ſpecies* conſtituunt
1) diverſitas graduum poteſtatis politicæ, quæ adſeritur
a) oraculis α) e vet. teſt §. CXXVI. β) e nov. teſt. §. CXXVII.
b) gentium teſtimonio. §. CXXVIII.
2) alia accidentalia. §. CXXIX. cui adnexa eſt quæſtio: an præſtet magiſtratum eſſe perpetuum, an ambulatorium? §. CXXX.

SECTIO III.

de variis rerumpublicarum formis.

Forma rerumpublicarum
1) eſt vel *monarchica*, vel *ariſtocratica*, vel *democratica.* §. CXXXI.
2) quæritur: an detur reipublicæ forma *mixta*? §. CXXXII.
3) quænam reip. forma reliquis ſit præferenda? §. CXXXIII. & CXXXIV.
4) Quo ſenſu tantum *quatuor* monarchiæ a theologis ſtatuantur? §. CXXXV. reſpectu ſcilicet habito ad viſionem Danielis cap. II. & VII. ubi ſigillatim inquiritur in *quartam*, eaque eſſe *Romana* adſeritur
a) ex prophetica *quartae* beſtiæ deſcriptione. §. CXXXVI. & CXXXVII.
b) ex prophetica temporis notatione.
c) ex collatione cum Johannis apocalypſi. §. CXXXVIII, hincque colligitur

Romanam monarchiam ad finem mundi duraturam eſſe. §. CXXXIX.

* nota §. CXXXV. ſubjuncta breviter recenſitis originibus ac ſucceſſu vulgaris ſententiæ de *quarta* Danielis monarchia, *Romana*, præcipuos fautores illius, quæ eandem in regno *Seleucidarum* ac *Lagidarum* collocat, nominat, & potiora opinionis hujus firmamenta paucis declarat, memoratis præterea *van der Hardtii* & *Harenbergii* ſententiis.

CAPVT VI.

de fine & effectu magiſtratus.

Eſt ille *Dei gloria* & *bonum publicum.* §. CXL. idemque fons *Officii* magiſtratus. §. CXLI.

IOANNIS GERHARDI

THEOLOGI QVONDAM JENENSIS
CELEBERRIMI

LOCORVM THEOLOGICORVM

TOMVS DECIMVS QVARTVS

DENVO EDIDIT
VARIISQVE OBSERVATIONIBVS
ADAVXIT

O. FRIDERICVS COTTA

THEOLOGVS TVBINGENSIS.

TVBINGAE
SVMTIBVS JO. GEORGII COTTAE.
MDCCLXXVI.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
72669
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1897.

PRÆFATIO

EDITORIS.

o jamjam perductum vides, Benevole Lector, opus *Gerhar-*
dianum, ut *tomum* ejus *decimum quartum*, prelo tandem li-
ratum, in manus accipere queas. Occupatur hicce tomus in-
ponendo loco *de magiſtratu politico*, qui nobilem omnino mate-
m, rerumque ſcitu utiliſſimarum inſignem jucundamque varie-
em ſuppeditat. Et ſolide quidem, ut ſolet, atque egregie in
s explicatione verſatus eſt b. Gerhardus; interim nec no-
m qualemcunque operam auctori, ubi opus eſſet, caſtigando,
endando, illuſtrando defuiſſe, teſtantur obſervationes varii ge-
is, eæque ex parte largiores, ſubinde a nobis adſperſæ, v. g.
vocatione miniſtrorum, de Nicolao Machiavello, *politico illo*
rentino famoſiſſimo, de *fide* Husso *denegata*, de *vi atque auctori-*
hodierna legum politiæ Moſaicæ judicialium, de *uſuris*, de *pœ-*

nis

ris capitalibus, de *ſuppliciis hæreticorum*, de *legione Thebæa*, & quæ ſunt plura ejusmodi, quibus heic recenſendis non immorabimur. Subjunximus etiam *ſupplementum de jure ſacrorum ad principes pertinente*, tribus diſtinctum obſervationibus, quod quidem argumentum peculiari opera noſtra eo magis dignum judicavimus, quo curatius recentiori maxime ætate a Viris eruditis, theologis æque ac jureconſultis pertractatum, diverſisque præcipiendi formis adornatum eſt. Nec diffitemur, plura adhuc ſupereſſe, quæ hoc loco ſingularem expoſitionem ſuo quodam jure deſiderare viderentur, veluti *lites Febronianæ, Romani antiſtitis poteſtatem concernentes*, *impugnatio notiſſimæ illius Bullæ in Cœna Domini; controverſiæ de juribus epiſcopalibus, de immunitate vel exemtione clericorum, de diſſentientium in religione tolerantia.* Sed hæc & alia, ut voluimus, proſequi, ob nundinas Lipſienſes, proxime inſtantes non licuit, cum non modo temporis anguſtia premeremur, ſed laborum quoque concatenatorum viciſſitudinibus in alia diſtraheremur. At vero differre tantum res iſtas, non prorſus ſeponere animus eſt. Cum enim ſpes haud dubia nobis ſit, fore ut opus *Gerhardianum*, cujus ſucceſſum omni, quantum in nobis eſt, ſtudio promovemus, brevi temporis ſpatio ad finem optatum perducatur; nos quidem ſubſecutura interim otia noſtra in obſervationibus illis perficiendis ita collocabimus, ut abſoluto opere, peculiari *ſupplementorum* tomo adjungi poſſint. Ceterum conatus noſtros qualescunque in favorem *Tuum*, B. L. de meliore nota commendamus, ſtudiaque noſtra integerrima ex animo *Tibi* addicimus.

Scriptum in alma univerſitate Tubingenſi
d. XXVII. Martii, a. p. r. ſ.
MDCCLXXVI.

Loci XXV.
DE
MAGISTRATV POLITICO
Pars II.
SECTIO I.
DE OFFICIIS MAGISTRATVS ERGA DEVM.

§. CXLII.

Quomodo magiſtratus erga Deum ſe gerere debeat?

Ea quæ a magiſtratu debentur Deo, unico ἐυσεβείας ac *pietatis* nomine complecti poſſumus. Ante omnia igitur requiritur, ut magiſtratus ſit pius ac religioſus, timens Deum non hypocritice & ad externam duntaxat ſpeciem, ſed ſincere & ex corde. Machiavellus (*) quidem in lib. de princ. c. 18. præter cætera venenata dogmata etiam hoc inſtillat principum animis, *non requiri in principe veram pietatem, ſed ſufficere illius quamdam umbram & ſimulationem externam.* At contrarium probant: 1.) *Dei præcipientis majeſtas.* Deus ab omnibus omnino hominibus requirit pietatem, & ſanctum ſui timorem, ergo etiam a principibus, quippe qui hic nulla exceptionis lege gaudent, quo minus Dei, utpote ſuperioris legi reverenter ſe ſubjiciant, quinimo in ſpecie a magiſtratu, tam ſuperiore quam inferioribus Deus exigit, ut ſint pii, timentes Deum, & mandata ejus cuſtodientes. Deut. XVII. 18. Joſ. I. 8. Exod. XVIII. 21. 2. Par. XIX. 7. Pſal. II. 10. &c. 2.) *Magiſtratus dignitas.* Sunt *dii*, ergo Deum exprimere debent pietate. *Optime deorum exemplum principi conſtituam, ad quod formetur, ut ſe talem eſſe civibus, quales deos ſibi velit*, inquit Seneca lib. I. de clement. c. 2. in quo dicto ethnici præter deorum pluralitatem nihil eſt Ethnicum. *Decorum eſt, ut probitate emineat, qui dignitate. Decet id, quod optimum eſt, ab optimo coli & quod imperat ab imperante*; inquit Diogenes apud Stobæum. *Non videtur dignus regis nomine, qui ſecundum mandata Dei ſe & ſibi ſubditos contemnit regere*: Angelomus lib. IV. reg. c. 14. & ex eo Petrus Gregorius lib. XXI. ſyntax. art. mirab. c. 6. *Quo quis in republica majorem dignitatis gradum adeptus eſt, eo Deum colat ſubmiſſius*, inquit Agapetus præc. 1. 3.) *Summa pietatis utilitas* quam & magiſtratui & ſubditis

(*) De famoſiſſimo hocce politico infra ad §. *CLVIII.* nonnulla dicemus.

ditis adfert. Pietas eſt ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν Philo lib. de decal. p. 478. imo virtutum omnium anima, abſque qua reliquæ virtutes ſunt inanime quoddam cadaver. *Solent pietatem comitari virtutes reliquæ, a qua non magis divelli poſſunt, quam umbra a corpore, quod in ſole verſatur*, ait idem Philo lib. de carit. Virtutibus ergo veris ac Deo gratis ſtudere quisquis cupit, a pietate & timore Domini initium faciat neceſſe eſt. Optimum etiam ac tutiſſimum principis munimentum eſt pietas. *Nemo facile inſidiis petet illum, quem ob pietatem Deo curæ eſſe, perſuaſum habuerit*, inquit Cyrus apud Xenophontem lib. VIII. pæd. (*) *Super omnia præclara, quæ regnum habet, pietatis cultusque divini corona regem exornat*, inquit Agapætus in expoſit. parænet. tom. I. orthodox. p. 185. & addit evidentem rationem: *Divitiæ evaneſcunt, vulgi favor ut aura evaneſcit, ſola vitæ Deo placentis gloria immortalibus ſeculis coextenditur, & trans oblivionis tenebras collocat poſſidentes.* Nec minores in rempublicam a pietate principis redundant utilitates. Eſt enim principis vita *ſpeculum*, in quo ſe contemplantur ſubditi, eſt *exemplar*, ad quod vitam conformant, *norma* eſt, ſecundum quam mores dirigunt, ut non *tam imperio ipſis ſit opus quam exemplo.* Plinius in panegyr. Trajani. Eccleſ. X. 2. *Qualis eſt rector civitatis, tales etiam habitantes in ea.* Plurimum igitur magiſtratus pietas valet ad inſerendam ſubditorum animis pietatem, ex pietate vero civium in republica omnis proſperitas & felicitas oritur, cum pietas *& hujus & futuræ vitæ* promiſſionem habeat: 1. Tim. IV. 8. *Felix respublica*, inquit Cominæus part. II. c. 49. *in qua qui imperat princeps, Deum timet.* 4.) *Impietatis pernicies.* Cum pietas & Dei timor ſit quoddam quaſi frenum ac repagulum, quo in officio continetur magiſtratus, præſertim ſummus; fieri inde nequit, quin remota ex magiſtratuum animis pietate, abuſus poteſtatis turpiſſimus conſequatur. Ac velut veneuum fonti infuſum omnes inficit rivulos, ſic a principe ad omnes ſubditos impietas ſeſe diffundit, ex quo tandem everſionem reipublicæ conſequi, neceſſe eſt. Perſarum regnum, quamvis ditiſſimum, impietas perdidit, ſubditos eorum omnes corrupit, ac Perſas omnibus mortalibus exoſos reddidit. Xenophon lib. VIII. Cyrop.

§. CXLIII. Εὐσεβείας hujus in magiſtratu requiſitæ nutricula eſt *verbi divini ſtudium ac ſedula meditatio.* Cum enim nemo Deum recte colere poſſit, niſi ipſum recte agnoſcat, cumque ſalutaris illa Dei cognitio poſt lapſum non innoſcatur hominum mentibus, ſed ex verbo unice ſit petenda; ideo ad pietatem & cultum Dei primo omnium requiritur, ut ex verbi divini anditu, lectione ac meditatione magiſtratus Deum recte agnoſcere, timere ac colere diſcat, quo ſpectat expreſſum mandatum divinum: Deut. XVII. 18. *Poſtquam rex ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi deuteronomium legis hujus in volumine accipiens exemplar a ſacerdotibus leviticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias ejus, quæ in lege præcepta ſunt.* Ad Joſuam dicit Dominus: Joſ. I. 8. *Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut cuſtodias & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo, quia tunc proſperam facies viam tuam & prudenter ages*; ex quo loco David, propheta regius, beatum illum pronunciat, qui *in lege Domini meditatur die ac nocte* Pſalm. I. 2. Jojadas, ſummus ſacerdos, regi Joas in ſolenni inauguratione tradit *teſtimonium* ſive librum legis, 2. Reg. XI. 12. 2. Paral. XXIII. 11. ut admoneatur, diligenter ſibi illum eſſe evolvendum. Joſias, reperto libro legis

Pietatis in magiſtratu nutricula.

(*) Nicephorus lib. XVIII. c. 8. *Demophilus Plutarchum Chæroneum dixiſſe refert, propter ſolam urbem Romam virtutem & fortunam inter ſe fœdus pepigiſſe, ego autem dixerim, veram etiam in Deum pietatem & felicitatem in ſolo Mauritio conjunctione ita conveniſſe, quod pietas ſcilicet felicitatem in ſuam poteſtatem redegerit, eamdemque errare & labi prorſus non permiſerit.* GERHARDVS.

legis in templo Domini, curat eum *publice prælegi*, & auditis verbis voluminis illius, *humiliat ſe coram Domino.* 2. Reg. XXII. 11. & 19. Alphonſus, Arragoniæ & Siciliæ rex, hoc nomine commendatur, quod ſacra biblia cum gloſſis a capite ad calcem *decies quater* perlegerit. Nec illam duntaxat utilitatem ſcripturæ lectio principi præſtat, quod veram & ſalutarem Dei agnitionem ex ea diſcere poteſt; ſed etiam de imperio recte gerendo ſalutaria præcepta & exempla ex eadem peti poſſunt, unde propheta regius Pſalm. CXIX. 24. dicit: *Teſtimonia tua ſunt gaudium meum, & conſiliarii mei ſunt juſtificationes tuæ.* Cum omnia abunde ſuppetant principibus, ſæpe tamen indigent illis, a quibus veritatem & ſana conſilia audiant, ac conſiliarii quandoque metu ſe impediri patiuntur, quo minus libere ſuam proferant ſententiam; ſed ſcripturæ ſacræ libri, nullo perſonarum reſpectu habito, tam magiſtratus quam privatorum peccata arguunt, & ſalutaria conſilia principibus ſuppeditant.

Ejusdem requiſita. §. CXLIV. *Requiſita & partes* illius, quam magiſtratus Deo debet, pietatis ſunt: 1.) *Precum adſiduitas.* Cum enim ars imperandi ſit omnium maxima & difficilima, ad quam divina quædam prudentia requiritur: cum magiſtratus multorum odiis & inſidiis ſit expoſitus; cum in proclivi ſit, a juſtitiæ tramite aberrare, & in faſtigio dignitatis poſitum, ſuper alios efferri, ac poteſtate ſua abuti; ideo magiſtratui preces neceſſariæ ſunt vel maxime, quibus & prudentiam & alia ad εὐαρχίαν neceſſaria dona a Deo impetret, atque adverſus diaboli ſuggeſtiones & hoſtium molitiones ſeſe muniat, qua in parte rex David ſuo omnibus principibus prælucet exemplo, cujus adſidua fuit occupatio *Dei laudatio* & *ardens precatio.* Salomonis preces deſcribuntur 1. Reg. III. 6. & ſeqq. *Tu Domine Deus meus regnare feciſti ſervum tuum, &c. dabis ergo ſervo tuo cor docile, ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum.* Sap. IX. per tot. *Deus patrum meorum & Domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia tua conſtituiſti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta eſt, &c. da mihi ſedium tuarum adſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare a ſervis tuis &c.* De Carolo V. Zenocarus in ipſius vita refert, quod in precibus ad Deum fundendis fuerit adſiduus, unde ipſius aulici de eo dixerunt, quod *ſæpius cum Deo, quam cum hominibus loqueretur.* 2.) *Subjectionis erga Deum humilitas.* Agnoſcat magiſtratus, etiamſi in terris ſummus ſit, eſſe in cœlis regem ſuperiorem, qui eſt *rex regum,* & *Dominus dominantium:* 1. Tim. VI. 15. Apoc. XVII. 14. agnoſcat, ab illo ſe ſuam obtinere poteſtatem, ac de uſu vel abuſu poteſtatis rationem aliquando reddendam eſſe: Pſal. II. 10. *Reges, intelligite, erudimini, qui judicatis terram* v. 11. *Servite Domino cum timore, & exſultate ei cum tremore.* Sap. VI. 2. *Audite, reges, & intelligite & diſcite, judices finium terræ.* v. 4. *Quia data vobis poteſtas a Domino, & virtus ab altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra & cogitationes ſcrutabitur.* Auguſtinus lib. V. de civ. D. c. 24. *Felices reges fore,* ait, *ſi honoribus & obſequiis non extollantur, ſi, ſe eſſe homines, meminerint, ſi ad Dei majeſtatem & laudem agant, ſi eum colant.* Sui ipſius præceptor princeps ſingulis momentis hæc ſecum loqui debet: *Hodie diis immortalibus, ſi a me rationem repetant, adnumerare genus humanum paratus ſum;* ait Seneca libr. I. de clem. cap. 1. *Audit princeps, omnis poteſtas a Deo eſt, protinus ſurgunt criſtæ. Cur magis tumidum te reddit ſcriptura, quam ſolicitum? Cogitas, quod Deus tradidit tibi gerendum imperium, & non cogitas, quod geſti imperii idem exigit rationem.* Eraſmus in milit. chriſt. p. 162. Princeps, ut hominibus ſe imperare norit, ita ſe Deo inferiorem & ſe ipſum quoque hominem eſſe, cogitet, itaque *voces & laudes, quæ ſoli numini debentur, tanquam putidiſſimas adſentationes oderit;* Plinius in paneg. Trajan. *Diis te minorem quod geris, imperas. Huc exitum omnem huc & principium refer;* canit Horatius lib. III. od. 4. Joſephus prorex Ægypti conſtitu-

ſtitutus erat, idem tamen reverenter ſe Deo ſubjicit, quando fratribus ſuis deprecantibus amantiſſime reſpondet, *nolite timere, quia ſub Deo ſum ego*: Gen. L. 19. David coronam ſuam regiam Deo ſubjicit dicens Pſal. CXVI. 16. *O Domine ego ſervus tuus, ego ſervus tuus & filius ancillæ tuæ.* Philippus, Macedonum rex, per puerum ſibi ſingulis diebus adclamari curabat: Φίλιππε, *μέμνησο, ἄνθρωπον σε εἶναι.* Contra Herodes, dum patitur ſibi divinos honores tribui, ſibique adclamari: *Vox Dei & non hominis!* ab angelo percuſſus, miſere exſpirat Act. XII. 23. Perſeus, ut eſt in poëtarum fabulis, habuit gorgonem vel clypeum, quo alios in ſaxa convertit, prohibitum autem fuit ſibi ipſi, *ne adſpiceret ſuum clypeum*, ſed illud negligens & gorgonem introſpiciens, converſus eſt in ſaxum, id eſt, princeps non debet admirari ſuam potentiam, ne incidat in faſtum & ex faſtu in exitium. 3.) *Vitæ integritas.* Cum vita principis velut ſpeculum quoddam omnibus ſubditis ſit propoſitum, ideo vitam ſuam omnem ad legis divinæ normam ac Dei voluntatem conformare ſummopere ſtudeat. *Nullum eſt præſtabilius & pulcrius Dei munus erga mortales, quam caſtus, & ſanctus, & Deo ſimilimus princeps*; ait Plinius in paneg. Trajan. Noverit princeps, ſe ut Deo, ita quoque divinis legibus eſſe ſubjectum; ſummopere igitur ſtudeat juxta divinorum mandatorum regulam vitam conformare omnem, & in omnibus Deo ſeſe obſequentem præſtare. Alphonſus ſemper in ore habebat, *tanto privatis hominibus reges meliores eſſe debere, quanto honoribus & dignitate antecellerent.* Panormitanus lib. VI. de rebus geſtis Alphonſ. Contraria pietati ſunt *ſuperſtitio* in exceſſu, & *impietas* in defectu peccans, a quibus tanquam ſcopulis ſibi cavere debet princeps, ne exitio immergatur.

SECTIO II.

DE OFFICIIS MAGISTRATVS ERGA SE IPSVM.

Quomodo magiſtratus ſe debeat gerere erga ſeipſum? Continentiæ requiſita. 1.) Sobrietas ac temperantia.

§. CXLV. Ea, quæ magiſtratus debet ſibi ipſi, *continentiæ* nomine complectimur omnia, ut ſcilicet, quo plus licet magiſtratui, eo minus ipſi libeat. Auguſtinus libr. V. de civit. Dei cap. 24. *felices reges fore ait, ſi ſint luxuria tanto caſtigatiores, quanto poſſunt eſſe liberiores, ac ſi imperent ſuis cupiditatibus.* Pertinent autem ad continentiam: I.) *Sobrietas ac temperantia*, quæ in cibo ac potu debitum obſervat modum. Ea vero magiſtratui curæ debet eſſe vel maxime, 1.) ad gerendum magiſtratum requiritur prudentia, ea vero in temulentia & luxuria non poteſt habere locum. *Fundamentum ſapientiæ temperantiam eſſe*, dicebat Xenophanes. *In ſicco habitare ſapientiam*, dicebat Socrates, *non in humido.* Σωφροσύνη Græcis dicta eſt quaſi *σώζουσα τὴν φρόνησιν.* Contra vero *ἀσωτία* ſobrietati oppoſita prudentiam ſuffocat omnem. Prov. XX. 1. *Luxurioſa res eſt vinum, tumultuoſa ebrietas, quicunque his delectatur, ſapiens non erit.* 2.) Temulentia eſt vitium ſervile, ideoque magiſtratus dignitate & autoritate plane indignum. *Qui luxui & ſaginæ mancipati ſunt, ut ignava animalia, ſi cibum ſuggeras, jacent, torpentque, & præterita, inſtantia, futura pari oblivione dimittunt.* Tacitus lib. II. hiſt. 3.) Ebrietas a cura reipublicæ animos magiſtratus abſtrahit, & ad corporis cuticulam unice curandam revocat. Eccl. X. 16. *Væ tibi terra, cujus rex puer eſt, & cujus principes mane comedunt.* v. 17. *Beata terra, cujus rex nobilis eſt, & cujus principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum & non ad luxuriem.* Epaminondas cum feſto quodam die reliqui cives compotationi operam darent, ſolus circumiens muros luſtrabat, *ſobrium eſſe & vigilare ſe* dicens, *ut aliis ebriis eſſe & dormire liceret*; Plutarchus ad princ. ind. 4.) Sobrietas eſt

frenum

frenum poteſtatis, quo per vinolentiam ſublato, injuſtitia & abuſus peſſimi ſolent conſequi. Alexander vino æſtuans Clitum familiarem ſuum interfici curavit, ſed poſtea tanta ductus eſt pœnitudine, ut ſibi ipſi manus inferre voluerit. Socrates ad Demonicum ſcribit, *menti vino obrutæ idem accidere, quod curribus auriga excuſſo*, cum quo conſentit illud Senecæ epiſt. LXXXIII. *Non eſt animus in ſua poteſtate ebrietate devinctus.* 5.) Temperantia eſt caſtitatis nutricula & munimentum; contra vero *venter mero æſtuans cito deſpumat in libidinem* cap. *Venter* &c. diſt. 35. & *proximus a Libero patre ad inconceſſam Venerem eſt intemperantiæ gradus.* Valerius Maxim. lib. II. memorab. *Monſtrum haberetur libido ſine gula, cum hæc duo tam unita atque concreta ſint, ut ſi disjungi omnino potuiſſent, ipſi prius ventri pudenda non adhærerent.* Tertullianus adv. Pſychicos. *Venter & genitalia ſibimet ipſis vicina ſunt, ut ex vicinitate membrorum conſideratio intelligatur vitiorum; hinc Nabuzardan princeps cocorum muros Jeruſalem deſtruxiſſe legitur, quia venter, cui multitudo cocorum deſervit, ædificia virtutum ad ſolum redigit;* in principio diſt. 44. ex Hieronymo. Comites Bacchi a poëtis finguntur ſatyri, quia ebrietatem comitatur libido: ſatyri enim perhibentur adeo ſalaces, ut pruritus libidinis dicatur ſatyriſmus, Sab. in met. Jam vero nullum teterius vitium in magiſtratu, quam libido. 6.) Ebrietas omnes animi ſinus aperit & operta recludit. Jam vero arcana reipublicæ eliminari, cum maximo ejusdem incommodo eſt conjunctum. Seneca epiſtol. LXXXIV. Vt muſto dolia rumpuntur, & omne quod in imo jacet, vis caloris ejicit: ita ebrii omne, quod in ſecreto pectoris concluſum habent, vini calore ejiciunt. 7.) Ex ebrietate oriuntur rixæ, cædes & mala longe plurima. Ægyptiorum animis perſuaſum fuit, vitem ex fuſo in terram gigantum ſanguine pullulaſſe, unde & *amentiam & furorem vino ineſſe.* Pierius lib. LIII. hierogl. Cyrus Aſtyagi ſciſcitanti, cur vinum, quod ei in patera offerri juſſiſſet, bibere recuſaſſet, reſpondit, *quia venenum eſſe credidi, cum nuper in convivio vidiſſem, neminem ex amicis, qui id bibiſſet, non ita debilitatum corpore, ut ambulare non poſſet, itaque animo ægrum, ut nihil ſaperet aut intelligeret, ſed in furorem potius verteretur.*

O fœda ebrietas (canit Palingenius) *animi lethum, o vitiorum*
Nutrix ac ſcelerum, quid non mortalia cogis
Pectora? quid per te non audent? jurgia, lites,
Prælia dira moves, & gaudes ſanguine fuſo.

Tygres, lynces & pantheræ finguntur a poëtis Bacchum comitari, vel quod ſint vini adpetentes, vel potius quod ſint feræ ſupra modum immanes, *ebrietatis enim comes eſt feritas & immanitas.* Sabin. in metam. ideo Solon conſtituit, *principem, ſi ebrius deprehenſus eſſet, morte mulctandum*, referente Laertio lib. I. fol. 10.

§. CXLVI. II.) *Caſtitas*, quæ quo rarius in delitiis & abundantia reperitur, eo magis commendata eſſe debet magiſtratui. 1.) Caſtitas eſt virtutum reliquarum peculiare ornamentum, absque qua virtutes reliquæ ſunt inſtar trunci a capite revulſi. 2.) *Caſtitas.*

Vt cum de ſtatua facies formoſa revulſa eſt,
Non decus in reliquo corpore truncus habet:
Sic reliqui mores ſpreti ſine honore jacebunt,
Ni ſint ornati laude pudicitiæ.

Phil. Melanchthon lib. III. epigr. ex Bacchylide. *Caſtimoniam corporis & ſanctimoniam animi duas eſſe virtutis & felicitatis claves*, ſcribit Beroſus Chald. lib. III. 2.) Libido omnes & corporis & animi vires enervat, nec prudentia in mente locum habere poteſt, quam libido occupavit, unde Sodomitæ libidinis œſtro perciti dicuntur percuſſi *cæcitatibus*, Gen. XIX. 11. ubi *pluralis* numerus, interprete Aben Ezra, notat non *oculorum* ſolum, ſed etiam *mentis* tenebras ac cœcitatem. 3.) Nihil turpius in principe quam vagæ libidines, per quas generoſus animus brutarum voluptatum mancipium redditur, & ingenuis imperare debens turpiſſimis ſervit ſcortis, ſicut de

Sardanapalo dicitur, quod pellicum gregi ſe immiſcuerit. 4.) Vagæ libidines principem reddunt contemtum & exoſum ſubditis. *Quemadmodum apes oderunt homines a coitu olidos: ſic ſubditi principem libidinoſum exſecrantur*: Pierius lib. XXVI. hierogl. 5.) Eædem ſecum trahunt reipublicæ perniciem atque interitum; tum, quia ſubditi magiſtratus exemplum cupide ſequuntur, ſibique licere putant, quod illi licet; tum, quia in aliis plectere non audet magiſtratus, quod ipſe committit, ex quo nihil aliud quam ſcelerum colluvies, & conſequenter reipublicæ pernicies exſpectanda. Raptus Helenæ Trojæ regnum perdidit. Refert Plutarchus, Leuctris in pago Boeotiæ Scedaſum quemdam duas habuiſſe filias forma & virtute præſtantes, qui cum duos Lacedæmonios hoſpitio excepiſſet, illi forma filiarum capti, poſt paucos dies redeunt, & patre abſente per vim ſtupratas filias interficiunt, inque proximum puteum abjiciunt. Redit pater &, canicula monſtrante, cadavera invenit. Spartam igitur proficiſcitur, ut ſupplicium de ſceleratis hoſpitibus ſumi petat, ſed deriſus ab ephoris, utpote crimini huic vel obnoxiis vel patrocinantibus, civitate egreditur, & dira illi imprecatur. Brevi poſt Lacedæmonii exercitum in illum locum ducunt, ubi virgines ſepultæ erant, ibi tanta Lacedæmoniorum multitudo interfecta eſt, ut imperium Sparta amiſerit. Caveat igitur princeps non ipſum ſolum libidinis peccatum, ſed omnes etiam peccati illius occaſiones & illecebras. Caveat adſpectus libidinoſos exemplo Jobi, quem regem Jobabum (*) fuiſſe quidam putant, cap. XXXI. 1. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne quidem cogitarem de virgine.* Cyrus a conſpectu Pantheæ, Alexander ab intuitu Darii conjugis & filiarum abſtinuerunt, timentes illud adſpicere, quod non licet concupiſcere. Caveat otium, lectionem librorum amatoriorum, ſermones amatorios, & quæcunque libidini fomitem & incitamenta præſtant. Contra vero lectione ſcripturarum ſacrarum delectetur, ſi enim *ſcripturas quis amat, carnis vitia nunquam amabit*; ineat conjugium, quod poſt lapſum non ſolum valet *ad officium*, ſed etiam *ad remedium* contra libidinis morbum, ut ex Auguſtino loquitur Bonaventura in breviloq. tract. VI. c. 13.

3.) Moderatio in corporis cultu.

§. CXLVII. III.) *In corporis cultu moderatio.* Continentia enim non ſolum in cibo, potu & ἀφροδισίοις modum ſtatuit, ſed etiam in corporis cultu & veſtitu. Sane non improbandum, ſi princeps pretioſioribus ac auguſtioribus veſtibus amiciatur: nam de Salomone commemorat Chriſtus Matth. VI. 29. quod *coopertus fuerit ἐν δόξῃ glorioſe* & magnifice, & ad majeſtatem apud ſubditos conciliandam veſtitus etiam aliquid poteſt; interim tamen etiam hac in parte debita adhibenda eſt moderatio, & in ipſo veſtitus ſplendore exteriore vigere debet humilitas & animi moderatio interior. *Tu Domine ſcis neceſſitatem meam*, orat Eſther XIV. 16. *quod abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtentationis meæ, & deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & non portem in diebus ſilentii mei.* Herodes in veſte regia inſolentiorem ſeſe gerens ac divinos honores admittens, miſere perit, Act. XII. 23. ac Spiritus ſancti judicium de pompa regali Agrippæ ac Bernices hoc eſt, quod fuerit

πολ-

(*) *Jobum* fuiſſe *Jobabum*, Idumæorum regem, ipſe ſtatuit GERHARDUS noſter in *exegeſi articuli de ſcriptura ſacra* §. CXXXIV. quæ in editione noſtra *tomum II. locorum* ejus *theolog.* conficit, *p. 106 ſeqq.* ubi hancce ſententiam variis argumentis confirmare adnititur. Obſervavimus vero in *adnotat* ad *h. l p 107.* hancce ſententiam a ſcriptoribus quibusdam recentioribus haud levibus impugnatam fuiſſe rationibus. Repugnant enim eidem *partim* temporis rationes, ſiquidem mors Jobabi ad minimum toto ſeculo Moſis legationem anteceſſit, *partim* vero diverſitas locorum, ubi Jobabus & Jobus habitaſſe dicuntur. Sedes quippe Jobi, ut omnibus conſtat, fuit Utz, cum contra Jobabi ſedes fuerit Bazra, in confiniis Idumææ & Moabitidis, *Geneſ. XXXVI. 32. 33.* Accedit, quod Jobabus *loc. cit.* ut rex Edomiticæ regionis deſcribatur, cum contra ex tota hiſtoria Jobi nulla probabili ratione colligi queat, eundem regem fuiſſe. Plura qui hanc in rem legere voluerit, adeat GEORGII SERPILII *perſonalia*, ut vocat *Jobi*, ac FRID. SPANHEMII *hiſtoriam Jobi.*

φαντασία Act. XXV. 23. *Turpe eſt ſa-*
cum animam habeat, laudes ex corpo-
tare, ait Julianus imperator apud Mar-
m lib. XXV. Proinde quod Tertullianus
tu fœmin. ad mulieres dicit, illud ad
pes etiam adcommodari poteſt: *Veſtite*
rico probitatis, byſſino ſanctitatis, pur-
udicitiæ, taliter ornatæ etiam Deum ha-
amatorem. Ariſtoteles Alexandrum di-
m ſuum docuit, *multo pulchrius magis-*
egium eſſe, animum habere cultum &
ſitum, quam elegantiorem corporis veſtem,
nſilio Alexandrum obtemperaſſe, refert
us lib. VIII. var. hiſt. cum quo convenit
lphonſi, qui, cum veſtitu non multum
paret a popularibus ſuis, admonitus, ut
ornatu incederet, reſpondit, *ſe malle*
s & autoritate ſuos excellere, quam dia-
& purpura; Panormitanus lib. I. de
eſt. Alph.

ur a- *me-* *itas.* §. CXLVIII. IV.) *Robur ani-*
mi & magnanimitas. Continen-
tia enim etiam adfectibus frenum
injicit, ne vel in proſperis prin-
nimo nimis efferatur, vel in adverſis pe-
dejiciatur. Magnam fortunam, ma-
que dignitatis faſtigium decet animus ma-
Absque illo animi robore princeps, ut-
perpetuis negotiorum ac periculorum
obnoxius, nunquam erit pacatus & tran-
s, ſed in pectore magnanimo animus be-
npoſitus eſt *mediis tranquillus in undis.*
rdo, inquit Cicero act. V. in Verrem de
ratu, *quaſi propoſitus atque editus in al-*
ut ab omnibus ventis invidiæ circumflari
videatur; requiritur igitur animi robur
nelias, detractiones, invidiam & adver-
evis parvi æſtimans. Lutherus in Genes.
I. f. 627. *Magiſtratus ſint fortes & ani-*
nec frangantur periculis & procellis,
concutiantur imperia, ut vere hoc ſint,
dicuntur, ſtrenui, generoſi, magnifici,
es, daſs ſie recht veſt und Ehrnveſt ſeyn.
Regium eſt bene facere & male audire, dicebat
Alexander. *Si magnanimus fueris*, inquit Se-
neca, *nunquam judicabis, tibi contumeliam fie-*
ri. De inimico dices, non nocuit mihi, ſed
animum nocendi habuit, & cum illum in pote-
ſtate tua videris, vindictam putabis, non vin-
dicare potuiſſe. Generoſus equus non curat
minorum canum latratus ac morſus; animus
magnus injurias atque offenſiones leviores ex
alto deſpicit. Plutarchus in lib. de ira cohi-
benda de Philippo Macedonum rege comme-
morat, amicos autores ipſi exſtitiſſe, *ut Ar-*
cadionem, a quo maledicta & convitia audie-
rat, puniret, Philippum vero illis obſequi no-
luiſſe, ſed cum homini occurriſſet, benigne
potius cum ipſo eſſe locutum, quin & dona
ac xenia miſiſſe. Poſtea quæſivit ex amicis,
quomodo Arcadion de ſe loqueretur, cum ve-
ro omnes teſtarentur, eum jam mirum Phi-
lippi laudatorem factum, ſubjecit rex: *Ego*
igitur melior medicus ſum, quam vos. Ad
hoc animi robur non mediocre adjumentum
ac velut momentum confert pietas & vitæ ho-
neſte ac laudabiliter actæ conſcientia; qui e-
nim pietati ſtudet, Deo ſeſe curæ eſſe novit,
qui vero Dei protectione nititur, cum Davi-
de rege dicit Pſalm. XXVII. 1. *Dominus illu-*
minatio & ſalus mea, quem timebo? Domi-
nus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?
Pſalm. LVI. 5. *In Deo ſperavi, non timebo,*
quid faciat mihi caro?

. . . . . . *Hic murus aheneus eſto,*
Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

Optima principum cuſtodia *ipſorum* virtus ac
innocentia, & *ſubditorum benevolentia.* Cy-
rus apud Xenophontem lib. VII. pæd. unde
Alphonſus cum ab aliquibus argueretur, quod
ſolus incederet, ipſique ſuaderetur, ut more
aliorum principum etiam ipſe armatorum
manu ſtipatus, grederetur, reſpondit, *ſe mi-*
nime ſolum, ſed innocentia adſociatum ince-
dere. Panormitanus libr. II. de reb. geſt.
Alph.

SECTIO

SECTIO III.

DE OFFICIIS MAGISTRATVS ERGA DOMESTICOS.

Quomodo erga domeſticos ſe gerere debeat magiſtratus.

Erga parentes.

§. CXLIX. Domeſticorum ac *familiarium* nomine intelligimus illos, cum quibus princeps quotidie verſatur, quos quidam diſtinguunt in perſonas *neceſſarias* & *officiarias*. Neceſſariæ ſunt *parentes*, *conjunx*, *liberi*, *fratres*, *ſorores*, *cognati*. Officiariæ ſunt *conſiliarii* & *miniſtri aulici*. Parentes, ſi adhuc in vivis ſunt, princeps honoret, memor quarti præcepti, a quo nullius privilegii tenore vel favore excluſus eſt, cum *Dei & naturæ* legibus princeps ſit ſubjectus, ut Bartolus recte ſcripſit. Joſephus prorex Ægypti conſtitutus, cum patrem ſuum Jacobum ad ſe in Ægyptum invitaret, non eſt uſus verbis mandati. In vulgata quidem verſione habetur Gen. XLV. 9. *hæc mandat filius tuus*, ſed textus hebræus ſimpliciter habet: *Hæc dicit filius tuus*. Idem, cum patrem ſuum adventare intelligeret, in ſignum honoris & reverentiæ *juncto curru ſuo adſcendit illi obviam*: Gen. XLVI. 29. Salomon rex ſapiens matrem Bethſabeam ad ſe venientem videns *ſurrexit in occurſum ejus, adoravitque eam, & poſitus eſt thronus matri regis, quæ ſedit ad dextram ejus*. 1. Reg. II. 19. Cogitet princeps illud Hieroclis, τοὺς δευτέρους καὶ ἐπιγείους τινὰς θεοὺς γονέας εἶναι, vel ut Philo loquitur lib. de ſpecial. legib. p. 490. *effigies & ſimulachra divini numinis;* nequaquam igitur a majeſtate ſua alienum exiſtimet, honorem debitum illis exhibere. *Quamvis nunquam parentibus τὰ ἴσα referre poſſimus*; inquit Franc. Philelphus in lib. IV. de educat. liberor. c. 3. (*Quidquid enim eſt, quod dat patri filius, utique minus eſt, quia hanc ipſam facultatem dandi pater dedit*; Seneca lib. III. de benefic. c. 30.) *tamen quantum poſſumus, efficiamus, officioſe eos tractemus, adſidue comitemur, hortantibus faveamus, mandantibus pareamus, voluntates ac deliberationes eorum tanquam divina verba & juſſa probemus & ſuſcipiamus*. Quidquid parentibus exhibet princeps, idem aliquando a filiis ſuis exſpectabit. Quæritur apud Gellium lib. II. noct. Atticar. cap. 2. *an filius in magiſtratu conſtitutus patri privato ſe anteferre vel ab aliis anteferri debeat*, in cujus quæſtionis tractatione plerique diſtinctionem adhibent. In publicis actionibus, muneribus & locis jura patrum cum filiorum in magiſtratu conſtitutorum poteſtatibus collata, paululum interquieſcunt lib. 9. ff. de his, qui ſunt ſui vel alieni. *Publica inſtituta paterna pietate potiora ſunt*, ait Valerius lib. II. cap. 1. unde in illis, quæ foris ac palam fiunt, majorem eſſe autoritatem filii magiſtratus, quam patris privati ex Baldo probat Tiraq. de nobilit. c. 28. Sed cum extra rempublicam agitur, publici honores ceſſant, naturales & genuini viciſſim oriuntur, nam in actibus privatis, ut in familia, ſolum ordo naturæ inſpiciendus, ſed lege naturæ parentes ſunt honorandi. c. Eſt ordo 33. q. 5.

Erga conjugem.

§. CL. In *conjuge* diligenda ſollicitus ſit princeps, ne adſciſcat ſibi talem, quæ hæreticis opinionibus ſit pertinaciter dedita; teſtatur enim hiſtoria eccleſiaſtica, ex gynæceo virus hæreticum in totam provinciam ſæpius fuiſſe ſparſum. De *Salomone*, rege omnium ſapientiſſimo, memoratur, *quod mulieres alienigenæ*, idololatricis cultibus addictæ, *averterint cor ipſius, idque inclinarint, ut ſequeretur deos alienos*. 1. Reg. XI. 3. Fruſtra igitur ſperat princeps, ſe blanditiis & illecebris muliebribus non poſſe a veritate averti, neque enim Salomone eſt ſapientior. *Achab* impulſu Jeſabelis uxoris, quæ fuit filia Ethbaal regis Sidoniorum, *ſervivit Baal & adoravit eum*. 1. Reg. XVI. 31. *Herodes* ſuaſu conjugis Herodiadis Johannem baptiſtam, aulicum ſuum concionatorem, interficit. Matth. XIV. 10. *Eudoxia* Auguſta, Honorii uxor, effecit, ut Chryſoſtomus in exſilium pelleretur, in

in quo in Armenia inter barbaros mortuus eſt. Tripartita hiſt. lib. XX. c. 13. Conjugem ergo piam, veræ religioni addictam, bene moratam & heroicis virtutibus præſtantem princeps eligat, ſelectam unice amet, honeſte tractet, nec permittat eam nimis eſſe ſumtuoſam; neque ad conſilia reipublicæ ſecretiora, vel partem regiminis eam admittat. Juſtinianus quidem in conſtitutione graviſſima conjugem ſuam Theodoram *participem conſilii* adſumſit nov. 8. ac Tacitus lib. de morib. German. refert, *Germanos mulierum conſilia non fuiſſe aſpernatos*, teſtatur quoque exemplum conjugis Pilati, Matth. XXVII. 19. ſalutare quandoque conſilium a fœmineo ſexu proficiſci poſſe; ſed hæc ſunt exempla ſingularia, ex quibus probari nequit, ordinarie & ſemper in difficilioribus reipublicæ negotiis fœminarum conſilia eſſe expetenda, vel audienda.

Erga liberos. §. CLI. *Sobolis*, præſertim maſculæ, recte inſtituendæ & informandæ curam maximam princeps gerat. ἄρσενες γὰρ στύλοι οἴκων, & qualis eſt junioris principis in imperio quondam ſucceſſuri inſtitutio, talis etiam aliquando erit imperii adminiſtratio. Rex David filium ſuum Salomonem, qui imperio deſtinatus erat, *miſit in manu Nathan prophetæ*, 2. Sam. XII. 25. hoc eſt, curavit eum in vera religione a Nathane, concionatore aulico, diligenter inſtitui, & ad omnem pietatem ac virtutem formari. Qui magna præſtare cupit, ſtatim a teneris annis virtuti rectæque educationi adſueſcat. Comminæus c. 18. in fine: *Qui in ſpem imperii educantur, ſolicita omnino cura a primis ſtatim annis ſic ſunt inſtituendi, ut non ſolum ſibi ipſis, ſed & aliis, quibus præſunt, ſapientia & exemplo olim præſint.* Patritius lib. II. de regis inſtit. tit. 8. *Nihil enim difficilius, quam imperare*, ut Diocletianus apud Vopiſcum agnoſcit. Præficiat igitur princeps filiis idoneos morum ac ſtudiorum gubernatores, curet in illis potiſſimum artibus eos exerceri atque inſtrui, quæ tradunt rationem recte adminiſtrandi regnum. Eraſmus lib. I. apophtegm. in Agaſicle. Reges Perſici in ſchola magorum inſtituebantur, ita ut nulli ad imperii gubernacula pateret aditus, qui non fuiſſet prius in ipſorum ſchola inſtitutus. Cicero lib. I. de div. ab illorum uno formabatur ad prudentiam, ab altero ad temperantiam, a tertio ad juſtitiam, a quarto ad fortitudinem. At quantum hodie in principum juniorum educatione peccatur? quid ergo mirum, tam infelices poſtmodum ſequi gubernationes?

Erga agnatos. Erga conſiliarios & miniſtros aulicos. §. CLII. *Fratres, ſorores & agnatos* princeps amet, & concordiam cum illis alat, fratribus de honeſta & genere ſuo digna ſuſtentatione proſpiciat, ſorores honorifice elocari curet. *Conſiliarios & miniſtros aulicos* princeps tales eligat, quales deſcribuntur Pſal. CI. 6. *Oculi mei ad fideles terræ, ut ſedeant mecum, ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat.* v. 7. *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit dolum; qui loquitur mendacia, non permanebit in conſpectu oculorum meorum.* Eligat eos, qui ſunt veræ religioni addicti, qui enim hæreticis opinionibus ſunt imbuti, pertentant principum animos, iisque virus ſuum occulte inſtillare conantur. Eligat tales, qui prudentia, eruditione, rerum uſu, virtutibus & auctoritate excellunt, quia conſiliariorum qualitates magnum principi honorem & reipublicæ emolumentum præſtare poſſunt, ſi ſint ad normam præſcriptam compoſitæ, neque quidquam majus decus principi conciliat, quam aula bene compoſita. *Conſiliarius optimus eſt res etiam regibus ipſis præſtantiſſima ac utiliſſima*, inquit Iſocrates ad Nicoclem. *Vbi non eſt conſilium, populus corruet: ſalus autem, ubi multi ſunt conſiliarii;* dicit rex ſapiens Prov. XI. 14. *In manu Dei ſucceſſus hominis & ſuper faciem ſcribæ imponet honorem ſuum.* Lutherus reddidit: *Es ſtehet in Gottes Händen, daſs einem Regenten gerathe, derſelbe gibt ihm einen löblichen Canzler.* Eccleſ. X. 5.

§. CLIII. Quamvis vero princeps ipſemet conſilio & ſapientia polleat, ſedulo tamen caveat, ne

ne opinio propriæ ſapientiæ ipſum adeo excæcet, ut alienam aſpernetur. *Princeps facile evertitur, qui nullo, niſi ſui ipſius conſilio utitur;* inquit Comminæus cap. 94. Marcus Antoninus imperator, philoſophus dictus, ſæpius hoc uſurpavit: *æquius eſt, ut ego tot taliumque virorum conſilium ſequar, quam tot talesque amici meam unius voluntatem.* Capitolinus in ejus vita & ex eo Melchior ab Oſſa de prudent. regnat. cap. 7. Id enim majorum noſtrorum inſtitutis ac diuturna experientia præceptum eſt atque cognitum, *plures conſilio communicato melius ac certius, quam ſingulos judicare.* Bodinus lib. IV. de republ. cap. 4. Meminerit princeps, *quod conſilium ſit res ſacra ἱερὸν ἡ βυλὴ*, quodque

Res ſit conſiliis ſecura fidelibus uti;

ut canit Baptiſta Mantuanus. Monendum interim, ex parte altera etiam illud principi cavendum eſſe præcipitium, ne totus a conſiliariorum nutu ac juſſu pendeat, inque illorum humeros gubernationem omnem rejiciat, ne contingat illud, de quo Vopiſcus in Aureliano conqueritur: *Ego* (inquit) *a patre meo audivi, Diocletianum principem adhuc privatum dixiſſe: Nihil eſt difficilius, quam bene imperare. Colligunt ſe quatuor, vel quinque, atque unum conſilium ad decipiendum imperatorem capiunt. Dicunt, quid probandum ſit? Imperator, qui domi clauſus eſt, vera non novit, cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur, facit judices, quos fieri non oportet; amovet a republica, quos debet obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipſe dicebat, bonus, cautus, optimus venditur imperator.* Suſpecta quandoque principi ſuorum æque ac exterorum fides, *ut ſe ipſo meliorem, quem conſulere poſſit, habeat neminem.* Bodinus lib. III. de republ. cap. 1.

SECTIO IV.

DE OFFICIIS MAGISTRATVS ERGA ÆQVALES, VICINOS SCIL. POPVLOS ET MAGISTRATVS ALIOS.

Quomodo erga æquales ſe debeat gerere?

§. CLIV. Cum vicinis populis & magiſtratibus aliis princeps 1.) concordiam alere ſtudeat, 2.) fœdera cum illis ineat, 3.) fidem datam religioſe ſervet, & 4.) legatos ipſorum honorifice excipiat & ſecure dimittat, quæ omnia ad φιλητυχίαν & concordiæ ſtudium proximo debitum pertinent. I.) *Concordiæ* ſtudium principi vel maxime debet eſſe commendatum. Quod in genere apoſtolus omnibus præcipit Rom. XII. 18. *Si fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem colitote*; id peculiariter ſibi quoque dictum eſſe magiſtratus noverit. Concordia cum vicinis populis & magiſtratibus aliis regni tutela eſt ac firmamentum, unde Auguſtinus lib. II. de civ. Dei cap. 21. *arctiſſimum atque optimum in republica vinculum incolumitatis eſſe* dicit *concordiam*, quod. de concordia tum ſubditorum inter ſe, tum magiſtratus ac ſubditorum, tum regni cum vicinis populis eſt accipiendum. II.) *Fœderum* in republica maxima omnino eſt utilitas. Quas enim vires regnum in ſeſe non habet, eas per fœdera cum vicinis adquirit. *Vnita virtus fortior* & ad hoſtiles impetus tolerandos ac propulſandos inſtructior. Contra vero de civitate *Lais* dicitur Jud. XVIII. 28. quod facili negotio potuerit occupari, *quia non habuit* דבר *verbum,* ſeu negotium *cum ullo homine*, hoc eſt, quia non fuit in fœdere cum aliis civitatibus. Adhibenda tamen in pangendis fœderibus prudentia, ut monet Paradinus in ſymb. *Vis neſcia vinci.* p. 198. ut ſcilicet eligantur potiſſimum illorum fœdera, qui ſunt in proximo & qui potentia valent, qui enim imbellium & infirmorum ſocietatem ambiunt, quærunt cum quibus opprimantur. III.) Fœdera & pacta ſemel inita firmiter & ſancte ſunt cuſtodienda, ac fides data religioſe eſt ſervanda. *Rupti fœderis pœnam plurimum*

num ſequitur ipſos perfidos & fœdifragos; Thucydides lib. II. de Thebanis Platæas occupantibus. Principis verba & promiſſa ad firmitatem propemodum divinam debent accedere, poſtquam alicui fidem dedit, imo principis ſimplex verbum plus auctoritatis & ſecuritatis habere debet, quam aliorum hominum juramenta; Alphonſus referente Panormitano lib. I. de geſtis. Dinothus lib. VI. hiſt. Gall. f. 479. eſt enim princeps Deus aliquis terreſtris ac divini numinis ſimulachrum, imitetur igitur exemplum veri & ſummi Dei, *cujus ſingula verba ſunt juramenta*, inquit Philo. *Fraudulentiam turpiorem ac fœdiorem eſſe cenſeat princeps, quam violentiam*; Thucydides lib. IV. hiſt. in orat. Braſidæ ad Acanthios; eſt enim animi abjecti & ſervilis indicium fidem fallere: *Si nullibi in toto orbe, tamen in principis verbis fides locum invenire debet. Si toto mundo fides exſulet, tamen apud imperatorem eam oportet conſiſtere;* dicebat Carolus V. cum ad frangendam Luthero datam fidem a pontificiis flabellis inſtigaretur, referente Zenocaro in ipſius vita. IV.) *Legatos* vicinorum populorum, qui honorifice excipit, illorum animos ſibi conciliat ac devincit. Jure gentium legati ſunt ſacroſancti & inviolabiles, adeo ut pro illis violatis bellum juſte geri cenſeatur. Polybius lib. II. hiſtor. Rex David injuriam legatis ſuis ab Ammonitarum rege Hanone illatam graviſſimo bello ulciſcitur. 2. Sam. X. 7.

§. CLV. Quæritur hoc loco: I.) *An licitum ſit pio magiſtratui fœdera inire cum diverſæ religionis hominibus?* (*) Petrus Martyr claſſ. IV. locor. comm. cap. 16. n. 23. Albericus Gentil. lib. III. de jure belli cap. 19. & alii (**) negant. 1.) Vrgent *interdictum expreſſum*, tum *generale*, tum *ſpeciale*. Deus expreſſe & *generaliter* interdixit, fœdus cum infidelibus inire. Exod. XXIII. 32. *Non inibis cum illis* (Cananæis) *fœdus*. Exod. XXXIV. 15. additur prohibitionis ratio, *ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicati fuerint cum diis ſuis, & ſacrificaverint ſimulachris ſuis, vocet te quiſpiam, ut comedas de immolatis*. Deut. VII. 2. prohibitio reperitur. In *ſpecie* a propheta Hanani reprehenditur Aſſæ regis Juda con-

Quæſtio I) An cum diverſæ religionis hominibus fœdera inire liceat? Argumenta 1) Negantium.

(*) Sæpius hac de re fuit diſputatum, cumprimis tempore CAROLI V. imperatoris & FRANCISCI I. Galliarum regis, cum hic SOLIMANNVM adverſus iſtum ad arma concitaret. Laudat hocce inſtitutum GRAMMONDVS, *hiſt. Gallicæ libr. III.* idque a multis emolumentis in rem chriſtianam ab illo foedere profectis commendat. Alii contra longe aliter judicant, contenduntque, Franciſcum, Galliæ regem, maximum chriſtiani orbis odium incurriſſe, quod nulla rerum ſuarum tuendarum neceſſitate, ſed ſola aliena rapiendi ambitione ductus, contra chriſtianos cum Turcis ſocietatem iniit, qua his non ſolum ingens occaſio nata ſit occupandi plurima, quæ chriſtiani in Africa alibique tenebant; ſed & Italiam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam aliasque maris oras invadendi aperta fuerit janua. Conf. HENNIGES ad GROTIVM *de jure belli ac pacis, libr. II. cap. XV. §. X.* ubi tamen REINKINGIVM foedera cum infidelibus abſolute improbantem refellit. Add. HOCHSTETTERVM in *collegio Pufendorfiano p. 535. ſeqq. not. c.* Reſuſcitata fuit hæc controverſia recentiori ævo variisque in ſcriptis agitata, occaſione regis SVECIÆ CAROLI XII. Non patitur inſtituti noſtri brevitas, ut argumentum hoc data opera heic excutiamus. Adeat, qui adcuratiorem ejus evolutionem legere anhelaverit ſcriptores tum antiquiores, tum recentiores, in *bibliotheca juris imperantium quadripart. p. 42. ſeqq.* adlegatos. Sufficiat ex ingenti eorum numero BESOLDVM *de jure fœderum cap. II.* CONRINGIVM in *diſput. polit. de fœderibus*, Witteb. *MDCLIX.* LYSERVM in *diſput. de jure fœderum*, Witteb. *MDCL.* ZIEGLERVM *de juribus majeſt. libr. I. cap. XXXVIII. §. 6. ſeqq.* BECMANNVM in *meditat. polit. cap. XXII.* KVLPISIVM in *collegio Grotiano exerc. VII. §. 2. p. 81. ſeqq.* HOCHSTETTERVM *loc. excit. p. 534. ſeqq.* nec non BVDDEVM in *theol. morali, part. II. cap. III. ſect. IV. §. 13.* nec non in *diſſertat. de ratione ſtatus circa fœdera §. IX. ſeqq.* heic nominaſſe.

(**) Rungius in Exod. p. 880. Fœdera cum diverſæ religionis hominibus non eſſe ineunda, docemur Exod. XXIII. 32. & talia foedera ſæpe reprehenduntur a prophetis, Eſa. VIII. 12. c. XXXI. 3. Oſeæ VIII. 13. ac Joſaphat adcuſatur ob fœdus cum Achabo, 2. Paral. XIX. 2. quia nulla ſocietas Chriſto cum Belial 2. Cor. VI. Idem tamen in Gen. p. 426. *Licet fœdus facere cum diverſæ religionis hominibus, ita tamen, ut eius capita non religionem, ſed communem tranquillitatem & defenſionem ſpectent.* GERHARDVS.

conſœderatio cum Benhadad, Syriæ rege 2. Paral. XVI. 7. *Quia habuiſti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco evaſit Syriæ regis exercitus de manu tua.* v. 8. *Nonne Æthiopes & Lybes multo plures erant quadrigis & equitibus & multitudine nimia, quos cum in Domino credidiſſes, tradidit in manu tua?* v. 9. *Oculi enim Domini contemplantur univerſam terram & præbens fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egiſti, & propter hoc etiam ex præſenti tempore adverſum te bella conſurgent.* Oſtendit propheta in hac redarguttoria concione fœdera illa plerumque conjuncta eſſe cum quadam diffidentia divini auxilii, ideoque Dei nomine pœnas regi denunciat. 2. Paral. XIX. 2. Jehu propheta, Hanani filius, reprehendit Joſaphatum, regem Juda, quod cum Achabo, idololatrico rege Iſraël, fœdus inierat, & in bellum cum ipſo deſcenderat, cujus exitum fuiſſe infelicem ex præcedente capite manifeſtum. 2. Paral. XX. 37. ejusdem Joſaphati fœdus cum Ochozia, impio rege Iſraël, ab Eliezero propheta improbatur. *Quia* (inquit) *habuiſti fœdus cum Ochozia, diſrumpet Dominus opera tua.* Eſajas VIII. 12. arguit populum, quod cum idololatricis regibus fœdus inire voluerit: *Non dicatis conſœderatio, omnia enim, quae loquitur populus iſte, conſœderatio eſt, & timorem ejus ne timeatis, Dominum exercituum ſanctificate.* c. XXX. 2. *Vae vobis, qui ambulatis, ut deſcendatis in Ægyptum, ut confortetis vos in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in umbra Aegypti.* c. XXXI. 1. *Vae qui deſcendunt in Aegyptum ad auxilium in equis ſperantes, & habentes fiduciam ſuper quadrigis, quia multae ſunt.* 2.) *Interdictum ex conſequentiis elicitum.* Deus in principio ſtatim humani generis *inimicitias poſuit inter ſemen mulieris & ſemen ſerpentis infernalis,* Gen. III. 15. jam vero diverſæ religionis homines ac cumprimis infideles pertinent ad ſemen infernalis ſerpentis. Ergo cum illis nulla debet piis intercedere fœderalis amicitia. Eccleſiam malignantium *perfecto odio* profe qui debemus: Pſalm. XXVI. 5. *Odi eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo.* Pſ. CXXXIX. 21. *Nonne qui oderunt te Domine, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam?* v. 22. *Perfecto odio oderam illos, inimici facti ſunt mihi.* Jam vero, quos debemus odiſſe, cum illis non oportet fœdus inire. 2. Cor. VI. 14. *Nolite jugum ducere cum infidelibus, quae enim participatio juſtitiae cum iniquitate, aut quae ſocietas luci cum tenebris?* v. 15. *Quae conventio Chriſti ad Belial? aut quae pars fideli cum infideli?* v. 16. *Qui conſenſus templo Dei cum idolis?* Jam vero inter conſœderatos eſt quædam voluntatis conſenſio, ſocietas officiorum & amicitiæ communicatio. In baptiſmo fidem Chriſto dedimus, quod ſimus futuri palæſtritæ ſtrenui adverſus omnes Chriſti perduelles; cum illis igitur qui fœdus ineunt, a fœdere cum Chriſto in baptiſmo inito recedunt. Huc referunt omnia dicta, quæ de hæreticis agunt, quod eos debeamus *fugere, devitare, ne ave quidem illis dicere &c.* Matth. VII. 15. Tit. III. 10. 2. Joh. v. 10. ſed illos, cum quibus fœdera inimus, nequaquam devitamus. 3.) *Exemplorum probatorum cumulum.* Illicitum cenſebant Ægyptii *comedere cum Hebraeis,* ob religionis ſcilicet diverſitatem: Gen. XLIII. 32. Judæis nullum erat *cum Samaritanis* apoſtatis commercium: Joh. IV. 9. Luc. IX. 53. Judæi illicitum cenſebant *in aedes gentilium ingredi*, & cibum cum illis capere. Joh. XVIII. 28. Act. XI. 3. 4.) *Praeſentiſſimum talium conſœderationum periculum. Qui picem tangit, ab ea inquinatur:* Eccl. XIII. 1. qui cum inimicis veræ religionis ſeſe conjungit, facile aliquod vitium ab illis contrahit. Ex fœderibus naſcuntur familiares converſationes, ex familiaribus converſationibus peculiaris quædam animorum conjunctio, ex animorum conjunctione accidit, ut zelus in deteſtanda religione adverſa refrigeſcat, cui enim peculiariter favemus, illius religionem mollius tractamus. Quæ ergo eſt humanæ naturæ infirmitas, facili negotio contingere poteſt, ut piis ac veræ religioni addictis ex converſatione cum apoſtatis & infidelibus, præſertim ex arctiore amicitia per fœdera cum illis

lis inita, aliquid labis adfricetur. 5.) *Infelicem iſtarum confœderationum exitum*, quem oſtendunt exempla ſuperius citata. Aſſæ peſſime cecidit fœdus cum Benhadad, Syriæ rege, quia propter illud perpetuis implicatus fuit bellis: 2. Paral. XVI. 9. Joſaphatus in extremum vitæ periculum incidit, quando Achabo in bello contra Ramoth Galaâd ſeſe conjungit: 1. Reg. XXII. 32. 2. Paral. XVIII. 31. idem naufragium facit & claſſem amittit, quando fœdere cum Ochozia inito naves ſuas ipſius claſſi conjungit: 2. Paral. XX. 37. Maccabæorum cum Romanis & Lacedæmoniis fœdera quem habuerint exitum, docet hiſtoria. Franciſcus Galliarum rex moriens graviſſime de eo conqueſtus eſt, *quod voluerit eſſe fœderatus chriſtiani nominis hoſti, quod fœdus cum Turca pepigerat, & chriſtianorum capita tanquam armenta ad Mahumetanam ſervitutem abigi vivus videnſque paſſus erat.* Sleidanus lib. XV. comment. pag. 332.

2) Adfirmantium. §. CLVI. Qui contrarium ſtatuunt, hæc fere argumenta proferunt. 1.) Legitima defenſio eſt *juris naturalis*, l. 3. ff. *de juſt. & jure*, proinde non pugnat cum jure divino. Jam vero inire fœdus cum aliis, cujuscunque tandem ſint religionis, pertinet ad legitimam ſui defenſionem. Vt enim religionis diverſitas, vel alia quæcunque conditio & qualitas non impedit, quo minus naturali jure defenſio competat illi, qui injuſte opprimitur, modo obſervet moderamen inculpatæ tutelæ; ſic non intereſt, cui religioni ſit addictus, per quem & cujus opera nos defendimus, quo minus defenſio illa ſit juris naturalis. 2.) *Evangelium non abolet politias*, quam regulam urget Lutherus in quæſtione de ſui defenſione tom. VII. Jen. germ. fol. 389. Ergo nec politiarum firmamenta & munimenta, videlicet fœdera, quæ ſunt converſationes mere politicæ ac civiles. Eccleſia hoſpitium habet in politiis. Ergo non turbat nec turbare debet earum quietem, robur & firmamentum: quod in fœderibus conſiſtit. Si omnis etiam politica converſatio & pacificatio cum infidelibus ac falſæ religioni addictis eſſet prohibita, *mundo nos exire oporteret*. 1. Cor. V. 10. 3.) Præſto ſunt *exempla* talium fœderum. Quidam adducunt fœdus *Abrahae cum Mamre, Eſcol & Aneri*; Geneſ. XIV. 13. ſed veriſimile eſt, illos, licet origine eſſent Cananæi, tamen patriarchæ religionem fuiſſe amplexos. Niſi enim religio & fides in certam victoriæ ſpem eos erexiſſet, auſpiciis Abrahæ tam exigua manu tantæ potentiæ hoſtes vix fuiſſent adgreſſi, a quibus gigantes & Sodomæos ad internecionem usque cæſos noverant. Adducunt etiam fœdus *Abrahæ cum Abimelecho*, Palæſtinorum rege: Gen. XXI. 32. & *Iſaaci cum Abimelecho, rege Geraris*; Gen. XXVI. 31. ſed illi quoque videntur veræ religioni fuiſſe addicti, cum de Deo, quem colebant Abrahamus & Iſaacus, tam honorifice loquantur, ac felicitatem utriusque patriarchæ divinæ benedictioni tribuant. Producimus igitur fœdus, quod iniit *Jacobus cum Labano* idololatra, Gen. XXXI. 44. *Joſua cum Gabaonitis*, Joſ. IX. 15. *Salomon cum Hiramo*, 1. Reg. V. 12. *Judas Maccabæus cum Romanis*, 1. Maccab. VIII. 20. *Jonathan & Onias cum Romanis & Spartanis*, c. XII. 1. 6. 20. *Simon cum iisdem*, c. XIV. 18. & 25. quæ fœdera nuſpiam leguntur damnata. 4.) Pacificationis Paſſavienſis, per quam inter evangelicos & proteſtantes fœdus mutuum eſt initum, ſaluberrimus fuit effectus, quies ſcilicet & tranquillitas Germaniæ, regnis ac provinciis reliquis perpetuis fere bellorum turbinibus implicatis, qua de re inferius plura adferentur.

§ CLVII. Poſteriori igitur huic ſententiæ, ſed *certis diſtinctionibus* & conditionibus limitatæ accedimus. *Sententia auctoris.* 1.) Diſtinguendum inter fœdera, de *non offendendo*, ac quæ *defenſionis cauſa* inſtituta ſunt & inter ea, quæ *in oppugnando aliquo tertio* mutuas operas exigunt. Illa etiam cum infidelibus & diverſæ religioni addictis inire licet; hæc vero non facile permittenda, (*) ſi is, qui oppugnan-

(*) Eandem cum GERHARDO ſententiam adoptavit quoque Jo. ADAM. OSIANDER, cancellarius olim Tubin-

pugnandus, veræ religioni eſt addictus. 2.) Diſtinguendum inter fœdus initum cum infidelibus *contra infideles alios*, & inter fœdus initum cum infidelibus *contra fideles.* Prius dicimus licitum, poſterius illicitum. Poteſt fidelis contra infidelem alium jungere arma cum infideli cap. *Imperatores* &c. cauſ. 11. q. 3. ergo etiam poteſt auxilium infidelis contra alium infidelem implorare; ſed ſi bellum contra fidelem ſit ſuſcipiendum, auxilio infidelis uti, & fœdus cum eo inire neutiquam debet. 3.) Diſtinguendum inter fœdera, *quæ politicas duntaxat conditiones adjunctas* habent, & ex quibus nullum metuendum eſt veræ religioni periculum, aut præjudicium, & inter ea, *quæ in fraudem veræ religionis* panguntur. *Licet fœdus facere* (ſcribit Rungius in comm. Gen. XIV. p. 426.) *cum hominibus diverſæ religionis, ita tamen, ut ejus capita non religionem, ſed communem tranquillitatem & defenſionem ſpectent.* (*) Sic probari nequit illud fœdus, in quo requiritur, ne errores doctrinæ, quibus altera pars confœderatorum eſt immerſa, a miniſterio eccleſiaſtico taxentur. 4.) Diſtinguendum inter fœdera, *quæ ſine urgente neceſſitate & abſque evidenti reipublicæ utilitate* cum infidelibus, vel falſæ religioni addictis inſtituuntur, atque ea, *quæ neceſſitatem & reipublicæ ſalutem conjunctam habent.* Priora haudquaquam probanda, ſed præferenda illis fœdera cum piis & veræ religioni addictis inſtituta. 5.) Diſtinguendum inter *fœdera ipſa* & *adhærentem confœderatorum animis perverſam opinionem.* Fœdera ipſa urgente reipublicæ ſalute cum infidelibus ac diverſæ religionis hominibus inſtituta non poſſunt abſolute & ſimpliciter improbari; cavendum interim, ne adhæreat fiducia in humanum auxilium ac diffidentia erga Deum, neve defenſio eccleſiæ, quæ eſt ſolius Dei opus, fœderibus illis transſcribatur. Jer, XVII. 5. *Maledictus omnis, qui carnem ponit brachium ſuum.* (**)

§. CLVIII.

Tubingenſis, in *obſervat. in* Grotivm *de J. B. & P. p. 1020.* verum Caspar Zieglervs *lib. V. de jure majeſtat. cap. XXXVIII.* bellum etiam offenſivum adverſus *infideles* concedit. Nos, cum b. Bvddeo aliisque theologis, bellum ejusmodi offenſivum etiam adverſus eos, qui vocari volunt chriſtiani in certis caſibus licitum eſſe, non dubitamus, cum adverſus alios atrociter ac manifeſte injuril nomine potius, quam re tales ſint. Conf. Vlricvm Hvbervm *de jure civitatis, libr. III. ſect. IV. cap. III. §. 10. ſeqq.* & Christian. Thomasivm in *adnotat.* ad *b. l. p. 727.* n. 11.

(*) Diligenter conſideranda eſt cauſa *impulſiva* & *finalis* fœderum. Si enim alicui immineat periculum propter religionem, utique non licet illi *συμμαχίαν* quærere ab hoſtibus religionis. Talia enim fœdera per ſe abſurda & impia ſunt, Deique deſtituuntur benedictione. Sin autem ad defenſionem communis patriæ adverſus hoſtem extraneum opus ſit virium conjunctione ſine religionis reſpectu, nihil eſt in tali fœdere vitii. *Qualis eſt conjunctio chriſtianorum pugnantium adverſus Turcas.* Rungius in Exod. XXXIV. p. 1191. Ex Petro Martyre in 1 Reg. cap. XV. Zepperus in tract. de legibus forenſ. Moſaicis lib. IV. cap. 6. ſic diſtinguit fœdera, quod quædam habeant communes expeditiones & auxilia mutua cum idololatris & impiis, quæ ſunt illicita & impia, ſiquidem ibi ſemper aliquid mali adſricatur populo Dei, & qui fidem Deo non ſervant, quomodo ſervabunt nobis? Quædam vero ſint de finibus, commerciis, ut vicini pacifice inter ſe agant, ubi pax ſervanda eſt cum omnibus, quantum in nobis eſt Rom. XII. 18. Quibus conſentit Paræus in comm. Gen. XIV. *Illicita*, inquit, *ſunt fœdera, quæ ſunt de ſocietate religionis; licita, quæ de rebus civilibus cum infidelibus ſunt contracta.* Sed quod ibidem putat, *neceſſitatem poſſe accidere piis tantam, ut etiam illa priora poſſint contrahi cum infidelibus*, in eo non videtur ſibi ſatis conſtare, quia quod per ſe malum eſt & illicitum, nullo pacto aut reſpectu licitum aut bonum fieri poteſt. Gerhardvs.

(**) Alii ita procedunt, fœdera æſtimanda, 1) ex ſuo principio, 2) objecto, 3) fine, 4) ac circumſtantiis. Polanus lib. X. ſyntagm. cap. 11. *Diſtinguuntur fœdera ex cauſis efficientibus, finibus & effectis; quæ fœdera ex diffidentia, vel avaritia, vel ad placendum infidelibus, vel ad perturbandam pacem publicam contrahuntur: item, quæcunque occaſiones præbere poſſunt, aut corrumpendi puri cultus Dei, aut corruptelas ſerpentes augendi, ea profecto illicita ſunt, divinitus prohibita & infelicia. At ſi qua fœdera ineuntur vel ad mutuam defenſionem hoſtis communis, (ubi nos vocatio conjunxit) vel de non lædendo, & in ſumma, quæ veram religionem ac pietatem erga Deum non lædunt, ſunt licita. Vbi tamen etiam atque etiam cavendum eſt, ne cum hoſtibus ac perſecutoribus eccleſiæ Dei ſeſe fœdere conjungant pii, quia neque illis bona conſcientia poſſunt præbere auxilium, neque ab his*

§. CLVIII. Ex his facile adparet, quid ad contraria argumenta reſpondendum ſit? 1.) Cananææ gentes divino judicio erant excidio & internecioni deſtinatæ, Deus igitur Iſraëlitas fœderibus illis conjungi noluit; ſed ut patriarchæ ante legem illam latam cum Cananæis fœdera quandoque inierunt, ſic poſt ſublatum μεσότοιχον inter Judæos ac gentes lege illa non amplius obſtringimur: Epheſ. II. 14. modo obſerventur debitæ conditiones. Idem oſtendit cauſa prohibitionis legi addita, prohibentur enim Iſraëlitæ *ex idolothytis edere;* Exod. XXXIV. 15. ſed apoſtolus 1. Cor. X. 27. libertati chriſtianæ id relinquit: *Si quis vocat infidelium, quidquid adponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam.* Aſæ confœderatio cum Benhadad ideo reprehenditur, quia regem Syriæ ad fœdus, quod cum rege Iſraëlis habebat, violandum miſſis muneribus impulit, cumque ad bellum regi Iſraëlis movendum concitavit. Joſaphati fœdus cum Achabo & Ochozia nulla exigebat neceſſitas: bellum, quod adverſus Aſſyrios ſuſcipiebat, non erat defenſivum, ſed offenſivum: prophetæ præpoſteram in iſtæc fœdera fiduciam arguunt. 2.) Converſatio *politica* & civilis a *ſpirituali* communione diſtinguenda: *exire ab infidelibus* & diverſæ religioni addictis debemus animo & adfectu; non autem ſimpliciter loco & quoad politicam converſationem, alias *e mundo nos exire oporteret.* 1. Cor. V. 10. Auguſtinus ſerm. XVIII. de verb. Dom. *Separatio fieri debet corde, non corpore, recedendum a talibus non corporaliter, ſed ſpiritualiter.* 3.) Ægyptiis illicitum erat cum Hebræis cibum capere non præcepto quodam divino, *ſed more duntaxat patrio*, uti Philo cenſet: Onkelos hanc adfert rationem, *quia pecus, quod Aegyptii colunt*, (bovem puta) *Hebræi comedunt.* Alii tribuunt hoc faſtui Ægyptiorum, quod indignum putaverint cum Hebræis convivari. (*) Daniel in Chaldæa, Chriſtus cum phariſæis falſæ religioni addictis cibum ſumſit. *Judæis* non erat lege quadam politica converſatio cum *Samaritanis* & gentibus interdicta, ſed quia *illos* propter apoſtaſiam, *has* propter infidelitatem abhorrebant, ideo ab illorum converſatione abſtinebant; Chriſtus tamen cum Samaritana muliere abſque ullo contaminationis periculo collocutus, & Petrus in domum gentilis eſt ingreſſus. Joh. IV. Act. X. 4.) Talia fœdera cum incommodis & periculis conjuncta

exſpectare; imo cum improbis & infidelibus promiſcua converſatio non eſt licita, niſi ideo inſtituta, ut lucrifaciamus illos, aut cum vocatio noſtra id requirit, ut quando Chriſtus cum peccatoribus edit, Luc. XV. 1. quando conjunx cum infideli habitat. 1. Cor. VII. 13. Foedera diſtinguuntur: 1) Reſpectu *cauſæ efficientis*, ſeu perſonarum, quæ foedus contrahunt. Hæ enim vel non ſunt in eccleſia, ut gentes ac profani homines veri Dei plane ignari, iique aut ſimpliciter infideles κατ᾽ ἐξοχὴν ſic dicti, aut etiam in veram religionem blaſphemi: vel ſunt in eccleſia, iique vel orthodoxi, vel heterodoxi, ut ſectarii, hæretici ac quodammodo ſchiſmatici, qui tamen non ſunt de eccleſia, ſive non ſunt vera ac viva ejus proprie ſic dicta membra. 2) Reſpectu *objectorum*, ſeu rerum, de quibus initur contractus. Illarum reſpectu foedera ſunt in triplici differentia. Vel enim concernunt religionem ſolam, & dicuntur eccleſiaſtica; vel pacem publicam externam reſpiciunt, quo referimus omnia pacta, quæ ad neceſſitatem uſumque incolarum & peregrinantium in mercibus importandis exportandisque ſpectant, quæque ſunt de vitandis injuriis & ſuis unicuique terra marique ſervandis finibus, de ſecuritate itinerum, poſſeſſionum, navigationum &c. hæc vocari ſolent foedera pacificationis, pactiones de non offendendo; vel tandem partim religionem, partim res politicas ſimul reſpiciunt, earumque adſertionem & libertatem concernunt, unde adpellantur mixta. 3) Reſpectu *finis*. Fœdera iniri ſolent potiſſimum ob duplicem finem, ut videlicet vel nos conjunctis confœderatorum noſtrorum viribus bellum noſtris inferamus hoſtibus, quod dicitur bellum offenſivum; vel quando ab hoſtibus contra nos bellum movetur, ut advocatis συμμάχοις illam vim injuſtam a nobis depellamus, quod bellum defenſivum nominari conſuevit. GERHARDVS.

(*) *Ebræos* fuiſſe paſtores ovium, qui pecora mactabant, ex hiſtoria ſacra conſtat, cum contra apud *Ægyptios* certa animalium genera fuerint ſacra. Atque hinc procul dubio ratio derivanda, cur *Ebræi Ægyptiis* fuerint *abominationi*; quod tamen non ita capiendum, ac ſi Aegyptii eosdem ferre haud potuerint, ſed quod ad conſortium familiare eosdem haud admiſerint, inferiorique loco & ſejunctos quodammodo ac ſeparatos a ſeſe eſſe voluerint. vid. CLERICVM in *comment.* ad *Geneſ. XLVI. 34. & Exod. VIII. 26.*

juncta eſſe non negamus, ideo etiam abſque urgente reipublicæ neceſſitate iniri neutiquam debent; interim tamen ex eo evinci nequit, eſſe abſolute & ſimpliciter prohibita. Neque ex eventu illud colligi poteſt, cum fœdera etiam cum piis inita non ſemper lætos habeant exitus, cumque diffidentiam fœderibus illis utplurimum conjunctam pœna illa reſpiciat. Vide plura de hac quæſt. apud Tarnovium in adpend. comm. in Obadiam.

II.) An principi fidem fallere ſit integrum?

§. CLIX. Quæritur II.) *An principi fidem fallere & a pactis fœderum recedere ſit integrum?* Machiavellus (*) lib. II. comm. c. 13. & de princ. cap. 19. illud licere cenſet: *Prudens & acutus princeps* (inquit) *fidem hoſti datam & ab ipſo metu, vel vi extortam temporique adcommodatam nec debet, nec poteſt ſervare, ſi tale pactum vel fœdus obfuturum ei ſit, atque occaſiones & neceſſitates, quæ iſtud extorſerunt, præterierint. Si fides violanda, regnandi cauſa violanda eſt, in reliquis pietatem colas*; dicebat ille apud Senecam. Darius apud Herodotum lib. III. exiſtimat, *magnae publicaeque utilitatis gratia licere principi mendacium dicere.* Sed ab omni fraudulentia & perfidia princeps abhorrere debet. 1.) Pacta ſervari eſt *juris divini ac naturalis.* 2.) Vinculum humanæ ſocietatis *ac nervus imperiorum*

(*) De NICOLAO MACHIAVELLO, politico illo Florentino famoſiſſimo, de quo heic diſſerit GERHARDVS, legendus PETR. BAELIVS, in *dict. hiſt. & crit. tom. III.* voce *Machiavel, p. 244 ſeqq.* JAC. FRID. REIMMANNVS, in *hiſt. litterar. vol. I. pag. 31. ſeqq.* & cum primis JAC. BRVCKERVS, in *hiſt. crit. philoſoph. tom. III. period. III. part. II. libr. II. cap. V. §. VI—VIII. p. 784.* ut complures alios jam taceamus. Nos, in gratiam lectorum, pauca de eo heic ſubjungamus.

Floruit is exeunte ſeculo XV. & ineunte XVI. natusque eſt Florentii, & poſtea ducis illius a ſecretis & hiſtoriographus fuit. Anno MDXXX. vel, ut alii certioribus nixi rationibus referunt, *MDXXVII*, diem obiit ſupremum, poſtquam gratia, qua apud principem ſuum floruerat antea, exciderat.

Multa poſt ſe reliquit ſcripta, inter quæ cumprimis eminent: *diſſertationes in Livium, ſive diſputationum de republica libri tres ad decadem Livii primam.* Lucem adſpexerunt diſſertationes iſtæ primum Venetiis *MDXXX*, poſteaque ſæpius non italice tantum, ſed & latine, gallice atque anglice typis fuerunt exſcriptæ. Traduntur in iis, ut ut tectius, illa ipſa axiomata, quæ Machiavellus poſtea apertius in *principe*, hic enim libri italico ſermone conſcripti titulus eſt, diſſeminavit. Prima ejusdem editio Venetiis MDXXXII. 4. prelo exiit. Latine hunc librum reddidit SYLVESTER TELIVS, licet non ſatis feliciter. Emendatiorem autem verſionem adornavit HERMANN. CONRINGIVS, tandemque Helmſtadii *MDCLXIII.* evulgavit, repetitam poſtea anno MDCLXXVI. Præmiſit laudatiſſimus vir huic editioni epiſtolam introductoriam eandemque lectu digniſſimam, in qua & de Machiavello præclare judicavit, judiciaque JOVII & POSSEVINI, nec non vitam CASTRVCCII a Machiavello ſcriptam aliaque tractationi huic adjunxit.

Aliam tamen poſt Conringium, verſionem latinam hujus libri exornandam in ſe ſuſcepit CASPAR LANGENHERT eandemque anno MDCXCIX. cum orbe erudito communicavit. Anglicam quoque ED. DAKES Londini *MDCXL.* Gallicam vero AMELOT DE LA HOUSSAYE an. MDCLXXXVI. luci expoſuerunt publicæ. Exſtat quoque verſio hujus libri germanica, quæ Francofurti ad Mœnum anno MDCLXXX. lucem vidit. Recentiſſima denique operum Machiavelli editio ea eſt, quæ ſermone italico, duobus comprehenſa voluminibus, Genevæ *MDCCXXVI.* in 8. prodiit.

Diverſa vero fuerunt virorum eruditorum de MACHIAVELLO ejusdemque libris, ſpeciatim illo, quem de *principe* ſcripſit, judicia. Nonnulli enim, & quidem plerique, qui principia politica in hocce libro ſtabilita improbabant, auctorem inter átheos referre haud dubitarunt. Ipſe PAVLVS JOVIVS, qui vitam ejus deſcripſit, poſtquam fata ejus duriora enarraſſet, mox ſubjungit: *Fuit exinde ſemper inops, uti irriſor & atheus &c.* in *elogiis doctorum p. m. 194* THEOPHILVS quoque RAYNAVDVS, cum in *erotematibus de malis ac bonis libris* Lugduni *MDCLIII.* 4to editis, atheorum, quos vocat, clanculariorum, tertium ordinem eorum conſtituiſſet, qui religionem eatenus retinendam cenſent, quatenus ad ſubditos in obſequio continendos poteſt conducere, Machiavello primum inter eos locum adſignat. Ita enim *loc. cit. p. 27.* infit: *Tertiæ claſſis ductor omnium conſenſu eſt Machiavellus, libris diſcurſuum, ac de principe, usque eo tetris ac projectæ in religionem & ſancta omnia audaciæ, ut ipſi quoque ſectarii in eum calamos ſtrinxerint, & omni ſtudio libros ejus exterminandos eſſe ſint profeſſi.*

Equidem ubi primum prodierant Machiavelli ſcripta, ea per longum temporis ſpatium, &, ut REIMMAN-

rum eſt fides, nec ulla major inter mortales neceſſitas, quam fidei ſervandæ, qua ſublata nec imperia permanere, nec quidquam aliud ſubſiſtere poteſt. 3.) Violatores fœderum ac datæ fidei graviter a Deo ſunt *puniti*, id quod exemplis inferius comprobatum dabitur in quæſtione de fide hæreticis ſervanda. Monendum tamen, quod jure a fœdere recedat is, cui fœdus ex altera parte non eſt ſervatum, ſed prius violatum, vel ut violaretur, aperte tentatum.

§. CLX.

MANNVS & BRVCKERVS adnotarunt, per integrum fere ſeculum lecta fuerunt in republica litteraria ſine ulla atheiſmi ſuſpicione. Quin tantum abſuit, ut vel ipſi eccleſiæ Romanæ præſules quidquam olim in iis deſideraverint, ut potius ex iis CLEMENS VII. poſt obitum Machiavelli, typographo Angelo Bladio decennii privilegium in hujus viri opera junctim edita concedere haud dubitaverit. Tandem vero CLEMENS VIII. inſtigatione & clamoribus ANTON. POSSEVINI, Jeſuitæ haud incelebris, nec non THOMÆ BAZII, qui presbyter erat oratorii Rom. permotus, Machiavelli *principem* Romæ damnavit. Atque hi ipſi duumviri præcipui fuerunt Machiavelli adverſarii, qui eundem bonis omnibus maxime reddiderunt inviſum. POSSEVINVS quidem id egit in *judicio de quatuor ſcriptoribus, Philippo de Nue, Jo. Bodino, Phil. Mornæo & Nicol. Machiavello*, quod juſſu Innocentii IX. P. R. concinnavit. Quod vero ad BAZIUM adtinet, is peculiarem tractatum *de imperio virtutis* Machiavello oppoſuit, qui Coloniæ Agrippinæ anno MDXCV. in lucem prodiit. Majori tamen eruditi orbis adplauſu exceptus eſt liber anonymi cujusdam, hac inſcriptione inſignitus: *commentariorum de regno aut quovis principatu rite & tranquille adminiſtrando libri tres, de conſilio, religione, & politia, quas princeps in ditione ſua tueri debet, adverſus Nicol. Machiavellum.* Prima hujus libri editio prodiit Lauſannæ anno *MDLXXVI.* 8. quam deinceps complures aliæ ſunt inſecutæ. Exſtat quoque verſio ejusdem germanica, ſub titulo: *Anti-Machiavellus, das iſt, Regenten-Spiegel.* Argentor. *MDCXXIV.* 8. De ejus auctore, qui nihil aliud, quam quod ex exulum reformatorum Galliæ numero ſit, de ſe prodidit, nihil certi definiri poteſt. Fuerunt nonnulli, qui librum hunc a FRANCISCO HOTOMANNO profectum exiſtimarunt, qui eo ipſo tempore, quo iſte prodiit, apud Lauſonenſes exſul vixit. Alii tamen eundem VINCENTIO GENTILLETO, JCto ex Delphinatu Galliæ oriundo, qui ob religionem reformatam, cui addictus erat, multa in Gallia perpeſſus eſt mala, majori veri ſpecie tribuerunt. Vid. BÆLIVM *loc. cit. tom. III. p. m. 246.* Notarunt tamen nonnulli, hunc ipſum auctorem, quiscunque ille fuerit, impietatem duntaxat Machiavelli adgreſſum eſſe, ejusdem vero errores politicos intactos reliquiſſe. Non patitur inſtituti noſtri brevitas, ut & reliquos Machiavelli adverſarios heic recenſeamus. Adeat, qui eorum indicem legere voluerit, *bibliothecam philoſoph. Struvianam* KAHLII, *part. II. p. 85. ſeqq.* itemque *bibliothecam imperantium, cap. II. p. 114.* nec non REINHARDVM in *theatro prudentiæ civilis*, ARNDIVM, CONRINGIVM, BVDDEVM aliosque, cumprimis Jo. FRID. CHRISTIVM, qui tribus libris *de* NICOL. MACHIAVELLI *vita, ſcriptis & ſecta ejus, atque in univerſum de politica noſtrorum poſt inſtauratas litteras temporum, ex parte auctius cuſis, ex parte primum editis*, Machiavelli res copioſe enarravit.

Omnes tamen, qui contra Machiavellum calamum ſtrinxerunt, longiſſime poſt ſe reliquit auguſtus auctor *Antimachiavelli* gallico ſermone editi, ſub titulo: *l'Anti-Machiavel, ou examen du prince de Machiavel, avec des notes hiſtoriques & politiques; a Londres* MDCCXLI. in 8. Recenſetur hicce liber, immortali rariſſimi exempli gloria digniſſimus, in *bibliotheque Britanique, tom. XVI. part. II. art. I. p. 211. ſeqq.* variisque locis fuit recuſus, quin & in linguam latinam nec non germanicam converſus, obſervante BRVCKERO in *adpendice hiſtoriæ criticæ philoſoph. p. 948. not.* (p). Add. *nouvelle letter. publicate in Firenze, tom. II, p. 600. 610. ſeqq. nouv. biblioth. MDCCXL,* menſ. Nov. *la bibliotheque raiſonnée tom. XXV. part. I.* itemque MEISTERVM in *biblioth. juris nat. & gent. part. III. p. 55.* ubi ex vero pronunciat: *Omnibus, quæ in hunc usque diem contra Machiavelli principem prodierunt, ſcriptis carere tuto poſſumus, ex quo illud regiæ manus opus habemus, ſummi oratoris laude majus, quod ſub Anti-machiavelli titulo omnium, quibus vera philoſophia & ſapientia in pretio eſt, gentium plauſum habet, atque admirationem. Ex hoc quippe cognoſcimus, omnes cæteros, qui in hoc genere aliquid poſſe voluerunt, aut nihil, aut Catone hoc infinitis numeris inferiores eſſe.* Atque huic judicio procul dubio lubentiſſime ſubſcribent omnes, quotquot juſtum rebus pretium ſtatuere didicerunt.

Cæterum paucis adhuc notamus, non defuiſſe viros doctos, qui Machiavellum excuſare aliisque perſuadere ſint annixi, non tam malum ſcriptorem fuiſſe Machiavellum, etſi de argumento malo ſcripſerit. Eundem enim malas dominantium artes duntaxat in lucem produxiſſe, nec docere voluiſſe, quid principi agendum ſit, quam quid reapſe agat tyrannus, prout obſervavit WIQVEFORTIVS. Vid. BÆLIVM *loc. cit. not.* (E) Vnde illuſtriſſ. BACO DE

III.) *An legati ſemper inviolabiles?*

§. CLX. Quæritur III.) *An legati ſemper haberi debeant inviolabiles*? (*) Principi merito ſacri & inviolabiles ſint legati; 1.) Quia repræſentant illos, a quibus mittuntur; 2.) Quia absque legatorum immunitate non poteſt conſtare ſocietas inter vicinos populos, nec de pace vel fœderibus conſilium iniri; 3.) Quia

DE VERVLAMIO in incomparabili tractatione *de augmentis ſcientiarum libr. VII. cap. II.* pronunciat: *Eſt, quod gratias agamus Machiavello & hujusmodi ſcriptoribus, qui aperte & indiſſimulanter proferunt, quod homines facere ſoleant, non quod debeant.* Prætermittimus alia virorum eruditorum judicia, quæ legi poſſunt in doctiſſ. CHRISTII *diſſertatione* ſupra a nobis laudata. Cumprimis vero evolvi heic meretur REIMMANNVS in *hiſtor. atheiſmi ſect. III. cap. IV. §. 14. p. 356.* qui ea infirma judicat, quæ de atheiſmo Machiavelli vulgo objiciuntur, interque alia & hoc urget, nusquam in ſcriptis Machiavelli vel directe, vel indirecte oppugnari numinis exſiſtentiam.

Verum, utut hæc ſint veriſſima, ac Machiavellus directe, quantum conſtat, exſiſtentiam ſupremi numinis non negaverit, nec impugnaverit, eundem tamen hominem nullius religionis, nulliusque fidei fuiſſe, vix quisquam dubitaverit, qui ſcripta ejus attenta mente perlegerit. In iisdem enim paſſim denudat animum ſuum impium, quantumvis ſimulet aliud. Docet, inter alia, doctrinam chriſtianam reipublicæ rationibus haud convenire. Quod qui ſtatuit, non poteſt non ſimul optare religionem, qua reipublicæ rebus melius conſulatur, prout recte judicat b. BVDDEVS in *theſib. de atheiſmo & ſuperſt. p. 134.* ubi & illud non ſine ratione in Machiavello reprehendit, „quod vim roburque virtutis & honeſti infregerit, quod non tantum omnia ad utilitatem referre principem docuerit, ſed & pro virtute ſolida ſimulationem virtutis commendaverit, ſi eam utilitatis ratio poſtulet, immo a virtutis regia via ſubinde deflectendum principi ſuo ſuaſerit, ſi ſua ſalva eſſe velit.„ Speciatim ſinceris doctrinæ ſanctioris cultoribus pluſimum diſplicuere, quæ Machiavellus in *capite XV.* & *XXV.* in medium adtulit, ſiquidem in illo virtutem infamaſſe, in hoc vero providentiam divinam labefactaſſe, haud immerito videri queat, prout obſervavit BRVCKERVS *loc. cit. tom. IV. part. II. p. 787.* Cumprimis vero attentione lectorum noſtrorum digniſſima ſunt, quæ de *principe* Machiavelli generatim monuit regius auctor *Anti-Machiavelli* in *præfatione* libri ſui throno digni. Ita vero ille: „Le *Prince* de Machiavel eſt en fait de Morale ce, qu'eſt l'ouvrage de Spinoſa en matiére de Foi. *Spinoſa* ſappoit les fondemens de la Foi, & ne tendoit pas moin qu'à renverſer l'edifice de la Religion; *Machiavel* corrompit la Politique, & entreprit de detruire les preceptes de la ſaine Morale. Les erreurs de l'un n'étoient que des erreurs de ſpeculation; celles d'autre regardoient la pratique. Cependant il s'eſt trouvé, que les theologiens ont ſonné le tocſin & crié aux armes contre Spinoſa, qu'on a refuté ſon ouvrage en forme, & qu'on a conſtaté la divinité contre ſes ataques; tandis que Machiavel n'a été que harcelé par quelques Moraliſtes, & qu'il s'eſt ſoutenu, malgré eux & malgré ſa pernicieuſe Morale, ſur la chaire de la Politique, jusqu'à nos jours.„ Adjungimus huic loco alium, qui in *Anti-Machiavello* occurrit, hisque conceptus eſt verbis: „Machiavel autoriſe, tantôt par ſes diſcours, tantôt par un ſilence très ſuſpect, les ſentimens de cette ambition, qui fait les Conquerans, les Uſurpateurs, & ces Princes, qui s'imaginent, que les Rois ne ſont pas faits pour les peuples, mais les peuples pour les Rois. L'innocence, la beauté, ou meme la neceſſité ſuppoſées de ces ſentimens ambitieux, paroit étre la baſe de tout le ſyſtême de Machiavel. Il intitule ſon livre, *le Prince*: Il auroit pû l'intitular, *l'Uſurpateur* ou *le Tyran*. Il fait en grand, ce que feroit en petit un Caſuiſte, qui, dans un traité expres, enſeigneroit aux Fripons la maniére la plus ſûre, la plus profitable & la plus glorieuſe d'exercer leur metier; & qui pour deguiſer les odieux principes neceſſairement ſuppoſés dans l'idée d'un pareil ouvrage, au lieu d'intituler nettement *le Fripon*, l'intituleroit (par exemple) *le Negociant*, ou *l'homme d'affaires*, ou *le Procureur*.„ Addimus vel tandem locum, qui *cap. XIX. anti-Machiavelli* hisce verbis elatus legitur: „ſi Machiavel avoit composé un Recueil de fourberies à l'uſage des Voleurs, il n'auroit pas fait un ouvrage plus blamable, que celui-ci.„ Atque hæc pro inſtituti ratione ſufficiant.

(*) Duo ſunt, quæ legatis ipſo *jure naturali* debita ſunt; primum eſt *admiſſio*, alterum *inviolabilitas*. De utroque copioſe commentati ſunt, qui de jure naturæ ac gentium data opera ſcripſerunt. Eminet ex iis vir ſummus, HVGO GROTIVS in opere *de jure belli ac pacis, libri II. cap. XVIII. §. 3 ſeqq.* Huic jungi merentur SAMVEL PVFENDORFIVS in *jure nat. & gent. libr. II. cap. III.* Jo. GEORG. KVLPISIVS in *collegio Grotiano exercit. VIII. p. 91.* ANDR. ADAM. HOCHSTETTERVS, theologus olim Tubingenſis, in *collegio Pufendorfiano, exercitat. XI. §. XIV. p. 468. ſeqq.* Jo. WOLFFG. TEXTOR, in *ſynopſ. juris gent. cap. IX.* aliique. Cumprimis vero huc pertinent ſcriptores, qui de legatis peculiares libros ediderunt, veluti FRANC. LE VAYER,

ALB-

3.) Quia apud omnes populos veluti communi quodam naturæ conſenſu illud ratum, quod non ſint violandi. Cicero act. III. in Verrem: *Legationum jus divino humanoque vallatum eſt præſidio, cujus tam ſanctum & venerabile nomen eſſe debet, ut non modo intra ſociorum jura, ſed hoſtium tela incolume verſetur.* Et in lib. de aruſp. reſp. *Sic ſentio, jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* 4.) Quia divinitus punitur legatorum violatio. Ammonitæ ob violatos Davidis legatos bello petiti ſuccumbunt 2. Sam. X. 14. Helena, Ruſſorum regina, cum legatos ad ſe miſſos concremaſſet, ipſa poſt contrario mortis genere interiit, ipſa enim ſeſe in profundos aquarum gurgites miſere immerſit. Bodinus lib. V. de republ. cap. ult. Interim tamen, ſi qui legatos ſeſe mentiuntur, ac ſub ſpecie & prætextu legationis exploratores deprehenduntur, illi hac immunitate nequaquam gaudent. Addunt quidam, ſi legati ſuo officio ac perſona ſe indignos reddant, tunc ad meritas pœnas ipſos poſſe pertrahi. Sic Alexander Macedo, proavus Alexandri magni, legatos Perſicos intemperanter in convivio ſe gerentes & virginum pudicitiam adtentantes trucidari curavit. Philippus lib. II. chron. p. 94. Legati ſuperbe petierant nobiles mulieres in convivium adduci, & inter convivas collocari, jamque ebrii & baſia dabant honeſtis mulieribus, & ſinus adtrectabant. Ea cum ægre ferrent Amyntas pater & filius Alexander, filius hortatur patrem, ut ex convivio cubitum diſcedat. Eo digreſſo hilaritatem ſimulat Alexander, & petit concedi mulieribus, ut aliquantiſper ſurgant, mox pollicetur rerituras, jubet deinde totidem adoleſcentes nobiles induere earum veſtes & gladios ſub veſtibus abditos ſumere, ac cum Perſæ eos adtrectarent, ipſos confodere, hæc ita facta ſunt, (inquit Philippus) & laſciviæ ac petulantiæ pœnas legati juſte dederunt. Livius lib. III. decad. 3. *Macedonum & Carthaginenſium legatos*, utpote fœdus contra Romanos facturos, & hac ratione hoſtilia molientes, a Romanis captos eſſe memorat. Thucydides lib. III. refert ab Athenienſibus captos & interfectos eſſe *Legatos Lacedæmoniorum* ituros ad Perſas, ut auxilia contra Athenienſes peterent. Sed æquius eſt, & majorem principi conciliabit gratiam, ſi legatos impunitos dimittat, & poſtea de ipſis apud legantes conqueratur. Sic Livius lib. II. decad. 1. p. 29. de Tarquiniorum legatis dicit, *quamquam viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent, jus tamen gentium valuit, ut cum querimonia de ipſorum injuria ad ſuos remitterentur.* Alexander legationis nomen tam ſanctum habuit, ut Carthaginenſibus legatis, qui ad Tyrios in ipſum armandos venerant, pepercerit. Curtius lib. IV.

Albericus Gentilis, Frid. de Marselaer, & vel maxime Abrah. Wicquefortius, cujus opus an. *MDCLXXVI.* primum prodiit, hac inſcriptione inſignitum: *memoires touchant les Ambaſſadeurs & miniſtres publics*; poſtea vero ſæpius fuit recuſum, ſub titulo: *l'Ambaſſadeur & ſes functions &c.* Legenda, quæ de hocce libro diſſeruit Christian. Thomasius in *obſervat. XVII. tomi II. obſervat. Halens.* nec non in *ſpecimine jurisprudentiæ judicialis, cap. III.* Tacemus alios auctores, quos larga manu dederunt Martin. Lipenius in *biblioth. philoſoph. p. 800.* Kulpisius, ſupra jam laudatus, in *præfat.* tractatus *de legationibus ſtatuum imperii*, & Struvius in *bibliotheca juris ſelecta*, cujus octava editio cum emendationibus & acceſſionibus Christ. Gottlieb Buderi Jenæ *MDCCLVI.* prodiit, *cap. VII. §. CVII. p. 283.* Nec prætermittendæ heic ſunt diſſertationes ſingulares, quæ de hocce argumento diverſis temporibus prodierunt, veluti Jac. Thomasii, Cocceji, Speneri, Simonii, Conringii, Christ. Thomasii, ſupra jam laudati, Willenbergii, Dornii, Boehmeri aliorumque, quos adlegavit auctor *bibliothecæ juris imperantium quadripartitæ, p. 250 ſeqq.*

SECTIO V.

DE OFFICIIS MAGISTRATVS ERGA SVBDITOS.

Quomodo magiſtratus erga ſubditos ſeſe gerere debeat?

§. CLXI. Magiſtratus erga ſubditos officium 1.) ratione *objecti* verſatur vel in rebus *eccleſiaſticis* vel *politicis*: 2.) ratione *effecti* ſpectatur in *juſtitiæ* & *judicii* adminiſtratione: 3.) ratione *adjuncti* temporis vel *in pace*, vel *bello* conſideratur; quo reſpectu Aurelius Victor Trajano imperatori quatuor inſignes virtutes tribuit, *ſanctitatem domi*, *fortitudinem in armis*, *juſtitiam & prudentiam utrobique*. Sed hæc brevitas explicatius proponenda ac diducenda: I.) quod magiſtratus ſubditis ſuis debet, eſt *amor & benevolentia*, quæ eſt fundamentum ac baſis reliquorum omnium, quæ a magiſtratu ſubditis præſtantur. Cogitet princeps *patris* titulum ſibi a Spiritu ſancto adſignari, 1. Sam. XXIV. 12: paternum igitur erga ſubditos animum induat. Alphonſus ſymboli loco habuit Pelicanum roſtro ex pectore ſanguinem elicientem & pullos vivificantem cum inſcriptione: *Pro lege & pro grege*, quo ipſo ſuum erga ſubditos amorem exprimere voluit. Benevolentia populi erga principem eſt tutiſſimum illius munimentum, ſicut Eberhardus I., dux Würtenbergicus, cum alius princeps de vini copia, alius de vi argenti maxima gloriaretur, beatum ſe hoc nomine prædicabat, *quod tutus in gremio cujusvis ſubditorum ſuorum dormire poſſit*: *Inexpugnabile munimentum amor civium.* Sed hanc ſubditorum benevolentiam magiſtratus non poteſt alia ratione, quam amore & benevolentia erga ipſos prius præſtita obtinere. *Vt ameris, amabilis eſto. Diligi princeps, niſi ipſe diligat, non poteſt*, inquit Plinius in paneg. Trajan. Cogitet princeps, ſubditos velut præclarum *aliquod depoſitum* a Deo ſibi traditum & concreditum eſſe, amore igitur illos complectatur tanquam theſaurum divinitus ſibi datum. Pius magiſtratus ſubditos ſuos amat ac fovet, impius ac tyrannus eosdem odit. Pius magiſtratus eſt pater patriæ, tyrannus eſt peſtis patriæ. Pius magiſtratus civibus eſt carus, tyrannus omnibus exoſus. *Illo in publicum procedente tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim advolant; hoc vero conſpecto tanquam malum aliquod, cum noxium animal e cubili proſiliret, omnes defugiunt.* Seneca lib. I. de clem. cap. 3.

Præſtet illis: 1.) Amorem & benevolentiam.

2.) Comitatem & adfabilitatem.

§ CLXII. Ex hoc amore & benevolentia erga ſubditos profluit II.) *comitas & adfabilitas.* Quibus enim favemus, erga illos comes atque adfabiles nos præſtare ſolemus. Joſephus, Ægypti prorex, Gen. XLIII. 26. amice & blande adloquitur fratres; a quibus nondum agnoſcebatur. 2. Sam. XIV. 17. Thecuitis ad regem Davidem dicit: *Sicut angelus Domini, ſic eſt dominus meus rex, ut audias bonum & malum*; hoc eſt, ut facies angeli eſt amica & grata, ſic adſpectu & adloquio es amicus. Talis *adfabilitas virtus maxima in principe*, inquit Plinius in paneg. Trajan. inter epitheta & laudes boni principis a Julio Polluce imperatori Commodo præſcriptis hæc etiam habentur, quod ſit εὐπροσήγορος, εὐέντευκτος, μειλίχιος, προσηνὴς, *facilis acceſſu, facile ſalutans, facile admittens interpellantes & ſupplicantes, blandus & lenis.* Contra vero inter tyranni vituperia refertur, quod ſit δυσπρόσιτος, δυσπροσήγορος, δυσέντευκτος *difficilis aditu, ferox in acceſſu, parum ſalutans, paucos audiens.* Hac adfabilitate & comitate vehementer ſibi conciliat princeps ſubditorum animos, quod Abſoloni probe notum erat, is enim cum benevolentiam apud ſubditos patris ſui quæreret, & regno viam pararet, *mane conſurgens ſtabat juxta introitum portæ in via, & omnes, qui negotium habebant coram judicio, blande compellabat, cumque accederet ad eum homo, ut adoraret illum, extendebat manum ſuam, & adprehendens oſculabatur eum*, quo ſtratagemate *furatus* dicitur *corda filiorum*

Iſrael

Iſrael. 2. Sam. XV. 2. 5. & 6. Interim comitas eo modo debet eſſe principi commendata, ut majeſtatis eum non capiat oblivio. (*) Raræ quidem, ſed magnæ laudis eſt, cum hæ virtutes ſpecie diſpares, prudentia junguntur. Vt comitas cum majeſtate in principe combinata ſubditorum animos ad benevolentiam & reverentiam flectit, ſic nimia familiaritas contemtum inducit.

3.) *Clementiam.* §. CLXIII. III.) Ex amore erga ſubditos originem quoque ducit *clementia*, quæ bono principi maxime debet eſſe commendata. Romæ repertum marmor in foro Trajani his characteribus inſignitum: *Potentiſſima dos in principe liberalitas atque clementia.* Marloratus topogr. libr. V. cap. 22. Princeps eſt Dei in terris imago, ejusdemque veluti vicarius. Jam vero *Dei propium eſt miſereri & parcere*, Bernhardus ſerm. V. in nat. Dom. col. 60. qui gladium vindictæ miſerationis oleo ſemper exacuit. *Nulla re propius homines ad Deum accedunt, quam ſalute hominibus danda.* Cicero pro Ligar. cum quo conſentit illud Jovii: *Vna clementia mortales ſuperis æquat, ejusque muneris memoria nunquam apud conſervatos obſoleſcit.* Dinothus in fine hiſtor. Gall. p. 536. *Rex apum ſolus aculeum non habet, vel certe eo non utitur; exemplar hoc magnis regibus ingens.* Plinius XI. nat. hiſtor. cap. 17. Seneca lib. I. de clem. cap. 19. Bodinus lib. IV. de rep. cap. 6. Clementia eſt, quæ firmum ac ſtabile reddit principis regnum, *qui enim benignitate ac clementia imperium temperavere, his candida & læta omnia fuere, etiam hoſtes æquiores, quam aliis cives.* Saluſtius ad Cæſar. quod longe rectius ex Salomone petitur, qui Prov. XX. 28. inquit: *Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, ac roboratur clementia thronus ejus*; vel ut Hebræa habent: *in miſericordia fulcit thronum ſuum. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec in adſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribusque ſepire. Salvum regem in aperto clementia præſtabit.* Senecæ lib. I. de clem. cap. 19. Contra vero: *Inſtabile eſt regnum, quod non clementia firmat.* Cumprimis *imperium inchoantibus utilis eſt clementiæ fama*, monente Tacito. *David* regno poſt Abſolonis ſeditionem reſtitutus ac novum quaſi regnum inchoans ignoſcit Simei, a quo inſigni injuria adfectus fuerat. 2 Sam. XIX. 22. *Roboamus*, Salomonis filius, aſperitate ſua occaſionem exhibet, ut ab ipſo decem tribus una die deficerent. 1. Reg. XII. 16. Quanto rectius *Alphonſus*, qui nihil tam proprium principis eſſe ſtatuebat, quam clementiam, regis, quam miſericordiam, majeſtatis, quam lenitatem; cumque quidam conquererentur ipſum nimis lenem & manſuetum eſſe, reſpondebat, *exſpectandum ipſis eſſe, ut urſi ac leones quandoque regnarent, hominis eſſe clementiam, beluarum feritatem.* Panormitanus lib. II. de reb. geſt. Alph. *Hoſtes armis domantur velut feræ, ſubditi vero clementia ac beneficentia velut oves propriæ demulciuntur ac devinciuntur.* (**) Agapet. diacon. præc. 20. Cogitet princeps, ſe homines regere ac tractare, non autem feras & bruta, humaniter ergo cum ſubditis agat. Cavendum tamen, ne clementia degeneret in nimiam facilitatem, *quæ delinquendi incentivum præbet.* cap. *Eſt injuſta &c.* 23. q. 4. Celebratur dictum Frontonis: *Malum eſt imperare*

(*) Nicephorus libr. XVIII. eccleſ. hiſtor. cap. 8. de imper. Mauritio: *A multis adire ſe & conveniri non facile paſſus eſt: neque in hominibus audiendis diſſolutus, aut remiſſus fuit. Alterum enim contemtum adfert, alterum autem adſentationi aditum præbet. Itaque non frequenter; & tantum de rebus gravibus acturos ad ſe homines admiſit, & aures ſermonibus inutilibus & fatuis clauſit &c.* GERHARD.

(**) Prov. XVI. 15. *In hilaritate vultus regis vita, & clementia ejus quaſi imber ſerotinus.* c. XIX. 12. *Sicut fremitus leonis, ita & regis ira; & ſicut ros ſuper herbam, ita & benevolentia ejus. Duo brachia regis, duo fulcra majeſtatis, quæ ingentes imperiorum moles, tanquam magni quidam atlantes humeris ſuis ſuffulciunt, clementia nimirum & juſtitia.* Auct. de jur. bel. Belg. Carolus V. imperator dicere conſueverat, *principes decere moderationem & clementiam*, referente Iuſto Iona in ep. ad Lutherum, apud Chytræum in hiſt. Auguſt. conf. GERHARDVS.

eum, ſub quo nemini quidquam licet, ſed longe pejus vivere ſub eo, ſub quo omnia licent. Temperandus eſt juſtitiæ rigor æquitate & clementia, non autem exſtinguendus. Clementia eſt impiorum luna, juſtitia ſolis vicem ſuſtinet. *Secedere poterit ab acri juſtitiæ ſole hæc luna, ſed ſecedere, non diſcedere, diverſa potius, quam adverſa.* Lipſius lib. II. polit. cap. 13. Quandoque adhibenda eſt *ſalutaris quædam ſeveritas, quæ inanem ſpeciem clementiæ vincit.* Cicero epiſt. lib. II. ad Brut. Breviter, miſericordia ſine juſtitia eſt fatuitas, juſtitia ſine miſericordia crudelitas.

4.) Liberalitatem & beneficentiam.

§. CLXIV. IV.) Ex amore erga ſubditos etiam profluit *beneficentia & liberalitas*, quæ vel maxime ornat regem, unde etiam vocantur נְדִיבִ[redacted], εὐεργέται, quod propria ipſorum virtus debeat eſſe liberalitas. Job. XII. 21. Luc. XXII. 25. Princeps eſt *imago Dei*, jam vero benefaciendi ſtudium Deo quam maxime nos ſimiles reddit: *Qui beneficium dat, Deum imitatur;* inquit Seneca lib. III. de benef.

Ergo aliis meritum bene de mortalibus eſſe,
Hoc eſt eſſe Deum, veteri ſi credimus ævo,

canit Baptiſta Mantuanus. (*) Principem decet animus magnus & generoſus, jam vero *generoſi & magnifici animi eſt juvare ac prodeſſe.* Seneca lib. III. de benef. cap. 15. contra vero avaritia ac tenacitate nihil quidquam ſordidius, nihil ſervilius aut abjectius. Talis etiam beneficentia ac liberalitas conciliat principi ſubditorum animos. Titus Veſpaſianus propter morum facilitatem & εὐεργεσίαν *deliciæ generis humani* fuit dictus; tam comis enim ac liberalis fuit, ut nulli quidquam negaret, id cum amici reprehenderent, reſpondiſſe dicitur, *neminem a vultu principis triſtem diſcedere oportere.* Platina in vita Cleti. Idem *diem ſe perdidiſſe exiſtimavit, quo nihil cuiquam præſtitiſſet.* Aurelius Victor, & ex eo Guevara lib. III. horol. c. 31. Diocletianus propriam principum dotem adpellavit liberalitatem. Pomp. Lat. in Dioclet. Cavendum tamen ne liberalitas degeneret in profuſionem: *Non ita claudenda eſt reſpublica, ut eam benignitas aperire non poſſit, nec ita aperienda, ut pateat omnibus;* inquit Cicero lib. II. de offic. Ærarium nimiis largitionibus exhauſtum expilationibus ſubditorum poſtea impleri conſuevit. Quare cum duo ſint *maxime probabilis liberalitatis fontes, verum ſcilicet judicium & honeſta benevolentia*, teſte Valerio Maximo lib. IV. memorabil. cap. 7. ideo recto judicio & deliberato conſilio largiri debet princeps, ne ſcilicet cœco profuſionis impetu regni opes diſpergat, ſed bene de republica merentibus præmia juxta regulam juſtitiæ diſtribuat.

5.) Solicitam reipublicæ curam.

§. CLXV. Ad hunc amorem & benevolum in animo principis erga ſubditos adfectum accedere debet V.) *ſolicita cura*, qua ſalutem reipublicæ & ſubditorum commoda princeps unice quærat. Cogitet princeps, non ſibi datum eſſe regnum, ut eo pro lubitu utatur vel abutatur, ſed ſe potius regno datum, ut ſaluti & commodis ejus proſpiciat. *παραπλήσια ἔργα νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ*, dicit Cyrus apud Xenophontem lib. VIII. pæd. Vt ergo paſtor omnes cogitatus ſuos dirigit ad ſalutem commiſſi ſibi gregis, quem & regit & tuetur: ſic bonus princeps omnes ſuas cogitationes, conſilia omnia ad procurandam ſubditorum ſalutem unice dirigat, quos exemplo paſtoris & regere & tueri convenit. *Bonus & ſalutaris princeps univerſis ſervire debet civibus, plerumque etiam ſingulis;* dicebat Tiberius imperator; ideo namque ad illud dignitatis, auctoritatis & poteſtatis faſtigium eſt evectus, ut commodis ſubditorum provideat, & injuſtam violentiam ab illis prohibeat. Conſiſtit igitur magiſtratus officium, quod ſubditis debet, tum *in commodorum ac ſalutis publicæ*

(*) Ariſtoteles ad Alexandrum ſcribens hortatur eum ad beneficentiam, & jubet eum potentiam ſuam conferre ad publicam utilitatem & ſalutem omnium gentium, non ad ſuperbiam, *διὸ χρῆν τὴν ἀρχὴν μὴ εἰς ὕβριν, ἀλλ' εἰς εὐεργεσίαν κατατίθεσθαι.* GERHARD.

blicæ proviſione, hoc eſt, *in legitima gubernatione per honeſtas leges earumque exſecutione*, tum *in reipublicæ ac ſubditorum defenſione*. Magiſtratui curæ ſit, ut respublica floreat *interius*, & tuta ſit *exterius*; ut ſubditi inter ſe vivant *pie*, *juſte*, *pacifice*, & ab aliorum injuriis atque oppreſſionibus *ſecure*, quod ipſum ut magiſtratus obtineat, & in *eccleſiaſticis* & *politicis* rite conſtituendis ſolicitum eum eſſe convenit. Ad tria igitur membra juxta apoſtoli dictum 1. Tim. II. 2. magiſtratus officium erga ſubditos revocabimus. Primum eſt, curare, ut ſubditi vivant εὐσεβῶς. Secundum, ut vivant σεμνῶς καὶ δικαίως. Tertium, ut vivant ἡσυχῶς. Prima officii pars *pietatem* ſubditorum concernens in eo occupata eſt, ut vera religio ac ſincerus Dei cultus, utpote fundamentum pietatis, apud ſubditos vigeat atque floreat, de quo etiam primo loco agemus. Sit ergo

MEMBRVM I.

DE CVRA MAGISTRATVS CIRCA SACRA.

An ad magiſtratum pertineat religionis cura?

§. CLXVI. Non heri, nec nudius tertius, ſed jam olim dubitatum ac diſceptatum fuit, *an ad magiſtratum politicum religionis & ſacrorum cura pertineat?* quibusdam peccantibus ἐν ἐλλείψει, dum ab omni rerum eccleſiaſticarum cura magiſtratum etiam pium & chriſtianum arcent; quibusdam ἐν ὑπερβολῇ aberrantibus, qui καισαροπαπίαν quamdam introducunt, poteſtatem eccleſiaſticam omnem magiſtratui vindicant, & inter regalia ipſorum referunt, adeoque eccleſiaſtico miniſterio penitus oppreſſo omnia ad nutum & voluntatem magiſtratus conformant. (*) Vt ergo medium iter inter Scyllam ac Charybdin teneamus, primo omnium demonſtrandum fuerit, chriſtianum

(*) Magiſtratus non debet ſibi in eccleſia poteſtatem quamdam αὐτοκρατορικήν, nec ea, quæ ſunt miniſterii propria, arrogare. Athanaſius in ep. ad ſolit. vitam agent. f. 650. adlegat epiſt. Hoſii, in qua hæc exſtant: *Ne te, imperator, miſceas eccleſiaſticis, neque nobis in hoc genere præcipe, ſed potius ea a nobis diſce. Tibi Deus imperium commiſit, nobis, quæ ſunt eccleſiæ, concredidit, & quemadmodum, qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinæ: ita & tu cave, ne quæ ſunt eccleſiæ, ad te trahens magno crimini obnoxius fias. Date, ſcriptum eſt, quæ ſunt cæſaris cæſari, & quæ Dei Deo. Neque ergo fas eſt nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum & ſacrorum imperator habes poteſtatem.* Et poſtea f. 654. inquit Athanaſius ipſe: *Si iſtud eſt judicium epiſcoporum, quid commune cum eo habet imperator? ſin contra iſta minis cæſaris conflantur, quid opus eſt hominibus titulo epiſcopis, quando judicium eccleſiæ auctoritatem ſuam ab imperatore accepit?* Apud Suidam Leontius, Tripolis Lybiæ epiſcopus, ad Conſtantium inter epiſcopos præſidentem & eccleſiis præſcribere volentem ait: *Miror, imperator, qui fiat,* ἕτερα διέπειν ταχθεὶς ἑτέροις ἐπιχειρεῖς, *ut aliis curandis deſtinatus alia tractes, qui cum rei militari & reipublicæ præſis, epiſcopis ea præſcribas, quæ ad ſolos epiſcopos pertinent.* Imperator itaque verecundatus ejusmodi edictis inpoſterum *abſtinuiſſe fertur.* Ambroſius ep. 33 *Noli te gravare, imperator, ut putes te in ea, quæ divina ſunt, imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, ſed ſi vis diutius imperare, eſto Deo ſubditus. Scriptum eſt, quæ Dei Deo, quæ cæſaris cæſari. Ad imperatorum palatia pertinent, ad ſacerdotia eccleſiæ. Publicorum tibi mœnium jus commiſſum eſt, non ſacrorum.* Idem ad Theodoſium imp. apud Theodoretum lib. V. c. 17. *Purpura imperatores, non ſacerdotes efficit.* Damaſcenus orat. II. de imag. οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετῆσαι τῇ ἐκκλησίᾳ. Auguſtinus ep. 48. 50 165. docet, *principes legum divinarum non interpretes & magiſtros, ſed cuſtodes; eccleſiæ non dominos, ſed nutricios & defenſores eſſe debere.* Valentinianus lib. VII. tripart. c. 8. *Noſtis aperte, eruditi utique divinis eloquiis, qualem oporteat eſſe pontificem, & quod non deceat eum verbo ſolum, ſed etiam vita gubernare ſubjectos, & totius ſemet ipſum imitatorem virtutis oſtendere, teſtemque doctrinæ converſationem bonam habere. Talem itaque in pontificali conſtituite ſede, cui & nos, qui gubernamus imperium, ſincere noſtra capita ſubmittamus, & ejus monita, dum tanquam homines deliquerimus, neceſſario veluti curantis medicamenta ſuſcipiamus.* Quidam ex Calvinianis, ſeu potius *Remonſtrantibus*, ut in Belgio vocantur, plus æquo tribuunt magiſtratui

ſtianum & pium magiſtratum non poſſe nec debere *ab omni religionis & ſacrorum cura* ſimpliciter excludi, ſecundo *certi limites* conſtituendi ſunt, ne eccleſiaſtici ac politici ordinis munia confundantur, ſed utrique debitæ partes relinquantur. Prius demonſtramus ſequentibus fundamentis. I.) Ex *mandatis divinis.* Magiſtratui divinitus commiſſa eſt *cuſtodia legis divinæ*, jam vero ad legem divinam pertinet non ſolum poſterior decalogi tabula de officiis proximo præſtandis, verum etiam prior de cultu divino, ejusque publico exercitio. Deut. XVII. 18. *Poſtquam ſederit rex in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi deuteronomium legis hujus in volumine accipiens exemplar a ſacerdotibus leviticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & cerimonias, quæ in lege præcepta ſunt.* Joſ. I. 7. dicit Dominus ad Joſuam: *Confortare, & eſto robuſtus valde, ut cuſtodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moſes ſervus meus;* inde regi Joas in ſolemni inauguratione liber teſtimonii a Jojada pontifice datur, ut intelligat *cuſtodiam illius* ſibi eſſe commendatam: 2 Reg. XI. 12. 2. Paral. XXIII. 11. ubi vulgata ſic παραφρά-ζει: *dederunt in manu ejus tenendam legem.* Ex quibus omnibus ſic concludimus: Cui cuſtodia legis divinæ eſt commiſſa, ad illum quoque ſpectat religionis & ſacrorum cura. Sed magiſtratui commiſſa eſt legis divinæ cuſtodia. Ergo ad magiſtratum etiam ſpectat religionis & ſacrorum cura. Ne quis excipiat, *cuſtodiam illam ad perſonam regis privatam pertinere, quod videlicet ipſe non minus quam reliqui ad obſervantiam & cuſtodiam divinorum praeceptorum obligetur, ſicut alias populus jubetur cuſtodire legem divinam, hoc eſt, in mandatis divinis ambulare;* Exod. XII. 17. Lev. XI. 2. XVIII. 5. Deut. IV. 2. &c. notandum, quod hæc præcepta peculiariter dentur regibus quatenus talibus, hoc eſt, in regni officio conſideratis, ut intelligant ipſos non ſolum pro ſe ad obſervantiam divinæ legis obſtrictos eſſe, ſed etiam poteſtatem officii ſui ad cuſtodiam legis divinæ adhiberi, quorſum enim alias peculiariter regibus hæc cuſtodia committeretur? ac teſtantur piorum regum exempla, ipſos hoc ſenſu verba præcepti accepiſſe

Adfirmativa probatur I.) Ex mandatis divinis. 1.) Deut. XVII. 18. Poſtquam ſederit rex in ſolio &c.

ſtratui circa eccleſiæ regimen. Joh. Vytenbogardus de off. chriſt. magiſt. in eccl. p. 84. *Oportet itaque chriſtianum magiſtratum neceſſario agnoſcere pro magiſtratu ſub Chriſto etiam in eccleſia & rebus ad eccleſiam ſpectantibus ad eam regendam ac gubernandam ſecundum verbum ejus.* p. 86. *Officium magiſtratus in regimine eccleſiæ ſpeciatim ſe etiam extendit ad condendum leges & conſtitutiones eccleſiaſticas* p. 69. *Poteſtatem leges eccl. condendi, figendi & refigendi ad magiſtratum pertinere docent exempla piorum regum, Davidis, Salomonis, Ezechiæ, Joſiæ & aliorum.* Caſp. Barlæus diſſert. p 14. *Tantum abeſt, ut principibus ſumma in eccleſiæ negotiis juris dicendi poteſtas denegari merito debeat, ut plerique veterum tum in Dei populo ante Moſis & Aaronis tempora, tum etiam apud gentiles duo hæc munia conjuncta habuerint, ſacerdotium inquam & regnum. In Melchiſedeco res plana eſt, & quæ regni cujusdam ſpeciem habebant, in patriarcharum familiis. Inter ethnicos Diotogenes Pythagoricus tria in legitimo rege requirit, ut belli dux ſit, ut judex, ut ſacerdos. Auguſtus pontificatum maximum imperio adjunxit, eumque ſecuti principes idem fecere,* Arminius art. perpend. p. 38. *Penes magiſtratum eſt leges de politia eccleſiaſtica condere.* Epiſcopius diſput. de jure magiſtr. th. XI. *Magiſtratus non ſimpliciter opus habet conſilio illorum, quibus ſacrorum adminiſtratio demandata eſt, in conficiendis decretis ſuis, aut in iis roborandis & ſtabiliendis, auctoritate, cum ſufficienter a ſcriptura conſiliis inſtructus & plenaria poteſtate, qua omnia ſolus, quando vult, exſequi poteſt, deſuper a Deo donatus ſit.* Rectius Damaſcenus orat. II. de imag. *οὐ βασιλέων ἐςὶ νομοτεθῆσαι τῇ ἐκκλησίᾳ.* & Ambroſius lib. V. orat. *Bonus imperator intra eccleſiam, non ſupra eccleſiam.* Caſaubonus in præfat. exercit. ad annal. Baronii. 1. *Recte quidem illud dicitur, non eſſe principum, aut civilium magiſtratuum leges novas de cultu Dei conſcientiis ferre, aut propria ſacerdotum obire munia; ſed utinam conſiderare principes vellent, aliud eſſe ſacerdotem agere, ex ambone ſcripturas interpretari, ſacramenta adminiſtrare, in nomine Chriſti ligare & ſolvere, aliud auctoritate ſua proſpicere, ut quæ ſunt ſacerdotis, agat ſacerdos, atque id rite, ut eſt a Deo juſſus. Has partes in eccleſia Dei jam inde a principio pii principes ſibi ſemper vindicarunt.* GERHARDVS.

ecpiſſe, quod in adminiſtratione officii ſui legem divinam debeant cuſtodire. Neve quis excipiat, *poſterioris tantum decalogi tabulae curam magiſtratui eſſe commiſſam, nequaquam vero prioris, quippe quae divinum cultum ſpectet, ac cujus cuſtodia levitico ſacerdotio commendata fuerit*; notandum 1.) Quod indefinite ac indeterminate Dominus loquatur, *ut diſcat cuſtodire verba legis*: Deut. XVII. 18. 2.) Quod univerſaliter loquatur, ut cuſtodias & facias *omnem legem* Joſ. I. 7. jam vero qui dicit omne, nihil excludit: 3.) Quod in ſpecie *legum cerimonialium* mentionem faciat, quæ ſunt prioris decalogi tabulæ adpendices. Ergo cuſtodia etiam prioris tabulæ magiſtratui denegari nequit.

2.) Pſ. II, 12. Oſculamini Filium.

§. CLXVII. Conjungimus huic præcepto de cuſtodia legis divinæ illius generis præcepta reliqua: Pſal. II. 10. *Et nunc reges intelligite, erudimini, qui judicatis terram.* v. 11. *Servite Domino in timore, & exſultate ei in tremore.* v. 12. *Oſculamini Filium, ne quando iraſcatur.* Particula וְעַתָּה *& nunc*, hanc cohortationem ad reges factam cum ſuperioribus eo modo connectit, quod conſiderata regni Chriſti divina ſtabilitione & confirmatione non debeant conatu prorſus irrito & fruſtraneo illud amplius oppugnare, ſed evangelium hujus regni amplecti, doctrinæ Chriſti in ſuis regnis & provinciis locum dare, ejus propagationem promovere & hac ratione, *Filium oſculari.* Petrus Galatinus lib. III. de arcan. cath. verit. cap. 6. ex Midras Tehillim talem adfert expoſitionem: *Quid ſonat illud:* Oſculamini Filium? *Simile eſt cuidam regi, qui contra filios, ſeu incolas civitatis indignatus eſt. Iverunt ergo cives & ſupplices facti filio regis petiverunt, ut ſua interceſſione patrem ſibi reconciliaret. Abiit filius, & placavit ſubditis patrem ſuum. Acceſſerunt poſtea cives regem ſibi reconciliatum, ut gratias agerent, quibus rex dixit, Mihine gratias agetis? quin abite potius, & filio gratias agite, cujus interceſſione vitam & omnia veſtra debetis, niſi enim ille medius interveniſſet, actum de vobis eſſet.* Sanctes Pagninus in lexico adlegat verba rabbi AbenEzræ: *Servite Domino reſpectu Domini, oſculamini Filium reſpectu Meſſiae*, & addit, *in India morem fuiſſe, ut ſubditi regem deoſcularentur*, ſicut & Samuel 1. Sam. X. 1. *Saulem* regem noviter electum deoſculatur. Gen. XLI. 40. *Super os tuum oſculabitur omnis populus.* LXX. interpretes: ὑπακούσεται. Hieronymus: *ad tui oris imperium cunctus populus obediet.* Quando igitur reges jubentur *oſculari Filium*, intelligitur non tam *oſculum amoris* & dilectionis, quam *honoris, reverentiae & ſubjectionis* (*), quod huic regi ſua ſceptra ſubmittere, ipſique ſervire & poteſtatem divinitus acceptam ad regni hujus propagationem & defenſionem convertere debeant. Druſius in comm. ad difficiliora loca Gen. cap. 118. pag. 139. Inter genera oſculorum, quæ recenſent Hebræi, eſt *oſculum* גדולה *dignitatis ſeu magnitudinis.* Thanchama 23. 4. *ut cum regem recens creatum oſculo recipimus & admittimus, eique homagium praeſtamus, de quo intelligendum illud* Pſal. II. 12. *Oſculamini Filium.* Proinde ſic concludimus: Si reges & judices quatenus tales Domino ſervire ac Filium oſculari jubentur, utique etiam illis cura religionis incumbit. Quomodo enim Chriſto ſua poteſtate & officii adminiſtratione ſervirent, ſi in religionis negotio quod agerent, non haberent? Tunc vero Chriſto ſerviunt; ipſumque oſculantur, ſi non ipſi ſolum doctrinam Chriſti recipiunt ac fide amplectuntur, ſed etiam poteſtate divinitus ſibi data hoc efficiunt, ut puritas doctrinæ in eccleſia conſervetur, idololatriæ & falſi cultus aboleantur, lupi ab ovili dominico arceantur, miniſtri eccleſiæ commode alantur &c.

3.) Pſ. XXIV. 7. Elevate portæ capita veſtra.

§. CLXVIII. Pſ. XXIV. 7. inquit Pſaltes: *Elevate portæ capita veſtra, & elevate vos portæ ſeculi, & introibit rex gloriæ.*

LXX.

(*) Imo & oſculum *cultus religioſi* heic intelligitur, ut 1. *Reg. XIX. 18. Hoſ. XIII. 2. Job. XXXI. 27. Luc. VII. 38.*

LXX. interpretes reddiderunt: ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. Variæ quidem proferuntur loci iſtius expoſitiones. Quidam exiſtimant, Davidem per προσωποποιΐαν adloqui portas templi Hieroſolymitani, ſicut etiam chaldaicus paraphraſtes expoſuit: *Levate portæ domus ſanctuarii capita veſtra.* Atqui tempore Davidis nondum fuit exſtructum templum. Juſtinus Martyr exponit de *portis cæli*, quod angeli Chriſtum adſcendentem his verbis excipiant. Hieronymus & Auguſtinus allegorice per portas ſeculi intelligunt *voluptates*, quas tollendas eſſe dicunt, ne aditus ad regnum cœlorum per eas præcludatur. Quidam de *portis inferorum* accipiunt, quæ Chriſto ad infernum deſcendenti patere juſſa ſunt. Quidam referunt *ad deſiderium ædificandæ domus Dei*, quod per proſopopœiam adloquatur portas domus Dei futuræ nondum exiſtentes. Sed ſimpliciſſime verba Davidica ſic accipiuntur, quod ſint ſedula ac gravis cohortatio ad omnes cujuscunque generis & conditionis homines, (*) cumprimis vero ad magiſtratus directa, ut Chriſti doctrinam recipiant, portas illi aperiant, & eccleſiæ hoſpitium concedant, unde LXX. interpretes nominatim ad ἄρχοντας referunt, qui ob quas cauſas portis conferantur, ſuperius §. XII. fuit expoſitum. Sic ergo ex hoc dicto concludimus: Qui jubentur Chriſti evangelio locum relinquere & propagationi ejus inſervire, illis cura religionis demandatur, quomodo enim poſſent abſque religionis cura in evangelii prædicatione & propagatione promovenda Chriſto inſervire? Sed magiſtratus jubentur Filium oſculari & Deo ſervire, hoc eſt, Chriſti evangelio locum relinquere & propagationi ejus inſervire. Ergo &c.

4.) 1. Tim. II. 1. *Vt quietam vitam agamus in omni pietate.*

§. CLXIX. Addimus etiam locum apoſtolicum 1. Tim. II. 1. *adhortor igitur obſecrationes, orationes, poſtulationes &c. fieri pro omnibus hominibus.* v. 2. *pro regibus & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, in omni pietate & honeſtate.* Ex eo ſic concludimus: Qui finis eſt precum pro magiſtratu a chriſtianis fundendarum, is etiam finis debet eſſe magiſtratui in ſuo officio propoſitus. Proinde ſi pii ſubditi ſolicitis precibus Deum invocare debent, ut magiſtratum regat Spiritu ſuo ſancto, quo ſub ejus tutela & patrocinio *tranquillam & quietam vitam in omni pietate & honeſtate agere poſſint*: utique etiam magiſtratus ipſe ſuo hac in parte non debet deeſſe officio. Sed jubet apoſtolus preces hoc fine pro magiſtratu a ſubditis fieri, ut in pietate & honeſtate tranquille & quiete ſub eo vivere poſſint. Ergo etiam magiſtratui incumbit, ut hunc finem in officii ſui adminiſtratione ſibi præfixum habeat. Vlterius: Si magiſtratus in officii ſui exſecutione eo ſpectare debet, *ut ſubditi in omni pietate & honeſtate tranquillam agant vitam*, utique etiam cura religionis ad illum ſpectat; ſed verum prius. Ergo & poſterius. Ratio conſecutionis eſt in aperto, quia *pietas* ad priorem, *honeſtas* ad poſteriorem decalogi tabulam pertinet; *pietas* Deum, *honeſtas* homines reſpicit; *pietas* ad vitam ſpiritualem, *honeſtas* ad civilem pertinet. Jam vero magiſtratui incumbit, diligenter uti curet, quo non ſolum *in honeſtate*, ſed etiam *pietate* ſubditi vivant, id quod abſque vera veri Dei cognitione & ejuſdem juxta præſcriptum verbi legitimo cultu fieri nequit. Vera ac Deo grata pietas non conſiſtit cum idololatricis cultibus, blaſphemiis & hæreſibus; eas igitur coërcere, contra vero doctrinam Chriſti

(*) Davides nimirum per *proſopopœiam* inanimatas adloquitur portas, per *ſynecdochen partis* loca portis munita (vicos, pagos, oppida, urbes, ut *Geneſ. XXII. 17. Deuter. XVI. 5, 18.* immo & regna & regiones, coll. *Neh. III. 13.*) intelligit, eaque non incolis vacua, ſed omnes potius eorum *incolas*, notiſſima in ſcripturis *metonymia*. Vt adeo ſenſus ſit: o homines, quot eſtis, & quorumcunque locorum incolæ, qui portas quaſi & acceſſus ſalutari evangelii verbo adhuc præcluſiſtis, excitamini ex illo veſtro torpore! *capita veſtra* animosque *erigite v. 9. Luc. XXI. 28.* & ſubmiſſo atque læto animo regem illum veſtrum ac redemtorem ſuſcipite. Vid. Martini Gejeri, nec non Jo. Henr. Michaelis *adnotationes ad h. l.*

Chriſti promovere debet pius magiſtratus, ut ad ſcopum ab apoſtolo propoſitum pertingat. Atque huc reſpexit pientiſſimus ac laudatiſſimus Saxoniæ elector Auguſtus, vere auguſtus, quando in conſtitutione eccleſiaſtica f. 288. generales articulos ſic orditur: *Nachdem wir als ein Chriſtlicher Fürſt, dem nicht allein löbliche Policey, ſondern auch der Kirchen Sachen vermœge tragenden und uns von Gott befohlenen Ampts, angelegen, eine chriſtliche Viſitation angeſtellet &c.*

II.) *Ex divinis promiſſis.* 1.) *Pſ. XXII. 30. Pingues terræ adorabunt.*

§. CLXX. II.) Ex *divinis prædictionibus & promiſſis*. Pſal. XXII. 30. prædicitur, quod דִּשְׁנֵי־אֶרֶץ *pingues terræ Chriſtum adoraturi*, ſeque *coram ipſo incurvaturi ſunt*, per quos pingues intelliguntur illi, qui potentia & auctoritate, honore & opulentia aliis antecellunt, quibus opponuntur *pauperes, & qui in pulverem deſcendunt.* Pſal. XLVII. 10. נְדִיבִים, *optimates populorum adgregati ſunt populo Abraham, Deo adjungent ſe præſidia terræ, vehementer elevatus eſt*, ſcilicet Deus. LXX. interpretes ad ſcuta ſeu protectores terræ elevationem retulerunt, *ὅτι τῷ Θεῷ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν*, ita quoque Latina: *quoniam dii fortes terræ vehementer elevati ſunt*, ut & Chaldæus: *quoniam coram Deo ſcuta terræ vehementer exaltata ſunt.* Sed verbum נַעֲלָה ponitur in *ſingulari*, & in præcedente verbo אֶרֶץ eſt accentus *Rebija* inciſum majus conſtituens, rectius igitur ſtatuitur quædam ellipſis: *Dei ipſius ſunt ſcuta terræ*, Deo adhærebunt ſcuta terræ, vel quod commodius eſt, verbum נֶאֶסְפוּ ex præcedente membro repetendum: *Deo ipſi adgregabuntur ſcuta terræ, vehementer elevatus eſt Deus apud ea.* Tigurini reddiderunt: *quoniam diis protectoribus terræ longe ſuperior eſt*, acceperunt מָגִנֵּי לֵאלֹהִים per adpoſitionem; ſed in proxime præcedente ſententia אֱלֹהִים de vero Deo accipitur, & ſcopus oſtendit, verum ac genuinum ſenſum hunc eſſe, quod non pauci

2.) *Pſ. XLVII. 10. Optimates populorum adgregati ſunt.*

nec plebeji ſolum, ſed etiam proceres & optimates, ſcuta & capita terræ, magnates ac potentes ſint Chriſtum agnituri, verbum ejus recepturi & vero Deo Abrahæ per ejusdem fidei conſortium ſeſe juncturi. Pſal. LXVIII. 23. *Dixit Dominus* מִבָּשָׁן *ex Baſan redire faciam.* Quidam *proprie* accipiunt vocem *Baſan* pro regione Ogi regis in parte Moabitarum, atque his verbis celebrari exiſtimant inſignem illam victoriam, quam divino beneficio Iſraëlitæ ex Ogo rege Baſanis reportarunt. Quidam *tropice* accipiunt pro converſione quorumdam ex Judæis: ſed regio Baſan paſcuorum commoditate ac terræ fructuum magnitudine, copia & laude celebris fuit, unde factum, at animalia ibi paſcentia fuerint pinguiora, robuſtiora & grandiora, ideo per Baſan *ſynecdochice* intelliguntur homines potentes & divites; Pſal. XXII. 13. Am. IV. 1. continet igitur hic locus vaticinium de converſione magnatum ac potentum ad Chriſti regnum.

3) *Pſ. LXXII. 11. Reges ſe illi incurvabunt.*

Pſ. LXXII. 10. *Reges maris & inſularum munus reddent*, v. 11. *& incurvabunt ſe ei omnes reges.* Ex quibus ſic concludimus: De quibus peculiaria exſtant vaticinia, quod nomen ſuum Chriſto ſint daturi, verbum ipſius fide amplexuri, & regno ejus ſeſe adgregaturi, ex illorum converſione magnus & peculiaris aliquis ad eccleſiam redundat fructus. Sed de regibus & magnatibus peculiaria exſtant vaticinia, quod nomen ſuum Chriſto ſint daturi, verbum ipſius fide amplexuri, & regno ejus ſeſe adgregaturi. Ergo &c. Vlterius, ſi ex regum & magnatum converſione magnus & peculiaris aliquis ad eccleſiam redundare debet fructus, utique ad illos etiam ſpectat poteſtatem ſuam ad propagationem evangelii ac regni Chriſti convertere. Sed verum prius, ergo & poſterius. *Connexio* probatur, quia fructus, qui ex converſione regum & magnatum ad eccleſiam redit, non ſolum in eo conſiſtit, quod *exemplo* ſuo alios ad evangelium Chriſti amplectendum provocant, ſed etiam quod ſubditos ſuos Chriſto adducunt, eccleſiæ *hoſpitium* in ſuis ditionibus parant, & propage-

D 2

pagationem evangelii ſua poteſtate promovent.

Cumprimis vero huc pertinet illuſtre vaticinium. Eſa. XLIX. 23. *Erunt reges nutritii tui, & reginæ eorum nutrices tuæ.* Antecedentia oſtendunt, proponi vaticinium de converſione gentium ad regnum Chriſti, cui generali vaticinio ſubjungitur ſpeciale de converſione regum ac magnatum addito peculiari fructu, qui ex illorum converſione ſit redundaturus ad eccleſiam, quod videlicet reges futuri ſint nutritii, אֹמֵן ſignificat *nutritorem, alitorem*, item *curatorem*, *tutorem* ac *diſpenſatorem*, a radice אָמַן *fidelis fuit*, quia tutor ac nutritor alterius filium in ſuam fidem & clientelam recipit: Num. XI. 12. 2. Reg. X. 1. Eſth. II. 7. Targum reddidit תּוּרְבְּנַיָּא LXX. interpretes: τιθηνοὶ. De reginis dicitur, quod futuræ ſint מֵינִיקוֹת *nutrices ac lactatrices eccleſiæ*. LXX. interpretes: τροφοὶ. Comparatur eccleſia orphanis & pupillis, quorum curam, tutelam & patrocinium pius magiſtratus debet ſuſcipere, miniſtris eccleſiæ de ſuſtentatione & ſalariis proſpicere, ut impleatur vaticinium huic ipſi parallelum: Eſa. LX. 10. *Reges miniſtrabunt tibi*, v. 16. *ſuges lac gentium & mammilla regum lactaberis.* Noverit igitur magiſtratus eccleſiæ omni humano præſidio utplurimum deſtitutæ curam ac clientelam ſibi velut tutoribus ipſius Dei voce hoc loco eſſe commendatam.

4.) Eſ. XLIX. 23. Erunt reges nutritii tui.

III.) Ex encomiis magiſtratui datis.

§. CLXXI. III.) Ex *adpellationibus & encomiis* magiſtratui adtributis. Magiſtratus dicuntur *Elohim*, *dii*: Exod. XXI. 6. Pſal. LXXXII. 6. Ergo ut Dei vicarios ſeſe gerant, & gloriam Dei unice promoveant; id vero commodius fieri nequit, quam ſi diligentem religionis & eccleſiæ curam gerant. Dicuntur *paſtores*: Eſa. XLIV. 28. Jer. XLIX. 19. Ergo curent, ut ſubditi ad paſcua ſalutaris ac ſalutiferæ doctrinæ deducantur. Qui magiſtratui & quidem chriſtiano unicum illum atque ultimum finem propoſitum eſſe debere exiſtimant, ut externam duntaxat felicitatem atque tranquillitatem in hac vita eis procuret, illorum vocem non aliter audire debemus, quam ſi magiſtratum bubulcum atque opilionem adpellarent. Quemadmodum enim armentorum atque gregum præfectus ſuo ſatis perfunctus eſt officio, ſi de commodis paſcuis illis proſpiciat, etiamſi catervatim poſtea ad lanienam abducantur: ſic ejusmodi homines magiſtratum officii ſui partes peregiſſe omnes exiſtimant, ſi de corporum cura ac tutela ſubditis recte caveat, etiamſi animæ ipſorum miſere langueant, & in languore iſto æternum pereant. Vocantur *patres*: 1. Sam. XII. 15. Quemadmodum igitur parentibus incumbit liberis non ſolum de victu & amictu proſpicere, ſed eosdem etiam ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου educare; Eph. VI. 4. ita quoque magiſtratui incumbit non ſolum de externa tranquillitate & pace, ſed etiam de ſubditorum in vera religione inſtitutione eſſe ſolicitum. Si ad officium chriſtiani parentis pertinet cura religionis in familia & domo ſua inſtituendæ; utique etiam ad magiſtratum, qui eſt pater patriæ, pertinet, in ſuo regno religionem promovere. Vocantur *ſcuta terræ*: Pſal. XLVII. 10. ergo pertinet ad officium magiſtratus eccleſiæ defenſionem ſuſcipere, & a perſecutorum violentia eandem ſua auctoritate ac poteſtate tueri.

§. CLXXII. IV.) Ex *probatis regum ac magiſtratuum exemplis*. *Moſes*, de quo Deut. XXXIII. 5. dicitur, quod *officium regis* in populo Iſraëlitico adminiſtraverit, divina auctoritate religionem in populo Iſraëlitico conſtituit, legem divinitus acceptam promulgavit, Aaronem ſacerdotem & ipſius filios initiavit, leges tum toti populo, tum ſacerdotum ordini præſcripſit. Exod. XX. Levit. VIII. & X. Numer. III. &c. De *Ioſepho*, Ægypti prorege, dicitur Pſal. CV. 22. quod *principes Pharaonis erudierit, ſicut ſe ipſum, & ſenes ejus ſapientiam docuerit*, ex quo recte colligit Auguſtinus in comm. quod Ægyptios in vera religione

IV.) Ex probatis exemplis.

gione inſtitui curaverit: *Vnde fieri poſſit*, (inquit,) *ut vir tantus unius veri Dei cultor in Ægypto alendis tantummodo corporibus & rebus tantum corporalibus gubernandis eſſet intentus, & quo eos meliores redderet, curam non haberet animorum?* *Ioſua*, ſucceſſor Moſis, deductionem arcæ Levitis præcepit, renovavit fœdus inter Deum & populum, ac plurima, quæ ad religionis & cultus divini conſtitutionem pertinent, ſuſcepit Joſ. V. 8. 24. *Saul abſtulit magos & hariolos de terra*, 1. Sam. XXVIII. 9. juxta præceptum divinum: Levit. XX. 27. Deut. XVIII. 11. *David* arcam Domini ex ædibus Obededom reduxit 1. Sam. VI. 12. 1. Paral. XIII. 2. vaſa aurea, argentea & ærea hoſtibus erepta, vel in ſignum ſubjectionis ab ipſis donata, Domino ſanctificavit, 2. Sam. VIII. 11. exemplum proponens omnibus gubernatoribus, ut de ſuis facultatibus ad conſervationem miniſterii & propagationem cultus divini aliquid conferant, *conſtituit coram arca Domini de Levitis, qui miniſtrarent, & recordarentur operum ejus, & glorificarent & laudarent Dominum Deum Iſraëlis*, 1. Paral. XVI. 4. præparavit neceſſaria ad templi ſtructuram, 1. Paral. XXII. 2. officia Levitarum per certas vices diſtribuit. 1. Paral. XXIII. 4. & ſeqq. *Salomon* ab officio removit Abiatharem, ſummum ſacerdotem, ac Sadocum in illius locum ſubſtituit, 1. Reg. II. 27. exſtruxit templum Hieroſolymitanum, 1. Reg. VI. 1. & ſeqq. arcam Domini magna ſolemnitate in illud deduxit, ac precibus & ſacrificiis illud ſanctificavit. 1. Reg. VIII. 1. Paral. VI. *Aſa*, rex Juda, *fecit, quod bonum & placitum erat in conſpectu Domini, ſubvertit altaria peregrini cultus & excelſa, & confregit ſtatuas, lucosque ſuccidit, abſtulit effœminatos de terra; purgavitque univerſas ſordes idolorum, quæ fecerant patres ejus.* 1. Reg. XV. 12. 2. Paral. XIV. 3. *Intulit ea, quæ ſanctificaverat pater ipſius, & ſancta pertinentia in domum Domini, argentum, aurum, & vaſa;* 1. Reg. XIV. 15. *ac præcepit Iuda, ut quæreret Dominum Deum patrum ſuorum, & faceret legem & univerſa mandata:* 2. Paral. XIV. 4. *renovavit altare Domini & ſubditos fœdus cum Deo inire, idque juramento confirmare juſſit.* 2. Paral. XV. 8. & ſeqq. *Ioſaphatus*, Aſæ filius, *excelſa & lucos de filiis Iuda abſtulit*, 2. Paral. XVII. 6. *ac miſit principes & ſacerdotes, qui circumirent in toto regno, ac populum in lege Dei inſtituerent*, v. 7. hoc eſt, abolevit cultus idololatricos, inſtituit reformationem, & viſitatores ablegavit, quin & ipſe *egreſſus ad populum de Berſabee usque ad montem Ephraim revocavit eos ad Dominum Deum patrum ſuorum;* 2. Paral. XIX. 4. *conſtituit inſuper ſacerdotes & Levitas & principes familiarum ex Iſraël ad judicium Domini & controverſias ejus*, illisque certa præcepta propoſuit. v. 8. & ſeqq. *Ioas* inſtauravit ruinas templi. 2. Reg. XII. 4. 2. Paral. XXIV. 4. *Ezechias diſſipavit excelſa, contrivit ſtatuas, ſuccidit lucos, confregit ſerpentem æneum, cui Iſraëlitæ adolebant incenſum;* 2. Reg. XVIII. 4. *aperuit valvas domus Dei, & inſtauravit eas;* 2. Paral. XXIX. 3. *inſtituit reformationem cultus & repurgationem templi, iniit fœdus cum Domino, & conſtituit Levitas in domo Domini cum cymbalis & pſalteriis;* v. 5. 10. & 25. celebrationem paſchatos in uſum revocavit, & populum ad verum Dei cultum reduxit; c. XXX. ſacerdotum officia diſtribuit, & decimas illis adſignavit. c. XXXI. *Ioſias* librum legis ab Helcia ſacerdote repertum publicavit, & univerſo populo prælegi curavit, præcepit etiam ſacerdotibus, ut vaſa idololatrica templo ejicerent, delevit Camarim, quos poſuerant reges Juda ad adolendum in excelſis, atque inſtrumenta idololatriæ e medio removit; 2. Reg. XXXIII. 2. Paral. XXXIV. fecit Domino Phaſec, ſacerdotes in officiis ſuis conſtituit, eosque hortatus eſt, ut miniſtrarent in domo Dei. 2. Paral. XXXV. *Nabuchodonoſor*, rex Babylonis, publico edicto verum Deum Iſraëlis coli præcipit, & blaſphemias contra Deum ſub pœna mortis prohibet. Dan. III. 29. Ex quibus omnibus ſic concludimus: Quod congruit probatis exemplis & factis piorum regum vet. teſt. illud in magiſtratu chriſtiano nequaquam eſt improbandum. Sed curam religionis & di-

vini cultus ſuſcipere convenit exemplis & factis piorum regum vet. teſt. Ergo. Circa *adſumtionem* obſervetur, quod nuſpiam commemorata regum Iſraëliticorum facta a Spiritu ſancto improbentur, quin contra potius hoc nomine commendantur, *quod fecerint ea, quæ grata & placentia in oculis Dei*; ac reprehenduntur illi, *qui non abſtulerunt lucos & excelſa*; quo ipſo innuitur, negligentes illos in ſuo officio fuiſſe, qui idololatricos cultus non abſtulerint. Hiſce piis vet. teſt. regibus chriſtiani imperatores etiam adnumerandi ſunt: *Conſtantinus magnus* laudibus ob id deprædicatur maximis, quod edicto publico templa idolis ethnicorum conſecrata occluſerit, chriſtianis de libertate religionis caverit, ſtipendia piis doctoribus conſtituerit, & propter hæreſin Arianam Nicænum concilium convocaverit. Idem in epiſtola eccleſiis ſcripta poſt ſynodum Nicænam apud Euſebium lib. III. de ipſius vita p. 891. *Putavi mihi ante omnia id enitendum eſſe, ut in eccleſia fides una feliciſſimi populi ſincera caritas & religio erga auctorem omnium Deum nusquam diſcrepans obſervetur.* Marcianus imperator in prima ſeſſione concilii Chalcedonenſis ſic adloquitur ſanctam ſynodum: *Cum primum per electionem in regnum de ſecreto Dei provecti ſumus, inter tantas publicas utilitates nullum magis nos conſtrinxit negotium, quam rectam & veram fidem chriſtianorum, quæ ſancta & veneranda conſiſtit, indubitatam omnibus declarare.* Socrates in procem. lib. V. hiſt. ſcribit, ſe propterea in hiſtoria eccleſiaſtica mentionem imperatorum feciſſe, *quod ex illo tempore, quo chriſtiani eſſe cœperunt, eccleſiæ negotia ex illorum nutu pendere viſa ſint, & maxima concilia de eorum ſententia convocata.* Theodoſium hoc nomine commendat Ambroſius, quod morti vicinus *potiorem eccleſiæ, quam imperii curam egerit.* Juſtiniani vox memoratu digna exſtat novell. 3. *Non minor nobis cura eſt horum, quæ ſanctiſſimis eccleſiis proſunt, quam ipſius animæ.* Carolus magnus confecto bello difficili ac diuturno, quo Saxones ad Chriſti agnitionem cultumque traduxit, epiſcopatus complures apud ipſos inſtituit. (*)

§. CLXXIII. V.) Ex *rationibus.* 1.) Quibus commendata eſt reipublicæ ſalus, illis etiam commendata intelliguntur ea, absque quibus respublica ſalva conſiſtere nequit, quia finis præſupponit media ad eum ducentia. Sed magiſtratui commendata eſt reipublicæ ſalus. Ergo etiam ipſi commendata ſunt ea, absque quibus respublica ſalva conſiſtere nequit. Inter ea vero eminet religionis & ſacrorum cura, unde Philoſophus lib. VII. pol. cap. 8. inter ea, ὧν ἄνευ πόλις ἐκ ἂν εἴη, curæ religionis, quam ipſe vocat περὶ τῶν θείων ἐπιμέλειαν principem locum adſignat. Plato etiam lib. II. de rep. *præcipuam curam in republica de religione ſuſcipiendam eſſe* dicit. Ac nititur hæc philoſophi ſententia optimis rationibus. Religio eſt *ſocietatis humanæ fundamentum.* Cicero lib. II. de nat. deor. Eſt *magiſtratus propugnaculum*; Plato lib. IV. de rep. *eſt vinculum*

V.) *Ex rationibus.*

(*) Hiſpanorum hiſtoriæ regem commemorant Reccaredum, Wiſigothum, qui miſeratione divina factus orthodoxus de Ariano, veram fidem in regno ſuo circa annum Chriſti 589. curavit recipiendam. Ipſe igitur ſynodum cogere, ipſe intereſſe, ipſe tridui jejunium epiſcopis indicere, ipſe confeſſionem ſcribere, & firmandam ſynodo exhibere. Adgarum, Angliæ regem, qui circa annum Chriſti 959. habenas regni ſuſcepit, celebrant hiſtoriæ Anglicanæ, non ſolum ut principem pium, ſed etiam de conſervanda pietate ſolicitum. Is rex in oratione quadam ad eccleſiarum & monaſteriorum patres hæc verba inter cetera habuit: *Sed & meæ ſolicitudinis eſt, eccleſiarum miniſtris, gregibus monachorum, choris virginum & neceſſaria procurare, & paci eorum & quieti conſulere, de quorum omnium moribus ſpectas ad nos examen*; ut referunt Albertus Ricwalenſis in epiſt. ad illuſtrem Normannorum ducem, poſtmodum regem, & Guilielm. Riſhanger in chronico. (Jeſuita Parſonius magna temeritate *nos* mutavit in *vos*, ſed omnes antiquæ membranæ habent *nos*, ut Robertum Cotionem ſibi oſtendiſſe, refert Caſaubonus in præfat. exerc. ad ann. Baronii.) Exſtat etiam ſynodus provincialis regis ejusdem juſſu coacta, quam Dunſtanus epiſcopus deſcribens Adgarum in proemio dilaudat, ut regali officio in re functum veluti paſtorum paſtorem. GERHARD.

culum legum & honeſtæ diſciplinæ; idem lib. VIII. de legib. nec ulla re magis tam qui parent, quam qui imperant, in ſuo contineri poſſunt officio, quam religione & Dei metu. Carolus de Marill. epiſcopus Viennenſis in conventu Fonteneblicano dixit, *regna duabus præcipue niti columnis, veræ religionis exercitio & ſubditorum benevolentia, quæ ex vera religionis cognitione oriatur, & clementi gubernatione comparetur*. Oſiander in hiſt. anno 1560. Contra vero ſublata religione tollitur erga Deum pietas, ſublata pietate fides ac juſtitia ex ſocietate humana tolluntur; Cicero lib. I. de nat. deor. Excuſſo ex animis hominum Dei metu, immanitate ac ſcelere omnia complentur. 2.) Cui cura & tutela reipublicæ eſt commiſſa, is avertere debet ea, quæ rempublicam poſſunt ac ſolent evertere. At magiſtratui cura & tutela reipublicæ eſt commiſſa. Ergo avertere debet ea, quæ rempublicam ſolent evertere, inter quæ cum falſa religio & cultus idololatricus locum facile principem obtineant, de eorum abolitione magiſtratum pium ac chriſtianum vel maxime convenit eſſe ſolicitum. *Veri Dei ignoratio eſt praeſentiſſima peſtis rerumpublicarum*; inquit Plato lib. X. de legib. 3.) Maximum reipublicæ momentum ac fulcrum conſiſtit in honeſtis legibus. Atqui religio eſt bonarum legum fons & origo; Plato lib. VI. de legibus. eſt *συνεκτικὸν πάσης κοινωνίας, καὶ νομοθεσίας ἔρυσμα, vinculum omnis ſocietatis; & fulcrum legum recte ſanciendarum*. Ergo de religione ſolicitum oportet eſſe magiſtratum, ſi ſalvam velit eſſe rempublicam. 4.) Qui magiſtratui religionis curam incumbere negant, peſſime eccleſiæ ſaluti conſulunt. Quid enim ſi paſtor degeneret in lupum, an chriſtianus magiſtratus non habebit poteſtatem eum coërcendi? quid ſi epiſcopi fiant negligentes, nec præſint eccleſiæ juxta præſcriptum verbi, num magiſtratus non habebit poteſtatem eos corrigendi? hac ratione periclitabitur eccleſiæ ſalus. Huc referimus etiam 5) communem gentium conſenſum ex lumine naturæ ortum. Nam & gentilium nomothetæ inter leges politicas etiam aliquas de religione tulerunt, nimirum quia perſuaſum ipſis fuit, ad magiſtratum poteſtate ferendarum legum inſtructum curam religionis pertinere vel maxime.

VI.) *Ex patrum dictis.*

§. CLXXIV. VI.) Ex *veterum eccleſiae doctorum actis & pronunciatis*. Conſtat ex libr. Auguſtini contra Petilianum & Parmenianum & ex epiſt. CLXII. Donatiſtas adcuſaſſe Cæcilianum, Carthaginenſium epiſcopum, apud Conſtantinum imperatorem, qui cauſam primum remiſit ad Melchiadem, epiſcopum Romanum, apud quem victi rurſus ad imperatorem provocarunt, nec ille provocationem eorum a ſe rejecit, ſed negotium Arelatenſi epiſcopo commiſit, a quo denuo ſunt condemnati, nec ibi quieverunt, ſed ad imperatorem iterum provocarunt, qui eos audivit, cauſam cognovit, illos damnavit, & ſententia ſua Cæcilianum abſolvit. Quod ſi ergo cauſa religionis non pertinet ad magiſtratum, cur orthodoxi eam imperatori commiſerunt? cur imperator ejus cognitionem ſuſcepit? Auguſtinus epiſt. XLVIII. ad Vincentium, non longe a principio: *Non invenitur exemplum in evangelicis & apoſtolicis literis aliquid petitum a regibus terrae pro eccleſia & contra inimicos eccleſiae, quis negat non inveniri? ſed nondum implebatur illa prophetia: Et nunc reges intelligite, erudimini, qui judicatis terram, ſervite Domino in timore. Adhuc enim implebatur, quod in eodem pſalmo legitur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? adſtiterunt reges terrae & principes convenerunt in unum adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus. Veruntamen ſi facta praeterita in propheticis libris figurae fuerunt in rege illo, qui adpellabatur Nabuchodonoſor, utrumque tempus figuratum eſt; & quod ſub apoſtolis habuit, & quod nunc habet eccleſia. Temporibus itaque apoſtolorum & martyrum illud implebatur, quod figuratum eſt, quando rex memoratus pios & juſtos cogebat adorare ſimulacra, & recuſantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur, quod paulo poſt in eodem*

rege

rege figuratum eſt, cum converſus ad honorandum Deum verum decrevit in regno ſuo, ut quicunque blaſphemaret in regno ſuo Deum Sadrach, Meſach & Abednego, pœnis debitis ſubjaceret. Prius ergo tempus illius regis ſignificabat priora tempora regum infidelium, quos paſſi ſunt chriſtiani pro impiis. Poſterius vero tempus illius regis ſignificavit tempora poſteriorum regum jam fidelium, quos patiuntur impii pro chriſtianis. Et poſtea circa medium epiſt. *Serviant reges terrae Chriſto etiam leges ferendo pro Chriſto. Terror temporalium poteſtatum, quando veritatem oppugnat, juſtis & fortibus glorioſa probatio eſt, infirmis periculoſa tentatio: quando autem veritatem praedicat errantibus & diſcordantibus, cordatis utilis admonitio eſt, & inſenſatis utilis adflictio. Non eſt tamen poteſtas, niſi a Deo &c. Sive enim poteſtas veritati favens aliquem corrigat, laudem habet ex illa, qui fuerit emendatus; ſive inimica veritati in aliquem ſaeviat, laudem habet ex illa, qui victor fuerit coronatus.* Epiſt. L. ad Bonif. comitem circa medium: *Quod dicunt, qui contra ſuas impietates leges juſtas conſtitui nolunt, non petiiſſe a regibus terrae apoſtolos talia, non conſiderant, aliud fuiſſe tunc tempus, & omnia ſuis temporibus agi. Quis enim tunc in Chriſtum crediderat imperator, qui pro pietate contra impietatem leges ferendo ſerviret, quando adhuc illud propheticum complebatur: Quare fremuerunt gentes &c. nondum autem agebatur, quod paulo poſt in eodem pſalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, ſervite Domino &c. Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea, quae contra juſſa Domini fiunt, religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo? aliter enim ſervit, quia homo eſt, aliter quia etiam & rex eſt. Quia homo eſt, ei ſervit vivendo fideliter, qua vero etiam rex eſt, ſervit leges juſta praecipientes & contraria prohibentes convenienti vigore ſanciendo; ſicut ſervivit Ezechias lucos & templa idolorum & illa excelſa, quae contra Dei praecepta fuerant conſtructa, deſtruendo: ſicut ſervivit Joſias talia & ipſe faciendo: ſicut ſervivit rex Ninivitarum univerſam civitatem ad placandum Dominum compellendo: ſicut ſervivit Darius idolum frangendum in poteſtatem Danieli dando, & inimicos ejus leonibus ingerendo: ſicut ſervivit Nabuchodonoſor omnes in regno ſuo poſitos a blaſphemando Deo lege terribili revocando. In hoc ergo ſerviunt Domino reges, in quantum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſerviendum illi, quae non poſſunt facere, niſi reges &c. Poſteaquam cœpit impleri, quod ſcriptum eſt: & adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes ſervient illi; quis mente ſobrius regibus dicat: Nolite curare in regno veſtro, a quo tueatur, vel oppugnetur eccleſia Domini veſtri, non ad vos pertineat in regno veſtro, quis velit eſſe ſive religioſus, ſive ſacrilegus; quibus dici non poteſt: non ad vos pertineat in regno veſtro, quis velit pudicus eſſe, quis impudicus eſſe? Cum enim datum ſit homini liberum arbitrium, cur adulteria legibus puniantur, & ſacrilegia permittantur? an fidem non ſervare levius eſt animam Deo, quam fœminam viro? aut ſi ea, quae non contemtu, ſed ignorantia religionis committuntur, mitius vindicanda, nunquid ideo negligenda ſunt?* Lib. III. contra Creſcon. grammaticum cap. 51. *In hoc reges, ſicut eis divinitus praecipitur, Deo ſerviunt, in quantum reges ſunt, ſi in ſuo regno bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quae pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam, quae ad divinam religionem.* Tractat. II. in Johan, *Mirantur,* (Donatiſtæ) *quia commoventur poteſtates chriſtianae adverſus deteſtandos diſſipatores eccleſiae; ſi non ergo moverentur, quomodo redderent rationem de imperio ſuo Deo? Intendat caritas veſtra, quid dicam, quia pertinet hoc ad reges ſeculi chriſtianos, ut temporibus ſuis pacatam velint matrem ſuam eccleſiam habere, unde ſpiritualiter nati ſunt.* Lib. II. contra epiſt. Gaudentii cap. 26. *Ad docendum populum Iſraël* (ſcripſerat Gaudentius Donatiſta) *omnipotens Deus prophetis praeconium dedit, non regibus imperavit; ſalvator animarum Dominus Chriſtus ad inſinuandam fidem piſcatores, non milites miſit.* Reſpondet Auguſtinus,

ad curam regis pertinuiſſe, ut Ninivi-tum placarent, cujus iram propheta ad-averat, & addit: *Quamdiu vos non te-eccleſiam, quam prænunciaverunt piſca-r apoſtoli plantaverunt, tamdiu reges, am tenent, rectiſſime ad ſuam curam ju-t pertinere, ne vos adverſus eam rebelle-pune. Nam Deus & reges habuit inter ietas, David quippe ſanctus rex fuit, e itaque prophetantem regem, & nullum oſum regem formidabitis iraſcentem.* (*) Epiſt. IX. ad Theodoſium: *Pro integri-fidei chriſtianiſſimum principem convenit ılicitum.* Epiſt. XII. *Quantum rebus hu-s conſulere divina providentia dignetur, tudo clementiæ veſtræ Spiritu Dei incitata nſtrat, quæ in catholica eccleſia nihil im-um, nihil vult eſſe diverſum, quoniam , quæ non niſi una eſt, in nullo poteſt eſſe iſſimilis.* Epiſt. LXXV. ad Leon. Auguſt. *s imperator incunctanter advertere regiam latem tibi non ſolum ad mundi regimen, naxime ad eccleſiæ præſidium eſſe collatam. Boni* &c. diſt. 96. ex Marcello: *Boni ipis eſt ac religioſi eccleſias contritas at-onſciſſas reſtaurare, novasque ædificare, ei ſacerdotes honorare ac tueri.* Cap. *Prin-* &c. 23. q. 5. ex Iſidoro lib. III. ſent. cap. *Principes ſeculi nonnunquam intra eccle-poteſtatis adeptæ culmina tenent, ut per 'em poteſtatem diſciplinam eccleſiaſticam mu-t. Cæterum intra eccleſiam poteſtates ne-riæ non eſſent, niſi ut, quod non prævalent dotes efficere per doctrinæ ſermonem, po-s hoc imperet per diſciplinæ terrorem. Sæ-r regnum terrenum cæleſte regnum pro-, ut, qui intra eccleſiam poſiti contra fidem 'iſciplinam agunt, rigore principum con-terantur, ipſamque diſciplinam, quam utilitas eccleſiæ exercere non prævalet, cervicibus ſuperborum poteſtas principalis imponat, & ut venerationem mereatur, virtutem poteſtatis impertiatur. Cognoſcant principales ſeculi ſe Deo debere eſſe reddituros rationem propter eccleſiam, quam a Chriſto tuendam ſuſcipiunt. Nam ſive augeatur pax & diſciplina eccleſiæ per fideles principes, ſive ſolvatur, ille ab eis rationem exigit, qui eorum poteſtati ſuam eccleſiam tradidit.* Cap. *Adminiſtratores* &c. cauſ. & quæſt. iisdem: *Adminiſtratores ſecularium dignitatum ad eccleſiarum tuitionem conſtituti eſſe debent.* Huc referri poteſt, quod elector Trevirenſis in electione Caroli V. anno 1519. dixit, *ſtatum reipublicæ deſiderare talem imperatorem, qui præter alia conſtituat, & emendet reipublicæ ſtatum:* quod & Moguntinus elector admonuit. Sleidanus lib. I. comm. f. 24. anno 1520. b. Lutherus ad Carolum imperatorem ſcripſit, *confugere ſe Athanaſii exemplo ad ipſum, velut ad aram præſidiumque legum, orare, ut doctrinæ chriſtianæ tutelam ſuſcipiat, ſeque contra vim & injuriam omnem defendat, quousque de cauſa conſtiterit, hoc ad officium ipſius pertinere.* Sleidanus lib. II. comm. f. 42. anno 1521. In literis ad Fridericum, Saxoniæ electorem, *vehementer ſibi gratum eſſe* ſcribit, *quod cæſar hujus cauſæ, quæ publica ſit, cognitionem ad ſe recipiat.* Sleidanus lib. III. f. 55. In receſſ. imperii in comit. Auguſt. anno 1530. §. *Nachdem aber* &c. imperator adpellatur *ſupremus eccleſiæ patronus, der obriſte Voigt der Chriſtenheit.* Anno 1533. proteſtantes legato pontificio, Hugoni Rangono, quem cæſaris legatus comitabatur, inter cætera in hanc ſententiam reſponderunt: *Cum poſtulato ac deſiderio*

(*) Anno 813. tempore Caroli magni & Leonis tertii habita fuit ſynodus Cabilonenſis in Gallia, cujus canones ab epiſcopis & abbatibus imperatori Carolo ad correctionem, vel confirmationem oblati fuerunt. Sic enim habet illius concilii præfatio: *Auxiliante Domino noſtro Jeſu Chriſto & imperante sereniſſimo atque inclyto Auguſto Carolo convenimus epiſcopi & abbates totius Galliæ Lugdunenſis in urbem Cabilonenſem, & de quibusdam rebus, in quibus nobis emendatio neceſſaria videbatur, quædam capitula, quæ ſubter inſerta ſunt, eidem domino imperatori præſentanda, & ad ejus ſacratiſſimum judicium referenda adnotavimus, quatenus ejus prudenti examine ea, quæ rationabiliter decrevimus, confirmentur, ſicubi minus egimus, illius ſapientia ſuppleatur.* GERHARD.

dirio tum cæſaris, tum ordinum imperii pontifex nondum ſatisfaciat; orare ſe plurimum, ut cæſar conſiderata cauſæ magnitudine, quæ univerſam rempublicam & omnes nationes complectitur, det operam, ut legitime res agatur, nam hoc ipſius eſſe officium, eique licere legibus, quando videlicet pontifex veritatem impugnat. Sleidanus lib. VIII. comment. f. 233. Vide etiam Brentium in præf. apol. conf. Wirtemb. contra Petrum a Soto.

§. CLXXV. Ad has generales rationes reſpectu proteſtantium principum accedit quædam ſpecialis, videlicet conſtitutio pacificationis Paſſavienſis, qua cautum eſt, ne *jurisdictio eccleſiaſtica* ab epiſcopis pontificiis adverſus Auguſtanæ confeſſionis ſocios exerceretur. Vigore hujus conſtitutionis *jura epiſcopalia* in provinciis ſtatuum evangelicorum non amplius epiſcopis, eorumque officialibus, ſed principibus jus territorii habentibus competunt. Quæcunque igitur ad jus epiſcopale pertinent, ea vigore hujus decreti principes evangelici in ſuis territoriis exercent, ea tamen ratione ac moderamine, ut quædam ad jus illud ſpectantia immediate per ſe ipſos, quædam per judicium eccleſiaſticum, ſive conſiſtorium, quædam per ſuperintendentes ſuos exerceant, qua de re in loco de miniſterio latius fuit dictum.

Antitheſis anabaptiſtarum & pontificiorum.

§. CLXXVI. Anabaptiſtæ fingunt primæ tabulæ cuſtodiam magiſtratui non eſſe demandatam, dicentes, *ad magiſtratus civilis judicia non pertinere fidem atque infidelitatem, quæ ſint res ſpirituales, non civiles; falſas doctrinas & impios cultus non eſſe poteſtate civili abrogandos, vel amovendos, nec auctores eorum & diſſeminatores puniendos. Magiſtratus officium non pertinere ad eccleſiam Chriſti.* In colloq. Embd. *Negotia de doctrina eccleſiæ Dei judicio eſſe relinquenda juxta conſilium Gamalielis. Act. V. coactionem ad pietatem, ad fidem, ad ſacras conciones, ad orationem, ad uſum cœnæ efficere hypocritas, & idcirco neminem a magiſtratu eſſe cogendum, fidem gratuitum eſſe Dei donum, idcirco non eſſe opus animadverſione ulla magiſtratus*, & quæ ſimilia Monaſterienſes, cæterique anabaptiſtici gregis duces, ſive ſcriptis, ſive aperta quondam prodiderunt voce, de quibus vid. Bullingerus & Wigandus. Pontificii a cura religionis & ſacrorum magiſtratum penitus excludunt, vel ſi dicis cauſa admittunt, exſecutorem eorum, quæ a clero ſtatuta ſunt, duntaxat faciunt. (*) Cum Carolus V. imperator de diſſidiis religionis ſolicitus colloquia & conventus inſtitueret, concilium promitteret, ac pacem eccleſiæ reddere laboraret, graviter hoc nomine a Paulo III. pontifice Romano, fuit reprehenſus, qui literas ad ipſum dedit 24. Auguſt. anno 1544. in quibus inter cætera ſic ſcribit: *Cum de concilio generali tanquam de remedio omnium opportuniſſimo adflictis eccleſiæ rebus & ipſius Germaniæ mentionem facis, vel de nationali, vel de futuro ad proximum autumnum imperiali conventu, in quo de religione, cæterisque rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis, ita agis, ita ſtatuis, ut ſupprimas ejus nomen ubique, cui divina & humana jura, adprobante tot ſeculorum conſenſu, ſupremam cum cogendi concilia, tum ſtatuendi de his & ordinandi, quæ ad eccleſiæ unitatem utilitatemque ſpectant, auctoritatem dederunt.* Poſtea comparat inſtitutum imperatoris *facto Vſae arcae ruinam minanti manum admoventis; ſeditioni Core, Dathan & Abiram adverſus Moſen & Aaronem; temeritati Vſiae incenſum in altari adolentis*, & addit: *An non putas hoc incenſum eſſe coram Deo leges de religione ſancire? Eſt quidem incenſum, idque omnium Deo gratiſſimum, ſed non eſt tuum munus illud, imperator, eſt ſacerdotum Domini; eſt*

(*) Principes, qui res eccleſiaſticas adtingunt, Baronius ubique maledictis inceſſit, auſus etiam reges veteres Francorum eam ob cauſam comparare latronibus in ſylvis, anno Domini 855. Principum fideles conſiliarios, qui jura ſuorum regum adverſus curiam Romanam defendunt, locis innumeris teterrimæ damnat hæreſeos, neque aliud occurrit frequentius in poſterioribus tomis, quam hæreſeos politicorum diriſſima deteſtatio. GERHARD.

ſtrum inprimis, quibus Deus poteſtatem di & ſolvendi dedit. Nec te excuſat, uit) quod ſanctum ſit factum, vel quod erpetuum, ſed ad tempus, hoc eſt, usque uturum concilium duraturas leges laturum e dicas, ut enim id per ſe pium ſit, tamen , cui Deus hoc miniſterium non dedit, me eſt impium. Sumis enim tibi jam per- n, quae propria eſt Dei, cui ſolum de ſa- tibus judicium relinquitur, quam ne ad s quidem cuiquam ſumere licet. Et poſtea: luribus diſſuaſimus, ne in diſceptationes his, quae ad religionem pertinent, com- das jus tibi vel auctoritatem ſumeres, non ſcripſimus, quod diſceptationes componi naxime optaremus, ſed ut exemplis tum vina ſcriptura, tum ex eccleſiaſticis hiſto- itatis te admoneremus, ne quod ad tuum lerium non pertinet, ipſe tibi arrogares, o tua & imperatoria dignitate juberes &c. l prae te fers ſtudium & deſiderium, ut mantur controverſiae in religione, & ut a diſciplina morum in univerſa eccleſia re- ur, te in hoc quidem magnopere lauda- & abs te petimus, ut in hoc operam tuam eas, ceu cui Deus curam hujus miniſterii iſit. Vt enim in te tanquam caput in re- hujusmodi tractandis minime ferendum mus, ita tanquam brachii adcommodatiſſi- iam inprimis opem deſideramus. Conclu- ndem: Obtemperabis Dei monitis, ſi ita um inducas, nullum ut in iis, quae ad re- um pertinent, tibi jus & auctoritatem ces, ſi divinam inſtitutionem & eccleſiae etudinem ſequens ab ipſis conventibus im- libus, a quibus adſunt, qui auctoritatem usmodi rebus cognoſcendi habent, omnes cerdotibus ac de religione diſputationes us excludas, & ad eorum proprium tribu- jicias, ſi de bonis eccleſiaſticis nihil ſtatuas. tur integra epiſtola apud Wolffium tom. ct. memorab. p. 539. Cenſ. Colon. anno . edit. art. XII. ſic diſſerit: Illud eſt cer- alienum eſſe a principe rempublicam ad- rante definire dubia circa fidem, ſed hoc ndum ad ſolos ſacerdotes, deinde hoc tantum eſſe officium magiſtratus, quoad religionis negotium, ut in eos, quos pontifices pœna percellendos putant, animadvertat, imo etiamſi magiſtratus animadvertat, quosdam errores & abuſus in rebus eccleſiaſticis irrepſiſſe, non tamen licet illi reformationem inſtituere, ſed ſacerdotes benigne admoneantur, quod ſi admonitionibus nihil proficitur, ſummus eſt aliquis in eccleſia praeſul, ei deferendum eſt id negotii. Petrus a Soto in adſert. cath. Si princeps conatur definire dubia de religione, tum merito audit: Vade poſt me ſatan, ſcandalum mihi es. Bellarminus lib. III. de laicis c. 17. Brentium in prolegomenis & Philippum in locis erroris adcuſat, quod nimium tribuant magiſtratui, quando reges eſſe volunt non ſolum cuſtodes & defenſores religionis, ſed etiam judices & magiſtros, ſtatuunt enim, (inquit) ad eos, ut ad praecipua eccleſiae membra, pertinere judicare controverſias fidei, praeſidere conciliis generalibus, conſtituere miniſtros, & paſtores, & ſimilia. Ipſe contra ſtatuit, ad magiſtratum pertinere non judicium de religione, ſed duntaxat religionis defenſionem. Tenentur, inquit c. 18. chriſtiani principes non permittere ſuis ſubditis libertatem credendi, ſed dare operam, ut ea fides ſervetur, quam epiſcopi catholici, & praecipue ſummus pontifex docet eſſe tenendam. Reſp. 1.) Quod Bellarminus defenſionem religionis chriſtiano magiſtratui adſignat, recte facit, ſed quod a judicio religionis eum penitus excludit, in eo a tramite veritatis diſcedit. Quod enim omnibus eccleſiæ membris non ſolum liberum eſt relictum, ſed etiam mandatum, ab eo magiſtratus non eſt excludendus. Atqui judicium de religione & fidei articulis omnibus eccleſiæ membris non ſolum liberum eſt relictum, ſed etiam mandatum. Ergo ab eo magiſtratus non eſt excludendus. Major eſt manifeſtæ veritatis, quia magiſtratus eſt præcipuum eccleſiæ membrum & caput reipublicæ, in qua eſt eccleſia. Reſpublica (inquit Optatus Milevit. lib. III. contra Parmen.) non eſt in eccleſia, ſed eccleſia in republica. Minor conſtat tum ex divinis praeceptis, iisque vel generalibus, in quibus judicium illud ſin-

gulis eccleſiæ membris tribuitur, vel explicite, 1. Cor. X. 15. XII. 13. *Vos ipſi judicate*; vel implicite, dum jubentur *cavere pſeudo-prophetas*, Matth. VII. 15. *probare ſpiritus*, 1. Joh. IV. 1. *omnia probare*, & *quod bonum eſt*, *tenere*, 1. Theſſ. V. 21. id quod absque judicio aliquo de religione & controverſiis fidei nequit fieri; vel *ſpecialibus*, in quibus judicium illud peculiariter magiſtratui tribuitur: Deut. XVII. 18. *Rex in volumine legis omnibus diebus vitae ſuae legat*, *ut diſcat timere Dominum*. Atqui finis hujus lectionis eſt, ut veritatem doctrinæ cœleſtis diſcat; contrarios vero errores fugiat. v. 12. ſynedrio ſacerdotis adjungitur *judex* politicus, eidemque una cum ſacerdotibus judicium & definitiva ſententia committitur. Tum ex *probatis exemplis*, commendantur enim Beroënſes, Act. XVII. 11. quod de doctrina apoſtolorum judicaverint ex ſcripturis. Tum ex *ipſa rei natura*. Chriſtiano magiſtratui reddenda erit aliquando ratio non ſolum de ſe, ſed etiam de ſubditis fidei ſuæ commiſſis; ipſi igitur curæ eſſe debet, ut vera religio apud ſubditos propagetur & floreat: at veritatem religionis non poteſt niſi ex ſcripturis cognoſcere, & inter verum ac falſos cultus diſcernere. Quemlibet in negotio religionis oportet eſſe certum ac πληροφορηθέντα. At illa πληροφορία non poteſt niti aliorum effatis, ſed cuilibet incumbit, ut ipſe ex verbo Dei de controverſiis cognoſcat ac judicet. (*) Bellarminus ex magiſtratu facit *mancipium* epiſcoporum & Romani pontificis; adimit enim ipſi judicium de doctrina epiſcoporum & pontificis, ac requirit, ut ea, quæ pontifex ſtatuit, absque omni diſcuſſione & judicio recipiat, qua ratione ex pontifice facit *angelum* ab omni erroris periculo immunem, ex chriſtiano magiſtratu facit *oves brutas*, quæ absque judicio ſequuntur paſtores etiam ad noxia & venenata paſcua ducentes. 2.) Neque tamen omne omnino judicium magiſtratui & quidem ſoli tribuimus, ſed ſuas etiam partes miniſterio eccleſiaſtico relinquimus. Sane magiſtratus debet judicare de controverſiis fidei; interim tamen non ſuo nitatur arbitrio, ſed in conſilium adhibeat miniſterium eccleſiaſticum, convocet concilia, in illis viros pios & eruditos ex ſacris literis de controverſiis religionis ac fidei articulis diſſerentes audiat, veritatem ex ſcripturis monſtratam amplectatur ac propaget, pertinaciter errantes coërceat, id quod Nicolaus I. in epiſt. ad Mich. imperat. cap. *Vbinam* &c. diſt. 96. magiſtratui diſerte concedit: *Vbinam legiſtis*, inquit, *imperatores, anteceſſores veſtros, ſynodalibus conventibus interfuiſſe? niſi forte in quibusdam, ubi de fide tractatum, quae univerſalis eſt, quae omnium communis, quae non ſolum ad clericos, verum etiam ad laicos & omnes omnino pertinet chriſtianos.* Sic debet pius magiſtratus miniſtros & paſtores conſtituere, interim non debet judicium eccleſiaſtici miniſterii de perſonis eligendis prætermittere, nec invitæ eccleſiæ paſtores obtrudere. Neque enim tale monarchicum eccleſiæ regimen tribuimus magiſtratui, quale pontifici ſuo tribuunt Romanenſes, sed ſtatuimus eccleſiæ regimen eſſe ariſtocraticum, & ſingulis eccleſiæ ſtatibus ſuas tribuimus partes, ut ex ſequentibus erit manifeſtius.

Argumenta pontificiorum.

1.) Ab Vſae & Vſiae punitione.

§. CLXXVII. Argumenta eorum, qui ab omni religionis cura magiſtratum excludunt, potiora hæc ſunt: I.) *Principes & magiſtratus ſeculares vindicantes ſibi cognitionem de religionis doctrina fiunt ſimiles Vſae, qui adtingendo & ſuſtentando arcam ruituram oppreſſus eſt, quia indignatione iratus Dominus percuſſit eum, ut juxta arcam moreretur*; 2. Sam. VI. 6. 1. Paral. XIII. 10. *& Vſiae, qui adolendo thymiama iram Domini contra ſe ſuccendit, & lepra percuſſus eſt*, 2. Reg. XV. 5. 2. Paral. XXVI. 18. Reſp. diſtinguendum inter *temerariam* alie-

(*) Quando judicium de religione magiſtratui poſitive, ut omnibus aliis chriſtianis adſeritur, privatum illud intelligitur & quidem non abſolutum, ſed ſecundum normam ſcripturæ limitatum, quale etiam doctoribus in eccleſia datum eſſe dicimus. GERHARDVS.

ae vocationis uſurpationem, & *legitimam um officii ſibi demandati adminiſtrationem.* & Vſias temere alienam vocationem in-unt, ſed quando principes doctrinam cœ-n cognoſcunt, fovent ac propagari curant, ii ſibi divinitus demandari partes admi-ant. Vſas percuſſus dicitur a Domino עַל *propter errorem*, propter *delictum*, gum: דְּאִשְׁתְּלֵי LXX. interpretes: σφάλ-qui error ſic exponitur 1. Paral. XIII. 10. *miſerit manum ſuam ſuper arcam.* Animad-tur autem duplex error, tum quod plau-impoſita erat arca, quam Levitæ ſuis hume-ortare debebant, tum quod manu arcam ad-enderit, quam non erat fas tangere; Num. 5. unde 1. Paral. XV. 12. David cautior s Levitas convocat, ut arcam Domini nt: *Vos*, inquit, *qui eſtis principes fa-rum leviticarum, ſanctificamini cum fra-s veſtris, & adferte arcam, ne, ut a ipio, quia non eratis praeſentes, percuſ-os Dominus, ita & nunc fiat.* Adolere ſum itidem ſolis ſacerdotibus mandatum qui ex tribu Levi eligebantur: Num. 40. *ne quis accedat alienigena, & qui ſt de ſemine Aaron ad offerendum incen-Domino.* Ergo Vſias ab eo merito de-et abſtinere, ſed cum ex faſtu 2. Paral. I. 16. contra ſacerdotis interdictum v. 18. furore percitus v. 19. in eo pertinaciter eret, juſto Dei judicio fuit punitus.

Chriſti tione.

§. CLXXVIII. II.) *Chriſtus ec-cleſiam regendam Petro & epiſco-pis commiſit, non Tiberio & ejus ſectis, & per annos 300. ſine ullis regibus tian s, exceptis pauciſſimis, qui vel breviſſi-empore imperarunt, ut Philippus caeſar, olum in aliqua provincia, ut Lucius, rex nnorum, eccleſia a ſolis epiſcopis & preſ-is optime gubernata eſt*, Bellarminus lib. icis c. 17. Reſp. 1.) Auguſtinus recte mo-*diſtinguenda eſſe eccleſiae tempora*; aliam rationem eſſe illius temporis, quo com-r illud Pſalmi II. 1. *Quare fremuerunt s, adſtiterunt reges terrae, & inſurrexe-runt contra Dominum?* aliam vero illius, quo completur illud ejusdem pſalmi v. 10. *Et nunc reges intelligite, ſervite Domino in timore, oſculamini Filium;* epiſt. XLVIII. & L. 2.) Tiberius fuit gentilis, a religione Chriſti alie-nus; alia vero ratio eſt magiſtratus pii & chri-ſtiani, qui eſt eccleſiæ membrum & nutritius. 3.) Tiberio quidem non eſt dictum: *paſce oves meas*; interim tamen ipſi & omnibus ma-giſtratibus dictum: *Servite Domino.* Non competit magiſtratibus verbo prædicationis populum paſcere; interim cum & ipſi dican-tur *paſtores*, de ſalutaribus paſcuis & fidelibus doctoribus populo debent proſpicere. 4.) Ec-cleſiæ regimen Petro & ipſius in officio ſuc-ceſſoribus ordinarie quidem a Chriſto com-miſſum eſt; interim tamen, ſi eccleſiæ miniſtri vel in doctrina vacillare, vel in officio paſto-rali negligenter agere cœperint, pio magiſtra-tui incumbit admonitiones & correctiones ad-hibere, quin etiam, ſi in erroribus pertinaci-ter hæreant, cum conſenſu eccleſiæ loco eos movere & digniores illis ſubſtituere.

3.) Ab eccle-ſiaſtici & po-litici muneris confuſione.

§. CLXXIX. III.) *Si magiſtra-tui judicium de doctrina & reli-gionis cura tribuitur, eccleſiaſtici & politici muneris confuſio intro-ducitur.* Reſp. nequaquam con-fundimus eccleſiaſtici & politici muneris par-tes, ſed eas diſtinctas manere jubemus. Ec-cleſiaſtici muneris eſt verbum prædicare, ſa-cramenta adminiſtrare, pœnitentes abſolvere, impœnitentes ligare &c. eorum exſecutio or-dinarie eccleſiæ miniſtris relinquitur; interim tamen magiſtratus politicus, cum ſit membrum eccleſiæ & quidem præcipuum, ideo ab illa poteſtatis eccleſiaſticæ parte, quæ toti eccleſiæ communis eſt, arceri neutiquam poteſt, cum-que magiſtratui peculiariter incumbat, pote-ſtate divinitus ſibi conceſſa ad propagationem religionis uti, ideo ab illa poteſtatis eccleſia-ſticæ parte, quæ externam eccleſiæ politiam ſpectat, non eſt excluſus. Magiſtratus non exercet artem medicam; interim tamen ſi quis ea arte abutatur, vel ad ejus præſcriptum non

curret, merito a magiſtratu coërcetur: ſic magiſtratus ipſe non fungitur officio eccleſiæ miniſtri; interim tamen miniſtros eccleſiæ officii ſui admonere poteſt, & in doctrina, vel vita enormiter aberrantes coërcere. Diſtinguendum igitur inter poteſtatem eccleſiaſticam *internam* & *externam*; quæ diſtinctio colligitur ex verbis Conſtantini apud Euſebium lib. IV. de vita Conſtant. c. 24. *Vos epiſcopi in eccleſia, ego extra eccleſiam ſeu templum, epiſcopus a Deo conſtitutus ſum*: illa miniſtris eccleſiæ in ſolidum relinquitur; hæc vero magiſtratui chriſtiano communis eſt. Diſtinguendum inter *eorum, quae ad divinum cultum pertinent, adminiſtrationem*, & *externam eorumdem diſpoſitionem*: illa miniſtrorum eccleſiæ eſt; hæc vero magiſtratus. Sicut in bene conſtituta familia paterfamilias omnia diſponit & ordinat, ſed eorum exſecutio & adminiſtratio ad œconomum & familiam pertinet: ſic magiſtratus pius & chriſtianus cum conſenſu eccleſiæ, quæ eſt *decus domus*, ſive materfamilias, Pſal. LXVIII. 13. ea, quæ ad cultus divini exercitium & veræ religionis propagationem faciunt, diſponit; ſed adminiſtratio eorumdem & œconomia divinorum myſteriorum eccleſiæ miniſtris relinquitur. Ex ſcriptura ſacra talis colligitur analogia, quod in republica chriſtiana miniſter eccleſiæ comparetur *ori*, quia *labia ſacerdotis cuſtodiant ſcientiam, & legem requirant ex ipſius ore*; Mal. II, 7. ſed magiſtratus politicus comparatur *manui*, quia regi Joas dederunt *in manu ejus tenendam legem*. 2. Paral. XXIII. 11. Miniſter prædicat verbum, utitur gladio Spiritus, & ore pugnat adverſus hoſtes & impios. Magiſtratus cuſtodit verbi præcones & confeſſores, vibrat gladium contra hoſtes chriſtianæ reipublicæ, & manu armata eosdem oppugnat. Vt ergo oris & manuum miniſteria diſtincta manent, licet ad eumdem finem, corporis ſcilicet incolumitatem conſpirent: ſic miniſterii eccleſiaſtici & magiſtratus politici officia diſtincta manent, licet ad eumdem finem, reipublicæ ſcilicet chriſtianæ, quæ itidem myſticum aliquod corpus conſtituit, ſalutem, tutelam & incolumitatem utraque ſint directa.

4.) Ex quadam ad abſurdum deductione.

§. CLXXX. IV.) *Si epiſcopis non licet adminiſtrare jura politica, utique vice verſa magiſtratui politico non licebit adminiſtrare jura epiſcopalia. Sed verum prius ex hypotheſi noſtrorum. Ergo & poſterius.* Reſp. quæ ad jura epiſcopalia referuntur, non ſunt ejusdem generis omnia: quædam enim juxta præſcriptum verbi epiſcopis, hoc eſt, juxta ſcripturæ nomenclaturam, miniſtris eccleſiæ competunt, ut prædicare verbum, adminiſtrare ſacramenta, pœnitentes abſolvere &c. ea magiſtratus politicus neutiquam ſibi vindicare debet, nec in eccleſiis noſtris ſibi vindicat. Quædam vero, juxta ejusdem verbi præſcriptum magiſtratui chriſtiano competunt, ut viſitationem eccleſiarum inſtituere, ſynodos convocare, hæreticorum rabiem coërcere, pacem & tranquillitatem eccleſiæ procurare &c. Ea vero ad jura epiſcopalia referuntur, non quod juxta præſcriptum verbi ad epiſcoporum proprie ſic dictorum munus pertineant; ſed quod epiſcopi pontificii tempore papatus excluſo magiſtratu chriſtiano ſibi ſolis ea vindicarint, quæ per Paſſavienſem pacificationem ipſis velut injuſtis poſſeſſoribus erepta & chriſtiano ac pio magiſtratui reſtituta ſunt.

Quatenus cura religionis & ſacrorum ad magiſtratum pertineat?

§. CLXXXI. Poſtquam igitur demonſtratum eſt, ad pium magiſtratum religionis & ſacrorum curam pertinere; explicandum porro erit, quatenus ea ad illum ſpectet, & qua ratione magiſtratus ſeſe gerere debeat? ne fines alienos invadat, neve poteſtatem juſto majorem in eccleſiaſticis negotiis ſibi arroget, ea, quæ toti eccleſiæ competunt, ſibi ſoli arrogando, vel miniſterii eccleſiaſtici partes ad ſe transferendo. Proclivis hic, idemque graviſſimus eſt lapſus, ſedula proinde adhibenda cautio. Finis pio & chriſtiano magiſtratui in gubernatione propoſitus eſſe debet *cultus divini ac veræ religionis propagatio*. Quemadmodum enim non ad hanc ſolum, nec potiſſimum, ſed etiam ac cumprimis ad futuram vitam Deus hominem condidit: ita quoque

que

ıagiſtratus officium non ad hanc ſolum, nec
ſimum, ſed etiam ac cumprimis futuram vi-
reſpicit; 1. Tim. II. 2. ideo Deus inter cæte-
rporalia hujus vitæ beneficia magiſtratus pa-
nium ac gubernationem nobis conceſſit,
b eo quietam & tranquillam vitam agere
nus in omni pietate ac honeſtate, & me-
e tali vita ad æternæ gloriæ poſſeſſionem
duci. Quemadmodum igitur chriſtianus
ſuæ privatæ rationes ſic inſtituit, ut æter-
itæ ſcopum ſibi habeat præfixum, atque
ia ſua cogitata eo dirigit, ut illius aliquan-
rticeps fiat: ſic magiſtratus officii ſui ra-
s ſic inſtituat, ut æternæ vitæ ſcopum ſibi
oſitum habeat, atque itidem omnia ſua
ata eo dirigat, ut una cum ſubditis fidei
commiſſis, & cum quibus unum quod-
corpus conſtituit, æternæ ſalutis particeps
queat. Hunc finem non poterit alia ra-
conſequi, quam ſi unice id curet, ut
ſubditos *veræ religionis integritas & cul-*
livini ſinceritas vigeat, ſiquidem abſque
ionis & cultus divini ſinceritate non ha-
ocum vera pietas: *male vivitur, ubi de*
non bene creditur; abſque pietate, cujus
a eſt vera in Chriſtum fides, æternæ ſa-
poſſeſſio ſperari, vel obtineri nequit.

CLXXXII. Ad hanc religionis & cultus
i ſinceritatem in republica obtinendam
requiruntur, *veræ ſcilicet religionis &*
cultus diligens conſervatio, ac *religionis*
pſæ & cultus depravati inſtauratio. Pro-
ſi quando ſingulari Dei beneficio alicui
blicæ religionis veritas & cultus divini
itas obtigit, magiſtratus non minus quam
ıa eccleſiæ membra omni cura in id in-
ere debet, ut ſummum hoc beneficium,
ıon poteſt majus aliquod reipublicæ con-
re, ſartum tectum conſervetur, neve pe-
nis & erroneis opinionibus doctrinæ cœ-
ſinceritas contaminetur. Quodſi vero
num vel negligentia, vel malitia religio-
c cultus divini ſinceritas eſt collapſa, ma-
tui incumbit eamdem reſtaurare, eccle-
iniſtros officii ſui admonere, veternum
xcutere, & juxta normam divinæ legis in cultu divino omnia inſtituere. Magiſtratus ſunt reipublicæ medici. Quemadmodum igitur medico convenit ſanitatem præſentem conſervare, amiſſam reparare: ſic magiſtratus ſui noverit eſſe officii, reipublicæ vigorem ac ſanitatem, quæ in veræ religionis vigore conſiſtit vel maxime, conſervare eamdemque amiſſam reparare, ac vulnera reipublicæ ſanare.

I.) *Reſpectu ſui. Veram religionem cognoſcat.*

§. CLXXXIII. Quodſi magiſtratus veræ religionis conſervationi & collapſæ reſtitutioni intentus eſſe debet, ante omnia requiritur *veræ religionis ex ſacris literis cognitio*. Quomodo enim diſcernere poterit inter veram & falſam religionem, inter legitimos & idolatricos cultus, niſi ex tabulis divinæ veritatis, ex ſacris ſcilicet literis veritatem ipſemet cognoſcat? Requiritur igitur a pio & chriſtiano magiſtratu, ut *verum de Deo ſenſum & rectum Dei cultum*, quæ duo ad religionis veritatem & pietatis integritatem pertinere conſtat, ex ſacris literis ipſe perdiſcat, id quod & manifeſtum *Dei mandatum* poſtulat, Deut. XVII. 18. & *piorum regum exemplum* confirmat, Pſal. CXIX. 2. Reg. XXIII. 2. Paral. XXIV. & *ipſa neceſſitas* flagitat. Niſi enim cœco judicio velit amplecti ea, quæ proponuntur, & ſuam ſubditorumque ſalutem aliorum arbitrio temere committere; utique requiritur, ut fundamenta doctrinæ cœleſtis ipſe ex verbo Dei cognoſcat, in lectione ejus quotidie ſe exerceat, & piis ex eo inſtitutis colloquiis fidem ſuam ſtabiliat. Diſcedunt ab hac ſententia noſtra pontificii, dum 1.) a ſcripturæ lectione laicos, quibus etiam reges ac principes adnumerant, arcendos eſſe ſtatuunt, 2.) fidem implicitam illis commendant, 3.) alienis, prælatorum ſcilicet oculis, magiſtratum in cauſa religionis videre jubent. Henr. Blyſſemius in tract. de eccleſ. p. 37. *De religionis & fidei controverſiis ac negotiis cognoſcere, judicare ac diſcernere non ad ſeculares dominos, vel laicos homines, ſed ad epiſcopos ac eccleſiaſticos prælatos ſpectat, ac homines laici vel ſeculares non propriis, ſed alienis epiſcoporum ac prælatorum*

ſuorum

ſuorum oculis videre debent, quam eſſe communem catholicorum doctrinam agnoſcit Vetterus in poſtcolloq. Ratisb. p. 87. Matthias Maierhöferus in ſpeculo prædicantium p. 381. ſic diſſerit: *Manet igitur firmum fixum, quod non quilibet ad legendas ſcripturas ſit obſtrictus. At,* inquit prædicans, *magiſtratum politicum ideo oportet legere ſcripturas, ut pro ſe & ſuis ſubditis rationem reddere poſſit.* Reſp. *Quando magiſtratus politicus ſcripturas legit, idem accidit illi, quod eunucho Æthiopico, ut eas non intelligat, ideoque magiſtratus politicus rationem fidei ſuæ ex ſcripturis reddere nequit. Quodſi vel maxime non legat ſcripturas, interim tamen obſervet ea, quæ ſancta catholica eccleſia credere præcipit, tum poteſt dicere, hoc docet eccleſia catholica, quæ eſt fundamentum & columna veritatis, quæ magiſtra mihi divinitus conſtituta, vera igitur eſſe oportet, quæ credenda præcipit, hac ratio fidei ſatis eſt ſufficiens.*

II.) *Reſpectu ſubditorum.* 1.) *Religionis ſinceritatem & cultus integritatem conſervari curet, idque bis mediis:* a.) *Idoneos eccleſiæ miniſtros conſtituat.*

§. CLXXXIV. Cæterum ut pius magiſtratus veram religionem, quam ex ſcripturis ſacris didicit, apud ſubditos fidei ſuæ commiſſos propagare, eamdemque ſartam tectam, & a corruptelis immunem conſervare poſſit, requiritur I.) *Miniſtrorum idoneorum conſtitutio.* Cum enim fides ſit *ex auditu*, auditus autem *per verbum Dei*, Rom. X. 17. ideo, ut vera fides ac religio in animis ſubditorum vigeat, requiritur ſincera verbi prædicatio & legitima ſacramentorum adminiſtratio. Eam vero cum magiſtratus ipſe per ſe & *immediate* ſuſcipere nec debeat propter eccleſiaſtici ac politici muneris diſtinctionem divinitus ſancitam, Luc. XXII. 25. & confuſionem ſevere punitam, 1. Sam. XIII. 13. 2. Reg. XV. 5. 2. Paral. XXVII. 18. nec commode poſſit propter muneris utriusque diverſa objecta, media & effecta; ideo docendi publice in eccleſia provinciam piis & idoneis hominibus commendare debet, per quos religionis veritas & cultus divini ſinceritas ex ſcripturis publice in eccleſia expoſitis adſeratur, inculcetur, contrarii errores refellantur, & populo via ſalutis fideliter monſtretur. Pontificii denuo a nobis & veritate hic abeunt, quando a *jure vocationis* magiſtratum chriſtianum penitus arcent, ad quem duplici ratione illud pertinere in tractatu proxime præcedente (*) oſtendimus, tum ratione *perſonæ*, quia eſt membrum eccleſiæ & quidem præcipuum, tum ratione *officii*, quia eccleſiæ nutritius & utriusque decalogi tabulæ cuſtos divinitus eſt conſtitutus. Cavebit tamen pius magiſtratus, ne miniſterii eccleſiaſtici conſtitutionem ac miniſtrorum vocationem *ſibi ſoli* vindicet (**) excluſo presbyterio & reliqua eccleſia, neve *inter*

(*) Vid. *tom. XII. locor. theolog. loc. XXIV. cap. III. ſect. IV.* §. *LXXXV. p. 83.* Cæterum non tantum coetus Romani doctores, a GERHARDO heic notati, a jure ſacrorum magiſtratum chriſtianum penitus arcent, *papo-cæſariam* introducturi, veluti Is. HABERTVS in *archierat. f. 438.* SIXTVS SENENSIS *lib. V. bibliothecæ, adnot. CXVIII.* cardinalis BELLARMINVS *libr. I. de clericis cap. VII.* aliique; ſed & nonnulli reformati rigidiores magiſtratui civili heic plus, quam par eſt, detrahunt, veluti VLRICVS HVBERVS *de jure civitatis, libr. I. ſect. V. cap. III.* §. *IX. p. m. 187.* vid. b. cancell. JÆGERVM *de concordia imperii & ſacerdotii* cap. V. Media via heic incedunt noſtrates theologi in *form. concord. p. 345. & 353.* & GERHARDVS *loco* ſupra *citat.* §. *LXXXV.* Add. SAM. PVFENDORFIVM *de habitu relig. chriſt.* §. *39.* & *45.* CASP. ZIEGLERVM *de jure majeſt. libr. I. cap. XVIII.* & celeberr. BÖHMERVM in *jure parochiali ſect. III. cap. I.* §. *VII. p. 95.*

(**) Hallucinantur proinde pſeudo-politici, qui, ut omnia jura ſacrorum ex ſuperioritate territoriali derivanda eſſe contendunt, ita & jus vocandi eccleſiæ miniſtros ad regalia magiſtratus referre non dubitant. Errant quoque hac in parte nonnulli ex Reformatis, ſpeciatim LVDOV. MOLINÆVS, LAMB. VELTHVYSEN, NICOL. VEDELIVS & ANDR. HOVTVYNVS, quin & quidam ex ARMINII adſeclis, quos paſſim refellunt theologi noſtri, quod magiſtratui nimium circa miniſtrorum conſtitutionem tribuant. Vid. SCHERZERI *ſyſt. theol.* loco *de magiſtratu*; ut alios taceamus. Nec prætermittendi heic ſunt BENED. DE SPINOZA, & THOMAS HOBBESIVS, ſcriptor Anglus, in *Leviathane, cap. XXIII. p. 120.*

ubi

ter regalia ſibi ſoli debita eam referat, ac invitis auditoribus paſtores obtrudat, ſed noverit, jus vocandi miniſtros *ad eccleſiam & omnes tres ſtatus eccleſiæ* pertinere, a quibus quomodo debito ordine & absque confuſione exerceri poſſit ac debeat, ſuo expoſitum dedimus loco. (*)

Huc pertinet a.) Scholarum erectio & conſervatio.

§. CLXXXV. Ad hanc *miniſtrorum conſtitutionem* referimus, 1.) *Scholarum erectionem & conſervationem.* Qui ad miniſterium eccleſiaſticum olim promovendi, illi in ſcholis prius ſunt informandi ac inſtituendi, neque enim ſalutaris Dei cognitio poſt lapſum

ubi contendit, miniſtrum poteſtatem docendi accipere a ſumma poteſtate. *Monarchis quippe ſolis, & cœtibus ſummis, auctoritatem populum docendi a Deo immediate conceſſam eſſe*, utpote qui dicantur ſimpliciter Dei gratia docere & imperare. Nemo non videt, hac ratione eccleſiam cum civitate turpiter confundi, ac *cæſareo-papiæ* viam muniri; de qua in *notis* noſtris ad GERHARDI *tom. XIII. loc. theol. loc. XXIV. cap. VIII.* §. *CCCLXIX, p. 215.* nonnulla diximus.

(*) Vid. *tom. XII. loc. theolog. loco XXIV. cap. III, ſect. IV.* §. *LXXXVI. p. 83. ſeqq.* Equidem SIXTUS SENENSIS, BELLARMINUS, aliique Romanenſes, quos ſupra nominavimus, ſimpliciter negarunt, plebi aliam poteſtatem in eccleſia chriſtiana unquam fuiſſe conceſſam, niſi dandi teſtimonii electæ parti, vel contradicendi, ſi quas juſtas atque idoneas haberent exceptiones, neutiquam autem eligendi. Exſtiterunt tamen haud pauci in ipſa eccleſia Romana, qui heic diſtinxerunt inter tempora, quæ concilium Nicænum antecesserunt, & ea, quæ illud ſunt ſubſecuta. Non negarunt quidem, in prioribus illis temporibus populo, ſive univerſo eccleſiæ corpori aliquid poteſtatis in vocatione miniſtrorum eccleſiæ fuiſſe conceſſum; verum ſtatuerunt ſimul, ſeculis concilium Nicænum ſubſecutis ejusmodi poteſtatem non amplius obtinuiſſe inter chriſtianos. Hancce ſententiam cumprimis ornandam in ſe ſuſcepit EMANUEL a SCHELSTRATE, bibliothecæ Vaticanæ quondam præfectus, *notis in canonem XIX. concilii Antiocheni p. m. 599.* ubi & CHRISTIAN. LUPUM, theologum quondam Lovanienſem, nec non JAC. SIRMONDUM, Jeſuitam Gallum, in antiquitatibus eccleſiaſticis verſatiſſimum, tanquam ſibi ſuffragantes, dilaudavit. Aſt non defuerunt ex ipſis eccleſiæ Romanæ adſeclis, iisque cordatioribus, qui hancce opinionem tanquam commentitiam prorſus rejecerunt. Sufficiat ex iis heic nominaſſe EDMUNDUM RICHERIUM, theologum quondam Gallum, eundemque doctiſſimum, MARC. ANT. DE DOMINIS, epiſcopum quondam Spalatenſem, qui vero poſtea deſerta eccleſia Romana ad Anglicanam tranſiit, HENR. VALESIUM, DIONYS. PETAVIUM, Jeſuitam Gallum, nec non PETRUM DE MARCA, archiepiſcopum quondam Toloſſanum, quos excitavit b. DEYLINGIUS in *inſtitut. prudentiæ paſtor. part. II.* §. *VII. p. 168.* Statuerunt nimirum viri iſti laudatiſſimi, patres Nicænos nihil has in re immutaſſe, ſed reliquiſſe *conſuetudinem jam receptam de tractatu electionis habendo cum clero & plebe civitatis*, ut verbis PETR. DE MARCA, modo excitati, tantiſper utamur. Vid. ejusdem *concord. ſacerdot. & imper. lib. VIII. cap. III. num. IV. f. 1118.* Eidem ſententiæ ex Anglis calculum ſuum adjecerunt duumviri doctiſſimi, Jo. PEARSONIUS atque JOSEPH. BINGHAMUS, ille quidem *vindiciarum epiſtolar. Ignatii, part. I. cap. XI. p. 324.* hic vero *vol. II. origin. eccleſiaſt. lib. IV. cap. II.* §. *XI. p. 105. ſeqq.* Cumprimis legi de hocce argumento meretur DAVID BLONDELLUS, in *apologia pro ſententia Hieronymi ſect. III. p. 379.* itemque in diſſertatione *de jure plebis in regimine eccleſiaſt.* ubi tamen jura plebis chriſtianæ nimis evehuntur. Idem ex inſtituto hodienum faciunt *Anabaptiſtæ* in Belgio, itemque SOCINI ſectatores, jus ſacorum ſoli plebi eccleſiaſticæ vindicantes; nec non *Independentes* moderni in Anglia, qui nullum miniſterium eccleſiaſticum agnoſcunt, ajuntque omnes, qui ad eccleſiam pertineant, miniſterio verbi ac ſacramentorum fungi poſſe; quibus & *Quakeros* adjungimus, ſuperiori ſeculo natos, qui verbo & ſacramentis repudiatis, inſpirationes immediatas crepant. Nec prætermittendus hic eſt Jo. CHRISTIANUS SEIZIUS, Baruthinus, qui in variis libellis, recentiori hocce ævo editis, nulla plane ſummis imperantibus jura ſacrorum competere, evincere adniſus eſt, licet exiſtimet, in regno chiliaſtico adhuc exſpectando erectum iri *ſacerdotium Melchiſedecianum*, ubi reges ſimul ſacerdotes futuri ſint & juribus ſacrorum plene gaviſuri. Evolvat, qui hæc latius diducta legere voluerit, ejusdem *Melchiſedechiſches Prieſterthum*, Amſtelodami, ſeu potius Helmſtadii anno MDCCXXVIII. 8. typis exſcriptum. Legi etiam poſſunt, quæ de hocce viro adnotarunt PFAFFIUS in *introd. in hiſtor. theol. litterar. part. II. p. 342.* itemque *in diſſert. de jure ſacrorum abſoluto & collegiali*, quæ novæ editioni *origin. juris eccleſiaſtici* inſerta eſt, §. *V. not.* (d) *p 349.* CHR. EBERH. WEISMANNUS in *introduct. in memorabil. hiſt. eccleſ. vol. II. p. 563.* J. G. WALCHIUS in den *Religions-Streitigkeiten unſerer Kirche part. II. p. 779. ſeqq.* & in *biblioth. ſelect. theol. tom. I. p. 923.* & *tom. II. p 814. ſeqq.* ejusdemque filius CHRIST. GUIL. FRANC. WALCHIUS in *comp. hiſt. eccleſiaſt. recentiſſ. p. 272.*

lapſum hominibus innaſcitur, nec *ἱκανότης* in miniſterio requiſita immediate absque prævia informatione alicui conceditur. Quod ſi ergo magiſtratus idoneos eccleſiæ miniſtros habere velit, diligentem ſcholarum curam agat. Scholæ ſunt ſeminaria ac plantaria eccleſiæ. Quemadmodum hortus, optime licet cultus & feraciſſimis arboribus uberrime conſitus, ætatem ac perennitatem obtinere nequit, niſi in ſeminariis, quæ ita vocant, ac plantariis tenellæ educentur ac formentur arbores, quæ in locum vetuſtate marcidarum ac emortuarum olim ſuccedant: ſic eccleſiaſticum miniſterium diu conſervari nequit incolume, niſi in ſcholis formentur & educentur, qui miniſtris ad æternæ vitæ conſortium per mortem translatis in officio ſuccedant. Quemadmodum in corpore humano eſt ſuaviſſima & venarum & arteriarum *συζυγία*, ſive combinatio: ita in corpore Chriſti myſtico eccleſiæ ac ſcholæ pulcerrima quadam harmonia ſibi invicem ſunt conjunctæ. De ſcholis igitur recte inſtituendis magiſtratus ſolicitus ſit vel maxime, tum propter cauſam modo expoſitam, tum quia juventutis recta inſtitutio ſecundum philoſophum eſt fundamentum reipublicæ. Docentibus proſpiciat de honeſtis ſalariis, diſcentibus quietem procuret, utrisque immunitatem ab oneribus publicis, defenſionem ac patrocinium præſtet. Leo imperator, cum Eulogium ad aperiendam in urbe ſcholam ſtipendio liberaliore invitaſſet, & propterea a ſatellitibus reprehenderetur, reſpondit, *εἴθε γένοιτο ἐπὶ τȣ̃ ἐμȣ̃ χρόνȣ, ὥςε τὰ τῶν ςρατιωτικῶν εἰς διδασκάλȣς παρέχεσθαι*: *Vtinam meis temporibus, ea, quæ militibus dantur, doctoribus numerari deberent!*

ß.) Miniſtrorum honeſta ſuſtentatio.

§. CLXXXVI. 2.) *Miniſtrorum honeſtam ſuſtentationem.* (*) Cum enim illi, qui *in verbo & doctrina laborant*, 1. Tim. V. 17. *& evangelium adnunciant*, 1. Cor. IX. 14. non poſſint artes manuarias exercere, iisdemque victum ſibi parare; utique requiritur, ut de honeſta ſuſtentatione ipſis proſpiciatur. Ea vero cura cumprimis ad magiſtratum pertinet, quippe qui eccleſiæ *nutritius* eſſe debet: Eſa. XLIX. 23. Pertinet ad jus regis, *ſegetes & reditus vinearum addecimare, eademque ſervis ſuis dare*; 1. Sam. VIII. 18. quanto magis ad jus regis pertinebit, miniſtris eccleſiæ ex ſubditorum bonis certos reditus conſtituere? Idem probant exempla: *Moſes*, Iſraëlitici populi dux, Leviticæ tribui ad ſacerdotium deſtinatæ divino mandato addixit decimas, fructuum primitias, penſionem ſicli annuam, pecuniam ex redemtione primogenitorum, votorum, partes ex ſacrificiis &c. Exod. XXXIV. 26. Lev. XXVII. 3. & ſeqq. Num. XVIII. 8. & ſeq. *Joſephus*, Ægypti prorex, cum in dira totius regionis fame omnem terram Pharaoni emeret, tamen terram ſacerdotum non emit, quin potius ſtatutum ac demenſum illis ex publicis granariis fuit datum; Gen. XLVII. 22. ita namque Hebræum חק vulgata verſio ibidem *παραφράζει*. *Ezechias* rex non ipſe ſolum dabat partem, ut de propria ejus ſubſtantia offerretur holocauſtum mane & veſperi, *ſed etiam præcepit populo habitantium in Jeruſalem, ut darent partes ſacerdotibus & Levitis, ut poſſint vacare legi Domini;* 2. Paral. XXXI. 3. & 4. quin & mandavit *parari horrea in domo Domini*, quibus inferri poſſent primitiæ, decimæ & quæcunque Domino erant ſanctificata. v. 12. Caveat ergo pius magiſtratus, ne eccleſiæ miniſtri cum fame & indigentia colluctentur, & hac ratione a partibus officii ſedulo exſequendis ad curam victus ſeſe convertant. Caveat, ne ſtipendia a piis majoribus inſtituta diminuat, vel diminui ac interverti patiatur. Deus enim vindex horum omnium, *& famem miniſtrorum* ſequi ſolet *fames verbi* in ingrata illa regione, ſicut b. Lutherus prædixit: *Man werde noch an vielen Orten das Evangelium aushungern.*

§. CLXXXVII.

(*) De hocce argumento ſupra copioſe diſſeruit GERHARDVS *tom. XIII. loc. XXIV. cap. VII. ſect. I. p. 147. ſeqq.* ubi & nos obſervationes quasdam in notis noſtris adſperſimus.

rdinis mini- inſti-

§. CLXXXVII. 3.) *Ordinis inter miniſtros inſtitutionem.* Cum enim ob pacem & concordiam in miniſterio eccleſiaſtico conſervandam, & eccleſiæ ædificationem nodius promovendam certus ordo inter ſtros eccleſiæ inſtituendus ſit, ut in præ- nte tractatu cap. V. ſect. 2. demonſtratum *), ideo etiam magiſtratum hac de re ſoli- 1 eſſe convenit. Sic *Moſes* ſummo ſacer- inferiores quosdam ſacerdotes ac Levitas lit, quibus ſingulis certas officii partes navit, Exod. XXVIII. Levitas in tres claſ- ſtribuit, Gerſonitarum ſcilicet, Caathita- ac Meraritarum, quibus ſingulis præſcri- quas ſacræ ſupellectilis partes debeant por- Num. III. & IV. *David* in XXIV. familias dotum chorum diſtribuit, ut ſingulis ſab- nova ſacerdotum familia ſacrorum mini- adhiberetur, 2. Reg. XI. 7. 1. Paral. /. 4. Levitas alios conſtituit ſacerdotum ſtros, alios cantores, alios janitores, alios as, &c. Cumque hæc ordinatio ac diſtri- per idololatriam baaliticam ſub impio Achaz eſſet collapſa, excitavit Deus *Eze-* , qui conſtituit מַחְלְקוֹת *diſtributio- ſacerdotum & Levitarum in diviſionibus unumquemque ſecundum miniſterium ſuum, dotes & Levitas ad holocauſtum & paci- ad miniſtrandum & ad confitendum & ndum in portis caſtrorum Domini*, 2. Pa- XXXI. 2. (**)

iniſtro- lagitio- remo-

§ CLXXXVIII. 4.) *Miniſtrorum flagitioſorum remotionem.* (***) Voco autem miniſtros flagitioſos non, qui nævis quibusdam & humanis infirmitatibus ſunt obno- illi enim tolerandi ſunt, & de emenda- admonendi, ſed qui vel enormibus de- publicum præbent ſcandalum, vel hæ- s opinionibus imbuti pertinaciter easdem propugnant. Vtrique ſunt carcinoma miniſterii, ac proinde pio magiſtratui incumbit, ut ab officio removeantur, & idonei miniſtri illis ſurrogentur. Sic *Salomon* Abiatharem, ſummum ſacerdotem, ab officio removit, Sadoco in illius locum ſubſtituto: 1. Reg. II. 27. *Aſa*, *Joſaphatus*, *Ezechias* & *Joſias*, baaliticos ſacerdotes, removerunt ſuffectis in illorum locum aliis. Caveat vero magiſtratus, ne ob *cauſas minus ſufficientes*, vel illegitimas miniſter loco moveatur; caveat, ne *ſibi ſoli* poteſtatem arroget pro arbitrio miniſtros ex officio deturbandi; ſed noverit, ut vocatio miniſtrorum ad totam eccleſiam pertinet, ita ad eamdem quoque pertinere miniſtrorum remotionem, proinde ut invitæ eccleſiæ non debet miniſter obtrudi, ita quoque invitis & reluctantibus auditoribus non debet idoneus miniſter eripi.

b.) Leges eccleſiaſticas promulges.

§. CLXXXIX. II.) *Legum eccleſiaſticarum promulgatio.* De cultu Dei interno nec magiſtratus, nec miniſterium eccleſiaſticum novas leges ferre poteſt, quippe quas Deus in verbo ſuo jam ante perfecte ac ſufficienter præſcripſit; eas igitur magiſtratus debet cuſtodire ac idoneos miniſtros, qui easdem populum doceant, conſtituere, ſed de *exercitio cultus divini externo* magiſtratus pius ac chriſtianus poteſt & debet leges ferre, ut omnia in eccleſia fiant *ἐυχημόνως κὴ κατὰ τάξιν*. 1. Cor XIV. 40. Cum enim non poſterioris ſolum, ſed & prioris decalogi tabulæ cuſtodia magiſtratui ſit commiſſa, utique etiam poteſt leges eccleſiaſticas, quæ ſint legum divinarum ad priorem tabulam pertinentium adpendices & cuſtodes, promulgare & cerimonias ad eccleſiæ ædificationem ſpectantes modo legitimo introducere. *Moſes* populi Iſraëlitici dux mandato divino non ſolum forenſes & judiciales, ſed etiam cerimoniales

F 2 ſive

Vid. *tom. XIII. loc. theol. p. 24. ſeqq.*

) 2. Paral. XXIX. 25. Conſtitutio ordinis inter Le- itas cantores tribuitur conjunctim regi Davidi, & iad videnti, & Nathan prophetæ. GERHARDVS.

(***) Conferenda, quæ de remotione miniſtrorum eccleſiæ *tom. XII. loc. XXIV. cap. III. ſect. XVI. p. 175. ſeqq.* dicta ſunt.

ſive eccleſiaſticas leges tulit complures. *Davìd* promulgat legem de reducenda Dei arca, 1. Paral. XIII. 5. de diſtributione officiorum inter Levitas. 1. Paral. XXIII. 6. *Joſaphatus* ſacerdotibus certa præſcribit mandata, 2. Paral. XIX. 8. indicit jejunium publicum tempore calamitatis publicæ; 2. Paral. XX. 3. quod & a *Ninivitarum rege* factum. Jon. III. 7. In nov. teſt. pii imperatores propoſuerunt leges utiles & præclaras ad chriſtianam religionem & eccleſiæ ædificationem ſpectantes, quæ exſtant in codice ſub tit. *de ſumm. Trin. & ſide cathol. de S. S. eccl. epiſc. & clericis, de epiſcopali audientia, de hæreticis & Manichæis &c.* Item in conſtitutionibus Leonis, in novellis Juſtiniani &c. Gloſſa decreti diſt 84. dicit, *quod amplius 800 a nativitate Chriſti annis imperatores leges de rebus eccleſiaſticis tulerint, quodque eis eccleſia obediverit.* Earum quædam concernunt *perſonas*, quædam vero *res* eccleſiaſticas. Sic novell. III. cap. 1. ſtatuit Juſtinianus, *ut determinatus ſit numerus clericorum Conſtantinopolitanarum eccleſiarum.* Cap. 2. *Ne liceat clericis de minore eccleſia in majorem per patrocinium tranſire.* Nov. VI. decrevit, *quomodo oporteat epiſcopos & reliquos clericos ad ordinationem adduci*, & de expenſis eccleſiarum. Nov. CXXXVII. cap. 6. *jubet epiſcopos & presbyteros non in ſecreto, ſed ea voce, quæ a fideliſſimo populo exaudiatur, divinam oblationem & precationem, quæ ſit in ſacro baptiſmo, facere &c.* De hisce imperatorum chriſtianorum legibus ſic diſſerit Molinæus in orat. habita Tubingæ anno 1554. *Sancta*, inquit, *catholica eccleſia obedivit imperialibus legibus de rebus civilibus latis non ſolum quoad res politicas & externas, ſed etiam quoad fidem & religionem, eo quod a verbo Dei non diſcreparent, ſed juxta verbum Dei & ad doctrinam evangelicam pure & ſincere conſervandam & vindicandam latæ eſſent, ut temporibus Conſtantini magni, Theodoſii ſenioris & junioris, Martiani, Leonis primi per ducentos annos ante Juſtinianum magnum teſtantur omnes illorum temporum hiſtoriæ, etiam eccleſiaſticæ, & ſcripta antiquorum eccleſiæ doctorum, ut ea res prorſus indubitata, inconcuſſa & luce clarior plus octingentis annis fuerit. Nec ſolum ante Juſtinianum magnum, totoque ejus imperio, quod usque ad annum ſalutis 568. pervenit, ſed etiam diu poſt, tempore Gregorii magni, urbis Romæ epiſcopi, qui usque ad annum ſalutis 606. vixit. Is enim leges eccleſiaſticas imperatorum publicabat, & ad Italiæ ac Siciliæ epiſcopos obſervandas transmittebat.* Lib. I. epiſt. 43. lib. VII. epiſt. 11. c. *Legem.* diſt. 53. *Sed & Carolus magnus, Ludovicus pius, filius, & Lotharius, nepos Caroli eccleſiaſticas leges tulerunt,* quas idem Molinæus anno 1550. Pariſiis in publicum edidit, in quarum locum cum Romani pontifices ſuos canones & decretales ſubſtituerent, eccleſiæ ſtatus longe deterior fuit factus. Diſſentiunt hic denuo a nobis pontificii, qui magiſtratui omnem poteſtatem ac jurisdictionem eccleſiaſticam penitus derogant, Salmeron tom. XIII. diſp. 12. Hoſius contra prol. Brent. Bellarminus de laicis c. 17. eamdemque ſolis epiſcopis, cumprimis vero epiſcoporum epiſcopo, Romano ſcilicet pontifici vindicant, cui poteſtatem tribuunt *promulgandi leges univerſam eccleſiam obligantes.* Bellarminus lib. II. de pont. Rom. cap. 19.

§. CXC. Caveat tamen pius magiſtratus: 1.) Ne eccleſiaſticas leges proprio ferat arbitrio *inconſulto miniſterio eccleſiaſtico.* Quod ſi enim in rebus civilibus, in quibus, ſervata ſcilicet æquitate & ſalva ante omnia divinarum legum auctoritate, liberam poteſtatem princeps obtinet, maturum eorum, ad quos ſpectat, adhibere debet conſilium l. *humanum* C. *de legibus*; quanto magis in eccleſiaſticis rebus convenit eorum conſilium & adſenſum exquirere, qui ſunt divinorum myſteriorum œconomi, 1. Cor. IV. 1. & quibus eccleſiæ cura incumbit vel maxime. Sic David reducturus arcam convocat ſacerdotes & principes populi. 1. Paral. XIII. 2. 2.) Ne cerimonias adiaphoras in eccleſia receptas, & uſum quemdam habentes temere cum infirmiorum ſcandalo mutet, ſed maturo & deli-

ō conſilio hac in re procedat, ne eccle-
quam *Deus ſuo ſibi ſanguine emit*, Act.
18. turbetur; quod utinam a magiſtrati-
diligentius obſervaretur! 3.) Ne eccleſiæ
ſtris præſcribat leges cum officii divinitus
demandati partibus pugnantes, utpote
non debeant vitia auditorum liberius
e, hæreticorum errores nominatim per-
gere, conciones legales acuere, publice
ntes coram omnibus arguere &c. hoc
vere eſt capiſtrum ac frenum Spiritui
o velle injicere, ac Deo ipſi per mini-
eccleſiæ nobiscum agenti adverſa fronte
ere.

ra eccle- legiti- penſet.

§. CXCI. III.) *Bonorum eccleſiaſticorum legitima diſpenſatio.* Vt cultus divinus in populo vigeat, non ſolum requiritur mi-
orum idoneorum vocatio, per quos ſcili-
opulus de illius vera norma ac forma in-
ur, ac legum eccleſiaſticarum promul-
, per quas externum ejusdem exercitium
ξιν καὶ ἐυϛχημοσύνῃ dirigatur; ſed etiam
rum eccleſiaſticorum diſpenſatio, quibus
neſta ſuſtentatione miniſtris proſpiciatur,
nque ad uſus convenientes ac Deo gra-
placentur. Intelliguntur autem hoc lo-
norum eccleſiaſticorum nomine non bo-
cleſiæ interna ac propria, quæ per evan-
prædicationem pœnitentibus & credenti-
iſtribuuntur, qualia ſunt, remiſſio pec-
m, juſtitia Deo placens, donatio Spiri-
ncti &c. Sed bona eccleſiæ externa, quæ
niſtrorum eccleſiæ ac pauperum ſuſten-
em requiruntur. Eorum diſpenſationi
imus magiſtratum chriſtianum; is enim
it temporalium dominus & eccleſiæ nu-
divinitus conſtitutus, ideo & poteſt &
legitimam bonorum eccleſiaſticorum
nſationem inſtituere. Sic rex *Aſa*
uæ pater ipſius ſanctificaverat, templo
. 1. Reg. XV. 15. *Ezechias* ſacerdo-
ſalaria conſtituit, & in templo gazo-
cium ponere præcepit. 2. Paral. XXXI.
r Helkiæ, ſummo ſacerdoti, man-
dat, ut pecunia, quam janitores templi colle-
gerant, in unam ſummam redigatur, & ad
reparationem ſtructuræ templi opificibus diſtri-
buatur. 2. Reg. XXII. 4, 2. Paral. XXXIV. 8.
Illorum exemplum pius magiſtratus imitari de-
bet, & certos probatæ fidei ac induſtriæ vi-
ros conſtituere, per quos bona eccleſiaſtica
diſpenſentur. Sane in eccleſia apoſtolica ma-
giſtratus auctoritas ad eccleſiaſtica bona diſpen-
ſanda non fuit requiſita; Act. VI. 3. quippe qui
a fide chriſtiana erat alienus; ſed cum pro-
greſſu temporis pii imperatores chriſtianam
religionem amplecterentur, ut in aliis, ita
quoque in eccleſiaſticorum bonorum diſpen-
ſatione maxima fuit ipſorum poteſtas & aucto-
ritas. Juſtinianus nov. III. cap. 3. ſtatuit, *ec-
cleſiarum reditus in pios actus & perſonas ve-
re egentes per patriarchas & œconomos ero-
gandos.* Ante Paſchalem II. tam epiſcopi, quam
reliqui clerici, exceptis diaconis prædiorum cu-
ra & pecuniæ tractatione contaminari quodam-
modo rati ab ea prorſus abſtinebant, ac ſacris
duntaxat intenti erant, redituum autem exactio
& adminiſtratio cuidam ex laicis demandaba-
tur, isque ab imperatore, aliisve principibus
poſtulabatur, a quo eccleſiæ miniſtri τὰ βιω-
τικὰ acciperent, ſicut & can. XXVI. concilii
Chalcedonenſis conſtitutum, *ut epiſcopi in ido-
neos diſpenſatores iſtarum rerum adminiſtra-
tione rejecta, ipſimet ab ea abſtinerent.*

Legitimus bonorum eccleſiaſticorum uſus.

§. CXCII. Bona illa eccleſiaſtica ac annui reditus ſacris uſibus deſtinati circa annum Chriſti 470. in quatuor partes dividi cœperant, primus quadrans epiſcopo,
alter clero, tertius ædium ſacrarum exſtru-
ctioni ac reparationi, quartus pauperum elee-
moſynis cedebat, de qua diſtributione quadri-
partita aliquot conciliorum canones exſtant.
Quadrans epiſcopo deſtinatus non ipſius ſolum
ſuſtentationi adhibebatur, ſed etiam redimen-
dis ob religionis profeſſionem captivis, ho-
ſpitio excipiendis Chriſti exſulibus, & exer-
cendæ erga indigos beneficentiæ cedebat. Ge-
laſius in epiſtola ad clerum & plebem Brun-

duſii, & citatur cap. *Conceſſo &c.* cauſ. 12. q. 2. *Conceſſo vobis, quem petiiſtis, antiſtite Juliano &c. reditus & oblationes fidelium in quatuor partes dividat, quarum unam ſibi retineat, alteram clericis pro officiorum ſuorum ſedulitate diſtribuat, fabricis tertiam, quartam pauperibus & peregrinis habeat fideliter erogandam.* Vide ibidem in hanc ſententiam cap. plura. Pulcre Ambroſius lib. II. de officiis c. 28. *Aurum eccleſia habet, non ut ſervet, ſed ut eroget & ſubveniat in neceſſitatibus. Quid opus cuſtodire, quod nihil adjuvat &c.? Opus eſt, ut quis fide ſincera & perſpicaci providentia munus hoc* (diſpenſandi bona eccleſiaſtica) *impleat. Sane ſi in ſua aliquis derivet, emolumenta, crimen eſt. Sin vero pauperibus erogat, captivum redimit, miſericordia eſt. Nemo enim poteſt dicere, cur pauper vivit? nemo poteſt queri, quia captivi redemti ſunt. Nemo poteſt accuſare, quia templum Dei ædificatum eſt. Nemo poteſt indignari, quia humandis fidelium reliquiis ſpatia laxata ſunt. Nemo poteſt dolere, quia in ſepulturis chriſtianorum requies defunctorum eſt.* Ad exemplum hujus antiquiſſimæ conſuetudinis providere debet magiſtratus, ut bona eccleſiaſtica ad quatuor potiſſimum uſus convertantur: 1.) *ad ſuſtentationem eorum, qui eccleſiæ & ſcholis operas ſuas actu jam præſtant*; 2.) *ad ſubſidium eorum, qui eccleſiæ & ſcholis operam ſuam conſecrarunt, pauperum ſcilicet ſtudioſorum*; 3.) *ad exſulum, ægrotorum & egenorum alimentationem ac captivorum redemtionem*; 4.) *ad ædium ſacrarum reparationem.*

§. CXCIII. Caveat pius magiſtratus, ne eccleſiaſtica bona ad ſe rapiendo & ſacris dicata in privatos uſus convertendo grandi ſacrilegio ſeſe obſtringat. Vultur ex altari carnes & carbones ſurreptos nido inferens, & nidum & pullos exuſſit: ſic harpyiæ ac vultures illi, qui bona eccleſiaſtica per vim rapiunt, eadem non commodo, ſed exitio ſibi fore experientur. Prædones illi bonorum eccleſiaſticorum recte conferuntur militibus, qui Chriſto veſtimenta detraxerunt, quæ pia aliorum beneficentia ipſi dederat: ſic bona eccleſiæ a piis majoribus collata illi in privatos uſus convertunt, & Chriſtum in membris ſuis nudum relinquunt. Quodſi magiſtratus aliquis Juliani potius, quam Conſtantini ſucceſſor bona eccleſiaſtica ſibi vindicet, eccleſiæ miniſter graviter ipſum commoneat, neque tamen præfracte & contumaciter, multo minus violenter & ſeditioſe reſiſtat, ſed eccleſiæ tranquillitatem & veræ religionis conſervationem jactura fluxarum iſtarum rerum non ſolum licite, ſed & laudabiliter redimi exiſtimet. Etenim ſi Ezechias recte fecit, *quod omne argentum in templo Domini repertum & laminas auri, quas ipſe adfixerat, regi Aſſyriorum*, a quo bellum metuendum erat, *miſit, & pacem politicam hac ratione emit*; 2. Reg. XVIII. 15. quanto minus improbari poteſt, ſi miniſter eccleſiæ magiſtratui bona eccleſiaſtica per vim ad ſe rapienti omnesque admonitiones ſuperbe contemnenti eadem concedat, ut eccleſiæ ſuæ pacem & tranquillitatem procuret. Prudenter igitur diſpiciendum, quando conveniat imitari exemplum *Laurentii martyris* Decio tyranno ſacrum theſaurum denegantis, quando vero *Auguſtini* tabulas donatorum eccleſiæ agrorum donatori eas repoſcenti reſtituentis. Poſidonius in vita Auguſt. c. 24.

§. CXCIV. IV.) *Eccleſiæ inſpectio.* Cum enim magiſtratui curæ eſſe debeat, ut vera religio ac ſincerus Dei cultus in populo vigeat, utique etiam diligenter providere debet, ut miniſtri eccleſiæ ſuum recte faciant officium, ut auditores debitam miniſterio præſtent obedientiam, ut externa diſciplina conſervetur, abſque qua religionis veræ propagatio & terminorum eccleſiæ dilatatio vix poſſunt habere locum. Ad hanc eccleſiæ inſpectionem pertinent *Viſitationes*, quas ſingulis annis magiſtratus per viros idoneos, præſertim eccleſiaſticas perſonas inſtituere debet, ut in doctrinam ac vitam tum paſtorum, tum auditorum diligens inquiſitio fieri

d.) Eccleſiæ de tranquillitate proſpiciat.

Huc pertinent α.) Eccleſiarum viſitationes.

poſſit. De *Samuele*, populi Iſraëlitici [rect]ore & judice, refertur 1. Sam. VI. 16. [qu]od *ſingulis annis circumierit Bethel & Gal[gal] & Maſphat*, hoc eſt, quod inſtituerit [visita]tiones annuas. De *Joſaphato* commemo[ra]tur, quod tertio anno regni ſui *miſerit [princ]ipes ſuos, & cum eis Levitas ac ſacerdo[tes, u]t docerent populum in Juda, habentes li[brum] legis Domini, qui circumiverint cunctas [urbes] Juda, ac populum erudiverint*; 2. Paral. [XVII.] 7. & ſeqq. quin & *altera vice egreſſus [ad] populum de Berſabee usque ad montem [Ephra]im, & revocavit eos ad Dominum, Deum [patru]m ſuorum*. 2. Paral. XIX. 2.

βασιλέων ἐςι νομοθετῆσαι τῇ ἐκκλησίᾳ, *Regum partes non ſunt, ut eccleſiæ leges præſcribant*; puta arbitrio proprio, *αὐτοκρατορικῶς* & ſine miniſterii eccleſiaſtici conſenſu ac ſuffragio. Cum imperator Conſtantius in ſynodo juſto imperioſius ſeſe gereret, & quid fieri vellet, convocatis pro auctoritate dictitaret, Leontius, Myſiæ ad Iſtrum epiſcopus, hisce eum excepit verbis: *θαυμάζω σε, ὅτι ἕτερα διέπειν ταχθεὶς ἕτερα ἐπιχειρεῖς*, *miror, quod cum alia heri tractaveris, politica ſcilicet, alia nunc agas, quod ad alia curanda vocatus, alia invadas & adgrediaris*, uti refert ex Suida & aliis Neander in theol. fol. 661.

[Sy]nodo[s c]onvoca[re]

§. CXCV. Viſitationibus conjungendi ſunt *ſynodici conventus*, in quibus deliberatio inſtituitur de corrigendis iis, quæ in viſitatio[ni]bus deprehenſa fuere vitioſa. Illorum [con]vocatio pertinet ad magiſtratum: 1.) Ad [eum] pertinet convocare ſynodum, qui habet [potes]tatem ac jurisdictionem in congregandos, [cuj]us auctoritati omnes parere coguntur. [Ta]lem poteſtatem & jurisdictionem obtinet [magiſt]ratus. 2.) Ad illum pertinet convocare [synod]um, qui poteſt congregandis ſalvum [condu]ctum dare, & a periculis itineris eos [im]munes præſtare. Id vero ſolus magiſtratus [poteſt.] 3.) Pii reges in eccleſia Iſraëlitica ſyn[odos] convocare fuere ſoliti, quod teſtantur [exemp]la *Davidis*, 1. Paral. XIII. 1. 1. Paral. [XXVIII.] 2. *Salomonis*, 1. Reg. VIII. 1. *Jehu*, [2. Reg.] X. 19. *Ezechiæ*, 2. Paral. XXIX. 4. *Jo[ſiæ*, 2.] Reg. XXIII. 1. 4.) In nov. teſt. pote[ſtas co]nciliorum indicendorum fuit penes Ro[manos] imperatores ad Chriſtum converſos [...] ſynodalibus illis conventibus *εὐταξία* [obſerv]etur, atque omnia ad eccleſiæ ædifica[tione]m dirigantur, providere debet pius ma[giſtrat]us; neque tamen pro arbitrio definien[di ac] decidendi poteſtatem ſibi vindicet, ſed [ſacrar]um literarum normam reſpiciat, mini[ſteriu]m eccleſiaſticum in conſilium adhibeat, [atque ad] eccleſiæ incrementum omnia dirigat. [Dama]ſcenus orat. II. de imaginibus dicit, *ὠ*

§. CXCVI. Atque hæc ſunt media, quibus vera religio populo ac reipublicæ alicui conceſſa ſarta tecta *conſervari*, & a corruptelis immunis ad poſteros propagari, cura & opera magiſtratus intercedente, poterit. Quodſi vero ſtatus eccleſiæ ſit turbatus, religio collapſa, cultus divinus per idololatriam & ſuperſtitiones contaminatus; tum magiſtratui incumbit, adhibito in conſilium miniſterio eccleſiaſtico, *pias reformationes* juxta normam divini verbi *inſtituere*, vel ſi eccleſiaſticum miniſterium partes officii ſui negligat, & errores pertinaciter defendat, poteſt omnino magiſtratus ipſe hanc curam ſolus ſuſcipere, id quod *dicta ſcripturæ*, quæ de magiſtratus officio loquuntur, in *genere*, & piorum regum in eccleſia Iſraëlitica *exempla* in *ſpecie* demonſtrant. Ad hanc veræ religionis reſtaurationem pertinent:

2.) Collapſum divini cultus exercitium reſtituat.

I.) *In errantes, præſertim hæreticos ſeductores, inquiſitio*. Illi enim, quamvis interdum publice & aperte hæreſin ſuam ſpargant, quandoque tamen occulte virus ſuum animis hominum inſtillant, inquiſitione igitur opus eſt, per quam vulpeculæ illæ e ſuis protrahantur latibulis. *Jehu* ſacerdotes baaliticos inſidioſa quadam occultatione & ſimulatione congregatos protraxit, 2. Reg. X. 19. quod factum, utpote ſingulare & heroicum, non ſimpliciter

Huc pertinet a.) In hæreticos inquiſitio.

&

& in omnibus, ſed ſecundum quid, nec reſpectu medii, ſed ratione finis, inquiſitionis ſcilicet imitandum proponimus. De *Conſtantio* imperatore, Conſtantini patre, refert Euſebius libr. I. de vita Conſtant. c. 11. quod ſingulari quadam prudentia idololatras ethnicos chriſtianis aulicis intermixtos in lucem produxerit. *Illis, qui in regia ipſi inſerviebant, libera data optione hanc tulit conditionem, ut vel dæmonibus immolando integram haberent poteſtatem, tum apud ipſum commorandi, tum conſuetis honoribus perfruendi, vel ſi minus hoc exſequerentur, aditu ad ipſum prohiberentur, & a conſuetudine ac familiaritate ipſius repellerentur, rejicerenturque. Poſtquam igitur in duas partes diremti fuerunt, aliique in hanc, alii in illam, ilico ſinguli quo animo & inſtituto eſſent, perſpicue oſtenderunt. Ibi tum Conſtantius commento, quod celatum erat, ſtatim patefacto, quorumdam timiditatem & nimium amorem, quo ipſi ſe ſuamque vitam complectebantur, vehementer arguit, alios ob ſinceram & integram erga Deum mentem plurimum adprobavit, illos deinde tanquam Dei proditores imperatoris ſervitio indignos cenſuit. Quomodo enim*, inquit, *fidem erga imperatorem poterunt ſervare inviolatam, qui adverſus Deum perfidi eſſe convincuntur?*

b.) *Eorumdem coërcitio.*

§. CXCVII. II.) *Eorumdem coërcitio*, ubi tamen diſtinguendum inter *ſeductos* & *ſeductores*. Cum illis mitius agendum, hi ſeverius coërcendi: non permittat ipſis magiſtratus, ut hæreſin publice ſpargant, ſed curet ex verbo Dei ipſos inſtrui, quod ſi omnem informationem repudient, & ad ſaniorem mentem redire pertinaciter recuſent, expellendi ſunt, ne veneno ſuo alios inficiant, & morbida facta pecus totum ovile corrumpat. An vero propter nudam hæreſin non conjunctam cum blaſphemia, ſeditione vel aliis delictis capitali ſupplicio adficiendi ſint, infra ſuo loco videmus.

c.) *Idololatricorum cultuum abolitio.*

§. CXCVIII. III.) *Idololatricorum cultuum abolitio.* Cum enim magiſtratus cuſtos divinæ legis ſit conſ[...] tus, ideo non debet permittere, ut cultus id[...]latrici cum prima decalogi tabula pugnante[...] blice exerceantur, ſed imitetur exemplum [...] rum regum, qui baaliticam idololatriam al[...] tam voluere, puta *Aſæ*, 1.Reg.XV.12. *Joſa[...]ti*, 2. Paral. XVII. 6. *Ezechiæ*, 2. Reg. X[...] 4. *Joſiæ*; 2. Reg. XXIII. 4. &c. ut & chri[...]norum imperatorum, qui ethnicam idolo[...]niam exterminarunt, & hæreticos eccl[...] tranquillitatem turbantes ſeveris legibus c[...]cuerunt, id quod æternam ipſis gloriam [...]tulit. *Salomoni* contra vitio vertitur, [...] blanditiis uxorum idololatricarum illectu[...] pia & idololatrica ſacra publice exerceri [...] miſerit, 1. Reg. XI. 8. ac *Jeroboamo*, [...] metuens, ne populus Hieroſolymam c[...] divini ergo quotannis proficiſçens a ſe de[...]ret, vitulos aureos in Dan & Bethel colloc[...] & ſacra idololatrica inſtituerit. 1. Reg. XII[...]

Quærit[...] An diſp[...]tiones d[...] gione in [...]blica fe[...]dæ?

§. CXCIX. Quæritur hoc loco I.) *An diſputationes de religione in republica ferendæ?* Negat Bodinus lib. IV. de repub. p. 753. Quia 1.) *de religionibus diſputare maxime pernicioſum eſt reipublicæ* 1.Tim. VI. 20. *Depoſitum cuſtodi, devitans [...]fanas vocum novitates & oppoſitiones fal[...]minis ſcientiæ.* Reſp. loquitur apoſtol[...] diſputationibus, quibus myſteria chriſtian[...] paganis, vel Judæis profanantur. 2.) Ma[...]nus l. Nemo 4. C. de ſumm. Trin. & fid. *Nemo clericus, vel militaris, vel alterius c[...]libet conditionis de fide chriſtiana publice [...]bis coadunatis & audientibus tractare co[...] in poſterum, ex hoc tumultus & perfidiæ [...]ſionem requirens. Nam & injuriam faci[...]dicio reverendiſſimæ ſynodi, ſi quis ſeme[...]dicata ac recte diſpoſita revolvere, & p[...] diſputare contenderit &c.* Eadem conſti[...] exſtat in actis concilii Chalcedonenſis Ac[...] Reſp. a) Imperator dicit *conte[...]dere*, qu[...] contentioſe diſputare, ex diſputatione tu[...]tus & perfidiæ occaſionem requirere, ut [...] 4. diſerte additur, ad quæ verba addit g[...]

id ſemper praeſumatur, niſi fiat cauſa ſcendi in ſcholis; vel cauſa convincendi eticos. b) Ratio ſpecialis eſt in iis, quæ eſſe in conciliis ſunt damnata. Hæc ſi ſerio defendere velit, ille merito non eſt endus, ſed ex eccleſia ejiciendus propter nem in textu additam. 3) l. Damnato 1. C. de hæret. *Nemo in religionis diſpu- ne aliquam ſupradicti nominis* (Ariano- , Neſtorianorum &c.) *faciat mentionem.* onimus: Gloſſa ex l. *Quoniam* 23. C. *de* . *& cleric.* ibidem colligit, quod de fide olica publice diſputare ad reprobandam am hæreticorum opinionem liceat. Ste- us Pannonius in diſput. de circul. oper. diciorum Dei th. 22. *A ſcriptis polemi- ſicut pontificii, ita evangelici omnes au- tate imperatoris, regum & principum & publicarum interveniente, tum contra ſe, inter ſe abſtineant: ſed per didaſcalica ta alii alios, ubi opus eſt, doceant, mo- t, non autem dominentur alii in alios.* ermannus libr. I. ſyſt. polit. p. 524. *In ſionibus de religione non patiatur prin- certamina publica nimis invaleſcere, prae- ſertim pro ſuggeſtis & ad populum.*

n libri icorum endi? Quæritur II.) *An libri haeretico- rum prohibendi?* Negat Duare- nus lib. IV. de eccl. miniſt. c. 2. l. Damnato 6. §. 1. C. de hæretic. *vero impios libros nefandi & ſacrilegi orii adverſus venerabilem orthodoxorum m decretaque ſanctiſſimi cœtus antiſtitum ſi habiti ſcriptos habere, aut legere, aut ibere quisquam audeat, quos diligenti ſtu- equiri ac publice comburi decernimus.* Bel- inus lib. de laicis cap. 20. *Libri patrum ſi haereſes mixtas habeant, tamen permit- ur ab eccleſia Romana, quia proſunt pro- antiquitatem. Proteſtantium autem libri multa bona mixta habeant, tamen penitus abolendi ac prohibendi, quia veritas non genda in libris haereticorum, nam laicis, bi eſt, nocet, non prodeſt.* Atqui num i nocebit veritas in recentioribus, quam s in antiquis? longe aliter Hieronymus de lectione librorum Origenis diſputat epiſt. LXL. ad Pamm. & Ocean. Diſtinguendum: Quidam hæretici libri ſunt 1.) *magici,* 2.) *fa- moſi,* 3.) *notorie blaſphemi,* 4.) *variis errori- bus conſperſi.* Magici comburantur. Act. XIX. 19. Famoſi prohibeantur. Imperatum conſtit. in eorum auctores capitali ſupplicio animad- vertunt l. *Vnic.* C. *de libr. famoſ.* Ordin. Im- per. Carol. V. c. 110. Notorie blaſphemi iti- dem abolendi. Variis erroribus conſperſorum librorum lectio non cuivis, in primis illis, qui fidei fundamenta nondum cognoverunt, eſt concedenda, ſed propterea non ſimpliciter ſunt abolendi, verum eruditis eorum lectio commendanda: 1.) Propter apoſtolicum præ- ceptum: *Omnia probate*; 1. Theſſ. V. 21. *Pro- bate ſpiritus.* 1. Joh. IV. 1. 2.) Propter lectio- nis illius commodum. In hæreticorum libris talia traduntur, ex quibus ipſæ hæreſes refel- luntur. Vtile etiam eſt propter hiſtoricam relationem ſcire, quid quovis ſeculo actum. 3.) Propter antiquitatis ſuffragium. Auguſti- nus lib. III. de doct. chriſt. cap. 30. *Haereti- ci, ſi quid bene dixerunt, legendi ſunt.* Tho- mas lib. IV. ſent. diſt. 13. *Eccleſia utitur hae- reticis ad probationem doctrinae ſuae.* 4.) Pro- pter comparatum. Quis patrum fuit ab omni- bus erroribus immunis? In libris ethnico- rum & Judæorum continentur multa a fide chriſtiana aliena, nec tamen eos abolemus. Nota porro: a) Libri hæreticorum dicuntur vel omnes ſine diſcrimine, quicunque ab ipſis ſunt ſcripti, ſive de religione, ſive de aliis: ut Grammatici, poëtici, logici, hiſtorici aut alterius generis, vel certi, in quibus hæreſin ſparſerunt. b) Hæreſis alia pugnat cum fun- damento doctrinæ & fidei, idque vel directe, vel per indirectum, & proinde alia blaſphe- mia eſt, alia non item. c) Interdictum aliud ſimplex & abſolutum pertinens ad omnes ſub- ditos omniaque tempora & loca, aliud limi- tatum & conditionatum, concernens certas per- ſonas, nempe rudes & imperitos, item certa tempora, in quibus ſine offendiculo aut peri- culo contrarium fieri non poſſit, denique lo- ca publica, aut privata. d) Modus prohibitio-

nis

niſi ſit vel verbo & mandato, vel facto ſive combuſtione. Prohibitio, quæ ſit interdicto apud rudiores, jure ſit de libris hæreſi quadam præſertim contra fundamentum fidei infectis, apud doctiores non item, niſi in caſu ſcandali; quæ vero ſit combuſtione, ſi per vim eripiat peritis libros eorumque expendendorum & judicandorum facultatem adprobari non poteſt. libri ejusd. c. 21. *Non expetimus*, (nos chriſtiani) *ut Deum noſtrum, qui eſt omnium creator, velint, nolint, colat aliquis invitus, nec ſi non coluerit, iraſcimur.* Bellarminus duo argumenta profert. 1.) *Prohibitio & combuſtio librorum haereticorum antiqua & perpetua conſuetudine apud ethnicos & chriſtianos obſervata eſt. Ergo & hodie merito obſervatur.* Prius membrum probat duplici facto, altero *Romanorum*, de quo Valerius Maximus lib. I. c. 1. altero *Athenienſium*, de quo Cicero lib. I. de nat. deorum. Poſterius confirmat partim *inductione ex interdictis eccleſiae a tempore apoſtolorum ad noſtra*, partim *a ſigno*, *quod oſtendit haereticorum libros eſſe combuſtos, quia hodie non exſtant tot volumina Marcionis, Valentini, Arii &c.* Reſp. Propoſitionis omiſſæ conſequentia negatur, quia procedit a facto ad jus. *Adſumtionis*, ſive antecedentis membrum prius eſt alienum. Ethnici enim ſunt extra eccleſiam, & eorum libri proprie hæretici dici nequeunt. Poſterioris una probatio laborat vitio ἑτεροζητήσεως, magicos, hæreticos & blaſphemos confundendo, altera a genere ad ſpeciem procedit adfirmative, quod non licere ex pari conſtat, patrum enim quorumdam ſcripta, quia non exſtant hodie, non poteſt inde firmiter colligi, ea eſſe combuſta. 2.) *Colloquia haereticorum ſunt periculoſiſſima & ideo diligenter vitanda. Ergo multo magis libri ſunt periculoſi & vitandi.* Antecedens probat ex Rom. XVI. 17. 2. Tim. III. 5. Tit. III. 10. 2. Joh. v. 10. & ex Irenæo lib. III. cap. 3. Cyprianus lib. I. epiſt. 3. Athanaſius de S. Antonio in ipſius vita, Antonio ipſo ibidem; Auguſtino epiſt. 62. Leone ſerm. XVIII. de paſſ. Dom. *Conſequentiam* probat IV. rationibus: a) oratio in libris ſcripta eſt artificioſior; b) eſt ſemper ad manus; c) libri magis ſparguntur, quæ omnia ſecus habent in colloquiis; d) ab experientia, quam probat exemplo Wiclefi, qui voce pauciſſimos, libris totam Bohemiam pervertit. Reſp. 1.) Diſtinguendum inter colloquium familiare cum rudibus & inexercitatis, ac inter congreſſus diſputatorios cum ſolide doctis & exercitatis. Confer Tit. III. 10. Tertullianum de præſcript. cap. 2. imo ipſorum adverſariorum teſtimonium in præfatione enchiridii Coſteri & praxin eccleſiæ. 2.) Teſtimonia ſcripturæ aut ſunt aliena, ut primum & ultimum, quæ agunt de converſatione familiari rudium cum hæreticis, ſicut tertium de omnium impiorum conſortio vitando, aut habent ſuam reſtrictionem, ut ſecundum. 3.) Patrum dicta ἑτεροζητήσεως vitio itidem laborant. Priora quatuor de familiari converſatione, poſteriora duo de rudium periculo agunt. 4.) Rationes, quibus conſequentia probatur, in ſimplicioribus & imperitis locum habent, non in doctis & exercitatis. Sixtus Senenſ. lib. IV. Bibl. ſanct. adnot. 266. p. 543. *Nec a Romano pontifice, nec ab ulla unquam ſynodo fuit omnino prorſusque prohibitum, ne haereticorum ſcripta legerentur, ſed ne ſine majorum conceſſione legerentur, maxime vero ab ineruditis, qui facile eorum lectione falli poſſent, & ab eruditis etiam, quos nulla hujusmodi lectionis urgeret neceſſitas. Nam & Carthaginenſis IV. ſynodus can. 17. concedit epiſcopis eruditione & fide conſpicuis lectionem haereticorum voluminum, quo facilius poſſint illorum inſidias agnoſcere & validius confutare.*

§. CC. Quæritur III.) *An magiſtratus ſubditos ad fidem cogere debeat?* Adfirmantem quæſtionis partem pontificios amplecti, teſtatur ipſa *praxis* inquiſitionis Hiſpanicæ, ſed opponimus illis, 1.) *Mandati divini defectum.* Nuſpiam enim, in novo præſertim teſtamento, mandatum, ut ad Chriſti religionem amplectendam

3.) An magiſtratus ſubditos ad fidem cogere debeat?

lam homines vi cogantur. In parabola XIV. 23. ſervus jubetur, ut compellat ites ad cœnam cœleſtis patrisfamilias invi- (*), ſed ille ἀναγκασμὸς pro ratione ſub- materiæ intelligendus, quod miniſtri ec- e, qui *per ſervos* præcipue hoc loco in- ;untur, prædicatione legis & comminatione ırum ad pœnitentiam homines excitare de- t, ac quod magiſtratus ad verbum audien- & externa converſionis media ſubditos de- :ogere; non autem immediate ad religio- vel amplectendam, vel abjiciendam. Theo- ıctus in comm. c. XIV. Luc. fol. 172. il- ἀναγκασμὸν explicat de virtute verbi: *'iamus*, (inquit) *magnæ virtutis Dei eſſe diſſe gentes in tanta verſantes ignorantia, dixit:* Compelle. *Niſi enim magna fuiſ- 'us, qui praedicabatur, virtus & magna veritas, quomodo perſuaſi eſſent homi- &c. vel aliter, virtus ſignorum manifeſtam ·ebat neceſſitatem, ut transferantur ad ſi- Chriſti.* Apoc. III. 9. in vulgata verſione n habetur vox *adigendi*, ſed in Græco eſt ʀω. 2.) *Exemplum contrarium.* Perver- nim & inverſus ille docendi ordo, ut a coactione initium fiat, plane ignotus eſt olicæ & primitivæ eccleſiæ. Chriſtus apoſtolos docere ac baptizare, non man- , ut eos, qui audire nollent, interfice- aut ad credendum civilis poteſtatis au- tate compellerent. *Egregius ille prædi-* (Paulus 2. Tim. IV. 2) dicit: *Argue, ra in omni patientia & doctrina. Nova atque inaudita prædicatio, quæ verberi- fidem exigit*; cap. *Quid autem &c.* diſt. ex Gregorio lib. II. epiſt. 52. 3.) Ἀδυνα- *obtinendi illum effectum. Animis homi- non ita imperatur, ut linguis, mentium rex Deus eſt.* Fides in anima, quæ ſpiritus eſt, & cogi non poteſt, conſiſtit, ſola divinitas interiora cordis cognoſcit, ſcrutatur, judicat. Ad adſenſum, qui fidei pars eſt, nemo cogi poteſt, ſed eſt actus a voluntate elicitus: *Quis imponat mihi neceſſitatem vel credendi, quod nolim, vel, quod velim, non credendi? nihil tam voluntarium, quam religio, in qua ſi animus averſus, jam ſublata, jam nulla eſt*; inquit Lactantius lib. V. div. inſt. c. 19. *Liberum quiddam eſt credere, imo quiddam divinum in ſpiritu, externa igitur vi cogi nec poteſt, nec debet*, ſcribit Lutherus tom. II. Jen. f. 180. *Non poteſt eſſe ſincerum, quod coactum, nec Chriſto quidquam gratum, niſi voluntarium.* Refert Philo in libro, *quod omnis probus liber.* p. 557. Calanum, antiquiſſimum philoſophum, ad Alexandrum magnum ſcripſiſſe in hanc ſententiam: *Amici tibi ſuadent, ut cogas Indorum philoſophos, ne per ſomnum quidem conſpicati res noſtras, & noſtra negotia. Corpora de loco in locum transferes, animis invitis nullam vim inferes, nihilo magis quam ſi lateres & ligna cogas vocem emittere. Nullus rex, nullus princeps poteſt efficere, ut quidquam agamus præter animi ſententiam*, ὐκ ἐςι βασιλεὺς, ὔτε ἄρχων, ὅς ἀναγκάσει ἡμᾶς ποιεῖν, ἃ μὴ προαιρόμεθα. *Non gladio, ſed perſuaſione ac vi doctrinæ in cordibus hominum religio & plantatur, & honeſto vitæ exemplo confirmatur*, ſcribit rex Navarræus in literis ad nobiles Aquitaniæ apud Dinothum lib. VI. hiſt. Gallic. f. 488. 4.) *Dominatum in conſcientias & animas ſoli Deo relictum. Non dominamur fidei veſtræ*, inquit apoſtolus 2. Cor. I. 24. nimirum, quia tale dominium in conſcientias ad ſolum Deum pertinet. Stephanus Batoræus, Poloniæ rex, dicere conſue-

 vit,

(*) Hocce oraculum ſervatoris peculiari diſſertatione egregie illuſtravit b. cancell. PFAFFIVS in *commentatione theologica ad verba Chriſti Luc. XIV. 23. compelle ad intrandum, ſive de tolerandis, vel non tolerandis in religione diſſentientibus.* Prodiit ea Tubingæ MDCCXXXII. poſtea vero recuſa Francof. & Lipſiæ *MDCCLIII.* adjuncta alia *diſſert. ad Matth. XIII. 24 ſeqq. de Zizaniis non evellendis, ſive de tolerantia diverſarum in eodem territorio religionum.* Nota quoque ſunt, quæ hanc in rem ſcripſit PETRVS BÆLIVS in peculiari libro, cui titulus: *commentaire philoſophiqae ſur ces paroles de Jeſus Chriſt, contrain les d'entrer &c.* Sed legi merentur, quæ heic contra BÆLIVM ſcripſit BASNAGIVS in *traité de conſcience avec des reflexions ſur le commentaire philoſophique &c.* Add. PLACETTE in *traité de conſcience*, ut alios taceamus. Non fert inſtituti ratio, ut hocce argumentum data opera heic excutiamus.

vit, *Deum tria ſibi reſervaſſe, ex nihilo aliquid facere, futura ſcire, & dominari conſcientiis;* & Maximiliani II. imperatoris nunquam ſatis laudati hoc fuit dicterium: *Nullam eſſe tyrannidem intolerabiliorem, quam conſcientiis dominari velle,* nimirum quia dominium illud Deus ſibi ſoli reſervavit; in literis ad Laz. Schuendium ſic loquitur: *Es iſt in der Warheit nicht anders, als ihr vernünfftiglich ſchreibet, daſs Religions-Sachen nit wollen mit dem Schwerdt gehandelt und gerichtet werden, kein Erbarer, Gottsfürchtiger und Friedliebender wird es auch anders ſagen.* Idem: *Eorum actiones, qui ſuppliciorum crudelitate, ſectionibus & uſtionibus hanc rem confici poſſe defendunt, mihi minime placent, nec unquam adducar, ut eas laudem, niſi forte, quod tamen ſerio deprecabor, ne fiat, Deus permittat, ut in furorem & inſaniam prolabar.* In epiſt. de ſedit. Belg. Henricus III. Galliæ rex, qui per totam vitam religionem evangelicam armis oppugnaverat, in extremo mortis articulo confiteri coactus, *conſcientiæ dominium non ad reges ulloſve pertinere magiſtratus.* Samuel a Remching. diſſert. II. de pace relig. in polit. imperial. Goldaſti part. XXX. pag. 1367. ex hiſt. *des dern. troubl.* lib. V. f. 193. Seneca lib. III. de benefic. cap. 20. *Corpora obnoxia ſunt & adſcripta dominis, mens vero ſui juris, quæ adeo libera ac vaga, ut ne ab hoc quidem carcere, cui incluſa eſt, teneri queat, quo minus impetu ſuo utatur, & in infinitum comes cæleſtibus exeat.* 5.) *Irritum conatus hujus ſucceſſum*: violentis mediis animi ſubditorum ab illa religione, ad quam coguntur, magis abalienantur & irritantur, ſeditionibus ac cædibus occaſio datur, & reipublicæ tranquillitas turbatur. Coactione illa violenta nihil quidquam profici multis exemplis probat P. Gregorius lib. XII. de repub. cap. 5. num. 12. 6.) *Diverſum ſane & canæ antiquitatis judicium.* Tertullianus ad Scapul. c. 2. p. 88. (*) *Religionis non eſt, cogere ad religionem, quæ ſponte ſuſcipi debet, non vi.* Clemens Alexandrinus lib. I. pædagog. cap. 1. p. 109. *Exhortatoria eſt univerſa religio piusque Dei cultus, ut qui & vitæ hic recte degendæ & futuræ deſiderium menti cognatæ ingeneret.* Hilarius ad Conſtant. imperatorem. *Non decet, non oportet cogi atque compelli invitos & repugnantes.* (**) Concilium Toletanum IV. can. LVI. & citatur cap. *Judæis* &c. diſt. 45. *Nemini ad credendum vim inferendam eſſe ſtatuit, cui enim vult, miſeretur Deus, & quem vult, indurat.* Lactantius libro inſtitut. div. cap. 19. pag. 303. *Non eſt opus vi & injuria, quia religio cogi non poteſt, verbis potius, quam verberibus res agenda eſt, ut ſit voluntas &c. Longe diverſa ſunt carnificina & pietas. Non poteſt pietas cum vi, aut juſtitia cum crudelitate conjungi. Defendenda eſt religio, non occidendo, ſed moriendo, non ſævitia, ſed patientia; non ſcelere, ſed fide. Illa enim malorum ſunt, hæc bonorum: & neceſſe eſt bonum in religione verſari, non malum. Nam ſi ſanguine, ſi tormentis, ſi malo religionem defendere velis, jam non defendetur illa, ſed polluetur atque violabitur.* Cap. 20. p. 306. *Libet ex his* (violentis coactoribus) *quærere, cui potiſſimum ſe præſtare putent cogendo invitos ad ſacrificium. Ipſisne quos cogunt? at non eſt beneficium, quod ingeritur recuſanti, ſed conſulendum eſt etiam nolentibus, quando, quid ſit bonum, neſciunt. Cur ergo tam crudeliter vexant, cruciant, debilitant, ſi ſalvos volunt? aut unde pietas tam impia, ut miſeris modis aut perdant, aut inutiles faciant, quibus conſultum eſſe velint? an vero diis præſtant? at non eſt ſacrificium, quod exprimitur invito, niſi enim ſponte atque ex animo fiat, exſecratio eſt &c.* Ambroſius in 2. Cor. I. *Fides non neceſſitatis, ſed utili-*

(*) Humani juris & poteſtatis eſt, unicuique quid putaverit colere, nec alii prodeſt, aut obeſt alterius religio. GERHARDVS.

(**) Athanaſius in ep. ad ſolitar. vitam agentes p. 465. *piæ religionis proprium eſt, non cogere, ſed ſuadere.* Gregorius Naz. orat. I. in Jul. p. 116. a. edit. Colon. in 8. *Cum manifeſte perſuadere haud poſſet, tyrannice autem cogere erubeſceret, ſub leonina pelle vulpinam abſcondidit, nam (quo pacto exactius dicerem) manſuete cogebat.* GERHARD.

utilitatis res eſt. (*) Apud Caſſiodorum lib. II. var. epiſt. 27. Theodoricus Romanorum rex permittens Judæis templum reficere; *Damus*, inquit, *licentiam, ſiquidem permiſſum eſt, ſed errantium votum laudabiliter improbamus. Religionem imperare non poſſumus, quia nemo cogitur, ut credat invitus.* Bernhardus ſerm. LXVI. in Cant. col. 692. *Suadenda fides, non imponenda.* 7.) *Moderatiorum pontificiorum ſuffragium* noſtræ ſententiæ datum. Cum Galliæ rex anno 1555. ſeverum de exſtirpandis Hugonotis edictum promulgaſſet, ſenatus parlamenti Pariſienſis ab inſtituto eum dehortaturus inter alia graviſſime ſcribit: *Æquum videri, ut potius veteris eccleſiæ veſtigiis inſiſtatur, quæ non ferro & flammis in religione conſtituenda ac propaganda, ſed puriore doctrina & honeſtis vitæ antiſtitum exemplis rem confecit*, referente Aug. Thuano lib. XVI. hiſt. Andr. Philopater, presbyter Romanus, in reſp. ad edictum Anglicum p. 58. *Si perſuaderi ſibi a Cæcilio conſiliario præcipuo permiſerit Eliſabetha regina, hanc tantam ſubditorum carnificinam carere omni periculo, imprudentia eſt inſignis. Saltem ſequi debebat Gamalielis conſilium* Act. V. 39. *benevolentia & tolerantia res tentanda eſt, quod Germaniæ principes utplurimum faciunt. Nam perſecutionibus & preſſuris tantaque hominum ſtrage & laniena uſus ſatis edocuit nihil profici poſſe*, quod hominis catholici ſcriptum patres Auguſtanos adprobaſſe, refert Samuel a Remching. de pace relig. diſſertat. I. Editum eſt Auguſt. Vindelicor. (**) Diſtinguendum tamen 1.) Inter coactionem ad religionem *veram* & ad *falſam*. Ad falſam religionem tantum abeſt, ut magiſtratus ſubditos cogere debeat, ut eamdem potius deteſtari & exſtirpare debeat, ac proinde, ſi ad eam cogit, duplici nomine peccat. Ad veram religionem itidem non debet cogere; interim tamen ad eam ſi cogat, minus peccat, quin & ſeductos ex ſubditis compellere poteſt ad converſionis media, verbi ſcilicet auditum. 2.) Inter *violentam conſcientiarum coactionem & publici exercitii prohibitionem.* Quamvis enim magiſtratus non debeat conſcientias ad religionem cogere, tamen non debet vagam quidvis publice docendi, profitendi & exercendi licentiam concedere; ſed media inſiſtat via, nec niſi urgente extrema neceſſitate publici exercitii libertatem diverſæ religionis profeſſoribus permittat.

4.) An magiſtratus debeat plures religiones in republica tolerare?

§. CCI. Quæritur IV.) *An magiſtratus plures* (uti vocant) *religiones in republica tolerare debeat?* (***) Lipſius lib. IV. polit. c. 2. & in lib. de una religione. Joh. Paulus Windeck libr. de hæret. exſtirpandis p. 327. Anton. Poſſevinus in epiſtol. ad regem Poloniæ. Conrad. Brunus libr.

(*) Videatur omnino Hilarius ad Conſtant. Aug. & contra Auxent. Arianum. GERHARDVS.

(**) Recte dictum a feliciſſimo illo non patriæ ſuæ Bataviæ tantum, ſed noſtri ſeculi ingenio: *Cultus Dei nullus eſt, niſi ab animo volente procedat. Voluntas autem docendo & ſuadendo elicitur, non minis, non vi. Coactus qui credit, non credit, ſed credere ſe ſimulat, ut malum vitet. Hoc ergo, quod præſtatis Deo, quod imputari poſſe Numini ſperatis, quodcunque vi extorquebitis, inviſum eſt Deo & ingratum, & non acceptum habet. Divinum ergo cultum violentia & bellum non promovent. Nam, quod inviſum eſt Deo, cultus Dei non eſt.* GERHARDVS.

(***) Piſecius in præloquio ad pontificios reſponſioni ad 10. rationes Campiani præfixo A. 6. *Preſſi fuere dominatu Romanorum Judæi, ſed non Judæorum religio. Sexcentæ nationes pene in urbem Romam fluxerunt, quibus ſingulis ſacra ſua cuiusque patrii erant. Libere ſuos deos ſinguli colebant, nec ad unam religionem cogebantur. Nec inter Judæos barbaros tanta barbaries. Conſtat Mahumetanorum religio duabus ac ſeptuaginta ſectis, quæ ab uno fonte rivi more deducta in populum per vim publicam tolluntur? minime. &c. Non aliud priſca ferebat Hebræorum conſuetudo adfirmantium, oportere, ut ſua quisque voluntate, non vi Deum colat.* Sed Andr. Ernſtenb libr. II. auton. c. 26. *daſs die Obrigkeit ohne ſondern Abfall und Meineydigkeit keine andere Religion als die wahre, ſie heiſſe gleich wie ſie wölle zulaſſen oder dulden mœge, und da auch ſolches geſchehe, daſſelbe unſerm HErrn GOtt zum höchſten zuwider ſey.* Dav. Paræus in comm. epiſt. Rom. p. 1369. pariter probat, magiſtratum non poſſe, nec debere plures, quam unam eamque veram religionem in regno tolerare. GERHARDVS.

III. de hæret. cap. 15. Bellarminus lib. de laicis cap. 18. & alii complures pontificiæ præſertim religioni addicti, ſimpliciter negant, argumentis ductis 1.) *A divino mandato*: Deus ipſe in politia Iſraëlitica unam tantum vigere voluit religionem, quin & unicum duntaxat templum in populo ſuo exſtare voluit, ne populus diverſis religionibus ac cultibus implicaretur, *pſeudoprophetas juſſit interficere*, Deut. XIII. 1. *agros & vineas diverſis ſeminum ſpeciebus conſeri, ac veſtem ex lana linoque contexi* prohibuit Levit. XIX. 19. Deut. XXII. 9. myſtice innuens, non eſſe diverſarum religionum ſemina in Dei agro, qui eſt eccleſia, invicem commiſcenda, nec ex diverſis religionibus Samaritaniſmi quamdam veſtem conficiendum. 2.) *A vero veræ religionis zelo*: Magiſtratus, qui vere & ex animo veræ religioni addictus eſt, non frigide nec oſcitanter eam defendet, ſed vero & fervido zelo contra illius hoſtes armabitur, tantum abeſt, ut diverſæ religioni in ſuo regno aditum & hoſpitium ſit conceſſurus. *Nonne eos, qui oderunt te Domine, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? perfecto odio oderam illos, inimici facti ſunt mihi*; inquit David Pſalm. CXXXIX. 21. & 22. *Fieri nec ſolet nec poteſt, ut quis Deum ſincere & ex toto corde diligat, qui diverſas religiones ſimul fovere deſiderat. Certiſſimum enim inde eſt, neutram credere, qui contrarias admittit.* Tholozanus libr. VIII. de repub. cap. 2. numer. 15. 3.) *A regum Iſraëliticorum exemplo*, qui deſtruebant lucos & templa idolorum, & populum ad cultum veri Dei reducebant, ut Ezechiæ, Joſaphati, Joſiæ & aliorum hiſtoria teſtatur, quibus etiam chriſtiani imperatores adnumerandi. *Conſtantinus* idolorum templa clauſit, & ſolam chriſtianam religionem vigere juſſit. *Theodoſius I.* omnes fidem catholicam amplecti voluit &c. 4.) *A multiplici incommodo*: Ex illa diverſarum religionum tolerantia oriri ſolent incommoda longe maxima, ſiquidem noxia eſt tum eccleſiæ, tum reipublicæ, tum illis ipſis, quibus conceditur. *Eccleſiaſticæ unitatis* vinculum eſt unius fidei confeſſio; Eph. IV. 5. ergo in fide diſſenſio eſt eccleſiaſticæ unitatis diſſolutio. Credendi libertas vehementer impedit, quo minus eccleſiæ termini latius propagentur, ac plures ad veritatis agnitionem perducantur. Sed & *reipublicæ* pacem diverſitas religionis non mediocriter labefactat. Quemadmodum enim arctiſſimum pacis & concordiæ vinculum inter cives eſt una omnium conſentiens religio, ſic e converſo ſententiarum de fidei articulis diverſitas tranquillum & pacatum reipublicæ ſtatum facili negotio labefactat. Refert quidem Levenclajus in pandect. Turc. & ex eo Camerarius part. I. ſucciſiv. cap. 58. pag. 262. quod Solimannus Sultanus, cum a Muphthi (qui eſt Turcarum pontifex maximus) & Baſſis admoneretur, ut chriſtianos & alios diverſos ritus ſequentes ad muſulmannizandum cogeret, forte ex feneſtra in hortum variis floribus ſimul enatis decoratum ex arce deſpiciens uno in loco diverſi coloris floſculis monſtratis dixerit: *Quemadmodum iſta varietas herbarum ac florum non ſolum nihil obeſt, ſed mirifice oculos & ſenſus recreat, ſic in imperio meo diverſa fides & religio potius uſui eſt, quam oneri, modo pacate vivant;* unde etiam Hieroſolymis videre licet Romanos, Græcos, Aſſyrios, Surianos, Neſtorianos, Gregorianos, Marcionitas, Abyſſinos & alios religionis profeſſione diſſentientes, ſed politicæ unitatis vinculo conjunctas. Danuilla etiam apud Dinothum libro VI. hiſtor. Gallic. fol. 474. cenſet, *nulla cum ratione id adſeverari, quod duæ atque diverſæ religiones in uno atque eodem regno retineri non poſſint, quia in Occitania contrarium oſtendatur, ubi diſſentientium in religione ſummus videatur conſenſus.* Interim tamen aliorum magiſtratuum ac legislatorum aliud fuit judicium, qui exiſtimarunt, non poſſe ſubditorum animos firmo pacis & concordiæ glutine coaleſcere, niſi in ipſa actionum ſumma, in religione ſcilicet prius conveniant; ac diverſitatem religionum ſecum trahere ſimultates perpetuas, contentiones adſiduas ac ſeditionum ſemina feraciſſima. Legibus XII. tabularum cautum erat: *Separatim nemo habeſſit Deos, neque novos ſive advenas,*

is, *niſi publice adſcitos*, *privatim colunto.* *ſtructa a patribus delubra habento.* Cicero II. de legib. Vnde Romani ædilibus bello nti id negotii dederunt, ut animadverte- , *ne qui*, *niſi Romani dii*, *ne quo*, *niſi pa- more*, *colerentur.* Livius lib. IV. Mecænas l Dionyſium lib. LII. Octaviano conſuluit, *on ſolum more majorum numen diligenter et*, *ſed & alios ad eum cultum compelle- non ſolum religionis*, *ſed maxime reipu- e cauſa*, *novæ enim religionis prætextu mul- res novas moliri*, *& illicita collegia coire*, *mutationesque & ſeditiones inde naſci.* De- e quod libertas quidvis credendi ſit perni- i *ipſis ſubditis*, quibus conceditur, facile ret, *quia libertas illa quidvis credendi ni- liud eſt*, *quam libertas errandi*, *& qui- errandi in re animæ ſalutem concernente*, *ta proinde error eſt longe periculoſiſſimus ocentiſſimus.* Vt ergo ſalubriter non per- itur grex ovium per montes vagari & quæ- aſcua eligere, ut ſalubriter non permitti- avis a quolibet vento circumferri, ne ille a paſcua eligat, & luporum præda fiat, vero ſcopulis adliſa pereat: ſic ſalubriter permittitur ſubditis quidvis credendi li- is, ne a vera religione ac fide aberrantes no exitio involvantur. Hisce incommo- erito adnumeratur, quod per diverſarum ionum in una republica tolerantiam ad mum numinis contemtum feneſtra aperia- onge ampliſſima, unde pari paſſu ambu- videntur omnis religio & nulla religio. s enim plebecula acres illas de ſummis ionis capitibus diſſenſiones & diverſum rum cultum animadvertens, ſola homi- opinione veritatem conſtare cenſet, ac ide ad Epicuri caſtra pleno curſu con- t.

CCII. Atque hæc ſunt argumenta, qui- eligionis diverſitas in republica improba- quibus pondus non leve ineſſe, libenter ur, interim tamen diſtinguendum eſſe nus: 1.) Inter *id*, *quod optandum in repu- chriſtiana*, & *quod ſperandum in hac vita.* Optandum quidem & ſeriis precibus a Deo flagitandum, quin & pio magiſtratui in id ſummo ſtudio incumbendum, ut una ea- demque vera religio ubique vigeat, cum nul- lum ſit firmius concordiæ & unitatis vinculum, quam ſi in una eademque vera religione ani- mi ſubditorum invicem conſentiant, ſed uni- verſalis ille conſenſus in hac vita ſperari vix poteſt. *Oportet eſſe hæreſes inter vos*, dicit apoſtolus 1. Cor. XI. 19. naſcuntur in eccleſiæ agro zizania in medio tritici: Matth. XIII. 25. 2.) Inter *perſonarum privatim de religione di- verſum ſentientium tolerantiam*, & *inter publici exercitii conceſſionem.* Perſonæ privatæ diverſum ſentientes, ſi quiete vivant, ſacris publicis utan- tur, nec occultis machinationibus politiæ, aut eccleſiæ pacem turbare animadvertantur, ſpe converſionis & pacis publicæ cauſa tolerandæ ſunt. Neque enim quævis in fide diſſenſio, qua diverſum creditur, ſed diſſenſionis publica teſtificatio ac profeſſio, qua diverſum publice docetur ac colitur, reipublicæ pernicioſa ac periculoſa cenſenda. *Tacere liceat*, inquit Se- neca in Oedip. *nulla libertas minus a rege pe- titur.* Quod ſi vero iidem errores ſuos pu- blice ſpargere, alios ad ſe adlicere, ſimplicio- res fallere, & pacem publicam turbare inci- piunt, coërcendi ſunt, ac niſi ab inſtituto de- ſiſtere velint, exterminandi, ne velut putrida & gangræna correpta membra reliquas corpo- ris partes adhuc ſanas inficiant. Inter violen- tam coactionem per ſupplicia & inter vagam quarumvis religionum libertatem eſt quiddam intermedium, ut videlicet hæreſes coërcean- tur. Publicum vero diverſarum religionum exercitium magiſtratus quando concedere de- beat, ex ſequentibus adparebit. Diſtinguimus enim 3.) Inter *ſtatum reipublicæ pacatum* & *turbatum.* Quando reipublicæ ſtatus eſt pa- catus, atque una eademque vera in eo viget religio, tunc magiſtratus non debet diverſas ſectas in ejus gremium recipere, ſed novas hæ- reſes ſpargentibus ſummo conatu reſiſtere, & rempublicam ab omni corruptelarum labe im- munem conſervare. Sed quando turbatus eſt reipublicæ ſtatus, ac diverſæ in eo jamdum

vigent

vigent, & dominantur religiones, quando ſcilicet ſubditi in diverſas abiere partes, ita ut vel major, vel æqualis civium pars falſæ religioni ſit addicta, nec poſſit abſque inteſtinarum ſeditionum periculo, adeoque totius regni internecione & exitio falſa religio exſtirpari, ibi vero quieſcendum eſt magiſtratui, a vi & bellis abſtinendum, & tempori aliquid condonandum, quod agnoſcit ipſe Molanus pontificius libro I. de fide hæreticis ſervanda cap. 2. ſic ſcribens: *Cogitur aliquando catholicus princeps ſive magiſtratus, in quibusdam locis libertatem religionis ſub certis conditionibus concedere, ne ſi minus malum tolerare nolit, majora in republica ſua perpeti cogatur.* (*) *Carolus V.* cum a Clemente VII. Bononiæ urgeretur, ut Lutheranam religionem armis oppugnaret, ſuggeſtionibus ipſius graviter primum reſtitit, reſponſo ad poſtulatos Clementis articulos tali dato: *Vt parentum deliria ferenda ſunt, ita in civitatibus ac religionibus vitia quædam eſſe diſſimulanda, fundamentum in eccleſia retineri oportere &c.* Goldaſtus tom. III. conſtit. imp. fol. 506. Wolffius tom. II. memorab. fol. 331. Imitetur ergo in hoc caſu magiſtratus *medicos*, qui in morbis gravioribus quandoque plus proficiunt quieſcendo, quam movendo & agendo. Hippocrates lib. II. aphor 29. Imitetur *naucleros*, qui cum exorta in mari tempeſtate eo, quo cupiunt, pergere non poſſunt, eo, quo poſſunt, curſum dirigunt, ac ſæpe velificatione mutata procellis ac tempeſtatibus obtemperant, ne ſi curſum tenere velint, naufragium faciant. Præſtat, aliquam habere rempublicam, licet variis de religione diſſidiis turbatam, quam nullam: præſtat ſubditos pios veræ religioni addictos ac velut lilium inter ſpinas diverſæ religionis ſectatoribus intermixtos tueri & conſervare, quam per violentiam reipublicæ nervum penitus evertere. Ammianus lib. XX. de Valentiniano imperatore memorat, ipſum hoc moderamine principatus inclaruiſſe, *quod inter religionum diverſitatem medius ſteterit, nec quemquam inquietaverit, nec interdictis minacibus ſubditorum cervices ad id, quod ipſe colebat, inclinarit, ſed has partes intemeratas reliquerit.* Jac. Aug. Thuanus in præfat. ſuæ hiſtor. teſtatur, Henricum IV. Galliæ regem *eo ipſo, quod proteſtantibus in ſuo regno quietam permiſerit ſedem, rempublicam labentem fulciiſſe.* Plura exempla adducentur inferius in quæſtione, an hæretici capitaliter puniendi? 4.) Inter *qualemcunque diverſitatem & publicas blasphemias.* Quamvis enim certis temporibus diverſitas religionum a magiſtratu tolerari poſſit; tamen ſi manifeſtæ accedant blasphemiæ, eas nullo temporis, vel periculorum reſpectu habito magiſtratus ſevere coërcendas ſtatuat. 5.) Inter *diverſarum religionum tolerantiam, & earum adprobationem.* Si vel maxime cogitur magiſtratus ad evitandum majus malum diverſas religiones in ſuo regno tolerare, non tamen debet eaſdem adprobare, ſed diſſenſum ſuum publice teſtari, & libertatem illam, quantis commode poteſt, limitibus reſtringere. In turbato illo reipublicæ ſtatu magiſtratus ſtudium *veritatis & caritatis prudentia* temperatum ipſo facto exerceat. *Veritatis ſtudium* jubebit, ut publicis indiciis teſtatum faciat, falſam religionem, etiam cum toleratur, a ſe improbari. *Caritatis zelus* ſuadebit, ut ſubditorum ſaluti & incolumitati conſulat, inque omnes occaſiones ſit intentus, quibus errantes & ſeducti in viam veritatis reduci, & eccleſiæ veræ adſociari poſſint. *Prudentia* ſuggeret modum ac media, quibus & veritas ſtabiliri & caritas exer-

ceri

(*) Theodoſius junior Arianorum religionem & collegia acerrime quidem oderat, interim quia nulla vi exſcindere poſſet, ferebat, cum ineunte imperio provincias omnes orientis Arianorum plenas repeririſſet. Athanaſius rogatu Conſtantii imperatoris ex multis, quæ erant Alexandriæ, templis unum Arianis concedere voluit, ſi orthodoxis etiam Antiochiæ unum templum permitteretur. Petrus Cudſemius apoſt. in deſperat. Calv. cauſa p. 116. *Laudabile & prudens eſt conſilium, quo Henricus IV. Galliæ & Navarræ rex, ſanxit omnibus in nobiliſſimo ſuo regno pro tempore religionis immunitatem, poteſtatemque fecit ad divinum ejus cultum ſuo loco palam & ſecure conveniendi, quo pacto publica totius regni & in eo catholicæ eccleſiæ pax alitur, & patriæ ſalus conſervatur.* GERHARD.

ceri queat, ne intempeſtiva ſeveritate abſtineantur, qui lenitate poterant flecti atque corrigi. 6.) Inter *pacem politicam* & *ſyncretiſmum eccleſiaſticum*: Inter diverſæ religioni addictos ſubditos pacem politicam ſancire poteſt princeps, ſed religionis quemdam ſyncretiſmum introducere nequaquam debet. (*) Talis enim ſyncretiſmus repugnat divinis mandatis, tum in typis; Lev. XIX. 19. Deut. XXII. 9. tum expreſſo ſermone propoſitis: 2. Cor. VI. 14. & ſeqq. Apoc. III. 15. labefactat fidei unitatem ac ſinceritatem: 1. Cor. V. 6. Eph. IV. 5. introducit Samaritaniſmum divinitus prohibitum, 2. Reg. XVII. 33. & omnem religionis ac pietatis zelum exſtinguit. (**) Jovinianus imperator Antiocheni concilii patribus reſpondit, *ſe nemini qualemcunque fidem amplexanti moleſtiam exhibiturum, ſed eos præter cæteros benevolentia & honore proſecuturum, qui eccleſiæ ad concordiam adducendæ auctores eſſent.* Socrates lib. III. hiſt. eccl. c. 21. Idem tamen, quoniam perpetuo fidei conſubſtantialis adhæſerat, reliquis epiſcopis reſpondit, *ſe eam fidem prælaturum, unde Athanaſium Alexandrinæ eccleſiæ reſtituit, & gentilium delubra clauſit.* lib. ejusd. c. 20. In imperio Romano per pacificationem Paſſavienſem anno 1552. initam & in comitiis imperii poſtea confirmatam Auguſtanæ confeſſionis & pontificiæ religionis exercitium liberum eſt permiſſum; interim tamen nequaquam cum pontificiis quemdam religionis ſyncretiſmum Auguſtanæ confeſſionis ſocii inſtituerunt, ſed politicam duntaxat pacem cum illis colunt. 7.) Inter *poteſtatem magiſtratus liberam*, ac *reſtrictam:* Quando princeps liberam & abſolutam habet poteſtatem, quantis poteſt viribus, eniti debet, ut una ſolum eaque vera religio in ſuis vigeat provinciis: ſed ſi poteſtas principis eſt reſtricta, diverſæ religioni locum relinquere cogitur. Duplici autem modo contingere poteſt, ut principis poteſtas in hoc negotio ſit reſtricta. *Primo*, ſi legibus imperii fundamentalibus in capitulatione, quam ita vocant, propoſitis ad diverſarum religionum tolerantiam ſe obſtrinxit, tunc ab illa promiſſione, præſertim ſi juramento confirmata ſit, diſcedere neutiquam debet, ne perjurii crimen committat, & nomen Dei blaſphemari faciat, qua de re paulo poſt plenius. *Deinde* & principis poteſtas in prohibenda religionis diverſitate reſtricta judicanda, ſi partem quamdam poteſtatis proceres imperii ſibi reſervarunt, qui non ſint mere ſubditi, ſed in conſortium aliquod poteſtatis recepti; tunc enim non poteſt nec debet violentis mediis ſtatus ac proceres diverſæ religioni addictos coërcere, ſed *αὐτονομίαν* in religionis negotio ipſis cogitur relinquere. 8.) Inter *vet. teſtamenti rigorem*, & *rigoris illius in nov. teſtamento relaxationem*: In vet. teſtam. eccleſia anguſtis limitibus erat incluſa, ideo ſeveris legibus prohibitum erat, ne diverſitas religionis in populo Iſraëlitico toleraretur, quin & pſeudoprophetæ interfici, ac gentes idololatricæ deleri jubebantur, Deut. XIII. 1. VII. 2. ſed nov. teſtam. eſt tempus gratiæ, in quo gladio ſpiritus debellandi ſunt hæretici, 2. Cor. X. 4. ac ſine cæde & ſanguine cœleſtis doctrina propaganda; Eſa. XI. 9. unde cum diſcipuli argumento ex vet. teſt. ex hiſtoria ſcilicet Eliæ petito, Samaritanos igne cœlitus delapſo perdendos eſſe ſtatuerunt, Chriſtus ipſis reſpondit, Luc. IX. 55. *Neſcitis, cujus Spiritus ſitis?* v. 56. *Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſalvare.*

§. CCIII.

(*) Syncretiſmum illum perpetuo urgent Calviniani. Franc. Junius tom. I. op. theol. col. 681. *Jam plus ſatis in orbe chriſtiano dimicatum eſt. Pax quærenda, invenienda, & modis omnibus retinenda.* Anno 1602. prodiit ſcriptum ψευδώνυμον Antonii Benbellonæ de Gaudentiis; quadriennio poſt prodiit in lucem libellus eccleſiarum Palatinarum exhortationem ad mutuam pacem ab evangelicis colendam continens. Anno 1614. prodiit irenicum Paræi, in quo talem ſyncretiſmum ſerio urget. p. 66. GERHARDVS.

(**) Conr. Pelicanus in Ex. f. 146. *agrum non mixtim ſerendum allegoricum videtur eſſe contra hypocriſin in verbis & factis & iniquitatem quamcumque, ſicut & de veſte mixtim contexta ex lana & lino doctrinam falſam veræ non miſcendam, viam ſecularem religioſo habitu non vendiandam.* GERHARDVS.

5.) An pacificatio Paſſavienſis adprobanda?

§. CCIII. Quæritur V.) *An pacificatio Paſſavienſis, qua & Auguſtanæ confeſſionis & pontificiæ religionis liberum in imperio Romano exercitium conceditur, ſit adprobanda?* (*) Quidam ex rigidioribus pontificiis, præſertim Jeſuitis, in eam valde ſunt injurii. Antonius Poſſevinus in epiſtola ad regem Poloniæ, referente Wolffio cent. XVI. lect. memorab. pag. 804. *certe concedere, qualia fuerunt in comitiis illis conceſſa, nihil aliud eſt, quam Chriſtum negare. Quod cæſar parum conſiderate promiſit, æque ſe defenſurum utriusque religionis homines, eſt in eo gravius erratum, quam ut uno ſermone ſatis explicari queat.* Andr. Fabricius præf. in harm. Aug. conf. imperatorem Romanum *gladio adcinctum eſſe jubet ad exſequenda concilii Tridentini decreta, cum utilis ſit talis ſanguinis profuſio.* Joh. Paulus Windeck in prognoſt. de fut. eccl. ſtatu pag. 326. pacificationem illam contendit eſſe irritam, propterea, *quod imperatori ſit per vim extorta, a Pontifice nunquam confirmata ac per concilium Tridentinum iterum ſublata*; (quem non eſſe eum, cujus nomen inſcriptio præ ſe fert, *Franc.* ſcilicet *Burchardum*, ſed alium, videlicet *Andream Ernſtenbergerum*, innuit Poſſevinus libr. I. ſelect. biblioth. p. 125. Bernh. Zieritzius de princ. inter ipſos dignit. prærog. §. 27. quod tamen alii non admittunt) illam ipſam conceſſionem ac libertatem vocat *freiſtellionatum, ſemen ſerpentinum* ac *Diaboli venenum.* Quidam Jeſuitæ adſerere non fuere veriti, Carolum V. imperatorem & Ferdinandum regem, pacificationis illius auctores primarios, in purgatorio adhuc pœnas hujus ſui facti luere. Oſiander in apologia German. contra Schererum & Roſenbuſch, Jeſuitas, pag. 16. Sed præter generalia illa fundamenta in quæſtionibus proxime præcedentibus expoſita opponimus illis 1.) *Ipſius Ferdinandi regis, poſtea imperatoris judicium.* Refert enim Crato a Crafftheim in epiſtol. prælim. hiſt. Boh. Dubravii ipſum ſæpius in hæc verba erupiſſe: *Inter ſumma, quæ Deus in gubernatione imperii mihi conceſſit, primum atque maximum vero animi judicio hoc duco, quod ad ſedandas diſcordias publicas animum adjeci, & pacificationis in religione formulam Deus mihi in mentem dedit.* 2.) *Salutarem hujus pacificationis effectum*, quem verbis Camerarii exponere placet

(*) Evolvendi heic ſunt libri occaſione hujus pacis religioſæ ab utraque diſſentientium parte ſcripti, quos recenſuere LIPENIVS in *biblioth. theolog. part. II. p. 451 ſeqq.* BVRCARD. GOTTHELF. STRVVIVS in *biblioth. juris ſelecta*, quam emendavit, ac copioſe locupletavit CHRISTIAN. GOTTLIEB BVDER, *cap. XVI. §. XXVI—XXIX. p. 709. ſeqq.* & C. M. PFAFFIVS in *hiſtoria theologiæ litteraria, part. II. libr. III. p. 134.* qui & *p. 135. ſeqq.* non tantum libros contra pacem religioſam ſcriptos, ſed eos etiam, qui iisdem a proteſtantibus fuerunt oppoſiti, commemorat. In priorem claſſem cumprimis pertinet ERNESTI DE EVSEBIIS *judicium theologicum ſuper quæſtione, an lex, qualem deſiderant proteſtantes, ſit ſecundum ſe illicita? Eccleſiopoli MDCXLVII.* In hocce ſcripto, quod in conventu Osnabrugenſi & Monaſterienſi fuit diſſeminatum, auctor comprobare adnititur, talem pacem & ſacræ ſcripturæ & ſtatui eccleſiaſtico prorſus eſſe contrariam. Nonnulli illud HENR. WAGNEREKIO, Jeſuitæ Dillingenſi; alii P. BIBER, electori Moguntino a confeſſionibus; alii vero legato pontificio FABIO CHISIO, alii denique rectius Jo. MVHLMANNO, ſocietatis Jeſu ſacerdoti, tribuunt. Vid. PLACCIVM *de pſeudonymis num. 988.* Confutavit vero huncce librum Jo. GEORG. DORSCHÆVS, theologus quondam Argentoratenſis, in libro germanice exarato, cui titulus: *nothwendige Entdeckung des blutdürſtigen Urtheils, welches der vermummte Ernſt von Euſebiis über die Frage: ob der Friede, wie ihn die Proteſtirende begehren, vor ſich ſelbſt unerlaubt und unrecht ſeye?* Strasburg. *MDCXLVIII.* 4. Oppoſuit quidem huic libro perſonatus quidam Jeſuita, CHRISTIANVS FIDELIS, *criſin anticriſeos*, quem vero & Dorſchæi diſcipulus, ANDR. RHVNÆS, & DORSCHÆVS ipſe depexum dederunt. Cumprimis vero egregie ſolideque argumentum hocce excuſſit HERMANNVS CONRINGIVS, qui ſub ficto nomine IRENÆI EVBVLI *conſultationem pro pace perpetua proteſtantibus danda* anno MDCXLVIII. 4. *Frideburgi*, ut titulus habet, luci publicæ expoſuit, poſtea vero, præmiſſo ipſius nomine, recudi curavit, hac inſcriptione inſignitam: *de pace civili inter ordines imperii circa religionem diſſidentes*, Helmſtadii. MDCLVII. & MDCLXVII. 4. Inſertus quoque fuit hicce tractatus *operibus* CONRINGII junctim editis *tom. II. p. 467.* Prætermittimus alia, quæ dici hanc in rem poterant, brevitatis ſtudio.

et lib. I. oper. ſucciv. cap. 58. *Apud nos in*
ermania (inquit) *conſtitutio pacis, in reli-*
ione a cæſaribus & ordinibus Imperii ſancita
tque ſæpius confirmata, adhuc magno cum
ructu viget, tantumque abeſt, ſi ea in genui-
o & vero ſenſu ſarta tectaque conſervetur,
editiones & tumultus inde exiſtere, ut dira
ella & odia ſub prætextu religionis antea ex-
itata multis annis hactenus ſopita ſint & quie-
ant. Et poſtea: *Hujus ſalutaris ſanctionis*
eneficio videmus conjuges in religione quidem
iſſentire, parentes & liberos diverſa ſacra ſe-
ui, fratres & ſorores in una interdum domo
ı plurimis doctrinæ cæleſtis capitibus diſcre-
antes fovere ſententias, in politicis tamen &
omeſticis rebus concordes vivere. (*) Oſian-
er cent. XVI. hiſt. eccleſ. libr. 3. cap. 19. re-
itata hujus pacificationis formula ſubjungit:
'ro inſigni hoc beneficio Germaniæ conceſſo
ratias agamus, & petamus, ut eam Dominus
ſque ad mundi finem conſervet, ſunt enim fla-
ella ſatanæ, qui publicis ſcriptis contendunt,
anc pacem armis impetratam Lutheranis ite-
um armis eripiendam eſſe. 3.) *Publicum im-*
erii ordinum conſenſum: Fuit hæc pacificatio
ı publicis imperii comitiis omnium imperii
atuum tam eorum, qui pontificiæ, quam
qui evangelicæ religioni addicti ſunt, ſuffragio & adſenſu comprobata, ſic enim habet coronis formulæ pacificatoriæ anno 1555. *Wir verordneten Churfürſten-Räthe, erſcheinende Fürſten, Prælaten, Grafen und Herren, auch der abweſenden Fürſten, Grafen und Herren, und des H. Reichs- und Frey- und Reichs-Stätte Geſandten, Bottſchafften und Gewalthaber hernach benennet, bekennen offentlich mit dieſem Abſchied, daſs alle und jede obgeſchriebene Puncten und Artickel, alſo wie ob ſtehet, mit unſerm guten Willen, Wiſſen und Rath fürgenommen und beſchloſſen ſeyn, willigen auch dieſelbigen alleſampt und ſonderlich hiemit, &c.* Eadem in electione novi imperatoris ab imperatore & electoribus repetitur & confirmatur, cum legibus imperii fundamentalibus, capitulationi ſcilicet, quam ita vocant, ſit inſerta. Abſit igitur, ut pacificationem illam a moderatioribus pontificiis iniquam, illicitam atque irritam haberi ſuſpicemur. Quæ in contrarium adferuntur, parum roboris habent. *Vi extortam eſſe dicunt*, at in publicis & liberis imperii comitiis fuit ſancita, cum nullus eſſet amplius armorum metus. (**) *Pontificis conſiderationem adhuc deſiderari* dicunt, perinde ut Jeſuitæ e Bohemiæ

 regno

(*) Quod Auguſtanæ confeſſionis ſocii pontificiis politice non ſint hæretici & vice verſa, multis oſtendit Dauthenius de teſtament. ſolio 307. Qui pacificationem ſublatam cupiunt, imperii interitum quærunt, ad hunc enim præcavendum pacificatio illa inſtituta §. *in ſolche &c.* Beza in epigr. p. 244.

Inſanum hunc quicunque vides ſeſeque ſuosque
Rate perforata mergere.
Ah quam vera vides! nam quod pictum adſpicis, horum
Viva eſt imago temporum. GERHARDVS.

(**) An vi extorta ſit transactio? de eo vide Dreſſerum part. II. millen. 6. in orat. de Auguſt elect. Conrad. Braun in conſilio *von der Fürſtenacht.* Auctor. Auton. part. I. capite 3. ſolio 4. & parte II. capite 1. fol. 135 parte III. cap. 7. fol. 29. Monpenſenium in act. comit. Bleſenſis. *Kurze Information und Anleitung von der Autonomia zu Erläuterung des hochberühmten Tractats von Freyſtellung der Religion, geſtellet durch Dommarium von Diſſingaw zu Liebenthal, gedruckt zu Chriſtlingen bey Vrſino Gosgewen, anno 1610.* Juſt. Springerum de pace relig. capite 2. Suſcitabul. part. II. cap. 4. & 11, in fine. Eberhard a Weihr in diſcept. problem. regii folio 78. & meditat. pro fœderibus cap. 2. numero 50. Vi extortam non eſſe probatur ex ipſius Caroli V. literis, anno 1553. a Marchione Alberto editis, & ex actis legationis electorum politicorum ad Rudolphum II. imperatorem, anno 1590. Poſito, quod vi ſit extorta, non tamen hic audiendi, qui ex edicto, *quod vi metusve cauſa* &c. hic actionem eſſe volunt, per ea, quæ notat Albertus marchio *in ſeinem Ausſchreiben anno 1553.* ſub titulo: *Offentlicher Bericht, welcher geſtalt die beyden Biſchoff &c. §. und zu ſetzen &c.* Auctor comment. de cauſ. Colon. fol. 12. Bodinus lib. V. de republica cap. 6. Ayala de jure belli libro I. cap. 6. numer. 2. in fin. Albertus Gentil. de jure belli cap. 14. Warembergius de fœderib. cap. 2 n. 204. de regni ſubſid. cap. 2. numer. 18. Frid. Tilem. part. II. diſc. Philol. Conſil. Acad. Friburg. in act. Brunſ. p. 1. Braunius Colon. decanus in lib. contra Tremon. edito late diſputat, poſt pacificationem Paſſavienſem non licere ſtatibus imperii Romanæ religioni addictis Auguſtanam confeſſionem amplecti. Vide Empſychovium lib. adv. Braun. p. 240. & ſeqq. GERHARD.

regno expulſi in ſua apologia de literis majeſtatis (ut vocantur) adſerunt, quod ſint invalidæ, quia non ſint pontificis adſenſu confirmatæ. At ſi eam neceſſariam judicaſſent imperii ſtatus atque ordines, nunquam absque illius conſenſu pacificationem iniiſſent. Reſtat igitur explicanda

6.) An pacificatio Paſſavienſis exſpiraverit poſt decreta concilii Tridentini?

§. CCIV. Quæſtio VI. *An pacificatio illa ſit ſublata per concilium Tridentinum?* Adfirmant rigidiores pontificii, qui Germaniæ pacem & tranquillitatem publicam invident. Sed opponimus illis 1.) *Expreſſam clauſulam* formulæ pacificationis additam, quæ ſic habet: *Wo denn ſolche (chriſtliche, freundliche und endliche) Vergleichung der Religion durch die Weg des General-Conciliums, National-Verſamblung, Colloquien oder Reichshandlungen nit erfolgen würde, ſol alsdenn nicht deſto weniger dieſer Friedſtand in allen oberzehlten Puncten und Artickeln bey Kräfften bis zu endlicher Vergleichung der Religion und Glaubensſachen ſtehen und bleiben, und ſol alſo hiemit obberührter Geſtalt, und ſonſt in alle andere Wege ein beſtändiger, beharrlicher, unbedingter für und für ewig währender Fried aufgerichtet, beſchloſſen ſeyn und bleiben.* (*) 2.) *Repetitionem & confirmationem hujus pacificationis* in ſolemnibus imperii comitiis etiam poſt concilium Tridentinum factam, præcipue in comitiis Auguſt. anno 1566. 3.) *Defectum conditionum concilii* a proteſtantibus requiſiti, & in comitiis ipſis promiſſi. Ex multis imperii receſſibus, utpote Norinbergenſi, anno 1524. Spirenſi, anno 1526. & 1529. Ratisbonenſi, anno 1532. & 1541. Spirenſi, anno 1542. Norinbergenſi, anno 1543. Spirenſi, anno 1544. Auguſtano, anno 1559. adparet, quod in diſſidio religionis componendo a ſtatibus imperii unicum & commodiſſimum medium judicatum ac proteſtantibus promiſſum ſit *generale, liberum & chriſtianum concilium in Germania* loco commodo ac tuto celebrandum. Atqui Tridentino concilio hæ conditiones minime competunt.

§. CCV. Demonſtramus id I.) *Ex ipſa pontificiorum confeſſione.* Cum ab imperii ſtatibus in comitiis Norinbergæ anno 1523. celebratis primum poſtularetur, ac ſedulo urgeretur, ut in Germania chriſtianum liberumque inſtitueretur concilium, atque ut omnes epiſcopi & prælati juramenti religione a papa liberarentur, quo alioquin ei prorſus ſerviliter obſtricti eſſent, & vice verſa contrario juramento promovendæ veritatis, publicique boni citra ullius reſpectum ſeveriſſime adſtringerentur, pontificius legatus tum præſens illud ægerrime tulit, prorſusque recuſavit dicens, *id nihil aliud eſſe, quam colligare manus pontifici*; ex quo intelligitur, meras fuiſſe verborum præſtigias, quando legati pontificii in comitiis liberum concilium ſtatibus promiſerunt. Dominicus a Soto in libro contra Catharinum archiepiſcopum, qui concilio Tridentino interfuerat, ſcribit, *Catharinum negare, liberum fuiſſe in ſynodo Tridentina diſputare, atque eo ipſo negare, illam fuiſſe liberam, in qua parte faveat hæreticis, qui itidem negent concilium illud fuiſſe liberum.* Pfortzhemii anno 1559. editæ ſunt actiones duæ ſecretarii Pauli IV. (niſi forte ſub nomine pontificii ſecretarii ab alio ſcriptum illud ſit editum) quarum una diſputat, an concilium Tridentinum ſit inſtaurandum? altera vero, an illius decreta vi & armis imperanda? Acceſſit deinde tertia, in qua ad utramque quæſtionem reſpondet negative. In primæ actionis ἐργασίᾳ diſputat, concilium Tridentinum non eſſe tale, quale a proteſtantibus expetitum, ab imperatore & ſtatibus, præſentibus legatis pontificiis Fanenſi & Dandino, cardinalibus,

(*) Chriſtianus, elector Saxoniæ, Henricus Julius, dux Brunsvic. Ludovicus, Landgravius Haſſiæ, in literis ad Unitos elect. & ſtatus, *daſs die Kayſ. Maj. ſowol als die Catholiſchen Chur- und Fürſten ſich ſo hoch und thewr zu Obſervirung des Religion- und Prophan-Friedens erbieten und verſprechen, daſs man zu einigem Miſstrauen die wenigſte Urſach habe.* GERHARD.

us, promiſſum, quod ut probet, adduerba comitiorum: *Intelleximus clementiſ- benevolentia, quod deciſio controverſiæ ionis ad catholicum ſeu æcumenium, liberum hriſtianum concilium rejici debeat, curaſ etiam clementer, ut hi, qui Auguſtanæ eſſioni addicti ſunt, & legati eorum in concilio comparere poſſint, & ſalvo conu muniantur, ut tuto ad illud accedant, commorentur, & iterum ad loca tuta rentur, ac pro ſufficienti neceſſitate audian- adeoque tractatio pie & chriſtiane, ſecluſo adfectu, juxta divinam & ſacram ſcriptu-, tractetur & concludatur, & ut chriſtia-ꝫ utilis reformatio ſpiritualium & ſecula- inſtituatur, ac omnis prava doctrina & us, prout decet, abrogetur,* &c. Subit autem ſecretarius, ſi decreta illa *comim ſerventur, id perinde eſſe, ac ſi ingen- ignem in ipſa Romana eccleſia accendant, mnia conſlagrare permittant.* Addimus teſtimonium majoris momenti ac pon-. Carolus IX. Galliæ rex, in proteſta- ſua contra concilium Tridentinum inter ra ſic loquitur: *Quamquam, patres ſanni, veſtra omnium religio, vita & eru- magnæ ſemper fuit & erit apud nos autatis, cum tamen nihil a vobis, ſed omnia ſ Romæ, quam Tridenti agantur, & quæ ublicantur, magis Pii IV. placita, quam lii decreta jure æſtimentur, denunciamus roteſtamur, quæcunque in hoc conventu,* eſt, *ſolo Pii nutu & voluntate decernun- & publicantur, ea nec regem chriſtianiſſi- probaturum, nec eccleſiam Gallicanam pro to æcumenici concilii habituram.*

CCVI. II.) *Ex ſpeciali conditionum ilnenumeratione:* Proteſtantes ſcriptum ali- germanicum, in quo cauſas recuſati con- Tridentini exponunt, per delectos ad rem theologos & politicos congeſtum in publicum ediderunt, in eo late demonſtrant, Tridentinum concilium tale non eſſe, quale ab ipſis fuerit expetitum, & in comitiis promiſſum. 1.) Petierunt concilium *chriſtianum*, in quo ex ſcripturis ſacris, unica chriſtianæ fidei norma, omnes in eccleſia exortæ controverſiæ decidantur; ac vox deciſiva Spiritui ſancto in ſcripturis loquenti tribuatur. Atqui in concilio Tridentino decernitur, *traditiones pari pietatis adfectu una cum ſcripto Dei verbo recipiendas eſſe*; tribuitur authentica auctoritas vulgatæ latinæ bibliorum verſioni, quæ in pluribus diſcedit a fontibus, & erroribus ſcatet variis ac longe maximis; ſtabiliuntur dogmata cum clariſſima verbi luce e diametro pugnantia, ut ab incomparabili theologo, Chemnitio, in examine ἀναντιῤῥήτως fuit demonſtratum. Concilium chriſtianum illud demum eſt, quod *in Chriſti nomine* congregatur, Matth. XVIII. 20. hoc eſt, quando in vero timore & invocatione Dei Chriſti doctrina & gloria unice quæritur. Cyprianus tract. III. de ſimpl. prælatorum: *Quomodo poſſunt in Chriſti nomine colligi, quos conſtat a Chriſto & ejus evangelio ſeparari? propter quos clamat Eſaias propheta: Væ vobis filii deſertores, habuiſtis conſilium, & non per me, feciſtis conventionem, & non per Spiritum meum.* Nicol. de Clemangis in diſput. de concil. *Non eſt putandum carnales filios eccleſiæ, qui temporalia quærunt, ſpiritualia non curant, concilia agitant, ut ipſi in otio vivant, hos in Chriſti nomine congregari.* Breviter: Qui non ſunt Chriſti, non congregantur in nomine Chriſti. At qui non audiunt vocem Chriſti, illi non ſunt Chriſti: Joh. X. 27. Ergo qui non audiunt vocem Chriſti, non congregantur in nomine Chriſti. Jam vero res ipſa teſtatur, patres Tridentinos non Chriſti vocem in ſcripturis ſonantem, ſed pontificis Romani ſententiam decretorum ſuorum normam habuiſſe. (*)

H 3 §. CCVII.

(*) Bellarminus lib. I. de concil. cap. 21. §. Quarta conditio &c. *Conditionem hanc proteſtantes exigunt, ut in conciliis ex ſcriptura divina ſententiæ ferantur, non ex traditionibus, aut canonibus. Reſpondeo, eſt conditio iniqua, quia non debent ſemel definita in dubium revocari; conſtat autem* in

§. CCVII. 2.) Petierunt concilium *liberum.* Atqui Tridentinum concilium non fuit liberum. In concilio libero vota debent eſſe libera, id vero in Tridentino conventu non fuit permiſſum. Probo hoc a.) Ex *querela regis Galliæ* in eodem publice audita. In oratione ſynodica Tridenti 4. Sept. anno 1562. ſeſſ. IV. coram patribus nomine regis Galliæ recitata hæc habentur: *Noſtra patrumque noſtrorum & avorum memoria ſynodos indictas fuiſſe, epiſcopos conveniſſe, maximos in Germania atque Italia conventus peractos ſcimus, vix tamen ullus, aut perexiguus inde fructus chriſtianitati conſtitit. Nolo ſubtilius in cauſas inquirere, nolo rumores ventoſque colligere, hoc prætermittere certe non poſſum, quod vereor, ne nimis ad rem pertineat, quod minus legitima, minusve libera fuiſſe dicuntur illa concilia. Qui aderant, ad voluntatem alterius ſemper adloquebantur, aut potius adnuerunt, qua re nulla in judiciis pernicioſior, nullave capitalior eſſe poteſt.* At quæ ſunt illa concilia noſtra ac patrum memoria indicta, niſi initia Tridentini anno 1546. & 1551. facta? Flacius de diſſ. pontif. p. 186. b.) Ex *formula juramenti*, quo cardinales, epiſcopi & prælati, quibus ſolis in concilio vox deciſiva relinquitur, pontifici ſunt adſtricti. Exſtant tres illius juramenti formulæ: prima habetur in decretalibus cap. *Ego de jurejur.* altera exſtat in pontificali, ubi de ordinatione epiſcopi agitur. Tertiam ſecretarius Pauli IV. in act. III. in concil. decret. arm. imperf. 90. Romæ exſtare dicit, quæ reliquis & arctior & auctior eſt, in ea enim his juratur verbis: *Papatum Romanum & regalia S. Petri adjutor ero ad retinendum & defendendum contra omnem hominem jura, honores, privilegia & auctoritatem Romanæ eccleſiæ, domini noſtri papæ & ſucceſſorum ejus, conſervare, defendere, augere & promovere curabo. Regulas ſanctorum Patrum, decreta, ordinationes, ſententias, diſpoſitiones, reſervationes, proviſiones & mandata apoſtolica totis viribus obſervabo, & faciam ab omnibus obſervari. Hæreticos, ſchismaticos & rebelles domino noſtro papæ, pro poſſe perſequar & impugnabo.* Id juramentum cum non fuerit patribus concilii Tridentini relaxatum, ecquis credat ipſos vel minima quadam in re contra pontificem quidquam decreturos? In paralipomenis chronici Vrſpergenſis recitatur dictum Æneæ Sylvii (poſtea Pii II. pontificis Romani) quod ſi *epiſcopus papæ contradicat etiam vera loquendo, nihilominus contra juramentum pontifici præſtitum peccet.* Quomodo igitur ab illis papæ mancipiis eccleſiæ reformatio & errorum redargutio exſpectari potuit? c.) Ex *praxi ipſa*, cujus teſtem αὐτόπτην producimus Vergerium, qui in epiſt. ad regem Poloniæ ſic ſcribit p. 119. *Ego nullam aliam ob cauſam fui ex illa ſynagoga rejectus, niſi quia cum in Germania, ut duorum paparum internuncius aliquamdiu fuiſſem, & cauſam hanc utcunque intelligerem, ſuſpicio erat, me rem totam probe noſſe, & ejus ingenii eſſe, ut facile finerem mihi a nonnullis epiſcopis perſuaderi, ut contra papam voce præirem, & veluti viam ſternerem, ac duntaxat propter iſtam ſuſpicionem ejiciebar. Excludebatur poſt me alius quoque, nempe Jacobus Nachiantes, Foſſæ Clodiæ ſive Clugienſis epiſcopus. Cum enim legeretur decretum tertiæ ſeſſionis, pie & ſumma modeſtia dixit, ſibi dura videri verba, mutuata ſcilicet ex* cap. *Eccleſiaſticarum &c.* diſt. 11. *in quibus dicebatur, eodem pietatis adfectu ac reverentia ſuſcipiendas ac venerandas eſſe traditiones, qua ipſummet evangelium, nihil enim eſſe, quod cum evangelio conferri ullo modo poſſit; At duntaxat propter hoc effatum juſſus*

in generali ſynodo ſeptima definitum eſſe, traditiones non ſcriptas recipiendas eſſe. Poſtea ſubjicit: *Quamvis conditio hæc iniqua ſit, poſſit tamen admitti, donec iterum in ſynodo legitime non eſſet definitum, eas recipiendas eſſe pro verbo Dei: hinc enim eſt, quod concilium Tridentinum antequam ad alia progrederetur, definivit, ſcripturas & traditiones pro verbo Dei recipiendas.* Quam conditionem ante concilii Tridentini decretum admitti poſſe concedit, eamdem quoque poſt illud concilium admitti etiam debere contendimus. Ratio pendet ex perfectione ſcripturæ propriis pontificiorum teſtimoniis confirmata. GERHARDVS.

juſſus eſt a legatis Tridento diſcedere & Romam petere, ſi forte papa vellet illi ignoſcere, quod tam temerarius fuiſſet, qui decreto ab ipſomet papa Romæ condito auſus fuiſſet contradicere. Ibidem p. 122. *Nullum decretum, nullus canon fuit in ſeſſionibus concilii Tridentini lectus, qui Roma miſſus non fuerit, cogebantur vero miſerrimæ illæ creaturæ mox, ubi illud audiiſſent recitari, adnuere mitrato capite, & demiſſe pronunciare: Placet, tametſi ſentirent, vulnerari ſuam conſcientiam, vel quod aliquando non intelligerent, quid id eſſet, quod adprobarent, nam plerique eorum erant valde rudes ac indocti, vel quod non ignorarent eſſe contra verbum Dei, ſaltem aliqui.* Et poſtea: *Exſtat non modo Leonis X. diploma aut bulla edita 17. Cal. Jun. anno 1520. ſed etiam Julii* III. *qui nec epiſcopos, nec cardinales excepit, imo nominatim comprehendit, quibus graviſſima pœna interdixit, ne noſtrorum libros legerent. Iohanni Morono cardinali tituli S. Laurentii in Lucina, Mutinenſium epiſcopo, concilii legato, criminis loco inter alia adcuſationis capita objectum fuit, quod hereticorum libros legerit, quomodo igitur de incognitis judicare, & libera ſuffragia proferre poterunt?* Secretarius Pauli IV. act. II. de conc. Trid. f. 93. *Tridenti, inquiunt proteſtantes, nunquam potuimus obtinere, præſertim Brentius, ut vel ſemel in eum locum admitteretur, ubi ſaltem monachi diſputabant, tantum abeſt, ut conſeſſum mitratorum videre aliquando potuerit.* p. 98. *Ajunt ſe obſervaſſe, quia ſemper habuere Tridenti ſuos exploratores, indoctos quosdam ac rudes epiſcopos & prælatos in ſeſſiones ingredi ſolitos fuiſſe, qui tales erant in ſumma, ut vix potuerint tria verba latine pronunciare; item obſervaſſe, quod ſi quis fuiſſet mediocri aliqua eruditione ornatus, & vel uno verbulo auſus fuiſſet his, quæ a legatis mandato papæ proponerentur, contradicere, is continue ejiciebatur, atque inter hos epiſcopum Foſſæ Clodiæ nominant.* Cardinalis Moronus in carcerem eſt conjectus, & inter capita adcuſationis a procuratore fiſci contra eum inſtituta etiam illud habetur, *quod libros Lutheranos legerit;* quomodo autem potuerunt illi prælati eſſe judices, cum acta cauſæ legere ipſis ſit prohibitum? (*) Marcellus Cervinus, cardinalis, cum a pontifice ad concilium mitteretur, mandatum ab ipſo accepit, *ne quid omnino pateretur in concilio conſtitui, quod contra majeſtatem Romanæ ſedis eſſet, verum exſtirparet potius ejusmodi perſonas, quæ tale quid ſuaderent.* Vnde cum quidam Wilhelmus ordinis S. Dominici in concilio dixiſſet, Conſtantienſe *concilium fuiſſe ſupra papam*, Cervinus eum continuo juſſit ex concilio excedere. Wolffius cent. XVI. memorab. pag. 140. (**) d.) Ex *liberi concilii natura*: In concilio libero errores & abuſus, qui in eccleſiam irrepſerunt, libere poſſunt ac debent argui.

(*) Melchior Canus libro XII. loc. theol. cap. 11. p. 412. *Cornelius, Bitontinus epiſcopus, in concilio Tridentino dixerat, Chriſtum in cœna non ſuum ſanguinem & corpus obtuliſſe, a patribus exploſus eſt. Dominicus Wilhelmus Venetus cum diceret in concilio Baſileenſi decretum eſſe,* concilium eſſe ſupra papam, *ex concilio pulſus eſt.* Balæus f. 423. Jacobus Nachiantes, Clodiæ Foſſæ epiſcopus, cum diceret, *ſe non probare decretum, quo ſtatuebatur, traditiones eſſe cum verbo ſcripto ejusdem auctoritatis, per Marcellum ex concilio pulſus eſt.* Balæus f 422. *Cum quidam epiſcopus diceret, ſibi abſurdum videri,* Deum vocari ſanctum, papam vero ſanctiſſimum, *vocatus eſt a papa Romam & epiſcopatu privatus.* Balæus fol. 223. Confer Wolffium tom. II. p. 140. GERHARD.

(**) Cum decretum II. ſeſſ. VI. de beneficiis eccleſiaſticis & de reſidentia, ut vocant, a quibusdam epiſcopis, Hiſpanis præſertim, urgeretur vehementius, & res eo ſpectaret, ut major concilii pars adprobatura videretur epiſcoporum & cæterorum antiſtitum, quibus populi paſcendi cura commendata eſſet, reſidentiam, ut præſentes eſſent ſemper ipſi, nec alios ſubſtituerent, ac ne adverſus eam conſtitutionem ulla valeret diſpenſatio pontificis, neque in unam perſonam plura conferrentur beneficia eccleſiaſtica, cui decreto plerique etiam per Galliam parebant, Franciſco rege id adprobante; pontifex Paulus III. odoratus id, quod agebatur in concilio, tractationem hujus decreti ſex totis menſibus ſuſpendit, & interea epiſcopos ad quadraginta paſſim ex Apulia & Sicilia collegit, quos privatim de hoc decreto

argui. Quod ſi ergo liberum fuiſſet concilium Tridentinum proteſtantibus danda fuiſſet poteſtas, libere & absque metu reprehendere & demonſtrare errores, ſimoniam, tyrannidem & alia delicta pontificis. At pontifex judicis officium ſibi arrogabat, quin & jam ante proteſtantes, ut hæreticos condemnaverat, ſibique poteſtatem in propria cauſa judicandi ipſo facto vindicaverat contra diſpoſitionem juris etiam canonici cap. *Si papa &c.* diſt. 40. In concilio libero non ſolum epiſcopis & clericis, ſed etiam laicis dandus eſt locus, cauſa enim fidei communis eſt, & ad omnes pertinet chriſtianos. Sed in concilio Tridentino prælatis pontificiis duntaxat partes conſultandi ac decidendi datæ. In concilio libero omnia libere & absque præjudicio peragi debent. Atqui proteſtantes graviſſimis præjudiciis jamdum ante concilium erant gravati, lata enim erat ſententia contra ipſos a Leone X. quæ a Paulo III. & IV. etiam confirmata; quin imo idem Paulus III. aliquoties per literas Carolum V. graviſſime objurgaverat, quod cum proteſtantibus communionem haberet.

§. CCVIII. 3.) Petierunt concilium *generale & œcumenicum.* Atqui Tridentinum concilium non fuit œcumenicum. Admiſſi ſunt ad illud pauci quidam epiſcopi Itali, Hiſpani, Germani, arctiſſimis juramentis pontifici adſtricti, excluſis reliquis nationibus chriſtianam religionem amplectentibus, Anglia, Scotia, Dania, Suecia, &c. Italicæ nationis erant fere ducenti præſules, ex aliis omnibus nationibus non centum, unde Claudius Eſpenſæus in comm. Tit. 1. ex Ludovico Arelatenſi conqueritur, *in conciliis id demum fieri, quod nationi placeat Italicæ, quippe quæ nationes alias numero epiſcoporum ſuperat. Et hæc,* inquit, *eſt illa Helena, quæ nuper Tridenti obtinuit.* Vid. colloq. Rainoldi cum Harto. p. 397. Rex Galliæ concilium illud in ἐπιγραφῇ literarum ad patres Tridentinos exaratum & per abbatem Loſanum, oratorem ſuum, oblatarum vocat *conventum*, & in ipſis literis inter cætera poſtulat, *ne ſibi graviſſimis bellorum motibus implicato neceſſe ſit Tridentum legatos mittere ſuæ ditionis epiſcopos, quippe quibus nec liber, nec tutus pateret acceſſus, neve id ipſum concilium, a quo excluderetur invitiſſimus, generale totius eccleſiæ aut habeatur, aut adpelletur, quin potius privatum exiſtimetur concilium, quod videatur illud quæſitum & expetitum non formandae reſtituendaeque diſciplinae, nec ſectarum comprimendarum ſtudio, ſed quibusdam obſequendi, quorum privatae utilitatis magis, quam publicae ratio inita eſſe videatur.* Vide in comment. bullæ pontificiæ Julii III. *Abutitur pontifex verbo* univerſale, *non enim eſt dicendum univerſale concilium, cui nec Henricus Galliarum, nec Eduardus Angliae, nec Sigismundus Poloniae, nec alii quidam reges, nec alii quidam principes, neque aliae quaedam provinciae conſenſerint, quemadmodum vere non conſentiunt, & prudentiſſime agunt.*

§. CCIX. 4.) Petierunt concilium inſtitui *in Germania, in loco commodo ac tuto.* At nec hæ conditiones Tridentino concilio competunt. a.) Tridentum a cosmographis inter Italiæ urbes refertur, & nativa, communis, uſitatiſſimaque ibidem eſt lingua Italica, repertis pauciſſimis, qui Germanicam linguam callent. At concilium petitum & promiſſum in Germania erat celebrandum, tum quia *locus ſemel deputatus concilio mutari non debet,* ut ait Petrus Ancoranus; tum quia æquum eſt, ut ibi inſtituatur concilium, ubi ortum diſſidium,

creto edoctos Tridentum poſtea miſit cum Genuenſium vicario. Atque ita ſuffragiorum numero & clamoribus facile per hos, quod voluit, in ſynodo obtinuit, ut decerneretur, unum eſſe epiſcopum re ipſa, nempe pontificem Romanum, cujus cæteri omnes mancipia quaſi ſint & creaturæ, quosque is pro ſuo arbitrio libere ſibi adjungere poſſit, nec decere, ut hi pontifici modum rerum gerendarum ulla ex parte præſcribant. Hac ratione exauctoratum fuiſſe ſalutare illud de reſidentia decretum, legati principum & ſtatuum, qui concilio interfuerant, ubi domum rediere ad ſuos, publice editis hac de re ſcriptis retulerunt. Cauſæ recuſ. concil. Trid. f. 324. GERHARDVS.

dium, ut ibi paretur remedium, ubi morbus habuit exordium, quod primitivæ eccleſiæ exempla comprobant; tum denique, quia in Germania locus commodus haberi poteſt; aliqua ſcilicet ex liberis & imperialibus civitatibus. b) Tridentum non erat locus commodus, tum ratione *magnitudinis*, quia non eſt capax generalis ejusmodi congregationis; tum ratione ſitus, quia nimis remotus eſt evangelicis præſertim ſtatibus, quibus a ſuis ditionibus tam longe abire, eo præſertim tempore, non erat integrum. c) Tridentum non erat locus ſecurus, neque enim eſt libera imperii civitas, ſed paret epiſcopo Tridentino, qui non modo ut epiſcopus peculiari juramento pontifici erat obſtrictus, ſed etiam ut cardinalis pontifici proximus a latere erat, ejusque frater. Deinde excommunicatio principum proteſtantium Tridenti pro rata habebatur. Præterea pontificii ibidem viribus prævalebant. Abbas Panormitanus, canoniſta percelebris in tract. de concil. Baſileenſi, quod papa Eugenius e Germania Ferrariam transferre cogitabat, aperte ſcribit, *quod etiam, ſi illud concilium in principio Ferrariæ fuiſſet inſtitutum, tamen optimo jure inde in Germaniam transferri & potuiſſet & debuiſſet, eo quod Eugenius ibi potentia valeat, & vicinorum favorem & auxilium habeat.* Id ipſum nos de Tridentino dicimus. Denique concilium illud non erat ſecurum *ratione citantis*, indictum enim erat a pontifice, jam vero canoniſtæ proponunt hanc cautelam: *Ex eo ſolo, quod citans citatum odit, citatus pronunciatur non tutus, & citatio pro nulla habetur, etiamſi de ea non excipiat, vel adpellet.*

§. CCX. Ex his facile adparet, quid ad contraria argumenta reſpondendum ſit: 1.) *Pax data eſt*, inquiunt, *ſub conditione concilii generalis*; ſed ipſe pacificationis tenor teſtatur contrarium. 2.) *Ferdinandus imperator vocavit ſtatus evangelicos ad concilium.* Reſp. bulla indictionis ex curia Romana erat adlata, ideoque merito ſuſpecta. 3.) *Formula pacificationis requirit, ut excluſa diffidentia pars utraque chriſtianam caritatem ſectetur. Sed proteſtantes contra datam fidem pontificiis diffidunt, quando hoc nomine concilium recuſant, quia ſuſpicantur pontifici propoſitam fuiſſe veritatis oppreſſionem.* Reſp. Romanus pontifex inter ſtatus imperii, ad quos pacificatoria formula pertinet, nequaquam habet locum. In præfatione libri, qui recuſati concilii cauſas continet, proteſtantes mentem ſuam clariſſime expoſuerunt, quod de reliquis imperii ſtatibus optima quæque ſperent, ſibique perſuadeant. 4.) *Datus fuit proteſtantibus ſalvus conductus.* Reſp. illi vero tuto non potuerunt fidere, tum quia in concilio Conſtantienſi pontifex decrevit, *hæreticis non eſſe fidem ſervandam*, jam vero proteſtantes a pontifice habebantur pro hæreticis; tum quia exemplum Johannis Huſſi teſtatum facit, pontifices etiam contra literas ſalvi conductus agere; tum denique, quia, ut canoniſtæ loquuntur, nemo obligatus eſt inimicorum ſuorum, præſertim capitalium, tutelæ vel libellis ſalvi conductus fidere, cum libelli non mutent animum, & *parva ſit ſecuritas; quæ membranæ eſt inſcripta.* Secretarius pontificis Pauli IV. in action. fol. 21. late probat, in forma ſalvi conductus ſingulari conſilio omiſſa eſſe quædam verba, quæ in Baſileenſi ſalvo conductu, ex quo illa formula eſt petita, fuerunt addita.

§. CCXI. Quæritur VII.) *An fides diverſæ religioni addictis hominibus, adeoque etiam hæreticis data* (*) *ſit ſervanda?* Negant rigidio-

7.) *An fides hæreticis ſervanda?*

(*) Notandum heic, *hæreticos* non dici, qui vivunt *extra* eccleſiam, *Judæos* puta, *gentiles*, *Muhamedanos*, qui rectius *infidelium* nomine hodie venire ſolent; prout obſervavit GERHARDVS *tom. XIII. loc. XXIV. cap. VIII.* §. 370. *p.* 22?. *edit. noſtræ.* ubi & alia de vario ſignificatu vocis *hæreſis* lectu haud indigna occurrunt. Diximus & nos nonnulla ad hocce argumentum ſpectantia in *notis* ad *b. l. p.* 219. *ſeqq.* Addimus jam, multo facilius eſſe, dicere, quid ſit *hæreſis*, & *quid* ſit hæreticus? quam

gidiores pontificii, ut adparet ex ipſorum tum verbis, tum factis. Cardinalis Hoſius ad regem Polon. epiſt. 197. 202. 210. ſcribit, quod, *licet rex juramento obligatus ſit Poloniæ ordinibus, æque ſe defenſurum catholicos & hæreticos, tamen nulla ratione ipſum teneri ad præſtandum, quod promiſerit.* (*) Conrad Brunus de hæreticis lib. III. cap. 15. p. 305. late diſputat, *pacificationes cum diverſæ religionis hominibus initas eſſe irritas, quia cum hujusmodi hæreticis catholico nulla pax eſſe poſſit, ut illi offendi & conteri non poſſint,* atque addit, *tanto magis horrendam & abominandam eſſe pactionem, quæ ita inita eſt, ut fractæ pacis teneatur catholicus contraveniens, quod fractio pacis nulla poſſit eos offendere, cum quibus nulla communio eſt, quosque leges banno etiam imperiali ſubjiciunt, & impune offendendos offerunt, quos omnia divina & humana jura exſtinctos volunt.* Simanca, epiſcopus Pacenſis, de cath. inſt. c. 46. n. 52. ſcribit, *nullo, nullo, nullo modo fidem hæreticis ſervandam eſſe, etiamſi juramento firmata ſit. Sæpe id monitum,* inquit, *neceſſe eſt, tamen inceſſabiliter iterare, & tamdiu non tacere, quamdiu pacis iſtius nomen obtenditur.* Ibidem *ad pœnam & odium hæreticorum hoc pertinere* dicit, *quod fides illis data ſervanda non ſit, non obſtante juramento.* (**) Atque ita decreverunt patres concilii Conſtantienſis ſeſſ. XIX. ubi ſic loquuntur: *Praeſens ſancta ſynodus ex quovis ſalvo conductu* (***) *per imperatorem, reges & alios ſeculi principes haereticis, vel de haereſi diffamatis conceſſo nullum fidei catholicae, vel ju-*

ris-

quam *quis* ſit? quod ſuo jam tempore obſervavit AVGVSTINVS *de hæreſ.* Multæ enim heic occurrunt circumſtantiæ, judicium in adplicatione ad ſubjecta quodammodo limitantes. Accedit, quod ſolus Deus interiora cordis penetralia perſpiciat, adeoque certo judicare poſſit, an ſingula iſta criteria, quæ de hæreſi & hæretico in *abſtracto* conſtitui alias ſolent, in hoc vel illo individuo revera adſint, nec ne? Egregius hanc in rem locus exſtat apud CHRYSOSTOMVM in *homilia contra anathematizantes.* Vid. b. MAICHELII, profeſſoris quondam Tubingenſis doctiſſimi, diſſ. *de fide hæreticis ſervanda, part. I. §. XIII. p. 23.*

(*) Citavit quoque hunc locum cardinalis Hoſii RVDOLPH. HOSPINIANVS *libr. IV. hiſt. Jeſuit. cap. I. fol. 212.* Equidem pâtrem hunc purpuratum defendere adniſus eſt MAJERHOF in *ſpeculo prædicat. p. 410.* ſed præjudiciis ſectæ rem agit, nullius extra partium ſtudia conſtituti adſenſum promeriturus, prout ex vero judicavit MAICHELIVS *loc. cit. part. II. §. VI. p. 11. not. (w)*, qui & not. (u) recte obſervat, falli BÆLIVM, dum ſcribit: *Je ne vois point, que l'on cite ce fameux Theologien &c.* ſcilicet pro ſententia, quæ adſerit fidem hæreticis non ſervandam. Vid. ejus *reponſe aux queſtions d'un Provincial, part. I. cap. IX.*

(**) Præter JACOBVM SIMANCAM, gente Hiſpanum, aliosque eccleſiæ Romanæ ſcriptores, quos ſupra excitavit GERHARDVS, fuerunt complures alii ex cœtus Romani adſeclis, idem prorſus ſentientes. Fidem hujus rei nobis facit JACOBVS MENOCHIVS, Jureconſultus quondam haud incelebris, eccleſiæ Romanæ addictus, qui *libr. I. conſil. num 188. ſeqq.* ſcribit, *inter religionis* ſuæ *ſocios conſpici* PERMVLTOS, *qui hæreticis, utpote divinam majeſtatem lædentibus, fidem ſervandam eſſe negent.* Adlegat iſto nomine MARIVM SALOMONIVM, PETRVM PLACAM, & ex hoc quoque THOMAM AQVINATEM, queis alii addi poſſunt, a laud. MAICHELIO *loc. cit. part. II. p. 10. & 11.* adlegati, quos heic recenſere nolumus. Et quis eſt, qui ignoret, Jo. ECCIVM cum quibusdam aliis cœtus Romani doctoribus CAROLO V. imperatori, qui LVTHERVM ſuo religioſo ſalvi conductus titulo Wormatiam vocaverat, ſuaſiſſe, ut ne ipſi tanquam hæretico, fidem datam ſervaret? Vid. SLEIDANVM *comment. libr. V.* ex quo nec non aliis auctoribus lectu digniſſima tradunt SCHVRZFLEISCHIVS *diſputat. hiſtorico-civilium quinquageſima prima p. 83.* & FELWINGERVS *diſp. polit. VII. §. XXVI. p. m. 170. 171.* Prorſus vero eximium ac tanto principe dignum fuit laudatiſſimi imperatoris dictum: FIDEM RERVM PROMISSARVM, ETSI TOTO MVNDO EXVLET, TAMEN APVD IMPERATOREM CONSISTERE OPORTERE.

(***) Ipſam ſalvi conductus, quam HVSSVS ab imperatore SIGISMVNDO ſolenniſſime nactus eſt, formulam ex Bzovio aliisque refert HERM. VON DER HARDT in *actis concil. Conſtant. tom. IV. p. 12.* ſub cujus finem emphatica hæc verba leguntur; *omnique prorſus impedimento remoto, tranſire, ſtare, morari & REDIRE libere permittatis* (Huſſum) *ſibique & ſuis, cum opus fuerit, de ſecuro & ſalvo velitis & debeatis providere conductu, ad honorem & reverentiam noſtræ majeſtatis.* Dat. Spiræ ad an. 1414. die 18. Octobr. Conf. HERM. VON DER HARDT *loc. cit. p. 522.* atque JAC. L'ENFANTIVM in *hiſtoire du concile de Conſtance tom. I. p. 59.* inprimis vero *p. 491.* ubi recitantur duo decreta patrum concilii

Con-

riſdictioni eccleſiaſticae praejudicium generari, vel impedimentum praeſtari poſſe ſeu debere declarat, quo minus dicto ſalvo conductu non obſtante liceat judici competenti & eccleſiaſtico de hujuſmodi perſonarum erroribus inquirere, & alias contra eos debite procedere, eosdemque punire, quantum juſtitia ſuadebit, ſi ſuos errores revocare pertinaciter recuſaverint, etiamſi de ſalvo conductu confiſi ad locum venerint judicii, alias non venturi, nec ſic promittentem, cum fecerit, quod in ipſo eſt, ex hoc in aliquo remanſiſſe obligatum. Inde quamvis Si-

I 2 giſmun-

Conſtantienſis de ſalvo conductu a principibus ſecularibus hæreticis dato; ex quibus luculenter patet, ſententiam *de fide hæreticis non ſervanda* a concilio Conſtantienſi expreſſis verbis fuiſſe ſtabilitam. Quod ad primum decretum, *ſeſſ. XIX.* ſancitum attinet, illius verba ſupra recitavit GERHARDVS, ubi id unicum notamus, graviter hallucinatum eſſe auctorem libri: *état des pauvres égliſes evangeliques de Vallees de Piemont*, Hagæ comitum an. 1662. typis exſcripti, qui decretum iſtud de fide hæreticis non ſervanda, occaſione HVSSI & HIERONYMI PRAGENSIS formati, concilio Tridentino tribuit. Verba hujus auctoris recitavit BÆLIVS in *reponſe aux queſtions d'un Provincial part. I. cap. VIII.* recteque ſubjunxit: *Je n'ignore pas, qu'il y a eu des autheurs, qui ont attribué le même decret ſeparement au concile de Conſtance & au concile de Trente, mais plus on les a preſſé de donner des preuves à l'egard de celui de Trente, moins en ont ils pu produire.* Et ſane certum eſt, nullum poſſe adlegari canonem hujus concilii, in quo ſanciatur, fidem non eſſe ſervandam hæreticis, ſed eundem concilii Conſtantienſis patribus deberi. Adjungimus tamen eidem aliud decretum idque ſpeciale, ſalvum conductum HVSSO datum ejusque violationem reſpiciens, quod ex codice manuſcripto bibliothecæ Vindobonenſis primus edidit laudatiſſ. VON DER HARDT, *loc. cit. p. 521. 522.* quodque his conceptum eſt verbis: *Sacroſancta &c. quia nonnulli nimis intelligentes, aut ſiniſtræ intentionis, vel forſan ſolentes plus ſapere, quam oportet, nedum regiæ majeſtati, ſed etiam ſacro, ut fertur, concilio linguis maledicis detrahunt, publice & occulte dicentes vel innuentes, quod ſalvus conductus per invictiſſimum principem, dominum Sigiſmundum, Romanorum & Hungariæ &c. regem, quondam Joanni Huſs hæreſiarchæ damnatæ memoriæ datus, fuit contra juſtitiam, aut honeſtatem indebite violatus, cum tamen dictus Jo. Huſs fidem orthodoxam pertinaciter impugnans,* SE AB OMNI CONDVCTV & PRIVILEGIO REDDIDERIT ALIENVM, NEC ALIQVA SIBI FIDES, *aut promiſſio de jure naturali divino, vel humano fuerit in* PRÆJVDICIVM CATHOLICÆ FIDEI *obſervanda; idcirco dicta ſancta ſynodus præſentium tenore declarat, dictum invictiſſimum principem circa prædictum quondam Jo. Huſs,* NON OBSTANTE MEMORATO SALVO CONDVCTV, *ex juris debito feciſſe, quod licuit & quod decuit regiam majeſtatem; ſtatuens & ordinans omnibus & ſingulis Chriſti fidelibus, cujuscunque dignitatis, gradus præeminentiæ, conditionis, ſtatus aut ſexus exiſtant, quod nullus deinceps ſacro concilio, aut regiæ majeſtati de geſtis circa prædictum quondam Jo. Huſs detrahat, ſive quomodolibet obloquatur. Qui vero contrarium fecerit, tanquam fautor hæreticæ pravitatis, & reus criminis læſæ majeſtatis irremiſſibiliter puniatur.* Non opus eſſe arbitramur, ut in ſenſum horum decretorum a patribus Conſtantienſibus ſancitorum adcuratius heic inquiramus. Verba enim, queis mentem ſuam expreſſerunt, ſatis clara ſunt atque perſpicua. Accedit, quod ipſi patres theſin iſtam pernicioſam, non verbis tantum, ſed re ipſa etiam in perſona Jo. HVSSI abunde comprobaverint, flammis ipſum adjudicando, cum tamen per ſalvum conductum ab imperatore datum de plenaria ſecuritate eidem cautum eſſe oportuerit. Vrgent equidem diſſentientes, ſalvum iſtum conductum ab imperatore HVSSO conceſſum judicem ejus eccleſiaſticum ligare non potuiſſe, quo minus in illum animadverteret, ſed Huſſum, abeuntem ad concilium duntaxat a vi injuſta, nentiquam vero a debita juſtitiæ adminiſtratione liberaſſe. Neque enim ulla veri ſpecie dici poſſe, voluiſſe imperatorem ulterius progredi, Huſſumque immunem præſtare a pœna, criminibus ejus tum alibi, tum Conſtantiæ commiſſis, debita. Hancce objectionem recentiori ævo cumprimis urſerunt Jeſuitæ Trivoltienſes in diario ſuo, quod inſcribitur: *les memoires de Trevoux*, ad an. 1714. menſ. *Dec. p. 2048.* ubi inter alia hæc leguntur verba: *le paſſeport, que Jean Huſs avoit obtenu de l'Empereur, tel, qu'il eſt imprimé, ne regarde, que la ſureté du voyage jusqu' à Conſtance, & ne promet rien pour le ſejour de Conſtance; & certainement l'Empereur n'eut jamais intention de promettre à ce docteur, contre tout droit, l'impunité des crimes, qu'ils commettoit à la vüe du concile, & depuis ſon arrivée à Conſtance, & l'Empereur le declare lui même en plein concile. Mons. l'Enfant* (contra hunc enim verba auctorum diarii hujus ſunt directa) *avoue, que Jean Huſs y repandit ſes erreurs, y celebra, quoiqu' excommunié; niera-t-on, que le concile n'ait pu, qu'il n'ait du punir ces exces?* Verum haud difficilis eſt ad hæc omnia reſponſio. Quod enim ad ſalvum conductum Huſſo datum

giſmundus imperator Ladislao, Bohemiæ regi, fidem dediſſet, Johannem Huſſum & Hieronymum Pragenſem ſalvos & incolumes domum reverſuros, nihilo tamen minus concilium hæreſeos ipſos damnavit, & igni adjudicavit. Imperator quidem *nec fidem regi datam, nec publicam ſecuritatem violari fas eſſe judicabat*, ſed hunc illi ſcrupulum exemerunt Nicolaus, abbas Panormitanus, & Ludovicus Romanus, canoniſtæ. Inde Jeſuitæ Trevirenſes in lib. de concert. eccleſ. anno 1583. edit. pag. 45. Sigismundum, Romanum imperatorem, qui fidem datam Johanni Huſſo non ſervaverat, ſic excuſant: *Huſſus ſecuritatem ab imperatore Sigismundo petiit, imperator obſignavit, ſed chriſtianus orbis* (conc. Conſtantienſis patres) *major caeſare reſignavit.* Pontifex quando imperatorem, reges, principes fulmine excommunicationis ferit, eadem opera in bullis excommunicatoriis ſubditos ipſorum a juramento fidelitatis abſolvit, & fidem ipſis datam violari permittit, quin & regum ac ſubditorum fundos, & bona in prædam omnibus proponit, adeo ut ſine ulla alia belli denunciatione, aut inſidiis, aut aperto Marte liceat cuivis illos perſequi, capere, vel etiam trucidare; eadem opera regum liberos jure ſucceſſionis privat, ac infames etiam pronunciat, nobiles & ſubditos ad arma in principes concitat, omnibus nationibus cum excommunicatis commercia interdicit, aliorum regum & populorum cum illis fœdera irrita pronunciat, excommunicatos denique ſepultura chriſtiana privat, ut ex bulla Pauli III. in Henricum, Angliæ regem, & Sixti V. in Henricum, regem Navarrenum, liquido adparet. Meros igitur fumos vendit Becanus Jeſuita, quando in libro de fide hæreticis ſervanda (*) probare conatur, pontificios fidem hæreticis datam ſervandam eſſe ſtatuere. Transponit enim duntaxat quæſtionis ſtatum, & re ipſa idem cum reliquis pontificiis adfirmat. Statuit, *libertatem religionis eſſe illicitam, legi divinae repugnantem, reipublicae pernicioſam, non debere praecipi, adprobari, aut introduci ab ullo principe.* Subſume ex eodem Becano: *Pacta & promiſſa, quae non ſunt licita, ea non ſunt ſervanda*, & eadem ſequetur concluſio, quæ eſt aliorum pontificiorum. Jeſuitæ ex Bohemia ejecti, in ſua apologia, *illicite datam fidem* putant, *quando a ſuperiore magiſtratu* (Papa ſcilicet Romano) *non eſt data.* Subſumo: In pacificatione Paſſavienſi evangelicis fides non eſt data, nec confirmata a pontifice Romano. Ergo ex hypotheſi Jeſuitarum illicite data erit, & per conſequens non eſt ſervanda. Opponimus vero illis fidei ac fœderum fractoribus: 1.) *Jus divinum*, quod fidem etiam hoſti datam inviolatam ſervari mandat. Cum enim talia pacta ac promiſſa juramentis confirmari ſoleant, utique ſi eadem violantur, ſanctiſſimum Dei nomen blasphematur, & perjurii crimen committitur. Exod. XX. 7. Rom. III. 24. &c. 2.) *Jus gentium*, quod fidem, catenam illam auream, quæ de cœlo demiſſa totam

tum attinet, ex ipſa ejusdem formula, quam ſupra adlegavimus, ſatis patet, Huſſo non modo de *aditu*, verum etiam de *reditu* ab imperatore cautum fuiſſe, ita ut ejusdem auctoritate fretus, a violentia quacunque, ſive juſta illa dicatur, ſive injuſta, adeoque ab omni juris exſecutione, omnimodam obtinuerit ſecuritatem. Vnde hec id recte dictum arbitramur, quod Jeſuitæ Trivoltienſes ſalvum conductum deſignent tantum gallico nomine *paſſeport*, utpote illi neutiquam æquipollente. Conſ. quæ de hocce vocabulo, occaſione auctoris cujusdam recentioris adnotavit clariſſ. RIEGERVS in *hiſt. fratr. Bohem. part. XIII. p. 473.* Addimus & hoc, Trivoltienſium eſſe, oſtendere crimina ab Huſſo, antequam Conſtantiam veniret, commiſſa, nec debuiſſe, ſi talia olim commiſiſſet, ab ipſo, utpote ſalvum conductum nacto, pœnam exigi, antequam debita ratione fuiſſet examinatus, pleneque auditus atque de criminibus ipſi imputatis convictus. Jam vero Huſſo hoc non contigit, proinde vis injuſta ipſi fuit illata, neganti maxima ex parte errores, ob quos adcuſabatur, & in cæteris meliori informationi concilii ſe ſubjicienti. Quis quæſo negaverit, ejusmodi adcuſato favere ſalvum conductum, neque in ipſo, neque confeſſo neque convicto eundem exſpirare ſtatim potuiſſe, poſt inſtitutum cum eo primum tantum examen idque prorſus tumultuarium. Scilicet tum demum ceſſat ſalvus conductus, quando reus plene auditus de crimine prorſus convictus eſt.

(*) Hicce libellus a MART. BECANO, primum Moguntiæ ſeorſim fuit editus in 8. poſtea vero operibus ejusdem partim Pariſiis, an. 1633. partim Moguntiæ, an. 1649. in fol. junctim editis inſertus.

totam hominum ſocietatem continet, nefarie rumpi vetat, infirmatis enim violatisque pactis omnis commerciorum uſus inter homines tollitur: fides juſtitiæ, juſtitia reipublicæ eſt fundamentum. 3.) *Infelicem fractae fidei exitum.* Conſtat enim exemplis quamplurimis violatores fidei etiam hoſtibus datæ divinitus punitos eſſe. Cum *Saul* datam Gibeonitis fidem nefarie violaſſet, triennali fame & ſeptem liberorum Saulis ſupplicio perfidia illa fuit punita. 2. Sam. XXI. 1. & 6. *Sedecias* propter violatam fidem Nabuchodonoſori datam in captivitatem Babylonicam fuit adductus. Ezech. XVII. 19. *Moabitae* datam regi Iſraëlitico fidem frangentes in prælio cadunt. 2. Reg. III. 5. & 24. *Oſee*, rex Iſraël, ab Aſſyriorum rege deficiens, & fidem datam violans, bello capitur, & in captivitatem adducitur. 2. Reg. XVII. 4. Cum rex *Antiochus* fœdus iniiſſet cum Judæis, illudque poſtea fregiſſet. 1. Maccab. VI. 60. mox ipſe cum ſuis a Demetrio trucidatur. c. VII. 2. *Vladislao*, Vngariæ regi, pontifex Eugenius & cardinalis Julianus auctores fuere, ut decennii inducias cum Amurathe II. Turcarum rege, initas bello eidem illato violaret, & fidem datam frangeret. Cum ad arma utrinque ventum eſſet, ac ferocibus animis pugnaretur, inclinari & in fugam verti acies Turcica cœpit. Hoc cum pene fractus deſperatione Amurathes conſpicatus eſſet in chriſtianorum exercitu imaginem crucifixi Jeſu alta voce inclamavit: *Crucifixe, ſi Deus es, vindica perfidiam populi tui, qui jusjurandum nomine tuo datum, tam ſcelerate violat.* Mox commutata fortuna exercitus chriſtianorum cæſus eſt, rex ipſe in pugna equo dejectus, obtruncatus, & Julianus a latrunculis in fuga necatus. Jovius in Amurathe. Bonfinus lib. VI. de rebus Vngaricis cap. 3. de Amurathe refert, quod literas illas, quibus pax deſcripta erat, ſub dio expandens uſus fuerit verbis: *En crucifixe literas populi tui, quibus fœdus pacis, quod perfide violant, mecum inierunt, quod ſi vere Deus es, vindica illorum perfidiam.* Dreſſerus in libro de pontificum per Germaniam inſidiis, recitata hac hiſtoria ſubjungit: *Documentum hac ratione ſtatutum fuit omnibus poſteris memorabile, quod velut e ſublimi concionaretur, ac contra pontificium canonem teſtaretur, reges ac principes non ſolum domeſticis fidei, ſed etiam hoſtibus datam fidem ſervare debere. Quorſum igitur,* inquit, *deteſtandum illud pontificium evadet elogium, quod haereticis fidem omnem datam abnegat?* Patres Romani cardinalem S. Juliani legatum in Pannoniam miſerunt, ut *Johanni Hunniadi* ſignificaret, fœdus cum Turcis contractum violandum eſſe, ac bellum renovandum, quæ res cum Hunniadi abſurda videretur & reipublicæ exitioſa, tamdiu reſtitit, quoad concilii decreto a ſententia diſcedere coactus fuit, quod decretum eventus oſtendit immortali Deo minime placuiſſe, cum legatus ille cum innumerabilibus chriſtianorum copiis cæſus eſt. Levenclajus in pandectis Turc. Suſcitabulum principum parte I. cap. 11. p. 112. Imperatori *Sigismundo* concilii Conſtantienſis patres auctores fuerunt, ut Huſſum & Hieronymum contra datam fidem ignibus ſubjectis uſtulari juberet, ſed ex eo horrendæ diſtractiones, ingentia bella & clades paſſim ſunt exortæ. Ejusmodi exempla punitæ perfidiæ plura recenſet Jacob. Schulthes quæſtione: *An princeps catholicus datam haeretico fidem ſervare teneatur?* numer. 207. 4.) *Contraria probatae fidei exempla.* Quemadmodum Deus fidem populo ſuo datam ſervavit, licet is hæreſi, idololatria & nefaria defectione peccaret; Pſalm. LXXXIX. 34. Ezech. XVI. 60. Jerem. II. 20. &c. ſic pii reges & principes fidem etiam hæreticis datam ſervandam cenſuerunt. Jacobus *cum Labano* idololatra fœdus init, Gen. XXXI. 48. a quo receſſiſſe nuspiam legitur. *Joſua*, Iſraëlitici populi dux, fidem Gabaonitis datam, licet fraude impetrata eſſet, ipſique ad gentes exitio devotas pertinerent, violare noluit. Joſ. IX. 19. *Juravimus illis*, inquit, *in nomine Domini Dei Iſraël, & idcirco non poſſumus eos contingere. Carolus V.* imperator laudatiſſimus, fidem Luthero, quem pro hæretico habebat, publico imperii nomine datam ſancte ſervavit, eum-

deinque ex Wormatienſi conventu ſalvum & incolumem dimiſit. Quamvis enim Eccius & alia quædam flabella contenderent, eodem jure, quo in Huſſum & Hieronymum Pragenſem animadverſum fuerat, etiam in Lutherum animadverti debere, nemo tamen in comitiis fuit, qui Eccii ſententiam non exſecraretur. Sleidanus libro III. 5.) *Rationem manifeſtam.* Inter quos datur juris communio, inter eos contrahitur obligatio. l. *quod attinet* 32. ff. *de reg. jur.* l. *naturaliter* 13. ff. *de condict. indeb.* Sed inter hæreticos & orthodoxos datur juris communio. Ergo inter eos contrahitur obligatio, & per conſequens data fides mutuo eſt ſervanda. Si fidem infideli & hæretico datam frangere fas eſt, eamdem dare nefas fuit. Si vero fidem dare jus eſt, utique etiam datam ſervari oportet. Bodinus lib. V. de republ. cap. 6. Si fides gentilibus data eſt ſervanda, utique etiam hæreticis ſervanda erit. Sed verum prius: Ergo &c. Virtutes, ex quibus obligatio ſervandæ fidei oritur, puta veritas, fidelitas, juſtitia ubique nos obligant. Ergo fides data ubique ſervanda. 6.) *Legis, quae fidem haeretico datam frangi permittat, defectum.* Multæ ſunt tum decretis pontificum, tum R. imperialibus ſtatutæ contra hæreticos pœnæ, ſed nullo jure, vel conſtitutione, hæc pœna introducta eſt, quod fides ipſis promiſſa non ſit ſervanda. Vide Tiberium Decianum libr. V. tract. crim. cap. 40. & ſeqq. Hisce & aliis argumentis permoti Menochius conſ. 100. ac Proſper Farinaceus in pract. crim. tit. de carceribus & carceratis q. 29. noſtram ſequuntur & probant ſententiam. (*)

§. CCXII. Quæritur VIII.) *An magiſtratus juramentum religionis a ſubditis, praeſertim ab iis, qui in publicis officiis conſtituti ſunt, exigere poſſit?* (**) Calviniani eo nomine principes noſtros ſcoptice irrident. Sed opponimus illis 1.) *Moſis & piorum regum in populo Iſraëlitico auctoritatem*, Deut. XXIX. 10. & ſeqq. ubi Moſe auctore ac ſuaſore populus Deo obedientiam pollicetur, & in doctrinam cœleſtem ac capita fœderis ſibi tradita religioſe jurando compromittit; Joſ. XXIV. 25. fœdus illud ſolemniter repetitur. 2. Paral. XV. 14. *Aſa*, rex Juda, populum ad verum Dei cultum reducturus, *adjurat eum*, ut quærat Deum. Idem de *Jojada*, ſummo ſacerdote, 2. Reg. XI. 17. 2. Reg. XXIII. 2. Paral. XXIII. 16. & *Nehemia* Neh. X. 29. commemoratur. 2.) *Juramenti hujus conditionem & qualitatem.* Cujus actionis cauſæ omnes ſunt bonæ ac legitimæ, illa non poteſt eſſe illicita, vel illegitima. Sed hujus actionis cauſæ omnes ſunt bonæ. *Efficiens eſt* magiſtratus, qui habet poteſtatem exigendi jura-

8.) An magiſtratus juramentum religionis exigere poſſit?

(*) Sunt & alii ex eccleſiæ Romanæ ſcriptoribus, qui eandem ſequuntur & probant ſententiam; ex quibus eminet Jac. Avgvstvs Thvanvs, in cujus præſtantiſſimo opere hiſtorico paſſim occurrunt luculenta documenta, queis animum huic veritati addictum & ab errore oppoſito longe alieniſſimum egregie comprobavit. Commendari etiam ſolet Jo. Molanvs, theologus quondam Lovanienſis, cujus exſtant tres peculiares libelli *de fide hæreticis ſervanda*, in quorum *primo cap. XXVI.* inter alia hæc leguntur verba: *Non video, cujus cum hæreticis controverſiæ finis eſſe poſſit juramentum aut fides publica, ſi hæreticis fides ſervanda non ſit. Valeat igitur impia illa ſententia, &, ut veritas exigit, omne mendacium omnemque perfidiam deteſtemur, nec attendamus, cui, ſed per quem juraverimus.* Duumviris hisce præſtantiſſimis jure meritoque adjungimus Jvstvm Lipsivm, qui *libr. II. polit. cap. XIV.* ita inquit: *quod nonnulli ſibi ſumunt, nullam eſſe fidem, quæ infideli data ſit, errant, & quærunt latebram perjurio. Nam fides etiam perfidis præſtanda eſt. Etiam inter arma.* Prætermittimus alios idem ſentientes, a Meisnero in *philoſ. ſobr. part. III. cap. VII. quæſt. 2. theſ. I. p. 571.* adlegatos. Quod ad recentiores coetus Romani doctores attinet, ex iis laudari heic comprimis meretur jureconſultus celeberrimus, Jo. Adamvs Ickstatt academiæ Ingolſtadienſis cancellarius, cujus *elem. jur. gent. libr. III. cap. V. §. VII. p. 232. ſeqq.* multa de hocce argumento continet prorſus egregia lectuque digniſſima.

(**) Commentator literarum Hoë ad Comitem *Schlick* ex eo evincere ſtudet, *jugum Lutheranum non eſſe mitius pontificio.* Hoë in conc. VII. epiſt. Gal. pag. 99. & ſeqq. illud juramentum confirmat, quia concernit 1.) Dei gloriam, 2.) Dei mandatum, 3.) hominum ſalutem, 4.) totius alicujus provinciæ incolumitatem. Gerhardvs.

juramentum. *Materia* eſt ſinceritas religionis, quam jurans ſe amplecti, inque ea perſeveraturum confirmat. *Forma* eſt religioſa divini Numinis invocatio. *Finis*, ut Dei gloria promoveatur, & eccleſiæ tranquillitas conſervetur, protractis in lucem illis, qui erroneas opiniones occulte fovent, easque in eccleſia diſſeminandi occaſiones exſpectant. 3.) *Rationis paritatem.* Si apoſtolus Paulus adjurare potuit Theſſalonicenſes, ut epiſtolam *a ſe ſcriptam communicarent ſanctis fratribus*, 1. Theſſ. V. 27. ut in veritatis cognitione ex ejus lectione confirmarentur; utique etiam pius & chriſtianus magiſtratus poterit ſubditos, præſertim in officiis publicis conſtitutos ad amplectendam & conſervandam divini cultus ſinceritatem jurisjurandi religione obſtringere. 4.) *Juramenti hujus utilitatem.* Protrahuntur hac ratione e latibulis ſuis vulpeculæ devaſtationem vineæ dominicæ molientes, frenum injicitur turbonibus, ut pœnas perjuris conſtitutas metuentes a diſſidiis excitandis, erroribus ſpargendis, & turbando eccleſiæ ſtatu abſtineant, ſicque fidei & eccleſiæ unitas ſtudioſe conſervatur, &c.

9.) An magiſtratus vicinorum religionis cauſſa preſſorum curam gerere debeat?

§. CCXIII. Quæritur IX.) *An pius & chriſtianus magiſtratus vicinorum populorum ob verae religionis profeſſionem ab ordinario ſuo magiſtratu preſſorum curam aliquam gerere debeat?* Quidam hujus rei curam eſſe quamdam ἀλλοτριοεπισκοπὴν exiſtimant, ſufficere enim arbitrantur, ſi de ſuis duntaxat ſubditis ſolicitus ſit magiſtratus, ut illi in vera religione informentur. Sed opponimus illis 1.) *Dictum propheticum*: Amos VI. 6. *Bibentes vinum in phialis & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur ſuper contritione Joſeph:* ubi taxantur principes, qui ſecure indulgent genio ac parum penſi habent, quis ſit eccleſiæ ſtatus? alluſio eſt ad hiſtoriam Geneſ. XXXVII. 25. ubi fratres Joſephi dicuntur, *conſediſſe ad convivandum*, cum Joſephum multis lacrymis fruſtra deprecantem in foveam conjeciſſent, isque interim fame torqueretur. 2.) *Regum Iſraëliticorum exemplum.* Ezechias, rex Juda, celebraturus phaſe literas ſcribit non ſolum ad ſubditos regni Juda, ſed etiam ad Ephraim & Manaſſen, *ut venirent Ieroſolymam* ad feſti hujus celebrationem. 2. Paral. XXX. 1. Quamvis enim in eas tribus, quæ regi Iſraëlis parebant, nullum haberet imperium; tamen invitandas ac hortandas eas eſſe cenſuit ad feſti celebrationem, quod ab omnibus omnino Iſraëlitis divino mandato erat celebrandum. Sane plerique in regno Iſraël irridebant ac *ſubſannabant curſores* literas illas regias de civitate in civitatem per terram Ephraim & Manaſſe, usque ad Zabulon deferentes v. 10. interim quorumdam ex tribu Aſer, Manaſſe & Zabulon corda Deus excitavit, ut Hieroſolymam celebrandi feſti ergo adſcenderent v. 11. quo rite peracto *egreſſus eſt omnis Iſraël, qui inventus fuerat in urbibus Juda, & fregerant ſimulacra, ſucciderunt lucos, demoliti ſunt excelſa, & altaria deſtruxerunt, non ſolum de univerſo Juda ac Benjamin, ſed & de Ephraim quoque ac Manaſſe, donec penitus everterent.* 2. Paral. XXXI. 1. Quamvis vero heroicum illud factum, quod ſubditi Ezechiæ regis ejusdem mandato una cum reliquis Iſraëlitis ſine conſenſu regis Oſeæ, adeoque in alieno territorio idola exturbarent, in ſpecie non ſit temere imitandum; tamen generalis doctrina recte ex eo colligitur, quod pius magiſtratus ſolicitus eſſe debeat, ut vicini quoque populi a cultu idololatrico abducti veræ eccleſiæ adſocientur, vel ob veritatis confeſſionem a magiſtratu ſuo ordinario preſſi liberationem ac levamen aliquod experiantur. 3.) *Chriſtianæ caritatis officium.* Eccleſia eſt corpus aliquod myſticum, cujus membra ſingula fidei & caritatis vinculo ſunt conjuncta, *patiente igitur uno membro, compatiuntur eidem membra reliqua*; 1. Cor. XII. 26. proinde ſi pius & chriſtianus magiſtratus animadvertit vicinos populos fidei & religionis unitate ſibi ac ſubditis ſuis conjunctos, ob veritatis confeſſionem premi, & in anguſtias redigi, ſincero dolore ac συμπαθείᾳ adficitur, ac modis omnibus laborat

borat, ut auxilium & ſubſidium modis mediisque licitis ipſis præſtari poſſit. Talia vero media præter cætera, quæ cum reliquis etiam privatis perſonis magiſtratus habet communia, quæ ſunt *preces*, *conſolationes*, *exhortationes*, &c. animadvertuntur potiſſimum duo, *fidelis* ſcilicet *intercesſio*, ac *legitima defenſio*. Poteſt omnino ac debet chriſtianus magiſtratus pro vicinis populis propter veritatis confeſſionem preſſis apud ordinarium ipſorum magiſtratum intercedere, ut de ſeveritate aliquid remittatur, ac liberum veræ religionis exercitium ipſis concedatur. Anno 1541. menſe Majo *proteſtantium ordines ad Franciſcum I. Galliæ regem*, miſſis Ratisbona literis pro iis, qui per Galliam ob doctrinæ profeſſionem partim erant in vinculis, partim in exſilio, partim in latibulis ærumnoſam vitam agebant, interceſſerunt, & quia nonnulli recipiebantur in gratiam, ſi doctrinam abjurarent, hanc ejus conditionem remitti petierunt, & quam grave ſit, vulnerare conſcientiam, oſtenderunt. Sleidanus libr. XIII. comment. p. 381. Anno 1584. *Saxoniæ elector*, *Auguſtus*, vere auguſtus, apud *Henricum III. Galliæ regem*, pro Hugonotis intercedit literis 3. non. Febr. ad ipſum exaratis, in quibus inter cætera ſic ſcribit: *Nullum eſt nobis dubium, quin S. V. præclara illa & ſalutaria ſua edicta, quibus pax Galliæ nuper reſtituta fuit, firma & inviolata eſſe velit, ſed metuimus, ne irrequieti homines eo tandem S. V. invitam redigant, ut ad nutum & imperium Romani præſulis ea facere & ſtatuere cogatur, quibus & ſalus animarum, & omnes ſubditorum fortunæ evertantur.* Anno 1609. *elector Saxoniæ*, *Chriſtianus II*. legatos ad *imperatorem Rudolphum* cum literis 21. Aprilis datis miſit, qui pro ſtatibus evangelicis in Bohemia intercederent, ut liberum religionis exercitium ipſis concederetur, id quod ſingulari Dei gratia favente & imperatoris clementia adnuente etiam impetravit. (*) *Defenſionem* quod adtinet, in ea caute procedendum. Quod ſi enim mere ſubditi ob veræ religionis confeſſionem preſſi a magiſtratu ſuo ordinario defectionem moliantur, & arma eidem inferre cogitent, non debet patrocinium illorum alius ſuſcipere, & injuſtam rebellionis cauſam promovere. At ſi proceres imperii, qui partem poteſtatis obtinent, contra magiſtratum ſuum ordinarium, qui reciproco juramento in certa quædam capita præſtito ipſis obſtrictus eſt, ac nihilominus fidem pacis & ſecuritatis publicæ datam violat, ſe defendere cogitant, & vicini magiſtratus opem implorant, defenſio eorum legitime ſuſcipi, & auxilia ipſis præſtari poſſe, haud immerito videri poſſet.

§. CCXIV. Conſtituta igitur hac ratione in republica vera religione & ſtabilito ſincero divino cultu magiſtratus in id incumbere debet, ut ſubditi juxta illius præſcriptum pie vivant, ac debitum honorem & cultum Deo, regum regi ac dominantium domino, promte exhibeant. Prohibeat igitur omnia, quæ obedientiæ Deo debitæ, & in prima decalogi tabula requiſitæ adverſantur, utpote *cultus idololatricos*, *abuſum nominis divini*, *blaſphemias in Deum*, *contemtum verbi divini publicum*, *violationem ſabbati* &c. ac protervos pietatis contemtores coërceat ac puniat, ut reliqui illorum exemplo territi ab omni impietate, ſecuritate & externa legum divinarum transgreſſione caveant. Quamvis enim interiorem pietatis cultum & ſincerum Dei timorem ſubditorum animis magiſtratus ſuis legibus ac pœnis inſtillare nequeat, cum illud unice ſit Spiritus ſancti opus, qui per verbi prædicationem & ſacramentorum uſum in cordibus hominum interius vult eſſe efficax; duplici tamen ratione ſubditorum pietatem, & primæ decalogi tabulæ obedientiam pius magiſtratus promovere & poteſt & debet; primo quidem *miniſterium eccleſiaſticum conſtituendo*. Quodſi enim eccleſia-

Officium magiſtratus in promovenda ſubditorum pietate.

(*) Elector Brandeburgicus, Johannes Sigismundus, Philippus Ludovicus, Palatinus, Henricus Julius, dux Brunsvicenſis, eodem anno 1609. & menſe Aprili apud imperatorem Rudolphum pro ſtatibus evangelicis in Bohemia interceſſerunt, ut liberum religionis exercitium ipſis concederetur. GERHARD.

eleſiaſticum miniſterium eſt legitime conſtitutum, ac partibus officii ſui rite fungitur, tunc per prædicationem legis & evangelii etiam interior pietas, vera ſcilicet converſio, Dei timor, vera invocatio, &c. in cordibus hominum accenditur: deinde *externam primæ decalogi tabulæ transgreſſionem prohibendo ac puniendo.* Etenim ſi eccleſiaſticum miniſterium officio ſuo rite ac ſalutariter fungi debet, neceſſe eſt, externam diſciplinam conſervari, & quæ eam labefactant, legibus ac pœnis aboleri.

MEMBRVM II.

DE CVRA MAGISTRATVS CIRCA HONESTATEM ET JVSTITIAM.

Officium magiſtratus in promovendo apud ſubditos honeſtatis & juſtitiæ ſtudio.

§. CCXV. Diximus ſuperius bonum illud, quod a magiſtratu in rempublicam redundat, eſſe tripartitum, ut colligitur ex loco apoſtolico 1. Tim. II 2. ideoque magiſtratum in officii erga ſubditos adminiſtratione ad tria potiſſimum debere reſpicere, ut ſubditi vivant ἐυσεβῶς, σεμνῶς καὶ ἡσυχῶς, *pie, honeſte ac pacate.* Quare cum prima officii pars ſubditorum pietatem promovendam ſpectans hactenus expoſita fuerit; reſtat, ut ad alteram, quæ honeſtatem publicam ſpectat, tranſitum faciamus. Magiſtratus divinitus conſtitutus eſt *utriusque decalogi tabulæ cuſtos*, ideo etiam ad officium ipſius pertinet, ſedulo curare, ut ſubditi non ſolum ἐυσεβῶς, *pie*, juxta *primæ tabulæ* præſcriptum, ſed etiam σεμνῶς, *honeſte*, juxta *ſecundæ tabulæ* leges vivant. Salvator noſter utrumque adſerit, mandatum primum de *dilectione Dei* eſſe magnum, & ſecundum de *dilectione proximi*, primo illi ſimile eſſe Matth. XXII. 39. Mandatum primum de dilectione Dei maximum dicitur tum ratione *objecti*, quia immediate dirigitur ad Deum bonitate optimum, potentia maximum, tum ratione *dignitatis & ordinis*, quia ex dilectione Dei proximi dilectio oritur, tum ratione *finis*, quia omnia præcepta reliqua ad illud referuntur. Mandatum ſecundum de dilectione proximi primo ſimile dicitur tum in *genere cultus moralis*, quia utrumque requirit interiorem & ſpiritualem obedientiam, tum in *genere pœnæ*, quia utriusque transgreſſio cum reatu temporalis & æternæ pœnæ eſt conjuncta, tum in *obligatione ad obedientiam*, quia ad ſecundum mandatum non minus, quam ad primum obſtricti ſumus, tum in *cohærentia*, quia ſi quis Deum vere diligit, is proximum etiam non poteſt non diligere. ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἐςιν ὁμοίως γενικὴ καὶ κεφαλαιώδης καὶ μεγάλη καὶ ὁμοίως ἐπιταχθεῖσα, dicunt ſcholia græca. Quare cum juxta ſalvatoris effatum mandatum ſecundum, hoc eſt, leges ſecundæ decalogi tabulæ ſint primo mandato, hoc eſt, legibus primæ decalogi tabulæ, ſimiles; magiſtratus officium requirit, ut utriusque tabulæ curam & cuſtodiam apud ſubditos ſuos promoveat.

§. CCXVI. Obedientia illa ſubditorum erga utramque decalogi tabulam ἐυσεβείας καὶ σεμνότητος adpellationibus 1. Tim. II. 2. expreſſa, in aliis ſcripturæ locis etiam aliis vocabulis diſtinguitur. Luc. I. 75. ut *liberati de manu inimicorum ſerviamus Deo* ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, *in ſanctitate & juſtitia*, ubi ὁσιότητος nomine cultus primæ tabulæ, δικαιοσύνης vero adpellatione ſecundæ tabulæ obedientia intelligi videtur. Tit. II. 12. *Vt abnegata impietate & deſideriis ſecularibus* σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ ἐυσεβῶς, *ſobrie, juſte & pie vivamus*, ubi ἐυσέβεια ad primam, σωφροσύνη vero & δικαιοσύνη ſecundam decalogi tabulam reſpicit; debemus enim vivere ἐυσεβῶς erga Deum, σωφρόνως erga nos ipſos, δικαίως erga proximum. Quare cum ad ſecundam decalogi tabulam pertineat σεμνότητος καὶ δικαιοσύνης, honeſtatis & juſtitiæ ſtudium, magiſtratus ad curam & cuſtodiam ſecundæ

cundæ tabulæ ſibi demandatam pertinere cogitet, ut ſubditi honeſtatem colant, & juſtitiæ ſtudeant, ſicque publica honeſtas & juſtitia in republica vigeat atque floreat. Honeſtatem apud ſubditos promovere poterit *legum honeſtarum ſtatutis*, juſtitiam vero *judiciis* ac *ſuppliciis*. Leges morales ſecundæ tabulæ a Deo ipſo promulgatas magiſtratus non ſolum debet tueri, juxta illarum præſcriptum ſubditos regere, & transgreſſores illarum punire; ſed etiam novas quasdam leges politicas ad reipublicæ ſalutem ſpectantes poteſt promulgare, quæ ſint legum divinarum quaſi *quædam adpendices* & adminicula, quemadmodum Deus ipſe populo Iſraëlitico non ſolum moralem legem in monte Sinai repetivit, ſed etiam per Moſen *forenſes* ac *judiciales* quasdam *leges* propoſuit. Verſatur igitur officium magiſtratus in *ordinando*, *judicando*, & *vindicando*; competit enim ipſi *leges honeſtas ſancire*, *juxta earum normam judicia exercere*, & *transgreſſores pœnis adficere*, quo reſpectu ſuperius cap. V. ſect. I. triplicem poteſtatem magiſtratui adtribuimus, νομοθετικὴν, δικαςικὴν & κολαςικὴν, *legiſlatoriam*, *judicatoriam ac punitoriam*. Proinde hujus membri tres diſtinctos conſtituemus articulos, quorum primus tractabit de *legibus*, ſecundus de *judiciis*, tertius de *ſuppliciis*.

ARTICVLVS I.

DE LEGIBVS POLITICIS.

Quæritur 1.) An leges in republica ſint neceſſariæ?

§. CCXVII. Non agimus hoc loco *de lege in genere*, ſed de legibus *politicis poſitivis in ſpecie*, nec de illis, quas vocant *leges regni fundamentales*, quæ de modo & requiſitis vel ſucceſſionis, vel electionis feruntur; ſed de illis, quas magiſtratus propter bonum publicum ſubditis ſuis ſancit. Conſtat enim teſte Cicerone libr. II. de legibus, *ad ſalutem civium civitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam conditas eſſe leges*. Antequam vero ad naturam legum politicarum per cauſas explicandam deſcendamus, præmittenda eſt ἐργασία quæſtionis de legum neceſſitate, utilitate ac dignitate. *Primo* ergo omnium hoc loco quæritur: *An leges poſitivæ in republica ſint neceſſariæ?* Videri alicui poterat non eſſe neceſſarias, cum apoſtolus adſerat Rom. II. 14. *gentes legem non habentes ſibi ipſis eſſe legem*, cumque perfectioni legis divinæ moralis & naturalis derogare videatur, ſi quis poſitivas leges neceſſario requiri ſtatuat. Sed rectius dicitur, leges quasdam poſitivas omnino in republica neceſſarias eſſe, quod probatur 1.) *A legis naturalis conditione.* Lex naturæ generalia duntaxat præcepta continet, & in genere tantum præſcribit, quid agendum, quid fugiendum? nec deſcendit ad particularia: jam vero non omnes eo valent ingenio, ut ex generalibus illis principiis deducere poſſint, quid in caſibus ſpecialibus, qui ob circumſtantias plurimum variant, ſit ſtatuendum; proinde ſpecialibus quibusdam legibus ex fonte juris naturalis deducendis, & ad cujusque reipublicæ conditionem adcommodandis eſt opus, ut publicum bonum ſubditorum promoveatur. 2.) A *naturæ humanæ corruptione*. *Opus legis ſcriptum quidem eſt in cordibus omnium hominum*, Rom. II. 15. quod ἔργον νόμου ad virtutem & καλοκαγαθίαν omnes naturaliter inclinat; ſed per lapſum protoplaſtorum atque eum conſecutam peccati originalis in omnes homines propagationem notitia illa legis naturalis valde obſcurata eſt, adeo ut adfectuum inordinatorum impetus rationem ſæpe in transverſum abripiat; opus igitur eſt poſitivis legibus, quibus homines per præmia ad faciendum bonum efficacius permoveantur, ac per pœnas ad vitandum malum impellantur. Has duas rationes complectitur Plato lib. IX. de legib. *Neceſſe eſt*, inquit, *leges hominibus*

minibus ponere, ut ſecundum eas vivant. Nam ſi abſque legibus viverent, nihil a feris atrociſſimis diſcreparent, cujus rei cauſa eſt, quia nullius hominis ingenium ita inſtitutum eſt, ut quæ ad publicum humanæ vitæ commodum conferunt, ſufficienter cognoſcat, & ſi agnoverit, ut optimum id, quod novit, ſemper agere poſſit ac velit. 3.) Ex *diſciplinarum theoreticarum & practicarum cognatione.* Quemadmodum in ratione ſpeculativa ex principiis theoreticis naturaliter notis deducuntur ſpeciales concluſiones in ſcientiis theoreticis recte formandis & conſtituendis: ſic in ratione practica ex principiis practicis naturaliter notis deduci oportet ſpeciales quasdam concluſiones in diſciplinis practicis recte formandis, quæ ſi modo conveniente ac legitimo deducantur, leges poſitivæ adpellantur. 4.) Ex *omnium rerumpublicarum inductione.* In qualibet reipublicæ forma *legibus definitur legitimum imperium, non autem cujusque imperantis dominatu*, inquit Plato in dial. polit. Nulla dari poteſt respublica, quæ non fuerit legum adminiculis uſa ad commune bonum civium promovendum, at ſi nulla eſſet legum neceſſitas, gubernatores rerum publicarum non fuiſſent de illis tantopere ſoliciti. Exemplum reipublicæ Romanæ, quomodo non potuerit diu carere legibus, vide apud Forſterum in hiſtor. juris lib. I. cap. 6. *Imperatoriam majeſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus armatam eſſe oportet, ut utrumque tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernare*, ait Juſtinianus in præfat. inſtitut. imper. 5.) Ex *legum poſitivarum commendatione.* Leges ſunt *res ſacræ* l. *Leges.* cod. *de legibus.* Imperator Leo novell. 19. leges vocat *oculos reipublicæ.* Idem in præfat. novell. *Leges ſunt tanquam cuſtodes vitæ & medici, dum mala partim ne oriantur, ac in communem vitam promanent, impediunt, partim vero quæ mala occulta ſunt, inſinuanterque irrepſerunt, eorum noxam corrigunt, ac velut radicitus vitioſitatem evellunt, eamque non ſinunt corroborari.* Majores noſtri legem *animam ac ſpiritum civitatis dixerunt*, inquit Caſſanæus p. X. catal. glor. conſ. 20. & eo Piccolominus gradu X. c. 23. Vt enim *corpora noſtra ſine mente, ſic civitas ſine lege ſuis partibus, ut nervis ac ſanguine & membris uti non poteſt.* Cicero pro Cluent. ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐςὶ ψυχὴ: ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα ςερηθὲν ψυχῆς πίπτει, ὅυτως καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται. Non minus cives pro legibus pugnare debent, quam pro mœnibus civitatis, quod *abſque legibus nullo modo civitas incolumis eſſe poſſit, abſque mœnibus poſſit*, ut Heraclitus Epheſius dixit referente Simanca libro IV. de republ. cap. 1. cum quo convenit illud Pomp. Læti, *leges eſſe muros & propugnacula otii ac tranquillitatis civilis.* Proinde ut ſolem e mundo tollere, qui amicitiam ex vita humana tollunt, Ciceroni lib. de amic. dicuntur, ſic e republica ſolem, imo animam tollunt, qui leges ex ea ſublatas cupiunt. *Leges tollere eſt ipſas respublicas tollere*, inquit philoſophus lib. V. de rep. c. 9. *Sine norma legum directrice opus nullum in republica recte procedit, ut nec architectis ſine libella & linea.* Lipſ. lib. polit. cap. 7. (*) Ex his facile adparet, quid ad argumenta contraria ſit reſpondendum. Leges poſitivæ nihil derogant legis moralis & naturalis perfectioni in ſe & per ſe conſideratæ, ſed teſtantur de naturæ humanæ corruptione, quæ legibus poſitivis velut medicina quadam ac repagulo indiget. Adde, quod leges poſitivæ nihil aliud ſint, quam rivuli ex fonte juris divini ac naturalis deducti, concluſiones particulares ex univerſalibus illis principiis formatæ. Vide Meiſſnerum lib. IV. de legib. ſect. 1. q. 2.

2.) An ſatius ſit homini, quam legibus imperium concedere?

§. CCXVIII. Quæritur II.) *An ſatius ſit homini, quam legibus imperium concedere?* 1.) Apud Livium lib. II. decad. 2. f. 29. adoleſcentes aliquot Romani expulſo Tarquinio conqueruntur, *regem hominem eſſe, a quo impetres, ubi jus, ubi injuria opus ſit, eſſe gratiæ locum, eſſe bene-*

(*) Lex eſt regula vitæ, fons juſtitiæ & æquitatis, vinculum & anima civitatis, manus & columna imperiorum. GERHARDVS.

beneficio, & iraſci & ignoſcere poſſe, inter amicum atque inimicum diſcrimen noſſe: leges vero rem ſurdam & inexorabilem eſſe, ſalubrioremelioremque inopi, quam potenti, nihil laxamenti nec veniæ habere, ſi modum exceſſeris, periculoſum eſſe, in tot humanis erroribus ſola innocentia vivere. 2.) Thomas Morus in ſua republica itidem cauſas potius decidendas *arbitrio principis*, quam *judicio legum* committi voluit. 3.) Præterea lex non poteſt omnes prævidere ac determinare circumſtantias, loquitur univerſaliter, & in contingentibus ac ſpecialibus ſæpe deficit; ſatius igitur videtur optimo magiſtratui, quam optimæ legi imperium tribuere. 4.) Idem ſimilitudine quadam illuſtrari poteſt. *Vt medicus*, juxta Hippocratem, *oculum unum in præcepta artis, alterum in conditionem ægroti dirigit, nec ſe præſcriptis artis ſuæ legibus ac canonibus ita adſtringi patitur, quo minus ex prudentia quædam agat: ſic magiſtratus non ſit legum ſervus, ſed dominus;* non ſemper ex legum præſcripto, ſed quandoque ex ſuo arbitrio agat, ac civium ſalutem ſummam legem eſſe exiſtimet. Contra ſatius videtur legibus, quam homini dominium adſignari. 1.) *Qui legem præeſſe jubent, Deum præeſſe jubent, qui hominem, quaſi beſtiæ imperium concedunt*, inquit philoſophus libr. III. polit. cap. 11. Ratio prioris eſt, quia *lex eſt Dei vox*, cum ſit ex fundamento legis naturalis & moralis deducta ſanctio; ratio poſterioris eſt, quia homo eſt adfectuum ſervus, odio, amicitia, ira ac miſericordia velut quibusdam ventis circumflatus. 2.) Solon percunctatus, quo pacto ſalva eſſe poſſit reſpublica? reſpondit, *ſi cives obediant magiſtratui, magiſtratus autem legibus.* 3.) Facilius invenitur unus prudens ad leges perpetuas ferendas, quam multi ad juſte pronunciandum, imo variis multorum judiciis conturbatur jus, dum aliud alii juſtum videtur. 4.) Facili negotio contingere poteſt, ut ad imperii faſtigium adſcendat improbus, vel in ipſo illo imperii faſtigio ad improbitatem declinet; quod ſi ergo illi imperium in leges conceditur, reipublicæ ſalus periclitatur: unde Plato libro IV. de legibus concludit, *paratum eſſe illi civitati exitium, in qua non leges magiſtratui, ſed legibus magiſtratus præſunt.* 5.) Jus certum eſt & *æquabili fronte omnes adſpicit.* l. 2. *de ju. & fac. ign.* ergo ex eo potius, quam ex humanis arbitriis, quæ moveri gratia, frangi potentia, prece pretiove corrumpi, odio, ſpe aut metu concuti poſſunt, magiſtratus ſententiam ferat. 6.) Gubernatio per leges poteſt longiſſimo tempore eadem perſeverare, at judicia hominum ſæpe mutantur. Diſtinctionis fœdere utraque quæſtionis pars concilianda. Et *regi* & *legi* imperium in republica concedendum. *Legi* quidem in illis, in quibus certi aliquid determinat; *regi* vero in iis, in quibus lex deficit, neque certi quidquam definit. Diſtinguendum etiam inter *legis explicationem* & *adcommodationem, ex prudentiæ ductu ac monitu*, & inter *legis transgreſſionem ex vitioſorum adfectuum impetu profectam.* Magiſtratui dandum eſt imperium in legem, ut ratione circumſtantiarum habita legem prudenter explicet & adplicet: legi dandum eſt imperium in magiſtratum, ne adfectuum impetu abreptus eamdem transgrediatur.

Cauſa efficiens principalis legum poſitivarum eſt Deus ipſe.

§. CCXIX. Ex neceſſitate & utilitate legum earumdem *dignitas* cognoſcitur. Si enim ad reipublicæ ſalutem promovendam non ſolum utiles, ſed etiam neceſſariæ ſunt leges, utique etiam dignitatem longe maximam eas obtinere neceſſe eſt, quam oſtendit ulterius *cauſa* earumdem efficiens, ad quam porro deſcendimus. Ea vero duplex eſt: *principalis* & *inſtrumentalis; mediata* & *immediata.* Cauſa *efficiens ſumma* & *principalis* eſt Deus, *unicus ille legiſlator*, Jac. IV. 12. a quo omne ad nos deſcendit bonum, cum ipſe unus ſit ſummum bonum. Quamvis enim inter legem moralem, naturalem & poſitivam hoc diſcriminis intercedat, quod illæ ſunt a Deo immediate, quippe quas in prima creatione hominum cordibus inſculpſit, & in monte Sinai ſolemniter

poſtea

poſtea repetivit; hæc vero mediate, quippe quam per certos *νομοθέτας* in republica ſancit ac promulgat: tamen etiam poſitivarum legum originem principalem & primariam ad Deum auctorem referendam eſſe ſequentibus argumentis conſtat. Primum ducitur ex *ſcripturæ dictis:* Prov. VIII. 15. inquit ſapientia divina: *Per me reges regnant, & principes decernunt juſtitiam*, ſive juſta. Quid vero aliud eſt juſtitiam decernere, quam juſtas & ſalutares leges ferre? Huc pertinent omnia ſcripturæ dicta, quæ *obedientiam* erga magiſtratum a ſubditis requirunt. Rom. XIII. 5. 1. Pet. II. 13. magiſtratui enim obedire eſt magiſtratus legibus & decretis obedire; qui legibus parere recuſat, ipſi quoque magiſtratui debitam obedientiam derogat. Alterum ex *rationibus*, 1.) Ex *legislatoris adpellatione:* Qui eſt *unicus legiſlator*, ſummus ſcilicet & principalis, ab eo omnes leges, & ſic etiam poſitivæ deſcendunt. Deus eſt unicus legiſlator Jac. IV. 12. Ergo ab eo omnes leges, & ſic etiam poſitivæ deſcendunt. 2.) Ex *cauſarum ſubordinatione.* Qui eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati, in eſſentiali ſcilicet ac neceſſaria cauſarum ſubordinatione. Atqui Deus eſt cauſa cauſæ, legis ſcilicet moralis & naturalis, quippe quam protoplaſtis primitus perfectam implantavit, ejusdemque reliquias adhuc mediante nativitate ex parentibus animis hominum inſerit. Ergo eſt etiam cauſa cauſati, legum ſcilicet poſitivarum, quæ ex fonte juris moralis ac naturalis derivantur. 3.) Ex *poteſtatis νομοθετικῆς conceſſione:* A quo poteſtas *νομοθετικὴ* magiſtratui data, ab eo etiam leges poſitivæ deſcendunt. Atqui poteſtas *νομοθετικὴ* a Deo magiſtratui data, ut paulo poſt demonſtrabitur. Ergo ab eo deſcendunt leges. 4.) Ex *legum conditione:* Voluntas divina eſt cauſa & menſura omnis boni. Lex poſitiva eſt bonum quoddam, quia ſpectat ad bonum publicum promovendum. Ergo etiam a voluntate divina deſcendit, unde *ἐκτύπωμα*, & idea divinæ voluntatis vocatur. 5.) Ex *mediorum ad finem reductione:* Ad quem, velut ſummum auctorem, reipublicæ felix gubernatio reducenda, ad eum quoque media illius felicis gubernationis reduci debent. Atqui ad Deum, velut ſummum auctorem, felix reipublicæ gubernatio reducenda: Dan. II. 21. Ipſe *ſtabilit reges.* Prov. XX. 12. *Aurem audientem & oculum videntem Dominus fecit utrumque;* hoc eſt, ut magiſtratus decernat ſalutaria, & ſubditi illis promte obediant, utrumque eſt Dei beneficium. Ergo etiam ad Deum, velut ſummum auctorem media felicis gubernationis, inter quæ leges principatum obtinent, reduci omnino debent. Tertium ex *conſenſu omnium populorum & gentium.* Demoſthenes orat. I. in Ariſtogen. legem definit, quod ſit *εὕρημα καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα σοφῶν ἀνδρῶν, ἐπανόρθωμα ἑκυσίων καὶ ἀκυσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως συνθήκη κοινὴ, καθ' ἣν ζῆν προσήκει πᾶσι τοῖς ἐν πόλει· inventum & donum deorum, decretum hominum ſapientum, delictorum conſulto vel inconſulto admiſſorum correctio, urbis commune pactum, juxta quod omnes vivere convenit.* (*) Cælius Rhodiginus lib. X. antiq. lectionum c. 19. *Quia lex a ſummo bono eſt, & in idem refluit, hinc veteres legumlatores earum inventiones eſſe divini muneris arbitrati, in diverſorum numinum vim referre adorti ſunt, veluti Zoroaſter Bactrianis Perſisque leges tradens in Oromaſin, Triſmegiſtus Ægyptiis in Mercurium, Charondas Carthaginenſibus in Saturnum, Draco & Solon Athenienſibus in Minervam, Mahumeth Arabibus in Gabrielem, Zamolxis Scythis in Veſtam, Plato Magneſiis & Siculis in Jovem & Apollinem, Minos Cretenſibus, ut vulgatior fama tenet, ac Parrhaſii monumentis traditur, in Jovem eumdem.* Hæc Rhodiginus ex Herodoto, Plutarcho, Livio, Valerio Maximo & aliis. *Numa Pompilius*, Romanorum rex,

(*) Mercurium legum ſuarum auctorem Mimus perſuaſit Ægyptiis; *Jovis auctoritate Cretenſibus Minos ſuas commendavit leges, ſuam ſe ab Apolline legiſlationem Lycurgus, a Veſta Zamolxis, Numa ab Aegeria Nympha ſe accepiſſe* gloriatus eſt, Athenienſes *Cereri legifera ſuum jus acceptum retulerunt.* GERHARDVS.

ab Ægeria nympha leges ſuas in nocturnis congreſſibus ſe accepiſſe fingebat, quod a legumlatoribus illis factum cenſendum, tum quia obſcurior quædam fama de divina Moſaicæ legis promulgatione ad ipſos forte pervenerat, tum ut rectitudinem legis a divina mente promanare oſtenderent, tum denique, ut majorem legibus ſuis auctoritatem conciliarent, Patritius lib. I. de republ. tit. 5. atque ita conſueſcendi legibus tædium metus religionis evinceret. Tolozanus lib. VII. de republ. c. 19. n. 14. Addit Marſilius Ficinus hiſce fabularum involucris myſteria quædam tegi, ſicut in vitibus pulcerrimæ uvæ pampinis tectæ latent, & ſicut Alcibiadis imagines, quas Silenos vocabat, clauſæ monſtroſam ſpeciem præ ſe ferebant, apertæ vero divinum numen oſtendebant. Myſteria illa ſic explicat Piccolominus gradu X. phil. mor. c. 27. *Manat lex a ſapientia, hæc Minervæ tribuitur, ſapientiæ juncta contemplatio, hæc Saturno congruit. Expoſcit lex poteſtatem regiam, hæc Jovi tribuitur, expoſcit juſtitiam, quæ imperii ſol, Apollo autem ſol dicitur, expoſcit eloquentiam, ut perſuadeatur, eloquentiæ vero deus Mercurius fingitur.*

Cauſa inſtrumentalis legum ſunt νομοθέται.

§. CCXX. Cauſa *inſtrumentalis & immediata* legum poſitivarum ſunt *νομοθέται*, in qualibet republica, qui ſemina legis naturalis cordi inſita diligenter excoluerunt, & poteſtate rempublicam adminiſtrandi divinitus inſtructi, ad illius ſalutem atque commodum promovendum ex habitu prudentiæ leges poſitivas depromſerunt. Intellexerunt enim ex *naturæ luce & experientiæ magiſterio*, ad cujusque reipublicæ felicem gubernationem vel maxime requiri εὐνομίαν, legum ſcilicet honeſtarum promulgationem, absque qua εὐπορία & εὐτυχία in civitate locum habere nequit. Tria vero in legumlatore requiruntur: 1.) *Publica poteſtas*, quia ad privatas perſonas non ſpectat leges ferre, ſed potius legibus parere: ac ſi vel maxime privatus legiſlationem ſibi vindicaret; tamen poteſtate exſequendi legem deſtitueretur, at lex ſine exſecutione eſt campana ſine piſtillo. 2.) *Prudentia directrix*: Cum enim lex rationem gubernandi & normam agendi præſcribere debeat; ideo ſumma in legumlatore prudentia requiritur, per quam in legiſlatione ac *νομοθεσία* dirigatur. 3.) *Boni publici ſtudium*: Finis enim legis eſt bonum publicum promovere; ergo ad illud tanquam ad ſcopum legiſlator unice debet reſpicere, & cogitationes ſuas omnes eo dirigere. Ratione hujus cauſæ efficientis inſtrumentalis & immediatæ Romani juriſconſulti legem ſpeciali adpellatione ſic dictam, diſtinguunt *a plebiſcitis, ſenatus conſultis, prætorum edictis, juriſconſultorum reſponſis, & imperialibus conſtitutionibus*, ut videre eſt l. 1. inſt. tit. 2. *de jure naturali*, gentium & civili. *Lex* ipſis eſt, quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu veluti conſule interrogante conſtituebat. *Plebiſcitum* eſt, quod plebs plebejo magiſtratu interrogante veluti tribuno conſtituebat. *Senatusconſultum* eſt, quod ſenatus Romanus nullo tribuno intercedente ſanciebat. *Edicta prætorum* ſunt, quæ tum prætores urbani, tum ædiles curules, antequam magiſtratum inirent, conſcribebant; & in albo, hoc eſt, tabula dealbata proponebant, ut quomodo anno ſuo jus dicturi eſſent, cuivis intelligere liceret. *Reſponſa juriſconſultorum* vel prudentum ſunt ſententia eorum, quibus permiſſum erat de jure reſpondere, qui tantam obtinebant auctoritatem, ut judici ab eorum reſponſo non liceret recedere. *Principum placita* vel *imperatorum conſtitutiones* ſunt jus, quod imperatores Romani occupata republica vel reſcriptis, vel decretis, vel edictis conſtituebant. *Reſcripta* erant, quibus principes ad libellos ſupplices, & ad magiſtratuum abſentium conſultationes reſpondebant. *Decreta* erant ſententiæ, quas principes cauſa cognita, & utraque parte audita, pronunciabant. *Edicta* vero, quibus iidem non de certa quadam controverſia, ſed de jure aliquo novo bene de republica ſentientes quaſi novam aliquam legem conſtituebant.

Requiſita νομοθέτων.

tuebant. Cælius Rhodiginus lib. X. antiq. lect. c. 19. itidem *legis* nomen εἰδικῶς accipit, quando a decretis eam diſtinguit: *Vbicunque*, inquit, *principum inſtitutiones aut civitatum verae non ſunt, hoc eſt, ad optimum ratione certa non dirigunt, legis haudquaquam videntur nuncupatione ſacrove dignae titulo, quin imo decreta dici verius edictave ac inſtituta, ſiquidem lex vera, lex bona eſt; aeterna item & mutationis prorſus neſcia, imo & eadem ubique, ſi modo vera. Nam quae ingeniorum adflatu ſubinde locis temporibus interpolata diſtinguitur, & Protei modo formam evariat, neutiquam lex dicenda eſt.* Sane quæ lex vera & bona non eſt, ea æquivoce duntaxat lex eſt. Cic. lib. II. de legibus: *Leges iniquae quatenus a ratione declinant, non modo leges habendae non ſunt, ſed nec adpellandae quidem*; ex eo vero colligi nequit, omnem legem eſſe æternam & immutabilem, quia aliud bonum ἁπλῶς, aliud τινὶ, ac diverſis reipublicæ temporibus ac ſtatibus diverſæ leges conveniunt, ideoque in generali ſignificatione lex poſitiva eſt quælibet conſtitutio humana a quocunque legislatore, poteſtate νομοθετικῇ inſtructo, promulgata, ſive ad tempus duntaxat obſervanda præſcribatur, ſive in perpetuum vigere debeat, modo non repugnet juri naturali, ſed ſit juſta, & publico communitatis bono inſerviat.

1.) An magiſtratus habeat ferendarum legum poteſtatem?

§. CCXXI. Quæritur circa cauſam efficientem legum: I.) *An magiſtratus habeat legum novarum ferendarum poteſtatem?* Carolſtadio, anabaptiſtis & aliis fanaticis abſurdum viſum fuit, leges forenſes Moſaicas a Deo ipſo promulgatas in populo Dei, & in chriſtiana republica non obſervari, ſed earum loco leges civiles ab imperatoribus Romanis, quorum quidam fuere ethnici, noviter propoſitas obtinere. ſed in tractatu de legib. cerim. & forenſ. §. 39. oſtendimus, (*) leges illas forenſes ac judiciales a Moſe promulgatas una cum politia Moſaica eſſe abrogatas; (**) pertinebant enim ad μεσότοιχον, *interſtitium* mace-

(*) Exſtat hicce tractatus obſervationibus noſtris illuſtratus *locor. theolog. tomo VI. p. 82. ſeqq.*

(**) Diſtinguenda tamen heic eſſe ea, quæ in lege forenſi erant juris *particularis* atque ad politiæ Judaicæ genium adcommodata, ab iis, quæ fuerunt juris *communis* atque *univerſalis*, uberius oſtendimus in *notis* noſtris ad §. XXXIX. hujus *tractatus* modo *excitati p. 94. b.* & *p. 95. a.* Obſervavimus *loc. cit.* quoad ea, quæ erant juris *particularis* atque ad politiæ Judaicæ genium adcommodata; legem forenſem in novo teſtamento eſſe abrogatam, neutiquam vero reſpectu eorum, quæ fuerunt *juris communis* atque *univerſalis*, inque ipſa lege naturæ omnibus communi adeoque immutabili fundata. Quæ ipſa dum ponimus, paucis notamus, tres circa abrogationem harum legum eſſe ſententias.

Prima eſt *anabaptiſtarum* & *antinomorum*, qui in *defectu* heic peccant. Statuunt enim, legem forenſem *abſolute* & *ſimpliciter* quoad *omnia* eſſe abrogatam. Hinc quæcunque adverſus ipſos ex veteri teſtamento deſumuntur argumenta, verb. grat. pro jure magiſtratus, pro licentia bellum gerendi, aliisque ſimilibus, hac una ratione ſolvere ſolent, forenſia iſta eſſe, atque ad gentem duntaxat Iſraëliticam, vetusque teſtamentum pertinere, ſed nunc ſub novo abrogata eſſe.

Altera ſententia peccat in *exceſſu*, atque eorum eſt, qui legem iſtam adhuc vigere & retinendam cenſent, exiſtimantes, reſpublicas chriſtianorum ad normam Judaicæ regendas eſſe. Hanc ſententiam olim propugnavit ANDR. CAROLSTADIVS, de quo in *apolog. Aug. confeſſ. art. VIII. de ordine politico, p. 215.* hæc leguntur verba: *inſaniebat Carolſtadius, qui nobis imponebat leges judiciales Moyſis.* Conferenda, quæ de eo in *notis* noſtris ad GERHARDVM *tom. VI. p. 95. b. ſeqq. not.* (***) diximus; ubi & obſervavimus, eandem in ſubſequentibus temporibus ſententiam adoptaſſe MACCOVIVM, CASTALIONEM aliosque; quibus nonnulli ex noſtratibus CASPAR. ERASM. BROCHMANNDVM, theologum quondam Hafnienſem, adjungunt.

Tertia denique ſententia, cui theologi recte ſentientes ſubſcribunt, eorum eſt, qui media heic incedunt via ac diſtinctione rem expediunt, ſtatuentes, probe heic diſtinguenda eſſe ea, quæ in lege forenſi erant juris *particularis*, ac ſpeciatim Judæos ſpectabant, pro ratione loci, temporis & gentis Judaicæ, qualis fuit lex de leviratu, de libello repudii, de ſpicilegio &c. ab iis, quæ fuerunt juris *communis* & *univerſalis*, quæ fundantur in ipſa lege naturæ omnibus communi, quales ſunt leges de judiciis & pœnis ſcelerum, de viduis, orphanis, peregrinis aliisque ſimilibus, ut ſub initium hujus nota

materiæ, quo Judæi & gentes diſcriminabantur, & complexu *legis mandatorum in decretis ſitæ*, & a Chriſto abrogatæ Eph. II. 14. & 15. continentur, & adcommodatæ fuerunt ad certas loci, temporis, cauſarum & perſonarum circumſtantias in politia Iſraëlitica obſervandas, ideoque obligatio earum fuit temporaria, quæ ceſſantibus illis circumſtantiis ipſa quoque ceſſavit. (*) Magiſtratui ergo chriſtiano divinitus data eſt poteſtas aliis legibus, quam forenſibus Moſaicis in reipublicæ adminiſtratione utendi, ac novas leges promulgandi, modo ſint honeſtæ, juſtæ, juri naturali congruæ, & ad bonum publicum adcommodatæ, id quod ſequentibus demonſtramus argumentis: 1.) A *genere*: Cui Deus poteſtatem ἀρχικὴν, imperatoriam & gubernatoriam concedit, illi etiam dat poteſtatem νομοθετικήν; ratio eſt, quia νομοθετικὴ eſt ſpecies ſive pars ἀρχικῆς, & abſque νομοθετικῇ gubernatoria finem ſuum obtinere nequit, ut ſuperius oſtenſum, unde etiam Prov. VIII. 15. *regnare & juſtitiam decernere* conjunguntur, & Eſa. XXXIII. 22. hæc duo ſimul ponuntur: *Dominus rex noſter, Dominus legifer noſter;* nam regis eſt jubere, & jubendo leges ferre. Jam vero magiſtratui divinitus data eſt poteſtas ἀρχικὴ, Rom. XIII. 1. 1. Petr. II. 13. ipſi competit imperandi poteſtas, ſubditos manet obediendi neceſſitas. Ergo etiam poteſtas νομοθετικὴ illi data. 2.) A *fine*: Cui curam boni publici Deus commiſit, illi etiam poteſtatem ferendarum legum dedit; ratio eſt, quia lex eſt medium, per quod bonum publicum promoveri debet, unde Plato definit legem, quod *ſit gubernandi ratio formulaque vera finem ad optimum per commoda media nos perducens, transgredienti pœnam, parenti præmium præfigens.* At magiſtratui commiſit Deus curam boni publici, in eo enim conſiſtit diſcrimen magiſtratus & ſubditorum, quod ille ſolicitus eſſe debeat de bono civium publico, hi vero privatis officiis contenti vivere debeant. Ergo etiam magiſtratui ferendarum legum poteſtatem dedit. 3.) A *requiſitis*: Cui requiſita ad νομοθεσίαν Deus dedit, illi etiam poteſtatem νομοθετικὴν dediſſe cenſendus. Atqui magiſtratui dedit Deus requiſita νομοθεσίας, quæ ſunt prudentia νομοθεσίαν dirigens, & vis coactiva exſecutionem legis urgens. Vtraque Dei donum, illa a Spiritu ſapientiæ & conſilii magiſtratui promiſſo proficiſcitur; Num. XI. 17. 1. Sam. X. 6. XVI. 13. Prov. XX. 12. hæc ex poteſtate & auctoritate, qua divinitus magiſtratus inſtructus, & quaſi armatus eſt, deſcendit. 4.) Ab *exemplis*: Jubet Deus Jer. XXVII. 8. & 12. ut Sedecias & populus in captivitatem abductus ſe ſubjiciat *Nebuchodonoſori*, regi Babylonis, ergo etiam legibus illius ipſos ſubjectos eſſe voluit. Chriſtus & apoſtoli *centurionem*, Matth. VIII. *regulum*, Joh. IV. *Cornelium*, Act. X. *Sergium pro-*

notæ jam obſervavimus. Addunt quoque, in legibus, quæ fundantur in jure communi diſtinguendam eſſe *ipſam* præcepti *ſubſtantiam*, ab ejusdem *circumſtantiis*. Nonnullæ leges tum quoad ſubſtantiam, tum quoad circumſtantias, ſunt juris communis: Aliæ vero duntaxat quoad ſubſtantiam tales ſunt, verum, quod ad circumſtantias attinet, ſunt tantum juris particularis. *Illæ* ſunt perpetuæ ex *omni parte*, *iſtæ* autem tantum *ſecundum quid*, ut in ſcholis loquuntur. Ita verb. grat. in legibus de pœnis ſcelerum juris naturalis eſt ipſa poenæ ſubſtantia, ſed modus & gradus poenæ eſt tantum juris particularis, ac proinde mutabilis. Vid. Franc. Tvrretinvm in *inſtitut. theologiæ elencticæ, part. II. p. 183. theſ. IV.*

(*) Piſcator in adpend. ad obſerv. c. 21. 22. & 23. Exod. præfixa comment. in Exod. late hac de re diſſerit: *Obligatus eſt populus chriſtianus ad eas leges Moſaicas judiciales, quæ præcipiunt de rebus immutabilibus & omnium gentium communibus. Non autem ad eas, quæ præcipiunt de rebus mutabilibus & Judaicæ ſive Iſraëliticæ genti pro illo tempore, cum adhuc eorum politia ſtaret, propriis. Res omnium gentium communes, id eſt, quæ in omnes cadunt & reſpectu naturæ ſuæ ac meriti immutabiles, ſunt delicta moralia, id eſt, contra decalogum admiſſa, ut homicidium, adulterium, furtum, ſeductio a vero Deo, blasphemia, percuſſio parentum; res mutabiles & Judæorum pro illo tempore propriæ fuerunt emancipatio ſervorum ſervarumque Hebræarum anno ſeptimo, conjugium cum vidua fratris, cognative defuncti absque prole maſcula, condonatio mutui in anno jubilæo, conjugium cum muliere ejusdem tribus &c.* Gerhardvs.

ſulem, Act. XIII. ex præſcripto juris
ıi magiſtratum adminiſtrantes in eccleſiæ
tium receperunt, atque eo ipſo uſum
ı, quam forenſium legum in republica
narunt. Apoſtoli præcipiunt, ut ma-
ıi etiam *ethnico* chriſtiani obedientiam
ıt; Rom. XIII. 1. 1. Petr. II. 13. ergo
ı civilibus magiſtratus etiam ethnici chri-
ſubjectos eſſe volunt, & conſequenter
ıtem ferendi leges ad reipublicæ ſalutem
ıtes magiſtratui datam confirmant. Quid
ıd privilegia Romanæ politiæ apoſtolus
ıat Act. XXII. 25. *Num hominem Roma-
ındum convictum licet flagellare?* c. XXV.
*ld tribunal caeſaris ſto, ibi me oportet
ri.* Jam vero, qui privilegiis alicujus
ı gaudere cupit, ejusdem leges adpro-
ceſſe eſt.' Adprobatis vero legibus, po-
νομοθετικὴ adprobatur.

ad le- quira- mul- §. CCXXII. Quæritur II.) *An ad legem requiratur promulgatio?* ℞. Omnino, id probatur: 1.) Ex *evidenti ratione*: Inter legem divinam moralem, & humanam ıam hoc diſcriminis intercedit, quod lex , utpote æterna & immutabilis, obligat ı homines, etiam eos, quibus non eſt ıa promulgatione repetita; ſed lex po- non obligat eos, niſi quibus per promul- ıem eſt inſinuata. Lex eſt faciendorum ıiendorum norma. Atqui ad hanc nor- actiones ſuas ſubditi conformare ne- ıt, niſi illis ſit cognita, cognita vero eſſe t, niſi promulgetur. 2.) Ex *jure cano-* cap. *In iſtis &c.* diſt. 4. *Leges inſtituun- ım promulgantur.* cap. *Vt animarum &c.* de conſtitutionibus: *Vt animarum peri- obvietur, ſententiis per ſtatuta quorum- ıe ordinariorum ligare nolumus ignoran-* 3.) Ex *jure civili*: *l.* Leges 9. C. *de le- : Leges ſacratiſſimæ, quæ conſtringunt ıum vitas, intelligi ab omnibus debent.* ooem. inſtit. dicit Juſtinianus: *Omnes po- legibus tam a nobis promulgatis, quam ıſitis reguntur*; in quæ verba ſic commen-

tatur Mynſingerus: *Leges tum promulgari di- cuntur, cum primum in vulgus eduntur, ideo promulgatas leges vocat, quas ipſe edidit at- que invulgavit. Compoſitas vero leges intelli- git, quas retro principes & jureconſulti edi- derunt, ſed ipſe imperator in ordinem rede- git.* Nov. 66. cap. 1. ſtatuitur, *ne ullæ leges vel conſtitutiones in poſterum valeant, niſi poſt duos menſes a tempore, quo fuerint manife- ſtatæ, inſinuatæ & palam compoſitæ.* Nimis tamen large ex eo concludunt quidam juris interpretes, quod *ſcriptura ſit de eſſentia le- gis*, poteſt enim lex promulgari & ſubditis innoteſcere, ſi vel maxime non redigatur in ſcripturam. Si ſcriptura eſſet de legis eſſen- tia, tunc eſſet ejus vel materia, vel forma, tot enim ſunt eſſentiales cujusque rei partes. At neutrum dici poteſt. Scriptura non eſt *forma* legis, quia per ſcripturam lex non eſt id, quod eſt, ſed per expreſſam ſanctionem & juſſionem ejus, qui legis condendæ poteſta- tem obtinet, *arg. l.* 1. & l. 32. §. *fin. de ll.* §. 4. & *ſeq. inſt. de juſt. & jure.* Neque etiam legis eſt *materia*, quia ex ſcriptura non eſt lex, ſed ea plerumque ad legem ſuis cauſis jam conſtantem accedit, *arg.* §. *lex eſt. In- ſtit. de jure nat. gent. & civ.* Teſtatur Dio- nyſius Halicarn. lib. II. antiq. Roman. c. 4. a primis *Romanorum regibus* multas leges ſine ſcripto fuiſſe latas. Plutarchus in vita Ly- curgi memorat, *Lacedæmonios* leges ſuas me- moriæ mandaſſe, nec eas ſcripto comprehen- diſſe, quin & *Lycurgum* diligenter lege lata caviſſe, ne qua ex ſuis conſtitutionibus ſcriptis mandaretur. Vbi tamen diſtinguendum inter legis nomen, quod in jure civili tripliciter accipitur: 1.) *generaliſſime*, & ſic quodvis jus denotat, ſive ſcriptum ſit, ſive non ſit ſcri- ptum, quo ſenſu accipitur § *Conſtat.* 3. *In- ſtit. de jure nat. gent. & civ.* & in hac quæ- ſtione; 2.) *ſpecialius*, & ſic denotat jus ſcri- ptum, & opponitur conſuetudini l. 32. ff. *de legibus*; 3.) *ſpecialiſſime*, & ſic denotat illud ſcriptum jus, quod populus Romanus ſenato- rio magiſtratu interrogante velut conſule con- ſtituit. §. 4. *Inſtit. de jure nat. gent.* &c. Ni-

mis etiam large ſcholaſtici concludunt, *promulgationem eſſe generalem & neceſſariam omnium legum adfectionem*, quia legi humanæ poſitivæ duntaxat illa proprietas competit, ad legem moralem & naturalem ſufficit naturalis impreſſio cordibus hominum mediante propagatione ex parentibus alte infixa. Reliquas ad cauſam efficientem legum pertinentes quæſtiones, videlicet: *An conſuetudo obtineat vim legis? Qualis eſſe debeat conſuetudo legi æquipollens? An plebiſcita pro legibus haberi debeant? An ex ratione hominis potius, quam ex naturæ fontibus leges civiles ſint deductæ? An juſtitia ſit cauſa efficiens legum, an contra? An uni, an pluribus poteſtas ferendi leges committenda?* &c. vide apud Meiſnerum de legibus lib. IV. ſect. 1. q. 3. 4. 5. 7. Dominicum a Soto lib. I. de juſtit. & jure, atque alios ex jurisconſultis & politicis, ad quorum ſcholas hæc proprie pertinere non immerito judicantur.

Materia legum poſitivarum ſunt τὰ νόμιμα.

§. CCXXIII. *Materia* legum civilium poſitivarum in genere ſtatui poſſunt τὰ νόμιμα, ea, de quibus leges ferri poſſunt & debent. Ea vero ſequentes obtinent conditiones: 1.) Sunt δίκαια, *juſta & honeſta*. Quæ enim ſunt injuſta & iniqua, ea non debent legibus præſcribi, ac ſi præſcribantur ſive mandentur, non ſunt leges proprie & vere ſic dictæ. Sic Lacedæmoniorum ſtatutum *de artificioſis furtis* non eſt pro lege habendum, quia non præſcribit actionem juſtam & honeſtam. Cabadis, Perſici regis, ſtatutum, *ut omnes fœminæ ſint communes*, apud Procopium lib. I. de bell. Perſic. p. 121. non eſt legis nomine dignum, cum a norma divinæ legis recedat. Hyrcanorum conſuetudo, qua *filii parentes ſenes mactant, vel mortuos canibus ſepulchralibus laniandos præbent*, non eſt lex, ſed potius ἀνομία. 2.) Sunt δυνατά. Solon referente Plutarcho in ipſius vita dixit: Δεῖ τὰς νόμους κατὰ τὸ δύνατον τίθεσθαι, *oportet leges poni ſecundum poſſibile.* Finis enim legis in foro civili eſt, ut propter bonum publicum & privatum a ſubditis obſervetur, & juxta illius præſcriptum in civitate vivatur. At ſi leges ἀδύνατον aliquod præcipiant, finem illum obtinere nequeunt. Cave tamen hoc transferas ad legem divinam, quaſi adhuc poſt lapſum illa perfecte ab hominibus obſervari poſſit. Ea enim cum data ſit homini in primæva integritate adhuc conſtituto, ideo per eam Deus jure exigit obedientiam, quam homo viribus ſibi conceſſis præſtare & poterat & debebat; quod ſua ſponte homo a Deo ſe avertit, & viribus legem perfecte implendi ſe ipſum privavit, ex eo juri ſummi legislatoris nihil decedit, ſicut creditor jure repetit debitum ab eo, qui propria culpa ad extremam paupertatis lineam eſt redactus. 3.) Sunt τὰ χρήσιμα, *reipublicæ ſalutaria & utilia.* Finis νομοθεσίας eſt ſalutem civium ac bonum publicum promovere, ergo ea, quæ legibus præſcribuntur, ad hunc finem tanquam ad ſcopum debent eſſe directa. Quemadmodum medicus ægro præſcribit, non quæ ſuavia, ſed quæ utilia, ſic nomothetæ, qui ſunt civitatis medici, præſcribant, non quæ populo grata, ſed quæ reipublicæ utilia. 4.) Sunt καθολικὰ καὶ μέλλοντα, *univerſalia ac futura.* Ariſtoteles lib. I. rhetor. c. 1. *Legislatoris judicium, non de ſingulis, nec de præſentibus, ſed de univerſalibus & de futuris eſt.* Lex debet eſſe norma ac regula ſingularium & futurorum, ergo debet ferri in univerſali & de futuris. Singularia & præſentia poſſunt quidem occaſionem dare ferendæ legis, interim tamen lex ipſa non eſt de ſingularibus nec de præſentibus. Jurisconſulti dicunt, quod *de his, quæ frequenter fieri ſolent, non quæ raro, leges ferri debebant* l. 3. ff. ſi pars hæred. petatur l. 28. ff. de judiciis l. ea, quæ 84. de R. J. ac *futuris negotiis leges normam dare, non præteritis* l. 9. C. de legibus. l. jubemus 29. §. quæſitum C. de teſtamentis, *&c.*

§. CCXXIV. In ſpecie eorum, de quibus leges ferendæ, bene longus recenſetur a politicis ſcriptoribus catalogus: prudentis enim nomothetæ eſt, non de uno vel altero ſolum,

quod

quod ad reipublicæ ſalutem, vel incommodum vergere poſſit, ſed de omnibus, quantum fieri poteſt, eſſe ſolicitum, quemadmodum medicus, non uni vel alteri duntaxat, ſed omnibus corporis membris curandis operam ſuam impendit; quamvis interim veriſſimum ſit, non omnia legibus definiri ac determinari poſſe. Danæus lib. V. polit. chriſt. cap. 3. p. 542. juxta alphabeti ſeriem enumerarat ea, quæ ſub νομοθεσίαν cadunt. 1.) Actiones ſeu lites civiles, adulteria, arma, aſyla. 2.) Bella, bona vacantia. 3.) Cauponæ, cinædi, conjugia, confiſcatio, conſuetudo, contractus, convitia, convivia, crimina, &c. Videntur autem omnia ad duas generales claſſes revocari poſſe, vel enim pertinent ad *perſonas*, vel ad *res*. Perinde ut jurisconſulti tria ſtatuunt juris objecta: *perſonas*, *res & actiones*. Imperator Juſtinianus in §. fin. inſtitut. de jure nat. gent. & civ. *Omne jus, quo utimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*. Idemque ante imperatorem ſcripſit Cajus in leg. 1. ff. *de ſtatu hom.* quam diſtinctionem ita explicat Donellus in comment. quod jus *cujusque verſetur partim in perſona, partim in rebus, obtinendi autem rationem ſitam eſſe in actionibus*. Perſonæ conſiderantur dupliciter: *quatenus in civium numerum ac reipublicæ quaſi corpus legendæ*, & *quatenus in civium numerum jam adlectæ ſint ad probitatem, juſtitiam & virtutis ſtudium dirigendæ*. Rerum tria ſunt genera, quædam utpote bona ac neceſſaria *præcipiuntur*, quædam ut mala *prohibentur*, quædam vero, ut media, vel minus mala *tolerantur*. Nos pro inſtituti noſtri ratione de utroque genere, *perſonis* ſcilicet & *rebus*, quæſtiones quasdam movebimus, reliquis ad politicorum & jurisconſultorum ſcholas rejectis.

§. CCXXV. Circa perſonas quæritur: I.) *An pius & chriſtianus magiſtratus Judaeos in republica tolerare debeat?* (*) Qui negant, urgent: 1.) *Blasphemias* & *convitia*, quibus tum *in precibus ordinariis*, tum *in ſermone quotidiano impetunt Chriſtum Jeſum, Mariam ipſius matrem, fidem chriſtianam, ejus confeſſores & imperium Romanum*, ſub quo vivunt. Prolixe illas blaſphemias & convitia recenſet Lutherus lib. de Judæis tom. VIII. Jen. Germ. Purcherus lib. de Judæis, Helvicus tom. IV. diſput. Gieſſenſ. diſſ. XI. Chriſtianus Gerſon, Judæus baptizatus, in tractat. thalmud. part. I. c. 24. Erneſtus Ferdinandus, Judæus converſus, in flagell. Judæor. Anton. Margarita, converſus Judæus & profeſſor quondam Hebrææ linguæ in academia Lipſienſi, in libro de fide Judæorum, quem Lutherus noſter præfatione ornavit, (**) &

Quæſtiones circa perſonas.

1.) An tolerandi in republica Judæi?

L 2

(*) Hancce quæſtionem data opera pertractavit Anonymus in libello germanico ſermone edito, cui titulus: *Diſcours über die Frage: 1) ob wahre Chriſten mit gutem Gewiſſen die Juden als Juden im äuſſerlichen, weltlichen und bürgerlichen Stande erdulden? 2.) ob ihnen noch darzu der öffentliche jüdiſche Gottesdienſt verſtattet werden könne*, qui tractatus ſine loci mentione an. 1695. 8. prodiit; itemque Adam Erdman. Mirus in pec. tract. *an magiſtratus chriſtianus Judæos recipere, aut tolerare debeat?* Witteb. 1682. 4. Conferri quoque meretur Christianus Knorr a Rosenroth, qui in *præfat. ad tom II. cabbalæ denudatæ p. 21. ſeqq.* XXIV. adfert argumenta pro tolerandis inter chriſtianos Judæis facientia, atque *p. 36. ſeqq.* ad objectiones, quæ fieri poſſunt, reſpondet. Diſſeruit quoque de hoc argumento Christianus Helvicus, in *elenchis Judaicis p. 194. edit.* Crenii. Nec prætermittendus heic eſt Jo. Tolandus, deiſta Anglus, qui peculiari libello comprobare annisus eſt, Judæos non minus, quam cæteras nationes civitate Anglicana donandos eſſe. Prodiit iſte libellus Londini 1715. 8 hac inſignitus inſcriptione: *Reaſons for naturalizing the Jews in Great Britain and Ireland, on the ſame foot with all other nations. Containing alſo a defence of the Jews againſt all vulgar prejudices in all countries*. Vid. de hocce ſcripto *vitam Tolandi* anglice ſcriptam ac volumini I. *collectionis opuſcul. ejus* præmiſſam *p. 69.* Exſtat etiam Christian. Wildvogelii, JCti quondam Jenenſis, diſput. *de Judæorum receptione & tolerantia*, Jenæ 1720. edita.

(*) Scriptoribus hisce a Gerhardo ſupra excitatis, ex recentioribus jungi cumprimis meretur Jo Andreas Eisenmengervs, cujus *entdektes Judenthum*, Francofurti primum 1700. in 4. editum, ſed

& alii. (*) Chriſtum vocant *mamſer*, id eſt, *ſpurium*, *talui*, id eſt, *ſuſpenſum*, ad ipſius nomen ter in terram exſpuunt dicentes: שמו ימח, *deleatur nomen ejus.* Mariam vocant חריא, *ſterquilinium.* Chriſtianos vocant גוים, *ethnicos & populos mundi*, contra quos in libris ſuis multas diras effundunt, adpellant eosdem כלבים, *canes.* Imperium Romanum vocant *regnum Edomiticum*, *regnum ſuperbum & tyrannicum*, *regnum impium*, &c. 2.) *Vſuras*, quibus expilare & exſugere ſolent chriſtianos, inter quos vivunt. Cum enim lege divina Deut. XXIII. 20. uſuras erga נכרים, *alienigenas* ſive gentiles, quorum in cenſu chriſtianos numerant, exercere ſibi permiſſum exiſtiment, ideo absque ullo conſcientiæ vulnere & remorſu, imo absque pudore ullo ſub immodicis uſuris chriſtianis pecuniam mutuantur. Præter illam fœneratoriam artes ferme nullas exercent, aut ſi quas habent, earum vim ad chriſtianorum perniciem dirigunt. Quotquot igitur magiſtratus Judæos propter tributorum lucra tolerant, & uſuras libere exercere illis permittunt, illi ſpongiarum loco eos habent, quibus ſubditorum ſuccum & ſanguinem imbibunt atque extrahunt, nec niſi ſolo nomine a tyrannicis exactoribus differunt, perinde enim eſt, ſive mediate, ſive immediate a ſubditis immoderatos illos cenſus exigant. (**) 3.) *Odium plus quam Vatinianum*, quo chriſtianos proſequuntur. Quando chriſtiani alicujus mentionem faciunt, addere ſolent, ימח שמו, *deleatur*, ſive pereat *nomen ejus*, quod perinde eſt apud ipſos, ac *diabolus eum abripiat.* Expreſſe docent, *non eſſe peccatum*, *ſi Judaeus chriſtianum interficiat*, *quia chriſtiani proprie non ſint homines*, *nec eſſe peccatum*, *ſi quis rem perditam*, *quae ſit chriſtiani*, *retineat*, *ſi Judaeus adulterium committit cum uxore chriſtiani*, *ſi promiſſum chriſtiano datum*, *etiam juramento confirmatum*, *non ſervetur*, *ſi Judaeus furetur chriſtiano*, &c. Refert Robert. Gaguinus lib. VII. hiſt. Franc. in fine, & ex eo Langius lib. I. ep. med. epiſt. 71. p. 426. quod *tempore Philippi longi*, *Galliae regis*, *multi leproſi Judaeorum hortatu ſuſceptum ab eis venenum puteis per omnem Franciam infundere conjuraverint*, *ut ſi qui potum inde haurirent*, *aut interirent*, *aut elephantiae virus contraherent*, *quod cum rex comperiſſet tam nefarii ſceleris auctores*, *octuaginta Pariſiis combuſſit*, *alios flagitii conſcios ad unum omnes confiſcatis bonis proſcripſit.* (***) Solemne illis eſt, quotannis eo die, quo Chriſtus peccata noſtra in cruce tulit, puerum chriſtianum in ſpecu ſubterraneo occidere. Veronæ anno 1475. cerdonis puerum bimulum die paraſceves ita perfoderunt, ut corpus puerile totum dominicæ paſſionis ſchema referret; auctoribus ſceleris pœnæ in rogo ſunt inflictæ. Quinquennio poſt ejusdem impietatis ſcelus Venetiis vindicatum fuit. Münſterus lib. III. cosmogr. cap. 77. Simile quidpiam de Judæis commemoratur, quod chriſtianorum infantes non ſolum aliquoties circumciderint, ſed etiam punctim aciculis mortem ipſis inferendo miſere trucidarint. Petrus Gregorius in ſyntagm. juris lib. XXXIII. c. 4. n. 6. exemplis demonſtrat, quod quamcunque occaſionem nacti conjuratos chriſtiani nominis hoſtes ſeſe declararint,

ſed diu ſuppreſſum, tandem Regiomonti, ut titulus habet, ſeu potius Berolini, juſſu FRIDERICI I. regis Boruſſ. 2. voll. 4. fuit recuſum. Fata hujus libri plane ſingularia expoſuit SCHVDTIVS in *memorab. Judaicis*, *part. I. libr. V. cap. 11. p. 426.* & *part. IV. contin. I. p. 285. ſeqq.* Conf. Jo. CHRISTOPH. WOLFIVM in *biblioth. ebræa, part. II. p. 1024.*

(*) *Quia Exod. XXIII. 13. præceptum exſtat*, *nominis alienorum deorum non recordemini*; ideo ſalvificum *nomen Jeſu non legunt*, *nec pronunciant. Quod ſi forte caſu pronunciaverint illud*, *ſe ipſos* *mulctant colaphum ſibi impingendo*; *impiiſſime dicunt* ימ״ש *deleatur nomen ejus & memoria.* Fagius in c. 32. Exod. GERHARDVS.

(**) Johannes Major, Scotus lib. IV. hiſt. Scot. c. 9. *Inter chriſtianos tam utiles ſunt Judæi*, *quam inter mundum triticum mures.* GERHARD.

(***) Magnus quidam rabbi inter Judæos dicit: *Optimus*, *qui inter gentes eſt*, *dignus eſt*, *ut caput illi conteratur tanquam ſerpenti.* Fagius in c. 23. Exod. GERHARDVS.

rint, & multa millia chriſtianorum occiderint. 4.) *Seductionis periculum*, quod chriſtianis ex cohabitatione cum Judæis imminet. Teſtantur enim exempla, ſimpliciores chriſtianos, præſertim e ſexu fœmineo, ſæpius a Judæis ſeduci. 5.) *Damnum*, quod ex imperitia medicæ artis, cujus tamen gnaros ſeſe mentiuntur, ægrotis inferre ſolent. Langius lib. I. epiſt. med. epiſt. 71. p. 433. *Vt marſupia fœnore, ita facultates corporis vitales medicamentis exhauriunt, & experimenta per mortes agunt*; cum tamen ſuæ in medicina ignorantiæ probe ſibi conſcii ſibi ipſis non medeantur, ſed chriſtianorum conſilium & auxilium implorent, unde prohibentur chriſtiani, *ne ab illis medicamentum ſumant*, cap. *Nullus eorum* 28. q. 1. Vtuntur etiam certis characteribus & nominibus ad morbos pellendos, chartulas, quibus cabbaliſticas illas literas & numeros inſcribunt, vocant קְמִיעִים vel קְמִיעוֹת, id quod cum horrendo nominis divini abuſu conjunctum. 6.) *Deſperatam ferme eorum converſionem*, cujus cauſæ ſunt tum *triplex illa maledictio*, cui juſto Dei judicio ſunt ſubjecti, videlicet *generalis*, Deut. XXVIII. 15. *propria* adtracta verbis in paſſione ſalvatoris noſtri editis, *ſit ſanguis ejus ſuper nos & filios noſtros*, Matth. XXVII. 25. ac *Chriſti* per os Davidis prolata; Pſalm. LXIX. 24. CIX. 17. tum *pertinax mediorum converſionis ac ſalutis rejectio*, a pueris adſuefaciunt ſuos liberos ad maledicendum Chriſto, & ad odium chriſtianorum &c. ſi quis ex verbo Dei ipſorum errores redarguit, aures obturant, &c. Hiſce fundamentis permoti quidam ſimpliciter a republica excludunt Judæos, ex quo etiam enatum eſt proverbium: *Felix reſpublica, in qua non eſt Abraham*, (Judæus) *Nimrod*, (tyrannus) & *Naaman*, (leproſus). In Gallia non tolerantur, Petrus Gregorius in ſyntagm. juris libr. XXII. c. 3. n. 23. a pleriſque Germaniæ provinciis ſunt extorres. Elector & duces Saxoniæ nullam illis ſedem in ſuis provinciis concedunt.

§. CCXXVI. Qui adfirmant (*), urgent: 1.) *Spem converſionis* in ſcripturis prænunciatæ. Eſa. VI. 13. poſt prædictionem cœcitatis Judaicæ ſubjungitur *adhuc in ea decimatio, ſemen ſanctum erit truncus ille*, hoc eſt: relinquet Deus aliquos, qui ad Chriſtum convertantur & ſalventur. Neve quis exiſtimet, tempore Chriſti & apoſtolorum hoc vaticinium jamdum completum, nec ad noſtri temporis Judæos pertinere, adjungendæ ſunt reliquæ prophetiæ: Oſeæ III. 4. *Dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio.* v. 5. *Poſthæc revertentur, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum, & [illegible]enter colent Dominum & bonitatem ejus [illegible] noviſſimo dierum.* Chaldæus reddidit: *Obedient Meſſiæ, filio David, regi ſuo.* Rom. XI. 25. *Cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo gentium intraret*, v. 26. *Et ſic*

(*) Petunt argumenta 1.) *A divina prædictione*, Pſal. LIX. 12. *Ne occidas eos* &c. ex hoc loco quidam colligunt, *regium prophetam his verbis orare, ſub perſona Chriſti, ne gens Judaica prorſus aboleatur, ſed per orbem terrarum diſperſa paſſim vagetur ante oculos eccleſiæ ſive populi Dei. Et imprecationem iſtam, quam adlegata verba continent, habere vim vaticinii & prædictionis. Prædictionem vero illam oſtendere, quæ ſit voluntas Dei; videlicet, quod gens Judaica ſit toleranda, & non exterminanda.* 2.) A *pari*. Judæis in vet. teſt. permiſſum, imo mandatum fuit, peregrinis inter ſe locum concedere. Levit XXII. Deut. XIV. & XXVIII. Idem colligitur ex Joſ XX. 2. Paral. II. 3.) Ex *dictis nov. teſt.* quæ præcipiunt, ut dili[illegible] [illegible]micos, Matth. V [illegible] is tolerentur, Matth. XIII. 30. ut benefaciamus omnibus, maxime vero domeſticis fidei, Galat. III. ut ſapienter ambulemus cum illis, qui ſunt foris. Col. IV. 4.) Ex *lege naturæ*. Matth. VII. 12. Luc. VI. 31. *Quæcunque vultis, ut faciant vobis* &c. In honorem patriarcharum, prophetarum & ipſius Chriſti ex Judæis oriundi tolerentur. 5.) Ex *jure canonico, civili & conſtitutionibus imperii*. 6.) Ab *exemplo primitivæ eccleſiæ*. Auguſtinus lib. IV. de civ. Dei c. 18. lib. II. evang. quæſt. 33. & ad Pſ. LIX. Cujac. lib. VII. obſerv. c. 30. ex eo, quod reſcripſere imperatores Honorius & Theodoſius l. *Judæi* l. *Nullus* C. de Jud. & Cœlic. 7.) Ab *auctoritate theologorum & juriſconſultorum*. 8.) A *commodis* a commercio Judæorum exſpectandis. 9.) *A deductione ad abſurdum*. GERHARDVS.

ſic omnis Iſraël ſalvus fieret, *ſicut ſcriptum eſt*: *Veniet ex Sion*, *qui eripiat & avertat impietatem a Jacob.* Quidam addunt Soph. III. 20. Luc. XXI. 24. ſed hoc indiget altiori indagine, cum prior locus de liberatione ex captivitate Babylonica, poſterior de duratione vocationis gentium ad finem usque mundi commodius accipi videatur. 2.) *Reverentiam patriarchalis ſanguinis*: ipſorum ſunt *patres*, *ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem*; Rom. IX. 5. ſunt *de ſemine Abrahæ*, qui eſt pater omnium credentium. Rom. IV. 12. Multis a Deo donis & privilegiis majores ipſorum fuere exornati, in quorum memoriam tolerandi videntur; *concredita ipſis fuere* τὰ λόγια τȣ̃ Θεȣ̃, Rom. III. 2. ſunt cognati Chriſti & apoſtolorum ſecundum carnem, ipſorum eſt *adoptio*, & *teſtamenta*, & *legislatio*, & *cultus* & *promiſſa*, Rom. IX. 3. & 4. 3.) *Commoda*, quæ ex ipſorum tolerantia reſultant, quæ ſunt vel *theologica*, vel *politica*. *Theologica* ſunt primo, quod teſtimonio ſuo ſcripturæ Hebrææ vet. teſt. auctoritatem contra paganos adferunt, quo ſenſu & reſpectu *chriſtianorum theſaurarii* a patribus dicuntur. Auguſtinus lib. XII. contra Fauſtum Manichæum c. 23. circa finem: *Quid eſt gens Judæa*, *niſi quædam ſcriniaria chriſtianorum bajulans legem*, & *prophetas ad teſtimonium adſertionis eccleſiæ.* Idem epiſt. LIX. dicit, *ſingulari Dei cura contigiſſe*, *ut Judæi debellati*, *ſubverſi*, & *perpetuo exagitati*; *quamvis animis odio inflammatis Chriſtum perſequerentur*, *ſcripturas tamen ſacras conſervarent*, *ut evangelii Chriſti veritas clarius apud omnes refulgeret*, *ſi hoſtium infenſiſſimorum teſtimoniis valentiſſimis confirmaretur.* Deinde, quod lucidiſſimum exemplum & velut ſpeculum quoddam *iræ divinæ* adverſus Chriſti & evangelii contemtum nobis exhibent. Pſal. LIX. 12. *Ne occidas eos*, *ne quando obliviſcatur populus meus*; ex quo loco colligit Rupertus in comm. c. 42. Gen. *Judæos non eſſe a chriſtianis plane exterminandos*, *ſed ad agnitionem ſui reatus exemplo Joſephi fratres objurgantis revocandos.* Bernhardus epiſt. 322. col. 999. *Non ſunt perſequendi Judæi*, *non trucidandi*, *ſed nec effugandi quidem*, *vivi quidam apices ſunt repræſentantes dominicam paſſionem.* Denique quod excidio & exſilio ſuo divinarum comminationum ſeveritatem & *prædictionum veritatem* confirmare poſſunt. Rom. XI. 22. dicit apoſtolus ad converſos ex gentibus: *Vide ergo ſeveritatem & bonitatem Dei*; *ſeveritatem in eos*, *qui ceciderunt*, *in te autem bonitatem*; ubi in rem præſentem nos deducit, & Judæos quaſi ob oculos nobis ſiſtit. Nam

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quam quæ ſunt oculis ſubjecta fidelibus —

Politica commoda ſunt, quod ærarium reipublicæ augent tum mercimoniis & negotiationibus, tum ſolvendis tributis, quæ ipſis imponuntur, & ferendis oneribus civilibus. Quid quod in repentina & inopinata reipublicæ indigentia magnam præſentis pecuniæ ſummam ſuppeditare, & magiſtratum omni eam conficiendi moleſtia ſublevare poſſunt. In imperialibus quibusdam privilegiis Judæi vernacula noſtra lingua vocantur *der K. M. Kammerknechte*, non quod honorabile munus cubiculariorum imperatoris ſuſtineant, ſed quod in expeditione bellica, aliisque neceſſitatibus imperii pecuniam ubivis colligere, & cameræ imperatoris inferre ipſos oporteat. 4.) *Incommoda*, quæ ex ipſorum totali expulſione oriri poſſunt, quæ itidem ſunt vel *theologica*, vel *politica*. *Theologica*, quod e chriſtianorum ditionibus ejecti liberius blasphemant, cum a chriſtianis coërceri poſſint; quod impeditur ipſorum converſio, quia reliquæ gentes minus curant religionem, & majores illis præſtant immunitates, ſub chriſtianis vero adminicula converſionis quotidie ipſis præſto ſunt. *Politica*, quod ad Turcas & gentiles expulſi varia artificia, perfectiorem uſum machinarum bellicarum & res alias, quibus barbari illi prius deſtituti fuere, magno reipublicæ chriſtianæ incommodo adferunt. Camerarius part. I. med. hiſt. c. 89. 5.) *Neceſſitatem*: Cum enim juſto Dei judicio e Palæſtina ita ſint ejecti, ut nunquam politiam in ea recuperaturi, ſed in perpetuo exſilio oberraturi, nec tamen interficiendi

ſint,

ſint, ideo aliquam ſedem illos habere oportet; præſtat autem ob cauſam modo expoſitam inter chriſtianos, quam inter infideles ipſos verſari, ut aliqui ex illis lucrifieri poſſint. 6.) *Exemplum primitivæ eccleſiæ*, quæ Judæos toleravit, ut conſtat ex jure canonico & civili, lib. V. decretal. tit. 6. de Judæis. libr. I. C. tit. 9. Nov. Juſt. 45. Nov. 146. l. 15. ff. de excuſat. l. 3. ff. de Decur. Circumcidere ff. ad l. Corn. de ſicariis. Vide Cujac. lib. VII. obſerv. c. 30. Tempore Julii cæſaris collegia Judæorum permiſſa fuiſſe conſtat ex Joſepho. Auguſtus apud Philonem dicit, ſe ideo collegia & coitiones Judæorum permittere, *quod non ſint crapulæ primum & vinolentiæ, deinde quod non ſint ſeditionum nutriculæ, ſed ſcholæ temperantiæ & juſtitiæ.* l. *Nullus.* 14. C. *de Judæis & cælicolis* exſtat Arcadii & Honorii Augg. reſcriptum: *Nullus tanquam Judæus, cum ſit innocens, obteratur, nec expoſitum eum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat, non paſſim eorum ſynagogæ vel habitacula concrementur, vel perperam ſine ulla ratione lædantur*, &c. l. *Chriſtianis* 6. C. *de paganis* habetur reſcriptum Honorii & Theodoſii Augg. *chriſtianis, qui vere ſunt vel eſſe dicuntur, ſpecialiter demandamus, ut Judæis ac paganis quiete degentibus, nihilque tentantibus turbulentum legibusque contrarium, non audeant manus inferre, religionis auctoritate abuſi. Nam ſi contra ſecuros fuerint violenti, vel illorum bona dirimerent, non ea ſolum, quæ abſtulerint, ſed convicti in duplum, quæ rapuerint, reſtituere compellentur.* Ex Socrate lib. VII. hiſt. eccl. c. 13. conſtat, usque ad Arcadii imperatoris tempora Alexandriæ Judæos ſuas ſynagogas habuiſſe, quas Cyrillus, Alexandrinus epiſcopus, tandem deſtruxit, ac Judæos omnes propter ipſorum ſeditiones, atque alia ſcelera urbe expulit. In receſſibus imp. anno 1530. 1548. 1577. conſtitutiones de Judæis factæ teſtantur, in imperio Romano locum illis haudquaquam denegari.

§. CCXXVII. Atque hæc ſunt potiora utriusque partis argumenta. Pro deciſione diſtinguendum eſſe dicimus 1.) Inter *temerariam Judaeorum in rempublicam receptionem*, & *eorum jam olim receptorum tolerantiam*: Quæ reſpublica ab hoc hominum genere fuit hactenus libera, in eam haud facile, nec niſi urgentibus graviſſimis cauſis, ſunt recipiendi, id quod illuſtriſſimi Saxoniæ duces ſuo ſatis comprobant exemplo, dum in provincias ſuæ ditioni ſubjectas Judæos recipere merito recuſant. Quando vero in rempublicam aliquam jam olim recepti ſunt, non debent temere expelli, præſertim furore & impetu promiſcuæ plebis ipſorum bonis velut prædæ alicui inhiantis. 2.) Inter *liberam Judaeorum αὐτονομίαν*, & *limitatam certisque conditionibus reſtrictam tolerantiam*: Liberrimam Judæis αὐτονομίαν & eamdem cum reliquis civibus libertatem & locum concedere, vel etiam majora quædam privilegia ipſis, quam reliquis civibus dare, conſultum eſſe negamus; interim certis quibusdam legibus & conditionibus tolerari ipſos poſſe dicimus. Conditiones illæ vel reſpiciunt *pietatem & religionem*, vel *juſtitiam & aequitatem*, vel *prudentiam chriſtianam.* Pietatis ac religionis ſtudium requirit: a) Ne tolerentur a chriſtiano magiſtratu *Judaeorum blasphemiae*, ſed ſeveriſſimis legibus coërceantur, & transgreſſores earum graviter puniantur. Ecquid enim turpius vel chriſtiano nomine indignius excogitari poteſt, quam ſi magiſtratus propter qualecunque lucrum Judæis liberam poteſtatem Chriſtum in ſynagogis blasphemandi relinquat? hoc vere eſt cum Juda proditore triginta argenteis Chriſtum adhuc hodie vendere. b) Ne *ſynagogae*, in quibus blasphemias illas proferunt, ipſis concedantur. l. ult. §. 1. & 2. C. *de Judæis & cælic.* prohibentur *novam ſynagogam erigere*; interim permittitur ipſis veteres & antiquas, ſi ruinam minitentur, fulcire, in iisque ritus ſuos citra tamen contemtum chriſtianæ religionis exercere, quin & graviſſimæ tam paganis, quam militibus pœnæ præſtituntur, qui in ſynagogas iſtas Judaicæ legis irruerint, easdem incenderint, aliave vi vel impetu invaſerint. Et ſane ab impetu & furore promiſcuæ

plebis

plebis ſynagogæ illæ merito debent eſſe liberæ; interim tamen magiſtratus caveat, ne Judæis ſub ſpecie ac prætextu reparationis novas ſynagogas exſtruere liberum relinquat, neve gravius aliquid ſtatuat contra chriſtianos, qui religionis zelo in illas latronum ſpeluncas injurii fuere. Exſtat hac de re memorabilis epiſtola Ambroſii ad Theodoſium imperatorem lib. V. ep. 29. in qua graviter arguit imperatorem vindicari jubentem in epiſcopum & chriſtianos, qui ſynagogam incenderant, & ut aliam epiſtolam dictari jubeat, ac, quod prius juſſum fuerat, emendet, ſedulo exhortatur. *Non eſt* (inquit) *cauſa tantae commotioni idonea, ut propter aedificii exuſtionem in populum tam ſevere vindicetur, multo autem minus, quia ſynagoga incenſa eſt, perfidiae locus, impietatis domus, amentiae receptaculum, quod Deus damnavit.* Et poſtea: *Eccleſia ſynagogam excluſit, cur iterum tentatur, ut apud Chriſti famulum, hoc eſt, de pectore fidei, de domo Chriſti ſynagoga excludat eccleſiam?* Lutherus tom. V. Witeb. f. 439. ſuadet chriſtiano magiſtratui, ut Judæorum ſynagogas penitus evertat. c) Ne *Judaeum ad chriſtianam fidem tranſire cupientem* vi aut fraude detineant, vel ullo modo lædant. Extremo odio illos proſequuntur, qui a judaiſmo ad chriſtianiſmum tranſeunt, adpellant eos משומדים, apoſtatas, abſciſſos ab omni ſpe ſalutis & gratiæ divinæ; unde ſi quem ad chriſtianos abitum parare animadvertunt, eum carceri includunt, vel alia ratione propoſitum ejus intervertere ſatagunt. Memorat Helvicus ſe legiſſe, ac diu ſecum habuiſſe epiſtolam Judæi de cognato ſuo ad chriſtianiſmum converſo, cujus patrem monet, ut adcuſet filium magnæ ſummæ pecuniæ furtim ſurreptæ, ut hoc modo excludere eum poſſit a legitima hæreditate, & famæ labem aliquam adſpergere. Rabbi Bechai ſcribit, *Judaeum baptizatum ſine peccato a Judae occidi poſſe.* Id vero ſeveris legibus prohibendum, ac deprehenſi hujus criminis rei graviter puniendi. l. *Judaeis* 3. C. *de Jud. & caelicol.* flammis addicuntur, ſi Judæum ad chriſtianam religionem converſum, ſaxis aliove furoris genere adtentare & moleſtare auſi fuerint. d) Ne quemquam e *chriſtianis ad ſuam ſuperſtitionem pertrahere* laborent. Si noſtræ fidei hominem circumciderint, bonorum proſcriptione & perpetuo exſilio damnantur l. 16. C. *de Iud. & caelic.* Si chriſtianum ad ſuam religionem pertrahere auſi ſunt, proſcriptionem bonorum & ſanguinis etiam pœnam ſuſtinere debent. l. 17. & 18. d. tit. e) Ne cum chriſtianis *matrimonia* contrahant, quia periculum eſt, ne ſimpliciores ſeducant, & liberos in ſua ſuperſtitione educare velint, inde l. *Ne quis* 6. C. *de Judaeis* & can. *Reos* 23. q. 5. matrimonium inter ipſos & chriſtianos ſub pœna capitali interdicitur. f) *Vt cogantur adire chriſtianorum templa*, & conciones ſacras audire. Quamvis enim cogi non poſſint, ut abjecta ſuperſtitione Judaica in Chriſtum credant, tamen ad media fidei adhibenda & obſtacula ejusdem removenda cogi poſſunt, ut vanitatem fabularum talmudicarum, a quibus toti pendent, & fidei chriſtianæ ſolida fundamenta ex propheticis vaticiniis cognoſcant. g) *Vt libri Hebraei impreſſi vel manuſcripti ipſis eripiantur.* Duplicis illi ſunt generis, quidam ſunt in chriſtianam religionem blaſphemi, quidam vero multa continent, quæ pro fide chriſtiana faciunt. Vtrosque ſtudioſe occultant, ſed magiſtratus utrosque ab illis extorqueat, priores quidem, ne converſioni ipſorum remoram injiciant, poſteriores, ut ad fidei chriſtianæ confirmationem in publicum edantur. h) *Vt biblia in aliis etiam linguis legant*, præſertim in Germanica, & hac ratione a ſuperſtitioſis gloſſis rabbinorum ad genuinam & ſinceram textus biblici intelligentiam paulatim deducantur. i) *Vt negotiationes diebus dominicis exercere prohibeantur.* Cum enim inter chriſtianos vivant, utique etiam chriſtianorum ſabbatum obſervent, ne publico ſcandalo illud violare animadvertantur. Adde, quod ſint *chriſtianorum ſervi*, ergo juxta præſcriptum legis divinæ in ſabbato chriſtianorum a laboribus & negotiationibus feriari debent. Exod. XX. 10. Conſequens eſt, quod chriſtiani non debeant

debeant illis obſequia & ſervitia præſtare in diebus ſabbaticis, ne ſcilicet in ſua ſuperſtitione eos confirment, & ipſo facto articulum fidei chriſtianæ de abrogatione Leviticarum cerimoniarum abnegent. *Juſtitia & æquitas* requirit: a) *In genere*, ut ſecundum jus Romanum pacifice, tranquille & ſine chriſtianorum ſcandalo vivant: cum enim in ſuis majoribus publice profeſſi ſint, *ſe non habere regem, niſi cæſarem*, Joh. XIX. 15. cumque privilegiis imperii frui & gaudere cupiant, ideo merito coguntur, ut ſecundum leges Romanas vivant. b) *In ſpecie* igitur requiritur, 1.) *Vt ab illicitis & immoderatis uſuris adverſus chriſtianos exercendis deſiſtant*, nec excedant in exigendis cenſibus annuis modum a legibus præſcriptum. Fruſtra hic provocant ad legem Deut. XXIII. 20. *a peregrino ſeu advena licet tibi uſuram exigere.* Præterquam enim quod ipſimet ad cæſarem provocando & Meſſiam repudiando indignos ſe hoc privilegio fecerint, quod merito contra ipſos b. Lutherus urget; accedit inſuper & hoc, quod lex illa ſit plane *ſpecialis*, pertinens ad Cananæos exitio devotos, id quod ex ipſis rabbinis quidam agnoſcunt, qui per peregrinum *ſeptem populos Palæſtinæ* intelligi dicunt, quodque nos non ſimus peregrini & advenæ Judæorum, ſed ipſi potius in terra noſtra velut exſules commorentur. Helvicus erudite adverſus ipſos urget hoc argumentum: *A fratre tuo non exiges uſuram*; Deut. XXIII. 19. atqui *Edomita eſt frater tuus*, v. 7. cum ergo Judæi chriſtianos habeant pro Edomitis, utique vi illius legis non licebit eis a chriſtianis immoderatas uſuras exigere. 2.) *Vt tractentur tanquam ſervi & exſules*, adigantur ad opera ſervilia, neç ulla vel minima prærogativa præ chriſtiano etiam viliſſimo illis concedatur. Cum enim propter crucifixionem Meſſiæ e terra ſua divinitus ſint expulſi, & perpetuo exſilio mancipati, ideo æquum eſt, ut a chriſtianis duriter tractentur, graviſſima onera illis imponantur, & viliſſimorum mancipiorum loco habeantur, qua ratione innatus huic genti faſtus deprimi, & ad peccati ſui agnitionem eadem perduci poterit. Conſequens hujus conditionis eſt, quod *ad nullum prorſus munus* publicum, maxime cum dignitate conjunctum, Judæi admitti debeant l. *fin.* C. *de Jud. & cælic.* quod *poſſeſſiones prædiorum & immobilium bonorum* non ſint illis permittendæ, quod non liceat ipſis habere *mancipium chriſtianum*, quod in ſimili genere delicti gravius puniri debeat Judæus, quam chriſtianus, quia eſt chriſtianorum mancipium, quodque in cauſis debitorum & injuriarum chriſtianus in gratiam Judæi creditoris ac læſi, non ſit nimis duriter tractandus. 3.) *Vt lites & cauſas inter ſe diſceptare ac ſibi ipſis jurisdictionem, aut αὐτονομίαν arrogare prohibeantur.* Cum enim ſervi ſint chriſtianorum, atque ex mera gratia, ut exſules tolerentur, ideo non debent ullos actus jurisdictionales exercere, nec ullam pronunciandi aut judicandi poteſtatem, ne quidem in cauſis ad proprias cerimonias ſpectantibus, ſibi vindicare. l. 8. Cod. de Judæis. *Prudentia chriſtiana* requirit, a) Vt tanquam alterius & quidem *feralis ſectæ* (ut Conſtantinus l. 3. C. *de Jud. & cælic.* voce imperatoria eam adpellat) homines a chriſtianis *qualitate habitus & externo quodam ſigno diſtinguantur.* C. *In nonnullis* extra *de Jud. & Sarac.* & ibi Panormitanus ac Felinus; ſic Veneti geſtationem crocei pilei illis injunxerant, in imperio Romano flavum in pallio circellum ſecum circumferunt. b) *Ne concedantur illis tales negotiationes, quæ immediate ad cibaria & edulia ſpectant*, quia fœtido ſuo halitu, quem ex quotidiano allii uſu contrahunt, carnes contaminant. c) *Ne promiſcue inter chriſtianos habitent*, ſed in loco peculiari & ſeparato, neve chriſtiani, præſertim ſimpliciores, nimis familiariter cum ipſis converſentur. d) *Ne juramento ab ipſis exacto nimium fidatur.* In ordin. camer. part. I. tit. 86. præſcribitur Judæis peculiaris juramenti formula, quam antegreſſis multis admonitionibus & ſolemnitatibus præſtare tenentur. In ſpeculo Suevico, quod Melchior Goldaſtus in tractatu *Reichs-Satzung* inſcriptum, & Francofurti 1609. editum retulit, alia juramenti formula præ-

præſcripta eſt, quam Judæi ſuper corium porcinum in contemtum improbæ ſectæ ſtare juſſi recitare debeant. Sed quia ſunt homines leves, fidei ſceleſtæ & perjuriis adſueti, maxime vero, cum quotannis in die Kippurim ſive expiationum recitent precationem, qua orant Deum, *ut omnia juramenta & vota irrita eſſe jubeat, quæ per totum annum præſtantur*, ideo juramentis ipſorum non eſt nimium confidendum.

2.) An peregrini in civium numerum recipiendi?

§. CCXXVIII. Quæritur II.) *An peregrini in civium numerum recipiendi?* Qui negant, proferunt 1.) *Dignitatem civitatis*, quam promiſcua peregrinorum receptione labefactari exiſtimant. *Non eſt beata judicanda reſpublica, quae ex promiſcua hominum multitudine cives plures temere colligit, ſed quae primas & antiquiſſimas familias maxime conſervare ſtudet*: Iſocrates in oration. de pace. Auguſtus imperator laudatur, quod *magnum exiſtimans ſincerum, atque ab omni colluvie peregrini ac ſervilis ſanguinis incorruptum, ſervare populum*, Romanam civitatem parciſſime dederit. Suetonius in Auguſt. 2.) *Periculum diſſidiorum & ſeditionum*, quod ex peregrinorum receptione metuendum. Ariſtoteles lib. V. polit. cap. 3. Advenæ in civitatem adſumti ſeditiones concitare ſolent, per quas tota ſæpe regna, totæ civitates commutantur & evertuntur. Nimirum peregrini etiam mores, veſtes, leges, linguas & vitia peregrina civitati ſecum inferunt, propter quam morum diſſimilitudinem ac ſtudia contraria gravibus inter ſe factionibus peregrinis admiſſis cives laborare ſolent, cujus rei teſtis reſpublica Syracuſana apud Diodorum lib. XI. 3.) *Expilationes & oppreſſiones civibus a peregrinis metuendas*. Sæpe *civitati id ſunt exteri, quod locuſta ſegeti*, inquit Caſus libro V. ſphæræ civit. cap. 3. Parum fidi reipublicæ ſunt peregrini, quippe quam non habent patriam. 4.) *Exempla laudatiſſimarum rerumpublicarum*. Spartani civium loco peregrinos minime habebant; Xenophon de republ. Spartan. idem de Athenienſibus teſtatur Plutarchus in Pericle. Galli peregrinos vocant Albinos q. d. alibi natos; Tholozanus lib. IV. de repub. cap. 4. ſect. 1. Contra vero merito urgetur 1.) *Divina ſanctio*, quæ peregrinis de ſecuritate cavet, nec a populo in peculium Dei adſcito eosdem excludit. Exod. XII. 48. *Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere phaſe Domini, circumcidetur prius, eritque ſicut indigena terrae*. c. XXIII. 9. *Peregrino moleſtus non eris, ſcitis enim advenarum animas, quia & ipſi peregrini fuiſtis, &c.* 2.) *Φιλανθρωπία peregrinis debita*; pugnat cum humanitate naturali, peregrinos ſimpliciter & prorſus excludere, Melander in idea polit. f. 44. Diſtinguendum igitur a.) *Inter temerariam promiſcuae multitudinis receptionem, & quorundam peregrinorum conſulto factam electionem*, illa improbanda, hæc commendanda. b.) *Inter peregrinorum conditionem*. Quidam enim ſunt viri boni, ac præter meritum ſuum exſules ac miſeri, utpote qui ob ſincerioris religionis profeſſionem ſolum vertere juſſi, illis non ſolum hoſpitium, ſed & jus civitatis concedendum. Quidam vero ob facinora ſua ex alia republica in exſilium pulſi, illos in civium numerum recipere eſt peccandi immunitatem concedere. c.) *Inter reipublicae ſtatum*. Quandoque eſt magna civium penuria peregrinorum receptione ſupplenda, quandoque vero coloniæ potius propter civium numerum educendæ, quam peregrini recipiendi.

3.) An Zigenis commorandi hoſpitium in republica dandum ſit?

§. CCXXIX. Quæritur III.) *An Zigenis: den Zigeunern*, (*) *commorandi hoſpitium in republica dandum ſit?* Negamus ob immanes fraudes & impoſturas, proditiones, rapinas, & alia ſcelera huic hominum

(*) Vocantur alias iſti homines *Cingari*, vel *Zygari*. BECANVS *Cingnlos* dici ait, ob vitam vagabundam. Italis dicuntur *Cingali* homines peſſimo inſtituto viventes, qui Ægyptios ſe mentiuntur. Jo. CHRISTOPH. WAGENSEILIVS, polyhiſtor quondam Altdorffinus, peculiarem de *Cingaris* ſcripſit diſſertationem,

generi, vel potius reipublicæ chri-
eſti, uſitata. Aventinus libro VII. an-
jor. p. 509. hisce eos depingit colori-
idem tempeſtate (inquit, puta circa an-
riſti 1438.) *furaciſſimum illud genus*
n, colluvies ac ſentina variarum gen-
quae in confinio imperii Turcarum at-
gariae habitant, (Zigenos adpellamus)
ndelone noſtras peragrare cæperunt re-
furto, rapina, divinationibus impune
victum quaeritant. Ex Ægypto ſe eſſe
tur, extorresque domo a ſuperis cogi
rum delicta, qui deiparam virginem
ro Jeſu hoſpitio excipere recuſarint,
nnorum exſilio expiare, impudentiſſime
nt. Experimento cognovi, eos uti ve-
ingua, & proditores atque explorato-
Tum alii, cum inprimis imperator
lianus caeſar Auguſtus & Albertus,
principum noſtrorum (Bavaricorum)
edictis id teſtantur, adeo tamen vana
io hominum mentes velut lethargus in-
t eos violari nefas putent, atque graſ-
trari, imponere impune paſſim ſinant.
Crantzius lib. XI. Saxoniæ cap. 2.
leſcribit: *Cum ageretur a Chriſto an-*
imus ſeptimus poſt mille quadringen-
imum adparuere his noſtris maritimis
mare Germanicum homines nigredine
, excocti ſole, immundi veſte & uſu
nnium fœdi, furtis inprimis acres, prae-
eminae ejus gentis. Nam viris ex furto
um victus. Tartaros vulgo vocant.
vocant Ciarios. Ducem comites mili-
ſe honorant. Veſte praeſtantes vena-
es pro more nobilitatis alunt, ſed ubi
, niſi furtim, non habent. Equos
ſaepe mutant, major tamen pars pedibus gra-
ditur. Fœminae cum ſtratis & parvulis jumen-
to invehuntur. Literas tum praetulerant Si-
giſmundi regis & aliquot principum, ut tranſi-
tus illis per urbes & provincias incolumis per-
mittatur innoxiusque. Ferunt ipſi ex injuncta
ſibi pænitentia mundum peregrinantes circum-
ire, ſed fabellæ ſunt. Hominum genus, quod
uſu compertum eſt, in peregrinatione natum,
otio deditum, nullam agnoſcens patriam, ita
circuit furto, ut diximus, fæminarum victi-
tans, canino ritu degit, nulla religionis illi
cura, in diem vivit, ex provincia demigrat in
provinciam, per aliquot annorum intervalla
redit; ſed multas in partes ſcinditur, ut non
iidem in eumdem locum facile redeant, niſi per
longa intervalla. Recipiunt paſſim & viros
& fæminas volentes in cunctis provinciis, qui
ſe illorum miſcent contubernio. Colluvies ho-
minum mirabilis omnium perita linguarum, ru-
ſticae plebi graviter imminens, &c. Oſiander
in comm. Deut. XVIII. 10. *Vagum iſtud ge-*
nus hominum pro accepto pretio audaciſſime,
ſaepe etiam mendaciſſime divinat de rebus prae-
teritis, praeſentibus & futuris, & interim
ſuffuratur, quidquid ſubtrahere furtim poteſt.
Hanc ergo peſtem a ſuis ſubditis magiſtratus
arceat, nec impune chiromanticas divinatio-
nes, fraudes & rapinas illos exercere permit-
tat, ſecutus laudabile exemplum Auguſti Sa-
xoniæ electoris, qui in conſtit. eccleſ. art. ge-
ner. VI. p. 308. hosce patriæ proditores &
communes deceptores a finibus imperii, quam
longiſſime arceri præcipit, (*) quod ipſum
congruit imperii conſtitutionibus anno 1500.
titul. *von Zigeunern*, repetitis anno 1530.
1544. & 1551.

, ejusdem *peræ librorum juvenilium* inſertam,
ua rationibus minime contemnendis comproba-
primos *Cingaros* gente fuiſſe Judæos, qui ſe
medium ſeculi XIV. ob horrendas, quibus Ju-
tum temporis expoſiti erant, perſecutiones, a
uis fidei ſuæ ſociis ſeparaverint, nomenque pe-
num adſumſerint; licet iisdem ſucceſſu tempo-
lii quoque vagabundi ex fece plebis ſe ſubinde
ixerint. Cæterum oppido miramur, nec JA-
COBVM BASNAGIVM in *hiſtoire de Juifs*, nec WOL-
FIVM in *bibliotheca* ſua *ebrææ* ullam horum homi-
minum feciſſe mentionem. Conferenda, quæ hanc
in rem adnotavit NIC. HIER. GVNDLINGIVS in *dem*
Diſcours über den Abriſs einer rechten Reichs-
hiſtoire p. 830.

(*) Præter AVGVSTVM, Saxoniæ electorem, quem
ſupra laudavit GERHARDVS, fuerunt quoque alii
ſtatus ac principes imperii, qui territoria ſua, ut a
quibus.

4.) *An mendicantes in republica tolerandi?*

§. CCXXX. Quæritur IV.) *An mendicantes in republica tolerandi?* Duo ſunt mendicantium genera. Quidam enim vel *ob ætatem*, vel *propter morbos* manuum labores tractare nequeunt, ac perinde ipſa neceſſitate ad colligendam ſtipem adiguntur. Quidam vero validis adhuc lacertis inſtructi, ſed *ignaviæ & ſocordiæ morbo* laborantes mendicitate ſibi victum quærere malunt, quam labores manuum ſuarum manducare. Exemplum talis mendici recitat Damhouderus in praxi criminali cap. 110. num. 55. *Cum Gandavi*, inquit, *cum aliquot ſenatoribus Brugenſibus ſederem ante portam domus ſenatoriæ, mendicus quidam gemebundus, plorabundus mirisque modis paupertatem ſimulans eleemoſynam petit, habere ſe latens aliquod vitium ac malum dicit, quod pudor hominum conſpectui exhibere deterreat. Ipſius miſerti ſinguli mendico eleemoſynam largimur, mendicus a nobis digreditur. Vnus noſtrum jubet famulum ſuum mendicum inſequi, & propius, quid latentis vitii haberet? perquirere. Paret is mandatis, mendicum rogat, quodnam ſit illud latens vitium, quo ſe laborare dicebat? inſpicit faciem, pectus, brachia, omniaque nitentia & valida comperit. Nihil*, inquit, *in te mali video, cui mendicus reſpondit: Ah longe aliud eſt malum, quod me premit, quodque a tuo conſpectu remotum, nempe tale, quod per univerſum corpus meum ſerpit, ac per venas & medullas ita graſſatur, ut nullum ſit corporis membrum, quod ſe laboribus ac operis tradere velit, audio illud vocari pigritiam & deſidiam, quæ profecto ſunt vitia admodum noxia. Famulus his auditis ſtomachabundus diſcedit, ad ſuos redit. Rogatus ab illis, quodnam fuerit latens illud malum? rem omnem ipſis explicat. Reſponſum cum riſu excipitur, mendicus quæritur, ſed alio interim ſeſe ſubduxerat.* Quod igitur adtinet prioris claſſis mendicos, illis omnino jure divino & naturali ita exigente benefaciendum; quamvis præſtaret, cura magiſtratus in qualibet republica inſtitui ptochotrophia, noſocomia, gerontocomia, xenodochia, &c. ac delectos viros conſtitui, qui ex publico ærario, in quod a ſingulis tempore conventuum ſacrorum pecuniæ eleemoſynariæ inferendæ eſſent, pauperes alerent, quam in plateis illos vagabundos oberrare & ſtipem ſolicite quærere. 1.) Hac enim ratione dignoſci poſſet, an & quanta egeſtate quivis prematur? ac illi, qui laborare non poſſunt, & eleemoſynis digni ſunt, diſcernerentur. 2.) Mendicitas illa vagabundorum hominum eſt publicum chriſtianorum propudium & evidens teſtimonium, caritatem ac

quibusvis facinoroſis hominibus, ita ſpeciatim a *Cingaris*, quantum fieri poteſt, liberare ſunt adniſi. Non fert inſtituti noſtri ratio, ut ſingula eorum edicta hanc in rem edita copioſe heic recenſeamus. Sufficiat, de nonnullis duntaxat circulis, qui ducatui Würtembergico ſunt viciniores, veluti de Franconico, Rhenano & Suevico, paucis obſervaſſe, eos inde a tempore bene longo omnem navaſſe operam, ut ejusmodi homines a finibus territorii ſui quam longiſſime arcerent. Certe jam ab anno 1551. in circuli conventibus hac de re actum fuiſſe, certiores nos reddit GOCKELIVS *de circulo Suev. & Franc.* §. 24. qui & ipſe non ſolum ejusmodi concluſum de *an. 1670.* in extenſo adlegat, ſed & ad alia de *an. 1654.* & *1661.* provocat. Exhibet quoque ANTON. FABRI in *der Staats-Canzley part. XXII. cap. VIII. num. 16.* edictum circuli Franconici *an. 1713. d. 15. Sept.* evulgatum, itemque *loc. cit. part. XL. cap. XIV.* circuli Rhenani ſuperioris *geſchærfte pœnal-Sanction und Verordnung de anno 1722. wider das ſchædliche Dieb- Raub- und Zigeuner-Geſind* &c. Quod autem ad circulum Suevicum attinet, non ſolum ſereniſſimus Würtembergiæ princeps & dux hujus circuli complures diſpoſitiones contra ejusmodi homines divulgandas curavit, de quibus auctor anonymus *extract. reſcript. general. p. 292.* conſuli poteſt; ſed & ipſe hic circulus multoties atque iteratis ſubinde vicibus ejusmodi edicta, olim jam edita, renovavit. Eminet ex iis edictum de an. 1716. cujus ſanctionem pœnalem exhibet b. Jo. FRID. MOEGLINGIVS, eximius quondam academiæ noſtræ JCtus, in diſſert. *de circularibus edictis contra perſonas palantes, in ſpecie Cingaros, Jauner und Spizbuben* &c. Tub. *1746.* edita, *p. 12. ſeqq.* Add. FRANC. JVSTI KORTHOLTI, JCti olim Gieſſenſis, diſſ. *de juſtitia & prudentia pœnarum in ſanctione pœnali noviſſima utriusque circuli Rhenani*, quæ Gieſſæ *1751.* in lucem publicam prodiit.

ac ſtudium in pauperes erogandi nimium refrixiſſe. 3.) Multi extrema cum egeſtate conflictantur, atque interim pudore prohiberi ſe patiuntur, quo minus in publicum prodeant, & vitæ neceſſaria petant, illis hac magiſtratus cura proſpici poſſet. 4.) Quidam mendici ulceribus, epilepſia, lepra, peſte, aliisve fœdis morbis correpti ſunt, illi per plateas oberrantes in conſortium hujus mali facile alios pertrahunt, quod præcaveri poſſet, ſi ex publico mendici alerentur. Sunt qui huc accommodant dictum Moſaicum Deut. XV. 4. *Omnino non erit inter vos indigens & mendicus*, quorum ſententiam confirmare videtur particula אֶפֶס *tantum*, *quod non erit in te mendicus*; velut exprimatur finis præcepti proxime præcedentis, *ſeptimo quoque anno erit debitorum remiſſio*, *ut non ſit inter vos mendicus*; alii vero putant eſſe promiſſionem ſub obedientiæ conditione accipiendam, ut oſtendit ſequens membrum: *Non erit inter vos mendicus*, *quia benedicet tibi Dominus Deus tuus*, *ſi tamen audieris vocem Domini Dei tui*. Poſterioris claſſis mendici non ſunt in republica tolerandi: a.) Quia vere pauperibus neceſſaria præripiunt, quod enim illos capere oportebat, hi intercipiunt. b.) Voluntariæ iſti mendicitati adſueti ad furta & rapinas facile transeunt, unde Plato libr. VIII. de republ. dicit: *In ea civitate*, *in qua videas mendicos*, *ibidem eſſe fures*, *latebras quaeritantes*, *ſectores*, *ſacrilegos*, *& hujusmodi ſcelerum artifices*. Cornelius Agrippa de vanit. ſcient. cap. 65. multis probat, tales mendicantes infinitorum malorum eſſe auctores. c.) Exempla bene conſtitutarum rerumpublicarum adducta a Camerario part. I. ſucciſ. hiſtor. cap. 16. docent, quomodo cum talibus mendicis agendum. Plato lib. XI. de legibus in ſua republica talem legem tulit: *Nemo in noſtra civitate mendicus eſto*. Exſtat Caroli magni conſtitutio, in qua mendicis palantibus ac vagabundis vetuit quidquam tribui, quamque regionem ſuos inopes alere, ſanos ac validos labore victum quærere ac deſiderio ſufficere manus juſſit. Similis fuit lex Gratiani, Valentiniani & Theodoſii, imperatorum, quæ inſerta eſt codici Juſtiniani ſub titulo *de mendicantibus validis*. In veteri quodam verſiculo mendicantibus illis validis jubetur panis dari, & quaſi pro obſonio pugnus impingi:

Δόσθ' ἄρτον πτωχῷ καὶ κόνδυλον ὄψον ἐν αὐτῷ.

Ex quo facile colligitur, quid de monachis mendicantibus ſit ſtatuendum? Petrus de Alliaco cardinalis in reform. eccleſ. in cap. de reformat. religion. *varietatem illam monachorum reformandam*, *& aliquos tollendos arbitratur*, *quia veris pauperibus nimium officiant*, *totamque rempublicam chriſtianam moleſtent*. Apud Socratem lib. VIII. cap. 1. hiſt. trip. recitatur veteris cujusdam monachi dictum, quod hodiernorum inſtructio eſſe poterat: *Monachus*, *niſi operatus fuerit*, *furi judicatur æqualis*.

5.) An otioſi in republica ferendi?

§. CCXXXI. Quæritur V.) *An otioſi in republica ferendi*? Non illi ferendi ſunt, ſed leges contra illos ferendæ: 1.) Quia otium docet mala multa, quæ rempublicam turbant. Πολλὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία, inquit ſapiens Eccleſ. XXXIII. 29. Ἀργὸς πολίτης κεῖνος ὡς κακός γ' ἀνήρ, inquit Euripides. Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαία σχολή, *nihil boni parit inane otium*, inquit Sophocles in Iphigenia. Baſilius homil. VII. hexaëm. vocat illud *initium & ſeminarium malorum*. Bernhardus libr. II. de conſid. *novercam virtutum*. Gerſon in libro de remed. contra puſillan. *Cor vacantis otio* dicit eſſe *inſtar molendini*, *quod cum non habeat ad molendum bonum frumentum*, *quia in continuo motu eſt*, *molit & conſumit ſe ipſum*. *Mens inerti otio dedita*, *haud ſane quidquam bonorum* parit, inquit imperator Juſtinianus in authent. *de monach*. Vt in agro inculto naſcuntur ſpinæ ac vepres, in aqua non mota vermes: ſic in anima hominis otioſi pravæ cogitationes ad omnis generis flagitia impellentes. *Vita humana ut ferrum eſt*, *quod ſi exerceas*, *uſu conteritur*, *& cum ſplendore quidem*, *ſin minus*, *rubigine exeditur*: *ſic homines honeſte ſe exercendo conteruntur*,

tur, *ſi non exercentur*, *inertia ac torpedo plus illis detrimenti adfert*, *quam induſtria*; Gellius lib. X. noct. Attic. cap. 1. 2.) Otioſos apoſtolus dicit περιπατοῦν ἀτάκτως, 2. Theſſ. III. 6. jam vero omnis ἀταξία a magiſtratu corrigenda. Ariſtoteles lib. III. politic. c. 1. 3.) Otioſi tandem ad inopiam rediguntur. Prov. XXIV. 34. ἡ ἀργία τῆς ἐνδείας μήτηρ, dicit Ignatius epiſt. IV. ad Tarſenſ. Sed ad magiſtratum pertinet fortunis civium providere. 4.) Exempla laudatiſſimarum rerumpublicarum idem comprobant. Amaſis, Ægypti rex, legem ſancivit, *ut ſinguli quotannis apud nomarchen*, hoc eſt, *cujusque præfecturæ præſidem profiterentur*, *unde viverent*? *qui autem hoc non faceret*, *aut genus vitæ præſidi adprobare non poſſet*, *huic pœna extremum ſupplicium eſſet*. Herodotus lib. II. pag. 76. Hanc legem Amaſis ab Ægyptiis Solon mutuatus eamdem Athenienſibus tradidit, ipſius enim hæc fuit lex: ἀργὸς τῷ πάντι κατηγορεῖν ἐθέλοντι ὑπόδικος ἔστω, *qui deſidiam ſectatus eſt*, *cuilibet adcuſanti eſto obnoxius*. Draco Athenienſis in ſuis legibus *pœnam mortis* in otioſos ſtatuit. Apud Lacedæmonios Lycurgi legibus cautum erat, *ut juventus laboribus exerceretur*. Areopagitæ *in judicium vocabant* τοὺς μὴ ἐκ τινὸς περιουσίας ζῶντας, *eos*, *qui nullis facultatibus victitabant*. *Tamdiu civitatis Romanæ duravit gloria*, *quamdiu adoleſcentibus vagari otioſis non licuit*; Guevara libr. I. horol. princip. cap. 2. Sed quid peregrina & gentilia commemoramus? præſto eſt lex Dei antiquiſſima. Geneſ. III. 19. *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo*. Pſalm. CXXVIII. 2. *Labores manuum tuarum manducabis*. Deus nihil otioſi in toto orbe vult ferre, ſublunaria omnia ſuas habent conſtitutas operas, angeli ipſi ad voluntatem divinam exſequendam parati adſiſtunt. Plura in hanc ſententiam tradunt Camerarius part. I. oper. ſubſec. capit. 15. Aretius part. II. problem. 138. & alii. Diſtinguendum tamen *inter otium honeſtum ac literarium*, ac *turpe ac inhoneſtum otium*. In otio literario qui vivunt, imperitis otiari videntur, cum ſint omnium hominum occupatiſſimi. Eſt etiam quoddam otii genus, ex quo boni paratiores redduntur ad publica munera obeunda. Denique eſt *ſanctum quoddam otium*, quo ſabbatum Deo celebramus, & ab externis operibus vacamus, ut interior homo ædificetur.

De quibus rebus ferendæ leges?

§. CCXXXII. *Res*, de quibus ferendæ leges, complures ſunt ac diverſæ. Prohibere enim debet magiſtratus legibus, quidquid vel *pietati*, vel *honeſtati*, vel *publicæ tranquillitati*, vel *civium ſaluti* eſt adverſum; contra vero quidquid iſthæc omnia, vel aliquid eorum promovet, ſtudioſe præcipere & in rempublicam introducere. Sic convenit magiſtratui poſt ſedulam religionis, & juſtitiæ curam de ſubditorum victu & ſuſtentatione ſollicitum eſſe. Cum enim magiſtratus dicatur *pater patriae*, & nutritius ſubditorum, ut ſuperius fuit monſtratum; ideo eorum, quæ ad ſubditorum ſuſtentationem, & annonæ proviſionem ſpectant, diligentem curam nequaquam putet a ſe alienam, ac proinde 1.) Debet *leges ſumtuarias* ferre, quibus homines prodigi coërceantur, ne facultates ſuas temere dilapident, ac poſtea miſere egere cogantur. *Corinthii*, ſi quem videbant ſplendidius opſonari, hunc interrogabant, *unde illi ſumtus ipſi ſuppeterent*, *quodque artificium tractaret*? Quodſi huic vitæ generi ſumtus ſuppeterent, frui ſinebant. Sin vero ſumtus excederent facultates, jubebant in poſterum moderatius uti, ni pareret, mulctam imponebant. Quodſi nihil cum haberet, nihilominus tamen ſplendide & opipare viveret, necandum carnifici tradebant, quia *aut hunc furem eſſe*, *aut noctibus ſpoliare*, *aut cum furibus participare*, *aut falſa teſtari*, *aut adcuſare neceſſe eſſet*. Athenæus lib. VI. cap. 2. *Cenſorum apud Romanos* inter cætera hoc erat officium, providere, ne quis ſumtibus immodicis faciendis ad egeſtatem ſibi viam pararet. 2.) *Dardanariam prohibere*. Dardanarii in jure civili dicuntur, *qui annonam vexant*. Vlpianus in l. *annonam* de extraord. crimin. Græci eos

vocant

nt παντοπώλας, παντομεταβόλυς, σι-
:πήλυς, annonæ & aliarum mercium
biſſimos venditores & vexatores, *qui an-*
m incendunt & excandeſaciunt, ut Varro
itur, vel ut Cicero lib. V. epiſt. XXI. ad
:um, qui *frumentum comprimunt.* Illo-
artes & monopolia magiſtratus prohibere
t, ac rei frumentariæ, ut & aliorum ne-
riorum copiæ in republica providere.
s VIII. 5. emphatice illud hominum ge-
leſcribitur: *Quando*, (inquiunt) *tranſibit*
is, & venundabimus frumentum, quando
ibit hebdomas, ut aperiamus frumen-
ut imminuere faciamus modium, & au-
faciamus ſecel, ut pervertamus ſtateras
as? v. 6. *Vt emamus argento egenos, &*
erem propter calceamenta, & quisquilias
מַפַּ labile a radice נָפַל cecidit) *fru-*
vendamus? Lutherus: *Daſs wir Sprew*
Korn verkauffen. Sed pœnæ graviſſimæ
nciatio ſtatim ſubjungitur; tales enim Deo
ominibus ſunt inviſi. Prov. XI. 26. *Qui*
ibet frumentum, illi maledicet populus,
nedictio ſuper caput vendentis. Vt ergo
iis illorum artibus obviam iretur, pius
udens magiſtratus annonæ & rei frumen-
curam in ſe recipere non recuſavit. *Jo-*
s Gen. XLI. 33. conſuluit Pharaoni, ut
a intelligentem ac ſapientem huic nego-
æficiat, eidemque alios præfectos & quæ-
adjungat, qui vicatim & oppidatim fru-
olligant. *Pharao*, Exod. I. 11. & *Salomon*
g. IX. 19. ædificarunt עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
theſaurorum, apothecarum, ſive grana-
m; Lutherus recte vertit *Kornhäuſer*,
im exponitur 2. Paral. XXXII. 28. *Eze-*
paravit מִסְכְּנוֹת, *apothecas ad prove-*
frumenti & muſti & olei. Roboam, Sa-
nis filius, *ædificavit* in civitatibus ſuæ di-
אֹצָרוֹת, LXX interpretes παραδείσυς,
ia frumenti & olei & muſti, qua voce
targum Exod. I. 11. utitur. Romani
ſpectatiſſimum quemque in republica annonæ
præfectum creabant, ne frumentarii ſeu dar-
danarii cum oppreſſione egenorum pro lubitu
quæſtum facere poſſent. 3.) *Veſtium luxum*
legibus veſtiariis coërcere. In veſtitu multis
modis peccari ſolet, *levitate, novitate, ſuper-*
fluitate, ſumtuoſitate, &c. legislator huic etiam
malo obviam eat; ſæpius enim coguntur ſub-
diti, ob impenſas in ſuperflua aut pretioſa fa-
ctas immobilia vendere, doloſe negotiari, ac
malis artibus ſeſe dedere, id quod legibus ve-
ſtiariis antevertere convenit. *Conviviorum &*
veſtium luxuria ægræ civitatis eſt indicium;
Seneca epiſtola CXV. huic ergo malo per le-
gum medicinam occurrendum. *Tiberium* Cæ-
ſarem veſtiarias leges tuliſſe, auctor eſt Dio-
nyſius libro VII. hiſtor. Roman. Cumprimis
vero fœmineus ſexus ad luxum veſtiarium
proclivior eſſe ſolet, unde apoſtoli 1. Tim.
II. 9. 1. Petr. III. 3. ſuperfluum illum corpo-
ris ornatum in ipſis nominatim taxant, & in-
terioris hominis cultum eidem præferendum
eſſe docent, quem Tertullianus in lib. de cult.
fœmin. pulcerrimis deſcribit verbis: *Prodite*,
inquit, *vos jam medicamentis & ornamentis*
exſtructæ apoſtolorum, ſumentes de ſimplicitate
candorem, de pudicitia ruborem, depictae ocu-
los verecundia & ſpiritus taciturnitate, inſe-
rentes in aures ſermonem Dei, adnectentes cer-
vicibus jugum Chriſti, caput maritis ſubjicite,
& ſatis ornatae eritis. Manus lanis occupa-
te, pedes domi figite, & plusquam in auro
placebunt. Veſtite vos ſerico probitatis, byſ-
ſino ſanctitatis, purpura pudicitiae. Taliter
pigmentatae Deum habebitis amatorem. La-
cedæmonii ſolis meretricibus floridas veſtes
aurumque mundum geſtare permiſerunt, pro-
bis mulieribus ornatus ſtudium interdicentes.
Clemens Alexandrinus libro II. pædag. cap. 10.

§. CCXXXIII. Quæritur hoc loco I.) *An aſyla inſtituenda*? (*) — 1.) *An aſyla inſtituenda*?
Aſyla ſunt tuta receptacula, a quibus non licet
aliquem

(*) Conferenda, quæ de aſylis in *notis* ad GERHAR-
I *tom. VI. loc. XIV. tract. III. §. XXXII. p. 87.*
ſſeruimus. Auctores, qui de hoc argumento da-
ta opera ſcripſerunt, exhibentur in FABRICII *bi-*
bliograph. antiquar. cap. IX. §. XXVI. p. 421. ſeqq.
edit. recentiſſ. quibus tamen GEORG. MOEBIVS in
ἀσυ-

aliquem vi abſtrahere juxta Servium, dicta ab *α* privandi particula & *σύρειν*, quod eſt trahere, ut ρ in λ per Lamdaciſmum ſtatuatur mutatum, vel quod convenientius a *συλᾶν*, quod eſt auferre. (*) Eorum in republica uſum probant 1.) *Jus divinum:* Exod. XXI. 13. Num. XXXV. 1. Deut. XIX. 2. Joſ. XX. 7. conſtituuntur *civitates refugii* (**) pro illis, qui caſuale & involuntarium homicidium commiſerunt. 2.) *Jus canonicum:* cap. *inter alia* &c. extra *de immunit. eccleſ.* ubi ſtatuitur, *non eſſe ex templo abripiendum ullum hominem, quantumcunque gravia maleficia perpetraverit.* 3.) *Jus civile* ſive *imperatorium.* Honorius & Theodoſius *fideli devotaque praeceptione ſanciunt* l. 2. C. de his, qui ad eccleſ. confug. *nemini licere ad ſacroſanctas eccleſias confugientes abducere.* 4.) *Conſenſus gentium.* Fuerunt aſyla in Aſia, Ægypto, Græcia & apud omnes fere populos. (***). *Cadmus*, cum Thebas conderet, aſylum inſtituit, (****) quo confugientes ſive ſervi, ſive liberi, a pœna tuti eſſent, ideoque per vim extrahi non poſſent. Servius in libro VIII. Æneid. Virg. *Herculis nepotes* Athenis aſylum inſtituerunt, poſt quod in Rhetæo littore fuit *Ajacis* aſylum & in Sigæo *Achillis*. Alexander ab Alex. lib. III. genial. dier. c. 20.

Fama eſt, defeſſos acie poſt buſta paterni
Numinis, Herculeos ſedem fundaſſe nepotes,
Sic ſacraſſe loco commune animantibus ægris
Confugium; — — — —

ut canit Statius lib. XII. Theb. In *Ægypto* ad oſtium Nili, quod vocatur Canobicum, *Herculis templum* aſyli loco habitum fuiſſe, memorat Herodotus libr. II. pag. 62. *Romulus* & *Remus* condita Roma inter arcem & capitolium aperuerunt aſylum eo in loco, qui adpellatur intermontius. Quotquot eo confugiſſent, impunitatem conſequebantur. Livius lib. I. hiſtor. dec. 1. unde Ovidius de ipſo canit:

Romulus ut ſaxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Strabo lib. VIII. memorat fuiſſe aſylum in Inſula *Calvaria*. Apud *Athenienſes* ſepulchrum Theſei; Plutarchus in vita Theſei: apud *Epheſios* templum Dianæ aſyli loco fuit; Dionyſius Halicarnaſſæus libro IV. Apud *Moloſſos Samothracos*, *Crotoniatas*, *Meſſenios*, & pleroſque populos ad deorum aras confugiſſe, pro aſylo habitum eſt. Polyd. Virgilius lib. III. de rer. invent. cap. 12. multa ejusmodi exempla commemorat & addit, in *Anglia* adhuc hodie templa eſſe loco aſylorum. 5.) *Primitivae eccleſiae* (*****) *exemplum.* In concilio Arauſicano can. V. decernitur, *ut nulli ab eccleſia rapiantur.* Concilium Aurelianenſe

ἀσυλολογία, ſeu tr. de ebræorum, gentilium & chriſtianorum aſylis, Lipſiæ 1672. GEORG RITTERSHVSIVS in tr. *de aſylis*, qui *parti VII. criticor. Anglic.* poſtea fuit inſertus, MYLER ab EHRENBACH *de jure aſyl.* itemque ill. BOEHMERVS in *jure eccleſiaſt. proteſtant. tom. III. libr. III. tit. XLIX. p.* 1031. addi merentur.

(*) Verbum *συλᾶν* non tantum ſignificat *auferre*, *ſpoliare*, ſed in genere quoque *lædere*, vel *violare*, unde & homines *ἄσυλοι* Græcis iidem, qui latinis *inviolabiles* & *ſacroſancti.* Atque hanc opinionem foviſſe videtur auctor anonymus diſtichi:

Quot monachorum ædes olim, tot aſyla fuerunt,
Ipſi nunc συλᾶν incipiunt monachi.

(**) De his *civitatibus refugii* veterum ebræorum præter interpretes ad *Num. XXXV. Joſ. XX.* conferri poſſunt auctores, partim a FABRICIO *loc. cit.* partim vero a WOLFIO in *adnotat.* ad LYNDII *alten jüdiſchen Heiligthümmern p. 979.* edit. recentiſſ. adlegati.

(***) De aſylis gentium legi merentur, quæ in concinna brevitate exhibet HENRICVS BENZELIVS, academiæ Lundenſis quondam procancellarius, in peculiari diſſert. *de aſylis*, quæ *tom. I. ſyntagm. diſſ.* inſerta eſt, *p. 442. ſeqq.* Scripſit quoque Jo. ADAM. OSIANDER diſſertationem de hoc ipſo argumento, quæ *tom. VI. theſauri antiq. Graecar.* exſtat.

(****) Ab hoc ipſo CADMO, de quo conſtat, eundem æqualem fuiſſe Joſuæ, nonnulli originem aſylorum volunt arceſſere. Aſt lubrico id niti fundamento, recte monuit laud. BENZELIVS *loc. cit. p.* 438. qui & obſervavit, hanc antiquitatis laudem integram ſibi vindicare urbes refugii apud Ebræos, juſſu divino levitis adſignatas.

(*****) Eccleſiis chriſtianorum jus aſyli jam ætate CONSTANTINI M. fuiſſe applicatum, exemplis ex anti-

enſe IV. can. XXI. præcipit, *ut hoc jus ab piſcopis retineatur, & qui id facere neglexe-int, excommunicentur.* Toletanum XII. can. .. dat pro aſylo *triginta paſſus circa eccleſias, fuerint minores, metropolitanis vero quadra-inta.* Gregorius Nazianzenus in orat. funeri Baſilii (*) refert, præfectum Valentis im-eratoris habuiſſe adſeſſorem, qui nobilem uamdam fœminam miſere deperibat, eam-ue uxorem ducere cupiebat, illa vero recu-ibat. Præfectus adſeſſori ſtudebat, unde vis ulieri adflictæ parabatur, quare illa confu-it ad eccleſiam, Baſilius eam protexit *jure ſyli*, quod eccleſiis & altaribus erat conceſ-im. Socrates lib. VI. hiſt. c. 5. de Chryſo-omo commemorat, quod acriter objurga-erit *Eutropium, imperatoris Arcadii eunu-hum*, qui imperatori ſuaſerat, ut omnia omni-o aſyla tollerentur: idem Eutropius cum im-eratoris gratia excideret, & in eccleſia de-nſionem quæreret, nullam invenit. Auguſti-us epiſt. CLXXXVI. Bonifacio comiti, qui omine Romano provinciam adminiſtrabat, um vi rapuiſſet quempiam ex templo, ſcribit, *vehementer mirari, quod hominem inde abs-axiſſet, mandatque, ut ſalvum quam pri-um reſtituat, & adjicit, ſe clericis præce-iſſe, ut oblationes ex ejus domo non acci-iant, & ſe jam illum excommunicaſſe.* Epiſt. LXXXVIII. idem comes Auguſtino modeſte eſpondet, agnoſcit ſe graviter peccaſſe: *Vi-um*, ait, *quem abſtraxi, ecce jam reddo. Scias autem illum eſſe morte digniſſimum.* Libr. I. de civ. Dei c. 7. confert aſylum Romuli cum *templis Romanæ urbis*, in quibus tempore Alarici, regis chriſtiani, habuerunt immunita-tem. 6.) *Publicum commodum.* Tempore pacis aſyla refugium præbent ſervis nimia do-minorum ſævitia oppreſſis l. *fugitivus* ff. *de edicto ædilitio*, reis ab ira judicis, vel adver-ſarii potentia ſibi metuentibus, in cauſa adhuc dubia periclitantibus, ære alieno gravatis, il-lis, qui ex imprudentia hominem interfece-runt, &c. Tempore belli, quando civitas ex-pugnatur, nec auxilium adparet ullum, obſeſſi ad templa confugiunt, ut ſerventur. Diſtin-guendum tamen inter *delicta voluntaria & in-voluntaria*, inter *flagitia notoria & dubia*, qui prioris generis delicta commiſerunt, illis non debet immunitas aſylorum patere. Exod. XXI. 14. *Si quis per induſtriam proximum ſuum oc-cidit, ab altari meo quelles eum, ut moriatur.* 1. Reg. II. 30. Joabus juſſu regis *Salomonis* a Banaja circa altare occiditur. *Tiberius cæſar* cum templa Græcorum peſſimis ſervitiorum complerentur, eodem ſubſidio obærati adver-ſum creditores, ſuſpectique capitalium crimi-num receptarentur, aſyla Græcorum luſtravit & repurgavit; Corn. Tacitus lib. III. annal. *Juſtinianus* immunitatem aſylorum nimis la-tam & amplam rebuspublicis obeſſe videns, eamdem contraxit, §. *quod ſi delinquentes* &c. Authent. *de mandat. princip.* ubi excipit *ho-micidas* (voluntarios) *adulteros & virginum rapto-*

antiquitatibus hauſtis, oſtendit JAC. GOTHOFREDVS in comment. ad codicem Theodoſianum libr. IX. tit. 45. *de his, qui ad eccleſias confugiunt*, quod edictum integrius exſtat ad calcem *actor. concilii Epheſini.* Conferenda, quæ JOSEPHVS BINGHAMVS, ſcriptor Anglus, in *orig. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. III. libr. VIII. cap. XI. p. 353.* hanc in rem ſcripſit, qui & *p. 355. ſeqq.* ex laudatiſſ. GOTHOFREDO obſervat, primum quidem interiora tantum ædificia & conclavia eccleſiæ, & ſpeciatim altare loca refugii fuiſſe; ſed inſimul addit, THEODOSII junioris ætate hosce limites refugii fuiſſe ampliatos, ſiquidem „in lege quadam ejus, etiamnum exſtan„te, non tantum altare & navis eccleſiæ, ſed quid„quid etiam inter eccleſiam & exteriores muros in„terjacet, hoc eſt, ædes & domicilia epiſcopi & „clericorum, hortuli, balnea, areæ & porticus non „minus, quam interior templi pars privilegio præ„bendi immunitatem eo confugientibus inſignian„tur.„ In eam autem viri eruditi hodie ingrediuntur ſententiam, exiſtimaſſe veteres chriſtianos, templis *conſecratis* ex ipſa conſecratione deberi immunitatem jure divino, cumque in veteri jam teſtamento Deus hocce jus aris dederit, illud eo magis in novo fœdere habere locum, quo excelſior ſit *ſanctitas* cultus divini in novo teſtamento. Conferenda, quæ hanc in rem diſſerit illuſtr. BOEHMERVS *loc.* ſupra *cit.* §. *XVIII. p. 1031. ſeqq.*

(*) Exſtat hæc oratio GREGORII *Nazianzeni operum* ejus *tom. I. p. 353.* edit. Pariſ. de *A. MDCXXX.*

raptores, quos nullis aſylorum privilegiis frui permittit. (*) In jure canonico tria hominum genera ab aſylorum immunitate excluduntur, *latrones publici, qui vias obſident, nocturni graſſatores, qui agros vaſtant, & qui in templo, vel cœmiterio enormia ſcelera committunt freti ea ſpe, quod ibi futuri ſint illæſi.* l. immunitatem. extra de immun. eccleſ. *hæreticos etiam & excommunicatos* nolunt jure aſylorum frui, ſi ſcilicet propter ipſam hæreſin in periculum veniant. Franciſcus I. Gallorum rex, conſtituit, ut delinquentes ad eccleſias confugientes capiantur ſalvo jure, ſi reintegrari debeant, ſicque cognoſcatur, an immunitate eccleſiæ gaudere debeant, vel minus? Petr. Gregorius lib. XIII. de repub. c. 23. n. 11. Providendum etiam ſedulo, ne ſpe veniæ & impunitatis cuiquam inferatur injuria, vel delicta foveantur, ne aſyla ſint nimis frequentia, &c.

§. CCXXXIV. Quæritur II.) *An uſura (**) in republica toleranda?*

2.) An uſuræ in republica tolerandæ?

(*) Subjungit JVSTINIANVS rationem hujus exceptionis eandemque graviſſimam, quæ hiſce concepta eſt verbis: *Non enim talia delinquentibus parcere competit, ſed hoc patientibus, ut non talia a præſumtoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, ſed læſis datur a lege: & non erit poſſibile, utrumque tueri cautela ſacrorum locorum, & lædentem & læſum.* Notandum tamen, jam ante JVSTINIANVM, abuſum aſyli, qui mox prorupit, ab imperatoribus per leges fuiſſe coërcitum. Fecerunt id THEODOSIVS circa annum 392. in *l. 1. C. Theod.* itemque anno 397. ARCADIVS & HONORIVS in *l. 1. C. tit.* cit. & *l. 2. C. Theod. eod.* Inprimis vero EVTROPIVS, cum de nonnullis, qui ad eccleſiam confugerunt, pœnas ſumere vellet, *operam dedit, ut lex ab imperatoribus promulgaretur, jubens, ne quis ad eccleſias profugeret, ſed quicunque ad eas confugiſſent, inde abſtraherentur.* Mentionem hujus legis facit SOZOMENVS *libr. III. hiſt. eccleſiaſt. cap. VII.* prout obſervat BÖHMERVS *loc. cit. p. 1032, 1033.* qui omnino heic conferri meretur.

Cæterum in terris proteſtantium jus aſyli, nulla ſolida ſuffultum ratione, quin & legibus divinis humaniſque adverſum, eccleſiis a principibus Auguſtanæ confeſſ. jure meritoque denegatur, quum ex ſanctitate *externa* & *cærimoniali*, quam profitentur, per ſe haud fluat, ut recte judicant SAM. STRYKIVS in *not. ad* BRVNNEMANNI *jus eccleſiaſt. libr. II. cap. II. § VII.* & MYLERVS ab EHRENBACH *de jure aſyl. cap. V. §. IX.* Add. HORNIVM in *annotat.* ad SCHILTERI *libr. II. tit. VIII. §. XII. p. 339.* illuſtrem BÖHMERVM *loc. cit. p. 1048.* & ill. WERNHERVM in *princip. jur. eccleſ. p. 196.* qui ſimul monet, reum, quando ad locum ſacrum confugit, ſine præſcitu conſiſtorii, cui locus ſacer ſubeſt, vel ſaltim antiſtitis eccleſiæ, aut paſtoris, niſi fortaſſis periculum ſit in mora, exinde protrahi non debere.

Quemadmodum vero prout ex dictis patet, templa proteſtantium jure aſyli prorſus deſtituuntur; ita nec *templa* & *monaſteria catholicorum*, quæ principis evangelici regimini ſubſunt, ullam immunitatem contra auctoritatem aut decretum *domini territorii* ſibi arrogare poſſunt. Pertinet hoc ad jura *ſacrorum*, quæ magiſtratui politico competunt, longeque majori efficacia exercentur a principibus proteſtantium religioni addictis, adeoque a curiæ Romanæ arbitrio haud dependentibus, quam quidem a præſulibus eccleſiæ Romanæ ſacris addictis exerceri queunt, ſiquidem hi a voluntate curiæ Romanæ dependent, obſervante BÖHMERO, ſæpius jam a nobis laudato, *loc. cit. p. 1048.*

(**) Speramus, haud ingratum fore lectoribus noſtris, ſi ſtatim ſub initium tractationis *de uſuris* auctores præcipuos, qui argumentum hoc tot diverſis interpretum judiciis ſententiiſque ſubjectum, data opera excuſſerunt, in medium adducamus. Eminet ex iis, qui hoc fecerunt, CLAVDIVS SALMASIVS, vir longe doctiſſimus, qui triplicem edidit tractatum, quorum prior eſt de *uſuris*: ſecundus de *modo uſurarum*: tertius de *fœnore trapezitico.* Poſteriorem diſſertationem oppugnarunt MARTINVS SCHOOCKIVS in diſſertat. *de uſura Trapezitica contra Salmaſium* nec non DIONYSIVS HARALDVS. Salmaſio ad latus poni merentur JO. SELDENVS, *de jur. nat. & gent. juxta diſcipl. Ebræorum, libr. VI. cap. IX. & X. oper. tom. I. p. 640. ſeqq.* CAROLVS MOLINÆVS, JCtus quondam Pariſienſis, qui deſertis eccleſiæ Romanæ ſacris ad proteſtantes tranſiit, in tract. *de commerciis & uſuris*, & GERARDVS NOODT, JCtus Franekeranus, qui tres libros *de fœnore & uſuris* ſcripſit, patrumque lapſus *libr. I.* non notavit tantum, ſed & emendavit, quin & juris civilis nodos in hoc argumento ſubinde enodavit. Prodiit hocce ſcriptum Lugd. Batav. 1698. 4. & inter ejus opera ibid. 1713. 4. Addimus iiſdem JO. LA PLACETTE dans les *divers traités ſur des matiéres de conſcience, trait. 2. p. 74.* & juris naturæ ſcriptores, veluti HVG. GROTIVM *de jure belli & pacis libr. II. cap. XII. cap. XX.* auctoreſque, qui eundem adnotationibus illuſtrarunt, OSIANDRVM nimirum, JÆGERVM, ZIEGLERVM, alioſque

ica tolerandæ?

randæ? (*) Damnat uſuras 1.) *Jus divinum*: Exod. XXII. 25. Levit. XXV. 35. 36. 37. Deut. XXIII. 19. eh. V. 8. Pſal. XV. 5. Ezech. XVIII. 7. & 8. XII. 12. 2.) *Jus canonicum*: cap. *Non licet &c.* ıp. *Sicut &c.* diſt. 46. cap. *Episcopus &c.* ıp. *Quoniam &c.* diſt. 47. cap. *Si fœneraveſ &c.* cum ſeqq. cauſ. 14. q. 3. cap. *Miniri &c.* cum ſeqq. cauſa ead. q. 4. lib. V. de-:etalium tit. 19. de uſuris cap. *quia in omniıs &c.* 2. *Vſurarii manifeſti nec ad communionem admittantur altaris, nec chriſtianam, in hoc peccato deceſſerint, accipiant ſepulıram.* 3.) *Conſenſus gentium:* Cato inter-)gatus, quid eſſet fœnerari? *idem* dixit, *quod ɔminem occidere.* Cicero lib. II. offic. Vit. hiloſ. c. 95. Idem l. de re ruſtica ſcribit: *Iajores noſtri ſic habuere, & ita in legibus ɔſuere, furem duplo condemnandum, fœneıtorem quadruplo. Lycurgus* e tota Sparta enus exterminaſſe dicitur. Plutarchus in Lyc. *igis*, Athenienſium dux, adeo exoſum habuit enus, ut omnium fœneratorum tabulas igne ıppoſito in foro concremarit, *quo igne nulım clarius lumen ſe vidiſſe* Ageſilaus dixit. lexander ab Alexandr. lib. I. genial. dier. 7. Vſurarios manus amputatione plectebat *allia*. Cujac. lib. VII. obſerv. 13. *Plato* uſurios e republica exterminandos ſtatuit lib. V. e legibus. *Ariſtoteles* uſurariam adquiſitioem maxime contra naturam eſſe adſerit, cum pecunia ſit res ſterilis; libr. I. polit. c. 7. *Fœnus eſt animæ funus*, dicebat Alphonſus referente Panormitano de dict. & fact. Alp. lib. III. cap. 34. *Tollendum ex civitate illud urbibus vetus fœnebre malum*, inquit Tacitus lib. VI. annal. pag. 105. ignotum illud fuit veteribus Germanis, de quibus idem Tacitus de mor. Germ. cap. 8. *Fœnus agitare, & in uſuras extendere ignotum, ideoque magis ſervatur, quam ſi vetitum eſſet.* Bodinus non modo radices, ſed etiam fibras hujus mali penitus amputandas eſſe diſputat lib. V. de republ. cap. 2. 4.) *Auctoritas patrum & conciliorum*: Damnatæ ſunt uſuræ in concilio Nicæno primo, can. XVIII. Eliberitano, can. XX. Arelatenſi, can. XII. Laodiceno, can. V. Carthaginenſi, can. XVI. Conſtantinopolitano VI. can. X. Lugdunenſi, can. X. &c. Ex patribus multa huc adferri poſſunt. (**) Hieronymus libr. VI. in Ezechiel. 18. *Quidam pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula accipere diverſi generis, & non intelligunt uſuram adpellari & ſuperabundantiam, quidquid illud eſt, ſi ab eo, quod dederint, plus acceperint.* Ambroſii liber de Tobia totus in deteſtatione uſuræ occupatus eſt, c. 13. dicit: *Vſuram ab uſu dictam arbitror, quod ut veſtes uſu, ita uſuris patrimonia ſcindantur. Lugubre cere prima litera ſonat, parturit, vox doloris eſt. Quid ibi poteſt eſſe boni, quod a dolore incipit & ab obligatione. Lepores ferunt generare ſimul, &*

N 2

que, itemque SAM. PVFENDORFIVM in *jure naturæ & gent. libr. V. cap. VII. §. VIII. ſeqq.* cum notis BARBEYRACI, *tom. II. p. 73.* ANDR. ADAMVM HOCHSTETTERVM in *collegio Puſendorfiano, exerc. VIII. §. 42. p. 364. ſeqq.* & VINC. PLACCIVM *de jure naturali uſuræ*, Hamb. 1695. Exſtat quoque Jo. GE. ABICHTII diſſert. *de uſura licita* Lipſ. 1700. habita, & Jo. DAV. MICHAELIS commentatio *de mente & ratione legis Moſaicæ uſuram probibentis*, quæ Erfurti 1746. 4. in lucem publicam prodiit; ut complures alios, a FABRICIO in *bibliogr. antiq. cap. XVI. §. XVII. p. 805. ſeqq.* STRVVIO in *biblioth. ſelect. juridic. cap. VI. §. 59.* BÖHMERO in *jure eccleſiaſt. proteſt. tom. V. libr. V. tit. XIX. §. I. p. 3109. ſeqq.* aliisque excitatos haud memoremus.

(*) Quam turpis ac deteſtabilis ſit uſura, adparet: 1.) ex prohibentis auctoritate; 2.) ex peccati fœditate: pugnat cum ſeptimo præcepto, eſt ergo furtum, 3.) ex damni gravitate, dicitur enim uſura a mordendo ac rodendo, quia proximi facultates abſumit, 4.) ex poenæ atrocitate, ea enim eſt tum temporalis, tum æterna. GERHARDVS.

(**) Decreta conciliorum itemque effata patrum, quibus uſuræ fuerant damnatæ, collegit ANTON. THYSIVS, theologus quondam Lugduno-Batavus, in peculiari tractatu *de uſura & fœnore*, quem theologi Leidenſes an. *MDCLVIII.* poſt obitum auctoris ediderunt. Idem fecerunt JOSEPH. BINGHAMVS in *originib. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. II. libr. VI. cap. II. §. VI. p. 318. ſeqq.* atque BÖHMERVS in *jure eccleſ. tom. V. p. 330. ſeqq.* Fuerunt quoque ex eccleſiæ Romanæ pontificibus, qui uſuras penitus improbarunt. Eminet ex iis LEO, cognomine *magnus*, prout oſtendit LVDOV. MAIMBVRGIVS in *hiſtoire du pontificat de S. Leon le grand*, quæ Pariſiis *MDCLXXXVII.* in 4. prodiit p. 325.

72669

& educare & continuo parturire. Iſtis quoque anaglyphariis uſurarum generatur, & ſupergeneratur uſura, enutritur ac naſcitur, & nata jam parturit, &c. *Pecunia fœnebris hodie ſeminatur, cras fructificat, ſemper parit, nunquam interit, ſemper plantatur, vix evellitur. Vult ſemper fœnerator adquirere, nunquam perdere, pecuniam ſuam ſemper explere, nunquam ſanare, ſemper occidere.* Chryſoſtomus in Matth. V. uſuram aſpidis morſui comparat: *Qui aſpidis morſu percutitur, quaſi delectando in ſomnum vergit, & per ſuavitatem lethalis ſoporis moritur, eo quod venenum inter dormiendum per omnia membra graſſatur: ſic qui pecuniam ab uſurario accipit, in præſenti quidem quaſi beneficio adfectus gaudet, verum uſura per omnes illius facultates decurrens totum convertit in debitum.* Lactantius lib. XVI. inſtit. c. 18. *Cultor Dei pecuniæ, ſi quam crediderit, non accipiat uſuram, ut & beneficium ſit incolume, quod ſuccurrat neceſſitati, & abſtineat prorſus alieno. In hoc enim genere officii ſuo debet eſſe contentus, quem oportet alias ne proprio quidem parcere, ut bonum faciat, plus autem accipere, quam dederit, injuſtum eſt, quod qui facit, inſidiatur quodammodo, ut ex alterius neceſſitate prædetur.* Auguſtinus in Pſal. XXXVI. conc. III. *Nolo ſitis fœneratores, & ideo nolo, quia Deus non vult. Nam ſi ego nolo, & Deus vult, agite. Si autem Deus non vult, etiamſi ego vellem, malo ſuo ageret, qui ageret. Vnde adparet, Deum hoc nolle, dictum eſt alio loco. Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. Et quam deteſtabile ſit, quam odioſum, quam exſecrandum, puto, quia & ipſi fœneratores noverunt.* Bernhardus epiſt. 322. circa finem, col. 999. *Sicubi deſunt Judæi, pejus judaizare dolemus chriſtianos fœneratores, ſi tamen chriſtianos & non magis baptizatos Judeos convenit adpellari, &c.* 5.) *Multiplex,* quod ex illis naſcitur, *incommodum:* Vſuræ & dantibus & accipientibus ſunt noxiæ. Dantes exſugunt atque exhauriunt, unde Baldus conſil. 449. vol. III. comparat uſuram *vermiculo ligni,* qui tactu lenis adparet, ſed dentes habet duriſſimos & medullam ligni ita corrodit, ut ſuperficies quaſi illæſa adpareat. Hebræis uſura dicitur *a mordendo ac rodendo. Vt enim ſerpens mordens in ſilentio primum non percipitur vel ſentitur, ſed poſtea homo inflatur, & diffunditur effectus illius morſus parvi per totum corpus: ſic uſuræ malum in principio non ſentitur, ſed poſtea adſcendit in magnam ſummam, & devorat totam hominis ſubſtantiam,* ut loquitur Lyran. in c. XXII. Exod. Accipientes a laboribus ad otium avocant, & ad abuſum divitiarum invitant. Homines enim illecti faciliori ac tutiori ratione lucrandi per uſuras, minus curant artes honeſtas humanæ vitæ neceſſarias. (*)

§. CCXXXV. Atque hæc de uſuris, vel potius contra uſuras recte dicuntur; interim tamen, ne ſcrupulus conſcientiis in re libera injiciatur, neve turbæ & confuſiones in eccleſia & republica excitentur, ſedulo providendum, ne ſub nomine uſurarum damnentur contractus liciti & juſti ad jus gentium pertinentes, & publicum commodum promoventes: inde jurisconſulti diſtinguunt inter *uſuras lucratorias* & *compenſatorias,* inter uſuras *immoderatas* ac *moderatas,* priores damnant, poſteriores adprobant. Theologi uſuras ſimpliciter prohibitas dicunt; interim nomine uſurarum negant venire contractus juſtos & æquos legibus permiſſos, ſed cum de re ipſa conſtat, otioſa eſt de vocabulis concertatio. (**). Quando igitur quæritur, an uſuræ damnatæ nomine veniat

Quæ propriè ſint uſuræ?

(*) Rabbi Salomon de voce נֶשֶׁךְ *incrementum uſuræ ſic dicitur, quia habet ſe inſtar morſus ſerpentis, qui mordet vulnus parvum in pede alicujus, ita ut non ſentiat, mox autem ſerpit & diffundit ſe venenum, donec veniat ad verticem ejus: ſic quoque incrementum uſuræ ſe habet; non enim ſentitur nec cognoſcitur, donec ita augeatur, ut totam ſubſtantiam alicujus diminuat.* Chaldæis dicitur הבליע *a perdendo,* quaſi dicas corruptio, devaſtatio, quod corrumpit ac perdit hominem. GERHARDVS.

(**) Certe multos vocabulum *uſuræ* proſcribere, rem ipſam

veniat contractus ille, quo pro centum florenorum uſu quotannis quatuor vel quinque exiguntur? negamus abſolute ſimpliciter ac ſemper talem contractum elocationis pecuniarum eſſe illicitum & uſurarium, (*) quod ut rectius percipiatur, procedimus hoc modo: *tria ſunt hominum genera*, cum quibus in ſocietate civili nobis res, & qui pecuniam a nobis ſuæ vel *neceſſitatis*, vel *utilitatis* cauſa expetunt. *Primo* quidam ſunt *extreme pauperes*, qui non habent, unde vivant, ſed ad extremam inopiæ lineam redacti ne ſortem quidem reddere poſſunt, illis debetur *eleemoſyna*, hoc eſt, illis ea ratione dandum, ut *nihil quidquam inde ſperetur*: Luc. VI. 35. *Siniſtra neſciat, quid dextra illis* fecerit. Matth. VI. 3. *Deinde* quidam ſunt *indigentes*, quibus ob neceſſariam vitæ ſuſtentationem ad tempus pecuniæ ſumma opus eſt, qua non quidem cupiunt lucrari & negotiari, ſed præſenti neceſſitati ſuccurrere. Illis *gratuitum mutui officium* debetur, hoc eſt, illis ea ratione dandum, ut ſors quidem ſtatuto tempore repetatur, ſed propter uſum pecuniæ nihil ulterius exigatur. Lev. XXV. 35. Pſalm. XXXVII. 21. &c. *Denique* quidam ſunt *opulenti*, qui pecuniam a nobis expetunt, non ob urgentem aliquem neceſſitatem, ſed ut noſtra pecunia negotientur, lucrentur, emant fundos ac prædia, cum illis licet talem inire contractum, ut quotannis pro centum florenorum uſu quatuor, vel quinque perſolvant, ſalva interim ſortis repetitione. (**)

§. CCXXXVI. Demonſtramus vero nos id ſequentibus rationibus. I.) Ex *naturali æquitate*. 1.) Chriſtus ſalvator noſter naturalis æquitatis præſcriptum hac regula & authentica complexus eſt: *Omne, quod vultis, ut faciant vobis homines, etiam ipſis facite*; Matth. VI. 12. vel uti Lucas verba retulit VI. 31. *Prout vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis* ὁμοίως, *ſimiliter*. Apud Matthæum additur, *hanc eſſe legem & prophetas*, hoc eſt, quidquid lex & prophetæ de juſtitia & jure in ſocietate civili præſcribunt, illud omne ad hunc canonem referri commodiſſime poſſe. Jam vero in prædicto caſu ita comparatum eſt, ut debitor pecuniam a nobis expetat, non extrema quadam inopia compulſus, ſed fine eo, ut negotietur, lucretur, & commoda ſua paret: viciſſim etiam negari nequit, creditorem potuiſſe ipſummet hac ſua pecunia itidem negotiari, lucrari, & commoda ſua parare; ipſa igitur æquitas & juris naturalis ſanctio requirit, ut debitor cum cre-

Cenſus annuos eſſe licitos probatur. a.) Ex naturali æquitate.

ipſam retinere, certo certius eſt. Fecit id ipſe Grotius, vir incomparabilis, in præclaro alias opere *de jure belli ac pacis libr. II. cap. XII.* § 21. prout recte monuit Sam. Pufendorfius *libr. V. de jure naturæ & gentium cap. VII. §. XI. p. 713.* edit. Francoſ. cum notis Hertii.

(*) Conferenda, quæ ex theologis noſtris antiquioribus hanc in rem ſcripſit Theod. Thummius in tractatu *de uſura licita & illicita &c.* qui Tubingæ MDCXXII. prodiit. Quod ad ſcripta eccleſiæ Romanæ doctorum attinet, huc eumprimis ſpectat liber a Sembliério theologo Gallo editus, hacque inſignitus inſcriptione: *Conferences eccleſiaſtiques de Paris ſur l'uſure & la reſtitution, où l'on concilie la diſcipline de l'Egliſe avec la Jurisprudence du Royaume de France*, a Paris 1718. in 4. vol. in 12. Vide de hocce libro *le Journal des Savans pour le mois d'Avril 1718. p. 429 ſeqq.*

(**) Theologi Jenenſes in reſponſo 17. Jul. 1594. *Weil die Obrigkeit unter dem Schein eines Contracts und gröſſern Wucher zu verbüten ex officio 5 fl. nachläſſet, und darüber exequirt, müſſen wir ſolche der Obrigkeit Conſtitution, welche ſie zu verantworten wiſſen wird, wie ander mehr, paſſiren laſſen, in der Hoffnung, wie Gott jederzeit ſeinem Volk etliche ſchwere Sünde, als den Juden polygamiam, alſo den unſern dieſen von der Obrigkeit aus Noth und probabilibus rationibus zugelaſſenen Wucher in Gnaden werde zu gute halten.* Imo ipſe Socinus in epiſt. ad Mörſtin. 4. p. 503. *De uſura ſemper fui hujus ſententiæ, eam non eſſe per ſe vetitam ullo modo, quidquid vel morales patres, vel theologi noſtri contra diſputant. Rationes tam philoſophorum, quam theologorum miſſas facio, & duo tantum verba de ſacrarum literarum teſtimoniis dicam. Primum igitur id pro concesso pono, uſuram in toto nov. teſt. non inveniri probibitam, imo non leve argumentum eſſe adfirmo permiſſionis ejus, quod nusquam, cum toties in eo commemorentur illa, quæ in moribus noſtris & actionibus pugnat cum ſpiritu & evangelii doctrina, & quodammodo enumerentur, inter iſta nulla prorſus ipſius fiat mentio &c.* Germ.

creditore eo modo agat, quo modo ſecum in ſimili caſu actum velit, hoc eſt, ut in participationem commodi creditorem admittat, & in compenſationem illius augmenti facultatum ſuarum, quod pecuniæ uſu parare poterat, atque interim eo carere cogitur, quotannis aliquid ipſi expendat. 2.) Præterea, quod debita gratitudo poſtulat, illud jure naturali etiam exigi certum eſt; gratitudo enim eſt juris naturalis, ac proinde obligatio, quæ ex gratitudine naſcitur, eſt juris naturalis. Jam vero in prædicto caſu debita gratitudo exigit, ut is, qui pecunia alterius negotiatur & lucratur, vel etiam magno onere bonis ipſius immobilibus inhærente levatur ac liberatur, gratum ſeſe præſtet erga eum, a quo hoc beneficio adfectus eſt, id quod fit non ſola ſortis reſtitutione, ſed etiam liberali aliqua compenſatione. Qui ex pecunia alterius magnum ad ſe rediiſſe ſentit commodum, naturaliter obligatur ad beneficium agnoſcendum, & *ἀντίδωρον* aliquod reddendum. Ergo idem quoque jus naturale ab ipſo exiget. Nec eſt, quod obvertat aliquis, gratitudinem eſſe quidem juris & obligationis naturalis; interim tamen debere eam eſſe liberam, ac proinde ad eam data ſyngrapha non eſſe civiliter obligandum debitorem. Etenim ad quod naturaliter aliquis obligatus eſt, ad illud etiam civiliter obligari poteſt; quod jure aliquis præſtare tenetur, ad illud etiam externis mediis cogi poteſt. Sic qui pecuniam mutuam accepit, naturaliter ad reſtitutionem obligatur; interim tamen ad eamdem etiam civiliter haud injuria obligari poteſt. Nimirum propter peccati originalis labem tanta plurimorum animos occupavit *ἀχαριστία*, ut pecunia mutuo accepta quaſi inventa utantur, nec de reſtitutione cogitent; unde creditores ſæpius de ipſa ſorte periclitari coguntur, de quo late queritur Siracides XXIX. 4. usque ad 10. Inde magiſtratus ſalutaribus legibus, quæ ſunt medicinæ malorum, in republica providere voluit, ut debitor non ſolum ad *adſecurationem*, quam ita vocant, pecuniæ mutuo acceptæ, ſed etiam ad *compenſationem officii* ex grato animo profectam obligaretur.

§. CCXXXVII. II.) *Ex chriſtiana caritate*: 1.) Apoſtolus 2. Cor. VIII. 13. hanc præſcribit caritatis regulam, *aliis ita benefaciendum eſſe, non ut ipſis ſit relaxatio*, ἄνεσις, *nobis vero adflictio*, θλίψις, *ſed ut ſit æqualitas.* Quamvis vero hæc regula in ſpecie ibidem ad eleemoſynarum beneficentiam adcommodetur, in ſe tamen ac per ſe eſt generalis, docens ita benefaciendum eſſe aliis, ne nobis, vel noſtris ex eo inſigne aliquod detrimentum oriatur. Huc a quibusdam refertur dictum Salomonis Prov. V. 16. 17. *Dividantur fontes tui foras, in plateis rivi aquarum, ſint tibi ſoli, tibi & non alienis tecum*; quamvis ex antecedentibus & conſequentibus ſpecialis aliquis ſenſus ad uxorem & liberos pertinens a quibusdam colligatur. Jam vero ſi alii noſtra pecunia pro lubitu uterentur ad negotiationes, mercimonia, prædiorum emtiones, &c. eaque absque ulla compenſatione nobis facta plurimum lucrarentur, tunc ipſis quidem eſſet *relaxatio*, nobis vero ac noſtris *adflictio*, ſiquidem nos non minus, ac illi ipſimet noſtra hac pecunia potuiſſemus contractus emtionis, vel alios ad rem faciendam idoneos exercere, ac commoda noſtra parare; æquitas igitur & illi reſpondens chriſtiana caritas requirit, *ut fiat æqualitas*, hoc eſt, ut divitis illius negotiatoris, qui pecunia noſtra lucratus eſt, abundantia noſtram ac noſtrorum inopiam ſuppleat, *ἵνα τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα*, ut in ſimili apoſtolus loquitur 2. Cor. VIII. 14. 2.) Eſt etiam hoc effatum apoſtolicum: 1. Tim. V. 8. *Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum, curam non habet, fidem negavit, & infideli eſt deterior*, cum quo conjungimus illud: 2. Cor. XII. 14. *οἱ γονεῖς ὀφείλουσι τοῖς τέκνοις θησαυρίζειν, parentes debent liberis ſuis theſauros colligere.* Jam vero nulla noſtrorum ageretur cura, multo minus theſauri ipſis colligerentur, ſi proximus noſtra pecunia ſuum duntaxat pararet commodum, nec in ejusdem participationem ac *κοινωνίαν* ullam nos admitteret. Ergo id pugnat cum chriſtianæ carita-

b.) *Ex chriſtiana caritate.*

tis

fficio. *Ordinata caritas incipit a ſe ipſa*, iadet, ut potiorem rationem habeamus m, quos Deus & natura arctius nobis con-t. 3.) Quemadmodum iniquum foret ac tianæ caritati repugnaret, ſi indigentes illi, ſuperius in ſecundam claſſem retulimus, iam pecuniæ ſummam nunquam a ſe re-ndam eleemoſynæ loco ſibi a nobis dari larent, cum ad tempus duntaxat ea indi-t, ac poſtea absque ſuo detrimento ſor-reddere poſſint: ita quoque pari ratione um eſt & caritati contrarium, ſi divites aſſe tertia collocati, absque ulla præter m compenſatione ingentem pecuniæ ſum-a nobis poſtulent, qua ſuas negotiatio-uaque commoda promoveant, cum abs-detrimento ſuo in partem lucri nos vo-poſſint & debeant Vt eum caritate pu-ſi homines ſecundi ordinis a nobis fla-t ſecum agi per eleemoſynas; ſic etiam caritate pugnat, ſi homines tertii ordinis is expetant, ſecum agi & contractus iniri utuum gratuitum. 4.) Denique in omni-gitimis contractibus *caritatem oportet eſſe rocam*, hoc eſt, utriusque partis contra-um commoda ſunt promovenda, ergo in hoc ſpeciali contractu, & creditoris bitoris habenda eſt ratio. Quod ſi vero or in re lauta conſtitutus aliena pecunia ur, emit fundos, æris alieni onere præ-ua liberat, ut iis magno ſuo cum com-libere utatur, fruatur, atque creditor m ſua pecunia absque ulla compenſatione e cogitur, tum caritas non eſt reciproca, ommodum ad unam duntaxat contrahen-partem redit, præterita ac prætermiſſa altera. Neque eſt, quod obvertatur, *um ſolum, qui pecunia aliena negotiatur, rimonia exercet, redire periculum, pro-etiam ad ipſum ſolum pertinere negotia commodum*, quia præſupponimus in de-e hujus quæſtionis, quod debitor pecunia o accepa lucretur & commoda ſua paret. ero caſu aliquo fortuito, inſperato atque abili ad inopiam redigatur, tunc caritas iana tanquam moderatrix ac directrix omnium in chriſtiana republica contractuum, ſeſe mediam interponat, ac ratione circum-ſtantiarum habita annuum illum cenſum, vel ipſam etiam ſortem debitori remittendam eſſe jubeat, quando enim homines tertii ordinis rediguntur ad ſecundam claſſem, tunc mu-tuum erga ipſos debet eſſe gratuitum, quan-do ad primam, eleemoſyna ſunt juvandi, tan-tum abeſt, ut cenſus annui ab illis exigendi.

§. CCXXXVIII. III.) *A ma-giſtratus chriſtiani auctoritate.* Certum & immotum eſſe debet axioma illud theologicum: *Evan-gelium non abolet politias*, nec tollit legitimos contractus. Ergo etiam non abolet ſalutares leges & conſtitutiones magi-ſtratus juri naturali congruentes; Rom. XIII. 1. 1. Petr. II. 13. *Quomodo ſit contrahendum*, (in-quit Lobechius diſp. XVIII. in Auguſt. con-feſſ. th. 93.) *& qui contractus habendi ſint legitimi, aut illegitimi, non theologorum eſt, ſed magiſtratus & jurisconſultorum eſt judi-care. Non enim magis hoc ad theologos ſpe-ctat, quam medicis præſcribere, quæ pharma-ca, quibus ægrotis ſint aplicanda.* (id quod de contractuum æquitate *in ſpecie* accipiendum, nam *in genere* verbum Dei præcipit, caven-dam eſſe injuſtitiam, fraudes, violationem ca-ritatis, &c.) Jam vero chriſtianus magiſtra-tus contractum illum, quo proximo centum floreni, pro quinque florenorum penſione an-nua, ut ſic loquar, elocantur, adprobavit, ut ex Juſtiniani legibus & imperii Romani conſti-tutionibus notum. Quare, ut homo pius ac chriſtianus ſalva omnino atque illæſa conſcien-tia in civili vita aliis legitimis & ſalutaribus magiſtratus conſtitutionibus in commerciis, hæreditatibus, cauſis teſtamentariis, &c. ita quoque hac ipſa juſta ac rationabili magiſtratus conſtitutione de cenſibus annuis absque ullo conſcientiæ ſcrupulo uti poteſt, ſiquidem ma-giſtratus eſt Dei miniſter poteſtate ferenda-rum legum divinitus inſtructus. Nec eſt, quod obvertatur, 1.) *Hanc conſtitutionem ma-giſtratus pugnare cum jure divino*, quod omnes

c.) A magi-ſtratus chri-ſtiani aucto-ritate.

omnes uſuras indiſtincte & abſolute prohibet; *cum jure naturali*, quod officium mutui gratuitum eſſe debere docet; *cum recta ratione*, quæ pecuniam eſſe rem ſterilem, ac proinde nullum fructum parere poſſe oſtendit; quid enim hac de re ſtatuendum ſit, inferius expeditum dabitur. Hoc loco unicum illud monemus, magiſtratum in hac ſua ordinatione ad æquitatem naturalem reſpectum habuiſſe, ac multis controverſiis & difficultatibus obviam ire voluiſſe. Cum enim certi & expediti juris ſit in mutuo, id quod intereſt, a debitore exigi, id eſt, *ob lucrum ceſſans* & *damnum emergens* jure compenſationem quamdam poſtulari poſſe, & vero in judiciis ſæpius diu multumque controvertatur, quid proprie ſit uſurarium, quid vel lucri ceſſantis & damni emergentis compenſatio, ideo ad certam quamdam mediocritatem id, quod intereſt, reducere voluerunt, nimirum, ut pro centum florenis mutuo datis quinque loco illius, quod intereſt, exigantur, & hac ratione controverſiis in judicio longiſſime protractis occurratur. Leges ſtatuunt *taxationem illius, quod intereſt, judicis arbitrio relictam* eſſe l. 3. §. ult. ff. *de eo, quod certo loco*; eccur igitur ſuperiori magiſtratui non fuiſſet liberum, talem quamdam generalem moderationem, atque ut ſic loquar, *taxationem* in hoc contractu inſtituere? 2.) *Magiſtratum ad præcavendum majus malum ac gravius peccatum, illud, quod ſua natura eſt peccatum, duntaxat permiſiſſe, ac proinde jus fori a jure poli eſſe diſtinguendum, nec per politicas illas leges conſcientiæ tranquillitatem obtineri poſſe.* Neque enim pius magſtratus talem poteſtatem ſibi arrogat, ut ad evitandum majus malum, id quod per ſe & ſua natura injuſtum eſt, permittat, cum *non ſint facienda*, multo minus legibus ſancienda *mala, ut eveniant bona*; Rom. III. 8. cum magiſtratus utriusque decalogi tabulæ cuſtos eſſe debeat; cum inferior non poſſit tollere legem ſuperioris. Alterutrum igitur ſtatuendum fuerit, vel quod cenſum illum pecuniæ annuum in contractu ſæpius nominato accipere, non ſit in ſe ac ſemper illicitum; & juri divino ac naturali adverſum; vel quod magiſtratus id permittens contra jus divinum & naturale, contra æquitatem & juſtitiam egerit, id quod de chriſtiano magiſtratu adfirmare perquam durum & auditu acerbum. Sunt, qui hanc magiſtratus conſtitutionem conferunt cum legibus Moſaicis de polygamia jure divino prohibita: Matth. XIX. 8. *Moſes propter σκληροκαρδίαν permiſit vobis dimittere uxores, ab initio autem non erat ſic;* ſed ſi vel maxime divina quadam diſpenſatione Moſes tale quid permiſiſſet, nondum tamen evictum foret, etiam magiſtratui jus illud contra legem divinam diſpenſandi competere, cum *cuſtos* divinæ legis & eorum, qui legem divinam transgrediuntur, *vindex* ſit conſtitutus.

§. CCXXXIX. IV.) *Ex aliorum contractuum paritate.* De ſimilibus idem eſt judicium, ac ubi par ratio, ibi idem jus. Jam vero adprobantur contractus, qui illi ipſi, de quo agimus, quod ad æquitatem naturalem adtinet, plane ſunt ſimiles. Ergo & is, de quo agimus, adprobari poteſt, nec temere tanquam ſimpliciter injuſtus & uſurarius repudiari debet. 1.) Adprobatur *contractus emphyteuſeos*, quando mea pecunia agrum emo, eumque alteri colendum trado ea lege, ut propter annuam fructuum perceptionem certam pecuniæ ſummam, vel etiam modios aliquot frugum quotannis mihi perſolvat, modo canon, quem ita vocant, hoc eſt, pecunia, vel frumentum quotannis perſolvendum, ſit juri & æquitati conſentaneus. Quid vero diſcriminis in eo, ſi vel ipſe immediate mea pecunia agrum emam, eumdemque alteri elocem, ut partem fructuum quotannis percipiam, vel ſi pecuniam meam alteri dem mutuo, ut ex ea agrum emat, & propter annuam fructuum ex emto illo agro perceptionem, certum & moderatum cenſum quotannis mihi dependat? Certe quod naturalem æquitatem adtinet, nihil hic diſparitatis occurrit. Quæ diverſitatis ratio a quibusdam adferri ſolet, in

d.) *Ex aliorum contractuum paritate.*

in ſeqq. elidetur. 2.) Adprobatur *contractus antichreſeos*, quando propter certam pecuniæ ſummam mutuo datam creditor hypothecæ loco fundum mancipat, & vice ejus, quod intereſt, fructus quotannis percipt. Jam vero minus gravat debitorem, ac minus ipſi moleſtum eſt, ſi fundos, agros ac prædia ſua, & eorum fructus retinere poteſt integros & ſalvos, dato interim cenſu annuo pro pecuniæ mutuatæ uſu, quam ſi creditori fundos, agros ac prædia, eorumque fructus hypothecæ loco mancipare cogatur, ex quo ſic concludimus: Quidquid minus gravat debitorem, & deteriorem facit conditionem creditoris, illud uſuræ ſuſpicionem minuit. At ſola perſonalis obligatio ad cenſum annuum ſine uſusfructus in hypotheca traditione minus gravat debitorem, & deteriorem facit conditionem creditoris, quam traditio realis hypothecæ in antichreſeos contractu. Ergo uſuræ ſuſpicionem minuit. 3.) Adprobatur *contractus emtionis redituum*, quod centum florenis quinque a proximo quotannis mihi perſolvendos emo, ea pactione, ut dominium centum florenorum a me plane tranſeat, nec liceat in æternum eos repoſcere. *De emtione redituum* (ſcribit Chemnitius part. II. loc. c. de paupertate p. 454.) *multi diſputant, ſed res ipſa, ſi recte conſideretur, oſtendit, hunc contractum, ſi legitime exerceatur, non pugnare cum caritate.* Veriſſime hoc adſerit Chemnitius, ſi enim contractus emtionis in genere adprobatur; ergo emtio redituum in ſpecie improbari nequit. Prius conſtat ex Lev. XXV. 15. 1. Cor. VII. 30. proinde etiam poſterius immotum conſiſtit. Atqui ſi licet centum florenis quinque quotannis perſolvendos emere, utique etiam licebit centum florenos pro quinque florenorum cenſu annuo elocare. Si licet mille florenis domum emere, alteri eam locare, & quinquaginta florenos pro ἐνοικίῳ exigere, quidni etiam liceat uſum annuum illorum mille florenorum immediate alteri elocare? Quod enim obvertitur, *in rebus fragilibus, ad quas pertinet pecunia, uſum non poſſe ſeparatim vendi, vel elocari, cum earum uſus ſit ipſa conſumtio*, de eo inferius diſpicietur. 4.) Adprobatur *contractus ſocietatis. Legitimus eſt contractus*, ſcribit Chemnitius d. l. p. 455. *quando alter poteſt negotiari, ſed deſtituitur pecunia, alter vero habet pecuniam, ſed non poteſt negotiari, ſi illi ineant ſocietatem, ut alter conferat pecuniam, alter operas, nam leges dicunt, quod pecuniæ deeſt, per operam ſuppletur.* At parum, vel nihil diſcriminis inter hunc contractum ſocietatis & eum, de quo jam agimus; utrobique enim propter lucrum ex uſu pecuniæ reſultans illi, qui eam erogavit, compenſationis loco aliquid datur. Regerunt, *in contractu ſocietatis & lucrum & periculum & damnum utrique contrahentium parti eſſe commune, id quod non habeat locum in cenſu illo pecuniæ elocatæ annuo*; ſed jam ante diximus, chriſtianam caritatem debere moderationem & æqualitatem eam obſervare, ut periculum ac damnum etiam in hoc ipſo contractu ſit commune, hoc eſt, ut debitori præter culpam ad inopiam redacto cenſus ille annuus alias debitus remittatur. 5.) Adprobatur *contractus, quo ſyngrapham emtionis redituum ab altero emo*; at ſi licet ſyngrapham illius emtionis, & conſequenter etiam reditus annuos, vi ſyngraphæ debitos, certa pecuniæ ſumma ad me transferre, quidni etiam liceat cenſus annuos pro elocatione quaſi pecuniæ percipere? Vtrobique certe ob pecuniæ vel emtæ, vel conductæ uſum proximus reditibus illis annuis ad ipſum alias ſpectantibus carere cogitur. Nec eſt, quod obvertatur, *contractus illos cenſeri licitos, quia non pugnent cum expreſſis ſcripturæ dictis; aliam vero rationem eſſe illius, de quo agimus contractus, qui ſub uſurarum nomine in verbo Dei penitus damnetur*; eam enim eſſe principii petitionem ſuo loco demonſtrabitur.

§. CCXI. V.) *Ex humanæ ſocietatis utilitate*: Deus non eſt ἀκαταστασίας Deus; 1. Cor. XIV. 33. jam vero ingentes ἀταξίαι & ἀκαταστασίαι ex eo orirentur, non in politicis ſolum, ſed etiam in eccleſia, ſi quis ſtatue-

e.) *Ex humanæ ſocietatis utilitate.*

ſtatueret, abſolute & ſimpliciter prohibitum eſſe propter pecuniam alteri ad negotiationes ac mercimonia exercenda datam cenſum aliquem exigere; qui enim ad cenſus illos perſolvendos obſtricti ſunt, eosdem dare recuſarent, & pecunia aliena ſuum duntaxat quærerent ac pararent commodum, qui vero pecuniis abundant, proximo easdem utendas concedere renuerent, cum nulla compenſationis ſpes adpareat, qua ratione commercia & negotiationes generi humano non ſolum utiles, ſed & neceſſariæ impedirentur: unde Ferrarienſis in practica in form. libell. action. hypothec. verb. ſine aliqua uſurarum pag. 379. edit. vet. ſcribit, *mundum vix ſuſtineri, aut regi poſſe ſine uſuris*, id quod de cenſibus illis annuis, de quibus jam agimus, quos jurisconſulti uſuras licitas adpellant, non autem de uſuris verbo Dei damnatis accipiendum. Baldus in lib. I. C. de ſumm. Trinit. & conſ. 453. dicit, *expedire multos inveniri fœneratores, ne multi fame pereant*, id quod reſpectu ad extremam naturæ corruptionem habito forte non injuria ab ipſo pronunciatum videatur. Cumprimis vero huc referenda eſt novella Leonis 83. Cum enim imperator orientis, Baſilius, uſuras omnes penitus abrogaſſet, ipſius filius Leo hoc decretum parentis ſuſtulit propter incommodum in rempublicam ex eo redundans: *Parens noſter* (inquit) *æternæ memoriæ princeps, ſciens uſuras ubique a Spiritus decreto condemnari, uſurarum ſolutionem ſanctione ſua prohibendam putavit. Atqui propter paupertatem res illa non in melius, quem tamen finem legislator propoſuerat, ſed contra in pejus vergit. Qui enim antea uſurarum ſpe ad mutuandam pecuniam promti fuerant, poſt latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere poſſint, in eos, qui pecuniis indigent, difficiles atque immites ſunt, quin etiam ad facile jurandum, quodque id fere conſequitur ad jusjurandum abrogandum id occaſionem præbuit. Breviter: propter redundantem in humana vita perverſitatem non modo non profuit legis virtus, verum etiam obfuit.*

Circumſtantiæ in pecuniæ elocatione reſpiciendæ.

§. CCXLI. Atque hæ ſunt præcipuæ noſtræ rationes, quibus permoti ſtatuimus, non eſſe abſolute & ſimpliciter cenſus illos pecuniæ elocatæ annuos inter damnatas uſuras referendos; interim tamen addimus, in hac pecuniæ quaſi elocatione reſpiciendas eſſe certas circumſtantias, utpote 1.) *conditionem perſonarum, quæ a nobis pecuniam accipiunt*, 2.) *ſummam pecuniæ datæ & tempus ſolutioni præſtitutum*, 3.) *cenſum annuum*, qui in ſtipulationem venit, 4.) *ſtatum perſonarum, quæ pecuniam erogant.* Circa *primum* nota, cavendum eſſe 1.) Ne ab illis cenſus annuus exigatur, qui pecunia mutuo accepta non utuntur ad negotiationes exercendas & lucra comparanda, ſed ad neceſſariam ſui ac ſuorum ſuſtentationem pecuniam a nobis expetunt, atque ipſam ſortem vix ac ne vix quidem reddere poſſunt. 2.) Ne exigatur ab illis, qui primum quidem ad negotiationes exercendas & lucra comparanda pecuniam a nobis petierunt, poſtmodum vero præter ſuam culpam caſibus fortuitis & inſperatis, puta incendio, naufragio, diuturniore morbo &c. in eam detruduntur inopiam, ut ſecundæ claſſis hominibus merito adcenſeri debeant, erga quos mutuum gratuitum exerceri debere, ſuperius diximus; quid quod (ut ſunt humana) contingere poſſit, ut tales negotiatores in primam detrudantur claſſem, eorum puta, quos eleemoſyna juvandos, ac quibus non ſolum cenſum, ſed & ſortem ipſam donandam eſſe docuimus? Si enim ex divite quis fit pauper, tum debeo etiam modum cum ipſo agendi mutare. Breviter dicendo, chriſtiana caritas ut omnium reliquorum, ita etiam hujus contractus directrix ac moderatrix ſtatui debet. Circa *ſecundum* nota, diſcrimen ſtatuendum *inter ſummam pecuniæ majorem & minorem.* Item *inter tempus brevius* ac *longius.* Exempli gratia, ſi quis florenum unum atque alterum ad ſpatium duorum, vel trium menſium abs te petat, ibi nolim auctor eſſe, ut cenſum propterea exigas; ſed ſi alius quispiam centum, ducentos, vel etiam mille florenos,

nos, & quidem ad anni unius, vel plurium etiam annorum ſpatium exigat, ut prædia ac fundos emat, ut negotietur ac lucretur, ibi propter rationes ſuperius adductas in compenſationem hujus officii jure cenſum aliquem legibus præſcriptum exigi poſſe dicimus. Monendum interim, de pecuniæ ſumma majore vel minore judicandum non ἁπλῶς, ſed συγκριτικῶς, reſpectu ad erogantem habito, nec *ſecundum arithmeticam*, ſed *geometricam proportionem.* Fieri enim poteſt, ut recte monet Hunnius in comm. 2. Cor. VIII. p. 342. *ut aliquis tenuioris conditionis & ſortis homo elocet florenos viginti, vel etiam pauciores, quæ pecunia cum ſit pars ſubſtantiæ ejus, arbitror, integrum illi eſſe non minus, ac tibi de centum aut mille florenis quotannis inde accipere penſionem legibus definitam.* Circa *tertium* nota, cenſum debere eſſe moderatum ac legibus determinatum. Sic imperatoriæ leges ſtatuunt pro uſu centum florenorum quotannis quinque exigi poſſe, de cujus conſtitutionis æquitate b. Lutherus in admonit. ut eccleſiæ paſtores uſuras damnent, tom. VI. Witeb. Germ. f. 323. ſic judicat: *So iſt auch jetzo die Zeit nit, daſs man mit fünf oder ſechs Gülden aufs hundert Reichthum gewinnen könne, ſonderlich wo die dürftigen Perſonen ſolche Zinſen nicht wiederum austhun, ſondern zu ihrem täglichen Brod nöthlich brauchen müſſen.* Vbi tamen denuo monet Hunnius d. l. *inter mercatores* non ita ſtricte obſervari, ne numerus in legibus præſcriptus excedatur, quia enim mercator quiſpiam florenis centum aliunde mutuo ſumtis beneficio negotiationis uno anno tantum poteſt lucrari, ut lucrum illud ipſam ſortem adæquet, ideo ob ſpem tam luculenti quæſtus non judicari iniquum, ut creditori ſuo de centum paulo etiam plus dependat, quam in vulgari elocatione receptum, præſertim cum lucrum illud cum ſuo creditore non partiatur. Circa *quartum* nota, inter eos, qui mutuum rogant, magnam eſſe differentiam, quidam ſunt valde locupletes, atque ipſimet legitimis commerciis, vel operis & laboribus res ſuas conſervare, & abſque facultatum adtritione pecuniis mutuo dandis proximo indigenti ſuccurrere poſſunt; quidam mediocribus divitiis adfluunt, interim tamen ſine quotidiano ſubſtantiæ decremento illis uti nequeunt, quales ſunt *pupilli, viduæ, ſenes, in otio literario viventes*, ad negotiationes exercendas minus idonei. Priores, ſi contractum illum exerceant eo fine, ut ſecure in otio vivere, genio indulgere, & abſque ullo labore rem ſuam familiarem locupletare poſſint, parum interim ſoliciti, quid de debitore & proximo indigente fiat, minus recte agunt: monendi igitur ſunt, ut cogitent, eſſe Dei voluntatem, *ut labores manuum ſuarum quiſque manducet*, Pſal. CXXVIII. 2. 1. Theſſ. III. 11. 2. Theſſ. III. 10. ac eleemoſynam & mutuationem habere peculiares, easque ampliſſimas in verbo Dei promiſſiones, reliquos vero contractus includi generalibus promiſſionibus ſeptimi præcepti, ac proinde ſtudeant, ut eleemoſynis potius & mutuo gratuito cum proximo agant, quam ut contractum illum annuorum cenſuum vel unice, vel præcipue inſtituant. Poſteriores facilius merentur veniam, ſi pecunias ſuas negotiatoribus elocent, & ex cenſu annuo ſeſe ſuosque ſuſtentent.

Argumenta eorum, qui ſimpliciter improbant cenſus annuos.

§. CCXLII. Ex his facile adparet, quid ad argumenta eorum, qui cenſus illos annuos abſolute & ſimpliciter improbant, reſpondendum ſit. Vrgent I.) *dicta vet. teſt. ſuperius adnotata*: Exod. XXII. 25. Lev. XXV. 35. &c. in quibus uſuræ *ſimpliciter* prohibentur. *Reſp.* uſuras in illis dictis prohiberi libenter fatemur, ſed in quæſtione adhuc eſt, an contractus ille, quo ob pecuniam elocatam pro centum florenorum uſu quinque quotannis exiguntur, ſit per ſe, abſolute, ſimpliciter & ſemper ad uſuras divina lege prohibitas referendus? id quod nondum argumentis evidentibus eſt evictum, ſed contrarium potius ex adductis rationibus eluceſcit. Vt autem hæc reſponſio ſit luculentior, notandum eſt, in dictis illis ſcripturæ agi *de vero mutuo* homi-

1.) Ex dictis vet. teſt.

nibus ſecundæ claſſi ſuperius a nobis adſignatis præſtando, illud ſua natura & ſemper debet eſſe *gratuitum*; ac proinde, qui a talibus perſonis, quibus mutui officium debetur, ultra ſortem aliquid, quidquid tandem illud ſit, exigit, vel accipit, uſuras exercet, & contra divinam legem agit. Ambroſius lib. de Tobia cap. 14. pag. 347. *Et eſca uſura eſt, & veſtis uſura eſt, & quodcunque ſorti accedit, uſura eſt. Quod velis, ei nomen imponas, uſura eſt.* Ex eo vero nondum evinci poteſt, omnibus, qui pecunias a nobis dari ſibi petunt, mutuum illud gratuitum a nobis præſtari debere, ſed ad illos ſolum id pertinet, quos in ſecundam claſſem ſuperius collocavimus. Quod vero adtinet illos, qui ſunt in tertia claſſe, hoc eſt, qui ſunt opulentiores, & pecuniam a nobis petunt, non ſublevandæ inopiæ ſuæ cauſa, ſed ut negotientur, & quæſtum faciant, ut fundos emant, & fortunas ſuas magis magisque augeant, cum illis licitum eſt non per mutuum gratuitum, ſed per talem contractum agere, quo non ſolum ad ſortis reſtitutionem, ſed etiam officii noſtri compenſationem obligentur. Declaramus id exemplo ſatis claro & ex propinquo petito. Dicta ſcripturæ, quæ de eleemoſyna ac beneficentia proximo præſtanda agunt, ſatis clara ac perſpicua ſunt, cumprimis vero Chriſtus univerſaliter pronunciat: *Da omni petenti*; Luc. VI. 30. ex eo vero inferri nequit, tales eleemoſynas conferri debere omnibus omnino hominibus, etiam illis, quos ſuperius in ſecundam ac tertiam claſſem collocavimus, quod enim a ſecundæ claſſis hominibus ſortem repetere licitum ſit ac conceſſum, *Siracides* XXIX. 2. & *exemplum Tobiæ* docet, Tob. IV. 21. ſed debentur illæ iis duntaxat hominibus, quibus primam claſſem adſignavimus, hoc eſt, extreme pauperibus, qui ne ipſam quidem ſortem reddere poſſunt. Pari ratione dicta ſcripturæ de mutuationis officio ſunt ſatis perſpicua, quod ſcilicet mutuum debeat eſſe gratuitum, & quod uſuræ illicitæ nomine veniat, ſi quis *propter officium mutui* ultra ſortem aliquid exigat; ſed ex eo nondum colligi poteſt, hoc officium gratuiti mutui præſtandum eſſe omnibus, adeoque etiam illis, qui in claſſe tertia locum obtinent, hoc eſt, qui noſtra pecunia negotiantur, lucrantur, & fortunas ſuas luculenter augent, id enim ſi fieret, nec extreme pauperibus eleemoſyna, nec indigentibus mutuum gratuitum tandem præſtari poſſet, ſiquidem *ceſſat fontis defluxus, niſi ex altera parte adſit adfluxus*: Ac probe notandum, uſuram verbo divino tam ſevere prohibitam non in mutuo ſolum ſtatuendam, vel quærendam eſſe, ſed veneni inſtar omnes contractus pervaſiſſe. Teſtatur ſane experientia, in pecuniæ mutuatione artes uſurarias cumprimis animadverti, interim damnabilis illa uſura *non ſolum in mutuo*, ſed etiam *in emtione ac venditione*, aliisve contractibus locum habet, quando ſcilicet proximus defraudatur, quando contra jus & æquitatem, contra chriſtianam caritatem in contractibus aliquid agitur, vel ut apoſtolus loquitur 1. Theſſ. IV. 6. ſi quis *ὑπερβαίνει καὶ πλεονεκτεῖ ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ*. Sic uſurarium eſt, quando in contractu *antichreſeos* pro modica pecunia mutuata totius fundi fructus accipiuntur, eaque ratione agricolæ ex poſſeſſionibus ſuis ejiciuntur, qualem *ἀντίχρησιν* Juſtinianus prohibuit. Vſurarium eſt, quando in contractu *ſocietatis* inſtituitur pactum de ſalvo capitali, etiamſi alter ſine ſua negligentia damno adfectus ſit. Quemadmodum igitur ob uſurariam pravitatem contractibus illis ſæpius adhærentem non ſtatim contractus ipſi repudiantur ac damnantur: ita quoque etiamſi in pecuniæ mutuatione uſurariæ artes ſæpius animadvertantur, non tamen propter ea contractus ipſe, quo a divitibus & negotiatoribus ob annuum centum florenorum uſum quinque cenſus loco accipiuntur, tanquam uſurarius & illicitus abſolute, ſimpliciter & ſemper eſt damnandus.

§. CCXLIII. Cum hac ſententiæ noſtræ declaratione convenit reſponſum illorum, qui in legibus divinis uſuræ oppoſitis eos duntaxat cenſus prohiberi ſtatuunt, *qui a pauperibus & egenis cum ipſorum onere & oppreſſione*

n propter officium mutui exiguntur, quam
ſtionem ac limitationem neceſſario hic
elligendam eſſe probatur 1.) Ex *adpel-
e*: Vſura illa, quam Deus lata lege pro-
, vocatur נֶשֶׁךְ, Deut. XXIII. 19. Pſal.
. *a morſu ac corroſione*, radix נָשַׁךְ uſur-
de morſu ſerpentis Num. XXI. 9. Prov.
. 32. Amos V. 19. ut denotetur, illud
n prohibitæ uſuræ adpellatione accipien-
quo proximi indigentes mordentur, cor-
tur ac conſumuntur, quales morſus ac
ſiones emphaticis verbis deſcribuntur
III. 3. *Comederunt carnem populi mei,
lem eorum ab eis nudaverunt, & oſſa eo-
onfregerunt, & conciderunt ſicut in le-
ʒ ſicut carnem in medio ollæ.* Deinde
r מַשָּׁה a radice נָשָׁה *fænori dedit, mu-
dedit*, quando ſcilicet cum ב ponitur,
XXIV. 10. Eadem radix Ezech. XXXIX.
gnificat *portavit, geſtavit*, ut ea demum
rohibita intelligatur, qua proximus one-
& gravatur, id quod neutiquam fit in
us annuis, qui a negotiatoribus & illis,
cunia noſtra multum lucrantur, propter
illius exiguntur. Quamvis vero alibi de
accipiatur vocabulum תַּרְבִּית ac מַרְבִּית
ce רָבָה, quæ in genere *multiplicationem
ndantiam* ſignificat, in Targ. רִיבִּית
odiernum Judæorum *ribis* Deut. XXIII.
ov. XXVIII. 8. Ezech. XVIII. 8. in Chald.
fænus, a radice חֲבַל, *parturivit, pe-*
ſicut τόκος a τίκτω, quia nummus num-
parit, Exod. XXII. 25. ex quo aliqui
nt, omne illud, quod ultra ſortem in
que pecuniæ mutuatione, vel elocatione
ur, uſuræ nomine prohiberi; tamen ex
ationibus reliquis & ex ſequentibus limi-
s hujus fundamentis conſpicuum, eam
at ſuperabundantiam prohiberi, qua in-
es exhauriuntur, gravantur & onerantur.

CCXLIV. 2.) Ex *objecti determinatione*;
isque enim dictis uſuras prohibentibus
fit *egeni* ac *pauperis*, a quo ultra ſor-
ropter mutui officium non ſit aliquid
exigendum. Exod. XXII. 25. *Si argentum mu-
tuaveris populo meo, pauperi tecum*, (הֶעָנִי ad-
flicto, oppreſſo, tenuioris & adflictioris for-
tunæ, ubi nota ה hajedia eſſe inſtar cujusdam
determinationis) *non eris ei ſicut uſurarius*,
כְּנֹשֶׁה, Lutherus vertit: *du ſolt ihn nicht zu
Schaden dringen*, hoc eſt, non eris exactor
nimis rigidus, ut magno ſuo cum detrimento
cogatur tempore conſtituto præciſe mutuatum
argentum reddere, *non ponetis ſuper eum uſu-
ram*, נֶשֶׁךְ, mordentem & rodentem. Lev.
XXV. 35. *Cum adtenuatus fuerit frater tuus*,
(in Hebræo eſt verbum מוּךְ, *depulſus, deje-
ctus*, ad inopiam redactus fuit. Targum:
יִתְמַסְכַּן, *pauper factus fuit*) *& nutaverit ma-
nus ejus tecum* (מוֹט *loco motus eſt*, va-
cillavit, ſubverſus eſt: Targum: וְתִנוּט, *&
mota fuerit manus ejus tecum*, hoc eſt, ſi ex-
tendit manum ſuam, ut eam adprehendas, &
auxilium tuum experiatur. Lutherus: *Wenn
dein Bruder verarmet, und neben dir abnimmt.*
LXX. interpretes ἐὰν πένηται ὁ ἀδελφός σου ὁ
μετὰ σοῦ καὶ ἀδυνατήσῃ ταῖς χερσὶ παρά σοι,
*ſi manus ejus fuerint impotentes & imbecilles
ad laborandum, negotiandum & lucrandum,
wenn er mit leerer Hand kömmt*) *corroborabis
eum, advena & peregrinus* ſcilicet *es*, (hoc
eſt, memento te quoque peregrinum & adve-
nam eſſe reſpectu ad Deum habito, ſicut v. 23.
quoniam *peregrini & advenæ vos ad me*. Lu-
therus reddidit in adcuſativo, *du ſolt ihn auf-
nehmen als einen Fremdlingen, oder Gaſt.* Se-
cutus LXX. interpretes: ἀντιλήψη αὐτοῦ ὡς
προσηλύτου καὶ παροίκου, ſed ſupra בְּ præce-
dens eſt accentus regius *Sakeph katon*, inciſum
majus conſtituens) *ut vivat tecum.* v. 36. *Ne
accipias ab eo uſuram & incrementum*, מֵאִתּוֹ,
a cum eo, hoc eſt, quando cum ipſo per mu-
tuum agis, non accipies נֶשֶׁךְ, וְתַרְבִּית, *& ti-
mebis a Deo tuo, ut vivat frater tuus tecum.*
v. 37. *Argentum tuum non dabis ei ad uſu-
ram, & ad incrementum non dabis ei cibum
tuum*; ex quo luculenter adparet, in lege di-
vina id demum uſuræ loco haberi, quod a
fratre paupere & adtenuato accipitur, quove

proximus ita gravatur, ut vitæ ſuſtentandæ neceſſaria non amplius habeat. Quamvis igitur in reliquis dictis non fiat expreſſa pauperis mentio; tamen ex hoc loco, tanquam ex propria ſede, eorum explicatio petenda & per reliqua ſcripturæ dicta deducenda eſt.

§. CCXLV. 3.) Ex *addita explicatione*: Locis aliquot ſcripturæ ſacræ uſuram prohibentibus ſtatim ἐξηγητικῶς additur, quidnam uſuræ nomine veniat? tale ſcilicet incrementum ac talis ſuperabundantia, quæ dantem gravat, onerat, opprimit & conſumit. Exod. XXII. 21. *Peregrinum non populabis* (*non inferes vim peregrino*, עָנָה, adflixit, oppreſſit, deprædatus eſt.) v. 25. *Si argentum mutuaveris populo meo pauperi tecum, non eris ei uſurarius, nec ponetis ſuper eum uſuram.* (tanquam onus quoddam premens & urgens) Levit. XXV. 36. *Non accipias a fratre tuo uſuram & incrementum.* Lutherus vertit *Ueberſatz.* Pſal. CIX. 11. *Illaqueet fænerator omnia, quæ ſunt ei*, יְנַקֵּשׁ, quidam deducunt a יָקַשׁ, *illaqueavit, irretivit*: quidam a נָקַשׁ, *concuſſit, proſtravit.* Targum יְגַבֵּב, *colligat.* LXX. interpretes: ἐξερευνησάτω, *ſcrutetur*, acceperunt pro יְבַקֵּשׁ propter literarum נ׳ב similitudinem. Lutherus: *Der Wucherer müſſe ausſaugen alles, was er hat.* Ezech. XVIII. 8. *Vir, qui cum uſura non dederit, & amplius non acceperit.* Lutherus reddidit: *der niemand überſetzet, qui ab iniquitate averterit manum ſuam, is vivendo vivet.* c. XXII. 12. *Vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, & fraudabas ſocios tuos in oppreſſione.* In his & ſimilibus dictis uſura deſcribitur per oppreſſionem, onerationem, facultatum proximi diminutionem, quæ deſcriptio non competit cenſibus illis annuis, de quibus hoc loco agimus.

§. CCXLVI. 4.) Ex *naturalis æquitatis & mutuæ caritatis conditione*: Summa totius ſecundæ decalogi tabulæ proponitur in illa authentica Chriſti Matth. VII. 12. *Quidquid vultis, ut faciant vobis homines, hoc facite etiam ipſis, hæc eſt lex & prophetæ*; conſiſtit enim omnium præceptorum ſecundæ tabulæ ſumma in dilectione proximi: Rom. XIII. 10. πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη. v. 8. *Qui proximum diligit, legem implevit.* v. 9. *Hoc enim: Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non dices falſum teſtimonium, non concupiſces, & ſi quod aliud mandatum, in hoc verbo ἀνακεφαλαιῦται, recapitulatur & inſtauratur: Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Idem docet Chriſtus Matth. XXII. 39. Jam vero demonſtratum eſt ſuperius, nequaquam cum naturali æquitate, vel chriſtiana caritate pugnare, ſi in certis quibusdam caſibus, ab iis ſcilicet, qui pecunia noſtra plurimum lucrantur, pro ejus uſu cenſus aliquis moderatus ac legibus definitus exigatur. Ergo prohibitio uſurarum in lege divina propoſita juxta hanc normam æquitatis & caritatis explicanda, ne eam evertat, ſed potius ſtabiliat. Nec eſt, quod quis obvertat, *quemadmodum in fidei articulis non debemus ſequi dictamen humanæ rationis, ſed claram literam divinæ revelationis*, 2. Cor. X. 5. *& quemadmodum in cultu divino verbo Dei non debemus noſtro arbitrio aliquid addere vel detrahere, ſed ſimpliciter verbo inhærere*; Deut. IV. 9. Num. XV. 39. Eſa. XXIX. 13. Matth. XV. 9. *ita quoque in prohibitoriis mandatis uſuræ oppoſitis non eſſe audiendum, quid ratio noſtra æquitati naturali & chriſtianæ caritati congruum judicet, ſed inhærendum claræ literæ, quæ omne omnino incrementum & omnem ſuperabundantiam prohibet*; eſt enim evidens diſcrimen inter fidei articulos, qui, cum ſint ἀκατάληπτα μυςήρια, omnem humanæ rationis captum excedunt, & inter contractus ad humanam & civilem vitam pertinentes, de quibus ex lumine naturæ judicium fieri poteſt, unde Chriſtus ipſe deducit nos ad regulam juris naturalis omnium hominum mentibus inſcriptam atque inſculptam, & ſecundum eam de talibus contractibus judicium ferri permittit. Pari ratione magnum diſcrimen eſt inter dilectionem Dei & cultum divinum in prima decalogi tabula præſcriptum, & inter dilectionem proximi in ſecunda decalogi tabula mandatam;

norma

ıa dilectionis divinæ ac cultus Deo de-
ıon poteſt peti ex naturæ lumine, ſed
ilectione proximi ex naturali æquitate ju-
i poteſt. Quod ſi quis in iſtis uſurarum
ibitionibus literæ ſimpliciter inhærere,
: ex ea inferre velit, in nullo plane caſu
ın eſſe, ob uſum pecuniæ mutuo datæ
ın aliquem exigere, ac prohibitæ uſuræ
llatione venire omne id, quod ultra ſor-
accipitur, ſi vel maxime proximus eo
gravetur, cogitur, ex prohibitione de
mentiendo pari ratione elicere, quod
plane caſu licitum ſit aliter loqui, quam
pſa ſe. habet, ac prohibiti mendacii ad-
tione venire illud omne, quod in ſer-
: non conſentit cum re ipſa, ſi vel ma-
proximus eo non lædatur, nec decipiatur,
tamen ipſe Chemnitius & alii theologi
oncedunt. Quare ut ex illis dictis, quæ
nere prohibent mendacium, non eſt in-
dum, omne illud mendacii nomine ve-
quod in ſermone cum re non convenit,
d definitionem mendacii ex norma cari-
quæ eſt finis legis, neceſſario adden-
, quod id demum ſit mendacium prohi-
ı, *ſi falſum proferatur cum voluntate ſeu*
tione decipiendi, docente Chemnitio part.
cor. cap. *de lege Dei in explicat. octavi*
pti pag. 235. ita quoque ex illis dictis,
in genere prohibent uſuras, non poteſt,
lebet inferri, omne illud uſuræ nomine
igendum, quod in pecuniæ uſu alteri
sſo ultra ſortem accipitur, ſed ad defi-
ıem uſuræ ex eadem caritatis & æquita-
ırma neceſſario addendum, quod ea de-
ſit uſura prohibita, quando aliquid ultra
n accipitur cum detrimento & oppreſſione
mi.

CCXLVII. 5.) Ex *paritatis ratione*.
riptura non eſt infrequens, abſolute &
lciter uno in loco aliquid mandari, vel
beri, cui tamen ex aliis ſcripturæ locis
ım reſtrictio eſt addenda. Sic Luc. VI.
hriſtus in genere præcipit: *Da omni pe-*
interim cum certa limitatione hoc ac-
cipiendum, da omni petenti, ſcilicet *indigen-*
ti, da pro *ratione tuarum facultatum &c.* quod
ſi quis præceptum illud Chriſti, ita nude ac
crude velit intelligere, dandum eſſe cuivis
petenti, quidquid a nobis poſtulet, quæcun-
que tandem ſit vel noſtra, vel ipſius conditio,
is præcepto Chriſti peſſime abutetur, ſicut fa-
ciebant Gnoſtici, qui proximi uxorem de ſtu-
pro ſolicitantes dicebant: *Scriptum eſt, da*
omni petenti. Sed ut propius ad propoſitum
noſtrum accedamus, adducimus locum Ezech.
XVIII. 8. ubi inter deſcriptionem viri pii,
juſti ac Deo placentis inter cætera etiam hoc
refertur, *quod proximo ſuo reddat pignus*,
id vero non poteſt abſolute & ſimpliciter eo
ſenſu accipi, quaſi nullo modo licitum ſit,
pignus a proximo accipere, ſed juxta expli-
cationem in divina lege traditam intelligen-
dum eſt de tali pignore, quo proximus ege-
nus non poteſt carere. Exod. XXII. 26. *Si pi-*
gnorando pignoratus fueris veſtimentum pro-
ximi tui, cum occubuerit ſol, reſtitues illud ei.
v. 27. *Quia eſt operimentum ejus, tantum illud*
veſtimentum eſt pelli ſuæ, in quo dormiat. Deut.
XXIV. 17. *Non capies in pignus veſtimentum*
viduæ. Eodem ſenſu accipienda eſt prohibi-
tio uſuræ, de tali ſcilicet abundantia & incre-
mento, quod cum damno & oppreſſione ege-
ni exigitur ac poſtulatur.

§. CCXLVIII. Atque hæc ſunt præcipua
fundamenta, quibus demonſtramus, manda-
tum de non accipiendis uſuris certa ratione li-
mitandum, nec *ſimpliciter & abſolute* ad quos-
cunque cenſus, qui in contractu elocatæ pe-
cuniæ exiguntur, referendum eſſe. Quidam
alia fundamenta addunt, quæ non ſunt ejus-
dem roboris ac momenti: 1.) Eſt, qui ex
Gen. XLVII. 24. tale nectit argumentum: *Sic-*
ut agri Ægyptiorum proprii erant Pharaonis,
ille vero penſionem quintæ portionis de frugi-
bus jure exigit: ſic iniquum non eſt, ſi pro
quinquies denorum florenorum uſu annuo
quinque accipiantur, eſt enim quintæ partis
fructuum emtio. Ergo contractus ille, quo pro
centum florenis quinque dantur in annum, non
eſt

eſt a pietate alienus, nec ſola nititur imperiali conſtitutione, ſed exemplum habet in ſacris literis, & ab uſurariis artibus eſt ſeparandus. At, ut prætermittamus diverſitatis rationes, quæ notari poſſunt complures, ex hac comparatione colligere aliquis poſſet, ſi pro quinquies denorum florenorum uſu annuo quinque licet accipere, utique pro decies denorum, hoc eſt, centum florenorum uſu quotannis licebit accipere decem, id quod tamen in contractu emtionis redituum tanquam uſurarium reprobatur.

§. CCXLIX. 2.) Quidam proferunt legem divinam Deut. XXIII. 20. *Extraneo fœneraberis, & fratri tuo non fœneraberis;* ex quo colligunt, prohibitionem uſurarum non eſſe ſimpliciter & abſolute accipiendam, ſed cum certa quadam limitatione ac reſtrictione, ne ſcilicet cum detrimento & oppreſſione proximi uſuræ exigantur, quam limitationem exiſtimant addi Exod. XXII. 21. *Peregrinum non populabis & non opprimes eum, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti.* Sed huic argumento variis modis reſpondetur. Hieronymus in comment. Ezech. XVIII. per diſtinctionem temporum reſpondet: *In principio legis a fratribus tantum fœnus tollitur, in propheta ab omnibus uſura prohibetur. In evangelio virtutis augmentum eſt præcipiente Domino: Fœneramini his, a quibus non ſperatis recipere.* Sed hypotheſis illa repugnat perfectioni divinæ legis. Chemnitius part. II. locor. theol. p. 434. ex Gerſone diſtinguit *inter permiſſionem civilem* & *theologicam*, item, inter *jus fori* ac *jus poli. In vet. teſt.* (inquit) *Moſes fuit & theologus & legislator, alibi enim tradit, quomodo ſerviendum ſit Deo in juſtitia & ſanctitate, alibi vero pro externa ſocietate vitæ civilis in republica Iſraëlitica certas quasdam politicas conſtitutiones iſti populo præſcribit, hoc eſt, tractat de jure fori & de jure populi, ordinat forum politicum & forum conſcientiæ. In legibus autem politicis, quas Deus populo Iſraël dedit, non ſemper juſtitia & ſanctitas conſcientiæ coram Deo præſcribitur, ſed ſunt adcommodatæ ad conſervationem externæ & civilis ſocietatis in illa politia, pro conditione ingeniorum & morum iſtius populi, cui Deus ipſe tribuit epitheton duræ cervicis. Quia igitur leges forenſes Deus præſcribebat politico magiſtratui, quæ vitia, quibus civilibus pœnis punienda forent, vidit fieri non poſſe, ut effrenata hominum malitia ex toto compeſceretur legibus civilibus per pœnas politicas. Vt ergo in civili ſocietate iſtius populi pejora vitarentur mala, neve erga domeſticos fidei exerceretur uſura, non quidem adprobavit, ſed forenſi & politico fine toleranda permiſit hactenus, quod per magiſtratum civilem non puniebantur &c. hoc modo uſura in vet. teſt. permittitur civiliter, damnatur autem theologice in conſcientia coram Deo.* Alii reſpondent hoc modo: *Vſuram erga extraneos ibi nec præcipi, nec permitti, ſed quia ſcriptura vult, ut omnes homines agnoſcamus proximos, ſenſum eſſe, erga quemcunque uſuram exerces, illum non tractas ut fratrem & proximum, ſed ut hoſtem.* Lutherus in lib. contra Judæos reſpondet, *duo eſſe Judæorum genera, quidam ſunt Judæi Moyſis, quos ſcilicet Deus per Moſen ex Ægypto in terram Canaan introduxit, ac legem illis dedit in terra iſta ſervandam, donec veniret Meſſias: quidam vero ſunt Judæi cæſaris, non Moſis, quorum ſcilicet majores coram Pilato dixerunt:* Non habemus regem, niſi cæſarem; *ad illos non pertinere hanc legem, ſed ſi ea uti frui velint, in terram Canaan ipſis eſſe redeundum.* Anton. Margarita in libr. de fide & relig. Judæorum reſpondet, *in lege divina ſemper præmitti, ſi in præceptis meis ambulaveris, alieno fœneraberis*, ac Deut. XXVIII. 43. *adverſativam addi; Si non ambulaveris in præceptis meis, peregrinus mutuabit tibi, jam vero hodierni Judæi non ambulant in reliquis Dei præceptis, ergo non debent frui beneficio hujus legis de uſuris.* Hotomannus lib. II. de uſuris cap. 3. reſpondet, *ideo licuiſſe Judæis ab extraneis accipere uſuras, quod ipſi quoque a Cananæis gratuitam pecuniam mutuo non habebant, ſed uſuras ſolvere cogebantur, lege*

igitur

Igitur talionis idem fuiſſe ipſis conceſſum. : Hunnius in comm. 2. Cor. VIII. diſtinguit inter extraneos: *Quod olim* (inquit) *conceſſa fuit Iſraëlitis uſura ad extraneos, non indifferenter id indultum de quibusvis extraneis populis eſt accipiendum, ſed de iis, in quorum medio habitabant Iſraëlitæ, quales fuerunt gentes Cananææ, quæ cum alioquin fuerint judicio Domini deſtinatæ ad exitium, propter abominationes, quas fecerant in terra, & earum facultates una cum tota illa regione, vi juramenti divini, ſpectarint ad populum Dei, & vero Cananæi non ſimul & ſemel expelli, vel exterminari quiverant, ideo Dominus inter reliqua media etiam hoc conceſſit Iſraëlitis, ut poſſeſſiones eas, quæ alioquin ipſis decretæ fuerant, hoc interveniente medio a Cananæis tanquam hoſtibus injuſtis poſſeſſoribus ad ſe traducerent, quæ res hodie in exemplum trahi nec poteſt, nec propter diverſitatis rationem debet.* Convenit hæc reſponſio cum ea, quam tradit Ambroſius in lib. de Tobia c. 15. p. 348. *Quis erat tunc alienigena, niſi Amalech, niſi Amoræus, niſi hoſtes?* ibi, inquit, *uſuram exige. Cui merito nocere deſideras, cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur uſuræ. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centeſima te vindicare. Ab hoc uſuram exige, quem non ſit crimen occidere. Sine ferro dimicat, qui uſuram flagitat, ſine gladio ſe de hoſte ulciſcitur, qui fuerit uſurarius & exactor inimici. Ergo, ubi jus belli, ibi etiam jus uſuræ.* Quidquid ſit de explicatione hujus loci, de quo inferius plura dicemus, ad ſtabiliendos cenſus illos annuos parum roboris in eo eſſe dicimus.

§. CCL. 3.) Petrus a Well. in tract. de uſuris c. 4. fac. b. edit. Colon. adducit parabolam Chriſti Matth. XXV. 26. ubi Dominus ad ſervum, qui talentum in terra abſconderat, dicit; *Serve nequam & piger, oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, & veniens recepiſſem, quod meum, cum uſura*; ex quo colligit, non omnem uſuram ſimpliciter eſſe prohibitam. Sed præterquam, quod ex parabolis & ſimilitudinibus non ducantur firma argumenta, promte reſponderi poteſt, diſtinguendum eſſe *inter rem*, ac *rei modum*. Chriſtus non adprobat uſurarias artes, quibus pecuniam & facultates ſuas avari augent, ſed lucrum & incrementum pecuniæ in rebus ſpiritualibus imitandum nobis proponit, atque eo unice ſpectat, quod theſauro verbi divini & donorum ſpiritualium nobis concredito in eccleſia negotiari & lucrari debeamus, perinde ut Luc. XVI. 8. nequaquam nobis commendat fraudes & furta, ſed prudentiam œconomi, quam in ſpiritualibus rebus imitandam nobis ob oculos proponit. Non probat Chriſtus uſuram in lege Dei prohibitam, ſed rationem lucri faciendi, quæ in vita communi quotidie conſpicitur in pecunia ad exercenda commercia & negotiationes adhibita, tanquam omnibus notam adſumit; eamque ad ſuum propoſitum explicat. Chryſoſtomus hom. XLI. in Geneſ. *Vide miſericordiam Dei. In his ſenſibilibus pecuniis prohibuit, ne quis uſuram acciperet. Quare & ob quam cauſam? quia uterque magno damno adficitur. Nam debitor quidem inopia adteritur, creditor autem augens divitias etiam peccatorum adcumulat ſibi multitudinem &c. in ſpiritualibus autem repetiturum ſe promittit uſuras. Quare? quia omnino diverſo modo ſe habet ſpiritualis uſura & ſenſibilis. Illic enim, a quo requiritur ſeveriter, ſubito in extremam inopiam defertur, hic autem, a quo exigitur, quando gratitudinem præ ſe tulerit, quanto majorem uſuram adfert, tanto majori fruetur remuneratione.*

§. CCLI. Contenti igitur ſumus fundamentis ſuperius pro noſtra ſententia adductis & generali illa reſponſione, quod dicta vet. teſt. uſuras prohibentia agant de officio mutui indigentibus gratis præſtando, ita ut præter ſortem cum ipſorum detrimento & oppreſſione nihil ab illis exigatur. Coronidis loco addimus, ſi vel maxime evinci poſſet, dicta illa vet. teſt. in quibus uſuræ damnantur, eſſe *plane generalia*, & ſenſu eo accipienda, quod in nullo plane caſu, nec ab illis, qui pecunia no-

ſtra plurimum lucrantur, & commoda ſua parant, quidquam ultra ſortem accipiendum ſit, id quod tamen nondum eſt evictum & comprobatum; tamen *morale* a *forenſi & judiciali* in illis legibus adcurate eſſet diſtinguendum. Morale, ſive genus, pertinet ad omnes homines, tam nov. quam vet. teſt. forenſe autem, ſeu judiciale, cum ſit ſpeciale, ad politiam Judaicam duntaxat ſpectat. Morale foret, in contractibus & commerciis, in emtione, venditione, mutuo &c. cavendam eſſe πλεονεξίαν, injuſtitiam & uſuras illicitas, atque id etiamnum hodie in nov. teſt. nos obligat; forenſe, ſeu judiciale foret, quod ex pecunia mutuo data nihil quidquam a proximo ultra ſortem ſit accipiendum, id, quia ad Judaicam politiam unice ſpectaret, nos in nov. teſt. non amplius obligaret. Quod ſi enim circumſtantias exacte ponderamus, adparebit diſcrimen evidens inter politiam Moſaicam ac noſtras. Judæi peculiari lege prohibebantur poſſeſſiones ſuas per venditionem in perpetuum abalienare: Levit. XV. 10. *Sanctificabitis annum quinquageſimum, & prædicabitis libertatem in terra cunctis habitatoribus ejus, jubilæus ipſe erit vobis, & revertimini; unusquisque ad poſſeſſionem ſuam.* v. 15. *Secundum numerum annorum poſt jobel emes a proximo tuo, ſecundum numerum annorum proventuum vendet tibi.* Proinde emtor non erat hæreditarius ac perpetuus prædiorum ac fundorum, agrorum puta, vinearum &c. poſſeſſor, ſed tantum uſufructuarius, quia percipiebat duntaxat fructus rei emtæ usque ad annum jubilæum, in quo absque ulla pretii refuſione ad priſtinum poſſeſſorem bona illa immobilia redibant. Erat inſuper alia quædam conſtitutio de debitis quovis ſeptimo anno fratri remittendis. Deut. XV. 1. *Septimo anno facies remiſſionem, quæ hoc modo celebrabitur*: v. 2. *Cui debetur aliquid a proximo & fratre ſuo, repetere non poteſt, quia annus remiſſionis eſt Domini.* v. 3. *A peregrino exiges, a fratre vero repetendi non habes poteſtatem.* v. 4. *Et omnino indigens & mendicus non erit inter vos.* Quod ſi fuiſſet Judæis licitum a fratre propter pecuniam mutuo datam cenſum annuum exigere, ſex annis prioribus cenſus tantos ac tam immoderatos exegiſſent, ut ad ipſam ſummam ſeptimo anno adſurrexiſſent, atque ut debiti remiſſio absque ullo proximi egeni levamento fuiſſet facta, qua ratione legislator finem hujus ſuæ conſtitutionis, ne ſcilicet *ſit mendicus in Iſraël*, nequaquam obtinuiſſet. Pari ratione, ſi cenſum annuum ex pecunia mutuata accipere Judæis licitum fuiſſet, non minus quoque prior illa diſpoſitio de poſſeſſionibus in anno jubilæo poſſeſſori, qui eas olim vendiderat, ſine ulla pretii refuſione reſtituendis, locum & effectum obtinere haudquaquam potuiſſet; quilibet enim potius pecuniam ſub uſuris proximo dediſſet, quam fundos ejus emiſſet, quippe quas hæreditario in perpetuum poſſidere ob diſertam legis prohibitionem non poterat, quin & de fructibus annuis interea percipiendis admodum dubius erat. Proinde ne Judæorum avaritia conſtitutionibus divinis de fundis in anno jubilæo venditori reſtituendis ac de debitis in anno ſabbatario remittendis fraudi eſſet, abſolute ac ſimpliciter ipſis interdictum videri poſſit, cenſum aliquem propter pecuniam mutuo datam a fratre, hoc eſt, ab Iſraëlita exigere; viciſſim vero ne putetur tanquam *morale* & in genere omnibus interdictum, ideo conceſſum ipſis fuit ab alienigena cenſus pecuniarios exigere, ex quo fundamento deduci poteſt conciliatio illarum legum, quæ prima fronte invicem pugnare videntur. Deut. XXIII. 20. *Extraneo fænerabis*, לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ, *& fratri tuo non fænerabis.* Exod. XXII. 21. *Peregrinum non populabis*, גֵּר לֹא תוֹנֶה, *& non opprimes eum.* Quidam exiſtimant priori lege permiſſum, moderatas uſuras ab extraneo & peregrino accipere, poſteriori vero interdictum immoderatas, illicitas & injuſtas uſuras ab eodem exigere. Sed quia in priori loco itidem eſt verbum נָשַׁךְ, quod ſignificat uſuris proximum mordere & arrodere, ideo ex objecto prohibitionis rectius petitur diverſitatis ratio. נָכְרִים in ſcripturis dicuntur *alienigenæ & genti-*

ıs Jud. XIX. 12. quos apoſtolus ſic de- Eph. II. 12. quod fuerint ἀπηλλοτριω- της πολιτείας τȣ Ισραὴλ. גרים di- · proſelyti, qui ex gentibus quidem li erant, interim tamen Iſraëliticam re- em amplectebantur, & in politiam Ju- ı recipiebantur; Exod. XII. 49. Deut. ıı. & 29. eorum aliqui habitabant in Iſraëlitarum, qui vocabantur proſelyti quidam vero in regionibus procul diſſi- ıi quotannis ad feſta ſolemniora Hiero- ım veniebant. Act. II. 5. VIII. 27. Per- ır igitur Judæis, ut fœnerentur extra- ſed prohibentur interim peregrinum po- & opprimere, hoc eſt, permiſſum ipſis ıſuris exſugere & exhaurire extraneos r cauſam ſuperius expoſitam, quia ſci- xitio devoti erant, ſed prohibentur eas re erga peregrinum e gentilitate qui- ·riundum, interim Judaicam religionem xum, quia lex de uſuris a fratre non dis generalis eſt, concernens non ſo- ɔs, qui ratione originis erant fratres, os etiam, qui profeſſione ejuſdem re- s fratres erant.

ƆCLII. Ergo ſi vel maxime ex hypo- oncederemus, Iſraëlitis abſolute & ſim- r prohibitum fuiſſe uſuras juſtas & mo- s, hoc eſt, cenſus annuos ob uſum pe- mutuatæ a fratre exigere, tamen in pro- rio illo mandato forenſe & judiciale a i diſtinguendum omnino eſſet, id quod tione demonſtramus: Quodcunque Iſraë- populo interdicitur, cum tamen in ſe ac : non pugnet cum naturali æquitate & ıa caritate, illud non pertinet ad legem em, qua omnes populi etiam in nov. ·bligantur, ſed ad legem forenſem & ılem, quæ Iſraëlitas duntaxat obligavit. in certis quibusdam caſibus non pugnat aturali æquitate & fraterna caritate, cen- ınuum ob pecuniam proximo erogatam lem accipere, ut ſuperius fuit demon- n. Ergo ſi vel maxime Iſraëlitico po- pulo interdictum id fuiſſet, tamen ſpeciale ad forenſe διάταγμα foret, non autem legis mo- ralis particula. Quemadmodum igitur Chemni- tius part. II. locor. cap. de imaginibus pag. 150. cenſet, *præceptum de non habendis, vel fabrican- dis imaginibus eſſe partim morale, partim cerimo- niale*; morale eſſe, quod univerſaliter prohibi- tæ ſint imagines, quæ manifeſte præ ſe ferunt ethnicam ſuperſtitionem & manifeſtam impie- tatem cum verbo Dei pugnantem. Item ima- gines qualescunque, quæ quoquo modo pro- ſtant ad cultum & adorationem, quod pro- hibitum ſit adorare & colere ſculptilia, hoc eſt, habere ea pro Deo, vel tribuere illis cul- tum ſoli Deo debitum &c. Cerimoniale eſſe, quod propter proclivitatem populi Iſraëlitici ad idololatriam Deus omnino illis interdixe- rit fabricationem & uſum imaginum quarum- cunque templo inferendarum; morale ad omnes homines, cerimoniale ad Judæos dun- taxat pertinere, morale ad vet. & nov. ceri- moniale ad vet. teſt. duntaxat pertinere: ita quoque eodem jure poſſemus dicere, ſi vel maxime mandatum de uſuris omnes cenſus ob pecuniæ uſum datos prohibeat, illud tamen eſſe partim *morale*, partim *forenſe*, morale eſſe, ne in exigendis, vel accipiendis illis cen- ſibus proximus gravetur, oneretur & oppri- matur; forenſe eſſe, ne a proximo quidquam ob pecuniæ erogatæ uſum cenſus loco accipia- tur; prius eſt generale omnes omnino homi- nes obligans, poſterius vero ſpeciale ad ſolos Judæos pertinens, quibus ob proclivitatem ad avaritiam, fraudes & proximi oppreſſionem id erat interdictum, perinde ut in lege mutui de debitis quovis ſeptimo anno proximo re- mittendis Deut. XV. 2. forenſe a morali diſtin- gui debet; forenſe eſt, quod omnia omnino debita fratri erant remittenda, illud ad Iſraë- liticam duntaxat politiam pertinebat: morale eſt, quod ratione indigentiæ proximi habita mutuum debeat eſſe gratuitum, item, quod debitum proximo ſit condonandum, ſi præter ſuum meritum ad inopiam redigatur.

 §. CCLIII.

§. CCLIII. Atque hæc dicta ſint de legibus divinis vet. teſt. in quibus uſuræ abſolute & ſimpliciter prohibentur, quas primo loco ſemper urgent, qui cenſus annuos lege imperiali conceſſos penitus damnant.

2.) Ex dicto Chriſti Luc. VI. 35.

II.) Proferunt dictum Chriſti Lucæ VI. 35. ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες, *benefacite & mutuum date nihil inde ſperantes*; ex quo apodictice colligi poſſe exiſtimant, ultra ſortem nihil quidquam in officio mutui a proximo exigendum. Sed breviter reſpondemus, ex tota ſerie & contextu hujus loci patere, quod Chriſtus loquatur *de mutuo eleemoſynario*, ac proinde nequaquam tollat contractus civiles juri naturali congruentes, id quod ex analyſi textus demonſtrandum. Apud evangeliſtam Lucam verba Chriſti ſic habent: v. 33. *Si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis gratia, ſiquidem etiam peccatores hoc faciunt?* v. 34. *Et ſi mutuum dederitis his, a quibus ſperatis vos recepturos, quæ gratia eſt vobis? nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut paria recipiant*, ἵνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα. v. 35. *Veruntamen diligite inimicos veſtros, benefacite & mutuum date nihil inde ſperantes, & erit merces veſtra copioſa &c.* Ex antitheſi ſole clarius elucecſcit, Chriſtum nequaquam loqui *de mutuo officioſo*, in quo certa pecuniæ ſumma proximo datur ea lege & conditione, ut conſtituto tempore eandem, & ſic τὰ ἴσα reddat; ſed *de mutuo eleemoſynario*, in quo ipſa ſors egenti proximo donatur, ut nihil plane redeat ad creditorem, qui pecuniam proximo erogavit. Nam de peccatoribus dicit, quod mutuum officioſum exerceant, hoc eſt, quod dent illis mutuum, a quibus ſperant ſe recepturos; ſed a piis & chriſtianis altiorem aliquem beneficentiæ & caritatis gradum exigit, jubet ipſos mutuum dare etiam illis, a quibus nihil ſperare poſſunt, hoc eſt, ubi de ſorte in dubio verſantur, ac periculum ſubeſt, ne pecunia mutuo data perpetuo carere cogantur. Apud Matthæum cap. V. 39. eadem Chriſti concio verbis paululum diverſis ſic deſcribitur: *Si quis te percuſſerit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* v. 40. *Et qui vult tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium.* v. 41. *Qui te angariaverit ad mille paſſus, vade cum illo & alia duo.* v. 42. *Qui petit a te, da illi, & volentem a te mutuare, ne averſeris*; ubi ex præcedentibus verbis manifeſte colligitur, de mutuo non ἁπλῶς & abſolute, ſed συγκριτικῶς & comparate Chriſtum loqui. Vt enim antecedentia mandata hunc exhibent ſenſum, ſatius eſſe alteram etiam maxillam percutienti obvertere, quam privatam vindictam exercere & repercutere; præſtabilius eſſe, ut una cum tunica etiam pallii jacturam quis faciat, quam ut contentionis ſtudio judicium cum altero quis experiatur; conſultius eſſe, ut quis in gratiam proximi duo milliaria vadat, & ſic officium conduplicet, quam ut caritatis officio deſit, & petitionem unius milliaris ſimpliciter recuſet: ſic & poſterius illud membrum non abſolute, ſed *comparate* accipiendum, præſtabilius ſcilicet eſſe, pauperibus in communi vita ſic dare mutuum, ut non modo nihil ultra ſortem accipias, ſed de ſorte ipſa quoque, ſi res ita poſtulaverit, periclitari malis, quam ut fratrem ſubſidii tui indigum hoc officio plane deſtituas. Cenſura facultatis juridicæ Tubingenſis in controv. Ratisbonenſ. de uſuris, Hunnius in comment. 2. Cor. VIII.

§. CCLIV. *At*, inquis, *ſi vi & vigore hujus mandati chriſtianus obſtrictus eſt ad mutuum eleemoſynarium, hoc eſt, ut mutuo det etiam illis, a quibus ne quidem ipſam ſortem reddendam ſperare poteſt, multo magis obſtrictus erit ad mutuum gratuitum, hoc eſt, ut mutuo det, & ultra ſortem nihil quidquam exigat, vel accipiat.* Reſp. ex illis, quæ ſuperius adlata ſunt, liquido conſtat, hoc mandatum non de omni hominum genere ſimpliciter & abſolute accipiendum eſſe, quaſi abſque ullo diſcrimine omnibus ſit dandum; ſed duntaxat de duplici hominum genere, videlicet *primo* de illis, qui jamdum ſunt egeni, at-

ita quidem egeni, ut ne quidem ipſam
:m absque extremo ſuo damno reddere
nt, illis mutui officium non eſt hoc præ-
ı denegandum: *ſecundo* de illis, qui eo
em tempore, quo mutuum a nobis pe-
, ea facultatum conditione fruuntur, ut
:m poſſint reddere, poſtmodum vero vel
ıdiis, vel naufragio, vel morbis, aliisve
us in eum detruduntur inopiæ gradum,
rtem absque extremo detrimento reddere
ıeant, ubi omnino locum obtinere debet
Chriſti præceptum: *Mutuum date nihil
ſperantes.* Homines mundani, vel ut
illus hic loquitur, *peccatores*, pecuniam
ıo daturi ſedulo provident, ne illis dent
ıum, a quibus ſortis periculum impendet,
nvis illi eo officio vel maxime indigeant;
:hriſtianus ad hoc mutui officium ſemper
t eſſe promtus, ac ſi vel maxime de ſorte
:litetur, Deo rem commendet, nec pro-
:a animo nimis angatur, ſed malit peri-
:n illud ſubire, quam proximo indigenti
ium mutui denegare. Quare perpetuo ad
litionem perſonarum, quæ mutui officium
ıbis expetunt, reſpiciendum erit. Si qui
opulentiores, & ſine eo pecuniam a no-
ibi erogari petunt, ut negotientur, lu-
tur, fundos emant, ac rem ſuam locuple-
:m reddant, ab illis etiam ultra ſortem
ıid exigi & commodorum participatio in-
i poteſt, ſed illis, qui ſunt fortunæ te-
ris, non absque cenſu ſolum erogandum,
pſa quoque ſors rebus ita exigentibus con-
ında.

CCLV. Vt totum hoc negotium ſit cla-
& manifeſtius, docendi cauſa quatuor ge-
mutui (laxius accepto hoc vocabulo)
litui poſſunt. Primum eſt *mutuum elee-
ınarium*, quando cenſus & ipſa ſors con-
ıntur. Alterum eſt *mutuum gratuitum*,
l etiam vocari poteſt *officioſum*, quando
absque cenſu ſortem recipit. Tertium
nutuum compenſatorium; quod juriscon-
vocant *mutuum cum ſtipulatione*, quando
:rogatam pecuniam præter ſortem etiam
cenſus aliquis a proximo exigitur. Quartum
eſt *mutuum uſurarium*, quando ſcilicet uſuræ
illicitæ & immoderatæ legibus divinis & hu-
manis prohibitæ exiguntur, quibus proximus
gravatur, oneratur & ipſius facultates exhau-
riuntur. Priores duæ ſpecies ſunt peculiaria
opera caritatis & miſericordiæ proximo debi-
tæ. Tertia ſpecies eſt contractus licitus, mo-
do obſerventur conditiones ſuperius propoſitæ.
Quarta ſpecies eſt uſura legibus damnata.

§. CCLVI. III.) Tertio loco proferunt quasdam *ratiunculas*, quibus evinci poſſe putant, propter pecuniæ proximo erogatæ uſum non poſſe cenſum aliquem ab eodem exigi. a.) *Jus naturale & æquitas requirit, ut in contractibus inter homines inſtitutis ſervetur æqualitas, ne pars una cum damno alterius locupletetur. Jam vero non ſervatur æqualitas, quando creditor non ſolum ſortem recipit, ſed etiam præter eam abundantius quiddam exigit. Ergo illud pugnat cum naturali jure & æquitate.* Reſp. per inverſionem: Propterea quia jus naturale & æquitas in contractibus æqualitatem requirit, & quia iniquum foret, ſi pars una alterius damno locupletaretur, ab eo, qui noſtra pecunia negotiatur, lucratur, & rem familiarem auget, compenſatio aliqua exigi poteſt, alias ad ipſum ſolum rediret commodum ex pecuniæ uſu reſultans, quod pari ratione ipſimet parare potuiſſemus, atque interim eo carere cogimur. Iniquum foret, ſi creditor ab indigente, qui non lucrandi, ſed inopiæ ſublevandæ cauſa pecuniam exigit, ultra ſortem aliquid exigeret; ſed & hoc iniquum foret, ſi debitor pecunia ab illo accepta plurimum lucratus erga benefactorem ſuum ſeſe gratum ac memorem declarare nollet. De toto hoc argumento ex ſuperioribus judicium fieri poteſt. b.) *Mutuum per ſe & ſua natura eſt gratuitum. Jam vero officium mutui jure naturali proximo debemus. Ergo etiam jure naturali obſtringimur absque ulla*

3) *Ex rationibus.*

a.) *A juris naturalis obligatione.*

b.) *A mutui conditione.*

ulla compenſatione pecuniam mutuam proximo dare. Reſp. ut *eleemoſynarium*, ita quoque *gratuitum* illud mutuum jure naturæ debemus proximo, non tamen omnibus omnino hominibus, ſed illis duntaxat, qui inopiæ ſublevandæ cauſa hoc humanitatis officium a nobis expetunt: cum divitibus, qui ad negotiationes & lucra pecuniam noſtram utendam fruendam ſibi concedi poſtulant, per alium contractum agere poſſumus, quem ſuperius vocavimus *mutuum compenſatorium*, quamvis libenter fateamur, quosdam *mutui* vocabulum in hoc contractu incommodius judicare, ac *contractum elocationis* vocare malle; ſed quidquid ſit, ubi de re ipſa conſtat, de adpellationibus facili negotio tranſigi poteſt. c.) *Pecunia eſt res ſua natura ſterilis, nec parit fructus, ſi vel per centum annos mille thaleros in arca adſervares, ne unicum quidem producere poſſent. Jam vero pugnat cum jure naturali fructus ex re ſua natura ſterili exigere. Ergo in pecunia alteri erogata non poſſunt cenſus annui conſtitui. Agri, vineæ, horti, accedente divina benedictione, fructus quotannis proferunt uberrimos*, Gen. XXVI. 12. Matth. XIII. 23. ideo aliis *per contractus cenſuales elocari poſſunt*; *ſed pecuniæ diverſa eſt ratio.* Reſp. diſtinguendum inter *pecuniam ipſam*, & pecuniæ in negotiationibus ac commerciis *uſum.* Pecunia ipſa per ſe, immediate & citra uſum in negotiationibus nullos adfert fructus; ſed mediante uſu in civili ſocietate fructum adferre poteſt longe uberrimum. Mercator centum florenis aliunde mutuo ſumtis poteſt intercedente negotiatione anno uno tantum lucrari, ut lucrum illud ipſam ſortem fere adæquet. Qui pecunia aliunde accepta agros, vineas & fundos emit, fructus eorum percipit ampliſſimos, quibus carere eogeretur, niſi proximus pecuniam ipſi mutuo dediſſet. Multi prædia & fundos ſuos cogerentur vendere ob æs alienum, quo premuntur, niſi verſuram facerent, & pecunia mutuo accepta creditori ſatisfacerent, illis certe pecunia non eſt res ſterilis, ſed efficit, ut reditus prædiorum ſuorum annuos percipere poſſint. Cum agro itidem ſic videmus comparatum, ut per ſe & immediate niſi aratio ſementis & cura hominum accedat, utiles fructus haudquaquam proferat; ſed ſi labores bovum & culturam hominum experiatur, divina præſertim benedictione accedente, fructus profert longe uberrimos, neque tamen inventus quiſpiam, qui negaret ex elocatione agri reditus annuos percipi poſſe. Diſtinguendum denique *inter fructus naturales & civiles*, pecunia non profert fructus naturales, ſicut agri, vineæ &c. interim tamen civiles fructus in negotiationibus & commerciis parit, ut experientia luculentiſſime comprobat. d.) *Nummus non eſt inventus, ut eſſet merx, ſed medium adquiſitionis ac pretium mercis. Ergo pecuniam vendere, vel elocare tanquam mercem, ut ſit in uſuris, pugnat contra naturam inventi nummi.* Reſp. pecunia non ſolum eſt medium *commutationis neceſſariæ*, qua indigus cibum, potum, veſtes atque alia vitæ ſuſtentandæ neceſſaria ſibi comparare poteſt, ſed etiam *negotiationis lucroſæ*, qua dives commercia exercere, fundos emere, & res ſuas locupletiores reddere poteſt; jam vero cenſus illi, de quibus hic agimus, non ratione prioris, ſed poſterioris uſus exiguntur. Diſtinguendum etiam inter *finem* inventi nummi *primarium*, quem concedimus eſſe eum, qui in argumento exprimitur, & *uſum ejusdem* in negotiationibus commerciis ac contractibus *ſecundarium.* e.) *In quibus rebus uſus eſt ipſa abſumtio, in illis uſus non ſeparatur a dominio, vel a re ipſa, ſicut non ſeorſim venditur vinum & uſus vini. Sed in mutuata pecunia uſus eſt ipſa diſtractio. Ergo iniquum eſt, ultra reſtitutionem ſortis vendi uſum pecuniæ, quod ſit in mutuo.* Reſp. diſtinguendum inter *uſum pecuniæ* & inter *commodum uſu comparatum.* Pecunia quidem uſu conſumitur, ſed commodum uſu comparatum durat. Quando creditor debitori pecuniam erogat, duplex beneficium

c.) A denegata pecuniæ fructificatione.

d.) A nummi inventione.

e.) A pecuniæ per uſum diſtractione.

m ipſi præſtat; primo tradit ipſi dominium proprietatem illius pecuniæ, ſecundo jus ndi fruendi pro libitu in negotiationibus :ommerciis; proinde quia debitor reſpectu lerioris beneficii ſua parare poteſt commo- eademque longe ampliſſima, æquum eſt, reditori ſeſe gratum præbeat. Oſtendit ex- ientia, uſum pecuniæ non eſſe eo modo ſumtionem, ſicut in vino, frumento & fungibilibus, ſed præter diſtractionem is ipſum uſum pecuniæ habere utilitatem us hominum adcommodatam. Non ergo ſors bis venditur, ſed realis utilitas, quæ litori abeſt, & debitori adeſt, ſicut in lo- one domus. Vſus enim pecuniæ non con- proprie in diſtractione, vel expenſa, ſed rerum, quæ inde vel comparantur & ad- untur, vel quæ hac ratione conſervantur diſtrahendæ, quam reſponſionem non improbat Chemnitius part. II. locor. p. 439. f.) *Mutuum inde dicitur, quod de meo fiat tuum, ſed ſicut iniquum eſt, ſi venderem tibi id, quod tuum eſt, ita uſu pecuniæ, quæ jam alterius facta eſt, id exigere, iniquum eſt.* Reſponſio pa- x dictis. Vſus pecuniæ duplex eſt, *ne- rius & lucrativus.* Neceſſarius pecuniæ reſpicit egenos, qui pecunia mutuo ſibi extremam ſuam inopiam ſublevant; lu- rus reſpicit ditiores, qui pecunia mutuo ota negotiantur & lucrantur, a quibus partem lucri recipere iniquum non eſt cenſendum. g.) *Experientia comprobat, cenſibus illis annuis debitores exhauriri, creditores vero locupletari, artes etiam honeſtas ac vitæ neceſſarias gi, & hunc modum tanquam tutiorem ac orem, quo divitiæ parentur, reliquis la- ſis præferri, ex quo reipublicæ magnum et incommodum.* Reſp. abuſus acciden- ab ipſo contractu in ſe ac per ſe licito guendus eſt, uſuraria pravitas contractui ens non tollit ipſius contractus juſtitiam uitatem. Si obſerventur conditiones ſuperius propoſitæ, nullum ex eo metuendum erit periculum, ac ſine eo pius & chriſtianus magiſtratus cenſibus illis certam determinationem adjecit, ne in uſuras illicitas excreſcerent, & juſtitiam, rerumpublicarum fulcimentum, everterent.

mutui ...ina- | *incom- ...u repu- ...onſecu-*

§. CCLVII. IV.) Proferunt *juris canonici diſpoſitionem*, quæ abſolute & ſimpliciter omnes uſuras damnat. *Reſp.* accipiendum id de uſuris illicitis & immoderatis, non autem de contractibus juri naturali, gentium & civili congruentibus, ſicut prudenter monet Gerſon, *non facile contractum, in quo mediocris æqualitas conſpicitur, pronunciandum eſſe uſurarium.* In jure enim canonico propter moram ſolutionis non ſolum *id, quod intereſt,* exigere permiſſum, (quod certe parum diſtat a moderato illo cenſu, de quo jam agimus,) cap. *pervenit. de fidejuſſoribus,* ſed etiam certi caſus proponuntur, in quibus ultra & præter ſortem aliquid a debitore liceat accipere, utpote *cum ob dotem non ſolutam a ſocero permittitur genero, ut ex re ſibi pignorata fructus capiat præter ſortem, vel paciſcatur certam quantitatem ſibi quotannis dari, quamdiu dos non ſolvitur,* quod adplicatur etiam *ad viduam, cui ſoluto matrimonio dos non reſtituitur.* cap. *ſalubriter* X de *uſuris.* Item *ad dominum feudi, cui res feudalis utenda fruenda data eſt interim, dum ſua pecunia daret,* cap. *Conqueſtus de uſuris,* ubi aliquot caſus recenſet gloſſa, in quibus acceptum ſupra ſortem non poſſit nominari uſura: 1.) *Si feudum, de quo fructus percepti ſunt, ſit monaſterii, aut eccleſiæ.* 2.) *Si prædium venditum eſt & traditum nondum facta ſolutione, ibi enim fructus percepti non computantur in ſortem.* 3.) *Damna omnia in contractibus bonæ fidei præſertim ex mora interveniente.* 4.) *In contractu redemtionis, ubi emens lucratur fructus.* 5.) *Vbi pecunia datur ad pompam, poteſt recipi merces.* 6.) *Vbi adponitur aliquid nomine pœnæ, poteſt recipi pœna conventionalis ſine periculo conſcientiæ & ſine peccato,*

4.) Ex jure canonico.

to, ita tamen, ut pœna bona intentione ſit impoſita & moderata. Quod ſi ergo in tot caſibus licitum aliquid ultra ſortem accipere, utique non poteſt tanquam uſurarium & illicitum abſolute & ſimpliciter cenſus pecuniæ annuus damnari. Quid quod pacta *de fœnore nautico* in jure canonico adprobantur cap. *Navigantibus* x̃ *de uſuris*. Covarruvias lib. III. reſol. c. 1. num. 3. & uſuræ a fidejuſſore pro principali ſolutæ eodem jure ſimiliter exiguntur cap. *Conſtitutus.* x̃ *de fidejuſſ.*

5) Ex b. Luthero. §. CCLVIII. V.) Denique urgent *auctoritatem Lutheri*, qui ſimpliciter damnavit annuos illos cenſus tanquam uſurarios. Sed rigori priorum cumprimis ſcriptorum opponimus moderationem, quam adhibuit in ſcripto, cui titulus: *Vermahnung an die Pfarrer wider den Wuchr zu predigen*, tom. VI. Witeb. Germ. fol. 325. b. ubi hosce invenies aphoriſmos: 1.) Stricti juris in prohibitione uſurarum quamdam mitigationem in certis caſibus adhibendam. 2.) Viduis, pupillis, ſenibus &c. qui non poſſunt negotiationes exercere, concedi poſſe, ut ex pecunia mutuo data a negotiatoribus cenſus accipiant. Illum contractum vocat *ein Nothwucherlein.* 3.) Conſcientiæ poſſe conſuli, ſi magiſtratus adhibito theologorum & jurisconſultorum conſilio quamdam ἐπιείκειαν in his contractibus adhibeat. 4.) Diſtinguendum eſſe caſum neceſſitatis a temporibus & perſonis, quæ non ſunt hujusmodi neceſſitati ſubjectæ. 5.) Se non admodum repugnare, ſi ad uſuras illicitas & immoderatas cohibendas concedatur nobili, ut quatuor, mercatori ut octo, reliquis ut ſex florenos accipiant. 6.) Ea jam non eſſe tempora, ut ſex florenis ex centum aureorum elocatione acceptis multum lucrari poſſimus. 7.) Miniſtros eccleſiæ has diſputationes debere remittere ad jurisconſultos & viros bonos &c. Hactenus Lutherus, magiſtratui pio & chriſtiano judicium permittens, quid prohibitæ uſuræ nomine cenſendum ſit, ac inter opera miſericordiæ proximo debitæ ac contractus civiles legibus permiſſos recte diſtinguens. Videatur etiam Brentius in ſcript. Germ. *von wucherlichen Contracten.* Æpinus in comm. Pſal. XV. Chytræus in comm. cap. XXIII. Deut. Heerbrandus & Schnepffius in conſ. theol. Bidenbachius decad. I. conſ. 4. & decad. VI. conſil. 8. Hunnius in 2. Cor. VIII. Geſnerus in Pſ. XV. Hoë in ſcripto Germ. Lipſ. 1617. edito ſub tit. *Vnterricht, ob ein Chriſt mit gutem Gewiſſen Geldzinſen nehmen könne?* Marbachius in comm. cap. XXII. Exodi, quorum ſententia huic noſtræ eſt conformis.

3.) An mercatura in republica ſit toleranda? §. CCLXIX. Quæritur III.) *An mercatura in chriſtiana republica ſit toleranda?* Negant Anabaptiſtæ, ſed opponimus illis 1.) *Regulam generalem*, quod evangelium non aboleat politias, & contractus honeſtos legibus politicis definitos. Deus ipſe Exod. XXI. 2. & XXII. 7. leges tulit *de depoſito, commodato, mutuo, &c.* quibus legitimas formas communicationis & contractuum determinat. (*) Levit. XIX. 36. *ſtateram juſtam, æqua pondera, & modium juſtum* requirit, quin & in *ſeptimo præcepto* rerum proprietatem ac diſtinctionem ſancit, atque eo ipſo legitimam rerum communicationem præcipit, quæ cum ſine commerciis & contractibus durare non poſſit, ideo uſum contractuum in ſeptimo præcepto ſtabilire merito judicatur. Quid quod apoſtolus modum præſcribit, quomodo pie recteque contractus exerceri poſſint 1. Cor. VII. 30. 1. Theſſ. IV. 6. Vtique ergo legitimos contractus confirmat, ut prætermittamus exempla ſanctorum, qui emtiones ac venditiones atque alios contractus exercuerunt, quales fuerunt *Abraham*, Geneſ. XXIII. 16. *Joſephus*, Gen. XLVII. 16. *Jeremias*, cap. XXXII. 9. *diſcipuli Chriſti*, Joh. IV. 8. *Joſeph Arimathæus*, Marc. XV. 46. &c. Quare cum mercatura ſit ſpecies politici contractus, emtionis ſcilicet ac venditionis, ideo abſolute & ſimpliciter improbari nequit. 2.) *Salomon*

(*) Prov. XVI. 11. *Pondus & ſtatera judicia Domini ſunt, & opera ejus omnes lapides ſacculi.* GERHARDUS.

n honeſtam conjugem commendaturus parat eam *navi inſtitoris de longinquo ntis panem ſuum*, Prov. XXXI. 14. ac it ipſam hoc nomine, *quod veſtem faciat, ndat, & cingulum tradat inſtitori.* 3.) *Apoſtoli* converſis ad chriſtianiſmum non fuere auctores, ut a mercatura & negotiatione deſiſterent, ſed ne proximum in iis defraudarent. 1. Theſſ. IV. 6. Actor. XVI. 14. a πορφυρόπωλις baptizatur, nec tamen lo vitæ genere revocatur. 4) Ad vitæ anæ ſuſtentationem *neceſſaria* omnino mercatura & reliqua commercia. Non enim uni omni dat cuncta Deus. Polyd. Vergil. libr. de rer. invent. cap. 16, *Mercatura in adndis mercibus vitæ humanæ neceſſaria ubilocorum ſuppeditat, multarum quoque ac marum rerum uſum experientiamque hor edocet, ad barbarorum inſuper neceſſires regumque amicitias contrahendas plun valere cenſetur.* Tholozanus lib. IV. de ol. cap. 7. *Multæ urbes in loco tam ſterili ut in iis ſine mercatura, non tantum commode vivi, ſed ne vivi quidem poſſit, lus igitur iſte rerum, quarum indigi ſuimportatione a mercatoribus ſuppletur, pedibus in corpore humano conferuntur.*

CCLX. Objiciunt Anabaptiſtæ I.) Eccleſ. II. 2. *In medio compaginum lapidearum ur palus, & in medio venditionis & emr comprimetur peccatum.* Reſp. fraudes iam vitioſum accidens a mercatura, utre ſua natura bona, ſunt diſtinguendæ; immediate ſubjicitur: *Si non in timore ini tenuerit cum diligentia, cito ſubverdomus ejus.* Ergo timor Domini excufraudes & injuſtitiam ex animo mercatoII.) Zach. XIV. 21. *Non erit ultra mer in domo Domini exercituum in die illa,* ore ſcilicet nov. teſt. *Reſp.* in Hebræo eſt כְּנַעֲנִי, quod & *Cananæum* & *mercatorem* ſignificat, quia Cananæi olim mercaturæ cumprimis erant dediti. Si *priori ſenſu* accipiatur, erit vaticinium de ſeparatione chriſtianorum a populo gentili & idololatrico. In vet. teſt. non poterant Cananæi omnes ab Iſraëlitis exterminari, ſed quidam ex ipſis habitabant in medio Iſraëlitarum; ſed in nov. teſt. omnes gentes ad eccleſiæ conſortium adgregabuntur, nec chriſtiani cum idololatris habebunt communionem, verum ab illis ſeparabuntur, ſi non corpore & loco, tamen animo & adfectu. Si *poſteriori*, erit vaticinium de ſpirituali Hieroſolyma, quod in ea non ſit futurus mercator boum & ovium, in uſum ſcilicet victimarum, quia ſacrificia chriſtianorum non erunt irrationalia & bruta, ſed ſpiritualia & rationalia. Rom. XII. 1. 1. Petr. II. 5. &c. III.) *Chriſtus ementes & vendentes ejecit ex templo*: Joh. II. Luc. XIX. (*) Reſp. non propterea, quod mercaturam exercebant, ſed quod in templo, loco orationis ſancto, lucri cauſa fraudibus ac dolis eam exercerent. Ac poſſet ex eodem medio concludi, omnes omnino emtiones a Chriſto prohiberi. IV.) *Mercatores lucrum & quæſtum tanquam ultimum finem reſpiciunt.* Reſp. de quibusdam hoc verum, non de omnibus, quidam enim lucrum caritati proximi, & bono reipublicæ ſubordinant, mercaturam ad honeſtum finem, reipublicæ ſcilicet commodum & honeſtam ſuorum ſuſtentationem dirigunt, lucro moderato contenti ſunt, & ſine mendaciis, perjuriis, ac fraudibus hanc artem exercent. Thomas 2. 2. q. 77. art. 4.

§. CCLXI. Quæritur IV.) *An jus talionis in rempublicam legibus ſit introducendum?* In politia Moſaica Deus illud conſtituit. Exod. XXI. 24. *Si mors* (mulieris in percuſſione

4.) *An jus talionis probandum?*

(*) Chryſoſtomus hom. XXXVIII. in Matth. & citat. c. *Ejiciens* diſt. 88. *Ejiciens Dominus vendentes & ementes de templo ſignificavit, quia mercator nunquam poteſt Deo placere, & ideo nullus chriſtianus debet eſſe mercator, aut ſi voluerit eſſe, projiciatur de eccleſia, dicente propheta: Quia non cognovi negotiationes, introibo in potentias Domini &c.* GERHARDVS.

Tom. XIV.

ſione) *fuerit ſubſecuta*, *reddet* (percuſſor) *animam pro anima*, *oculum pro oculo*, *dentem pro dente*, *manum pro manu*, *pedem pro pede.* v. 25. *aduſtionem pro aduſtione*, *vulnus pro vulnere*, *livorem pro livore.* Levit. XXIV. 19. *Vir cum dederit maculam in proximum ſuum*, *ſecundum quod fecit*, *ſic fiat illi.* v. 20. *Fracturam pro fractura*, *oculum pro oculo*, *dentem pro dente*, *juxta quod dederit maculam in hominem*, *ſic dabitur in eum.* Idem repetitur Deut. XIX. 21. Matth. V. 38. Photiniani, ut evincant *vindictam publicam*, quæ per magiſtratum exercetur, in nov. teſt. a Chriſto eſſe abrogatam, non verentur ſanctiſſimam illam Dei legem ſugillare. Sic enim ſcribit Smalcius contra diſp. VII. Frantzii de bonis operib. pag. 239. *Mirum videri debet*, *quod Frantzius adfirmat*, *licere nunc oculum pro oculo excludere*, (non propria auctoritate, ſed per magiſtratum) *cum vix ullæ leges politicæ id unquam adprobarint. Nihil enim in eo ineſt rationis ſanæ*, *ſi is*, *qui me offendit*, *ita puniatur*, *ut nihil inde ad me redeat commodi*, *& alia omnino ratione*, *is qui alicui oculum excluderet*, *puniretur hodie*, *ſecundum ipſas leges politicas*, *quam oculi excluſione. Indulſerat autem hoc Deus populo Iſraëlitico*, *ut ingenio illius puerili & vindictæ cupido*, *aliqua ratione gratificaretur.* Et iterum pag. 269. *Perfectiores plerasque leges fuiſſe humanas in quibusdam*, *quam divinas*, *quæ in lege Moſis continentur*, *quantumvis fortaſſe abſurdum alicui videri poſſit*, *certiſſimum tamen eſt. Nam raro lex humana aut olim permiſit*, *aut etiam nunc permittit*, *aut etiam jubet*, *ut oculus pro oculo*, *dens pro dente excludatur. Viderunt ſcilicet homines prudentes*, *modum iſtum ulciſcendi injurias nimis eſſe homine ſenſato & cordato indignum. Indulſit autem Deus Iſraëlitis hanc ulciſcendi rationem*, *tum quia populum iſtum generatim loquendo ſciebat eſſe puerilis judicii & injuriarum impatientiſſimum*, *tum quia vel hac ipſa ratione indicare voluit*, *ſuccedere omnino debere correctionem ipſius legis.* Sed opponimus Smalcio 1.) *Summi legislatoris ſapientiam & juſtitiam:* Quia enim hæc lex talionis a Deo ſapientiſſimo & juſtiſſimo per Moſen eſt promulgata, ideo de ejus æquitate in Iſraëlitica republica dubitari ſine prævaricationis crimine nequit. Deut. IV. 8. Quod ſi vel maxime hæc lex talionis in aliis rebuspublicis præciſe obſervari non poſſet, vel deberet, tamen in Judaica politia fuit juſtiſſima & æquiſſima, utpote a Deo ſapientiſſimo & juſtiſſimo profecta. Etenim ſi de humanis legibus verum eſt illud Auguſtini libr. de vera relig. cap. 31. *conſtitutis ac firmatis legibus non de illis*, *ſed ſecundum illas judicandum*, quod relatum eſt in jus canonicum, quanto magis de divinis legibus illud veriſſime dici poteſt, quarum licet quandoque nobis non conſtet ratio, dubitare tamen non debemus, quin ſint æquiſſimæ. 2.) *Finem hujus legis a Deo ipſo expoſitum*: Neque enim indulſit Deus Iſraëlitis hanc talionem *ob ingenium eorum puerile & vindictæ cupidum*, ut pueriliter nugatur Smalcius, ſed ſevere eam præcepit, & finem præcepti longe alium expoſuit. Deut. XIX. 18. *Si teſtis mendax teſtificatus fuerit mendacium contra fratrem ſuum*, v. 19. *facietis ei*, *quemadmodum cogitavit facere fratri ſuo*, *& auferes malum ex medio tui.* v. 20. *Et qui remanſerint*, *audient & timebunt*, *& non addent*, *ut faciant amplius ſecundum hoc malum in medio tui.* v. 21. *Et non parcet oculus tuus*, *animam pro anima*, *oculum pro oculo*, *dentem pro dente*, *manum pro manu*, *pedem pro pede.* Finis ergo legis fuit, ut coërcerentur injuriæ in hoc populo vindictæ cupido, non ut libidini ejus indulgeretur, quando enim quilibet ſcivit, eadem ſibi talionis lege divinitus conſtituta eſſe ſuſtinenda, quæ alteri intuliſſet, utique ab injuriis proximo irrogandis, membrorum mutilationibus ac cædibus eo diligentius ſibi cavit, qua ratione & lædenti & læſo hæc lex profuit: in illo compreſſa fuit manus noxia, dum metuit ejusdem mali paſſionem, quod aliis inflixit, in læſo vindictæ cupiditatem temperavit, ne graviorem ultionem expeteret. Quia & magiſtratibus, quippe quibus ſolis licebat

pœnam

pœnam talionis irrogare, æqualitas in pœnis irrogandis hac lege fuit præſcripta, ne vel modum in puniendo excederent, vel nimia lenitate ferociam impiorum augerent, ſed hanc talionis legem *legi naturæ* maxime conformem obſervarent. 3.) *Judicium Dei extraordinarium*, quo ceſſante magiſtratus officio ſcelera juxta hanc talionis legem punire conſuevit, quod qui ſugillare voluerit, vindicem ipſius iram experietur. Matth. VII. 2. Luc. VI. 38. Chriſtus a temerario judicio & condemnatione proximi dehortaturus addit hanc rationem: *In quo judicio judicaveritis, judicabimini, & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Eſa. XXXIII. 1. *Væ tibi, qui prædaris, an non & tu prædam patieris? cum conſummaveris devaſtationem, devaſtaberis.* Habac. II. 8. *Quia tu ſpoliaſti multas gentes, ſpoliabunt te reliquiæ populorum.* Prov. XXI. 13. *Obturans aurem ſuam a clamore pauperis, etiam ipſe clamabit, & non exaudietur.* Sap. XI. 17. *Per quæ quis peccat, per eadem torquetur.* Apoc. XIII. 10. *Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadit, qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi.* Apoc. XVIII. 6. *Reddite illi, ſicut ipſa reddidit vobis. Fratres Joſephi* agnoſcunt hanc talionis pœnam: Gen. XLII. 21. *Vere deliquimus contra fratrem noſtrum, quod vidimus anguſtiam animæ ejus, dum deprecaretur nos, & non audivimus, idcirco venit ad nos anguſtia hæc. Pharao* Iſraëlitarum parvulos in profluentem projici jubens Exod. I. 22. in aquis maris rubri interit. De *Adonibeſec* Jud. I. 6. & 7. dicitur: *Comprehenderunt Adonibeſec cæſis ſummitatibus manuum ac pedum ejus, dixitque Adonibeſec: ſeptuaginta reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus colligebant ſub menſa mea reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.* De Philiſthæis dicit *Simſon* Jud. XV. 11. *Sicut fecerunt mihi, ſic feci eis*, indicans ſe divino inſtinctu Philiſthæis paria reddidiſſe. 1. Sam. XV. 33. adducto *Agag*, inquit Samuel: *Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua, & in fruſta concidit eum Samuel coram Domino.* 2. Sam. XVI. 22. *David* cum alterius uxore Bethſabea rem habuit: ideo ut uxores ejus viciſſim a filio Abſolone vitiarentur, juſto judicio Deus permiſit. Vt *Salomon* cultum ſacrum erat partitus, eum *partim Deo partim idolis* concedendo: ita quoque regnum ejus juſto Dei judicio eſt diviſum. Quod ſi hæc extraordinaria & particularia Dei judicia ſunt juſta, quomodo ordinarium illud judicium, quod per magiſtratum exercet, quando talionis pœnam facinoroſis irrogat, tanquam cum ſana ratione pugnans reprobari poterit? 4.) *Aliarum etiam gentium conſenſum*: In legibus XII. tabularum jus talionis fuit ſancitum his verbis: *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio eſto.* Apud Gellium lib. XX. noctium Atticarum cap. 1. *Phavorinus* philoſophus cum Sexto Cæcilio de æquitate hujus legis diſputat, eamque Romanis in uſu fuiſſe teſtatur. Idem refert Alexander ab Alex. lib. VI. genial. cap. 10. Ariſtoteles lib. V. eth. Nicomach. cap. 8. de Pythagoræis tradit, quod τὸ δίκαιον, definierint pro τὸ ἀντιπεπονθὸς, adducto in id verſiculo Rhadamanti:

Εἴκε πάθοι τά καὶ ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
Si quis, quod fecit, patiatur, jus erit æquum.

Vel ut alii verterunt:

Si contra paſſus fuerit, quod fecerit idem,
Judicium plane rectum, vindictaque fiet.

5.) *Moderationem talionis a Deo ipſo traditam, & in republica Iſraëlitica obſervatam*: Fuiſſe enim in exſecutione hujus legis circumſtantiarum, cumprimis perſonarum, rationem habitam, evidenter colligitur aliis legibus. Exod. XXI. 26. *Cum percuſſerit vir oculum ſervi ſui, vel oculum ancillæ ſuæ, & corruperit eum,* (non cogetur pati concluſionem oculi, ſed) *liberum dimittet ſervum pro oculo ejus.* v. 27. *Et ſi dentem ſervi ſui, vel dentem ancillæ ſuæ excuſſerit, liberum dimittet eum pro dente ejus*, ubi ob perſonæ conditionem pœna talionis mitigatur. Exod. XXI. 17. *Qui parentibus maledixerit, morte moriatur*, ubi propter qualitatem perſonæ exaggeratur

talionis pœna. Joſephus lib. IV. antiquitat. c. 8. p. 101. legem talionis ſic recitat: *Qui excæcaverit quemquam, ſimilia patiatur, privatus quo privavit alium, niſi is malit pecuniam accipere, nam ipſi lex permittit arbitrium æſtimandi ſuum caſum, ſi nolit haberi ſeverior.* Paulus Fagius in notis ad chaldaic. paraph. Deut. XIX. 21. ſic ſcribit: *Hæc lex talionis, animam pro anima, oculum pro oculo, &c. auctore rabbi Kanam, ut a Bachai citatur, nunquam eſt obſervata, nam præter ſcripturam ex traditione ait conſtare, quod non oculus pro oculo, ſed æſtimatio oculi pecuniaria reddatur, alioquin enim legi non ſatisfieret, quæ ait, quemadmodum dedit maculam in hominem, ſic detur in auctorem.* Levit. XXIV. *jam patet,* Exod. XXI. *quod de intereſſe & ſumtu in medicos facto ſatisfacere læſo, qui damnum dedit, tenetur. Quod ſi auctori oculus pro oculo effoderetur, quis illi ſatisfaceret? Eſt & alius tenerioris conſtitutionis, quam ille, qui læſus eſt, qui ex æquali vulnere ſimiliter mortem obierit. Propterea fieri non poteſt, ut per omnia vulnus & læſio æqualis auctori infligatur. Ad illud, quod lex dicit, quemadmodum fecit, ſic fiat illi, reſpondent, ſimilitudinem eſſe in malo illato. Nam & Samſon Philiſthæis ait, ſe feciſſe illis, quemadmodum illi ipſi fecerant, quorum arva combuſſit propter ademtam uxorem. Eſt enim ſimilitudo & paritas damni.* Ex hoc Fagii loco deſumſit Bodinus lib. VI. de repub. cap. 6. num. 768. ſuam adſertionem, quod *in civitatibus Hebræorum non fuerit obſervata talio Pythagorica, ut oculus ei effoderetur, qui alteri effodit oculum, ſed potius damnum juxta arbitrium judicis pro qualitate perſonarum, & ratione circumſtantiarum pecunia aeſtimatum fuiſſe.* Nemo tamen dubitet, quin juxta expreſſum legis tenorem in quibusdam caſibus, ratione perſonarum & facti habita, jus talionis præciſe obſervatum fuerit. Et cum hoc moderamine etiam in aliis rebuspublicis lex talionis promulgari & obſervari poteſt, non autem præciſe & abſolute ſine ulla circumſtantiarum conſideratione, inde Gellius d. l. memorat, *Romanos ad judicis aeſtimationem jus talionis reducere conſueviſſe,* quo pertinet §. *Pœna.* 8. Inſtit. de injuriis. *Pœna injuriarum ex lege duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat, propter os vero fractum nummariae pœnae erant conſtitutae, quaſi in magna veterum paupertate. Sed poſtea praetores permittebant ipſis, qui injuriam paſſi ſunt, eam aeſtimare, ut judex vel tanti reum condemnet, quanti injuriam paſſus aeſtimaverit, vel minoris, prout ei viſum fuerit. Sed pœna quidem injuriae, quae ex lege duodecim tabularum introducta eſt, in deſuetudinem abiit, quam autem praetores introduxerunt, quae etiam honoraria adpellatur, in judiciis frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis vitaeque honeſtatem creſcit, aut minuitur aeſtimatio injuriae, qui gradus condemnationis, & in ſervili perſona non immerito ſervatur, ut aliud in ſervo actore, aliud in medii actus homine, aliud in viliſſimo vel impedito jus aeſtimationis conſtituatur.* Confer Ariſtotelem lib. V. ethic. cap. 8. ubi diſputat, *jus talionis praeciſe ſine circumſtantiarum conſideratione obſervatum in neutra juſtitiae particularis ſpecie locum habere.* Nam *diſtributiva* reſpicit perſonas, ideoque diſſidet, διαφωνεῖ, a jure talionis, ut ſi magiſtratum quis gerens percuſſerit, repercutiendus non eſt: ſi autem magiſtratum gerentem quis percuſſerit, non ſolum eſt percutiendus, ſed graviore etiam ſupplicio adficiendus, adde, quod ſpontene, an inviti fecerimus, multum referat. In *commutativa* juſtitia τὸ ἀντιπεπονθὸς, ſive jus talionis, non κατ' ἰσότητα, ſed κατ' ἀναλογίαν inſtituendum, non eadem iisdem, ſed rebus æquivalentibus permutantur. Atque hæc dicta ſint de *materia* legum poſitivarum & quæſtionibus ad eam pertinentibus. De *lupanaribus*, an ſint toleranda? egimus in tract. de lege §. CLXIII. *de choreis, ludis ſcenicis, bonorum aequalitate, funerum adparatu* egimus in quæſt. politicis decad. VIII. quæſt. 2. 5. & 6. De aliis quæſtionibus ad hunc locum ſpectantibus conſulantur jurisconſulti & politici ſcriptores.

§. CCLXII.

um §. CCLXII. Ad *formam* igi-
m. tur *legum civilium* tranſitum faci-
, mus. Ea vero docendi cauſa du-
plex ſtatui poteſt, *interna* & *ex-*
Interna eſt congruentia cum jure na-
cum dictamine rectæ rationis & prin-
acticis natura notis. *Externa* eſt pro-
& perſpicuitas ſermonis, quo leges a
etis concipiuntur ac promulgantur.
na legis interna notandi ſunt hi cano-
) *Lex poſitiva congruat cum jure na-*
eſt enim illius quædam propago, ſur-
rivus, jam vero ſurculus cum arbo-
is cum fonte ejusdem eſt naturæ. Ter-
; in apol. adv. gentes cap. 4. p. 20.
ec annorum numerus, nec conditorum
commendat, ſed æqualitas ſola, &
n iniquæ recognoſcuntur, merito da-
. *Omnium legum inanis eſt cenſura,*
næ legis imaginem gerant, inquit Au-
. Non enim jura dicenda ſunt, vel
iniqua hominum conſtituta, cum il-
n ipſi ethnici *jus eſſe dicant, quod de*
fonte manavit; lib. XIX. de civ. Dei
Inde etiam Cicero lib. I. de legi-
s & *legem non populorum juſſis, nec*
m decretis, nec ſententiis judicum con-
cit, *ſed naturae norma.* Lib. II. de
Lex eſt juſtorum injuſtorumque di-
id illam antiquiſſimam & *rerum omnium*
m expreſſa naturam, ad quam leges
s diriguntur. Rectitudo & juſtitia eſt
aſi anima, jam vero lex non poteſt
ta, niſi cum jure naturæ, omnis re-
is fonte, congruat. Vbi tamen duo
anda: primo; *jus naturale non æſtiman-*
: ex quorumdam corrupto judicio, ſed
rmitate cum lege divina, quæ eſt omnis
regula: ſecundo; *genus quidem poſiti-*
legum ex naturae fontibus derivari,
tamen ac determinationem legis ex ho-
tione circumſtantias varias & *condi-*
populi conſiderante provenire. Savana-
III. de verit. fid. cap. 8. p. 203. *Quae-*
es a communibus principiis legis natu-
modum concluſionis habentur, ut ab
hoc praecepto: Non occides, *elici poteſt, ne-*
mini venenum eſſe dandum. Quaedam vero
per modum determinationis: ſic lex naturae ju-
bet, ut, qui peccat, puniatur, ſed quod illa,
vel alia pœna plectatur, non fit ſecundum de-
terminationem legis naturae, ideoque hoc pru-
dentum arbitrio relictum, ut ſcilicet id deter-
minent, quod bono communi noverint expedi-
re. 2.) Lex *poſitiva ad conditionem populi,*
cui proponitur, & *ad ſtatum cujusque reipu-*
blicae ſit adcommodata. Cicero reprehendit
Catonem juniorem, Vticenſem dictum, quod
exemplo Catonis ſenioris, qui Cenſorius dici-
tur, *ſententias in republica Romana dixerit*
tanquam in politia Platonis, non tanquam in
fece Romuli. Idem ad nomothetas adcom-
modari poteſt, quod non ad ideam quamdam
optimæ reipublicæ, ſed in ſpecie ad ſtatum
illius, cui leges præſcribunt, reſpicere de-
beant. Leges ſunt veluti medicinæ quædam
rerumpublicarum. Quemadmodum igitur ex
Hippocratis præſcripto medicus *unum oculum ad*
praecepta artis, alterum vero ad ſtatum & *condi-*
tionem aegroti intentum habet: ita legislator
uno oculo ideam juris, altero vero conditio-
nem populi reſpicere debet. *Vt diverſa ſunt*
corporum temperamenta a diverſa materia, ſic
leges differunt a gentium moribus & *conditio-*
nibus aliis atque aliis; inquit Simlerus in com-
ment. cap. XX. Exod. Plato in polit. *Leges*
pro varia reipublicae forma ſunt conſtituendae
diverſae, per omnia enim eaedem eſſe non poſ-
ſunt. 3.) *Lex poſitiva nec juſto ſit lenior, nec*
ſeverior: Nimia lenitas parit licentiam, con-
temtum magiſtratus, conculcationem diſcipli-
næ & honeſtatis. Leges ſunt quaſi ſepimen-
tum ac vallum quoddam reipublicæ, quod ſi
ergo ſalva debet eſſe respublica, ſepimentum
illud probe firmandum ac muniendum. Vi-
ciſſim nimia legis ſeveritas parit ſeditiones.
De Draconis legibus propter nimium earum
rigorem dictum fuit, quod ſint *ſanguine ſcrip-*
tae. Qui nimium emungit, ſanguinem tandem
elicere proverbio dicitur: ſic magiſtratus nimia
legum ſeveritate ſubditos premens ad impa-
tientiam eos ſolicitat. 4.) *Lex poſitiva carere*

talionis pœna. Joſephus lib. IV. antiquitat. c. 8. p. 101. legem talionis ſic recitat: *Qui excæcaverit quemquam, ſimilia patiatur, privatus quo privavit alium, niſi is malit pecuniam accipere, nam ipſi lex permittit arbitrium æſtimandi ſuum caſum, ſi nolit haberi ſeverior.* Paulus Fagius in notis ad chaldaic. paraph. Deut. XIX. 21. ſic ſcribit: *Hæc lex talionis, animam pro anima, oculum pro oculo, &c. auctore rabbi Kanam, ut a Bachai citatur, nunquam eſt obſervata, nam præter ſcripturam ex traditione ait conſtare, quod non oculus pro oculo, ſed æſtimatio oculi pecuniaria reddatur, alioquin enim legi non ſatisfieret, quæ ait, quemadmodum dedit maculam in hominem, ſic detur in auctorem.* Levit. XXIV. *jam patet,* Exod. XXI. *quod de intereſſe & ſumtu in medicos facto ſatisfacere læſo, qui damnum dedit, tenetur. Quod ſi auctori oculus pro oculo effoderetur, quis illi ſatisfaceret? Eſt & alius tenerioris conſtitutionis, quam ille, qui læſus eſt, qui ex æquali vulnere ſimiliter mortem obierit. Propterea fieri non poteſt, ut per omnia vulnus & læſio æqualis auctori infligatur. Ad illud, quod lex dicit, quemadmodum fecit, ſic fiat illi, reſpondent, ſimilitudinem eſſe in malo illato. Nam & Samſon Philiſthaeis ait, ſe feciſſe illis, quemadmodum illi ipſi fecerant, quorum arva combuſſit propter ademtam uxorem. Eſt enim ſimilitudo & paritas damni.* Ex hoc Fagii loco deſumſit Bodinus lib. VI. de repub. cap. 6. num. 768. ſuam adſertionem, quod *in civitatibus Hebraeorum non fuerit obſervata talio Pythagorica, ut oculus ei effoderetur, qui alteri effodit oculum, ſed potius damnum juxta arbitrium judicis pro qualitate perſonarum, & ratione circumſtantiarum pecunia aeſtimatum fuiſſe.* Nemo tamen dubitet, quin juxta expreſſum legis tenorem in quibusdam caſibus, ratione perſonarum & facti habita, jus talionis præciſe obſervatum fuerit. Et cum hoc moderamine etiam in aliis rebuspublicis lex talionis promulgari & obſervari poteſt, non autem præciſe & abſolute ſine ulla circumſtantiarum conſideratione, inde Gellius d. l. memorat, *Romanos ad judicis aeſtimationem j*
reducere conſueviſſe, quo pertinet
8. Inſtit. de injuriis. *Pæna injuriar*
duodecim tabularum propter membr
ruptum talio erat, propter os ver
nummariae pænae erant conſtitutae
magna veterum paupertate. Sed p
tores permittebant ipſis, qui inju
ſunt, eam aeſtimare, ut judex vel
condemnet, quanti injuriam paſſus
rit, vel minoris, prout ei viſum fu
pæna quidem injuriae, quae ex leg
tabularum introducta eſt, in deſuetud
quam autem praetores introduxer
etiam honoraria adpellatur, in ju
quentatur. Nam ſecundum gradum
vitaeque honeſtatem creſcit, aut mi
matio injuriae, qui gradus condem
in ſervili perſona non immerito ſer
aliud in ſervo actore, aliud in medi
mine, aliud in viliſſimo vel impedit
mationis conſtituatur. Confer Ariſto
V. ethic. cap. 8. ubi diſputat, *jus tal*
ciſe ſine circumſtantiarum conſiderat
vatum in neutra juſtitiae particulari
cum habere. Nam *diſtributiva* reſp
nas, ideoque diſſidet, διαφωνεῖ,
nis, ut ſi magiſtratum quis gerens
repercutiendus non eſt: ſi autem m
gerentem quis percuſſerit, non ſolu
cutiendus, ſed graviore etiam ſupp
ciendus, adde, quod ſpontene, an i
rimus, multum referat. In *comm*
ſtitia τὸ ἀντιπεπονθὸς, ſive jus tali
κατ᾽ ἰσότητα, ſed κατ᾽ ἀναλογίαν
dum, non eadem iisdem, ſed re
valentibus permutantur. Atque hæ
de *materia* legum poſitivarum & qu
ad eam pertinentibus. De *lupanarib*
toleranda? egimus in tract. de lege
de choreis, ludis ſcenicis, bonorum
te, funerum adparatu egimus in qu
cis decad. VIII. quæſ . & 6.
quæſtionibus ad hu
ſulantur juriſco

debet omni προσωποληψία. Quemadmodum lex naturalis abſque ullo perſonarum reſpectu æqualibus æqualia adſignat, ita quoque a lege poſitiva, quæ eſt naturalis legis ἀπευκόνισμα, præpoſtera προσωποληψία exſulare debet, ſecus ſi fiat, a juſtitiæ tramite receditur, & diſſenſionibus occaſio præbetur; inde Vlpianus inquit l. *Jura* 8. ff. de legib. *Jura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur*; & Papinianus lib. I. ff. de legib. legem vocat *communem reipublicae ſponſionem.*

Externa. §. CCLXIII. De forma legis *externa* notandi ſunt hi canones: 1.) *Lex poſitiva verbis claris & perſpicuis proponi debet.* Viſum quidem aliquibus fuit, leges *ſermone parum uſitato, nec in vulgus noto* concipiendas & proferendas, ut ſubditis ſint magis admirationi; Salmuth in notis ad Pancirol. de reb. memorabil. p. 374. ſed rectius ſtatuitur, leges ſermone perſpicuo, & omnibus noto eſſe conſcribendas, debent enim eſſe ſubditis *omnibus pro norma vivendi, mulieribus & pueris*, ut Leo imperator dicit. *Finis legum eſt*, ſcribit Piccolominæus gradu X. cap. 28. *ut civibus omnibus tanquam norma proponantur, per quam congruenter ſe parent, recteque erga alios diſponant, ergo eo ſermonis genere proponi debent, qui ab omnibus intelligatur, ne ignorantiam transgreſſioni praetexere poſſint.* l. leges 9. C. de legib. *Leges ſacratiſſimae, quae conſtringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent.* Præterea leges inferioribus magiſtratibus pro *norma judicii* traduntur, atqui norma non debet eſſe flexibilis, obſcura & dubia; Petrus Gregorius lib. X. de rep. cap. 5. num. 22. unde Soloni vitio datum, quod quædam in legibus ſuis obſcurius propoſuiſſet. Plutarchus in vita Solon. 2.) *Lex poſitiva ſermone tali, qui majeſtatem & auctoritatem prae ſe ferat, conſtare debet*: Neque enim perſuadendi, ſed jubendi cauſa feruntur leges. Plato quidem libr. IV. de legib. monet, duas debere eſſe partes legis, *praefationem* ſcilicet & *legem ipſam*: præfatio adfert cauſam legis promulgatæ, lex præceptum ipſum continet; interim tamen illa ipſa legi addita ratio, ſive præfatio, non rhetoricis perſuaſionibus, ſed brevibus argumentorum nervis, & majeſtate ſermonis conſtare debet. De tabulis decemviralibus teſtis eſt Cicero lib. III. de legibus, quod genus dicendi auctoritate venerandum uſurparint. Deus ipſe in lege ſua populo Iſraëlitico promulgata brevi præfatione loco plurimorum argumentorum, & ſermone majeſtatico utitur: *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Pulcre omnino Seneca epiſt. LIX. *Legem brevem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emiſſa divinitus vox ſit. Jubeat, non diſputet, nihil mihi videtur frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prolixiore prolegomeno.* 3.) *Legi poſitivae addenda eſt comminatio pœnarum transgreſſoribus irrogandarum*: Parum enim roboris ac auctoritatis lex obtinebit, niſi ejus transgreſſoribus denuncietur pœna, proinde nomotheta ferens legem abſque pœnæ comminatione ludere & jocari, non mandare ac præcipere videbitur.

Differentia legis naturalis & legum poſitivarum. §. CCLXIV. Ad formam legum poſitivarum pertinet etiam earum a *lege naturae differentia*, quæ in ſequentibus potiſſimum membris conſiſtit. Differunt 1.) *Cauſa efficiente*: Lex naturalis immediate a Deo creatore primorum hominum cordibus fuit inſcripta, eademque adhuc hodie, mediante carnali propagatione, poſterorum cordibus a Deo interius inſcribitur; Rom. II. 15. ſed leges poſitivæ civiles a magiſtratu exterius promulgantur. 2.) *Materia*: Lex naturæ generatim omnia vitia prohibet tam interna, quam externa, lex poſitiva civilis tantum externa ſcelera prohibet, ideoque peccandi voluntatem non punit. Lex naturæ virtutes in genere præſcribit, lex poſitiva ad ſpecialia officia deſcendit. 3.) *Forma:* Lex naturæ eſt rivulus quidam ex fonte legis externæ, quæ in Deo eſt, deductus, ac divinæ illius lucis, ſapientiæ ſcilicet & juſtitiæ in Deo quidam radius. Lex poſitiva eſt rivulus ex fonte legis naturæ dedu-

deductus. 4.) *Fine*: Lex naturæ tantummodo honeſtatem & ſpontaneam obſervationem requirit; Rom. II. 14. leges poſitivæ præſuppoſita honeſtate etiam utilitatem eorum, quibus ſanciuntur ac feruntur, ſpectant, unde jus civile adpellatur δίκαιον σύμφερον. 5.) *Objectis*. Lex naturæ omnibus hominibus communis eſt, & omnes obligat. Leges poſitivæ eos ſolum obligant, quibus a magiſtratu publica auctoritate ſunt latæ. 6.) *Adjunctis*, firmitate ſcilicet & notitia: Lex naturæ immota eſt, immutabilis ac perpetua. Leges poſitivæ variantibus circumſtantiis mutari & abrogari poſſunt. Auguſtinus lib. I. de lib. arb. *Lex temporalis, quamvis juſta ſit, tamen commutari per tempora juſte poteſt.* Lex naturalis omnibus φύσει eſt nota, poſitiva per promulgationem demum innoteſcit. Lex naturæ ubique locorum eadem, poſitivæ pro locorum diverſitate variant.

Finis legum poſitivarum.

§. CCLXV. *Finis* legis poſitivæ duplex eſt: *Immediatus ſive intermedius*, & *ultimus*. Finis *immediatus* & *intermedius* eſt ſtudium virtutis & honeſtatis, vigor juſtitiæ & æquitatis inter cives. *Finis ultimus* eſt ſalus reipublicæ, felicitas civium, bonum publicum ſubditorum, id, quod ex honeſtate, virtute, juſtitia & æquitate inter cives vigente effloreſcit. Canones de fine legis: 1.) *Nomotheta in ferendis legibus hoc propoſitum eſſe debet, ut ſtudium virtutis ſubditorum animis implantet.* Qui enim vult finem, debet etiam eligere media ad finem ducentia. Finis νομοθεσίας eſt ſalus reipublicæ, ſive bonum publicum ſubditorum, medium ad hunc finem ducens eſt virtutis & honeſtatis ſtudium inter ſubditos vigens, absque quo reipublicæ ſalus conſtare nequit, ergo ſi nomotheta bonum publicum promovere cupit, ad virtutis ſtudium ſubditos adſuefaciat. Inde philoſophus ſcribit lib. VII. polit. cap. 2. *Eſt boni nomothetæ diligenter conſiderare, quomodo cives virtutis & beatitudinis participes reddi queant;* ubi finem intermedium & ultimum, ſive medium & finem εἰδικῶς ſic dictum conjungit, cum poſterior absque priore obtineri nequeat. 2.) *Nomotheta in ferendis legibus non ſuum privatum, ſed ſubditorum, ſive publicum bonum reſpicere debet.* Nomotheta qua talis, non ſuſtinet perſonam privatam, ſed publicam, ad ipſum igitur pertinet toti reipublicæ proſpicere, nequaquam vero ad privatum ſuum commodum quidquam referre. Inde Iſidorus lib. V. etym. cap. 21. requirit, *ut lex nulla privato commodo, ſed pro communi tantum civium utilitate ſit conſcripta.* Dominicus a Soto lib. I. de juſtitia & jure quæſt. 5. art. 3. hac utitur comparatione: *Vt inter regem & tyrannum hoc intereſt, quod ille in commune bonum, hic autem ad privatum commodum cuncta refert: ſic inter legem bonam & malam hoc diſcriminis intercedit, quod illa bonum publicum, hæc vero privatum reſpicit.*

§. CCLXVI. *Effectus* legis eſt obligare ſubditos ad præſtanda ea, quæ in lege ſunt præſcripta. Neque enim in arbitrio ſubditorum relinquitur, an velint legi promulgatæ parere, necne? ſed omni legi vere & proprie ſic dictæ, hoc eſt, ſi conſtet ex requiſitis & cauſis hactenus recenſitis, ineſt vis ἀναγκαστική, unde ex neceſſitate illi ſubjecti ſunt ſubditi, *non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam*, Rom. XIII. 5. atque eo reſpiciunt ſcholaſtici, quando legem *a ligando* dictam eſſe volunt, quia ſcilicet eos, quibus fertur, obligat, vel ad obedientiam præſtandam, vel ad pœnam tolerandam, Thomas 1. 2, q. 90. art. 1. quæ etymologia quamvis ob literarum diſſimilitudinem non videatur ſatis commoda, tamen effectus legis proprius aptiſſime per eam exprimitur.

Effectus legum.

§. CCLXVII. Quæritur autem circa hunc effectum: I.) *An leges poſitivæ etiam obligent magiſtratum?* Divina & naturali lege principem obligari extra controverſiæ aleam poſitum eſt, quia Deus ipſe

1.) An leges poſitivæ etiam magiſtratum obligent?

Dent

Deut. XVII. 18. legis ſuæ cuſtodiam regi mandat, ac naturalem legem, ut reliquorum hominum, ſic etiam regum cordibus inſcripſit Rom. II. 14. inde Baldus in lib. XXXI. de legib. *Princeps eſt ſub lege poli, naturæ & rationis.* Eo enim ipſo princeps, quod creatura eſt, creatori & legibus creationis ac naturæ eſt ſubjectus, eo ipſo, quod hujus mundi civis eſt, communibus communis politiæ legibus jure gentium ſubjectus cenſeri debet. Sed de poſitivis civilibus legibus quæritur, an illis etiam magiſtratus obligetur? Quidam adfirmant: 1.) Propter *rationem legis*, quæ generalis eſt, ac proinde omnes obligat. 2.) Propter *exemplum*, quo ad legis obſervationem ſubditi invitantur. Nam

Sic agitur cenſura, & ſic exempla parantur,
Cum judex, alios quod monet, ipſe facit.

Juſtinus lib. III. hiſt. de Lycurgo ſcribit, quod *nihil lege ulla in alios ſanxerit, cujus non ipſe primus in ſe documenta daret.* In legibus XII. tabularum dicitur: *Is ordo* (magiſtratuum) *vitio vacato, ceteris ſpecimen eſto.* cap. *Juſtum eſt &c.* diſt. 9. ex Iſidoro: *Juſtum eſt principem legibus obtemperare ſuis. Tunc enim jura ſua ab omnibus cuſtodienda exiſtimet, quando & ipſe illis reverentiam præbet. Principes legibus damnari ſuis, neque in ſe poſſe damnare jura, quæ in ſubjectis conſtituuntur, juſtum eſt.* 3.) Propter *egregiam illam imperatoris confeſſionem* l. 4. C. de legibus & conſtit. *Digna vox majeſtate regnantis, legibus adligatum ſe principem profiteri*, cum qua congruit illud Tiberii, qui referente Nicephoro lib. I. hiſt. eccl. cap. 17. ad urbium rectores ac magiſtratus ſcripſit, *ſi quid forte contra leges a ſe mandari contingeret, eos id adprobare & exſequi, utpote per inſcientiam commiſſum, non debere.* 4.) Propter *detrimentum ac periculum* ex altera parte metuendum. Plato lib. III. de legibus. Infinita poteſtas etiam in regibus ipſis, quæ ſeſe legum vinculis coërceri non patitur, eſt certiſſima regni & reipublicæ ruina proxime occaſuri prognoſticon, contra quam remedium eſt, ut leges obſerventur etiam ab ipſo principe. Quidam negant: 1.) Propter *expreſſam juris diſpoſitionem.* l. 31. ff. *de legibus*, ubi Vlpianus diſerte: *Princeps legibus eſt ſolutus.* (*) 2.) Propter *magiſtratus conditionem.* Princeps eſt imago divinæ majeſtatis, Alberus in pr. ad l. *decernimus.* C. *de SS. eccleſ.* eſt deus quidam terreſtris, nullis ergo legum vinculis conſtringitur. Ipſius eſt leges dare, non accipere, *imperare aliis, non obtemperare.* Tholoſanus lib. VII. de rep. cap. 20. ſect. 23. 3.) Propter *magiſtratus in ferendis legibus intentionem:* Non enim ſibi, ſed aliis legem præſcribere voluit. *In civilibus his inſtitutum principis non eſt, ſibi leges ferre*, inquit Bodinus lib. I. de rep. cap. 8. *Nemo poteſt ſibi imperare.* l. penult. de arbit. 4.) Propter *abſurdi conſecutionem.* Si princeps civilibus legibus ſubjectus eſſet, non poſſet eas, reipublicæ ſtatu ita exigente, mutare & abolere, qua ratione non dominium, ſed tyrannis aliqua legibus civilibus concederetur. *Neceſſitas reipublicæ* exigit, leges quandoque mutari; novell. 7. cap. 2. mutari autem non poſſunt, niſi ab eo, qui legibus eſt ſolutus. l. 32. de ll.

§. CCLXVIII. Quidam diſtinctionis fœdere diſcrepantes in hac quæſtione ſententias conciliare nituntur. 1.) Donellus lib. I. comm. cap. 17. diſtinguit inter *legem regiam & legem principibus propriam.* Solutum eſſe dicit legibus principem, propterea quod legibus & ſolemnibus juris ſit ſolutus a populo Romano per legem regiam, quæ de imperio ejus lata fuerit l. 1. ff. *de conſt. pr.* l. 3. C. *de teſtam.* attamen teneri principem lege etiam ſua, quoniam declarent principes, ſe velle legibus vivere ſtatuentes nil magis convenire imperio d. l. 3. C. *de teſtam.* Quod ſi igitur alias quidquid principi placuit, lex eſt, l. 3. ff. *de conſtit. pr.* etiam hanc principum voluntatem, qua ſe legibus adſtrictos volunt, legem fore, adeo-

(*) Auctor lib. de jure magiſtr. in ſubd. quæſt. 6. *falſiſſimam & execrandi potius adulatoris, quam fidi ſubditi in principem illam vocem eſſe*, contendit. GERHARDVS.

leoque principes lége quidem regia legibus ivilibus eſſe ſolutos, verum ex propria ſua ıge eſſe illis adſtrictos. Eodem inclinat Treutlerus vol. I. diſp. I. th. 6. lit. B. 2.) Goıofredus ad nov. 105. *ſolutum legibus prinpem videri non eſſe*, quam diſtinctionem deucit ex l. *imperfecto* 23. in fin. in verb. *eas rvare leges, quibus ipſe ſolutus videtur* ff. e legat. 3. 3.) Græci interpretes *pœnariis, ve pœnalibus legibus imperatorem liberant, liquis vero adſtrictum eſſe dicunt.* 4.) Cuc. lib. XV. obſerv. cap. 30. & alii, principem *legibus Julia & papa caducariis ſolutum ſe ſtatuunt, ceteris vero adligatum*, quod olligunt ex l. 56. de legat. 2. 5.) Coraſius b. II. miſc. cap. 25. Vaſquez I. controv. 26. um. 15. Marius Salamonius libr. VI. de prinıp. & alii exiſtimant, principem *ſolemnibus ntum juris ſolutum eſſe, non autem ceteris vilibus legibus*, quod colligunt ex l. 3. C. e *teſtam.* ubi imperator Alexander reſcribit: *cet lex imperii ſolemnibus juris imperatorem lverit, nihil tamen tam proprium eſt imperii, quam legibus vivere.* Has diſtinctiones omnes proponit, & refellit Hunnius in reſol, diſp. I. Treutlerus vol. I. p. 79. & ſeqq. ac ſuam tandem ſubjicit ſententiam, principem legibus civilibus vere ſolutum eſſe, nec *de neceſſitate, ſed de honeſtate ſolum & voluntario obſequio legibus parere*; ab hac tamen generali regula excipi, *primo* illas leges civiles, quæ ex ratione naturali ad principem peræque ſpectante ſunt introductæ; *ſecundo* legem Falcidiam, cui itidem imperator ſit ſubjectus l. 4. C. ad l. Falcid. (*) Scholaſtici diſtinguunt inter *vim coactivam* & *directivam*. Quoad vim coactivam principem legibus ſolutum eſſe dicunt, quia princeps, cum ſit ſuperior, ab inferioribus non poteſt metu pœnarum ad obſervationem legum cogi. Quoad vim directivam principem legibus adſtrictum eſſe dicunt, quia lex poſitiva deducta eſt ex jure naturali & recta ratione, quæ non minus principis, quam ſubditorum animos ad recte agendum dirigere debet. Thomas p. I. q. 96. art. 5. Dominicus a Soto lib. I. de juſtit. & jure

(*) 1.) *Princeps*, ait juriſconſultus. At quis? *cui ſcilicet populus omne ſuum imperium poteſtatemve conceſſit.* L. 1. *de conſt. princip.* §. 7. *de concept.* ff. id eſt, qui gaudet majeſtate plena & ſumma. Populus autem pro ratione juſtitiæ libere imperabat, ferebat, mutabat leges, atque omnia variabat, prout ſalus reipublicæ exigebat. Atque hæc ſunt, quæ populus in principem contulit. 2.) *Legibus*, ait juriſconſultus. *Leges ſunt ſcita ſuperioris potentiæ, quibus in officio continentur, qui ſua ſponte officium facere recuſant.* cap *factæ &c.* diſt 4. lib. I. de l. & l. Pendent itaque leges a majeſtate tanquam anima, quam quia princeps obtinet, ejus placito definiuntur. l. 1. *de conſt. princ.* Leges dupliciter conſiderari poſſunt, a.) ut ſunt objectum & regula juſtitiæ, b.) ut ſunt inſtrumenta & media ſubſervientia majeſtati ad regendam rempublicam. Primo modo majeſtas, etſi ſumma ſit, leges tamen agnoſcit tanquam ſuperioris, Dei, naturæ & rectæ rationis, in quas ſi impingit, obligatur ad poenam Deo aliquando reddendam. Peccat autem princeps majeſtatem obtinens in has leges dupliciter: a.) Dum non recte circa eas in rempublicam inducendas verſatur, nimirum ſi aliter diſponere præſumat, ac jure divino ſactum, aut jus naturæ fieri jubeat. b.) Si in ipſa gubernatione eas non obſervat, nimirum ſi princeps contra jus divinum diſpenſet, vel poenas gratiam faciat, maxime in poenis, quæ naturali ratione nituntur, ſi indicta cauſa aliquem condemnet, niſi factum ſit notorium, ſi dominium quæſitum alicui auferat &c. Hoc primo modo Vlpianus leges, quatenus majeſtatem dirigunt, non conſideravit, non itaque hac ratione ab ipſo princeps legibus ſolutus dicitur; quatenus autem eædem conſiderantur ut inſtrumenta & media, ſubjacent majeſtati & exinde principi. Nov. 105. c. 2. §. fin. ait Juſtinianus, Imperatori & ipſas leges Deus ſubjecit, legem animatam eum mittens hominibus. Subjicit Deus imperatori non ſolum civiles, ſed & naturæ ac divinas leges, ut tanquam rex ſubditos ad earum obſequium adigat. Imperator vero dicitur animata lex, tum quod legi mutæ & quaſi mortuæ vitam addat eam tuendo & defendendo, tum quod novas creet inſpirando ei animam. 3.) *Solutus*, ait juriſconſultus. *Solutus dicitur, qui non eſt obligatus.* Albericus Gentilis ad l. 48 de V.S. Qui ſcit, quouſque ſe extendat obligatio, is etiam ſcire poteſt, quid ſit ſolutum eſſe. *Obligatio legis non tam oritur ex ratione, quam ex ſanctione* l. 1. & 2. de LL. *ex juſſu & præcepto* l. 52. § 5. de O. & A. inter quæ tantum intereſt, quantum inter virtutem philoſophicam & ipſam legem l. 1. §. 1. de l. & l. Solutus ergo princeps tum a juſſu & imperio, tum a coërcitione legis. GERHARDVS.

jure q. 6. art. 7. Gregorius de Valent. tom. II. comment. diſp. 7. q. 5. punct. 4. quos ſequitur etiam Meiſnerus lib. IV. de legibus ſect. 1. q. 10. Hæc diſtinctio fere coincidit cum priore inter *neceſſitatem* & *honeſtatem*, quia quando princeps legibus neceſſitate quadam negatur adſtrictus, intelligitur neceſſitas externa, videlicet coactionis, cum honeſtas illa, cujus reſpectu princeps legibus obſtrictus dicitur, conjunctam habeat quamdam neceſſitatem internam ex hypotheſi dictam, ſi videlicet actiones ſuas ad præſcriptum rectæ rationis conformare, & ſubditis ſuis exemplo prælucere velit. Huic diſtinctioni obvertitur: 1.) Quod a quarumdam legum obſervatione princeps penitus ſit liber l. 14. ff. de manum. vind. l. *quod principi* 56. ff. de legat. 2. 2.) Quodve princeps cogi poſſit ad legum, quibus tenetur, obſervantiam, cum ei conſtitutus ſit judex legitimus, coram quo conveniri poſſit. 3.) Quod refellatur hæc diſtinctio per l. 31. ff. de legibus. 4.) Quod ex ea ſequatur, principem etiam naturalibus & gentium legibus eſſe ſolutum. Sed ad *primum* dicimus, facile concedi, quod quibusdam legibus civilibus penitus ſit ſolutus princeps, illis ſcilicet, quæ tantum concernunt ſubditos; interim de communibus legibus, quarum ratio generalis eſt, recte uſurpari poteſt diſtinctio inter vim coactivam & directivam. Ad *ſecundum* dicimus, diſtinguendum eſſe inter *leges imperii fundamentales*, quibus ex pacto princeps obligatur, & proinde ad obſervationem cogi poteſt, ac *leges mere civiles*. Ad *tertium* dicimus l. 31. ff. de legib. ita explicandum, ut congruat cum l. 4. C. de legibus & conſtit. & aliis legibus, præſertim vero cum ratione, quæ eſt legis anima. Ad *quartum* reſpondemus, nos libenter concedere, non ſolum civilibus, ſed etiam naturalibus & divinis legibus, quoad *coactionem exteriorem*, non quoad *directionem interiorem* ſolutum eſſe principem; interim ex eo nequit inferri, diſtinctionem illam non poſſe adcommodari ad obligationem legum civilium, cum ſubordinata non ſint ſibi invicem opponenda. Addendum tamen huic diſtinctioni, quod vis directiva, qua princeps legibus obligatur, aliter ſeſe habeat in legibus divinis ac naturalibus, aliter in poſitivis & mere civilibus; illis enim ea ratione quoad vim directivam princeps eſt obſtrictus, ut eas nec tollere, nec abrogare poſſit, hisce vero ita obſtrictus eſt, ut reipublicæ commodo ita exigente mutare, & novas leges veterum & abrogatarum legum loco promulgare poſſit.

§. CCLXIX. Quæritur II.) *An leges civiles violatæ obligent in conſcientia?* Negant Calvinus lib. III. inſtitut. cap. 19. ſect. 15. Sibrandus lib. VIII. de pontif. Roman. cap. 7. Vaſquez libr. I. illuſtr. cont. 28. 1.) Soli Deo competit jus & poteſtas in hominum conſcientias, ſolus quippe *poteſt animam & corpus perdere*, Matth. X. 28. ipſe eſt *unus legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere*, Jac. IV. 12. Magiſtratus dominatur corporibus & fortunis hominum. 2.) Poteſtas civilis non judicat de internis, ſed tantum de externis, ergo etiam conſcientias hominum obligare nequit. 3.) Principatus ad civium utilitatem inſtitutus eſt, ergo non debet in eorum perniciem vergere. Atqui perniciosiſſimum foret ſubditis ac civibus, ſi politicis legibus a principatu latis obligarentur ipſorum conſcientiæ ad mortem æternam, nec ullo modo veriſimile eſt, ſubditos, quo tempore poteſtatem dederunt principibus, tam laxam dare voluiſſe. 4.) Ad æternam mortem homines ob reipublicæ regimen civilibus legibus obligari nec expedit, quia ad hanc rem efficaciores ſunt pœnæ corporales, quæ in oculos omnium incurrunt, nec juſtum eſt, quia pœna non debet excedere menſuram delicti. 5.) Omnis poteſtas eſt propter uſum. Atqui princeps non poteſt transgreſſoribus ſuarum legum pœnam ſpiritualem & æternam infligere. Ergo etiam non poteſt ipſorum conſcientias legibus ſuis obligare. 6.) Si conſcientiæ piorum obligarentur civilibus conſtitutionibus, periclitaretur libertas chriſtiana.

2.) An leges civiles violatæ obligent in conſcientia?

7.) Quæ

ɔœna in promulgatis legibus non ex-
ad eam transgreſſio legis non obli-
in civilium legum promulgatione
mitur pœna æterna, ſed duntaxat
; non ſpiritualis, ſed corporalis.
m transgreſſio legum civilium non
l pœnam æternam, proinde etiam
at conſcientiam. Adfirmant Tho-
q. 96. art. 4. Tholoſanus lib. VIII.
. c. 2. Dominicus a Soto lib. I. de
e q. 6. Bellarminus lib. III. de lai-
Becanus part. II. theol. ſchol. tract. 3.
& alii complures: 1.) Propter *ex-*
ſtum apoſtoli: Rom. XIII. 5. *Neceſ-*
ſiti eſtote, non ſolum propter iram,
propter conſcientiam; ubi iræ no-
ωνυμικῶς intelligitur pœna; ergo
ı propter pœnam magiſtratui & le-
giſtratus parendum, ne ſcilicet eam
ıs, ſed etiam propter *conſcientiam*,
ɔne legum eam oneremus. 2.) Pro-
itionem magiſtratus: Magiſtratus eſt
ter, Rom. XIII. 4. *& qui poteſtati*
it, divinæ ordinationi reſiſtit v. 2.
ısgreſſio legum a magiſtratu promul-
Deum offendit, & conſequenter le-
s conſcientiam obligant. Injuria le-
tali illata, redundat in legantem, ſic
s magiſtratus in Deum, ordinis hujus
, 3.) Propter *naturam legum civi-*
nnis lex humana derivatur ex fonte
ıæ & naturalis. Ergo ab eadem par-
m obligandi conſcientias. Omnis
inde etiam civilis & humana eſt re-
um; jam vero proprium eſt regulæ
ita dirigere & obligare, ut receſſus
t peccatum in moribus, ſicut receſ-
ıla in artibus eſt peccatum artis. Er-
ı transgreſſio legis cujuscunque eſt
in moribus, & fit cum vulnere
iæ. 4.) Propter *naturam violatio-*
idquid inducit culpam, obligat con-
, quia conſcientia eſt ſenſus culpæ,
ıti & metus judicii. At leges civiles
nducunt culpam. Ergo etiam obli-
ıſcientiam. Præterea violatio legis
alicujus ſpecialis trahit ſecum violationem præcepti generalis de obedientia magiſtratui præſtanda. Jam vero violatio hujus præcepti generalis vulnerat conſcientiam, cum ſit morale, & ab ipſo Deo in quarto decalogi præcepto traditum.

§. CCLXX. Noſtrarum eccleſiarum ſententiam proponit Meiſnerus lib. IV. de legibus ſect. 1. q. 11. quam diſtinctionibus quibusdam includimus: 1.) *Quædam leges magiſtratus divinis ſunt adverſæ*, utpote quando ad idololatrica ſacra cogere, aut novum genus divini cultus inſtituere conatur; *quædam vero ſunt divinis conformes*, ex fonte juris naturalis deductæ & æquitati omnino conſentaneæ. In prioribus conſcientia ab illarum obſervatione eſt libera, *quia Deo magis obediendum, quam hominibus*, Actor. V. 29. Magiſtratui obtemperamus propter Deum; ergo ſi magiſtratus præcipit aliquid Deo adverſum ac legibus divinis contrarium, non debetur ei obedientia. 2.) *Quædam leges civiles feruntur de rebus jure naturali ac divino jam ante prohibitis*, quæ tamen ad legum civilium cenſum referuntur, quia certas determinant circumſtantias, *quædam vero de rebus ſua natura indifferentibus*, quæ nec divina, nec naturali lege ſunt prohibitæ. Illæ ſimpliciter obligant conſcientiam, hæ certa ratione. 3.) Quarumdam legum *materia ſunt res graviores ad pacem publicam & civilis ſocietatis conſervationem pertinentes*, quarumdam vero materia ſunt *res leviores* ad εὐταξίαν & εὐσχημοσύνην duntaxat ſpectantes. Vtræque an & quomodo obligent conſcientiam? ex ſeqq. adparebit. Vt autem in ipſis legibus civilibus, ita quoque in earum violatione magna deprehenditur diverſitas. a.) Quandoque enim violatio legum civilium procedit ex *contemtu magiſtratus*, ſi quis ſciens ac volens deſtinata animi malitia legem transgreditur, & magiſtratus auctoritatem ſusque deque habet; quandoque vero ex *ignorantia quadam invincibili* oritur, utpote ſi quis talem quamdam legem promulgatam eſſe ignoravit, vel etiam ſi quis hunc,

K 2 vel

vel illum legis ſenſum eſſe neſcivit. Prior violatio conſcientiam ſauciat, poſterior minime, modo fraus & dolus abſit. b.) Quandoque violatio legis procedit ex *lucri, vel vindictæ cupiditate;* quandoque vero ex *quadam neceſſitate.* Prior violatio, cum habeat conjuncta peccata mortalia, merito cenſetur conſcientiam vulnerare, poſterior vero minime, quin imo cum caſus neceſſitatis ſemper intelligatur in lege exceptus, ideo proprie non eſt violatio legis. c.) Quandoque violatio legis eſt *conjuncta cum ſcandalo publico*; quandoque vero fit *absque ſcandalo.* Prior conſcientiam vaſtat, poſterior vero minime. Sed & obligationis *modus* eſt diverſus. a.) Quædam obligatio conſcientiæ eſt *ſpecialis*, cum lex aliqua ratione ſui & immediate conſcientiam obligat, quædam vero *generalis*, cum lex aliqua non ratione ſui & immediate, ſed tantum generaliter & mediante alio præcepto, quod conſequenter violatur, conſcientiam obligat. Priori modo obligant conſcientiam leges divinæ & naturales, poſteriori leges civiles, quia ſcilicet earum transgreſſio conjunctam habet violationem præcepti generalis de obedientia magiſtratui præſtanda. (*) b.) Quædam obligatio eſt *abſoluta*, cum lex ſimpliciter conſcientiam obſtringit, adeo ut nullo reſpectu nullove in caſu ſine Dei offenſione & conſcientiæ vulnere ab ipſius præſcripto diſcedere liceat: quædam vero *hypothetica*, cum non ſimpliciter, ſed ſub conditione obligat, ſcilicet ſi transgreſſio legis fiat ex contemtu, ſi cauſa lucri, vel alterius vitioſi finis, ſi conjunctum habeat ſcandalum. Priori modo obligat lex divina & naturalis, poſteriori vero civilis. c.) Quædam obligatio eſt *directa*, cum lex immediate eſt a Deo, ac de rebus divinis & cultu ſacrorum agit, proinde etiam illius violatio immediate, & per ſe in ipſum Deum fertur: quædam vero *indirecta*, cum lex non eſt immediate a Deo, ſed mediate, nec per ſe & propinque Deum, Deive cultum concernit, ſed conſequenter & remote. Priori modo obligat lex divina, poſteriori vero humana, quatenus ſcilicet illius transgreſſione ordinationi divinæ, qua magiſtratum inſtituit, & poteſtate legum ferendarum inſtruxit, reſiſtitur. Quamvis igitur magiſtratus non intendat ſub pœnæ æternæ comminatione leges civiles proponere, nec paratam habeat exſecutionem, qua poſſit iſtud pœnæ genus transgreſſoribus irrogare; ex eo tamen non poteſt inferri, quod leges magiſtratus nulla plane ratione conſcientiam obligent, ſed quod directe & immediate eam non obligent, interim eo ipſo, quod Deus obedientiam erga magiſtratum & leges magiſtratus requirit, conſcientia ſubditorum ſub pœnæ æternæ periculo ad eas obligatur.

Adjuncta legum civilium.

§. CCLXXI. Circa adjuncta legum civilium duo canones ſunt notandi. 1.) *Leges non ſunt nimis multiplicandæ. Corruptiſſima eſt respublica, in qua plurimæ leges*, inquit Tacitus libro IV. annal. *Quo pauciores leges ſunt, modo vires ſuas ſtrenue exſerant, eo bene moratæ reipublicæ melius conveniunt*; ſcribit Jacobus, Britanniæ rex, libr. II. βασιλ. δώρ. Ratio eſt in aprico. Multitudo enim legum, præterquam quod eſt indicium plurimorum vitiorum in republica vigentium, occaſionem præbet contemtui legum, ubi enim permultæ leges ponuntur, ibi multis transgreſſionibus occaſio datur, illæ ſi vindicantur, aſperum &

(*) Nonnulli ſic hoc proponunt, obligare conſcientiam eſt ejusmodi legem præſcribere, quæ ad obediendum obſtringit ſub metu offenſionis Dei, & ſub culpa morali atque mortali; idque vel *generatim*, cum lex non per ſe obligat, ſed mediante generali præcepto, quod hic eſt quartum decalogi, in quo honor & obedientia omni ſuperiori præcipitur, vel *ſpeciatim*, cum ratione ſui & immediate, reſpectu ipſarum legum poſitivarum, obſtringit, idque vel *per ſe* cum ratione cultus divini ex verbo divino a magiſtratu propoſiti, tum ratione diſciplinæ ad cultum, aut ad bonum aliud ordinatæ; vel *per accidens*, quando ordinis, aut decori ſervandi, aut ſcandali vitandi cauſa aliquid præcipitur. Quæſtio non eſt, an leges civiles juſtæ obligent in conſcientia, ſed an primario, per ſe, & æque cum divinis obligent? GERHARDVS.

nite fit imperium, ſin impunitæ dimit-, contemtus legum introducitur. 2.) *Legiorum non ſunt temere mutandæ.* Cleo-ud Thucydidem ſententia eſt, *melius in civitate, quæ malis legibus conſtanter quam cum ea, quæ bonis, ſed inconſtan-* Apud Æginetas cautum erat, ut, qui no-dendæ legis cauſam daret, inviſus omni-exſecrabilis fieret. Alexander ab ibr. VI. gen. dier. cap. 14. Ratio hu-onis eſt manifeſta. Non enim tantum, qui legem corrigere tentat, novæ introductione, quantum nocet adſuefa-ſuperioribus non parendi. Petrus Gre-lib. X. de republ. cap. 5. numer. 17. valetudinis jactura victus ratio mutari ſic leges non poſſunt ſine reipublicæ atione mutari. Quemadmodum in ruunt omnia tigno aliquo exemto, s legis mutatio quandoque ruinam tra-quarum omnium, qua ex re neceſſe eſt motus exiſtere. Nihil difficilius ad um, nihil ut obtingat incertius, nihil fius ut ſervetur, quam inducendarum novarum ſeſe auctorem conſtituere. m primus eas introducit, omnes illos habet, qui ex antiquis inſtitutis com-piunt. Hoc probe perpendit *Ageſi-* quo Eraſmus lib. I. apophthegm. 71. im in pugna Leuctrica Lacedæmonio-rimi fugiſſent, qui legibus pœnas dare t, ephori metuentes, ne civitas de-is egeret militibus, cupiebant hanc iam fugitivis remittere, ſimul tamen vare. Deligunt igitur Ageſilaum no-varum legum conditorem, is in ſuggeſtum prodiens, *Ego*, inquit, *alias leges haudquaquam laturus ſum, ſed mihi rectum videtur, ut leges quas habetis, a die craſtino robur accipiant*, qua ratione & militum ſaluti & legum vigori conſultum voluit. *Zaleucus*, Locrenſium legislator, diuturnitati ſuarum legum conſulturus tale procemium eisdem præmiſit, referente Stobæo ſerm. XLII. *Si quis voluerit leges ſancitas movere, aut novam ſtatuere, is collo in laqueum immiſſo de lege verba faciat, & ſi per ſuffragia videatur legem veterem eſſe tollendam, aut eam, quæ nova infertur, bonam eſſe, indemnis maneat, contra vero ſi prior lex melius habere videatur, is, qui movet infertque legem, laqueo adtracto moriatur.* Diſtinguenda tamen a temeraria legis mutatione ea, quæ fit ex cauſa urgente & neceſſaria ſalutem reipublicæ concernente. Vt enim in morbis nova non ſunt tentanda remedia, ſi veteribus malo ſuccurri poſſit; ſic non ſunt condendæ novæ leges, ſi veteres miniſtrent aliquid, quo malis reipublicæ medearis. Eraſmus in lib. de inſtit. princ. Sed quemadmodum mutato morbi ſtatu & qualitate mutantur etiam remedia: ſic prudens legislator mutatis ſubditorum moribus, mutato reipublicæ ſtatu, mutatis illis, ad quæ in legibus ferendis reſpiciendum, leges etiam mutare optima ratione poterit. In rebus enim politicis cedendum eſt tempori, itaque & prior reipublicæ ſtatus immutari, & decreta ante facta revocari poſſunt, ſi utilitas ſuadeat. Thucydides lib. VIII.

ARTICVLVS II.

DE IVDICIIS.

§. CCLXXII. Magiſtratus non ſolum prudens νομοθέτης, ſed etiam conſtans νομοφύλαξ eſſe de-atur leges tum *divinas*, tum *poſitivas*, probabili ratione in ſalutem reipu-inis addidit, lex enim abſque exſecu-lum obtinet pondus, nec ullum ci-vitati adfert fructum. Actum eſt cum illa republica, *in qua mores perduxere leges in poteſtatem ſuam, at eæ miſere ad parietem fixæ clavis ferreis*, ut comicus in Trinummo loquitur. Exſecutio legum ſpectatur, tum in *judiciis*, ut juxta earum normam ſententiæ ferantur, tum in *ſuppliciis*, ut tranſgreſſores

legum pœnis adficiantur, contra vero bonis & obedientibus præmia conferantur. Juriſconſulti ſimili fere ratione dicunt, cum cura diſciplinæ publicæ, quæ in promulgandis legibus potiſſimum ſpectatur, conjungendum eſſe exercitium *jurisdictionis*, quam definiunt hoc modo, quod ſit *poteſtas politica ſtatuendi aliquid de negotio civili, vel criminali*; Vultejus libr. I. juriſpr. Romanor. cap. 12. numer. 1. unde eam diſtinguunt *in civilem* & *criminalem*. Jurisdictio civilis in *judiciis*, criminalis in *ſuppliciis* ſpectatur. Poſtquam igitur de *legibus* actum fuit, de *judiciis* & *ſuppliciis* porro agendum reſtat. Vt juſtitia, quæ una cum religione eſt fundamentum & fulcrum reipublicæ, inter ſubditos vigeat, adcuratam omnino judiciorum curam magiſtratum habere oportet, ut in illis jus æqua lance omnibus adminiſtretur, & juxta normam receptarum legum civiles lites finiantur. Conſtituat igitur magiſtratus certos judices, *legum præſides* & exſecutores, exemplo *Moſis*, Exod. XVIII. 21. & *Joſaphati*, 2. Paralip. XIX. 5. ac diligentes provideat, ut ſuo illi recte fungantur officio, nec ad dextram, vel ſiniſtram a juſtitiæ tramite deflectant.

An liceat magiſtratui exercere judicia?

§. CCLXXIII. Antequam vero proponamus certos canones, ad quos in exercendis judiciis magiſtratui reſpiciendum, excutienda eſt prius quæſtio: *An liceat magiſtratui judicia exercere, & an chriſtianus poſſit ſalva & illæſa pietate in judicio coram magiſtratu contra proximum agere?* Negant *Anabaptiſtæ*,(*) & qui eos ex parte ſequuntur, *Photiniani*, ut oſtendimus ipſorum verbis ſuperius cap. III. ſect. I. §. LXXV. adlatis. (**)

Adfirmativa probatur 1.) Ex ſcripturæ dictis.

Vtimur vero contra illum errorem hiſce fundamentis. I.) *A divina judicum ordinatione:* Quodcunque Deus ipſe inſtituit, ordinat ac mandat, illud etiam ipſi probatur. Sed judicum officium Deus ipſe inſtituit, ordinavit ac mandavit. Ergo etiam illud officium Deo probatur. Quod eſt bona Dei ordinatio, eo chriſtianus ſalva & illæſa conſcientia uti poteſt, non minus ac creaturis a Deo conditis cum gratiarum actione uti poteſt. 1. Tim. IV. 4. Jam vero officium judicum eſt bona Dei ordinatio. Ergo etiam chriſtianus ſalva & illæſa conſcientia eo uti poteſt, hoc eſt, & judicis officium legitime ſibi delatum gerere, & judicis officium implorare poteſt. *Adſumtum* utriusque ſyllogiſmi probatur 1.) *Expreſſo illo mandato*, quod Deus Moſi dedit de judicibus conſtituendis: Deut. XVI. 18. *Judices & præfectos conſtitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per ſingulas tribus tuas, ut judicent populum juſto judicio.* Si Deus mandat judices conſtitui, utique officium judicum erit bona Dei ordinatio. 2.) *Præceptis de officio judicis recte adminiſtrando traditis*, qualia occurrunt in Moſaicis legibus longe plurima: Exod. XXIII. 6. Deut. I. 16. XVI. 19. XIX. 18. XXV. 1. &c. Conjunge Pſal. LXXXII. 2. Eſa. I. 17. Jer. XXII. 3. Amos V. 15. Zach. VII. 9. Niſi officium judicum Deo probaretur, nunquam de eo certas leges tuliſſet. 3.) *Mandatis de implorando judicis officio*: Exod. XXII. 9. *Super omni prævaricatione tam in bove, quam in aſino, & ove ac veſtimento, & quidquid damni inferri poteſt, ad deos,* ſive iudices, *cauſa utriusque perveniet.* Deut. XVII. 8. *Si obſcurior fuerit cauſa aliqua, &c. ſurges & adſcendes ad locum, quem elegerit Dominus Deus, & venies ad ſacerdotes, Levitas, & ad judicem, qui erit in diebus illis, & quæres, & indicabunt tibi verbum judicii.* c. XIX. 17. *Stabunt ambo, quorum eſt cauſa, ante Dominum in conſpectu ſacerdotum & judicum, qui fuerint in diebus illis*, ubi nota, quod coram judice ſtare ſit *ante Dominum* ſtare, nimirum, quia judicium eſt Dei ordinatio. c. XXV. 1. *Si fuerit cauſa inter aliquos, & interpellaverint judices, &c.* Prov. XXV. 9. *Age cauſam, de qua eſt controverſia, inter te & proximum tuum.* Niſi officium judicum eſſet divina & Deo placens ordinatio, non juberet, ut oppreſſi

(*) Vid. quæ *de Anabaptiſtis tom. XIII. §. XLVIII. p. 250.* in *nota* diximus.

(**) Vid. rurſus *tom. XIII. locor. theolog. p. 273.* ubi in *nota* textui ſubjecta GERHARDVM ſupplevimus.

preſſi illud implorarent. 4.) *Dictis illis, in quibus judicium dicitur eſſe Dei.* Deut. I. 17. 2. Par. XIX. 6. Si judicium, quod magiſtratus exercet, eſt Dei judicium, utique etiam erit bona Dei ordinatio. Pſal. LXXXII. 1. diſerte dicitur, quod *Deus ipſe in medio deorum*, ſive judicum, *judicet.* Ergo judicium eſt ipſius Dei *originaliter*, auctoritative & principaliter, magiſtratus eſt duntaxat *miniſterialiter* & *inſtrumentaliter.* 5.) *Expreſſo illo divinæ ſapientiæ effato:* Prov. VIII. 15. *Per me reges regnant, & judices juſta decernunt.*

§. CCLXXIV. Neve obvertant Anabaptiſtæ, *in veteri quidem teſtamento judicum officium a Deo eſſe inſtitutum & mandatum, aliam vero eſſe nov. teſt. rationem, in quo chriſtiano non liceat officium judicis exercere, vel ſi læſus ſit ab alio, illud implorare*; producimus 1.) *Locum apoſtolicum* Rom. XIII. 4. *Magiſtratus eſt miniſter Dei tibi in bonum. Si autem malum feceris, time, non enim ſine cauſa gladium geſtat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui male agit.* Si magiſtratus in illo ipſo officii ſui actu, quando judicium exercet, & vindictam in malos ſtatuit, eſt *Dei miniſter*, utique officium judicum etiam in novo teſtamento eſt bona Dei ordinatio. Obſerva etiam, quod magiſtratus dicatur conſtitutus ſubditis *in bonum*, nimirum ut bonum publicum promoveat juſtitiam adminiſtrando, juſtos defendendo, ſontes puniendo. Quare cum hoc bono & dono divinitus conceſſo utimur, hoc eſt, cum officium magiſtratus imploramus, recte omnino facimus. 2.) *Dictum Chriſti* Matth. V. 25. Luc. XII. 58. *Quando vadis cum adverſario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Si non liceret judicia exercere, Chriſtus damnaſſet potius adcuſantem & judicem, quam conſilium dediſſet adcuſato, quomodo ab adcuſatoris moleſtia & judicis ira ſeſe expedire & liberare debeat. Excipit quidem Smalcius contra Frantzium diſp. VI. de rebus civil. p. 318. *locum hunc eſſe allegoricum, ideoque non tam verba, quam ſenſum in eo ſpectandum, quod videlicet ad reconciliationem fraternam prompti eſſe debeamus*, ſed hoc non labefactat vim noſtri argumenti. Si enim Chriſtus judicia civilia cuperet ſublata, non propoſuiſſet argumenti loco judiciorum ordinem & eventum, quo ad fraternam reconciliationem nos hortaretur, unde ipſe Smalcius paulo poſt addit, *in genere de judicibus & judiciis & eorum exſecutione ibi eſſe ſermonem.* Eſt ergo hæc parabola in earum genere, quæ etiam ad literam aliquid docent in externis inter homines, & deinde ſimul etiam aliquid altius coram Deo indicant, qualis eſt parabola Luc. XIV. 8. de adcubitu in priore & noviſſimo loco. 3.) *Pronunciatum apoſtolicum* 1. Cor. VI. 5. *Sic non eſt ſapiens quiſquam inter vos, qui poſſit judicare inter fratrem ſuum?* ubi cauſas fidelium coram fidelibus judicari præcipit: proinde eſſe fidelem ac chriſtianum, non pugnat cum judicis officio. Conjungenda etiam ſunt argumenta reliqua, quæ oſtendunt etiam in novo teſtamento legitima judicia eſſe Deo grata ac probata.

§. CCLXXV. II.) *A probatis exemplis* eorum, qui vel judicis officio functi fuere, vel defenſionem & officium judicis imploravere. *Moſes, Joſua,* & alii tum *reges*, tum *judices* Iſraëlitici populi fuere ſancti ac Deo probati viri. Atque illi judicia exercuerunt, controverſias ſubditorum diremerunt, atque omnes muneris judiciarii partes peregerunt. *Jethro*, Moſis ſocer, conſulit genero ſuo, ut *viros fortes, Deum timentes, veridicos, & avaritiam odio habentes eligat*, eosque judices populo præficiat Exod. XVIII. 21. Ergo non pugnat inter ſe Deum timere, & judicis officio fungi. *Joſaphatus*, pientiſſimus rex, a Spiritu ſancto inter cætera etiam eo nomine commendatur, quod per ſingulas urbes *judices conſtituerit*, eosque ſedulo hortatus fuerit, ut juſte judicarent, perpetuo ſcilicet memores, Deum eſſe ſecum in judicio. 2. Paral. XIX.

2.) A probatis exemplis.

XIX. 6. *Naboth* recuſat vineam ſuam regi Achabo vendere 1. Reg. XXI. 3. exceptionis loco opponens legem, quæ prohibet patrimonia civium Iſraëliticorum confundi; Numer. XXXVI. 7. provocavit igitur a rege ad legem, & beneficio juris rerum ſuarum quietam poſſeſſionem ſibi vindicavit. *Chriſtus* ipſe ſuo exemplo doctrinam de judiciis recte inſtituendis, & auxilio judicis implorando tradere voluit, quando præter meritum a ſervulo pontificis percuſſus dicit: *Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo, ſin autem bene locutus ſum, quare me cædis?* Joh. XVIII. 23. quibus verbis ad legitimi judicii ordinem provocat, qui non permittit, ut cauſa nondum cognita innocens percutiatur. *Paulus* apoſtolus hisce Chriſti veſtigiis inſiſtens pontificem de neglecto legitimi judicii proceſſu adcuſat Act. XXIII. 3. *Tu ſedes judicans me ſecundum legem, & contra legem jubes me percuti?* Idem ad jus civitatis Romanæ provocando contra injuſtam inferioris judicis ſententiam ſeſe munivit, & adpellationes ad ſuperiorem judicem ſuo exemplo comprobavit: Act. XVI. 37. *Cæſos nos publice, non convictos homines Romanos miſerunt in carcerem, & nunc occulte nos ejiciunt?* Act. XXII. 28. cauſam ſuam contra Judæos judicio cum ipſo contendentes defendit. Act. XXV. 10. *Ad tribunal cæſaris ſto, ibi me oportet judicari.* Luc. XVIII. 3. proponitur a Chriſto parabola *viduæ* illatam ſibi ab adverſariis injuriam ad judicem deferentis, & vindictam poſtulantis, ut doceamur, Deum audire gemitus & preces eorum, qui adfliguntur, & vindictam, ἐκδίκησιν, illis eſſe facturum. At ſi illa vidua peccaſſet implorando judicis officium, Chriſtus eam non propoſuiſſet in exemplum, quod moneat nos *ſemper orare & non deficere.* Ex quibus omnibus ſic concludimus: Quod congruit probatis ſanctorum exemplis, illud chriſtianus absque ullo conſcientiæ ſcrupulo ſuſcipere poteſt. Atqui officium judicis adminiſtrare, itemque officium judicis contra injurias ab alio illatas implorare congruit probatis ſanctorum exemplis. Ergo chriſtianus absque ullo conſcientiæ ſcrupulo poteſt officium judicis adminiſtrare, idemque contra injurias implorare. Quid quod *Deus ipſe* judicis officio inter homines functus. Primos enim parentes poſt lapſum in jus vocat, ſeu citat: *Adam ubi es?* inquit Geneſ. III. 9. citationem ſequitur adcuſatio, adcuſationem criminis probatio ex propria rei confeſſione, cognitionem & confeſſionem ſententia judicatoria & pœnalis. Idem adhuc hodie in occulto & interno conſcientiæ tribunali quotidie agitur.

§. CCLXXVI. III.) *A judiciorum civilium utilitate.* Judicia ſunt veluti ſtatera æquitatis, vox legis, omnisque contentionis ac litis conſummatio, in quibus cardo reipublicæ vertitur, juſtitiæ vis, perfectio & adminiſtratio collocatur. Non enim unus, ſed multiplex eſt judiciorum in humana ſocietate finis atque uſus. 1.) Veritas in altiſſimo puteo ſecundum Democritum ſæpius deliteſcens in lucem producitur, occulta delicta per viam inquiſitionis manifeſtantur, negata per viam probationis confirmantur, ac quod in genere de omnibus rite conſtitutis diſputationibus, idem etiam de civilibus illis diſceptationibus adſeri poteſt, quod videlicet ſint veritatis inveſtigandæ media atque limæ. 2.) Diſciplina externa conſervatur, publica pax & tranquillitas viget, dum in judiciis boni defenduntur, & improborum injuriæ ab illis prohibentur. *Omnia judicia aut diſtrahendarum controverſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta ſunt*; ait Cicero pro Cecinn. 3.) Juſtitia exercetur & adminiſtratur, quando legitimo poſſeſſori bona adjudicantur, & delinquentes pœnis meritis adficiuntur. Prov. XX. 8. *Rex, qui ſedet in ſolio judicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo.* Judiciorum & forenſium actionum auctoritas, ideo publice conſtituta eſt & introducta, ut quisque per viam juris legitimis actionibus & remediis jus ſuum ac ſibi debitum conſequatur, neve cuiquam fas ſit rei ſuæ conſequendæ gratia per vim atque injuriam ſibi aditum ad vindictam munire,

3.) *A judiciorum commodis.*

e. l. *Nemo exterus.* C. *de Judeis.* 4.) ... datio civium quæritur, concordia rectius ... nius inter eos ſtabilitur, audita legum ... cis ſententia amor juſtitiæ in eorum ani... redintegratur. 5.) Noſtri ac noſtrorum ... io obtinetur. Deus in regeneratione ... dimit piis ordinatum amorem ſui ac ſuo... uia *gratia naturam non abolet*, ſed corrigit ... ficit. Cum ergo natura defenſionem ... ſtitet, jure divino ad eam obtinendam ... & officium judicis licet implorare. (*) ... enique gloria Dei propagatur, cujus ſa... ſſima, benigniſſima & juſtiſſima ordina... nt judicia civilia, cui etiam ſoli debetur ... onor, quod ſit auctor, conſervator ac ... ſor noſtræ vitæ, famæ, fortunæ, bono... omnium tam corporis, quam externorum, ... judiciorum ordinem mirando conſilio in... bonis in bonum, malis vero ad vindi... malorum.

judi- neceſ- §. CCLXXVII. IV.) *A judiciorum neceſſitate.* Absque judiciis politiæ conſiſtere nequeunt, quippe quæ ſunt earum adminicula, ... dinis hujus inſtrumenta ſumme neceſſa... unde per judicia *hominum ſocietas con... ri* dicitur, l. *judices.* C. *de dignit.* Judi... ui tollit, ipſas politias evertit. Sublatis judiciis 1.) *Injuriæ diluvii inſtar paſſim dabunt.* Teſtatur experientia manifeſtiſ... , injurias & ſcelera incrementum hodie ... re ampliſſimum, cum tamen judiciis ci... us coërceantur, quid futurum cenſemus ... iis abolitis atque ſublatis? Leges nihil ... quam proſunt absque judiciis. At leges ... publica ſunt neceſſariæ. Ergo etiam ju... . *Legum interpretes ſunt judices*, inquit ... ro pro Cluent. Litigare ergo, ſive in ju... o contendere, nihil aliud eſt, quam legum ... pretationem & exſecutionem petere. 2.) *Boni defenſione carebunt.* Exulceratiſſimis hisce ſeculi noſtri temporibus *abundat iniquitas.* Matth. XXIV. 12. boni in medio impiorum velut *oves in medio luporum*, Matth. X. 16. & velut *lilia inter ſpinas* Cant. II. 2. vivunt, a quibus omni injuriarum, fraudum & calumniarum genere punguntur & affliguntur, ſumma igitur neceſſitas requirit, ut per judicia civilia defenſio illis præſtetur. 3.) *Juſtitia exſulabit*, injuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, aliisque delictis impune graſſantibus. 4.) *Publica pax & tranquillitas*, imo ordo politicus *penitus abolebitur*, nemo poſſeſſiones ſuas quiete obtinere poterit, innocentes & inferiores a potentioribus opprimentur, & cyclopica quædam confuſio introducetur. 5.) Eccleſia non poterit per quietam & publicam verbi prædicationem colligi, quippe quod absque externæ diſciplinæ conſervatione fieri nequit. Ac verbo uti dicam, quanta magiſtratus politici, tanta quoque civilium judiciorum eſt neceſſitas.

§. CCLXXVIII. V.) *A paritate.* Si in ordine eccleſiaſtico recte inſtituuntur *judicia eccleſiaſtica*, quibus delinquentes coërceantur; utique etiam in ordine politico recte inſtituuntur *judicia civilia.* Vt enim diſciplina eccleſiaſtica absque talibus eccleſiaſticis judiciis conſervari nequit; ita quoque politica diſciplina politicis ac civilibus judiciis indiget. Si *in ordine œconomico* patrifamilias in ſua domo incumbit honeſta diſciplina liberos & familiam regere, contumaces caſtigare, bonos præmiis adficere, &c. utique etiam magiſtratui incumbit, ſubditos fidei & curæ ſuæ commiſſos civilium judiciorum adminiſtratione ad juſtitiam & ſtudium virtutis ac honeſtatis deducere, delinquentes coërcere, bonos præmiis, malos pœnis adficere. *5.) A rationis paritate.*

§. CCLXXIX.

(*) Auguſtinus lib. XIX. de civ. Dei cap. 6. *Ipſa judicia hominum de hominibus, civitatibus etiam quantalibet pace manentibus, deeſſe non poſſunt.* Libr. XIV. cap. 16. *Pertinet ad innocentis officium, non ſolum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato, vel punire peccatum, ut aut ipſe, qui plectitur, corrigatur, aut alii terreantur exemplo.* GERHARDVS.

Limitationes.

§. CCLXXIX. Notandum tamen, nequaquam a nobis probari multiplices & varios *abuſus*, qui in civilibus judiciis utplurimum conſpiciuntur. Vt enim prætermittamus *errata judicum*, quibus ſequentes canones ſunt oppoſiti, res ipſa teſtatur, ſæpius contra caritatis regulam ab illis peccari, qui in foro civili cauſas agunt, tum ratione *cauſæ impulſivæ*, quando quis vel animi malevolentia ſuffuſus, vel invidia corruptus, vel iracundia incenſus, vel libidine rixandi, aut animo vindictæ cupido impulſus litem proximo intentat; tum ratione *materiæ*, quando ob res leves ac frivolas, aut certe compoſitu faciles protinus ad tribunal judicis curritur, & absque ulla condonatione fraterna & chriſtiana patientia, absque tentata prius compoſitione & reconciliatione amicabili proximo lis intenditur; tum ratione *formæ*, quando per convitia, calumnias, fraudes, impoſturas, ſophismatum præſtigias & ſycophantias judiciarius proceſſus inſtituitur, ſumma verborum atque animorum acerbitate omnia geruntur, & chriſtianæ modeſtiæ, æquanimitatis ac patientiæ limites tranſiliuntur; tum ratione *finis*, quando actor non tam ſui defenſionem & juſtitiæ adminiſtrationem, quam adverſarii confuſionem, ruinam, damnum & infamiam quærit, quæ omnia tanquam accidentarii & vitioſi abuſus a civilibus judiciis, quæ in ſe ac per ſe ſunt ſancta Dei ordinatio, ad civilis ſocietatis conſervationem ſummopere neceſſaria, adcurate ſunt diſtinguenda, & juxta monitum b. Lutheri, is, qui in foro cauſas recte & legitime cupit agere, amicam prius reconciliationem tentet, quam ſi obtinere non poſſit, magiſtratum juſtitiæ præſidem adeat, reverenter ſe ſubjiciat legibus, judiciorum ordini & auctoritati magiſtratus, nec ſuam quærat vindictam privatam, ſed publicam, quam Deus exercet per magiſtratum, nec litem ex lite ſerat in mortali corpore inimicitias immortales gerendo, ſed ut alias finis legitimi belli pax eſt, ita quoque ſuis in foro actionibus nihil aliud, quam pacis, juſtitiæ, veritatis & concordiæ rationem habeat. Sic *certent cauſæ, ut non certent pectora, der Sachen Feind, der Perſon Freund.* (*)

Antitheſis & argumenta Anabaptiſtarum.

§. CCLXXX. Ex hisce facile adparet, quid ad Anabaptiſtarum & Photinianorum objecta, quibus civilia judicia oppugnant, reſpondendum ſit. Duo potiſſimum ſcripturæ dicta urgent. *Prius* eſt Chriſti Math. V. 38. *Audiſtis, quod dictum ſit, oculum pro oculo, dentem pro dente.* v. 39. *Ego autem dico vobis, non reſiſtendum eſſe malo, ſed ſi quis te percuſſerit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* v. 40. *Et ei, qui vult tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Idem fere repetitur Luc. VI. 29. ex quo colligunt Anabaptiſtæ, *chriſtiano quantumvis injuria adfecto non licere ad judicis officium confugere, ejusque defenſionem & auxilium implorare.* Photiniani concedunt quidem, *chriſtiano permiſſum eſſe ſuum judicio perſequi, & damni ſibi injuſte illati compenſationem per magiſtratum quærere*; interim ex hoc Chriſti dicto colligunt, *in vet. teſt. quidem non omnem vindictam prohibitam fuiſſe, ſed tantum privatam, in novo vero omnem prohibitam eſſe, tam publicam, quam privatam.* Oſtoredus in inſtit. cap. 26. p. 165. Smalcius in refut. diſp. VII. Frantzii de bonis operibus pag. 237. ubi definit, vindictam eſſe eam, *ſi quis per magiſtratum efficit,*

1.) Ex Matth. V. 38. Non reſiſtendum eſſe malo.

(*) Chemnitius tom. II. loc. comm. cap. de vindicta fol. 152. edit. Francof. in 4. anno 1591. *Vindicta eſt duplex: Altera inordinata, ſeu privata, ex malo adfectu profecta, tendens in malum; altera ordinata, ſeu publica, quæ fit per magiſtratum certo ordine, certisque legibus, fine ſalutari. Illa paſſim taxatur:* Matth. V 39. Rom. XII. 17. Confer Matth. XXVI. 52. Luc. IX. 55. *Fit hæc vindicta mala ex malitia omnium cauſarum: 1.) Efficientis, quia fit a perſona, cui vindicta non competit. 2.) Impulſivæ, quæ eſt odium, ira. 3.) Materialis, cauſa quandoque levis, nulla. 4.) Formalis, deſtituta legitimis mediis. 5.) Finalis, damnum & ſuppreſſio proximi. Hæc publica eſt magiſtratui conceſſa.* Gen. IX. 6. Exod. XII. 18. Deut. XXXI. 21. Rom. XIII. 4. 1. Petr. II. 14. GERHARDVS,

, *ut ii, qui nos offenderant, paribus malis ficiantur, idque ſine ullo fructu noſtro.* g. 239. proponit ſuum argumentum ex his triſti verbis deductum: *Verba Chriſti oppo- ntur ei, quod licebat ſub lege, nempe ocu- m pro oculo, dentem pro dente curare ex- idi. Hoc vero nemini licebat ſub lege pro- ia auctoritate, ſed tantum per magiſtratum. nde adparet, nec per magiſtratum nobis nc licere ita reſiſtere malo, ut olim lex per- ttebat.* Et paulo poſt: *Verba Chriſti:* ſi is te percuſſerit in dextram maxillam, præ- illi & alteram; *explicatio ſpecialis ſunt il- rum generaliter dictorum*: ne reſiſtatis malo. *aque quemadmodum hæc de vindicta per ma- ſtratum non repetenda agunt, ſic etiam illa eadem vindicta agere neceſſe eſt.* Deſumſit c ex Socino, qui in libro: *cur evangelici hotinianis ſe adjungere debeant?* cap. 3. p. 23. ſcribit: *Manifeſte pugnat cum verbis Chri-* Matth. V. quod *apud evangelicos permitti- r, ut quis injurias ſuas per magiſtratum ul- catur*, hoc eſt, *eum puniri curet, qui in- riam ſibi intulit, licet ex ea punitione nihil orſus commodi ad ſe privatim rediturum eſſe telligat. Chriſtus enim non vult in diſciplina a locum eſſe legi Moſaicæ, oculum pro ocu- , &c. quæ lex ad ulciſcendas injurias ſuas r magiſtratum omnino pertinet, quod Moſes ncedit, vel potius jubet.* Reſp. 1.) Oſten- m fuit ſuo loco in tract. de evangel. §. LXV. hriſtum in Matth. V. *non legi divinæ*, ſed *ariſaicis* legis divinæ *corruptelis* ſuam do- rinam opponere, nec tradere *nova* ac per- ctiora quædam *præcepta*, ut volunt Photi- ani, vel *conſilia evangelica*, ut volunt pon- icii, ſed corruptelas phariſaicas, quibus le- em Domini depravabant, removere, & ve- m legis ſententiam explicare, id quod tam clarum & apertum, ut Bellarminus ipſe lib. IV. de juſtif. cap. 3. hoc agnoſcat. (*) Probatur autem clariſſimis hiſce argumentis: *primo*, quod Chriſtus *antiquis dictum* ait de *inimicis odio habendis*, illud non exſtat in lege Moſaica, ſed potius contrarium Exod. XXIII. 4. Levit. XIX. 17. Prov. XXV. 21. (fruſtra excipit Smalcius, *illum duntaxat inimicum ibi præcipi diligendum, qui ſimul ſit civis & filius populi,* diſp. VII. contra Frantz. p. 204. quia hæc phariſaica gloſſa jamdudum protrita eſt a Chriſto in parabola de Samaritano Luc. X. 30.) taxantur ergo vitioſæ legis depravationes, quas ſub antiquitatis prætextu phariſæi auditoribus ſuis obtrudebant. *Deinde*, quæ Chriſtus hoc loco doctrinæ, quam vocant *veterem*, opponit, ea exſtant in lege divina vet. teſt. utpote de ira & ſignis iræ, Gen. IV. 6. Pſ. CXII. 10. Levit. XIX. 17. de concupiſcentia uxoris proximi in ipſo decalogo, & Job. XXXI. 1. Jer. V. 8. Prov. VI. 25. &c. ergo non addit legi nova præcepta, ſed veterem legem explicat. *Tertio*, ſumma legis eſt dilectio, ut Deum ex toto corde, tota anima & omnibus viribus, proximum autem, ut nos ipſos diligamus, ad quam perfectionem ſummam in lege præſcriptam quid potuiſſet addi? *Quarto*, Chriſtus concionis ſuæ generalem ſcopum hoc modo format: v. 20. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plusquam ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum*; ad hanc generalem theſin reduci debent hypotheſes ſpeciales, quæ ſequuntur, & liquido adparebit, legem non adcuſari a Chriſto cujusdam imperfectionis, ſed phariſaicas legis corruptelas improbari. *Quinto*, Chriſtus notanter inquit: *Audiſtis, quod dictum ſit antiquis*; non autem: percepiſtis, quid in lege & prophetis ſcriptum, opponit igitur ſuam concionem non ipſi legi, ſed

(*) 1.) Photiniani calumniandi anſam dant paganis & apoſtatis, quaſi doctrina eccleſiæ tolleret politiam. 2.) Socinus ſibi ipſi contrarius: concedit damni injuſte illati compenſationem a magiſtratu petere p. 24. & tamen diſputat, *non licere ob Chriſti interdictum, vel magiſtratui injurias ulciſci, vel læſis vindictam a magiſtratu petere.* Atqui quid judicialis ſententia de damno compenſando aliud, quam publica magiſtratus vindicta? ſi ergo conceſſum eſt, reum condemnare ad damni compenſationem, conceſſa etiam eſt vindicta publica. 3.) Socinus nos inſigni adficit injuria, quaſi noſtra vindicta tantum cauſa odii, malitiæ & offenſionis inſtituta ſit, quam tamen ipſimet procul a chriſtianis abeſſe debere docemus. Gerhardus.

ſed depravationibus legis, quas nomine & prætextu antiquitatis colorabant. (*) 2.) Eodem igitur ſenſu etiam hæc pericope concionis Chriſti accipienda eſt, quod videlicet non ſit oppoſita legi divinæ, quæ publicam magiſtratus vindictam non ſolum permittit, verum etiam præcipit; Exod. XXI. 24. Levit. XXIV. 20. Deut. XIX. 19. ſed phariſaicis hujus legis corruptelis, quibus eam depravabant, & in alienum ſenſum detorquebant. Ex eo enim, quod lex magiſtratui vindictam talionis præcipit, phariſæi colligebant, *ſingulis etiam privatis accepta injuria licere ſeſe ulciſci, ac malum pro malo reddere, modo non excedatur modus talionis.* Sed Chriſtus huic depravationi opponit veram legis interpretationem, quod ſcilicet ad magiſtratum pertineat præceptum *de vindicta*, privatis vero dictum eſſe, *ne reſiſtant malo*, id quod in ipſa etiam lege diſerte proponitur, Levit. XIX. 18. ubi Moſes, qui magiſtratui vindictam publicam prius mandaverat, privatis dicit: *Ne quæras ultionem, nec memor ſis injuriæ civium tuorum.* (ubi LXX. interpretes notanter verterunt: *Non ulciſcatur tua manus*) Et Salomon, id quod magiſtratui mandatum erat, *ſicut fecit, ita fiat illi*, illis ipſis verbis perſonis privatis prohibet: Prov. XXIV. 29. *Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam ei, rependam unicuique juxta opus ſuum.* 3.) Adcurate igitur notandum, ad quos hæc Chriſti ſententia pertineat, id quod ipſe contextus oſtendit. Chriſtus enim inquit: *Ego dico vobis*, ſcilicet diſcipulis & auditoribus meis, fuerunt autem tunc auditores Chriſti non Tiberius imperator, nec Pilatus, Judææ præſes, nec alii in publico magiſtratus officio conſtituti, ſed apoſtoli, diſcipuli & turbæ, ergo non agit de officio magiſtratus, ſed apoſtolos ſuos & privatos docet, ne vindicta privata injurias ulciſcantur. 4.) Ex ipſa ſerie contextus elicitur, verba Chriſti accipienda eſſe non *abſolute* & *ἁπλῶς*, ſed *comparate* & *συγκριτικῶς*. Loquitur Chriſtus ad privatos, qui propter profeſſionem doctrinæ ſuæ *patiebantur perſecutionem*, Matth. V. 10. *adverſus quos dicebant omne malum*, v. 11. illis promittit *copioſam in cælo mercedem*; v. 12. interim hortatur eos ad patientiam, ac ſedulo monet, ne ex privatæ vindictæ cupiditate quidquam agant, ſed potius inimicos ſuos diligant, benefaciant illis, qui oderunt eos, orent pro perſequentibus & calumniantibus eos, v. 44. ac ab omni privata vindicta tam remotos & alienos eſſe vult, ut malint potius præbere percuſſori alteram maxillam, & illi, qui tunicam ipſis abſtulit, etiam pallium dimittere, quam ſe ipſos ulciſcantur. Ex eo vero colligi nequit, quod non liceat oppreſſis & injuria adfectis auxilium magiſtratus implorare, & defenſionem atque ἐκδίκησιν exemplo viduæ Luc. XVIII. 3. petere; ſed verba Chriſti accipienda ſunt de eo caſu, quando non poteſt defenſio & auxilium magiſtratus haberi, vel quando magiſtratus ſuo deeſt officio, & negligit vindicare injurias piis illatas. Cum quo convenit explicatio Auguſtini, qui in lib. de mendac. c. 15. & in epiſt. V. ad Marcellinum docet, *has ſententias potius de interiore animi præparatione, quam de externa operis oſtenſione intelligendas*, id enim monente b. Luthero ſic accipiendum: *etiamſi non ſtatim ipſo opere altera maxilla percutienda & pallium etiam auferendum offeratur, quod nihilo tamen minus animus interea paratus eſſe debeat, ſi legitima defenſio apud magiſtratum obtineri nequeat, alias & plures injurias accipere, quam ſe ipſum vindicare.* 5.) Hæc interpretatio & limitatio colligitur ex ipſius Chriſti facto, Joh. XVIII. 23. cum enim ſervulus pontificis alapam ipſi impegiſſet, non præbuit ei ſtatim alteram maxillam, ſed contra hanc injuriam provocavit ad legitimum judicii proceſſum

(*) In Græco eſt τοῖς ἀρχαίοις, quæ vox non tantum ſignificat *antiquos*, ſed inſuper *præcipuos*, *principes* & *præpoſitos*, ideoque hoc nomine ſatis clare antiqui phariſæi, qui erant ἀρχαῖοι, exprimuntur. Piſcator: *Audiſtis, quod dictum ſit ab antiquis.* Similis loquendi modus exſtat Luc. XXIV. 34. ὤφθη Σίμωνι, *viſus eſt Simoni, id eſt, a Simone.* 1. Cor. XV. 6. *Viſus eſt fratribus, id eſt, a fratribus.* GERHARDVS.

ı & judicis præſentis officium: *Si male ſ ſum, teſtificare de malo, ſi autem be- uid me cædis?* q. d. ſtamus hic coram , quod ſi me pœnis dignum exiſtimas, adcuſationem, eamque idoneis teſti- ſ comproba, ſin minus, non debes in- tem percutere. Poſtea vero cum que- ıa apud injuſtum judicem nihil contra ın ſibi illatam proficeret, *totam faciem, tum corpus patienter præbuit percutien-* Eſa. L. 6. *& vindictam Deo juſte judi- commendavit.* 1. Petr. II. 23. Quodſi ver- riſti: *ſi quis te percuſſerit in maxillam, illi & alteram*, tam nude & crude in- ıda eſſent, quod non liceat magiſtratus onem & vindictam implorare, Chriſtus ntra hoc præceptum ſuum egiſſet. 6.) anc concionem Chriſtus anabaptiſticis & ianis erroribus obviaturus diſerte dicit *Nolite putare, quod venerim ſolvere le- t prophetas, non veni ſolvere, ſed im-* Atqui ſi publicam magiſtratus vindi- ı lege præceptam abſolute & ſimplici- litam voluiſſet, certe etiam legem ſol- Joh. XVIII. 36. expreſſe teſtatur, *re- num non eſſe de hoc mundo*, hoc eſt, veniſſe in mundum hoc fine, ut regna & judicia civilia in illis neceſſaria mu- el aboleret, ac novam quamdam poli- vilem novis legibus inſtitueret, ſed ut le regnum ordiretur. 7.) Paulus, qui ium ab ipſo Chriſto didicit, Rom. magiſtratum etiam in nov. teſt. dicit *iſtrum Dei vindicem ad iram illi; qui acit*, ac Petrus, qui huic concioni Chri- fuit, eam ſic explicat, quod publica ma- ı vindicta per eam minime ſit ſublata I. 14. 8.) Chemnitius c. 51. harm. etiam hoc addit, *Chriſtum hanc ſuam m oppoſuiſſe phariſaico ſomnio, quod , diſcipuli & turbæ circumferebant* de quodam & politico regno Meſſiæ, in ernis præſidiis, armis & potentia im- tum mundum ſubacturi, & ab omni- iis externa defenſione tuti futuri eſſent; ſtum prædicere ipſis alapas, ſpolia- tiones, injurias & contumelias, nec a magi- ſtratu, vel judiciis multum ſubſidii, aut defen- ſionis ipſos in hoc mundo habituros, ſed po- tius angarias & ablationes ab ipſis fore timen- das. Item, Chriſtum hoc loco tradere formam regni ſui ſpiritualis, cujus ratio in externa ſpe- cie ea eſt, ſicut hoc loco deſcribitur, & Joh. XVIII. 32. aliam vero eſſe conſtitutionem re- gnorum mundanorum certis honeſtis legibus, defenſionibus & pœnis ordinatam, quam & ipſam eſſe Dei ordinationem, ſatis conſtet ex Rom. XIII. 1. & chriſtianum etiam ordinatio- nibus hujus regni ſibi in bonum uti poſſe, do- cet apoſtolus ſuo ipſius exemplo, Act. XXIII. 3.

§. CCLXXXI. Nec eſt, quod obvertatur, I.) *Non addi hoc loco, audiſtis, quod dictum eſt antiquis; ſed ſimpliciter:* audiſtis, quia di- ctum eſt; *proinde hanc Chriſti ſententiam non phariſaicis legis depravationibus, ſed ipſi legi divinæ eſſe oppoſitam.* Reſp. particulam illam *antiquis* ἀπὸ κοινȣ̃ ex præcedentibus repeten- dam; phariſæi enim una cum aliis legis de- pravationibus etiam hanc ipſam de privata vin- dicta exercenda proferebant, & antiquitatis ſpecie velabant, id quod ex v. 31. manifeſte colligitur, ubi Chriſtus novam quamdam pha- riſaicam depravationem refutaturus dicit: *Ite- rum audiſtis, quod dictum ſit antiquis.* II.) *Præceptum de pœna talionis ad vet. duntaxat teſtamentum pertinere, non autem ad novum, ideoque legem ipſam Moſaicam a Chriſto hic corrigi.* Reſp. in præcepto illo Moſaico duo continentur: alterum *morale* eſt de vindicta per magiſtratum exercenda, illud adhuc in nov. teſt. manet, ut ex Rom. XIII. 4. 1. Pet. II. 14. evidenter adparet; alterum eſt *forenſe*, de vindicta ea ratione per magiſtratum exer- cenda, ut præciſe obſervetur pœna talionis, juxta quam *oculus pro oculo, dens pro den- te &c.* excludatur, illud in magiſtratus chri- ſtiani arbitrio poſitum, neque enim abſolute & præciſe ad modum pœnæ in legibus Moſai- cis præſcriptum magiſtratus in nov. teſt. ad- ſtrictus. Quod ſi rabbinis & Joſepho fidem habere volumus, etiam in vet. teſt. pœna ta-

S 3 lionis

ſionis non fuit tam ſtricte & præciſe obſervata, ſed quandoque adhibita fuit quædam ἐπιείκεια, ut ex verbis ipſorum ſuperius adductis patet: quanto ergo minus in nov. teſt. ad illam talionis pœnam ſtricte obſervandam magiſtratus chriſtianus erit obligatus? III.) *Perinde eſſe, ſive quis per ſe ipſum, ſive per magiſtratum ſeſe ulciſcatur, cum plerique imploratione publicæ magiſtratus vindictæ ad privatam animi acerbitatem & vindictæ cupiditatem ſatiandam abutantur.* Reſp. fatemur ipſimet, & ſæpius, & variis modis hic peccari, ac raro & a pauciſſimis, animo recte compoſito & a vindictæ cupiditate libero, magiſtratus officium accepta injuria implorari, cum in hac naturæ corruptione difficilimum ſit flammas privatæ vindictæ in corde exſtinguere; interim tamen vitioſum accidens a re ipſa diſtinguendum, nec animo acerbo & vindictæ cupiditate flagrante officium magiſtratus implorandum, ut cum quis per ſe non poſſit, vel non auſit, per magiſtratus vindictam eam ſaturet & expleat, ſed hoc fine ac modo, 1.) *Ut is, qui injuriam fecit, ita corrigatur*: 2.) *Ut publica auctoritate reprimatur, ne aliis ſimiliter noceat*: 3.) *Ut ab ipſius injuriis in poſterum præſervemur*: 4.) *Aliis in terrorem, ut ab inferendis injuriis metu pœnæ reprimantur*: 5.) *Propter juſtitiam, ut juxta ordinem a Deo conſtitutum malefactores puniantur*: 6.) *Ut injuria propulſetur, ne nobis inferatur, utque noſtra in pace poſſidere, & ſine turbatione iis frui poſſimus, vel ut noſtra nobis reſtituantur, vel ut juſta nobis illationis compenſatio fiat*; quæ ſunt verba Chemnitii cap. 51. harm. p. 370. IV.) *Chriſtum expreſſe loqui de contentione in judicio, eamque improbare: Si quis*, inquit, *velit te in jus trahere, ac tunicam tuam tollere, permitte illi & pallium.* Reſp. 1.) τὸ κριθῆναι non ſolum de actore in judicio diſceptante & cauſam agente accipitur, & reſpondet Hebræo ריב Eſa. L. 8. Jerem. II. 12. &c. ſed etiam tribuitur ipſis judicibus exercentibus judicium; Eſa. I. 18. unde & Syrus hoc loco per verbum דון, quod judicis proprium eſt, illud reddidit; proinde & de actoris &

judicis iniquitate jus noſtrum perver
innocentiam opprimente accipi poteſt.
que enim damnat Chriſtus judicia ipſa
nec prohibet, quo minus quis contra
tiam actoris, vel judicis jus ſuum p
tur; (contrarium enim probant argum
perius in medium adducta) ſed docet
do ſub ſpecie juris circumvenimur, v
do judicia ſunt corrupta, aut nobis in
ut, quod juſtum eſt, obtinere non p
ut patienter illud toleremus, ac po
tunicam etiam pallium dimittamus, q
privata vindicta nos ulciſcamur, vel
fide deficiamus. Chemnitius in harm.
3.) Quæ interpretatio manifeſte colli
antecedentibus; quo enim modo, quo
ſu *percutienti nos in maxillam unam*, a
teram eidem obvertere jubet, eo mod
que ſenſu etiam illi, qui nobiſcum vu
dicio contendere, & tunicam nobis
etiam pallium relinqui jubet. Sed pri
piendum comparate & in certo caſu.
poſterius. 4.) Alii reſpondent, *Chriſ*
tantum agere, ut ab odioſa contendend
dicio conſuetudine ac litigandi ſtudio a
cet. Quamvis enim litigare coram judi
hibitum non ſit, ſi neceſſitas illud po
tamen quia lites illæ ad alendas ſimult
parum faciunt, & facultates ſæpius exh
ideo prudentius eum facere oſtendit, q
nicæ jactura velut damno minori pr
majus illud incommodum, quod contro
forenſes plerumque ſecum adferre conſu
5.) Qua ratione hoc dictum Chriſti cu
fere haberet ſententiam cum præceden
monitione in eodem capite v. 25. *Eſto*
volus adverſario tuo cito, dum es in vi
illo, ne quando te tradat judici, & ju
tradat miniſtro, & in carcerem conji
hoc eſt, ſi vel creditor, vel alius adve
juſtam habens cauſam contra te judicio
experiri voluerit, rectiſſime tibi conſu
placida deprecatione utaris, & opera
ut privata tranſactione res componatur
rigor & pertinacia litigantibus in judici
ſolet adferre incommoda, quæ moder

ia, deprecatione & placida compoſi- ritari facile potuiſſent.

.Cor. Deli- in vo- judi- etis. §. CCLXXXII. *Poſterius* di- ctum eſt apoſtoli: 1. Cor. VI. 7. *Jam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod judicia habetis inter vos, quare non magis in- juriam accipitis? quare non ma- udem patimini?* ex quo Anabaptiſtæ it, *lites coram politico magiſtratu eſſe sis ſimpliciter prohibitas.* Photiniani npliciter, ſed certo duntaxat reſpectu loco prohiberi ſtatuunt, qua in parte baptiſtis diſcedunt: ſic enim Smalcius diſp. VII. Frantz. de bonis operibus p. *'on eſt quæſtio, an liceat homini chri- udiciis experiri ſub magiſtratibus po- hoc enim certo reſpectu etiam nos con- ; ſed primo, an liceat fratri cum fra- endere in judicio apud infideles? ſe- n liceat adire magiſtratum ulciſcendæ auſa?* Oſtorodus in inſtit. cap. 26. p. *uod dictum fuit, chriſtiano licitum re aliquem in judicium, & implorare tus auxilium, id de illis ſolum intelli- eſt, qui ſunt foris, hoc eſt, qui non tres, nec fidei conſortes, nefas enim em cum fratre in judicio contendere, poſtolo 1. Cor. VI.* Reſp. Paulus non ir improbat actiones in judiciis, cum id leges Romanas confugerit, adver- ios opem magiſtratus etiam ethnici it, & ab iniquo judice ad tribunal rovocaverit, Act. XVI. 37. XXIII. 17. cumque hoc ipſo in loco v. 5. di- *non eſt inter vos ſapiens quiſquam, judicare inter fratrem ſuum?* quod ve de ordinariis, ſive arbitrariis judi- chriſtianis eligendis accipiatur, ta- ium judiciarium probat ac ſtabilit; im prudentiores quosdam ex chri- inthiis deligendos eſſe, qui judicent es, quorum alter ab altero injuria n putet. Hoc vero eſt, quod apo- Corinthiis taxat atque improbat: 1.) *Quod damno & injuriis ſeſe invicem adficiant, cum ſint fratres* & ejusdem fidei conſortes. v. 8. Ὑμεῖς ἀδικεῖτε, καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς, *vos injuriam facitis, & fraudatis, idque fratres.* Ergo non ſimpliciter hoc nomine Corinthios reprehendit, quod judicia exerceant, & in foro contendant, ſed quod alter alteri injuriam inferat, & damno adficiat, unde poſtmodum ad judicia pertrahantur; reprehendit igitur *antecedens*, non autem *conſequens*, perinde ut intemperantia, morborum mater, merito reprehenditur, non autem morborum remedia: quo referri etiam poteſt, quod v. 7. præcedit, *omnino defectus eſt, quod inter vos judicia habetis*, ubi per κρίματα non intelliguntur judicia civilia, quæ ſunt malorum remedia, & quæ in præcedentibus apoſtolus probaverat, ſed *contentiones & lites*, quas judiciis dirimi oportebat per metalepſin effectus pro cauſa, addit enim ἔχετε κρίματα μεθ' ἑαυτῶν, *contra vos mutuo habetis judicia*, hoc eſt, ſunt inter vos lites, rixæ, contentiones, injuriæ, propter quas deinde judiciis opus. Sic ergo non damnat medicinam litium, ipſa ſcilicet judicia, ſed morbum. 2.) *Quod ob res compoſitu faciles & injurias leviores*, itemque *ob negotia exigua victum concernentia ſtatim ad tribunal decurrant.* v. 7. *Jam quidem omnino in vobis eſt* ἥττημα, *quod judicia habetis inter vos.* Vulgata verſio reddidit *delictum*, ſed in Græco non eſt παράπτωμα, ſed ἥττημα, quod, monente Theodoreto, *mitius eſt*, ſignificat enim *defectum* ac *imbecillitatem* quamdam, ab ἡττᾶσθαι, quod eſt in pugna ſuccumbere ac vinci, reſpicit ergo ad luctam ſpiritus & carnis in renatis, Gal. V. 17. qui enim ob pecuniolam & leviores injurias litem ſtatim movet fratri, ab avaritia ac iracundia victus videtur, ac dolori ob illatum damnum leviuſculum exorto ſuccumbit, ideoque addit apoſtolus: *Cur non potius injuriam patimini? cur non potius damnum accipitis?* id quod de levioribus injuriis ac damnis accipiendum eſſe, ex contextu manifeſtum. Improbat enim in Corinthiis, quod ex animi impatientia injuria, vel

damno

damno aliquali a fratre adfecti protinus ad tribunal judicis currant, ad odioſam litigandi rationem ſtatim deſcendant, & ſine ulla moderatione & condonatione fraterna judiciarios ſtrepitus frequentiores & nimias forenſes contentiones excitent. Eodem pertinet, quod v. 3. & 4. fit mentio *βιωτικῶν*, de quibus in judicio contendebant Corinthii. Smalcius d. l. accipit *generaliter*, ut omnia, quæcunque in hoc ſeculum cadere poſſunt, voce illa Paulina comprehendantur, quam explicationem videtur confirmare oppoſitio: *An neſcitis, quoniam ſancti hunc mundum judicabunt, & ſi per vos mundus judicabitur, indigni eſtis minimis judiciis?* an ignoratis fore, ut angelos judicemus, nedum ut *βιωτικὰ*, quæ ad hanc vitam pertinent, ſcilicet non judicemus. Sed *βιωτικὸν* proprie eſt, quod ad victum & ſuſtentationem hujus vitæ pertinet, unde *μέριμναι βιωτικαὶ* Luc. XXI. 34. ſunt curæ de victu, & in verſu proxime præcedente *τὰ βιωτικὰ* illa vocantur *ἐλάχιστα*. Syrus reddidit דַּקְדְּקָא, *minutula*, a radice דקק, *minuit, adtenuavit.* Quod ſi vel maxime generaliter accipiatur de omnibus negotiis, quæ ad hanc vitam pertinent; tamen id duntaxat ex hoc loco colligitur, omnia prius tentanda eſſe etiam in maximis injuriis, quam ad lites & forum eatur, ne homines ſæpe contendendo diſcant aliis injurias inferre, quod ipſum & nihil aliud ex hoc loco Smalcius colligit, & nos facile concedimus, non autem quod abſolute & ſimpliciter prohibitum ſit ad forum & tribunal judicis ire, ac judicia ſub magiſtratu politico agere. 3.) Cumprimis vero apoſtolus in Corinthiis hoc reprehendit, *quod injuria & damno etiam leviori a fratre adfecti ad judices infideles, ſive ethnicos protinus litem illi intendant.* v. 1. *Audet aliquis veſtrum negotium habens adverſus fratrem judicio experiri ἐπὶ τῶν ἀδίκων, apud injuſtos & non apud ſanctos?* Ethnicos judices vocat *injuſtos*, tum quia carent vera juſtitia, quæ coram Deo valet & conſiſtit, tum quia juſtitiam civilem non referunt ad verum finem, Dei ſcilicet gloriam, tum quia iniquis judiciis chriſtianos plerumque gravabant. v. 2. *an ignoratis, quod ſancti hunc mundum judicabunt? ſi ergo per vos mundus judicatur, indigni eſtis judiciis minimis?* Ambroſius exponit de vita præſente: *Tunc judicatur mundus in vobis, ſi opus perfidorum hominum non inveniatur in vobis. Sancti mundum judicant, quia ex vita ſanctorum adparet, homines mundanos errare ac deſipere.* Auguſtinus vero refert ad extremum judicium, in quo ſancti *ſedebunt in thronis*, Matth. XIX. 28. atque hæc explicatio magis convenit cum ſeqq. verſ. *An ignoratis, quod angelos judicabimus, quanto magis τὰ βιωτικά*; in quæ verba ſic commentatur Remigius pag. 38. *Sancti amatores hujus mundi & malignos ſpiritus judicabunt exemplo fidei ſuæ & comparatione melioris facti.* Senſus argumenti apoſtolici a minori procedentis hic eſt: Sancti, hoc eſt, chriſtiani a Deo digni cenſentur, qui mundum, hoc eſt, impios & angelos, ſcilicet malos judicent in die extremi judicii. Ergo multo magis digni a vobis cenſendi ſunt, ut judicent de rebus minimis, *βιωτικαῖς* ſcilicet, quæ ad vitæ hujus uſum & ſuſtentationem pertinent. v. 4. infert concluſionem, ut colligitur ex particula *ἄν*. *Si ergo habetis judicia βιωτικά, eos, qui nullo loco habentur in eccleſia, eos inquam in ſubſelliis collocate.* Quidam *τὸ καθίζετε* accipiunt in *indicativo*, ut ſit repetitio reprehenſionis; illos, qui ſunt in eccleſia contemtibiles, hoc eſt, qui ab eccleſia tanquam profani & ethnici contemnuntur, illis judicium defertis, unde additur v. 5. *πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω, ut vos pudeat, vobis hoc dico.* Paræus itidem in indicativo accipit, ſed per *contemtibiles* non intelligit ethnicos, verum chriſtianos, hoc ſenſu: præpoſtere agitis deligendo arbitros ex vobis minus idoneos, a quibus deinde ad infideles provocandum. Sed ex particula *συλλογιστικῇ ἄν*, & ex ſerie verborum *τοὺς ἐξουθενημένους τούτους* colligitur, quod *καθίζετε* ſit *modi imperativi*, hoc ſenſu: Lites ejuſmodi judicandas permittite fratribus, & quidem iis, qui minimi ſiunt in eccleſia, quod tamen non accipiendum eſt *abſolute*, quia v. 5. immediate

litur: *ad pudorem vobis incutiendum*
, *ſiccine non eſt inter vos ſapiens,*
quidem, qui poſſit judicare inter fra-
bi oſtendit ad litium dijudicationem
los eſſe ex fratribus viros ſapientes &
li peritos: ſed *comparate*, videlicet po-
:emtiſſimis ac rudiſſimis in eccleſia li-
judicationem committendam, quam
judicibus deferendam, unde etiam
nuo repetit ſcopum primarium ſuæ re-
onis, quod *frater cum fratre* judicio
ur apud infideles. Id ipſum enim ma-
un incommodo ac ſcandalo erat con-
. Producebantur ἡττήματα, infirmi-
defectus fratrum, ſive chriſtianorum,
n publicam, quæ caritate tegi & ab-
equius erat: doctrina evangelii expo-
hoſtium ludibrio, utpote cujus confeſ-
perpetuis litibus ac contentionibus vi-
exhibebatur ethnicis magiſtratibus oc-
iriſtianos adfligendi, divexandi ac op-
li; quod ipſum contingeret, ſi chri-
b Turca degentes ad præſides Turci-
ſ ſuas deferrent. *At*, inquis, *quo*
oſtolus Corinthios reprehendit, quod
ethnicis judiciis cauſas agebant, cum
cæſarem ethnicum provocet, & coram
udicibus ad beneficium legis Romanæ
at? Act. XVI. 37. XXV. 11. Reſp. Co-
poterant habere chriſtianos, qui de
ipſorum in eccleſia cognoſcerent, ideo
ongruebat, ſed cum ſcandalo conjun-
erat, quod chriſtiani cum chriſtianis
malia ethnicorum litigabant; ſed Pau-
n provocaret ad cæſarem, negotium erat
m chriſtianis, ſed cum Judæis & cum
Romano, ideoque cum fidelem ma-
m non haberet, nec aliter poſſet agi,
ipſius periclitaretur, neceſſario implo-
lem & auxilium magiſtratus etiam ethni-
quo ipſo evidenter colligitur, ne hoc
ı abſolute & ſimpliciter prohibitum
lum, experiri judicio coram ethnico
:atu, & innocentiam ſuam provocando
.s injurias apud ipſum tueri. Bellarmi-
). III. de laicis cap. 12. reſpondet: 1.)
1. XIV.

ἥττημα *non ſignificare peccatum, ſed imperfe-ctionem*: 2.) *Si delictum ſignificat, ſic vocari, non quod in ſe peccatum ſit, ſed quia utplurimum non caret peccato, vel ratione finis, ut quando litigatur ex avaritia, vel ratione medii, ut quando litigatur odio, rancore, jurgiis, vel ratione juſtitiæ, ut quando miſcentur doli & fraudes, vel ratione ſcandali, ut Corinthii cum offendiculo gentilium litigabant:* 3.) *Non reprehendi judicia ex parte judicis, ſed ex parte litigantium. Itaque etiamſi peccatum eſſet litigare, non tamen peccatum eſſet judicare, quia judicia finem imponunt litibus, quod eſt bonum.*

§. CCLXXXIII. Reliqua, quæ ab Anabaptiſtis adferuntur, & judiciis civilibus opponuntur, levioris ſunt momenti: 1.) Prov. X. 12. *Univerſa delicta operit caritas. Ergo chriſtianis non licet querelas de illis, a quibus læſi ſunt, ad magiſtratum deferre.* Reſp. diſtinguendum inter *privatas offenſiones*, quæ in humana vita incidunt quotidie inter pios, quæ ex chriſtiana & fraterna dilectione ſunt condonandæ, tegendæ & oblivioni tradendæ, juxta dicta: *Remittite & remittetur vobis;* Matth. VI. 14. Luc. VI. 47. *caritas omnia tolerat;* 1. Cor. XIII. 7. *ſupportate vos invicem & donate vobis ipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam, ſicut & Chriſtus donavit vobis, ita & vos;* Col. III. 13. ac inter *enormes injurias ac damna graviſſima*, quæ ſalva diſciplina & tranquillitate publica tolerari, vel mitigari nequeunt, proinde per magiſtratum ſunt corrigenda. 2.) Matth. V. 44. *Inimici ſunt diligendi. Ergo cum illis in judicio non eſt contendendum.* Reſp. cauſas in foro agere, & judicium magiſtratus contra proximi injurias implorare in ſe ac per ſe non pugnat cum dilectione proximi, quia & judicia ſunt Dei, & dilectionem inimici Deus præcepit. Ex accidenti autem contingit, ut cum dilectione proximi pugnet experiri judicio contra fratrem, nimirum ſi adſit cupiditas privatæ vindictæ, ſi verborum atque animorum acerbitate contendatur, ſi præſtigiis ſycophanticis

agatur &c. 3.) Matth. VII. 1. *Nolite judicare, ne judicemini.* Rom. XIV. 4. *Tu quis es, qui judicas alienum ſervum?* 1. Cor. IV. 5. *Nolite judicare ante tempus. Ergo in nov. teſt. ſublata ſunt judicia civilia.* Reſp. diſtinguendum inter *judicia privata, temeraria, calumnioſa, iniqua, maligna, levia, ex meris ſuſpicionibus nata*, quando ſcilicet privatæ perſonæ de fratrum dictis vel factis per ſe bonis, aut mediis, temerarium ferunt judicium, de quo agitur Matth. VII. 1. vel quando aliqui cognitione chriſtianæ libertatis tumidi fratrum infirmiorum facta damnant, de quo agitur Rom. XIV. 4. vel quando ex levibus ſuſpicionibus & indiciis judicium de fratre fertur, de quo agitur 1. Cor. IV. 5. & inter *judicia publica, neceſſaria, legitima, a Deo ipſo inſtituta*, & ad eccleſiæ & reipublicæ tranquillitatem ſpectantia. Illa duntaxat, non autem hæc in ſcripturæ dictis improbantur. 4.) Luc. XII. 13. *Chriſtus de hæreditatis diviſione inter fratres promovendæ compellatus operam ſuam denegat, dicens: Quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos?* Reſp. diſtinguendæ ſunt vocationes, quas Deus ipſe diſtinctas eſſe voluit. Chriſtus non venit in hunc mundum, ut regnum aliquod terrenum inchoaret, aut partibus politici muneris fungeretur, ſed ut docendi munus adminiſtraret, & redemtionis opus perageret; noluit igitur quidquam ſuſcipere a vocatione ſua & fine miſſionis ſuæ alienum, ſed exemplo ſuo unumquemque docuit, manere intra limites vocationis, nequaquam vero civilia judicia ſimpliciter ſuſtulit. Emphaſis eſt in pronomine *me*, q. d. non ſum miſſus ad civilia judicia exercenda, ſed ad prædicandum verbum & eccleſiam colligendam. 5.) Hebr. XIII. 4. *Scortatores & adulteros judicabit Deus. Ergo hominibus non competit in eos judicium.* Reſp. judicium magiſtratus non eſt hominis, *ſed Dei judicium*; 2. Paral. XIX. 6. Deus enim quandoque *mediate & ordinarie* judicat per magiſtratum, quandoque vero *immediate & extraordinarie* per ſe ipſum, quando ſcilicet delicta ea, quæ magiſtratus notitiam ac pœnam ſubterfugiunt, extraordinariis pœnis vindicat. In utroque juſtitia Dei elucet.

§. CCLXXXIV. Conſtat ex hisce, quod judicia civilia ſint ſancta & ſalutaris Dei ordinatio, qua chriſtianus ſalva & illæſa pietate in bonum, ut loquitur apoſtolus Rom. XIII. 4. uti omnino poteſt. Sed ut in reliquis Dei ordinationibus, ita quoque in hac ipſa varios & multiplices abuſus ſæpius animadvertimus, tum ex parte *eorum*, qui judicium experiuntur, actoris ſcilicet & rei, tum ex parte *ipſius judicis*. Quid cavendum & fugiendum ſit illis, qui in foro cauſas agunt, ſuperius expoſitum fuit, reſtat igitur explicandum, quomodo ex parte judicis civilia judicia rite ac legitime exerceri debeant, ubi proponimus hunc generalem canonem: *Judex ſit juſtus, & juſte judicet*; proinde exſulet a judice ἀδικία. Exſtat hic canon diſertis verbis in lege divina: Levit. XIX. 15. *Non facietis iniquitatem in judicio, in juſtitia judicabis proximum tuum.* Deut. I. 16. dicit Moſes ad judices: *Judicate juſtitiam, ſive juſte, inter virum & inter fratrem ejus, & inter peregrinum ejus.* c. XVI. 18. *Judices pones in omnibus portis tuis, qui judicent populum judicio juſtitiæ, ſive juſto.* v. 19. *Non facies declinare judicium.* v. 20. צֶדֶק צֶדֶק, *Juſtitiam juſtitiam ſequeris.* Vulgata reddit, *juſte, quod juſtum eſt, perſequeris*, ut prius nomen accipiatur adverbialiter. Eodem modo etiam LXX. interpretes δικαίως τὸ δίκαιον διώξῃ Pſ. LXXXII. 1. *Deus ſtetit in congregatione Dei, in medio deos dijudicat.* v. 2. *Vsque quo judicatis iniquitatem.* Prov. XXIV. 23. *Qui dicunt impio, juſtus es, maledicent eis populi, & deteſtabuntur eos plebes.* Jer. XXI. 12. *Judicate mane judicium.* c. XXII. 3. *Facite judicium & juſtitiam.* Zach. VII. 9. VIII. 16. *Judicium verum judicate.* Sap. I. 1. *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram.* Joh. VII. 24. dicit Chriſtus ad Judæos: *Nolite judicare ſecundum faciem, judicium juſtum judicate*; quamvis id dicatur ibidem ad privatos, tamen potiſſimum pertinet ad publicas perſonas,

Quomodo judicia ſint exercenda?

ıæ judiciis præſident. Juſtitia eſt quaſi
& ſpiritus judiciorum, ea igitur in illis
unice debet. Judex nomen ſuum *a jure*
ı accepit, juxta Varronem lib. V. de
ıt. ut hac ratione judex adpellatus ſit
us dicens populo, ſive quod *jure diſce-*
Iſidorus lib. XVIII. etymol. cap. 15.
ocum Gratianus retulit in decretum cap.
o. verſ. *in omni negotio.* x̃ *de U. S.*
t ergo menſuram hujus nominis, & jure
ɔ juſtitiam adminiſtret. Apud Caſſio-
lib. I. epiſt. XII. Theodoricus Vero-
Italiæ rex, judicem ſuum ſic inſtruit:
ınocentiæ templum, *temperantiæ ſacra-*
ara juſtitiæ, abſit a judiciariis menti-
ȝuid profanum. Philo in lib. de judici-
icut ignem oportet eſſe calidum, ut urat:
cem juſtitia oportet eſſe indutum, ut eam
ddere queat. *Ad judicem ire*, inquit
phus, *eſt ad legem ire, quia judex eſt*
ı quædam lex, ἐπὶ τὸν δικαςὴν ἴεναι ἐςὶ
δίκαιον, ὁ γὰρ δικαςὴς βέλεται εἶναι
αιον ἔμψυχον. lib. V. polit. cap. 7. Anı-
go judicis ſit juſtitiæ amore & ſtudio to-
:upatus, & vox judicis animetur voce
Tamdiu judex dicitur, quamdiu ju-
tatur, quia nomen, quod ab æquitate
:, per injuſtitiam non tenetur. Leges
quod judex debeat eſſe vir bonus l. 4.
. famil. herciſc. Ægyptiorum reges ju-
do adſtringebant judices, *ſe injuſte non*
ıros, quamvis rex ipſe requirat & præ-
Plutarchus in Caton. min. De Tiberio
Nicephorus lib. I. hiſt. eccleſ. cap. 17.
l urbium rectores ac magiſtratus ſcripſiſ-
ıuid forte contra leges a ſe mandari con-
t, id eos adprobare & exſequi, utpote
citiam commiſſum, non debere.

ı ex- *bet:* *leu.*

§. CCLXXXV. *Canones* judiciorum rite exercendorum *ſpeciales*, qui omnibus judicibus ob oculos perpetuo verſari debent,
:s hi ſunt: I.) *In judicis corde regnet*
nor, proinde exſulet a judice ἀσέβεια.
ΧVIII. 21. Jethro Moſi, genero ſuo, hoc conſilii dat, ut tales conſtituat judices, *qui Deum timeant.* 2. Paral. XIX. 16. Joſaphatus, pius rex, judices a ſe conſtitutos ſic adfatur: *Videte, quid faciatis, non enim hominis judicium exercetis, ſed Dei, & vobiſcum eſt Dominus in negotio judicii.* v. 7. *Sit timor Domini vobiſcum.* Niſi ſanctus Dei timor in corde judicis altas & fixas radices egerit, a juſtitiæ tramite facile abduci poterit. Cogitet judex, quicunque tandem ſit, ſuperiorem ſe habere judicem, proinde actiones ſuas velut in tabellas referat, rationem earum ſummo illi judici intrepida conſcientia redditurus. Cicero lib. III. offic. *Cum judici dicenda ſententia, meminerit ſe Deum habere teſtem, hoc eſt, mentem ſuam, qua nihil homini dedit Deus ipſe divinius.* Hebræi veteres adfirmant, *angelos intereſſe judiciis*; & Franciſcus Alvarezius ſcribit, *judices in Æthiopia inſidentes ſubſelliis relinquere vacuas in editiore loco cathedras duodecim, ac dicere, has eſſe angelorum ſedes.* Gödelmannus lib. III. de ſagis cap. 1. num. 7. Apud veteres forum judicii *templo* fuit vicinum, teſte Platone lib. VI. de legibus, ut reverentia numinis ad juſtitiam animos judicum inflecteret.

2.) Προσωπο-ληψία.

§. CCLXXXVI. II.) *Judex æqualitatem omnibus præſtet, & æqua lance jus ſuum unicuique tribuat, exſulet igitur a judice προσωποληψία.* Cautum hoc eſt expreſſe lege divina: Exod. XXIII. 3. *Pauperem non honorabis*, תֶהְדַּר, ornabis, ſive decorabis, *in ſua cauſa*, hoc eſt, non excuſabis eum in mala cauſa, ſed æquale jus diviti & pauperi absque perſonarum reſpectu adminiſtrabis. Levit. XIX. 15. *Non facietis iniquitatem in judicio. Non feres facies tenuis*, לֹא תִשָּׂא, non ſuſcipies, vel elevabis faciem pauperis: *neque decorabis faciem magni*; ubi eſt idem verbum in Hebræo, quod ponitur Exod. XXIII. 3. ut ſignificetur, nec divitis, nec pauperis faciem in judicio honorandam, ſive reſpiciendam. Deut. I. 17. *Non agnoſcetis* פָּנִים, *faciem*, ſive perſonam,

in judicio; ἐξήγησις ſtatim additur, *ſicut parvum, ſic magnum audietis, non timebitis a facie viri, quia judicium Dei eſt.* Significat autem faciem alicujus in judicio reſpicere alterutrius litigantis dignitatem ac conditionem intueri, neglecta cauſæ & rationum vel bonitate, vel pravitate; juſtus judex faciem cauſæ reſpicit, non perſonæ, hoc eſt, utriusque partis cauſam & rationum momenta expendit, ſed injuſtus judex faciem perſonæ reſpicit, non cauſæ. Deut. XVI. 19. *Non declinare facies judicium, non agnoſces facies.* Prov. XVIII. 5. *Accipere faciem impii non bonum ad pervertendum juſtum in judicio.* Eccleſ. IV. 26. *Ne accipias faciem adverſus animam tuam*, hoc eſt, in damnum tuum. (*) Veteres pingebant juſtitiam *cum peplo oculis obducto*, ut notat Druſius in comm. ad diffic. loca Deuter. III. p. 509. ſignificantes, eam nullius perſonæ reſpectum habere. Proponat ſibi judex exemplum *Dei*, cujus judicium exercet, de quo Job. XXXIV. 19. dicitur, quod *non accipiat faciem principum, nec agnitus ſit illi dives coram paupere, quia opus manuum ejus omnes ipſi.* Expendat graviſſimam increpationem ad προσωπολήπτας directam Pſal. LXXXII. 2. *Vsque quo judicabitis iniquitatem, & facies impiorum reſpicietis?* Vt lex omnibus æqualem ſeſe præſtat, ita quoque judex, qui eſt animata lex, omnibus ſit æquus & æqualis. Architas dixit, *judicem & aram idem eſſe, ad utramque enim confugiunt, qui injuria adficiuntur.* Quemadmodum ſol non alius eſt diviti, ſed omnibus communis: ſic judex ſol juſtitiæ erit, ſi rem & cauſam, non vero perſonam reſpiciet. Areopagitæ litium controverſias non interdiu, ſed nocte & obſcura luce judicabant, ut absque ullo perſonarum reſpectu ſententiam ferre poſſent, nec adſpectu partium moti a juſtitiæ & æquitatis tramite deflecterent; Alexander ab Alex. lib. III. genial. dier. cap. 5. *Errant enim judices a veritate ſententiæ, dum intendunt qualitatem perſonæ.* Iſidorus lib. III. de ſumm. bono cap. 58. Exſtat juramentum magiſtratuum ac judicum in Juſtiniani imperatoris conſtitutione, novell. 9. *Æquum me utrique parti tam in diſceptandis controverſiis, quam tuenda diſciplina publica præbebo, neutri addictus ero. Quod ſi hæc non obſervavero, omnibus incommodis expoſitus ero, tam hic, quam in futuro ſeculo, in horrendo judicio magni Dei & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, habeboque partem cum Juda & lepram Giezi & tremorem Cain, inſuperque pænis, quæ lege continentur, ero ſubjectus.* (**)

§. CCLXXXVII. III.) *Judex recto judicio ductus non adfectuum turbine impulſus ſententiam ferat, proinde a judicis animo exſulet adfectuum ἀταξία.* Tales adfectus ſunt ira, odium, ſimultas, vindictæ cupiditas ex parte una; præpoſterus favor & gratia ex parte altera. *Adfectus ubi judicat, ibi ratio claudicat, & ubi eſt fervida vindicta, ibi non eſt temperata juſtitia.* Salluſtius in bell. Jugurth. inquit, quod *conſultores peſſimi ſint cupiditas & ira.* Hieronymus in Amos VI. *Quicunque aut conſanguinitate, aut amicitia, & contra hoſtili odio, vel inimicitia in judicando ducitur, pervertit judicium Chriſti, qui eſt juſtitia,*

3.) Τῶν πα-θῶν ἀταξία.

(**) Cæterum τὸ πρόσωπον, ſive perſona ſignificat: 1.) *Conditiones certas*, vel promiſſiones boni, vel comminationes mali, hoc eſt, tales conditiones, quibus vel Deus, vel magiſtratus civilis, bonum pollicetur, ſi ordo præſcriptus ſervetur, & malum comminatur, ſi ordo præſcriptus violetur, ut ſunt fides, pœnitentia, probitas, obedientia. 2.) *Conditiones perſonæ*, quæ cum cauſa ita ſunt connexæ, ut eam vel adgravent, vel elevent. Sic qui occidit magiſtratum, gravius peccat, quam qui occidit ſubditum. 3.) *Externas perſonæ qualitates*, cauſam ipſam plane non adtingentes, ut ſunt nobilitas, divitiæ, conſanguinitas. Et hæc προσωποληψία eſt illicita. GERHARDVS.

(**) Cum anno 1055. archiepiſcopus Colonienſis comperiſſet, judices fœminæ pauperi cauſam abjudicaſſe, & diviti adjudicaſſe, illis omnibus oculos erui juſſit, excepto unico, qui compater illius erat; hunc enim uno duntaxat oculo privavit, ut altero adjutus excæcatos domum deducere poſſet, utque hujus rei memoria eſſet diuturnior, ſuper excæcatorum domos capita figulina cum effoſſis oculis collocanda curavit, ut terrori eſſent prætereuntibus. Dreſſerus in millen. VI. p. 2. p. 708. 709. GERHARD.

& fructum illius in amaritudinem. Vt inoſæ nubes ſolis lucem intercipiunt: ſic ctuum nubes recti judicii radios abſcon-; proinde judex tribunal conſcenſurus ad-s omnes prius exuat, & mentem ab eo-caligine ſerenet. Quæ cum aliqua per-ıtione fiunt, nec conſtanter fieri poſſunt, ab iis, qui adſunt, probari. Cicero lib. I.

— — — Male verum examinat omnis orruptus judex? — — —

atius lib. I. ſerm. ſat. 4. Ad vitioſos illos ctus a judice deponendos referendus etiam *s præpoſterus*, quo vel vulgi, vel ſupe-ım ac potentiorum iras judex pertimeſcens titiæ tramite ſæpius deflectit. Exod. XVIII. Jethro ſuadet eligi judices *viros* [illegible], *s* ac ſtrenuos, qui non ſint nimis meti-ſi. Deut. I. 17. dicit Moſes ad judices: *timebitis a facie viri, quia judicium Dei* hoc eſt, quia Dei judicium exercetis, qui mnibus ſuperior ac potentior, ideo recte ndo neminem timeatis. Eccleſ. IV. 26. ντραπῆς εἰς πτῶσίν σȣ, *ne confundaris in m tuam*, hoc eſt, ne te quiſquam terreat erditionem tuam. v. 32. *Ne accipias per-m potentis*, ut ipſius odium ſubveritus a i via declines. Eccleſ. XXII. 21. 22. *Suſten-a in alto poſita contra ventum non perma-et; ſic cor timidum contra terrorem fir-non ſubſiſtit. Opprimit leges timor*, in Seneca in Herc. furente.

poſt- §. CCLXXXVIII. IV.) *Judex utramque partem prius audiat, antequam ſententiam ferat, proinde ſit a judice nimia celeritas ac* προπέτεια. t. I. 16. præcipit Moſes judicibus: *Audite fratres veſtros, & judicate juſtitiam. v. Sicut parvum, ſic magnum audietis.* c. I. 4. *Quod renunciatum tibi fuerit atque veris, diligenter inquires, an res illa vera erta ſit.* Job. XXIX. 16. *Cauſam quam noveram, diligentiſſime inveſtigabam.* Ec-XI. 7. *Priusquam exquiras, ne adcuſes; intellige primum, & tunc reprehende*, νόει καὶ τότε χρίνε. v. 8. *Priusquam audias, ne reſpondeas, & in medio ſermonum, ne interjicias verbum.* Joh. VII. 51. Nicodemus ad phariſæos inquit: *Numquid lex noſtra judicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognoverit, quid faciat?* Act. XXV. 16. cum Judæi coram Feſto præſide poſtularent adverſus Paulum damnationem, reſpondebat Feſtus: *Non eſt Romanis conſuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is, qui adcuſatur, præſentes habeat adcuſatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei objiciuntur.* Quare judex audita actoris adcuſatione alteram aurem reo debet reſervare. Sic principes audierunt apologiam Jeremiæ; Jer. XXVI. 7. Theſſalonicenſes judices Jaſonem; Act. XVII. 9. Feſtus præſes Paulum. Act. XXV. 6. *Qui enim ſtatuit aliquid parte inaudita altera, æquum licet ſtatuerit, haud æquus fuit.* Seneca in Medea. *Quo pacto*, inquit Plato, *jus quiſquam recte dicere, aut homines decenter judicare poterit, qui non utrumque litigatorem audierit?* ſermones enim ut purpura & aurum melius dijudicantur, ſi invicem conferas. Lex Attica erat: δεῖ ἀμφοῖν ὁμοίως ἀκροᾶσθαι. Et μήτε δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς. Alexander magnus alteram aurem aperiebat actori, alteram reo clauſam habebat; Plutarchus in Alex. Judices Heliaſtæ apud Athenienſes jurabant: *Audiam adcuſatorem & reum æquo animo, ſine adfectibus*; Demoſthenes contra Timocr. Vt autem ſufficienter pars utraque audiri, & cauſæ momentum recte expendi poſſit, abeſſe debet nimia celeritas, quæ ut bonis conſiliis, ita quoque rectis judiciis eſt inimica, inde antiquitus judices *ſedendo* pronunciabant, ex quo illud Propertii lib. IV.

— — — Poſita judex ſedet Æacus urna.

& Ciceronis pro Rabirio: *Modo vos iidem in Gabinium judices ſediſtis*, quo ſignificatum fuit, judicem animo conſtante & ſedato & bene compoſito eſſe debere, ac excluſa omni celeritate cauſam recte examinare. Taubmannus in Muſt. Plaut. fol. 586.

5.) Ψευδολογία.

§. CCLXXXIX. V.) *Judex veritatem unice quærat ac reſpiciat, proinde exſulet ab ipſo omnis ψευδολογία.* Exod. XVIII. 21. Jethro jubet eligere tales judices, qui ſint אַנְשֵׁי אֱמֶת, *viri veritatis*, qui omne mendacium odio proſequantur, quique calumniis & adſentationibus, quæ ſunt veritatis peſtes, aures occluſas habeant. Zach. VIII. 16. *Veritatem & judicium pacis judicate in portis veſtris.* Pulcre Alexander Alenſis part. III. q. 40. membr. 4. *Judicium eſt Dei, ideo judex in tribus debet Deo conformari, in poteſtate, in bonitate & in veritate.* Apud Areopagitas lege cautum fuit, ut ἄνευ πάθων καὶ προοιμίων diceret, qui cauſam agebat. Ariſtoteles lib. I. rhet. cap. 1. ne ad miſerationem, vel invidiam abducti judices a veritatis tramite deflecterent. Apud Ægyptios ex ejus collo, qui inter judices primarium obtinebat locum, numinis imago pendebat e gemmis & auro confecta, quod numen ipſi *veritatem* vocabant, innuentes, quod judicis ſit ſemper in cauſis verum ſequi, & quod cordi atque ori ejus veritas inſidere debeat. Diod. Siculus libr. I. hiſt. cap. 6. Idem libr. I. cap. 4. memorat, in Simandii, Ægypti regis, ſepulchro ab una muri parte judicum ſtetiſſe ſigna triginta numero abſque manibus, eorumque principem ita conſtitutum, ab ejus collo ut ſuſpenſa pateret veritas, ipſe autem eſſet oculis ſubclauſis librorum cumulo circumjecto, ceu veritas modo ſit inſpectanda.

6.) Δωροφαγία.

§. CCXC. VI.) *Judex avaritiam & munerum captationem deteſtetur, proinde ab ipſo exſulet δωροφορία ac δωροφαγία.* Exod. XVIII. 21. inter proprietates boni judicis refertur, *quod odio habeat avaritiam.* c. XXIII. 8. *Non accipies munus, quia munus excæcat videntes, & pervertit verba juſtorum*, quod repetitur Deut. XVI. 19. XXVII. 25. *Maledictus, qui accipit munera, ut percutiat animam ſanguinis innocentis.* (*) 2. Paral. XIX. 7. dicit Joſaphatus ad judices: *Videte, quid faciatis, quia non hominis, ſed Dei judicatis, cum quo non eſt iniquitas, nec acceptio perſonarum, nec acceptio munerum*; quod poſtremum deſum[tum] ex Deut. X. 17. Pſal. XV. 5. *Qui non accipit munus ſuper innocentem, is habitabit in tabernaculo Domini*; hoc eſt, erit verum membrum eccleſiæ in hac & futura vita. Prov. [XV.] 27. *Qui odit munera, vivet.* Contra Job. XV. 34. *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui libenter accipiunt munera.* Eſa. V. [23.] *Væ illis, qui juſtificant impium pro munere & juſtitiam juſti auferunt ab eo.* Prov. [XVII.] 23. *Impius accipit munus e ſinu ad pervertendum ſemitas juſtitiæ.* Eccl. XL. 12. *Omne munus & injuſtitia delebitur*, hoc eſt, opes [...] partæ & muneribus injuſte acceptis co[...] diſſipantur. Caveat igitur judex a muneribus accipiendis ſecutus exemplum Moſis, qui [Num.] XVI. 15. ad Deum dicit: *Tu ſcis, quod [ne] aſellum quidem unquam acceperim ab [...]* Samuelis, qui 1. Sam. XII. 3. a populo [testi]monium refert, *quod non tulerit de manu cujus quidquam. Munerum acceptio æ[qui]tatis prævaricatio*, dicitur in cap. Qui[...] &c. cauſ. 11. q. 3. cap. Non licet &c. [...] cap. *Non ſane &c.* cauſ. 14. q. 5. *quia [...]tia & avaritia in uno homine nunquam ha[bent] concordiam.* Antonius de Guevara in h[orol.] princ. lib. III. cap. 6. num. 475. *Creſcit [pec]cantium libido, ubi redimendi ſpes datur; facile ad culpam itur, ubi venalis eſt inno[cen]tium gratia*, ut ait Arnobius lib. III. adv. [gen]tes. Inde apud Thebanos imagines quæ [...] poſitæ erant, quæ manibus carebant, e[t ju]dices repræſentabant, quos ab omni m[une]rum corruptela quam maxime ſejunctos oportet. Plutarchus in libr. de Iſide & [Osi]ride. Judicium ſimile eſſe debet *caſtæ v[irgi]ni*, ideoque removendæ ab eo corruptel[æ] largitiones. Plato lib. XII. de legibus. A[the]nienſes judices ex inſtituto Solonis juraba[nt] munera non accepturos. Revardus lib. V. [...]rior. cap. 8.

§. CC[XCI.]

(*) Prov. XVII. 23. *Munera de ſinu impius accipit, ut pervertat ſemitas judicii.* Gerhardus.

[...]rie. §. CCXCI. VII.) *Judex ſobrietati ſtudeat, proinde exſulet [...]ſo omnis ἀσωτία.* Requiritur enim in [...]e ſingularis prudentia omnes cauſæ cir[...]ſtantias expendens, ea vero in ebrietate [...]n habere nequit, *cum vinum & ebrietas [...]ferant.* Oſeæ IV. 11. Inde Eſaiæ XXVIII. [...]e ebriis judicibus dicitur, *quod abſorpti [...]o errent, & impingant in ſententiis,* quod [...]erus reddidit: *Sie köken die Vrtheil her-* & in margine adnotavit: *Ein trunken[...]er ſpeyet ein Vrtheil heraus, wie es ihm [...]aul fället.* Prov. XXXI. 5. prohibet rex [...]is, *ne judices & gubernatores vinum bi-* [...] puta ad ebrietatem usque, *ne obliviſcan-* [...]*recepti, & mutent judicium filiorum pau-* Jer. XXI. 12. dicit Dominus ad judices: [...]*cate* לַבֹּקֶר, *in mane judicium*, quod ac[...] poteſt tum *proprie*, ut horis matutinis [...]a inſtituantur, antequam ſcilicet ad con[...] & comeſſationes deveniatur, ſecus quam [...]ant Perſæ, qui conſilia de rebus graviſſi[...]on niſi ſaturi & ebrii capiebant, tum *me-*[...]*rice*, ut mature, tempeſtive & celeriter [...]a adminiſtrentur, ne extrahatur nego[...] quo modo adverbialiter בַּבֹּקֶר uſurpatur [...]o. XIX. 11. Pſal. XLIV. 6.

judex ſecundum leges debet judicare. §. CCXCII. Quæritur hoc loco: I.) *An judex ſemper debeat judicare ſecundum leges?* Eſt omnino judicis, præſertim *inferioris*, præſcriptum legum velut quamdam cynoſuram ac normam in ferendis ſententiis, Deut. XVII. 11. [...]nim fine leges ſunt promulgatæ, ut ju[...]um regulam conſtituant. *Judicare de-*[...]*dex, ut legibus, conſtitutionibus ac mo-*[...] *proviſum*, inquit Juſtinianus in pr. inſt. [...]*c. jud.* unde judicialem calculum non [...] nec prius judices olim acceperunt, quam [...]entum præſtitiſſent, omni modo *ſe cum [...]e & legum obſervatione* judicium eſſe dis[...]os l. 14. in pr. C. *de jud.* judices Athenien[...]rabant, *ſententiam ſecundum leges ferant* [...]us libr. II. variar. lect. cap. 16. unde præclare ſcribit Ambroſius ſerm. XX. & habetur in cap. *Judices &c.* cauſ. 3. q. 7. *Bonus judex nihil ex arbitrio ſuo facit, & domeſticæ voluntatis propoſito, ſed juxta leges & jura pronunciat, ſtatutis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert, ſed ſicut audit, ita & judicat, & ſicut ſe habet negotii natura, decernitur, obſequitur legibus, non adverſatur, examinat cauſæ merita, non audit.* Interim tamen prudentis judicis eſt, 1.) Circumſtantias omnes diligenter expendere, & commodam legis interpretationem ex illis capere, nec tam verba legis, quam mentem legislatoris adtendere. *Leges,* inquit Menander, *perquam egregia res ſunt, ſed is, qui legibus nimium exacte utitur, ſycophanta eſſe videtur,* cum quo congruit illud Ciceronis pro Cæcinn. *Scriptum ſequi calumniatoris eſt, boni vero judicis voluntatem ſcriptoris auctoritatemque defendere.* 2.) Defectum legis in quibusdam ſupplere: Cum enim omnia legibus comprehendi nequeant, monente Ariſtotele lib. V. ethic. cap. 10. ideo a judice requiritur, ut in particularibus, quæ non ſunt expreſſe lege definita, mentem legislatoris ex ſimilitudine conjectet, ac jurisdictione ſua legis defectum ſuppleat. l. *non poſſunt* ff. *de legibus.* 3.) In partem benigniorem legis verba accipere; neque enim ἀκριβοδίκαιον & ſtrictum jus ſemper urgendum, cum ſummum jus per anagrammatiſmum ſit ſumma vis & ſumma injuria; ſed æquitas, quantum quidem fieri poteſt, adhibenda. Eccl. VII. 17. *Ne ſis nimium juſtus, nec ſapias nimium, ne perdaris.* l. *placuit* C. *de judic.* jubet *æquitatis magis, quam juris rationem haberi.* Judices olim jurabant, ſe non tantum ex legum præſcripto judicaturos, ſed etiam addebant, τῇ γνώμῃ δικαιοτάτῃ καὶ ἀρίςῃ, *ſententia juſtiſſima & optima.* Ariſtoteles lib. I. rhetor. cap. 15. Quando igitur lex eſt generalis, tunc recipit quamdam reſtrictionem, vel ratione utilitatis, vel neceſſitatis, vel congruentiæ, vel veriſimilitudinis, vel honeſtatis, vel aliis etiam de cauſis. 4.) In dubiis ſuperioris judicis ſententiam

tiam & interpretationem exquirere. Exod. XVIII. 22. Deut. I. 17. dicit Moſes ad judices inferiores a ſe conſtitutos: *Si difficile vobis aliquid viſum fuerit, ad me referte.* Cujus enim eſt legem conſtituere & promulgare, ejusdem etiam eſt legem explicare. l. ult. C. *de legib. Si in præſenti leges condere ſoli imperatori conceſſum, & leges interpretari ſolo dignum imperio eſſe oportet.*

II.) An ſecundum acta & probata, an vero ſecundum conſcientiam judicare debeat?

§. CCXCIII. II.) *An judex ſecundum acta & probata, an vero ſecundum conſcientiam judicare debeat?* Movet hanc quæſtionem Gellius lib. XIV. noct. attic. cap. 2. de qua *Martinus* & *Johannes*, veteres gloſſatores jam olim diſceptarunt, & adhuc hodie juris interpretes adverſis ſententiis de ea pugnant. Secundum acta & probata judex pronunciare debet, inquit *Henricus junior, dux Brunſuic.* apud Hortlederum lib. IV. de cauſis belli Germ. cap. 11. num. 7. ſecundum conſcientiam, inquit *Landgravius* lib. IV. cap. 7. num. 6. Qui pro *actis & probatis* faciunt, hæc fundamenta proferunt: 1.) Tutior eſt ratio finiendarum litium, ſi judex potius probationes, quam conſcientiam ſequatur. 2.) Nemo poteſt ſimul judicis & teſtis partibus fungi. Sed ſi licebit judici ſecundum ea, quæ ſcit, judicare, probationibus deficientibus; aut his, quæ in judicio productæ ſunt, plane contemtis, ſimul teſtis & judicis partibus fungetur. 3.) Si neglectis probationibus judici fas eſſet ſecundum propriam ſcientiam judicare & reum abſolvere, liceret quoque ei, adcuſatore non probante, ex privata ſcientia adcuſatum damnare, quod eſt abſurdum & legibus contrarium. 4.) Si permitteretur judici, ſepoſitis actis & probatis ſecundum propriam ſcientiam judicare, occaſio præberetur indulgendi adfectibus, ac jura & juſtitiam calumniandi: quod reipublicæ perniciosum. 5.) Judex debet judicare ſecundum leges, mores ac conſuetudines. Atqui conſcientia eſt ſingulorum, & non facit jus. Ergo non ſecundum conſcientiam, ſive propriam ſcientiam, ſed ſecundum acta debet judicare. 6.) Judex publica auctoritate fungitur, & ex ea judicat. Ergo etiam in definiendis controverſiis ſcientia publica uti, & fidem exhibere his, quæ ſibi ut judici & perſonæ publicæ ſunt nota, non autem ut privato. 7) Certa eſt juris regula, quod *deficiente probatione ſuccumbat is, cui probandi onus incubuit, & adverſarius obtineat*, tradita in l. 4. C. *de edend.* l. 2. C. *de probationibus*; ejus vero exceptio, *niſi judex rem ita ſe habere ſciverit*, nulla lege fundatur. Standum igitur eſt regulæ, donec exceptio probetur. 8.) Huc adferunt l. *illicitas.* 6. §. *Veritas.* ff. *de offic. præſid.* ubi Vlpianus dicit, *præſidem provinciæ id ſequi, quod convenit ex fide eorum, quæ probabuntur.* l. pen. ff. *de probat.* c. 1. juncto cap. *laudabilem de frigidis*, ubi veritas dicitur id, *quod probatum eſt, aut per legem præſumtum*; cap. *cum dilectus de fide inſtrumentorum*, ubi ſtatuitur, *judicem non poſſe ſententiam dicere ex inſtrumento ſcripturaque non producta in judicio, licet ea fuerit privatim ſibi exhibita, ut plane cognoverit ex ea jus actoris.* Vnde pro actis faciunt Dominicus a Soto lib. V. de juſt. & jur. Covarruvias libr. I. reſolut. Petrus Auguſt. Morla & alii complures. Quinimo Coſtalius ad d. §. *Veritas*, & Bronchorſtus cent. I. enantioph. aſſ. 14. dicunt, *eſſe hanc omnium fere doctorum ſententiam tam a canoniſtis, quam legiſtis adprobatam.* Contra qui *pro conſcientia* faciunt, hæc urgent: 1.) Probationes ut media a jure exiguntur in litium definitionibus, ut pateat veritas. At media non debent eſſe fini propoſito contraria. Spretis ergo actis tanquam mediis pro veritate, quam judex cognitam habet, pronunciare debet. 2.) Inducta ad unum aliquem effectum non debent operari contrarium. Quod favore C. *de legib.* Actorum obſervatio inducta eſt, ut de veritate conſtet l. 3. ff. *de teſtib.* l. *Judices* cont. C. *de judic.* Ergo non debet veritati opponi. At ſi contra conſcientiam admitterentur acta, opprimeretur veritas. 3.) Quærere, an judex ſecundum acta & probata, an vero ſecundum

con-

ſcientiam pronunciare debeat, nihil aliud quam quærere, an potius mendacium, ı veritatem in judicando ſequi debeat? x enim ſententiam dicens contra veritaſibi etiam privatim compertam atque com, omnino mentitur in læſionem altealiud enim dicere, quam ſcias, eſt menım. Ariſtoteles lib. IV. ethic. Nicom. 7. 4.) Judici probandum eſt, non adrio, cui nunquam ſatisfieret. l. Quinquaı in fine. ff. de probat. unde & probatiolicuntur arbitrariæ & pendere ab officio is. l. 3. §. Tu magis ſcire. ff. de teſtibus. vero nihil certius poteſt judex cognoſcevel diſceptando intelligere, quam quod verum eſſe, quippe quod omnem proi modum ſuperat. l. Minor 32. ff. de mino-. Ergo judex pronunciare debet ſecundum quod verum eſſe novit, hoc eſt, ſecunconſcientiam. 5.) In re dubia ea opinio ectenda eſt, quæ animarum ſaluti tutior; nt perſonæ. ff. de relig. Atqui ſententia quod judex ſecundum conſcientiam proiare debet, eſt ſaluti animarum tutior. Juſtum naturale prævalet juſto legali l 8. quis. ff. de bonor. poſſeſſ. l. 8. C. de judic. juſtum naturale eſt, ut ſecundum ipſius veritatem judicetur; juſtum legale, ut ſeum acta. 7.) Adferunt huc multos juextus, in quibus ſtatuitur, quod judex dejudicare ſecundum id, quod ſibi viſum t. l. Eum quem 79. ff. de judic. ex animi ntentia, l. 3. ff. de teſtibus, ſecundum arum. l. 1. ff. ad SCtum Turpil. quod junon debeat aliis credere, ſed ipſum conlari, agrum & fines cognoſcere. l. 8. §. officium. ff. fin. regund. quod debeat ſecunleges & veritatem judicare. l. Rem non m C. de jud. in judicando ante oculos æquin habere. l. 4. ff. de eo, quod cert. loc. de R. J. judicare ſecundum id, quod ſibi m fuerit juſtius & melius auth. hodie C. d. juxta propriam ſcientiam c. 1. de re c. in 6. quæ omnia eo referenda eſſe ſtait, quod judex ſecundum conſcientiam jure debeat. 8.) Si judex non ſecundum conſcientiam, ſed ſecundum acta & probata tantum judicare deberet, excuſari poſſet Pilatus, qui ſecundum falſa teſtium depoſita contra conſcientiam Chriſtum innocentem condemnavit, ſed abſurdum eſt conſequens. Addunt exemplum *Salomonis* inter duas mulieres de infante contendentes judicantis 1. Reg. 3. ubi κρινόμενον & ſtatus cauſæ in eo conſiſtebat, utrum infans vivus ad actricem, an ad ream mulierem pertineret? haud dubie probatio actrici incubuit, quippe infantem vivum vindicanti & ſuum adſerenti. At licet nihil probarit, nec probare potuerit, nihilo tamen minus rex infantem ei adjudicavit, excogitato conſilio, quo veritatem deprehenderet, & quod deerat actrici, ſuppleret, multo magis ita judicaturus de veritate ex propria ſcientia ſi certius conſtitiſſet.

§. CCXCIV. Quidam poſterioris hujus ſententiæ argumentis convicti ſtatuunt, *judicem non debere contra conſcientiam judicare, ſed potius officium judicantis deponere, & teſtis vices ſubire.* Coraſius lib. IV. miſcell. cap. 20. Cujac. lib. XII. obſerv. cap. 19. Sed Vaſquius lib. I. illuſt. controv. 14. eleganter reſpondet, *eſſe hoc lugubre remedium*, quia ſi alius judex ſubſtituatur, cui non conſtet de adcuſati innocentia, male cum adcuſato agetur, quid enim judex, utpote unus teſtis, contra tam multos efficiet? Præterea judex officii ratione tenetur, ut judicet: at cum officium judicis deponit, non judicat. Jurejurando ſe adſtrinxit, quod ſecundum veritatem judicare velit l. *Rem non novam.* C. *de judic.* Atqui ſi eo caſu, quo ipſi de veritate conſtat, non judicaret ſecundum veritatem, ſed officium judicis deponeret, ac teſtis partes ſubiret, perjurus exiſteret. Alii diſtinguunt inter *cauſas criminales & civiles*; in criminalibus concedunt judicem ſecundum conſcientiam debere pronunciare, cum ſatius ſit nocentem dimittere, quam innocentem condemnare. l. 5. ff. *de pœnis*, in civilibus vero negant. Sed illis reſpondet Arumæus, juriſconſultus eximius, compater & collega noſter honorandus, exerc. VI. in

parerg. *nullam hic adſignari evidentem diverſitatis rationem*; utrobique enim veritas & innocentia opprimeretur, ſi judex contra ſuam conſcientiam actorum fidem ſecutus judicare vellet. Quidam diſtinguunt *inter judicem inferiorem*, a quo datur adpellatio, *& ſuperiorem*, a cujus ſententia adpellari nequit: Hotomannus q. 27. illuſtr. Treutlerus vol. I. diſp. 14. th. 14. ſi judex ſit inferior, tum non debere ſecundum conſcientiam contra acta ſententiam ferre, cum judici ſuperiori ex actis prioris inſtantiæ conſtare non poſſit, an recte ſit judicatum? Sed argumenta poſterioris ſententiæ plerumque omnia ſunt generalia, & probant judicem indiſtincte ſecundum conſcientiam debere pronunciare. Stante ea hypotheſi, judex ſuperior, ad quem provocatum fuerit, ſententiam inferioris confirmabit, & conſcientiæ ejus relinquet, an recte judicarit, an minus? Hunnius in reſolut. Treutlerus l. d. Huic ergo ſententiæ etiam noſtrum addimus calculum, hiſce duntaxat ſubjectis monitionibus: 1.) Per conſcientiam hic accipiendam eſſe *certam & exploratam rei ſcientiam*, qua per ἀυτοψίαν, vel alia certa & irrefragabilia media, judici de veritate conſtat, nequaquam vero *fucatam & fictam illam conſcientiam*, qua judex ex arbitrio & adfectu in favorem partis aliquid decernit, vel ex præconcepta opinione aliquid ſtatuit, vel incerto rumori fidem habet. 2.) Quando vera illa & certa conſcientia judicis & acta in foro invicem pugnant, tunc *acta & probata ὁμωνύμως tantum ſic dici*, non enim ſunt veræ & certæ probationes, ſed duntaxat adparentes & falſæ, cum probatio revera nihil aliud ſit, quam veritatis adſertio. Pulcre Vlpianus l. *Illicitas*. §. *Veritas* ff. *de offic. præſ. Veritas rerum geſtarum erroribus non vitiatur.* 3.) Falſam eſſe diſtinctionem duplicis *ſcientiæ & conſcientiæ*, qua quis ſit inſtructus vel ut publica, vel ut privata perſona, ut enim veritas eſt una & ſimplex, ita quoque unica eſt veritatis ſcientia, ſive ea ſumatur ex publicis, ſive ex privatis documentis, quo pertinet elegans locus Calliſtrati l. *Teſtium* 3. §. *Ejusd.* ff. *de teſtib. Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei ſufficiunt, nullo certo modo ſatis definiri poteſt, ſicut non ſemper, ita ſæpe ſine publicis monumentis cujusque rei veritas deprehenditur, alias numerus teſtium, alias dignitas & auctoritas, alias veluti conſentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem*; *hoc ergo ſolum tibi reſcribere poſſum ſummatim, non utique ad unam probationis ſpeciem cognitionem ſtatim adligari debere, ſed ex ſententia animi tui te æſtimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris*; ex quo manifeſte adparet, ſi judici etiam privatim conſtet, teſtes falſum deponere, quod illorum adteſtationem in judicando contemnere debeat. Ex hiſce facili negotio colligitur, quid ad contraria argumenta reſpondendum ſit, *quia cognitio veritatis eſt objectorum ſolutio*, inquit Savanarola libr. I. de veritat. fide cap. 14.

ARTICVLVS III.

DE SVPPLICIIS.

Ratio ordinis. §. CCXCV. Exſecutio illa, in qua vim & pondus legum conſiſtere diximus, verſatur non ſolum *in judiciis*, ſed etiam *in præmiis ac pœnis*, nimirum ut legibus honeſtis obtemperantes debitis præmiis, earum vero transgreſſores pœnis adficiantur. Niſi enim per juſtitiam diſtributivam præmia bonis, pœnæ malis ac facinoroſis irrogentur, leges in extremum deducuntur contemtum, & respublica peſſum ire cogitur, quippe cujus duo quaſi fulcra, *præmia & pœnæ*. Solon, unus ex ſeptem Græciæ ſapientibus, & ſolus ex illis ſeptem legumſcriptor, *rempublicam duabus rebus contineri* dixit, *præmio ac pœna*. Cicero epiſt. XV. ad Brutum, non longe a princ. Vlpianus l. *Juri* 1. ff. *de juſtit. & jure*

deſcribens officium juriſconſultorum & iſtratuum dicit: *Juſtitiam colimus, boni equi notitiam profitemur, æquum ab ini- ſeparantes, licitum ab illicito diſcernen- bonos non ſolum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatione facere entes.* Probat hoc ipſum exemplum ſum- egislatoris, qui in promulgatione legis niſſionem præmiorum & comminationem arum diſertis verbis ſubjungit, ut boni per gna promiſſa ad obedientiam invitentur, per ſeveras minas ab inobedientia deter- ur. Exod. XX. 5. *Ego Dominus Deus tuus, r zelotes, viſitans iniquitatem patrum in in tertiam & quartam generationem vo- qui oderunt me.* v. 6. *& faciens miſe- diam in millia his, qui diligunt me, & lunt præcepta mea.* Apoſtolus etiam in ſbendo magiſtratus officio utrumque con- t φόβον καὶ ἔπαινον. Rom. XIII. 3. Magi- s *non ſunt terrori bonis operibus, ſed Vis autem non terreri poteſtate? quod n eſt, facito, & laudem habebis ab ea.*

ia bo- §. CCXCVI. *Præmia*, quæ magiſtratus bonis & obedientibus civibus confert, ſunt maxima, e laus, honor, tutela & defenſio adver- nprobos, qua ipſorum fama, fortunæ rpora ab improborum inſidiis atque in- as adſeruntur, ac tuta præſtantur. Quem- dum enim pii veteres de beneficiis Dei ant, *plures eſſe gratias privativas, quam vas,* hoc eſt, plura & majora divinæ munera conſpici in ἀφαιρέσει κακῶν, *erſione malorum,* quam in θέσει καλῶν, *latione bonorum;* ita quoque de præ- magiſtratus idem dicere poſſumus, ea ſcilicet potius in privatione noxiorum, quam in poſitione certorum beneficiorum conſpici. Et quemadmodum gratiæ Dei privativæ minus curantur, quam poſitivæ, quia ſcilicet minus in oculos incurrunt: ita quoque præmia magiſtratus, quæ ſunt in averſione malorum, minus curantur, quia conſpectui externo minus ſunt obvia. *Pœnæ,* quas magiſtratus irrogat, variæ ſunt ac diverſi generis; poſſunt tamen ad tres claſſes revocari: quædam enim concernunt *famam*, utpote infamia, ignominia, capitis diminutio &c. quædam concernunt *bona*, ut mulctæ pecuniariæ, proſcriptio bonorum &c. quædam vero *corpus*, eæque ſunt vel *capitales*, ultimum capitis ſupplicium complectentes, vel *non capitales*, quibus corpus quidem adfligitur, non tamen vita homini eripitur, ut fuſtigatio, membri mutilatio &c. Iſidorus lib. V. etymol. cap. 27. pœnarum civilium *octo genera* ſtatuit, *damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exſilium, ſervitutem & mortem.* Alii quatuor genera pœnarum numerant, utpote 1.) *bonorum*, quæ dicitur mulcta; 2.) *relegationis*, quæ exſilium, deportationem ad inſulas, ad metalla, complectitur; 3.) *membrorum*, ut mutilatio membri, amputatio digitorum, auris, linguæ &c. 4.) *mortis*, quo pertinent diverſa mortis ſupplicia. Pœnarum capitalium iterum varia ſunt genera, ut pœna gladii, ignis, rotæ, laquei &c. de quibus juriſconſulti, criminalium interpretes, latius agunt. Apud Judæos *quatuor* ſuppliciorum genera duntaxat erant uſitata: ſic enim targum in cap. I. Ruth. & rabbi Salomon in lib. Sanhedrin Babyl. cap. Arba middoth: (*) *Quatuor ſupplicia tradita ſunt domui judicii, lapidatio, combuſtio, occiſio gla-*

Pœnæ malorum.

De quatuor iſtis ſuppliciis apud Judæos olim uſitatis, præter codicem talmudicum *Sanhedrin cap. VII. tom. IV. miſchnæ Surenhuſii, p. 237. ſeqq.* ɛ ſcriptoribus chriſtianis conferri merentur Jo. Seldenvs *de jure nat. & gent. p. 857.* & *libr. II. ſynedriis cap. XIII. operum* ejus junctim editorum, *tom. I.* & *II.* Melch. Leydekervs *de rebl. ebræor. libr. VII. cap. XII.* Jo. Hoornbeckivs, in *miſcell. ſacris, cap. XV. p. 384.* Jo. ɪned. Carpzovivs, in *animadverſ. ad* Schickarjus *regium ebræor. p. 259.* Avgvst. Calmetvs *tom. I. diſſertat. biblicar. p. 122.* verſionis latinæ, Christ. Bened. Michaelis in *diſſert. de pœnis capitalibus, in ſacra ſcriptura commemoratis, ac ebræorum inprimis,* quæ Halæ MDCCXXX. primum prodiit, atque ibidem MDCCXLVIII. auctior fuit recuſa, aliique, quos Pfeifferus *tom. II. oper. philolog. p. 993.* Fabricivs in *bibliograph. antiquar. p. 747.* edit. recentiſſ. atque Jo. Christoph. Wolfivs in *adnotationibus ad* Lvndii *jüdiſche Heiligthümer p. 535.* adlegarunt.

dii, ſive decollatio, & ſuffocatio, ſeu ſtrangulatio. Ponunt etiam Hebræi regulam, quando genus ſupplicii in lege non exprimitur, quod intelligenda ſit ſtrangulatio, quæ fiebat per mappam aliquoties circa collum replicatam, quam lictores utrinque omni, qua poterant, vi trahebant, donec pœnæ obnoxius moreretur. Et quia in talibus pœnis capitalibus exſecutio legum & poteſtas magiſtratus cumprimis elucet, ideo ἐπιγραφὴ hujus articuli ſpecialiter *ſuppliciorum* facit mentionem, quippe quæ ultimum exſecutionis gradum conſtituunt; interim non negamus, etiam in minoribus, quam capitalibus pœnis, quin & in ipſis præmiis diſtributivæ juſtitiæ adminiſtrationem verſari.

1.) An magiſtratui liceat pœnas irrogare?

§. CCXCVII. Antequam vero in ſpecie ad pœnas capitales progrediamur, in genere *primum* demonſtrandum, *quod magiſtratui non ſolum liceat, ſed etiam incumbat, legum transgreſſoribus pœnas irrogare.* Colligitur id 1.) Ex *Dei mandato.* Deut. XVII. 7. XIX. 20. *Auferes malum e medio tui, & non parcet oculus tuus, animam pro anima, dentem pro dente, oculum pro oculo &c.* 2.) Ex *magiſtratus officio.* Prov. XX. 8. *Rex, qui ſedet in ſolio judicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo.* Rom. XIII. 4. *Magiſtratus Dei miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time, non enim ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.* 1. Pet. II. 14. Duces mittuntur *ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* c. *Non eſt &c.* cauſ. 23. q. 5. ex Auguſtino: *Non eſt innocentiæ parcendo ſinere, ut in malum gravius incidatur, pertinet ergo ad innocentiæ officium, non ſolum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato, vel punire peccatum, ut aut ipſe, qui prius odio habetur, corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo.* 3.) Ex *Dei ipſius exemplo.* Is legis ſuæ transgreſſoribus minatur pœnas, neque hæ minæ ſunt fulgura ex pelvi, ſed divino judicio infallibiliter conſtitutum, *ut culpam pœna premat comes. Μένει τὸ κακὸν δίκη, omne malum vindicta manet. Impune mali immune boni nihil videtur,* inquit Scaliger lib. I. Epidorp. Agnoverunt hoc ipſimet ethnici ex naturæ luce & quotidiana rerum experientia. Ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, inquit Plato, vel ut verius & preſſius Heſiodus ἡλικῶτις, *cognatum, imo innatum, ſceleri ſceleris ſupplicium. Deorum immortalium in impios & conſceleratos pœnæ certiſſimæ ſunt conſtitutæ*; ait Cicero orat. in Piſon. Et quamvis illæ pœnæ quandoque differantur, non tamen auferuntur. Τὸ θεῖον χολῇ καὶ τάξει βαδίζει, dicebat Syneſius. *Divina natura lente & ordine progreditur*, nec male priſci, qui hoc ſenſu deos fingebant *laneos habere pedes.* Lipſius lib. II. de conſt. cap. 13. *Lento quidem gradu ad vindictam ſui divina procedit ira, ſed tarditatem ſupplicii gravitate compenſat.* Valerius libr. I. memorab. cap. 2. Quod ſi ergo magiſtratus Dei audire cupit vicarius, pœnas delinquentibus irroget. Lactantius lib. de ira Dei cap. 17. circa finem: *Sicut in homine neceſſaria eſt ira juſta ad pravitatis correctionem, ſic utique in Deo, a quo ad hominem pervenit exemplum. Nam ſicut nos poteſtati noſtræ ſubjectos coërcere debemus, ita etiam peccata univerſorum Deus coërcere debet, quod ut faciat, iraſcatur neceſſe eſt.* 4.) Ex *pœnarum commodo. Pœnæ & illis, qui eas perferunt, utiles ſunt, & ſpectatoribus, utrique enim redduntur meliores, illi dolore, hi exemplo.* Plato in Gorgia, cum quo convenit illud Ciceronis lib. I. offic. *Pœnis utimur, contra delinquentes, ne quid poſthac committant ipſi, cæteri vero ſint ad delinquendum tardiores.* Tres enim ſunt pœnarum fines, *primo* νουθεσία, ut rei cautius mercari diſcant, *ſecundo* τιμωρία, ut læſæ parti ſatisfiat, *tertio* παράδειγμα, ut reliqui exemplo terreantur. *Auferes malum de medio tui,* inquit Dominus Deut. XIII. 5. addita ratione v. 11. *& omnis Iſraël audient & timebunt, & non addent ad faciendum ſecundum rem malam iſtam in medio tui*, quod repetitur Deut. XVII. 13. XIX. 19. &c. Prov. XIX. 25. *Si deriſorem*

s percuſſeris, ſtultus erit ſapientior, hoc liorum plagis emendabitur, & cautius diſcet. Ezech. XXIII. 48. *Erudientur mulieres pœnas adulterarum videntes, facient ſecundum fœditatem earum.* Per am magiſtratus *diſciplina ſervatur, mo- riguntur, licentia comprimitur*, ait La- s d. l. Pœnarum irrogatione peccata ntur, tollitur improbitas, innocentia vatur, conſolationem hauriunt illi, qui m paſſi ſunt, Oldradius conſ. I. ac re- cterrentur, ne ſimili audacia legum re- perfringant, & delictis ſuis rempubli- rbent. *Quoniam tuum ingenium inſa- eſt, tuo ſupplicio doce genus humanum ſta credere, quæ abs te violata ſunt*, : Tullius Hoſtilius ad Metium Suffe- ib. I. decad. 1. p. 14. 5.) Ex *præpo- ndulgentiæ detrimento*, quippe quæ & :atui & ſubditis eſt noxia. Sicut æqui cura facile in animis exſtinguitur, niſi virtuti honos rependatur: ſic ſcelera- flagitia coërceri nequeunt, niſi pœna- veritate in illos animadvertatur. Quod magiſtratus in pœnis irrogandis negli- ſt, Deus ipſe ad vindictam exſurgit. XV. 4. Judic. XX. 46. 1. Reg. XIV. 16. . *Indulgentia magiſtratus nimia flagi- eſt illecebra, & qui parcit malis, no- is.* Quando facinoroſi impuniti dimit- *lætitiæ & gaudia hominum contaminan-* 3. C. de epiſt. audient. *Qui vitiis nu- parcit & favet, ne contriſtet peccan- luntatem, non tam eſt miſericors, quam s vult cultrum rapere puero, ne audiat em, & non timet, ne vulneratum do- el exſtinctum.* cap. *Qui vitiis &c.* cauſ. 5. M. Cato dicebat, magiſtratus illos, leficos pœnis non coërcent, non tan- tum non ferendos, ſed lapidibus obruendos eſſe, ne ex pœnarum intermiſſione reipublicæ ſalus labefieret, Plutarchus in apopht. Sub Nervæ imperio quidam Fronto publice excla- mabat: *Malum eſſe eum imperare, ſub quo nemini quidquam liceat, ſed longe pejus eſſe ſub illo vivere, ſub quo omnia liceant.* Dio in Nerva. 6.) Declarationis gratia poſſunt addi ſimilia, quæ non quidem probant, rem tamen illuſtrant. Magiſtratus dicuntur *patres*, ut oſtendimus ſuperius. Jam vero ad officium parentum pertinet *educare liberos in diſciplina & correptione*, Epheſ. VI. 4. eosque delin- quentes caſtigare; Prov. XIII. 24. *Qui parcit virgæ, odit filium.* Hebr. XII. 7. *Quis eſt fi- lius, quem pater non corripit?* Magiſtratus di- cuntur *domini*; jam vero ad officium domino- rum pertinet ſervos delinquentes caſtigare. Prov. XXIX. 19. *Servus verbis non poteſt eru- diri.* Eccleſ. XXXIII. 25. *Cibaria, & virga, & onus aſino, panis, & diſciplina, & opus ſervo.* Ergo etiam ad magiſtratum pertinet, inobe- dientes & delinquentes ſubditos pœnis coërcere.

§. CCXCVIII. Deſcendimus jam ad *pœnas capitales* in ſpecie, de quibus *primo* omnium quæri- tur: *An liceat magiſtratui, præ- ſertim in nov. teſt. illas irroga- re?* Lactantius lib. VI. div. inſtit. cap. 20. circa med. videtur negare, ſic enim ſcribit: *Non licet juſto accuſare quemquam cri- mine capitali, quia nihil diſtat, utrumne ferro, an verbo potius occidas, quoniam ipſa occiſio prohibetur. Itaque in hoc Dei præcepto nul- lam prorſus exceptionem fieri oportet, quin oc- cidere hominem ſit ſemper nefas, quem Deus ſanctum animal eſſe voluit.* (*) Anabaptiſtæ & Photiniani, uti etiam Weigelius Swenkfel- dianus,

2.) An capi- tales pœnas irrogare lici- tum ſit ma- giſtratui?

ugustinus reos ad ſupplicium damnatos a præ- ous Africæ ſibi tradi ac donari volebat, ſi pro- ionem emendationis ac pœnitentiæ interpone- :, ac ſui id dicebat eſſe officii, & niſi id, quod bat, obtineret, offendebatur, conquerens, quod rre non poſſit a publicis poteſtatibus, quod ad n officium adtineret. Sed Macedonius, qui reum illi donaverat, ſcribebat ad Auguſtinum, *mi- rari ſe, quomodo hoc ad officium ſuum pertineret*, & multas adducit rationes, ob quas ſibi non videatur. Exſtant hac de re epiſtolæ Auguſtini ad Macedonium & Macedonii ad Auguſtinum tom. II. operum Auguſtini. Tertullianus in lib. de idolo- latria p. 624. *Jam vero quæ ſunt poteſtatis, ne- que*

dianus, diſerte negant, ut ex ipſorum verbis ſuperius adductis patet. Contrarium oſtendimus: I.) Ex *lege divina ſcripta, eaque tum in vet. tum in nov. teſtam.* In vet. teſt. ſtatim poſt diluvium etiam ante legem Moſaicam oppoſuit Deus ſceleribus in genere humano invaleſcentibus magiſtratus conſtitutionem, eique gladium adverſus delinquentes tradidit. Gen. IX. 6. *Qui effuderit ſanguinem humanum, ejus ſanguis fundetur per hominem,* ubi diſertum exſtat διάταγμα ipſius Dei ore prolatum, quod ſanguis homicidæ voluntarii, qui humanum ſanguinem auſu nefario effudit, *per hominem*, hoc eſt, per magiſtratum, iterum ſit effundendus. Jam vero quod de homicidis ſtatutum, idem etiam de aliis facinoroſis, reipublicæ tranquillitatem horribiliter turbantibus, accipiendum. Hebræis enim in more poſitum, *ex ſpecie genus intelligere, & ſpeciali exemplo generalem regulam conſtituere.* Excipiunt I.) Photiniani, *hoc non eſſe mandatum magiſtratui datum, ſed prædictionem tantum pœnæ divinæ*, idque patere dicunt ex præcedentibus, v. 5. *Sanguinem animarum veſtrarum requiram, de manu cunctarum beſtiarum requiram eum, & de manu viri fratris ejus requiram animam hominis.* Oſtorodus in inſt. c. 28. num. 5. p. 190. *Wir ſagen, daſs diſs kein Gebott ſey, der Obrigkeit gegeben, ſondern eine Dräuung göttlicher Strafe, wie aus vorgehenden Worten wol zu erſehen iſt, und iſt eben eine ſolche Rede, wie Chriſtus ſagt: Wer das Schwerdt nimmt, der wird durchs Schwerdt umkommen,* Matth. XXVI. 52. *Reſp.* 1.) Notanter additur, quod *per hominem* ſanguis homicidæ ſit effundendus; (oſtendimus enim ſuperius §. XL. membr. 4. illum προσδιορισμὸν *per hominem* non ad ſubjectum, ſed ad prædicatum pertinere) id vero non poteſt intelligi de quovis homine privato, alias omnia cædibus & homicidiis replerentur, ſed neceſſario intelligendum *de magiſtratu*, cui Deus tradidit jus gladii, quo modo interpretatur ipſe apoſtolus Rom. XIII. 4. 2.) Vnde chaldaica paraphraſis Onkeloſii ſic reddidit: *Qui effuderit ſanguinem hominis cum teſtibus, juxta ſententiam judicum ſanguis ejus fundetur.* Vbi admodum luculenter exponit paraphraſtes hujus loci ſenſum, nempe non licere cuique privato impetum facere in homicidam, & ipſum occidere; ſed pertinere hoc ad magiſtratum, qui & ipſe in condemnando ac puniendo homicida non debeat eſſe præceps, ſed adhibitis teſtibus cauſam diligenter diſcutere ac cognoſcere. Quod ſi teſtes homicidii non poſſunt haberi, vindictam Deo committendam; ſic enim addit paraphraſis Jonathan: *Qui effuderit ſanguinem hominis per teſtes, condemnabunt eum judices ad necem; & qui effuderit abſque teſtibus, Dominus mundi olim vindictam ab eo ſumet in die judicii magni.* 3.) Nec repugnant huic interpretationi antecedentia, quia judicium Dei adverſus homicidas & alios facinoroſos eſt duplex, *mediatum & ordinarium*, quod exercet per magiſtratum; *immediatum & extraordinarium*, quod exercet per ſe ipſum. 4.) Si quis textum adcuratius conſideret, animadvertet, quinque rationes prohibitæ cædis humanæ a Deo ipſo adſignari. Primo, *requiram*, inquit, *ſanguinem veſtrum*, hæc eſt comminatio vindictæ generalis. Vindicabo cædes humanas quacunque ratione & infallibiliter, ut homicida ultionem non effugiat. Secundo, *requiram de manu cunctorum animalium.* Si nec bruta impune interficiunt hominem, quanto minus homicidæ. Conjunge Exod.

Adfirmativa probatur I.) Ex lege divina ſcripta.

2.) Ex vet. teſt. Gen. IX. Qui effuderit humanum ſanguinem &c.

XXI.

que judicet (chriſtianus) *de capite alicujus, vel pudore, feras enim* (id eſt, ſontes) *de pecunia neque damnet, neque prædamnet, neminem vinciat, neminem recludat, aut torqueat.* Inde Tertullianiſtæ negarunt *judicia capitalia a chriſtiano exerceri poſſe.* Pauperes de Lugduno, a Waldo etiam Waldenſes nuncupati, docuerunt, *nullum judicem damnare poſſe aliquem hominem ad ullum ſupplicium, vel pœnam,* notante Prateolo ex Ænea Sylvio. Nicolaus quidam Galecus, Bohemus, circa annum Chriſti 1434. inter reliquos errores docuiſſe fertur, *nullum hominem juſte occidi poſſe novæ legis tempore, etiamſi id fiat ex judicis præcepto, quod id nov. teſt. non dictitet.* GERHARDVS.

19. ubi *bos occidens hominem lapidibus jubetur*; ergo non de immediato Dei o, ſed de mediato, quod fit per homi- apidibus bovem cornupetam obruentes, endum. Idem judicium de membro ſe- e. Tertio, *de manu viri fratris ejus ram animam hominis;* nimirum per ma- :um ordinarie, ut ſequitur explicatio, magiſtratus fuerit negligens, item, ſi m homicidia notitiam ejus effugiant, ordinarie per me ipſum. Ac latet hic ratio, quare homines a cædibus ſibi mu- iferendis abſtinere debeant, quia ſunt s, ac proinde ad vitam mutuo tuendam, ædendam, obligati. Quarto, *qui effu- ſanguinem humanum, ejus ſanguis fun- per hominem*, hæc eſt comminatio & præceptum de vindicta ordinaria per ma- :um adverſus homicidas exercenda. Quin- *d imaginem quippe Dei factus eſt homo*. Dei non poteſt impune deſtrui, ac læſa nagine Deus ipſe læditur; cavendum igi- læſione & deſtructione imaginis divinæ omicidium. Quamvis enim in ſpiritua- miſſa ſit Dei imago, tamen in Adamo ad imaginem Dei primitus ſunt con- atque ad eamdem per Chriſtum reparari ir, & ſuperſunt adhuc quædam veſtigia e imaginis ac generalis quædam conve- æ & conformitatis ratio in mente, vo- e & memoria. Nec incommode ad homicidam etiam hoc referri poteſt; m ſi in ſe deſcendat, inveniet quasdam e imaginis reliquias, naturales ſcilicet s, *κριτήρια* illa, quibus honeſtum a diſcernitur, quæ ipſi dictitant, a cæde na eſſe abſtinendum. 5.) Deus ipſe in Moſaica clariſſimam explicationem addi- uod ſcilicet non ſit nuda prædictio, ſed atum, quod homicida publica magiſtra- ctoritate iterum ſit interficiendus: Exod. 12. 6.) Si verba hæc: *fundetur ſan- omicidæ per hominem*, nudam prædictio- continerent, falſum aliquid continerent, quia ſæpius non ſequitur id, quod prædictum, hoc eſt, homicidarum ſanguis ſæpius non ef- funditur per hominem, ſed aliis modis ipſi trahuntur ad pœnam vel in hac vita, vel, niſi pœnitentiam egerint, in futuro judicio. Er- go de mandato magiſtratui dato, non autem de nuda prædictione ſunt accipienda. Si di- cas, *idem abſurdum ex eo colligi poſſe, ſi præ- ceptive hæc verba exponantur*; nego, quia mandatum eſſe immotum ac perpetuum, ho- micidam, de quo manifeſte & per teſtes con- ſtat, a magiſtratu eſſe puniendum, ex negli- gentia magiſtratus ipſi mandato ejusque veri- tati & perpetuitati nihil quidquam decedit, ut colligitur ex aliis præceptis. II.) Anabapti- ſtæ excipiunt, *vi hujus divinæ comminationis magiſtratum fundendo ſanguinem ipſummet etiam ſui ſanguinis effuſionem mereri*. Reſp. imo vero Deus ipſe adcurate diſtinguit inter *homicidas voluntarios ac malitioſos*, ex priva- tæ vindictæ cupiditate gladium ſibi ſumentes, & inter *magiſtratum* ejusmodi malitioſos ho- micidas gladio ſibi dato *punientem*, hæc igi- tur confundi neutiquam debent. Quando ipſe magiſtratus homines innocentes ex privata vindictæ cupiditate contra leges occidi curat, ſicut Achab Nabothum, graviſſime peccat; alia vero & plane diverſa eſt ratio, quando magiſtratus *Dei judicium* adverſus facinoro- ſos exercet, & gladium adverſus ſontes ſtrin- git. Nec eſt, quod obvertatur, *etiam homi- cidam eſſe ad imaginem Dei factum, proinde vigore hujus rationis non eſſe ipſum a magi- ſtratu occidendum*; diverſitas enim longe ma- xima elucet ex ipſo textu. Non licet deſtruere imaginem Dei non præcipiente, licet autem ipſo mandante ac præcipiente. Non præcipit, nec permittit Deus imaginem ſuam in homi- ne innocente a privato deſtrui, quod ſi vero aliquis privatus hominem occidit, & in eo Dei imaginem deſtruxit, jam præcipit, a magiſtratu, qui eſt publica perſona, eum iterum interfici, nulla imaginis ratione habita, quia ſcilicet in proximo imaginem Dei prius deſtruxit. (*)

3.) Si

Gen. XXVII. 45. *Cur utroque orbabor filio in uno*, inquit Rebecca, cum audiret, Eſavum vitæ fratris Jacobi inſidiari. Ergo homicidia eo tempore fuere capitalia. GERHARDVS.

3.) Si quis excipere velit, *hanc divinam conſtitutionem ad vet. duntaxat teſt. pertinere*, illi quid reſpondendum ſit, ex ſequentibus patebit.

§. CCXCIX. In lege Moſaica *de pœnis capitalibus* irrogandis conſtitutiones exſtant complures. Exod. XXI. 12. *Qui percuſſerit hominem, & mortuus fuerit, morte moriatur*, quod repetitur Lev. XXIV. 17. quam non eſſe nudam comminationem, vel prædictionem, ſed ſeverum mandatum magiſtratui datum, conſtat ex v. 14. in Exod. ſtatim ſequente; *Si quis ſuperbe* (data opera) *occiderit proximum ſuum*, & בְּעָרְמָה *in dolo, per inſidias, ab altari meo avelles eum, ut moriatur.* v. 15. *Qui percuſſerit patrem ſuum, aut matrem ſuam, morte moriatur.* v. 16. *Qui maledixerit patri ſuo, vel matri ſuæ, morte moriatur.* (quod repetitur Lev. XX. 9.) *Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, & inventus fuerit homo in manu ejus, morte moriatur.* v. 20. *Qui percuſſerit ſervum ſuum, vel ancillam, baculo, & mortui fuerint in manibus ejus, vindicando vindicabitur*, hoc eſt, ut homicida punietur. Tales pœnæ capitales irrogantur etiam *blaſphemis*, Levit. XXIV. 16. *idololatris*, Deut. XIII. 8. *veneficis*, Exod. XXII. 18. *cum jumento coëuntibus*, v. 19. *adulteris*, Lev. XX. 10. Deut. XXII. 22. *ſponſæ fornicanti*, v. 24. *ſabbatum profanantibus*, Exod. XXXI. 14. *inceſtuoſis*, Lev. XVIII. 29. XX. 11. & ſeqq. *coëuntibus tempore menſtrui*, v. 18. &c. Quo etiam pertinent *exempla* eorum, qui publica magiſtratus auctoritate & poteſtate divinitus inſtructi facinoroſos ultimo ſupplicio adfecerunt. (*) Sic *Moſes* idololatras, Exod. XXXII. 28. *Joſua* Achanem, ſacrilegii reum: Joſ. VII. 25. *David* Pſal. 101. 8. dicit: *In matutino extermino omnes peccatores terræ, ut diſperdam de civitate Dei omnes operantes iniquitatem.* Idem inter ultimos ſpiritus ſupplicium de Joabo & Simei ſumendum conſtituit, 1. Reg. II. 6. *Salomon* Adoniam, Joabum & Simei interfici mandat, 1. Reg. II. 25. 31. & 46. &c. *Simon*, Judæ Maccabæi frater, commendatur, quod *omnem iniquum & malum abſtulerit.* 1. Macc. XIV. 14. Et probe notandum, quod Deus graviter iraſcitur *Sauli* parcenti Agago, Amalekitarum regi, quem ore gladii percutere debebat, 1. Sam. XV. 23. quodque *Achabus* parcens Benhadad audire cogitur 1. Reg. XX. 42. *Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus.* Expende etiam ſeveritatem legis divinæ Levit. XX. 2. *Homo de filiis Iſraël & de advenis, qui habitant in Iſraël, ſi quis dederit de ſemine ſuo idolo Moloch, morte moriatur, populus terræ lapidabit eum.* v. 4. *Quod ſi abſcondendo abſconderit populus terræ oculos ſuos a viro illo, qui dedit de ſemine ſuo Moloch, nec voluerit eum occidere;* v. 5. *Ego ponam faciem meam ſuper hominem illum & cognationem ejus, ſuccidamque & ipſum & omnes, qui fornicati ſunt poſt ipſum.* Excipiunt Anabaptiſtæ & Photiniani, *hæc omnia pertinere ad legem Moſaicam forenſem, quæ in nov. teſt. ſit abrogata.* Oſtorodus in inſtit. cap. 28. p. 187. *Quod theologi ex vet. teſt. demonſtrare conantur, facinoroſos ultimo ſupplicio adfici poſſe, ad rem non facit, quia ex nov. teſt. adduximus rationes, quæ id non permittunt, jam vero vet. teſt. utpote imperfectum cedere debet novo, utpote perfecto. Præterea illi ipſi theologi viam ex vet. teſt. id probandi ſibi ipſis præſtruxerunt, docent enim politicas leges vet. teſt. ad nos non pertinere.* Smalcius contra diſp. VI. Frantz. poſter. p. 390. *Negatur, id ad nos chriſtianos pertinere, quod in lege licebat, nempe de capitalibus ſuppliciis.* Reſp. 1.) Ante inſtitutam politiam Moſaicam ſtatim poſt diluvium magiſtratus inſtituitur, ac datur illi gladius, quo utatur contra homicidas & alios facinoroſos. Ergo leges de pœnis capitalibus *ſimpliciter* & *abſolute* non pertinent ad forenſes & judiciales leges, ſed tantum *ſecundum quid*, ratione ſcilicet determinationis *perſonarum, graduum* ac *circumſtantiarum*, quibus & quando pœnæ capitales ſint irrogandæ? interim genus

(*) Prov. XX. 26. legitur: *Diſſipat impios rex ſapiens, & inducit ſuper eos rotam*, Gerhardus.

s ipſum, quod ſcilicet magiſtratui comjus gladii in facinoroſos, eſt morale & etuum. 2.) Id ipſum patet ex lege naomnium hominum mentibus inſcripta, apud gentes etiam ante promulgatam leMoſaicam ſupplicia capitalia in uſu fuiſſe dit. 3.) In nov. teſt. generalis illa conio de pœnis capitalibus a magiſtratu ſonirrogandis non eſt ſublata, cum evanm non tollat politias & neceſſaria earum iſita, ſed potius confirmet, ut paulo poſt ɔitur.

e dictis eſt. l. 52. cceperit m, glaibit.

§. CCC. Tranſitum igitur facimus ad *nov. teſt.* ex quo I.) adducimus dictum Chriſti Matth. XXVI. 52. *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Jubet Chriſtus Petro, ut gladium convertat in vaginam, addita ra-, quia, qui gladium accipit privata teate, is peribit gladio magiſtratui diviniato, ſic ergo confirmat Chriſtus magii jus gladii, tantum abeſt, ut illud ipſi um voluerit. Excipiunt Photiniani, *eſſe xat prædictionem.* Smalcius contra VII. Frantz. de bonis operibus p. 142. *Nulla t mentio ejus, cujus opera futurum ſit, is gladio pereat, vel occidatur, nempe ſtratus; ſed ſimpliciter tantum adfirmafore ut is, qui gladium accipit, gladio t, poteſt autem aliquis gladio perire, ſi magiſtratus eum non necet. Itaque Chriſti pro comminatione generali potius ida ſunt, qua homines a recurſione ad violenta in injuriis repellendis deterrere t.* Idem repetit contra diſp. VI. de reivilibus p. 390. *Chriſtus tantum prædiquid ordinarie fiat, ſi quis gladium accinon vero docet, quid fieri jure poſſit, beat. Quemadmodum etiam hodie is, qui negat, licere aliquem interficere, poſſet qui contentioſus eſt, & ad arma ſtatim olat, dehortari ab iſta levitate hujusmodi nento. Vide, ne des pœnas tuæ levitatis. ita comparatum eſt, ut qui arma ſumunt, per arma etiam pereant. Deinde non exprimitur is, per quem perire debeat, qui gladium accipit, nempe magiſtratus, quod adfirmat Franzius, poteſt autem gladio perire aliquis absque ulla pœna magiſtratus, ut experientia quotidiana teſtatur.* Reſp. 1.) Chriſtus deſumit hanc rationem ex antiquiſſimo illo decreto divino: Gen. IX. 6. *Quicunque effuderit ſanguinem humanum, ejus ſanguis effundetur per hominem*; & oſtendit Petro, utpote non conſtituto in magiſtratus officio, non eſſe datum gladium, ſed temerario auſu ipſum ſibi jus gladii arrogare, metuendum igitur eſſe, ne in pœnam magiſtratus incurrat, quippe cui divinitus datus ſit gladius, quo in juſtam ſanguinis effuſionem vindicet. Vide harm. evang. de paſſ. cap. 4. pag. 170. 2.) Hanc interpretationem probant circumſtantiæ textus. Juris naturalis quidem eſt, injuſtam vim vi repellere, & adverſus irruentium latronum inſultus gladio ſeſe defendere; ſed alia ac diverſa eſt ratio, quando magiſtratus ipſe, cui gladius ad bonorum defenſionem datus eſt, eodem abutitur, & innocentes opprimit, ſicut hoc loco fieri videmus, qui enim ad comprehendendum Chriſtum venerant, auctoritate magiſtratus erant inſtructi. *Sacerdotes ſummi* partem aliquam politicæ gubernationis ſuſtinebant, Deut. XVII. 9. Chiliarchum & cohortem militarem miſerat *præſes* nomine imperatoris Romani, tunc enim non licet ſubditis & privatis magiſtratui reſiſtere, ſed cogitandum ipſis eſt, magiſtratui divinitus datum eſſe gladium, quo ſi minus recte utatur, Deum ultorem & vindicem habebit, ſed privatis non licet contra ordinarium magiſtratum conſurgere, unde Chriſtus gladio Petri defendi hoc loco noluit, ſed ad conſiderationem poteſtatis magiſtratui datæ eum remiſit. 3.) Vrgemus eam particulam univerſalem *omnes*, & ex ea colligimus, generalem & ordinariam hic tradi regulam, quod homicidæ voluntarii per magiſtratum gladio puniantur, cui nihil decedit ex eo, quod quidam vel conniventia magiſtratus, vel criminis occultatione, impunes abeant, cum illud ſit *de facto, non de jure.* Atqui

ɔm. XIV.

ſi verba Chriſti duntaxat prædictionem continerent, non poſſet in genere adfirmari, omnes perituros gladio, qui gladium accipiunt. Quamvis enim homicidæ divino judicio ad pœnas trahantur, non tamen omnes gladio pereunt. 4.) Neve ulla reſtet dubitatio, conjungimus locum apoſtolicum Rom. XIII. 4. in quo ſatis clare & perſpicue exponitur, cui datus ſit *gladius*, quo homicidæ pereunt; videlicet *magiſtratui*, perinde ut in vet. teſt. ſanguis homicidæ dicitur effundendus *per hominem* Gen. IX. 6. & exſecutio ſupplicii homicidæ irrogandi demandatur *judici & ſenioribus* Exod. XXII. 2. Deut. XIX. 12. 17. 18.

Rom. XIII. 4. Non fruſtra gerit gladium.

§. CCCI. Producimus ergo II.) claſſicum locum apoſtoli Rom. XIII. 4. in quo ſequentes emphaſes ſunt notandæ: 1.) Magiſtratus *gerit gladium ὐκ εἰκῆ, non fruſtra*, nec temere nec ſine cauſa. Ἐικῆ illud fieri dicitur, quod fit abſque divina ordinatione, vocatione & beneplacito, ſic fratri *εἰκῆ, temere iraſci* dicitur Matth. V. 22. qui ex privata vindictæ cupiditate fratri iraſcitur, cujus ira non eſt juſta nec divina (quamvis hæc vocula non addatur in omnibus exemplaribus). Col. II. 18. *εἰκῆ φυσιούμενος* dicitur, qui *contra Dei verbum & voluntatem ἐθελοθρησκείας* introducit. Magiſtratus ergo ὐκ εἰκῆ, non temere gerit gladium, hoc eſt, geſtatione & uſu gladii nihil agit contra Dei voluntatem & ſuam vocationem, nimirum quia divinitus ipſi eſt datus. Exod. XX. 7. prohibemur *nomen Dei adſumere in vanum*, ubi Aquila reddidit *εἰς εἰκῆ*, præter verbum & ordinationem divinam. Vſurpatur etiam particula *εἰκῆ* pro eo, quod fit *fruſtra, & ſine fructu & effectu*, 1. Cor. XV. 2. Gal. III. 4. IV. 11. quo ſenſu itidem magiſtratus gladium non gerit fruſtra; qui enim magiſtratus poteſtati reſiſtunt, experientur ipſius vindictam, imo Dei ultionem, ſicut apoſtolus dicit: *Qui poteſtati reſiſtunt, Dei ordinationi reſiſtunt, qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi judicium adquirunt.* Syrus habet vocem סְרִיקָאִית, *inaniter*, fruſtra, in vanum a radice סרק, *evacuavit*, inanis factus eſt. Flacius in clav. ſcript. in voce *fruſtra*: *Hoc adverbium alias removet jus, aut cauſam efficientem*, *ut* Prov. I. 11. *abſcondamus innocenti laqueum fruſtra, hoc eſt, injuſte; alias removet ſalutarem effectum, ut fruſtra aliquid agere, hoc eſt, irrito conatu.* Quod ſi ergo magiſtratus non inaniter nec fruſtra portat gladium, utique etiam adverſus facinoroſos & ſontes eum debet ſtringere; utramque enim ſignificationem particulæ *εἰκῆ* hic habere locum, patebit ex ſequentibus. 2.) Apoſtolus ipſe exponit cauſam, quare magiſtratus non gerat gladium *εἰκῆ* in ſignificatione priore, *quia non eſt poteſtas niſi a Deo, quæ autem poteſtates ſunt, a Deo ordinatæ ſunt*, v. 1. hoc eſt, Deus ipſe magiſtratui dedit poteſtatem & jus gladii, proinde quando magiſtratus gladium portat & ſtringit, nihil quidquam agit contra Dei ordinationem & voluntatem, modo juxta leges & debita ratione illud fiat. 3.) Vnde notanter ſubjicit apoſtolus v. 4. *Magiſtratus ideo non gerit gladium εἰκῆ, eſt enim Dei miniſter, ἔκδικος εἰς ὀργὴν, vindex ad iram*, (ſive pœnam *μετωνυμικῶς* iræ nomine accepto) *illi qui malum agit.* Ergo quando magiſtratus gladio divinitus ſibi dato legitime utitur, Deo exhibet miniſterium, exercet vindictam Deo gratam, & iram, ſive pœnam flagitiis debitam divino judicio irrogat. 4.) Ideo etiam magiſtratus *terrori eſt, & eſſe debet malum operantibus*, v. 3. nimirum quia gladium vindicem gerit, quo malefacta coërcet ac punit, v. 4. & quia non ſolum *propter iram, ſed etiam propter conſcientiam* obtemperandum, v. 5. ne ſcilicet pœnas nobis adcerſamus, & conſcientiam violemus. 5.) *Qui poteſtati magiſtratus* gladium gerentis *reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit*, v. 2. ergo hæc poteſtas, qua magiſtratus gladium gerit, & in facinoroſos ſtringit, non ex quadam permiſſione, tolerantia & conniventia, ſed ex ſapientiſſima Dei ordinatione originem ducit. Conjunge, quæ de hoc loco diximus ſuperius cap. 3. ſect. 1.

§. 34.

ſ. Quæ omnia ſi probe obſerventur, mum abeunt Photinianæ eluſiones, qui- enebras huic clariſſimo loco inferre mo- ır. 1.) Dicunt, *apoſtolum hic non tra- ſe præceptum, quid magiſtratus facere de- ſed expoſuiſſe duntaxat, quid magiſtra- acere ſoleat.* Oſtorodus in inſt. cap. 18. 186. *Paulus hat daſelbſt kein Gebott ge- , ſondern nur allein etwas von der Obrig- ius gemein affirmiret.* Sed ex illis, quæ æcedentibus adduximus, adcurate obſer- liquido adparet, deſcribi ab apoſtolo *am magiſtratus* divinitus ipſi conceſſum emandatum, quod ſcilicet poteſtas gladii o ipſo ſit magiſtratui data, quo ex di- ordinatione vindictam adverſus facinoro- xerceat. 2.) *Apoſtolum non de fideli & liano magiſtratu, ſed indefinite de magi- u aliquid commemorare; id vero de magi- u, qualis tunc erat, videlicet infideli & ico eſſe accipiendum.* Oſtorodus d. l. *Pau- hat daſelbſt nicht etwas commemoriret, ge- t oder erzehlet, welches die Chriſten an- g &c.* Smalcius contra diſp. VI. poſter. ntz. p. 388. *Certum eſt, Paulum loqui magiſtratu infideli, cui leges præſcribere erat muneris apoſtolici, ſed quia jam ma- ratus iſte ſuas leges politicas habebat, ſe- dum quas ſubditis imperabat, monet fide- ne illis, quatenus erant politicæ, repu- nt, rationem inter alias adferens, quod it magiſtratus punire immorigeros.* Et tea: *Paulus non præſcribit leges magiſtra- ſed tantum de magiſtratu, qui tunc exſta- infideli prædicat, quales leges ille habeat; quomodo ſint vitandæ ab eo deſtinatæ im- igeris pœnæ docet.* Reſp. imo vero apo- us in genere *de omni magiſtratu* loquitur, is fidelis ſit & chriſtianus, ſive infidelis ethnicus. *Non eſt poteſtas*, inquit, *niſi a , & quæcunque poteſtates ſunt, a Deo inatæ ſunt.* At huic poteſtati a Deo ordi- æ *gladium* eſſe datum inquit, quem non *at fruſtra, ſed in vindictam malorum*, & ndo magiſtratus vindictam illam per gla- m exercet, *Dei miniſtrum* eſſe, & Deo miniſterium exhibere adſerit, quæ omnia non poſſent locum habere, ſi de *facto* tantum, quid ſcilicet ethnicus magiſtratus faciat? non *de jure*, quid cuivis magiſtratui, ſive ethni- cus ſit, ſive chriſtianus faciendum incumbat? apoſtolus loqui ſtatueretur. Adde, quod chri- ſtianos, quibus ſcribit, ad obedientiam magi- ſtratui exhibendam hortatur: *Omnis anima*, inquit, *ſuperioribus poteſtatibus ſubdita ſit*, at ſi magiſtratus gladium ſtringendo in faci- noroſos peccaret, apoſtolus hoc taxaſſet, non autem ad obedientiam ſubditos cohortatus fuiſſet. Regerit Smalcius d. l. *Quomodo ex obedientia, quæ debetur magiſtratui, jure col- ligi poteſt, magiſtratum poſſe, quas velit pœ- nas irrogare? Si magiſtratus infidelis, vel in- juſtus, pœnas, quas velit, irroget contrarias Chriſti evangelio, certe patientia iſta omnia ſuperanda ſunt, ſed an id jure liceat magiſtra- tui? quæritur. Obedientia tantum in juſtis & licitis rebus locum habet, plus enim eſt Deus colendus, quam quivis magiſtratus; at patientia etiam in injuſtiſſimis. Pœnas meri- tas tolerandas, obedientiam decretis magiſtra- tuum adhibendam, nemo negat. Sed nunc de eo, quid liceat magiſtratui chriſtiano ſub evan- gelio? ſermo eſt. Poteſt autem homo chriſtia- nus ferre pœnas, & obedire decreto magiſtra- tus, licet magna ſit in eo injuria & injuſtitia.* Reſp. Concedimus, magiſtratui non licere, quas velit, pœnas irrogare, ſed rationem ha- bendam legum Chriſti; ſed Smalcius nondum demonſtravit, pugnare cum Chriſti legibus pœnarum capitalium irrogationem a magi- ſtratu facinoroſis illatam. Si enim magiſtra- tus gladio vindictam exercens contra leges Chriſti peccaret; nunquam apoſtolus diceret, magiſtratum in eo ipſo eſſe *Dei miniſtrum*. Vt enim Deus & Chriſtus non pugnant, ſic Dei & Chriſti leges non pugnant; pugnarent autem, ſi magiſtratus gladium ſtringens con- tra leges Chriſti peccaret, & Deo miniſterium nihilominus exhiberet. Repetimus ergo apo- ſtoli verba, quæ Smalcii ſubterfugium peni- tus excludunt: *Non ſine cauſa magiſtratus gla- dium portat, Dei enim miniſter eſt ἔκδικος,*

vindex in iram illi, qui malum agit. Si magiſtratus inde atque ideo non gerit gladium fruſtra, quia eſt Dei miniſter vindex in iram illi, qui malum agit; falſum eſt, chriſtiano magiſtratui ſub evangelio non licere gladium ſtringere, & hac ratione vindictam adverſus facinoroſos exercere. Evangelium enim, ut non abolet politias, ita multo minus abolet divinum miniſterium, quod per uſum gladii & in vindicta maleficorum Deo præſtari apoſtolus diſerte adſerit. Sic etiam concedimus Smalcio, *ex patientia ſubditorum non poſſe colligi, quid magiſtratui facere liceat, cum in injuſtiſſimis etiam neceſſaria ſit patientia*; ſed hic non eſt quæſtio de patientia, ſed de obedientia, & quidem de tali obedientia, qua non ſolum *propter iram*, (hoc eſt, ne in pœnam magiſtratus incidamus) ſed etiam *propter conſcientiam*, (hoc eſt, ne reſiſtendo ordinationi divinæ conſcientiam violemus) neceſſario magiſtratui ſumus ſubjecti, ut notanter ſubjicit apoſtolus v. 5. ubi diligenter notanda eſt textus apoſtolici συνάφεια: *Magiſtratus*, inquit, *non gerit gladium fruſtra*; rationem ſubjicit, *eſt enim Dei miniſter, vindex in iram illi, qui male agit*; inde refert, διὸ, *propterea neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam*, hoc eſt, quia magiſtratus gladium portando, eodem vindictam adverſus facinoroſos exercendo Dei miniſter eſt, ideo neceſſarium eſt ipſi ſubjici non ſolum *propter iram, ſed etiam propter conſcientiam*, nimirum ne divinæ ordinationi reſiſtamus. Finge magiſtratui non licere gladium ſtringere, ſed ipſum potius peccare, quando gladium ſtringit, & plane abſurdus erit apoſtolus, conſcientiæ ratione habita magiſtratui gladium ſtringenti & vindictam exercenti obediendum eſſe inferens. Præterea illis, qui gladium magiſtratus effugere cupiunt, apoſtolus nequaquam hoc præſcribit, ut abrogatione gladii illud tentent, neque eos ad patientiam ea ratione hortatur, quod magiſtratus gladium exſerens peccet contra Chriſti leges, ſed longe aliud conſilium ipſis ſuggerit: *Vis non timere poteſtatem?* (inquit) *bonum fac, & habebis laudem ex ea, Dei enim miniſter eſt tibi in bonum*, q. d. quia poteſtas gladii divinitus magiſtratui data, ideo fac bonum, & ab enormibus flagitiis cave, ne adverſus te juſtam & promeritam vindictam exerceat, & ſic poteſtatem timere cogaris. Horum omnium robur ac firmitatem ſentire videntur ipſi Photiniani, ideo in hac exceptione non conſiſtunt, ſed addunt, 3.) *gladium in verbis Pauli figurate accipi pro ſevera pœna & caſtigatione.* Oſtorodus d. l. *Es iſt offenbar, wenn Paulus ſagt, die Obrigkeit trägt das Schwerdt nicht umſonſt, daſs ſolches eine figürliche Art zu reden ſey, und nicht mehr heiſſe denn eine Straffe und ſcharffe Zucht, ſintemal die Obrigkeit mit dem Schwerdt die Uebelthäter zu ſtraffen pfleget. Denn wem iſt unbewuſt, daſs auch figürlicher Weiſe das Wort Schwerdt in H. Schrift gebraucht wird, als unter andern Matth. X. 34. da der HErr ſpricht: Ich bin nicht kommen, Friede zu ſenden, ſondern das Schwerdt. An welchem Ort durchs Schwerdt gewiſslich eine jegliche Zwitracht und Streit, und nicht allein die, da das Schwerdt zukömmt, muſs verſtanden werden, ja daſs Chriſtus von ſolch einer kaum geredt habe, kan man aus den Worten, ſo bald hernach folgen, klärlich verſtehen.* Smalcius d. l. *Non docet hic locus, quomodo puniri poſſint, & debeant ſontes. Poteſt enim gladium gerere magiſtratus, etiamſi pœnas non irroget omnium ſeveriſſimas. Gladii enim geſtatio tantum ſignificat, magiſtratum poſſe punire, non vero, quo velit, modo punire.* Reſp. hæc exceptio a.) contraria eſt priori. Si enim gladii nomen *metaphorice* hoc loco accipitur, non poteſt de ethnico magiſtratu dictum apoſtoli intelligi, quia ethnicus magiſtratus pœnas gladii proprie ſic dictas exercet. b.) Diſcedit a litera abſque ulla neceſſitate. Repetimus igitur regulam theologicam, quam in tractatu de interpretatione ſcripturæ propoſuimus, & comprobatam dedimus: *In quocunque ſcripturæ loco articulus aliquis fidei, tanquam in propria ſede deſcribitur, in eo retinenda eſt literalis verborum proprietas, niſi*

ipſa

ſcriptura monſtret & explicet improprie.
. Atqui hoc loco doctrina de magiſtra-
nquam in propria ſua ſede proponitur.
Iullo nititur fundamento. Quando enim
niani ſic inferunt: In quibusdam ſcri-
: locis *gladii* nomen figurate accipitur,
etiam hoc loco; tunc procedunt *a par-
ri*, & tacite *petunt principium.* d.) Ad-
locum plane diſſimilem. Quod enim
n *gladii* tropice accipiendum ſit Matth.
. pro ſigno ſcilicet diſſidii & inimicitia-
ejus interpretationis auctorem & magi-
habemus ipſum Chriſtum Luc. XII. 51.
*is, quia pacem veni mittere in terram?
vobis, non*, ſed διαμερισμόν, *ſeparatio-*
ubi μαχαίρας nomen ad proprietatem
itur. Sed quod in loco apoſtolico vo-
am *gladii* figurate ſit accipiendum, ejus
illum ex ſcripturis adfertur, vel adferri
, documentum. Præterea aliud eſt *diſ-
i*, aliud *pœna*; Matth. X. 34. gladius ac-
r non pro pœna, ſed pro diſſidio ſive
tione. Proinde non poteſt locus apo-
is cum illo dicto Chriſti conferri. e.)
dam apoſtolo tribuit ſententiam. Si vox
figurate accipitur in hoc loco apoſtoli-
abſurda & inepta illa paraphraſis ſeque-
Magiſtratus non fruſtra gerit pœnam;
nomen *gladii* ex Matth. X. 34. explicari
, magiſtratus non fruſtra gerit *diſſidium*,
bſurde & inepte dici quivis intelligit.
ſi omnino in voce *gladii* tropum con-
e velimus, erit non metaphora, ſed *me-
r* cauſæ pro effectu, ſicque nihilominus
odi pœna erit intelligenda, quæ gladio
roſis irrogatur. f.) Conjungenda ſepa-
t ſubordinata ſibi invicem opponit. *Ge-
gladii*, inquit Smalcius, *tantum ſignifi-
agiſtratum poſſe punire, non autem, quo
modo punire, poteſt enim gladium ge-
agiſtratus, etiamſi non irroget pœnas
n graviſſimas.* At inquam ego, ſi pœ-
iam magiſtratus irrogat, *gladii* nomine
enda venit, utique etiam illa pœna,
adio irrogatur, in hoc nomine ſimul
enda. Neque enim ullus ex tota ſcri-
ptura adferri poteſt locus, in quo *gladii* no-
men de pœna corporali uſurpatur, in quo non
includatur pœna capitalis. Sic *vivere in gla-
dio* Gen. XXVII. 40. eſt in bellis gerendis oc-
cupatum eſſe, & militia victitare: *adquirere
gladio*, Gen. XLVIII. 22. *inducere gladium*,
Jer. XXIV. 10. *percutere in ore gladii*, Num.
XXI. 24. &c. ſunt phraſes bellicæ, in quibus
occiſio & interfectio includitur. Ergo quan-
do etiam hoc loco magiſtratus gerere dicitur
non fruſtra, ſed Dei ordinatione & fine
eo, ut obedientes puniat, utique etiam pœna
capitalis non excluditur, ſed includitur. Sed
occurrunt Photiniani 4.) *ſtante hac noſtra in-
terpretatione ſequi, omnia delicta ſine diſcri-
mine gladio eſſe punienda, quod abſurdum.*
Oſtorodus d. l. *Wo man das Schwerdt in den
Worten Pauli nicht figürlich, das iſt, für eine
jegliche Straffe, ſondern nur eigentlich für
die, welche durchs Schwerdt geſchicht, verſte-
hen will, ſo wird man ſagen müſſen, daſs die
Obrigkeit zwiſchen den Uebelthätern gar kein
Unterſcheid machen ſolle, und ſo wol eine klei-
ne als eine groſſe Uebelthat mit dem Schwerdt
zu ſtraffen ſchuldig ſey, welches denn, daſs
es unbillich ſey, eben dieſelbe bekennen, wel-
che wollen, daſs etliche Uebelthaten durchs
Schwerdt müſſen geſtrafft werden.* Smalcius
l. d. *Gladii geſtatio tantum ſignificat, magi-
ſtratum poſſe punire, non autem, quo velit,
modo punire, alioquin ſequeretur in omnibus
delictis ſeveriſſimam adhibendam eſſe pœnam,
cum hoc, quod gladium geſtet, ab apoſtolo pro
ratione adferatur, quare ei ſit obedientia præ-
ſtanda in omnibus.* Reſp. negamus connexio-
nem: apoſtolus ſummum pœnæ gradum, quem
magiſtratus irrogare poteſt, & qui maxime
terrorem incutit, exprimit; non quod omni-
bus maleficis is gradus pœnæ conveniat, ſed
ut poteſtatem magiſtratus exprimat, quæ rei-
publicæ neceſſitate & delictorum atrocitate ita
exigente etiam ad capitales pœnas irrogandas
ſe extendit, & ut facinoroſis terrorem incu-
tiat. *Vis non timere poteſtatem*, inquit, *bo-
num fac. Et laudem ab eo habebis. Si autem
male feceris, time, non enim gerit gladium*

 fruſtra.

magiſtratum inferendo facere poteſt, 'cum nemo etiam nominetur, per quem oporteat diu occidi illum, qui gladio occiderit? Et magiſtratu id intelligendum eſſe nimis in- :um eſt. Multi enim ſunt, qui gladio occi- it, nec tamen neceſſario puniuntur, aut iri etiam poſſunt per magiſtratum, hic em ſermo eſt de eo, quod aliter fieri ne- at, dum dicit: Oportet eum gladio occi- Præterea ipſe magiſtratus plerumque eſt, occidit chriſtianos, de quo hic ſermo eſt, modo igitur a magiſtratu occidi poteſt? ita res ipſa loquatur, alia prorſus de re ibi ſonem eſſe. Reſp. 1.) Concedimus, ex loco non poſſe magiſtratus poteſtatem in iis capitalibus irrogandis probari, ſed con- gendum eſſe locum Gen. IX. 6. ex veteri, ocum apoſtolicum Rom. XIII. 4. ex nov. ubi exprimitur perſona, per quam ordi- e gladio occiduntur, qui gladio occide- . 2.) Proponi in hoc loco comminatio- , qua vindicta denunciatur illis, qui in- s inferunt, vel etiam morte adficiunt iſti fideles, & ſtabiliri in eo jus gladii ma- atui datum, non ſunt oppoſita, ſed ſub- nata, quia vindictam illam, quam Deus itur gladio occidentibus, duplici ratione exercere, immediate & extraordinarie ſe ipſum, ordinarie & mediate per ma- atum. 3.) Magiſtratus non omnes nec er ſunt illi, quorum potentia fideles op- untur, ſed ut ipſe Smalcius agnoſcit, m *plerumque*, ergo non poteſt ex eo, ut- particulari, concludi, quod Deus per ſtratum vindictam illam non inferat. In- mus proinde argumentum: Si magiſtra- lerumque duntaxat ſunt illi, quorum po- fideles opprimuntur, ergo aliquando ſtratus ſunt pii & chriſtiani, qui poten- a fideles defendunt, & a perſecutoribus cant. Sic Conſtantinus, imperator lau- imus, perſecutorem Licinium ab effuſione iani ſanguinis bello coërcuit. 4.) Ex pſo adparet, non eſſe abſurdum, occidi tratum a magiſtratu, ut Smalcius arbi- ; quando enim magiſtratus chriſtianus bellum gerit adverſus magiſtratum ethnicum eccleſiæ perſecutorem, tunc magiſtratus ethni- cus gladio petitur, & vindicta adverſus eum exercetur a magiſtratu chriſtiano. 5.) Diſtin- guendum eſt *jus gladii* ab *ejusdem abuſu*. Jus gladii divinitus datum eſt cuivis legitimo ma- giſtratui, ſive is ſit ethnicus, ſive chriſtianus; ſed poteſt magiſtratus hoc gladii jure abuti, & eodem oppugnare alium magiſtratum & populum ipſi ſubjectum, at tunc licite illi re- ſiſtitur, non quidem a privatis, ſed a magi- ſtratu, cui gladius ad defenſionem ſubditorum datus. Nec per abuſum ipſa poteſtas & jus gladii deſinit eſſe magiſtratus proprium. Sic in politia Judaica reges occidebant prophetas & veros veri Dei cultores, qui erat turpiſſi- mus gladii abuſus; nihilominus manebat pe- nes ipſos ordinarie poteſtas & jus gladii ad- verſus homicidas, contra quos, ſi quando gla- dium ſtringebant, erat is gladii uſus legitimus, Deoque gratus. Sic tempore eo, quo apo- ſtolus ſuam ad Romanos epiſtolam ſcripſit, Nero, imperator, jure gladii ad perſecutio- nem chriſtianorum turpiſſime abutebatur; ni- hilo tamen minus apoſtolus adſerit, ipſum habere jus *gladii*, & quidem divinitus datum. 6.) Deum extraordinarie juſto ac mirabili ju- dicio fecem militum & colluviem mancipio- rum ad ulciſcendum ſuorum ſanguinem quan- doque excitare non negamus; interim ordi- narius modus, quo Deus homicidas & alios facinoroſos punit, eſt & manet is, quem per magiſtratum divinitus ad vindictam conſtitu- tum Rom. XIII. 4. exſerit. 7.) Quod multi, qui gladio occidunt, non puniuntur a magi- ſtratu, non tollit ordinariam regulam, quod a magiſtratu puniri debeant; vel enim homi- cidæ illi ſunt occulti, & in hoc caſu magi- ſtratus coram Deo eſt excuſatus, ſi diligenter & ſufficienter de auctore cædis inquiſivit, Deut. XXI. 7. vel ſunt notorii, & magiſtratus ad ipſorum ſcelera connivet, & in hoc caſu gra- viſſimam neglecti officii rationem Deus a ma- giſtratu exiget, interim mandati obligationi ex omiſſa ejusdem impletione nihil quidquam decedit.

§. CCCIII.

II.) *Ex lege non ſcripta, ſed mentibus impreſſa.*

§. CCCIII. Atque hæc eſt prima claſſis argumentorum noſtrorum deducta *ex lege divina ſcripta.* Alteram petimus *ex lege non ſcripta, ſed mentibus hominum naturaliter inſita.* Irrogatio capitalium ſuppliciorum non demum ſub Moſe per legem ſcriptam fuit introducta, ſed longe ante Moſen uſitata, ex lege ſcilicet naturæ, quæ omnibus gentibus fuit nota, unde *Judas* nurum ſuam Thamarem adulterii ream pœnæ ignis adjudicat: Gen. XXXVIII. 24. *producite eam*, inquit, *ut comburatur.* Rabbini exiſtimant, *Thamarem fuiſſe filiam ſacerdotis Melchiſedeci, ac proinde juxta legem* Lev. XXI. 9. *ignis pœnam propter ſcortationem ipſi fuiſſe adjudicatam.* Sed Melchiſedecus jamdudum in vivis eſſe deſierat, ut Thamar illius filia haberi non potuerit. Alii exiſtimant, *Judam inter Cananæos ſacerdotali munere functum, ac quia nurus pro filia habetur, ideo ipſam tanquam filiam ſacerdotis ob ſcortationem flammis devotam fuiſſe.* Sed hoc ipſum etiam incertum eſt, proinde ſimpliciſſime dicitur, quod Judas Thamarem utpote filio ſuo Selæ deſponſatam adulterii ream peregerit, & more illius temporis pœna ignis dignam judicarit; uſu igitur tunc temporis receptum fuit, adulteras comburi. Rabbini volunt, *Judam egiſſe principem in illa terra, ideo jus gladii penes ipſum fuiſſe*; ſed quia Jacob & ipſius filii, utpote peregrini, nondum aliquid poteſtatis ac dominationis eo tempore in illa regione habuiſſe videntur, ideo verba Judæ commodius hoc ſenſu accipiuntur, quod ad magiſtratum adulteram produci jubeat, ut ſecundum jura illius temporis & regionis puniatur, cum res ſit aperta, & nullis inſuper teſtibus egeat. Gen. XL. 22. *Pharao, Ægypti rex, principem piſtorum ſuſpendit in patibulum.* Quidam rabbini fabulantur, *peccatum hujus piſtoris fuiſſe leviuſculum, utpote quod in pane calculus juſtus non fuerit inventus.* Sed nullo modo veriſimile eſt, regem illum, qui in ſequentibus ut bonus, prudens ac moderatus princeps deſcribitur, tam ſævum ac ſtolidum fuiſſe, ut ob caſum fortuitum tam graviter in ipſum animadverteret. Cogitandum igitur, quod grave aliquod delictum commiſerit, inſidias ſcilicet vitæ regis ſtruendo, vel adverſus ipſum conjurando. Quidam ex rabbinis ſtatuunt, *ipſum ſolicitaſſe pudicitiam filiarum regis*, idque colligunt ex verbo חטא, ſed ſignificatio illius verbi eſt generalis. Adparet igitur, etiam in Ægypto capitalium ſuppliciorum morem ante ſcriptam legem Moſaicam fuiſſe uſitatum, ac poſſent hujus generis exempla ex omnibus gentibus & populis adferri, quæ evidenter teſtantur, legi naturæ conſentaneum eſſe, delicta graviora capitali ſupplicio a magiſtratu puniri. Excipit Smalcius contra diſp. VI. poſter. Frantz. p. 390. *Evangelium tam temporibus, quæ ante legem, quam iis, quæ ſub lege fuerunt, opponi, & nihil nunc licere, quod Chriſti evangelio adverſetur, etiamſi ab initio mundi licuerit, idque Deo auctore.* Reſp. Chriſtus diſerte negat, ſe veniſſe fine eo, ut legem moralem tolleret, Matth. V. 17. ergo etiam non ſuſtulit legem naturæ, quippe quæ cum lege morali eſt eadem. Diſerte etiam negat, ſe veniſſe ut cæſari, hoc eſt, magiſtratui eriperet, quod ipſi jure divino ac naturali debetur, Matth. XXII. 21. ergo non ſuſtulit jus gladii magiſtratui divinitus datum. Fruſtra excipit Smalcius p. 393. *legem divinam moralem & legem naturæ ad legem Chriſti reformandam, limitandam ac temperandam, quippe quæ ſit omnium perfectiſſima & legum divinarum coronis*; oſtendimus enim ſuperius, Chriſtum non ipſi divinæ legi, ſed corruptelis divinæ legis ſuam interpretationem oppoſuiſſe, ac longe aliud eſt temperatio legis, quæ opponitur ejusdem rigori ex lege regia caritatis, aliud vero totalis abolitio legis, quæ eam penitus abolet. Photiniani non tantum rigorem legis de ſuppliciis capitalibus inferendis temperandis docent, ſed penitus eam abolent, ut nullo unquam tempore aç nullis facinoroſis liceat capitalia ſupplicia irrogare.

§. CCCIV.

§. CCCIV. III.) Ex *rationibus variis*: 1.) a magiſtratus *officio*; magiſtratui cura boni publici eſt commendata, ut illud tueatur ac t. Jam vero ad curam boni publici impedire ne partes, quæ ſunt propter illud corrumpant, proinde ſi non nes partes integras ſervare, potius m partem amputare, quam permit-)onum commune pereat. Sic viniat ramenta, hortulanus ſtolones, ne iti noceant. Medicus amputat mem-, ne totum corpus inficiant. Nam-

— — — *Immedicabile vulnus cidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.*

ſi magiſtratus ſit in hoc officio ne-Deus ipſe facinoroſos extraordinario nire ſolet. Levit. XX. 2. *Qui dedeine ſuo Moloch, moriendo morietur, ego ponam faciem meam adverſus vi-*), hoc eſt, ſi magiſtratus officium ligat, & ſcelus illud impunitum digo tamen non relinquam impunitum. *eſſario*: niſi capitalia ſupplicia hoveneficis & aliis rempublicam turrrogentur, non poterit tranquillitas onſiſtere, quia impunitas malorum ppreſſionem bonorum, & malos rediores. Prov. XX. 26. *Diſſipat impios ns, & convertit eos ſuper rotam.* . 5. *Aufer ſcoriam ab argento, & r vas conflatori; aufer impium a congis, & ſtatuetur in juſtitia ſolium* dicas, *alia ratione improbitatem marceri poſſe, quam capitalibus ſuppli-*lucimus experientiam, quæ teſtatur, tam deſperate improbos eſſe, ut nulibus vel plagis emendentur. Videid contingat ſeveritate ſuppliciorum omnium poſita; quid futurum cen-i pœnæ capitales a republica chriſtiana exſulare jubeantur? 3.) Ab *abſurdo*: ſi jus gladii in nov. teſt. magiſtratui politico non eſt conceſſum, omnia omnino bella, etiam ea, quæ a magiſtratu pro defenſione ſubditorum geruntur, erunt ſimpliciter prohibita. Sed conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens. Photiniani negant, *hoc eſſe abſurdum*, unde bella ſimpliciter improbant, ſed contrarium ſuo loco demonſtrabitur. (*) 4.) A *minori ad majus*: ſi jus gladii magiſtratui in nov. teſt. non eſt conceſſum, multo minus privatis hominibus concedi poterit, ut adverſus latrones ſubito irruentes gladio vitam ſuam defendant. Sed conſequens eſt abſurdum, quia defenſio neceſſaria eſt juris naturæ & gentium, jam vero evangelium non tollit jus naturæ. Ergo & antecedens. Excipit Oſtorodus cap. 26. p. 166. & cap. 27. p. 175. *longe ſatius & tutius eſſe ad retinendam coram Deo bonam conſcientiam ab altero occidi, quam alterum occidere: defenſionem eſſe quidem licitam in nov. teſt. hac tamen conditione, ne adverſarium interficiamus.* Atqui ſæpe incidit caſus ejusmodi, ut non poſſimus contra impetum latronis aut homicidæ nos alia ratione defendere, quam ut ipſum interficiamus. Aut ergo defenſio in hoc caſu erit damnanda, quod pugnat cum jure naturali, aut licitum erit latronem vitæ ſuæ defendendæ cauſa occidere. Abſurdum plane eſt, quod ſatius & tutius dicitur, ut in neceſſario illo defenſionis caſu patiamur nos a latrone occidi, quam ut ipſum occidamus, quia hac ratione vitam noſtram prodimus latroni, bonum civem ſubtrahimus reipublicæ, ut latrones in ea graſſentur, homines peſſimos ad latrocinia animamus, & multos bonos eidem periculo objicimus, a quo per nos liberari poterant. Videt hoc Oſtorodus, ideo dicit, *ſe nolle eum vel damnare, vel juſtificare, qui non data opera, ſed ſui defendendi cauſa adverſarium occidit.* At conſcientiæ omnino erudiendæ & informandæ ſunt, quid in tali caſu licitum ſit & conceſſum.

juſta talionis lege. Joſ. VII. 25. dicit Joſua ad Achan: *Quoniam nos conturbaſti, conturbet te Domi-r hac die.* Hebræum יעכר. GERHARDUS.

ceſſum. Addit deinde Oſtorodus: *Si quis Deum vere timeat, & juxta doctrinam Chriſti ipſi ſerviat, eum a tali caſu preſervatum iri, quod ſi omnino in latrones ipſum incidere contingat, Deum in eo ipſo momento per Spiritum ſuum manifeſtaturum, quid agere vel omittere debeat.* Sed prius repugnat experientiæ, poſterius a Dei verbo ad occultas inſpirationes abducit. Fruſtra urget Oſtorodus *legem caritatis de diligendis inimicis*; Nam ita diligendi ſunt inimici, ut non ſimus crudeles in nos ipſos, quod fieret, ſi in ſubita oppreſſione non defenderemus vitam noſtram adverſus latronem. Jubemur proximum diligere *ſicut nos ipſos*, non autem plus quam nos ipſos, & Paulus 1. Cor. VIII. 13. tradit hanc regulam, *ita benefaciendum eſſe, ne aliis ſit relaxatio, nobis vero adflictio.* Pari ratione dicimus, ita diligendos eſſe inimicos, ne ipſis ſit relaxatio, nobis vero adflictio. Atqui ſi in neceſſaria defenſione latronem nos opprimentem non liceret occidere, eſſet latroni relaxatio, nobis vero adflictio, ſicque latronem plus diligeremus, quam nos ipſos.

Patrum dicta. §. CCCV. Huc referimus etiam patrum dicta, quæ licet a Photinianis ſusque deque habeantur, tamen propter conſenſum a noſtris merito obſervantur. Hilarius can. XXXII. in Matth. explicans illud Chriſti: *Omnes, qui gladio utuntur, gladio peribunt. Ergo hic ipſe jam judicatus eſt, quia gladio utens, gladio interibit? Sed non omnibus gladio utentibus mors ſolet eſſe per gladium. Nam plures aut febris, aut alius accidens caſus abſumit, qui gladio aut officii judicio, aut reſiſtendi latronibus neceſſitate ſunt uſi.* Hieronymus in Eſa. XIII. *Non eſt crudelis, qui crudeles jugulat, ſed quod crudelis patientibus eſſe videatur. Nam & latro ſuſpenſus patibulo crudelem judicem putat.* Idem in Jerem. XXII. *Homicidas, & ſacrilegos, & venenarios punire, non eſt effuſio ſanguinis, ſed legum miniſterium.* Lib. IV. in Ezech. *Qui malos percutit in eo, quod mali ſunt, & habet vaſa interfectionis, ut occidat peſſimos, miniſter eſt Dei.* Auguſtinus epiſt. L. ad Bonif. repetit illud Hieronymi: *Homicidas & venenarios punire non eſt effuſio ſanguinis, ſed legum miniſterium.* Lib. I. de civ. Dei cap. 17. *Non occides nec te, nec alterum. Quasdam vero exceptiones eadem ipſa divina fecit auctoritas, ut non liceat hominem occidi, ſed his exceptis, quos Deus occidi jubet, ſive data lege, ſive ad perſonam pro tempore expreſſa juſſione: Nam qui occidit, ipſe miniſterium præbet jubenti, ſicut adminiculum gladius eſt utenti, & ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum eſt: Non occides, qui Deo auctore bella geſſerunt, aut perſonam gerentes publicæ poteſtatis ſecundum jus legis, hoc eſt, juſtiſſimæ rationis imperium ſceleratos morte punierunt.* Hæc Hieronymi & Auguſtini dicta adlegantur cap. *Homicidas &c.* cap. *Qui malos &c.* cap. *Quis enim &c.* cap. *Si non licet &c.* cauſ. 23. q. 5. quibus cauſ. & quæſt. iisdem etiam hæc adjunguntur cap. *Si homicidium &c.* ex lib. I. Auguſtini de lib. arbitr. *Si homicidium eſt hominem occidere, poteſt aliquando occidere ſine peccato, nam & miles hoſtem & judex vel miniſter ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt, ſed nec etiam homicidæ iſti adpellari ſolent.* cap. *Reos &c.* ex Gregorio: *Nonnulli in vet. teſt. inveniuntur malos trucidaſſe, nec tamen transgreſſores legis, ſed defenſores adpellantur. Prohibetur ergo illo precepto quisque ſua auctoritate in necem alicujus armari, non legis imperio reos morti tradere, qui enim publica poteſtate functus ipſius legis imperio malos perimit, nec illius præcepti transgreſſor, nec a cæleſti patria alienus habetur.* Quod vero Auguſtinus epiſt. CLIX. Marcellianum tribunum pro Donatiſtis circumcellionibus rogat, *ut verberibus eos correat, non autem morte perdat*, id Gratianus d. l. ſic explicat, *quod ſupplicando ſpatium vitæ eis reſervari popoſcerit, non tamen legum ſeveritatem, qua tales morte plectuntur, non obſervandam docuerit.* Rectius dicitur, quod ob ſolam hæreſin gladium adver-

ipſos ſtringi noluerit, qua de re

& §. CCCVI. *Anabaptiſtæ* ma-
giſtratui chriſtiano jus gladii ad-
verſus facinoroſos non compe-
tere, hiſce probare cupiunt argu-
mentis: I.) *Lex Dei, non occides,*
r *eſt. Ergo obligat etiam magiſtratum, &*
quens non debet facinoroſos gladio pu-
ſp. contrarium oſtendimus in tract. de
56. Sane præceptum de non occidendo
nagiſtratum, ut hominem privatum,
et temerario auſu innocentes occidat,
m ut perſonam publicam, Dei judi-
rſus maleficos exercentem. Geneſ.
Rom. XIII. 4. Quos enim magiſtratus
ges propter enormia facinora occidi
llos ratione officii & ut *Dei miniſter*
ac proinde non humana temeritate,
na auctoritate capitales pœnas illis ir-
Si propter legem illam moralem:
cides, abſolute & ſimpliciter in nov.
hibitum eſſet, hominem occidere,
t etiam *Petrus* Ananiam & Saphiram
udicio morti adjudicans Act. V. 9. quod
urdum eſſe, ipſimet Anabaptiſtæ agno-
ateantur legem Dei admittere aliquam
nem. Vrgemus autem merito contra
iſtas, quod lex Dei: *Non occides*, non
demum teſt. promulgata ſit, ſed in
m teſt. exſtiterit, nihilo tamen minus
tus vet. teſt. occidit facinoroſos Deo
nte & adprobante. Ergo ex hac lege
nequit, magiſtratui non competere
ii. II.) Eſa. XI. 9. *Non malefacient*
rumpent in univerſo monte ſanctitatis
uia repleta eſt terra ſcientia Domini;
petitur c. LXV. 25. *Ergo in nov. teſt.*
atui non licet occidere facinoroſos. Reſp.
itur ibi de officio magiſtratus, ſed de
atione piorum in regno Chriſti. Præ-
opheta futurum, ut in nov. teſt. per
am evangelii, quæ Dei miſericordiam
miſſione exhibitam celebrat, animi
m ſincera & ardenti dilectione impleti
nt, ut, qui antea fuerant crudeles & immiſericordes, ex agnitione Dei & ſalvatoris Jeſu Chriſti ſpiritum dilectionis concipiant, per quem non ſolum inter ſe cum aliis pacem colant, ſed etiam caritatis officia invicem præſtent. Hieronymus in comment. h. l. refert ad defenſionem eccleſiæ contra hoſtes: *Nocere & occidere nequaquam poterunt venenata prius animalia eos, qui habitaverint in monte ſancto Dei, quod interpretatur eccleſia.* Plura de hoc loco dicentur inferius in quæſtione de bello. III.) Matth. VI. 12. *Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Ergo magiſtratus debet remittere, non autem capitales pœnas irrogare, cum ex præſcripto Chriſti eamdem orationem recitare cogatur.* Reſp. hac ratione nullas omnino pœnas irrogare poſſet magiſtratus, nec parentes delicta liberorum virgis coërcere deberent, quod abſurdum. Loquitur autem Chriſtus de offenſis privatis, quæ in vita communi incidunt, quas fraterna condonatione ac reconciliatione abolendas eſſe, facile concedimus; ſed alia ratio eſt enormium delictorum tranquillitatem publicam turbantium, contra quæ magiſtratui gladius eſt datus. IV.) Matth. XIII. 30. *Sinite creſcere zizania, Ergo magiſtratus ea non debet eradicare.* Reſp. explicatio parabolarum juxta fidei analogiam inſtituenda. Ergo non debet hæc parabola ita explicari, ut tollat officium magiſtratus diſertis verbis traditum Rom. XIII. 4. De vero hujus parabolæ ſenſu inferius late diſputabitur. V.) *Chriſtus increpat diſcipulos* Luc. IX. 55. *quod ignem cælitus in Samaritanos delabi expetiverint, & opponit illis naturam novi teſtam. quod eſt tempus gratiæ. Neſcitis, cujus ſpiritus filii ſitis?* Reſp. improbat Chriſtus privatam vindictæ cupiditatem, a qua officium magiſtratus vindictam divina auctoritate exercentis longiſſime eſt diſtinctum. Nec licebat apoſtolis, utpote eccleſiaſticis perſonis, pœnas politicas irrogare, quam ad rem præpoſtere adlegabant extraordinarium Eliæ factum. VI.) Rom. XII. 17. *Nolite malum reddere pro malo.* Reſp. loquitur apoſtolus de perſonis privatis & privata vindicta, non autem de perſonis publicis & poteſtate gladii magi-

magiſtratui divinitus data. VII) 2. Cor. X. 4. *Arma militiæ noſtræ non ſunt corporalia; quæ verba apoſtoli ſunt generalia, ad omnes chriſtianos, & ſic etiam ad magiſtratus pertinentia.* Reſp. diſtinguendum inter *forum politicum* & *eccleſiaſticum*. Apoſtolus hic loquitur de foro eccleſiaſtico, in quo non corporalibus, ſed ſpiritualibus armis adverſus ſatanam & ipſius organa pugnandum. Sed quia forum eccleſiaſticum non tollit forum politicum, ita quoque arma ſpiritualia in foro eccleſiaſtico non tollunt arma corporalia in foro politico.

Photinianorum argumenta. 1.) Matth. V. 44. Diligite inimicos &c.

§. CCCVII. *Photiniani* aliis utuntur fundamentis. I.) *Pugnat cum lege Chriſti, videlicet cum præcepto de dilectione inimicorum, eripere homini vitam:* Matth. V. 44. Oſtorodus in inſtit. cap. 26. p. 165. *Wir halten dafür, wo man gewiſs wüſte, daſs durch diſs Mittel, nemlich, ſo wir die Obrigkeit wider Gewalt und Unrecht um Hülf anriefen, unſer Widerſacher ſolt in Todesgefahr oder ſonſt in einen groſſen merklichen Schaden gerathen, daſs man allen Gewalt und Schaden, ſo uns von ihm zugefügt worden, leiden müſſe.* Cap. 27. p. 173. *Weil Chriſtus nicht allein nicht zuläſt, zu verſchaffen, daſs deme, ſo dir ein Auge ausreiſſet, wieder ein Auge ausgeriſſen werde, ſondern auch heiſſet unſern Feinden gutes thun, ſo wird je offenbar, daſs er viel an dem Geſez Moſis, was diſs Gebot betrifft, gebeſſert, und zu demſelben gethan habe.* Cap. 28. p. 185. *Chriſti Gebot laſſen nicht zu, daſs die Obrigkeit jemand das Leben nehme.* Smalcius cont. Frantz. in refut. diſp. VI. poſter. de reb. civil. p. 389. *Magiſtratus chriſtianus non poteſt pro libitu ſuo, quas velit, pœnas ſontibus irrogare, ſed ſemper illi ratio habenda legum Chriſti, regis noſtri omnium.* p. 391. *Non ſine cauſa factum eſſe credo, quod non aperte & diſerte capitalia ſupplicia ſint abrogata in evangelio, ſufficere autem totam analogiam evangelii ad tollenda iſta. Tempus nunc eſt gratiæ. Charitas proximi præcipitur perfectiſſima, & alia his ſunt ſimilia. Ex his qui non videt, manifeſte ſequi, non licere in vitam hominum nocentium ſævire, is a carne ſua vel a ſpiritu antichriſti & longa male agendi conſuetudine excæcatus eſt.* Reſp. num vero Smalcius in fraternitatem illos cooptare ſatagit, qui ſpiritu antichriſti excæcati ſunt? de re ipſa reſpondemus, ex lege caritatis non poſſe inferri, quod magiſtratui capitalia ſupplicia irrogare ſit prohibitum. *Primo* enim Chriſtus non tulit *novam caritatis legem*, nec præceptis moralibus perfectiora quædam mandata addidit; ſed veterem legem de caritate proximo, adeoque etiam inimicis exhibenda repetivit, ut ſuo loco fuit demonſtratum. Quod ſi ergo in vet. teſt. licuit magiſtratui, capitales pœnas irrogare ſalva caritatis lege, utique etiam magiſtratui chriſtiano in nov. teſt. idem licebit. *Deinde* magiſtratus duplicem ſuſtinet perſonam, *privatam & publicam*; quatenus eſt perſona publica, & divinum gerit officium, & Dei miniſter eſt in exercenda adverſus facinoroſos vindicta. Vt ergo Deus ipſe facinoroſos extraordinarie igne, aqua & aliis modis punit, ac nihilominus manet *ipſa caritas:* ſic quando Dei nomine & divini officii ratione magiſtratus facinoroſos punit, nihil quidquam contra legem caritatis agit. *Denique* ſi pugnaret contra legem caritatis facinoroſis capitales pœnas irrogare, pugnaret contra eamdem legem, gravioribus pœnis in facinoroſos animadvertere, quam ſunt capitales. Jam vero concedunt Photiniani, ut magiſtratus ejusmodi pœnarum generibus utatur, ſic enim habet Smalcius d. l. p. 389. *Ne quis ſtatuat, hac ratione aliquid detrahi magiſtratui; ſciendum eſt, nos, qui credimus, non licere magiſtratui chriſtiano humanum ſanguinem fundere, ut hodie fit, credere, quod aliis modis, qui fortaſſis ſunt ſeveriores, quam ſanguinis fuſio, in officio continere liceat magiſtratui homines facinoroſos, modo ne vita priventur.* At ſi non pugnat cum lege caritatis, continere homines facinoroſos in officio modis aliis, qui ſunt fortaſſis ſeveriores, quam ſanguinis fuſio; multo minus pugnabit cum caritatis lege, facinoroſorum ſanguinem juxta leges

eges fundere. Excipit Smalcius, *eſſe diſpa-'em rationem, quia ſanguinis fuſione ſimul 'tiam vita æterna privari facinoroſos eſſe plus-quam veriſimile, quo nihil magis caritati, quam roximo ſub fœdere novo debemus, contrarium ſſe queat.* Reſp. repetimus ἔνςασιν illam va-idiſſimam, quod etiam in vet. teſt. proximo lebita fuerit caritas; quod ſi ergo cum ſan-uinis fuſione amiſſio vitæ æternæ fuiſſet ſim-licitcr, immediate & perpetuo conjuncta, tique nec in vet. teſt. licuiſſet facinoroſorum anguinem fundere. Chriſtianos magiſtratus in ıov. teſt. quod adtinet, illi ſatis mature ſigni-icare ſolent maleficis capitali ſupplicio addi-lis, quod capitis pœna ipſis ſit ſubeunda, ad-ungunt etiam illis eccleſiæ miniſtros, qui il-os inſtruant, conſolentur, & cœnam domini-am ipſis adminiſtrent, unde experientia teſte omplures malefici in vera pœnitentia moriun-ur, ac ſæpius publice Deo gratias agunt, quod x medio ſcelerum curſu abrepti & ad ſuppli-ium perducti beate mori didicerint. Quod ſi ui in impœnitentia moriuntur; ſuæ impro-itati & pertinaciæ illud acceptum ferant. Ma-iſtratus exſequitur Dei judicium, quemad-odum ergo extraordinario Dei judicio mul-in impœnitentia moriuntur; ita quoque rdinarium illud Dei judicium, quod magi-ratus adminiſtrat, impœnitentes quandoque bripit. Quid quod idem contingere poſſit ı pœnis, quas Photiniani conceſſas ſtatuunt. Oſtorodus p. 185. *carcerem* concedit, at fieri poteſt, ut in ſqualore carceris conſtituti violentas manus ſibi inferant, vel ex ægritudine mortem obeant.

§. CCCVIII. II.) Joh. VIII. 11. *Chriſtus noluit damnare adulteram, quam tamen lex damnabat. Ergo non vult uſum gladii concedere magiſtratui.* Smalcius cont. diſp. VI. poſter. Frantz. de reb. civilib. p. 391. *Si Chriſtus legem iſtam de puniendis adulteriis adprobaſſet, quid opus fuiſſet modum, eumque tam argutum excogitare, quo adultera illa liberaretur? licetne aliquo modo, quantumvis arguto efficere, ut Dei præceptum non obſervetur? nihil autem intererat, a quo tandem adultera puniretur, ſi punienda fuiſſet, num ab hominibus piis vel impiis.* Reſp. 1.) Quidam exſtimant, hiſtoriam illam de muliere adultera non eſſe genuinam, nec certæ fidei; (*) cum non exſtet in ſyriaca (**) paraphraſi, cum Euſebius lib. III. hiſt. eccleſ. cap. 39. aperte indicet, *ſe non vidiſſe eam in evangelio Johannis, ſed adjectam eſſe eam a Papia ex evangelio ſecundum Hebræos vel Nazaræorum*, cumque in quibusdam græcis exemplaribus in calce olim adjecta fuerit, denique cum Chryſoſtomus, (***) Theophylactus (****) & Nonnus (*****) in ordinaria textus paraphraſi eam prætererierint.

Joh. VIII. 11. Chriſtus noluit adulteram damnare.

(*) Hanc ſententiam multi, interque eos nonnulli magni nominis viri, veluti THEOD. BEZA, HVGO GROTIVS, JO. CLERICVS, SAM. CLARKIVS, ſcriptor Anglus, itemque JO. MILLIVS in *prolegom. ad nov. teſtam. num. 1200. p. 122.* SAM. BASNAGE in *annal. polit. eccleſiaſt.* ad *an. Chriſti XXXII. §. 56.* aliique adoptarunt, quos magno agmine recenſuit JO. ADAMVS OSIANDER, linguæ Græcæ quondam profeſſor in academia Tubingenſi, in peculiari diſſertatione critica *de hiſtoria mulieris adulteræ non adulterina, ad Joann. VIII. 1—11.* Tubingæ MDCCLI. luci publicæ expoſita *§. XXXVII. p. 28. ſeqq.*

(**) Non tantum in paraphraſi Syriaca hæc hiſtoria deeſt, prout ſupra obſervavit GERHARDVS, ſed & in quibusdam aliis *verſionibus*, veluti *Gothica, Coptica, Arabica* &c. Abeſt quoque a *codicibus* Græcis manuſcriptis, iisque haud paucis, prout teſtantur MILLIVS, ſupra jam nobis laudatus, in *variis lectionib. nov. teſt. p. 221.* b. BENGELIVS in *adparatu crit. p. 588.* & WETSTENIVS in *variis lectionib. p. 893.* Hiſce adnumerant nonnulli verſiones *Perſicam & Gallicam Trevoltienſem*, itemque *editiones nov. teſt.* ERASMI, BEBELII, BRYLINGERI, aliorumque, prout obſervat JO. CHRISTOPH. KOECHERVS in *analectis philolog. & exegeticis in IV. evang. p. 1136.*

(***) *Commentariorum in nov. teſt. tom. II.* edit. Antwerp *f. 388.*

(****) *Comment. in IV. evangel. f. CXXVIII.* edit. de A. *MDXXVIII.* Ibi enim deficit hujus hiſtoriæ explicatio, & *v. 12. Joann.* incipit ejus expoſitio. Addimus & hoc, pericopam hanc defuiſſe ab iis THEOPHYLACTI *commentariis in IV. evang.* quorum exemplar manuſcriptum pervetuſtum fuit penes SELDENVM.

(*****) Vid. ejus *metaphraſin evang. S. Joann.* ad *h. l.*

Sed cum antiquiſſimi ſcriptores Ammonius in monoteſſaro, Athanaſius in ſynopſi, Chryſoſtomus (*) homil. LX. in Jo. Ambroſius lib. VII. epiſt. 58. Hieronymus lib. II. adv. Pelag. Auguſtinus tract. XXXIII. in Joh. Euthymius in collectan. ex patribus &c. hujus hiſtoriæ mentionem faciant, neque quidquam analogiæ fidei contrarium contineat, ideo hanc ſcripturæ partem libenter recipimus. (**) Auguſtinus lib. II. de adult. conjug. ad Pollent. c. 7. arbitratur, *hiſtoriam revera fuiſſe a Johanne ſcriptam*, *ſed curatum a crudelibus maritis*, *ut expungeretur*, *quo uxores adulteræ occiderentur.* 2.) Nihil vero patrocinii in hac hiſtoria invenire poterunt Photiniani. Chriſtus enim cum docendi cauſa in hunc mundum veniſſet, noluit civilis magiſtratus partes ad ſe pertrahere, contentus ad pœnitentiam ac fidem per verbi prædicationem homines adducere. Joh. VI. 25. Luc. XII. 14. Exemplum ergo Chriſti nequaquam probat, jus gladii magiſtratui non competere, ſed hoc duntaxat probat, perſonis eccleſiaſticis illud non competere. 3.) Johannes expreſſe dicit v. 6. quod *animo tentandi* Chriſtum phariſæi hanc adulteram adduxerint. Lex Dei jubebat facinoroſos punire, Chriſtus peccatores ad ſe vocabat, quin & expreſſe dixerat, quod *publicani & meretrices præcedant phariſæos in regnum Dei*; Matth. XXI. 31. adducunt igitur adulteram, & quærunt, quid de ea ſtatuat, ut calumniam ipſi ſtruant. Volunt eum illuſtri aliquo exemplo in alterutrum incurrere, ut vel legem Dei abſolvendo damnaret, vel propriam ſuam doctrinam peccatricem condemnando revocaret. Chriſtus igitur hypocritis illis non diſcendi, ſed tentandi animo quærentibus indirecte reſpondet; qui enim *fallaciter interrogat*, *directum reſponſum audire non meretur*, ac primum quidem *digito ſcribit in terram*, vel ut oſtendat ſe non adtendere, quid illi enarrent, neque ad ſe illa pertinere, unde in quibusdam exemplaribus additur *μὴ προσποιούμενος*, vel ut ſymbolice demonſtret, eam eſſe dignam pœna, nec ſe velle eam abſolvere a pœna legibus definita, quia *ſcribi alicujus nomen in terra* eſt ad exitium deſtinari. Jer. XVII. 13. Quidam ſtatuunt, Chriſtum eadem verba in terra ſcripſiſſe, quæ poſtea prolocutus eſt: ***Qui ſine peccato eſt*, *primus in eam lapidem mittat.*** (***) Alii exiſtimant, Chriſtum tacite ſignificare voluiſſe,

luiſſe,

cujus editiones Græcas & Latinas, & Græco-latinas dedit FABRICIVS *bibliotb. Græc. libr. V. cap. XVI. p. 687. ſeqq.*

(*) Nolim heic provocare ad CHRYSOSTOMVM, cumque GERHARDO ejus adlegare *homil. LX. in Joann.* ſiquidem *loc. cit.* plus non dicit de adverſariis ſervatoris, quam hoc: *και οτε περι αφεσεως γυναικος διελεγοντο.* Jam vero incerta eſt *γυνη*, de cujus abſolutione heic agitur, nec interpres latinus, qui forte in animo habuit mulierem adulteram, aliis imponere poteſt. Verba in textu græco exſtantia reſpicere potius mulierem, de qua *Luc. VII. 47.* ſermo eſt, non ſine ratione conjicit FABRICIVS in *codice apocryph. nov. teſtam. part. I. p. 357.*

(**) Loci hujus Joannæi *γνησιοτητα* copioſius comprobarunt complures ſcriptores, maxime recentiores, ex quibus Jo. RHEINH. RVSIVM, *harmon. evangeliſtarum tom. II. p. 411. ſeqq.* STOCKIVM in *obſerv. ad hunc loc.* C. G. HOFFMANNVM in *aduotat. ad* PRITII *introduct. in lectionem novi teſtam. p. 212. ſeqq.* J. A. OSIANDRVM in *diſſ.* ſupra laudata *de hiſt. mulieris adulteræ*, atque HEVMANNVM in der *Erklærung des neuen Teſtamens*, *part. III. p. 394.* commemoraſſe ſufficiat.

(***) Fuit hæc ſententia THEOD. BEZÆ, quam, præter alios, FABRICIVS ac WOLFIVS quoque adoptarunt. Quum vero pavimentum templi lapidibus fuerit ſtratum, adeoque formationis litterarum haud fuerit capax, maluerunt alii cum EVTYMIO, GOMARO, LAMPIO, HEVMANNO, RVSIO, MARCKIO, aliisque adſirmare, Chriſtum haud quidquam ſcripſiſſe, quod legi a phariſæis potuerit, ſed geſtum ſcribentis duntaxat ſimulaſſe, ſiquidem ad ea, quæ dixerant phariſæi, attendere neceſſarium haud duxerit, præſertim cum tentandi duntaxat animo ad eundem acceſſerint. Jo. WOLFFG. WOLZOGENIVS hancce ſententiam, præ aliis, verbis admodum perſpicuis expreſſit, quæ heic, bona cum lectoris venia, recitabimus. „Verbum *γράφειν*, inquit, quo heic utitur „Joannes, non ſolum ſignificat *ſcribere*, ſed etiam „*pingere*: quamquam & latinis, qui pingit figuras „aliquas & delineat, generali vocabulo *ſcribere* di„citur. Et hoc ſane eſt maxime veriſimile, quod „Chriſtus nihil ſcripſerit, quod legi poſſet, nullos„que certos formarit characteres, nullas litterarum

„notas

, legem Moſaicam, ad quam toties pro-
ıant eſſe ipſis inſtar litterarum in pulvere
arum, quæ cito delentur. Cum vero
i interrogando perſeverarent, reſpondit:
ıeſtrum immunis eſt a peccato, primus in
lapidem jaciat, non tradens generalem
ım regulam, quod non liceat puniri ſon-
niſi ab illis, qui a peccato penitus im-
s, quia in pœnis non ad perſonæ vitium,
l publicum officium & legum ordinem
iendum eſt: verum ad hypocritas & in-
ɔres, a quibus interrogatus erat, reſpon-
uum adcommodans. Deut. XVII. 7. or-
erat Deus, *ut teſtes primi lapides in reos*
rent, hanc legem Chriſtus ita adcom-
t, quod phariſæi peccatis in utramvis au-
imerſi de ſe primo omnium ſoliciti
ebeant, neque exteriora duntaxat pec-
n aliis obſervare, ſed interiorem natu-
ruptionem & interiora peccata ſibi ipſis
entia agnoſcere. Exiſtimabant illi, ſe
ſe peccatores ut cæteri, Luc. XVIII. 11.
ebantur ſibi de puritate & innocentia;
us igitur ad conſcientiæ ſcrutinium ipſos
it, & oſtendit judicium & condemna-
n legis ferri non ſolum adverſus eos,
ı notoriis & externis delictis hærent,
verſus omnes homines, quippe quorum
eſt ἀναμάρτητος, cum tamen lex *ma-*
s pronunciet *omnes, qui non permanent*
ıibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis.
XXIX. 29. 4.) Poteſt & hoc obſerva-
ıod phariſæi dicunt, *in lege præceptum*
ıt adulteræ lapidentur; cum tamen ſim-
r & in genere tantum capitalis ſuppli-
t mentio, non autem lapidationis in
, Levit. XX. 10. Deut. XXII. 22. ex quo
;itur, phariſæos modum ſupplicii in le-
initum exaſperaſſe, cum propriis pec-
lmoniti commiſeratione potius erga pec-
ı pœnitentes duci debuiſſent. 5.) Quod
Chriſtus v. 11. digreſſis adcuſatoribus ſubji-
cit: *Nec ego te condemno*; id de abſolutione
a ſpirituali reatu non a politica pœna accipien-
dum eſſe, res ipſa teſtatur. Si enim a legi-
timo magiſtratu ſecundum legem ad pœnam
mortis condemnata fuiſſet, Chriſtus nunquam
eam pœnæ eripuiſſet, nam in paſſione latro-
ni pœnitentiam agenti remittit culpam, in-
terim magiſtratus pœnæ eum non ſubtrahit.
Luc. XXIII. 43. Sed quia nulli hic aderant,
qui publica auctoritate inſtructi mulierem con-
demnarent, ideo etiam Chriſtus eam con-
demnare noluit, unde in hoc ipſo loco di-
ſerte addidit, v. 10. ὀυδείς σε κατέκρινεν, quaſi
diceret, cum politicus magiſtratus pœnæ te
ſubtraxerit, nec ego ad eam te retraham. Sic
miniſter eccleſiæ non interpellet magiſtratum,
ſi maleficos trahat ad ſupplicium; ſed ſi ma-
leficus evadat manus magiſtratus, ac pœniten-
tia ductus in ſinum miniſtri peccata ſua per
confeſſionem deponat, is a miniſtro eccleſiæ
non retrahendus eſt ad ſupplicium. 6.) Ex
quibus facile adparet, quid ad Smalcii objecta
reſpondendum, qui diſcurſus ſui infirmitatem
animadvertens ſubjicit: *Quod ſi concedam,*
Chriſtum tunc non curaſſe, ut lex illa abole-
retur, ſed permiſſurum fuiſſe, ut lapidaretur
ſecundum legem Moſis; num hinc concludi ju-
re poteſt, eum legem iſtam adprobaſſe, &
poſtea non abrogaſſe? nihil minus, nondum
enim tunc tempus erat abrogandi iſtas leges.
Ferenda fuerunt multa, & multa facta ſunt
Domino Jeſu in terris degente, quæ nunc nullo
modo fieri poſſunt ſalva conſcientia. Quan-
tum tamen ejus fieri potuit, procuravit Domi-
nus Jeſus, ne iſta fierent, id quod ſabbati
exemplo declarat. Reſp. Chriſtus jam tum
propoſuerat legem caritatis de dilectione ini-
micorum; Matth. V. 44. quod ſi ergo capita-
lium ſuppliciorum irrogatio pugnaret cum illa
lege, Chriſtus utique jam tum abrogaſſet capi-
talia

ıtas expreſſerit, ſed incertas, nihilque ſignifi-
ıntes pinxerit. Nam & evangeliſta id non præ-
riiſſet, ſi quid ſignificans ſcripſiſſet; nec opus
iſſet, ut verbis reſponderet Chriſtus, ſi jam ſcri-
o reſpondiſſet. Conſentaneum enim erat, ut ſi
uid ſignificans ſcribere voluiſſet, ſcriberet id, quod
„ad cauſam propoſitam pertineret, atque ita ſcribe-
„ret, ut a phariſæis legi poſſet. Hoc autem eum
„non feciſſe, exinde patet, quod phariſæi ſcriben-
„tem urſerint, ut reſponderet ad quæſtionem.„
Hactenus WOLZOGENIVS in *oper.* junctim *editis*,
fol. 147.

talia ſupplicia. Exemplum *de abrogatione ſabbati* eſt plane diſſimile. Quamvis enim Chriſtus in diebus carnis ſuæ ipſo facto nondum abrogaverit ſabbatum, tamen in nov. teſt. ceremonialem legis ſeptimæ determinationem ſublatam eſſe ſubinde & verbis & exemplis docuit; nondum vero probatum dedit Smalcius, Chriſtum docuiſſe, quod ſupplicia capitalia in nov. teſt. ſint abroganda.

3.) Ex mandati defectu. §. CCCIX. III.) *Nullum exſtat mandatum in nov. teſt. de ſuppliciis capitalibus adverſus facinoroſos exercendis, leges autem vet. teſt. in quibus tale quid præcipitur, ſunt forenſes, ac in nov. teſt. abrogatæ.* Oſtorodus in inſtit. cap. 28. p. 187. Smalcius cont. diſp. VI. poſter. Frantz. p. 390. Reſp. Oſtendimus ſuperius legem illam divinam Geneſ. IX. 6. eſſe in nov. teſt. repetitam, ac uſum gladii magiſtratui confirmatam Rom. XIII. 4. Nec eſt, quod excipiant, *meliorem ſontes puniendi rationem inveniri, quam gladio, videlicet mulcta pecuniaria, carcere, fuſtigationibus, duriſſimis laboribus, exſilio, publica ignominia &c. modo pœna illa non noceat vitæ, vel hominem ad labores ineptum reddat.* Oſtorodus d. l. p. 185. Smalcius d. l. p. 389. Quemadmodum enim jurisconſulti dicunt de legibus humanis, *ſcripta lege nemo debet eſſe ſapientior lege*, ita multo juſtius de lege divina hoc dici poteſt. Deus ipſe, qui eſt ſumma ſapientia, non conceſſit magiſtratui uſum gladii, ſi in hac naturæ corruptione non fuiſſet neceſſarium ipſi viſum, quosdam delinquentes capitali ſupplicio adficere, & tranquillitatem publicam hac ratione adſerere. Concedunt adverſarii, magiſtratui in vet. teſt. fuiſſe non ſolum conceſſum, ſed etiam mandatum gladii adverſus facinoroſos uſum; atqui ſi melior puniendi ratio eſſet, coërcere facinoroſos mulcta, carcere, laboribus &c. Deus non præſcripſiſſet modum puniendi optimum. Concedunt iidem, *legitimam defenſionem, modo vindictæ cupiditas abſit, a magiſtratu contra adverſarium implorari poſſe.* Atqui ſi magiſtratui uſus gladii eſt ademtus, non poterit officio ſuo ſatisfacere, & legitimam ac ſufficientem defenſionem parti innocenti præſtare; ſæpe enim adverſarius eſt effrenate ac deſperate improbus, qui nec carcere, nec exſilio, nec fuſtigatione ſeſe emendari patitur. Vrgemus igitur dictum apoſtolicum: *Magiſtratus non gerit gladium fruſtra.* Nequaquam dicimus, quod omnes delinquentes gladio puniendi ſunt, cum ſint certa delictorum & pœnarum genera, ſed hoc duntaxat urgemus, quod pro ratione circumſtantiarum magiſtratus pœnas usque ad capitis ſupplicium extendere poſſit ob uſum gladii divinitus ſibi conceſſum.

Poriſmata: 1.) Carnifices & lictores ab uſu ſacrorum non eſſe arcendos. §. CCCX. Ex illis, quæ de capitalibus ſuppliciis dicta ſunt, colligimus hæc πορίσματα: I.) *illos, per quos magiſtratus ſupplicia irrogat, nec infamia juris laborare, nec e cœtu chriſtianorum excludendos eſſe.* Quod ſi enim magiſtratus Dei miniſter eſt, & Deo miniſterium exhibet vindictam adverſus facinoroſos exercens; utique etiam illi, quorum opera magiſtratus hac in re utitur, nec infames nec impii hoc nomine ſunt cenſendi. Si honeſtum eſt, principem in facinoroſos capitalem ſententiam ferre, cur non erit juſtum ac honeſtum eamdem ſententiam exſequi? Deus ipſe in pœnis inferendis non tantum malis, ſed etiam bonis ſpiritibus, utitur. In vet. teſt. quandoque ipſi magiſtratus, quandoque illorum miniſtri honoratiores, quandoque populus ſuppliciorum capitalium exſecutor erat. Deut. XVII. 7. *Manus teſtium erit adverſus eum in principio ad interimendum eum, & manus univerſi populi in noviſſimo.* Joſ. VII. 25. Achanum ſacrilegum *lapidibus obruit omnis Iſraël.* Jud. VIII. 20. *Gideon* interficit Zebach & Zalmunah, cum filius ipſius primogenitus Jether hoc facere recuſaſſet. 1. Sam. XV. 33. *Samuel* judicis officio adhuc fungens Agagem, Amalekitarum regem, in fruſta coram Domino diſſecat. 1. Sam. XXII. 17. *Dixit Saul rex curſoribus, qui ſtabant juxta eum, interficite*

ſacerdotes Domini. 1. Reg. II. 34. Joa-
m altaris cornua adprehendiſſet, *a Ba-
ſummo exercitus duce*, eſt occiſus. Pro-
tamen temporis certis quibusdam per-
hoc officium exſecutionis fuit deman-
, quæ propter levitatem & immanita-
cumprimis ob invidiam ſuppliciorum
contemtui eſſe cœperunt, unde Ariſto-
ib. VI. polit. c. ult. dicit, *probos viros
nus functionis averſari*; ſed eccleſiæ
r eas a ſacrorum uſu hoc nomine haud-
quaquam excludat. II.) *Magi-
ſtratus non poſſe nec debere qui-
busvis facinoroſis ſupplicia capi-
talia penitus remittere*; id enim
pugnaret cum magiſtratus officio,
cum regula juſtitiæ, cum inco-
lumitate reipublicæ, & cum ma-
ratione. Magiſtratus divina auctori-
idium gerunt, ac vindictam exercendo
t miniſtri; ideo etiam de alieno non
nis liberales, nec nimia vel conniven-
l lenitate, ſcelerum incremento anſam
nt. Deut. XIX. 19. *Auferes malum de
ui, non parcet oculus tuus*. 1. Reg. XX.
*ia dimiſiſti virum, quem ego occidere
e, erit anima tua loco animæ illius*.
ius lib. de ira: *Judex peccatis veniam
n poteſt, quia voluntati ſervit alienæ;
item poteſt, quia ſuæ diſpenſator atque*
Magiſtratus eſt miniſter & exſecutor
legis, ergo non *debet eſſe lege ac jure
or*. Nov. 82. de judicib. §. *Oportet* 10.
extum in hanc rem admirabilem dicit

iſtra- … poſſe … ſup- … mper … e re-

Proſper Farinacius in praxi criminali lib. I. tit. 3. de delict. q. 17. (*) *Ludovicus*, cognomento Divus, Galliæ rex, cum aliquando ex pſalmis Davidicis preces ad Deum conciperet, & aliquis pro quodam capitalis criminis reo gratiam petens interveniſſet, rex quaſi aliud agens adnuit, ſed cum in lectione ſtatim pergens incideret in v. 3. Pſ. CVI. *Beati, qui faciunt juſtitiam omni tempore*; protinus revocari eum juſſit, cui gratiam conceſſerat, eamque irritam fecit memorabili ſententia edita, *principem, qui punire poteſt crimen, nec punit, non minus coram Deo reum eſſe, quam ſi id ipſe perpetraſſet*. Anti Machiavellus lib. III. theorem. 7. Camerarius part. I. ſucciſ. medit. cap. 100. p. 467. Cum alii Galliæ regi conquerenti, quod jam tertio a malefico commiſſum ſit homicidium, morio adſiſteret, reſpondit regi: *Primum duntaxat homicidium ipſe perpetravit, tu vero ſecundum & tertium. Nam ſi primi veniam non dediſſes, unicum illud commiſiſſet*. Auctor librorum de rebus geſtis Ludovici XI. & Caroli Burgundiæ ducis lib. II.

In quibus caſibus pœnæ mitigandæ.

§. CCCXI. Interim non negamus, magiſtratum facinoroſorum miſericordia tangi, & pro circumſtantiarum ratione pœnas quandoque mitigare poſſe (**) ac debere. 1.) Diſtinguendum enim inter *ſcelera*, quorum quædam ſunt *per ſe ac ſua natura capitalia*, utpote quæ directe in ipſum Deum committuntur, ut magia, blaſphemia, vel quæ contra huma-

llarminus lib. de laicis cap. 14. §. *Reſpondeo,
tur Eraſmus &c.* adſerit, *pro vita captivorum
ratorum & crimen capitale faſſorum interce-
juſtum eſſe*, quod ipſum ante eum Auguſtinus
. LVIII. ſtatuit. Sed negativa potius probanda,
uſtinus d. l. ſtatuit, *licere magiſtratui reos im-
dimittere ad aliorum interceſſionem*. Mace-
us illud negavit. epiſt. LVII. Bucanus in inſtit.
XLIX. q. 42. diſtinctione utitur, GERHARDVS,

'oſſe magiſtratum pœnam, delicto licet determi-
n, poſcentibus ita cauſſis ſufficientibus, laxare,
facile dubitaverit. Imperans enim naturali-
ion abſolute obligatus eſt, ut puniat promiſcue,
at pœnis utatur in ſalutem & tranquillitatem
reipublicæ: quæ ſi veniam dandam requirat, quod ſæpius fieri ſolet, imperans jus adgratiandi exſequi poterit. Cæterum de veniæ dandæ licentia, contra Stoicos, ejusque cauſſis vid. GROTIVM *de jure belli ac pacis libr. II. cap. XX. §. 21. ſeqq.* PVFENDORFIVM *de jure naturæ & gentium libr. VIII. cap. III. §. 15.* ZIEGLERVM *de juribus majeſtatis libr. I. cap. VIII. p. 198.* HOCHSTETTERVM in libro ſingulari *de jure pœnarum, ſect. IX. §. 2. 3. & 4 p. 89. ſeqq.* TREVERVM in *notis* ad PVFENDORFIVM *de officio hominis & civis, p. 575. ſeqq.* itemque DAN. CLASENIVM *de jure adgratiandi*, & OTT. PHIL. ZEPPERVM de eodem argumento. Vt complures alios auctores in *biblioth. juris imperant. quadrip. p. 201.* adlegatos haud memoremus.

humanam naturam directe pugnant, ut ſodomia, beſtialitas, vel quæ civilem ſocietatem penitus deſtruunt, ut latrocinium, homicidium voluntarium (*) &c. In hisce coërcendis ratio habenda honoris divini & humanæ ſocietatis ac civium incolumitatis; quædam *vero ex magiſtratus conſtitutione duntaxat ſunt capitalia*, in quibus pœnas legibus ſancitas magiſtratus ex juſta cauſa mitigare poteſt. 2.) Diſtinguendum inter *pœnas legibus expreſſis definitas*, & inter *pœnas judicis arbitrio relictas*. Illas non poteſt magiſtratus præſertim inferior tollere, quinimo judex infamia notatur, qui minorem pœnam, quam leges ſtatuunt, delictis imponit l. *ſervos* 8. C. *ad L. Jul. de vi publ.* vel pari pœna, quam leges crimini irrogant, punitur. l. 3. *in fin.* C. *ne ſacr. bapt. iter.* ſed in hisce ad clementiam pronior eſſe debet. 3.) Reſpiciendæ ſunt *circumſtantiæ perſonarum & delictorum*. Quandoque enim perſona vitam prius egit honeſtam, & ex conſortio pravorum uni delicto involuta eſt, quandoque vero ad imam usque ſcelerum nequitiam pervenit. Sexus, ætas, genus &c. ad ἐπιείκειαν quandoque magiſtratum permovere poſſunt. In delicto ſpectandum cumprimis *propoſitum* & *conſilium*, deinde *iteratio*, denique *objectum*, contra quod com-

(*) Homicidium doloſum ſemper inter ſic dicta atrocia delicta & atrociſſima crimina fuit relatum, unde & ejusdem reis nullam veniam indulſerunt leges civiles. Vid. *cod. Theodoſ. libr. IX. tit. XXXVIII.* de indulgentiis criminum, *leg. I. III. IV.* Quin ipſa lex divina modum puniendi homicidam præſcripſit principi *Geneſ. IX. 6.* ubi diſertis verbis dicitur: *quisquis effuderit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis ejus effundatur.* Fuerunt equidem, qui hisce verbis non præceptum de homicidio capitaliter puniendo, ſed eventus futuri ſignificationem contineri exiſtimarunt. Sed ſolide eos dudum refutarunt diſciplinæ ſanctioris doctores, ex quibus vel ſolum b. BVDDEVM heic adlegaſſe ſufficiat. Vid. ejus *theolog. moral. part. II. cap. IV. §. XVIII. p. m. 720.* Aliam tamen de hoc argumento ſententiam amplexus eſt PHIL. LVDOV. HANNEKENIVS, theologus quondam Vitembergenſis, in peculiari tract. *de jure gratiæ principis chriſtiani in reos noxæ capitalis*, in quo adſtruere conatus eſt, principem chriſtianum veniam reo pœnitenti dare poſſe. Verum ejus rationes ſolide confutavit AD. RECHENBERGIVS, Lipſienſis academiæ quondam theologus, poſt fata quoque celeberrimus, in peculiari diſſertatione *de jure principis chriſtiani aggratiandi circa homicidium negato*, quæ A. *MDCCII.* prodiit, atque *MDCCXXV.* fuit recuſa. Succeſſit CHRISTIANVS THOMASIVS, JCtus Halenſis, qui *jus principis chriſtiani evangelici in cauſis homicidii* in peculiari diſſertatione an. *MDCCVII.* de hoc argumento edita propugnare adniſus eſt. Conferri quoque heic merentur ejusdem *notæ* ad HVBERVM *de jure civitatis, libr. III. ſect. II. cap. V. p. 645.* atque *fundamenta juris nat. & gentium libr. III. cap. VII. §. 21.* Aſt mox calamum contra Thomaſium ſtrinxit HENR. BODINVS, pariter JCtus Halenſis, qui diſſertationem inauguralem luci publicæ expoſuit, hac inſignitam inſcriptione: *ſelectæ concluſiones juris controverſi*, in qua *concluſ. III.* diſputationem Thomaſianam confutavit, ratus, ipſo jure naturæ principem ad homicidam e medio tollendum obligari ex indole ſocietatis, & vindictam hanc illi debere; locum vero *Geneſ. IX 5, 6.* omnino legem eſſe, non prædictionem, & quidem magiſtratui datam, cum ultionis fiat mentio, quæ illi ſit concredita, *Rom. XIII.* Hiſtoriam hujus controverſiæ enarrarunt auctores *der unſchuldigen Nachrichten ann. MDCCVII. p. 778. ſeqq.* atque b. Jo. GE. WALCHIVS in *der Einleitung in die Religions-Streitigkeiten der evangeliſch-lutheriſchen Kirche, part. III. cap. V. §. XV. p. 69. ſeqq.* Ex reliquis ſcriptis, quæ de hocce argumento in Germania noſtra prodierunt, commemorandæ cumprimis heic veniunt JVSTINIANI CLEMENTIS, *Leucopolitani, gewiſſenhafte Anmerkungen von dem Amt einer chriſtlichen Obrigkeit, ſonderlich die Strafen der Uebelthæter betreffend*: Diſceptatum quoque fuit hocce argumentum apud Anglos, ediditque THOMAS BARLOVIVS, epiſcopus quondam Lincolnienſis, librum, quem *ſeveral miſcellaneous and weighty Caſes of conſcience* inſcripſit. Vrget in hocce libro vir ingenioſus, legem Noachicam de homicida interficiendo ideo non eſſe univerſalem, quia principem non obliget, quippe qui, tametſi quem occidat, capite plecti non poſſit, obſervante HOCHSTETTERO *loc. cit. p. 200.* qui tamen recte ſubjicit, nihil hac ratione evinci a BARLOVIO. „Ipſum enim præceptum: „*non occides*, principem regemque ſtringere, & „coram ſuperiore, quem ſolum Deum habet, reum „ſiſtere. Quamquam *exſecutio pœnæ* in foro hu„mano fieri haud poſſit; ſalva interim manente vin„dicta tribunalis divini.„ Addimus hoc unicum, recentiſſime hoc argumentum ſub adcuratius examen fuiſſe revocatum, a cel. SIM. LVD. EBERH. DE MAREES, conſiſtorii adſeſſore & Superintendente Anhaltino, in libello, Deſſaviæ an. MDCCLXXI. edito, cui titulus eſt: *Unterſuchung der Verbindlichkeit der göttlichen Geſeze von der Todesſtrafe des Mörders, und von Vermeidung blutſchænderiſcher Heirathen.*

m. 4.) Diſtinguendum inter *libe-a toto & a tanto.* Magiſtratus ex a rempublicam potiſſimum concer-m a tanto liberare poteſt; ſed ex avore non poteſt eum a tota pœna ſolvere, quia hic ordo divinitus con-l, ut pœna ſit comes injuſtitiæ. Te-ur eſt hæc regula: *Quando lex ad-ίκειαν; & reus emendari ſine du-a poteſt, nec periculum aut damnum umana ſocietas, nec cives redduntur eteriores; tunc magiſtratus clemen-ntia adverſus reum uti poteſt.*

§. CCCXII. In *pœnarum* igitur, præſertim *capitalium* irrogatione ſequentes canones obſervandi ſunt. I.) *Ad pœnas capi-& tarde magiſtratui accedendum. indecora multa funera, ita principi plicia.* Seneca lib. I. de clem. Sit um principem parſimonia etiam vi-guinis, *ſit pretioſus ſanguis* ſubdi- oculis ejus, Pſ. LXXII. 14.

er ad pœnam princeps, ad præmia velox.

odum medici omnia prius tentant, ad uſtiones & ſectiones deſcendant, *morbos non curat diæta, illos phar-& quos pharmacum non curat, illos nat ferrum*: ſic princeps cogitet ſa-*itioſas reipublicæ partes ſanare*, *quam* Cicero libr. II. ad Attic. epiſt. I. De-ipem, quamdiu poteſt, verbis pri-llibus curare civium ingenia, trans-e ad triſtiorem orationem, qua mo-ic, & exprobret delicta, noviſſime , & has adhuc leves & revocabiles ultima vero ſupplicia ſceleribus ul-iat, *ut nemo pereat, niſi quem peri-pereuntis interſit.* In dubio ſatius it *nocentem dimittere, quam innocen-mnare.* l. ea, quæ ff. de reg. jur. & m ff. de pœnis. Cui conſonum il-hozis apud Stobæum ſerm. XLIV, *Si peccatum eſt in judicando, præſtat ſontes injuſte abſolvere, quam præter fas quemquam perdere*, illud enim ἁμάρτημα, hoc ἀσέβεια. II.) *Ex meris præſumtionibus nemo ad pœnas capitales damnandus.* l. Qui ſententiam. C. de pœn. & l. ult. C. de probat. *In criminalibus cauſis non eſt perveniendum ad pœnalem ſententiam, niſi reus fuerit maleficium confeſſus, vel clariſſimis probationibus convictus.* Conjunge l. Abſentem ff. de pœn. ubi expreſſe ſtatuitur, *neminem ex ſolis ſuſpicionibus de crimine eſſe damnandum.* Juris interpretes recte ſtatuunt, *in criminalibus probationes luce meridiana clariores eſſe oportere.* Conſequens hujus regulæ eſt, quod *propria confeſſio rei non ſufficiat ad pœnam infligendam, niſi de veritate delicti conſtet;* multi enim tædio vitæ ad pœnas ſe offerunt, licet nihil admiſerint morte dignum, & homines conſcientiæ ſtimulis impulſi quandoque rigidiores ſunt in ſe ipſos, quam leges. Geneſ. XLIV. 16. Joſephi fratres & inter eos etiam Benjamin, licet innocentiæ ſuæ probe ſibi conſcii eſſent, nihilo tamen minus furti ſe reos fatentur; proinde ad probandum aliquod ſcelus non ſufficit propria rei confeſſio vel metu, vel tormentorum cruciatu, extorta, ſed neceſſaria ſunt alia evidentiora indicia, ut ex hoc loco colligit Geſnerus diſp. XXXIV. in Geneſ. 2. Sam. I. 10. Amalekita ſe Saulem interfeciſſe mentitur, cum nihil tale ab ipſo fuiſſet factum. Sit ergo magiſtratui perpetuo in conſpectu poſita divina ſanctio: Deut. XVII. 4. *Si ſcelus aliquod renunciatum tibi fuerit, atque audieris, inquirito diligenter, ac ſi vera ac certa fuerit res illa, ſi commiſſa fuerit abominatio iſta in Iſraële, tunc produces virum illum aut mulierem illam.* c. XIX. 18. *Cum diligentiſſime perſcrutantes judices invenerint falſum teſtimonium contra fratrem dixiſſe, reddent ei ſicut fratri facere cogitavit.* III.) *Sententiæ & exſecutiones earum in capitalibus judiciis non ſunt præcipitandæ.* Profluit hoc ex priore, ſi enim omnia diligenter prius exquirenda, ideo ad veritatis inveſtigationem ſatis temporis ac diligentiæ adhibendum.

 Theo-

Theodoſius cum per iram omnes Theſſalonicenſes damnaſſet, monitu Ambroſii legem tulit, *ut ſupplicia capitalia poſt imperatoris reſcriptum per triginta dies ſuſpenderentur*, quæ habetur l. 20. C. *de pœnis*. c. *Apud Theſſalonicam* 11. q. 3. Nicephorus lib. XII. hiſt. eccleſ. cap. 41. Feſtinatio & ira ſunt duæ capitalium judiciorum peſtes. *Leges ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur.* Cicero lib. I. offic. Eodem ergo modo judex agat, quippe qui eſt lex animata. Nec alia de cauſa, quam iræ ſedandæ gratia, ſecures apud Romanos faſcibus erant adligatæ. Plutarchus in quæſt. Rom. q. 82. Cogitet ergo judex illud Senecæ lib. II. de ira cap. 23. *Poteſt pœna dilata exigi, non poteſt exacta revocari.* Anaxandridas, Leonis filius, interrogatus, cur cum de vita agitur in judicio, cauſa a ſenioribus per complures dies diſceptetur, & qui abſolvitur, nihilominus reus maneat, reſpondit: *plures dies judicio impendi, quod ſi in re capitali titubent, non ſit ad pœnitentiam regreſſus; interim reum teneri legibus, quod hac lege liceat rectius aliquid de eo diſcernere.* Plutarchus in Lacon. IV.) *In ipſa pœnarum irrogatione commiſeratio principis eluceſcat, ne reorum pœnis delectari videatur.* Bias Prienæus damnaturus aliquem ad mortem lachrymaſſe fertur ob hominis miſeriam. Quodam vero dicente, quid eſt, quod defleas, cum in tuo ſit arbitrio condemnare, aut liberare hominem? reſpondit, *neceſſarium quidem eſſe naturæ condolere, a lege autem & juſtitiæ regula diſcedere, magis periculoſum.* Stobæus ſerm. XLIV. Veſpaſianus apud Suetonium laudatur, quod *nullius unquam cæde lætatus juſtis etiam ſuppliciis illachrymarit & ingemuerit.* Antoninus dicere ſolebat, *inhumanum eſſe, humanis caſibus & calamitatibus non ingemiſcere.* Magiſtratus ergo non irroget pœnas graviores, quam quæ legibus ſunt definitæ, ne tam ex proprio arbitrio, quam legum imperio ſupplicia inferre cenſeatur. Nec ſpectet ſupplicia, ne ex illis voluptatem aliquam capere videatur. *Ferina rabies eſt, ſanguine & vulneribus gaudere*, inquit Seneca lib. I. de clement. cap. 24. *Qui hominem, quamvis ob merita, in conſpectu ſuo jugulari pro voluptate computat, æque ſuam polluit conſcientiam, quam ſi homicidii, quod ſit occulte, ſpectator & particeps fiat*; Lactantius lib. VI. de vero cultu cap. 20. Vnde in ſynopſi hiſt. Caroli IX. Galliæ regis, non immerito ipſe reprehenditur, *quod in natali filiæ ſuæ, quam ex Iſabella Auſtriaca, Maximiliani II. cæſaris filia, tulit, tam avidus fuerit ſpectandorum ſuppliciorum, ut ſub occaſum ſolis faces accendi juſſerit circa furcam, ut morientium ora certius cognoſceret.* Deteſtanda eſt Caligulæ crudelitas, qui non tantum cupidiſſime ſpectabat ſupplicia, ſed etiam reos minutis lacerari jubebat ictibus, ſubinde carnificem interpellans: *Cura, ut ſe mori ſentiat.* Suetonius in Calig. *At miſerum ſenectuti inſtrumentum recordatio crudelitatis*, inquit Ammianus Marcellinus lib. XXIX. V.) *In cadavera maleficorum ſupplicio adfectorum non eſt ſæviendum.* Ferinæ hoc eſt rabiei & crudelitatis, ne ipſa quidem morte ſatiari poſſe, ſed in mortuorum cadavera injurium eſſe. Quamvis ergo corpora damnatorum poſt mortis ſententiam exſecutioni datam nemini liceat absque conſenſu magiſtratus e cruce vel patibulo tollere, & ſepulturæ tradere, ne ipſo facto ſententia judicis adverſus eos prolata injuſtitiæ adcuſari videatur, ut colligunt juris interpretes ex l. *Capitalium* & l. *Corporum* ff. *de cadaveribus damnatorum*, tamen dicta l. *Corpora* & l. *Græca* 9. C. *de heretic.* exſtat plena humanitatis conſtitutio, *quod non ſolum cognatis, ſed etiam quibuslibet petentibus corpora damnatorum ad ſepulturam danda ſint*; unde Cicero Verri probri loco objicit, *quod ſepulturam punitorum denegare aut divendere fuit ſolitus.* Quod ergo corpora ſuſpenſorum in patibulo, vel rota fractorum, inſepulta relinquuntur, illud probabilem quidem habet rationem, ut ſcilicet alii ab iisdem facinoribus conſpectu deterreantur, dicta l. *Capitalium*: interim cum generale & antiquiſſimum exſtet Dei decretum, Geneſ. III. 19. *Terra es, & in terram reverteris*; ſpecialis item

em ſanctio Deut. XXI. 23. *Non permanebit* *ıdaver in ligno; ſed in eadem die ſepelietur;* ıımque oſſa filiorum Saulis cruci adfixorum 'avid colligere, & ſepulturæ tradere jubeaır; 2. Sam. XXI. 13. ideo ex l. Græca 9. C. e hæretic. *quamlibet nocentibus non denegari* *ıs ſepulturæ*, humanum & ſanctum eſſe diııus.

)e modo ſup- *iciorum:* *) An pro-* *ında ſortitio* *· pœnis?*

§. CCCXIII. Cæterum de modo irrogandorum ſuppliciorum quæritur: I.) *An probanda ſit ſortitio de pœnis?* Cicero pro Cluentio dicit: *Statuerunt ita majores noſtri, ut ſi a multis flaıtium eſſet rei militaris admiſſum, ſortitione ı quosdam animadverteretur, ut metus ad ınes, pœna ad paucos perveniat.* Videri aliıi poterat hoc eſſe injuſtum, cum in pœnis rogandis juſtitia ſpectari debeat, ea vero non lmittat, ut iisdem de cauſis alii plectantur, ii evadant impunes, ſed pœnas jubeat eſſe quales; ſed diſtinguendum inter delicta *pauırum* & *totius alicujus communitatis.* In deſtis paucorum nullus debet ſortitioni dari ıcus, ſed in delicto totius communitatis ac ıultitudinis, quando omnes puniri cum exemo reipublicæ, vel exercitus detrimento, ɱjunctum eſſet, aliquibus duntaxat in terɔrem reliquorum pœna irroganda & res ſorti ımmittenda. Simili fere ratione Auguſtinus epiſt. ad Honoratum conſulit, *ut in gravi perſecutione non fugiant omnes miniſtri, nec omnes ſe objiciant periculo, ſed retineantur, qui ad præſentem uſum ſufficiant, reliquis ablegatis, ut ad meliora tempora reſerventur. Delectum ergo eſſe adhibendum, ac retinendos eos, quos plebi utiliores fore putamus. Quod ſi omnes videantur æquales, & omnes dicant, ſe velle manere ac mori, tum ſortibus rem eſſe committendam.*

II.) An arithmetica, an geometrica proportio in pœnis obſervanda?

§. CCCXIV. II.) *An proportio arithmetica, an vero geometrica in pœnis irrogandis obſervari debeat?* (*) Arithmeticam proportionem ſuadent hæc argumenta: 1.) *divina ſanctio*: Abſolute enim & ſimpliciter absque ulla determinatione & diſtinctione perſonarum dicitur Geneſ. IX. 6. *Quicunque effuderit ſanguinem humanum, ejus ſanguis fundetur per hominem.* Lex talionis in politia Iſraëlitica erga omnes erat æqualis: *Animam pro anima, oculum pro oculo &c.* Exod. XXI. 24. Lev. XXIV. 19. Deut. XIX. 21. 2.) *προσωποληψίας, prohibitio*: Levit. XIX 15. *Non ſuſcipies, vel elevabis faciem pauperis, nec decorabis faciem magni.* Deut. I. 17. *Non agnoſcetis faciem, ſive perſonam in judicio, ſicut parvum ſic magnum audietis.* At niſi arithmetica proportio in pœnis obſervatur, προσωποληψία committi videtur. 3.) *Judicis conditio:* Judici ratione officii incumbit, unicuique

(*) Qui Aristotelis in philoſophia ſequuntur placita, juſtitiam in *diſtributivam* & *commutativam* diſpeſcunt, ajuntque in *illa* obſervari proportionem *geometricam*, in hac vero *arithmeticam*, quos quidem terminos e matheſi ad ſe deſumtos eſſe non diffitetur Aristoteles. Multum vero acriterque inter ſe diſputare ſolent, qui hancce adoptarunt diviſionem, ad quamnam referenda ſit poenarum inflictio? utriusque ſententiæ patronos recenſet Jo. Jac Müllerus in *inſtitut. ethicis poſitivo-polemicis, ad filum Ariſtotelis concinnatis*, ac Jenæ *MDCXCI.* 8. evulgatis, *part. I. cap. IX.* §. 22. Plerique tamen ipſam poenarum inflictionem ad juſtitiam *commutativam* magno poſt Aristotelem conſenſu referunt, & proportionem in ea *arithmeticam* requirunt, non excluſa tamen penitus *geometrica*, in prævia delictorum æſtimatione, ſeu exæquatione inſtituenda. Vid. b. Hochstetterum in libro ſupra excitato *de jure pœnarum, ſect. VI. p. 55. ſeqq.* inprimis *p. 58.* Quemadmodum vero inutilis fere ac ſupervacanea eſt tota hæc diſceptatio, ita &, rejecta vulgari juſtitiæ diviſione, aliam ejusdem partitionem tradunt recentiores juris naturæ doctores. Diſpeſcunt nimirum juſtitiam proprie & ſtricte ſic dictam in *rectoriam* & *æquatoriam*, quarum *illa* inter perſonas *inæquales*, v. gr. imperantes & ſubditos, parentes & liberos, dominos & ſervos; *hæc* vero inter perſonas *æquales* locum habeat. Paucis itaque cuncta expediri poſſunt, ſi, cum viris iſtis præſtantiſſimis, dicamus, ſpectare poenam ad juſtitiam *rectoriam*. Cæterum quid complectatur in ſe juſtitia *rectoria*, diſtincte expenit b. Buddeus in *inſtitut.* theolog. moralis, *part. II. cap. VI. §. VIII. p. m. 713.*

cuique, quod ſuum eſt, tribuere, unde etiam vocatur δίκαιος, quaſi δίχαιος, *per medium tranſiens*, quod juſtam in omnibus obſervet æqualitatem. Ergo etiam in pœnis irrogandis æqualitatem arithmethicam ſequatur. Judex eſt *jus animatum*. Atqui jus in pœnarum comminatione arithmeticam æqualitatem ſequitur. Ergo eamdem ſequatur judex in executione. 4.) *Evidens ratio:* Si ad ſtatum & conditionem perſonarum remota æqualitate arithmetica in pœnis irrogandis reſpiciendum, majori pœna honorati, primarii ac nobiles erunt adficiendi, quod abſurdum. Non enim facto ſolum nocent, ſed etiam exemplo: *Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur. Abſit, ut exiſtimes*, ſcribit Jacobus, rex Britanniæ, lib. I. δωρ. βασιλ. ad filium, *gradus eminentiam imminuere delicti atrocitatem, ſed contra potius eo majorem in modum augetur peccati gravitas, quo celſior habetur perſonæ dignitas.* Tholoſanus lib. IV. de republ. cap. 2. num. 9. inquit: *Quibus non eſt virtutis præſtantia, generis claritas potius dedecori & ignobilitati eſt, quam laudi & gloriæ, neque amplius ea claritas prodeſſe poteſt, quam ut non poſſint látere, ſi velint, & ſint fabula vulgi, dum degenerant.* 5.) *Incommodi conſecutio*: Si ad ſtatum perſonarum in pœnis irrogandis reſpectus habetur, mala plurima conſequuntur, honoratiores enim ac nobiliores lenitate illa ad flagitia invitantur, ſicut in Polonia cædes multiplicatæ, propterea quod nobilis ruſticum occidens mulcta quinque florenorum delictum expiare poterat. Reliqui vero de inæqualitate jure conqueruntur, unde cives perpetuis ſimultatibus atque odiis diſtrahuntur. Hiſce ac ſimilibus rationibus permotus rex *Saul* proprium ſuum filium Jonathanem ob transgreſſionem legis capitali ſupplicio adjudicavit, 1. Sam. XIV. 44. ac *David* filium ſuum Abſolonem propter fratricidium perſecutus eſt. 2. Sam. XIII. 39. Contra vero geometricam ſive harmonicam proportionem obſervandam eſſe, qui putant, hæc fundamenta proferunt: 1.) a *divino mandato.* Deus ipſe reſpectu ad perſonas delicti reas habito pœnas mitigat: Exod. XXI. 20. *Qui percuſſerit ſervum vel ancillam baculo, & mortui fuerint in manibus ejus, vindicando vindicabitur.* v. 21. *Sin autem uno die vel duobus ſupervixerit, non ſubjacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt.* 2.) Ab *abſurdo*: Si arithmetica æqualitas in pœnis ſtricte eſſet obſervanda, leges omnes everterentur, quia infinita locorum, temporum, perſonarum & circumſtantiarum varietas cauſarum diſſimilitudinem introducit. 3.) Ab *exemplis:* Saul filium ſuum ad interceſſionem populi a pœna abſolvit, 1. Sam. XIV. 45. David Joabum, qui Abnerem interfecerat, non ſtatim trahit ad pœnam, quia fuit gratioſus & potens apud omnem populum, nec poterat de ipſo ſupplicium ſumi abſque magna reipublicæ commotione. Apud *Perſas* vita rei examinatur, an plura præſtiterit præmiis, quam pœnis digna, antequam ſupplicium irrogatur. *Laudo morem illum Perſarum*, inquit Herodotus libr. I. p. 28. *ne ob unam tantum cauſam liceat vel ipſi regi occidere quempiam, neque alicui aliorum Perſarum atrocius aliquid in familiam exercere, ob unum ſolum delictum, ſed expendere jubetur unusquisque, ſi plura ac magna patrarit, ac tum demum juſta utatur indignatione.* Themiſtocles alicui admonenti: *Bene principatum geres Athenis, ſi cunctis æqualis & communis eſſe voles*, reſpondiſſe fertur: *Nunquam ſellæ inſederim, unde nihilo plus à me ferrent amici, quam alieni.* Videmus etiam a medicis, quamquam in adverſa valetudine nihil a ſervis liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Plinius lib. VIII. epiſt. 6. *ſic nobiles, quamvis cum inferioris conditionis hominibus in eodem delicto, eadem pœna digni eſſent, tamen mitius tractari poſſunt ac debent.* Lipſius lib. IV. polit. cap. 4. Plura partis hujus fundamenta tradit Bodinus lib. VI. de republ. cap. 6. Pro deciſione quæſtionis triplex diſtinctio obſervanda: 1.) Diſtinguendum inter *conditionem facti & perſonæ, intrinſecam & extrinſecam.* Arithmetica proportio in pœnis obſervari poteſt, ſi adſit qualitas duntaxat extrin-

ca facti naturam non adtingens, ut di- paupertas, generis obſcuritas vel nobi- Geometrica vero, ſi adſit conditio in- factum vel adgravans, vel elevans, ntas, animi propoſitum, caſus. 2.) uendum inter ἀκριβοδίκαιον & ἐπιεί- inter *jus ſtrictum* & *æquum.* Quoad ctum, nulla perſonarum diſtinctio ad- ; ſed æquitas earum rationem haberi it. 3.) Diſtinguendum inter *pœnam* *n jure divino definitam*, & *arbitrio ma- is relictam.* Quoad illam ſervanda eſt as arithmetica, quoad hanc geome-

ctis *um.* *dul-* *tali-* *udi?*

§. CCCXV. De *objectis* capitalium ſuppliciorum quæritur: I.) *An adulteri capitali ſupplicio adficiendi?* Pœna adulterii quibusdam in locis eſt mulcta pecuniaria, relegatio ad annum unum rum, vel etiam adhuc mitior. Apud *am* deprehenſus adulter ad magiſtratus ebatur, ſi fuiſſet convictus, *lana coro-* , qua re illi mollior opprobrabatur effœminatiorque, Cælius Rhodiginus lection. cap. 78. *Romani* adulteras fœ- quamvis aliqua damnatione, *nulla ta- orte* plectebant. Auguſtinus lib. III. de i cap. 5. in quem locum adnotat Lud. *Ante cæſarem Auguſtum nihil legibus teros fuiſſe cautum.* Sempronius Muſa ium deprehenſum in adulterio *flagellis* Menius Octavium ſimiliter deprehenſum *nervis contudit.* Carbo Attienus a Bibieno, item Pontinus a Cernio deprehenſi *caſtrati ſunt.* Valerius Maximus lib. VI. memor. cap. 1. Zaleucus Locrenſium legiſlator mœchis *oculos effodi* juſſit. Ælianus lib. XIII. hiſt. Cælius d. l. Apud *Turcas* adulterii convictus *centum ictibus* flagellatur. Apud *Ægyptios* in adulterio deprehenſus cædebatur ad *mille plagas*, mulier adultera *naſo mutilabatur.* Diodorus Siculus lib. II. biblioth. cap. 2. (*) In Gallia & Italia adulteri *pecuniaria pœna* plectuntur. Clarus lib. V. ſentent. in §. adulterium n. 7. quinimo in Gallia ex conſuetudine adulteri non puniuntur, & vel de ipſo crimine gloriantur; illi vero, quorum uxores adulteræ ſunt, adcuſationem proponere non audent, ne in perpetuam infamiam incurrant, ut teſtatur d. l. Clarus ex Fabr. in l. 2. C. *Quæ ſit long. conſuet.* (**) Sed lex Carolina, *die peinliche Halsgerichts - Ordnung*, art. CXX. jus Saxonicum conſt. elect. Auguſt. part. IV. c. 19. jus provinciale Palatinatus & Haſſiæ ultimo ſupplicio adulteros adficiendos ſtatuunt, quæ conſtitutio 1.) congruit *legi divinæ:* Levit. XX. 10. Deut. XXII. 22. *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi ſui, morte moriantur & mœchus & adultera.* Deut. XXII. 23. *Si puellam virginem deſponderit vir, & invenerit eam aliquis in civitate, & concubuerit cum ea;* v. 24. *Educes utrumque extra portam civitatis illius, & moriantur.* Conjunge Ezech. XVI. 38. (***) 2.) *Moribus omnium fere gentium:* Ante legem Moſaicam pœna adul-

ellarminus de matrim. cap. 16. *Lex evangelica jubet adulteros occidere, imo Job. VIII. Do- us adulteram liberavit a morte. Nec ignorabat iſtus, in eccleſia ſua varias fuiſſe futuras leges cipum, quibus interdum occiderentur, inter- non occiderentur adulteri.* Scotus lib. IV. 15. q. 3. Vaſquez lib. I. controv. illuſtr. c. 8. 9. *Præcepto generali de non occidendo nemo abere poteſt, niſi qui præceptum edidit. At vetuit adulteras capite plecti.* GERHARDVS.

lciatus in l. Probum 42. de V S. non immerito itur *quod hodie in civitatibus male inſtitutis ma- atio pecuniæ, quam morum habeatur, fures laqueo ſtrangulentur, adulteri pecunia mulctentur, cum adulterium tanquam probrum naturale, ut in d. l. tradit Vlpianus, gravius vindicari debeat furto, quod neceſſitas quandoque & omnium rerum ex jure primævo communio excuſatum reddit.* Vide Arniſæum de jure connub. cap. 5. ſect. 8. pag. 234. GERHARD.

(***) Quamvis vero lex forenſis Judæorum exſpiraverit cum republica, ſicut cerimonialis cum templo, tamen quando ratio generalis adſignatur, ut Lev. XX. Deut XXII. vigente ratione, vigere legem ipſam neceſſe eſt. Vult autem adulterum morte plectendum eſſe, quia injuria adfecit domum proximi Deut. XXII. 24. adulteram, quia fidem fregit. GERHARDVS.

adulterii fuit *ignis*, ut colligitur ex Gen. XXXVIII. 24. Abimelechus cum cognoſceret, Rebeccam eſſe Iſaaci uxorem, capitis pœnam minatus eſt ei, qui eam adtigiſſet. Geneſ. XXVI. 11. *Julius Cæſar* liberum ſibi gratiſſimum ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamvis nullo adcuſante, *capitali ſupplicio* adfecit. Auguſtus in Proculum libertum cariſſimum ob idem facinus eamdem pœnam ſtatuit. Suetonius in vita utriusque. Julius Capitolinus memorat, *Macrinum* imperatorem adulterii reos vivos ſimul incendiſſe corporibus invicem junctis. Aurelius imperator, referente Vopiſco, militem, qui adulterium cum hoſpitis uxore commiſerat, hac ratione punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas ſubito dimitti juſſit, ut diſciſſus ille utrinque penderet. *Conſtantinus magnus* legem tulit, violatores conjugii gladio puniendos eſſe. Tempore Hieronymi, qui Conſtantino imperante natus eſt, adulterium morte puniri ſolitum, conſtat ex ipſius epiſt. ad Innocentium 49. de muliere ſepties icta. (*) *Parthos* nulla delicta, quam adulterium gravius vindicaſſe, auctor eſt Juſtinus lib. XLI. *Hippomenes*, Athenarum princeps, cum filiam in adulterio deprehendiſſet, eam cum equo junxit, qui clauſus cum alimentis careret, dentes in puellam ingeſſit, adulterum vero per regionem Atticam fuiſſe ab equis tractum ac diſcerptum, teſtatur Suidas. *Arabes* capitalem pœnam in adulteros ſtatuere ſoliti fuerunt. Euſebius libr. VI. præpar. evang. c. 6. Strabo lib. XVI. *Germani veteres*, teſte Cornelio Tacito, fuere acerbiſſimi hujus criminis vindices. Apud *Athenienſes* adulterum ἐπ' αὐτοφόρῳ deprehenſum licebat impune occidere, ut teſtatur oratio Lyſiæ de Erathoſthenis adulteri nece. *Gothis* adulterium fuit capitale. Procopius lib. I. de bell. Gothic. Legibus duodecim tabularum mœchus interficiebatur. In *Tenedo* inſula lege erat ſtatutum, ut adulteri mas & fœmina capite plecterentur. Alexandrinus ab Alexandr. lib. IV. genial. dier. c. 1. (**) 3.) *Delicti hujus gravitati:* Prov. VI. 30. *Non eſt grandis culpa, cum quis furatus fuerit, ut eſurientem impleat animam.* v. 32. *Qui adulterio contaminat uxorem, fatuus eſt, & in perditionem adducit vitam ſuam.* cap. Quid in omnibus &c. 32. q. 7. ex Clemente: *Quid in omnibus peccatis adulterio gravius? Per illud non ſolum fama læditur, quæ ipſa vita unicuique carior, ſed etiam aliena proles ſubſtituitur, fons humani generis inquinatur, honeſtas publica violatur.* Delictum hoc magis turbat humanam ſocietatem, quam ipſum furtum, quis enim nolit aliquid potius amittere rerum vel facultatum, quam violari uxorem? (***) Adde, quod variis & fere inextricabilibus quæſtionibus de reconciliatione, de aditu ad ſecunda vota, de ſeparatione, quoad vinculum, involvimur, ſi adulteris capitale ſupplicium remittitur. Atque hæc omnia recte probant, magiſtratum poſſe leges de pœnis capitalibus in adulteros ferre; interim tamen *provinciales* cujusque loci *conſtitutiones* cumprimis reſpiciendæ, quando ipſo actu pœna adulteris irroganda. Vide diſput. de exaſp. pœna adult. Coburg. habit. (****)

§. CCCXVI.

(*) Vlpianus l. *quod ait lex de adult.* refert Draconis & Solonis legem, *quod liceat adulterum ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντα*, ut reſtituit Budæus, ſeu ut Holoander & Alciatus ἐν ἔργῳ, *deprehenſum occidere.* Pauſanias in Bœot. apud *Athenienſes adulterium* ſcribit *fuiſſe capitale.* Polybius lib. II. absque dubio ex Græcorum lege loquitur, inquiens: *ſi mœchus interficiatur, eſto impune.* GERHARD.

(**) Vel, ceu Heraclides in polit. refert, ut corpora eorum ſecuri dividerentur. GERHARD.

(***) Inde recte Hieronymus in Amos, *furto tanto gravius adulterium* cenſet, *quanto impenſius quisque uxorem, quam res ceteras amat, & æquiori animo fert rerum ſuarum jacturam, quam ſtuprum uxoris.* Euphronis & Dionis ſententiam refert Stobæus, *quod nullum majus malum videatur adulterio.* cap. *Quid in omnibus &c.* 32. quæſt. 7. *Quid in omnibus peccatis adulterio gravius eſt?* GERHARDVS.

(****) Cumprimis legi heic meretur HOFFMANNI, profeſſoris quondam Viadrini celeberrimi, diſſertatio *de diſſenſu jur. in puniendo adult. crimine*, in cujus *cap. V.* copioſe oſtendit, criminis hujus ſupplicium per ſingulas fere provincias Germaniæ variare.

II.) *An hæretici capitali ſupplicio adficiendi? pontificii adſerunt 1.) verbis.*

§. CCCXVI. II.) *An hæretici capitali ſupplicio adficiendi*? (*) Ita ſtatuunt pontificii, & quidam ex Calvinianis; *pontificii* tum ſcriptis, tum viva praxi ſanguinariam ſuam opinionem explicant. Thomas II. 2. quæſt. 10. artic. 8. ſex argumentis probare conatur, *hæreticos ultimo ſupplicio adficiendos* eſſe. Idem compluribus rationibus evincere conatur Gregorius de Valentia tomo III. diſput. I. quæſtione 11. punct. 3. Bellarminus libro III. de laicis cap. 21. *Nos oſtendemus*, (inquit) *hæreticos incorrigibiles, ac præſertim relapſos poſſe ac debere ab eccleſia rejici, & a ſecularibus poteſtatibus temporalibus pœnis atque ipſa etiam morte mulctari.* Coſterus in apolog. adv. Gomarum demonſtrare nititur, *non ex injuſta tyrannide, ſed ex juſta ſeveritate hæreticos a pontificiis mortis ſupplicio condemnari.* Idem in præf. enchirid. de moribus hæreticorum f. 17. hæc ſupplicia ſic interpretatur, quod *ex pia quadam miſericordia & deſiderio converſionis procedant.* Petrus Gregorius lib. XII. de republ. cap. 4. ſect. 10. *Si hæretici contemtis eccleſiaſticis cenſuris noluerint ad eccleſiæ gremium redire, cum gladio ſpirituali temporalis eſt jungendus*, juxta cap. Quando vult Deus & ſeqq. usque ad finem 23. q. 4. *ſic Elias & Jehu occiderunt pſeudoprophetas.* Lipſius lib. IV. polit. c. 2. *Serio, ſerio hoc imbibe, nihil eſſe in rebus humanis religione præſtantius, eamque ſumma vi debere defendi. Puni igitur, ſi quis turbat, clementiæ hic non eſt locus. Vre, ſeca, ut membrum potius aliquod, quam totum corpus intereat.* Idem in lib. de una relig. adv. dialogiſt. repetit. Majerhoferus in ſpeculo prædicantium p. 54. *daſs man die Ketzer am Leben ſtraffen ſol, ſeyn die Catholiſchen dermaſſen vereiniget, daſs ſie es für einen Glaubensartickel halten.* Windeckius in prognoſt. f. 117. 232. 249. *hæreticos uſtionibus, ſectionibus, bellorum vi & impetu ſine mora opprimendos & exſcindendos eſſe* ſuadet, adducit etiam exempla Hiſpanicæ crudelitatis, quæ maximopere commendat, & magiſtratum chriſtianum ad eorum imitationem exſtimulat. Anton. Poſſevinus in cautel. contra theorema III. domini de la Nove: *Cum hæreſis multo peſtilentior cunctis flagitiis & vitiis ſit, hanc niſi evangelii ab ipſis apoſtolis usque ad hæc tempora interpretatio ac veterum patrum decreta, & omnium imperatorum ac regum, qui catholici fuerunt, compeſcere poſſint, quidni armis pernicioſiſſimus hoſtis dometur? Occidi falſos prophetas mandat Deus, quod re ipſa præſtitere Elias, Jehu, Joſias & alii.* Ambr. Pelargus, monachus Dominiancus 7. Febr. anno 1552. Tridenti pro concione dixit, *tollendam eſſe zizaniam quocunque modo.* Et poſt ſe ipſum explicans coram cardinali Tridentino adſeveravit, *hæreticos tollendos igne & quacunque demum ratione.* Sleidanus lib. XXIII. De Johanne Baptiſta,

(*) Auctores de poenis hæreticorum adlegavit illuſtris Böhmervs in *jure eccleſiaſt. proteſtantium, tom. IV. libr. V. tit. VII. §. I. p. 814. ſeqq.* quibus tamen & alii adjungi heic poſſent, ſi opus id eſſet. Sufficiat, ex iis heic adlegaſſe Jo. Henr. Heideggervm, theologum Tigurinum, & b. cancellarium Moshemivm, quorum ille binas edidit diſſertationes *de converſione violenta errantium & pœnis hæreticorum, tom. III. diſſertat. ſelect. p. 717. ſeqq.* inſertas. Hic vero *de pœnis hæreticorum cum* Stephano Javorskio *archiepiſcopo Rezanenſi & Muromienſi diſputationem* Helmſtadii MDCCXXXI. luci expoſuit publicæ. Diverſas pœnas per leges imperiales a tempore Constantini M. ad Theodosii usque & Valentiniani III. ætatem ab imperatoribus in hæreticos conſtitutas longa ſerie enumeravit Joseph. Binghamvs in *orig. eccleſiaſt. vol. II. libr. XVI. cap. VI. p. 285. ſeqq.* Præcipua earum argumenta ediſſeruit Böhmervs, *loc. cit.* Exſtat quoque libellus ſermone Anglico conſcriptus, atque ann. *MDCLXXXII.* regnante Carolo II. excuſus, qui inſcribitur: *de legibus civilibus & eccleſiaſticis contra hæreticos publicatis.* Recuſus is fuit anno MDCCXXV cum præfatione Gvil. Wackii, archiepiſcopi Cantuarienſis inque linguam gallicam tranſlatus anno MDCCXXV. hac inſignitus inſcriptione: *traité des loix civiles & eccleſiaſtiques, faites contre les herétiques, par les papes, les Empereurs, les Rois & les conciles generaux & provinciaux &c.*

ſta, Burgos nuncupato, Valentia Hiſpaniæ oriundo, ſcribit Innocentius Gentil. lib. IV. exam. concil. Trid. eum Domin. III. Adventus anno 1562. Tridenti concionem habuiſſe, in qua inter cætera dixerit: *Diligenter indagemus, quo tempore novæ opiniones enaſcantur, tanquam periti navis ſ. Petri gubernatores, qui tempeſtati occurrunt, cum eam ingruere animadvertunt, ut a rege Philippo Valdoleti & Hiſpalæ factum eſt, in quibus oppidis gladio & igne ſeductores exſtinguendos curavit, illorum bonis in fiſcum redactis.* Haſenmullerus in hiſt. ord. Jeſuit. capit. 1. ſcribit, *Jacobum Cruſium, rectorem Landsbergenſem, ann. 1584. in regularum Jeſuiticarum explicatione his verbis uſum: Militem oportuit eſſe ſocietatis noſtræ patrem, quemadmodum enim militi incumbit, ut omnibus viribus in hoſtem tendat, nec quieſcat, quin victoria potitus ſit: ſic nos decet omnes illos, qui papam ſuperiorem non recognoſcunt, conſiliis, ſcriptis, ſermonibus oppugnare, & auxilio brachii ſecularis, hoc eſt, igne & gladio prorſus e medio tollere, ut pontifices & noſtrum votum requirunt.* Ibidem tradit, *Ignatium & ejus poſteros ab igne dici & denominari, quod ordo ille innocentes ad ignem condemnet, dum Jeſuitæ tanquam incendiarii ardentes faces a papis acceptas ubique circumferunt, & eccleſiam incendunt, ut ea penitus tandem deflagret.* Cum quo congruit illud, quod anno 1607. nobiliſſimus vir C. V. D. T. Praga ad amicum ſcripſit: *Ignea iſta ingenia non deſiſtent, donec omnia Ignatianis flammis ſubjiciantur, imperiique Germanici jamdudum ignaviæ putredine quaſi confecta fulcra in cinerem redigantur, quo phœnix Hiſpanicus inde tandem emergere poſſit.* (*)

§. CCCXVII. *Praxin* demonſtrant inquiſitio Hiſpanica & hiſtoria rerum in Gallia, Belgio, Anglia, Germania, aliisque regnis & provinciis ſuperiori ſeculo geſtarum. *2.) Factis.* Hiſpanicæ inquiſitionis fraudes, crudelitatem & immanitatem peculiaribus libris complures expoſuerunt. (**) Dominicus Bannes, Salmanticenſis academiæ in Hiſpania profeſſor, in comm. ſuper Thomæ II. 2. quæſt. 11. artic. 2. *Inquiſitores hæreticæ pravitatis procedunt ex præſumtione, & tenentur punire ut hæreticum eum, qui ex dictis vel factis convincitur eſſe hæreticus, etiamſi revera non ſit hæreticus.* Expendatur *laniena Pariſienſis* anno 1572. in Galliis inſtituta, in qua referente Dinotho libro V. hiſtor. Gall. p. 341. tribus diebus ſupra decem millia hominum omnis ætatis, ſexus & conditionis Pariſiis fuere cæſa, ac tanta fuit ſanguinis effuſi copia, ut per multa urbis loca rivulorum inſtar difflueret. Ea rabies Lutetiæ ſumto initio omnes regni provincias pervaſit, non in urbibus ſolum, ſed etiam in agris virus effundens, & magnæ utrinque cædes factæ, ſed præcipue Lugduni, Aureliis, Toloſæ, Rothomagi, &c. adeo ut Reuſnerus in iſag. hiſtorica, *menſtruo ſpatio per totum Galliæ regnum plures, quam centies mille homines religionis cauſa occiſos fuiſſe*, memoret. Tam diu in utrumque ſexum ſævitum eſt, donec publica & nobiliſſima flumina repleta cadaveribus, & atrata ſanguine conſpecta ſint, ita ut adcolis etiam longe diſſitis uſus aquæ ad potum, aliasque res neceſſarias, nec non & uſus piſcium humana carne ſaginatorum magna cum exſecratione crudelitatis, & inauditæ carnificinæ aliquantiſper exoſus fuerit. Auguſt. Thuanus in hiſtor. anno 1572. Camerarius

(*) Petrus Ribadeneira lib. I. de principe cap. 26. hæreticos capitali ſupplicio adficiendos eſſe probare conatur ex ſcripturis, patribus, imperatoribus, & ex ipſo Calvino & Beza. GERHARDVS.

(**) De *inquiſitione hiſpanica* peculiarem diſſertationem Lipſiæ MDCXCII. edidit Jo. BALTHASAR BEBELIVS. Præcipue vero conſuli heic meretur PHILIPP. LIMBORCHIVS in *hiſtoria inquiſitionis*, Amſtelod MDCXCII. fol. edita alibique recuſa. Exſtat quoque BAKERI *vollſtændige Hiſtorie der Inquiſition*, ex anglico ſermone in germanicum converſa a CHR. FRID. TIEFFENSEE, cum præfat. b. BAVMGARTENII MDCCXLI. 8. Vt alios auctores, a b. Jo. GE. WALCHIO in *biblioth. theolog. ſelecta tom. III. p. 759. ſeqq.* diligenter recenſitos, haud commemoremus. Addi tamen meretur V. cl. Jo. GOTTLIEB. STEEBII *differt. hiſt. theolog. de inquiſitione ad exſtirpandos, quos vocant hæreticos in eccleſia Romana inſtituta*, atque Tubingæ A. MDCCLXVI. meo ſub præſidio publice defenſa.

ırt. I. horarum ſubciſ. cap. 83. Ferdi-
Alvarez, dux Albanus, confeſſus eſt,
ıucis illis annis, quibus Belgio præ-
todecim millia hominum utriusqne ſe-
ınculum & palam furialibus carniſici-
iſſet, nec tamen iſto rigore patribus
ɔnis ſatisfeciſſet. Auctor de jure belli
Cardınalis Farneſius ex Italia ad bel-
lcaldicum in Germaniam proficiſcens,
*: tantam daturum ſtragem per Aleman-
ıt in Lutheranorum cruore, vel ipſius
ıtare poſſit.* Sleidanus libro XVII. com-
Lazarus a Schwendi Viennæ præſen-
ico Merckelio retulit, ſe a Carolo V.
Oeniponte in fuga audiviſſe, *quod
: parte gratiam inire potuerit.* Si enim
*ım audire voluiſſet, electori caput am-
m, ac urbes imperiales demoliendas*
ıleidanus libr. III. comment. recitat li-
ɔæ Adriani anno 1522. ſub exitum No-
ɪ. imperii ordines Norinbergæ congre-
riptas: *Quia hic morbus non poſſit le-
ıdicamentis curari, veniendum neceſſa-
vehementiora. Ejus rei non unum ex-
timonium & exemplum in ſcripturis,
ɾes ipſorum in concilio Conſtant. ratio-
ɛ ſecutos in Huſſum & Pragenſem pro
merito vindicaſſe, ipſos etiam hanc il-
ırtutem imitari debere.* In Anglia in-
nium propter religionem ultra octin-
ɔminum capita interierunt variis ſup-
m generibus. Buchholzerus & Oſian-
ıiſtor. anno 1555. Quæ omnia ori-
ginem duxere ex illa pontificiorum regula,
quod *heretici capitali ſupplicio ſint adſiciendi.*

§. CCCXVIII. Quod *Calvinianos* adtinet, de illis Zanchius tom. II. miſcellan. in cap. de magiſtratu ſic ſcribit: *Omnes fere ex noſtratibus hujus ſunt ſententiæ, quod heretici ſint gladio puniendi.* Beza in libro contra Wilhelmum Holderum & Jac. Andreæ anno 1581. edito p. 121. *Docemus, piis & vere chriſtianis magiſtratibus præcipue dandam operam, ut purus ac ſincerus Dei cultus vigeat, ejusque perturbatores, ut res poſtulat, auctoritate ſua legitime judicatos capitali quoque pœna, ſi neceſſitas & ſceleris magnitudo poſtulent, coërceant pötius, quam eccleſia detrimentum capiat.* Bucanus in inſtitut. theol. loc. 49. p. 777. quæſtionem proponit: *An magiſtratui liceat in hereticos gladio civili animadvertere?* ad quam reſpondet adfirmate. Idem ſtatuunt Bullingerus conc. 18. fol. 89. Aretius in hiſtoria Valentini Gentilis. Danæus in ethic. chriſt. lib. II. cap. 13. f. 199. Franc. Junius in defenſione ſecunda de Trin. adverſus Samoſatenianos edita Heildelb. anno 1591. p. 40. Herbornenſes in notis ad expoſitionem catechet. p. 147. Perkinſus in cathol. reformato controv. XXI. cap. 2. p. 367. *Quod quidam pontificiorum in Anglia occiduntur, id non fit propter religionem, quamvis haec cauſa juſta ſit,* Deut. XIII. 5. *ſed quia excitant turbas & ſeditiones,* &c. (*) Refert Lucas Oſiander in reſp. ad apolog. Hei-

Quidam ex Calvinianis.

ıidanus lib. XXV. in hiſtoria de ſupplicio Ser-
meminit libri a Calvino ſcripti, *quod heretici
ıo puniendi.* (†) Paræus in comm. cap. XIII. ad
. *quod non ſint tolerandæ a magiſtratu confuſio-
n religione, ſed gladius contra hereſes ſtringen.*
Beza in epiſt. theol. I. pag. 20. & 21. *Liber-
n conſcientiis permittere, ſinere unumquem-
ſi velit, perire, mere diabolicum dogma eſt.
ıæc illa eſt diabolica libertas, quæ Poloniam
Tranſylvaniam hodie tot peſtibus implevit,
nullæ alioquin ſub ſole regiones tolerarent.*
ubonus in præfat. exerc. ad ann. Baron. *Aria-
in ſua perfidia obſtinatiſſimum, qui in vincu-
ıu detentus revocari ad ſanam mentem nulla*

ratione potuit, flammis ultricibus tua majeſtas impatiens injuriæ factæ D. N. J. C. Deo ἀντιςῳ *juſſit tradi.* Becanus in reſp. ad aphoriſmos Calviniſtarum aphor. VIII. pag. 96. *Quot Jeſuitas, quot alios catholicos propter ſolam fidem extremo ſupplicio Calviniſtæ adfecerunt. Churfürſt Auguſtus in ſeinem aufgezeichneten Bericht von D. Peucern ſchreibt alſo: Die Lehre, ſo bisher in Frankreich und Niderlanden auſſerhalb der Papiſten geweſt, die iſt allein Calviniſch, und eben ſolch Bluthad, wie in Frankreich und Niderlanden die Calviniſche Lehre hat angerichtet, iſt ihre Hoffnung auch geweſt in Sachſen anzurichten, das laſs ich mir nicht anders überreden, ſie ſtellen ſich gleich ſo fromm*

delbergenſium p. 64. quemdam Calvinianum eccleſiaſten dixiſſe, ſe, *Romanus imperator ſi foret, omnes interfecturum, qui ſuam non amplecterentur religionem.* Ibidem memorat conclavi Johannis Caſimiri Palatini, & valvis templi fuiſſe adſcriptum:

O Caſimire potens, ſervos expelle Lutheri,
Enſe, rota, ponto, funibus, igne neca.

Vnde Coſterus in apol. contra Gomar. part. III. fol. 548. Calvinianis objicit, quod *fruſtra conquerantur de tyrannide pontificiorum, cum ipſimet cenſeant, pontificios eſſe occidendos, quorum non paucos religionis gratia occiderint.* Bellarminus lib. III. de Rom. pontif. cap. 7. ſcribit, *inquiſitionem haereticorum papiſticam apud Calvinianos non perſecutionem, ſed bellum civile potius adpellari poſſe, ſiquidem juxta*

fromm als ſie wollen. Calviniani in ſuo Palingenio pag. 12. vocant illos, qui ſenſum literalem in verbis cœnæ retinent, *zänkiſche und haderhafte Leute, denen man die Beine zubrechen ſolle.* GERHARDVS.

Subnota *Editoris.*

(†) Prodiit libellus iſte a Calvino ſcriptus & in nota præcedenti *p 187.* a GERHARDO adlegatus, ſub initium anni MDLIV. ſub titulo: *fidelis expoſitio errorum* MICH. SERVETI, *& brevis eorundem refutatio: ubi docetur, jure gladii coërcendos eſſe hæreticos.* Confutatus vero fuit in alio quodam, qui inſcribitur: *contra libellum* CALVINI, *in quo oſtendere conatur, hæreticos jure gladii coërcendos eſſe.* S. L. MDCXII. Sunt nonnulli, qui auctorem hujus libelli LÆLIVM SOCINVM, Fauſti avunculum, fuiſſe dicunt, alii vero SEBAST. CASTELLIONEM pro ejus auctore habent, obſervante doctiſſimo REIMMANNO in *catalogo bibliothecæ theolog. ſyſtematico-critico, p. 1043.* Cæterum quisquis tandem fuerit ille virorum, a quo profectus eſt hic fœtus, paucis hodie notus, illud tamen abunde conſtat, male audire CALVINVM, virum alias doctiſſimum, ob diram de occidendis hæreticis ſententiam, & procuratum MICHAELI SERVETO, Villanovano Hiſpano, qui trinitatis myſterium negavit, apud magiſtratum Genevenſem lenti ignis ſupplicium. Vid. SAGITTARIVM in *introduct. in hiſtor. eccleſiaſt. p. 823.* FR. VLR. CALIXTVM in tract. *de hæreſi p. 355.* SIM. EPISCOPIVM *vol. II. oper. part. II. p. 52.* PHIL. LIMBORCHIVM *libr. VII. theolog. chriſt. cap. XX.* DE LA ROCHE *dans la bibliotheque Angloiſe tom. II. part. I. p. 191.* & vel maxime b. canc. MOSHEMIVM in *vita Serveti* germanice edita. His aliisque ſcriptoribus iisque recentioribus ex antiquioribus addi meretur b. LVTHERVS, qui *tom. I. oper. germ. Jenenſ. p. 428.* pie graviterque docet, injuſtum eſſe hæreticos ſupplicio tollere. Nec defuerunt ex proteſtantibus, qui ſibi perſuaſerunt, *ſic arma porrigi pontificiis, & gladios acui ad nos ferro & igne perſequendos.* Aſt reſponderunt alii, iniquiſſime ſententiam CALVINI obtendi, excuſandæ pontificiorum crudelitati. „Aliud enim eſſe, hæreſiarchas blaſphe„mos & factioſos eccleſiæ perturbatores velle puniri: „Aliud in omnes errantes promiſcue gladium ſtrin„gi poſſe, ſive ſint ſeductores, ſive ſeducti, „ſive infirmi, ſive contumaces, ſive ignoran„tes, ſive ex malitia peccent: Rurſus aliud eſſe „juſte animadverti poſſe, ſed rariſſime, in unum vel „alterum hæreticum aperte impium & blaſphemum: „aliud vero in gentes integras & myriadas homi„num errantium, ſed de cætero proborum & quie„torum, omnis ſexus, ætatis, conditionis, lanie„nas horrendas poſſe exercere, ut ad internecionem „deleantur, & ſuppliciis capitalibus jure poſſe ple„ctere. Aliud pœnam mortis decernere in eos, qui „legitime erroris ſui exitialis convicti, incorrigi„biles ſe præbent, omnibus mediis lenioribus incaſ„ſum adhibitis, nec deſinunt venenum ſuum quoad „licet ſpargere contra monita & interdicta: Aliud „vero immiſericorditer ſævire in pios Dei cultores, „qui hæreſis ſuæ nunquam convicti fuerunt, nec „ullius erroris rei poſſunt peragi, niſi quod jugo „pontificio nolunt ſe ſubjicere, quod aliud verbum „Dei, quam ſcriptum non agnoſcunt, alios redem„tores, & aliud caput eccleſiæ, quam Chriſtum, „aliud ſacrificium, quam ejus mortem, alium „cultum religioſum, quam qui ſoli Deo debe„tur.„ Hactenus FR. TVRRETTINVS, qui hisce verbis mentem eccleſiæ Reformatæ in *inſtitut. theolog. elenct. part. III. p. 373.* clare ſatis expreſſit, ſimulque cauſſam CALVINI, quin & magiſtratus Genevenſis, *loc. cit.* defendendam in ſe ſuſcepit; quod & alii ex cœtus Reformati doctoribus fecerunt. Generatim eorum ſententia huc redit, non licere quidem magiſtratui promiſcue in quosvis errantes & hæreticos capitali ſupplicio animadvertere. Aſt aliter pronunciandum eſſe de hæreſiarchis factioſis & blaſphemis, venenum ſuum contra interdicta & fidem datam ſpargentibus & rempublicam nec non eccleſiam turbantibus; hosce enim capitali etiam pœna plecti poſſe. Diſſentiunt tamen heic a Reformatis JAC. ARMINII diſcipuli, ex quibus cumprimis PHIL. LIMBORCHIVS *loc. cit.* evolvendus eſt, cum quo tamen ex noſtris GVSTAV GEORG. ZELTNERVS in *breviario controverſiar. cum Remonſtrantibus agitatarum, controv. XLV. p. 507. ſeqq.* omnino conferri meretur.

iuxta doctrinam Auguſtini epiſt. LXXX. ad Heſychium, in perſecutione antichriſti ſolis eccleſiæ filiis futura ſit tribulatio, non autem eorum perſecutoribus. (*)

(*) Quum Bellarmini, patris purpurati, qui, ut ex ſupra dictis conſtat, hæreticos capitali ſupplicio adficiendos eſſe ſtatuit, iterata jam vice mentionem heic faciat Gerhardvs noſter, paucis obſervamus, non defuiſſe recentiori quoque ævo in ipſa eccleſia Græca, ſpeciatim Ruthenica, viros quosdam, qui Bellarmini aliorumque coetus Romani doctorum veſtigia ſecuti, barbaram illam atque ab omni humanitate alienam *de hæreticis e medio tollendis* ſententiam in publicis quoque ſcriptis defendendam in ſe ſuſceperint. Principem inter eos locum obtinet Stephanvs Javorskivs, archiepiſcopus quondam Rezanienſis & Muromienſis, homo in Jeſuitarum ſcholis inſtitutus atque educatus, qui, ut eorum commoda atque opportunitates promoveret, quin, ſi fieri poſſet, Ruthenos Romani antiſtitis imperio ſubjiceret, librum quendam Ruſſico idiomate conſcripſit, ſub titulo: *Lapis, ſive petra fidei, orthodoxis ſanctæ eccleſiæ filiis ad confirmationem & ſpiritualem ædificationem, offendentibus autem ad lapidem offenſionis & ſcandali ad reſurrectionem & emendationem.* Licet vero hicce liber plurimis mendaciis ac calumniis in proteſtantes refertus, longo tempore prelo fuerit paratus, tantum tamen abfuit, ut magnus ille Ruſſorum imperator Petrvs I. eundem publici juris fieri permitteret, ut potius, eo ſuppreſſo, alios quosdam libros, interque eos Pvfendorffii *introductionem in hiſtoriam*, cum libro ſingulari *de hierarchia pontificis Romani*, lingua Ruthenica in fol. edi curaret. Poſtquam vero glorioſiſſimæ memoriæ imperator Petrvs I. vita exceſſit, quin & ipſe Javorskivs anno MDCCXXII. vitam cum morte commutavit, non defuerunt ſibi Ruthenorum theologi, quo minus opus hoc poſthumum typis exſcriberetur. Prodiit illud Moſcuæ, menſe Octobris ann. *MDCCXXVIII.* in fol. Non opus eſſe arbitramur, ut ſingula hujus operis capita heic indicemus, id quod in diariis eruditorum ſubinde factum eſſe conſtat. Sufficiat, paucis heic adnotaſſe, adpendicem libro eſſe adjectum, in quo quæſtio ex inſtituto diſcutitur: *num, qui nove a ſacroſancta eccleſia deſciverunt, hæretici, ſuppliciis adfici judiciisque mundi hujus tradi queant?* Vbi quidem Javorskivs adfirmantem amplexus eſt ſententiam, eandemque variis comprobare argumentis adniſus eſt. Singula, quibus is cauſſam ſuam ſuperſtruxit, argumenta, eorumque pondera ſacrarum litterarum, rectæque rationis judicio atque auctoritati ſubjecit vir poſt fata quoque celeberrimus Jo. Lavr. Moshemivs in commentatione prorſus egregia leſtuque digniſſima *de pœnis hæreticorum* §. *XIV. p. 38—49* Fuerunt vero & alii iique præſtantiſſimi in Germania noſtra theologi, tam Auguſtanæ confeſſioni addicti, quam Reformati, qui criminationes, quibus auctor iſte proteſtantes conſpurcaverat, depellerent, ejusdemque copias profligarent. Eminet inter eos inclutus, dum viveret, Jenenſium theologus Jo. Franc. Bvddevs, qui non diu ante beatam mortem, die XX. Nov MDCCXXX. inſecutam, ponderoſam atque eruditam *epiſtolam apologeticam adverſus obtrectationes Javorskii ad amicum Moſcuæ degentem ſcriptam* Jenæ luci expoſuit publicæ. Adcuratam recenſionem hujus epiſtolæ dederunt doctiſſimi auctores *actorum eruditorum*, quæ Lipſiæ prodeunt, menſe Octobris anni *MDCCXXIX. p. 405. ſeqq.* Equidem hanc ipſam epiſtolam confutandam ſibi ſumſit Bernard. Ribera, Dominicanorum ordini adſcriptus, ſacr. theol. doct. & regius prof. publ. apud excellentiſſ. ducem *de Liria* legatum hiſpanicum &c. qui *reſponſum antapologeticum contra calumnioſas blaſphemias* J. Fr. Bvddei *nomine vulgatas in orthodoxos, latinos & græcos,* &c &c. *Viennæ* ann. *MDCCXXXI.* evulgavit. Vid. *die unſchuldige Nachrichten MDCCXXXIII. p. 481. ſeqq.* Verum mox eundem ſolide depexum dedit Christophor. Matth. Pfaffivs, cancell. primum Tubingenſis, poſtea Gieſſenſis, in peculiari diſſertatione, Tubingæ anno MDCCXXXIII. typis exſcripta publiceque defenſa. Jam vero non tantum ex Auguſtanæ confeſſionis doctoribus, b. Bvddevs, ſed ex Reformatis quoque vir quidam doctiſſimus, qui nomen ſuum notum eſſe noluit, Javorskio maſcule ſe oppoſuit, ejusdemque technas detexit, edito brevi quidem, verum ſolido & concinno libello, qui inſcribitur: *genius Stephani Javorskii, quondam metropolitæ Rezanienſis & Muromienſis, ex ejus opere poſthumo theoſophico petra fidei dicto in epiſtola familiari revelatus, MDCCXXX. 4.* In quo ſigillatim præclare oſtendit, Javorskio magis curæ cordique fuiſſe Jeſuitarum cœtusque Romani, quam Ruthenorum, quibus unice deditus videri voluit, ſalutem. Plura de Javorskio jam non addimus, ſed hoc tantum notamus, de vita ejus, præter *acta erudit. Lipſ. A. MDCCXXIX. p. 226.* evolvi poſſe *die unſchuldige Nachrichten MDCCXXIX. p. 646. ſeqq.*

Nec hoc penitus prætermittere heic poſſumus, fuiſſe quoque recentiori ætate ex eleganti alias & polita Gallorum gente, qui Bellarminvm ſecuti docere haud dubitaverint, eam demum veram eſſe eccleſiam, quæ hæreticos de medio tollat, cum contra falſæ religionis certum indubitatumque ſit criterium, ſi diſſidentes in rebus ad religionem ſpectantibus toleret. En quid hanc in rem pronunciet auctor adnotationum in Rich. Simonii librum poſthumum:

cuici-

§. CCCXIX. Antequam vero ſententiæ noſtræ fundamenta proponamus, primo omnium recte formandus erit quæſtionis ſtatus: 1.) Non eſt hoc loco quæſtio, *an magiſtratui liceat hæreticos coërcere*, & in eos animadvertere. Cum enim ſuperius demonſtratum ſit, curam religionis ad chriſtianum magiſtratum certa ratione pertinere; utique etiam tanquam Dei vicarius & utriusque decalogi tabulæ cuſtos curare poteſt ac debet, ut ſincerum divini cultus exercitium vigeat, nec per pſeudoprophetas corrumpatur, vel intervertatur. Abſit enim, ut hæreticorum patrocinium ſuſcipere, contra vero magiſtratus & miniſterii eccleſiaſtici in coërcendis hæreticis officio quidquam detrahere velimus. 2.) Nec quæſtio proprie eſt de *ſeductis*, qui a falſis doctoribus circumventi, & in errorum avia præcipitati. Illi enim cum non voluntarie & ſcienter, ſed ex ignorantia & infirmitate errent, commiſeratione potius, quam pœna ac graviore animadverſione digni judicandi. (*) Sed quæſtio præcipue eſt de *ſeductoribus*, qui errores fundamentales in eccleſia ſpargunt, eosque pertinaciter defendunt, quos a magiſtratu coërcendos & puniendos, nequaquam vero ultimo ſupplicio adficiendos eſſe, dicimus. 3.) Nec quæſtio eſt *de tempore vet. teſt.* an in vet. teſt. licuerit interficere hæreticos? ſed de magiſtratu chriſtiano in nov. teſt. 4.) Nec quæſtio eſt *de ſeditioſis & blaſphemis*, qui præter falſæ doctrinæ propagationem ſeditiones inſuper excitant, ſubditos adverſus magiſtratum inſtigant, & directas ac apertas blaſphemias adverſus Deum evomunt: illos enim capitali ſupplicio ob ſeditiones vel manifeſtas blaſphemias adfici poſſe, non admodum refragabimur; ſed de ſimplicibus hæreticis, qui a ſeditionibus & blaſphemiis aliisve delictis capitalibus ſibi temperant, contra quos gladium a magiſtratu ob hæreſin ſtringendum eſſe negamus. (**) Chemnitius part. II. exam. concil. Tridentin. pag. 93. *Coactionem ad fidem, quæ per externam vim & corporales pœnas fit, eccleſia Chriſti ignorat, quæ tantum habet gladium Spiritus. Politico magiſtratui corporalis gladius a Deo commendatus eſt, quo, ſi pius eſt, uti poteſt ac debet, ſicut ad reliqua ſcelera, ita etiam ad publicas, externas & notorias blaſphemias, præcipue ſi ſeditio acceſſerit, puniendas.*

§. CCCXX. Primam argumentorum claſſem petimus ex *ſcripturis*; ſecundam ex *rationibus*; tertiam ex *teſtimonio eccleſiæ primitivæ*; quartam ex ipſis *adverſariis*. Quæ ex ſcriptura producuntur, ea vel ex vet. vel novo teſt. ſunt petita. Ex *vet. teſt.* producimus vaticinia prophetica de propagatione doctrinæ cœleſtis, in nov. teſt. absque cæde & ſan-

Argumenta noſtræ ſententiæ 1.) ex ſcriptura. a.) Ex vet. teſt.

critique de la biblioth. des autheurs eccleſiaſt. & des prolegom. de la bible de Mr. du Pin, quem Jeſuitam TOURNEMINIVM eſſe ferunt, *tom. I. p. 667. Dieu enfin dans la loy de Moyſe n'avoit il pas ordonné des ſupplices & la mort même contre ceux, qui abandonnoient la religion, où qui violoient ſes preceptes. Il n'y a que les fauſſes religions, qui puiſſent autoriſer la tolerance.*

Tandem ultimo loco & hoc adjicimus, haud paucos in proteſtantium quoque cœtu adhuc perſuaſum habere, hæreticos flammis tradi poſſe. Helvetii anno hujus ſeculi quadrageſimo ſuo id demonſtrarunt exemplo, cum nonnullos e civibus ſuis, qui nihil ſe credere profitebantur, niſi quod ſacrarum litterarum teſtimoniis poſſit comprobari, flammis addicerent. Vid. *acta hiſtorico-eccleſiaſt. tom. XII. p. 227. ſeqq. tom. XIII. p. 675.* & cel. C. G. F. WALCHII *compend. hiſtor. eccleſiaſt. recentiſſ. cap. IV. §. XXVI. p. 76. ſeqq.*

(*) Ipſe Roſenbuſch in replica contra Oſiandrum p. 128. ſcribit: *Man ſoll nur die hinrichten, welche eigentlich Ketzer ſind, und nicht die, welche in der Ketzerey geboren und erzogen, ſich nit ſo bald reſolviren können, und doch den Sachen fleiſſig nachzudenken Willens ſind, von denen haben wir in unſern Päbſtiſchen Rechten, daſs ſie nicht für Ketzer zu halten ſeyn.* GERHARDVS.

(**) Sic b. Lutherus tom. IV. Jenenſ. f. 408. item tom. V. in Pſ. LXXXII. f. 74. b. *Anabaptiſtas non ut hæreticos, ſed ut blaſphemos tolli poſſe*, ait. Et hac ratione conciliari poſſe videntur duo conſilia contraria, quæ exſtant decade IV. Bidembachii, quorum unum eſt Brentii mitius, alterum Vrbani Regii rigidius, numer. 1. & 2. GERHARD.

ine futura. Eſa. II. 4. *Judicabit* (Meſſias)
gentes, & arguet populos multos, &
rtent gladios ſuos in vomeres & lanceas
in falces, non levabit gens contra gentem
um ſuum, & non diſcent ultra bellum.
6. *Habitabit lupus cum agno, & par-*
um hædo adcubabit. v. 7. *Vitulus & leo*
vis ſimul morabuntur, & puer parvulus
eos, &c. v. 9. *non malefacient, nec cor-*
ent in univerſo monte ſanctitatis meæ,
repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut
operientes mare. c. LXV. 25. idem repe-
Zach. IX. 10. *Succidere faciam quadri-*
e Ephraim, & equos de Jeruſalem, &
lentur arcus bellici. & loquetur pacem
ius. Hæc vaticinia *generaliter* quidem
ntur de pace eccleſiæ & concordia civium
blicæ chriſtianæ; interim ſimul in *ſpecie*
lunt modum propagandi eccleſiam, ni-
n abſque profuſione ſanguinis. Oppo-
r enim hæc vaticinia praxi in eccleſia
eſt. divinitus conſtitutæ & uſitatæ. In
elt. vi externa & corporali religio pro-
atur, falſa & idololatrica dogmata ſpar-
s interficiebantur, gentes Cananææ idolo-
e exſcindebantur; ſed de nov. teſt. pro-
vaticinantur, quod abſque cæde & ſan-
religio chriſtiana ſit propaganda. In-
m diſcipuli Luc. IX. 54. Samaritanos
cœlitus delapſo exuri vellent, & ad pra-
et. teſt. in Eliæ exemplo propoſitam pro-
ent; Chriſtus eos objurgat, & diſcrimen
nov. teſt. ipſis proponit: *Neſcitis, in-*
cujus ſpiritus ſitis? Filius hominis non
animas perdere, ſed ſalvare. Ex eo ſic
idimus: In quo vet. ac nov. teſt. ſibi in-
opponuntur, in illo non poteſt ſtatui
que conformitas. Sed in propagatione
næ & punitione hæreticorum per ſan-
effuſionem & cædes vet. ac nov. teſt.
vicem opponuntur. Ergo in eo non
ſtatui utriusque conformitas. Excipit
minus lib. III. de laicis cap. 22. 1.) *di-*
ſaiæ cap. II. *tantum pertinere ad tempus*
us Meſſiæ, in quo generalis, altiſſima &
na pax in toto orbe ſit futura. Reſp.

imo vero deſcribitur in genere ſtatus eccleſiæ ſub nov. teſt. quod religionis propagandæ cauſa non ſint bella gerenda, nec ſanguis fundendus. Propheta enim agit de vocatione gentium ad Chriſti regnum. *Erit*, inquit, *in noviſſimis diebus, firmus fiet mons domus Domini in vertice montium, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, adſcendamus ad montem Domini.* Jam vero univerſalis illa vocatio gentium non cœpit tempore nativitatis Chriſti, ſed per prædicationem apoſtolicam, eademque adhuc hodie durat. Ergo non tam de tempore nativitatis Chriſti, quam de ſtatu eccleſiæ nov. teſt. in genere vaticinium hoc loquitur. 2.) *Si verum eſt, nunquam futura in eccleſia bella, manifeſtum erit, apud Lutheranos non eſſe eccleſiam, qui & inter ſe & contra catholicos graviſſima bella geſſerunt.* Reſp. diſtinguendum inter bella *offenſiva* & *defenſiva.* Religionis propagandæ cauſa bella gerenda eſſe, negamus; defendendæ autem religionis cauſa a legitimo magiſtratu bella geri poſſe concedimus; interim nec ſolam religionis defenſionem, ſed etiam alias cauſas juſti & legitimi belli ſtatuimus, nec quorumvis bellorum temere ſuſceptorum patrocinium nobis vindicamus. 3.) Cap. XI. *non dicit propheta, quod catholici non occident hæreticos, ſed potius contra, quod hæretici non occident, & non nocebunt catholicis; loquitur enim propheta de leonibus & urſis & ſerpentibus regulis, aliisque venenatis beſtiis, quibus diabolus & hæretici ejus miniſtri ſignificantur.* Reſp. per venenatas illas beſtias non poſſunt intelligi hæretici, quippe quorum totalis concordia cum eccleſia non eſt ſperanda, 1. Cor. XI. 19. quod tamen de beſtiis illis propheta adſerit; ſed deſcribitur illis verbis natura & indoles omnium hominum, qualis eſt ante vocationem & converſionem ad Chriſti regnum reſpectu corruptionis per lapſum introductæ, ac prædicitur, eos, qui quondam Deo diſplicebant, & eccleſiam odio habebant, ad agnitionem Chriſti per evangelii prædicationem perductos pacifice victuros, & a cæde & ſanguine ſibi temperaturos. Conjungimus

igitur v. 4. in quo gladius non corporalis, ſed ſpiritualis ad eccleſiæ in nov. teſt. propagationem adhibendus prædicitur: *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium*; quod de verbo Dei accipiendum eſſe, conſtat ex Eph. VI. & 2. Theſſ. II. 8. ex quo ſic concludimus: Quo gladio antichriſtus in nov. teſt. occidendus, eo etiam gladio adverſus hæreticos, antichriſti membra ac ſatellites, utendum. Atqui non corporali, ſed ſpirituali gladio, virtute ſcilicet verbi antichriſtus in nov. teſt. occidendus. Ergo non corporali, ſed ſpirituali gladio contra hæreticos, antichriſti membra ac ſatellites, utendum. Neque tamen jus gladii penitus magiſtratui adimimus, ſed contra hæreticos, & ob religionis propagationem adverſus infideles eum ſtringendum eſſe negamus.

2.) Ex nov. teſt. a.) ex doctrina & praxi Chriſti.

§. CCCXXI. Ex nov. teſt. producimus *doctrinam & praxin 1.) Chriſti, 2.) apoſtolorum.* In *genere* monemus, Chriſtum & apoſtolos nullum in nov. teſt. dediſſe mandatum de hæreticis corporali ſupplicio adficiendis, quod in re tanta eccleſiæ ſalutem, vel maxime concernente non fuiſſet ab ipſis intermiſſum, ſi hæreticos occidi voluiſſent. Excipit Bellarminus, *Chriſtum quidem & apoſtolos non præcepiſſe, ſed nec prohibuiſſe, ut comburerentur hæretici.* Hanc ſolutionem ſuam probat duplici argumento, primo, *quia Lutherus eadem uſus eſt contra Carolſtadium. Objicienti enim Carolſtadio, cur vocaret ſacramenta, quæ Chriſtus non præceperat ſic vocari, reſpondit Lutherus: quare tu prohibes ea vocari ſacramenta, quæ Chriſtus non prohibuit vocari?* Deinde, *quia Chriſtus & apoſtoli nusquam jubent adulteros & falſarios occidi, ſuſpendi fures, comburi latrones, & tamen ita fieri, & recte fieri, neque Lutherus negare auderet.* Reſp. eſt diſſimilitudo in exemplis. Vſus vocabuli *ſacramenti*, a quo abhorrebat Carolſtadius, pertinet ad adiaphora, in quibus libertas eccleſiæ conceſſa; unde merito urget Lutherus contra Carolſtadium, quod Chriſtus & apoſtoli non prohibuerint uti voce *ſacramenti*, proinde etiam nos poſſe in eccleſia ex chriſtiana libertate eo vocabulo in ſano ſenſu uti. Sed occiſio hæreticorum ex hypotheſi pontificiorum pertinet ad neceſſarias vitæ regulas, imo ut ex Mejerhofero percepimus, ad fidei articulos, ergo de ea merito requirimus certum & perſpicuum aliquod ſcripturæ fundamentum. Quod aliorum facinoroſorum capitalia ſupplicia adtinet, ea recte deducuntur ex loco apoſtolico Rom. XIII. 4. *Magiſtratus non gerit gladium fruſtra*; & ex fundamentis aliis ſuperius adductis, quo vero minus etiam ad hæreticos hoc extendatur, obſtant reliqua ſententiæ noſtræ fundamenta.

1.) Matth. XIII. 30. Sinite creſcere zizania.

§. CCCXXII. In ſpecie *ex Chriſti doctrina & praxi* ſic concludimus: Quem modum agendi cum hæreticis Chriſtus improbat, is in eccleſia chriſtiana merito intermittendus. Sed modum agendi cum hæreticis per ſupplicia capitalia Chriſtus improbat. Ergo is in eccleſia chriſtiana merito intermittendus. *Adſumtum* probatur I.) ex parabola Matth. XIII. 30. *Sinite creſcere zizania usque ad tempus meſſis.* (*) Per zizania non promiſcue & in genere omnes facinoroſos, ſed in ſpecie hæreticos intelligi demonſtramus 1.) ex *oppoſitione*: Quod in hac parabola ſignificatur per ſemen, ejus contrarium ſignificatur per zizania, ratio connexionis pendet a natura oppoſitorum, quorum oppoſita ſive contraria eſt ſignificatio. Atqui per ſemen hoc loco ſignificatur verbum Dei, & qui illud proponunt, ac fideliter amplectuntur. Ergo per zizania intelliguntur hæreſes, & qui eas proponunt & amplectuntur. Vbicunque a Chriſto in parabolis *ſeminis* fati fit mentio, ibi de verbo Dei, ſpirituali & *incorruptibili illo ſemine*, 1. Pet. I. 23. illud intelligitur Matth. XIII. 19. Marc. IV. 15. Luc. VIII. 11. cujus conve-

(*) Evolvi heic meretur b. cancell. Pfaffii diſſertatio *de zizaniis non evellendis*, Tubingæ typis exſcripta, Lipſiæ vero ann. MDCCLIII. recuſa.

ꞏntia cum ſemine alibi exponitur. Cum-
ꞏi divini ſint duo præcipua ac princi-
ꞏita, videlicet *lex* & *evangelium*, con-
ꞏario ac præcipue doctrinam evange-
ꞏidei, non autem legem ſive morum
ꞏn per ſemen intelligi, quia Chriſtus
confert *ſeminanti* bonum illud ſemen,
ꞏ Chriſti propria doctrina eſt evange-
ꞏu fidei doctrina. Huic doctrinæ fi-
ꞏcte opponuntur hæreſes. Ergo illæ
nia ſemini oppoſita ſunt intelligendæ.
uit Beza in lib. de puniendis a magi-
ꞏereticis, *Chriſtus per zizania non hæ-*
ſed filios nequam intelligendos eſſe do-
8. ac v. 41. *omnia ſcandala, & illos,*
unt iniquitatem per zizania intelligi
Ergo generaliter intelliguntur omnes
ſi. Reſp. υἱοὶ τȣ̃ πονηρȣ̃, filii diaboli
e quidem aliis in locis dicuntur omnes
ꞏui peccatis contra conſcientiam ſecu-
gent, qui dicuntur *filii diaboli* non
ꞏ, ſed imitatione. Joh. VIII. 44. Au-
tract. XLII. in Joh. *Imitando diabo-*
i ſunt filii diaboli. In Pſalm. LXIV.
iam paternitatis ratio, quam non tam
e conſtituit, quam filii, nos enim illum
patrem facimus, non ille nos creando
Conjunge Irenæum lib. IV. c. 79. p.
d hoc loco in ſpecie intelliguntur hæ-
ꞏui licet non ſoli, tamen etiam ipſi ſub
iſto genere, tanquam ſpecies prima-
ꞏrehenduntur. (*) Loquitur Chri-
finite. *Zizania ſunt filii* τȣ̃ πονηρȣ̃,
indefinita propoſitio quandoque *uni-*
ꞏ de toto genere, quandoque *parti-*
de certa & determinata ſpecie expli-
; ideo inquirendum ulterius, an Chri-
ꞏes omnino diaboli filios, an vero cer-
tam ipſorum claſſem, videlicet hæreticos in hac parabola intelligat. Poſterius nos adſerimus, & argumentis ex ipſis hujus textus viſceribus demonſtramus, quibus conjungimus ſequentia ſcripturæ dicta: Johannes baptiſta phariſæos ac ſadducæos vocat γεννήματα ἐχιδνῶν, Matth. III. 7. quia ſunt progenies infernalis ſerpentis, cujus ſemen venenatum, hæreticas ſcilicet opiniones concipiunt. Joh. VIII. 44. diabolus eſt *pater mendacii.* Hæreſes ſunt mendacia. Ergo hæretici ſunt filii diaboli. Matth. XII. 39. XVI. 4. Chriſtus phariſæos & ſcribas vocat *generationem* πονηρὰν καὶ μοιχαλίδα, *pravam & adulteram*, propter hæreticos errores & cultus idololatricos, qui adulterii ſpiritualis nomine in ſcripturis veniunt. Ita quoque hoc loco υἱοὶ πονηρȣ̃ ſunt hæretici, patrem ſuum diabolum, mendaciorum architectum imitantes. Quod adtinet v. 40. in eo non amplius quæritur, quid per zizania in agro dominico intelligendum ſit; ſed cum de officio angelorum in die noviſſimo circa zizania Chriſtus agere cœperit, ideo quadam excurſione uſus oſtendit, non ſolum zizania ἰδικῶς ſic dicta, hoc eſt, hæreticos, ſed etiam omnes impios, ſcandalis eccleſiam turbantes & iniquitatem operantes ab angelis colligendos, & in ignem infernalem projiciendos eſſe. Ex eo vero colligi nequit, quod pars prior parabolæ cum hac poſteriore ſit æqualis latitudinis, hoc eſt, quod itidem generaliter accipiendum ſit de omnibus facinoroſis illud patrisfamilias præceptum: *Sinite creſcere zizania.*

§. CCCXXIII. 2.) Ex *ſcopi determinatione*: Per *agrum*, in quo zizania una cum tritico creſcant, *mundum* intelligendum eſſe, docet

ꞏii h. l. dicuntur, qui proprie loquendo non
faciunt, ſed perverſe ſentiunt, ut illi proprie
ii, qui Chriſti doctrinæ veritatem ſunt amplexi.
enim ex re piorum & impiorum differentia
ꞏs, quam ex religione ſumi poteſt. Huc per-
Pſalm. XLIV. 18. Nam ut ibi generaliter di-
ꞏr *non obliti Dei*, nec *mendaciter egiſſe con-*
Dei fœdus, non qui nunquam in vita peccarunt,
ſed reſtricte, *qui nominis Dei fuere memores, non obliti fœderis Dei, qui non expandunt manus ad deum extraneum*, ut explicatur v. 21. hoc eſt, chriſtiani orthodoxi: ſic Chriſtus generali voce *impiorum* adpellat ſpecialiter illos, qui obliti fœderis Dei bonum ſemen neglexerunt, & reliquerunt veritatem divinam, id eſt, in religione errantes & hæretici. GERHARDVS.

docet Chriſtus v. 38. ex eo colligit Beza in lib. de puniendis hæret. *non poſſe per zizania hæreticos intelligi, cum hæretici non extra eccleſiam in mundo, ſed in ipſa eccleſia reperiantur.* 1. Cor. XI. 19. *Oportet eſſe hæreſes inter vos.* Sed notandus eſt parabolæ ſcopus, quem Chriſtus ipſe proponit v. 24. *Simile eſt regnum cælorum homini, ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo.* Ergo non de negotiis mundi, ſed de ſtatu eccleſiæ in mundo Chriſto propoſitum eſt agere, neque enim regna mundi, ſed regnum cœlorum agro, in quo & triticum & zizania ſimul naſcuntur, comparat. Per illud regnum cœlorum intelligitur eccleſia in mundo adhuc militans, quæ inter cauſas reliquas ideo vocatur *regnum cælorum*, ut a terrenis & mundanis regnis diſtinguatur Joh. XVIII. 36. Agri igitur nomen, per uſitatam in ſcripturis *ſynecdochen* accipiendum non de toto & univerſo mundo, ſed de illa mundi ſive hominum parte, quæ per ſparſionem ſeminis, hoc eſt, per prædicationem verbi in regnum Chriſti ſive eccleſiam colligitur, quam Chriſtus peculiariter vocat *ſuum* agrum; mundi autem nomine tum indigitat, quia in mundo & ex mundo eccleſia colligitur, & ſimul reſpectus habetur ad vaticinia prophetarum de gentibus ex toto mundo ad Chriſti regnum vocandis: Pſalm. II. 8. LXXII. 8. Eſa. XLIX. 6. Zachar IX. 10. Hic parabolæ ſcopus ſi probe obſervetur, in fumum abit Bezæ argutia, cui haud immerito etiam hoc opponitur, *quod hæretici quidem ſint in eccleſia, non tamen de eccleſia, ſed potius de mundo.* 1. Joh. IV. 5. *Ipſi de mundo ſunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.* Poſſunt quidem dici de ratione originis & *termini a quo*, quia ſcilicet in medio eccleſiæ cœtu conſurgunt, & hæreſes ſuas ſpargunt. Actor. XX. 30. *Ex vobis ipſis exſurgent viri loquentes perverſa.* 1. Joh. II. 19. *Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utique nobiscum.* Sed ratione profeſſionis ac pertinaciæ in errore, & reſpectu *termini ad quem*, hæretici non ſunt de eccleſia, ſed de mundo, quia & ſe ipſos & adſeclas ſuos ex veræ eccleſiæ gremio avellunt, & mundo iterum involvunt. Ex hoc ergo parabolæ ſcopo tale nectimus argumentum: Vera & genuina explicatio parabolarum ita inſtitui debet, ut ad principalem ſcopum potiſſimum reſpectus habeatur. Chryſoſtomus homil. LXV. in Matth. Atqui ſcopus hujus parabolæ eſt, non de regnis mundanis, ſed de regno cœlorum & ſtatu eccleſiæ agere. Ergo etiam explicatio ejusdem unice eo dirigenda, & ex conſequenti per *zizania* non poſſunt nec debent intelligi atrocia illa facinora, quæ in regnis terrenis & mundanis etiam conſpiciuntur, in quæ magiſtratus gladio animadvertit; ſed hæreſes, quæ in Chriſti regno, hoc eſt, in viſibili eccleſia oriri conſueverunt, quæ vindice magiſtratus gladio eradicari & exſtirpari Chriſtus prohibet.

§. CCCXXIV. 3.) Ex *zizaniorum deſcriptione:* Zizania a) partim ſua ſponte, vitio pravi ſoli creſcunt, partim etiam ipſum ſemen facile in ea degenerat, unde ζιζάνιον dictum putatur quaſi σιτοιζάνιον, παρὰ τὸ τῷ σίτῳ παριδρύειν καὶ συναυξάνεσθαι. b) Priusquam ad maturitatem veniunt, tritico valde ſunt ſimilia, ut in prima herba ab eo vix diſcerni poſſint. c) Plura grana adferunt, & quidem plerumque ex uno ejus grano plures culmi enaſcuntur. d) Farina ex illis parata proinde albeſcit, ut alterius alicujus frumenti. e) Si panis ex ea pinſatur, non alit, ſed inebriat ac dementat hominem. f) Etiamſi non multum ejus inſit tritico, tamen panem, aut quidquid ex eo paratur, vitiat. Hæc omnia hæreſeos ac falſæ doctrinæ naturam pulcerrime repræſentant. Ea enim a) vel ſua ſponte, vitio pravæ mentis noſtræ creſcit, vel etiam ex ipſa vera religione depravata & corrupta oritur. b) Aliquandiu ſimilis adparet veræ doctrinæ. Hæretici enim loquelam ſincerorum doctorum ad tempus imitantur, ut cum illis ſentire videantur, ſed tandem manifeſtum fit, ipſos non bonum ſemen, ſed zizania ſpargere. c) Admodum ferax eſt, & brevi tempore late propagatur. d) Externa ſpecie humanæ rationi

tioni blanditur. e) Tantum abeſt, ut auditores faciat meliores, ut eos etiam dementet & inebriet, Gal. III. 1. 2. Tim. II. 26. f) Ac ſi vel modicum ejus veræ doctrinæ commiſceas, nihilominus totam maſſam corrumpit ac vitiat. 1. Cor. V. 6. Gal. V. 9. Flacius part. II. clav. tract. 6. de ſitu Cananææ p. 558. Propter hanc conformitatem zizaniorum & hæreſium in parabola noſtra merito per zizania hæreſes & hæretici intelliguntur; facinoroſi contra ac ſcelerati paleis conferri ſolent, quæ facile agnoſcuntur, & a tritico ſine negotio ſeparari poſſunt. Pſalm. I. 4. Matth. III. 12. 4.) Ex *quadam ad abſurdum deductione*: Si per zizania in parabola intelligerentur quivis facinoroſi, delictis externis & notoriis humanam ſocietatem turbantes, magiſtratui non liceret e medio tollere facinoroſos. Sed poſterius eſt abſurdum, quia *magiſtratus non gerit gladium fruſtra*, ſed eſt *miniſter Dei vindex in iram ei, qui male agit.* Rom. XIII. 4. Ergo & prius. Connexio probatur, quia paterfamilias prohibet evellere zizania, & quidem abſolute ſine ulla inter zizania diſtinctione. 5.) Ex *interpretum teſtificatione*: Janſenius in harmonia agnoſcit, Hieronymum per zizania intelligere hæreticos. Johannes de la Haya in triumpho veritatis c. 61. p. 441. præfert quidem illorum explicationem, qui per zizania in genere quosvis malos ſive peccatores intelligunt, & carpit Eraſmum, quod Cypriano libro III. epiſt. III. expoſitionem de hæreticis tribuat; interim haud gravatim agnoſcit, Hieronymum, Auguſtinum, Chryſoſtomum, Euthymium, & alios per zizania in hac parabola intelligere ſolos hæreticos. Idem faciunt Lyra & Stapletonus hoc loco, Becanus in diſput. de fide hæret. ſervand. fol. 103. (*)

§. CCCXXV. Hiſce præmiſſis ex parabola Chriſti ſic concludimus: 1.) Quicunque evelli & exſtirpari prohibentur, illi gladio non ſunt e medio tollendi. 2.) Quod ſolis angelis in fine mundi peragendum relictum eſt, illud nemo hominum in hac vita tentare præſumat. Sed hæreticorum interfectio per zizaniorum evulſionem ſignificata ſolis angelis in fine mundi peragenda eſt relicta, ut conſtat ex collatione v. 30. & 41. Ergo hæreticorum interfectionem nemo hominum in hac vita tentare debet. 3.) Quod cum præſentiſſimo periculo ſalutis conjunctum, illud non debet ab homine chriſtiano ſuſcipi. *Adſumtum* conſtat ex verbis patrisfamilias, qui quærentibus ſervis, an zizania evellere debeant, reſpondet v. 29. *Non, ne colligentes zizania eradicetis ſimul cum eis etiam triticum.* Qui enim prius ſunt hæretici, ſæpius poſtea ad ſaniorem mentem redeunt, & tritici naturam induunt. Hieronymus in c. XIII. Matth. *Monemur, ne cito amputemus fratrem, quia fieri poteſt, ut ille, qui hodie noxio depravatus eſt dogmate, cras reſipiſcat, & defendere incipiat veritatem.* Chryſoſtomus XLVII. in c. XIII. Matth. *Dominus prohibet eradicare zizania, ne forte ſimul cum zizaniis herbam etiam tritici evellant, quod dicebat, ut bella & effuſionem ſanguinis prohiberet. Nam ſi trucidarentur hæretici, atrox & irreconciliabile bellum orbi inferretur. Duabus igitur rationibus prohibuit: altera, quia frumentis parum nocerent: altera, quia niſi ſanarentur, extrema ſupplicia non evaderent. Quare ſi & puniri eos vultis, & frumentis nequaquam officere, opportunitas temporis congrua vobis exſpectanda eſt. Quid autem eſt, quod ait, ne eradicetis ſimul cum eis & triticum? Certe aut quia ſi arma capietis, inquit, neceſſe*

(*) Cyprianus lib. III. epiſt. I. *Etſi videntur in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut caritas noſtra, ut quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Nobis imo laborandum eſt, ut frumentum eſſe poſſimus, ut, cum caperit frumentum dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore accipiamus. Apoſtolus in ſua epiſtola dicit:* In domo autem magna non ſolum vaſa ſunt aurea, ſed & lignea & fictilia, & quædam quidem honorata, quædam vero inhonorata. *Nos operam demus, & quantum poſſumus, laboremus, ut vas aureum & argenteum ſimus. Cæterum fictilia vaſa confringere Domino ſoli conceſſum eſt, cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt Domino ſuo major ſervus, nec quisquam ſibi, quod ſoli Filio tribuit pater, vindicare ſe putet.* GERHARDVS.

neceſſe eſt, cum hæreticos trucidatis, multos ſanctorum ſimul interimere, aut quia ab ipſis zizaniis veriſimile eſt multos in triticum convertendos. Si ergo prævenientes evelletis, ea frumenta deperibunt, quæ a commutatis zizaniis provenirent. Non prohibet autem conciliabula hæreticorum diſſipare, ora obſtruere, libertatem loquendi concidere, verum interficere ac trucidare. Et poſtea: *Parcendum eſſe zizaniis dicit, quousque una cum frumentis in agro ſunt, quia poſſunt in frumenti ſtatum commutari. Si vero hac longanimitate Domini nihil lucrabuntur & receſſerint, tunc inevitabilis pœna eos neceſſario excipiet.* Chryſologus ſerm. LXXIX. *Si zizaniis Dei potentia non ſubveniret, nec Matthæum de publicano evangeliſtam, nec Paulum de perſecutore apoſtolum eccleſia poſſideret.* Chryſoſtomi explicationem ſequitur b. Lutherus noſter in expoſitione hujus parabolæ: *Docemur,* (inquit,) *quomodo nos gerere debeamus adverſus hæreticos, non enim eos exſtinguere & exſcindere oportet, aperte enim hic Chriſtus ait:* Sinite utraque creſcere; *ſolo verbo Dei contra ipſos agendum docens, ita enim hac in re evenire ſolet, ut qui hodie erret, cras poſſit in viam redire. Quis enim novit, quando Dei verbum cor cujusque ſit adtracturum? ſi autem exuratur, vel alias tollatur, certe impeditur, ne poſſit in viam reduci, imo jam perire eum neceſſe ſit, qui alias potuiſſet ab errore liberari.*

Exceptiones Bellarmini. §. CCCXXVI. Bellarminus excipit, I.) *nomine zizaniorum non intelligi ſolos hæreticos, ſed omnes homines malos.* Reſp. contrarium oſtendimus ſuperius. Bellarminus id nullo alio argumento probat, quam ex verbis Chriſti: *Zizania ſunt filii nequam, & mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno ejus omnia ſcandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mittent in caminum ignis.* Verum quid huic argutiæ reſpondendum ſit, conſtare poteſt ex ſuperioribus. Johannes de la Haya in triumpho veritatis pluribus argumentis id demonſtrare conatur. *Primo* urget auctoritatem patrum *Ambroſii, Auguſtini, Gregorii, Theophylacti & aliorum.* Sed patribus his opponimus alios patres, quorum calculum ipſemet nobis conceſſit; nec illi, qui per zizania *malos in genere* intelligunt, adverſa fronte noſtræ expoſitioni repugnant, cum hæretici ſub nomine & numero malorum comprehendantur, quinimo quidam ex illis ipſis patribus noſtram amplectuntur expoſitionem. Auguſtinus in lib. quæſt. ex Matth. XII. *Cum eſſe quisque ſpiritualis cœperit, cognoſcit errores hæreticorum, & omnino dijudicat atque diſcernit, quidquid audierit aut legerit, abhorrere a regula veritatis.* Ibidem: *Donec quis in ſpiritualibus perficiatur, & quodammodo matureſcat in fructum, quem herba dedit, poteſt eum movere, quare ſub nomine chriſtiano tam multæ hæreticorum exſtiterint falſitates, inde eſt, quod ſervi dicunt: Nonne bonum ſemen ſeminaſti, &c.* Theophylactus in comm. h. l. *Zizaniæ ſunt hæreſes vel malæ cogitationes. Servi ſunt angeli, qui indignantur eſſe hæreſes, vel malitiam in anima, & volunt evellere & exſcindere ex hac vita hæreticos & mala cogitantes. Deus autem non permittit hæreticos bellis conſumi, ne ſimul patiantur conſummenturque & juſti. Similiter neque propter cogitationes vult Deus exſcindi hominem, ne & triticus ſimul corrumpatur, ut exempli gratia ſi Matthæus exciſus fuiſſet ex hac vita, cum eſſet zizanium, ſimul utique exciſum fuiſſet & frumentum, quod poſtea ex ipſo oriturum erat. Similiter & Paulus & latro. Hi enim cum zizania eſſent, non ſunt exſtirpati, ſed permiſſi ſunt vivere, ut creſceret poſtea illorum virtus. Dicitur igitur angelis, quod in conſummatione tunc congregabitis zizania, hoc eſt, hæreticos.* Hæc Theophylactus, non de quibusvis malis ſive flagitioſis, ſed de hæreticis & malis cogitationibus zizania exponens; probe enim vidit, labefactari magiſtratus officium, ſi de quibusvis facinoroſis acciperentur. *Secundo* profert expoſitionem ipſius Chriſti, qui *zizania dicit eſſe filios nequam, hoc eſt, omnes peccatores.* Sed de eo jam ante egimus. *Tertio, Dominus non vult colligi & eradicari zizania,* hære-

ros autem vult exſtirpari, & non vivere. XXII. Deut. XIII. & XVIII. *ergo iſtud de peccatoribus in genere, quam de hæ- in particulari intelligitur.* Reſp. diſtin- um inter tempus vet. ac nov. teſtamen- ſuo loco pluribus declarabitur, hic il- untaxat notamus, quod Johannis de la argumentum ad abſurdum redigi poſſit. ma enim ratione ait, qui *patres hanc pa- m hæreticis adcommodant, non excludunt malos, nimirum quia ſpecies continetur genere*; & in ratione ſecunda: *Zizania ilii nequam, qui non tantum hæreticos, iam omnes peccatores ſignificant.* Atqui peccatoribus in genere accipiuntur ziza- conſequens erit, nullos peccatores a ma- u exſtirpari poſſe, quod falſum eſſe ipſe- a Haya agnoſcit. Eadem ergo ratione ere poſſum: Dominus non vult eradicari a, facinoroſos autem vult exſtirpari & ivere, ut conſtat. Ergo non poteſt de roſis intelligi. *Quartam* rationem petit *e & ſcopo parabolæ.* Præcedenti pare- oſtendit Chriſtus, *bonum ſemen eſſe ja- in terræ loca, & partes quatuor, & tantum partem feciſſe fructum bonum*; ro docet, *eam partem, quæ ſemen evan- recipit, non eſſe omnino puram, & omni rte mundam, ſed malos etiam habere bo- rmixtos.* Reſp. ideo atque inde potiſſi- ea pars, quæ ſemen evangelii recipit, ſt omnino pura, quia diabolus hæreſes dio viſibilis eccleſiæ agro ſeminat, 1. Cor. . quæ connexio hujus parabolæ cum præ- te eſt ſatis concinna; in præcedente do- quibus vitæ ac morum vitiis fructificatio is impediatur, in hac ipſa docet hære- zizaniis ſementem verbi cœleſtis ſæpius mpi ac vitiari. *Quinto, hac parabola Dominus docere quatuor veritates, bo- ilicet malis debere eſſe permixtos, quam- int in hoc mundo: malos, qui ſunt in bo- ra, non eſſe Chriſti ſemen, ſeu non pro- ex Chriſti opere, doctrina vel inſpira- quod ſint tales: malos, qui bonis ſunt iti, permittendos eſſe creſcere propter pe- riculum bonorum: venturum aliquando diem, in quo mali a bonis omnino ſeparabuntur, quæ veritates non ſolum hæreticis conveniunt, ſed omnibus malis.* Reſp. hæc quidem recte di- cuntur, & ſecundario hæc parabola ad ea ad- commodari poteſt, interim primarius ac prin- cipalis ſcopus eſt, quod per zizania hæretici denotentur, & gladio exſtirpari prohibeantur. Quod ſi enim illam prohibitionem de non era- dicandis zizaniis generaliter accipere velimus de quibusvis facinoroſis, qui externis & no- toriis delictis civilem ſocietatem turbant, ma- giſtratui penitus eripietur gladius, & pars offi- cii ipſi proprii ceſſabit.

§. CCCXXVII. Vidit hoc Bellarminus, ideo II) excipit: *Cum prohibet Dominus ex- ſtirpari malos, non prohibet, ne iſte aut ille occidatur, ſed prohibet, ne boni conentur omnes malos ubique exſtirpare, & nullum omnino per- mittere; id enim fieri non poſſet ſine ingenti clade bonorum, & hoc eſt, quod ait Dominus, ne forte cum eis eradicetur ſimul & triticum. Itaque parabola generalis eſt, & hoc ſolum docet, nunquam futurum ante mundi conſum- mationem, ut omnes mali eradicentur. Cum autem in particulari quæſtio eſt, vel de hære- ticis, vel de furibus, vel aliis malis, an ſint exſtirpandi, conſiderandum eſt juxta rationem Domini, an id fieri poſſit ſine detrimento bo- norum? & ſi quidem fieri poteſt, ſunt procul dubio exſtirpandi: ſi autem non poteſt, quia vel non ſunt ſatis noti, & periculum eſt, ne plectantur innocentes pro nocentibus, vel ſunt fortiores nobis, & periculum eſt, ne ſi eos bello adgrediamur, plures ex nobis cadant, quam ex illis, tunc quieſcendum eſt. Ita reſpon- det Auguſtinus libro III. contra epiſt. Parmen. cap. 2. hunc locum ſibi a Donatiſtis objectum explicans. Neque aliud Chryſoſtomus docet, ut patet ex ipſius verbis. Cyprianus etiam non de hæreticis, ſed de malis chriſtianis in illa epiſtola hanc parabolam intelligit.* Reſp. 1.) Verba patrisfamilias non continent aliquam futurorum prædictionem, ſed expreſſam præ- ſentis actionis prohibitionem. Non enim di-

 cit

cit paterfamilias, *fruſtra* tentabitis zizaniorum evulſionem, quia non poteritis omnia eradicare, ſed expreſſe prohibet, ne zizania exſtirpent. 2.) In genere de zizaniis dicit: *Ne exſtirpetis ea*; prohibet ergo & hæc & illa zizania exſtirpare, quia genus complectitur ſuas ſpecies, & ſpecies continet ſua individua. Nuſpiam vero in parabola legitur dixiſſe: ne *conemini* omnia zizania ubique exſtirpare, & nullum omnino in agro permittere. 3.) Verba illa: *ne forte eradicetis etiam triticum*; non continent prohibitionis *limitationem*, quaſi in eo duntaxat caſu non debeant eradicari zizania, quando periculum eſt, ne ſimul triticum eradicetur, ſed prohibitionis *rationem*, ideo non eſſe quidquam zizaniorum eradicandum, quia ſimul eradicari poſſit triticum, id eſt, juxta Chryſoſtomi explicationem, quia zizanium illud in triticum converti poteſt. In agro quidem naturali zizanium nunquam mutatur in triticum, ſed in agro Dominico ac ſpirituali illud divina potentia fieri, res ipſa manifeſte comprobat. Jam vero, ubi ratio præcepti generalis eſt, ibi præceptum etiam generale proponitur. 4.) Opus eradicandi zizania plane adimitur ſervis, & committitur meſſoribus ſive angelis, ac tempus eradicationis definitur, non præſens vitæ, ſed tempus meſſis, hoc eſt, dies extremi judicii, quo triticum congregabitur in horreum. Atqui juxta Bellarmini explicationem illud adhuc ex parte competeret ſervis, & in hac vita aliquando locum haberet, nimirum quando ſine detrimento tritici eradicatio zizaniorum fieri poteſt. 5.) Egregia vero doctrina, quam Bellarminus ex hac parabola colligit, *non eſſe hæreticos bello petendos, quando ſunt fortiores nobis, & quando periculum eſt, ne, ſi eos bello adgrediamur, plures ex nobis cadant, quam ex illis.* Quaſi vero naturalis ratio unicuique iſtæc dictitet. Ἄφρων ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν, νίκης τε στέρεται, πρὸς τ' αἴσχεσιν ἄλγεα πάσχει, inquit Aſcræus. Elucet vero ex eo animus pontificiorum, quem gerunt erga eos, qui a Romano pontifice ſeceſſionem fecerunt, (eos enim omnes indiſtincte pro hæreticis habent) nimirum non deeſt ipſis promtiſſima voluntas bello ipſos oppugnandi, niſi metuerent ipſos eſſe fortiores. Quod ergo pace aliqua Germania adhuc fruitur, illud juxta Bellarmini doctrinam tamdiu durare debet, donec pontificii ſe viribus ſuperiores, & ad debellandos evangelicos ſatis inſtructos eſſe intelligant; tunc enim pacem turbandam, bella movenda & evangelicos exſtirpandos eſſe. 6.) Auguſtinus libro III. contra epiſt. Parmeniani cap. 2. non de corporali hæreticorum ſupplicio, vel de bello ipſis movendo, ſed de ſeveritate diſciplinæ eccleſiaſticæ adverſus eos, qui ſcandala in eccleſia excitant, tractat, quando ſcilicet ea adhiberi debeat. *Cum de frumentorum certa ſtabilitate certa ſecuritas manet*; (inquit) *id eſt, quando ita cujusque crimen notum eſt omnibus, & omnibus exſecrabile adparet, ut vel prorſus nullos, vel non tales habeat defenſores, per quos poſſit ſchiſma contingere, non dormiat ſeveritas diſciplinæ, in qua tanto eſt efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior conſervatio caritatis. Tunc autem hoc ſine labe pacis & unitatis, & ſine læſione frumentorum fieri poteſt, cum congregationis eccleſiæ multitudo ab eo crimine, quo anathematizatur, aliena eſt, &c.* (*) 7.) Chryſoſtomus in genere dicit, *Dominum iſta parabola bella & effuſionem ſanguinis prohibere*. Item *Dominum non prohibere conciliabula hæreticorum diſſipare, ora ipſis obſtruere, libertatem loquendi concidere, verum ipſos interficere & trucidare*; ac geminam hujus interdicti rationem addit, non tantum, *ne ſimul evellatur triticum*, quam ſolam Bellarminus vidit, ſed etiam, *ne ſalus hæreticorum impediatur, cum zizania in triticum converti poſſint*, quam rationem Chryſoſtomus non addidiſſet, ſi ullo unquam tempore hæreticos occidere licere judicaſſet. Sic ergo concludimus: Qui eradica-

tionem

(*) Idem *tum demum eradicandi zizania tutum adfulgere tempus cenſet, cum jam in fine non reſtat tempus, vel commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem ex occaſione atque comparatione alieni erroris.* GERHARDVS

n zizaniorum ſive hæreticorum ideo pro- ut videtur ſanguinis effuſio, ille ſimpli- & totaliter eradicationem violentam pro- Sed Chryſoſtomus propter hanc cau- rohibet zizaniorum eradicationem. Er- npliciter & totaliter eam prohibet. 8.) anus quidem in genere primum loquitur ſis, quibus *nec cenſura deſit*, *quæ incre- nec medicina*, *quæ ſanet*; ſed poſtea de icis & ſchiſmaticis in ſpecie agit, & ad- locum apoſtolicum 2. Tim. II. de vaſis , argenteis, ligneis & fictilibus, atque *ſoli Domino vaſa fictilia confringere ſum eſſe, cui virga ferrea ſit data.* At n genere de omnibus omnino facinoro- ipiatur, magiſtratui non licebit adverſus gladium ſtringere. 9.) Ex hac ipſa Bel- i hypotheſi & explicatione contra Bel- num concludere poſſumus. *Non ſunt anda zizania*, (inquit) *quando id fieri ſine detrimento tritici.* Subſumo: Bel- on poteſt contra hæreticos (ſive ſint no- tiores, ſive imbecilliores) ſuſcipi abs- etrimento bonorum. Ergo plane non ſuſcipi, nec zizaniorum ſive hæretico- xſtirpatio per bellum debet tentari. *Ad- m* probo, quia in cœtibus hæreticorum ſemen ſanctum Deus ſibi ſervat, & ſi lios, tamen baptizatos infantes in filios doptat, jam vero absque illorum detri- bellum adverſus hæreticos ſuſcipi ne- ut conſtat.

iones §. CCCXXVIII. Atque hæ ſunt Bellarmini exceptiones con- tra noſtrum argumentum, videa- tiam aliorum exceptiones. I.) *Chriſtus uitur ad apoſtolos, non ad magiſtratum. ſi vel maxime prohibitum eſſet hæreticos re; tamen illa prohibitio pertineret dun- ad eccleſiæ miniſtros.* Reſp. imo vero us in genere loquitur de ſervis patrisfa- v. 27. & 28. in ſervorum autem illo- numero ſunt etiam magiſtratus, Rom. . ac tempus eradicationis ſtatuitur, non s ſeculum, ſed *dies meſſis*, ſive extre- mi judicii, quin & hominibus eradicatio zi- zaniorum penitus adimitur, ac meſſoribus ſive angelis relinqui jubetur. Quicunque ergo hæ- reticos e medio tollunt, tempus a Deo defi- nitum antevertunt, & alieni officii partes in- vadunt. II.) *Vtroque vocabulo ſervorum & meſſorum intelliguntur angeli, quia omnes an- geli ſunt ſervi ſeu miniſtri a Deo emiſſi; pro- inde nequaquam hominibus, præſertim magi- ſtratui zizaniorum evulſio interdicta eſt, ſed certo angelorum ordini. Diſtinguit enim Chri- ſtus inter duo diſtincta angelorum officia, quo- rum unum eſt generale, videlicet hominibus inſervire, alterum ordinarium & certum, meſ- ſorum ſcilicet, quod pertinet ad certum ange- lorum ordinem.* Reſp. ſane Hieronymus in comment. cap. XIII. Matth. ſervos patrisfami- lias non alios accipiendos ſtatuit, quam ange- los, qui quotidie vident faciem Patris. Ea- dem eſt ſententia Iſidori Peluſiotæ lib. I. epiſt. 195. Sed Auguſtinus in qq. ex Matth. XII. hanc ſententiam refellit argumento eo, quod de ſervis dicitur, *ipſos ignoraſſe zizaniorum ſeminationem*, eamque miratos fuiſſe; jam vero de angelis probari nequit, quod igno- rent, quid a diabolo in mundo agatur. *Vtrum & ipſi ſint ſervi*, (inquit) *quos paulo poſt meſſores adpellat, an quia in expoſitione parabolæ meſſores dixit eſſe angelos, nec quis- quam facile dicere auſus fuerit, angelos ne- ſciiſſe, quis zizania ſuper ſeminaverit, & ea tunc adparuiſſe angelis, cum herba fructum feciſſet; magis oportet intelligi homines ipſos fideles ſervorum nomine hoc loco ſignificatos, quos etiam bonum ſemen dicit. Nec mirum, ſi & bonum ſemen ipſi dicuntur & ſervi pa- trisfamilias, ſicut & de ſe ait, quod ipſe ſit janua, & quod ipſe ſit paſtor. Ex diverſis enim ſignificationibus una res etiam plures & diverſas ſimilitudines recipit, præſertim, quia cum ad ſervos loqueretur, non ait, in tempo- re meſſis dicam vobis, colligite primum zizania, ſed dicam, inquit, meſſoribus. Vnde intelli- gitur colligendorum zizaniorum ad comburen- dum alia eſſe miniſteria, nec quemquam eccle- ſiæ filium debere arbitrari ad ſe hoc officium per-*

pertinere. Idem ſerm. XLVI. de diverſis c. 4. *Ne forte dum vultis eradicari zizania, eradicetis ſimul & triticum. Quid boni facitis? nonne meſſem meam veſtra diligentia vaſtabitis? nos homines ſumus, angeli meſſores ſunt. Erimus quidem & nos, ſi curſum perfecerimus, æquales angelis Dei, ſed modo quando ſtomachamur contra malos, adhuc homines ſumus.* Huic Auguſtini argumento poteſt addi alterum, quod duo diſtincta vocabula adhibentur; illi enim, quibus evulſio zizaniorum interdicitur, vocantur δȣ̃λοι, ſed angeli vocantur θεριςαὶ: item quod angeli dicuntur cum Chriſto *in meſſe ultima* venturi, Matth. XXV. 31. & zizania collecturi. Ergo non putandum eſt, certo angelorum ordini zizaniorum evulſionem eſſe interdictam, quin potius omnes in ultima demum meſſe, id eſt, in die noviſſimo cum Chriſto venient ad hanc evulſionem peragendam. Illis, qui per ſervos angelos intelligunt, duo favent in hoc evangelio. Vnum eſt, quod dicunt ad patremfamilias: *Vis, ut eamus, quaſi cum Deo ſint in cælo, non in agro & terra, ſed extra ipſum agrum.* Alterum eſt, *& colligamus ea*, nam e mundi agro evellere omnes malos poſſunt angeli, non homines. Sed ad hæc reſpondet Johannes a la Haya d. l. *Poſtulant ire hi ſervi propter exercitium poteſtatis, colligere vero propter zelum, conatum & ſtudium, & quantum in ipſis eſt. Servi accedunt, quando veritatis doctrinam & voluntatem Dei conſulunt, ſunt quaſi extra agrum & cum Domino, ſed poſtquam ad eum venerunt, conſpectis zizaniis, tantum habent zelum, ut videantur ſibi omnia cum Dei auxilio poſſe.* III.) *Non de hæreticis ſolum, ſed etiam de aliis facinoroſis dici poteſt; quod periculum ſit, ne eradicando zizania, eradicemus etiam triticum, ſiquidem etiam ipſi progreſſu temporis converti poſſunt.* Reſp. eſt omnino hæreticorum & aliorum facinoroſorum diverſa ratio. Hæretici enim perſuaſi ſunt, ſe recte ſentire, & recte facere erroneas opiniones propugnando, ideo ad agnitionem erroris difficulter perducuntur; ſed alii facinoroſi publicis & notoriis delictis civilem ſocietatem turbantes ac deſtruentes ipſius conſcientiæ interno teſtimonio convincuntur, quod Dei iram contra ſe provocaverint, ideoque ad agnitionem ſuorum peccatorum facilius adduci poſſunt. Præterea hæreſis, quatenus talis, eſt delictum ſpirituale, ideoque etiam ſpirituali gladio, videlicet verbo Dei eſt ferienda, præſcindenda & exſtirpanda. ſed reliquorum facinoroſorum delicta turbant civilem ac politicam ſocietatem, ideo etiam corporalibus ac capitalibus pœnis in ea recte animadvertitur. Denique diverſitatem inter hæreticos & alios facinoroſos reſpectu capitalis ſupplicii monſtrant omnia illa argumenta, quibus demonſtratum, licere magiſtratui gladio punire facinoroſos, non autem ſtringendum eum eſſe contra hæreticos.

2.) Ex Luc. IX. 54. Neſcitis, cujus ſpiritus ſitis?

§. CCCXXIX. II.) Ex verbis Chriſti Luc. IX. 54. Cum Chriſtus hoſpitium a Samaritanis petiiſſet, illique jus hoſpitii recuſaſſent, quia *facies ejus erat proficiſcens in Jeruſalem*, hoc eſt, quia Iſraëliticæ religioni ipſum addictum eſſe intelligebant, diſcipuli indignatione commoti a Chriſto quærunt: *Vis Domine dicamus, ut ignis de cælo deſcendat, & conſumat eos, ut Elias fecit*, quibus verbis ad praxin vet. teſt. & ad zelum Eliæ prophetæ provocant, ſed Chriſtus per correctionem ipſis reſpondet: *Neſcitis, cujus ſpiritus vos eſtis? filius enim hominis non venit ad perdendum animas hominum, ſed ad ſervandum.* Ex quo ſic concludimus. 1.) Qui prohibet Samaritanos propter diverſitatem religionis igne cœlitus depluto conſumi, ille etiam prohibet gladio hæreticos exſcindi. Ratio *connexionis* conſiſtit in culpæ & pœnæ conformitate. Sed Chriſtus noluit Samaritanos propter diverſitatem religionis igne cœlitus depluto conſumi. Ergo etiam prohibuit gladio hæreticos exſcindi. 2.) Si Chriſtus diſcipulos Samaritanorum excidium meditantes ad ſpiritus evangelici manſuetudinem revocavit, utique pugnat cum ſpiritus evangelici manſuetudine hæreticos propter religionis diver-

diverſitatem gladio exſcindere & exſtirpare. Sed verum prius. Ergo & poſterius. In nov. teſt. inquit Lyra ſuper h. l. *procedendum eſt ſuaviter & benigne, quia eſt lex amoris, non timoris.* 3.) Si Chriſtus ideo non voluit Samaritanos igne cœlitus evocato a diſcipulis perdi, quia erant diſcipuli ejus, qui venerat non ad perdendum animas hominum, ſed ſervandum, conſequens eſt, a chriſtianis in nov. teſt. hæreticos non eſſe interficiendos. Sed illud &c. Ergo & hoc. Probatur *connexio*, quia ut Samaritani, ita & hæretici a vera religione aberrant, eamque oblatam temere reſpuunt. Et diſcipuli & reliqui chriſtiani ſunt populus Chriſti. Ergo ipſius manſuetudinem erga hæreticos imitari debent. 4.) Si Chriſtus a rigore vet. teſt. & exemplo Eliæ diſcipulos revocat ad ſpiritus evangelici & nov. teſt. manſuetudinem, ſequitur, quod ex mandatis divinis de interficiendis pſeudoprophetis & praxi vet. teſt. non poſſit nec debeat inferri, hæreticos in nov. teſt. eſſe interficiendos. Sed illud. Ergo & hoc. Quicunque igitur aliter tractant hæreticos, quam juxta præſcriptum Chriſti & apoſtolorum in nov. teſt. illi re ipſa teſtantur, ſe non eſſe ſpiritu evangelico præditos, nec imitari exemplum Chriſti, qui venit non ad perdendum, ſed ad ſalvandum, nec diſcernunt inter tempus Eliæ & Chriſti, hoc eſt, inter vet. ac nov. teſt. nec intelligunt naturam regni Chriſti. Excipit Bellarminus I.) *latiſſimam eſſe differentiam inter Samaritas illos & hæreticos. Illi enim nunquam promiſerant, ſe Chriſti religionem ſervaturos, ſed tunc primum illis offerebatur, ideo compellendi non erant; at hæretici promiſerunt, profeſſique ſunt ſe fidem Chriſti ſervaturos, ideo merito compelluntur.* Reſp. Samaritani non minus in circumciſione, quam ipſos retinuiſſe veriſimile ducimus (*), quam hæretici nov. teſt. in baptiſmo promiſerant ſe in fide Chriſti Meſſiæ conſtantes fore, & religionem veram ſervaturos, ergo etiam ipſi juxta Bellarmini hypotheſin compelli potuiſſent ad promiſſum ſervandum. Præterea diſcrimen illud, quod Bellarminus adſignat, proficiſcitur ex falſa hypotheſi, quam clarius propugnat Gregorius de Valent. in explic. h. l. quod videlicet *aliter agendum ſit cum iis, quibus primum evangelium proponitur, quales erant Samaritani, quam cum aliis, qui jam illud receperunt, quos vi compellendos, id eſt, gladio occidendos* eſſe arbitrantur. At diſcrimen hoc ignorat univerſa ſcriptura, quæ Chriſtum ſemper ſibi ſimilem nobis proponit, qui fines regni ſui non gladio corporali, ſed ſpirituali, non ferro, ſed verbo propagat, ac ratio illa, quæ apud Lucam additur, *veniſſe ſcilicet filium hominis, non ut perdat hominum animas, ſed ſalvet,* plane generalis eſt ubique locorum, & apud omnes populos valida. Parabola Chriſti Luc. XIV. 16. penitus repugnat huic Bellarmini diſtinctioni. In invitatione enim ad cœnam magnam, mittit paterfamilias ſervum ſuum hora cœnæ *dicere invitatis*, (Judæis puta, eccleſiæ filiis) ut venirent, quia parata ſunt omnia; ſed cum illi ſeſe excuſarent, ac venire renuerent, mittit paterfamilias ſervum invitatorem *in plateas & vicos civitatis, ut pauperes ac debiles & cæcos ac claudos introducat*, v. 21. id quod haud incommode de vocatione *Samaritanorum* accipitur, ad quos (ut & vicinos *gentiles*) Chriſtus in diebus carnis ſuæ quandoque divertit, & per prædicationem evangelii ad cœnam hanc eosdem vocavit. Matth. XV. 21. Luc. XVII. 11. Illi enim in vicis & plateis civitatis, hoc eſt, in vicinia Judæis quaſi intermixti habitarunt, & propter converſationem cum Judæis promiſſionem de Meſſia cognitam habuerunt. Tandem vero cum & illi vocationem ad cœnam adſpernarentur, miſit paterfamilias ſervum ſuum *in vias & ſepes*, hoc eſt, *ad gentiles* remotiores & populos barbaros ad finem uſque orbis habitantes,

(*) Auguſtinus ep. CCIII. *Non denuo circumciderem Samaritanum, ſi Judæus eſſem, & eo tempore ſuum errorem confeſſus ad me veniret: ita nec hæreticum rebaptizarem in Trinitatis nomine baptizatum.* Gerhardus.

tantes, *a politia Iſraëlis alienatos*, Eph. II. 12. ac legibus ejusdem deſtitutos: atque hos in prima ſtatim vocatione jubet *compellere*, ut ad cœnam veniant. Quod ſi juxta Bellarmini nomenclaturam per τὸ *compellere* intelligitur gladio occidere; conſequens fuerit, illos potius interficiendos, qui ex gentiliſmo ad eccleſiæ conſortium vocantur, quam qui ſunt eccleſiæ filii, & per baptiſmum in eandem prius recepti, ut parabola evidenter oſtendit. Nos & eos, qui primum ad eccleſiam ex paganiſmo vocantur, & eos, qui per hæreſin ab eccleſiæ fide defecerunt, compellendos eſſe concedimus, non ſupplicio capitali nec coactione ad fidem, ſed coactione ad auditum verbi, quibus mediis converſio refractariorum peragenda, iidemque eccleſiæ lucrifaciendi, ſed per gladium & ignem magiſtratus homines non lucrifiunt eccleſiæ, verum potius ex vita communi exterminantur, ut non ſuperſint, quos erraſſe pœniteat, quive compelli poſſint, ut intrent.

§. CCCXXX. II.) Altera Bellarmini exceptio hæc eſt: *Jacobum & Johannem non tam zelo ſalutis animarum, quam amore vindictæ cupiviſſe Samaritanos comburi, ideoque merito ipſos a Chriſto argui. Eccleſiam vero* (Romanam puta) *zelo ſalutis animarum, quas hæretici pervertunt, eos perſequi, quo zelo ipſe Chriſtus bis flagello ejecit ex templo vendentes & ementes Joh. II. Matth. XXI. Petrus Ananiam & Saphiram occidit Actorum V. Paulus fornicarium ſatanæ in interitum carnis tradidit, 1 Cor. V. ut omittantur Moſes, Pineas, Elias, Mathathias, & alii, qui zelo Dei plurimos occiderunt.* Reſp. 1.) Apoſtoli expetebant illum ignem in Samaritanos delapſum non abſolute, ſed cum conditione voluntatis Chriſti v. 54. *Vis*, inquiunt, *ut dicamus ignem cœlo deſcendere*; nec in verba illa prorumpunt ex animo temerario, & privatæ vindictæ ſtudio, ſed ex pio, ut ſibi videbantur erga Chriſtum adfectu, quem Samaritani nolebant recipere, nec cœco impetu & absque ratione, ſed ad exemplum *Eliæ*, *ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε*, inquiunt, quæ pericope in vulgata translatione eſt omiſſa. Cum enim ille, connivente & ab officio ceſſante magiſtratu, de pſeudoprophetis Baalis ſupplicium ſumſiſſet, apoſtoli quoque inferebant extraordinarie agendum, & ſevero ſupplicio in Samaritanos animadvertendum eſſe, eo quod magiſtratus in ſuo officio, in pœna ſcilicet idololatrarum & hæreticorum eſſet negligens. 2.) Chriſtus vero hoc ſanguinarium apoſtolorum conſilium & capitalem vindictam, quam ex intempeſtivo & præpoſtero zelo expetebant, penitus improbat duobus validiſſimis argumentis, quorum prius *ex differentia vet. & nov. teſt.* deductum: *Neſcitis*, inquit, *cujus ſpiritus ſitis?* q. d. ſtatus politiæ evangelicæ in nov. teſt. alius eſt & diverſus a Judaicæ politiæ ſtatu, nec conditio regni mei, quod eſt ſpirituale, ac regitur per verbum & Spiritum, admittit, ut id, quod Elias fecit, in eo locum habeat. Poſterius deſumtum *ab incommodo: Filius hominis non venit ad perdendum animas, ſed ad ſalvandum*; q. d. hac ratione multæ animæ perduntur, quæ poſtmodum ad pœnitentiam & erroris agnitionem perductæ ſervari potuiſſent. 3.) Mirum igitur eſt, quod Bellarminus zelum occidendi hæreticos in nov. teſt. Eliæ exemplo palliet, cum illi ipſi exemplo ab apoſtolis adducto Chriſtus ſtatum nov. teſt. diſerte opponat, ſed Bellarminus græcum textum fortè non inſpexit. 4.) Quo zelo hæreticæ pravitatis inquiſitores in eos ſæviant, quos leviſſimis duntaxat indiciis a Romana ſynagoga alienos eſſe ſuſpicantur, ipſi viderint. Qui arcana hujus inquiſitionis literis mandarunt, teſtantur, ſæpius ex privatæ vindictæ cupiditate, vel ex bonorum captatione etiam innocentibus periculum ſub hoc prætextu creari. Papa in favorem hujus inquiſitionis ſtatuit, ut *in crimine hæreſeos accuſator numero teſtium adſcribatur*; cap. In omni negotio. extra de teſtibus: ut *hæreticus poſt latam ſententiam non liberetur a pœna, ſi vel maxime ab errore diſcedat*; cap. ad abolendum de hæreticis, (quæ ſententia etiam probatur Bellarmino, unde in hoc ipſo capite in

>. ad argum. 14. ſcribit, *apoſtolum Tit.* >. *non loqui de venia danda hæretico ſo, ſed de admonitione, quæ præmitti- ntequam hæreticus condemnetur per ſen- n judicis*) cum tamen is, qui ad fidem itur, hæreticus eſſe deſinat cap. *dixit* 24. *Clem. unic.* §. penultim. l. 1. §. *porro. ſumm. Trinit.* Weſenbecius in *parat. apoſt. in fin.* Ex Dominico a Bannes ſu- didicimus, inquiſitores illos procedere *eſumtione & teneri, ut puniant tanquam tum eum, qui ex dictis vel factis convin- ſſe hæreticus, etiamſi revera non ſit hæ-*. De crudelitate & miris fraudibus il- inquiſitorum vide tractatum Germani- mbergæ anno 1611. editum ſub tit. *der viſchen Hiſpaniſchen Inquiſition Heimlich-* Joachimi Beringeri. Itemque librum aldi Gonſalvii Montani, cujus titul. *Pra- der ſpaniſchen Inquiſition* edit. Hei- anno 1569. Quæ omnia non chriſtia- & ſpiritualem, ſed antichriſtianum & em zelum ſpirant. 5.) Si vero & pio noſtræ zelo flagrarent pontificii, eadem media ad converſionem eligerent, quæ ius & apoſtoli præſcripſerunt. Jam vero epudiatis ea capiunt, quæ Chriſtus & li prohibuerunt. Scripturæ ignorantia eſt erroris, teſte Chriſto Matth. XII. 29. ſi lectione ſcripturarum hominibus in- unt, & argumentis *non ex Spiritus San- hola, ſed ex carnificum officina* petitis, quos errare dicunt, refellere conantur. d *exempla* quod adtinet a Bellarmino ad- , ab illis tantum diſtat Romanenſium ze- hæreticis occidendis, quantum diſtat uin cœlum ab infima terra.

pe ſcelus cœli zelus velamine texit,
Religio velum eſt, quod tegit omne ſcelus.

runt enim primo, reſpectu *cauſæ efficien- pulſivæ*: Zelus Chriſti & ſanctorum fuit s a Spiritu Dei excitatus, egerunt enim dum legem & voluntatem Dei, ideo fuit zelus ſecundum ſcientiam. Sic de atia dicitur 1. Macc. II. 24. *Accenſus eſt furor ejus ſecundum judicium legis.* Chriſtus ejiciens e templo vendentes & ementes pro- vocat ad vaticinia prophetarum Eſa. LVI. 7. Jer. VII. 11. *Scriptum eſt, domus mea domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis eam ſpe- luncam latronum.* Joh. II. 17. *Recordati ſunt diſcipuli ejus, quia ſcriptum eſt* Pſal. LXIX. 10. *Zelus domus tuæ comedit me.* Sed Romanen- ſium zelus ex ſpiritu antichriſtiano, qui eſt mendax & homicida, Joh. VIII. 44. originem ducit, caret verbo Dei, ideoque etiam ſcien- tia, aliam enim rationem agendi cum hæreti- cis Chriſtus & apoſtoli in nov. teſt. præſcripſe- runt. Secundo ratione *cauſæ inſtrumentalis:* Chriſtus templi profanatores non gladio, ſed flagello punit. Petrus contra Ananiam & Sa- phiram verbo agit, qui manu Dei tacti per miraculum occubuere, Paulus clave ligante, non gladio feriente, cum inceſtuoſo agit. Ὄλε- θρος σαρκὸς 1. Cor. V. 5. diverſimode ab in- terpretibus exponitur; interim certum eſt, non poſſe mortem hujus inceſtuoſi intelligi, quia acta pœnitentia receptus eſt in eccleſiam a Co- rinthiis 2. Cor. II. 7. Sed Romanenſes igne & gladio agunt, nec ſpeciali quodam miraculo, ſed crudeli & communi ſpectaculo hæreticos, quos vocant, interficiunt. Tertio ratione *ob- jecti*: Moſes & Pineas impios, ſcortatores & homicidas occidunt. Chriſtus templi profa- natores flagellat. Petrus eos, qui Spiritui ſan- cto mentiti erant, exitio tradit. Paulus ince- ſtuoſum non hæreticum tractat. Pontificii eos, quos de hæreſi ſuſpectos habent, quamvis ab externis flagitiis penitus immunes ſint, nec turbent civilem ſocietatem, ad capitalia ſup- plicia conquirunt.

§. CCCXXXI. Hæc de priore argumento ex Chriſti doctrina & praxi deducto ſufficiant, cujus ſumma eo redit: Chriſtus modum cum hæreticis agendi per ſupplicia capitalia diſerte improbavit. Ergo is modus in eccleſia chri- ſtiana nov. teſt. improbandus. Addimus igi- tur argumentum poſterius ex contrario pro- cedendi modo deductum, ubi ſic concludimus: Quem modum cum hæreticis agendi Chriſtus

præſcripſit, eo in nov. teſt. contenti ſimus. Sed Chriſtus talem agendi cum hæreticis modum præſcripſit, ut ab *illis caveamus*, Matth. VII. 15. ut a *fermento* ſeu falſa doctrina ipſorum caveamus, Matth. XVI. 6. & 12. ut eos, qui ſemel atque iterum commoniti eccleſiam non audiunt, *pro ethnicis & publicanis habeamus*; Matth. XVIII. 17. jam vero de omnibus gentibus interficiendis Iſraëlitæ non habuerunt mandatum ſicut de Cananæis. Quo etiam pertinet, quod diſcipulos ſuos ad evangelii prædicationem emittens verbo non ferro, chartis non lacertis, atramento non armamento rem peragere, & eccleſiæ limites propagare jubet, Matth. XXVIII. 19. ac civitates, quæ evangelium recipere recuſant, deſeri non deleri mandat, Matth. X. 14. Ergo eo cum hæreticis agendi modo in nov. teſt. contenti eſſe debemus. Si quis excipiat, *pertinere iſthæc omnia ad privatos, interim tamen magiſtratum chriſtianum poſſe gladium ſtringere adverſus hæreticos*, ab eo requirimus, ut certo & evidenti aliquo ſcripturæ dicto probet, magiſtratui tale quid mandatum vel permiſſum eſſe. Quod adtinet generalem illam ſententiam apoſtoli Rom. XIII. 4. *Magiſtratus non gerit gladium fruſtra*, ex ea, quo minus inferatur, capitali ſupplicio hæreticos, qua tales, adficiendos eſſe, obſtant illa omnia, quæ pro noſtra ſententia ſtabilienda hactenus adduximus, & impoſterum adducemus.

§. CCCXXXII. III.) B. Lutherus argumentum ducit ex cap. Johannis VI. Cum diſcipuli complures offenſi concione Chriſti ab ipſo diſcederent, Chriſtus ad reliquos dicebat v. 67. *Numquid & vos vultis abire*? Ergo etiam eccleſia eodem modo agere debet, videlicet non cogere ad credendum, nec capitali ſupplicio in diverſæ religionis ſectatores animadvertere. Excipit Bellarminus 1.) *illos non obligaſſe ſe ad manendum, ſicut hæretici ſe per baptiſmum obligaverant*: ſed hoc frivolum eſt, quicunque enim Chriſto dat fidem, ſive in baptiſmo ſive extra baptiſmum, ipſo actu ſe obligat ad manendum; jam vero qui hic abeunt, aliquamdiu Chriſtum fuerant ſecuti, ipſique fidem dederant. Et quis patietur ſibi perſuaderi, illos, (ſi non omnes tamen aliquos ex ipſis) non fuiſſe a Johanne baptizatos, & per baptiſmum ad fidem Meſſiæ venturo dandam obligatos, cum *omnis Judæa & omnis regio circa Jordanem* ad ipſius baptiſmum exiiſſe dicatur Matth. III. 5. Quod ſi vel maxime non fuerunt baptizati, tamen fuere circumciſi, & in ipſo circumciſionis ſacramento fidem Meſſiæ dederunt, ac proinde ad manendum ſe obligarunt. 2.) *Decebat, ut Chriſtus, qui venerat, non judicare, non per ſe ſuas injurias ulciſceretur, ſed eas vindicandas filiis ſuis ſpiritualibus relinqueret, cujus rei figuram habemus in David, qui Simei occidi noluit, interim de eo occidendo Salomoni mandatum dedit.* Reſp. ubi vero exſtat mandatum de hæreticis occidendis eccleſiæ a Chriſto datum? contrariam potius prohibitionem adduximus ex Luc. IX. 56. ubi Chriſtus modo plane contrario procedit: *Filius hominis* (inquit) *non venit ad perdendum animas, ſed ad ſalvandum.* Ergo Samaritani non ſunt a vobis apoſtolis filiis meis igne puniendi. Sed Bellarminus ſic concludit: Pontifex & epiſcopi ſunt filii Chriſti ſpirituales & apoſtolorum ſucceſſores. Ergo curare debent, ut injuriæ Chriſto illatæ gladio in hæreticis vindicentur.

3.) Ex Joh. VI. 67. Numquid & vos vultis abire?

§. CCCXXXIII. Doctrinæ & praxi Chriſti ad amuſſim congruit *doctrina & praxis apoſtolorum.* Illi enim a Chriſto rectius edocti, & ab intempeſtivo ſuo zelo revocati non amplius de hæreticis e vita exſtirpandis cogitarunt, neque magiſtratui, ut eos occiderent, auctores fuerunt, ſed fugere hæreticos juſſerunt, & correptionis ac excluſionis pœnam adverſus ipſos ſufficere judicarunt. Act. XX. 30. *Exſurgent fratres viri loquentes perverſa*, v. 31. *propter quod vigilate.* Rom. XVI. 17. *Rogo σκοπεῖν, ut obſervetis eos, qui diſſenſiones & ſcandala excitant præter doctrinam,*

2.) Ex doctrina & praxi apoſtolorum.

, *quam didiciſtis*, ἐκκλίνατε, *declinate ab* 1. Cor. V. 10. *Idololatris ne commiſcea-* . v. 11. *Si quis inter vos nominatur fra- & eſt idololatra, cum eo nec cibum ſumi-* . Tim. VI. 3. & ſeqq. graphice depingit tolus hæreticorum mores & facta, & ad- '. 5. ἀφίςασο ἀπὸ τῶν τοιέτων, *ſejunge* i *his.* 2. Tim. II. 24. ſeqq. *Servum Domi- on oportet* μάχεσθαι, *pugnare, ſed man- m eſſe, & cum modeſtia corripere eos, qui unt,* τὲς ἀντιδιατιθεμένες, *ſi quando det Deus pœnitentiam ad cognoſcendam veri- i, & reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo vi tenentur ad ipſius voluntatem.* Tit. III. *Hæreticum hominem poſt unam atque alte- admonitionem* παραιτȣ *devita.* 2. Joh. . *Si quis venit ad vos, & non adfert hanc inam, nolite eum recipere in domum, nec lli dixeritis,* v. 11. *qui enim dicit illi ave, unicat operibus ejus malignis.* Neve ali- n mentem veniret, gladio & ferro con- æreticos pugnare, diſertis verbis negat olus 2. Cor. X. 4. *Arma militiæ noſtræ eſſe lia*; proinde etiam carnalibus ſive cor- ibus armis non eſt contra hæreticos uten-

Optat ſane idem apoſtolus, Gal. V. 12. qui perturbaverant Galatas falſa doctri- *τοκόπτεσθαι, abſcindi*, ſed non intelli- ſciſſionem e terra viventium; ſed ſpiri- n a corpore Chriſti abſciſſionem, hoc excommunicationem, & adludit ad no- circumciſionis, quam illi præpoſtere ur- t, unde etiam Phil. III. 2. illos vocat *ionem.* 1. Tim. I. 20. Hymenæum & Ale- um per excommunicationem *ſatanæ tra-* oſtolus, ſed corporalem pœnam infligi nullam. Ex quibus omnibus ſic con- mus: Qui modus puniendi hæreticos non b apoſtolis probatus, ſed potius corre- ille in novo teſtam. merito repudiatur. nodus puniendi hæreticos per ſupplicia lia non fuit ab apoſtolis probatus, ſed correctus. Ergo. Bellarminus excipit, *aulum quidem non præcepiſſe, ut combu- hæretici, interim tamen nec prohibuiſſe*; ic cavillo reſpondimus ſuperius. Quos apoſtoli jubent vitare, & ab illis declinare, nec ſalutatione eos impertiri, illos oportet in vivis relinqui; oppido namque abſurdum foret prohibere, ne quis converſetur cum illis, nec ſalutet eos, quos gladio occidi velit. Jam vero apoſtoli jubent hæreticos vitare, &c. 2.) *Apoſtolos non invocaſſe contra hæreticos brachium ſeculare, quia tunc nullus erat chriſtianus princeps, quem invocarent, ſed poſtquam imperatores & reges ad fidem chriſtianam converſi ſunt, tunc eccleſiam auxilium ſecularis brachii imploraſſe.* Auguſtinus epiſt. L. *Reſp.* de praxi eccleſiæ dicetur inferius; hoc loco illud monemus, non eſſe in quæſtione, an magiſtratus ad fidem Chriſti converſi auxilium contra hæreticos orthodoxi implorare poſſint, quod libenter concedimus; ſed an hæreticos capitali ſupplicio adficiendos magiſtratui tradere debeant, quod Auguſtinus nuspiam adſerit, ſed potius contrarium. 3.) Eſt, qui ſic excipit: *Si correptionis & excluſionis pœna juxta doctrinæ apoſtolicæ præſcriptum adverſus hæreticos ſufficit, magiſtratui ademta fuerit poteſtas coërcendi & puniendi hæreticos.* Reſp. minime vero, ſiquidem non privatis duntaxat, ſed publicis etiam perſonis, id eſt, in publico officio conſtitutis, adeoque omnium ordinum hominibus hoc dictum, ut *fugiant, declinent, ſeque ſeparent ab hæreticis.* Privati ergo hæreticos ſufficienter admonitos a communione convictus, eccleſiæ miniſtri a communione corporis eccleſiaſtici, magiſtratus a communione civilis ſocietatis excludere, & lupos ab ovili Domini arcere poſſunt ac debent.

§. CCCXXXIV. *Alteram* argumentorum claſſem ducimus ex *rationibus*: I.) Quod converſioni & ſaluti errantium viam præcludit, illud merito in eccleſia chriſtiana improbandum. Sed capitali ſupplicio in hæreticos ſævire converſioni & ſaluti eorum viam præcludit. Ergo. *Adſumtum* patet tum ex verbis patrisfamilias, Matth. XIII, 29. per eradicationem

2.) Ex rationibus.
a.) A converſionis & ſalutis præcluſione.

 nem

nem zizaniorum ſimul triticum eradicari conteſtantis, tum ex ipſa praxi. Multi enim hæretici per fidelem informationem & converſationem cum fidelibus ad agnitionem veritatis perveniunt, & ex diaboli laqueis reſipiſcunt, 2. Tim. II. 26. ad quam initio nullis rationibus permoveri potuerant. *Nonne ſunt duodecim diei horæ*, inquit ſalvator Joh. XI. 9. ergo non ſtatim de converſione & ſalute errantium deſperandum, ſi vel maxime obſtinatos ſeſe præſtent; poſſunt enim in hora undecima demum converti, qui in prioribus decem vocem Domini audire noluerunt. At quomodo de hæretici ſalute non deſperat, quo pacto ad pœnitentiam eum provocat, qua ratione illius ſalutem ſe exoptare oſtendit, qui magiſtratui eum necandum tradit? Si Chriſtus Luc. IX. 55. permiſiſſet, ut igne cœlitus delapſo apoſtoli Samaritanos perdidiſſent, non potuiſſet poſtea Act. VIII. 14. Samaria recipere verbum Dei. Si Paulus perſecutor inter hæreticos occiſus fuiſſet, non habuiſſet eccleſia Paulum prædicatorem Act. VIII. 3. Si tempore Auguſtini Hiſpanica inquiſitio in eccleſia locum habuiſſet, præclarum illud & fructuoſiſſimum tritici granum evulſum & eradicatum fuiſſet, ſiquidem per novem annos Manichæorum errorum ſolio fuit repletus.

b.) *Ab alieni muneris invaſione.*

§. CCCXXXV. II.) Ad fidem nemo cogi poteſt vel debet, ut demonſtratum fuit ſuperius. Requirit enim Deus *populum voluntarium* & cultum ſpontaneum, Pſalm. CX. 3. *nec placent ipſi coacta ſervitia*: Levit. XIX. 5, *Cum ſacrificaveritis ſacrificium pacificorum Domino, ad voluntatem veſtram.* (ſive ſecundum beneplacitum veſtrum) *illud ſacrificabitis.* Atqui in hæreticos usque ad mortem ſævire, nihil aliud eſt, quam ad fidem cogere velle, & dominium in conſcientias ſibi arrogare, quod tamen ſoli Deo eſt relictum. Externa delicta externis pœnis coërceri poſſunt, ſed interiores cogitationes & erroneæ opiniones non ferro & vi externa, ſed pia informatione & contrariarum cogitationum inſtillatione corrigi atque emendari poſſunt. Teſtis locuples eſt experientia, coactionibus illis in negotio religionis parum fuiſſe profectum, quin & peſſime utplurimum easdem ceſſiſſe. Qui enim violentis mediis ad religionis abjurationem coguntur, aut Epicuræi evadunt, quibus omnis religio eſt una religio, aut hypocritæ, qui pœnæ metu quidvis amplecti ſeſe ſimulant, aut ſeditioſi, qui prætextu religionis tumultus excitant. Richardus in c. 10. refut. Alcor. *Poteſt quis cogi, ut ore confiteatur ſe credere, cor autem ad credendum cogi eſt impoſſibile.* Excipit Bellarminus, 1.) *fidem ita eſſe donum Dei, ut etiam ſit actus liberi arbitrii, alioquin etiam caſtitas, & ceteræ virtutes ſunt dona Dei, & tamen recte puniuntur adulteri, homicidæ, latrones, & coguntur caſte ac juſte vivere. Sapientia quoque eſt donum Dei, & tamen ſcriptum eſt Prov. XXIX. virga & correptio tribuunt ſapientiam. Denique fides eſt donum Dei, ſed Deus hoc donum conſervat variis modis, quorum unus eſt correptio.* Reſp. a correptione eccleſiaſtica & politica ad capitale ſupplicium non valet conſequentia, quia proceditur a non diſtributo ad diſtributum. Corripiendos eſſe errantes in fide, concedimus, ſed capitali ſupplicio adficiendos eſſe, negamus. Fidem eſſe liberi arbitrii actum ambigue dicitur; vel enim intelligitur hoc ſenſu, quod fides ſit opus virium naturalium, vel quod volentes credamus, Spiritu ſancto ſcilicet voluntatem efficaciter movente, inclinante & novis ſpiritualibus viribus inſtruente; priori ſenſu hanc phraſin negamus, poſteriori concedimus, & ex eo inferimus, quia nemo cogi poteſt, ut credat invitus, ideo coactione externa nihil quidquam proficitur. Homicidia, adulteria, latrocinia, &c. ſunt delicta externa, ideoque etiam pœnis externis capitalibus poſſunt coërceri; ſed hæreſis eſt delictum animi interius, ideoque pœnis externis capitalibus emendari & corrigi nequit. 2.) *Liberum accipitur duobus modis, primo ab obligatione, & ſic fides in iis, qui eam nunquam receperunt, libera eſt ab obligatione juris humani, ſed non divini, & ideo homines non*

coguni

Deus tamen puniet; *at in iis*, *qui eam*
ſmo profeſſi ſunt, *non eſt libera ab*
ıne, *nec juris divini*, *nec humani*, *&*
unt homines, *ut ea ſervetur*: *ſecundo*
liberum, *ut diſtinguitur contra neceſ-*
quæ libertas non impedit, *quin homi-*
agentes puniantur, *&c.* Reſp. falſa
diſtinctio, quod ii, qui veram fidem
t amplexi, non ſint cogendi; illi ve-
in baptiſmo eam profeſſi, ſed jam
efecerunt, cogendi ſint, ut fidem ſer-
Contrarium aliquot argumentis oſten-
uperius, ac ſi quid dudum hac in
ſcriminis, ex parabola Luc. XIV. 17.
ıntrarium colligi poſſet; ibi enim qui
nt intra civitatem Dei, puta *Judæi*,
umciſionem in eccleſiam recepti hu-
ad cœnam magnam invitantur: ſed
iis ac circa ſepes extra civitatis pomæ-
bundi oberrant, intrare *compelluntur*.
n duplex eſt illa compulſio ac coactio:
alia *eccleſiaſtica* ſeu ſpiritualis, qua
es legales exaggerantur, pœnarum
ationes inculcantur, gravitas delicti,
ſcilicet fœderis cum Deo prius initi,
lo taxatur, hanc ab eccleſiæ miniſtris
dam facile concedimus; alia *politica*
lis, quæ fit gladio magiſtratus, eam
ıæreticos adhibendam negamus, nec
Bellarminus contrarium ex eo demon-
quod hæretici fidem in baptiſmi fœ-
o dederint, ideoque ad eam ſervan-
ıitalibus ſuppliciis cogendi, nemo ho-
aciem gladii effugere poterit. *Deinde*
ctio fit *ad fidem*, alia *ad fidei media*,
ſcilicet verbi divini; illa non poteſt
, ergo nec debet ſuſcipi, hæc vero
ſtratus vigilantia obtineri poteſt. 3.)
bus & ſuppliciis hæreticorum aliquid
experientia teſte comprobatur, *quia*
æ, *Manichæi & Albigenſes armis pro-*
ſ extincti ſunt, *& Auguſtinus epiſt.*
I. teſtatur, *plurimos converſos ſuo*
ob metum pœnæ. Reſp. violentis illis
nimi hominum a religione magis ab-
ır, ſeditionibus occaſio præbetur, &

hyprocriſis vel epicuræa ſecuritas introducitur, ut multis exemplis demonſtrari poteſt. Facili negotio fieri poteſt, ut diverſæ religionis adſectæ violentis mediis ad noſtram compulſi mutata rerum facie ſimili crudelitate converſores, vel potius perſecutores ſuos tractent, ac ſub prætextu religionis ſanguinolenta bella excitent. Schoppius in Scalig. hypobol. pag. 321. excipit, 1.) *Chriſtum Joh. VI. 44. adſerere*, *quod nemo ad ſe veniat*, *niſi pater traxerit ipſum. Ergo coactiones illas non eſſe improbandas.* Reſp. magnum diſcrimen eſt inter tractionem Dei internam, & vim magiſtratus capitalia ſupplicia irrogantis externam. Trahit Deus mentem interius illuminando, voluntatem efficaciter flectendo, hacque ratione ex nolente volentem efficiendo, unde ſtatim additur v. 45. *Omnis*, *qui audivit a Patre*, *& didicit*, *venit ad me.* Sed magiſtratus externa violentia nihil aliud impetrat, quam ut externis actibus & verbis in ore natis ſe amplecti ſimulent, quod corde averſantur ac deteſtantur. 2.) *Non tam ad fidem quam ſolicitudinem fidei coactionem fieri*, *ac ſtolidiores in errore non tantum correptione*, *ſed centum plagis*, *id eſt*, *pœnis ac incommodis compeſcendos eſſe.* Reſp. ad fidei ſolicitudinem & erroris correctionem media legitima ſunt adhibenda, videlicet diligens informatio, ſolida errorum refutatio, ad ſedulum verbi auditum adhortatio, &c. capitalibus autem ſuppliciis non errantium correctio, ſed eorum excidium quæritur.

§. CCCXXXVI. III.) Capitalia ſupplicia delictis corporalibus gravioribus, publicam humanæ ſocietatis tranquillitatem deſtruentibus, debentur. Sed hæreſis non eſt delictum aliquod corporale, publicam humanæ ſocietatis tranquillitatem deſtruens, niſi ſeditio adverſus magiſtratum accedat, ſed eſt delictum ſpirituale. Ergo non eſt capitali ſupplicio punienda. Claudius Lyſias Felici præſidi ſcribit Act. XXIII. 27. *Virum hunc* (Paulum apoſtolum) *comprehenſum a Judæis*, (tanquam

c.) A culpæ & pœnæ proportione.

nem zizaniorum ſimul triticum eradicari conteſtantis, tum ex ipſa praxi. Multi enim hæretici per fidelem informationem & converſationem cum fidelibus ad agnitionem veritatis perveniunt, & ex diaboli laqueis reſipiſcunt, 2. Tim. II. 26. ad quam initio nullis rationibus permoveri potuerant. *Nonne ſunt duodecim diei horæ*, inquit ſalvator Joh. XI. 9. ergo non ſtatim de converſione & ſalute errantium deſperandum, ſi vel maxime obſtinatos ſeſe præſtent; poſſunt enim in hora undecima demum converti, qui in prioribus decem vocem Domini audire noluerunt. At quomodo de hæretici ſalute non deſperat, quo pacto ad pœnitentiam eum provocat, qua ratione illius ſalutem ſe exoptare oſtendit, qui magiſtratui eum necandum tradit? Si Chriſtus Luc. IX. 55. permiſiſſet, ut igne cœlitus delapſo apoſtoli Samaritanos perdidiſſent, non potuiſſet poſtea Act. VIII. 14. Samaria recipere verbum Dei. Si Paulus perſecutor inter hæreticos occiſus fuiſſet, non habuiſſet eccleſia Paulum prædicatorem Act. VIII. 3. Si tempore Auguſtini Hiſpanica inquiſitio in eccleſia locum habuiſſet, præclarum illud & fructuoſiſſimum tritici granum evulſum & eradicatum fuiſſet, ſiquidem per novem annos Manichæorum errorum ſolio fuit repletus.

b.) *Ab alieni muneris invaſione.*

§. CCCXXXV. II.) Ad fidem nemo cogi poteſt vel debet, ut demonſtratum fuit ſuperius. Requirit enim Deus *populum voluntarium* & cultum ſpontaneum, Pſalm. CX. 3. *nec placent ipſi coacta ſervitia*: Levit. XIX. 5, *Cum ſacrificaveritis ſacrificium pacificorum Domino, ad voluntatem veſtram* (ſive ſecundum beneplacitum veſtrum) *illud ſacrificabitis.* Atqui in hæreticos usque ad mortem ſævire, nihil aliud eſt, quam ad fidem cogere velle, & dominium in conſcientias ſibi arrogare, quod tamen ſoli Deo eſt relictum. Externa delicta externis pœnis coërceri poſſunt, ſed interiores cogitationes & erroneæ opiniones non terro & vi externa, ſed pia informatione & contrariarum cogitationum inſtillatione corrigi atque emendari poſſunt. Teſtis locuples eſt experientia, coactionibus illis in negotio religionis parum fuiſſe profectum, quin & peſſime utplurimum easdem ceſſiſſe. Qui enim violentis mediis ad religionis abjurationem coguntur, aut Epicuræi evadunt, quibus omnis religio eſt una religio, aut hypocritæ, qui pœnæ metu quidvis amplecti ſeſe ſimulant, aut ſeditioſi, qui prætextu religionis tumultus excitant. Richardus in c. 10. refut. Alcor. *Poteſt quis cogi, ut ore confiteatur ſe credere, cor autem ad credendum cogi eſt impoſſibile.* Excipit Bellarminus, 1.) *fidem ita eſſe donum Dei, ut etiam ſit actus liberi arbitrii, alioquin etiam caſtitas, & ceteræ virtutes ſunt dona Dei, & tamen recte puniuntur adulteri, homicidæ, latrones, & coguntur caſte ac juſte vivere. Sapientia quoque eſt donum Dei, & tamen ſcriptum eſt Prov. XXIX. virga & correptio tribuunt ſapientiam. Denique fides eſt donum Dei, ſed Deus hoc donum conſervat variis modis, quorum unus eſt correptio.* Reſp. a correptione eccleſiaſtica & politica ad capitale ſupplicium non valet conſequentia, quia proceditur a non diſtributo ad diſtributum. Corripiendos eſſe errantes in fide, concedimus, ſed capitali ſupplicio adficiendos eſſe, negamus. Fidem eſſe liberi arbitrii actum ambigue dicitur; vel enim intelligitur hoc ſenſu, quod fides ſit opus virium naturalium, vel quod volentes credamus, Spiritu ſancto ſcilicet voluntatem efficaciter movente, inclinante & novis ſpiritualibus viribus inſtruente: priori ſenſu hanc phraſin negamus, poſteriori concedimus, & ex eo inferimus, quia nemo cogi poteſt, ut credat invitus, ideo coactione externa nihil quidquam proficitur. Homicidia, adulteria, latrocinia, &c. ſunt delicta externa, ideoque etiam pœnis externis capitalibus poſſunt coërceri; ſed hæreſis eſt delictum animi interius, ideoque pœnis externis capitalibus emendari & corrigi nequit. 2.) *Liberum accipitur duobus modis, primo ab obligatione, & ſic fides in iis, qui eam nunquam acceperunt, libera eſt ab obligatione juris humani, ſed non divini, & ideo homines non cogunt*

ı. Pulcre Chriſtoph. Agricola
:ipiſt. p. 34. *Eccleſia Chriſti non*
, quia ſponſus ejus eſt agnus.
ninus, *non eſſe hoc contra man*
leſiæ, quia tenetur miſereri ſi-
, & tunc vere immitis & cru-
ıallet parcere lupis quam ovibus:
ecleſia experta eſt omnes alias ra-
ım ad ultimum ſupplicium infe-
poſſet, ut patet ex variis legi-
m imperatorum in C. de hæres.
mus, capitalia ſupplicia abſolu-
er cum eccleſiæ manſuetudine
ı facinoroſorum ſupplicia non
magiſtratus chriſtiani manſuetu-
nus, quasvis hæreticorum coër-
nanſuetudine eccleſiæ pugnare;
ıs, hæreticorum capitalia ſup-
cum manſuetudine eccleſiæ chri-
teſt. cujus adſertionis rationem
iciniis propheticis de modo pro-
ſiæ in nov. teſt. & ex differen-
ac nov. teſt. ab ipſo Chriſto in
monſtrata. Luc. IX. 54. Quod
ſerit, *eccleſiam omnes alias ra-*
pertam fuiſſe, antequam ad ul-
um inferendum deſcenderet, id
ubemus; ex eo enim manifeſte
:leſiæ primitivæ, apoſtolorum
:iniori, non fuiſſe in more po-
s capitaliter punire, tandem ve-
ıriſtianorum errorum ſemina in
rentur, etiam hoc lolium ſuc-
cœpit. Et quid multis? Bel-
fatetur cap. 21. probat 4. *Au-*
limaſſe, pugnare cum eccleſiæ
hæreticorum occiſionem. Ergo
ab Auguſtini ſententia hac in
n diſtat.

§. CCCXXXIX. VI.) Ex vio-
entis illis hæreticorum perſecu-
:ionibus multa oriuntur *incom-*
moda: 1.) Sub prætextu inquiſi-
eticam pravitatem ſæpius inno-
io tolluntur, ex judicum, vel delatorum, vel teſtium, avaritia, invidia, aliisque adfectibus perverſis. Vide hiſtoriam lanienæ Pariſienſis & inquiſitionis Hiſpanicæ. 2.) Pereunt, qui ſucceſſu temporis ad veritatis agnitionem perduci poterant. 3) Multi ex hæreticorum pertinacia ad hæreſin inflammantur. 4.) Bella, ſeditiones & cædes excitantur, ut conſtat exemplo Arianorum in eccleſia orientali, Vandalorum in Africa, Gothorum in Italia, &c. Ariani cum a chriſtianis imperatoribus orthodoxis duriora eſſent perpeſſi, mox alium & ſuæ quidem hæreſi addictum imperatorem nacti eadem orthodoxis iterum intulerunt. 5.) Nec omnes magiſtratus certamina eccleſiæ intelligunt, nec ſatis diligenter ea expendunt; facile igitur fieri poteſt, ut prætextu religionis in homines innocentes ſæviatur. 6.) Armamus contra nos ipſos antichriſtum, cujus proprium eſt bello & armis, igne & gladio ſævire adverſus eos, qui ab ipſo ſeceſſionem fecerunt. Vide anonym. defenſ. Lutheri contra Pariſienſes pag. 92. & ſequentib. ubi ſingula membra latius deducuntur. 7.) Sævitur in eos, de quibus nondum conſtat, *an vere & proprie loquendo ſint hæretici;* nam ad hæreticum proprie ſic dictum requiritur, ut ſit αὐτοκατάκριτος. At nemo ſcire poteſt, an ex infirmitate erret, an contra conſcientiæ teſtimonium.

3.) Ex primitivæ eccleſiæ conſenſu.
a.) Ex patrum teſtimoniis.

§. CCCXL. *Tertiam* argumentorum claſſem pro confirmanda noſtra ſententia deducimus ex *eccleſiæ primitivæ conſenſu*, videlicet 1.) ex *patrum teſtimoniis*; 2.) ex *conciliorum definitionibus*; 3.) ex *ipſa eccleſiæ praxi.* I.) Patrum teſtimonia revocamus ad has claſſes: 1.) Negant religionem cæde & ſanguinis effuſione propagandam. Dicta illa citavimus ſuperius in quæſtione: *An magiſtratus ſubditos ad fidem cogere debeat?* Hoc loco addimus quædam teſtimonia ex b. Luthero, in quibus idem cum patribus iſtis adſerit: tom. II. Jen. Germ. fol. 180. *Weltliche Obrigkeit ſoll zufrieden ſeyn, und ihres Dinges warten, und*

quam hæreticum peſſimum) & *cupientem interfici ab eis*, μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, *ſuperveniens cum exercitu eripui, cognito quod Romanus eſt*; v. 28. *volensque ſcire cauſam, quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum*, v. 29. *quem inveni accuſari de quæſtionibus legis ipſorum, nullum vero dignum morte aut vinculis habentem crimen.* Refert Cornelius Tacitus, Tiberium dicere fuiſſe ſolitum, *deorum injurias diis curæ eſſe*, cum quo congruit illud imperatoris Alexandri l. 2. C. de reb. cred. *Jurisjurandi contemta religio ſatis Deum ultorem habet.* Harmen. l. 1. ep. tit. 7. de jurejur. inquit: *Nemo, qui per Deum pejeraverit, periclitatur, ſatis enim Deum ultorem habet jurisjurandi per Deum præſtiti contemta religio.* Vide Cujac. l. II. obſerv. 19. Don. de jurejur. c. 9. Pari ratione de hæreſi loquens Theodoſius imperator l. 1. C. *de ſumm. Trinit.* mentionem facit *vindictæ divinæ*, ac licet addat, *poſt etiam motus noſtri*, tamen iis minæ potius, quam pœnæ continentur, tunc enim non erant certæ hæreticorum pœnæ legibus comprehenſæ, ut conſtat ex tit. C. *de hæretic.* in quo continentur quidem variæ hæreticorum pœnæ, ſed omnes introductæ per imperatores Theodoſio poſteriores Giphan. in comm. ad l. 1. C. *de ſumm. Trin.* Huc referri etiam poteſt illud Cypriani contra Demetrium: *Si quid diis tuis nominis & poteſtatis eſt, ipſi in ultionem ſuam ſurgent, ipſi ſe majeſtate ſua defendent. Si ſe de non colentibus vindicare non poſſunt, quid colentibus præſtare poterunt? Nam ſi eo qui vindicatur, pluris eſt illi, qui vindicat, tu diis tuis major es: ſi autem iis, quos colis, major es, non tu illos colere, ſed ab iis coli debes, pudeat te eos colere, quos ipſe defendis, pudeat tutelam ab ipſis ſperare, quos tu tueris.* Similia apud Lactantium & Arnobium contra ethnicos perſecutores dicta occurrunt.

debet abſtinere. *Antecedentis* membrum prius probatur ex vulgato illo Auguſtini lib. III. contra Creſcon. grammat. c. 50. *Nullis bonis in catholica placet, ſi usque ad mortem in quemquam, licet hæreticum, ſæviatur*; & ex praxi hæreticorum. Tripartita hiſt. lib. XII. cap. 4. de Neſtorio commemorat, quod in prima ſua inauguratione ad archiepiſcopatum Conſtantinopolitanum imperatori dixerit: *Da mihi, o imperator, terram ab hæreticis liberam, & ego cœlum tibi reddam, tu mihi hæreticos exſtirpa, & ego Perſis delendis adero.* Ariani, Donatiſtæ, Eutychiani, &c. ſumma crudelitate orthodoxos ſunt perſecuti. Eudoxius Arianus imperatorem Valentem Arianum juramento adſtrinxit ad defenſionem Arianæ hæreſeos, & exſtirpationem diverſum ſtatuentium per gladium, & quævis tormenta. Dioſcorus, cum defenſionem Eutychianiſmi ſuſcepiſſet, orthodoxos epiſcopos ſtipatis militibus ad ſubſcriptionem coëgit. Turca in alcorano mandat interfici eos, qui legi ſuæ obedire recuſant, inde recte dicitur can. 13. cauſ. 23. q. 4. *Nunquam ſpiritualis carnalem perſequitur, ſed carnalis ſpiritualem.* Poſterius membrum conſtat ex deſcriptione crudelitatis & tyrannidis ab antichriſto exſpectandæ. Dan. VIII. 24. ſub typo Antiochi de ipſo dicitur: *Interficiet robuſtos & populum ſanctorum*, c. XI. 41. *multi corruent*, v. 44. *interficiet plurimos.* Apoc. XI. 7. *Beſtia faciet adverſus teſtes Dei bellum, & vincet illos, & occidet eos.* c. XIII. 15. *Faciet, ut quicunque non adoraverint imaginem beſtiæ, occidantur.* c. XVII. 6. *Vidi mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum, & de ſanguine martyrum Jeſu*; quæ omnia de antichriſto illo magno, *perditionis filio* 2. Theſſ. II. 3. loquuntur. Quando igitur papani prætextu religionis tot ſanguinum rivos effundunt, re ipſa probant ſe eſſe antichriſtianos.

d.) Ab antichriſti propria perſecutione.

§. CCCXXXVII. IV.) Sævire in hæreticos usque ad ſanguinem, eſt hæreticum & antichriſtianum. Ergo eccleſia chriſtiana ab eo

e.) A contraria eccleſiaſtica manſuetudinis conditione.

§. CCCXXXVIII. Pugnat cum manſuetudine, qua eccleſia nov. teſt. propagari debet, hæreticorum interfectio. Ergo merito

eſt

ɪprobanda. Pulcre Chriſtoph. Agricola ɪpugn. antipiſt. p. 34. *Eccleſia Chriſti non ſanguinem, quia ſponſus ejus eſt agnus.* it Bellarminus, *non eſſe hoc contra man ſiinem eccleſiæ, quia tenetur miſereri ſi-n ſuorum, & tunc vere immitis & cru-eſſet, ſi mallet parcere lupis quam ovibus: e, quia eccleſia experta eſt omnes alias ra-, antequam ad ultimum ſupplicium infe-ım adduci poſſet, ut patet ex variis legi ntiquiorum imperatorum in C. de hæres.* non dicimus, capitalia ſupplicia abſolu-ſimpliciter cum eccleſiæ manſuetudine ıre, quia facinoroſorum ſupplicia non ınt cum magiſtratus chriſtiani manſuetu-nec dicimus, quasvis hæreticorum coër-es cum manſuetudine eccleſiæ pugnare; oc dicimus, hæreticorum capitalia ſup-pugnare cum manſuetudine eccleſiæ chri-: in nov. teſt. cujus adſertionis rationem ıus ex vaticiniis propheticis de modo pro-ıdæ eccleſiæ in nov. teſt. & ex differen-ıtus vet. ac nov. teſt. ab ipſo Chriſto in ɪuæſtione monſtrata. Luc. IX. 54. Quod 'minus adſerit, *eccleſiam omnes alias ra-prius expertam fuiſſe, antequam ad ul-ı ſupplicium inferendum deſcenderet,* id : notare jubemus; ex eo enim manifeſte ɪitur, eccleſiæ primitivæ, apoſtolorum oribus viciniori, non fuiſſe in more po-hæreticos capitaliter punire, tandem ve-ım antichriſtianorum errorum ſemina in ſia ſpargerentur, etiam hoc lolium ſuc-ere ſimul cœpit. Et quid multis? Bel-nus ipſe fatetur cap. 21. probat 4. *Au-ıum exiſtimaſſe, pugnare cum eccleſiæ uetudine hæreticorum occiſionem.* Ergo : opinio ab Auguſtini ſententia hac in plurimum diſtat.

incom-nm con-one.

§. CCCXXXIX. VI.) Ex violentis illis hæreticorum perſecutionibus multa oriuntur *incommoda*: 1.) Sub prætextu inquiſi-s in hæreticam pravitatem ſæpius inno-s e medio tolluntur, ex judicum, vel delatorum, vel teſtium, avaritia, invidia, aliisque adfectibus perverſis. Vide hiſtoriam lanienæ Pariſienſis & inquiſitionis Hiſpanicæ. 2) Pereunt, qui ſucceſſu temporis ad veritatis agnitionem perduci poterant. 3) Multi ex hæreticorum pertinacia ad hæreſin inflammantur. 4.) Bella, ſeditiones & cædes excitantur, ut conſtat exemplo Arianorum in eccleſia orientali, Vandalorum in Africa, Gothorum in Italia, &c. Ariani cum a chriſtianis imperatoribus orthodoxis duriora eſſent perpeſſi, mox alium & ſuæ quidem hæreſi addictum imperatorem nacti eadem orthodoxis iterum intulerunt. 5.) Nec omnes magiſtratus certamina eccleſiæ intelligunt, nec ſatis diligenter ea expendunt; facile igitur fieri poteſt, ut prætextu religionis in homines innocentes ſæviatur. 6.) Armamus contra nos ipſos antichriſtum, cujus proprium eſt bello & armis, igne & gladio ſævire adverſus eos, qui ab ipſo ſeceſſionem fecerunt. Vide anonym. defenſ. Lutheri contra Pariſienſes pag. 92. & ſequentib. ubi ſingula membra latius deducuntur. 7.) Sævitur in eos, de quibus nondum conſtat, *an vere & proprie loquendo ſint hæretici;* nam ad hæreticum proprie ſic dictum requiritur, ut ſit αὐτοκατάκριτος. At nemo ſcire poteſt, an ex infirmitate erret, an contra conſcientiæ teſtimonium.

3.) Ex primitivæ eccleſiæ conſenſu. a.) Ex patrum teſtimoniis.

§. CCCXL. *Tertiam* argumentorum claſſem pro confirmanda noſtra ſententia deducimus ex *eccleſiæ primitivæ conſenſu*, videlicet 1.) ex *patrum teſtimoniis*; 2.) ex *conciliorum definitionibus*; 3.) ex *ipſa eccleſiæ praxi.* I.) Patrum teſtimonia revocamus ad has claſſes: 1.) Negant religionem cæde & ſanguinis effuſione propagandam. Dicta illa citavimus ſuperius in quæſtione: *An magiſtratus ſubditos ad fidem cogere debeat?* Hoc loco addimus quædam teſtimonia ex b. Luthero, in quibus idem cum patribus iſtis adſerit: tom. II. Jen. Germ. fol. 180. *Weltliche Obrigkeit ſoll zufrieden ſeyn, und ihres Dinges warten, und*

laſſen glauben ſonſt oder ſo, wie man kan und will, und niemand mit Gewalt dringen, dann es iſt ein frey Werk um den Glauben, dazu man niemand ſoll zwingen, ja es iſt ein göttlich Werk im Geiſt, geſchweige dann, daſs es äuſſerliche Gewalt ſollte erzwingen. f. 348. *Es ſtehet in der Legenda S. Johannis: Non placent Deo coacta ſervitia; und wann ſchon das dieſelbe Legenda nicht ſagte, ſo halten es doch alle Schriften in ſich.* Tom. IV. Jenenſ. Germ. f. 408. *Man ſoll ja einen jeden glauben laſſen, was er wolle, glaubt er unrecht, ſo hat er genug Strafe am ewigen Feur in der Hölle, warum will man ſie dann zeitlich martern, ſo fern ſie am Glauben irren, und nicht darneben aufrühriſch, oder ſonſt der Obrigkeit widerſtreben, mit der Schrift und GOttes Wort ſoll man ihnen wehren und widerſtreben, mit Feuer wird man wenig ausrichten.* Tom. VII. fol. 144. *Es iſt nicht Evangeliſch noch Chriſtlich, mit Verfolgung wider die Ketzer zu fechten.* 2.) Negant pœnam hæreticorum usque ad capitale ſupplicium extendendam. Auguſtinus lib. III. contra Creſc. cap. 50. in princ. *Nullis bonis in catholica hoc placet, ſi usque ad mortem in quemquam, licet hæreticum, ſæviatur.* In epiſt. CXXVII. ad Donatum proconſulem de Donatiſtis: *Corrigi eos cupimus, non necari, nec diſciplinam circa illos negligi volumus, nec ſuppliciis, quibus digni ſunt, exerceri. Sic igitur eorum peccata compeſce, ut ſint, quos peccaſſe pœniteat. Quæſumus igitur, ut cum eccleſiæ cauſas audias, quamlibet nefariis injuriis adpetitam vel adflictam eſſe cognoveris, poteſtatem occidendi te habere obliviſcaris, & petitionem noſtram non obliviſcaris. Non tibi vile ſit, neque contemtibile, quod vos rogamus, ne occidantur, pro quibus Dominum rogamus, ut corrigantur.* Et poſtea: *Etiam occidi ab illis eligemus, quam quam eos occidendos veſtris judiciis ingeramus.* Epiſt. CLVIII. ad Marcell. *Pœna ſane illorum* (Donatiſtarum) *quamvis de tantis ſceleribus confeſſorum, rogo te, ut præter ſupplicium mortis ſit, & propter conſcientiam noſtram, & propter catholicam manſuetudinem commendandam.* (*) Lib. I. contra literas Petiliani cap. 29. in princ. *Diligite homines, interficite errores, ſine ſævitate pro veritate certate.* Excipiunt, *Auguſtinum hanc ſuam ſententiam revocaſſe* libro II. retract. cap. 5. & in epiſt. XLVIII. & L. Reſp. opinionem de impunitate hæreticis concedenda revocavit, ac magiſtratus officio eosdem coërcendos eſſe judicavit, ſic enim habent verba libro II. retract. cap. 5. *In primo libro contra Donatiſtas dixi, mihi non placere, ullius ſecularis poteſtatis impetu ſchiſmaticos ad communionem violenter arctari, quod vere mihi tunc non placebat; quia nondum expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferri poſſet diligentia diſciplinæ.* Sed capitis ſupplicium illis irrogandum eſſe, nunquam adſeruit, quin potius pro mitiori ipſorum pœna apud judices intercesſit, ut conſtat ex epiſtola L. Agnoſcere id ipſum cogitur Bellarminus libro III: de laicis cap. 21. argum. 4. *Auguſtinus*, inquit, *retractat, quod aliquando ſenſerat, non eſſe vi cogendos haereticos ad fidem, & prolixe probat id utiliſſimum, ſemper tamen excipit ſupplicium mortis, non quod illos hoc non mereri putaret, ſed tum quia hoc decere eccleſiae manſuetudinem exiſtimabat, tum etiam quia nondum ulla exſtabat lex imperatorum, qua haeretici juberentur occidi.* Chryſoſtomus hom. XLVII. in Matth. XIII.

Non

(*) Idem tom. VI. contra ep. Fundam. c. 2. *Illi ſæviant in vos, qui neſciunt, quo cum labore verum inveniatur, & quam difficulter caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quam rarum & arduum ſit, carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quantis gemitibus & ſuſpiriis fiat, ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſæviant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos omnino non poſſum, quia ſicut me ipſum illo tempore, ita vos nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem.* Gerhardus.

prohibet Dominus conciliabula hæretico-
diſſipare, ora obſtruere, libertatem lo-
idi concidere, verum prohibet interficere ac
idare. Idem in ſerm. de anathem. *Hæ-*
is ſatisfieri oportebat ſermone redarguente
rem, qui incrudeſcit. Doce, ait, in leni-
erudiens eos, qui obſiſtunt, ſi quando det
Deus pœnitentiam ad agnoſcendam verita-
Et poſtea: *Oro vos, ne hæc verba men-*
obis excidant. Dogmata impia, & quæ
æreticis profecta ſunt, arguere oportet &
hematizare, hominibus autem parcendum,
ro ſalute ipſorum orandum. 3.) Cum ec-
æ chriſtianæ manſuetudine hæreticorum
ſionem & perſecutionem pugnare adſe-
. Hilarius in libro ad Auxentium pag. 294.
rreri licet noſtræ ætatis laborem, & præ-
um temporum ſtultas opiniones congemiſce-
quibus patrocinari Deo humana creduntur,
d tuendam Chriſti eccleſiam ambitione ſe-
i laboratur, &c. Nunc proh dolor, di-
m fidem ſuffragia terrena commendant:
t exſiliis & carceribus eccleſia, credi ſibi
, quæ exſiliis & carceribus eſt credita, fu-
acerdotes, quæ fugatis ſacerdotibus eſt pro-
ta. (*) Chryſoſtomus homil. XII. ad Epheſ.
ionis nobis doctrina commendata eſt, non
cipatus, non poteſtatis auctoritas. Ordi-
tenemus conſulentium: qui conſulit; non
. In hoc culpabilis, ſi non quae decent
portet, paſtor dixerit. Eſt enim fides ex
tu, non a violenta coactione. Homil. LXVII.
opul. Antiochen. Αἱμάτων δεῖ γέμειν τὸν
χριςιανῦ βίον, αἱμάτων ὐκ ἐν τῷ τὰ ἀλ-
ια ἐκχεῖν, ἀλλὰ ἐν τῷ ἕτοιμον εἶναι τὸ
ῦ ἐκχεῖν. Auguſtinus epiſt. 160. ad Aprin-
ι judicem: *De vobis quidem dixiſſe apo-*
m legimus, quod non ſine cauſa gladium
tis, & miniſtri Dei ſitis, vindices in eos,
qui male agunt; ſed alia cauſa eſt provinciae, alia eccleſiae. Illius terribiliter gerenda eſt adminiſtratio, hujus clementer commendanda eſt manſuetudo. Ambroſius ab Arianis laceſſitus, *dolere,* inquit, *potero, potero flere, potero gemere; adverſus arma, milites, Gothos quoque lachrymae meae arma ſunt, talia enim ſunt munimenta ſacerdotis, aliter nec debeo nec poſſum reſiſtere.* Nazianzenus ſerm. III. de pace: *Ad manus venire, penitus ab ovili Chriſti alienum, & illis, qui nos odio habent, relinquendum.* Arnobius libr. I. contra gentes p. 14. *Chriſti magiſterio & legibus accepimus, noſtrum potius fundere, quam alieno polluere manus & conſcientiam cruore.* 4.) Converſionem hæreticorum exſpectandam eſſe admonent. Chryſoſtomus hom. XLVII. in Matth. *Si prævenientes zizania evelletis, ea frumenta deperibunt, quæ a commutatis zizaniis provenirent.* Hieronymus in cap. 2. Oſeæ in princ. *O homines tribus Juda, nolite deſperare decem tribuum ſalutem, ſed eam quotidie & ſermone, & voto, & per literas ad pœnitentiam provocate, &c. Hoc idem nobis præcipitur, ne hæreticos penitus deſperemus, ſed provocemus ad pœnitentiam, & illorum ſalutem germanitatis optemus adfectu.* Auguſtinus, de baptiſm. contra Donatiſt. lib. IV. cap. 3. circa med. *Multi, qui aperte foris ſunt, & hæretici adpellantur, multis & bonis catholicis meliores ſunt. Quid enim ſint hodie, videmus: quid cras futuri ſunt, ignoramus.* 5.) Contra hæreſes, utpote delictum ſpirituale, arma ſpiritualia adhibenda eſſe præcipiunt. Hieronymus in præfat. lib. IV. comm. in Eſaiam: *Superbiſſimam hæreſin ſpirituali mucrone truncemus.* 6.) Soli Deo exſtirpationem hæreticorum relictam eſſe adſeverant. Cyprianus libro III. epiſt. III. ad Maximum Vrbanum,

 Side-

(*) Cum fervidior epiſcopus Theodoſius hæreticos urbe & agris pelleret, *contra morem eccleſiæ orthodoxæ hoc fuiſſe, quæ neminem perſequi conſueverit,* Socrates libr. VII. cap. 3. teſtatur. Conſtantinus imperator, apud Euſebium libro de vit. Conſtant. cap. 38. *Vt ſummæ dementiæ eſt, eorum, qui in religioſis controverſiis a vero diſcedunt, fidem dolere: ſic hominibus cum mente capti ſint, pœnas infligere extremæ dementiæ & inſcitiæ eſt.* Tempore Ambroſii & Martini damnati ſunt eccleſiæ judicio epiſcopi, qui, ut in Priſcillianum & complices hæreticos gladio animadverteretur, curaverant, reliquis orthodoxis cum ipſis communicare nolentibus: & in Oriente damnata fuit ſynodus, quæ in Bogomili exuſtionem conſenſerat. Gerhardvs.

Sidonium & Macarium circa finem: *Apoſtolus in epiſtola ſua ſcribit*: In domo autem magna non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia, & quædam quidem honorata, quædam vero inhonorata. *Nos operam demus, & quantum poſſumus, laboremus, ut vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterum fictilia vaſa confringere Domino ſoli conceſſum eſt, cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt major Domino ſuo ſervus, neque quisquam ſibi, quod ſoli Filio Pater tribuit, vindicare poteſt, ut putet, aut ad aream ventilandam & purgandam paleam ferre, ſe jam poſſe, aut a frumento univerſa zizania humano judicio ſegregare. Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumtio, quam ſibi furor pravus adſumit, & dum dominium ſibi ſemper quidam plus, quam mitis juſtitia depoſcit, adſumunt, de eccleſia pereunt.* Auguſtinus lib. de fide & operibus cap. 4. *Quidam intuentes præcepta ſeveritatis* (quibus admonemur *corripere inquietos, non dare ſanctum canibus, ut ethnicum habere eccleſiæ contemtorem, a compage corporis membrum, quod ſcandalizat, avellere*) *ita perturbant eccleſiæ pacem, ut conentur ante tempus ſeparare ſe a zizania, atque hoc errore excæcati ipſi potius a Chriſti unitate ſeparantur.* 7.) Hæreticorum proprium eſſe teſtantur, occidendo religionem ſuam propagare. Athanaſius in epiſt. ad ſolit. vitam agentes, de Arianis ſic ſcribit: *Invitos ad mutationem ſententiæ coëgerunt, quod hominum minime eſt ſuæ cauſæ confidentium, non enim gladiis, aut jaculis, aut militari manu veritas prædicatur, ſed ſuadendo & conſulendo. Quæ autem ibi ſuadendi libertas aut conſulendi ratio, ubi qui contradicit, pro mercede aut exſilium aut mortem reportat?* Ibidem: *Nova autem iſta & exſecrabilis hæreſis, cum rationibus obruitur, cum ipſa veritate pudefacta concidit, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad ſe pertrahere nititur, atque ita ſe ipſam, quam non ſit pia & cultrix Dei, manifeſtat.* Hieronymus in Galat. IV. *Qui ſecundum carnem natus erat, perſequebatur ſpiritualem, nunquam enim ſpiritualis carnalem perſequitur, ſed ignoſcit ei, ſciens per tempus adhuc eum proficere poſſe.* 8.) Hæreticos potius commiſeratione, quam ſupplicio dignos eſſe cenſent. Auguſtinus contra epiſt. Fundament. c. 2. *Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, cum quo labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſaeviant, qui neſciunt, quam rarum & arduum ſit, carnalia phantaſmata piae mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſaeviant, qui neſciunt, cum quanta difficultate ſanetur oculus hominis interioris, ut poſſit intueri ſolem ſuum, &c. Illi in vos ſaeviant, qui neſciunt, quibus ſuſpiriis & gemitibus fiat, ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſaeviant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident.* Conſtantinus apud Euſebium lib. I. de vita Conſtant. c. 38. *Vt ſummae clementiae eſt eorum* (qui in religione diverſum ſentiunt) *fidem dolere, ſic hominibus cum mente capti ſunt, pœnas infligere, extremae dementiae eſt & injuſtitiae.*

§. CCCXLI. II.) Ex *conciliis*: Nullum ex antiquitate proferri poteſt concilium, in quo ſtatutum fuerit, hæreticos occidendos eſſe. In concilio Conſtantienſi anno 1415. demum hoc ſtatutum, quando Johannem Huſs & Hieronymum Pragenſem ſynagoga antichriſti contra datam ab imperatore Sigismundo fidem propter crimen hæreſeos ipſis intentatum flammis adjudicavit. Quatuor illa potiora œcumenica concilia, Nicænum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum & Chalcedonenſe damnarunt Arium, Macedonium, Neſtorium, & Eutychetem, eosque ex eccleſia Dei excluſerunt, ſed non fuerunt auctores chriſtianis imperatoribus, ut e medio illos tollerent. Concilium Toletanum IV. can. 56. ſtatuit, *nemini ad credendum vim inferendam eſſe, cum Deus miſereatur, cujus velit miſereri, & induret, quem velit indurari.* b.) *Ex conciliis.*

§. CCCXLII.

c.) *Ex praxi.* §. CCCXLII. Ex *primitivae eccleſiae praxi:* Hæreſiarchas illos Arium, Macedonium, Neſtorium & Eutychetem; cum legitime ex ſcripturis convicti ab hæreſibus ſuis recedere nollent, ex eccleſia Dei excluſos, & in exſilium pulſos legimus, ſed a chriſtianis imperatoribus ad ſupplicium eſſe raptos, nuſpiam legimus. Cum concilium Nicænum Arium anathemate percuſſiſſet, & ex eccleſia Alexandriæ ejeciſſet, atque multi alii auctores imperatori Conſtantino magno fuiſſent, ut impietatem dogmatis morte auctoris expiaret; chriſtianiſſimus tamen imperator a ſanguine abſtinuit, & publico edicto ad exſilium illum condemnavit. Socrates lib. I. hiſt. eccl. cap. 8. Ejusdem imperatoris de religionis libertate conſtitutionem memorat Euſebius libro X. hiſtor. eccleſ. cap. 5. *Jam olim quidem* (inquit) *conſiderantes non eſſe religionis libertatem prohibendam, ſed uniuscujusque animo ac voluntati facultatem tribuendam, res ſuas pro voto ſuo quemlibet curare, & chriſtianis haereſeos ac religionis ſuae fidem cuſtodire juſſimus.* Et poſtea: *Et nunc igitur libere ac firmiter quisquis hanc voluntatem habet, ut chriſtianorum voluntatem ſervet, hoc ipſum ſine omni moleſtia faciat.* Tandem addit hujus ſuæ conſtitutionis rationem: *Quia id tranquillitati noſtrorum temporum conducere manifeſtum eſt.* Theodoſius & Valentinianus cum aliquamdiu Neſtorii furorem toleraſſent, tandem ipſum in concilio Epheſino legitime damnatum in exſilium miſerunt. Valentinianum imperatorem cum epiſcopi Ariani in oriente ſolicitarent ad perſequendum eos, qui Nicænæ fidei ſymbolum retinebant, indignabundus illis reſpondit, *inique ipſos petere, ut imperatoria ſua poteſtate hoc modo abutatur.* Nicephorus lib. XI. hiſt. eccl. cap. 30. De eodem imperatore commemorat Ammianus lib XX. ipſum hoc *moderamine principatus inclaruiſſe, quod inter religionum diverſitatem medius ſteterit, nec quemque inquietaverit, nec interdictis minacibus ſubditorum cervices ad id, quod ipſe colebat, inclinarit, ſed has partes intemeratas reliquerit.* Gratianus imperator religionibus inter ſe variantibus in chriſtianiſmo libertatem dedit, *ut quam quisque religionem, ſequi vellet, ſine periculo vitae eligeret.* Socrates lib. V. hiſt. cap. 4. Nicephorus lib. XII. hiſt. cap. 1. Conſtantinus imperator Arianus ad interceſſionem Hilarii Athanaſium, epiſcopum orthodoxum Alexandrinæ eccleſiæ reſtituit, hac conditione, ut Ariani ibidem eccleſiam etiam tenerent, ipſe contra facultatem chriſtianis dedit, ut in urbe Antiochena liberum haberent religionis ſuæ exercitium. Theodoretus libro II. eccl. hiſt. cap. XII. Sozomenus libro III. hiſt. cap. 20. Bellarminus opponit contraria exempla, ut *Priſcilliani haereſiarchae a Maximo chriſtiano imperatore occiſi, Donatiſtarum, Baſilii Magi Romae combuſti, Bogomilis, Albigenſium, Johannis Huſſi & Hieronymi Pragenſis Conſtantiae exuſtorum.* Sed hæc exempla ſunt diſſimilia, *Donatiſtae* hæreſi alia ſcelera, præſertim ſeditiones & eccleſiæ perſecutionem conjunxerunt, ut conſtat ex epiſt. LXVIII. Auguſtini, *Baſilius* fuit magus. *Priſcilliani* ſupplicium improbat Martinus apud Sulpitium libr. II. hiſtor. ſacræ; *Donatiſtarum* Auguſtinus; *eorum, qui tempore Bernhardi ſupplicio capitali* adfecti, ipſe Bernhardus ſerm. LXVI. in cant. Johannes Huſs & Hieronymus Pragenſis non fuere ex ſcripturis legitime convicti. Et quid multis? recolat Bellarminus ſua verba in hoc ipſo capite §. argument. 16. *Eccleſia experta eſt omnes alias rationes, antequam ad ultimum ſupplicium inferendum adduci poſſet, nam initio ſolum eos excommunicabat, deinde videns hoc non ſufficere, addidit pœnam pecuniariam, tum amiſſionem bonorum, poſtea exſilium, tandem huc devenit, ut ſatis patet ex variis legibus antiquiorum imperatorum.* Ergo in primitiva eccleſia non fuit uſitatum ſupplicio capitali in hæreticos animadvertere.

4.) *Ex adverſariorum ſuffragio.* §. CCCXLIII. *Quartam* argumentorum claſſem deducimus ex *ipſis adverſariis* tam pontificiis quam Calvinianis. *Pontificiorum* quorumdam

dam conſenſum petimus. 1.) Ex *jure canonico*: cap. Quid autem. diſt. 45. *Nova atque inaudita prædicatio eſt, quæ verberibus fidem exigit.* cap. Qui ſincera diſt. ead. *Qui ſincera intentione extraneos a chriſtiana religione ad fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis debent non aſperitatibus ſtudere, ne, quorum mentem reddita ratio ad planum poterat revocare, pellat procul adverſitas. Nam quicunque aliter agunt, & eos ſub hoc velamine a conſueta ritus ſui voluerint cultura removere, ſuas illic magis, quam Dei cauſas probantur attendere.* cap. de Judæis diſt. ead. *De Judæis præcepit ſancta ſynodus nemini deinceps ad credendum vim inferri; cui enim vult, Deus miſeretur, & quem vult, indurat, non enim tales inviti ſalvandi ſunt, ſed volentes, ut integra ſit forma juſtitiæ.* Excipit Bellarminus, *eſſe magnam differentiam inter Judæos & hæreticos*: 1.) *Judæi nunquam ſuſceperunt fidem chriſtianam, hæretici ſuſceperunt.* Reſp. ex parabola Chriſti Luc. XIV. oſtendimus, non poſſe nec debere capitalium ſuppliciorum vel compulſionis reſpectu talem differentiam inter hæreticos & infideles ſtatui. Præterea Judæi in ſuis majoribus receperunt fidem chriſtianam, quia fides Iſraëlitica in vet. teſt. fuit eadem, quoad ſubſtantialia, cum fide chriſtiana in nov. teſt. 2.) *Judæi religionem colunt, quam Deus inſtituit ſaltem pro tempore, hæretici eam, quam diabolus invenit.* Reſp. quam religionem hodie colunt Judæi, eam Deus nunquam inſtituit, exſpectant Meſſiam, qui jamdum venit; falſum Meſſiam exſpectant, verum conviciis & blaſphemiis proſcindunt; cerimonias colunt, quæ cum vet. teſt. ſunt ſublatæ; traditiones & ſuperſtitiones a Deo damnatas obſervant; legem moralem de externa duntaxat obedientia phariſaice interpretantur, &c. Merito igitur hic urgemus pontificios, & quærimus ex illis, cur tolerent Judæorum ſynagogas, in quibus Chriſtus ſalvator, b. Maria virgo, & chriſtiana religio blaſphemantur; interim tolerare nolint Auguſtanæ confeſſionis ſocios, qui ſymbolum apoſtolorum recipiunt, & in omnibus controverſiis unice ad ſcripturas provocant, atque ex illis errores, ſi quos habere videantur, refelli & hæreſeos convinci petunt. 3.) *Secta Judæorum utilis eſt eccleſiæ, quia eorum libri ſunt prophetiæ noſtrarum rerum, & eorum cerimoniæ figuræ noſtrorum myſteriorum.* Reſp. etiam hæreſes eccleſiæ emolumentum aliquod, ex accidenti tamen, præſtant. 1. Cor. XI. 19. *Oportet eſſe hæreſes, ut qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis.* Hæretici exercent eccleſiæ *ſapientiam*, Tyranni & perſecutores ejusdem *patientiam*. Auguſtinus lib. XVI. de civ. Dei. cap. 2. non longe a principio: *Multa ad catholicam fidem pertinentia dum hæreticorum callida inquietudine exagitantur, ut adverſus eos defendi poſſint, & conſiderantur diligentius, & intelliguntur clarius, & inſtantius prædicantur, & ab adverſario mota quæſtio diſcendi exiſtit occaſio.* Lib. de vera religione c. 26. *Si hæretici non eſſent, multo pigrius quæreretur veritas.* Bellarminus in hoc ipſo cap. reſp. ad arg. 5. *Tametſi hæretici videntur eccleſiæ nocere, tamen revera non nocent, ſed eam exercent, & in ſapientia ac patientia proficere faciunt.* 4.) *Judæi non conantur pervertere chriſtianos utplurimum, ſicut faciunt hæretici.* Reſp. eccur igitur opus fuit imperatoriis illis legibus, in quibus proſcriptione bonorum & ſanguinis etiam pœna chriſtianum ad ſuam religionem pertrahere Judæi prohibentur. l. 16. 17. & 18. C. *de Judæis & cælicolis.* Hisce juris canonici capitulis de Judæis tolerandis, conjungimus etiam, in quibus violentæ perſecutiones & capitalia ſupplicia adverſus errantes improbantur. cap. Tres perſonas cauſ. 23. q. 4. *Ecce quod mali tolerandi ſunt, nec corporali, ſed ſpirituali vindicta ſunt puniendi, unde cum diſcipuli non recepti a Samaritanis ignem cælitus ſuper eos deducere voluerunt, dicentes magiſtro: Vis, dicamus, ut deſcendat ignis de cælo, & conſumat eos? audierunt: Neſcitis, cujus ſpiritus eſtis.* c. 2. Qui ſecundum cauſ. & q. iisdem: *Nunquam ſpiritualis carnalem perſequitur, ſcit eum proficere poſſe per tempus, & ſi quando Ægyptiæ filium viderit iraſcentem, recordabitur*

r patris, qui boves creavit & culices, igna domo non ſolum eſſe vaſa aurea tea, ſed & lignea & fictilia voluit. cap. lib. cauſ. ead. q 8. Epiſcopis judicium s agitare non licet, &c. nec indiſcre- mtionis motibus agitati, aut quod mor- ndum eſt, ſententia propria judicare nt, aut per ſe inferant membrorum nes, quibuslibet perſonis, aut inferen- ipiant.

CCXLIV. Ex ſcriptis recentiorum ſ parlamenti Pariſienſis ad regem Galliæ æ Philopatris presbyteri Romani re- ad reginæ Anglicæ edictum adduxi- erius in quæſtione: *An magiſtratus ad fidem cogere debeat?* Idem Philo- eodem reſponſo inter cætera ſic ſcri- *ec eadem proviſio* (ferro & flammis m extirpandi) *fuit Antiochi regis, m fuit Neronis, Domitiani, Decii, mque perſecutorum chriſtianæ fidei, tantum flammisque occurrendum pu- . Hæc ratio fuit ſcribarum ac phari- ac principum Judæ praecipientium , ne loquerentur amplius in nomine 3. 4. haec eadem Genſerici ac Hune- um Arianorum, ſecundum Victorem ud. lib. III. ne conventus celebrarent a myſteria catholici, &c.* Cardinalis nno 1568. apud magiſtratum Elbin- qui ejectis doctoribus pontificiis evan- religionem amplexus fuerat, ſcriptis literis graviter intercedit, inter alia ns tom. II. f. 123. *Liceat ſaltem in civitate, quod licet ſub gravi Tur- ranno, ut Chriſtus in Bethlehem na- praedicetur.* Ep. CCLXXIV. ad epiſc. *Quod ſi conceditur chriſtianis etiam carum tyranno, cur non eadem liber- permittatur ſub Elbingenſibus Burgi- ?* In concert. eccl. cath. in Anglia f. Wilnel. Alanum, cauſæ ſuæ advoca- aviſſime conqueruntur, quod *catholi- onis libertas in Anglia negatur.* f. 247. *imperatores naturali quadam benigni-tate inducti fuerant, ut eccleſias aliquot & oratoria in cæmiteriis, locisque contiguis ca- tholicorum uſibus adſignarent. Sic Conſtanti- nus Arianus & Valens, imperatores, Athana- ſio & ejus ſectatoribus Alexandriae locum non denegavit, quam ſolam gratiam utinam a prin- cipe noſtro impetrare poſſemus.* f. 394. *Si vel partem aliquam ejus libertatis noſtri potuiſſent adipiſci, quam habent catholici in Germania, Helvetia, aliisque in locis, ubi poteſtas ſum- ma eſt penes proteſtantes, aut quam habent Hugonotti in Gallia.* fol. 396. *Vtiliſſimum eſt, ut manus deinceps cohibeant a catholicis ſub- jectis, & fratribus ſuis perſequendis, ut eis permittant, libera conſcientia ſacris uti frui, quo ſic reginam ejusque conſiliarios precibus ſuis Deo commendent, tanquam patronos, quos nunc commemorant ſolum ut perſecutores.* Sic ergo ab aliis petunt, quod ipſi in ſimili caſu largiri recuſant, & ſuam ipſorum crudelitatem in aliis damnant. Joh. Paulus Windeckius in prognoſt. fol. 157. de fervore ſuo paululum remittens ſcribit: *Impoſturae haereticorum toti terrarum orbi patefaciendae, ut detectis erro- ribus & agnita veritate homines pro nihilo du- cant, & plane contemnant, quidquid ab illis profectum fuerit.* Poſtea addit: *Haec ratio eſt longe omnium aptiſſima ad minuendam illo- rum potentiam, viribus & armis non ſemper proficitur, & nonnunquam fit, ut adverſarii belligerando magis etiam confirmentur, quod in Belgio accidere videmus.* Auctor adpendi- cis ad edictum regium, Gallico idiomate ex- cuſæ, qui ſe Pariſienſem ſenatorem & quidem catholicum vocat: *Experti ſumus magno no- ſtro malo, quam ejusmodi acris medicina plus nocuerit, quam profuerit. Fides praecipue in anima, quae ſpiritus eſt, & cogi non poteſt, conſiſtit, qui eam ab errore vult liberare, il- lum oportet, ut ſpiritualia remedia adhibeat. Quod ſi quis aliis uti velit, contra cælum & terram pugnat. Ergo neceſſe eſt, ut Hugo- notas, qui a nobis ſeceſſionem fecerunt, tole- remus patienter, quia fides non eſt opus homi- nis, ſed Dei donum, qui omnia ſua providen- tia gubernat, & haereſes eſſe oportere pro- nunciat,*

nunciat, & exemplo ſanctorum patrum didicimus, religionis non eſſe religionem cogere. Et poſtea: *Plerique non quærunt eorum, quos in negotio religionis perſequuntur, ſalutem æternam, ſed ſua potius commoda ſectantur, non polum illis, ſed ſolum ſibi parare ambiunt. Sola divinitas interiora cordis cognoſcit, perſcrutatur, judicat. Solus rex, non autem miniſtri ejus, qui convivas ad epulum regium vocaverant & invitaverant, illum, qui nuptiali veſte indutus non erat, foras ejici juſſit, qui ad regis mandatum exterminari non potuiſſet, ſi ante a miniſtris judicatus & occiſus fuiſſet, qui ante non cognoverant, eum cœna regali indignum fore.* Auctor orationis ad regem chriſtianiſſimum, qui ſe adſeſſorem parlamenti Pariſienſis vocat p. 46. *Felices converſiones iſtæ non fiunt equuleis, non tormentis, non terroribus mortis, ut inquiſitio ſolet Hiſpanica, (cui una cum caſtellanis armis Jeſuitæ acceptam ferunt religionis catholicæ conſervationem) ſed gladio ſancti Spiritus, æternoque verbo.* Petrus Coretus Jeſuita in defenſ. contra Nozum cap. 8. *Chriſtus apoſtolis juſſit, ut docerent & baptizarent, non mandavit, ut eos, qui audire nollent, ſtatim interficerent, aut ad credendum civilis poteſtatis auctoritate compellerent.* Ibidem: *Melius eſt ad Deum colendum homines duci informatione, quam pœnæ formidine.* Bodinum & Jac. Auguſtum Thuanum moderatioribus pontificiis accenſebimus, cum ab illis publica fidei profeſſione non receſſerint, quamvis in Hugonotarum partes alicubi videri poſſint propenſiores. Sic vero Bodinus de violentis illis perſecutionibus & ſuppliciis religionis cauſa illatis ſcribit lib, IV. de republ. cap. 7. *Si princeps aliquis certiſſimas de lege divina, deque vera religione, quæ præpotentis Dei voce promulgata ſit, adſenſiones animo comprehenſas habeat, ſubditosque opinionum varietate & multitudine diſtractos in ſuam velit pertrahere ſententiam, vim amovere oportet. Nam quo majora ſupplicia irrogabis, eo minus proficies, cum ea ſit hominibus inſita vis ac natura, ut ad aliquid adſentiendum ſponte duci velit, cogi nolit.* Ibidem adducit reſponſum Theodorici, Gothorum regis, qui dixerat, *ſe religionem imperare non poſſe, cum nemo cogatur, ut credat invitus* apud Caſſiodorum libr. II. variar. epiſt. 27. & addit: *Hæc ratio omnium efficaciſſima mihi viſa eſt ad ſupplicia, quæ religionis ſpecie irrogantur, tollenda, cum ea propter rex ille religionis cauſa cruciari pateretur neminem, ne vel impietatis ſpecie aliena bona, quæ hodie ſtatim in crimine hæreſeos confiſcantur, & legitimis heredibus auferuntur, diripere, vel liberas hominum voluntates, quæ nullis imperiis cogi poſſunt, conſtringere velle videretur.* Thuanus præfat. operis hiſtorici: *Experientia ſatis edocti ſumus, ferrum, flammas, exſilia, proſcriptiones irritaſſe potius, quam ſanaſſe morbum menti inhærentem,* (hæreſin intelligit) *ad quem proinde curandum, non iis, quæ in corpus tantum penetrant, ſed doctrina & ſedula inſtitutione, quæ in animum leviter inſtillata deſcendit, opus eſſe. Alia quippe omnia pro arbitrio civilis magiſtratus atque adeo principis ſanciuntur, ſola religio non imperatur; ſed ex præcepta veritatis opinione, accedente divini numinis gratia, bene præparatis mentibus infunditur, ad eam cruciatus nihil valent, quin obfirmant potius animum, quam frangunt aut perſuadent.* Et poſtea: *Certe ſi verum amamus, in ſacræ antiquitatis vetuſtis omnibus monumentis nullum ſupplicii de ſectariis ſumti ac probati exemplum exſtare fateamur, neceſſe eſt, eccleſiamque priſcam a cruore fundendo ſemper abhorruiſſe, quod ſi quando accidit, id pii veri epiſcopi deteſtati ſunt, ut in Priſcilliano adparuit, qui exitiabilis doctrinæ auctor, cum per Galliæ eccleſiam, ac præcipue in Aquitania perfidiæ ſuæ ſemina ſparſiſſet, a Maximo Auguſto Trevirorum capitali ſupplicio adfectus eſt circa annum Chriſti 383. licet b. Martinus ab imperatore ſponſionem elicuiſſet, nihil cruentum contra reos conſtitutum iri, & Itacium epiſcopum aliosque inſtigatores ſedulo monuiſſet, ut ab accuſatione deſiſterent. Nam & id ceteri epiſcopi tanquam inique factum impro-*

ɔbaverunt, vixque b. Martinus ac niſi ex-
necessitate cogente cum illa Itacianæ par-
mmunione miſceri voluit, ipſe b. Ambro-
Valentiniano imperatore puero Gratiani
fecti fratre ad Maximum ſub id tempus
in relatione ſua teſtatur, cum Treviris
abſtinuiſſe ſe ab iis epiſcopis, qui Itacio
unicabant, & a fide devios ad necem pe-
t. Cum vero ex furialium illorum epi-
rum ſententia Maximus poſtea decreviſſet,
ɔos ſumma poteſtate armatos ad Hiſpanias
re, qui hereticos inquirerent; deprehenſis
& bona adimerent, idem b. Martinus
eum tenuit, ut decretum revocaretur, &c.
illiano autem occiſo non ſolum non coërr-
ſt hereſis, quæ illo auctore proruperat,
onfirmata ac latius propagata eſt, & ſe-
res ejus, qui illum ut ſanctum prius ho-
erant, poſtea, ut martyrem colere cæpe-
corporibus peremtorum in Hiſpaniam re-
& magnis exſequiis celebrato eorum fu-
quin & eo profecta eſt adſectantium ſu-
tio, ut per Priſcillianum jurare ſumma
o haberetur, ex eoque inter Gallicanæ ec-
epiſcopos perpetuum diſcordiarum bellum
erit, quod totos quindecim annos agita-
vixdum ſopiri diu poſt potuit, plebe Dei
im & optimis quibusque ad probrum &
rium expoſitis. Hæc Thuanus ex Sulpi-
evero, quæ integra huc referre voluimus
ter Bellarminum, qui in cap. 22. reſp. ad
n. ſeptimum nugatur, *b. Martinum non*
ɔbaſſe ipſum ſupplicium Priſcilliani here-
ia, ſed tantum epiſcoporum factum, quod
m eccleſiaſticam ad imperatorem detulerint,
ficium accuſatoris in cauſa ſanguinis ad-
erint. Coſterus in enchir. in c. de eccle-
Graviſſima in Deum hominesque peccata
icis omnibus ſunt communia, alia etiam
, quæ hereſes comitantur, ut ſunt huma-
eges violare, in proximos a ſua ſecta alie-
injurios eſſe, perſecutiones moliri, ſedi-
s movere, bella ciere, omnia turbare. Bel-
inus lib. III. de laicis c. 21. §. *proba-*
quarto &c. diſertis verbis fatetur, *tem-*
Auguſtini nondum exſtitiſſe ullam le-
gem Imperatorum, qua heretici juberentur occidi.

§. CCCXLV. *Calvinianos* quod adtinet, illi pro rerum ac fortunæ diverſitate diverſas proferunt ſententias. Quando enim fortuna ipſis eſt adverſa, & a pontificiis opprimuntur, tum privatis ſermonibus & publicis ſcriptis uſurpant has regulas, *neminem eſſe ad fidem cogendum, conſcientiam unicuique debere eſſe liberam, antichriſtianam tyrannidem eſſe velle conſcientiis dominari, errantes non interficiendos eſſe ferro, ſed convertendos verbo*, ut ex ſuſcitabulo Bembellonæ, & ex querelis eccleſiarum Sabaudicarum, Belgicarum & aliarum conſtat. Sed quando liberiori fruuntur aura, & præſidio potentiorum ſeſe tutos eſſe animadvertunt, erumpunt in ſanguinariam illam vocem, *hereticos* eſſe *occidendos*, quo ipſo comprobant Lutheri de ipſis judicium in lib. contra cœleſtes proph. *Spiritus Calvinianorum pavidus eſt, cum ex adſenſu & adprobatione hominum vires nondum adquiſivit, ſed ubi hominum adplauſu potitus, ferociſſimus eſt.* Innocentius Gentil. in præfat. apol. pro chriſt. Gallis. *Noſtro hoc ſeculo ſat multis exemplis docemur, viam armorum (ut loquuntur,) religionis legibus preſcribendis nullo modo idoneam eſſe, ferrumque nil niſi ruinam, cædes & inimicitias inteſtinas, easque fere implacabiles gignere, quæ minitantur, ſe tandem reipublicæ noſtræ everſionem laturas*, quod poſtea exemplo Caroli V. & Mariæ reginæ Angliæ declarat. Witackerus in reſp. ad Campian. *Quem omnino potes tuum nominare, non modo ex quo ipſe huc veneris, ſed hiſce etiam viginti tribus annis, quibus optima Elizabetha reipublicæ clavum tenuit propter religionem capite condemnatum & morte adfectum.* Muſculus in loc. comm. edit. poſtrem. p. 614. *ſævitiam in vitam ſolius antichriſti eſſe*, ait. Goclenius in diſp. de magiſtratu anno 1610. Marpurgi habita ex profeſſo demonſtrare conatur, *hereticos non eſſe capitaliter puniendos.* Wolff Muſculus in locis p. 1329. *Chriſtianus magiſtratus animadvertit quidem in hereticos, verum*

ſit moderate, ut ſint, qui reſipiſcere poſſint. Non patitur, ut de fide doceant, nec permittit, ut eccleſias colligant, epiſcopos ordinent, alios privat honoribus, aliis adimit civitatis communionem, alios proſcribit, alios mulcta pecuniaria punit, quod Auguſtini temporibus factum eſſe legimus. Ipſos impoſtores ac ſeductores, ne illi, poſtquam incorrigibiles adparent, ultra quemquam ſeducant, carceribus incluſos, tamdiu coërcet ac detinet, donec in ſe reverſi reſipiſcant. Sic coërcendi ſunt, qui cogi ſe ad bonum non ſuſtinent.

§. CCCXLVI. Atque iſthæc dicta ſunt pro noſtræ ſententiæ confirmatione; conſequens eſt, ut adverſæ partis argumentis ſatisfaciamus, qua in re ſequemur ductum Friderici Balduini in diſputat. de hæretic. ferendis, non auferendis, (*) & Meiſneri libro IV. de legibus ſect. I. quæſt. 19. qui late & erudite de hac quæſtione ſcripſerunt. Bellarminus quinque claſſes argumentorum producit: 1.) ex *ſcripturis*; 2.) ex *legibus imperatorum*; 3.) ex *legibus eccleſiæ*; 4.) ex *teſtimoniis patrum*; 5.) ex *ratione naturali.* In *prima* claſſe ex vet. teſtam. producit I.) *legem divinam*, Deut. XIII. ubi ſeveriſſime Deus jubet, *falſos prophetas, qui ſuadent colere deos alienos, ſine ulla miſericordia occidi*, & c. XVII. poſtquam dixerat, ut in rebus dubiis conſuleretur ſummus ſacerdos, mox ſubdit: *Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, ex ſententia judicis moriatur.* Et rurſum c. XVIII. *Propheta falſus interfici jubetur.* Eodem argumento utuntur Gregorius de Valent. tomo III. diſput. I. quæſt. 11. punct. 3. Schoppius in Scaliger. hypobol. pag. 319. Beza vol. I. fol. 153. ubi etiam addunt locum Exod. XXII. 20. *Qui immolat diis, occidetur.* Reſp. *primo* in genere: 1.) Leges illas complecti duo, quæ ſunt adcurate diſcernenda: prius eſt *morale*,

Argumenta adverſariorum 1.) ex ſcripturis. a.) Deut. XIII. Prophetam falſum interficies.

quod eſt perpetuum, & in nov. teſt. adhuc nos obligat; poſterius eſt *judiciale*, quod ad Judaicam duntaxat politiam ſpectat. *Morale* ac perpetuum eſt, ſinceritatem religionis & divini cultus ſummo ſtudio eſſe conſervandam, coërcendos igitur ac puniendos eſſe eos, qui perverſa doctrina eamdem contaminant ac pervertunt; *judiciale* ac forenſe eſt, capitali ſupplicio pſeudoprophetas eſſe interficiendos, illud ergo chriſtianum magiſtratum in nov. teſt. non obligat. Si quis dicat, *principium peti hac diſtinctione*, illi opponimus alias leges Moſaicas, in quibus certum genus pœnæ determinatur, quæ tamen in nov. teſt. non obſervantur. Exod. XXI. 15. *Qui percuſſerit patrem ſuum aut matrem, morte moriatur.* v. 17. *Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur.* v. 29. *Si bovem cornupetam herus ipſius, poſt præmiſſam admonitionem, non recluſerit, una cum ipſo bove hominem interficiente occidi jubetur.* Exod. XXXI. 15. *omnis, qui die ſabbati opus fecerit, occidi* jubetur. Levit. XX. 18. *concumbentibus tempore menſium* capitale ſupplicium deſtinatur c. XXI. 9. *ſi filia ſacerdotis ſcortari incipiat, flammis exuri* jubetur. Deut. XXI. 21. *filius protervus & contumax lapidibus obrui* præcipitur. c. XXII. 21. *ea, quæ non inventa fuerit virgo*, itidem lapidibus obrui jubetur. Hæ & aliæ leges quoad certum ac determinatum illud genus pœnæ, quod exprimunt, non obligant chriſtianos in nov. teſt. ſed tantum ad politiam Judaicam pertinuerunt; proinde neceſſario cogimur ad illud recurrere, quod hæ leges duo contineant, quorum unum eſt morale ac perpetuum, videlicet tales delinquentes eſſe puniendos, alterum forenſe, quod eo modo ſint puniendi. Si dicas, *in quæſtione adhuc eſſe, an ad illas leges pertineat hæc ipſa de puniendis pſeudoprophetis*; urgemus hoc, quod lex illa de capitali hæreticorum ſupplicio in nov. teſt. non ſolum nuſpiam ſit repetita, ſed etiam per parabolam de zizaniis, & doctrinam ac praxin Chriſti & apoſtolorum ejusdem rigor mitigatus:

(*) Diſputatio BALDVINI, quæ nobis ad manus eſt, inſcribitur: *de hæreticis, & quomodo ſint coërcendi.* Prodiit ea Vitemb. MDCVII. 4.

urgemus etiam prædictiones propheticas
ıodo propagandæ eccleſiæ in nov. teſt. in
ıs veteris ac novi teſtamenti ſtatus ſibi in-
n opponuntur: urgemus κριτήρια, ex qui-
ıgnoſci poteſt ac debet, quid in qualibet
ſit morale, in determinato illo pœnæ ge-
, capitali ſcilicet hæreticorum ſupplicio,
n nequaquam habere: urgemus ipſa ver-
gis: *Si in medio tui* ſurrexit propheta,
de populo Iſraëlitico & politia Judaica
m agitur. Denique urgemus circumſtan-
llas, quibus delictum hæreſeos & idolo-
in populo Iſraëlitico adgravabatur, &
ıde etiam ſeverior pœna illi irrogabatur.
lici enim circumſtantia, *perſonarum* ſci-
temporis ac *locorum* ſeductio adgravaba-
Reſpectu *perſonarum*, quia leges illæ
ſunt iſti populo, quem Deus ex Ægyptia-
ervitute magnis & illuſtribus miraculis li-
erat, quem præ omnibus reliquis popu-
peculium ſibi elegerat, cui per promul-
nem ſolennem divinæ legis, cibationem
ulosam in deſerto, varias victorias ex
us, & beneficia alia ſeſe inſigni modo
feſtaverat, viva voce in medio ipſius præ-
m ſuam teſtatus erat, in columna ignis
bis præcedebat, ac tantum non manibus
ndum ſeſe exhibuerat. Graviſſimum igi-
ıpplicium merito dictabatur pſeudopro-
e medio hujus populi ſurgenti, ut no-
loquitur Moſes Deut. XIII. 1. & ad apo-
n a vero illo Deo fratres ſuos ſolicitanti.
etiam circa perſonas hoc conſiderari,
Judæi ad idololatriam & contumaciam
proclives fuerint, ut hiſtoria vet teſt. te-
, Deus igitur, tanquam ſapientiſſimus
θέτης, ſeverioribus legibus ac pœnis gra-
ius eamdem coërcere, æquum & ſalu-
judicavit. Reſpectu *temporis* delictum
batur gravius, quia nuper admodum in
lum Dei peculiarem erant electi, & ma-
a Deo beneficiis adfecti, quorum me-
m tam cito deponere, & tam malam
ratiam referre, grande omnino erat ſa-
jium. Reſpectu *loci* adgravabatur hære-
eccatum, quia terra Canaan erat primo
Dei quaſi peculium, in quam, tanquam in ſuam rempublicam Judæos, tanquam peregrinos & advenas ex mera gratia receperat Levit. XXV. 23. *Terra non vendetur in peculium, quia mea eſt, & vos advenæ & coloni mei eſtis.* Quemadmodum ergo peregrini coguntur obtemperare legibus illius reipublicæ, in quam recipiuntur: ita quoque divinæ majeſtati omnino licuit arctioribus legum vinculis hunc populum in terram alienam receptum coërcere, & ſeverioribus pœnis delinquentes coërcere. *Deinde* erat *futurum Meſſiæ promiſſi hoſpitium*, qui ex illo populo & ex illa regione juxta promiſſum Dei erat exſpectandus; proinde, ne populo illo in varias ſectas, factiones & idololatrias diſtracto dubia redderetur Meſſiæ præſentia, familia ac nativitas, ideo tam ſeveris legibus pſeudoprophetarum ſeductiones Deus coërcendas eſſe cenſuit. *Denique* erat *eccleſiæ domicilium*, quæ in vet. teſt. anguſtiis illis terræ Cananææ limitibus concludebatur, neque dum in totum terrarum orbem erat propagata. Quare cum huic populo omnes ex omnibus gentibus ſeſe adgregare cogerentur, qui ſalutis participes fieri expetebant, ideo hæreſes & idololatrias in illo populo tam gravibus pœnis præcaveri Deo placuit.

§. CCCXLVII. Ex quibus omnibus facili negotio intelligitur, quid ad Calvini in hiſtoria Serveti p. 32. & Bezæ in lib. de hæreticis vol. 1. f. 155. ἔνστασιν reſponderi debeat: *Nulla* (inquiunt) *idonea poteſt adferri ratio, cur Dei majeſtas & eccleſiæ auctoritas minoris apud nos debeat eſſe ponderis, quam olim apud Judæos fuerit, imo vero chriſtiani, ſi veram religionem adſpernentur, aut minore ſtudio tueantur, quam olim Judæi, eo minus excuſari poſſunt, quo clarius ſe Dominus per Filium ſuum, quam per prophetas patefecit;* unde inferunt, *principes chriſtianos, ſi non in ipſo pœnæ modo, tamen in genere pœnæ, capitali ſcilicet, illas Dei leges ad imitandum ſibi proponere debere.* Reſp. 1.) Rationes diverſitatis adduximus complures. 2.) Chriſtus ipſe diſcipulos

 ſuos

ſuos ex Eliæ exemplo, & ſic ex vet. teſt. argumentum ducentes, quo Samaritanos igne cœlitus demiſſo exurendos eſſe concludebant, ad diſtinctam vet. ac nov. teſt. οἰκονομίαν remittit. Luc. IX. 54. 3.) Non minore quidem ſtudio tuenda ac propaganda eſt religio a chriſtianis, quam olim factum fuit ab Iſraëlitis, ſed ex eo inferri nequit, capitali hæreticorum ſupplicio eam eſſe tuendam, vel armis propagandam; ſufficit enim cultus idololatricos a magiſtratu aboleri, ſincerum eccleſiæ miniſterium conſtitui, lupos ab ovili dominico arceri, licet nec modus nec genus pœnæ idololatris in vet. teſt. conſtitutæ in hæreticis coërcendis obſervetur. 4.) Sic ſancta liberorum erga parentes obedientia non minus in nov. teſt. quam in vet. ſancte & illibate cuſtodienda, & immorigeri liberi puniendi, quamvis nec genus nec modus pœnæ, videlicet lapidatio in nov. teſtam. amplius obſervetur. Sabbatum ſanctificari pius & chriſtianus magiſtratus diligenter curet; interim qui opus facit ſabbati die, eum interficiendum ſtatim eſſe, nec Calvinus nec Beza dixerint. 5.) Illa ipſa clarior patefactio in nov. teſt. contrarium potius arguit, videlicet eſſe jam tempus gratiæ, quo ſine cæde & ſanguine eccleſia propaganda, nec rigorem vet. teſt. amplius uſurpandum. Excipit Gregorius de Valent. d. l. *Cyprianum contrario modo procedere, quia in lib. de exhortat. ad martyr. c. 5. commemoratis illis ſcripturæ dictis ſubjungit: Si ante adventum Chriſti circa Deum colendum & idola ſpernenda hæc præcepta ſervata ſunt; quanto magis poſt adventum Chriſti ſunt ſervanda, quando ille veniens non verbis tantum nos hortatus ſit, ſed factis?* Reſp. idem Cyprianus lib. III. ep. III. *fictilia vaſa confringere ſoli Domino conceſſum eſſe*, ſtatuit; hunc quod adtinet locum, in eo non tam de pœna idololatrarum, quam de contemtu idolorum loquitur, nec quomodo puniendi, ſed quod fugiendi ſint idololatræ, docet. In toto enim tractatu chriſtianos hortatur, non ut paganos idololatras, in quorum medio vivebant, occidant, ſed ut eos fugiant, & ſi gloria Chriſti ita requirat, occidi ſeſe veritatis cauſa patiantur, atque alacri animo martyrium ſubeant.

§. CCCXLVIII. 2.) Ad generalem reſponſionem etiam hoc pertinet, pontificios crudelitatem ſuam, qua adverſus eos, quos pro hæreticis habent, uti conſueverunt, nunquam ex illis ſcripturæ dictis demonſtrare poſſe. Neque enim illa dicta loquuntur de illis, qui ex infirmitate errant, ſed de illis, qui ſunt manifeſti idololatræ, qui ſacrificia offerunt diis alienis, qui alios ſeducunt, dicentes: *Eamus & ſerviamus diis alienis*; qui nomen Dei blaſphemia adficiunt, &c. jam vero pontificii ſine diſcrimine ſeductores & ſeductos capitali ſupplicio adficiendos cenſent, quia Hiſpanicæ inquiſitionis medio etiam in eos, qui peregrini ſunt, & perluſtrandi cauſa regiones ipſorum accedunt, animadvertunt, ac minimo quoque indicio de hæreſi ſuſpectos ad tribunal & rogum abducunt. 3.) Leges de occidendis idololatris non tantum hæreticos & pſeudoprophetas in medio populi Iſraëlitici exſurgentes ſpectabant, ſed etiam gentes Cananæas, extra Iſraëliticæ eccleſiæ gremium conſtitutas, quas non minus quam pſeudoprophetas ad idololatriam ſeducentes exſtirpari divina majeſtas voluit: Deut. VII. 2. *Percuties eas usque ad internecionem.* Quod ſi ergo leges illæ in nov. teſt. nos obligant; conſequens fuerit, magiſtratum chriſtianum Judæos & alias gentes, quæ ſunt extra eccleſiam, gladio exſtirpare debere, cujus contrarium & pontificii & Calviniani ſtatuunt.

§. CCCXLIX. In *ſpecie* ad ſingula dicta ſuperius adlata ut reſpondeamus, monemus, quod 1.) Exod. XXII. 20. agatur proprie *de idololatris, qui diis alienis ſacrificia offerunt*, atque ad gentilium impia & idololatrica ſacra ſeſe conferentes ab eccleſia penitus deficiunt. Tales voluit Deus e medio tolli, ne populum ad ethnicam idololatriam ſeducerent, quemadmodum eamdem ob cauſam gentes Cananæas exſtirpari voluit, ne *docerent Iſraëlitas facere cunctas abominationes, quas ipſi operati*

diis ſuis Deut. XX. 18. Alia vero eſt hæ-
orum in nov. teſt. ratio, qui ratione ex-
æ profeſſionis ſunt in viſibili eccleſia, &
ratione a gentilibus ſive paganis adhuc di-
li. Hæretici errant circa doctrinam &
teoria, pſeudoprophetæ vet. teſt. errabant
i cultum Dei & in praxi, quia diis alie-
ionorem divinum deferendum eſſe ſtatue-
2.) Deut. XIII. 1. & ſeqq. agitur de tali
dopropheta, *qui viſiones & ſomnia jacti-
qui eſt manifeſtus apoſtata*, & ad genti-
idololatriam populum Iſraëliticum invitat,
ns: *Eamus & ſequamur deos alienos, quos
ras, & ſerviamus eis*, is jubetur lapidari,
l ſupplicium decernitur etiam illis, qui
imo cognationis gradu Iſraëlitas adtinge-
, ſi ad idololatrica gentilium ſacra ipſos
cere conarentur, v. 6. quinimo tanta ſe-
ate idololatria ibidem prohibetur, *ut omnes
latricæ civitatis incolæ*, ne quidem infan-
excluſis interfici, & tota urbs cum omni
ellectile omnibusque jumentis igne ſup-
o ſuccendi jubeatur v. 12. quæ omnia ſi
in nov. teſt. locum habere velit, multis
volvet abſurditatibus. 3.) Deut. XVII. 12.
enere agitur de illis, qui nolunt ex ſu-
is audire ſacerdotem aut judicem, quod
la lex chriſtianos in nov. teſt. obligat,
et illi, qui ſacerdotum monitis vel judi-
ſententiis parere nolunt, interficiendi
t. Sed enim ſi verba & circumſtantias
adcuratius intueamur, adparebit non de
ine hæreſeos proprie & in ſpecie hic agi,
de obedientia in cauſis forenſibus gravio-
; pertinaciter denegata. Fit enim mentio
:ii inter *ſanguinem & ſanguinem*, inter
am & plagam. Item *portarum urbis*, in
us non eccleſiaſtica, ſed forenſia negotia
abantur, & jubetur cauſa deferri ad ſyne-
n, quod erat ſupremum tribunal in me-
oli Judææ Hieroſolyma, & conſtabat ex
onis eccleſiaſticis & politicis, quæ juxta
m pronunciabant; ac ſi quis hujus judicii
ione ſtare recuſabat, in eum mortis ſen-
a ferebatur ad majorem terrorem inobe-
ibus incutiendum, ac majorem auctori-
tatem huic judicio conciliandam: interim non
negamus de idololatriæ & apoſtaſiæ crimine
in hoc judicio fuiſſe pronunciatum, & mor-
tis pœnam idololatris adjudicatam, ut ex prio-
re hujus capitis membro conſtat. Cyprianus
lib. I. epiſt. X. circa fin. legem hanc Moſai-
cam adducens ſubjungit: *Interfici Deus juſſit
ſacerdotibus ſuis non obtemperantes, judicibus
a ſe ad tempus conſtitutis non obedientes. Et
tunc quidem gladio occidebantur, quando ad-
huc & circumciſio carnalis manebat, nunc au-
tem, quia circumciſio ſpiritualis eſſe ad fideles
Dei ſervos cœpit, ſpirituali gladio ſuperbi &
contumaces necantur, dum de eccleſia Dei eji-
ciuntur.* Agnoſcit ergo Cyprianus, aliam eſſe
novi quam vet. teſt. in pœnæ hujus irrogatio-
ne rationem. 4.) Deut. XVIII. 20. agitur de
tali *pſeudopropheta, qui arrogantia deprava-
tus ex nomine alienorum deorum loquitur*, cui
pœna mortis irrogatur; ſed hanc legem re-
ſpectu certæ & determinatæ pœnæ eſſe foren-
ſem, neque in nov. teſt. chriſtianos obligare,
ſuperius fuit demonſtratum.

§. CCCL. Excipit Beza in lib. de hæret.
f. 156. *diſtinguendum eſſe inter idololatriam
internam & externam, quamvis igitur hæretici
non committant externam idololatriam, tamen
internæ ſeſe reos faciunt, dum falſas de Deo
opiniones alunt, easque aliis inſtillant, ac ni-
hil aliud faciunt, quam quod ex falſis ſuis opi-
nionibus idolum quoddam conſtituunt.* Reſp.
1.) Concedimus hæreſin eſſe ſpeciem quam-
dam ſubtilioris idololatriæ, id quod Vincen-
tius lib. adv. hæreſ. multis probat, ſed nega-
mus ex eo ſequi, quod iisdem pœnis cum
manifeſtis idololatris ſint adficiendi; ut enim
idololatriæ ſunt certæ ſpecies ac certi gradus,
ita quoque idololatrarum non poteſt eſſe una
eademque pœna. 2.) In pœnis politicis infli-
gendis, non ad interiora, ſed ad externa dun-
taxat delicta magiſtratus reſpicit, quatenus ſci-
licet pax & tranquillitas publica iisdem turba-
tur; quare cum hæreſis ſit interna idololatria,
ergo quatenus talis, id eſt, niſi accedant ma-
nifeſtæ blaſphemiæ & ſeditiones, non eſt ex-

 terno

terno capitali ſupplicio punienda. 3.) Avari a Spiritu ſancto itidem vocantur idololatræ, Job. XXXI. 24. Eph. V. 5. interim tamen avaritia interna non punitur capitaliter, niſi in furta & rapinas prorumpat. Idem ergo de hæreſi ſtatuendum fuerit.

b.) *Ex vet. teſt. exemplis.* §. CCCLI. II.) Hiſce vet. teſt. legibus addit Bellarminus exempla. *Re ipſa* (inquit) *hanc legem ſervaverunt Helias, Joſias, Jehu, & alii, qui falſos prophetas plurimos occiderunt, ut patet 1. Reg. XVIII. & 2. Reg. X. & XXIII. nullum eſt autem fere diſcrimen inter noſtros hæreticos & falſos prophetas illius temporis, nec ſolum ſancti reges & prophetæ blaſphemos morte mulctarunt, ſed etiam Nabuchodonoſor, ut Dan. III. dicitur, edictum conſtituit, ut quicunque blaſphemaret Deum Danielis, id eſt, verum Deum, interficeretur, & domus ejus vaſtaretur, in quo edicto Deo vero obſequium juſtiſſimum fecit, ut Auguſtinus ep. L. dicit.* Addunt alii exemplum *Moſis*, qui tria hominum millia propter idololatriam vituli, *Levitarum* opera interfici curavit; Exod. XXXII. *Aſæ*, qui publico edicto præcepit, ut quicunque non quæſiverit Dominum Deum Iſraëlis, interficiatur; 2. Paral. XV. *Jojadæ*, qui Athaliam interfecit; 2. Reg. XVIII. *Matathiæ*, qui Judæum idolis ſacrificantem interfecit 1. Maccab. II. Reſp. 1.) Qualis fuit regula, talia etiam fuerunt exempla ad regulam illam adcommodata. Regula vero illa, ad cujus præſcriptum in vet. teſt. hæc ſunt geſta, erat Moſaica, politiæ Iſraëliticæ & tempori vet. teſt. quidem congrua, jam vero in nov. teſt. abrogata. Ergo etiam talia fuerunt exempla. 2.) Opponimus igitur illis exemplis vet. teſt. doctrinam & praxin Chriſti & apoſtolorum in nov. teſt. quam illis præferendam eſſe, nemo negare poterit. 3.) Quædam ex illis exemplis ſunt heroica, a peculiari Spiritus ſancti inſtinctu profecta, ſicut Elias de zelo ſuo prophetico teſtatur; 1. Reg. XIX. 10. ſed pontificiorum zelus, quo interfectos cupiunt omnes, qui a Romana ſynagoga ſeceſſionem fecerunt, a ſpiritu mendacii & homicidii proficiſcitur. 4.) Quædam ex illis factis ſunt *extraordinaria*, quæ non niſi ſemel in notabili eccleſiæ reformatione locum habuerunt. Cum enim ſæpe totæ tribus a ſinceritate religionis defeciſſent, copioſum ſanguinem propterea effuſum eſſe, nuspiam legimus. Sed pontificiis hoc ordinarium ac perpetuum eſt, ſanguinem eorum, quos pro hæreticis habent, ſitire. 5.) Si exempla illa ad imitationem trahi debent, tum non illis tantum, qui magiſtratu funguntur, ſed etiam eccleſiæ miniſtris hæreticos interficere licitum erit, quia Elias non erat magiſtratus, ſed propheta. *Jojadas & Matathias* fuerunt ſacerdotes. Sed conſequens negat ipſe Bellarminus ſic ſcribens c. 22. reſp. ad 7. *Etſi epiſcoporum eſt hæreticos excommunicare, & relinquere judici ſeculari, & hortari etiam judices, ut munere ſuo fungantur, non tamen decet adcuſatorem agere.* 6.) Moſes non interfecit omnes idololatras, ſed quosdam duntaxat, ut illorum ſupplicio ſcelus iſtud expiaretur, & reliqui iſta ſeveritate ab idololatria revocarentur. Quod ſi ergo ab exemplo Moſis ducendum eſt argumentum, conſequens fuerit, non in omnes hæreticos tam ſevere animadvertendum, ſed in aliquos duntaxat ſtatuendum eſſe ſeveritatis exemplum; quod adverſarii vix admittunt, quippe qui promiſcue in omnes ſæviunt. 7.) Falſum eſt, quod inter idololatras ac pſeudoprophetas vet. teſt. & inter hæreticos nov. teſt. nullum ſit diſcrimen; contrarium enim ſuperius oſtendimus. 8.) Athalia non propter cultum baaliticum, ſed propter tyrannidem & ſeditionem fuit interfecta; ipſa enim prius interfecerat omne ſemen regium, ac regnum per vim invaſerat. 9.) Edictum Nebucadnezaris oppoſitum eſt blaſphemis, ac in terrorem potius publicatum, cum de exſecutione quoad ſingulas provincias Nebucadnezari ſubjectas, nihil quidquam legatur.

§. CCCLII. Atque hæc ſunt, quæ ex vet. teſt. Bellarminus adducit. Schoppius in apol. c. 4.

r Za. XIII. 3. ·pro. licetur: ·ves.

c. 4. n. 10. adfert III.) locum propheticum Zach. XIII. 3. *Et erit, cum prophetaverit ultra quisquam, dicet illi pater & mater ejus, qui genuerunt eum: Non vives, quia mendacium loes in nomine Domini, & configent eum & mater ejus, genitores ejus, cum proverit*; ex quo vaticinio immote colligi exiſtimat, etiam in nov. teſt. hæreticos lli ſupplicio eſſe adficiendos. *Reſp.* 1.) s interpretatio ſcripturæ debet congruere *lei analogiam* Rom. XII. 7. hoc eſt, dee conformis ſententiæ Spiritus ſancti in & perſpicuis ſcripturæ dictis de fidei arpropoſitæ. Jam vero ſi hoc vaticinium ſu explicatur, quod hæretici in nov. teſt. li ſupplicio adficiendi ſint; puguat cum gia fidei, ut conſtat ex fundamentis ſuadductis. 2.) Verba igitur hujus pro: non ſunt accipienda proprie, ſed *metae*; eſt enim prophetis in more poſitum bus nov. teſt. uti phraſibus vet. teſt. id multis confirmari poteſt exemplis: Joel. Zach. VI. 13. c. XIV. 16. &c. 3.) Spiter igitur in nov. teſt. hæretici *configencon fodiendi* prædicuntur, hoc eſt, imfalſa ipſorum dogmata gladio ſpiritus nda, ac ſi pertinaciter in errore perſerint, auctores falſorum dogmatum ſunt municandi, nulla perſonarum vel conis ratione habita. 4.) Configere hoc ion eſſe idem, quod gladio transfodeonſtat ex eo: *primo*, quod hoc non niret adfectui naturali parentum confoos, quos genuerunt; ſi quis exemplum rum fratres ob idololatrias crimen inntium Exod. XII. 29. adferre velit, illi ponimus: *ſecundo*, quod confixio ſive tio non congrueret ſupplicii generi prophetis in vet. teſt. conſtituto, non *onfigi* vel transfodi, ſed *lapidari* jubenenique nec *verbis textus* hoc conforme quia ſtatim additur, *confundentur*, ſeu *adficientur*. Non poſſumus autem proci aliquem confundere ſeu pudore adficere, quem gladio tollimus, ſed quem argumentis & rationum telis confodimus, ac erroris eum convincimus, adde quod v. 6. ſtatim introducatur perſona ejusdem pſeudoprophetæ non interfecti, ſed caſtigati, & ad pœnitentiam adducti; etſi igitur parentes ſeductori more vet. teſt. minantur extremum ſupplicium, illud tamen non exſequuntur, ſed plagis aliisque mediis ad ſaniorem mentem eum revocant. Targum reddidit וִיחַדוּן בֵּיהּ, *& lætabuntur in eo*. LXX interpretes συμποδιῶσιν αὐτὸν, cum in Hebræo ſit דקר, aliud igitur verbum legerunt, vel alio ſenſu, quam vulgari & conſueto illud expoſuerunt, ſicut etiam Jer. XXXVII. 10. accipitur pro *vulnerare & cædere*. 5.) Phraſis illa: *non vives*, nequaquam accipi poteſt de privatione vitæ naturalis; contrarium enim ex adductis textus circumſtantiis colligitur, ſed accipienda eſt de amiſſione vitæ ſpiritualis & æternæ, quod falſam ſpargens doctrinam ſit alienatus a *vita*, quæ eſt *Dei*, Eph. IV. 18. nec partem ſit habiturus in vita æterna, quo ſenſu hæc vox accipitur Ezech. XVIII. 24. & c. XXXIII. 10.

§. CCCLIII. Beza inſuper IV.) adducit edictum Darii Esdr. VI. 11. *Quicunque mutaverit hanc juſſionem, tollatur trabs e domo ejus, in quam erectam ſuſpendatur, & domus ejus propterea in ſterquilinium redigatur*: ut & Artaxerxis c. VII. 26. *Quicunque non fecerit legem Dei & legem regis diligenter, judicium erit de eo ſive in mortem, ſive in exſilium, ſive in condemnationem ſubſtantiæ ejus, vel certe in carcerem.* Vnde colligit f. 161. *Principes hi fuere profani, ad quos lex illa forenſis a Moſe lata non pertinebat, & tamen æquum putabant, ut in impios capitali pœna animadverteretur. Voluit igitur formulas illas edictorum exſtare Spiritus ſanctus, ut principes chriſtianos puderet in vindicanda religione profanis regibus priores concedere.* Reſp. 1.) Ex illis ipſis edictis colligitur, reges illos non manſiſſe profanos, ſed ad verum Deum Iſraëlis fuiſſe converſos. 2.) Magiſtratus chriſtiani

d.) *Ex Esdræ VI. 11. & VII. 26.*

ſtiani non minore ſtudio cultum divinum ac religionis ſinceritatem promovere debent, licet capitali ſupplicio in hæreticos non animadvertant, quia media promovendi cultum divinum debent eſſe ſtatui & conditioni nov. teſt. adcommodata. 3.) Darii edictum non tam pſeudoprophetas, quam violatores decreti recens a ſe promulgati de inſtauratione templi & ſuppeditandis ad hanc rem ſumtibus ex regio ærario concernit. 4.) Artaxerxis mandatum inſuper eſt alternativum, quod non ſimpliciter transgreſſoribus mortem infligit, ſed vel mortem vel mulctam pecuniariam, vel carcerem. 5.) Si exemplis pugnandum, adducimus pios imperatores in eccleſia primitiva, qui a capitali hæreticorum ſupplicio abſtinuerunt, ac nihilominus cultum divinum pro virili promotum iverunt.

e.) *Ex Pſ. CXLIX. 6. In manibus eorum gladii.*

§. CCCLIV. V.) Juſtus Kahl in apol. pro ſua ad Romanam eccleſiam defectione Moguntiæ anno 1601. excuſa adducit locum ex Pſalm. CXLIX. 6. *Exſultationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum*, v. 7. *ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Vnde colligit, *Romanam eccleſiam jure ac merito hæreticos interficere.* Reſp. 1.) Quidam hunc locum de corporalibus Iſraëlitarum victoriis exponunt, cum videatur exprimere hiſtoriam Iſraëlitarum una manu laborantium, altera vero arma geſtantium; Neh. IV. 17. ſed cum pſaltes invitet ad *novum carmen* a filiis Sionis in honorem regis ſui canendum, cumque poſteriores Judæorum victoriæ, quas ſub Maccabæis obtinuerunt, non fuerint tales, ut reges gentium catenis vincirent, nec poſt reditum ex Babylone regem habuerint, ideo rectius accipitur de ſpirituali victoria, quam apoſtoli per prædicationem evangelii in nov. teſt. obtinuerunt. 2.) Proinde non de *corporalibus armis*, quibus apoſtoli nuſpiam leguntur uſi, 2. Cor. X. 4. ſed de ſpirituali *gladio verbi*, Eph. VI. 17. quod eſt quovis gladio ancipite penetrantius, Hebr. IV. 12. vaticinium iſtud accipiendum. 3.) Quam explicationem confirmat Auguſtinus in expoſit. hujus pſalmi: *Frameas bis acutas* (inquit) *intelligimus ſermonem Domini, & una framea eſt, ſed ideo multa dicuntur, quia ora ſunt, & multæ linguæ ſunt ſanctorum. Sermo Dei gladius bis acutus.* Et poſtea: *Quare in manibus & non in linguis? In manibus dixit in poteſtate. Acceperunt enim ſermonem Dei poteſtate, ut, ubi vellent, dicerent, cui vellent, dicerent, non timerent poteſtatem, non contemnerent paupertatem, &c.* Eodem gladio contra hæreticos pontificii utantur, & res erit ſalva.

f) *Eſa. L. 11. Ecce vos accendentes ignem.*

§. CCCLV. VI.) Jacobus de Belviſo lib. II. pract. crim. cap. 13. num. 10. adfert locum Eſa. L. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis, quas ſuccendiſtis*; ex quo valde magiſtraliter probat, *hæreticos eſſe igne comburendos.* Sed aberrat a ſcopo & genuino ſenſu prophetici vaticinii. Poſtquam enim Chriſtus ibidem in præcedentibus hortatus fuiſſet pios, ut in adflictionibus ſuis Domino confiderent, jam convertit ſe ad hoſtes, iisque exitium & interitum denunciat. Verba in Hebræo ſic habent: *Ecce vos omnes accendentes ignem, ite in flammam ignis veſtri, & in flammas, quas ſuccendiſtis*, id eſt: Vos perſecutores & hoſtes eccleſiæ accenditis ignem, graſſamini in meos cædibus, ignibus, aqua & ferro, ſed iſte furor cedet vobis in exitium, perinde ac ſi quis eo ipſo igne, quem accendit, conflagraret; potiſſimum vero reſpectus habetur ad ignem infernalem, qui manet omnes eccleſiæ perſecutores, niſi mature reſipiſcant. Hieronymus in comm. h. l. *Hoc capitulo diſcimus, pro qualitate peccati ignem ſibi unumquemque ſuccendere. Et quomodo in eodem manentes loco, & ſi dici poteſt lectulo, alii ſani ſunt, alii febrium ſuccenduntur ardoribus, ex diverſitate humorum atque pituitæ diverſa ſupplicia ſentientes: ſic & ignis, qui a peccatoribus*

r *ſuccenditur*, *materiam in peccatis habet* ı *iniquitate*, *de qua ſcriptum eſt*: *Ardeeat ignis iniquitas*, *& ſicut gramen ſiccorabitur incendio.* Hector Pintus ſcriptor iſicius in comm. h. l. *Vos accincti flamadii*, *invidiæ*, *impietatis*, *cæterorumque iorum*, *quibus rebus accenditis ignem*, *in eſtis in æternum comburendi*, *ite in ignem um*, *in flammas æternas*, *quas vobis ſucſtis*, *nolentes vocem meam audire.* San-Jeſuita in comm. monet, quosdam hoc nere de *igne illo*, *quo Judæorum civitas ore Romanorum conflagravit;* ipſe vero t *peccatorum conditionem* hoc ſymbolo a lo deſcribi.

iv. se- §. CCCLVI. Ex *nov. teſt.* Bellarminus adducit I.) dictum Chriſti Matth. XVIII. *Si eccleſiam non audierit*, *ſit tibi velut ethnicus & publicanus*; ex quo colligit, *poſſe eccleſiam eos*, *qui obedire it*, *a ſe rejicere*, *& habere ut ethnicos ac nos*, *ac proinde permittere eos poteſtaulari tanquam non amplius eccleſiæ filios.*

ıtth. L. Si em non ir, &c.

1.) Bellarminus dicit, ex hoc & ſequenco colligi, *licitum eſſe hæreticos*, *qui um judicio ſunt rebelles*, *eccleſiæ & pacis æ perturbatores*, *ab eccleſia abſcindi*, *& lice morte mulctari.* Atqui illud nobis adverſatur; non enim quæſtio eſt de reus ac ſeditioſis pacis publicæ perturbaus, ſed de illis, qui ſimplices ſunt hæ. 2.) Dictum Chriſti proprie & directe de privatis offenſis, quæ in vita communcidere ſolent ac poſſunt: *Si in te peccafrater tuus*, inquit Chriſtus, *vade & pe eum*; præſcribitur igitur proceſſus cum e in nos peccante obſervandus, quod viet ſemel atque iterum privatim admonenit, antequam negotium ad eccleſiam deur. 3.) Quod ſi vel maxime ad illas quooffenſas, quibus in totam eccleſiam hæi peccant, dictum Chriſti transferatur, a nobis etiam factum eſt ſuperius; tacapitale ſupplicium hæreticis inferendum eſſe, ex eo nunquam concludi poterit. 4.) Nulla enim alia pœna eo modo delinquenti adjudicatur, quam quod pro ethnico & publicano haberi jubetur, id eſt, ut Lyranus & plerique omnes interpretes exponunt, *excommunicari & ab eccleſiaſtica communione talis homo ſegregari jubetur.* Eſſe autem contra pertinaces & legitime convictos hæreticos excommunicationis fulmen adhibendum, a nobis non negatur. 5.) Si haberi pro ethnico & publicano eſt tradi magiſtratui ſeculari ad mortem, conſequens fuerit, eccleſiam omnes publicanos & ethnicos magiſtratui ad mortem tradere poſſe, quod abſurdum & Bellarmini hypotheſibus contrarium; ipſe enim diſputat c. 22. reſp. ad 9. *eos*, *qui nondum promiſerunt ſe Chriſti religionem ſervaturos*, *non eſſe compellendos.* 6.) Si ex hoc loco capitale ſupplicium hæreticorum evinci poſſet, tum omnes omnino, qui fratri offenſo reconciliari nolunt, capitaliter puniendos eſſe, ſequeretur. 7.) Cadaver conſequentiæ eſt, quando Bellarminus ſic concludit: *Eccleſia poteſt eos*, *qui ſibi obedire nolunt*, *rejicere*, *& proinde permittere eos puniendos ſeculari poteſtati. Ergo ſecularis poteſtas debet eos capitaliter punire.* Atqui a genere pœnæ ad certam & determinatam illius ſpeciem, videlicet capitale ſupplicium, non eſt legitima conſequentia. Ab excommunicatione eccleſiaſtica & relegatione ſive deportatione, quæ eſt mors civilis, ad mortem naturalem non eſt firma conſequentia. 8.) Ethnici & publicani nunquam & nuſpiam igni vel gladio a Chriſto vel apoſtolis fuerunt adjudicati, ſed potius ad converſionem per prædicationem verbi amice invitati; ergo ex eo, quod hæretici ethnicorum & publicanorum loco habendi ſunt, inferri nequit, quod ſint capitaliter puniendi, ſed potius contrarium, quod ita tractandi ſint, ut per pœnitentiam reditus ad eccleſiam ipſis relinquatur. 9.) Quia Bellarmino hunc locum ad hæreticos adplicare placuit, tranſigat eum hæreticæ pravitatis inquiſitoribus, ut methodum a Chriſto monſtratam diligenter obſervent, hoc eſt, ne ex præſumtionibus & con-

conjecturis aliquem hæreſeos adcuſent, ſed exſpectent, donec de facto ab illo offendantur, deinde arguant ipſum propter delictum, & humanitate ſua ipſum lucrifacere conentur, quod ſi admonitioni huic locum dare recuſaverit, adhibeant alios teſtes & fraternas admonitiones, denuo urgeant, ac tum demum ſi binas vel ternas admonitiones proterve neglexerit, ad judicium eccleſiæ cauſam deferant. Sed praxis inquiſitionis Hiſpanicæ teſtatur, hunc ordinem a Chriſto præſcriptum ne minima quidem ex parte ab illis ſanguinariis obſervari.

b.) Rom. XIII. Magiſtratus non gerit gladium fruſtra.

§. CCCLVII. II.) Dictum apoſtolicum Rom. XIII. *Magiſtratus non gerit gladium fruſtra, miniſter enim Dei eſt, vindex in ira. Ergo licitum eſt hæreticos, qui omnium judicio ſunt rebelles, eccleſiæ & pacis publicæ perturbatores, ab eccleſia abſcindi, & a judice ſeculari morte mulctari.* Reſp. 1.) Monemus denuo, Bellarmini concluſionem non adverſari noſtræ theſi. Nemo noſtrum negat, pertinaces hæreticos poſſe excommunicari, nemo impedit ſeditioſos hæreticos pacis publicæ perturbatores gladio punire. 2.) *Gladii* nomen in textu apoſtolico generaliter accipitur pro poteſtate coërcendi & puniendi delinquentes, quæ pro delictorum ratione ad capitale etiam ſupplicium inferendum ſeſe extendit. Ergo non poteſt nec debet ita concludi: magiſtratus habet jus gladii in hæreticos, ergo omnes hæretici ſunt gladio interficiendi; ſed hoc duntaxat inferri debet, ergo poteſt hæreticos coërcere & punire, ac pro ratione delicti, ſi nimirum manifeſtæ blaſphemiæ ſeditiones accedant, etiam capitali ſupplicio eos adficere. 3.) Quod ſi enim abſolute & ſimpliciter eos omnes e medio tollere magiſtratui liceret, in quos jus gladii habet, conſequens fuerit, etiam ſcortatores quosvis, contentioſos, heluones, &c. e medio eſſe tollendos. 4.) Qui *gladii* nomen ſtricte & determinate pro jure pœnas capitales inferendi accipiunt, reſpondent, diſtinguendum eſſe inter *hæreticos & reliquos facinoroſos* pacis publicæ perturbatores. Dicitur enim magiſtratus *vindex in ira τῷ κακὸν πράσσοντι, mala facienti*, non autem ψεῦδος διδάσκοντι, *falſa docenti*, ut ſic principaliter textus accipiatur, non de erroribus theoreticis, ſed de peccatis mortalibus. 5.) Reſpiciendum autem perpetuo hujus ſententiæ noſtræ fundamentum. Magiſtratus non eſt conſcientiarum dominus, ideo etiam mandatis ac pœnis ſuis conſcientias cogere non poteſt nec debet, ſed Deo liberum in illas relinquendum eſt imperium: in fortunas & corpora hominum accepit a Deo imperium. Ergo hæreticum ſimplicem non poteſt capitaliter punire, ſed ſi hæreticus fuerit inſuper ſeditioſus, rebellis erga magiſtratum, & pacis publicæ perturbator, tunc poteſt magiſtratus, utpote cui cura pacis publicæ commendata, contra talem hæreticum gladii aciem ſtringere. 6.) Quod Bellarminus addit, *hæreticos omnium judicio eſſe eccleſiæ rebelles, & pacis publicæ perturbatores*, id abſolute & ſimpliciter acceptum experientiæ refragatur. Evangelicos in Germania Bellarminus habet pro hæreticis, at quidam illorum vivunt ſub tutela pontificii magiſtratus, qui re ipſa deprehendit, non minorem fidelitatem & obſequium ſibi ab illis præſtari, quam ab iis, qui ſunt Romanæ religioni addicti.

c.) Conferuntur hæretici lupis, furibus, latronibus, &c.

§. CCCLVIII. III.) Adducit *comparationes*, quibus Chriſtus & Paulus utuntur: *Chriſtus* (inquit) *& apoſtolus ejus compararunt hæreticos illis rebus, quæ ſine controverſia ferro & igne repelluntur.* Nam Matth. VII. ait: *Adtendite a falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces*, Act. XX. *Ego ſcio, quoniam intrabunt poſt diſceſſum meum lupi rapaces; nomine luporum certum eſt hæreticos intelligi debere, ut explicat Ambroſius in c. X. Lucæ. At lupi rapaces optimo jure occiduntur, ſi aliter abigi non poſſunt, pluris enim facienda eſt vita ovium,*

quam

m mors luporum. *Item* Joh. X. *Qui non at per oſtium in ovile, ſed adſcendit ali-e., ille fur eſt & latro, ubi nomine furis latronis intelliguntur hæretici, & omnes ctores ac ſectarum inventores, ut Chryſo-mus & Auguſtinus exponunt, fures autem latrones quomodo puniantur, notum eſt.* 2. Tim. II. *hæreſis comparatur cancro, non curatur medicamentis, ſed ferro ex-di debet, alioquin perpetuo ſerpit, & to-corpus corrumpit.* Idem argumentum ent Ribadeneira lib. I. de princ. c. 26. p. . Gregorius de Valentia d. l. Coſterus in 1. c. 2. *Non minus* (inquit) *eſt regum & cipum eos compeſcere & tollere, qui no-dogmatibus reipublicæ nocumento ſunt, m qui furtis & homicidiis tranquillitatem libertatem publicam violant.* Reſp. 1.) A libus non poteſt duci apodicticum aliquod mentum, cum tantum illuſtrent, non au-probent. 2.) Similitudo non eſt exten-da ultra tertium, in quo fit comparatio. yſoſtomus in Matth. XX. *In parabolis* (& litudinibus) *non ſunt urgenda ſingula verba membra præter & extra inſtitutum, ad quod criptura adhibentur.* Idem in Rom. IX. *eſt extendenda ſimilitudo ultra ſcopum di-is, nec ex quolibet colligendum quodlibet.* al ſi ſcopum Chriſti & apoſtoli intuea-, non inſtituitur comparatio hæretico-cum lupis, furibus ac latronibus reſpectu *æ*, quaſi idem illis debeatur ſupplicium; tum reſpectu *naturæ & indolis*, quæ in que hominum genere ad nocendum unice pendet, tum reſpectu *damni*, quod ab il-metuendum, ut enim fures ſubſtantiam ram, lupi & latrones vitam auferunt, ſic etici theſaurum veræ doctrinæ nobis fur-unt, & animæ noſtræ ſpiritualem vitam runt, tum reſpectu *fugæ*, qua ab utris-cavendum. 3.) Progreſſus igitur fit ul-tertium comparationis, & fallacia cauſa-committitur, quando Bellarminus ſic con-it: Hæretici comparantur lupis, furibus tronibus. Ergo etiam eadem ratione, qua , fures ac latrones, tractandi ſunt ac pu-di. Poſſem enim eadem ratione argu-mentari: Phariſæi comparantur *viperis*, Matth. III. 7. & *ſerpentibus*; Matth. XXIII. 33. ergo eadem ratione, qua viperæ ac ſerpentes ſunt puniendi, hoc eſt, obterendi & interficiendi. Magiſtratus crudeles, moroſi patresfamilias comparantur vulpibus, lupis, leonibus, &c. Ezech. XXII. 27. Sophon. III. 3. Zach. XI. 3. Eccl. IV. 35, Luc. XIII. 32. 2. Tim. IV. 17. Quare cum animalibus illis inſidiæ ſtruantur, & ſi earum copia fieri poteſt, occidantur, etiam ſubditi crudelibus magiſtratibus, & ſervi moroſis dominis inſidiari, & ſi fieri poteſt, e medio illos tollere tenentur. Contrarium oſtendit doctrina & praxis apoſtolorum Rom. XIII. 2. 1. Pet. II. 18. Item mali mores, prava colloquia, & omnis generis ſcandala ſerpunt inſtar *gangrenæ*. Ergo ob mores malos, prava colloquia, & ſcandala quævis homines ſunt capitaliter puniendi. At conſequentiam hanc ne ipſe quidem Bellarminus concedet. 4.) Invertimus argumentum: Hæretici ſunt lupi, fures & latrones ſpirituales, ergo etiam ſpirituali gladio ſunt feriendi, id eſt, anathematizandi; quale enim eſt furtum ac latrocinium, tale quoque debet eſſe ejusdem ſupplicium propter perpetuum culpæ & pœnæ reſpectum. Hæreſis eſt gangræna ſpiritualis, ergo etiam ſpirituali gladio præſcindenda; qualis enim eſt morbus, tale quoque debet eſſe remedium. 5.) Protaſi ſimilitudinis apodoſis ejusdem exacte debet reſpondere. Jam vero protaſin ſimilitudinis Bellarminus ſic informat: lupi rapaces, ſi aliter abigi non poſſunt, optimo jure occiduntur; ergo apodoſin eodem modo formare debet: hæretici, ſi aliter abigi non poſſunt, id eſt, ſi magiſtratui exſilium ipſis imperanti proterve reſiſtant, & ſubditos ad ſeditionem concitent, tunc demum jure occiduntur. 6.) Hæretici qua tales, niſi accedant ſeditiones, non perturbant pacem politicam, ſed duntaxat unitatem ſcindunt eccleſiaſticam. Ergo non ſunt capitali ſupplicio, tanquam politicæ pacis turbatores adficiendi, ſed per excommunicationem ab eccleſiæ corpore reſecandi, & ab ovili dominico per magiſtratum pellendi. Gangrænæ curatio fit per reſectionem membri putridi & emortui, ſic hære-

hæretici tanquam putrida & mortua eccleſiæ membra per excommunicationem eccleſiaſticam & relegationem civilem exſcindi poſſunt, licet non penitus ex humana ſocietate igne & gladio tollantur. 7.) In adlata ſimilitudine hæreticorum cum lupis adparet quædam diverſitas, quæ impedire debet, quo minus eodem plane modo cum utrisque agatur. Lupus eſt animal ferum & incorrigibile, quod naturam ſuam nunquam deponit, nec in ovem ut mutetur, ſperari ulla ratione poteſt; ſed hæreticus per verbum & legitima correctionis media emendari, & ad ovile dominicum reduci poteſt, proinde lupus merito ſtatim interficitur, ſed in hæretico converſionis tempus exſpectatur. Gen. XLIX. 27. *Benjamin lupus rapax.* Vaticinium illud plerique veteres de Paulo apoſtolo exponunt, qui ex lupo & perſecutore factus non ſolum ovis, ſed & paſtor. Act. IX. Gangræna correptum membrum non poteſt ſanitati reſtitui, ac corpori per vitales ſpiritus iterum adglutinari; ſed eccleſiæ membra hæreſi infecta poſſunt unitati corporis eccleſiaſtici iterum reſtitui. 8.) Per fures & latrones aliunde quam per oſtium intrantes Joh. X. 8. intelliguntur non ſolum hæretici, ſed etiam illi, qui modis ac mediis illegitimis eccleſiaſticum invadunt miniſterium. Illos vero omnes gladio puniendos eſſe Bellarminus neutiquam concedet. 9.) Nec furibus nec latronibus ignis ſupplicium pontificii inferunt, quo tamen adverſus hæreticos, & quidem promiſcue adverſus omnes non ſolum ſeductores, ſed etiam ſeductos ordinarie utuntur.

d.) *Ex Chriſti & apoſtolorum exemplo.*

§. CCCLIX. IV.) Ab *exemplis Chriſti & apoſtolorum: Chriſtus Joh. II. flagello coëgit negotiatores egredi templum. Petrus Act. V. Ananiam & Saphiram, quia mentiri auſi fuerint, Spiritui S. occidit. Paulus Act. XIII. falſum prophetam, qui proconſulem a fide impedire conabatur, cæcitate percuſſit*: Idem argumentum urget Beza d. l. p. 162. *Mirum* (inquit) *videri non debet, ſi ab ordinario Dei miniſtro gladius in convictos & factioſos religionis contemtores ſtringatur, cum Petrus in defectu chriſtiani magiſtratus extra ordinem religionis contemtum, quamvis adhuc occultum & latentem, capitali ſupplicio punierit.* Reſp. 1.) Ab exemplis heroicis ſingularibus & extraordinariis non poteſt duci quædam generalis regula. 2.) Maxima enim utrobique occurrit diverſitas, qualis etiam hoc loco animadvertitur. Primo reſpectu *perſonarum*: Chriſtus & apoſtoli eccleſiaſticum miniſterium in terris adminiſtrarunt, ſed hic quæſtio eſt de magiſtratu politico. Chriſtus & apoſtoli motibus heroicis impulſi extraordinarie in illis pœnis prædicendis & infligendis egerunt; ſed hic quæſtio eſt de ordinaria pœna, qua magiſtratus in hæreticos animadvertere debeat. Apoſtoli pœnam illam non tam ipſi tulerunt, quam divinitus inferendam prædixerunt. Petrus enim non tulit ſententiam judiciariam, ſed Spiritu Dei plenus divinam avaris & mendacibus hominibus denunciavit vindictam. *Ecce*, inquit v. 9. *pedes eorum, qui ſepelierunt virum tuum, ad oſtium ſunt, & efferent te.* Paulus itidem cæcitatem non inferebat, ſed prædicebat. *Ecce*, inquit v. 11. *manus Domini ſuper te, & eris cæcus, non videns ſolem usque ad tempus.* At hic quæſtio eſt de pœna, cujus infligendæ poteſtas eſt in manu magiſtratus. Secundo reſpectu *objectorum*: Chriſto negotium fuit cum nummulariis & venditoribus boum, ovium ac columbarum templum Dei profanantibus; Petro cum avaris, fraudulentis ac mendacibus; Paulo cum homine mago. At hoc loco quæſtio eſt de hæreticis, quid cum illis ſit agendum. Tertio reſpectu *normæ*, juxta quam hæ actiones æſtimandæ: Chriſtus heroico illo facto implevit vaticinium vet. teſt. Joh. II. 17. *Recordati ſunt diſcipuli ejus, quod ſcriptum eſt* Pſalm. LXIX. 10. *Zelus domus tuæ me comedit.* At hæreticorum occiſio pugnat cum vaticiniis de modo propagandæ eccleſiæ in nov. teſt. Petri & Pauli facta ſunt ſingularia & extraordinaria, ideoque ad communem regulam non congruunt. At pontificii certam quamdam regulam de occidendis hæreticis in nov. teſt.

traditam eſſe ſtatuunt. Quarto reſpectu *rum impulſivarum*, tum *internarum*, tum *narum*: Chriſti, & apoſtolorum zelus, divinus & heroicus a peculiari Spiritus i impulſu profectus. Sed pontificiorum a Spiritu mendacii & homicidii profici-?, cum ſæviant etiam in eos, qui nihil is ſunt, quam hæretici. Chriſtus flagel-nummularios & mercatores illos ob pro-ionem templi, Petrus Ananiæ & Saphi-iortem prædicit ob fraudes & mendacia, is Elymæ cœcitatem denunciat ob per-onem viarum Domini. At pontificii ob licem mentis errorem etiam in ſeductos ereticis ſæviunt. Quinto reſpectu *inſtru-rum*: Chriſtus utitur flagello; pontificii & gladio. Apoſtoli utuntur verbo; pon-i ferro. Sexto reſpectu *factorum*: Chri-flagellat, & e templo ejicit. Papa homi-nactat, & ex humana ſocietate per mor-penitus exterminat. Paulus Elymæ cœci-i prædicit, non autem gladio vel igne oc-Petrus crimen hominibus occultum in n protrahit, & miraculoſe puniendum dit. In hæreticorum ſuppliciis omnia rent contraria.

is. III. reti-levita. §. CCCLX. Atque hæc ſunt, quæ ex nov. teſt. Bellarminus adfert. Thomas II. 2. q. 11. hæretici pœnam capitalem eſſe oporprobat V.) ex dicto apoſtoli Tit. III. 10. *icum poſt unam atque alteram admonitio-devita.* Sed error oritur ex figura dictio-in Græco enim eſt παραιτȣ, *fuge & de-*:um, non autem e vita tolle. Johannes hardinus Muſcatellus in pract. crim. c. *de læſ. majeſt. divin.* n. 48. & 49. ſcribit, gno Neapolitano & aliis provinciis ob-ri, *ut hæretici vivi comburantur in con-s populi*, & præter alia doctorum auctoritates ad id probandum adducit VI.) dictum Chriſti Joh. XV. 6. *Si quis non manſerit in me, mittetur foras, & areſcet, & colligent eum, & in ignem mittent.* *b XV. uis non it in uttetur*

Eundem locum pro adſtruendo capitali hæreticorum ſupplicio adducit Simanca in inſtit. c. 46. num. 45. & 46. Sed Didac. Covarruvias, ſcriptor Hiſpanus & pontificius lib. II. var. reſolut. c. 10. agnoſcit, *locum hunc non eſſe ad præſentem quæſtionem adcommodatum.* Idem fatetur Gundiſſalvius de Villadiego apoſtolici palatii auditor de hær. q. 15. num. 4. *Iſta auctoritas evangelii*, inquit, *loquitur non de igne materiali, ſed de igne infernali.* Quales enim palmites, qualis vitis, talis quoque ignis manet eos, qui a vera vite ſeſe abſcindunt. At ſpiritualis eſt vitis, ſpirituales ſunt palmites, de quibus Chriſtus loquitur. Ergo intelligitur etiam ignis ſpiritualis. Adde, quod non per hæreſin tantum, ſed per quodvis peccatum mortale contra conſcientiam commiſſum palmites a vite exſcinduntur, ergo vi hujus interpretationis omnes, qui peccatum mortale committunt, pœna ignis a magiſtratu eſſent adficiendi.

§. CCCLXI. *Alteram* argumentorum claſſem ducit Bellarminus ex *ſententiis & legibus imperatorum.* *Conſtantinus* I. ad petitionem Nicænæ ſynodi Arium cum aliquot ſociis in exſilium relegavit; Sozomenus libr. I. hiſt. c. 20. & Donatiſtas ſupplicio adfecit, ut refert Auguſtinus lib. I. cont. ep. Parmen. c. 7. & in ep. 166. ad Donatiſtas, ubi enumerat multos imperatores optimos, qui ſeveriſſimas leges tulerunt contra hæreticos, & unum ſolum Julianum apoſtatam hæreticis faviſſe. Deinde *Theodoſius*, *Valentinianus*, *Marcianus* & alii religioſiſſimi imperatores leges tulerunt in hæreticos, quibus eos interdum aliquot libris auri, interdum omnibus bonis, interdum exſilio & verberibus, interdum ultimo ſupplicio mulctare voluerunt, ut patet C. *de hæret.* l. *Manichæos* l. *Ariani* l. *Quicunque.* *Juſtinianus* apud Paulum diaconum lib. XVI. lege edita omnes hæreticos de finibus totius imperii ejecit, conceſſis trium menſium ad converſionem induciis, deinde *Michael imperator* apud eundem lib. XXIV. capitalem pœnam *2.) Ex legibus imperatorum.*

in hæreticos conſtituit. Reſp. 1.) Fatetur Gregorius de Valentia, usque ad tempora Marciani ac Valentiniani, Bellarminus, usque ad tempora Auguſtini, id eſt, usque ad annum 430. legem de interficiendis hæreticis nullam fuiſſe latam. Nam tempore Conſtantini magni decreta eſt illis pœna exſilii, ut adparet ex procem. concil. Nicæn. & ex Sozomeno lib. I. hiſt. c. 20. addita deinde fuit tempore Theodoſii imperatoris pœna pecuniaria, decem ſcilicet librarum auri, donec Marcianus & Valentinianus tandem ad graviora ſupplicia deſcenderent. Ergo melioribus illis eccleſiæ temporibus & apoſtolicæ eccleſiæ vicinioribus capitalis pœna hæreticorum non fuit uſitata, nihilo tamen minus plurimæ & perniciosiſſimæ hæreſes vigilantia piorum imperatorum & epiſcoporum ſunt repreſſæ. 2.) Quamvis ſalutares chriſtianorum imperatorum ſanctiones minime damnemus, tamen ex verbo Dei de illis judicandum eſſe nemo diffitebitur, fuerunt illæ diſſimiles, & ad ſtatum temporum iſtorum adcommodatæ, ac proinde ſæpius variantes, nos vero hoc loco, non tam de jure civili, quam de jure divino quærimus; unde Beza ipſemet fatetur p. 197. *ab iſtorum imperatorum temporibus chriſtianos principes officii ſui rationem adeo exacte mutuari non poſſe.* 3.) *Conſtantinus* Arium hæreſiarcham cum ſociis in exſilium relegavit, quod noſtræ theſi non adverſatur, neque enim de exſilio vel deportatione, ſed capitali ſupplicio hæreticorum hoc loco quæritur. Monemus autem pontificios, ut, quemadmodum Arius ex ſcripturis in Nicæno concilio erroris eſt convictus, quod teſtatur ipſe Bellarminus lib. II. de conc. c. 12. §. *ſic etiam &c.* ita ipſi quoque ex ſcripturis hæreſeos eos legitime convincant, quos pœnis hæreticorum ſubjicere laborant. 4.) In *Donatiſtas* capitale ſupplicium fuiſſe quandoque ſtatutum concedimus, ſed illi fuere ſeditioſi, & a ſe diſſentientes interfecerunt, quin & exquiſitis tormentis ſubjecerunt, ut conſtat ex ipſis illis Auguſtini locis, quæ a Bellarmino citantur. Sic enim ſcribit lib. I. contra epiſt. Parmen. (Donatiſtarum epiſcopi) c. 7. non longe a principio: *Et ſi quid temporalis moleſtiæ paſſi fuerint per certiſſimum atque rectiſſimum ordinem poteſtatum, cum ipſi privatis furioſorum agminibus multa graviora paſſim atque quotidie nulla regia, nulla eccleſiaſtica lege committant, nos corporum perſecutores vocant, ſe animarum interfectores vocant, cum privata licentia nec corporibus* (nota) *parcant.* Et poſtea: *Cur ipſi, ubi poſſunt, templa ſubvertunt, & per furores circumcellionum talia facere aut vindicare non ceſſant? an juſtior eſt privata violentia, quam regia diligentia? &c. Multa eorum ſæviſſima numerantur, imo numerari non poſſunt, quæ ſi pauciora eſſent, vel eos, in quos admittuntur, minus adfligerent, eo ipſo certe eſſent graviora, quod non ab ordinatis poteſtatibus juberentur, ſed extraordinariis furoribus admittuntur, &c. Multa quotidie agunt per furioſos ebrioſorum juvenum greges, quibus principes conſtituunt, qui primum tantummodo fuſtibus, nunc etiam ferro ſe armare cœperunt, qui circumcellionum notiſſimo nomine per totam Africam vagantur, & ſæva contra omnem ordinem legum poteſtatumque committunt.* Epiſt. CLXVI. ad Donatiſtas ſtatim in principio: *Mandaverunt nobis quidam presbyteri partis veſtræ dicentes, recedite a plebibus noſtris, ſi non vultis, ut interficiamus vos.* Et poſtea: *Vbicunque vellemus prædicare veritatem, ut eam quisque ſecurus audiret, & volens eligeret, nunquam permiſiſtis per violentias & terrores veſtros, &c. Recolite facta circumcellionum veſtrorum & clericorum, qui duces eorum ſemper fuerunt, & videbitis, quæ cauſa vobis hoc excitaverit, unde injuſte querimini, quia vobis omnia iſta, ut juberentur, coëgiſtis,* cujus violentiæ ac tyrannidis ſpecialia exempla complura ſubjicit. Ep. LXVIII. ad Januarium circa medium: *Pejora mala nobis veſtri nunc faciunt, non tantum nos fuſtibus quaſſant, ferroque concidunt, verum etiam in oculos exſtinguendos calcem mixto aceto incredibili excogitatione ſceleris mittunt. Domus inſuper noſtras compilantes, arma ſibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus*

rmati per diverſa diſcurrunt comminantes e anhelantes cædes, rapinas, incendia, ates, &c. Imperatores igitur huic Dotarum crudelitati & furori obviam ituri ale ſupplicium in ipſos ſtatuerunt, non propter hæreſin, quam ſeditioſa & cruipſorum facinora. Quamvis vero Donahæreſi talia flagitia conjungerent, tamen uſtinus apud judices pro illis deprecatus ne usque ad capitis ſupplicium animado in eos procederet, ut conſtat ex epiſt. l Bonifacium de *moderate coërcendis hæis*; epiſt. CXXVII. ad Donatum Africæ onſulem, *ut Donatiſtas coërceat, non oc-*; epiſt. CLVIII. ad Marcellinum, in qua t, *ut Donatiſtæ, qui reſipiſcere nolint, catur, ſed citra mortis pœnam*; epiſt. CLIX. undem; epiſt. CLX. ad Apringium judi-, & fatetur ipſe Bellarminus cap. 21. *ſ. uſtinus &c.* 5.) De *Theodoſio* diſertis is memorat Sozomenus lib. VII. c. 12. *ſ terrendi cauſa capitalem pœnam in heis legibus latis ipſum ſtatuiſſe*, quam quod ationi easdem dederit. *Imperator* (inquit) *edixit, ut heterodoxi neque eccleſias colliit, neque de fide docerent, neque epiſcoat alios ordinarent, & alii civitatibus & pellerentur, alii honoribus privarentur, adem ut illis politia uterentur, ac legillis gravia ſupplicia adjecit, ſed non eſt utus. Neque enim punire ſubditos, ſed coërcere ſatagebat, quo illos in dogmate vinitate Chriſti concordes redderet.* Idem onſtantini legibus contra Arianos habet menus lib. II. c. 32. & Nicephorus lib. c. 52. *Juſtinianus* etiam, quamvis itam legem adverſus hæreticos tulerit, am tamen ex ea in quemquam vindilegitur, licet occaſio ipſi non deeſſet in ndo Anthemio, epiſcopo Conſtantinopo-, Eutychiana hæreſi infecto, ut & in rianis, quos alia lege ſancita ita compevoluit, *ut epiſcopi Neſtoriani eccleſiis entur, laici anathemate percuterentur*, ex ſo intelligitur, quod priorem legem in em duntaxat hæreticorum tulerit. Cum enim perſecutionibus ethnicorum imperatorum ſopitis, & pace eccleſiæ reddita variarum hæreſium colluvies cataclyſmi inſtar eo tempore eccleſiam inundarent, & ſic violentiæ tyrannorum ſuccederet fraudulentia hæreticorum, ſicut in edicto Theodoſii & Valentiniani 32. prodigioſæ & monſtroſæ hæreſes enumerantur; pii imperatores judicarunt eccleſiæ ſaluti aliter conſuli, aut proterviam hæreſes in conciliis legitime damnatas propagandi cum ſeditione plerumque conjunctam aliter coërceri non poſſe, quam ſi de quibusdam pecunia mulctandis, aliis in exſilium pellendis, nonnullis etiam capitali ſupplicio adficiendis leges ſancirent, atque hoc ſeveritatis terrore pruritum omnia innovandi ac turbandi compeſcerent, quamvis nondum certum ſit, capitali pœna propter hæreſin quemquam ab illis adfectum fuiſſe. 6.) Inde eſt, quod Weſenbecius in paratitl. ex ipſis verbis legum demonſtrare nititur l. 1. tit. 5. Cod. ſanctionem illam *de ultimo ſupplicio* hæreticis irrogando, vel non ad omnes promiſcue hæreticos, ſed duntaxat ad Manichæos & ſimiles, qui ad *imam usque ſcelerum nequitiam pervenerunt*, de quibus etiam l. *Quicunque* expreſſe loquitur, pertinere; vel ultimum illud ſupplicium non de ſupplicio mortis naturalis, ſed de *caſſatione ultimarum voluntatum & morte civili, videlicet deportatione*, eſſe accipiendum. Quod dicitur l. 4. C. de hæret. contra Manichæos *inquiſitionem in mortem extendi, hoc* (inquit) *non ad ſupplicium capitis, ſed ultimarum voluntatum caſſationem, item ad hoc, ut mortuus adcuſari, & memoria ejus damnari poſſit, ſpectare, ipſe textus oſtendit & gloſſa* d. l. 4. verb. ſubire l. 2. infr. de apoſtat. l. 1. in fin. C. de ſumm. Trinit. *niſi dicamus ſingulare fuiſſe in Manichæis & ſimilibus, qui ad imam usque ſcelerum nequitiam pervenerunt, ut ultimo ſupplicio jure traderentur, tametſi & has conſtitutiones interpretari fas ſit, non de amiſſione vitæ, ſed de deportatione, quæ & ipſa ultimum ac capitale ſupplicium dicitur* l. Sancimus. C. de exſecut. & exact. l. 12. (quamquam J. C. improprie fateor l. ultimum 21.

de

de pœn. loqui videatur) *cum hæc conjungantur in d. l. 4. l.* quicunque 8. h. t. *Manichæis etiam de civitatibus pellendis, & ultimo ſupplicio adficiendis, quomodo enim potuerunt civitate expelli, & quid illa verba operabuntur, ſi interpretemur ſupplicium de amiſſione vitæ ac non potius de deportatione? Quamobrem & reliquas leges, l. 2. infr. ne ſanct. bapt. quam niſi ſic interpretere, pugnabit cum l. ult. eod. tit. l. pen. de apoſtat. Et hæc pœna cum eccleſiaſtica congruit, quod enim hic eſt excommunicatio, id in imperio & politia civili eſt bannum ſeu exſilium. Item quæ canonibus pœna perpetui carceris impœnitentibus hæreticis præſtituitur* c. pen. §. ult. extra eod. *ea in foro ſeculari eſt deportatio.* l. 5. de interd. & releg. *Nec ultra hunc gradum olim in hæreticos ſævitum fuiſſe, & ſic imperatorum conſtitutiones acceptas, exſilium Arii ac ſimilium docet. Eſt etiam humanius, licet JC. proprietatis verborum ſervantiſſimi, ultimum ſupplicium de morte naturali interpretentur.* l. ultimum de pœn. l. qui cum 14. §. 2. de bon. l. l. penul. de pœn. *tamen in pœnalibus cum aliud verbis legis diſerte nihil admodum eſt expreſſum, ſupplicium ſeu pœnam capitis potius de deportatione, quam amiſſione vitæ interpretari, ut pœnæ, quoad ejus fieri poteſt, benigna interpretatione molliantur* l. pen. de pœn. *& ad minimum adcommodentur* l. ſemper in obſcur. de R. J. *præſertim cum error animi & opinionis non ſit ex genere capitalium, imo potius, quæ per ſe capitalia ſunt, mitiget* l ſi quis adulterum. §. 1. de adulter. idque probat l. quicunque 8. h. t. *ubi pœna deportationis initio præſtituta poſt adpellatur ſupplicium capitale.* v. ult. *etiam (quæ particula illatoria ſe refert ad pœnam ſuperiorem) ſupplicio coërceantur, quæ aliter accepta ſibi non conſtaret, ut contraria, ſeque ipſam corrigeret, velut lex ſecunda & tertia,* infr. ne ſanct. bap. *quod non eſt præſumendum.* Hæc Weſenbecius. Sed quia l. 21. ff. de pœn. expreſſe dicitur, *ultimum ſupplicium ſolam mortem interpretamur,* & l. ſancimus C. de exſecut. & exact. non de ultimo, ſed *perpetui exſilii ſupplicio* ſit mentio, ideo adcuratius diſpiciendum, an Weſenbecii interpretatio ſubſiſtere poſſit? 7) Conjungatur praxis eccleſiæ temporibus illorum imperatorum recepta, quæ manifeſte teſtatur, a quibusdam imperatoribus religionum diverſitatem fuiſſe toleratam, quosdam in hæreſiarchas quidem animadvertiſſe, ſed ad ſanguinis effuſionem non fuiſſe progreſſos, verum exſilio duntaxat contentos. Sic Neſtorius a Valentiniano & Marciano (quorum decretum Bellarminus vel maxime urget) non interfectus, ſed in exſilium pulſus ac proſcriptus eſt. Evagrius lib. II. c. 4. Liberatus in breviario c. 13. &c. Quod ſi vel maxime ſequentibus temporibus tale quid a quibusdam imperatoribus tentatum, illud epiſcoporum impulſui potius, quam ipſorum voluntati tribuendum, quippe qui ambitione turgidi ſanguinarium illum eccleſiæ propagandæ modum imperatoribus bello occupatis, & ſcripturarum non adeo gnaris perſuaſerunt, quem pii principes e ſcriptura rectius edocti imitari non tenentur, quod monet Brentius in lib. *Quomodo magiſtratus religionis curam gerere debeat?* 8.) Leges imperatoriæ in illos hæreticos pœnas ſtatuunt, qui legitimo juris proceſſu hæreſeos ſunt convicti, ſed pontificia Hiſpanicæ inquiſitionis tyrannis proceſſum illum penitus negligit. Weſenbecius d. l. *Magiſtratus in hæreticos convictos ac impœnitentes æque animadvertere poteſt, atque in reliquos facinoroſos, ita tamen, ut legitimus criminalium rerum ordo ſervetur, præmiſſa denunciatione, & ſi ea nihil proficitur, inſtituta accuſatione, vel inquiſitione, etiam abſque diffamatione præcedente, in qua etſi non omnia judiciorum ſolennia ad amuſſim ſervari neceſſe eſt, tamen ſubſtantialia legitimæ cognitionis omitti non poſſunt, ut ſunt citatio partis, examinatio cauſæ idonea, admiſſio defenſionum, probationum, ab utraque parte per confeſſionem teſtes ſaltim duos omni exceptione majores, nam plures requiruntur, ſi minus idonei ſunt, qui & hic recipiuntur, item per literas, inſtrumenta, libros improbatæ lectionis, etiam tormenta (ut quidam volunt, ſed nimis hic quidem periculoſe

loſe tanquam cruce innocentibus etiam fixa) ex indiciis tamen ſufficientibus. Probatione vero contra hæreſin impleta, quæ hic urgentiſſima & validiſſime concludens eſſe debet, etiamſi nonnulli non recte leviores ſufficere putent, adhibito ſapientum conſilio & exquiſito eorum, qui de doctrina eccleſiæ ac contraria illi hæreſi recte judicare poſſunt, judicio ſententia delatoria in hæreticum eſt ferenda, qua declaratur hæreticus, & ideo illis ſubjectus pœnis, quae ipſo jure huic generi imponuntur, &c. quæ omnia ex fundamentis juris ibidem probat; ſed ubi vel quando a pontifice legitimus ille & ordinarius proceſſus obſervatur?

3.) *Ex legibus eccleſiæ.* §. CCCLXII. *Tertiam* argumentorum claſſem petit Bellarminus ex *legibus eccleſiae* cap. *ad abolendam* & cap. *Excommunicamus extra de haereticis*, & in ſexto *de hæreticis* cap. *ſuper eo*, *definit eccleſia haereticos incorrigibiles ſeculari poteſtati tradendos, ut ab eis debito modo puniantur. Item Conſtantienſe concilium ſeſſ. XV. damnavit ſententiam Johannis Huſſi & ipſum Hieronymum de Praga tradidit ſeculari poteſtati; a qua ambo exuſti fuerunt. Denique Leo X. articulos Lutheri damnavit.* Reſp. 1.) Auctoritate juris pontificii eccleſia Dei obſtringi non poteſt. 2.) Canones non irrogant aliam pœnam, quam excommunicationem, reliquam poteſtati & arbitrio judicis ſecularis committunt, quæ arbitria regulariter ad mortem extendi non debet, l. *hodie de pœnis*. Boer. deciſ. 254. n. 13. Alex. vol. II. conſiliorum, 283. Weſenbecius d. l. quapropter hujus erit, pœnam legis, hoc eſt, deportationem non transgredi. 3.) Canoniſtis, qui ad ignis pœnam hæreticorum ſupplicium extendunt, merito hoc opponitur, quod genus illud ſupplicii nunquam decerni debet, niſi cum lege diſerte eſt expreſſum. l. *unic.* ubi Salic. C. *de agger. Nili rump.* l. *capitalium* 28. §. 1. *qui cremantur* l. *aut damnum* 8. §. *hoſti* l. *ſi quis* 38. §. 1. *de pœn.* 4.) Concilium Conſtantienſe eſt recentius, quam ut ordinariam hæreticorum pœnam capitis ſupplicium eſſe debere, ex eo probari poſſit. Si id recte ſtatuit Conſtantienſe conciliabulum, conſequens fuerit, prioribus conciliis omnibus illud eſſe præferendum, quippe quorum nullum adduci poteſt, quod capitalem pœnam hæreticis irrogandam eſſe decreverit. Piggius in hierarch. de hoc concilio ſcribit, quod *contra legem naturae, contra manifeſtas ſcripturas, contra vetuſtatis auctoritatem, & contra catholicam eccleſiae fidem decreverit.* Bellarminus ipſe lib. I. de concil. c. 8. *§. quintum &c.* illud refert inter *concilia partim confirmata, partim reprobata.* 5.) Mitiores illi canones, quos ſuperius adduximus, cum ſint antiquiores, præferendi ſanguinariis Romanorum pontificum conſtitutionibus. 6.) Damnatio Johannis Huſſi & Hieronymi Pragenſis in illo concilio non fuit legitima, quippe petita non ex ſcripturis ſacris, ſed ex traditionibus pontificiis. Idem de damnatione articulorum Lutheri a Leone X. profecta dicimus. Non defuit huic pontifici promtiſſima voluntas Lutherum ad ignem rapiendi, unde etiam Romam ab ipſo evocatus fuit, ſed Deus a crudelitate iſta Lutherum præſervavit, & ex ore leonis ipſum liberavit 2. Tim. IV. 17.

§. CCCLXIII. *Quartam* argumentorum claſſem deducit ex teſtimoniis patrum Cypriani, de exhort. martyr. c. 5. Hieronymi, in c. V. Gal. Auguſtini, epiſt. XLVIII. & L. Leonis, epiſt. XCI. ad Turbium, Optati Milevitani, lib. III. adv. Parm. Gregorii, lib. I. ep. LXXII. & Bernhardi, ſer. LXVI. in Cant. *Reſp.* 1.) Ex patribus pro noſtra ſententia ſuperius adduximus teſtimonia clariſſima. 2.) Et fatetur ipſe Bellarminus c. ſeq. reſp. ad arg. 16. *Eccleſiam initio ſolum excommunicaſſe haereticos, deinde addidiſſe pœnam pecuniariam, tum amiſſionem bonorum, poſtea exſilium, tandem vero ad ſupplicium capitale deveniſſe.* Item, *tempore Auguſtini nondum exſtitiſſe ullam legem imperatorum, qua haeretici juberentur occidi, Auguſtinum ipſum ſemper exce-* 4.) *Ex teſtimoniis patrum.*

piſſe ſupplicium mortis c. 21. arg. 4. Ergo agnoſcit, primis illis & melioribus primitivæ eccleſiæ temporibus capitalia ſupplicia in hæreticos non fuiſſe ſtatuta. 3.) Dicta illa patrum nobis non adverſantur: a.) Cyprianus non de interficiendis hæreticis, ſed de fugienda idololatria agit, quando legem Deut. XIII. propoſito ſuo adcommodat. b.) Hieronymus de coërcendis & repellendis, non autem trucidandis hæreticis loquitur, hæreſes exſtinguendas & reſecandas dicit, ſed hæreticos per gladium & ignem e medio tollendos eſſe, nuſpiam adſerit. c.) Leo non de enſe proprie dicto, ſed de enſe metaphorico legum publicarum, cujus terrore coërcendi & proſternendi ſint hæretici, agit. Ibidem addit, *ex lenitate eccleſiaſticorum haereſes prius fuiſſe diſſeminatas*; ex quo adparet diſſimile ſtudium illius temporis & pontificiorum eccleſiaſticorum, illi enim cruentas ultiones refugerunt, hi magiſtratum ad ſanguinem hæreticorum fundendum exſtimulant. Præterea in ſpecie de Priſcillianiſtis agit, quos magos fuiſſe & fœtidiſſimæ ſcelerum ſentinæ immerſos adſerit, cum quibus quid tandem commune habent, quos pontificii ut hæreticos tractant? Denique ipſe Leo exponit cauſam ſeverioris pœnæ in Priſcillianiſtas ſtatutæ: *Videbant* (inquit) *omnem curam honeſtatis auferri, omnem conjugiorum copulam ſolvi, ſimulque divinum jus humanumque ſubverti, ſi hujusmodi hominibus uſquam vivere cum tali profeſſione licuiſſet*, quæ verba a Bellarmino ſunt omiſſa. d) Optatus Milevitanus loquitur de peculiari quodam facto Macarii orthodoxi, qui duos ex Donatiſtis occiderat, ac primo quidem illud improbat, quod ſolus eccleſia neſciente id fecerat, poſtea utcunque excuſat, quia Donatiſtis provocantibus ſit factum, & quia ſingulari aliquo zelo ad exemplum Moſis, Eliæ & Pinees fieri potuerit. Atqui ex *facto ſingulari* regulam generalem inferendam, & quod in ſeditioſos Donatiſtas licuit, in omnes hæreticos ſtatuendum eſſe, nemo facile dixerit. e) Gregorius itidem in ſpecie de facinoroſis ac ſeditioſis Donatiſtis loquitur, quos armis contra eccleſiam inſurgentes armis reprimendos eſſe, recte ſtatuit. f) Bernhardus noſtram potius ſententiam confirmat; ſic enim verba immediate præcedentia, & a Bellarmino ſtudioſe omiſſa habent: *Hæretici palam impietatem adſtruentes, & pro ea mortem ſubire parati, nec minus parati inferre, qui adſtabant. Itaque irruens in eos populus, novos hæreticis ſuæ ipſorum perfidiæ martyres dedit. Adprobamus zelum, ſed factum non ſuademus, quod fides ſuadenda eſt, non imponenda.* Poſtea ſubjicit ea, quæ Bellarminus adducit: *Melius procul dubio gladio coërcerentur, illius videlicet, qui non ſine cauſa gladium portat, quam in ſuum errorem multos trajicere permittantur.* Procedit Bernhardus ex comparatis: videri quidem melius coërcere hæreticos gladio, præſertim ſi non fiat a tumultuante populo, ſed a legitimo magiſtratu; verum hoc non eſſe ſuadendum, quod probat ratione generali, quæ & magiſtratum & populum ſpectat, quia *fides ſuadenda eſt, non imponenda.* Sic ergo nullum in patribus præſidium Bellarminus invenire potuit.

§. CCCLXIV. *Quintam* & ultimam argumentorum claſſem petit ex *ratione naturali*; atqui in quæſtionibus fidei & religionis non adtendenda eſt humana ratio, ſed divina revelatio. Videamus tamen, quid adferat? *Primam* rationem petit ex *pœnæ eccleſiaſticæ & politicæ comparatione*: *Hæretici jure poſſunt excommunicari. Ergo & occidi. Probatur conſequentia, quia excommunicatio major pœna eſt, quam mors temporalis*, teſte Auguſtino lib. I. cont. adverſ. legis & prophet. c. 17. Reſp. 1.) per inverſionem: Quod in eccleſia eſt excommunicatio, id in politia eſt exſilium ſive deportatio. Ergo ut inter pœnam eccleſiaſticam & politicam ſit conformitas, hæretici a magiſtratu politico non ſunt interficiendi, ſed in exſilium pellendi. 2.) Per deductionem ad abſurdum: Si illi, qui poſſunt ab eccleſia excommunicari, a magiſtratu

5.) Ex ratione naturali.

a.) A pœnæ eccleſiaſticæ & politicæ comparatione.

atu etiam poſſunt occidi; conſequens fue-
t, ſcortatores, heluones, contentioſos, &c.
m propter pertinaciam in delictis poſſint
:ecommunicari, debere etiam a magiſtratu
:cidi. 3.) Repugnat hoc argumentum praxi
hriſti & apoſtolorum. Chriſtus eum, qui
*cleſiam non audierit, ut ethnicum & publi-
num habendum eſſe*, docuit, ſed interficien-
ım eſſe nuspiam ſignificavit. Paulus ince-
ıoſum Corinthium excommunicat, & ſata-
e tradit, ſed carnifici ad mortem eum tra-
:ndum eſſe, nuspiam ſuadet, quin imo pro
ſo intercedit, ut acta pœnitentia in eccleſiæ
ınſortium iterum recipiatur. 4.) Pugnat
ım hypotheſi ipſius Bellarmini. Is enim
). III. de eccleſ. milit. c. 6. §. 8. agnoſcit,
*ıſſe aliquem injuſte excommunicari, & ta-
n animo quidem eſſe adhuc in eccleſia, quod
i ſufficiat ad ſalutem.* Atqui ſi ab excom-
unicatione ad capitis ſupplicium recte con-
dditur, etiam injuſte excommunicatus capi-
; pœnam luere cogeretur, qua ratione eccle-
ı excommunicatione ſua gravius peccaret.
) Confundit diverſa pœnarum genera. Ex-
ımmunicatio eſt pœna eccleſiaſtica, ſed ca-
tale ſupplicium eſt pœna politica. Valet
gumentum a majori ad minus in eodem
:nere pœnæ. E. g. qui in genere pœnæ
ırporalis rotam meritus, is multo magis gla-
um ac fuſtigationem tanquam pœnas mino-
s promeruiſſe cenſendus: qui in genere pœnæ
iritualis excommunicationem majorem meri-
s, is multo magis excommunicationem mino-
m promeruiſſe judicandus. Sed non licet ſal-
m facere ex uno pœnæ genere in aliud,
ıandoquidem ut fora ſunt diſtincta, ſic pœ-
e quoque toto genere invicem differunt.
) Committit fallaciam a dicto ſecundum
ıid ad dictum ſimpliciter. Major & gra-
or pœna eſt excommunicatio, quam occiſio
ırporalis non abſolute ac ſimpliciter, ſed ratio-
: eventus, nimirum ſi non ſequatur excommu-
cati reſipiſcentia, tunc enim æterna damnatio
ıic pœnæ eſt conjuncta, juxta effatum Chri-
: *Quae ligata ſunt ſuper terram, erunt
iam ligata in cœlis*, Matth. XVI. 19. Joh.
XX. 23. interim tamen minor eſt ſupplicio ca-
pitali reſpectu finis, & certi cujusdam acci-
dentis. Ideo enim excommunicatus *traditur
ſatanæ, ut ſpiritus ſit ſalvus in die Domini
noſtri Jeſu Chriſti*, 1. Cor. V. 5. hoc eſt, ut
ex ejusmodi pœna, pudore, dolore, triſtitia
& pœnitentia exorta, caro ſeu vetus homo,
quæ in hoc præcipitium ipſum abripuit, do-
metur, crucifigatur & interimatur, contra
vero ſpiritus interior, ſeu novus homo, qui
in certamine illo ſuccubuit, reviviſcat, ſeſe
erigat, & ſuperſtes maneat. Sed corporale
ſupplicium ideo infligitur, ut homo penitus
e civili ſocietate & e medio tollatur. Excom-
municatio ergo locum adhuc relinquit inſti-
tutioni & informationi, ſed corporale ſuppli-
cium hæretico pœnitentiæ tempus atque oc-
caſionem penitus amputat.

b.) Ab experientiæ teſtificatione.

§. CCCLXV. *Secundam* rationem petit ab *experientiæ teſtificatione. Experientia docet, non eſſe aliud remedium. Nam eccleſia paulatim progreſſa eſt & omnia remedia experta, primo ſolum excommunicabat, deinde addidit mulctam pecuniariam, tum exſilium, ultimo coacta eſt ad mortem venire, quia reliqua media & remedia, videlicet excommunicatio, mulcta, carcer, exſilium, &c. ab hereticis contemnuntur.* Reſp. 1.) per *inficiationem*: illa remedia adcommodatiſſima judicanda, quæ cum verbo Dei & primitivæ eccleſiæ praxi congruunt. Nobis quidem videtur adcommodatum remedium, vi & ſuppliciis cogere homines ad fidem, ſed meminerimus, hoc eſſe contra naturam fidei, quæ ſuadenda non imponenda, contra naturam nov. teſt. in quo eccleſia non ferro, ſed verbo propaganda, contra naturam caritatis, quæ errores interficit, homines diligit. Quod ſi qui violentis mediis ad fidem converſi videntur, illud totum eſt ex accidenti, quatenus poſt coactionem rectius fuere informati, & ſponte errores ſuos abjecerunt, ideoque non tam violentæ coactioni, & armorum ſuppliciorumque illationi, quam placidæ informationi converſio illorum adſcribenda, quæ ſi

deſit,

deſit, non niſi hypocritica oris profeſſio per violentiam extorquetur. 2.) Per *conceſſionem*: plenaria & omnimoda eccleſiæ ab hæreſibus repurgatio in hac vita ſperari, vel a magiſtratu obtineri nequit; 1. Cor. XI. 19. ergo ſi vel maxime mitioribus illis mediis ac remediis, quæ infra capitis ſupplicium ſubſiſtunt, hæreticorum omnium converſio obtineri nequeat, tamen ſolemur nos promiſſo Chriſti, quod in fine ſeculi *miſſurus ſit angelos, qui ex regno ſuo omnia zizania colligant*, Matth. XIII. 30. & *aream ſuam plene purgaturus*. Matth. III. 12. 3.) Per *inverſionem*: Experientia teſte comprobatur, perſecutionibus & ſuppliciis hæreticos non converti, ſed potius magis inflammari, ut multis probat Thuanus in præf. operis ſui hiſtorici. Primis quatuor eccleſiæ chriſtianæ ſeculis complures hæreſes ſine corporali gladio & igne ab epiſcopis feliciſſime ſunt repreſſæ & jugulatæ. Quod pontificii gradibus illis pœnarum in primitiva eccleſia uſitatis non ſunt contenti, id a primitivæ eccleſiæ doctrina & praxi ſeceſſionem ipſos feciſſe, manifeſte arguit. Monſtret vero nobis Bellarminus hæreſin aliquam, quæ ſuperiori ſeculo pontificis gladio & igne penitus exſtingui potuerit? 4.) Per *quamdam ad abſurdum deductionem*: ſi ideo hæretici ſunt interficiendi, quia reliqua media ad hæreſes exſtirpandas non videntur ſufficere; conſequens erit, eos, qui in moribus ſunt incorrigibiles, ut contentioſos, heluones, libidinoſos, &c. tandem occidendos eſſe, cum pœnas reliquas contemnere videantur.

c.) Ex hæreticorum cum falſariis collatione.

§. CCCLXVI. III.) Ex *hæreticorum cum falſariis collatione*: *falſarii omnium judicio merentur mortem; at hæretici ſunt falſarii verbi Dei*. Reſp. 1.) per *inverſionem*: in crimine falſi pœna regularis & ſumma eſt *deportatio*, niſi in caſibus quibusdam exceptis l. *ubi in fin.* C. *de falſ.* l. 1. §. *fin.* ff. *ad* l. *Cornel. de falſ.* ſic in hæreſeos crimine ſummus pœnæ gradus regulariter ſit deportatio vel relegatio. Weſenbecius in parat. C. *de heret.* num. 6. 2.) Per *diſtinctionem*: hæretici ſunt falſarii non politici, ſed ſpirituales & eccleſiaſtici. Ergo non debent adfici ſupplicio in falſarios politicos conſtituto, ſed pœna eccleſiaſtica. Quale eſt delictum, talis quoque pœna. Sed falſatio verbi eſt delictum ſpirituale, non ad forum ſoli, ſed ad forum poli proprie & directe pertinens, niſi ſeditio accedit. Ergo non puniendum eſt pœna capitali civili, ſed ſufficit excluſio hæretici a patria cœleſti, Apoc. XXII. 19. in foro civili eatenus coërcetur, quatenus eccleſiæ pacem perturbat. 3.) Per *deductionem ad abſurdum*: ſi falſarii verbi divini capitis pœna adficiendi, tum doctores pontificii non erunt a gladio & igne liberi, quia plurima ſcripturæ dicta violentis & peregrinis ſuis gloſſis pervertunt, & crimen falſi ſæpius committunt.

d.) Ex quadam Auguſtini ratiocinatione.

§. CCCLXVII. IV.) Ex *Auguſtini ratiocinatione*: ep. L. *Gravius eſt non ſervare fidem hominem Deo, quam fœminam viro. Sed hoc punitur morte, cur non & illud?* Reſp. 1.) Si hoc argumentum obtinere debet, non ſolum hæretici, ſed omnes omnino peccatores, qui fidem in baptiſmo Deo datam non ſervarunt, ſed variis transgreſſionibus violarunt, e medio tollendi erunt. 2.) Vt diſtincta ſunt duo illa fora, eccleſiaſticum ac politicum, ita quoque diſtinctæ ſunt utriusque fori pœnæ. Hæreſis eſt gravius delictum, quam adulterium, in foro ſcilicet eccleſiaſtico, ſed adulterium gravius eſt delictum, quam hæreſis in foro politico, quod externam locomotivam & reipublicæ incolumitatem potiſſimum reſpicit l. *cogitationes de pœnis*. Ergo ex gravitate delicti in foro eccleſiaſtico non debet proceſſus fieri ad gravitatem pœnæ in foro politico. 3.) Quin imo cum hæreſis gravius ſit delictum adulterio, ideo etiam gravius puniri debet, videlicet non pœna corporali capitali, ſed ſpirituali, excommunicatione ſcilicet, quam ſequitur pœna æterna, niſi ea antevertatur reſipiſcentia. 4.) Auguſtinus d. l. non tam de modo

ana in ſpecie, quam de *jure irrogandæ* *e in genere* diſputat; hoc eſt, non probat, aliter eſſe puniendos hæreticos, ſed a ma- atu jure eos puniri poſſe. Cum enim idiſſet, imperatores neceſſitate compulſos e, ut Donatiſtarum furori obſiſterent, ea ſubjicit: *Cur cum datum ſit homini di- tus liberum arbitrium, adulteria legibus antur, & ſacrilegia permittantur? an ſi- non ſervare animam Deo levius eſt, quam inam viro?* Opponit ergo invicem pœ- adulterii & ſacrilegii impunitatem, at hæreſin nec ſacrilegia a magiſtratu impu- eſſe cupimus. 5.) Si a gravitate delicti oro eccleſiaſtico recte procedi poſſet ad itatem pœnæ in foro politico, poſſem ex m principio inferre: Idololatria gravius atum eſt, quam hæreſis ſimplex, ut con- at avaritia eſt idololatria, & avari ſunt ido- ræ: ergo avari gravius puniendi, quam tici.

x cauſa- propter capita- pplicia ntur, ratio-

§. CCCLXVIII. V.) Ex *cau- ſarum, propter quas capitalia ſup- plicia irrogantur, enumeratione. Tres* (inquit) *cauſæ ſunt, propter quas ratio docet homines eſſe oc- cidendos, quas enumerat Galenus in lib.* quod mores animi ſequan- emperamentum corporis; 1.) *ne mali bo- oceant, neve innocentes a nocentibus op- antur;* 2.) *ut paucorum ſupplicio multi gantur, & qui noluerunt prodeſſe reipu- vivendo, proſint moriendo;* 3.) *quia ipſis nibus, qui occiduntur, ſæpe utile eſt occi- quando videlicet ſemper fiunt pejores, & eſt probabile, unquam eos ad ſanitatem is reverſuros. Hæ autem rationes omnes ent, haereticos eſſe occidendos:* 1.) *no- proximis magis, quam ullus pirata vel , quandoquidem animas occidunt, imo nt fundamentum omnis boni, & rempubli- tumultibus replent.* 2.) *Plurimis prodeſt. n ſupplicium, multos enim, quos impuni- aciebat torpentes, ſupplicia propoſita ex- t, ut cogitent, qualis ſit haereſis, quam ſequuntur.* 3.) *Quo diutius vivant haeretici, eo plures errores excogitant, plures perver- tunt, & majorem ſibi damnationem adquirunt.* Reſp. 1.) Quæ de homicidis, latronibus, fu- ribus, & aliis facinoroſis politice reis a Ga- leno & aliis recte diſputantur, ea non poſ- ſunt nec debent transferri ad hæreticos eccle- ſiaſtice reos, ſi a ſeditione adverſus magiſtra- tum & aliis politicis delictis ſibi temperent, confunduntur enim ea, quæ ſunt adcurate di- ſtinguenda, forum ſcilicet eccleſiaſticum & forum politicum. 2.) Invertimus igitur ar- gumentum: Vt magiſtratus politicus in faci- noroſos pacem reipublicæ turbantes utitur gla- dio corporali, ſic eccleſia in hæreticos pacem eccleſiæ turbantes utatur gladio ſpirituali; ne- quaquam vero confundantur pœnæ eccleſiaſti- cæ & politicæ. 3.) Si hæ rationes neceſſa- riam inferendi vim haberent, ex iisdem col- ligi poſſet, avaros, libidinoſos, contentioſos, ebrioſos &c. eſſe a magiſtratu occidendos, quia exemplo ſuo aliis nocent, multi ſuppli- cio ipſorum corrigi poſſent, & hæc occaſio in ſalutem ipſis cederet, quia ulterius peccan- di occaſio illis adimeretur. 4.) De tanta re, videlicet capitali ſupplicio hæreticorum non poteſt nec debet ex noſtris ratiocinationibus, ſed ex verbo Dei aliquid ſtatui, ne ab ipſius præſcripto recedatur. Jam vero de capitali hæreticorum in nov. teſt. ſupplicio non poteſt evidens aliquod ſcripturæ teſtimonium adferri. 5.) Gladius corporalis non hæreticas opinio- nes ex animis evellit, ſed corpora tantum in- terimit. Quamvis ergo terrorem ſpectatoribus incutiat, tamen niſi ex verbo rectius edocean- tur, ab hæreſi eos haudquaquam revocat, ſed ad eamdem potius animat. Quod ſi omni- no alii ab hæreſi pœnis deterrendi, utique etiam reliquis pœnis infra capitales ſubſiſten- tibus finis iſte obtineri poteſt, carcere ſcilicet, exſilio, deportatione, &c. 6.) *Hæretici ideo occiduntur*, inquit hoc loco Bellarminus, *quia plus nocent proximis, quam ullus pirata vel latro.* Sed lib. III. de laicis cap. 22. dicit: *Tametſi hæretici eccleſiæ nocere videantur, ta- men revera non nocent, ſed eam exercent, &* in

in ſapientia ac potentia proficere faciunt. 7.) Non beneficium eſt, ſed maximum potius damnum, ſi hæretici gladio jugulentur, antequam ab errore ad veritatis cognitionem perducantur. Si Auguſtinus in Manichæorum hæreſi adhuc hærens e medio fuiſſet ſublatus, eccleſia inſigni doctore, ipſe vero felicitate æterna privatus fuiſſet.

f) *Ex juris naturalis inſtructione.*

§. CCCLXIX. Atque hæc ſunt, quæ ex ratione naturali Bellarminus protulit. Gregorius de Valent. p. 531. & Beza p. 167. addunt VI.) argumentum ex jure naturæ: *Omnibus gentibus ratione duce hoc uſurpatum fuit, ut qui religionem violarent, quam illi colerent, acerbiſſimis ſuppliciis mulctarentur*, ut eſt apud Platonem lib. X. de legibus, & Livius ſcribit lib. IX. decad. 4. *jam inde a Romanæ reipublicæ initiis negotium fuiſſe magiſtratibus datum, ut ſacra externa fieri vetarent, ſacrificulos vateſque foro, urbe, circo prohiberent, vaticanos libros conquirerent comburerentque, & omnem diſciplinam ſacrificandi præterquam more Romano abolerent.* Reſp. 1.) De jure naturæ judicandum ex norma juris divini & verbi revelati. 2.) Conſuetudo puniendi hæreticos capitaliter non fuit apud omnes populos ubique & ſemper recepta; multi enim diverſitatem & varietatem religionum tolerarunt, & adhuc tolerant. 3.) Populi illi, apud quos capitalia ſupplicia adverſus diſſentientes in religione fuere uſitata, potuerunt eam conſuetudinem mutuari ex legibus Moſaicis, quæ cum in nov. teſt. abrogatæ ſint, fruſtra gentilium quorundam conſuetudo opponitur. 4.) Ex illis gentilium legibus & exemplis nihil aliud colligi poteſt, quam coërcendos & puniendos eſſe, qui religionem violant, ſed modus pœnæ ex illis peti nequit, quia is pro circumſtantiarum ratione apud diverſos populos fuit varius ac diverſus. 6.) Gentilem illum morem ſæviendi ad mortem uſque in eos, qui a communiter recepta religione diſſentiunt, graviter taxant Lactantius, Arnobius & alii ex veteribus, qui contra gentiles diſputant, fruſtra igitur capitali hæreticorum ſupplicio patrocinium ex eodem quæritur.

SECTIO VI.

DE OFFICIO MAGISTRATVS ERGA HOSTES.

Ratio ordinis.

§. CCCLXX. Expoſitum fuit hactenus, quomodo magiſtratus *erga Deum*, *erga ſe ipſum*, *erga familiares & domeſticos*, *erga vicinos populos*, *& erga ſubditos ſuos* ſeſe gerere debeat, reſtat, ut explicetur, qualem *erga hoſtes* ſeſe præſtare conveniat, qui rempublicam evertere, & ſubditos peſſundare adlaborant. Pari ratione dictum a nobis fuit hactenus, quomodo magiſtratus apud ſubditos ſuos obtinere poſſit ac debeat, ut εὐσεβῶς καὶ δικαίως, *pie ac juſte* vivant; explicandum igitur porro, quomodo obtinere poſſit, ut ἡσυχῶς, *pacifice* & ab aliorum injuriis ac oppreſſionibus ſecure vivant. Diximus de *legitima ſubditorum gubernatione*; ſupereſt, ut de *juſta reipublicæ ac ſubditorum defenſione* in poſterum diſſeramus. Quod enim conveniat magiſtratui, & officii ratione ipſi incumbat, ſubditos fidei ſuæ commiſſos tutari ac defendere; hoſtibus reipublicæ fortiter reſiſtere, ac ſedulo providere, ut ſubditi ab aliorum inſultibus & injuriis liberi pacatam & tranquillam vitam agant, id probatur 1.) ex *manifeſtis ſcripturæ dictis*: 1. Tim. II. 1. *Hortor igitur primo omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* v. 2. *Pro regibus & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, &c.* Si preces, quas pro magiſtratu fundunt ſubditi, hunc debent propoſitum habere ſcopum, ut ſub tutela magiſtratus quietam & tranquillam agant vitam, utique etiam ad officium magiſtratus pertinet ſedulo

providere, ut ſubditi ab hoſtium injuriis ac liberi tranquille vivant. Finis pre- complectitur etiam magiſtratus officium. pertinent cognata dicta: Jer. XXIX. 7. *ite pacem civitatis, ad quam transmigra- ſ feci, & orate pro ea ad Dominum,* Dei & magiſtratus beneficio ab hoſtium ſionibus ſit tuta & tranquilla) *quia in llius erit pax vobis.* Baruc. I. 11. *Orate ita Nabuchodonoſoris, regis Babylonis, o vita Balthaſar filii ejus, ut ſint dies , ſicut dies cæli ſuper terram,* v. 12. *& t Dominus virtutem nobis, & illuminet noſtros, ut vivamus ſub umbra Baltha- lii ejus, & ſerviamus eis multis diebus.* x *elogiis & encomiis,* quæ magiſtrati- ibuuntur. Vocantur enim *dii;* Exod. 28. Pſal. LXXXII. 1. Vt ergo Deus ec- n ſuam non ſolum regit ac gubernat, ſed defendit ac tuetur: ita quoque magiſtra- mpublicam, tanquam Dei vicarius, non regat ac gubernet, ſed etiam tueatur. tur *patres;* Gen. XLI. 43. 1. Sam. XII. XIV. 12. ut ergo pater liberos ſuos non nutrit, fovet, educat in diſciplina, ſed patrocinium eorum ſuſcipit: ſic magi- ſubditis defenſionem præſtet. Vocan- *ypei ſeu ſcuta terræ,* Pſal. XLVII. 10. V. 18. propter defenſionem ac protectio- quam officii ſui ratione debent ſubditis. arantur *portis;* Pſalm. XXIV. 7. CXLVIII. enim portæ ac muri ſunt munimentum ſic magiſtratus eſt præſidium & muni- m ſubditorum. Comparantur *montibus* VI. 2. propter robur & fortitudinem, montibus arces, caſtella & munitiones um ſolent collocari: ſic magiſtratus eſt præſidium ſubditorum, ad quem in periculis velut ad montem firmum confugiunt. Vocantur *ſalvatores & opitulatores,* Jud. III. 9. 2. Reg. XIII. 5. quia ſalutem & auxilium ab hoſtibus populo præſtant. Vocantur *paſtores;* Eſa. XLIV. 28. Jer. XLIX. 19. Vt ergo paſtor gregem ſuum ab incurſibus luporum defendit: Joh. X. 12. 1. Sam. XVII. 34. ſic magiſtratus rempublicam ab hoſtibus tueatur. Quo etiam referri poteſt viſio Dan. IV. 8. & ſeqq. ubi beneficia, quæ a magiſtratu erga ſubditos proficiſcuntur, ſub *ſpecie arboris excelſæ* umbram beſtiis præſtantis deſcribuntur, quia magiſtratus ſubditis defenſionem & quietam habitationem procurat. 3.) Ex *probatis regum exemplis.* De *Salomonis* pacifico imperio dicitur 1. Reg. IV. 25. *habitabat Iſraël & Juda abſque timore ullo unusquisque ſub vite ſua & ſub ficu ſua;* nimirum quia potentia ipſius terrori erat hoſtibus, & regnum ſuum in ſtatu pacato & tranquillo conſervabat. *Alphonſus* rex pro inſigni gerebat pelicanum roſtro pectus fodientem, & ſanguine occiſos ſuos pullos vivificantem additis hiſce verbis: *Pro lege & pro grege.* Huc pertinent omnia bella defenſiva, quæ reges ac duces Iſraëlitici geſſiſſe memorantur, eorum enim finis fuit pax & tranquillitas populi, quam hoſtes turbare conati fuerunt.

§. CCCLXXI. Ex eo enim, quod magiſtratus ſubditis defenſionem præſtare tenetur, porro colligimus, licitum eſſe magiſtratui bella gerere adverſus hoſtes, (*) qui pacem reipublicæ turbare, & ſubditorum incolumitatem labefactare conantur;

An magiſtratui bella gerere liceat adverſus hoſtes?

(*) Paucis heic notamus, non unam omnium de bel- eſſe ſententiam. Fuerunt jam inter antiquiſſi- s coetus chriſtiani doctores, qui omnia bella iſtianis illicita eſſe pronunciarunt, veluti TER- LIANVS atque ORIGENES, ille quidem in *libr. idololatria cap. XIX* & *de corona militis cap.* hic vero *libr. VIII. contra Celſum p. 425. ſeqq.* ce ex recentioribus præter Anabaptiſtas, Wei- anos, Socinianos, ſeu Photinianos, quos vo- t, ſupra a GERHARDO notatos, DESIDERIVS ERASMVS, Roterodamenſis in libello *de milite chriſtiano,* Jo. FERVS in *lib. de pace tenenda,* apud SIXTVM *Senenſem libr. VI. biblioth. ſanctæ, adnotat. CLI.* ſuum adjecerunt calculum. Aſt veram ſententiam, quod bella licita ſint, erudite ſolideque defendit HVGO GROTIVS *libr. I. de jure belli ac pacis cap. II.* ubi argumenta quoque diſſentientium refellit. Quod ſpeciatim ad Anabaptiſtas attinet, de iis legi meretur Jo. MVLLERVS *de anabaptiſmo,* ubi ex inſtituto contra eos diſputat. Jungi meretur

tur; id vero antequam contra Anabaptiſtas ac Photinianos immotis demonſtremus argumentis, notari jubemus, diſtinguendum eſſe 1.) inter bellum *ſpirituale & corporale*. Spirituale ratione principii & inſtrumenti ſic dicitur, quod ſpiritus noſter armis ſpiritualibus gerit adverſus ſatanam, carnem & mundum, 2. Cor. X. 5. Eph. VI. 12. corporale, quod armis corporalibus, ſive ut apoſtolus loquitur, carnalibus adverſus hoſtes externos geritur. De ſpirituali bello h. l. non quæritur, ſed de corporali. 2.) Inter *bellum & prælium*, *πόλεμον καὶ μάχην*. Bellum eſt hoſtilis & publica diſſenſio, qua edicto magiſtratus vi & armis ſcelera reprimuntur, ut homines pacate & tranquille vivere poſſint. (*) Prælium eſt ipſa pugna & conflictus eorum, qui inter ſe diſſident. De utroque h. l. quæritur. 3.) Inter *bellum juſtum & injuſtum*, *legitimum & illegitimum*; nemo enim exiſtimet, quando contra Anabaptiſtas & Photinianos bella defendimus, probari a nobis quævis bella, ſed diſtinguendum eſſe dicimus inter *bella injuſta*, *temeraria & illegitima*, quæ ex ambitione & avaritia, ſine juſta & neceſſaria cauſa ad fines imperii ampliandos ſuſcipiuntur, ac inter *bella juſta*, *neceſſaria & legitima*, quæ adverſus hoſtes, ſubditorum libertatem, facultates & vitam petentes, ac veram religionem ipſis eripere conantes magiſtratus auctoritate geruntur. (**) Illa ex animo deteſtamur, tanquam latrocinia, nec dubitamus adfirmare, auctores ejusmodi bellorum graviſſimam aliquando Deo reddituros eſſe rationem pro cædibus, rapinis, incendiis, ſtupris, devaſtationibus, adeoque pro omnibus, quæ occa[...] talium bellorum fuerunt geſta: hæc vero[...] in vet. ſolum, ſed etiam in nov. teſt. eſſe adſerimus, idque ſequentibus prob[...] fundamentis.

Bella [...] cua pr[...] I.) ab [...] ris cor[...] princip[...] denomi[...] ne.

§. CCCLXXII. I.) Ab *auctore bellorum principali*. Quod Deo auctore ſuſcipitur, id per ſe & in ſe non eſt vitioſum aut prohibitum. Bella neceſſaria & defenſiva Deo auctore ſuſcipiuntur. Ergo in ſe ac per ſe non ſunt vitioſa aut prohibita. *Adſumtum* multis firmari poteſt ſcripturæ dictis, hiſtoriis e[...] emplis. 1.) Qui bella præcipit, eo au[...] bella geruntur. Deus præcipit bella legi[...] De bello Abrahæ contra quatuor reges [...] dicit Dominus Eſa. XLI. 4. *Quis hæc op[...] eſt & fecit? ego Dominus.* Num. XXXI. [...] cit Dominus ad Moſen: *Ulciſcere prius Iſraël de Midianitis, & ſic colligeris a[...] pulum tuum;* v. 3. ſtatimque Moſes di[...] populum: *Armate ex vobis viros ad pug[...] qui poſſint ultionem Domini expetere de [...] dianitis.* Joſ. I. 6. dicit Dominus ad Joſ[...] *Confortare & eſto robuſtus, tu enim h[...] tate diſtribues terram populo*; ubi præcip[...] ſuæ, ut bellum inferat Cananæis gentibu[...] ſolatur eum, ne robur & potentiam e[...] pertimeſcat, ſed de auxilii divini præ[...] certus alacriter & forti animo bella [...] Joſ. X. 2. dicit Dominus ad Joſuam: *To[...] cum multitudinem pugnatorum, adſcende i[...] pidum Hai.* v. 8. præcipit Dominus eiden[...]

G

tur b. Bvddei diſſertatio *de concordia religionis chriſtianæ ſtatusque civilis*, *cap. V. §. V.* Erasmi vero, nec non Roberti Barclaji argumenta, quæ is in *apologia theolog. vere chriſtianæ* in medium attulit, ſub examen vocavit Christ. Kortholtvs in diſſert. *de ſtudio belli & pacis*.

(*) Albertus Gentilis lib. I. de jure belli c. 2. *Bellum eſt juſta publicorum armorum contentio* Kirchnerus de rep. diſp. 21. theſ. 1. *eſt vis reipublicæ legitima adverſus hoſtem.* Gerhardvs,

(**) Pavlvs Laymannvs in *theologia morali libr. II. tr. 3. cap. XII. n. 5.* decem enumerat juſtas belli cauſſas, quas vero alii, Pvfendorfivs [...] ti, tribus includunt capitibus. Scilicet *juſt[...]* cauſæ, ut laudatiſſimi viri verbis utamur, „redeunt, ut nos & noſtra ſervemus ac [...] „contra injuſtam aliorum invaſionem; aut u[...] „nobis debita ab aliis exhiberi renuuntur, [...] „mus, aut injuriæ jam illatæ reparationem [...] „tionem in poſterum obtineamus.„ Vid. ej[...] *libr. II de officio hominis & civis, cap. XV.* Nec deſunt, qui omnes iſtas cauſſas unico m[...] to defenſionis ſui contra injurias includi po[...] tuunt. Vid. Trevervm in *adnotat. ad h. l.* [...]

onitis adverſus hoſtes ſuccurrat. *Ne ti-* , inquit, *in manus enim tuas tradidi illos.* . 1. eligit Deus Judam, ut *pugnet pro litico populo contra Cananæos.* Jud. III. 1. *unt gentes, quas Dominus dereliquit, ut ret in eis Iſraëlem & omnes, qui non ant bella Cananæorum, & poſtea diſce-ſilii eorum certare cum hoſtibus, & ha- conſuetudinem præliandi.* Jud. VI. 14. Gideoni mandat: *Vade in hac fortitu-ua, & liberabis Iſraël de manu Midian, quod miſerim te.* 1. Sam. XV. 2. Deus ad m dicit: *Recenſui, quæcunque fecit Ama-Iſraëli, quomodo reſtitit ei in via, cum nderet de Ægypto.* v. 3. *Nunc ergo va-percute Amalek, & anathema fac uni- ejus.* 1. Sam. XXX. 7. David per Abia-ſacerdotem conſulit Dominum, an *Ama-rum exercitum inſequi, & bello adver-os experiri debeat*, cui Dominus reſpon-*Perſequere, comprehendes enim eos, & ies prædam.* De Cyro dicit Dominus XLV. 1. *Adprehendi dextram ejus, ut ſub-ante faciem ejus gentes, & dorſa re-liſcingam.* Ergo Deo auctore bella le-a geruntur. 2.) Quæ ſpiritu Dei impel-fiunt, Deo auctore ſuſcipiuntur. Bella ma Spiritu Dei impellente dicuntur fa-Jud. III. 9. *Clamaverunt Iſraëlitæ ad Do-, qui ſuſcitavit eis ſalvatorem, & libe-eos*, Othonielem ſcilicet, v. 10. *& fa-ſt ſuper eum Spiritus Domini, egreſſus-ſt ad pugnam, &c.* Jud. VI. 34. *Spiri-Domini induit Gideonem, ut bello Midia-adgrederetur.* Jud. XI. 29. *Factus eſt ſu-Iephte Spiritus Domini, ut pugnaret con-mmonitas.* Jud. XV. 14. *Spiritus Domini in Samſonem, ut Philiſtæos hoſtes po-Dei percuteret.* Ergo bella legitima Deo re ſuſcipiuntur. 3.) Qui belligerandi iem & leges belli præſcribit, eo aucto-iam bella geruntur. Deus belligerandi iem, & leges belli præſcribit. Num. X. 9. *ieritis ad bellum in terra veſtra contra , qui dimicant adverſum vos, clangetis ululantibus, & erit recordatio veſtri co-ram Domino Deo veſtro, ut eruamini de ma-nibus inimicorum veſtrorum.* Num. XXXI. 27. *de præda bello capta diviſione* Deus ſtatutum facit. Deut. XX. 3. *Adpropinquante prælio ſta-bit ſacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum: Audi Iſraël, vos hodie contra ini-micos veſtros pugnam committitis, non perti-meſcat cor veſtrum, &c.* v. 10. *Si acceſſeris ad expugnandam urbem, offeres ei primum pa-cem.* v. 19. *Quando obſederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non ſuccides arbores, quia de illis veſceris, nec ſecuribus per circuitum de-bes vaſtare regionem, quoniam lignum eſt & non homo, nec poteſt bellantium contra te au-gere numerum.* Joſ. VIII. 2. dicit Dominus ad Joſuam: *Pone inſidias urbi Hai poſt eam.* 2. Sam. V. 23. dicit Dominus ad Davidem: *Non adſcendas contra Philiſtæos, ſed gyra poſt tergum eorum, & venies ad eos ex ad-verſo pyrorum.* v. 24. *Et cum audieris ſoni-tum vocis incedentis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, ut percutiat caſtra Philiſtæo-rum.* Ergo Deo auctore bella legitima geruntur. 4.) Qui belli gerendi peritiam heroibus con-cedit, eo auctore bella geruntur. Deus belli gerendi peritiam heroibus concedit: 2. Sam. XXII. 35. Pſalm. XVIII. 35. *Qui do-cet manus meas ad prælium, & intendere facit, ut arcum æreum brachia mea.* v. 36. *Dediſti mihi clypeum ſalutis, & dextra tua ſuſcepit me.* Pſalm. CXLIV. 1. *Benedictus Do-minus, petra mea, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* In bello gerendo opus eſt patientia in ferendis labori-bus, fortitudine in periculis, induſtria in re-bus adeundis, celeritate in negotiis conficien-dis, conſilio in providendis, quæ certe non poſſunt niſi Dei dono haberi. Huc pertinet, quod Eſa. III. 2. Deus pœnæ loco minatur, quod *virum fortem & bellatorem auferre velit*; utique ergo bellandi robur ac peritia eſt Dei donum. 5.) Qui mirabiles victorias bellanti-bus concedit, eo etiam auctore bella gerun-tur; niſi enim bella probaret, victoriam belli-

 geran-

gerantibus neutiquam concederet. Deus mirabiles victorias bellantibus & certantibus conceſſit. Ergo &c. Gen. XIV. 20. ad Abrahamum, victorem ex bello Sodomitico reverſum, inquit Melchiſedecus: *Benedictus Abraham Deo excelſo, qui poſſidet cœlum & terram. Et benedictus Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt.* Eſa. XLI. 2. de hac Abrahæ victoria dicitur, quod *Deus dederit in conſpectu ejus gentes, ut etiam regibus dominaretur,* id eſt, quod in manum ejus dederit quatuor potentes reges gentium, quos exigua manu adgreſſus, in fugam conjecit. Exod. XVII. 9. Moſes jubet contra Amalekitas aciem a Joſua inſtrui, ipſe interim virgam Dei in manu habens *adſcendit ſuper verticem collis, & levans manum ad Dominum pro victoria obtinenda preces facit, ſic ergo debilitavit Joſua Amalek, & populum ejus in ore gladii, ædificavit poſtea Moſes altare, & vocavit nomen ejus, Dominus vexillum meum.* Huc pertinent innumera exempla mirabilium victoriarum, quas Iſraëlitæ in bellis ex hoſtibus ſuis reportarunt, quarum auctorem & largitorem ſcriptura prædicat Deum, qui eſt verus איש מלחמה, *vir belli,* ſive bellator, *der rechte Kriegsmann*: Exod. XV. 3. שר־צבא יהוה, *Princeps exercitus Domini,* Joſ. V. 14. qui promittit Deut. VII. 20. quod *crabrones velit mittere in gentes Cananæas,* conſternatas eas reddere conſternatione magna, tradere reges earum in manus populi ſui &c. Joſ. X. 13. ſol in medio cœli ad preces Joſuæ conſiſtit, ut poſſit ſe de hoſtibus vindicare, eosque internecione delere, quin & Deus ipſe miſit ſuper hoſtes populi ſui *lapides magnos de cœlo, & mortui ſunt plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percuſſerant filii Iſraël.* Et quis poſſit victorias illas omnes enumerare, quas reges & duces Iſraëlitici divino beneficio ex hoſtibus reportarunt? ſufficiat in genere adnotare dicta, in quibus victoria bellica Deo auctori expreſſe tribuitur. Deut. XXXIII. 29. dicit Moſes ad populum Iſraëliticum: *Deus eſt ſcutum auxilii tui, & gladius excellentiæ tuæ.* Lutherus: *Er iſt das Schwerdt deines Siegs.* Jud. III. 10. *Othniel egrediebatur ad pugnam, ac Deus dedit regem Syriæ in manus ejus.* Jud. V. 8. *Nova elegit Dominus, & portas hoſtium ipſe ſubvertit.* v. 20. *De cœlo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ in ordine & curſu ſuo adverſus Siſaram pugnaverunt.* 2. Sam. X. 12. Joabus belli eventum in manu Dei eſſe agnoſcit: *Eſto,* inquit ad Abiſai, *vir fortis, & conſortemus nos pro populo noſtro, & pro urbibus Dei noſtri, Dominus autem faciat, quod eſt bonum in oculis ejus.* Pſal. XLIV. 4. *Non in gladio ſuo poſſederunt terram,* (Iſraëlitæ) *& brachium eorum non ſalvavit eos: ſed dextra tua & brachium tuum & illuminatio vultus tui, quia beneplacitum habuiſti in eis.* v. 6. *In te inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo conculcabimus inſurgentes contra nos,* Pſalm. CXLIV. 10. *Qui das ſalutem regibus.* Lutherus: *Der du den Königen Sieg giebſt; qui redemiſti ſervum tuum David de gladio maligno.* Prov. XXI. 31. *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem ſalutem tribuit.* Judith. IX. 8. *Tu es Deus noſter, qui conteris bella ab initio, Dominus eſt nomen tibi.* v. 13. *Non in multitudine eſt virtus tua, neque in equorum viribus voluntas tua eſt.* 1. Macc. III. 18. inquit Judas: *Facile eſt concludi multos in manus paucorum, & non eſt differentia in conſpectu Dei cœli liberare in multis & in paucis.* v. 19. *Quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt.* 2. Macc. XIII. 15. Judas dat ſuis hoc ſymbolum: *Dei eſt victoria.* cap. XV. 21. invocat Deum, *qui non ſecundum armorum potentiam, ſed prout ipſi placet, dat dignis victoriam.* 6.) Quæ bella vocantur *bella Domini & ultiones Domini,* ea etiam Deo auctore geruntur. Sed legitima bella vocantur *bella Domini, ultiones Domini, & pugna Dei*: Num. XXI. 14. XXXI. 3. 1. Sam. XVIII. 17. XXV. 28. 1. Paral. V. 22. 2. Paral. XX. 15. (*) Ergo bella legitima Deo auctore geruntur.

§. CCCLXXIII.

(*) Adde dictum Eccl. III. 8. *Eſt tempus dilectionis & odii, tempus belli & tempus pacis.* At ſi bel-

la

Exceptio Photinianorum, pertinere hæc ad vet. teſt.

§. CCCLXXIII. Excipiunt Anabaptiſtæ & eorum progenies, Photiniani, *hæc omnia pertinere ad vet. teſt. aliam vero eſſe nov. teſt. rationem, in quo ſimpliciter prohibitum ſit belligerari.* Oſtorodus in inſtit. cap. XXVII. fol. 180. *Argumenta eorum, qui bellum adprobant, hac vice non expendemus, quia omnia fere ex vet. teſt. ſunt deſumta, ac proinde ad rem parum faciunt.* Socinus in lib. *Quod evangelici Photinianis ſe adjungere debeant.* c. 3. num. 2. p. 24. *Si dixerint evangelici ſub vet. teſt. ubi non minus, quam ſub novo præceptum humani ſanguinis non fundendi vigebat, licuiſſe tamen vim hoſtium, etiam cum ipſorum occiſione, propulſare; reſpondemus, id propterea tunc licuiſſe, quod Deus multis modis id declaraverat, ſe id tunc temporis non improbare &c. at ſub nov. teſt. nulla ratione unquam vel per Chriſtum vel per ejus apoſtolos declaravit, ſe hoſtium invadentium propulſationem cum ipſorum nece conjunctam adprobare.* (*) Reſp. 1.) Negamus in nov. teſt. belligerari eſſe ſimpliciter prohibitum; quæ pro adſtruenda theſi contraria Photiniani & Anabaptiſtæ proferunt, ſuo inferius exponentur loco. (**) 2.) Non ſolum ex vet. ſed etiam ex nov. teſt. noſtræ ſententiæ fundamenta adducimus, ut ex ſeqq. argumentis conſtabit. Principii igitur petitio in hac adverſariorum exceptione committitur. 3.) Quæ ad legem moralem & jus naturæ pertinent, ea in nov. teſt. non ſunt abrogata, quia lex moralis & lex naturæ eſt perpetua atque invariabilis; jam vero legitima defenſio eſt juris naturæ. Ergo etiam legitima bella, quæ defenſionis cauſa geruntur, non ſunt in nov. teſt. abrogata. 4.) Chriſto & apoſtolis in nov. teſt. non fuit propoſitum, formare novam politiam, ſed ex genere humano per prædicationem evangelii eccleſiam colligere, & ſpirituale regnum inſtituere; abſit ergo, ut ſtatuamus, a Chriſto & apoſtolis abrogata eſſe ea, quæ ad politiarum conſervationem ac defenſionem ſpectant, in quorum numero cum ſint bella legitima, in nov. teſt. eadem ſim-

la gerere ſimpliciter eſſet malum, & contra dilectionem proximi pugnaret, tum nullum foret prœliandi tempus, adeoque falſum ſcripſiſſet Eccleſiaſtes. Nam quorum eſſe debet tempus, ea non ſunt ἀσιωδῶς mala, ſed per ſe licita vel indifferentia & contra. GERHARDVS.

(*) Socinus d. l. *Inter cætera præmia iis in vet. teſt. propoſita, qui legem ſervaſſent, hoc etiam erat, quod ſi hoſtes adverſus ipſos inſurrexiſſent, cæſos ante illos corruere viſuri eſſent.* Deut. XXVIII. 7. *Nec mirum; populo enim ſuo Deus ſub vet. teſt. vel promiſerat, vel adſignaverat & dederat terrenum regnum terrenamque promiſſionem, quam ab ipſis defendi ac conſervari volebat, quod fieri non potuiſſet, ſi hoſtes in ſe irruentes armis propulſare, & ad internecionem etiam interdum occidere non licuiſſet: at in nov. teſt. nullam ſuo populo terrenam poſſeſſionem Deus dedit* &c. GERHARDVS.

(**) Breviter hoc loco notetur: 1.) Si bella gerere ſimpliciter pugnaret cum caritate proximi, Deus nullo tempore ea adprobaſſet. 2.) Deus etiam in nov. teſt. declaravit multis modis, ſe bella non improbare, ut conſtat ex noſtris argumentis. 3.) Cauſa Socini, cur Judæis licitum fuerit militare, nempe ob adſignatam terram Canaan, non eſt utilis, nec nobis adverſa. Non illud, quia Abraham in terra peregrina non ob poſſeſſiones ſuas, ſed tantum ob liberationem Lothi primum inter ſanctos bellum ſuſcepit, Geneſ. XIV. neque Judæi tantum pugnaverunt cum gentibus ob defenſionem terræ promiſſæ, ſed etiam cum fratribus; non propter regni terreni, ſed propter publicæ honeſtatis & juſtitiæ conſervationem Jud. XX. Non hoc, quia & chriſtianis ſuæ ſunt poſſeſſiones ac regiones, quas merito contra vim hoſtium tuentur. 4) Nulla eſt conſequentia: *Deus in nov. teſt. juſſit cœlum inquirere terra poſthabita, ergo hoſtium propulſationem non adprobat.* Nam hæc ſunt ὑπάλληλα, non ἐναντία, etiam pii Iſraëlitæ ante omnia coelum quæſiverunt, & quærere debuerunt, neque tamen hinc inferri poteſt, quod illis vim hoſtium propulſare non licuerit. 5.) Quinimo ideo reſiſtendum eſt hoſtibus, ut pacem habeat eccleſia, publicumque religionis exercitium vigeat, ut plures, poſthabitis terrenis, ad Deum converti, & ad vitam æternam præparari poſſint. 6.) Quod in nov. teſt. de rebus bellicis in ſpecie nihil invenitur ſcriptum, cauſa non eſt divina improbatio, quia Deus legem naturæ non abolevit; ſed a) quia in vet. teſt. ea de re ſatis multa fuerunt propoſita: b) quia chriſtiani in illis eccleſiæ initiis non habuerunt rempublicam aut magiſtratus, ideoque injurias propulſare non poterant. Vide infra §. 394. GERHARDVS.

ſimpliciter abrogata & prohibita eſſe neutiquam ſtatuendum. 5.) Qui magiſtratum confirmat, is confirmat etiam ea, quæ ad officium magiſtratus ſpectant. Chriſtus & apoſtoli in nov. teſt. magiſtratum confirmant Matth. XXII. 21. Rom. XIII. 1. 1. Pet. II. 13. &c. Ergo etiam confirmant ea, quæ ad officium magiſtratus ſpectant. Jam vero ad officium magiſtratus pertinet ſubditos adverſus injuſtam violentiam defendere, quod ſine bello quandoque fieri nequit. Ergo legitimum bellum ipſo facto a Chriſto & apoſtolis fuit confirmatum.

II.) A Johannis baptiſtæ in nov. teſt. adprobatione.

§. CCCLXXIV. Addimus ergo II.) argumentum primo cognatum a *Johannis baptiſtæ in nov. teſt. adprobatione.* Quod a Johanne baptiſta adprobatur, illud in ſe ac per ſe vitioſum eſſe, ac Deo diſplicere nequit. Sed legitima bella a Johanne baptiſta in nov. teſt. adprobantur. Ergo &c. *Adſumtum* probatur ex Luc. III. 14. *Interrogabant eum & milites dicentes: Quid faciemus nos? & ait illis: Neminem concutiatis neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris;* ex quo loco ſic colligit Auguſtinus epiſt. V. ad Marcellin. circa medium: *Si chriſtiana diſciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus conſilium ſalutis petentibus in evangelio diceretur, ut abjicerent arma, ſeque militiæ omnino ſubtraherent. Dictum eſt autem eis: Neminem concuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Quibus proprium ſtipendium ſufficere debere præcepit, militare utique non prohibuit.* Idem lib. XXII. cont. Fauſt. c. 74. circa medium: *Niſi bella a bonis ſuſcipi poſſent, Johannes cum ad eum baptizandi milites venirent, dicentes: Et nos quid faciemus? reſponderet eis, arma abjicite, militiam iſtam deſerite, neminem percutite, vulnerate, proſternite neminem. Sed quia ſciebat eos, cum hæc militando facerent, non eſſe homicidas, ſed miniſtros legis, & non ultores injuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicæ defenſores, reſpondit eis: Neminem concuſſeritis &c.* Obſerva 1.) Johannem baptiſtam eos, qui ad baptiſmum ſuum venerant, exhortatum fuiſſe, *ut facerent fructus pœnitentiæ dignos* v. 8. qua concione excitati etiam milites interrogarunt, quomodo & ipſi fructus pœnitentia dignos facere, & exitium impœnitentibus paratum effugere poſſent? quibus Johannes baptiſta eo modo reſpondet: *Neminem concutiatis &c.* ex quo intelligitur, officium militum cum vera pœnitentia, & conſequenter cum pietate conſiſtere poſſe. 2.) Adprobatione exempli in ſubjecto adprobari rem in genere, & a concretis ad abſtracta in tali negotio legitimam necti conſequentiam. Vt ergo recte concludo: Chriſtus conjugatos ad apoſtolatum vocavit, ergo conjugium in perſonis eccleſiaſticis adprobat; ita quoque recte infero: Johannes baptiſta recipit milites in officio manentes, ergo adprobat militiam. 3.) Qui improbat duntaxat adhærens rei vitium, illum non improbare rem ipſam, ſed eamdem potius a vitio ſeparare. Johannes improbat duntaxat vitium, quod militibus adhærere ſolet, videlicet quod conſueverint provinciales ſeu cives, quorum defenſioni deſtinati ſunt, variis violentiæ modis vexare, ac poſt victoriam per calumniam innoxios ad principes deferre, quaſi ſeditioſis, læſæ majeſtatis & aliorum criminum reos, ut hac ratione facultatibus exuant, denique ſtipendia aleis, ſcortis, compotationibus &c. dilapidare, & rapinis alia corradere. Hæc ergo vitia Johannes taxat verbis ex 1. Sam. XII. 3. fere petitis; interim non improbat ipſam militiam ac ſtatum militum, ſed eumdem potius tanquam honeſtum, neceſſarium & Deo placentem a vitiis illis ſeparat. 4.) Johannem fuiſſe præcurſorem Chriſti, qui viam ipſi præparare debuerit evangelii prædicatione in cordibus hominum. At hoc officio divinitus ſibi demandato non fuiſſet rite & fideliter perfunctus, ſi eos, qui in ſtatu damnabili vivebant, in eodem confirmaſſet, nec ſuaſor ipſis exſtitiſſet, ut ex eodem diſcederent. 5.) Johannem, cum conſilium illud militibus daret, & vitæ regulam ipſis præſcriberet, jamdum introduxiſſe

'novi teſt. ritum, videlicet baptiſmum; nde non poteſt cogitari, hæc verba Joıis baptiſtæ ad homines vet. teſt. duntaxat inere.

CCCLXXV. Hiſce probe obſervatis in um abeunt, quæ contra Auguſtini argutum ex hoc loco ductum a Photinianis runtur. Smalcius contra diſp. VI. poſter. ızii de reb. civilib. p. 395. ſic excipit: *ba Johannis baptiſtæ quid ad nos chriſtiapertinent, ut ex illis vivendi normam peus? Non erat Johannes baptiſta illa lux, nos illuminare debebat, ſed Chriſtus eſt lux vera, quæ illuminat omnem hominem. ınnes baptiſta initium fecit evangelii, pœıtiam tantum, eamque ex parte prædicanedum ut quid omnino novo Chriſti poſequendum eſſe, doceret. Qui minor eſt egno cælorum, major eſt Johanne baptihoc eſt, unusquisque chriſtianus plus haognitionis divinæ voluntatis, quam Joıes baptiſta, qua baptiſta; quemadmodum Johannes major erat omnibus prophetis, plus cognitionis divinæ voluntatis habequam omnes ante eum prophetæ, quomogitur a Johanne & doctrina ejus vivendi sam petant chriſtiani?* Idem cont. diſp. priorem de bonis operibus p. 243. *Non ſ id, quod Johannes baptiſta milites jubet contentos ſtipendiis ſuis, regulam vivendi ıs præſcribere, Johannes enim non erat lux, ſed ut teſtaretur de luce. Chriſtus illa vera lux, quæ illuminat omnem hom in hunc mundum veniens. Chriſtus eſt gelii, adeoque novi vivendi generis au, ab hoc igitur omnia, quæ ad vitam reieque ducendam pertinent, diſcenda ſunt.* c exceptionem mutuatus eſt Smalcius ab aptiſtis, qui pari modo excipiunt, *Joem permiſiſſe bellum Judæis, ut imperfeChriſtum autem longe aliter docuiſſe*; ente Philippo Melanchthone in locis comibus. *Reſp.* 1.) Acceptamus, quod con Smalcius argumenti *minorem*, Johannem ſtam ſcil. adprobaſſe militiam. 2.) Perquam vero abſurdum eſſe dicimus, quod Smalcius negat argumenti *majorem*. Quomodo enim id poteſt in nov. teſt. eſſe prohibitum, quod Johannes baptiſta adprobavit? Fuit Johannes baptiſta *præcurſor Chriſti*, qui prædicatione pœnitentiæ viam ante ipſum paravit, Luc. I. 76. qui inſtitutione novi ritus, ſacramenti ſcilicet baptiſtici & publica evangelii prædicatione de Meſſia exhibito initium nov. teſt. fecit; Marc. I. 1. & ſeqq. qua igitur veritatis ſpecie negari poteſt, conciones Johannis baptiſtæ ad nos chriſtianos pertinere, ut ex illis vivendi normam petamus? num præcurſor Domini & ipſe Dominus contraria docent? num is, qui viam præparat per pœnitentiæ prædicationem, adprobare poteſt quidpiam, quod cum vera pœnitentia & pietate pugnat? certe id ex Smalcii hypotheſi evidenter ſequitur. Num is, qui inſtituit ritum ad nov. teſt. unice ſpectantem a miniſtris nov. teſt. excludendus? num is, qui viam Chriſto præparare debuit, id permiſiſſe cenſendus, quod Chriſtus ipſe mox ſuſtulit & damnavit? 3.) Si Johannis baptiſtæ verba non pertinent ad nos chriſtianos, ut vivendi normam ex illis petamus, ergo etiam reliquæ conciones Johannis non pertinent ad nos chriſtianos, ut vel credendi vel vivendi normam ex illis petamus. Nihil ergo ad nos adtinebunt ſuaviſſimæ illæ conciones baptiſtæ, in quibus medulla evangelii proponitur: Joh. I. 15. *De plenitudine ejus omnes accepimus gratiam pro gratia.* v. 17. *Quia lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Chriſtum Jeſum.* v. 18. *Deum nemo vidit unquam, Filius eſt, qui in ſinu Patris, ipſe enarravit nobis.* v. 29. *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Joh. III. 29. *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt, amicus autem ſponſi, qui ſtat & audit eum, gaudet propter vocem ſponſi.* v. 35. *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus.* v. 36 *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Nihil etiam ad nos adtinebunt graves illæ cohortationes ad pœnitentiam agendam: Matth. III. 2 *Pœnitentiam agite, adpropinquavit enim regnum cælorum.* v. 8. *Facite*

 fructus

fructus pœnitentia dignos. v. 10. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, extiditur, & in ignem mittitur.* 4.) Fruſtra regerit Smalcius, *Chriſtum eſſe evangelii novique vivendi generis auctorem*, hoc eſt, ut alibi mentem ſuam clarius exponit, *Chriſtum novas quasdam leges tradidiſſe, & præceptis Moſaicis quædam perfectiora mandata addidiſſe*; id enim adhuc in quæſtione eſt, & ſuo loco contrarium luculente demonſtratur. Nos hoc loco contra Smalcium ſic concludimus: Quæ eſt ratio theſeos, eadem etiam ratio eſt hypotheſeos theſi ſubjectæ. Sed theſeos illius, quam Johannes baptiſta proponit Luc. III. 8. *Facite fructus pœnitentia dignos.* v. 9. *Securis ad radicem arborum poſita eſt; omnis ergo arbor non faciens fructum bonum exciditur, & in ignem mittitur*, illius, inquam, theſeos ratio ea eſt, ut ad chriſtianos in nov. teſt. pertineat, ac vivendi normam illis præſcribat. Ergo eadem eſt ratio hypotheſeos huic theſi ſubjectæ, quæ triplex eſt: *prima* concernit turbam; v. 11. *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet eſcas, ſimiliter faciat*; ubi more Hebræis uſitato doctrinam generalem de dilectione proximi, quæ eſt veræ pœnitentiæ fructus, uno atque altero exemplo de veſtimentis & cibis complectitur: *altera* concernit publicanos v. 13. *Nihil amplius, quam quod vobis conſtitutum eſt, exigatis*: *tertia* milites ſpectat v. 14. *Neminem concutiatis nec calumniam faciatis &c.* Quia enim Eſſæorum opinio erat, illis, qui Dei cultores eſſe vellent, deſerendam vitæ civilis ſocietatem, ac Phariſæi ſuas obſervationes ſanctiores eſſe contendebant, quam vulgaria vitæ communis opera, Judæi etiam quædam vitæ genera, ut publicanorum ac militum prorſus damnabant, ideo Johannes baptiſta a publicanis & militibus ad baptiſmum accedentibus interrogatus ita reſpondet, ut oſtendat, *evangelium honeſtas ordinationes politicas non improbare aut damnare, ſed omnes ordinationes politicas & omnia vitæ genera ad decalogum eſſe exigenda, & ſi huic conſentanea ſint, poſſe quemque bona conſcientia in ſua vocatione manere.* Chemnitius cap. 16. harm. p. 319. 5.) Verba Johannis evangeliſtæ: *Non erat ille* (baptiſta) *vera lux, ſed Chriſtus eſt vera illa lux illuminans omnem hominem*, inſigniter detorquet Smalcius. Evangeliſta nequaquam *abſolute* & ſimpliciter negat Johannem baptiſtam fuiſſe etiam φῶς aliquod, ſive lucem aliquam, alias contradiceret ipſi Chriſto, qui in genere de apoſtolis dicit Matth. V. 14. *Vos eſtis* τὸ φῶς τȣ̃ κόσμȣ, & in ſpecie de Johanne baptiſta inquit Joh. V. 35. *ipſe erat* ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων; ſed *determinate* negat, baptiſtam fuiſſe τὸ φῶς, illam lucem, de qua v. 4. & 5. dixerat, hoc eſt, quia plerique Johannem baptiſtam Chriſto æquabant, vel etiam præferebant, ideo evangeliſta oſtendit differentiam inter Dominum & miniſtrum. Johannes fuit homo, Chriſtus λόγος, Deus, vita & lux. Johannes non fuit miſſus, ut eſſet ipſa lux, ſed ut de Chriſto, qui unus & ſolus eſt vera illa lux depellens tenebras ignorantiæ, peccatorum ac mortis, teſtificaretur. Ex eo igitur non poteſt nec debet inferri, quod Johannes nullo modo fuerit lux, & quod Johannis doctrina nec in fide, nec in vita lucem nobis præſtet, ut Smalcius contendit, quia ipſe evangeliſta contrarium ſubjicit: v. 7. *Hic venit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum;* hoc eſt, miniſterium baptiſtæ fuit ſalutare & efficax organum, per quod divina virtus homines ad agnitionem & fidem Chriſti adduxit & illuminavit, per quod ad veram pœnitentiam & fructus pœnitentia dignos faciendos ipſos inſtruxit & invitavit. Falſiſſimum igitur eſt, quod Smalcius ex eo colligit, *baptiſtam nequaquam docuiſſe, quid omnino novo Chriſti populo ſit ſequendum.* 6.) Ejusdem monetæ etiam illud eſt, quod addit, *Johannem tantum ex parte pœnitentiam prædicaſſe*, contra quem errorem hunc producimus ſyllogiſmum: Qui eſſentiales pœnitentiæ partes docet, is integram pœnitentiam docet. Johannes baptiſta eſſentiales pœnitentiæ partes docuit, quia auditores ad agnitionem peccatorum ex lege deduxit, ſeriam

ontritionem ab illis exegit, propo-
pſis iram divinam & comminationes
ı, monſtravit etiam agnum Dei, qui
ccata mundi, ac hortatus eſt, ut fa-
ructus pœnitentia dignos. Matth. III.
,. Luc. III. 7. 8. 9. Joh. I. 29. & 36.
uando Johannes ſerio hortatus eſt,
tentiam agerent, Matth. III. 2. num
bimus ad dimidiatam, imperfectam
cientem pœnitentiam ipſum fuiſſe hor-
Et quis unquam patietur ſibi per-
remiſſionem peccatorum & libera-
a ventura ira absque integra & ſalu-
itentia locum habere poſſe, cum ef-
on poſſit eſſe absque cauſa integra?
o Johannes baptiſta *prædicavit baptiſ-*
nitentiæ in remiſſionem peccatorum,
4. & eos, qui ad baptiſmum ſuum
:, *fugere a ventura ira* teſtatus eſt
II. 7. Ergo integram & ſalutarem
iam prædicavit. 7.) Verba Chriſti
I. 11. Luc. VII. 28. *Qui minor eſt in*
rlorum vel in regno Dei, is major
nne baptiſta, diverſimode ab inter-
explicantur. Quidam enim referunt
os; noviſſimus angelorum Deo in cœ-
lrantium major eſt Johanne. Qui-
electos, minimus ſanctorum, qui ex
ergaſtulo liberatus in Dei regno vi-
riumphat, major eſt præſtantiſſimis
qui carnis peccatricis onus in hac vi-
: circumferunt. Quidam ad ipſum
ı referunt, ut ſit ſenſus, Chriſtum,
or eſt exinanitione & externa ſpecie,
III. 6. XXII. 7. eſſe majorem baptiſta
dignitatis, majeſtatis, perſonæ, offi-
ainiſterii. Quidam denique, quos
: ſequitur, exiſtimant, comparatio-
litui inter Johannem baptiſtam & no-
ı aliquem *ex miniſtris eccleſiæ,* qui
iſti adſcenſionem evangelium ſit præ-
s, qui ſit major baptiſta non ratione
n, ſed ratione miniſterii, quia præ-
gnum Dei non a longe venturum, ut
e, nec tantum adpropinquaſſe, ut
ſed jam veniſſe, & in eo tanquam

diſpenſator myſteriorum Dei in ſuo miniſterio verſatur. Sed ſi vel maxime hanc poſtremam interpretationem repudiatis reliquis acceptemus, nihil tamen accedit ſententiæ Smalcii. Neque enim ex diſtinctis gradibus revelationis inferri poteſt, baptiſtæ doctrinam ad chriſtianos in nov. teſt. non pertinere, vel etiam Chriſti & apoſtolorum doctrinæ eſſe contrariam, cum gradus revelationis non mutent ipſam doctrinam, nec contrarietatem aliquam inter ea, quæ gradu differunt, introducant. Eraſmus in c. III. Luc. eodem modo excipit: *Hæc dici non chriſtianis, ſed ethnicis, aut certe profaniſſimis Judæis;* poſtea addit: *hæc dici militibus, non ut ea ſervantes bene viverent, ſed ut minus male viverent,* in quam ſententiam etiam Theophylactus videtur propendere. *Reſp.* 1.) Johannes paulo ante in genere dixerat: *Facite fructus pœnitentia dignos;* poſtea in ſpecie a militibus interrogatus, quomodo in ſuo officio fructus pœnitentia dignos facere poſſint, reſpondet: *Neminem concutiatis &c.* Ergo pertinet hæc inſtructio ad bene vivendi præcepta. 2.) Immediate præcedit comminatio: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, exſcinditur, & in ignem mittitur,* cui comminationi ſubjicitur hæc inſtructio. Ergo præſcribit fructum bonum, quem facere debent, qui ab igne infernali ſibi metuunt. 3.) Theophylactus facit duntaxat certos virtutis gradus, non autem bellum vocat malum. Johannem dicit *hortatum eſſe turbas, quæ erant innocentes ad opera bona, hoc eſt, ad bona cum aliis communcicanda; publicanos autem & milites, qui non erant hujus perfectionis capaces, hortatum eſſe, ut a malo deſiſterent.*

III.) *Ex cauſæ inſtrumentalis conditione.*

§. CCCLXXVI. III.) Ex *cauſa inſtrumentali.* In vet. teſt. bella geſſerunt homines pii & ſancti, heroës divinitus excitati, qui nihilominus in Dei gratia manſerunt, & ipſi placuerunt. Ergo bella legitima non pugnant cum pietate, nec excludunt homines a Dei gratia & regno cœlorum. *Antecedens* probatur:

batur: 1.) *Abraham* geſſit bellum contra quatuor reges, Gen. XIV. 14. cum quo Deus peculiare fœdus gratiæ init, Gen. XVII. 2. *qui eſt pater omnium credentium*, Rom. IV. 11. quinimo poſt ſuum ex bello reditum a Melchiſedeco laudatur, benedicitur & honoratur. Gen. XIV. 19. 2.) *Jacobus patriarcha* bellum geſſit, ut colligitur ex Gen. XLVIII. 22. *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.* Quidam ex Hebræis exponunt de armis ſpiritualibus, videlicet de Jacobi precibus. Quidam accipiunt in futuro, do tibi terram, quam mei poſteri arcu & gladio ſuo ab Amorrhæis capient. Quidam exiſtimant, patrem ſibi vindicare, quod Simeon & Levi filii gladio ſibi adquiſiverant; Gen. XXXIV. 29. ſed ſimpliciſſimum eſt, quod alii ex Hebræis dicunt, vicinos Sichemitarum contra Jacobum & ipſius familiam bellum moviſſe propter illud Simeonis ac Levi factum, ſed in eo Jacobum divino auxilio victorem evaſiſſe. 3.) *Moſes* cum Amalekitis bello decernit, Exod. XVII. 9. reges Arad, Sehon & Og in prælio vincit. Num. XXI. 1. 24. & 34. Deut. II. 31. III. 2. 4.) *Joſua*, dux populi divinitus electus, quanta bella geſſerit contra Cananæos, oſtendit liber Joſuæ, Sap. VI. 8. 10. 11. 12. 5.) *Judices* divinitus excitati populum Iſraëliticum ab hoſtium ſervitute & tyrannide liberant, utpote *Judas*, Joſuæ ſucceſſor, Jud. I. 4. *Othoniel*, c. III. 10. *Aod*, v. 29. *Barac*, c. IV. 7. *Gideon*, c. VII. 20. &c. 6.) *Reges* Iſraëlitici *Saul*, *David*, *Ezechias*, *Joſaphatus &c.* Dei mandato bella geſſerunt, ejusque beneficio ex hoſtibus victorias retulerunt. 7.) *Duces* Maccabæi quoties bello dimicarunt? quam glorioſas victorias reportarunt! Hebr. XI. 34. de ſanctis compluribus dicitur, quod διὰ πίστεως, *per fidem fortes facti ſint in bello, & caſtra verterint exterorum.* Ergo bellum poteſt eſſe fidei exercitium. Illos vero omnes impietatis damnant, qui legitima bella improbant.

§. CCCLXXVII. Neve excipere poſſint adverſarii, *aliam eſſe veteris, aliam vero novi teſtamenti rationem*; ideo ſubjungemus exempla eorum, qui in novo teſt. militari officio perfuncti fuere, nec tamen hoc nomine a Chriſto & apoſtolis ſunt rejecti. 1.) *Centurio Capernaiticus* Matth. VIII. 8. fuit ad Chriſtum vera fide converſus. Idem expreſſe dicit v. 9. *quod habeat ſub ſe milites, imperio ſuo obſequentes;* neque tamen hoc nomine a Chriſto fuit rejectus, vel ab hoc vitæ genere revocatus, ſed egregio potius fidei teſtimonio ornatus: v. 10. *Non inveni tantam fidem in Iſraël.* Ergo ſtatus militaris & vera in Chriſtum fides poſſunt in uno eodemque ſubjecto conſiſtere. 2.) *Centurio cruci Chriſti adſiſtens*, Matth. XXVII. 54. agnoſcit Chriſtum eſſe vere Dei Filium; ergo etiam ex ſtatu militari quidam vocantur ad ſalutarem cognitionem & conſortium regni Chriſti, nec legitur hic centurio ab officio ſuo vel vitæ genere revocatus, ergo officium militare non pugnat cum fide in Chriſtum. Neve excipere poſſint Photiniani, quod in ſimili quæſtione facit Smalcius contra diſp. VI. poſter. Frantz. de reb. civilib. p. 392. *Multa facta fuiſſe Jeſu in terris degente, quæ nunc nullo modo ſalva conſcientia fieri poſſint;* ideo adjungimus 3.) *centurionem Cæſarienſem:* Act. X. 1. is vocatur *religioſus ac timens Deum cum omni domo ſua, faciens eleemoſynas multas populo & deprecans Deum ſemper*, v. 2. ac Deus angeli adparitione ipſum dignatur, v. 4. quin & Petrum ad eum mittit, ut ad pleniorem evangelicæ doctrinæ cognitionem perducatur v. 20. Num vero Petrus ad hunc centurionem veniens a militari vitæ genere ipſum & domeſticos ejus milites dehortatur? Nihil minus, ſed baptiſmum ipſis confert v. 48. & diſerte teſtatur, *in omni gente, qui Deum timet & juſtitiam operatur, eſſe illi acceptum* v. 35. 4.) Denique Act. X. 7. Cæſarienſis ille centurio στρατιώτην εὐσεβῆ ad Petrum mittit. Atqui ſi genus vitæ militare eſſet ſimpliciter repudiandum; nec hic miles pietatis nomine commendaretur, nec centurio ejus opera in legatione ad Petrum fuiſſet uſus

§. CCCLXXVIII.

… offi- … ſtra- … mben- … cutio-

§. CCCLXXVIII. A *magiſtratus officio*: Magiſtratus *non gerit gladium fruſtra, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit*; Rom. XIII. 4. *ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non propter iram, ſed etiam propter con…am*, v. 5. *ideo enim & tributa præſta… …iniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſer…* v. 6. Ex hoc loco varia nobis naſcun… …gumenta. 1.) Cui ad vindictam ma… datus eſt gladius, ille etiam poteſt bel… …ere. Magiſtratui ad vindictam malo… …atus eſt gladius. Ergo &c. *Majar* pro… quia legitima bella ſunt pars vindictæ …æ. Si magiſtratus jure plectit latrones, …m injuriæ in paucos tantum ſunt pro… ; multo magis jure animadvertit in eos, …tam rempublicam & regionem latroci… …fligere & vaſtare conantur. Quid aliud …oſtium bella illegitima, quam publica …nia? quod ſi ergo recte facit magiſtra… …um latronem aliquem ad pœnam quæ… …nosdam ex civibus convocando & ar… manu eum adgrediendo; utique etiam facit, quando publicæ hoſtium violen… …ſiſtit, latrocinia eorum coërcet, & hoc …rmatam civium atque militum manum jungit. Certe Petrus, quando 1. epiſt. …dicit, magiſtratum conſtitutum eſſe εἰς …τῶν κακοποιῶν, in *plurali* loquitur, nec …ifferentiam, an pauci an plures ſint ma… …ores. 2.) Cui ad ſubditorum defenſio… gladius eſt datus, ille etiam poteſt bel… … ſubditorum defenſione gerere. Ma… …ui ad ſubditorum defenſionem datus eſt …s. Ergo &c. *Non fruſtra magiſtratus …m gerit*, inquit apoſtolus. At fruſtra gereret, ſi in caſu neceſſitatis, quando alia pacis media ſuppetunt ad ſubditos …lendos, eumdem ſtringere non poſſet. …LXXXII. 4. ad Deos ſive magiſtratus di… *Eripite pauperem & egenum, & de impiorum eruite.* Conjunge Prov. XXIV. At hoc ſine bello quandoque fieri ne… Si ergo licet magiſtratui defendere ſubditos a furibus, latronibus, raptoribus & aliis facinoroſis, qui publicam tranquillitatem interius turbant, fortunis & vitæ ſubditorum inſidiantur, ac reipublicæ ſalutem ex parte evertere laborant; utique etiam licebit magiſtratui gladio defendere ſubditos ab hoſtibus externis, qui majori impetu totam rempublicam & omnium civium ſalutem labefactare cogitant. 3.) Cui ad legum & diſciplinæ cuſtodiam datus eſt gladius, is jure ac merito gladio illis reſiſtit, qui leges & diſciplinam peſſundare conantur. Sed magiſtratui ad legum & diſciplinæ cuſtodiam divinitus datus eſt gladius. Ergo jure ac merito illis reſiſtit, qui leges & diſciplinam peſſundare conantur. Tales vero ſunt hoſtes, bella offenſiva temere moventes, quietem ſubditorum turbantes, vi eosdem opprimentes & legum ac diſciplinæ repagula proterve perrumpentes. Bella legitima ſunt pars politicæ gubernationis & executio juſtitiæ adverſus rebelles & contumaces. 4.) Cui eo fine a ſubditis tributa præſtantur, & præſtari etiam divino mandato debent, ut gladio vindictam adverſus malum agentes exercendo partes officii ſui impleat, is ſi vindictam exerceat, & gladium adverſus turbatores reipublicæ ſtringat, nihil agit, quod vel Deo ſit adverſum, vel ab officio ſuo alienum. Magiſtratui eo fine a ſubditis tributa præſtantur, & præſtari etiam divino mandato debent, ut gladio ſibi tradito vindictam adverſus malum agentes exercendo partes officii ſui impleat. Ergo ſi magiſtratus vindictam in bello exerceat, & gladium adverſus reipublicæ turbatores ac hoſtes ſtringat, nihil quidquam agit, quod Deo ſit adverſum, vel ab officio ejus alienum. Quo pertinet mandatum Chriſti de dandis cæſari tributis, Matth. XXII. 21. qui iisdem milites præſidiarios ad reipublicæ defenſionem alebat.

…n. XIV.

Exceptiones Photinianorum ad locum Rom. XIII.

§. CCCLXXIX. Excipit Smalcius contra Franzium pag. 395. 1.) locum Rom. XIII. *agere de magiſtratu in genere, vel potius infideli, qui eum ſub Chriſti jugo non ſit, poſ-*

ſit etiam per bella vindicare injuriam ſibi & ſubditis illatam; inde vero non ſequi, quod idem liceat chriſtiano magiſtratui. Sed frivolam hanc exceptionem ſuperius §. 299. penitus protrivimus. 2.) *Apoſtolum non loqui de publica vindicta adverſus hoſtes exercenda; quid enim ad rem faceret: Timendus eſt magiſtratus, quia poteſt bella gerere? ſed de privata, quam adverſus ſubditos magiſtratus, præſertim infidelis, exercere poteſt. Reſp.* Si vel maxime demus, de tali duntaxat vindicta apoſtolum loqui, quam magiſtratus erga privatos propter facinora & mala opera exercet, quam Smalcius non ſatis commode privatam vocat; nihilo tamen minus ex textu apoſtolico argumentum pro noſtra ſententia petere poſſumus. Si enim magiſtratus jure ac merito plectit latrones, quorum injuriæ in paucos tantum ſunt progreſſæ, multo magis jure animadvertit in eos, qui totam regionem & rempublicam latrociniis adfligunt, ut habet illatio ex textu paulo ante adducta. Sed non concedimus Smalcio hanc hypotheſin *excluſivam*, quod apoſtolus *tantum* de tali vindicta loquatur, verba enim ſunt generalia: *Magiſtratus non ſine cauſa gladium portat, miniſter enim Dei eſt, vindex in iram illi, qui malum agit.* Nec eſt, quod *connexionis* rationem in textu apoſtolico hæreticus deſideret, quæ eſt omnino optima & commodiſſima. Timendus eſt magiſtratus, ne malum faciamus, quia magiſtratui divinitus datus eſt gladius, quo vindictam Dei nomine & loco exerceat adverſus malum agentes, ſive ſint pauci, ſive plures, ſive in quosdam duntaxat ſubditos injurii ſint, ſive totius reipublicæ hoſtes ac perturbatores. 3.) *Dandum quidem eſſe cæſari, quod eſt cæſaris, ſed ex eo non poſſe concludi, quod liceat bella gerere. Quid enim ſi iſta omnia cæſar conſumat in alios uſus? Quid ſi bellum nunquam velit gerere, & tamen tributa imperet, num ideo eſſent neganda? Certe nullius reſpectu habito præter ſolam poteſtatem cæſaris, quam tunc in Judæos exercebat, jubet Chriſtus dare cæſari, quod eſt cæſaris, quemadmodum etiam hodie poſſet aliquis conſilium dare chriſtianis, qui ſub Turca degunt, ut quod eſt Turcæ, dent Turcæ, etiamſi nihil minus cogitet Turca, quam ut chriſtianos, qui in ejus ſunt dominatu, defendat. Reſp.* Argumentum ex verbis Chriſti Matth. XXII. deductum eſt ipſius Auguſtini, lib. XXII. contra Fauſt. cap. 74. *Quia Manichæi* (inquit) *Johannem aperte blaſphemare conſueverunt, ipſum Dominum Jeſum Chriſtum audiant, hoc ſtipendium jubentem reddi cæſari, quod Johannes dicit debere ſufficere militi. Reddite,* inquit, *cæſari, quæ ſunt cæſaris, & Deo, quæ Dei ſunt. Ad hoc enim tributa præſtantur, ut propter bella neceſſario militi ſtipendium præbeatur.* Non autem eſt ita nude ac ſolitarie ponendum, ſed robur illi addendum ex verbis apoſtoli Rom. XIII. 6. *Ideo etiam tributa præſtatis*, διὰ τῦτο, *propter hanc cauſam*, ſine eo atque intuitu, *miniſtri enim Dei ſunt* (magiſtratus) *in hoc ipſum*, εἰς αὐτὸ τῦτο, *ſervientes*; ubi diſerte apoſtolus teſtatur, magiſtratui ideo deberi tributa, ut ſubditis defenſionem præſtare, ac vindictam adverſus pacis publicæ perturbatores exercere poſſint. Quod ſi ergo jure divino non *ſolum propter iram*, ſed etiam *propter conſcientiam* ſubditi magiſtratui ex neceſſitate ea ratione ſunt ſubjecti, ut ad tributa præſtanda obligentur, & viciſſim ſi propter hoc jure divino ad tributa magiſtratui præſtanda obligati ſunt, ut Dei nomine vindictam in malum agentes & reipublicæ pacem perturbantes exercere poſſit; utique etiam juri divino & voluntati divinæ congruum eſt, a magiſtratu puniri malos, ſive numero pauci illi ſint, ſive plures, cum non deſinat eſſe malus, qui cum pluribus talis eſt, nec latro eſſe deſinat, qui cum pluribus latrocinetur. Fruſtra igitur adfertur id, quod eſt *facti*, magiſtratum ſcilicet tributum a ſubditis præſtitum quandoque in alienos uſus convertere; ex eo enim non labefactatur id, quod eſt *juris*; videlicet magiſtratui propterea deberi tributa a ſubditis, ut milites in defenſionem reipublicæ alere, & turbatores pacis publicæ ac hoſtes reipublicæ coërcere poſſit, quod ipſum ſi faciat, officii

ficii ſui partes exſequitur, & gratum Deo miniſterium præſtat, ſi facere negligat, Deum judicem ac vindicem habebit.

V.) *A juris naturalis obligatione.*

§. CCCLXXX. V.) *A juris naturalis debito*: Defenſio eſt juris naturalis civilis ac divini. Eſt enim opus legis ſcriptum in cordibus, ſicut nemini nocendum, ita proprium corpus contra injuſtam vim tuendum, vel auxilio magiſtratus. vel defenſione propria, quando magiſtratus opitulari non poteſt. Ita Cicero lib. I. offic. prima juris naturalis principia deſcribens inquit: *Principio omni animantium generi a natura tributum eſt, ut ſe, vitam corpusque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videntur.* Idem pro Milon. *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent.* Leges etiam civiles rectæ rationi conſentientes caſum defenſionis concedunt & adprobant; ſanciunt enim, ut in ſubita & manifeſta violentia, quando magiſtratus abeſt, & opitulari non poteſt, quilibet ſe & ſuos tueatur, l. is qui C. ad l. Corn. de ſicariis. l. Si quis eod. ubi dicitur, *defenſor propriæ ſalutis videtur in nullo peccaſſe.* l. ut vim. ff. de juſtit. & jure. *jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* l. itaque ff. ad legem Aquiliam. *Si ſervum tuum latronem inſidiantem mihi occidero, ſecurus ero, nam adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere.* l. 45. §. 4. eod. *Vim vi defendere omnes leges omniaque jura permittunt.* Lex divina idem comprobat Exod. XXII. 2. *Si effringens vir domum in ipſa perfoſſione vel cum inſtrumento perfoſſorio deprehenſus fuerit, & accepto vulnere moriatur, percuſſor non erit reus ſanguinis*; præſumitur enim animo graſſandi veniſſe, ideo conceditur adverſus ipſum defenſio. Quamvis vero leges judiciales nos in nov. teſt. non obligent, recte tamen inde ſumitur hæc dijudicatio, quæ leges politicæ conſentiant juri naturæ & legi æternæ in mente divina. Exſtat etiam ante legem Moſaicam caſus neceſſariæ defenſionis Gen. XIV. 14. ubi Abraham ad defenſionem Lothi nepotis ſui armat familiam, hoſtes inſequitur, eosdem trucidat, & Lothum ac reliquos captivos liberat. Quod ſi ergo ex præcepto de dilectione proximi manifeſtam violentiam a proximo depellere poſſumus ac debemus; utique etiam proprii corporis defenſionem ex eodem præcepto ſuſcipere recte poſſumus, quia lex dicit: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Hæc defenſionis fundamenta adducit Chemnitius part. II. loc. cap. *de vindicta.* p. 357. ex quibus porro concludimus: Si privatus jure divino, naturali ac civili injuſtam & manifeſtam violentiam a ſe repellere, & vitam ac corpus ſuum defendere poteſt; multo magis incumbet magiſtratui, perſonam publicam gerenti, & gladium divinitus ſibi datum portanti, ut a ſe & ſubditis ſuæ curæ ac fidei commiſſis injuſtam & manifeſtam violentiam repellat, & vitam, corpora ac fortunas ſubditorum tueatur, ut conatibus & injuriis hoſtium obſiſtat, qui religionem & regionem everſam cupiunt, ac publicum bonum, cujus cura magiſtratui commiſſa eſt, e medio penitus ſublatum expetunt. Sed verum prius. Ergo & poſterius. *Connexio* probatur, quia ut privata vitæ ac corporis defenſio jure conceſſa; ſic magiſtratui ſubditorum ac reipublicæ defenſio jure commendata eſt. Vt paterfamilias in ædium oppugnatione familiam ac ſuos defendere, ac vim illatam propulſare jure poteſt: ſic magiſtratus in hoſtili reipublicæ invaſione ſubditos defendere, ac violentiam repellere omni jure poteſt. Privato in caſu neceſſariæ defenſionis inde atque ideo injuſtam & manifeſtam violentiam vi repellere licet, quia magiſtratus auxilium implorare nequit, & mora ſeu exſpectatio cum manifeſto vitæ periculo eſt conjuncta; ergo multo magis conceſſum eſt magiſtratui adverſus ſuos ac reipublicæ hoſtes gladio ſeſe defendere.

prior quæſtio de eo agit, quid ſit magis utile ac conſultum; poſterior de eo, quid fas ſit ac licitum. *Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt*, inquit apoſtolus 1. Cor. VI. 12. X. 23. ὐ τὰ πάντα πᾶσι συμφέρει Eccl. XXXVII. 31. Poſſet imperator Romanus bello repetere ditiones ad imperium Romanum pertinentes, ſed an in hoc rerum ſtatu id ſit e re imperii, alterius atque altioris eſt conſiderationis. Refero huc Chriſti parabolam Luc. XIV. 31. *Quis rex iturus committere bellum adverſus alium regem, non ſedens prius cogitat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus ad ſe venit*, v. 32. *alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea, quæ pacis ſunt.* Denique etiam hæ ſunt diſtinctæ quæſtiones, an magiſtratus omnia pacis media ſolicite quærere debeat, antequam bello ſeſe implicet? & an nullo unquam tempore arma adverſus hoſtes capere debeat? prius facile concedimus, quinimo etiam ſedulo illud urgemus; poſterius vero negamus, quia hac ratione quorumvis ludibrio ac libidini magiſtratus ſeſe exponere cogeretur, ac conſpirantibus quorumvis furum ac latronum manipulis de ſolio dejici poſſet. Contradictoria omnino ſunt, magiſtratum poſſe geri ab homine chriſtiano, & non licere chriſtiano magiſtratui bellum gerere, cum incidere poſſit tempus ejusmodi, ut chriſtianus magiſtratus ſtatum ac locum ſuum absque bello tueri minime poſſit. 4.) Oſterodus in inſt. c. 28. p. 192. eandem exceptionem repetit, ſed addit: *Si magiſtratus cum ſubditis eſt vere Dei populus, hoc eſt, ſi Deo confidit, & debitam obedientiam præſtat, Deum vi promiſſionis ſuæ in pace & quiete etiam absque bello & ſanguinis effuſione eos conſervaturum*: Jer. XVIII. 7. Apoc. III. 10. *ſola pœnitentia peccatorum pœnas, ad quas etiam everſiones regionum & rerumpublicarum pertinent, averti poſſe*: Matth. XI. 23. *bellis absque converſione nihil profici, nec decreta Dei de transferendis regnis impediri*: Dan. II. 21. Eſa. XXXVII. 26. *Reſp.* Hæc omnia ſuo loco recte dicuntur, ſed interim non ſunt negligenda media divinitus conceſſa, agenda eſt omnino ſeria pœnitentia, invocandum Dei auxilium, in ſolo Deo, non in militum copiis confidendum; interim tamen magiſtratus ſuo non deſit officio, nec ſubditorum defenſionem divinitus ſibi commendatam negligat, ſin vero hoſtium potentiæ reſiſtere nequeat, divinæ voluntati humiliter ac patienter ſeſe ſubjiciat.

§. CCCLXXXII. VI.) A *belli fine & effectu.* Cujus fines & effectus ſunt utiles ac neceſſarii, illud modo in ſe ac per ſe vitioſum non ſit, ſimpliciter improbari nequit. Belli legitimi fines & effectus ſunt utiles ac neceſſarii, nec in ſe ac per ſe eſt vitioſum. Ergo bellum legitimum non debet improbari. *Adſumtum* probatur ex inductione utilitatum, quas præſtat bellum. Illæ vero ſunt: 1.) *reipublicæ conſervatio.* Nihil eſt in omnibus totius univerſi partibus, quod non habeat ſuum hoſtem, quodque non exerceat aliis cum rebus inimicitias, quas ἀντιπαθείας phyſici adpellant. Eccl. XXXIII. 15. *Intuere in omnia opera altiſſimi, Duo contra duo & unum contra unum.* c. LXII. 25. *Omnia duplicia, unum contra unum, & non fecit quidquam deeſſe*, hoc eſt, creaturæ ita ſunt a Deo conditæ, ut conſtituant quaſi quoddam antitheton, & una alteri quodammodo ſit oppoſita, ut aqua igni, medicamenta venenis: ita quoque nullum eſt imperium, quod non habeat ſuos hoſtes, quorum inſultibus & conatibus niſi conſilio & armis reſiſtatur, funditus illud brevi interire neceſſe eſt. Sine bellis nulla reſpublica poterit firmari, nulla amplificari, nulla conſervari, nulla ab interitu vindicari. 2.) *Pacis adquiſitio.* Auguſtinus epiſt. CCV. *Pacem habere debet voluntas, bellum neceſſitas, ut liberet Deus a neceſſitate, & conſervet in pace. Non enim pax quæritur, ut bellum excitetur, ſed bellum geritur, ut pax adquiratur;* quod citatur in jure canonico. cap. *Noli &c.* 23. q. 1. Sine bello in pace vivere, pietati & virtuti operam dare, honeſtati ſtudere, rem familiarem curare, & cætera

VI.) A bellorum juſtorum fructificatione.

a pacis munia obire minime poſſumus; nc ergo finem qui adpetunt, bellum ſimciter improbare non poſſunt. 3.) *Hoſtium reſſio.* Nemo audet provocare eum, quem vit eſſe promtum & expeditum ad ſui deſionem: ſic militaria & bellica exercitia viios & exteros populos reprimunt, ne contra s inſurgere audeant. (*) Politici ſcripto; addunt etiam alias bellorum utilitates, ute quod bella inutili & ignava turba rempucam liberent: (*nullum majus remedium eſt, mines otio turpi, inertia, voluptatibus difentes e civitate tollendi, ac veluti pravis & ruptis humoribus plenum corpus vacuandi, am ad bellum eos emittere*; Bodinus lib. V. rep. c. 5. num. 365.) quod magiſtratus ac ıditos a vitiis illis avocent, quæ diuturniom pacem & deſes otium comitari conſuerunt: quod domeſticas ſeditiones & intenas diſſenſiones prohibeant: quod ad ampliandum imperium, ad parandas opes, gloım & nominis immortalitatem plurimum famt &c. Sed hæ ac ſimiles utilitates nunıam tanti æſtimandæ, ut bellum propter eas nſequendas ſuſcipiatur, niſi fines reliqui, delicet reipublicæ conſervatio, pacis adquiio & hoſtium repreſſio belligerandi neceſſiem imponant. Quod in *minore* additur, *llum in ſe ac per ſe vitioſum non eſſe*, conıre poteſt ex ſuperioribus argumentis; hoc co illud duntaxat urgemus: Quod in ſe ac r ſe vitioſum eſt, illud ſemper ac perpetuo ie, quia καθ' αὐτὸ præſupponit κατὰ παντς. Jam vero belligerari non eſt ſemper ac perpetuo vitioſum, quia in vet. teſt. ex conceſſione adverſariorum fuit licitum. Ergo in ſe ac per ſe non eſt vitioſum.

Novum argumentum ex Luc. XIV. 31. deſumtum.

§. CCCLXXXIII. Quidam ex noſtris argumentum ducunt ex verbis Chriſti Luc. XIV. 31. *Quis rex iturus committere bellum adverſus regem, non ſedens prius cogitat, ſi poſſet cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus ad ſe venit.* Illos vero falſe irridet Sinalcius contra Frantz. diſp. VI. p. 395. *Hic* (inquit) *riſum teneatis amici! Chriſtus parabolam narrat, & per eam, quomodo ad deferenda cariſſima & omnia adverſa perpetienda paratiſſimus eſſe debeat, quicunque ſibi militare cogitet, docere proponit. Frantzius Chriſtum leges belli gerendi repetiiſſe, & tacite commendaſſe adfirmare non dubitat. Hac ratione ego probabo, Chriſtum docuiſſe, quomodo qui alienas curant familias, dominos ſuos fraudare, & de facultatibus illorum intervertere multa pro futura neceſſitate poſſint, & alia huic ſimilia non pauca monſtroſa dogmata vel potius impietates. Reſp.* 1.) Diſtinguendum inter *qualemcunque theſeos illuſtrationem*, & *primariam ejuſdem probationem*; nos enim hac parabola non primariæ probationis, ſed qualiſcunque collationis & illuſtrationis gratia utimur. 2.) Conjungimus eidem dictum apoſtolicum 1. Cor. IX. 7. *Quis militat unquam ſuis ſtipendiis?* ubi ex aliis ſimilitudinibus ſubjunctis adparet, apoſtolum loqui de talibus rebus, quæ ſua natu-

(*) Bella, ſi reſpectu omnium cauſarum conſiderentur, nihil iniquitatis includunt. Sunt illa *inimicitiæ publicæ*, quibus edicto magiſtratuum vi & armis ſcelera reprimuntur, ut homines pacate & tranquille ex juſtitia poſſint vivere. *Cauſa efficiens* eſt magiſtratus, qui, dum bello reprimit hoſtes, eo ipſo agit patrem patriæ, & ſatisfacit officio divinitus mandato, unde legitima bella dicuntur *prælia Domini* 1. Sam. XVIII. 17. XXV. 28. *Cauſæ impulſivæ* ſunt ſcelera & injuriæ publicæ, quas magiſtratus debet ulciſci. *Cauſa formalis* determinat modum, quia bella non tantum juſte vel ob juſtas cauſas ſuſcipienda, ſed etiam juſte vel legitimo modo gerenda ſunt. *Cauſæ finales* ſunt conſervatio eccleſiæ & cultus divini, Joſ. XXII. 31. Neh. IV. 9. cohibitio eorum, qui reſiſtunt juſtitiæ publicæ, Jud. XX. 11. depulſio ſervitutis ac violentiæ, emendatio hoſtium, conſervatio libertatis, vitæ & tranquillitatis publicæ. Adnumerandum & hoc bellorum commodis, quod per illa conſulitur hoſtium utilitati, licet non voluntati, quia coërcentur, ut peccare deſinant, & pœnitentiam agant, quam alias non egiſſent. Vt ergo medicus phreneticum ligans & pater indiſciplinatum filium cædens non peccant contra caritatis leges, ſed potius ex caritate agunt: ſic princeps hoſtium ferociam frenat, non ex odio, ſed chriſtiana caritate, illique benefacit etiam inviſo, dum peccandi licentiam minuit. GERHARDVS.

natura non ſint vitioſæ: *Quis plantat vineam,* (inquit) *& de fructu ejus non edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?* v. 10. *Qui arat, debet in ſpe arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.* Quemadmodum ergo vineam plantare, gregem paſcere, terram colere, & hac ratione ſibi ſuisque victum quærere, non eſt in ſe ac per ſe vitioſum; ſic alienis mereri ſtipendiis non eſt in ſe ac per ſe illicitum cenſendum. Interim non ſumus neſcii v. 13. mentionem fieri eorum, *qui in ſacrario operantur; & altari deſerviunt*, quod ex vet. teſt. petitum, nec niſi certa ratione & conditione ad nov. adplicari poteſt. Addimus igitur locum 2. Tim. II. 4. *Nemo militans implicat ſe negotiis ſecularibus, ut placeat principi rei militaris*; ubi ſpiritualibus Chriſti militibus exemplum terrenorum militum ad imitationem proponitur. 3.) Eſt ergo diſpar ratio parabolæ *de œconomo injuſto & de rege armis occurrente ſuo adverſario.* Fatemur non eſſe omnia ejusdem generis, quæ in parabolis proponuntur, cum quandoque ex illis, quæ *facti* ſunt, non *juris*, exempla in vita ſpirituali petantur, ſed alia eſt militiæ ratio, quam in ſe ac per ſe illicitam non eſſe, jam ante demonſtravimus. Addunt nonnulli ex noſtris argumentum ex dicto Chriſti Matth. XXVI. 52. *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt*, quæ verba non tam narrationem ac prædictionem, quid fieri ſoleat, quam adprobationem, quid juſte & per Dei judicium fiat, hoc eſt, pœnæ divinitus immittendæ denunciationem continent, ut ſuo loco oſtendimus, adeoque innuitur, jure illos interfici, qui aliorum vitæ inſidiantur juxta legem antiquiſſimam, Gen. IX. 6. quam Chriſtus hic confirmat. Sic ergo concludimus: Qui gladium accipiunt, & alios occidere cogitant, illis licet, juxta Chriſti ſententiam, reſiſtere auctoritate publica, ut ſic rurſus gladio humano pereant. Sed hoſtes accipiunt gladium, & alios occidere cogitant. Ergo licet illis juxta Chriſti ſententiam reſiſtere auctoritate publica, ut ſic rurſus gladio pereant.

Conſenſus eccleſiæ primitivæ.

§. CCCLXXXIV. Adjungimus etiam ſecundarii argumenti loco *conſenſum primitivæ eccleſiæ*, quem colligimus 1.) ex *dictis veterum*. Oſtorodus in inſt. Germ. c. 27. num. 4. p. 177. *fere omnes patres, adeoque ipſum etiam Auguſtinum in ea opinione fuiſſe* adſerit, *quod chriſtiano bellum gerere ſit prohibitum;* ſed contrarium intelligitur ex ſeqq. dictis. Tertullianus in apolog. c. 42. *Navigamus & nos vobiſcum, & militamus & ruſticamur & mercamur.* Nazianzenus orat. III. de pace: *Licet utriusque temporis habenda ſit ratio, quandoquidem juxta illius legem atque auctoritatem præclare interdum bellum ſuſcipitur, quamdiu tamen licet, propenſiores ad pacem eſſe debemus, hoc enim ſublimius eſt & divinius.* (*) Chryſoſtomus in evang. de nuptiis Joh. II. *Militiam prætexis & dicis: non poſſum eſſe pius. Centurio nonne miles erat, nihilque nocuit illi ſua militia?* Ambroſius lib. I. de officiis c. 27. *Fortitudo, quæ vel in bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus ſocios, plena eſt juſtitiæ.* c. 40. exempla virtutis bellicæ adducit & commendat. Conf. ſer. VII. & in orat. de obit. Theod. Auguſtinus epiſt. CCV. ad Bonif. *Noli putare neminem Deo placere poſſe, qui armis bellicis miniſtrat. In his erat ſanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit teſtimonium, qui inquit: Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium. In his erant*

illius

(*) Baſilius epiſt. CXXV. *Hoc mihi videtur munus eſſe principis, ut opem ferat virtuti, malitiam vero impugnet, ſive id incruento principatu, ſive cum gladio aut vinculis faciat.* Cyrillus tom. III. de recta fid. magiſtratum multis commendat, & ita compellat: *Militum veſtrorum multitudo & militaris diſciplinæ peritia vincere ſemper ſolita, mundum ſubjecit.* Syneſius lib. de regno: *Ut boni civitatis & telluris ſerventur, rex propugnat & deligit, qui pugnare debeant.* Auguſtinus lib. I. de civ. Dei c. 21. *Nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum eſt: Non occides, qui Deo auctore bella geſſerunt.* GERHARDUS.

illius temporis plurimi juſti. In his etiam erat ille centurio, de quo inquit Chriſtus: In Iſraël non inveni tantam fidem. Adde epiſt. V. ad Marcel. lib. XXII. contra Fauſt. c. 74. *Quid in bello culpatur? an quod moriuntur homines, quandoque morituri, ut dominentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum &c.* Lib. VI. quæſt. in Joſuam q. 10. *Juſta bella definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias, ſi qua gens vel civitas, quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum, vel reddere, quod per injurias eſt ablatum. Hoc etiam belli genus ſine dubitatione juſtum eſt, quod Deus imperat, apud quem nulla eſt iniquitas, & novit, quid cuique fieri debeat.* Serm. XIX. de verb. Dom. ſecundum Matth. in principio: (in Ambroſii ſermonibus exſtat ſerm. VII.) *Nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu publico conſtituti ſunt, cum graviter peccant, hac ſolent a peccatis ſuis prima ſe voce excuſare, quod militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos ſe malis actibus conqueruntur, perinde quaſi militia hominum, non voluntas in culpa ſit, ita quod ipſi gerunt, officiis ſuis adſcribunt. Non enim militare delictum eſt, ſed propter prædam militare peccatum eſt.* Gregorius lib. I. epiſt. 73. ad Gennad. *Si non ex fidei merito, ex chriſtianæ religionis gratia tanta excellentiæ veſtræ bellicorum actuum proſperitas evenerit, non ſummopere miranda fuerat, ſed cum futuras (Deo largiente) victorias non carnali providentia, ſed magis orationibus præveņitis, fit, ut hoc in ſtuporem veniat, quod gloria veſtra non terreno conſilio, ſed Deo deſuper largiente deſcendat.* Bernhardus ſerm. ad milites c. 3. *At Chriſti milites ſecuri præliantur prælia Domini ſui, nequaquam metuentes aut de hoſtium cæde peccatum, aut de ſua nece periculum, quandoquidem mors pro Chriſto vel ferenda, vel inferenda, & nihil habeat criminis & plurimum gloriæ mereatur.*

§. CCCLXXXV. 2.) Ex *probatis exemplis piorum. Conſtantinus, Theodoſius, Valentinianus, Carolus magnus* & alii *imperatores, reges ac principes chriſtiani* bella geſſerunt, nec ab epiſcopis hoc nomine reprehenſi leguntur, quinimo Ambroſius Theodoſium a laude bellica commendat in orat. de ipſius obitu. Euſebius lib. VIII. hiſt. eccl. c. 4. mentionem facit quorumdam chriſtianorum in exercitu Veturii, qui ob conſtantiam in fide chriſtiana jacturam honoris fecerunt, quidam etiam ſanguinem ſuum fundere non dubitarunt. Baſilius in orat. de laudibus 40. martyrum refert, *multos ſanctorum fuiſſe in caſtris gentilium imperatorum.* (*) Referenda huc ſunt miracula a chriſtianis militibus facta, & victoriæ

(*) Tota legio ex Thebæis Ægyptiis chriſtianis compoſita militavit ſub Mauritio tribuno militum, quæ in Seguſianis propter Chriſti fidem a Maximino imperatore fuit occiſa. (†) Sub Decio chriſtianos fuiſſe milites teſtatur Euſebius lib. VI. c. 41. & 42. cent. III. Magd. c. 3. col. 18. In quarto ſeculo militiam exercuiſſe chriſtianos, patet inde, quia dignitatibus ſuis a Diocletiano ſpoliari leguntur milites chriſtiani apud Euſebium lib. VIII. c. 3. Sub Licinio quadraginta chriſtianos milites in ſtagno Sibaſtæ martyrio adſectos eſſe, teſtatur Nicephorus lib. XIV. c. 10. Sozomenus lib. IX. c. 2. GERHARDVS.

Subnota *Editoris.*

(†) Celeberrima eſt hiſtoria martyrii *legionis Thebææ,* ſive MAVRITII & ſociorum, quam pauciſſimis verbis heic tetigit GERHARDVS. In adſignando tempore rei geſtæ non conveniunt ſcriptores. Plerique eandem ad annum CCXCVII. referunt. Summa hujus hiſtoriæ, prout iſta commemorari ſolet, hæc eſt: legionem quandam *Thebæam,* conſtantem militibus delectis 6666. ex ultimo oriente Romam a DIOCLETIANO fuiſſe miſſam, in ſupplementum copiarum MAXIMIANI in Galliam properantis, ad motus in ea exortos comprimendos. Hancce legionem in itinere ab epiſcopo Hieroſolymitano ad Chriſti fidem converſam, &, mox Romæ a MARCELLINO confirmatam, ſuperatis Alpibus in partes Valleſiæ ad lacum Lemannum perveniſſe, ubi omnes copias luſtrari easdemque ad aras deorum jurare juſſerit MAXIMIANVS, ſe fortiter pugnaturos. Noluiſſe vero hocce flagitio ſe contaminare legionem Thebæam, totam ex chriſtianis compoſitam, cujus dux MAVRITIVS erat. Quare his eam MAXIMIANVS decimaverit, id eſt, decimum quemque militem ſupplicio adfici voluerit, tandem vero, cum hæc ſeveritas ejus

ctoriæ miraculoſæ chriſtianis imperatoribus divinitus conceſſæ. Euſebius lib. V. hiſt. c. 5.
„Marcum Aurelium, Antonini fratrem, ru-
„mor eſt, cum in Germanos & Sarmatas ex-
„peditionem moviſſet, & exercitus ejus ſiti
„adflictaretur, in rerum deſperatione fuiſſe
„conſtitutum. Milites vero legionis, quam
„Melitinam vocabant, fide tum ſemel atque
„iterum percitos, genua in ipſa acie contra
„hoſtes ad terram usque curvaſſe, & ad ſup-
„plicandum Deo eſſe converſos. Cum autem
„hoſtibus ſpectaculum hoc inſolens adpareret,
„ferunt aliud quiddam inſolentius etiam ſub-
„ſecutum, fulmen ſcilicet, quod hoſtes in
„fugam & exitium expulerit, & imbrem ad
„refocillandum exercitum, qui jam totus ſiti
„propemodum periturus cœleſte Numen im-
„ploraverat. Hæc autem hiſtoria fertur qui-
„dem etiam ab illis commentatoribus, qui
„alieni ſunt a noſtra doctrina, (Dione & Clau-
„diano) quibus curæ fuit ea, quæ jam dictos
„concernebant, deſcribere: expoſita vero eſt
„& a noſtris, verum ab exteris hiſtoricis tan-
„quam a fide alienis poſitum quidem eſt ipſum
„miraculum, id autem expreſſum non eſt,
„quod noſtrorum hoc precibus eveuit, a no-
„ſtris vero tanquam veritatis amicis ſimplici-
„ter & candide, quod geſtum eſt, traditur.„
Poſtea ſubjicit locum ex Apollinario, quod hæc legio ab imperatore poſtmodum dicta fuerit κεραυνοβόλος, *fulminea*, (*) & ex Tertulliano in apolog. c. 5. ubi provocat ad literas Aurelii imperatoris, quibus illam Germanicam ſitim chriſtianorum forte militum precationibus impetrato imbre diſcuſſam conteſtatur. Idem Euſebius lib. IX. hiſt. eccl. c. 9. miraculoſam Conſtantini victoriam ex bello contra Maxentium reportatam deſcribit: lib. I. de vita Conſtantini c. 2. "Cum ſol ad me-
„dium cœlum adſcendiſſet, die in pomeridia-
„num tempus paululum inclinante, Conſtan-
„tinus crucis ſignum ex lucis ſplendore figu-
„ratum in ipſo cœlo ſoli imminens manifeſto
„oculis adſpexit, inque eo inſcriptionem con-
„ſignatam, quæ hæc verba complectebatur:
„In hoc vinces.„ (**) Socrates lib. VII. c. 18.

ejusdem conſtantiam frangere haud potuerit, eandem, immiſſo exercitu, internecione deleverit. — Dubitant tamen multi eruditorum de veritate hujus hiſtoriæ, ſoli EVCHERIO Lugdunenſi, ſeculi V. ſcriptori memoratæ, vetuſtioribus haud recenſitæ. Ex inſtituto eandem impugnavit Jo. DVBORDIEV peculiari libello, qui Amſtelod. MDCCV. in 8. hoc indice prodiit: *diſſertation critique ſur le martyre de la legion Thebeenne.* Hujus exemplum triennio poſt ſecutus eſt Jo. IAC. HOTTINGERVS, in *hiſtoria eccleſiaſt. Helvetiæ tom. I. libr. II.* §. 23. *ſeqq.* ejusdemque argumenta novis rationibus, iisque minime contemnendis, adauxit. Equidem poſt longam triginta quinque annorum moram defenſionem hujus hiſtoriæ in ſe ſuſcepit JOSEPHVS de L'ISLE, abbas S. Leopoldi Nancejenſis, edito *Nancii* 1741. libello gallico, cui titulus: *defenſe de la verité de la legion Thebeenne, pour repondre à la diſſertation du Miniſtre du Bordieu.* Sed confutavit eundem auctor epiſtolæ Gallicæ, quæ in *bibliotheque raiſonnée, tom. XXXVI. p.* 427. *ſeqq.* legitur. Hunc inſecutus eſt LOYSIVS BOCHAT, luculenterque oſtendit, hiſtoriam de martyrio legionis Thebææ inter pias fallacias referendam eſſe. Vid ejus *memoires critiques ſur l'hiſtoire ancienne de la Suiſſe vol I. anno* 1747 edit. *p.* 557. *ſeqq.* Conferenda, quæ de hac controverſia adnotavit b. MOSHEMIVS in *commentario de rebus chriſtianor. ante Conſtantinum M. p.* 565. *ſeqq.*

(*) Conſtat equidem ex antiquitatum monumentis, jam Auguſti ætate cognomen *fulminatricis* fuiſſe notum. Patet id ex DIONIS CASSII ſuffragio, qui *libro LV. p.* 504. Auguſti legiones recenſens, duodecimæ in Cappadocia, ejusdemque *fulmineæ* diſertam facit mentionem. Exſtant etiam apud GRVTERVM aliosque, vetuſtæ inſcriptiones, in quibus pariter legio *fulminea* commemoratur. Verum, licet exinde colligi queat, non demum ex mirabili pluviæ eventu nomen *fulminatricis* primam ſuam habuiſſe originem, nihil tamen obſtat, quo minus dicamus, legionem iſtam, cujus precibus exercitus Romanus fuit ſervatus, ſingulari quadam ratione cognomen illud accepiſſe. Plura hanc in rem non addimus, cum hoc a ſcopo noſtro prorſus ſit alienum. Evolvat, cui volupe eſt, ſcripta a viris doctiſſimis, ſpeciatim LARROQVIANO, FRICKIO, HERM. WITSIO, MOYLIO, WOOLSTONO, MOSHEMIO, BAVMGARTENIO aliisque *de legione fulminatrice* in lucem publicam edita, atque a Jo. ALB. FABRICIO in *ſalutari luce evangelii cap. VII. p.* 139.

(**) Hanc narrationem ex EVSEBIO repetit SOZOMENVS *libr. I. hiſt. eccleſiaſt. cap. III.* Sunt & alii

inter

18. "Cum Conſtantinopolitani (propter maximas Perſarum copias) anxio & ſolicito animo eſſent, & propter incertam belli fortunam ancipiti cura diſtracti, angeli Dei in Bithynia nonnullis, quos negotia neceſſaria Conſtantinopolin ire cogebant, adparentes jubent renunciare Conſtantinopolitanis, ut bono animo ſint, precibus ſe dedant, & firmam in Deo ſpem ponant, Romanos victores fore, ſe enim adminiſtratores belli a Deo miſſos eſſe dicebant, idque eventu feliciſſimo fuit poſtea comprobatum.„ Auguſtinus lib. V. de civ. Dei c. 23. refert, *exercitum Honorii divino miraculo incredibilem de Gothis victoriam retuliſſe*. Ejusmodi exempla complura in hiſtoria eccleſiaſtica adnotata exſtant. Coronidis loco monemus, Photinianos cum ſua opinione non poſſe ſolide conciliare ſequentes hypotheſes: 1.) Concedunt, *licere chriſtiano magiſtratum gerere*; interim negant, a chriſtiano magiſtratu bellum geri poſſe, cum incidere poſſit tempus ejusmodi, ut ad ſtatum ſuum defendendum magiſtratus cogatur bellum ſuſcipere. 2.) Concedunt *in vet. teſt. bella fuiſſe licita, in novo dicunt prohibita*; cum diſertum aliquod interdictum adferre nequeant. 3.) Concedunt, *defenſionem eſſe juris naturalis*, quod eſt immutabile & perpetuum; interim negant bella defenſiva eſſe licita. 4.) Concedunt, *quis aliter ſeſe alere nequeat, tractare talia artificia*, quorum opera arma parantur; interim negant, bella gerere eſſe licitum, cum finis talium inſtrumentorum proprie defenſionis uſum ſpectet.

Antitheſis eorum, qui bella ſimpliciter improbant.

§. CCCLXXXVI. Hactenus noſtram confirmavimus ſententiam; ſequitur, ut in antitheſi examinemus opinionem & argumenta eorum, qui bellum abſolute & ſimpliciter improbant. I.) *Manichæi* bellum ex natura ſua illicitum eſſe dicebant, ideoque Moſen, Joſuam, Davidem & alios vet. teſt. ſanctos, qui bella geſſerunt, impietatis adcuſabant, uti refert Auguſtinus lib. XXII. contra Fauſt. c. 74. & alibi paſſim. II.) *Quidam ex veteribus* quandoque ſatis incommode loquuntur. Tertullianus lib. de corona militis poſt med. c. 11. p. 183. 184. „Credimusne humanum ſacramentum divino „ſuperinduci licere, & in alium dominum „reſpondere poſt Chriſtum? licebit in gladio „verſari Domino pronunciante gladio periturum, qui gladio fuerit uſus? & prælio operabitur filius pacis, cui nec litigare conveniet?„ (*) Origenes lib. II. cont. Celſum, *Chriſtum in nov. teſt. omnia bella ſuſtuliſſe* diſputat. Idem hom. XV. in Joſ. & citatur c. *Niſi &c.* cauſ. 23. q. 1. "Niſi bella iſta carnalia „figuram ſpiritualium bellorum gererent, nunquam, ut opinor, Judaicarum hiſtoriarum „libri diſcipulis Chriſti, qui venit pacem tradere, legendi in eccleſiis ab apoſtolis fuiſſent traditi. Quo enim eis bellorum proficeret iſta deſcriptio, quibus dictum a Chriſto, pacem meam do vobis &c.„ Lactantius lib. VI. divin. inſtit. inſtit. c. 19. circa med. p. 365. "Cum occidere Deus vetat, „non tantum latrocinari prohibet, quod ne „per leges quidem publicas licet, ſed ea quo-

 „que

inter veteres ſcriptores, qui eandem rem confirmant, licet in circumſtantiis quibusdam recenſendis haud prorſus inter ſe conſentiant. Copioſius eandem ediſſerunt ex recentioribus SAM. BASNAGIVS, *tom. II. annal. polit. eccleſiaſt. p. 630.* & STEPH. BALVZIVS in *not.* ad LACTANTIVM *de mortibus perſecutorum p. 94.* De veritate atque indole hujus prodigii non una omnium eſt ſententia. Plerique ſtatuunt, eveniſſe illud, atque miraculis accenſendum eſſe. Alii contra ea, quæ de ſigno crucis a Conſtantino in cœlo viſo narrantur, in fabulis numerant, exiſtimantque, rem ab Euſebio, vel ipſo imperatore Conſtantino M. fuiſſe confictam. Summam argumentorum, quibus utuntur diſſentientes, exhibet b. WALCHIVS in *hiſtor. eccleſ. nov. teſt. p. 1505. ſeqq.* ubi & eorum facit mentionem, qui viſum hoc ad cauſſas naturales referunt, ac ſuſpicantur fuiſſe illud phœnomenon naturale, quo crux lucida in halone ſolari cum porheliis conſpici ſolet.

(*) Adde eumdem de idololat. c. 19. p. 157. 158. edit. Francker. GERHARDVS.

„que ne fiant, moneſ, quæ apud homines „pro licitis habentur. Ita neque militare „juſto licebit, cujus militia eſt in ipſa juſtitia, „neque vero adcuſare quemquam crimine ca- „pitali, quia nihil diſtat, utrumne ferro an „verbo potius occidas, quoniam occiſio ipſa „prohibetur. Itaque in hoc Dei præcepto nul- „lam prorſus exceptionem fieri oportet, quin „occidere hominem ſit ſemper nefas, quem „Deus ſanctum animal eſſe voluit.„ Hieronymus in epiſt. ad Ageruchiam de monogam. „Olim bellatoribus dicebatur, adcinge gla- „dium tuum ſuper femur tuum potentiſſime, „nunc Petro dicitur, converte gladium tuum „in vaginam.„ Leo in epiſt. XC. ad ruſticum, & habetur in cap. *Contrar. &c.* diſt. 5. de pœnit. *Contrarium eſt eccleſiæ regulis poſt pœnitentiæ actionem redire ad militiam ſecularem.* Reſpicit Leo ad decretum concilii Nicæni can. XI. ubi *pœnitentia iis injungitur, qui militiam, cui renunciaverant, repetierint.* (Balſamon & Zonaras hunc canonem exponunt de illis, qui cingulum ambiebant, fidem negare parati.) Plura hujusmodi dicta ex patribus adducit Eraſmus in adnotat. cap. III. & cap. XXII. Luc. quæ commoda interpretatione ad bonum ſenſum revocare conatur Bellarminus lib. III. de laicis cap. 16. quod an in omnibus fieri poſſit, merito dubitamus. III.) Noſtro ſeculo *Anabaptiſtæ* cum aliis erroribus contra magiſtratus officium pugnantibus etiam hunc amplexi ſunt, non licere in nov. teſt. bellum gerere, uti Phil. Melanchthon in locis cap. *de magiſtr.* Wigandus in Anabapt. & alii referunt. Quanta tamen eorum in Monaſterienſi obſidione fuerit crudelitas, deſcribit Sleidanus lib. X. comment. In libro, quem durante obſidione ſcripſerunt ſub *reſtitutionis* titulo inter cætera docent, *etſi nullum habuerint apoſtoli mandatum uſurpandæ jurisdictionis, tamen eos, qui nunc ſunt, eccleſiæ miniſtros debere ſibi ſumere jus gladii, perque vim conſtituere novam rempublicam.*

§. CCCLXXXVII. IV.) Anabaptiſtarum veſtigiis inſiſtunt *Photiniani.* Socinus in libro, *quod evangelici Photinianis ſe adjungere debeant.* cap. 3. p. 24. inter ea, quæ in evangelicorum religione cum Chriſti præceptis pugnant, etiam hoc refert, quod *vim vi repellere ac hominem etiam interficere liceat, ſi aliter vis repelli nequeat, præſertim vero cum bellum injuſtum nobis infertur.* Et poſtea: *Mirum eſt, quod evangelici tunc potiſſimum humanum ſanguinem fundere populo chriſtiano permittunt, vel potius præcipiunt, cum maxime homines vere chriſtiani non alienum, ſed ſuum ſanguinem fundere, idque non armis carnalibus præliando, ſed ſpiritualibus tantum armis, hoc eſt, fide, patientia, conſtantia, ſpe utendo, parati eſſe debent, tunc videlicet, cum divinæ veritatis hoſtes nolunt illis permittere, ut Deum & Chriſtum pure colant, ſed vi & armis illos ad impios cultus adigere volunt;* quem vocat maximum & pernicioſiſſimum in chriſtiana religione errorem. Oſtorodus in inſtit. Germ. cap. 27. num. 4. p. 177. *Wir bekennen, daſs es eine ſchwere Frage ſey, welche vielen gottsfürchtigen und gelehrten Leuten je und allwege viel zu ſchaffen gemacht, ob der Krieg einem Chriſten frey und erlaubet ſey? Denn es etliche dafür gehalten, daſs der Krieg einem Chriſten nicht verbotten ſey, etliche aber das Gegenſpiel. Und ob wol die erſten die meiſten Stimmen haben, ſowol bey Gelehrten als Ungelehrten, ſo haben doch auch die andern nicht wenig gottsfürchtige und gelehrte Leute gehabt, die ihre Meynung approbirt haben.* Pag. 178. *Wir geben denen Beyfall, ſo den Krieg improbiren, nicht für gut halten, ob wir wol wiſſen, wie viel dieſs für den Kopf ſtoſſen wird, die wol um dieſer einigen Meynung willen die ganze Confeſſion ſelber leichtlich verwerfen ſollten. Denn es wird ſie dünken, daſs dieſe unſere Meynung das unterſte zu oben kehre, und allerding eine Confuſion anrichte. Was ſollen wir aber thun? Wir können nicht wider unſere conſcientiam etwas weder reden noch verſchweigen, ſintemal es um den Gehorſam der Gebot Chriſti, und conſequenter um die ewige Seligkeit zu thun iſt;* quæ verba poſteriora probe ſunt notanda,

innuunt enim *eſſe errorem cum peri-* *alutis conjunctum, ſi quis adſerat, bel-* *ꝛrere ulla ratione eſſe licitum*; ſed pag. 30. Oſtorodus contrarium ſubjicit: *Wir* *nmen niemand bald, der diſs anders,* *vir verſtehen, meynet.* Contra ſic infe-lui propugnat errorem cum obedientia ıtorum Chriſti pugnantem, is errorem ıbilem amplectitur, ſiquidem ex hypo-Oſtorodi, obedientia mandatorum Chri-ſalutem ſimpliciter eſt neceſſaria. Evan-jus belli magiſtratui adſerentes propu-errorem cum obedientia mandatorum i pugnantem ex ejusdem Oſtorodi hy-i. Ergo amplectuntur errorem damna-Smalcius contr. Frantz. diſp. VI. de civil. p. 393. "Quod bella gerere li-, negamus, & indignum chriſtiana pie-eſſe contendimus;" adde eumdem con-iorem diſp. VII. de bon. operib. p. 243. hotinianorum veſtigia premit *Weigelius* feldianus in poſtill. in explic. evangel. XXII. poſt Trin. p. 329. ubi itidem lefenſionis ergo ſuſcepta improbat. VI.) m ex pontificiis bella etiam legitima vi-: damnaſſe. (*) Eraſmus in adnot. Luc. pag. 126. "Ridiculum eſt, quod am ex verbis baptiſtæ: Neminem con-itis &c. probare nituntur bellum, quaſi nnes hæc dixerit chriſtianis, ac non po-ethnicis, aut certe profaniſſimis Ju-&c. Quis negat Judæis permiſſum fuiſſe m, ſed iisdem, quibus permiſſum fuit m inimici? Bellabant Judæi, ſed juſſu inis, an ob id volumus chriſtianos con-Chriſti juſſum belligerari?" In adnot. XII. Luc. p. 157. "Auguſtinus multis lo-"cis chriſtiane bellum deteſtatur &c." Interim p. 158. quandam correctionem addit; "Neque vero cum hæc dico, jus adimo prin-"cipibus gerendi belli, modo chriſtiane ge-"ratur." (**) Cornelius Agrippa de van. ſcient. cap. 79. *artem bellandi a Chriſto prohibitam eſſe* adfirmat. Addit Bellarminus Joh. Ferum, qui lib. IV. comm. in Matth. XXVI. itidem bellum improbet; ſed Ferus diſertis verbis magiſtratui jus gladii ibidem concedit: collegit autem id Bellarminus ex illis Feri verbis, in quibus negat, evangelium armis ſecularibus & humana ope defendendum eſſe, quod reſpectu privatorum & eccleſiæ miniſtrorum eſt omnino veriſſimum.

An Lutherus bellum contra Turcam gerendum eſſe negaverit?

§. CCCLXXXVIII. VII.) Bellarminus lib. III. de laicis c. 16. Luthero tribuit, quod inter alia paradoxa defendere conatus fuerit, *non licere chriſtianis contra Turcas bellum gerere*, idque probat ex art. 34. in bulla Leonis damnato; ſed reſpondemus: 1.) Bellarminus ipſe agnoſcit, Lutherum in lib. de viſit. Saxon. contrarium docere: "Clamant (inquit) aliqui prædicato-"res temerarie, non reſiſtendum eſſe Turcæ, "hic ſermo ſeditioſus eſt, qui neque ferri "neque permitti debet; tenentur poteſtates "reſiſtere Turcis, qui non ſolum cupiunt pro-"vincias devaſtare, uxores ac liberos violare "& interficere, verum etiam jura provinciæ, "cultum Dei, omnemque ordinationem bo-"nam abrogare ac tollere &c." Similia paſſim apud ipſum occurrunt in lib. de bello contra Turcam edito anno 1528. tom. IV. Jen. Germ. fol. 399. *Den Kayſer und die Für-ſten*

Kk 3

(*) Gregorius VII. papa Romanus c. Falſas diſt. 5. de enit. *Illi, qui exercent negotium, quod ſine ccato non poteſt exerceri, non ſunt capaces pœ-tentiæ, niſi negotio ejusmodi renuncient*, ubi emplum ponitur de militie. GERHARDUS.

(**) Danæus in reſp. ad hanc controv. Eraſmum ex-ſare conatur, quaſi bella chriſtianorum principum er ſe tantum exſecretur, idque probat ex his aſmi verbis, quæ ſub finem ſuæ in belligerantes ectivæ ſubjunxit in adnot. c. XXII. Luc. p. 158. *eque vero cum hæc dico, jus adimo principi-bus gerendi belli, modo chriſtiane geratur. Laudantur Ambroſio cæſares, qui ſe pro tuenda chriſtiana tranquillitate adverſus barbaros ceu murum oppoſuere, & tamen idem negat hoc eſſe puritatis evangelicæ. Sed quid hæc ad nos, qui ſacerdotes ipſi ſine fine belligeramur, idque pro imperio, pro prædâ, pro mundana gloria.* Confer eumdem Eraſmum in cap. III. Luc. p. 126. & ſeqq. apolog. adverſus Rhapſodias calumniolarum querimoniarum Alberti Pii, quondam Carporum principis, p. 272. & ſeq. GERHARDUS.

ſten ſolt man vermahnen ihres Amts und ſchuldiger Pflicht, daſs ſie gedächten mit Fleiſs und Ernſt ihre Unterthanen im Friede und Schutz handzuhaben wider den Türken, &c. ſie treiben, und ihre Gewiſſen aufs höchſte beſchweren, wie ſie GOtt ſchuldig ſeyn, ihre Unterthanen nicht ſo jämmerlich laſſen verderben, und wie ſie ſo groſſe treffliche Sünde thun, daſs ſie ihr Amt hierinne nicht bedenken, und denjenigen, ſo mit Leib und Gut unter ihrem Schutz leben ſollen, und mit Eyden und Hulden verbunden ſeyn, nicht mit Rath und Hülf erſcheinen nach allem ihrem Vermögen. Et poſtea: *Alſo ſolte ein Legat (von Rom) auf dem Reichstage mit den Reichsſtänden handeln, GOttes Gebot fürhalten, und eine undvermeidliche Noth daraus machen, und ſagen: Lieben Herren Kayſer und Fürſten, wolt ihr Kayſer und Fürſten ſeyn, ſo thut als Kayſer und Fürſten, oder der Türck wirds euch lehren durch GOttes Zorn und Ungnade. Deutſchland oder Kayſerthum iſt euch von GOtt gegeben und befohlen, daſs ihrs ſchützen, regieren, rathen und helfen ſolt, und nicht allein ſolt, ſondern auch müſſet, bey Verlierung euer Seelen Seligkeit und göttlichen Hulde und Gnade. Nun aber ſiehet man wol, daſs euer keinem Ernſt iſt, noch ſolches gläubet, laſſet eure Unterthanen, ſo euch von GOtt befohlen, ſo jämmerlich plagen, wegführen, ſchänden, plündern, würgen und verkaufen, &c.* (*) 2.) Ergo non ipſum bellum, ſed belli gerendi modum improbavit Lutherus, quod abſque prævia vera & ſeria pœnitentia bellum contra Turcas ſuſcipiatur, quod bullis & indulgentiis papalibus expeditionem ſuſcepturi nimium tribuant, quod ſub prætextu belli Turcici Germania a Romanis harpyis expiletur, quod epiſcopi in aciem procedant &c. ſic enim loquitur Vlr. Hutenus in notis ad art. XXXIV. a Leone damnatum. tom. I. Lat. p. 478. "Vobis quidem pontificibus „hoc præliari contra Turcas ſæpe jam magno „fuit lucro, dum pecuniam exegiſtis in Ger„mania, quantam libuit, qua expeditionem „hanc, quod nunquam ſerio cogitaſtis, pro„ſequeremini. Nam ſi ſemel debellarentur „Turcæ, quem hoſtem fingere velletis tan„topere oppugnandum?„ Lutherus ipſe mentem ſuam clariſſime exponit in adſert. artic. a Leone damnatorum art. XXXIV. tom. II. Latin. p. 310. "Tot jam annis (inquit) paſſi „ſumus nos deglubi per impoſtores & legatos „Romanos toties ad bellum Turcarum indul„gentiis ac facultatibus impudentiſſime ven„ditis, pecuniam & ſubſtantiam noſtram de„vorantes, quam vidimus non ſolum non ve„niſſe, quo mendaces illi & fallaces homines „venturam promiſerunt, ſed etiam in turpiſ„ſimas eorum libidines & pompas profuſam.„ Et poſtea: "Quanto rectius faceremus, ſi pri„mum orationibus imo totius vitæ mutata ra„tione Deum propitium faceremus? tum ido„lo illi Romano cæſar & principes modum „ponerent tyrannidis, illuſionis, perditionis „animarum.„ Et adhuc clarius in Germanica articulorum damnatorum adſertione tom. I. Jen. Germ. fol. 429. & tom. VII. Witeb. fol. 131. *Nun hab ich dieſen Artikel nicht alſo geſezt, daſs wider den Türken nicht zu ſtreiten ſey, wie der H. Ketzermacher der Päbſt mir allhie auflegt, ſondern wir ſolten zuvor uns beſſern, und einen gnädigen GOtt machen, nicht hinein plumpen, aufs Pabſts Ablaſt*

(*) Tom. VI. Witeb. p. 585. *So iſts auch gewaltiglich gnug beweiſet, daſs Kriegen und Würgen von GOtt eingeſezt iſt, und was Kriegslauf und Recht mit ſich bringet. Was iſt Krieg anders denn Unrecht und Böſes ſtrafen? Warum krieget man, denn daſs man Friede und Gehorſam haben will? Obs wohl nun nicht ſcheinet, daſs Würgen und Rauben ein Werk der Liebe iſt, derohalben ein Einfältiger denket, es ſey nicht ein chriſtlich Werk, zieme auch nicht einem Chriſten zu thun, ſo iſts doch in der Wahrheit auch ein Werk der Liebe.* Confer tom. III. Jenenſ. Germ. in ſcripto, cui titulus: *Ob Kriegsleute in einem ſeligen Stande ſeyn.* fol. 343. & ſeqq. tom. V. Jen. *Warnung an ſeine liebe Deutſchen* f. 290. b. cum duob. ſubſequent. ſcriptis. Tom. VI. *Zwo Schriften D. M. L. an Herzog Johanns Churfürſten zu Sachſen, &c. die Gegenwehr belangend, die eine* fol. 31. a. *die ander* f. 325. tom VII. de eodem argumento f. 386. & ſeqq. usque ad fol. 395. GERHARDVS.

erlaſſen, wie er bishero die Chriſten hret, und noch immer verführet. (*) tur etiam liber Germanicus de bello con- ırcas tom. IV. Jen. Germ. fol. 391. & II. Witeb. fol. 524. ubi cauſas hujus ad- ıis latius exponit: *Solches (daſs ich die- rtikel ſetze, den der Pabſt Leo X. ver- t hat) thät ich ſo viel deſto lieber, daſs r Römiſchen Büberey den Schalkdeckel , denn die Päbſte hattens nie mit Ernſt in, daſs ſie wider den Türken kriegen n, ſondern brauchten des Türkiſchen rs zum Hütlein, darunter ſie ſpieleten, as Geld mit Ablaſs aus Deutſchland rau- , ſo oft ſie es gelüſtet, wie das alle Welt wuſte, aber nun auch vergeſſen iſt. Al- lammeten ſie meinen Artikel nicht darum, r dem Türkiſchen Krieg wehret, ſondern r ſolch Helkkäpplein abriſs, und dem gen Rom die Straſſe legete, denn wo ſie iſt wider den Türken hätten wollen krie- hätte der Pabſt und die Cardinäl ſo viel n palliis, Annaten und andern unſäg- Zugang, daſs ſie ſolche Schinderey und s in Deutſchlanden nicht bedurft hät- &c. So gefiel mir auch das nicht, daſs treib, hezte und reizte die Chriſten irſten, den Türken anzugreifen und zu hen, ehe denn wir ſelbſt uns beſſerten, s die rechten Chriſten lebeten, welche ide Stük, und ein jegliches inſonderheit m Urſach iſt, allen Krieg zu widerra-* ol. 392. oſtendit, diſtincta eſſe princi- epiſcopi officia, nec competere epiſco- : gladio corporali contra Turcam pu-

Reliqua, quæ ex Luthero Vngersdorf- ſua gratulatione adfert, ſolide expli- mannus in refut. maledici illius ſcripti . cap. 8. pag. 136. 3.) Videat vero inus, quomodo pontificem Romanum oſtero erga Turcam favore excuſare Adrianus VI. in literis ad proceres imperii Romani Norinbergæ congregatos anno 1522. datis, quæ exſtant tom. II. Jen. German. Lutherus fol. 167. inter cætera ſic ſcribit: *Wenn wir gleich vermöchten die fremden Feinde (den Türken) zu bekriegen, ſo würde es doch eine vergebliche Arbeit und Unkoſt, auch unſerer Seelen Heil unnütz ſeyn, daſs man auswendig die Feinde überwinde, und daheim mit Ketzereyen, Schismaten und Zertrennung beſchweret ſeyn.* (Intelligit autem doctrinam evangelicam, quam exſtirpatam prius cupiebat, ut ex præcedentibus adparet.) Reginaldus Polus cardinalis pro unit. eccleſ. defenſ. libr. III. fol. 78. tale conſilium profert: *Si Romanus imperator Conſtantinopoli imminens victoriam in manibus haberet, ſe tamen ipſum revocaturum atque auctorem ipſi futurum, ut Turcicum ſemen in Germania exortum prius evelleret.* Teſtantur hiſtoriæ, eo tempore, quo Italia inſtinctu Gregorii III. ab imperatore defecit, & divulſum fuit in partes Romanum imperium, Turcarum vires augeri, chriſtianorum autem imperium labefactari cœpiſſe. Crantzius libr. I. metropol. cap. 14. refert, Innocentium IV. tanto zelo in Fridericum II. provectum, ut non modo chriſtianos principes illi opponeret, ſed etiam miſſo nuncio ad Soldanum Ægypti illum a familiaritate ejus niſus ſit avertere. Eumdem Fridericum adverſus Saracenos fortiter & feliciter pugnantem Gregorius IX. malitia domum retraxit, & præclariſſimam victoriam ei ex manibus eripuit. *Vicarius Chriſti*, inquit Fridericus apud Matthæum Paris in Henr. III. p. 484. *Præter impedimenta, quæ nobis in Syria præparavit per nuncios & legatos, qui Soldanum literis ſuis, quas nos captis ipſarum latoribus in teſtimonium reſervamus, ne nobis terram divino cultui & Hieroſolymitani regni juribus debitam redderet, monuerunt, regnum noſtrum Siciliæ violenter intravit &c.* Vnde idem imperator lib. II. epiſt. XXX. ſcribit: *Reve-*

om. III. Jen. Germ. fol. 359. b. in fine tractatus, titulus: *Ob Kriegsleute auch im ſeligen Stande ſeyn können?* ubi expreſſam eorum mentionem , qui objecerant ipſi verba, quibus bellum contra Turcam diſſuaſiſſe videbatur. Adde tom. VII. Germ. Jen. in adhortat. ad preces contra Turcam fol. 445. b. & ſeqq. GERHARDVS.

Revera imperialis felicitas papali ſemper impugnatur invidia. Idem Gregorius IX. cruce ſignatos, qui in auxilium imperatoris in Syriam profecturi erant, ne mare trajicerent, prohibuit & impedivit, teſte Aventino in annal. Boibr. quin & chriſtianos, qui ſe contra Turcam pugnaturos voverant, adverſus imperatoris præſidia pugnare coëgit; Matth. Paris in Henr. III. p. 497. qua ratione & chriſtiani inter ſe commiſſi & Saraceni omiſſi, & victoria, quæ in manibus chriſtianorum erat, ejus perfidia fuit erepta. Alexander III. effigiem Friderici Barbaroſſæ Sultano Turcico miſit, inſtigans ipſum, ut imperatorem, quem ex transmiſſa effigie agnoſcere poſſit, captivum duci curaret. Balæus & Barnus in Alex. III. Vide librum Germanicum, cujus titulus: *Pabſts Treu* Hadriani IV. *und* Alexandri III. *gegen Kayſer Friederich Barbaroſſa geübt*, quem b Lutherus præfatione ornavit tom. VIII. Jen. Germ. fol. 230. Schardius lib. I. de fide pontif. erga imperat. Rom. & Turcopapiſmum lib. I. cap. 12.

Anabaptiſtarum argumenta.

1.) Ex dictis vet. teſt.

a) Num. XXXI. 50. Adferunt præfecti donaria ad expiandas animas.

§. CCLXXXIX. Argumenta *Anabaptiſtarum*, quibus contra bellum pugnant, facilem habent ex illis, quæ ſuperius dicta ſunt, explicationem. I.) Num. XXXI. 50. *Præfecti exercitus poſt victoriam a Midianitis reportatam adferunt donaria Domino ad expiandum animas ſuas. Ergo agnoſcunt ſe in bello gerendo peccaſſe. Reſp.* 1.) Deus ipſe diſertis verbis præceperat, ut contra Midianitas pugnarent v. 1. quomodo igitur obſequendo huic divino mandato peccarunt? 2.) Bellum illud vocatur *ultio Domini* v. 3. 3.) Deus miraculoſam victoriam ex Midianitis ipſis conceſſerat. 4.) Ideo autem donariis *animas ſuas expiare* cupiunt, quia ex Moſe intellexerant, *ſe peccaſſe vivificando*, hoc eſt, in vita conſervando *fœminas* Midianiticas v. 15. ergo non ſolum ſacrificia euchariſtica propter victoriam impetratam, ſed etiam ſacrificia pro peccatis offerunt. II.) Deut. XXXII. 35. *Mea eſt ultio, & ego retribuam eis, quod repetitur.* Eccleſ. XXVIII. 1. Rom. XII. 19. Hebr. X. 30. *jam vero bella ſunt ſpecies vindictæ. Reſp.* 1.) Non minus in vet. quam in nov. teſt. vindictam ſibi Deus vindicat, jam vero concedunt anabaptiſtæ, in vet. teſt. bella fuiſſe licita. Ergo dictum illud non poteſt opponi bellis legitimis. 2.) Apoſtolus Moſaicum dictum Rom. XII. repetens, ſequenti ſtatim cap. XIII. 4. jus gladii magiſtratui intactum relinquit; jam vero ad jus gladii etiam pertinet belli gerendi poteſtas, quin imo diſerte additur, quod *magiſtratus ſit miniſter Dei vindex in iram illi, qui malum agit.* 3.) Diſtinguendum igitur inter vindictam *licitam & ordinatam*, quæ legibus eſt conceſſa, utpote ſi quis vim manifeſtam a ſe ſuisque repellat, ſi magiſtratus ratione officii hoſtes reipublicæ coërceat; & inter vindictam *illicitam & inordinatam*, quæ contra leges privata cupiditate exercetur, utpote ſi quis ab alio læſus non confugiat ad auxilium legum & magiſtratus, ſed iræ flammis percitus pœnas ab adverſario ſumat. Illam vocant publicam, hanc vero privatam: ubi tamen notandum, quod *publicam vindictam quandoque etiam privatus exerceat*, quando ſcilicet in ſubita violentia & oppreſſione, ubi magiſtratus auxilium implorari & haberi nequit, latronem interficit; eo enim in caſu leges & jura gladium privato tradunt, & viciſſim quod *privatam vindictam quandoque etiam perſona publica exerceat*, quando ſcilicet magiſtratus præter & contra leges innocentes opprimit, non Dei judicium exercendo, ſed cupiditati ſuæ obſequendo. 4.) Invertimus igitur argumentum: Deus vindictam ab hoſtibus ſuis quandoque ſumit *immediate*, quandoque vero *mediate* per magiſtratum, ad quam poſteriorem exercendæ vindictæ ſpeciem etiam pertinent legitima bella: 1. Sam. XV. 2. *Hæc dicit Dominus exercituum: Recenſui, quæcunque fecit Amalek Iſraëli, quomodo reſtitit ei in via, cum adſcenderet de Ægypto.* v. 3. *Nunc ergo vade &*

b) Deut. XXXII. 35. Mea eſt ultio.

Reg. VI. ædifica- templi ditur n.

& percute Amalek, & anathema fac univerſa ejus. III.) 1. Reg. VI. 7. *de exædificatione templi Hieroſolymitani ſic habetur: Domus (Domini) cum ædificaretur, de lapidibus perfectis adlatis ædi-*
t eſt, & malleus & ſecuris & omne fer-
ntum non ſunt audita in domo cum ædi-
tur; ubi ἀλληγορικῶς ſignificatum exi-
nt, in eccleſia nov. teſt. armorum ſtrepi-
non iri auditum. *Reſp.* 1.) Ex allego-
ion ducuntur firma & apodictica argu-
, niſi ipſa ſcriptura monſtret adplicatio-
2.) Hæc allegoria non ſolum præter,
tiam contra ſcripturam excogitata eſt.
i id, quod Anabaptiſtæ volunt, ex hoc
concludi poſſet, eadem facilitate ex eo
e aliquis poſſit, nec malleos nec ſecures,
m itidem textus meminit, chriſtianis tra-
licere, qua ratione multa opificia inter-
nt, quæ tamen ipſimet tractant. 4.) Tem-
principaliter ſignificabat Chriſtum, in
ota plenitudo deitatis habitat corporali-
Joh. II. 21. Col. II. 9. Poteſt igitur ad
um commode hoc adplicari, quod tem-
corporis in utero b. virginis ſecreto for-
n abſque manu vel opera viri, quo re-
etiam comparatur lapidi ſine manibus
te abſciſſo: Dan. II. 45. 5.) Si ad ec-
n, quæ eſt corpus Chriſti myſticum,
mmodatio fieri debeat, poteſt ea juxta
analogiam hoc modo inſtitui, quod per
m legis & ſecurim calamitatis pii in
ita præparentur, ut ſint domus Dei &
m ejus habitaculum, in vita vero æter-
e omnia ceſſatura, & ſummam tranquil-
a futuram. In *Hieruſalem* cœleſti, ubi
us ædificat templum ſuum, *vox ſecuris*
llei non auditur, hoc eſt, nec pœna
ibulatio ſentitur, quia *lapides*, hoc eſt,
, qui ſunt materia hujus templi, in hoc mundo per tribulationes dolantur.

Paral. II. 3. ores e do- c. n. XIV.

IV.) 1. Paral. XXVIII. 3. Deus ad Davidem dixit: *Non ædificabis domum nomini meo, eo quod ſis vir bellator, & ſanguinem fuderis. Ergo in chriſtianis Deus improbat bellorum uſum.* *Reſp.* 1.) Bella legitima, quæ David geſſit, vocantur *bella Domini*, 1. Sam. XVIII. 17. XXV. 28. ac Deus dicitur *docuiſſe manus ejus ad prælium*: 2. Sam. XXII. 35. Pſalm. XVIII. 35. Ergo bella Davidis Deus non improbavit; quidam igitur hæc verba non de ſanguine hoſtium, in bellis juſtis, ſed de Vriæ & militum, qui cum eo occiſi ſunt, injuſte effuſo ſanguine accipienda eſſe ſtatuunt. 2.) Quamvis David ipſe non ædificarit templum, tamen omnia ad ædificationem templi neceſſaria paravit, & filio ſuo reliquit 1. Paral. XXIX. 2. 3.) Quod autem Salomoni potius, quam Davidi ædificationem templi Dominus committere voluit, ex eo eſt, quod is, qui templum exſtruere debebat, futurus erat in eo opere typus Chriſti, Zach. VI. 12. qui eſt *princeps pacis*, Eſa. IX. 6. ab omni ſeveritate alienus, c. XLII. 2. quique non violente homines ad ſe trahit, ſed populum ſpontaneum per evangelii prædicationem ſibi colligit. 4.) Si ad eccleſiam ἀλληγορικῶς id adcommodare velimus, juxta fidei analogiam eo modo illud fieri poteſt, quod eccleſia non armis, ſed prædicatione evangelii, quod eſt verbum pacis, Eph. VI. 15. ſit propaganda.

e) *Eſa. II. 4. XI. 9. LXV. 25. Non occident in monte meo.*

V.) Eſa. II. 4. *Convertent gladios ſuos in vomeres & lanceas ſuas in falces*; c. XI. 9. LXV. 25. *Non malefacient nec corrumpent in monte ſancto meo. Ergo inter chriſtianos nulla erunt bella.* *Reſp.* 1.) Quidam ſecuti Hieronymum hoc accipiunt de ſtatu illius duntaxat temporis, quo Chriſtus natus eſt, quod a bellicis tumultibus liberum & penitus pacificum fuit; Luc. II. 1. illud igitur, quod ſubjungitur, *non levabit gens contra gentem gladium, & non diſcent ultra bellum*, ſic explicant, ut non de perpetuitate, ſed longo tempore dictum accipiatur. Sed oſtendimus ſuperius, deſcribi in genere ſtatum nov. teſt. 2.) Alii reſpondent, *non militiæ prohibitionem, ſed pacis prædictionem in propheticis hiſce dictis proponi. Non prohibet Eſaias bellum*, (ait Bellarminus) *ſi ſint hoſtes,*

 qui

qui nos infeſtent, ſed prædicit futurum, ut nulli ſint hoſtes. Atqui bellum ſine hoſtibus geri nequit, quod ſi ergo vi propheticæ prædictionis in eccleſia nov. teſt. nulli futuri ſunt hoſtes, utique etiam bellum in eo non erit gerendum. 3.) Sunt qui de *ſpirituali pace* per evangelii prædicationem inter Judæos & gentes conſtituenda vaticinia illa accipiunt, de qua apoſtolus Epheſ. II. 14. 4.) Quidam etiam de politica pace interpretantur, ſed addunt, eam inter ipſos chriſtianos & gentes, quæ evangelium recepturæ erant, futuram prædici; nequaquam interim a propheta negari, quod chriſtiani ab hoſtibus externis ſint oppugnandi, quibus magiſtratus officii ſui ratione tenetur reſiſtere. 5.) Nobis commodiſſima & textui maxime congrua videtur interpretatio ea, quod modus propugnandæ eccleſiæ in nov. teſt. ſine cæde & ſanguinis profuſione hic ſit prædictus. Opponuntur enim hæc vaticinia praxi vet. teſt. in quo religio vi externa & corporali propagabatur, idololatricis gentibus interfectis & exciſis, ſed in nov. teſt. propheta eccleſiam ſine cæde & ſanguine longe lateque propagandam eſſe vaticinatur. Ex eo vero inferri nequit, ſi ob eccleſiæ propagationem non ſunt bella in nov. teſt. gerenda; ergo nulla plane ratione licebit bellum gerere, quia a remotione unius cauſæ ad reliquarum omnium remotionem, & ſic a negatione ſpeciei ad negationem generis non valet collectio. VI.) Zach. IX. 10. *Meſſias evertet currus ex Ephraim & equum de Jeruſalem, exterminabit arcum militarem. Ergo bella in nov. teſt. ſunt prohibita. Reſp.* 1.) Si τὸ ῥητὸν in dicto prophetico ſtricte urgere velimus, pugnabit illud cum prædictione Chriſti Matth. XXIV. 6. *Audituri eſtis prælia & rumores bellorum,* v. 7. *conſurget gens adverſus gentem, & regnum adverſus regnum.* 2.) Quidam ergo diſtinguunt inter pacem ſpiritualem & politicam. In regno Chriſti prædicitur pax ſpiritualis & interna, non autem politica & externa. Matth. X. 34. *Non veni mittere pacem, ſed gladium.* 3.) Simpliciſſime etiam ad hoc dictum propheticum reſpondetur, quod loquatur de propagatione regni Chriſti in nov. teſt. quod non ſit carnalibus armis ac cruentis bellis, ſed ſola evangelii prædicatione ac virtute divina in omnes gentes propagandum; ex eo vero inferri nequit, quod magiſtratui propter alias juſtas, ſufficientes & neceſſarias cauſas non ſit gerendum bellum, quia evangelium non abolet politias, nec magiſtratum, nec magiſtratus officium, ad quod pertinet ſubditorum defenſio & injuſtæ violentiæ propulſatio. Vide Balduinum in comm. Zach. cap. XIV. p. 594.

f) Zach. IX. 10. Evertet currus ex Ephraim.

§. CCCXC. Ex *nov. teſt.* hæc proferunt: I.) Matth. V. 22. *Qui fratri ſuo iraſcitur, reus erit judicio. Si non licet fratri iraſci, multo minus licebit bello ipſum petere. Reſp.* 1.) In quibusdam græcis exemplaribus additur particula εἰκῆ, *temere*, ſine cauſa, in Syriaco: אִיכָּא, ubi paraphraſtes Græcum εἰκῆ ſuæ linguæ adcommodavit, quæ lectio probatur Chryſoſtomo homil. XVI. in Matth. & Laurentio Vallæ, ſic ergo ira temeraria & injuſta duntaxat intelligitur prohibita. 2.) Quamvis vero Hieronymus in comm. & Auguſtinus lib. I. retract. c. 19. negent, *in vetuſtioribus codicibus* particulam illam haberi; res ipſa tamen certa eſt, videlicet a Chriſto nequaquam omnem omnino iram prohiberi, cum zelus quidam bonus & ſanctus a Spiritu ſancto commendetur, ſed eam duntaxat, quæ ex privatæ vindictæ cupiditate oritur, quæ ob leves offenſiones a privatis concipitur, quæ modum excedit, quæ non Dei gloriam, ſed privatæ vindictæ expletionem quærit. 3.) Ergo ut quædam ira, ſic etiam bella quædam licita ſunt, in quibus non temeritas ac levitas, ſed æquitas & neceſſitas ſpectantur.

2.) Ex nov. teſt.

a) Matth. V. 22. Qui fratri iraſcitur &c.

II.) Matth. V. 39. *Ego dico vobis: Ne reſiſtatis malo. Ergo prohibet chriſtianos belligerari. Reſp.* Oſtendimus ſuperius §. 280. hanc Chriſti concionem

b) Matth. V. 39. Ne reſiſtatis malo.

uem non divinæ legi, quæ publicam maratus vindictam præcipit, ſed phariſaicis inæ legis corruptelis eſſe oppoſitam, id od etiam ex loco apoſtolico: Rom. XIII. 4. niſeſtum: *Magiſtratus eſt miniſter Dei vindex in iram illi, qui malum agit.* III.) Matth. XIII. 29. *Ne eradicetis zizania. Ergo contra hoſtes non ſunt bella gerenda. Reſp.* Monſtratum fuit ſuperius §. 322. zizania hæreſes & eorum auctores in paola Chriſti intelligi, quos ob hæreſin truandos, & ſanguinis profuſione eccleſiam ıpagandam eſſe negamus; ſed ex eo net inferri, quod ob cauſas alias juſtas & neceſſarias bella geri non poſſint. IV.) Matth. XXII. 7. *Rex ipſe mittit exercitum ſuum, qui perdat homicidas. Ergo magiſtratus non puniat, nec bella gerat, ſed vindictam Deo relinquat. Reſp.* 1.) Parabola proprie loquitur de contemtu verbi & vocationis nuptias cœleſtes, quem gladio & bellis idquaquam vindicandum eſſe concedimus. Ad exercitus divinitus immiſſos pertinent ı tantum pœnæ a Deo immediate vel per gelos inflictæ, ſed etiam eæ, quas per maıratum facinoroſis irrogat; quia magiſtraeſt miniſter Dei vindex in iram. 3.) Pleue interpretes illud accipiunt de exercitu peratoris Romani, per quem una cum aliis ıviſſimis ſceleribus contemtus verbi in Juis fuit punitus, qua ratione bella contra ſubditos rebelles a magiſtratu geſta potius adprobarentur. V.) Matth. XXVI. 52. *Omnes, qui gladium acceperint, gladio peribunt. Ergo magiſtratus in bello gladium adverſus hoſtes non deſtringere. Reſp.* Magiſtratus non arripit ıdium proprio auſu ac privata temeritate, l divinitus ſibi datum non fruſtra portat; m. XIII. 4. ideo ſtabilitur potius hoc Chridicto jus gladii, & conſequenter etiam belli magiſtratui datum, ut oſtendimus ſuperius §. 300. VI.) Joh. XIV. 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*: Rom. XII. 18. *Si fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habete*: 1. Cor. VII. 15. *In pace vocavit nos Deus. Jam vero gladius eſt organon iræ. Ergo bella, utpote quæ paci ſunt adverſa, & ſine gladio geri nequeunt, non ſunt gerenda. Reſp.* 1.) Chriſtus de pace conſcientiæ & ſpirituali loquitur, quæ magiſtratus officium nequaquam tollit vel impedit; ſtatim enim additur: *non quomodo mundus dat, ego do vobis, non turbetur cor veſtrum.* 2.) Etiam politicæ pacis ſtudium chriſtianis omnibus, adeoque ipſi etiam magiſtratui maximopere debet eſſe commendatum; ſed cum ob improbitatem & injuriam hoſtium perpetua pace frui non poſſimus, ideo magiſtratus neceſſitate ita exigente gladio & bello pacem quærit & ſectatur. 3.) Bellum legitimum & pax habent ſe tanquam medium & finis, ideo enim *bellum geritur, ut pax adquiratur*; Auguſtinus epiſt. CCV. 4.) Apoſtolus diſerte addit: *ſi fieri poteſt, & quantum in vobis eſt, pacem cum omnibus hominibus habete*; innuit igitur, perpetuam & non interruptam pacem in hac vita vix eſſe ſperandam, ideoque neceſſaria defenſione & hoſtilis violentiæ repreſſione quandoque utendum. 5.) Gladius eſt organon iræ; ergo merito a magiſtratu adverſus publicos pacis turbatores uſurpatur, cum magiſtratus ſit *miniſter Dei, vindex in iram illi, qui male agit.* 6.) Gladius non iræ ſolum, ſed etiam juſtitiæ exercendæ organum eſt, cujus adminiſtratio cum magiſtratui divinitus commendata ſit, ideo juſta & neceſſaria bella gerere poteſt. VII.) Rom. XII. 5. *Multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alterius membra.* 1. Cor. XII. 12. *Corpus unum eſt, & multa habet membra; jam vero membra unius corporis non debent ſe mutuo deſtruere. Reſp.* 1.) Vnitas corporis myſtici recte opponitur bellis inteſtinis, in quibus chri-

Matth. XIII. 29. Ne eradicetis zizania. [left margin, partly cut off]

Matth. XXII. 7. Rex ipſe mittit exercitum, ut perdat homicidas. [left margin, partly cut off]

Matth. XXVI. 52. Qui gladium acceperit, gladio peribit. [left margin, partly cut off]

f) *Joh. XIV. 27. Rom. XII. 18. 1. Cor. VII. 15. in pace vocavit nos Deus.*

g) *Rom. XII. 5. 1. Cor. XII. 12. Sumus membra unius corporis.*

chriſtianus ſanguis absque juſta & neceſſaria cauſa funditur, de quibus recte uſurpare poſſis illud propheticum Eſa. IX. 20. *Vnusquisque carnem brachii ſui vorat.* 2.) Ex eo vero inferri nequit, adverſus hoſtes externos pacem publicam turbantes non poſſe arma a magiſtratu capi, quia hoſtes illi externi non ſunt membra myſtici illius corporis. 3.) Quando contra eos, qui Chriſti fidem verbis profitentur, utpote contra rebelles ſubditos, contra eccleſiæ perſecutores & pacis publicæ turbatores legitima ac neceſſaria bella a magiſtratu geruntur, tunc illi hoſtium loco merito cenſentur; quia facto ipſo teſtantur, ſe non eſſe Chriſti & veræ eccleſiæ membra, quidquid verbis & oris profeſſione prætexunt. VIII.) 2. Cor. X. 4. *Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia.* Eph. VI. 17. *Adſumite gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei. Ergo chriſtiani non debent externa arma tractare. Reſp.* 1.) In priore loco apoſtolus loquitur de armis illis, quibus apoſtoli mundum debellarunt, & ſub Chriſti jugum redegerunt, ut conſtat ex verbis immediate ſubjectis; ea non fuiſſe corporalia facile concedimus, quia apoſtoli juſſi erant non vi & manu externa, ſed evangelii prædicatione mundum debellare. Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. Ex eo vero inferri nequit, magiſtratui non competere jus gladii externi & armorum corporalium. Vt enim vocatio & officium apoſtolorum non tollit vocationem & officium magiſtratus, ſic arma ſpiritualia, quibus apoſtoli pugnarunt, non tollunt arma corporalia, quibus magiſtratus contra hoſtes pugnat. 2.) In poſteriore loco apoſtolus agit non de hoſtibus corporalibus ac viſibilibus, ſed de ſpiritualibus ac inviſibilibus hoſtibus. *Non eſt nobis colluctatio* (inquit) *adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates, adverſus κοσμοκράτορας τȣ̃ σκότȣς αἰῶνος τȣ́τȣ, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπȣρανίοις* v. 12. contra illos facile largimur non eſſe expedienda arma corporalia, *non enim movientur ad lanceam arma aut loricam, reputabunt quaſi paleas ferrum & quaſi lignum putridum æs, pro quisquiliis habentur apud ipſos lapides fundæ, quaſi ſtipulam æſtimabunt miſſilia, & deridebunt haſtam vibrantem* Job. XLI. 17. 18. 19. & 20. ex eo vero inferri nequit, adverſus hoſtes corporales & viſibiles non eſſe pugnandum etiam corporalibus armis. 3.) Quemadmodum enim non ſequitur: colluctandum nobis eſt cum hoſtibus ſpiritualibus & inviſibilibus, ergo non habemus hoſtes corporales ac viſibiles; ita non ſequitur: habemus arma ſpiritualia, ergo non opus eſt armis corporalibus. 4.) Adverſus corporales etiam hoſtes præcipue ſpiritualia arma, fidem ſcilicet & preces, expedienda eſſe, concedimus, *plus enim valet unus juſtus orando, quam innumeri peccatores præliando;* ſed ex eo inferri nequit, ergo unice & tantum ſpiritualibus armis adverſus eos pugnandum, quia principale non tollit minus principale. Cum Iſraëlitæ adverſus Amalekitas pugnaturi eſſent, Moſe adſcendit in montem ad orandum, Joſua deſcendebat in vallem ad præliandum, qua ratione inſignem ex hoſtibus referebant victoriam: Exod. XVII. 9. & 10. Auguſtinus epiſt. CCV. ad Bonif. *Alii pro vobis orando pugnant contra inviſibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis contra viſibiles barbaros.* IX.) Apoc. I. 16. *Chriſtus Johanni adparens gladium ore geſtare viſus eſt. Ergo & nos, qui Chriſti ſumus, non in manu, ſed in ore gladium geſtemus. Reſp.* per gladium ex ore Chriſti procedentem ſignificatur verbum Eph. VI. 17. Hebr. IV. 12. quod alias vocatur *Spiritus oris Chriſti:* Eſa. XI. 4. 2. Theſſ. II. 8. hoc gladio Chriſtus ad regni ſui propagationem & ſatanæ ac falſorum doctorum debellationem utitur, eodem etiam omnes ſinceri doctores unice debent uti; interim propterea non tollitur officium magiſtratus, cui gladius corporalis ad defenſionem bonorum & pœnam malorum divinitus eſt datus. Vt enim evangelium Chriſti non abolet politias; ita

h) *2. Cor. X. 4. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia. Eph. VI. 17. Adſumite gladium Spiritus.*

i) *Apoc. I. 16. Chriſtus in ore habet gladium.*

gladius

ius verbi in regno Chriſti non abolet gla-
n corporalem & externum in politiis &
ıis mundanis.

*Ex ratio-
ſ.
1 primiti-
ecclefiæ
ıplo.*

§. CCCXCI. Ex *rationibus*. I.) *Eccleſia primitiva perſecutionem paſſa eſt, non bello aut armis contra perſecutores ſeſe defendit. Reſp.* Eccleſia primiti- non habuit reges chriſtianos, ideo recte t, quod gladium e manu eorum non ra-, ſed perſecutiones patienter ſuſtinuit; poſt- m vero reges Chriſto nomen dederunt, e iidem faciunt, quod officium ſuum ad eſiæ defenſionem convertunt, cum ex hoſtibus eccleſiæ facti ſint ejusdem nutritii.

*l belli no-
protro-*

II.) *Bella acceperunt nomen a beluis, auctore Feſto grammat. Ergo bella gerere beluinum ac ferinum, non huma-*, *nedum chriſtianum cenſendum. Reſp.* 1.) etymologia belli nondum convenit inter mmaticos. Quidam a *beluis* dictum pu-, quidam κατ᾽ ἀντίφρασιν quaſi minime um. (*) Conanus V. comm. jur. civil. 5. a Græco βέλος, quod telum ſignificat, ucit. Sed Scaliger lib. III. poët. c. 90. 60. *a duello* rectius dictum cenſet, quia initio duellum a duobus, nam licet multi milites, duæ tamen partes ſunt, & inter s tantum primum bellum fuit, ac quemmodum dis, bis, duonum, donum, bon, ſic duellum bellum. 2.) Ab etymolo- non ducuntur certa & immota argumen- quia etymologiæ quandoque latiores, quan- ue contractiores, quandoque per antiphra- intelligendæ. 3.) De bellis injuſtis, te- ariis & non neceſſariis recte dicitur, quod beluarum potius ſint, quam hominum:

Candida pax homines, trux decet ira feras;

inquit poëta. *Temere in acie verſari & manus cum hoſte confligere, immane quiddam eſt & beluarum ſimile*, ait Cicero lib. offic. *Non feris inter ſe bella ſunt, nec ſi forent, eadem homines decerent, placidum proximumque divino genus.* Seneca lib. II. controv. 11 p. 42. Ad quævis autem bella illud adplicari nequit, cum in vet. teſt. Deus ipſe bella gerere præcepit, quod ne ipſi quidem adverſarii negare poſſunt. III.) *Denique urgent pacis commoda, belli vero incommoda multiplicia.* Sed ex illis nihil aliud inferri poteſt, quam pacem eſſe ſtudioſiſſime quærendam, & a bellis non neceſſariis abſtinendum. Sciendum vero, quod ſit duplex pax, & duplex quoque bellum. Eſt quædam pax honeſta, liberalis, ingenua & tolerabilis, quæ bello ſemper anteferenda: eſt vero etiam alia pax turpis, ignominioſa, ſervilis & intolerabilis, in qua plus mali, quam in bello, unde propter eam arma merito capiuntur. Πόλεμος ἔνδοξος εἰρήνης αἰσχρᾶς αἱρετώτερος, inquit Demoſthenes apud Stobæum ſerm. XLVIII. *bellum honeſtum turpi paci præferendum. Fugienda quidem ſunt bella*, inquit Polybius lib. IV. *non ita tamen, ut peſſima quæque, ne ſuſcipiamus bella, perpeti velimus, ut fugam, ſervitutem, ac duriora, quam ſit ipſum bellum.* Deinde eſt bellum quoddam juſtum, neceſſarium & honeſtum, quod a magiſtratu ſuſcipi poſſe dicimus: eſt vero etiam aliud bellum injuſtum, temerarium & iniquum, quod nihil aliud eſt, quam latrocinium, a quo omnino abſtinendum eſſe dicimus. (**) Auguſtinus lib. IV. de

c) A belli incommodo.

(*) Bellum quaſi *minime bellum*. Tholoſanus lib. XI. de republ. cap 1. num. 5. alii a *beluis*, quod *beluarum ſit non hominum in mutuum ſævire exitium.* Lipſius lib. V. cap. 3. n 3. alii a *bono* ratione finis, quia comparatum eſt ad conſtituendam pa[illegible] cap. *Noli exiſtimare* 23. q. 1. cap. *apud* 32. [illegible] a *belo* [illegible] nominant, qui primus gladium ferr[illegible] Vegetius de bell. cap, 3. alii a βέλ[illegible] telis geritur Boceri[illegible]s de bell[illegible]

(**) Bellum ſic opponitur paci, ut ſit etiam ad eam medium. Bellum injuſtum opponitur paci bonæ, & ducit ad pacem malam, ideoque tale bellum eſt vitioſum: ſed bellum juſtum opponitur paci malæ, & ducit ad pacem bonam, ſicut vulnera chirurgi contraria ſunt ſanitati malæ & imperfectæ, quam habent ægroti: ſed ad bonam & perfectam tanquam ad finem perducunt. GERHARDVS.

civ. Dei c. 6. *Inferre bella finitimis & inde in cætera procedere, ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere & ſubdere, quid aliud, quam grande latrocinium nominandum eſt?*

Argumenta Photinianorum. 1.) Ex ſanctione divina Gen. IX. 6.

§. CCCXCII. Photiniani tria potiſſimum argumenta contra bellum proferunt: I.) Ex *ſanctione divina* Gen. IX. 6. *Qui ſanguinem humanum fuderit, ejus ſanguis fundetur.* Socinus in libro, *quod evangelici Photinianis ſe adjungere debeant* cap. 3. p. 24. *Antiquiſſimum ac ſeveriſſimum Dei præceptum humani ſanguinis non fundendi*, uti habetur Gen. IX. *nihil in tota Chriſti & apoſtolorum ejus doctrina mutatum invenitur, nec de eo quidquam remiſſum ſub evangelio eſſe, deprehendi ullo pacto poteſt. Ergo in bello non ita licet vim vi repellere, ut hominem interficiamus. Reſp.* 1.) Si ex hac ſanctione divina evidenter colligi poſſet, bella eſſe ſimpliciter prohibita; conſequens fuerit, eadem etiam in vet. teſt. omnino prohibita fuiſſe. Videt hoc Socinus, ideo addit, *diverſam eſſe veteris ac novi teſtamenti conditionem; in eo enim multis modis Deum declaraſſe, ſe tunc temporis bellum non improbare, in hoc vero illud penitus ſublatum eſſe.* Sed petitur hac in re principium, quia defenſio eſt juris naturalis, jam vero evangelium non tollit jus naturæ. Quæ ad adſtruendam diverſitatis rationem Socinus adfert, ſuo loco ad examen revocabuntur. 2.) Tantum abeſt, ut ex dicto illo Moſaico, jus belli penitus ſublatum eſſe probari poſſit, ut contrarium fortiſſime ex eodem deducatur. Statuit enim divina majeſtas, quod ſanguis illius, qui ſanguinem humanum effuderit, *per hominem*, hoc eſt, per magiſtratum iterum ſit fundendus, quam eſſe genuinam hujus προσδιορισμȣ ſententiam oſtendimus ſuperius. Traditur igitur magiſtratui *jus gladii*, quo adverſus homicidas, latrones & alios pacis publicæ turbatores utatur Rom. XIII. 4. jam vero publici latrones injuſto bello pacem & quietem reipublicæ turbantes ſine bello coërceri quandoque non poſſunt. Ergo vi hujus divinæ ſanctionis magiſtratus gladio illis reſiſtere debet. 3.) Sic in parabola Matth. XXII. 7. dicitur, quod *rex miſſo exercitu ſuo perdiderit homicidas*, ut ſignificetur, Deum perſecutores & hoſtes eccleſiæ quandoque bellis coërcere, ac ad debitam pœnam pertrahere. Apoc. XIII. 10. *Qui in captivitatem ducit, in captivitatem vadit, qui in gladio occiderit, eum gladio occidi oportet.*

2.) Ex caritatis regula.

§. CCCXCIII. II.) Ex *caritatis regula*: Matth. V. 44. *Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos &c.* Socinus d. l. *Apud evangelicos conceditur, ita vim vi repellere, ut etiam hominem interficere liceat, ſi aliter vis repelli nequeat, præſertim vero cum bellum injuſtum nobis infertur, cum tamen Chriſtus* Matth. V. *iis, qui nos adfligunt & perſequuntur, benefacere jubeat.* Oſtorodus in inſtit. c. 27. p. 179. *Is poterit capere* (noſtram de bello ſimpliciter prohibito doctrinam) *cui verba illa Chriſti, in quibus cauſam reddit, cur etiam inimicos diligere debeamus, ſapiunt, ut ſitis filii patris veſtri cæleſtis, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. Reſp.* 1.) Πρῶτον ψεῦδος Photinianæ detorſionis in eo conſiſtit, quod ſtatuunt, Chriſtum ſuam doctrinam Matth. V. ipſi legi divinæ oppoſuiſſe, & perfectiora quædam mandata tradidiſſe. Sed oſtendimus ſuo loco, non divinæ legi, ſed phariſaicis divinæ legis corruptelis concionem illam Chriſti oppoſitam. 2.) Verba illa, *odio habebis inimicum*, quibus Chriſtus opponit dilectionis mandatum: *Diligite inimicos veſtros*, nuſpiam exſtant in lege Moſaica, ſed potius contrarium. Exod. XXIII. 4. Levit. XIX. 17. Prov. XXV. 21. &c. Smalcius contra Frantz. diſp. VII. p. 241. duo regerit: „*Primo* verba „illa potuiſſe exſtare alicubi ſcripta in libro, „qui poſtea periit: *Deinde* jure hoc potuiſſe „Chriſtum dicere, id fuiſſe in lege dictum, „quia ſenſus eorum verborum in lege erat; „ſiquidem tunc non tantum licebat, verum

„etiam

m interdum neceſſe erat, hoſtem odiſſe le ipſo interficiendo cogitare, quod quodo cum dilectione inimici conveniat, næ icutus erit theologus, qui docere poſſit, acuta ejusmodi dilectio eſt, quæ interfie alium permittit & jubet. „ Atqui prius ana conjectura non ſolum omni fundao deſtituta, ſed etiam ſcripto verbo con-, poſterius eſt inanis petitio principii, im quæritur: an bella legitima & ſuppliacinoroſorum cum mandato dilectionis ent, quod falſum eſſe ex ſequentibus are poteſt. 3.) Sic ergo procedimus: latum de diligendo Deo & proximo in morali traditum præſcribit ſummum & ctiſſimum dilectionis gradum. Jubemur *Deum diligere ex toto corde, ex tota* ı, *ex omnibus viribus & ex tota mente* ı, *ac proximum ſicut nos ipſos*, Deut. Levit. XIX. 18. jam vero huic perfei nihil fuit additum, nec addi etiam pon nov. teſt. ſed vetus illud dilectionis atum fuit repetitum & inculcatum; proſi bella legitima & facinoroſorum ſupin vet. teſt. non pugnarunt cum mandilectionis, utique etiam in nov. teſt. eodem minime pugnant. Sed verum , ut conſtat ex eo, quia Deus præcepit ıque; videlicet proximum diligere, & na bella gerere. Ergo etiam poſterius. Deus eſt *ipſa caritas*, 1. Joh. IV. 8. nec iam poteſt majorem dilectionem habere, eſt ea, qua Deus homines complectitur. vero Deus ipſe præcepit bella legitima ceſſaria, & gladium in manus quaſi tra-Joſuæ & aliis ducibus ac regibus populi tici. Quod ſi ergo cum perfectiſſima one Dei minime pugnat bellum præciutique etiam cum mandato dilectionis quam pugnabit, bellum gerere. 5.) Præn de dilectione inimicorum pertinet ad chriſtianorum privatam; & prohibet, dictam privatam ab illis, qui ipſos læ-& affligunt, ſumere velint, ut ex tota tus ſerie perſpicuum. Ergo non tollit um magiſtratus officium, quia magiſtratus non privatos, ſed publicos eccleſiæ ac reipublicæ hoſtes oppugnat. Ita fere reſpondet Nazianzenus Juliano apoſtatæ in orat. I. adverſus ipſum inſtituta, qui itidem calumniabatur, hoc dilectionis præceptum tollere magiſtratus officium & evertere politias. Prohibet Chriſtus, ne injurias nobis illatas privato auſu & arbitrio vindicemus; nuſpiam vero prohibet, ne magiſtratus auxilium & defenſionem contra eos, qui nos affligunt, imploremus, quinimo ipſe provocavit ad officium magiſtratus, cum a maleferiato ſervulo contra jus & leges cæderetur Joh. XVIII. 13. 6.) Loquitur Chriſtus de injuriis privatis, quas æquo animo tolerare debemus, ac ſi magiſtratus ſuo deſit officio, novas potius injurias admittere parati ſimus, quam ut ad privatam vindictam proſilire velimus. Sed quando magiſtratus bella legitima gerit, tunc non privatas, ſed publicas injurias ſubditis fidei ſuæ commiſſis illatas vindicat, nec privatam, ſed publicam vindictam exercet, qua in re ſuo ſatisfacit officio, eſt enim *miniſter Dei, vindex in iram ei, qui male agit.* Rom. XIII. 4. 7.) Virtutes diſtinctæ non ſunt ſibi invicem opponendæ. Caritas & juſtitia ſunt diſtinctæ virtutes. Ergo non ſunt ſibi invicem oppponendæ, ſed potius ſubordinandæ. Jam vero bella legitima pertinent ad juſtitiam & judicium, cujus adminiſtratio magiſtratui eſt commiſſa. Ergo bella legitima non pugnant cum mandato caritatis. Certe magiſtratui diſerte dicitur Exod. XXIII. 3. Deut. VII. 2. XIX. 13. *non miſereberis &c.* Rom. XIII. 4. *vindex eſt ad iram.* Auguſtinus epiſt. CCV. ad Bonif. quibusdam ſimilitudinibus declarare conatur, legitimam vindictam, quæ per magiſtratum exercetur, non pugnare cum mandato dilectionis. "Moleſtus eſt medicus (inquit) furenti phrenetico & pater indiſciplinato filio, ille ligado, hic cædendo, ſed ambo diligendi. Si autem illos negligant, & perire permittant, iſta potius falſa manſuetudo crudelitas eſt." Idem contra Fauſtum: "Phrenetici nolunt ligari, & lethargici nolunt excitari, ſed perſeverat diligentia caritatis phreneticum ligare,

„re, lethargicum ſimulare, ambos amare. „Ambo offenduntur, ſed ambo diliguntur, „ambo moleſtari, quamdiu ægri ſunt, indi„gnantur, ſed ambo ſanati gratulantur.„ Lutherus hac ſimilitudine utitur:

— — — — *Immedicabile vulnus*
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

8.) Tantum abeſt, ut legitima bella pro defenſione ſubditorum a magiſtratu geſta cum mandato dilectionis pugnent, ut ab eodem potius requirautur. Defenſio enim ſubditorum profluit ex amore, quo magiſtratus ſubditos ſuos amplectitur & amplecti etiam debet; propter defenſionem bella ſuſcipiuntur ex vero zelo, in quo duo diverſi adfectus, juſtum odium erga hoſtem, & amor erga ſubditos conjunguntur. 9.) Nimirum ut eſt præpoſtera quædam dilectio, ita etiam ſanctum aliquod odium. Si parens ad liberorum peccata connivet, præpoſtera eſt dilectio; 1. Sam. III. 13. ſi Dei & humani generis hoſtes odio proſequimur, illud ſanctum eſt odium. Pſalm. CXXXIX. 21. *Nonne, qui oderunt te Domine, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam.* v. 22. *Perfecto odio oderam illos, inimici facti ſunt mihi.* Ergo ex mandato dilectionis inferri nequit, quosvis homines, adeoque etiam ipſos Dei inimicos ita diligendos, ut eorum conatibus & proterviæ nulla ratione reſiſtatur.

3.) *Ex nov. teſt. natura.* §. CCCXCIV. III.) Ex *nov. teſt. natura.* Socinus d. l. "In „vet. teſt. licuit vim hoſtium „etiam cum ipſorum occiſione propulſare, „quia Deus multis modis declaraverat, ſe id „tunc temporis non improbare. Vt enim alia „omittam, inter cætera præmia iis propoſita, „qui legem ſervaſſent, hoc etiam erat, quod „ſi hoſtes adverſus ipſos inſurrexiſſent, cæſos „ante ſe illos corruere viſi ſint. Deut. XXVIII. „7. Nec mirum, populo enim ſuo Deus ſub „vet. teſt. vel promiſerat, vel jam adſignarat „& dederat terrenum regnum, terrenamque „poſſeſſionem, quam ab ipſis defendi ac con„ſervari volebat, quod fieri non potuiſſet, „ſi hoſtes in ſe irruentes armis propulſare, „& ad internecionem etiam interdum occi„dere non licuiſſet. At ſub teſt. nov. nul„lam ſuo populo terrenam poſſeſſionem Deus „dedit, imo terra poſthabita cœlum eos in„quirere juſſit, & propterea nulla ratione un„quam vel per Chriſtum, vel per ejus apoſto„los declaravit, ſe hoſtium invadentium pro„pulſationem cum ipſorum nece conjunctam „adprobare.„ Oſtorodus d. l. "Is capiet no„ſtram de bello doctrinam, qui intelligit, „Deum chriſtianis non bona terrena, ſicut „olim Iſraëlitis, adſignaſſe & diſtribuiſſe, ſed „contra potius mandaſſe, ut terreſtria con„temnant, cœleſtia vero quærant, Col. III. 2. „cum non habeant hic manentem civitatem, „Hebr. XIII. 14. Ex quo ſequitur, quod chri„ſtianus non magnopere debeat curare terre„ſtria, quin imo certo ſtatuat, ob defenſio„nem terrenorum non eſſe ullum alteri no„cumentum inferendum, multo minus vitam „eidem auferendam, quod tamen in bellis „fieri conſtat.„ *Reſp.* 1.) Πρῶτον ψεῦδος hujus argumenti in eo conſiſtit, quod Photiniani ſtatuunt, Deum in vet. teſt. nunquam revelaſſe vel promiſiſſe piis vitam æternam, ſed ejus revelationem ac promiſſionem tantum per Chriſtum in nov. teſt. manifeſtandam reſervaſſe. Catechiſmus Racov. pag. 232. Smalcius contra Frantz. diſp. VII. de bonis operib. p. 220. "Vitam æternam ante Chri„ſtum nemini fuiſſe promiſſam, in novo de„mum fœdere vitam æternam aperte revela„tam & promiſſam omnibus in Chriſtum cre„dentibus fuiſſe contendimus,„ qui Anabaptiſticus error alibi refellitur. 2.) Vt in veteri, ita quoque in novo teſtamento pietas habet præmia *non ſolum futuræ, ſed etiam præſentis vitæ*; 1. Tim. IV. 8. atqui ad promiſſiones hujus vitæ pertinet etiam defenſio a violentia & inſidiis hoſtium. Ergo ea non minus in novo, quam in veteri teſtamento piis eſt promiſſa. 3.) Falſum eſt, Deum in nov. teſt. nulla ratione unquam vel per Chriſtum, vel

per

ejus apoſtolos declaraſſe, quod hoſtium dentium propulſationem cum ipſorum ne- conjunctam adprobet. Nam Chriſtus & loli adprobarunt officium magiſtratus. Jam officium magiſtratus requirit, ut ſubditos defendat, ac violentiam hoſtilem ab illis llat. Vtrumque ſuperius fuit demonſtra- . 4.) Sane in nov. teſt. non eſt peculia- quædam terra ac regio chriſtianis promiſſa, terram Canaan in vet. teſt. Iſraelitis pro- am fuiſſe conſtat; ex eo vero inferri ne- , Deum improbare, ſi regionis defen- læ cauſa a magiſtratu bella gerantur, quia vangelium non abolet politias, ita quoque tollit ea, quæ ad politiarum conſervatio- ſunt neceſſaria. 5.) Quemadmodum ob- ntia erga legem moralem non ſolum ad ilitas in vet. ſed etiam ad chriſtianos in teſt. pertinet: ita quoque promiſſiones lientibus factæ, ac Deut. XXVIII. propo- non minus ad chriſtianos in nov. quam ilitas in vet. teſt. pertinent, ſalvo tamen imine generalium ac ſpecialium promiſſio- . Quamvis enim ſpecialis quædam pro- io de certa regione piis in nov. teſt. data ſit, tamen generales acceperunt promiſ- es de pane quotidiano, de pace & tran- itate, de commodis hujus vitæ, &c. quæ n cum exceptione crucis ſunt intelligen- Sic apoſtolus Eph. VI. 3. repetens man- m de honorandis parentibus, promiſſionem n adjectam repetit, ſed omittit illud, quod vet. teſt. ſpeciale, & in genere dicit: *ora patrem tuum & matrem tuam, ut be- t tibi, & ſis longævus ſuper terram.* 6.) a illa, *quod ſpretis terrenis cœleſtia quæ- debeamus,* quodque *hic non habeamus ci- em manentem &c.* non minus ad pios in quam in nov. teſt. ſpectant, unde regius heta contemtum terrenorum ac deſide- rium cœleſtium, quo flagrabat, ſæpius expli- cat. Pſal. IV. 8. *Dediſti lætitiam in corde meo, etiamſi illi frumento & muſto abundent.* XXXIX. 13. *Advena ego ſum apud te & peregrinus, ſicut omnes patres mei.* LXXIII. 25. *Quid mihi eſt in cœlo, & a te, quid volui ſuper terram?* v. 26. *Deficiat ſane caro mea & cor meum, petra cordis mei & pars mea Deus in æternum.* Quod ſi ergo ex dictis il- lis evinci poſſet, pro defenſione regionis ter- reſtris non eſſe bella gerenda, utique etiam in vet. teſt. belligerari prohibitum fuiſſet. Per- petua in argumentis Photinianis eſt confuſio vindictæ privatæ atque publicæ, virtutum pri- vatis præſcriptarum & officii magiſtratui com- miſſi. (*)

§. CCCXCV. Cæterum dum bella a nobis probantur, nequa- quam exiſtimandum eſt, quævis bella adeoque etiam injuſta, te- meraria, non neceſſaria &c. a nobis probari; ſed ea demum probamus, quæ ſunt 1.) *neceſ- ſaria,* 2.) *juſta & legitima.* Quando neceſ- ſitatem belligerandi ſalus reipublicæ exigit, tunc magiſtratus, cui ſalutis publicæ cura com- miſſa eſt, arma merito expedit. *Semper ju- ſtum bellum, quibus neceſſarium, ſemper pia arma, quibus nulla niſi in armis ſpes vitæ po- ſita eſt, omnibus aliis rebus æquis & juſtis tentatis & oblatis.* Livius libr. IX. dec. 1. Sed quando alia ratione, aliisve mediis publicæ ſa- luti & tranquillitati conſuli poteſt, a bellis te- merariis omnino abſtinendum: 1.) *propter egregium pacis commodum.* Hebræi pacem vocant שָׁלוֹם, quo nomine etiam in genere *omnem felicitatem* intelligunt, ut innuatur pa- cis nomini omnem felicitatem eſſe incluſam. Iidem in expoſitione ſolennis benedictionis Num. VI. 28. notant, ideo poſtremo loco in illa

Quæ bella a nobis proban- tur.

(*) Eraſmus profert ejusmodi rationem: *Arma eccle- ſiæ ſunt gladius verbi Dei, ſcutum fidei, galea ſa- lutis, lorica juſtitiæ, jacula orationum* Eph. VI. 11. *Ergo chriſtiani non debent ferro & armis pugnare.* Reſp. 1.) Eſt ignoratio elenchi. Apo- ſtolus deſcribit bellum non contra homines, de quo hoc loco eſt quæſtio, ſed contra dæmones, ut patet ex v. 12. 2.) Fallacia oppoſitorum. Male oppo- nuntur, tanquam contraria, arma ſpiritualia & cor- poralia, quæ ſunt ſubordinata, & poſſunt eſſe con- juncta, ut exempla Moſis Exod. XVII. 10. & alia oſtendunt. GERHARDVS.

illa benedictione mentionem fieri *pacis*, quia pax eſt ſummum & præcipuum bonum, inter omnia ſcilicet externa, ſicut bellum eſt præcipuum & ſummum malum, unde proverbialiter dicunt: *Cum non eſt pax, nihil eſt.* Auguſtinus lib. XIX. de civit. Dei cap. 11. circa finem: *Tantum eſt pacis bonum, ut etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius ſoleat audiri, nihil deſiderabilius concupiſci, nihil poſtremo poſſit melius inveniri*, in quem locum ſic adnotat Lud. Vives ex Xenophonte in Hierone: *εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν.* Marſilius Patav. in defenſ. pacis c. 1. *Omni regno deſiderabilis debet eſſe tranquillitas, in qua & populi proficiunt, & utilitas gentium cuſtoditur. Hæc eſt enim bonarum artium decora mater, hæc mortalium genus reparabili ſucceſſione multiplicans facultates protendit, mores excolit.* In pace floret religio & pietas, vigent honeſtæ leges, magiſtratui ſua conſtat auctoritas ſalva, excoluntur literarum ſtudia, adminiſtratur jus & juſtitia, matrimonio ſuus tribuitur honos, liberorum erga parentes obedientia, virginum caſtitas & pudicitia, juniorum erga ſenes reverentia conſervatur, agriculturæ opera datur, rei pecuariæ vacatur, opificia ſtrenue & commercia ſecure exercentur, augeſcunt villæ, diteſcunt ſubditi, incrementum capiunt urbes. Sed in bello omnia adverſa & contraria eveniunt. Pacem græci poëtæ vocant *κουροτρόφον, juventutis altricem.* Heſiodus in ἐργ. *βοτρυόδωρον, uvarum largitricem.* Ariſtophanes apud Stob. *βαθύπλουτον, opulentam.* Euripides in Creſc. *ὀλβοδοτεῖραν, divitiarum largitricem.* Euripides in Bacch. *ταῖς Μούσαις προσφιλεστάτην, Muſis amiciſſimam.* Idem in ſuppl. *μακάρων θεῶν καλλίσταν.* Idem in Cteſ. *Juſtitiæ ſororem*, & Themidos *χρύσεαν παῖδα.* Pindarus olymp. 13. De pacis commodis pulcre Horatius lib. IV. carm. od. 5.

Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres, almaque fauſtitas,
Pacatum volitant per mare navitæ,
Culpari metuit fides.
Nullis polluitur caſta domus ſtupris,
Mos & lex maculoſum edomuit nefas,
Laudantur ſimili prole puerperæ,
Culpam pœna premit comes.

Sic & Mantuanus lib. VIII. ſylv.

Gloria pace minor, minor eſt victoria pace,
Atque aliquid pejus pace triumphus habet;

quod deſumſit ex Silio Italico:

——— Pax optima rerum,
Quas homini noviſſe datum, pax una triumphis
Innumeris potior.

Id ipſum æmulatus Lindebergius de pace ſic canit:

Pax mortis vita eſt, pax eſt cynoſura ſalutis,
Torrens lætitiæ, flos rerum, cura ſalutis,
Et fons virtutum & dulcis nutricula vitæ.

Apud Ciceronem plurima exſtant pacis encomia: *Ad pacem* (inquit) *hortari non deſino, quæ vel injuſta utilior eſt, quam juſtiſſimum bellum.* libr. VII. ad Attic. *Quid tam populare, quam pax, qua non modo ii, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta atque agri lætari videntur.* De leg. agr. *Dulce eſt nomen pacis, res vero ipſa tum jucunda, tum ſalutaris.* XIII. Philipp. vide plura ejusmodi apud Stobæum ſerm. LIII. Intuitu horum commodorum princeps pacem non ſolum quærat, ſed etiam *ſectetur*, 1. Pet. III. 11. quin etiam conditiones pacis duriores & iniquiores recipiat, modo non ſint turpes & reipublicæ ſaluti adverſæ. 2. Reg. XVIII. 15. *Ezechias* Aſſyriorum regi perſolvit tributum ex argento in domo Domini & theſauris regis reperto collectum, ut in pace vitam agere liceat. 2.) *Propter multiplex bellorum incommodum.* Inter quadrigam pœnarum graviſſimarum Spiritus ſanctus recenſet *gladium* ſive bellum: Jer. XV. 3. Amos IV. 10. in bello *ideam omnis mali* conſpici, recte dixit Thucydides, ſiquidem in bello violatur regio, turbatur reſpublica, franguntur vires, opes conſumuntur, innocentia vexatur, alitur improbitas, omnia rapinis, cædi-

ius, ſtupris commiſcentur, laxatis pudo- verecundiæ vinculis morum ſanctitas & nonia profligatur, impius miles ſacra mis miſcet, multa hominum millia inju- ucidantur, ſtupra virginibus & ingenuis :ribus per vim inferuntur, liberi homi- n ſervitutem abducuntur, omnia ferro, na, vaſtitate conſumuntur. Auguſtinus . de civ. Dei c. 5. adlegat orationem Ju- æſaris, in qua belli effectus recenſentur Saluſtium de conjur. Catil. *in eo ſcilicet virgines & pueros, divelli liberos a com- parentum, matresfamiliarum pati, quæ ribus collibuiſſent, fana ac domos ſpolia- ædes & incendia fieri, poſtremo armis, ca- ribus, cruore ac luctu omnia compleri.* (*) ſus apud Herodotum lib. I. ſ. 18. ad Cy- interrogantem, quis ipſi perſuaſerit, ut exercitu invaderet alienam terram, dicit: *eſt quispiam tam amens, ut bellum quam n præoptet, quia in pace filii patres, in patres filios ſepeliunt. Leges & judicia non poſſunt ſublata pace*, inquit Cicero VIII. *nec inter ſtrepitus armorum poteſt ri vox legum.* Plutarchus in apopht. Rom. plura ejusmodi belli incommoda & vitu- apud Eraſmum in chiliad. in prov. *Dul- ellum inexpertis.* 3.) Propter *ſumtuum llo neceſſariorum cumulum.* Cum Archi- us in bello Peloponneſiaco a ſociis inter- retur, quantum pecuniæ ad ſumtum belli iendum eſſet, reſpondiſſe dicitur, *deter- itò ſumtu non agi.*

Wer ſein Geld zehlen kann,
Derſelb fang keinen Krieg an.

ſufficientibus pecuniis nondum inſtructi ellum proſiliunt, paucis exactis menſibus ad expilationes ſubditorum confugere, vel no rerum ſuarum diſpendio pacem inire, oſtis arbitrio ſeſe ſubjicere coguntur. 4.) pter *incertum belli exitum.* Bellum facile ipitur, ſed non ita facile deponitur, ne- que enim in ejusdem poteſtate eſt belli initium & finis; *incipere cuivis etiam ignavo licet, deponere non niſi, cum victores volunt.* Saluſtius in bell. Jugurth. *Vt pecunia noſtro arbitrio aleæ expoſita illico fit alieni juris, incertum cui ſit ceſſura: ita magiſtratus & tota ditio in dubiam ſortem eventus moto bello conjicitur.* Ludov. Vives in epiſt. ad Henricum VIII. Angliæ regem. *Vt ſylvam ſi quis accenderit, non amplius ad ipſius arbitrium incendium fertur, ſed ventis regitur, & obvia quæque perdit ac conſumit: ſic bellum excitatum audacia vel ignorantia non amplius in auctorum eſt manu, ſed a fortuna regitur.* Polybius libr. II. hiſt. Mars eſt ἀλλοπρόσαλλος ait Homerus; *Mars communis eſt, qui ſæpe ſpoliantem jam & exſultantem evertit, & perculit ab abjecto.* Cicero pro Milon. Teſtantur hiſtoriæ, bella utrique parti ſæpius fuiſſe exitioſa & pugnis draconum ac elephantorum ſimilia. *Draco*, referente Plinio lib. VIII. nat. hiſt. c. 11. *elephantem circumflexu ambit, & nexu nodi præſtringit; elephas moriens & corruens pondere complexum elidit.* Sic in bellis temerariis ſæpe contingit illud, quod eſt in Sibyllæ Erythrææ oraculo:

Κλαίει νικητὴς, ὁ δὲ νικήσας ἀπόλωλεν.

§. CCCXCVI. Cæterum ad *juſta & legitima* bella tria requiri dicunt ſcholaſtici: 1.) *juriſdictionem indicentis*, 2.) *offenſionem patientis*, 3.) *intentionem finis convenientis.* Thomas II. 2. q. 40. art. 1. ad bellum juſtum requiritur *legitima auctoritas, cauſa juſta, intentio recta.* Aſtaxanus addit *moderamen debitum.* Raymundus addit duo, *rem & perſonam.* Sed Biel monet, perſonam includi *in auctoritate*, rem pro qua bellatur, *in cauſa*, lib. IV. ſent. diſt. 15. q. 4. Hoſtienſis omnia requiſita reducit ad ſolam *auctoritatem.* Panormitanus omnia conjungens dicit, quinque requiri ad juſtum bellum: 1.) *perſo-* *nam*

Quæ requiruntur ad juſtum bellum.

Mm 2

(*) Æneas Sylvius cap. 39. Europæ: *Vt multa bella ſedantur partium egeſtate, ita non prius inter hos de pace convenit, niſi poſtquam exuſtis agris, adtritis villis, abactis pecoribus & agricolis interfectis, commeatus ac pecuniæ contendentibus defuere.* GERHARDVS.

nam, ut ſcilicet ſit laicus non clericus; 2.) *res*, ſcilicet recuperandas; 3.) *cauſam juſtam;* 4.) *animam*, ſive intentionem; 5.) *auctoritatem.* Nos conditiones belli juſti & legitimi ad tria principalia capita revocabimus, utpote 1.) ad *cauſam*, 2.) *modum* & 3.) *finem*; ſi hæc tria recte ſe habeant, bellum ipſum erit juſtum ac legitimum. *Cauſæ* nomine tum *efficiens*, tum *impulſiva* intelligitur, ejus igitur reſpectu in bello legitimo requiritur 1.) *magiſtratus* bellum indicentis ac ſuſcipientis *auctoritas*, 2.) *cauſæ*, propter quam bellum ſuſcipitur, *juſtitia & æquitas.*

α.) Prima conditio juſti belli, quoad cauſam: a) magiſtratus auctoritas.

Magiſtratus auctoritatem in bello requiri, conſtat ex dictis ſcripturæ, quæ privatis gladii uſum interdictum, magiſtratui vero divinitus traditum eſſe teſtantur: Matth. XXVI. 52. Rom. XIII. 4. 1. Pet. II. 14. &c. Auguſtinus lib. XXII. contra Fauſtum c. 74. & citatur cap. *Quid culpatur &c.* 23. q. 1. *Adverſus violentiam reſiſtentium ſive Deo, ſive aliquo legitimo imperio jubente gerenda ipſa bella ſuſcipiuntur a bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur, ubi eos vel jubere aliquid tale vel in talibus obedire juſte ordo ipſe conſtringit &c.* Cap. 75. *Ordo ille naturalis mortalium paci adcommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas atque conſilium penes principem ſit, exſequendi autem juſſa bellica miniſterium milites debeant paci ſalutique communi.* Exſtat reſcriptum Valentini & Valentii imperatorum l. un. C. *Ut armorum uſus &c. Nulli prorſus nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Cum enim privati jus ſuum apud magiſtratum perſequi poſſint, ideo ad belli judicium decurrere non debent. Thomas II. 2. q. 40. art. 1. addit hanc rationem, quod convocare multitudinem non pertineat ad privatum, quinimo cum principis majeſtatem ſubditi violent, ſi armata manu ſibi ipſis jus dicere velint, ideo lege Julia ab eo coërceantur. l. 3. *lex duodecim.* ff. ad l. *Juliam majeſtatis*: *Lege Julia majeſtatis tenetur, qui injuſſu principis bellum geſſerit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit;* quod congruit cum ſententia Platonis, qui in ſuis legibus lib. XII. diſerte præcipit: *Si quis privatim ſine publico ſcito pacem bellum fecerit, capitale eſto.* In ipſis caſtris, *qui rem a duce prohibitam fecit, aut mandata non ſervavit, capite punitur, etiamſi res bene geſſerit.* l. *Deſertorem* 3. §. 15. ff. *de re militari.* Quo pertinet, quod jus gerendi belli ad jura majeſtatis politici ſcriptores communiter referunt. (*)

§. CCCXCVII. Poriſmata hujus requiſiti ſunt: 1.) Si inferior oppugnet ſuperiorem, & ſubditi arma capiant adverſus ordinarium magiſtratum, non eſſe bellum, ſed *ſeditionem.* Lutherus in lib. *An milites ſint in ſtatu chriſtiano?* conſtituit tres gradus perſonarum inter ſe dimicantium: a) *æqualis contra æqualem*, b) *ſuperioris contra inferiorem*, c) *inferioris adverſus ſuperiorem.* Primum & ſecundum dicit eſſe conceſſum, tertium vero prohibitum, *qui enim poteſtati reſiſtit, ordinationi divinæ reſiſtit* Rom. XIII. 2. quod tamen cum certa explicatione eſſe accipiendum, idem docet, & inferius in tractatus hujus parte poſteriore de ſubditis agente demonſtrabitur. 2.) Si manus aliqua ſceleratorum coëat ſive in terra, ſive in mari, & excurſiones faciant, etiamſi duces ſuos habeant, non tamen eſſe

Poriſmata ex cauſa efficiente ducta.

(*) *Juſtum bellum nemo niſi princeps ſupremus & populus liber poteſt gerere*; P. Gregorius de republ. lib. IX. cap. 1. num. 14. *non enim cuilibet fas eſt aperire illas belli portas.* Lipſius V. polit. 4. 1.) Bellum pars eſt vindictæ publicæ, quæ ad poteſtatem a Deo ordinatam pertinet. Rom. XIII. 4. 1. Pet. II. 14. 2.) Poteſtas illa omne, quod ad perfectam reipublicæ adminiſtrationem exigitur, ex[illegible] & poteſt & debet tam turbato, quam p[illegible]. *Poteſt*, quia cura reipublicæ ipſi omnis commiſſa &c. *Debet*, quia ideo jus omne & poteſtatem ſuam omnem in eum contulerunt ſubditi, ut ipſe quoque omnium curam & defenſionem ſuſcipiat. 3.) Jus belli indicendi, exercitum conſcribendi, delectum militum faciendi, eſt ex regalibus majoribus, cum ſæpiſſime ab exitu belli reipublicæ exitium aut ſalus dependeat. GERHARDVS.

eſſe bellum, ſed *latrocinium*. l. *hoſtes* 24. ff. *de captiv. & poſtliminio. Hoſtes ſunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipſi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones adpellantur* l. 118. ff. *de V. Signif. Hoſtes hi ſunt, qui nobis, aut quibus nos bellum publice decrevimus, cæteri latrones aut prædones ſunt;* ubi Goddæus in comm. latius hanc differentiam declarat. Item ſi exſilio mulctatus denunciat publicas devaſtationes civitati, e qua ejectus eſt, non eſt bellum, ſed *ſeditio*. 3.) *Si fœminæ* imperii faſces gerunt, ad illas quoque jus belli indicendi pertinere, quia pertinet hoc ad jus majeſtatis. Nec tamen ipſasmet in acie conſiſtere, & in caſtris verſari convenit, niſi ſint viragines ac heroinæ, qualis *Debora*, Jud. IV. *Semiramis* apud Juſtinum lib. I. *Tomyris* apud Herodotum lib. I. *Amazones* apud Juſtinum lib. II. & aliæ apud Plutarchum in lib. *de clar. mulieribus*. Plato mulieribus ut exercitia alia, ſic bella quoque cum viris voluit eſſe communia, ſed id pudicitiæ earum parum convenit. - 4.) Auctoritatem belli indicendi eſſe penes quosvis magiſtratus, ſuperiorem non cognoſcentes, ſive illi ſint monarchici, ſive ariſtocratici, ſive democratici. Ergo etiam penes liberas respublicas. 5.) Subditos illos, qui arma jubente magiſtratu ſuo capiunt, & militiæ opera exercent, legitimum bellum gerere. Cum enim magiſtratus portet gladium divinitus ſibi datum, Rom. XIII. 4. ideo poteſt eum dare ſubditis, ut adverſus hoſtes reipublicæ eodem utantur, perinde ut carnifici juſtitiæ miniſtro gladium tradit, quo facinoroſum plectat. Cumque princeps ſolus non poſſit rempublicam adminiſtrare, & vindictam publicam erga paucos exercere, multo minus poteſt ſolus bellum gerere, ideo ſubditos ſuos ad exercenda militiæ opera exigente reipublicæ ſalute ac neceſſitate recte vocat, atque ipſi ſalva & illæſa conſcientia gladio adverſus hoſtes utuntur. Exod. XXXII. 27. cum Moſes Levitis gladium tradit, ut unusquisque proximum ſuum interficiat, v. 29. *illi manus ſuas Domino conſecraſſe dicuntur.* 1. Petr. II. 13. conjunguntur *rex & duces ab eo miſſi ad vindictam;* inde recte monet Auguſtinus, eum accipere gladium Matth. XXVI. 42. *qui nulla ſuperiore ac legitima poteſtate jubente vel concedente feriendi cauſa gladium uſurpat.* Contra vero juſta bella dicuntur, quæ a ſummo magiſtratu, cui reipublicæ cura commiſſa eſt, aut ab eo, qui a ſummo magiſtratu jus ejusmodi habet, indicuntur. 6.) Mercenarios etiam milites, hoc eſt, eos, qui certo ſtipendio a magiſtratu ad militiam conducti ſunt, juſte gladium adverſus hoſtes ſtringere, qua de re in quæſtionibus plenius.

Argumenta contra primum illud belli requiſitum.

§. CCCXCVIII. Contra hoc primum belli legitimi requiſitum proferuntur quædam exempla ſanctorum vet. teſt. qui absque magiſtratus auctoritate gladio fuerunt uſi: 1.) *Abrahamus* erat privatus, armavit tamen ſuos domeſticos, ac Lothum liberavit Gen. XIV. 14. 2.) *Moſes* cum adhuc privatus eſſet, occidit Ægyptium, qui injuſta violentia opprimebat virum Hebræum, Exod. II. 12. ac propter illud factum laudatur Act. VII. 24. 3.) *Pinehas*, cum nondum eſſet in publico officio conſtitutus, ſcortatorem confodiebat, Num. XXV. 7. *& reputatum eſt illi ad juſtitiam*: Pſalm. CVI. 31. 4.) *Samuel* regem Amalekitarum Agagum occidit, & quidem contra voluntatem legitimi magiſtratus, ſcilicet Saulis 1. Sam. XV. 33. 5.) *Helias* interfecit Baalitas, rege Achabo nec jubente nec concedente, imo potius reſiſtente. 1. Reg. XVIII. 40. *Reſp.* Primo in *genere* non exemplis, ſed legibus eſſe judicandum; ſunt enim in ſanctis quidam heroici & extraordinarii motus, a peculiari Spiritus ſancti inſtinctu & familiari adloquio profecti, qui non faciunt legem communem, nec introducunt generalem aliquam regulam, multo minus præcepta generalia evertunt. In *ſpecie* dicimus: 1.) *Abrahamus* non fuit mere privatus, quod vel ex eo colligitur, quia fœdus percuſſerat cum Aner, Eſcol & Mambre, qui viri principes & potentes fuerunt, quorum auſpiciis

ſpiciis etiam milites ſuos Abrahamus armavit. Nec eccleſiaſticum duntaxat & œconomicum, ſed etiam politicum munus Abrahamum geſſiſſe colligitur ex eo, quod armat ex familia ſua 318. vernaculos, qui ex ſervorum conjugio divina benedictione ipſi nati erant, quem cœtum absque politico quodam imperio regere non potuit. Adde, quod non arripiat arma πολιορκητικὰ, *ad vim inferendam*, ſed ἀμυντηρία, *ad injuriam propulſandam*, qualia absque expreſſo magiſtratus edicto quandoque ſuſcipi poſſe, paulo poſt demonſtrabitur. Denique ſi conſideremus, quam pavido fuerit Abrahamus animo apud Ægyptios rebus adhuc pacatis & tranquillis, non poterit aliter judicari, quam ipſum peculiari Dei mandato ac promiſſione excitatum fuiſſe, ut exigua manu quatuor potentes reges & quidem victores adgrederetur; absque enim verbo & promiſſione Dei tantum animi robur & virtus tam heroica in ipſo non fuiſſet accenſa. 2.) De *Moſe* reſpondet Auguſtinus lib. XXII. contra Fauſtum c. 70. *Animæ virtutis capaces & fertiles præmittunt ſæpe vitia, quibus indicent, cui virtuti potiſſimum ſint adcommodatæ, ſi fuerint præceptis excultæ. Sicut enim agricolæ, quam terram viderint licet inutiles tamen ingentes herbas progignere, frumentis aptam eſſe pronunciant, & quem montem oleaſtris ſylveſcere adſpexerunt, oleis eſſe utilem cultura accedente non dubitant: ſic ille animi motus in Moſe vitioſa quidem, ſed magna fertilitatis ſigna fundebat.* Sed cum Spiritus ſanctus Actor. VII. 25. hoc Moſis factum laudet, ideo vitiis adnumerari minime poteſt. Clemens Alexandr. libr. I. ſtromat. reſpondet, *myſtas ſentire, quod ſolo verbo Ægyptium interfecerit, quemadmodum Petrus Ananiam & Saphiram* Act. V. 5. ſed huic opinioni refragatur circumſpectio ante factum, & cadaveris poſt factum in arena occultatio. (*) Hilarius lib. V. de Trinit. dicit, *Moſen ex naturæ adfectu Hebræi injuriam morte Ægyptii ultum eſſe.* (**) Ambroſius lib. I. de offic. cap. 36. *ex caritatis debito id factum eſſe* ſtatuit. *Qui non repellit* (inquit) *a ſocio injuriam, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille, qui facit, unde ſanctus Moſes hinc prius orſus eſt tentamenta imbecillis fortitudinis. Nam cum vidiſſet Hebræum ab Ægyptio injuriam accipientem, defendit, ita ut Ægyptium proſterneret, quia Salomon ait: Eripe eum, qui ducit ad mortem.* Sed ex Act. VII. 25. veriſſima & certiſſima reſponſio petitur, Moſen divinitus vocatum & excitatum fuiſſe, ut tyrocinium muneris ſui ac bellicæ fortitudinis ederet. *Exiſtimabat intelligere fratres ſuos, quod Deus per manum ſuam daret illis ſalutem*; fuit ergo non factum hominis privati ex temeritate carnis, vitioſa radice privatæ cupiditatis profectum, ſed vocati ad publicum munus divina auctoritate ex heroico impetu & peculiari Spiritus motu geſtum, quod conſiderans Auguſtinus quæſt. in Exod. q. 2. ſententiam corrigit: *Factum Moſis non videtur juſtificandum, quia nullam adhuc legitimam poteſtatem gerebat, nec acceptam divinitus, nec humana ſocietate ordinatam, tamen ſicut Stephanus dicit: putabat intelligere fratres ſuos, quod per eum daret illis Deus ſalutem, ut per hoc teſtimonium videatur Moſes jam divinitus admonitus, quod ſcriptura eo loco tacet, hoc audere potuiſſe.* 3.) *Pineas* fuit filius ſummi pontificis, cui juxta legem ſucceſſio debebatur, ergo non fuit omnino privata perſona. Præfuiſſe autem pontifices etiam politicis judiciis, adparet ex Deut. XVII. 9. c. XIX. 17. nec deſtitutum fuiſſe Pineam ſpeciali quadam vocatione ad hoc factum heroicum, colligitur tum ex eventu, quia *reputatum eſt ipſi ad juſtitiam*, tum ex phraſi: *zelatus eſt zelum meum*; Num. XXV. 11. qua de magiſtratibus ſcriptura ſolet uti. Judi-

(*) *Percutere* inſuper non eſt verbo, ſed gladio aliisve armis ferire. GERHARDVS.

(**) Non erat tunc præſto judex, qui potuiſſet injuriam avertere, & injuria erat præſens, nec moram temporis patiebatur, unde Moſis erat ſubvenire. Cajetanus ait, *hoſce præfectos operum fuiſſe publicos hoſtes & oppreſſores Hebræorum, ideoque licuiſſe Hebræis eos occidere, ſi poſſent, perinde ut in bello juſto licet hoſtem & invaſorem ubivis occidere.* GERHARDVS.

Judicia ſunt Dei: Deut. I. 17. 2. Paral. XIX. 6. 4.) *Samuel* & 5.) *Elias* erant prophetæ peculiariter a Deo ad ſublime illud munus vocati. Complectebatur autem prophetarum vocatio non ſolum miniſterium docendi, ſed etiam politica quædam officia, quæ ſingulari Dei mandato ipſis injungebantur. Sic ergo Samuel & Elias non ut privatæ perſonæ mactarunt ſceleratos, ſed ut perſonæ publicæ prophetico munere fungentes, & ex ſpeciali Dei mandato partem illam politicæ adminiſtrationis adtingentes. De Samuele 1. Sam. VII. 15. expreſſe dicitur, *quod judicaverit populum Iſraëliticum cunctis diebus vitæ ſuæ.* Ergo judicis officium non plane depoſuerat poſt Saulis in regem unctionem, cumque exſtaret mandatum diſertum de rege Amalekitarum interficiendo, quod Saul ex inobedientia fuerat transgreſſus, ideo Samuel ratione officii eidem ſeſe obſequentem præbuit. Elias in interficiendis prophetis Baal ſecutus eſt normam divini mandati Deut. XIII. 1. & acceſſiſſe conſenſum regis Achabi, ex deſcriptione illius hiſtoriæ haud obſcure colligitur; Achabus enim convocavit baalitas, & interfectioni eorum coram adſtitit, miraculi igitur magnitudine obſtupefactus in hunc Eliæ zelum tacite conſenſit, & quomodo Elias univerſos prophetas Baal occidiſſet, Jezebeli uxori ſuæ adnunciavit 1. Reg. XIX. 1.

1.) An ſubditi abſque conſenſu magiſtratus arma capere poſſint.

§. CCCXCIX. Quæritur hoc loco: I.) *An ſubditi in nullo plane caſu citra auctoritatem magiſtratus contra extraneum arma capere poſſint?* *Reſp.* Diſtinguendum eſt inter bellum *offenſivum & defenſivum.* Bellum offenſivum, quo alios invadant, ſine juſſu magiſtratus ſubditi non poſſunt ſuſcipere. Quod vero adtinet bellum defenſivum, quo ſe ſuosque defendant in eo, diſtinguendum inter juſſum magiſtratus *expreſſum* ac *tacitum.* Expreſſum magiſtratus mandatum in tali bello non ſemper requiritur, ſed ſufficit quandoque tacitum. Quemadmodum enim licet homini privato in ſubita violentia & oppreſſione adverſus latronem gladio ſe defendere, ſi vel maxime non accedat expreſſum magiſtratus mandatum: ita quoque ſi urbs aliqua ſubito ab hoſte obſideatur & oppugnetur, ac periculum ſit in mora, ſi principis voluntas prius exploretur; licet omnino ſubditis adverſus hoſtem ſeſe pro virili defendere, quia magiſtratus & leges tacite jubent, ut in tali caſu ſe & urbem ſubditi tueantur; unde Hoſtienſis dicit, *bella injuſta eſſe, quæ ſuſcipiuntur aut non mandante, aut tacite adprobante magiſtratu.* Biel lib. IV. ſent. diſt. 15. q. 4. diſtinguit *inter auctoritatem juris ac judicis*, atque alterutram earum ad bellum ſuſcipiendum ſufficere dicit; ubi enim jus humanum, vel naturale, vel divinum arma capere jubet, ibi juris auctoritas intervenit, ſi vel maxime principis voluntas expreſſa non accedat.

2.) An epiſcopi bella gerere debeant?

§. CCCC. II.) *An epiſcopi bella gerere debeant?* Pontificibus Romanis hoc in more poſitum eſſe hiſtoriæ teſtantur, unde Palingenius de illis canit:

Pontifices nunc bella juvant, ſunt cætera nugæ.

Et Baptiſta Mantuanus lib. I. Sylvar.

Roma quid inſanis toties? quid ſanguine gaudes?
Quid geris imbelli ſpicula tanta manu?
Quo veſana ruis ſtudioque armaris inani,
Jam ſenio laſſas debilitante manus?
Nec potes antiquos belli neſcire tumultus,
Nec ſolitam rabiem longa ſenecta docet?
Si foris arma tacent, tu bella domeſtica tentas,
Nec feritas requiem ferre ſuperba poteſt.
&c.
Romanus pater eſt Mavors, lupa Martia nutrix,
Hæc hominum mores ingeniumque docent.

Hoſtienſis canoniſta cum multis probaſſet, epiſcopis non competere, ut bellum gerant, tandem

dem addit: *Dicant leges, ſtatuant canones, clament homines, quantum volunt, tamen noſtri clerici volunt eſſe militares. Et ſane usque a temporibus Adriani papæ, qui Carolum M. vocavit in Italiam, epiſcopi & cardinales nunquam ab armis deſtiterunt. Julius II.* tot cruenta bella geſſit, ut intra ſeptennium ducenties millia hominum in illis fuerint interemta. Cauſæ recuſ. concil. Trid. p. 227. Idem cum exercitum adverſus hoſtem aliquando educeret, eumdemque in ponte Tiberino præcederet, claves in Tiberim projecit, additis hiſce verbis:

Cum Petri nihil efficiant ad prælia claves,
Auxilio Pauli forſitan enſis erit.

Arnoldus Ferron. in annal. Gall. (*) Sed opponimus præpoſteris illis bellatoribus: 1.) *Chriſti & apoſtolorum interdictum.* Cum Petrus in horto oliveti gladium ſtringeret, audit a Chriſto Matth. XXVI. 52. *Converte gladium in locum ſuum.* Paulus de apoſtolis & eccleſiæ miniſtris dicit 2. Cor. X. 4. *Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum deſtruentes omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei.* 1. Tim. III. 3. *Epiſcopum non decet eſſe πλήκτην, percuſſorem.* 1. Tim. II. 3. *Labora ſicut bonus miles Chriſti.* v. 4. *Nemo militans implicat ſe negotiis ſecularibus.* In hiſce dictis non corporalia, ſed ſpiritualia duntaxat arma perſonis eccleſiaſticis traduntur, quibus evangelii doctrinam propagent, ſeque adverſus perſecutores iisdem tueantur. 2.) *Chriſti & apoſtolorum exemplum.* Illi enim corporalibus armis adverſus hoſtes ſuos nunquam leguntur uſi: *Si regnum meum eſſet de hoc mundo,* inquit Chriſtus Joh. XVIII. 36. *miniſtri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis.* Hinc Bruſchius in manuſc. de epiſcop. Pataviens. referente Wolſio tom. II. memorab. pag. 585. cum Alberti II. baronis de Winkel epiſcopi Pataviens. bellum cum civitate Pataviensi geſtum deſcripſiſſet, ſubjungit: *Quis non in apoſtolicis viris (quales eſſe volunt) ſtudia hæc bellica reprehenderet, quos ſiti ſanguinis fervere omnino, præſertim in negotio religionis, non convenit, cum & Chriſtus ipſe epiſcoporum omnium, ſed verorum & piorum, non perſonatorum anteſignanus neminem unquam vel gladio, vel igne, occiderit, ſed ſimpliciter fateatur, ſe veniſſe, non ut perdat animas, ſed ut ſervet.* 3.) *Miniſtrorum eccleſiæ officium.* Illud enim cum a politico dominatu ſit Chriſti voce ſeparatum Luc. XXII. 25. ut in præcedenti tractatu latius oſtendimus; ideo poteſtatem gladii corporalis, ad quem jus belligerandi pertinet, nequaquam ſibi arrogare debent. Miniſtrorum eccleſiæ officium eſt verbum prædicare, ſacramenta adminiſtrare, pro populo orare, diſciplinam exercere &c. qui haſce muneris ſui partes diligenter obeunt, illis ad pugnandum nihil quidquam temporis erit relictum. Thomas II. 2. q. 40. art. 2. duas adfert rationes ex officio clericorum ductas, propter quas non conveniat eis arma tractare: *Primo quia bellica exercitia multum impediunt a contemplatione divinorum & laude Dei & oratione pro populo. Deinde clerici ordinantur ad miniſterium altaris, in quo repræſentatur paſſio Chriſti, ideo non competit eis occidere, ſed magis paratos eſſe ad ſanguinem fundendum.* Richardus, Angliæ rex, cum Philippum Bello-vacen-

(*) Hodie baculus Aaronis & gladius Nimrodi una manu regitur, & una parte clerici, altera parte belli duces ſalutari cupiunt, altero pugno codicem, altero enſem geſtant. Berub. Zieritzius de princ. inter ipſor. dignit. prærogativ. *Iſt alſo darzu kommen, daſs man den Biſchoff und Prælaten auf dem Roſs gar nicht kennen, in der Kirchen aber ſelten finden kan.* Auct. autonom. part. III. c. 32. p. 432 Gloſſa c. 23. q. 1. rubr. in bellic. armis: *Princeps eccleſiaſticus poteſt bellum inducere.* Biel. lib. IV. ſent. diſt. 15. q. 4 p. 315. *Legitima auctoritas judicis intervenit, quando bellum geritur de mandato eccleſiæ.* Item: *Sacerdotes vel bis, quibus bellandi officia ſunt commiſſa, perſuadere, vel quibuslibet, ut ea accipiant, ſua auctoritate valent imperare, ut dicit Gratianus c. 23. q. 8. quicunque ex Clero §. His ita* Thomas II. 2. q. 40. art. 2. *Ad clericos pertinet diſponere & inducere alios ad bellandum bella juſta.* Confer Reinkingium de regim. ſecul. & eccleſ. lib. I. claſſ. 2. c. 54. 5. 7. Warem. ab Ehrenb. de regn. ſubſid. GERHARDVS.

vacenſem epiſcopum, qui contra exercitum ejus militem duxerat, acie captum detineret, eumque tanquam filium ſuum pontifex dimitti juberet, Romam miſit arma, quæ epiſcopus in acie geſtarat, addens hæc verba: *Vide, beatiſſime Pater, num hæc ſit tunica filii tui*; unde papa ita erubuit, ut gratuitam ejus liberationem non poſtularet ulterius. Helinsh. in chron. Rich. I. 4.) *Infelicem talium bellorum exitum.* Jacob. Maierus in chron. Flandriæ: *Si ſapuiſſent* (inquit) *Vngari anno 1444. legatum Eugenii pontificis ad gladium Spiritus remiſiſſent, quod eſt verbum Dei; raro res bellica cedit feliciter, cum ſe illi intermiſcent epiſcopi, qui non jubentur bellum gerere, ſed prædicare verbum Dei, interfectus enim & ille Julianus legatus juſto Dei judicio pœnas luiſſe videtur &c.* Lonicerus in hiſt. Turc. de eadem pugna ſic ſcribit: *Certatum eſt in pugna Varnenſi totos dies noctesque tres diu fortuna ancipiti, ſed tanto animorum ardore utrinque tantoque impetu, ut cæſorum ſanguine campi ſtagnarint. Victoria tandem ad chriſtianos inclinare viſa eſt ob primos Turcarum ordines diſturbatos atque in fugam dilapſos, confuſeque palantes & imperatorem ipſum trepidantem ac deſperabundo ſimilem, tunc antiſtites, quos in templis ac ſcholis, quam in acie conſpici ſatius fuerat ac decentius, ex ſtatione ſua hoſtem fugientem inconſulto perſecuti, aditu ad nudatos ordines patefacto, victoriam & vitam regis totiusque exercitus ac regni Pannonici, imo Europæ ſalutem hoſtibus prodiderunt.* (*) Idem comprobant expeditiones Leonis IX. Julii II. Philippi, epiſcopi Bellovacenſis, archiepiſcopi Eboracenſis, qui totum exercitum perdidit, quem ex monachis, ſacerdotibus & ruſticis contra Scotos educebat &c. Vide Aventinum in exhort. de bell. contra Turc. ſuſcip. 5.) *Patrum ſuffragium.* Inter canones apoſtolis adtributos can. XXVIII. ſic decernitur: *Epiſcopum aut presbyterum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes dejici ab officio præcipimus.* (**) Ambroſius in orat. contra Auxent. & citatur cap. *Convenio &c.* 23. q. 8. *Adverſus arma, milites, Gothos quoque lachrymæ meæ arma ſunt, talia enim ſunt munimenta ſacerdotis, aliter nec debeo nec poſſum reſiſtere.* cap. *Non licet &c.* diſt. 86. ex concilio Agathenſi: *Non licet epiſcopo manibus ſuis aliquem cædere, hoc enim alienum eſſe debet a ſacerdote.* Bernhardus epiſt. CCXXI. *Pugnabimus pro matre* (eccleſia) *armis, quibus licet, non ſcutis & gladiis, ſed precibus fletibusque ad Deum.* 6.) *Quorumdam ex ipſis pontificiis conſenſum.* Zacharias papa ad epiſcopos Gallicanos venationibus deditos & in militiam proficiſci ſolitos ſcribit: *Sacerdoti, qui paſtor eſt, arma non ferre, nedum quemquam bello occidere licet.* (***) Aventinus lib. III. annal. Bojor. *Quo pacto* (inquit) *victoriam ſperare auſis eo bello, quo ſacerdos ſimul &*

(*) *Gerboldus epiſcopus Moguntinenſis XV. anno 772. in gratiam regum Galliæ propria ſponte contra Saxones Thuringiam armata manu occupantes cum copiis ſuis profectus eſt immemor officii & ovilis ſibi commiſſi; ſed miſere a Saxone quodam enſe perfoſſus eſt, inde Saxones de eo tales conſcripſerunt rythmos:*

Biſchoff Gerbold fochte mit dem Schwerd,
Durchs Schwerd kam er auch ab der Erd;
Drum ihm viel nützer geweſen wär,
Er wär gen Chor gangen, denn ins Heer.

Wolffius in lect. memorab. cent. XVI. p. 578. GERHARDVS.

(**) Chryſoſtomus hom. IV. de verb. Eſai. *Sacerdotis eſt populum monere, non movere arma, quia gladium mentis non Martis tenet. Ipſius enim vita in contemplatione ſpiritus, non in actione militari conſiſtit.* GERHARDVS.

(***) Cap. *Clericum* diſt. 50. *duplex eſt genus militum, eccleſiæ & ſeculi.* cap. *Nimium.* cap. *Cum a Judæis.* cap. *Non pila.* cap. *Clerici.* cap. *Quicunque.* cap. *Reprehenſibile.* cap. *Si in mortem.* cap. *Convenior.* cap. *Si quis.* cap. *Si vobis.* 23. q. 8. cap. *Clerici* x̃. *de vit. & honeſt. cleric.* cap. *In audientia.* x̃. *de ſentent. ex commun.* Thomas II. 2. q. 40. art. 2. *Exercitia bellica repugnant illis officiis, quibus epiſcopi & clerici deputantur.* Biel. lib. IV. ſent. diſt. 15. q. 4. *Sacerdotes propria manu arripere arma non debent.* P. Gregorius lib. XI. de republ. cap. 1. num. 14. *Inprimis injuſtum haberetur, ſi clerici, quibus militia ſecularis interdicta eſt, militare cogantur, & ita a cultu divi-* no

& manus cruore ac cæde polluit, & ſacroſanctam hoſtiam impuris manibus ſceleratiore mente contrectat. Petr. Damianus in epiſt. ad Firm. epiſc. *Numquid hoc legitur vel egiſſe, vel literis docuiſſe Gregorius, qui tot rapinas ac violentias a Longobardorum feritate eſt perpeſſus? num Ambroſius bellum Arianis ſe ſuamque eccleſiam crudeliter infeſtantibus intulit? numquid in arma ſanctorum quispiam traditur inſurrexiſſe pontificum.* Eraſmus in adnot. cap. III. Luc. acriter invehitur *in epiſcopos bellatores.* Buddæus lib. V. de aſſe. *An ejus temporis in mentem non venit, cum Petrus Paulusque & eorum ſequaces eccleſiæ architecti non armorum ſplendentium fiducia infrcti ad prælia graſſabantur, ſed innocentia freti cætera inermes ad caſtra Chriſti tuenda in tumultu flagrantiſſimæ caritatis claſſico ciebantur.* cap. *Reprehenſibile &c.* 23. q. 8. ſcribit Nicolaus, *reprehenſibile valde eſſe, quod epiſcopi ſunt una in acie contra piratas, cum militum Chriſti ſit Chriſto ſervire, militum vero ſeculi ſeculo.* Albertus, rex Polonorum, cum Creslaus Curo Zuanzius, epiſcopus Vladiſlav. multa apud eum diſſereret de revocanda expeditione in Turcam, reprehendit ipſum, jubens *epiſcopum ſuarum partium meminiſſe, quæ in ſacris faciendis conſiſtant, non in gerendo bello.* Cramerus lib. XXI. hiſt. Polon. Quæ in contrarium adferuntur, facilem habent explicationem: 1.) *Moſes cum Levitis idolorum cultores interemit*: Exod. XXXII. *Reſp.* Moſes fuit dux populi Iſraëlitici, qui potuit ſpeciali præſertim Dei mandato intercedente, alios ad vindictam armare. 2.) Deut. XX. 2. Num. X. 9. *ſacerdotes jubentur eſſe in caſtris & buccinis clangere. Reſp.* Pari ratione adhuc hodie eccleſiarum miniſtri in caſtris verſantur, non pugnandi gratia, niſi ſubitaneus quidam caſus & extrema neceſſitas id flagitet; ſed docendi, exhortandi, conſolandi, ſacramenta adminiſtrandi, orandi & ad preces excitandi cauſa. Carolomannus, Francorum dux, anno Chriſti 702. edictum edidit, in quo inter cætera ſic ſtatuit: *Nemo ſacris initiatus, divinoque miniſterio mancipatus arma omnino ferat, aut in bellum aut in hoſtem pergat. Vnus aut ad ſummum duo epiſcopi delecti ſuffragio cum ſuis ſacerdotibus principem comitentur ad bella, ſacrificandi comprecandique cauſa &c.* Aventinus lib. II. annal. 3.) *Samuel occidit Agagum,* 1. Sam. XV. *Elias baalitas,* 1. Reg. XVIII. *Reſp.* Hæc facta ſunt ſingularia & heroica. 4.) *Maccabæi pontificatum & bella geſſerunt. Reſp.* Quibusdam improbatur, quod regnum ſibi vindicarint, cum ad tribum Juda illud pertinuerit. Sed illuſtres victoriæ divinam ipſorum vocationem videntur confirmare. Quidquid ſit, extraordinaria illa & ſpecialia vet. teſt. exempla non poſſunt generalem aliquam regulam, in novo præſertim teſtamento parere.

§. CCCCI. Quæritur III.) *An ſubditi teneantur obſequi magiſtratui ad quodvis bellum ipſos vocanti? Reſp.* Vt ſubditorum conſcientiis conſulatur, diſtinguendum eſt inter bellum *notorie injuſtum,* & illud, *cujus cauſa eſt dubia vel occulta.* Si bellum notorie injuſtum magiſtratus moveat, ſubditi ab obedientia abſolvuntur per regulam apoſtolicam Act. V. 29. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* Sic *curſores Saulum circumſtantes* juſſi a rege interficere ſacerdotem Achimelechum, recte fecerunt, mandati exſecutionem recuſando. 1. Sam. XXII. 17. *Obſtetrices Ægyptiacæ* recte fecerunt, obedientiam detrectantes mandato regio de abjiciendis Iſraëlitarum infantibus in profluentem. Exod. I. 17. Si vero cauſa belli adhuc ſit dubia vel occulta, ſubditi obſervent regu-

3.) An ſubditi teneantur obedire magiſtratui ad quodvis bellum illos vocanti?

no abſtrahantur. Bellarminus lib. III. de laicis cap. 14. §. *Objicit autem &c. Non chriſtiano, ſed monacho bellum interdictum* Scriptor anonymus in comm ſuper Apoc. conſcripto, anno 1390. & a b. Luthero anno 1528. edito p. 13. *Cruciatam papæ a ſummo pontifice indictam contra Clementem an-tipapam, & ab aliis epiſcopis exſecutam damnat fides catholica, cum tam ſit horrendum, ſacerdotes vacare hominum occiſioni, quam quod vellent tenentes uſurpent diſpenſare Domini menſæ ſacramenta.* Similia paſſim in eo occurrunt. GERHARDVS.

regulam vulgatam: *tene certum, relinque incertum*; jam vero certum eſt, quod ſubditi obedientiam debeant magiſtratui non præcipienti manifeſte impia & injuſta. Ergo non curioſe & præpoſtere in belli cauſas & conſilia magiſtratus inquirant, ſed officii ſui debitum expleant. Quod ſi vel maxime belli cauſa non ſit omni ex parte ſufficiens & legitima; ſubditi tamen a peccato excuſantur, mandato ſui magiſtratus arma capientes. Sic peccat judex, qui eum, cujus cauſa nondum ſatis cognita & examinata, morti adjudicat; ſed carnifex ſententiæ exſecutor non peccat, qui morti adjudicatum occidit, quia obſequitur ſuperiori, cujus ſententiam in dubio diſcutere non tenetur. Auguſtinus lib. XXII. contra Fauſtum cap. 75. *Ne illud quidem*, (bellum) *quod humana cupiditate geritur, non ſolum incorruptibili Deo, ſed nec ſanctis ejus obeſſe aliquid poteſt, quibus potius ad exercendam patientiam & ad humiliandam animam, ferendamque paternam diſciplinam etiam prodeſſe invenitur &c. Cum ergo vir juſtus ſi forte ſub rege homine etiam ſacrilego militet, recte poſſit illo jubente bellare civicæ pacis ordinem ſervans, cui quod jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel utrum ſit, certum non eſt, ita ut fortaſſe reum regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ratio ſerviendi.*

4.) *An milites mercenarii defendendi?*

§. CCCCII. Quæritur IV.) *An recte faciant, qui a poteſtatibus mercede ad militiam ſe conduci patiuntur?* (*) Mercenarios milites penitus videntur damnare Petrus Martyr claſſ. IV. loc. comm. cap. 16. num. 13. (**) & Bucanus in inſtit. loc. 49. p. 788. 1.) Tales milites conjiciunt ſe in pedicas ſine cauſa. Nam ſi bellum injuſtum ſit, excuſari non poſſunt, cum non obedientia, ſed cupiditate ducantur. 2.) Niſi iſti ita facile adcurrerent ad tympana, multa bella nec ita temere ſuſciperentur, nec ita diu producerentur. 3.) Iidem efficiunt, ut patria ſua male audiat, & laboret odio aliarum gentium, neceſſe enim eſt, ut læſus doleat. 4.) Prodigi ſunt vitæ ſuæ, quam oportebat conſervare. 5.) Relinquunt vocationes ſuas, uxores, liberos, familias, & curant aliena. 6.) Exhauriunt vires patriæ ſuæ, neque enim credibile eſt, eos omnes, qui exeunt, redire domum. 7.) Res eſt peſſimi exempli, vendunt enim quodammodo vitam ſuam, non juſtitiæ, ſed pecuniæ cauſa. At Abrahamus a rege Sodomorum, cui ſtrenuam navaverat operam, nullam prædæ partem accipere voluit. 8.) Lædunt eos, a quibus nunquam læſi fuerant, quod ſummæ eſt injuſtitiæ; miſeri illi, quorum agros & oppida vaſtant atque ſpoliant, clamare poſſent: Quid nos adficitis his injuriis? quid nos de vobis ſumus meriti? 9.) Redeunt domum multo deteriores, quam cum exierint, quæcunque enim vident in aliis nationibus nequiter & libidinoſe geri, imitantur, & ubi redierint, inficiunt patriam ſuam. 10.) Pro pretio fundunt ſanguinem innoxium, quos Deus exſecratione & exitio dignos pronunciat Deut. XXVII. 25. Hæc quidem omnia recte opponuntur temerariis illis militibus, qui absque ulla cauſarum & circumſtantiarum prævia conſideratione quævis caſtra ſpe prædæ & cupiditate lucri illecti ſequuntur, quive vocationem ſuam, quam a Deo habent, turpiter deſerunt, & relictis uxoribus, liberis, artificiis &c. ex impatientia laborum & ærumnarum in militiam abeunt; interim tamen mercenariam militiam penitus tollere aut damnare non poſſunt. Contrarium enim oſtendunt: 1.) *Baptiſtæ teſtimonium*: Milites illi, quibus Johannes baptiſta reſpondet: *contenti eſtote ſtipendiis veſtris* Luc. III. 14. mercenarios fuiſſe certum eſt; illos tamen a ſtatu ſuo minime revocat, ſed recte vivendi regulam illis præſcribit. 2.) *Apo-*

(*) Danæus in orat. dom. explicat. p. 236. refert, Poſſidonium in vita Auguſtini ſcribere, *eum nunquam oraſſe pro illis, qui mercenariam & quæſtuariam militiam extra patriam exercent.* Sed in Poſſidonio illud non occurrit. GERHARDUS.

(**) Item claſſ. IV. loco. 17. num. 8. p. 1746. Eraſmus Roterod. ſub adag. *Bellum haudquaquam lacrymoſum*, & *haud adnuncias Bellum.* GERHARDUS.

2.) *Apoſtoli dictum*: 1. Cor. IX. 7. *Quis unquam militat ſuis ſtipendiis?* ubi militiam mercenariam cum agricultura & gregum paſtura conjungit, quæ non ſunt res ſuo genere malæ & damnandæ. 3.) *Priſcorum exemplum*: Jud. XI. 6. Galaaditæ ad Jephtham dicunt: *Veni, & eſto princeps noſter, & pugna contra filios Ammon.* 2. Reg. III. 7. rex Iſraël Joram mittit ad regem Juda, Joſaphatum, dicens: *Veni mecum ad prælium contra regem Moab, qui receſſit a me*; qui reſpondit: *adſcendam, ſicut ego ſum, ſic tu es.* Et quod proprie huc congruit 2. Paral. XXV. 6. Amaſias, rex Juda *mercede conducit de Iſraël centum millia robuſtorum centum Kikar argenti*; hinc Auguſtinus ſerm. XIX. de verb. Dom. *Non militare, ſed propter prædam militare eſt peccatum, ideo quadam providentia militibus ſtipendia conſtituta ſunt, ne dum ſumtus quæritur, prædo graſſetur.* 4.) *Simile quoddam cognatum.* Sicut juriſconſultus ad ordinem judiciorum adminiſtrandum operam ſuam offerre & addicere poteſt magiſtratui, cui non eſt ſubjectus: ita quoque, quia oportet tales eſſe, qui ſint ad prælia eruditi 1. Paral. V. 18. ac norint armis violentiam repellere & pacem tueri, quæ militandi peritia donum Dei eſt, ut ſuperius oſtendimus; ideo ſi cauſa belli ſit juſta & legitima, tales bona conſcientia ſtipendio mereri poſſunt. Notandum tamen, quod mercenarii illi milites ante omnia adcurate conſiderare debeant, an bellum ex illa parte, cui operam ſuam addicere cogitant, ſit juſtum; neque enim illos, perinde ut ſubditos, excuſat in dubio obedientia, cum non ſint ad militandum obligati, ſicut ſubditi. poteſt contra quosvis privatos arbitrio gladium ſtringere, ſed accedere oportet grave quoddam delictum capitali ſupplicio dignum: ſic magiſtratus non habet poteſtatem quovis tempore & contra quosvis bellum indicendi, ſed accedere oportet juſtam, legitimam ac ſufficientem cauſam. Quemadmodum peccat judex morti adjudicando eum, cujus cauſa nondum ſatis eſt diſcuſſa & examinata; ſic peccat magiſtratus bellum indicens, quando cauſa adhuc dubia eſt & inſufficiens, *nam bellum eſt actus juſtitiæ, & ſummus gradus vindictæ publicæ.* Quando ergo reges audiunt veram & juſtam militiam Deo probari, nequaquam exiſtiment, libera ipſorum cupiditati, libidini ac iracundiæ frena laxari, ac liberrimam poteſtatem movendi bella ipſis concedi; ſed ſolicite expendant prudentiſſimæ fœminæ Abigaëlis verba ad Davidem pronunciata: 1. Sam. XXV. 28. *Quia prælia Domini præliaris, malitia ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitæ*, hoc eſt, caveas a bello injuſto, & a ſanguine innoxio effundendo. Celebratur San Paulini Comitis dictum a Dinotho: *Qui vincere cupit, Deum æquitate cauſæ & belli a ſe ſuſcepti in ſuis partibus habere ſtudeat.*

Frangit & adtollit vires in milite cauſa,
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor;

canit Propertius lib. IV. eleg. 6. *Injuſta bella triſtes & funeſtos habere ſolent exitus*; inquit Herodotus lib. I. Nunquam ergo bellum ſuſcipiatur, *niſi juſta ac neceſſaria ſubſit cauſa*, ut heroice dixit Octavianus Cæſar referente Cuſpiniano in ipſius vita pag. 11.

b.) *Cauſæ impulſivæ juſtitia & æquitas.* §. CCCIII. *Alterum* juſti & legitimi belli requiſitum eſt *cauſæ juſtitia & æquitas.* Quemadmodum enim magiſtratus non

§. CCCIV. Poſſunt autem cauſæ juſti & legitimi belli ad tria revocari capita. (*) Prima cauſa eſt *neceſſaria defenſio*, 2) *juſta vindicatio*, *Cauſæ juſti belli tres.*

(*) Cauſæ belli ſpectant vel nos ipſos vel ſocios noſtros. Ad priorem claſſem pertinent tres cauſæ: 1.) cum vim a nobis noſtrisque arcemus, & ſic patriam, libertatem, parentes armis tegimus. 2.) Cum res nobis vi ablatas repetimus. Non tamen niſi omni remedio deficiente ad arma deveniendum l. *ait prætor* §. *ſi debitores* ff. *de his, qui in fraud. credit.* 3.) Cum violatos legatos vindicamus. Ad poſteriorem: cum ſocios & nobis fœdere junctos ab extraneis oppreſſos liberamus, iisque auxilia noſtra implorantibus opem ferimus. GERHARDVS.

3.) *legitima ablatorum recuperatio*, quas onjungere videtur Auguſtinus lib. XXII. Fauſtum cap. 75. hiſce verbis: *Bellum* *rendum*, *Deo auctore ſuſcipitur*, *recte dubitare fas non eſt*, *vel ad terrendam*, *rendam*, *vel ad ſubjugandam morta-* *perbiam*. Duas poſteriores cauſas ex- quæſt. 10. in Joſ. & citatur cap. *Domi-* . cauſ. 23. quæſt. 2. *Juſta bella definiri quæ ulciſcuntur injurias*, *ſi qua gens* *tas*, *quæ bello petenda eſt*, *vel vindi-* *lexit*, *quod a ſuis improbe factum eſt*, *ere*, *quod per injuriam ablatum*. Pri- tertiam cauſam complectitur Iſidorus III. etymol. cap. 1. & citatur cap. *Ju-* *c*. cauſ. 23. quæſt. 1. *Bellum recte ſu-* *vel de rebus repetendis*, *vel de injuriis* *ndis*. Scholaſtici tres cauſas conjun- Thomas II. 2. q. 40. Biel. lib. IV. ſent. q. 4. *Cauſa juſti belli reducitur ad* *tes*, *qui ſunt defenſio legum humana-* *divinarum*, *patriæ ac hominum*: *corre-* *factorum & injuriantium ac correctio* *tium*: *recuperatio injuſte ablatorum* *torum*. Qui dichotomia delectantur, dicere: bellum aliud eſſe *defenſivum*, ſa eſt *neceſſaria defenſio*: aliud *offen-* cujus cauſa eſt vel *juſta vindicta*, vel *juſte ablatarum repetitio*. Poteſt etiam lo procedi: *cauſa belli juſti eſt* vel *de-* , vel *vindicatoria*. Vindicatoria vel *iam* Deo & reipublicæ illatam, vel *recuperationem* bonorum ablatorum.

§. CCCCV. I.) *Defenſionis* cauſa juſtum & legitimum a magiſtratu ſuſcipi bellum, jure di- turali ac humano probatur, *quia vim* *dere omnes leges omniaque jura per-* l. 45 §. 4. ad leg. Aquil *Hoc ratio* *& neceſſitas barbaris*, *& mos gentibus*, *natura ipſa præſcripſit*, *ut omnem ſem-* *quacunque ope poſſunt*, *a corpore*, *a vita ſua propulſarent*. Cicero pro Juſtum ergo & neceſſarium eſt bel-) religio, patria, parentes, uxores, liberi &c. contra vim illatam defenduntur. Hinc recte Palingenius in zodiaco vitæ in capric. p. 262.

Ergo decet ſapientem uti ratione, *& amare*
Inprimis pacem: *pacem complectier omni*
Conatu ac ſtudio; *niſi forte aliquando coactus*
Pugnet pro patria pro ſeque ſuiſque tuendis.
Tunc venia eſt dignus, *tunc ſit ſine crimine bellum*.
Nam fas jusque ſinunt vim vi propellere, *fraudem*
Fraude, *velut meritum merito penſare decorum eſt*.

Cum enim magiſtratui ſubditorum defenſio ac tutela divinitus ſit commiſſa, ideo gladium itidem divinitus ſibi traditum pro ſubditorum defenſione poteſt jure ac legitime in bello expedire. Cæterum duplex eſt defenſio, cujus cauſa bella geruntur: propria & aliena. *Propria*, ſi a ſubditis, *aliena*, ſi a confœderatis & oppreſſis vis illata repellitur. Sunt enim diverſa hominum genera, pro quorum defenſione magiſtratus juſte capit arma. 1.) *Subditi*, cujus defenſionis exemplum habetur 1. Sam. XI. 11. ubi *Saul* oppidum Iſraëliticum Jabes Gilead ab obſidione Ammonitarum liberat: 2. Paral. XX. 1. ubi contra *Joſaphatum*, regem Juda, congregantur filii Moab, filii Ammon & habitatores montis Seir ſive Edomitæ, contra quos in bellum progreditur Joſaphatus præmiſſis prius feriis ad Deum precibus, in quibus de juſtitia cauſæ ſuæ agit v. 10. *Ecce filii Ammon & Moab & mons Seir*, *per quos non conceſſiſti Iſraël*, *ut tranſirent*, *quando egrediebantur de Ægypto*, *ſed declinaverunt ab eis*, *& non interfecerunt eos*; v. 11. *e contrario agunt & nituntur nos ejicere de poſſeſſione*, *quam tradidiſti nobis*. v. 12. *Deus noſter*, *ergo non judicabis eos?* Sic etiam 1. Macc. III 20. cum Antiochi exercitus Iſraëlitas oppugnaret, orat Judas Maccabæus: *Ipſi veniunt ad nos in multitudine contumaci & ſuperbia*, *ut diſperdant nos & uxores noſtras*, *& filios noſtros*, *& ut ſpolient nos*. v. 21 *Nos*

vero pugnabimus pro animabus noſtris. De hoc caſu defenſionis loquitur etiam Chriſtus Joh. XVIII. 36. *Si regnum meum eſſet de hoc mundo, miniſtri mei utique certarent*, hoc eſt, armarem ſubditos ad mei regni defenſionem. 2.) *Cognati*: Gen. XIV. 12. cum quatuor reges Lothum filium fratris Abrahæ ejusque ſubſtantiam in bello abſtuliſſent, *Abrahamus* Lothum, cognatum ſuum proximum, defenſurus trecentos & octodecim vernaculos domus ſuæ armat. 3.) *Confœderati:* 1. Macc. VIII. 31. Romani ad Demetrium regem ſcribunt: *Quare gravaſti jugum tuum ſuper amicos noſtros & ſocios Judæos?* v. 32. *Si iterum adierint nos adverſum te, faciemus illis judicium, & pugnabimus tecum mari terraque.* Ariſtoteles in rhet. ad Alex. cap. 37. *Oportet injuriam paſſos pro ſe ipſis arma capere, aut pro cognatis & beneficis, itemque ſociis injuria adfectis auxiliari.* 4.) *Dedititii vel clientes*, qui in fidem & clientelam ſeſe dediderunt: Joſ. X. 6. Gabaonitæ, qui Iſraëlitis ſeſe ſubjugarant, mittunt ad *Joſuam* dicentes: *Ne retrahas manus tuas ab auxilio ſervorum tuorum, adſcende cito, & libera nos, ferque præſidium, convenerunt enim adverſum nos omnes reges Amorræorum &c.* quorum precibus Joſua obſequitur, & inſignem, imo miraculoſam victoriam ab Amorræis reportat.

a.) An in quovis defenſionis caſu arma expedienda?

§. CCCCVI. Quæritur hoc loco: I.) *An in quovis defenſionis caſu arma expedienda? Reſp.* Minime vero, ſed adcurate omnes circumſtantiæ ſunt examinandæ tum in propria tum aliena defenſione. In propria: 1.) ne *adverſus magiſtratum* culpa noſtra offenſum defenſionem paremus, ſed culpam potius humili ſubjectione deprecemur. Quod ſi vel maxime extra culpam ſimus, tamen contra ſuperiorem magiſtratum ad arma nequaquam temere proſiliamus, ſed modis omnibus animum ipſius exulceratum placare ſtudeamus. 2.) Ne adverſus eos, *qui juſtis injuriis laceſſiti* bellum nobis inferunt, ad arma properemus, ſed primo omnium ſatisfactionem offeramus, & controverſum negotium delectis quibusdam arbitris componendum nos commiſſuros præmittamus; quod ſi oblatam conditionem hoſtis acceptare noluerit, tum demum defenſioni bellicæ locus eſt relictus, ita tamen, ut ad ſatisfactionem animo ſemper ſimus parato. 3.) Ne adverſus eos, *qui potentia ac viribus nobis longe ſuperiores ſunt*, temeraria arma capiamus, nec ἀντιπνέειν τοῖς ἀνέμοισι conemur, ſed quasvis potius conditiones pacis, etiam duriores & rebus noſtris adverſas, acceptemus, quam de ſumma rei cum certiſſimo exitii periculo decertemus. Luc. XIV. 31. *Quis rex iturus committere bellum adverſus alium regem, non ſedens prius cogitat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere illi, qui cum viginti millibus ad ſe venit?* v. 32. *Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea, quæ pacis ſunt.* In aliena defenſione cavendum, ne dum aliis inſervire ſtudemus, ipſimet conſumamur. Quamvis enim recte dictum a Tullio lib. I. offic. *eum, qui non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ, tam eſſe in vitio, quam ſi parentes aut patriam aut ſocios deſerat*; quamvis etiam pium & humanum ſit, laborantibus & injuſte oppreſſis opem ferre, tamen virium noſtrarum ſemper habenda eſt ratio, ne pennas ultra nidum extendamus, & bellis non neceſſariis nos ipſos implicemus.

b.) An quibusvis fidem noſtram implorantibus ſuppetiæ ſint ferendæ?

§. CCCCVII. Ex quo facile intelligitur, quid reſpondendum ad quæſtionem II.) quando porro quæritur: *An oppreſſis, qui nec cognationis, nec confœderationis jure nos adtingunt, nec in noſtram poteſtatem ſeſe dedunt, ſed humanitatis jure noſtram fidem noſtrumque implorant auxilium, ſuppetiæ ſint ferendæ?* Etenim ſi injuſte illos oppreſſos eſſe conſtet, ſi hoſtis victoria & felicitas nobis maximo futura ſit incommodo aut periculo, ſi vires nobis ſuppetant, ſi fœdera aut cauſæ aliæ minime impediant, auxilium ipſis ferendum eſſe nemo ambigit; ſed ſi vel omnia vel aliqua modo ſeſe habeant

ıt contrario, aliena pericula non facia- oſtra. Præſtat habere dubium amicum, hoſtem certum, ſi is ſit potentior.

ob re- de- m ar- enda? §. CCCCVIII. Quæritur III.) *An ob religionis defenſionem arma capienda? Reſp.* Quandocunque & quacunque de cauſa ſubditi injuſte ab hoſte opprimun- ive religionis, ſive libertatis, ſive alius u prætextus quæratur, magiſtratus eo- defenſionem ſuſcipere debet. In tali bello non hoc præcipue quæritur, an in ſe ac per ſe armis & vi corporali lenda; ſed an ſubditi ob religionis pro- ıem injuſte oppreſſi, a magiſtratu con- n illatam ſint defendendi, id quod non ı ſolum, ſed etiam neceſſarium eſſe di- 1. Macc. III. 20. cum Antiochus Iſraë- ropter religionem oppugnaret, dicit Ju- accabæus: *Ipſi veniunt, ut diſperdant ſ uxores noſtras & filios noſtros.* v. 21. *ero pugnabimus pro animabus noſtris & gibus noſtris.* Auguſtinus epiſt. L. ad Bo- & citatur cap. *Maximianus &c.* cauſ. 3. "Maximianus, epiſcopus Vagienſis, lium petiit ab imperatore chriſtiano (con- ıoſtes eccleſiæ) non tam ſui ulciſcendi ı, quam tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ. d ſi prætermiſiſſet, non ejus fuiſſet lau- la patientia, ſed negligentia merito cul- a. Neque enim & apoſtolus Paulus vi- æ tranſitoriæ conſulebat, ſed eccleſiæ , quando contra illos, qui eum occide- ɔnſpiraverunt, conſilium eorum tribuno, roderetur, effecit, unde factum eſt, ut ad locum, quo fuerat producendus, ceret miles armatus, ne illorum patere- nſidias.„ Idem epiſt. CLXIV. ad Eme- ; & habetur cap. *Noſtri &c.* cauſ. & dict. "Noſtri (catholici) adverſus pri- & illicitas veſtrorum (Donatiſtarum) entias, quas & vos ibi, qui talia non is, doletis & gemitis, a poteſtatibus or- ıis tuitionem petunt, non qua vos per- ıntur, ſed qua ſe defendunt.„ Proinde ſi patriam, ſi libertatem, ſi fortunas adverſus injuſtam hoſtium vim defendere licet; quidni etiam religionem defendere liceat, unde *pro aris & focis pugnare* veteri proverbio dicuntur, qui ſe ſuosque juſto bello defendunt.

2.) Legitima vindicatio. §. CCCCIX. II.) *Vindictæ publicæ* cauſa legitimum a magiſtratu bellum geri, conſtat ex dicto apoſtolico Rom. XIII. 4. *Non fruſtra portat gladium, ſed miniſter Dei eſt, vindex in iram illi, qui male agit.* Colliguntur autem ex vet. teſt. duo genera delictorum, propter quæ coërcenda ac punienda magiſtratus bellum ſuſcepit. Vnum eſt eccleſiaſticum, alterum vero politicum. *Eccleſiaſticum* eſt gentis vel civitatis cujusdam idololatria. Deut. XIII. 12. *Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, aliquos dicentes:* v. 13. *Egreſſi ſunt filii Belial de medio tui, & averterunt habitatores urbis ſuæ, ac dixerunt: Eamus & ſerviamus diis alienis, quos ignoratis.* v. 14. *Quære ſolicite, & diligenter rei veritate perſpecta, ſi inveneris certum eſſe, quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam in medio tui;* v. 15. *ſtatim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, ac delebis eam &c.* Idem vero judicium eſſe debet de hac lege, quale de præcedente in eodem capite, quod pſeudopropheta ad idololatriam populum illiciens ſit interficiendus, de qua egimus ſuperius. *Politica* delicta, propter quæ bella geſta ſunt, inveniuntur complura: 1.) *legatorum violatorum:* cum enim legati jure gentium ſint inviolabiles, ideo legatorum violatione jus gentium violatur, & ſumma magiſtratui leganti ignominia irrogatur, quam armis vindicare jure poteſt. 2. Sam. X. 4. 1. Paral. XIX. 4. Hanon, rex Ammonitarum, Davidis legatos inſigni contumelia adficit, quam juſta ſeveritate David vindicat. 2.) *Pactorum violatio:* cum enim fœdera & pacta ſint juris gentium, ideo eorum violatione jus gentium violari jure cenſetur. 2. Reg. III. 6. Meſa, rex Moabitarum, diſce-

diſcedit a fœdere, quod inierat cum regibus Iſraëliticis, ideo *Joramus*, rex Iſraël, mittit legatos ad Joſaphatum, regem Juda, dicens: *Rex Moab receſſit a me, veni mecum in prælium.* 3.) *Cum hoſtibus conjunctio*: 2. Sam. VIII. 5. *Venit Syria Damaſci, ut præſidium ferret Adarezer, regi Soba*, (Davidis hoſti) *& percuſſit David de Syria viginti duo millia virorum, & facta eſt Syria David.* Qui enim hoſtibus in bello ſeſe conjungit, eodem cum hoſtibus loco merito habetur. 4.) *Publicorum flagitiorum neglecta vindicatio*: cum enim magiſtratus divinitus conſtitutus ſit, ut externam diſciplinam tueatur, & notoria flagitia honeſtatem & tranquillitatem publicam turbantia puniat, ideo ſi in hoc officio negligens deprehenditur, divino judicio bellis quandoque involvitur. Jud. XX. 13. mittunt *Iſraëlitæ* legatos ad tribum Benjamin, & ſceleratos homines ad ſupplicium poſcunt, quod cum facere recuſarent, bello eos invadunt. Bella, quibus Iſraëlitæ ſpeciali mandato divino intercedente Cananæos adgreſſi ſunt, fuerunt pœnæ ſcelerum & flagitiorum, quibus impia & idololatrica gens fuit immerſa. Levit. XVIII. 25. *Viſitabo ſcelera illius gentis, quibus terra eſt polluta, ut evomat habitatores ſuos.*

Quæſtiones de vindicta: a.) An ob quamvis vindictam bella movenda?

§. CCCCX. Quæritur hoc loco: I.) *An ob quamvis vindictam bella ſtatim movenda? Reſp.* Minime vero, ſed 1.) ſi oſtenſæ ſunt leviores, quæ absque publicæ ſalutis & auctoritatis detrimento condonari poſſunt, tunc præſtat pœnam remittere. 2.) Si offenſio a perſona una vel altera proficiſcatur, propter illam toti regioni vel civitati non ſtatim inferendum bellum, ne innocentes alienam culpam luere cogantur. 3.) Si is, qui læſit, viribus eſt ſuperior, tum præſtat injuriam diſſimulare, quam periculo ſe & ſua exponere. 4.) Si is, qui læſit, ad ſatisfactionem vel legitimam cauſæ cognitionem ſeſe offerat; *in eum enim, qui jure agere & ſatisfacere paratus eſt, nefas eſt bellum ſumere tanquam in injurium*, ait Thucydides lib. I. 5.) Si vel maxime hoſtis non offerat ſatisfactionem; tamen cum bellum ſit medium vindictæ grave & periculoſum, ideo prius pacifice ab hoſtibus debita ſatisfactio petenda eſt, antequam bellum inferatur.

b.) An hoſte ſatisfactionem offerente, altera pars teneatur a bello ceſſare?

§. CCCCXI. II.) *An ſi hoſtis nolit initio ſatisfacere, poſtea tamen bello jam inchoato pacem petat, & ſatisfactionem offerat, alter teneatur a bello ceſſare?* Cajetanus ſtatuit, quod *ante bellum inchoatum* teneatur quidem ſatisfactionem acceptare, *poſt inchoatum* bellum vero nequaquam, ſibi enim imputet, quod media & tempus pacis neglexerit. Sed rectius diſtinguitur inter *ſtrictum juſtitiæ rigorem* & inter *blandum chriſtianæ caritatis fervorem.* Si ſtrictum juſtitiæ rigorem expendere velimus, princeps, qui juſtam belli cauſam habet, non tenetur ſatisfactionem, præſertim poſt inchoatum bellum, acceptare, quia gerit perſonam judicis, & vindex ſcelerum divinitus conſtitutus eſt; ſed quia bellum eſt ſupplicium graviſſimum, quo non ſolum is punitur, qui peccavit, ſed etiam multi innocentes ſimul e medio tolluntur, ideo caritas chriſtiana exigit, ut a bello ceſſetur, quando debita ſatisfactio offertur, niſi bono communi magis expediat, eum, contra quem pugnatur, funditus exſtirpari, quales olim erant Cananæi, quos Deus juſſit penitus deleri Deut. XX. 17. Quod ſi princeps obvertere velit, *ſe jamdum magnos belli ſumtus feciſſe, ideoque a bello ceſſare ſibi integrum non eſſe*; audiat, quid homo Dei ad regem Amaſiam dicat 2. Paral. XXV. 9. cum enim rex a bello abſtinere juſſus diceret: *Quid fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Iſraël?* reſpondit illi propheta: *Habet Dominus, unde tibi dare poſſit multo his plura.*

c.) An infideles & barbaros ſine cauſa bello petere liceat?

§. CCCCXII. Quæritur III.) *An infideles & barbaros populos, qui nulla injuria nos adfecerunt, bello invadere liceat?*

Notum

um eſt, qua crudelitate Hiſpani America-
, a quibus nunquam læſi fuerant, tracta-
, de qua ex Ludov. Granatenſi, Bartho-
æo de la Caſa, Lipſio & Acoſta diximus,
tract. de eccleſ. §. 188. quibus addendum
d Wilhelmi, principis Auraici, in apol.
Indiis Hiſpani plusquam vicies centenas
iadas hominum crudeliſſime necarunt, idque
portentoſa crudelitate, ut omnes omnium
porum crudelitates ac tyrannides, de qui-
aut audivimus, aut legimus, ludus jocus-
ſint præ illorum in Indos immanitate,
madmodum editis ea de re libris ipſorum
epiſcopi ac doctores teſtatum reliquerunt.
opponimus hiſce bellis, defectum 1.)
dati divini: In vet. teſt. juſſerat Deus Ca-
æos gentem idololatricam & impiam bel-
invadere & exſtirpare, ſed in nov. teſt.
infidelibus ac barbaris bello oppugnandis,
lum habemus ſcripturæ teſtimonium. 2.)
di legitimi: Chriſtus & apoſtoli religio-
n non propugnarunt armis, nec armis pro-
andam docuerunt. 3.) *Cauſæ juſtæ*:
unt hic omnia, quæ juſtum ac legitimum
lum faciunt. Nec enim defenſionis gratia
tra infideles talia bella geruntur; niſi for-
vicinorum oppreſſione viam ad nos adfe-
at, quo in caſu merito reprimuntur; nec
rias illis, a quibus infeſtantur, unquam
lere; neque quidquam, quod armis recu-
andum ſit, ipſis eripuere, hic ergo locum
et illud Auguſtini lib. IV. de civ. Dei
. 6. *Inferre bella finitimis, & inde in ce-*
procedere, ac populos ſibi non moleſtos
regni cupiditate conterere & ſubdere,
d aliud quam grande latrocinium nominan-
eſt? Quæ in contrariam partem adferun-
, fallaciam conſequentis conjunctam habent
nia. Non enim ſequitur: *juſtum eſt, ut*
iſtiani, utpote meliores, imperent ethnicis,
ote deterioribus; ergo hi ab illis armis ſunt
igendi. Religio & vita infidelium ſunt cor-
enda; ergo armis ſunt invadendi. Deli-
ipſorum punienda; ergo nobis licet bello
invadere. In conſequente ſemper plus ſub-
itur, quam antecedens permittit. Re-

fero huc locum ex Bellarmino lib. III. de laicis cap. 15. §. *ſecunda conditio &c. Princeps* (inquit) *non eſt judex, niſi hominum ſibi ſubditorum, ergo non poteſt quæcunque peccata aliorum hominum punire, ſed ſolum ea, quæ cedunt in detrimentum populi ſibi ſubjecti. Nam etſi non eſt judex ordinarius aliorum, tamen eſt defenſor ſuorum, & ratione hujus neceſſitatis efficitur eſſe quodammodo judex eorum, qui ſuis injuriam fecerunt, ita ut poſſit eos gladio punire.* Hæc Bellarminus, quæ quomodo cum donatione Alexandri VI. qui Luſitanis Indiam orientalem, Hiſpanis occidentalem bello adquirendam & occupandam mirabili liberalitate donavit, conciliari poſſint, ipſe viderit.

d.) *An propter negatum exercitui tranſitum bellum juſte inferatur?*

§. CCCCXIII. Quæritur IV.) *An propter negatum exercitui per terram alienam tranſitum domino illius terræ juſte inferatur bellum*? Adfirmat Auguſtinus q. 44. in Numeros: *Notandum eſt,* (inquit) *quemadmodum juſta bella gerebantur, innoxius tranſitus negabatur, qui jure humanæ ſocietatis æquiſſimo patere debet.* Juſtitiam ergo belli inter Sihonem, Amorræorum regem, & Iſraëlitas Num. XX. ex negato tranſitu deducit; hanc Auguſtini ſententiam gloſſa juris canonici cap. *Notandum &c.* cauſ. 23. q. 2. confirmat ex jure civili, l. *in ſumma.* ff. *de aq. pluvia coërcenda*, ubi permittitur aliquid in agro alieno, modo id fiat ſine poſſeſſoris nocumento. l. *per agrum* C. *de ſervitutibus*, ubi Maximianus & Diocletianus decernunt, *ut via publica utaris, nemo poteſt prohibere;* at hoc Iſraëlitæ tantum petebant, ergo repulſi juſte bellum ſuſceperunt. Sed juſtitia hujus belli Iſraëlitarum cum Sihone ex alio capite rectius deducitur; egreſſus ipſe erat e finibus ſuis cum exercitu, & Iſraëlitis injuriam inferebat, Jud. XI. 10. merito igitur arma adverſus ipſum capiebant. Dubium enim adhuc eſt, an propter tranſitum negatum recte capiantur arma, cum alia ratio ſit *privatorum hominum*, de quibus jus ci-

vile

vile agit, alia vero *totius exercitus*, ſed de his juriſconſulti plenius.

3.) *Ablatorum recuperatio.* §. CCCCXIV. III.) *Ablatorum & injuſte poſſeſſorum recuperationem* eſſe juſtam belli cauſam, conſtat ex jure divino & humano, quod rapinas & injuſtam alienorum bonorum poſſeſſionem prohibet. Id ipſum colligitur ex defenſione ſubditorum & provinciæ magiſtratui demandata. Si enim princeps totum imperium ſalvum eſſe velit, non ferat, ut ſingulæ ejus partes ſenſim decerpantur, quia ſublatis partibus tandem etiam totum interit. 1. Sam. XXX. 16. cum Amalekitæ oppidum Sicleg incendiſſent, ac captivas duxiſſent mulieres *David*, ipſos inſequitur, & ad internecionem usque cædit. 1. Reg. XXII. 3. 2. Paral. XVIII. 2. *Achabus*, rex Iſraël, dicit ad ſervos ſuos: *Ignoratis, quod, noſtra ſit Ramoth-Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ*; quod huic bello eventus exoptatus minime reſpondit, Achabi impietati tribuendum. Notandum tamen, quod ea, quæ juſte nobis erepta ſunt, bello neutiquam repoſcenda, quodque cum potentioribus ob recuperationem amiſſorum temere non ſit confligendum, ne, dum partem quærimus, totum interim amittamus.

§. CCCCXV. Atque hæc dicta ſint de juſtis ac legitimis belli cauſis, ex quibus facile poteſt fieri judicium *de injuſtis & illegitimis cauſis*, quia verum eſt ſui & obliqui index. Chemnitius ex verbis Johannis baptiſtæ Luc. III. 14. erudite colligit tria injuſtorum bellorum genera: 1.) ex *concuſſione*, quando quis ideo bellum infert, quia eſt potentior; 2.) ex *ſycophantia*, quando ſine juſta cauſa prætextus quæritur, vere enim dixit Polybius: *In bellis aliud eſt αἰτία*, aliud πρόφασις; 3.) propter *prædam*. Teſtantur hiſtoriæ, & comprobat experientia, cauſas bellorum manifeſtas, quæ exterius prætexuntur, ab occultis, quæ intus premuntur, ſæpius toto cœlo diſſidere. Ambitio, avaritia, ira, dominandi, habendi & ulciſcendi cupiditas multorum bellorum cauſæ ſunt, quæ ob id raro felici terminantur exitu. Accidit enim plerumque ambitioſis & avaris illis bellatoribus, quod camelo, *qui cornua deſiderans, etiam aures perdidit.* Princeps quidam Tartarorum regem Rutenorum non neceſſarium bellum ſibi moventem in prælio captum interfecit, & ex calvaria ipſius populum inauratum fieri curavit, cui hæc verba inſcripſit: *Hic aliena adpetendo amiſit propria.* Pyrrhum gloriæ cupiditas & profunda imperii libido difficillimis bellis implicuit, ac tandem perdidit. Plutarchus in Pyrrho. (*) Cogitent vero chriſtiani ac pii principes, ſerio, inquam, cogitent, graviſſimam Deo reddendam rationem, ſi bella non neceſſaria moverint, ſi populos fidei ſuæ commendatos hoſtium prædæ expoſuerint, ſi illorum ſanguinem, pro quibus Chriſtus ſanguinem ſuum fudit, temere profundi curaverint. *Bonus princeps*, inquit Seneca, *alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit, homini non eſſe homine prodige utendum.* Ac probe notandum, quod ſcholaſtici recte diſputant, *eum, qui injuſtum movet bellum, non poſſe bona conſcientia poſſidere, quæ bello ſunt adquiſita, ſed teneri ad reſtitutionem*; qua de re adnotabimus quasdam concluſiones ex Biele lib. IV. ſent. diſt. 15. q. 4. *In bello*, inquit art. 2. *pro rebus repetendis moto bellantes tenentur reſtituere, quidquid ultra res recuperandas, & damna paſſa, & labores atque expenſas ab hoſtibus adquiſivere.* art. 3 *Omnis bellator in bello injuſto extra caſum præcedentis concluſionis tenetur ad reſtitutionem ablatorum ac omnium damnorum adverſariis ac ſibi adhærentibus illatorum.* art. 5. *Dominus gerens bellum injuſtum ſubditis ſuis cum bona fide ſequen-*

(*) Illegitimæ bellorum cauſæ ſunt variæ: 1.) *Ambitio & Avaritia*: Scythæ ad Alexandrum magnum ex ambitione bella moventem: *Si dii habitum corporis tui aviditati animi parem eſſe voluiſſent, orbis te non caperet, altera manu orientem, altera occidentem adtingeres.* Curtius lib. VII. p. 167. 2.) *Nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas & libido dominandi.* GERHARDVS.

quentibus tenetur ad reſtitutionem omnium damnorum, eisdem ab adverſariis occaſione belli illatorum. art. 7. *Subditi in dubio bellantes ex obedientia ſuperioris, poſtquam cognoverint bellum injuſtum fuiſſe, tenentur omnia, quæ habent reſtituere, non autem conſumta exiſtente bona fide.* art. 8. *Non ſubditus veniens ad bellum injuſtum tenetur ad reſtitutionem damnorum injuſte impugnatis illatorum.* art. 9. *Ad reſtitutionem tenentur, qui damnificant etiam in bello juſto innocentes, qui adverſariis nec auxilium nec favorem præſtant.* Hæc Biel, quæ ex ipſis juris divini fontibus deducta magnates abſterrere debent, ne ex ambitione & avaritia non neceſſarium aliquod bellum moveant. Addenda tamen triplex limitatio: 1.) ſi bellum ſit vitioſum ratione intentionis tantum, hoc eſt, ſi adeſt auctoritas publica & cauſa juſta, deeſt autem intentio recta, tum non obligantur bellum gerentes ad reſtitutionem. 2.) Si adſit ignorantia invincibilis, non tenentur milites ad reſtitutionem. 3.) Si non poteſt reſtitutio fieri veris poſſeſſoribus, fiat pauperibus.

c.) Conditio juſti belli: modus legitimus.

§. CCCCXVI. *Tertium* juſti belli requiſitum eſt *modus belli legitimus.* Non enim ſufficit bellum a magiſtratu ex cauſa neceſſaria & juſta ſuſcipi, ſed oportet etiam legitimo modo illud geri, juxta illud vulgatum: *Quod juſtum eſt, juſte exſequaris.* Exod. XVII. 11. *cum levaret Moſes manum, vincebat Iſraël, ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalek*; ergo non ſufficit, ut juſta belli ſit cauſa, ſed ipſam quoque belli gerendi rationem oportet eſſe piam & rectam. Joſ. VII. 4. ſuccumbunt Iſraëlitæ, quamvis ex Dei mandato juſtiſſimum bellum contra Cananæos gererent, quia peccabant, non quidem *in cauſa* belli, tamen in ipſo bello. Jud. XX. 18. confidunt Iſraëlitæ ſuis viribus & cauſæ bonitati, nec a Deo auxilium petunt, ideo aliquoties profligantur. Hæc & ſimilia manifeſte docent, ad magiſtratus auctoritatem & cauſæ æquitatem in bello juſto oportere etiam modum legitimum accedere. Proponimus autem de modo belli gerendi hunc generalem canonem: *Bellum gerendum eſt pie, juſte, prudenter ac fortiter.* I.) *Pietatem* in bello requiri, colligitur tum ex *generali regula*, quod pietas omnium actionum noſtrarum debeat eſſe directrix ac norma, tum ex *promiſſione divina*, quod pietas habeat *præmia præſentis & futuræ vitæ*, 1. Tim. IV. 8. tum ex *ſanctione illa divina*, quod *ſacerdos* tanquam pietatis magiſter ac dux *ante aciem ſtare debeat.* Deut. XX. 2. *Cum progreſſus fueris in bellum adverſus hoſtes*, dicit Dominus ad populum Iſraël Deut. XXIII. 9. *obſerva*, ſive cave tibi, מִכֹּל דָּבָר רָע, *ab omni re mala*, ab omnibus flagitiis cum lege Dei pugnantibus, ne victoria propter impietatem priveris, & hoſtibus tuis præda fias.

Ad quem pertinet α.) Pietas.

§. CCCCXVII. Cæterum pietas illa complectitur 1.) *veram & ſinceram ad Deum converſionem.* Cum enim bellum in ſcripturis paſſim referatur inter pœnas peccatorum, *ac divina providentia ſoleat corruptos hominum mores bellis emendare atque conterere*; Auguſtinus lib. I. de civ. Dei c. 1. ideo primo omnium per veram pœnitentiam cum Deo debemus redire in gratiam, quoties belli neceſſitatem humeris noſtris incumbere animadvertimus. Inſigne hujus rei exemplum nobis proponitur in Joſaphato 2. Paral. XX. 3. Cum enim *Joſaphatus* audiret: *Venit contra te multitudo magna de his locis, quæ trans mare ſunt, ipſe totis viribus ſe contulit ad quærendum Dominum, & prædicavit jejunium univerſo Juda*, ut populus externa illa jejunii pædagogia admonitus in ſe deſcenderet, peccata agnoſceret, & pro averſione pœnæ ardentius oraret. *Salomon* Prov. XXI. 31. dicit: *Equus paratur ad prælium, Dominus autem tribuit victoriam*; neceſſe igitur eſt, ut ad Deum convertamur, & ipſi reconciliemur, alias omnis victoriæ ſpes erit vana ac fruſtranea. 2) *Auxilii divini implorationem.* Dona Dei non niſi per preces ex pœnitente ac

fideli

fideli corde profectas a nobis obtinentur; jam vero victoria eſt inſigne Dei donum, ut ſuperius oſtendimus; ergo precibus a Deo victoria eſt petenda. Preces illæ de juſtitia cauſæ, propter quam bellum ſuſcipitur, etiam nos admonent, quod ita comparata eſſe debeat, ut non vereamur eam in ipſius Dei conſpectu in precibus exponere. Exod. XVII. 9. cum Joſua contra Amalekitas pugnaret, *Moſes* interim manus ad Deum extendit. 1. Sam. XXIII. 2. cum Philiſtæi Ceilam oppugnarent, *David* conſulit Dominum, an in prælium contra eos deſcendere debeat? idem facit 1. Sam. XXX. 8. 2. Sam. V. 23. ſic per preces *os Domini rogare* convenit, antequam bellum ſuſcipiatur. 1. Paral. V. 20. *Traditi ſunt Agareni in manus Rubenitarum & Gaditarum &c. quia hi Deum invocaverunt, cum præliarentur.* 2. Paral. XX. 6. cum ab hoſtibus graviſſimum immineret periculum, orat *Joſaphatus: Domine Deus patrum noſtrorum, tu es Deus in cœlo &c.* v. 12. *In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, ut poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cum ignoremus, quid facere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, ut oculos noſtros ad te dirigamus.* v. 13. *Omnis autem Juda ſtabat coram Domino cum parvulis & uxoribus & liberis ſuis.* Eſa. XXXVII. 4. cum Sennacherib Hieroſolymam obſideret, mittit rex *Ezechias* ad Eſaiam dicens: *Leva orationem pro reliquiis, quæ repertæ ſunt*; ipſe etiam v. 16. ardenter orat. 1. Maccab. III. 44. *Congregatus eſt conventus, ut eſſent parati in prælium, & ut orarent, & ut impetrent miſericordiam & miſerationes.* v. 53 dicunt, *quomodo poterimus ſubſiſtere ante faciem eorum, niſi tu Deus adjuves nos?* Illorum exemplis inſiſtere nos oportet, ſi feliciter bellum gerere cupimus. *Armanda mens erit fide & manus prece, & vita caſtis moribus.* Fecerunt id ipſum *Romani*, gentilium ſuperſtitioni dediti, quibus ſi quando in hoſtes eundum eſſet, *ſupplicationes publicas* ad deorum templa indicebant. 3.) *Fiduciæ in ſolum Deum collocationem.* Quamvis enim cauſa belli ſit juſta atque omnia ad bellum neceſſaria in parato habeantur, tamen non confidendum eſt bonitati cauſæ nec militum copiæ, nec humanæ prudentiæ aut potentiæ; ſed ſolius Dei auxilio ac præſidio, quod cum Jud. XX. 18. Iſraëlitæ contra Benjaminitas pugnaturi negligerent, aliquoties profligati ſunt. De præſentia Dei in bellis legitimis præclara exſtat promiſſio Deut. XX. 4. *Non pertimeſcat cor veſtrum, quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra adverſarios dimicabit*; illam vera ac firma fide in bello neceſſario ac legitimo princeps ampleſtatur, inque ſolo Dei præſidio omne perfugium habeat conſtitutum. Pſalm. XX. 8 *Hi in curribus & in equis confidunt, nos autem nominis Domini Dei noſtri recordabimur.* v. 9. *Ipſi incurvabuntur & cadent, nos autem ſtabimus & exaltabimur.* XXVII. 1. *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* v. 3. *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum. Si conſurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo.* XLIV. 6. *In te inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo conculcabimus inſurgentes contra nos.* 1. Macc. III. 19. *Non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt &c.* 4.) *Pacis oblationem.* Pium eſt & humanum, omnia prius media pacis tentare, quam arma capere. Præcepit hoc Deus ipſe populo ſuo Deut. XX. 10. *Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem.* Sihonem regem in Hesbon tradiderat Deus cum tota regione in manum Iſraëlitarum; interim tamen Moſes *mittit ad eum legatos* דִבְרֵי שָׁלוֹם, *verbis pacis ſive pacificis.* Deut. II. 26. Sic Jud. XI. 12. Jephtha mittit nuncios ad regem filiorum Ammon, qui dicerent: *Quid mihi & tibi eſt, quia veniſti contra me, ut vaſtares terram meam?* Similia exempla exſtant 2. Reg. XIV. 10. ubi *Joas*, rex Iſraël, a rege Juda Amaſia ad bellum provocatus reſpondet: *Sede in domo tua, quare provocas malum, ut cadas tu & Juda tecum.* 2. Paral. XXXV. 21. ubi Nechao, Ægypti rex, ad *Joſiam* regem Juda in occurſum ſibi procedentem dicit; *Quid mihi & tibi eſt rex Juda,*

da, non adverſum te hodie venio. Conjunge 1. Macc. XV. Bellum eſt unum ex atrocibus & ſævis remediis, quæ adhibenda non ſunt, niſi ſumma exigat neceſſitas, perinde ut medici non urunt aut ſecant, niſi totius corporis ſalus periclitetur. *Romani*, inquit Varro libr. II. de vit. populi Rom. *bella & tarde & nulla licentia ſuſcipiebant, & quod bellum nullum niſi pium putabant geri oportere, priusquam indicerent bellum iis, a quibus injurias factas ſciebant, feciales legatos res repetitum mittebant quatuor, qui ſi poſtulata impetraſſent, fœdus cum iis feriebant; ſin minus, re deliberata bellum indicebant.* 5.) *Notoriorum flagitiorum in caſtris prohibitionem.* Quod ſi enim Dominum Deum noſtrum in caſtris nobiscum habere deſideramus, *ut pro nobis contra adverſarios dimicet*; Deut. XX. 4. utique caſtra non debent eſſe officinæ impietatis & aſyla flagitioſorum. Joſ. VII. 12. dicit Dominus: *Non poterit Iſraël ſtare ante hoſtes ſuos, quia pollutus eſt anathemate; non ero ultra vobiscum, donec exſtirpetis eum, qui hujus ſceleris reus eſt.* Judith V. 22. dicit Achior ad Holofernem: *Si eſt aliqua iniquitas in conſpectu Dei ipſorum, tradet illos Deus ipſorum tibi &c.* In bellis aliquid confert militaris prudentia, maximum vero gratioſa Dei præſentia, quæ piis ipſum timentibus & ex fide invocantibus eſt promiſſa; quod ſi ergo caſtra ſunt tabernacula pietatis, erunt etiam domicilia omnis felicitatis, teſtantur enim hiſtoriæ, eosdem exercitus utplurimum & pios & victorioſos fuiſſe. Exſulent igitur a caſtris diræ, blaſphemiæ, libidines &c. In ipſis etiam oppidorum expugnationibus temperandum a ſanguine civium, cum de victoria jam certo conſtet, a ſævitia in ſexum muliebrem, in decrepitos ſenes, infantes ac pueros, a ſtupris & adulteriis, a raptu virginum ac matronarum, quia lex divina: *Non mœchaberis*, nullam in bellis habet exceptionem. 6) *Poſt impetratam victoriam gratiarum actionem.* Cum enim victoria ex hoſtibus ſit inſigne Dei donum, ideo æquum eſt, ut gratiæ pro eo victori ſummo agantur debitæ. Geneſ. XIV. 20. Melchiſedecus poſt reportatam inſignem ex hoſtibus victoriam in Abrahæ occurſum procedit, dicens: *Benedictus Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt.* Exod. XVII. 14. cum ex Amalekitis Iſraëlitæ victoriam retuliſſent, præcipit Deus Moſi: *Scribe hoc in libro pro memoriali. Et ædificavit Moſes altare.* Jud. V. deſcribitur ἐπινίκιον Deboræ. 2. Paral. XX. 26. *Congregati ſunt in valle benedictionis, eo quod dediſſet illis Deus gaudium de inimicis ſuis.*

§. CCCCXVIII. II.) *Juſtitia* requirit, 1.) ut præcedat *legitima belli denunciatio*, quam vocant *clarigationem*, cujus vocis originem exponit Taubmannus in amph. Plaut. act. 1. ſcen. 1. Fit illa denunciatio per *fecialem*, qui pro injuria ſatisfactionem vel ablatorum reſtitutionem flagitat, eam vero recuſantibus bellum indicit. Nititur *jure divino:* Deut. XX. 10. *Offeres primum pacem.* Jud. XII. 1. Ephraimitæ ad Jephtam dicunt: *Incendemus te & domum tuam. Jure gentium* apud omnes populos recepto, de quo Alexandrinus ab Alexandr. lib. V. genial. dier. cap. 3. Gellius libr. XVI. noct. Atticar. cap. 4. Livius libro I. decad. 1. p. 16. Barnab. Briſſonius libr. IV. form. &c. *Jure civili*, ut colligitur ex verbo *Decrevit* l. 24. ff. *de captiv. & poſtliminio.* l. 118. *de verbor. ſignificat.* Ac *evidenti ratione.* Æquum enim eſt bellum prius indicere, quam inferre, perinde ut in cauſis forenſibus prius in jus vocamus, & litem denunciamus: ſtolidum contra armis repetere, quod vel poſtulationis æquitate vel ſola armorum comminatione impetrare poſſis. Hinc Cicero lib. I. offic. *Nullum bellum eſt, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum prius ſit & indictum. Tunc ſolum utile eſt ad arma concurrere*, inquit Caſſiodorus, *cum locum apud adverſarium juſtitia non poteſt invenire.* 2.) Vt caveatur eorum, qui non ſunt hoſtium loco, *oppreſſio ac direptio.* Luc. III. 14. *Neminem concutiatis, nulli calumniam faciatis, contenti eſtote ſtipendiis veſtris*; ubi prohibentur omnis generis injuriæ, quas milites inferre ſolent

β.) Juſtitia.

ſolent vi aut fraude, in perſona vel in bonis. Quando enim Johannes dicit, *neminem concutiatis*, prohibet injurias, quæ a militibus aperta violentia perſonis inferuntur, utpote cum cædunt ruſticos, niſi omnia abunde ipſis ſuppeditent; quando dicit, *nemini calumniam faciatis*, prohibet injurias, quas milites fraudibus & calumnia inferre ſolent, ut cum dicunt, aliquem eſſe proditorem vel hoſtem, eumque hoc nomine ſpoliant, vel occidunt, vel ad ducem & præfectos deferunt, quamvis nihil minus ſit, quam hoſtis vel proditor; quando dicit: *contenti eſtote ſtipendiis veſtris*, prohibet injurias, quas non in perſona, ſed in bonis milites inferunt, utpote cum rapiunt, prædantur, exigunt & extorquent, undecunque poſſunt; Bellarminus libro I. de laicis cap. 15. Caveant ergo milites tam præſidiarii, quam ſubſidiarii ac gregarii, ne illis, qui vel tranſitum ipſis per ſuam regionem præbent, vel qui ſocii ſunt & confœderati, vel provinciales, quorum defenſio ipſis commendata eſt, rapinis ac direptionibus ſint moleſti; ſtrenuus canis domeſticos ſuos tuetur, peregrinos vero ac hoſtes abigit. (*) Num. XX. 17. Iſraëlitæ a rege Edom petentes tranſitum, nunciari ipſi curant: *Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquam de puteis tuis, ſed gradiemur via publica, nec ad ſiniſtram declinantes, nec ad dextram, donec tranſeamus terminos tuos.* v. 19. *Per tritam gradiemur viam, & ſi biberimus aquas tuas, nos & pecora noſtra, dabimus, quantum juſtum eſt.* Deut. II. 28. *Cibos emetis ab eis pecunia & comedetis, aquam emtam haurietis & bibetis.* Pulcre Gregorius lib. VI. cap. 12. *Non eſt probabile, feliciter res ſuas geſturos milites eos, qui maledictiones & lachrymas in exitu ſuo ſumunt ad viaticum.* (**) Ac laude digniſſima eſt Aureliani imperatoris apud Vopiſcum ſententia, qui tribuno militum vicario ſuo ejusmodi dat mandata: *Si vis tribunus eſſe, imo ſi vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat. Oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua quisque contentus ſit, de præda hoſtis, non de lachrymis provincialium habeat. Stipendium in baltheo, non in popina habeat.* 3.) Vt ceſſet beluina *rabies & immanis ultio*, nec cum ipſa natura, ſed cum hoſtibus bellum geratur. Deut. XX. 19. prohibet Deus, ne in oppugnationibus urbium *ſuccidantur arbores* illæ, quæ fructus ferunt, nec ſecuribus per circuitum vaſtetur regio, *quoniam lignum eſt, & non homo, nec poteſt bellantium contra nos augere numerum.* Xenophon lib. I. de reb. Græciæ de Anaxil. Spartan. duce refert, quod adcuſatus in judicio de Bizantio oppido fidei ſuæ commendato & hoſtibus ob famem militum præſidiariorum tradito, reſponderit, *ſe defendiſſe urbem tamdiu, donec cum hoſtibus bellum eſſet, poſtquam vero vidiſſet bellum eſſe cum natura, & fame perire eos, quibus in bello parci ſolet, judicaſſe finem bello imponendum*, qua excuſatione audita judices ipſum abſolverunt. 4.) Ne adverſus victos exerceatur crudelitas & *atrox inſultatio.* Quando hoſtis pacem petit, & in victoris poteſtatem concedit, ſervandum eſt jus ſupplicum ac deditiorum. Deut. XX. 11. *Si civitas pacem receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea eſt, ſerviet tibi ſub tributo.* v. 12. *Sin fœdus inire noluerit, & cœperit contra*

(*) Syneſius de regno p. 27. *Militibus imperandum, ut civibus & ruſticis parcant, minimeque moleſti ſint, eorum laborum memores, quos ipſorum gratia ſuſceperunt. Nam ut civitatis terræque commoda tueatur rex, & propugnat, & milites conſcribit. Quare qui peregrinum quidem a me hoſtem propulſat, ipſe autem moderate mecum non agit, is a cane mihi non differre videtur, qui lupos propterea longiſſime abigit, ut per otium gregem commodiſſime dilaniare poſſit, cum potius in cuſtodiæ mercedem eum lacte ſatiari oporteat. Quapropter adcurata pax eſt, milites ita comparatos eſſe, ut inermi plebe tanquam fratribus uti velint, ſolisque iis, quæ præfinita ſunt, ſtipendiis contenti ſint.* GERHARDVS.

(**) Ἀκολάστου στρατεύματος οὐδὲν ὄφελος, *impuniti exercitus nullus eſt uſus. Clearchus apud Xenophontem lib. XI. exped. Cyr. p. 290.* Paulus juriſconſultus: *diſciplina militaris Romanis antiquior fuit ipſa liberorum charitate.* GERHARDVS.

i te bellum, oppugnabis eam. v. 13. *Cum adiderit Dominus Deus tuus illam in ma-a, percuties omne, quod in ea generis lini eſt, in ore gladii.* v. 14. *Abſque ibus & infantibus &c.* Quod ſi ergo itibus illis exitio devotis tamen fœmineo & parvulis Deus parci voluit, quanto in bellis chriſtianorum illud locum ha-debet. Ambroſius graviter reprehendit atorem Theodoſium, quod cum punire Theſſalonicenſes, ſine delectu obvios ue necari juſſerit. Theodoretus lib. V. ccl. c. 17. Auguſtinus epiſt. CCV. ad Bo-omitem: *Ne ſævias aut inſoleſcas in ces, ſed miſericordia in victos impenda-juale eſt illud apud Poëtam:*

arcere ſubjectis & debellare ſuperbos.

identia. §. CCCCXIX. III.) *Pruden-tia* militaris latiſſime patet, ac oteſt certis præceptis includi, nec tam one & lectione, quam longo rerum uſu rcitatione comparatur. Si enim ullibi, in bellis potiſſimum requiritur conſilium dentia, quippe in quibus *ſemel duntaxat e licet*, ut eſt apud Stobæum ſerm. LII. 'ex ſapiens inquit Prov. XX. 18. & XXIV. *nſilio gerendum eſt bellum, & ſalus erit, ulta ſunt conſilia.* Ad hanc prudentiam um pertinet 1) *ante bellum omnium ne-iorum matura præparatio. Felix civitas, acis tempore de bello cogitat*, quam ſen-n lapidi inciſam Venetus in veſtibulo entarii legere licet. Requiruntur ad i *pecuniæ* rerum gerendarum nervi, quæ utis ſubditorum & ſpoliis hoſtium com-tæ, quin & honeſta frugalitate in uſum m comparcendæ: requiritur *commeatus*, menta & veſtimenta militum & pabu-uorum complectitur: requiruntur omnis is *inſtrumenta bellica*, ad pugnam nava-ſtructæ *claſſes*, quæ omnia ante bellum randa, ne illorum defectus neceſſariæ ioni ſit impedimento. *Conſcribendi militis*, non quivis prædæ ſpe advolan-tes, ſed corporis & animi dotibus bello aptis, ut & neceſſariis armis tam φυλακτηρίοις quam ἀμυντηρίοις probe inſtructi, eorum inſtituen-da eſt *luſtratio*, cujus exemplum deſcribitur 1. Sam. XXIX. 2. iidem ſedulo *exercendi* in tra-ctandis armis, in faciendo opere, in ordine ſervando &c. eligendi *duces* ſcientia rei milita-ris, virtutibus heroicis ac bellicis, auctoritate & felicitate præditi, quos commendet *labor in negotio, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo*, ut Cicero pro leg. Manil. loquitur. Conſtituendi ſunt *ſenatores* ſive conſiliarii bellici, qui ingenii celeritate, judicii dexteritate, & experientia longo rerum uſu confirmata atque auctoritate plurimum polleant &c. 2.) *In ipſo bello loci ac temporis ad pugnandum apti adcurata ob-ſervatio.* Deliberandum enim ſedulo, an præſtet hoſtem domi exſpectare, an vero belli molem in ejus fines transferre; quo tempo-re conveniat hoſtem adgredi, quis prælii lo-cus debeat conſtitui? qui trepidantem & for-midantem exercitum ad pugnam educit, fu-gere ipſum docet, non vincere. Sic Abra-ham Gen. XIV. 15. *diviſis ſociis irruit noctu ſuper hoſtes ſecuros ac nihil tale metuentes.* Jos. X. 9. *Joſua repente irruit ſuper hoſtes tota nocte adſcendens. Commoda aciei inſtru-ctio*: 2. Sam. X 9. *videns Joab, quod eſſet adverſum ſe prælium & ex adverſo & poſt tergum*, elegit ſibi ex omnibus electis Iſraël, & inſtruxit aciem contra Syrum. v. 10. *Re-liquam autem partem populi tradidit Abiſai fratri ſuo, qui direxit aciem adverſus filios Ammon &c.* ubi adcurate diſpiciendum, an & quando conveniat ipſummet principem in acie ſtare. 2. Sam XVIII. 3. *Tu unus ſolus pro decem millibus computaris. Idonea caſtrorum metatio*; eorum omnium, quæ *nocumentum* ac periculum adferre poſſunt, *diligens evita-tio*, qualia ſunt ſecuritas, contemtus hoſtium, nimia feſtinatio, ordinum ſolutio; *militum ad pugnam animatio*, quæ oratione & alacritate ducis obtinetur; *conſiliorum hoſtilium diligens perſcrutatio &c.* 3.) *Poſt bellum obtenta jam victoria requiritur cauta circumſpectio*, ne vel negli-

negligentia & incuria, vel nimia fiducia ac temeritate victoria e manibus excutiatur, *ſæpe enim ſpoliantem jam & exſultantem Mars evertit & perculit ab abjecto;* Cicero pro Mil. ne fugienti hoſti nimium inſtemus, male enim pugnatur cum deſperatis, & ſpes fugæ ademta in furorem & invictam audaciam erumpere conſuevit. (*) *In prædæ diviſione* apud Iſraëlitas etiam illorum fuit habita ratio, qui ſupellectilem cuſtodierant, nec in prælium progreſſi fuerant. Num. XXXI. 27. Joſ. XXII. 8. 1. Sam. XXX. 24. Sed de his ac ſimilibus ſcriptores politici plenius tractant.

δ) Fortitudo. §. CCCCXX. IV.) *Fortitudo* in bellis vel maxime neceſſaria, ſine qua nihil rectum vel ſalutare ſperari poteſt. Deut. XX. 3. ſacerdos in acie conſiſtens ſic adloquebatur populum Iſraëliticum: *Non pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos*, quin & duces audiente exercitu proclamabant, v. 8. *Quis eſt homo formidoloſus & corde pavido? vadat & revertatur in domum ſuam, ne pavere faciat corda fratrum ſuorum, ſicut ipſe timore perterritus eſt.* Exempla exſtant Jud. VII. 3. 1. Macc. III. 6. Semper in prælio illis maximum eſt periculum, qui maxime timent. *Audacia pro muro habetur,* inquit Saluſtius in bell. Jugurth. Quod ſi ergo acies in bello inclinari incipiunt, non ſtatim animus deſpondendus, nec fuga ſaluti conſulendum, ſed milites ducis adloquio animandi, *paventibus occurrendum, cedentes retinendi, fugientes revocandi,* Tacitus lib. III. hiſt. nec poſt acceptam cladem animus ſerviliter abjiciendus, ſed vel damna accepta ſarcienda, novi delectus habendi, ſociorum auxilia quærenda &c. vel victori cedendum & tempori eventus permittendus.

Quæritur circa modum belligerandi: 1.) An ſtrategemata ſint adprobanda?

§. CCCCXXI. Quæritur hoc loco I.) *An bellica ſtrategemata adprobanda ſint?* Duo ſtatuuntur a polemicæ rei ſcriptoribus hoſtis debellandi media, *βία* ſive ὀξὺς χαλκὸς, & δόλος ſeu ἀπάτη, *vis* ſeu acutum ferrum, & *dolus* ſeu deceptio, quam etiam vocant ςρατηγήματα, quæ ſingulari arte & ſolertia in hoſte tum cavendo tum opprimendo perficiuntur. De his quæritur, an ſint licita & adprobanda? Adfirmamus ſequentibus permoti argumentis: 1.) ex *jure divino*: Joſ. VIII. 2. dixit Deus ad Joſuam: *facies urbi Hai & regi ejus, ſicut feciſti Jericho & regi illius, pone inſidias urbi poſt eam.* Jud. XX. 29. cum Iſraëlitæ mandatum pugnæ & promiſſionem victoriæ accepiſſent, *poſuerunt inſidias per circuitum urbis Gabaa.* 2. Sam. V. 23. dicit Deus ad Davidem: *Non adſcendas contra Philiſtæos, ſed gyra poſt tergum eorum, & venies ad eos ex adverſo pyrorum.* 2.) A *probatis exemplis. Abrahamus* noctis beneficio uſus exercitu in turmas diviſo partim ſecuros partim temulentos oppreſſit; Gen. XIV. 15. *Joſuæ & Davidis* exemplum in aprico poſitum, cujusmodi plura ex ſacris & profanis hiſtoriis colligit Zwingerus in theatro libr. III. Polyænus & Reuſnerus in ſtratagematographia. *Quod Deus jubet loquens ad Joſuam, ut conſtituat ſibi retrorſus inſidias, id eſt, inſidiantes bellatores ad inſidiandum hoſtibus, hinc admonemur, non injuſte fieri ab his, qui juſtum bellum gerunt, ut nihil homo juſtus cogitare debeat in his rebus, niſi ut juſtum bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt, non enim omnibus fas eſt. Cum autem juſtum bellum ſuſceperit, utrum aperta pugna, utrum inſidiis vincat, nihil ad juſtitiam intereſt.* Ita colligit Auguſtinus lib. VI. quæſtionum in Joſ. q. 10. 3.)

(*) Onoſander in ſtrategico c. ult. *Poſtquam omnia feliciter & ex animi ſententia ceſſerunt, fine bellicis negotiis impoſito caveat imperator, ne ob res ſecundas elatior aut gravior videatur, ſed placidus ſit & benignus, neve faſtum minaci ac truculento vultu præ ſe ferat, ſed civilem & amicabilem benevolentiam cunctis omnibus exhibeat, illa enim invidiam & livorem gignunt, iſta mutuum amorem concilian.* GERHARDVS.

3.) *A conſenſu omnium gentium.* (*)

— — — Dolus an virtus quis in hoſte requirat?

Virgilius lib. II. Æn. *Nullo diſcrimine virtutis an doli proſperi omnes bellorum laudantur eventus.* Ammianus Marcel. lib. XVII. *Belli furta ſunt pulcerrima*, ait Xenophon in Hipparch. Lacedæmonii cum ſtratagemate hoſtem ſuperaſſent, *bovem Marti* ſacrificarunt, cum vi aperta, *gallum*, cujus rei rationem reddit Plutarchus in inſtitutis Laconicis, quod voluerint adſueſacere duces, ut non modo bellicoſi eſſent, ſed etiam calliditate, quæ in imperatore requiritur, ad ſtratagemata pollerent. *Summa ducum gloria victoriam ſine periculo comparare.* Vegetius lib. III. cap. 9. (**) 4.) Ex *jure civili*: Vlpianus l. *Hoc edicto* 1. §. *non fuit.* 3. ff. *de dolo malo.* Non fuit contentus prætor *dolum* dicere, ſed adjecit *malum*, quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maxime ſi adverſus hoſtem latronemve quis machinetur. 5.) A *pari*: Sicut nihil intereſt, *quomodo captivus ſit reverſus, utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit?* l. *Nihil.* 26. ff. *de captivis & poſtlim.* ſic nihil refert dolum an vim in hoſte oppugnando adhibeas. Feras partim ferro capimus, partim ſolertia in laqueos & retia inducimus, ac facinoroſi non ſolum aperta vi, ſed etiam lictorum inſidiis in vincula pertrahuntur, idem in hoſtes licere merito cenſetur. 6.) Ab *honeſto*: Stratagemata ſunt ſpecies militaris prudentiæ, quæ laude non vituperio digna. Prov. XXI. 22. *Civitatem fortem adſcendit ſapiens, deſtruxitque robur fiduciæ ejus.* Potiora ſunt & laudabiliora, quæ ratione & mente, quam quæ vi & corpore efficiuntur. Spartani licet eſſent bellicoſiſſimi, tamen majores & decentiores hominis putabant eſſe actiones, quæ rationis & prudentiæ, quam quæ virium & roboris. Plutarchus in Mar. 7.) Ab *utili*: *Illa belli furta pulcerrimam conſequuntur gloriam, quibus & hoſtes maxime decipiuntur, & amici atque ſocii plurimum juvantur;* Thucydides lib. V. ac boni duces *non aperto Marte prælium, in quo eſt commune periculum, ſed ex occulto ſemper adtentant, ut integris ſuis, quantum poſſunt, viribus hoſtes interimant, certe vel terreant.* Vegetius libr. III. cap. 9. Illa, quæ aſtu potius, quam haſta comparatur victoria, minus eſt cruenta. 8) A *neceſſario*: Quando hoſtes ſunt potentiores ac vel militum numero, vel adparatu bellico ſuperiores, neceſſitas injicitur utendi ſtratagematibus. 9.) Ab *hoſtium merito*: Hoſtem, qui extrema ſupplicia meritus eſt, fas eſt perdere, ſpoliare, occidere, nec intereſt, an vi aperta illud fiat, an occulta circumſpectione. Plutarchus in Ageſil. *Hoſti, quacunque ratione fieri poteſt, incommodandum, vim inferendo, prædando inſidiis, ſtratagemate graſſando.* Cambyſes ad Cyrum apud Xenophontem lib. I. pæd. Quæ in contrarium adferuntur argumenta, facilem habent explicationem, ſi obſervetur ſtratagemata probari ea demum conditione: 1.) *ne fides data frangatur.* Diſtinguenda igitur ſunt ſtratagemata a perfidia & fœderum violatione. Jud. IX. 24. & *fidem fregerunt optimates in Sichem Abimelecho*, v. 25. *poſueruntque inſidias adverſus eum in ſummitate montium.* 2.) *Ne jura belli violentur.* (***) Livius lib. I. dec. 1. f. 24. *Tarquinius ſuperbus Gabios*

(*) Confer Hieronymum in c. XVII. Ezech. c. *Dominus noſter* 23. q. 5. Maſium in comm. Joſ. VIII. p. 141. GERHARDVS.

(**) Homerus ὀδυσ. λ. κλείνης ἠὲ δόλῳ ἢ ἀμφαδὸν ὀξεϊ χαλκῷ.

Conſice ſive dolo, ſeu ſtricto cominus enſe.

Eſt & hoc ejusdem: ἢ δόλῳ ἠὲ βίηφι. *Vbi pellis leonina non ſufficit, vulpina adſumenda.* Lyſander apud Plutarchum in apopht. τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει, inquit Braſidas ap. Thucydidem lib. V. ἃ τὸν πόλεμον μάλιστ᾽ ἄν τις ἀπατήσας, τοὺς φίλους μέγιστ᾽ ἂν ὠφελήσειε, *quibus hoſtes maxime decipiuntur, & amici plurimum juvantur.* GERHARDVS.

(***) Ambroſius lib. I. de offic. cap. 29. & lib. III. c. 10. *Sunt quædam bellorum jura & fœdera etiam inter ipſos hoſtes ſervanda.* Thomas II. 2. quæſt. 40. art. 3. *Dupliciter aliquis poteſt falli ex facto vel dicto alterius, uno modo ex eo, quod ei dicitur*

Gabios propinquam urbem, nec quidquam vi adortus cum obſidendi urbem, ſpes pulſo a mœnibus ademta eſſet, poſtremo minime arte Romana fraude ac dolo adgreſſus eſt, nam cum velut poſito bello fundamentis templi faciendis, aliisque operibus ſe intentum ſimularet, Sextus filius transfugit ad Gabios, cujus arte ſunt devicti. 3.) *Ne dignitas victoris labefactetur. Ea demum vera eſt victoria*, inquit Florus libr. I. c. 12. *quæ ſalva fide & integra dignitate paratur.* Veneno & ſicariis immiſſis hoſtem pellundare, abjecti animi eſſe cordati merito cenſent. 4.) *Ne dolus malus admiſceatur.* Achæi tantopere abhorrebant a ſtruendis dolis, ut nec hoſtes ſuos per fraudem vellent vincere, cenſentes, nec ſplendidam nec firmam ullam victoriam, niſi quis palam, & ex condicto depugnans animos quoque dejeciſſet adverſariorum. Polybius lib. XIII. ubi illud vocat χακομηχανῦν, dolos malos machinari.

2.) An exploratoribus uti liceat?

§. CCCCXXII. Quæritur II.) *An exploratoribus in bello uti liceat?* Chryſoſtomus in comment. c. II. epiſt. Gal. exponens verba, *quod eſſent ſubingreſſi falſi fratres ad explorandam noſtram libertatem*, munus exploratorum eſſe dicit *res adverſariorum cognoſcere, ut ſibi ac ſuis faciliorem aditum parent ad illorum expugnationem aut repulſam.* Hebræis vocantur מְרַגְּלִים a רֶגֶל, quod *pedem* ſignificat, quia exploratores plerumque veniunt pedites, & hinc inde diſcurſitant. Græcis κατάσκοποι a *conſiderando* & perveſtigando. De hoc exploratorum munere & actione quæſtio eſt, an ſit probanda? Gen. XLII. 9. cum Joſephus fratribus ſuis objiceret, quod eſſent exploratores, ipſi velut probrum ac crimen aliquod id a ſe rejecerunt, ex quo videri poſſet exploratorum munus neutiquam eſſe probandum. Sed diſtinguendum inter *pacis* ac *belli tempora.* Fratres Joſephi tempore pacis ad regionem amicam, a qua beneficium exſpectabant, frumenti ſcilicet venditionem, veniebant, turpe igitur fuiſſet, occaſione ea exploratorem agere; alia vero belli ratio eſt. Proinde de exploratoribus idem ſtatuendum, quod de ſtratagematis, eas ſcilicet actiones eſſe licitas, quod probatur 1.) ex *cauſa earum principali:* Num. XIII. 2. præcipit Deus Moſi, ut mittat *viros, qui conſiderent terram Canaan ſingulos de ſingulis tribubus ex principibus, ac Joſuam & Calebum*; quod demandatas explorationis partes fideliter exſecuti fuerant, præmiis adficit. Num. XIV. 38. 2.) Ex *cauſa inſtrumentali: Moſes vir Dei* miſit exploratores, & quidem *principes ex tribubus*, de quibus Joſephus dicit, quod fuerint *optimi geometræ*, quia oportuit eos bene ac perſpicue terræ Canaan ſitum cognoſcere. *Joſua* Moſis ſucceſſor mittit duos viros exploratores in abſcondito ad urbem Jericho, qui pergentes ingreſſi ſunt in domum Rahab, de qua Jac. II. 25. Rahab, ἡ πόρνη, *nonne ex operibus juſtificata eſt, recipiens nuncios, & alia via emittens?* Homerus Ulyſſem ac Diomedem heroas illos inſignes exploratores facit. 3.) Ex *definitione:* Explorationis uſus pars eſt militaris prudentiæ, per quam ea, quæ hoſtium ſunt, inquiruntur, ſitus ſcilicet locorum, natura regionis, ducis ingenium, mores exercitus &c. quorum notitia ſummopere bellatori neceſſaria, & ad victoriam obtinendam momenti habet plurimum. Vt ergo in juſto bello vi atque armis licet hoſtem oppugnare, ita quoque explorandi arte adverſus ipſum uti licitum eſt. *Vt in cauſa legitima militem, ita quoque exploratorem eſſe ſalva conſcientia licet.* Geſnerus in Gen. cap. XLII.

§. CCCCXXIII.

tur falſum, vel non ſervatur promiſſum. Iſtud ſemper eſt illicitum, & hoc modo nullus debet hoſtes fallere. Alio modo ex eo, quia ei propoſitum aut intellectum non aperimus, hoc autem non ſemper facere tenemur. Et talis occultatio pertinet ad rationem inſidiarum, quibus licitum eſt uti in bellis juſtis. Nec proprie hujusmodi inſidiæ fraudes vocantur, nec juſtitiæ repugnant, nec ordinatæ voluntati. Eſſet enim inordinata voluntas, ſi aliquis vellet nihil ſibi ab aliis occultari. Gerhardvs.

prodi- in bel- ndum?

§. CCCCXXIII. Quæritur III.) *An proditoribus in bello utendum?* Differunt proditores ab exploratoribus tum *cauſa efficiente*. Extio fit ab hoſtibus, proditio a conjunctis, s confidimus. Aſcon. Pedian. in orat. II. na: *Prodere deterius eſt, quam oppu-, nam oppugnant inimici, quod eis vitio non debet, at produnt, qui amici videri t, ac tales erga nos eſſe deberent, ideorum ab officio diſcedant, longe gravius, illi peccant.* Tum *cauſa impulſiva* & : Exploratores, quæ ſunt hoſtium, perntur animo bono ac fine non malo, ſi n ſit licitum. Proditores ea, quæ parti ſæ videntur nocitura, vel quæſtus gratia, auſa ultionis vel ſecuritatis ergo clancuprodunt & aperiunt, ex quo facile colli- improbandas eſſe proditiones. 1.) Apo- inter homines *graviſſimis ſceleribus* cors refert προδότας, 2. Tim. III. 4. 2.) tores *perjurium* committunt, ſiquidem triæ ſalutem & defenſionem juramento cti tenentur. 3.) Violant *jus naturæ*, exigit, ut cives ac ſubditi patriam ab ho- violentia tueantur, ipſi contra ejus ſa- peſſundare laborant. Exempla, quæ in arium adferuntur, non congruunt prodivere & proprie ſic dictæ: 1.) *Rahab* Joſ. non prodit patriam, ſed ſibi ſuæque fa- conſulit, cum urbem divino judicio perituram noſſet. v. 9. *Novi, quod Do- tradiderit vobis terram, &c.* 2.) Gibeo- Joſ. IX. 24. non ſunt proditores, ſed cum iſſent terram Canaan Iſraëlitis divinitus iſſam, & habitatores ejus diſperdendos, onſilium inire, ſuisque rebus proſpicere runt. 3.) *Civis Bethelis* Jud. I. 24. inm civitatis domui Joſeph oſtendens in m proditorum referri vix poteſt, quia advertit, ſuos concives obſtinate adveropulo, cui divinitus poſſeſſio illius terromiſſa, quin etiam erat quaſi captivus, manus hoſtium pervenerat. 4.) *Jonapatris* conſilia Davidi aperiens 1. Sam. 3. non proditionis, ſed dilectionis opus facit. 5.) *Chuſai* conſilium Abſolonis Davidi aperiens 2. Sam. XVII. 16. ad proditorum claſſes minime tranſit, erat enim David rex legitimus, quem Abſalon injuſte ac nefarie e throno regio dejicere nitebatur. Cruenta ſceleratorum hominum conſilia detegere, ut pii inſidias ipſorum evitare poſſint, non eſt prodidiſſe, ſed profuiſſe.

§. CCCCXXIV. Sed porro quæritur IV.) *An proditores, qui ſponte ſeſe offerunt, ſint recipiendi?* 1.) Hieronymus in l. de opt. gen. interpret. ad Pammach. inquit, *proditionem principes recipere quidem, ſed proditores damnare*; cum quo convenit illud Auguſti imperatoris: προδοσίαν φιλῶ, προδότας δὲ ἐκ ἐπαινῶ, *proditionem amo, proditores non laudo.* Plutarchus in apopht. Itemque illud Antigoni: *proditores tantiſper amo, dum produnt, aſt ubi prodiderint, odi.* 2.) Videtur etiam *ex re ſalutis* publicæ, proditorum monita audire. In obſidione Viennæ Turca quidam parentibus chriſtianis natus ultro ſe noſtratibus dedens indicium fecit de hoſtium cuniculis ſubterraneis, de conatu Solymanni imperatoris, de numero tormentorum bellicorum, &c. quo indice nihil veracius fuit, nihil præſenti periculo ſecurius. Hiſt. obſid. Vienn. in adpend. annalium Turcic. Levencl. Contra vero 1.) quam actionem ut turpem & illicitam deteſtamur, ejus quoque auctorem non amare ac recipere, ſed repudiare ac deteſtari debemus. 2.) Inſuper jus naturale requirit, ut *quæ quis fieri ſibi nolit, ea nec alteri* faciat, Matth. VII. 12. Luc. VI. 31. jam vero nemo eſt, qui ſe & ſua hoſtibus prodi velit. 3.) Qui alienos ſubditos ad proditionem ſolicitat, ſuos proditionem docet. 4.) Inde proditoribus peſſima quandoque retributa fuere præmia. Laſthenes quidam cum patriam ſuam Olynthum Macedonibus prodidiſſet, atque ob id ſe apud eos in honore futurum arbitraretur, ei longe ſecus accidit; nam per caſtra a militibus paſſim adpellabatur *proditor*, cumque ea de re apud Philippum regem con-

4.) An proditores ſponte venientes recipiendi?

quereretur, hoc reſponſi tulit: *Macedones eſſe homines admodum rudes & agreſtes, qui res alio nomine, quam ſuo ac proprio adpellare neſcirent, ſed ſcapham ſcapham vocarent.* *Camillus* ludi literarii magiſtrum principum filios inter Phaliſcos ad ſe adducentem vinctum pueris & flagris cædendum tradidit, & ad hoſtes remiſit. Livius lib. V. dec. 1. *Pyrrhi medicus*, qui Romanis pollicebatur, ſe in illorum gratiam regem ſuum necatum ire, ab ipſis regi eſt indicatus, ut eo diligentius ſibi ab eo caveret. De imperatore *Severo* Herodianus ſcribit, quod multos duces Nigri æmuli imperii per filios ad prodendas ejus res impulerit, deinde poſtquam eorum opera abuſus eſſet, ſuaque omnia ex ſententia compoſuiſſet, ipſos liberosque necaverit. Nam ut pulcre adnotat Plutarchus in vita Romuli: *Quicunque improborum aliquo in negotio opera utuntur, omnes eodem adverſus eos adfecti ſunt modo, ſicut hi, qui virus aut fel ab aliqua beſtia petunt, quippe uſum in accipiendo eo gratum cum habeant, malitiam beſtiæ re peracta oderunt.* Flavius Vopiſcus recenſet epiſtolam Aureliani imperatoris de Heraclemone patriæ proditore: *Occidi paſſus ſum, cujus quaſi beneficio Thyanam recepi. Ego vero proditorem amare non potui, & libenter tuli, quod eum milites occiderunt, neque enim mihi fidem ſervare potuiſſet, qui patriæ non pepercit.* *Brennus*, Galliæ rex, cum vaſtando Aſiam Epheſum perveniſſet, caſtra ibi metatus præfinitum pugnæ diem exſpectabat. Interea plebeja quædam virgo nomine *Dæmonice*, amore barbari capta proditurам ſe ipſi Epheſium promiſit, ſi torques & monilia pro mercede darentur, ad hanc Brennus in certo loco ſuſceptam ſubditos duxit, & quidquid haberent auri, in gremium avaræ conjicerent, imperavit, qui cum imperium exſequerentur, Dæmonice præ auri in ſe conjecti multitudine & gravitate vivens eſt obruta. Plura ejusmodi punitæ proditionis ac perfidiæ exempla recenſent Zwingerus in theatro, & Camerarius lib. I. ſucciſ. cap. 7. Quid ergo ſtatuendum? 1.) Eos, qui nequiter ac ſcelerate talia defe-runt vel pollicentur, quæ ſine turpitudine & improbitate accipi vel fieri nequeunt, boni principes non admittant. 2.) Si juſto bello capti hoſtium conſilia & arcana patefaciant, audiri omnino poſſunt. 1. Sam. XXX. 15. ſervus Amalekitæ accepto prius a Davide juramento, *quod ipſum nec occidere, nec in manus domini ſui tradere velit*, ducit Davidem ad Amalekitarum exercitum. 3.) Proditoribus non eſt nimium confidendum, quandoque enim ficte & ſimulate omnia ab ipſis geruntur, ac falſa & nocitura ab ipſis referuntur. Nota eſt hiſtoria Zopyri. 4) Si ſpes eſt, hoſtes noſtra integritate & humanitate deliniri poſſe, proditores ipſis remittendi, & perfidia ipſorum manifeſtanda. Cum Romani Pyrrho medicum proditorem indicarent, pax inter ipſos & regem eſt conſecuta. 5.) Proditores, qui nos & patriam noſtram hoſtibus produnt, gravi ſupplicio digni.

§. CCCCXXV. Quæritur V.) *An uſus tormenti bellici, quod bombardam vocant, ſit probandus?* De inventore illius diverſa a diverſis traduntur. Polyd. Virgilius lib. II. de rer. invent. c. 6. ſcribit bombardam novitium inſtrumentum eſſe, & a *Germano homine ignobili* repertum, quem id pro mercede accepiſſe ait, ut nomen ejus perpetuo occultaretur, idque in hunc usque diem ignorari. Quidam contendunt *inventionem illius eſſe vetuſtam*, uſum duntaxat renovatum. Majolus in diebus canicul. colloq. 1. p. 20. ex Zonaræ tom. II. *E Tyberini poſteris ortus eſt Amulius homo ſuperbus, ſeque pro Deo venditare auſus, qui cum machinis quibusdam tonitrua tonitruis, fulgura fulguribus referret, ac fulmina jacularetur, ſubita inundatione paludis, ad quam habitabat, periit.* De Parthis Tanais, rex Scytharum, in epiſtola ad Vexorem, Ægyptiorum regem ſcribit, quod *fragoſis vaſis in modum & ſonitum tonitrui hoſtes ferire procul conſueverint.* Irenicus lib. IV. exegeſ. German. cap. 29. Joſephus lib. III. de bello Jud. cap. 9. mentionem

5.) An uſus tormentorum bellicorum probandus?

nem facit quarumdam machinarum in oppugnatione Jotapatæ urbis Galilææ adhibitarum, *e quibus emiſſa ſaxa murorum minas auferebant, angulos turrium frangebant, & viros, etiam e longinquo ſtantes, magna violentia proſternabant.* Sed hæ atque aliæ veterum machinæ cognationem forte aliquam cum noſtris bombardis habuerunt, nequaquam vero eædem cenſendæ. Cornel. Kempius de orig. & ſtatu Friſiæ libro II. cap. 20. ſcribit, artem illam bombardarum a *Cimoſco, Friſiæ rege,* priſcis temporibus circa annum Chriſti 1354. fuiſſe inventam. Alii vero, ut Caſpar Goldwurmius in libr. mirabil. matheſ. in Sarepta, Bucholzerus in chronol. &c. inventionem ejus tribuunt *cuidam monacho, quem Bartholdum Schwartzium* vocant, quem occaſione ea baliſtarum illud genus excogitaſſe ſtatuunt. Servabat ille monachus in cella ſua in mortario pulverem ſulphureum faciendæ medicinæ cauſa, illudque lapide texerat. Contigit autem, ut, dum ignem ex ſilice in propinquo excuteret, ſcintilla in pulverem incideret, ac ſubito erumpens flamma lapidem in altum tolleret, cujus rei eventu edoctus ferream fiſtulam paravit, & mortiferam illam machinam reperit. Alii *chymiſtæ cuidam* ejus inventionem vindicant, qui artis ſuæ beneficio pulverem tormentarium & machinam ipſam facile invenire potuerit. *Tempus inventionis* referunt ad annum 1380. imperante Wenceslao, primus ejus uſus fuit in bello, quod ad foſſam Clodiam Veneti cum Genuenſibus geſſerunt. De hiſce tormentis bellicis haud injuria dicitur, optandum ea nunquam fuiſſe reperta: 1.) propter *ingentem hominum & ædificiorum,* quam edit, *ſtragem.* Camerarius part. II. med. hiſt. cap. 28. p. 164. *Tantum eſſe bombardarum impetum experientia teſtatur, ut vix quidquam ab earum violentia tutum conſiſtere poſſit.* Polyd. Virgilius lib. III. de rer. invent. cap. 18. *Haud adduci poſſum, ut humanum ingenium iſtud inveniſſe credam, ſed me hercule potius malum quempiam dæmonem monſtraſſe puto, ut homines inter ſe non modo armis, verum etiam fulminibus pugnarent.* Julius Cæſar Scaliger hoc monſtrum ad internecionem hominum & deſtructionem ædificiorum inventum elegantiſſimis hiſce verſibus deſcribit:

Tota gula eſt, tota eſt porrecto pectore roſtrum,
Multipedes pedibus monſtra duobus agunt.
Ferrea vox, qualem ſibi quondam optavit Homerus,
Si tamen audiſſet, nollet habere ſibi.
Vt ricino nullus poſtremæ eſt exitus alvi,
Sed ſaturo, quod non ſuſcipit, ore vomit.

2.) Propter *bellicæ virtutis interitum ac perniciem.* Archidamus cum novum catapultæ genus ex Sicilia advectum olim videret, dixiſſe fertur: *O Hercules, viri periit virtus.* Plutarchus in Lacon. Id vero longe juſtius de hoc tormenti genere pronunciari poteſt, quippe quo ignaviſſimus ſtrenuos quosque duces trucidare poteſt; hinc Arioſtus in itin. ſuo Babyl. cap. 67. graviter deteſtatur hanc machinam, quod *per eam bellica virtus non ſolum corrupta, ſed etiam fere ſit ſublata, cum omnem rei bene gerendæ conatum frangat, & ſucceſſum intercipiat.* Sed enim cum tales machinæ in oppugnationibus urbium & commiſſione præliorum ſint uſu receptæ, ideo earum etiam beneficio, vel potius maleficio in bello juſto legitime adverſus hoſtes uti poſſumus; cum quovis modo de hoſte in bello vindictam ſumere liceat, ac in vet. quoque teſt. machinæ bellicæ ad urbium expugnationem, & hoſtium proſtrationem excogitatæ & adhibitæ legantur: Deut. XX. 20. *Ligna non pomifera ſuccides, & ex illis machinas conficies.* 2. Par. XXVI. 15. *Ozias in Jeruſalem fecit diverſi generis machinas artificioſe excogitatas, quas in turribus collocavit, & in angulis murorum, ut mitterent ſagittas & ſaxa grandia, egreſſumque eſt nomen ejus procul, eo quod mirabiliter auxiliaretur illi Dominus, & corroboraſſet illum.* (*) Quomodo pericula, quæ

(*) *Jampridem reliquiæ imperii Romani devoratæ eſſent cum Vngariæ regno ab orientali antichriſto, qui*

ab illis impendent, caute declinanda, ac diligenter proſpiciendum, ne machinæ illæ magno ære parte hoſtibus in prædam cedant, rei militaris ſcriptores monent, nobis placet illud Forcatuli, qui de imper. Gallorum libro IV. *veriſimile ſibi videri dicit, Deum ſingulari quodam judicio permiſiſſe, tam pernicioſum tormentum recenter reperiri, idque a chriſtiano homine, ut mutuo terrore adfecti mortales, nec viribus ita confidentes, facilius alerent concordiam. & bella deteſtarentur, incerti ac mortiferi illius timentes aleam.* Itemque illud αἰδήλε. τὴν χαλκογραφίην βομβάρδην τ᾽ ἔσχατος αἰὼν. Ἔλλαχε, τὴν ὄφελος μὲν μέγα, τὴ δὲ ὄλεθρον. *Cum calcographia bombardam ætate ſenecta orbis habet, quarum hæc quam mala, tam illa bona eſt.* Vide Camerarius part. I. medit. hiſtor. cap. 76. & p. II. medit. cap. 28. Junium quæſt. 74. polit. Patritium libro de regno titul. 6. Keuſnerum in arte ſtratag. libro I. cap. 20. quæſt. 7. &c.

d.) Conditio juſti belli: finis bonus.

§. CCCCXXVI. *Quarto* ad cauſam belli juſtam & modum ejus legitimum accedere etiam debet *finis bonus*, videlicet *pacis adquiſitio & reipublicæ conſervatio.* Hunc ergo finem in bello ſibi princeps habeat propoſitum, ut bonum commune promoveat, ac publicam tranquillitatem procuret, non autem ut imperii fines dilatet, ut aliis nocumentum inferat, ut gloriam nominis ſibi comparet, &c. Pſal. LXVIII. 31. *Diſſipa gentes, quæ bella volunt.* 2 Reg. XIV. 10. *rex Joas* ad Amaſiam bellum non neceſſarium moventem dicit: *Percutiens invaluiſti ſuper Edom, & ſublevavit ſe cor tuum, contentus eſto gloria, & ſede in domo tua, quare provocas malum?* 1. Macc. V. 57. *Faciamus & ipſi nobis nomen, & eamus pugnare adverſus gentes.* De legitimo belli fine multæ exſtant ſententiæ apud Auguſtinum. In epiſt. ad Bonifac. circa medium: (eſt ad calcem libri ep. adjecta al. ep. CCVII.) „Pacem habere debet voluntas, bellum ne„ceſſitas, ut liberet Deus a neceſſitate, & „conſervet in pace. Non enim pax quæritur, „ut bellum excitetur, ſed bellum geritur, ut „pax adquiratur. Eſto ergo etiam bellando „pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis „utilitatem vincendo perducas.„ Lib. XXII. contra Fauſtum cap. 74. in principio: "Nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, im„pacatus atque implacabilis animus, feritas „rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſi„milia hæc ſunt, quæ in bellis jure culpan„tur, quæ plerumque ita culpantur, ut etiam „jure puniantur.„ Serm. XIX. de verb. Dom. in principio: "Apud veros Dei cultores etiam „ipſa bella pacata ſunt, quæ non cupiditate „aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, ut „mali coërceantur, & boni ſubleventur.

Epilogus eorum, quæ de magiſtratus officio dicta ſunt.

§. CCCCXXVII. Atque hæc dicta ſint de *virtutibus* & *officio* boni principis, quomodo ſe *domi* ac *foris*, *pacis bellive* tempore, *erga Deum & homines, erga amicos & hoſtes* gerere debeat, quæ omnia brevibus complectitur Auguſtinus, quando libro V. de civitate Dei cap. 24. ſcribit: "Felices dicimus imperatores, ſi „juſte imperant, ſi inter linguas ſublimiter „honorantium, & obſequia nimis humiliter „ſalutantium non extolluntur, ſed ſe homi„nes eſſe meminerunt, ſi ſuam poteſtatem ad „Dei cultum maxime dilatandum, majeſtati „ejus famulam faciunt, ſi Deum timent, di„ligunt, colunt, ſi plus amant illud regnum, „ubi non timent habere conſortes, ſi tardius „vindicant, facile ignoſcunt, ſi eamdem vin„dictam pro neceſſitate regendæ tuendæque „reipublicæ, non pro ſaturandis inimicitiarum „odiis exſerunt, ſi eamdem veniam non ad „impunitatem iniquitatis, ſed ad ſpem corre-

„ctionis

qui multitudine copiarum omnibus terris prævaluiſſet, niſi bombardarum auxilio divinitus toties repulſus & maxima clade adfectus fuiſſet. Quid enim impetum ejus immaniſſimum a poſtrema obſidione Viennenſi repreſſit aliud, quam bombardarum fulmina? quibus nihil formidabilius hoſti, nihil quod majorem jacturam eidem adferat. Wimphenius in epit. rerum German. c. 64. GERHARDUS.

„ctionis indulgent, ſi quod aſpere coguntur
„plerumque decernere, miſericordiæ lenitate
„& beneficiorum largitate compenſant, ſi lu-
„xuria tanto eis eſt caſtigatior, quanto poſ-
„ſet eſſe liberior, ſi malunt cupiditatibus pra-
„vis, quam quibuslibet gentibus imperare,
„& ſi hæc omnia faciunt, non propter ar-
„dorem inanis gloriæ, ſed propter caritatem
„felicitatis æternæ, ſi pro ſuis peccatis humi-
„litatis & miſerationis & orationis ſacrificium
„Deo ſuo vero immolare non negligunt.„
Idem Auguſtinus (vel quisquis alius auctor) de duod. abuſionum gradibus grad. 9. in principio: "Regem non iniquum, ſed corrrecto-
„rem iniquorum eſſe oportet, inde in ſemet-
„ipſo nominis ſui dignitatem cuſtodire debet,
„nomen enim regis intellectualiter hoc reti-
„net, ut ſubjectis omnibus rectoris officium
„procuret. Sed qualiter alios corrigere pote-
„rit, qui proprios mores, ſi iniqui ſint, non
„corrigit? quoniam in juſtitia regis exaltatur
„ſolium, & in veritate regis ſolidantur gu-
„bernacula populorum. Juſtitia vero regis
„eſt, neminem injuſte per potentiam oppri-
„mere, ſine acceptione perſonarum in virum
„& proximum ſuum judicare, advenis & pu-
„pillis & viduis defenſorem eſſe, furta cohi-
„bere, adulteria punire, iniquos non exalta-
„re, impudicos & hiſtriones non nutrire, im-
„pios de terra perdere, parricidas & pejeran-
„tes vivere non ſinere, eccleſias defendere,
„pauperes eleemoſynis alere, juſtos ſuper re-
„gni negotia conſtituere, ſenes & ſapientes
„& ſobrios conſiliarios habere, magorum &
„ariolorum, pythoniſſarumque ſuperſtitioni-
„bus non intendere, iracundiam ſuam differ-
„re, patriam fortiter & juſte contra adver-
„ſarios defendere, per omnia in Deo confi-
„dere, proſperitatibus non elevare animum,
„cuncta adverſa patienter tolerare, fidem ca-
„tholicam in Deum habere, filios ſuos non
„ſinere impie agere, certis horis orationibus
„inſiſtere, ante horas congruas cibum non
„guſtare. Hæc regni proſperitatem in præ-
„ſenti faciunt, & regem ad cœleſtia regna
„meliora perducunt.„

§. CCCCXXVIII. Proderit etiam in *collationem boni ac mali principis*, quam Julius Pollux Commodo cæſari præſcripſit, velut in ſpeculum quoddam principem quotidie intueri. Regis ſive boni principis laudes, *ἔπαινοι τοῦ βασιλέως* ſic habent: *Πατὴρ, ἤπιος, πρᾶος, ἥμερος, προνοητικὸς, ἐπιεικὴς, φιλάνθρωπος, μεγαλόφρων, ἐλεύθερος, χρημάτων κρείττων, ἔξω παθῶν, ἑαυτοῦ κρατῶν, ἄρχων ἡδονῶν, λογισμῷ χρώμενος, ὀξὺς, ἀγχίνους, περιεσκεμμένος, εὔβουλος, δίκαιος, σώφρων, θεοῦ ἐπιμελητὴς, ἀνθρώπων κηδεμὼν, ςάσιμος, βέβαιος, ἀνεξαπάτητος, μεγαλογνώμων, ἰσχυρογνώμων, ἐνεργὸς, τελεσιεργὸς, φροντιςὴς τῶν ἀρχομένων, σωτὴρ, πρόχειρος εἰς ἐνεργεσίαν, βραδὺς εἰς τιμωρίαν, ἀσφαλὴς, ἀπλανὴς, ἀνφιῤῥέπεςερος πρὸς τὸ δίκην ζογοῦ, εὐπροσήγορος, εὐέντευτος, μειλίχως, προσηνὴς, ἐπιμέλητὴς τῶν ὑπηκόων, φιλοςρατιώτης, πολεμικὸς μὲν, οὐφιλοπόλεμος δὲ, εἰρηνικὸς, εἰρηνοποιὸς, εἰρηνοφύλαξ, παιδευτικὸς, ἀρχηγὸς καὶ ἀρχικὸς, νομοθετικὸς, εὐποιεῖν πεφυκὼς, θεειδής· πολλὰ δὲ ἐςιν, ἃ λόγῳ τις ἂν εἰπεῖν ἔχοι, οὐκ ὀνόματι. Pater, placidus, manſuetus, mitis, providus, æquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemtor, adfectibus major, ſui ipſius victor, imperans voluptatibus, ratione utens, acuti judicii, ingenioſus, circumſpectus, valens conſilio, juſtus, modeſtus, curans religionem, procurator hominum, ſtabilis, conſtans, infallibilis, animo excelſo, propoſiti tenax, (in re bona ac juſta) efficax in agendo, perfector operum, (in re probe deliberata) curam agens ſubditorum, ſervator, paratus ad benefaciendum, tardus ad pœnam, ſecurus, (ſine metu, quo tyranni torquentur) non vagus, propenſus ad juſtitiam, facilis acceſſu, facile admittens interpellantes, (audiens ſupplicantes) blandus, lenis, curans ſubditos, amans ſuorum militum, ſtrenuus bellator quidem, ſed belli minime cupidus, pacificus, pacis auctor, pacis cuſtos, emendator morum populi, (adſertor diſciplinæ) vere dux & princeps, legumlator, natus ad bene merendum, divina ſpecie. Multa ſunt

Collatio boni ac mali principis.

ſunt autem, quæ oratione dici poſſunt, ſingulis autem vocabulis exprimi nequeunt. Tyranni vituperium ὁ ψόγος τῦ τυράννυ ſic exprimitur, Τυραννικὸς, ὠμὸς θηριώδης, βίαιος, πλεονεκτικὸς, φιλοχρήματος καὶ τὸ τῦ Πλάτωνος, ἐραστὶ χρήματος, ἅρπαξ, καὶ τὸ τῦ Ὁμήρυ, δημοβόρος, ὑπερόπτης, ὑπερήφανος, δυσπρόσιτος, δυσπρόσοδος, δυσπροσήγορος, δυσέντευκτος, δυσόργητος, δύσθυμος, ἔμπληκτος, ταραχώδης, ἡδονῶν ἥττων, ἀκρατὴς, ἀκράτωρ, ἀλόγιστος, μισάνθρωπος, ἄδικος, ἄβυλος, ἄνισος, ἀνόσιος, νῦ κενὸς εὔκολος, εὐμετάβολος, εὐεξαπατήτητος, ῥᾳδίως, ἀνήμερος, ἐπιθυμίαις ἐνδιδὺς, ἀκόλαστος, ὑβριστὴς, πολεμοποιὸς, βαρὺς, ἐπαχθὴς, ἀκαθεκτος, ἀφόρητος. *Tyrannicus, crudelis, ferinus, violentus, avarus (ſemper plus habere deſiderans) amator pecuniæ, rapax, populi devorator, ſuperbus, elatus, difficilis aditu, ferox in acceſſu, parum ſalutans, paucos audiens, iracundus, triſtis, ſtupidus, auſterus, voluptatibus minor, (ſerviens) incontinens, immoderatus ratione non utens, inhumanus, injuſtus, conſilii inops, iniquus, impius, mente carens, levis, inconſtans, facile deceptibilis, præceps, immitis, deditus cupiditatibus, incorrigibilis, injurioſus, auctor bellorum, gravis, moleſtus, effrenis, intolerabilis* Exſtat etiam libellus Ferrandi, eccleſiæ Carthaginenſis diaconi, qui Fulgentii σύγχρονος fuit, in quo principi chriſtiano hæ traduntur regulæ: 1.) *Te ſine Dei gratia & auxilio nihil poſſe ſtatue, & omnia ad gloriam Dei refer.* 2.) *Vita tua ſit ſpeculum ſubditis.* 3) *Non præeſſe tantum velis, ſed præſis tum per te ipſum, tum per alios, nec præferas honorem privatum publico commodo.* 4.) *Dilige rempublicam ſicut te ipſum.* 5.) *Humanis divina poſtponito.* 6.) *Noli eſſe nimium juſtus & ſapiens.* 7) *Memento te eſſe chriſtianum.*

Præmia bono & pœna malo magiſtratui exſpectanda.

§. CCCCXXIX. Quod ſi juxta præſcriptum harum regularum principes imperium fidei ſuæ concreditum adminiſtrent, ac conſtantem recte ac juſte imperandi proæreſin foveant, erit id Deo gratum, ipſis non ſolum honorificum, ſed & ſalutare, reipublicæ utile atque commodum, unde Ferrandus regulis ſuis ſubjungit: "Sic & in hac „& in æterna vita ages feliciter, ubi ducibus „chriſtianis dabitur perpetuus principatus.„ Sin vero tyrannorum mores imitari, ſuis cupiditatibus unice ſervire, & ſubditorum curam abjicere malint, cedet hoc tum in reipublicæ, tum vel maxime in ipſorumnet Principum perniciem atque exitium. Pulcre Agapetus in expoſit. parænet. tom. I. orthodoxogr, p. 184. "Sicut fit apud navigantes, quando „nauta errat, modicum adfert navigantibus „nocumentum: cum vero ipſe gubernator, „totius efficit navigii perniciem: ſic & in ci„vitatibus, ſi quis ex ſubditis peccat, non „tam rempublicam, quam ſe ipſum lædit, „ſed ſi ipſe princeps, univerſæ infert reipu„blicæ detrimentum,„ quinimo tyranni ſe ipſos etiam exitio involvunt ſempiterno. "Qui „enim in hoc ſeculo bene imperant, ſine fine „in perpetuum regnant, & de gloria hujus „ſeculi ad æternam gloriam tranſeunt. Qui „vero prave regnum exercent, poſt veſtem „fulgentem, lapillorumque nitorem, & nudi „& miſeri ad infernum torquendi deſcendunt, ait Iſidorus lib. III. de ſumm. bon. cap. 48, Eſa. XXX. 33. *Præparata eſt ab heri Topheth pro rege*, (Aſſyrio tyranno & idololatra peſſimo) *præparata profunda & dilatata, habitatio ejus ignis, & ligna multa, flatus Domini ſicut ſulphuris ſuccendit eam.* Cogitent principes citiſſime præterlabi, imo prætervolare vitæ hujus gloriam, felicitatem & honorem, proinde mature cogitent de ſtatione & gloria æterna. Illius fugacitatis hypotypoſin egregiam proponit Auguſtinus (ſive quis alius auctor) ſerm. XLVIII. ad fratr. in eremo, poſt medium: "Cum Romæ eſſemus apud oſtia „Tyberina, &c. ductus ſum cum cæteris ad „videndum cadaver Cæſaris in ſepulcro, & „vidi, quod omnino eſſet livido colore orna„tum, putredine circumdatum, ventrem ejus „diruptum, & vermium per illum catervas „tranſeuntes proſpexi: duo quoque famelici „in

„in foveis oculorum paſcebantur, crines ejus „non adhærebant capiti, dentes ejus adparebant labiis conſumtis, & revelatum erat na„rium fundamentum. Et intuens matrem „chriſtianiſſimam dixi: Vbinam eſt Cæſaris „corpus præclarum, ubi magnitudo divitia„rum, ubi adparatus delitiarum, ubi multi„tudo dominorum, ubi caterva baronum, ubi „acies militum, ubi canes venatici, ubi equi „veloces, ubi aves cantantes, ubi thalamus „pictus, ubi lectus eburneus, ubi thorus re„galis, ubi thronus imperialis, ubi mutatoria „veſtimentorum, ubi capilli ſolares, ubi fa„cies decora, ubi omnia, quæ ſub cœlo ſunt? „Te namque verebantur homines, te timebant „principes, te colebant urbes, te timebant „omnes, ubinam, quæſo, hæc ſunt omnia, „a quo receſſit tanta jactantia? quo ivit tua „magnificentia? & reſpondit mater pietate „plena: Fili, omnia ſibi pariter defecerunt, „quando defecit ſpiritus ejus, & reliquerunt „eum captivatum in ſepulchro trium brachio„rum, plenum fœtore & putredine, &c.„ Merito igitur laudatur Maximilianus, qui aliquot annis ante obitum ſandapilam, quocunque profectus eſt, ſecum circumferri voluit, ut ejus intuitu de mortalitate & reddenda imperii a ſe geſti ratione admonitus, partes officii ſibi demandati, eo diligentius perficeret. Oſ. X. 7. *Tranſire fecit Samaria regem ſuum, ſicut ſpumam ſuper faciem aquæ.* Sicut bullæ in aqua celerrime evaneſcunt, ſic regum ſplendor & potentia citiſſime interit. Sicut bullæ in aqua ſubinde aliæ aliis ſuccedunt, ſed tandem omnes diſſolvuntur: ſic reges in poteſtate alii alios ordine ſequuntur, ſed omnes tandem intereunt. Proinde ut Philippus, Macedonum rex, per puerum ſibi quotidie adclamari curabat: *Memento te eſſe hominem*; ita pius princeps quotidie ſibi occinat illud: *Memento te eſſe bullam.*

CAPVT VIII.

DE ADJVNCTIS MAGISTRATVS.

Adjuncta magiſtratus.

§. CCCCXXX. Diximus hactenus de *efficiente*, *materia*, *forma*, *fine & officio magiſtratus*, reſtat, ut ad explicationem *adjunctorum* tranſitum faciamus. Ad hanc προσκειμένων ſive adjacentium claſſem referri poſſunt: 1.) *Virtutes & qualitates*, quibus magiſtratus inſtructos eſſe convenit, quales ſunt, verus Dei timor, prudentiæ ſplendor, juſtitiæ amor, fidelitatis fervor, &c. ſed de illis ſuperius in deſcriptione perſonarum ad officium magiſtratus evehendarum late fuit dictum. 2.) *Difficultas muneris hujus*, quo magiſtratus fungitur, quæ conſpicitur ex *officii illius dignitate & eminentia*, ſunt enim dii terreſtres, Deum igitur ſanctitate in vita & moribus referre ac penitus exprimere debent, quod in hac carnis infirmitate difficilimum; *ex virtutum ac qualitatum, quæ in magiſtratu requiruntur, præcellentia, ex periculorum, quibus circumvallantur, varietate ac frequentia; qui regit, eſt tanquam ſignum aliquod, in quod ſua jacula ſatan ac mundus dirigunt.* Lutherus tom. III. p. 365. (*) *ex occaſionum, quæ ad peccandum ipſis offeruntur, multitudine ac copia*, qui enim poſſunt plurimum, omnia ſibi licere arbitran-

(*) Jud. IX. 9. dicit oliva in parabola Jothami: *Numquid derelinquam pinguedinem meam, & vadam* לָנוּעַ, *ut movear*, multis ſcilicet curis & moleſtiis, עַל *propter ligna.* Pagninus reddidit, *ut promovear ſuper ligna*, ſcilicet in regem. Lutherus tom. I. Isleb. fol. 376. *Wen GOtt will zu einem Märtyrer machen, den ſetzet er an ein Ort, da er irgend regieren muſs, und wenn ein ſolcher das Regiment mit gutem Gewiſſen führen, und ſeine Seele verwahren will, dem darf man die Teufel nicht über die Thür mahlen, noch zu Haus bitten, er wird ſie ehe finden, als er gemeynt hätte.* GERHARDVS.

bitrantur; *ex graviſſima, quæ illorum lapſus conſequi ſolet, ruina*; etenim

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.

2. Sam. XXIV. 13. *ex negotiorum ac rerum in imperio* expediendarum *multiplici cura*, quæ itidem non poteſt non varias ipſis adferre ſolicitudines ac moleſtias, cum leviſſimus etiam error multorum malorum quandoque poſſit eſſe cauſa. *Neceſſe eſt*, inquit Agrippa ad Auguſtum, imperii continuationem eidem diſſuaſurus, *ut qui imperium gerat, multis curis ac timoribus conficiatur, voluptates minime percipiat, moleſtiſſima quæque identidem, & videat, & audiat, & ſentiat*: *ex fortunæ*, cui non minus, ſi non etiam magis ſunt ſubjecti, quam plebeji, *lubricitate atque inconſtantia*; loquuntur enim hiſtoriæ, & teſtatur experientia, plurimos e ſede regia deturbatos fortunæ ludos feciſſe, quin & tragicos quorumdam magiſtratuum exitus fuiſſe: ex *ratione* imperii adminiſtrati olim reddenda, plusquam adcurata. Sap. VI. 4. &c. 3.) *Cognatio hujus ſtatus cum miniſterio eccleſiaſtico* & ordine œconomico; mutuas enim ſibi operas tres illæ hierarchiæ tradunt, & ad ſalutem generis humani omnes inſtitutæ ſunt, ut oſtendimus de miniſt. §. 2. 4.) *Honeſtæ recreationes* magiſtratui permiſſæ. Cum enim graviſſima imperii moles, quod profecto eſt onus Ætna gravius, gubernatorum humeris incumbat, ideo permiſſum ipſis eſt, ut liberalibus, honeſtis ac moderatis recreationibus difficultates illas temperent, ac vires animi atque corporis laboribus gubernationis exhauſtas reparent. Vt arcum ac lyram remittimus, quo melius tendi poſſint: ſic animus liberalibus exercitiis recreandus, ut ad labores poſtmodum ſit vegetior. Tales recreationes ſunt complures, a.) *Hiſtoriarum lectio*: Eſth. 6, 1. *Noctem illam duxit rex inſomnem, juſſitque ſibi adferri hiſtorias & annales priorum temporum, qui ipſo præſente legerentur.* Ex illa lectione princeps non ſolum honeſtam voluptatem, ſed etiam maximam utilitatem percipere poterit; hinc Demetrius Phalereus teſte Plutarcho in apopht. monuit Ptolemæum regem, *ut commentarios de regno ac ſcriptores hiſtoricos ſibi compararet atque evolveret, nam quæ amici regibus ſubjicere non audent, ea in commentariis deſcribi.* Alphonſus dicere ſolebat, *optimos conſiliarios eſſe mortuos*, libros intelligens, qui ſemper adſint vocati, nihil adulentur. *Quid magis ſalubre ac frugiferum*, inquit Livius in præf. oper. *quam omnis te exempli documenta in illuſtri poſitum intueri, ut inde tibi tuæque reipublicæ quod imitere, capias, inde fœdum incepto, fœdum exitu, quod vites.* b.) *Operum naturæ inveſtigatio*: De Salomone conſtat, quod regii muneris moleſtias rerum naturalium inveſtigatione diſcuſſerit: 1. Reg. IV. 33. *Diſputavit ſuper lignis a cedro, quæ in Libano, usque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete, & diſſeruit de jumentis & volucribus & reptilibus & piſcibus.* Cavebit tamen princeps, ne imponi ſibi patiatur ab illis ciniflonibus, pſeudochymicis, qui metallorum in aurum transformationem pollicentur, cum ipſi extrema æris & argenti inopia laborent, de quorum fraudibus in peculiari tractatu Germanico egimus. c.) *Muſices oblectatio*: Propheta regius gubernationis laboribus defatigatus cytharam arripit, ac laudes Deo canit. d.) *Venatio*, de qua paulo poſt uberius dicetur, *ludi militares*, *exercitia equeſtria*, & quæ ſunt hujus generis complura, in quibus omnibus & ſingulis cavebit princeps, ne ἡδύσματα fiant ἐδέσματα, neve recreationes degenerent in exercitia quotidiana; cumprimis vero, ne adminiſtratione divinitus ſibi commiſſa in conſiliariorum humeros penitus rejecta ipſe interim voluptatibus & recreationibus ſeſe totum tradat.

§. CCCCXXXI. Quæritur hoc loco I.) *An venationes ſint recreationum honeſtarum loco habendæ, & in principibus viris probandæ?* Multa contra venatores ac venationes ex effectis vitioſis adferuntur

1.) *An venationes in principibus probandæ?*

ıı. (*) Rationes improbantium ſunt, quia .) venationes ad *crudelitatem & ſævitiam* ad- ıefaciunt. Vt enim Domitianus tyrannidem ıam a muſcarum transfixione auſpicabatur: c qui ferarum ſanguine gaudent, humano tiam delectari incipiunt. *Per venationes ani- ıo in ſævitiam ab humanitate degenerante ho- ines a ferarum morte quotidiana in ipſos quo- ue homines ſævire audent.* Pet. Gregorius in ntag. art. mirab. libr. XXIX. cap. 1. inde riſtoteles lib. I. pol. cap. 8. duo iſthæc ſtu- ia *venaticam & prædatoriam*, conjungit. *Ve- atores*, inquit Agrippa de vanit. ſcient. cap. 7. *abjecta humanitate ipſi feræ efficiuntur, orumque prodigioſa perverſitate tanquam Acteon mutantur in beluas*, quo pertinet ryth- ıus vetuſtus Germanicus:

Wer ſich dem Jagen gar ergeit,
Wird gleich den Thieren mit der Zeit.

ı dæmone venat. Spangenbergii venator ſic eſcribitur, quod *ſit beſtia ſedens ſuper be- iam, manu tenens beſtiam, ſecum ducens be- iam & inſequens beſtiam.* 2.) Venationes *ocent calliditatem* ingenuo & liberali animo ıdignam. Multas inſidiarum ſpecies venato- em noſſe oportet, qui feras perſequitur, qui- ıs animus ſemel imbutus vix ab inſidiis pro- imorum ſibi temperat. Petr. Gregorius d. l. .) Venatores *injurias irrogant* agrorum & lvarum dominis, vinearum fructibus, ſatis novellis plantis. 4.) *Exactiones & onera axima ſubditis imponunt*, ſive canes ſint endi, ſive pabulum feris præbendum, ſive gilandum in media hyeme ad retia, ſive oſthabitis operis ruſticis venatoria inſtrumen- in alium locum transferenda. 5.) *Pericu- r longe maximis ſeſe exponunt*, dum per mon- s & valles ac per prærupta viarum etrabun- ı ferarum ſequuntur veſtigia. *Adrianus im- perator* inter venandum fregit humerum, & crus pene contrivit. *Baſilius imperator* a cer- vo in cornua ſublatus ad terram non niſi mor- tuus rediiſſet, niſi diſciſſo baltheo a quodam adparitorum liberatus fuiſſet. Quid *Franci- ſco* I. Galliæ regi, *Maximiliano* II. impera- tori & aliis dynaſtis in venatione obtigerit, in vulgus notum eſt. Exponunt etiam ſeſe inſi- diis hoſtium, dum non ſatis ſpectatæ fidei hominibus ſe immiſcent, ac per ſylvas, ſal- tusque, & per deſerta ferarum ſoli quando- que vagantur. Vide Spangenbergium *im Jagd- teufel.* 6.) *Bona fiſci principalis & ſubdito- rum ſudores in homines leves & venatoria in- ſtrumenta*, quorum ad venandum magnus ne- ceſſarius eſt adparatus, *inutiliter profundunt*, cum ſumtus in hanc artem factos lucrum nun- quam exæquet, nedum ſuperet, quo referunt Fulgentius in libro III. mythol. & Palæphat. de non cred. fab. narrat. libro I. cap. 3. fa- bulam *Actæonis*, qui a canibus ſuis devoratus, id eſt, omnibus opibus in canes conſumtis tandem ſuo ſtudio periit. 7.) Inde pii vete- res contra venationem ſatis dura proferunt. Hieronymus in Pſalm. XC. & citatur cap. *Eſau &c.* diſtinct. 86. *Eſau venator erat, quoniam peccator erat, & penitus non invenimus in ſcripturis ſanctis ſanctum aliquem venatorem, piſcatores invenimus ſanctos.* Auguſtinus in Pſalm. CII. & citatur cap. *Qui venatoribus &c.* diſt. eadem: *Qui venatoribus donant, non ho- mini donant, ſed arti nequiſſimæ. Nam ſi ho- mo tantum eſſet, & venator non eſſet, non donares, honoras in eo vitium, non naturam.* Ibidem: *Qui venatori donant, hoc in illo amant, in quo eſt nequiſſimus, hoc in illo pa- ſcunt, hoc in illo veſtiunt, ipſam nequitiam publicant ſpectaculis omnium.* Idem in Pſalm. CXLVII. & citatus cap. *Vident &c.* diſt. ea- dem: *Vident homines venatorem, & delectan- tur,*

(*) Diſputant contra nimium venationis ſtudium Hei- gius p. I. q. 15. n. 8. P. Gregorius de republ. lib. X. cap. 6. Franc. Petrarchus de remed. utriusque fort. dialog. 32. Paris de Puteo in tract. de ſyndic. in pr. cap. 1. num. 39. & ſequentibus. Eam in ſe conſideratam inter res indifferentes poni, atque ita ex tempore, loco, perſona, modo & cauſa licitam & honeſtam, modo illicitam & inhoneſtam haberi poſſe, recte ſtatuunt Lutherus in comment. ad cap. XXV. Geneſ. fol. 339. Heigius d. l. Tiraquellus de nobil. cap. 37. num. 148. GERHARDVS.

tur, ve miſeris, ſi non ſe correxerint. Qui enim vident venatorem, & delectantur, videbunt ſalvatorem, & contriſtabuntur. Gloſſa tamen non de quavis, ſed de arenaria venatione illud accipiendum eſſe docet, in qua cogebantur homines cum beſtiis in arenam deſcendere, de qua Caſſiodorus libr. V. cap. 42. & Caſſander part. XI. glor. mund. c. 49. (*) 8.) Et venatorum nomine in ſcripturis quandoque *tyranni*, quandoque *diabolus* ſignificatur Gen. X. 9. Pſalm. XCI. 3. Thren. III. 54. &c.

§. CCCCXXXII. Atque hæc recte opponuntur illis, qui venationibus nimium indulgent, qui *κυνηγετικομανίᾳ* quadam correpti vitam, atque ætatem omnem in illis conſumunt, ſicut de Mithridate Pontico Patritius libro III. de regn. tit. 6. ſcribit, quod *annos ſeptem neque urbis, neque ruris tecto uſus inter ſylvas quaſi errabundus vagatus fuerit*, qui majorem voluptatis, quam ex venationibus percipiunt, quam officii ſui, quam reipublicæ, quam ſubditorum habent rationem, qui primo diluculo *non ad eccleſiam vigilant, ſed ſurgentes congregant ſervulos, diſponunt retia, canes producunt, ſylvas ſaltusque perluſtrant, ſervulos, inquam, ſecum pertrahunt, fortaſſe magis ad eccleſiam feſtinantes, & voluptatibus ſuis peccata adcumulant aliena*; ut ex Ambroſio hom. XXXIII. de quadrag. loquitur cap. *An putatis &c.* diſt. 86. *Qui miſellis ruſticis plagas inferunt, ſata læta boumque labores diruunt, qui inter cervorum greges, quaſi eſſent ex numero ipſorum, obambulantes, id tantum ab iis differunt, quod lineamenta hominis geſtent*, ut de Hagide, Curetum rege, loquitur Juſtinus libr. XLIV. &c. quorum

Tunc etiam, defeſſa thoro cum membra reponunt,
Mens tamen ad ſylvas & ſua luſtra redit;

ut Thomas Morus canit: quibus merito occinitur illa epiſcopi Florentini admonitio, qua referente Rein. Reinneccio in chron. marchionem Brandenburgenſem, qui eximiæ magnitudinis aprum nimis avide inſecutus, noctem in ſylvis agere coactus multis ſpectris & illuſionibus ſatanæ territus fuerat, a nimio venationis ſtudio abſtrahere voluit: *Periclitari ſcilicet rempublicam, conculcari querelas viduarum & orphanorum, negligi juſtitiam, corrumpi magiſtratus, dum princeps officii ſui immemor a medio foro ſe ſubtrahit, & per ſolitaria nemora feras confodit beſtias.* Interim moderatus venationis uſus recreationis ergo adhibitus in principibus improbari penitus non poteſt. (**) *Venatica* (inquit Sariſberienſis in ſuo policratico de nug. curial. lib. I. cap. 4. *immoderato voluptatis incurſu virilem animum concutit, & fundamentum rationis ſubvertit, utilis autem & honeſta eſſe poteſt ex loco, tempore, modo, perſona & cauſa.* 1.) Deus ipſe leges venationis præſcribit. Levit. XVII. 13. *qui venatione atque aucupio ceperit feram vel avem, quibus veſci licitum eſt, fundat ſanguinem ejus, & operiat illum terra.* 2.) *Iſaacus* mandat Eſavo filio ſuo, ut egreſſus in campum ferinam capiat Gen. XXVII. 3. *Simſon* cum leonis catulo; Jud. XIV. 5. *David* cum leone & urſo 1. Sam. XVII. 34. divinis auſpiciis congreſſi feras iſtas debellarunt. *Salomon* venatione cervorum, caprearum ac bubalorum menſam regiam ferina inſtruxit, 1. Reg. IV. 23. *Benajas* unus ex heroibus in aula Davidis interfecit leonem in media ciſterna tempore nivis. 1. Paral. XI. 22. 3.) Spiritus ſanctus petitas ex venationibus *ſimilitudines* ad res myſticas adcommodat. Pſalm. XLII. 1. Cant. II. 15. Jer. XVI. 16. 4.) *Fortiſſimi herois & laudatiſſimi principes* venationibus delectati ſunt. *Marcus Antoninus* philoſophus imperator a gravioribus reipublicæ curis animum remit-

(*) Illa a Moſchis adhuc frequentatur teſte L. B ab Herbenſtein in deſcript. Moſcov. GERHARDVS.

(**) Pro venatione diſputant Sebaſt. Medic. in tract. de venat. part. II. q. 42. Tiraquellus de nobilit. cap. 37. n. 149. Gail. II. obſerv. 67. n. 1. Petr. Gregorius 39. ſynt. cap. 10. n. 8. *Legiſlatores venatoribus eo quod commeatui & annonæ conſulant, certas immunitates & a gravioribus muneribus vacationem conceſſerunt.* l. ult. ff. de jur. immun. GERHARDVS.

…mittens in venationem perrexit. Julius Ca…itolinus in vita ipſius. *Alexander Severus* …eipublicæ alioquin vel maxime intentus quan…oque venabatur. Lampridius in ipſ. vit. *Ale…ander magnus* poſt prandium ſæpe diem ve…atu conſumebat, & ubi ab armis atque acie …ies erat, adſidua venatione oblectabatur. …lutarchus in Alexand. 5.) Venatio præſtat *…tilitates* non contemnendas. Julius Pollux …onet imperatorem Commodum, ut vena…one quandoque utatur, quod hoc ſit *ſtudium …eroicum, conferens ad corporis animique vir…utem. Optimi principes*, inquit Dion, *vena…onem exerceant, ut rem ſalubetrimam, unde …orpus robuſtius atque anima fortior efficitur, …uippe in qua bellica omnia exercentur. Nam … ea equitare & currere, & atroces feras …ccipere, & æſtum frigusque perferre, ſæpe …mem pati, neceſſe eſt.* Xenophon libro I. …yrop. inquit, *venationis exercitium plurimum …mile eſſe militari labori, ideoque qui ad bel…m adſuefaciendi ſunt, illos primis ſtatim an…is venationibus eſſe exercendos;* quod & Pla…onis libro VII. de legibus eſt conſilium, cum …o congruit illud Philonis libro I. de vita …oſis fol. 393. *bellica ingenia præexercere ſe …bent in venationibus, ſiquidem ea efficiunt …minem robuſtum, celerem, laborioſum.* 6.) …ſa quoque *neceſſitas* venationem quodam…odo commendat, ne ſcilicet ferarum copia …mis aucta ſubditis damnum inferat, neve …incipes nihil agendo male agere diſcant. (*)

§. CCCCXXXIII. Quæritur II.) *An principes venationes ſibi ſolis jure vindicent?* Videtur id prima ſpecie pugnare: 1.) *cum jure divino*, quia Deus ab initio dominium ferarum non ſolum principibus, ſed univerſo hominum generi ſubjecit, Geneſ. I. 28. ac poſt diluvium hanc conſtitutionem ſuam repetivit Gen. IX. 2. Lactantius lib. de ira Dei c. 13. ante medium: *Intelligimus animantia ad uſum hominis a Deo facta partim ad cibos, partim ad veſtitum, partim ad operis auxilia, ut clarum ſit, divinam providentiam rerum & copiarum abundantia hominem inſtruere atque ornare voluiſſe, ob eamque cauſam & aërem volucribus, & mare piſcibus, & terram quadrupedibus implevit*; hinc *Eſavus* in illa terra, in qua nihil habebat proprii, venationes inſtituit, Gen. XXVII. 5. Act. VII. 5. ac longo tempore poſt diluvium promiſcua ferarum venatio duravit. 2.) *Cum jure naturali*: Ariſtoteles lib. I. polit. c. 8. *Plantæ ſunt animalium gratia, cætera animalia hominum cauſa, manſueta quidem propter utilitatem & cibum, fera vero propter cibum & alia adjumenta, ut & veſtis & cætera inſtrumenta ex iis fiant.* Cicero lib. II. de nat. deor. *Terrenorum commodorum naturalis eſt in homine dominatus, nos campis, nos montibus fruimur, noſtri ſunt amnes, noſtri lacus.* Jam vero quæ ſunt juris divini ac naturalis, ea ſunt firma & im-

2.) An principes venationes ſibi ſolis jure vindicent?

(*) Laudes venationis exſtant apud Xenophontem libro de venat. & libro VIII. Cyropæd. apud Athenæum libr. I. dipnoſophiſtarum cap. 20. apud Olaum magnum libro XVIII. cap. 41. apud Livium libro V. decad. 1. Julium Cæſarem libro VI. comment. Homerum libro VI. odyſſ. Ranzovius libro de ſanitat. tuenda cap. 9. *Venatio non ſolum univerſas corporis vires, & partes ex æquo exercet, ſed etiam animum mira voluptate adficit.* Lutherus tomo VI. Witeberg. pag. 369. *Venatio per ſe non eſt mala, & poteſt ejus ſtudium pium & bonum eſſe &c. Finis venationis eſt, ut beſtiæ crudeliores lupi, urſi, apri arceantur, & homines ac jumenta in tuto ſint. Talis ſit venatio, qua defendantur oves & aliæ beſtiæ innoxiæ &c. deinde etiam honeſta voluptas eſt & oblectatio conceſſa his, qui utuntur ea ſine injuria & pernicie ſubditorum. Sin aliter ſit, res peſſima & noxia eſt venatio.* Ranzovius eam ſic deſcripſit:

Laudibus eximiis ars eſt decoranda Dianæ,
Si non exſuperat cum feritate modum.
Reddit enim timidos proceres ad prælia fortes,
Anxia lætificans corda dolore gravi.
Mollitiem pellit, ſævique cupidinis arcus,
Languida jucundo membra labore levat.
Sternit apros, cervosque premit, qui damna colonis
Triſtia dant rudibus dum male farra terunt.
Suppeditatque dapes, nigræque alimenta culinæ,
Pellibus hirſutis corpora nuda tegit.
Ergo venandi ne tu contemne laborem,
Hic tibi quandoquidem commoda dicta feret.

GERHARDVS.

immutabilia, §. *ſed naturalia, inſtit. de J. N. G. & C.* ut nec princeps ea tollere poſſit. can. 1. diſt. 5. 3.) *Cum jure gentium*, quod diu uſu receptum nationes plurimæ coluerunt. De *Germanis* refert Tacitus in lib. de moribus Germ. quod *omnis ipſorum vita in venationibus ac ſtudiis rei militaris fuerit conſumta.* Xenophon lib. I. cyrop. de *Perſis* dicit, quod publicam operam venationi dederint. De *Indis* idem teſtatur Bohemius libr. II. de moribus gent. cap. 9. de *Græcis* Xenophon libro de venat. &c. 4.) *Cum jure civili* l. *injuriarum* 13. §. ult. ff. *de injuriis*, ubi dicitur, *non poſſe aliquem prohiberi, vel in mari piſcari, vel in quodam fundo aucupari*, quod de venationibus etiam dicendum, quippe quæ cum piſcationibus & aucupiis ſunt ejusdem juris & conditionis l. *item ſi fundi* 9. §. *aucupiorum.* l. *uſufructuar.* 62. in princip. ff. *de uſufruct.* Sic etiam §. *feræ inſtitut. de rer. diviſ.* ſtatuitur: *Feræ beſtiæ & volucres, & piſces, & omnia animalia, quæ mari, cœlo & terra naſcuntur, ſimul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt, quod enim ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur, nec intereſt, utrum feras beſtias, & volucres in ſuo fundo quis capiat, an in alieno.* l. *quod in littore* 14. ff. *de adquir. rerum dominio*: *Feræ ſimul ac adprehenſæ ſunt, ſine dubio ejus, in cujus poteſtatem pervenerunt, dominii fiunt.* (*)

§. CCCCXXXIV. Sed argumenta iſta non ſunt tanti roboris æſtimanda, ut venationes principibus adimere poſſint, ſiquidem eas poſſident 1.) *jure dominii ſuperioritatis ac traditæ gubernationis.* Cum enim olim conſenſu populi quidam in reges ac principes eligerentur, eo ipſo traditum ac conceſſum ipſis fuit jus venandi, quo ob moleſtias, quas in imperio gerendo perferunt, recreationis cauſa uterentur. Oſlander in comment. cap. XXIV. Jobi. Saltus & nemora, in quibus feræ vagantur, ſunt loca publica, quo igitur jure loca publica ad principes pertinent, eodem etiam jus venandi in locis publicis ad ipſos ſpectat. Ex 1. Reg. IV. 23. haud obſcure colligitur, jamdum tempore Salomonis venationes menſæ regiæ ferina inſtruendæ ſerviiſſe, ac proinde hominibus privatis ademtas fuiſſe. Jer. XXVII. 6. & XXVIII. 14. de rege Nabuchodonoſor dicit Dominus: *Beſtias terræ ſive agri dedi ei, ut ſerviant illi.* Dan. II. 38. *Beſtias agri & volucres cœli dedit Dominus in manu regis, &c.* 2.) *Jure occupationis*: Quæ jure naturali ſunt communia omnium, ea occupatione unius alicujus fieri poſſunt, l. 3. in princip. ff. *de adquir. rer. domin. quod proprietate nullius eſt, ſed uſu omnium commune, id ratione naturali occupanti conceditur*; quocirca etiam jus venandi, licet primitus omnium hominum fuerit commune, attamen occupatione principum, aliorumque primatum fieri potuit proprium. Sic littoris uſus, quamvis omnium hominum jure naturali communis ſit §. *littorum quoque uſus. inſtitut. de rer. diviſ.* littoris tamen dominium aliquis occupando ſuum alicubi facere poteſt. l. *quod in littore* 13. ff. *de adquirend. rer. domin.* cur ergo non æque jus venandi, quod ſimiliter, cum omnibus gentibus fuit commune, occupando principes aliique primores in ſuis territoriis ſuo dominio potuiſſent adjicere? Bozerus de regalibus cap. 1. num. 59. Sic pleraque jurisdictione privata ac propria ſunt facta, quæ naturali jure ſunt communia, ut de piſcibus, gemmis & aliis nos docet experientia. Heig. in quæſt. juris quæſt. 15. (**) Confirmat hanc occupationem a principibus factam *utilitas publica.* Etenim *primo* indifferens venationum

(*) Theodorus Marcellus ad §. 12. inſtitut. de R. D. vocat illud jus *uſurpativum*, quod quidem majoris mali evitandi cauſa toleretur. argument. l. 23. §. ultim. ff. de injur. *ineptire autem eos* cenſet, *qui hoc juri conſentaneum eſſe adſerunt. Inutiliter hac de re diſputari, cum facti magis ſit, quam juris,* ait Wehnerus in pract. obſerv. verbo *Forſtrecht.* GERHARDUS.

(**) Competit etiam eis *jure compenſationis*, quia populus id, quo ipſe quoque uti poterat, lubens ceſſit principi in compenſationem laborum ac vigiliarum, quas princeps habet pro populo. GERHARD.

ſus maximum diſcordiarum eſſet fo-, cum *communio ſoleat parere diſcor-* *Cum pater* 77. §. *dulciſſimis* 20. ff. *us.* l. *in re communi* 26. ff. *de ſerv. ban.* *Secundo* interdictus eſt privatis n uſus t. t. Codic. *ut armorum uſus*, absque illis venatio vix perfici poteſt. permiſſio venationis indifferens foret otii, ac avocamentum ab agricultura s ruſticis, ab artificiis vitæ humanæ iis, &c. (*) *Quarto* per eamdem da-caſio latrociniis, quibus alias nemora ſe infeſta & obnoxia. *Quinto* ſi cun-ſcriminatim conceſſus eſſet venationis evi temporis ſpatio ferarum genus ad ionem usque debellaretur, quas tamen ublice intereſt. Tiraquellus de nobil. . n. 150. 5.) *Jure præſcriptionis*: us imperator juris venandi olim com-ſum quadantenus coarctavit, & ſub-ſertim ruſticis illud ademit. §. *Si quis in verb. nemo retia: de pac. tenend. in* . id poſtea conſuetudine receptum, longa ſubditorum patientia adproba-l ex hac ipſa patientia principes ejus-a præſcripſerunt. Welenbecius in pa-dquir. rer. domin. n. 7. Jus piſcan-minibus publicis jure gentium omni-ommune. §. *Flumina. inſtitut. de re-ſ.* ſi tamen quispiam in fluminis pu-erticulo ſolus pluribus annis piſcatus um eodem jure uti prohibere poteſt. *quam* 7. ff. *de diverſ. temporal. præ-* l. *Præſcriptio* 45. ff. *de uſurp.* & jam vero quod de jure piſcandi dici-udiri quoque debet de jure venandi, ſum fuit ſuperius. Quare cum prin-ribus annis venandi jure ſoli ſint uſi, eſt ipſis, ab eodem jure alios pro-ac ſi vel maxime de jure occupatio-tatio quædam ſupereſſet, tamen tem-quod hominum memoriam excedit, præſcriptio jus illud venandi principibus con-ſervaret; præſertim cum nec titulo nec bona fide deſtituantur, ut oſtendunt Bocerus d. l. num. 63. Heigius lib. I. quæſt. juris q. 15. n. 50. Fachinus lib. I. controv. cap. 1. Zoa-netus in tract. de dupl. venat. n. 79. & alii complures.

§. CCCCXXXV. Ex his facile adparet, quid ad argumenta in contrarium adducta reſpondendum ſit. 1.) Diſtinguendum enim inter *jus naturale primævum* & *ſecundarium*, illud eſt, quod primitus ingenitum humano generi; hoc, quod poſtea naturalis ratio in-ter homines conſtituit. Quæ juris naturalis primævi ſunt, ſemper firma atque immutabi-lia permanent, quæ vero ſunt juris ſecunda-rii, ad quæ etiam pertinet jus venandi, illa ſæpe mutantur. 2.) Diſtinguendum inter *jus naturale* & *gentium conſideratum in ſuo ge-nere*, qua ratione ſemper manet firmum ac immutabile, & *conſideratum in ſubjectis indi-viduis*, qua ratione ex juſta cauſa, ſi non pe-nitus tolli, tamen minui poteſt ac temperari. 3.) Diſtinguendum inter *jus venandi ante oc-cupationem*, & *citra præſcriptionem conſide-ratum*, atque *idem jus*, *quatenus occupatione ac præſcriptione a quibusdam eſt adquiſitum.* Non feræ ſolum, ſed & manſueta animalia ac reliqua omnia initio fuere communia, quæ ta-men ſubſecuto jure gentium occupata, & in certa dominia diſtincta fuerunt. (**) 4.) Di-ſtinguendum inter *id, quod permittitur*, & *quod imperatur*. Jure naturæ permiſſum eſt omnia eſſe communia; nemo tamen dixerit, juri naturali repugnare dominiorum diſtin-ctionem. Sic jure naturæ permiſſum eſt omni-bus venari, ſed non ſequitur, ergo illud non poteſt quibusdam prohiberi. 5.) Thomas I. 2. q. 94. art. 5. ſic diſtinguit, *feras eſſe jure naturali communes non adfirmative vel poſiti-ve*, *ſed negative*, hoc eſt, juxta explicationem Covar-

ſtitutio Ludovici ducis Wirtenbergici anno *So bald ſie ſich am Wildpræt ſchieſſen erge-werden ſie werklos und Faullenzer.* GER-VS.

(**) *Non tam de jure quærendo, quam quæſito cu-ſtodiendo hodie diſceptandum,* Kulchenius *de Sa-xon. non prov. jur. verbo Ducum Saxon.* c. 5. in princ. GERHARDVS.

Covarruviæ, *non ſunt in bonis vel proprietate omnium, quod eſt adfirmative commune, ſed quia ad nullius res pertinent,* idcirco dicuntur communes.

§. CCCCXXXVI. Caveant tamen principes, ne hoc jure venandi ad ſubditorum perniciem abutantur, quod multis modis contingere poteſt: 1.) ſi *feras nimium multiplicari* permittant, ac tantam illis indemnitatem procurent, ut armentis ſeſe intermiſceant, nec ſint amplius, quod dicuntur feræ, ſed domeſtica animantia. (*) 2.) Si prohibeant ſubditis, ne *feras* ex ſuis agris & vineis ſtantibus adhuc fructibus *abigere,* & moloſſos ad eam rem habere, vel etiam ſepibus fundos ſuos munire poſſint, id quod publicæ utilitati directe adverſatur; publice enim intereſt, ſata & frumenta ad ſuſtentationem hominis nata a feris non devaſtari. 3.) Si in ipſo venandi exercitio poſſeſſoribus agrorum ac vinearum *plurimum damni* inferant, lætas ſegetes conculcent, & lachrymis agricolarum ſuas voluptates irrigent, quos Dominicus a Soto lib. IV. de juſt. & jure q. 6. art. 4. recte ſtatuit ad *refuſionem damnorum in foro conſcientiæ obſtrictos* teneri. 4.) Si *capitali ſupplicio* in eos animadvertere velint, qui feram unam vel alteram debellarint. Quamvis enim non damnemus principum conſtitutiones, in quibus ſub pœna mortis venationes ſubditis prohibentur, ac jurisconſultis diſcutiendum relinquamus, an is, qui non caſu, nec ex neceſſitate coactus, ſcilicet vel defenſione vel paupertate, nec ex voluptate feram occiderit, ſed ex contemtu legis etiam tertia vice, adeoque ſæpius contra tale principis ſui edictum, cui capitalis pœnæ comminatio diſerte eſt adjecta, venatui pertinaciter indulſerit, & ex ferinæ venditione magnum ſibi lucrum adquiſivit, non tam propter ipſam ferarum capturam, quam propter pertinacem edicti principalis contemtum & extremam protervium capitis pœna adfici poſſit; tamen piis principibus auctores ſumus, ne in exſecutione pœnarum ad hanc ſeveritatem deſcendant, ſed mulcta pecuniaria, carcere, relegatione, aliisve pœnis ſint contenti; ut enim monet Arniſæus lib. III. de jur. majeſt. cap. 4. num. 3. *cum jus venandi olim ad ſubditos pertinuerit, ac tituli illi principum, ex quibus illud ſibi ſolis vindicant, non nimis firmis nitantur rationibus, ideo in eos, qui feras naturali ſua libertate vagantes capiendo jus illud repetunt, crudeliter ſævire non debent,* ac moderatiores jurisconſulti dicunt, nimis durum ac rationi diſſentaneum videri, pro belua aliqua capta hominem ad imaginem Dei factum & Chriſti ſanguine redemtum morte mulctari, & capite protinus plecti. Zoanetus de dupl. venat. num. 99. Weſenbecius in parat. ff. de adquir. rer. dom. num. 7. Jure Saxonico veteri expreſſe prohibitum, capitali ſupplicio ferarum captores adficere lib. II. *Landrecht* art. 61. *da GOtt den Menſchen ſchuf, gab er ihm Gewalt über Vögel, Fiſch und alle wilde Thier, darum haben wir das ein Urkund von GOtt, daſs niemand ſein Leben an dieſen dreyen verwirken kan.* Deteſtatione igitur dignum eſt, quod Galearius Sfortia coëgit colonum, ut leporem, quem ceperat, crudum cum pelle devoraret, ex quo mortuus eſt; Corius vol. VI. hiſtor. Mediol. quodque adhuc hodie aliqui majoris æſtimant vitam alicujus feræ, quam hominis, quibus Sarisberienſis in policrat. lib. I. cap. 4. *ſummam* tribuit *veſaniam. In tantam* (inquit) *quosdam vanitatis venatoriæ inſtinctu videmus erupiſſe veſaniam, ut hoſtes naturæ fierent, conditionis ſuæ immemores, divini judicii contemtores, dum in vindictam ferarum imaginem Dei exquiſitis ſubjagant ſuppliciis.*

CAPVT

(*) Lutherus in cap. XXV. Gen. f. 339. de electore Saxoniæ Friderico III. memorat, quod ita venatus fuerit, ut nemini obeſſet, pluribus prodeſſet magis. *Si quando vel exiguum damnum datum intelligebat, ſolvebat id duplo. Sæpe etiam ruſticis aliquot modios frumenti diſtribuebat, ut eſſet, quod fere depaſcerent.* GERHARDVS.

CAPVT IX.
DE PVGNANTIBVS CVM MAGISTRATV.

Pugnantia cum magiſtratu.

§. CCCCXXXVII. Ad contraria ſive pugnantia referimus 1.) ἑτεροδοξίαν, *errores ac furores eorum*, qui poteſtatem & officium magiſtratus labefactant, quos ſuperius ſuo loco enumeravimus: 2.) ἀναρχίαν καὶ ἀπειθείαν, *ſeditiones ac rebellionem ſubditorum*, qui divinæ ordinationi magiſtratus reſiſtunt, & obedientiæ vinculum, quo obſtricti tenentur, nefarie diſſolvunt: 3.) κολακίαν, *adulationem eorum*, qui principum poteſtatem immoderate extollunt, licentiam quidvis faciendi ipſis conceſſam eſſe ſtatuunt, & gnathonicis ſuis vocibus tyrannidi occaſionem præbent: 4.) ἀκαταστασίαν, *everſiones & converſiones rerumpublicarum*, de quarum ſpeciebus ac cauſis late diſputant philoſophus libro V. polit. Bodinus libro IV. polit. cap. 1. Tholoſanus libro XXI. & ſequentib. de republ. Patritius lib. VI. de inſtit. reipubl. cap. 5. Lipſius libr. IV. polit. cap. 10. & 11. Arniſæus lib. II. polit. cap. 2. & ſeqq. Junius part. I. quæſt. 5. Schönbornius libr. VII. polit. & alii complures. (*)

§. CCCCXXXVIII. Mutationes rerumpublicarum Bodinus d. l. ad tria revocat capita: 1.) ἀλλάωσις, alteratio, quando reſpublica ſic mutatur, ut prior ejus forma non deſinat, nec nova ſuccedat, ut ſi aliæ ferantur leges, ſi mutetur religionis ſtatus, ſi civitas in alium locum transferatur. 2.) Μεταβολὴ, converſio, qua reipublicæ forma in aliam mutatur, ut ſi monarchia degenerat in tyrannidem vel democratiam. 3.) Πανολεθρία, interitus ac abolitio, qua reſpublica penitus deletur. Cauſas mutationum plerique reducunt ad tres claſſes, videlicet divinam, naturales & humanas. *Divinæ* cauſæ adpellatione intelligunt Dei providentiam & decretum de periodis regnorum. *Naturales* ſunt vel *remotiores*, ut vis ſtellarum & corporum cœleſtium, vel *propiores*, ut temperamenta locorum, & qui ab his fere oriuntur, mores hominum. Cauſæ *humanæ* vel ſunt exteriores vel interiores. *Exteriores* ſunt alienæ reſpublicæ, quæ potentiores & viciniis inimicæ. *Interiores* in ipſis reipublicæ viſceribus hærentes ſunt vel *generales*, omnibus reipublicæ ſtatibus atque ordinibus communes, vel *ſpeciales* in ordine eccleſiaſtico, politico & œconomico; quod ſi enim idololatria, contemtus verbi, ſecuritas, impietas, injuſtitia, libidines, luxuria ac ſimilia delicta in omnibus vel aliquibus reipublicæ ordinibus invaleſcunt, converſiones & everſiones rerumpublicarum ſequi conſueverunt. Vide quæſt. politic. decad. X. quæſt. 1. 2. & 3. Scriptura ſacra deducit nos ad *cauſam principem* unam, *Dei* ſcilicet *providentiam* ac diſpoſitionem. Dan. II. 21. *Deus removet reges, & conſtituit reges.* IV. 22. *Donec ſcias, quod dominetur excelſus ſuper regnum hominum, & cuicunque voluerit, det illud.* Act. XVII. 26. *Definit ſtatuta tempora, & terminos habitationis eorum.* Tum ad cauſas *inferiores* complures, quæ ſunt *peccata*, vel *magiſtratus*, vel *ſubditorum*, vel *utrorumque*, contra primam ac ſecundam decalogi tabulam commiſſa, quæ everſionibus rerumpublicarum Deus punire ſolet, qualia ſunt *idololatria*: Jud. III. 6. cum *Iſraëlitæ obliviſcerentur Dei ſui ſervientes Baalim & lucis, vendidit eos Deus in manus regis Meſopotamiæ*; inobedientia: 1. Sam. XV. 26. *Projeciſti ſermonem Domini, & projecit te Dominus, ne ſis rex ſuper Iſraël*; contemtus verbi: 2. Paral. XXXVI. 16. *Iſraëlitæ ſubſannabant nuncios Dei, & irridebant ſermones ejus, illudebantque prophetis, adduxit ergo ſuper eos regem Chaldæorum;* vagæ libidines; Levit. XVIII. 27. *Omnes exſecrationes iſtas fecerunt adcolæ terræ, quæ fuerunt ante vos, unde terra eos evomuit*; injuſtitia: Eccleſ. X. 8. *Regnum a gente in gentem transfertur propter injuſtitias, & injurias, & contumelias, & diverſos dolos*; oppreſſiones ſubditorum: 1. Reg. XII. 16. *Videns populus, quod noluiſſet eos rex audire, defecit a domo David. &c.*

(*) Tria autem regnorum exitia, ἀσέβεια, ἀδικία, ἀσέλγεια, ſtatuuntur a plerisque. GERHARDVS.

PARS III.

DE SVBDITIS.

§. CCCCXXXIX.

Ratio ordinis.

Dictum fuit hactenus περὶ τῶν ἀρχόντων, *de illis, qui imperant*, qui potiorem ac præſtantiorem politiæ partem conſtituunt; reſtat, ut porro diſſeramus περὶ τῶν ἀρχομένων, *de illis, qui parent*, qui numeroſiorem ac copioſiorem politiæ cœtum abſolvunt, ſemper enim eorum, qui parent in politiis, major eſt numerus, quam eorum, qui imperant, id quod ex ſingulis politiarum ſpeciebus monarchia, ariſtocratia & democratia probari poteſt.

Quinam dicantur ſubditi?

Subditorum nomine intelligitur multitudo hominum, quæ regitur, ac comprehenduntur hoc nomine omnes ac ſinguli, qui ſunt in illa civitate, provincia ac regione, cui magiſtratus præeſt, cujuscunque ſint ſtatus vel conditionis. Quotquot enim ad rempublicam aliquam pertinent, illos ad alterutram ejusdem partem, videlicet vel ad *magiſtratum*, vel ad *ſubditos* referri oportet; unde conſequitur *ſubditi* nomen generalius eſſe, quam *civis*, ſpecifice & proprie ſic dicti. Qui enim honorum ac dignitatum publicarum una cum aliis particeps eſt, is proprie *civis* eſt, ſed qui onerum duntaxat, non vero honorum ac dignitatum particeps eſt, ille in ea, in qua degit, republica non eſt civis, ſed *ſubditus*. Ἀντίϛροφα hæc ſunt, non ἀντιϛρέφοντα, omnis quidem civis eſt etiam ſubditus, ſed non omnis ſubditus eſt civis. Accedit inſuper diverſus reſpectus: civis dicitur reſpectu reipublicæ patriæ, in qua natus, vel cui adſcriptus eſt; ſubditus reſpectu magiſtratus, cui paret.

Quot modis fiant?

§. CCCCXL. Subditos fieri dicunt duplici modo: 1.) *origine* ſive *nativitate*; 2.) *domicilio* ſive *habitatione*. Quod origo ac nativitas faciat ſubditum, probatur ex l. *Aſſumtio* 6. §. 1. ff. *ad municip. Filius civitatem, ex qua pater ejus originem ducit, non domicilium ſequitur. Si quis ex diverſarum civitatum parentibus natus ſit, patris non matris conditionem ſequitur.* l. *municipem* 1. §. 2. ff. *eodem*, niſi forte privilegio aliquo materna origo cenſeatur, tunc enim maternæ originis erit municeps. Vulgo quæſitus matris conditionem ſequitur. Domicilium, in quo quis fortunarum ſuarum ſedem figit, ſubditum conſtituit, quantum vero temporis ſpatium ad contrahendum domicilium requiratur, interpretes juris variant, qua in re cujusque reipublicæ leges ac mores reſpiciendos eſſe, non abſurde ſtatuitur. Congruit cum hac jurisconſultorum diſtinctione, qua ſubditi dicuntur fieri *obligatione* vel *naturali* vel *voluntaria*. Naturali obligatione ſubditus eſt, qui ſub jurisdictione & dominio magiſtratus illius, cui ſubeſt, natus eſt. *Voluntaria obligatione* ſubditus eſt, qui magiſtratui alicui ultro ac ſponte ſeſe ſubjicit, & pro ſuperiore eum recognoſcit, etiamſi ſub ejus dominio non ſit natus. Addi autem poteſt tertia ſpecies, quia ſubditi etiam fiunt *debellatione*, quando ſcilicet in juſto bello magiſtratus ſuæ poteſtati ac jurisdictioni quosdam ſubjicit.

Quotuplices ſubditi?

§. CCCCXLI. Cæterum ſubditi in duplici ſunt differentia. Quidam enim ſunt *mere ſubditi*, qui nullam partem poteſtatis obtinent, ſed ſuperiori poteſtati ſimpliciter ſunt ſubjecti: quidam vero ſunt *mixti ſubditi*, qui vel ex legibus fundamentalibus, vel ex pacto vel conſuetudine in partem poteſtatis ſunt recepti, ideoque eamdem in ſuperiore magiſtratu quodammodo limitant ac reſtringunt. Sic electores in imperio Romano quaſi ephori quidam conſtituti ſunt ac cuſtodes juramenti, quod imperator ante ſolennem inaugurationem imperio præſtat. Antequam enim ad ſummum illud imperialis poteſtatis faſtigium princeps evehatur, leges in capitulatione comprehen-

ſus

ſas juramento interpoſito recipit, ac fidem dat electoribus ſcripta cautione, quod ab iis nullo modo velit recedere. *Capitulatio* illa eſt lex Germanorum regia, qua populi Germanici ſummum imperium in imperatorem deſignatum certis conditionibus transfertur; proinde imperatoris poteſtas non ex antiqua Romanorum, ſed ex hodierna ſub Henrico IV. nata, & ſub Carolo IV. inprimis confirmata lege regia definienda eſt, ex qua conſtat, quod non ſit abſoluta & omnimoda poteſtas, ſed legibus imperii fundamentalibus adſtricta, quibus velut ex pacto & conventione obligatur. Hortlederus in q. ex Sleidano n. 5. & ſeqq.

An perſonæ eccleſiaſticæ a poteſtate magiſtratus ſint exemtæ?

§. CCCCXLII. Quæritur h. l. *An perſonæ eccleſiaſticæ a poteſtate civilis magiſtratus, etiam chriſtiani ſint exemtæ?* Pontificii abſolute & ἀδιακρίτως adfirmant, nos diſtincte reſpondendum cenſemus. (*) 1.) In perſonis eccleſiaſticis ſive clericis duo conſideranda ſunt. Primo *eccleſiaſticum*, quod gerunt, *officium* in verbi prædicatione, ſacramentorum adminiſtratione, diſciplinæ eccleſiaſticæ conſervatione, &c. occupatum. Deinde *politicum*, quo civili ſocietati obſtricti ſunt, *vinculum*. Illius ratione in actibus eccleſiaſticis ac ſpiritualibus ad poteſtatem eccleſiaſticam internam pertinentibus magiſtratui non ſunt ſubjecti; neque enim magiſtratus poteſt nec debet illis præſcribere aliam docendi, errores & peccata arguendi, ſacramenta adminiſtrandi, &c. formam, quam eſt in verbo ipſis divinitus præſcripta, quin potius magiſtratus chriſtianus tanquam membrum eccleſiæ ad epiſcopum ac verbi præconem habet ſe tanquam ovis ad paſtorem, ideoque peccata ſua ex verbo argui & taxari, inique ferre neutiquam debet. Quod adtinet *vocationem* miniſtrorum, eorumdemque ſi vel erronea doctrina, vel impia vita ſcandalo ſit, *remotionem*, item *legum eccleſiaſticarum promulgationem*, *ceremoniarum inſtitutionem* atque obligationem, quæ ad poteſtatem eccleſiaſticam externam pertinent, in illis, an aliqua & qualis poteſtas chriſtiano magiſtratui competat? ſuperius fuit expoſitum, cujus poteſtatis limites neutiquam transgredi, nec ea, quæ vel cum tota eccleſia, vel cum presbyterio communia habet, ſibi ſoli vindicare debet. 2.) Sed præter hoc eccleſiaſticum officium civili etiam ſocietati eædem perſonæ tenentur obſtrictæ; ſunt enim non ſolum miniſtri eccleſiæ, ſed etiam membra ac partes reipublicæ, quo reſpectu duo in illis ſpectanda ſunt: *perſonæ* & *fortunæ*, ſive facultates temporales. Perſonarum ſuarum reſpectu magiſtratui civili ſunt ſubjecti; cum enim ſint partes reipublicæ, oportet eos vel ad magiſtratus vel ſubditorum ordinem referri: jam vero civilem magiſtratum nec gerunt nec gerere debent, ad ſubditorum igitur claſſem hoc reſpectu pertinent. Proinde ut reliqua membra reipublicæ legibus honeſtis ad civilem ſocietatem pertinentibus obligantur, ita quoque iisdem perſonæ eccleſiaſticæ obſtrictæ tenentur. Vt legum transgreſſores incurrunt pœnas a magiſtratu in legibus definitas, ita quoque easdem perſonæ eccleſiaſticæ effugere non poterunt propter obedientiæ vinculum, quo magiſtratui & legibus ſunt obligatæ. 3.) Diſtinguendum tamen inter *delicta clericorum*. Etenim ſi *in officio ſuo* delinquant, tum cognitio & pœna illius delicti,

(*) Præmiſſo hoc, quod *libertas* illa ſive immunitas ſpectetur vel in perſonis ſive *clericis ipſis*, vel in eorum *bonis*. Perſonarum immunitas conſideratur reſpectu negotiorum ſive cauſarum, quæ ſunt vel eccleſiaſticæ vel politicæ. Illæ ſunt, quæ ad conſcientiam pertinent, & non niſi ex verbo Dei legitime definiri poſſunt. Suntque ejusmodi controverſiæ de fide & de diſciplina eccleſiæ. Hæ vero, quæ ad res civiles & œconomicas pertinent, & ex legibus magiſtratus politici legitime decidi poſſunt & ſolent in judicio civili. Bonorum clericalium immunitas conſideratur præcipue vel in tributis, quæ ſolvuntur ex agris, prædiis, aliisve poſſeſſionibus immobilibus ac mobilibus, imo in ipſis perſonis & capitibus, (quod tamen potius eſt onus perſonale, quam reale) vel in vectigalibus, quæ penduntur pro mercibus exportandis & importandis ſive ordinarie, quæ juſſu legum ſemper numerari ſolent, ſive extraordinarie, quæ tantum ad præſentem aliquam neceſſitatem exiguntur, & poſtea deſinunt. GERHARDVS.

cti, utpote eccleſiaſtici non pertinet ad ſolum magiſtratum chriſtianum, ſed ad totam eccleſiam, vel ad illos, qui publico eccleſiæ nomine hoc officio fuuguntur, ad ſenatum ſcilicet eccleſiaſticum. Sed ſi committant delicta, *civilem ſocietatem turbantia*, eaque vel *capitalia* vel *non capitalia*; tum cognitio & pœna illius delicti pertinet ad magiſtratum civilem. 4.) Diſtinguendum etiam inter magiſtratum civilem *ſummum & inferiores*. Non enim ſequitur, clerici in temporalibus ſubjecti ſunt magiſtratui, ergo cuivis etiam inferiori magiſtratui ſunt ſubjecti, ita ut conſul oppidanus ac prætor paganus poteſtatem habeat eccleſiæ miniſtrum in jus vocandi, vel etiam in vincula conjiciendi. Pro diverſitate enim ordinum diverſa etiam ſunt dicaſteria, ita ut ſub uno ſupremo magiſtratu aliud ſit tribunal civium, aliud nobilium, aliud verbi miniſtrorum. Sic in eccleſiis reformatis, quamvis per pacificationem Paſſavienſem jurisdictio epiſcopalis in principes evangelicos ſit translata, tamen recte & competenter illi faciunt, quod non immediate nec per conſiliarios politici regiminis eamdem exercent, ſed præfecerunt paſtoribus ſuperintendentes, & inſtituerunt conſiſtoria eccleſiaſtica, in quibus & eccleſiaſticæ & politicæ perſonæ præſident, quibus in clericos certa determinatione, ordine ac modo jurisdictio eſt adtributa. Sic Paulus 1 Tim. V. 19. adcuſationes contra Presbyteros inſtitutas ad Timotheum epiſcopum deferri voluit. 5.) Diſtinguendum inter *actiones perſonales & reales*, quam diſtinctionem petimus ex conſtitut. eccleſ. electoris Auguſti in cap. *de immunitatibus eccleſiæ miniſtrorum*. p. 106. cujus verba ſic habent: *Wenn die Kirchendiener gleich andern unſern Unterthanen in Sachen ihre Perſon belangend* in actionibus perſonalibus *vor den Gerichten, da ſie der Kirchen dienen, zu Recht ſtehen ſollten, ihnen und ihrem Amt dadurch Verkleinerung erfolgen möchte, ſo ordnen und wöllen wir demnach, wann ſich zwiſchen unſern Amtleuten, einen oder mehr unſern Unterthanen gegen einem Pfarrherr, Prediger, Diacon, oder Subdiacon, Spenn oder Widerwillen zutrüge, daſs anfänglich die Sach und Partheyen durch den Superintendenten deſſelbigen Orts neben dem Amtmann, Gerichtsherrn oder Collatorn, wofern derſelbe nicht Parth, oder ſonſt der Sachen verwandt iſt, oder auch zweyen Schöppen oder Kirchvätern gütlich verhört, auch unterſtanden werde, ſie mit wiſſenden und billigen Dingen zu vereinigen. Da aber über ſolche Unterhandlung und angewendten Fleiſs ſie einander rechtliche Forderung nicht erlaſſen wollten, ſoll der Superintendens mit dem Amtmann, Erb- oder Gerichtsherren an unſer Conſiſtorium gelangen laſſen, was ſie zwiſchen ihnen gehandelt, wie auch alle Sachen geſchaffen, und an wem die Gütligkeit erwunden, daſelbſten durch ſie unſere Conſiſtoriales der Partheyen Zwitracht und Sachen, ſo viel müglich, gütlich und ohne Weitläuftigkeit, auch da die Güte nicht Statt fünde, durch Recht, doch ohne langen Proceſs, ſummariſcher Weiſe entſchieden werden ſollen. Was aber ihre und ihrer Weiber angefallene oder erkauffte eigenthümliche Erbgüter und dergleichen* actiones reales *dingliche Sprüche und Forderung betrifft, ſollen unſere Kirchendiener an Orten, da andere unſere Unterthanen ſchuldig ſeyn Recht zu nehmen und zu geben, deren Austrag gewarten.* 6.) Pari ratione diſtinguendum inter *onera perſonalia & realia*. Perſonalia miniſtris eccleſiæ non ſunt imponenda, ne officii auctoritati & otio ad ejus adminiſtrationem neceſſario quidpiam decedat, inde l. *generaliter*. & l. *presbyteros* C. *de epiſ. & cler.* Juſtinianus ſtatuit, *ut presbyteri a muneribus perſonalibus, quæ obeuntur induſtria & opera adhibita, immunes eſſent;* ſi enim ad illa adſtringerentur, fieri non poſſet, quin a ſuo munere abſtraherentur, ac confunderetur dignitas ſacerdotis, ut dicitur l. *nec honore*. C. *eod.* l. *fin.* C. *de excuſ. muner.* Sic ergo eccleſiæ miniſtri cogendi non ſunt, ut in acie verſentur, (niſi ſacrorum cauſa) ut vigilum munus una cum aliis ſubeant, &c. ubi tamen quidam addunt limitationem, ſi patria in extremo verſetur diſcrimine, ac præſentiſſimum

tiſſimum ſit periculum, ne in manus hoſtium veniat, tum perſonas eccleſiaſticas, ſi ſint numero plures & armorum peritæ, teneri, ut reipublicæ perituræ opem ferant. 7.) *Onera realia* quod adtinet, diſtinguendum inter *bona*, quæ eccleſiaſtici poſſident. Vel enim ſunt *ſacra & eccleſiæ conſecrata*, vel *non ſunt ſacra*, ſed ab ipſis per emtiones, hæreditates, jura connubiorum, aliave media adquiſita. De his poſterioribus, ſi ſunt tributaria, magiſtratui ſolvendum, quod debetur. Rom. XIII. 6. res enim tranſit cum onere, ac *onera realia res & quoscunque poſſeſſores ſequuntur*. l. *imperatores* 7. ff. *de publ. & vectig.* cap. *Si quis laicus &c.* 16. q. 1. Quod ſi vero eccleſiæ miniſtri non poſſideant bona aliqua propria, ſed tantum ex bonis ſacris ſive eccleſiaſticis vivant, ad tributa ſolvenda cogi nequeunt; hinc Lutherus tom. VII. Jen. f. 449. ad concionatorem aulicum ſcribens graviter improbat, quod tributum contra Turcam a paſtoribus exigatur, inter cætera ſic loquitur: *Wovon ſollens die Kirchendiener geben, ſo ſie nichts eigens haben, und eben ſo viel iſt, als nehme mans von dem Kirchengut, das iſt, von Allmoſen, oder wie man ſpricht, von unſers HErrn Chriſti Füſſen.* 8.) Circa bona ſacra & eccleſiaſtica diſtinguendum inter ea, quæ a magiſtratu, vel ſubditis ab omni vectigalium & *tributorum onere prius ſoluta atque libera* eccleſiæ ſunt conſecrata, & inter ea, *quæ non ſunt libera, ſed penſiones annuas magiſtratui ſemper hactenus ſolverunt*. Priora merito utuntur hac libertate, nec imponuntur illis onera tributorum, ſic ager Ægyptiis ſacerdotibus adſignatus a penſione annua quintæ partis fructuum fuit immunis; Gen. XLVII. 22. Levitis, cantoribus, janitoribus, Nathinæis vectigalia, tributa & annonæ non fuerunt impoſitæ. Eſdr. VII. 24. Poſteriora per ipſam conſecrationem non fiunt a tributis libera, niſi accedat magiſtratus conſenſus. 9.) In ipſis etiam eccleſiaſticis bonis plane liberis diſtinguendum inter tributa *ordinaria* & *extraordinaria*. Ab ordinariis quidem tributis bona illa ſunt libera, interim ſi eccleſiæ ac reipublicæ ſalus extraordinariæ contributionis neceſſitatem requirat, ſi captivi redimendi, ſi hoſti potentiſſimo pro religione ac libertate conſervanda tributum perſolvendum, tunc ex illis etiam bonis tributum exigi poteſt, nimirum ſi eccleſiaſtici non ea tantum obtineant, quæ ad neceſſitatem & ordinis dignitatem faciunt, ſed etiam ea, quæ ad abundantiam, ut in papatu cuivis obviam. Sic Ezechias 2. Reg. XVIII. 15. theſauros Deo conſecratos Sennacheribo pacis redimendæ cauſa perſolvit. Quod ergo Honorius & Theodoſius l. *placet*. C. *de ſacroſ. eccl.* ab extraordinariis contributionibus clericos exemerunt, id intelligendum excepto caſu *neceſſitatis & publicæ utilitatis*, ut colligitur ex l. *jubemus*. C. *eod.* quo pertinet dictum Hugonis lib. II. de ſacram. part. 2. c. 7. *Nunquam poſſeſſiones a regia poteſtate ita elongari poſſunt, quin ſi ratio poſtulaverit & neceſſitas, & illis ipſa poteſtas debeat patrocinium, & illi ipſæ poſſeſſiones debeant in neceſſitate obſequium*: Non tamen debet eſſe ficta, ſed vera reipublicæ ſalutem concernens. 10.) Denique diſtinguendum inter *immunitatem* & exemtionem clericorum *generalem, totalem & indeterminatam*, quæ ſit *juris divini*, qualem tam *perſonarum*, quam *rerum* ratione pontificii clericis tribuunt, & inter *immunitatem* & exemtionem clericorum *ſpecialem, partialem & limitatam*, quæ eſt *juris humani*, ex principum piorum beneficio ac privilegio in ordinem eccleſiaſticum deſcendens, qua certis quibusdam in caſibus reſpectu perſonarum vel rerum a publicis oneribus ac ſubditorum officiis eximuntur. Priorem tantum, non autem poſteriorem impugnamus, hic enim itidem locum habet vulgatum illud: *Vtrumque malum, immoderata libertas, & immoderata ſervitus.*

Argumenta noſtræ ſententiæ: 1.) a generali obedientiæ mandato.

§. CCCCXLIII. Producimus igitur contra pontificios hæc argumenta: I.) A *generali obedientiæ mandato*. Vbicunque homines jubentur magiſtratui obedire, ibi in genere omnes absque ulla limitatione vel determinatione ad obedien-

dientiam præſtandam invitantur. Matth. XXII. 21. Marc. XII. 17. Chriſtus ad phariſæos, qui ad clerum pertinebant, dicit: *Date cæſari, quæ ſunt cæſaris.* Bernhardus epiſt. XLII. *Quod hic ore locutus eſt, mox opere implere curavit. Conditor cæſaris cæſari non cunctatus eſt cenſum reddere. Exemplum enim dedit vobis,* (clericis, quia ſcribit ad archiepiſc. Senon.) *ut & vos ita faciatis.* Tit. III. 1. *Admone illos, principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe & dicto obedire.* 1. Pet. II. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ, ſive regi tanquam præcellenti, ſive præfectis ab eo miſſis, quia ſic eſt voluntas.* Cumprimis huc pertinet inſignis locus apoſtolicus Rom. XIII. 1. *Omnis anima poteſtatibus ſuper eminentibus ſit ſubdita, &c.* in quem locum ſic commentatur Chryſoſtomus hom. 13. in ep. Rom. in princ. *Oſtendit apoſtolus, quod iſta imperentur omnibus & ſacerdotibus & monachis, non ſolum ſecularibus, id quod ſtatim in ipſo exordio declarat, cum dicit:* Omnis anima poteſtatibus supereminentibus ſit ſubdita, *etiamſi apoſtolus ſis, ſi evangeliſta, ſi propheta, ſive quisquis tandem fueris, neque enim pietatem ſubvertit iſta ſubjectio. Et non ſimpliciter dicit, obediat, ſed ſubdita ſit.* Theophylactus in comm. h. l. f. 374. *Apoſtolus erudit & inſtituit omnem animam, ſive ſacerdos quiſpiam fuerit, vel monachus vel apoſtolus, ſubjici poteſtatibus, ipſa enim ſubjectio non invertit pietatem.* Bernhardus ep. XLII. ad archiepiſc. ſenon. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſit ſubdita. Si omnis, & veſtra. Qui vos excepit ab univerſitate? ſi quis tentat excipere, conatur decipere.* Idem ep. CLXX. *Etiamſi totus terrarum orbis adverſus me conjuraret, ut aliquid moliar adverſus regiam majeſtatem, ego tamen Deum timerem, & ordinatum ab ipſo regem offendere temere non auderem, memor ejus: Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Eundem locum urget contra Adrianum II. Carolus Calvus, Galliæ rex, in epiſt. ad pontificem, quæ exſtat in catal. teſt. verit. pag. 542. §. *Vnde ſicut, &c.* Sic ergo concludimus: Qui dicit omne, nihil excludit. Apoſtolus omnes homines poteſtatibus ſublimioribus ſive magiſtratui jubet eſſe ſubjectos. Ergo non excludit eccleſiæ miniſtros, quin imo cum ſcribat ad omnes, qui ſunt Romæ, *dilectos Dei, vocatos ſanctos* Rom. I. 7. inter quos etiam locum habuerunt eccleſiæ illius miniſtri, utique etiam eos magiſtratui obedire jubet. Excipit 1.) Bellarminus lib. de cler. c. 28. prop. 3. "Quamvis jure divino ſit omnis „anima ſublimioribus poteſtatibus ſubjecta, ac „per hoc etiam regibus, dum ſublimiores po„teſtates ſunt; tamen fieri poſſe, ut qui nunc „eſt ſublimior poteſtas, paulo poſt non ſit, „ut ſi ipſe ſubjiciat alteri partem ſui regni, „vel jure belli, aut alio juſto titulo regnum „vel regni partem amittat. Quoniam ergo „clericos partim ipſi principes ſubjecerunt in „omnibus cauſis, etiam temporalibus & civi„libus, epiſcopis ſuis, & ſummus pontifex „clericos omnes exemit a ſubjectione princi„pum ſecularium, ſequitur, ut reſpectu cleri„corum principes non ſint ſuperiores poteſta„tes.„ *Reſp.* Petit Bellarminus principium, id enim in quæſtione eſt, an principes clericos a ſua poteſtate exemerint, vel eximere debuerint? & an pontifex Romanus eos ex principum poteſtate eximere potuerit? Si exemtio illa deſcendit ex principum indulgentia & privilegio, non deſcendet ex jure divino, quia conceſſio privilegii eſt voluntatis, ſed juris divini ſanctio eſt ſtrictæ neceſſitatis. Nec potuit vel poteſt pontifex contra jus divinum aliquid ſtatuere, jam vero clerici ex jure divino obligantur ad obedientiam magiſtratui civili præſtandam. Ergo pontifex non potuit illos ab obedientia eximere. Fruſtra alibi Bellarminus excipit, "reges & principes in ſua „ad chriſtianiſmum converſione ſceptra ſua „Chriſto, hoc eſt, Chriſti in terris vicario, „Romano ſcilicet pontifici ſubjicere, proinde „pontificem ab eorum poteſtate clericos exi„mere potuiſſe.„ Aliud enim eſt Chriſto, aliud pontifici ſe ſubjicere. Quod ſi principes Chriſto fidem dantes, eo ipſo amittunt jurisdictionem civilem in clericos, tum privantur ſuo jure absque ulla culpa, quod eſt abſur-

lum. 2.) Idem c. 30. §. *quarto &c.* ali-
:ipit, „ſententias apoſtolorum Rom. XIII.
etr. II. eſſe generales. Quamvis enim
ıinatim in iis fiat mentio regum, quo-
ı eo tempore valde neceſſarium erat di-
nter monere chriſtianos, ut regibus obe-
nt, ne fidei prædicatio impediretur; ta-
ı abſolute verba illa tam b. Petri, quam
auli nihil aliud ſignificant, niſi debere
ıes homines ſuis legitimis ſuperioribus
tam obedientiam exhibere, quare non
ſt ex his teſtimoniis apoſtolicis probari,
icos principibus ſeculi, vel ipſorum le-
ıs obtemperare debere, niſi prius probe-
principes ac reges ſeculi eſſe legitimos
:riores & judices clericorum.„ Ean-
exceptionem adducit lib. II. de Rom.
c. 29. reſp. ad 3. eamque repetit in reſp.
propoſ. in cauſ. Venet. & contra Bar-
:. 3. *Reſp.* Scopus apoſtoli eſt redar-
eos, qui prætextu libertatis chriſtianæ
ıes abducebant ab obedientia magiſtratui,
infideli & ethnico, in civilibus præſtan-
ıt Chryſoſtomus in comment. obſervat,
ı loco demonſtratum fuit. Ergo in ſpe-
:it de magiſtratu politico. Præterea de
oteſtate loquitur apoſtolus, quæ *gladium*
:, & cui præſtantur tributa. Ea vero
ſt eccleſiaſtica, ſed politica. (*) Sed de-
apoſtolum de quibusvis ſuperioribus lo-
nihilo tamen minus manet illud, quibus
ıus aliquis præeſt, in iis reliquos ipſi ob-
debere, ac proinde etiam eccleſiaſticos
ipibus, qui in rebus temporalibus præ-
obſequium debere, quemadmodum in
ıalibus parendum eſt epiſcopis ab omni-
ac proinde etiam ab ipſis principibus,
ınus ſcilicet poteſtate ſua juxta verbi limi-
ıntur. Quod Bellarminus dicit, *in quæ-
adhuc eſſe, an reges ſeculi ſint legitimi
iores clericorum*, id ex textu apoſtolico
firmiter probari dicimus. Apoſtolus enim generaliter loquitur, quod *omnis anima poteſtatibus ſublimioribus debeat eſſe ſubjecta*, & profert argumenta generalia, quæ ipſos etiam clericos concernunt, videlicet, quia magiſtratus eſt *Dei ordinatio, cui, qui reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit;* quia contemtus, & inobedientia trahit ſecum pœnas, obſequium vero laudem habet; quia obedientia erga magiſtratum neceſſaria eſt, non tantum propter *iram* ſive pœnam fugiendam, ſed etiam propter *conſcientiam*; quia tributa magiſtratui ſolvimus. Jam vero hæ rationes ſunt generales, & Chriſtus etiam phariſæis juſſit tributa cæſari dare, quin ipſe etiam tributum pro ſe & Petro ſolvere voluit, ut poſtea dicetur. Ergo etiam clericorum reſpectu principes ſunt ſublimiores poteſtates. 3.) Alii excipiunt, *per animam intelligendos eſſe homines animales & carnales, qui ſint diſtinguendi a ſpiritualibus*, quo adcommodant Origenis interpretationem. *Reſp. anima* phraſi hebræa ponitur pro homine per *ſynecdochen* uſitatam: Gen. XIV. 21. XLVI. 27. Ezech. XVIII. 20. Act. II. 41. 1. Petr. III. 20. &c. omnis ergo anima notat omnes omnino homines, ut recte monet Chryſoſtomus, & ex ſcopo & circumſtantiis textus eſt manifeſtiſſimum. Origenes ſe ipſum ſatis explicat, ſic enim addit: *Petrus & Johannes nihil habebant, quod cæſari redderent, dixit enim Petrus, aurum & argentum non habeo. Qui hoc non habet, nec cæſari habet, quod reddat, nec unde ſublimioribus ſubjaceat poteſtatibus. Qui vero habet pecuniam aut poſſeſſiones, aut aliquid in hoc ſeculo, audiat, omnis autem anima poteſtatibus ſublimioribus ſubjaceat.* Jam vero epiſcopi, prælati, abbates & ſacerdotes habent pecuniam & poſſeſſiones. Ergo poteſtatibus ſublimioribus debent ſubjacere. Digni certe ſunt illi ſpirituales, qui eo migrent, ubi ſolis ſpiritibus eſt locus,

*Nulla tunc temporis alia, quam politica & tem-
ıralis poteſtas vulgo ab hominibus agnoſcebatur.
:t apoſtolus ita ſuas epiſtolas conſcripſit, ut non
ılum converſos ad fidem erudiret, ſuique officii
dmoneret, ne exiſtimarent, ſe ita Chriſti ſan-
vine redemtos, ut nulli amplius poteſtati ſecula-
ri obedire tenerentur; ſed etiam ut ethnicis & infidelibus crederet, legem chriſtianam nulli jus ſuum auferre, nec eſſe ullo modo temporali regum & imperii auctoritati & poteſtati contrariam.* Barclajus de poteſt. pap. GERHARDVS.

locus, ſi unam cum illis, qui anima & corpore conſtant, rempublicam conſtituere, ejusque legibus ſeſe obſequentes præbere nolunt. 4.) Mandatum Chriſti de cæſari dandis, quæ ſunt cæſaris, Matth. XXII. 21. Jacobus de Terano Vrbani VI. cubicularius ſic accipiendum eſſe ſtatuit, quod *non niſi usque ad adſcenſionem ejus præcepti vim habuerit, ſed poſt adſcenſionem omnia imperia a cæſare & regibus ad Chriſti vicarium fuiſſe transferenda*, probat ex Joh. XII, 32. Sed hoc recitaſſe eſt refutaſſe, cum Petrus, quem primum Chriſti in terris vicarium fuiſſe volunt, etiam poſt Chriſti adſcenſionem ſubjectionem erga principes terrenos ab omnibus requirat.

2.) *A ſacerdotum in vet. teſt. exemplo.*

§. CCCCXLIV. II.) A *ſacerdotum in vet. teſt. exemplo.* Si vet. teſt. ſacerdotes fuerunt poteſtati magiſtratus politici ſubjecti, utique idem de miniſtris eccleſiæ in nov. teſt. dicendum. *Connexio probatur*, quia ut Bellarminus ipſe ſcribit prop. 5. *conſtat id nunc eſſe in eccleſia clericos, quod erant Levitæ in teſtamento veteri.* Jam vero ſacerdotes vet. teſt. fuerunt poteſtati magiſtratus politici ſubjecti, ut conſtat exemplo illorum regum ac ducum, qui in ſacerdotes exercuerunt jurisdictionem politicam. *Moſes* præficitur Aaroni in Deum, Exod. IV. 16. & in peccatum prolapſum eundem corrigit. Exod. XXXII. 21. *Levitæ* non ſolum Aaroni, ſed etiam Moſi, qui erat princeps civilis totius populi, fuerunt ſubjecti. *David ex regali unctione ſacerdotibus & prophetis præfuit in cauſis ſeculi*, ut loquitur Gratianus. *Salomon* propter crimen læſæ majeſtatis Abjatherem pontificem, non tantum ſacerdotio exuit, ſed & morte mulctavit, quamvis gratiam ipſi fecerat propter merita, quibus parentem ſibi devincierat. 1. Reg. II. 26. *Levitæ* juxta mandatum regis Ezechiæ inſtituunt reformationem. 2. Paral. XXIX. 15. &c. Excipit 1.) Bellarminus de cleric. cap. 30. in reſp. ad argumenta Medinæ: *Moſen non ſolum principem civilem totius populi, ſed etiam ſummum ſacerdotem fuiſſe, & Aarone majorem, quamvis extraordinaria poteſtate*, quo refert locum Pſalm. XCVIII. *Moſes & Aaron in ſacerdotibus ejus*; *item conſecrationem Aaronis a Moſe peractam. Reſp.* imo vero unicus tantum quovis tempore fuit ſummus ſacerdos in vet. teſt. ad exprimendum typum Chriſti unici illius in nov. teſt. ἀρχιερέως. Inauguratio & conſecratio Aaronis ac filiorum ejus fuit extraordinarium opus peculiari Dei præcepto Moſi demandatum, quo peracto nullam muneris ſacerdotalis partem poſtmodum adtigit, ſed ducis ac legiſlatoris partes obivit. In Pſalmo habetur vox כהנים, quæ generalis eſt, virum *primarium ac principem* in eccleſiaſtico vel politico ordine conſtitutum ſignificans, ut ſuperius oſtendimus. 2.) Ad exemplum Salomonis excipit contra Barclajum c. 15. *factum Salomonis narrari tantum, non probari*. Sed quia idem obverti poteſt omnibus exemplis, quæ pro ſtabilienda ſua opinione Bellarminus ex vet. teſt. adducit in prop. 5. hujus libri de clericis, & cumprimis quia manifeſte conſtat, Abjatherem cum Adonia conſpiraſſe, ac crimen læſæ majeſtatis commiſiſſe, 1. Reg. II. 22. atque hac ratione in pœnam magiſtratus incidiſſe; (quia rex divino mandato conſtitutus fuit cuſtos utriusque decalogi tabulæ Deut. XVII. 18. qui ergo in earum alterutram offendebat, in pœnas ejus jure ac merito incurrebat) ideo aliter excipit lib. II. de Rom pont. c. 26. arg. 4. *Salomonem non ut regem, ſed ut prophetam & exſecutorem divinæ juſtitiæ depoſuiſſe Abiathar ſurrogato Sadoco. Reſp.* Hæc poſterior exceptio repugnat priori. Si enim Salomon in hoc facto, ut propheta & divinæ juſtitiæ exſecutor egit; utique factum illud non ſolum narratur, ſed etiam probatur, abſit enim, ut ſtatuamus Deum per prophetas ſuos quædam agere, quæ probari non poſſint. Sed negamus Salomonem hic egiſſe, ut prophetam, & non ut regem, quia ad jus regium pertinebat illa ſuperioritas & jurisdictio, quam Salomon in hac depoſitione exercuit, quo referri poſſunt ſimilia exempla, in quibus ſummi ſacerdotes a regibus fuere inſtituti & correcti:

:. Paral. XXIII. 27. *juxta præcepta Da-putabantur Levitæ, & certa miniſte-ordinabantur*; 2. Paral. XVII. 8. *mit-phatus Levitas & ſacerdotes, qui do-opulum Juda, & reformationem cul-ituerent*; 2. Paral. XXIX. 30. *præcepit s Levitis, ut hymnos canerent, & ſa-Deo offerrent. Joſias & Judas* Mac-idololatricis cultibus abolitis per ſacer-formationes inſtituerunt 2. Par. XXXIV. .IV. &c. *Joas* ſacerdotum & Jojadæ is negligentiam arguit. 2. Paral. XXIV. 6. inus quidem ex verbis: *ut impleretur Domini*, immediate ſubjectis 1. Reg. II. aonſtrare nititur Salomonem inſpira-ropnetica, non autem poteſtate regia rem depoſuiſſe. Sed conſtat ex nov. mulam illam ſæpius uſurpari, etiam factis & eventibus, ad quæ non acce-liare aliquod mandatum. Matth. XXVII. rc. XIV. 49. Joh. XIX. 24. &c. Nec eſt, gerat, *juxta fontes hebraicos de Salo-ici, quod impleverit ſermonem Dei;* nim nondum colligi poteſt, quod Sa-it propheta, & non ut rex eum ſer-impleverit, quemadmodum enim du-ido Deus exercet vindictam, ordinarie iſtratum, qui dicitur *miniſter Dei vin-iram*, & extraordinarie per ſe ipſum: jue ſermonem ſuum implet, tum per am magiſtratus poteſtatem, tum per linaria prophetarum facta.

riſti eſt. §. CCCCXLV. III.) *A Chri-ſti in nov. teſt. exemplo.* Chri-ſtus ad apoſtolos & ipſorum ſuc-ceſſores dicit, *exemplum dedi vo-quemadmodum ego feci vobis, ita & iatis*; Joh. XIII. 15. ac *ſicut miſit me ita & ego mitto vos;* Joh. XX. 21. *ſcite a me.* Matth. XI. 29. Jam vero s tum in *perſonalibus*, tum in *realibus* tiam præſtitit civili magiſtratui. Ergo miniſtri eamdem præſtare debent. Prior *ſumtionis* confirmatur ex Joh. XIX. 11. -ſtus ad Pilatum dicit: *Non haberes poteſtatem ſuper me ullam, niſi tibi datum eſſet deſuper*, in quem locum ſic ſcribit Bernhar-dus epiſt. XLII. ad archiepiſc. Senon. *Quid ſe-cularitatem contemnitis? nemo ſecularior Pi-lato, cui Dominus adſtitit judicandus.* Non haberes, *inquit*, in me poteſtatem, niſi deſu-per tibi eſſet datum; *jam tunc pro ſe loqueba-tur, & in ſe experiebatur, quod per apoſto-los clamavit in eccleſiis; Non eſt poteſtas niſi a Deo.* Ibidem: *Dicite, ſi audetis, ſui præ-ſulis Deum ordinationem neſcire, cum Romani præſidis poteſtatem Chriſtus ſuper ſe quoque fateatur fuiſſe cœlitus ordinatam.* Et ante Bernhardum Auguſtinus in h. l. aperte docet, *poteſtatem Pilati in Chriſtum fuiſſe a Deo juxta illud apoſtoli: Non eſt poteſtas niſi a Deo.* Poſterius probatur ex Matth. XVII. 27. ubi pro *ſe & Petro* cenſum ſolvit, addita ratione, *ne ſcandalum præberet.* Fuit ſane Chriſtus do-minus omnium, ideo ex neceſſitate non ſol-vit illud tributum; interim ſcandali vitandi ergo ſolvere voluit, ne quis ſcilicet ipſius ex-emplo libertatis jus ſibi arrogaret. Quod ſi ergo Chriſtus hoc fecit, multo magis ipſius miniſtri illud facere tenentur. Si pro Petro Chriſtus voluit cenſum dari, utique pontifices, qui ſe Petri ſucceſſores vocant, magiſtratui cenſum dare non recuſent. Irenæus lib. V. adv. hæreſ. c. 24. *Dominus tributorum exactoribus jubet pro ſe & pro Petro dare tributum, quo-niam miniſtri Dei in hoc ipſum deſervientes.* Iſidorus Peluſiota lib. I. epiſt. CCVI. *Suo no-mine ſtaterem dare præcepit, utpote homo ef-fectus, atque omnibus conditionibus noſtris ſub-jectus, nec imperatori, cum ea imperat, quæ minime noxia & pernicioſa ſunt, obluctari per-mittens, ac divinæ potentiæ vim ac facultatem oſtendens.* Hieronymus, qui nihil ulla ex parte ſimile illi immunitati, qua hodie cle-rici papales fruuntur, ſuis temporibus viderat, clericos propter illam principum libertatem, qua jam tum fruebantur, infelices pronunciat, videns dubio procul, quantum eccleſia adiret periculum, ne ditata corrumperetur. *Domi-nus noſter* (ſcribit in comm. h. l.) *tributa quaſi regum filius non debebat, ſed qui humi-*

XIV. S s *litatem*

litatem carnis adſumſerat, debuit adimplere omnem juſtitiam. Nos infelices, qui cenſemur nomine, & nihil dignum tanta facimus majeſtate: nos pro illius honore tributa non reddimus, & quaſi filii regis a vectigalibus immunes ſumus. Excipit Bellarminus de cler. c. 30. §. *Sed ad hæc &c. Chriſtum ſubjectum fuiſſe Pilato de facto, non de jure, & poteſtatem deſuper datam, quam Chriſtus in Pilato agnoſcit, non fuiſſe poteſtatem judiciariam, ſed permiſſionem. Reſp.* Concedimus hoc; interim tamen manet illud, quod Chriſtus non reſtiterit poteſtati præſidis, ſed eidem ſeſe ſubjecerit, exemplum obedientiæ & patientiæ nobis hac in re exhibens. *Si regnum meum eſſet de hoc mundo*, inquit, *miniſtri mei certarent, ne traderer tibi.* Quemadmodum igitur Chriſtus non arripuit mundanum regnum, nec armis externis magiſtratui etiam abutenti poteſtate ſua reſtitit; ſic eccleſiæ miniſtri non arripiant dominium temporale, nec de ſolio deturbent politicum magiſtratum, ſed patienter eidem ſeſe ſubmittant, etiamſi poteſtate ſua quandoque abutantur. Pontifex contrario modo procedit, is ſe & clericos ſuos a poteſtate civili penitus eximit, ſubditos a juramento abſolvit, principes de ſolio deturbat, ſi non ad ipſius nutum ac placitum regimen politicum adminiſtrant. Et quid? num de facto tantum Chriſtus agnoſcit cæſarem ſuperiorem, quando ipſi tributum dare jubet, atque ipſemet illud perſolvit? Ad locum igitur Matth. XVII. excipit c. 28. §. *Objicit &c. Chriſtum ſolviſſe tributum, quia voluit, non quia debuit*, addit enim, *ergo liberi ſunt filii. Reſp.* Concedimus, Chriſtum non ex jure neceſſitatis ſolviſſe tributum, ſed ex arbitrio ſpontaneæ ſubjectionis ac voluntatis ob cauſam, quam ipſe exprimit, videlicet ne ſcandalum daret, ſed potius ad obedientiam magiſtratui præſtandam ſuo exemplo alios invitaret, quæ ratio cum ſit generalis, ipſos etiam clericos tangens, ideo ex hoc contra exemtionem clericorum recte ducitur argumentum. Addit ibidem Bellarminus, *Hieronymi interpretationem*, qui verba Domini de tributo, quod cæſari ſolvebatur, exponit, *minus probabilem ſibi videri, quia tributum, quod ſolvebatur cæſari tempore Chriſti, non erat didrachmum, ſed denarius* Matth. XXII. ideo præfert expoſitionem Hilarii, qui exponit *de tributo, quod impoſuerat Deus filiis Iſraël in uſum templi*, Exod. XXX. quam ſententiam amplectitur etiam Baronius tom. I. annal. an. 33. num. 31. nec improbat Caſaubonus exerc. XV. ſect. 19. *Reſp.* Ex circumſtantiis textus colligitur, tributum illud pro cæſare fuiſſe exactum & collectum, quia Chriſtus *de regibus terræ* expreſſe poſtea quærit, & Pompejus jam olim Hieroſolymam ac totam Judæam in Romanorum poteſtatem redactam ipſis fecerat tributariam. Joſephus lib. XIV. antiq. c. 8. Quod Bellarminus ex lib. VII. Joſephi de bello Judaico c. 26. probare conatur, *poſt everſum demum templum a Veſpaſiano inſtitutum fuiſſe; ut tributum didrachmi, quod Judæi omnes ſingulis annis ſolvebant, deinceps in capitolium deferretur*; id non eſt eo ſenſu accipiendum, quaſi ante Veſpaſianum Judæa non fuerit tributaria, ac quaſi ſiclus ille non fuerit jam ante etiam fiſco cæſaris illatus, ſed quod Veſpaſianus Judæis, *ubicunque degerent*, ut notanter loquitur Joſephus, hoc ſtipendium indixerit. Sic ergo tributum, quod jam ante a multis annis Judæis terram patriam inhabitantibus impoſitum fuerat, etiam iis, qui extra Judæam viverent, a Veſpaſiano impoſitum fuit. Lyſerus in harm. evang. c. 91. p. 473. Confirmat hanc expoſitionem Janſenius c. 69. harm. p. 521. *Hilarii ſententiam* (inquit) *non eſſe veram, ſequentia docent, ex quibus ſatis patet, didrachma hæc non exigi ſecundum legem*, (Exod. XXX.) *ſed ſecundum præceptum Romanorum, quibus Judæi jam erant facti tributarii. Quærit enim Dominus a Petro, a quibus reges terræ accipERent tributum vel cenſum, quo manifeſte ſignificatur, didrachma hæc exacta fuiſſe pro tributo & cenſu Romanis debito. Nam & Matthæus utitur dictione Romana* κῆνσος, hoc eſt, *cenſus.* Poſtea ad locum Joſephi eodem modo reſpondet, Veſpaſianum ſcilicet non omnino novum tributum Judæis impoſuiſſe,

ſed

ſed quod Judæis inhabitantibus Judæam impoſitum fuerat, etiam aliis extra Judæam degentibus fuiſſe ab ipſo indictum. Idem ſtatuit Barradius lib. X. harm. c. 32. p. 717. *Non recipitur* (inquit) *Hilarii ſententia. Etenim hoc tributum, quod a Chriſto petebatur, non Deo, ſed Romanorum imperatori vel Herodi ſolvebatur, ut ex illis verbis Chriſti colligitur: Simon, reges terræ a quibus accipiunt tributa?* Et poſtea: *Probabilius puto, tributum illud non a ſacerdotibus in templi ſumtus, ſed a publicanis in impenſas imperatoris Tiberii, vel tetrarchæ Herodis fuiſſe exactum.* Paulo ante ſolvit argumentum Bellarmini: *Numiſma tributi imperatoribus dari ſoliti fuit denarius, non didrachmum*, Matth. XXII. *Ergo hoc loco non poteſt intelligi tale tributum.* Reſpondet Barradius, *denarium numiſma cenſus adpellari, quod pars eſſet tributi, duo enim denarii ſolvebantur; vel dici poteſt, tributum a Romanis indictum fuiſſe denarium, numiſma cenſus ob id dictum, tributum vero Herodis, qui civitati Capernaum imperabat, fuiſſe didrachmum.* Salmeronius tom. VI. tract. 37. pag. 238. idem ſtatuit, & præter argumenta jam adlata etiam hæc urget: *Si in ujus tabernaculi colligeretur hoc didrachmum, non in Capernaum, ſed in templo Hieroſolymorum acciperetur, nec pro duobus, Chriſto & Petro, ſed pro omnibus & ſingulis apoſtolis, qui excederent annum vigeſimum, &c.* cum illis ergo Bellarminus tranſigat.

4.) A Pauli apoſtoli facto. §. CCCCXLVI. IV.) A *Pauli apoſtoli facto.* Is Act. XXV. 10. a ſynedrio Hieroſolymitano adpellat ad cæſarem. *Ad tribunal Cæſaris ſto,* inquit, *ubi me oportet judicari.* A quo & coram quo ſe oportere judicari apoſtolus adſerit, illum agnoſcit judicem, competentem ac legitimum. Item: Ad cujus tribunal aliquis adpellat, ejus poteſtati ſeſe ſubmittit. Paulus adpellat ad tribunal cæſaris. Ergo cæſaris poteſtati ſeſe ſubmittit. Quod ſi ergo tantus apoſtolus cæſarem agnovit ſuperiorem, ejusdemque poteſtati ſeſe ſubjecit, utique ejus in miniſterio ſucceſſores cæſari, hoc eſt, politico magiſtratui ſeſe ſubjectos eſſe agnoſcant. Excipit Bellarminus cap. 30. de cler. in reſp. ad 3. arg. Covarruviæ: *Paulum coactum fuiſſe adpellare cæſarem, quia oppreſſus fuerit calumniis Judæorum, & injuſtitia præſidis Romani, qui ſolum cæſarem agnoſcebant ſuperiorem. Itaque ipſum de facto ſolum, non de jure cæſarem judicem agnoſcere debuiſſe, nec ſine riſu exceptum fuiſſe, ſi Petri, ſupremi principis ac judicis ſui, coram Judæis vel gentilibus mentionem facere voluiſſet. Reſp.* Imo vero apoſtolus non de facto ſolum, ſed etiam de jure loquitur, expreſſe enim dicit, *coram cæſare Dei, oportet, me judicari.* Provocat apoſtolus ad jus Romanæ civitatis, Act. XVI. 37. XXII. 25. cui adhæret provocatio ad cæſarem, ſummum Romanorum magiſtratum. Quod ſi jure divino apoſtolus ſeſe a jurisdictione cæſaris exemtum ſtatuiſſet, non potuiſſet beneficio provocationis ſive appellationis ad cæſarem uti, quin imo ſecundum canoniſtas graviter peccaſſet, quia *clericus, qui ſe poteſtati ſeculari ſubjicit, ſecundum ipſos graviter peccat.* cap. *Significaſti &c.* cap. *Si diligenti de for. compet.* Deinde ſi *Paulus non ſine riſu exceptus fuiſſet, ſi Petri, ſupremi ſui principis & judicis, mentionem facere voluiſſet;* Bellarminus etiam riſu excipiendus erit, quod Petro monarchicum in eccleſiam dominatum tribuit, in quo ne umbra quidem monarchicæ illius poteſtatis conſpicitur. Lib. II. de Rom. pont. c. 29. reſp. ad 2. Bellarminus eamdem exceptionem ponit, *cæſarem ſcilicet de facto fuiſſe Pauli judicem, non autem de jure;* ſed firmitati ejusdem diffiſus ſubjicit, *melius dici poſſe, diſcrimen eſſe inter principes chriſtianos & ethnicos. Nam quo tempore principes erant ethnici, non erat pontifex illorum judex, ſed e contrario illis ſubjectus erat in civilibus omnibus cauſis non minus, quam cæteri homines. Merito itaque Paulus cæſarem adpellavit, eumque judicem agnovit, cum accuſaretur ſeditionis & tumultus in populo excitati. At cum principes chriſtiani facti ſunt, continuo ſe tanquam oves & membra*

capiti ſubjecerunt præſidi eccleſiaſticæ hierarchiæ. Reſp. Evangelium non abolet politias, &, ut Bellarminus ipſe hic loquitur: *Lex chriſtiana neminem privat ſuo jure.* Ergo etiam imperator & principes per ſuam ad fidem Chriſti converſionem nullam jurisdictionis ac poteſtatis ſuæ partem amiſerunt. Si enim poteſtatem, quam in clericos habebant, per ſuam ad chriſtianiſmum converſionem amiſiſſent, utique lex chriſtiana parte aliqua juris ipſos privaſſet, quod abſurdum, quia *quod meum eſt, ſine mea culpa a me auferri nequit.* l. 11. de R. J. Subjecerunt ſe quidem præſidi eccleſiaſtico tanquam oves paſtoribus, non abſolute ac ſimpliciter, ſed in ſpiritualibus; nam in temporalibus, ut ſuum ſtatum atque officium, in quo divinitus conſtituti ſunt, ita quoque poteſtatem officii ſui ſartam tectam retinueruut. Vidit Bellarminus hanc difficultatem, ideo contra Barclajum de pot. pap. 34. addit limitationem: *Lex chriſtiana neminem privat ſuo jure ac dominio, niſi quis ſua culpa privari mereatur.* At quam culpam committunt principes, quando relicto ethniciſmo ad Chriſtum convertuntur? Cap. 3. contra Barclajum urget hoc, *quod quæſtio, de qua Paulus adcuſabatur, non pertinuerit ad magiſtratum politicum, ideoque non jus, ſed factum duntaxat ex hoc loco colligit. Reſp.* Non ob religionem duntaxat apoſtolus adcuſabatur, ſed etiam aliorum criminum peragebatur reus, ut colligitur ex ipſius verbis v. 8. *Neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in Cæſarem quidquam peccavi*, ac v. 7. *Judæi dicuntur* πολλὰ καὶ βαρέα αἰτιώματα *ipſi objeciſſe.*

5.) *Ex rationum momento.*
a.) *A clericorum ſtatu.*

§. CCCCXLVII. V.) Ex *rationum pondere ac momento*: Prima petitur a *clericorum conditione ac ſtatu.* Quicunque ſunt cives ac partes reipublicæ, illi, niſi ſint cum imperio, ſubjecti eſſe debent civili magiſtratui. *Connexio* probatur, quia duæ tantum ſunt integrantes reipublicæ partes, *magiſtratus*, ſcilicet ac *ſubditi.* Sed clerici ſunt cives & partes reipublicæ, in qua vivunt; Ergo ſubjecti eſſe debent civili magiſtratui. Aſſumtum probat Dominicus a Soto lib. IV. diſt. 25. q. 2. art. 2. ac conſtat ex dicto Optati Milevitani libro III. contra Parmen. quod *reſpublica non ſit in eccleſia, ſed eccleſia in republica.* Bellarminus ipſe l. de cleric. c. 28. prop. 2. *Clerici præterquam quod clerici ſunt, ſunt etiam cives & partes quædam reipublicæ politicæ, igitur ut tales, oportet eos obedire reipublicæ legibus ac magiſtratui, quia non decet, ut membra a capite diſcrepent, ac contraria gerant*, ait Victor cap. *Celebritatem &c.* diſt. 3. de conſecrat. *ac turpis omnis pars toti ſuo non congruens.* cap. *Quæ contra &c.* diſt. 8. *omne membrum debet eſſe ſubjectum ſuo capiti*, inquit Bellarminus lib. de monach. c. 19. Clerici ſunt membra reipublicæ. Ergo etiam ſubjecti eſſe debent capiti reipublicæ civili ſcilicet magiſtratui. Joh. Medina pontificius in C. de reſtit. q. 15. argumentum ſic informat: „Non repugnat rationi, ut homines addicti obſequio Dei & ſpiritualibus functionibus ſubſint in rebus temporalibus ac civilibus magiſtratui ſeculari. Nam ſicut princeps ſecularis, ut chriſtianus & in rebus ſpiritualibus eſt ovis & filius ſacerdotum, ita e contrario ſacerdotes, ut cives & in rebus temporalibus dici poſſunt oves & quaſi filii principum ſecularium." Item: „quia unum eſt tantum eccleſia continens clericos & laicos, & eccleſiæ caput eſt ſummus pontifex, ideo ſubſunt omnes eidem ſummo pontifici, tum clerici, tum laici; igitur eodem modo, quoniam una eſt civitas continens laicos & clericos, & civitatis caput eſt princeps ſecularis, ideo ſubjecti eſſe debent omnes, tam laici, quam clerici in iis, quæ pertinent ad bonum regimen civitatis." Eſt, qui tali ſimilitudine rem declarat: Quemadmodum, cum in navi vehuntur, & *remiges*, quibus gubernator, & *milites*, quibus tribunus præeſt, utrumque hoc genus hominum tribuno in militaribus imperiis, utrumque viciſſim gubernatori in iis, quæ ad rem nauticam pertinent, paret: ſic in chriſtianæ reipublicæ navi alii curant res eccleſia-

ſticas, qui vulgo appellantur clerici, alii
icas, qui laici dicuntur. Illis præſunt
opi, his principes. Quemadmodum igi-
n rebus ad Chriſti regnum directe perti-
bus utrosque epiſcopis tanquam Dei lega-
ırere convenit: ita in iis, quæ ad hanc
nam vitam pertinent, utrosque principis
rio ſubjectos eſſe par eſt. Excipit Bel-
ınus ad Medinæ argumentum libr. de cle-
cap. 30. reſp. ad ultim. object. 1.) *prin-
quidem ovem ac filium ſpiritualem ſacer-
eſſe, ſed ſacerdotem nullo modo ovem ac
principis dici poſſe.* *Reſp.* Imo vero
requirit natura relatorum. Principes ſunt
es. Eſa. XLIV. 28. Jer. XLIX. 19. Zach.
ac *patres* 1. Sam. XXIV. 12. Job. XXIX.
otius reipublicæ atque omnium civium.
ſi ergo clerici ſunt cives & partes rei-
cæ; utique princeps eorum etiam pater
ſtor erit, & ipſi erunt ejus oves ac filii.
igitur probat Bellarminus, hoc eſſe ab-
ın? "Quia, inquit, ſacerdotes & omnes
ici ſuum habent principem ſpiritualem,
uo non in ſpiritualibus ſolum, ſed etiam
emporalibus reguntur, nec fieri poteſt,
duos agnoſcant principes in rebus tem-
alibus, cum juxta evangelium nemo poſ-
luobus dominis ſervire.„ *Reſp.* Bellar-
principium petit, ac ſibi ipſi contradi-
Prius patet, id enim in quæſtione adhuc
ın clerici debeant habere talem principem
ium, a quo regantur in temporalibus?
arium ex vet. & nov. teſt. demonſtrari
. Poſterius itidem in aprico eſt. Si
princeps ille, quem clerici habent, eſt
ıalis, utique in ſpiritualibus tantum, non
in temporalibus ab eo regi debent, alias
erit tantum ſpiritualis, ſed etiam terre-
rinceps ac dominus. 2.) *Eccleſiam vere
n unam eſſe, & nullo modo duas, ci-
m autem unam eſſe materialiter, & duas
liter, quia cætus clericorum & cætus
um formaliter duæ civitates dici poſſunt,
m in ipſis etiam temporalibus rebus di-
leges habent, diverſum principem, di-
tribunalia, & tamen materialiter unam
quoque civitatem faciunt, quia unam urbem
inhabitant, & ſub ejusdem principis protectio-
ne vivunt, qui ſicut pro labore ac ſolicitudine,
quam pro communi bono ſuſcipit, a laicis tri-
buta recipit, ita recipit a clericis auxilia longe
majora publicarum precum ac ſacrificiorum ad
Deum.* *Reſp.* Si clerici ſunt cives ac partes
reipublicæ, utique cœtus clericorum ac cœ-
tus laicorum non conſtituent duas civitates for-
maliter diſtinctas, quia pars nunquam abſol-
vit totum, quando ergo utrumque Bellarmi-
nus adſerit, turpiter ſibi contradicit. Viciſſim
ſi clerici habent in ipſis etiam temporalibus
diverſas leges, diverſum principem, diverſa
tribunalia, ac velut Appius ad tribunum dice-
bat, ſi peculiarem patriam ac peculiarem rem-
publicam ſibi conſtituerunt, utique non ſunt,
nec dici poſſunt cives ac partes reipublicæ,
quia unitas reipublicæ in communione legum,
in recognitione ejusdem magiſtratus, in uſu
eorumdem tribunalium ſive judiciorum. Vl-
terius ſi clerici unam urbem cum laicis inha-
bitare, & ſub unius ejusdemque principis pro-
tectione cum ipſis vivere cupiunt, utique etiam
debitam obedientiam illi principi præſtent,
quia protectionis beneficium aliquam omnino
ſubjectionem requirit. De oneribus ac tribu-
tis, quæ noſtra ſit ſententia, conſtare poteſt
ex ſuperioribus. Omnimodam & abſolutam
immunitatem, ex jure divino deſcendentem,
nunquam ex eo probabit Bellarminus, quod
clerici auxilia precum publicarum & ſacrifi-
ciorum magiſtratui conferant, quia ad easdem
preces pro magiſtratu fundendas etiam laici
obſtricti tenentur, ac nihilominus ſua eidem
ſolvunt tributa. Abſurdum eſt, ſi clerici in
favorabilibus pro membris reipublicæ ſe ven-
ditare velint; in iis autem, quæ ad conſer-
vandam rempublicam contribui debent, ex-
traneorum locum velint ſubire, inquit Sebaſt.
Medic. tract. de legibus & ſtatut. part. IV.
q. 6. n. 5.

§. CCCCXLVIII. *Secunda* ratio ab *incommodo*: "Plenaria illa „exemtione perſonarum & bono- *b.) Ab incommodo.*

 rum,

„rum, inquit Arniſæus lib. de ſub. & exemt. „cleric. c. 2. n. 1. nihil poteſt excogitari perniciofius, nihil iniquius. Quæ enim major „iniquitas, quam florem bonorum reipublicæ „iis depaſcendum dari, qui non tantum onera non ferant, nec rempublicam juvent ex „iis bonis, unde ſuam ſalutem ſperare habent, „ſed ne eam agnoſcant quidem benefactricem, „a qua omnia ſua prius emendicarunt, & quæ „tenetur, ne mortis quidem diſcrimen effugere, ut ipſi tuti ſint. Quæ major peſtis, „quam in medio ſinu habere non tantum, contra quos, ſi te omni adfecerint injuria, mutire non audeas, ſed etiam qui alienæ poteſtati fidem dederint, hoc eſt, qui teneantur „ad nutum alterius arma in te ſumere, nec, „ut maxime velint, abnuente externa poteſtate, quidquam pro ſalute tua facere auſint. „Jam vero tales ſunt clerici pontificii, qui „ad nutum pontificis ſui contra ipſam, in qua „degunt, rempublicam inſurgere non verentur; ejus enim unius ſummum agnoſcunt imperium, ipſi ſoli tenentur fidelitatis obſtricti, „ipſius forum unice agnoſcunt. Quod ſi ergo „pontifex claſſicum canat, tot quælibet reſpublica contra ſe expertura eſt hoſtium exercitus, quot in ſinu ſuo alit cœnobia monachorum, quot conventus ſacerdotum, quot collegia canonicorum. Peregrini ſunt, qui in „republica verſantur, cui non ſunt ſubjecti, „a quibus reipublicæ maxime timendum eſſe, „dicit philoſophus libr. V. polit. c. 3. Vnde „nomen hoſtis, quod olim peregrinum ſignificabat, in odium tandem abiit. Quod ſi ergo clerici nolunt eſſe ſubjecti reipublicæ, in „qua degunt, non alio haberi poſſunt loco, „quam peregrini, nec minus ab iis timendum, „imo tanto magis, quanto arctius ſuo ſuperiori, pontifici ſcilicet Romano, obſtringuntur, & quanto intimius in reipublicæ arcana „penetrare poſſunt.„ Hæc ille. Adde, quod plenaria illa ac totalis exemtio in omnibus cauſis ac rebus animum peccandi addit, cum ſpem impunitatis ſibi propoſitam ſciant, atque a legum ſeveritate ſibi nihil timendum eſſe noverint.

§. CCCCXLIX. *Tertia* ratio
peti poteſt a *caritatis* præſcripto.
Lex caritatis non patitur, ut cum
clerici agros, fundos & bona plurima p
deant, tributis & oneribus contra magiſt
voluntatem ſeſe ſubtrahant, & univerſam
lem tributorum propter ſalutem reipub
magiſtratui perſolvendorum in alios cive
jiciant, hac enim ratione aliis omnibus eſ
guſtia, ipſis vero ſolis *relaxatio*. 2. Cor. '
13. Qui cum aliis ſentit beneficium, æq
eſt, ut is quoque ſentiat ex parte incom
dum. Inde leges ferendum eſſe negant
qui lucrum amplectitur, onus ſubire rec
l. *unic.* §. *pro ſecundo de caduc.*
toll. *Quarta* ratio deſumitur ex
immunitatis illius variatione. Lex
divina eſt immutabilis, apud eos
cumprimis, qui recte eam intel-
ligunt. Sed immunitas eccleſiaſtica tam re
quam bonorum, poſtquam clericis fuit
ceſſa, tot ac tam varias diverſis tempo
ſubiit mutationes, ut nec ipſi canoniſtæ
tas regulas de ea poſſint tradere. Ergo
deſcendit ex jure divino. *Quintam* rationem Medina ſic format:
Lex evangelica, baptiſmus & ordo clericalis non liberant jure divino a debitis antea contractis,
ut a debito ſervitutis, a debito pecuniari
debito conjugali. Ergo nec a debito ſubje
nis & obedientiæ civilis. Jam vero cl
ante clericatum ſubjecti erant poteſtati &
riſdictioni principum ſecularium. Ergo
ſunt liberi jure divino ab eadem poteſtat
clericatum. Excipit Bellarminus de Cler. c
*eſſe majus vinculum inter creditorem & *
*torem, dominum & ſervum, virum & *
rem, quam inter magiſtratum & ſubd
Item: *aliam eſſe rationem legis evangelic*
baptiſmi, quam clericatus; illa enim non
cludunt, ſed potius neceſſarium eſſe vo
principatum civilem, hic vero non poſſe
munere recte fungi, niſi liber eſſet & imm
a juriſdictione civili. Sed hæc omnia pr
pium petunt, cum enim tam congruu

c.) *A c*
tis præſc

d.) *Im*
tatis illi
riatione

e.) *A l*
evangeli
conatum

juri divino, clericos eſſe magiſtratui ſubjectos, quam ſervos domino, debitorem creditori, & conjuges ſibi invicem eſſe obſtrictos, ut ante fuit demonſtratum; ideo nulla diverſitatis ratio inveniri poteſt, nec ulla veriſimili ratione probatur, clericos non poſſe munere ſuo recte fungi, niſi a jurisdictione civili ſint plane immunes ac liberi. Vrgemus igitur hoc Medinæ argumentum, quod etiam Barclajus repetit de pot. papæ c. 34. *Lex divina neminem privat ſuo jure & dominio, privaret autem, ſi per eam jus temporale, quod principes, antequam fierent chriſtiani, in clericos habebant, invitis auferretur.* Regerit Bellarminus, *nullam fieri principibus injuriam, ſi vel maxime inviti ſuo jure priventur, quia qui jure ſuo utitur, nullam facit injuriam, utitur autem jure ſuo, qui eligit ſtatum, quem ſibi magis convenientem eſſe cenſet, quamvis per accidens ſequatur, ut princeps ſubdito ſuo privetur. Nam etſi quis juſta de cauſa domicilium ſuum in aliam civitatem vel provinciam transferat, deſinet ſubditus eſſe priori principi, nec tamen injuriam illi feciſſe videbitur. Reſp.* Eſt diſpar ratio, qui domicilium ſuum in aliam civitatem vel provinciam transfert, is deſinit eſſe pars ac civis prioris reipublicæ; ſed clerici papales ex hypotheſi Bellarmini nihilominus volunt eſſe partes ac cives reipublicæ, a cujus jurisdictione ſe exemtos eſſe ſtatuunt: illi & oneribus & beneficiis reipublicæ frui deſinunt; hi rejectis oneribus beneficia tantum ſibi vindicant: illorum renunciatio plerumque fit cum conſenſu magiſtratus, & cum quodam onere ſecundum cujusque loci conſuetudinem, ut nimirum de bonis ſuis aliquid magiſtratui penſitent, quod vocant *Nachſteur entrichten*; hi vero pro libitu etiam invitis magiſtratibus plenariam exemtionem ſibi vindicant. Cap. 34. cont. Barclajum aliter excipit: *Sicut rex ſubtrahit comiti ſubditum, eumque conſtituens principem jurisdictione comitis eximit: ita papa ad altiorem gradum evehendo laicos, poteſt eos eximere jurisdictione temporali*; idem declarat exemplis: *quod mulier converſa liberetur ab imperio mariti infidelis, quod votum ſolvat promiſſa matrimonialia, quod filius epiſcopus exeat poteſtate patria, &c. Reſp.* Papa non eſt dominus regum, ut rex eſt dominus comitis, exempla ſunt partim falſa, partim Bellarmini ſcopo contraria. Quemadmodum enim mulier fidelis non liberatur a vinculo conjugali, quo marito infideli obſtricta tenetur, 1. Cor. VII. 12. ſed in cauſa religionis duntaxat ab obedientia liberatur: ſic clericus non eximitur a jurisdictione magiſtratus, niſi in iis, quæ juxta præſcriptum verbi in ſuo officio agit.

§. CCCCL. VI.) Ex *imperatorum ſtatuto*. Imperatores clericos politicis legibus ſubjecerunt, ut conſtat ex codice & authenticis Juſtiniani, & ex capitularibus conſtitutionibus Caroli l. *Decernimus* 26. C. de epiſc. & cler. *Decernimus, ut poſthac neque monachi, neque quicunque alii, cujuscunque ſtatus atque fortunæ in ædes publicas, vel in quæcunque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem, & ſanctorum martyrum reliquias illicite inferre conentur, &c. Ideo patientiam & modeſtiam ſuam, quam leges naturæ, & publica diſciplina, & ipſorum monachorum nomen expoſcit, ſtudioſe unusquisque tam monachus, quam ulterius cujuslibet alterius profeſſionis retineat.* l. *Omnes* 10. C. *de legib. & conſtit. princ. Omnes ſecundum leges vivant, etiamſi ad divinam domum pertineant.* Novell. 123. c. 8. *Nullus epiſcopus invitus trahatur ad ſecularem, niſi princeps juſſerit*, (quæ verba poſteriora, ut & verbum *invitus*, quia ſupremam poteſtatem imperatori reſervant, Gratianus ſtudioſe omiſit cap. *Nullus &c.* 11. q. 1.) Huc refer l. *addictos* 6. l. *ſi quis ex conſenſu* 7. & t. t. C. *de epiſc. audient.* Novel. 3. in princ. Nov. 6. c. 8. & in epil. Nov. 9. Nov. 86. c. 1. Nov. 123. Nov. 22. in prin. & c. 6. procem. edict. Juſtin. ad archiepiſc. & patriarchas ſcript. ex quibus conſtat, Juſtinianum, licet epiſcopis *audientiam* conceſſerit, tamen *cognitionem & adpellationem* ſupremam ſibi reſervaſſe. Imperator Valentinianus in epiſt. ad

f) *Ex imperatorum ſtatuto.*

ad epiſcopos Aſiæ, quam refert Theodoretus lib. IV. hiſt. c. 7. ſcribit, *probos epiſcopos non ſolum Dei, ſed etiam regum legibus obtemperare.* Inde Ferrarienſis in form. libr. VIII. conf. gl. 7. verb. plenam & omnimodam num. 3. ex Innoc. *Naturaliter & a principio mundi omnes clericos fuiſſe ſub jurisdictione & poteſtate imperatorum, dulcedine autem & benignitate imperatorum dimiſſos ſub poteſtatem papæ, quod beneficium ii, ut ingrati, male agnoſcant,* adſerit. Idem in form. lib. quo agit ex ſubſtit. gloſſ. 9. num. 4. & ſeqq. optat *imperatorem, qui clericis jurisdictionem conceſſam adimat, & dicant omnes: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.* Et clarius in form. reſp. rei convent. gl. 7. num. 13. & ſequentib. Quinimo conſtat, ex ipſo jure canonico imperatores olim habuiſſe poteſtatem coërcendi pontifices ac clericos, ut probat Jacobus, rex Britanniæ, in præfat. monitor. ad principes chriſtianos, & cives Veneti in reſp. ad parænesin Baronii ipſum remittunt ad tomum VII. annal. ann. 556. §. 5. Ac teſtantur hiſtoriæ, chriſtianos imperatores ſæpius judicaſſe ac depoſuiſſe pontifices. *Conſtantius* in exſilium miſit Liberium, *Juſtinianus* Sylverium, *Otho* I. Johannem XII. depoſuit, & in ejus locum Leonem VIII. ſubſtituit, *Henricus III.* Gregorium VI. depoſuit, & Clementem II. ordinari juſſit. Athanaſio de morte Arſenii adculato *Conſtantius* imperator judices dedit. Socrates libr. I. cap. 20. *Aurelianus* Paulum Samoſatenum removit. Legati *Conſtantis*, imperatoris Stephanum Antiochenum epiſcopum de vi publ. & l. Cornel. de ſicar. reum egerunt, ac in palatio damnarunt. Theodoretus lib. cap. 11. Excipit Bellarminus de cler. cap. 30. reſp. ad 2. *leges illas imperatorum procedere de facto, non de jure & toleratas aliquando a ſummis pontificibus, nunquam autem adprobatas.* Lib. II. de Rom. pontif. cap. 29. reſp. ad 4. excipit: *Hæc quidem facta ſunt ab imperatoribus, ſed quo jure, ipſi viderint.* Atqui leges illas eccleſiaſticas tulerunt, & pontifices hæreticos atque impios pii imperatores loco moverunt, conſentientibus atque adprobantibus præcipuis illorum temporum eccleſiæ doctoribus, quia imo ipſimet pontifices imperatoribus ſe ſubjectos eſſe confeſſi fuerunt, & auxilium imperatorum imploraverunt. Hoc loco notare jubemus verba Bellarmini, quibus trepidantem ſuam conſcientiam prodit lib. II. de Rom. pont. c. 29. *Ab Ottone I. ſatis conſtat, bono zelo, ſed non ſecundum ſcientiam depoſitum eſſe Johannem II. fuit enim Johannes iſte omnium pontificum fere deterrimus, atque ideo non mirum, ſi pius imperator, qualis fuit Otto I. ſed minus peritus rerum eccleſiaſticarum judicaverit, eum potuiſſe deponi, præſertim cum multi doctores,* (nota) *idem ſenſerint.* Idem contra Barclajum c. 34. excipit, *piis principibus nondum ſatis notam & explicatam fuiſſe exemtionem, quam clerici jure divino habebant, ſanctos autem patres paulatim eam explicare atque introducere niſos.* At Chriſtus & apoſtoli jus illud divinum nuſpiam explicarunt, nec patribus hanc laudem præripuerunt. Et quanta hæc fuerit omnium imperatorum ac regum ante Hildebrandi adventum inſcitia, quod clericos ſuæ poteſtati ſubjectos exiſtimarunt, a qua tamen divino jure ſint exemti?

g.) *Ex patrum & epiſcoporum Romanor. ſuffragio.*

§. CCCCLI. VII.) Ex *patrum & epiſcoporum Romanorum antiquorum ſuffragio.* Gregorius, cum Romanus epiſcopus eſſet, tamen imperatorem *dominum ſuum* agnoſcit lib. III. ep. 61. Imperatoris indignum *ſe* vocat *ſervum*, ibidemque *obedientiam ſe ei debere* fatetur. Lib. IV. ep. 31. *Sacerdotibus non ex terrena poteſtate dominus noſter citius indignetur, ſed excellenti conſideratione propter eum, cujus ſervi ſunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat,* ubi Gregorius ſe inter eos numerat, quibus adſerit imperatorem dominari. Lib II. ep. 65. fatetur, *principi datam poteſtatem non tantum ſuper milites, ſed & ſacerdotes.* Excipit Bellarminus lib. II. de Rom. pont. c. 28. *Gregorium partim ex humilitate, partim ex neceſſitate ſe imperatori ſubjeciſſe,* quia

tempore imperator dominium temporale n Romanam obtinebat, & Gregorius : ac amicitia vehementer indigebat, ut , quam bona temporalia eccleſiæ, & Romanus a Longobardorum gladiis & defenderetur. *Reſp.* Humilitas illa ıypocritica & adulatoria, niſi Grego- e & ex animo ſtatuiſſet, ſe imperatori emporalibus ſubjectum, perinde ut ho- tifices ſe adpellant *ſervos ſervorum*, terim dominos dominorum ſe eſſe glo- Quam vero abſurdum eſt, quod Bel- s Gregorio tribuit, ipſum ideo tam er ad imperatorem ſcripſiſſe, quia *ejus amicitia indigebat!* ergone Gregorius orum numero, de quibus poëta canit:

ulgus amicitias utilitate probat.

aulicum adulatorem epiſcopus ille egit? quidquam obſtat, quod Bellarminus ur- *regorium voluiſſe reverentiam ab impe- is exhiberi ſacerdotibus, quod eſt infe- non ſuperioris.* Hæc enim duo nequa- ıvicem pugnant, imperatori a ſacerdo- ebeři obedientiam, & ſacerdotibus ex- ım eſſe ab imperatore reverentiam: il- n reſpectu temporalium, hoc vero re- ſpiritualium rerum accipiendum. Sic s in epiſt. ad Anaſtaſium, imperatorem *ilium* & præſulibus rerum divinarum n, eumdem tamen ibidem dicit *generi præſidere.*

CCCLII. Præter Gregorium etiam alii ıanis epiſcopis imperatori ſeſe ſubjectos ere. Nicolaus I. pont. Rom. ad impe- n Michaëlem ſcribit: "Deum diviſiſſe ficiam auctoritatem ab imperiali pote- , ut & chriſtiani imperatores pro æter- a pontificibus indigerent, & pontifices urſu temporalium tantummodo rerum rialibus legibus uterentur, quatenus ſpi- is actio a carnalibus diſtaret incurſibus, eo militans Deo minime ſe negotiis ſe- ibus implicaret, ac viciſſim non ille re- livinis præſidere videretur, qui eſſet ne- „gotiis ſecularibus implicatus,„ cap. *Cum ad verum &c.* diſt. 96. Leo IV. Lothario impe- ratori ſcripſit, ut habetur in c. 9. diſt. 10: „De capitulis vel præceptis imperialibus ve- „ſtris veſtrorumque pontificum prædeceſſorum „irrefragabiliter cuſtodiendis & conſervandis, „quantum valuimus & valemus Chriſto propi- „tio, nunc & in ævum nos conſervaturos mo- „dis omnibus profitemur. cap. *Adrianus &c.* diſt. 63. "Adrianus tradidit Carolo poteſtatem „eligendi pontificem, & ordinandi apoſtoli- „cam ſedem, dignitatem quoque patriarcha- „tus ei conceſſit, inſuper archiepiſcopos & „epiſcopos per ſingulas provincias ab eo inve- „ſtituram accipere definivit.„ Idem jus Leo confirmavit Ottoni. cap. *in Synodo &c.* diſt. eadem. Leo IV. ab imperatore Ludovico pe- tit judices, & eorum ſententiæ ſe pariturum promittit. cap. *Nos ſi &c.* cauſ. 2. q. 7. „Nos ſi incompetenter aliquid egimus, & „ſubditis juſtæ legis tramitem non con- „ſervavimus, veſtro ac miſſorum veſtrorum „cuncta volumus emendare judicio, &c. Si- milia exſtant complura. Excipit Bellarminus lib. II. de Rom. pont. c. 20. reſp. ad 6. "Leo- „nem ſubjeciſſe ſe judicio imperatoris diſcre- „tivo, non coactivo.„ Sed verba intelligen- da ſunt cum effectu, quorſum enim legatos ab imperatore peteret, ſi cognitionem dun- taxat, non autem definitionem & executio- nem illi tribueret? Adde, quod verba ipſa Leo- nis contrarium manifeſte teſtentur: "Omnia, „inquit, negotia ita eorum legitimo termi- „nentur examine, quatenus in poſterum nihil „ſit, quod ab eis indiſcuſſum vel indefinitum „remaneat;„ ubi diſcuſſionem & definitio- nem conjungit. Ad Hadriani & Leonis con- ſtitutiones reſpondet, "eos tantum confirma- „tionem vel infirmationem electionis impera- „tori conceſſiſſe, ac privilegia illa propter „iſtorum temporum ſchiſmata & hoſtes Lon- „gobardos ac Græcos imperatoribus data, fuiſſe „poſtea revocata.„ *Reſp.* Si jure divino pon- tifex exemtus eſt ab omni poteſtate civilis ma- giſtratus, nec Hadrianus nec Leo imperatori- bus illud jus concedere debuiſſent. Falſum autem

Bellarmini. §. CCCCLV. Nobis cum Bellarmino res erit, is lib. de clericis cap. 28. tres producit ſententias. Primam dicit eſſe *hæreticorum*, qui contendunt, *omnes clericos jure ſubjectos eſſe debere ſeculari poteſtati, tum in ſolvendis tributis, tum in judiciis & cauſis tam eccleſiaſticis quam politicis*. Secundam tribuit *quibusdam catholicis*, qui cenſent *jure divino liberos eſſe clericos, & eorum bona a poteſtate principum ſecularium*. Tertiam, quæ eſt quaſi intermedia, dicit eſſe *aliorum catholicorum*, qui exiſtimant, *clericos liberos partim eſſe jure divino, partim jure humano*, id eſt, *in cauſis eccleſiaſticis & ſpiritualibus jure divino, in aliis jure humano*. Notandum vero 1.) Bellarminum noſtram ſententiam non referre integram, neque enim abſolutam clericorum ſubjectionem in cauſis tam eccleſiaſticis quam politicis ſtatuimus, ſed certis utimur diſtinctionibus ſuperius expoſitis. 2.) Argumentum nobis exhiberi conſenſus inter Romanæ eccleſiæ doctores, quem tantopere ſolent prædicare. Soarius enim dict. libr. cap. 8. in principio expreſſe dicit, *in hoc puncto duæ ſunt opiniones contrariæ & valde communes. Prima abſolute negat, hanc immunitatem eſſe de jure divino, quam tenent multi doctores catholici, &c.* Bellarminus etiam cap. 30. ex profeſſo refellit Didacum Covarruviam celebrem canoniſtam, & Johannem Medinam jurisconſultum, quæ docent regimen eccleſiaſticum diſtinctum eſſe a politico, & illo etiam ſublimius, ac totam auctoritatem regendi eccleſiam commiſſam a Chriſto eſſe apoſtolis & præcipue Petro. *Secundo* ex *concilio Milevitano* can. XIII. & *Matiſconenſi* can. VIII. ubi clerici puniuntur, ſi cauſam eccleſiæ ad imperatoris terreni judicium deferant. *Tertio* ex *patribus*, ubi adducit Martinum, & Auguſtinum ep. 78. & 162. qui reprehendunt eos, a quibus cauſæ eccleſiæ terrenis judicibus exponuntur. *Quarto* ex *apoſtolorum exemplo*, qui cauſas eccleſiæ non detulerunt ad principes. *Denique* ex *nov.* 83. *Juſtin.* *Reſp.* An & qualis poteſtas magiſtratui in eccleſiaſticis competat, ſuperius late expoſuimus; h. l. breviter monemus, diſtinguendum eſſe 1.) inter *magiſtratum chriſtianum, qualis eſt noſtro tempore*, & *ethnicum*, qualis erat apoſtolorum temporibus. 2.) Inter *poteſtatem eccleſiaſticam internam*, quæ prædicationem verbi, ſacramentorum adminiſtrationem, clavium eccleſiæ uſurpationem, &c. complectitur, & inter *poteſtatem eccleſiaſticam externam*, quæ in externam εὐταξίας & εὐσχημοσύνης in eccleſia conſtitutione, ac legum eccleſiaſticarum promulgatione conſiſtit. 3.) Inter *ſalutarem externæ illius poteſtatis uſum*, quo magiſtratus una cum presbyterio & eccleſia eam exercet, & inter *vitioſum ejusdem abuſum*, quo ſibi ſoli excluſo plane presbyterio & eccleſia eam vindicat. 4.) Inter *cauſas eccleſiaſticas ſive ſpirituales proprie ſic dictas*, & inter *cauſas eccleſiaſticas ſenſu pontificio latiſſime acceptas*. Si enim cauſarum eccleſiaſticarum nomine accipiendæ ſunt omnes illæ, de quibus ex canonibus pontificum eſt judicandum, nullæ ſuperſtites manebunt cauſæ ſeculares ſive politicæ, quia pontificum canones de omnibus omnino clericorum cauſis diſponunt. Nimirum pontificii cauſarum eccleſiaſticarum nomine intelligunt non ſolum eas, quæ vere & proprie tales, ſed multas inſuper alias, quæ a foro conſcientiæ & jurisdictione eccleſiæ ſunt alie-

Prima propoſitio: In cauſis eccleſiaſticis liberi ſunt clerici jure divino a poteſtate principum ſecularium.

§. CCCCLVI. Suam vero opinionem Bellarminus includit certis propoſitionibus. *Prima* propoſitio hæc eſt: *In cauſis eccleſiaſticis liberi ſunt clerici jure divino a poteſtate principum ſecularium. Cauſas eccleſiaſticas* vocari dicit, quarum cognitio non pendet a legibus civilibus, ſed ab evangelio, vel a canonibus pontificum aut conciliorum, quales ſunt controverſiæ de fide, de ſacramentis, & id genus aliæ. Hanc propropoſitionem probat *primo* ex *ſacris literis*,

tiri a magiſtratu civili, ſed tantum ab eccleſiaſtico; 2.) quoad bona temporalia ſive eccleſiaſtica, ſive hæreditaria, quia illa libera ſunt a tributis & oneribus civilibus; 3.) quoad cauſas ſeu controverſias tam civiles quam eccleſiaſticas, quia illæ non trahuntur ad tribunal ſeculare. Hæc triplex exemtio partim divini partim humani juris eſt. GERHARDVS.

x. 5.) Diſtinguendi ſunt *diverſi reſpectus.* ſterium, ſive ut Bellarminus loquitur, *regi- eccleſiaſticum ſuperius eſt & inferius* poli reſpectu diverſo. Superius eſt *quoad ſpiri- a*, & in ordine ad vitam æternam, infe- *quoad politica*, & in ordine ad externam iblicæ tranquillitatem & ſalutem. Deni- 6.) Bellarminus ipſe agnoſcit lib. de cleric. 30. §. 2. *chriſtianos imperatores a cauſis ſiaſticis non fuiſſe plane excluſos. Con-* inquit, *non ſolum ex codice & authenti- ſed multo magis ex nomocanone Photii*, *paucas leges Juſtiniani de rebus plane ec- ſiaſticis & ſpiritualibus diſponere.*

da pro- : Non exemti i ab ob- ne le- ivilium.

§. CCCCLVII. *Secunda* Bellarmini propoſitio hæc eſt: *Non ſunt exemti clerici ab obligatione legum civilium, quæ non repugnant ſacris canonibus vel officio clericali.* Leges politicas vocat eas, quæ dirigunt actiones hu- is in commerciis temporalibus. Videri in poſſet, clericos aliquo duntaxat mo- reſpectu ſcilicet obedientiæ legibus poli- præſtandæ, ſeculari poteſtati ex Bellar- ſententia eſſe ſubjectos, quia poteſtas *vo- ετικὴ* eſt pars civilis poteſtatis magiſtratui itus conceſſæ, & cui magiſtratus poteſt præſcribere, ille etiam magiſtratui eo ctu eſt ſubjectus. Sed fumos verborum rminus vendit, ac quod dextra porrigit, ſiniſtra eripit, ſic enim ſtatim addit: *volumus dicere, his legibus teneri clericos atione coactiva, ſed ſolum directiva, niſi n leges ab eccleſia adprobatæ fuerint, quod iisdem temporalibus rebus diſpoſuiſſet etiam cleſiaſtica, eam ſequi deberent clerici, & legem civilem directive quidem obſervare itur.* Atqui ſi eccleſiæ, hoc eſt, ponti- competit ſuprema poteſtas leges civiles dprobandi vel abrogandi, utique etiam mporalibus & civilibus clerici non civili ſtratui, ſed pontifici ſuo parere cogun- Si *directive* ſolum, non autem *coactive* bſervationem legum civilium clerici te- ur, re ipſa non obligantur, quia obligatio proprie ſic dicta adfert neceſſitatem obtemperandi propter poteſtatem & dominium ſuperioris, ac inane nomen eſt obligatio ſine poteſtate cogendi in ſuperiore, & ſine neceſſitate parendi in inferiore. Jam vero Bellarminus talem neceſſitatem parendi per hanc diſtinctionem inter obligationem *coactivam* ac *directivam* plane tollit, id quod manifeſtius conſtat ex diſtinctionis illius explicatione, quam tradit Becanus part. II. theolog. ſcholaſt. tract. 3. c. 6. q. 11. p. 329. "Non tenentur (inquit) cle- „rici ex obedientia ipſarum legum, ſed ex „conformitate partium cum toto. Nam cle- „rici non ſunt ſubjecti principibus ſecularibus, „cum ab eis puniri non poſſint; ergo id, quod „legibus principum ſecularium præcipitur, „non tenentur præſtare ratione obedientiæ & „ſubjectionis, ſed ut toti reipublicæ ſint con- „formes.„ Et poſtea: "Etiamſi clerici te- „neantur ſervare leges civiles, non tamen in- „currunt pœnas legibus illis ſtatutas, nec poſ- „ſunt puniri a magiſtratu ſeculari, etiamſi le- „ges non obſervent, quia clerici ſunt exemti „a jurisdictione ſeculari.„ At qualis hæc eſt obligatio, quæ non habet conjunctam obligationem ad pœnam transgreſſoribus legis conſtitutam? Opponimus igitur Bellarmino & Becano præcepta apoſtolica: Rom. XIII. 5. *Neceſſitate ſubditi eſtote.* 1. Pet. II. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ*; ex quibus locis recte colligit Chryſoſtomus hom. XXIII. in epiſt. Roman. *etiam clericos debere politicis legibus magiſtratus parere*; quod Chryſoſtomum adſerere, cum Bellarminus hoc loco agnoſcat, negare non debet, etiam coactiva obligatione ad earum obſervationem clericos teneri, quia de tali obligatione apoſtoli diſerte loquuntur.

Tertia propoſitio: Non poſſunt clerici a judice ſeculari judicari.

§. CCCCLVIII. *Tertia* propoſitio ſic habet: *Non poſſunt clerici a judice ſeculari judicari, etiamſi leges civiles non ſervent.* Illud probat I.) ex *concilio Chalcedonenſi* can. IX. *Si clericus adverſus clericum habet negotium, non relinquat epiſcopum ſuum, & ad ſecularia judi-*

judicia non recurrat. Concilio Agathenſi can. XXXII. *Clericum nullus præſumat apud ſecularem judicem epiſcopo non permittente pulſare.* Idem haberi dicit in concilio *Carthaginenſi* III. can. VIII. *Toletano* III. can. XIII. *Matiſconenſi* can. VIII. *Reſp.* 1.) Exemtio illa clericorum ſtatuitur juris divini; ergo ex tabulis divini juris proferenda erant exemtionis illius privilegia. 2.) Concilia epiſcoporum non poſſunt præjudicare juri magiſtratus divinitus ipſi tradito & confirmato. Epiſcopi in conciliis illis congregati nequaquam debuiſſent ex immoderata libertatis cupiditate ſibi ipſis jus dicere, aut perſonas eccleſiaſticas poteſtati civili, cui Deus in verbo ſuo eas ſubjecit, penitus eximere. 3.) Conciliorum iſtorum canones de privatis controverſiis inter clericos per epiſcopum componendis, nequaquam vero de univerſali & totali exemtione clericorum loquuntur, nec præjudicium aliquod creant laico, ſi cauſam habeat contra clericum. 4.) Concilia illa ad dignitatem eccleſiaſticarum perſonarum adſerendam voluerunt eorum lites prius apud epiſcopum audiri, quam ad tribunal politici magiſtratus provocaretur, quod ipſum etiam Juſtinianus conſtituit, *ne ante latam ab epiſcopo ſententiam ad judicem percurratur*; ſed nunquam ab antiquorum conciliorum canonibus prohibita fuit provocatio ad judicem ſecularem. Sic concilium Conſtan. can. VI. prohibet, *ne ſpretis epiſcopis provinciæ regiæ aures obtundantur, antequam cauſa audita ſit in eccleſia, ne videlicet eccleſia videatur ſperni, & ne injuria inferatur canonibus, aut ordo eccleſiaſticus perturbetur.* Concilium Carthagin. III. can. IX. prohibet: *ſi quis derelicto eccleſiaſtico judicio publicis judiciis purgari voluerit, ſiquidem cui ad eligendos judices undique patet auctoritas, vile eccleſiæ conſortium judicat, qui de univerſa eccleſia male ſentiendo de judice ſeculari poſcit auxilium.* Concil. Chalcedon. can. IX. ſtatuitur non ſimpliciter, ne quis clericus adverſus clericum habens actionem ad ſecularia provocet judicia, ſed additur: *prius actio ventiletur apud epiſcopum proprium*, ſcilicet priusquam ſecularia adeat judicia. Concil. Antioch. can. XI. *Ne quis præter concilium vel literas eorum epiſcoporum, qui ſunt intra provinciam, maxime metropolitani, ad imperatorem pergat.*

§. CCCCLIX. II.) Ex *imperatorum conſtitutionibus. Juſtinianus clericos & monachos a ſeculari judicio eximit* nov. 79. 83. & 123. *Reſp.* 1.) Juſtinianus leges non paucas de rebus plane eccleſiaſticis & ſpiritualibus in codice & novellis promulgavit, fatente ipſomet Bellarmino; quomodo igitur ex Juſtiniani conſtitutionibus omnimoda exemtio probari poteſt? 2.) Si ex conceſſione & privilegio principum immunitatem illam clerici ſunt conſecuti; utique non jure divino, ſed humano eam obtinent. 3.) Si a principibus privilegia acceperunt epiſcopi; utique ad jurisdictionem principum pertinuerunt, quia privilegium ab alio accipiens eundem ſuperiorem recognoſcit. 4.) Diſtinguendum inter *omnimodam exemtionem*, ac *certa quædam privilegia eccleſiaſticis benignitate principum conceſſa.* Juſtiniani conſtitutio non loquitur de omnimoda & univerſali exemtione, ſed in civilibus tantum cauſis ordinat, ut clerici primum conveniant epiſcopum, ne ab officiis ſuis abſtrahantur, nec a ſuis eccleſiis ob actionem in foro abeſſe cogantur; in criminalibus autem publicis imperii judiciis eos ſubjicit, ut ex illis ipſis παρῶς conſtat. (*) Vidit hoc Bellarminus, ideo addidit, *quod lex canonica ſimpliciter exemerit clericos in omnibus cauſis tum civilibus tum criminalibus.* Sed in quæſtione adhuc verſatur, quo jure illud factum ſit? Pontifices Chriſtum & apoſtolos imitari, non autem a poteſtatis civilis ordinatione divinitus conſtituta ſeſe ſubtrahere, ac in propria cauſa judicium ferre debuiſſent.

(*) In criminalibus cauſis ſubjecti ſunt clerici magiſtratui politico, nec jurisdictioni ejus exemti l. 10. C. *de mandat. princip.* l. *Presbyteri C. de Epiſcop.* Nov. 83. præfat. Ipſi pontifices, quorum illa ſunt decreta, ſubjecti fuerunt civili poteſtati, ideo alios ab ea eximere non potuerunt, cum nemo plus juris in alium transferre poſſit, quam ipſe habeat. GERHARDVS.

5.) Juſtinianus epiſcopis *audientiam* ecclesiaſticis conceſſit, ſupremum ta- & cognitionem ſibi reſervavit; ita iſcoporum ſententiam exſecutioni tradi ſi utraque pars iis, quæ judicata ſunt, erit. Nov. 123. c. 21. In omnibus ivilegiis præſupponitur, quod princeps n jus ſibi conſervarit, quippe quod in onferre non poteſt, unde juriſconſulti *in generali locutione perſonam loquen-i exceptam.* cap. *Quisquis de præbend.* ex quo fundamento Barclajus de poteſt. 33. ſcribit, *nullibi reperiri clericos ex-poteſtate ſuprema principum, licet a & magiſtratuum judiciis ex illorum itia abſoluti inveniantur.* 6.) Princi-na auctoritate *gladium portant* Rom. 4. ac intereſt reipublicæ, crimina non impunita; cap. *Preterea &c.* 23. q. 8. n debuerunt nec potuerunt totalem a poteſtate exemtionem, etiam in cri-is concedere clericis, ſed jure divini-conceſſo quosvis cives ac quaslibet rei-politicæ partes legibus & imperio in-tes coërcere & poſſunt & debent, ut cæ tranquillitas conſervetur, & divinæ oni ſatisfiat. Sicut pater non poteſt ab & obedientia abſolvere filium, quia re divino ad honorem parentum obli-ſic nec magiſtratus a ſubjectione to-: univerſaliter clericos eximere potuit, d quam Dei ordinatione ſunt obſtricti. conſentaneum eſt, *ut privilegium per-qui abutitur* cap. *Privilegium &c.* cauſ. 1. D. Rauchb. lib. II. quæſtion. juris axon. q. 11. num. 80. Jam vero pu-nſtat, & in vulgus quoque notum eſt, papales privilegiis illis ad varia flagitia uſos, ac poteſtatem pontifici in ſecu-latam in antichriſtianam plane tyran-egeneraſſe. Ergo per abuſum eisdem privari jamdudum ſunt promeriti. Præter has Juſtiniani conſtitutiones urgent etiam authenticam Friderici II. l. *caſſa* C. *de ſacr. eccl. & auth.* Item nulla C. *de epiſc. & cler.* Sed ea 1.) poſt longas concertationes ab Honorio III. tandem vi expreſſa fuit. 2.) Explicationem ab aliis imperatoris ſanctionibus, ad quas reſpicit, accipere poteſt. 3.) Non extenditur ultra Italiam. 4.) Recipit limitationem ex mente legislatoris, qui per privilegium non præſumitur ſe voluiſſe ſuo jure privare, nec unius ordinis plenaria exemtione reliquos deprimere. 5.) Noviſſimo jure per receſſus imperii anno 1594. 1598. 1603. eſt antiquata. Arniſæus de exemt. cleric. cap. 4. num. 11.

§. CCCCLX. III.) Ex *ratione*: *Abſurdum eſt, ut ovis paſtorem ſuum judicare præſumat. Jam vero clerici ſunt paſtores, principes & magiſtratus ſunt oves. Reſp.* 1.) Diſtinguendum inter *oves brutas*, proprie ſic dictas, & inter *oves rationales*, figurate ſic adpellatas. Magiſtratus ſunt oves, non autem brutæ, ac proprie ſic dictæ, ſed rationales, quibus cum Chriſtus tribuat, quod *vocem paſtoris ſui audiant*, alienum *autem non ſequantur*, Joh. X. 14. ergo abſurdum non eſt, tales oves judicare ſuum paſtorem. 2.) Diverſo reſpectu magiſtratus eſt *ovis* & *paſtor*, ut ſuperius oſtendimus. In ſpiritualibus magiſtratus eſt ovis, ſed in politicis eſt paſtor. Vt ergo in ſpiritualibus magiſtratus debet obedire paſtoribus, quia in illis & illorum reſpectu eſt ovis: ita in politicis miniſtri eccleſiarum debent obedire magiſtratui, quia in illis & illorum reſpectu ipſi quoque ſunt oves. Princeps, quatenus princeps, divina ordinatione eſt caput reipublicæ, qua chriſtianus, eſt membrum eccleſiæ, ac ſocietatis eccleſiaſticæ vindex. (*) Hanc reſpectuum diverſitatem ex ipſo Bellarmino probamus. Cum enim Barclajus

perior debet præeſſe inferiori in iis, in quibus perior, ſubeſſe autem in iis, in quibus eſt in-r. Jam vero regimen eccleſiaſticum, etſi ſub-is ſit politico in iis, quæ ad proprium munus, eſt, ad prædicationem verbi divini & admini-onem ſacramentorum ſpectant, eſt tamen infe-rius in iis, quæ ad jus civitatis & civilem ſubjectionem ac facultates ſpectant. Principes igitur debent ſubeſſe & parere eccleſiæ in fide & pietate communi, non vero in illis, quæ ſunt civilis poteſtatis propria. GERHARDVS.

claju lib. de pot. pap. c. 32. adduxiſſet auctoritatem Caroli V. qui teſte Surio in comm. anno 1542. Hermannum Colonienſem archiepiſcopum ad tribunal ſuum advocaverat, Bellarminus c. 35. contra Barclajum reſpondet, *diſtinguendum eſſe principatum ab archiepiſcopatu, ac Hermannum in jus vocatum dicit, quatenus erat princeps imperii, manſiſſe autem ſub jurisdictione papæ, quatenus archiepiſcopus.* Si ergo propter diverſos reſpectus una & eadem perſona ad diverſa pertinet fora, & omnis principatus imperii ſubjacet legibus ac jurisdictione imperii; ergo ex eadem cauſa, quod ſeculare ac terrenum clerici obtinent, ejus ratione ſeculari ac terreno imperio ſunt & manent ſubjecti. 4.) Probamus eamdem ex ipſius pontificis reſcripto. Sic enim loquitur Nicolaus I. in epiſt. ad Michaëlem imperatorem: cap. *Quoniam* diſt. 10. & cap. *Cum ad verum* diſt. 96. *Quoniam Chriſtus ſic actibus propriis & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis utriusque* (ſacerdotalis & imperialis) *diſcrevit propria, volens medicinali humilitate hominum corda ſurſum efferri, non humana ſuperbia rurſus in inferna demergi, ut & chriſtiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent, & pontifices pro curſu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur.* Si imperatores recte ſubjiciuntur pontificibus, quia pro æterna vita illis indigent, etiam pontifices ſubjecti ſunt imperatoribus, quia pro curſu rerum temporalium eorum legibus utuntur. Quo pertinet illud Auguſtini in explic. quarumd. propoſ. epiſt. Rom. *Cum anima conſtemus & corpore, quamdiu in hac vita temporali ſumus, & rebus temporalibus ad ſubſidium degendæ hujus vitæ utimur, oportet nos ex ea parte, quæ ad hanc vitam pertinet, ſubditos eſſe poteſtatibus, id eſt, hominibus res humanas cum aliquo ordine adminiſtrantibus.* 5.) Invertimus igitur Bellarmini argumentum: Quemadmodum rex non poteſt ſe ſubtrahere in ſpiritualibus ab obedientia erga paſtorem, ſub prætextu eo, quod ſit pater ac paſtor in republica; ſic clericus non poteſt ſe ſubtrahere in politicis ab obedientia erga regem, ſub eo prætextu, quod ſit pater ac paſtor in eccleſia, quod ipſum ſi rectum obſervaſſet Thomas, archiepiſcopus Cantuarienſis, non detrectaſſet obedire legibus regni. Juſſus enim a rege cauſam dicere, reſpondit: *quia ego ſum pater veſter ſpiritualis, & pater non debet reſpondere in judicio filii, ideo non teneor obedire.* Matth. Paris in Henr. II.

§. CCCCLXI. IV.) Ex *Conſtantini reſponſo. Ruffinus* lib. X. hiſt. c. 2. & poſt eum *Gregorius* lib. IV. epiſt. LXXV. *non ſine magna laude referunt vocem illam Conſtantini ad epiſcopos: Vos dii eſtis a ſummo Deo conſtituti, æquum non eſt, ut homo judicet deos. Reſp.* 1.) Conſtantinus nequaquam ab omni plane jurisdictione ſecularis poteſtatis epiſcopos exemit, ſed in ipſis etiam epiſcoporum cauſis judicium exercuit; ac ſuæ in illos jurisdictionis ſatis evidens documentum dedit, quando ad Nicænam ſynodum publico edicto ipſos convocavit. In epiſt. ad Celſ. vicarium Africæ ſcribit: *Scias, quod tam ſuper plebe, quam ſuper clericis his, qui primi ſunt, ſum diligentiſſime quæſiturus, idque judicaturus, quod veriſſimum & religioſiſſimum eſſe manifeſtum eſt.* Ergo immunitas a Conſtantino clericis conceſſa non fuit omnimoda exemtio a ſeculari jurisdictione. Prohibet illos novis collationibus obligari, concedit liberos eſſe ab hoſtibus excipiendis, removet ab ipſis indebitæ conventionis injuriam, & iniquæ exactionis improbitatem, extraordinariorum munerum neceſſitatem, parangariarum præſtationem, niſi habeant poſſeſſiones l. *juxta.* l. *omnis.* l. *de his* C. *de epiſcop. & cler.* ſed de univerſali & omnimoda eorum exemtione nihil addit. 2.) Ruffinus ibidem addit, *epiſcopos in illo concilio ſua negotia ad imperatorem detuliſſe, ipſumque a ſingulis frequenter fuiſſe interpellatum.* Ergo controverſiarum ſuarum judicem ipſum agnoverunt. 3.) Conſtantinus ad epiſcopos dixit, quod *ſolius Dei debeant exſpectare judicium, & jurgia, quæcunque ſunt, ad divinum illud reſervare examen,* teſte Ruffino d. l. Ergo non remiſit epiſcopos ad tribunal aliorum epiſco-

ſcoporum, vel pontificis Romani, quod ex Bellarmini hypotheſi facere debuiſ-. Ac in genere dixit imperator: *Vos non is ab hominibus judicari*; quod ſi ergo urgeatur, conſequens erit, epiſcopos olum a foro politico, ſed ab omni ju- humano, & ſic etiam a Romani ponti- juriſdictione eſſe exemtos. 4.) In ſcri- magiſtratus, non autem epiſcopi vocan- *i*; ergo ſi alii debent eſſe diis ſubditi, ſcopi etiam magiſtratibus debent eſſe ſub- Pſalm. LXXXII. 6. Joh. X. 34. &c. 5.) tes lib. I. hiſt. eccl. c. 5. eamdem deſcri- hiſtoriam, nullam facit horum verborum nſtantino prolatorum mentionem, ſed il- olum ab imperatore adjectam eſſe ait ſen- n, *Chriſtum præcepiſſe, ut qui veniam ·are contendat, fratri ipſe veniam con-*

Ac Bellarminus ipſe Ruffini auctorita- repudiat lib. II. de pont. Rom. c. 13. ſcopus imperatoris fuit non tradere quam- egem, qua epiſcopi a civili juriſdictione s eximerentur, ſed ad condonationem rum, & pacem colendam epiſcopos in io præſentes hortari, ut conciliatis ani- l controverſiam principalem, cujus cau- odus convocata erat, eo citius perveni- Rejicit ergo a ſe judicium de illis in- quas ſupplicibus libellis oblatis ipſi ex- int, tum quod ſint epiſcopi, qui aliis xemplo prælucere debebant, tum quod injuriæ privatæ oblivioni potius tradendæ, gno judicii diei reſervandæ, tum quod omo ſit, qui unus omnium illarum cau- cognitionem ſuſcipere, & cordium ar- troſpicere nequeat, tum quod conven- opter privatas illas injurias componen- on ſit inſtitutus. Sozomenus lib. I. hiſt. 7.) Quidam ex ipſis pontificiis negant onſtantini verba in jus canonicum relata *aturam* 12. q. 1. cap. *continuam* 11. q. 1. ionem illam clericorum, de qua quæ- probare. Ludov. Molina interpretatur *de rebus mere ſpiritualibus*, argumento eo, quod imperator addat: *Petitis a licium, cum ipſe ego Chriſtum judicem* *expectem.* Item: *ad Dei ſolius judicium reſervamini.* Ventur. Vinc. in Conſ. Venet. c. 8. exiſtimat, *verba ea excidiſſe Conſtantino, ut majorem ſuam erga epiſcopos obſervantiam & humilitatem declararet, quod autem gratioſe alicui conceditur, id non debere trahi in exemplum*, cap. *Quod alicui &c. de reg. jur. in* 6. 8.) Quidquid ſit, unica Conſtantini vocula non poteſt haberi pro jure divino, nec univerſalem ac perpetuam in eccleſia legem conſtituere.

Quarta propoſitio: Bona clericorum libera ſunt a tributis principum ſecularium.

§. CCCCLXII. *Quarta* Bellarmini propoſitio talis eſt: *Bona clericorum tam eccleſiaſtica quam ſecularia libera ſunt, ac merito eſſe debent, a tributis principum ſecularium.* Probat hoc de facto ex *jure canonico & civili.* *Reſp.* 1.) Diſtinguendum inter *certa quædam privilegia* ac beneficia libertatis ex principum beneficio clericorum bonis collata, & inter *totalem clericorum exemtionem*, tam *perſonarum* quam *bonorum* ratione ex jure divino deſcendentem. Hanc diſtinctionem adprobat ipſe Thomas de Aquin. in comm. c. XIII. Rom. Non de illis privilegiis ac beneficiis, ſed de hac omnimoda exemtione clericis jure divino debita inter nos & Bellarminum quæritur. 2.) Bellarminus ipſe fatetur, ante Juſtiniani tempora legibus priorum principum immunes fuiſſe clericos a tributis perſonalibus, non tamen fuiſſe liberos a tributis, quæ pendi ſolent ratione poſſeſſionum, quod recte colligit ex Ambroſio in orat. de tradendis Baſilicis, ubi dicit: *Agri eccleſiæ ſolvunt tributum*; & ex Theodoreto lib. IV. hiſt. c. 7. ubi ſcribit, *Valentinianum ſeniorem in epiſt. ad epiſcopos Aſiæ illa verba poſuiſſe*: *Boni epiſcopi tributa penſitant regibus.* Ergo plenaria ac totalis illa immunitas non fuit perpetua ac neceſſaria ex jure quodam divino deſcendens.

Quinta propoſitio: Exemtio clericorum nititur

§. CCCCLXIII. *Quinta* denique propoſitio hæc eſt: *Exemtio clericorum in rebus politicis, tum quoad perſonas, tum quoad bona*

 intro-

partim jure humano, partim divino.

introducta eſt jure humano *pariter* & divino. Antequam eam probet, obſervare jubet, per jus *divinum* hic non intelligi *præceptum Dei proprie ſic dictum*, quod expreſſe in ſacris literis exſtet, ſed *quod ab exemplis vel teſtimoniis teſt. veteris vel novi per quamdam ſimilitudinem deduci poſſit;* qua diſtinctione exiſtimat conciliari poſſe catholicos ſcriptores, quorum aliqui adfirmant, alii vero negant, exemtionem illam eſſe juris divini. Sed pervertit illorum ſententiam, qui negant, eam niti jure divino; illi enim non in ſcripturis, ſed in canonico & civili jure ejus originem quærunt: unde Salmeron ea potius conciliatione uti voluit, *quod qui adfirmant, hanc exemtionem eſſe juris divini & humani, per jus divinum intelligunt canonicum, per jus humanum civile.* Hanc conciliationem Bellarminus & Soarius ex profeſſo refellunt, quod argumentum, eſt conſenſus catholici. Atqui debebat omnino ex ſcripturis adferri præceptum aliquod divinum proprie ſic dictum, ad ſtabiliendam illam theſin, quod clericorum exemtio ſit juris divini, quia *non congruam tantum, ſed etiam neceſſariam & immutabilem illam exemtionem eſſe ſtatuunt, adeo ut invitis etiam principibus immunitatem ac libertatem illam clerici ſibi vindicare potuerint ac poſſint, etſi ſimul conjungantur, atque privilegium illud nec per revocationem, nec per renunciationem, nec per contrariam conſuetudinem deſtrui poſſit.* Soarius lib. IV. apolog. contra Angl. c. 30. & ſeqq. Bellarminus de cler. c. 29. ad quam immunitatem & exemtionem præceptum aliquod divinum expreſſum & proprium requiri, cuivis eſt manifeſtum. Videamus tamen illa ſcripturæ dicta, ex quibus per ſimilitudinem quamdam Bellarminus jus divinum probat.

1.) Ab exemplo Joſephi & Artaxerxis.

I.) Adducit exemplum *Joſephi patriarchæ*, qui exemit ſacerdotes Ægyptiorum, Gen. XLVII. & *Artaxerxis, regis Perſarum*, qui exemit ſacerdotes Iſraëliticos; 1. Esdr. VII. *jam vero non decet eccleſiam Dei minus liberam eſſe tempore principum chriſtianorum, quam fuerit tempore Pharaonis, ut inquit Alexander pontifex in concilio Lateranenſi, & exſtat cap. Non minus de immunit. eccleſ. &c. Reſp.* Exemplis quibusdam particularibus non probatur jus perpetuum, univerſale ac immutabile. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. I. de clericis c. 7. reſp. ad arg. 7. *Exempla ſcripturarum non faciunt rem eſſe de jure divino, ſed præcepta Dei ſunt, quæ hoc faciunt.* 2.) Ex certis & determinatis principum beneficiis non poteſt omnimoda clericorum in perſonalibus & realibus exemtio jure divino introducta probari. 3.) Immunitas illa non fuit ab ipſis ſacerdotibus uſurpata, ſed principum beneficio illis conceſſa. In principum ergo arbitrio ac poteſtate ſitum, quosnam a tributo liberare velint; nequaquam vero in ſacerdotum manu poſitum, quam immunitatem ſibi arrogare velint. Sic in primitiva eccleſia non epiſcopi, ſed imperatores de hac immunitate leges tulerunt, ut conſtat ex codice & novellis. 4.) Locus Gen. XLVII. diverſimode exponitur. Quidam eum intelligunt de præfectis politicis & miniſtris aulicis. Sed chaldaicus interpres vocem כהנים, quæ generalis eſt, expoſuit per כמוריא, *hierophantas.* Alii ſtatuunt de idololatricis ſacerdotibus Ægypti eum accipiendum, atque auctorem illius privilegii non fuiſſe Joſephum, qui idololatriam non tantopere voluerit promotam, ſed Pharaonem; proindeque ex ethnicorum ſuperſtitione chriſtianos non debere legem mutuari. Sed quia Pſalm. CV. 22. de Joſepho dicitur, *quod erudierit principes Ægypti in anima ſua, & ſenes ejus ſapientiam docuerit;* ideo cum Mercero ſtatuimus, pleroſque ſacerdotes Ægyptios ad veri Dei cognitionem a Joſepho fuiſſe perductos: ideo recte ex hoc exemplo colligitur, quod principes de neceſſaria & honeſta ſuſtentatione eccleſiæ miniſtris proſpicere, ac a quibusdam oneribus eos immunes præſtare debeant, ſed ex eo nondum inferri poteſt omnimoda & univerſalis ab ipſa jurisdictione in rebus politicis exemtio. 5.) Demenſum illud, quod Joſephus pendebat ſacerdotibus, non fuit perpetuum, quia

agri

agri illis erant adſignati, unde vivere poſſent; ſed cum tempore famis ex agris non poſſent ad vitam tuendam ſolitos fructus percipere, ideo regis auctoritate penſionem extra ordinem illis conſtituit, quamdiu ſcilicet fames vigeret, ut ſic agros illos Pharaoni non cogerentur vendere. Sed nec potuit Pharao terras ſacerdotum eodem onere gravare, quo reliquorum ſubditorum terras gravabat; eas enim Joſeph regi emerat, & ex gratia illos reddebat reſervata fiſco quinta proventuum annuorum parte, ſed ſacerdotum terras, quæ erant publicæ, & ex liberalitate regis ipſis adſignatæ, cum non coëmiſſet, ideo nec onus illud quintationis eis imponere potuit. 6.) Immunitas a tributis & vectigalibus ab Artaxerxe miniſtris templi ad petitionem Esdræ conceſſa non poteſt probare univerſalem exemtionem; quod enim precario impetratum, non poteſt trahi ad neceſſariam conſequentiam, nec ultra mentem concedentis extendi.

2.) *Num. III. Levitæ donati fuere Aaroni.*

§. CCCCLXIV. II.) Num. III. *Deus aliquoties repetit, Levitas proprie ſuos eſſe, atque eos ſibi ex omni populo delegiſſe, & in eodem loco dono dari jubet omnes Levitas Aaroni & filiis ejus, hoc eſt, ſummo ſacerdoti & ſucceſſoribus ejus. Quos enim ſibi ipſe delegit ad miniſterium templi rerumque ſacrarum, ſoli pontifici, qui locum Dei in terris repræſentabat, ſubjectos eſſe voluit, ac per hoc a jurisdictione terrenorum principum liberavit. Conſtat autem id nunc eſſe in eccleſia clericos, quod erant Levitæ in vet. teſt. & pontificem chriſtianorum non minoris eſſe auctoritatis, ſed longe majoris, quam fuerit Aaron in ſynagoga Judæorum.* *Reſp.* 1.) Oſtendimus ſuperius, Levitas a jurisdictione regum ac civilis magiſtratus non fuiſſe omnimode exemtos. 2.) Pontificem Romanum longe majoris auctoritatis eſſe, quam ſummum ſacerdotem vet. teſt. gratis dicitur, hic enim divina ordinatione atque inſtitutione gaudet, qua ille penitus deſtituitur. 3.) Levitæ in vet. teſt. *nec agros nec fundos poſſederunt*, ſed ex oblationibus filiorum Iſraël ſeſe ſuſtentarunt, ideo a tributis & oneribus merito fuerunt liberi. Sed papales clerici tertiam fere partem bonorum hujus mundi ad ſe transtulerunt, ut Jacobus, rex Angliæ, ac ſenatus Venetus in ſuis apologiis teſtantur. Eſt ergo hic diſpar ratio. 4.) Si a Levitis vet. teſt. ad ſacerdotes nov. teſt. argumentari licet, poterimus contra Bellarminum ſic inferre: Sacerdotibus vet. teſt. licuit in conjugio vivere. Ergo idem licet miniſtris eccleſiæ in novo. 5.) Ex eadem hypotheſi ſic poterimus concludere: Sacerdotibus non licebat poſſeſſionem habere, quia *Dominus ipſorum poſſeſſio.* Num. XVIII. 20. & 23. Ergo idem non licet ſacerdotibus in nov. teſt. qua ratione pontifex & epiſcopi magnam terrarum ac provinciarum ſuarum facient jacturam. Sulpitius Severus lib. I. hiſt. ſac. *Levitis in ſacerdotium adſumtis nulla portio data, quo liberius ſervirent Deo. Equidem hoc exemplum non tacitus præterierim, legendumque miniſtris eccleſiæ libenter ingeſſerim. Etenim præcepti hujus non ſolum immemores, ſed etiam ignari mihi videntur, tanta hoc tempore animos eorum habendi cupido veluti tabes inceſſit, inhiant poſſeſſionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæſtui per omnia ſtudent.* Sic longe aliter exemplum Levitarum a ſacerdotibus papalibus conſiderari jubet Sulpitius.

3.) *Matth. XVII. liberi ſunt filii.*

§. CCCCLXV. III.) Matth. XVII. *Ergo liberi ſunt filii. Cum enim filii regum a tributis eximuntur, non ipſorum perſonæ tantum, ſed etiam ſervi & miniſtri, atque adeo ipſorum familiæ a tributis eximuntur. Certum autem eſt, clericos omnes proprie ad familiam Chriſti, qui eſt filius regis regum, pertinere. Atque id videtur Dominus ſignificare voluiſſe, cum ait Petro, ut autem non ſcandalizemus eos, ſumens ſtaterem, da illis pro me & pro te, q. d. & ſe & familiam ſuam, cujus præfectus erat Petrus, liberos a tributis eſſe debere.* *Reſp.* 1.) Invertimus argumentum: Quia Chriſtus pro ſe & Petro didrachmum ſolvit, ideo exem-

exemplum ejus clerici imitentur. 2.) Non agitur ibi de totali exemtione ab omni jurisdictione, ſed de didrachmi ſolutione. 3.) Bellarminus in verbis præcedentibus Hilarii expoſitionem amplectitur, qui docet, agi h. l. de tributo in uſum templi collecto, qua ratione hic locus a quæſtione eſt alienus. 4.) Chriſtus a filiis regum terrenorum argumentatur ad ſe ipſum, ſeque a didrachmi ſolutione liberum eſſe evincit. Auguſtinus lib. I. q. evang. q. 23. *Quod dixit, liberi ſunt filii, in omni regno intelligendum eſt, liberos eſſe regni filios, id eſt, non eſſe vectigales: multo ergo magis liberi eſſe debent in regno terreno filii illius regis, ſub quo ſunt omnia regna terræ.* Hieronymus in comm. *Dominus noſter ſecundum carnem & ſecundum Spiritum filius regis erat, vel ex Davidis ſtirpe generatus, vel omnipotentis Patris verbum, ergo tributa quaſi regum filius non debebat.* Bellarminus in verbis præced. hujus cap. *Chriſtus non fuit ullius tributi debitor, quamvis enim non eſſet filius cæſaris, qui tributum exigebat, erat tamen filius Dei, cujus miniſtri ſunt omnes reges & principes terræ, neque debent miniſtri regis a filio regis tributum petere. Præterea tributa ſolvuntur regibus ratione vitæ hujus corporalis timoribus & periculis obnoxiæ, at Chriſtus non ſolum ſecundum animam, ſed etiam ſecundum corpus liber erat, nec redemtionem, ſed ſolam reſurrectionem corporis exſpectabat, neque periculis aut injuriis obnoxius erat, neque ullius regis defenſione indigebat.* Sed immane quantum in his omnibus a Chriſto clerici papales diſtant? Num enim etiam ipſi regum, vel etiam Dei ipſius ſunt filii naturales? num ipſorum vita corporalis non amplius timoribus ac periculis eſt obnoxia? num illi etiam non redemtionem, ſed ſolam reſurrectionem corporis exſpectant? num nullius defenſione indigent? 5.) Si ad ſpiritualem in Dei filios & Chriſti regnum adoptionem confugere velint; breviter reſpondemus, eam clericis cum omnibus vere piis eſſe communem, quod ſi ergo propter eam clerici a ſolvendis tributis ſunt divino jure liberi, omnes vere pii libertatis illius participes erant faciendi, ut nihil dicam de eo, quod privilegium ſpiritualis libertatis in regno Chriſti non importat privilegium exemtionis ab obedientia in regnis hujus ſeculi. 6.) Cajetanus quidem in comm. per filios regis intelligendos eſſe dicit *epiſcopos, presbyteros & clericos*, eo quod tales præſint in regno Dei, tanquam filii regis conſtituti ab ipſo ad regnum ſuum gubernandum, quod Bellarminus h. l. ſequitur; ſed a Cajetano diſcedunt Janſenius in c. 69. harm. evang. p. 522. & Salmeron tom. VI. tract. 37. p. 240. ac ſtatuunt, verius ac ſolidius dici poſſe, *Chriſtum, quando dicit, filios ſupremi regis liberos eſſe, loqui de filiis naturalibus*; addunt etiam rationem evidentem: *Si Chriſtus loquitur de his, qui quovis modo ſunt filii Dei, omnes homines adſeruiſſet liberos, cum omnes aliquo modo ſaltem ratione creationis ſint filii Dei.* 7.) Nec obſtat, *quod Chriſtus in plurali loquitur, ergo liberi ſunt filii, ut autem non ſcandalizemus eos, vade,* &c. quaſi videatur Petrus, non niſi ſcandali vitandi cauſa, pro ſe cenſum perſolvere debuiſſe, nec fuiſſe debitorem, niſi ratione ſcandali. Nam ut recte notant Janſenius & Salmeron d. l. *Chriſtus de ſe ſolo in plurali numero loquitur, quod ergo de pluribus dicit, id tantum locum habet in Chriſto, habiturum etiam in pluribus, ſi plures eſſent filii naturales: adde, quod ſcandalum Chriſti non pendentis cenſum in Petrum recideret, ut qui ejus negotii adminiſter fuiſſet.*

§. CCCCLXVI. Quæ ex conciliis *Tridentino, Lateranenſi* & *Colonienſi* proximo ſeculo habitis, & ex conſtitutione *Bonifacii VIII.* in cap. *Quanquam de cenſibus* in 6. Bellarminus producit, ea parum roboris apud nos obtinent, qui didicimus non ſpectandum, quid Romæ fiat, ſed quid fieri debeat. Videamus ergo, quæ a Bellarmino alibi vel ab aliis pontificiis adferantur ſcripturæ dicta pro exemtione illa clericorum ſtabilienda. 1.) Bellarminus contra Barclajum c. 3. adducit vaticinium

Aliorum argumenta pro clericorum exemtione.

§. XLV. Principes rum ... itues eos. cinium Pſalm. XLV. 17. *Principes terrarum conſtitues eos loco patrum ſuper omnem terram.* *Reſp.* Loquitur pſaltes de ſpiri... principatu, per quem omnes vere cre... :es dominantur ſatanæ, mundo ac carni, ... reſpectu etiam dicuntur *reges*, Apoc. I. 6. ...etr. II. 9. quod tam certum eſt, ut Bellar...us ipſe vi veritatis coactus ſubjungat: *Quam... principatus ille ſpiritualis eſſet; tamen ve... principatus erat temporali principatu lon... nobilior.* At non eſt hoc loco quæſtio de ...itate vel nobilitate eccleſiaſtici miniſterii, ...de ejusdem poteſtate in politicis ac temporalibus. 2.) Baldus in cap. Clericus de pac. tenend. & alii adlegant illud Pſalm. CV. 15. *Nolite tangere chriſtos meos;* quod ſic exponunt; *Vos potes laicæ, nolite homines conſecratos modo vobis ſubjicere.* *Reſp.* Loqui... pſaltes non de clericis novi, ſed de pro...is vet. teſt. non de legitima poteſtate, ſed ...juriis illicitis, non ad magiſtratus chri...os, ſed ad reges ethnicos, qui Iſraëliti... eccleſiam perſequebantur. 3.) Bonifacius VIII. in cap. *Vnam ſanctam extra de major. & obed.* adfert locum apoſtolicum: 1. Cor. II. 15. *Spiritualis homo omnia judicat, ipſe vero a nemine judicatur.*

§. CV. 15. ...te tan... chriſtos

Cor. II. ...ritualis ...ine ju...r.

1.) Clerici papales nihil minus ſunt, ... ſpirituales, cum carnalibus concupiſcen... plurimi ſerviant. 2.) Omnes vere cre...s ſunt *ſpirituales*, Gal. VI. 1. *aguntur Dei ſpiritu*, Rom. VIII. 14. nec uspiam ...ov. teſt. *ſpiritualium* nomen peculiariter ...ικῶς eccleſiæ miniſtris tribuitur. Quod ſi abſolute ac ſimpliciter accipiendum apo... dictum, omnes vere credentes a judiciis ...rium magiſtratuum erunt exemti. 3.) Si ...uales, id eſt, eccleſiaſtici a nemine ju...tur, ergo nec a pontifice Romano. Sic non ſolum a foro cæſaris, ſed etiam pon... clerici erunt exemti. 4.) Bonifacius ex apoſtolico colligit, quod ſuprema poteſtas eccleſiaſtica in Romano pontifice reſidens ſit exemta omni judicio humano. Atqui apoſtolus loquitur generaliter de omni homine ſpirituali, conſequens igitur fuerit, non ſolum ſpiritualem ſummum, ſed etiam ſpiritualem minorem a nemine debere judicari, cujus contrarium ibidem Bonifacius habet, *quod ſpiritualis minor judicetur a ſuo ſuperiore.* 5.) Apoſtolus non agit de judicio forenſi, ſed eccleſiaſtico & diſcretivo, quo fidei dogmata in eccleſia probantur. Judicium illud tribuit homini ſpirituali, id eſt, qui per gratiam Spiritus ſancti eſt renatus & illuminatus, reliquis vero animalibus, & Spiritus ſancti luce deſtitutis illud derogat. 6.) Apoſtolus agit de rebus ad internum conſcientiæ tribunal pertinentibus; Bonifacius id adcommodat ad res terrenas, quæ ad externum & civile magiſtratus judicium ſpectant.

§. CCCCLXVII. Neque vero divino tantum *jure poſitivo*, ſed etiam *jure naturali* hanc omnimodam clericorum exemtionem niti, probare conatur Bellarminus c. 29. ubi primo diſtinguit *tres gradus* juris naturalis. *Primus præceptorum naturalium gradus eſt* (inquit) *eorum, quæ ita perſpicue ſunt impreſſa in cordibus hominum, ut ſolo lumine rationis ſine ulla diſciplina vel arte, imo ſine novo diſcurſu rationis judicentur ab omnibus juſta; talia ſunt prima quædam principia, ut bonum eſſe adpetendum, malum fugiendum, vitam cibo & potu conſervandam. Secundus gradus eſt eorum, quæ deducuntur ex illis primis principiis, tanquam concluſiones proximæ, & quaſi naturaliter fluentes per facilem, evidentem & neceſſariam conſequentiam, ut non ſit opus arte vel diſciplina, ſed ſimplici diſcurſu, qualem omnes habere poſſunt; talia ſunt omnia decalogi præcepta*; nam *ex illo principio in corde omnium impreſſo, Deum eſſe colendum, ſequitur continuo, non eſſe colenda idola, neque eſſe pejerandum; ex illo altero principio: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, ſequitur non eſſe occidendum,*

An exemtio clericorum nitatur jure naturali?

non mæchandum, &c. Tertius gradus præceptorum naturalium eſt eorum, quæ deducuntur quidem ex principiis juris naturæ, ſed per conſequentiam non abſolute neceſſariam, nec omnino evidentem, & ideo egent humana conſtitutione, quæ theologi referunt ad jus gentium. His præmiſſis ſtatuit *exemtionem eccleſiaſticorum non ad primum nec ſecundum, ſed ad tertium gradum præceptorum juris naturæ pertinere. Reſp.* Aliquam eccleſiaſticorum immunitatem ab oneribus & tributis ex lumine juris naturæ deduci concedimus; ſed de omnimoda & univerſali ab omni jurisdictione civilis magiſtratus exemtione id negamus. Videamus ergo, quomodo illam plenam & omnimodam libertatem, vel potius licentiam juri naturali ac rationi conformem eſſe, Bellarminus probet: 1.) adducit *conſuetudinem omnium gentium.* Exemti fuerunt *Levitæ* apud Hebræos; Exod. XXX. *ſacerdotes apud Ægyptios*; Gen. XLVII. ſacerdotes *gentiles* teſte Ariſtotele lib. II. œcon. Cæſare lib. VI. de bell. Gall. Plutarcho in Camill. & *Conſtantinus, qui primus fuit imperator aperte chriſtianus, continuo natura docente eccleſiaſticos immunes a communibus reipublicæ oneribus declaravit, quod idem multi alii imperatores fecerunt. Reſp.* 1.) Sacerdotes apud omnes fere gentes a quibusdam oneribus ac tributis immunes fuiſſe concedimus; ſed ab omni jurisdictione magiſtratus exemtos fuiſſe διαῤῥήδην negamus, ac contrarium illis ipſis, quæ Bellarminus adducit, exemplis demonſtrari poteſt. 2.) Diſtinguendum inter *dignitatem & poteſtatem*: communi omnium gentium opinione ſummam ſacerdotibus deferri ſolitam fuiſſe dignitatem concedimus; ſed quod ſummam in politicis ac temporalibus poteſtatem obtinuerint, negamus, unde etiam Gelaſius c. *Duo ſunt* diſt. 96. *auctoritatem ſacram pontificibus, regalem poteſtatem principibus* tribuit, quod Bonifacius VIII. poſtea plane invertit, *poteſtatem pontificum, auctoritatem regum* eſſe dicens. Atqui pontifices dignitate & poteſtate in ſpiritualibus oportebat eſſe contentos, nequaquam vero ſummam etiam in temporalibus poteſtatem ſibi arrogare. 3.) Si exemtio illa totalis eſt rationi & juri naturali congrua, unde factum, ut principum conſtitutionibus primum fuerit introducenda? jus naturale apud omnes & omni tempore idem eſt, nec indiget novis conſtitutionibus. 4.) Concedit Bellarminus, *ante leges Conſtantini & aliorum principum*, ex quorum liberalitate & indulgentia ſancita eſt clericis immunitas, *prædia eccleſiaſticorum juris communis fuiſſe.* Hoc ſi contra jus divinum ac naturale fuiſſet, ſine dubio ubi primum exſtitit imperator chriſtianus, ſtatim in principio jus illud ſublatum eſſet tanquam impium. Atqui non ſtatim a Conſtantino, ſed variis temporibus a variis imperatoribus jura immunitatis ſunt conceſſa, & qui illa accipiebant, liberalitati principum ſemper tulerunt accepta, notante Caſaubono exerc. XV. cont. Baronium ſect. 19. unde cum Bonifacius VIII. in Galliam jus ſibi quæreret, Philippus pulcer conventu indicto Pariſiis epiſcopos rogavit, *a quo ſuarum eccleſiarum prædia ac proventus accepiſſent?* quibus reſpondentibus, *regio jure ſe iſthæc tenere & tueri*, ſubjecit rex, *ergo Bonifacius injuria vos & omne regnum Francorum ſibi ſubjicere laborat.*

Adſirmativam Bellarminus probat α.) a conſuetudine omnium gentium.

§. CCCCLXVIII. II.) Alterum argumentum ducitur *a ſimilitudine*, quam poteſtas eccleſiaſtica & politica habent cum anima & corpore humano. *Poteſtas eccleſiaſtica ad ſecularem eo modo ſe habet, quo ſe habet in homine ſpiritus ad carnem. Spiritus autem ita ſe habet ad carnem, ut quamvis non impediat ejus actiones, cum bene ſe habent, eam tamen regat, & moderetur, & aliquando cohibeat, aliquando excitet, prout ad finem ſuum expedire judicat. Contra vero caro nullum habet imperium in ſpiritum, neque eum ulla in re dirigere vel judicare, vel coërcere poteſt. Sic ergo poteſtas eccleſiaſtica, quæ ſpiritualis eſt, eo per hoc naturaliter ſeculari ſuperior, ſecularem poteſtatem, cum opus eſt, dirigere, judi-*

β.) A ſimilitudine.

care

care & coërcere poteſt, ipſam vero a ſeculari dirigi vel judicari, vel coërceri nulla ratione permittitur. Reſp. De hac comparatione dictum fuit in proxime præcedente tractatu §. 306. h. l. addimus paucula: 1.) Ipſe Bellarminus lib. II. de conc. c. 19. reſp. ad arg. 2. argumentationem a corpore naturali ad myſticum rejicit: *aliud*, inquit, *eſt judicium de corpore eccleſiæ, quam de corporibus naturalibus.* 2.) Comparatio non eſt extendenda ultra tertium, in quo inſtituitur. Sicut ſpiritus dirigit corpus, ita in ſpiritualibus dirigi debet politica poteſtas ab eccleſiaſtica; ſed ex eo non poteſt inferri, quod in temporalibus etiam politica poteſtas eccleſiaſticæ ſit ſubjecta. Civilis poteſtas ſpirituali poteſtati, id eſt, verbo Dei, quod a miniſtris prædicatur, eſt ſubjecta; ſed ex eo nequit inferri, quod poteſtas ſpiritualis etiam in temporalibus ac civilibus ſummam poteſtatem & jurisdictionem ſibi arrogare debeat. 3) Anima eſt *actus corporis* definiente Ariſtotele, ideo corpus humanum eſſentialem habet in agendo dependentiam ab anima: ſed civilis poteſtas non pendet ab eccleſiaſtica poteſtate in ſolidum & eſſentialiter, cum poſſit eſſe reſpublica abſque eccleſiaſtica poteſtate. *Chriſtus actibus propriis & dignitatibus diſtinctis officia utriusque poteſtatis diſcrevit propria*; inquit Nicolaus I. cap. *Cum ad verum* diſt. 69. 4.) Invertimus Bellarmini ſimile: Vt anima non corrigit corpus alia ratione, quam ſpiritualiter, neque enim digitum vel brachium abſcindit, ſed modo ſpirituali corpus coërcet: ſic poteſtas ſpiritualis non niſi ſpiritualibus mediis ac remediis civilem poteſtatem debet coërcere, nequaquam vero armis corporalibus depoſitione e ſolio regali. abſolutione ſubditorum a juramento fidelitatis.

γ.) A clericorum nomine.

§. CCCCLXIX. III.) A *clericorum nomine. Sacerdotes vocantur patres & paſtores.* Jam vero *natura docet, ut filii parentibus obediant, atque ab iis ſe corrigi patiantur, non autem ipſi parentes corrigere vel judicare velint. Duce & magiſtra natura oves a paſtoribus gubernantur, non autem paſtores ab ovibus. Reſp.* Huic argumento ſatisfactum fuit ſuperius. IV.) A *clericorum ſtatu. Clerici ad obſequium ſolius Dei ſunt conſecrati; jam vero lumen rationis oſtendit, in ea, quæ ſunt Deo conſecrata, nullum jus habere poſſe ſeculi principes. Reſp.* Ratione officii clerici Deo ſunt conſecrati, interim manent perſonæ ratione partes reipublicæ, & poſſident terrena bona, quo reſpectu terrenis principibus ſubjecti manent. *Dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos dominis carnalibus ſubjacere*; inquit Thomas lect. I. c. XIII. Rom.

δ.) A clericorum ſtatu.

V.) A *judicio divino. Baſilius imperator Græcorum apud Balſamonem in nomocanone Photii cauſam omnium calamitatum ejus temporis refert in legem quamdam Nicephori Phocæ contra eccleſiæ libertatem latam. Reſp.* In nomocanone illo Photii habentur plurimæ leges Juſtiniani de perſonis & rebus eccleſiaſticis latæ, quod Bellarminus de facto, non de jure eſſe dicit. Nicephorus Phocas, ſi contra eccleſiaſticam libertatem verbo Dei & rectæ rationi conformem quidpiam ſancivit, ad nos minime pertinet, ex eventu autem actiones æſtimari debere negamus. Atque hæc dicta ſint de *clericorum exemtione*, de qua tractant Marſilius Patavinus in defenſ. pacis part. II. c. 3. Jacobus, Angliæ rex, & Veneti in ſcript. cont. Bellarm. & Baronium, Barclajus lib. de poteſt. pap. Arniſæus de exemt. cler. c. 2. & 3. Johannes epiſcopus Roffenſis in lib. de poteſt. pap. c. 15. edit. Londin. Meiſnerus lib. IV. de legib. ſect. 2. q. 6. Eckardus de magiſtr. p. 3. p. 153. (*) Mich. Wendlandius in diſc. de pace & cura relig. quos adire poterit, cui hæc non ſufficiant.

ε.) A judicio divino.

§. CCCCLXX.

(*) Paræus in comm. c. XIII. Rom. Joachimus Stephani de jurisd. lib. IV. c. 2. Scipio Gentilis lib. II. c. 14. Hunnius JC. in reſol. Treutlerus vol. I. diſp. 12. lit. B. GERHARDVS.

An magiſtratus juramentum fidelitatis ab eccleſiæ miniſtris poſſit exigere?

§. CCCCLXX. Quæritur ulterius: *An, cum magiſtratui certa ratione ſubjecti ſint eccleſiæ miniſtri, idem juramentum fidelitatis ab illis exigere poſſit?* Si jus ſuum magiſtratus ſtricte urgere voluerit, eccleſiæ miniſter juramentum fidelitatis a magiſtratu ſibi impoſitum recuſare minime poteſt, niſi quidpiam contineat, quod legibus officii in verbo Dei præſcriptis ſit contrarium. Etenim 1.) ſi eccleſiæ miniſtri in temporalibus jurisdictioni magiſtratus politici ſunt ſubjecti, utique etiam *juramentum fidelitatis*, quod in ſignum ſubjectionis exigitur, ſubterfugere non poterunt. 2.) Si juramentum teſtimonii, purgationis, &c. magiſtratus in cauſis politicis imponere poteſt eccleſiæ miniſtro, quidni etiam juramentum fidelitatis? 3.) Si magiſtratus auctoritati ac dignitati ex eo nihil decedit, quod in leges regni fundamentales & capitulationem imperii jurat, utique nec miniſtro eccleſiæ quidquam auctoritatis vel dignitatis derogare cenſendum, ſi magiſtratui juramentum fidelitatis præſtat. 4.) Jacobus patriarcha filium ſuum Joſephum in regali dignitate conſtitutum juramento obſtringit, ut in terra Canaan ipſius corpus ſepeliat, Gen. XLVII. 31. neque Joſephus exceptione dignitatis ſuæ uſus legitur, quo minus patri juramentum illud præſtaret. Jam vero magiſtratus eſt *pater patriæ*, quod ſi ergo legitimum a miniſtris eccleſiæ juramentum exigit, illi exceptione officii ac dignitatis in eo recuſando uti nequeunt: quinimo juravit Deus Iſraëlitarum majoribus, quod terram Canaan ipſis dare velit, neque quidquam ex eo divinæ ejus majeſtati deceſſit. Gen. XXII. 16. L, 24. Exod. XIII. 5. &c. 5.) Regi Joas etiam Levitæ jurant 2. Paral. XXIII. 2. *Centuriones ex mandato Jojadæ congregant Levitas de cunctis urbibus Iſraël, & principes familiarum Iſraël, veneruntque in Jeruſalem.* v. 3. *Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege.* Interim tamen rectius fecerit pius & chriſtianus magiſtratus, ſi ſtricto jure non utatur, ſed eccleſiæ miniſtris juramentum non imponat, ſed ſimplici obedientiæ promiſſo ſit contentus. 1.) Etenim ſi ſuam ac ſubditorum animas ipſorum curæ & fidei committit, eccur de fidelitate ipſorum in politicis & temporalibus dubitare velit? Bonorum verba ſingula ſunt juramenta. 2.) Magiſtratus illi, qui abſolutam & αὐτοκρατορικὴν poteſtatem in miniſterium eccleſiaſticum ſibi vindicant, hoc juramento fidelitatis facile abuti poterunt, & in eccleſiaſticis ſimplicem & abſolutam ſubjectionem ab eccleſiæ miniſtris exigere. 3.) Apud auditores miniſterii eccleſiaſtici dignitati atque auctoritati id fraudi eſſe facile poteſt, cum ipſis certi illius juramenti limites ſint ignoti. 4.) In eccleſiis & rebuspublicis bene conſtitutis ille mos exigendi juramentum ab eccleſiæ miniſtris nondum obtinuit, ideoque in eas minime introducendus. Argentinæ quid fiat, notum eſt, id vero cum diuturna conſuetudine uſurpatum ſit, non poteſt nec debet aliis rebuspublicis & eccleſiis, in quibus mos ille nondum inolevit, nihil quidquam præjudicare.

An eædem virtutes magiſtratus & ſubditorum?

§. CCCCLXXI. His ita præmiſſis deſcendimus *ad virtutes & officia ſubditorum.* Quærit philoſophus lib. III. polit. cap. 3. & lib. V. ethic. cap. 2. *an eædem ſint virtutes magiſtratuum ac ſubditorum?* Itemque *an eædem virtutes ſint boni viri ac boni civis?* Ad utramque reſpondet negative, ac ratione prioris quæſtionis diſtinguit inter virtutes ἄρχοντος καὶ ἀρχομένυ, illas vocat ἀρχικὰς, has vero πειθαρχικάς. Alia principis, alia privati eſt inſtitutio, ergo etiam diverſa utriusque virtus. Alia requiruntur a magiſtratu, alia a ſubditis. Illius eſt bene imperare, horum vero obedienter parere. Notandum tamen, quod non tam ſpecie, quam gradibus, non tam habitu, quam actibus, non tam interna forma, quam externis objectis & circumſtantiis virtutes magiſtratus ac ſubditorum diſtinguantur, cum eandem habeant normam ac formam, licet objectis actionibus diſtinguantur. Sic eadem juſtitia eſt principis ac civis; interim

m illa in publicis occupatur, hæc in pri- illa majori præfulget lumine, hæc vero obſcurior. Circa poſteriorem quæſtionem guendum inter rempublicam chriſtianam ıis legibus conſtantem, & eam, quæ ab latu deflectit. In chriſtiana & optima re- ca non multum a ſe invicem abſunt civis s ac vir bonus, ſed in aberrantibus rebus- cis plurimum differunt. Deinde in opti- tiam republica hæc manet inter bonum a ac bonum virum differentia, quod ille nes duntaxat exteriores moderetur, & le- reipublicæ externam obedientiam præ- hic vero etiam interiores animi motus rationis freno coërceat. Ad civem bo- ſufficit obedientia erga leges patrias, ſed irum bonum requiritur *καλοκαγαθία* & ium virtutum complexus.

a ſubdi-

§. CCCCLXXII. Officia ſubditorum diſtingui poſſunt ratione *objectorum*, quod alia reſpiciant *ſtratum*, alia *rempublicam*, alia *concives*. iſtratui quid debeant, poſtea explicabitur. ublicæ debent *amorem*, concivibus *φιλαν* & *concordiam*. Plato dicebat, *nos eſſe natos, ut patriæ proſimus*. Prod-

patriam.

eſſe autem illi poſſumus quinque modis. 1.) *Laborando pro ipſius re ac laude*; ſi tales eſſe ac permanere ſtu- ius, qui patriæ olim honori ſimus, ut a nobis laudem & honorem adipiſcatur. *Inſtruendo eam conſilio* & prudentia, ſi fuerit. 2. Sam. XX. 16. 3.) *Commodis s inſerviendo*, ut illi tanquam matri, quæ genuit, aluit, ac ſinu ſuo complexa eſt, os nos exhibeamus. 4.) *Defendendo eam* viribus corporis vel animi prudentia, pro- es poſtulat. Hebr. XI. 34. 5.) *Pro ea mor- obeundo*, ſi aliter fieri nequeat, de qua te Horatius canit: *Dulce & decorum eſt patria mori. Cari ſunt parentes*, ait lius lib. I. off. *cari liberi*, *propinqui*, *fa- ares*, *ſed omnes omnium caritates patria complexa eſt, pro qua quis bonus dubi- mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus*? Si

tranquillitas ac felicitas reipublicæ debet eſſe diuturna; neceſſe eſt, ut non ſolum magiſtratus, ſed etiam ſubditi ament præſentem ejus ſtatum, quia *κόρος*, *ſatietas prima ſolet eſſe mutationis & interitus cauſa*, teſte Pythagora apud Stobæum ſerm. 42. Vt autem boni civis eſt patriam amare, ita quoque ipſi convenit cum concivibus concordiam alere. Vt in corpore humano membra invicem amice conſentiunt, & commodis ſuis omni ex parte ſerviunt: ſic in republica inter cives oportet eſſe communicationem officiorum & mutuæ concordiæ ſtudium. *Civem oportet æquo & pari jure cum cæteris vivere, neque ſubmiſſum & abjectum, neque ſe efferentem, tum in republica ea velle, quæ tranquilla & honeſta ſunt.* Cicero lib. I. offic.

Erga concives.

§. CCCCLXXIII. Officia ſubditorum erga magiſtratum variis modis enumerantur; decalogus una voce *honoris*: Auguſtana confeſſio art. XVI. uno nomine *obedientiæ* officium ſubditorum erga magiſtratum complectitur. Nos ſecuti ductum apoſtoli Rom. XIII. 1. & ſeqq. ac 1. Tim. II. 2. ad quatuor capita ea omnia reducimus. Subditi enim debent magiſtratui ſuo 1.) *honorem & reverentiam*, 2.) *ſubjectionem & obedientiam*, 3.) *cenſus & tributa*, 4.) *preces & vota*; in hisce omnibus magiſtratui præſtandis ſi ſubditi recte ſeſe geſſerint, ſuo perfuncti ſatis ſunt officio.

Erga magiſtratum.

I.) Primo diximus magiſtratui a ſubditis deberi *honorem ac reverentiam*. Docet hoc apoſtolus in propria hujus articuli ſede Rom. XIII. ubi poſtquam de ſtatu & officio magiſtratus dixiſſet, ſubjungit v. 7. *vos ſubditi reddite honorem, cui honorem ſcilicet debetis.* Sic & Petrus 1. Epiſt. II. 17. *Deum timete*, *regem honorificate*, *τὸν βασιλέα τιμᾶτε*. *Deo* honorem debemus; Malach. I. 6. Act. XII. 23. jam vero magiſtratus eſt Dei in terris vicarius. Ergo etiam honorem magiſtratui debemus. *Parentibus* debetur honor a liberis; Exod. XX. 12.

a.) Honor & reverentia.

Deut. V. 16. jam vero principes ſunt patriæ patres. Ergo illis debetur honor a ſubditis. Qui in ſublimitate & faſtigio dignitatis conſtituti ſunt, illis honor exhibendus. Jam vero magiſtratus in ſublimitate divinitus ſunt conſtituti; 1. Tim. II. 2. Ergo &c. Servi *dominos* ſuos omni honore dignos arbitrentur. 1. Tim. VI. 1. Jam vero magiſtratus ſunt domini. Ergo omni honore digni judicentur. Ad hunc honorem magiſtratui debitum pertinet: 1.) *divinæ ordinationis agnitio*, ut ex verbo Dei agnoſcamus, & firmiter ſtatuamus, ordinem politicum divinitus a Deo inſtitutum eſſe, & adhuc conſervari, nec caſu aut fortuito, ſed Dei voluntate in thronum majeſtatis quosdam evehi, quibus reverentiam & obedientiam exhiberi velit. Rom. XIII. 1. *Non eſt poteſtas niſi a Deo.* v. 4. *Dei miniſter eſt tibi in bonum.* 1. Pet. II. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.* 2.) *Honeſta de magiſtratu exiſtimatio*, ut intueamur eos tanquam *Deos terrenos*, Pſalm. LXXXII. 6. tanquam Dei vicarios & miniſtros, nec tam perſonas, quam divinum, quod gerunt officium, conſiderandum nobis proponamus, ac honorifice de illis in corde ſentiamus. Auguſtinus in libr. qq. vet. ac nov. teſt. quæſt. 35. *Imaginem Dei rex geſtat, idcirco colendus & amandus eſt, ſi non propter ſe, ſaltem vocationis & functionis ſuæ cauſa.* 3.) *Honorifica magiſtratus compellatio*, ut honorem, quem interius in corde magiſtratui exhibemus, etiam verbis manifeſtum faciamus, *quia ex abundantia cordis os loquitur*: Matth. XII. 34. Sic mulier Thecuitis ad Davidem inquit 2. Sam. XIV. 17. *Sicut angelus Domini, ſic eſt dominus meus rex, ut audiat bonum ac malum.* Eodem modo regem compellat Mephiboſeth 2. Sam. XIX. 27. *Tu Domine, mi rex, ſicut angelus Dei es.* Cavendæ tamen voces adulatoriæ & immodica præconia. Act. XII. 21. ſeqq. cum Herodes admitteret adulantium voces, quibus ipſi acclamabant: *Vox Dei & non hominis*, nec daret gloriam Deo, percuſſus ab angelo ob illum faſtum factus eſt σκωληκόβρωτος. 4.) *Honorifica coram magiſtratu inclinatio*, ut exterioribus etiam geſtibus teſtemur, nos de magiſtratu honorifice in corde ſentire. Gen. XLII. 6. Joſephum *adorant* fratres *faciebus ſuis ad terram.* 1. Reg. I. 23. cum propheta Nathan introiſſet in conſpectum regis Salomonis, *adoravit eum pronus in terram*; quod facit etiam mater regis Bathſabea, v. 31. ubi adorationis nomine genuflexio & corporis inclinatio intelligitur. Conjunge 2. Sam XIV. 4. 5.) *Infirmitatum condonatio*, ut candore & ἐπιεικείᾳ nævos magiſtratus toleremus, in partem meliorem eos interpretemur, ac prudenti diſſimulatione tegamus, ac ſi ratione officii illorum emendatio nobis incumbat, moderatis conſiliis & admonitionibus illud tentemus. Quod enim filiis dictum Sirac. III. 9. *In opere, ſermone & omni patientia honora patrem tuum*; idem etiam ſubditi ſibi dictum eſſe exiſtiment. Quod ſervis dictum 1. Pet. II. 18. *ut ferant in omni timore dominos, non tantum bonos & modeſtos*; ſive lenes, ſed etiam σκολιοὺς ac δυσκόλους, idem ſibi quoque dictum eſſe ſubditi ſtatuant. 6.) *Detractionum vitatio*: caveant ſubditi, ne magiſtratui ſuo in corde maledicant, nec ore ei detrahant, ſed honorifice de eo & ſentiant & loquantur. Exod. XXII. 28. *Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices*; quod repetit apoſtolus Act. XXIII. 5. Eccleſ. X. 20. *Etiam in cogitatione regi ne maledicas, & in ſecreto cubiculi tui ne vilipendas divitem, quia avis cælorum ire faciet vocem & habens alas adnunciabit verbum.*

§. CCCCLXXIV. II.) *Subjectionem & obedientiam* magiſtratui a ſubditis deberi diſertis verbis teſtatur apoſtolus Rom. XIII. 1. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, non enim eſt poteſtas niſi a Deo.* v. 2. *Itaque qui reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* v. 5. *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Huic conjungenda ſunt ſimilia dicta: Geneſ. XLI. 40. cum Joſephus Ægypti prorex conſtitueretur, Pharao ad eum dicit: *Cunctus populus obediet [illegible]*

b.) *Subjectio & obedientia.*

D...

Deut. XVII. 12. *Qui noluerit obedire ſacerdoti aut judici, moriatur vir ille.* Joſ. I. 17. dicunt Iſraëlitæ ad Joſuam ducem: *Sicut obedivimus in cunctis Moſi, ita obediemus & tibi.* v. 18. *Qui rebellarit ori tuo, & non obedierit cunctis ſermonibus, quos præceperis ei, morte moriatur.* Tit. III. 1. *Admone illos,* (ὑπομίμνησκε, ſuggere illis, quod jam ante a me audiverunt) *principatibus ac poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire,* πειθαρχεῖν. Cumprimis vero dictum apoſtolicum 1. Pet. II. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſive regi, tanquam præcellenti, ſive ducibus, tanquam ab eo miſſis.* Ad hanc obedientiam magiſtratui præſtandam ſubditos invitare debet 1.) *mandatum divinum ſive Dei voluntas.* 2.) *Magiſtratus dignitas*: Quia enim in ſublimitatem & poteſtatem divinitus ſunt evecti, ideo debetur eis ſubjectio. 3.) *Magiſtratus utilitas*: Si quis enim beneficia illa, quæ a magiſtratu in ſubditos deſcendunt, recte æſtimare didicerit, is debitam ſubjectionem magiſtratui non denegabit. 4) *Obedientiæ neceſſitas*: *Neceſſitate ſubditi eſtote,* inquit apoſtolus, *propter conſcientiam. Qui enim reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit,* proinde gravat conſcientiam, & magno ſe involvit delicto. 5.) *Pœnarum*, quæ ſeditioſos & inobedientes comitari ſolent, *gravitas*: *Subditi eſtote propter iram,* inquit apoſtolus. Prov. XXIV. 21. *Time Dominum, fili mi, & regem, & cum irrequietis ne commiſcearis.* v. 22. *Quoniam repente conſurget perditio eorum, & ruinam utriusque quis novit?* Exempla punitæ rebellionis proponuntur *in Core, Dathan & Abiram,* Num. XVI. *in Sichemitis,* Jud. IX. *in Theuda & Juda Galilæo.* Act. V. 36. & 37.

Obedientiæ hujus partes. §. CCCCLXXV. Pertinent vero ad hanc obedientiam magiſtratui debitam: 1.) *Promtitudo voluntatis interior*, qua nos ultro ac ſponte ſincero ſtudio magiſtratui tanquam divinæ ordinationi ſubjicimus, non tantum *propter iram*, hoc eſt, ut caveamus pœnas, ſed etiam *propter conſcientiam*, ut Dei mandato pareamus. 2.) *Sincerus amor*, quo paternam magiſtratus curam & adfectum grato animo agnoſcimus, filiali reverentia & amore reciproco eum complectimur, & omni officiorum genere animum noſtrum declaramus. Sic *Eſaias* peſtilentiali ulceri regis Ezechiæ imponit emplaſtrum: 2. Reg. XX. 7. *David* erat acceptus in oculis univerſi populi. 1. Sam. XVIII. 9. *Patres patriæ* ſunt pii principes, ergo ſubditi filialem amorem ipſis debent, ac ſubjectio & obedientia ipſorum ex filiali amore, non ſervili timore, proficiſci debet. 3.) *Filialis timor*, ut poteſtatem magiſtratui divinitus datam reveriti humiliter eidem nos ſubjiciamus, ac ſedulo caveamus, ne juſtam magiſtratus iram ac pœnas nobis inobedientia adtrahamus, quemadmodum Cœcias ad ſe trahit nubes. 1. Reg. III. 28. *Omnis Iſraël timuit Salomonem.* Prov. XXIV. 21. *Time Deum & regem.* Rom. XIII. 7. *Reddite timorem, cui timorem debetis.* v. 3. *Principes non ſunt timori bono operi, ſed malo. Vis autem non timere poteſtatem, bonum fac.* v. 4. *Si autem malum feceris, time.* 4.) *Fidelitas*, ut in timore & obedientia magiſtratui præſtanda ſimus conſtantes, atque omni, quo poſſumus, ſtudio, perſonam, famam, dignitatem, vitam & ſalutem magiſtratus tueamur. 1. Sam. XXII. 14. dicit Achimelech ad Saulem regem: *Quis in omnibus ſervis tuis ſicut David fidelis, pergens ad imperium tuum?* 5.) *Omnia officia externa* honeſtis legibus conformia tam pacis quam belli tempore præſtanda: Gen. XLI. 44. *Ad oris tui imperium cunctus populus obediet,* in Hebræo eſt יִשַּׁק, Chaldæus vertit יִתְּזַן, *ad verbum tuum armabitur omnis populus.* Radix נשק ſignificat oſculari, obedire, arma ſumere, quæ ſignificationes omnes huic loco congruunt; ſubditi enim debent reipublicæ defenſionem, magiſtratui amorem & reverentiam, ſubjectionem & obedientiam, quæ armorum uſurpatione declaratur, jam vero tam amoris quam ſubjectionis ſignum eſt oſculum: Pſalm. II. 12. 1. Sam. X. 1. &c. 6.) Ἀπολυπραγμοσύνη, ne ſubditi in partes magiſtratus irrumpant; ſed ad cognitionem ejus deferant, in

 quo

quo injuria adfecti videntur, nec privata vindicta utantur; ſed magiſtratus defenſionem & auxilium implorent.

Obedientiæ limites. §. CCCCLXXVI. Cæterum hæc obedientia magiſtratui a ſubditis debita certos ac determinatos habet limites. Quamvis enim in omnibus, etiam durioribus edictis magiſtratui parendum ſit; tamen in illis, quæ ſunt contra pietatem, veræ religionis confeſſionem & conſcientiæ libertatem, adeoque contra divinam legem, non tenentur ſubditi magiſtratui obedire. 1.) Propter *expreſſa Scripturæ interdicta*: Matth. XXII. 21. *Date, quæ ſunt cæſaris, cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo;* ubi in priore membro diſerte exprimitur, quid cæſari dandum ſit, videlicet quod eſt cæſaris, ac poſterius membrum limitat prius, ita dandum eſt cæſari, quod eſt cæſaris, ut tamen, quod Dei eſt, Deo relinquatur. Quod ſi ergo cæſar ea, quæ Dei ſunt, ſibi arrogat, hoc eſt, quando contra Deum vel pietatem vel honeſtatem aliquid præcipit, non eſt ei parendum. *Extra territorium jus dicenti impune non paretur*, dicunt juriſconſulti. Act. V. 29. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* Huc pertinet mandatum Dei Bileamo datum: Num. XXII. 12. *Noli ire cum eis, neque maledicas populo.* 2.) Propter *probata piorum exempla* ad imitandum nobis in hoc caſu propoſita. Exod. I. 17. obſtetrices Ægyptiacæ *timuerunt Deum, & non fecerunt juxta præceptum regis*, ut projicerent Iſrëlitarum infantes in profluentem. Exod. II. 2. parentes Moſis *infantulum abſcondunt* tribus menſibus, id quod fidei tribuit epiſt. ad Hebr. XI. 23. *Fide Moſes natus occultatus eſt menſibus tribus a parentibus ſuis, eo quod vidiſſent elegantem infantem & non timuerunt edictum regis*; hoc eſt, credebant Deum & ipſos & infantulum conſervaturum, ideoque una cum puero periclitari, quam in Deum & puerum peccare maluerunt. 1. Sam. XXII. 17. *Servi Saulis noluerunt extendere manus in ſacerdotes Domini* Dan. III. 18. Sadrach, Meſach & Abednego Nabuchodonoſori dicunt: *Notum ſit tibi rex, quia deos tuos non colimus & ſtatuam tuam auream, quam erexiſti, non adoramus.* VI. 10. *Daniel* contra edictum regis Darii apertis feneſtris orat. Act. IV. 18. *apoſtoli* in Chriſti nomine loqui ac docere a ſynedrio Hieroſolymitano prohibiti, reſpondent: *Si juſtum eſt in conſpectu Dei, vos potius audiri quam Deum, judicate.* Mulier Hebræa una cum ſeptem liberis mori maluit, quam juſſu Antiochi contra legem divinam carne ſuilla veſci 2. Macc. VII. Referenda huc exempla omnium martyrum, qui exquiſitiſſima ſupplicia maluerunt ſubire, quam a veritatis confeſſione diſcedere. 3.) Propter *divina premia*, quibus adfecti ſunt, qui in talibus magiſtratuum edictis Deo magis obedire voluerunt, quam hominibus. Exod. I. 21. *Quia timuerunt obſtetrices Deum, ædificavit illis domos*, hoc eſt, benedixit familiæ & œconomiæ ipſorum. Dan. III. 19. *ſocii Danielis in fornace ignea vivi conſervantur.* Tob. II. 9. *Tobias plus timebat Dominum, quam regem, ac ſepeliebat corpora mortuorum*, quod officium caritatis *etiam in hac vita* ipſi divinitus remuneratum. 4.) Propter *obedientiæ illius reprehenſionem.* Num. XXII. 32. dicit angelus ad Balaamum regis Balac mandato contra Dei interdictum parentem: *Ego veni, ut adverſarer tibi, quia perverſa eſt via tua, mihique contraria.* 2. Pet. II. 16. *Balaam correptionem habuit ſuæ iniquitatis, quod ſubjugale mutum in hominis voce loquens prohibuit prophetæ inſipientiam.* 1. Reg. XII. 30. damnantur *Iſraëlitæ*, quod edicto Jeroboami *in colendis vitulis aureis* obſecuti fuerint. Huc pertinent pœnæ, quibus Deus præpoſteram illam inobedientiam adfecit. Num. XXXI. 8. *Balaam gladio interficitur*, quod ad maledicendum Iſraëlitis ſe conduci paſſus fuerat. Dan. III. 22. viros illos, qui miſerant Sadrach, Meſach & Abednego in fornacem, juſſionem regis ſecuti, interfecit flamma ignis. 5) Propter *alieni muneris uſurpationem*, quam in talibus mandatis magiſtratus ſibi arrogat. *Magiſtratus eſt ſub Deo*, Gen. L. 19. ergo non debet ſe efferre ſupra Deum; re ipſa autem ſeſe ſupra Deum effert, quando

do mandata ſua divinis præceptis contra-
ervari jubet, quod injuſtum eſſe apoſtoli
unciant Act. V. 28. Magiſtratus non eſt
inus divinæ legis conſtitutus, ſed ejus mi-
r ac cuſtos. Ergo non debet aliquid præ-
e, quod divinæ legi adverſetur, vel ſi
uid præcipiat, ſubditi non tenentur obe-
Magiſtratui non competit imperium in
inum animas ac conſcientias, ſed men-
rex Deus eſt. Ergo non debet talia de-
promulgare, quibus conſcientiæ ſubdi-
a graventur. Magiſtratus eſt *miniſter Dei*
num. Rom. XIII. 4. At ſi contraria verbo
præcipiat, tum non eſt Dei miniſter in bo-
Magiſtratui obtemperamus propter
n, 1. Pet. II. 13. ergo Deo magis obe-
lum, quam magiſtratui, quia propter quod
quodque eſt tale, illud magis eſt tale.
XXIV. 21. *Time Dominum & regem.*
timor Dei præluceat obedientiæ magi-
s. 6.) Propter *paritatis rationem*. Præ-
Deus honorare parentes, Exod. XX. 12.
contra Patris cœleſtis voluntatem quid-
præcipiant, audiendi non ſunt, ſed au-
lus Chriſtus, qui Matth. X. 37. inquit:
amat patrem aut matrem plusquam me,
eſt me dignus. Luc. XIV. 26. *Si quis ve-*
d me, & non odit patrem ſuum aut ma-
ſuam, non poteſt eſſe meus diſcipulus.
dus eſt generator, ſed præponendus crea-
Tertullianus de idololat. cap. 12. nec *de-*
lus amari beneficium, quam benefactor.
oſius in cap. XII. Luc. pag. 111. Idem
agiſtratibus, *qui ſunt patres patriæ*, di-
m. Obedire illis oportet, *ſed in Do-*
, non contra Dominum Eph. VI. 1. 7.)
ertinent *dicta piorum veterum*: Polycar-
a epiſt. ad Smyrnenſ. *Omnis honor ma-*
tui eſt præſtandus, quatenus ſalva con-
ia fieri poteſt. Ignatius in epiſt. ad An-
Cæſari ſubjecti eſtote in iis, in quibus
nullum animæ periculum eſt. Juſtinus in
ad Antonin. *Nos ſolum Deum adoramus,*
bis in rebus aliis læti inſervimus, impera-
ac principes hominum eſſe profitentes &
precantes, ut cum imperiali poteſtate ſa-
nam quoque mentem obtinere comperiamini.
Tertullianus de idololatr. cap. 15. circa me-
dium: *Reddenda ſunt cæſari, quæ ſunt cæſa-*
ris: bene quod adpoſuit, & quæ ſunt Dei,
Deo. Quæ ergo ſunt cæſaris? ſcilicet de qui-
bus tunc conſultatio movebatur, præſtandusne
eſſet cæſari cenſus, an non? ideo & monetam
oſtendi ſibi Dominus poſtulavit, & de imagine,
cujus eſſet, requiſivit. Et cum audiſſet cæſaris,
reddite, ait, quæ ſunt cæſaris, cæſari, &
quæ ſunt Dei, Deo, id eſt, imaginem cæſaris
cæſari, quæ in nummo eſt, & imaginem Dei
Deo, quæ in homine eſt, ut cæſari quidem pe-
cuniam reddas, Deo temet ipſum, alioquin
quid erit Dei, ſi omnia cæſaris? Idem de co-
ron. milit. cap. 12. ſub finem: *Tu miles ac*
ſervus alterius es, & ſi duorum cæſaris ac Dei,
certe tunc non cæſaris, cum te Deo debes, etiam
in communibus credo potiori. Cyprianus libr.
IV. epiſt. VI. *Ille metuendus eſt, cujus iram*
nemo poterit evadere. Hieronymus in Rom.
XIII. tom. VIII. pag. 186. *Dicendo, miniſter*
eſt tibi (magiſtratus) *boni cauſa, oſtendit, in*
his, quæ recta ſunt, judicibus obediendum, non
in illis, quæ religioni contraria ſunt. Ambro-
ſius epiſt. XXXIII. ad Marcellinam ſororem
& habetur cap. *Convenior &c.* 23. q. 8. *ea,*
quæ divina ſunt, imperatoriæ poteſtati non
ſunt ſubjecta. Idem cont. Auxent. *Prius eſt,*
ut animam mihi quam fidem auferat imperator.
Tributum cæſaris eſt, non negatur, eccleſia
Dei eſt, cæſari utique non debet adjici, quia
jus cæſaris eſſe non poteſt templum Dei. Ruffi-
nus lib. II. hiſt. eccleſ. cap. 16. *Imperialia*
decreta mandantur dictanda Benevolo tunc me-
moriæ ſcriniis præſidenti. Sed ille, cui ab in-
cunabulis ſacra fides & venerabilis fuit, ab-
negat ſe impia verba poſſe proferre, & con-
tra Deum loqui. Cumque celſior ei honor pro-
mitteretur, ſi impleret injuncta, ille, qui no-
bilior in fide eſſe, quam in honoribus cuperet,
reſpondit: Quid mihi pro impietatis mercede
altiorem promittis gradum? Hunc ipſum, quem
habeo, tollite, tantum mihi conſcientia fidei
duret illæſa, hæc dicens ante pedes impia præ-
cipientium cingulum abjecit. Auguſtinus in

 enarr.

enarr. Pſalm. CXXIV. ſuper verba: Non derelinquet virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum: *Julianus exſtitit infidelis imperator. Nonne exſtitit apoſtata, iniquus idololatra? milites chriſtiani ſervierunt imperatori infideli. Vbi veniebatur ad cauſam Chriſti, non agnoſcebant, niſi illum, qui in cælo erat, quando volebat, ut idola colerent, ut thuriſicarent, præponebant illi Deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, ſtatim obtemperarunt. Diſtinguebant Dominum æternum a domino temporali, & tamen ſubditi erant propter Dominum æternum etiam domino temporali.* Chryſoſtomus homil. LXXI. in Matth. *Cum audis reddenda eſſe cæſari, quæ ipſius ſunt, illa ſolum dici non dubita, quæ pietati ac religioni nihil officiunt. Nam quod fidei ac virtuti obeſt, non cæſaris, ſed diaboli tributum ac vectigal eſt.* Apud Joſephum lib. VIII. antiq. cap. 11. Petronio præſidi dicunt Judæi: *Feremus fortunam quamlibet, dummodo patriæ legis religio maneat incolumis.* Vide etiam Lombardum lib. II. ſent. diſt. 44. lit. C. 7. gentiles *ex lumine naturæ* idem cognoverunt. Socrates apud Platonem dicit: πείσομαι τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ ὑμῖν, *obediam Deo magis quam vobis.* Achilles apud Homerum dicit: *Ego Atridis obtemperabo, ſed honeſta & juſta imperantibus.* Apud Euripidem in Phœniſſis Creontis verba ſunt: *An juſſa non eſt principum fas exſequi?* cui reſpondet Antigone: *Non, ſi impia, injuſta & male imperata ſunt.* (*)

Poriſma. §. CCCCLXXVII. Poriſma hujus adſertionis eſt, *quod illis ſubditis, qui mandatis ſui magiſtratus de capeſſenda religione falſa non obtemperant, crimen læſæ majeſtatis jure objici nequeat.* 1.) Quia contra inferiorem magiſtratum non committitur læſæ majeſtatis crimen, ſi diverſum præcipiat magiſtratus ſuperior, in mandatis inferioris ſemper intelligitur exceptum jus ſuperioris. Jam vero Deus eſt *Rex regum & Dominus dominantium.* 1. Tim. VI. 15. Ergo ſi illius mandata inferiorum magiſtratuum mandatis præferantur, crimen læſæ majeſtatis neutiquam committitur. Auguſtinus de verb. Domini ſerm. VI. circa medium: "Si poteſtas illud jubeat, „quod non debeas facere, hic ſane contemne „poteſtatem timendo poteſtatem. Ipſos hu„manarum rerum gradus advertite, ſi aliquid „juſſerit procurator, nonne faciendum eſt? „tamen ſi contra proconſul jubeat, non uti„que contemnis poteſtatem, ſed eligis majori „ſervire. Nec hinc debet minor iraſci, ſi „major prælata eſt. Rurſum ſi aliquid pro„conſul jubeat, & aliud jubeat imperator, „numquid dubitatur illo contemto illi eſſe „ſerviendum? ergo ſi aliud imperator & aliud „Deus, quid judicatis? Da veniam, tu car„cerem, ille gehennam minaris." 2.) Quia non eſt in poteſtate magiſtratus religionem falſam imperare, vel ad eam cogere, ut ſuperius fuit demonſtratum. Ergo ſi magiſtratus talem poteſtatem ſibi arrogat, alienos invadit fines, nec ad obedientiam quempiam conſtringit. 3.) Quia idem Danieli & ipſius ſociis, apoſtolis & aliis piis in primitiva eccleſia objici potuiſſet.

Juſſum eſt principis ore Gallieni,
Quod princeps colit, ut colamus omnes;
Æternum colo principem dierum,
Factorem dominumque Gallieni;

canit Prudentius hymn. VI. de martyrio Fructuoſi epiſcopi. 4.) Quia crimen læſæ majeſtatis divinæ committeretur, ſi magiſtratui ad falſam religionem cogenti ſubditi obtemperarent. "Etſi in præſenti tempore ſupplicis „hominum eripiar, tamen manum omnipo„tentis nec vivus nec defunctus effugiam;„ inquit Eleazarus ad apoſtaſiam ſolicitatus 2. Macc. VI. 26.

§. CCCCLXXVIII.

(*) De obedientia in cauſa religionis magiſtratui deneganda multa exſtant in jure canonico diſt. 9. 10. 11. GERHARDVS.

Cenſus ac
uta.

§. CCCCLXXVIII. III.) *Cenſus ac tributa* magiſtratui a ſubditis deberi, diſertis verbis docet
ſtolus Rom. XIII. 6. *Ideo etiam tributa præ-
is, miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum
ientes.* v. 7. *Reddite ergo omnibus debita,*
tributum, φόρον, *tributum*; cui *vectigal*,
ος, *vectigal*. Φόρος proprie eſt *tributum*,
d penditur de rebus terra naſcentibus ἀπὸ
φέρειν. Τέλος eſt *vectigal*, quod ſolvitur
rebus, quæ transvehuntur & permutan-
in contractibus, ἀπὸ τȣ̃ τελεῖν. Strabo
. XVII. εἰσαγωγικὰ καὶ ἐξαγωγικὰ τέλη
at, quæ pro importatis & exportatis pen-
tur, ſive τελȣ̃νται. Tributum veteribus
ebatur etiam tributus teſte Gellio lib. XIII.
t. Attic. c. 19. Quidam deducunt *a tribu*,
d pecunia per ſingulas tribus pro ratione
ſus exigeretur. Valla lib. IV. de ling. Lat.
lius *a tribuendo*, quod ex privato in publi-
tribuatur; olim imponebatur perſonis,
t vectigal *prædiis*, l. 2. §. *ſi quid de hæred.*
act. vend. Alii vectigal dictum exiſtimant,
d ex vectura, hoc eſt, pro importatis vel
ortatis mercibus pendatur; ſed ipſum no-
latius patet, pro omnis generis reditibus
ſcum collatis. Eſtque *urbanum* vel *ruſti-*
, *privatum* vel *publicum*. Cicero lib. III.
. & act. V. in Verr. juriſconſulti dicunt,
atum principi vel fiſco ſolvi pro *bonis im-*
ilibus l. 2. C. *de annon. & tribut.* vecti-
pro *bonis mobilibus* l. *univerſi* C. *de vecti-*
Diſtinguunt etiam tributum a collecta.
butum habet certam formam, & eſt ordi-
um, *collecta* non habet certam formam,
ſt extraordinaria. Species tributi eſt *capi-*
, qua pro capite cujusque civis aliquid
itur, quæ ſublata eſt in imperio Romano
onſtantino. l. *un.* C. *de cap. civ. cenſ. exim.*
tuum nomen generalius eſt, ut & vecti-
& tributa comprehendat. Varia tribu-
m & vectigalium genera enumerat Bodi-
lib. VI. de republ. cap. 2. plura recenſet
em. ab Ehrenberg. (Eberhardus a Weihe)
act. de reg. ſubſid. & oneribus ſubdit.
4. & ſeqq. ſed necdum ſpecies omnes certum habent nomen, cum quotidie plures excogitentur; omnes tamen revocari poſſunt ad generalem illam diviſionem, quod quædam exigantur de *perſonis*, quædam de *rebus*, quædam de *actionibus*. Item quod quædam ſunt *ordinaria*, quædam *extraordinaria*.

§. CCCCLXXIX. Tenentur autem ſubditi magiſtratui tributa ſolvere. 1.) Propter *mandatum divinum* Matth. XXII. 21. Rom. XIII. 7. 2.) Propter *reipublicae neceſſitatem*. In tributis illis *nervos reipublicae* conſiſtere nemini dubium eſſe poteſt. Vlpianus in l. 1. in criminibus. §. 20. ff. de quæſtionib. tributa illa ſunt *ornamenta pacis*, *ſubſidia belli*, & *nervi reipublicae*; inquit Cicero orat. pro lege Manil. *Impoſſibile eſt, ut ſacris tributis non illatis alioquin respublica conſervetur*, ait imperator nov. 149. c. *Ac ſane.* Vnde enim perſolventur a magiſtratu eccleſiarum & ſcholarum miniſtris, conſiliariis & miniſtris aulicis ſalaria, militibus pro patriæ ſalute pugnantibus ſtipendia, bene meritis honoraria, pauperculis ſubſidia, quo modo ædificia nova poterunt excitari ac vetera reparari, viæ publicæ ſterni, pontibus ripæ fluminum conjungi, xenodochia, ptochotrophia excitari, quomodo in futuram reipublicæ neceſſitatem theſauri colligi ac recondi, niſi tributa fiſco magiſtratus inferantur. Menenius Agrippa apud Livium lib. II. pag. 78. pulcerrimo apologo Romanos docuit, *quemadmodum totum corpus alimentis ventriculo denegatis ad tabem redigi neceſſe eſt: ita tributis magiſtratui denegatis extremam reipublicae perniciem impendere. Nec quies gentium ſine armis, nec arma ſine ſtipendiis, nec ſtipendia ſine tributis haberi poſſunt*, inquit Tacitus lib. IV. hiſtor. 3.) Propter *aequitatem*. *Dignus eſt operarius mercede ſua;* Luc. X. 7. Jam vero magiſtratus graviſſimas curas & labores pro ſubditorum incolumitate ſuſtinet, æquum igitur eſt, ut qualiscunque mercedis loco talia tributa perſolvantur. 1. Cor. IX. 7. *Qui ſuis conſiliis ſuisque laboribus pro toto orbe terrarum diu no-*

ctuque

ſtuque laborant, quare non habeant dignam ſua praerogativa fortunam? inquit Juſtinus l. *bene a Zenone C. de quadr. praeſcript.* (*) Debentur magiſtratui tributa ratione *laboris*, ratione *gubernationis* & ratione *defenſionis*. 4.) Inde *omni tempore* a primis imperiorum incunabulis & apud omnes gentes ſubditi magiſtratibus aliquid pendere conſueverunt. Matth. XVII. 25. *Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel cenſum, a filiis ſuis, an ab alienis?* 1. Sam. VIII. 9. *Hoc eſt jus regis.* v. 15. *Segetes veſtras & vinearum reditus addecimabit.* 2. Sam. VIII. 2. *Factus eſt Moab David ſerviens adferendo ei munera.* 1. Reg. IV. 6. *Salomon conſtituerat Adoniram filium Abda ſuper tributa.* (**)

§. CCCCLXXX. Caveant autem pii principes, ne exactiones pro libitu augeant ſine ulla reipublicæ neceſſitate, tantum ut ſuppetat profuſionibus, luxui & voluptatibus; ſed cogitent, gravem ſibi aliquando reddendam rationem, tum qualia a ſubditis exegerint tributa, tum in quem uſum eadem collocarint. Ezech. XLV. 9. *Haec dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis principes Iſraël, iniquitatem & rapinas intermittite, definite exturbare populum meum.* Ejusmodi ſanguiſugarum ſubditos expilantium elegans hypotypoſis proponitur Mich. III. 2. *Audite principes Jacob & duces domus Iſraël, qui violenter tollitis pelles eorum deſuper eis & carnem eorum deſuper oſſibus eorum.* v. 3. *Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum deſuper excoriaverunt, & oſſa eorum confregerunt, & conciderunt ſicut in lebete & quaſi carnem in medio ollæ.* Theodoricus rex admonuit Marcellum, *ne plus tribueret fiſco, quam juſtitiæ.* Caſſiodorus lib. I. epiſt. XXII. Tiberius imperator dicebat: *Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere.* (***) Suetonius in Tib. Modus tributorum certus & determinatus præſcribi nequit, ſed pietati ac prudentiæ magiſtratus relinquitur æſtimandus, reſpectu habito tum ad *reipublicae neceſſitatem*, tum ad *ſubditorum facultatem.* Hybreas Antonio tributum in uno anno bis exigenti dicebat: *Si potes uno anno bis tributum exigere, duas etiam aeſtates ac duos autumnos nobis effice.* Plutarchus in Anton. pag. 128. Sane reſpublica tam non poteſt ſervari incolumis ſine tributis, quam corpus humanum ſine cibis; ſed quemadmodum ex cibi potuſve abundantia infinita morborum genera oriuntur: ſic ex multiplicatis tributorum oneribus & converſiones & everſiones rerumpublicarum oriri conſueverunt. *Tributum acerbum movet ſubditos ad rebellionem & ſeditionem;* Tacitus lib. III. annal. imo vix ex ulla cauſa alia frequentius oriuntur ſeditiones, quam ex nimia tributorum exactione. Oſtendit id exemplum Roboami, qui cum ſubditis denunciari curaret: *Pater meus adgravavit jugum veſtrum, ego autem addam jugo veſtro,* 1. Reg. XII. 14. decem tribuum defectionem intueri eſt coactus. Ac ſi vel maxime ſubditi abſque ulla rebellione, quæ omnino prohibita, expilationes perferre cogantur; ipſi tamen principes conſcientiam ſuam graviter vulne-

(*) Chryſoſtomus ſerm. XXIII. in epiſt. Rom. *Cur vectigalia regi damus, an non tanquam proſpicienti? an non tanquam præſidenti, curæ tuitionisque mercedem ſolventes? atqui nihil illi ſolviſſemus, niſi ab initio utilem nobis talem fuiſſe præfecturam cognoviſſemus. Verum propterea ab antiquis temporibus communi omnium ſententiæ principes debere a nobis ſuſtentari viſum eſt, ob id, quod ſua ipſorum negligentes communes res curant, univerſumque ſuum otium ad ea impendunt, quibus non ſolum ipſi, ſed & quæ noſtra ſunt, ſalva ſunt.* Auguſtinus ſerm. XIX. de verb. Domin. ſecundum Matth. *Intelligimus, quod apud Deum non tam exactio, quam iniqua exactio damnatur; dicit enim Dominus: Reddite, quæ Dei ſunt, Deo, & cæſari, quæ cæſaris.* GERHARDVS.

(**) Chriſtophorus Schaplerus docuit, *magiſtratui non eſſe tributa pendenda*, quia anno 1525. inter duodecim articulos de libertate chriſtiana ſcriptos iſtum velut præcipuum tradidit recitante Carione in chron. lib. IV. Clerici in papatu ab omni tributo immunes eſſe volunt. Conc. Trid. ſeſſ. XXV. c. 20. GERHARDVS.

(***) Hebræis *tributum* dicitur מַס a radice מָסַס, *liquefacere, diſſolvere*, quia tributis nimium auctis bona ſubditorum liquefiunt ac diſſolvuntur. Wolfius cent. XVI. p. 144. GERHARDVS.

vulnerant, & propter pauperum ſudores ac lachrymas violenter expreſſas Dei iram & ſubditorum odia incurrunt. Mahomet, Turcicus imperator, in extremis conſtitutus, teſte Cominæo, nihil magis deploravit, *quam quod ſupra debitum ac legitimum modum tributa auxiſſet.* Darius cum provinciarum penſiones auctiores reddidiſſet a Perſis iniquo animo id ferentibus audire coactus eſt, *Cyrum fuiſſe regni patrem, Cambyſem dominum, Darium vero inſtitorem.* Hanc igitur pietatem, prudentiam, animique moderationem circa exigenda tributa princeps adhibeat, 1.) ut prodigalitatem, luxuriam & erogationem ſumtuum in res voluptuoſas, inutiles, non neceſſarias &c. fugiat, ne ad tributa extraordinaria ſubditis imponenda deſcendere cogatur. Qui multum profundit, ſanguinem populi poſtmodum plerumque exſugit. 2.) Ne aures aperiat adulatoribus, qui novas tributi exigendi vias monſtrant, & ſuæ potius cupiditati, quam reipublicæ utilitati ſerviunt. Rebuffus in comment. ad l. *Eum de V. S.* ſcribit, *eos, qui principibus conſulunt, ut nova tributa & vectigalia ſine evidenti neceſſitate imponant, tartareis pœnis in inferno cruciandos eſſe.* 3.) Vt illis rebus potiſſimum tributa imponat, quæ ad corrumpendos civium mores, ad luxum, ad delicias, ad libidines ſpectant, quod eſt conſilium Bodini lib. VI. de republ. cap. 2. atque earum rerum vectigalia potius augeat, quibus carere ſine magno incommodo poſſunt ſubditi, quam illarum, quibus nullus ac ne pauperculus quidem carere poteſt. 4.) Vt perſonarum & circumſtantiarum ratione habita tributa quibusdam ſubditis, cumprimis eccleſiarum & ſcholarum miniſtris remittat, vel certe minuat.

d.) Preces & vota. §. CCCCLXXXI. IV.) Quartum, quod magiſtratui debetur a ſubditis, ſunt *preces & vota:* 1. Tim. II. 1. *Hortor igitur fieri obſecrationes, orationes &c.* v. 2. *pro regibus & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus.* Huc referenda ſunt ſimilia ſcripturæ dicta & exempla: Gen. XLVII. 7. Jacobus patriarcha *benedicit Pharaoni* regi, hoc eſt, fauſta illi precatus eſt, & ſeriis precibus ipſius ac regni incolumitatem Deo commendavit. Jer. XXIX. 7. *Quærite pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci, & orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis.* Baruch. I. 11. *Orate pro vita Nabuchodonoſoris, regis Babylonis, & pro vita Balthaſar, filii ejus, ut ſint dies eorum ſicut dies cœli ſuper terram.* Dan. VI. 21. *Rex in æternum vive*; quo pertinent votivæ illæ adclamationes, quibus reges noviter electos Iſraëlitæ accipere conſueverunt: *Vivat rex!* ex enim nihil aliud ſunt, quam vota & preces pro ſalute regis facta. Tertullianus in apolog. cap. 30. in princ. de chriſtianis in primitiva eccleſia ſic ſcribit: *Nos pro ſalute imperatorum Deum invocamus æternum, Deum verum, Deum vivum, quem & ipſi imperatores propitium ſibi præter cæteros malunt &c. Precantes ſumus ſemper pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, quæcunque hominis & cæſaris vota ſunt.* Intereſt enim reipublicæ ac ſubditorum, principes eſſe pios & Deum timentes, ſiquidem delicta principum quandoque Deus in ſubditis punit. Juſtinus in qq. & reſp. ad orth. q. 138. p. 376. *Sicut homo conſtat ex anima & corpore, ita regnum ex rege & illis, qui reguntur, coagmentatur. Quemadmodum igitur ſi homo manibus peccatum committens tergo pœnas pendat, non inique, qui in eum animadvertit, agit: ita non injuſte Deus facit, principum delicta populi pœna coërcens &c.* eſſe eosdem felices, tranquillos & pacificos, denique eosdem eſſe μακροβίυς & longævos. *Væ principatui ſepelienti dominos ſuos,* dicunt magiſtri Hebræorum, referente Salomone Jarchio in comm. Hoſ. I. 1. & Druſio lib. IX. obſerv. cap. 6. quia crebræ mutationes principum regnis ac civitatibus ſolent eſſe exitioſæ. *Propter peccata terræ multi principes* ejus, ait rex ſapiens Prov. XXVIII. 2. Valerius libr. VI. memorab. cap. 2. refert, anum quamdam in Si-

cilia pro Dionyſio, cujus interitum omnes alii avidis votis expetebant, ſalute quotidie vota feciſſe, ac rogatam, cur id contra totius civitatis vota faceret? reſpondiſſe, *ne ſi hic abſumtus fuerit, deterior in ejus locum ſuccedat. Bonis enim ſæpe mali, raro meliores ſuccedunt.* Merito igitur celebratur & ſubditis inculcatur dictum Bugenhagii Pomerani: *Si tam promti eſſemus ad preces pro magiſtratibus fundendas, quam parati ſumus ad detrahendum ac maledicendum ipſis, næ res noſtræ melius haberent.*

1.) An etiam infideli & hæretico magiſtratui debeatur obedientia.

§. CCCCLXXXII. Quæritur hoc loco: I.) *An etiam infideli & hæretico magiſtratui officiis illis ſubditi chriſtiani & orthodoxi teneantur obſtricti?* Pontificii negant; ſic enim diſſerit Bellarminus lib. V. de pontifice cap. 7. rat. 3. "Non licet chriſtianis tolerare regem „infidelem aut hæreticum, ſi ille conetur per„trahere ſubditos ad ſuam hæreſin vel infideli„tatem.„ Et poſtea: "Ejusdem periculi & „damni eſt, eligere non chriſtianum, & non „deponere non chriſtianum. At prohibentur „chriſtiani eligere regem non chriſtianum. Er„go tenentur chriſtiani non pati ſuper ſe regem „non chriſtianum, ſi ille conetur populum „avertere a fide. Addo autem iſtam conditio„nalem (inquit) propter eos principes infide„les, qui habuerunt dominium ſuper populum „ſuum, antequam populus converteretur ad „fidem. Si enim tales principes non conen„tur fideles a fide avertere, non exiſtimo poſſe „eos privari ſuo dominio, quamquam contra„rium ſentit Thomas II. 2. q. 10. art. 10. At „ſi iſti iidem principes conentur avertere po„pulum a fide, omnium conſenſu poſſent & „debent privari ſuo dominio.„ Poſtea addit conditionem, *ſi ſcilicet ſubditi ſufficientibus viribus ad deponendum magiſtratum ſint inſtructi.* Quod chriſtiani olim non depoſuerunt Neronem & Diocletianum & Julianum apoſtatam ac Valentem Arianum & ſimiles, id (inquit) fuit, quia *deerant vires temporales chriſtianis.* (*) Ex conditione a Bellarmino paullo ante adjecta notabilem concluſionem deducit Dominicus Bannes, Salmanticenſis acad. Prof. in commentariis ad Thomam II. 2. q. 12. art. 2. "Poſt latam ſententiam declara„tivam de crimine hæreſeos injuſte princeps „poſſidet regnum & principatum, & exercet „jurisdictionem in ſubditos, tenenturque ſub„diti eximere ſe ab ejus obedientia, & bellum „gerere contra illum, ſi vires ſuppetant. Ex „hac concluſione (inqnit) ſequitur, primo ex„cuſandos eſſe Anglicanos & Saxonicos fideles, „qui non ſe eximunt a poteſtate ſuperiorum, „nec bellum contra illos gerunt, quoniam „communiter non habent facultatem ad hæc „bella gerenda contra principes, & imminent „illis gravia pericula.„ Hinc Romanus pontifex, quando imperatores, reges & principes propter hæreſin excommunicat, ſubditos a juramento fidelitatis abſolvit. Gregorius VII. in ſynodo Romana, & habetur cap. *Nos ſanctorum &c.* c. 15. q. 6. "Nos ſanctorum præ„deceſſorum noſtrorum ſtatuta tenentes eos, „qui excommunicatis fidelitatis juramento con„ſtricti ſunt, apoſtolica auctoritate juramento „abſolvimus, & ne eis fidelitatem obſervent, „omnibus modis prohibemus, quousque ipſi „ad ſatisfactionem veniant;„ quæ verba poſteriora in manuſcripto Vaticano non fuiſſe, in edit. Gregoriana notatur. Honorius III. ad archidiac. Sueſſion. in cap. *Gravem &c.* x. *de pœnis.* "Si comes poſt commonitionem non „paruerit, fideles ipſius, quamdiu in excom„municatione perſtiterit, ab ejus fidelitatis ju„ramento denuncietis penitus abſolutos.„ Innocen-

(*) Becanus in reſp. ad aphoriſmos Jeſuitarum aph. X. p. 105. *Quæ Bellarminus lib. V. de Rom. pont. c. 7. docet, veriſſima ſunt p. 107. Quæro ex Calviniſtis. Si rex Angliæ catholicam & Romanam fidem amplecteretur, & velles omnes Calviniſtas, quotquot in Anglia ſunt, eamdem fidem palam profiteri, & pontifici Romano fidelitatem præſtare, quid conſilii caperent? an ſequerentur ſuum regem? non eſſent hoc facturi, ſat ſcio. Quid ergo? regem potius abdicarent, & ſuum Calviniſmum ſartum tectum conſervarent. Quare? quia præſtat regem quam reformatam fidem amittere. Simili modo argumentatur Bellarminus.* GERHARDVS.

nocentius IV. in concilio Lugdunenſi, & habetur cap. *pro humani. de homicidio* in 6. „Sacri adprobatione concilii ſtatuimus, ut, „quicunque princeps quempiam chriſtianorum „per aſſaſſinos interfici fecerit, aut eos rece„ptaverit, vel defenderit ſeu oſcultarit, ex„communicationis & depoſitionis a dignitate, „honore, ordine, officio & beneficio incur„rat ſententias, & illa libere aliis conferantur.„ Vide bullam Pauli III. contra Henricum VIII. Angliæ regem, & Sixti V. contra regem Navarræ & principem Condæum, ex quibus conſtat, quod pontifex ſubditos bullis ſuis excommunicatoriis a ſacramento fidelitatis magiſtratui hæretico præſtito & quocunque alio debito ſoleat abſolvere, regum liberos jure ſucceſſionis privare ac infames pronunciare, ſubditos ad arma capeſſenda contra principes concitare, ac cuivis poteſtatem dare abſque ulla alia belli denunciatione aut inſidiis aut aperto Marte illos perſequendi, capiendi, vel etiam jure trucidandi. Quod thema latius explicant Thom. Bozius lib. de ruinis gentium adv. impios politicos, Roſſæus de vind. reipubl. chriſt. adv. reges impios & hæreticos &c.

§. CCCCLXXXIII. Nos in illis, quæ religionem & conſcientiam concernunt, ſubditos ab obedientia in edictis magiſtratus infidelis vel hæretici liberos eſſe concedimus; interim in reliquis, quæ temporalia & externa concernunt, ad obedientiam & reliqua officia ſuperius expoſita eidem obſtrictos eſſe profitemur, id quod demonſtramus 1.) ex *illis fundamentis*, quæ oſtendunt, etiam ethnicum magiſtratum eſſe a Deo, quæ enumeravimus ſuperius cap. 3. ſect. 1. q. 1. Quod ſi enim magiſtratus etiam ethnicus eſt a Deo, & divinitus ad imperium evectus; utique etiam ipſi obedientia a ſubditis debetur, quando ſcilicet nihil contra Deum ac Dei verbum præcipiunt. 2.) Ex *generalibus illis Scripturæ dictis*, quæ obedientiam magiſtratui præſtandam a ſubditis exigunt, citra ullam exceptionem vel limitationem, an magiſtratus ſit ethnicus vel chriſtianus, hæreticus vel orthodoxus. Rom. XIII. 1. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſit ſubjecta, non enim eſt poteſtas, niſi a Deo.* 1. Pet. II. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ ordinationi propter Dominum.* 3.) Ex *dictis ſpecialibus*, quæ ethnico & hæretico etiam magiſtratui ſubditos debere eſſe ſubjectos teſtantur: Jer. XXIX. 7. Baruch I. 11. jubentur Iſraëlitæ *pro vita & ſalute Nabuchodonoſoris orare*; jam vero Nabuchodonoſor erat idololatra. Matth. XXII. 21. *Date cæſari, quæ ſunt cæſaris*; jam vero eo tempore cæſarem agebat Tiberius ethnicus. Quando apoſtoli Rom. XIII. 1. 1 Pet. II. 13. ſubditos ad obedientiam hortantur, nulli alii erant niſi ethnici magiſtratus. 4.) Ex *probatis piorum exemplis*: *Pharao* rex Ægypti erat gentilium ſuperſtitioni immerſus, nihilo tamen minus Jacobus cum ſuis filiis & nepotibus reverenter ſe illi ſubjicit. *Salomon* ad idololatriam deficiebat, 1. Reg. XI. 5. nec tamen ſubditi contra ipſum rebellabant. *Amaſias*, 2. Paral. XXV. 14. *Manaſſes*, 2. Paral. XXXIII. 2. *Ammon*, v. 22. & alii reges Iſraëlitici in idololatriam fuere prolapſi; neque tamen quiſquam prophetarum auctor populo exſtitit, ut propterea ab ipſis deficerent. Chriſtus Matth. XVII. 27. etiam ethnico magiſtratui tributum perſolvit. Paulus Act. XXV. 11. ad cæſarem ethnicum provocat. 5.) Ex *primitivæ eccleſiæ praxi*: Chriſtiani in primitiva eccleſia non gladium, ſed patientiæ [illegible] & [illegible] precum ſpiritualia contra ethnicos imperatores adſumſerunt. Nullus apoſtolorum, nullus orthodoxorum patrum imperatores aut alios inferiores magiſtratus a dignitatis ſolio removit, vel chriſtianis ſubditis, ut tale quid tentarent, auctor exſtitit, quin potius cum Andreas apoſtolus ab Ægea, Achaiæ prætore, ad mortem raperetur, & populus ea de cauſa tumultum excitare pararet, manu & verbis gliſcentem ſeditionem repreſſit. Polycarpus in epiſt. ad Philipp. referente Euſebio lib. III. hiſt. cap. 33. & Nicephoro lib. III. cap. 19. ſcribit: *Obſecro vos cunctos, ut magiſtratui obedientes ſitis*, (ad martyrium pro fide chriſtiana ſubeundum vos depoſcenti) *omnemque patientiam exerceatis*. Idem cum

paulo ante martyrium coram proconſule ethnico ſtaret apud Euſebium lib. IV. hiſt. cap. 15. inter cætera ſic dixit: *Nos* (chriſtiani) *ſic inſtituti ſumus, ut principatibus ac poteſtatibus a Deo ordinatis honorem, qui eis competat, nobis obſit, exhibeamus.* Tertullianus laudi chriſtianorum accenſet, quod *nunquam inter ſeditioſos inventi* fuerint, licet ethnico magiſtratui ſubjecti; libr. ad Scapul. *Circa majeſtatem imperatoris infamamur, tamen nunquam Albiniani, nec Negriani vel Caſſiani* (qui ſeditionem contra Severum imperatorem excitarant) *inveniri potuerunt.* In apol. c. 33. *Sed quid ego amplius de religione atque pietate chriſtiana in imperatorem, quem neceſſe eſt, ſuſpiciamus, ut eum, quem Dominus noſter elegit, ut merito dixerim, noſter eſt magis cæſar, ut a noſtro Deo conſtitutus, itaque ut meo plus ego illi operor in ſalutem.* Fulgentius lib. I. de myſt. med. Chr. ad Thraſim. *etiam Arianos reges* ab orthodoxorum rebellione tutos eſſe docet ex loco apoſtolico 1. Pet. II. 18. Frivolum eſt, quod Bellarminus regerit, *ideo non fuiſſe Neronem, Julianum, Valentem &c. a chriſtianis depoſitos, quod viribus temporalibus ad id peragendum fuerint deſtituti.* Si enim ab imperiali ſolio ob gentiliſmum fuiſſent dejiciendi, Chriſtus tales ac tantos vires ſuo vicario pontifici Romano conceſſiſſet, quin & parva chriſtianorum manu divina virtute accedente ethnici [illegible] debellari potuiſſent. Falſum etiam eſt, chriſtianis vires temporales defuiſſe. Tertullianus in apol. cap. 1. *obſeſſam vociferantur civitatem, in agris, in caſtellis, in inſulis chriſtianos, omnem ſexum, ætatem, conditionem & dignitatem transgredi ad hoc nomen quaſi detrimento mærent.* Cap. 37. *Externi ſumus & viam omnia implevimus urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatia, ſenatum, forum &c.* Maximinus apud Euſebium lib. IX. hiſt. cap. 9. *Etiam ante Conſtantini imperium omnes fere mortales deorum cultu relicto chriſtianorum genti ſe commiſcuiſſe* teſtatur. Plenæ erant omnes imperii terræ chriſtianis tempore Juliani apoſtatæ, nihilo tamen minus Nazianzenus orat. I. in Julian. inquit, *chriſtianos nullum aliud contra perſecutorem habuiſſe remedium, quam lachrymas.* Nec ſolum de inermibus chriſtianis hoc accipiendum, ut Bellarminus contra Parclajum excipit, ſed etiam ipſa caſtra chriſtianis erant plena. Cum enim Jovianus Juliani apoſtatæ ſucceſſor adprehenſus ad ſuſcipienda imperii traheretur inſignia, ad exercitum Juliani ſacrilegiis profanatum dicitur proclamaſſe, *non ſe poſſe iis imperare, quia eſſet chriſtianus;* tum omnes pari eademque voce reſpondiſſe perhibentur: *Et nos chriſtiani ſumus.* Ruffinus libr. II. hiſt. eccl. c. 1. Theodoretus lib. IV. hiſt. cap. 1. Præterea ſi chriſtiani in primitiva eccleſia judicaſſent, non licere ethnicos magiſtratus tolerare, ac proinde vigore mandati divini ad illos deponendos eſſe obſtrictos; utique totis viribus illis reſtitiſſent, & quævis extrema potius ſubiiſſent, quam ut contra conſcientiam eos tolerando egiſſent. Denique quid opus fuiſſet ad ethnicos imperatores debellandos viribus & violentia, cum ex hypotheſi Jeſuitarum, Hildebrandinæ ſectæ addictorum, inſidiis etiam adverſus reges hæreticos uti liceat, ac veneno vel per ſicarios e medio eos tollere? Sed hæc doctrina ignota fuit piis eccleſiæ primitivæ doctoribus, qui tantum abfuit, ut ſeditionis concitandæ vel inſidiarum magiſtratui ethnico ſtruendarum ſubditis auctores fuerint, ut ſolicite potius caverint, ne tale quidpiam ab illis tentaretur. Ambroſius epiſt. XXXIII. ad Marcell. *Non ego me* (contra tribunos imperatoris) *vallabo circumfuſione populorum, nec altaria tenebo vitam obſecrans, ſed pro altaribus gratius immolabor. Horrebam quippe animo, cum armatos ad baſilicam eccleſiæ occupandam miſſos cognoſcerem, ne dum baſilicam vindicant, aliqua ſtrages fieret, quæ in perniciem totius vergeret civitatis. Orabam, ne tantæ urbis, vel potius totius Italiæ buſto ſuperviverem.* Theodoretus lib. IV. hiſt. eccleſ. c. 14. Valens imperator Arianus, Euſebio, epiſcopo Samoſatenſi per legatum indixerat exſilium; Euſebius legatum, qui ſub crepuſculum veſpertinum

num advenerat, ſilere & diſſimulare cauſam adventus ſui jubet; *nam ſi cognoverit multitudo a prima inſtitutione divino fervore prædita, in flumen te* (inquit) *demerget, & a me poſtea exigetur pœna mortis tuæ.* Hæc locutus & de more veſpertino munere ſuo functus, incipientis ſomni tempore, fide habita uni ſervorum ſolus egreditur ſenex pedes, ſequebatur & ſervus cum cervicali & libro, cumque veniſſet ad ripas fluvii Euphratis conſcendit navigium & remiges Zeugma verſus curſum tenere jubet. Cum fugientem confertim populus ſecutus lamentis ac gemitibus adeoque fontibus lachrymarum profuſis conaretur illi perſuadere, ut maneret, neque pecudes lupis proderet, non eſt illis obſecutus, ſed apoſtolicam legem illis propoſuit, quæ plane juberet magiſtratibus & potentibus ſubjici. 6.) Ex *ſuffragio ſaniorum ex ipſis adverſariis.* In concilio Conſtant. ſeſſ. XV. adſertio illa, *quod reges & principes in hereſin & apoſtaſiam lapſi vel in hereſi nati, ſint regno depellendi*, tanquam erronea in fide & in moribus ſcandaloſa, ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones atque perjuria viam dans, fuit omnino reprobata. Stapletonus domin. XXII. poſt pentec. in promt. mor. *Cum jure gentium & naturæ dubium hoc nemini eſſet, docent apoſtoli Rom. XIII. 1. Pet. II. etiam hanc Dei voluntatem eſſe, ut regibus etiam ethnicis atque infidelibus, neque enim alii tunc erant, ipſi pii & fideles obtemperarent. Sic Chriſtus cæſari, Petrus Neroni obediendum docent.* Bodinus lib. I. de republ. cap. 9. *Nullus Propheta unquam docuit, propter ſolam idololatriam aut hæreſin contra magiſtratus arma capere debere.*

§. CCCCLXXXIV. Quæ in contrarium Bellarminus adfert, facilem habent explicationem 1.) Deut. XVII. *prohibetur populus eligere eum, qui non ſit de fratribus ſuis, hoc eſt, non Judæum, ne videlicet pertrahat Judæos ad idololatriam. Ergo etiam chriſtiani prohibentur eligere regem non chriſtianum. Rurſum ejusdem periculi eſt & damni eligere non chriſtianum, & non deponere non chriſtianum. Reſp.* Diſtinguendum eſt inter non eligere, & electum deponere. Concedimus eum, qui non eſt chriſtianus & orthodoxus, in regem a chriſtianis non eſſe facile eligendum; niſi ſcilicet jure quodam ſpeciali ad certam familiam electio ſit reſtricta, tunc enim propter religionis diverſitatem talis non eſt privandus ſuo jure, ut oſtendimus ſuperius cap. 4. q. 1. Sed alia ratio eſt illius, qui imperium legitimis modis ac mediis jamtum obtinuit; is enim, ſi vel maxime poſtmodum a vera religione deficiat, tamen a ſubditis propterea non eſt deponendus, quia *quæ ab initio fuerunt liberæ voluntatis, ea poſtmodum fiunt ſtrictæ neceſſitatis*, ac quod *ſemel placuit, poſtea diſplicere non poteſt.* Impius princeps eligi non debet; interim electus poſtea eſt tolerandus. Cum a Valentiniano imperatore milites poſtularent, ut ſocium imperii conſtitueret, hoc reſponſi ab eo tulerunt: *Vt me ad imperium vobis eligeretis, in veſtra ſitum erat poteſtate. At poſtquam me jam elegiſtis, quod petitis, in meo eſt arbitrio, non veſtro. Vobis tanquam ſubditis competit, parere, mihi vero, quae facienda ſunt, cogitare.* Sozomenus lib. VI. hiſt. eccleſ. cap. 6. Nicephorus lib. XI. c. 1. Sic non eſt facile contrahendum matrimonium cum conjuge diverſæ religioni addicta; interim ſi jam contractum ſit & conſummatum, propter religionis diverſitatem non eſt diſſolvendum. Multa impediunt matrimonium contrahendum, quæ non dirimunt contractum. Declarabimus id exemplis ab ipſo Bellarmino conceſſis. Cardinales eligunt pontificem, neque tamen permittet ipſis Bellarminus, ut pontificem propter hæreſin iterum deponant. Liberi non debent citra conſenſum parentum matrimonium contrahere, neque tamen illud irritum pronunciat Bellarminus, ſi fuerit contractum. Et quid multis? oſtendunt exempla Salomonis, Manaſſis, Ammonis & aliorum regum idololatricorum a ſubditis toleratorum, hanc ratiocinationem Bellarminianam ex lege Moſaica deductam nunquam ipſis in mentem veniſſe,

ac ſi quid roboris huic argutiæ ineſſet, Chriſtus & apoſtoli minus recte feciſſent tolerando imperatores ethnicos. 2.) *Paulus* 1. Cor. VI. *jubet conſtitui novos judices a chriſtianis temporalium cauſarum, ne cogerentur chriſtiani, cauſam dicere coram judice Chriſti perſecutore. Sicut ergo novi judices conſtitui potuerunt, ita & novi reges & principes propter eamdem cauſam, ſi vires adfuiſſent. Reſp.* Non ſimpliciter & abſolute improbat apoſtolus præſidio & defenſione magiſtratus ethnici uti, cum ipſe ad cæſarem provocaverit; ſed comparate loquitur, quod ſatius ſit privatas injurias tolerare, quam coram ethnicis judicibus maximo cum ſcandalo propter eas accuſationem contra fratrem inſtituere; nec de publicis judicibus loco movendis, ſed privatis arbitris eligendis loquitur. Quæ vero a libera arbitrorum electione ad violentam ordinarii magiſtratus depoſitionem eſt conſequentia? 3.) *Tolerare regem infidelem vel hæreticum, eſt exponere religionem præſentiſſimo periculo, quia qualis eſt rector civitatis, tales ſunt habitantes in ea.* Eccleſ. X. *quia Jeroboam rex idololatra fuit, maxima etiam regni pars continuo idola colere cœpit* 1. Reg. XII. *Reſp.* Quidam reges infideles ac hæretici veram religionem ejusque confeſſores in ſuis provinciis tolerant, quidam vero hoſtiliter eamdem perſequuntur. Prioribus obedientiam in aliis eſſe præſtandam, conſtat ex iis, quæ jam dicta ſunt. Poſterioribus an & quomodo reſiſtendum ſit, inferius diſpiciemus. Res eo redit: reſpiciat quilibet ſuam vocationem; mere privati ac ſubditi non habent poteſtatem deponendi regem abſoluta poteſtate & integra majeſtate inſtructum, fruſtra igitur ſeditionibus ſuis religionis curam prætexunt. Non eſt, quod Bellarminus regerat, *eccleſiam manere ſine efficaci remedio humano, ſi magiſtratui ſuperiori ab illis, qui mere ſunt ſubditi, non liceat armis reſiſtere, atque ab eo deficere*; opponimus enim ipſi, quod ſcribit lib. II. de conc. cap. 19. §. *at inquiunt &c.* ubi ad argumentum: *Si pontifici malo nemo poteſt reſiſtere: ergo eccleſia manet ſine remedio, ſi habet malum pontificem;* reſpondet hoc modo: *Non eſt mirum, ſi manet eccleſia ſine remedio humano efficaci, quandoquidem non nititur ſalus ejus præcipue humana induſtria, ſed divina protectione, cum ejus rex ſit Deus. Itaque etiam ſi eccleſia non poſſit deponere pontificem, tamen poteſt ac debet Domino ſupplicare, ut ipſe remedium adhibeat; & certum eſt, Deo fore curæ ejus ſalutem, qui talem pontificem vel convertet, vel de medio tollet, antequam eccleſiam deſtruat.* Nimirum eccleſia non regitur humanis conſiliis, nec defenditur humanis viribus, vel inſtar ſylvæ cæduæ amputata altior exit, & ſub ipſis perſecutionibus creſcit, adeoque, ut Vigilius loquitur lib. I. contra Eutych. in principio: *triumphum de contrariis & immobilitatem ſortitur de adverſis.* 4.) *Cur non poteſt liberari populus fidelis a jugo regis infidelis & pertrahentis ad infidelitatem, ſi conjunx fidelis liber eſt ab obligatione manendi cum conjuge infideli, quando ille non vult manere cum conjuge chriſtiana, ſine injuria fidei?* 1 Cor. VII. *Reſp.* Apoſtolus nequaquam infidelem conjugem ſtatim repudiandam, ſed potius retinendam docet, v. 12. & 13. quod ſi vero pars infidelis ſe ipſam ſeparet, & divortii initium faciat, malitioſe fidelem partem deſerendo, tum demum fidelem liberam eſſe pronunciat; verba enim illa, *ſi infidelis diſcedit, diſcedat,* v. 15. non ſunt *præcepti*, quod conjugem infidelem fidelis neceſſario teneatur repudiare, ſed *conſilii* in deſertione malitioſa innocenti parti præſcripti, hoc ipſum ſi adplicetur ad magiſtratum ethnicum & ſubditos chriſtianos, ſcopo Bellarmini adverſatur, quia tum demum locum haberet apoſtoli conſilium, quando princeps hæreticus vel infidelis ſponte ſe officio abdicaret.

§. CCCCLXXXV. II.) *Quid faciendum ſubditis, ſi magiſtratus infidelis vel hæreticus ad impia ſacra & falſam religionem eos cogere velit? Reſp.* 1.) Ex ſuperioribus conſtat, impiis illis edictis *non eſſe obediendum*, quia *Deo magis* obe-

2.) Quid faciendum ſubditis, ſi coguntur ad falſam religionem.

re oportet, quam hominibus, Act. V. 29. ita dandum eſt cæſari, quod cæſaris eſt, quod Dei eſt, relinquatur Deo Matth. 21. 2.) Nec tamen vi armata magiſtra- uperiori, qui abſolutam & nullis pactis itam poteſtatem obtinet, ab illis, qui nere ſubditi, reſiſtendum. a.) Quia bel- niſi geratur auctoritate ſuperioris, non gitimum, ut oſtendimus ſuperius; jam ſubditi in magiſtratum nullam habent au- atem vel poteſtatem. b.) Gladium acci- bus minatur Deus, quod gladio ſint pe- ; Matth. XXVI. 52. jam vero ſubditis ſt datus gladius contra magiſtratum, er- adium accipiunt, & per conſequens me- um ipſis, ne gladio pereant. c.) *Qui t poteſtati, ordinationi divinæ reſiſtit, utem reſiſtunt, ſibi ipſis judicium adqui-* Rom. XIII. 2. d.) *Exempla ſanctorum* in c nov. teſt. contrarium, *nec prophetæ nec oli* gladium tradiderunt ſubditis, quo ſeſe erſecutionibus contra magiſtratum pro- tuerentur, ſed ſcutum patientiæ & ar- recum; quinimo *civem illum Nicomedien-* qui Diocletiani & Maximini edictum con- riſtianos promulgatum concerpſerat, ca- ſupplicio jure adfectum primitiva eccleſia it. Euſebius lib. VII. hiſtor. eccleſ. cap. 5. i in perſecutionibus privata auctoritate t gladium arripere, obſtrueretur aditus ronam martyrii adquirendam. f.) Te- unt hiſtoriæ, ſubditis male ceſſiſſe, ſi lo contra proprium magiſtratum inſurge- t carnalibus armis religionem defendere runt. Mattheſius *im Unterricht* anno 1567. *wie ſich Unterthanen zur Zeit der Ver- ng verhalten ſollen: Wer über ſich hauet, dem fallen die Splitter in die Augen*, cum quo congruit illud Scaligeri: *Reverenter habe, quos ſuperiori dant ſuperiores. In ſe ſpuit is, qui adverſus olympum.* Ergo 3.) *ſupplicandum* Deo piis precibus, ut ſaniorem mentem ma- giſtratui concedat, & ſalutaria conſilia ipſorum cordibus ſuggerat. Eſth. IV. 16. cum Ahasve- rus edictum de Judæorum internecione pro- poſuiſſet, ipſi *ad preces & jejunia* mandante & præeunte Eſthera ſeſe convertunt. Dan. III. 24. Sadrach, Meſach & Abednego in forna- cem igneam propter denegatum ſtatuæ idolo- latricum cultum conjecti *ad preces* convertun- tur. Act. IV. 24. apoſtoli de Chriſto ſilere juſſi ad Deum *per preces* levant vocem. (*) Cy- prianus epiſt. LVI. *Incumbamus gemitibus ad- ſiduis & deprecationibus crebris. Hæc enim ſunt munimenta ſpiritualia & tela divina, quæ protegunt.* Nec carebunt tales preces, ſi ex pœnitente & fideli corde proficiſcantur, ſuo fructu; Deus enim ut omnium hominum, ita quoque *regum corda in manu ſua habet;* Pſalm. XXXIII. 15. Prov. 21, 1. *Sicut rivi aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocunque vo- luerit, inclinabit illud.* Ruffinus lib. II. cap. 16. „Ambroſius adverſum reginæ (Arianæ Juſtinæ) „furorem non ſe manu defenſabat aut telo, „ſed jejuniis, continuatisque vigiliis ſub altari „poſitus per obſecrationes defenſorem ſibi at- „que eccleſiæ parabat Deum. Dumque hæc in „longum diverſis machinis & oppugnationibus „Juſtina moliretur, Maximus datis literis im- „pium proteſtatur inceptum fidem Dei impu- „gnari, & ſtatuta catholicæ eccleſiæ ſubrui, „& inter hæc adpropinquare Italiæ cœpit. Quo „Juſtina comperto, hoſte ſimul atque impie- „tatis conſcientia perurgente, in fugam verſa „cum

Pharao Iſraëlitis concedere noluit, ut cultui di- ino inſervirent. Exod. VI. 2. VII 13. 22. VIII. 15. 9. 32. IX. 7. 12. 34. 35. X. 3. ſed propterea non rripuerunt arma, nec conſtituerunt præfectos im- erii. In captivitate Babylonica pro rege Nabucho- onoſor orarunt Jerem. XXIX. Tempore Ahasveri on armis corporalibus, ſed ſpiritualibus, precibus cilicet & jejuniis, pugnabant. Eſth. 1. In primis ecculis chriſtiani horribiles perſecutiones paſſi ſunt, ed non reſtiterunt imperatoribus. Nazianzenus orat. II. in Julian. *Nobis non ſunt alia arma, quam pre- ces.* Baſilius epiſt. LXXI. Imperator Galienus per- miſit liberum chriſtianæ religionis exercitium Euſe- bius lib. VII. hiſtor eccleſ. cap. 12. p. 91. ſucceſſo- res hanc libertatem ſuſtulerunt, ſed chriſtiani vi & armata manu reſiſtere noluerunt. Conſtantinus ma- gnas immunitates & privilegia chriſtianis conceſſit, Conſtantius ſucceſſor eosdem perſecutus eſt, neque tamen vim magiſtratui intulerunt. GERHARDUS.

„cum filio, exſilia, quæ Dei ſacerdotibus præ„parabat, prima ſortitur.„ Sozomenus lib. II. hiſt. cap. 28. "Cum imperator Arium in com„munionem recipere mandaret, Alexander, „Conſtantinopolitanus epiſcopus, ad baſin al„taris procidens totam noctem pronus humi „jacens Deum enixe precatus, ut obſtaret, quo „minus conatus adverſarii ad exitum perduce„rentur, impetravit, ut fœda morte interiret.„ 4.) *Fidei confeſſio exponenda*, calumniæ adverſariorum diluendæ, & ſupplicibus libellis mitigandus perſecutoris animus. Sic Juſtinus philoſophus & martyr ſcripſit apologiam pro chriſtianis ad Antonium imperatorem, Tertullianus apologeticum adverſus gentes, Athenagoras orationem pro chriſtianis, &c. 5.) Si magiſtratus perſecutionem inferens ſuperiorem aliquem recognoſcit, ad illius tribunal *provocandum*. Sic Paulus a tribunali inferiore ad ſuperius tribunal cæſaris provocat. 6.) *Aliorum interceſſionibus utendum.* Sic *Ebedmelech* eunuchus, qui erat in domo regis Sedeciæ, intercedit pro Jeremia, ut ex carcere liberetur, Jer. XXXVIII. 8. quæ interceſſio non caruit ſuo fructu. *Eſther* ſupplicat Ahasvero pro populo Iſraëlitico Eſth. 4. *Præfectus Edeſſenus* juſſus a Valente, imperatore Ariano, chriſtianorum cœtus dejicere, non tantum de imminente periculo populum præmonuit, ut quilibet locum deſtinatum laniena vitaret, ſed etiam conſtantiam chriſtianorum ad matyrium properantium animadvertens ad imperatorem dixit: *fruſtra hæc cædes perpetrabitur, ex qua infamiam nos quidem decerpemus, nec tamen promtitudinem illorum expugnabimus*; qua interceſſione furorem imperatoris a populo avertit. Theodoretus lib. IV. hiſtor. cap. 17. Ruffinus lib. II. cap. 5. Anno 1541. *proteſtantium ordines* apud Franciſcum I. Galliæ regem miſſis Ratisbona literis pro iis, qui ob doctrinæ confeſſionem partim in vinculis, partim in exſilio erant, interceſſerunt. Sleidanus lib. XIII. comm. p. 381. Plura exempla adduximus ſuperius §. 211. 7.) Si precibus & interceſſionibus nihil obtineri poteſt, *fugiendum.* Matth. X. 23. *Si vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Cyprianus epiſt. LVI. *Gaudere & exſultare nos voluit in perſecutionibus Dominus, quia quando perſecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cæli, &c. Solus non eſt, cui Chriſtus in fuga comes eſt, ſolus non eſt, qui templum Dei ſervans, ubicunque fuerit, ſine Deo non eſt.* Nazianzenus in ſerm. de ſe ipſo in agrum reverſo: *Si de civitate depellent & effugabunt, numquid & de cæleſti urbe Hieruſalem, quæ eſt mater omnium noſtrum, depellere nos poterunt vel effugare.* Athanaſius in apol. fugam ſuam excuſans adducit exempla piorum ac magnorum virorum, qui fugæ beneficio vitæ ac ſalutis ſuæ conſuluerunt, *Jacobi*, qui fugit fratrem Eſau; Gen. XXVII. 43. *Moſis*, qui Pharaonis potentiam reveritus fugit in Midian; Exod. II. 15. *Davidis*, qui a facie Saulis ſe abdidit in ſpeluncam; 1. Sam. XXII. 1. *Eliæ*, qui Jeſabelis minas fugiens in deſertum abiit; 1. Reg. XIX. 3. ipſius etiam *Chriſti*, qui Herodis & Judæorum furores fugiendo ſæpius eluſit. Matth. II. 14. XII. 15. Joh. VIII. 59. &c. Ejusmodi exempla plura occurrunt 1. Reg. XVIII. 4. Jer. XXVI. 21. Act. IX. 25. 2. Cor. XI. 33. &c. Sic in pacificatione Paſſavienſi *beneficium emigrationis* conceditur illis, qui a magiſtratu ad religionis mutationem coguntur. 8.) Quod ſi nec fugæ locus patet, quidvis potius *tolerandum*, quam contra Dei verbum & conſcientiam aliquid agendum, ac vitæ potius, quam Deo renunciandum. Matth. X. 39. *Qui perdit animam ſuam propter me, inveniet eam.* Act. XXI. 13. dicit apoſtolus: *Non ſolum adligari, ſed etiam mori paratus ſum propter nomen Domini Jeſu.* Eamdem ſpiritus *προθυμίαν* animadvertimus in Ignatio, qui epiſt. XIV. ad Tharſenſes p. 19. inquit: *ἕτοιμος εἰμὶ πρὸς πῦρ, πρὸς θηρία, πρὸς ξίφος, πρὸς ϛαυρόν. Μόνον ἵνα Χριϛὸν ἴδω τὸν σωτῆρα μȣ̃, καὶ θεὸν ὑπὲρ ἐμȣ̃ ἀποθάνοντα.* & in epiſt. XII. ad Roman. p. 68. *πῦρ καὶ ϛαυρὸς, θηρίων τε συϛάσεις, ἀνατομαὶ, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀϛέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλυσμοὶ ὅλȣ τȣ̃ σώματος καὶ κόλασις τȣ̃ διαβόλȣ*

βόλȣ

ȣ ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθω, μόνον ἵνα Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃ ύχω. Καλόν ἐμοὶ ἀποθανεῖν διὰ Ἰησȣ̃ν τὸν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. ebius lib. IV. hiſt. cap. 15. ex epiſtola ecæ Smyrnenſis de Polycarpo refert, quod roconſulem ethnicum beſtiarum immiſſioinmantem dixerit: *Voca eas, eſt enim noixum a potioribus non eſſe per pœnitentiam ejora tranſeundum, ſed honeſtum ducimus, llis ad ea tranſire, quæ juſta ſunt.* Cum onſul diceret: *Si beſtias contemnis, igne mpeſcam;* reſpondit Polycarpus: *Ignem ris ad horam arſurum, ac paulo poſt exuendum; ignoras enim ignem illum futuri ii & æterni ſupplicii impiis reſervatum. quid tardas? infer quidquid lubet.* De nanico ibidem commemoratur, quod *cum onſul ætatis eum admoneret atque obſecraut quoniam admodum juvenis & in flore, ſui ipſius miſeretur,* incunctanter & te in ſe beſtiam illexerit, & tantum non erit, & provocarit, ut *quam velociſſime niqua hac & injuſta vita liberaretur.* inus lib. II. hiſt. cap. 5. & Theodoretus IV. hiſt. cap. 17. de fœmina quadam Ena referunt, quod audiens juſſu Valennperatoris chriſtianos eſſe in loco convenublici a præfecto opprimendos, *adeo feac propera domo ſua proruperit, ut nec leret oſtium, nec operire ſe, ut mulierum u decet, diligentius potuiſſet, infantem ue parvulum ſecum traxerit, curſuque lo, irrupto etiam officii præfectum comis agmine feſtinaverit.* Perducta ad præm ab eoque quæſita, quo tam feſtina eraret? *ad campum* dixit, *quo catholicopopulus convenit. Et non,* inquit præs, *audiſti, quod omnes interficiendi ſint inventi? audivi,* inquit, *& ideo feſtino, i inveniar.* Rogata denuo, quo *parvuillum ſecum traheret? ut & ipſe,* reſpon*martyrium conſequi mereatur.* Addit odoretus cap. 16. *ardens enim divino feranimus nullo tangitur humano metu, ſed res tales pro riſu ac joco habet;* qua lenæ mulieris ac reliquorum concivium confertim ad locum martyrii properantium conſtantia imperator permotus a furore & veſania ſua remiſit. Joſephus libr. XVIII. antiq. cap. 11. de Judæis memorat, quod audientes Petronium præſidem Roma a Cajo imperatore mitti, ut ejus ſtatuam in templo ponat, eidem nondum regionem ingreſſo Ptolemaidem primum, mox etiam Tiberiadem occurrerent, ſuppliciter rogantes, *ne ſe ad eam neceſſitatem adigeret, neve ſacratam urbem vetitis imaginibus pollueret; cumque is objiceret: An igitur bellum geretis cum Imperatore? Nequaquam,* dicebant, *pugnabimus, ſed moriemur citius, quam a legibus Dei diſcedamus,* ſimulque procumbentes nudatis jugulis paratos ſe dicebant ad excipiendos gladios, qua conſtantia aqud Petronium obtinuerunt, ut ad Imperatorem ſcriberet, & abrogationem decreti interveniente Agrippæ interceſſione obtineret. Talis conſtantiæ exempla in hiſtoria ſacra & eccleſiaſtica occurrunt longe plurima, qua perſecutorum furor longe melius, quam ferri acie retunditur.

3.) An pravo & impio magiſtratui reſiſtendum?

§. CCCCLXXXVI. Quæritur III.) *An pravo & impio magiſtratui a ſubditis ſit reſiſtendum, ejusque imperium excutiendum? Reſp.* Mere ſubditis, de quibus hoc loco agimus, id neutiquam licet, ut ex ſuperioribus facile colligitur. 1.) Si enim etiam impius magiſtratus *eſt a Deo* & Dei ordinatio, utique imperium ejus tolerandum, ſed prius demonſtratum fuit ſuperius cap. 3. ſect. 1. q. 2. manet ergo poſterius. 2.) Si *propter idololatriam & hæreſin* non licet magiſtratui legitimo reſiſtere; multo minus propter alia quædam delicta minora id licebit. Sed prius demonſtratum fuit in proxime præcedentibus. 3.) Dicta ſcripturæ ſunt *generalia*, ſine improbitatis ac vitioſæ qualitatis exceptione obedientiam erga magiſtratum a ſubditis requirunt. 4.) *Sancti Dei homines* docuerunt, etiam impio magiſtratui debita officia præſtanda. *Samuelis filii* ſupra tribus Iſraëliticas conſtituti erant impii & avari, nihilo minus cum populus priſtini regiminis pertæſus regem po-

ſtularet, Dominus ad Samuelem dicit, *non te, ſed me rejecerunt*: 1. Sam. VIII. 7. *Nabuchodonoſor* erat eccleſiæ perſecutor & impius rex; nihilo tamen minus Jeremias pro eo orandum, non autem rebellandum docet. Jer. XXIX. 7. *Tiberius* erat crudelis parricida, adulter, omnis nequitiæ & flagitii artifex, nihilominus Chriſtus tributum ei dandum eſſe jubet Matth. XXII. 21. *Neronem* apoſtolus adpellat leonem 2. Tim. IV. eidem tamen ſubjectionem Dei ordinatione deberi docet. Rom. XIII. 2. *Aſiæ reges* crudelitatis ac facinorum plurimorum reos fuiſſe, Buchholzerus in dial. de regn. Scot. memorat, nihilominus tamen Petrus ad chriſtianos in Ponto, Bithynia, Cappadocia, &c. ſcribens *omni humanæ ordinationi ſubjectos* ipſos eſſe jubet 1. epiſt. II. 13. 5.) *Exemplis ſanctorum* idem probatur. *Saul* erat impius & inobediens, interim non deturbatur a ſolio regali, nec a ſubditis nec a Davide, qui divinitus erat in ſucceſſorem electus. *Achab*, *Ammon* & *alii reges Iſraëlitici* erant projectæ impietatis, nec tamen ſubditi illis reſtiterunt. *Cajus Caligula* teſte Joſepho lib. XIX. antiq. c. 2. erat maleficus, voluptatibus deditus, ſanguinarius, unicum fructum potentiæ exiſtimans, ſi abuteretur ea contra immeritos, &c. neque tamen apoſtoli auctores fuerunt chriſtianis, ut ab imperio eum removere tentarent. 6.) Idem oſtendit *rationis paritas*. *Servi* jubentur obedire etiam δυσκόλοις, *duris ac difficilibus dominis*, 1. Pet. II. 18. *liberi auſteris & moroſis parentibus*, *uxores duris maritis*; quidni etiam ſubditi iniquo magiſtratui? 7.) Licentia ſubditis data magiſtratui pravo reſiſtendi *exitio eſt reipublicæ*, quod probat Gerſon in cenſ. errorum adſertorum per Johannem Parvum, qui cædem ducis Aurelianenſis excuſatum iverat: *Per hanc adſertionem* (inquit) *aperiretur via ad homicidia regum ac principum quorumcunque, ad violationem fidei & juramenti, ſi liceret impune eos propria auctoritate necare, aut in eos fraudes moliri, daretur & occaſio ſubditis rebellandi & contemnendi principes. Nemo enim ambitioſus aut a principe caſtigatus non fingeret in eum ingentia crimina, ut eum populo exoſum redderet, nulla eſſet imperandi ſecuritas.* Subditi ergo, quibus magiſtratus impius obtigit, *non murmurent* adverſus Deum vel magiſtratum, *ſed adverſus peccata ſua*, Thren. III. 39. quippe quibus promeriti ſunt illud Domini flagellum; ut enim in bono magiſtratu Dei φιλανθρωπία, ita in malo τιμωρία agnoſcenda eſt: humilient ſe coram Deo, agant pœnitentiam, patienter tolerent impoſitum jugum, ac divinam liberationem vel mitigationem fide exſpectent.

§. CCCCLXXXVII. IV.) *An tyranno reſiſtere, ejusque jugum gum vi armata ſubditi excutere poſſint*? Diſtinguunt politici ſcriptores 1.) inter tyrannum in *titulo*, qui illicitis mediis regnum ſibi adquiſivit; & inter tyrannum in *exercitio*, qui regnum legitime adquiſitum tyrannice adminiſtrat. Illum licite repelli poſſe ſtatuunt, quia non obtinet legitimam poteſtatem, ſed ad iniquam ſervitutem ſubditos contra jus & fas cogit. Sic judices divinitus excitati ab externorum hoſtium & tyrannorum jugo iſraeliticum populum liberarunt, ut hiſtoria judicum teſtatur. Mattathias injuſtam Anthiochi oppreſſionem bello repulit 1. Macc. III. Tyrannus in *titulo* duplex iterum conſtitui poteſt; vel enim *occupatione* tantum tyrannus eſt, non adminiſtratione, quando imperium illegitimis modis adeptum legitime adminiſtrare ſtudet, ſicut Pelopidas Alexandrum Pheræum tyrannum in juſtum principem mutare nitebatur; Plutarchus Pelop. vel *occupatione & adminiſtratione* ſimul tyrannus eſt, qui omnium peſſimus. 2.) Inter *principes majeſtatis integræ & poteſtatis abſolutæ*, qui abſolutum in ſubditos imperium obtinent, nec tenentur certis quibusdam pactis, conventis vel legibus regni fundamentalibus expreſſa promiſſione obſtricti; & inter *principes poteſtatis limitatæ*, & *pactis conventis* inter ipſos & proceres regni initis *circumſcriptæ*, cui diſtinctioni reſpondet ea, quæ ſtatuitur *inter ſubditos meros & mixtos*. 3.) Inter *offenſionem* & *defenſionem*. Principibus, quorum poteſtas eſt limitata ab illis, qui non ſunt

4.) An tyranno reſiſtere licitum?

ant mere ſubditi, ab ordinibus ſcilicet regni eſſiſi, ac violentiam eorum armata manu re-ielli poſſe diſputant, id quod ſequentibus con-irmari poſſet argumentis. 1.) A *magiſtratus ffitio.* Magiſtratui incumbit ſubditos contra njuſtam oppreſſionem tueri, ut ſuperius fuit emonſtratum. Jam vero ordines regni in egno electivo, ad quod non niſi certis con-itionibus caput aliquod eſt evectum, ſunt oco magiſtratus. Non enim ſunt mere & bſolute ſubditi, ſed partem poteſtatis in ele-ione ſummi capitis ſibi reſervarunt. 2.) A *uris naturalis præſcripto.* Defenſio ſui omni ure, divino ſcilicet, naturali & civili eſt con-eſſa. Ergo licet ordinibus regni contra in-iſtam oppreſſionem ſe & ſubditos defende-e. (*) 3.) Ex *mutuæ obligationis modo.* Ex ontractibus naſcitur mutua & reciproca ob-gatio. Jam vero inter principem poteſtatis eſtrictæ & Ordines regni electivi talis con-actus fuit initus, ut princeps in leges regni undamentales prius juraverit, antequam or-ines regni nomine omnium ſubditorum fidem ſi darent. Quod ſi ergo princeps ab hoc ontractu diſcedit, ordines regni ab obedien-æ promiſſione ipſo jure abſolvuntur. 4.) Ex *xiomate theologico,* quod evangelium non aboleat politias. Jam vero ad ſtatuta & jura politica hoc ipſum pertinet, quod ordines re-gni vi contractus initi magiſtratui libere ele-cto, & contra promiſſionem ac fidem datam agenti reſiſtere poſſint. Vid. Lutherum *in Bedencken von der Gegenwehr*, tom. VII. Germ. Jen. f. 389. 5.) A *paritatis judicio.* Sicut principes aberrantes miniſterii eccleſiæ verbo poſſunt arguere, conſiliarii ſanis conſiliis in vias eos revocare; ſic ordines regni, quibus datus a Deo gladius, vi armata ipſius conati-bus poſſunt reſiſtere. 6.) Ex *probatarum exemplorum teſtimonio.* 2. Reg. XI. Jojadas deponit Athaliam; 1. Macc. II. & ſeqq. (**) Judas & reliqui Maccabæi reſiſtunt Antiocho. Conſtantinus oppugnavit Licinium collegam in imperio, chriſtianos perſequentem. B. Lutherus in ſcripto ad paſtorem tom. VII. German. Jenenſ. fol. 386. addit duo alia exempla, quod populus reſtiterit Sauli Jonathanem interficere cupienti, 1. Sam. XIV. quodque Ahikam & alii principes iſraelitici reſtiterint regi Jojakim Jeremiam ad internecionem quærenti. (***) 7.) Ex *conſequente abſurdo.* Si ordinibus regni denegaretur poteſtas contra injuſtam violentiam ſe ac ſuos defendendi; conſequens foret, non eſſe diſcri-

(*) Vt poteſtas talis principis non eſt abſoluta, ita quoque obedientia ſubditorum non debet eſſe abſoluta; alias tyrannorum ſtabilietur licentia, ac ſubditorum periclitabitur libertas & conſcientia. Gerh.

(**) Jeroboam Rehabeamo, Jehu & ſocri Joramo, Jojada & principes Judæ Athaliæ, Maccabæi Antiocho, aliisque regibus Macedonicis reſtitere. Si dicas, factum hoc eſſe mandato Dei expreſſo, vel peculiari numinis divini inſtinctu vel aliis juſtis ex cauſis. Reſp. Salva res eſt, hinc enim conſtat dicta de obedientia magiſtratui præſtanda certas habere exceptiones. Gerhardvs.

(***) Chemnitius part. II. loc. comm. p. 26. edit. anno 1591. *Quia Deus voluit gradus eſſe in imperiis, ut ſint aliqui ſuperiores ordines privatis, qui ſint pars conſilii publici & gubernationis:* 1. Petr. II. 13. 14. Sive regi tanquam præcellenti, ſive ducibus tanquam ab eo miſſis. 1. Tim. II. 2. Regibus, & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt; *illi igitur ſuperiores ordines, quia ex officio debent conſilia & operas conferre ad defenſionem diſciplinæ & communem ſalutem, non ſatisfaciunt ſuo officio tolerando tam injuſtam ſævitiam, ſed debent improbare & ſuo loco reſiſtere.* Hunnius diſp. de magiſtr. theſ. 96. 97. tom. V. *Interim officio ſuo non deerunt, ſi qui ſunt populares magiſtratus ad reprimendam regni tyrannidem conſtituti, ut violenta imperia, quoad fieri poteſt, ad juſtam redigantur moderationem, quod niſi fecerint, ut patriæ proditores perfidiæ ſuæ rationem Deo ſunt reddituri.* Proteſtantium reſponſum in bello Schmalcaldico, quod recitatur a Sleidano p. 542. *Quod ſi pactis ſtetiſſet* (cæſar) *atque decretis, nos etiam noſtrum eramus officium facturi; ſed quoniam ea violavit, & vere præcipua Deo debetur obedientia, ſibi culpam ipſe tribuat. Etenim quia religioni molitur exitium atque libertati, cauſam præbet, cur ipſe impugnetur bona conſcientia. Cum enim in eum caſum res devenerit, licet reſiſtere, ſicut & ſacris & profanis hiſtoriis demonſtrari poſſet. Nam injuſta vis minime Deum auctorem habet, nec alia ratione ſumus ei devincti, quam ſi conditiones, quibus eſt creatus cæſar, impleat.* Vide literas Mauritii Saxon. electoris & Alberti Brandenburgici apud Sleidanum lib. XXIV. hiſtor. pag. 753. Gerhardvs.

men, inter principes, qui abſolutam & integram obtinent poteſtatem, & inter eos, quorum poteſtas eſt limitata & circumſcripta, nec eſſe diſcrimen inter mere ſubditos, & eos, qui ſunt in partem poteſtatis recepti, ac quibus cura boni publici ex parte adhuc incumbit, promiſſionem illam, quam princeps ante evectionem ad regnum ordinibus præſtat, nullius eſſe momenti, cum pro arbitrio ab ea diſcedere, nec ad impletionem ejusdem cogi poſſit, electionem principis intuitu boni publici ſuſceptam in extremum regni detrimentum vergere, cum libidini ejus nemo plane poſſit reſiſtere. &c. 8.) Ex *theologorum & jurisconſultorum ſuffragio*. Lutherus, Bugenhagius, Juſtus Jonas, Nicol. Amsdorffius, Georgius Spalatinus, Philipp. Melanchthon, Caſpar. Cruciger, Georgius Major, Juſtus Menius, Chriſt. Hoffmannus, & alii theologi, jurisconſulti Witebergenſes anno 1531. Baſilius Monnerus, & alii ex politicis defenſionem ſui ordinibus regni licitam & conceſſam eſſe cenſuerunt, ut conſtat ex ſcriptis a Hortledero collectis tom. II. lib. 2. de cauſis belli Germanici, &c. (*) Sed graviſſimæ hujus quæſtionis deciſionem theologorum & jurisconſultorum collegiis committendam, neque quidquam temere pronunciandum eſſe ducimus.

§. CCCCLXXXVIII. Si ulterius quæritur de talibus principibus, qui ſunt liberæ & abſolutæ poteſtatis, qui vel per ſucceſſionem imperium obtinent, vel per electionem absque tali limitatione & ſtipulatione prævia rerum potiuntur, ſi illi poſtmodum in tyrannos degenerent, an ſubditi eis reſiſtere poſſint? ibi varia opinionum divortia ſeſe offerunt. *Pontificii*, præſertim jeſuitæ, tyrannum æſtimant ex hæreſi, ideo omnes illos reges ac principes tyrannorum loco habendos eſſe, & a quovis ſubdito e medio tolli poſſe ſtatuunt, qui a Romana eccleſia ſeceſſionem faciunt, ſi vel maxime legitime imperium adquiſiverint, ac legitime illud adminiſtrent. Sed de hoc ſanguinario theoremate ſuperius fuit dictum. Alii talem definitionem tyranni proponunt, quæ pravo cuique principi convenit, ideoque exiſtimant, ſubditos non ſolum tyranno, ſed etiam cuivis impio Magiſtratui reſiſtere, & ab imperii ſolio eum deturbare poſſe: 1.) *Quia ut ſubditi fœdus ineunt cum magiſtratu, per quod eidem ſunt obſtricti, ſic magiſtratus & ſubditi ſimul ineunt fœdus cum Deo, per quod utrique Deo ad officii partes recte obeundas obligantur, proinde, ſi pars alterutra, videlicet magiſtratus non obſequatur promiſſis Deo factis, ſubditi tanquam correi eum poſſunt in ordinem redigere.* Brutus in vindic. quæſt. 1. 2.) *Princeps ex populi beneficio rex eſt, & ex ipſius manibus poteſtatem ſuam accipit*, quod argumentum pontifex Zacharias ſuggeſſit Francis, cum de Childerici abdicatione conſulerent, apud Aventinum libr. III. annal. *Princeps*, inquit, *populo, cujus beneficio regnum poſſidet, obnoxius eſt, quæcunque enim habet, potentiam, honorem, divitias, gloriam, dignitatem a populo accipit, plebi eadem accepta referat. Regem plebs conſtituit, eumdem & deſtituere poteſt.* Cui conforme etiam illud: *Populus nunquam ita ſuam poteſtatem in regem transfert, quin illam ſibi in habitu retineat, ut in certis caſibus etiam actu ad ſe recipere poſſit;*

(*) Becanus in reſp. ad aphoriſm. Calviniſtarum aph. 9. pag. 100. *Qui eſt tyrannus tantum adminiſtratione non poteſt a ſubditis interfici, ut definitum eſt in concilio Conſtant. ſeſſ. XV. quia verus & legitimus princeps, etſi tyrannice regat, manet tamen ſuperior. Ergo ſubditi debent illi obtemperare & non interficere, niſi forte ob neceſſariam vitæ defenſionem.* Bodinus lib. II. de republ. cap. 5. *Quanquam qui theologorum erudItiſſimi habentur*, (in margine notatur Mart. Lutherus, Calvinus in Joh. & in inſtit. lib. IV cap. 31. Sleidanus in hiſtor.) *non modo non licere putant ſubditis, principes tyrannidis ſpecie occidere, ſed ne verbo quidem violare fas eſſe, niſi ſingulari Dei oraculo jubeantur, ſicut Jehu, qui Dei juſſu ad regnum Iſraël ticum vocatus eſt, ut regis Achabi liberos ac poſteritatem a ſtirpe deleret.* Ac poſtea: *Et quidem cum Germanorum principes pro ſuſcepta religione pugnare & adverſus Carolum V. arma capere decreviſſent, Martinum Lutherum conſuluerunt, num id jure divino liceret, ille negavit, neque tamen principibus id perſuaſit. Itaque funeſtum bellum reique publicæ calamitoſum ſuſceptum eſt cum ingenti principum & civium ſtrage &c.* GERHARDVS.

; quod urget Bellarminus in recogn. lib. icis. 3.) *Inter principem & ſubditos ciproca obligatio, ſi non expreſſa, tamen . Subditi obligantur magiſtratui ad obe- iam, magiſtratus ad defenſionem, juſti- dminiſtrationem, veræ religionis conſer- nem, &c. Ut ergo magiſtratus poteſt tos ad obedientiam vi illius obligationis e, ita ſubditi a magiſtratu poſſunt defi- eique reſiſtere, ſi capita illius fœderis grediatur*; quod argumentum urgebat orius VII. cum Romanos ab obedientia ici IV. abducere vellet. *Quemadmodum* bat) *militem ignavum imperator poteſt orare: ita militi ducem injuſtum licet de-* . Aventinus lib. V. annal. 4.) *Princeps ipublicæ tutor, ut ergo pupillus poteſt a tutorem adcuſationem ſuſpecti inſtitue- & poteſtate ejus exire, ita idem ſubditis a magiſtratum licet*, quod urget Roſſæus de juſta reip. in princ. poteſt. c. 2.

CCCCLXXXIX. Sed totam horum & um argumentorum ſtructuram uno impe- ejicit apoſtolus, quando exſertis verbis unciat: *Omnis anima poteſtatibus ſubli- bus ſit ſubjecta, non enim eſt poteſtas niſi), quæ autem ſunt poteſtates, a Deo or- æ ſunt; quicunque ergo poteſtati reſiſtit, æ ordinationi reſiſtit, qui autem reſiſtunt, um ſibi ipſis adquirunt.* Ad argumenta , Roſſæi, Bucherii, &c. ſolide reſpon- Barclajus in lib. cont. monarchomachos, icus Gentilis in lib. de vi in principes er injuſta, Cunerus in lib. de off. princip. . & Arniſæus in lib. de autorit. princ. opulum ſemper inviolabili. 1.) Si prin- abſolutæ poteſtatis & integræ majeſtatis grediatur promiſſum Deo factum, non torum, ſed Dei pœnas incurrit, neque ſubditis in principem competit jurisdictio, oli Deo. 2.) Poteſtas principis abſoluti eſt ipſi tantum a populo *delegata*, ſed in enitus *tranſlata*, ergo populus non poteſt are, quod a ſe in principem transtulit, xpreſſis pactis id cautum fuerit. Poteſtas u, qui beneficio ſucceſſionis Reges naſcuntur, vel per electionem abſolutam, ac nullis conditionibus circumſcriptam in ſolium regale evehuntur, non pendet ex arbitrio populi, ſed ex ordinatione ipſius Dei. 3.) Si princeps abſolutus officium ſuum negliget, non poteſt a mere ſubditis coërceri, quia ſubditi hac in parte deſtituuntur tum *mandato divino*, tum *ſuperiore poteſtate*; ſed divino relinquendus eſt impius princeps judicio, quod ob id ipſum gravius aliquando experietur, quia humano judicio non potuit coërceri. *Cum enim juxta apoſtolum omni mortali horrendum ſit incidere in manu Dei viventis; regibus tamen, qui nullum præter ipſum Deum ſupra ſe habent, quem metuant, eo erit horribilius, quod ipſi ſoli Deo peccent; ſi peccaverit vir in virum, placari illi poteſt Deus, ſi autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* ut ex 1. Sam. II. 25. collegit Otto Friſingenſis in epiſt. ad Fridericum. 4.) Princeps non ſolum *tutor*, ſed etiam *pater* eſt reipublicæ, ut ergo filio, quatenus tali, non competit poteſtas in patrem, ita nec ſubditis in magiſtratum. Sed nec pupillus ſibi ipſi jus dicere, & propria auctoritate tutorem ab officio removere poteſt, verum ad id requiritur auctoritas judicis; pari ergo ratione ſubditi non poſſunt nec debent ſibi ipſis jus dicere, & proprio arbitrio principem e ſolio deturbare, ſed ſummo & unico magiſtratus judici, Deo ſcilicet, id omne committant: *Tolerandum eſt patienter*, inquit Æneas Sylvius in lib. de ort. & auctor. imper. Rom. c. 16. *quidquid princeps facit inique, exſpectandaque eſt vel ſucceſſoris emendatio, vel ſuperni judicis correctio, qui violentias atque injurias non ſinit eſſe perpetuas.*

§. CCCCXC. Quidam tandem tyrannum deſcribendum eſſe rectius cenſent, non ex *crudelitate & ſævitia in quosdam ſubditos*, nec ex *nimia ſeveritate in tributis exigendis*, & vectigalibus imponendis, *nec ex vitiis privatis*, ſed ex *ſupino officii publici neglectu*, & ex *reipublicæ deſtructione*; ut enim princeps ad *publicum*, ita tyrannus ad *privatum commodum* omnia refert, Ariſtoteles lib. IV. pol.

pol. c. 10. ac in talem tyrannum ſubditos exſurgere, eumque oppugnare poſſe exiſtimant. 1.) Quia tyrannis non eſt legitima poteſtas, ſed merum latrocinium. 2.) Subditi non ſunt Dei mandato tyranno obligati, quia Deus non obligat ad illegitima, injuſta & inhoneſta. 3.) Sicut adulterium ſolvit vinculum conjugale, quia directe adverſatur conjugii legibus: ſic tyrannis liberat ſubditos ab obedientiæ vinculo, quia imperii legibus ex adverſo repugnat. 4.) Tyrannis eſt plane contra naturam; cum enim tyrannus, utpote ad privatum commodum omnia referens, ſit peſſimus, non poteſt niſi melioribus aut æqualibus dominari, jam vero contra naturam eſt meliores ſubjici deterioribus. 5.) Reſpublica eo fine principi tradita eſt, ut illi præſit ad ſalutem omnium, a quo ſi prorſus deſciverit, etiam de poteſtate cadit, quippe quam non alio fine ſibi commiſſam obtinet. 6.) Patriæ ſalus & boni publici cura pluris facienda quam unius inſana libido. *Princeps eſt propter rempublicam, ac proinde republica minor*; inquit Plinius in paneg. Trajan. potior igitur haberi debet reipublicæ ſalus, qua omnium ſubditorum incolumitas continetur, quam inſana unius hominis furioſi libido. 7.) Defenſionem contra tyrannum prohibere, eſt jus naturæ reſcindere, quippe quod unicuique ſuam ſuorumve defenſionem præſcribit. 8.) Tyranni comparantur *leonibus* rugientibus & *urſis* eſurientibus, Prov. XXVIII. 15. 2. Tim. IV. 17. *lupis* rapientibus prædam; Ezech. XXII. 27. &c. at feris illis reſiſtere, easque debellare licitum. Sed enim 1.) cum inter *tyrannum*, & eum, qui quædam *tyrannice* agit, adcurate ſit diſtinguendum; non enim is ſtatim tyrannus eſt, qui quosdam ex ſubditis injuria adficit, ac quædam tyrannidis ſpeciem præ ſe ferentia agit; ſed qui religionem, leges, libertatem tollit, totam rempublicam peſſundat, in bona & corpora ſubditorum libere graſſatur, nec patientia vel precibus vel cohortationibus ulla ex parte ſeſe emendari patitur. 2.) Cum in chriſtiana republica vix poſſint pejores dari principes, quam quales fuerunt *Tiberius*, *Caligula* & *Nero*, quos tamen Chriſtus, apoſtoli & primitivæ eccleſiæ doctores a ſolio dejiciendos eſſe nuſpiam docuerunt, ſed potius ad obedientiam ſubditos cohortati ſunt. 3.) Cum raro *illa moles convelli ſine convellentium exitio poſſit*, ut loquitur Tacitus lib. IV. ann. ac *minore ut plurimum periculo tyrannus toleretur, quam ejiciatur.* 4.) Cum ejecto uno tyranno novus plerumque ſuccedat, priori deterior. 5.) Cum ſatius ſit, a ſubditis hic peccari in defectu, quam exceſſu, ac duriſſima quævis ab illis tolerari, quam prætextu defenſionis principem, de quo emendationis ſpes eſt, e ſolio dejici, ideo theologus rectius fecerit, ſi populum chriſtianum ſub jugo tyrannico laborantem ad pœnitentiam ac patientiam hortetur, quam ſi vim armatam contra vindicis Dei flagella adhibendam eſſe doceat. *Non exiſtimo negandum* (ſcribit Brentius in com. 1. Sam. XXIV.) *quin Davidi in regem divinitus electo Saulem tyrannidem exercentem tam opportune in ſpeluncea oblatum interficere licuerit. Sed David maluit ſequi, quod ædificaret, quam quod impune liceret*, &c. Et poſtea: *Quod David pepercit Sauli, magna laude dignum eſt*, & *docet, multo honeſtius* & *utilius eſſe, ut ad evitanda offendicula de jure noſtro aliquid remittamus, quam ſummum jus proſequamur.* Regula generalis, eademque ut certiſſima ita tutiſſima eſt illa apoſtolica: *Qui reſiſtit, divini ordinationi reſiſtit*; an vero ab ea in hoc vel illo caſu detur quædam exceptio, non eſt temere pronunciandum, ſed omnes circumſtantiæ adcurate conſiderandæ. Fruſtra contra tyrannum capiuntur arma, niſi ſubditorum peccata, quæ tyranni imperium meruerunt, prius emendentur; contra vero ſola ad Deum converſione & piis precibus liberatio a tyranno ſæpius fuit obtenta absque ullo armorum uſu. Proinde ſi in privatis, multo magis in publicis injuriis a magiſtratu illatis locum habere debet illud: *Satius eſt ferre injuriam, quam inferre.*

CON-

CONCLVSIO GENERALIS.

§. CCCCXCI. Atque hæc dicta ſint
dine politico, ejusdemque integrantibus
ous, *magiſtratu* ſcilicet & *ſubditis*, quo-
omnium ſalutaris uſus ſtatui poteſt duplex:
ralis & ſpecialis. *Generalis* eſt διδασκα-
; & ἐλεγκτικὸς, videlicet ut ὀρθοδοξίαν
oc articulo ex verbo Dei cognitam ame-
, & contra quavis corruptelas adſeramus.
alis vel ad *magiſtratum*, vel ad *ſubditos*
net. *Magiſtratui* prodeſt hæc doctrina
id διδασκαλίαν, ut intelligat ſe vivere in
latu, in quo poſſit Deo placere, & bona
:ientia eidem ſervire; 2.) ad παιδείαν, ut
:s officii divinitus ſibi demandati diligen-
uret, veram religionem tueatur, juſtiti-
dminiſtret, ſubditos defendat, &c. 3.)
ταράκλησιν, ut in omnibus periculis &
rſis, quæ reipublicæ cauſa ſuſtinet, in
ibus etiam laboribus, quos boni publici
ı ſuſcipit, ſoletur atque erigat ſe divinis
nisſionibus de præſentia, auxilio, libera-
: ac largiſſima remuneratione; 4.) ad
ὀρθωσιν, ut intelligat, non eſſe ſibi datam
tiam quidvis pro lubitu agendi, ſed red-
lam aliquando Deo & vitæ actæ & impe-
;eſti rationem. *Subditis* hæc doctrina
ı multiplicem præſtat: 1.) διδασκαλίαν,
ı magiſtratus conſtitutione ac conſervatio-
ivinam providentiam, ſapientiam, juſti-
, potentiam ac bonitatem reverenter
ſcere, & admirari diſcant; 2.) παιδείαν,
ivinæ huic ordinationi ſponte & ex ani-
ſeſe ſubjiciant, debitum honorem & obe-
tiam magiſtratui præſtent, pro ſalute illius
idiana vota ex animo faciant, tributa
nte ſolvant, nec ſolum propter pœnam,
:tiam propter conſcientiam ſubjectionem
iſtratui a ſe deberi agnoſcant; 3.) ἐπανόρ-
ν, ut limites ac terminos obedientiæ, qua
iſtratui tenentur obſtricti, recte percipi-
ant, ut cæſari, quod cæſaris eſt, ita perſolvant, ne quod Dei eſt, Deo eripiatur.

§. CCCCXCII. Ordo politicus in genere ſic definiri poteſt, quod ſit *ſtatus a Deo ordinatus, magiſtratu ac ſubditis certis officiorum generibus ſibi invicem devinctis conſtans, ob tranquillitatem & ſalutem humani generis inſtitutus.* Magiſtratus in *abſtracto* ex loco apoſtolico Rom. XIII. & 1. Tim. II. ſic definiri poteſt, quod ſit *poteſtas ſupereminens a Deo ordinata, non fruſtra gladium portans, ſed ut ſit terrori male & laudi bene agentibus, cui oportet honorem, timorem, tributa, preces & ſubjectionem a ſubditis exhiberi non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, ut placidam & quietam vitam agant cum omni pietate & honeſtate.* Vel: *Magiſtratus eſt poteſtas a Deo ordinata, gladio armata, ut ſit cuſtos divinæ legis ac aliarum honeſtarum conſtitutionum ad conſervandam pacem in genere humano, & reipublicæ ſalutem obtinendam.* In *concreto* talis traditur definitio: *Magiſtratus eſt perſona divinitus vocata, poteſtate ferendi leges civiles, judicia publica juxta eas inſtituendi, & pœnas transgreſſoribus iſtarum legum irrogandi inſtructa, atque ob id gladio armata, ut externa delicta coerceantur, juſtitia adminiſtretur, ac tranquillitas reipublicæ conſervetur.* Deus, qui ſolus eſt Rex omnium regum, & Dominus omnium dominantium, qui ſtabilit & transfert regna, concedat benigniſſime, ut oculus videat, & auris audiat, hoc eſt, ut εὐαρχίαν magiſtratus, εὐπείθειαν ſubditi ſibi habeant unice commendatam, atque ex politia hac terrena aliquando transferamur in cœleſtem, in qua evacuato omni principatu & poteſtate & virtute Deus erit omnia in omnibus, cui ſit laus, honor & gloria in ſeculum! Amen!

SVP-

SVPPLEMENTVM EDITORIS AD LOCVM

DE MAGISTRATV POLITICO

Speciatim

DE JVRE SACRORVM

AD MAGISTRATVM POLITICVM PERTINENTE. (1.)

OBSERV. I.

DE VARIIS SENTENTIIS CIRCA REGIMEN ECCLESIÆ.

§. *I.*

Copioſe quidem ſolideque b. Gerhardus noſter nobilem iſtam *de jure ſacrorum* controverſiam *capite VII. membro I. p. 23. ſeqq.* pertractavit, multisque argumentis ex oraculis tum veteris, tum novi fœderis duo cumprimis momenta ſibi demonſtranda ſumſit: I.) chriſtianum ac pium magiſtratum *non poſſe* nec debere *ab omni religionis & ſacrorum cura excludi*; II.) certos limites conſtituendos eſſe, ne *eccleſiaſtici ac politici* ordinis munia *confundantur*, ſed utrique ordini debitæ partes relinquantur. Subjunximus quoque ſubinde textui *Gerhardiano* unam alteramve adnotationem, iis, quæ a laudatiſſimo viro dicta ſunt, illuſtrandis inſervientem. Quum vero argumentum *de jure ſacrorum* recentiori cumprimis ætate a viris doctiſſimis, non theologis tantum ſed & jure conſultis, iisque celeberrimis, adcuratius quam antea factum erat, fuerit traditum, non inutile, ut ſperare licet, nec injucundum erit lectoribus noſtris; ſi nonnulla de graviſſimo hocce argumento operi *Gerhardiano* ſupplementi loco, heic ſubjungamus.

§. *II.* Ad duo vero cumprimis capita redeunt ea, de quibus hactenus diſputatum fuit inter viros eruditos, hujusque argumenti peritiores. *Prima*, eaque præcipua quæſtio, de qua heic controvertitur, huc redit: *Cuinam competat jus diſponendi circa ſacra?* (2) Succedit deinceps *altera* quæſtio, quæ hæc eſt:

Ex

(1) Notitiam *auctorum*, qui materiam hancce *de jure principum circa ſacra*, data opera dilucidarunt, ſuppeditant viri doctiſſimi, Christ. Thomasivs, *in hiſtoria contentionis inter imperium & ſacerdotium* paſſim; Fabricivs in *bibliogr. antiq. ed. noviſſ. p. 638.* Christ. Matth. Pfaffivs *in introductione in hiſtoriam theologiæ literariam*, P. II. p. 316. nec non *in orig. juris eccl. p. 210.* Bvddevs in *iſagoge hiſtorico theologica ad theologiam univerſam, ſingulasque ejus partes, lib. poſter. cap. V. p. 726. ſeq.* quibus inprimis addi meretur *bibliotheca juris imperantium quadripartita, p. 159. ſeqq.*

(2) Sunt, qui jus *circa ſacra* non promiſcue commutandum eſſe arbitrantur cum jure *ſacrorum*, iſtasque adpellationes ſubtilius explicant, diſtinguendo inter jus *circa ſacra* & *jus ſacrorum*, ita, ut *hoc res ordinis* præcipue adtingat, cauſasque ad *ſenatum eccleſiaſticum* proxime ſpectantes, *illud* vero *latius* pateat, & *externam curam*, id eſt, diſciplinam, ordinemque & adminiſtrationem bonorum eccleſiaſticorum in ſe complectatur, ſive res quascunque, ad *principem ipſum* proxime deferendas. Ita Rhetivs *de jure ſtatuum imperii circa ſacra, C. I. n. 15.* Weberus *de jure conſiſtor. C. XVII.* Alii itidem jus *circa* ſacra diſcernunt a jure *in* ſacra, hoc quidem anguſtius, illud latius ac ſuperius eſſe exiſtimantes. Alii denique diſtinctione adhibita inter *jurisdictionem eccleſiaſticam*, & *jura ſacrorum*, hæc principi, illam ſenatui eccleſiaſtico vindicant. Sed in diſtinctionibus hisce nimis fortaſſe ſubtilibus ac quæſitis, nonnihil ambiguitatis ineſt atque obſcuritatis; ne dicamus, easdem auctoritate fori non munitas eſſe, adeoque pro ſupervacaneis atque inutilibus habendas. conſ. *I. H.* Boehmervs in *jure proteſtantium eccleſiaſtico tom. I. lib. I. tit. XXVIII. §. 49. — 51. p. 644. ſeqq.*]

Ex quibusnam fontibus jura ſacrorum his vel illis competentia ſint deducenda? Circa utramque hanc quæſtionem cum variæ exque graviſſimæ exſtent diſceptationes, id nobis agendum erit, ut non modo quid res ſit, explicemus, ſed quid alii etiam in re controverſa ſentiant, lectoribus noſtris proponamus. Hoc igitur, ut juſto ordine fiat, viſum nobis eſt, conamen hocce de jure ſacrorum in tres obſervationes diſtribuere; quarum *prima varias ſententias, circa quæſtionem, cuinam competant ſacrorum jura*, enumerabit, diverſasque inſimul regiminis eccleſiaſtici formas, cum ſententiarum illa diverſitate conſpirantes, exponet; *altera* vero *obſervatio* ex hiſtoriarum monumentis oſtendet, *principes chriſtianos jam ante pacificationes religioſas*, imo ab antiquis inde temporibus *ſacrorum jura exercuiſſe*: *tertia* denique *fontes, ex quibus ſacrorum jura derivari ſolent*, *ſub* moderatum & ingenuum *examen* revocabit.

§. *III.* Prima, quæ heic explicanda nobis venit, quæſtio, hæc eſt: *Cuinam competat jus illud circa ſacra*, ſeu ſuprema eccleſiæ eorumque ad eam pertinentium adminiſtratio? Deprehendimus ſane haud levem ſententiarum circa hocce argumentum diſcrepantiam, partim diverſis reipublicæ chriſtianæ formis adcommodatam, ortamque ex varietate profeſſionum, quibus ſinguli chriſtianorum cœtus ſunt addicti, partim per diſſimilia quorundam ſtudia vel in ipſam religionem, vel in principes, populumve aut in ejus magiſtros, ſuo modo definitam. Sunt enim, qui omnia ad cœtum chriſtianum ſpectantia pedibus *præſulis Romani* ſubjiciunt; ſunt alii, qui præcipuas juris circa ſacra partes *epiſcopis* tribuunt; ſunt contra alii, qui totum jus ſacrorum a *collegiis presbyterorum* pendere arbitrantur; ſunt porro, qui *plebi* eccleſiaſticæ, vel qui *toti eccleſiæ* hancce poteſtatem adſerunt; ſunt denique, qui *principibus*, ſeu magiſtratui politico *totum* jus ſacrorum vindicare adnituntur. Varias haſce opiniones, ſacrorum jura concernentes, fuſius expoſuerunt viri doctiſſimi, VLRICVS HVBERVS, (3) JO. WOLFG. JÆGERVS, (4) JO. FRANC. BVDDEVS, (5) JO. GEORG. WALCHIVS, (6) CHR. MATTH. PFAFFIVS, (7) JO. LAVR. MOSHEMIVS, (8) JVST. HENN. BOEHMERVS, (9) aliique. Noſtri quidem inſtituti non eſt, ea, quæ a viris hiſce eruditis collecta jam jam atque digeſta ſunt, copioſe repetere, ſingulasque illas, quas ſupra adduximus, ſententias, cum fundamentis, quibus nituntur, adcuratiori examini ſubmittere. Sufficiat nobis, earum nervum breviter declarare, nec tam judicis, quam recenſentis munere perfungi.

§. *IV.* Quod ſpeciatim *pontificios* adtinet, qui *præſuli Romano* ſupremam in rebus eccleſiaſticis æque ac civilibus poteſtatem adſerere, ejusque arbitrio atque auctoritati omnia ſubjicere adniſi ſunt; varii exſtitere ſcriptores, iique minime ignobiles, qui data opera hoc egerunt, ut imperium & prærogativas pontificis, ſcriptis publicis defenderent, ac contra adverſarios ſuos propugnarent. Atque iſtos pontificiæ dignitatis & patronos & oppugnatores magno numero recenſuit CASPAR SAGITTARIVS, theologus quondam Jenenſis (10). Auctores ab ipſo in medium adductos hoc loco referre, ſupervacanei laboris eſſet. Unum tamen, qui e reliquis eminet, & ipſe plures ſuper eadem materia ſcriptores collegit, tacere non poſſumus, MELCHIOREM nempe GOLDASTVM. (11) Huic addi

(3) in libro, *de iure civitatis p. 165. ſeqq.*

(4) in *ſyſtemate theologico, dogmatico polemico, lib. IV. de eccleſia, p. 164. ſeq.*

(5) in *theol. morali, p. 680. 681. ſeq.*

(6) in *lexico philoſophico, germanica lingua edito, p. 1563. ſeqq.*

(7) in *originibus iuris eccleſiaſtici*, adnexaque huic libello *diſſertatione* eximia, *de iure ſacrorum abſoluto & collegiali, p. 328.*

(8) in *iure proteſtantium eccleſiaſtico*, vernacula lingua conſcripto, & cum obſervationibus WINDHEIMII edito, *p. 140. ſeqq.*

(9) in *iure proteſtantium eccleſiaſtico tom. I. libr. I. tit. XXXI. §. 44. p. 745.* alibique paſſim.

(10) in *introductione in hiſtor. eccleſ. cap. XXVII. p. 713. ſeqq.*

(11) De eo copioſe differit SAGITTARIVS, *lib. cit.* p. 723. Edidit nimirum GOLDASTVS opus notatu digniſ-

addi meretur Jo. Andreas Schmidivs, qui notitiam ſatis luculentam librorum huc pertinentium ſuppeditat; e quibus inprimis notanda eſt Joannis Thomæ de Rocaberti *archiepiſcopi quondam Valentini, & Hiſpanorum inquiſitoris generalis, bibliotheca pontificia maxima.* (12)

§. *V.* Licet autem ex communi publiceque recepta pontificiorum doctrina, directio cœtus chriſtiani & cura ſacrorum primaria præſuli Romano tribuatur; tamen, quod mireris, theſis iſta ſyſtematis pontificii facile princeps, non ita definita atque firmata eſt, ut per ejus auctoritatem internis diſſidiis ſatis cautum eſſet proviſumque, & quaſi repagulum poſitum. Enimvero inter ipſos Romanenſium doctores magna gravisque intercedit opinionum de poteſtate antiſtitis Romani diverſitas, ſatis illa quidem nota, nec tamen heic ſilentio prætermittenda, præſertim cum materia litium, noſtra demum ætate a Febronio (13) aliisque reſuſcitatarum, inde ſuborta fuerit. Etenim in eo conveniunt fere omnes, quotquot eccleſiæ Romanæ placita ſequuntur, pontificem caput eccleſiæ ſummumque epiſcopum eſſe, primatu ordinis, conſociationis atque auctoritatis conſpicuum, ornatumque ſplendore ſedis apoſtolicæ, antiquitate non minus quam ſanctitate venerabilis, cui ab omnibus vere fidelibus honor ſummus ac profunda debeatur reverentia. Iſtius epiſcopi principis eſſe ajunt, univerſi gregis ſacri gerere curam ac proſpicere, ne quid unquam civitas chriſtiana detrimenti capiat: eum vi officii, cuſtodem eſſe, tutorem, vindicem canonum ſtatutorumque eccleſiaſticorum, fidem atque diſciplinam concernentium; ei competere facultatem, eccleſia conſentiente leges circa ſacra condendi, aliaque obſervanda proponendi; ad eum, tanquam ad caput patremque cœtus chriſtiani communem omnia, quæ eccle-

digniſſimum, quod inſcriptum *de monarchia ſacri Romani imperii*, & *tribus tomis* abſolutum, ab *anno* cIↄIↄcXII. uſque ad *annum* cIↄIↄcXIV. *Hanoviæ & Francofurti* in lucem publicam prodiit. Exhibentur in eo *tractatus de iurisdictione imperiali, ſeu regia, & pontificia ſeu ſacerdotali; deque poteſtate imperatoris & papæ, cum diſtinctione utriusque regiminis politici & eccleſiaſtici; ex ſingulari mandato aut permiſſu imperatorum Romanorum & Græcorum, nec non regum Germaniæ, Galliæ, Hungariæ, Angliæ, Bohemiæ, &c. a catholicis ſcriptoribus conſcripti atque editi, & nunc iterum ex tenebris producti, recenſiti & oppoſiti tractatibus eorum, qui utramque poteſtatem in ſpiritualibus & temporalibus aut adulatorie aut imperite confundunt.*

(12) Vaſtum hoc & inſigne opus hac inſcriptione inſignitum prodiit: *Bibliotheca maxima pontificia, in qua auctores melioris notæ, qui hactenus pro ſancta Romana ſede tum theologice tum canonice ſcripſerunt, fere omnes continentur. Romæ.* 1695 — 1699. *tom. XXI. in fol.* vid. Schmidii *introduct.* p. 634. ſeq.

(13) Prodiit decennio abhinc & quod excedit, ſub ficto auctoris & loci nomine liber ſingularis, magna eruditione, prudentia, & ſandi libertate conſcriptus, noſtroque tempore celebratiſſimus, cujus inſcriptio hæc eſt: Jvstini Febronii, Jcti, *de ſtatu eccleſiæ & legitima poteſtate Romani pontificis liber ſingularis, ad reuniendos diſſidentes in religione chriſtianos compoſitus. Bullioni apud Guilelmum Evrardi, MDCCLXIII. in 4.* denuo recuſus, auctiorque & emendatior redditus, MDCCLXV. Verus ſcripti iſtius auctor perhibetur eſſe *vir ill. & rev.* ab Hontheim, *ſuffraganeus Trevirenſis.* Hic felici greſſu ſecutus veſtigia Bernardi, Gersonis, Edmvndi Richerii, Petri de Marca, Eliæ dv Pin, Natalis Alexandri, Marci Antonii de Dominis, Jac. Ben. Bossveti, & ex Italis Pavli Sarpii, Jo. Marsilii, & aliorum, qui immodicæ pontificis auctoritati contradixere; id agendum ſibi ſumſit, ut monarchicam eccleſiæ Romanæ formam graviter impugnaret, nimiæ pontificis poteſtati limites deſcriberet, iura epiſcoporum oppreſſa firmaret, eveheret, tueretur, eamque rationem, dominatum pontificis deprimendi, tanquam optimam & faciliimam commendaret, ad *proteſtantes* in gratiam atque concordiam cum romano coetu reducendos. Non defuerunt quidem, id quod facile coniici poterat, ex curiæ Romanæ amicis, qui hiſce Febronii conaminibus vehementer ſe opponerent, acrique calamo eum perſtringerent. Sed ille, calumniis adverſariorum impetitus, variis ſcriptis hucuſque editis, cauſam ſuam ſtrenue defendit, ejusque vindicias ſolidiſſimas exhibuit. Plena atque adcurata libri pretioſi recenſio exſtat in S. R. Ernesti *biblioth. nova theol. tom. IV. p.* 771. *ſeqq.* nec non in *recenſionibus librorum theol. Dantiſci editis*, tom. I. p. 446. Breves quasdam ſtricturas ſyſtematis *Febroniani*, non novi quidem ſed erudite & concinno ordine propoſiti nosmet ipſi ſuppeditamus §. VII. ampliorem ejus expoſitionem & dijudicationem alia fortaſſis occaſione ſuſcepturi.

eccleſiæ ſunt, inque ejus ſtatum proprie influunt, eſſe referenda, curæque ac ſollicitudini præſidis auguſti committenda: breviter, ſedem Romanam primatumque ei adnexum medium eſſe unitatis in eccleſia, & quaſi vinculum, quo univerſa fidelium multitudo colligetur & conſocietur, atque ita ſub moderamine communis omnium epiſcopi communi etiam eccleſiæ bono conſulatur. Has quidem Romanæ ſedis prærogativas unusquiſque eorum, qui communionem cum ea colunt, lubenti animo agnoſcit, ac profitetur. Sin autem quæratur vel de *fonte*, ex quo ſuprema pontificis auctoritas derivanda ſit, vel, quod fere præcipuum eſt, de *limitibus*, quibus illa contineatur, tum ſane partim fluctuantes hæſitantesque videas, partim manifeſtis diſſenſionibus a ſe invicem diſciſſos, & in alia omnia abeuntes eccleſiæ romanæ magiſtros.

§. *VI.* Enim vero multi ex pontificiis doctoribus, *Vltramontani* maxime, curiæ Romanæ penitus addicti, firmiter ſtatuunt, primatum omnesque, quæ cum eo conjungi ſolent, prærogativas *jure* niti *divino*, & ab ipſo Chriſto in Petrum prætenſosque ejus in ſede Romana ſucceſſores dimanaſſe. Qua opinione imbuti, eo progrediuntur, ut *monarchicum* eccleſiæ regimen in antiſtitem Romanum deferre, & propriam in ſacra poteſtatem, imo abſolutum in omnes fideles imperium, auctoritate falli neſcia munitum, ei tribuere, non vereantur. Hunc unum, adſerunt, viſibilem Chriſti in terris vicarium, hunc univerſæ eccleſiæ dominum & rectorem eſſe, nullis imperii limitibus circumſcriptum; ab ejus nutu atque arbitrio unice pendere omnia, quæ fidem diſciplinamque adtingant; huic ſoli jus proprium ac irrefragabile a Deo traditum eſſe, in credendis agendisque decidendi, ſtatuendi, imperandi, cultum ab apoſtolis inſtitutum dirigendi, regimine cœtus ſacri externo perfungendi. Hujus poteſtati ac moderamini, eccleſiæ quaqua patet, univerſitatem, tanquam unam aliquam dioeceſin, eſſe ſubjectam; huic fideles omnes ad obſequium abſolutum, cultumque divino proximum, ſanctiſſimis atque indiſſolubilibus religionis vinculis, ſub ſacrilegii piaculo eſſe obligatos.

§. *VII.* Sed iſtam intemperantiam adſentationum, indigna omnino liberalitate in curiam Romanam effuſarum, valde improbant, gravique interdum ſtylo notant alii cordatiores ex ipſis eccleſiæ Romanæ ſectatoribus, adſertisque eorum, qui pontificis auctoritatem adeo exaggerant, acriter ſeſe opponunt. Hi quidem, papalis dominatus impatientes, partim omne illud, quidquid poteſtatis habet pontifex, ex jure humano repetunt, ac jurisdictionis eccleſiaſticæ radices ultimas ſedemque legitimam in ipſa cœtus chriſtiani univerſitate ponunt, utpote quæ claves, a Chriſto origine tenus ipſi conceſſas, pontificis demum adminiſtrationi libere commiſerit; partim vero jura, præpoſito Romano tribui ſolita, ſecundum antiquiorem regiminis ſacri formam ſuis definiunt terminis, ſaluti & libertati eccleſiæ congruis. Hanc ipſam ob cauſam negant fas eſſe, ut dominatu unius fere deſpotico civitas chriſtiana adminiſtretur; primam eccleſiæ conſtitutionem, internamque ejus indolem; formæ regiminis monarchicæ prorſus repugnare adſeverant; enormes illos pontificiæ uſurpationis exceſſus vehementer deteſtantur; univerſitati fidelium & generali, quod eccleſiam repræſentet, concilio pontificem ſubjiciunt; decretis ejus ad nanciſcendum valorem plenum confirmatione eccleſiæ opus eſſe exiſtimant; uno verbo, ornamenta *ordinis* atque *auctoritatis*, qua *conſocietur* ſuaviterque dirigatur eccleſia, præſuli romano concedunt, graduınque dignitatis *epiſcopalis*, tum ſedis ſplendore, tum ſucceſſione apoſtolica longe præ ceteris eminentem, ipſi relinquunt, ac firmiter tuentur; imperio autem infinito, poteſtate legiſlatoria ac judiciali, pro arbitrio exerceri ſolita, privare ipſum atque exuere adlaborant. Haſce igitur ſententias, potentiæ Romani antiſtitis perquam inimicas præter eccleſiam *Gallicanam*, libertatis ſuæ vindicem

 ſtrenu-

ſtrenuam, (14) tum ſuperiori ævo ſinguli quidam, iique graviſſimi eccleſiæ Romanæ doctores magna animi conſtantia profeſſi ſunt, tum recentiores noſtra hac ætate reduxerunt, exornarunt, liberius extulerunt, eo inprimis ſtudia ſua defigentes, ut non ſolum eccleſiæ libertatem, ſed & præcipue jura ac privilegia epiſcoporum contra iniquas pontificis interpellationes defenderent. Sed quoniam propoſitum nobis eſt, ea quæ huc ſpectant, in peculiari obſervatione ſuper litibus *Febronianis* ſuo tempore exponere; hiſtoriam iſtorum motuum, & ſi quid forte amplius de iis dicendum ſit, miſſis jam pontificiis in alium locum reſervamus. Id unum heic monendum exiſtimamus, plurimos eorum, quorum adſerta liberiora uſurpatæ pontificis circa ſacra juriſdictioni multum detrahunt, parum tamen, aut nihil poteſtatis concedere *principibus*, cum, quod jam obſervavimus, id potiſſimum curæ ipſis cordique ſit, ut *epiſcoporum*, quæ prætendunt, *jura*, deſpotico pontificis regimine violata atque deminuta, ſublato intolerabili illo dominatu reſtituantur, evehantur atque amplificentur.

§. *VIII.* Sic vero juſto ordine perducimur ad *alteram* illam de adminiſtratione eccleſiæ ſententiam, quæ poteſtatem integram in cetum ſacrum inque res ei adnexas, *epiſcopis* vindicat. Faciunt heic cum defenſoribus jurium epiſcopalium Romanenſibus, modo commemoratis, ii, qui *epiſcopales* in *Anglia* adpellantur, (15) hoc tantum magno diſcrimine, ut illi primatum pontificis agnoſcant, ſed ea, qua diximus ratione limitandum, hi vero, utpote proteſtantium placitis addicti, principatum ſedis Romanæ prorſus repudient, nec quemvis alium epiſcopum ipſis ſuperiorem, majeſtatemve in ſacris præcellentem, excepta regia admittant. In hoc ipſo tamen, quænam videlicet partes circa ſacra majeſtati regiæ ſint relinquendæ, inſigni opinionum varietate a ſe invicem diſcrepant *Britanni* iſti ſacrorum antiſtites. (16) Nam *rigidiores* eorum, poli-

tico

(14) Notum eſt, *eccleſiæ Gallicanæ libertatem*, quam a multis inde ſeculis in continuo fere cum pontificibus certamine propugnavit, in eo conſiſtere, ut ſuis canonibus antiquisque conſtitutionibus ipſi propriis regi, & ſibi quaſi vivere velit, pontificis autem Romani mandatis abſolutum obſequium deneget. Ideo auctoritatem papæ falli neſciam haud agnoſcit; concilio inferiorem, & primum tantummodo epiſcopum, non ipſius eccleſiæ caput pontificem eſſe ſtatuit; poteſtatem inſuper in reges, quoad res mundanas ſeu civiles, prorſus ipſi abjudicat. Has eccleſiæ Gallicæ ſententias qui defenderent, fortiſſimi exſtiterunt ſcriptores, inter quos eminent Edm. Richerius, Petrus de Marca, qui tamen ſubtimide egit, Lud. Thomassinus, Joan. Launoius, Nat. Alexander, Lud. Maimburgius, Ant. Arnaldus, Steph. Baluzius, Petr. Puteanus, Pasch. Quesnellus, Lud. El. du Pin, Franc. Duarenus, & alii plures contrariam partem tenentibus Nic. Coeffetello, Andrea du Val, Phil. Labbeo, Joh. Morino, Jac. Perronio, *cardinali*, Jac. Sirmondo, Coelestino marchione de Sfondrati, ut alios taceamus. Indicem ſcriptorum pro libertatibus eccleſiæ gallicanæ dimicantium, nec non eorum, qui ipſis adverſantur, locupletiſſimum dedit Petr. Zornius, in *tractatu* de *libertatibus eccleſiæ Gallicanæ, antiquæ & hodiernæ, in quo agitur tum de capitibus libertatum eccleſiæ illius, tum de ſcriptoribus Gallis antiquis & recentiſſimis, qui vel libertates eccleſiæ ſuæ defenderunt, vel oppugnarunt, commemoratis paſſim præcipuis curiæ & facultatis pariſienſis decretis huc ſpectantibus* &c. *Roſtochii 1707. 4.* Addi meretur Casp. Sagittarii *introductio in hiſt. eccleſ. tom. II. p. 286. ſeqq.* Franc. Buddei *iſagoge hiſt. theol. l. II. c. V. p. 725. ſeqq.* Chr. Eb. Weismanni *introductio in memorabilia eccleſiaſtica hiſtoriæ ſacræ nov. teſt. p. II. p. 195. ſeqq.* De *moderna* Gallorum cum pontifice confligendi ratione videatur Moshemius in *inſtit. hiſt. eccleſ. maj. p. 774.*

(15) De forma atque gubernatione *eccleſiæ Anglicanæ*, variisque ejus diviſionibus, & ſpeciatim de *regimine epiſcopali*, ejusque adverſariis, *presbyterianis* ac *independentibus* ſupra jam diſſeruimus in *ſupplemento*, ad locum de *eccleſia* a nobis addito, *tom. XII. obſerv. I. §. XXII. not. 45 — 48. p. 192. 193.*

(16) Ratio diſſidii iſtius fuit maxime *politica*. Cum enim expulſo Anglorum rege Jacobo II. novus rex Guilelmus III. Sancroftum, antiſtitem Cantuarienſem, octoque cum eo epiſcopos, qui novo regi fidem ſacramento obſtringere noluerunt, muneribus dejeciſſet; negarunt illi eorumque amici, eccleſiam cum juribus ſuis regi vel ſenatui regni ſubjectam eſſe, non licere igitur magiſtratui civili, circa ſacra pro ſe diſponere, vel petere antiſtites, eosque muneribus ſuis deturbare: hanc enim poteſtatem ſoli eccleſiæ concilio competere, cujus decretis unice ſtandum ſit. vid. Moshemius in *inſtit. hiſt. eccleſ. p. 864. 865.*

eo nomine *Torris* diſtincti, juriumque *ec- leſiæ*, quam vocant, *excelſæ* vindices acerri- ni, immodice ſentiunt de epiſcoporum pote- tate, eamque non tantum jure divino, eoque impliciter perfecto ac perpetuo niti adſerunt, ed & adminiſtrationem ſacrorum epiſcopalem poteſtate magiſtratus civilis ſummique impe- antis exemtam & abſolute independentem eſſe tatuunt, niſi forſan provinciam tuendæ eccle- iæ, legumque confirmandarum facultatem egi relinquant. Id vero cum tuentur, profe- to a pontificia regiminis eccleſiaſtici forma rope abeſſe, dignitatemque epiſcopalem pæ- e ad eundem, quo in dominatu Romano onſtituta eſt, magnitudinis gradum adtolle- e videntur.

§. IX. Alii vero *moderatiores*, quos com- nuni uſu *Wighs* adpellitant, *humilis* eccleſiæ artes ſecuti, longe abſunt ab arroganti illa ndependentiæ poſtulatione, regique etiam in ebus eccleſiaſticis inque ipſo jurium cœtui communium exercitio ſubeſſe, haud recuſant, ſupremamque in ſacra inſpectionem, & jus adeo convocandi eccleſiam (17) nec non po- teſtatem judicialem in perſonas ac bona eo- rum, qui ſacris operantur, denique votum contra ordinationes epiſcopi negativum, ſum- mo imperanti lubentes concedunt. (18) Vtut vero propter hæc ſententiarum divortia in duas partes ſeceſſerit ordo epiſcopalium, gra- vesque controverſiæ ſuperiori ſeculo ad finem vergente & ineunte hoc noſtro, inter ipſos non ſine acerbitate ductæ fuerint; (19) tamen jamdum tota fere lis ſopiri cœpit, poſtquam ſtudiis *Latitudinariorum* irenicis, regumque artibus & beneficiis effectum eſt, ut ſeverio- res illi excelſæ eccleſiæ patroni de rigore ſuo aliquid remitterent, & ad concedendum pau- liſper inclinarentur. Sed, quidquid juris ac poteſtatis ſive acriores illi, ſive mitiores epiſ- copalium prærogativarum tutores cum mune- re antiſtitis conjunctum eſſe volunt; id omne pernegant, iisque prorſus abjudicant (20)

(17) Quæſtio iſta, *num ſynodi eccleſiaſticæ rege non præſciente nec jubente, congregari, & ſine au- ctoritate regis leges ab iis ſanciri, edicta promulgari poſſint*, in ſingularem apud *Anglos* contentionem venit, *adfirmativam* tenentibus HILLIO & ATTER- BVRIO, *negantibus* WACKIO, BVRNETO, HODIO. vid. *Nouvelles de la rep. des lettres par M. Ber- nard.* 1700. p. 685. *ſeqq.* 1701. t. 2. p. 218. *ſeq.* & *Mem. de Trev.* 1701. p. 174. *ſeq.* item, *unſchul- dige Nachrichten de a.* 1708. p. 392. Adire etiam juvabit SAGITTARIVM in *introd.* t. II. p. 250. *ſeq.*

(18) Vid. MOSHEMII *allgemeines Kirchenrecht der Proteſtanten* p. 171 — 178.

(19) Nimis longum eſſet, lites illas *de independentia hierarchiæ epiſcopalis, abſolutaque ejus neceſſitate* exortas, fuſius heic recenſere. Qui rem penitius noſſe voluerit, adeat GVILIELMI NICHOLSII, *eccle- ſiæ anglicanæ presbyteri, defenſionem eccleſiæ An- glicanæ, Londini ann.* 1708. editam. Nomi- na epiſcoporum, qui ſecum invicem committe- bantur, exhibet C. M. PFAFFIVS *in orig. jur. eccl.* p. 180. 181. Idem ipſos libros *anglicanos* de *neceſſitate epiſcopatus* exaratos producit in *hiſt. theol. liter. part. II. p.* 255. 256. Controverſiæ, inter BENJAMINVM HOADLY, epiſcopum Bangori- enſem, & ANDREAM SNAPE, JOANNEMque POTTE- RVM agitatæ, brevis narratio invenitur in MOSHE- MII *jure prot. eccl.* germanice edito, p. 276. non 114. nec non in *ejusdem hiſt. eccleſ.* p. 910. Add. PFAFFII *orig.* p. 471.

(20) Juxta *presbyterianos Anglos*, quorum acerrimus fere defenſor erat JOH. MILTONVS, alii etiam præ- tenſa illa epiſcoporum jura ſcriptis impugnavere, ut ex *independentibus* in *Anglia* THOMAS COLEMAN- NVS, *paſtor* quondam *Londinenſis*, LVDOV. MOLI- NÆVS, PETRI MOLINÆI filius; item ANTON. COL- LINVS, & GVIL. TYNDALLVS, cui TVRNERVS, HILLIVS, HICKESIVS, POTTERVS, WOTTONVS, aliique quam plurimi ſeſe oppoſuere. Oppugnatori- bus jurium epiſcopalium porro jungendi veniunt DAVID. BLONDELLVS, *theologus Gallus*, isque re- formatus, CLAVDIVS SALMASIVS, LVDOVICVS CA- PELLVS, *theologus* olim *Salmurienſis*, JO. DAL- LÆVS, MATTHÆVS LARROQVANVS, JO. VORSTIVS, SAMVEL MARESIVS, *theologus Groninganus*, & JA- COBVS BASNAGIVS, *paſtor* quondam *eccleſiæ Gallicanæ Roterodamenſis*. Ex *noſtris* autem *theologis* quæ- ſtionem iſtam de poteſtate epiſcoporum ſub examen revocarunt JO. GERHARDVS, JO. HÜLSEMANNVS, CHRIST. DREYERVS, JOACH. HILDEBRANDVS, JO. FRANC. BVDDEVS, & inprimis etiam CHRIST. MATTH. PFAFFIVS, quibus ex *jureconſultorum* or- dine HERMANNVS CONRINGIVS, CHRISTFRIEDVS WALTHERVS, CASPAR ZIEGLERVS, & JVST. HEN- NING.

Presbyteriani, qui acriter pertendunt, jura eccleſiæ nec per imperantes, nec per epiſcopos, ſed per *presbyteria* adminiſtrari debere. Quanta cum animorum contentione ac impotentia diſcordiæ iſtæ, *epiſcopales* inter ac *presbyterianos* exortæ per longum temporis tractum ſævierint; quantas in republica civili turbas atque tempeſtates excitarint, quam miſeris ideo funeſtisque diſcidiis larga ſanguinum profuſione nutritis *Britanniæ* regnum adflictum fuerit atque dilaceratum, exponere heic neceſſe non eſt, cum unusquiſque hiſtoriæ *Anglicanæ* non prorſus expers, motus illos pernoſcat, & ex rerum geſtarum monumentis facile repetere poſſit. (21)

§. *X*. Progredimur itaque ad expoſitionem ſententiæ *tertiæ* a *presbyterianis* defenſæ, quæ quidem a priori ſic diverſa eſt, ut ſtatuat, congregationibus ſeu *collegiis presbyterorum* jurisdictionem in eccleſias ſacrorumque adminiſtrationem eſſe committendam. Inſidet his presbyterii tutoribus, fundamenti loco opinio, poteſtatem diſciplinæ exercendæ, ſacrorumque ordinandorum ab ipſo Chriſto in univerſum quidem cœtum ſacrum, omniumque qui ei interſunt, communitatem fuiſſe delatam; rationem vero, poteſtate illa in eccleſiæ ſalutem perſungendi, cœtumque dirigendi, eam arbitrantur eſſe perfectiſſimam, quæ proxime accedat ad exemplar primitivæ eccleſiæ non naſcentis quidem, ſed jam inſtitutæ, ſuoque modo perfectæ ac confirmatæ, qualis *ſeculo ſecundo*, & jam *ſub fine primi* floruerit. Antiquiſſimam vero gubernationis eccleſiaſticæ formam in ea reperire ſibi videntur, ubi ſocietatis chriſtianæ directio rerumque ad illam pertinentium cura ex communibus fidelium ſuffragiis diviſa fuerit inter *ſeniores*, non tam ætate, quam ſanctitatis laude ſenilique prudentia reliquis eccleſiæ membris ſuperiores, qui tamen *inter ſe ipſos æquali* dignitatis gradu, *iisdemque* juribus ad ſacrorum adminiſtrationem fuiſſent conſociati. Hoc primi regiminis exemplar intuentes juſtaque imitatione adſecuturi *presbyterii defenſores*, collegiis ſeniorum præcipuam communitatis ſuæ regundæ provinciam tradunt, ita, ut ſingulis cœtibus ſua præſint presbyteria, ex doctoribus æque ac laicis conflata, per quorum curas *æquales* doctrinæ, cultui, diſciplinæ invigiletur ac proſpiciatur, legesque eccleſiaſticæ vel rogentur, vel exerceantur ac muniantur. Sed uti tota eccleſiæ communitas ex pluribus minoribus cœtibus conſtat, qui adgregati ſibique invicem conſociati unam quandam civitatem magnam efficiunt; ita ad hanc quoque reipublicæ chriſtianæ conſtitutionem, gubernationes ſuas adtemperant. Res enim privatas, ſingulis cœtibus proprias, privatorum quæ iſtis cœtibus præſunt, collegiorum moderamini relinquere ſolent; hæc autem ipſa collegia ſeniorum minora ſubjiciunt ſynodis majoribus, quarum adſeſſores ex provinciis claſſibusque inferioribus delecti, totius eccleſiæ nomine agunt, negotia graviora & ad univerſitatem ſpectantia pertractant, ſupremaque auctoritate ea, quæ e re univerſi cœtus eſſe videntur, decernunt atque adminiſtrant. Cum vero ſynodis ſuis gubernacula eccleſiæ vindicant *presbyteriani*, magiſtratum politicum ſupremamque in civitate majeſtatem a ſacrorum cura tantum non penitus excludunt. Sic igitur in eo quidem diſtant ab *epiſcopalium* jurium tutoribus, quod cœtus ſacri regimen non uni, ſed

NING. BOEHMERVS, ex *remonſtrantibus* autem, Jo. CLERICVS præcipuo quodam jure addi merentur. Scripta auctorum modo dictorum indicavimus, ſuccinctamque infimul litium illarum epiſcopalium enarrationem dedimus in *diſſertatione*, quæ inſcripta eſt: *Sacrarum obſervationum ad oraculum Paulinum Act. XX. 28. pars altera continuata Tub. 1749.* Catalogum librorum, ad controverſias epiſcopalium cum presbyterianis ſingulatim ſpectantium, exhibet C. M. PFAFFIVS *in hiſt. theol. liter. p. II. p. 254. 255.*

(21) Triſtiſſimas illas turbas enarravit ill. CLARENDON in *hiſtoire de la rebellion & des guerres civiles d'Angleterre, tom. I. p. 114. ſeq.* alibique paſſim. Conf. MOSHEMIVS in *inſtit. hiſt. eccl. maj. p. 855. ſeq.* qui ibidem plures rerum in *Anglia* geſtarum ſcriptores excitat.

ſed pluribus, ſed collegio antiſtitum pari conditione inter ſe invicem unitorum commiſſum velint; quid autem extra ſanctiorem huncce conſeſſum relinquunt plebi? quid principibus? Sane in toto illo gubernationis ſacræ inſtituto, tanta opera condito, tamque acriter defenſo, nihil eos egiſſe aliud dixeris, quam ut *monarchicam* regiminis formam cum *ariſtocratica* commutarent. (22)

§. *XI.* Quod ſpeciatim ad opinionem *presbyterianorum de principum vel magiſtratus civilis circa ſacra poteſtate* adtinet, quantum ipſis vi placitorum ſuorum tribuere ſoleant, ſatis ex eo intelligitur, quod plerique *presbyterianorum Anglicorum*, ea quam reges *Britanniarum* ſibimet adſciverunt, adpellatione *capitis eccleſiæ* graviter offenderentur. Clamant inſuper tum declarationes ipſorum publicæ, tum ipſa facta, quam parum auctoritatis in rebus eccleſiaſticis ad ſummum imperantem deferant. Scilicet cuſtodem tranquillitatis externæ ad cultum divinum rite obeundum neceſſariæ, libertatis in exercenda religione vindicem conſtituunt magiſtratum, potentiam ejus ad malos vi coercendos, hoſtesque comprimendos aut repellendos implorant; manumque civilem ad exſequenda ſeniorum decreta adhibent; ſed cauſis ipſis ad religionem pertinentibus immiſceri principem, & ad clavum civitatis ſacræ ſedere, ægerrime patiuntur, nec tam rectorem quam adjutorem ſive miniſtrum conſiliorum ſuorum ipſum eſſe permittunt. (23)

§. *XII.* In conſtituendis tamen limitibus, quibus ea, quam imperanti relinquunt, auctoritas circa ſacra contineri debeat, non una omnium *presbyteriano* regimini faventium in *Belgicis* præſertim ſtatibus eſt ſententia, aliis majeſtatis terminos dilatantibus, aliis reſtringentibus. *Mitiores* illi quidem præter *jus*, quod vocant, *advocatiæ*, ſeu tuendæ eccleſiæ munus, non nihil circa ſacra poteſtatis tam legislatoriæ, quam judiciariæ relinquunt majeſtati, in iis videlicet rebus, quæ vim naturamque religionis & cultus propriam non adtingere putantur. Imo fuerunt inter eos, qui plus juſto progreſſi, dictatoriam adeo poteſtatem in eccleſiam tribuerent magiſtratui, inprimisque defenderent opinionem, controverſias theologicas in ſynodis ventilatas, ſententia principum deciſoria finiri atque terminari poſſe. Sed iſtis vehementer ſeſe oppoſuerunt alii *rigidiores*, magna ſeveritate contendentes, magiſtratum in eccleſiæ adminiſtrationem prorſus influere non debere, jura ejus circa ſacra privati cujuscunque juribus majora non eſſe; legatorum in ſynodis curam, prævertendis compeſcendisque turbis unice abſolvi, litium vero cauſarumque theologicarum diſquiſitionem atque pertractationem omnem pendere a collegio *presbyterorum*. (24) Vicit etiam, quantum quidem ſcriptis publicis compertum eſt, tum

(22) De *presbyterianis*, formaque regiminis, quo utuntur, eccleſiaſtici egerunt HONORIVS REGGIVS, ſeu potius GEORG. HORNIVS *de ſtatu eccleſ. in Britannia*, & in *hiſt. eccleſiaſtica*, a LEYDEKKERO continuata. HENR. LVD. BENTHEMIVS, in dem *engellændiſchen Kirchen und Schulenſtaat*, *p.* 580. *ſeqq.* MOSHEMIVS *in jure prot. eccl. p.* 164. *ſeqq.* quibus addi meretur BAVMGARTENII *Geſchichte der Religionspartheyen*, *p.* 893. *ſeq.* Plures auctores, ut NICHOLSIVM in *adpar. ad defenſionem eccl. angl.* GE. BVRNETVM in *hiſt. ref. & eccleſ. angl.* HORNBECKIVM in *ſumma controv.* alioſque excitat C. M. PFAFFIVS in *hiſt. theol. lit. p.* 384.

(23) Hinc fit, ut legati principum, qui conventibus eccleſiaſticis majoribus, reipublicæ & tranquillitatis tuendæ cauſa plerumque interſunt, in ſuffragia non vocentur, nec auctoritas eorum ad confirmanda ſeniorum decreta requiratur.

(24) Diſſenſioni huicce, inter *Reformatos Belgas* ſuperiori ſeculo exortæ, anſam præbuerunt notiſſimæ lites *Arminianæ*. Cum enim *Remonſtrantes* variis inſectationibus propter ſententias *Calvinianæ* doctrinæ contrarias impetiti, ad *magiſtratum* provocaſſent, ſupremæque poteſtati rem totam ita definiendam commiſiſſent, ut auctoritas ejus ad terminandam controverſiam, pacemque & conſcientiæ libertatem ipſis reſtituendam intercederet; vehementer ac contentioſe huic provocationi reſtitit *factio altera*, cauſas religionis ad *civilem* cognitionem neutiquam pertinere, multo minus politici magiſtratus decreto lites iſtas dirimi, pacemve, re nondum ab eccleſiæ ſynodo cognita imperari poſſe, mor-

tum apud *Britannos presbyterianæ* formæ ſectatores, tum in provinciis *Belgicis* durior illa ſummoque imperanti inimicior rigidiorum ſententia; ſed tamen id obſtare vix poteſt, quominus auctoritas principum in ſynodis æque ac in ceteris curæ circa ſacra partibus fortiorem ſubinde vim exſerat, ac ſenſim ſenſimque magis invaleſcat.

§. XIII. *Natales* regiminis iſtius *presbyteriani*, apud magnam eccleſiæ *reformatæ* partem introducti, jure meritoque repetuntur e ſchola CALVINI, incluti *Genevenſium* theologi. Hic diſciplinæ ſeverioris amans, antiquam gubernationis ſacræ formam, qua *presbyteri* res ad religionem pertinentes procurarent, coërcendis peccatoribus ordinique ſervando adprime aptam atque adcommodatam eſſe judicavit. Omnes igitur nervos in eo contendit, ut ad typum primitivæ eccleſiæ directionem cœtus ſacri, ipſi addictioris, conformaret, excuſſoque tum *pontificiæ* tyrannidis jugo, tum quocunque alio circa ſacra imperio, gubernacula communitatis ſacræ ad *collegium ſeniorum*, e doctoribus populoque delectorum traduceret. Quod conſilium, arduum ſane, multiſque ab initio interpellationibus, periculis, obſtaculis impeditum, feliciter perfecit ſacrorum emendator *Genevenſis*, conatuſque eorum, qui reſiſterent, invicta illa animi pertinacia & pondere auctoritatis cedere neſciæ tandem devicit. Atque hæc regiminis eccleſiaſtici forma, a CALVINO *Genevæ* recens inſtituta, mox in alios *reformatorum* cœtus, *Britannicos* (25) *Galli-*

mordicus adſerens. Invenerunt tamen *Arminiani*, præſertim ab initio motuum, apud ipſos quoſdam ſtatuum provincialium proceres, inſigne patrocinium; inprimis autem GROTIVM nacti ſunt defenſorem graviſſimum, qui, ut rigida *contraremonſtrantium* placita, imperium in ſacris magiſtratui denegantia, refutaret, illique jus adſereret controverſum, ſynodos convocandi, leges eccleſiaſticas præſcribendi, litigia terminandi, & diſſenſiones religionis cauſa exortas, auctoritate ſua componendi, varia concinnavit ſcripta, *operum* ejus *theol. ed. Baſil.* 1732. *fol. tomo IV.* inſerta, e quibus eminet libellus egregius, *pietas ordinum Hollandiae atque Weſtfriſiæ* inſcriptus, & contra SIBRANDVM LVDBERTVM deinceps defenſus. Poſt mortem vero GROTII prodiit liber ejus celebratiſſimus, non mendis quidem immunis, varia tamen ac inſigni eruditione refertus, *de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra*. Hiſtoriam iſtorum GROTII fœtuum exhibent *Vindiciæ Grotianæ*, quæ *Lipſiæ anno* 1727. 8. prodierunt, *part. I. p.* 41. *&* *p.* 705. *ſeqq.* conf. BVDDEI *iſag. hiſt. theol. p.* 736. 737. & in *adpendice ſupplementorum p.* 116. Præter GROTIVM exſtiterunt etiam alii, qui ſummorum imperantium in rebus eccleſiaſticis poteſtatem, a *contraremonſtrantibus* impugnatam, ſcriptis defenderent. Præcipue notari heic meretur Jo. VYTENBOGAERTVS, *apud Remonſtrantes in Hollandia verbi divini miniſter*, qui *a.* 1610. *belgica lingua* librum conſcripſit, de *officio & auctoritate ſupremi chriſtiani magiſtratus in rebus eccleſiaſticis*; cenſuram expertus RVARDI ACRONII, & ANTONII WALÆI, vid. BVDDEVS *l. c.* Litem hancce poſtea inſtauravit NICOLAVS VEDELIVS, *theologus Franeckeranus*, in *diſſert. an.* 1630. edita, de *magiſtratu contra Bellarminum de laicis*, quæ deinceps *an.* 1641. *in* 4. prodiit, inſcripta: *de epiſcopatu Conſtantini magni, ſeu de poteſtate magiſtratuum reformatorum, diſſertatio repetita, cum reſponſione ad interrogata quædam.* Adverſarios autem nactus eſt JAC. REVIVM, & GVIL. APOLLONIVM; quem depexum dedit LANSBERGIVS, in libro ſine auctoris nomine edito, cui titulus eſt: *Grallæ ſeu vere puerilis cothurnus ſapientiæ, quo ſe jactat apud imperitos Guilelmus Apollonii in centonibus, quos edidit de jure majeſtatis circa ſacra contra libellum Nic. Vedelii de epiſcopatu Conſtantini magni. Franeckeræ* 1646. 8. Scripta deinceps inter VEDELII amicos & oppugnatores reciprocata exhibet C. M. PFAFFIVS in *hiſt. theol. lit. part. II. p.* 317. 318. Conferendus etiam BÆLIVS in *dict. hiſt. & crit.* ſub artic. *Vedelius.* Totam vero controverſiam *reformatos* inter atque *Arminianos de jure magiſtratus circa ſacra* agitatam enarrarunt GISB. VOETIVS, *theologus* olim *Vltrajectinus*, isque *contraremonſtrantium* parti deditus, in *politica eccleſ. part. I. p.* 124. *ſeq. part. III. p.* 817 *ſeq.* CHRIST. THOMASIVS in *hiſt. cont. inter imperium & ſacerdotium p.* 345. *ſeqq.* H. L. BENTHEMIVS *in dem Holländiſchen Kirch- und Schulen Staat, p. I. p.* 638. 639. *part. II. p.* 73. *ſeq.* I. F. BVDDEVS, in *hiſt. jur. nat.* §. 54. aliique, quos indicat C. M. PFAFFIVS in *hiſt. theol. lit. part. II. p.* 316. conf. *ejusd. orig. eccl. p.* 178.

(25) Scita atque inſtituta CALVINI ſub primis eorumdem initiis didicerunt exules quidam *Angli*, tum temporis *Genevæ* commorantes. Hi poſtquam diſſipatis, quæ ipſos remotos tenuerunt, tempeſtatibus in patriam reverſi erant, typum diſciplinæ *Gene-*

allicos, *Belgicos*, dimanavit, alibique paſſim mulos ac ſectatores invenit. Sed ab *univerſitate reformatorum* nunquam cooptata eſt hæc ALVINI de gubernatione eccleſiæ ſententia. t enim taceamus, quam vehementer ei ab *piſcopalibus* in *Anglia* contradictum fuerit, t alios etiam motus in *Belgio* fœderato, nec on in *Palatinatu* ſuper ea excitatos prætermittamus, nemini ſane ignotum eſt, multos lios *reformatorum* cœtus aliam regiminis formam induiſſe, & ex ipſis *Helvetis* pagos quosam præcipuos, *Bernenſem*, *Tigurinum*, *Baſileenſem*, placitis ZWINGLII, qui quam plurimum juris circa ſacra ſummis imperantibus onceſſit, jam pridem adſuetos, repudiata CALVINI diſciplina, priſtinam ſuam gubernationem retinuiſſe. Ipſe etiam CALVINUS hanc b inſtitutis ſuis diſcrepantiam, quæ apud *Anglos* maxime in capitalia odia effervescebat, on tanti momenti eſſe judicavit, ut fraternam cœtuum communionem tollere deberet. Denique quam parum arcto ac neceſſario nexu rivata illa CALVINI opinio & diſciplina cum reliquo reformatorum ſyſtemate cohæreat, ſatis ex eo eluceſcit, quod publicæ illorum profeſſiones, ut *Belgica*, *Helvetica poſterior* & *Baſileenſis*, (26) nec non multi & graves eccleſiæ reformatæ doctores aperte prodant, ſacrorum procurationem ad officium atque jura ſummorum in civitate magiſtratuum eſſe referenda.

§. *XIV*. Sequitur jam *quarta* de *poteſtate cœtus ſacri directrice* ſententia, quæ jus ſacrorum *ſingulis quibusvis cœtibus*, *plebique* chriſtianæ vindicat, & adminiſtrationem eccleſiæ rerumque ad eam pertinentium communi omnium curæ ita concreditam ſtatuit, ut nemo poteſtati alienæ in *ſpiritualibus* ſubjectus ſit, nemo dignitate juribusve antecellat alterum. Opinionem iſtam, eique congruentem regiminis eccleſiaſtici formam tenent *Independentes* (27) in *Anglia*, ideo hoc nomine inſigniti, quia, ſingulos quosque cœtus, ſi quidem rite inſtituti ſint, pro ſe integros ac perfectos, ſuique juris eſſe ſtatuunt. (28) Hi

Genevenſis, ſimul vero infelicia diſcordiarum diuturniorum ſemina eo detulerunt. In *Scotiam*, ut hoc ſigillatim notemus, CALVINI diſciplinam magno cum animi ardore invexit JOANNES KNOXUS, ſacrorum in iſtis terris inſtaurator celebratiſſimus, qui hiſtoriam operis a ſe ſuſcepti ipſe perſcripſit in libro: *hiſtory of the reformation of the church of England*, conf. MOSHEMIUS in *inſtit. hiſt. eccl. maj. p. 597.* ubi in nota plures inſimul auctores de hocce argumento excitantur, & *p. 674.* it. WEISMANNUS in *mem. hiſt. eccl. ed. rec. tom. I. p. 1680. 1686.*

(26) Id GROTIUS teſtimoniis in medium prolatis oſtendit in *lib.* jam citato: *de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra. cap. I. §. VIII. oper. theol. tom. IV. p. m. 205.*

(27) Syllabum ſcriptorum de *Independentibus* exhibet C. M. PFAFFIUS in *hiſt. theol. lit. p. 384.* Auctoribus ibidem adlegatis adjungantur: DAN. NEAL *hiſtory of the Puritans or proteſtant non conformiſts.* JACOBI PEIRCII *vindiciæ fratrum diſſentientium in Anglia.* COTT. MATHERI *magnalia Dei Americana*, *or eccleſiaſtical hiſtory of new England from its firſt planting 1602. unto 1698.* Conſuli etiam de hacce ſecta merentur WEISMANNUS in *hiſt. eccl. p. 899. ſeqq.* BAUMGARTENIUS *in der Geſchichte der Religions-Partheyen, p. 898. ſeqq.* & inprimis MOSHEMIUS, qui ſententiarum ab iſta hæreſi adſcitarum compagem ex ipſius ejus *confeſſionibus* breviter exhibet, ſimulque *independentes* contra varias quorundam adcuſationes, ex inconſiderata factionum diſſimilium commixtione prognatas, eximie defendit, in *inſtit. hiſt. eccl. maj. p. 858 — 862.* in *notis.*

(28) *Independentium* hancce familiam, e *puritanis* exortam, procreavit & ad noſtra uſque tempora nutrivit fœcunda illa tot factionum in foro eccleſiaſtico non minus quam civili exſurgentium mater atque fautrix *Anglia.* Sed ad hujus ſectæ opiniones atque inſtituta, quoad ſacrorum adminiſtrationem, qua fere ſola tanquam proprio charactere a ceteris diſtinguitur, curatius pernoſcenda, probe conſiderari debet & vocis, quæ genera hominum diverſa complectitur, ambiguitas, & familiæ ipſius in ſuas partes legitima diſtributio. Habet enim adpellatio *independentium* ſignificationem tam *civilem*, quam *eccleſiaſticam.* *Illa* latius patet, ſpectatque ad eos, qui immunitatem ab imperio ſtatus, monarchico maxime, & æqualia *civium* jura defendenda ſibi ſumunt; quod in *Anglia* CROMWELLI præcipue temporibus, cum magna regiæ majeſtatis violatione factum fuiſſe conſtat. Sed hæc independentium ſignificatio hujus loci non eſt. Altera vero, *eccleſiaſtica*, præcipue huc pertinet, indicatque proxime eos, qui regimen eccleſiæ non *monarchicum* modo &

Hi igitur, ſublato omni diſcrimine hierarchico, jus circa ſacra ejusque exercitium ſibimet reſervant, & inter ſingula cœtus cujusvis membra, ad eundem cultum obeundum ſolemni religione conſociata, æquali modo diſtribuunt, *presbyterorum* autem edictis conſilii tantum auctoritatem, non obligandi vim concedunt. Nec tamen exiſtimandum eſt, melioris notæ *independentes* omnem plane *magiſtratus* in ſacra poteſtatem repudiare; præterquam enim, quod majeſtatem ſeſe omnino revereri, publice profiteantur; id maxime ipſis propoſitum eſt, ut *independentiam* ab aliis *eccleſiis* defendant, regimenque *epiſcopale* (*presbyteriano* enim magis favere videntur,) impugnent atque abjiciant. (29) Multo autem magis plebi favent, ut *Socini* ſectatores taceamus, *Anabaptiſtæ*, qui cum magiſtratum politicum & ordinarium verbi divini miniſterium e civitate ſacra ſublatum velint, id ſane agunt, ut eccleſiæ adminiſtrationem, juriumque circa ſacra uſum omnem ad plebem unice refer Ad iſtorum de gubernatione eccleſiæ ſent tiam proxime accedit, ex recentiori æ famoſus ille SEITZIUS, *Barathiſmus*; plus am, quam fas eſt, jura plebis extollit DA DES BLONDELLUS, *theologus reformatus*. quoniam jam ſupra, ad quæſtionem, *plebi jus vocandi miniſtros competat*, in *ob vatione* Gerhardiano textui ſubjecta de iſtis *bejorum* jurium defenſoribus aliquid d mus, (30) plura heic addere, non opus eſ

§. *XV.* Cum *independentibus* atque *baptiſtis* non confundenda eſt nobilis illa Q *ckerorum* ſeu *Tremulorum* familia, a GE GIO FOXO, homine triſti, eccleſiæque & gimini ejus valde inimico, in *Anglia* originem nacta, & adhucdum non exi numero tum in patria ſede, tum in aliis vinciis, per quas propagata fuit, perdu Hæc ſecta paradoxas omnino atque inau

& *epiſcopale*, ſed & *presbyterianum*, ad quod tamen multis in rebus propius ſubinde accedunt, detrectant atque repudiant, & coetum quemlibet ſingularem, eccleſiam integram efficere ſtatuunt, quæ in membrorum æqualitate ſui ſit juris, ab aliis coetibus ſynodisve independens, & ipſi Chriſto ſubjecta. Sed hoc *poſterius* genus *independentium eccleſiaſticorum*, qui ſuo demum regimine, diſciplinæ ab ipſo Chriſto & Apoſtolis traditæ exemplar perfectiſſimum optime exprimi putant, diſpeſcendum eſt in duas claſſes, tempore, fortuna, placitis, exiſtimatione non parum a ſe invicem diſtinctas. Fuerunt enim ab initio *Browniſtæ*, ſive *Barrowiſtæ*, ſecuti ROBERTUM BROWNIUM, *Anglum*, impotentis animi juvenem; qui circa *annum MDLXXXI.* novam illam eccleſiæ per communia populi ſuffragia regundæ formam ingreſſus, ſocietatem ſibi conſciavit, ea lege conjunctam, ut omni juriſdictioni aliena omnique poteſtate eminentiori rejecta, ſuis ipſa juribus libere uteretur. At, quum ſecta hæc inſimul acerbius juſto in eccleſiam *Anglicanam* inveheretur; magnam ſibi conciliavit invidiam hoſtilesque inſectationes, quibus vehementer preſſa ac vexata, migravit in *Bataviam*; ſed ætatem ibi non tulit. Ex ejusdem vero quaſi cineribus ſuſcitata eſt *nova* familiæ propago, parentem ac inſtauratorem venerata JOANNEM ROBINSONUM, ſacrorum in coetu *Browniſtarum*, qui *Lugduni Batavorum* conſederat, miniſtrum. Hic mendis nonnullis priſtinæ ſectæ caſtigatis, mitiori forma ſuam induit, docendique inprimis provinciam meliori ordine lique oeconomia firmavit; quo factum eſt, u ſecta in *Angliæ* terris benignius excepta, & etiam proſperioribus, quam ſuperior illa, fuerit. Atque iſta demum hæreſis emendata n *independentium*, ſibi proprium adſcivit; idem quoniam diverſis in republica factionibus, iisq parte pravis atque ſceleratis latibulo erat, dei cum adpellatione minus invidioſa *fratrum co gationalium* commutavit. Præter antesignan ſtam, JOANNEM ROBINSONUM, HENRICUM JACO JOANNEM NORTHONUM, COTTON. MATHERUM plures poſtea, iique minime ineruditi diſcip iſtius defenſores exſtiterunt, ex quibus nomi ſufficiat THOMAM GODWINUM, JEREMIAM B ROUGHIUM, JOH. OWENUM, SIDR. SIMPSO ut alios plures taceamus, qui relictis *presbyter* ex ſeverioris diſciplinæ ſtudio *independentibus* adjunxerunt.

(29) Ex ipſis *independentibus* poteſtatem magiſ ſummam in rebus eccleſiaſticis ita defendit, mites majeſtatis nimium dilatet, THOMAS MANNUS, de quo ſupra jam diximus, in qui inſcribitur: *paraeneſis ad aedificatores in in imperio* [illegible] *Lond. MDLVI. in 4.* ne in variis tractatibus aliis, quibus idem argume excuſſit, refutatus a *theologo reformato*, P JURIAEO, in tract. *de poteſtate eccleſiæ*.

(30) vid ſupra *part. II. cap. VII. ſect. V.* me ad §. CLXXXIV. p. 40.

univerſa civitatis chriſtianæ conſtitutione iones fovet; omni enim religione ad aboi- animi ſenſus latentque, quam vocant, riorem relata, eccleſiam adſpectabilem at, eandemque ob cauſam cœtum ſan- rem certa cultus externi forma, inſtitutis illis adventitiis, ad religionem pertinen- is, omni denique gubernatione ſacra faci- uperſedere poſſe, imo juribus propriis, oque quod vocant, *privilegiato*, ſeu im- nitate beato, prorſus carere adſerit. Qua dem in re non parum abhorrent *tremuli* a entia eorum, qui in exercitio regiminis ec- iaſtici ſui juris eſſe cupiunt. Hi enim jura orum ad integrum quemcunque cœtum olvunt; *tremuli* autem ipſi chriſtianorum imunitati nullam in ſacris poteſtatem relin- nt, ſed omnem jurisdictionem eccleſiaſti- i, utpote perfectiori religionis indoli ex rum mente adverſantem, ſimpliciter tol- lam eſſe exiſtimant. Hanc vero ſingula- i de eccleſiæ natura & gubernatione præ- endi rationem parens lectæ, diuturnas acer- que illas circa ſacra diſſenſiones pertæſus, potiſſimum conſilio iniviſſe videtur, ut nſa controverſiæ de re nihili futilitate, ſperatos diſſentientium animos inter ſe con- ret, ac ſedatis illis fluctibus tranquillita- patriæ reſtitueret. Ceterum, quam di- ac fere inexhauſta diſſidiorum materia, d *Britannos* maxime, fuerit diſputatio de ſiæ *adminiſtratione*; quam variæ ſuper ea æ ſint exortæ, quam mirabiles ſæpius opi- nes ad ſyſtema, quod cuique placuit, de- dendum adſcitæ; quam lubrica denique ac rma fundamenta opinionibus iſtis ſuppoſi- id ex dictis luculenter adparet. Quibus ibus neglectis, nunquam ſtabilis ac certa iminis eccleſiaſtici forma, legibus *Anglo-* i publicis, communibus & perpetuis co- ta fuit; id quod indicio eſt, malle ipſos, n cuivis hæreſi ſenſum arbitratumque per- tere, quam certis atque immutabilibus re- s adligari. Quicquid vero unaquæque factionum commemoratarum de perfectiſſima gubernationis ſacræ forma pro ea, qua tra- untur, libertate præcipiat, neſcimus tamen, an ipſa jurium prætenſorum adminiſtratio exacte ſemper reſpondeat præceptis. Certe, quantum quidem ex uſu judicare licet, melius dixeris, jurisdictionem circa ſacra ex potiori parte inter regem, ordinem eccleſiaſticum, populumque ſimul eſſe diviſam, quam ſi, penes unum ex tribus iſtis ſolummodo eam reſidere, rigidius contenderis. (31)

§. *XVI.* Sed, ut e brevi diverticulo redeamus in viam, exponenda jam nobis eſt eorum ſententia, qui jus ſacrorum *toti eccleſiæ*, ex *doctoribus* atque *auditoribus* conflatæ adſerunt. Sed heic cavendum eſt, ne ſtatuta partium diſſimilium prorſus diverſa, invidioſe vel imprudenter ſecum invicem commiſceantur. Sunt enim, qui jura eccleſiæ competentia vel per *epiſcopos ſolos*, vel per *presbyteria*, ex doctoribus æque ac laicis delecta adminiſtrari volunt (de his autem ſupra jam diximus) vel *ſolis* etiam coetuum ſingulorum *doctoribus* præcipuas directionis ſacræ partes relinquunt; *magiſtratum* autem fere prorſus excludunt, ac poteſtatis eccleſiaſticæ fundamentum & exercitium in univerſa cœtus ſacri communitate ita reſidere putant, ut ab imperio civili immunis atque exemta ſit eccleſia. Alii vero ab hac immunitatis adfectatione remotiſſimi, jura quidem *eccleſiæ propria* defendunt, eique adminiſtrationem eorum, quæ ad religionem exercendam, cœtumque fini ſuo convenienter dirigendum neceſſaria ſunt, radicitus inhærere adſerunt; ſed ſummo in civitate imperanti jura majeſtatis & ſupremam in ſacra inſpectionem nequaquam denegant; imo ipſa *collegii* jura commodis ejus poſcentibus optime transferri in principem poſſe, & ubi id jamjam conſenſu eccleſiæ factum eſt, recte translata eſſe arbitrantur. Et ad *priorem* quidem claſſem eorum quod adtinet, qui totam eccleſiam, tanquam civitatem ab omni imperio externo ſolutam

1) De ſtatu *moderno* eccleſiæ *Anglicanæ*, qui plura noſſe cupit, adeat G. W. Alberti *Briefe vom Zuſtande der Religion und der Wiſſenſchaften in Groſsbritannien*. part. I — IV. 1751 — 1754.

lutam conſiderant, & magiſtratui nihil, vel minus, quam par eſt, juris in eam relinquunt; integram ejusmodi ab imperio civili exemtionem jam olim defendiſſe dicuntur *Donatiſtæ*, funeſto, quod excitarunt, ſchiſmate, variisque in republica turbis, veteres inter factioſos fere nobiliſſimi. (32) Quænam recentiorum ſectarum ad opinionem hancce quam proxime accedant, jam ſupra obſervatum eſt. Hoc loco *ſingulos* tantum & præcipuos quosdam *doctores*, qui jura eccleſiæ a poteſtate civili *independentia* propugnarunt, in medium adferre lubet. Eminent nimirum inter eos e *reformatorum* cœtu, ut multos alios taceamus, JACOBVS REVIVS, *collegii theologici Lugdunenſis* in medio ſuperioris ſeculi *rector* & *profeſſor celeberrimus*, (33) GVIL. APOLLONIVS, *verbi divini in eccleſia Mediobargenſi miniſter*, (34) nec non JACOBVS TRIGLANDIVS, *paſtor quondam Amſtelodamenſis*. (35) His ex noſtratibus non immerito adcenſentur *anonymus auctor* libri *de vera eccleſia*, (36) nec non PHILIPPVS JACOBVS HARTMANNVS (37) *profeſſor* quondam *Regiomontanus*

(32) Sententiam hancce de poteſtate eccleſiæ *abſoluta* jam olim a *Donatiſtarum* familia cooptatam acriterque defenſam fuiſſe, communiter perhibent. At nos quidem diſtinguendum eſſe putamus inter ſectæ primordia, & ejus progreſſum ſtatumque ampliorem ac confirmatiorem: item, inter ea factionis iſtius ſcita, quæ cum interna ejus ſtructura totoque ſyſtemate neceſſario cohærent, & ea, quæ temporis demum ſucceſſu, pro variis fortunæ, qua uſi ſunt *Donatiſtæ*, viciſſitudinibus ab iis adſcita ſunt. Ad poſterioris, non prioris generis placita referendum nobis eſſe videtur illud, quod familiare ipſis fuiſſe fertur: *Quid imperatori cum eccleſia?* Nimirum ipſos *Donatiſtas*, litem, in qua verſabantur, & CAECILIANI, quem repudiarunt, adcuſationem ſub motuum primordiis ad *imperatorem* detuliſſe, & a conventibus, ubi cauſa ſua ceciderunt, ad *imperatoris* judicium provocaſſe, ſatis conſtat; id quod profecto clariſſime indicat, poteſtatem *cæſaris* judiciariam, ſupremamque in ſacra inſpectionem tum temporis nondum ab illis fuiſſe negatam. Sed, cum deinceps imperatores minus ſibi faventes ſenſerint, decretorum adverſus ipſos latorum ſeveritate eo demum adducti ſunt, ut poteſtati magiſtratus civilis, quaſi eccleſiæ ſanctitate indigni, penitus ſeſe eximere, animisque admodum exacerbatis inſtituta ſua armorum vi tueri conarentur. Ceterum ſententiis ac moliminibus inquietæ iſtius ſectæ, magiſtratui adverſantis, ex antiquioribus eccleſiæ doctoribus graviter ſeſe oppoſuerunt AVGVSTINVS, in *libro contra Donatiſtas*, & OPTATVS MILEVITANVS, *lib. III. contra Parmen.*

(33) Sententiam ſuam maxime prodidit in *examine diſſertationis* NIC. VEDELII *de epiſcopatu Conſtantini magni*, *Amſtel. 1641.*

(34) Varia ille ſcripta edidit adſertis VEDELII *de juribus majeſtatis in eccleſia* oppoſita, in quibus eminet illud, cui index eſt: *Jus majeſtatis circa ſacra, ſive tractatus theologicus de jure magiſtratus circa res eccleſiaſticas, oppoſitus Cl.* VEDELII *tractatui de epiſcopatu Conſtantini M.* &c. Medioburgi 1642. Hunc librum deinceps contra *Grallas pſeudonymi cujusdam*, quem ſupra jam nominavimus, defendit in tractatu, inſcripto: *Grallopoeus detectus, ſeu epiſtola ad Jodocum Larenum, de grallarum auctore.* Scripſit etiam *conſiderationem quarundam controverſiarum, ad regimen eccleſiæ ſpectantium, quæ in Anglia agitantur*, edid1tque *Londini a. 1644.*

(35) in *diſſert. theol. de poteſtate civili & eccleſiaſtica contra Vedelium. Amſtel. 1642.* De placitis triumvirorum iſtorum, REVII, APOLLONII, TRIGLANDI, vid. *Jaegeri ſyſt. theol. lib. IV. p. 171-186.*

(36) Pro *auctore* hujus libri, *germanice* editi, cui inſcriptio eſt: *von der wahren Kirche*, venditant alii BERNHARDVM PETRVM CAROLVM, ſacrorum in urbe *Oſnabrug.* quondam miniſtrum, ſed varia propter ſcripta ac molimina ad impugnandum cultum externum directa, officio privatum: alii OTTONEM HOMFELDIVM, alii BARONEM DE METTERNICH. Et multa ſane egregie dicta in libello hocce occurrunt; at probari tamen non poteſt ſententia ejus, quæ *p. 249. 250.* haud obſcure prodita, eo redit; eccleſiam liberam eſſe ſocietatem, ſive confœderationem, quæ, cum a republica civili prorſus ſejuncta ſit, ſtatumque ejus externum minime tangat, propriis ſuis juribus ita fruatur, ut magiſtratus politicus nihil in eam poteſtatis habeat, illique a ſacrorum directione ſimpliciter ſit abſtinendum.

(37) Edidit ille, præter alia ſcripta, *commentarium de rebus geſtis chriſtianorum ſub apoſtolis*, recenſum *a. 1710.* ſub nomine P. I. SCLERANDRI, & indice ſic mutato: *Hiſtoria antiquitatum eccleſiæ chriſtianæ, a Chriſti & apoſtolorum temporibus concinnata;* in quo tractatu eccleſiam apoſtolicam ſub reipublicæ imagine depingit, ſimul vero *ſyſtematis chriſtocratici*, a JOH. HENR. LE MAITRE amplius poſtea exornati, ſemina haud obſcura ſparſit, refutatus a BVDDEO, in *commentario de concordia religionis chriſtianæ & ſtatus civilis.*

nus, &, qui eum ſectatus eſt, JOHANNES HENR. LE MAITRE, (38) *comitis Lippienſis concionator aulicus*, *ſyſtematis*, quod vocant, *chriſtocratici* defenſor non ignobilis. Hi omnes, quicquid ceterum de interno cœtus ſacri regimine, ejusque conformatione, diviſim præcipiant, id habent commune, quod jura eccleſiæ totius nimium evehentes, immodiceque exaggerantes, jura majeſtatis vel ſummi imperantis non parum minuant. Principii autem loco hoc ponunt, eccleſiam tanquam regnum ac peculium Chriſti, ſupremo huicce auctori, domino, capiti ſuo unice ſubeſſe, & ab illius directione ſola in omnibus pendere; diſciplinam cœtus ſacri univerſam ab ipſo Chriſto inſtitutam, divinoque fundatam jure, humani magiſtratus auctoritate propria adminiſtrari non poſſe; provinciam poteſtatemque magiſtratus politici verſari tantum circa res externas & in cura tranquillitatis publicæ; eandemque inſuper ex regno potentiæ divinæ univerſali derivandam eſſe; hinc neceſſaria conſecutione effici exiſtimant, ut magiſtratus officium ab omni ſacrorum cura quam longiſſime abſit, reique chriſtianæ gubernationi neutiquam ſeſe immiſcere debeat. In qua quidem argumentandi ratione duplex committitur vitium; alterum, ut ex eo, quo Chriſtus ipſe eccleſiam regit, moderamine ſupremo, abſoluta eccleſiæ a ſtatu civili independentia colligatur; alterum vero, ut, quoad partes gubernationis majeſtati debitas, *adminiſtratio ſacrorum* propinqua & univerſa cum *inſpectione* in cœtum religioſum generali commiſceatur, gratisque adſumatur, inſpectionem iſtam cum cura incolumitatis publicæ, magiſtratui concredita non eſſe connexam.

§. *XVII.* Progredimur jam ad eos, qui *eccleſiæ* quidem *toti* jus ſacrorum adſerunt, ſed ita, ut *majeſtatis* jura ne minima quidem invaſione labefactent. Nimirum iſti jurium civitati chriſtianæ competentium adſertores, non *ſanctorum* cœtum, oculis noſtris abſconditum, Chriſtoque vera animi fide unitum ſub eccleſiæ nomine intelligunt, ſed *vocatorum* multitudinem externo cultui, profeſſioni, diſciplinæ eidem mutua conſociatione eaque æquali & libera adligatam. Ad *totam* vero eccleſiam, ſeu ad eorum, qui eadem ſacra colunt, univerſitatem ſuo quodam jure referunt ordinem & *doctorum* & *auditorum*, ſeu, ut communi ſtatuum hierarchicorum diſtributione utamur, primo *magiſtratum* politicum, (ſi quidem membrum eſt ſocietatis iſtius religioſæ) deinde magiſtros *paſtoresque* cœtus ſacri legitimos, denique *plebem* eccleſiaſticam. Hanc vero communitatem non quidem abſolutum in ſtatu ſtatum eſſe volunt; egregie tamen monent, eandem cum ſtatu civili non confundendam eſſe, ſed pro *collegio in civitate* habendam, quod ſingularem efficiat congregationem, mutuo pacto propriisque inſtitutis fœderatam. Huic igitur collegio religionis cauſa fœderato ſuas leges eſſe ajunt, ſuam diſciplinam, *ſua jura*, cum ſocietatis fine atque indole connexa, quibus ea definiantur atque procurentur, quæ ad religionem & ſacra peragenda, ſive ad ſalutem eccleſiæ promovendam proxime pertineant; uno verbo, quæ requirantur ad obtinendum finem, cujus gratia civitas illa ſanctior coaluit. Sed iſtius ſententiæ non hanc volunt eſſe interpretationem, quaſi *jura* ſacrorum cum ipſo etiam *uſu* & exercitio poteſtatis ſacræ conjuncta, ſemper & univerſim penes cœtum manere debeant; id enim tantummodo ſtatuunt, jura ipſa, ſi *origines* eccleſiæ ſpectaveris, omnino apud *eccleſiam integram*, omnesque ejus ſtatus æquo modo reſidere, nec ab ea divelli unquam poſſe; (39) interim mi-

(38) *Syſtema*, quod J. H. LE MAITRE adoptavit, ornandumque ſibi ſumſit, *Chriſtocraticum*, copioſe recenſet & idoneis inſimul rationibus confellit I. H. BOEHMERVS, in *præfatione ad tom. V. juris prot. eccleſ.* p. 20 *ſeqq* nec non in *conſult. & deciſ. jur eccleſ. Reſp.* 15. *f* 161. 162. Sed minime heic prætermittendum, graviter conqueſtum eſſe MEISTERVM de ſententiæ ſuæ iniqua interpretatione, in *vindiciis diſciplinæ evangelicæ*, *ſyſtematis chriſtocratici nomine nuper a celeb.* D. BOEHMERO *impugnatæ*, quas ſub MASTRAEI nomine edidit *Amſtelodami*, *a. 1737.* conf. *biblioth. Germ.* tom. *XLIV. p. 146.* &c. nec non PFAFFII *academiſche Reden über das Kirchen-Recht. p. 25 26* & ejusd. *orig. eccl. p. 358.*

(39) confer. quae ſupra jam tom. XII. in ſupplemento ad

tarunt viri præſtantiſſimi Jo. Wolfg. Jægervs, (44), Phil. Jac. Spenervs (45), Jo. Gvil. Bajerus (46), Jo. Fechtivs (47), Jo. Alb. Kromayervs, (48) Ern. Sal. Cyprianvs, (49) inprimis vero Christ. Matth. Pfaffivs (50), & poſt eum, Christ. Eberh. Weismann, Israel. Theoph. Canz, (51), Jo. Lavr. Moshemivs (52), Salom. Deylingivs (53), aliique complures, quibus e noſtratibus auctoritate ſua acceſſerunt magni nominis theologi, Jo. Theoph. Faber, (54) & Christ. Frid. Sartorivs (55). Eidem ſententiæ ſuffragantur ex illuſtri *jureconſultorum* ordine non pauci, ut, Bened. Carpzovivs, Jo. Brvnnemannvs, Jo. Schiltervs (56); & qui primo loco nominandus erat, Sam. Pvffendorfivs (57), quem ſecuti ſunt Vlr. Hvbervs (58), Jo. Ge. Pertschivs (59), Nic. Hier. Gvndlingivs (60), Jo. Ge. Estor (61), Jo. Ern. Floerkivs (62), Jvst. Carol. Wiesenhaver (63), Ill. de Cramer (64), quibus, ut alios taceamus, a Pfaffio (65), Hoecdorfio (66), Moshemio (67) adductos, præcipuo quodam jure jungendi veniunt b. Phil. Eberh. Zechivs, ſereniſſimi Wirtembergiæ ducis quondam a conſiliis intimis, (68) & Frid. Gvil. Tafingervs, *univerſitatis noſtræ hodienum profeſſor famigeratiſſimus* (69). Hi

igitur

(44) in *ſyſtem theol. lib. IV. p.* 193.

(45) in *den theol. Bedenken, t. I. cap. I. ſect. LVI. p.* 201. alibique paſſim.

(46) in *comp. theol. part. III. cap. XIV. §.* 3. *not. c.*

(47) vid. Fechtii *lectiones theol. in ſyllog. diſp. XLIII. §.* 2. *p.* 463. 494.

(48) Argumentum hocce ex inſtituto uberius tractavit Kromayervs, in libro, qui *Gothae* 1721. lucem publicam adſpexit, ſic inſcripto: „*Commentatio theologica de poteſtate eccleſiaſtica*, quam vocant, *externa*, penes quem radicaliter ſit, & quibus partibus contineatur, hiſtorice, dogmatice, polemice, & practice inſtituta, & edita in gratiam omnium, qui dogma hoc magnum & arduum cognoſcere plenius, & controverſias de eo, quae hodie denuo agitantur, rectius dijudicare cupiunt. &c.“

(49) in *diſſ. de Maximiliano I. pontificatum maximum adfectante.*

(50) in *originibus eccleſiaſticis, cap. IV. art. I. p.* 171. *ſeq. art. II. p.* 189. *ſeq.* nec non, in *diſſertatione recentiori originum editioni* adnexa, *de jure ſacrorum abſoluto & collegiali*, *p.* 329. *ſeq.* & in *diſſ. de vera eccleſiae notione*, eidem libro ſubjuncta, *p.* 354. *ſeq. ed. rec. Tub.* 1756. add. *ejusdem jus eccleſiaſticum*, quod *Francofurti ad Mœnum a.* 1732. in 8. prodiit, *lib.* 1. *cap.* 1. *p.* 39. *cap. IV. p.* 72. *lib. V. cap. II. p.* 234. *ſeq.* 242. *ſeq.* 281. *ſeq* alibique: nec non *ej. academiſche Reden über das ſowohl allgemeine, als auch deutſche proteſtantiſche Kirchenrecht. Tub.* 1742. in 4. *Sect. I. cap. I. p.* 38. *cap. V p.* 90. *ſeq. cap. VIII. p.* 159. *ſeq.* Pfaffio ad latus poni meretur dexterrimus ille ſyſtematis *collegialis* defenſor, Christ. Liber, vel, qui ſub ficto hoc nomine latitat, Chr. Adolph. Lierzvr, *Conſiſtorii Bipontani Adſeſſor & Superintendens*, qui librum edidit: *Unterſuchung der conventional oder collegial-Rechte der evangel. Kirche. &c. an.* 1748.

(51) Weismannus, in *ſchediasmate de eccleſia*, §. 80. Canzius, in *poſitionibus de vocatione miniſtrorum eccleſiae* §. 107. *ſeq.* 115. 118. *ſeq.*

(52) *in dem allgemeinen Kirchenrecht der Proteſtanten, p.* 41 — 35. *p.* 431. *ſeq.* 442. *ſeq.*

(53) in *inſtitut. prudentiæ paſtoralis*, *ed. Lipſiæ* 1732. *p.* 42. *ſeq.*

(54) in *diſſ. de principe chriſtiano, eccleſiæ nutritio. Tub.* 1754.

(55) in *poſit. theologiæ dogmaticæ*, *ed. Tub. an.* 1766. §. 892. *ſeq.* §. 914 — 921. *p.* 468. *ſeq.*

(56) Triumviros hosce cum pluribus aliis allaudavit Pfaffius in *orig. juris eccl. p.* 336.

(57) in eximio libello, *de habitu religionis chriſtianæ ad vitam civilem*, §. 30. 39. *ſeq.* & in *animadverſionibus ad Houtuyni politicam*, paſſim.

(58) in lib. *de jure civitatis*, *lib. ſect. V. cap. II. p.* 175. *ſeq. ed. IV. Francof.* 1708.

(59) in *elementis juris canonici & proteſt. eccleſ.*

(60) in *via ad veritatem, part. III. cap. XXXV.* §. 76. *ſeq. p.* 348. *ſeq.*

(61) in *delineatione juris publici eccleſ. proteſt. p.* 113. *ſeq.*

(62) in diſſ. *de jure principis circa ſacra, in ſpecie, Germaniæ*, *Halæ* 1758.

(63) in diſſ. *de jure conventionali ſacrorum dirigendorum*, *Lipſ.* 1748. nec non, in *den Grundſætzen des Kirchenſtaatsrechts der proteſtirenden in Deutſchland*, *part. I. c. V.* aliisque in ſcriptis.

(64) in diſſ. *de jure circa ſacra collegiali & majeſtatico*, 1736.

(65) in *orig. juris eccleſ. p.* 330. 352. alibique; praecipue vero in den *academiſchen Reden über das Kirchenrecht*, *p.* 24.

(66) in den *gründlichen Betrachtungen über die in Herrn von Puffendorfs Buche von der Verhältniſs gegen den Staat enthaltenen und damit verknüpften göttlichen Wahrheiten*, *Leipz.* 1744. *p.* 171. 172.

(67) in dem *allgemeinen Kirchenrecht der Proteſtanten*, *p.* 452.

(68) in *meditationibus de origine, indole, & hiſtoria juris reformandi*, *a* 1728. *p.* 56. *ſeq.*

(69) in diſſ. *de jure principis circa eccleſiam*, *Tub.* 1759.

igitur omnes in eo ſunt, ut non modo majeſtatem ſummi imperantis, ſed & jura *toti eccleſiæ* competentia, diligenter declarent ac tueantur. Sed, ad *antiquiores* quod adtinet, cum eorum temporibus univerſa illa de jure ſacrorum præcipiendi ratio nondum ea, qua nunc gaudet, perſpicuitate informata, ſtabilique artis deſcriptione finita eſſet; non mirum eſt, quædam non ſatis adcurate vel præciſe ab iis tradita fuiſſe. At nobis quidem ſufficiunt teſtimonia eorum irrefragabilia, pro juribus, tam eccleſiæ, quam majeſtati propriis militantia. *Recentiores* autem, cum jura illa ſacrorum *radicaliter*, ut loqui amant, & *originarie* eccleſiæ competentia, adcuratius deſcribere ac enumerare cœperunt, tum ſubtiliorem inſtituunt diſquiſitionem, quonam pacto jurium iſtorum exercitium atque uſus pervenerit ad principes; ſive ex quonam *fonte* jura ſacrorum, a magiſtratu jam adminiſtrari ſolita, ſint derivanda. Qua de re conſtitutum nobis eſt, ſigillatim agere. Hoc quidem loco viſum fuit, ſaltim generalia quædam adtingere; cæteris vero enarrandis facultatem dabit ſubſequens eaque *tertia obſervatio*.

§. *XIX*. Poſtremo, dicendorum ordine ſic poſcente, pergimus ad eos, qui jus ſacrorum omne, totamque cœtus religioſi adminiſtrationem *principibus ſolis* tribuunt. Atque hos jurium regiorum tutores in duo quidem genera diſpeſcimus, qua partitione cautum volumus, ne utraque conjungendo, alteri parti contrahatur invidia. Sunt enim, qui jura majeſtatis *immodice* extendentes, nullis prorſus limitibus imperium in ſacra circumſcribunt. Sunt vero alii, qui poteſtati imperantium circa ſacra *limites* ponunt, modo latius, modo anguſtius ductos. Et *prioris* quidem claſſis anteſignanus eſt, famoſiſſimus ille tyrannidis abſolutæ defenſor THOMAS HOBBESIVS, *philoſophus Malmesburienſis* (70), qui religionem, cultum, ſacra omnia infinito magiſtratus ſupremi imperio ſubmittere non veretur. Sublato

(70) THOMAS HOBBESIVS, vel, ut alii pronunciant, HOBBIVS, acris vir ingenii, ſed mirabilium opinionum auctor, natus in *Anglia Malmesburiæ*, agri *Wiltonienſis* oppido, *a. MDLXXXVIII*, vitam ſuam, eamque privatam ac cœlibem, usque ad nonageſimum primum annum produxit. Ætas ejus cecidit in triſtiſſimas illas turbas civiles, quibus *Britanniæ* regnum, exortis cum rege contentionibus miſere dilacerabatur. Harum taedio permotus, partiumque inſimul regiarum ſtudio ductus id egit HOBBESIVS, ut ſummi imperantis auctoritatem in rebus civilibus aeque ac eccleſiaſticis abſolutam fingeret. Novis enim in re civili principiis poſitis, ſublatoque inſuper poteſtatis ſacrae profanaeque omni diſcrimine facilius ſedare exacerbatos animos, & ad obſequium regis adducere, diſcidiisque illis gravioribus, ad ſtatum ſive civilem ſive eccleſiaſticum pertinentibus, optimam adferre medelam cogitavit. Quum igitur in iſtis patriæ fluctibus *Pariſiis* commoraretur, concinnavit tractatum, paucis ab initio exemplis *ann. 1645.* editum, deinceps autem, *ann. 1647.* cum adnotationibus auctoris, ea qua nunc exſtat, forma divulgatum, cui index eſt: *elementa philoſophica de cive*. Conſilium, quod in concinnando evulgandoque ſyſtemate ſuo ſecutus eſt auctor, ipſe in præfatione libello præmiſſa aperte declarat: "feci non eo conſilio, ut laudarer, ſed veſtri cauſa, lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perſpectam haberetis, ſperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari aequo animo ferre, quam ſtatum reipublicae conturbari malletis; ut juſtitiam earum rerum, quas facere cogitatis, non ſermone vel conſilio privatorum, ſed legibus civitatis metientes, non amplius ſanguine veſtro ad ſuam potentiam ambitioſos homines abuti pateremini &c.„ denique his verbis deſinit: „Si aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam neceſſe erat, acriter dicta, cum non partium ſed pacis ſtudio, & ab eo dicta ſint, cujus, propter patriae praeſentem calamitatem, dolori juſto aliquid condonari aequum eſt, ea, ut aequo animo ferre dignemini, oro poſtuloque.„ Easdem vero de civitate meditationes proferre continuavit in libro, quem *ann. MDCL.* patrio ſermone vulgavit, *de natura humana, & corpore politico*. Subſequente autem *anno* cIↄIↄcLI. illud ſyſtema ſuum, perfectum, illuſtratum, & rationibus philoſophicis amplius firmatum, propoſuit in opere notiſſimo, vernacula conſcripto, quod deinceps *belgice* per ABRAH. BERCKELIVM, *Amſtel. 1667.* & *latine*, *Amſtel.* *apud Joannem Blaev*, *1670*, *Londini* vero *1676*. prodiit, hoc inſignitum titulo: *Leviathan, ſive de materia, forma, & poteſtate civitatis eccleſiaſticæ & civilis, auctore* THOMA HOBBES *Malmesburienſi*. Syſtematis illius politici ſummam breviter ſic exhibet leniſſimus ejus interpres, HOBBESII *biographus*: "ſine pace impoſſibilem eſſe incolumitatem, ſine imperio pacem, ſine armis imperium, ſine opibus in unam ma-

num

lato enim naturali juſti & injuſti, boni malique diſcrimine, eorum omnium, quæ nos per ſe recta & honeſta dicimus, definitionem ad principis arbitrium unice refert, ex quo actionum indoles omnis metienda, ac ſimpliciter ſtandum ſit civibus. Ita vero ſimul temerario auſu invadit religionem, deducens eam ab inviſibilium metu, quem pro lubitu dirigere ac temperare, integrum ſit principi. Eccleſiam autem ſeu coetum hominum, religionem chriſtianam profitentium, eandem cum civitate rem eſſe adſerit, nec legitimam adeo, niſi auctoritate ejus, qui ſummam in ſtatu civili poteſtatem habet, convocata ſit. His igitur principiis poſitis, conſectaria nectit eccleſiæ juribus inimiciſſima, & a communibus adeo juſti honeſtique notionibus longe aliena: religionem omnem, doctrinam, fidem, quidquid *fere* (71) de rebus divinis ſentias ac profitearis; quamcunque ſupremi numinis colendi rationem ineas, licet ipſi rectæ rationi contrariam, id omne pendere a voluntate & de-

num collatis nihil valere arma, neque metu armorum quidquam ad pacem proficere poſſe illos, quos ad pugnandum concitat malum, morte magis formidandum: nempe dum conſenſum non ſit de iis rebus, quae ad ſalutem aeternam neceſſariae creduntur, pacem inter cives non poſſe eſſe aeternam „. Id quidem certo certius eſt, quod principiis modo adductis eo abuſus auctor ſit, ut ubivis infinitam faceret potentiam ſummi imperantis, ejusque abſolutae voluntati ſcripturae ſacrae legumque divinarum auctoritatem, omnemque morum rectitudinem ſubjiceret. Quantam invidiam & quam varias acerbasque contradictiones haec placita in patria potiſſimum gente concitaverint HOBBESIO, heic exponere inſtituti noſtri ratio non ſinit. Profanis hoſtilisque in religionem animi adcuſatione, qua praeter alios multos, a REINMANNO in *hiſt. atheiſmi ſect. III. c. VIII.* §. 4. nominatos, viri doctiſſimi, BVRNETVS, BENTLEIVS, PARKERVS, CVDWORTVS, ROELLIVS, HOBBESIVM impetiverunt, liberare ipſum conati ſunt, ut *biographos* ejus taceamus, GE. ARNOLDVS in *hiſt haer. & eccl. p. II. l XVI. c. XVII.* & NIC. HIER. GVNDLINGIVS in *obſ. ſel. t. 1. obſ. II. p. 37.* nec non in *Gundlingianis p. XIV. p. 304.* Sed recentioribus hiſce defenſoribus HOBBESII reſpondit magni nominis theologus. IO. FRANC. BVDDEVS in *theſibus de atheiſmo & ſuperſtitione cap I.* cui addendus IOH. LAVR. MOSHEMIVS in *notis ad Cudw. ſyſt. intel. p. 1198.* Quod autem ANTON. WOODIVS *Athen. Oxon. vol. II.* refert, HOBBESIVM aetate provectum, cum veritate in gratiam rediiſſe, propriaque *apologia pro ſe & ſcriptis ſuis* concinnata, mentem meliorem declaraſſe, id quidem parum probabiles habere rationes, oſtendit MOSHEMIVS in *hiſt. eccl. maj. p. 711. not. g.* & BRVCKERVS *hiſt. crit. philoſ. t. IV. p. IV. p. II. p. 177.* Placita ejus philoſophica, & ad politiam ſpectantia, licet ſectatores amicique ipſis non defuerint, plures tamen nacta ſunt adverſarios, e quibus nominaſſe nobis ſufficiat ex *Anglis*, RICHARDVM CVMBERLANDIVM, qui ſolide atque eleganter eum adgreſſus eſt in libro, *Londini a. 1672. 4. & Lubec. 1683. 8.* edito, cui index eſt: *diſquiſitio philoſophica de legibus naturae, in qua earum forma, ſumma, capita, ordo, promulgatio & obligatio e rerum natura inveſtigatur, quin etiam elementa philoſophiae Hobbianae cum moralis tum civilis conſiderantur, & refutantur.* RADVLPH. CVDWORTVM, in *ſyſt. intell.* IO. LOCKIVM, qui quidem proxime contra ROB. WOOCKE, biographum & defenſorem HOBBESII calamum ſtrinxit; praeter *Anglos* autem SAMVEL. PVFENDORFIVM, VLR. HVBERVM, in lib. de *jure civitat.* p. 208. GOTTL. SAM. TREVERVM in *notis ad* PVFENDORFIVM, de H. & C. paſſim. Magno numero enumeratos depreheudimus Hobbeſii antagoniſtas in *vita* ejus p. 96. nec non apud *Struv. in bibl. philoſ. cap. VIII.* §. 7. STOLLIVM, *hiſt. lib. part. III. p. 635.* GVNDLING, in *hiſt. lib. tom. III. p. 3269. ſeq.* BRVCKERVM, in *hiſt. philoſ. t. IV. part. II. p. 178.* ubi in nota plures auctores excitantur Quibus addi meretur MOSHEMII *allgem. Kirchenrecht, p. 190.* in *not.* Qui de vita ſcriptisque famoſiſſimi hujus philoſophi *Malmesburienſis* plura noſſe deſiderat, eum non poenitebit adire PETR. BÆLIVM in *dict. hiſt. & crit.* ad artic. *Hobbeſ.* MORHOFII *polyhiſtorem, tom. II. lib. I. cap. XV.* STOLLIVM, l. c. GVNDLINGIVM l. c. BRVCKERVM l. c. ut alios auctores taceamus, a GVNDLINGIO l. c. p. 3275. ſq. dilaudatos. conf. etiam PFAFFIVS in *hiſt. lit. part. II. p. 290.* num. 4.

(71) Statuit HOBBESIVS, nullum articulum fidei, praeter hunc, *Jeſum eſſe Chriſtum*, ad ſalutem neceſſario requiri. vid. *lib. de cive, cap. XVIII.* §. *VI.* cum *nota*, & ſeq. nec non *Leviath. cap. XLVIII. p. m. 280.* ubi ita: " Quae ad ſalutem aeternam neceſſaria ſunt, duabus virtutibus continentur, fide in Chriſtum, & obedientia legibus praeſtita. Poſterior harum ſi perfecta eſſet, ſola ſufficeret. & p. 283. „unum neceſſarium, nempe unicus articulus fidei, quem ad ſalutem aeternam neceſſarium faciunt ſcripturae ſacrae; hic eſt, quod Jeſus eſt Chriſtus. Per nomen autem Chriſti, intelligitur rex ille, quem Deus per prophetas veteris teſtamenti, miſſurum ſe in mundum promiſerat, ut regnaret in judaeos, & gentes alias in illum credituras, & qui vitam aeternam, quam perdideramus in Adamo, reſtitueret. „ Nec tamen hoc diſſimulandum, ipſum alios quoque articulos, ut, Deum eſſe omnipotentem, creatorem mundi, Jeſum Chriſtum reſurrexiſſe,

creto imperantis; in eo, tanquam communi capite, religioſam ſocietatem eſſe unitam; ejus juſſu conventus ſacros inſtitui, non jubente vero principe, vel vetante omitti debere; poteſtatem, quæ eccleſiaſtica dicitur, inanem eſſe vocem, ex inepta diſtinctione ſtatuum adparenter modo diverſorum, introductam; penes ſolum imperantem, credendorum non diſquiſitionem modo, ſed & dijudicationem & deſcriptionem eſſe: huic ſoli judicium definitivum de ſenſu ſcripturæ jure regio competere; in ejus igitur auctoritate ſola, quicquid præcipiat, adquieſcendum eſſe conſcientiis; breviter, ad ejus imperium curam ſacrorum univerſam internamque religionis indolem unice pertinere. Quam impia & pernicioſa ſint hæc, quæ fovit HOBBESIVS, portenta ſententiarum; quam atrocibus pro religione ipſoque ſtatu civili conſequentiis formidoloſa; quam funeſta ſanctiſſimis conſcientiæ juribus, quam firma denique & neceſſaria violentiæ, intolerantiæ, crudelitatis in cives religioſos præſidia, id fuſius exponere jam non adtinet. Eandem cum HOBBESIO tibiam inflant BENEDICTVS SPINOZA, (72) LVCIVS ANTISTIVS CONSTANS, (73) LAMBERTVS VELTHVYSEN, (74) ALB. KIPERVS, (75) & qui præ multis aliis nominandus eſt, ADRIANVS HOVTVYNVS, (76) qui omnes, placita *Malmesburienſis* plurima ſequuti, imperantis ſummam in religionem ac ſacra poteſtatem nimium quantum dilatant, ac inſtituta ſocietatis eccleſiaſticæ prorſus ei ſubjiciunt.

§. XX. Supereſt *altera* claſſis eorum, qui jus circa ſacra & uſum ejus integrum adſerunt *principi*, ſed *certis tamen limitibus deſcriptum* atque *definitum*. Atque hos quidem terminos ducunt partim a jure divino communi, partim a conſcientiæ juribus, partim ab ipſis eccleſiæ finibus. Ceterum eccleſiæ præter verbi prædicationem & ſacramentorum

rexiſſe, & homines in die ultimo reſurrecturos eſſe omnes, pro aeque neceſſariis declarare, quia in uno illo contineantur, p. 286. Probe vero notandum eſt non ad profeſſionem, quae ex mente HOBBESII imperio nunquam non ſubjacet, ſed ad *fidem internam* hoc praeceptum ſpectare. conf. tamen HVBERVS de *jure civ. lib. p. ſect. V. cap. VI.* §. *18. ſeq. p. 208.* Reliqua HOBBESII de jure ſacrorum placita cognoſci maxime poſſunt in lib. *de cive*, cap. XIII. XV. XVII. Lev. XXXIII. XXXIX. XLII.

(72) in *tractatu theologico - politico*, *cap. XIX.*

(73) Prodiit *a. 1695. & 1698. in 12.* libellus ſub hoc indice: LVCII ANTISTII CONSTANTIS "*de jure eccleſiaſticorum*, liber ſingularis, quo docetur, quodcunque divini humanique juris eccleſiaſticis tribuitur, vel ipſi ſibi tribuunt, hoc aut falſo impieque illis tribui, aut non aliunde, quam a ſuis, hoc eſt, ejus reipublicae ſuae civitatis *prodiis*, in qua ſunt conſtituti, accepiſſe." *Alethopoli, apud Cajum Valerium Pennatum.* Pro libelli iſtius *auctore*, qui preſſo pede ſequitur HOBBESIVM, alii ipſum SPINOZAM habent, ut STRVVIVS in *introd. in notit. rei liter. cap. IX.* §. *11.* negante COLERO, SPINOZÆ *biographo*; alii LVDOVICVM MAYERVM, *medicum Amſtelodamenſem*, alii VAN DEN HOOFIVM, alii quendam LE COVRT, alii denique HERMANNVM SCHEELENIVM. vid. *bibl. raiſon. t. VII. part. 1. p. 170.* & BAVMGARTEN in den *Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothec tom. III. p. 25. ſeq.*

(74) Strenuus iſte HOBBESII defenſor, VELTHVSIVS, variis ſcriptis clarus, edidit *a. 1651. Amſtelodami in 12. diſſertationem, de principiis juſti & decori, ut apologiam pro tractatu clariſſ.* HOBBESII, *de cive*, nec non *munus paſtorale, Roterodami, a. 1680. in 4.* vid. THOMAS. in *hiſt. content. inter imper. & ſacerd. p. 410. ſeq.*

(75) Perſonatus iſte auctor librum edidit inſcriptum: *Moſes, Deus Aaronis, ſive poteſtas atque officium in ſacris ex ſola ſcriptura canonica veritatis ſtudio demonſtratum, Daventriae, 1717. 8.* Videmus & heic recocta HOBBESII ſcita, principem leges dare poſſe de credendis; ei competere authenticam poteſtatem de rebus fidei judicandi, ſolum imperantem ſymbola facere & tollere poſſe; brevi: principem rectorem eſſe eccleſiae, ejusque poteſtatem ſupra eccleſiam longe eminere, &c. exemplum autem principis eccleſiam moderantis eſſe *Moſen*, qui *Aaroni* præfectus & quaſi Deus fuerit. Calamum contra auctorem huncce ſtrinxerunt, KROMAYERVS in *comment. de poteſtate eccleſ.* & JO. CHRIST. SEITZIVS, in lib. *Chriſti Kirche kein weltreich, und weltlicher Herrſchaft weder fæhig noch unterworfen. an. 1718.* conf. etiam *unſchuldige Nachrichten de a. 1717. p. 449. ſeq.* & *de a. 1719. p. 472. ſeq.*

(76) in *polit. contracta*, quam refutavit SAM. PVFENDORFIVS in *adpendice ad libellum de habitu religionis ad vitam civilem.* Ipſe quidem HOVTVYNVS interdum contradicentis perſonam adverſus HOBBESIVM, cujus principia oppugnat PVFFENDORFIVS, induere videtur; re ipſa tamen cum eo convenit, ac inviſa magiſtri placita in ſcenam reduxit. Longe enim ultra limites juſtos dilatat poteſtatem principis, eique jus, dogmata fidei definiendi, poteſtatemque adeo in conſcientias coactivam tribuit, in quo tamen adſerto, cum altera ex parte ſubditorum obedientiam pro *illicita* declaret, in abſurda lapſus ſibimet ipſi adverſatur.

torum adminiſtrationem parum aut nihil relinquunt privilegii; clavium uſum & diſciplinam eccleſiaſticam valde reſtringunt; regimen ei vel prorſus adimunt, vel in tali rerum ad ſalutem pertinentium declaratione ponunt, quæ pro ſe non obliget, ſed conſilii potius rationem habeat, & ſubſit imperio ſummarum poteſtatum, ac per has demum vim plenam perfectamque nanciſcatur; poteſtatem vero ipſam legislatoriam & judiciariam, ſive jus legum circa ſacra ferendarum, judiciique exercendi, unice referunt ad regalia imperantis; doctorum electionem, controverſiarum diremtionem, dogmatum dijudicationem, ſymbolorum efformationem, ſynodorum convocationem, cultus rituumque deſcriptionem, ſcholarum curam, bonorum eccleſiaſticorum adminiſtrationem, diſciplinæ totius directionem, & ſi quid aliud ſub collegii juribus præter partes ſupra dictas comprehenſum eſt, id omne non ſine calumnia eccleſiæ univerſim tribuunt principi, numerumque rerum *mediarum*, quæ *adiaphora* vocantur, ſupremoque magiſtratus regimini præcipue ſubeſſe exiſtimantur, ita augent, ut, quid juris eccleſiæ maneat, vix intelligatur. Hanc vero ſententiam defenderunt, variisque ſed imparibus ſtudiis exornare adniſi ſunt, ex *independentibus Anglis*, THOMAS COLEMANNVS, & LVDOV. MOLINÆVS, (77), ex *reformatis* THOMAS ERASTVS, (78) NICOLAVS VEDELIVS (79) &c. ex *remonſtrantibus* plerique, quorum inſtar omnium nobis heic ſint ſupra jam excitati YTENBOGAERTVS, GROTIVS, VOSSIVS, (80) EPISCOPIVS, (81) e *noſtratibus* denique CHRIST. THOMASIVS, *jureconſultus* olim *Halenſis celeberrimus*, (82) multique alii viri docti ſcholæ *Thomaſianæ* ſectatores.

(77) De his vid. *ſupra §. XIV.*

(78) THOMAS ERASTVS, gente *Helvetius*, *Heidelbergæ medicus* & *ſenator eccleſiaſticus*, poteſtatis eccleſiaſticæ & ſpeciatim excommunicationis oppugnator graviſſimus, auctorque ſectæ, quæ ab ipſo *Eraſtianæ* nomen tulit, non leves in eccleſia *reformata* turbas excitavit. Eam enim tuitus eſt ſententiam, eccleſiæ nullum regimen, nullum forum proprium, nihil plane juris, quam docendi officium, ſine ullo vigore diſciplinæ, ſine cenſura aut animadverſione ſingulari competere; facultatem *excommunicandi*, ſive peccatores ab uſu ſacramentorum aut communione fidelium præcludendi, nunquam a Chriſto conceſſam fuiſſe eccleſiae; diſciplinam, quam eccleſia uſurpet, omnem pendére ab auctoritate magiſtratus chriſtiani, & ſine delegatione ejus exerceri non debere, niſi in jura majeſtatis temere involare velit.

Placita iſta, ab initio litis circa annum 1568. in privata diſputatione ventilata, confirmavit publiceque protulit ERASTVS, in *theſibus de excommunicatione*, eodem anno divulgatis, quas deinceps amplior tractatio ſubſecuta eſt, quae *a. 1589. in 4. maj.* typis exſcripta, prodiit ſub titulo: *explicatio quæſtionis, utrum excommunicatio, quatenus religionem intelligentes & amplexantes, a ſacramentorum uſu propter admiſſum facinus arcet, mandato nitatur divino, an excogitata ſit ab hominibus auctore cl. Viro* THOMA ERASTO, *D. medico.* Huic autem ſequenti ſtatim anno THEODORVS BEZA aliud ſcriptum oppoſuit, cui titulus: *Tractatus pius ac moderatus de vera excommunicatione & chriſtiano presbyterio, jam pridem pacis conciliandæ cauſa* CL. V. TH. ERASTI *D. medici, centum mſ. theſibus oppoſitus, & nunc primum cogente neceſſitate editus, Genevæ, a. 1890. in 4.* De lite hacce *Eraſtiana* plura ſuppeditant HVBERVS *de jure civitatis lib. 1. Sect. V. p. 166. 208. 213. ſeq.* THOMASIVS in *notis ad Huberum, p. 166 — 172.* & in *hiſt. conteut. adpend. cap. 1. §. XIV. p. 344.* HEIDEGGERVS in *corp. theol. chriſt. loc. XXVII. ſect. 1. §. XCIII. p. 606.* cf. *§. CXXX. p. 626.* PFAFFIVS in *orig. jur. eccl. ed. rec. p. 7. 8. & p. 178.* BVDDEVS in *iſag. hiſt. theol. p. 734.* Quibus jungi meretur Jo. GE. PERTSHIVS im *Recht des Kirchen-Bannes* &c. *p. 337. ſeq.*

(79) De VEDELIO diximus *§. XII.* in *not.*

(80) in *diſſertatione epiſtolica de jure magiſtratus in rebus eccleſiaſticis, contra* WALAEVM. *Amſtel. 1669. 4.* Hunc autem refutavit VOETIVS in *polit. eccles. part. III. lib. IV. tr. I. p. 806. ſeq.*

(81) in *diſs. de jure magiſtratus circa ſacra*, quae operum ejus *tom. II. f. 409. 410.* inſerta exſtat.

(82) CHRIST. THOMASIVS, illuſtribus omnino de republica literaria meritis per ſuſceptam in *Germania* philoſophiae & juris ſcientiae emendationem nobilitatus, id ſummopere egit, ut poſito ſuperioritatis territorialis fundamento, jura ſacrorum in ſolidum vindicaret principibus. Scripta ejus ad jus eccleſiaſticum pertinentia heic recenſere, nimis longum eſſet. Indicem eorum exhibet GVNDLINGIVS in *hiſt. lit. t. III. p. 3326. ſeq.* STRVV. in *bibliotb. juris p. 577. ed. Buder.* & WALCH in den *Religionsſtreitigkeiten der evangel. luth. Kirche, part. III. p. 6. ſeq.* Merita ejus de re ſacra breviter & concinne expoſuit FRID. PLATNERVS, *J. C. Celeberrimus*, in diſſertatione elegantiſſima, *Lipſiæ a. 1766.* edita, *poteſtatem principis in eccleſiam partem eſſe majeſtatis.* p. 3. Laudavit itidem THOMASIVM, ſed varias

His quidem multi adcenſent eos omnes, qui jura ſacrorum omnia, a principibus *proteſtantibus* jam nunc adminiſtrari ſolita, pro *parte majeſtatis* reputant, & ex *ſuperioritate*, quam vocant *territoriali* deducunt; ut ex *theologis* noſtratibus Jo. Fr. Bvddevs, (83) Sigism. Jac. Bavmgartenivs (84); ex *Jureconſultis* autem J. H. Boehmervs (85), G. S. Trevervs (86), & Jon Thomas *ab* Hoeckdorf (87) aliique, quorum rationes in *obſervatione tertia* exponemus. Sed cum nonnulli eorum jura quædam *eccleſiæ propria*, ab aliis negata, communitati ſacræ relinquant (88), & magis de recta *adminiſtratione*, quam de *origine* illorum jurium diſputent, nos quidem exiſtimamus, non omnes, qui majeſtati favent, in una eademque claſſe indiſcriminatim eſſe collocandos.

OBSERV. II.

DE JVRE SACRORVM,

a principibus chriſtianis jam ante pacificationes religioſas exercito.

§. *I.* Præmiſſa tractatione literaria, divortiisque opinionum *de eccleſiae regimine* expoſitis, ſequitur jam *obſervatio de jure ſacrorum altera*, eaque *hiſtorica*, qua ex rerum in eccleſia geſtarum monumentis oſtendere conabimur, *imperatores ac principes chriſtianos jam ante pacificationes religioſas* inde ab antiquiſſimis civitatis chriſtianæ temporibus *jura ſacrorum exercuiſſe.* (1) Ne enim quiſpiam exiſtimet, univerſam in ſacra auctoritatem, qua prin-

rias inſimul animadverſiones adverſus eundem ſubjecit Moshemivs in dem *proteſt. Kirchenrecht p. 189. ſeq.* & *p. 576. ſeq.*

(83) in *iſag. hiſt. theol. lib. poſter. cap. V. §. VII. p. 695. §. IX. p. 716. & 720. §. X. p. 734.* in *inſtit. theol. dogm. L. V. cap. III. §. 17.* in *theol. mor. part. II. cap. III. ſect. VII. §. 21. p. 671.* & in libello, cui index: *Unterſuchung des wahren Grundes, aus welchem die hœchſte Gewalt eines Fürſten über die Kirche herzuleiten iſt. Stockholm und Upſal, 1737.*

(84 in den *Nachrichten von merkwürdigen Büchern, part. XXII. nro. 165. p. 349. ſeq.* occaſione libelli, a b. Ge. Vlr. Tritschler. *Ulmæ, 1753, in 8.* edito qui inſcriptus eſt: *unpartheyiſche Abhandlung von dem Recht eines katholiſchen Landesherrn, in Religions- und Kirchenſachen ſeiner proteſtirenden Unterthanen.* Sed ad objectiones Bavmgartenii egregie reſpondit Vir cel. Jo Ern. Schroeter, *prof. Jenenſis*, in *progr. Jenæ 1755.* edito, ſub tit, *Dubia quædam, contra jura eccleſiæ collegialia recens prolata.*

(85) in *jure proteſt. eccleſ tom. I. lib. I. tit. XXXI. §. 44. 45. p. 745.* & *tom. V.* in *praeloquio de vario ſyſtemate univerſi juris canonici & eccleſiaſtici.* nec non in aliis ſcriptis paſſim.

(86) in *not. ad Puſendorf. p. m. 489.*

(87) in den *gründlichen Betrachtungen über Puſendorfs Buch von der Verhæltniſs der chriſtl. Religion gegen den Staat p. 277. ſeq.*

(88) Ita Bvddevs in *theol. mor. p. 680.* "Hoc tamen, inquit, ita intelligendum, ne eccleſiae, cui jus eligendi paſtores competit, quidquam derogetur. Poteſtque omnino ac debet cuilibet hoc relinqui eccleſiae, modo imperans ſummus diſpiciat, ne hocce jure abutatur. De Boehmero conf. Pfaff *Kirchenrecht p. 103 & 465.*

(1) Super argumento hoc conſuli merentur Joh. Gerhardvs in *confeſſ. cathol. f. 927.* Grotivs *de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra, op. theol. t. 238. 245. 255. 263.* & in libello anteriori, cui index eſt: *ordinum Hollandiae ac Weſtfriſiae pietas, f. 111. ſeq.* Schiltervs *de libertate eccleſiæ German. lib. VII. cap. VI.* Strvvivs *in ſyntagm. hiſt. Germ.* Zieglervs *de epiſcopis l. II. cap. V.* Hertivs *de ſuperior. territor. §. 11. 12. opuſc. t. II.* Boehmervs, *de jure epiſcopali principum evangel. cap. I. §. 73. ſeq.* & in *jure prot. eccl. lib. I. tit. XXXI. p. 732. §. 32. ſeq.* Speneri *jus publicum lib. II. cap. XIV.* Moshemivs in dem *allgem. Kirchenrecht der proteſtanten, p. 75. ſeq.* Pfaffivs *in jur. eccleſ. p. 234. ſ.* inprimis vero Spanhemivs in *hiſt. eccleſ.* paſſim. Reinhardvs, *in meditationibus de jure principum, inprimis Saxoniæ circa ſacra ante tempora reformationis exercitæ.* Bvddevs, *in der Unterſuchung des wahren Grundes, aus welchem die hoechſte Gewalt eines Fürſten in der Kirche herzuleiten iſt;* ill. de Lvdewig in diſſ. *de principum S. R. I. poteſtate in ſacris ante paces religionis.* Doctiſſ. Gerh. Matth. Wallacher, in *diſſ. de jure circa ſacra*

ipes *Germaniae* proteſtantes jam nunc ur, pendere demum a ſanctione *pacis*, o *Auguſtanae*, deinde *Oſnabrucenſis*, poſt turbas religionis cauſa natas, res ec-:, a ſacris Romanis ſecretæ firmaverat (2); iirenda omnino ſunt vetuſtioris ævi teſti-a, ut ex iis declarari poſſit, quantum :ra poteſtatis, non repugnantibus quidem us religioſis, imperantes ſibi yindicave-

Plenam quidem ac continentem iſtius ſtoriam tradere, nec temporis, quo co-i ſumus, anguſtia permittit, nec inſti-oſtri ratio poſcit; ſufficiat igitur nobis, mmas rerum eundo, ex periodis civita-riſtianae maxime memorabilibus quaedam pere atque adnotare, quae argumento e non nihil lucis adfundere queant.

II. Vt a remotiſſima rei chriſtianæ ordiamur, per *priora tria ſecula*, ante TANTINVM MAGNVM elapſa, , ſuis in-ı ſuaque diſciplina utebantur chriſtiani, ınnis conſilii religione, & æquali pacto invicem libere conſociati. Suprema poteſtas in ſocietatibus hiſce æqualibus oud populum univerſum; provincia vero ı, quæ ad religionem, cultum & diſci-ı pertinebant, adminiſtrandorum com-fuit presbyteris, a populo delectis & qui um collegio præſidebat, epiſcopo; qui ipſe ſui juris non erat, ſed conſenſu po-gebat, & multitudinis in rebus gravio-ſæpius conſultæ ſententiam ſequebatur. (3) *Imperatorum* autem partes in gubernatione hac ſacra ádmodum erant exiguæ. Cum enim a ſacris chriſtianis prorſus alieni fuiſſent; ſocietatis religioſæ curam ſuſcipere, conventus moderari, cultum diſponere, diſciplinam interiorem dirigere non poterant, ſi quidem injuſtæ ac violentæ uſurpationis notam vitare, vel immoderata alienis negotiis ſeſe immiſcendi libidine abſtinere vellent. Attamen majeſtatis neutiquam obliviſcebantur. Nam non adcuratam modo ad res chriſtianas adtentionem legatis ſuis commendarunt, ſed etiam, iniqua licet crudelitate, variis chriſtianorum oppreſſionibus atque adflictionibus præcavendum ſibi eſſe duxerunt, ne quid damni ex ſectæ novæ incrementis res publica caperet, id quod ex edictis & factis plurimorum imperatorum, ſeculo ſecundo & tertio florentium clariſſime cognoſcitur. (4) Ipſi etiam chriſtianorum doctores, ſanctitatis æque ac eruditionis laude nobiles, cum in ſcriptis ſuis *apologeticis* ad imperatores ſe convertere conſueviſſent, hac quidem provocatione non obſcure indicarunt, ſe penitiorem rerum ſuarum cognitionem ſupremæque inſpectionis partes lubenter permittere magiſtratibus ſuis & majeſtatem principum, licet alienis ſacris addictorum, lubenter agnoſcere.

§. *III.* Sed longe aliam faciem induit eccleſiæ gubernatio, CONSTANTINI MAGNI acceſſione ad civitatem chriſtianam conſecuta. Hic diſcrimine inter regimen cœtus ſacri *internum*

civitatum imperii jam ante pacem religioſam, *&*, 1767. quibus praecipuo quodam jure addendi cvs ANTON. DE DOMINIS *de republica eccleſia-*, *lib. VI. cap. V.* PETR. DE MARCA, *de con-a imperii & ſacerdotii*; RICHERIVS in *hiſt. con-en.* TALON. *de l'autorité des Rois touchant l'ad-ſtration de l'egliſe.* WILLIAM PRYN'NS *ical and chronological vindication of the Kings me eccleſiaſtical juriſdiction. Lond. 1665. voll. II. 8.* JO. ALB. FABRICII *bibliogr. antiqu. cap. XIII.* *p. 638. coll. not. 3.* PFAFFII *prot. Kirchen-*, *p. 99.* MOSHEM. *Kirchenrecht p. 509.* ESTOR *lin. jur. publ. eccl. proteſtantium*, *p. 39. 40.* iulonis iſtius, quae a pace demum religioſa jus pum proteſtantium circa ſacra derivat, fautores t nominabimus in *obſ.* III.

(3) vid. JO. LAVR. MOSHEMII *comment. de rebus chriſtianorum, ante Conſtantinum magnum. Helmſtad. a. 1753. ſec.* II. *p. 251. 258. ſec.* III. *p. 574. ſeq.*

(4) Ad civitatis chriſtianae formam antiquiorem, religioſaeque illius conſociationis rationem illuſtrandam, inſimul vero imperatoriam circa res chriſtianorum auctoritatem, quaenam fuerit, quidve conſilii habuerit, cognoſcendam magni inprimis momenti eſt inſignis illa PLINII SECVNDI *ad Trajanum epiſtola. Lib. X. ep. XCVIII*; quam egregiis commentationibus expoſuerunt viri quidam erudit, VOSSIVS, BOEHMERVS, HEYMANNVS aliique, quibus addendus MOSHEMIVS *lib. cit. p. 145. ſeq.*

[illegible]

ex
cro
eccle

rias infin
Moshemiv
& p. 376. ſeq.

(83) in iſag. hiſ
§. IX. p. 716.
dogm. L. V. cap.
cap. III. ſect. VII. §
dex: Unterſuchung
chem die hœchſte Gewa
che herzuleiten iſt. Stock

(84 in den Nachrichten von
part. XXII. nro. 165. p. 349.
b. Ge. Vlr. Tritschler. Ul
qui inſcriptus eſt: unpartheyiſche
Recht eines katholiſchen Landesh
und Kirchenſachen ſeiner proteſtiren
Sed ad objectiones Bavmgartenii
Vir cel. Jo Ern. Schroeter, prof.
progr. Jenæ 1755. edito, ſub tit. Dubia qu
tra jura eccleſiæ collegialia recens prolata.

(85) in jure proteſt. eccleſ. tom. I. lib. I. tit. X.
44. 45. p. 745. & tom. V. in praeloquio de vari
mate univerſi juris canonici & eccleſiaſtici. nec
in aliis ſcriptis paſſim.

(86) in not. ad Pufendorf. p. m. 489.

(87) in den gründlichen Betrachtungen über Pufendorfs Buch von der Verhæltniſs der chriſtl. Religion gegen den Staat p. 277. ſeq.

(88) Ita Bvddevs in theol. mor. p. 680. "Hoc ta-

Ge

principes *Germaniae* proteſtantes jam nunc utuntur, pendere demum a ſanctione *pacis*, primo *Auguſtanae*, deinde *Oſnabrucenſis*, quae poſt turbas religionis cauſa natas, res eccleſiae, a ſacris Romanis ſecretae firmaverat (2); conquirenda omnino ſunt vetuſtioris aevi teſtimonia, ut ex iis declarari poſſit, quantum in ſacra poteſtatis, non repugnantibus quidem coetibus religioſis, imperantes ſibi vindicaverint. Plenam quidem ac continentem iſtius rei hiſtoriam tradere, nec temporis, quo coarctati ſumus, anguſtia permittit, nec inſtituti noſtri ratio poſcit; ſufficiat igitur nobis, per ſummas rerum eundo, ex periodis civitatis chriſtianae maxime memorabilibus quaedam decerpere atque adnotare, quae argumento huicce non nihil lucis adfundere queant.

§. *II.* Vt a remotiſſima rei chriſtianae aetate ordiamur, per *priora tria ſecula*, ante Constantinvm Magnvm elapſa, ſuis inſtitutis ſuaque diſciplina utebantur chriſtiani, communis conſilii religione, & aequali pacto ſecum invicem libere conſociati. Suprema igitur poteſtas in ſocietatibus hiſce aequalibus erat apud populum univerſum; provincia vero eorum, quae ad religionem, cultum & diſciplinam pertinebant, adminiſtrandorum commiſſa fuit presbyteris, a populo delectis & qui ſeniorum collegio praeſidebat, epiſcopo; qui tamen ipſe ſui juris non erat, ſed conſenſu populi agebat, & multitudinis in rebus gravioribus ſaepius conſultae ſententiam ſequebatur. (3) *Imperatorum* autem partes in gubernatione hac ſacra admodum erant exiguae. Cum enim a ſacris chriſtianis prorſus alieni fuiſſent; ſocietatis religioſae curam ſuſcipere, conventus moderari, cultum diſponere, diſciplinam interiorem dirigere non poterant, ſi quidem injuſtae ac violentae uſurpationis notam vitare, vel immoderata alienis negotiis ſeſe immiſcendi libidine abſtinere vellent. Attamen majeſtatis neutiquam obliviſcebantur. Nam non adcuratam modo ad res chriſtianas adtentionem legatis ſuis commendarunt, ſed etiam, iniqua licet crudelitate, variis chriſtianorum oppreſſionibus atque adflictionibus praecavendum ſibi eſſe duxerunt, ne quid damni ex ſectae novae incrementis res publica caperet, id quod ex edictis & factis plurimorum imperatorum, ſeculo ſecundo & tertio florentium clariſſime cognoſcitur. (4) Ipſi etiam chriſtianorum doctores, ſanctitatis aeque ac eruditionis laude nobiles, cum in ſcriptis ſuis *apologeticis* ad imperatores ſe convertere conſueviſſent, hac quidem provocatione non obſcure indicarunt, ſe penitiorem rerum ſuarum cognitionem ſupremaeque inſpectionis partes lubenter permittere magiſtratibus ſuis & majeſtatem principum, licet alienis ſacris addictorum, lubenter agnoſcere.

§. *III.* Sed longe aliam faciem induit eccleſiae gubernatio, Constantini Magni acceſſione ad civitatem chriſtianam conſecuta. Hic diſcrimine inter regimen coetus ſacri *internum*

ſacra civitatum imperii jam ante pacem religioſam, *Gieſſae*, 1767. quibus praecipuo quodam jure addendi Marcvs Anton. de Dominis *de republica eccleſiaſtica*, *lib. VI. cap. V.* Petr. de Marca, *de concordia imperii & ſacerdotii*; Richervs in *hiſt. concil. gen.* Talon. *de l'autorité des Rois touchant l'adminiſtration de l'egliſe.* William Pryn'ns *hiſtorical and chronological vindication of the Kings ſupreme eccleſiaſtical juriſdiction. Lond. 1605. voll. II. 8.* conf. Jo. Alb. Fabricii *bibliogr. antiqu. cap. XIII.* §. III. *p. 638. coll. not. 3.* Pfaffii *prot. Kirchenrecht*, *p. 99.* Moshem. *Kirchenrecht p. 509.* Estor in *delin. jur. publ. eccl. proteſtantium*, *p. 39. 40.*

(2) Opinionis iſtius, quae a pace demum religioſa jus principum proteſtantium circa ſacra derivat, fautores aliquot nominabimus in *obſ.* III.

(3) vid. Jo. Lavr. Moshemii *comment. de rebus chriſtianorum, ante Conſtantinum magnum. Helmſtad. a. 1753. ſec. II. p. 251. 258. ſec. III. p. 574. ſeq.*

(4) Ad civitatis chriſtianae formam antiquiorem, religioſaeque illius conſociationis rationem illuſtrandam, inſimul vero imperatoriam circa res chriſtianorum auctoritatem, quaenam fuerit, quidve conſilii habuerit, cognoſcendam magni inprimis momenti eſt inſignis illa Plinii Secvndi *ad Trajanum epiſtola. Lib. X. ep. XCVIII*; quam egregiis commentationibus expoſuerunt viri quidam eruditi, Vossivs, Boehmervs, Heymannvs aliique, quibus addendus Moshemivs *lib. cit. p. 145. ſeq.*

ternum atque *externam* conſtituto, (5) interiorem eccleſiæ adminiſtrationem, quæ circa religionem ipſam, cultumque divinum obeundum verſaretur, & ad miniſtrorum officia pertineret, reliquit epiſcopis ac comitiis eccleſiaſticis; gubernationem vero rerum cum intima religio-

(5) Diſtinctio iſta CONSTANTINI nobiliſſima inter regimen eccleſiae *internum* & *externum*, variarum de re ſacra diſceptationum materiem ſuppeditavit. Sententiam imperatoris, qua curam ſacrorum in externam atque internam dividit, hanc eccleſiae, illam ſibi adjudicans, enarrat EVSEBIVS, de *vita* CONSTANT. M. *lib.* IV. *cap.* XXIV. his verbis: Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν, (ita epiſcopos quosdam in convivio ipſi adſidentes, adloquitur CONSTANTINVS) τῶν εἴσω τῆς ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ θεοῦ καθιστάμενος ἐπίσκοπος ἂν εἴην. *Vos eorum quæ intra eccleſiam, ego autem eorum, quæ extra eccleſiam ſunt, conſtitutus a Deo epiſcopus eſſe videor.* Verba haecce pro ſe non ſatis perſpicua diverſas nacta ſunt interpretationes. *Alii* τὰ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας definiunt per res, ab eccleſia ejusque inſtitutis prorſus alienas. Sic LEO ALLATIVS in lib. *de conſenſu utriusque eccleſiæ p.* 231. externa illa ad res mere civiles transtulit: & PETRVS DE MARCA eadem intellexit de gentilibus, adhuc extra eccleſiam conſtitutis, *libr. II, cap. X. de concordia ſacerdotii & imperii.* Sed utraque illa interpretatio non a factis ſolum, ſed & a mente CONSTANTINI abhorrere & ipſi narrationi *Euſebianæ* minus convenire videtur. Enim vero EVSEBIVS in antecedentibus inde a *cap. XVI.* ſpecimina quaedam poteſtatis ab imperatore in *eccleſiam* exercitae recenſet; v. g. CONSTANTINVM lege vetuiſſe, ne idola in templis ponerentur; dies feſtos, quibus nomen a Chriſto inditum eſſet, celebrandos, indixiſſe, religionem inprimis diei dominicae, feſtique paſchalis cultum inſtauraſſe; in pietatis ſtudio provehendo omnem navaſſe operam, formulam precum militibus praeiviſſe, &c. quae omnia ſupremam, eamque legiſlatoriam *in ſacris* auctoritatem luculenter demonſtrant. His autem praemiſſis, pergit EVSEBIVS: ἔνθεν εἰκότως αὐτὸς ἐν ἑστιάσει ποτὲ δεξιούμενος ἐπισκόπους, λόγον ἀφῆκεν, ὡς ἄρα καὶ αὐτὸς εἴη ἐπίσκοπος. *Hinc non immerito ipſe in convivio recipiens aliquando epiſcopos, ſe ipſum quoque epiſcopum eſſe adſeruit.* Ex his ſane clarum eſt, EVSEBIVM, ipſum, cum adſertionem ſuam de functione imperatoris *epiſcopali*, ſtatim ſubjuncto CONSTANTINI pronunciato confirmet, curam illam externorum, quae imperator tanquam epiſcopus moderaretur, eodem habuiſſe loco cum præcellente in *ſacra* poteſtate, cujus illuſtriſſima documenta modo in medium adtulerat. Id igitur confectum eſſe arbitramur, τὰ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας non ſolummodo & proxime ad regimen civile pertinere, nec a cenſu ſacrorum prorſus eximenda eſſe. Et haec *altera* ſententia eſt eorum, qui externa illa omnino ipſam eccleſiam & ejus inſtituta reſpicere exiſtimant. Sed nec hi plane conſentiunt. *Alii* enim externa illa, quae ſibi vindicavit imperator, de iis tantum eccleſiae rebus exponunt, quae pro ſe civili imperio ſubſunt, & quarum adminiſtratio *majeſtati* jure proprio competere exiſtimatur: interna vero referenda exiſtimant ad jura eccleſiae, quae ſub *collegialium* nomine veniunt; nihil igitur aliud egiſſe CONSTANTINVM, quam ut *jura* in eccleſiam *majeſtatica*, ſeu poteſtatem προφυλακτικήν, eamque mere civilem ſibi adſereret; jura autem eccleſiae propria, vel *collegialia* epiſcopis adminiſtranda relinqueret. Ita locum EVSEBII exponit WINDHEMIVS in *adnot. ad* MOSHEMII *jus eccl. p.* 77. cum quo faciunt non pauci jurium *collegialium* defenſores. Huic autem explicationi, quae a ſuperiori illa non multum diſcedit, id maxime obſtat, quod documenta gubernationis ſacrae, ab EVSEBIO eo fine adducta, ut CONSTANTINVM *epiſcopi* provincia perfunctum fuiſſe comprobent, non tantum jurium majeſtaticorum, ſed & collegialium adminiſtrationem penes imperatorem fuiſſe teſtantur; nam leges eccleſiaſticas condere, precum formulas deſcribere, &c. ut CONSTANTINVS feciſſe dicitur, non ad imperantis, ſed ad collegii jura referri ſolet, vid. PFAFF *orig. eccl. p.* 192. *ej. jus eccl. p.* 284. & *Kirchenrecht*, *p* 159. DEYLINGII *inſtit. prud. paſtor. p.* 52. & *ipſum* MOSHEMIVM *lib. cit. p.* 448. 449. *not.* 7. Res ipſa inſuper, & facta CONSTANTINI teſtimonium irrefragabile exhibent, imperatorem ne animo quidem hoc propoſitum concepiſſe, ut epiſcopos, quos ſuae gubernationi prorſus ſubjectos eſſe voluit, jurium collegialium adminiſtratores conſtituerit. Probabilior itaque eſt GERHARDI, SPANHEMII, DEYLINGII aliorumque explicatio, qui τὰ εἴσω τῆς ἐκκλησίας definiunt per officia, muneri ſacerdotali, vel miniſtris eccleſiae propria, quo pertinet verbi divini denunciatio, & ſacramentorum legitima diſtributio; (haec enim inſtituta eccleſiae quam maxime neceſſaria, & divina lege definita, ſine quibus conſiſtere & vigere non poſſet religio, peculiari miniſtrorum, adeoque & epiſcoporum curae concredita ſunt) ſic vero τὰ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ducuntur ad ea omnia, quae non privam ſacerdotum curam requirunt, ſed vel poteſtati totius eccleſiae, vel ſigillatim inſpectioni imperantis ſubſunt, uno verbo, quae ad *externam* eccleſiae conſtitutionem, gubernationem, [illegible] pertinent. Tribuit itaque CONSTANTINVS (quonam jure, heic non quaeritur) ſibimet ipſi, tanquam imperanti chriſtiano ſupremam inſpectionem, curam, regimen circa externa eccleſiae, tam res ſacras, quam homines, qui ſacris operantur, epiſcopis non excluſis, concernentia; hanc vero ſacrorum curam eo inprimis directam voluit, ut pietas, religio, diſciplinae ſanctioris vigor conſervaretur, ac propagaretur, & univerſa res

ligionis indole miniſtrorumque officiis minus arcte cohærentium, h. e. *externam* ſacrorum curam, in ſe ſuſcepit. Suarum igitur duxit eſſe partium, convocare ſynodos, ad epiſcopos ſive cœtus ſingulares dare literas, cauſas eccleſiaſticas per judices delectos cognoſcere, lites ac controverſias, de credendis agendisque exortas, in conventibus eccleſiaſticis, ſive antiſtitibus quibusdam in conſilium adſcitis dirimere; ſacrorum, ubi opus eſſet, emendationem curare; antiquis gentilium ſuperſtitionibus, turbulentis *Arianorum* ſeceſſionibus, aliarumque hæreſium periculis mederi. Non raro etiam acceptavit provocationes, a judicio quodam inferiori vel ſynodorum decretis ad imperatorem factas, ut in cauſa *Donatiſtarum*,

res chriſtiana laetioribus ſubinde incrementis proferretur. Atque id ipſum confirmat Eusebius, cum narrationi ſuae ſtatim ſequentia addit: *Ἀκόλουθα δεῖν τῷ λόγῳ διανοούμενος, τοὺς ἀρχομένους ἅπαντας ἐπεσκόπει, προὔτρεπέ τε, ὅσηπερ ἂν ᾖ δύναμις τὸν εὐσεβῆ μεταδιώκειν βίον. Itaque conſilia capiens dictis congruentia, omnes* gubernationi ſuae *ſubjectos, epiſcopali cura complectebatur, & quantum in ipſo erat, impellebat, ut vitam piam* ſanctamque *conſectarentur.* Qui vero haec verba eo trahunt, ut ex iis ſolis curam ſacrorum *internam* explicandam putent, eamque in ſtudio provehendae pietatis ponunt, ut Hubervs; ii ad antecedentia, totumque ſermonis nexum minus adtendunt, vel finem Constantino propoſitum cum poteſtate ipſa, qua ad finem illum adſequendum utebatur, metonymice commutant. His omnibus poſitis ſequitur, ut Constantino in nobili illa diſtinctione curae epiſcopalis, circa *interna* atque *externa* cœtus ſacri occupatae, id maxime conſtitutum fuerit, non modo ſui in ſacra imperii vim, ambitum, finem declarare, ſed & ipſos epiſcopos, de limitibus poteſtati ipſorum praeſcriptis admonere, officiumque illis inculcare, quo, tanquam ſacrorum miniſtri, eccleſiae in obeundis ſuis functionibus, imperatori autem ad parendum in ceteris rebus conſtringerentur. Ceterum id omnino tenemus, minus juſtam ſtabilemque eſſe eam rationem, qua jura majeſtatis, ſupremaeque in ſacra inſpectionis limites ex iſta Constantini ſententia a quibusdam deſcribuntur, & omne id, quod ſub epiſcoporum vel miniſtrorum functionibus, ad *internas* eccleſiae res ſpectantibus non comprehenſum eſt, id eſt, univerſa ſacrorum adminiſtratio, praeter uſum verbi divini & ſacramentorum, poteſtati imperantis unice tribuitur, eccleſiae poteſtate ad ſolum verbi & ſacramentorum uſum reſtricta. Etenim Constantinvs ipſe non de *eccleſiæ juribus* loquitur, ſed de munere epiſcopi; quod vel circa *interna* eccleſiae, ſeu propria religionis inſtituta verſetur, vel circa *externa*; cum vero haec abjudicat epiſcopis, tanquam ipſorum provinciae non adnexa, poteſtatem ac jura eccleſiae totius nondum negat; & cum *ἐπισκοπὴν* rerum externarum ſibi vindicat, nec limites illius curae definit, nec fontem pandit, ex quo ſacrorum adminiſtratio in ipſum derivata ſit. Non impedit igitur Constantini effatum, quo minus integra ſibi conſtent latiusque pateant nativa ac propria *collegii* religioſi jura. Sin autem quiſpiam ad *facta* Constantini provocet, & ex iis regulam conficere velit, ſecundum quam jus omne principum in ſacra dijudicandum atque exigendum ſit; ei reſpondemus, non de factis, ſed de jure quaeri, & in ea, quam unus alterve imperans ſibi ſumſit, vel tranſlatam accepit, poteſtate nondum validum ineſſe firmamentum ad probanda jura omnibus imperantibus communia. Praeterea vero, quicquid juris circa ſacra exercuerit Constantinvs, valde tamen dubitamus, an evinci poſſit, ipſum ex abſoluta poteſtate imperatoria uſurpaſſe ſacrorum adminiſtrationem univerſam, nullumque gubernationis illius fundamentum aliud agnoviſſe, quam potentiam civilem, ac majeſtatis eminentiam. Sed miſſis jam hiſce litigationibus de ſenſu vel uſu effati *Conſtantiniani*, id unicum adhuc notamus, quod jam pridem a viris quibusdam doctiſſimis, Thomasio, in *notis ad Huber. p.* 177. Pfaffio in *orig. jus eccl. p. 195.* praeclare monitum eſt, formulam illam ambiguam, diverſisque interpretationibus, imo abuſibus graviſſimis obnoxiam non trahi debere in exemplum, diſtinctione eadem inter regimen eccleſiae *internum* & *externum* adhibita, de jure ſacrorum praecipiendi. Licet enim fieri omnino poſſit, ut per dexteram interpretationem ſanus atque probabilis ſenſus verbis incommodis adfundatur; quod ab Hvbero & Windheimio factum vidimus; tamen ad abuſus vitandos tollendamque obſcuritatem tam copioſa explicatione, tot etiam cancellis atque cautionibus opus eſt, ut vel in optimo uſu moleſta ſit formula. Ne dicamus, in explicandis vocibus ambiguis ſuo quemvis ſenſu abundare; rem vero totam preſſius, facilius, clarius alia methodo tradi poſſe. Ceterum de diſtinctione illa a Constantino conſtituta, conſuli merentur, Jo. Gerhardvs noſter, ſupra *part. II. cap. VII ſect. V. membr. I. §. LXXX. p. 37. 38.* Hvbervs, *de jure civitatis, lib. I. ſect. II. cap. I. §. 10. 11. p 166. §. 21 — 28. p. 174. 175. cap. II. p. 174. ſeq.* coll. *adnot.* Thomasii. Frid. Spanhemii *hiſt. chriſt. p. 881.* Jo. Alb. Fabricii *bibliographia antiquaria, cap. XIII. §. III. p. 638. coll. not. 3).* Bvddevs, in *der Unterſuchung des Grundes &c. cap.* II. §. XII. *p 80.* Sal. Deylingivs, in *inſtit. prud. paſtor. p. 35. 36.* Moshemivs, in *inſtit. hiſt. eccl. maj. p. 141.* & in *dem allgem. Kirchenrecht der Proteſtanten, p. 77. ſeq.* coll. *not. 44* Schvbertvs, *von den biſchœfflichen Rechten &c. p. 129.* ut alios heic taceamus.

ſtarum, Athanasii, Evsebii *Nicomedienſis*; miniſtrorum inprimis ordini atque officio diligenter adtendit, flagitioſos aut contumaces punivit, vel muneribus dejecit; epiſcopos ſecundum canones vel elegit, vel deſignatos ſuo conſenſu firmavit, vel factam a ſynodis electionem, ſi diſpliceret, reſcidit; de ſacris adeo leges rogavit, & canonibus vim legum dedit; uno verbo, non tuendæ tantum, ornandæ, provehendæ eccleſiæ provincia functus eſt, ſed ſupremam quoque in ſacris poteſtatem, & præcipuas gubernationis eccleſiaſticæ partes exercuit. Num ſuſcepta hac ſacrorum procuratione in ipſa eccleſiæ jura involârit Constantinvs; num imperii in cœtum ſacrum limites plus, quam fas eſt, extenderit; num ſacrorum cura univerſa ad majeſtatem tranſcripta, populique ipſius conſenſu neglecto, pro abſoluta imperantis auctoritate unice ſibi agendum eſſe exiſtimaverit, id quidem diſquirere atque explicare, hujus loci non eſt. Hoc tantum notamus, populum ipſum, inſignibus chriſtiani imperatoris beneficiis beatum, non modo auctoritati ejus non repugnaſſe, ſed cum ille religionem chriſtianam, amplecteretur, novi rectoris tutoriaque præſidio ſeſe magna cum lætitia, ſinceriſque gratulationibus ſubmiſiſſe. (6) Imperator autem ipſe quum nomen ac functionem epiſcopi ſibimet adtribuit, (7) declaraſſe videtur, regiæ,

(6) Ipſos etiam *epiſcopos*, alioſque, qui a ſacris erant, eminentem Constantini poteſtatem circa ſacra reveritos fuiſſe, ejusque judicio ac regimini ſe ſubmiſiſſe, teſtatur Rvffinvs, *hiſt. lib. I. cap. II.* Nec tamen diſſitendum eſt, fuiſſe inter epiſcopos, qui praerogativas ſuas per praeponderantem imperatoris auctoritatem deminutas aegre ferrent, eique liberius ſeſe opponerent. Notum eſt, quam gravi ſermone Hosivs *epiſcopus ille Cordubenſis*, hortatus fuerit Constantinvm, ne limites poteſtatis legitimae transgrederetur. "Tibi Deus imperium commiſit, nobis quae ſunt eccleſiae concredidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae, ita & tu cave, ne quae ſunt eccleſiae, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias."

(7) De eminenti iſto, quod Constantinvs ſibimet adſcivit *epiſcopi* cognomine, ſupra jam not. 5) adducto Evsebii loco, aliquid praelibavimus. Et hoc quidem certum eſt, cognominis hujus vim notionemque fuiſſe eam, ut ſupremam imperatoris circa ſacra poteſtatem deſignaret. Ratio autem cur epiſcoporum titulo & Constantinvs ipſe, & ſucceſſores ejus diſtingui vellent, in eo ſita eſſe videtur, quod cum antea ab imperatoria dignitate ſecreta eſſet gubernatio eccleſiae, & epiſcopis praecipue commiſſa; univerſa ſacrorum cura pro parte neceſſaria muneris epiſcopalis haberetur. Accedit, quod peculiaris fortaſſe ſanctitas inhaerere credebatur eccleſiae adminiſtrationi, ita, ut profano homini, id eſt, ei, qui ſacris ipſe non praeerat, nefas eſſet, ſacra moderari. Denique a veri ſpecie non abhorret, viſum fuiſſe Constantino, *pontificis maximi* titulum ab anteceſſoribus gentilium ſuperſtitioni deditis prudenter uſurpatum, commutare cum nomenclatura *epiſcopi*, dignitati chriſtiani imperatoris congruentiore. Quod vero ſigillatim ad hunc *pontificis maximi* titulum adtinet, imperatores etiam chriſtianos, a Constantino ad Gratianvm usque, *pontificum* adpellationem, a *gentilibus* maxime, accepiſſe, id quidem partim ex numis ac inſcriptionibus antiquis (vid. Ant. van Dalen, *diſſ. II. ad antiq. & marmora, cap. I. & II.*) partim ex diſertis ſcriptorum hiſtoricorum teſtimoniis, (ut Zosimi *lib. IV. cap. 36.* Socratis *hiſt. eccl. lib. V. prooëm.* &c.) indubie conſtat; (cf. Selden. *de ſynedr. lib. I. cap. X.* negantibus licet viris eruditiſſimis Ant. Pagi, ad a. C. CCCXII. §. 15. & 19. nec non ad a. CCCXIII. §. 7. Tillemontio *lib. IV. p. 580. ſeq.* Jac. Godofredo in *epiſtola*, ſub Jo. Placidii nomine ad Rivetvm edita, *de interdicta chriſtianorum cum gentilibus communione, deque pontificatu maximo, num chriſtiani imperatores eum aliquando geſſerint?* quibus tamen reſpondit Jo. Andr. Bosivs in tractatu peculiari, *de pontificatu maximo imperatorum Romanorum, Jenæ 1656.* Praecipua autem quaeſtio hac de re in eo vertitur, num imperatores chriſtiani cum *pontificis maximi* titulo reliquias ipſius ſuperſtitionis, functioni pontificum augurumque olim adnexae, gentilium cauſa adſervarint? cujus adſertionis, a Strvvio, in lib. *vom politiſchen Chriſtentum des Conſtantini*, §. 69. & Jano Vincentio Gravina *in lib. I. de origine juris civilis, cap. CVI.* aliisque defenſae falſitas firmiſſime ex eo evincitur, quod nullo idoneo teſtimonio probari poſſit, imperatores ad ſacra chriſtianorum converſos, tam turpis atque impiae fraudis aut ſuperſtitionis infamia ſe inquinaſſe. Et hoc crimine ſi immunes ſunt imperatores, innocens ſane fuit *pontificis maximi* nomenclatura, ſive ipſi pro epiſcopi cognomento eam geſſerint, ſive, ut aliis videtur, ex antiqua conſuetudine ſaltim a gentilibus acceperint. De *epiſcopatu Conſtantini* & univerſa in ſacris poteſtate conſulendi ſunt Jo. Morini, *eccleſia per Conſtantinum magnum liberata, Paris 1630.* Nicol. Vedelii *diſſ. de epiſcopatu Conſtantini magni, Franeq. 1642.* Jac. Revii *examen diſſ. Vedelii, Amſtelod. 1642.* Jac. Triglandi *diſſ. theol.*

n fulgebat, majeſtati novam quandam
ȝativam, in eccleſiæ regimine conſpi-
acceſſiſſe.

IV. In ejusdem poteſtatis uſu perſtite-
ucceſſores CONSTANTINI, chriſtiano-
acris dediti, (8) ex quorum nůmero
TANTEM, GRATIANVM, VALENTINIA-
THEODOSIVM, JVSTINIANVM &c. heic
emoraſſe ſufficiat. Licet enim non omnes
l ſemper fervore jura a CONSTANTINO
ta proſequerentur, conſtat tamen, ipſos tam
toriam quam judiciariam circa ſacra po-
m, quantum quidem eccleſiæ indoles
ſerat, in oriente (9) non minus quam
cidente exercuiſſe. Etenim, ſi ſynodos
runt, easque vel ipſi præſentes, vel le-
m, ab ipſis conſtitutorum auctoritate
ati ſunt; ſi in rebus conventuum pu-
um judicio ſubjectis, niſi jam jam lege
definitæ eſſent, ἐπίκρισιν, i. e. jus non
bandi ſolum, ſed & examinandi, mu-
demendi ſibimet reſervarunt; ſi conci-
ı decretis per conſenſum demum im-
ris, a patribus conſcriptis expetitum,
deciſio ac plena efficacia accedere de-
(10) ſi in cauſis antiſtitum, aliorumque
um eccleſiaſticorum cognoſcendis at-
omponendis judicum ſupremorum mu-
erfuncti ſunt, & provocantes a judiciis
aſticis audiverunt; ſi liturgiam, feſta,
inam externam ordinarunt; ſi ne pote-
ſtas quidem, improbos a communione ſacro-
rum excludendi, pœnisque eccleſiaſticis ſubji-
ciendi, absque auctoritate imperatorum ex-
erceri potuit; ſi in officium moresque epiſco-
porum & omnium, qui a ſacris erant, ſtrenue
inquiſiverunt; ſi vel de ſacris leges tulere, vel
canonum vim derogarunt, (11) vel circa *li-
turgica* diſpoſuerunt, diesque feſtos conſecra-
runt; ſi denique poteſtate uſi ſunt, epiſcopos
eligendi, confirmandi, exauctorandi, &
nova, ubi videretur, munia inſtituendi; pro-
fecto principes iſti pro ſacrorum antiſtitibus,
ſummisque eccleſiæ rectoribus reputandi ſunt.
Atque hæc, quæ narravimus, ita ſe habere,
tum illorum temporum hiſtoria, omniumque
monumentorum fides teſtatur, (12) tum quod
inprimis obſervari debet, *uterque codex* im-
peratoria referens edicta, aperte loquitur.
Sed annon unus alterve ex CONSTANTINI ſuc-
ceſſoribus vel limites poteſtatis legitimæ ex-
ceſſerit, vel in exercendis juribus ſuis remiſ-
ſior fuerit atque negligentior, hoc quidem di-
judicare, vel exemplis argumentisque conqui-
ſitis oſtendere, jam res noſtra non eſt. Suffi-
cit, breviter oſtendiſſe, quantum poteſtatis
circa ſacra poſt CONSTANTINVM hactenus tuiti
ſint imperatorum plurimi.

§. *V*. Idem dicendum de *Francorum* re-
gibus, qui uti univerſum munus tuendæ re-
gundæque eccleſiæ, ita inprimis jus eligendo-
rum antiſtitum ſtrenue in regnis ſuis proſecuti
ſunt.

l. de civili & eccleſiaſtica poteſtate, *occaſione li-
Vedeliani*, *Amſtel.* 1642. GVIL. APOLLONII *de
majeſtatis circa ſacra*, *Mediob. Zeland.* 1642.
ıymi *Grallæ*, &c. *Franequeræ* 1646. 8. qui
cum aliis ejusdem argumenti inſertus eſt colle-
i, ſub hoc indice editae: *Tractatus varii pro
majeſtatis circa ſacra*, *contra Guilielmum A-
nium & Jodocum Larenum*, *aliosque ejusdem
oppugnatores*. *Eleutheropoli*, 1675. 8. conf.
. SAGITTARIVS, in *introduct. t. II. p.* 588. *ſeq.*
que JO. ALB. FABRICIVS, BVDDEVS & SPANHE-
, *ll. cc.*

CRATES, *hiſtor. eccl. lib. V. in præf.* diſerte teſta-
quod ab eo tempore, ex quo imperatores chriſtia-
le cœperint, res eccleſiae ex illis pependerint,
ῆς ἐκκλησίας πράγματα ἤρτητο ἐξ αὐτῶν) & con-
naxime ipſorum nutu convocata fuerint.

n. *XIV*.

(9) De *græcis* etiam imperatoribus leges eccleſiaſticae exſtant, a PHOTIO aliisque adnotatae. De ipſorum poteſtate in ſacris univerſa vid. MICH. LE QVIEN in *oriente chriſtiano*, *tom. I.*

(10) Ita concilii *Ephesini ſecundi* decreta, a VALENTINIANO rejecta, ſed confirmata a THEODOSIO, in oriente quidem plenam vim habebant, in occidente vero pro nullis ac inanibus reputabantur, donec tandem in concilio *Chalcedonenſi* res tota diremta fuerit.

(11) vid. inprimis GROTIVS de *imperio ſummarum poteſtatum*, *p. m.* 242. 244. 245.

(12) Id auctores ſupra jam adlegati, exemplis oſtenderunt luculentiſſimis. conf. SPANHEM. in *hiſt. eccl. ſec. IV. p.* 881. *ſec. V. p.* 1039. *ſec. VI. p.* 1135. *&c.*

ſunt. Sed inter eos præcipue nominandus eſt Carolvs, qui *magni* cognomine inſigniri ſolet, ſub initia ſeculi noni ad imperatoriæ dignitatis faſtigium evectus. Hic etſi pontificem Romanum, cui variis modis devinctus erat, amplis ditarit donationibus, novisque privilegiis inſtruxerit, tamen ſuis circa ſacra juribus, quae tum nutricii tutorisque, tum imperantis officium ipſi impoſuerat, haud quaquam renunciavit. Videas ſane Carolvm ex facto ipſius Hadriani I, præditum jure, pontificem Romanum eligendi, ſedem apoſtolicam ordinandi, epiſcopos per ſingulas provincias ipſius ditioni ſubjectas *inveſtiendi*. (13) Videas lites cauſasque clericorum cognoſcentem, & epiſcopos, ubi viſum fuit, muneribus exuentem. Videas concilia convocantem iisque præſidentem, (14) de cultu divino ritibusque & liturgia ferentem leges, de bonis templorum clauſtrorumque, niſi ſingulari beneficio a communi onere exemta eſſent, tributa exigentem. Videas denique ipſos præſules romanos Carolo obedientes, ejusque judicio ſubjectos. (15) Et quid dicamus de inſigni illo poteſtatis in eccleſiam ſupremæ exercitio, cum clerum omnem, epiſcopos, parochos, monachos, moniales, ad officii leges priſtinæque diſciplinæ ſed pæne collapſæ ſeveritatem reducere omni ſtudio adlaboravit. (16) Quid de laudabili illo fervore, quo hominum, eccleſiæ miniſterio addictorum vitia coërcuit, quo doctrinam, quantum potuit, ſummotis ſuperſtitionibus caſtigavit, melioremque & provehendæ pietati aptiorem Dei colendi rationem revocare adniſus eſt. Atque hæc ſpecimina luculentiſſima nomotheticæ & judiciariæ poteſtatis a Carolo exercitæ, ſi quis in dubium vocare velit, eum ablegamus non ad ſimplices narrationes ſcriptorum hiſtoricorum: ſed ad ipſos ejus temporis annales, ad acta conventuum juſſu Caroli, eoque interdum præſente inſtitutorum, inprimis vero ad notiſſima illa *capitularia*, (17) ſive leges eccleſiaſticas auctoritate Caroli in *Galliæ, Italiæ, Germaniæ* regnis promulgatas, quæ regis ſive imperatoris non ſtudia modo, ſed & imperium in eccleſiam clariſſime demonſtrant.

§. *VI.* Veſtigiis Caroli magni preſſo pede inſtiterunt ſucceſſores ejus, Lvdovicvs pivs, Lotharivs I. Lvdovicvs II. Carolvs Calvvs, & alii, qui epiſcopos, ipſumque Romanum antiſtitem eligendo, vel confirmando, ſynodos convocando, leges ferendo, judicia in clerum exercendo &c. poteſtatis

(13) vid. Grotivs *de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra, cap. X. § XX—XXV.* Spanhemivs in *hiſt. chriſt. ſec. VIII. p. 1291.*

(14) Conf. Thomasivs in *cautel. c. XXI.* §. 14. Schiltervs *de libert. eccl. German. lib. II. cap. X.* inprimis vero Strvvii *diſſ. de Synodo Francofurtana.*

(15) Memorabilis maxime eſt, ut alia exempla taceamus, Leonis III. ſub judicium imperatoris, qui cauſam ejus graviter tractavit, ſubmiſſio, de qua conſuli inprimis meretur S. R. D. Faberi eruditiſſima diſſertatio, *de Leone III. pontifice Romano.*

(16) In praeſatione *capitularis Aquisgran.* ipſe Carolvs *ſuum eſſe* ait, *errata corrigere, ſuperflua abſcindere, recta coarctare, revocare veri Dei cultum, ſ. Joſiæ exemplo,* &c. cit. Spanhem. *l. c. p. 1298.*

(17) *Capitularia* illa, (ſive leges, regulae, conſtitutiones, clero praeſcriptae, de rebus quibuscunque ſacris, quae ad doctrinam, ritus, diſciplinam; beneficia ſpectarent,) a Carolo Magno, & Lvdovico pio condita, variisque deinceps acceſſionibus ſub Carolo Calvo ejusque ſucceſſoribus locupletata ſunt. Primam eorum collectionem adornavit Ansegisvs, *abbas Lobienſis* anno p. C. n. 827. quam deinceps multis ſtatutis, ab Ansegiso praetermiſſis adauxit Benedictvs Levita, *anno 845.* Poſt aliorum vero operas, in colligendis atque digerendis illis legibus collocatas, inter quas Jacobi Sirmondi editio cum notis *a. 1623.* concinnata notari meretur, eminet inprimis collectio Stephani Balvzii completa eruditae induſtriae opus, ſub indice: *capitularia regum Francorum,* editum *Pariſiis in II. tom. fol. anno 1677.* Deſcriptionem hujus collectionis accuratam dedit Jo. Alb. Fabricivs, in *Biblioth. græc. tom. XI. p. 493 ſeq.* Conferantur de iſtis *capitularibus*, Herm. Conringivs, *de origine juris German cap. XV.* Pavl. Hachenbergivs in *Germania media, diſſ. III.* §. *V.* Gerhardvs van Mastricht in *hiſt. juris eccles. num. CXCII. ſeq. p. 206. ſeq.* quibus addendi, Spanhemivs, *hiſt. eccl. p. 1290. 1298. 1338.* Bvddevs in *iſag. hiſtor. theol. p. 717. 718.* Pfaffivs in *hiſt. lit. p. 196. 213.* alibique paſſim.

ıcra ſupremæ firmiſſima documenta ex-
ınt; id etiam negotii inprimis datum
e arbitrati, ut cœptam a CAROLO in-
onem eccleſiæ, ſacrorumque emenda-
, in doctrina, cultu, diſciplina, mo-
ėdulo promoverent, adſcitis quidem in
ım piis epiſcopis, ſed pontificum ro-
ım conſenſu non exſpectato. Sequiori-
idem ſeculis, uti potentia romani pon-
ubinde augebatur, in immenſum tan-
ıagnitudinis gradum provecta; ſic jura
ıum magis magisque fracta, variisque
diminuta eſſe conſtat. Sed plures eo-
s pontificis uſurpationibus fortiter reſi-
, jura ſua temere violata, non raro vi
ue defenderunt; id quod inprimis videre
ite de *epiſcoporum inveſtituris* (18), acer-
la, diuque imperatores inter & roma-
dem agitata, & ſub HENRICO V. tan-
nita.

VII. Quid enim, quæſo, ut exempla
m proferamus, ad coërcendam pontificis
ıe Romani libidinem molitus eſt OTTO
VS, qui JOANNE XII. dejecto, novum
icem LEONEM VIII. confirmavit, ac jus
di pontifices, nec non epiſcopos inau-
li provinciam, tanquam regale impera-
, ſibi ſuisque ſucceſſoribus graviter ad-
Quid HENRICI, auctoritatis ſuæ & ju-
ionis imperialis vindices ſtrenui, quid
ADVS, quid FRIDERICVS I. & II. quid
VICVS BAVARVS ad tuenda jura ſua ten-
nt, modo comitia eccleſiaſtica indicen-
ıodo epiſcopos conſtituentes, modo bo-
ac redituum ſacris deſtinatorum partem
ſibi vindicantes, vel tributa imponentes præ-
diis eccleſiaſticis, modo pontificem ipſum edi-
ctis armisve adgredientes. (19) Exempla
regum *Galliæ*, *Angliæ*, aliorumque, quos
itidem vehementer obſtitiſſe pontifici, ju-
riumque ſuorum circa ſacra tenaciſſimos fuiſ-
ſe, publica rerum geſtarum monumenta pro-
dunt, heic in medium adducere opus non eſt.
(20) Hoc vero tacere non poſſumus, *Ger-
maniæ* noſtræ non imperatores ſolum, ſed &
proceres ſtatusque imperii, vel auctoritate pro-
pria, vel Cæſare indulgente, ſupremam circa
ſacra auctoritatem in terris ſuis exercuiſſe.
Notum eſt, quam familiare ducibus fuerit il-
lud, quo antiquiori jam ætate utebantur, axio-
ma vere regium, ſe papas eſſe in ſuis terris;
(21) idque ipſum re factisque luculenter de-
monſtrarunt: Nam itidem epiſcopos vel crea-
re, vel electionem antiſtitum judicio ſuo com-
probare; concilia inſtituere, iisque per lega-
tos intereſſe; & epiſcopos ad ea celebranda
arceſſere; cauſas eorum, qui a ſacris ſunt, co-
gnoſcere, & cognitas dirimere; de ſocie-
tatum conjugalium rationibus aliisque rebus,
quæ fori mixti eſſe dicuntur, ſupremam face-
re deciſionem; lites de beneficiis rebusque ſa-
cris exortas, diſceptare; *capitula* ad cenſus &
ſubſidia tenere; eccleſias & collegia monaſti-
ca viſitare, hæreſes comprimere, doctrinam
cultumque emendare; hæc & alia ejusdem
generis invicta ſunt robora non patrocinii
modo & tutelæ eccleſiis præſtitæ, ſed ipſius
etiam imperii, quo cum majeſtate in ſacris per-
functi ſunt principes. Hæc vero, quæ nar-
ravimus, vere in eccleſia geſta fuiſſe, cum-
primis in hiſtoria ducum *Bavariæ*, *Sileſiæ*,

e gravi iſta *inveſtituræ* controverſia, quam heic
actare nimis longum eſſet, ablegamus lectores no-
ad *Centur. Magdeburg. cent. XII. p. 1127.* NA-
ALEXANDR. in *ſelect. hiſt. eccl. capit. ſec. XI.
part. II. diſs. IV. p. 467. ed. Par. 1683.* SPAN-
IVM in *hiſt. eccl. p. 1292. 1536. ſ. 1584. ſ. 1591. ſ.*
HEMIVM in *hiſt. eccl. maj. ſec. XI. part. II. cap II.
V. ſeq. not. r. p. 356.* LOHENSCHIOLD. in diſs. *de
ſtitura epiſcoporum per annulum & baculum.* Ce-
um, quae diximus, fidem faciunt fere omnes
tores iſtorum temporum eccleſiaſtici.
onf. præter auctores jam excitatos, CONRING. de
confirm. epiſc. Germ. STRUVII *ſyntagma hiſt. Germ.*
GLADOV. in *hiſt. imper. lib. III. cap. II.* ERN. SAL.
CYPRIANI *diſs. de Maximiliano I. pontificatum ad-
fectante, Cob. 1710. recuſa Jenæ, 1716.* W. C. KRIEGS-
MANNI *diſs. de attrito per papas imperio, & pontifi-
catu per cæſares capeſſendo.*

(20) Auctores vid. apud FABRICIVM, in *bibliogr. antiq.
cap. XIII. p. 639. 640.* & BVDDEVM, in der *Unterſu-
chung. l. 1. p. 144. ſeq.* in *not.*

(21) Conf. STRYCK diſs. *quod quilibet princeps in terri-
torio ſuo ſit papa*, & WALLACHER, *diſs. cit. p. 4. ſeq.
§. IV.*

Sueviæ, *Saxoniæ*, &c. documentis exemplisque evidentiſſimis confirmatur. (22) Manet igitur hoc, tum imperatores regesque, tum principes ſtatusque imperii, poteſtate circa ſacra nunquam penitus fuiſſe exutos, ſed poſtulaſſe jura ſua, & quantum per infelicitatem illorum temporum fieri potuit, graviter exercuiſſe; quidquid vero auctoritatis injuſto auſu ad ſe rapuerint antiſtites romani, id ab iis, qui ſummas rerum publicarum tenuere, minime adprobatum, vel pro jure agnitum, ſed variis & fere perpetuis contradictionibus impugnatum fuiſſe, donec tandem per ſacrorum repurgationem, a LVTHERO ſuſceptam, excuſſo pontificis jugo, principum æque ac eccleſiæ jura redintegrarentur, atque iis etiam principibus, qui ab emendatis ſacris alieni eſſent, via jurium circa ſacra ſenſim ſenſimque recuperandorum muniretur.

§. *VIII*. Ipſa enim *ſacrorum emendatio* tantum abeſt, ut de juribus principum aliquid ſubtraxerit, ut ea potius firmarit, ac inſignibus incrementis adauxerit. (23) Deminuta enim *juris canonici* ſeu *pontificii* auctoritate, (24) & communione cum Romano præſule ſublata, non potuit non ſupremi magiſtratus circa ſacra poteſtas & reſtitui, & novis acceſſionibus ampliari. (25) Nec diu tardarunt principes uſum jurium recuperatorum; ſed, cum diſciplinam LVTHERI caſtigatiorem in terris ſuis introducerent, legesque inſimul ac ordinationes eccleſiaſticas conderent, integra jam cœtus religioſi directione ſuſcepta, latiſſime oſtenderunt, quid circa ſacra poſſent. In his vero omnibus, quæ ſibi adſeruerant juribus, univerſi populi voluntate, doctorumque ipſorum, quorum maxima apud populum auctoritas erat, ſuffragiis munitos ac ſuffultos fuiſſe principes, facta ac teſtimonia, a SECKENDORFIO aliisque enarrata, (26) inque ipſis primipilorum noſtrorum ſcriptis paſſim obvia abunde comprobant.

§. *IX*. Et hæc quidem principum in ſacris jura, primo per *tranſactionem Paſſavienſem*, & quæ eam excepit, *pacem religioſam Auguſtæ* initam confirmata, ultimum deinceps ſigillum acceperunt in *inſtrumento pacis Weſtphalicæ*. Quibus in tabulis cum *ſuſpenderetur* pontificia epiſcoporum in proteſtantes jurisdictio, non facultas quidem ſacra dirigendi principibus demum tradita fuit, ſed iis quibus jam pollebant juribus, munimentum additum, & obſtaculum remotum, quod antea exercitio poteſtatis circa ſacra ſupremæ interceſſerat. Vtut vero jam jam inſigni circa ſacra auctoritate præditi ſint imperantes, emendatiorem doctrinam amplexi, tamen cave exiſtimes, poteſtatem illam *omnem*, quæ per ſacrorum repurgationem vel reſtituta principibus vel in eos translata & ſanctione pacificationum religioſarum ſtabilita eſt, cum majeſtate neceſſario connecti, & terminis carere.

Enim

(22) vid. REINHARDI *jus principum German.* paſſim. BOEHMER. *diſſ. de jure epiſcop.* §. *XIV — XVI.* SCHILTERVS *de libertate eccles. Germ. p.* 821. BVDDEVS *lib. cit. cap. III.* §. 4.

(23) Hoc egregie probavit BEBELIVS in *diſſ. de beneficiis magiſtratui politico b. Lutheri miniſterio exhibitis.* Cui addi meretur RECHENBERGIVS in diſſ. *de prærogativa imperii principis proteſtantis.* nec non HECTOR GOTTFR. MASIVS, *theologus quondam Hafnienſis*, in *diſſ* cui index eſt: *intereſſe principum circa religionem evangelicam.*

(24) vid. BVDDEI *iſag. hiſt. theol. lib. poſter. cap V.* §. *VII. p. 692 ſeq.* & MOSHEMII *allgem. Kirchenrecht*, *p. 122. ſeq. 133 — 139 — 143. 544.* ubi inprimis etiam de facto LVTHERI, jus canonicum *Wittebergæ* comburentis, ſigillatim agitur, auctoresque citantur.

(25) Hoc cumprimis probe agnovit, aperteque profeſſus eſt princeps *Anhaltinus*, GEORGIVS, narrante SECKENDORFIO in *comment hiſt. de Luther. lib. III.* §. 117. *add.* 1.) *lit. u. p. m.* 502.

(26) vid. SECKENDORF *hiſt. Luth lib. III.* §. *96. add. e. f. lib. II.* §. 83. *num.* 24. *ſeq.* & alibi paſſim. Referri etiam huc meretur LVTHERI, de *poteſtate ſeculari liber ſingularis*, acrem quorundam adverſariorum, COCHLÆI inprimis cenſuram expertus, in quo LVTHERVS noſter non quidem ex inſtituto jus principum circa ſacra tractat, ſed conſcientiae potius jura contra vim magiſtratuum crudelem atque injuſtam graviter defendit; interim tamen hinc inde quaedam enunciata ſparſit, ex quibus cognoſci poteſt, quantum legitimae poteſtatis in eccleſiam tribuerit principibus; id quod oſtendit BVDDEVS in *der Unterſuchung des Grundes* &c. p. 177 — 182. conſ. SECKENDORF. *lib. I.* §. 127. *add.* 2.

Enim vero, ut taceamus per ipſos ſacrorum emendatores egregie proſpectum eſſe libertati conſcientiæ, certe nusquam deprehendimus, *omnia* jura, epiſcopis romanenſibus ademta, vel populi conſenſu in principes translata, vel per decreta pacificationum in ſolidum illis adjudicata fuiſſe. Sunt enim jura quædam cum ipſa religione, & eccleſiæ totius indole ac fine tam arcte connexa, ut ab ea legitime divelli non poſſint. Alia vero, quæ cum natura ac conſtitutione ſocietatis religioſæ minus arcte cohærent, & alienari poſſunt, non univerſe ſibimet adſeruerunt principes, ſed ex parte reliquerunt collegiis, quo pertinent, forum proprium, imperanti tamen ſubjectum quo cauſæ ad eccleſiam ejusque miniſtros proxime ſpectantes cognoſcuntur; immunitas ſacrorum miniſtris conceſſa, diſciplinæ in rebus minoribus exercitium, votum negativum in miniſtrorum electione; ſuffragia in propoſita ſive rogata ſymbolorum, rituum, legum eccleſiaſticarum definitione vel immutatione, & quæ ſunt alia hujusmodi. Conditis etiam poſt ſuſceptam *reformationem* variis ordinationibus eccleſiaſticis, ſuum eſſe duxerunt principes, ut operam ac conſilia theologorum, pietatis & peritiæ laude florentium, diligenter adhiberent. Quæ omnia argumento ſunt, non prorſus ſuo ſtetiſſe arbitrio imperantes, cum ſacrorum procurationem in ſe ſuſceperunt, ſed jurium ipſis collegiis competentium ratione habita, æquitati & communibus eccleſiæ commodis obtemperaſſe.

OBSERV. III.

DE FONTIBVS,

ex quibus jus principum circa ſacra derivari ſolet.

§. *I.* Accedimus jam ad *tertiam* tractationis propoſitæ *partem*, qua id nobis agendum ſupereſt, ut in *fontes* inquiramus, *ex quibus jura ſacrorum principibus competentia deduci ſolent.* In hac autem quæſtione non exiguam ſententiarum diverſitatem apud viros eruditos animadvertimus: ſed ne in inani tantum verborum contentione diſceptatio iſta verſari videatur, ante omnia definiendum eſt id, de quo proprie quæritur. Nam hoc quidem omnes, quotquot doctrinæ a b. Lvthero reſtitutæ puritatem amant, uno fere conſenſu largiuntur, ſupremam in ſacra *inſpectionem*, ac potentiam diſponendi de iis, quæ in *rem civilem* proxime influunt, partem eſſe majeſtatis, & ab ea divelli non poſſe. At vero caput quæſtionis in eo potiſſimum vertitur, ex quonam principio *integra* ſacrorum cura, eorumque etiam jurium, quæ *collegia propria* eſſe exiſtimantur, adminiſtratio principibus *proteſtantibus* in *Germaniæ* terris commiſſa, ſit repetenda. Sed iſtius poteſtatis fundamentum alii aliter ponunt. Sunt enim, qui rem omnem confici putant *tabularum ſanctiorum auctoritate* divina; alii vero, rationis potius ſequuti principia, vel ex *officio magiſtratus chriſtiani*, vel ex ejusdem propiore, *ad coetum*, quem dirigit, *acceſſione* jus ſupremum circa ſacra deducunt; alii ad *pacis religioſæ* decreta provocant; alii in principibus proteſtantibus *epiſcoporum* perſonam reveriti, jura, quibus illi funguntur, prærogativis præfecturæ ſacræ exæquant; alii totam ſacrorum adminiſtrationem derivant ex *ſuperioritate*, quam vocant, *territoriali*, ſive imperii eminentia; alii denique origines poteſtatis ſacræ in *conſenſu eccleſiæ* quærunt, cui nonnulli ſingularem addere ſolent conſiderationem vel *factorum*, quibus principes proteſtantes de eccleſia ſacrisque prioribus optime meriti ſunt; vel *commodorum*, ex directione magiſtratus ſuprema in eccleſiam redundantium. Nos rationibus uniuscujusque

horum ſyſtematum expoſitis, noſtram epicriſin de genuino jurium circa ſacra fundamento breviter ſubjiciemus. (1)

§. *II.* Ac primo quidem loco conſideranda nobis venit eorum ſententia, qui directa *ſcripturarum diviniorum auctoritate*, imperium principis in eccleſiam niti arbitrantur. (2) Provocant autem viri iſti eruditi partim ad *exempla*, in *antiquo foedere* nobis propoſita, partim ad ipſa *oracula*, quibus ſupremam principum circa ſacra poteſtatem evincere adnituntur. At vero non diffitendum eſt, in iſtis, quæ in medium adduci ſolent, argumentis alia eſſe minus idonea, reique probandæ plane non adcommodata, alia vero id, de quo proprie quæritur, non efficere, ſed ſpectare tantummodo ad ſupremam ſacrorum inſpectionem vel ad imperium majeſtatis in rebus cum foro civili conjunctis, non ad eorum jurium adminiſtrationem, quæ ſecundum præſentem eccleſiæ formam ex interno collegii inſtituto fluunt. Etenim ad *exempla* quod adtinet, ſive ducum Iſraëliticorum, Mosis & Josvae, ſive regum, ut Davidis, Salomonis, Assae, Josaphati, Ezechiae, Josiae &c. hæc & quæ ſunt alia, potiori ex parte teſtantur principum circa ſacra curam, ex *inſtinctu divino in gente Deo propria* ſuſceptam. Accedit, quod eccleſiæ *judaicæ* conſtitutio, rei civili penitus implicita, longe diſtet a forma collegii a re publica diſcreti, ipſiusque magiſtratus *judaici*, qui in regimine *theocratico* legatus erat Dei, officium ſingulare, muneri magiſtratuum aliorum æquari neutiquam poſſit. Minus igitur firma eſt conſequentia, cum a diſſimili ſtatu *reipublicæ judaicæ & magiſtratus* eidem præfecti, ad *noſtrum* concluditur. Nec tamen omnem uſum comparationis inter regimen eccleſiæ *judaicæ & chriſtianæ* negamus, ſed hoc facile largimur, ſpecimina ſupremi in eccleſiam imperii, a piis regibus olim edita, noſtris etiam principibus in exemplum piæ, providæ, ſolertis circa ſacra curæ proponi poſſe.

§. *III.* Nec major probandi vis ineſt in oraculis, in quibus integræ circa ſacra poteſtatis, principibus commiſſæ præſidium quæritur; id quod illico adparebit, cum ex longo eorum agmine aliqua tantum, quæ plurimum roboris habere quibusdam videbantur, examini ſubjecerimus. Palmarium ſine dubio argumentum eſt illud, quod ex *Eſ. XLIX. 23.* deſumitur: *Et erunt reges tutores tui, & feminæ eorum principes nutrices tuæ.* (3) In oraculo

(1) Varia de *fonte* iſtorum jurium ſyſtemata recenſent, & pro ea, quam ipſi ſequuntur, ſentiendi ratione examini ſubjiciunt Jægervs, in *diſſ. de radice & fonte jurium ſummarum poteſtatum circa ſacra.* Pfaffivs in dem *prot. Kirchenrecht. part. I. cap. V.* Bvddevs in der *Unterſuchung des Grundes &c. cap. IV.* Wernsdorfivs, in *diſſ. de jure magiſtratus circa vocationem &c. §. LIII.* J. H. Boehmeras in *jure proteſt. eccl. part. I. lib. I. tit. XXXI. §. 42. ſeq.* & *tom. V in præfat.* Wiesenhaver in *diſſ. de jure convent. ſect. III §. 2.* Hoeckdorfivs in den *gründlichen Betrachtungen, p. 248. ſeq.* Moshemivs in dem *prot Kirchenrecht, p. 564 ſeq.* S. R. D. Faber, in *diſſ. de principe eccleſiæ nutritio, §. XI. ſeq.*

(2) Hac praecipiendi ratione uſi ſunt plerique *antiquiorum theologorum*, ut Gerhardvs noſter, *ſupra §. CLXV. ſeq.* Meisnervs, in *philoſ. ſobr. part. III. &c.* quibus ex *recentioribus* adcenſendi ſunt Bvddevs (qui ipſe tamen alias ideae majeſtatis favet) in *theol. moral. mor. part. II. cap. III. ſect VII. §. 26.* Wernsdorfivs, in *diſſ. cit. §. XVI.* aliique. Faciunt cum iisdem *jure conſulti* quidam doctiſſimi, & qui minime heic praetermittendus eſt, ipſe Grotivs, in *lib. de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra, §. II. ſeq.* Sed argumenta illa ex ſacris literis collecta, ſtudio conſellenda ſibi ſumſerunt Christ. Thomasivs in dem *Recht evangeliſcher Fürſten &c. thes. V. p. 36. ſeq.* & in *diſſ. de jure circa adiaphora.* Pfaffivs in *orig. jur. eccl. cap. V. p. 194. ſeq.* nec non in *jure prot. eccl. germanice edito, ſect. I. cap. V. §. XVII.* Thom. ab Hoeckdorf *lib. cit. p. 150. ſeq.* Wiesenhaver, in *diſſ. de jure convent. ſect. III. §. II.*

(3) Dictum iſtud *Eſaianum* commentatione prorſus egregia dilucidavit *Vir* S. R. D. Jo. Theoph. Faber, in diſs. jam laudata, de *principe chriſtiano, eccleſiæ nutricio, occaſione oraculi Eſ. XLIX. 23.* Breviorem iſtius dicti explicationem dedit C. M. Pfaffivs, in *diſſ. originibus jur. eccl.* adnexa, cui index eſt: *de regibus tempore meſſiæ ad Zionem congregandis, vi oraculi, Eſ. XLIX. 23.*

oraculo iſto *Zioni* prædicto, ad *novi teſtamenti eccleſiam*, veteri ſuperſtructam proxime reſpici, curamque & tutelam principum ad meliora ſacra converſorum eidem promitti, nobis quidem tam probabile eſt, ut nihil magis. (4) Sed in hac ipſa prædictione non definitum deprehendimus, quam late pateat benefica iſta ſacrorum cura, quasnam officii partes, quænam jura in ſe complectatur; plena vero poteſtas in eccleſiam, & adminiſtratio jurium cœtui ſacrò ex fine, in quem coaluit, competentium, noſtro quidem judicio non neceſſario nexu combinata eſt cum regio illo munere ornandi, tuendi, emendandi eccleſiam. Id igitur, quod effici debebat, ex dicto adlegato ſolidum firmamentum non accipit. Eadem eſt ratio oraculorum, quibus continua legum obedientia, divinorumque ſtatutorum obſervatio regi injungitur; ut *Deut. XVII.* 18. *Joſ. I.* 7. 2 *Reg. XI.* 12. 2 *Par. XXIII.* 11. &c. Nam licet omnino hoc demus, non ad privatæ tantummodo pietatis ſtudium religione ſanctiſſima obſtringi principem, ſed curam quoque peculiarem ipſi demandatam eſſe, ut apud populum, cui præeſt, divini nominis honorem, ſanctitatem vitæ, mandatorum divinorum reverentiam conſervet, provehat, adjuvet, id tamen omne ad confirmationem univerſæ circa ſacra auctoritatis non ſufficit, ſed vigilantiam tantum, ſervando ordini commodisque eccleſiæ promovendis intentam, & alacritatem parandorum rei ſacræ adjumentorum, denique ſupremam in cœtum inſpectionem cum exemplo probitatis conjunctam, a principe exigit. Reliqua argumenta longius petita heic non moramur. Quanam enim ratione probabili ex officio civium, pro magiſtratu licet ethnico, preces fundendi, jurium *collegialium* adminiſtratio colligitur? Et quonam, quæſo, fundamento dici poteſt, regibus, cum *Pſ. II.* 12. Meſſiam oſculari, i. e. religioſo cultu venerari, ejusque imperium agnoſcere jubentur, uſum imperii circa ea, in quibus religio conſiſtit, traditum ac confirmatum eſſe. Hæc ſi non incertis concluſionibus eliciuntur, vix quidquam contra regulas bonæ argumentationis impingere dixeris. Sed, quod diſſimulare non poſſumus, nobis quidem minime perſuaſum eſt, antiquiores theologos dicta modo adducta ad demonſtrandam poteſtatem principis univerſam adhibuiſſe. Imo vero id potiſſimum ipſos egiſſe ſtatuimus, ut commune pii magiſtratus officium, eccleſiæ commodis proſpiciendi, & ſacra puriora quantum quidem illibatis eccleſiæ juribus fieri poſſit, procurandi, ex oraculis divinis declararent; ceterum, cum dicta illa magiſtratui chriſtiano adplicarent, nec ad limites reſpexiſſe videntur, quibus cura ſacrorum principibus demandata contineretur, nec modum definiviſſe, quo jurium *collegialium* adminiſtratio ad principes *proteſtantes* translata eſſet.

§. *IV.* Jam vero progredimur ad *alteram* ſententem

(4) In objecto ſenſuque hujus oraculi definiendo, in varias ſententias abeunt interpretes. *Judæi* illud transferunt ad promiſſionem futurae felicitatis, quam poſt reditum in *palæſtinam* inſtaurata ipſorum eccleſia olim nactura ſit. Ab his non multum abludunt alii, præſertim ex *Chiliaſtis*, qui inde colligunt, ſplendorem eccleſiæ *judaicæ* olim reſtitutum, regumque & reginarum conſociatione cultu, muneribus condecoratum iri. *Grotius* vaticinium *Eſaianum* exponit de *Judæis*, ex captivitate *Babylonica* redituris, regumque & reginarum, ut *Cyri*, *Darii*, *Artaxerxis*, *Demetrii*, *Eſtheris*, *Cleopatræ*, beneficia & immunitatem experturis. *Pontificiorum* multi dictum hocce in ſuas trahunt partes, ejusque auctoritate non ſolum munus principum nutriendi ditandique eccleſiam, ſed & ſubjectionem regum procerumque eccleſiae debitam, ſupremamque in eos pontificis romani poteſtatem probare adlaborant. *Noſtratium* autem communis fere ſententia, quam & GERHARDVS noſter *p.* 28, tuetur, huc redit, per *Zionem* innui *eccleſiam nov. teſt.* ex credentium Iſraelitarum multitudine ſuccreſcentem, gentiumque acceſſionibus ampliatam. Ejus autem *nutricios* fore principes, ad fidem chriſtianam converſos, qui ſuſcepta ſacrorum cura eccleſiam munificentiae ſuae fructibus ornaturi, ac ſaluti ejus, ſociali & religioſa fide proſpecturi ſint. Nec ſine fundamento vaticinii iſtius complementum *exſtantius* refertur ad tempora *reformationis*, ubi munus, eccleſiam diu oppreſſam nutriendi, i. e. emendandi, tuendi, provehendi, incolumitatem ejus procurandi, in magiſtratibus puriora ſacra amplexis quaſi revixit, modoque ſingulari ſe exſeruit conf. de hoc dicto LVTHERI explicatio, ad principes proteſtantes translata, *op. Witeb. tom. IV. f.* 255. & *Jen. tom. V. f.* 31.

tentiam eorum, qui ex *provincia magiſtratus chriſtiani* jus omne circa ſacra repetunt, maxime, ſi imperans facta ad eccleſiam acceſſione, *membrum ejus præcipuum* ſit. Ex hoc enim titulo colligunt, principem ſuprema in cœtum ſacrum auctoritate præditum eſſe, ſacrorumque adminiſtratione integra merito ac optimo jure potiri. (5) Atqui perſona *principis chriſtiani* omnino adnexam habet obligationem, eccleſiæ non minus, quam reipublicæ ſalutem quovis modo promovendi. Multo magis, ſi familiæ cuidam religioſæ ſe dedit princeps, iisdemque utitur ſacris, arctioribus ſane vinculis adſtrictus eſt eccleſiæ, ſanctoque tenetur officio, ut rebus ſocietatis ſuæ diligenter provideat, ab incommodis omnibus, nævis, abuſibus, quantum fieri poteſt, ſanctam tectamque eam ſervet, nihilque omittat, quod ad ſtatum ejus emendandum ac perficiendum ullo modo facere poſſit. Hoc vero negotium cum auctoritatem requirat ac potentiam, omninoque liceat principi, in emolumentum eccleſiæ imperii eminentia uti; recte fortaſſis dicitur, magiſtratui chriſtiano, præſertim ſi eadem colat ſacra, novam quandam facultatem accedere, qua præſidio ſuo tueri, beneficiis juvare, conſilio regere eccleſiam, noxisque ejus quibuscunque cavere vel mederi & poſſit, & proprio jure debeat. Pari ratione ſocietas principis cum cœtu quodam religioſo hoc etiam efficit, ut ipſa *collegii* jura, niſi graviſſimis cauſis intercedentibus, optime transferantur in imperantem, partim, quod propter reipublicæ adminiſtrationem ſummæque dignitatis faſtigium inſigni jam in eccleſiam auctoritate polleat; partim, quod per inſpectionem, tutelamque eccleſiæ, debitam ſingularis facultas data ſit magiſtratibus, bene meritis univerſum cœtum ſibi devinciendi.

§. *V.* Sed illa ipſa *collegii* jura, circa quæ præcipue quæſtio noſtra verſatur, nec ex fidei chriſtianæ profeſſione qualicunque, nec ex propiore ſacrorum communione, ſummis imperantibus vindicari poſſunt. Nam licet utriusque tabulæ cuſtodia utique mandata ſit chriſtiano magiſtratui, licet obligatio illi impoſita, cultum divini numinis rectum ſincerumque promovendi, cauſam Dei tuendi, commoda eccleſiæ amplificandi; tamen hoc officium non *integram* ſacrorum curam, non *abſolutam* collegii gubernationem comprehendit, ſed inſpectione, tutela, munificentia abſolvitur. Ipſa vero *conſociatio* principis cum cœtu religioſo, neutiquam jus illi proprium tribuit, poteſtatem, *collegio toti* radicitus inhærentem, ad ſe rapiendi. Enim vero dirigendo cœtui adprime idoneum eſſe principem, iisdem ſacris addictum, ultro concedimus; ſi quidem cetera recte ſe habeant; ſed de eo, quid *jure* exigi poſſit, non quid magis minusve expediat, heic quæritur. Atqui æqualis eſt ſocietas, religionis cauſa fœderata, æqualia ſunt omnium jura; nulla imperantium & parentium diſtinctio, nulla civilis prærogativa, nulla dominatio pro ſe valet apud eos, qui Chriſto nomen dederunt: Quid igitur in hac membrorum æqualitate privi *juris* ad principem, niſi conſentiente ipſa ſocietate, propter graviſſimas rationes poteſtas ſacrorum integra ad unum imperantem fuerit delata?

§. *VI.* Sequitur jam *tertio* ſyſtema eorum, qui genuinum imperii circa ſacra fundamentum in *dignitate epiſcopali* ponunt, quam in principes ſacra emendata amplexos tranſiiſſe exiſtimant. (6) Origo opinionis iſtius, latius olim pervulgatæ, repetenda maxime videtur a pacis religioſæ decretis, quibus, *ſuſpenſa* anti-

(5) Sententiam hancce cumprimis defendit atque exornavit Jo. Wolfg. Jægervs, *cancellarius quondam Tubingenſis*, qui plures inſimul alios ex theologis ac jureconſultis in partes ſuas vocat, in *ſyſtem. theol. lib. IV. p. 176. ſeq.* nec non in *tract. de concordia ſacerdotii & imperii, cap IV.* & in *diſs. de fonte jur. ſummæ poteſtatis circa ſacra.* Sed fundamentum illud gubernationis ſacrae a Jægero poſitum, praeter multos, quos ipſe l. c. excitat, reformatos inprimis, impugnarunt ex noſtratibus C. M. Pfaffivs in *jur. eccl. germ. p. 98.* J. H. Boehmervs, in *jure eccl. prot. parte I. lib. I. tit. XXXIII. §. 33.* & in *jure paroch. ſect. I. cap. II. §. XXX.* ut alios taceamus.

(6) Syſtematis iſtius complures olim exſtitere patroni, ut

inſtitutum *Romanenſium* in proteſtantes jurisdictione, non libertas modo profeſſionis, ſed propria etiam ſacrorum adminiſtratio ſecedentibus eccleſiis præſtita fuit. Atque iſta jurisdictionis pontificiæ cohibitio anſam dedit viris eruditis, ut principibus *proteſtantibus*, quippe qui in epiſcoporum locum ſubſtituti, poteſtatem eccleſiæ directricem ſuſcepiſſent, jura *epiſcopalia* adjudicarent. Enimvero alte inſidebat animis trita illa diſciplinæ *pontificiæ* ſententia, poteſtatem circa ſacra *epiſcopis* eſſe propriam, & a magiſtratu civili, cui profana duntaxat negotia objecta eſſent, longe alienam. Huc inſuper trahi ſolebat exemplum CONSTANTINI M. ejusque ſucceſſorum, qui, ut ſub titulo juris probabiliori ſacrorum cura perfungerentur, cognomen ac dignitatem epiſcoporum ſibimet adſciverint. Nulla igitur alia ratione gubernatio eccleſiæ tribuenda videbatur principibus, quam ut duplex illis perſona adfingeretur, altera *imperantis*, qua civilia curarent, reique publicæ præeſſent, altera *epiſcopi*, qua eccleſiam adminiſtrarent.

§. *VII.* Hæc autem ſententia, quæ principes eccleſiæ rectores, perſona *epiſcoporum* induit, quam lubrica ſit, quamque infirmis innixa principiis, quam parum congruat cum vera epiſcopi notione, cumque rectis officii epiſcopalis finibus; quam contraria ſit conſuetudini primitivæ eccleſiæ, & ſequiorum quoque temporum hiſtoriæ; quam ambiguo denique & contorto nexu totum illud ſyſtema cohæreat, copioſe heic oſtendere, nec inſtituti noſtri ratio patitur, nec opus eſt, cum largiſſima nobis otia fecerit BOEHMERVS. Vnum duntaxat alterumve, quo ſyſtema hocce premitur, incommodum breviter adtingemus. Itane vero jus omne circa ſacra ad *clerum* proprie pertinet, nihil ad magiſtratum, nihil ad eccleſiam? Itane civilis poteſtas ab eccleſiaſtica adeo abhorret, ut, licet utraque eodem tempore, cœtuque conſentiente ſuſcepta ſit, uno tamen *imperantis* officio comprehendi non poſſit? Itane ex pacto publico, & per ipſa pacificationum decreta poteſtatem in ſacra omnem jure tantum *fiduciario* poſſidet princeps epiſcopus, *depoſitarii* inſtar, cui ſpe bene reddendi, pro tempore duntaxat, *ad litium usque compoſitionem* tradita ſit eccleſiæ regundæ provincia. Nonne verendum eſt, ne hac ratione pontificiæ hierarchiæ novum accedat firmamentum, inſidiisque periculoſiſſimis via muniatur. Et ſi nihil plane periculi ſubſit, quid, quæſo, ad rem certam ac legitimam defendendam, ſimulacro opus eſt, cui non modo veritas deſit, ſed natura ipſa repugnet, cum nec univerſa ſacrorum adminiſtratio abſolvatur juribus epiſcopalibus, nec epiſcoporum jura omnia velut *jus*, quod vocant, *ordinis*, conveniant perſonæ imperantium. Denique quid lucri redit ad principes, ſi ex obſoletis impuriſque *juris canonici* oraculis, quibus alioquin juſta imperantium poteſtas tantopere dejecta ac diminuta fuit, cura ſacrorum integra explicetur, deſcribatur, & ad hanc quaſi normam exigatur.

§. *VIII.* Nec difficultatibus iſtis prorſus ſe expediunt, qui cum STRYCKIO, aliiſque, diſtinguendo inter jus *ſacrorum* & jus *epiſcopale* illud *majeſtati* tribuunt *ſoli*, hoc *ſenatui eccleſiaſtico* ſub imperantis auctoritate adminiſtrandum relinquunt. Nam ſi in *canonum* ſenſu vulgato ſumatur jus epiſcopale, non omnis iſta

ut VOETIVS, TEXTOR, CARPZOVIVS, MYLERVS, ZIEGLERVS, REINKINGIVS, BRVNNEMANNVS, aliique, a BOEHMERO in diſſ. *de jure epiſc.* excitati, quibus ex recentioribus ſe adjunxit vir ill. & cel. GE. LVD. BOEHMER, *Jureconſultus Gœttingenſis*, idemque HENNINGII filius. Sed nec adverſarii hujus ſententiae defuerunt, e quibus eminent J. H. BOEHMER, in *diſſ. de jure epiſc. princ. evang.* quae *Halæ an.* 1712. prodiit, inſerta deinceps *juri prot. eccl. lib. I. tit.* XXXI. PFAFFIVS in *jure prot. eccl. p.* 252. *ſeq.* BVDDEVS in der *Unterſuchung &c. cap. I. II. V.* HOECKDORFFIVS *lib. cit. p.* 254. recentius autem b. Jo. ERN. SCHVBERT, in den *Gedanken von den biſchœflichen Rechten der Landesobrigkeit, Helmſtædt,* 1765. & cel. FRID. PLATTNERVS, in diſſ. G. L. BOEHMERO oppoſita, *poteſtatem principis in eccleſiam partem eſſe majeſtatis, Lipſiæ,* 1766.

illa poteſtas exercetur a conſiſtoriis; ſin ſenſu apud *proteſtantes* recepto, vel nulla erit conſiſtorii jurisdictio, vel a poteſtate principum diſcerni amplius non poterit. Rectius vero præcipiunt ii, qui neglecta legum *Romanenſium* auctoritate, ſacrorum jura cum majeſtatica, tum collegialia, olim ab epiſcopis nunc a principibus exerceri ſolita, innocenti *epiſcopalium* nomine inſigniunt. Quod ſi enim adſumatur, principes, epiſcoporum loco ad eccleſiæ gubernacula acceſſiſſe, ſeu, quod idem eſt, ſacrorum jura, ante doctrinæ emendationem ab antiſtitibus uſurpata, jam jam ſublato dominatu pontificio, adminiſtrari ab imperantibus; res ipſa certe negari non poteſt, & tota fere controverſia in meram verborum contentionem abit. Æque innocens caſtumque eſt adſertum, ſi, quod quidem a nonnullis factum eſt, *epiſcopi* adpellatio generatim ad tutorem magiſtrumque gregis religioſi transfertur, ac jura epiſcoporum cum juribus ſupremæ in ſacra *inſpectionis* commutantur. Ceterum, licet verborum in re eadem diverſitas parum habeat momenti, ſatius tamen eſt, ab ambigua illa jurium *epiſcopalium* adpellatione prorſus abſtinere, quam per improvidum invidioſi nominis uſum, cavillationibus litibusve producendis materiam dare. Sed hæc quoque cautio adhibenda, ne, cum antiſtitum prærogativæ impugnantur, ſacrorum adminiſtratio univerſa *majeſtati ſoli* tribuatur, nulla eorum jurium ratione habita, quæ a *collegio* demum in imperantem dimanarunt.

§. *IX.* Cum ſyſtemate epiſcopali arcte colligata eſt ea ſententia, ſecundum quam jus principum circa ſacra ex *pacificationibus religioſis, Auguſtana* & *Weſtphalica* deducitur. (7) Atque hoc quidem nos ipſi facile damus, jura principum decretis iſtis firmata atque ampliata, & obſtaculum, quod iis exercendis interceſſerat, omnino ſublatum eſſe, jurisdictione epiſcoporum *Romanenſium* per vim legis a proteſtantibus ſemota. At hoc ipſum pacis religioſæ fundamentum, quomodocunque ſe habeat, nonniſi *civile* eſt, eo maxime directum, ut reipublicæ non minus quam eccleſiæ ſecuritas, libertas, tranquillitas externa præſtaretur. Exercitium vero jurium vel *majeſtaticorum* vel *collegialium*, hoc fundamento tanquam primario, unice niti, perperam adſeritur. Quod enim adtinet ad jura *majeſtati* propria, his profecto non demum opus erat confirmatione pacificationum, cum in ipſa imperantis notione contineantur, nec ſine injuſtiſſima uſurpatione majeſtati detrahi queant. Jura vero *collegio* competentia ab alio quoquam, qui ipſe iisdem caret, in principes deferri non poſſunt. Atqui nec imperatorem, nec alios principes, quorum auſpiciis pax confecta fuit, juribus collegiorum *proteſtantium* potitos fuiſſe, palam eſt. Quo efficitur, ut ab iis quidem jura eccleſiæ alienari & magiſtratui committi nunquam potuerint. Accedit, quod, uti ſupra jam oſtendimus, diu *ante pacem religioſam*, ab antiquiſſima retro rei chriſtianæ ætate, poteſtas in eccleſiam ab imperatoribus & principibus chriſtianis, inprimisque etiam ab imperii germanici ſtatibus non poſtulata ſolum ſed & magna ex parte exercita fuerit. Et num quæſo pacificationes iſtæ ſufficerent, juribus principum *omnium*, quotquot proteſtantium cœtus ubicunque moderantur, adſerendis? Quid enim ad *exteros* ſtatuta *Germaniæ*? Aliud igitur juribus illis idque commune ſubſit fundamentum, neceſſe eſt. Sed, quod poſtremo notamus, in ipſo *pacis Weſtphalicæ inſtrumento* caput quæſtionis, num nimirum jurisdictio eccleſiaſtica ab epiſcopis in *principes* delata ſit, deciſum non invenitur. Nam tota antiſtitum poteſtas cum omnibus, quæ eo pertinent, ita dicitur eſſe ſuſpenſa, ut *intra territorii cujusque terminos jus diœceſanum & jurisdictio eccleſiaſtica ſe contineat.* (8) Sic vero non principum

(7) Pacificationum iſtarum vigore jurisdictionem eccleſiaſticam, ab epiſcopis in principes translatam, iisque pacti publici ſolemnitate conceſſam fuiſſe, contenderunt viri quidam eruditi, (e quibus heic indicaſſe ſufficiat Stryckium, Lynkerum, Stephani, &c.) refutati a Struvio, Schiltero, Zieglero, Hertio, Estore, Boehmero, Buddeo, Pfaffio, Reinhardto, aliisque.

(8) *Inſtrum. P. IV. art. V. §. 48.* Verborum iſtorum interpretationem meliori lectorum judicio relinquimus.

cipum modo, ſed & *eccleſiæ* jura ſtabilita ſunt. Quonam vero pacto jura eccleſiæ reſtituta exerceri debeant, cuinam poteſtati ſacrorum moderamen omne competat, id quidem definitum non eſt. Imo, cum ſtatus *anni decretorii 1624.* canonis inſtar poſitus fuerit, ad quem tota jurisdictio eccleſiaſtica in terris imperii exigenda eſſet, ſequitur, ut ea tantum *principum* jura ſtabilita ſint, quibus anno iſto potiti eſſent, *coetibus* autem pari modo relicta ac ſtabilita, quæ tum poſſediſſent, privilegia.

§. *IX.* Tranſimus ad expendendum ſyſtema eorum, qui *majeſtatem ſummi* in civitate *imperantis*, ſeu *ſuperioritatem*, quam vocant, *territorialem* pro fundamento unico habent, cui *omnis* ſacrorum adminiſtratio ſuperſtructa ſit. (9) Et hi quidem recte adſerunt, ſocietatem religioſam a poteſtate civili non prorſus exemtam eſſe, ſed auctoritati imperantis ſubjacere, qui inſtitutis ejus invigilando, ordinem ſervet externum, caveatque, ne quid ab eccleſia detrimenti in rem publicam illabatur. Sed iidem, cum poteſtatem circa ſacra omnem majeſtati tribuunt, plus ſane juſto ejus jura dilatant, & ſupremam inſpectionem, potentiamque diſponendi de iis, quæ cum ſtatu civili proxime connexa ſunt, ad univerſam ſacrorum adminiſtrationem extendunt; facultatem vero *negativam*, qua quid omitti in ſalutem reipublicæ debeat, præcipitur, commiſcent cum poteſtate definiendi, quid ad obtinendos eccleſiæ fines agendum ſit. Vt vero rationes hujus ſyſtematis paulo plenius exponamus, diſpiciendum nobis erit, quibus innitatur principiis, quibus argumentis roboretur, quibus difficultatibus & incommodis laboret.

§. *X.* Vrgent vero ante omnia vulgare illud *Brocardicum: cujus eſt regio, ejus etiam eſt religio*; quæ ſententia, anceps omnino variisque abuſibus, ipſo BOEHMERO teſte, obnoxia, ſi de jure *inſpectionis ſupremæ* explicetur, nihil habet vitii; ſin de *abſoluta in omnem religionem poteſtate*, non modo probari nequit, ſed periculoſa etiam eſt, & violentis conſiliis favet. Sed ſententiæ iſti, latius ſumtæ, varia ſupponunt fulcra. Sunt, qui diſcrimen omne inter poteſtatem cauſasque fori civilis & eccleſiaſtici pernegant, ipſamque eccleſiam pro parte civitatis habent, cum ſocietas eccleſiaſtica ex civibus conflata ſit, noſtrisque præſertim temporibus totum ſtatum pervadat. Sed iſta ratio non evincit, eccleſiam indole collegii propria carere; hoc tantum ſequitur, eosdem, qui ad religionem exercendam mutuo pacto coiverunt, civitatis quoque legibus adſtrictos eſſe, communique reipublicæ vinculo teneri. Vtriusque autem conſociationis, civilis & eccleſiaſticæ indolem, finem, pacta, leges, regimen, jura, inſtituta eadem eſſe, ſeu in unum coaluiſſe, utriusque œconomiam univerſam eodem modo ſuſtentari, iisdem contineri terminis, quis hoc unquam probaverit? Alii, agnito licet rei civilis & eccleſiaſticæ diſcrimine, nexum tamen ſacrorum omnium cum republica ita conſtringunt, ut ad ea conſtituenda, firmanda vel immutanda, auctoritate magiſtratus ſimpliciter opus eſſe pronuncient. At vero, utut religio ſanctiſſimum omnino ſit ſocietatis humanæ, fidei, juſtitiæ firmamentum, quod ne concutiatur, vel in abuſum vertatur, ſumma cura providere debet imperans; tamen idoneis argumentis oſtendi non poteſt, *omnia* religionis inſtituta proxime influere in civitatem, & e nexu civili judicanda eſſe, nec niſi jubente magiſtratu ſtabilem formam nanciſci. Sunt denique, qui ſtatuunt, actiones civium omnes, religioſas etiam, lege divina non definitas, abſoluto magiſtratus imperio ſubeſſe. Sed cum imperium maxime verſetur circa ea, quæ ad *finem ſocietatis civilis*, i. e. ad ſalutem ac tranquillitatem publicam ſpectant, pactoque civium mutuo exiguntur, non circa ea, quæ ut præſtentur, aliorum non intereſt; patet, religionis inſtituta, ſub fine ſocietatis pactoque *civili* non comprehenſa, niſi reipublicæ adverſentur, ab imperio magiſtratus non pendere.

(9) Opinio haec, a PFAFFIO, LIBERIO, MOSHEMIO, STRUVIO, aliisque graviter impugnata, poſt THOMASIUM & BOEHMERUM, plures invenit patronos, quorum indicem dedimus in obſ. I. §. XX.

§. *XI.* His poſitis facile adparebit, quam firma ſint ſyſtematis majeſtatici robora. *Ecclesiam*, ajunt, *in republica eſſe*, *non rempublicam in eccleſia.* Recte, ſed collegium illud quod in civitate eſt, ſua gaudet diſciplina, ſuis juribus, ex mutua membrorum conſociatione, & communi, quem ſpectant, fine deducendis. *In una republica poteſtatem ſummam leges ferendi & exſequendi diviſam eſſe non poſſe.* Nec nos diviſam ſtatuimus in iis, quæ *ad finem civitatis* pertinent & vim requirunt. *Jurisdictionem in ſacris nonniſi majeſtate deminuta principi derogari poſſe.* At majeſtas non imperium in omnia abſolutum complectitur, ſed finibus certis partim ex lege naturæ, partim ex interna civitatis ſtructura pactique primævi indole, partim ex ſingularibus conſtitutionibus circumſcripta eſt. Quidni igitur collegium quoddam in civitate, ſalva quidem republica, ſuis ſtare juribus poſſit? Imperantis inſuper jurisdictio cum proprie verſetur circa ea, quæ *cogentibus* inſtrumentis effici poſſunt, ſacra eo non pertinere, juriumque *collegialium* adminiſtrationem ab illa diverſiſſimam eſſe, res ipſa docet. Obvertunt porro: *Jus omne ſacrorum adminiſtrandorum contineri in jure ſupremæ inſpectionis*, *cujus fundamentum ſit ipſa majeſtas.* Atqui hæc jus duntaxat infert cavendi, ne quid agatur in eccleſia, quod reipublicæ detrimento ſit, non vero facultatem, *integram* eccleſiæ procurationem ſuſcipiendi. *At*, *niſi ex propria poteſtate jura ſacrorum exerceat princeps*, *ab aliis*, *imo ipſi ſubditis eadem accepiſſe cenſendus eſt.* Et quid hoc majeſtati derogat, jura collegii, quæ ſi originem eorum ſpectaveris, penes eccleſiam reſident, a cœtu ipſo in principem translata eſſe? *Nihil autem in principis imperio*, *niſi majeſtas*; *nihil in majeſtate*, *quam complexus jurium ſummi imperii*; *imperio igitur in ſacris vi majeſtatis fungatur imperans*, *neceſſe eſt.* Hoc quidem in rebus cum civitatis fine connexis ita ſe habere, ultro concedimus, in ceteris negamus. Provocant denique ad auctoritatem *pacis Weſtphalicæ*, qua *jurisdictio principum proteſtantium eccleſiaſtica*, & ſpeciatim *jus reformandi ex ſuperioritate territoriali* deducta eſſet. Sed, licet ibi P. W. liberum *majeſtatis* exercitium, tam in politicis quam in eccleſiaſticis firmetur, *antiquorum* maxime jurium reſpectu habito; tamen, quouſque illud extendatur, non definitum eſt; certos autem limites intelligi, partim ex natura poteſtatis eccleſiaſticæ, partim ex univerſo *inſtrumenti* tenore eluceſcit. Jus autem *reformandi*, quod *ſuperioritati territoriali* adnexum dicitur, nec omnem ſacrorum adminiſtrationem in ſe continet, nec majeſtati ita adſcribitur, ut ſubditorum conſenſus plane non requiratur.

§. *XII.* Jam vero, quid fundamento poteſtatis eccleſiaſticæ in imperii eminentia poſito, opponi poſſit, breviter videbimus. Id quidem contra veritatem illius adſerti non leve adfert præjudicium, primo, quod ipſi jureconſulti in definienda *ſuperioritatis territorialis* notione, limitibusque ejus deſcribendis non inter ſe conveniant; deinde, quod nobilis illa jurium *majeſtaticorum* & *collegialium* diviſio, qua ſtante jus imperantis proprium in univerſa ſacra cadit, nondum ſubruta, ſolidisque argumentis profligata ſit. Etenim hoc quam maxime obſtat ſyſtemati illi, ſi fas ſit dicere, *majeſtatico*, quod eccleſiæ, ut collegio hominum, libero fœdere ad certum finem conſociatorum, ſua ſint jura, divinitus ipſi conceſſa ac firmata, pioque, quod ſequuntur, inſtituto adcommodata, quæ ſine vi injuſta nec minuere nec ad ſe trahere poſſit imperans. At quid jurium remanet cœtui, ſi tota eorum adminiſtratio pendeat a majeſtate? Vel, ſi radices poteſtatis illius hæreant in eccleſia, quomodo pars ſit regalium? Quin vero ipſa jurium *majeſtati propriorum* indoles abhorret ab iis, quæ imperium cogens, pœnarumque vim civilium non admittunt, ut ſunt cauſæ ac inſtituta religionis, diſciplinæ ſocietatis fœderatæ mitiori ſubjacentia. Præterea, ſi poteſtas imperii ſupremi ex *fine civitatis*, id eſt, ex ſalute & incolumitate reipublicæ metienda ſit; quomodo ſacrorum procuratio univerſa, ex ea ſaltim parte, quæ fini civitatis non ſubeſt, a majeſtate trahat originem? Denique, cum

tuci ex ipſis imperii ſummi tutoribus, ı, veritatis, ſalutis æternæ curam ab imperantium prorſus excludant, nihi- ıs autem ſacrorum curam integram cum ıte combinatam velint, ſane in eo vel is contradicere, vel religionem omnem inſtar negotii, non ſine gravi libertatis lo, tyrannidi principis relinquere vi- .

XIII. At totum illud ſyſtema, quidquid quin conteſtentur cordatiores ejus defen- ferax eſt *conſecutionum* periculoſarum, cet a pluribus non agnitæ, prono tamen nde effluunt. Etenim, ſi plena ſacro- dminiſtratio pars majeſtatis eſt, nullis ontinetur limitibus, niſi iis, quos ſalus ı præſcribit. Integrum itaque erit prin- in cauſis religionem concernentibus, unque libuerit, ſancire, impedire, tol- quantum quidem per civilia commoda oterit. Licebit ipſi, ſanctiones ſuas ci- pœnarum minis firmare, & ad compe- s eos, qui ſub conſcientiæ prætextu obe- oluerint, vim imperii adhibere. Ipſa ne, rebusque cum ea connexis, niſi ſa- ıs præceptis veroque pietatis ſenſu imbu- ıtetur tanquam mero imperandi inſtru- ; quæ cum fine civitatis cohærent, cre- & agenda retinebit, quæ minus in rem- m influere videntur, de iis ceu de re- ediis diſponet, & dictatoria prorſus po- in omnibus fungetur. Hoc autem quid ſi, inviſa illa diuque profligata *Cæſaro-* , & via proxima ad tyrannidem *Hob- m*, qua nihil immoderatius ac peſtilen- ihil libertati juribusque hominis & civis, chriſtiani, inimicius cogitari poteſt. gnoramus quidem, plurimos eorum, qui ati favent, deteſtari hanc tyrannidem, lere conſcientiæ jura, ex indole religio- t eccleſiæ ſalute, quæ ſuprema ſemper , limites poteſtatis in ſacra deſcribere imi- ibus. Nec negamus, quod objiciunt, unque aliam regiminis eccleſiaſtici for- irrepentibus adfici vitiis, niſi pii, prudentes, odisque eccleſiæ provehendis intenti ſint ejus adminiſtratores. At vero, cum limites, quibus *illi* potentiam imperantis definiunt, non ex notione majeſtatis, vel finibus reipublicæ, ſed aliunde deducti ſint; manet certe hoc, in ſyſtemate majeſtatico ad abuſus fovendos, & conſcientiæ jura minuenda ſummam eſſe proclivitatem.

§. XIV. Poſtremo, ut hoc ſigillatim notemus, ſyſtema illud parum proſpicit juribus cœtuum, ditioni imperantis, qui alia ſequitur inſtituta, ſubjectorum; quod inprimis *proteſtantibus Germaniæ* noſtræ eccleſiis valet, ſi imperans, cui ſubſunt, romanis ſacris addictus ſit. Quodſi enim majeſtati adhærent ſacrorum jura; quidni princeps integram eccleſiæ, licet ab ipſo ſecretæ, adminiſtrationem poſtulet, *inſtrumenti* vero *Osnabrucenſis* ſanctionem, vel tanquam injuſtam & abſonam infringat, vel aliena interpretatione in ſuas partes detorqueat? Fatemur quidem, majeſtatis illos tutores longe abeſſe a proditione jurium tam ſancte nobis firmatorum, tantoque pretio adquiſitorum. Diſerte enim monent, jura principum, qui alienis utuntur ſacris, reſtrictiora eſſe; jurisdictionem eccleſiaſticam in Germania ad *annum normalem* exigendam, partium æqualitatem ſervandam, libertatem eccleſiæ tuendam, verbi divini vocem, ipſamque ſanam rationem, quæ dominium eccleſiæ alienum recuſet, audiendam eſſe. At ſacrorum juribus a majeſtate deductis, debilia ſunt hæc proteſtantium munimenta, & perquam difficulter ſatisfieri poterit moroſiorum objectionibus. Eædem vero limitationes juris majeſtatici, ad quas tanquam ad arcem confugiendum eſt Thomasii ſectatoribus, ſatis ſuperque nos condocent, illos ipſos cum moleſtia experiri, quam variis difficultatibus laboret, & nodis fere inexplicabilibus implicita ſit ipſorum ſententia, quam multis denique, ne in abuſum trahatur, cautionibus opus habeat, quibus cum utuntur, profecto in longe mitiorem deſcendunt ſententiam, imo oppugnata alioquin collegii jura, ſuis ipſi rationibus ſupponere videntur.

§. XV.

§. *XV.* Expenſis hactenus variis ſententiis de fonte, ex quo poteſtas imperantium in eccleſiam derivanda ſit, ultimo loco ſuccedit *ſyſtema*, ut adpellare amant, *collegiale*, quod, ſi quidem recte judicamus, facilitate, perſpicuitate, convenientia ſua præ reliquis ſeſe commendat. (10) Atque hujus ſumma, ut breviter eam exponamus, eo maxime redit, alia eſſe jura imperantis, *majeſtatica* vel *abſoluta*, ex *ſuperioritate territoriali* fluentia, alia vero *collegialia*, toti eccleſiæ, tanquam collegio, cui ſuis uti inſtitutis liceat, ex mutuo membrorum pacto radicitus inſita. *Illa* ad imperium civitatis omnino pertinere, abſolvique ſuprema in cœtum religioſum inſpectione, & poteſtate etiam leges ferendi, ac vi adhibita exſequendi, qua externus eccleſiæ ordo, quantum quidem civilem adficit nexum, conſervetur, ac provideatur, ne ſub calumnia religionis res publica detrimenti quid capiat. Alius autem indolis eſſe jura collegii. *Hæc* ad eccleſiæ, non civitatis finem directa, verſari circa ea, quæ cum ipſa religione, diſciplinaque ſanctiori, cujus exercendæ cauſa cœtus coaluit, arctius cohærent. Jurium vero iſtorum adminiſtrationem, ab omni vi aut majeſtatis uſu alienam, ſubeſſe quidem auctoritati magiſtratus, ſed ad integrum collegium æqua conditione referendam eſſe; nec proprio auſu ab imperante uſurpari poſſe, niſi ſumma neceſſitas id popoſcerit. Sed quanquam pars maxima curæ circa ſacra originario jure ipſi eccleſiæ competat, tamen integrum ei eſſe, quin certo tempore ordini ſalutique piæ ſocietatis magis convenire, ut jurium collegialium exercitium principibus committatur. Atque ex hac ratione, conſentiente quidem cœtu, poteſtatem in ſacra ad principes *Germaniæ proteſtantes* perveniſſe. Nimirum, cum ſacris purioribus introductis, epiſcopi Romanenſes jurisdictione in cœtus *evangelicos* excidiſſent, factum eſſe, ut jura illa collegialia epiſcopis ademta, & eccleſiæ reſtituta, communi cœtuum proteſtantium conſenſu, vel per ſingulos doctores ſtatusve provinciales ſubinde declarato, vel etiam tacito, principibus, ſacrorum emendatorum ſociis exercenda relinquerentur.

§. *XVI.* Huic autem jurium collegialium in principes translationi juſtiſſimas ſubeſſe cauſas docent. Eccleſiæ enim hodiernæ, latiſſime jam patentis ac per totam civitatem diffuſæ integram adminiſtrationem nemini melius committi potuiſſe, quam imperantibus, ſi quidem iſti iisdem, quibus ſubditi, ſacris ſint addicti. Hos opibus, auctoritate, potentia ad promovendam, eccleſiæ ſalutem, ad ſervandum ordinem, ad dirigendam ſocietatem quam plurimum valere. Hos munificentia, tutela, meritis in eccleſiam illuſtribus, ad regimen ejus capeſſendum, gradum proximum ſibi paraſſe. Hos, cum membra ſint eccleſiæ, quibus præ reliquis obligatio impoſita, cauſam ejus tuendi, cum inſpectione in cœtum ſuprema curam ejus reliquam optime conjungere. Hos denique factis, ad præſtandam eccleſiæ incolumitatem ſuſceptis, in ipſa maxime ſacrorum emendatione comprobaſſe, quam eximia in iis facultas ſit, eccleſiæ porro regundæ. Exerceri itaque a principibus proteſtantibus collegii jura, non vi quidem majeſtatis, (ſalva enim imperii eminentia carere eorum uſu potuiſſent) ſed totius eccleſiæ nomine, conſenſu, adprobatione, quippe quæ optime ſibi conſuli exiſtimaverit, ſi poteſtas, ob civium multitudinem ab integro cœtu non amplius adminiſtranda, eſſet penes imperantem, religionis ſuæ ſocium atque adjutorem. Hæc denique principum jura ultimum accepiſſe ſigillum in *pace religioſa*, cujus ea ſit vis, ut procuratio ſacrorum, imperantibus jam tradita, adimi ipſis nequeat, ſi quidem recte, hoc eſt, non in perniciem, ſed in ſalutem eccleſiæ ea defungantur.

§. *XVII.*

(10) Defenſores hujus ſyſtematis, cujus fundamenta poſuit Pufendorfius, jam ſupra indicavimus §. XVIII. conſ. Pfaffii. *Kirchenrecht*, p. 24. D. Hoeckdorf, *lib. cit.* p. 271. Moshemii *Kirchenrecht der Proteſtanten*, p. 574. S. R. D. Faber, in *diſſ. cit.* p. 21. *ſeq.*

§. *XVII.* Hoc igitur eſt ſyſtema illud *colle-* *le*, quod *abſoluta* ſacrorum jura ex majeſtate etit, jura vero *collegii* ab ipſa communitate in ıcipem delata eſſe ſtatuit. Et in eo quidem, ›d præcipuum eſt, conveniunt ſententiæ iſtius tores, eccleſiæ toti propria competere jura, ›rum adminiſtratio a principibus proteſtanti- inde a ſacrorum emendatione, cœtu nec diſ- tiente nec improbante ſuſcepta ſit. Sed in pliori ſyſtematis hujus efformatione, maxime 1 de *modo* quæritur, quo jura collegii in prin- ›s translata ſint, diſceptationem aliquam & ietatem explicationum naſci videas. Alii m jurium collegialium in principes transla- ıem deducunt totam ex *conſenſu* eccleſiæ, ıque conſenſum vel verbis declaratum, vel :is proditum, vel expreſſum una cum taci- ›onunt, & partim ex teſtimoniis undecun- collectis, partim ex ipſa rei indole pro- e adnituntur. Alii vero pactum quoddam leſiæ cum principe initum, tanquam ficti- n pernegantes, provocant ad *facta* impe- tium, quibus poteſtatem in ſacra, cum ſenſu eccleſiæ præſumto ſibimet adſeruerint. nirum, cum principes, re ſacra in terris immutata, non modo ipſi eccleſiæ purio- eſe adjungerent, ſed eandem quoque, a ninatu pontificio liberatam, in nativam li- tatem reſtituerent, beneficiis largiſſimis ›ertirent, ſaluti ejus & ſecuritati omni mo- proſpicerent; non potuiſſe non pios illos ›erantes, ad procuranda & ſervanda eccle- tanta emolumenta, poteſtatem in ſacra deratricem adſciſcere, juriumque collegia- n uſum cum ſuprema in cœtum inſpectione ıbinare. Et hoc ipſum *factum*, quo re eccle- ita poſcente regimen ejus ſuſcepiſſent, fun- ıentum eſſe volunt adminiſtrationis perpe- in principes devolutæ. Alii denique uſum um collegialium in principes proteſtantes ıtum ex *neceſſitate rei*, & *ſalute* tum eccle- , tum reipublicæ derivant. Cum enim ec- ia noſtris temporibus, totam rempublicam neet, unaque cum imperante civium uni- ;itatem complectatur; cum inſtituta eccle- civilibus inſtitutis immixta, intimeque con- nexa ſint; cum creſcente morum corruptione fines, quorum cauſa coaluit ſanctior ſocietas, vix obtineri amplius poſſint, niſi auctoritate ſummi imperii intercedente; cum ipſa eccleſia varii generis adjumenta, præſidia, privilegia, dignitatem quoque externam ab imperante de- ſideret; nihil eccleſiæ commodis fuiſſe convenientius, quam ut jura collegii, in ſa- crorum communione ſummis poteſtatibus ad- miniſtranda concederentur.

§. *XVIII.* Sed quacunque tandem forma ſyſtema ſuum induant jurium *collegialium* ad- ſertores, non tamen ita inter ſe diſcrepant, ut variæ illæ ſententiæ mutuam inire concordiam, & amico vinculo conjungi non poſſint. Imo univerſa diſciplina de poteſtatis eccleſiaſticæ in principes transfuſione ita comparata eſt, ut non modo neutram explicationum illarum excludat, ſed ſine illis ne cohærere quidem & conſiſtere queat. Cum enim exercitium ju- rium collegialium a cœtibus in principes *trans- latum* dicitur, non intelligitur ſolemnis quæ- dam certoque civili nomine munita delegatio, ſed conſenſus populi & congratulatio in ipſa principum facta, quibus ſuſceptis eccleſiæ ad- miniſtrationem capeſſiverunt. Et cum ad *res* ab imperantibus in rei ſacræ commoda *geſtas* provocatur; quid hoc eſt, niſi provocare ad id, quod votis communibus expetitum, pu- blicisque adclamationibus bonorum omnium adprobatum fuit, qui, ſi fines bonos cupiebant, eccleſiæ nimirum inſtaurationem, ſplendorem, incolumitatem, certe in inſtrumenta & auxilia finium iſtorum adſequendorum conſenſiſſe cen- ſendi ſunt. Communia autem vota, preces, gaudia de rebus per principum auctoritatem in eccleſia geſtis, fiducia, amor, parendi alacritas, hæc ſi non conſenſum probant, nihil probat. De- nique, exſequendis *conſiliis honeſtiſſimis* ſtu- dia, curas, potentiam omnem intendere, ut pii illi *principes* feciſſe celebrantur, rem diu exoptatam, in ſalutem eccleſiæ, flagitante ipſa neceſſitate perficere, agere ita, ut nemo me- lius & commodius; quid hoc eſt, niſi agere

ex

ex conſenſu *præſumto*? conſenſus autem præſumtus, qui ex certa alterius utilitate, apertisque æquitatis legibus cognoſcitur, ab eo, qui dictis factisve declaratur, ratione fundamenti tantum differt, & modi, quo intelligi ſolet, virtute & efficacia non differt. Damus igitur hoc, ſuffragia populi pro poteſtate imperantium in ſacris numquam collecta eſſe; deſint per nos monumenta, ex quibus publica integrorum cœtuum ad principes declaratio probari poſſit; nihil poteſtatis conceptis apertisque verbis, & pacti publici ſolemnitate ad principes delatum ſit; num vero documentis hiſce opus eſt, ut oſtendatur, jura ſacrorum, origine tenus eccleſiæ competentia, conſentiente cœtu perveniſſe ad principes? Nonne doctorum, quorum ſumma fuit auctoritas, teſtimonia perſpicua pro voce populi accipi poſſunt? Nonne res ipſa clarius verbis loquitur? Nonne vehemens illud diſciplinæ melioris deſiderium, triſtiſſimæ corruptionis exitus optatiſſimus, inſtituta principum eccleſiæ ſaluberrima, felix ille novi regiminis ſucceſſus, nonne ſecuritas, tranquillitas, vigor cœtuum antea oppreſſorum, pro ſufficientiſſimo conſenſus expreſſi ſupplemento reputanda ſunt? Jungatur igitur teſtimoniis doctorum perſpicuis, adſenſio populi tacita & præſumta; combinentur cum conſenſu collegii facta principum; cum factis eccleſiæ & principum neceſſitas & ſalus publica; ita plenum atque evolutum exiſtet ſyſtema collegiale.

Conſtitutum nobis erat, hanc de jure ſacrorum præcipiendi rationem uberioribus confirmare argumentis, adverſaria diſſolvere, uſumque & convenientiam ſyſtematis noſtri, adductis rationibus oſtendere; ſed cum temporis anguſtia pedem heic figere nos jubeat, lectores noſtros tantiſper ad PFAFFIVM & LIBERIVM ablegamus, cogitata noſtra alia fortaſſis occaſione plenius explicaturi.

Corrigenda in ſupplemento.

p. 382. §. XVIII. lin. 24. *de juribus eccleſiæ imperantium*: lege: *de juribus eccleſiæ* pariter ac *imperantium*.

CON-

CONSPECTVS
LOCORVM,
CAPITVM, SECTIONVM ET RELIQVORVM CONTENTORVM
IN TOMO HOC XIV. OCCVRRENTIVM.

Loci XXV.
DE MAGISTRATV POLITICO.

PARS II.

SECTIO I.
de officiis magiſtratus erga Deum.

Officia magiſtratus erga Deum conſiſtunt in *pietate vera*, cujus declarantur
I) *motiva*. §. CXLII.
II) *nutrimentum*, verbi divini ſtudium & ſedula meditatio. §. CXLIII.
III) *requiſita* & partes.
1) preces. 2) animi humilitas. 3) vitæ integritas. §. CXLIV.

SECTIO II.
de officiis magiſtratus magiſtratus erga ſe ipſum.

Officio magiſtratus *erga ſe ipſum* poſita ſunt in *continentia*, ad quam pertinent
I) *Sobrietas* & temperantia. §. CXLV.
II) *Caſtitas*. §. CXLVI.
III) *Modus in cultu corporis*. §. CXLVII.
IV) *Robur* & magnitudo animi. §. CXLVIII.

SECTIO III.
de officiis magiſtratus erga Domeſticos.

Explicantur *officia* magiſtratus.
I) Erga *parentes*. §. CXLIX.
II) Erga *conjugem*. §. CL.
III) Erga *liberos*. §. CLI.
IV) Erga *fratres*, *ſorores* & *agnatos*. §. CLII.
V) Erga *conſiliarios* & miniſtros aulicos. §. CLIII.

SECTIO IV.
de officiis magiſtratus erga æquales, vicinos ſc. populos, & magiſtratus alios.

A) *Enarrantur hæc officia*, quæ ſunt
1) concordiæ ſtudium.
2) in fœderibus pangendis prudentia.
3) pactorum fides.
4) honor legatis debitus. §. CLIV.
B) *Quæſtiones* excutiuntur:
I) An licitum ſit pio magiſtratui, cum *diverſæ religionis* hominibus *fœdera inire?* §. CLV.
* *occaſionem* diſputationis ſuper hoc argumento, & *ſcripta* præcipua huc pertinentia commemorat nota *Editoris*.
1) Adducuntur rationes *negantium*, §. CLV. & *adfirmantium*. §. CLVI.
2) Declaratur ſententia *auctoris*, ſub certis diſtinctionibus *adfirmans*; §. CLVII. & ad *contraria* argumenta reſpondetur. §. CLVIII.

* His ſubjungit *Editor* in nota, ſuffragia aliorum eruditorum, ſuamque ipſius *epicriſin*: oſtendit etiam ὡς ἐν παρόδῳ rationem, cur *Ebræi Aegyptiis* fuerint abominationi.

II) An *principi fidem fallere* ſit *integrum?* §. CLIX.

* *Editor* heic copioſe differit de famoſo illo politico, *Machiavello*, hoc quidem ordine:

1) Citatis, qui de ipſo data opera ſcripſerunt, *auctoribus*, breviter narrantur *vitæ ejus* rationes.

2) *Scriptorum Machiavelli* præcipuorum, maxime pernicioſi illius tractatus *de principe* hiſtoria traditur.

3) Virorum eruditorum de eo *judicia diverſa* exhibentur, eaque inprimis ſcripta recenſentur, quæ *impietatis* accuſant *Machiavellum*.

4) Inter eos, qui calamum contra *Machiavellum* ſtrinxerunt, laudatur præclarum illud *regiæ manus opus*, cui inſcriptio eſt: l'*Antimachiavel* &c.

5) *Defenſores atque excuſatores Machiavelli* nominantur.

6) Ex ipſis *Machiavelli* ſcriptis luculenta proferuntur teſtimonia, quæ manifeſtæ impietatis & deteſtandæ pravitatis ipſum arguunt.

III) An *legati* ſemper haberi debeant *inviolabiles*? §. CLX.

* Auctores quosdam *de jure legatorum* ſuppeditat nota *Editoris*.

SECTIO V.

de officiis magiſtratus erga ſubditos.

I) *Generatim ſubditis debent* magiſtratus

1) amorem & benevolentiam, §. CLXI.

2) comitatem, §. CLXII.

3) clementiam, §. CLXIII.

4) liberalitatem & beneficentiam, §. CLXIV.

5) ſolicitam reipublicæ curam, §. CLXV.

II) *Speciatim ad tria membra* revocari poteſt officium magiſtratus erga ſubditos, ſecundum 1 Tim. II, 2. Curent nimirum, ut ſubditi vivant

1) εὐσεβῶς.

2) σεμνῶς καὶ δικαίως.

3) ἡσυχῶς.

Eſt ergo officii magiſtratus erga ſubditos

MEMBRVM I.

de cura magiſtratus circa ſacra.

A) *Quod* ad magiſtratum politicum *religionis & ſacrorum cura* pertineat

I) *demonſtratur*

1) ex *mandatis divinis*. §. CLXVI.

α) Deut. XVII. 18.

β) Pſalm. II, 12. §. CLXVII.

γ) Pſalm. XXIV, 7. §. CLXVIII.

δ) 1 Tim. II, 1. §. CLXIX.

2) ex divinis *promiſſis*.

α) Pſ. XXII, 30. §. CLXX.

β) Pſ. XLVII, 10.

γ) Pſ. LXXII, 11.

δ) Eſ. XLIX, 23.

3) ex *encomiis*, magiſtratui datis. §. CLXXI.

4) ex probatis *exemplis*. §. CLXXII.

5) ex *rationibus* variis. §. CLXXIII.

6) ex *patrum* dictis. §. CLXXIV.

His accedit *conſtitutio pacificationis Paſſavienſis*, qua cautum eſt, ne jurisdictio eccleſiaſtica ab epiſcopis pontificiis adverſus Auguſtanæ confeſſionis ſocios exerceretur. §. CLXXV.

II) *Vindicatur* jus principum circa ſacra contra *antitheſin anabaptiſtarum & pontificiorum*, qui magiſtratum politicum a cura religionis & ſacrorum penitus excluſum volunt, argumentis uſi, deſumtis §. CLXXVI— CLXXXII.

1) a punitione *Vſæ & Vſiæ*.

2) a *Chriſti* ordinatione.

3) ab eccleſiaſtici & politici muneris confuſione.

4) a conſecutione abſurdi.

B) *Quatenus* cura ſacrorum & religionis ad magiſtratum ſpectet, explicatur.

I) *Generatim limites juris* illius, & *officia* magiſtratus politici *circa ſacra* conſtituuntur ex *fine*, qui ipſi propoſitus eſſe debet. Hic finis eſt cultus divini & veræ religionis propagatio. Curet igitur pius magiſtratus, ut vigeat *veræ religionis integritas* & *cultus divini ſinceritas*; ad quam obtinendam duo requiruntur, *vera* ſcilicet religionis & recti cultus diligens *conſervatio*, & religionis *collapſæ* cultusque depravati *inſtauratio*. Munus autem hoc circa ſacra poſtulat ante omnia ab *ipſo* magiſtratu *veræ religionis* ex ſacris literis *cognitionem*. §. CLXXXIII.

II) *Speciatim* exponuntur *officia magiſtratus circa ſacra*, quæ eo redeunt, ut

1) *religionis ſinceritatem & cultus integritatem conſervari curet*; quod fit

α) *idoneos* eccleſiæ *miniſtros* conſtituendo. §. CLXXXIV.

* *Editor* in notis *auctores* excitat, *errores* eorum notat, qui *circa conſtitutionem miniſtrorum nimium tribuunt* magiſtratui, & comprimis quæſtionem, an *jus vocandi* miniſtros *plebi* chriſtianæ competat, copioſe pertractat, expenſis ſententiarum inter ipſos etiam *pontificios* doctores ſuper hoc argumento divortiis.

Huc pertinet

a) *ſcholarum* erectio & conſervatio; §. CLXXXV.

b) *miniſtrorum* honeſta *ſuſtentatio*, §. CLXXXVI.

c) *orda-*

c) *ordinis* inter miniſtros inſtitutio; §. CLXXXVII.
d) miniſtrorum *flagitioſorum* remotio; §. CLXXXVIII.
ε) *leges eccleſiaſticas* promulgando, §. CLXXXIX-CXC.
ζ) *bona eccleſiæ legitime* diſpenſando, §. CXCI-CXCIII.
η) eccleſias *inſpiciendo*,
a) per eccleſiarum *viſitationem*. §. CXCIV.
b) per *ſynodorum* convocationes. §. CXCV.
2) *Collapſum divini cultus exercitium reſtituat*. §. CXCVI. Huc pertinet
α) in *hæreticos inquiſitio*.
β) eorundem *coercitio*. §. CXCVII.
γ) *idololatricorum* cultuum *abolitio*. §. CXCVIII.
C) *Quæritur* hoc loco:
1) An *diſputationes de religione* in republica *ferendæ?* §. CXCIX.
2) An *libri hæreticorum probibendi?*
3) An magiſtratus ſubditos ad *fidem cogere* debeat? §. CC.
4) An magiſtratus debeat *plures religiones* in republica *tolerare?* §. CCI. CCII.
5) An *pacificatio paſſavienſis adprobanda?* §. CCIII.
* Notitiam librorum, occaſione pacis hujus religioſæ *a proteſtantibus* ac *pontificiis* in lucem emiſſorum, ſuppeditat nota *Editoris*.
6) An pacificatio *paſſavienſis exſpiraverit poſt decreta concilii Tridentini?* §. CCIV. Hoc *negatur* maxime ex ea ratione, quia concilium Tridentinum pro generali, libero atque chriſtiano haberi nequit. §. CCV — CCX.
7) An *fides hæreticis ſervanda?* §. CCXI.
* *Editor* notas adjicit literarias, in quibus de nomine hæreticorum, & de ſententia Cardinalis Hosii, quædam ſubjicit, aliosque rigidiorum contra hæreticos ſtatutorum patronos ex *pontificiis* excitat. Inprimis vero, quid de *fracta* Hvsso *fide* ſtatuendum ſit, oſtendit, adductis inſimul ipſis ſynodi *Conſtantienſis* verbis, quibus Johannes Hvss promiſſo ſalvo conductu indignus ob hæreſin declarabatur. Denique eliditur objectio *Jeſuitarum Trivoltienſium*, quaſi Hvsso tantum immunitas *ab injuſta vi* non autem a pœna debita, fuerit promiſſa; ſalvus autem conductus, ab *imperatore*, Hvsso conceſſus, non ligare potuerit judicem ejus eccleſiaſticum, quo minus in eum animadverteret. Exhibet vero *Editor* in alia nota alios ex pontificiis, eosque de fide hæreticis ſervanda melius ſentientes.
8) An magiſtratus *juramentum religionis exigere* poſſit? §. CCXII.
9) An magiſtratus *vicinorum*, *religionis cauſa preſſorum*, curam gerere debeat? §. CCXIII.

Sub fine dicitur de officio magiſtratus in promovenda ſubditorum pietate. §. CCXIV.

MEMBRVM II.

de cura magiſtratus circa honeſtatem & juſtitiam.

Officium magiſtratus in promovendo apud ſubditos honeſtatis & juſtitiæ ſtudio, cujus ſumma proponitur §. CCXV. CCXVI. verſatur
1) in *ordinando*, ſeu in legibus fanciendis.
2) in *judicando*, ſeu judiciis juxta legum normam exercendis.
3) in *puniendo*, ſeu ſuppliciis adverſus transgreſſores legum ſtatuendis.

Hinc poteſtas magiſtratus dividitur in legislatoriam, judicatoriam ac punitoriam.

ARTICVLVS I.

de legibus politicis.

Conſideratur
I) *Legum dignitas*, elucescens ex earum
1) neceſſitate. §. CCXVII.
2) utilitate. §. CCXVIII.
3) auctore ſupremo. §. CCXIX.
II) *Cauſa* legum
1) *efficiens principalis* eſt Deus. §. CCXIX.
2) *inſtrumentalis* ſunt legislatores in qualibet republica. §. CCXX.
Horum requiſita ſunt:
α) publica *poteſtas*.
β) *prudentia* directrix.
γ) *publici boni ſtudium*. Quæritur:
a) An magiſtratus habeat *ferendarum legum poteſtatem*. §. CCXXI.
* Circa *abrogationem legum forenſium*, a Moſe promulgatarum, tres præcipuas eruditorum ſententias recenſet nota *Editoris*.
b) An ad legem requiratur *promulgatio?* §. CCXXII.
III) *Materia* legum civilium poſitivarum ſtatuuntur in *genere* τα νομιμα, i. e. ea, de quibus leges ferri poſſunt ac debent. Hæc autem ſunt τα δικαια, δυνατα, χρησιμα, καθολικα και μελλοντα §. CCXXIII.
In *ſpecie*, ea, de quibus leges ferendæ ſunt, revocantur ad duplex genus, *perſonarum* & *rerum*. De utroque moventur aliquot *quæſtiones*. §. CCXXIV.
1) De *perſonis*.
α) An *tolerandi* ſint in republica *Judaei?* §. CCXXV—CCXXVIII.

* Seri-

* Scriptores quosdam de hocce argumento exhibet, ſimulque de fatis libri ab *Eiſenſenmengero* evulgati, cui titulus eſt: *entdektes Judentbum &c.* nonnihil ſubjicit *Editor*.

β) An *peregrini* in *civium* numerum recipiendi? §. CCXXVIII.

γ) An *Zigenis* commorandi hoſpitium in republica concedendum ſit? §. CCXXIX.

* De *cingaris*, eorumque natalibus *Editor* in nota ablegat ad *Wagenſeilium*, & edicta quædam imperii *germanici*, ſpeciatim ducatus *Wirtenbergici*, contra illos edita, breviter recenſet.

δ) An *mendicantes* in republica tolerandi? §. CCXXX.

ε) An *otioſi* in republica ferendi? §. CCXXXI.

2) Circa *res*, de quibus leges ſunt ſanciendæ, notata earum vi atque diverſitate, §. CCXXXII. quæritur:

α) An *aſyla* inſtituenda? §. CCXXXIII.

* *Editor* in larga notarum copia

(1) vocis *aſyli etymologiam* explicat.

(2) *ſcripta* rem præſentem illuſtrantia laudat.

(3) *origines juris aſylorum* pandit.

(4) vim & rationem ejus, *limites*que lege *Juſtiniani* conſtitutos declarat.

(5) in terris *proteſtantium* jus aſyli exſtinctum eſſe, & templis etiam atque monaſteriis *catbolicorum*, quæ principis *evangelici* regimini ſubſunt, *jure denegari*, condocet.

β) An *uſuræ* in republica tolerandæ? §. CCXXXIV.

* *Auctores* præcipuos de *uſuris*, earumque moralitate in medium adducit nota *Editoris*.

a) Vſuras *lucratorias & immoderatas* damnatas eſſe oſtenditur §. CCXXXIV. CCXXXV.

b) *Cenſus* autem *annuos*, *moderatos* quidem & *compenſatorios*, *licitos* eſſe, probatur

(1) ex naturali æquitate. §. CCXXXVI.

(2) ex chriſtiana caritate. §. CCXXXVII.

(3) a magiſtratus chriſtiani auctoritate. §. CCXXXVIII.

(4) ex aliorum contractuum paritate. §. CCXXXIX.

(5) ex humanæ ſocietatis utilitate. §. CCXL.

c) Monetur, reſpiciendum eſſe ad *circumſtantias* in pecuniæ elocatione. §. CCXLI.

d) Reſpondetur ad argumenta eorum, qui *ſimpliciter* cenſus annuos *improbant*; provocantes

(1) ad dicta *veteris teſtamenti*: Exod. XXII, 25. Lev. XXV, 35 &c.

N. Dictis iſtis non abſolute omnes cenſus, ſed injuſtas duntaxat uſuras, a pauperibus mordenter exactas prohiberi; officium vero mutui, indigentibus *gratis* præſtandum inculcari, prolixe demonſtratur §. CCXLIII—CCXLVIII.

Idem tenendum de aliis fundamentis, quæ quidem non ejusdem ſunt roboris, ut ex Gen. XLVII. 24. Deut. XXIII, 20. Matth. XXV, 26. §. CCXLIX. CCL.

Imo, ſi generalis adeo prohibitio inſit in illis legibus, morale tamen ab uſu forenſi & judiciali diſtinguendum eſſe, docetur §. CCLI. CCLII.

(2) ad dictum *Chriſti* Luc. VI, 35. ubi notandum, Chriſtum loqui de mutuo eleemoſynario, non autem de mutuo officioſo & compenſatorio. §. CCLIII—CCLV.

(3) ad *rationes* varias. §. CCLVI.

(4) ad *juris canonici* diſpoſitionem. §. CCLVII.

(5) ad auctoritatem *Lutheri*. §. CCLVIII.

γ) An *mercaturæ* in republica ſint tolerandæ? §. CCLIX. CCLX.

δ) An *jus talionis* probandum? §. CCLXI.

IV) *Forma* legum poſitivarum,

1) *interna*. §. CCLXII.

2) *externa*. §. CCLXIII.

De *differentia* legum *poſitivarum* a lege *naturali*. §. CCLXIII.

V) *Finis* legum poſitivarum; §. CCLXV.

1) *intermedius*, ſtudium virtutis & honeſtatis.

2) *ultimus*, ſalus reipublicæ.

VI) *Effectus* legis, *obligatio*. §. CCLXVI. Quæritur

1) An leges poſitivæ etiam *magiſtratum* obligent? §. CCLXVII. CCLXVIII.

2) An leges civiles violatæ obligent in *conſcientia*? §. CCLXIX. CCLXX.

VII) *Adjuncta* legum civilium. §. CCLXXI.

ARTICVLVS II.

de Judiciis.

Ratio ordinis oſtenditur, legum nimirum executionem ſpectari tum in *judiciis*, ut juxta earum normam ſententiæ ferantur, tum in *ſuppliciis*, ut transgreſſores legum pœnis adficiantur, contra vero bonis & obedientibus præmia conferantur. §. CCLXXII.

In hac ipſa tractatione

A) Excutienda venit *quæſtio*, *an liceat magiſtratui exercere judicia*, & an homo chriſtianus poſſit ſalva & illæſa pietate in judicio coram magiſtratu contra proximum agere? §. CCLXXIII.

* *Editor* in nota ablegat ad tom. XIII.

I) *Adfirmativa* probatur

1) ex dictis ſcripturæ S. §. CCLXXIII. CCLXXIV.

2) a commodis judiciorum. §. CCLXXV.

3) a probatis exemplis. §. CCLXXV.

4) a judiciorum neceſſitate.

5) ab analogia diſciplinæ, patrisfamilias in ordine oeconomico commiſſæ. §. CCLXXVIII.

Adduntur quædam *limitationes* ad cavendos abuſus. §. CCLXXIX.

II) Con-

II) *Contraria Anabaptiſtarum argumenta* conſelluntur,
 1) ex Matth. V, 38. §. CCLXXX. CCLXXXI.
 2) ex 1 Cor. VI, 7. §. CCLXXXII.
 3) ex aliis dictis male adplicatis. §. CCLXXXIII.

B) Proponuntur *canones* judiciorum recte exercendorum. §. CCLXXXIV.
 I) Canon *generalis*: Judex ſit juſtus & recte judicet.
 II) Canones *ſpeciales*: A judice exſulent
  1) *ἀσέβεια*. §. CCLXXXV.
  2) *προσωποληψία*. §. CCLXXXVI.
  3) *τῶν παθῶν ἀταξία*. §. CCLXXXVII.
  4) *προπέτεια*. §. CCLXXXVIII.
  5) *ψευδολογία*. §. CCLXXXIX.
  6) *δωροφαγία*. §. CCXC.
  7) *ἀσωτία*. §. CCXCI.

C) Subnectuntur *quæſtiones*.
 I) An judex ſemper judicare debeat *ſecundum leges*? §. CCXCII.
 II) An judex *ſecundum acta & probata*, an vero *ſecundum conſcientiam* judicare debeat? §. CCXCIII. CCXCIV.

ARTICVLVS III.

de Suppliciis.

Indicatur *nexus* cum antecedentibus. §. CCXCV. (nimirum, vis legum ſeſe exſerit per præmia bonorum & pœnas malorum) §. CCXCVI.
 * De *ſuppliciis*, apud *Judæos* uſitatis, ſcripta exhibet *Editor*.

A) *Generatim* demonſtratur, quod *liceat*, imo incumbat magiſtratui, *pœnas irrogare legum transgreſſoribus*. §. CCXCVII.

B) *Speciatim* agitur *de pœnis capitalibus*, ubi quæritur, an liceat magiſtratui, præſertim in nov. teſt. *pœnas capitales irrogare*?
 I) Rationes ſententiæ *adfirmativæ* adferuntur
  1) ex lege divina *ſcripta*:
   α) *vet. teſt.* a) Gen. IX, 6. §. CCXCVIII.
     b) ex ſtatutis quibusdam legis moſaicæ. §. CCXCIX.
   β) *nov. teſt.* a) Matth. XXVI, 52. §. CCC.
     b) Rom XIII, 4. §. CCCI.
     c) Apoc. XIII, 10. §. CCCII.
  2) ex lege *non ſcripta*, mentibus inſita. §. CCCIII.
  3) ex variis *rationibus*. §. CCCIV.
  4) adduntur *patrum* dicta. §. CCCV.
 II) Producitur *antitheſis*.
  1) *Anabaptiſtarum*, cum argumentis, quibus uti ſolent. §. CCCVI.
  2) *Photinianorum*, qui gratis urgent
   α) effatum Chriſti, Matth. V, 44. §. CCCVII.
   β) exemplum *adulteræ*. Joh. VIII, 11. §. CCCVIII.
    * *Editor* de *hiſtoria mulieris iſtius adulteræ* varias criticas atque literarias obſervationes adjicit; auctores ſuper hoc argumento conſulendos, variarumque ſententiarum patronos excitat, inprimis ad textum explicandum quædam admonet, & ſententiam *Woolzogenii* ipſis ejusdem verbis recitat.
   γ) *mandati defectum*. §. CCCIX.
 III) *Poriſmata* ſubjunguntur:
  1) *Carnifices* & lictores *non infames* eſſe, nec ab uſu ſacrorum arcendos. §. CCCX.
  2) Magiſtratum non poſſe *capitalia* ſupplicia *ſemper & ubique remittere*. §. CCCXI.
   * *Editor* in largis notis auctores exhibet de *jure adgratiandi*, & controverſiam ſuper iſta veniæ reo dandæ licentia exortam enarrat, laudato inſimul ſcripto recentiori V. C. *de* MARRES *von der Todesſtrafe des Mörders*.
 IV) *Canones* traduntur de *irrogatione pœnarum capitalium*. §. CCCXII.

C) Explicantur *quæſtiones*:
 I) De *modo irrogandorum ſuppliciorum*.
  1) An probanda ſit *ſortitio de pœnis*? §. CCCXIII.
  2) An proportio *arithmetica*, an vero *geometrica* in pœnis obſervanda? §. CCCXIV.
   * Nota *Editoris* exponit, ad quodnam juſtitiæ genus *pœnæ* ſint referendæ.
 II) De *objectis* capitalium ſuppliciorum.
  1) An *adulteri capitali ſupplicio* ſint adficiendi? §. CCCXV.
  2) An *hæretici capitali ſupplicio* adficiendi? §. CCCXVI.
   * Auctores de *pœnis hæreticorum* adlegat nota *Editoris*.
  α) Traditur adſertum
   א) *pontificiorum* confirmatum
    a) ipſorum *verbis*.
    b) *factis*. §. CCCXVIII.
     * Scriptores de *inquiſitione Hiſpanica* in nota profert *Editor*.
   ב) quorundam ex *Calvinianis*. §. CCCXVIII.
    * *Editor* in notis copioſis
     α. differit de *Calvini* libello, *quod hæretici gladio ſint puniendi*, ejusque occaſione, de ſupplicio *Serveti*, adductis tum iis, qui *Calvinum* hujus rei cauſa in ſcriptis publicis reprehenderunt, tum iis, qui patrocinium ejus in ſe ſuſceperunt; inter quos eminet *Fr. Turretinus*, cujus verba quædam apologetica *pro Calvino* proferuntur.
     β. ex *pontificiis*, qui hæreticos e medio tollendos, publicis in ſcriptis adſerunt, notat *Editor* inprimis famoſum illum *Javerskii* librum, cui titulus eſt: *lapis ſeu*

 petra

petra fidei, a nonnullis noſtratium graviter refutatum. Adducit etiam ſententiam *Galli* cujusdam, quem *Tourneminium* fuiſſe veriſimile eſt, hæreticis infeſtam. Denique ex ipſis *proteſtantibus* exemplum adfert diri ſupplicii, ab *Helvetiis* hoc demum ſeculo adverſus nonnullos ſuſpectæ religionis homines conſtituti.

β) Formato *quæſtionis ſtatu*, §. CCCXIX. proponuntur fundamenta ſententiæ *noſtræ negativæ*:

α) ex *ſcriptura S.*

(1) *vet. teſt.* §. CCCXX.

(2) *nov. teſt.* §. CCCXXI.

א) ex doctrina & praxi *Chriſti*: §. CCCXXII. cujus argumentum præbet

aa) parabola illa Matth. XIII, 30. *Sinite creſcere zizania.*

* Diſſertationem *Pfaffii de zizaniis non evellendis* laudat in nota *Editor.*

Per zizania *hæreticos* intelligi, adparet

אא) ex oppoſitione. §. CCCXXIII.

בב) ex ſcopi determinatione. §. CCCXXIV.

גג) ex zizaniorum deſcriptione. §. CCCXXV.

Unde concluſio informatur, ac vindicatur contra *Bellarmini* aliorumque exceptiones. §. CCCXXVI — CCCXXVIII.

bb) Dictum Chriſti, Luc. IX, 54. (*Neſcitis, cujus ſpiritus ſitis?* §. CCCXXIX.) quod vindicatur ab exceptionibus *Bellarmini.* §. CCCXXX. CCCXXXI.

cc) Joh. VI, 67. §. CCCXXXII.

ב) ex doctrina & praxi *Apoſtolorum.* §. CCCXXXIII.

b) ex *rationibus.*

(1) a periculo, viam converſionis atque ſalutis hæreticis præcludendi. §. CCCXXXIV.

(2) ab iniquitate coactionis externæ in rebus fidei. §. CCCXXXV.

(3) a defectu proportionis inter culpam hæreſeos ejusque poenam. §. CCCXXXVI.

(4) a crudelitate antichriſtiana in perſecutione hæreticorum. §. CCCXXXVIII.

(5) a contraria eccleſiaſticæ manſuetudinis conditione. §. CCCXXXVIII.

(6) ab incommodorum conſecutione §. CCCXXXIX.

c) ex *primitivæ eccleſiæ conſenſu*, qui videtur

(1) in patrum teſtimoniis. §. CCCXL.

(2) in conciliorum antiquiorum decretis. §. CCCXLI.

(3) in ipſa eccleſiæ primitivæ praxi. §. CCCXLII.

d) ex *ſuffragio adverſariorum*,

(1) *pontificiorum.* §. CCCXLIII. CCCXLIV.

(2) *calvinianorum.* §. CCCXLV. qui quidem pro rerum ac fortunæ diverſitate diverſas proferunt ſententias.

γ) Producuntur eliduntur que *contraria diſſentientium argumenta*, inprimis *Bellarmini*, in quinque claſſes diviſa. Quærunt nimirum adverſarii cauſæ ſuæ fulcra,

a) in *ſcripturis*:

(1) *veteris teſtamenti*:

aa) in legibus quibusdam *politiæ Judaicæ.* Hanc ob diſparitatem objectorum & obligationis iſthuc non pertinere, demonſtratur. §. CCCXLVII—CCCL.

bb) in *exemplis quibusdam*, velut Eliae, Jehu &c. §. CCCLI.

cc) in *variis dictis vet. teſt.*
Zach. XIII, 3. §. CCCLII.
Eſdr. VI, 11. VII, 26. §. CCCLIII.
Pſalm. CXLIX, 6. §. CCCLIV.
Eſ. L, 11. §. CCCLV.

(2) *novi teſtamenti*: §. CCCLVI.

aa) Matth. XVIII. §. CCCLVI.

bb) Rom. XIII, 4. §. CCCLVII.

cc) in comparatione hæreticorum cum impiis, furibus &c. §. CCCLVIII.

dd) in exemplis Chriſti & Apoſtolorum. §. CCCLIX.

ee) in admonitione Pauli Tit. III, 12. §. CCCLX.

ff) in dicto Chriſti, *ſi quis non manſerit in me, mittetur foras.* Joh. XVI, 6.

b) in *legibus imperatorum.* §. CCCLXI.

c) in *conſtitutionibus eccleſiæ.* §. CCCLXII.

d) in *teſtimoniis patrum.* §. CCCLXIII.

e) in *rationibus, pro ſe obviis*: quas ſcilicet ſubminiſtrant

(1) poenæ eccleſiaſticæ & politicæ comparatio. §. CCCLXIV.

(2) hæreticorum cum falſariis collatio. §. CCCLXV.

(3) experientia. §. CCCLXVI.

(4) ratiocinatio quædam *Auguſtini.* §. CCCLXVII.

(5) cauſarum, propter quas capitalia ſupplicia irrogantur, enumeratio. §. CCCLXVIII.

(6) juris naturalis inſtructio. §. CCCLXIX.

SECTIO VI.

de officio magiſtratus erga hoſtes.

Officium magiſtratus erga ſubditos non ſolum gubernationem legitimam reipublicæ, ſed juſtam quoque illius defenſionem complectitur. §. CCCLXX.

Eſt igitur hoc conſequens muneris, magiſtratui demandati, ut ipſi *liceat bella gerere* adverſus hoſtes. §. CCCLXXI. CCCLXXII.

* Nota

* Nota *Editoris* diverſas eruditorum *de jure belli gerendi* ſententias, cum ſcriptis huc pertinentibus recenſet.

I) Probatur, *bella eſſe licita*,

1) ab *auctoris* eorum *principalis* denominatione. §. §. CCCLXXIII.
2) a *Johannis baptiſtæ in nov. teſt.* adprobatione. §. CCCLXXIV. CCCLXXV.
3) ex *cauſæ instrumentalis* conditione. §. CCCLXXVI. CCCLXXVII.
4) ab *officii* magiſtratui incumbentis *exſecutione*. §. CCCLXXVIII. CCCLXXIX.
5) a *juris naturalis* obligatione. §. CCCLXXX. — CCCLXXXI.
6) a bellorum juſtorum *fine & effectu* utili atque neceſſario. CCCLXXXII.
7) ex *Luc.* XIV, 31. §. CCCLXXXIII.
8) ex *conſenſu eccleſiæ primitivæ*, quem demonſtrant
   α) dicta veterum. §. CCCLXXXIV.
   β) probata exempla piorum. §. CCCLXXXV.

   * *Editor* in notis refert hiſtoriam *legionis Thebææ*, ſimulque eos, qui veritatem ejus vel defenderunt, vel impugnarunt, commemorat. *Fulminatricis* etiam nomen unde repetendum ſit, obſervat, & de *ſigno illo crucis* a *Conſtantino* in cœlis viſo, diverſas eruditorum ſententias exhibet.

II) Examini ſubjicitur *antitheſis* eorum, qui *bellum ſimpliciter improbant*.

1) Producuntur ita ſentientes *Manichæi*, *quidam ex veteribus eccleſiæ doctoribus*, *Anabaptiſtæ* & *Photiniani*. §. CCCLXXXVI. CCCLXXXVII.
2) *Lutheri* enunciata de bello, maxime *contra Turcas* gerendo, dilucidantur. §. CCCLXXXVIII.
3) *Confelluntur argumenta contraria*,
   α) *Anabaptiſtarum*, deſumta
      a) ex dictis *vet. teſt.*
         (1) Num. XXXI, 50. §. CCCLXXXIX.
         (2) Deut. XXXI, 35.
         (3) 1 Reg. VI, 7.
         (4) 1 Paralip. XXVIII, 3.
         (5) Eſ. II, 4. XI, 9. LXV, 24.
         (6) Zach. IX, 10.
      b) ex *nov. teſt.*
         (1) Matth. V, 22. §. CCCXC.
         (2) Matth. V, 39.
         (3) Matth. XIII, 20.
         (4) Matth. XXII, 7.
         (5) Matth. XXVI, 52.
         (6) Joh. XXIV, 27. Rom. XII, 18. 1 Cor. VII, 15.
         (7) Rom. XII, 5. 1 Cor. XII, 12.
         (8) 2 Cor. X, 4. Eph. VI, 17.
         (9) Apoc. I, 16.
      c) ex *rationibus*. §. CCCXCI.
         (1) a primitivæ eccleſiæ exemplo.
         (2) a belli nomine probroſo.
         (3) a belli incommodo.
   β) *Photinianorum*.
      a) ex ſanctione divina. Gen. IX, 6. §. CCCXCII.
      b) ex caritatis regula. Matth. V, 44. §. CCCXCIII.
      c) ex nov. teſt. natura. §. CCCXCIV.

III) Definiuntur *limites*, ſub quibus bella probanda ſunt. §. CCCXCV.

V) Recenſentur *requiſita belli juſti & legitimi*: §. CCCXCVI.

1) quoad *cauſam*
   α) *efficientem*:
   magiſtratus auctoritas. §. CCCXCVI - CCCXCVIII.
   Quæritur hoc loco:
   (1) An *ſubditi abſque conſenſu* magiſtratus arma capere poſſint? §. CCCXCIX.
   (2) An *epiſcopi* bella gerere debeant? §. CCCC.
   (3) An ſubditi teneantur *obedire* magiſtratui, *ad quodvis bellum* illos vocanti. § CCCCI.
   (4) An *recte* faciant, qui *mercede* ad militiam ſe conduci patiuntur? §. CCCCII.
   β) quoad *cauſam impulſivam*, requiritur *cauſæ juſtitia & æquitas*. §. CCCCIII.
   Poſſunt autem *cauſæ juſti belli* ad tria revocari capita, quæ ſunt
   (1) *neceſſaria defenſio*. §. CCCCV.
   Quæritur:
      a) An in *quovis* defenſionis caſu arma expedienda? §. CCCCVI.
      b) An *quibusvis* fidem noſtram implorantibus *ſuppetiæ* ſint ferendæ? §. CCCCVII.
      c) An ob *religionis defenſionem* arma capienda? §. CCCCVIII.
   (2) *Legitima vindicatio*. §. CCCCIX.
   Quæſtiones de vindicta proponuntur:
      a) An ob *quamvis vindictam* bella movenda? §. CCCCX.
      b) An *hoſte ſatisfactionem offerente*, altera pars teneatur a bello *ceſſare*? §. CCCCXI.
      c) An *infideles & barbaros ſine cauſa* bello petere liceat? §. CCCCXII.
      d) An *propter negatum exercitui tranſitum* bellum juſte inferatur? § CCCCXIII.
   (3) *Ablatorum* & injuſte poſſeſſorum *recuperatio*. §. CCCCXIV.
   Hinc colliguntur cauſæ bellorum *injuſtæ*. §. CCCCXV.

2) quoad

2) quoad *modum legitimum*: In bello gerendo requiritur

α) *pietas.* §. CCCCXVI. CCCCXVII.

β) *juſtitia.* §. CCCCXVIII.

γ) *prudentia.* §. CCCCXIX.

δ) *fortitudo.* §. CCCCXX.

Circa modum belligerandi quæritur:

a) An *ſtratagemata* ſint adprobanda? §. CCCCXXI.

b) An *exploratoribus* uti liceat? §. CCCCXXII.

c) An *proditoribus* in bello utendum? §. CCCCXXIII.

d) An *proditores* ſponte venientes *recipiendi*? §. CCCCXXIV.

e) An uſus *tormentorum* belliſcorum probandus? §. CCCCXXV.

3) quoad *finem.* Finis belli juſti *bonus* eſſe debet, videlicet *pacis adquiſitio*, & *reipublicæ conſervatio.* §. CCCCXXVI.

Epilogus eorum, quæ de magiſtratus officio dicta ſunt, comprehenditur verbis *Auguſtini.* §. CCCCXXVII.

Subjungitur collatio boni & mali principis. §. CCCCXXVIII.

Denique proponuntur præmia bono, & mala malo magiſtratui exſpectanda. §. CCCCXXIX.

CAPVT VIII.

de Adjunctis magiſtratus.

Adjuncta magiſtratus ſunt §. CCCCXXX.

I) *Virtutes*, quibus magiſtratus inſtructos eſſe convenit. De his ſupra.

II) *Difficultas* hujus muneris. §. CCCCXXX.

III) *Cognatio* hujus ſtatus cum *miniſterio eccleſiaſtico* & *ordine œconomico.*

IV) *Honeſtæ recreationes*, magiſtratui permiſſæ, cujusmodi ſunt:

1) *hiſtoriarum* lectio.

2) operum *naturæ* inveſtigatio.

3) *muſices* oblectatio.

4) *Venatio*, & quæ ſunt his ſimilia.

Quæritur hoc loco:

α) An *venationes* ſint *recreationum honeſtarum* loco habendæ? §. CCCCXXXI. CCCCXXXII.

β) An principes venationes *ſibi ſolis jure vindicent*? §. CCCCXXXIII—CCCCXXXV.

Cautelæ inculcantur. §. CCCCXXXVI.

CAPVT IX.

de Pugnantibus cum magiſtratu.

Pugnantia cum magiſtratu ſunt

1) *errores* furoresque eorum, qui officium magiſtratus *labefactant.*

2) *ſeditiones* ac rebellio ſubditorum.

3) *adulatio* eorum, qui immoderate tollunt principum poteſtatem.

4) *converſiones rerum publicarum.* §. CCCCXXXVII. CCCCXXXVIII.

PARS III.

de Subditis.

Correlatum magiſtratus politici ſunt *ſubditi*, §. CCCCXXXIX. qui fiunt

1) *origine*, ſeu nativitate:

2) *domicilio.* §. CCCCXL.

ſuntque vel *mere* ſubditi, vel *mixti*, h. e. in partem poteſtatis recepti. ibid.

Hic *quæritur*:

An *perſonæ eccleſiaſticæ* a poteſtate civilis magiſtratus etiam chriſtiani ſint *exemtæ*? §. CCCCXLII.

1) Reſpondetur adhibitis *diſtinctionibus.* §. CCCCXLII.

2) ſententia noſtra *negativa* confirmatur argumentis, deſumtis

α) a generali obedientiæ mandato. §. CCCCXLIII.

β) a ſacerdotum in vet. teſt. exemplo. §. CCCCXLIV.

γ) a Chriſti in nov. teſt. exemplo. §. CCCCXLV.

δ) a facto Pauli apoſtoli, Act. XXV. §. CCCCXLVI.

ε) ex rationum momentis, quæ ſunt:

a) clericorum conditio. § CCCCXLVII.

b) incommodum. §. CCCCXLVIII.

c) caritatis præſcriptum.

d) immunitatis illius variatio.

e) lex evangelica. §. CCCCXLIX.

f) imperatorum ſtatuta. §. CCCCL.

g) patrum & epiſcoporum romanorum ſuffragia. §. CCCCLI. CCCCLII.

h) adverſariorum confeſſio. §. CCCCLIII.

3) *Antitheſis pontificiorum* expenditur, §. CCCCLIV. & ſpeciatim *Bellarmini* propoſitiones de *clericis* examini ſubjiciuntur, §. CCCCLV.

a) Cle-

a) Clericos in *cauſis eccleſiaſticis* a poteſtate *ſeculari*, jure divino liberos eſſe. §. CCCCLVI.
b) Clericos teneri obligatione legum *civilium*, quas *ſacris canonibus non repugnent*. § CCCCLVII.
c) Clericos a judice *ſeculari* judicari non poſſe. §. CCCCLVIII. CCCCLXI.
d) *Bona* clericorum exemta eſſe a tributis principum *ſecularium*. §. CCCCLXII.
e) *Exemtionem* clericorum, quoad perſonas & bona, niti jure *humano* ac *divino*, eoque non ſolum poſitivo, ſed & naturali. §. CCCCLXIII—CCCCLXIX.

4) Quæſtio ſubjungitur, an magiſtratus juramentum fidelitatis ab eccleſiæ miniſtris poſſit exigere? §. CCCCLXX.

Tranſitus fit ad *officia* ſubditorum, §. CCCCLXXI.
1) erga *patriam* & *concives*, §. CCCCLXXII.
2) erga *magiſtratum*, §. CCCCLXXIII. Huic debentur
a) honor & reverentia, ibid.
b) ſubjectio & obedientia, §. CCCCLXXIV. cujus partes & limites deſcribuntur, §. CCCCLXXV—CCCCLXXVII.
c) cenſus ac tributa, §. CCCCLXXVIII—CCCCLXXX.
d) preces & vota, §. CCCCLXXXI.

Heic quæſtiones adnectuntur:
1) An etiam *infideli* & *hæretico* magiſtratui debeatur obedientia, § CCCCLXXXII—CCCCLXXXIV.
2) Quid faciendum ſit ſubditis, ſi *cogantur ad falſam religionem*? §. CCCCLXXXV.
3) An *pravo* & *impio* magiſtratui ſit reſiſtendum? §. CCCCLXXXVII.
4) An *tyranno* reſiſtere liceat? §. CCCCLXXXVII—CCCCXC.

Concluſio generalis ſubjicitur, §. CCCCXCI. CCCCXCII.

Supplementum Editoris

ad Locum

DE MAGISTRATV POLITICO,

ſpeciatim

DE JVRE SACRORVM,

AD MAGISTRATVM POLITICVM PERTINENTE.

OBSERVATIO. I.

de variis ſententiis circa regimen eccleſiæ.

Ratio inſtituti indicatur, §. I. II.
Sententiarum de *regimine eccleſiæ* diverſitas notatur, & *auctores* exhibentur, § III.
His praemiſſis, ipſa ſententiarum iſtarum enarratio plenior incipit, ubi occurrunt,

I. *Pontificii*,
1.) *Scriptores* excitantur de *Romanæ* ſedis tutoribus atque adverſariis, *§. IV.
2.) *ſententia pontificiorum* recenſetur, §. V. notaturque inſimul differentia inter eos, qui *pontifici* tribuunt poteſtatem
α.) *abſolutam*, §. *VI.*
β.) *limitatam*, §. *VII.*
* In notis de Febronio, & de *libertatibus eccleſiæ Gallicanæ* ſigillatim agitur.

II. *Epiſcopales* in *Anglia*, quorum declaratur
1.) *ſententia*, §. *VIII.*
2.) diſcrimen oſtenditur inter *rigidiores* & *moderatiores*, §. *IX.*
3.) *contentio epiſcopalium* cum *presbyterianis* adtingitur. §. *IX.*
* In notis de *interno diſſidio epiſcopalium*, eorumque *oppugnatoribus* plura adjiciuntur.

III.) *Presbyteriani*.
1.) *Regiminis*, quo utuntur, *eccleſiaſtici forma* narratur, §. *X.*
2.) *Diſſenſio* eorum de *poteſtate magiſtratus politici circa ſacra* exponitur. §. *XI. XII.*
* Nota de *litibus Arminianis*, *ſcriptisque* diſſentientium aliquid refert.

3.) *Natales* regiminis *presbyteriani* e diſciplina *Calvini* repetuntur. §. *XIII.*

IV. *Independentes*, §. *XIV.*

1.) Eorum *ſententia* de regimine eccleſiae recenſetur. §. *XIV.*

* In nota factionum, quae hoc nomen gerunt, diverſa genera indicantur, & quaenam hujus loci ſit, diſquiritur, obſervato inſuper diſcrimine inter ſectatores Brownii & Robinsoni.

2.) differentia independentium a *tremulis* notatur. §. *XV.*

V. Sententia eorum exponitur, qui *toti eccleſiæ jus circa ſacra tribuunt*; ita quidem, ut

1.) vel magiſtratum penitus excludant, §. *XVI.*

* Notae *Donatiſtis*, & defenſoribus *ſyſtematis ebriſtocratici* occupantur.

2.) vel magiſtratui debitas partes relinquant.

α) Heic fuſius oſtenditur, quomodo ſanioribus iſtorum praeceptis jura tum *collegio*, tum *majeſtati* propria adſerantur, §. *XVII.*

β) ſententiae iſtius, communiter fere apud *proteſtantes* receptae, *patroni* ac defenſores exhibentur, §. *XVIII.*

* Notae notitiam *librorum* huc pertinentium ſuppeditant.

VI. Opinio eorum enarratur, qui *jus ſacrorum omne principibus ſolis* tribuunt;

1) Recenſentur craſſiora praecepta Hobbesii, aliorumque, qui poteſtatem prorſus *illimitatam* adjudicant principibus. §. *XIX.*

* In notis de Hobbesio ejusque *ſectatoribus* fuſius agitur.

2) Exhibetur mitior illorum ſententia, qui *limites quosdam* ſummae poteſtatis circa ſacra agnoſcunt. §. *XX.*

* Notae ſcripta varia indicant.

OBSERVATIO II.

de *Jure Sacrorum*, *a Principibus chriſtianis jam ante paces religioſas exercito.*

Inſtituti ratio, & nexus oſtenditur §. *I.*

* Nota *auctores* ſuper argumento hocce ſuppeditat.

Tractatio ita deſtribuitur, ut ſummatim agatur

I. De poteſtate *imperatorum* in eccleſiam, *ante tempora* Constantini Magni, §. *II.*

II. De ſacrorum adminiſtratione, a Constantino Magno ſuſcepta. §. *III.*

* In notis diſtinctio Constantini, inter *interna* & *externa* eccleſiae, nec non, adſcita ab ipſo *epiſcopi* appellatio copioſe declaratur.

III. De *ſucceſſoribus* Constantini. §. *IV.*

IV. De *Francorum* regibus, & ſpeciatim de Carolo Magno. §. *V.*

V. De ſequentibus *Germaniæ imperatoribus*, nec non de *proceribus imperii*, aliisque *regibus*. §. *VI. VII.*

VI. De adminiſtratione eccleſiae, a principibus *proteſtantibus* in *emendatione ſacrorum*, ſuſcepta. §. *VIII.*

Ex his documentis concluſio deducitur, principes jam *ante pacificationes religioſas* ſacrorum jura exercuiſſe; ſimul vero de *commodis* ipſius *pacis religioſæ* aliquid commemoratur. §. *IX.*

OBSERVATIO III.

de Fontibus, *ex quibus jus principum circa ſacra derivari ſolet.*

Formato *quæſtionis* ſtatu, ex quonam nimirum principio *adminiſtratio jurium collegialium*, principibus proteſtantibus in *Germaniæ* terris jamjam commiſſa, ſit repetenda? ſententiarum circa hocce argumentum diverſitas ſummatim oſtenditur, §. *I.*

Syſtemata ipſa de fontibus jurium circa ſacra, cum rationibus, quibus ſuperſtructa ſunt, recenſentur, & quidem

I. Expenditur ſententia eorum, qui poteſtatem omnem principis in eccleſiam *ab auctoritate ſacrarum literarum* deducunt, ita ut maxime provocent

1) ad *exempla* ducum regumque *Iſraëliticorum*, in antiquo foedere nobis propoſita. Ab his autem non valere concluſionem ad noſtros magiſtratus, monetur, §. *II.*

2) ad *oracula vet. & novi teſt.* quorum palmarium eſt dictum illud *Eſ XLIX. 23.* Hoc vero, licet munificentiam principum, tutelamque eccleſiæ præſtitam prædicet, integram tamen ſacrorum curam non inferre; reliqua vero dicta parum habere momenti ad id, quod probari debebat, efficiendum, oſtenditur §. *III.*

* In

* In *nota* laudantur commentationes S. R. D. Ebberi & Pfaffii ſuper dictum Eſaianum, variæque inſimul interpretum ſententiæ de ſenſu objectoque vaticinii illius enumerantur.

II. Proponitur ſententia eorum, qui ex *officio magiſtratus chriſtiani*, præcipue, *ſi membrum ſit ejusdem*, quam regit, *ſocietatis religioſæ*, jus omne circa ſacra repetunt. Heic inquiritur, qualis ſit illa proerogativa, ſive provincia circa eccleſiam, quæ principi, ut chriſtiano, ſeu religionis ſocio legitime competit, § IV. Sed ipſa *collegii* jura ex hoc titulo nondum venire ad magiſtratum, ex eo probatur, quod eccleſia membris *æqualibus* conſtat. §. *V*.

III. Sequitur ſyſtema eorum, qui principi, *qua epiſcopo*, ſacrorum curam competere adſerunt.

1) *Natales* iſtius opinionis ex cohibita epiſcoporum *pontificiorum* in *proteſtantes* jurisdictione, aliisque cauſis repetuntur, §. *VI*.

2) Argumenta *contraria*, variasque, quæ hoc ſyſtema premunt, difficultates breviter adferuntur, §. *VII*.

3) Subjiciuntur explicationes eorum, qui mitiorem ac probabiliorem ſenſum ſyſtemati huicce adfundere adnituntur; ubi maxime probatur adſertum eorum, qui jura, epiſcopis *Romanenſibus* ademta, & jam nunc a principibus *proteſtantibus*, adminiſtrari ſolita, innocenti *epiſcopalium* jurium nomine inſigniunt. Additur tamen cautio, melius eſſe, ſi ab ambigua illa adpellatione prorſus abſtineatur, §. *VIII*.

IV) Conſideratur adſertio eorum, qui jus principum circa ſacra ex *pacificationibus religioſis* deducunt, §. *VIII*.

1) *conceditur*, jura principum decretis illis firmata eſſe.

2) *Negatur* autem, jurium circa ſacra tum *majeſtaticorum*, tum *collegialium* adminiſtrationem hoc fundamento, quod quidem nonniſi *politicum eſt*, unice niti; idque partim ex jurium iſtorum indole, aliisque rationibus, partim ex ipſius *pacis Weſtphalicæ* conditione oſtenditur.

V) Nobile illud ſyſtema, quod ex *ſuperioritate territoriali*, vel *ſuprema imperii majeſtate* jus principum circa ſacra repetit, ſub examen revocatur.

1) *ſententia* eorum, qui majeſtati favent, *exponitur*, & quid in ea probandum ac deſiderandum ſit, notatur. §. *IX*.

2) In *fundamenta* ſyſtematis illius inquiritur ita, ut

α) conſideretur *Brocardium* illud, *cujus eſt regio, ejus etiam eſt religio*.

β) expendatur *diſcrimen inter civitatem & eccleſiam*.

γ) *ratio religionis ad civitatem* ponderetur,

δ) poteſtas imperantium in *actiones civium* limitetur. §. *X*.

3) *Argumentis*, quibus imperium majeſtatis in ſacra univerſum firmari ſolet, *quænam probandi vis inſit*, diſpicitur, inprimisque etiam ſolvitur illud, quod a *pacis Weſtphalicæ* decretis ſumitur. §. *XI*.

4) *Contraria quædam argumenta*, fundamento poteſtatis eccleſiaſticæ in imperii eminentia poſito, opponuntur. §. *XII*.

5) *Conſecutiones periculoſæ*, quæ ex ſyſtemate illo fluunt, licet a plurimis ejus tutoribus non agnitæ, ob oculos ponuntur; nimirum

α) ita viam muniri *Cæſaropapiæ*, imo *tyrannidi Hobbeſianæ*, cum majeſtas *pro ſe* nullos agnoſcat limites, niſi a *fine civitatis* deductos, qui quidem libertati conſcientiæ in rebus religionis tuendæ non ſufficiunt. §. *XIII*.

β) ita ſigillatim *juribus proteſtantium*, qui domino ſubſunt alienis ſacris addicto, *parum proſpectum* eſſe, quibuscunque alioquin cautionibus ad illa ſervanda utantur. §. *XIV*.

IV) Agmen claudit *ſyſtema collegiale*, præ reliquis commendabile, quod, ſemota epiſcoporum *romanenſium* in ſacra emendata poteſtate, *jurium collegialium exercitium communi cœtuum evangelicorum conſenſu in principes proteſtantes translatum eſſe* adſerit.

1) In pleniori ſententiæ iſtius explicatione dicitur

α) De diſcrimine jurium *majeſtaticorum* & *collegialium*, § *XV*.

β) de *adminiſtratione* jurium *collegialium* per conſenſum cœtuum *in principes translata*.

γ) de *cauſis* & *firmamento* iſtius translationis. §. *XVI*.

2) Notatur *differentia* in explicando *modo*, quo translatio iſta facta ſit, num per *conſenſum* eccleſiæ, eumque vel expreſſum, vel tacitum, an per ipſa *principum facta*, an propter *rei neceſſitatem*, & *ſalutem eccleſiæ*? §. *XVII*.

3) Oſtenditur, facilem imo neceſſariam eſſe ſententiarum iſtarum *conciliationem* ſive combinationem, ut plenum ac evolutum exiſtat *ſyſtema collegiale*. §. *XVIII*.

DEC 2 - 1955